శ్రీ శుభమస్తు

శ్రీమద్భాగవతపురాణరత్నాంతర్గతకథానుక్రమసూచికా

పుటసంఖ్య.

పఞ్చమస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా

మనుపుత్రస్యప్రియవ్రతస్యోపాఖ్యానం * ౫౩౪
ఋషభావతారకథా * ౫౫౨
జడభరతోపాఖ్యానం * ౫౬౩
భూగోళస్వరూపాదినిర్ణయకథా * ౫౯౮
నరకలోకవర్ణనకథా * ౬౫౩

షష్ఠస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా

అజామిళోపాఖ్యానం * ౬౬౬
శ్రీమన్నారాయణకింకరయమకింకరయోస్సంవాదకథా ౬౬౭
దక్షకృతహంసగుహ్యాఖ్యస్తోత్రం * ౬౮౩
శబళాశ్వాన్ప్రతి నారదోపదిష్ట నివృత్తిమార్గాభివర్ణనకథా * ౬౯౦
దక్షకృతప్రజాసర్గాభివర్ణనకథా * ౬౯౪
ఇంద్రతిరస్కారాత్కుపితస్య - బృహస్పతే రంతర్ధానవృత్తాంతః * ౬౯౮
ఇంద్రంప్రతివిశ్వరూపోపదిష్ట శ్రీమన్నారాయణకవచవృత్తాంతః * ౭౦౧
విశ్వరూపశిరశ్ఛేదనవశాదింద్రస్యబ్రహ్మహత్యాసంప్రాప్త్యభివర్ణనకథా * ౭౦౬
హతపుత్రేణత్వష్ట్రామారణ హోమవశాద్వృత్రాసురోత్పాదనకథా * ౭౦౭
దేవాసురయుద్ధప్రారంభః * ౭౧౬
వృత్రాసురసంహారవశాదింద్రస్యపునర్బ్రహ్మహత్యాసంప్రాప్త్యభివర్ణనకథా * ౭౨౬
చిత్రకేతోపాఖ్యానం * ౭౩౦
చిత్రకేతోస్తపఃప్రభావేనభగవత్పదప్రాప్త్యభివర్ణనకథా * ౭౪౭
చిత్రకేతోరీశ్వరతిరస్కారవశాచ్ఛాపప్రాప్త్యభివర్ణనకథా * ౭౫౨
సవితృవంశాద్యభివర్ణనకథా * ౭౫౭
సప్తమరుతాముత్పత్తికథా * ౭౫౭

సప్తమస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా

ధర్మరాజంప్రతినారదోపదిష్టహరికథావిషయః ౭౬౯
హరిద్వారపాలకానాం సనకాదిభ్యశ్శాపప్రాప్త్యభివర్ణనమ్ * ౭౭౩
యమేనాభివర్ణితసుయజ్ఞోపాఖ్యానమ్ * ౭౭౮
హిరణ్యకశిపుంప్రతిబ్రహ్మణాదత్తవరప్రదానకథా ౭౮౬
ప్రహ్లాదచరిత్రప్రారంభః * ౭౯౦
ప్రహ్లాదం ప్రతిహిరణ్యకశిపుకృతతర్జనభర్త్సనాద్యభివర్ణనకథా * ౭౯౨
శ్రీనృసింహావతారఘట్టః * ౮౧౨
హిరణ్యకశిపువధకథాఘట్టః * ౮౧౪
శ్రీనృసింహంప్రతిబ్రహ్మాదిదేవకృతస్తుతిః * ౮౧౫
శ్రీనృసింహంప్రతిప్రహ్లాదకృతస్తుతిః * ౮౧౯
త్రిపురాసురసంహారకథాఘట్టః * ౮౩౭
వర్ణాశ్రమధర్మనిర్ణయోపదేశఘట్టః * ౮౩౯
ప్రహ్లాదాజగరసంవాదః * ౮౪౯

అష్టమస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా

స్వాయంభువాదిమన్వంతరానువర్ణనకథా ౮౭౦
గజేంద్రమోక్షణకథాప్రారంభఘట్టః * ౮౭౫
క్షీరసాగరమథనకథాప్రారంభఘట్టః * ౮౮౭
కూర్మావతారకథాప్రారంభఘట్టః * ౮౯౭
దేవబృందప్రార్థితపరమేశ్వరకృతవిషభక్షణకథా * ౮౯౮
క్షీరసాగరమథనే-ఐరావతాదీనాముత్పత్తికథా * ౯౦౧
శ్రీమహావిష్ణోర్మోహినీవేషధారణకథాఘట్టః * ౯౦౫
దేవాసురయుద్ధప్రారంభఘట్టః * ౯౦౮
మోహినీవేషావలోకనాకులితచిత్తస్యేశ్వరస్యసంజాతమనోవిభ్రమకథా ౯౧౮
వైవస్వతసూర్యసావర్ణ్యాదిమనూనామితిహాసవర్ణనఘట్టః ౯౨౧
వామనచరిత్రప్రారంభః * ౯౨౪
బలిచక్రవర్తియుద్ధయాత్రాభివర్ణనమ్ ౯౨౫
వామనావతారఘట్టః * ౯౩౭
బలిచక్రవర్తిసన్నిధింప్రతి-వామనాగమనకథా * ౯౩౯
వామనస్యవిశ్వరూపత్వేనవ్యాపనకథా * ౯౪౬
వరుణ పాశబంధవినిర్ముక్తస్య బలిచక్రవర్తిన స్సుతల ప్రవేశకథా * ౯౫౩
మత్స్యావతారకథాప్రారంభఘట్టః * ౯౫౬

నవమస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా

సూర్యవంశాభివర్ణనకథా * ౯౬౫
అంబరీషోపాఖ్యానమ్ * ౯౭౫
ఇక్ష్వాకువంశానుక్రమకథాఘట్టః * ౯౮౭

శ్రీమద్భాగవతపఞ్చమాదినవమస్కన్ధాన్తకథానుక్రమసూచికా

పుటసంఖ్య పుటసంఖ్యా

సగరచక్రవర్తికథాప్రారంభశ్చ ౯౯౫
ఈశ్వరజటాజూటనిస్సరణగఙ్గానదీప్రవాహమహిమానువర్ణనమ్ ౯౯౯
శ్రీరామచరిత్రమ్ ౧౦౦౨
[illegible]వర్ణనమ్ ౧౦౧౧
చన్ద్రవంశసంభూతపురూరవాదీనామితిహాసానువర్ణనం ౧౦౧౮
భగవదంశసంభూతస్య పరశురామస్యేతిహాసవర్ణనం ౧౦౨౧
శుక్రతనూజాయాః దేవయాన్యాః యయాతేశ్చ వివాహకథా ౧౦౨౯
యయాతేశ్శుక్రాచ్ఛాపప్రాప్తిస్త్రైణ్యవర్ణనకథా ౧౦౩౦

దేవయానీప్రతిబద్ధవాక్యానుసారేణ యయాతేర్నివర్తితవిషయవృత్తాంతః ౧౦౩౨
భరతచరిత్రాభివర్ణనమ్ ౧౦౩౫
రన్తిదేవస్యాతిథిదానాభివర్ణనమ్ ౧౦౩౭
యదువంశాభివర్ణనమ్ ౧౦౪౫
సహదేవవంశక్రమాభివర్ణనమ్ ౧౦౪౯

పఞ్చమ-షష్ఠ-సప్తమ-అష్టమ-నవమస్కన్ధ

కథానుక్రమసూచికా సమాప్తా.

శుభమస్తు.
శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

పఞ్చమస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః.

తృతీయే ‘‘ స్వాయంభువస్యచమనోర్వంశః పరమసమ్మతః । కథ్యతాం భగవన్యత్రమైథునేనైధిరే ప్రజాః ॥ ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌసుతౌస్వాయంభువస్యవై । యథాధర్మం జుగుపతుస్సప్తద్వీపవతీంమహీమితి ’’ పృష్టంస్వాయంభువవంశంప్రక్రమ్య, తద్దుహితృవంశః, జ్యేష్ఠపుత్రోత్తానపాదవంశశ్చకథితః - ప్రజాస్సృజేత్యాదినాచతుర్థస్కన్ధాన్తేనగ్రన్థేన తావతైవశుశ్రూషితంసర్వంశ్రుతప్రాయమితిమన్వానేనతత్రప్రియవ్రతచరిత్రంవిశిష్యనపృష్టం - తత్రచతుర్థస్కన్ధాన్తే ‘‘ యోనారదాదాత్మవిద్యామధిగమ్యపునర్మహీంభుక్త్వే ’’ త్యధిగతాత్మవిద్యస్యాపిప్రియవ్రతస్యపునర్భోగానుభవోక్తిః - తదిదమఘటమానంపృచ్ఛతిరాజా ॥ ప్రియవ్రతఇత్యాదినాచతుర్భిః ॥ హేమునే, ప్రియవ్రతో - భాగవతః భగవద్ధర్మనిష్ఠః - ముముక్షు - రాత్మారామః ప్రకృతివివిక్తబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠః - కథంగృహే - అరమత - గృహశబ్దో దేహాపత్యకళత్రాదీనాముపలక్షణః - ఏవంభూతః కథంగృహాసక్తోఽభూత్ - భాగవతఆత్మారామోఽపిరమతాంగృహే - కోవిరోధఇతిచే - త్తత్రాహ - కర్మబన్ధః కర్మరూపోబన్ధస్తేన - పరాభవస్తిరస్కారః జ్ఞానసంకోచశ్చ - యన్మూలః - యాగృహాసక్తి-

రాజోవాచ ॥ ప్రియవ్రతోభాగవతఆత్మారామః కథంమునే । గృహేఽరమతయన్మూలకర్మబన్ధః పరాభ
వః ॥ ౧ ॥ ననూనంముక్తసఙ్గానాంతాదృశానాంద్విజర్షభ । గృహేష్వభినివేశోఽయంపుంసాంభవితుమర్హ
తి ॥ ౨ ॥ మహతాంఖలువిప్రర్షేహ్యుత్తమశ్లోకపాదయోః । ఛాయానిర్వృతచిత్తానాంనకుటుమ్బేస్పృహామ
తిః ॥ ౩ ॥ సంశయోఽయంమహాన్బ్రహ్మన్దారాగారసుతాదిషు । సక్తస్యయత్సిద్ధిరభూత్కృష్ణేచమతిరచ్యుతా ॥
శ్రీశుకఉవాచ ॥ గద్యం ॥ బాఢముక్తం - కిన్తు - భగవతఉత్తమశ్లోకస్య శ్రీమచ్చరణారవిన్దమకరన్దరసావేశితచే

ర్మూలం - యస్యసః - కర్మబన్ధాన్ముముక్షోః కర్మబన్ధహేతుభూతగృహాసక్తిర్విరుద్ధా - తథాఽసంకుచితజ్ఞానాత్మయాథాత్మ్యనిష్ఠస్యజ్ఞానసంకోచకర్మబన్ధనిమిత్తాచగృహాసక్తిర్నఘటతఇతిభావః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ గృహాదిష్వాసక్తిర్హి తేషాం ప్రీతివిషయతయా - దోషదర్శనేనతత్త్యాగపూర్వకంనిరతిశయప్రియస్వాత్మపరమాత్మస్వరూపమనుభవతాంతేషునపునః ప్రీతిరిత్యాహ ॥ నేతి ॥ హేద్విజర్షభ - తాదృశానాంభాగవతానా - మాత్మారామాణాం - ముక్తసఙ్గానాం దుఃఖహేతుత్వానుసంధానేనత్యక్తదేహాపత్యకళత్రాద్యభినివేశానాం - పుంసాం - పున - ర్గృహేషు - అభినివేశః - పూర్వం దోషదర్శనేనత్యక్తోఽభినివేశః, భవితుంనార్హతి - నూనంనిశ్చయః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ దోషవత్త్వేపితాదాత్వికసుఖహేతుత్వాదస్త్వభినివేశ ఇతిచేత్తత్రాహ ॥ మహతామితి ॥ హేవిప్రర్షే, ఉత్తమశ్లోకస్యభగవతః - పాదయోః - ఛాయయాఛాయావత్తాపత్రయనిరసనద్వారాసన్నహేతుత్వాదనుమాతిశ్ఛాయాశబ్దేనవివక్షితా - భగవత్పాదారవిన్దానుభూత్యా నిర్వృతంసుఖితంచిత్తం యేషాంతేషాంమహతాం - కృతు [illegible] నిరతిశయానన్దరూపభగవచ్చరణానుభవసుఖితచిత్తానాం దుఃఖమిశ్రత్వాత్యల్పసుఖహేతుషుబన్ధనిమిత్తేష్వభినివేశోనసంభవతీత్య

॥ ❀ [illegible] ఽఽత్మారామస్యాపి ప్రాక్తనప్రబలకర్మబన్ధవశాద్గృహాసక్తి - స్తథాపి - పునర్గృహాసక్తస్యభక్తి - స్తతోముక్తిశ్చ - కథంఘటతఇత్యాహ ॥ సంశయఇతి ॥ హేబ్రహ్మన్ - అయమే - మహాన్సంశయః - కోఽసౌతత్రాహ ॥ దారగృహసుతధనాదిషుసక్తస్య - కృష్ణే - రతిర్భక్తి - స్తతోగార్హ్యధర్మైర్విచ్ఛిన్నాయాముక్తిశ్చకథమభూదితియదయంమేమహాన్సంశయఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఏవమాపృష్టోబాదరాయణి - స్సత్యమాత్మారామస్యగృహాసక్తిర్గృహాసక్తస్యచపునర్భక్తిర్ముక్తిశ్చనఘటతఇతి - ఆత్మారామస్యభాగవతస్యాప్యుపాధివశాద్గృహాసక్తత్వేపిప్రాచీనవృత్తిధర్మానుష్ఠానబలాత్పునర్భక్తియోగోపసంహారస్సంభవత్యేవే

త్యాహ ॥ బాఢముక్తమితి ॥ సత్యముక్తమిత్యర్థః-గృహాసక్తస్యపునర్భక్తియోగాసంభవఇత్యత్రాఙ్గీకారః-ఆత్మారామస్యపునర్గృహాద్యనభినివేశ ఇత్యత్రాఙ్గీకారః ॥ ప్రియవ్రతస్యస్వాయంభువ స్వయంభ్వాదిప్రార్థనయా గృహాశ్రమపరిగ్రహః - నతుస్వాభినివేశేనేత్యాత్మారామస్యగృహాద్యభినివేశోనాస్త్యేవేత్యభిప్రాయః - జ్ఞానినోగృహాద్యభినివేశోనాస్తీతితుసమ్యగుక్తం - అపితుగృహాసక్తస్యపునర్భక్త్యుపసంహారోనఘటతఇత్యుక్తమయుక్తమిత్యాహ ॥ కింత్వితి ॥ ఉత్తమైః బ్రహ్మాదిభిః-శ్లోక్యతేస్తూయత - ఇత్యుత్తమశ్లోకః - ఉత్తమః-శ్లోకః స్తవోయస్యేతివా-తస్యభగవతశ్శ్రీమతోశ్శ్రియాసేవ్యమానయో-శ్చరణారవిన్దయోరరవిన్దవత్సౌగన్ధ్యసౌకుమార్యలావణ్యాది శోభాయుక్తయోః - చరణయో-ర్యో - మకరన్దవత్ప్రవాహ-స్సుఖరూపోభక్తిరస- స్తస్మి-న్నావేశితం-చేతో-యైస్తే -కథంచి-దన్తరాయేణవిఘ్నేన - విహతాంవిచ్ఛిన్నామపి,కథంచిదిత్యనేన,భాగవతభక్తేరవిచాల్యత్వంవ్యజ్యతే । భాగవతా-యే - పరమహంసాఃనితరాంవిశుద్ధాన్తఃకరణా- స్తేషాం-దయితస్యనిరతిశయప్రీతివిషయస్య - భగవతఃకథాంకథాశ్రవణాదిజన్యాంభక్తిం - శివతమాంపదవీం మోక్షమార్గభూతాం-నహిన్వన్తినత్యజన్తి-కిన్తుపూర్వవాసనయాతామేవానుతిష్ఠన్తీత్యర్థః - తథాచోక్తంభగవతా ‘‘ పార్థనైవేహనాముత్రవినాశస్తస్యవిద్యతే ,, ఇత్యాదినా ‘‘ తత్రతంబుద్ధిసంయోగంలభతేపూర్వదైహికమ్ । యతతేచ తతోభూయస్సంసిద్ధౌకురునన్దన ॥ పూర్వాభ్యాసేనతేనైవహ్రియతేహ్యవశోపిసః,, ఇత్యనేన -అత్రప్రాయశోఽన్తరాయవిహతామిత్యన్వయః - భక్తియోగస్యవిఘ్నబహుళత్వాత్-నతుప్రాయేణనహిన్వన్తీత్యన్వయః ‘‘ జిజ్ఞాసురపియోగస్యశబ్దబ్రహ్మాతివర్తతే । ప్రయత్నాద్యతమానస్తు యోగీసంశుద్ధకిల్బిషః ॥ అనేకజన్మసంసిద్ధస్తతోయాతిపరాంగతిమితి ,, బ్రహ్మజిజ్ఞాసావత్త్వమాత్రేణాపిభక్త్యత్యాగాభిధానా-దుపక్రాన్తభక్తియోగానాంక్వచిదపితత్త్యాగాయోగాత్ ※॥౫॥※ యదుక్తంస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠస్యప్రియవ్రతస్యకథంగృహాద్యభినివేశ ఇతి - తత్పరిజిహీర్షుస్తస్యప్ర

తసోభాగవతపరమహంసదయితకథాంకథంచిదన్తరాయవిహతామపిశివతమాంపదవీంనప్రాయేణహిన్వన్తి ॥ ౫ ॥ యర్హివావరాజన్సరాజపుత్రః ప్రియవ్రతఃపరమభాగవతోనారదస్యచరణసేవయాఽఞ్జసాఽ※ధిగతపరమపురుషార్థసతత్త్వోబ్రహ్మసత్రేణదీక్షిష్యమాణోఽవనితలపరిపాలనాయామ్నాతప్రవరగుణగణైకాన్తభాజనతయాస్వపిత్రోపామన్త్రితోభగవతివాసుదేవఏవావ్యవధానసమాధియోగేనసమావేశితసకలకారకక్రియాకలాపోనైవాభ్యనన్దద్యద్యప్యప్రత్యామ్నాతవ్యంతదధికరణఆత్మనోఽన్య

[illegible] స్వయంభూప్రార్థనయాగృహాశ్రమపరిగ్రహంచాహ ॥ యర్హీత్యాదినా ॥ వావేతినిపాతసముదాయఃప్రసిద్ధిద్యోతకః - యదాహి-రాజన్-మనోః-పుత్రః ,సఃప్రియవ్రతః , సర్వోత్కృష్టభాగవతధర్మనిష్ఠః-నారదస్యగురో-శ్చరణసేవయా-అఞ్జసాసుఖేనైవ-తత్త్వేనసహితఃసతత్త్వః - తత్త్వగ్రహణంహితస్యాప్యుపలక్షణం అధిగతఃపరమపురుషార్థస్సతత్త్వఃతత్త్వహితాభ్యాంయుక్తో-యేన-అధిగతతత్త్వహితపురుషార్థఇత్యర్థః - అవగతపరమపురుషార్థతత్త్వఇతిపాఠేఽప్యయమేవార్థః, పురుషార్థతత్త్వగ్రహణస్యోపాయస్యాప్యుపలక్షణత్వాత్ - బ్రహ్మసత్రేణజ్ఞానయజ్ఞేన-దీక్షిష్యమాణః - స్వపరయాథాత్మ్యవిజ్ఞాననిష్ఠోభవేయమితి కృతసంకల్పః - భగవతివాసుదేవఏవావిచ్ఛిన్నధ్యానేన -యోగేనసమాధియోగేనేతిహేత్వర్థేతృతీయా-హేతురిహఫలమధ్యయనేనవసతీతివత్ -అవ్యవధానసమాధియోగార్థం - సమావేశితః ‘‘ బ్రహ్మార్పణం బ్రహ్మహవి ,, రితిన్యాయేన ,భగవతిసమర్పిత - స్సకలానికారకాణికర్త్రాదీనిచ , తేషాంక్రియా స్తద్వ్యాపారా - స్తాసాంచకలాపస్సమూహో - యేన - కర్తృకరణత్వాదికంబ్రహ్మణఏవానుసందధత్-కారకవ్యాపారాణాం బ్రహ్మారాధనరూపతాంచానుసందధానః - భక్తియోగానుగ్రాహకత్వేనఫలసఙ్గకర్తృత్వత్యాగపూర్వకమీశ్వరారాధనైకవేషస్సవర్ణాశ్రమధర్మ[illegible]పర ఇత్యర్థః -స్వపిత్రాస్వాయంభువమనునా - ఉపమన్త్రిణకర్త్రా - ఆమ్నాత గుణత్వేననీతిశాస్త్రేషుకథితాః - ప్రశస్తాఃగుణా-స్తేషామేకాన్తభాజనతయానియతాశ్రయత్వేనహేతునా - [illegible] య - ఉపామన్త్రితః ఉపచ్ఛన్దితోఽపిప్రార్థితోఽపి- నైవాభ్యనన్దత్ నైచ్ఛత్ - అవనితలపరిపాలనమితివిభక్తివ్యత్యయః పాల యేనానుషఙ్గః - నను ‘‘ [illegible]తావదేవశుశ్రూషాకార్యాపితరిపుత్రకైః । బాఢమిత్యనుమన్యేతసాదరంయద్గురోర్వచః ,, ఇత్యాదిశాస్త్రార్థంజానన్ - సద్గుణాశ్రయఃప్రియవ్రతఃకథంనైచ్ఛదిత్యాశఙ్క్యసమాధత్తే ॥ యద్యపీతి ॥ తత్పిత్రో - యద్యపి - నప్రత్యాఖ్యేయం - తథాపి - తదధిక

---

౬ ॥ శ్లో ※ పా ॥ అనగతపరమపురుషార్థతత్త్వః.

రణైరాజ్యాధికారై - సత్యాత్మనః అన్యస్మాత్, దసతః ప్రకృతిపరిణామరూపాద్దేహాత్ - తత్ప్రయుక్తరాగాదేశ్చ - పరాభవంజ్ఞానసంకోచ - మన్వీక్షమాణఃనిరూపయన్ - నాభ్యనన్దదిత్యనుషఙ్గః - స్తేనైవాన్వయోవా ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ అథపిత్రుప్రార్థితానభినన్దనానన్తరం - హవావేతిపూర్వవత్ప్రసిద్ధిద్యోతకో నిపాతసముదాయః - దేవానామాద్యో, భగవానాత్మయోనిర్బ్రహ్మా - గుణపరిణామరూపస్య - తస్య జగతః - పరిబృంహణం జ్ఞానేనపరితోవ్యాప్తిః - అనుధ్యానంఅనుచిన్తనం - తాభ్యాం - వ్యవసితఃసకలజగదభిప్రాయో యేన - సః - స్వధర్మభూతజ్ఞానేనాభితో - వ్యాప్యతత్తద్వృద్ధివిషయం - సాక్షాత్కృత్యఏవంవిధోఽస్యలోకస్యాభిప్రాయఇతికృతనిశ్చయఇత్యర్థః- అఖిలైర్నిగమైర్మూర్తిమద్భిర్వేదైః, నిజగణైః - ర్మరీచ్యాదిభిశ్చ- పరివృతఃస్వభవనాత్సత్యలోకా-దవతీర్ణః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ అవతరన్తంబ్రహ్మాణంవిశింషన్ ప్రియవ్రతసమీపంజగామేత్యాహ॥ తత్రేతి ॥ తత్రతత్రలోకేఅర్వాచీనే-గగనతలే-ఉడుపతిశ్చంద్రఇవప్రకాశమానః-అనుపదంపదేపదే-ప్రతిక్షణమిత్యర్థః-అమరశ్రేష్ఠైః దేవేన్ద్రాదిభి-రభితఃకార్త్స్న్యేన-పూజ్యమానః-ప్రతిమార్గం-వరూథశః-సంఘీభూతైః-సిద్ధాదీనాంగణైః-ప్రత్యేకంసిద్ధాదిసంఘాభిప్రాయేణగణశబ్దఃప్రయుక్తః-అతోనపౌనరుక్త్యం-ఉపసమీప,మేత్య,గీయమానఃగన్ధమాదనస్యగిరేః- ద్రోణీం - ప్రకాశయన్,ఉపససర్ప-సమీపంగతః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తథాపిదేవర్షిర్నారదః-ఏనమవతరన్తం - హంసవాహనేనోపలక్షణేన-పితరం -భగవన్తంచతుర్ముఖ,ముపలభమానఃహిరణ్యగర్భోఽయమితిజానన్-సఆస్వైవపితాపుత్రాభ్యాంమనుప్రియవ్రతాభ్యాంసహ- ఉత్థాయ,అర్హణేనపూజయాసహ-వహితాఞ్జలిర్బద్ధాఞ్జలి - రుపతస్థేతుష్టావ - తదామన్దరద్రోణ్యాంప్రియవ్రతస్యజ్ఞానోపదేశాయనారదఆగత్యస్థితః-మనుశ్చతంనేతుమాగత్యస్థితఇతిబోధ్యమ్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ హేభారత- భగవాన్ -హిరణ్యగర్భోఽపితేననారదేన-ఉపనీతంకృత-మ

స్మాదసతఃపరాభవమన్వీక్షమాణః ॥ ౬ ॥ అథహభగవానాదిదేవఏతస్యగుణవిసర్గస్యపరిబృంహణానుధ్యానవ్యవసితసకలజగదభిప్రాయఆత్మయోనిరఖిలనిగమనిజగణపరివేష్టితస్స్వభవనాదవతతార ॥ ౭ ॥ సచతత్రతత్రగగనతలేహ్యుడుపతిరివవిమానావళిభిరనుపదమమరపరిబృఢైరభిపూజ్యమానఃపథిపథిచవరూథశస్సిద్ధగన్ధర్వసాధ్యచారణమునికిన్నరగణైరుపగీయమానోగన్ధమాధనద్రోణీమవభాసయన్నుపససర్ప ॥ ౮ ॥ తత్రహవావైనంసురర్షిర్హంసయానేనపితరంభగవన్తంహిరణ్యగర్భముపలభమానస్సహసైవోత్థాయార్హణేనసహపితాపుత్రాభ్యామవహితాఞ్జలిరుపతస్థే ॥ ౯ ॥ భగవానపిభారతతదుపనీతార్హణస్సూక్తవాకేనాతితరాముదితగుణగణావతారసువిజయఃప్రియవ్రతమాదిపురుషస్తంసదయావలోకఇతిహోవాచ ॥ ౧౦ ॥ బ్రహ్మోవాచ॥ నిబోధతాతేదమృతంబ్రవీమిమాఽసూయితుందేవమర్హ*స్యప్రమేయమ్ । వయంభవాంస్త్వేవతతోమహర్షిర్వహామసర్వేవివశాయ*స్యదిష్టమ్ ॥ ౧౧ ॥ నతస్యకశ్చిత్తపసావిద్యయావానే

ర్హణంపూజనం । యస్య-సమ్యగుక్తేనవాక్యేనసమీచీనస్తుతిరూపేణవాక్యేన-నితరాం-ఉదితాఃవర్ణితాఃగుణగణాః-అవతారాస్సత్యలోకాదవరుహ్యాప్పృథివ్యామాగమ - స్తత్సంబన్ధిసువిజయస్సర్వోత్కర్షః-స్వాగతమితియావత్-చతుర్ముఖరూపేణభగవదావేశావతార- స్తత్సంబన్ధిసువిజయోవా - సచ,యస్య,సదయస్సదయయాయుక్తోఽవలోకో,యస్యసః-ప్రియవ్రత-మితివక్ష్యమాణంవాక్య,మువాచ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥ నిబోధేతినవభిః॥ భగవచ్ఛాసనమేవాహముపదేక్ష్యామి-అతోమదుపదేశ్యరూపం, భగవచ్ఛాసనముల్లఙ్ఘ్యత్వయాభగవాన్నాసూయితవ్యఇత్యాహ॥ హేతాతప్రియవ్రత-ఇదం-ఋతంతథ్యం-వచః-కథయామి-త - న్నిబోధసావధానంశృణుఅప్రమేయంప్రాకృతకరణజన్యప్రమిత్యవిషయం-అతీన్ద్రియమిత్యర్థః-అపరిచ్ఛిన్నమితివా- దేవందీప్యమానం,నిరస్తసమస్తదోషం,భగవన్త-మసూయితుందోషబుద్ధ్యాగ్రహీతుం-నార్హసి, కోఽసావప్రమేయ - స్తత్రాహ ॥ యస్యభగవతో,దిష్టమాదిష్టంశాసనం-వివశాస్తదధీనాస్సన్తోభగవాన్ తవ-తతస్తాతఃపితా- మను,రేషమహర్షిర్నారదోఽయం - మత్ప్రభృతయోమరీచ్యాదయఇత్యే- తే-సర్వే-వహామఃకరవామఇత్యర్థః - వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావోనిరస్తనిఖిలదోషోభగవాన్సర్వస్యవశీసర్వస్యేశానస్త్వయాఽస్మాభిశ్చసర్వైరనుల్లఙ్ఘ్యః-తథాచశ్రూయతే॥ ఏతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనేగార్గిసూర్యాచన్ద్రమసౌవిధృతౌతిష్ఠతః॥ ఇత్యాదికేతిభావః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఏతదేవోపపాదయతి॥ నేతి॥ కశ్చి- త్తనుభృద్దేహభృత్ -తనుభృచ్ఛబ్దఃకరణానామప్యుపలక్షణః-యద్వాత్తకరణకళేబరభృ-జ్జీవః -తస్యభగవతః-కృతం,భావేక్తః-కృతింప్రశాసనాత్మికాం,కరణేవాక్తః-తస్యేతికర్తరిషష్ఠీ-తేనకృతంశాసనమిత్యర్థః - తపఆదిభిరుపాయై-ర్విహన్తుంఅన్యథాకర్తుం-నపిమాయాత్నసమర్థోభవేత్-తపసా

అనశనాదినా, విద్యయా-శాస్త్రీయజ్ఞానేన, యోగవీర్యేణ-అణిమాదియోగబలేన, మనీషయా-విచారక్షమబుద్ధ్యా-అర్థధర్మై, ర్థధర్మైర్యజ్ఞాదిభిః -పరతః-బలవదాశ్రయణేన స్వతః-తపఆదివ్యతిరిక్తేన కేనచిత్సంభావనీయేన స్వీయేనోపాయేన వా-తనుభృదిత్యనేన జీవస్య భగవత్సంకల్పాయత్తం దేహభృత్త్వముక్తమ్ ✻ ॥౧౨॥ ✻ తదేవ వివృణ్వాం స్తద్ధత్తై స్తల్లీలోపకరణత్వే స్తన్వాదిభి స్తచ్ఛాసనానువర్తిత్వమేవ స్వరూపానుగుణమన్యథా దణ్డ ఏవ స్యాదితి సదృష్టాన్తమాహ॥ భవాయేతి ద్వాభ్యాం॥ అఙ్గ హే ప్రియవ్రత-జనతా-జనసమూహః, అవ్యక్తదిష్టం-ప్రాకృతైశ్చక్షురాదిభిరనభివ్యజ్యత ఇత్యవ్యక్తో భగవాన్, తేన, దిష్టం-ఆదిష్టం-తత్సంకల్పాయత్తమిత్యర్థః-దేహసంబన్ధం - ధత్తే, కిమర్థమసావీశ్వరో దేహయోగమాదిశతి, తత్రాహ॥ భవాయేతి॥ భవాద్యర్థం - కర్మకర్తుం-ఉత్తరోత్తరజన్మనాశాదేర్నిమిత్తం కర్మ కర్తుం -ప్రాక్తనకర్మానుసారేణ దేహయోగమాదిశతీత్యర్థః-యద్వా, భవాద్యర్థం-కర్మ చ కర్తు, మవ్యక్తదిష్టం, దేహయోగం, ధత్తే, తత్ర-భవః-జన్మ-నాశో-మరణం-శోకః-ప్రియార్థవిపత్తినిమిత్తం దుఃఖం, మోహో-దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమాదిరూపః-భయమాగామిదుఃఖదర్శనజం జ్ఞానం - సుఖదుఃఖే ఇష్టానిష్టవిషయకే అనుకూలప్రతికూలాత్మకే జ్ఞానే - ప్రాచీనకర్మానుసారేణ భవాద్యర్థముత్తరభవాదేర్నిమిత్తం కర్మ చ కర్తుం చావ్యక్తదిష్టమిత్యర్థః -సదా, అభయాయేతి చ్ఛేదః-ముక్తయ ఇత్యర్థః-స్వశాసనానువర్తి-నామనుగ్రహార్థం తదతివర్తినాం నిగ్రహార్థం చ- సత్త్వాదిప్రచుర దేహయోగమాదిశతీతి భావః ✻ ॥౧౩॥ ✻ హే వత్స, యస్య భగవతో, వాచి వేదాత్మికాయాం, తన్త్యాం దామన్యాం రజ్జ్వా-గుణకర్మదామభిః-గుణాస్సత్త్వాదయః-కర్మాణి సాత్త్వికాది భేదభిన్నాని స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితాని కర్మాణి, తాన్యేవ - దామాని-గళబన్ధనగ్రన్థియుతరజ్జవః-తైర్దుర్ధరైః -స్సర్వే వయం - సుయోజితాః-నిబద్ధాస్సన్తః - తస్మై ఈశ్వరాయ-భగవతే, బలిం పూజాం-వహామః కరవామః-యథా నసి నాసికాయాం - భిన్నాయాం - ప్రోతాః బద్ధరజ్జవః -చతుష్పదో బలీవర్దా ద్విపదే మనుష్యాయ-నామభిరితి పాఠే-వర్ణాశ్రమనా

> యోగవీర్యేణ మనీషయా వా । నైవార్థధర్మైః పరతః స్వతో వా కృతం విహన్తుం తనుభృద్విభూయాత్ ॥ ౧౨॥
> భవాయ నాశాయ చ కర్మ కర్తుం శోకాయ మోహాయ సదాఽభయాయ । సుఖాయ దుఃఖాయ చ దేహయోగ
> మవ్యక్తదిష్టం జనతాఽఙ్గ ధత్తే ॥ ౧౩॥ యద్వాచి తన్త్యాం గుణకర్మదామభిస్సుదుస్తరైర్వత్స వయం సుయో
> జితాః । సర్వే వహామో బలిమీశ్వరాయ ప్రోతా నసీవ ద్విపదే చతుష్పదః ॥ ౧౪ ॥ ఈశాభిసృష్టం హ్యవరున్ధ్మ
> హేఽఙ్గ దుఃఖం సుఖం వా గుణకర్మసఙ్గాత్ । ఆస్థాయ తత్తద్యదయుఙ్క్త నాథశ్చక్షుష్మతాఽన్ధా ఇవ నీయమా
> నాః ॥ ౧౫ ॥ ముక్తోఽపి తావద్బిభృయాత్స్వదేహమారబ్ధమశ్నన్నభిమానశూన్యః । యథాఽనుభూతం ప్ర

మాని-తైః- ✻ ॥౧౪॥ ✻ కించ, నవయమిష్టానిష్టప్రాప్తిపరిహారసాధకాః కిన్తేతదుపసంహారసమర్థా ఇత్యాహ॥ ఈశాభిసృష్టమితి॥ అఙ్గ హే ప్రియవ్రత, నాథ ఈశ్వరో, యద్యదయుఙ్క్త యోజితవాన్, తత్తద్వర్ణాశ్రమాదికం జాత్యాదికం చా-స్థాయ, స్థిత్వా, వయం, తత్త, దీశ్వరాదిష్టం దేవతిర్యగాదిశరీర, మాస్థాయ, స్థితా వయమితి వా, గుణకర్మణాం సాత్త్వికాది భేదభిన్నానాం కర్మణాం-సఙ్గాత్సంబన్ధనిమిత్తా, త్తత్తత్కర్మానురూపమిత్యర్థః, అనేనేశ్వరస్య వైషమ్యాభావ ఉక్తః-ఈశేన స భగవతా, అవసృష్టం దత్తం, సుఖం, దుఃఖం వా, అవరుధ్మహే ప్రాప్నుమః, ఈశ్వరస్య హితాహితజ్ఞత్వే అన్యేషామనభిజ్ఞత్వే చ దృష్టాన్తమాహ ॥ చక్షుష్మతేతి॥ యథా, చక్షుష్మతా అవిప్లుతచక్షురిన్ద్రియేణ పురుషేణ, ఛాయా, మాతపం వా, నీయమానాః ప్రాప్యమాణాః, అన్ధాః, ప్రాప్నువన్తి, తద్వత్, అతోఽస్మాభిరీశ్వరాదిష్టైః ప్రవృత్తిధర్మ ఏవానురోద్ధవ్య ఇతి భావః ✻ ॥౧౫॥ ✻ నను దేహాత్మాభిమానేన సంసారిణో జీవస్య ప్రవృత్తిధర్మానువృత్తిర్యుక్తా, అహంత్వధికృతాత్మవిద్యో ముముక్షుశ్చ కథం ప్రవృత్తిధర్మమనురుణధ్మి బన్ధకత్వాదిత్యాశఙ్కాయాం తావన్ముక్తేరప్యాముక్తేర్దేహధారణమావశ్యకం, తదనుబన్ధితయా ప్రాప్తేషు కేషుచిత్ప్రవృత్తోఽపి నబధ్యత ఇత్యాహ ॥ ముక్తోఽపీతి ॥ ప్రతియాతనిద్రః నివృత్తాజ్ఞానః, పుమాన్, యథాఽనుభూతం అనుభూతవత్ జ్ఞానోదయాత్ప్రాగనుభూతకర్మవత్, అజ్ఞానదశాయాం కర్మానుభవవదితి యావత్, తథా, జ్ఞానోదయాదనన్తరమప్యా, రబ్ధం సుఖదుఃఖాదిఫలప్రదానాయ ప్రవృత్తం పుణ్యాపుణ్యరూపం కర్మ - అశ్నన్ననుభవన్నపి, తత్రాభిమానశూన్యః సుఖదుఃఖాద్యనుభవప్రయుక్తదేహగతస్థౌల్యకార్శ్యాద్యభిమానమాత్మన్యకుర్వాణః, యావన్ముక్తో భవేత్తావత్స, దేహం, బిభృయాదేవ, దేహాత్మాభిమానరహిత ఆరబ్ధమశ్నన్నపి యావన్ముక్తస్తావత్స్వదేహం బిభృయాదితి వాఽన్వయః, ప్రారబ్ధస్య కర్మణోఽధిగతాత్మవిద్యేనాప్యనుభావ్యత్వాత్ప్రారబ్ధాయత్తత్వాచ్ఛరీరస్య తద్ధారణమవర్జనీయమిత్యర్థః, తర్హి జ్ఞాజ్ఞానినః కోఽపి విశేష స్తత్రాహ ॥ కింత్వితి॥ అయం ప్రతియాతనిద్రః-అన్యదేహాయ దేహాన్తరారమ్భాయ

నిమిత్తభూతా, స్వగుణాః సత్త్వాదిగుణాః ప్రయుక్తకర్మాణి-నవృఙ్క్తే నభజతి-ప్రారబ్ధానుభవో దేహధారణం చేత్యుభయం తుల్యం పునర్దేహాన్తరనిమిత్తబన్ధకకర్మాకరణం తు జ్ఞానినో విశేష ఇతి భావః ❁ ॥౧౬॥ ❁ అస్తు ముముక్షోరపి దేహధారణం ప్రారబ్ధానుభవశ్చేతి-వన్యైరపి దేహధారణసంభవాద్వన ఏవ వత్స్యామి-గృహాశ్రమస్య సంసృతిహేతుత్వాత్తత్రాహ॥ భయమితి ॥ ప్రమాదాత్ప్రమాదాదేవహి భయ-భయహేతూ-అతః, ప్రమత్తస్య స్వపరయాథాత్మ్యవిస్మరణేన దేహేన్ద్రియపరవశస్య, వనేష్వపి అపిశబ్దాద్గృహేషుచ-వసతో, భయం సంసార-స్స్యాదేవ-నను వనే వసతో దేహానుబన్ధినాం కళత్రాదీనాం ప్రసహ్య ప్రవర్తయతాం జ్ఞాననిష్ఠావిరోధినామభావాత్సా సుప్రతిష్ఠితా స్యాత్, గృహే తు విపరీతేతత్రాహ॥ యతః యస్మాత్, సః వనవాసీ, సహషట్సపత్నః సహైవ-షట్సపత్నాః శత్రవో, మనస్సహితాని జ్ఞానేన్ద్రియాణి, యస్య, తథాభూత ఏవ, వనే, ఆస్తే ,, వోపసర్జనస్యే,, తి వాగ్రహణాత్సహస్య సభావాభావః ,,ఇన్ద్రియాణాం హి చరతాం యన్మనోఽనువిధీయత ,, ఇతి సమనస్కస్యేన్ద్రియవర్గస్య విషయప్రవణస్య జ్ఞాననిష్ఠావిరోధిత్వాద్వనాశ్రమిణోఽపీన్ద్రియవర్గస్య సహైవ విద్యమానత్వాద్భయం స్యాదేవ, అత ఇన్ద్రియవర్గ ఏవ నియన్తవ్యః, యద్యేవం తర్హి కిమపరాద్ధం గృహాశ్రమేణేత్యత్రాహ ॥ జితేన్ద్రియస్యాత్మరతేః ప్రకృతివివిక్తాత్మానుభవశీలస్య, బుధస్య బ్రహ్మనిష్ఠస్య పుంసః-గృహాశ్రమః-కింన్వ-వద్యం దోషం-కరోతి-నకమపి దోషం కరోతీత్యర్థః ❁ ॥౧౭॥ ❁ నను యదీన్ద్రియపారవశ్యరూపప్రమాద ఏవ భయహేతు-స్తర్హీన్ద్రియాణి జ్ఞాననిష్ఠావిరోధీని వన ఏవ వసఞ్జేష్యామీత్యత్రాహ ॥ య ఇతి॥ సపత్నాఞ్జ్ఞాననిష్ఠావిరోధిత్వేన శత్రుతుల్యాని షడిన్ద్రియాణి- యో-విజిగీషమాణః విజేతుమిచ్ఛన్, సః-పూర్వం ప్రథమం, గృహేషు నిర్విశ్య గృహాశ్రమ ఏవ స్థిత్వా, యతేత ఇన్ద్రియజయార్థం యతేత, తథాహి, లోకే, యః కశ్చిచ్ఛత్రూన్విజిగీషమాణః-ప్రథమం-దుర్గ, మాశ్రితః-ఊర్జితాన్బలిష్ఠాన్-శత్రూనత్యేతి జయతి - తతః, క్షీణేషు శత్రుషు, బలహీనేషు సత్సు-కామం యథేష్టం, దుర్గేఽన్యత్ర

తియాతనిద్రః కింత్వన్యదేహాయ గుణాన్నవృఙ్క్తే ॥ ౧౬ ॥ భయం ప్రమత్తస్య వనేష్వపి స్యాద్యతస్స ఆస్తే సహషట్సపత్నః । జితేన్ద్రియస్యాత్మరతేర్బుధస్య గృహాశ్రమః కిన్ను కరోత్యవద్యమ్ ॥ ౧౭ ॥ యష్షట్సపత్నాన్విజిగీషమాణో గృహేషు నిర్విశ్య యతేత పూర్వమ్ । అత్యేతి దుర్గాశ్రిత ఊర్జితారీన్ క్షీణేషు కామం విచరేద్విపశ్చిత్ ॥ ౧౮ ॥ త్వం త్వబ్జనాభాఙ్ఘ్రిసరోజకోశదుర్గాశ్రితో నిర్జితషట్సపత్నః । భుఙ్క్ష్వేహ భోగాన్ పురుషాతిదిష్టాన్విముక్తసఙ్గః ప్రకృతిం భజస్వ ॥ ౧౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి సమభిహితో మహాభాగవతో భగవతస్త్రిభువనగురోరనుశాసనమాత్మనో లఘుతయాఽవనతశిరోధరో బాఢమితి సబహుమానమువాహ ॥ ౨౦ ॥ భగవా

చ, చరేత్-ఏవం విపశ్చిదపీత్యర్థః ❁ ॥౧౮॥ ❁ సత్యం ప్రథమం దుర్గాశ్రిత ఏవారీనత్యేతీతి, అహమపి భగవచ్చరణారవిన్దరూపం దుర్గమాశ్రిత్య శత్రూన్జేష్యామి, నత్వతిహేయాన్ గృహానిత్యత్రాహ॥ త్వం త్వితి॥ యద్యపి, త్వ, మబ్జనాభస్య భగవతశ్చరణకమలకోశదుర్గాశ్రితః- యథా కమలకోశాన్తర్గతం భ్రమరం బాహ్యతపవర్షాదయో న బాధన్తే, తద్వద్భగవచ్చరణారవిన్దసమావేశితమనసమిన్ద్రియాణి న బాధన్త ఇతి జ్ఞాపనాయ కోశశబ్దః-ప్రయుక్తః-నిర్జితః-జ్ఞానయోగవిరోధి షడిన్ద్రియవర్గో యేన- తథాపి, పురుషేణ పరమపురుషేణ, ఆదిష్టాన్, భోగాన్, ఇహలోకే, భుఙ్క్ష్వ, తతో, విముక్తసఙ్గః-భగవద్భక్త్యా, ప్రకృతిం స్వభావం, ఆవిర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకస్వభావం, భజస్వేతి యావత్ ❁ ॥౧౯॥ ❁ ఇతీత్థం బ్రహ్మణా, సమ్యగభిహిత ఉక్తః-మహాభాగవతః-ప్రియవ్రతః-త్రిభువనహితోపదేష్టు-ర్భగవతశ్చతుర్ముఖస్యా, నుశాసనమాత్మనస్స్వస్య - లఘుతయా సుకరతయా హేతునా, భోగా, ననుభవత ఏవ పునర్ముక్త్యుపాయప్రదర్శనాత్మకత్వాత్తచ్ఛాసనస్య సుకరత్వం, యద్వా, ఆత్మనో, య, దనుశాసనం, త-దలఘుతయా గౌరవేణ, బాఢం కరిష్యామీత్య, వనతకన్ధరస్సన్, సబహుమానం-జగ్రాహ ❁ ॥౨౦॥ ❁ తతో, భగవాన్బ్రహ్మాపి, మనునా స్వాయంభువేన-యథావిధి-కృతపూజః-ప్రియవ్రతస్య యోగభ్రంశాన్నారదస్య శిష్యాభావాత్కుటిలమీక్షణం సంభవే, త్తత్తు నాస్తీత్యాహ, అవిషమమకుటిలం యథాభవతి తథా, ప్రియవ్రతనారదయో, రభిసమీక్ష్యమాణయో స్సతోః - అవాఙ్మనసక్షయం, వాక్చ మనశ్చ వాఙ్మనసే,, అచతురవిచతురే,, త్యాదినా నిపాతనాత్సమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయః, తయోః-క్షయం వేద్యం ,,క్షి నివాసగత్యో,, రితి గత్యర్థత్వాద్గత్యర్థస్య చ జ్ఞానార్థత్వాద్వాఙ్మనసవిషయం తన్న భవతీత్యవాఙ్మనసక్షయం-అనేనార్వాచీనలోకాపేక్షయా వైచిత్ర్యం వివక్షితం, విచిత్రతరం హీదమవాఙ్మనసగోచరమిహలోకే ప్రయోగో దృశ్యతే, యుక్తం చైతత్, పరబ్రహ్మస్వరూపగుణానామేవాపరిచ్ఛిన్నత్వేన వాఙ్మనసయోరవిషయత్వాత్ కార్యవర్గస్య వాఙ్మనసవిషయత్వాత్సత్యలోకస్యాపి కార్యత్వాత్ అవ్యవహృతం ద్విపరార్ధావసానపర్యన్తం తత్రత్యానాం జన్మజరామరణాద్యభావేన నష్టం జీర్ణమిత్యాదివ్యవహారావిష

యం, తథాచోక్తం ద్వితీయే,, తద్ద్వైపరార్ధం తదుపారమేష్ఠ్యం న యత్ర శోకో న జరా న మృత్యుః॥ నార్తిర్న చోద్వేగ,, ఇతి, ఏవంవిధ-మాత్మనస్స్వస్య, సమవస్థానం సత్యలోక-మగాత్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁మనుః స్వాయంభువోఽపి, పరేణ బ్రహ్మణైవ-ప్రతిసంధితః సంపాదితః - మనోరథః రాజ్యే పుత్రమభిషిచ్య వనం యాస్యామీత్యేవంరూపో మనోరథో - యస్య, తథాభూతస్య-సురర్షివరో నారదః-తస్య. అనుమతేన అనుమత్యా, భావే క్తః - ఆత్మజం ప్రియవ్రతం, నిఖిలభూమణ్డలమర్యాదారక్షణాయ-స్థాపయిత్వా, అతివిషమాదుస్తరా - యే - విషయాశ్శబ్దాదయః-త ఏవ-విషజలాశయః-విషోదకాశ్రయ, స్తద్రూపం-యద్గృహం, తస్మై, స్నానాభోగచ్ఛా-తతః, ఉపరతోఽభూత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ఇతి హ వావ ఇత్థం హి, స జగతీపతిః ప్రియవ్రతః-ప్రథమం, ఆత్మనః స్వస్య, ఇచ్ఛయా, అభినివేశితః-ప్రాపితః, కర్మాధికారః భగవదారాధనరూపకర్మాధికారః-యస్య సః-అఖిలస్య జగతః, బన్ధనధ్వంసనః- బన్ధననివర్తకః, అతఏవ-పరః ఉత్కృష్టః-అనుభావః-ప్రభావః-యస్య, తస్య భగవతః-కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలస్య, య,దఙ్ఘ్రియుగ్మం, తస్య య,దవిచ్ఛిన్నం, ధ్యానం, తస్య, ప్రభావేన, పరిరన్ధితకషాయోదగ్ధరాగాదిమలః- ఆశయోఽన్తఃకరణం, యస్య, అతఏవా-వదాతః నిర్మలోఽపి, మహతాం బ్రహ్మాదీనాం, ఆజ్ఞాపాలనేన, మానవర్ధనః-భూమణ్డలమనుశిష్టవాన్ ❁ ॥౨౩ ॥ ❁అనుశాసనప్రకారమేవ వివక్షుస్తావద్దారపరిగ్రహముపత్యాని చాహ॥అథేతి॥ అథ చతుర్ముఖాదేశానన్తరం, నివృత్తినిష్ఠోఽపి ప్రవృత్తోఽభూదితి విస్మయతే, హేతి విశ్వకర్మణః-విశ్వకర్మనామ్నః- ప్రజాపతేర్బ్రహ్మణో, బర్హిష్మతీం నామ - దుహితర, ముపయేమే ఉవోఢ-ఉ ఇతి విస్మయే-హ వావేతి ప్ర

నపి మనునా యథావదుపకల్పితాపచితిః ప్రియవ్రతనారదయోరపి వనుమభిసమీక్షమాణయోరాత్మనస్సమవస్థానమవాఙ్మానసత్యయచువ్యవహృతమగమత్ ॥ ౨౧ ॥ మనురపి పరేణేత్థం ప్రతిసంధితమనోరథస్సురర్షివరానుమతేనాత్మజమఖిలధరామణ్డలస్థితిగుప్తయేఽవస్థాప్య స్వయమతివిషమవిషయవిషజలాశయాశాయా ఉపరరామ ॥౨౨ ॥ఇతి హ వావ స జగతీపతిరాత్మేచ్ఛయాఽభినివేశితకర్మాధికారోఽఖిలజగద్బన్ధనధ్వంసనపరానుభావస్య భగవత ఆదిపూరుషస్యాఙ్ఘ్రియుగళానవరతధ్యానానుభావేన పరిరన్ధితకషాయాశయోఽవదాతోఽపి మానవర్ధనో మహతాం మహీతలమనుశశాస ॥ ౨౩ ॥అథ స దుహితరం ప్రజాపతేర్విశ్వకర్మణ ఉపయేమే బర్హిష్మతీం నామ తస్యాము హ వావాత్మజానాత్మసమానగుణశీలకర్మరూప ❁ వీర్యోదారాన్దశ సంభావయాంబభూవ కన్యాం చ యవీయసీమూర్జస్వతీం నామ ॥ ౨౪ ॥ ఆగ్నీధ్రేధ్మజిహ్వయజ్ఞబాహుమహావీరహిరణ్యరేతోఘృతపృష్ఠసవనమేధాతిథివీతిహోత్రకవయ ఇతి సర్వ ఏవాగ్నినామానః ॥౨౫ ॥ ఏతేషాం కవిర్మహావీరస్సవన ఇతి త్రయ ఆసన్నూర్ధ్వరేతసస్త ఆత్మవిద్యాయామర్భభావాదారభ్య కృతపరిచయాః పారమహంస్యమేవాశ్రమమభజన్ ॥ ౨౬ ॥ తస్మిన్ను హ వావోపశమశీలాః పరమర్షయస్సకలజీవనికా

సిద్ధా-తస్యాం బర్హిష్మత్యాం, ఆత్మసమానైస్స్వతుల్యైః, శీలాదిభిర్గుణై, రుదారాన్మహతః, ఔదార్యాణీతి పాఠే, ఆత్మసమాశ్శీలాదయో యేషామితి బహువ్రీహిః-తత్ర, శీలం స్వభావస్సద్వృత్తిశ్చ-గుణాశ్శౌర్యాదయః, కర్మ వ్యాపారః-రూపం సౌన్దర్యం- వీర్యం పరాభిభవసామర్థ్యం, శౌర్యం రణమధ్యే స్వగృహ ఇవ ప్రవేశసామర్థ్యం, ఔదార్యం వదాన్యతా-ఏవంవిధాన్ -దశ, త్మజాన్ సంభావయాంబభూవ ఉత్పాదయామాస - తథా - యవీయసీం దశానామాత్మజానామనుజా-మూర్జస్వతీం నామ- కన్యాం భావయాంబభూవేత్యనుషఙ్గః - ఆత్మజాన్ కన్యాం చ భావయాంబభూవేతి పూర్వేణాన్వయః ❁॥౨౪॥ ❁పుత్రాన్నిర్దిశతి ॥ఆగ్నీధ్రేతి॥ ఆగ్నీధ్రాదినామిత రేతరయోగద్వన్ద్వః-సర్వే, అగ్నీనాం నామాని యేషాం తే, తథాభూతాః ❁॥౨౫ ॥ ❁ఏతేషాం దశానాం పుత్రాణాం మధ్యే-కవి-ర్మహావీర, స్సవన-ఇతి త్రయః పుత్రా-ఊర్ధ్వరేతసః జితేన్ద్రియా, ఆసన్, తే కవ్యాదయస్త్రయః - బాల్యాదారభ్య-ఆత్మవిద్యాయాం, కృతః పరిచయో యైస్తే, పారమహంస్యం-పరమహంసాః నితరాం పరిశుద్ధాన్తఃకరణాః - తేషాం సంబన్ధినం, ఆశ్రమ, మభజన్, కేవలనివృత్తిధర్మపరాయణా ఆభూవన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁తస్మిన్ను హ వావ పారమహంస్యాశ్రమేహ్య, వర్తమానా, స్తే, ఉపశమః ఇన్ద్రియనిగ్రహ ఏవ-శీలం, యేషాం తే, అతఏవ - పరమర్షయః - సకలజీవానాం ని - కాయస్సమూహః, స్స - ఆవాసశ్శరీరం - యస్యానికాయస్యా, వాసఆధార, స్తస్యేతి వా, మృత్యుభయం సంసృతిభయం, తేన - భీతానాం - శరణభూతస్య రక్షణోపాయభూతస్య రక్షితుశ్చ, భగవతో, వాసుదేవస్య, శ్రీమతశ్చరణారవిన్దయో, రవిచ్ఛిన్నం, స్మరణం,

---

౨౪ ❁ శ్లో॥ పా॥ వీర్యౌదార్యాన్.

తేనా - విగళితః - అవిచ్ఛిన్నః - ప్రీత్యుత్కర్షరూపో - యః - పరమభక్తియోగ - స్తస్య - ప్రభావేన , ఉపచయేన వా పరిభావితం నిరస్తరాగాదికం, నిర్వాసితమితియావత్ - య-దన్తర్హృదయం మన- స్తస్మి-న్నధిగతే సాక్షాత్కృతే, సర్వేషాం - భూతానామాత్మా - మాత్మభూతే అన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన ధారకే ప్రత్యగాత్మని - ప్రత్యక్ జీవః - ఆత్మాశరీరం - యస్య - తస్మి - న్నితి చః ఆత్మనీతి వా - ప్రత్యగాత్మశరీరక ఇతి వా - భూతానామాత్మభూత ఇత్యచేతనశరీరకత్వముక్తం - ప్రత్యగాత్మనీతి జీవశరీరకత్వం - ఏవంభూతే - భగవత్యేవ వర్తమానస్య భగవదపృథక్సిద్ధవిశేషణతయా సాక్షాత్కృతస్య - ఆత్మనః స్వస్య, తాదాత్మ్యం తత్స్వభావతాం - సాధర్మ్యమిత్యర్థః - అవిశేషేణ జగద్వ్యాపారవర్జం కార్త్స్న్యేన - సమీయుః - ముక్తాబభూవురిత్యర్థః - అవశిష్టాస్సప్త పుత్రాః పిత్రధీనాః స్థితా ఇతి భావః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తథా ఽన్యస్యామపి భార్యాయాం - త్రయః పుత్రాః జాతా - స్తాంస్తదధికారం చ నిర్దిశతి ॥ ఉత్తమ ఇతి ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ఏవ - ముపశమాయనేషు - ఉపశమో గుణాన్తరాణామప్యుపలక్షణః - ఆత్మసమానశీలేతి పూర్వముక్తత్వాత్ - సద్గుణాశ్రయేషు - స్వతనయేషు - సత్స్విత్యర్థః - అథ జగతీపతిః ప్రియవ్రతః - అర్బుదం కోటిః - అన్యే తు శతకోటిభిరేకమర్బుదమిత్యాహుః - వత్సరాణా - మేకాదశార్బుదాని - జగతీం - బుభుజ ఇత్యన్వయః - రాజ్ఞో ధర్మపరిపాలనవిషయభోగప్రధానై ర్వ్యాఖ్యం - తత్రాపి నాయాసేనైవ ధర్మపరిపాలనమాహ ॥ అవ్యాహతాః - అఖిలాః - పురుషకారాః పౌరుషాణి - యస్మాత్తేన - సారేణ బలేన - సంభృతౌ పూర్ణౌ - యౌ - దోర్దణ్డౌ - తయో - ర్యుగళం - తేనా - పీడిత ఆకృష్టో - మౌర్వీగుణ స్తస్య - స్తనితం టంకార - స్తేనైవ యుద్ధం వినా - విరమితా నిరస్తాః - ధర్మవిరోధినో - యేన భోగాతిశయమాహ - బర్హిష్మత్యా స్స్వభార్యాయాః - అనుదిన - మేధమానైః ప్రమోదాదిభిః - పరా

యావాసస్య భగవతో వాసుదేవస్య భవభీతానాం శరణభూతస్య శ్రీమచ్చరణారవిన్దావిరతస్మరణావిగళిత పరమభక్తియోగానుభావేన పరిభావితాన్తర్హృదయాధిగతే భగవతి సర్వేషాం భూతానామాత్మభూతే ప్రత్యగాత్మన్యేవావర్తమానస్యాత్మనస్తాదాత్మ్యమవిశేషేణ సమీయుః ॥ ౨౭ ॥ అన్యస్యామపి జాయాయాం త్రయః పుత్రా ఆసన్నుత్తమస్తామసో రైవత ఇతి మన్వన్తరాధిపతయః ॥ ౨౮ ॥ ఏవముపశమాయనేషు స్వతనయేష్వథ జగతీపతిర్జగతీమర్బుదాన్యేకాదశ పరివత్సరాణామవ్యాహతాఖిలపురుషకారసారసంభృతదోర్దణ్డయుగళాపీడితమౌర్వీగుణస్తనితవిరమితధర్మప్రతిపక్షో బర్హిష్మత్యాశ్చానుదినమేధమానప్రమోదప్రసరణయౌషిణ్యవ్రీడాప్రముషితహాసావలోకరుచిరక్ష్వేళాదిభిః పరాభూయమానవివేకో ఽనవబుధ్యమాన ఇవ మహామనా బుభుజే ॥ ౨౯ ॥ యావదవభాసయతి సురగిరిమనుపరిక్రామన్ భగవానాదిత్యో వసుధాతలమర్ధేనైవ ప్రతపత్యర్ధేనాచ్ఛాదయతి తదా హి భగవదుపాసనోపచితాతిపురుషప్రభావస్తదనభినన్దన్ సమజవేన రథేన జ్యోతిర్మయేన రజనీమపి దినం కరిష్యామీతి సప్తకృత్వస్తరణిమనుపర్యక్రామద్ద్వితీయ ఇవ పతఙ్గః ॥ ౩౦ ॥ యే వా ఉ హ తద్రథచరణనేమికృతపరిఖాతాస్తే సప్త సిన్ధవ ఆసన్, యత ఏవ కృతాస్సప్త భువో

భూయమానవివేక ఇవ - అత ఏవ - విషయాసక్త్యా - అనవబుధ్యమాన ఇవ - బుభుజే - తత్ర - ప్రమోదః పతిం దృష్ట్వా హర్ష - స్తతః - ప్రసరణమభ్యుత్థానాదిలీలా - తతో - యౌషిణ్యం యోషిత్స్వరూపకృతశృఙ్గారానుభావప్రకాశనం - తతో - వ్రీడయా - ముషితాస్సంకోచితాః - హాసావలోకా - స్తతో - రుచిరక్ష్వేళాదయః - మృదుతరపరిహాసవాక్యాదీని - తైః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ప్రభావాతిశయమాహ ॥ యావదితి ॥ భగవా - నాదిత్యస్సూర్యః - సురగిరిం మేరుం - అనుపరిక్రామన్ పరిక్రమన్ ప్రదక్షిణీకుర్వన్వసుధాతలం భూమణ్డలం - యావ - దవభాసయతి - కియదవభాసయతి - అర్ధేనైవ ప్రతపతి అర్ధమేవ ప్రకాశయతి - అర్ధమాచ్ఛాదయతి మేరోశ్ఛాయాతస్తమసాచ్ఛాదయతి - మేరోః పార్శ్వాన్తరమవభాసయన్నపి పార్శ్వాన్తరం న ప్రకాశయతీత్యాలోచ్య తద్వసుధాతలార్ధావభాసనమనభినన్దన్ అసమీచీనం మన్వానః - రజనీమపి - దినం కరిష్యామి - యత్సూర్యేణానవభాసితం వసుధాతలార్ధం - తదప్యవభాసయామీతి - కృతసంకల్పః - భగవదుపాసనేనో - పచితో ఽతిపురుషప్రభావః - యస్య - సమజవేన సూర్యసమానవేగేన - తద్వత్ప్రకాశబహులేన చ - రథేన - ద్వితీయః పతఙ్గః అపరస్సూర్య ఇవ - తరణిం సూర్య - మనుసృత్య - యథా తరణిర్గచ్ఛతి తథా - మేరోః - పరితః - ఆక్రామతి - యదా మేరోర్దక్షిణస్యాం దిశి సూర్యో ఽవభాసయతి స్వయముత్తరస్యాం - యదా స ఉత్తరస్యాం తదా స్వయం దక్షిణస్యా - మిత్యేవమచీచకాసదిత్యర్థః, అయమప్యన్యః ప్రభావవిశేషః సూర్యో ఽన్తరిక్షే చరన్నవభాసయతి - అయం తు - భూమ్యాం చరన్నపర్యర్థశ్చాచీచకాసదితి ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ప్రభావాన్తరమప్యాహ ॥ య ఇతి ॥ యే హి - సప్త, తస్య ప్రియవ్రతస్య య - ద్రథచక్రం - తస్య, నెమినా కృతాః - పరిఖాః గర్తాః, త ఏవ - సప్త, సిన్ధవః - సప్తసముద్రాః - ఆసన్ - యతః యై రేవ సిన్ధుభిః కృతాః - స్సప్తసంఖ్యాకాః - భువో ద్వీపాః - కే ఽమీ ద్వీపాః కేవా స

యం,తథాచోక్తంద్వితీయే,,యద్ద్వైపరార్ధ్యంతదుపారమేష్ఠ్యంనయత్రశోకోనజరానమృత్యుః॥నార్తిర్నచోద్వేగ,,ఇతి, ఏవంవిధ-మాత్మనస్స్వస్య,సమవస్థానంసత్యలోక-మగాత్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁మనుఃస్వాయంభువోఽపి,పరేణబ్రహ్మణైవ-ప్రతిసంధితఃసంపాదితః - మనోరథఃరాజ్యపుత్రమభిషిచ్యవనంయాస్యామీత్యేవంరూపోమనోరథో - యస్య,తథాభూతస్య-సురర్షివరోనారదః-తస్య, అనుమతేనఅనుమత్యా , భావోక్తః - ఆత్మజం,ప్రియవ్రతం,నిఖిలభూమణ్డలమర్యాదారక్షణాయ-స్థాపయిత్వా , అతివిషమాదుస్తరా - యే - విషయాశ్శబ్దాదయః-తఏవ-విషజలాశయః-విషోదకాశ్రయః, స్తద్రూపం-యద్గృహం,తస్మై,వ్యాసాభోగేచ్ఛా-తతః,ఉపరతోఽభూత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ఇతిహవావఇత్థంహి,సజగతీపతిఃప్రియవ్రతః-ప్రథమం,ఆత్మనఃస్వస్య , ఇచ్ఛయా , అభినివేశితః-ప్రాపితః,కర్మాధికారఃభగవదారాధనరూపకర్మాధికారః-యస్యసః-అఖిలస్యజగతః,బన్ధనధ్వంసనః- బన్ధననివర్తకః , అతఏవ-పరఃఉత్కృష్టః-అనుభావః-ప్రభావః-యస్య,తస్య భగవతః-కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలస్య , య,దఙ్ఘ్రియుగ్మం,తస్యయ,దవిచ్ఛిన్నం,ధ్యానం,తస్య,ప్రభావేన,పరిరన్ధితకషాయోదగ్ధరాగాదిమలః- ఆశయోఽన్తఃకరణం,యస్య,అతఏవా-వదాతఃనిర్మలోఽపి,మహతాంబ్రహ్మాదీనాం, ఆజ్ఞాపాలనేన,మానవర్ధనః-భూమణ్డలం,మనుశిష్టవాన్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁అనుశాసనప్రకారమేవవివక్షుస్తావద్దారపరిగ్రహమపత్యానిచాహ॥అథేతి॥ అథచతుర్ముఖాదేశానన్తరం,నివృత్తినిష్ఠోఽపిప్రవృత్తోభూదితివిస్మేయతే, హేతివిశ్వకర్మణః-విశ్వకర్మనామ్నః- ప్రజాపతేర్బ్రహ్మణో,బర్హిష్మతీంనామ - దుహితర,ముపయేమేఊఢవాన్-ఉఇతివిస్మయే-హవావేతిప్ర

నపిమనునాయథావదుపకల్పితాపచితిఃప్రియవ్రతనారదయోరవిషమమభిసమీక్షమాణయోరాత్మనస్సమ
వస్థానమవాఙ్మనసక్షయమవ్యవహృతమగమత్ ॥ ౨౧ ॥ మనురపిపరేణైవంప్రతిసంధితమనోరథస్సురర్షి
వరానుమతేనాత్మజమఖిలధరామణ్డలస్థితిగుప్తయేఽవస్థాప్యస్వయమతివిషమవిషయవిషజలాశయాశా
యాఉపరరామ॥ ౨౨ ॥ఇతిహవావసజగతీపతిరాత్మేచ్ఛయాఽభినివేశితకర్మాధికారోఽఖిలజగద్బన్ధనధ్వం
సనపరానుభావస్యభగవతఆదిపురుషస్యాఙ్ఘ్రియుగళానవరతధ్యానానుభావేనపరిరన్ధితకషాయాశ
యోఽవదాతోఽభిమానవర్ధనోమహతాంమహీతలమనుశశాస ॥ ౨౩ ॥అథసదుహితరంప్రజాపతేర్విశ్వక
ర్మణఉపయేమేబర్హిష్మతీంనామతస్యాముహవావాత్మజానాత్మసమానగుణశీలకర్మరూప ❁ వీర్యోదా
రాన్దశసంభావయాంబభూవకన్యాంచయవీయసీమూర్జస్వతీంనామ ॥ ౨౪ ॥ ఆగ్నీధ్రేధ్మజిహ్వయజ్ఞబా
హుమహావీరహిరణ్యరేతోఽకృతపృష్ఠసవనమేధాతిథివీతిహోత్రకవయఇతిసర్వఏవాగ్నినామానః ॥ ౨౫ ॥
ఏతేషాంకవిర్మహావీరస్సవనఇతిత్రయఆసన్నూర్ధ్వరేతసస్తఆత్మవిద్యాయామర్భభావాదారభ్యకృతపరి
చయాఃపారమహంస్యమేవాశ్రమమభజన్ ॥ ౨౬ ॥ తస్మిన్నుహవావోపశమశీలాఃపరమర్షయస్సకలజీవనికా

సిద్ధా-తస్యాంబర్హిష్మత్యాం,ఆత్మసమానైస్స్వతుల్యైః,శీలాదిభిర్గుణైః,రుదారాన్మహతః,ఔదార్యానితిపాఠే,ఆత్మసమానశ్శీలాదయోయేషామితిబహువ్రీహిః-తత్ర, శీలంస్వభావస్సద్వృత్తిశ్చ-గుణాశ్శౌర్యాదయః,కర్మవ్యాపారః-రూపంసౌన్దర్యం- వీర్యంపరాభిభవనసామర్థ్యం , శౌర్యంరణమధ్యేస్వగృహఇవప్రవేశసామర్థ్యం,ఔదార్యంవదాన్యతా-ఏవంవిధాన్ - దశా , త్మజాన్సంభావయాంబభూవఉత్పాదయామాస - తథా - యవీయసీందశానామాత్మజానామనుజా-మూర్జస్వతీంనామ- కన్యాంభావయాంబభూవేత్యనుషఙ్గః - ఆత్మజాన్కన్యాంచభావయాంబభూవేతిపూర్వేణాన్వయః ❁॥ ౨౪ ॥ ❁పుత్రాన్నిర్దిశతి ॥ఆగ్నీధ్రేతి॥ ఆగ్నీధ్రాదీనామితరేతరయోగద్వంద్వః-సర్వే,అగ్నీనాంనామానియేషాంతే,తథాభూతాః ❁॥ ౨౫ ॥ ❁ఏతేషాందశానాంపుత్రాణాంమధ్యే-కవి-ర్మహావీర,స్సవన-ఇతిత్రయఃపుత్రాః-ఊర్ధ్వరేతసఃజితేన్ద్రియా,ఆసన్, తేకవ్యాదయస్త్రయః -బాల్యాదారభ్య-ఆత్మవిద్యాయాం,కృతఃపరిచయోయైస్తే,పారమహంస్యం-పరమహంసాఃనితరాంపరిశుద్ధాన్తఃకరణాః -తేషాంసంబన్ధినం,ఆశ్రమ,మభజన్, కేవలనివృత్తిధర్మపరాయణాఆభూవన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁తస్మిన్నుహవాపారమహంస్యాశ్రమేహ్యే,వర్తమానా,స్తే,ఉపశమఃఇన్ద్రియనిగ్రహఏవ-శీలం , యేషాంతే , అతఏవ - పరమర్షయః - సకలజీవానాంని - కాయస్సమూహః ,స్స - ఆవాసశ్శరీరం - యస్యానికాయస్యా , వాసఆధార , స్తస్యేతివా , మృత్యుభయంసంసృతిభయం , తేన - భీతానాం - శరణభూతస్యరక్షణోపాయభూతస్య రక్షితుశ్చ , భగవతో , వాసుదేవస్య , శ్రీమతోశ్చరణారవిన్దయో , ర్నిరవచ్ఛిన్నం , స్మరణం,

---

౨౪ ❁ శ్లో॥ పా॥ వీర్యోదారాన్.

తేనా - విగళితః - అవిచ్ఛిన్నః - ప్రీత్యుత్కర్షరూపో - యః - పరమభక్తియోగ - స్తస్య - ప్రభావేన, ఉపచయేన వా పరిభావితం నిరస్తరాగాదికం, నిర్వాసితమితియావత్ - య-దన్తర్హృదయం మన - స్తస్మి-న్నధిగతే సాక్షాత్కృతే, సర్వేషాం - భూతానామాత్మనా - మాత్మభూతేఽన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన ధారకే ప్రత్యగాత్మని - ప్రత్యక్ జీవః - ఆత్మాశరీరం - యస్య - తస్మి - న్నితిచ ఆత్మనీతివా - ప్రత్యగాత్మశరీరక ఇతివా - భూతానామాత్మభూత ఇత్యచేతనశరీరకత్వముక్తం - ప్రత్యగాత్మనీతి జీవశరీరకత్వం - ఏవంభూతే - భగవత్యేవ వర్తమానస్య భగవదపృథక్సిద్ధవిశేషణతయా సాక్షాత్కృతస్య - ఆత్మనః స్వస్య, తాదాత్మ్యం తత్స్వభావతాం - సాధర్మ్యమిత్యర్థః - అవిశేషేణ జగద్వ్యాపారవర్జం కాత్స్న్యేన - సమీయుః - ముక్తాబభూవురిత్యర్థః - అవశిష్టాస్సప్తపుత్రాః పిత్రధీనాః స్థితా ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తథాఽన్యస్యామపి భార్యాయాం - త్రయః పుత్రాః జాతా - స్తాన్ తదధికారంచ నిర్దిశతి ॥ ఉత్తమ ఇతి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఏవ-ముపశమాయనేషు - ఉపశమో గుణాన్తరాణామప్యుపలక్షణః - ఆత్మసమానశీలేతి పూర్వముక్తత్వాత్ - సద్గుణాశ్రయేషు - స్వతనయేషు - సత్స్విత్యర్థః - అథ జగతీపతిః ప్రియవ్రతః - అర్బుదం కోటిః - అన్యేతు శతకోటిభిరేకమర్బుదమిత్యాహుః - వత్సరాణా - మేకాదశార్బుదాని - జగతీం - బుభుజ ఇత్యన్వయః - రాజ్ఞో ధర్మపరిపాలన విషయభోగ ప్రభావైర్వాచ్యం - తత్రానాయాసేనైవ ధర్మపరిపాలనమాహ ॥ అవ్యాహతాః - అఖిలాః - పురుషకారాః పౌరుషాణి - యస్మాత్తేన - సారేణ బలేన - సంభృతౌ పూర్ణౌ - యౌ - దోర్దణ్డౌ - తయో - ర్యుగళం - తేనా - పీడిత ఆకృష్టో - మౌర్వీగుణ స్తస్య - స్తనితం టంకార - స్తేనైవ యుద్ధం వినా - విరమితా నిరస్తాః - ధర్మవిరోధినో - యేన భోగాతిశయమాహ - బర్హిష్మత్యా స్స్వభార్యాయాః - అనుదిన - మేధమానైః ప్రమోదాదిభిః - పరా

యావాసస్య భగవతో వాసుదేవస్య భవభీతానాం శరణభూతస్య శ్రీమచ్చరణారవిన్దావిరతస్మరణావిగళిత
పరమభక్తియోగానుభావేన పరిభావితాన్తర్హృదయాధిగతే భగవతి సర్వేషాం భూతానామాత్మభూతే ప్ర
త్యగాత్మన్యేవ వర్తమానస్యాత్మనస్తాదాత్మ్యమవిశేషేణ సమీయుః ॥ ౨౭ ॥ అన్యస్యామపి జాయాయాం త్ర
యః పుత్రా ఆసన్నుత్తమస్తామసో రైవత ఇతి మన్వన్తరాధిపతయః ॥ ౨౮ ॥ ఏవముపశమాయనేషు స్వతన
యేష్వథ జగతీపతిర్జగతీమర్బుదాన్యేకాదశ పరివత్సరాణామవ్యాహతాఖిలపురుషకారసారసంభృతదోర్ద
ణ్డయుగళాపీడితమౌర్వీగుణస్తనితవిరమితధర్మప్రతిపక్షో బర్హిష్మత్యాశ్చానుదినమేధమానప్రమో
దప్రసరణయౌషిణ్యవ్రీడాప్రముషితహాసావలోకరుచిరక్ష్వేళ్యాదిభిః పరాభూయమానవివేకోఽనవబు
ధ్యమాన ఇవ మహామనా బుభుజే ॥ ౨౯ ॥ యావదవభాసయతి సురగిరిమనుపరిక్రామన్ భగవానాదిత్యో వసు
ధాతలమర్ధేనైవ ప్రతపత్యర్ధేనాచ్ఛాదయతి తదా హి భగవదుపాసనోపచితాతిపురుషప్రభావస్తదనభిన
న్దన్ సమజవేన రథేన జ్యోతిర్మయేన రజనీమపి దినం కరిష్యామీతి సప్తకృత్వస్తరణిమనుపర్యక్రామద్ద్వితీయ ఇ
వ పతఙ్గః ॥ ౩౦ ॥ యే వా ఉ హ తద్రథచరణనేమికృతపరిఖాతాస్తే సప్తసిన్ధవ ఆసన్, యత ఏవ కృతాస్సప్తభువో

భూయమానవివేక ఇవ - అత ఏవ - విషయాసక్త్యా - అనవబుధ్యమాన ఇవ - బుభుజే - తత్ర - ప్రమోదః పత్యుర్దృష్ట్వా హర్ష - స్తతః - ప్రసరణమభ్యుత్థానాదిలీలా - తతో - యౌషిణ్యం యోషిత్స్వరూపకృతశృఙ్గారానుభావప్రకాశనం - తతో - వ్రీడయా - ముషితాస్సంకోచితాః - హాసావలోకా - స్తతో - రుచిరక్ష్వేళాదయః - మృదుతరపరిహాసవాక్యాదీని - తైః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ప్రభావాతిశయమాహ ॥ యావదితి ॥ భగవా - నాదిత్యస్సూర్యః - సురగిరిం మేరుం - అనుపరిక్రామన్ పరిక్రమన్ ప్రదక్షిణీకుర్వన్ - వసుధాతలం భూమణ్డలం - యావ - దవభాసయతి - కియదవభాసయతి - అర్ధేనైవ ప్రతపతి అర్ధమేవ ప్రకాశయతి - అర్ధమాచ్ఛాదయతి మేరోశ్ఛాయాతస్తమసాచ్ఛాదయతి - మేరోః పార్శ్వాన్తరమవభాసయన్నపి పార్శ్వాన్తరం న ప్రకాశయతీత్యాలోచ్య తద్వసుధాతలార్ధావభాసనమనభినన్దన్ అసమీచీనం మన్వానః - రజనీమపి - దివసం కరిష్యామి - యత్సూర్యేణానవభాతం వసుధాతలార్ధం - తదప్యవభాసయామీతి - కృతసంకల్పః - భగవదుపాసనేనో - పచితోఽ - తిపురుషప్రభావః - యస్య - సమజవేన సూర్యసమానవేగేన - తద్వత్ప్రకాశబహుళేన చ - రథేన - ద్వితీయః పతఙ్గః అపరస్సూర్య ఇవ - తరణిం సూర్యం - మనుసృత్య - యథా తరణిర్గచ్ఛతి తథా - మేరోః - పరితః - ఆక్రామతి - యదా మేరోర్దక్షిణస్యాం దిశి సూర్యోఽవభాసయతి స్వయముత్తరస్యాం - యదా స ఉత్తరస్యాం తదా స్వయం దక్షిణస్యా - మిత్యేవమచీచకాసదిత్యర్థః, అయమప్యస్య ప్రభావవిశేషః సూర్యోఽన్తరిక్షే చరన్నవభాసయతి - అయంతు - భూమ్యాం చరన్నుపర్యధశ్చాచీచకాసదితి ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ప్రభావాన్తరమప్యాహ ॥ యఇతి ॥ యేహి - సప్త, తస్య ప్రియవ్రతస్య - రథచక్రం - తస్య, నేమినా కృతాః - పరిఖాః గర్తాః, త ఏవ - సప్త, సిన్ధవః - సప్తసముద్రా - ఆసన్ - యతః యైరేవ సిన్ధుభిః కృతా - స్సప్తసంఖ్యాకాః - భువో ద్వీపాః - కేఽమీ ద్వీపాః కే వా స

ప్తసేన్ధవ ఇతి వివక్షాయాం తావద్ద్వీపాని ద్విశతి, జమ్బ్వితి ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తేషాం ద్వీపానాం-పరిమాణం క్రమేణ తికథయామీతి వా శేషః-పూర్వస్మాత్ లక్షయోజనాని పరిమాణవిశిష్టా - జమ్బ్వాదిపూర్వపూర్వాద్ద్వీపాత్ ఉత్తరోత్తరః ప్లక్షాదిద్వీపః-యథాసంఖ్యం - ద్విగుణేన ద్విలక్షాదిపరిమాణేన - త్వేవం, బహిః పూర్వపూర్వద్వీపాద్బహిః-పరిత, ఉపక్లృప్తాః కల్పితాః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ అథ సిన్ధూని ద్విశం స్తేషాం పరిమాణం చాహ ॥ క్షారోదేతి ॥ దధిమణ్డో మథితం దధి, ఏతే సప్తసిన్ధవః-సప్తద్వీపానాం-పరిఘా ఇవ దృశ్యన్తే, అభ్యన్తరద్వీపసమానాశ్చ, అభ్యన్తరదీపాస్తత్తత్సముద్రవేష్టితా ద్వీపా, స్తైస్సమానాః తత్పరిఘావద్వర్తమానాస్సమానపరిమాణా-సప్తద్వీపేషు యథానుపూర్వ్యమేకైకశః-బహిః-రన్తః, పృథగసంకీర్ణం, ఉపకల్పితా ఇత్యర్థః, అయమర్థః, ప్రథమం జమ్బూద్వీపో లక్షయోజనవిస్తార - స్తత్పరిఘాభూతః క్షారోదోఽపి లక్షయోజనవిస్తారః-తతః ప్లక్షద్వీపో ద్విలక్షయోజనవిస్తారః -తత్పరిఘాభూతేక్షురసోదశ్చ ద్విలక్షయోజనవిస్తారః-తతశ్శాల్మలిశ్చతుర్లక్షయోజనః-సురోదోఽపి చతుర్లక్ష ఇత్యాది-నన్వల్పపరిమాణోఽప్యధికపరిమాణేన వేష్ట్యతే-న సమపరిమాణేన-కథమేతదుచ్యతే-విస్తారసామ్యేపి దైర్ఘ్యాధిక్యాదుపపత్తిః, తేషు జమ్బ్వాదిషు ద్వీపేషు బర్హిష్మతీపతిః ప్రియవ్రతః - అనువర్తిన, ఆగ్నీధ్రాదిసంజ్ఞకాన్స్వప్తాత్మజాన్-ఏకస్మిన్నేకస్మిన్ ద్వీపే జమ్బ్వాదౌ-యథాసంఖ్యేన-జ్యేష్ఠాదిక్రమేణ-ఏకమేకమేవ-అధిపతిం-విదధే చకార ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ఊర్జస్వతీం నామ-దుహితరం-ఉశనసే శుక్రాయ-ప్రాదాత్ యస్యాముర్జస్వత్యాం-కావ్యస్యోశనసస్సుతా దుహితా- దేవయానీ నామ-కన్యకా-ఆసీత్ ఉత్పన్నాభూత్ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ ఏవమతిమానుషం ప్రియవ్రతప్రభావం-శ్రుత్వా ప్రియవ్రతో రాజ్ఞస్తత్ప్రభావవిషయామసంభావనామాశఙ్క్య న కేవలముక్త ఏవ తస్య ప్రభావః-కింత్వన్యోఽపి సన్తీతి వదన్- అనన్తవివిధవిచిత్రశక్తిం భగవన్తం సర్వాత్మనోపాసీనానాం విచిత్రశక్తీనాం ప్రభావో నాసంభావనీయ ఇత్యాహ ॥ నైవంవిధ ఇతి ॥ ఉరుక్రమస్య-పుంసాం తదఙ్ఘ్రిరజసా-జితషడ్గుణానాం, పురుషస్య-కారః కృతిః-పురుషవ్యాపారం - ఏవంవిధః ఉక్తవిధః చిత్రం - అసంభావనీయ ఇతి న-కింతూక్తవిధా అన్యేఽపి ప్రభావాస్సంభావ్యన్త ఏవేతి భావః-

---

ద్వీపా జమ్బూప్లక్షశాల్మలికుశక్రౌఞ్చశాకపుష్కరసంజ్ఞాః ॥ ౩౧ ॥ తేషాం పరిమాణం పూర్వస్మాదుత్తరోత్తరో యథాసంఖ్యం ద్విగుణేన బహిస్సమన్తత ఉపక్లృప్తాః ॥ ౩౨ ॥ క్షారోదేక్షురసోదసురోదఘృతోదక్షీరోదదధిమణ్డోదశుద్ధోదాస్సప్తజలధయస్సప్తద్వీపపరిఖా ఇవాభ్యన్తరద్వీపసమానా ఏకైకస్య యథానుపూర్వం సప్తస్వపి బహిర్ద్వీపేషు పృథక్పరిత ఉపకల్పితాః, తేషు జమ్బ్వాదిషు బర్హిష్మతీపతిరనువ్రతానాత్మజానాగ్నీధ్రేధ్మజిహ్వయజ్ఞబాహుహిరణ్యరేతోఘృతపృష్ఠమేధాతిథివీతిహోత్రసంజ్ఞాన్యథాసంఖ్యేనైకైకస్మిన్నేకమేకమేవాధిపతిం విదధే ॥ ౩౩ ॥ దుహితరం చోర్జస్వతీం నామోశనసే ప్రాయచ్ఛద్యస్యామాసీద్దేవయానీ నామ కావ్యసుతా ॥ ౩౪ ॥ శ్లో ॥ నైవంవిధః పురుషకార ఉరుక్రమస్య పుంసాం తదఙ్ఘ్రి

తత్ర హేతుః - ఉరుక్రమస్య త్రిలోకీం పదత్రయేణాక్రాన్తవతో విచిత్రశక్తేర్భగవతః-పుంసాం - భక్తానాం-తస్యోరుక్రమస్య - ఙ్ఘ్రిరజసా-జితాః-షడ్గుణాః అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవో - యై- స్తేషామితి - త్రిలోక్యాక్రమణాదిరూపానితరసాధారణప్రభావశీలం భగవచ్చరణారవిన్దముపాసీనానామనితరసాధారణప్రభావాసంభావనా న కార్యేతి ద్యోతనాయ - ఉరుక్రమస్య తదఙ్ఘ్రిరజసేత్యుక్తం -కింవక్తవ్యం తచ్చరణప్రభావోఽనితరసాధారణ ఇతి-యతస్తన్నామ్నాను ప్రభావో న వాఙ్మనసగోచర ఇత్యాహ ॥ విదూరవిగతః సత్పథాదపేతః - అన్యే తు-విదూరవిగతః దూరతః పరిత్యాజ్యోఽన్త్యజ ఇతి వ్యాచక్షతే-యస్య భగవతో-నామధేయం-సకృదపి - ఆదదీత అభిదధ్యాత్ -స దూరవిగతః- అధునా తత్క్షణమేవ, బన్ధం సంసారం, విజహాతి, విముక్తో భవతీత్యర్థః, ఏవం సామాన్యేన నామస్మరణస్య ముక్తిసాధనత్వప్రతిపాదకమేవంవిధం వచనజాతమన్తిమస్మరణస్య ముక్తిసాధనత్వపరం ద్రష్టవ్యం ,, జన్మలాభః పరః పుంసామన్తే నారాయణస్మృతిః-నామాని యేఽసువిగమే వివశా గృణన్తి తే నైకజన్మశమలం సహసైవ హిత్వా। సుయాన్తి ,, ఇతి-వచనానురోధాత్, అన్యథా ,, తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యత ,, ఇతి వేదనాతిరిక్తోపాయాన్తరనిషేధకశ్రుతివిరోధాపత్తేః-అన్తిమస్మరణం తు వేదనరూపతామాపన్నం తత్సాధనం భవతీతి న విరోధః-నను-వేదనం హి నామ జ్ఞానకర్మయోగానుగృహీతవహారహభ్యాసాధేయాతిశయమాప్రయాణాదనువర్తమానమసకృదావృత్తం విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితం ప్రత్యక్షతాపన్నం ప్రీతిరూపాత్మకం జ్ఞానం-తత్కథమన్తిమం నామస్మరణమాత్రముక్తవిధవేదనాత్మతామాపన్నం భవతీతి, ఉచ్యతే - నోక్తాకారా అపి వేదనశబ్దవాచ్యాః, కిన్తు, పరమాత్మవిషయం స్మరణాత్మకం జ్ఞానమేవాన్తిమప్రత్యయరూపం, తచ్చ ప్రబలప్రతిబన్ధానభ్యాసవిచ్ఛేదవ్యాసఙ్గాన్తరద్వేషోపేక్షాదిభిరన్తకాలే కదాచిన్నాభూదిత్యసంభవ

పరిహారోపాయతయా జ్ఞానకర్మయోగానుగ్రహాదయ ఆకారా ఉపాసనప్రకరణేషు కీర్తితాః , తత్ర భగవత్ప్రసాదవశాజ్జాయమానస్వవిషయస్మరణాత్మకజ్ఞానస్యోక్తాకారా అపేక్షితాః , అతఏవహి, రాగద్వేషభయాద్యాత్మకమపి భగవద్విషయమన్తిమం జ్ఞానం ముక్తిసాధనమితి వక్ష్యతి ,, గోప్యః కామాద్భయాత్కంస ,, ఇతి ❁ ॥ ౩౫॥ ❁ యదుక్తం ,, కథంచిదన్తరాయవిహతాస్స్వాం శివతమాం పదవీం న ప్రాయేణ హిన్వన్తి ,, ఇతి - తత్ప్రియవ్రతదృష్టాన్తేన స్పష్టయితుం తస్య తావన్నిర్వేదం వదతి ॥ స ఇతి ॥ ఏవ-మపారౌ బలపరాక్రమౌ- యస్య సః, ప్రియవ్రతః- దేవర్షేర్నారదస్య, చరణయో-రనుశయః సేవా- తా-మనుపశ్చా- త్పతితః ప్రాప్తః , గుణవిసర్గసంసర్గః ప్రవృత్తిమార్గసంబన్ధ- స్తేన స్వాత్మాన-మనిర్వృతమసుఖితమివ- మన్యమానః- ఇవశబ్దేన తద్భానుభోగానాం దుర్లభత్వం- తేషు తస్య నిరయాపత్యం చ సూచ్యతే- తథాచోక్తం ,, ఏతే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మన ,, ఇతి ,, వాసుదేవే మనో యస్య జపహోమార్చనాదిషు । తస్యాన్తరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫలమ్ ,, ఇతి- అతఏవ, ఆత్మని మనసి- నిర్వేదః పరితాపో- యస్య, ఇదం తత్రాహ॥ అహో ఇతి ॥ నిర్వేదద్యోతకో నిపాతః- మయా , అసాధ్వసమీచీన-మనుష్ఠితమాచరితం- కిం తత్- యదసాధ్వనుష్ఠితం- తత్రాహ॥ అహం॥ ప్రథమం కేవలనివృత్తిధర్మపరోఽహం- ఇన్ద్రియైః ప్రమాథిభిః , అవిద్యారచితాః ప్రకృతిపరిణామరూపాః, అజ్ఞానమూలయా భోగ్యతమబుద్ధ్యా రచితాః సంపాదితాః - విషమాః పరిణామవిషోపమాః, హేయా, యే, విషయాశ్శబ్దాదయ , స్త ఏవాన్ధకూప స్తృణావృతకూప- స్తస్మిన్నభినివేశితః పాతిత, ఇతి యత్- తతః, అలమలం- విషయానుభవేన- అముష్యా, వనితాయాః బర్హిష్మత్యాః- వినోదమృగం క్రీడార్థమర్కటతుల్యం, మాం ధిగ్ధిగితి- గర్హయాం చకార ఆత్మానం నిన్దితవాన్ ❁॥ ౩౬ ॥ ❁ తతః- ప

రజసాజితషడ్గుణానామ్ । చిత్రం విదూరవిగతస్సకృదాదదీత యన్నామధేయమధునా స జహాతి బన్ధమ్॥౩౫॥ శ్రీ ॥ స ఏవమపరిమితబలపరాక్రమ ఏకదా తు దేవర్షిచరణానుశయనానుపతితగుణవిసర్గసంసర్గేణానిర్వృతమివాత్మానమన్యమాన ఆత్మనిర్వేద ఇదమాహ॥ అహో అసాధ్వనుష్ఠితం యదభినివేశితోఽహమిన్ద్రియైరవిద్యా విరచితవిషమవిషయాన్ధకూపే తదలమలమముష్యా వనితాయా వినోదమృగం మాం ధిగ్ధిగితి గర్హయాం చకార ॥ ౩౬ ॥ పరదేవతాప్రసాదాధిగతాత్మప్రత్యవమర్శేన పరినిర్వృతోఽనుగేభ్యః పుత్రేభ్యస్తేభ్య ఇమాం యథాదాయం విభజ్య భుక్తభోగాం చ మహిషీం మృతకమివ సమహావిభూతిమపహాయ స్వయముపహితనిర్వేదో హృదిగృహీతహరివిహారానుభావో భగవతో నారదస్య పదవీం పునరేవానుససార ॥ ౩౭ ॥ తస్య హ వా ఏతే శ్లోకాః ॥ ౩౮ ॥ ప్రియవ్రతకృతం కర్మ కో ను కుర్యాద్వినేశ్వరమ్ । యో నేమినిమ్నైరకరోచ్ఛాయాం ఘ్నన్ సప్త వారిధీన్ ॥ ౩౯ ॥ భూసంస్థానం కృతం యేన సరిద్గిరివనాదిభిః । సీమా చ భూతనిర్వృత్యై ద్వీపే ద్వీపే విభాగశః ॥ ౪౦ ॥ భౌమం దివ్యం మానుషం చ మహిత్వం యోగకర్మజమ్ । యశ్చక్రే నిరయౌపమ్యం

రదేవతాయాః భగవతః- ప్రసాదేన ,, నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యతే ,, ఇత్యాద్యుక్తమహాప్రభావశీలోపక్రాన్తమాత్రనివృత్తిధర్మారాధితభగవత్ప్రసాదేన- అధిగతం ప్రాప్తం- ఆత్మనః స్వాత్మనః పరమాత్మనశ్చ- యః, ప్రత్యవమర్శనం- యథావస్థితస్వరూపచిన్తనం తేన, పరినిర్వృతః- నిరస్తతాపత్రయం నితరాం సుఖితః- అనుగేభ్యః స్వానువర్తిభ్యః, పుత్రేభ్యః, ఇమాం సప్తద్వీపాత్మికాం, భూమిం, యథాదాయం యథాయోగ్యం భాగం- విభజ్య , యద్వా, దాయం పైతృక్రమాదాగతం- యథావ, ద్విభజ్య - ఆగ్నీధ్రాదిప్రతిపుత్రం జమ్బ్వాదిప్రతిద్వీపం విభజ్యేత్యర్థః- భుక్తాః, భోగాః, యస్యాః, తాం- పఞ్చమ్యర్థే బహువ్రీహిః- మహిషీం భార్యాం- మృతకమివ శవమివ- మన్యమాన ఇతి శేషః, మహావిభూతిం- మహదైశ్వర్య- ముపహాయ, మహావిభూత్యా సహితాం మహిషీం మృతకమివాపహాయేతి వా, స్వయ- ముపదేశమన్తరేణైవ, విహితః కృతః, నిర్వేదః పరితాపో- యస్య, హృదయే- గృహీతాః పరిశీలితాః- హరేర్భగవతః- విహారాణాం- ప్రభావాః- యస్య, సః- భగవతో నారదస్య- పదవీం- పునరప్యనుససార- గన్ధమాదనద్రోణ్యాం శ్రీనారదమేవ సేవమానస్సిద్ధిం గతః ❁॥ ౩౭ ॥❁ తస్య ప్రియతమస్య ఏతే శ్లోకాః తన్మహిమోపనిబన్ధనే పూర్వప్రసిద్ధా ఏవ శ్లోకాః- కథ్యన్తే , యథా వేదే ,, తదప్యేష శ్లోకో భవతీ ,, తి ❁॥౩౮॥❁ శ్లోకాన్తత్రాహ॥ ప్రియవ్రతేతి॥ ప్రియవ్రతేన, కృతం కర్మ- ఈశ్వరం వినా- అన్యః- కో నామ, కుర్యాత్, యః ప్రియవ్రతః- ఛాయాం తమః- ఘ్నన్- నిరస్యన్- రథనేమినిమ్నైరేవ, సప్త, వారిధీన్ సముద్రానకరోత్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ యేన ప్రియవ్రతేన, భూసంస్థానం, ద్వీపై- ర్భువస్సంస్థానమవయవవిన్యాసః- కృతం తథా- ద్వీపే ద్వీపే భూతనిర్వృత్యై భూతానాం కృత్యై, సుఖాయ వా, సరిదాదిభి- ర్విభాగశః అసంకరేణ- సీమా చ- కృతా ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ యః- భౌమం పాతాళజం- దివ్యం స్వర్గజం- మానుషం మర్త్యలోకజం- సుఖం- యోగరూపకర్మజం - అణిమాదిసిద్ధిరూపం మహిత్వం మాహాత్మ్యం చ యోగస్యమ

నోవ్యాపారరూపత్వేన కర్మత్వవ్యపదేశః ,,వాచికైః పక్షిమృగతాం మానసైరన్త్యజాతితాం । శరీరజైః కర్మదోషైర్యాతి స్థావరతాం నరః ,, ఇతి మనునాఽపి మానసైః కర్మదోషైరితి మనోవ్యాపారే కర్మశబ్దః ప్రయుక్తః-నిరయోపమ్యం నరకసదృశం-చక్రే అనుసంహితవాన్ ,,ఏతే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మనః ,, ఇత్యాదివచనార్థోఽత్రానుసంధేయః-నిరయోపమ్యకృతౌ కారణమాహ॥ పురుషస్య పరమపురుషస్య - అనుజనా అనుచరాః, త ఏవ- ప్రియా, యస్య, తేషాం ప్రియ ఇతి వా ❀॥౪౧॥❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః. ❀

ఏవం శ్రావితప్రియవ్రతచరితో బాదరాయణిస్తత్పుత్రాణాం చరిత్రం వివక్షుస్తావదాగ్నీధ్రచరిత్రమాహ ॥ ఏవమితి॥ ఉక్తవిధజ్ఞానపూర్వకం-పితరి ప్రియవ్రతే-సంవృత్తే ముక్తే సతి, తస్య ప్రియవ్రతస్య-అనుశాసనే - అనుపూర్వ్యాశాస్త్రీర్వి పిత్ర్యాజ్ఞాపనే వర్తతే-తదుపదిష్టహితాహితవివేకే-వర్తమానః - ఆగ్నీధ్రః -ధర్మమపేక్షమాణః ధర్మసంచయమేవ కర్తుముద్యతః-జమ్బూద్వీప- మోకః స్థానం-యాసాం తాః, ప్రజాః- ఔరసవత్ పుత్రవత్, పరితః, సర్వతః, సర్వేభ్య ఉపద్రవేభ్యోఽరక్షత్ -జమ్బూద్వీపస్య స్వభాగత్వాజ్జమ్బూద్వీపౌకస ఇత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ స ఆగ్నీధ్రః-కదాచి-త్పితృలోకకామస్సన్తానార్థీ -పితృలోకస్య సంతానవతాం ప్రాప్యత్వాత్పితృలోకకామ ఇత్యుక్తం - పితృలోకప్రాపకసంతానార్థీత్యర్థః-పితరో హి ,,ప్రజయా పితృభ్యః,, ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా సంతానాపాకృతఋణైః ప్రాప్యన్తే -సురాణాం-వనితాః తాసా-మాక్రీడాచలో నన్దగః-ఆక్రీడన్త్యస్మిన్నిత్యాక్రీడ- స్తతోఽచలపదేన కర్మధారయః-తేన సురవనితాపదేన షష్ఠీసమాస - స్తస్య-ద్రోణ్యా , మాహృతాని సంపాదితాని-పరిచర్యోపకరణాని పూజాసాధనాని పుష్పాదీని- యేన-కాయికవ్యాపారోఽనేనోక్తః-

పురుషానుజనప్రియః ॥౪౧॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే , ప్రథమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ॥ గద్య॥ ఏవం పితరి సంప్రవృత్తే తదనుశాసనే వర్తమాన ఆగ్నీధ్రో జమ్బూద్వీపౌకసః ప్రజా ఔరసవద్ధర్మావేక్షమాణః పర్యగోపాయత్ ॥ ౧ ॥ స చ కదాచిత్పితృలోకకామస్సురవరవనితాక్రీడాచలద్రోణ్యాం భగవన్తం విశ్వసృజాం పతిమాహృతపరిచర్యోపకరణ ఆత్మైకాగ్ర్యేణ తపసాఽఽరాధయాంబభూవ ॥ తదుపలభ్య భగవానాదిపురుషస్సదసి గాయన్తీం పూర్వచిత్తిం నామాప్సరసమభియాపయామాస॥౩॥ సా చ తదాశ్రమోపవనమతిరమణీయం వివిధనిబిడవిటపివిటపాశ్లిష్ట నికటపురటలతారూఢస్థలవిహఙ్గమమిథున ప్రోచ్యమానశ్రుతిభిః ప్రతిబోధ్యమానసలిలకుక్కుటకారణ్డవబకకలహంసాదిభిర్విచిత్రముపకూజితామలజలాశయకమలాకరముపబభ్రామ॥౪॥ తస్యాస్సులలితగమనపదవిన్యాసగతివిలాసాయాశ్చానుపదం ఖణఖణాయమానరుచిరచరణాభరణస్వనముపాకర్ణ్య నరదేవకుమారస్సమాధియోగేనామీలితనయననలినముకుళయుగళమీషద్వికచయ్య వ్యచష్ట॥౫॥ తామేవావిదూరే మధుకరీమివ సుమనస ఉపజిఘ్రన్తీం దివిజమనుజమనో

చిత్తైకాగ్ర్యరూపేణ తపసా-విశ్వసృజాం పతిం బ్రహ్మాణ-మారాధయాంబభూవ ❀॥౨॥❀ తదారాధన-ముపలభ్యాజ్ఞాత్వా, భగవానాదిపురుషో బ్రహ్మా-స్వసదసి-యా గాయన్తీం గానం కుర్వతీం పూర్వచిత్తిం నామ పూర్వచిత్త్యాఖ్యా-మప్సరస-మభియాపయామాస భోగార్థం ప్రస్థాపితవాన్, సంతానార్థమప్సరః ప్రేషణం-న తు తపోవిఘ్నార్థమ్ ❀॥ ౩ ॥❀ సా చ పూర్వచిత్తి- స్తస్యాగ్నీధ్రస్య, ఆశ్రమే-య-దుపవనం-త-దుపబభ్రామ, సమీపే చచార - ఆశ్రమోపవనం విశినష్టి ॥ అతిరమణీయం-తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ వివిధాశ్చ నిబిడాస్సాన్ద్రాశ్చ- యే-విటపినో వృక్షా- స్తేషాం-విటపాః శాఖాః-తేషాం నికరాస్సమూహాః- తైస్సంశ్లిష్టాః-పురటలతాః స్వర్ణవర్ణవల్ల్యః, స్తాస్వా, రూఢాః - స్థలవిహఙ్గా మయూరాదయః-తేషాం-మిథునైః స్త్రీపుంసద్వన్ద్వైః - ప్రోచ్యమానాభిరుచ్చార్యమాణాభి-శ్శ్రుతిభిః షడ్జాదిస్వరైః - కరణభూతైః-ప్రబోధ్యమానాః-యే-సలిలకుక్కుటాదయః - తైర్విచిత్రం యథా భవతి తథా - ఉపకూజితా నాదితాః-అమలాః-జలాశయా- స్తేషు-కమలాని పఙ్కజాని-తేషా-మాకర-ముపవనమ్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ సులలితేగమనే సున్దరతరగతౌ, యే-పదవిన్యాసాః తైర్గతివిలాసా, యస్యా - స్తస్యాః పూర్వచిత్త్యాః - ఖణఖణేతిధ్వనిం కుర్వన్తో -రుచిరస్య చరణాభరణస్య, స్వనం ధ్వని-ముపాకర్ణ్య శ్రుత్వా, నరదేవస్య ప్రియవ్రతస్య-కుమారః-ఆగ్నీధ్రః, సమాధియోగేన-ఆమీలితే-నయనే ఏవ-నలినముకుళే-తయో-ర్యుగళమీషద్వికచయ్య కించిదున్మీల్య, వ్యచష్ట దదర్శ ❀॥౫॥❀ తామేవ-దేవీమప్సరసం-తదవలోకనేన-వివృతావసరస్య ప్రసక్తావకాశస్య, భగవతో, మకరధ్వజస్య మన్మథస్య-వశ-ముపనీతః-ప్రాప్తః - జడవత్ స్త్రీణామనభిజ్ఞ ఇవ-ఇతి వక్ష్యమాణశ్లోకా-నువాచేత్యన్వయః- జాడ్యానుకరణం వైదగ్ధ్యేన తద్వశీకరణార్థం తదభిప్రాయజ్ఞాపనార్థం చ-దేవీం విశినష్టి ॥ అవిదూరే సమీపే-మధుకరీం భ్ర

మరీమివ-సుమనసంపుష్పం - ఉపజిఘ్రన్తీంగన్ధముపాదదతీం-దివిజానాందేవానాం-మనుజానాంచ-యాని-మనాంసి-నయనానిచ-తేషా-మాహ్లాదదుహైస్సుఖకరైః-గత్యాదిభిః-నృణాం-మనసి-కామస్య-వివరంప్రవేశద్వారం-విదధతీం గతిశ్చ-వ్రీడావిలాసాభ్యాంయుక్తోఽవలోకశ్చ-సుస్వరాణ్యక్షరాణిచ, అవయవాశ్చనేత్రాదయ-స్తైః-నిజముఖాద్విగళిత,మమృతమివస్వాద్వా , నవమివమాదకం,య-త్సహాసం - భాషణం,తస్మి,న్నామోదోనిశ్వాసగన్ధః, తేన-మదాన్ధాః-యే-మధుకరాణాంనికరా-స్తై -రుపరోధఆవరణం - తేన-భయా-ద్ద్రుతశ్శీఘ్రో-యః-పదవిన్యాసః-తేన-వల్గుస్పన్దనంకించిచ్చలనం-స్తనయోః - కబరభారే - రశనాయాంచ - యస్యాస్తామ్ ✽ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ✽ కాత్వమితి ॥ హేమునివర్య-పుంస్త్వేనసంబోధనంజాడ్యానుకరణం - కాత్వంకథంజాతీయా-స్తై లెగిరావస్మి - నిర్జనే,చికీర్షసికర్తుమిచ్ఛసి-నూనం,భగవతః-పరదేవతాభూతస్య -మయాఽసీతి - కృత్వాఽవ్యక్తిమాలక్ష్యభగవన్మాయాత్వేనరూపయతి-అథ,భ్రూవ్యద్యవయవాన్ప్రత్యేకమాలక్ష్యధనురాదిత్వేనరూపయతి-తత్రతన్మాత్రవివక్షయాఽఽహ - విజ్యేనిర్గుణే-ధనుషీ-బిభర్షి -కిం-సుహృదః మాదృశస్య-ఆత్మనోవా-అర్థే ప్రయోజనాయ-ఆభ్యాం,కింకార్య,మస్తి,కింవా - ప్రమత్తానజితేన్ద్రియా-న్మృగతుల్యానస్మాదాదీ-న్మృగయసే-కాన్విచేతుంకింధనుషీధారయసీత్యర్థః ✽ ॥౮॥ ✽ కటాక్షావాలక్ష్యతద్వివక్షయాఽఽహ॥బాణావితి॥బాణావిమౌ,శతపత్రేనేత్రకమలే, తేఏవ-పత్రాణిపక్షాణి - యయో,శ్శాన్తావిభ్రమేణమన్దరౌ,అపుఙ్ఖరుచిరౌ,పుఙ్ఖాభ్యాంవినాపి-రుచిరౌసున్దరౌ,పత్రతయాకల్పితనేత్రాభ్యాం పరభాగస్యపుఙ్ఖస్థానీయస్యాభావాదపుఙ్ఖరుచిరావిత్యుక్తం , అతితిగ్మౌతీక్ష్ణౌ-దన్తౌఅగ్రభాగౌ-యయో-స్తౌ - యద్వా-శతపత్రపత్రావితినేత్రవివక్షా-అపుఙ్ఖరుచిరావితికటాక్షవివక్షా-వనే-చ

నయనాహ్లాదదుహైర్గతివిహారవినయావలోకైస్స్వరాక్షరావయవైర్మనసినృణాంకుసుమాయుధస్య
విదధతీంవివరంనిజముఖవిగళితామృతాసవంసహాసభాషణామోదమదాన్ధమధుకరనికరోపరోధద్రుతప
దన్యాసవల్గుస్పన్దనస్తనకబరభారరశనాందేవీంతదవలోకనేనవివృతావసరస్యభగవతోమకరధ్వజస్యవ
శముపనీతోజడవదితిహోవాచ॥౬॥౭॥శ్లో॥కాత్వంచికీర్షసిచకింమునివర్యశైలేమాయాఽసికాపిభగవత్పర
దేవతాయాః । విజ్యేబిభర్షిధనుషీసుహృదాత్మనోఽర్థేకింవామృగాన్మృగయసేవిపనేప్రమత్తాన్॥౮॥బాణా
విమౌభగవతశ్శతపత్రపత్రౌకాన్తావపుఙ్ఖరుచిరావతితిగ్మదన్తౌ । కస్మైయుయుఙ్క్షసివనేవిచరన్నవిద్మఃక్షే
మాయనోజడధియాంతవవిక్రమోఽస్తు॥౯॥ శిష్యాఇమేభగవతఃపరితఃపఠన్తిగాయన్తిసామసరహస్యమజ
స్రమీశ।యుష్మచ్ఛిఖాంవిలులితాస్సుమనోఽభివృష్టీస్సర్వేభజన్త్యృషిగణాఇవవేదశాఖాః॥౧౦॥వాచంప
రంచరణపఞ్జరతిత్తిరీణాంబ్రహ్మన్నరూపముఖరీంశృణవామతుభ్యమ్। లబ్ధాకదమ్బరుచి ✽ రఙ్క-విటఙ్క-బి

రఙ్క,కస్మైయుయుఙ్క్షసిప్రయోక్తుమిచ్ఛసీతి-నవిద్మః-అతో - భయాదేతత్ప్రార్థయామఃతవాఽయంవిక్రమో-జడధియా-మస్మాకం-క్షేమాయా-స్తు ✽ ॥౯॥ ✽ తదఙ్గసౌరభ్యేనానుగచ్ఛతోభ్రమరానాలక్ష్యతద్వివక్షయాఽఽహ॥శిష్యాఇతి॥ఇమే-పరితః-అనుగచ్ఛన్తఇతిశేషః- భగవతస్తవశిష్యాః - భ్రమరధ్వనిమాత్రశ్రుత్యతద్వివక్షయాఽఽహ॥సరహస్యంసోపనిష-త్సామా,జస్రమవిచ్ఛేదేన-పఠన్తి-ఈశేతిపుంస్త్వనిర్దేశఃపూర్వవత్- శిఖాతోవిలులితపుష్పసంశ్లిష్టభ్రమరానాలక్ష్యాహ॥యుష్మచ్ఛిఖాతో-విలులితావిగళితా-స్సుమనసా-మభితో-వృష్టీ-స్సర్వేతవశిష్యా-భజన్తి-తత్రశుద్ధత్వేనోపమా-ఋషిగణాః-వేదశాఖాఇవేతి ✽ ॥౧౦॥ ✽ నూపురాదిచరణాభరణాన్తర్గతమణిస్వనమాకర్ణ్యతద్వివక్షయాఽఽహ॥వాచమితి॥తుభ్యంతవ-విభక్తివ్యత్యయఆర్షః- పఞ్జరాధారస్థానీయచరణాలంకారాన్తర్గతానాం-తిత్తిరీణామితి-చరణాభరణరత్నవివక్షా-తిత్తిరిశబ్దఃపక్షిజాత్యాపన్నయజుర్వేదప్రవక్తృఋషివచనః - సచాభేదారోపాన్మణిపరః- తేషాం-వాచం-పరం కేవలం-శృణుమః-కథంభూతాం - అరూపముఖరీంఅదృశ్యమానవక్తృకాం-ముఖరీముద్భూతాం-యద్వా, చరణపఞ్జరతిత్తిరీణామితినూపురాదిచరణాభరణవివక్షైవ , అస్మిన్పక్షే , అరూపముఖరీమిత్యస్యానభివ్యక్తవర్ణాం,స్వనాత్మనాఉద్భూతామిత్యర్థః, హేబ్రహ్మన్ , నితమ్బపరిధానవస్త్రంనితమ్బకాన్తిత్వేనప్రకల్ప్యాహ॥ కదమ్బకుసుమస్య,రుచిర్దీప్తిః,అఙ్క-విటఙ్క-బిమ్బే - అఙ్క-యోశ్చ , విటఙ్క-బిమ్బయోస్సున్దరతరనితమ్బమణ్డలయోశ్చ, తేషాంసమాహారః,ప్రాణ్యఙ్గత్వాదేకవద్భావఃతస్మిన్-లబ్ధా, పాఠాన్తరే, అఙ్గేతిసంబోధనం-నితమ్బమణ్డలే,కదమ్బరుచిః,క్వలబ్ధేత్యర్థః, మేఖలామాలక్ష్యాహ॥యుస్యాంకదమ్బరుచ్యాం,అలాతపరిధి,ర్వర్తతే , అలాతస్యాఙ్గారకాష్ఠం,తద్భ్రమణనిమిత్తేన,వలయాకారరేఖాకృతిభూత

---

౧౧ ✽॥ శ్లో ॥ పా ॥ అఙ్గవిటఙ్క-బిమ్బే

న్నోఽగ్నిః పరిధిః, వస్త్రం నితమ్బకాన్తిత్వేన పరికల్ప్య వస్త్రముద్దిశ్యైవ పృచ్ఛతి ॥ క్వచ తే వల్కలమితి॥ జాడ్యానుకరణనిమిత్తమృషిత్వవ్యపదేశాభిప్రాయేణ వల్కలశబ్దప్రయోగః ✻ ॥౧౧॥ ✻ స్తనావాలక్ష్యాహ॥ హేద్విజ-సున్దరయోః-శృఙ్గయోః-కింసంభృతం-కింపూర్ణమస్తి, మనోహరం కించిదస్తీత్యేతావత్తు జానామి-యతో-మధ్యమధ్యకాయే-కృశోఽపి-త్వం కృచ్ఛ్రేణ-శృఙ్గద్వయం-వహసి-యత్ర శృఙ్గయోః-మే, దృశిర్దృష్టిః, ఆశ్రితా సంలగ్నాఽస్తి, అన్యథైవం వహనం మద్ధ్యాసంజననం చ న ఘటత ఇతి భావః, స్తనగతం కుఙ్కుమమాలక్ష్యాహ॥ పఙ్కః, అరుణ-స్సురభిః, ఆత్మనస్తవ, విషాణే స్తనే-ఈదృగత్యపూర్వః, లిప్త ఇతి శేషః, కుతః, యేన పఙ్కేన-హే సుభగ-మే మమ, ఆశ్రమం-సురభీకరోషి ✻॥౧౨। ✻ హే సుహృత్తమ-తావకం త్వత్సమ్బన్ధినం-లోకం స్థానం-మే మహ్యం, ప్రదర్శయ-యత్రత్యః యత్తావకలోకస్థః, జనః, అస్మద్విధస్య మాదృశస్య-మనఉన్నయనౌ మనఃక్షోభకౌ, ఉల్లాసకరౌ వా-రుత్వయత్వయలోపాః, యలోపస్యాసిద్ధత్వాన్న గుణః, ఇత్థం ఈదృశావపూర్వావయవౌ శృఙ్గరూపౌ స్తనౌ- ఉరసా బిభర్తి వక్త్రే చ-బహ్వద్భుతం-బిభర్షి -కిం తత్-సరసరాససుధాది-సరసో మధురాలాపః-రాసో విలాసః, తాభ్యాం సహితా - సుధా అధరామృతం-ఆదిశబ్దేన స్మితాదిసంగ్రహః ✻॥౧౩॥ ✻ తవ లోకే, ఆత్మనో దేహస్య- వృత్తిరాహారః, కా వా, అఙ్గ హే సఖే, అదనాద్బహిః భక్షణవ్యతిరేకేణ భక్షణం వినైవ-తవాత్మవృత్తిర్జీవనం-భవతీతి ప్రతిభాతి, సాక్షిదృశీ-అదనాద్ధవిర్వాతీతి పాఠే, హవిశ్శబ్దః సద్గన్ధే ఉపచారాద్వర్తతే-అదనాచ్చర్వణాద్ధవిస్సబన్ధిగన్ధో - వాతి ఆయాతీ - తి తామ్బూలాభిప్రాయం-పూర్వోక్తపాఠ ఏవ సాధుః - విష్ణోః కలాసీతి హేతూక్తేత ధాహ-తస్మిన్ పాఠే-తవ భోజనాద్బహిర్భూతైవ వృత్తిరిత్యవభాతీత్యర్థః-కుతః-యత- స్త్వం విష్ణోః కలా అంశోఽసి.

మ్బ్యే యస్యామలాతపరిధిః క్వ చ వల్కలం తే॥ ౧౧ ॥ కిం సంభృతం రుచిరయోర్ద్విజ శృఙ్గయోస్తే మధ్యే కృశో వహసి యత్ర దృశిః శ్రితా మే । పఙ్కోఽరుణః సురభిరాత్మవిషాణ ఈదృగ్యేనాశ్రమం సుభగ మే సురభీకరోషి ॥ ౧౨ ॥ లోకం ప్రదర్శయ సుహృత్తమ తావకం మే యత్రత్య ఇత్థమురసావయవావపూర్వౌ । అస్మద్విధస్య మనఉన్నయనౌ బిభర్తి బహ్వద్భుతం సరసరాససుధాది వక్త్రే ॥ ౧౩ ॥ కా వాఽఽత్మవృత్తి✻రదనాద్ధవిరఙ్గ భాతి విష్ణోః కలాస్యనిమిషోన్మకరౌ చ కర్ణౌ । ఉద్విగ్నమీనయుగళం ద్విజపఙ్క్తిశోచిరాసన్నభృఙ్గనికరం సర ఇన్ముఖం తే ॥ ౧౪ ॥ యోఽసౌ త్వయా కరసరోజహతః పతఙ్గో దిక్షు భ్రమన్ భ్రమత ఏజయతేఽక్షిణీ మే । ముక్తం న తే స్మరసి వక్రజటావరూథం కష్టోఽనిలో హరతి లమ్పట ఏష నీవిమ్ ॥ ౧౫ ॥ రూపం తపోధన తపశ్చరతాం తపోఘ్నం హ్యేతన్ను కేన తపసా భవతోపలబ్ధమ్ । చర్తుం తపోఽర్హసి మయా సహ మిత్ర మహ్యం కిం వా ప్రసీదతి స వై భవభావనో మే ॥ ౧౬ ॥ న త్వాం త్యజామి దయితం ద్విజదేవదత్తం యస్మిన్మనో దృగపి నో న వియాతి లగ్నమ్ । మాం చారుశృఙ్గ్యర్హసి నేతుమనువ్రతం తే చిత్తం యతః ప్రతిసరన్తు† శివాస్సచివ్యః ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥౧॥ ఇతి ల

విష్ణోరంశస్సతి, అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీ ,, తి శ్రుతేః-విష్ణోః కలాఽసీత్యత్ర హేతుః-తవ-కర్ణౌ విష్ణోరివ-నిమిషోన్మకరౌ అనిమిషౌ రత్నశ్రేష్ఠత్వేన నిమిషశూన్యౌ, ఉల్లసన్తౌ- మకరాకారౌ కుణ్డలే, యయోః, తౌ-కిఞ్చ-తవ-ముఖం, సరవత్ శరత్సర ఇవ అదన్తత్వమార్షం తదేవాహ ॥ ఉద్విగ్నం చఞ్చలం మీనయుగళమివ - నేత్రద్వయం, యస్మిన్, ద్విజా దన్తాః-తేషాం-పఙ్క్త్యా-శోచిః శోభా-యస్మిన్- శోచిశ్శబ్దస్సాన్తః-సరసి తు ద్విజాః హంసాః-ఆసన్నో భృఙ్గనికర ఏవ-కేశస్తోమః-పరిమళలుబ్ధభృఙ్గస్తోమో వా ✻॥౧౪॥ ✻ త్వయా, కరసరోజేన-హతః-యోఽసౌ, పతఙ్గః కన్దుకః-దిక్షు, భ్రమన్ భ్రమచ్చిత్తస్య-మే-అక్షిణీ - ఏజయతే చఞ్చలతాం నయతి, వక్రకేశసమూహం, ముక్తబన్ధనం-న స్మరసి బధ్నాసి కిం-కష్టో ధూర్తః-లమ్పటః లాలసః ఏషః అనిలో వాయుః-నీవిం - హరతి-అధరామ్బరగ్రన్థిం హరతి, ఏతచ్చ న స్మరసి కిమ్ ✻॥౧౫॥ ✻ హే తపోధన-తపశ్చరతాం తపః కుర్వతాం, తపోవిఘ్నకర - మేతత్-రూపం-భవతా, కేన తపసా-ఉపలబ్ధం ప్రాప్తం, హే మిత్ర, మయా సహ, తపః-చర్తుం-అర్హసి-భవభావనః విశ్వస్రష్టా-సవై - అజః బ్రహ్మా-కిం వా-మహ్యం-ప్రసీదతి-త్వాం భార్యాం కల్పయతీత్యర్థః ✻॥౧౬॥ ✻ హే ద్విజ-దేవేన బ్రహ్మణా దత్తం - త్వాం-న త్యజామి, యస్మిన్ త్వయి, నోఽస్మాకం-దృఙ్మనశ్చ-లగ్నం- సత్ న వియాతి నితరాం నాపగచ్ఛతి - హే చారుశృఙ్గి-యతః-తే-చిత్తం-తతో-మాం త్వదధీనం-నేతుమర్హసి-సచివ్యస్తవ సఖ్యోఽపి- శివా అనుకూలాః - మాం ప్రతి-సరన్తు అనువర్తన్తాం-యద్వా-ఏతావత్పర్యన్తం, మే యాస్సచివ్యః-శివాః ఫేరవః-తాః ప్రతిసరన్తు నివర్తన్తు, యద్వా - వనవాసేన సహవసన్త్యో హరిణ్యశ్శివాః ప్రతిసరన్తు ప్రదక్షిణం గచ్ఛన్తు-సరణ్య ఇతి పాఠే సరన్తీతి సరణ్యో రాత్రయః శివాః మఙ్గళరూపాః సరన్తు గచ్ఛన్తు ✻॥౧౭॥ ✻ ఇతిత్థం-లలనాఽనునయమస్త్రీ

✻౧౪॥ పా॥ అదనాద్ధవిరఙ్గ వాతి. ౧౭ †॥ శ్లో॥ పా॥ శివాస్సరణ్యః.

లనానునయే - తాః స్వాధీనాః కర్తుమిత్యర్థః - అతినిపుణః - గ్రామ్యేషు - వైదగ్ధ్యం కౌశలం, యస్యాః - స్తయా - పరిభాషయా -
తాం, విబుధవధూం అప్సరసం, మోహితచిత్తోఽతిసభాజయామాస సబహుమానం తామనుకూలామకరోత్ ❋॥౧౮॥ ❋
సా చ పూర్వచిత్తిః - తస్య - వీరయూథపతేః - వీరాణాం యూథస్య, పతేరాగ్నీధ్రస్య, బుద్ధ్యాదీనాం ద్వంద్వైక్యం, తేన - ప
రాక్షిప్తం ఆసక్తం - మనః - యస్యాస్సా - జమ్బూద్వీపపతినా - తేనాగ్నీధ్రేణ సహ - బహుకాలం, భౌమస్వర్గాః నవఖణ్డాః -
తేషు - యే భోగాః - స్తాన్ బుభుజే ❋॥౧౯॥ ❋ తతః - స రాజశ్రేష్ఠ ఆగ్నీధ్రః - తస్యాం పూర్వచిత్త్యాం - నాభిప్రభృతీన్ నవాత్మ
జాన్ పుత్రాన్ అజనయత్ - పుమాఖ్యాన్నరకాత్త్రాయత ఇతి పుత్ర ఇత్యవయవార్థావగమాయ పుత్రశబ్దః ప్రయుక్తః అతో న పౌ
నరుక్త్యమ్ ❋॥౨౦॥ ❋ సా పూర్వచిత్తిః - ప్రతివత్సర - మేకైకం పుత్ర, మితి - నవ, సుతాన్ - సూత్వా, గృహ ఏవ ఆగ్నీధ్రగృహ
ఏవ - అపహాయ విహాయ - పున, రజం దేవం బ్రహ్మాణ, ముపతస్థే అభజత్ ❋॥౨౧॥ ❋ నాభ్యాదయ, ఆగ్నీధ్రసుతా, మాతు, ర
నుగ్రహాదౌత్పత్తికేన స్వభావతః - సంహననం దృఢాఙ్గత్వం - బలం చ, తాభ్యా, ముపేతాః - పిత్రా ఆగ్నీధ్రేణ, విభక్తాని,
విభాగమనతిక్రమ్య, ఆత్మతుల్యనామాని ఆత్మభిస్సహ తుల్యనామాని - జమ్బూద్వీపవర్షాణి, బుభుజుః, భారతవర్షస్యాపి భ
రతసంబన్ధాత్ పూర్వం అజనాభమితి వ్యవహారాదాత్మతుల్యనామానీత్యస్యానవిరోధః ❋॥౨౨॥ ❋ ఆగ్నీధ్రో రాజా - అతృ
ప్తకామ - స్తామేవాప్సరసం పూర్వచిత్తిం, అధిమన్యమానః తత్సఙ్గనిమిత్తానన్తర - మధికం కామయమానః, శ్రుతిభిః శ్రుత్యు
క్తసాధనైః కర్మభిః, తస్యాః, సలోకతా - మవరున్ధే ప్రాప, కోఽసౌ లోక స్తత్రాహ॥ యత్ర లోకే, ప్రాప్తం, పితరో మో

లనానునయాతివిశారదో గ్రామ్యవైదగ్ధ్య పరిభాషయా తాం విబుధవధూం విబుధమతిరతిసభాజయామా
స॥ ౧౮ ॥ సా చ తతస్తస్య వీరయూథపతేర్బుద్ధిరూపశీలవిద్యావయశ్శ్రియౌదార్యేణ పరాక్షిప్తమనాస్తే
న సహాయుతాయుతపరివత్సరోపలక్షణం కాలం జమ్బూద్వీపపతినా భౌమస్వర్గభోగాన్ బుభుజే॥ ౧౯ ॥ తస్యా
ముహ వా ఆత్మజాన్ స రాజవర ఆగ్నీధ్రో నాభికింపురుషహరివర్షేలావృతరమ్యకహిరణ్మయకురుభద్రాశ్వకే
తుమాలసంజ్ఞాన్నవపుత్రానజనయత్ ॥ ౨౦ ॥ సా సూత్వాఽథ సుతాన్ నవాననువత్సరం గృహ ఏవాపహా
య పూర్వచిత్తిర్భూయ ఏవాజం దేవముపతస్థే ॥ ౨౧ ॥ ఆగ్నీధ్రసుతాస్తే మాతురనుగ్రహాదౌత్పత్తికేనైవ
సంహననబలోపేతాః పిత్రా విభక్తా ఆత్మతుల్య నామాని యథాభాగం జమ్బూద్వీపవర్షాణి బుభుజుః॥ ౨౨॥
ఆగ్నీధ్రో రాజాఽతృప్తకామస్తామప్సరసమేవానుదినమధిమన్యమానస్తస్యాస్సలోకతాం శ్రుతిభిరవరున్ధే
యత్ర పితరో మాదయన్తే ॥ ౨౩ ॥ సంపరేతే పితరి నవ భ్రాతరో మేరుదుహితౄర్మేరుదేవీం ప్రతిరూపా,
ముగ్రదంష్ట్రీం, లతాం, రమ్యాం, శ్యామాం, నారీం, భద్రాం, దేవవీతి, మితి సంజ్ఞా నవోదవహన్॥ ౨౪ ॥ ❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋
శ్రీశుక ఉవాచ॥ ౧॥ నాభిరపత్యకామోఽప్రజయా మేరుదేవ్యా భగవన్తం యజ్ఞపురుషమవహితాత్మాఽయ

దయన్తే ❋॥౨౩॥ ❋ పితర్యాగ్నీధ్రే, సంపరేతే మృతే సత్య, నన్తరం, నవ, భ్రాతరః, నాభిప్రభృతయః, సుమేరో, ర్దుహి
తౄః, మేరుదేవీప్రభృతీః, నవ, ఉదవహన్ వివాహితవన్తః ❋॥౨౪॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగ
వతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవం ప్రియవ్రతాగ్నీధ్రచరిత్రమభిధాయాగ్నీధ్రాపత్యచరిత్రమభిధిత్సుస్తావన్నాభిచరిత్రమాహ॥ నాభిరితిత్రయే
ణ॥ అపత్యకామస్సంతానార్థీ, నాభిరాగ్నీధ్రపుత్రః, అప్రజయా అవిద్యమానసంతానయా - మేరుదేవ్యా భార్యయా సహ,
సమాహితచిత్తః, యజ్ఞపురుషం యజ్ఞారాధ్యం పరమపురుషం, అయజత్ యజ్ఞైరారాధితవాన్ శ్రద్ధయా కర్తవ్యవిషయ
త్వరయా, శుద్ధాన్తఃకరణేన చ, తస్య నాభేః, యజతస్సతః, ప్రవర్గ్యనామకేషు యాగేషు, ప్రచరత్సు ప్రవర్తయానేషు అను
ష్ఠీయమానేషు ద్రవ్యాదయస్సప్త, యోగా ఉపాయాః, తేషా, ముపపత్త్యా సంపత్త్యా, దురధిగమోఽదుష్ప్రాపోఽపి, భగ
వాన్, ద్రవ్యం హవిః, దేశః, సమే యజేతేతి విహితః, కాలో వసన్తాదిరూపః, విధానం విధిః అనుష్ఠానప్రకారః, భాగవతేషు
వాత్సల్యం యస్య, తస్య భావ, స్తత్తయా, వత్సలతయేతి పాఠే, భాగవతేషు దయాళుతయా, నిజజనానాం భక్తజనానా మను
భిప్రేతార్థవిధిత్సయా అభిమతార్థనిష్పాదనేచ్ఛయా, హేత్వర్థే తృతీయా, అధ్యయనేనవసతీతివత్, గృహీతహృదయః కృ
తసంకల్పః, శోభనాః ప్రతీకా అవయవా, యస్మిన్, తదేవ ప్రపఞ్చయతి, హృదయంగమం చిత్తాపహారిణం, తత్ర హేతుః,
మనసాం, నయనానాం చ, ఆనన్దనాః, ఆనన్దయన్తీత్యానన్దనాః, నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః, తై, రవయవై, రభిరామం సు

న్తరం,అపరాజితంఅకర్మవశ్యం , ఆత్మానందివ్యవిగ్రహ,మావిశ్చకారప్రకటీచకార ❁ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❁అథానన్తరం, హేతివిస్మయే,తమావిర్భూతంభగవన్తం , కథంభూతం , ఆవిష్కృతం,భుజానాంయుగద్వయంచతుష్టయం,యేన, హిరణ్మయంప్రకాశబహులం,పురుషేషువిశిష్యతఇతిపురుషవిశేష,స్తంపురుషోత్తమమిత్యర్థః,కపిశంపిశఙ్గంకౌశేయం క్రిమికోశోత్థతన్తుజన్యం,సున్దరం,బిభ్రతం,ఉరసి,విలసత్, శ్రీవత్సఏవలలామచిహ్నం,యస్య,దరవరశ్శఙ్ఖఃవనరుహం పద్మం,చక్రారిచక్రం ,అమృతమణిః,కౌస్తుభః,ఏవ , మాదిభి,రుపలక్షితం,స్ఫురత్కిరణా,యే,ప్రవరా,మణయః,తన్మయాని,యానిమకుటాదీన్య , ఙ్గానాంభూషణాని,తైర్భూషితం , ఉపలభ్యదృష్ట్వా,ఋత్విజస్సదస్యాః,గృహపతిర్యజమానః,తేషామితరేతరద్వన్ద్వః తే,నిర్ధనాఇవో,త్తమంధన,ముపలభ్య,యథాబహుమానయన్తి,తథాఽర్హణేనపూజాపురస్సర-మవనతశీర్షాణఃనమ్రశిరసః - కృతప్రణామాఇత్యర్థః,ఉపతస్థుఃసమీపమేత్య స్తుతవన్తః-ధాతూనామనేకార్థత్వాత్తిష్ఠతిరత్ర స్తుతౌవర్తతే-మన్త్రకరణకత్వాభావాన్నోపాస్మన్త్రకరణఇత్యాత్మనేపదమ్ ❁॥ ౩ ॥ ❁ స్తుతిమేవాహ॥అర్హసీత్యాదినాపరమమఙ్గళాయనగుణకథనోఽసీత్యన్తేననిగదేన॥ యుష్మదీయార్హణగ్రహణోత్సుకమపరిపూర్ణంమాంకథంస్తోథేతిశఙ్కామపనుదన్తఆహుః॥ హేఅర్హత్తమ - పరిపూర్ణోఽపి-త్వ - మనుపథానాంభృత్యానాం - అస్మాకం - అర్హణం, ముహుః - స్వయమేవ - స్వీకర్తుమర్హసి - పరిపూర్ణస్య తవనాస్మదర్హణగ్రహణేనన్యూనతేతిభావః-నవయంకార్త్స్న్యేనభవదీయగుణకథనేప్రభవామః - కిన్త్వేకదేశకథనఏవేతివదన్తస్తువన్తి - నమోనమఇత్యాదినా - ఋత

జయత్ ॥ ౧ ॥ తస్యహవావశ్రద్ధయాశుద్ధభావేనయజతఃప్రవర్గ్యేషుచరత్సుద్రవ్యదేశకాలమన్త్రర్త్విగ్దక్షిణావిధానయోగోపపత్త్యాదురధిగమోఽపిభగవాన్భాగవతవత్సలతయాసుప్రతీకమాత్మానమపరాజితంనిజజనాభిప్రేతార్థవిధిత్సయాగృహీతహృదయోహృదయంగమంమనోనయనానన్దనావయవాభిరామమావిశ్చకార ॥ ౨ ॥ అథహతమావిష్కృతభుజయుగళద్వయంహిరణ్మయంపురుషవిశేషంకపిశకౌశేయామ్బరధరమురసివిలసచ్ఛ్రీవత్సలలామందరవరవనరుహవనమాలాచ్ఛూర్యమృతమణిగదాభిరుపలక్షితంస్ఫురత్కిరణప్రవరమణిమయమకుటకుణ్డలకటకకటిసూత్రహారకేయూరనూపురాద్యఙ్గభూషణవిభూషితమృత్విక్సదస్యగృహపతయోఽధనాఇవోత్తమంధనముపలభ్యసబహుమానమర్హణేనావనతశీర్షాణఉపతస్థుః ॥ ౩ ॥ అర్హసిముహురర్హత్తమార్హణమస్మాకమనుపథానాంనమోనమఇత్యేతావత్సదుపశిక్షితంకోఽర్హతిప్రకృతిగుణవ్యతికరమతిరనీశఈశ్వరస్యపరస్యప్రకృతిపురుషయోరర్వాక్తనాభిర్నామరూపాకృతిభిస్స్వరూపనిరూపణంసకలజీవనికాయవృజిననిరసనశివతమప్రవరగుణగణైకదేశకథనాదృతే ॥ ౪ ॥ పరిజనానురాగవిరచితశబలసంశబ్దసలిల ❁ శిలకిసలయతులసీదూర్వాఙ్కురైరపిసంభృతయాసపర్య

ఇత్యన్తేన - నమోనమఇత్యేతావదేవాస్మాకంసద్భిరుపశిక్షితం - త్వత్స్వరూపస్వభావయోరానన్త్యాత్,కార్త్స్న్యేనతత్కథనాయోగాత్,కేవలంనమోనమఇత్యేవకథనీయమితిసద్భిరుపశిక్షితమిత్యర్థః - ఏతదేవాహుః - కోఽర్హతీతి - ప్రకృతేర్గుణాస్సత్త్వాదయః - తేషాం - వ్యతికరః పరిణామశ్శబ్దాదిరూపః - తద్విషయామతిర్యస్య-అతఏవా,నీశః , అర్వాక్తనాభిస్త్వత్కార్యభూతాభిర్నామాదిభిరుపలక్షితః - తత్ర , నామ , దేవమనుష్యాదినామధేయం - రూపంసంస్థానం , ఆకృతిస్తద్వ్యఙ్గ్యాజాతి-స్తద్విషయమతి-ర్యస్య-అతఏవా-నీశఃకర్మపరవశః-ప్రకృతిపురుషయోః-పరస్యవిలక్షణస్యే,శ్వరస్యతవ - స్వరూపనిరూపణం - స్వరూపశబ్దఃస్వభావాదేరప్యులక్షణః-కర్తుం-కోనామ-పుమానర్హతి - సహ్యేతావన్మాత్రమేవార్హతి- నాధికమిత్యాహ ॥ సకలేతి ॥ సకలజనానాం-నికాయస్సమూహః,తస్య,వృజినంపాపంనిరస్యన్తీతితథా - శివతమాః - ప్రవరాశ్చ - యేగుణా- స్తేషాం,గణా,స్తేషాం,యఏకదేశః-తస్య,కథనాద్వినా,గుణలవకథనమాత్రమేవార్హతినతుస్వరూపనిరూపణం-స్వరూపస్వభావాదీనామానన్త్యాదితిభావః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁యద్యపిసమస్తపురుషార్థస్వరూపస్యతవనానేనయోగేనార్థ-స్తథాపి,, పత్రంపుష్పంఫలంతోయంయోమేభక్త్యాప్రయచ్ఛతీ,,తిభక్తిపూర్వకారాధనస్యకిఞ్చిన్మాత్రస్యాపిత్వత్ప్రీతికరత్వంత్వయైవగీతమితీదంయజనంసూర్యాయదీపఇవకిఞ్చిదారాధనమాత్రమిత్యాహుః ॥ పరిజనేత్యాదినా ॥అర్హతీత్యన్తేన॥పరిజనై,రనురాగేణ,విరచితాః-శబలసంశబ్దాఃగద్గదాక్షరస్తుతయః-సలిలంవిశుద్ధంజలం-శిలంప్రీహ్యాదిమఞ్జరీవద్ధాః - సితేతిపాఠే-సితకిసలయాశ్శుద్ధపల్లవాః- ఏవమాదిభి-స్సంభృతయా

❁శ్లో॥ పా॥ సితకిసలయ.

సంపాదితయా-పూజయా-పరితుష్యసికిల*॥౫॥*తోషాదన్యోఽర్థో నానయేత్యాహుః-అనయా-ఇజ్యయా-ఇష్ట్వా,ఉరుభారభరయా-అనేకాఙ్గసంభృతయా-భగవతస్తవ-సముచితంసమ్మత-మపేక్షిత,మర్థంప్రయోజనం,నైవపశ్యామః*॥౬॥*అత్ర హేతుంవదన్తోవిశింషన్తి-ఆత్మనఃస్వతఏవ-అనుసవనంసర్వదా- అఞ్జసాసాక్షా-ద్బోభూయమానాఅతిశయేనభవన్తో-యే,అశేషాఃపురుషార్థా - స్తేస్వరూపం - యస్య-అతో నానయేష్ట్యార్థోఽస్తికింత్వియమారాధనమాత్రమిత్యాహుః॥కింత్వితి॥ హేనాథ - ఆశిషఃపురుషార్థా - నాశాసానానామభీప్సతామస్మాక - మేతద్యజనం-త్వదీయారాధనమాత్రం-భవితుమర్హతిత్వత్సన్తోషజననద్వారాస్మదుపయోగ్యమేవేతిభావః - మాత్రచాభగవతోఽననురూపత్వంవివక్షితం-అననురూపారాధనప్రసక్త్యాపరమకారుణికత్వంవ్యఞ్జితమ్ ॥ ౭ ॥ తదేవస్పష్టయన్తఆహుః॥తదితి॥ హేపరమపురుష,తత్ తదారాధనసమయఏవ- నాపచితఏవఅనురూపమనారాధితఏవ - ప్రకృష్టకరుణయా - స్వమహిమానంఅపహతపాప్మత్వాదిరూపం-మోక్షాఖ్యం - ఆవిర్భూతగుణాష్టకసంపత్తిరేవహిమోక్షః , చకారాదస్మత్సమీహితంచఫలం - ఉపకల్పయిష్యన్ భవాన్నివర్తయిష్యన్ త్వ , మితరవ - త్పరిపూర్ణోఽప్యపరిపూర్ణ ఇవ- నఃఅస్మాభి-రిహయాగే,యథాయథావదుపలక్షితఃదృష్టోఽసినఃకథంభూతానాం,ఆత్మనఃస్వస్య,పరముత్కృష్టం , శ్రేయఃపురుషార్థ-మవిదుషా-మతఏవ,బాలిశానామజ్ఞానామ్ ॥ ౮ ॥ పరమకారుణికాత్సమస్తపురుషార్థస్వరూపాద్భగవతో - రాజ్ఞాప్రార్థనీయస్యపుత్రస్యక్షుద్రపురుషార్థతామావిష్కర్తుమతిదుర్లభస్య భగవద్దర్శనస్యైవ కైముత్య నయేననిరతిశయపురుషార్థతామాహుః ॥ అథేతి ॥ హేఅర్హత్తమ,రాజ్ఞోఽభిమతాన్వరా-న్దాతుం , యర్హ్యప్యా,విర్భూతోఽస్య , ధాష్ట్యయమేవవరస్సంజాతః,కోసావిత్యత్రాహ-యర్హి-వావయదాహి,రాజర్షే,ర్బర్హిషియజ్ఞే ,వరదశ్రేష్ఠో,భగవా,న్భవా,న్నిజానాంపురుషాణాంత్వద్భక్తానామస్మాకం,ఈక్షణవిషయ-ఆసీదితి,యత్ ॥ ౯ ॥ అసఙ్గేనవైరాగ్యేణ-నిశితం-య , ద్ధ్యానం,తదేవా-నల-స్తేన-విధూతా-అశేషా-మలా-యేషాంతే- ఆత్మారామాణాంప్రకృతివివిక్తబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యానుసన్ధానపరాణాం - భగవత్స్వభావానాంభగవత్సమారాధనధర్మాణాం-మునీనాం -కర్తరిషష్ఠీ-మునిభిః-అనవరతంసర్వదా-పరిగుణితాఃపరిశీలితాః-గుణగణాః-యస్య-తస్యసంబోధనం-ఈదృశస్యతవ-గుణకథనమేవ-పరమమఙ్గళాయనంనిరతిశయశ్రేయస్సాధనం-కిముతతద్దర్శనమిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ యతస్త్వద్గుణకథనంపరమమఙ్గళాయన-మతస్తదేవాయుక్తాస్వపిదశాసునోభూయాదితిప్రార్థయన్తఆహుః॥అథేతి॥అథనను భగవన్-క్షుతాదిష్వయుక్తదశాసు-తత్ర-స్ఖలనంచలనం-పతనస్యోక్తత్వాత్ దురవస్థానందుఃఖిత్వేనావస్థానం- ఆదిశబ్దేనాశుచిత్వాద్యవస్థా-న్తరసంగ్రహః-తథా-జ్వరదశాయాం-మరణదశాయాంచ-పరవశానా-మస్మాకం - శ్రీమతస్తవ-చరణారవిన్దస్మరణాయ-చరణారవిన్దంస్మర్తుం-సకలానాం-కశ్మలానాంనిరసనానినివర్తకాని-గుణకృతనామధేయానికల్యాణగుణప్రవృత్తినిమిత్తకానితవనామాని- వచనగోచరాణిఉచ్చారణవిషయాణిభవన్తు ॥ ౧౧ ॥ ఇదానీంరాజ్ఞాప్రార్థనీయమస్తీత్యావేదయన్తఆహుః ॥ కించేతి ॥ అయంరాజర్షిఃనాభిః - పుత్రంకామయమానః తత్రాపిభవాదృశీంత్వత్సదృశీం-ప్రజా-మాశాసానః - ఆశిషామైహికపురుషార్థానాం-స్వర్గాపవర్గయోశ్చే-శ్వరంప్రదాతారం భగవన్తంషాడ్గుణ్యపూర్ణం-త్వాం-ప్రజాయామేవ-పురుషార్థఇతిప్రత్యయోయస్యసః-ఉపధావతిఅనువర్తతే-భజతీత్యర్థః-తత్రదృష్టాన్తః - యథాఽధనోదరిద్రః-ఫలీకరణంతుషకరణాదిక-మాశాసానో-ధనదంకుబేర-

యాకిలపరమపరితుష్యసి ॥ ౫ ॥ అథానయాఽపినభవతఇజ్యయోరుభారభరయాసముచితమర్థమిహోపలభామహే ॥ ౬ ॥ ఆత్మనఏవానుసవనమఞ్జసాబోభూయమానాశేషపురుషార్థస్వరూపస్యకిన్తునాథాశిషఆశాసానానామేతదభిసంరాధనమాత్రంభవితుమర్హతి ॥ ౭ ॥ తద్యథాబాలిశానాంస్వయమాత్మనశ్శ్రేయఃపరమవిదుషాంపరమపురుషప్రకృష్టకరుణయాస్వమహిమానంచాపవర్గాఖ్యముపకల్పయిష్యన్స్వయంచనాపచితఏవేతరవదిహోపలక్షితః ॥ ౮ ॥ అథాయమేవవరోహ్యర్హత్తమయర్హివావబర్హిషిరాజర్షేర్వరదర్షభోభవాన్నిజపురుషేక్షణవిషయఆసీత్ ॥ ౯ ॥ అసఙ్గనిశితజ్ఞానానలవిధూతాశేషమలానాంభవత్స్వభావానామాత్మారామాణాంమునీనామనవరతపరిగుణితగుణగణపరమమఙ్గళాయనగుణగణకథనోఽసి॥౧౦॥ అథకథంచిత్స్ఖలనక్షుత్పతనజృమ్భణదురవస్థానాదిషువివశాన్నఃశ్రీమచ్చరణారవిన్దస్మరణాయజ్వరమరణదశాయామపిసకలకశ్మలనిరసనానితవగుణకృతనామధేయానివచనగోచరాణిభవన్తు ॥ ౧౧ ॥ కిఞ్చాయంరాజర్షిరపత్యకామఃప్రజాంచభవాదృశీమాశాసాన ఈశ్వరమాశిషాంస్వర్గాపవర్గయోరపిభవన్తము

ముపధావతి-తథేతి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఇదంచనాఽతిచిత్రమిత్యాహుః॥ఇహసంసారే-అనుపాసితమహచ్చరణోయోభవేత్ -ఉపాసితమహచ్చరణంజనంపినేత్యర్థః-తవా-పరాజితయా-కర్మవశ్యైరనభిభూతయాఽనవసితపదవ్యా-అలక్షితమార్గయా-సత్వధృతితిరోధాయికయా-అలక్షితః-కోవై నకోపి - అత- స్తయాఽనావృతమతిః-కః-అతఏవ-విషయాఏవవిషంతస్య-రయో-వేగః-తేనా-నావృతాప్రకృతిర్యస్యసః-కః- అత స్త్వన్మాయయా మోహితస్యైవమాశంసాఘటతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అతిదుర్లభసమస్తపురుషార్థమూర్తే స్తవపుత్రార్థంసార్థమాహ్వానం హేలనమివాత స్తత్క్షన్తుమర్హసీతివిజ్ఞాపయన్త ఆహుః॥ యదుహవావేతి॥ హేఅదభ్రకర్తః-బహుకార్యనిష్పాదక- ఉదారవ్యాపారకారిన్-అవితథకర్తస్సత్యసంకల్పేతివార్థః-హే దేవదేవదేవానాంబ్రహ్మాదీనామపిదేవ-హేసర్వాత్మ-న్నస్మీయస్వప్రయోజనాయ-యద్యస్మా-దేవమాహూతోఽసి-తత్ -స్తదర్థధియాం-తత్రప్రజాయామర్థధీఃపురుషార్థబుద్ధి-ర్యేషా-మతఏవ-మన్దానామజ్ఞానాం-నోఽస్మాకం-దేవహేళనందేవస్యతవ-హేళనమాహ్వానరూపమవజ్ఞానం-తవసామ్యేన హేతునా-ప్రతిబోధుంసోఢు-మర్హసి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఇత్యేవం-నిగదేనగద్యాత్మకసూక్తేనాభిష్టూయమానో-భగవాన్దేవోత్తమః - వర్షధరః భారతవర్షధారకో నాభి- స్తేనాభివాదితౌ-ఋత్విగ్భిరభివన్దితౌ-చరణౌ-యస్యసః-సదయందయాసహితమిదంవక్ష్యమాణంవాక్య-మాహ ❁ ॥౧౫॥ ❁ అహోబతఋషయః - అవితథగీర్భిస్సత్యవాగ్భి-ర్భవద్భి-రసులభందుర్లభం-వరంప్రత్య-హం-యాచితఃప్రార్థితో-బతేత్యాశ్చర్యే-కోఽసౌదుర్లభోవర

పథావతిప్రజాయామేవపురుషార్థప్రత్యయోధనదమివాధనఃఫలీకరణమ్ ॥ ౧౨ ॥ కోవాఇహతేఽపరాజితయాపరాజితోమాయయానవసితపదవ్యానావృతమతిర్విషయవిషరయానావృతమతిరనుపాసితమహచ్చరణః ॥ ౧౩ ॥ యదుహవావతవపునరదభ్రకర్తరిహసమాహూత స్తత్రార్థధియాంమన్దానాంన స్తద్యద్దేవహేళనందేవదేవతదేవార్హసిసామ్యేనసర్వాత్మన్ప్రతిబోధుమవిదుషామ్॥ ౧౪ ॥ ఇతినిగదేనాభిష్టూయమానోభగవాననిమిషఋషభోవర్షధరాభివాదితర్త్విగభివన్దితచరణస్సదయమిదమాహ ॥ ౧౫ ॥ శ్రీ। భగవానువాచ॥ అహోబతాహమృషయోభవద్భిరవితథగీర్భిర్వరమసులభమభియాచితోయదముష్యాత్మజోమయాసదృశోభూయాదితిమమాహమేవాభిరూపఃకైవల్యాదథాపిబ్రహ్మవాదోనమృషాభవితుమర్హతిమమైవహిముఖంయద్ద్విజదేవకులమిత్యాగ్నీధ్రీయక్షేత్రేకలయాఽవతరిష్యామ్యాత్మతుల్యమనుపలభమానః ॥ ౧౬ ॥ ఇతినిశామయన్త్యా మేరుదేవ్యాఃపతిమభిధాయాన్తర్దధేభగవాన్బర్హిషితస్మిన్నేవంవిష్ణురాతభగవాన్పరమఋషిభిఃప్రసాదితోనాభేఃప్రియచికీర్షయాతదవరోధాయనేమేరుదేవ్యాం ధర్మాన్దర్శయితుకామోవాతరశనానాంశ్రమణానామృషీణామూర్ధ్వమన్థినాంశుక్లయాతనువాఽవతతార ॥ ౧౭ ॥ ************

************ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే,తృతీయోఽధ్యాయః.*********

స్తత్రాహ॥మయా-సదృశ-ఆత్మజోభూయాదిత్యయం-కథంతస్యవరస్యదౌర్లభ్యం - తత్రాహ-మమ- అహమేవా-భిరూపస్సదృశః-కుతః కైవల్యాత్ప్రకృతిపురుషలక్షణస్వాభావ్యాత్ ‘‘నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతేనత్వత్సమోఽస్త్యభ్యధికఃకుతోఽన్య ’’ఇత్యుక్తరీత్యాప్రకృతిపురుషవిలక్షణసమాభ్యధికరహితస్యమమసదృశాన్తరాభావాన్మత్సదృశరూపోవరోఽతిదుర్లభఇత్యర్థః ॥ యద్యప్యయంవరోదుర్లభ స్తథాపి-హియస్మాత్-ద్విజదేవకులంద్విజా ఏవ-దేవాఃతపోవిద్యాదిభిర్దీప్యమానా స్తేషాం-కులం-మమైవహిముఖం ‘‘బ్రాహ్మణోఽస్యముఖమాసీ ’’దిత్యుక్తరీత్యాముఖం-తతః-బ్రహ్మవాదఃబ్రహ్మకులస్యమన్ముఖభూతస్య-వాదోవచః-మృషామిథ్యా-నభవితుమర్హతీ,తి- అహమేవమత్సదృశమన్యమనుపలభమానః-కలయా-అంశేన-ఆగ్నీధ్రీయేనాభిసంబన్ధి-నిక్షేత్రేమేరుదేవ్యాం-అవతరిష్యామి*॥౧౬॥*ఇత్యేవం-మేరుదేవ్యాం,నిశామయన్త్యాఃశృణ్వత్యా-స్సత్యా స్తత్పతింనాభింప్రత్య-భిధాయఉక్త్వా -భగవా-నన్తర్దధేఅన్తర్హితవాన్-హేవిష్ణురాతరాజన్-అస్మిన్బర్హిషియజ్ఞే-ఏవంమహర్షిభిః-ప్రసాదితఆరాధితో-భగవా-న్నాభేః -ప్రియమిష్టం-కర్తుంనిర్వర్తయితు-మిచ్ఛయా-తదవరోధాయనేనాభేర్భార్యాయాంమేరుదేవ్యాం-శుక్లయాసత్వప్రధానయా-తనువాతన్వా-అవతతార-కింకర్తుకామః-వాతరశనానాందిగ్వాససాం-పాషణ్డివ్యావృత్త్యర్థమాహ-శ్రమణానాంతపస్వినాం - ఋషీణాంజ్ఞానినా-మూర్ధ్వమన్థినాంనైష్ఠికబ్రహ్మచారిణాం-ధర్మా-న్దర్శయితుకామః -అయమంశావతారఃకపిలవత్తావన్మాత్రకృతఈశ్వరత్వవ్యపదేశః*॥౧౭॥*

ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేతృతీయోఽధ్యాయః .*******

ఏవంనాభేశ్చరిత్రముపవర్ణితముపసంహరంస్త్రిభిరధ్యాయైర్నాభేఃపుత్రస్యఋషభస్యచరిత్రముపవర్ణయతి॥అథ హేతి॥అథహ-అవతరణానన్తర-ముత్పత్త్యైవజన్మనైవ-అభివ్యజ్యమానాని-భగవల్లక్షణానిపాదతలాదిషువజ్రాఙ్కుశాదీని-యస్య-సామ్యంసర్వభూతేషుసమత్వం,ఉపశమోఽన్తర్బాహ్యేన్ద్రియనియమః-వైరాగ్యంవిషయేష్వనాసక్తిః,ఐశ్వర్యంసర్వభూతనియన్తృత్వం,మహావిభూతిస్సర్వసంపత్తిః - సామ్యాదిభిస్సహవర్ధమానః-అనుభావఃప్రభావో,యస్య,తం-నిశామ్యదృష్ట్వా,ప్రకృతయోఽమాత్యాదయః , ప్రజాఃజనాః-బ్రాహ్మణదేవతాశ్చగోబలీవర్దన్యాయేనబ్రాహ్మణదేవతాఇత్యుక్తం,అవనీతలసమవనాయభూమణ్డలపరిపాలనాయ, అతితరాంభృశం-జగృధుఃఐచ్ఛన్ ❁॥౧॥❁ తస్యజాతస్యపుత్రస్య-ఇత్థంసత్త్వప్రధానేన-వరీయసాశ్రేష్ఠేన,వర్ష్మణాదేహేన-బృహచ్ఛ్లోకేనవిపులగుణప్రథయాఓజసాఇన్ద్రియబలేన, బలేనదేహబలేన - శ్రియాసంపదా,యశసావిపులచరిత్రప్రథయా-వీర్యం పరాభిభవసామర్థ్యం,శౌర్యంరణమధ్యేస్వగృహఇవప్రవేశసామర్థ్యం-తాభ్యాంచ - అతిశయితప్రభావత్వేనశ్రేష్ఠత్వా-దృషభఇతినామధేయం-పితానాభి-శ్చకార ❁॥౨॥❁ ఋషభశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తంప్రభావాతిశయమేవసంగ్రహేణాహ॥యస్యహీతి॥యస్యఋషభస్య-వర్షేరాజ్యే-భారతవర్షే-స్పర్ధమానఃఋషభేణవిరోధమాచర-న్నిన్ద్రఃనవవర్ష,వృష్టింనిరుద్ధవాన్,త-దిన్ద్రకర్తృకమవర్షణ-మవధార్యనిశ్చిత్య-ఇన్ద్రకృత్యంప్రహస్య-భగవాన్ - ఋషభదేవః-యోగేశ్వరః-ఆత్మీయవిచిత్రశక్త్యాస్వయమేవ-అజనాభంనామవర్షం-భారతవర్షస్యప్రాక్తనంనామాజనాభమితి-అవర్షత్ ❁॥౩॥❁ నాభిస్తు-యథాభిలషితంస్వేచ్ఛా

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౦ ॥ అథహతముత్పత్త్యైవాభివ్యజ్యమాన భగవల్లక్షణం సామ్యోపశమ వైరాగ్యైశ్వర్య
మహావిభూతిభిరనుదినమేధమానానుభావంప్రకృతయఃప్రజాబ్రాహ్మణదేవతాశ్చావనీతలసమవనాయా
తితరాంజగృధుః ॥ ౧ ॥ తస్య హవాఇత్థంవర్ష్మణావరీయసాబృహచ్ఛ్లోకేనౌజసాబలేనశ్రియాయశసావీర్య
శౌర్యాభ్యాంచపితాఋషభఇతీదంనామచకార ॥ ౨ ॥ యస్యహీన్ద్రఃస్పర్ధమానోభగవాన్వర్షేనవవర్షత
దవధార్యభగవానృషభదేవోయోగేశ్వరఃప్రహస్యాత్మయోగమాయయాస్వవర్షమజనాభం నామాభ్యవ
ర్షత్ ॥ ౩ ॥ నాభిస్తుయథాభిలషితంసుప్రజాస్త్వమవరుధ్యాతిప్రమోదభరవిహ్వలోగద్గదాక్షరయాగిరా
స్వైరగృహీతనరలోకధర్మంభగవన్తంపురాణపురుషంమాయయావిలసితమతిర్వత్స తాతేతిసానునయ
ముపలాలయన్ పరాంనిర్వృతిముపగతః ॥ ౪ ॥ విదితానురాగమాపౌరప్రకృతి❁జనపదంరాజానాభిరా
త్మజంసమయసేతురక్షాయామభిషిచ్య బ్రాహ్మణోత్సఙ్గేనిధాయసహమేరుదేవ్యావిశాలాయాంప్రసన్ననిపు
ణేనతపసాసమాధియోగేననరనారాయణాఖ్యం భగవన్తంవాసుదేవముపాసీనః కాలేనతన్మహిమానమ
వాప ॥ ౫ ॥ యస్య హవావపాణ్డవేయశ్లోకావుదాహరన్తి ॥ శ్లో ॥ కోనుతత్కర్మ రాజర్షేర్నాభేరన్వాచరే

నుసారం-సుప్రజాస్త్వం , శోభనాఃప్రజాఃయస్యసుప్రజాః ‘‘నిత్యమసిచ్ప్రజామేధయోః’’రిత్యసిచ్,తస్యభావస్సుప్రజాస్త్వం దీర్ఘ ఆర్షః-సుపుత్రత్వ-మవరుధ్యప్రాప్య - నిరతిశయప్రమోదేన-విహ్వలఃగద్గదాక్షరయా,గిరా-మాయయాభగవన్మాయయా-స్వపుత్రఇతి - విలసితా-మతి,ర్యస్యసః, హేవత్సేతి-సానురాగం-పుత్ర-ముపలాలయన్,పరాం-నిర్వృతిమానన్ద-ముపగతః-ప్రాప్తః , కథంభూతంపుత్రం -స్వైరంస్వేచ్ఛయా-గృహీతఃనరలోకధర్మఃమనుష్యాకారో-యేన-భగవన్తంషాడ్గుణ్యపూర్ణం-పురాణపురుషం,పురాపినవఃపురాణః-తం,పురుషంపురుషశబ్దవాచ్యమ్ ❁॥౪॥❁ తతో,రాజా,నాభి,రాపౌరప్రకృతిజనపదం-పౌరాన్,ప్రకృతీ,ర్దేశవాసినశ్చ , అభివ్యాప్య,విదితోఽనురాగోయస్మిన్-జనపదఇతివారే,ఆర్షత్వాత్ప్రయోగస్య ‘‘నావ్యయీభావాదతోఽమి’’త్యమభావః ,, అవ్యయాదాప్సుపః ‘‘ఇతిలుగభావశ్చ,, ఈదృశమాత్మజం,సమయసేతవఃవర్ణాశ్రమమర్యాదాస్తేషాం,రక్షాయా,మభిషిచ్య , రాజ్యాభిషిక్తంకృత్వేత్యర్థః,బ్రాహ్మణానాముత్సఙ్గే అఙ్కే,నిధాయ,విశాలాయాంబదరికాశ్రమే,మేరుదేవ్యాసహ, ప్రసన్నేనపరానుద్వేజకేన,నిపుణేనవిఘ్నానుపహతేనతపసాసమాధియోగేన,సాఙ్గేనభక్తియోగేన,భగవన్తం , నరనారాయణాఖ్యం ,వాసుదేవ,ముపాసీనః,కాలేనప్రారబ్ధావసానకాలేన , తస్యవాసుదేవస్య , మహిమానం , అవాప , ఆవిర్భూతగుణాష్టకోఽభూత్,ముక్తోఽభవదితియావత్ ❁॥౫॥❁ నాభేశ్చరిత్రంనిగమయన్తత్ప్రభావప్రతిపాదకౌశ్లోకావుదాహర్తుంతయోరార్యపరిగృహీతత్వమాహ॥యస్యహీతి॥హేపాణ్డవేయ,యస్యనాభేఃశ్లోకౌ‘‘లోపశ్శాకల్యస్యే’’తివలోపేతస్యాసిద్ధత్వాత్స్వరసంధ్యభావః-ఉదా

❁౫॥శ్లో॥ పా॥జనపదో.

హరన్తి,ఆర్యాఇతి శేషః॥తానాహ॥కోన్వితి॥రాజర్షేర్నాభేః , తత్ప్రసిద్ధం-కర్మ-కోనుపుమాన,న్నాచరేత్,కుర్యాత్న కోఽపీత్యర్థః-యస్యనాభేశ్శుద్ధేనకర్మణా-హరిర్భగవా,నపత్యతాంపుత్రతాం,అగాత్ప్రాప్తః ❁॥ ౬ ॥❁ నాభేరన్యః,కుతో బ్రహ్మణ్యః కో బ్రహ్మణ్యఇత్యర్థః-ప్రథమార్ధే తసిరార్షః - యస్యనాభే,ర్బర్హిషియజ్ఞే-మఙ్గళైర్విప్రాస్తధనాదిభిః-పూజితావిప్రాః,ఓజసామన్త్రబలేన-యజ్ఞేశం-దర్శయామాసుః,ప్రదర్శితవన్తః ❁॥ ౭ ॥❁ అథ రాజ్యాభిషేకానన్తరం-భగవానృషభదేవః-స్వంవర్షమజనాభంవర్షం , కర్మక్షేత్రంస్వర్గాపవర్గసాధనకర్మానుష్ఠానయోగ్యంస్థానం-మన్యమానః-అన్యేషాంగ్రహణాయ,ప్రదర్శితోగురుకులవాసోయేన-ఉపలబ్ధాఃవరాయైః-స్తై - ర్గురుభి,రనుజ్ఞాతః,గృహమేధినాంగృహాశ్రమిణాం,ధర్మా,ననుశిక్షమాణః అనుశిక్షయితుమిత్యర్థః , సమామ్నాతంవిహిత,ముభయవిధంప్రవృత్తినివృత్తిలక్షణం, శ్రౌతస్మార్తరూపంవా-కర్మ అభియుఞ్జన్ అనుతిష్ఠన్- ఇన్ద్రదత్తాయాం,జయన్త్యాంభార్యాయా,మాత్మజానాం,శతం, జనయామాస ❁॥ ౮ ॥❁ యేషామాత్మజానాం,మధ్యే , భరతోనామ,జ్యేష్ఠఃపుత్రః,శ్రేష్ఠగుణ,ఆసీత్,యేనభరతేనభరతసంబన్ధేన,ఇదంఅజనాభంవర్షం,భారతమితివ్యపదిశన్తివ్యవహరన్తి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తంభరత,మనుపశ్చా,త్కుశావర్తాదయో,నవసంఖ్యాకాః,నవతిప్రధానాః,ప్రథమపుత్రదశకేభరతఃప్రధానః , ఇతరేషునవసుదశకేషుప్రత్యేకంకుశావర్తాదయఃప్రధానా - స్వవ్యతిరిక్తనవత్యపేక్షయాప్రధానాజ్యేష్ఠాఃకుశావర్తాదయో , నవ-భరతమనుజాతాః,తమేవానుసృత్యస్థితాఇతివాఽర్థః ❁॥ ౧౦ ॥❁ తత్రనవపుత్రాణాంమధ్యే,కవ్యాదయో-నవ-భాగవతధర్మప్రకాశకా-మహాభాగవతా,ఆ

త్పుమాన్ । అపత్యతామగాద్యస్యహరిశ్శుద్ధేనకర్మణా ॥ ౬ ॥ బ్రహ్మణ్యోఽన్యః కుతోనాభేర్విప్రామఙ్గళపూజితాః । యస్యబర్హిషియజ్ఞేశందర్శయామాసురోజసా ॥ ౭ ॥ X ॥ అథభగవానృషభదేవస్స్వవర్షంకర్మక్షేత్రమనుమన్యమానః ప్రదర్శితగురుకులవాసోలబ్ధవరైర్గురుభిరనుజ్ఞాతోగృహమేధినాంధర్మాననుశిక్షమాణో జయన్త్యామిన్ద్రదత్తాయాముభయలక్షణంకర్మసమామ్నాతమభియుఞ్జన్నాత్మజానామాత్మసమానానాంశతంజనయామాస ॥ ౮ ॥ యేషాంఖలుమహాయోగీభరతోజ్యేష్ఠశ్శ్రేష్ఠగుణఆసీత్ । యేనేదంవర్షంభారతమితియతఆరభ్యవ్యపదిశన్తి ॥ ౯ ॥ తమనుకుశావర్తఇలావర్తోబ్రహ్మావర్తఆర్యావర్తోమలయకేతుర్భద్రసేనఇన్ద్రస్పృగ్విదర్భః కీకటఇతినవనవతిప్రధానాః ॥ ౧౦ ॥ కవిర్హవిరన్తరిక్షః ప్రబుద్ధః పిప్పలాయనఆవిర్హోత్రోద్రమిళశ్చమసః కరభాజనఇతిభాగవతధర్మదర్శనానవమహాభాగవతాస్తేషాంసుచరితంభగవన్మహిమోపబృంహితంవసుదేవనారదసంవాదముపశమాయనముపరిష్టాద్వర్ణయిష్యామః ॥ ౧౧ ॥ యవీయాంస ఏకాశీతిర్జాయన్తేయాః పితురాదేశకరామహాశాలీనామహాశ్రోత్రియాయజ్ఞశీలాః కర్మవిశుద్ధాబ్రాహ్మణాబభూవుః ॥ ౧౨ ॥ భగవానృషభసంజ్ఞఆత్మతన్త్రఃస్వయంనిత్యనివృత్తానర్థపరమ్పరః కేవలానన్దానుభవఈశ్వరఏవవిపరీతవత్కర్మాణ్యారభమాణఃకాలేనానుగతంధర్మమాచారేణోపశిక్షయన్నతద్విదాంసమఉపశాన్తోమైత్రఃకారుణికోధర్మార్థయశఃప్రజానన్దామృతావరోధేనగృహేషులోకాన్నియమయత్[13] ॥ య

భూవన్-తేషాంకవ్యాదీనాం-సుచరితం-భగవన్మహిమ్నా -ఉపబృంహితంవర్ధితం,భగవన్మహిమ్నాయుక్తమిత్యర్థః,అతఏవోపశమాయనంచిత్తశాన్తిహేతుం ఉపరిష్టాదేకాదశే,వసుదేవనారదసంవాదే-వక్ష్యామఃకథయిష్యామఇత్యర్థః❁॥ ౧౧ ॥❁ కనీయాంసః,ఏకాశీతిసంఖ్యాకాః-జాయన్తేయాః-జయన్తీపుత్రాః -పిత్రాజ్ఞానువర్తినో-మహాశాలీనాః-గార్హస్థ్యసంపత్సమృద్ధాః-మహాశ్రోత్రియాః అధీతసాఙ్గవేదాః-యజ్ఞానుష్ఠానశీలాః-కర్మణాసదాచారేణ-విశుద్ధాః - బ్రాహ్మణా - బభూవుః ❁॥ ౧౨ ॥❁ అథఋషభసంజ్ఞో-భగవా-నాత్మతన్త్రఃస్వతన్త్రః-అకర్మవశ్యః-అతఏవ-నిత్యంనివృత్తా-కర్మాయత్తా-సుఖదుఃఖాద్యనర్థపరంపరాయస్య-కేవలఃదుఃఖాసంభిన్నో-య - ఆనన్దఃస్వరూపానన్ద- స్తస్యానుభవో-యస్యసః,స్వయమీశ్వరఏవసన్ - ఇతరవత్ప్రాకృతవత్-కర్మాణ్యారభమాణఃవర్ణాశ్రమధర్మరూపాణికర్మాణికుర్వాణః,కింకుర్వన్-కాలేన-అనుగతంప్రలీనం-ధర్మ - మాచారేణతద్విదాంధర్మతదనుష్ఠానాదికముపజానతాముపశిక్షయన్-కిమర్థం-ధర్మాద్యవరోధేనధర్మాదిప్రాప్త్య - హేత్వర్థేతృతీయా-ఫలంచాత్రహేతుః-ధర్మాదిప్రాప్తిరూపఫలాయేత్యర్థః -ప్రజానన్దఃప్రజార్థోభోగః,అమృతం,ఏవంపురుషార్థచతుష్టయసంగ్రహః,సమస్సర్వభూతసమః-ఉపశాన్తః రాగాద్యకలుషితచిత్తః-మైత్రః అపకృష్టేష్వపిభూతేషుస్వసామ్యబుద్ధిః కారుణికఃపరదుఃఖాసహిష్ణుః - గృహేషుగృహాశ్రమేషు-లోకాన్నియమయత్నియమయన్నభూదిత్యర్థః-న్యయమయదితివాపాఠః-ఆర్షత్వాదడభావోవా ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఆచారేణోపశిక్షయన్నియమయదిత్యత్రహేతు-ర్యద్యదితి ॥ శీర్షణ్యః శ్రేష్ఠస్తేన-యద్య,దాచరితం-తత్తదేవహీయస్మాల్లోకోఽనువర్తతేఅనుతిష్ఠతి॥తథాచో

---

[13] X॥శ్లో॥పా॥న్యయమయత్.

క్తం “యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠస్తత్తదేవేతరో జనః । స యత్ప్రమాణం కురుతే లోకస్తదనువర్తతే” ఇతి-లోకసంగ్రహార్థమాచారేణోపాశిక్షయదిత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ తథా, సకలః-ధర్మో యస్మిన్-తత్-బ్రహ్మగుహ్యం వేదరహస్యం, యద్యపి, స్వేనైవ-విదితం, తథాపి, బ్రాహ్మణాన్-పృష్ట్వా, తై, ర్దర్శితమార్గేణ, సామాదిభి, రుపాయై, ర్జనతాం జనసమూహం, మనుశశాస ॥ ౧౫ ॥ ద్రవ్యాదిభి, రుపచితై, స్సర్వై, ర్యజ్ఞైః, యథావిధి, శతకృత్వః, ఇయాజ ఇష్టవాన్, తత్ర, ద్రవ్యం హవిః, దేశః “స్వే మే యజేత” ఇత్యుక్తో దేశః, కాలః వసన్తాదిః, వయః “జాతపుత్రః కృష్ణకేశోఽగ్నీనాదధీత” ఇత్యుక్తం వయః, శ్రద్ధా కర్తవ్యవిషయా త్వరా, వివిధః ఉద్దేశః, ఇతికర్తవ్యతా ॥ ౧౬ ॥ భగవతా, ఋషభేణ, తస్మిన్ వర్షే భారతే, పరిరక్ష్యమాణే సతి, కశ్చన పురుషః, భర్తరి ఋషభే, అనుసవనం శశ్వత్, విజృమ్భితో, యః, స్నేహోఽనురాగః, తస్య, అతిశయ, మన్తరేణ-వినా అన్యం పురుషార్థం, మాత్మనస్స్వస్యావి, ద్యమాన, మన్యస్మాత్పురుషాన్తరాత్, కదాచిదపి, కేనాపి నిమిత్తేన, నాపేక్షతే ॥ ౧౭ ॥ స భగవానృషభదేవః, కదాచి, త్సంచర, న్బ్రహ్మావర్తం, గతః, బ్రహ్మర్షిశ్రేష్ఠానాం సభాయాం, ప్రజానాం, నిశామయన్తీనాం శృణ్వతీనాం సతీనాం, ఆత్మజాన్, అవహితాత్మనస్సమాహితచిత్తాన్, ప్రశ్రయో వినయః, ప్రణయస్స్నేహః, తాభ్యాం, యత్సుఖం, తేన, యన్త్రితాన్ వశీకృతాన్, ఉపశిక్షయ, న్నితి వక్ష్యమాణప్రకారేణోవాచహ ॥ ౧౮ ॥

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః.

* * *

ఉక్తిమేవాహ ॥ ఋషభ ఇతి ॥ తావన్ముక్త్యుపాయత్వేన భగవదుపాసనముపదేక్ష్యమాణో వైరాగ్యం వినా ఉపదిష్టోఽపి భక్తియోగో న సమ్యక్ప్రతితిష్ఠతీతి తదుత్పత్తయే కామాన్నిన్దతి ॥ నాయమిత్యర్ధేన ॥ దేహభృతాం మధ్యే, యో, నృలోకః

ద్యచ్ఛీర్షణ్యాచరితం తత్తదనువర్తతే లోకః ॥ ౧౪ ॥ యద్యపి స్వవిదితం సకలధర్మం బ్రాహ్మం గుహ్యం బ్రా
హ్మణైర్దర్శితమార్గేణ సామాదిభిరుపాయైర్జనతామనుశశాస ॥ ౧౫ ॥ ద్రవ్యదేశకాలవయశ్శ్రద్ధర్త్విగ్వి
విధోద్దేశోపచితైస్సర్వైరపి క్రతుభిర్యథోపదేశం శతకృత్వ ఇయాజ ॥ ౧౬ ॥ భగవతర్షభేణ పరిరక్ష్యమాణ
ఏతస్మిన్ వర్షే న కశ్చన పురుషో వాఞ్ఛత్యవిద్యమానమివాత్మనోఽన్యస్మాత్కథంచన కిమపి కర్హిచిదవేక్షతే భర్త
ర్యనుసవనం విజృమ్భితస్నేహాతిశయమన్తరేణ ॥ ౧౭ ॥ స కదాచిదటమానో భగవానృషభో బ్రహ్మావర్తగతో
బ్రహ్మర్షిప్రవరసభాయాం ప్రజానాం నిశామయన్తీనామాత్మజానవహితాత్మనః ప్రశ్రయప్రణయభర
సుయన్త్రితానప్యుపశిక్షయన్నితి హోవాచ ॥ ౧౮ ॥

* * *

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః

* * *

ఋషభదేవ ఉవాచ ॥ నాయం దేహో దేహభాజాం నృలోకే కష్టాన్కామానర్హతే విడ్భుజాం యే । తపో దివ్యం
పుత్రకా యేన సత్త్వం శుధ్యేద్యస్మాద్బ్రహ్మసుఖం త్వనన్తమ్ ॥ ౧ ॥ మహత్సేవాం ద్వారమాహుర్విముక్తేస్త
మోద్వారం యోషితాం సఙ్గిసఙ్గమ్ । మహాన్తస్తే సమచిత్తాః ప్రశాన్తా విమన్యవస్సుహృదస్సాధవో యే ॥ ౨ ॥ యే

మనుష్యలోకస్తస్మిన్సత్యః, యం మనుష్యదేహః, కష్టాన్కృచ్ఛ్రసంపాద్యాన్, అన్తతో దుఃఖరూపాన్, కామాన్ శబ్దాదీన్ ప్రతి, నార్హతి, కామాననుభవితుం నార్హతీత్యర్థః కామోపభోగార్థో నాయం నృదేహ ఇత్యర్థః-కుతః-యే కామాః-విడ్భుజామపి సూకరాదీనామపి-సన్తి, కిన్తు, హే పుత్రకాః, దివ్యం దేవస్య విష్ణోరారాధనరూపం, తపశ్చ, ర్తు, మర్హతి కింతత్తపః, యదర్హతి, తత్రాహ, యస్మాత్తపసః, శుద్ధ్యేత్ నిరస్తసంసారో భవేత్, యేన చ, బ్రహ్మసుఖ, మపారం భవేత్, కామోపభోగ నసంసృతిః- ఏవం కామోపభోగస్సంసృతిహేతుర్భగవదుపాసనం మోక్షహేతురిత్యుక్తమ్ ॥ ౧ ॥ ఏవం భోగోపాసనయోర్బన్ధమోక్షహేతుత్వమభిధాయ తయోర్నిదానమాహ ॥ మహత్సేవామితి ॥ మహతాం సేవా మహత్సేవా, తాం-ముక్తే, ర్ద్వారం మూలకారణ, మాహుః, తథా, యోషితాం స్త్రీణాం, యే, సఙ్గిన, స్తేషాం, సఙ్గం, తమసస్సంసారస్య, ద్వార, మాహురిత్యనుషఙ్గః, కే తే మహాన్తః, యత్సేవాపి ముక్తేర్ద్వారం, తత్రాహ సార్ధేన ॥ యే, స, మచిత్తత్వాదిగుణయుక్తా, స్తే, మహాన్త ఇత్యన్వయః, సమచిత్తాః సుఖదుఃఖాదిష్వవిక్రియమాణచిత్తాః, సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వజ్ఞానాత్ ప్రశాన్తాః జితబాహ్యాన్తఃకరణాః, విమన్యవః తితిక్షవః, సుహృదః సర్వభూతహితైషిణః, సాధవః పరోపకారనిరతాః- మయీశేఽస్మచ్ఛరీరకే అస్మదన్తరాత్మని సర్వేశ్వరే, శాస్త్రప్రవృత్త్యా స్వాత్మనో భగవదాత్మకత్వాదేవ ముక్తిః, యథాహ ప్రహ్లాదః “సర్వగత్వాదనన్తస్య స ఏవాహమవస్థితః” ఇతి, యద్వా- క్షేత్రజ్ఞశక్త్యభిభవాద్భగవదంశోద్భవా దేవముక్తిః, కృతం సౌహృదం ప్రీతిరేవా-ర్థః, ప్రయోజనం, యేషాం తే-దేహంభరవార్తికేషు-దేహధారణవార్తైవ సధర్మవిషయా వార్తా-యేషు జనేష్వ తేషు-గృహేషు చ - కథం భూతేషు-జాయా కళత్రం-ఆత్మజాః పుత్రాః-రాతిర్మిత్రం-ధనం వా-తద్వత్సు-ప్రీతియుక్తాన భ

వృత్తే- యే చ- లోకే- యావదర్థాః దేహధారణాపేక్షార్థమాత్రగ్రాహిణః - దేహనిర్వాహకాధికార్థస్పృహాశూన్యా ఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ కామాన్మత్ప్రీతిరియదుక్తముపపాదయతి ॥ నూనమితి ॥ ప్రమత్తః ఆత్మభ్రాన్త్యా దేహపరవశః- అత ఏవ- దీనః- యదిన్ద్రియప్రీతయే కర్మ- ఆపృణోతి వ్యాప్రియతే - కరోతీతి యావత్ - తత్కర్మ సాధు సమీచీనం- న మన్యే- కుతః, యతః యస్మాదిన్ద్రియప్రీత్యర్థాత్కర్మణః- అసన్నస్థిరోఽపి, అయం క్లేశదో దేహః, ఆస బభూవ, ప్రాప్త ఇతి- తస్మై వపునః కరణం, సాధు, న మన్య ఇత్యర్థః ॥ ౪ ॥ నను దేహస్యాస్థిరత్వాత్కో యానయమనర్థ ఇత్యాశఙ్క్యాహ ॥ పరాభవ ఇతి ॥ యావదాత్మనః ప్రకృతివిలక్షణస్యాత్మనః- తత్త్వం, యాథాత్మ్యం- యావన్న జిజ్ఞాసతే జ్ఞాతుం నేచ్ఛతి- న జానాతీత్యర్థః, తావదబోధజాతః ఆత్మయాథాత్మ్యాజ్ఞాననిమిత్తః - పరాభవః- ఆత్మస్వరూపతిరోభావః, యావచ్చ పరాభవస్తావదిన్ద్రియప్రీతయే- క్రియాః ప్రవర్తన్తే, యావచ్చ క్రియాః- తావదిదం మనః, కర్మాత్మకం కర్మప్రవణం, న తు జ్ఞానప్రవణం- యేన కర్మాత్మకేన, మనసా, భూయోఽపి శరీరసంబన్ధః- శరీరాణాం నశ్వరత్వేఽపి పునః పునస్తత్సంబన్ధోఽవిచ్ఛిన్న ఇతి తన్నిమిత్తానర్థపరంపరాప్యవిచ్ఛిన్నేతి భావః ॥ ౫ ॥ ఏతదేవాహ ॥ ఏవమితి ॥ అవిద్యయా దేవమనుష్యాద్యాకారదేహవిశిష్టత్వేనాహంకారమమకారరూపయా - ఉపధీయమానే కర్మవాసనామూలయా సంసృజ్యమానే సత్యాత్మని- మనః- కర్మవశం- ప్రయుఙ్క్తే వ్యాపారయతి- పురుషమితి శేషః- అతో- యావద్వాసుదేవే, మయి- ప్రీతిః ప్రీతిరూపా భక్తిః, న స్యాత్- తావత్- దేహయోగేన న ముచ్యతే ॥ ౬ ॥ న కేవలం దేహయోగమాత్రం, అపి త్వనర్థాన్తరం చేత్యాహ ॥ యదేతి ॥ స్వార్థే స్వస్య పురుషార్థభూతే స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుసంధానే - అప్రమత్తః సన్- గుణేహాం శబ్దాదిగుణవిషయామిన్ద్రియాణాం ప్రవృత్తిం- అయథా- ఆత్మనః స్వాభావికీ న భవతి- కింతు - దేహసంబన్ధప్రయుక్తేతి- విపశ్చిద్వివేకీ సన్- యదా- సహ

వా మయీశే కృతసౌహృదార్థా జనేషు దేహంభరవార్తికేషు । గృహేషు జాయాత్మజరాతిమత్సు న ప్రీతియుక్తా యావదర్థాశ్చ లోకే ॥ ౩ ॥ నూనం ప్రమత్తః కురుతే వికర్మ యదిన్ద్రియప్రీతయ ఆపృణోతి । న సాధు మన్యే యత ఆత్మనోఽయమసన్నపి క్లేశద ఆస దేహః ॥ ౪ ॥ పరాభవస్తావదబోధజాతో యావన్న జిజ్ఞాసత ఆత్మతత్త్వమ్ । యావత్క్రియాస్తావదిదం మనో వై కర్మాత్మకం యేన శరీరబన్ధః ॥ ౫ ॥ ఏవం మనః కర్మవశం ప్రయుఙ్క్తే అవిద్యయాఽఽత్మన్యుపధీయమానే । ప్రీతిర్న యావన్మయి వాసుదేవే న ముచ్యతే దేహయోగేన తావత్ ॥ ౬ ॥ యదా న పశ్యత్యయథా గుణేహాం స్వార్థే ప్రమత్తః సహసా విపశ్చిత్ । గతస్మృతిర్విన్దతి తత్ర తాపానాసాద్య మైథున్యమగారమజ్ఞః ॥ ౭ ॥ పుంసః స్త్రియా మిథునీభావమేతం తయోర్మిథో హృదయగ్రన్థిమాహుః । అతో గృహక్షేత్రసుతాప్తవిత్తైర్జనస్య మోహోఽయమహం మమేతి ॥ ౮ ॥ యదా మనోహృదయగ్రన్థిరస్య కర్మానుబద్ధో దృఢ ఆశ్లథేత । తదా జనః సంపరివర్తతేఽస్మాన్ముక్తః పరం యాత్యతిహాయ హేతుమ్ ॥ ౯ ॥ హం

సా, న పశ్యతి - తదాఽసౌ ప్రమాద్- గతస్మృతిః స్వాత్మపరమాత్మస్మృతిరహితః- అత ఏవాజ్ఞః, మైథున్యం మైథునసుఖప్రధానం- గృహం, ప్రాప్య- తత్ర - తాపాన్ - విన్దతి- ప్రాప్నోతి- ఏతదుక్తం భవతి- అనాదికర్మవాసనయా అహంకారమమకారరూపావిద్యా, అవిద్యయా చ దేహసంబన్ధః- దేహసంబన్ధేన పునః కర్మ- కర్మణస్తాపః- తాపానుభవేన కర్మణో వినాశేఽపి తద్వాసనాయా అనివృత్తేః పునరవిద్యా- తతో దేహసంబన్ధద్వారా తాపానుభవ- ఇత్యేవం చక్రవత్పరివృత్తిః ॥ ౭ ॥ ఏవంరూపసంసారస్య నిదానం వాసనైవ, తన్నివృత్తిరేవ ముక్తేర్నిదానమితి ప్రతిపాదయితుం తావద్వాసనాం మిథునీభావమూలేత్యాహ ॥ పుంస ఇతి ॥ పుంసః - స్త్రియా సహ, యోఽయం, మిథునీభావ- స్తం- ప్రత్యేకం తయోర్హృదయగ్రన్థిం, ఆహుః- హృన్మనః- తద్గతా కర్మవాసనా దుశ్ఛేదత్వాద్గ్రన్థిరిత్యుచ్యతే - మిథునీభావం, హృదయగ్రన్థి- కారణమాహురిత్యర్థః- కోఽసౌ హృదయగ్రన్థిర్యం మిథునీభావమాహుస్తత్రాహ ॥ యతః హృదయగ్రన్థేర్హేతోః- గృహాదిభిర్విషయభూతైః- అహం మమేత్యవిద్యారూపో- మహాన్మోహో, జనస్య- భవేత్ ॥ ౮ ॥ హృదయగ్రన్థిశైథిల్యమేవ ముక్తిహేతురిత్యాహ ॥ యదేతి ॥ అస్య పురుషస్య - ద్రఢిమా దార్ఢ్యయుక్తః- కర్మానుబన్ధః -కర్మ అనుసృత్య- బధ్యతే సంబధ్యత ఇతి కర్మానుబన్ధః- కర్మణి క్రియమాణే తత్పృష్ఠభావేన ప్రాప్త ఇత్యర్థః - యద్వా- కర్మా- నుబధ్యతే ప్రాప్యతే, యేన - స కర్మానుబన్ధః- యస్మిన్సతి నాన్తరీయకం కర్మ స కర్మానుబన్ధ ఇత్యర్థః - ఏవంభూతో మనోహృదయగ్రన్థిః- మనోరూపం- యద్ధృత్ అన్తఃకరణం, హృదయశబ్దస్య హృదయస్థానపరత్వశఙ్కానివృత్త్యర్థమేవ మన ఇత్యుక్తం - తద్గతో గ్రన్థిర్వాసనారూపః- యద్వా- హృదయగ్రన్థిశబ్దో వాసనాయాం రూఢః- మనసో- యో హృదయగ్రన్థిరితి - యదాశ్లథేత శిథిలో భవేత్ -తదా- జనః- అస్మాత్సంపరివర్తతః సంపరివర్తాత్సంసారాన్ముక్తః- హేతుం కర్మరూపం హేతుం - అతిహాయ పుణ్యపాపే విధూయేత్యర్థః- పరం పరమపురుషం- యాతి ॥ ౯ ॥ ఇదానీం హృదయగ్రన్థిశైథిల్యసాధనాన్యాహ చతుర్భిః ॥ హంస ఇతి ॥ హంసే అవిద్యాదిదోషగన్ధరహితే, గు

కాహితోపదేష్టరి మయి, యద్వా, మదూపగురౌ, భక్త్యా గురుభక్తిః ప్రథమకారణత్వాత్, అనువృత్త్యా సేవయా, తత్పరతయా వితృష్ణయా శబ్దాదిషు తృష్ణాభావేన - ద్వంద్వానాం శీతోష్ణాదీనాం - తితిక్షయా - సర్వత్ర ఇహాముత్ర చ - జన్తోః - వ్యసనావగత్యా దుఃఖానుసంధానేన - జిజ్ఞాసయా హేయోపాదేయయోర్జ్ఞానేచ్ఛయా, తపసా అనాశకేన తపసా - ఈహానివృత్త్యా పృథా కామ్యానివృత్త్యా ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ మత్కర్మభిః మదారాధనరూపైః వర్ణాశ్రమోచితకర్మభిః భగవత్కథయా చ - అహమేవ దేవో యేషాం తే - భాగవతాః - తైషాం - సఙ్గాత్ మద్గుణకీర్తనాత్, నిర్వైరాదీనాం సమాహారద్వంద్వః - నిర్వైరాదిభిః - హే పుత్రాః - దేహగేహయోః - రాత్మాత్మీయబుద్ధేః - ర్జిహాసయా త్యాగేన ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఆధ్యాత్మయోగేన ప్రకృతివిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యానుభవయోగేన, వివిక్తసేవయా విశుద్ధాహారేణ - సధ్ర్యక్ సమ్యక్, ప్రాణేన్ద్రియమనసాం - జయేన సచ్ఛ్రద్ధయా సదుపాయవిషయశ్రద్ధయా - బ్రహ్మచర్యేణ స్త్రీసఙ్గాదిరాహిత్యేన - శశ్వత్సదా, అసంప్రమాదేన కర్తవ్యస్యాపరిత్యాగేన - వాచాం - యమేన నియమేన ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ సర్వత్ర భూతేషు - మద్భావవిచక్షణేన బ్రహ్మాత్మకత్వదర్శనేన, విజ్ఞానం శాస్త్రం - తేన - విరాజితేనోద్దీపితేన - జ్ఞానధ్యానాత్మకేన - యోగేన సమాధియోగేన చ - ధృత్యుద్యమసత్త్వయుక్తః ధైర్యప్రయత్నవ్యవసాయైర్యుక్తః - సత్త్వశబ్దో వ్యవసాయపరః - ఉక్తసాధనకలాపే తత్సాధ్యే చ వ్యవసాయ - స్తతః ప్రయత్నః - తత్ర ధైర్యం - ఏవ - ముక్తేన సాధనజాతేన - కుశలస్సన్ - అహమాఖ్యం దేహాహంకారాఖ్యం - లిఙ్గం బన్ధహేతుం - యద్వా - అహంకారగోచరే దేహేఽహంకారశబ్దో లక్షణయా వర్తతే - అహంబుద్ధివిషయం లిఙ్గం దేహం - వ్యపోహేత్ - అపనుద్యాత్ ఉక్తసాధనకలాపోపచితయా భగవద్భక్త్యా హృదయగ్రన్థిశైథిల్యాపాదనద్వారా దేహసంబన్ధం వ్యపోహేదితి భా

సేగురౌ మయి భక్త్యాఽనువృత్త్యా ❁ వితృష్ణయా ద్వంద్వతితిక్షయా చ । సర్వత్ర జన్తోర్వ్యసనావగత్యా జిజ్ఞా
సయా ❁ తపసేహానివృత్త్యా ॥ ౧౦ ॥ మత్కర్మభిర్మత్కథయా చ నిత్యం మద్దేవసఙ్గాద్గుణకీర్తనాన్మే । నిర్వైర
సామ్యోపశమేన పుత్రా జిహాసయా దేహగేహాత్మబుద్ధేః ॥ ౧౧ ॥ అధ్యాత్మయోగేన వివిక్తసేవయా ప్రాణే
న్ద్రియాత్మాభిజయేన సధ్ర్యక్ । సచ్ఛ్రద్ధయా బ్రహ్మచర్యేణ శశ్వదసంప్రమాదేన యమేన వాచామ్ ॥ ౧౨ ॥ స
ర్వత్ర మద్భావవిచక్షణేన జ్ఞానేన విజ్ఞానవిరాజితేన । యోగేన ధృత్యుద్యమసత్త్వయుక్తో లిఙ్గం వ్యపోహేత్కుశ
లోఽహమాఖ్యమ్ ॥ ౧౩ ॥ కర్మాశయం హృదయగ్రన్థిబన్ధమవిద్యయాసాదితమప్రమత్తః । అనేన యోగేన య
థోపదేశం సమ్యగ్వ్యపోహ్యోపరమేత యోగాత్ ॥ ౧౪ ॥ పుత్రాంశ్చ శిష్యాంశ్చ నృపో గురుర్వా మల్లోకకా
మో మదనుగ్రహార్థః । ఇత్థం విమన్యు ❁ రనుశిక్షేదతజ్జ్ఞాన్న యోజయేత్కర్మసు కర్మమూఢాన్ ॥ ౧౫ ॥ లోక
స్స్వయం శ్రేయసి నష్టదృష్టిర్యోఽర్థాన్సమీహేత నికామకామః । అన్యోఽన్యవైరం సుఖలేశహేతోరనన్త
దుఃఖం చ న వేద మూఢః ॥ ౧౬ ॥ కస్తం స్వయం తదభిజ్ఞో విపశ్చిదవిద్యాయా ❁ మన్తరే వర్తమానమ్ । దృష్ట్వా

వః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ కర్మాశయం కర్మవాసనారూపం - హృదయగ్రన్థిబన్ధం - కథంభూతం అవిద్యయా అహంకారాదిరూపావిద్యయా - కర్మద్వారా - ఆసాదితం - ప్రమాదరహితః - యథోపదేశం - ఉపదేశప్రకారమనతిక్రమ్యానుష్ఠితేనానేనయోగేన - సమ్యగ్వ్యపోహ్య - యోగాదుపరమేత యావత్కర్మాశయవ్యపోహం యోగోఽనుష్ఠేయ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఏవం సంసారైకభేషజం యోగముపదిశ్య హితోపదేష్టాఽస్మిన్నేవ యోగే లోకో నియోజ్య ఇత్యాహ ॥ మల్లోకం మత్సారూప్యం - కామయమానః - మదనుగ్రహో యస్యార్థః - ప్రయోజనతయాభిమతః స మదనుగ్రహార్థః - పితా - పుత్రాన్ - గురుః - శిష్యాన్ - నృపః - ప్రజాః - విమన్యుః శిక్షితస్యాకరణే కోపశూన్యః - అతజ్జ్ఞాన్ ఉక్తయోగమజానానాన్, ఇత్థ - మనుశిక్షేత్ - న తు - కర్మమూఢాన్ - అనాదిపుణ్యాపుణ్యరూపకర్మణా - మూఢానజ్ఞాన్ - పునః కర్మసు యోజయేత్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ లోక ఇతి త్రిభిః ॥ లోకః - స్వయం - శ్రేయస్తత్సాధనవిషయజ్ఞానశూన్యః - తత్ర హేతుః - యో లోకః - నికామమతిశయేన - కామో - యస్య - తథాభూతస్సన్ - అర్థాన్ శబ్దాదివిషయానేవ - సమీహతే అనర్థావహేఽర్థసాధనకర్మాణ్యేవ కురుతే - అతః - శ్రేయసి నష్టదృష్టిరితి భావః - అర్థానామనర్థగర్భత్వేన తత్ప్రసాధనం - శ్రేయోఽనభిజ్ఞతామూలమిత్యాహ ॥ అన్యోన్యేతి ॥ సుఖలేశానాం శబ్దాదీనామర్థానాం, హేతోః - కర్మణః - అన్యోన్యవైరం - తతః - అనన్తదుఃఖం చ - న వేద - అతో - మూఢః శ్రేయసి లోకః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవమవిద్యాయామన్తరే వర్తమానమజ్ఞానాన్తర్మగ్నం - కర్మమార్గ ఏవ వర్తమానమితి వా - తం - శ్రేయసి - నష్టదృష్టిం పురుషం - దృష్ట్వా స్వయం - తదభిజ్ఞః శ్రేయస్తత్సాధనాభిజ్ఞః అత ఏవ - విపశ్చిత్ హేయోపాదేయవిభాగజ్ఞః - సుహృచ్చే - త్కః పుమాన్ - కుబుద్ధిం - తత్ర కర్మణి, ప్రయోజయేత్, శత్రుశ్చేత్కర్మణి ప్రవర్తయేది

త్యర్థః-తత్రదృష్టాన్తః-యథా-ఉత్పథేనగచ్ఛన్తం-అన్ధం - తేనైవగచ్ఛేతికోబ్రూయాదితి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ యస్తూక్తభక్తియోగోపదేశేనసంసారాన్నమోచయేత్తస్యగురుత్వాదికమేవనాస్తీత్యాహ ॥ గురురితి ॥ యఃగుర్వాదిర్హితాద్యుపదేష్టాఽపి-సముపేతస్సంప్రాప్తో-మృత్యుస్సంసారో - యేన-తంపుమాంసం-యోగోపదేశేన,నమోచయేత్,సగుర్వాదిరేవనభవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏవంతావన్మోక్షధర్మానుపదిశ్యభ్రాతృశుశ్రూషాలక్షణంధర్మంస్పర్ధాదినివృత్తయేతేషాంజన్మకథనపూర్వకమాహద్వాభ్యామ్ ॥ మమే - దంశరీరం-దుర్విభావ్యంఅనియామ్యం-ఇతరసజాతీయత్వేనవిభావయితుమశక్యమిత్యర్థః-హియస్మాత్-సత్వం, మే - హృదయంహృద్యం-సత్వప్రచురంమమేదంశరీరం-ఇతరశరీరంరజస్తమఃప్రచురమితితత్సజాతీయత్వేననదుర్విభావ్యమిత్యర్థః- కింతత్సత్వం-యద్ధృదయంమమేత్యుక్తం-తత్రాహ-యత్రసత్వే-ధర్మః-అగ్రకృతః-యత్రచాధర్మః-ఆరాద్దూరాత్-పృష్ఠేకృతః - భాగవతధర్మరోచకంప్రవృత్తిధర్మారోచకంచయత్- తత్సత్వమిత్యర్థః-యతః-సత్వప్రచురంమచ్ఛరీరం-అతో-మాం-ఆర్యాః,ఋషభం,శ్రేష్ఠం-ప్రాహుః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ హృదయేనసత్వప్రధానహృదయేన - ఉపలక్షితాత్ - తస్మాన్మచ్ఛరీరాత్-జాతాః-భవన్తః-సర్వేసత్వప్రచురాః-అతః-సనాభంసోదరం-మహీయాంసంభవతాంపూజ్యం-అముంభరతం - అక్లిష్టబుద్ధ్యానిష్కపటభావేన-భజధ్వం-ననుత్వత్పుత్రత్వాత్త్వాంవయంభజేమ-రాజపుత్రత్వాచ్చప్రజాశ్చపాలయామేతి - తత్రాహ-తదేవ - మేశుశ్రూషణం-ప్రజాపాలనంచ-భరతభజనేనైవతదుభయంకృతంస్యాదితిభావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఇదానీంభాగవతాశ్చసేవ్యాఇతివక్తుంతేషాంసర్వేభ్యశ్శ్రైష్ఠ్యమాహపఞ్చభిః ॥ భూతేషుచేతనాచేతనేషు - విరోహన్తీతివీరుధః-వీరుద్భ్యఃస్థావరేభ్యః - యే-ఉత్తమాః-సరీసృపాఃజఙ్గమాః-

పునస్తంసఘృణఃకుబుద్ధింప్రయోజయేదుత్పథగంయథాన్ధమ్ ॥ ౧౭ ॥ గురుర్నసస్యాత్స్వజనోనసస్యాత్పితా
నసస్యాజ్జననీనసాస్యాత్ । దైవంనతత్స్యాన్నపతిశ్చసస్యాన్నమోచయేద్యస్సముపేతమృత్యుమ్ ॥ ౧౮ ॥
ఇదంశరీరంమమదుర్విభావ్యం సత్వం హిమే✻హృదయంయత్రధర్మః। పృష్ఠేకృతోమేయదధర్మఆరాదతో
హిమామృషభంప్రాహురార్యాః ॥ ౧౯ ॥ తస్మాద్భవన్తోహృదయేనజాతాస్సర్వే మహీయాంసమముంస
నాభమ్ । అక్లిష్టబుద్ధ్యాభరతంభజధ్వంశుశ్రూషణంమేభరణంప్రజానామ్ ॥ ౨౦ ॥ భూతేషువీరుద్భ్యఉ
దుత్తమాయేసరీసృపాస్తేషుసబోధనిష్ఠాః।తతోమనుష్యాఃప్రమథాస్తతోఽపిగన్ధర్వసిద్ధావిబుధానుగా
యే ॥ ౨౧ ॥ దేవాసురేభ్యోమఘవత్ప్రధానాదక్షాదయోబ్రహ్మసుతాశ్చతేషామ్ । భవఃపరస్సోఽథ❁వి
రిఞ్చవీర్యస్సమత్పరోఽహంద్విజదేవదేవః ॥ ౨౨ ॥ నబ్రాహ్మణైస్తులయేభూతమన్యత్పశ్యామివిప్రాఃకిమ
తఃపరంతు।యస్మిన్నృభిఃప్రహుతంశ్రద్ధయాఽహమశ్నామికామంనతథాఽగ్నిహోత్రే ॥ ౨౩ ॥ ధృతాత

స్తేషు, సబోధనిష్ఠాఃబోధనసహితాస్థితిర్యేషాంపశ్వాదీనాం - తే - కీటాదిభ్యఉత్తమాః-తేభ్యోమనుష్యాః-తేభ్యోఽపిప్రమథాః-తతోగన్ధర్వాః-తతస్సిద్ధాః-తతోఽపివిబుధానుగాః,కిన్నరాదయః-తేభ్యోఽసురాః-తేభ్యోఽపిమఘవత్ప్రధానాఇన్ద్రప్రభృతయోదేవాః - దేవాసురేభ్యఇత్యత్రసన్ధిరార్షః - తేషాంతేభ్యోఽపి-దక్షాదయోబ్రహ్మసుతాః-తేభ్యోఽపి-భవోరుద్రః-పరఃశ్రేష్ఠః, సభవః - విరిఞ్చవర్యః - విరిఞ్చఃబ్రహ్మావర్యఃశ్రేష్ఠో-యస్యతథాభూతః-భవస్యజనకోవిరిఞ్చఃభవాచ్ఛ్రేష్ఠఇత్యర్థః - విరిఞ్చవీర్యఇతిపాఠే - విరిఞ్చస్య - వీర్యంశక్తిః,కారణం, యస్య - విరిఞ్చవీర్యః - తజ్జనకత్వాద్విరిఞ్చస్తతఃపరఇత్యేవార్థః - సఃవిరిఞ్చః - మత్పరః - అహంపరోయస్యసతథాభూతః - అహంతు-ద్విజదేవాః-బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠాఏవదేవోయస్యతథాభూతః-ఉత్కర్షకాష్ఠాభూతాద్విజదేవాఇతిభావః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ నేతి ॥ హేవిప్రాఇతితత్రత్యబ్రాహ్మణానాంసంబోధనం - బ్రాహ్మణైః-అన్యద్భూతం-నతులయే-సమమేవనపశ్యామి-అతో-బ్రాహ్మణేభ్యఃపరముత్కృష్టం -భూతం-కింపశ్యామినకించిత్-సమస్యైవాభావాదధికం-కుతస్స్యమిత్యర్థః ॥ తత్రహేతుమాహసార్ధేన ॥ యస్మిన్బ్రాహ్మణాగ్నౌ-శ్రద్ధయా-ప్రకర్షేణహుతమన్నాదికం-కామంయథేచ్ఛం-అహం-అశ్నామి - యథాబ్రాహ్మణాన్తర్యామిత్వేనాశ్నామినతథాగ్నిహోత్రేఅశ్నామిఅగ్నిహోత్రశబ్దఃకర్మనామధేయం-అగ్నిహోత్రః-వైదికయాగాదికర్మోపలక్షకః-తత్రనాశ్నామీత్యర్థః ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ కించ ॥ ధృతేతి ॥ తనూశబ్దశ్శమాదిగుణపరః-వేదపరోవా-పురాణీచిరన్తనీ-మేతనూర్మూర్తిర్వేదాఖ్యా - యేనబ్రాహ్మణేన-ఇహలోకే-ధృతా-శమాదిగుణపరత్వేతు,,శమోదమః,, ఇత్యాదిస్తత్ప్రపఞ్చః - యత్రబ్రాహ్మణే-నిరతిశయపవిత్రం-సత్వం-ప్రతిష్ఠితమితిశేషః-తథా-యత్రబ్రాహ్మణే-శమాదయఃప్రతిష్ఠితాః-తత్ర - శమోఽన్తఃకరణనిగ్రహః,బాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహోదమః-అనృతరాహిత్యంభూతహితం

---

౨౨ ॥ శ్లో ॥ ❁ పా ॥ విరిఞ్చవీర్యః

సత్యం-అనుగ్రహః భూతానుగ్రహః-తపః అనశనాదిః - తితిక్షా ద్వంద్వసహిష్ణుతా-అనుభవః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవః ॥ ౨౪ ॥ తథా నిస్పృహాశ్చ యతయ ఇత్యాహ ॥ మత్త ఇతి । పరస్మాద్బ్రహ్మాదేరపి-పరతః పరస్మాత్-స్వర్గాపవర్గయోరధిపతేః - మత్తోఽపి-ప్రార్థనీయం - యేషాం ప్రాప్తానాం-న కించిదస్తి-కించన ప్రార్థనీయం యేషాం తే అకించనాః తేషాం-మయి-భక్తిం కుర్వతాం - ఇతరైః హైహిక-పురుషార్థైః-కిము స్యాత్ న కిమపీత్యర్థః * ॥ ౨౫ ॥ * ఏవం భాగవతభక్తిం విధాయేదానీం సర్వభూతానాం బ్రహ్మాత్మకత్వభావం విధత్తే ॥ సర్వాణీతి ॥ హే సుతాః-చరాణి, ధ్రువాణి-స్థావరాణి చ-సర్వాణి భూతాని-మద్ధిష్ణ్యతయా మచ్ఛరీరతయా-ప్రకృతిపురుషేశ్వరాణాం పరస్పరవైలక్షణ్యబుద్ధిమద్భిః-భవద్భిః పదే పదే క్షణే క్షణే-సంభావితవ్యాని సమ్మాననీయాని-తద్భూతసంభావనమేవ-మమార్హణమారాధనమ్ * ॥ ౨౬ ॥ * మదారాధనమేవ చ నిరతిశయఫలసాధనమిత్యాహ ॥ మన ఇత్యాది ॥ మనోవచోదృశాం-మన్యేషాం చ కరణానాం, మీహితస్య వ్యాపారస్య-సాక్షాత్కృతం దృష్టం-ఫలం -మత్పరిబర్హణం మదారాధనమేవ-యేన మత్పరిబర్హణేన వినా-పుమాన్-కాలపాశరూపాన్మహావిమోహాద్విమోక్తుం-నేశేత్ న శక్నుయాత్-మదారాధనమేవ ముక్తిసాధనం-మదారాధనం చ సర్వభూతానాం బ్రహ్మాత్మకతయా సంభావనమేవేతి భావః * ॥ ౨౭ ॥ * స్వయమనుశిష్టానప్యుపాదేయవిభాగజ్ఞానపి- ఆత్మజాన్-లోకానుశాసనార్థం - లోకస్య వివిచ్య జ్ఞాపనార్థ- మేవ-మనుశాస్య - స- మహాప్రభావ-స్సర్వభూతసుహృద్భగవా-నృషభాపదేశః ఋషభ ఇతి అపదేశో వ్యవహారో యస్య సః - పరమహంసాః బ్రహ్మవిదః- తేషాం ధర్మం-భక్త్యాదిరూపం-ఉప

నూరుశతీ మే పురాణీ * యేనేహ సత్త్వం పరమం పవిత్రమ్ । శమో దమస్సత్యమనుగ్రహశ్చ తపస్తితిక్షాఽనుభవశ్చ యత్ర ॥ ౨౪ ॥ మత్తోఽప్యనన్తాత్పరతః పరస్మాత్స్వర్గాపవర్గాధిపతేర్న కించిత్ । యేషాం కిము స్యాదితరేణ తేషామకించనానాం మయి భక్తిభాజామ్ ॥ ౨౫ ॥ సర్వాణి మద్ధిష్ణ్యతయా భవద్భిశ్చరాణి భూతాని సుతా ధ్రువాణి । సంభావితవ్యాని పదే పదే వో వివిక్తదృగ్భిస్తదు హార్హణం మే ॥ ౨౬ ॥ మనోవచోదృక్కరణేహితస్య సాక్షాత్కృతం మే పరిబర్హణం హి । వినా పుమాన్యేన మహావిమోహాత్కృతాన్తపాశాన్న విమోక్తుమీశేత్ * ॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ స ఏవమనుశాస్యాత్మజాన్స్వయమనుశిష్టానపి లోకానుశాసనార్థం మహానుభావః పరమసుహృద్భగవానృషభాపదేశ ఉపశమశీలానాముపరతకర్మణాం మహామునీనాం భక్తిజ్ఞానవైరాగ్యలక్షణం పారమహంస్యం ధర్మముపశిక్షమాణస్స్వతనయశతజ్యేష్ఠం పరమభాగవతం భగవజ్జనపరాయణం భరతం ధరణిపాలనాయాభిషిచ్య స్వయం భవన ఏవోర్వరితశరీరమాత్రపరిగ్రహ ఉన్మత్త ఇవ గగనపరిధానః ప్రకీర్ణకేశ ఆత్మన్యారోపితాహవనీయో బ్రహ్మావర్తాత్ప్రవవ్రాజ ॥ ౨౮ ॥ జడాన్ధబధిరమూకపిశాచోన్మాదకవదవధూతవేషోఽభిభాష్యమాణోఽపి జనానాం గృహీతమౌనవ్రతస్తూష్ణీం బభూవ ॥ ౨౯ ॥ తత్ర తత్ర పురగ్రామాకరఖేటఖర్వటవాటశిబిరవ్రజఘోషసార్థగిరివనాశ్రమాదిష్వనుపథమవనిచరాపసదైః పరి

శిక్షయిష్యన్, స్వగతం - భూమణ్డలపాలనాయ - అభిషిచ్య - బ్రహ్మావర్తాత్స్వదేశాత్-ప్రవవ్రాజేత్యన్వయః - కేషామ్ ఉపశిక్షయిష్యన్ - మునీనాం శుభాశ్రయమననశీలానాం - కథం భూతానాం-ఉపరతకర్మణాం నివృత్తప్రవృత్తికర్మణాం-ఉపశమశీలానాం బాహ్యాన్తః-కరణనియమనశీలానాం-కథం భూతం భరతం-స్వస్య-తనయానాం పుత్రాణాం-శతే జ్యేష్ఠం-భగవజ్జనా భాగవతా - స్త ఏవ-పరాయణా భజనీయా-యస్య-తమ్, అత ఏవ, పరమభాగవతం భాగవతశ్రేష్ఠం-భగవద్భక్తైర్భాగవతపర్యన్తత్వ ఏవ పూర్తేః- స్వయం కథం భూతః ప్రవవ్రాజ-గృహ ఏవ- ఉర్వరితః అవశిష్టః శరీరమాత్రపరిగ్రహో-యస్య-పరిత్యక్తవస్త్రభూషణాదిదేహానుబన్ధ ఇత్యర్థః - ఉన్మత్త ఇవోపలక్షితః-గగనమేవ పరిధానం యస్య, దిగంబర ఇత్యర్థః, ప్రకీర్ణా విక్షిప్తాః, కేశాః, యేన ఆత్మన్యారోపిత-ఆహవనీయో వైదికోఽగ్నిః, యేన, ఉన్మత్త ఇవేత్యాదినా నశాస్త్రాతిలఙ్ఘిత్వముచ్యతే, కింతు,, జనేనావమతో యోగీ యోగసిద్ధిం చ విన్దతి ,, ఇతి న్యాయేన యోగవర్ధకావమానాదిఫలకవ్రతవిశేషాదిత్యర్థః * ॥ ౨౮ ॥ * అభిభాష్యమాణోఽపి-జనానాం మధ్యే, జడాదివ -ద్వర్తమానః-అవధూతవేషః అవధూతిస్సర్వైః పరిభాష్యో వేషో యస్య సః, గృహీతం మౌనవ్రతం యేన తూష్ణీం బభూవ-తదారభ్య నాభాషతేత్యర్థః * ॥ ౨౯ ॥ * తత్ర తత్ర పురాదిషు, అనుపథం మార్గమార్గే-అవనిచరాపసదైః దుర్జనైః-తర్జనాదిభిః - పరిభూయమానః-మక్షికాభిః-వనగజ ఇవ, తత్ అవిగణయన్నేవ- ఏకచర ఏకాకీ సన్-పృథ్వీం పరితో బభ్రామేత్యన్వయః ॥ తత్ర-పురం పట్టణం-గ్రామోఽట్టరహితః-ఆకరః ఖనిః-ఖేటః కృషీవలగ్రామః, ఖర్వటః నిషాదాదిగ్రామః-వాటః పుష్పాదివాటికా-శిబిరం సేనాయా ఆవాసస్థానం-వ్రజో గవాం

స్థానం - ఘోషోగోపాలానామావాసస్థానంసార్థోయాత్రికజనసంఘాతఃఆశ్రమఃఋషీణామావాసస్థానం - తర్జనంభయజనకవ్యాపారః-తాడనంప్రహారః - మేహనముపరిమూత్రణం - నిష్ఠీవనంఖాటకృత్యశ్లేష్మప్రక్షేపణం-గ్రావ్ణాంపాషాణానాం - శకృతోమలస్య-రజసశ్చ-ప్రక్షేపః - పూతివాతోఽపానవాయుః-దురుక్తంశాపః-ఏతైః-అవిగణనేదృష్టాన్తః-మక్షికాభిరివవనగజఇతి -తత్రైవహేతుః-అసత్సంస్థానే - అసతస్సతతపరిణామినోఽచిద్ద్రవ్యస్య-పరిణామరూపేసన్నివేశే- దేహోపలక్షణేదేహాకారే - సదపదేశేదేహాత్మభ్రాన్తినుతామాత్మతత్త్వవ్యపదేశవిషయే - శరీరఇత్యర్థః-ఉభయానుభవః - స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవః - తత్స్వరూపేణ - స్వమహిమ్నోఽవస్థానేన-స్వస్యస్వాత్మనో,మహిమాస్వభావః-తస్మి, న్నవస్థానేన - ఉభయానుభవరూపత్వఎవహ్యాత్మనస్స్వస్వభావేనావస్థితిరిత్యేవముక్తం-స్వమహిమావస్థానేనహేతునా-దేహేతదనుబన్ధినిచ - అనాగోపితఃఅహంమమాభిమానోయేన-తస్యభావస్తత్త్వం-తస్మాత్-దేహావిలక్షణస్వాత్మతరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవరూపస్వభావస్థిత్యానిరస్తదేహాత్మాభిమానత్వాదిత్యర్థః - అతఏవ,అఖణ్డితమనాః,సర్వాత్మబ్రహ్మసాక్షాత్కారైకరూపామతిర్యస్య ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అతిసుకుమారాణాం,కరచరణాద్యవయవానాం,విశిష్టో-న్యాసస్సన్నివేశో,యస్యసః -తథా-ప్రకృత్యైవ,సున్దరః-స్వభావసిద్ధోహాస,స్తేనసున్దరంముఖంయస్య,నవనళినవదాచరన్తీ - శిశిరతారేతాపహారిణీ-కనీనికే-యయోస్తే , అరుణే,ఆయతే-నయనే-తాభ్యాం,రుచిరః-తథా,సదృశాఅన్యూనాధికాఃసుభగాస్సున్దరాశ్చ,కపోలాదయో,యస్య,తథా-విగూఢస్మితం ,యద్వదనం -తస్య,మహో

ఘూయమానోమక్షికాభిరివవనగజః- తర్జనతాడనమేహనష్ఠీవన గ్రావశకృద్రజఃప్రక్షేపణపూతివాతదురుక్తైస్తదవిగణయన్నేవాసత్సంస్థానఏతస్మిన్దేహోపలక్షణేసదపదేశే, ఉభయానుభవస్వరూపేణస్వమహిమావస్థానేనానాగోపితాహంమమాభిమానత్వాదవిఖణ్డితమనాః,పృథివీమేకచరఃపరిబభ్రామ ॥ ౩౦ ॥ అతిసుకుమారకరచరణోరస్థలవిపులబాహ్వంసగళవదనాద్యవయవవిన్యాసఃప్రకృతిసున్దరస్స్వభావహాససున్దరముఖోనవనళినదళాయమానశిశిరతారారుణాయతనయనరుచిరస్సదృశసుభగకపోలకర్ణకణ్ఠనాసోవిగూఢస్మితవదనమహోత్సవేనపురవనితానాంమనసికుసుమశరాసనముపదధానఃపరాగవలమ్బమానజటిలకుటిలాలకకపిశకేశభూరిభారోఽవధూతమలినేననిజశరీరేణగ్రహగృహీతఇవాదృశ్యత ॥ ౩౧ ॥ యర్హివావసభగవాన్లోకమిమంయోగస్యాద్ధాప్రతీపమివాచక్షాణస్తత్ప్రతిక్రియాకర్మబీభత్సితమితివ్రతమాజగరమాస్థితశ్శయానఏవాశ్నాతిపిబతిఖాదత్యవమేహతిహదతిస్మచేష్టమానఉచ్చరితఆదిగ్ధోద్దేశః॥ ౩౨ ॥ తస్యహాయంపురీషసురభిసౌగన్ధ్యోవాయుస్తందేశందశయోజనంసమన్తాత్సురభీచకార॥ ౩౩ ॥ ఏవంగోమృగకాకచర్యయావ్రజంస్తిష్ఠన్నాసీనశ్శయానఃకాకమృగగోచరితఃపిబత్యవమేహతిస్మ ॥ ౩౪ ॥ ఇతినానాయోగచర్యా

త్సవేనవిభ్రమేణ ,పురాఙ్గనానాం,మనసి,కుసుమశరంకామ,ముపదధానఃఉద్దీపయన్ , ఏవంభూతోఽపి-పరాక్సరతః-అవలమ్బమానాశ్చతే,కుటిలాశ్చ,కపిశాశ్చ,కేశా , స్తేషాం,భూరిభారో,యస్య,అవధూతంమలినం-య,న్నిజశరీరం,తేన,గ్రహగృహీతఇవగ్రహగ్రస్తఇ,దృశ్యత- జనైరితిశేషః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ యర్హియదా,సభగవాన్ఋషభః-లోకంజనం,యోగస్యా,ద్ధాసాక్షాత్ప్రతీపంవిరోధ-మాచరన్తం, మాచక్షాణః-పశ్యన్నేవ-తస్య-ప్రతికూలంప్రతిక్రియాకరణంచ-బీభత్సితంనిన్దితమిత్యా-చక్షాణః- ప్రతిక్రియాకరణస్యలోకానర్థావహత్వాదితిభావః-తదా-ఆజగరంవ్రతం-ఏకత్రస్థిత్వాప్రారబ్ధోపభోగరూపంవ్రత-మాశ్రితస్సన్-శయానఏవా-శ్నాతి-ఖాదతి - అశనంభోజనం-ధానాదిచర్వణంఖాదనం,అవమేహతిమూత్రయతి,హదతేపురీషముత్సృజతి-ఉచ్చరితమున్మలం - ఉచ్చరితేపురీషే-వేష్టమానోవిలురన్-తేనైవ-ఆదిగ్ధాఅనులిప్తా-ఉద్దేశాదేహప్రదేశా-యస్యసః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ బీభత్సితమిత్యాశఙ్క్యాహ॥తస్యేతి॥పురీషస్య,సురభిణాగన్ధేన-సౌగన్ధ్యంయస్య-సవాయుః,సమన్తా -ద్దశయోజనం,సురభీచకార-పురీషస్యసౌగన్ధ్యోక్తిర్యోగప్రభావాతిశయజ్ఞాపనార్థా ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఏవం-గవాదిచర్యయా-పానాది-కరోతిస్మ,తదేవాహ॥ వ్రజన్నిత్యాదినా,కాకమృగగవామివాస్యదపిచరితంవృత్తిర్యస్య ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఇతిఇత్థం-నానాయోగచర్యాచరణైః-యోగిభిరేవంకర్తవ్యమితిప్రదర్శనాయనానావిధయోవ్రతానికుర్వాణః,కైవల్యాధిపతిఃమోక్షాధిపతిః-పరమాత్మదృష్ట్యేదంవిశేషణం-భగవానృషభః-ఆత్మనిస్వాత్మశరీరకే-తథా-సర్వేషాంభూతానా - మాత్మభూతేచ-భగవతివాసుదేవే-పరమాత్మదృష్ట్యావేదం-వాసుదేవఆత్మనిస్వస్మిన్నితి-అవ్యవధానానన్తగోదరభావేన-వ్యవధీయతేఽనేనేతివ్యవధానంతిరోధాయకంకర్మ - అవ్యవధానేనతిరోధాయకాభావే

ననిమిత్తేన-యః అనన్తరోదరభావః, తేన- అన్తరం భేదః - ఉచ్ఛబ్దోఽప్యర్థః-అరశబ్దోఽల్పే వర్తతే, ఈషదపి భేద ఇత్యర్థః- తతో నఞ్ సమాసః స్వరూపతిరోధాయకాభావాదభ్యన్తరభూతరాగాదిభేదవిరహేణ, అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుభేదజ్ఞానస్య కిఞ్చిన్మాత్రస్యాప్యభావేనేతి యావత్ - ఆత్మనః స్వస్య, సిద్ధాః-సమస్తార్థా-స్తైః-పరిపూర్ణః-అతఏవ-యదృచ్ఛయా అనిచ్ఛయాఽపి యోగప్రభావాదేవానుషఙ్గికతయా ప్రాప్తాన్యపి-వైహాయసాదీని యోగైశ్వర్యాణి-హే నృప-హృదయేన మనసా, నాభ్యనన్దత్, మనోజవో మనస ఇవ దేహస్య వేగః, దూరదర్శనం దూరస్థవస్తుగ్రహణం-వైహాయసాదీనాం సంసృతినిమిత్తత్వేన ముక్తివిరోధిత్వాత్తాని న పరిగృహీతవానిత్యర్థః ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

యదుక్తం ముక్తివిరోధిత్వాద్వైహాయసాదీని యోగైశ్వర్యాణి నాభ్యనన్దదితి-తత్ర పృచ్ఛతి రాజా ॥ నేతి ॥ హే భగవన్, ఆత్మారామాణాం-యోగేన, సమీరితముద్దీపితం -జ్ఞానం- తేన-యోగరూపవాయుసహకృతబ్రహ్మసాక్షాత్కారరూపజ్ఞానాగ్నినా-భర్జితాని దగ్ధాని-కర్మణాం, బీజాని వాసనారూపాణి, యేషాం- హేతుర్గర్భమిదం - జ్ఞానయోగాభ్యాం నిర్దగ్ధాశేషకర్మబీజత్వాదిత్యర్థః ॥ యదృచ్ఛయోపగతాన్యైశ్వర్యాణి వైహాయసాదీని పునః క్లేశదాని సంసృతినిమిత్తాని భవితుం నార్హన్తీతి కిమితి నాభ్యనన్దదితి ప్రశ్నార్థః ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ ఉత్తరయతి ॥ సత్యముక్తమితి ॥ యోగైశ్వర్యాసక్తినిమిత్తజ్ఞానయోగరక్షణసంభావనయా, అనభినన్దనేఽఙ్గీకారః పునస్సంసృతినిమిత్తాని న భవన్తీత్యత్రానఙ్గీకారః, సౌభర్యాదీనామైశ్వర్యస్య సంసృతినిమిత్తత్వదర్శనాత్-యదుక్తం పునః క్లేశదాని న భవన్తీతి-తన్న- అపి తు యోగరక్షణద్వారా భవన్త్యేవేత్యాహ ॥ కిం

చరణో భగవాన్కైవల్యపతిర్ఋషభోఽవిరతపరమానన్దానుభవ ఆత్మని సర్వేషాం భూతానామాత్మభూతే
భగవతి వాసుదేవ ఆత్మనోఽవ్యవధానానన్తరోదరభావేన సిద్ధసమస్తార్థపరిపూర్ణో యోగైశ్వర్యాణి వైహా
యసమనోజవాన్తర్ధానపరకాయప్రవేశదూరగ్రహణశ్రవణాదీని యదృచ్ఛయోపగతాన్యపి నాఞ్జసా నృప
హృదయేనాభ్యనన్దత్ ॥ ౩౫ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻
రాజోవాచ ॥ ౬ ॥ న నూనం భగవన్నాత్మారామాణాం యోగసమీరితజ్ఞానానలావభర్జితకర్మబీజానామైశ్వ
ర్యాణి పునః క్లేశదాని భవితుమర్హన్తి ॥ ౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సత్యముక్తం కిన్త్విహ వావ ఏకే మనసోఽవిస్రమ్భమన
వస్థానస్య శరకిరాత ఇవ న సఙ్గచ్ఛన్తే ॥ ౨ ॥ తథా చోక్తం ॥ న కుర్యాత్కర్హిచిత్సఖ్యం మనసి హ్యనవస్థితే । య
ద్విస్రమ్భాచ్చిరాచ్చీర్ణం చస్కన్ద తప ఐశ్వరమ్ ॥ ౩ ॥ నిత్యం దదాతి కామస్యచ్ఛిద్రం తమను యేఽరయః । యో
గినః కృతమైత్రస్య పత్యుర్జాయేవ పుంశ్చలీ ॥ ౪ ॥ కామో మన్యుర్మదో లోభశ్శోకమోహభయాదయః । కర్మబన్ధ
శ్చ యన్మూలస్స్వీకుర్యాత్కోఽను తద్బుధః ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ అథైనమఖిలలోకపాలలలామోఽపి విలక్షణైర్జడవదవధూ

త్వితి ॥ ఇహ హి ఏకే, మహామనసః వశీకృతమనసః, పురుషాః కిల-అనవస్థానస్య అనవస్థితస్య అతిచఞ్చలస్య, మనసః, అద్ధా సాక్షాత్, విస్రమ్భం విశ్వాసం, న సఙ్గచ్ఛన్తే న ప్రాప్నువన్తి న కుర్వన్తి మనో న విశ్వసన్తీతి యావత్, జితమనస్కానామపి భోగాసక్త్యా మనః పారవశ్యే సత్యనవస్థితం మనస్తానపవఞ్చయిత్వాఽఽత్మాధీనం సత్సంసారయేదితి భావః ॥ తత్ర దృష్టాన్తః-శరకిరాత ఇవేతి-యథా, శరః-కిరాతో వాగురికః, స్వస్మిన్విశ్వాసపర్యన్తం మృగాధీన ఇవ స్థిత్వా వఞ్చయంస్తాన్హన్తి తద్వత్ ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ అత్రాభియుక్తోక్తిముదాహరతి ॥ తథా చోక్తమితి ॥ మనసి, అనవస్థితే సతి, కదాచిదపి కస్మింశ్చిదపి, జితమనస్కోఽపి, మమ స్వాధీనం మనః కిమనర్థమాపాదయేదితి బుద్ధ్యా సఙ్గం-న కుర్యాత్-యస్య-మనసి విస్రమ్భాద్విశ్వాసాత్-చిరకాలసమ్భృతమపి ఐశ్వర్యం ఈశ్వరస్య విష్ణోస్సమ్బన్ధి-తపః ఉపాసనాత్మకం జ్ఞానమయం తపః-చస్కన్ద క్షరేత్ ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ సఙ్గాత్కామావసరప్రదానే ‘‘సఙ్గాత్సఞ్జాయతే కామః కామాత్క్రోధోఽభిజాయతే’’, ఇత్యుక్తరీత్యా కామపృష్ఠభావేన క్రోధాదయః ప్రాదుష్ష్యురిత్యాహ ॥ నిత్యమితి ॥ యో-మనసి కృతవిశ్వాసో యోగీ-కామస్య ఛిద్రం యోగమూలమైశ్వర్యం-దదాతి ఆవహతి-తం కామ-మనుసృత్య-జాయమానా-యే - అరయశ్శత్రువదనర్థకారిణః క్రోధాదయ-స్తేషాం మనసి కృతమైత్రస్య-తస్య యోగినో-మనశ్ఛిద్రం దదాతి-యథా కృతవిశ్వాసస్య పత్యుః - పుంశ్చలీ జాయా-జారాణామవకాశం దత్త్వా పతిం ఘాతయతి తథేతి ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ అరీన్కథయన్నుపసంహరతి ॥ కామ ఇతి ॥ కర్మరూపో బన్ధశ్చ-యన్మూలో యోగైశ్వర్యభోగాసక్తిమూలః-అతః-కో ను పుమాన్-బుధస్సన్-తత్కామాదిమూలం-స్వీకుర్యాత్- అజ్ఞశ్చేత్స్వీకుర్యాదిత్యర్థః ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ ప్రాసఙ్గికం సమాప్య ప్రకృతమాహ ॥ అథేతి ॥ అఖిలానాం లోకపాలానాం-లలామో మణ్డనభూతోఽపి విలక్షణైరనేకప్రకారైః-జ

జడవదజ్ఞవత్ - ఉపలక్షితః-అవధూతవేషాదిభిర్న్నవిలక్షితో భగవత్ప్రభావో యస్మిన్-యోగినాం-సాంపరాయవిధిం దేహత్యాగప్రకారం-అనుశిక్షయన్-స్వశరీరంత్యక్తుమిచ్ఛుః - అవ్యవధానం అజ్ఞానాతిరోహిత-మాత్మానం ప్రత్యగాత్మానం-ఆత్మనిపరమాత్మని-అనర్థాన్తరభావేన అర్థాన్తరం స్వతన్త్రం వస్తు - తస్యభావ-స్తతో నఞ్సమాసః-పరమాత్మ పృథక్సిద్ధత్వేనాన్వీక్షమాణస్సాక్షాత్కుర్వాణః - అతఏవ- ఉపరతానువృత్తిః, ఉపరతానివృత్తా అనువృత్తిః-దేహే ఆత్మీయత్వాభిమానానువృత్తిర్యస్య - ఉపరరామ-దేహస్థితేరితి శేషః-దేహస్థితేరుపరతోఽభూదిత్యర్థః -యద్వా-ఉపరతానువృత్తిః నివృత్తప్రారబ్ధకర్మానువృత్తిః-ఉపరరామ-దేహాదితి శేషః-దేహంత్యక్తవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ త్యాగప్రకారమేవాహగద్యద్వయేన॥ఏవంముక్తలిఙ్గస్య - మనసాత్యక్తశరీరాభిమానస్య -తస్యభగవతఃఋషభస్య-దేహః విచచారేత్యన్వయః-దేహో విచచారేత్యుక్తిర్దేహధారణానాదరద్యోతనార్థా-ఽన్యథాసుషుప్తమూర్ఛితదేహస్యేవసంచారానుపపత్తేః-కథంభూతో విచచార-యోగమాయయాః భగవన్మాయాయాః-వాసనయా-మాయయాస్తీర్ణత్వేఽపి తద్వాసనమాత్రానువృత్త్యేత్యర్థః-అభిమానాభాసః దేహే ఆత్మీయత్వాభిమానాభాస-స్తేనదేహాభిమానాభాసమాత్రమేవాస్య-నతుతత్త్వతో దేహాభిమానోఽస్తీతిజ్ఞాపనాయాభాసపదం ప్రయుక్తం - ఇమాంజగతీం, చఙ్క్రమమాణస్సంచరన్-ఏకదాకర్హిచిత్-కొఙ్కణదేశాన్యదృచ్ఛయా-గతః-కుటకాచలస్యసమీపవనే-ఆస్యేవక్త్రే-కృతఃనిక్షిప్తః-అశ్మైవకబలో-యేన-ఉన్మాదఇవలక్ష్యమాణః-ముక్తాఃవిక్షిప్తాః-మూర్ధజాశ్శిరోరుహాః-యస్య-అసంవీతఏవనగ్నఎవ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అథానన్తరం-సమీరవేగేన-విధూతానాంకమ్పితానాం-వేణూనాం-విఘర్షణేనసంఘర్షణేన-జాతో-య- ఉగ్రో-దవాగ్ని-స్తద్వనంకుటకాచలోపవనం-

తవేషభాషాచరితైరవిలక్షితభగవత్ప్రభావో యోగినాంసాంపరాయవిధిమనుశిక్షయన్స్వకళేబరంజిహాసురాత్మన్యాత్మానమవ్యవధానమనర్థాన్తరభావేనాన్వీక్షమాణ ఉపరతానువృత్తిరుపరరామ ॥ ౬ ॥ తస్య హవా ఏవముక్తలిఙ్గస్య భగవతఋషభస్య యోగమాయావాసనయాదేహ ఇమాంజగతీమభిమానాభాసేన చఙ్క్రమమాణ ఏకదాతు కొఙ్కణవఙ్కపటకుటకాన్దక్షిణకర్ణాటకాన్దేశాన్యదృచ్ఛయోపగతః కుటకాచలోపవనే-ఆస్యకృతాశ్మకబళ ఉన్మాదఇవముక్తమూర్ధజోఽసంవీతఏవవిచచార ॥ ౭ ॥ అథసమీరవేగధూతవేణువిఘర్షణజాతోగ్రదావానలస్తద్వనంలెలిహానస్సహతేనదదాహ ॥ ౮ ॥ తస్యకిలాచరితముపాకర్ణ్య కోఙ్కవఙ్కపటానాంరాజాఽర్హన్నామోపశిక్షమాణః కలావధర్మ ఉత్కృష్యమాణేభవితవ్యేనవిమోహితః స్స్వధర్మపథమకుతోభయమపహాయకుపథపాషణ్డమసమఞ్జసంనిజమనీషయామన్దోమనుజాన్సంప్రవర్తయిష్యతే ॥ ౯ ॥ యేనహవావకలౌమనుజాపశదాదేవమాయావిమోహితాఃస్వవిధినియోగశౌచచారిత్రవిహీనాదేవహేళనాన్యపవ్రతానినిజేచ్ఛయాగృహ్ణానాఅస్నానానాచమనాశౌచకేశోల్లుఞ్చనాదీనికలినాఽధర్మబహుళేనోపహతధియోబ్రహ్మబ్రాహ్మణయజ్ఞపురుషలోకవిదూషకాఃప్రాయేణభవిష్యన్తి ॥ ౧౦ ॥ తే

లెలిహానః-దహన్ - తేనసహఋషభస్యదేహేనసహ-దదాహ-దాహ్యసాహిత్యమత్రవివక్షితమ్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తస్యఋషభస్య-శ్రమాతీతంచతురాశ్రమమర్యాదాతీత్యవర్తమానం - అనుచరితంచరిత్రం-కుటకాచలోపదేశవాసిభ్య -ఆకర్ణ్య-అర్హన్నితినామయస్య - సరాజా-విమోహితః - ఋషభస్యగోమృగాజగరాదివ్రతాచరణస్యశాస్త్రీయత్వమజాన-న్నైవ్యాదికథస్థాతిలఙ్ఘిత్వేబుద్ధింకృత్వా - అకుతోభయం-నాస్తికుతోఽపిభయంయస్మాత్తమకుతోభయం-స్వధర్మపథ-మపహాయ-స్వయమార్హభఙ్గవ్రతముపశిక్షమాణః ఉపశిక్ష్యకుపథశ్చాసౌపాషణ్డశ్చ- త-మసమఞ్జస-ముపధర్మంప్రతి-మనుజా-న్నిజమనీషయా-మన్దోఽజ్ఞస్సన్ - ఆర్హతాఖ్యగ్రన్థనిబన్ధనేన-సంప్రవర్తయిష్యతి-కథమేతస్యప్రేరణయామనుజాఃప్రవర్తన్తఇత్యత్రోక్తం - కలావధర్మ ఉత్కృష్యమాణేభవితవ్యేనేతి-భవితవ్యేనప్రాణినాంపూర్వసంచితపాపమూలికేనాజ్ఞానేన-కలౌయుగే-అధర్మే- ఉత్కృష్యమాణే ఉత్కర్షంప్రాప్తేసతి-కలావధర్మప్రచురేసతీత్యర్థః-యుగానుసారేణమనుజానామధర్మబుద్ధిర్భూయస్త్వాదార్హతే ప్రవృత్తిరితి భావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ మనుజేష్వపశదానికృష్టాః-పూర్వమేవ-దేవమాయయా-విమోహితాః-యేనఆర్హతేనోపదేశేన-నితరాం- మోహితాస్సన్తఃస్వవిధినాస్వస్వవర్ణాశ్రమానురూపధర్మవిధినా-ప్రాప్తో-యో నియోగో నియమః-యస్మిన్ శౌచచారిత్రే - తేన-శౌచచారిత్రేతిసమాహారద్వంద్వః - ఇతరేతరయోగేతు నియోగో యయోస్తాభ్యాం-విహీనాః-తత్రశౌచంస్నానాదిజన్యోదేహవిశుద్ధిః, చారిత్రంసన్ధ్యోపాసనాదిః, దేవావజ్ఞారూపాణ్యస్నానాదీని-కువ్రతాని-నిజేచ్ఛయా, గృహ్ణానాఃకుర్వాణాః-అధర్మప్రచురేణకలినా-అపహతాః అభిభూతాః-ధియః వివేకాః-యేషాం తే బ్రహ్మాదివిదూషకాః-ప్రాయశో-భవిష్యన్తి అస్నానంస్నానాభావః-అనాచమనం ఆచమనాభావః-అశౌచంశౌచాభావః- కేశోల్లుఞ్చనం కేశోత్పాటనం-బ్రహ్మవేదః-యజ్ఞపురుషో భగవాన్-లోకాః భాగవతాః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తత్ఫలంచానన్త

మః ప్రాప్స్యన్తీత్యాహ ॥ చైవేతి ॥ అర్వాక్తనయా అవేదమూలయా, అతఏవాన్ధపరంపరయా నిర్మూలయా, స్మృత్యాచారాణామపి వేదమూలత్వేనైవ ప్రామాణ్యాదితి భావః, నిజదేహయాత్రయా స్వేచ్ఛాకృతప్రవృత్త్యా, నిజలోకయాత్రయేతి పాఠేఽప్యయమేవార్థః, లోకశబ్దో దేహపరః, తయైవార్థాత్తస్మృత్యైవ, ఆశ్వస్తాః తదుక్తేషూపధర్మేషు కృతవిశ్వాసాః, అన్ధేతమసి నరకవిశేషే, స్వయమేవ స్వాత్మనైవ రిపుణా ప్రపతిష్యన్తి పతన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ నను తర్హి భగవతర్షభేణ కిమర్థమేవమనుష్ఠితం తత్రాహ ॥ అయమితి ॥ రజసా, ఉపప్లుతానాం వ్యాప్తానాం - రజఃప్రచురాణాం, కైవల్యస్య మోక్షమార్గస్య, యోగచర్యాభేదస్య, శిక్షణార్థోఽయమవతార- స్తదర్థమేవం కృతమితి భావః, ఆర్షభప్రభావప్రతిపాదకాన్ శ్లోకానుదాహర్తుమాహ ॥ తస్యేతి ॥ తస్య ఋషభస్య అనుగుణాన్ గుణాననుసృత్య ప్రవృత్తాన్, గుణప్రతిప్రతిపాదకాన్ శ్లోకా- నుదాహరన్తి పరస్త్యార్యా ఇతి శేషః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ కే త ఇత్యత్రాహ ॥ అహో ఇతి ॥ సప్త-సముద్రాః- అస్యాం సన్తీతి సప్తసముద్రవతీ, తస్యాః భువః- ద్వీపేషు మధ్యే, యః, ఉత్కృష్టో, జమ్బూద్వీప- స్తస్యాపి- వర్షేషు వనసుమధ్యే- ఏతద్భారతం వర్షం - అధి అధికం- పుణ్యం- యస్య- తత్తథాభూతం - అహో ఇత్యాశ్చర్యే, కుతః- యత్రత్యాః భారతవర్షస్థాః జనాః- మురారేర్భగవతః- ఋషభాద్యవతారయుక్తాని కర్మాణి, భద్రాణి నిశ్శ్రేయససాధనాని గాయన్తి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అహో- ప్రైయవ్రతః ప్రియవ్రతసంబన్ధీ- వంశః- యశసా కీర్త్యా- అవదాతః విశుద్ధః, విశుద్ధవిపులకీర్తిసంపన్నః - యత్ర ప్రైయవ్రతే వంశే- పురాణః పురుషో భగవాన్, ఋషభరూపేణ కృతావతారో, బభూవ- స చావతీర్ణ- ఆద్యః పురుషః, యతః అకర్మహేతుం- న విద్యతే కర్మ సాధనతయా యస్య, తదకర్మ మోక్షస్తస్య, హేతుం ధర్మం, చచార ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అస్య ఋషభస్య, కాష్ఠాం నిష్ఠాం, దిశమపి

చైవహ్యర్వాక్తనయా నిజలోకయాత్రయాఽన్ధపరంపరయా తథైవాశ్వస్తాస్స్వయమేవ తమస్యన్ధే ప్రపతిష్యన్తి ॥ ౧౧ ॥ అయమవతారో రజసోపప్లుతకైవల్యోపశిక్షణార్థః ॥ తస్యానుగుణాన్ శ్లోకాన్గాయన్తి ॥ ౧౨ ॥

అహో భువస్సప్తసముద్రవత్యా ద్వీపేషు వర్షేష్వధిపుణ్యమేతత్ । గాయన్తి యత్రత్యజనా మురారేః కర్మాణి భద్రాణ్యవతారవన్తి ॥ ౧౩ ॥ అహో ను వంశో యశసాఽవదాతః ప్రైయవ్రతో యత్ర పుమాన్పురాణః । కృతావతారః పురుషస్స ఆద్యశ్చచార ధర్మం యదకర్మహేతుం ॥ ౧౪ ॥ కో న్వస్య కాష్ఠామపరోఽనుగచ్ఛేన్మనోరథేనాప్యభవస్య యోగీ । యో యోగమాయాస్స్పృహయత్యుదస్తా హ్యసత్తయా యేన కృతప్రయత్నాః ॥ ౧౫ ॥ ఇతి హ స్మ సకలవేదలోకదేవబ్రాహ్మణగవాం పరమగురోర్భగవత ఋషభాఖ్యస్య విశుద్ధాచరితమీరితం పుంసాం సమస్తదుశ్చరితాభిహరణం పరమమఙ్గలాయతనమిదమనుశ్రద్ధయోపచితయాఽనుశృణోత్యాశ్రావయతి వావహితో భగవతి తస్మిన్వాసుదేవ ఏకాన్తతో భక్తిరనయోరపి సమనువర్తతే ॥ ౧౬ ॥ యస్యామేవ కవయ ఆత్మానమవిరతం వివిధవృజినసంసారపరితాపోపతప్యమానమనుసవనం స్నాపయన్తస్తయైవ పరయా నిర్వృత్యా హ్యపవర్గమాత్యన్తికం పరమపురుషార్థమపి స్వయమాసాదితం నో ఏవాద్రియన్తే

వా, అపరో యోగీ, మనోరథేనాపి- సత్త్వానుష్ఠానేన- కోన్వ, నుగచ్ఛేత్ అనువర్తేత- న కోఽప్యనువర్తితుం శక్నుయాదిత్యర్థః- కుతః, యో యోగీ, యేన ఋషభేణ, యోగమాయాః మనోజవాదయః, కృతప్రయత్నాస్సేవితుముద్యతా అపి, అసత్తయా హేయతయా, అనాదృతా, స్తాం స్పృహయతీతి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఋషభచరితశ్రవణశ్రావణాదిఫలమాహ ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం భూతం, హస్మ ప్రసిద్ధ్యాశ్చర్యద్యోతకౌ నిపాతౌ, సకలలోకాదీనాం పరమగురోః, లోకదేవబ్రాహ్మణానాం హితోపదేష్టృత్వాద్గురుః, వేదవైదికమార్గప్రవర్తకత్వాత్ వేదస్య గురుః, గవామపి పూజ్యత్వోపదేష్టృత్వాద్గురుః, ఋషభాఖ్యస్య, భగవతః, విశుద్ధా చరితే, య, దీరితం కథితం, సమస్తదుశ్చరితమభితో హరతీతి తథా, పరమమఙ్గలానామాయతనం ఆశ్రయ, మిద, మనుయథాక్రమ, ముపచితయా ప్రవృద్ధయా, శ్రద్ధయా, అనుసవనం సర్వదా, యః పుమా- ననుశృణోత్యా, శ్రావయత్య, నుస్మరతి- అనయోః శ్రోతృశ్రావయిత్రో- ర్భగవతి వాసుదేవే, ఏకాన్తతః- ఏకాన్తా అవ్యభిచరితా భక్తిః, సమనువర్తతే భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కిం భక్త్యా సాధ్యమిత్యత్ర భగవదనుభవరూపాయాః భక్తేర్నిరతిశయపురుషార్థతామాహ ॥ యస్యామితి ॥ యస్యాం భగవదనుభవసుధాసరూపాయాం భక్త్యాం, కవయః వివేకినః, వివిధాని, వృజనాని పాపాని, యస్మిన్, తస్మిన్సంసారే, యే- పరితాపాః క్లేశాః - తై, రుపతప్యమానం క్లిశ్యమాన- మాత్మానం, అనుసవనం - స్నాపయన్తః- భగవదనుభవేన వృజినమూలాని దుఃఖాన్యపనుదన్త ఇత్యర్థః- తయైవ భగవదనుభవజనితయా, నిర్వృత్యా ఆనన్దేన - పరమపురుషార్థలక్షణమపి- స్వయం ప్రాప్తమపి ఆపవర్గికం అపవర్గరూపం - ఫల- మాత్యన్తికమత్యన్తం నైవాద్రియన్తే, అనాదరహేతుః - భగవదీయత్వేన- పరిత, స్స్వమాప్తాః సమ్యక్ప్రాప్తాః- సన్తోత

రుషార్థాయాస్మై ॥౧౭॥ భక్తేరతిదౌర్లభ్యం సనిదర్శనమాహ॥ రాజన్నితి॥ హేరాజన్-భవతాం పాణ్డవానాం యదూనాంచ-ముకున్దో భగవాన్-పతిః పాలకః - గురుర్హితోపదేష్టా దైవముపాస్యః-ప్రియస్సుహృత్-కులస్యపతిర్నియన్తా, కిం బహునా-క్వచన కదాచిద్దూత్యాదిషు - పదిపాణ్డవానాం - కింకరోఽప్యాజ్ఞానువర్తీ, అస్తునామైవం, తథాపి, అఙ్గ హేరాజన్-అన్యేషాం నిత్యం భజతామపి, ముక్తిం దదాతినతు భక్తియోగమితి భక్తేర్దుర్లభత్వోక్తిః ॥౧౮॥ ఋషభచరితముపసంహరన్ స్తౌతి సమస్కన్ధే॥ నిత్యేతి॥ నిత్యానుభూతం, యన్నిజం బ్రహ్మాత్మకం స్వస్వరూపం-సఏవలాభస్తేన-నివృత్తా తృష్ణా పురుషార్థాన్తరేషు యస్య-ఏవంభూతో-యః - అతద్రచనయా అశ్రేయసాం పాపకర్మణాం రచనయా-శ్రేయసి పిషయే-చిరం సుప్తా బుద్ధిర్యస్య, తస్య, లోకస్య కరుణయా - అభయమాత్మస్వరూప, మాఖ్యాత్ వ్యాఖ్యాతవాన్-తస్మై ఋషభరూపాయ పరమపురుషాయ నమః ॥౧౯॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః

***

ఏవ, మృషభచరితముపవర్ణితం - ఇదానీం తత్పుత్రస్య భరతస్య చరిత్రముపవర్ణయతీతః షడ్భిరధ్యాయైః॥ మహాభాగవతో, భరతో-యదా - భగవతా ఋషభేణా - వనీతలపరిపాలనాయ-సంచిన్తితః సన్నియుక్త స్తదా-తదనుశాసనపరః భూతలానుశాసనపరః-విశ్వరూపస్య దుహితరం-పఞ్చజనీం నామ-ఉపయేమే వివాహితవాన్ ॥౧॥ తస్యాముహవా పఞ్చజన్యాం హ-ఆత్మనః స్వస్య, కార్త్స్న్యేనానురూపాన్, పఞ్చాత్మజాన్-సుమత్యాదీ, నుత్పాదయామాస॥ యథా-

భగవదీయత్వేనైవ పరితస్సమాప్తసర్వార్థాః ॥౧౭॥ శ్లో॥ రాజన్పతిర్గురురలంభవతాం యదూనాం దైవం ప్రియః కులపతిః క్వచ కింకరో వః । అస్త్వేవమఙ్గ భగవాన్భజతాం ముకున్దో ముక్తిం దదాతి కర్హిచిన్న తు భక్తియోగమ్ ॥౧౮॥ నిత్యానుభూతనిజలాభనివృత్తతృష్ణః శ్రేయస్యతద్రచనయా చిరసుప్తబుద్ధేః । లోకస్య యః కరుణయాఽభయమాత్మలోకమాఖ్యాన్నమో భగవతే ఋషభాయ తస్మై ॥౧౯॥

***

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః

***

శ్రీశుక ఉవాచ॥ భరతస్తు మహాభాగవతో యదా భగవతాఽవనీతలపరిపాలనాయ సంచిన్తితస్తదనుశాసనపరః పఞ్చజనీం విశ్వరూపదుహితరముపయేమే ॥౧॥ తస్యాము హవా ఆత్మజాన్ కార్త్స్న్యేనానురూపానాత్మనః పఞ్చ జనయామాస భూతాదిరివ భూతసూక్ష్మాణి సుమతిం రాష్ట్రభృతం సుదర్శనమావరణం ధూమ్రకేతుమితి ॥౨॥ అజనాభం నామైతద్వర్షం భారతమితి యత ఆరభ్య వ్యపదిశన్తి ॥౩॥ స బహువిన్మహీపతిః పితృపితామహవదురువత్సలతయా స్వే స్వే కర్మణి వర్తమానాః ప్రజాః స్వధర్మమనువర్తమానః పర్యపాలయత్ ॥౪॥ ఈజే చ భగవన్తం యజ్ఞక్రతుభిరుచ్చావచైః శ్రద్ధయాఽగ్నిహోత్రదర్శపూర్ణమాసచాతుర్మాస్యపశుసోమానాం ప్రకృతివికృతిభిః ॥౫॥ అనుసవనం చాతుర్హోత్రవిధినా సంప్రచరత్సు నానాయాగేషు విర

భూతాదిస్తామసాహంకారో, భూతసూక్ష్మాణి శబ్దస్పర్శాదీనీతి సారూప్యే సంతతివృద్ధ్యా చ దృష్టాన్తః ॥౨॥ పూర్వమజనాభాఖ్యమేతద్వర్షం యతో యద్భరతాధిపత్యాదారభ్య భారతం సముదాహరన్తి వ్యపదిశన్తి ॥౩॥ స భరతో, బహువిత్ బహుజ్ఞః - మహీపతిః - పితృపితామహాదివత్ - అతితరాం వాత్సల్యేన-స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితే కర్మణి, వర్తమానాః-ప్రజాః-స్వయమపి-స్వధర్మమనువర్తమానః-పర్యపాలయత్ ॥౪॥ ఈజే చేత్యాది ప్రకృతివికృతిభిరిత్యన్తమేకం వాక్యం ఉచ్చావచై ర్నానారూపైః, యజ్ఞక్రతుభిః - యజ్ఞో యజనం, దేవతాం ప్రతి ద్రవ్యత్యాగాత్మకైః క్రతుభి, ర్యజ్ఞపురుషం భగవన్త, మీజే ఇష్టవాన్ - క్రతూనేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ అగ్నిహోత్రాదీనాం ప్రకృతివికృతిభిరితి - యత్ర పూర్ణమఙ్గజాతముపదిష్టం సేష్టిః ప్రకృతిః, యథా ఆగ్నేయేష్టిః । యయాఽన్యతోక్తమఙ్గజాతముపజీవ్యతే సా వికృతిః-యథా సౌర్యేష్టిః ॥౫॥ యజనప్రకారమేవాహ ॥ అనుసవనం ప్రాతరాదిసవనత్రయే, చాతుర్హోత్రవిధినా, చాతుర్హోత్రం చతుర్భిర్హోతృభిః క్రియమాణం యజ్ఞాదికర్మ, తద్విధ్యనుగుణమిత్యర్థః - విరచితాః అఙ్గక్రియా యేషు తేషు, నానాయాగేషు, సంప్రచరత్సు ప్రవర్తమానేషు సత్సు యత్తత్, యాగేషు ధర్మాఖ్యం యాగసాధ్యం ధర్మ ఇతి వ్యపదిశ్యమానం-అపూర్వాపరపర్యాయం, క్రియాఫలం, తత్, భగవతి వాసుదేవ ఏవ - భావయమానః భగవదనుగ్రహరూపమితి మన్వానః, క్షణధ్వంసినో యాగాదేః కాలాన్తరభావిస్వర్గాదిఫలసాధనత్వానుపపత్త్యా తాన్త్రికైర్యదభ్యుపేతం యాగశక్త్యాత్మకమపూర్వం యాగజన్యం ఫలసాధనమితి తదపోహ్య, ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః। తదేవాగ్నిస్తద్వాయు,, రిత్యాద్యుక్తరీత్యా ఇన్ద్రాది దేవతాన్తర్యామితయాఽవస్థితస్య భగవతోఽనుగ్రహ ఏవాపూర్వస్థానీయ ఇతి భావయ

మాన ఇత్యర్థః - తదేవ విశదయన్ భగవన్తం విశినష్టి - సర్వదేవతాలిఙ్గానాం-సర్వాసాముద్దేశ్యత్వేన శ్రుతానాం దేవతానాం, లిఙ్గాని స్మారకాణి చిహ్నాని యేషు- తేషాం మన్త్రాణా, మర్థనియామకతయా-అర్థోఽభిధేయ ఇన్ద్రాదిః, స్తస్య-నియామకతయా-అన్తః ప్రవిశ్య ధారకత్వేన నియన్తృతయా ప్రయోజననిర్వాహకతయా-సాక్షాత్కర్తరి ద్రష్టరి "మన్త్రకృతో వృణీత" ఇతి వదయం నిర్దేశః - యద్వా, కర్తరి ఫలోత్పాదయితరి-కర్మణః ఫలసాధనత్వానుపపత్త్యాఽపి నాపూర్వం కల్ప్యం। కిన్తు, రాత్రిసత్రప్రతిష్ఠాఫలవత్ "తృప్త ఏవైనమిన్ద్రః ప్రజయా పశుభిస్తర్పయతీ" తి "వాయుర్వై క్షేపిష్ఠా దేవతే" త్యాద్యర్థవాదైః ఫలప్రదతయాఽవగతాగ్నీన్ద్రాదిదేవతాయాః "తదేవాగ్నిస్తద్వాయు" రిత్యుక్తరీత్యాఽన్తర్యామితయాఽవగతబ్రహ్మణ ఏవ ఫలప్రదత్వమిత్యాస్థేయం ॥ ఏతదేవాహ యజ్ఞపురుష ఇతి యజ్ఞోద్దేశ్యేన్ద్రాదిపురుషరూపే, పరబ్రహ్మణి-పరదేవతాయా-మితి। ఏవం భావనమేవా, త్మనో, నైపుణ్యం కౌశలం, తేన-మృదితాః నిరస్తాః-కషాయాః కర్మవాసనాః-రాగాదయో వా-యస్య, అధ్వర్యుభిరితి బహువచనం నానాకర్మాభిప్రాయేణ-హవిస్సు చరుపురోడాశాజ్యాదిషు-గృహ్యమాణేషు, హోమార్థమితి శేషః, యజమానః, స్వయం, యజ్ఞైర్భాజ్యన్తే ఆరాధ్యన్త ఇతి యజ్ఞభాజో-యే, దేవా ఇన్ద్రాదయ, స్తాన్-పురుషస్య పరమపురుషస్యా, వయవేషు, అభ్యధ్యాయత్ "యస్యాగ్నిరాస్యం ద్యౌర్మూర్ధా ఖం నాభిశ్చరణౌ క్షితిః। సూర్యశ్చక్షుర్దిశశ్శ్రోత్రం లోకపాలా భుజేష్వాస" న్నిత్యాదిభగవద్వైశ్వరూప్యప్రతిపాదకశాస్త్రానుసారేణానుసంహితవానిత్యర్థః * ॥ ౬ ॥ * ఏవం భగవదారాధనరూపకర్మయోగాద్యనుగృహీతో భక్తియోగోఽస్య జాయతేత్యాహ॥ ఏవముక్తవిధకర్మవిశుద్ధ్యా-శుద్ధాన్తఃకరణస్య - తస్య భరతస్య, భగవత్యు, చ్చైస్తరామతితరా, మేధమానో వర్ధమానో-రయ

చితాఙ్గక్రియేష్వపూర్వం యత్తత్క్రియాఫలం ధర్మాఖ్యం పరే బ్రహ్మణి యజ్ఞపురుషే సర్వదేవతాలిఙ్గానాం
మన్త్రాణామర్థనియామకతయా సాక్షాత్కర్తరి పరదేవతాయాం భగవతి వాసుదేవ ఏవ భావయమాన ఆ
త్మనైపుణ్యమృదితకషాయో హవిఃష్వధ్వర్యుభిర్గృహ్యమాణేషు స యజమానో యజ్ఞభాజో దేవాంస్తాన్
పురుషావయవేష్వభ్యధ్యాయత్ ॥ ౬ ॥ ఏవం కర్మవిశుద్ధ్యా విశుద్ధసత్త్వస్యాన్తర్హృదయ ఆకాశశరీరే బ్రహ్మ
ణి భగవతి వాసుదేవే మహాపురుషోపలక్షణే శ్రీవత్సకౌస్తుభవనమాలారిదరగదాదిభిరుపలక్షితే నిజపురు
షహృల్లిఖితేనాత్మని పురుషరూపేణ విరోచమాన ఉచ్చైస్తరాం భక్తిరనుదినమేధమానరయాఽజాయ
త ॥ ౭ ॥ ఏవం వర్షాయుతసహస్రపర్యన్తావసితకర్మనిర్వాణావసరోఽధిభుజ్యమానం స్వతనయేభ్యో రిక్థం
పితృపైతామహం యథాదాయం విభజ్య స్వయం సకలసంపన్నికేతాత్స్వనికేతాత్పులహాశ్రమం ప్రవవ్రా
జ ॥ ౮ ॥ యత్ర హ వావ భగవాన్హరిరద్యాపి తత్రత్యానాం నిజజనానాం వాత్సల్యేన సన్నిధాప్యత ఇచ్ఛారూ
పేణ ॥ ౯ ॥ యత్రాశ్రమపదాన్యుభయతో నాభిభిర్దృషచ్చక్రైశ్చక్రనదీ నామ సరిత్ప్రవరా సర్వతః పవిత్రీక

ఉత్కర్షో-యస్యాస్సా, భక్తిః, రజాయతేత్యన్వయః, భగవన్తం విశినష్టి- అన్తశ్శరీరాన్తః, స్థితం, య-ద్ధృదయం పుణ్డరీకాకారం, తస్మిన్, య ఆకాశః దహరః - స శరీరం రూపం, యస్య-హృదయపుణ్డరీకాన్తర్వర్తిదహరాకాశరూపే, దహరాకాశస్య పరమాత్మత్వాత్, యద్వా, హృదయాకాశస్య శరీరే-శిలాపుత్రకస్య శరీరమితివదయం నిర్దేశః, యద్వా, ఽత్ర హృదయాకాశశబ్దో హృదయాన్తర్వర్తిభూతాకాశపరః - స, శరీరం, యస్య, తస్మిన్నితి, హృదయ ఏ ఆకాశత్వే ప్రకాశత ఇతి హృదయాకాశో జీవః, స, శరీరం యస్యేతి వా, బ్రహ్మణి స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతి-భగవతి షాడ్గుణ్యపూర్ణే, వాసుదేవే సర్వాన్తరాత్మతయా దీప్యమానే, మహాపురుషరూప-ముపలక్షణమాకారో, యస్య, తస్మిన్, శ్రీవత్సాదిభిరుపలక్షితే, అరిశ్చక్రం, దరశ్శఙ్ఖః, అసిః ఖడ్గః, నిజపురుషాణాం భక్తానాం, హృది లిఖితే లిఖితవత్ నిశ్చలతమ ఇత్యర్థః, స్థితేనోక్తపురుషరూపేణ, స్వాత్మని స్వమనసి-విరోచమానే * ॥ ౭ ॥ * ఏవముక్తయా వృత్త్యా, వర్షాణా, మయుతాని- తేషాం సహస్రాణి- తేషామన్తే తత్పర్యన్తే కాలే, అవసితో నిశ్చితః - కర్మనిర్వాణావసరః రాజ్యభోగాదృష్టసమాప్తిసమయో యేన సః-అధికృత్య భుజ్యమానం-పిత్రాదిపరంపరయా-ఆగతం - రిక్థం ధనం, స్వతనయేభ్యో, యథావిభాగం, విభజ్య, స్వయం, సకలానాం సంపదాం-నికేతాదాశ్రయా, త్స్వనికేతాత్స్వగృహా - త్పులహాశ్రమం సాలగ్రామక్షేత్రం ప్రతి-ప్రవవ్రాజ జగామ * ॥ ౮ ॥ * కోఽసౌ పులహాశ్రమః యం ప్రవవ్రాజేత్యత్రాహ॥ గద్యద్వయేన॥ యత్ర హ పులహాశ్రమే-భగవాన్హరిః-అధునాఽపి-నిజజనానాం వాత్సల్యేన నిజజనవిషయకవాత్సల్యేన, స్వేచ్ఛాపరిగృహీతరూపేణ, సన్నిధాప్యతే సన్నిహితో భవతీత్యర్థః * ॥ ౯ ॥ * యత్ర, ఆశ్రమస్థానాని, ఉభయతః ఉపర్యధశ్చ, నాభిభి, ర్యేషాం తైర్దృషచ్చక్రైశ్శిలామధ్యగైశ్చక్రైశ్చిహ్నిత

మాత్రైశ్చక్రనద్యాఖ్యా-సరితాం-ప్రవరా-శ్రేష్ఠా-సర్వతః-పవిత్రీకరోతి*॥౧౦॥*తస్మిన్నపి పులహాశ్రమోపవనే,ఏకలః అసహాయః,నానావిధైః,కుసుమ-కిసలయ-కన్దాదిరూపైః, ఉపహారైః నైవేద్యైశ్చ-భగవత-ఆరాధనం-సమీహమానః కుర్వాణః, వివిక్తః విశుద్ధాహారః-ఉపరతో నివృత్తో విషయేష్వభిలాషో యస్యసః-అతఏవ, ఉపభృతః సమృద్ధ , ఉపశమః బాహ్యాన్తఃకరణనిగ్రహో-యస్యసః-నిర్వృతిం ప్రీతిరూపాం-పరాం భక్తిం-అవాప*॥౧౧॥ *ఏతదేవప్రపఞ్చయతి॥గద్యద్వయేన॥ఏవం-తయోక్తవిధయా, అవిచ్ఛిన్నయా పరమపురుషపరిచర్యయా-, సర్వాన్తరాత్మని-భగవతి,నిరతిశయకీర్త్యా-ప్రవర్ధమానో,యోఽనురాగః ప్రేమా- తస్య , భరేణ ఉత్కర్షేణ , యద్ద్రుతం ద్రవీభూతం-హృదయం, తేన-శైథిల్యమనుద్యమో,యస్య,ప్రహర్షవేగేనానన్దాతిశయేనాత్మని దేహే , ఉద్భిద్యమానం - రోమపులకకులం రోమాఞ్చబృన్దం-యస్యసమాసాన్తః కకారః-ఔత్కణ్ఠ్యాత్-ప్రవృత్తేన , ప్రణయానన్దబాష్పేణ , నిరుద్ధోఽవలోకో-యయోస్తే-నయనే,యస్యసః, అభిరేమే,ఏవంకర్తృకాం తామపి క్రియమాణాం భగవత్సపర్యాం న సస్మార - తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి- నిజరమణస్య నిరతిశయప్రీతివిషయస్య-భగవతో-యే , అరుణచరణారవిన్దే- తయోరనుధ్యానేనోపచితస్సమృద్ధః-యో-భక్తియోగః కృత్స్నశుభాశ్రయవిషయః - తేన, పరిప్లుతస్సర్వతోవ్యాప్తః, పరమాహ్లాదః పరమానన్దో, యస్మిన్స-గమ్భీరో హృదయహ్రద-స్తస్మిన్నవగాఢానిమగ్నా,ధిషణాబుద్ధిః ,యస్యసః *॥౧౨॥ *ఏవంధృతాని భగవద్వ్రతాని, యేనసః, ఏణ్యాహరిణ్యాశ్చర్మ ఐణేయం,తదేవవాసః, తేన,అనుసవనం కాలత్రయే, అభిషేకేణస్నానేన-ఆర్ద్రాః,కపిశాశ్చ,కుటిలాశ్చ,యా-జటా,స్తాసాం-సమూహేన-విరోచమానః,సూ,ర్యమణ్డలే- ఉజ్జిహానే ఉద్గచ్ఛతిసతి స్వయముపతిష్ఠన్-సూర్యమణ్డలస్థం-హిరణ్మయం ,,య ఏషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే హిరణ్యశ్మశ్రుర్హిరణ్యకేశ ఆప్రణఖాత్సర్వ ఏవ సువర్ణస్తస్య యథాక

రో॥౧౦॥ తస్మిన్ వావకిలస ఏకలః పులహాశ్రమోపవనే వివిధకుసుమకిసలయతులసికామ్బుభిః కన్దమూలఫలోపహారైశ్చ సమీహమానో భగవత ఆరాధనం వివిక్త ఉపరతవిషయాభిలాష ఉపభృతోపశమః పరాం నిర్వృతిమవాప ॥౧౧॥ తయేత్థమవిరతపురుషపరిచర్యయా భగవతి ప్రవర్ధమానానురాగభరద్రుతహృదయశైథిల్యః ప్రహర్షవేగేనాత్మన్యుద్భిద్యమానరోమపులకకులక ఔత్కణ్ఠ్యప్రవృత్తప్రణయబాష్పనిరుద్ధావలోకనయన ఏవం నిజరమణారుణచరణారవిన్దానుధ్యానపరిచితభక్తియోగపరిప్లుతపరమాహ్లాదగమ్భీరహృదయహ్రదావగాఢధిషణస్తామపి క్రియమాణాం భగవత్సపర్యాం న సస్మార ॥౧౨॥ ఏవంధృతభగవద్వ్రత ఐణేయవాససాఽనుసవనాభిషేకార్ద్రకపిశకుటిలజటాకలాపేన చ విరోచమానస్సూర్యర్చా*భగవన్తం హిరణ్మయం పురుషముజ్జిహానే సూర్యమణ్డలేఽభ్యుపతిష్ఠన్నేతదుహోవాచ ॥౧౩॥ ప ॥ ,,పరోరజస్సవితు

ప్యాసంపుణ్డరీకమేవమక్షిణీ ,, ఇత్యన్తరాదిత్యవిద్యోక్తం భగవన్తం , సూర్యర్చా సూర్యాన్తర్వర్తిభగవత్ప్రకాశికయా ఋచా,వక్ష్యమాణయా,యజన్ భజన్ , ఋగుక్తప్రకారం ధ్యాయన్నిత్యర్థః,ఏతదృగాత్మకం వాక్యమువాచహ*॥౧౩॥* ఋచముదాహరతి॥పరోరజఇతి ॥ సవితుః సర్వలోకస్య ప్రసవానాముత్పాదనాత్సవితా ,,సర్వలోకప్రసవనాత్సవితా సతు కీర్త్యతే,,ఇతిస్మృతేః॥యద్వా ,, షూ ప్రేరణే ,, ప్రచోదయితా-సవితా చాత్ర విష్ణురేవ ,,విష్ణోర్నామసహస్రం మే-ఇత్యుపక్రమ్య సవితారవిలోచన ,, ఇతి సవితృశబ్దస్య భగవన్నామతయా పఠితత్వాత్-తస్యసవితుః , దేవస్యవిష్ణో- ర్భర్గస్తేజోమయంరూపం, ఇనః ప్రాప్యశ్చనః ,, ఇణ్ గతౌ ,,ఇత్యస్మాల్లటఉత్తమపురుషబహువచనే రూపమేతత్, శరణం గచ్ఛామ ఇత్యర్థః, ధ్యాయామ ఇతివా , భర్గోవిశినష్టి - పరోరజః రజసఃపరం,లోకవిలక్షణం-లోకపరోఽత్ర రజశ్శబ్దః ,,లోకాన్రజాంస్యుచ్యన్తే,,ఇతియాస్కోక్తేః - యద్వా , రజః ప్రకృతిమణ్డలం , తతః పరం ,,క్షయన్తమస్య రజసః పరాకే, ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్,,ఇతిశ్రుతేః ॥ రజసః ప్రకృతిమణ్డలాత్పరాకే పరస్తాత్-క్షయన్తం నివాసవన్తమిత్యర్థః, జాతవేదః-జాతం సతతమావిర్భూతం , వేదం జ్ఞానం-యస్యతత్, నిత్యాసంకుచితజ్ఞానమిత్యర్థః-అత్ర సవితృదేవభర్గపదైర్గాయత్రీప్రత్యభిజ్ఞాతా భవతి,శ్రుతావపి,యథోక్త ఏవార్థః -దేవస్యభర్గ ఇమ ఇతి నిర్దేశః శిలాపుత్రకస్య శరీరమితివద్ద్రష్టవ్యః, కీదృశోఽసౌ దేవః యస్యభర్గ ఇమస్తత్రాహ ॥ మనసాసంకల్పరూపజ్ఞానేనైవ-యః,ఇదం చిదచిదాత్మకం జగత్,జజానససర్జ, యశ్చ-అదః స్వసృష్టం అచిదాత్మకం జగత్ - స్వరేతసా,స్వస్య రేతశ్శక్తిః స్వరేతః,స్వశరీరభూతేన జీవేన,ఆవిశ్య అనుప్రవిశ్య,యద్వా ఇదం చిదచిదాత్మకం జగత్ , స్వతేజసా ఆత్మీయసంకల్పరూపజ్ఞానేన , ప్రవిశ్య పూర్వం జీవాన్తః ప్రవిష్టోఽపి పునః కిరణకలేబరప్రేరణానుకూలవ్యాపారాయాత్మీయసంకల్పరూపజ్ఞానేనానుప్రవిశ్యేత్యర్థః , హంసం జీవం , చష్టే పశ్యతి, హంసం విశినష్టి, గృధ్రాణం శబ్దాదివిషయాన్కాఙ్క్షన్తం , నృషద్రిఙ్గిరాం , నౄన్ సీదతి అవసాదయతి క్లేశయతి స

సారయతీతి నృషత్ బుద్ధి, స్తస్యాః రిఙ్గిః రిఙ్గణం ప్రవృత్తిః "రిగి గతౌ" ఇతి ధాతుః-బుద్ధిప్రవృత్తిరిత్యర్థః-తయా-రాతి ఆదదాతి కర్మఫలానీత్యుత్త ఇతి నృషద్రిఙ్గిరాః, ఛాన్దసత్వాచ్ఛన్దసీతి పూర్వరూపత్వాభావే సవర్ణదీర్ఘః - నృషద్రిఙ్గిరం హంసమాచష్ట ఇతి పదద్వైః "తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి" ఇతి శ్రుతేః ప్రత్యభిజ్ఞాతా భవతి-తత్రాపి యథోక్త ఏవార్థః * ॥౧౪॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః •

****

సభరత-ఏకదా కర్హిచిత్ - మహానద్యాం చక్రనద్యాం-కృతః - అభిషేకః స్నానం-నైయమికం నియతం-అవశ్యం ఆవశ్యకం - నిత్యనైమిత్తికం చ - యేన సః- బ్రహ్మాక్షరం ప్రణవం-జపన్-ఉదకాన్తే నద్యాస్తీరే-ముహూర్తత్రయం-ఉపవిష్టవాన్ * ॥౧॥ * హే రాజన్-తత్ర తీరే-తదా భరతావస్థానసమయే - హరిణీ ఏణీ-పిపాసయా- జలాభ్యాశం జలసమీపం ప్రపేదే-ఏకైవాసహాయైవ, జగామ-తయా హరిణ్యా-ఉదకే-నితరాం పీయమానే సతి-అవిదూరే సమీప ఏవ-నదతో ధ్వనిం కుర్వతో-మృగపతేస్సింహస్య-లోకభయంకర - ఉన్నాదో ధ్వని-రుదపద్యత హరిణ్యాః శ్రుతో భవదిత్యర్థః * ॥౨॥ * తమున్నాదముపశ్రుత్యాకర్ణ్య - సా-మృగస్య వధూర్హరిణీ ప్రకృత్యా స్వభావేనైవ- విక్లబా వ్యాకులా-సుతరాం-హరిభయస్య సింహభయస్యా -భినివేశేన-వ్యగ్రం వ్యాకులం-హృదయం-యస్యాస్సా-అత ఏవ-పారిప్లవదృష్టిశ్చఞ్చలదృష్టి -రత ఏవ-చకితనిరీ

ర్జాతవేదో దేవస్య భర్గో మనసేదం జజాన। స్వరేతసాఽదః పునరావిశ్య చష్టే హంసం గృధ్రాణం నృషద్రిఙ్గిరామిమః, ఇతి ॥ ౧౪ ॥

****

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, సప్తమోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౮ ॥ ఏకదా తు మహానద్యాం కృతాభిషేకనైయమికావశ్యకో బ్రహ్మాక్షరమభిగృణానో ముహూర్తత్రయముదకాన్త ఉపవివేశ ॥ ౧ ॥ తత్ర తదా రాజన్ హరిణీ పిపాసయా జలాశయాభ్యాశమేకైవోపజగామ తయా పెపీయమాన ఉదకే తావదేవావిదూరేణ నదతో మృగపతేరున్నాదో లోకభయఙ్కర ఉదపద్యత ॥ ౨ ॥ తముపశ్రుత్య సా మృగవధూః ప్రకృతివిక్లబా చకితనిరీక్షణా సుతరామపి హరిభయాభినివేశవ్యగ్రహృదయా పారిప్లవదృష్టిరగతతృష్ణా భయాత్సహసైవోచ్చక్రామ ॥ ౩ ॥ తస్యా ఉత్పతన్త్యా అన్తర్వత్న్యా ఉరుభయావగళితో యోనినిర్గతో గర్భస్స్రోతసి నిపపాత ॥ ౪ ॥ తత్ప్రసవోత్సర్పణభయఖేదాతురా స్వగణేన వియుజ్యమానా కస్యాంచిద్దర్యాం కృష్ణసారసతీ నిపపాతాథ చ మమార ॥ ౫ ॥ తం త్వేణకుణకం కృపణం స్రోతసోహ్యమానమభివీక్ష్యాపవిద్ధం బన్ధుమివానుకమ్పయా రాజర్షిర్భరత ఆదాయ మృతమాతరం * నిజమాశ్రమపదమనయత్ ॥ ౬ ॥ తస్య హ వా ఏణకుణక ఉచ్చైస్తరాం తస్మిన్ కృతనిజాభిమానస్యాహరహస్తత్పోషణపాలనప్రీణనలాలనానుధ్యానేనాత్మనియమాస్సహయమాః పురుషపరిచర్యాదయ ఏకైకశః కతిపయేనాహర్గణేన వియుజ్యమానాః కిల సర్వ ఏవోదవసన్ ॥ ౭ ॥ అహో బతాయం హరిణకుణకః కృపణ ఈ

క్షణా ప్రతిహతనిరీక్షణా-అగతా అనపగతా-తృష్ణా పిపాసా-యస్యాస్సా తథాభూతైవ-సహసా ఆశు, ఉచ్చక్రామ నదీముల్లఙ్ఘితవతీ * ॥౩॥ * ఉత్పతన్త్యా అన్తర్వత్న్యాః పూర్ణగర్భిణ్యా- స్తస్యాః హరిణ్యాః-గర్భః-ఉరుభయేన సింహభయేన-అవగళితః స్వస్థానాత్ప్రచ్యుతో-యోనే-ర్నిర్గతః-స్రోతసి ప్రవాహే -నిపపాత * ॥ ౪ ॥ * తత్ప్రసవో గర్భపాతః ఉత్సర్పణముల్లఙ్ఘనం, భయం చ- తైః -ర్యః ఖేద- స్తేన ఆతురా పీడితా-స్వయూథేన వియుక్తా-కృష్ణసారసతీ కృష్ణమృగవధూః- కస్యాంచి-ద్దర్యాం గిరిగుహాయాం-నిపపాత-అవనిపతనానన్తరం-మమార మృతవతీ చ * ॥ ౫ ॥ * తం స్రోతసా ప్రవాహేణో-హ్యమాన-మేణకుణకం ఏణస్యాపత్యం-అభివీక్ష్య-రాజర్షిర్భరతః - మృతా మాతా యస్య తం-మృతమాతరం బన్ధుభిః-పిత్రాదిభిరపవిద్ధం పరిత్యక్త-మిత్యనుకమ్పయా ఆదాయ హస్తే గృహీత్వా -స్వాశ్రమస్థాన-మనయత్ ప్రాపితవాన్ * ॥౬॥ * తస్మిన్నేణశిశౌ-కృతః నిజాభిమానః ఆత్మీయత్వాభిమానో- యేన తస్య భరతస్య-అహరహ- స్తస్యైణశిశోః-పోషణాద్యనుధ్యానేన -తత్ర పోషణమాహారేణ-పాలనం వ్యాఘ్రాదిభ్యో రక్షణం - ప్రీణనం కణ్డూయనాదినా-లాలనం కరస్పర్శచుమ్బనాదినా ఏతైర్యదనుధ్యానమాశక్తి-స్తేనా న్తరాయేణ-భగవత్పరిచర్యాదయః, ఆత్మనియమాః శౌచాచారాదయ-స్సహయమాః అహింసాదిభిస్సహితాః-సర్వ ఏవ ధర్మాః - ప్రత్యహమేకైకశో-వియుజ్యమానాస్సన్తః-కతిపయేనాహర్గణేన-ఉదవసన్ ఉత్సన్నా బభూవుః * ॥ ౭ ॥ * తదాశక్తిం ప్రపఞ్చయతి॥ అహో ఇత్యాదినా॥ ఇతి కృతానుషఙ్గ ఇత్యేతత్పర్యన్తేన॥

అయం హరిణకుణకః, ఈశ్వరరథచరణః కాలచక్రం - తస్య పరిభ్రమణవేగేన - స్వగణాదిభ్యో వివర్జితః, అతఏవ - కృపణో దీనో - మాం శరణ - మాసాదితః ప్రాప్తశ్చ - మామేవ - మాతాపిత్రాదిబుద్ధ్యా - ఉపేయాయ ప్రాప్తః, యూథికాన్సంఘాతినః - నోపేయాయ - మామేవ - గోపయానం గోప్తార - మధికం మన్వానః - మత్తోఽన్యం, కంచన గోప్తారం - న వేద - మయ్యేవా - తివిస్రబ్ధా అతితరాం విశ్వాసయుక్తా - మతి - ర్యస్య సః - అతః కారణా దేవం మత్పరాయణస్య మదేకశరణస్య - హరిణకుణకస్య, పోషణాదికం - ఏతన్నిమిత్తం మమ స్వార్థో నశ్యతీత్యసూయారహితేన - మయాఽవశ్య మనుష్ఠేయం - హి యస్మాత్, శరణ్యోపేక్షా శరణాగతానాదరః, విదుషాం దోషః ప్రత్యవాయకరః, యద్వా శరణం గన్తవ్యాః శరణ్యాః రక్షకత్వేన విశ్వసనీయాః - తేషా - ముపేక్షా శరణాగతవిషయే అనాదరః, విదుషాం దోషః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అతఏవ హ్యా - ర్యాస్సాధవః - పరోపకారశీలాః - ఉపశమస్వభావాః - కృపణేషు, సుహృదః సౌహార్దవన్తః, ఏవంవిధేఽర్థే శరణాగతరక్షణార్థం, స్వార్థాన్ స్వప్రయోజనాని, గురుతరానపి, ఉపేక్షన్తే, గురుతరాణ్యపి స్వప్రయోజనాన్యనాదృత్యైవంవిధశరణాగతరక్షణం కుర్వన్తి నూనమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఇత్యేవం - కృతానుషఙ్గః, కృతః అనుషఙ్గః ఆసక్తి, ర్యేన సః, భరతః, ఆసనాద్యవస్థాసు తత్రా, సనముపవేశనం, అటనం సంచరణం, అశనం భోజనం కన్దమూలాదీనాం, మృగాపత్యేన సహ, యః స్నేహ, స్తేన, అనుబద్ధం హృదయం యేన - తథాభూత ఆసీత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ స్నేహానుబద్ధమేవాహ॥ కుశకుసుమేత్యాదినా॥ స్వదయతీత్యన్తేన॥ కుశాదీన్యాహరిష్యమాణః - యది వృకేణ వినాగమిష్యామి తర్హ్యేనం వృకాదయో భక్షయేయురితి బుద్ధ్యా - వృకాదిభ్యో భయమాశఙ్కమానః - సాలావృకా అర

శ్వరరథచరణపరిభ్రమణరయేణ స్వగణసుహృద్బన్ధుభ్యః పరివర్జితశ్శరణంచ మోపసాదితో మామేవ మాతాపితరౌ భ్రాతృబన్ధుజ్ఞాతీన్ యూథికాంశ్చోపేయాయ మామేవ గోపయానమధిమన్వానో నాన్యం కంచన వేద మయ్యతివిస్రబ్ధశ్చాత ఏవ మయా మత్పరాయణస్య పోషణపాలనప్రీణనలాలనమనసూయునాఽనుష్ఠేయం శరణ్యోపేక్షా హి దోషో విదుషామ్ ॥ ౮ ॥ నూనం హ్యార్యాస్సాధవ ఉపశమశీలాః కృపణసుహృద ఏవంవిధేఽర్థే స్వార్థానపి గురుతరానుపేక్షన్తే ॥ ౯ ॥ ఇతి కృతానుషఙ్గ ఆసనశయనాటనస్నానాదిషు సహ మృగజహునా స్నేహానుబద్ధహృదయ ఆసీత్ ॥ ౧౦ ॥ కుశకుసుమసమిత్పలాశఫలమూలోదకాన్యాహరిష్యమాణో వృకసాలావృకాదిభ్యో భయమాశంసమానస్సహ హరిణకుణకేన వనం సమావిశతి పథిపథి చ ముగ్ధభావేన యత్ర విషక్తమతిరతిశయప్రణయభరహృదయః కార్పణ్యాత్ స్కన్ధేనోద్వహత్యేవముర స్యుత్సఙ్గే చాధాయోపలాలయన్ముదం పరమామవాప ॥ ౧౧ ॥ క్రియాయాం నిర్వర్త్యమానాయామన్తరాలేఽప్యుత్థాయోత్థాయ యదైనమభిచక్షీత తర్హి వావ స వర్షపతిః ప్రకృతిస్థేన మనసా తస్మా ఆశిష ఆశాస్తే స్వస్తి స్తాద్వత్స తే సర్వత ఇతి ॥ ౧౨ ॥ అన్యదా తు భృశముద్విగ్నమనా నష్టద్రవిణ ఇవ కృపణస్సకరుణమతితర్షేణ హరిణకుణకవిరహవిహ్వలహృదయసన్తాపస్తమేవానుశోచన్కిల కశ్మలం మహదభిలమ్భిత ఇతి హోవాచ ॥ ౧౩ ॥ అపి బత స వై కృపణ ఏణబాలకో మృతహరిణీసుతోఽహో మమానార్యస్య శఠకిరాతమతేరకృతసుకృతస్య కృతవిస్రమ్భ ఆత్మప్రత్యయేన తద

వృకాశ్శ్వానః - హరిణకుణకేన సహైవ - వనం ప్రవిశతి - పథిపథి చ - ముగ్ధభావేన సౌకుమార్యేణ - మౌఢ్యేన వా, యత్ర యస్మిన్నేవ విషక్తమతిః ఆసక్తమతిర్విషణ్ణమతిర్వా, గన్తుమసమర్థో భవతి - నేచ్ఛతి వా - మృగ, స్తదా - తం ప్రణయభరః స్నేహస్యోత్కర్షో - యస్మిన్, తద్ధృదయం - యస్య, తథాభూతో భరతః - కార్పణ్యాన్మృగవిశ్లేషజదుఃఖాసహిష్ణుస్వరూపాద్దైన్యా - త్స్కన్ధేన - ఉద్వహతి స్కన్ధయోరారోప్య గచ్ఛతి, ఏవమాసనసమయే ఉత్సఙ్గే శయనసమయే ఉరసి చా - ధాయ - పరమాం ముదం - అవాప ప్రాప్తవాన్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ క్రియాయాం నిత్యనైమిత్తికాదిక్రియాయాం - నిర్వర్త్యమానాయాం క్రియమాణాయాం సత్యాం - అన్తరాలే మధ్యే - క్షణేక్షణే - ఉత్థాయోత్థాయ - యదై - నం మృగ - మభిచక్షీత పశ్యతి - తర్హి వావ తదా హి, స వర్షపతిర్భరతః - ప్రకృతిస్థేన స్వస్థేన మనసా తస్మై మృగాయ - ఆశిషః ఆశాస్తే - ఆశీరాశాసనమేవాహ॥ స్వస్తీతి॥ హే వత్స - తే తుభ్యం - సర్వతస్సర్వత్ర దేశే కాలే చ - స్వస్తి స్యాదిత్యాశాస్తే ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అన్యదా తు మృగస్యాదర్శనే తు - సకరుణం యథా భవతి తథా - ఏవమనుశోచన్నితి వక్ష్యమాణప్రకారేణ - హోవాచేత్యన్వయః - కథంభూతోఽనుశోచన్ - నష్టధన ఇవ - నితరాం భీతమనాః - అతితర్షేణౌత్సుక్యేన - హరిణకుణకసేవావిరహేణ - విహ్వలే - హృదయే - సన్తాపో యస్య సః - మహా - త్కశ్మలం - మోహం - అభిలమ్భితః ప్రాపితస్సన్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అపీతి సంభావనాయాం - బతేత్యనుకమ్పాయాం - అహో ఇతి ఖేదే - మృతాయాః హరిణ్యాః - సుతః - అతఏవ - కృపణః - ఏణబాలకః - శఠకిరాతయోరివ - వఞ్చనపరా క్రూరా - మతి - ర్యస్య - అకృతసుకృతస్య నిర్భాగ్యస్య - అనార్యస్య - మమ - తచ్ఛాఠ్యాదిక - మవిగణయన్ - కృతః విస్రమ్భో యేన - తథాభూత ఏవ - ఆత్మప్రత్యయేన స్వబుద్ధ్యైవ - సుజనఇ

వా-గమిష్యత్యపి ఆగచ్ఛేత్కిమ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ క్షేమేణ-వృకాదిభిరనుపహతం తత్ర హేతుః, దేవేన భగవతా-గుప్తం రక్షితం, మదాశ్రమస్య-సమీపవనే-శష్పాణి కోమలతృణాని చరన్తం భక్షయన్తం-మహం ద్రక్ష్యామి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ వృక-స్సాలావృకో వా-నైకచరో యూథచరో వరాహాదిః ఏకచరః అసహాయచరో వ్యాఘ్రాదిర్వా, అపి న భక్షయతి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ సకలలోకానాం క్షేమో యస్మాత్స ఉదయో-యస్య-త్రయీ వేద-ఆత్మా స్వరూపం-యస్య, స సూర్యో - భగవాన్-నిమ్లోచతి అస్తం గచ్ఛతి కిల-అద్యాపి మమ-మృగవధ్వా - న్యాసః నిక్షేపభూతః నాగచ్ఛతి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ హరిణ ఏవ రాజకుమారః-హరిణరాజస్య కుమారో వా-ఆగత్య-మమ-అపి స్విత్-సుఖయిష్యతీత్యన్వయః ॥ కిం కుర్వన్ - స్వవిధైరుపచారైః - దర్శనీయైర్మృగదారకవినోదైః-స్వీయానాం నః-అసన్తోషం ఖేదమపనుదన్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ సంభవతి చైతదిత్యాహ ॥ క్ష్వేళికాయాం స్వేన సహ క్రీడాయాం-మృషా-యస్సమాధిః, తేనా-మీలితే దృశౌ యేన తం-మాం-ప్రేమసంరమ్భేణ ప్రణయకోపేన-పృషత్ జలబిన్దుస్తద్వదపరుషేణ మృదునా-విషాణాగ్రేణ చకితచకితం పునః పునః ప్రతిహతం యథా తథా-లుఠతి సంఘట్టయతి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఆసాదితం హవిర్యస్మిన్-బర్హిషి దర్భే-దూషితే దన్తాకర్షణాదినా చాపలేన దూషితే సతి-మయాఽధిక్షిప్తస్సన్ భీతస్త్రస్తః క్షణమేవ-ఉపరతరాసః నివృత్తక్రీడః-అవహితః నిశ్చలీకృతః కరణానామిన్ద్రియాణాం కలాపో-యేన-ఏవంభూతః - ఋషికుమారవదాస్తే ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఇతి బహుధా ప్రలప్యోత్థాయ బహిర్నిర్గతస్సన్ ఖురాఘాతభూభాగోపలమ్భసంభ్రాన్తహృదయ ఆహ ॥ కిం వేతి ॥ అరే అహో-తపస్విన్యా సంభావ్యమానయా-అనయా క్షిత్యా - కిం తపః-ఆచరితం-యద్యస్మాదియం క్షితిః, సవిన

విగణయన్ సుజన ఇవ కిమాగమిష్యతి ॥ ౧౪ ॥ అపి క్షేమేణాస్మిన్నాశ్రమోపవనే శష్పాణి చరన్తం దేవగుప్తం ద్రక్ష్యామి ॥ ౧౫ ॥ అపి న వృకస్సాలావృకోఽన్యతమో వా నైకచర ఏకచరో వా భక్షయతి ॥ ౧౬ ॥ నిమ్లోచతి హ భగవాన్ సకలజగత్క్షేమోదయస్త్రయ్యాత్మాఽద్యాపి న మమ మృగవధూన్యాస ఆగచ్ఛతి ॥ ౧౭ ॥ అపి స్విదకృతసుకృతమాగత్య మాం సుఖయిష్యతి హరిణరాజకుమారో వివిధరుచిరదర్శనీయనిజమృగదారకవినోదైరసన్తోషం స్వానామపనుదన్ ॥ ౧౮ ॥ క్ష్వేళికాయాం మాం మృషాసమాధ్యామీలితదృశం ప్రేమసంరమ్భేణ చకితచకిత ఆగత్య పృషదపరుషవిషాణాగ్రేణ లుఠతి ॥ ౧౯ ॥ ఆసాదితహవిషి బర్హిషి దూషితే మయోపాలబ్ధో భీతభీతస్సపద్యుపరతరాస ఋషికుమారవదవహితకరణకలాప ఆస్తే ॥ ౨౦ ॥ కిం వా అరే ఆచరితం తపస్తపస్విన్యాఽనయా యదియమవనిస్సవినయకృష్ణసారతనయతనుతరసుభగశివతమాఖరఖురపదపఙ్క్తిభిర్ద్రవిణవిధురాతురస్య కృపణస్య మమ ద్రవిణపదవీం సూచయన్త్యాత్మానం సర్వతః కృతకౌతుకం ద్విజానాం స్వర్గాపవర్గకామానాం దేవయజనం కరోతి ॥ ౨౧ ॥ అపి స్విదసౌ భగవానుడుపతిరేనం మృగపతిభయాన్మృతమాతరం మృగబాలకం స్వాశ్రమపరిభ్రష్టమనుకమ్పయా కృపణజనవత్సలః పరిపాతి ॥ ౨౨ ॥ కిం వాఽఽత్మజవిశ్లేషణజ్వరదవదహనశిఖాభిరుపతప్యమానహృదయస్థలనళినీకం మాముపసృతమృగీతనయం శిశిరశాన్తానురాగగుణితనిజవదనసలిలామృతమయగభస్తిభిస్స్వదయతీతి వా ॥ ౨౩ ॥ ఏవమఘటమానమనోరథాకులహృదయ

యస్య, కృష్ణసారతనయస్య-తనుతరా-స్సుభగాశ్చ -శివతరాశ్చ, ఖరాశ్చ కఠినాశ్చ-ఖురా-యేషు-తేషాం పాదానాం తత్ర తత్రాఙ్కితానాం-పఙ్క్తిభిః ద్రవిణం మృగ-స్తేన-రహితస్య-అత ఏవా-తురస్య దుఃఖితస్య, మమ-ద్రవిణమార్గం, సూచయన్తీ సతీ, స్వాత్మానం చ, తాభిః పఙ్క్తిభిః కృతకౌతుకం కృతమణ్డనం, స్వర్గాపవర్గకామానాం, ద్విజానాం, యజ్ఞభూమిం, కరోతి ॥ యస్మిన్దేశే మృగః కృష్ణః తస్మిన్ధర్మాన్నిబోధత, ఇతి స్మృతేః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఉదితే చన్ద్రే, తస్మిన్మృగం దృష్ట్వా స్వమృగత్వం సంభావయన్నాహ ॥ అపి స్విదితి ॥ సింహభయాన్మృతా మాతా యస్య తం, మదీయం మదాశ్రమాద్భ్రష్టమేనం, మృగశావకం, కృపణజనవత్సలోఽసౌ భగవాన్, ఉడుపతిశ్చన్ద్రః, కృపయా, అపి స్విత్, పరిపాతి రక్షతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ చన్ద్రరశ్మిస్పర్శసుఖం ప్రాప్యాహ ॥ కిం వేతి సంభావనాయాం, ఆత్మజవిశ్లేషేణ మృగవిశ్లేషేణ, యో, జ్వరస్తాపః-స ఏవ దవదహనస్తస్య, జ్వాలాభిః, ఉపతప్యమానా, హృదయమేవ స్థలనళినీ-యస్య, జలస్థం పద్మం తాపం సోఢుమలమితి స్థలగ్రహణం -ఉపసృతో అనుగతో మృగీతనయో యేన-తం మాం-చన్ద్రః-స్వధయతి విశ్రాన్తిం గమయతి-కైః-శిశిరం చ తత్-శాన్తం చ-మయ్యనురాగేణ గుణితం చావర్తితం చ-పునః పునః -స్రవద్వదనసలిలం-తదేవామృతమయగభస్తయ-స్తైః -శ్లోకే వా మన్త్రవాదినో వదనసలిలైస్తాపం శమయన్తీతి ప్రసిద్ధం-ఉపసృతమృగీతనయ ఇతి పాఠే-మనోరథాన్తరమేతత్ - ఉపసృతః ప్రాప్తో-మృగతనయః-కిం వా స్వదయిష్యతీతి-శేషం సమానమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఇత్యుక్తరీత్యా-ఏవం శబ్దోఽనుక్తమనోరథాన్తరద్యోతకః-ఉక్తా అనుక్తాశ్చ-అఘటమానా-యే మనోరథా-స్తై-రాకులం హృదయం యస్య - స భరతః-మృగదారకాభాసేన మృగదారకవ్యాజేన-ప్రారబ్ధకర్మణా- అన్తరాయభూతేన-యోగారమ్భణతః జ్ఞానయోగారమ్భాత్ -స్వయోగతపసః స్వవర్ణాశ్రమో-

చితకర్మయోగరూపాత్తపసః-భగవదారాధనలక్షణాత్-భగవద్భక్తిరూపాచ్చతపసః - విభ్రంశితఃవిభ్రష్టోఽభూత్-ప్రారబ్ధకర్మత్వేహేతుః-కథమితరథేతి-ఇతరథాప్రారబ్ధకర్మమూలత్వాభావే-మృగదారకాసక్తిఃజాత్యన్తరే - ఏణకుణకే-సాక్షాత్స్వపుత్రఇవకథమాసజ్జస్స్యాత్ -నిశ్శ్రేయసప్రతిపక్షతయాముక్తివిరోధితయా-పూర్వం-పరిత్యక్తాః-దుస్త్యజాః-హృదయాభిజాతాఔరసాయేనతస్యైవ-పునరేవంవిధేనాన్తరాయేణ-విహతోయోగారమ్భోయస్య -తస్యరాజర్షేర్భరతస్య-మృగార్భకస్య-పోషణాదినిమిత్తేనానుషఙ్గేణ-ఆత్మాన-మవిగణయతః- ప్రమత్తస్య-తావదేవ-కరాళరభసఃతీవ్రవేగః-కాలఃమృత్యుకాలః-దురతిక్రమఃఅవర్జనీయః-మూషకబిలంప్రత్యహిస్సర్పఇవా-పద్యతప్రాప్తః ❁॥౨౬॥❁ సభరత-స్తదానీమపిమరణసమయేఽపి,స్వపార్శ్వవర్తినం-మృగ-మాత్మజమివ-అనుశోచన్తమభివీక్షమాణః-ఆత్మీయాభిమానేన పశ్యన్-మృగఏవా-సక్తమనాః-ఇమందేహం-మృగేణసహ-విసృజ్య-కళేబర-మనుఅనుస్మృత్య - అమృతాఅవినష్టా-పూర్వజన్మానుస్మృతి-ర్యస్యతథాభూతః-ఇతరవత్ప్రాకృతఇవ-మృగశరీర-మవాప ,,యంయంవాపిస్మరన్భావంత్యజత్యన్తేకళేబరమ్।తన్తమేవైతికౌన్తేయసదాతద్భావభావిత ,,ఇత్యుక్తరీత్యామృగమనుస్మరన్మృగత్వమేవాపేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥❁ తత్రమృగజన్మన్యపి - ఆత్మనః- మృగత్వనిమిత్తం - పౌర్వభవభగవదారాధనానుష్ఠానప్రభావేన-మృగాసఙ్గఏవే-త్యనుస్మృత్య-నితరామనుతప్యమాన-ఆహ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁అహోఇతి ॥ ఆత్మవతాంజ్ఞానినా-మనుపథాత్ మార్గానుసరణా-ద

యోమృగదారకాభాసేనస్వారబ్ధకర్మణాయోగారమ్భణతోవిభ్రంశితస్సయోగతాపసోభగవదారాధనలక్షణాచ్చ కథమితరథాజాత్యన్తరఏణకుణకఆసఙ్గస్సాక్షాన్నిశ్శ్రేయస ప్రతిపక్షతయాప్రాక్పరిత్యక్తదుస్త్యజహృదయా భిజాతస్య తస్యైవమన్తరాయవిహతయోగారమ్భణస్యరాజర్షేర్భరతస్య తావన్మృగార్భకపోషణపాలనప్రీణనలాలనానుషఙ్గేణావిగణయతఆత్మానమహిరివాఖుబిలందురతిక్రమఃకాలఃకరాళరభసఆపద్యత ॥ ౨౬ ॥ తదానీమపిపార్శ్వవర్తినమాత్మజమివానుశోచన్తం తమభివీక్షమాణోమృగఏవాభినివేశితమనావిసృజ్యలోకమిమంసహమృగేణకళేబరంమృతమనున్నమృతపూర్వజన్మానుస్మృతిరితరవన్మృగశరీరమవాప ॥౨౭ ॥ తత్రాపిహవావాత్మనోమృగత్వకారణంభగవదారాధనసమీహానుభావేనానుస్మృత్యాభృశమనుతప్యమానఆహ ॥ ౨౮ ॥ అహోకష్టంభ్రష్టోఽహమాత్మవతామనుపథాద్యద్విముక్తసమస్తసఙ్గస్యవివిక్తపుణ్యారణ్యశరణస్యాత్మవతఆత్మనిసర్వేషామాత్మవతాంభగవతివాసుదేవేతదనుశ్రవణమననసం కీర్తనారాధనానుస్మరణాభియోగేనాశూన్యసకలయామేనకాలేనసమావేశితం సమాహితం కార్త్స్న్యేనమనస్తత్పునర్మమాబుధస్యారాన్మృగసుతమనుపరిసుస్రావ ॥ ౨౯ ॥ఇత్యేవంనిగూఢనిర్వేదోవిసృజ్యమృగీంమాతరంపునర్భగవతఃక్షేత్రముపశమశీలమునిగణదయితంసాలగ్రామంపులస్త్యపులహాశ్రమం కాలఞ్జరాత్ప్రత్యాజగామ ॥ ౩౦ ॥ తస్మిన్నపికాలంప్రతీక్షమాణస్సఙ్గాచ్చభృశముద్విగ్నఆత్మసహచరశ్శుష్కపర్ణతృణవీరుధావర్తమానోమృగత్వనిమిత్తావసానమేవగణయన్మృగశరీరంతీర్థోదకక్లిన్నముత్ససర్జ ॥ ౩౧ ॥

* * *

* * * ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే,అష్టమోఽధ్యాయః. * * *

హంభ్రష్టః-అహోకష్టమతిఖేదఃప్రాప్తః॥భ్రంశమేవాహ॥యద్యస్మాత్-త్యక్తాస్సమస్తాదేహతదనుబన్ధి - సఙ్గాయేన-వివిక్తంనిర్జనం-పుణ్యారణ్యం-తదేవ-శరణంగృహం-యస్య - ఆత్మనతఃజితేన్ద్రియస్య - మమ-సర్వేషాంభూతానాం-అన్తరాత్మభూతే-భగవతివాసుదేవే తస్యభగవతః - అనుశ్రవణాద్యభినివేశేన- అశూన్యాః-సకలాః,యామాః-యస్మిన్-తేన కాలేన-సమ్య - గావేశితం-కార్త్స్న్యేనసర్వవిషయేభ్యస్సమాహితంప్రత్యాహృతం-యన్మన- స్తదేవ-పునరధునా-రాగాన్మృగాసఙ్గా -దబుధస్యమమ-మృగసుతమనుసృత్య - పరితఃకార్త్స్న్యేన-యోగాత్సుస్రావభ్రంశితమ్ ❁॥౨౯॥ ❁ ఇత్యేవం-నిగూఢఃఅనావిష్కృతోనిర్వేదోయేనసః-మాతరం-మృగీంహరిణీం-విసృజ్య - ఉపశమశీలానాం-మునిగణానాం-దయితంప్రియం-భగవదభివ్యక్తిస్థానం-సాలగ్రామాఖ్యం - పులహాశ్రమంప్రతి-కాలఞ్జరాఖ్యాత్స్వోత్పత్తిస్థానాత్పర్వతా-దాజగామ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తస్మిన్పులహాశ్రమే-ఆత్మైవసహచరస్సహాయోయస్యసః - ఏకాకీసన్-అల్పంకాలంమృగదేహావసానకాలం - ప్రతీక్షమాణః-సఙ్గాత్కస్మింశ్చిదపిసఙ్గా - న్నితరాంభీతఃశుష్కపర్ణాదినాఆహారేణ-వర్తమానఃకాలంనయన్-ఆత్మనో మృగత్వనిమిత్తస్యప్రారబ్ధస్య - వసానమేవ-గణయన్-తీర్థోదకే-క్లిన్నం-ఆర్ద్రం - అర్ధోదకస్థితం-మృగశరీర - ముత్సర్జతత్యాజ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ఇతి భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః * * *

ఏవమారబ్ధభగవద్భక్తియోగస్యాపి భరతస్య ప్రారబ్ధకర్మాయత్తమృగాసక్త్యా మృగత్వాపత్తిం ప్రారబ్ధకర్మావసానం మృగత్వనివృత్తిం చాభిధాయ ఇదానీం,,నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యతే। స్వల్పమప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో భయా,,దితి,,న హి కల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి। ప్రాప్య పుణ్యకృతాన్ లోకానుషిత్వా శాశ్వతీస్సమాః॥ శుచీనాం శ్రీమతాం గేహే యోగభ్రష్టోఽభిజాయతే। అథవా యోగినామేవ కులే భవతి ధీమతా,,మితి చోక్తగీత్యా తస్య విశిష్టకులప్రసూతిం దేహాదిష్వనాదరం తతో ముక్తిం చాభిధత్తే॥ అథేత్యాదినా॥ అథ మృగశరీరత్యాగానన్తరం ఆఙ్గిరసస్య-యవీయస్యాం కనిష్ఠాయాం-భార్యాయాం-యన్మిథునం స్త్రీపుంసయుగ్మం సమజాయత-తత్ర మిథునే-యస్తు పుమాన్-తం-పరమభాగవతం-రాజర్షిప్రవరం- ఉత్సృష్టం మృగశరీరం యేన తం-భరతం-చరమశరీరేణ విప్రత్వం గతమాహురిత్యన్వయః- ఆఙ్గిరసం విశినష్టి॥ ద్విజశ్రేష్ఠస్య ఆఙ్గిరసగోత్రోద్భవానాం మధ్యే ప్రవరస్య - శమాదియుక్తస్య-తత్ర శమదమావన్తర్బాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహౌ-తపోఽనశనాదిః-స్వాధ్యాయాధ్యాపనం వేదాధ్యాపనం-త్యాగో దానం-సన్తోషోఽదైన్యాల్లబ్ధేన-తితిక్షా ద్వన్ద్వసహిష్ణుతా-ప్రశ్రయో వినయః-విద్యా శాస్త్రజన్యజ్ఞానం - అనసూయా పరేషు దోషానావిష్కరణం ఆత్మజ్ఞానం జ్ఞానయోగః -ఆనన్దో బ్రహ్మానన్దానుభవరూపో భక్తియోగః - ఆత్మనా స్వేన సదృశాః శ్రుతాదయో గుణా యేషాం తే-శ్రుతం వేదార్థశ్రవణం-నవ-సోదర్యాః సమానోదరాః-అఙ్గజా ఆత్మజాః బభూవుః జ్యేష్ఠాయాం భార్యాయామితి శేషః *॥౧॥౨॥* తత్రాపి విప్రజన్మన్యపి-స్వజనసఙ్గా-దాత్మనః-ప్రతిఘాతం భ్రంశ-మాశఙ్కమానః-తత్ర హేతుః-భగవదనుగ్రహేణైవా-నుస్మృతా-స్వీయా-పూర్వజన్మనా-మావళిః పరంపరా-యేన సః - ఆత్మాన-మున్మత్తాదిరూపేణ-లోకస్య-దర్శయామాస-

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ కస్యచిద్ద్విజవరస్యాఙ్గిరసప్రవరస్య శమదమతపస్స్వాధ్యాయాధ్యయనాధ్యాపనసంతోషతితిక్షాప్రశ్రయత్యాగవిద్యాఽనసూయాత్మజ్ఞానానన్దయుక్తస్యాత్మసదృశశ్రుతశీలాచారరూపౌదార్యగుణా నవ సోదర్యా అఙ్గజా బభూవుర్మిథునం చ యవీయస్యాం భార్యాయామ్ ॥ ౧ ॥ యస్తు తత్ర పుమాంస్తం పరమభాగవతం రాజర్షిప్రవరం భరతముత్సృష్టమృగశరీరం చరమశరీరేణ విప్రత్వం గతమాహుః॥౨॥ తత్రాపి స్వజనసఙ్గాచ్చ భృశముద్విజమానో భగవతః కర్మబన్ధవిధ్వంసనశ్రవణస్మరణగుణవివరణచరణారవిన్దయుగళం మనసా విదధాన ఆత్మనః ప్రతిఘాతమాశఙ్కమానో భగవదనుగ్రహేణానుస్మృతస్వపూర్వజన్మావళిరాత్మానమున్మత్తజడాన్ధబధిరస్వరూపేణ దర్శయామాస లోకస్య ॥ ౩ ॥ తస్యాపి హ వా ఆత్మజస్య విప్రః పుత్రస్నేహానుబద్ధమనా ఆసమావర్తనాత్సంస్కారాన్యథోపదేశం విదధాన ఉపనీతస్య చ పునశ్శౌచాచమనాదీన్కర్మనియమాననభిప్రేతానపి సమశిక్షయదనుశిష్టేన హి భావ్యం పితుః పుత్రేణేతి ॥ ౪ ॥ స చాపి తదు హ పితృసన్నిధావేవాసధ్రీచీనమివ స్మ కరోతి ఛన్దాంస్యధ్యాపయిష్యన్ సహ వ్యాహృతిభిస్సప్రణవశిరస్త్రిపదీం సావిత్రీం గ్రైష్మవాసన్తికాన్మాసానధీయానమప్యసమవేతరూపం గ్రాహయామాస ॥ ౫ ॥

కిం కుర్వన్-కర్మబన్ధవిధ్వంసనం శ్రవణం స్మరణం గుణానాం వివరణం కథనం చ యస్య తత్-కర్మబన్ధవిధ్వంసనసమర్థశ్రవణాదియుక్తమిత్యర్థః-ఏవంవిధం-భగవతశ్చరణారవిన్దం-మనసా-విదధానః విశేషేణ ధారయన్ *॥౩॥* స విప్రః ఆఙ్గిరసః-తస్య జడాదివేషస్య పుత్రస్య-పుత్రస్నేహేనానుబద్ధమాసక్తం మనో యస్య-తథాభూతస్సన్-సమావర్తనం స్నాతకత్వం-తత్పర్యన్తాన్ సంస్కారాన్ గర్భాధానాదీన్ యథావిధి-కుర్వాణః-ఉపనీతస్య తస్య - అనభిప్రేతాన్ పూర్వవాసనయాఽవగతత్వాచ్ఛిక్షణీయత్వేనానభిప్రేతానపి శౌచాచమనాదీన్-కర్మనియమాన్ -నిత్యనైమిత్తికాదిభేదనియతాన్ సమశిక్షయత్-శిక్షాయాం హేతుమాహ॥ అనుశిష్టేనేతి-పితుస్సకాశాదనుశిష్టేన విధిచ్ఛిక్షాపత్తైనైవ,పుత్రేణ-భవితవ్యమితి బుద్ధ్యేత్యర్థః *॥౪॥* సోఽపి చ-పితుశ్శిక్షానిర్బన్ధనివృత్తయే- తత్సన్నిధావేవా - సధ్రీచీనమసమీచీనమివ - కరోతి,ఛన్దాంస్యధ్యాపయిష్యన్,,శ్రావణ్యాం ప్రోష్ఠపద్యాం వా ఉపాకృత్య యథావిధి। యుక్తశ్ఛన్దాంస్యధీయీత మాసాన్విప్రోఽర్ధపఞ్చమా,,నిత్యుక్తరీత్యా వేదానధ్యాపయిష్యన్-తావదాదౌ-వ్యాహృతిభిస్సహ-ప్రణవశిరస్సహితాం-త్రిపదీం సావిత్రీం గాయత్రీం,వ్యాహృతయో భూరాదయః-ప్రణవ ఓంకారః శిరః ఓమాపో జ్యోతిరిత్యాది ॥ఏవంభూతాం సావిత్రీం-గ్రైష్మవాసన్తికాంశ్చతురో మాసానధీయానమపి అధ్యయనం కుర్వాణమపి-పుత్రం - అసమవేతరూపం స్వరానుపూర్వ్యాదియుక్తం న భవతి యథా తథా - గ్రాహయామాస-తావతా కాలేనాపి-స్వరానుపూర్వ్యాదియుక్తవ్యాహృత్యాదిసహితా గాయత్రీ తస్య దృఢా నాభూదిత్యర్థః *॥౫॥* ఏవం స్వాత్మజే ఆత్మని,,ఆత్మా వై పుత్రనామాసీ,,దితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా-పుత్రరూపే ఆత్మని-అనురాగేణ, వశితం ఆసక్తం-చిత్తం-యేన సః-శౌచాదీని, ఔపకుర్వాణస్య సావధిబ్రహ్మచర్యవతః-యాని కర్మాణి-ఉపకుర్వాణో గురుశుశ్రూషాది

నావేదాధ్యయనాదికుర్వాణోబ్రహ్మచారీ-శౌచంస్నానాదిజన్యాశుద్ధిః-వ్రతానికాణ్డవ్రతాదీని తాన్య,నభియుక్తాన్యపి,అవిస్మృతవేదస్యతస్యాధ్యయనాసపేక్షత్వాదధ్యయనాఙ్గానికర్మాణ్యనుపయుక్తానీత్యర్థః-సమ్యగనుశిష్టేనపుత్రేణ-భావ్యమిత్యసదాగ్రహఃదురభిమానవాక్-పుత్రమనుశాస్యాఽపిశిక్షిత్వాఽపి - అనధిగతఃమనోరథఃపుత్రవైదుష్యరూపోయేనసః-తావదేవ,అప్రమత్తేన-కాలేనమృత్యునా-స్వయం-గృహే-ప్రమత్తస్స-న్నుపసంహృతఃమృతఇత్యర్థః* ॥౬॥ *అథ-ఉపసంహృత్యనంతరం-యవీయసీకనిష్ఠా-ద్విజసతీద్విజభార్యా-స్వగర్భజాతం-మిథునం -సపత్న్యై-ఉపసమీపే -నిధాయసపత్న్యధీనంకృత్వా-స్వయ-మనుసంస్థయా-అనుమరణప్రక్రియయా-పతిలోక-మగాత్ప్రాప్తవతీ*॥౭॥*పితర్యు-పరతేమృతేసతి-భ్రాతరోనవ-ఏనం,విప్రం-జడమతిరితిబుద్ధ్యా - అనుశాసనరూపాన్నిర్బన్ధాన్న్యవృత్సన్తనివర్తితుమైచ్ఛన్-శిక్షాంనాకుర్వన్నిత్యర్థః॥ జడమతిరితీత్యత్రహేతుంవదన్విశినష్టి॥ అతత్ప్రభావవిదఃతస్యభ్రాతుఃప్రభావమజానన్తః- తత్రాపిహేతుః,త్రయ్యామేవవిద్యాయాంకర్మావబోధకకేవలవేదవిద్యాయామేవ-పర్యవసితమతయః - న-బ్రహ్మవిద్యాయాంవేదాన్తవిద్యాయాం-పర్యవసితమతయః * ॥౮॥ *యదా-సజడవిప్రో,ద్విపాత్పశుభిః-హేఉన్మత్త-జడ-బధిరే-త్యభిభాష్యమాణః- తదా - తదనురూపాణిఉన్మత్తాద్యనురూపాణి - ఉన్మాదజాడ్యబాధిర్యాదిసూచకాని-వచాంస్యా-భాషతే-స్వయంనిర్వ్యాపారోఽపిపరేచ్ఛయా - కార్యమాణః- కర్మాణి - కరోతి-మూల్యమన్తరేణబలాద్యత్కర్మకార్యతేసావిష్టిః-వేతనంభృతిః-విష్ట్యాదిభి - ర్యదృచ్ఛయాదైవాద్వో - పసాదితంప్రాప్తం-తదప్య-ల్పం-బహువా-మృష్టం-కదన్నంవా-అభ్యవ

వంస్వాత్మజఆత్మన్యనురాగావేశితచిత్తశ్శౌచాధ్యయనవ్రతనియమగుర్వనలశుశ్రూషణాదీన్యౌపకుర్వాణస్యకర్మాణ్యనభియుక్తాన్యపిసమనుశిష్టేనభావ్యమిత్యసదాగ్రహఃపుత్రమనుశాస్యపితాస్వయంతావదనధిగతమనోరథఃకాలేనాప్రమత్తేనస్వయంగృహఏవప్రమత్తఉపసంహృతః ॥ ౬ ॥అథయవీయసీద్విజసతీస్వగర్భజాతంమిథునంసపత్న్యాఉపనిధాయస్వయమనుసంస్థయాపతిలోకమగాత్॥ ౭ ॥ పితర్యుపరతేభ్రాతరఏనమతత్ప్రభావవిదస్త్రయ్యాం విద్యాయామేవపర్యవసితమతయోనపరవిద్యాయాంజడమతిరితిభ్రాతురనుశాసననిర్బన్ధాన్న్యవృత్సన్త॥ ౮ ॥సచప్రాకృతైర్ద్విపదపశుభిరున్మత్తజడబధిరేత్యభిభాష్యమాణోయదాతదనురూపాణి ప్రభాషతేకర్మాణిచకార్యమాణఃపరేచ్ఛయాకరోతివిష్టితోవేతనతోవాయాచ్ఞయావాయదృచ్ఛయావోపసాదితమల్పం బహుమృష్టంకదన్నంవాఽభ్యవహరతిపరంనేన్ద్రియప్రీతినిమిత్తంనిత్యనివృత్తనిమిత్తస్వసిద్ధవిశుద్ధానుభవానన్దస్వాత్మలాభాధిగమస్సుఖదుఃఖయోర్ద్వంద్వనిమిత్తయోరసంభావితదేహాభిమానః॥౯॥శీతోష్ణవాతవర్షేషువృషఇవానావృతాఙ్గఃపీనస్సంహననాఙ్గఃస్థణ్డిలసంవేశనానున్మర్దనామజ్జనరజసామహామణిరివానభివ్యక్తబ్రహ్మవర్చసఃకుపటావృతకటిరుపవీతేనోరుమషిణాద్విజాతిరితిబ్రహ్మబన్ధురితిసంజ్ఞయాతదజ్ఞజనావమతోవిచచార॥౧౦ ॥యదాతుపరతఆహారంకర్మవేత

హరతిభక్షయతి - పరం కేవలం - ప్రారబ్ధోపభోగోపయుక్తదేహధారణార్థం -భుఙ్క్తే-నత్విన్ద్రియప్రీతయే-తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి॥నిత్యేతి॥ నివృత్తాని - నిమిత్తానిసుఖదుఃఖనిమిత్తానిపుణ్యాపుణ్యకర్మాణ్యాత్మస్వరూపతిరోధాయకాని-యస్మా-త్స-ఏవంవిధో-య - స్స్వసిద్ధవిశుద్ధానుభవానన్దస్స్వాత్మానిత్యసిద్ధరాగాదిరహితజ్ఞానానన్దస్వరూపఆత్మా-తస్య-అధిగమఃయాథాత్మ్యజ్ఞానంస-నిత్యో , యస్య , ద్వంద్వానిశీతోష్ణాదీని-నిమిత్తానికారణాని,యయో - స్తయోస్సుఖదుఃఖయో-రసంభావితదేహాభిమానఃద్వంద్వనిమిత్తసుఖదుఃఖాదిప్రయుక్తదేహాత్మాభిమానసంభావనామాత్రరహితఇత్యర్థః*॥౯॥* అతఏవ - శీతాతపాదిషు , వృషభఇవబలివర్దఇవా - నావృతంఅనాచ్ఛన్నం-అఙ్గం-యస్యసః-పీనఃపరిపుష్టసర్వావయవః- సంహననానికఠినాన్య,ఙ్గాని , యస్య,స్థణ్డిలసంవేశనంభూశయనం- అనున్మర్దనంతైలేనాఙ్గమర్దనాభావః-అమజ్జనంమలాపనయనార్థస్నానాభావః - ఏభి-ర్య - ద్రజశ్శరీరమాలిన్యం- తేన-అనభివ్యక్తమప్రకటం-బ్రహ్మవర్చసంబ్రహ్మతేజో-యస్య-యథా-మహామణి - ర్బాహ్యమలేనా - నభివ్యక్తతేజాభవతి-కుత్సితేనపటేనావృతాకటిర్యస్య,ఉరుమషిణాప్రభూతమలేన-ఉపవీతేనో,పలక్షితేన-ద్విజాతి-రిత్యాదిసంజ్ఞయావాచకశబ్దేన-వ్యవహ్రియమాణః,అతదజ్ఞజనైర్యోగీశ్వరచర్యానభిజ్ఞైర్జనై - రవమతఃనిన్దితస్సన్-విచచార * ॥౧౦॥ *యదాతు-వేతనాద్భ్రాతృభ్యః,పరేభ్యః,ఆహార-మీహమానఃఇచ్ఛన్భవతి-వేతనమితిపాఠే - ఆహారమిత్యస్యానన్తరం-లబ్ధుమితిశేషః - ఆహారమన్నాదికం-లబ్ధుం-వేతనం-ఈహమానఃకుర్వాణో,భవతి- తదా - ఆహారప్రలోభనేన - స్వభ్రాతృభిః-కేదారకర్మణిశాలిక్షేత్రకర్దమవిలోడనాదౌ,నియు

క్త- స్తదపి కేదారకర్మాపి-కరోతి-కింత్వ- త్రకర్మణ్యస్య ప్రత్యేకక్షేత్రం సమం భవేత్-ఇతరదుద్ధరణే విషమం స్యా-దితి-న వేద-వైషమ్యమేవ దర్శయతి - న్యూనమధికమితి - భ్రాతృభి-ర్దత్తా-న్క-ణాదీ-నప్యమృతవ,ద్భక్షయతి, కణాశ్చూర్ణతణ్డులాః, పిణ్యాక స్తైలయన్త్రోద్ధృతం తిలపిష్టం - ఫలీకరణం తుషః - కుల్మాషాః కులుత్థాః-దుష్టామాషావా-స్థాలీపురీషం పాత్రలగ్నం దగ్ధాన్నమ్ ✽ ॥౧౧॥ ✽ ఏవం తస్య దేహానాదరమభిధాయాథ,,కృతకృత్యాః ప్రతీక్షన్తే మృత్యుం ప్రియమివాతిథి,,మిత్యుక్తగీత్యానుసరణోద్యోగేప్యసంభ్రమం వక్తుం తస్యాశ్చర్యతమత్వమావిష్కుర్వన్నాహ ॥ అథేతి ॥ హేవిష్ణురాత భరతస్యే-దం వక్ష్యమాణమద్భుతం కర్మ -శృణు- కశ్చి-ద్వృషల్యాశ్శూద్రాయాః పతిః-వృషలపతిరితిపాఠే-వృషలానాంచోరాణాం-పతిః-పుత్రకామః-భద్రకాళ్యై, పశుం పురుషపశు, మాలభత-పుత్రశ్చేన్మమ భవితా భవత్యై పురుషపశుమాలప్స్య ఇతి కృతసంకల్పోఽభూత్ ✽ ॥౧౨॥ ✽ తస్యై వ-కృతసంకల్పస్యే-ష్టసిద్ధ్యనన్తరం, దైవాల్లబ్ధం పశుమానయతేత్యు-క్తా, స్తదనుచరాశ్శూద్రాః - దైవాద్విముక్తస్య లబ్ధస్య-పశోః-పదవీం ప్రతి, పరితోధావన్తః అన్వేషమాణాః-తమసా, వ్యాప్తాయాం-నిశిరాత్రౌ, అర్ధరాత్రసమయే - అనధిగతః అలబ్ధః పశుర్యై స్తే-ఆకస్మికో దైవసిద్ధో , విధిః ప్రకార-స్తేన-వీరాసనేన ఊర్ధ్వావస్థానేన - కేదారా-న్మృగాదిభ్యః, సంరక్షమాణం, గోబలీవర్దన్యాయేన వరాహశబ్ద ప్రయోగః-ఆఙ్గిరసప్రవరస్య, సుతం, అపశ్యన్ దృష్టవన్తః ✽ ॥౧౩॥ ✽ అథ, ఏవమాఙ్గిరససుత, మనవద్యాని నిర్దుష్టాని లక్షణాని అఙ్గాని

నత ఈహమానస్య భ్రాతృభిరపి కేదారకర్మణి నిరూపిత స్తదపి కరోతి కింతు న సమం విషమం న్యూనమధికమితి వేద కణపిణ్యాకఫలీకరణకుల్మాషస్థాలీపురీషాదీన్యప్యమృతవదభ్యవహరతి ॥ ౧౧ ॥ అథేదం శృణు విష్ణురాత కశ్చిద్వృషలీపతి†ర్భద్రకాళ్యై పురుషపశుమాలభతాపత్యకామః ॥ ౧౨ ॥ తస్య హ దైవముక్తస్య పశోః పదవీం తదనుచరాః పరిధావన్తో నిశి నిశీథసమయే తమసావృతాయామనధిగతపశవ ఆకస్మికేన విధినా కేదారాన్వీరాసనేన మృగవరాహాదిభ్యోఽభిరక్షమాణమాఙ్గిరసప్రవరసుతమపశ్యన్ ॥ ౧౩ ॥ అథ త ఏనమనవద్యలక్షణమవమృశ్య భర్తృకర్మనిష్పత్తిం మన్యమానా బద్ధ్వా రశనయా చణ్డికాగృహముపనిన్యుర్ముదా వికసితవదనాః ॥ ౧౪ ॥ అథ ఫణయస్తం స్వవిధినాఽభిషిచ్యాహతేన వాససాఽఽచ్ఛాద్య భూషణానులేపనస్రక్తిలకాదిభిరుపస్కృతం భుక్తవన్తం ధూపదీపమాల్యలాజకిసలయాఙ్కురఫలోపహారోపేతయా వైశససంస్థయా మహతా గీతస్తుతిమృదఙ్గపణవఘోషేణ చ తం పురుషపశుం భద్రకాళ్యాః పురత ఉపవేశయామాసుః ॥ ౧౫ ॥ అథ వృషలరాజఫణిః పురుషపశోరసృగాసవేన దేవీం భద్రకాళీం యక్ష్యమాణ స్తదభిమన్త్రితమసిమతికరాళం నిశితముపాదదే ॥ ౧౬ ॥ ఇతి తేషాం వృషలానాం రజస్తమః ప్రకృతీనాం ధనమదరజఉత్సిక్తమనసాం భగవత్కళావీరకులం కదర్థీకృత్యోత్పథేన స్వైరం విహరతాం హింసావిహారాణాం కర్మాతిదారుణం యద్బ్రహ్మభూతస్య సాక్షాద్బ్రహ్మర్షిసుతస్య నిర్వైరస్య సర్వభూతసుహృదస్సూనాయామప్యననుమతమాలమ్భనం తదుపలభ్య బ్రహ్మతేజసాఽతిదుర్విషహేణ దందహ్యమానేన వపుషా సహసోచ్చచాల సైవ దేవీ భద్రకాళీ ॥

యస్య, పఙ్గుత్వకాణత్వాదిరహితం అవమృశ్య జ్ఞాత్వా, భర్తుః, కర్మణః పురుషపశ్వాలమ్భకర్మణః, నిష్పత్తిం, మన్యమానాః-రశనయా రజ్జ్వా బద్ధ్వా, ముదా వికసితాని వదనాని యేషాం తే, చణ్డికాయాః భద్రకాళ్యాః, మన్దిరం ప్రత్యు, పనిన్యుః నీతవన్తః ✽ ॥౧౪॥ ✽ అథ, ఫణయశ్చోరా, స్తమాఙ్గిరససుతం, స్వవిధినా విశసనవిధినా-అభిషిచ్య స్నాపయిత్వా, అహతేన నూతనేన, వాససా వస్త్రేణా-చ్ఛాద్య, భూషణాదిభి, రుపస్కృతం అలం, కృతం, భుక్తవన్తం, ధూపాదిభిరుపేతయా యుక్తయా - వైశససంస్థయా హింసావిధానేన, మహతా, స్తుత్యాదిఘోషేణ చ, పురుష ఏవ పశు- స్తం, భద్రకాళ్యాః, అగ్రే, ఉపవేశయామాసుః ✽ ॥౧౫॥ ✽ అథ, వృషలరాజస్య, ఫణిః పురోహితత్వేన వర్తమానశ్చోరః, పురుషపశోరసృక్రక్తమేవా, సవం మద్యం, తేన, భద్రకాళీం, యక్ష్యమాణ స్తర్పయిష్యమాణః, తదభిమన్త్రితం భద్రకాళీమన్త్రాభిమ, న్త్రిత, మతిభయంకరం-తీక్ష్ణధార-మసిం ఖడ్గ-ముపాదదే గృహీతవాన్ ✽ ॥౧౬॥ ✽ ఇతీత్థం- తేషాం వృషలానాం రజస్తమః ప్రచురాణాం-ధనమద ఏవ రజ- స్తేనో-త్సిక్తమర్యాదం - మనో, యేషాం, భగవత్కలయా యుక్తం, వీరాణాం బ్రాహ్మణానాం, కులం, కదర్థీకృత్య తుచ్ఛీకృత్య - ఉత్పథే దుర్మార్గే-యథేచ్ఛం, విహరతాం, హింసైవ విహారో యేషాం, య-దతిదారుణం ఆలంభనరూపం-కర్మ- త,దుపలభ్య, సైవ భద్రకాళీ-బ్రహ్మభూతస్య బ్రహ్మసామ్యమాపత్స్యమానస్య, బ్రహ్మర్షే రాఙ్గిరసస్య , సుత, స్తస్య , సూనాయాం హింసాయా మప్యననుమతస్య, దుర్విషహేణ సోఢుమశక్యేన బ్రహ్మతేజసా, య,దతితరాం-దహ్యమానం-వపు, స్తేన హేతునా, సహసా, ఆశు, ఉచ్చచాల ప్రతిమాం త్యక్త్వా బహిర్నిర్గతాఽభూత్ ✽ ॥౧౭॥ ✽

---

౧౨ ॥ శ్లో † పా ॥ వృషలపతిః,

అమర్షోఽపరాధాసహనం - రోషశ్చ వపుషో దాహ - స్తయో - రావేశస్య - రభసేన వేగేన - విలసితో విజృమ్భితో, భ్రుకుటీలక్షణో - విటపశ్శాఖా - కుటిలా - దంష్ట్రాశ్చ - అరుణే ఈక్షణే చ - తేషా - మాటోపస్సంభ్రమ - స్తేనా - తిభయంకరం - వదనం - యస్యాః - ఇదం జగ - ద్ధన్తుకామేవ హన్తుముద్యతేవ - అట్టహాసం సనాదం హాసం - విముఞ్చతీ - తతః స్థానా - దుత్పత్య - వృక్ణాని చ్ఛిన్నాని - శీర్షాణి శిరాంసి - యేషాం - తేషా - మతిగర్వితానాం, పాపిష్ఠానాం కణ్ఠాత్ప్రస్రుత - మత్యుష్ణ - మసృగాసవం రుధిరరూపం మద్యం - పరివారేణ సహ - నిపీయ - అత్యన్తరుధిరపానజమదేన - విహ్వలా పరవశా - స్వపార్షదగణైస్సహో - చ్చైస్తరాం - జగౌ గానం కృతవతీ - ననర్త చ - శిరాంస్యేవ కన్దుకాని - తేషాం - క్రీడయా - విజహార విహారం కృతవతీ చ ॥౧౮॥ ననుభద్రకాళ్యారాధనమేవ కథం విపరీతఫలం - తత్రాహ ॥ ఏవమేవేతి ॥ మహత్స్వ - భిచారరూపః హింసారూపోఽతిక్రమోఽపరాధః కార్త్స్న్యేనాత్మనేఽభిచరితౄణామేవ - ఫలతి ఖలు ॥౧౯॥ నన్వసంభావితమేవేదం - యన్మరణావ్యాకులత్వం మారకేషు క్రోధాభావశ్చ తత్రాహ ॥ నవేతి ॥ హే విష్ణుదత్త - భాగవతపరమహంసానాం - భాగవతాశ్చ తే పరమహంసా - స్తేషా - మేవంవిధానాం - స్వశిరశ్ఛేదే - అపతితే ప్రాప్తేఽపి - యదసంభ్రమః యోఽసంభ్రమ ఇత్యేత - న్మహదద్భుతమతీవాశ్చర్యం న భవతి - పరమహంసశబ్దో విరక్తపరః - ఆఙ్గీరససుతస్య చతుర్థాశ్రమప్రవేశాభావాత్ ॥ సంభ్రమహేతుం వదన్విశినష్టి ॥ ముక్తస్త్యక్తః - దేహాదిష్వాత్మభావ ఆత్మాభిమానరూపస్స దృఢో హృదయగ్రన్థిర్యైః - స్సర్వేషు - సత్త్వేషు భూతేషు - సుహృత్త్వేన సౌహార్దయుక్త - ఆత్మా మనః - యేషాం, అత ఏవ - నిర్వైరాణాం దేహాత్మాభిమానాభావాద్వైరా

భృశమమర్షరోషావేశరభసవిలసితభ్రుకుటీవిటపకుటిలదంష్ట్రారుణేక్షణాటోపాతిభయానకవదనాహన్తుకామేవేదం మహాట్టహాసమతిసంరమ్భేణ విముఞ్చన్తీ తత ఉత్పత్య పాపీయసామతిదుష్టానాం తేనైవాసినా వివృక్ణశీర్ష్ణాం గళాత్ప్రస్రవన్తమసృగాసవమత్యుష్ణం సహ గణేన నిపీయాతిపానమదవిహ్వలోచ్చైస్తరాం స్వపార్షదైస్సహ జగౌ ననర్త విజహార చ శిరః కన్దుకలీలయా ॥ ౧౮ ॥ ఏవమేవ ఖలు మహదభిచారాతిక్రమః కార్త్స్న్యేనాత్మనే ఫలతి ॥ ౧౯ ॥ న వా ఏతద్విష్ణుదత్త మహదద్భుతం యదసంభ్రమస్స్వశిరశ్ఛేద ఆపతితేఽపి విముక్తదేహాద్యాత్మభావసుదృఢహృదయగ్రన్థీనాం సర్వసత్త్వసుహృదాత్మనాం నిర్వైరాణాం సాక్షాద్భగవతాఽనిమిషారివరాయుధేనాప్రమత్తేన తైస్తైర్భావైరభిరక్ష్యమాణానాం తత్పాదమూలమకుతశ్చిద్భయముపసృతానాం భాగవతపరమహంసానామ్ ॥ ౨౦ ॥ *

* * * * * * * * * * * ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః * * * * * * * * *

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ X ॥ అథ సిన్ధుసౌవీరపతే రహూగణస్య వ్రజత ఇక్షుమత్యాస్తటే తత్కులపతినా శిబికావాహపురుషాన్వేషణసమయే దైవేనోపసాదితస్స ద్విజవర ఉపలబ్ధ ఏష పీవా యువా సంహననాఙ్గో గోఖరవద్ధురం వోఢుమలమితి పూర్వం విష్టిగృహీతైస్సహ గృహీతః ప్రసభమతదర్హ ఉవాహ శిబికాం స మహానుభావః ॥ ౧ ॥ య

భావాచ్చ వ్యాకులత్వాద్యభావ ఇతి భావః - దేహాత్మాభిమానాదిముక్త్వేఽపి న తేషాం మరణభయమస్తీత్యాహ ॥ సాక్షాద్భగవతాఽభిరక్ష్యమాణానాం - కేన - అనిమిషః కాలః - స ఏవారిచక్రం - తేన, వరాయుధేన - అప్రమత్తేన - తైస్తైర్భావైశ్చ - భద్రకాళీమారకప్రభృతిష్వపీశ్వరాత్మకత్వభావైశ్చ ॥ ౨౦ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః. *

ఏవం మృత్యుభయేఽప్యసంభ్రమమభిధాయాథ పరావరజ్ఞానవత్త్వం ప్రపఞ్చయితుమాహ ॥ అథేతి ॥ సిన్ధుసౌవీరదేశయో, రాజ్ఞః - రహూగణాఖ్యస్య - కపిలమునిం ప్రష్టుం తత్త్వమితి శేషః - తత్త్వజిజ్ఞాసోః - వ్రజతో గచ్ఛతస్సతః - ఇక్షుమత్యా నద్యా - స్తటే - శిబికాయా ఆన్దోళికాయాః - యే - వాహకా వోఢార - స్తేషా - మన్వేషణసమయే - తేషాం వాహకానాం - కులస్య - పత్యా నాథేన స ఆఙ్గిరససుతో - ద్విజశ్రేష్ఠో - దైవా, దుపసాదితో లబ్ధః - పీవా పుష్టావయవః - యువా - సంహననాఙ్గః సుదృఢాఙ్గప్రత్యఙ్గసన్ధి - రేష - గౌరివ - ఖర ఇవ చ - ధురం భారం - వోఢు - మలం సమర్థ ఇతి - ధియా - పూర్వం యే విష్ట్యా బలాద్గృహీతా - స్తైః - ప్రసభం - గృహీతస్సన్ - అతదర్హోఽపి - స మహానుభావః - శిబికా - ముహావాహ ఊఢవాన్ ॥౧॥ యదా హి శిబికావహనసమయే - ద్విజవరస్య - ఇషుమాత్రప్రదేశావలోకస్యా - న్య - పశ్చా - ద్యా - గతిః - కుటిలా తస్యాః - హేతుభూతాయాః - పురుషాణాం గతి - ర్నసమ్యగాహితా ఏకరూపా నాభూత్ - ఇషుమాత్రప్రదేశగత్యవలోకనానన్తరం ద్విజసమ్బన్ధిప్రతికూలగతినిమిత్తవైషమ్యయుక్తా పురుషగతిరభూదిత్యర్థః - తదా - విషమగతాం - విషమముహ్యమానాం - స్వశిబికా-

ముపధార్యదృష్ట్వా - రహూగణః - అధివహతఃవాహకాన్పురుషా- నాహఉవాచ॥ఉక్తిమేవాహ॥అహోఇతి॥అహోవో ఢారః హేవాహకాః - సాధుసమ్య - గభిక్రమతపాదవిక్షేపాన్కురుత- కిమితికిమర్థం-యానంశిబికాం-విషమంయథాత థా-ఉహ్యతఇతి *॥౨॥ *అథఏవముక్త్యనన్తరం-తేవోఢారః-సోపాలమ్భంసాక్షేపం-ఈశ్వరస్యభర్తుఃరహూగణస్య- వచ-ఆకర్ణ్య-ఉపాయేషుసామభేదాదిషు -య - స్తురీయశ్చతుర్థఉపాయోదణ్డ- స్తస్మాచ్ఛఙ్కితమనసఃఅస్మాన్దణ్డయేదితి బుద్ధ్యేత్యర్థః - తంయానస్యవిషమగతిహేతుంద్విజం - విజ్ఞాపయాంబభూవుః-విజ్ఞప్తిమేవాహ॥నేత్యాదినాపారయా మఇత్యన్తేన॥ హేనరదేవ-వయం-నప్రమత్తాః-కింతు-భవన్నియమానువర్తిన-స్సాధ్వేవసమ్యగేవ-వహామః-అయంపురుషో ఽధునైవ-నియుక్తోఽపి - అస్మాభిస్సహ-ద్రుతం-నైవగచ్ఛతి- అతో-వయ-మనేనసహ-వోఢుం-నపారయామఃనసమర్థా ఇతి* ॥ ౩॥ *ఇతి-కృపణానాం- వచో-నిశమ్య-సంసర్గనిమిత్త-ఏకస్యాపిదోష-స్సర్వేషామపిభవితుమర్హతినూనమితి-నిశ్చి త్య-రహూగణఆహేత్యన్వయః-కథంభూతః - ఉపాసితావృద్ధాయేన-సోఽపి-స్వభావేన-బలాత్పరవశఃకృతః-రజోగుణ వ్యాప్తచిత్తః- అతఏవ - ఈషత్కుపితమనాస్సన్-కథంభూతంప్రత్యాహ-స్పష్టంబ్రహ్మతేజోయస్మిన్-రజసాభస్మనా- ఆవృతంఛన్నం,జాతవేదసమగ్నిమివస్థితమ్ *॥౪॥ *ఉక్తిమేవాహ॥అహోఇత్యాదినాసంఘట్టినఇత్యన్తేన॥అహోభ్రా తరితిసంబోధనమాక్షేపాభిప్రాయం-వ్యక్తంనిశ్చితం , ఉరుఅధికం,పరిశ్రాన్తోఽసీత్యాదీనివిపరీతార్థకానిషడ్వాక్యాని- ఏకఏవోఢ్వావాన్ప్రాపితవాన్-తత్రాపి,సుచిరం , జరసావృద్ధత్వేనచ,ఉపద్రుతఃదౌర్బల్యంప్రాప్తో-భవాన్,అపరేత్వ

చాహద్విజవరస్యేషుమాత్రావలోకానుగతేర్నసమాహితాపురుషగతిస్తదావిషమగతాంశిబికాంరహూ గణఉపధార్యపురుషానధివహతఆహహేవోఢారస్సాధ్వభిక్రమతకిమితివిషమముహ్యతేయానమితి ॥ ౨ ॥ అథతఈశ్వరవచస్సోపాలమ్భముపాకర్ణ్యోపాయాత్తురీయాచ్ఛఙ్కితమనసస్తంవిజ్ఞాపయాంబభూవుః॥ వయంనరదేవప్రమత్తాభవన్నియమానుపథాస్సాధ్వేవవహామఃకంత్వయమధునైవప్రయుక్తోఽపినద్రుతం వ్రజతినానేనసహవోఢుమిహవయంపారయామఇతి ॥ ౩॥సాంసర్గికోదోషఏవనూనమేకస్యాపిసర్వేషాం సాంసర్గికాణాంభవితుమర్హతీతినిశమ్యకృపణవచోరాజారహూగణఉపాసితవృద్ధోఽపినిసర్గేణబలాత్కృ తఈషదుత్థితమన్యురవిస్పష్టబ్రహ్మతేజసంజాతవేదసమివరజసాఽఽవృతమతిరాహ॥ అహోకష్టంభ్రాతర్వ్యక్తమురుపరిశ్రాన్తోఽసిదీర్ఘమధ్వానమేకఏవసుచిరముహ్యవాన్సుపీవానాతి సంహననాఙ్గోజరసాచోపద్రుతోభవాన్సఖేనోఏవాపరఏతేసంఘట్టినఇతిబహువిప్రలబ్ధోఽప్యవిద్యావి హితద్రవ్యగుణకర్మాశయేస్వచరమకళేబరేఽవస్తునిసంస్థానవిశేషేఽహంమమేత్యనాగోపితమిథ్యాప్ర త్యయోబ్రహ్మభూతస్తూష్ణీంపూర్వవచ్ఛిబికాముఉవాహ॥౫॥ అథపునస్స్వశిబికాయాంవిషమగతాయాంప్ర కుపితఉవాచరహూగణఃకిమిదమరేత్వంజీవన్మృతోమాంకదర్థీకృత్యభర్తృశాసనమతిచరసిప్రమత్తస్యచ తేకరోమిచికిత్సాందణ్డపాణిరివజనతాయాయథాప్రకృతింస్వాంభజిష్యసఇతి॥ ౬॥ఏవంబహ్వబద్ధమభిభా

ద్వ్యతిరిక్తా,ఏతేసంఘట్టినస్సహవాహకాః , నోఏవ,దీర్ఘాధ్వగమనాదికమకృత్వైవసుఖినస్తిష్ఠన్తి,ఇత్యేవం,బహు,విప్ర లబ్ధోఽధిక్షిప్తోఽపి-బ్రాహ్మణః,తూష్ణీం , పూర్వవ,దువాహ,తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి-అవిద్యయా-అహంకారమమకార రూపయా,కర్మసంజ్ఞయావా-హేతుభూతయా-విరచితానిపరిణతాని , ద్రవ్యాణిపఞ్చభూతాని,గుణాఃశబ్దాదయః,జ్ఞా నేన్ద్రియవిషయాః,కర్మవాగాదికర్మేన్ద్రియవిషయా-అభిజల్పాదయః,గుణకర్మశబ్దౌతదిన్ద్రియాణామప్యుపలక్షణే,ఆశయో ఽన్తఃకరణం,వాసనావా,యస్మిన్, అవస్తుని,వసత్యేకరూపేణేతివస్తు,తతోఽన్యస్మిన్,సతతవికారిణీత్యర్థః,అవయవవి న్యాసవిశేషరూపే,స్వచరమకళేబరే,తదనుబన్ధినిచ,అనాగోపితః,అహంమమేత్యేవంరూపోమిథ్యాప్రత్యయోజ్ఞానం,యే న,అనహమర్థేశరీరేఅహంప్రత్యయోరజతాదిప్రత్యయవన్మిథ్యేతిమిథ్యాప్రత్యయఇత్యుక్తం,బ్రహ్మభూతఃబ్రహ్మసాధర్మ్య మాపన్నః,తస్యబ్రహ్మభావస్యసాంనిధ్యాత్సిద్ధవన్నిర్దేశః* ॥ ౫ ॥ *అథపునః,స్వశిబికాయాం,విషమం,నీయమానా యాంసత్యాం,రహూగణః,ప్రకుపితఃపూర్వమీషత్కుపితఆహ , ఇదానీంతుప్రకుపితఆహ॥ప్రకుపితస్యవాక్యమాహ॥కి మిత్యాదినాభజిష్యసీత్యన్తేన,ఇదంకిమిత్యాజ్ఞాతిలఙ్ఘిత్వందర్శయతి॥అరే,త్వంభవాన్,జీవన్నపిమృతప్రాయః,మాం,కద ర్థీకృత్యతుచ్ఛీకృత్య , భర్తుర్మమ,శాసన,మతిచరసిఅతిక్రమ్యవర్తసే , అతః,ప్రమత్తస్య,తే,చికిత్సాందణ్డం,కరోమి,దణ్డ పాణిర్యమఇవ,జనసమూహస్యయథా,త్వం,స్వాంప్రకృతింభజిష్యసిసమీచీనంకరిష్యసి,తథా,చికిత్సాంకరోమీతి* ॥౬॥* ఏవం,బహ్వధికం - అబద్ధమనన్విత,మభిభాషమాణం-నరాణాందేవోఽహమిత్యభిమానవన్తం -తమసా,అసువిద్ధానసంధు

ణి తేన-రజసా రజోగుణకార్యేణ క్రోధేన, తమసా తేన, మదేన స్మయేన-తిరస్కృతాశేషభగవత్ప్రియనికేతం-భగవత్ప్రియనికేతశబ్దో భాగవతపరః, భగవతః ప్రియనికేతనత్వాత్-తిరస్కృతా అశేషా భగవత్ప్రియనికేతా యేన-ఏతత్తిరస్కారేణ సర్వేఽపి భాగవతాస్తిరస్కృతప్రాయా ఏవేత్యభిప్రాయేణాశేషపదం ప్రయుక్తం-యద్వా-తిరస్కృతః అశేషస్సంపూర్ణః-భగవతః ప్రియ ఆశ్రయో యేనేతి వా-పణ్డితమాత్మానం మన్యమానం-యోగేశ్వరాణాం చర్యాం జడాదివదాచరణం-తస్యాం-నాత్యన్తం -వ్యుత్పన్నా పరిచితా-మతి-ర్యస్య తం-రహూగణం-సర్వభూతసుహృదాత్మా కృతాగస్యపి సౌహార్దయుక్తమనాః- బ్రహ్మభూతో-భగవాన్ జగదుత్పత్త్యాదిజ్ఞానవాన్ ,, ఉత్పత్తిం ప్రళయం చైవ భూతానామాగతిం గతిమ్ । వేత్తి విద్యామవిద్యాం చ స వాచ్యో భగవానితి,, ఇతి -స, బ్రాహ్మణః-విగతస్మయోఽపి విగతాశ్చర్యోఽపి స్మయమానో హసన్నివ-అనేన, సుప్రసన్నతా ద్యోత్యతే-ఇదం వక్ష్యమాణ, మాహ *॥౭॥* తత్ర యదుక్తం వక్రోక్త్యా త్వమురు పరిశ్రాన్తో దీర్ఘమధ్వానమేక ఏవోహివానిత్యాది॥ తత్రోత్తరమాహ ॥ త్వయేతి॥ యత్త్వయోక్తం-త, ద్వ్యక్తం స్పష్టం-అవిప్రలబ్ధం లోకదృష్ట్యా సత్యం , త్వద్వచసాం విపరీతార్థపరత్వేన దీర్ఘమార్గానాగమనాపరిశ్రాన్తిస్థౌల్యయౌవనాద్యభిప్రాయకత్వేన త్వద్వచో లోకదృష్ట్యా సత్యమేవ-తథా హ్యన్యగతానాం తేషామన్యత్రారోపేణ ప్రవృత్తత్వాత్ పరమార్థదృష్ట్యా అసత్యమేవేతి భావః-తదేతద్వ్యనక్తి॥ భర్తురితి॥ భర్తురిత్యాదిషు నఞోఽనుషఙ్గేణాన్వయః-యది యదా-భర్తుర్గోర్వోఢుర్భారః-తత్ప్రయుక్తశ్రమశ్చ-స్యాత్, స న-మే-స్యాత్-మమ భరణాభావాత్ -యది గన్తుః గతిరధిగమ్యం గన్తవ్యా భూమిః-స్యాత్-స-న-మే-అద్ధా సాక్షాత్స్యాత్ సాక్షాద్గమనస్య మయ్యభావాత్ పీవా పీన ఇతి-వాదో-రాశౌ భూతసంఘాతే దేహే-స్యాత్-న మే స్యాదితి-విదుషాం ఆత్మయాథాత్మ్యవిదాం ప్రవాద ఇత్యర్థః *॥౮॥* న మ ఇత్యుక్తం ప్రపఞ్చయతి॥ స్థౌల్యమితి॥ వ్యాధయః శిరోరోగోద్భవా రోగాః-

---

షమాణం నరదేవాభిమానినం రజసా తమసానువిద్ధేన మదేన తిరస్కృతాశేషభగవత్ప్రియనికేతం పణ్డితమానినం స భగవాన్ బ్రాహ్మణో బ్రహ్మభూతస్సర్వభూతసుహృదాత్మా యోగేశ్వరచర్యాయాం నాతివ్యుత్పన్నమతిం స్మయమాన ఇవ విగతస్మయ ఇదమాహ॥ ౭ ॥ శ్లో॥ త్వయోదితం వ్యక్తమవిప్రలబ్ధం భర్తుస్స మే స్యాద్యది వీర భారః। గన్తుర్యది స్యాదధిగమ్యమధ్వా పీవేతి రాశౌ న విదాం ప్రవాదః ॥ ౮ ॥ స్థౌల్యం కార్శ్యం వ్యాధయ ఆధయశ్చ క్షుత్తృడ్భయం కలిరిచ్ఛా జరా చ। ❊ నిద్రా రతిర్మన్యురహం మదశ్శుచో దేహేన జాతస్య హి మే న సన్తి ॥ ౯ ॥ జీవన్మృతత్వం నియమేన రాజన్నాద్యన్తవద్వికృతస్య దృష్టమ్ । స్వస్వామిభావో ధ్రువ ఈడ్య యత్ర తర్హ్యుచ్యతేఽసౌ విధికృత్యయోగః ॥౧౦॥ విశేషబుద్ధేర్వివరం మనాక్చ పశ్యామి యన్న వ్యవహారతోఽన్యత్ । క ఈశ్వరస్తత్ర కిమీశితవ్యమథాపి రాజన్ కరవామ కిం తే॥౧౧ ॥ ఉన్మత్తమూకాన్ధజడ❊వత్స్వసంస్థాం

ఆధయః మనఃపీడాః, భయం ఆగామిదుఃఖదర్శనజం జ్ఞానం-కలిః కలహః, ఇచ్ఛా కామః-దమ్భో వఞ్చనం-రతిర్విషయాసక్తిః-మన్యుః క్రోధః-అహం అహంకారః అనాత్మన్యాత్మాభిమానహేతుః-మదః మోహః-ఏతే బాహ్యాకారాః , అన్తరాకారాశ్చ-సర్వే-దేహేన సహ-జాతస్యాపి-మమ, స్వతో న సన్తీత్యర్థః - ఏతే దేహ ఏవ-న జాతస్య అజాతస్యోత్పత్త్యాదిరహితస్య-మే-న సన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ యదుక్తం జీవన్మృత ఇతి తత్రాహ॥ జీవన్మృతత్వమితి॥ జీవత్త్వం శ్వాసవత్త్వం-మృతత్వం త్యక్తపూర్వావస్థత్వం-చైతన్యశూన్యత్వం వా , ఏతదుభయం- హే రాజన్-య-దాద్యన్తవ-దుత్పత్తివినాశవ- త్తస్య-వికృతస్య దేహస్య-దృష్టం-న త్వాత్మన ఇత్యర్థః -యదుక్తం భర్తృశాసనమతిచరసీతి తత్స్వస్వామిభావం ప్రతిక్షిపతి-స్వస్వామిభావో-యత్ర, ధ్రువః నియతః ఈడ్య హే రాజన్, తత్ర నియతస్వస్వామిభావవత్సు పురుషేషు-విధికృత యోగః విధిర్నియోగః శాసనమితి యావత్, కృత్యం కర్మ చ-తయో,ర్యోగో-ధ్రువ-ఉచ్యతే ఉచితో భవతి-ఉచ సమవాయ ఇతి ధాతుః-యయోః జీవేశయోస్స్వస్వామిభావసంబన్ధో నియత-స్తయోరేవ నియమేన ప్రయోజ్యప్రయోజకభావః-త్వం చ న నియమేన భర్తా-కాలభేదేన యది తు తవ రాజ్యభ్రంశో మమ రాజ్యం స్యాత్తదా విపర్యయసంభవాత్- అతో న తవ ప్రశాసితృత్వం స్వతోఽస్తి-అత-స్స్వస్య స్వామిత్వబుద్ధిర్భ్రాన్తిరిత్యర్థః *॥౧౦॥* త్వం భృత్యః అహం స్వామీతి జాతివైషమ్యబుద్ధేః-వివరమవకాశం-మనాగీషదపి-వ్యవహారతః ఉక్తిమాత్రా, దన్యత్-యత్ర-న పశ్యామి-తత్రైవం సతి-క - ఈశ్వరః-కి మీశితవ్యం-న త్వమీశ్వరో నాహమీశితవ్యః-యద్యప్యుభయమర్థస్తవానిష్టః-అథాఽపి-కిం కుర్మః-అర్థస్థితిరన్యథా కర్తుమశక్యేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ యదుక్తం ప్రమత్తస్య చ తే చికిత్సాం కరోమీతి తస్యోత్తరమాహ॥ ఉన్మత్తేతి॥ తస్మిన్ బ్రహ్మాత్మకే స్వాత్మని-సంస్థా నిష్ఠా ,, బ్రహ్మసంస్థోఽమృతత్వమేతి,, ఇతి శ్రుతౌ సంస్థాశబ్దస్య నిష్ఠాపరత్వప్రయోగాత్ -నిష్ఠా చోపాసనాయా అవిచ్ఛేదః - స్వసంస్థాం -ప్రాప్తస్య, ఉన్మత్తాదీననుకుర్వతః తజ్జనతాడనాదిపరిభవార్థినో మమ , హే వీర-చికిత్సితేన దణ్డేన-శిక్షితేన వా, కియా,నర్థః -త్వత్కృతం

పరిహరణాదికంనాశిష్టంస్యాదిత్యర్థః-యదిపునరహంనస్వసంస్థాంగతః-కింతుప్రమత్తస్సంసార్యేవ తథాఽపి- స్తబ్ధస్య, ప్రమత్తస్యచ-మమ శిక్షాదికం-పిష్టపేషవత్ వ్యర్థమేవ- జ్ఞానరహితేమాదృశేసంసారిజనేయత్త్వయంచికిత్సితందజ్ఞప్రధానం-త-త్పిష్టపేషోనిష్ఫలః-పూర్వమేవసంసారవ్యసనాతురత్వాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అనువాదపరిభాషయా అనువాదరూపభాషణపూర్వకం , ఏతావ-త్ప్రత్యుదీర్య ప్రతివచనంకృత్వా, ఉపశమః అక్రోధాదిరేవ-శీలం-యస్య-ఉపరతంనిరస్తం-అనాత్మనోదేహాన్తరస్యనిమిత్తం యేన - విద్యయానిరస్తదేహాన్తరసంబన్ధాపాదకపూర్వోత్తరసంచితానభ్యుపగతపాప్మాదికబుద్ధిపూర్వకభేదభిన్నపుణ్యాపుణ్యరూపపాపః - ఆరబ్ధంఅభ్యుపగతప్రారబ్ధరూపమపి-కర్మపుణ్యాపుణ్యరూపం-ఉపభోగేనానుభవేన-అపనయన్-స-మునివరః-తథైవపూర్వవ-ద్రాజయానమవ్యూఢవాన్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ హే పాణ్డవేయ, సచాపి సిన్ధుసౌవీరపతిః-రహూగణోఽపి సమ్యగ్గ్యా , శ్రద్ధా-తయైవ తత్త్వజిజ్ఞాసాయా, మధికృతః ప్రాప్తోఽధికారిభావో యేన, అధికారః ప్రస్తావః ప్రారమ్భ ఇతియావత్ -తత్త్వజిజ్ఞాసాయాంకృతారమ్భ ఇత్యర్థః - అజ్ఞానవిమోచనం-బహుయోగగ్రన్థసంమతం-బహువిధాధ్యాత్మశాస్త్రసమ్మతంచ-ద్విజవచ-శ్శ్రుత్వా-విగతో, నరాణాందేవోఽధీరాజ ఇతి, స్మయో గర్వో, యస్య సః, శిబికాయా - స్త్వరయాఽవరుహ్య, తత్పాదమూలముపగతః ద్విజపాదమూలం ప్రతిప్రణతః-క్షమాపయ, న్వక్ష్యమాణ, మువాచ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ద్విజానాం మధ్యే, కతమః-నిగూఢః అనభివ్యక్తబ్రహ్మవర్చస , శ్చరసి, నాహం ద్విజ ఇతి చేన్న , యత, స్సూత్రముపవీతం, బిభర్షి -అత , స్త్వ , మవధూతః సర్వైః పరిభావ్యవేషో-జ్ఞాననిష్ఠః కస్య పితుర్గురోర్వా , అసి, పుత్రశ్శిష్యో వా - అసి-కుత్రత్యః కుత్రభవః - ఇహాపి-కస్మాద్ధేతోః, ప్రాప్తః-నోఽస్మాకం-క్షేమాయ చేత్ప్రాప్తః, కిముత శుక్లః-కపిలో మునిర్న భవసి కిం, ఉతేతి వితర్కే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ కిమనయా చిన్తయా శిబికాం తావద్వహామీతి చేదత ఆహ ॥ నాహమితి ॥ సురరాజవజ్రా, దహం, నవిశఙ్కే-నబిభేమి, తథా, రుద్రస్య , త్రిశూలా, ద్యమస్యదణ్డాదపి-తథా, గ్న్యాదీనామస్త్రాదపి-తత్ర విత్తపః - కుబేరః-కింతు-బ్రహ్మకులావమానాన్నితరాంశఙ్కే ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తత స్తస్మా-త్ప్రశ్నానాముత్తరం-బ్రూహి - అసఙ్గో నిష్పరిగ్రహః-నిగూఢం పిహితం, విజ్ఞానరూపం, వీర్యం ప్రభావో-యేన - అపారః దుర్విభావ్యాభిప్రాయః-జడవ-ద్విచరసి-తవ, వచాంసి తు-యోగగ్రథితాని యోగశాస్త్రేణ సందర్భితాని - తత్ర హేతుః-హే సాధో-నోఽస్మాకం-మనసా సూక్ష్మదృష్ట్యా-త్వద్వచో, భేత్తుమభిప్రాయతోఽవగన్తుం -నక్షమం న శక్యమ్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ స్వస్యాజ్ఞానా ద్దితాందర్శయతి ॥ అహం చేతి ॥ తత్త్వవిదాం చిదచిదీశ్వరతత్త్వవిదాం-మునీనాం మధ్యే-ప్రవరం-గురుం హితోపదేష్టారం-జ్ఞానకలయా నిత్యాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానశక్త్యంశేన-అవతీర్ణం- సాక్షాద్ధరిం-యోగేశ్వరం , కపిలం మునిం ప్రతి, ఇహ సంసారే, య, దరణం రక్షకం, త, త్కిమితి, ప్రష్టు, మహం, ప్రవృత్తః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ లోకనిరీక్షణార్థం -స ఏవ కపిలో, భవాన్ , విచరతి కింస్విదేవం, కథంభూతః-అవ్యక్తలిఙ్గః అస్పష్టవేషః, గృహాసక్తో, మాదృశో, ఽన్ధబుద్ధి, ర్యోగేశ్వరాణాం, గతిం కథం-విచక్షీత పశ్యేత్, విద్యాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏవం తత్స్వరూపం పృష్ట్వా తదుక్తోత్తరాణ్యాక్షిపతి ॥ తత్ర యదుక్తం మమ శ్రమో నాస్తీతి-తత్రాహ ॥ దేహాన్యత్వేఽపి దేహయోగాదాత్మనో మమ కర్మతః యుద్ధాదికర్మణా, శ్రమో దృష్టః, అతో, మద్దృష్టాన్తేన, భర్తుః భారస్య భర్తుః అధ్వనశ్చ గన్తుర్భవతోఽపి , శ్రమ, మనుమన్యే అనుమినోమి, భవతా శ్రాన్తేన భవితవ్యం భర్త్ర

గతస్య మే వీర చికిత్సితేన। అర్థః కియాన్ భవతా శిక్షితేన స్తబ్ధప్రమత్తస్య చ పిష్టపేషః ॥ ౧౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥
గ॥ ఏతావదనువాదపరిభాషయా ప్రత్యుదీర్య స మునివర్య ఉపశమశీల ఉపరతానాత్మనిమిత్త ఉపభోగేన కర్మా
రబ్ధం వ్యపనయన్ రాజయానమపి తథైవోవాహ ॥ ౧౩ ॥ స చ పాణ్డవేయ సిన్ధుసౌవీరపతిస్తత్త్వజిజ్ఞాసాయాం
సమ్యక్ఛ్రద్ధయాఽధికృతాధికారస్తద్ధృదయగ్రన్థివిమోచనం ద్విజవచ ఉపశ్రుత్య బహుయోగగ్రన్థసంమ
తం త్వరయాఽవరుహ్య శిరసా తత్పాదమూలముపసృతః క్షమాపయన్ విగతనృదేవస్మయ ఉవాచ ॥ ౧౪ ॥ ర
హూగణ ఉవాచ ॥ శ్లో॥ కస్త్వం నిగూఢశ్చరసి ద్విజానాం బిభర్షి సూత్రం కతమోఽవధూతః। కస్యాసి కుత్రత్య
ఇహాపి కస్మాత్ క్షేమాయ నశ్చేతసి నోత శుక్లః ॥ ౧౫ ॥ నాహం విశఙ్కే సురరాజవజ్రాన్న త్ర్యక్షశూలాన్న
యమస్య దణ్డాత్। నాగ్న్యర్కసోమానిలవిత్తపాస్త్రాచ్ఛఙ్కే భృశం బ్రహ్మకులావమానాత్ ॥ ౧౬ ॥ త
ద్బ్రూహ్యసఙ్గో జడవన్నిగూఢవిజ్ఞానవీర్యో విచరస్యపారః। వచాంసి యోగగ్రథితాని సాధో న నః క్షమన్తే మ
నసాఽపి భేత్తుమ్ ॥ ౧౭ ॥ అహం చ యోగేశ్వరమాత్మతత్త్వవిదాం మునీనాం కపిలం గురుం వై। ప్రష్టుం ప్రవృ
త్తః కిమిహారణం యత్సాక్షాద్ధరిం జ్ఞానకలావతీర్ణమ్ ॥ ౧౮ ॥ స వై భవాన్ లోకనిరీక్షణార్థమవ్యక్తలిఙ్గో విచ
రత్యపి స్విత్। యోగేశ్వరాణాం గతిమన్ధబుద్ధిః కథం విచక్షీత గృహానుబద్ధః ॥ ౧౯ ॥ దృష్టశ్శ్రమః కర్మత ఆత్మనో

త్వాద్గన్తృత్వాచ్చ, యథాయుద్ధాదికర్తాఽహమిత్యనుమినోమీత్యర్థః॥ నన్విదంలౌకికవ్యవహారమాత్రం-నతుసత్యం తత్రాహ॥యథేతి॥అసతాఘటాదినా-ఉదకాహరణాద్యభావదర్శనాత్సతాతుతద్దర్శనాచ్చ-వ్యవహారమార్గః ప్రపఞ్చః-సమూలః ప్రమాణమూలక ఏవేష్టః-అత్రాయం ప్రయోగః-ప్రపఞ్చస్సత్యః -అర్థక్రియాకారిత్వాత్-యఃపునరసత్యః-నాసావర్థక్రియాకారీ-యథాశుక్తిరజతాదీతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఆత్మనఃస్వతోదుఃఖాద్యభావేఽపిదేహసంసర్గాత్తత్సంభవతీత్యభిప్రాయేణాహ॥స్థాలీత్యాది॥స్థాల్యాదిగతాదగ్నితాపాత్తన్మధ్యవర్తినశ్శిశిరస్యపయసోఽభితాపస్తస్యతాపాత్తణ్డులగర్భవిక్లిత్తిర్భవతి॥తత్తస్మాద్దృష్టాన్తదర్శనా-ద్దేహాదీనాం-సన్నికర్షాదనురోధాత్సన్నికృష్టస్యావర్జనీయత్వాత్-తన్నిమిత్తా-పురుషస్య-సంసృతిస్సుఖదుఃఖాద్యనుభూతిర్భవతీత్యర్థః ॥ అసవఃప్రాణాః -ఆశయోవాసనా-అన్తఃకరణంవా-తథాహి-నిదాఘాదినాదేహేతప్తేఇన్ద్రియాణాంతాపః-తతఃప్రాణస్య-తతోమనస-స్తతఆత్మనఇతి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఏవంచసతిదణ్డపతనాదికమపిసఫలమిత్యాహ ॥ శాస్తేతి ॥ యదాఽహంకర్మవశాన్నృపతి-స్తదా-ప్రజానాముత్పథవర్తినీనాం-శాస్తా, సన్మార్గవర్తినీనాంతుగోప్తా-ననుపూర్వమేవవ్యసనాతురందణ్డయన్పిష్టం పినష్టీత్యుక్తమితిచే- త్తత్రాహ ॥ యఃఅచ్యుతస్యభగవతః-స్వవర్ణాశ్రమధర్మేణకింకరఆరాధకః - భగవదారాధనరూపం-స్వస్య వర్ణాశ్రమప్రయుక్తంనిగ్రహానుగ్రహాదికం-కుర్వన్-పిష్టం -నపినష్టినైష్ఫల్యంనప్రాప్నోతి-యః-త్స్వవర్ణాశ్రమోచితం-కర్మ, ఈహమానఃకుర్వాణః-అఘౌఘంపాపరాశింవిజహాతివిధునోతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తస్మాదేవంమమజిజ్ఞాసుత్వాత్-హేఆర్తబన్ధో-నరదేవోఽహమిత్యభిమానజమదేన-అనాదృతసజ్జనస్య - మేమహ్యం -మైత్రీందృశంస్నేహప్రయుక్తాందృష్టిం-కృషీష్టకురు-యయాదృశా-సదవధ్యానంసతామవజ్ఞానరూపమంహఃపాపం-తరేతరిష్యామి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ననుమమావజ్ఞాకృతవికారాభావాత్కుతఃపా

వై భర్తుర్గ*న్తుర్భవతశ్చానుమన్యే । యథాఽసతోదానయనాద్యభావాత్సమూలఇష్టోవ్యవహారమార్గః॥
స్థాల్యగ్నితాపాత్పయసోఽభితాపస్తత్తాపతస్తణ్డులగర్భరన్ధిః। దేహేన్ద్రియాస్వాశయసన్నికర్షాత్తత్సంసృతిఃపురుషస్యానురోధాత్ ॥ ౨౧ ॥ శాస్తాఽభిగోప్తానృపతిఃప్రజానాంయఃకింకరోనైవపినష్టిపిష్టమ్ । స్వధర్మమారాధనమచ్యుతస్యయదీహమానోవిజహాత్యఘౌఘమ్ ॥ ౨౨ ॥ తన్మేభవాన్నరదేవాభిమానమదేన తుచ్ఛీకృతసత్తమస్య । కృషీష్టమైత్రీదృశమార్తబన్ధోయయాతరేసదవధ్యానమంహః॥ ౨౩ ॥ నవిక్రియా విశ్వసుహృత్సఖస్యసామ్యేనవీతాభిమతేస్తవాస్తి । మహద్విమానాత్స్వకృతాద్ధిమాదృఙ్నఙ్క్ష్యత్యదూరాదపిశూలపాణిః ॥ ౨౪ ॥ ************************************

************ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే,దశమోఽధ్యాయః.************

బ్రాహ్మణఉవాచ ॥ అకోవిదఃకోవిదవాదవాదాన్వదస్యథోనాతివిదాంవరిష్ఠః । నసూరయోహివ్యవహార

పంతత్రాహ॥నేతి॥విశ్వసుహృదీశ్వరస్తస్యసఖావిశ్వసుహృత్సఖః "ద్వాసుపర్ణాసయుజాసఖాయా" ఇతిశ్రుతేః తస్య-సామ్యేనసర్వస్యబ్రహ్మాత్మకత్వభావేన-వీతానిరస్తా - అభిమతిఃదేహాత్మాభిమతిః-స్వతన్త్రవస్త్వభిమతిశ్చయస్య-తవ-యద్యపిమత్కృతాదవజ్ఞానాద్వికారోనాస్తి॥తథాపి-మహతాం-విమానాత్-స్వకృతా-న్మాదృశోజన్తుః-శూలపాణిరివాతిసమర్థోఽపి - అదూరాత్ క్షిప్రం-నఙ్క్ష్యతిస్థావరతామేష్యతి-స్థావరత్వప్రాప్తిరేవహిజీవస్య వినాశోనామ-తత్రనితరాంచైతన్యానభివ్యక్తేః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేదశమోఽధ్యాయః ************************************

ఏవందేహగతానాంపరిశ్రమగమనస్థాల్యాదీనాంసత్యానామేవదేహాత్మభ్రాన్త్యా ఆత్మనిప్రతీయమానానామపివస్తుతఆత్మస్వభావేనిరాక్షేపమయాఽభిహితేసత్యయంప్రపఞ్చమిథ్యాత్వంమయాఽభిహితమితిభ్రామ్యన్ఘటాదీనామివతేషాంసుఖదుఃఖాద్యర్థక్రియాకారిత్వేనసత్యతాముపపాదయన్నకుశలః - అసత్యత్వేఽభిహితేసత్యత్వోపపాదనంయుక్తిమత్ - అన్యగతానామన్యత్రప్రతీతేర్భ్రమరూపత్వేకథితేతేషాంసత్యత్వోపపాదనవైయర్థ్యాత్-తథాదేహసంబన్ధాదాత్మనితేషాంప్రతీతిర్నవస్తుతఇత్యుక్తే-పునర్దేహాదిసంబన్ధాదాత్మనిపరిశ్రమాదిప్రయుక్తసుఖదుఃఖాదిప్రతీతిరితివదన్నయంననిపుణః-ఉక్తస్యైవపునరాక్షేపత్వేనోక్తేః-తథాజీవానాంమిథఃస్వస్వామిభావస్యౌపాధికత్వేకథితేపునస్తస్యస్వాభావికత్వాభిమానేనస్వస్యదణ్డనేతృత్వంసాధయన్నప్రవీణఇత్యభిప్రయన్బ్రాహ్మణః॥అకోవిదఇతి॥అకోవిదఃప్రకృతివివిక్తాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితఏవత్వం - కోవిదవాదవాదాన్కోవిదవాక్యతుల్యాన్వాదాన్-వాక్యానివదసి - అథోఽతో -ఽత్యన్తంశ్రేష్ఠోనభవసి-కుతః-హియస్మాత్-ఏతంవ్యవహారందేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానప్రయుక్తంక్షీణత్వయువత్వదూరగన్తృత్వాదివ్యవహారమాత్మవిషయందేహానాంపరస్పరంస్వస్వామిభావాదివ్యవహారం -

అన్యచ్చ సర్వం సూరయస్తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యవిదః-తత్త్వావమర్శేన తత్త్వవిచారమూలకం-న సమామనన్తి న సమ్యగ్వదన్తి-న పరమార్థత్వేన గృహ్ణన్తీత్యర్థః-సహామనన్తీతి పాఠే-తత్త్వవిచారేణ సహ న వదన్తి కింత్వవిచారితసున్దరం వదన్తి,సూరయో న సమామనన్తీత్యనేన నిరన్తరమధ్యాత్మశాస్త్ర పరిశీలనవతామాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞాననిష్ఠానామస్మిన్ దేహాత్మభ్రాన్త్యాదిమూలే వ్యవహారే అపారమార్థ్యజ్ఞానం - తద్విపరీతానాం - తస్మిన్పారమార్థ్యాభిమానశ్చేతి సూచితమ్ *॥౧॥* తత్ర తేషాం తదభిమానే హేతుస్తత్త్వత్రయస్వరూపస్వభావప్రతిపాదకవేదాన్తశాస్త్రార్థాపరిశీలనమేవేతి వక్తుం తావద్వేదాన్తశాస్త్రప్రస్తుతమేపూర్వభాగస్యాతత్త్వావేదకత్వమాహ॥తథైవేతి॥ హే రాజన్-ఉరవో బహవః-గార్హమేధాః గృహమేధిసంబన్ధినో , వితానాః యజ్ఞాదికర్మవిస్తారాః తద్విషయయా విద్యయా- ఉరు భృశం-విజృమ్భితేషు విలసితేషు-వేదవాదేషు-ప్రాయేణేత్యనేన-ఈశ్వరారాధనత్వేన కర్మ కుర్వతాం రోచత ఏవేత్యుక్తం-వేదపూర్వభాగేషు-తత్త్వవాదః-శుద్ధో నిర్ణయాత్మకః అత ఏవ-సాధుః-ప్రాయేణ-న చకాస్తి న ప్రకాశతే-వేదరూపేషు-వాదేషు ఉక్తేషు- దేహాతిరిక్తస్య ఫలభోక్తృత్వమాత్రం జ్ఞాయతే-న తు స్వరూపం శోధ్యత ఇత్యర్థః - యద్వా - తత్త్వస్య వాదః ఉక్తిర్యస్మిన్స తత్త్వవాదస్తత్త్వవాదీత్యర్థః , ఏవం వేదవాదేష్విత్యత్రాపి వేదశబ్దస్తత్పూర్వభాగపరః-పూర్వభాగతదర్థవాదిషు ఉత్తరభాగతదర్థవాదీ న సమ్యక్ప్రకాశత ఇత్యర్థః,కర్మస్వేవ రుచిమతాం జ్ఞానే రుచిం నోత్పాదయితుం శక్నుయాదితి భావః * ॥౨॥ * శ్రుతవేదాన్తస్యాప్యవిరక్తస్య న తైస్తత్త్వావబోధ ఇత్యాహ॥ నేతి॥స్వప్నే స్వాప్నపదార్థే-నిరుక్త్యా వ్యాఖ్యానేన-స్వప్నసుఖస్య అల్పాస్థిరత్వావగమేన -అన్యదపి గృహమేధిన ఐహికాముష్మికాదిసుఖం-యస్య , హేయత్వేనానుమితం,న స్యాత్, తస్య సాంసారికదుఃఖవిరక్తివిరహాత్తత్ర సంసక్తస్య,సాక్షాద్యథావత్,తత్త్వజ్ఞానాయ-వరీయసీః వరీయస్యః గరీయస్యః ,వాచః వేదాన్తవాచః-సమ్యక్ ఆసన్ వేదాన్తైర్న తత్త్వావబోధ ఇత్యర్థః-స్వప్నదృష్టాన్తేన గృహమేధిసౌఖ్యస్య హేయత్వానుమానం తత్త్వావబోధకారణం క్షుద్రసుఖాసక్తిమూలకమిత్యుక్తం-అనేన-గృహమేధిసౌఖ్యస్య హేయత్వాధ్యవసాయే తత్త్వజ్ఞానోదయ ఇతి ఫలితమ్॥ * ॥౩॥ * తత్ర గుణత్రయోపరాగేణ కుశలాకుశలకర్మోపాదనద్వారోచ్చావచదేహసంబన్ధమాపాదయన్మన ఏవాల్పాస్థిరసుఖాసక్తిజననద్వారా తత్త్వజ్ఞానప్రతిబన్ధకం సత్సంసృతికారణం-తదేవ చ గుణత్రయాకలుషితం సత్ జ్ఞానజననద్వారా ముక్తిహేతుశ్చేత్యాహ ॥ యావదితి సార్ధైః పఞ్చభిః ॥ యావ-దస్య పురుషస్య-మనః-రజఆదిభి-రనువిద్ధం ఉపరక్తం - భవతి - తావ-న్నిరఙ్కుశం సత్ -తత్తద్గుణానుసారేణ-చేతోభిః జ్ఞానేన్ద్రియవ్యాపారైః ఆకూతిభిః కర్మేన్ద్రియవ్యాపారైశ్చ- హేతుభూతై - రుభయేన్ద్రియకర్మభిః పుణ్యాపుణ్యరూపైః,కుశల, ముత్కృష్ట మితరం నిహీనం వా, దేహ-మాతనోతి సంపాదయతి *॥౪॥* ఏతదేవ ప్రతిపాదయతి॥సఇతి॥పుంస్త్వమాత్మశబ్ద విశేషణత్వేన,తన్మన ఇత్యర్థః,స వాసనాత్మా వాసనాధీనస్వరూపః - విషయోపరక్తః,గుణైః సత్త్వాదిభిః ప్రవాహః ప్రవృత్తిర్యస్య స గుణప్రవాహః అత ఏవ వికృతః - షోడశాత్మా పఞ్చభూతైకాదశేన్ద్రియరూపషోడశద్రవ్యేష్వా -త్మా ప్రధానః అత ఏవ వికృతః,నామభిర్వాచకశబ్దైస్సహ - రూపభేదం దేవమనుష్యత్వాద్యవయవసంస్థానరూపాకారభేదం - బిభ్ర -ద్దేవమనుష్యాదిక మాత్మనో బహిష్ఠం అన్తర్గతం రాగాదికం చ-వయునైః సంకల్పవికల్పాత్మకైః జ్ఞానైః-ఆతనోతి-ఆత్మానం దేవోఽహం మనుష్యోఽహమిచ్ఛామి ద్వేష్మీత్యేవం రూపబుద్ధిభిశ్చోపాధ్యాకారయుక్తం కరోతీత్యర్థః - యద్వా,వయునైః సంకల్పవికల్పాత్మకప్రవృత్తిభేదైః - రూపభేదం అనేకరూపతాం బిభ్ర-త్స వాసనాత్మా-అన్తర్గతం రాగాదికం -బహిర్గతం దేవాదిరూపం చ-నామభిస్సహ- తనోతి - అత్ర పురైస్తనోతీత్యపి పాఠో దృశ్యతే-తదాఽయమర్థః-పురుషస్య మనో-యావ-ద్రజఆదిభి-రనువిద్ధం స-న్నిరఙ్కుశం యథా భవతి తథా - జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియైః - గుణానుసారేణ- పుణ్యాపుణ్యరూపవ్యాపారమాపాదయతి,తావదయం స్వతోఽవికృతోఽపి పురుషః -స వాసనాత్మా వాసనాధీనస్వరూపాన్తఃకరణయుక్తః-అత ఏవ,వాస

> మేతం తత్త్వావమర్శేన†సమామనన్తి ॥౧॥ తథైవ రాజన్నురుగార్హమేధవితానవిద్యోరువిజృమ్భితేషు।న
> వేదవాదేషు హి తత్త్వవాదః ప్రాయేణ శుద్ధో ను చకాస్తి సాధుః ॥౨॥ న తస్య తత్త్వగ్రహణాయ సాక్షాద్వరీ
> యసీ*రపి వాచస్సమాసన్ । స్వప్నే నిరుక్త్యా గృహమేధిసౌఖ్యం న యస్య హేయానుమితం స్వయం స్యాత్ ॥
> యావన్మనో రజసా పూరుషస్య సత్త్వేన వా తమసా వానురుద్ధమ్ । చేతోభిరాకూతిభిరాతనోతి నిరఙ్కుశం కుశ
> లం వేతరం వా ॥ ౪ ॥ స వాసనాత్మా విషయోపరక్తో గుణప్రవాహో వికృతః *షోడశాత్మా ।బిభ్రత్పృథఙ్నా

౧॥శ్లో॥పా † సహామనన్తి.

నావశాత్-స్వప్నేష్వప్యుపరక్తః-విషయాసక్తః-గుణప్రవాహః గుణైః ప్రవాహః ప్రవృత్తిర్యస్య-గుణానురూపప్రవృత్తిమాన్-వికృతః - పఞ్చభూతైకాదశేన్ద్రియరూపషోడశపదార్థానామాత్మాధారకస్సన్నశ్లిష్టసూక్ష్మదేహ ఇత్యర్థః - నామభిస్సహ-దేవమనుష్యాదిరూపభేదం బిభ్రత్, తైః పురైః శ్శరీరైః - పునరన్తర్గతం రాగద్వేషాదికం - బహిష్ఠం బాహ్యం చ కర్మ-గుణానుసారేణ-పుణ్యాపుణ్యరూపం-కరోతి నామభిరిత్యత్ర రేఫలోపే దీర్ఘాభావ ఆర్షః * ॥ ౫ ॥ * తదనురూపమీశ్వరా-ద్దిష్టం ఫలం చ ప్రాప్నోతీత్యాహ ॥ దుఃఖమితి ॥ ఏవంవిధం యత్ సంసృతిచక్రం-తస్మిన్-కూటవత్ప్రవర్తతశ్శృఙ్ఖలవ-దవిచ్ఛేద్యతయా-వర్తమానః - మాయారచితాన్తరాత్మా ప్రకృతిపరిణామరూపాన్తఃకరణవాన్ - స్వదేహినం స్వశరీరిణం-పరమాత్మాన-మాలిఙ్గ్య-తమవినాభూయైవ - అన్తఃకరణపారవశ్యా - త్స్వదేహినం పరమాత్మానమనుజానన్నపి తచ్ఛరీరతయా వర్తమాన ఏవేత్యర్థః - యద్వా స్వదేహినః స్వస్య స్త్రీతి స్వదేహినం దేహస్థమాలిఙ్గ్యేత్యర్థః - కాలేన-దైవా-దుపపన్నం ప్రాప్తం -దుఃఖాదికం - ఫలం కర్మఫలమాత్యనక్తి ఆప్నోతి-వ్యతిరిక్తం సుఖదుఃఖవ్యతిరిక్తం-మోహం-తీవ్రం దుర్నివారమిత్యర్థః-అజ్జే రత్రగత్యర్థః * ॥ ౬ ॥ * యావదేవం-తావాన్-తత్పర్యన్తవా-నయం-స్థూలసూక్ష్మో-వ్యవహారః-వ్యవహారస్య స్థూలత్వం సూక్ష్మత్వం చ వ్యవహ్రియమాణాకారస్థూలత్వసూక్ష్మత్వకృతం - దేవోఽహం మనుష్యోఽహం స్థూలోఽహం కృశోఽహమిత్యాదిబాహ్యాకారవిషయస్స్థూలః - ఇచ్ఛామి ద్వేష్మి సుఖ్యహం దుఃఖ్యహమిత్యాద్యన్తరాకారవిషయస్సూక్ష్మః - సదాఽఽవిః క్షేత్రజ్ఞసాక్ష్యో భవతి సర్వదా స్వరూపేణాతిరోహితో జీవస్సాక్ష్యో విషయో యస్య-తథాభూతో-భవతి-కర్మణా స్వభావసంకోచరూపతిరోధానే సత్యపి స్వరూపస్యాతిరోధానాత్సదావిరిత్యుక్తం - సదా - ఆవిః స్వరూపేణ భాసమానో-యః-క్షేత్రజ్ఞో జీవః-తద్విషయ ఏవాయం వ్యవహారో దేహాత్మాభిమానాత్ * ॥ ౭ ॥ * ఉక్తమర్థముపసం

నుభిరూపభేదమన్తర్బహిష్ఠం చ × పురైస్తనోతి॥౫॥ దుఃఖం సుఖం వ్యతిరిక్తం చ తీవ్రం కాలోపపన్నం ఫలమా
వ్యనక్తి । ఆలిఙ్గ్య మాయారచితాన్తరాత్మా స్వదేహినం సంసృతిచక్రకూటః ॥ ౬ ॥ తావానయం వ్యవహార
స్సదాఽఽవిః క్షేత్రజ్ఞసాక్ష్యో భవతి * స్థూలసూక్ష్మః ॥ ౭ ॥ తస్మాన్మనో లిఙ్గమదో వదన్తి గుణాగుణత్వస్య పరా
వరస్య । గుణానురక్తం వ్యసనాయ జన్తోః క్షేమాయ నైర్గుణ్యమథో మనస్స్యాత్ ॥ ౮ ॥ యథా ప్రదీపో ఘృతవ
ర్తి * మశ్నన్ శిఖాస్సధూమా భజతి * హ్యన్యథా స్వమ్ । * పదం తథా గుణకర్మానుబద్ధం వృత్తీర్మనశ్శ్రయతేఽ
న్యత్ర తత్త్వమ్ ॥ ౯ ॥ ఏకాదశాసన్మనసస్తు వృత్తిరాకూతయః పఞ్చ ధియోఽభిమానః । మాత్రాణి కర్మా

హరన్మనస ఏవ బన్ధమోక్షకారణత్వం సదృష్టాన్తమాహ ॥ తస్మాదితి ద్వాభ్యాం ॥ తస్మాన్మనసో-గుణానురక్తాదుక్తవిధసంసృతిచక్రప్రవృత్తే- రననురక్తాచ్చ తత్త్వజ్ఞానోదయా-ద్గుణాగుణత్వస్య గుణాగుణత్వయోః-గుణత్రయసహితత్వతద్రహితత్వయోః-సంసారమోక్షయోరిత్యర్థః “గుణవచనేభ్యో మతుపో లుగిష్ట” ఇతి గుణశబ్దో గుణిపరః-లిఙ్గం హేతుం-అదః ఏతన్మనః-వదన్తి-తథా - పరావరస్య దేవాదిస్థావరాన్తపరావరభావస్య చ- మన ఏవ-లిఙ్గం-వదన్తి-యద్వా-పరావరశబ్దో వ్యుత్క్రమేణ గుణాగుణత్వవిశేషణం-అవరం నికృష్టం, య-ద్గుణసహితత్వం-పరముత్కృష్టం-య-ద్గుణరాహిత్యం-తయో-ర్లిఙ్గ-మ్మన ఇత్యన్వయః॥ తద్వివృణోతి॥ గుణానురక్తమితి॥ గుణశబ్దస్త్రిగుణపరః త్రిగుణానురక్తం-మనః-జన్తో-ర్వ్యసనాయ సంసారాయ-నైర్గుణ్యం తు - అత ఏవ మనః - క్షేమాయ సుఖాయ-ముక్తయే స్యాదిత్యర్థః-నిర్గతం గుణాన్నిర్గుణం--తదేవ నైర్గుణ్యం - చతుర్వర్ణాదేరాకృతిగణత్వాత్స్వార్థే ష్యఞ్ - మనసో మలినత్వే విమలత్వే చ దృష్టాన్తమాహ॥ యథేతి॥ ఘృతవర్తిం ఘృతావసిక్తాం వర్తిం- అశ్నన్ వ్యాప్నువన్ - సధూమాం-శిఖాం-భజతే-అన్యథా ఘృతానవసిక్తవర్తిగతః-స్వం-పదం రూపం ధూమానావిలం-భజతే-తథా-గుణకర్మానుబద్ధం గుణానుసారిభిః పుణ్యాపుణ్యకర్మభిః -కలుషితం-మనః ప్రదీపస్థానీయం-శిఖాస్థానీయాః ధూమతుల్యరాగద్వేషాద్యావృతా వృత్తీ-ర్భజతే-అన్యత్ర గుణత్రయేణాకాలుష్యే సతి-తత్త్వం స్వస్వభావం సత్త్వప్రచురతాం, శ్రయతే ప్రాప్నోతి॥ యద్వా॥ తత్త్వం శ్రయతే తత్త్వావభాసస్తదా స్యాదిత్యర్థః * ॥౮॥౯॥ * గుణకలుషస్య మనసో వృత్తీః ప్రపఞ్చయతి॥ ఏకాదశేత్యాదినా॥ మనస-ఏకాదశ వృత్తిర్వృత్తయ-ఆసన్-తాః కా ఇత్యత్రాహ॥ ఆకూతయః కర్మేన్ద్రియాణాం వ్యాపారవిషయాః పఞ్చ క్రియాకారాః - ధియః జ్ఞానేన్ద్రియద్వారేణ పఞ్చ వృత్తయో జ్ఞానాకారాః-ఏతా దశ సద్వారకాః- అహంమమాద్యభిమానరూపా త్వద్వారికైకా సంభూయైకాదశ-హే వీర-తాసాం వృత్తీనాం - భూమీర్విషయాః - మాత్రాణి పఞ్చ కర్మాణి పఞ్చ-పురమిత్యేక-మితి సంభూయైకాదశ- ఇతి వదన్తి తత్త్వవిదః త

---

౫ ॥ శ్లో × పా ॥ సహాతనోతి

తన్మాత్రాణిగన్ధాదీని - జ్ఞానాకారాణాంవృత్తీనాంవిషయాః - కర్మాణితువిసర్గాదీనిక్రియారూపాణాం పురంత్వభిమానరూపాయాః-ఇతివివేకః-పురమత్రశరీరం-తస్యాహంమమాభిమానవిషయత్వాత్ ❁ ॥౧౦॥ ❁ జ్ఞానకర్మేన్ద్రియవ్యాపారవిషయమాత్రాణికర్మాణిచప్రపఞ్చయతి ॥ గన్ధేతి ॥ గన్ధః ఘ్రాణేన్ద్రియవృత్తివిషయః-రూపంచక్షురిన్ద్రియవృత్తివిషయః-స్పర్శస్త్వగిన్ద్రియవిషయః - రసోరసనేన్ద్రియవిషయః - శ్రవశ్శబ్దః శ్రోత్రేన్ద్రియవిషయః- ఏవంపాయూపస్థపాదవాక్పాణివృత్తీనాంక్రమేణవిసర్గాదయః పఞ్చవిషయాః -తత్రవిసర్గః పురీషోత్సర్గః, రతిస్సంభోగః- ఆర్తిర్గమనం- అభిజల్పోభాషణం-శిల్పః ఆదానాదిః -గన్ధాదయః - పఞ్చజ్ఞానేన్ద్రియద్వారామనోవృత్తీనామేవవిషయాః-తథావిసర్గాదయః కర్మేన్ద్రియద్వారామనోవృత్తీనామేవపఞ్చానాంపఞ్చవిషయాఇతివివేకః - పురస్యాభిమానవిషయత్వప్రకారమాహ॥ ఏకాదశమితి॥ స్వీకరణం - మమేదంశిరః మమాయంహస్త ఇత్యాద్యభిమానేనస్వీకరణం-స్వీకార్యం శరీరమభిమానస్యవిషయః-తమేకాదశంవదన్తి - అయమర్థః - శరీరమభిమానస్యనజ్ఞేయతయాగన్ధాదివద్విషయః-నాపికార్యతయావిసర్గాదివత్ -కింతు మమేతిస్వశేషతయాస్వీకార్యత్వేనవిషయఇతివివేకినామేవశరీరమభిమానవిషయఇతితదభిప్రాయేణస్వీకరణం మమాభిమానస్యవిషయత్వేనోక్తం - అవివేకినాంతుశరీరమహదభిమానవిషయఇతితదభిప్రాయేణాహ ॥ శయ్యామహంద్వాదశమేకమాహురితి-యేకేచిత్ -అహం అహంకారః - అనాత్మన్యాత్మతాదాత్మ్యాభిమానరూపః- స్తం - ద్వాదశీంవృత్తిం-తస్యాం విషయభూతాం-శయ్యాంశరీరంద్వాదశంవిషయంచాహురిత్యర్థః-జీవోయతస్స్వస్వరూపవ్యామోహేనశరీరేశేతేవసతీతిశరీరం-శయ్యాశబ్దేనోచ్యతే-నను-గన్ధాదీనాంతద్విషయజ్ఞానానాంచవృత్తిరూపాణాంభేదాద్విషయవిషయిభావఉపపన్నః - విసర్గాదీనామేవకర్మేన్ద్రియవృత్తిత్వాత్తేషామేవపునస్తద్విషయత్వమనుపపన్నమితిచేన్న - విసర్గాదీనాంక్రియాత్మకత్వేన క్రియాయాశ్చఫలవ్యాపారభేదేనద్వైవిధ్యాత్ -తత్రవ్యాపారాంశస్యవృత్తిత్వంఫలాంశస్య

ణి పురంచ తాసాం వదన్తి చైకాదశ వీరభూమీః ॥ ౧౦ ॥ గన్ధాకృతిస్పర్శరసశ్రవాంసి విసర్గరత్యర్త్యభిజల్పశిల్పాః। ఏకాదశం స్వీకరణం మమేతి శయ్యామహం ద్వాదశమేక ఆహుః ॥ ౧౧ ॥ ద్రవ్యస్వభావాశయకర్మకాలైరేకాదశామీ మనసో వికారాః। ❁ సహస్రశశ్శతశః కోటిశశ్చ క్షేత్రజ్ఞతో న మిథో న స్వతస్స్యుః ॥ ౧౨ ॥ క్షేత్రజ్ఞ ఏతా మనసో విభూతీర్జీవస్య ❁ మాయారచితాశ్చ నిత్యాః। ఆవిర్హితాః క్వాపి తిరోహితాశ్చ శుద్ధో విచ

విషయత్వమితిభేదాత్ -తథాహ్యుత్సర్గోహిత్యాగో - విశ్లేషస్తద్విషయః- స్తదనుకూలోవ్యాపారోవృత్తిః-ఏవంరత్యాదిష్వపిబోధ్యమ్ ❁ ॥౧౧॥ ❁ ఉక్తానామేకాదశానాంవృత్తీనామవాన్తరభేదైరానన్త్యమాహ॥ ద్రవ్యేతి॥ ద్రవ్యం పృథివ్యాదిభూతపఞ్చకం- తేషామసాధారణోగుణః స్వభావః- తేషాంపరిణామస్వభావోవా- తేషాంవిచిత్రపరిణామహేతుర్వా- ఆశయోవాసనా-కర్మాణిపుణ్యాపాపాని- ఏతైః -పూర్వోక్తాఏకాదశవృత్తిరూపా-మనసో-వికారాః-ప్రథమంశతశః- స్తతస్సహస్రశః తతః కోటిశశ్చ - స్యుః - నైతే వికారాః కేవలస్యమనసః-కింతు క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితస్యైవభవన్తీత్యాహ॥ క్షేత్రజ్ఞత ఇతి ॥ క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితస్యమనసోభవన్తీత్యర్థః - క్షేత్రజ్ఞమనసోరపిపరస్పరాధిష్ఠితయోర్నభవన్తి- కింతు- క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితమనసఏవేత్యాహ॥ నమిథఇతి ॥ తత్రాపినస్వతోభవన్తికింతు కర్మతఇత్యాహ॥నస్వతఇతి॥కర్మాధీనాఇతిభావః క్షేత్రజ్ఞశబ్దోఽత్రజీవపరః - తస్యైవమనోఽధిష్ఠాతృత్వాత్ - సంకోచవికాసవద్ధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయత్వాచ్చ, యద్యప్యత్రప్రకరణే క్షేత్రజ్ఞశబ్దోనారాయణ వాసుదేవభగవదాదిపదసామానాధికరణ్యేన ప్రయుజ్యమానః పరమాత్మపరోఽవగమ్యతే క్షేత్రంజానాతీత్యవయవార్థసౌష్కల్యంచతత్రైవ-తథాప్యత్రజీవపర ఆశ్రయణీయః ఉక్తయుక్తేః,, క్షేత్రజ్ఞ ఏతామనసోవిభూతీః క్షేత్రజ్ఞ ఆత్మాపురుషః పురాణ ,, ఇత్యత్రతుపరమాత్మపరః, యద్వా, అత్రాపి క్షేత్రజ్ఞశబ్దః పరమాత్మపర ఏవ-తస్యసర్గోపాదానతయాచిదుపాదానత్వాచ్చేతనద్వారాతద్ధర్మభూతజ్ఞానసంకోచవికాసాశ్రయత్వాజ్జీవద్వారామనోఽధిష్ఠాతృత్వసంభవాచ్చ ,, అధిష్ఠానంతథాకర్తాకరణంచపృథగ్విధమ్। వివిధాశ్చపృథక్చేష్టా దైవంచైవాత్రపఞ్చమ,, మితి, ప్రయోజకతయాదైవస్యపరమాత్మనోఽపిసర్వత్రాన్వయస్మరణాచ్చ ❁ ॥౧౨॥ ❁ తదేవంమనసోగుణత్రయానురాగానురాగాభ్యాంబన్ధకత్వమోచకత్వే - గుణోపరక్తస్యమనసః క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితస్యవృత్తయశ్చ - విహితాః- ఏవమచిత్తత్త్వంనిరూపితం ॥ ఇదానీంచేతనతత్త్వంనిరూపయిష్యన్ తావత్ప్రధానభూతం పరమాత్మతత్త్వంశోధయతి॥ క్షేత్రజ్ఞ ఇత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ అత్ర క్షేత్రజ్ఞశబ్దోనజీవపరః-కింతుపరమాత్మపరః-జీవస్యేతిపృథఙ్నిర్దేశాత్ -అశుద్ధక

౧౩శ్లో ❁ పా॥ మాయారచితస్యనిత్యాః.

ర్మకర్తుః-తత్ఫలభోక్తుశ్చ-జీవస్య-మనసః- జీవాధిష్ఠితస్యమనసః-మాయారచితాఃప్రకృతిమూలాః- ఏతాఃఉక్తాః-విభూతి ర్వృత్తిపిస్తారాః- నిత్యాః ప్రవాహతోనిత్యాః, క్వచిజ్జాగ్రదవస్థాయామావిర్భూతాః-క్వాపిసుషుప్తౌ-తిరోభూతాశ్చ- క్షేత్రజ్ఞఃపరమాత్మా-శుద్ధఃవృత్త్యాద్యుత్తసుఖదుఃఖాదిరూపమాలిన్యరహితఏవ - విచష్టేపశ్యతి-తథాచశ్రుతిః‘‘తయోర న్యఃపిప్పలంస్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతి’’ ఇతిమాయారచితస్యేతిపాఠే-మనసోవిశేషణం -ప్రకృతిపరిణామరూ పస్యమనసఇతి ॥ ౧౩ ॥ ఏవంకర్మకర్తృతత్ఫలభోక్తృజీవసాక్షితయాతదభోగేనస్వయంప్రకాశమానతయాచవర్త మానః-పరమాత్మేత్యుక్తంభవతి-పునః-ప్రకృతిపురుషయోరసంభావితధర్మవిశేషైస్తంవిశినష్టి॥ క్షేత్రజ్ఞ ఇతి॥ అనేనా చేతనవ్యావృత్తిఃజీవవ్యావృత్తిశ్చ - నహిజీవఃక్షేత్రంయాదృగ్యత్స్వరూపంతథాజానాతి-కింతునుమేదమితిసామాన్యా కారేణ- ఆత్మాప్రకృతిపురుషయోరన్తః - ప్రవిశ్యనియన్తృత్వేనధారకః - పురాణఃపురుషఃజగదాదికారణతయావర్తమా నఃపురుషః - సాక్షాత్స్వప్రకాశస్వరూపః - స్వయంజ్యోతిష్ట్వంజీవేఽతిప్రసక్తమితితద్వ్యావాసాయసాక్షాదిత్యుక్తం- సాక్షాదపరోక్షం - స్వయంజ్యోతిః - నహిజీవస్వరూపంమనఆదిభ్యోపివిక్తంబద్ధావస్థాయామపరోక్షత్వేనావభాసతే- ముక్తావస్థాయామపితదవభాసస్య పరమాత్మప్రసాదాయత్తత్వాన్నిరుపాధికసాక్షాత్స్వయంజ్యోతిష్ట్వమస్యైవాత్రాభి ప్రేతత్వాత్ -నిత్యసిద్ధానామపితథాత్వస్య పరమాత్మనోనిత్యేచ్ఛాయత్తత్వేననిరుపాధికత్వాభావాత్ - అజఃస్వరూప తఃస్వభావతోవాఉత్పత్త్యాదివికారరహితః - అనేనస్వరూపస్వభావాభ్యాముత్పత్తిమతోఃప్రకృతిపురుషయోర్వ్యావృత్తిః - జీవస్యాపిజ్ఞానవికాసరూపస్వభావోత్పత్తేస్సత్త్వాత్ -పరేషాంబ్రహ్మాదీనామపి-ఈశ్వరః- దేవతావిశేషనిశ్చయా యోక్తంనారాయణోభగవాన్వాసుదేవఇతి-నారంజీవసమూహ- స్తస్యాయనంప్రాప్యంప్రాపకఆధారశ్చేత్య-యం నారాయణశబ్దోయోగరూఢిభ్యాంవిష్ణావేవాసాధారణః - అత్రనిర్వచనానిపూర్వమేవోపన్యస్తాని - ఏవంవాసుదేవశబ్దో పి‘‘వసన్తియత్రభూతానిభూతాత్మన్యఖిలాత్మని’’ ఇతితత్రైవనియతస్సర్వతేభగవచ్ఛబ్దోఽపి-భగవత్పరాశరాదిభిః‘‘

ష్టేహ్యావిశుద్ధకర్తుః ॥ ౧౩ ॥ క్షేత్రజ్ఞఆత్మా పురుషఃపురాణస్సాక్షాత్స్వయంజ్యోతిరజఃపరేశః । నారాయ
ణో*భగవాన్వాసుదేవస్స్వమాయయాఽఽత్మన్యవధీయమానః॥ ౧౪ ॥ యథాఽనిలస్థావరజఙ్గమానామా
త్మస్వరూపేణనివిష్టఈష్టే । ఏవంపరో*భగవాన్వాసుదేవఃక్షేత్రజ్ఞఆత్మేదమనుప్రవిష్టః ॥ ౧౫ ॥ నయావదే
తాంతనుభృన్నరేన్ద్రవిధూయమాయాంవయునోదయేన । విముక్తసఙ్గోజితషట్సపత్నో వేదాత్మతత్త్వం
భ్రమతిహతావత్ ॥ ౧౬ ॥ నయావదేతన్మనఆత్మలిఙ్గంసంసారతాపావపనంజనస్య । యచ్ఛోకమోహామ

సంభర్తాచతథాభర్తే’’ త్యాదిభిరక్షరశస్సముదాయరూపేణచతత్రైవనియతస్సర్వతః - నన్వాత్మతయాసర్వవ్యాపక శ్చేత్కథమదర్శనమతఆహ॥ స్వమాయయా-స్వాధీనమాయయా-ఆత్మని జీవే-ఆర్షత్వాత్సప్తమ్యాలుక్ ‘‘పరమేవ్యోమన్’’ దివత్ వ్యవధీయమానః తిరోధీయమానః-ప్రకృతివశగైర్ద్రష్టుమశక్యఇత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ నప్రకృతపరవశైర్దుర్దర్శత్వ మాత్రేణసర్వవ్యాపకత్వభఙ్గః - కింతువాయువదదృశ్యఏవసర్వవ్యాపకతయానియమయతీత్యాహ ॥ యథేతి॥ యథా-అని లోవాయు-రాత్మస్వరూపేణస్వేనరూపేణ-చరాచరభూతానామన్తఃప్రవిష్టఃఈష్టేప్రేరయతి- ఏవం - క్షేత్రజ్ఞఃపర మాత్మా-భగవాన్వాసుదేవోఽపి-ఇదంజగచ్చేతనాచేతనాత్మకమన్తర్నియన్తృతయాప్రవిష్టః - భగవతోనియమనంవ్యా ప్తిద్వారాప్రేరకతయాచేత్యనిలదృష్టాన్తతస్సిద్ధమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఏవంప్రకృతిపురుషవిలక్షణంపరమాత్మరూపముపదిశ్య తదుపాసనయాతత్సాక్షాత్కారాపన్నజ్ఞానపర్యన్తంసంసారోననివర్తతఇత్యాహ ॥ నేతి ॥ హేనరేన్ద్ర-తనుభృద్దేహీ- వయునోదయేనజ్ఞానోదయేన-యావ-దేతాం-మాయామహంమమాభిమానరూపాం-విధూయనిరస్య - వియుక్తస్సఙ్గోదే హగేహాదిషుయేన-జితాఃషట్సపత్నాఃశత్రవోమనసాసహషడిన్ద్రియరూపాఃయేన, తథాభూతస్సన్నాత్మనఃపరమా త్మన-స్తత్త్వంయాథాత్మ్యం-నవేద-తావ-దిహసంసారే-భ్రమతి ॥ ౧౬ ॥ కదాఽయంతనుభృదాత్మతత్త్వంవేదే త్యత్రాహ॥ నేతి ॥ యావదేతత్-జనస్య - సంసారతాపానామాధ్యాత్మికాదీనా-మావపనంక్షేత్రం- ఆత్మనోజీవస్య-లిఙ్గం పూర్వోక్తరీత్యాసంసృతిముక్త్యోఃకారణం-మనో-యావ-చ్ఛోకాదికం -మమతాంచ-నవిధత్తే-తదా-వేద-యద్వా-యా వచ్ఛోకాదికంవిధత్తేతావన్నవేదేత్యన్వయః-తత్ర - మోహః-ప్రమాదః-ఆమయోరోగః-వైరానుబన్ధఃవైరపూర్వకాను స్మరణం -శోకాదీనాంసమాహారద్వంద్వః, యద్వా-శోకాదిరూపమనుబన్ధం ‘‘అనుబధ్యతేపృష్ఠతస్సంబధ్యతఇత్యనుబ న్ధః-అగ్రతోమమతాం-తత్పృష్ఠభాగేనశోకాదికంచ-యావన్నవిధత్తఇత్యర్థః-కదేదంమనశ్శోకాద్యవిధాయకమితిచేత్- యదాగుణానుపరక్తం- కదాచగుణానుపరక్తమితిచేత్ ‘‘ ఆహారశుద్ధౌసత్త్వశుద్ధిః’’రిత్యాద్యుక్తసాత్త్వికాహారసత్క్రియ

యాదిభిస్సత్వప్రచురమిత్యన్యదేతత్ * ॥౧౬॥ * తస్మాదేనమన్తఃకరణరూపం-భ్రాతృవ్యం సహజశత్రుం-ఉపేక్షయా-అనిగ్రహేణ-అత్యన్త-మేధితం సంవృద్ధం - అతఏవ, అదభ్రం అనల్పం వీర్యం సంసారయితృత్వరూపం యస్య-అవ్యళీకమప్రియకారిణం-తత్ర హేతుః-ఆత్మమోషం ఆత్మాపహారిణం -త్వమప్రమత్తః - గురోర్హరేః గురురేవ హరిస్తస్య-చరణోపాసనమేవాస్త్రం యస్య-తథాభూతస్సన్-జహి-ఘాతయ-సదాచార్యసేవాదిప్రణాడ్యా స్వవశీకుర్విత్యర్థః * ॥౧౭॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః. * * * * * * * * * *

ఏవం బన్ధమోక్షకారణే పరమాత్మస్వరూపే చోపదిష్టే దేహాత్మనోరన్యోన్యభేదం జిజ్ఞాసుః ప్రణత్యా తదుక్త్యభినన్దనేన చ తం ప్రసాదయన్ పృచ్ఛతి రహూగణః ॥ కారణవిగ్రహాయ, కారణస్య పరమాత్మనో, విగ్రహాయ శరీరభూతాయ, యద్వా మాదృశలోకరక్షణకారణేన విగ్రహో దేహో యస్య తస్మై " ఆచార్యదేవో భవ-దేవమివాచార్యముపాసీత, ఆచార్యం మాం విజానీయాత్ " ఇతి శాస్త్రార్థానుసన్ధానకృతేశ్వరభావేనైవముక్తం, స్వరూపానుసన్ధానేన, తుచ్ఛీకృతో నిరస్తో, విగ్రహో విరోధః కృతాపరాధేష్వపి మాదృశేషు, యస్య, అవధూతైః సర్వైః పరిధాన్యవేషః, ద్విజబన్ధోర్లిఙ్గేన వేషేణ, నిగూఢో, నిత్యానుభవః నిత్యస్య పరమాత్మనోఽనుభవో, యేన, తతోఽవధూతశబ్దేన కర్మధారయః, ఏవంభూతాయ, తుభ్యం, నమః * ॥౧॥ జ్వరరూప, ఆమయో రోగ, స్తేనా, ర్తస్య పీడితస్య, యథా, సత్ విశుద్ధ, మగదమౌషధం, యథా వా నిదాఘేన గ్రీష్మతాపేన-తప్తస్య-హిమామ్భః-పీడానివర్తకం తాపనివర్తకం చ-తథా-హే బ్రహ్మన్-కుత్సితో-యో-దేహః-తస్మిన్-అనాత్మని ఆత్మాభిమానః-స ఏవాహిస్సర్ప - స్తేన-విశేషేణ దష్టా-దృష్టిః వివేకలక్షణా-యస్య-తస్య మమ-తే తవ-వచః-అమృతతుల్యమౌషధమ్ * ॥౨॥ * తస్మాద్భవన్తం ప్రతి-మమ-సంశయార్థం సంశయనివృత్త్యర్థం - అర్థశబ్దోఽత్ర నివృత్తివాచీ మశకార్థో ధూమ ఇతివత్-పశ్చాత్-ప్రక్ష్యామి అధునా తు యత్-త్వయా-ఉక్తం - తథా-అధ్యాత్మయోగేన గ్రథితం-అతో-దుర్బోధం-సుబోధం యథా స్యాత్తథా కౌతూహలచేతసః - కౌతూహలశబ్దస్తద్యుక్తపరః - కౌతూహలయుక్తం చేతో యస్య - తస్య, మే మహ్యం - మాఖ్యాహి కథయ * ॥౩॥ * తత్ర దుర్బోధమర్థమనువదతి ॥ యదాహేతి॥ హే యోగేశ్వర-భవాన్- ప్రత్యక్షాదిభిర్దృశ్యమానం-యత్-క్రియాఫలం స్వేదశ్రమాదికం-సద్వ్యవహారమూలం అబాధితవ్యవహారహేతుకం ఉరుపరిశ్రాన్తోఽసీత్యబాధితవ్యవహారస్య మూలం న హి భవతి ఇతి-యత్-భవాన్-ఆహ, - అముష్మిన్ అత్ర-మే మనః, అజ్ఞాసాముఖేన-తత్త్వవిమర్శనాయ భ్రమతే భ్రామ్యతి క్లిశ్యతి * ॥౪॥ * తత్ర క్రియాఫలస్యాబాధితవ్యవహారమూలత్వం భవతు-న హి స్థౌల్యకార్శ్యాదివ్యవహారస్య స్వరూపేణాసత్యత్వముక్తం - దేహవిషయస్య తస్యాబాధితత్వాత్-కింత్వాత్మని యద్భవతా పరిశ్రాన్తోఽసి నాతిపీవా శస్త్రాఽధిగోప్తా న్యసతి రితి వ్యవహృతం-తద్బాధితమిత్యుచ్యతే-న చ మదీయో వివ్యవహారశ్శరీరవిషయ ఏవేతి న బాధితత్వం-అహంత్వంశబ్దయోరాత్మవిషయత్వాత్ - అభిముఖే తత్ప్రతిసంబన్ధిని ప్రత్యగ్వస్తుని చ చేతన ఏవ తయోర్వ్యుత్పత్తేః- అచేతనవిశిష్టాభిముఖాదిచేతనవిషయత్వేఽపి విశేష్యాంశే స్థౌల్యాదేర్బాధితత్వాదితి వదన్ దేహాత్మనోరత్యన్తభేదమాహ బ్రాహ్మణః॥ అయమితి॥ హే పార్థివ-యః-పార్థివః-పృథివ్యా వికారః-స ఏవ-కస్య హేతోః కస్మాచ్చిత్కారణాత్-పృథివ్యాం-చలన్- అయం భారవాహకాదిః-జనో-నామప్రసిద్ధః- యస్తు న చలతి-స పాషాణాదిరిత్యేతావానేవ భేదః - కస్య హేతోరిత్యనేన కశ్చిజ్జీవస్య కర్మవిశేష ఏవ తచ్ఛబ్దః కస్య చరాచరత్వయోర్హేతురిత్యభిప్రేతం-త

యో రాగలోభవైరానుబన్ధం మమతాం విధత్తే ॥౧౬॥ భ్రాతృవ్యమేనం త్వమదభ్రవీర్యముపేక్షయాఽధ్యేధితమప్రమత్తః । గురోర్హరేశ్చరణోపాసనాస్త్రో జహి వ్యలీకం స్వయమాత్మమోషమ్ ॥౧౭॥ * * * * * * * * * * * * * * ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః. * * * * * * * * *

రహూగణ ఉవాచ ॥ నమో నమః కారణవిగ్రహాయ స్వరూపతుచ్ఛీకృతవిగ్రహాయ। నమోఽవధూతద్విజబన్ధులిఙ్గనిగూఢనిత్యానుభవాయ తుభ్యమ్ ॥౧॥ జ్వరామయార్తస్య యథాఽగదం సన్నిదాఘతప్తస్య యథా హిమామ్భః । కుదేహమానాహివిదష్టదృష్టేర్బ్రహ్మన్వచస్తేఽమృతమౌషధం మే ॥౨॥ తస్మాద్భవన్తం మమ సంశయార్థం ప్రక్ష్యామి పశ్చాదధునా సుబోధమ్ ।అధ్యాత్మయోగగ్రథితం తవోక్తమాఖ్యాహి కౌతూహలచేతసో మే ॥౩॥ యదాహ యోగేశ్వర దృశ్యమానం క్రియాఫలం సద్వ్యవహారమూలమ్ । న హ్యఞ్జసా తత్త్వవిమర్శనాయ భవానముష్మిన్ భ్రమతే మనో మే ॥౪॥ బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ అయం జనో నామ చలన్ పృథివ్యాం యః పార్థివః పార్థివ కస్య హేతోః । తస్యాపి చాఙ్ఘ్ర్యోరధి గుల్ఫజఙ్ఘాజానూరుమధ్యోరశిరోధరాం

స్యాపి పృథివీవికారస్యాపి అఙ్ఘ్ర్యోః పాదయోః-ఉపర్యుపరి-గుల్ఫాదయః- ఉరస్స్తనాగ్రం వక్షః-శిరోధరా గ్రీవా అంసౌ స్కన్ధౌ * ॥ ౫ ॥ *అంసే చ-దారుమయీ-శిబికా-తస్యాం చ, సౌవీరాణాం-రాజేత్య-పదేశః అపదిశ్యత ఇత్యపదేశః వ్యవహర్తవ్యః - ఆస్తే -సౌవీరరాజేతి వ్యపదేశో వ్యవహారో యస్య స మాం సమ్పృష్టః ఆస్త ఇత్యనేన-యస్మిన్ సౌవీరరాజ ఇతి వ్యపదేశే-భవాన్ స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ పరతో వ్యతిరిక్తోఽపి భవాన్-నిరూఢతాదాత్మ్యాభిమానః-సిన్ధుషు దేశేషు-రాజాఽస్మీతి దుర్మదేనాన్ధస్సన్, అనేనాత్మని రాజత్వబుద్ధిర్భ్రాన్తిరిత్యుక్తమ్ * ॥ ౬ ॥ *అత్యన్తం కష్టేన వాహనాదిజనితదుఃఖేన-దీనా-నత ఏవ, శోచ్యాన్, ఇమాన్, విష్ట్యా బలాత్, నిగృహ్ణన్, నిరనుగ్రహః-నిర్ఘృణో, వర్తసే, అనేనాత్మని రాజత్వబుద్ధిప్రయుక్తనిగ్రహాదికర్తృత్వస్య చ స్వరూపప్రయుక్తత్వబుద్ధిర్భ్రాన్తిరిత్యుక్తం - జనస్య, గోప్తా రక్షకోఽస్మీతి, వికత్థమానః-స్త్వం, వృద్ధసభాసు దేహాత్మవివేకేషు-న శోభసే, యతో-ధృష్టః దేహాత్మభ్రాన్త్యా ఉద్వృత్తః * ॥ ౭ ॥ *అస్థిరేషు స్థిరత్వబుద్ధిశ్చ భ్రాన్తిరితి దర్శయితుమస్థిరత్వమాహ॥ యదేతి ॥ చరాచరాత్మకస్య దేహజాతస్య-ప్రభవముత్పత్తిం-నిష్ఠాం నాశం చ-క్షితౌ భూమ్యామేవ, విదామ, క్షితిశబ్దో బ్రహ్మాణ్డపరః "స భూమిం విశ్వతో వృత్వా" ఇతి శ్రుతిప్రయోగాత్, ఉత్పత్తివినాశౌ క్షితావేవ పశ్యామః, అస్థిరత్వం పశ్యామ ఇతి భావః-తత్తస్మాదస్థిరత్వాత్-నామతః దేహాత్మభ్రాన్తిమూలాత్ త్వదుక్తినామ్నో-దన్యత్, సత్క్రియయా అబాధితవ్యవహారేణానుమేయం, వ్యవహారస్యాత్మని రాజత్వాదివ్యవహారస్య, స్థౌల్యాదివ్యవహారస్య చ-మూలం, నిరూప్యతాం-తన్న కించిదప్యస్తి, ఉక్తత్రివిధభ్రాన్తిమూలత్వాదిత్యర్థః * ॥ ౮ ॥ *క్షితావేవోత్పత్తివినాశౌ చరాచరస్య విదామ ఇత్యనేన క్షితేస్తు నిత్యత్వం ప్రతీతం, తన్నిరాసయన్నాహ॥ ఏవమితి॥ అసన్నిధానం-అసతామనిత్యానాం కార్యాణాం-నిధానం లయస్థానం, యత్, క్షితిశబ్దవృత్తం క్షితిశబ్దస్య వృత్తం వృత్తిర్యస్మిన్, క్షితిశబ్ద-

---

సాః ॥ ౫ ॥ అంసే చ దార్వీ*శిబికా చ యస్యాం సౌవీరరాజే*త్యపదేశ ఆస్తే । యస్మిన్భవాన్రూఢనిజాభిమానో రాజాఽస్మి సిన్ధుష్వితి దుర్మదాన్ధః ॥ ౬ ॥ శోచ్యానిమాంస్త్వమతికష్టదీనాన్విష్ట్యా నిగృహ్ణన్నిరనుగ్రహోఽసి । జనస్య గోప్తాఽస్మి వికత్థమానో న శోభసే వృద్ధసభాసు ధృష్టః ॥ ౭ ॥ యదా క్షితావేవ చరాచరస్య విదామ నిష్ఠాం ప్రభవం చ నిత్యమ్ । తన్నామతోఽన్యద్వ్యవహారమూలం నిరూప్యతాం సత్క్రియయాఽనుమేయమ్ ॥ ౮ ॥ ఏవం నిరుక్తం క్షితిశబ్దవృత్త*మసన్నిధానం పరమాణవో యే । అవిద్యయా*మనసా కల్పితాస్తే యేషాం సమూహేన కృతో విశేషః ॥ ౯ ॥ ఏవం కృశం స్థూలమణుర్బృహద్యదసచ్చ సజ్జీవమజీవమన్యత్ । ద్రవ్యస్వభావాశయకాలనామ్నా బుద్ధ్యాఽజయాఽవేహి కృతం ద్వితీయమ్ ॥ ౧౦ ॥ జ్ఞానం విశుద్ధం పరమార్థమేక

వాచ్యం-తదప్యేవం అనిత్యం నిరుక్తం దర్శితం, యత్ర దేహాద్యుత్పత్తిస్సా క్షితిరప్యనిత్యేత్యర్థః- భూమేరనిత్యత్వజ్ఞాపనాయ తత్రావయవవిభాగమవయవానాం చానిత్యత్వమాహ ॥ పరమాణవ ఇతి॥ యే, పరమాణవః భూతసూక్ష్మాణి, యేషాం పరమాణూనాం, సమూహేన, విశేషః కృతః భూమణ్డలం కృతం- తే పరమాణవః-మనసా, అధిష్ఠాతుః ఈశ్వరస్య సంకల్పేన అవిద్యయా ప్రకృత్యా, కల్పితాః - ఈశ్వరాధిష్ఠితప్రకృతిపరిణామరూపత్వాదనిత్యా ఏవేతి భావః-యద్వా - యే పరమాణవోఽనిత్యాస్తే, మనసా అవిద్యయా, కల్పితాశ్శరీరాకారేణ సంహతాస్త ఏవాహం మమేత్యవిద్యయా ఆత్మత్వేన కల్పితా ఇత్యర్థః - వేదాన్తార్థోపబృంహణపరేఽస్మిన్ప్రబన్ధే పరమాణుకారణవాదాయోగాద్వైశేషికాదిభిస్తేషామవిద్యాకల్పితత్వానభ్యుపగమాచ్చ యథోక్త ఏవార్థః - అసన్నిధానాదిత్యపి పాఠో దృశ్యతే-తత్ర, అసత్సు అనిత్యేషు స్వకారణభూతేషు భూతసూక్ష్మేషు-నిధానాల్లయాత్, క్షితిశబ్దవృత్తమప్యనిత్యమిత్యర్థః * ॥ ౯ ॥ *శరీరస్యాత్మనోఽన్యత్వం నిగమయన్ స్థౌల్యాదికం తద్గతమేవేత్యాహ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం కార్శ్యాదిగుణయుక్తం-సదసదాత్మకం కార్యకారణాత్మకం-ఉత్కృష్టాపకృష్టాత్మకం వా-సజీవనిర్జీవభేదభిన్నం - చరాచరాత్మకం, ద్వితీయం ఆత్మనో భిన్నం, శరీరం ద్రవ్యాదినామ్నా, అజయా ప్రకృత్యా-కృతమితి, బుద్ధ్యా, నిపుణయా, అవేహి-తత్ర, ద్రవ్యం పృథివ్యాదిపఞ్చభూతజాతం, స్వభావః, తేషాం పరిణామస్వభావః, ఆశయోఽన్తఃకరణం-వాసనా వా, కాలస్సత్త్వాదిగుణక్షోభకః-ద్రవ్యాదీనాం ప్రకృతిప్రపఞ్చత్వాద్ద్రవ్యాదినామ్నేత్యుక్తమ్ * ॥ ౧౦ ॥ *ఏవం దేహస్యానాత్మత్వముక్తం, అథాత్మస్వరూపం శోధయతి ॥ జ్ఞానమితి॥ జ్ఞానమితి జడాత్మవాదవ్యుదాసః, విశుద్ధం స్వతః కర్మసంబన్ధరహితం, రాగాదిదోషరహితం వా, పరమార్థం పురుషార్థభూతం, ఏకం సర్వత్ర జ్ఞానైకాకారం - అనన్తరం న బహిః, అన్తర్బహిః ప్రదేశభేదరహితం-నిరవయవత్వాత్ - బ్రహ్మ గుణతో వ్యాపకం,

---

౯ * పా॥ అసన్నిధానాత్పరమాణవో యే

సత్యంనిత్యం-ప్రత్యక్స్వస్మైభాసమానంప్రశాన్తం , అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యూర్మిషట్కరహితం, సాంఖ్యమతవ్యావృత్త్యర్థంబ్రహ్మాత్మకత్వం సామానాధికరణ్యేనాహ-భగవచ్ఛబ్దసంజ్ఞం వాసుదేవమితి , భగవచ్ఛబ్దస్సంజ్ఞాయస్యసఃభగవచ్ఛబ్దసంజ్ఞః ,, తత్రపూజ్యపదార్థోక్తిపరిభాషాసమన్వితః । శబ్దోఽయంనోపచారేణహ్యన్యత్రహ్యుపచారతః,,ఇత్యుక్తరీత్యా భగవచ్ఛబ్దోయత్రవాసుదేవేముఖ్యవృత్త , స్తం,వాసుదేవంవాసుదేవాత్మకం,వదన్తికవయఃఆత్మయాథాత్మ్యవిదోవదన్తి-అత్రవిశుద్ధంపరమార్థమిత్యాదివిశేషణైరచేతనశరీరవ్యావృత్తిః-వాసుదేవాత్మకత్వకథనేనతత్పూజ్యత్వపాల్యత్వనియామ్యత్వధార్యత్వశేషత్వాదిధర్మైస్తదాశ్రితేభ్యస్తతోవైలక్షణ్యంసూచితమ్ ❁॥౧౧॥❁ ఏవంభూతప్రకృతివిలక్షణస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానంకథంలభ్యేతేత్యపేక్షాయాం-నోపాయాన్తరైః-కింతుమహత్సేవాభగవద్గుణానుశ్రవణాదిప్రణాడ్యైవేత్యాహద్వాభ్యాం ॥ హేరహూగణ - ఏతత్-స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం,మహతాంభాగవతానాం,పాదరజస్సేవాంవినాతపఆదిభిః,స్వమనీషాపూర్వకైర్నయాతినప్రాప్నోతి॥ తత్ర,తపఃకృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిః-అనశనాదిర్వా-ఇజ్యావైదికంకర్మ-నిర్వపణంసత్పాత్రనిక్షేపరూపందానం,గృహంగృహస్థధర్మః-ఛన్దోవేదాభ్యాసః-ఏభిస్తపఆదిభిః-తథాఉపాసితైఃజలాదిభిశ్చ-నయాతీత్యర్థః ❁ ॥౧౨॥ ❁కథంమహత్సేవయాతద్యాతీత్యత్రాహ ॥ యత్రయేషుమహత్సు-గ్రామ్యకథానాంవిఘాతోయస్మాత్సః-ఉత్తమశ్లోకస్యభగవతో-గుణానువాదః-ప్రస్తూయతే-ప్రస్తూయతాంగుణానువాదః-ప్రకృతేకిమాయాతం-తత్రాహ-అనుదినం-నిషేవ్యమాణో-గుణానువాదః-వాసుదేవే-సతీం-మతిం-ముముక్షో-ర్యచ్ఛతి - స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిషయంజ్ఞానంసంపాదయతీత్య

మనన్తరంత్వ*బహిర్బ్రహ్మసత్యమ్।ప్రత్యక్ప్రశాన్తంభగవ*చ్ఛబ్దసంజ్ఞంయద్వాసుదేవంకవయోవదన్తి।
రహూగణైతత్తపసానయాతినచేజ్యయానిర్వపణాద్గృహాద్వా। నచ్ఛన్దసానోతజలాగ్నిసూర్యైర్వినామ
హత్పాదరజోభిషేకమ్ ॥ ౧౨॥ యత్రోత్తమశ్లోకగుణానువాదః ప్రస్తూయతేగ్రామ్యకథావిఘాతః । నిషే
వ్యమాణోఽనుదినంముముక్షోర్మతింసతీంయచ్ఛతివాసుదేవే ॥ ౧౩॥అహంపురాభరతోనామరాజా*విము
క్తదృష్టశ్రుతసఙ్గబన్ధః।*ఆరాధనంభగవతఈహమానో*మృగోఽభవంమృగసఙ్గాద్ధతార్థః ॥ ౧౪ ॥ సా
మాంస్మృతిర్మృగదేహేఽపివీరకృష్ణార్చనప్రభవానోజహాతి । అథోఅహంజనసఙ్గాదసఙ్గోవిశఙ్కమా
నోవివృతశ్చరామి ॥ ౧౫ ॥ తస్మాన్నరోఽసఙ్గసుసఙ్గజాతజ్ఞానాసినైవేహవివృక్ణమోహః। హరింతదీహాకథ
నశ్రుతాభ్యాంలబ్ధస్మృతిర్యాత్యతిపారమధ్వనః ॥ ౧౬ ॥

***

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే,ద్వాదశోఽధ్యాయః

***

బ్రాహ్మణఉవాచ ॥ దురత్యయేఽధ్వన్యజయానివేశితోరజస్తమస్సత్త్వవిభక్తకర్మదృక్ । సఏవసార్థోఽర్థప

ర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ఏవంగృహమేధిసౌఖ్యవైరాగ్యస్యజ్ఞానహేతుత్వమభిధాయవిషయసఙ్గస్యజ్ఞానభ్రంశకరత్వంస్వదృష్టాన్తేనవదన్ ,,కస్త్వంనిగూఢ ,,ఇత్యాదిప్రశ్నస్యోత్తరమాహ॥అహమితిద్వాభ్యాం॥పురాపూర్వస్మిఞ్జన్మని,అహంభరతో,నామప్రసిద్ధః-రాజా - అభూవం-తత్ర,విశేషేణత్యక్తఃదృష్టేష్వైహికసుఖేషుశ్రుతేషుఆముష్మికేషుస్వర్గాదిషుచసఙ్గరూపోబన్ధోయేన-తథాభూతస్సన్-భగవతః - ఆరాధనం-కుర్వాణః-తత్ర-మృగసఙ్గా,దాహతఃవిహతః -ఆరాధనలక్షణోఽర్థోయస్య-తథాభూతః-మృగోఅభవంమృగజన్మప్రాప్తోఽభూవమ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ హేవీర-కృష్ణార్చనప్రభవాభగవదారాధనజా-సాభగవద్విషయాస్మృతి-ర్మృగదేహేఽపి-మాం-నజహాతినాత్యాక్షీత్-కృష్ణార్చనప్రభావవిషయకోవిస్మయః ఆహో ఇతి - అధునా-జనసఙ్గా - ద్విశఙ్కమానః - అతఏవా-సఙ్గః - వివృతఃఅప్రకటః-గృహాద్యప్రవిష్ట -శ్చరామి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁తస్మాత్సఙ్గస్యబన్ధకత్వా-న్నరః-అసఙ్గేషుజ్ఞానిషు-సఙ్గేన-జాతో-యః-జ్ఞానరూపోఽసిఃఖడ్గః-తేన-విశేషేణవృక్ణఃఛిన్నః-స్సఙ్గఃదేహతదనుబన్ధిషుయేన-తథాభూతస్సన్ - అధ్వనఃసంసారాటవ్యధ్వనః -అతిఅత్యన్తం-పారంఅవధిం,హరింభగవన్తం,తదీహాకథనశ్రుతాభ్యాంభగవచ్చేష్టితకథనశ్రవణాభ్యాం - కథనశ్రవణప్రణాడ్యేత్యర్థః-లబ్ధా,స్మృతిఃభగవద్విషయా-యస్యసః-యాతిప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేద్వాదశోఽధ్యాయః .

***

ఏవంతత్త్వం నిరూపితమప్యవిరక్తస్యనప్రతిష్ఠితంభవతీతివైరాగ్యోదయాయసంసారాధ్వానంలోకప్రసిద్ధదుర్గాధ్వత్వేనసంసారమటవీత్వేనచరూపయతి॥దురత్యయేతిత్రయోదశేనాధ్యాయేనబ్రాహ్మణః॥దురత్యయేదురతిక్రమే-అధ్వని

కర్మమార్గే,అజయా-ప్రకృత్యా,నివేశితః-రజస్తమస్సత్త్వై, ర్విభక్తాని-కర్మాణికార్యతయాపశ్యతీతితథా-శుభాశుభమిశ్రరూపకర్మణిదృష్టిమానిత్యర్థః,సఏవసార్థోజీవసమూహః,అర్థపరఃస్వర్గాదిపురుషార్థతయాసక్తః,భవాటవీంయాతికర్మఫలంజన్మప్రాప్నోతీత్యర్థః,శర్మసుఖం,నవిన్దతినలభతే-యథావణిక్సార్థోఽర్థార్జనాయగచ్ఛన్నటవీంయాతితద్వత్ ॥౧॥ యద్యప్యస్యాధ్యాయస్యవ్యాఖ్యానరూపఉత్తరాధ్యాయః ప్రవృత్తస్తథాపిసుఖప్రతిపత్తయేకించిద్వ్యాఖ్యాయతే-హేనరదేవ-యస్యాంభవాటవ్యాం - షడిన్ద్రియనామానః-దస్యవఃచష్టజన్తవశ్చోరాః,కుత్సితస్సన్మార్గానభిజ్ఞః,నాయకఃబుద్ధిరూపోనేతా,యస్యతం,సార్థంజీవసమూహం విలుమ్పన్తిజీవస్యభగవదారాధనరూపంధనంముష్ణంతీత్యర్థః - యత్రభవాటవ్యాం - గోమాయవఃసృగాలతుల్యాఃదారాపత్యాదయః -ప్రమత్తమనవహితం-సార్థకం-స్వార్థికఃకః-త్వంమేభర్తాఽసిపితాఽసీత్యేవంప్రవిశ్యహరన్తి- యథా - ఉరణంమేషంవృకాః-హరన్తి-తద్వత్ "యోఽన్యథాసన్తమాత్మానమన్యథా ప్రతిపద్యతే" ఇత్యుక్తరీత్యా ఆత్మస్వరూపవిస్మారకాహంమమాభిమానజననద్వారా ఆత్మానమపహరన్తీత్యర్థః ॥౨॥ వీరుధోలతాః,తృణానిగుల్మానిచతై, ర్గహ్వరే, అదభ్రకర్మబీజవత్ఫలప్రరోహక్షేత్రభూతేగృహాశ్రమఇత్యర్థః-కఠోరైస్తీవ్రై, ర్దంశైర్మక్షికావిశేషైర్మశకైశ్చ, యథాకశ్చిద్వనేఉపద్రుతోభవతి,తథా-దంశాదిసదృశైఃఖరాజభటాదిభిరుపద్రుతోభవతీత్యర్థః ॥ క్వచిద్గన్ధర్వపురవదస్థిరం - మనుష్యశరీరం స్థిరవత్పశ్యతి-గన్ధర్వాణాంహిపురంనవిద్యతే-తద్వద్దేహస్యాపినిత్యత్వనవిద్యమానమపిపశ్యతీత్యర్థః - క్వాపిక్వాపి-ఆశురయఃఅతివేగో-య-ఉల్ముకాకారోఽగ్రహఃపిశాచ-స్తత్తుల్యంసువర్ణ, ముపాదేయత్వేనప్రపశ్యతీత్యర్థః , అసుహాగోల్ముకగ్రహమిత్యపిపాఠోదృశ్యతే,తత్రిపాఠేఽహాగోల్కాముఖపిశాచతుల్యం పరకీయంసువర్ణముపాదేయత్వేనపశ్యతీత్యర్థః , పిశాచగతోల్కాజ్వలనంప్రకాశార్థం జిఘృక్షన్యథాపిశాచహతోభవతి , ఏవందుర్జనసంబద్ధిసువర్ణంస్వోపకారకత్వబుద్ధ్యాజిఘృక్షన్దుర్జనైరుపహతోభవతీత్యర్థః ॥౩॥ పిపాసతోయద్రవిణాత్మబుద్ధిఃపిపాసావిషయంతోయంపిపాసతోయం-మృగతృష్ణికా-పిపాసాశబ్దస్య "జ్యాపోస్సంజ్ఞాఛన్దసో" రిత్యాగ్నోహ్రస్వః,పిపాసావిషయతోయతుల్యం-ద్రవిణంవిత్తం,తస్మిన్నాత్మబుద్ధిఃస్వబుద్ధిర్యస్యతథాభూతః-క్వచిత్ "నివాసతోయద్రవిణాత్మబుద్ధి" రితిపాఠః-తత్రనివాసాదిష్వాత్మాస్వభావోయస్యాస్సాబుద్ధిర్యస్యేత్యర్థః - అటవ్యాం -ఇతస్తతో-ధావతిభ్రమతి-భోహేరాజన్-వాత్యాచక్రవాతః-తత్తుల్యానారీవాత్యా-వాత్యాయాంప్రమదాయాం-ఉత్థితో-రాగాదిదోషఃపాంసు-స్తేన-ధూమ్రాఃఆవిలాః - దిశఃధర్మమర్యాదాః-రజస్వలేరజోవ్యాప్తే అక్షిణీ యస్యసఃరజోగుణోపహతజ్ఞానస్సన్-నజానాతి - యథాచక్రవాతోత్థితధూళివ్యాప్తనేత్రఃప్రాచ్యాదిదిగ్భాగాన్నజానాతితద్వదిత్యర్థః ॥౪॥ క్వచిదదృశ్యానాం-ఝిల్లీనాంభృఙ్గారికాసంజ్ఞానాంకీటవిశేషాణాం-స్వనేనధ్వనినా-కర్ణయోః-శూలావ్యథాయస్యసః,పరోక్షమప్రియభాషిరిపువాక్యశ్రవణజనితకర్ణవ్యథాయుక్తోభవతి,యథాఽటవ్యాంప్రవిష్టోఽదృశ్యఝిల్లీస్వనవ్యథితకర్ణఇత్యర్థః, తథా - ఉలూకానాం ప్రత్యక్షమప్రియభాషిణాంఘూకసదృశానాంరాజభటాదీనాం-వాగ్భిర్వ్యథితః , అన్తరాత్మామనో-యస్య తథాభూతః-క్వచిద్భవతి-యథాఽరణ్యేఉలూకవాగ్భిర్వ్యథితహృదయోభీతహృదయోభవతీత్యర్థః , క్వచిత్-క్షుధాఅశనాయయా - అర్దితఃపీడితః-అపుణ్యావృక్షాన్ విషవృక్షసదృశాన్ - అనుపకారకానప్రతిగ్రాహ్యధనాన్ పాపిష్ఠాన్జనాన్ శ్రయతేఆశ్రయతి-క్వచిన్మరీచితోయానిమరీచికాజలవత్సుఖాభాసాన్విషయాననుధావతిభోగ్యబుద్ధ్యాఅన్వేషయతి - అభోగ్యం హేయంవిషయమనుధావతీత్యర్థః ॥౫॥ క్వచిద్వితోయాఃజలరహితా - స్సరితఃనదీః - అభియాతి-యథావితోయాసుసరిత్సుపతితస్యగాత్రభఙ్గాత్సద్యోదుఃఖంభవతినచోదకలాభః -తద్వదిహచపరత్రచదుఃఖదాన్ నిష్ఫలాన్పాషణ్డాశ్రమానభియాతి ఆశ్రయతే-క్వచిన్నిరన్నః - పరస్పరం - దాయాదేభ్యోఽన్నాదికం , లషతేవాఞ్ఛతి - పుత్రఃపితృధనమిచ్ఛతిపుత్రార్థమిచ్ఛతిపితానిరన్నకతయేత్య

రఃపరిభ్రమన్భవాటవీంయాతినశర్మవిన్దతి ॥౧॥ యస్యామిమేషణ్ణరదేవదస్యవస్సార్థంవిలుమ్పన్తికునాయకంబలాత్ । గోమాయవోయత్రహరన్తిసార్థకంప్రమత్తమావిశ్య యథోరణంవృకాః ॥౨॥ ప్రభూతవీరుత్తృణగుల్మగహ్వరేకఠోరదంశైర్మశకైరుపద్రుతః । క్వచిత్తుగన్ధర్వపురంప్రపశ్యతిక్వచిత్క్వచిచ్చాశురయోల్ముకగ్రహమ్ ॥౩॥ పిపాసతో†యద్రవిణాత్మబుద్ధిరితస్తతోధావతిభోఅటవ్యామ్। క్వచిచ్చవాత్యోత్థితపాంసుధూమ్రాదిశోనజానాతిరజస్వలాక్షః ॥౪॥ అదృశ్యఝిల్లీస్వనకర్ణశూలఉలూకవాగ్భిర్వ్యథితాన్తరాత్మా । అపుణ్యవృక్షాఞ్ఛ్రయతేక్షుధార్దితోమరీచితోయాన్యభిధావతిక్వచిత్ ॥౫॥ క్వచిద్వితో

---

౪ ॥ శ్లో ॥ పా † నివాసతోయ.

ర్థః, క్వచి-న్నావం దావాగ్నితుల్యం గృహం - అభిమతవిషయశూన్యం దుఃఖదం ఆసాద్య ప్రాప్య, ప్రవిష్టః-అగ్నితప్తః, శోకాతురో-భవతి-క్వచ, యక్షైః యక్షవత్ప్రాణహర్తుమశక్యైః రాజభిః హృతాసురపహృతప్రాణతుల్యధనః, నిర్విద్యతే ఖిద్యతి ❀॥౬॥ ❀తథా-శూరైః రాజభటాదిభిః-హృతం-స్వం ధనం-యస్య సః-క్వచిద్దుఃఖితచిత్తో భవతి, హేనృప, క్వచ-శోచన్విముహ్యన్, కశ్మలం మూర్ఛాం -యాతి-క్వచిచ్చ, గన్ధర్వపురమివాస్థిరం బన్ధువర్గం - ప్రవిష్టః, నిర్వృతవత్సుఖితవత్ ముహూర్తం, మోదతే❀॥ ౭ ॥ ❀క్వచి-న్నగారురుక్షుః పర్వతవద్దురారోహయజ్ఞాదికలాపం విధిత్సుః, కణ్టకైః, శర్కరాభిః సూక్ష్మపాషాణైశ్చ, దుఃఖితచరణో యథా పర్వతమారోఢుం న శక్తస్తథా కణ్టకాదితుల్యైర్విఘ్నైరభిభూతస్సన్ - మహాకర్మ, రోఢుం కర్తుం, మశక్తస్సన్ - విమనా ఇవాస్తే ఆభాస్వరత్వేనావతిష్ఠతే క్వచిచ్చ -క్షణేక్షణే, అభ్యన్తరవహ్నినా జాఠరాగ్నినా, అర్దితః పీడితః - జనాయ కళత్రాదీన్ప్రతి, క్రుధ్యతి-యతోఽయం కౌటుమ్బికః ❀॥౮॥ ❀క్వచి-దయం జనః, అజగరాహినా అజగరాఖ్యసర్పతుల్యయా నిద్రయా-నిగీర్ణో గ్రస్తః-కించిదపి-నావైతి నవేత్తి-యథా-విపినే అరణ్యే - అపవిద్ధస్త్యక్తశ్శవ ఇవ - క్వచి,ద్దన్దశూకైః సర్పతుల్యైః-హింస్రైర్దుర్జనై-ర్దష్టః పీడితః-అన్ధో లుప్తవివేకః, అన్ధకూపే మోహే-శరీరదుఃఖే వా-పతితః-తమిస్రే దుఃఖే శేతే❀॥ ౯ ॥ ❀కదాచిత్-క్షుద్రరసాన్ అల్పసుఖజనకాన్-పరదారధనాదిరూపా,న్విచిన్వన్ అన్వేషయన్ - తన్మక్షికాభిస్తత్తద్విషయాభిమానిభిః-యోషాస్వామ్యాదిభిః, వ్యథితస్తాడితః-విమానోఽవజ్ఞాతో-భవతి-కథంచిత్తత్రాతిక్లేశేన- ప్రతిలబ్ధమానః ప్రాప్తపరదారాదిర్భవతి తదా,

యాస్సరితోఽభియాతి పరస్పరం చాలయతే❀నిరన్నః । ఆసాద్య చావం క్వచిదగ్నితప్తో నిర్విద్యతే క్వచ❀యక్షైర్హృతాసుః॥౬॥ శూరైర్హృతస్వః క్వచ❀నిర్విణ్ణచేతాశ్శోచన్విముహ్యన్నుపయాతి కశ్మలమ్। క్వచిచ్చ గన్ధర్వపురం ప్రవిష్టః ప్రమోదతే నిర్వృతవన్ముహూర్తమ్॥ ౭ ॥ చరన్క్వచిత్కణ్టకశర్కరాఙ్ఘ్రిర్నగారురుక్షుర్విమనా ఇవాస్తే ।పదేపదేఽభ్యన్తరవహ్నినాఽర్దితః❀కౌటుమ్బికః క్రుధ్యతి వై జనాయ॥౮॥ క్వచిన్నిగీర్ణోఽజగరాహినా జనో❀నావైతి కించిద్విపినేఽపవిద్ధః । దష్టస్స్మ శేతే క్వచ దన్దశూకైరన్ధోఽన్ధకూపే పతితస్తమిస్రే॥ ౯ ॥ కర్హిస్మచిత్ క్షుద్రరసాన్విచిన్వంస్తన్మక్షికాభిర్వ్యథితో విమానః। తత్రాతికృచ్ఛ్రాత్ప్రతిలబ్ధమానో బలాద్విలుమ్పన్త్యథ తం తతోఽన్యే ॥ ౧౦ ॥ క్వచిచ్చ శీతాతపవర్షవాతప్రతిక్రియాం కర్తుమనీశ ఆస్తే। క్వచిన్మిథో❀విపణన్యచ్చ కించిద్విద్వేషమృచ్ఛత్యథ విత్తశాఠ్యాత్॥ ౧౧ ॥ క్వచిత్క్వచిత్ క్షీణధనస్తు తస్మిఞ్శయ్యాసనస్థానవిహారహీనః । యాచన్పరాదప్రతిలబ్ధకామః పారక్యదృష్టిర్లభతేఽవమానమ్॥౧౨॥ అన్యోన్యవిత్తవ్యతిషఙ్గవృద్ధవైరానుబన్ధో❀వివదన్మిథశ్చ। అధ్వన్యముష్మిన్నురుకృచ్ఛ్రవిత్తబాధోపసర్గైర్విహరన్విపన్నః॥ ౧౩ ॥ తాంస్తాన్విపన్నాన్స హి తత్ర తత్ర విహాయ జాతం పరిగృహ్య సార్థమ్। ఆవర్తతేఽద్యాపి న కశ్చిదత్ర వీరాధ్వనః పారముపైతి యోగమ్॥ ౧౪ ॥ మనస్వినో నిర్జితదిగ్గజేన్ద్రా మమేతి స

తం వఞ్చయిత్వా, బలాత్, అన్యే, తాన్క్షుద్రరసా-నపహరన్తి, ఏవం తేభ్యోఽప్యన్యేఽపహరన్తీత్యర్థః❀॥ ౧౦ ॥ ❀క్వచిచ్చ, శీతాదీనాం-ప్రతిక్రియాం - కర్తుం-శీతాదినివారకవస్త్రగృహాదికం సంపాదయితు-మసమర్థ, స్తైర్దుఃఖిత-అస్తే, క్వచి-న్మిథః- యత్కించిదత్యల్పమపి-విపణన్ క్రయవిక్రయాదిభిర్వ్యవహరన్, వాణిజ్యం కుర్వన్నిత్యర్థః-విత్తశాఠ్యాద్ధనవాఞ్ఛయా, విద్వేషం ప్రాప్నోతి❀॥౧౧॥ ❀తస్మిన్ సంసారాధ్వని-క్వచిత్క్వచిత్, క్షీణం ధనం యస్య సః, అతఏవ, శయ్యాదిభిర్విహీనః రహితో భవతి, శేతేఽస్యామితి శయ్యా పర్యఙ్కాది - ఆస్యతేఽస్మిన్నిత్యాసనం కమ్బలాది-స్థీయతేఽస్మిన్నితి స్థానం గృహాది-విహరన్త్యనేనేతి విహారో యానాది-యావత్ యదా-పరస్మా - దప్రాప్తకామః-తదా-పరకీయవస్తుని దృష్టిరభిలాషో యస్య సః-అవమానమవజ్ఞాం-లభతే❀॥౧౨॥ ❀ఏవమన్యోన్యం విత్తవ్యతిషఙ్గేణ విత్తవ్యత్యాసేన-వృద్ధః వైరానుబన్ధో యస్య సః - మిథః వివదన్-వివాదం కుర్వన్-వివహన్ మిథశ్చేత్యపి పాఠః - తదా భాషాబద్ధవిత్తనియమవ్యత్యాసేన వివృద్ధవైరానుబన్ధః వైరావిష్టచిత్తః - పరస్పరం - వివాహం కుర్వన్-అస్మిన్దురత్యయేఽధ్వని-ఉరుభిః-కృచ్ఛ్రైః క్లేశైః-విత్తబాధైరుపసర్గైశ్చ ద్వేషాదిభి-ర్విపన్నః మృతప్రాయో భవతి❀॥౧౩॥ ❀దురత్యయత్వమధ్వనో దర్శయతి॥ తాంస్తా-న్విపన్నాన్ మృతాన్పిత్రాదీన్, తత్ర విహాయ-జాతం సార్థం పుత్రాదికం - పరిగృహ్య-అద్యాప్యావర్తతే భ్రామ్యతి- హేవీర-అధ్వనః పారం నిస్తరణోపాయభూతం యోగం-కశ్చిదపి నోపైతి-అత్ర సార్థే-కశ్చిదతిసమర్థోఽపి❀॥ ౧౪ ॥ ❀తదేవాహ, మనస్వినశ్శూరాః - నిర్జితా దిగ్గజేన్ద్రా యైస్తే-మమేయం భూర్మమేయం భూరిత్యభిమాననిమిత్తభూతాయాం-భువి-బద్ధం

---

౧౩ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ వివహన్మిథశ్చ

వైరంయైస్తే-మృధేయుద్ధే - కేవలం - శయీరన్ ప్రాణాంస్త్యక్తవన్తః-నతుత,ద్వ్రజన్తిప్రాప్నువన్తి-కింతత్ యన్నవ్రజన్తిమునయస్స్వన- స్తత్రాహ॥ న్యస్తదణ్డః త్యక్తభూతదణ్డః-త్యక్తభూతవైరశ్చ,యోగీ-య,ద్విష్ణోః పదం-యాతి తన్నవ్రజన్తి ❀ ॥౧౫॥ ❀ సింహావలోకనన్యాయేనపునర్భవాటవీమేవానువర్ణయతి॥ప్రసజ్జతీతి॥ప్రసజ్జతిఆసక్తింకరోతికీదృశః-లతానాంభుజాః శాఖా,స్తా,నాశ్రితః -లతాతుల్యాః కామినీభుజోపధానఇత్యర్థః-తదాశ్రయాః కామినీలతాశ్రయాః- యే అవ్యక్తపదాః అనభివ్యక్తవర్ణమధురవచోభాషిణః - ద్విజాః పక్షిసదృశాః బాలా - స్తేషు-స్పృహా,యస్య,స-తాదృశోభూత్వా ప్రసజ్జతీత్యర్థః - క్వచిత్-హరివక్రం సింహసమూహా, స్తత్తుల్యాద్ధరిచక్రాద్భగవత్సంబన్ధినః కాలచక్రాత్ , త్రసన్ బిభ్యత్,కాలచక్రనిమిత్తజన్మజరామరణాదేస్త్రసన్ , తత్పరిహారాయ-కైశ్చిత్ప్రలోభితః - బకాదితుల్యైః పాషణ్డైర్దైవతైస్సహసఖ్యం-పిధత్తే-తేషుభక్తింకరోతీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తైః,ర్వఞ్చితః-స్వయంతానివఞ్చయన్- తైర్వఞ్చిత- స్తత్ఫలాభావంజ్ఞాత్వా,హంసకులం-పున,ర్విశుద్ధంబ్రాహ్మణకులం - సమావిశన్ ప్రవిశన్,తేషాంశీలంప్రాయశ్చిత్తపూర్వకంపునరుపనయనాద్యాచారరూపం , అరోచయన్ పూర్వదుర్వాసనయాఽప్రియంపశ్యన్ , వానరతుల్యాన్ భ్రష్టసదాచారాన్,శూద్రప్రాయా,నుపైతి, తజ్జాతిరాసేన,వానరజాతిక్రీడయా - స్త్రీయామిథునీభూయరహోభాషణపూర్వకపరస్పరముఖనిరీక్షణేన , సునిర్వృతానీన్ద్రియాణియస్యసః , అతఏవవిస్మృతః - అవధిః -జీవితావధిర్మరణకాలో,యేనసః ❀॥౧౭॥ ❀ద్రుమతుల్యేషుకేవలదృష్టార్థేషుగృహేషు , రంస్యన్ క్రీడిష్యన్-వ్యవాయేనమైథునేచ్ఛయా-దీనః కృపణః, సుతేషు-దారేషుచ,వత్సలః - ఏవం-స్వస్య-యద్బన్ధనం-ప్రాప్తం,తస్మి,న్వివశః పరిహర్తుమశక్తో-భవతి-క్వచిత్ప్రమా

ర్వైభువిబద్ధవైరాః॥మృధేశయీరన్నతుతద్వ్రజన్తియన్న్యస్తదణ్డోగతవైరోఽభియాతి॥ ౧౫ ॥ ప్రసజ్జతి
క్వాపిలతాభుజాశ్రితస్తదాశ్రయావ్యక్తపదద్విజస్పృహః । క్వచిత్కదాచిద్ధరిచక్రతస్త్రసన్సఖ్యంవిధ
త్తేబకకఙ్కగృధ్రైః ॥౧౬॥ తైర్వఞ్చితోహంసకులంసమావిశన్నరోచయఞ్ఛీలముపైతివానరాన్ ।తజ్జా
తిరాసేనసునిర్వృతేన్ద్రియః పరస్పరోద్వీక్షణవిస్మృతావధిః॥ ౧౭ ॥ ద్రుమేషురంస్యన్సుతదారవత్సలోవ్య
వాయదీనోవివశస్స్వబన్ధనే।క్వచిత్ప్రమాదాద్గిరికన్దరేపతన్వల్లీంగృహీత్వాగజభీతఆస్థితః॥౧౮ ॥తతః
కథంచిత్సవిముక్తఆపదఃపునశ్చసార్థంప్రవిశత్యరిన్దమ।అధ్వన్యముష్మిన్నజయానివేశితోభ్రమఞ్జనోఽద్యా
పినయాతిపారమ్॥ ౧౯ ॥ రహూగణత్వమపిహ్యధ్వనోఽస్య*సంన్యస్తదణ్డః కృతభూతమైత్రః।*అసజ్జితా
త్మాహరిసేవయాఽఽహితం*జ్ఞానాసిమాదాయతదాతిపారమ్॥ ౨౦ ॥ రాజోవాచ॥అహోనృజన్మాఖిలజ
న్మశోభనంకింజన్మభి*స్త్వపరైరప్యముష్మిన్ ॥ నయద్ధృషీకేశయశఃకృతాత్మనాంమహాత్మనాంవఃప్ర
చురస్సమాగమః ॥౨౧॥నహ్యద్భుతంత్వచ్చరణాబ్జరేణుభిర్హతాంహసోభక్తిరధోక్షజేఽమలా।మాహూ

దాన్మృత్యుభయా,ద్గిరికన్దరవత్ భయానకేరోగాదిదుఃఖే , పతన్వర్తమానః ,దూరస్థగజతుల్యమృత్యోర్భీతస,న్వల్లీతుల్యాం ప్రాచీనకర్మవాసనా-మవలమ్బ్యఅవస్థితోభవతి ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తతః,ఆపదః దుఃఖా,త్కథంచిదతిప్రయాసేన-విముక్తః,పునశ్చ-సార్థంవర్ణాశ్రమనిష్ఠజనం, ప్రవిశతి-యథాపూర్వంప్రవృత్తిమార్గేరమతే,హేఅరిన్దమ,అస్మిన్సంసారాధ్వని,అజయాభగవన్మాయయా,నివేశితో,జనః-భ్రమ-న్నద్యాపి-పారంనయాతి ❀ ॥౧౯॥ ❀ తస్మాత్ హేరహూగణ,త్వమపి- పరిత్యక్తః భూతదణ్డఃయేన , కృతంభూతేషుమైత్రంయేన , అసజ్జితః విషయేష్వనభినివేశితః ఆత్మాచిత్తంయేన,తథాభూతస్సన్, హరిసేవయానిహితం , సేవాత్రవర్ణాశ్రమధర్మైర్భగవదారాధనరూపా-తయా,నిశితం,జ్ఞానంభగవదుపాసనాత్మకం ,తదేవా,సిః ఖడ్గ, స్త-మాదాయ , ప్రకృతిసంబన్ధతరుచ్ఛేదనాయేతిభావః-యథా,,అశ్వత్థమేనంసువిరూఢమూలమసఙ్గశస్త్రేణదృఢేన*ఛిత్త్వా,,తి-అస్యాధ్వనః-పారం-వైష్ణవంపదం,అతితర,అధ్వనః పారమితిజ్ఞానాసేర్విశేషణంవా-సంసారాధ్వనోనిస్తారణోపాయభూతంజ్ఞానాసిమాదాయసంసారాన్ముక్తోభవేత్యర్థః ❀ ॥౨౦॥ ❀ ఏవముపదిష్టతత్త్వత్రయయాథాత్మ్యబన్ధమోక్షహేతుస్సంసారాసారత్వోపదేశేనోత్పన్నవైరాగ్యో రహూగణస్స్వాత్మనః కృతార్థతామావిష్కుర్వన్తత్సంగతింతదుక్తీశ్చాభినన్దన్నమస్కరోతి ॥ అహోఇతిత్రిభిః॥ అహోనృజన్మమనుష్యజన్మ అఖిలజన్మసు-శోభనంపరం - అముష్మిన్పరలోకే - అపరైర్దేవాదిజన్మభిరపి-కింప్రయోజనం-యత్ యేషుదేవాదిషుజన్మసు,హృషీకేశస్యభగవతో , యశసా- కృతశ్శోధితఆత్మాచిత్తంయేషాం - తేషాం- మహాత్మనాంత్వాదృశాం,సమాగమః-ప్రచురో-నభవతిభాగవతసఙ్గవిరహితైర్దేవాదిజన్మభిరపికిం-వ్యర్థాన్యేవతానీత్యర్థః ❀ ॥౨౧॥ ❀ నిరన్తరంత్వాదృశానా-ముపాసితయోశ్చరణాబ్జయోః - రేణుభి,ర్హతం- అంహః పాపం - యస్య-తస్యా-ధోక్షజేఅమ

లా భక్తిర్భవతీతి-నైవాద్భుతం, కుతః యస్య తవ, మౌహూర్తికాత్ ముహూర్తమాత్రభవాత్ సమాగమమాత్రాత్, మే-దుస్తర్కేణబద్ధమూలో-ఽవివేకః, అపహతః వినష్టోఽభవత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ జ్ఞానినః కేనరూపేణచరన్తీత్యజ్ఞానాత్సర్వాన్నమస్కరోతి॥ నమఇతి॥ మహద్భ్యోనమః-తత్రాపి-శిశురూపేభ్యస్తేభ్యోనమః-కేచిద్యువానస్తాదృశా-స్తేభ్యోఽపినమః - ఆవటుభ్యః వటుపర్యన్తేభ్యః - వటుర్మాణవకః వటువత్స్వమాహాత్మ్యానావిష్కరణశీలపర్యన్తేభ్య ఇత్యర్థః-జ్ఞానినోహిస్వమాహాత్మ్యానావిష్కారేణతిష్ఠన్తి "తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాణ్డిత్యం నిర్విద్యబాల్యేనతిష్ఠాసే" దితిశ్రుతేః - పాణ్డిత్యంజ్ఞానతిష్ఠాం - నిర్విద్య లబ్ధ్వా, బాల్యేనతిష్ఠేదిత్యర్థః-యే - త్వాదృశాబ్రాహ్మణా - అవధూతవేషాః - గాంభూమిం - చరన్తి-తేభ్యస్సకాశాత్ - రాజ్ఞాంమాదృశానాంకృతాగసాం - శివమస్తుమహతాం నిగ్రహోమాభూత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ సంవాదముపసంహరతి బాదరాయణిః ॥ ఉత్తరామాతః ఉత్తరామాతాయస్య సః ఉత్తరామాతాపరీక్షి-త్తస్యేదంసంభోధనముత్తరామాతరితి, అవిగణయతే - నవిగణయత్యవిగణయన్-తస్మై అవిగణయతే - అవమానంకుర్వాణాయాప-సిన్ధుసౌవీరపతయేరహూగణాయ - అవిగణితః పరిచ్ఛేత్తుమశక్యః పరమానుభావః ప్రభావోయస్య-సవై-బ్రహ్మర్షిసుతః - పరమకారుణికత్వేనహేతునా - ఆత్మన- స్తత్త్వంప్రకృతివిలక్షణత్వబ్రహ్మాత్మకత్వవిశుద్ధజ్ఞానానన్దత్వప్రత్యక్త్వప్రశాన్తత్వాదియాథాత్మ్య, ముపదిశ్య-సకరుణంసస్నేహంయథాతథా-రహూగణేనా - భివన్దితౌచరణౌపాదౌయస్య, పూర్ణసముద్రఇవ-నిభృతాశ్శాన్తాః-కరణానిఇన్ద్రియాణి-ఊర్మయఃఅశనాయాదయః-ఆశయోఽన్తఃకరణం-వాసనావా-యస్యసః-ఇమాం-ధరణింభూమింవిచచార ❁ ॥ ౨౪ ॥ సౌవీరపతిఃరహూ

ర్తికాద్యస్యసమాగమాచ్చమేదుస్తర్కమూలోఽపహతోఽవివేకః ❁ ॥ ౨౨ ॥ నమోమహద్భ్యోఽస్తునమశ్శిశుభ్యోనమోయువభ్యో నమఆవటుభ్యః । యేబ్రాహ్మణాగామవధూతలిఙ్గాశ్చరన్తితేభ్యశ్శివమస్తురాజ్ఞామ్॥ ౨౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ ౯॥ ఇత్యేవముత్తరామాతస్సవై బ్రహ్మర్షిసుతస్సిన్ధుపతయఆత్మతత్త్వమవిగణయతేఽవిగణితపరమానుభావః పరమకారుణికతయోపదిశ్య రహూగణేనసకరుణమభివన్దితచరణఃపూర్ణార్ణవఇవనిభృతకరణోర్మ్యాశయోధరణీమిమాంవిచచార ॥ ౨౪ ॥ సౌవీరపతిరపిసుజనసమవగతపరమాత్మతత్త్వఆత్మన్యవిద్యారోపితాందేహాత్మాభిమతింవిససర్జ-ఏవంహినృపభగవదాశ్రితాశ్రితానుభావః॥ విష్ణురాతఉవాచ॥ ౯॥ యోహవాఇహబహువిదామహాభాగవత త్వయాఽభిహితఃపారోక్ష్యేణవచసాజీవలోకస్యభవాధ్వాసహ్యార్యమనీషయాకల్పితవిషయోనాఞ్జసాఽవ్యుత్పన్నలోకసమధిగమ్యఃఅథతదేవైతద్దురవగమంసమవేతానుకల్పేననిర్దిశ్యతామితి ॥ ౨౬ ॥ ✱ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, త్రయోదశోఽధ్యాయః ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱

సహోవాచ యఏషదేహాత్మమానినాంసత్త్వాదిగుణవిశేషవికల్పితకుశలాకుశలమిశ్రవిపాకిత్వవివిధదేహావలి

గణోఽపిసుజనాద్బ్రహ్మర్షిసుతా-త్సమ్య-గవగతం-పరమాత్మనస్తత్త్వంయాథాత్మ్యం-యేన-తథాభూతస్సన్ - తదానీమేవా- త్మని-అవిద్యయా-అజ్ఞానేనా-రోపితాం, దేహాత్మాభిమతిం-విససర్జ-హేనృప-భగవదాశ్రితాభాగవతా-స్తదాశ్రితాఃభగవద్దాసానుదాసా-స్తేషాం-ప్రభావః - ఏవంవిధోహి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఏవంతత్సంవాదఉపవర్ణితే-వణిక్సార్థాధ్వాదిరూపేణప్రవృత్తానాంపరోక్షరూపాణాముక్తీనామాశయజిజ్ఞాసయాఽఽహరాజా ॥ యఇతి॥ హేమహాభాగవత, బహుజ్ఞేనత్వయా-యో-జీవలోకస్య, భవాధ్వా, పారోక్ష్యరూపేణా - భిహిత-స్సః-హియస్మాత్-ఆర్యాణాంవివేకినాం-మనీషయైవ-దస్యుస్థానీయానీన్ద్రియాణి-గోమాయుస్థానీయాన్యపత్యాదీని-త్యేవంకల్పితపదార్థవాన్- అతోఽఞ్జసాసుఖేన-వ్యుత్పన్నాఃవివేకినోలోకా-స్తైస్సమధిగమ్యః - నత్వవ్యుత్పన్నమాదృశసమధిగమ్యః-అథతస్మా-ద్దురధిగమంసుఖేనావగన్తుమశక్యం - ఏతత్పరోక్షరూపముక్తిజాతం-సమవేతానుకల్పేన ప్రకృతోపయుక్తార్థసమవేతశబ్దప్రయోగేణ నిర్దిశ్యతాం వ్యాఖ్యాయతాం-శబ్దార్థయోరపృథక్సిద్ధత్వాభిప్రాయేణసమవేతశబ్దప్రయుక్తః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేత్రయోదశోఽధ్యాయః ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱

ఏవముక్తోబాదరాయణిస్సమవేతానుకల్పేననిర్దిశన్ తావద్దురత్యయఇతిశ్లోకంవ్యాచష్టే॥ యఇతి ॥ యఏషజీవలోకః ఈశ్వరస్యభగవతోఽధిష్ఠా-ర్వశవర్తిన్యాఅధీనయా - మాయయా- దుర్గాధ్వవత్-అసుగమే - సంసారాధ్వనికర్మమార్గే-ఆపతితః-మాయాయాఃస్వకార్యద్వారేణసంసారమార్గపాతహేతుత్వమాహ॥ దేహాత్మాభిమానినాం - సత్త్వరజస్తమోభి

గుణైః-కల్పితానికారితాని-విభక్తానిసాత్త్వికరాజసతామసభేదభిన్నాని - యాని - కుశలానిసుఖసాధనానిసాత్త్వికాని,అకుశలానిదుఃఖసాధనానిరాజసాని-మిశ్రాణిప్రమాదాలస్య సాధనానిరజస్తమోమూలానికర్మాణి-తై - ర్వినిర్మితాభిఃఆపాదితాభిః-వివిధదేహావళిభిః ,,ఊర్ధ్వంగచ్ఛన్తిసత్త్వస్థామధ్యేతిష్ఠన్తిరాజసాః ॥ జఘన్యగుణవృత్తిస్థాఅధోగచ్ఛన్తితామసాః,, ॥ ,,అత్యన్తితికేనసత్త్వేనదివందేవాఃప్రపేదిరే।ధరాంరజస్స్వభావేన,,త్యాద్యుక్తరీత్యా నియతదేశవృత్తిదేవమనుష్యాసురాదిదేహపఙ్క్తిభిః-యా-వియోగసంయోగౌదేహవియోగతత్సంయోగౌ - ఆదిశబ్దేనబాల్యయౌవనస్థావిరాదిభావసంగ్రహః - ఏతద్రూపోఽనాదిసంసార - స్తదనుభవస్య-ద్వారభూతేన-షడిన్ద్రియవర్గేణ-స-తస్మిన్దుర్గాధ్వవదసుగమేసంసారాధ్వనికర్మమార్గే-ఆపతితః-యథా-వణిజాం-సార్థఃసమూహోఽర్థార్జనపరః-తథా-స్వదేహనిష్పాదితానాం పూర్వోక్తానాంకర్మణాం - ఫలద్వారేణానుభవోయస్య - విఫలాశ్చ - బహుళప్రతియోగాఃబహువిఘ్నాఉపహతా - ఈహాశ్చేష్టా-యస్యసః-శ్మశానవ-దమఙ్గళరూపాయాం- సంసారాటవ్యాం-గతోఽద్యాపితస్యాంసంసారాటవ్యాం,యే-తాపాః-తేషాం-శమనీం-నాశనీం-హరిరేవగురుఃతస్యహరిగుర్వోర్వా,చరణారవిన్దే,యే-మధుకరాభ్రమరతుల్యాభక్తా,స్తేషా-మనుపదవీంతైరనుష్ఠితంభక్తిమార్గం,నావరున్ధేనాప్నోతి ❀ ॥౧॥ ❀ యస్యామిత్యాదిశ్లోకంవ్యాచష్టేయస్యాముహవేతి॥ యస్యాంసంసారాటవ్యాం , యే,ష,డిన్ద్రియనామాన,ఏతే,కర్మణా,దస్యవఏవ,దస్యువ్యాపారేణదస్యుత్వేన పూర్వంరూపితాఇత్యర్థః, ఇన్ద్రియనామానఇత్యనేనకేవలంనామభేదఏవ,కర్మణాతుదస్యవఏవేత్యుక్తం,దస్యూనామిన్ద్రియాణాంచధనాపహారిత్వరూపంకర్మతుల్యమితిదృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావేనదర్శయతి॥ యథేతి॥ అస్యపురుషస్య,అనవహితాత్మనః-సార్థస్యవణిగాదే-ర్ధనం - బహుకృచ్ఛ్రేణఅతిదుఃఖేనా-ర్జితం-ధర్మౌపయికంధర్మోపయోగార్హం-ధనస్య

> భిర్వియోగసంయోగాద్యనాదిసంసారానుభవస్య ద్వారభూతేనషడిన్ద్రియవర్గేణతస్మిన్దుర్గాధ్వవదసుగమేఽధ్వన్యాపతితఈశ్వరస్యభగవతోవిష్ణోర్వశవర్తిన్యామాయయాజీవలోకోఽయంయథావణిక్సార్థోఽర్థపరస్స్వదేహనిష్పాదితకర్మానుభవశ్శ్మశానవదశివతమాయాంసంసారాటవ్యాం గతోనాద్యాపివిఫలబహుళప్రతియోగేహస్తత్తాపోపశమనీంహరిగురుచరణారవిన్దమధుకరానుపదవీమవరున్ధే ॥౧॥ యస్యాముహవాఏతేష-డిన్ద్రియనామానఃకర్మణాదస్యవఏవతేయథాపురుషస్యయత్కించిద్ధనంధర్మౌపయికంబహుకృచ్ఛ్రాధిగతంయత్సాక్షాత్పరమపురుషారాధనలక్షణోయోఽసౌధర్మస్తంతుసాంపరాయికముదాహరన్తితద్ధర్మ్యంధనందర్శనస్పర్శనశ్రవణాస్వాదనావఘ్రాణసంకల్పవ్యవసాయగృహగ్రామ్యోపభోగేనకునాథస్యాజితాత్మనోయథాసార్థస్యవిలుమ్పన్తి॥౨॥ అథచయత్రకౌటుమ్బికాదారాపత్యాదయోనామ్నాకర్మణావృకసృగాలాఏవానిచ్ఛతోఽపికదర్యస్యకుటుమ్బినఉరణవత్సంరక్ష్యమాణంమిషతోఽపహరన్తి॥ ౩ ॥య

ధర్మఏవోపయోగస్సఫలోనతుకామఇత్యభిప్రాయేణధర్మౌపయికమిత్యుక్తం-తథాచోక్తంప్రథమే,,ధర్మస్యహ్యాపవర్గ్యస్యనార్థోఽర్థాయప్రకల్పతే। అర్థస్యధర్మైకాన్తస్యకామోలాభాయహిస్మృత,,ఇతి॥ఏవంవిధం,యత్కించిద్ధనం,యథా,దస్యవశ్చోరాః,అపహరన్తి-ఏవ-మస్యపురుషస్య-భగవదారాధనరూపో- యో-ధర్మః-తంసాంపరాయికంపరలోకహితంధనమిత్యు-దాహరన్తి ,త-ద్ధర్మ్యం-ధర్మాత్ వర్ణాశ్రమాదిధర్మాదనపేతంధర్మ్యం-వర్ణాశ్రమధర్మయుక్తమిత్యర్థః-ధనంభగవదారాధనాత్మకంధన - మిన్ద్రియాణ్యపిదర్శనాదిభిఃపఞ్చభిఃజ్ఞానేన్ద్రియవృత్తిభిః-సంకల్పవ్యవసాయాభ్యామన్తఃకరణవృత్తిభ్యాంచ-త్యైతై-ర్గృహేషు-గ్రామ్యస్సాంసారిక-ఉపభోగ-స్తేన-కునాథస్యకుబుద్ధే,రతఏవాజితాత్మనఃఅజితేన్ద్రియస్య,స్వపురుషస్యసంబన్ధి-విలుమ్పన్తిఅపహరన్తి ❀ ॥౨॥ ❀ గోమాయవోయత్రేత్యేతద్వ్యాచష్టే॥అథచేత్యర్థాన్తరన్యాసే-నామ్నా - దారాపత్యాదయః - కర్మణాతువృకాఃసృగాలాశ్చేత్యర్థః-వృకసృగాలసాధర్మ్యమేవాహ॥ అనిచ్ఛతఇతి॥కుటుమ్బినఃగృహాశ్రమిణః-కదర్యస్యాతిలుబ్ధస్య-అనిచ్ఛతోఽపి-ఆత్మాపహారమితిశేషః-బలాదితిభావః-మిషతః-పశ్యతస్సతః-సంరక్ష్యమాణ- మురణమివ-హరన్తి-తంస్వశేషత్వేనకుర్వన్తస్తత్స్వరూపంభగవచ్ఛేషతైకరూపమపహరన్తీత్యర్థః ❀ ॥౩॥ ❀ ప్రభూతవీరుత్తృణగుల్మగహ్వరఇత్యేతద్వ్యాఖ్యాతుంతావద్గృహాశ్రమస్యప్రసిద్ధక్షేత్రతుల్యతామాహ॥యథాహీతి॥ అనువత్సరంప్రతివర్షం - కృష్యమాణంవృక్షచ్ఛేదదాహపూర్వకంకర్షణేనసంస్కృతమపి-క్షేత్రం-అదగ్ధబీజంనదగ్ధానిబీజానిద్రుమమూలానియస్మిం స్తత్తథాభూతంసత్-పున- రావపనకాలేబీజావాపకాలే-యథా-గుల్మాదిభి-ర్గహ్వరమేవభవతి , ఏవంగృహాశ్రమరూపంకర్మక్షేత్రమపి - ప్రసిద్ధక్షేత్రతుల్యం-కుతః-హాయస్మాత్-యస్మిన్గృహాశ్రమే - కర్మాణివోత్పాదన్తినమూలతోనశ్యన్తి - కుతః - యద్యస్మా-దయ-మావసథంగృహం-కామకరణ్డఃకామా

నాంకర్దణః- యథా - కర్పూరభాజనేకర్పూరక్షయేఽపిపరిమళోనహీయతే-ఏవమత్రకర్మనాశేఽపితద్వాసనానామక్షీణత్వాత్కామానాం పేటికేత్యర్థః-తథైవంభూతేకర్మక్షేత్రేగృహాశ్రమే - పతితఃదంశమశకతుల్యై-రపశదైర్మనుజై -రుపద్రుతఇతిశేషః-శలభాదిభి-రుపరుధ్యమానః-పీడ్యమానః - బహిఃప్రాణఃధనధాన్యాదిరూపో - యస్య-శలభాదిభిరపహృతసస్యధాన్యధనవాన్భవతీత్యర్థః-ప్రాణవత్ప్రియత్వాద్బాహ్యత్వాచ్చధనస్యబహిఃప్రాణఇత్యుక్తం॥క్వచిచ్చగన్ధర్వపుర,,మిత్యుత్తరార్ధంవ్యాచష్టే-క్వచిదస్మిన్సంసారాధ్వని-పరివర్తమానఃభ్రామ్యన్నవిద్యాదిభి-ర్యదుపరక్తం-తేనమనసాతత్రావిద్యాఅహంమమాభిమానః, కామః-విషయాభిలాషః - కర్మపుణ్యాపుణ్యకర్మవాసనానరలోకంస్వశరీరంపుత్రాదిశరీరంచ-గన్ధర్వనగరవ-దనుపపన్నార్థంఅనుపపన్నఃఅర్థఃనిత్యత్వరూపంవస్తుయస్యతం - మిథ్యాదృష్టిఃఅనిత్యేనిత్యత్వజ్ఞానరూపభ్రమయుక్తః-ఉపపన్నార్థంనిత్యంపశ్యతీత్యర్థః-ప్రపశ్యతీతిప్రశబ్దసూచితమర్థాన్తరమాహ - తత్రచేతి-తత్రచగన్ధర్వపురే-క్వచి-దాతపోదకంమృగతృష్ణాజలం-తత్తుల్యాన్విషయాన్-పానాదిషు-లోలుపఃఆసక్తస్సన్నుపధావతి అన్వేషయతి-చతుర్థపాదంవ్యాచష్టే-క్వచిచ్చేతి-క్వచిచ్చా, శేషాణాందోషాణాం , నిషదనంస్థానం,పురీషవిశేషమగ్నేర్విష్ఠాం,తస్యపురుషస్యేవలోహితోవర్ణోయస్యరక్తోగుణస్య, తేన-నిర్మితా-పురుషవిషయా-మతి-ర్యస్యసః,సువర్ణ-ముపాదాతుమిచ్ఛతి-సువర్ణస్యాగ్నేఃపురీషత్వంచపితలవర్ణనగద్యే॥చిత్రభానుర్మాతరిశ్వా నాగమిధ్యమానబజసాపిబతితస్నిష్ఠ్యాతం హాటకాఖ్యంసువర్ణ,,మితివక్ష్యతి,తత్రదృష్టాన్తః, అగ్నికామేన-కాతరఃపరవశః , ఉల్ముకసదృశంపిశాచమివేతి,శీతార్తో

ధాహ్యనువత్సరంకృష్యమాణమప్యదగ్ధబీజంక్షేత్రంపునరేవావపనకాలేగుల్మతృణవీరుద్భిర్గహ్వరమివభవత్యేవమేవగృహాశ్రమఃకర్మక్షేత్రంయస్మిన్నహికర్మాణ్యుత్సీదన్తియదయం ❀ కామకరణ్డఏషఆవసథఃతత్రగతోదంశమశకసమాపశదైర్మనుజైశ్శలభశకున్తతస్కరమూషకాదిభిరుపరుధ్యమానబహిఃప్రాణఃక్వచిత్పరివర్తమానోఽస్మిన్నధ్వన్యవిద్యాకామకర్మభిరుపరక్తమనసాఽనుపపన్నార్థంనరలోకంగన్ధర్వనగరోపమముపపన్నమితిమిథ్యాదృష్టిరనుపశ్యతిక్వచిదాతపోదకనిభాన్విషయానుపధావతి - పానభోజనవ్యవాయాదివ్యసనలోలుపఃక్వచిచ్చాశేషదోషనిషదనంపురీషవిశేషంతద్వర్ణగుణనిర్మితమతిస్సువర్ణముపాదిత్సత్యగ్నికామకాతరఇవోల్ముకపిశాచమ్ ॥౪॥ అధకదాచిన్నివాసపానీయద్రవిణాద్యనేకాత్మోపజీవ్యాభినివేశఏతస్యాంసంసారాటవ్యామితస్తతఃపరిధావతి ॥౫॥ క్వచిచ్చవాత్యౌపమ్యయాప్రమదయాఽఽరోహమారోపితస్తత్కాలరజసా ❀ రజన్యాంభూతాఇవసాధుమర్యాదారజస్వలాక్షోఽపిదిగ్దేవతాఅతిరజస్వలమతిర్నవిజానాతి ॥౬॥ క్వచిత్సకృదవగతవిషయవైతథ్యఃస్వయంపరాభిధ్యానేనవిభ్రంశితస్మృతిస్తయైవమరీచితోయప్రాయాంస్తానేవాభిధావతి ॥౭॥ క్వచిదులూకఝిల్లీస్వనవదతిపరుషరభసాటోపంప్రత్యక్షం

నోహ్యరణ్యేఽగ్నిమివజాజ్వల్యమానంతతస్తతోధావన్తముల్ముకపిశాచమగ్నిబుద్ధ్యాఽనుధావతి-నతుతంప్రాప్నోతి-కథంచిత్ప్రాప్తశ్చేత్తర్హితేనభర్జితస్సన్మ్రియతే, ఏవంసువర్ణమనుధావన్నపీత్యర్థః ❀ ॥౪॥ ❀నివాసతోయేత్యాదివ్యాచష్టే॥అథేతి॥నివాసాదిష్వనేకేష్వాత్మనఉపజీవ్యేష్వభినివేశోయస్యతథాభూతః,ఇతస్తతోఽస్యాంసంసారాటవ్యాం,పరిధావతి ❀ ॥౫॥ ❀క్వచిచ్చ,వాత్యేత్యర్ధమిత్యాదివ్యాచష్టేక్వచిచ్చేతి॥ వాత్యౌపమయా-చక్రవాతతుల్యయా , ప్రమదయాస్త్రియా , యథావాత్యారజఃప్రక్షేపేణాన్ధీకరోత్యేవంరజోగుణోత్కర్షకత్వేనాజ్ఞతాపాదయన్తీ,తత్తుల్యాప్రమదేతిభావః,ఆరోహమఙ్కం,మారోపితః-తస్మిన్కాలే-యద్రజోరాగః- తేన-కథంభూతేన - రజనిభూతేనరాత్రివదప్రకాశకేన-జ్ఞానావరణేనేత్యర్థః-రజనిభూతఇవేత్యపిపాఠః-తత్ర తమోమయఇవేత్యర్థః-దీర్ఘపాఠే -రజన్యాంరాత్రౌభూతాఇవేత్యర్థః-అతిరజస్వలమతిఃఅతీవరజసాచ్ఛన్నమతిః-అతఏవాసాధుమర్యాదః,అతో , రజోవ్యాప్తచక్షురివ,దిక్షుస్థితాః,మర్యాదాతిక్రమసాక్షిభూతా-దేవతా - నజానాతి ❀ ॥౬॥ అనుపాదేయమేవోపాదేయతయాగృహ్ణాతీతిప్రక్రమసాజాత్యాదుత్తరశ్లోకచతుర్థపాదంవ్యాచష్టేక్వచిత్సకృదితి॥కదాచిత్సకృదవగతంవిషయేషుశబ్దాదిషు,వైతథ్యంవైయర్థ్యంపురుషార్థశూన్యత్వం-యేనతథాభూతోఽపి-పరాభిధ్యానేనదేహచిన్తయాపి భ్రంశితస్మృతిః-విభ్రంశితాస్మృతిరాత్మవిషయా-యస్య-తయైవవిభ్రంశితస్మృత్యా - మరీచితోయప్రాయాన్మరీచితోయతుల్యాన్ - స్వయమపురుషార్థరూపత్వేఽపితత్త్వేనావభాసమానాంస్తానేవవిషయానభిధావతి ❀ ॥౭॥ ❀పూర్వార్ధంవ్యాచష్టే॥ క్వచిదులూకేతి॥

❀ ౬॥పా॥రజనిభూతేన॥పా॥రజనీభూతఇవ.

ఉలూకఝిల్ల్యోః ఘూకకీటకవిశేషయో-ర్ధ్వనివ-దతిపరుషో - రభసఉత్సాహ-స్తైసహ ఆటోపస్సంభ్రమో- యస్యాభవత్యే-వంరిపూణాం-రాజకులస్యచ-నిర్భర్త్సితేనా-త్యన్తంవ్యథితంకర్ణమూలం-హృదయంచ-యస్యతదాభూతః - ఆస్తే-తత్ర ప్రత్యక్షాప్రియవాక్యము లూకస్థానీయం రాజకులం-పరోక్షాప్రియకృజ్ఝిల్లీస్థానీయంరిపుకులంవివక్షితమ్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తృతీయపాదంవ్యాచష్టే ॥ సఇతి ॥ యదా-అదుగ్ధపూర్వసుకృతఃఅపూర్ణపూర్వసుకృతః-సుకృతహీనఇత్యర్థః-తదా - కారస్కరో విషతిన్దుకః-తత్ప్రముఖా-యే అపుణ్యద్రుమా - స్తథావిధాలతాశ్చ - విషోదపానాపవకూపాశ్చ-తత్తుల్యాన్-ఉభయార్థశూన్యద్రవిణాన్,దృష్టాదృష్టప్రయోజనశూన్యాఃద్రవిణాని ధనానియేషాంతాన్ - యేషాంద్రవిణంకీర్త్యర్థమదృష్టార్థంచనభవతి త ఉభయార్థశూన్యద్రవిణాః-అతఏవజీవన్మృతాన్-స్వయంజీవన్నపిమ్రియమాణోమృతప్రాయఃజీవన్మృతః ఉపధావతి-*॥౯॥-*క్వచిద్వితోయాస్సరితఇత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ఏకదేతి ॥కదాచిదసతాంవేదదేవబాహ్యానామపిదూషకానాం, ప్రసఙ్గాత్సఙ్గాన్నికృతావఛ్ఛితామతిర్యస్యసఃవ్యుదకస్రోతస్స్ఖలనవత్ నిరుదకనదీగర్తపతనవత్-యథానిర్జలనదీగర్తేపతితస్యనపిపాసాశాన్తికజలలాభః,ప్రత్యుతశిరస్స్ఫుటనంచసద్యోభవతిపశ్చాదపితద్వేదనాఽనువర్తతే -ఏవంఉభయతఇహపరలోకేచ-దుఃఖదం-పాషణ్డంపాషణ్డాచారం-అభిధావతిప్రాప్నోతిస్వీకరోతి,యద్వా,పాషణ్డకులంప్రాప్నోతితత్రజాయతఇత్యర్థః*॥౧౦॥*పరస్పరంచాలషతేనిరన్నఇత్యేతద్వ్యాచష్టే॥యదాత్వితి ॥యదాతుపరపీడయా-అన్ధఃఅన్నం-ఆత్మనేస్వస్మై -నోపనమతినోపతిష్ఠతే-పరపీడయాఽప్యన్నంనలభతఇత్యర్థః-తదాపితృపుత్రబర్హిష్మతాన్ పితృపుత్రాదీనాంబర్హిఃకుశః-తద్వతః పితృపుత్రాణాంకుశాదితృణమాత్రమపియేషుపశ్యతితాన్ భక్షయతీత్యర్థః❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ఆసాద్యదావమిత్యేత

పరోక్షంవారిపురాజకులనిర్భర్త్సితేనాతివ్యథితకర్ణమూలహృదయః ॥ ౮ ॥ సయదాఽదుగ్ధపూర్వసుకృతస్తదాకారస్కరకాకతుణ్డాద్యపుణ్యద్రుమలతావిషోదపానవదుభయార్థశూన్యద్రవిణాన్జీవన్మృతాన్స్వయంజీవన్మ్రియమాణఉపధావతి ॥ ౯ ॥ ఏకదాఽసత్ప్రసఙ్గాన్నికృతమతిర్వ్యుదకస్రోతస్స్ఖలనవదుభయతోఽపిదుఃఖదంపాషణ్డమభిధావతి ॥ ౧౦ ॥ యదాతుపరబాధయాన్ధఆత్మనేనోపనమతితదాహిపితృపుత్రబర్హిష్మతః[పిత్రాన్పుత్రాన్వాఖలు]భక్షయతి ॥ ౧౧ ॥ క్వచిదాసాద్యగృహందావవత్ప్రియార్థవిధురమసుఖోదర్కంశోకాగ్నినాదహ్యమానోభృశంనిర్వేదముపగచ్ఛతి ॥ ౧౨ ॥ క్వచిత్కాలవిషమితరాజకులరక్షసాఽపహృతప్రియతమధనాసుర్మృతకఇవవిగతజీవలక్షణఆస్తే ॥ ౧౩ ॥ కదాచిన్మనోరథోపగతపితృపితామహాద్యసత్సదితిస్వప్ననిర్వృతిలక్షణమనుభవతి ॥ ౧౪ ॥ క్వచిద్గృహాశ్రమకర్మచోదనాతిభరగిరిమారురుక్షు

ద్వ్యాచష్టే ॥క్వచిదితి ॥కదాచి-ద్దావాగ్నితుల్యం-ప్రియార్థవిధురంభోగ్యపదార్థరహితం,అసుఖోదర్కం దుఃఖపరంపరాయుక్తం-గృహంప్రాప్య,శోకాగ్నినాఇష్టాలాభానిష్టానివృత్తిజనితదుఃఖేన-భృశం,దహ్యమానఃపీడ్యమానోనిర్వేదం - అహోమయాసుకృతమకృతమతోదుర్భగోమన్దభాగ్యోఽహమిత్యేవంరూప-ముపగచ్ఛతి*॥ ౧౨ ॥*క్వచయక్షైర్హృతాసురిత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥క్వచిదితి॥ క్వచిత్కాలేన-విషమితం ప్రతికూలతాంప్రాప్తం-యద్రాజకులం,తదేవరక్ష - స్తేనా, పహృతాః -ప్రియతమధనరూపాః,అసవఃప్రాణాః,యస్య,విగతానిజీవలక్షణానిహర్షాదీనియస్య-అతఏవ,మృతకశ్శవఇవాస్తేఅవతిష్ఠతే ❁॥౧౩॥❁ అన్నైనైవసూరైర్హృతస్వఇత్యుత్తరశ్లోకపూర్వార్ధంవ్యాఖ్యాతప్రాయమిత్యభిప్రేత్యతదుత్తరార్ధంవ్యాచష్టే॥కదాచిదితి॥క్వచి-దసత్ కాలాన్తరానవస్థాయిత్వేనపురుషాన్తరాననుభావ్యత్వేనచాసత్ - స్వప్నద్రష్ట్రైకానుభావ్యంతత్కాలమాత్రావసాయిచేతియ వత్ -మనోరథేనమనోవ్యాపారేణసంకల్పవికల్పాత్మకేన-ఉపగతంప్రాప్తం - స్వప్నద్రష్టృకర్మానుసారిసంకల్ప వికల్పాత్మకమనోరథానుసారి-భగవతస్సృష్ట్యాప్రాప్తమిత్యర్థః ఈదృశం-పితృపుత్రాది-సదితి-మన్వాన ఇతి శేషః కాలాన్తరావస్థాయిపురుషాన్తరానుభావ్య జాగ్రద్వస్తుతుల్యమిత్యర్థః-స్వప్ననిర్వృతింస్వప్నపితృ పుత్రాదిసుఖంక్షణమాత్ర-మనుభవతి-స్వాప్నస్యగన్ధర్వనగరతుల్యత్వం చతద్వత్తత్కాలమాత్రావస్థాయిత్వేనాన్యాననుభావ్యత్వేనచాత్రవివక్షితం-గన్ధర్వాహిక్వచిన్నియతంచిరంనవసన్తి-క్వచిత్క్షణమవస్థితవన్తోఽపినపరైర్జ్ఞాయన్తే - తత స్తేషాంనివాసస్థానాపరపర్యాయంనగరంనకాలాన్తరావస్థాయీతరపురుషానుభావ్యం చేతివదన్తి❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁చలంక్వచిదిత్యస్యపూర్వార్ధంవ్యాచష్టే॥క్వచిదితి ॥ కదాచి-ద్గృహాశ్రమేయాః - కర్మణాం- చోదనాః విధయ-స్తాసా-మతిభరోవిస్తార-స్సఏవగిరి - స్త-మారురుక్షమాణఃఆరోఢుమిచ్ఛన్ తదన్తంగన్తుమిచ్ఛన్ బహువిత్తశగిరాయాససాధ్యయజ్ఞాదికర్మాణ్యారభ్యయావత్సమాప్తికర్తుకామ-స్తదన్తరా-లౌకికైర్లోకభవై-ర్వ్యసనైర్దుఃఖై , రన్తరా

యమానైః పుత్రవిత్తపత్న్యాదిభిః- కర్శితమనాః పీడితచిత్తః-కణ్టకశర్కరా క్షేత్రం-ప్రవిశన్నివ-పర్వతమారురుక్షన్నధ్వమధ్యే కణ్టకైశ్శర్కరాభిస్సూక్ష్మపాషాణైశ్చాకీర్ణం క్షేత్రం ప్రవిష్ట ఇవ సీదతి ఖిద్యతి ✽॥ ౧౫ ॥ ఉత్తరార్ధం వ్యాచష్టే॥ క్వచిచ్చేతి॥ కదాచి, ద్దుస్సహేన సోఢుమశక్యేన-కాయాభ్యన్తరవహ్నినా- శరీరమధ్యవర్తిజాఠరాగ్నినా- గృహీతసారః గృహీతబలః-కార్శ్యం ప్రాప్తః-స్వకుటుమ్బాయ భార్యాద్యై-క్రుధ్యతి ✽॥ ౧౬॥ ✽క్వచిన్నిగీర్ణ ఇత్యస్య పూర్వార్ధం వ్యాచష్టే స ఏవేతి॥ స ఏవ ఏవం సంసారాధ్వని భ్రామ్యమాణ ఏవ-యద్వా - కుటుమ్బాయ క్రుధ్యన్నేవ-నిద్రైవాజగర- స్తేన గృహీతః అన్ధే తమసి-అన్ధయతీత్యన్ధం స్వపరాప్రకాశకం-యత్తమః అజ్ఞానం తస్మిన్-మగ్నః-శూన్యారణ్యే నిర్జనేఽరణ్య ఇవ, శేతే - అన్యత్-కించిదపి, న వేద-కిం త్వహమిత్యేతావన్మాత్రమవభాసతే- న తు బ్రాహ్మణత్వాదిబాహ్యాకారం జానాతి - తత్కాలికమస్య దేహం లక్షయతి-అపవిద్ధశ్శవః దూరతః పరిహృతశ్శవ ఇవేతి ✽॥ ౧౭ ॥ ✽తస్యైవోత్తరార్ధం వ్యాచష్టే॥ కదాచిదితి॥ క్వచి, దుర్జనా ఏవ దన్దశూకాస్సర్పా దయోదంశనస్వభావా, స్తైః, భగ్నో, మానో గర్వ, స్స ఏవ, దంష్ట్రా-పరపీడాకరత్వాత్, భగ్నమానదంష్ట్రా యస్య, అత ఏవా, లబ్ధో నిద్రాయాః క్షణో యేన, వ్యథితం దుఃఖితం-యద్ధృదయం , తేన క్షీయమాణం సంకోచ్యమానం విజ్ఞానం యస్య సః , అన్ధవ, దన్ధకూపే మహతి దుఃఖే పతతీత్యర్థః ✽॥ ౧౮ ॥ ✽కర్హి స్మ చిత్క్షుద్రరసానితి శ్లోకం వ్యాచష్టే॥ కర్హి చిత్స్మేతి॥ కామో విషయోపభోగ, స్తేన-యే మధులవాస్సుఖలవా, స్తాన్విచిన్వన్ అన్వేషయ-న్యదా-పరదారా-న్పరద్రవిణాని చ-అవరున్ధానః స్వీకర్తుమారభమాణః, రాజ్ఞా, స్వామిభిః పరైర్వా, నిహతో భవతి తదా. అ

మాణో ✽లౌకికవ్యసనకర్శితమనాః కణ్టకశర్కరాక్షేత్రం ప్రవిశన్నివ సీదతి ॥ ౧౫ ॥ క్వచిచ్చ దుస్సహేన కాయాభ్యన్తరవహ్నినా గృహీతసారస్స్వకుటుమ్బాయ క్రుధ్యతి ॥ ౧౬ ॥ స ఏవ పునర్నిద్రాజగరగృహీతో ఽన్ధే తమసి మగ్నశ్శూన్యారణ్య ఇవ శేతే నాన్యత్కించన వేద శవ ఇవాపవిద్ధః॥ ౧౭॥ కదాచిద్భగ్నమానదంష్ట్రో దుర్జనదన్దశూకైరలబ్ధనిద్రాక్షణో వ్యథితహృదయేనానుక్షీయమాణవిజ్ఞానోఽన్ధకూపేఽన్ధవత్పతతి ॥ ౧౮॥ కర్హి చిత్స్మ కామమధులవాన్విచిన్వన్యదా పరదారపరద్రవ్యాణ్యవరున్ధానో రాజ్ఞా స్వామిభిర్వా నిహతః పతత్యపారే నిరయే ॥ ౧౯ ॥ అథ చ తస్మాదుభయథాపి హి కర్మాఽస్మిన్నాత్మనస్సంసారావపనముదాహరన్తి॥ ముక్తస్తతో యది బన్ధాద్దేవదత్త ఉపాచ్ఛినత్తి తస్మాదపి విష్ణుమిత్ర ఇత్యనవస్థితిః ॥ ౨౧ ॥ క్వచిచ్చ శీతవాతపవాతాద్యనేకాధిదైవికభౌతికాత్మీయానాం దశానాం ప్రతినివారణేఽకల్పో దురన్తచిన్తయా విషణ్ణ ఆస్తే॥ క్వచిన్మిథో ఽన్యేభ్యో వా కాకిణికామాత్రమప్యపహరన్ యత్కించిద్వా విద్వేషమేతి విత్తశాఠ్యాత్ ॥౨౩॥ క్వచిత్క్వచిత్క్షీణధనశ్శయ్యాసనాద్యుపభోగవిహీనో యావదప్రతిలబ్ధమనోరథస్తావత్పరస్వాదానే వ్యవసితమతిస్తతో ఽవమానాదీని లభతే ॥ ౨౪ ॥ ఏవం విత్తవ్యతిషఙ్గవివృద్ధవైరానుబన్ధోఽపి పూర్వవాసన

పారే-నిరయే నరకప్రాయే కారాగృహే నిపతతి-రాజాదిభిర్నిహతః కారాగృహాదిబద్ధో భవతీత్యర్థః ✽॥ ౧౯ ॥ ✽ముక్తస్తతో బన్ధాదిత్యుక్తేః ప్రసఙ్గాత్ప్రవృత్తస్య కర్మణస్సంసారహేతుత్వం స్ఫుటయతి॥ అథ చేతి॥ యస్మాదేవం-తస్మా-దథానన్తరమేవ , ఉభయథా ఇహ చ పరత్ర చ , అస్మిన్ప్రవృత్తిమార్గే , సంసారస్యా , వపనం జన్మక్షేత్రం-కర్మోదాహరన్తి ✽॥ ౨౦ ॥ ✽తత్రాతికృత్యాప్రతిలబ్ధమాన ఇత్యేతావద్వ్యాచష్టే ॥ యది బన్ధాన్ముక్తో భవతి-తర్హి, తతస్సకాశా, ద్దేవదత్తః అన్యః-ఉపాచ్ఛినత్తి హరతి , తస్మాదపి , విష్ణుమిత్రో, ఽన్యో , హరతీత్యనవస్థితిః , న త్వసౌ భోక్తుం లభత ఇత్యర్థః ✽॥ ౨౧ ॥ ✽క్వచిచ్ఛీతవాతేత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ క్వచిచ్చేతి॥ శీతాదయో, ఽనేకా-యా, దైవికానాం భౌతికానాం ఆత్మనాం చ దశా దుఃఖావస్థాః-అధిదైవికాధిభౌతికాధ్యాత్మికాస్తాపా ఇత్యర్థః-తాసాం దశానాం, ప్రతినివారణాయ ప్రతిక్రియాయై-అకల్పోఽసమర్థః, ప్రతిక్రియాం కర్తుమసమర్థః, అత ఏవ విషణ్ణః దుఃఖితః, అపారచిన్తాయుక్త ఆస్తే ✽॥ ౨౨॥ ✽క్వచిన్మిథ ఇత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ కదాచి, త్పరస్పరం-యత్కించిద్ధనం-వ్యవహరన్-అన్యేభ్యస్సకాశా - త్కాకిణికామాత్రం వింశతికపర్దమాత్రం-తతోఽపి న్యూనం వా-యత్కించిదపహరన్-విత్తశాఠ్యేన ధనలోభేన-విద్వేషం, ప్రాప్నోతి ✽॥౨౩ ✽ క్వచిత్క్వచిత్క్షీణధన ఇత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ క్వచి-త్క్షీణం ధనం యస్య , అత ఏవ-శయ్యాసనం నివాసాదిభిరుపభోగోపకరణై, ర్విహీనః రహితః-ఉపభోగశబ్దో భోగ్యోపలక్షకః - క్వచిత్ - యద్యేవంవిధో భవతి-తదా-యావత్, అప్రతిలబ్ధమనోరథః అప్రాప్తసమీహితః-తావ-త్పరస్వాదానే అన్యదీయధనగ్రహణే-వ్యవసితమతిః- కేనాపి పరవఞ్చనోపాయేన తదీయం ధనం గ్రహీతవ్యమితి నిశ్చయయుక్తః-తతః-పరధనాదిగ్రహణోద్యోగాత్- అవమానాదీని-ప్రాప్నోతి ✽॥ ౨౪ ॥ ✽అన్యోన్యస్య

విత్తేతి వ్యాచష్టే ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం పరస్పరం విత్తస్య భాషాబద్ధస్య ధనస్య – వ్యతిషఙ్గేణ వ్యత్యాసేన సనిబద్ధం రూఢమూలం యద్వైరం తదనుబన్ధో౽ప్రియకారిత్వాదిరూపశ్చ – యస్య ఏవంభూతో౽పి – పూర్వవాసనయా సాజాత్యాభిమానప్రయుక్తయా పూర్వవాసనయా – మిథః, ఉద్వహతః వివాహం కుర్వాణాన్ తానేవ వైరవిషయానేవో – ద్వహతి వైరవిషయైరేవ సహ సాజాత్యాభిమానేన వివాహాదిక్రియయా సంబధ్నాతీత్యర్థః, ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఏతస్మిన్ సంసారాధ్వన్యే – వనుక్తవిధైర్నానావిధైః క్లేశైః ఉపసర్గైః, ర్వక్ష్యమాణైస్సుఖదుఃఖరాగద్వేషాదిభిశ్చ – వితతే విస్తృతే, అనన్తక్లేశోపసర్గయుక్త ఇత్యర్థః – ఆపన్నః ఆపదం ప్రాప్తః, తత్ర, యోయో, విపన్నః విపత్తిం ప్రాప్తః, మృత ఇతి యావత్, తం తం విపన్నం పిత్రాదిరూపం, విసృజ్య – జాతం జాతం పుత్రాదిరూపముపాదాయ ఆత్మీయాభిమతిం కృత్వా – పునర్జాతవిపత్త్యా – శోచన్ – తేన – ముహ్యన్ – ఖిద్యన్ – ప్రరుదన్ – తత్ర – శోకో మానసీ వ్యథా – ఖేదో వాచికీ దైన్యోక్తిరూపా, ప్రరోదః కాయికః అశ్రువిమోచనాదిరూపః – జాతాత్పువరస్య స్వజననే తు – సంహృష్యన్ – హాసాదిభిరుచ్చైర్ధ్వనిం కుర్వన్ – బిభ్యన్ జాతాదీనామాగామిదుఃఖసంభావనానిమిత్తప్రతికూలజ్ఞానయుక్తః – కదాచి, జాతాదీనాం గుణాన్ – గాయన్ – ముహ్యమానః ఖేదమోదాభ్యాం మోహం ప్రాప్తః ఏష జీవసమూహః ఆరబ్ధః ఉపక్రాన్తయోగః – సాధువాకర్ణనావర్జితః – నహ్యమాన ఇతి పాఠే బధ్యమానః – అద్యాపి – ఇతః అస్మాత్సంసారాధ్వనస్సకాశాత్ – తదధ్వనః పారం సంసారాధ్వనః పారం ప్రతి – నైవావర్తతే నాయాతి న ప్రాప్నోతీత్యర్థః, కిం తదధ్వనః పారం – యత్ప్రతి నావర్తతే, తత్రాహ ॥ యదిదం యోగానుశాసనం నామ యోగానుశాసనమితి ప్రసిద్ధం, తత్సంసారాధ్వనః పార – ముపదిశన్తి – తత్త్వవిద ఇతి శేషః – యోగస్యాధ్యాత్మయోగకర్మయోగానుగృహీతభగవద్భక్తియోగ

యామిథఉద్వహతఉద్వహతి ॥ ౧౪ ॥ ఏతస్మిన్ సంసారాధ్వని నానాక్లేశోపసర్గవితతఆపన్నోవిపన్నోయస్తముహవావేతరస్తత్రతత్రవిసృజ్య జాతంజాతముపాదాయశోచన్ముహ్యన్ఖిద్యన్వినదన్సంహృష్యన్బిభ్యన్*గాయన్నహ్యమానస్సాధువర్జితో నైవావర్తతే౽ద్యాపియతఆరబ్ధఏషనరలోకసార్థస్తమధ్వనః పారముపదిశతియదిదంయోగానుశాసనం నామ ॥ ౧౫ ॥ నవా ఏతదవరున్ధతేయచ్ఛం తమంన్యస్తదణ్డామునయఉపరతాత్మానస్సమవగచ్ఛన్త్యపిదిగిభజయినోరాజర్షయోనైవతద్వ్రజన్తికింతుపరంమృధేశయీరన్మమైవేయమిత్యస్యామేవకృతవైరానుబన్ధాయాంవిసృజ్యస్వయముపసంహృతాః ॥ ౧౬ ॥ అధ్వన్యముష్మిన్నిమ ఉపసర్గాస్తథాసుఖదుఃఖరాగద్వేషభయాభిమానప్రమోదమోహశోకమోహమాత్సర్యేర్ష్యావమానక్షుత్పిపాసా౽౽ధివ్యాధిజన్మజరామరణాదయః ॥ ౧౭ ॥ క్వాపి దేవమాయయాస్త్రియాభుజలతోపగూఢఃప్రస్కన్నవివేకవిజ్ఞానస్తద్విహారగృహారమ్భాకులహృదయస్తదాశ్రయావసక్తసుతదుహితృకళత్రభాషితావలోకవిచేష్టితాపహృతహృదయఆత్మానమజితాత్మా౽పారేన్ధేతమసిప్రహీణోతి ॥ ౧౮ ॥ కదాచిదీశ్వర

స్యా – నుశాసనం విధిర్వా జ్ఞానం – శిక్షణం వా తదనుష్ఠానమితి యావత్, తదేవ సంసారాధ్వనః పారమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ మనస్వినోనిర్జితేతి శ్లోకం వ్యాచష్టే ॥ నవా ఇతి ॥ ఉపశమ ఏవ శీలం యేషాం, ఉపరతః నిగృహీతః ఆత్మా మనః యైస్తే, మునయో మననశీలాః, న్యస్తదణ్డాః నివృత్తభూతద్రోహాః – సర్వభూతసుహృదస్సన్త ఇత్యర్థః, యచ్ఛం తమం నిరతిశయసుఖరూపపరమాత్మప్రాప్త్యుపాయం, యోగానుశాసన, ముపతిష్ఠన్తి ప్రాప్నువన్తి, తచ్ఛం తమం, నిర్జితదిగ్గజేన్ద్రా అపి, మనస్వినః అనిర్జితాన్తఃకరణాః రాజర్షయో నైవావరున్ధతే న ప్రాప్నువన్తి నైవ చ వ్రజన్తి – ఉపాయానుష్ఠానపూర్వకముపేయం న యాన్తి, కింతు ఇయం పృథివీ మమైవేత్యభిమానేన – కృతవైరానుబన్ధాః మృధే యుద్ధే – శయీరన్ కేయం చ మమాభిమానవిషయభూతా – తత్రాహాయాం పృథివీం విసృజ్య, స్వయముపసంహృతాః మృతాః సేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ సింహావలోకితన్యాయేన బాధోపసర్గైరిత్యత్రాభిప్రేతముపసర్గశబ్దార్థమాహ ॥ అధ్వనీతి ॥ అస్మిన్నధ్వని సంసారాధ్వని, ఇమే సుఖాదయః ఉపసర్గా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ప్రసజ్జతీత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ క్వాపీతి ॥ స్త్రీవేషయా – దేవమాయయా భగవన్మాయయా కర్త్ర్యా, భుజలతాభ్యాముపగూఢః ఆలిఙ్గితః, ప్రస్కన్నముపగతం, వివేకాత్మకవిజ్ఞానం, యస్య, యద్వా, వివేకో దేహవిలక్షణాత్మవిషయః విజ్ఞానం భగవదుపాసనాత్మకం, తద్రహితః – తస్యాః స్త్రియాః, విహారగృహం క్రీడాగృహం – తదారమ్భే, ఆకులం హృదయం యస్య – తస్మిన్నాశ్రయ ఏవ వనితావిహారగృహే, ఆసక్తాః ప్రసక్తాః సుతాదయః, తేషాం – భాషితాదిభి – రపహృతం హృదయం యస్య – అత ఏవ అజితేన్ద్రియః, అన్ధే తమసి దుఃఖే నరకే, ఆత్మానం, ప్రహీణోతి ప్రక్షిపతి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏవం పూర్వ

---

౧౫ ॥ శ్లో ॥ పా * గాయన్ముహ్యమానః

యస్యభగవతోవిష్ణోశ్చక్రాత్పరమాణ్వాదిద్విపరార్ధాపవర్గకాలోపలక్షణాత్పరివర్తితేనవయసారంహసాహ
రతఆబ్రహ్మతృణస్తమ్బాదీనాంభూతానాంకాల్యమానానామనిమిషతోమిషతాంవిత్రస్తహృదయస్తమేవే
శ్వరంకాలచక్రంనిజాయుధంసాక్షాద్భగవన్తంయజ్ఞపురుషమనాదృత్యపాషణ్డదేవతాఃకఙ్కగృధ్రబక
ప్రాయాఆర్యసమయపరిహృతాఃసాంకేత్యేనాభిధత్తే॥౩౦॥ యదాతుపాషణ్డైరాత్మాభివఞ్చితైస్తైరుపవఞ్చి
తో బ్రహ్మకులంసమావసంస్తేషాంశీలముపనయనాదిశ్రౌతస్మార్తకర్మానుష్ఠానేనభగవతోయజ్ఞపురు
షస్యారాధనమేవతదరోచయన్శూద్రకులంభజతినిగమాచారేఽశుద్ధితోయస్యమిధునీభావఃకుటుమ్బభర
ణంచయథావానరజాతేః॥ ౩౧ ॥ తత్రాపినిరవరోధస్స్వైరేణవిహరన్నతికృపణబుద్ధిరన్యోన్యముఖనిరీక్ష
ణాదిగ్రామ్యకర్మణైవవిస్మృతకాలావధిః॥ ౩౨॥క్వచిద్ద్రుమవదైహికార్థేషుగృహేషురంస్యన్యథావా
నరస్సుతదారవత్సలోవ్యవాయక్షణః ॥ ౩౩ ॥ ఏవమధ్వన్యవరున్ధానోమృత్యుగజభయాత్తమసిగిరికన్దరప్రా
యేపతన్కర్మవల్లీమవలమ్బ్యతతఆపదఃకధఞ్చిన్నరకాద్విముక్తఃపునరప్యేవంసంసారాధ్వనివర్తమానో
నరలోకసార్థమేవోపయాత్యేవముపరిగతోఽపి॥౩౪ ॥ తస్యేదముపగాయన్తి॥శ్లో॥ఆర్షభస్యేహరాజర్షేర్మ

ర్ధంవ్యాఖ్యాతం॥ఉత్తరార్ధంవ్యాచష్టే॥కదాచిదితి॥ పరమాణురాదిః, ద్విపరార్ధోఽపవర్గోఽన్తస్సఏవఉపలక్షణంయస్య కాలోపలక్షణాదితిపాఠేతు-పరమాణ్వాదిపరార్ధాపవర్గరూపం,య-త్కాలస్యోపలక్షణం, ఉపలక్ష్యతఇత్యుపలక్షణం స్వరూపం,తస్మాదిత్యర్థః-రంహసాశీఘ్రేణ-పరివర్తితేనపరిభ్రమణేన-వయసాబాల్యాదిక్రమేణ, బ్రహ్మాణమభివ్యాప్య,తృణస్తమ్బాదిభూతానాం, కాల్యమానానాంలవాదిరూపేణగణ్యమానానాయుషామిత్యర్థః మిషతాంప్రమత్తానాం-అనిమిషతఃఅప్రమత్తాద్దివా-హరతః - ఆయురితిద్వితీయాన్తస్యశేషః ,అనిమిషతఃఅకాల్యమానా-ద్విష్ణోశ్చక్రాత్-విత్రస్తహృదయఃమరణమాశఙ్కమానఇతియావత్-అమరత్వాయ పాషణ్డదేవతాఃసాంకేత్యేన - ఆభిముఖ్యేనధత్తే-కింకృత్వా - కాలచక్రం-నిజంస్వీయమాయుధంయస్య,తమేవ,సాక్షాద్భగవన్తం, యజ్ఞపురుష-మనాదృత్య-పాషణ్డదేవతాఃకథంభూతాః-కఙ్కగృధ్రబకప్రాయాః-విశ్వసతోపివఞ్చయన్త్యః-ఆర్యాణాంవైదికానాంసమయాత్సిద్ధాన్తా- త్పరిహృతాఃబహిష్కృతాః-సాంకేత్యేనేత్యనేనపాషణ్డదేవతారాధనంపాషణ్డసంకేతనిబన్ధనం -నతువైధమిత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తైస్స్వవఞ్చితఇత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ యదాత్వితి ॥ ఆత్మావఞ్చితోయైస్తై,రుపవఞ్చితస్సన్-బ్రహ్మకులం-ప్రవిష్ట-స్తేషాంబ్రాహ్మణానాం-శీలమితిప్రతీకోపాదానం-తద్వ్యాచష్టే॥ఉపనయనాదీత్యారాధనమేవేత్యన్తేన- అరోచయన్అనభిమన్యమానః-ఉపైతి,వానరాణిత్యస్యవ్యాఖ్యానంశూద్రకులంభజతఇతి-తదుపపాదయతి-నిగమోక్తే - ఆచారే, అపరిశుద్ధితఃస్వస్యాశుద్ధ్యభావాత్-యస్యశూద్రస్య-కేవలంమిధునీభావః-కుటుమ్బభరణంచేత్యేవంకేవలగ్రామ్యసుఖమేవ,నాదృష్టం-యథావానరజాతేరితితత్రదృష్టాన్తః ❀॥౩౧॥❀ తజ్జాతినిరాసేనేత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ తత్రాపీతి ॥శూద్రకులేఽపి-నిరవరోధఃప్రతిబన్ధరహితః - స్వైరేణస్వేచ్ఛయాయుక్తదేశకాలప్రతీక్షామన్తరేణ-క్రీడన్ - అతికృపణాఅత్యన్తంవిషయాతురాబుద్ధిర్యస్య - యోషిత్పురుషయోః-పరస్పరముఖనిరీక్షణాదిరూపేణగ్రామ్యకర్మణైవ-విస్మృతః - కాలావధిఃఆయుషోవసానం-యస్యసః-ఆస్తే ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ ద్రుమేషురంస్యన్నిత్యేతద్వ్యాచష్టే॥క్వచిదితి॥వృక్షవ-త్కేవలమైహికసుఖప్రయోజనకేషు-గృహేషు-ద్రుమాఃకేవలమిహైవోపయుజ్యన్తేనపరత్రేతిభావః - యద్వా-ద్రుమవత్ద్రుమఇవ-యథా-వానరస్సుతదారవత్సలో,మైథునమేవ-క్షణఉత్సవో,యస్య-తథాభూతోభవతి - ఏవమయమపికేవలమైహికార్థేషుగృహేషు-రంస్యన్-సుతాదివత్సలో-వ్యవాయక్షణఃస్వబన్ధనేపివశోభవతీత్యర్థః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ క్వచిత్ప్రమాదాదిత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ ఏవమితి ॥ సంసారాధ్వని,సుఖమశిఖాద్య - వరున్ధానః అనుభవన్మృత్యురేవగజ- స్తస్మాత్-భయా-ద్గిరికన్దరతుల్యే-తమసిరోగాద్యాపది-పతన్-తతః-పునః-జీవనహేతుభూతాం-కర్మరూపాంవల్లీం- అవలమ్బ్య-తతఆపదఃరోగాద్యుపద్రవరూపాన్నరకాత్కేనాపిప్రయాసేన-విముక్తః - పునరప్యేవముక్తరీత్యా -సంసారాధ్వని-వర్తమానో-నరలోకసార్థంనరశరీరజీవసమూహముపయాతీతి - ఏవముపరిగతోఽపిలోకాన్తరేషువిద్యమానోదేవాదిజీవసమూహోఽపిసంసారాధ్వన్యటతీత్యర్థః ❀॥ ౩౪ ॥ ❀ ఏవంప్రాకోత్త్యరూపమవధూతవచోవ్యాఖ్యాయతన్మాహాత్మ్యప్రతిపాదకాన్శ్లోకానవతారయతి॥తస్యేతి॥తస్య-ఇదంమాహాత్మ్యం-ఆర్షభస్యఋషభపుత్రస్య-మహాత్మనోమహానుభావస్యరాజర్షేః,స్వర్తమార్గం,

మనసాఽప్యనుసర్తుం, నృపో, నార్హతి, యథా గరుడస్య గతిం, మక్షికేత్యర్థః ✱ ॥౩౫॥ ✱ త్యాగే హేతుమాహ॥ య ఆర్షభో రాజర్షిః, హృదిస్పృశః మనోజ్ఞాన్, అత ఏవ-దుస్త్యజాన్ దుఃఖేనాపత్యక్తుమశక్యాన్, పుత్రాన్-సుహృద్రాజ్యమోర్వ్యం సైన్యక్యం - యువైవ సన్, మలవత్ విష్ఠామివ-జహౌ అత్యాక్షీత్, త్యాగే హేతుః-ఉత్తమశ్లోకలాలసః ఉత్తమశ్లోకే భగవతి, లాలసః-లమ్పటః ఆసక్తచిత్త ఇతి యావత్ ✱ ॥౩౬॥ ✱ న కేవలమత్యాక్షీదేవ, అపితు నైచ్ఛదపీత్యాహ॥ య ఇతి। యో నృపః ఆర్షభః - దుస్త్యజాన్, క్షిత్యాదీన్-తత్ర, క్షితిర్భారతం వర్షం - సుతాః పుత్రాః - అర్థః ధనం, దారాః స్త్రియః-ఇమాన్ సురవరైః ఇన్ద్రాదిభిశ్చ-ప్రార్థ్యాం-శ్రియం సంపదం, కథంభూతాం, సదయావలోకాం సదయః దయాయుక్తోఽవలోకో రాజ్ఞో యస్యాం తాం-రాజ్ఞో దయాయుక్తోఽవలోకో మయి ప్రసరత్వితి ప్రార్థయమానామితి భావః నైచ్ఛత్ క్షిత్యాదిషు రాగమపి నాకరోదిత్యర్థః- నైతచ్చిత్రం, కింతు యుక్తం చైతదిత్యాహ॥ తదుచితమితి॥ కుతః, యతో-మధుద్విష, స్సేవాయా-మనురక్తమనసాం -మహతాం, అభవో మోక్షోఽపి - ఫల్గురల్పః - భగవత్సేవాపేక్షయా మోక్షోఽప్యల్ప ఇత్యర్థః ✱ ॥౩౭॥ ✱ తస్య మధుద్విట్సేవానురాగాతిశయమేవాహ॥ యజ్ఞాయేతి॥ యజ్ఞాయ సర్వయజ్ఞానాం భోక్త్రే, ప్రభవే చ, ధర్మపతయే అవతారైర్వర్ణాశ్రమధర్మాణాం గోప్త్రే - విధినైపుణాయ ధర్మానువర్తినాం రక్షావిధౌ నైపుణాయ నైపుణ్యయుక్తాయ-సాంఖ్యమాత్మానాత్మవివేకాత్మకోఽధ్యాత్మయోగః-స ఏవ-శిరః శిరోవత్ప్రధానాఙ్గం- యస్య తస్మై, యోగాయ వివేకాదిసాధనసప్తకానుగృహీతభక్తియోగగమ్యాయ-యోగశబ్దస్తద్గమ్యే ఔపచారికః - ప్రకృతీశ్వరాయ మాయానియన్త్రే-నారం జీవసమూహః-అయనం ఆశ్రయో-యస్య తస్మై-అనేన చిదచిచ్ఛరీరకత్వముక్తం, హరయే ఆశ్రితబన్ధ

నసాఽపి మహాత్మనః। నానువర్త్మార్హతి నృపో మక్షికేవ గరుత్మతః॥౩౫॥ యో దుస్త్యజాన్దారసుతాన్సుహృద్రాజ్యం హృదిస్పృశః। జహౌ యువైవ మలవదుత్తమశ్లోకలాలసః॥౩౬॥ యో దుస్త్యజాన్క్షితిసుతస్వజనార్థదారాన్ప్రార్థ్యాం శ్రియం సురవరైస్సదయావలోకామ్। నైచ్ఛన్నృపస్తదుచితం మహతాం మధుద్విట్సేవానురక్తమనసామభవోఽపి ఫల్గుః॥౩౭॥ యజ్ఞాయ ధర్మపతయే విధినైపుణాయ యోగాయ సాంఖ్యశిరసే ప్రకృతీశ్వరాయ। నారాయణాయ హరయే నమ ఇత్యుదారం హాస్యన్మృగత్వమపి యస్సముదాజహార॥౩౮॥౧॥ ఇదం భాగవతసభాజితావదాతగుణకర్మణో రాజర్షేర్భరతస్యానుచరితం స్వస్త్యయనమాయుష్యం ధన్యం యశస్యం స్వర్గ్యమాపవర్గ్యం చానుశృణోత్యాఖ్యాస్యత్యభినన్దతి చ సర్వా హ్యేవాత్మన ఆశిష ఆశాస్తే న కాంచన పరత ఇతి॥౩౯॥ ✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱

✱✱✱✱✱✱✱✱✱ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, చతుర్దశోఽధ్యాయః ✱✱✱✱✱✱✱✱

శ్రీశుక ఉవాచ॥౧॥ భరతస్యాత్మజస్సుమతిర్నామాభిహితో యము హా వావ కేచిత్పాషణ్డిన ఋషభపదవీమను

హరయే-నమ ఇత్యు - దారం భృశ-ముదాజహార ఉదాహృతవాన్-కిం కర్తుమిచ్ఛన్ మృగత్వం హారిణశరీరమపి-హాస్యన్ హాతుమిచ్ఛన్, అత్ర మృగత్వం హాస్యన్ సముదాజహారేతి హానోదాహరణయోర్యౌగపద్యం ప్రతీయతే-తథాపి మృగజన్మనో వైకల్యదశాయాం సముదాహరణమత్ర వివక్షితం- అన్యథా చరమదశాయాముక్తనామగ్రహణేన తద్దేహావసానేనుక్తైరస్మిన్ప్రబన్ధే బహుషు స్థలేషూక్తత్వేన పూర్వాపరగ్రన్థవిరోధాపత్తేః- ఉదాహరణం చాత్ర అవ్యక్తోచ్చారణం వివక్షితం మృగజన్మనస్తస్య వ్యక్తోచ్చారణాసంభవాత్ అన్యథా సాఙ్గభక్తియోగోపసంహారాపత్త్యా జన్మాన్తరవిలమ్బాయోగాపత్తేః ✱ ॥౩౮॥ ✱ ఏతద్భరతచరితశ్రవణశ్రావణాదిఫలమాహ॥ య ఇదమితి॥ భాగవతైః, సభాజితాస్సంస్తుతాః, అవదాతాః విశుద్ధాః, గుణాః అక్రోధాదయః - కర్మాణి భూతహితాచరణాదిరూపాణి చ-యస్య, తస్య రాజర్షేర్భరతస్యానుచరితం, యశస్కరం, స్వస్త్యయనం మఙ్గళావహం-ఆయుష్కరం-ధన్యం ధనప్రాపకం, స్వర్గ్యం స్వర్గసాధనం, అపవర్గ్యం ముక్తిసాధనం చ-యోఽనుశృణోతి, ఆఖ్యాస్యతి కథయతి, అభినన్దయతి అనుమోదయతే చ-స, ఆత్మనః స్వత ఏవ-సర్వా హ్యాశిషః సమీహితాని, ఆశాస్తే ప్రాప్నోతి-న తు కాంచిదప్యాశిషః పరస్మాదపేక్షత ఇత్యర్థః, చరిత్రస్య స్వస్త్యయనకరత్వాదికం చ న స్వరూపేణ అపి తు శ్రవణాదివిషయత్వేనేతి ఖ్యాపనాయానుశృణోత్యాఖ్యాస్యతీత్యుక్తం, న కేవలం స్వస్త్యయనాదికమేవాస్య ఫలమపి త్వనుక్తమన్యత్సర్వమపీత్యభిప్రాయేణోక్తం సర్వా హ్యేవాశిష ఆత్మన ఆశాస్త ఇత్యాదీతి ✱ ॥౩౯॥ ✱

ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః ✱✱✱✱✱

ఏవం భరతచరిత్రముపవర్ణ్య తత్సంతతిముపవర్ణయతి॥ శ్రీశుకః॥ భరతస్య-సుమతిర్నామా, అభిహితః వ్యవహృతః-యం

సుమతిం ఋషభస్య - పదవీం యోగచర్యారూపాం - అనువర్తమాన - మవలోక్య, కేచి, త్పాషణ్డినోఽనార్యాః, పాపీయస్యా స్వమనీషయా, అవేదసమామ్నాతాం అవేదోక్తాం, బౌద్ధదేవతామితియావత్, కల్పయిష్యన్తిముద్ధవసాక్షాత్సుమతిరూపేణావతీర్ణ ఇతి కుమనీషయా పశ్యన్తీత్యర్థః, తస్మాత్సుమతేర్వృద్ధసేనాఖ్యాయాం భార్యాయాం, దేవతాజిన్నామపుత్రః ఉత్పన్నః ఆసుర్యాం దేవతాజిద్భార్యాయాం, తత్తనయః దేవతాజిత్పుత్రః - దేవద్యుమ్నోనామ, ఉద్బభూవ, తతో దేవద్యుమ్నాత్, తద్భార్యాయాం ధేనుమత్యాం - పరమేష్ఠీనామ - సుతో - జాతః - తస్య పరమేష్ఠినః - తద్భార్యాయాం సువర్చలాయాం - ప్రతిహాఖ్యః, పుత్ర - ఉపజాతః, యః ప్రతిహః బహుభ్య - ఆత్మవిద్యామాఖ్యాయ ఉపదిశ్య - ఆఖ్యానేనైవ స్వయం సంశుద్ధః నిర్మలాన్తఃకరణః - పరమపురుష - మనుసస్మార ఉపాసాంచక్రే - అనుస్మృతిరత్ర ప్రత్యక్షతాపన్నముపాసనం వివక్షితమ్ ❁ ॥౧॥౨॥ ❁ ప్రతిహాత్సువర్చలాయాంజాతాః - ప్రతిహర్త్రాదయః - ప్రతిహర్తా ప్రస్తోతా ఉద్గాతేతి చ త్రయోఽపి - ఇజ్యాకోవిదాః యజ్ఞనిపుణాః - సూనవః పుత్రాః, ఆసన్ తత్ర, ప్రతిహర్తుః - స్తుత్యాం భార్యాయాం - అజభూమానౌ అజో భూమేతి చ ద్వౌ పుత్రావజనిషాతాం ఉదభూతామ్ ❁ ॥౩॥ ❁ భూమ్నః అజానుజాత్ - ఋషికుల్యాయాం భార్యాయాం, ఉద్గీథాఖ్యః పుత్రః, తత ఉద్గీథా - ద్దేవకుల్యాయాం భార్యాయాం, ప్రస్తావాఖ్యః పుత్రః, ప్రస్తావా - న్నియుత్సాయాం భార్యాయాం, విభుర్నామ - హృదయజః పుత్ర - ఆసీత్ ❁ ॥౪॥ ❁ విభోః, రత్యాం భార్యాయాం, పృథుషేణాఖ్యః పుత్రః - తస్మాత్పృథుషేణా - దాకూత్యాం భార్యాయాం - నక్తోనామ, జజ్ఞే జాతః ❁ ॥౫॥ ❁ నక్తా - ద్గయోనామ - కృతిపుత్రః కృతౌ నక్తస్య భార్యాయాం పుత్రః - ఆసీదిత్యర్థః - గయం విశినష్టి - రాజర్షీణాం మధ్యే - శ్రేష్ఠః - ఉదారశ్రవాః విపులకీర్తిః - జగతో - రిరక్షిషయా రక్షితుమిచ్ఛయా గృహీతసత్త్వస్య ఉపాత్తశుద్ధసత్త్వమూర్తేః - భగవతో విష్ణోః - కలా అంశభూతస్సన్ - ఆత్మవత్త్వం ప్రశస్తమనస్కత్వం - తత్ప్రభృతినా - లక్షణేన గుణేన - లక్ష్యతేఽనేనేతి లక్షణం ధర్మః - మహాపురుషత్వం ప్రాప్తః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ మహాపురుషత్వమేవాహ ॥ స వా ఇతి ॥ స వై, గయః - ప్రజాపరిపాలనాదిరూపేణ - స్వధర్మేణ స్వవర్ణధర్మేణ - తత్ర - పాలనం భయాత్ పోషణమన్నపానాదినా - ప్రీణనమర్థితప్రదానేన, ఉపలాలనం సుతవత్ శ్లాఘనం - అనుశాసనం దుర్మార్గాన్నివారణం - తథా - ఇజ్యాదినా పఞ్చమహాయజ్ఞాదినా, స్వాశ్రమధర్మేణ చ - ఇజ్యాశబ్దః పఞ్చమహాయజ్ఞపరః - ఆదిశబ్దోఽపి వివేకవిమోకాదీనామపి సంగ్రాహకః, చశబ్ద ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగసముచ్చాయకః - ఇజ్యాదికం స్వాశ్రమధర్మం విశినష్టి ॥ భగవతి బ్రహ్మణి పరావరే మహాపురుషే సర్వాత్మనా - సమర్పితపరమార్థలక్షణేనేతి, భగవతి బ్రహ్మణీతి భగవద్బ్రహ్మశబ్దయోరేకవిషయత్వముక్తం - భగవత్త్వం పరావరే హేతుః - పరే బ్రహ్మాదయోఽవరే అవమా యస్మాత్సః, పరావరః - తస్మిన్ ,, యథా క్రతురస్మిన్లోకే పురుషో భవతి తథేతః ప్రేత్య భవతీ,, తి తత్క్రతున్యాయేనోపాసితుర్మహాపురుషత్వాపాదకం భగవదసాధారణమనుపాస్యం మహాపురుషత్వముక్తం మహాపురుష ఇతి, సర్వాత్మనా సర్వప్రకారేణ కరణత్రయేణ, అర్పితం సమర్పితం పరమార్థలక్షణం యజ్ఞఫలస్వరూపం - యస్మింస్తేన అనభిసంహితఫలేనేత్యర్థః, పరమార్థోఽభిలషితోఽర్థః - ఫలమితియావత్, తల్లక్ష్యతే యేన సఙ్గేన - అర్పితః పరమార్థలక్షణస్సఙ్గో యస్యేతి మమేదం కర్మ న భవతీతి పరిత్యక్తసఙ్గేనేతి వాఽర్థః - యద్వా, పరమార్థలక్షణం జీవాత్మస్వరూపం, అర్పితం పరమార్థలక్షణం జీవాత్మస్వరూపం కర్తృత్వస్యేతి పరిత్యక్తకర్తృత్వ

వర్తమానమనార్యా అవేదసమామ్నాతాం దేవతాం స్వమనీషయా పాపీయస్యా కలౌ కల్పయిష్యన్తి ॥ ౧ ॥ తస్మాద్వృద్ధసేనాయాం దేవతాజిన్నామ పుత్రోఽభవదథాసుర్యాం తత్తనయో దేవద్యుమ్నస్తతో ధేనుమత్యాం సుతః పరమేష్ఠీ తస్య సువర్చలాయాం ప్రతిహ ఉపజాతో య ఆత్మవిద్యామాఖ్యాయ స్వయం సంశుద్ధో మహాపురుషమనుసస్మార ॥ ౨ ॥ ప్రతిహాత్సువర్చలాయాం ప్రతిహర్త్రాదయస్త్రయ ఆసన్నిజ్యాకోవిదాః సూనవః ప్రతిహర్తుః స్తుత్యామజభూమానావజనిషాతామ్ ॥ ౩ ॥ భూమ్న ఋషికుల్యాయాముద్గీథస్తతః ప్రస్తావో దేవకుల్యాయాం ప్రస్తావాన్నియుత్సాయాం హృదయజ ఆసీద్విభుః ॥ ౪ ॥ విభో రత్యాం చ పృథుషేణస్తస్మాన్నక్త ఆకూత్యాం జజ్ఞే ॥ ౫ ॥ నక్తాత్కృతిపుత్రో గయో నామ రాజర్షిప్రవర ఉదారశ్రవా అజాయత సాక్షాద్భగవతో విష్ణోర్జగద్రిరక్షిషయా గృహీతసత్త్వస్య కలాఽఽత్మవత్త్వాదిలక్షణేన మహాపురుషతాం ప్రాప్తః ॥ ౬ ॥ స వై ధర్మేణ ప్రజాపాలనప్రీణనోపలాలనానుశాసనలక్షణేనేజ్యాదినా చ భగవతి బ్రహ్మణి పరావరే మహాపురుషే సర్వాత్మనాఽర్పితపరమార్థలక్షణేన బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయోపపాదితభగవద్భక్తియోగేన చాభీక్ష్ణశః పరిభావితవిశుద్ధమతిరుపరతానాత్మ్య ఆత్మని స్వయముపలభ్యమానబ్రహ్మాత్మానుభవోఽపి నిరభిమా

ర్థః, అథ వేదం నేజ్యాదినేత్యస్య విశేషణ-మపి తు బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయాఽఽపాదితభగవద్భక్తియోగేనేత్యస్య -తత్రాయమర్థః-అర్పితపరమార్థలక్షణేన ,,ఓమిత్యాత్మానం యుఞ్జీత,, ఇత్యుక్తవిధాత్మసమర్పణరూపశరణాగతిరూపయోగాఙ్గవిశిష్టేనేతి,,తమేవ శరణం గచ్ఛ సర్వభావేన భారత॥ మామేకం శరణం వ్రజ,, ఇతి భక్త్యఙ్గతయా శరణాగతేః కర్తవ్యతాభిధానాత్, బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయాపాదితభగవద్భక్తియోగేనేత్యనేన భగవద్భక్తియోగోత్పత్తిస్సత్సేవాయత్తేత్యుక్తం,, బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవమిత్యనేన ,,దేవమివాచార్యముపాసీత, ఆచార్యవాన్పురుషో వేద , తద్విజ్ఞానార్థం స గురుమేవాభిగచ్ఛేత్,,ఇత్యాదిశ్రుతివిహితాచార్యసమ్బన్ధోఽస్యాభిహితః , బ్రహ్మవిదిత్యనేన ఆచార్యలక్షణయుక్తగురుసమాశ్రయణానుష్ఠానం సూచ్యతే - స్వధర్మైః ఇత్యాదినా జ్ఞానకర్మయోగానుగృహీతేన న్యాసయోగాఙ్గకేన భక్తియోగేనేత్యుక్తం భవతి- ఉక్తవిధేన భగవద్భక్తియోగేన, అభీక్ష్ణశః పునః పునః, పరిభావితా విశోధితా- అత ఏవ - విశుద్ధా మతి ర్యస్య-అత ఏవ, ఉపరతం అనాత్మ్యం దేహాత్మభ్రమో-యస్య, నివృత్తదేహాత్మభ్రమ ఇత్యర్థః - అనాత్మ్యమాత్మేతరచ్ఛరీరమనాత్మా-ఏవంభూతే స్వాత్మని-ఉపలభ్యమాన-మన్తరాత్మతయా-య-త్స్వేతిక్రియమాణం బ్రహ్మ. తదేవా-త్మా పరమాత్మా తస్యానుభవో యస్య, యద్వా, స్వాన్తరాత్మభూతం బ్రహ్మైవ పరమాత్మా, తస్యానుభవ ఉపలబ్ధ్యైతయేన-స తథోక్తః ,, య ఆత్మని తిష్ఠన్,,ఇతి ప్రకారేణ జీవాత్మన్యవస్థితం పరమాత్మానముపలబ్ధవానిత్యర్థః-ఏవంభూతోఽపి నిరభిమాన ఏవ దేహాత్మభ్రమస్య తత్ప్రాప్తిత్వభ్రమరహిత ఏవ, ఇమాం భూమిం, అజూగుపత్ అరక్షత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ గయస్య మాహాత్మ్యప్రతిపాదికాం గాథామవతారయతి॥ తస్యేతి॥ హే పాణ్డవేయ, పురావిదః పూర్వకాలికవృత్తాన్తాభిజ్ఞాః-తస్య గయస్య, ఇమాం - మాహాత్మ్యసూచికాం, గాథాం, ఉపగాయన్తి ❁ ॥౮॥ ❁ గాథామేవాహ గయమితి షడ్భిః-గయం నృపం కః-పుమాన్-కర్మభిః-ప్రతియాతి తత్స

నఏవావనిమజూగుపత్ ॥ ౭ ॥ తస్యేమాం గాథాం పాణ్డవేయ పురావిద ఉపగాయన్తి ॥ ౮ ॥ శ్లో ॥ గయం నృపః
కః ప్రతియాతి కర్మభిర్యజ్వాఽభిమానీ బహువిద్ధర్మగోప్తా । సమాగతశ్రీస్సదసస్పతిస్సతాం సత్సేవకోఽ
న్యో భగవత్కలామృతే ॥౯॥ యమభ్యషిఞ్చన్పరయా ముదా సతీస్సత్యాశిషో దక్షకన్యాస్సరిద్భిః । యస్య
ప్రజానాం దుదుహే ధరాఽఽశిషో నిరాశిషో గుణవత్సస్నుతోధాః ॥౧౦॥ ఛన్దాంస్యకామస్య చ యస్య కా
మాన్ దుదూహురాజహ్రురథో బలిం నృపాః । ప్రత్యఞ్చితా యుధి ధర్మేణ విప్రా యదాఽఽశిషాం షష్ఠ
మంశం పరేత్య ॥౧౧॥ యస్యాధ్వరే భగవానధ్వరాత్మా మఘోని మాద్యత్యురుసోమపీథే । శ్రద్ధావిశుద్ధాచలభ
క్తియోగసమర్పితేజ్యాఫలమాజహార ॥౧౨॥ యత్ప్రీణనాద్బర్హిషి దేవతిర్యఙ్మనుష్యవీరుత్తృణమావిరిఞ్చాత్ ।

జాతీయకర్మభిః కోఽపి పుమాననుకర్తుం శక్నోతీత్యర్థః-తత్కృతం కర్మ పునరన్యః కర్తుం న ప్రభవతీతి యావత్ తత్ర హేతుం వదన్ ప్రతియానాశక్యధర్మవత్తామాహ॥ యజ్వా యావచ్ఛ్రుతివిహితయజ్ఞానుష్ఠాతా అభితో మానీ సమ్మానాస్పదః-బహుజ్ఞః వర్ణాశ్రమధర్మాణాం గోప్తా సమాగతా సంప్రాప్తా శ్రీస్సంపత్ -యేన యమితి వా-సతాం సదసస్సభాయాః పతిః-సతాం సేవకశ్చ, అన్యో భగవత్కలాః గయ-మృతే వినా, కః-గయమృతే యజ్వత్వాదిగుణాశ్రయః కోఽపి నాస్తీత్యర్థః, యద్వా-యజ్వత్వాదిగుణవిశిష్టోఽపి-భగవత్కలామృతే, గయం, కోఽన్యః ప్రతియాతీత్యన్వయః, అస్మిన్పక్షే, భగవత్కలాత్వమేవ ప్రతియానాశక్యో ధర్మః ❁ ॥౯॥ ❁ సతీస్సత్యః, సత్యాః ఆశిషో, యాసాం తాః, దక్షకన్యాః శ్రద్ధామైత్రీదయాకీర్తిశ్రీస్స్మృతిమేధాధృతితితిక్షాక్షమాద్యాః-స్వరుగ్భిః స్వతేజోభిః , యం, అభ్యషిఞ్చన్, శ్రేష్ఠమకుర్వన్, యస్య గయస్య, నిరాశిషః నిష్కామస్య, ప్రజానాం-ఆశిషః కామాన్-ధరా భూమిః, దుదుహే దుగ్ధవతీ-కథంభూతా సతీ-తస్య, గుణా ఏవ వత్సః, స్తేన, స్నుతం ప్రస్రవ-దూధో-యస్యాః, యచ్ఛబ్దేన తం గయం కః ప్రతియాతీతి సమ్బన్ధః ❁ ॥౧౦॥ ❁ ఛన్దాంసి వేదాః, ఛన్దఃప్రోక్తకర్మాణి చ, అకామస్య యస్య గయస్య-కామాన్-దుదుహుః, నృపాః, యుధి యుద్ధే, ప్రత్యఞ్చితాః బాణైః ప్రతిపూజితాః, బలిం, ఆజహ్రుః అర్పయామాసుః॥ తథా, ధర్మేణ ధర్మపరిపాలనేన, దక్షిణాదిభిశ్చ, ప్రత్యఞ్చితాః విప్రాః - పరేత్య లోకాన్తరే, ఆశిషాం ధర్మఫలానాం, షష్ఠం అంశం, ఆజహ్రుః ,,పుణ్యాత్షడ్భాగమాదత్తే రాజా న్యాయేన పాలయన్,, ఇతి స్మృతేః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ యస్య గయస్య, అధ్వరే యజ్ఞే-గయకర్తృకే యజ్ఞ ఇత్యర్థః - మఘోని ఇన్ద్రే-ఉరుః సోమపీథః యస్య-తస్మిన్ బహుసోమపానే, అత ఏవ-మాద్యతి మదం ప్రాప్నువతి సతి-ఉరుసోమపీథ ఇత్యధ్వరస్య విశేషణం వా-అధ్వరాత్మా యజ్ఞశరీరకః, భగవాన్, శ్రద్ధయా విశుద్ధో నిష్కపటో - యోఽచలోఽన్తరాయానుపహతో, భక్తియోగః, తేన-సమర్పితం , ఇజ్యాఫలం -ఆజహార భక్తియోగాపాదితం ప్రీతిరూపమిజ్యాఫలం అర్హణమివ ప్రత్యక్షతస్స్వీకృతవానిత్యర్థః ❁ ॥౧౨॥ ❁ తదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ బర్హిషి

యజ్ఞే-యస్య భగవతః-ప్రీణనాత్ - ఆచతుర్ముఖం - దేవాది-సర్వః-ప్రయేత ప్రీతం భవేత్-దేవాదీనాం ద్వంద్వైక్యం-కుతః - హి యస్మాత్- స - విశ్వజీవః విశ్వం జీవయతీతి విశ్వజీవః విశ్వస్య ప్రాణభూతః-ఏవంభూతో భగవాన్-స్వయం ప్రీతః తస్మిన్నిరతిశయప్రీతివిశిష్టః-గయస్య-ప్రీతిం-అగాత్ ప్రాప్తః-గయస్య ప్రీతివిషయోఽభూదిత్యర్థః, అదాదితి పాఠే, స్వయం గయవిషయకనిరతిశయప్రీతియుక్తో భగవాన్ స్వస్యాపస్వవిషయాం ప్రీతిం ప్రీత్యాత్మికాం బుద్ధిం - అదాదిత్యర్థః, ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః । దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాన్తి తే॥ అదాన్మే జ్ఞానమైశ్వర్యం స్వస్మిన్భావం చ కేశవ,, ఇత్యాదివచనజాతార్థోఽత్రానుసంధేయః ॥౧౩॥ ఏవం గయస్య మహాపురుషతాముపపాద్య ప్రస్తుతాం సంతతిమాహ॥ గయాదితి॥ గయాత్-జయన్త్యాం భార్యాయాం-చిత్రరథాదయః-త్రయః పుత్రాః-ఉత్పన్నాః ॥౧౪॥ తేషాం మధ్యే - చిత్రరథః - ఊర్ణాయాం భార్యాయాం-సమ్రాడాఖ్యః పుత్రోఽజనిష్ట ఉత్పన్నః - తతస్సమ్రాజః-ఉత్కలాయాం భార్యాయాం-మరీచిః-మరీచేః-బిన్దుమత్యాం-బిన్దుమాన్నామ పుత్రః-ఉత్పన్నః ॥౧౫॥ తస్మాద్బిన్దుమతః-సుషేణాయాం భార్యాయాం-మధుర్నామాత్మజోఽభవత్-మధోః-సుమనసి భార్యాయాం-వీరవ్రతః పుత్రో జాతః ॥౧౬॥ తతో వీరవ్రతాత్-ప్రభోధాయాం భార్యాయాం - మథుప్రమథునామానౌ-జజ్ఞాతే జాతౌ-తత్ర-మథోః-సత్యాయాం భార్యాయాం-భౌమనః పుత్రోఽభూత్ ॥౧౭॥ తతో భౌమనాత్-దూషణాయాం భార్యాయాం-త్వష్టా నామ పుత్రో జాతః-తతః త్వష్టుః-విరోచనాయాం భార్యాయాం-విరజోఽజాయత ॥౧౮॥ విరజస్య విరజాత్-విషూచ్యాం భార్యాయాం-శత

ప్రయేత సద్యస్స హ విశ్వజీవః ప్రీతస్స్వయం ప్రీతిమగాద్గయస్య॥౧౩॥ గయాజ్జయన్త్యాం చిత్రరథస్సుగతి
రవరోధన ఇతి త్రయః పుత్రా బభూవుః॥ ౧౪ ॥ చిత్రరథాదూర్ణాయాం సమ్రాడజనిష్ట తత ఉత్కలాయాం మరీ
చిర్మరీచేర్బిన్దుమత్యాం బిన్దుమానుదజాయత ॥ ౧౫ ॥ తస్మాత్సుషేణాయాం మధుర్నామాభవన్మధోస్సుమన
సి వీరవ్రతః ॥౧౬॥ తతః ప్రభోధాయాం మథుప్రమథూ జజ్ఞాతే మథోస్సత్యాయాం భౌమనః॥౧౭॥ తతో దూష
ణాయాం త్వష్టాఽజనిష్ట, త్వష్టుర్విరోచనాయాం విరజః॥ ౧౮ ॥ తస్య శతజిత్ప్రవరం పుత్రశతం కన్యా చ విషూ
చ్యాం కిల జాతమ్॥ ౧౯ ॥ తత్రాయం శ్లోకః॥ ప్రైయవ్రతం వంశమిమం విరజశ్చరమోద్భవః। అకరోదత్యలం
కీర్త్యా విష్ణుస్సురగణం యథా॥౨౦ ॥

******* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః ******

రాజోవాచ॥ ఉక్తస్త్వయా భూమణ్డలాయామవిశేషో యావదాదిత్యస్తపతి యత్ర చాసౌ జ్యోతిషాం గణై
శ్చన్ద్రమా వా సహ దృశ్యతే యత్ర తస్యాస్సప్తద్వీపవిశేషవికల్పస్త్వయా భగవన్ఖలు సూచితః॥౧॥ ఏతదేవా
ఖిలమహం మానతో లక్షణతశ్చ సర్వం జిజ్ఞాసామి॥౨॥ భగవతో గుణమయే స్థూలరూప ఆవేశితం మనో హ్య

జి-త్రివర్గో ముఖ్యో-యస్య, తత్, పుత్రాణాం శతం-జాతం-కన్యా చ జాతా-కిలేతి ప్రసిద్ధౌ ॥౧౯॥ ప్రియవ్రతసంతానముపసంహరతి ॥ తత్రేతి॥ ప్రైయవ్రతసంతానవిషయోఽయం శ్లోకః పఠ్యత ఇతి శేషః॥ చరమోద్భవః చరమస్య పుత్రశతస్య శతజిదాదేః-ఉద్భవః ఉద్భవత్యస్మాదిత్యుద్భవః-జనకః విరజః, ఇమముక్తం ప్రైయవ్రతం, వంశ-కీర్త్యా, అలమకరోత్ అలంకృతవాన్-యథా విష్ణురుపేన్ద్రః, సురగణమిన్ద్రాదిదేవతావర్గమివ ॥౨౦॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం, పఞ్చమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః. ************

ఏవం శ్రోత ప్రియవ్రతసంతానతచ్చరితో రాజా ప్రియవ్రతస్య చరిత్రే సంగ్రహేణాభిహితాయా ద్వీపాదికల్పనాయా విశేషం కథాన్తే ఉక్తానువాదపూర్వకం పరిపృచ్ఛతి॥ ఉక్త ఇతి॥ భూమణ్డలస్యాయామవిశేషః దైర్ఘ్యవిశేషః విశాలతేతి యావత్-ఉక్తః-కింపర్యన్త ఉక్తస్తదాహ॥ యావదాదిత్యస్తపతి యత్ర చాసౌ శుక్లకృష్ణపక్షయోః నక్షత్రగణైస్సహ చన్ద్రమా వా దృశ్యతే - కియత్పర్యన్తమాదిత్యస్తపతి చన్ద్రమా వా దృశ్యతే తత్రాహ॥ యత్ర భూమణ్డలవిస్తారే-ఏతస్యా భువః-సప్తద్వీపానాం జమ్బ్వాదీనాం-యే విశేషాః నామమానలక్షణాదయః- తేషాం-వికల్పః భేదః- హే భగవన్-త్వయా-సూచితః సంగ్రహేణోక్తః ॥౧॥ ఏతదేవ భూమణ్డలమఖిలం-మానతః-లక్షణతః-చ కారాన్నామతశ్చ-అహం, సర్వం-విస్తరతో జిజ్ఞాసామి జ్ఞాతుమిచ్ఛామి ॥౨॥ కింతజ్జిజ్ఞాసయేత్యత్రాహ॥ భగవత ఇతి॥ గుణమయే సత్త్వాదిగుణపరిణామరూపే-భగవతః - స్థూలరూపే ఆవేశితం - మనః-హి యస్మాత్-అగుణే సత్త్వాదిగుణరహితే అప్రాకృత ఇతి యావత్-సూక్ష్మతమే

శ్లో॥౧౩॥ పా॥ ప్రీతిమదాద్గయస్య॥

అఙ్గుష్ఠప్రమితే-శుద్ధసత్త్వైకమయరూపే - తథాఽఽత్మజ్యోతిషి స్వయంప్రకాశే - పరమాత్మస్వరూపే-బ్రహ్మభగవద్వాసుదేవాదిశబ్దవాచ్యే చ - ఆవేశయితుం ఆసఙ్క్తుం-క్షమం అలం-భవేత్ అతో జిజ్ఞాసామీత్యతో మమ జిజ్ఞాసుత్వాత్-హే గురో ఏతద్భూమణ్డలం-మానలక్షణాదిభి-ర్వర్ణయితు-మర్హసి ✱॥౩॥ ✱ ఇత్యాపృష్టో బాదరాయణిస్తావద్భగవద్విభూతేరనన్తత్వాత్తాదృశత్త్వైన్యైనవాఙ్మనసా విషయతాం వదన్ మానాదిభిర్భూమణ్డలవర్ణనం ప్రతిజానీతే॥ నవా ఇతి॥ హే మహారాజ భగవతో -యా -మాయాగుణానాం విభూతిః -సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మానన్తబ్రహ్మాణ్డాత్మికా లీలావిభూతి స్తస్యాః -స్థానవిశేషాణాం విభూత్యన్తర్గతలోకానామిత్యర్థః-కాష్ఠాం అన్తం - నామరూపతః నామరూపాభ్యాం మనసా-వచసా వా-అధిగన్తుం జ్ఞాతుం-వక్తుం చ-విబుధాయుషాపి పురుషః-నాలం న ప్రభుః-విభూతేః స్థానవిశేషాణాం చానన్త్యాదితి భావః తస్మాత్తాదృశత్త్వైన్యైనవాఙ్మనసావిషయత్వాత్ - ప్రాధాన్యేన - భూగోళస్యాపి విశేష-మవాన్తరభేదం-నామమానలక్షణైర్వ్యాఖ్యాస్యామః ప్రకథయిష్యామః ✱॥౪॥ ✱ యో వా ఇతి॥ ప్రసిద్ధోఽయం ద్వీపో జమ్బూద్వీపః -కువలయం భూవలయం-తదేవ కమలం-తస్య-కోశాః సప్తద్వీపాః - తేష్వ-భ్యన్తరః అన్తర్వర్తీ-కోశః ప్రథమో జమ్బూద్వీప ఇత్యర్థః-నియుతయోజనవిశాలః లక్షయోజనవిస్తీర్ణః - సమవర్తులః సమో వర్తులశ్చ - వర్తులత్వేన కోణాభావాత్సర్వతస్సమపరిమాణ ఇత్యర్థః, యథా పుష్కరస్య - పత్రం పలాశం-సమవర్తులం తద్వదితి-యస్మిన్ జమ్బూద్వీపే-నవ-వర్షాణి - ప్రత్యేకం-నవ-యోజనసహస్రమాయామం యేషాం తాని-ఆయామోఽత్ర విస్తారః-తత్సన్నివేశశ్చాన్యత్రోక్తః, ధనుర్వత్సంస్థితే జ్ఞేయే ద్వే వర్షే దక్షిణో

గుణేఽపి సూక్ష్మతమ ఆత్మజ్యోతిషి పరే బ్రహ్మణి భగవతి వాసుదేవాఖ్యే క్షమమావేశితుం - తదు హైవైతద్గురోఽర్హస్యనువర్ణయితుమితి॥ ౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ న వై మహారాజ భగవతో మాయాగుణవిభూతేః స్థానవిశేషాణాం నామరూపతః కాష్ఠాం మనసా వచసా వాఽధిగన్తుమలం విబుధాయుషాపి పురుషస్తస్మాత్ప్రాధాన్యేనైవ భూగోళవిశేషం నామరూపలక్షణతో వ్యాఖ్యాస్యామః ॥౪॥ యో వా అయం ద్వీపః కువలయకమలకోశాభ్యన్తరకోశో నియుతయోజనవిశాలస్సమవర్తులో యథా పుష్కరపత్రం యస్మిన్నవ వర్షాణి నవయోజనసహస్రాయామాన్యష్టభిర్మర్యాదాగిరిభిస్సువిభక్తాని భవన్తి॥ ౫ ॥ తేషాం మధ్య ఇలావృతం నామాభ్యన్తరం వర్షం యస్య నాభ్యామవస్థితస్సర్వతస్సౌవర్ణః కులగిరిరాజో మేరుర్ద్వీపాయామసమున్నాహః కర్ణికాభూతః కువలయకమలస్య మూర్ధని ద్వాత్రింశత్సహస్రయోజనవితతో మూలే ✱ షోడశసహస్రయోజనన్తావతాన్తర్భూమ్యాం ప్రవిష్టః॥౬॥ ఉత్తరోత్తరేణేలావృతం నీలశ్శ్వేతశ్శృఙ్గవానితి త్రయో రమ్యకహిరణ్మయకురూణాం త్రయాణాం వర్షాణాం మర్యాదాగిరయః ప్రాగాయతా ఉభయతః క్షారోదావధయో ద్విసహస్రపృథవ ఏకైకశః పూర్వస్మాత్పూర్వస్మాదుత్తరోత్తరో దశాంశాదధికాంశేన దైర్ఘ్య ఏవ హ్రసన్తి॥ ౭ ॥ ఏవం

✱ త్తరే దీర్ఘాణి తత్ర చత్వారి చతురశ్రమిలావృతమిత్యాదినా, అష్టభిస్సీమపర్వతైర్నీలశ్వేతశృఙ్గవన్నిషధహేమకూటహిమాలయమాల్యవద్గన్ధమాదనాఖ్యైః-సుష్ఠు విభక్తాని అసంకీర్ణాని-భవన్తి వర్తన్తే ✱॥౫॥ ✱ తేషాం నవానాం వర్షాణాం-మధ్యే ఇలావృతం నామ-వర్షం, అభ్యన్తరం అన్తర్వర్తి ఇత్యర్థః - యస్య జమ్బూద్వీపస్య ఇలావృతవర్షస్య వా-నాభ్యాం మధ్యే-అవస్థిత-స్సౌవర్ణః సువర్ణమయః, కులగిరీణాం రాజా మేరుః-ద్వీపస్య జమ్బ్వాఖ్యస్య -ఆయామో లక్షయోజనప్రమాణ-స్తావత్సమున్నాహః ఉచ్ఛ్రాయో యస్య తథాభూతః-కువలయం భూమణ్డలమేవ-కమలం తస్య - కర్ణికాభూత ఇవ స్థితః-తస్య మేరోః-మూర్ధని ఊర్ధ్వపరిభాగః ద్వాత్రింశద్యోజనసహస్రవిస్తీర్ణః - మూలే-షోడశసహస్రాణాం యోజనాని యస్య సః, సుమేరురితి విశేష్యానుషఙ్గః, యోజనమితి నపుంసకపాఠే-తస్య మేరోర్మూలే షోడశసహస్రాణాం యోజనానాం సమాహారః షోడశసహస్రయోజనం-పరిమాణం వేదితవ్యమిత్యర్థః- పాత్రాదిత్వాత్ స్త్రీత్వాభావః-తావతా షోడశసహస్రమానేన, భూమ్యామన్తః ప్రవిష్టః-ఏవం లక్షయోజనోన్నాహస్సుమేరురితి ఫలితమ్ ✱॥౬॥ ✱ ఉత్తరోత్తరేణేలావృతమిలావృతవర్షస్యోత్తరోత్తరం-క్రమేణ-నీలశ్వేతశృఙ్గవత్సంజ్ఞకాః- రమ్యకాదీనాం త్రయాణాం వర్షాణాం మర్యాదాగిరయస్సీమపర్వతాః, ప్రాగాయతాః పూర్వతో దీర్ఘాః - ఉభయతః పూర్వపశ్చిమయోః-క్షారోదః లవణసముద్ర ఏవాఽవధిర్యేషాం తే-లవణోదధిపర్యన్తా ఇత్యర్థః-ద్విసహస్రయోజనవిస్తీర్ణాః-దశాంశాదధికో యోఽంశ, స్తేన, దైర్ఘ్య ఏవ హ్రసన్తి, న తూచ్చత్వపృథుత్వయోః-నీలాదిషు త్రిషు పూర్వపూర్వాపేక్షయా ఉత్తరోత్తరస్య దైర్ఘ్యం దశాంశాదధికాంశేన న్యూనమిత్యర్థః - ద్వీపస్య మణ్డలాకారత్వాదితి భావః ✱॥౭॥ ✱ ఏవం దక్షిణేనేలావృతం ఇలావృతస్య దక్షిణతః-నిషధాదయ, స్త్రయః పర్వతాః, క్రమేణ

౬॥ శ్లో॥ పా ✱ షోడశసహస్రయోజనం తావతా

నీలాదిభిస్సహ పరిమాణాః, అయుతయోజన-ముత్సేధ-ఉచ్ఛ్రాయో-యేషాం తే- అయఞ్చోత్సేధో నీలాదీనామపి ద్రష్టవ్యః, నీలాదిపృథుత్వం చైషామపి ద్రష్టవ్యం, హరివర్షాదీనాం త్రయాణాం-యథాసఙ్ఖ్యం, మర్యాదాగిరయః ❋॥ ౮ ॥ ❋ తథే-లావృతమపరేణ-ఇలావృతస్య, పరేణ పశ్చాత్, పూర్వేణ పురస్తాచ్చ-మాల్యవద్గన్ధమాదనం- అపరేణ మాల్యవాన్-పూర్వేణ గన్ధమాదన-ఇత్యౌ, తౌ పర్వతౌ, క్రమేణా నీలనిషదాయతౌ , ఉత్తరతో నీలపర్యన్తం, దక్షిణతో నిషధపర్యన్తం చ -దీర్ఘౌ, నీలనిషధపర్యన్తోత్తరదక్షిణాగ్రావిత్యర్థః- తావేవ-ద్విసహస్రపృథూ- కేతుమాలభద్రాశ్వయోర్వర్షయోః-సీమానం మర్యాదాం-విదధతః కురుతః-నత్వేవం సతి పూర్వాపరరేఖాయాం ఇలావృతవేష్టితో మేరుర్మధ్యతః, పూర్వాపరతో గిరిద్వయం వర్షద్వయం చ-నాతః కిఞ్చిదస్తి-దక్షిణోత్తరరేఖాయాం చ తథైవేలావృతవేష్టితో మేరుర్మధ్యే-ఉభయతస్త్రీణి త్రీణి వర్షాణి, గిరయశ్చ షట్, తత్కథం సర్వతో లక్షప్రమాణత్వం జమ్బూద్వీపస్య - ఉచ్యతే-మేరోః షోడశసహస్రాణస్సర్వతః స్థితత్వాదిలావృతస్యాష్టాదశ- అన్యేషాం షణ్ణాం వర్షాణాం చతుఃపఞ్చాశత్, గిరీణాం ద్వాదశే-త్యేవం దక్షిణోత్తరరేఖాయాం తావల్లక్షం, పూర్వాపరరేఖాయామపి సమేరోరిలావృతస్య చతుస్త్రింశత్ , గిర్యోశ్చత్వారి - శేషాణి ద్విషష్టిసహస్రాణీత్యేవం లక్షం, సర్వతస్స్థితత్వాదిలావృతస్యాష్టాదశ-పూర్వాపరవర్షయోరాసముద్రం దైర్ఘ్యం ద్రష్టవ్యమితో నవిరోధః ❋॥ ౯ ॥ ❋ మన్దరాదయశ్చత్వారో గిరయః-ప్రాగాదిక్రమేణ-మేరోశ్చతుర్దిశ, మవష్టమ్భగిరయః మేఖలా ఇవ , అవష్టభ్నన్తి ప్రతిబధ్నన్తీత్యవష్టమ్భాస్తే చ తే గిరయశ్చ, తే, ఉపక్లృప్తాః విన్యస్తాః కథం భూతాః, అయుతయోజనప్రమాణౌ విస్తారోచ్ఛ్రాయౌ యే

దక్షిణేనేలావృతం నిషధో హేమకూటో హిమాలయ ఇతి ప్రాగాయతాః, యథా నీలాదయోఽయుతయోజనోత్సేధా హరివర్షకింపురుషవర్షభారతవర్షాణాం యథాసఙ్ఖ్యమ్॥ ॥ తథైవేలావృతమపరేణ పూర్వేణ చ మాల్యవద్గన్ధమాదనావానీలనిషధాయతౌ ద్విసహస్రపృథూ కేతుమాలభద్రాశ్వయోస్సీమానం విదధాతే ॥ ౯ ॥ మన్దరో మేరుమన్దరస్సుపార్శ్వః కుముద ఇత్యయుతయోజనవిస్తారోన్నాహా మేరోశ్చతుర్దిశమవష్టమ్భగిరయ ఉపక్లృప్తాః ॥ ౧౦ ॥ చతుర్ష్వేతేషు చూతజమ్బూకదమ్బన్యగ్రోధాశ్చత్వారః పాదపప్రవరాః పర్వతకేతవ ఇవాధిసహస్రయోజనోన్నాహాస్తావద్విటపవితతయః ॥ ౧౧ ॥ శతయోజనపరిణాహాః హ్రదాశ్చత్వారః పయోమధ్విక్షురసమృష్టజలా యదుపస్పర్శిన ఉపదేవగణా యోగైశ్వర్యాణి స్వాభావికాని భరతర్షభ ధారయన్తి॥ ౧౨ ॥ దేవోద్యానాని భవన్తి [illegible] నన్దనం చైత్రరథం వైభ్రాజకం సర్వతోభద్రమితి యేష్వమరపరివృఢాస్సహ సురలలనాలలామయూథపతయ [illegible] గణైరుపగీయమానమహిమానః కిల విహరన్తి॥ ౧౩॥ మన్దరోత్సఙ్గ ఏకాదశశతయోజనోత్తుఙ్గదేవచూతశిరసో గిరిశిఖరస్థూలాని ఫలాన్యమృతకల్పాని ఫలన్తి॥ ౧౪ ॥ తేషాం విశీర్యమాణానామతిమధురసురభిసుగన్ధబహులారుణరసోదేనారుణోదా నామ నదీ మన్దరగిరివరశిఖరాన్నిపతన్తీ పూర్వేణేలావృతముపప్లావయతి-యదుపజోషణాద్భవాన్యా అనుచరీణాం పుణ్యజనవధూ

షాం తథాభూతాః ❋॥ ౧౦ ॥❋ చతుర్ష్వేతేషు మన్దరాదిషు, క్రమేణ, ఆమ్రజమ్బూకదమ్బన్యగ్రోధాశ్చత్వారః-పాదపశ్రేష్ఠాః, పర్వతానాం, కేతవ ఇవ ధ్వజా ఇవ-అధిసహస్రమేకాదశశతాన్యు-న్నాహో, యేషాం తావత్ప్రమాణానాం-విటపానాం శాఖానాం-వితతిర్యేషాం, శతయోజనం, పరిణాహో విస్తారో-యేషాం తే ఉపక్లృప్తా ఇత్యనుషఙ్గః ❋॥ ౧౧ ॥❋ తథా, చత్వారో హ్రదాశ్చ, క్రమేణ-క్షీరమధ్విక్షురసశుద్ధజలాత్మకాస్సన్తి॥ తానేవ విశినష్టి ॥ యదుపస్పర్శినో-యేషాం హ్రదానాముపస్పర్శినః స్నానపానాదిభిస్సేవినః-ఉపదేవగణాః గన్ధర్వగణాః - స్వాభావికాని జన్మతస్సిద్ధాని-యోగైశ్వర్యాణి అణిమాదీని, హే భరతర్షభ రాజన్-ధారయన్తి ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ తథా దేవోద్యానాని చ చత్వారి భవన్తి సన్తి, తాన్యాహ-నన్దనమిత్యాదినా॥ తాన్విశినష్టి॥ యేష్వితి॥ యేషు దేవోద్యానేషు॥ సురలలనానాం సురస్త్రీణాం , లలామ మాభూషణం-తద్వత్స్థితాః-సురవనితాశ్రేష్ఠా ఇత్యర్థః- తాసాం యూథస్య పతయః అమరశ్రేష్ఠాః-సహసంభూయ - ఉపదేవగణైః-ఉపగీయమానః మహిమా యేషాం తే, విహరన్తి-దేవానాం క్రీడాస్థానానీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ మన్దరేతి॥ మన్దరశిఖరస్య-అధస్తాత్ప్రదేశే, ఏకాదశశతయోజనముత్తుఙ్గ ఉన్నతో, యో-దేవచూత-స్తస్య, శిరసస్సకాశాత్, గిరిశిఖరవత్, స్థూలాని ఫలాని॥ ఫలప్రమాణముక్తం వాయుపురాణే, అరత్నీనాం శతాన్యష్టావేకషష్ట్యధికాని చ-ఫలప్రమాణమాఖ్యాతమృషిభిస్తత్త్వదర్శిభిః,, రితి-అమృతకల్పాని అమృతతుల్యాని-ఫలన్తి ఫలాని ఫలన్తీతి గార్గ్యగ[illegible]వత్ కృదర్థవిశేషణత్వాత్ ధాత్వర్థస్యాపి న తు బాధః ❋॥ ౧౪ ॥❋ తేషాం ఫలానాం-విశీర్యమాణానాం-అధఃపాతేన విభిద్యమానానాం - అతిమధురశ్చాసౌ స్వతస్సురభిస్సుగన్ధశ్చ అన్యేషాం

గన్ధైరధివాసితః బహుళశ్చారుణశ్చ, రసః సవిహోదకం- తేన-అరుణోదానామ అరుణోదేతి ప్రసిద్ధా - నదీ -మన్దరశిఖరాన్నిపతన్తీ-అధోఽధః స్యన్దమానా-పూర్వేణేలావృతం ఇలావృతవర్షస్య పూర్వప్రదేశం- ఉపప్లావయతి సిఞ్చతి, ఆత్మానముపస్యన్దతీత్యర్థః॥ అరుణోదాం నదీం విశినష్టి॥ యదుపజోషణాదితి - యస్యా అరుణోదాయాః , ఉపజోషణాత్ రసపానాత్ భవాన్యా-అనుచరీణాం పుణ్యజనానాం యాతుధానానాం యా-వధ్వస్తానాం - అవయవసంస్పర్శనేనయ-స్సుగన్ధిస్సురభి-ర్వాయుః సమన్తాత్ సర్వతో దిశం-దశయోజన, మనువాసయతి సురభికరోతి ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ఏవం జమ్బూఫలానాం మేరుమన్దరోత్సఙ్గనిరూఢజమ్బూఫలానాం-అత్యుచ్చాన్మేరుమన్దరాద్యో-నిపాతః, తేన-విశీర్ణానాం భిన్నానాం - అనస్థిప్రాయాణాం అతిసూక్ష్మబీజానాం, ఇభకాయనిభానాం గజశరీరనిభానాం - రసేన - జమ్బూనదీతి ప్రసిద్ధా, మేరుమన్దరస్య-శిఖరా-దయుతయోజనోచ్ఛ్రాయా, ద్భూతలే-నిపతతి ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ దక్షిణేనేలావృతం ఇలావృతస్య దక్షిణభాగం - యావదిలావృతం. ఆత్మానముపస్యన్దయతి॥ ఇలావృతస్య దక్షిణభాగం వ్యాప్య వహతీత్యర్థః-యావదిలావృతముపస్యన్దయతి- తావత్పర్యన్తముభయోరపి, రోధసోస్తటయో-ర్యా, మృత్తికా-సా తద్రసేన తస్యాః రసేన, అనువిధ్యమానా సంయుజ్యమానా , వాయ్వగ్నిసంయోగకృతో-యో విపాకః పరిణామ, స్తేన-జామ్బూనదం నామ సువర్ణం, అమరలోకానా- మాభరణోపయోగి భవతి॥ ఏతదేవాహ॥ యద్యత్సువర్ణం, విబుధాదయో, యువతిభి స్స్త్రీభిస్సహ-మకుటాద్యాభరణరూపేణ-ధారయన్తి ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ యస్త్వితి॥ సుపార్శ్వస్య పర్వతస్య, యః పార్శ్వః పశ్చిమో భాగః, తత్ర-నిరూఢో- మహాకదమ్బః తస్య - కోటరేభ్యో-విని

నామవయవస్పర్శసుగన్ధిర్వాతో దశయోజనం సమన్తాదనువాసయతి ॥ ౧౫ ॥ ఏవం జమ్బూఫలానామత్యుచ్చనిపాతవిశీర్ణానామనస్థిప్రాయాణామిభకాయనిభానాం రసేన జమ్బూనదీ మేరుమన్దరశిఖరాదయుతయోజనాదవనితలే నిపతతి ॥ ౧౬ ॥ దక్షిణేనాత్మానం యావదిలావృతముపస్యన్దయతి తావదుభయోరపి రోధసోర్యా మృత్తికా తద్రసేనానువిధ్యమానా చ వాయ్వర్కసంయోగవిపాకేన సదాఽమరలోకాభరణం జామ్బూనదం నామ సువర్ణం భవతి యదు హ వావ విబుధాదయస్సహ యువతిభిర్ముకుటకటకకటిసూత్రాద్యాభరణరూపేణ ఖలు ధారయన్తి ॥ ౧౭ ॥ యస్తు మహాకదమ్బస్సుపార్శ్వనిరూఢస్తస్య కోటరేభ్యో వినిస్సృతాః పఞ్చాయామపరిణాహాః పఞ్చ మధుధారాస్సుపార్శ్వశిఖరాత్పతన్త్యో రేణాత్మానమిలావృతమనుమోదయన్తి, యాస్తూపయుఞ్జానానాం ముఖనిర్వాసితో వాయుస్స చ్ఛతయోజనమనువాసయతి ॥ ౧౮ ॥ ఏవం కుముదనిరూఢో యశ్శతవల్శో నామ వటస్తస్య స్కన్ధేభ్యో నీచీనాః పయోదధిఘృతమధుగుడాన్నాద్యమ్బరశయ్యాసనాభరణాదయస్సర్వ ఏవ కామదుఘా నదాః కుముదాగ్రాత్పతన్తస్తముత్తరేణేలావృతముపజోషయన్తి ॥ ౧౯ ॥ యానుపజోషమాణానాం కదాచిదపి ప్రజానాం వలిపలితక్లమస్వేదదౌర్గన్ధ్యజరామరణామ

స్సృతాః-పఞ్చాయామపరిణాహాః - సకరయోర్బాహ్వోర్యస్తిర్యగన్తరం తదత్రాయామః-పఞ్చ యామః పరిణా. స్థౌల్యం-యాసాం తాః, పఞ్చ-మధుధారాః-సుపార్శ్వశిఖరా, త్పతన్త్యః-అపరేణేలావృతమిలావృతస్య పశ్చిమం భాగం ప్రతి - ఆత్మాన-మనుమోదయన్తి సురభీకుర్వన్తి , స్యన్దన్త ఇత్యర్థః ॥ ధారా విశినష్టి ॥ యాస్త్వితి॥ ఉపయుఞ్జానానాం ధారా ఉపభుఞ్జానానాం జనానాం , మో , ముఖనిర్వాసితో ముఖగన్ధేన , నిర్వాసితః నితరాం సురభీకృతః , వాయు - స్సమన్తా - చ్ఛతయోజనం , సురభికరోతి , నిరతిశయసౌరభ్యయుక్తా ధారా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ ఏవం కుముదపర్వతే - నిరూఢో , యః , శ్శతవలిశ , ఇతి ప్రసిద్ధో వట , స్తస్య , స్కన్ధేభ్యో , నినిర్గతాః , పయోదధిమధుగుడాన్నాద్యమ్బరశయ్యాసనాభరణాని ఆదీనియేషాం తే , పయ ఆదీని పేయాని , గుడాన్నాదీని భక్ష్యాణి - అమ్బరాణి ధార్యాణి , శయ్యాసనాదీని భోగస్థానాని , ఆభరణాని చ దుహన్తీతి కామదుఘాః , సర్వే నదాః , కుముదస్య పర్వతస్యాగ్రాత్పతన్తః, త - ముత్తరేణేలావృతమిలావృతస్యోత్తరం భాగం , ఉపజోషయన్తి ప్రీణన్తి-ఇలావృతస్యోత్తరభాగస్థాన్ లోకాన్సుఖయన్తీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఏతదేవాహ॥ యాన్సదా, నుపజోషమాణానాం సేవమానానాం, ప్రజానాం, వళ్యాదయస్తాపవిశేషా న భవన్తి, కింతు- యావజ్జీవం, నిరతిశయసుఖమేవ భవతి-వళిస్త్వగ్గతో వికారః, పలితం కేశగతః-క్లమః శ్రమః, ఆమయో రోగః-ఉపసర్గాస్సుఖదుఃఖరాగద్వేషభయాభిమానప్రమాదోన్మాదశోకమోహలోభమదమాత్సర్యాదయః ప్రాగుక్తాః॥ కురఙ్గేతి ॥ కురఙ్గాదయః పర్వతాః - కువలయకమలకర్ణికాభూతస్య మేరో , ర్మూలదేశే, కేసరభూతా ఇవ, పరిత, ఉపక్లృప్తాః విన్యస్తాః - ధాత్రేతి శేషః-తథా- మేరుం పూర్వేణ మేరోః పురస్తాత్ - మేరుమూలా

ద్యోజనసహస్రం త్యక్త్వా-జఠరదేవకూటౌ పర్వతౌ - అష్టాదశయోజనసహస్రదీర్ఘౌ-ద్విసహస్రయోజనం-పృథూత్తుఙ్గౌ చ-భవతః - ఏవం మేరోరపరభాగే - పవనపారియాత్రౌ-జఠరదేవకూటాభ్యాం తుల్యాయామపృథుతుఙ్గౌ-భవతః-తథా-మేరోర్దక్షిణతః- కైలాసకరవీరౌ - ప్రాగాయతౌ-పూర్వతో దీర్ఘౌ-ఏవ-ముత్తరతః-త్రిశృఙ్గమకరౌ-భవతః-వరైభిః పరిస్తృతో౽గ్నిరివ-అష్టభిరేతైర్జఠరాదిభిః-కాఞ్చనగిరిర్మేరుః -పరిత-శ్చకాస్తీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ మేరో-ర్మూర్ధ్ని-ఉపరిభాగే- మధ్యతః-మధ్యప్రదేశే - ఉపక్లృప్తాం-భగవత-ఆత్మయోనేశ్చతుర్ముఖస్య-పురీ-మయుతయోజనవిస్తారాం-సమచతురశ్రాం -శాతకౌమ్భీతి ప్రసిద్ధాం-వదన్తి - తాం శాతకౌమ్భీం-పురీ-మనుసృత్య-మేరౌ-పరితో౽ష్టసు దిక్షు-యథాదిశం పూర్వాదిదిశమనతిక్రమ్య - ష్టానామిన్ద్రాదీనాం- లోకపాలానా-మష్టౌ, పురః-అమరావతీ తేజోవతీ సంయమనీ కృష్ణాఙ్గనా శ్రద్ధావతీ గన్ధవతీ మహోదయా యశోవతీ సంజ్ఞాః -తురీయమానేన అయుతస్య తురీయభాగేన-సార్ధద్విసహస్రప్రమాణేన ఉపక్లృప్తాః సార్ధద్విసహస్రవిశాలా ఉపక్లృప్తా ఇత్యర్థః ❀॥౨౧॥❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే షోడశో౽ధ్యాయః. *

ఏవం జమ్బూద్వీపపర్వతవర్ష తత్పరిమాణాదికమభిధాయాథ గఙ్గాగమనకథనపూర్వకమిలావృతాదివర్షేషు దా్రి

యాపమృత్యుశీతోష్ణవైవర్ణ్యోపసర్గాదయస్తాపవిశేషా న భవన్తి యావజ్జీవం సుఖం నిరతిశయమేవ కురఙ్గకురరకుసుమ్భవైకఙ్కత్రికూటశిశిరపతఙ్గరుచకనిషధసితీవాసకపిలశఙ్ఖవైదూర్యచారువిహఙ్గఋషభనాగకాలాఞ్జననారదాదయో మేరోః కర్ణికాయా ఇవ కేసరభూతా మూలదేశే పరిత ఉపక్లృప్తాః జఠరదేవకూటౌ మేరుం పూర్వేణాష్టాదశయోజనసహస్రముదగాయతౌ ద్విసహస్రపృథుతుఙ్గౌ భవతః ఏవమపరేణ పవనపారియాత్రౌ దక్షిణేన కైలాసకరవీరౌ ప్రాగాయతౌ- ఏవముత్తరతస్త్రిశృఙ్గమకరావిత్యష్టభిరేతైః పరిస్తృతో౽గ్నిరివ పరితశ్చకాస్తి కాఞ్చనగిరిః ॥౨౦॥ మేరోర్మూర్ధ్ని భగవత ఆత్మయోనేర్మధ్యత ఉపక్లృప్తాం పురీమయుతయోజనసాహస్రీం సమచతురశ్రాం శాతకౌమ్భీం వదన్తి తామను పరితో౽ష్ట లోకపాలానాం యథాదిశం యథారూపం తురీయమానేన పురో౽ష్టావుపక్లృప్తాః ॥౨౧॥ * * * * * * * * * *

* * * * * * * * * ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, షోడశో౽ధ్యాయః * * * * * * * *

శ్రీశుక ఉవాచ॥౧॥ తత్ర హ భగవతః సాక్షాద్యజ్ఞలిఙ్గస్య విష్ణోర్విక్రమతో వామపాదాఙ్గుష్ఠనఖనిర్భిన్నోర్ధ్వాణ్డకటాహవివరేణాన్తః ప్రవిష్టా యా బాహ్యజలధారా తచ్చరణపఙ్కజావనేజనారుణకిఞ్జల్కోపరఞ్జితాఖిలజగదఘమలాపహోపస్పర్శనామలా సాక్షాద్భగవత్పదీత్యనుపలక్షితవచో౽భిధీయమానాతిమహతా కాలేన యుగసహస్రోపలక్షణేన దివో మూర్ధన్యవతతార॥ ౧ ॥ యత్తద్విష్ణుపదమాహుః॥౨॥ యత్ర హ వావ వీరవ్రత ఔత్తానపాదిః పరమభాగవతో౽స్మత్కులదేవతాచరణారవిన్దోదకమితి యామనుసవనం వర్ధమానభగవద్భక్తియోగేన దృఢం క్లిద్యమానాన్తర్హృదయ ఔత్కణ్ఠ్యవివశామీలితలోచనయుగళకుట్మల

దీవాం సంకర్షణాదిభగవన్మూర్త్యుపాసనాప్రకారముపద్వీపవిన్యాసం చాహ త్రిభిరధ్యాయైః॥ తత్ర భగవత ఇతి॥ యజ్ఞలిఙ్గస్య యజ్ఞమూర్తేః- తత్ర, భగవతో విష్ణోర్వామనరూపస్య-విక్రమతః, త్రిలోకీం, పాదత్రయేణ క్రమమాణస్య సతః-తస్య-వామపాదాఙ్గుష్ఠనఖేన, నిర్భిన్న- మూర్ధ్వముపరిభాగో, యస్య, తస్యాణ్డకటాహస్య, వివరేణ రన్ధ్రేణా- న్తః ప్రవిష్టా, యా, బాహ్యజలధారా, సా , అతిమహతా కాలేన-దివో మూర్ధన్య-వతతారేత్యన్వయః॥ జలధారాం విశినష్టి ॥ తస్య త్రివిక్రమస్య-య - చ్చరణపఙ్కజం, తస్యావనేజనేన క్షాళనేన-అరుణం, కుఙ్కుమం , తదేవ కిఞ్జల్కా- స్తై-రుపరఞ్జితా-అత ఏవా-ఖిలస్య జగతో౽ఘం పాపమేవ మలం, తదపహం తస్నైవ స్తకం- ఉపస్పర్శం ఆచమనీయం జలం- యస్యాస్సా-తత్ర హేతు-రమలా స్వభావతో దురితనిరసనక్షమా-యద్వా - అఖిలజగదఘమలాపహోపస్పర్శనాఖ్య- మలా తేన్మలసఙ్గశూన్యా-సాక్షాద్భగవత్పదీయ- దనుపలక్షితం-జాహ్నవీభాగీరథీత్యాద్యుపలక్షణాన్తరరహితం-వచో నామధేయం- తేనా-భిధీయమానా-ధూమస్పర్శనాత్పూర్వం జాహ్నవీత్యాదినామాన్తరరహితా-తదా కేవలం భగవత్పదీతినామధేయేనాభిధీయమానేత్యర్థః ❀॥౧॥❀ కో౽సౌ దివో మూర్ధా-యత్రావతీర్ణా-తత్రాహ॥ యత్తదితి ॥ యత్-విష్ణుపద-మాహుః-స్తన్లేత్యర్థః ❀ ॥ ౨॥ ❀ కిం తద్విష్ణుపదం తత్రాహ॥ యత్రేతి ॥ ధ్రువమణ్డలమిత్యర్థః-యత్ర తద్దివో మూర్ధని-వీరవ్రతః దృఢసంకల్పః-భాగవతశ్రేష్ఠ-ఔత్తానపాదిర్ధ్రువః-అస్మత్కులదేవతాయా భగవత - శ్చరణారవిన్దోదకమితి హేతోః- పరమాదరేణ-యాం ధారాం-అను

సన్ధ్యం-శిరసా-అద్యాపి-బిభర్తీత్యన్వయః - యద్వా-అనుసవనం ప్రతిక్షణం-వర్ధమానో-యో-భగవద్భక్తియోగః-తేన-
దృఢమత్యన్తం క్లిద్యమానం ప్రీయమాణం-అన్తఃకరణం - యస్య-అత ఏవ-ఔత్కణ్ఠ్యేన-వివశ,మామీలితంచ-య-ల్లోచన
యుగళం-తదేవ-కుట్మలే-తాభ్యాం-విగళిత-మమలం-బాష్పం -తస్య-కలయా-సహ-అభివ్యజ్యమానం-రోమపులకానాం-కు
లం-యస్య-తథాభూతస్సన్నిత్యర్థః * ॥ ౩ ॥ * అతః-స్సప్తఋషయ-స్తస్యాః గఙ్గాయాః-ప్రభావాభిజ్ఞాస్సన్తో-నోఽస్మా
కంతపస- స్సిద్ధిః ఫలం-ఇయంవిష్ణుపదీ సైవ-ఏతావతీ-ఇతోఽధికా నాస్తీత్యేవం-మన్వానా-అద్యాపి-సబహుమానం-జటా
ఏవ మకుటాని-తై-రుద్వహన్తీత్యన్వయః - తత్ర దృష్టాన్తః- ముముక్షవో ముక్తిమివాగతామితి-తత్ర హేతుః సర్వాన్తరాత్మ
ని-భగవతి వాసుదేవే-అవిచ్ఛిన్నభక్తియోగలాభేనైవ - ఉపేక్షితాః అనాదృతాః- అన్యే-పురుషార్థా అర్థకామాదయః-ఆ
త్మగతిః కైవల్యంచ - యైస్త ఇతి సప్తర్షి విశేషణమ్ * ॥ ౪ ॥ * తతోఽనేకసహస్రకోటీనాం-విమానానా-మనీకైస్సం
కై. స్సంకులేన-దేవయానేన ఆకాశమార్గేణా-వతరన్తీ అథః ప్రస్రవన్తీ - ఇన్దుమణ్డలం-ఆవార్యాప్లావ్య- మేరుమూర్ధ్నిస్థే
బ్రహ్మసదనే-నిపతతి * ॥౫॥ * తత్ర-చతుర్ధా-విభజ్యమానా-సీతాదిసంజ్ఞా-శ్చతస్రో ధారా-భూత్వా-సీతాదినామభి-ర
భిధీయమానా - చతుర్దిశం-నదనదీపతింసముద్రమేవా-భినివిశతి సముద్రే ప్రవిశతి - అభినివిశ శ్చేత్యాధారస్యకర్మసంజ్ఞా
యాం ద్వితీయా * ॥౬॥ * నామాన్యాహ ॥ సీతేతి ॥ తత్ర-చతసృణాం ధారాణాం మధ్యే, సీతా ప్రాచీనా ధారా-బ్రహ్మసదనా-

విగళితామలబాష్పకలయాఽభివ్యజ్యమానరోమపులకకులకోఽధునాపి పరమాదరేణ శిరసా బిభర్తి ॥ ౩ ॥ అత
స్సప్తర్షయ స్తత్ప్రభావాభిజ్ఞా ఇయం ననుతపస ఆత్యన్తికీ సిద్ధిరేతావతీతి భగవతి సర్వాత్మని వాసుదేవేఽనవ
రత భక్తియోగలాభేనైవోపేక్షితాఽన్యపురుషార్థాత్మగతయో ముక్తిమివాగతాం ముముక్షవ ఇవ సబహు
మానమద్యాపి జటాజూటైరుద్వహన్తి ॥ ౪ ॥ తతోఽనేకసహస్రకోటివిమానానీకసంకులదేవయానేనావతర
న్తీన్దుమణ్డలమావార్య బ్రహ్మసదనే నిపతతి ॥ ౫ ॥ తత్ర చతుర్ధాభిద్యమానా చతుర్భిర్నామభిశ్చతుర్దిశమభిస్యన్దన్తీ
నదనదీపతిమేవాభినివిశతి * సీతాలకనన్దా చక్షుర్భద్రేతి ॥ ౬ ॥ సీతా తు బ్రహ్మసదనాత్కేసరావష్టమ్భాదిగిరిశి
ఖరేభ్యః కుముదకురాదిశిఖరాణ్యతిత్యాధోఽధః ప్రస్రవన్తీ గన్ధమాదనమూర్ధసు పతిత్వాఽన్తరేణ భద్రా
శ్వవర్షం ప్రాచ్యాం దిశి క్షారసముద్రమభిప్రవిశతి ॥ ౭ ॥ ఏవం మాల్యవచ్ఛిఖరాన్నిష్పతన్తీ తతోఽనుపహతవేగా కే
తుమాలమభితశ్చక్షుః ప్రతీచ్యాం దిశి సరిత్పతిమభిప్రవిశతి ॥ ౮ ॥ భద్రా చోత్తరతో మేరుశిఖరాన్నిష్పతన్తీ సాగి
రిశిఖరాద్గిరిశిఖరమతిహాయ శృఙ్గవతః శృఙ్గాదవస్యన్దమానా ఉత్తరాంస్తు కురూనభిత ఉదీచ్యాం దిశి లవ
ణార్ణవమభిప్రవిశతి ॥ ౯ ॥ తథైవాలకనన్దా దక్షిణేన బ్రహ్మసదనాద్బహూని గిరికూటాన్యతిక్రమ్య హేమకూట
హైమకూటాన్యతిరభసతరరంహసా లుఠన్తీ భారతమభివర్షం కర్మక్షేత్రం దక్షిణస్యాం దిశి జలధిమనుప్రవిశ
తి ॥ ౧౦ ॥ అన్యే చ నదా నద్యశ్చ వర్షే వర్షే సన్తి బహుశో మేర్వాదిగిరిదుహితరశ్శతసహస్రశః ॥ ౧౧ ॥ అత్రాపి జ

త్కేసరాదిశిఖరేభ్యః - కేసరాచలానాం మేరుసమానోచ్ఛ్రాయత్వాత్ప్రథమం తేషామాదిశిఖరేషు ముఖ్యశృఙ్గేషు పతతి-
తత - స్తేభ్యోఽధోఽధః ప్రస్రవన్తీ-గన్ధమాదనస్యమూర్ధ్ని ఉపరిభాగే-పతిత్వా - అన్తరేణ భద్రాశ్వవర్షం భద్రాశ్వ
వర్షస్య మధ్యే చ స్యన్దమానా - ప్రాచ్యాం దిశి - క్షారసముద్రే - ప్రవిశతి ॥ * ॥ ౭ ॥ * తథా - చక్షుస్సంజ్ఞా ప్రతీచీ
ధారా, మాల్యవచ్ఛిఖరే, నిపత్య - తతోఽధః స్రవన్తీ - అనుపహతః అప్రతిహతో వేగో యస్యాస్సా - కేతుమాలం
వర్షం - అభితో - వ్యాప్య కేతుమాలస్య మధ్యే స్రవన్తీ - త్యర్థః - ప్రతీచ్యాం దిశి - సరితాం పతిం సముద్రం - ప్రవి
శతి - ఆధారస్యైవ కర్మత్వవివక్షయాఽత్ర ద్వితీయా, ఏవముత్తరత్రాపి, అభినివిశశ్చేత్యత్రోపసర్గసంఘాతపూర్వత్వ
స్యైవ వివక్షితత్వాత్ * ॥ ౮ ॥ * తథా చ, భద్రాసంజ్ఞా ధారా-ఉత్తరతో మేరుశిఖరాన్నిపతన్తీ- గిరిశిఖరాత్కుముద
శిఖరా-దుచ్ఛలితా ఊర్ధ్వం గచ్ఛన్తీ-నీలశిఖరం-తత ఉచ్ఛలితా-శ్వేతపర్వతస్య శిఖర-మపహాయ అస్పృష్ట్వైవ శృఙ్గవతః ప
ర్వతస్య - శృఙ్గే - పతిత్వా - తతోఽధస్స్యన్దమానా-ఉత్తరాన్కురూ-నభితో-వ్యాప్య ఉదీచ్యాం దిశి-లవణార్ణవం ప్రవిశ
తి * ॥౯॥ * తథైవా-లకనన్దాసంజ్ఞా ధారా -మేరో- బ్రహ్మసదనాత్ దక్షిణతః-స్రవన్తీ-బహూని శిఖరాణ్య-తిక్రమ్యమధ్యస్థ
పర్వతశిఖరాణ్యస్పృష్ట్వైవ-హేమకూటహేమకూటాని హేమకూటహిమవత్పర్వతయోః శృఙ్గాణి - అతిరభసతరరంహసా
అస్ఖలితవేగేన-లుఠన్తీ భిన్దన్తీ-భారతం వర్ష-మభివ్యాప్య-దక్షిణస్యాం దిశి-సముద్ర-మనుప్రవిశతి * ॥ ౧౦ ॥ * అన్యే చ-న
దా-నద్యశ్చ-అన్యే చ అన్యాశ్చ అన్యే ‘‘ పుమాన్ స్త్రియా ’’ ఇత్యేకశేషః-మేర్వాదిగిరీణాం-దుహితరః- స్తత్ప్రసూతాః-వర్షే వ
ర్షే-శతశస్సన్తి * ॥౧౧॥ * అత్ర జమ్బూద్వీపేఽపి-భారతం వర్షమేవ-కర్మక్షేత్రం-కర్మణాం సుఖదుఃఖనిమిత్తానాం పుణ్యా

పుణ్యరూపకర్మణాం-క్షేత్రత్వేనస్థానస్థానం-వ్యపదిశన్తీత్యుత్తరేణాన్వయః - అన్యానితు-అష్టౌవర్షాణితు-స్వర్గిణాం పుణ్యకర్మణాం-పుణ్యశేషస్య భుక్తావశిష్టస్య-పుణ్యకర్మణాం - ఉపభోగస్థానాని-అతఏవ-భౌమస్వర్గాణీతి-వ్యపదిశన్తి-న తు తాని పుణ్యాపుణ్యకర్మక్షేత్రాణీత్యర్థః-నన్వత్ర కేవలేష్టాపూర్తదత్తకారిణాం ధూమాదినా పితృయాణేన పథా చన్ద్రప్రసంగతానాం తత్ర సుఖానుభవక్షీణపుణ్యకర్మణాం పునరత్రాగమనం శ్రుతం ‘‘యావత్సంపాతముషిత్వాఽథైతమేవాధ్వానం పునర్నివర్తన్తే,, ఇ‘‘సంపతన్త్యనేన స్వర్గం లోకమితి సమ్పాతః కర్మోచ్యతే - శ్రుత్యన్తరంచ ‘‘ప్రాప్యాన్తం కర్మణస్తస్య యత్కించేహ కరోత్యయమ్। తస్మాల్లోకాత్పునరేత్యస్మై లోకాయ కర్మణే,, ఇతి, పునః పుణ్యాపుణ్యకర్మానుష్ఠానాయేత్యర్థః తత్కథం పుణ్యశేషావస్థానం-కథంతరాం తేషాం తద్భోగస్థానత్వం, ఉచ్యతే-తావదవశ్యం భోగావశిష్టానామభుక్తఫలానామకృతప్రాయశ్చిత్తానాం కర్మణాం సద్భావో వక్తవ్యః - అన్యథేహ కర్మనిమిత్తస్య జన్మనోఽసంభవాత్పునరవరోహణానుపపత్తేః॥ తథాచ శ్రూయతే ‘‘రమణీయచరణా రమణీయాం యోనిమాపద్యేరన్ బ్రాహ్మణయోనిం క్షత్రియయోనిం వైశ్యయోనిం వా,, ఇతి, స్మర్యతే ‘‘వర్ణా ఆశ్రమాశ్చ స్వకర్మనిష్ఠాః ప్రేత్య కర్మఫలమనుభూయ తతః శేషేణ విశిష్టదేశజాతికులరూపాయుశ్శ్రుతవృత్తసుఖమేధసో జన్మ ప్రతిపద్యన్తే,, ఇతి, ఏవంచ భుక్తావశిష్టేన పుణ్యేన కర్మణాఽతిశయితవిశిష్టభోగార్థం తద్విశేషాత్స్థానస్సంభవతీతి ❁॥౧౨॥❁ తాన్యష్టౌ వర్షాణి వర్ణయతి॥ యేష్వితి యత్ర హేతి చ గద్యద్వయేన॥ యేష్వష్టసు వర్షేషు-పురుషాణాం - త్రేతాయుగసమః కాలో వర్తతే-సుఖోత్కర్షాత్త్రేతాయుగసామ్యముక్తం-కృతయుగే హి సత్త్వధ్యాననిష్ఠాః, ద్వాపరాదౌ తు దుఃఖబహుళాః-కథంభూతానాం దేవతుల్యానాం-నాగాయుతబలానాం-పురుషా

మ్బూద్వీపే - భారతమేవ వర్షం కర్మక్షేత్రమన్యాన్యష్ట వర్షాణి స్వర్గిణాం పుణ్యశేషోపభోగస్థానాని భౌమస్వర్గపదాని వ్యపదిశన్తి॥ ౧౨॥ ఏషు పురుషాణామయుతపురుషాయుర్వర్షాణాం దేవకల్పానాం నాగాయుతబలానాం వజ్రసంహననబలవయోమోదప్రముదితమహాసౌరతమిథునవ్యవాయాపవర్గైకవర్షాయుర్ధృతైకగర్భకలత్రాణాం త్రేతాయుగసమః కాలో వర్తతే॥ ౧౩॥ యత్ర హ దేవపతయస్స్వైస్స్వైర్గణనాయకైర్విహితమహార్హణాస్సర్వర్తుకుసుమస్తబకఫలకిసలయశ్రియాఽఽనమ్యమానవిటపలతావిటపిభిరుపశుమ్భమానరుచిరకాననాశ్రమాయతనవరగిరిద్రోణీషు తథా చామలజలాశయేషు వికచవివిధనవవనరుహామోదముదితరాజహంసజలకుక్కుటకారణ్డవసారసచక్రవాకాదిభిర్మధుకరనికరాకృతిభిరుపకూజితేషు జలక్రీడాదిభిర్విచిత్రవినోదైస్సులలితసురసున్దరీణాం కామకలిలవిలాసహాసావలోకాకృష్టమనోదృష్టయస్స్వైరం కిల విహరన్తి॥ ౧౪॥ నవస్వపి వర్షేషు భగవాన్నారాయణో మహాపురుషేణ సేవ్యమానః పు

ణాం - అయుతం పురుషమానేన ఆయుర్వర్షాణి యేషాం-వజ్రదృఢం-సంహననం శరీరం-యస్మిన్-బలవయోమోదాః-తైః-ప్రముదితాని-యాని మహాన్తి సౌరతాని-యేషాం తాని మిథునాని-తేషాం వ్యవాయాపవర్గే సంభోగావసానే - ఏకవర్షావశిష్టే ఆయుషి-ధృత ఏకో గర్భో యైస్తాదృశాని కళత్రాణి యేషాం- తేషామ్ ❁॥౧౩॥❁ యత్ర వర్షేషు-దేవపతయః దేవశ్రేష్ఠాః-స్వైస్స్వైః-సేవకగణానాం నాయకైః - విహితమహార్హణాః కృతమహోపచారాస్సన్తః స్వైరం విహరన్తీత్యన్వయః-ఏతేషు స్థానేషు-సర్వేషు ఋతుషు-కుసుమస్తబకాదీనాం - శ్రియా సమృద్ధ్యా-అత్యన్తం నమ్యమానాః ప్రహ్వీభూతాః-విటపాః శాఖా-లతాశ్చ-యేషాం తైః - విటపిభిర్వృక్షైః-ఉపశోభమానాని-రుచిరాణి-కాననాని-యేషు, తేష్వాశ్రమాయతనేషు గిరిద్రోణీషు చ గిర్యన్తరాళభూమిషు చ-తథా, అమలేషు-జలాశయేషు-చ-వికచాని-వివిధాని-నవాని-వనరుహాణి నీరజాని-తేషా-మామోదేన - ప్రముదితైః, రాజహంసాదిభిః-మధుకరనికరాణాం చ-ఆకృతిభిః జాతివిశేషైః-ఉపకూజితేషు సత్సు-తేషు జలక్రీడాయాం-యే-వివిధా-వినోదాః-తైః - స్సులలితానాం-సురసున్దరీణాం సురస్త్రీణాం కామేన-కలిలైః క్షుభితైః-విలాసాదిభిః-ఆకృష్టం, మనో-దృష్టిశ్చ-ఏషాం తే, ఏవంభూతా విహరన్తీత్యర్థః ❁॥౧౪॥❁ ఇలావృతాదిషు నవస్వపి వర్షేషు-భగవాన్నారాయణః-మహాపురుషేణ తత్తద్వర్షపతినా-సేవ్యమానః-పురుషాణాం తత్తద్వర్షస్థపురుషాణాం-తదనుగ్రహాయ వక్ష్యమాణానుగ్రహాయ-పురుషాననుగ్రహీతుం - ఆత్మతత్త్వవ్యూహేన-ఆత్మనా విగతః ఊహస్తర్కః వ్యూహః-ఆత్మతత్త్వస్య జీవతత్త్వస్య - వ్యూహో యస్మిన్, తేన-జీవైర్లోకదృష్టవస్తుసజాతీయత్వేన చిన్తయితుమశక్యేనాత్మనేత్యర్థః-యద్వా-ఆత్మనః స్వాత్మనస్తత్త్వం-తస్య భావస్తత్త్వం కల్యాణగుణాః- తేషాం-వ్యూహః సమూహో-యస్య- తేనాత్మనా సమగ్రకల్యాణగుణవిశిష్టేనాత్మనేత్యర్థః-నత్వాత్మతత్త్వవ్యూహేన సంకర్షణాదిరూపేణేత్యర్థః-హరివర్షాదిషు

పాస్యానాంనరహర్యాదిరూపాణాంవిభవత్వేనవ్యూహత్వాభావాన్నవస్వపవర్షేష్విత్యనేనసహవిరోధాపత్తేః - సంనిధీయతే-సన్నిహితోభవతీత్యర్థః * || ౧౪ || *తత్రతత్రఇలావృతాదిషుక్రమేణోపాస్యమానంరూపంతదుపాసకంచాహ || ఇలావృతేష్విత్యాదినా||ఇలావృతేవర్షే,భగవాన్-భవోరుద్రః- ఏకఏవ-పురుషో-వసతి-నాపరఃపురుషస్తత్రనివసతి-తత్ర హేతు-ర్భవాన్యాః - శాపరూపం-యన్నిమిత్తంస్త్రీత్వనిమిత్తంత - జ్జానాతీతితథా-భవాన్యాశ్శాపనిమిత్తజ్ఞో-పరఃపురుష-స్తత్రప్రవిశతియదిశాపమజానన్నపి తత్రప్రవిశతి-తర్హి-స్త్రీత్వమాప్నోతీత్యాహ || యత్ప్రిపిష్టస్యయత్రేలావృతేప్రవిష్టస్య-స్త్రీభావ- ఆపద్యతే-త- త్రప్రవిష్టస్యస్త్రీత్వనిమిత్తంశాపరూపం-పశ్చాన్నవమేస్కన్దే-వక్ష్యామ ఇత్యర్థః*||౧౫||*తత్ర-భవానిరుద్రాణీ,నాథాస్వామినీఈశ్వరీ-యేషాంతైఃస్త్రీణా-మర్బుదసహస్రైః - ఉపరుధ్యమానఃసేవ్యమానః-భవోరుద్రః-భవానీనాథఇతిపృథక్పదంభవవిశేషణంవా -నేనభవానీసాహిత్యంవివక్షితం - ఆత్మనఃస్వస్య-ప్రకృతింకారణభూతాం - చతుర్మూర్తేర్వాసుదేవాదిరూపేణావస్థితస్య -భగవతో-మహాపురుషస్యపరమపురుషస్య,సంకర్షణసంజ్ఞాం-తురీయాంచతుర్థీం - మూర్తిం రూపమిత్యర్థః - వాసుదేవప్రద్యుమ్నానిరుద్ధసఙ్కర్షణక్రమవివక్షయాతురీయామిత్యుక్తం-క్రమానాదరణాత్-తామసీంతమసోఽధిష్ఠాత్రీం - తమశ్శబ్దేనాత్రప్రధానంవివక్షితం „తమఆసీత్తమసాగూఢమగ్రేప్రకేతం,అవ్యక్తమక్షరేలీయతేఅక్షరంతమసిలీయతే,,ఇతిశ్రుతిప్రయోగాత్ - జ్ఞానావరణత్వాచ్చతమసోనియన్త్రీమిత్యర్థః-ఆత్మనిచిత్తే-సమాధిరేవ-రూపమాకారో-యస్య-తేన,ఉపాయేనేతిశేషః - సన్నిధాప్యసాక్షాత్కృత్య-ఏతద్వక్ష్యమాణం-మన్త్రాత్మకంవాక్య-మనుగృణన్జపన్,ఉపధావతిస్తౌతి-భజఇత్యాదిభిరిత్యర్థః * || ౧౬ || *జప్యంమన్త్రమాహ||ఓంనమఇతి || ఓమితిబ్రహ్మణోనిర్దేశః „ఓంతత్సదితినిర్దేశోబ్రహ్మణస్త్రివిధస్స్మృత,,ఇతివచనాత్ || స్వవ్యతిరిక్తంచిదచిదాత్మకంసర్వంజగత్-నిత్యవిభూతించ-స్వశేషతయాస్వభావేనైవస్వీకృతవతేఇత్యర్థః || భగవతఇత్యనేనపూర్ణషాడ్గుణ్యంవివక్షితం-మహాపురుషాయేత్యనేననిఖిలజగదుదయవిభవలయలీలత్వమభిప్రేతం - మహాపురుషశబ్దస్య„వేదాహమేతంపురుషంమహాన్తం,, మితిపురుషసూక్తార్థప్రత్యభిజ్ఞాపకత్వాత్-తత్రచ „తస్మాద్విరాడజాయతే,, త్యాదినకృత్స్నజగత్కారణత్వప్రతిపాదనాత్ „అద్భ్యస్సంభూతఇత్యనువాకో ప్యత్రప్రత్యభిజ్ఞాయతే ,, తత్రాపి మహాపురుషశబ్దశ్రవణాత్ „అద్భ్యస్సంభూత ,, ఇత్యనువాకస్య „హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్ర ,,ఇత్యనేనాష్టర్చేనసహ„అద్భ్యస్సంభూతోహిరణ్యగర్భఇత్యష్టా ,, విత్యేకవాక్యత్వప్రతిపాదనాత్ హిరణ్యగర్భాదికారణత్వప్రతిపాదనన్యాయానుకారిణామపి వైదికవాక్యానాంమహాపురుషపరత్వమవగతం , సర్వగుణానాం,చేతనాచేతనయోరసంభావితానాంజగత్కారణత్వాద్యుకానాం ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకానాం ఆశ్రితకార్యాపాదకానాం సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వవాత్సల్యసౌశీల్యసౌలభ్యజ్ఞానశక్తిపూర్తిప్రాప్త్యాదీనాం - సంఖ్యా సంకథనం ,శ్రుతిగణేవ-యస్మిన్-తస్మై-అనేన„సర్వేవేదాయత్పదమామనన్తి,,తి - శ్రుత్యర్థోవివక్షితః , సర్వగుణసంఖ్యానం చనపరిచ్ఛిన్నత్వేనక్రియతే , అపిత్వానన్త్యేన , స్వరూపతోగుణతశ్చానన్త్యా - దిత్యభిప్రాయేణానన్తాయేత్యుక్తం - అనేనఉపాస్యత్వప్రాప్యత్వాదికంవివక్షితం - ఏవంభూతస్తత్ప్రాప్త్యుపాయస్తదుపాసనంతచ్చరణవరణంవా , నాన్య ఇతిపురుషసూక్తార్థప్రత్యభిజ్ఞానాదేవస్మారితః - తత్రతమేవంవిద్వానమృతఇహభవతినాన్యఃపన్థా,,ఇతివేదనాతిరిక్తోపాయాన్తరనిషేధాత్ - తదేవశబ్దతోవ్యఞ్జయన్నాహ|| అవ్యక్తాయేతి || వ్యక్తైరిన్ద్రియాదిభిర్నవ్యజ్యతేనగృహ్యతఇత్యవ్యక్తః „నచక్షుషాగృహ్యతే నాపివాచా,, ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంధేయః||ఏవంభూతాయనమఃనతిః-నమస్కారోఽత్రతత్పూర్వకోపాసనోపలక్షకః - తదేవనమఃపరీక్షణోపాయఇత్యర్థః * || ౧౭ || *తత్స్తుతిరూపాన్శ్లోకానాహ||భజఇత్యాదినా||ఈశ్వరంత్వాంభజఇత్యన్వయః||తంవిశినష్టి||భజన్యారణపాదపఙ్కజం,భజన్యంభజనీయంఉపాస్యం-అరణంప్రాప్యం,పాదపఙ్కజం, యస్య,అసీ

రుపాణాంతేదనుగ్రహాయాత్మతత్త్వవ్యూహేనాత్మనాఽద్యాపిసన్నిధీయతే || ౧౪ || ఇలావృతేతుభగవాన్భవఏకఏవపుమాన్నహ్యన్యస్తత్రాపరఃప్రవిశతిభవాన్యాశ్శాపనిమిత్తాఽనభిజ్ఞోయత్రప్రవిశ్యకశ్చనసానుచరస్త్రీస్వభావంగతస్తత్పశ్చాద్వక్ష్యామః || ౧౫ ||భవానీనాథస్త్రీగణార్బుదసహస్రైరవరుధ్యమానోభగవతశ్చతుర్మూర్తేర్మహాపురుషస్యతురీయాంతామసీంమూర్తింప్రకృతిమాత్మనస్సంకర్షణసంజ్ఞామాత్మసమాధిరూపేణసంనిధాప్యైతదభిగృణన్భవఉపధావతి || ౧౬ || శఙ్కరఉవాచ||ఓంనమోభగవతేమహాపురుషాయవాసుదేవాయసర్వగుణసంఖ్యానాయానన్తాయావ్యక్తాయనమఇతి || ౧౭ || శ్లో || భజేభ

రఈకారలోపఆర్షః-భజన్యేతిపృథక్పదంసంబుధ్యన్తంవా ॥ యద్వా॥భజనంకుర్వాణాభజనాః - భజనశబ్దాద్భావసాధనాత్తత్కరోతీతిణ్యన్తాత్కృతటిలోపాత్కరిక్వేప్ , తాన్యాతీతిప్రాప్నోతీతితేషాంసన్నిహితంభవతీతిభజన్యమితివ్యుత్పాద్యతే-భజన్యశ్చాసౌ నైష్కర్మ్యముపపదేఆతోఽనుపసర్గేకః-టిలోపస్యస్థానివత్త్వాన్నవలోపః-కృత్స్నస్య సమగ్రస్యైశ్వర్యాదిషట్కస్య-పరం కేవలం,పరాయణమాశ్రయం-భక్తేషు,అలంఅత్యర్థం-భావితంప్రకటితం, భూతభావనం- భూతాని భావ్యన్తేఉత్పాద్యన్తే యేన-తద్భూతభావనం,నిఖిలభూతకారణం,స్వస్వరూపం, దదానేత్యర్థః-యద్వా,భూతిభావనం భూతానాంఅభ్యుదయహేతుం - భక్తేషుభవాపహం - భక్తానాంభవనాశనమిత్యర్థః భవభావనంసంసారస్యప్రవర్తకం,స్వసంకల్పాయత్తజీవసంబన్ధిబన్ధమోక్షమిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ఏవముపాస్యత్వప్రాప్యత్వషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాభ్యుదయహేతుత్వబన్ధమోక్షకారణత్వాదిభిర్ధర్మైశ్చిదచిద్వైలక్షణ్యముక్తం- తదేవవైధర్మ్యదృష్టాన్తేనవిశదయతి ॥ నయస్యేతి ॥ యస్య,నిరీక్షతఃసర్వంస్వతఃపశ్యతః, ఈశఇతిషష్ఠ్యన్తం-ఈశ్వరస్యేత్యర్థః-దృష్టిఃజ్ఞానం , మాయాగుణచిత్తవృత్తిభిఃప్రకృతిగుణకార్యరాగద్వేషాదిచిత్తవృత్తిభిః,అణ్వప్యల్పమపి - నాజ్యతేనానువిధ్యతే-అజితమన్యురంహసాంఅజితక్రోధవేగానాం,నఃఅస్మాకం- యథేతివైధర్మ్యదృష్టాన్తః, ఈశేఇతిపాఠే , ఈశ్ ఈశనేనంనియమనంతస్మైనిరీక్షతఇత్యన్వయః-తమేవంభూతం-భగవన్తంఆత్మనఃఇన్ద్రియాణిదేహాన్వా,తదుపలక్షితసంసారం-జిగీషుఃజేతుమిచ్ఛుః - కోనాను పుమాన్,నానుమన్యేతనాద్రియేత ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋రాగద్వేషాదిభిశ్చిత్తవృత్తిభిర్దృష్టిర్నాజ్యతఇత్యుక్తం-తత్కథంతామససత్త్వేనప్రతీయమానస్యరాగాద్యననురాగఇత్యాశఙ్క్యాహ ॥అసద్దృశఇతి॥అసద్దృశఃఅపరమార్థదృష్టిః-అసతిదేహా

> జన్యారణపాదపఙ్కజంభగస్యకృత్స్నస్యపరంపరాయణమ్ । భక్తేష్వలంభావితభూతభావనంభవాప
> హంత్వాంభవభావమీశ్వరమ్ ॥ ౧౯ ॥నయస్యమాయాగుణచిత్తవృత్తిభిర్నిరీక్షతో❋హ్యణ్వపిదృష్టిరజ్యతే
> ❋ఈశోయథానోఽజితమన్యురంహసాంకస్తంనమన్యేతజిగీషురాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ అసద్దృశోయఃప్రతిభాతి
> మాయయాక్షీబేవమధ్వాసవతామ్రలోచనః।ననాగవధ్వోఽర్హణమీశిరే ❋ హ్రియాయత్పాదయోస్స్పర్శ
> నధర్షితేన్ద్రియాః ॥ ౨౧ ॥ యమాహురస్యస్థితిజన్మసంయమంత్రిభిర్విహీనంయమనన్తమృషయః । నవేదసి
> ద్ధార్థమివక్వచిత్స్థితంభూమణ్డలంమూర్ధసహస్రధామసు॥౨౨॥ యస్యాఽఽద్యఆసీద్గుణవిగ్రహోమహాన్వి

దృష్టిగాత్రాభిమానోయస్యేతివా-తస్యజనస్య - మాయయాఅవిద్యయాఅజ్ఞానేన,మధ్వాసవఃమాదకఆసవోమద్యం-తేన మధ్వాసవాభ్యాంవా,తామ్రేరక్తేలోచనేయస్య,తథాభూతో,యఃక్షీబఃమత్తః,సఇవ , ప్రతిభాతి,యోభవాన్ క్షీబేవేత్యత్రసన్ధిరార్షః,పరమార్థతస్తు , శుద్ధసత్త్వతయాఅప్రాకృతస్వేచ్ఛోపాత్తాకర్మవశ్యకల్యాణవిగ్రహఇత్యర్థః-అతఏవ నాగవధ్వఃనాగానాంస్త్రియఃనాగకన్యకాః,యస్యతవ,పాదయోః,స్పర్శనేన-ధర్షితంవ్యాకులితం,ఇన్ద్రియంమనో,యాసాంతాః , కామపరవశావయం రాగాదిప్రతిభటశుద్ధసత్త్వమూర్తేః పాదౌకథంస్ప్రష్టుం ప్రభవామఇతిధర్షితేన్ద్రియాస్సత్యః,అర్హణంపూజాంనేశిరేనసమర్థాబభూవుః, నిశ్శఙ్కంకర్తుమితిశేషః , ఏవంభూతంకోనమన్యేతేతిపూర్వేణాన్వయః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋పునరైశ్వర్యమేవవ్యఞ్జయన్నాహ॥యమితి॥అస్యచిదచిన్మిశ్రస్య జగతః , స్థితిజన్మసంయమంస్థిత్యుత్పత్తిసంహారకారణం - ఋషయోవేదాన్తాః , యం , ఆహుః , ఋషయఇతిదీర్ఘ ఆర్షః-కారణత్వేపి , త్రిభిర్గుణైస్సత్త్వాదిభిః - విహీనంతైర్గుణైరపరవశం , అనన్తంస్వరూపతఃస్వభావతశ్చ దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛిన్నం, ఆహుః « సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీ దేకమేవాద్వితీయం - అస్థూలమనణ్వహ్రస్వం , సత్యం జ్ఞానమనన్తం» మిత్యాదయశ్శ్రుతయోఽత్ర ఋషిశబ్దవివక్షితాః - అనన్తత్వమేవాహ ॥ యో - మూర్ధభూతాని, సహస్రసంఖ్యాకాని , ధామాని ఫణరూపాణి , తేషుమధ్యే - క్వచి - త్సిద్ధార్థమివసర్షపమివస్థితం - భూమణ్డలం - నవేద నజానాతిభారత్వేననానుసంధత్తే-యచ్ఛబ్దానాంకస్తంనమన్యేతేతిపూర్వేణాన్వయః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋యస్యేతి॥ఆపాదానస్యసంబన్ధమాత్రవివక్షయాషష్ఠీ;యస్మా-న్మహాన్ శరీరేషుమహత్తత్త్వాభిమానీ , విజ్ఞానధిష్ణ్యఃజగన్నిర్మాణాద్యుపయుక్తజ్ఞానాశ్రయః , గుణవిగ్రహఃరజఃప్రచురవిగ్రహఃఆద్యఃరుద్రాద్యపేక్షయాఆదౌభవః-భగవాన్అజోబ్రహ్మా-ఆసీత్ యస్మా

౨౦॥శ్లో॥ ❋ పా॥ ఈశే.

భవః యస్మాద్బ్రహ్మణస్సకాశాత్సంభవోఽహం రుద్రః, కీదృశం - త్రివృతా త్రివిధాహంకారేణ, అస్య యనేనవసతీతి వత్ ఫలస్యైవ హేతుత్వవివక్షయా తృతీయా దేవాదిదేహేషు త్రివిధాహంకారప్రవృత్త్యర్థం, జాతోఽహమిత్యర్థః - స్వతేజసా స్వస్య సంకర్షణమూర్తేస్తేజసా - స్వదత్తేనాహంకారప్రవర్తనోపయుక్తేన జ్ఞానేన - వైకారికం సాత్త్వికం తామసం భూతాదిం - ఐన్ద్రియం, రాజసం - సృజే దేవాదిదేహేషు త్రివిధాహంకారం ప్రవర్తయామీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఏత ఇతి ॥ మహాన్ మహత్తత్త్వం - అహం అహంకారః తస్త్రివిధాభేదమాహ ॥ వైకృతతామసైన్ద్రియాః - సాత్త్వికోఽహంకారో వైకృతః తామసో భూతాదిః, ఐన్ద్రియో రాజసః - సర్వే బ్రహ్మాదయో వయం, యస్య వశే మహాత్మనో భగవతః - వశే, సూత్రే రజ్జ్వాం, యన్త్రితాః బద్ధాః, శకున్తాః పక్షిణ ఇవ స్థితాస్సన్తః - యస్య భగవతో, ఽనుగ్రహాత్, ఇదం బ్రహ్మాణ్డం - తదన్తర్వర్తి చ స్రజాతం చ సమష్టివ్యష్ట్యాత్మకం - యథాయథం - సృజామః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఏవం సర్వజగత్కారణత్వసత్యజ్ఞానానన్తత్వసర్వాన్తరాత్మత్వనియన్తృత్వాధిపతిత్వాదిగుణవిశిష్టం స్తుత్వా "ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః - సంసారమోక్షస్థితిబన్ధహేతుః" ఇతి సంసారమోక్షహేతుత్వేన స్తువన్నమస్కరోతి ॥ యన్నిర్మితామితి ॥ యేన భగవతా - నిర్మితాం, కర్మపర్వణీం కర్మాఖ్యగ్రన్థిమతీం, మాయాం ప్రకృతిం, అయం, గుణసర్గేణ గుణపరిణామాత్మకదేహేన్ద్రియాదిసమ్బన్ధేన, మోహితః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితోఽబ్రహ్మాత్మకత్వస్వతన్త్రాత్మత్వాదిభ్రమయుక్తో జనో జననమరణాదిసాంసారికధర్మభాగ్జీవః - న వేద మాయాస్వరూపమేవ న వేద, కిం తన్నిస్తరణోపాయం న వేదేతి వక్తవ్యమిత్యాహ, నిస్తారణయోగం మాయానిస్తరణోపాయం, అఞ్జసా సుఖేన - న వేద - తస్మై, తే విలయోదయాత్మనే, తద్విలయః ప్రకృతిసమ్బన్ధవిలయః - తదుదయః ప్రకృతిసమ్బన్ధః తదుభయాపాదనోపయుక్త, ఆత్మాజ్ఞానం, యస్య, తస్మై నమ ఇతి ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవమిలావృతే ఉపాస్యం రూపముపాసకముపాసనాప్రకారం చాభిధాయ - అథ భద్రాశ్వవర్షాదిషు తానాహ - ధ్యాయద్వయేన ॥ తథా చేతి ॥ భద్రశ్రవా నామ ధర్మసుతో - భద్రాశ్వవర్షాధిపతిః - తస్య - కులపతయః కులశ్రేష్ఠాః సేవకముఖ్యాః ఉపాసకముఖ్యాశ్చ - భద్రశ్రవసః పురుషాః - భద్రాశ్వవర్షే మేరోః పూర్వస్మిన్ - సాక్షాద్భగవతో - వాసుదేవస్య సాక్షాచ్ఛబ్దః "యత్సాక్షాదపరోక్షాద్బ్రహ్మ" ఇత్యాదౌ బ్రహ్మశబ్దస్యేవ భగవచ్ఛబ్దస్యాపాకత్యేన ప్రవృత్తినిమిత్తవత్త్వసూచనార్థః - ప్రియామితి వాస్తవకథనం, న తు రామకృష్ణాదితనుభ్యోఽస్యాం హయశీర్షాభిధానాయాం ప్రీత్యతిశయద్యోతనార్థం - ధర్మమయీం యజ్ఞోపాసనాదిధర్మావేదకవేదప్రచురామిత్యర్థః, ఈదృశం ధర్మమయత్వం రామాదిష్వప్యవిశిష్టం తథాపి ప్రాధాన్యేన ప్రశస్తవేదాహరణతదుపదేశార్థత్వాదస్యాస్తన్వాః ధర్మమయీమిత్యుక్తం - హయగ్రీవాఖ్యాం తనుం - పరమేణ సాక్షాత్కారపర్యన్తకాష్ఠాం గతేన - సమాధినా సన్నిధాప్య సాక్షాత్కృత్య - ఇదం వక్ష్యమాణమన్త్రవచః, అభిగృణన్తో జపన్తః ఉపధావన్తి వక్ష్యమాణశ్లోకైః స్తువన్తి ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ ఓంకారార్థః పూర్వవద్ - భగవచ్ఛబ్దార్థశ్చ - ధర్మాయ పూర్వోత్తరభాగాత్మకవేదాదిప్రమేయో ధర్మః, తత్ర పూర్వభాగస్యారాధ్యస్వరూపారాధనప్రకారావేదకత్వేన ఆరాధ్యతాత్పర్యకత్వాత్ "యే చ వేదవిదో విప్రా యే చాధ్యాత్మవిదో జనాః ॥ తే వదన్తి మహాత్మానం కృష్ణం ధర్మం సనాతనం" మిత్యుక్తేర్గీతాయాం భగవత ఏవ పూర్వభాగప్రమేయత్వం - ఉత్తరభాగప్రమేయత్వం తు స్పష్టమేవేతి ధర్మాయేత్యస్య పూర్వోత్తరభాగప్రమేయాయేత్యర్థః, ఆత్మవిశోధనాయ - ఆత్మా అన్తఃకరణం - జీవో వా విశోధ్యతే యేన స ఆత్మవిశోధనస్తస్మై యత్ప్రసాదాదన్తఃకరణం జీవో వా - విశుద్ధిం రజస్తమోభ్యామనభిభవరూపాం, ప్రకృతిసమ్బన్ధరాహిత్యద్వారా బ్రహ్మప్రాప్తి

జ్ఞానదృష్ట్యై భగవానజః కిల । యత్సంభవోఽహం త్రివృతా స్వతేజసా వైకారికం తామసమైన్ద్రియం సృజే ॥ ౨౩ ॥ ఏతే వయం యస్య వశే మహాత్మనః స్థితాః శకున్తా ఇవ సూత్రయన్త్రితాః । మహానహం వైకృతతామసైన్ద్రియాస్సృజామ సర్వే యదనుగ్రహాదిదమ్ ॥ ౨౪ ॥ యన్నిర్మితాం కర్హ్యపి కర్మపర్వణీం మాయాం జనోఽయం గుణసర్గమోహితః । న వేద నిస్తారణయోగమఞ్జసా తస్మై నమస్తే విలయోదయాత్మనే ॥ ౨౫ ॥ ❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, సప్తదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ X ॥ తథా చ భద్రశ్రవా నామ ధర్మసుతస్తత్కులపతయః పురుషా భద్రాశ్వవర్షే సాక్షాద్భగవతో వాసుదేవస్య ప్రియాం తనుం ధర్మమయీం హయశీర్షాభిధానాం పరమేణ సమాధినా సన్నిధాప్యేదమభిగృణన్త ఉపధావన్తి ॥ ౧ ॥ భద్రశ్రవస ఊచుః ॥ ఓం నమో భగవతే ధర్మాయాత్మవిశోధనాయ నమ ఇ

రూపాం ముక్తిం చ - ప్రాప్నోతి, స లభ్యతే - అత్ర ధర్మాయేత్యనేన ప్రాపకత్వాపరపర్యాయముపాయత్వముచ్యతే, ఆత్మవిశోధనాయేత్యనేన ప్రాప్యత్వముక్తం, భగవచ్ఛబ్దేన తదుభయోపయుక్తగుణవత్త్వం వివక్షితమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ స్తుతిరూపాన్ శ్లోకానాహ ॥ అహో ఇతి ॥ తావద్భగవన్మాయాయా దురత్యయత్వద్యోతనాయ విస్మయమానా ఆహుః - ఘ్నన్తం మృత్యుం, పతత్రిదృష్ట్యా నైనా - అయం జనో - మిషన్ ఉన్మిషన్ పశ్యన్నపి - న పశ్యతి - నాత్మనోఽనుసన్ధత్తే - ఇత్యేతద్భగవద్విచేష్టితం భగవన్మాయావైభవరూపం, ఏతచ్చ - అహో విచిత్రం విస్మయనీయం - అహో విచిత్రమితి నిపాతసంఘాత ఆశ్చర్యద్యోతకః - కథంభూతో న పశ్యతి పుత్రం, పితరం చ - మృతం, నిర్హృత్య దగ్ధ్వా - స్వయం తదుపార్జితైః ఋక్థైః జిజీవిషుః జీవితుమిచ్ఛుః - కిమర్థం - అసత్ శబ్దాదివిషయసుఖం సేవితుం - కిం కుర్వన్, యర్హి యదా - వికర్మ విరుద్ధం కర్మ పాపం ధ్యాయన ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నన్వవిద్వాన్న పశ్యతి కిమత్ర చిత్రమత్రాహ ॥ వదన్తీతి ॥ కవయః అధీతవేదాస్తద్విద్యాః, విశ్వం జగత్, నశ్వరం - కేవలం - వదన్త్యేవ న తత్త్వమనుసన్దధతే, న స్వాత్మయాథాత్మ్యవిదోఽనుసన్దధత ఏవ తత్రాహుః ॥ అధ్యాత్మవిదః అధీతవేదాస్తద్విద్యాః విపశ్చితః ఉపాసితస్వాత్మపరమాత్మానః, యద్యపీదం విశ్వం నశ్వరం పశ్యన్తి - తథాపి హే అజ తవ - మాయయా - ముహ్యన్తి మోహం ప్రాప్నువన్తి, విపశ్చితామపి పుత్రమరణాదిసముత్థశోకదర్శనాదితి భావః - అతః - ఇదం కృత్యం భగవద్విచేష్టితం, సువిస్మయం విస్మయనీయం - ఈదృశమోహనివృత్తయే కేవలం త్వం ప్రపత్తవ్య ఇత్యాహుః - అజం జన్మమరణాదిసాంసారికధర్మప్రతిభటం - త్వాం, నతోఽస్మి - కర్తరి క్తః - నమస్కుర్మ ఇత్యర్థః - సర్వేషాం ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ నను కథం [illegible] యుజ్యతే మాయానుకూలమాయాప్రేరణం [illegible] విశ్వసృష్ట్యాదికర్తృత్వస్య [illegible] బన్ధకం చేత్యత్రాహుః ॥ విశ్వోద్భవేతి ॥ అకర్తుః, చాతుర్వర్ణ్యం మయా సృష్టం గుణకర్మవిభాగశః । తస్య కర్తారం [illegible] మామ్ [illegible] వ్యవస్థయా [illegible] జగత్సృష్ట్యా

తి ॥ ౨ ॥ శ్లో ॥ అహో విచిత్రం భగవద్విచేష్టితం ఘ్నన్తం జనోఽయం హి మిషన్న పశ్యతి । ధ్యాయన్నసద్యర్హి వికర్మ
సేవితుం నిర్హృత్య పుత్రం పితరం జిజీవిషతి ॥ ౩ ॥ వదన్తి విశ్వం కవయః స్మ నశ్వరం పశ్యన్తి చాధ్యాత్మవిదో విప
శ్చితః । తథాపి ముహ్యన్తి తవాజ మాయయా సువిస్మితం కృత్యమజం నతోఽస్మి తమ్ ॥ ౪ ॥ విశ్వోద్భవస్థాననిరో
ధకర్మ తే హ్యకర్తురఙ్గీకృతమప్య*పావృతః । యుక్తం న చిత్రం త్వయి కార్యకారణే సర్వాత్మని వ్యతిరిక్తే

దికర్తృత్వేఽపి తత్తత్కర్మాయత్తదేవాదివైచిత్ర్యకర్తా - నైతావకర్తృత్వం విషమం - త్వయైవేత్యర్థః - విశ్వస్య జగతః - ఉద్భవస్థాననిరోధకర్మ - సృష్టిస్థితిప్రళయరూపం కర్మ - అఙ్గీకృతమపి, యుక్తమేవ న తు త్వయి చిత్రం - జీవస్యేవ న బన్ధకమిత్యభిప్రాయః కుతః - యతః - త్వం - అపావృతః - కదాచిదపి పుణ్యపాపాఖ్యకర్మణా జ్ఞానసఙ్కోచరహితః - జీవానాం తు, అనావృతేన హ ప్రత్యాహారః - తేషాం సత్యాం సతామనావృతమపిధానం, అత ఏవ కర్మాఖ్యావిద్యయా జ్ఞానసఙ్కోచరూపావరణసద్భావాదవిద్యావృతైర్జ్ఞానైరనుష్ఠితానాం పూర్వపూర్వవాసనానురూపాణాం కర్మణాం సుఖదుఃఖాదిజననద్వారా బన్ధకత్వం యుక్తం - తవ తు నిరస్తనిఖిలదోషస్య సార్వజ్ఞ్యాదిగుణవిశిష్టస్య జగదుదయవిభవలయలీలస్య న విశ్వసృష్ట్యాదికర్మ బన్ధకమిత్యభిప్రాయః - అపావృత్ అపగతావరణః - అవిద్యాకృతావరణప్రతిభట - స్తస్య అపావృత స్తవేతి షష్ఠ్యన్తత్వేన వా వ్యాఖ్యేయం - అపావృతమితి పాఠే - విశ్వోద్భవాదికర్మాఙ్గీకృతమప్యపావృతం - అనావారకం - తిరోధానద్వారా న బన్ధకమితి యుక్తం జీవస్యేవేత్యర్థః - ఆవరణద్వారా వైషమ్య నైర్ఘృణ్యాది హేయాపాదకం నేతి వేత్యర్థః - కుతో మమ విశ్వోద్భవాదికర్మానావారకం - తత్రాహ ॥ కార్య కారణే కార్యకారణరూపే - స్థూలసూక్ష్మావస్థచిదచిద్వస్తుశరీరకత్వేన తద్రూప ఇత్యర్థః - కార్యకారణరూపత్వం చ న తాదాత్మ్యనిబన్ధనం కింతు, ఆత్మా దేవో జాత ఇత్యాదివత్తదన్తరాత్మత్వప్రయుక్తమిత్యాశయేన సర్వాత్మనీత్యుక్తం, ఏవంభూతేఽపి - వస్తుతః, న హి కర్తృత్వమాత్రేణ కర్మణో బన్ధకత్వం అపి తు కర్మాయత్తకర్తృత్వేన - అన్యథా ముక్తానామపి జక్షణాదికర్తృత్వస్య బన్ధకత్వాపత్తేః - వ్యతిరిక్తే సాక్షాత్కార్యత్వకారణత్వోభయావస్థాన్వయరహితే, త్వయి - వస్తుతః ప్రకృతిపురుషాభ్యాం వివిక్తస్వరూపతః - అయం భావః - యద్యపి విశ్వసృష్ట్యాదికర్తృత్వేన విశ్వోపాదానత్వేన చ విశ్వగతవికారాశ్రయత్వాద్విశ్వోద్భవాదికర్మ తవ బన్ధకమితి సంభావ్యతే - తథాపి, విశ్వోద్భవాదికర్మణో లీలారూపత్వేన కర్మాయత్తత్వాభావాత్స్వరూపాన్యథాభావస్వభావాన్యథాభావరూపవికారాశ్రయప్రకృతిపురుషశరీరస్యైవ కార్యకారణోభయావస్థాశ్రయత్వాత్సద్వారకావస్థాశ్రయత్వేఽ

---

* ॥ శ్లో ॥ పా ❁ అపావృతమ్

పిసాకాదవస్థాశ్రయత్వాభావాచ్చనవిశ్వోద్భవాదికర్మబన్ధకం , యథాజీవస్యశరీరాధిష్ఠాతృత్వమాత్రేణశరీరగతకామాదయావనాద్యనాశ్రయత్వమితి ❁॥౫॥ ❁ఏవంవివిధవిచిత్రశక్తిమత్త్వేనభగవన్తం స్తుత్వా,అథైతదవతారప్రయోజనమావిష్కుర్వన్తోనమస్కుర్వన్తి॥ వేదానితి ॥ యుగాన్తే - కస్మింశ్చిద్దైనందినప్రళయే- తమసాదైత్యరూపేణ-తిరస్కృతాన్ అపనీతా- న్వేదాన్-నృతురఙ్గవిగ్రహః , నాచతురఙ్గశ్చనృతురఙ్గౌ-విగ్రహౌయస్యసః-నృతురఙ్గవిగ్రహః-హయశిరోమూర్తి-ర్యోభవాన్-అభియాచతే-కవయేచతుర్ముఖాయ - ప్రత్యాదదేప్రత్యర్పితవాన్-తస్మై - తే-అవితథేహితాయఅమోఘచేష్టాయ-నమః ❁॥౬॥ ❁అథహరివర్షేమేరోర్దక్షిణేఉపాస్యోపాసకోపాసనాప్రకారానాహ॥హరివర్షే చేతి॥నరహరిరూపేణనృసింహరూపేణా-స్తేసన్నిహితోభవతి - తన్నృసింహరూపాపరిగ్రహేనిమిత్తం- ముత్తరత్రసప్తమస్కన్దే-వక్ష్యామః ❁॥౭॥ ❁తత్ప్రియతమం రూపం-ప్రహ్లాద - స్తద్వర్షపురుషైస్సహ-అవ్యవధానానన్యభక్తియోగేన-అవ్యవధానఃఅవిచ్ఛిన్నఃవిఘ్నానుపహతః - అనన్యః - నవిద్యతేఅన్యత్ఫలంయస్యసోఽనన్యః-ప్రయోజనాన్తరరహితః- తేన-భక్తియోగేన-ఉపాస్తేఆరాధయతీత్యర్థః॥ ప్రహ్లాదంవిశినష్టి-మహాపురుషోభగవాన్ -తస్య-యేగుణా- స్తేషాం-భాజనంఆశ్రయః-భగవద్గుణసమానగుణకఇత్యర్థః-మహాభాగవతోభాగవతశ్రేష్ఠః-దైత్యానాందానవానాంచ-యత్కులం-తత్పవిత్రీక్రియతేఅనేనేతి-దైత్యదానవకులతీర్థీకరణం - ఏవంభూతం-శీలం-ఆచరితం,శీలరూపఆచారోయస్య-యద్వా,ఉక్తవిధంశీలంసద్వృత్తిఃశౌచాచమనసంధ్యాదిరూపా - ఆచరితంఆచారోయజ్ఞదానహోమాదిరూపశ్చ,యస్యఇదంవక్ష్యమాణం-చోదాహరన్తిజపన్తి ❁॥౮॥ ❁ఇదమానిర్దిష్టమేవాహ॥ఓమితి॥ ఓంభగవచ్ఛబ్దార్థాఃపూర్వవత్-తేజసామపితేజసే

చవ స్తుతః ॥ ౫ ॥ వేదాన్యుగాన్తేతమసాతిరస్కృతాన్రసాతలాద్యోనృతురఙ్గవిగ్రహః ।ప్రత్యాదదేవైకవయేఽభియాచతేతస్మైనమస్తేఽవితథేహితాయ॥౬॥హరివర్షేచాపిభగవాన్నరహరిరూపేణాస్తే।తద్రూపగ్రహణనిమిత్తముత్తరత్రాభిధాస్యామః॥ ౭ ॥ గ॥తద్దయితంరూపంమహాపురుషగుణభాజనమహాభాగవతోదైత్యదానవకులతీర్థీకరణశీలాచరితఃప్రహ్లాదోఽవ్యవధానానన్యభక్తియోగేనసహతద్వర్షపురుషైరుపాస్తే॥౮॥ఇదంచోదాహరన్తి॥ఓంనమోభగవతేనరసింహాయనమస్తేజస్తేజసేఆవిరావిర్భవ, వజ్రనఖ-వజ్రదంష్ట్ర-కర్మాశయాన్రన్ధయరన్ధయాభయమాత్మనిభూయిష్ఠాఇతి ॥ ౯ ॥ శ్లో॥స్వస్త్యస్తువిశ్వస్యఖలఃప్రసీదతాం❁ధ్యాయన్తుభూతానిశివంమిథోధియా। మనశ్చభద్రంభజతాదధోక్షజేఆవేశ్యతాంనోమతిరప్యహైతుకీ ॥ ౧౦ ॥ మాఽగారదారాత్మజవిత్తబన్ధుషు❁సఙ్గోయదిస్యాద్భగవత్ప్రియేషునః। యఃప్రా

తేజోన్తరైరప్రకాశ్యాయ-సర్వతేజసాంప్రకాశకాయేత్యర్థః॥ తథాచశ్రుతిః,,నతత్రసూర్యోభాతినచన్ద్రతారకంనేమావిద్యుతోభాన్తికుతోఽయమగ్నిః। తమేవభాన్తమనుభాతిసర్వంతస్యభాసాసర్వమిదంవిభాతి,,ఇతికఠవల్లీష్వామ్నాయతే,ఇదమేవచాథర్వణేపరంబ్రహ్మాధికృత్యశ్రూయతే - అతోఽత్రపరబ్రహ్మత్వంవివక్షితం-ఆవిరావిర్భవ-ఆవిశ్శబ్దోనిపాతఃప్రాకట్యద్యోతకః-తస్యఆభీక్ష్ణ్యేద్విర్వచనం- పునఃపునఃప్రకటీభవేత్యర్థః॥వజ్రవదప్రతిహతనఖదంష్ట్రేతిసంబోధనం-కర్మాశయాన్కర్మవాసనాః-రన్ధయరన్ధయ- నిర్దహ-నిత్యేద్విర్వచనం - మే , భూయిష్ఠాఃబహులా - స్తాన్కర్మాశయానిత్యాశయవిశేషణంయత్తదధ్యాహారేణేతిబోధ్యం - ఆత్మనేమహ్యాం - అభయంభయప్రతిభటంయథాతథా - ఆవిర్భవేతిశేషః - యద్వా - భూయిష్ఠాఇతివిభక్తిప్రతిరూపకమవ్యయంభూయోఽర్థకం - భూయః - అభయమావిర్భవేత్యర్థః - అథవా - అభయాయ ధాతథా - భూయిష్ఠాః , భూయాంసోభయబహులావయంభవేమేత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁శ్లోకానాహ॥స్వస్తీతి॥విశ్వస్యజగతః-స్వస్తిమఙ్గళం-భూయాత్,నను విశ్వస్యస్వస్తిప్రార్థనేఖలస్యాపిభవేత్తస్యసాధుపీడాంవినానస్యాత్ - అన్యోన్యంమఙ్గళంధ్యాయతాంభూతానామన్యోన్యఘాతంవినానభవేదిత్యాశఙ్క్యాహ॥ ఖలఃప్రసీదతాం ఖలోదుర్మతిః- ప్రసన్నోభవతు-క్రౌర్యంపరిత్యజ్యసుమతిర్భవత్విత్యర్థః,భూతాని,మిథఃపరస్పరం-కేవలంశివమేవ-ధ్యాయన్తు - తేషాంభూతానాం , మనశ్చ-భద్రముపశమాదికం,భజతు,నఃఅస్మాకం,మతిః - అపశబ్దాద్భూతానాంచమతిః - అహైతుకీఫలాభిసంధిరహితాసతి , అధోఽక్షజేభగవతి,ఆవేశ్యతాంఆవేశితాభవతు,భగవత్ప్రవణీభవత్విత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦॥ ❁ మేతి ॥నఃఅస్మాకం,సఙ్గఃఆసక్తిఃక్వాపి,మా,నస్యాత్,యదిక్వాపికథంచిత్స్యాత్తర్హి-అగారాదిషునస్యాత్కింతు -భగవత్ప్రియేషుభాగవతేష్వేవ-స్యాత్-తత్రాగారాణిగృహాః,భవత్వ

గారాదిష్వపి సఙ్గస్తత్ర కో దోష ఇత్యాశఙ్కాయాం భగవత్ప్రియసఙ్గాగారాదిసఙ్గయోర్గుణదోషావాహ॥ యః పుమాన్-ఆత్మవాన్-భగవత్ప్రియసఙ్గేన-సమాహితమనాః-ప్రాణవృత్త్యా ప్రాణధారణమాత్రోపయుక్తవస్తుపరిగ్రహేణ-పరితుష్టః-యథా సిధ్యతి-భగవత్కథాశ్రవణానురాగోపసత్త్యాదిప్రీణాద్యా-అదూరాదాశు-ముక్తో భవతి-న తథా-ఇన్ద్రియప్రియః ఇన్ద్రియపోషణప్రియః శబ్దాదివిషయప్రవణచిత్తస్సిధ్యతీత్యర్థః *॥౧౧॥ *పునస్సత్సఙ్గతేస్సిద్ధిహేతుత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యత్సఙ్గేతి ॥ యేషాం భగవత్ప్రియాణాం జ్ఞానినాం-సఙ్గేనైవ, లబ్ధం ప్రాప్తం-నిజవీర్యవైభవం మచ్చిత్తస్య భగవద్ధ్యానసామర్థ్యం, భగవత్ప్రియసఙ్గేనైవ మయా లబ్ధమిత్యర్థః -తథాహి-తీర్థం గఙ్గాదితీర్థవత్పవిత్రరూపం భగవద్యశః-ముహుః-స్పృశతాం సేవమానానాం-మానసం శ్రుతిభిః శ్రోత్రేన్ద్రియైః-అన్తః ప్రవిష్టః, అజో భగవాన్, అఙ్గజం అన్తరజం-మలం-హరతి ॥ నిర్మలం చ మనస్తద్ధ్యానసమర్థమితి భావః, అత ఈదృశం-ముకున్దస్య విక్రమం యశః కో వై పుమాన్-న సేవేత-ముకున్దవిక్రమసేవా చ భగవత్ప్రియసఙ్గాయత్తేతి తత్సఙ్గతిరేవ ప్రార్థ్యత ఇతి భావః, యద్వా-యేషాం భగవత్ప్రియాణాం-సఙ్గాల్లబ్ధం ప్రాప్తం - నిజవీర్యవైభవం-నిజశబ్దో భగవత్పరః - భగవద్వీర్యవైభవం-ముహుః-సంస్పృశతాం పుంసాం శ్రుతిభిః శ్రోత్రేన్ద్రియవ్యాపారైః శ్రవణాదిభిః-అన్తః ప్రవిష్టః- అజో భగవాన్-మానసం మనస్సంబన్ధి-మలం-హరతి-తత్ర దృష్టాన్తః-యథా భగవచ్చరణామ్బుజజాతం గఙ్గాతీర్థం- సంస్పృశతాం-అఙ్గజం శారీరం మలం-హరతీతి-శేషం పూర్వవత్ ॥ అథవా ॥ యత్సఙ్గలబ్ధం - నిజవీర్యవైభవం-నిజోఽసాధారణః-వీర్యవైభవః ప్రభావాతిశయో-యస్య, తథాభూతం ముకున్దస్య విక్రమం-ముహుః స్పృశతాం శ్రుతిభిః అన్తర్గతోఽజో-మానసం మలం-హరతి-యథా తత్పాదామ్బుజజం తీర్థం అఙ్గజం మలమితి వా యోజనా-అత్ర న సేవేతేత్యత్ర తం ముకున్దవిక్రమమిత్యధ్యాహారః-తస్య సంస్పృశతామిత్యనేనాన్వితత్వాత్-ఆవృత్తిర్వా - ముకున్దవిక్రమమిత్యస్యాద్యయోజనాయాం తు తీర్థపదస్య గౌణ్యా వృత్త్యా భగవద్యశసి వృత్తిః-అఙ్గశబ్దస్య మనః పరత్వం చ - ద్వితీయయోజనాయాం తు న కోఽపి దోషః-ఏవం సత్సఙ్గతేర్భగవద్యశశ్శ్రవణస్య తతో మనో నైర్మ-

ణవృత్త్యా పరితుష్ట ఆత్మవాన్ సిధ్యత్యదూరాన్న తథేన్ద్రియప్రియః॥౧౧॥ యత్సఙ్గలబ్ధం నిజవీర్యవైభవం తీర్థం ము
హుస్సంస్పృశతాం హి మానసమ్। హరత్యజోఽన్తశ్శ్రుతిభిర్గతోఽఙ్గజం కో వై న సేవేత ముకున్దవిక్రమమ్॥౧౨॥
యస్యాస్తి భక్తిర్భగవత్యకించనా సర్వైర్గుణైస్తత్ర సమాసతే సురాః। హరావభక్తస్య కుతో మహద్గుణా
మనోరథేనాసతి ధావతో బహిః ॥ ౧౩ ॥ హరిర్హి సాక్షాద్భగవాఞ్ఛరీరిణామాత్మా ఝషాణామివ తోయమీ
ప్సితమ్। హిత్వా *మహాంస్తం యది సజ్జతే గృహే తదా మహత్త్వం వయసా* దంపతీనామ్ ॥ ౧౪ ॥ తస్మా

ల్యం తతస్తస్య భగవద్ధ్యానసామర్థ్యం, తతశ్చ భగవదుపాసనా-తతోఽపి చ సిద్ధిరితి ప్రణాడీ దర్శితా భవతి* ॥ ౧౨ ॥ *ఇదానీం భగవద్భక్తిం ప్రస్తౌతి॥ యస్యేతి॥ అకించనా-నాస్తి కించన యస్యాస్సా అకించనా, కించిదప్యైహికమాముష్మికం చ ఫలమనవలమ్బమానా-భగవతి-భక్తిః, యస్య పుంసః, అస్తి, తత్ర భగవద్భక్తౌ సత్యాం, సురాః ఇన్ద్రాదయః, సర్వైర్గుణైః ధర్మాదిభిః శమదమాదిభిశ్చ సహ, సమ్యగాసతే తమేవానువర్తన్త ఇత్యర్థః - ఏవం భక్తస్య సద్గుణాశ్రయత్వముక్త్వాఽభక్తస్య తదభావమాహ ॥ హరావితి ॥ హరౌ భగవతి - అభక్తస్య, ఏవ, అసతి శబ్దాదౌ-మనోరథేన-బహిః- ధావతః విచిన్వతః మహద్గుణాః-మహతాం భగవద్భక్తానాం, యే, గుణా ఉక్తాః, తే, కుతః కస్మాద్ధేతోః, భవేయుః, అతోఽభక్తస్య న మహద్గుణాశ్రయత్వమిత్యర్థః* ॥ ౧౩ ॥ *నను విషయాసక్తోఽపి కశ్చిల్లోకే మహానేవ దృశ్యతే-అత ఆహ॥ హరిరితి ॥ యథా-ఝషాణాం మీనానాం, ఈప్సితం-తోయం జలమేవ- ఆత్మాధారకం, తేన వినా జీవనాభావాత్ -తథా-శరీరిణాం జీవానాం-సాక్షాద్భగవానేవ-ఆత్మాధారకః-తథా చ శ్రుతిః ,, కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాత్,, ఇతి-నిరతిశయానన్దగుణ ఏష ఆకాశః సర్వప్రకాశకః పరమాత్మా యది న స్యాత్ సోఽపాసితః స్యాత్-తదా కో వా అన్యాత్ ఐహికాముష్మికసుఖసంపాదనేన జీవేత్-కో వా ప్రాణ్యాత్ ఆపవర్గికసుఖసంపాదనేనోజ్జీవేదితి శ్రుత్యర్థః -తథా చ స్మరతి భగవాన్వాల్మీకిః ''న చ సీతా త్వయా హీనా న చాహమపి రాఘవ। ముహూర్తమపి జీవావో జలాన్మత్స్యావివోద్ధృతౌ,, ఇతి, హి యస్మాదేవం-తస్మాత్, తం భగవన్తం, మహానపి వయోరూపపశ్వన్నపుత్రధనాదిసమృద్ధోఽపి హిత్వా, యది-గృహే-సజ్జతే ఆసక్తో భవతి-మహాన్తమితి పాఠే చ మహాపురుషం భగవన్తం విహాయేత్యర్థః - తదా-దంపతీనాం-వయసా-మహత్త్వం-న తు జ్ఞానాదిభిరిత్యర్థః-మిథునీభూతానాం యో వయ ఆదిభిర్నిర్వృత్తిః క్షణికోఽన్తతో నిరతిశయదుఃఖహేతుసుఖలేశస్తత్కృతమేవ తేషాం మాహాత్మ్యం-న తు నిత్యనిరతిశయానన్దాపాదకస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవకృతమితి భావః*॥౧౪॥*తస్మాదితి ॥తస్మాత్

౧౩॥ * పా॥ హిత్వా మహాన్తమ్.

భగవద్భక్తేర్నిరతిశయసుఖహేతుత్వాత్-విషయాసక్తేర్నిరతిశయదుఃఖహేతుత్వాచ్చ-రజఆదీనాంమూలం-సంసృతేశ్చక్రవాళంసంసారపరివృత్తిహేతుంగృహం.సంసృతిర్జన్మమరణాదిరూపా-తస్యాః, చక్రవాళంమణ్డలమవిచ్ఛేదోయస్మాత్తద్గృహం-హిత్వేత్యర్థఃనృసింహస్య, పాదం-భజతాం-కుతో-భయందుఃఖం-నకుతోఽపిభయమిత్యర్థః, తత్రరజఃకామఃవిషయాభిలాషరూపః రాగఃక్రోధఃవిషయానుభవవిరోధివిషయః,విషాదఃవిషయవిహతినిమిత్తశ్శోకః,మానఃఅహఙ్కారఃమహాజనావమానహేతుః,మన్యుస్తజ్జన్యఃక్రోధః,స్పృహాపరదారధనాదిష్వీప్సా - భయం ఆగామిదుఃఖహేతుదర్శనజంజ్ఞాన-తజ్జందైన్యంమనసోఽవసాదఃఆధిస్తత్కృతామనఃపీడా ✽ ॥౧౫॥ ✽అథకేతుమాలవర్షే ఉపాస్యోపాసకాదీనాహ॥కేతుమాలేఽపీతి॥భగవాన్కామదేవరూపేణప్రద్యుమ్నరూపేణా, స్తఇతిశేషః,కిమర్థం-లక్ష్మ్యాఃప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా-కించ-ప్రజాపతేస్సంవత్సరస్య ‹‹సంవత్సరోవైప్రజాపతి›› రితిశ్రుతేః-తస్య-దుహితరోరాత్ర్యభిమానిన్యోదేవతాః-పుత్రాఃఅహరభిమానినోదేవాఃకేతుమాలవర్షాధిపతయః,తాసాంతేషాంచ-పురుషాయుషాహోరాత్రపరిసంఖ్యానానాం-పురుషస్యాయుఃపురుషాయుషం ‹‹అచతురవిచతురే››త్యాదినానిపతనాత్సమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయః-పురుషాయుషంవర్షశతం-అహోరాత్రంఅహోరాత్రస్థానీయం-పరిసంఖ్యానంగణనం-యేషాం,తేతథోక్తాః. అహశ్చరాత్రిశ్చాహోరాత్రం‹‹అహస్సర్వైకదేశసంఖ్యాతపుణ్యాచ్చరాత్రే››రితిసమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయఃషట్త్రింశత్సహస్రాహౌమిత్యర్థః- తేషాంప్రియచికీర్షయాచ-యాసాంప్రజాపతేర్దుహితౄణాంరాత్ర్యభిమానిదేవతానాం-కథంభూతానాం-మహాపురుషస్యభగవతః-మహాస్త్రస్యచక్రరాజస్య - తేజసా - ఉద్వేజితంభీతం-మనో-యాసాం-తాసాం-గర్భాఃసంవత్సరాన్తేగర్భాధానాదారభ్యతత్సంవత్సరాన్తేవిధ్వస్తాఃవిస్రస్తాః-అతఏవ-వ్యసవఃవిగతప్రాణాస్సన్తః-నిపతన్తి✽॥౧౬॥✽

ద్వేషోరాగవిషాదమన్యుమానస్పృహాభయదైన్యాధిమూలమ్ । హిత్వాగృహంసంసృతిచక్రవాళంనృసింహపాదంభజతాంకుతోభయమ్॥ ౧౫ ॥౫॥ కేతుమాలేభగవాన్కామదేవస్వరూపేణలక్ష్మ్యాఃప్రియచికీర్షయాప్రజాపతేర్దుహితౄణాంపుత్రాణాంచతద్వర్షపతీనాం పురుషాయుషాహోరాత్రపరిసంఖ్యానానాంయాసాంగర్భామహాపురుషమహాస్త్రతేజసోద్వేజితమనసాంవిధ్వస్తావ్యసవస్సంవత్సరాన్తేనిపతన్తి॥ అతీవసులలితగతివిలాసవిలసితరుచిరహాసలేశావలోకలీలయాకించిదుత్తమ్భితసున్దరభ్రూమణ్డలసుభగవదనారవిన్దశ్రియారమాంరమయన్నిన్ద్రియాణిరమయతే॥ ౧౬ ॥ తద్భగవతోమాయామయంరూపంపరమసమాధియోగేనరమాదేవీసంవత్సరస్యరాత్రిషుప్రజాపతేర్దుహితృభిరుపేతాఽహస్సుచతద్భర్తృభిరుపాస్తేఇదం-చోదాహరన్తి॥౧౭॥ఓం హ్రాం, హ్రీం హ్రూం-ఓన్నమోభగవతేహృషీకేశాయసర్వగుణవిశే

తత్రచ-రమాంలక్ష్మీం - రమయన్ - స్వీయానీన్ద్రియాణిరమయతేకేనసాధనేనరమయన్-తదాహ-అతీవసులలితయాసున్దర్యా-గత్యా-యోవిలాస - స్తేనవిలసితో - రుచిరో-హాసలేశోమన్దస్మితం-తత్సహితోఽవలోకఏవలీలా-తయా-కించిదుత్తమ్భితంఉత్తుఙ్గితం-సున్దరంయ-ద్భ్రూమణ్డలం-తేన-సుభగం-వదనారవిన్దం-తస్య-శ్రియా ✽॥ ౧౬ ॥ ✽భగవత-స్తన్మాయామయంమాయాప్రచురం - ఆశ్రితసంకల్పేనపరిగృహీతమిత్యర్థః- జ్ఞానపర్యాయోఽత్రమాయాశబ్దః-రమాలక్ష్మీః-దేవీ-దేవస్యభగవతస్సంబన్ధినీ‹‹పుంయోగాదాఖ్యాయా››మితిఙీష్-సంవత్సరస్య-రాత్రిషు-ప్రజాపతేర్దుహితృభిఃరాత్ర్యభిమానినీభిర్దేవతాభి-రుపేతాఽసతి - సంవత్సరస్యాహస్సుతు - తద్భర్తృభిఃరాత్ర్యభిమానిదేవతాభర్తృభిఃదివాభిమానిభిర్దైవైః-ఉపేతా-పరమేణ - సమాధియోగేన-ఉపాస్తే॥ ఇదంవక్ష్యమాణంమన్త్రవాక్యం చో-దాహరన్తిజపన్తి-బహువచనంసంవత్సరదుహితృతద్భర్తృభిప్రాయకమ్ ✽॥౧౭॥ ✽జప్యంమన్త్రమాహ॥ఓమితి॥ఓంభగవచ్ఛబ్దార్థఃపూర్వవత్-హృషీకాణాంఇన్ద్రియాణాం - ఈశాయనియన్త్రే - సర్వైఃప్రకృ పురుషయోరసంభావనీయైః- గుణవిశేషైః-సత్యజ్ఞానాదిభిఃగాంభీర్యాదిభిః ‹‹సర్వకర్మాసర్వకామస్సర్వగన్ధస్సర్వరస›› ఇ శ్రుతిప్రసిద్ధైర్వివక్షితఃఆశ్రయత్వేన-వక్తుంప్రతిపాదయితు-మిష్టః - ఆత్మాస్వరూపం-యస్యతస్మై-సర్వకల్యాణగుణాశ్రయత్వేనవేదాన్తైఃప్రతిపాద్యమానాయేత్యర్థః సర్వత్రాధికరణార్థోఽత్రానుసంధేయః - ఆకూతీనాంక్రియాణాం-చిత్తీనాంజ్ఞానానాం-చేతసాంసంకల్పాధ్యవసాయాదీనాం -కర్మేన్ద్రియజ్ఞానేన్ద్రియమనోవ్యాపారాణాంవిశేషః పృథివీ-బహువచనమాకాశాద్యభిప్రాయకం-పృథివీప్రభృతిపఞ్చమహాభూతానాంచా - ధిపతయేనియన్త్రే - ఇదంచాధిపత్యంనసత్యపిపృథగ్భావేభృత్యనిరూపితనియన్తృభావస్యరాజ్ఞ ఇవ-అపితు, ఆత్మత్వప్రయుక్తమితిద్యోతయితుంశరీరాత్మభావనిబన్ధనం-సామానాధికరణ్యమాహ॥షో

షవివక్షితాత్మన ఆకూతీనాం చిత్తీనాం చేతసాం విశేషాణాం చాధిపతయే షోడశకలాయ ఛన్దోమయాయాన్నమయాయామృతమయాయ-సర్వమయాయ-సహస ఓజసే-బలాయ-కాన్తాయ- కామాయ నమస్త ఉభయత్ర భూయాదితి ॥ ౧౯ ॥ శ్లో ॥ స్త్రియో వ్రతైస్త్వాం హృషీ*కేశ్వరం స్వతో*హ్యారాధ్య లోకే పతిమాశాసతేఽన్యమ్ । తాసాం న తే వై పరిపాన్త్యపత్యం ప్రియం ధనాయూంషి యతోఽస్వతన్త్రాః ॥ ౨౦ ॥ స వై పతిస్స్యాదకుతోభయస్స్వయం సమన్తతః పాతి భయాతురం జనమ్ । స ఏక ఏవేతరథా మిథో భయం నైవాత్మలాభాదధి మన్యతే పరమ్ ॥ ౨౧ ॥ యా తస్య తే పాదసరోరుహార్హణం న కామయేత్సాఽఖిలకామలమ్పటా । తదేవ రాసీప్సిత

డశకలాయేతి ॥ షోడశకలాః పఞ్చభూతాని మనస్సహితాన్యేకాదశేన్ద్రియాణి చ, తత్స్వరూపాయ తచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితాయేత్యర్థః-షోడశ-పఞ్చభూతాన్యేకాదశేన్ద్రియాణి చ-కలాః అంశాః మూర్తయో యస్యేతి బహువ్రీహిర్వా - జగత్కారణత్వమాహ ॥ ఛన్దోమయాయ - ఛన్దః ప్రచురాయ “ తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద ” ఇతి శ్రుత్యర్థో ఽత్ర వివక్షితః-ఏవం సమష్టితత్త్వశరీరకమభిధాయ వ్యష్టితత్త్వాత్మకత్వమాహ ॥ అన్నమయాయ అన్నమయశబ్దో ఽత్ర వ్యష్ట్యవస్థతత్త్వసంఘాతాత్మకదేహపరః, తద్రూపాయ వ్యష్టిశరీరకాయేత్యర్థః-ఏవం వ్యష్టిసమష్ట్యాత్మకతత్త్వాన్తరాత్మత్వమభిధాయ జీవాన్తరాత్మత్వమపి సామానాధికరణ్యేనాభిధత్తే ॥ అమృతమయాయేతి - అమృతశబ్దో ఽత్ర జీవవాచీ పరమాత్మపర్యన్తః, అమృతశరీరకాయేత్యర్థః-ఉక్తానుక్తకాలాద్యన్తరాత్మత్వాభిప్రాయేణాహ ॥ సర్వమయాయేతి ॥ సర్వాత్మకాయేత్యర్థః, కిం బహునా, తత్తద్వస్తుగతశక్తిరూపస్త్వమేవేత్యాహ ॥ సహసే-మనస్సామర్థ్యరూపాయ-ఓజసే ఇన్ద్రియశక్తిరూపాయ బలాయ దేహశక్తిరూపాయ-సహఆదేర్హేతుత్వాత్తత్తాదాత్మ్యవ్యపదేశః, కాన్తాయ నిరతిశయప్రీతివిషయాయ-కామాయ స్వీయేషు నిరతిశయప్రీతివిశిష్టాయ, తే తుభ్యం-ఉభయత్ర పురస్తాత్పృష్ఠతశ్చ-నమః భూయాత్ ✿ ॥ ౧౯ ॥ ✿ ఏవమిమం మన్త్రముదాహరన్తీ పత్నీ లక్ష్మీః పతిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తపౌష్కల్యవిశిష్టస్త్వమేవేత్యాహ ॥ స్త్రియ ఇతి ॥ స్వతః-హృషీకాణాం ఇన్ద్రియాణాం అధీశ్వరం అధిపతిం స్వతశ్శబ్దేనాధిపత్యస్య నిరుపాధికత్వం వ్యజ్యతే, ఏవంభూతం-త్వాం, వ్రతైః, రారాధ్య లోకే, స్త్రియః-అన్యం, పతిం, ఆశాసతే కామయన్తే-తే చాశాస్యమానాః పతయః-తాసాం కామయమానానాం స్త్రీణాం, ప్రియం ప్రీతివిషయం, అపత్యం ఆత్మజం ధనాన్యాయూంషి చ న పరిపాన్తి న రక్షన్తి-పాతుమసమర్థత్వాదితి భావః, తత్కుతః-యతః - అస్వతన్త్రాః కర్మవశ్యాః, తేషాం పతిత్వం హి కర్మాయత్తం న హి కర్మపరవశాః కర్మనిర్హరణే సమర్థా ఇతి భావః, ఏవం చ - నిరుపాధికరక్షకత్వస్యైవ పతిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తత్వాత్తైపతయ ఏవ న భవన్తీత్యభిప్రాయః ✿ ॥ ౨౦ ॥ ✿ ఏవమన్యత్ర పతిశబ్దో ఽముఖ్యవృత్త ఇత్యుక్తం - భగవతి తు ముఖ్యవృత్త ఇత్యాహ ॥ స వా ఇతి ॥ సః మన్త్రోక్తగుణసమ్పన్నః, భవాన్-పతిర్వై-వై శబ్దో ఽవధారణే-భవానేవ పతిరిత్యర్థః ॥ తథా చ శ్రుతిః “ ఏష సర్వేశ్వర ఏష భూతాధిపతిరేష భూతపాలః । న తస్య కశ్చిత్పతిరస్తి లోక ” ఇతి చ సూత్రం చైతద్విషయకం “ అనన్యాధిపతి ” రితి-కుతో ఽస్య నిరుపాధికం పతిత్వం తత్రాహ ॥ అకుతోభయః నాస్తి కుతో భయం యస్య సః- అకుతోభయః - అకర్మవశ్యత్వేన కర్మకృతపారతన్త్ర్యాభావాన్నిరుపాధికం రక్షకత్వం త్వయ్యేవేతి భావః-అత ఏవ-భయాతురం జనం - సమన్తతః-పాతి-సర్వేభ్యోఽపి భయేభ్యస్త్రాయతే - స చ నిరుపాధికః పతిశ్చ భవానేక ఏవ - ఇతరథా ఈశ్వరద్విత్వే మణ్డలేశ్వరాణామివ-మిథః అన్యోన్యం-భయం-స్యాత్-యతో భవానేక ఏవ పతిః, అత ఏవ - భవాన్, న ఆత్మలాభాత్-పరమన్యత్-అధి అధికం-నైవ మన్యతే-ఆత్మనో లాభః పరమాత్మైకశేషత్వజ్ఞానం - తస్మిన్నేవ హి సత్త్వాత్మనః సత్తా - ఇతరథా ఽసత్ప్రాయత్వైవ-తన్మాత్రమేవ చేతనసంరక్షణే భవానపేక్షతే-న తు తతో ఽన్యదిత్యర్థః ✿ ॥ ౨౧ ॥ ✿ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యేతి ॥ అఖిలేషు కామేషు పత్యపత్యధనాయురాదిషు లమ్పటా ఆసక్తా సతీ-యా స్త్రీ-తస్య ఉక్తవిధస్య-తే తవ- పాదసరోరుహయోః-అర్హణం ఆరాధనం, న కామయేత్ న కుర్యాత్-తస్యాః, తదేవేప్సితం పత్యపత్యాదికం, క్షుద్రం ఫలమర్చితః- త్వం రాసి దదాసి, “ రా ఆదానే ” ఇతి ధాతుః-కథంభూతస్త్వం, ఈప్సితః ప్రీతివిషయః-పురుషార్థరూపః - సర్వవిధపురుషార్థరూపం త్వాం అపురుషార్థరూపం మత్వా త్వత్తో ఽన్యం యం కంచిత్పురుషార్థం త్వత్తః ప్రార్థయతే, తస్యాస్తమేవ పురుషార్థాభాసం దదాసి-న తు స్వాత్మానమిత్యభిప్రాయః-యతస్త్వత్తో ఽన్యదపురుషార్థరూపం, అత ఏవ-భగ్నా యాచ్ఞా యాచితార్థో యస్యాః, స్తథాభూతా సతీ - హే భగవన్ - ప్రతప్యతే దుఃఖినీ భవతి - న తు లబ్ధాత్మా ఽహమివ నితరాం సుఖ్యతీత్యభిప్రాయః-ఈప్సితార్చితమితి పాఠాన్తరం, ఇష్టత్వేన పూజితం ప్రకృష్టమీప్సితమితి యావత్ - తుచ్ఛపురుషార్థరూపమపి

నిరతిశయపురుషార్థత్వేన మన్యమానం పత్యపత్యాద్యన్యతమసాంసారికమేవ ఫలం రాసీత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ నను లక్ష్మీర్హి లోకే పురుషార్థత్వేన ప్రసిద్ధా న త్వహమతః కథమేతదుచ్యతే ॥ తత్రాహ ॥ మత్ప్రాప్తయ ఇతి ॥ ఇన్ద్రియేశబ్దాదౌ - ధీ, ర్యేషాం - తే తథాభూతాః - కణ్ఠేకాలవదలుక్సమాసః - అజో బ్రహ్మా, ఈశో రుద్రః - సురా ఇన్ద్రాదయః సురాశ్చ, తే, యద్యపి, మత్ప్రాప్తయే మాం ప్రాప్తుం - భవత్పాదపరాయణాదృతే భవత్పాదారవిన్దశరణవరణం వినా - అన్యః - ఉగ్రం తప - స్తప్యన్తే - పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః - తపః కుర్వన్తీత్యర్థః - తథాపి - మాం - న విన్దన్తి న ప్రాప్నువన్తి, కుతః - హే అజిత, యతోఽహం - త్వద్ధృదయా - తవ - హృత్ హృదయం - అయా ప్రాప్తా - త్వద్ధృద్గతాహం - త్వదపృథక్సిద్ధత్వేన మమ త్వదన్తర్గతత్వేనైవ పురుషార్థరూపత్వం - న తు పృథగిత్యర్థః - యద్వా - నిరతిశయపురుషార్థరూపస్త్వం హృదయః హృద్గతో యస్యాః, స్తథాభూతాఽహం - త్వమేవ హృదయం యస్యాస్సేతి నిరతిశయపురుషార్థరూపస్య తవ నిత్యం మద్ధృద్గతత్వేనాహమపి పురుషార్థరూపా భవామి - న తు స్వత ఇత్యర్థః - అతో, యే భవత్పాదారవిన్దపరాయణాస్తానేవాహమనువర్తే ఇత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఇదానీం తత్కృపాం ప్రార్థయతే ॥ స త్వమితి ॥ యః సర్వపురుషార్థరూపః - స - త్వం - హే అచ్యుత - వన్దితం సర్వపురుషార్థదత్వేన స్తుతం, తత్, కరామ్బుజం - మమాపి శిరసి - నిధేహి - కథంభూతం - య - త్సాత్వతాం ఏకాన్తినాం - శీర్ష్ణి త్వత్ త్వయా - అధాయి కృపయా నిహితం - మత్పూర్ణకృపావిషయాత్వమపూర్వం కిమిదం ప్రార్థయసే - తత్రాహ ॥ హే వరేణ్య - మాయయా - మాయా, ప్రధానం, మాయారూపేణ శ్రీవత్సేన సహ మాం - లక్ష్మ చిహ్నం వక్షసి బిభర్షి చిహ్నరూపేణ బిభర్షి, శ్రీవత్సస్య ప్రధానాత్మకత్వం ,, శ్రీవత్సస్థానముపరమనస్తేనసే

❁ మీప్సితోఽర్చితో యద్భగ్నయాచ్ఞా భగవన్ప్రతీక్ష్యతే ॥ ౨౨ ॥ మత్ప్రాప్తయేఽజేశసురాదయః ప్రభో తప్యన్త ఉగ్రం తప ఐన్ద్రియేధియః। ఋతే భవత్పాదపరాయణాన్న మాం విన్దన్త్యహం త్వద్ధృదయా యతోఽజిత ॥ ౨౩ ॥ స త్వం మమాప్యచ్యుత శీర్ష్ణి వన్దితం కరామ్బుజం యత్త్వదధాయి సాత్వతామ్। బిభర్షి మాం లక్ష్మ వరేణ్య మాయయా క ఈశ్వరస్యేహితమూహితుం విభుః ॥ ౨౪ ॥ గ ॥ రమ్యకేఽపి భగవతః ప్రియతమం మాత్స్యమవతారరూపం తద్వర్షపురుషస్య మనోః ప్రాక్ప్రదర్శితమిదానీమపి మహతా భక్తియోగేనారాధయతీదం చోదాహరతి,, ఓం నమో భగవతే ముఖ్యతమాయ నమస్సత్త్వాయ ప్రాణాయౌజసే సహసే బలాయ మహామత్స్యాయ నమ ఇతి ॥ ౨౫ ॥ ప ॥ అన్తర్బహిశ్చాఖిలలోకపాలకైరదృష్టరూపో విచరస్యురుస్వనః। స ఈశ్వరస్త్వం య ఇ

మాశ్రితమ్ ॥ ప్రధానం బుద్ధిరథ్యాస్తే గదారూపేణ మాధవ ,, మితి భగవతా పరాశరేణోక్తం - మాయయేతి దృష్టాన్తార్థం, యథా శ్రీవత్సం తవ లక్ష్మ - తథాఽహమపి లక్ష్మ - అతస్సాత్త్వత్స్వవన మయి కృపాఽస్తి తవేత్యభిప్రాయః,, ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః। జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్ ,, మిత్యుక్తం భగవదభిప్రాయమాలోచ్య శీర్ష్ణి సాత్వతాం యదధాయీత్యుక్తం, అత్ర కారణం న కోఽపి వేత్తుం ప్రభురిత్యాహ ॥ ఈశ్వరస్య తవ ఈహితం చేష్టితం అభిప్రేతం వా - ఊహితుం తర్కయితుం - కో వా - ప్రభుస్సమర్థః - న కోఽపీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఏవం కేతుమాలే ఉపాస్యోపాసకాదికముక్తం, అథ రమ్యకే తదాహ ॥ రమ్యకేతి ॥ ప్రాగుక్తయుగాన్తసమయే - మనోః - రమ్యకవర్షాధిపతేః - ప్రదర్శితం - య - న్మాత్స్యం రూపం, భగవతః ప్రియతమం - తదేవ రూపం - స ఏవ మనుః - రమ్యకవర్షే - ఇదానీమపి - మహతా అవిచ్ఛిన్నేన - భక్తియోగేన - ఆరాధయ - న్నాస్తే - సత్త్వాయ శుద్ధసత్త్వమూర్తయే - ముఖే భవః ముఖ్యః - తస్మై ప్రథమావతారాయేత్యర్థః - ప్రాణాయ జీవయిత్రే ప్రాణవ్యష్ట్యన్తరాత్మనే వా ఓజసే - ఇన్ద్రియశక్త్యధిష్ఠాత్రే - సహసే మనశ్శక్త్యధిష్ఠాత్రే - బలాయ శరీరశక్త్యధిష్ఠాత్రే - తత్తదవతారాసాధారణా గుణాః సర్వత్రోపాసనార్థం మన్త్రే ప్రోక్తాః, ఏవంభూతాయ - మహతే దృష్టవిసజాతీయాయ, మత్స్యాయ - నమః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కృత్స్నం చిదచిదాత్మకజగన్నియన్తృత్వరక్షకత్వవిశిష్టం స్తువన్తి ॥ అన్తర్బహిరితి ॥ లోకపాలై, రన్తర్బహిశ్చ, అదృష్టం రూపం యస్య, ఉరుః అధికం స్వనో వేదాత్మకో నాదో - యస్య తథాభూతః - త్వం, ఈశ్వర ఏవ - కోఽసావీశ్వర ఇత్యత్రాహ ॥ యః - ఇదం చిదచిదాత్మకం కృత్స్నం జగత్ విధినిషేధాలఙ్ఘనభూతేన చామ్నాయనాదినామ్నా వశే - అనయత్ నీతవాన్ - నయనం చాత్ర నియమనపూర్వకం ర

౨౨॥శ్లో॥పా ❁ ఈప్సితార్చితం

తుణం-యథా, దారుమయీం దారుణోవికారరూపాం, స్త్రియంస్త్రీప్రతికృతిం,నరః,స్వవశీకృత్యనాటయతి,తథేతి, అనేనకృత్స్నజగన్నేతృత్వకథనేనకారణత్వముక్తం కారణత్వనియన్తృత్వయోరేకగతత్వాత్ ,,ఏషసర్వభూతాన్తరాత్మాఽపహతపాప్మాదివ్యోదేవఏకోనారాయణ,, ఇతిశ్రవణాత్ - సర్వభూతాన్తరాత్మేత్యనేననేతృత్వం - ఏక ఇత్యనేనకారణత్వంచోక్తం ,,ఏకోహవైనారాయణఆసీ,,దిత్యనేనసంవాదాత్ ❁ ||౨౬|| ❁ఇదంచజగన్నేతృత్వాదికమనితరసాధారణమిత్యాహ||యమితి || మత్సరజ్వరంమత్సరఃఐశ్వర్యాసహిష్ణుత్వం - సఏవజ్వరః -తం -హిత్వాఽపి, పృథక్-సమేత్యసంఘీభూయాపివా,యతన్తోఽపి, లోకపాలాః , యంప్రపఞ్చం,పాతుంరక్షితుం,నశేకుఃనప్రభవః-ప్రపఞ్చంవిశినష్టి||యత్,ద్విపదాదిరూపంచరిష్ణు,స్థాస్నుపర్వతాదిరూపంస్థావరజాతంచ-అత్రప్రపఞ్చేదృశ్యతే❁ ||౨౭|| ❁త్వంతురక్షితవానిత్యాహ||భవానితి|| ఊర్మిమాలినిఉచ్ఛ్రితతరతరఙ్గపఙ్క్తియుక్తేయుగాన్తార్ణవేకస్మింశ్చిద్దైనందినప్రళయార్ణవే ,ఓషధీనాంవీరుధాం-గుల్మానాంచ-నిధిం ఆశ్రయభూతా-మిమాంక్షోణీం,మయామనునాసహ,ధృత్వేతిశేషః- యోభవాన్-ఓజసావిక్రమతేవిరచతి,యద్వాపాతుమిత్యస్యానుషఙ్గః-క్షోణీం-పాతుం - క్రమతేఉత్సహత ఇత్యర్థః-యతః- అజస్త్వం-యద్వా, హేఉరుక్రమ, తేజఓజసా-తేజోరూపేణసఙ్కల్పరూపజ్ఞానాత్మకేనఓజసాబలేన,నతుసాధనాన్తరేణ-ఇమాంక్షోణీం-రక్షితవానిత్యధ్యాహారః,క్షోణీమువాహౌషధివీరుధామితిపాఠేతు,నాస్తిక్రియాపదాధ్యాహారః - ఉవాహధృతవానిత్యర్థః-తస్మైజగత్ప్రాణగణాత్మనే-తుభ్యం , నమఃజగత్ప్రాణగణఃప్రతిశరీరంప్రాణవ్యష్టిగణః,తదన్తరా

దంవశేనయన్నామ్నాయథాదారుమయీంనరస్త్రియమ్||౨౬|| యంలోకపాలాఃకిలమత్సరజ్వరంహిత్వా
యతన్తోఽ❁పిపృథక్సమేత్యచ | పాతుంనశేకుర్ద్విపదశ్చతుష్పదస్సరీసృపంస్థాస్నుయదత్రదృశ్యతే|| ౨౭ ||
భవాన్యుగాన్తార్ణవఊర్మిమాలిని ❁క్షోణీమిమామోషధివీరుధాంనిధిమ్ | మయాసహోరుక్రమతేఽజఓజ
సాతస్మైజగత్ప్రాణ×గణాత్మనేనమః||౨౮|| గ||హిరణ్మయేతుభగవాన్నివసతికూర్మతనుంబిభ్రాణస్తస్య
తత్ప్రియతమాంతనుమర్యమాసహవర్షపురుషైఃపితృగణాధిపతిరుపధావతి - మన్త్రమిమంచానుజప
తి||ఓంనమోభగవతే - అకూపారాయ - సర్వసత్త్వగుణవిశేషణాయ-నోపలక్షితస్థానాయనమోవర్ష్మణేన
మోభూమ్నేనమోఽవస్థానాయనమస్తఇతి||౨౯||శ్లో|| యద్రూపమేతన్నిజమాయయార్పిత❁మర్థస్వరూ

త్మనఇత్యర్థః , జగత్ప్రాణగుణాత్మనఇతిపాఠేతు-జగత్ప్రాణనిరూపణస్వభావాయేత్యర్థః❁ ||౨౮|| ❁అథహిరణ్మయవర్షేఉపాస్యాదికమాహ||హిరణ్మయఇతి||భగవాన్,కూర్మరూపంబిభ్రాణో,హిరణ్మయేవర్షే,నివసతి|తస్యభగవతః-తాంప్రియతమాంకూర్మతనుం-పితృగణానామధిపతిః- అర్యమా-తద్వర్షస్థైఃపురుషైస్సహ-ఉపధావతి - అనువర్తతేఉపాస్తఇత్యర్థః-శేషంపూర్వవత్-అకూపారాయకూర్మరూపాయ,కుత్సితాఃస్వల్పాఃఆపోయస్మిన్‌తత్కూపం,,ఊదనో,,రిత్యత్రఊదితియోగవిభాగాదపఊత్వం - త-దారాతిస్వీకరోతీతికూపారః,సనభవతీత్యకూపారః-సర్వేసత్త్వాఃజన్తవః-గుణాస్తద్గతాహేయాఃకల్యాణాశ్చ - జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాదయః- తే- విశేషణానిసద్వారకాణ్యద్వారకాణిచప్రకారభూతాని-యస్యతస్మై -తత్ర-సర్వసత్త్వానాంకల్యాణగుణానాంచసాక్షాద్విశేషణత్వం - సత్త్వగతగుణానాంతుసత్త్వద్వారావిశేషణత్వమితివివేకః-అనుపలక్షితస్థానాయఅన్తస్సముద్రేమన్దరమూలేస్థితాయేత్యర్థః - అవర్ష్మణేప్రాకృతదేహరహితాయ-వర్ష్మణఇతిచ్ఛేదేఅప్రాకృతదివ్యదేహాయ-వర్ష్మశబ్దోదేహపర్యన్తవృత్తిః-వర్ష్మణేశ్రేష్ఠాయేతివా-గరీయసేవా-గరియస్త్వంచకాలానవచ్ఛిన్నత్వం - భూమ్నేమహిమవతే-అవస్థానాయఆధారభూతాయ -అధికరణేల్యుట్-గుణభేదాభిప్రాయేణనమఃపదావృత్తిః❁|| ౨౯ ||❁విశ్వరూపత్వానన్తత్వాదిగుణవిశిష్టంస్తౌతి||యద్రూపమితి||ఏతజ్జగత్,యస్య,రూపంశరీరం,తస్మై, తే,వ్యవసాయరూపిణే,నమఇత్యన్వయః -వ్యవసాయరూపిణేసమ్యగ్జ్ఞానప్రవర్తకాయేత్యర్థః-యద్వావ్యవసాయోఽత్రనిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నంజ్ఞానం-తదేవ-రూపంఆకారః-తదస్యాస్తీతితథా , తస్మై , నమస్తేవ్యపదేశరూపిణఇతిపాఠాన్తరం-తత్రవ్యపదిశ్యతఇతివ్యపదేశః-వాగ్వ్యవహారార్హాఃదేవమనుష్యాదినామరూపాత్మకఃప్రపఞ్చః-

---

౨౮||శ్లో||పా ❁క్షోణీమువాహౌషధివీరుధామ్. +||పా||గుణాత్మనేనమః.

స్వపరరూపం-తదస్యాస్తి-తథా,నచయద్రూపమేతదిత్యనేన పౌనరుక్త్యం , వ్యపదేశరూపిణ ఇత్యస్యైవోపపాదకత్వాచ్ఛ్లోకశేషస్య,అవ్యపదేశరూపిణఇతివాచ్ఛేదః,అవ్యపదేశంచేతనాచేతనసజాతీయత్వేనవ్యపదేష్టుమశక్యం,రూపం-తదస్యాస్తీతితథా-తస్మై ఏతచ్ఛబ్దనిర్దిష్టంజగద్విశినష్టి॥నిజమాయయాఽర్పితంప్రకృత్యానిర్వర్తితం-అర్థస్వరూపంభోగ్యత్వేనప్రతీయమానం,బహురూపరూపితంజాతిగుణాదినిరూప్యం-ఏవంవిధంజగద్యస్యరూపస్యచ-సంఖ్యాపరిచ్ఛేదో,నాస్తికుతఃఅయథోపలమ్భనాత్ యథావత్సాకల్యేనఉపలమ్భాభావాత్-యస్యేత్యనేనజగద్వాపరామృశ్యతే, యస్యజగతః-సంఖ్యాప్రకాశో,నాస్తికుతః-అయథోపలమ్భనాత్, అయథావదుపలమ్భనాత్,అబ్రహ్మాత్మకత్వేనోపలమ్భనాత్, యద్యపి , జగత్ప్రతీయతఏవ - తథాప్యవిదుషామబ్రహ్మాత్మకత్వేనతత్ప్రతీతిరసతీత్యభిప్రాయేసంఖ్యానయస్యాస్తీత్యుక్తం,యద్వా,యస్యజగతః - సంఖ్యాపరిచ్ఛేదో,నాస్తి,కుతః-అయథోపలమ్భనాత్,సాకల్యేనోపలమ్భాభావాత్ ,,కోటిశోహ్యణ్డరాశయః,,ఇతి-జగతోఽప్యానన్త్యాదితిభావః-యద్వా-యస్యజగతః- అయథోపలమ్భనాత్-అయథార్థత్వేనోపలమ్భనాత్-మయ్యర్పితత్వార్థస్వరూపత్వబహురూపరూపితత్వభగవచ్ఛరీరత్వాదివ్యతిరేకేణోపలమ్భాత్ - సంఖ్యాప్రకాశో-నాస్తి-జగతఉక్తాకారవిపరీతాకారోపలమ్భోభ్రమరూపఇత్యర్థః॥ 30 ॥ *ఏవంవిశ్వరూపత్వమనన్తత్వంచోక్తం-యతోవిశ్వరూపస్త్వం,అతఏవద్యౌఃఖమాదిశబ్దైర్భవానేవాభిధీయతఇత్యాహ. జరాయుజమితి॥ హేదేవ-చరాచరభేదేనద్వివిధం-పునర్జరాయుజాదివదవాన్తరభేదేనచతుర్విధ- మేతజ్జగత్-తవ-విభూతిభేదంవిభూతివిశేషరూపం-శరీరవిశేషరూపమిత్యర్థః - అతఏవ-ద్యౌఃఖమిత్యాద్యేవమభిధేయ- స్త్వం - ఏకఏవ-ద్యౌరాదిశబ్దైరభిధీయమానస్త్వమేవేత్యర్థః ,, అనేనజీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణి తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశత్,సచ్చత్యచ్చాభవత్,,దితిశ్రుత్యుక్తవిధయానామరూపతద్వ్యక్తీనాంపరమాత్మపర్యన్తత్వసిద్ధిః- ద్యౌరాదీనాంపరమాత్మశరీరత్వాచ్ఛరీరవాచినాంశ

పంబహురూపరూపితమ్।సంఖ్యానయస్యాస్త్యయథోపలమ్భనాత్తస్మైనమస్తేవ్యపదేశరూపిణే॥ 30॥ జ
రాయుజంస్వేదజమణ్డజోద్భిజ్జంచరాచరం దేవవిభూతిభూతమ్*।ద్యౌఃఖంక్షితిశ్శైలసరిత్సముద్రద్వీప
గ్రహర్క్షేత్యభిధేయఏకః॥3౧॥యస్మిన్నసంఖ్యేయవిశేషనామరూపాకృతౌకవిభిః*కల్పితేయమ్।సంఖ్యాయ

బ్దానాంశరీరిపర్యన్తాభిధానస్యగవాదిశుక్లాదిజాతిగుణాదిశబ్దానాంవ్యక్తిగుణ్యాదిపర్యన్తాభిధానవదాకృత్యధికరణన్యాయసిద్ధత్వాచ్చద్యౌఃఖమిత్యేవంరూపేణత్వమేవ వాచ్యో బోధ్యశ్చేత్యభిప్రాయః - ఏవమనన్తవివిధవిచిత్రవిభూతిత్వముక్తమ్* ॥ 3౧ ॥ *ననుసంఖ్యానయస్యాస్తీత్యానన్త్యముక్తంతదయుక్తం-పృథివ్యాదితత్త్వానాంచతుర్వింశత్యాదిసంఖ్యావచ్ఛిన్నత్వాదతఆహ ॥ యస్మిన్నితి॥అసంఖ్యేయానిఅనన్తత్వాత్పరిచ్ఛేత్తుమశక్యాని,విశేషాణివిలక్షణాని,దేవాదినామాని-రూపాణిచఆకృతయశ్చ, యస్యరూపశబ్దేనపృథివ్యాదిద్రవ్యంవివక్షితం-తత్సంఘాతగతసంస్థానమాకృతిశబ్దేన-తద్వాచకశబ్దోనామశబ్దేనవివక్షితః-అసంఖ్యేయావిశేషాయేషామితిపూర్వత్రబహువ్రీహి , స్తానినామానిరూపాణ్యాకృతయశ్చయస్యేతివా, ఏతాదృశేప్రకృతిపురుషకాలశరీరకే , అసంఖ్యేయవైభవే త్వయి,ఇయంచతుర్వింశతిఃపంచవింశతిరిత్యాదిరూపా-సంఖ్యా,కవిభిఃకపిలాదిభిః-పృథివ్యాదితత్త్వయాథాత్మ్యవిద్భిః,కల్పితామన్దబుద్ధీనాంసుఖగ్రహణాయసంకలయ్యసంగృహ్యప్రదర్శితా-వస్తుతఃపృథివ్యాదీనామచేతనతత్త్వానాంఅనన్తావాన్తరభేదానాంచేతనానాంచపరమాత్మనశ్చానన్త్యాదసంఖ్యేయత్వమేవేతిభావః-ఏవంపరికల్పితాసంఖ్యా- యయా-తత్త్వదృశాయద్విషయయాతాత్త్విక్యాబుద్ధ్యా-అనన్తవైభవత్వద్యాథాత్మ్యబుద్ధ్యా,అపనీయతేఅపనుద్యతే- అసంఖ్యాతవిభూతిత్వాత్ -తస్మై,సాంఖ్యనిదర్శనాయ-సంఖ్యాబుద్ధిర్వ్యవసాయాత్మికాప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవిషయాసైవసాంఖ్యం , నితరాందృశ్యతేఽనేనేతినిదర్శనం-సాంఖ్యం,నిదర్శనంయస్యసాంఖ్యజ్ఞానగమ్యాయేత్యర్థః, ననుభగవద్విభూతిభూతస్యజగతఆనన్త్యేకథంభగవత్స్వరూపస్యానన్త్యం-ప్రకృతిపురుషాదినిరూప్యంహితస్యానన్త్యంప్రకృతిపురుషయోరనన్తత్వఏవతద్ఘటతేనాన్యథా,అతోచ్యతే, దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహితత్వరూపంహితావదానన్త్యం-తదేతత్త్రివిధమానన్త్యంపరమాత్మనిసుస్థం-ఇదమత్రాస్త్యత్రనాస్తీదమిదానీమస్తినాస్తీతి దేశకాలపరిచ్ఛేదయోరభావాత్,ఇదమిదంభవతినభవతీతివస్తుపరిచ్ఛేదస్యాపిసర్వవస్తుసామానాధికరణ్యాభావరూపస్యాభావాత్,బ్రహ్మణస్సర్వాత్మకత్వేనసర్వవస్తుసమానాధికృతత్వవ్యపదేశవిషయత్వాత్-జీవా

నాన్త్వాణుపరిమాణత్వేఽపి తేషామానన్త్యాత్ ధర్మభూతజ్ఞానస్య సంసారదశాయాం కర్మణా సంకుచితత్వేఽపి వస్తుతస్తద్భావాన్ముక్తిదశాయాం ‹‹స చానన్త్యాయ కల్పత,, ఇత్యానన్త్యశ్రవణాత్ - బ్రహ్మణోఽచేతనాన్తరాత్మత్వస్య జీవద్వారకతయా ‹‹అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య,, ఇతి శ్రవణాత్, జీవస్వరూపస్య నిత్యత్వాచ్చ, తేషామప్యానన్త్యం దేశతః కాలతశ్చాస్త్యేవ - అచేతనస్యాపి కారణావస్థాయాం నిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నత్వేఽపి కార్యావస్థాయామానన్త్యమస్త్యేవ - తర్హి ప్రకృతిపురుషాపేక్షయా పరమాత్మన ఆనన్త్యే కోఽపి విశేష ఇతి చేత్ - ఇయాన్ విశేషః - యత్కార్యావస్థాయాం కారణావస్థాయాం చ స్వరూపేణ గుణైశ్చానన్త్యం - ఇతరయోస్తు దేశతః కాలతశ్చ ధర్మకృతం కార్యకృతం ముక్త్యవస్థకార్యావస్థయోరితి - నను, బ్రహ్మణస్స్వరూపస్య సర్వాత్మకత్వేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యాత్మకవస్త్వపరిచ్ఛేదసత్త్వేఽపి కథం తద్గుణానాం వస్త్వపరిచ్ఛేద ఇతి చేత్, ఏవం తర్హ్యేవం వస్త్వపరిచ్ఛేదః - యద్గుణైరపకర్షః - తద్యథా - దశవర్ణస్వర్ణాపేక్షయా నవవర్ణస్వర్ణస్య పవిత్రతోజ్జ్వలత్వగురుత్వాదిభిర్గుణైర్నికర్షస్తదపేక్షయా చ కలధౌతస్య - ఏవం గుణైర్నికర్షాభావో వస్త్వపరిచ్ఛేదో బోధ్యః ॥ ౩౨ ॥ అథోత్తరేషు కురుషూపాస్యాదికమాహ ॥ ఉత్తరేష్వితి ॥ కృతం ధృతం - వరాహరూపం - యేన - తాదృశో - భగవాన్ - షాడ్గుణ్యపూర్ణః - యజ్ఞపురుషః యజ్ఞశరీరకస్తదారాధ్యస్తత్ఫలదశ్చ - ఆస్తే - తం తు వరాహరూపం భగవన్తం - ఏషా భూదేవీ - కురుభిః కురువర్షస్థైః పురుషైస్సహ - స్ఖలితభక్తియోగేన - అవిచ్ఛిన్నభక్తియోగేన, ఉపధావతి అనువర్తతే - భక్తియోగేనారాధయతీత్యర్థః - ఇమాం వక్ష్యమాణాం - పరమాం శ్రేష్ఠాం - ముపనిషదం - ఆవర్తయతి జపతి ॥ ఓం భగవచ్ఛబ్దార్థః పూర్వవత్ - మన్త్రతత్త్వలిఙ్గాయ మన్త్రతత్త్వం మన్త్రప్రతిపాద్యం వస్తు - తదేవ - లిఙ్గం శరీరం - యద్వా - మన్త్రతత్త్వం స్వస్వరూపస్య - లిఙ్గం జ్ఞాపకం యస్య - మన్త్రతత్త్వమన్త్రతత్ప్రతిపాద్యా - తే - లిఙ్గేశరీరే జ్ఞాపకే యస్యేతి వా - యద్వా - మన్త్రగతాని తత్త్వాని ఇన్ద్రాద్యర్థస్వరూపాణి - తాని లిఙ్గాని శరీరాణి యస్య - తస్మై - యజ్ఞక్రతవే, అసోమకా యాగా యజ్ఞాః - ససోమాస్తు క్రతవః - తదుభయాయ - తదన్తరాత్మత్వాత్తదారాధ్యత్వాత్తత్ఫలదత్వాచ్చ తత్తాదాత్మ్యం వివక్షితం - మహాన్తోఽధ్వరాః అవయవభూతా యస్య - యద్వా - అధ్వరస్య అవయవాః స్రుక్స్రువాదయః - మహాన్తః - అధ్వరావయవాః - యస్య - స్రుగాదయః తుణ్డాదిరూపేణ యస్య ప్రభృతిభిరనుసంధేయా యస్య - తస్మా ఇత్యర్థః - తథాచోక్తం తృతీయే ‹‹స్రుక్తుణ్డ ఆసీత్స్రువ ఈశ నాసయో,, రిత్యాదినా - మహాపురుషాయ ‹‹వేదాహమేతం పురుషం మహాన్తం - ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తా,, దితి - పురుషసూక్తప్రతిపాద్యజగత్కారణత్వాద్యనన్తకల్యాణమహాగుణవిశిష్టాయ - పురుషాయ సర్వాన్తరాత్మనే - కర్మశుక్లాయ కర్మణా శుక్లాయ విశుద్ధాయ విశుద్ధకర్మణే - సంసృతిప్రతిభటకర్మణ ఇతి యావత్, న తు కర్మరహితాయేత్యర్థః ‹‹సర్వకర్మా సర్వకామః సర్వగన్ధః సర్వరస,, ఇతి దేవమనుష్యాదిసజాతీయవిజాతీయాబన్ధకసర్వకర్మాశ్రయత్వశ్రవణాత్ ‹‹నిష్క్రియం నిష్కల,, మిత్యనేన తు బన్ధకకర్మానాశ్రయత్వముచ్యతే - త్రియుగాయ - కర్మశుక్లాయాపి త్రియుగాయ షాడ్గుణ్యపూర్ణాయ - త్రీణి యుగాని జ్ఞానశక్త్యాదీనాం యస్య తస్మై - యద్యపి భగవత ఇత్యనేనాపి షాడ్గుణ్యపూర్ణతోక్తా - తథాపి కర్మశుక్లాయేత్యనేన క్రియాశ్రయత్వకథనప్రసక్తం జీవస్యేవాజ్ఞతాదికం వారయితుం త్రియుగాయేత్యుక్తమతో పౌనరుక్త్యం, అరుణాయ అరుణవర్ణాయ - శ్వేతవరాహరూపత్వేఽపి చక్షుషోరరుణవర్ణత్వాత్తదభిప్రాయేణారుణాయేత్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ సర్వాన్తరాత్మత్వముముక్షూపాస్యత్వాదికమనుసంధానో నమస్కరోతి ॥ యస్యేతి ॥ కవయః ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవిదః - యస్య - విపశ్చితస్సర్వజ్ఞస్యైవ - వివిధం పశ్యచ్చిత్ విపశ్చిత్ - పృషోదరాదిత్వాద్యచ్ఛబ్దస్యస్థానే చకారాదేశః ‹‹సోఽశ్నుతే సర్వాన్కామాన్సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితే,, తి విపశ్చి

యాతత్త్వదృశేఽపనీయతే తస్మై నమస్సాంఖ్యనిదర్శనాయ ॥ ౩౨ ॥ చూ॥ ఉత్తరేషు కురుషు భగవాన్యజ్ఞపురుషః కృతవరాహరూప ఆస్తే తం తు దేవీ హ్యేషా భూస్సహ కురుభిరస్ఖలితభక్తియోగేనోపధావతి ఇమాం చ పరమాముపనిషదమావర్తయతి ॥ ఓం నమో భగవతే మన్త్రతత్త్వలిఙ్గాయ యజ్ఞక్రతవే మహాధ్వరావయవాయ మహాపురుషాయ నమః కర్మశుక్లాయ త్రియుగాయారుణాయ నమస్త ఇతి ॥ ౩౩ ॥ శ్లో॥ యస్య స్వరూపం కవయో విపశ్చితో గుణేషు దారుష్వివ జాతవేదసమ్। మథ్నన్తి మథ్నా మనసా దిదృక్షవో గూఢం క్రియార్థైర్న

ప్సుష్టో బ్రహ్మణి ప్రయుక్తః-రూపం "సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మే" తి-లక్షణలక్షితం, గుణేషు, గుణపరిణామరూపేషు దేవాదిశరీరేన్ద్రియసంసృష్టేషు భూతేషు - క్రియార్థైర్గూఢం క్రియార్థైః కర్మఫలైః -గూఢం జీవసంబన్ధిక్రియాఫలైస్తేషాం గూఢం "తం దుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టం గుహాహితం గహ్వరేష్ఠం పురాణ" మితి జీవానాం కర్మభిః పరమాత్మస్వరూపస్య తిరోహితత్వశ్రవణాత్-దిదృక్షవః- ద్రష్టుం సాక్షాత్కర్తుమిచ్ఛవః-దారుషు-జాతవేదసమగ్నిమివ-మథ్నా వివేకసాధనేన మనసా-మథ్నన్తి వివిజ్ఞతి-పఞ్చవింశతితత్త్వేభ్యః పృథక్కృత్య పశ్యన్తీత్యర్థః - దారుష్వివ జాతవేదసమిత్యనేన దృష్టాన్తేన సర్వాన్తరాత్మత్వముక్తం, దిదృక్షవః కవయ ఇత్యనేనోపాస్యత్వముక్తం తస్మై ఈశితాత్మనే-కర్తరి క్తః-ఈశ్వరాయ-పరమాత్మనే-నమః ఈశితాత్మన ఇతి పాఠే-ఈశితాః ప్రేరితాః నియమితాః-ఆత్మానో జీవాః యేన తస్మా ఇత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ గుణశబ్దోపలక్షితచిదచిదాత్మకజగదన్తరాత్మత్వేన తద్వైలక్షణ్యముక్తం -తదేవ విశదయన్నమస్కరోతి ॥ ద్రవ్యేతి ॥ అఙ్గేత్యభిముఖీకరణం-హే భగవన్-అతిశయాత్మబుద్ధిభిః అతిశయితాత్మపరమాత్మవిషయబుద్ధిమద్భిః పురుషైః - అన్వీక్షయా నిపుణనిరూపణేన-వస్తు-వస్తుతః-పరమార్థతః-ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేనేతి యావత్ -నిరీక్షితః- ఆత్మా స్వరూపం-యస్య-నిరస్తమాయాకృతయే-నిరస్తా - మాయాకృతిః ప్రకృతికార్యం-యస్మా- త్తస్మై -తే, నమో నమ ఇత్యన్వయః-కైస్సహ కుత్ర నిరీక్షణం తత్రాహ ॥ ద్రవ్యం భూతపఞ్చకం క్రియాహేతుర్వాగాదికర్మేన్ద్రియం-అయనం జ్ఞానేన్ద్రియం ఈయతే జ్ఞాయతే అనేనేతి జ్ఞానసాధనత్వాచ్చక్షురాదిజ్ఞానేన్ద్రియస్య-ఏషాం సమాహారద్వన్ద్వః, ఏతత్సంఘాతరూపే శరీరే-సకర్తృభిస్సపరిష్వఙ్గైః - మాయాగుణైః ప్రకృతిగుణైస్సహ-నిరీక్షితాత్మనే- నమః దేహభూతేన్ద్రియగుణత్రయజీవాత్మభిస్సహ వివిచ్య నిరీక్షితాయేత్యర్థః - అనేన పూర్వశ్లోకే గుణపదం దేవాద్యవస్థజీవోపలక్షకమిత్యావేదితం - అన్యథాఽస్మిన్-శ్లోకే జీవోపస్థాపకకర్తృపదాసఙ్గతిః స్పష్టైవ-ఏవం చ గుణపదేన దేహమాత్రమభిప్రేత్య తేషు జీవతాదాత్మ్యేన మథ్నన్తి

మ ॥ ఈశితాత్మనే ॥ ౩౮ ॥ ద్రవ్యక్రియాహేత్వయనేసకర్తృభిర్మాయాగుణైర్వస్తునిరీక్షితాత్మనే। అన్వీక్ష
యాఽఙ్గాతిశయాత్మబుద్ధిభిర్నిరస్తమాయాకృతయే నమో నమః ॥ ౩౯ ॥ కరోతి విశ్వస్థితిసంయమోదయం

తి న భ్రమితవ్యమ్ ॥ ౩౯ ॥ నిరస్తమాయాకృతయ ఇత్యనేన మాయాకార్యదోషప్రతిభటత్వముక్తం ॥ తదుపపత్తయే మాయాయా ఈశ్వరవశ్యతామాహ ॥ కరోతీతి ॥ యో భవాన్-యస్య ప్రధానస్య-గుణైస్సత్త్వాదిభిః - ప్రధానాభిప్రాయేణ యస్యేతి నపుంసకనిర్దేశః-విశ్వస్య స్థితిసంయమోదయం స్థితిలయసర్గం - కరోతి కింభూతం-ఈప్సితం-ధర్మార్థకామమోక్షరూపపురుషార్థచతుష్టయసాధనోపయుక్తకరణకళేబరాది ప్రదానేన జీవానుగ్రహార్థత్వాజ్జగత్సృష్ట్యాదేస్తస్యేప్సితత్వం జీవార్థత్వేనేప్సితమితి యావత్ -నేప్సితం స్వార్థత్వేనానీప్సితమిత్యర్థః- తస్మాత్ - ఈక్షితుస్సఙ్కల్పరూపజ్ఞానవతః త్వత్తః-మాయా సత్త్వాదిగుణాత్మికా త్వచ్ఛరీరభూతా మాయా-యథా-గ్రావ్ణోఽయస్కాన్తాత్-తదాశ్రయం తదభిముఖం సత్ - అయో లోహం-భ్రమతి-తథా భ్రమతి-త్వదాయత్తా త్వత్సంకల్పానుగుణకార్యకారిణీ భవతీతి భావః - యద్వా-ఈక్షితుః "తదైక్షత బహు స్యాం ప్రజాయేయే" త్యుక్తవిధేక్షణవతః-యస్య తవ - మాయా-యస్యేతి షష్ఠీ శరీరశరీరిభావసంబన్ధే - త్వచ్ఛరీరభూతా మాయా-యద్వా - తాదర్థ్యే షష్ఠీ - దృష్టాన్తసామర్థ్యాత్ - త్వదధీనా మాయా త్వదాహితశక్తిరితి యావత్ - గుణైస్సత్త్వాదిభిః - విశ్వస్య-స్థిత్యాదికం-కరోతి-స్వతోఽశక్తాపి త్వదనుప్రవేశేనాహితశక్తిర్విశ్వస్య స్థిత్యాదికం కరోతీత్యర్థః - స్వతోఽశక్తా కథం త్వదనుప్రవేశమాత్రేణ శక్తిమతీ స్యాత్తత్రాహ ॥ యథాఽయో భ్రమతే ॥ తదాశ్రయం గ్రావ్ణ ఇతి - విశ్వస్థిత్యాదికర్తృత్వస్య పరమాత్మధర్మత్వేన మాయా కరోతీత్యయుక్తమితి చేత్ - ఉచ్యతే భగవదవతారరూపాణాం బ్రహ్మాదీనాం సృష్ట్యాదికర్తృత్వస్య రజఆదిమాయాగుణప్రాచుర్యప్రయుక్తత్వాన్మాయా విశ్వస్థిత్యాదికం కరోతీత్యుక్తమితి, నేప్సితమిత్యనేన విశ్వస్థిత్యాదికం న భగవతో భోగార్థమిత్యుక్తం, ఈప్సితమిత్యనేన జీవానుగ్రహార్థం లీలార్థం చేతి సూచితం, నను విశ్వస్థిత్యాదికం న జీవానుగ్రహార్థం భవతి-కింతు గర్భజన్మజరామరణాదిదుఃఖహేతుత్వేన జీవనిగ్రహార్థమేవ స్యాత్, కించాహితకరణహితాకరణాదిప్రయుక్తం వైషమ్యం నైర్ఘృణ్యం చ భగవతః ప్రసజ్యేతేత్యత్రాహ ॥ నమస్తే గుణకర్మసాక్షిణ ఇతి ॥ గుణానాం మాయాగుణానాం సత్త్వాదీనాం - కర్మణాం పుణ్యపాప

---

౩౮ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ ఈశితాత్మనే

ఠాపాకాంచఅవాదీనాం, సాక్షిణేసాక్షాద్ద్రష్ట్రే, తేనమః, జీవగుణకర్మానుసారిత్వాద్ధితాకరణాదేర్నవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదోషప్రసక్తిరితిభావః-తథాచసూత్రం ‹‹వైషమ్యనైర్ఘృణ్యేనసాపేక్షత్వాత్తథాహిదర్శయతి-నకర్మావిభాగాదితి చేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతేచాప్యుపలభ్యతేచే ,, తి-అయంభావః , భగవాన్జగదాదావస్వస్మిన్నుపసంహృతచిదచిత్తత్త్వస్సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిః పరమకారుణికోఽవాప్తసమస్తకామస్స్వస్మిన్ప్రలీనమసత్కల్పం చేతనవర్గమాలోక్యసక్త్వేషాం సామాన్యేనధర్మాదిపురుషార్థసాధనస్యారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాణి ప్రదాయారాధనప్రకారావబోధివేదాఖ్యం శాస్త్రంచప్రదర్శ్యస్వయంజగత్సృష్ట్యాదిలీలయాస్తే-తతస్తేజీవాః కరణకళేబరాణిపరిగృహ్యప్రాచీనకర్మవాసనానుసారేణసాధ్వసాధుకర్మాణికుర్వన్తస్స్వస్వకర్మానుసారేణేశ్వరాదిష్టంఫలంభుఞ్జతఇతినేశ్వరస్యవైషమ్యాదిప్రసక్తిరితి ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ప్రకృతావతారచరితంవదన్నమస్కరోతి ॥ ప్రమథ్యేతి ॥ యోజగతాం-మాదిఃకారణభూత-స్సూకరః, క్షమాంపృథ్వీం, దంష్ట్రాగ్రే-కృత్వానిధాయ-రసాయారసాతలాదారభ్య-ఉదన్వతఃప్రళయార్ణవాత్, ఇభోగజఇవ, నిరగాత్-తతశ్చ, ప్రతివారణంప్రతిగజతుల్యం, దైత్యంహిరణ్యాక్షం, ప్రమథ్యహత్వా, యః, క్రీడన్స్థితః-తంవిభుం, ప్రణతాఽస్మి ❀॥ ౩౯ ॥ ❀ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః.❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవమిలావృతాదిషుసప్తసువర్షేషూపాస్యాదికముక్తం, అథేదానీంకింపురుషేభారతేచవర్షేఉపాస్యాదికంవదన్నేషాంమధ్యేభారతవర్షస్యశ్రైష్ఠ్యంచాహైకోనవింశేన ॥ తత్రాదౌకింపురుషేఉపాస్యంభగవన్తంతదుపాసకంజప్య

యస్యేప్సితంనేప్సితమీక్షితుర్గుణైః । మాయాయథాఽయోభ్రమతేతదాశ్రయంగ్రావ్ణోనమస్తేగుణకర్మసాక్షిణే ॥ ౩౮ ॥ ప్రమథ్యదైత్యంప్రతివారణంమృధేయోమాంరసాయాజగదాదిసూకరః। కృత్వాగ్రదంష్ట్రేనిరగాదుదన్వతఃక్రీడన్నివేభఃప్రణతోఽస్మితంవిభుమ్ ॥ ౩౯ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుకఉవాచ॥౧॥కింపురుషేవర్షేభగవన్తమాదిపురుషంలక్ష్మణాగ్రజంసీతాభిరామంరామంతచ్చరణసన్నికర్షాభిరతఃపరమభాగవతోహనుమాన్సహకింపురుషైరవిరతభక్తిరుపాస్తే-ఆర్ష్టిషేణేనసహగన్ధర్వైరనుపగీయమానాంపరమకల్యాణీంభగవద్భర్తృకథాంశృణోతిస్వయంచేదముపగాయతి॥ఓంనమోభగవతఉత్తమశ్లోకాయనమఆర్యలక్షణశీలవ్రతాయ-నమఉపశిక్షితాత్మనే- నమఉపాసితలోకాయనమస్సాధువాదనికషా

మానంమన్త్రంస్తోత్రంచాహ ॥ కింపురుషఇతి ॥ ఆదిపురుషంజగత్కారణభూతంపరమపురుషం - లక్ష్మణస్యసౌమిత్రేః-అగ్రజం- సీతాయాఃమైథిల్యాః - అభిరామంఅనురూపం-రామందాశరథింరామం ‹‹రమన్తేయోగినోఽనన్తేసత్యానన్దేచిదాత్మని। ఇతిరామపదేనాసౌపరబ్రహ్మాభిధీయత ,, ఇతినిరుక్తరామశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయం-తస్యశ్రీరామస్య-యౌచరణౌ- తయోః - స్సన్నికర్షస్సాన్నిధ్యం - భజనమితియావత్ - తస్మి-న్నభిరతఆసక్తః-పరమభాగవతో-హనూమానాఞ్జనేయః- కింపురుషవర్షస్థైస్సహ - అవిరతాఅవిచ్ఛిన్నా-భక్తి-ర్యస్య-తాదృశ-ఉపాస్తే-భగవతః-భర్తుః-శ్రీరామస్య-కథాం-గన్ధర్వై - రుపసమీపే - గీయమానాం-ఆర్ష్టిషేణేనకింపురుషవర్షస్థపురుషశ్రేష్ఠేనసహ-సమ్యగుపశృణోతి-స్వయ- మిదంవక్ష్యమాణ - ముపగాయతి జపతి॥ఓంభగవచ్ఛబ్దార్థఃపూర్వవత్-ఉత్తమైఃబ్రహ్మాదిభిః-శ్లోక్యతేస్తూయతే- ఉత్తమఃనిరతిశయఃశ్లోకఃయశో - యస్యేతివా-తస్మై-ఆర్యాణాం-లక్షణాని-శీలాని-వ్రతానిచ-యస్మిన్-ఉపశిక్షితఃసంయతః-ఆత్మాచిత్తం- యేన - ఉపాశ్రితోఽనుసృతో-లోకో-యేన-సాధువాదఃసాధుత్వప్రసిద్ధిః-తస్య-నికషాయనికషాశ్మవన్నిర్ధారణస్థానాయ-బ్రహ్మణిబ్రహ్మకులే-సాధుః - బ్రహ్మణ్యః - తత్రసాధురితియత్ప్రత్యయః ‹‹యేచాభావకర్మణోః,, రితి , ప్రకృతిభావాట్టిలోపాభావః ‹‹అప్యహంజీవితంజహ్యాం త్వాంవాసీతేసలక్ష్మణామ్।నతుప్రతిజ్ఞాంసంశ్రుత్యబ్రాహ్మణేభ్యోవిశేషత ,, ఇత్యుక్తరీత్యాబ్రాహ్మణసంరక్షణబద్ధకదీక్షత్వమేవాత్రబ్రహ్మణ్యత్వం - సచాసౌ-దేవః స్వతేజసాదీప్యమానః-అస్పృష్టప్రాకృతదోష-స్తస్మై - యద్వా - బ్రహ్మవేదః-తత్రసాధుస్సమ్యక్ప్రతిపాద్యః-వేదాన్తవేద్యః, సచాసౌదేవః-తస్మై - మహాపురుషాయపుంసూక్తప్రతిపాద్యజగత్కారణత్వోపయుక్తకల్యాణగుణవిశిష్టాయ-

పరమపురుషాయ- మహారాజాయ ,, రాజాధిరాజస్సర్వేషాం విష్ణుర్బ్రహ్మమయో మహాన్ । ఈశ్వరన్తం విజానీమస్సపితా స ప్రజాపతి,, రిత్యుక్తమహారాజాయ- నమఃపదావృత్తిర్గుణభేదాభిప్రాయా ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం పరమాత్మస్వరూపం విశోధ్య తచ్ఛ్రీరామరూపేణావస్థితం నమస్కరోతి ॥ విశుద్ధం రాగాద్యకలుషితం- త-దనుభవైకమాత్రం జ్ఞానైకస్వరూపం- మాత్రశబ్దేన క్వచిదప్యజడస్వరూపత్వం వివక్షితం - విశుద్ధానుభవైకమేవ విశుద్ధానుభవైకమాత్రం - అనేన స్వరూపం నిర్దిశ్య తే స్వతేజసా స్వప్రకాశేన - నిత్యాసంకుచితానన్తస్వరూపవిషయకధర్మభూతజ్ఞానేన- ధ్వస్తాః- నిత్యం నిరస్తాః - గుణాః రజఆదయః - తత్కృతాస్తిస్రఉత్పత్తిస్థితిమరణరూపాః- అవస్థాః- యస్య- స్వతేజసాధ్వస్తగుణత్ర్యవస్థమిత్యనేన ప్రకృతిసంసృష్టచేతనవ్యావృత్తిః - సహ్యన్యస్తగుణత్ర్యవస్థః - ప్రశాన్తం- అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యురూపోర్మిషట్కరహితానన్దస్వరూపం , యద్వా , విశుద్ధశబ్దేనైవ నిర్యికానుభవవ్యావృత్తిః - ప్రశాన్తశబ్దేన నిత్యం రాగాద్యకలుషితత్వముచ్యతే - అనేన ముక్తచేతనవ్యావృత్తిః- సహి బద్ధావస్థాయాం రాగాదిభిః కలుషితః - ప్రత్యక్ స్వస్మై - భాసమానం - అనేన- పరాచోఽచేతనస్య వ్యావృత్తిః- సహ్యచేతనం స్వస్మా అవభాసతే- కింతు - పరస్మా ఏవ - సుధియా సమ్యగ్జ్ఞానేన - ఉపలమ్భనం ఉపలభ్యత ఇత్యుపలమ్భనం ,, దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిః । హృదా మనీషా మనసాఽభిక్లృప్త,, ఇతి శ్రుత్యుక్తయోగపరిశుద్ధబుద్ధ్యోపలభ్యమాన ఇత్యర్థః - అనేనోపాస్యత్వముక్తం - అనేనైవ జగత్కారణత్వమప్యుపలక్షితం ,, కశ్చ ధ్యేయః కారణం తు ధ్యేయ,, ఇతి ధ్యేయత్వకారణత్వయోరేకనిష్ఠత్వశ్రవణాత్ - యది కారణం - తర్హి కారణత్వస్య భావ్యవస్థావిశేషవతః ప్రాగవస్థాయోగిత్వరూపత్వాద్దేవాదినామరూపాశ్రయత్వం స్యాత్- తతశ్చ,, సత్యం జ్ఞానమనన్తం - నిష్క్రియం నిష్కల,, మిత్యాదినిర్వికారత్వశ్రవణవిరోధః- స్తత్రాహ ॥ అనామరూపమితి ॥ న విద్యేతే స్వమాత్రనిష్ఠే దేవాదినామరూపే- యస్య, ప్రకృతిపురుషవిశిష్టస్యై

యనమోబ్రహ్మణ్యదేవాయ- మహాపురుషాయ- మహారాజాయ నమ ఇతి ॥ ౧ ॥ శ్లో॥ యత్తద్విశుద్ధానుభవైకమా
త్రం స్వతేజసాధ్వస్తగుణత్ర్యవస్థమ్ । ప్రత్యక్ప్రశాన్తం సుధియోపలమ్భనం హ్యనామరూపం ❀ నృహ
రిం ప్రపద్యే ॥ ౨ ॥ మర్త్యావతారస్త్విహ మర్త్యశిక్షణం రక్షోవధాయైవ న కేవలం విభోః । కుతోఽన్యథా స్యా

వ కారణత్వాద్దేవాదినామరూపయోస్స్వవిశేషణీభూత ప్రకృతిపురుషగతత్వాత్తద్ద్వారా సనామరూపత్వేపి సాక్షాదనామరూపమిత్యర్థః- ఏవంభూతం, యు,ద్వేదాన్తేషు ప్రసిద్ధం, తత్ , పరబ్రహ్మస్వరూపం, నృహరిం పురుషశ్రేష్ఠం, పురుషోత్తమమితి యావత్ -ఏవంచ,, ద్వావిమౌ పురుషౌ లోకే క్షరశ్చా,, త్యారభ్య,, ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృత ,, ఇతి భగవద్గీతోక్తనిత్యముక్తబద్ధత్రివిధచేతనవ్యావృత్తస్వరూపం వివక్షితం- తత్ర హి కూటస్థశబ్దేన ముక్తో నిత్యసిద్ధశ్చ చేతన ఉచ్యతే - ఉభయోరపి ప్రాకృతవికారరాహిత్యేనాక్షరకూటస్థశబ్దవాచ్యత్వాత్ - యద్యపి ప్రశాన్తశబ్దేన ముక్తవ్యావృత్తిః - తథాపి నిత్యసిద్ధవ్యావృత్తయే నృహరిమిత్యుక్తం నిరహమితి పాఠే తు - అనామరూపత్వే నిరహంత్వం హేతుః- అహమహమర్థాన్నిర్గతం నిరహం - అహంశబ్దేనాహంకారః ప్రకృతిపరిణామవిశేషో జీవశ్చోచ్యతే- ఆత్మనోఽప్యహమర్థత్వాత్- తతశ్చ- నిరహం ప్రకృతిపురుషగతవికారాతీతం -హేయత- స్తస్మాదనామరూపమితి యోజనా బోధ్యా- ఏవంభూతం- ప్రపద్యే ఉపాయోపేయభావేనాధ్యవస్యామీత్యర్థః ॥ ౨ ॥ ❀ నన్వస్తు పరస్య బ్రహ్మణోఽనామరూపత్వం- శ్రీరామస్య త్వనామరూపత్వమిత్యయుక్తం- తస్య మనుష్యనామరూపభాక్త్వాత్తత్రాహ ॥ మర్త్యావతారస్త్వితి ॥ విభోః పరస్యైవ బ్రహ్మణః- ఇహ లోకే- శ్రీరామరూపేణ- మర్త్యావతారః మనుష్యావతారః, అవతారో నామాజహత్స్వస్వభావస్యైవ రూపాన్తరపరిగ్రహః , ఏవంచ పరబ్రహ్మైవాజహత్స్వస్వభావం మనుష్యసజాతీయం రూపం పరిగృహీతవదితి భావః , కిమవతారప్రయోజనం- తత్రాహ ॥ మర్త్యశిక్షణం మర్త్యానాం సంసారదోషజ్ఞాపనేన ధర్మసంస్థాపనం సాధుపరిత్రాణం చ ప్రయోజనమితి భావః- నను- మర్త్యశిక్షణం నావతారప్రయోజనం, కింతు- రావణాదిరక్షోవధ ఏవేత్యత్రాహ ॥ రక్షోవధాయైవ న కేవలమితి- విభోర్మర్త్యావతారో న కేవలం రక్షోవధార్థమేవ- అపితు- మర్త్యశిక్షణమేవ తస్య ప్రధానం ప్రయోజనమిత్యర్థః- తథా చోక్తం భగవతా ,, పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతామ్ । ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సం

౨॥ శ్లో॥ పా ❀ నిరహం ప్రపద్యే

భవామి యుగే యుగే ,, ఇతి వినాశాయ చేత్యత్ర చశబ్దోఽన్వాచయపరః భిక్షామట గాంచానయేతివత్ దుష్కృద్వినాశనమానుషఙ్గికం ప్రయోజనమిత్యర్థః - ధర్మో నామ చాతుర్వర్ణ్యచాతురాశ్రమ్యవ్యవస్థయాఽవస్థిత ఈశ్వరారాధనరూపః పఞ్చమహాయజ్ఞాదిః-తస్య - సంస్థాపనం సంసారదోషజ్ఞాపనేన శిక్షణం-దుష్కృద్వినాశనం తు సఙ్కల్పమాత్రేణాప్యుపపద్యతే, సాధూనాం శయ్యాసనాటనభోజనాదిషు భగవతా సహ వర్తమానానాం-తం వినా క్షణమాత్రమపి కల్పసహస్రం మన్వానానాం-దర్శనస్పర్శనసంభాషణాదిభిః పరిత్రాణం సుఖీకరణం-ధర్మసంస్థాపనంచ సఙ్కల్పమాత్రేణోపపద్యత ఇతి భావః-యదుక్తం - మర్త్యశిక్షణార్థమేవావతార ఇతి-తదస్మిన్నేవావతారే నిదర్శయతి ॥ కుత ఇత్యాదినా ॥ అన్యథా అవతారస్య మర్త్యశిక్షణార్థత్వాభావే-ఈశ్వరస్య ,, ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి-భ్రామయన్సర్వభూతాని యన్త్రారూఢాని మాయయా ,, ఇత్యుక్తసర్వనియన్తుః - దారాపహర్త్రా రావణాద్యన్తరాత్మతయా దారాపహరణాదికమపి కారయితుః-స్వే స్వస్మిన్నిరతిశయాపరిచ్ఛిన్నానన్దస్వరూపే- ఆత్మని రమతః ఉక్తవిధస్వస్వరూపానుభవేన నిత్యసంతుష్టస్య, విషయాసక్తివిరహితస్య-సీతాకృతాని సీతావిశ్లేషాదికృతాని - వ్యసనాని దుఃఖాని-కుతః కస్మాద్ధేతోః - స్యాత్-ప్రత్యేకాభిప్రాయం స్యాదిత్యేకవచనం-కుతోఽన్యథా స్యాద్రమత ఇతి పారస్తు సుగమః - సర్వనియన్తుః సర్వాన్తరాత్మనః-స్వానుభవసంతుష్టస్య, శ్రీరామరూపేణావస్థితస్య-బ్రహ్మణః సీతావిశ్లేషాదికృతవ్యసనానుకరణం - నిరతిశయదుఃఖావహస్సంసార ఇతి లోకస్య ప్రదర్శయితుమేవ-అన్యథోక్తస్య పరమాత్మనస్తస్య సీతాకృతవ్యసనాని న ఘటన్త ఇతి భావః ॥౩॥ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ నవా ఇతి ॥ సః శ్రీరామరూపేణావస్థితః పరమాత్మా -ఆత్మవతాం ప్రశస్తమనసాం- నిర్ధూతనిఖిలసాంసారికధర్మాణాం సనకాదీనామప్యాత్మా-సుహృత్తమః స్వాశ్రితేషు నిరతిశయసౌహార్దవిశిష్టః ఆశ్రితానాం నిరతిశయప్రీతివిషయశ్చ, భగవాన్ జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణః-వాసుదేవః ,, సర్వత్రాసౌ సమస్తంచ వసత్యత్రేతి వై యతః। తతస్స వాసుదేవేతి విద్వద్భిః పరికీర్త్యతే ,, ఇత్యుక్తరీత్యా సర్వత్రావస్థితోఽపి తద్గతదోషైరసంస్పృష్టః, సర్వం

ద్రమతస్స్వ ఆత్మన్ * సీతాకృతాని వ్యసనానీ * శ్వరస్య ॥ ౩ ॥ న వై స ఆత్మాఽఽత్మవతాం సుహృత్తమస్సక్త

స్వధార్యత్వేన స్వశేషత్వేనచ పరిగృహీతవాంశ్చ - త్రిలోక్యాం కృత్స్నే జగదన్తర్భూతే కస్మింశ్చిదపి శబ్దాదివిషయరూపే వస్తుని-న సక్తః-వై శబ్దోఽవధారణే-న సక్త ఏవేత్యర్థః-యతో నాసక్తః, అత ఏవ - స్త్రీకృతం స్త్రీవిశ్లేషాదికృతం-కశ్మలం దుఃఖం-నాశ్నువీత-అవతారస్య మర్త్యశిక్షణార్థత్వాభావే స్త్రీకృతం కశ్మలమేవంభూతో న ప్రాప్నుయాదేవ-అస్యేత్థేత్యస్య సర్వత్రానుషఙ్గః-తథా-లక్ష్మణం-చశబ్దాత్సీతాంచ-విహాతుం త్యక్తుం, నార్హతి ,, నివాసశయ్యాసనపాదుకాంశుకోపధానవర్షాతపవారణాద్యుపయుక్తశరీరభేదైశ్శేషత్వంగతస్య భగవతో నిత్యానపాయినోఽనన్తస్యావతారరూపం ,, భవాంస్తు సహ వైదేహ్యా గిరిసానుషు రంస్యతే। అహం సర్వం కరిష్యామి జాగ్రతస్స్వపతశ్చ తే ॥ కురుష్వ మామనుచరం వైధర్మ్యం నేహ విద్యతే। కృతార్థోఽహం భవిష్యామి తవ చార్థః ప్రకల్ప్యతే ,, ఇతి సర్వావస్థోచితాశేషశేషతైకరతికృతనిత్యకింకరతాం ప్రార్థయమానం శ్రీలక్ష్మణం ,, నిత్యైవైషా జగన్మాతా, లక్ష్మీర్నిత్యానపాయినీ। మనునిత్యానపాయినీ-రాఘవత్వేఽభవత్సీతా రుక్మిణీ కృష్ణజన్మని। అన్యేష్వవతారేషు విష్ణోరేషానపాయినీ ,, ఇత్యుక్తవిధాం నిత్యానపాయినీం లక్ష్మ్యవతారరూపాం భగవతీం సీతాంచ మర్త్యశిక్షణమన్తరేణ ,, ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః। మిత్రభావేన సంప్రాప్తం న త్యజేయం కథంచన ॥ అభయం సర్వభూతేభ్యో దదామ్యేతద్వ్రతం మమ ,, ఇతి-వదన్ భగవాన్ కథం త్యక్తుమర్హతి-అతః కేవలం మర్త్యశిక్షణార్థం సాంసారికపురుషచేష్టామనుసృతవానిత్యర్థః - సీతాలక్ష్మణత్యాగస్తు శ్రీరామాయణ ఉత్తరకాణ్డే ప్రసిద్ధః తత్రాత్మవతామాత్మేత్యనేన ,, అమృతత్వస్య తు నాశాస్తి విత్తేన - ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యో మన్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్య ,, ఇతి వీతరాగోపాస్యత్వప్రతిపాదకశ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞానాత్తస్య రాగాదిభిరకాలుష్యం సూచితం-అత ఏవ-స్త్రీసంయోగవియోగకృతసుఖదుఃఖాద్యభావశ్చావేదితః-భగవానిత్యనేన షాడ్గుణ్యపూర్ణతోక్త్యా అవాప్తసమస్తకామత్వోక్తిలాభాత్ స్త్రీసఙ్గాదినిమిత్తసుఖానాదరశ్చోక్తః, సుహృత్తమ ఇత్యనేన ,, న స్మరత్యపకారాణాం శతమప్యాత్మవత్తయా। కథంచిదుపకారేణ కృతేనైకేన తుష్యతి ,, ఇత్యుక్తరీత్యా దోషాననవేక్ష్య తారతమ్యమనాలోచ్య స్వాశ్రితత్వమాత్రేణాపరిత్యజతో నిరతిశయసుహృత్తమస్య మర్త్యశిక్షణమన్తరేణ నిత్యానపా

యినోస్మితాలక్ష్మణయోస్త్యాగో న ఘటత ఇత్యుక్తం భవతి ❁॥౪॥❁ తారతమ్యమనాదృత్యాశ్రితత్వమాత్రేణ నిరతిశయప్రీతివిశిష్టత్వరూపం సుహృత్తమత్వం తదస్మిన్నేవావతారే నిదర్శయతి ॥ నేతి ॥ మహతః శరణాగతశబ్దభాజం హీనజన్మాదివిశిష్టం పాపీయాంసమపి రక్షితుం బద్ధదీక్షస్య శ్రీరామరూపేణావస్థితస్య పరస్య బ్రహ్మణః జన్మ - విప్రాదిజన్మ - న తోషహేతుః న ప్రీతిహేతుః, తథా సౌన్దర్యాన్వయనసుబుద్ధిజాతయో న తోషహేతవః, తిర్యక్ష్వపి తస్యానుగ్రహదర్శనాదితి భావః, తథాహి, తైర్యఞ్చ్యం తిర్యక్షు భావ స్తైర్యఞ్చ్యం, తిర్యక్త్వం, తేన-సృష్టా,న్వనౌకసో వనస్థా-నస్మాన్కపీన్ప్రతి - లక్ష్మణాగ్రజః పూర్వోక్తవిధానన్తావతారరూపలక్ష్మణాగ్రజో, నిత్యం తత్సహచరః శ్రీరామః, సఖ్యం చకార-బతేత్యాశ్చర్యే - సఖ్య ఇతి పాఠే, సఖ్యే విషయే-న, శ్చకారేత్యర్థః, తైర్యగ్ద్విశిష్టానితి పాఠాన్తరం - తత్ర యద్యస్మాత్-తైః జన్మసౌభగాదిభిః-విసృష్టాన్ పరిత్యక్తానప్య-స్మా-న్వనౌకసః కపీన్-సఖ్యే-నకార-జన్మాదికృతతారతమ్యమనవేక్ష్య సంశ్రయణమాత్రేణాస్మాభిర్నిహీనైస్సహ సఖ్యం కృతవాన్ - బత - అహో అస్య సుహృత్తమత్వమేవంవిధమితి నిర్వక్తుమశక్యమిత్యర్థః ❁ ॥౫॥ ❁ యత ఏవాయం నిరతిశయసుహృత్తను-స్తతః-తం-మనుజాకృతిం మనుష్యాకారం- శ్రీహరిం-సుకృతజ్ఞం ఉపకారాభిజ్ఞం "మయ్యేవ జీర్ణతాం యాతు యత్త్వయోపకృతం కపే-నరః ప్రత్యుపకారార్థీ విపత్తిమభికాఙ్క్షతీతి ", మాం ప్రత్యుక్తవిధోపకారాభిజ్ఞం-పురుషోత్తమం-రామం-సురాసురనరవానరాణాం మధ్యే-యః కశ్చి-త్సర్వాత్మనా సర్వప్రకారేణ కేనాపి తదీయతాసమ్పాదనప్రకారేణేతి యావత్ -భజేత సేవేత-కథం తన్మాత్రేణైవ తమనుగృహ్ణాతీత్యత్రాహ॥ యః శ్రీరామః - ఉత్తరాన్కోసలాన్ ఉత్తరకోసలస్థాన్లోకాన్, తరుగుల్మలతాదీంశ్చ స్వదేశవాసిత్వమాత్రముపలభ్య - ది

స్త్రిలోక్యాం భగవా*న్వాసుదేవః । న స్త్రీకృతం కశ్మలమశ్నువీత న లక్ష్మణం చాపి విహాతుమర్హతి* ॥౪॥
న జన్మ నూనం మహతో న సౌభగం న చాపి బుద్ధి*ర్నాకృతిస్తోషహేతుః । ❁ తైర్యఞ్చ్యసృష్టానపి నో వనౌకసశ్చకార సఖ్యం బత లక్ష్మణాగ్రజః॥ ౫ ॥ సురోఽసురో వాఽథ నరోఽథ వానరః సర్వాత్మనా యస్సుకృతజ్ఞముత్తమమ్ । భజేత రామం మనుజాకృతిం హరిం య ఉత్తరాననయ*త్కోసలాన్దివమ్ ॥ ౬ ॥ ౧ ॥ భారతేఽపి వర్షే భగవాన్నారాయణాఖ్య ఆకల్పాన్తముపచితధర్మజ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యోపరమాత్మోపలమ్భనమనుగ్రహాయాత్మవతామనుకమ్పయా తపోఽవ్యక్తగతిశ్చరతి ॥ ౭ ॥ తం భగవాన్నారదో వర్ణాశ్రమవతీభిర్భారతీభిః

వం - అనయత్ ప్రాపితవాన్ - న కేవలం జ్ఞానక్రియాభక్తియోగానేవాపేక్ష్యానుగృహ్ణాతి - అపితు - యత్కించిద్వ్యాజమాత్రముపలభ్యానుగృహ్ణాతీత్యయం శ్రీరామ ఇతి భావః తథాచోక్తం శ్రీవత్సాఙ్కమిశ్రైః "త్వామామనన్తి కవయః కరుణామృతాబ్ధేర్జ్ఞానక్రియాభజనలభ్యమలభ్యమన్యైః॥ ఏతేషు కేన వరదోత్తరకోసలస్థాః పూర్వం సదూర్వమభజన్త హి జన్తవస్త్వా" మితి ❁ ॥౬॥ ❁ అథ భారతే వర్షే ఉపాస్యం భగవద్రూపం-ఉపాసకం-జప్యమానం మన్త్రం-స్తోత్రం చా-హ॥ భారతేఽపీతి॥ భారతేఽపి వర్షే-నారాయణాఖ్యో భగవాన్-బదరికాశ్రమే-ఆకల్పాన్తం కల్పపర్యన్తం -అవ్యక్తగతిః ఏతదర్థమేవం కగోతీతరైరవిజ్ఞాతచేష్టః - తపశ్చరతి-కథంభూతం - ఉపచితాః ప్రవృద్ధాః-ధర్మాదయో-యేన-త-ముపచితధర్మజ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యోపరమం ఆత్మోపలమ్భనం - ఆత్మా ఉపలభ్యతే సాక్షాత్క్రియతే-యేన త-దాత్మోపలమ్భనం-తతః కర్మధారయః-తత్ర-ధర్మః కర్మయోగః- జ్ఞానమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగః - వైరాగ్యం మనోనిగ్రహః-ఐశ్వర్యాణ్యణిమాదయః-యోగః ప్రాణజయః - ఉపరమో బాహ్యేన్ద్రియజయః-కిమర్థమేవమనీశ్వరవత్తపశ్చరతీత్యత్రాహ ॥ ఆత్మవతామనుగ్రహాయ, ఆత్మవతోఽనుగ్రహీతుం-ముముక్షవ ఏవంవిధం తపః కుర్యురిత్యేవం శిక్షయా తాననుగ్రహీతుమితి యావత్-ఆత్మవత్స్వనుగ్రహే తస్య కృపైవ కారణమిత్యాశయేనాహ॥ అనుకమ్పయేతి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తం నారాయణం, భగవాన్నారదః - వర్ణాశ్రమవతీభిః వర్ణాశ్రమధర్మానువర్తినీభిః - భారతీభిః భరతవర్షవాసినీభిః ప్రజాభిస్సహ-సాంఖ్య, మాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగః-యోగోఽసఙ్గవర్ణాశ్రమోచితపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపః కర్మయోగః , ఆభ్యాం ,భగవత్ప్రోక్తాభ్యాం భగవతా గీతాచార్యేణ ప్రోక్తాభ్యాం " అశోచ్యానన్వశోచస్త్వ "మిత్యారభ్య "ఏషా తేఽభిహితా సాఙ్ఖ్యే బుద్ధిర్యోగే త్విమాం శృణు" త్యారభ్య చోక్తాభ్యాం, గీతాయాం వేదవదనాదిత్వాదేవముక్తం-పరమభక్తిభావేన-పరమభ

---

౫ ॥ శ్లో॥ పా ❁ తైర్యగ్ద్విసృష్టానపి నోఽవనౌకసశ్చకార సఖ్యే బత

క్తిరూపేణ-భావేనఅభిప్రాయేణ , ఉపసరతి అనువర్తతే-కర్మయోగజ్ఞానయోగాన గృహీతనిరతిశయభక్తియోగేనానువర్తతఇత్యర్థః-కథంభూతః-భగవతోఽనుభవఉపవర్ణ్యతేయేనపఞ్చరాత్రేణ-తద్భగవదనుభవోపవర్ణనం-తత్పఞ్చరాత్రం-సావర్ణైర్మనోః,రుపదేక్ష్యమాణః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ మన్త్రమాహ ॥ ఓమితి॥ఓం భగవచ్ఛబ్దార్థాపూర్వవత్-పరమం నిరతిశయం-శీలంస్వభావో,యస్య . సౌశీల్యవిశిష్టాయేత్యర్థః - మహతోమన్దైస్సహనీరన్ధ్రేణసంశ్లేషస్వభావత్వంసౌశీల్యం , అయమాశ్రయణసౌకర్యాపాదకోగుణః - ఇదంవాత్సల్యసౌలభ్యస్వామిత్వానామప్యాశ్రయణసౌకర్యాపాదకానాముపలక్షణం - ఉపరతానాత్మ్యాయ - అనాత్మాదేహేన్ద్రియాదిః,తస్య- భావః(ప్రకారఃధర్మః-అశనాయాదిషడూర్మివర్గఅనాత్మ్యం - ఉపరతంనిరస్తం-అనాత్మ్యంయస్మాద్యేనవా-తస్మై, అకించనవిత్తాయనాస్తికించనప్రార్థనీయంయేషాంతే-అకించనాః,నిష్కామాముముక్షవ - స్తేషాం-విత్తాయనిధయే-నరనారాయణరూపేణావతీర్ణాయ-పరమహంసాయ-పరఉత్కృష్టో-మానభవతి-హంసోజీవో-యస్మాత్-పృషోదరాదిత్వాన్మాశబ్దస్యహ్రస్వః-యద్వా,హన్తినిరస్యతినిఖిలాన్దోషానితిహంసః-పృషోదరాదిత్వాత్సాధుః,,భవేద్వర్ణాగమాద్ధంస,,ఇత్యానుశాసనికస్మరణాత్-పరమశ్చాసౌహంసశ్చేతికర్మధారయః - పరమఃనిరతిశయకల్యాణగుణగణఃహంసోనిరస్తనిఖిలదోషఃతస్మై - పరమగురవేనిరతిశయహితోపదేష్ట్రే-ఆత్మారామాయనిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూపస్వాత్మానుభవపరాయ, అధిపతయేసర్వభూతానామధిపతయే,,ఏషభూతాధిపతి,,రితిశ్రవణాత్-నమస్కారాభ్యాసోగుణభేదాభిప్రాయకః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఇదంవక్ష్యమాణంశ్లోకచతుష్టయంస్తుతిరూపం-గాయతిపఠతీత్యర్థః-యద్వా-ఇదంవక్ష్యమాణగుణజాతం,గాయతి ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తావజ్జగత్కారణంచిదచిద్విలక్షణంనిరస్తనిఖిలదోషంనిస్సమాభ్యధికంసర్వజ్ఞంనమస్కరోతి ॥ కర్త్రేతి ॥ అస్యకృత్స్నస్యచిదచిదాత్మక

ప్రజాభిర్భగవత్ప్రోక్తాభ్యాం సాంఖ్యయోగాభ్యాం భగవదనుభవోపవర్ణనంసావర్ణేరుపదేక్ష్యమాణః ❀ పరమభక్తిభావేనోపసరతీదంచాభిగృణాతి॥౮॥ఓంనమోభగవతఉపశమశీలాయోపరతానాత్మ్యాయ-నమోఽకిఞ్చనవిత్తాయపరమహంసాయపరమగురవఆత్మారామాయాధిపతయేనమోనమఇతి ॥ ౯ ॥ గాయతిచేదమ్ ॥ ౧౦ ॥ శ్లో ॥ కర్త్రాఽస్యసర్గాదిషు ❀ యోనబుధ్యతేనహ్యతేదేహగతోఽపిదైహికైః॥ద్రష్టురఽదృశ్యస్య

స్యజగతః-సృష్ట్యాదౌ,కర్తాఽపియో,నబుధ్యతేనాభిమన్యతే,,చాతుర్వర్ణ్యం మయాసృష్టంగుణకర్మవిభాగశః।తస్యకర్తారమపిమాంవిద్ధ్యకర్తారమవ్యయ,,మితిభగవదుక్తేరిత్యాకృత్స్నజగత్స్రష్టారమాత్మానంతత్తద్గుణకర్మాయత్తదేవమనుజపశుపాదపతారతమ్యేనకర్తారంనానుమన్యతే - సృజ్యానాం దేవాదిపదార్థానాం దేవత్వమనుష్యత్వాదినానావిధసర్గకర్మణిసృజ్యశక్తీనామేవగుణకర్మణాంప్రధానకారణత్వాత్ - ఆత్మానంగుణకర్మానుగుణకర్తారంమన్యతే-నతుసాక్షాద్వైచిత్ర్యంప్రతిహేతుంమన్యతఇత్యర్థః-తథాదేహగతోఽపిఅన్తరాత్మతయాదేవాదిదేహస్థోఽపి-దైహికైర్దేహసంబన్ధప్రయుక్తైస్సుఖదుఃఖాదిభి-ర్యో-నహన్యతేనాభిభూయతే- ఏవంద్రష్టుర్జీవస్య-యద్దృశ్యశ్చచేతనం ప్రధానం-తస్యగుణైః రజఆదిభి-ర్యో - న-దూష్యతేనసంకుచితజ్ఞానోభవతి-కర్తృత్వేఽపిమోహాభావాత్-దేహస్థత్వేఽపిదుఃఖాద్యభావాత్-త్రిగుణాత్మకప్రధానశరీరకత్వేఽపిగుణకృతజ్ఞానసఙ్కోచాభావాచ్చజీవాద్వైలక్షణ్యముక్తం - ద్రష్టుఃజీవస్య - గుణైస్సంసారిత్వాదిభిఃదృశ్యస్యప్రధానస్యచ -గుణైర్జాడ్యాదిభిశ్చ-నదూష్య - తఇతివాయోజనా - ఏవంచిదచిద్వైలక్షణ్యముక్తం - అతఏవాసక్తోరాగాదిరహితో-వివిక్తోఽసహాయః-స్వతుల్యాధికద్వితీయవస్తురహితః-సాక్షీసర్వస్యచేతనాచేతనాత్మకస్యజగతోద్రష్టాచేత్యసక్తవివిక్తసాక్షీ-తస్మై - తే-నమః - కర్తాఽస్యసర్గాదిషుయోనబధ్యత ఇత్యపిపాఠః-తత్ర-అస్యజగత-స్సర్గాదౌసృష్టిస్థితిలయేషు - కర్తాపి - నబధ్యతే-అసక్తత్వాత్-జీవస్తుశుభాశుభకర్మసుస్వగుణానుగుణపరమాత్మాయత్తకర్తాఽపిస్వాతన్త్ర్యేణకర్తాఽస్మీత్యభిమానేనబధ్యతేసంసారీభవతి - పరమాత్మాతు - జగత్సర్గాదౌనిరపేక్షకర్తాఽపినబధ్యతే - జగద్వ్యాపారస్యలీలారూపత్వేనసుఖదుఃఖాదిఫలభోగార్థత్వాభావాత్తత్రాసక్త్యభావాదితిభావః- తథా - దేహగతోఽపిదైహికైఃదేహసంబన్ధప్రయుక్తైస్సుఖదుఃఖాదిభి- ర్నహన్యతేనాభిభూతోభవతి-కుతః-వివిక్తత్వాత్ - నిరస్తనిఖిలదోషతయాసమస్తకల్యాణగుణాకరతయాచజీవపర్యన్తేభ్యోదేహేన్ద్రియాదిభ్యోఽపివిలక్షణ

---

౧౧ ॥ పా ❀ యోనబధ్యతే

త్వాత్ విలక్షణస్వరూపావలోకనశీలత్వాదితి భావః, తథాచ శారీరకం సూత్రం ,, నస్థానతోఽపి పరస్యోభయలిఙ్గం సర్వత్ర హి ,, ఇతి సర్వత్రావస్థానతోఽపి న పరస్య బ్రహ్మణోఽపురుషార్థగన్ధస్సంభవతి - కుతః - యతః - సర్వత్ర శ్రుతిస్మృతిషు పరం బ్రహ్మోభయలిఙ్గం ఉభయలక్షణం - నిరస్తనిఖిలదోషమనన్తకల్యాణగుణాకరమభిధీయత ఇతి తదర్థః ,, అపహతపాప్మా విజరో విమృత్యుర్విశోకో విజిఘత్సోఽపిపాసస్సత్యకామస్సత్యసంకల్ప ,, ఇత్యాదయశ్శ్రుతయః ,, సమస్తకల్యాణగుణాత్మకోఽసౌ స్వశక్తిలేశాద్ధృతభూతసర్గః - పరః పరాణాం సకలా న యత్ర క్లేశాదయస్సన్తి పరావరేశే ,, ఇత్యాదయః - స్మృతయః - అయం భావః - జీవస్య కర్మవశ్యత్వాత్తత్తత్కర్మానుగుణ్యేన తత్తద్వస్తుసన్నికర్షోఽపురుషార్థ ఏవ స్యాత్ - పరస్య తు బ్రహ్మణస్స్వాధీనస్య స ఏవ బన్ధస్తద్విచిత్రనియమనరూపలీలారసాయైవ స్యాదితి అదః - తథాచ శ్రుతిః ,,తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతి ,, ఇతి - తథా ద్రష్టుః స్వస్వకర్మానుగుణజ్ఞానసంశ్రయస్య ,,అనృతేన హి ప్రత్యూఢాస్తేషాం సత్యానాం సతామనృతమపిధానం ,, మితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా కర్మణా తిరోహితజ్ఞానస్య జీవస్య దృశ్యం కర్మాయత్తమేవ దర్శనవిషయం - యత్పిధానం - తస్య - గుణైః రజఆదిభిర్న దూష్యతే చ గుణపరవశో న భవతి - కుతః సాక్షి అవ్వతి సాక్షాద్ద్రష్టృత్వాత్ సాక్షాద్ద్రష్టరి సంజ్ఞాయాం ,, మితి సాక్షిశబ్దో వ్యుత్పాదితః - సాక్షిశబ్దోఽవయవవృత్త్యా సముదాయరూఢ్యా చ భగవత్యేవ ముఖ్యవృత్తిః ,,అవ్యయః పురుషస్సాక్షీ ,, తి, భగవన్నామసహస్రాత్ - అతస్సంజ్ఞాయామిత్యస్య న విరోధః - ద్రష్టరితి దృష్టాన్తార్థం యథా ద్రష్టా దృశ్యస్య గుణైర్న దూష్యతే - తథా సాక్షీ పరమాత్మా న దూష్యత ఇతి అయం భావః - జీవస్య స్వకర్మానుగుణమేవ దృశ్యదర్శనం - న తు సాక్షాత్ సాకల్యేనేతి గుణైర్దూషణం - పరమాత్మనస్తు నిరుపాధికం సాక్షాద్దృశ్యయాథాత్మ్యదర్శనమితి న

గుణైర్విదూష్యతే తస్మై నమోఽసక్తవివిక్తసాక్షిణే ॥౧౧॥ ఇదం హి యోగేశ్వర యోగనైపుణం హిరణ్యగర్భో భగవాఞ్జగాద యత్ । యదన్తకాలే త్వయి నిర్గుణే మనో భక్త్యా దధీతోజ్ఝితదుష్కలేబరః ॥౧౨॥ యద్వైహికాముష్మికకామలమ్పటస్సుతేషు దారేషు ధనేషు చిన్తయన్ । శఙ్కేత విద్వాన్కుకలేబరాత్యయాద్యస్తస్య యత్నశ్శ్రమ ఏవ కేవలమ్ ॥౧౩॥ తన్నః ప్రభో త్వం కుకలేబరార్పితాం త్వన్మాయయాఽహం మమతామధోక్షజ । భిన్ద్యామ యేనాశు వయం సుదుర్భిదాం విధేహి యోగం త్వయి నస్స్వభావజమ్ ॥౧౪॥ గ॥ భారతేఽప్యస్మిన్వర్షే సరిచ్ఛైలాస్సన్తి బహవో మలయో మఙ్గళప్రస్థో మైనాకస్త్రికూట ఋషభః కూటకః కోల్లకస్సహ్యో దేవగిరిరృష్యమూకశ్శ్రీశైలో వెంకటో మహేన్ద్రో వారిధరో విన్ధ్యశ్శుక్తిమానృక్షగిరిః పారియాత్రో ద్రోణశ్చిత్రకూటో గోవర్ధనో రైవతకః కకుభో నీలః కాకముఖ ఇన్ద్రకీలో రామగిరిరితి చాన్యే శతశస్స

గుణవశ్యతా - కిన్తు - గుణానామేవ పరమాత్మవశ్యతేతి ఏవంభూతాయ, అసక్తవివిక్తసాక్షిణే నమ ఇత్యర్థః ❋ ॥౧౧॥ ❋ ఏవం జీవపరయోర్హేయాస్పదత్వతత్ప్రత్యనీకత్వోక్త్యైవ ఇదానీం జీవస్య హేయనిరసనోపాయో దేహాద్యనాసక్త్యా పరమాత్మని స్తవభక్తిరేవ - సైవ పురా చతుర్ముఖేన మహ్యమభిహితేత్యాహ ॥ ఇదం హీతి ॥ హే యోగేశ్వర - హిరణ్యగర్భః - యోగే - యన్నైపుణం కౌశలం. జగాద త - దిదమేవ - కిం తదిత్యత్రాహ ॥ ఉజ్ఝితదుష్కలేబరః ఉపేక్షితశరీరః కలేబరశబ్దస్తదనుబన్ధినామప్యుపలక్షకః - ఉపేక్షితదేహదేహానుబన్ధీ పుమాన్ - భవాత్ప్రభృతి - అన్తకాలేఽవసానకాలపర్యన్తం - భక్త్యా ధ్యానయోగేన - త్వయి - మనో దధీత ధారయేత్ స్థిరం కుర్యాదితి యత్ ❋ ॥౧౨॥ ❋ ఏవం దేహాద్యుపేక్షయా పరమాత్మభక్తిరేవ జీవస్యానర్థపరిహారిణీత్యుక్తం - ఇదానీముక్తవిధభక్తిరహితస్య కేవలశాస్త్రాధ్యయనాదిప్రయాసో నిష్ఫల ఇత్యాహ ॥ యదేతి ॥ ఐహికేషు పశుపుత్రాన్నాదిషు - ఆముష్మికేషు స్వర్గాదిషు - కామేషు లమ్పటః ఆసక్తః, సుతాదిషు విషయే, చిన్తయన్ - తేషామనపాయోపాయం చిన్తయన్నిత్యర్థః - విద్వాన్ అధీతశాస్త్రోఽపి కుత్సితస్య, కలేబరస్య - అత్యయాన్మృత్యోః, శఙ్కేత బిభియాత్ - తస్య యో, యత్నః శాస్త్రాధ్యయనాదిరూపః, స - కేవలం శ్రమ ఏవ నిష్ఫల ఏవ - మరణభీతస్య శాస్త్రశ్రమో నిష్ఫల ఇత్యర్థః ❋ ॥౧౩॥ ❋ యతో విదుషోఽపీయమేవ దశా, తత్తస్మాత్, హే ప్రభో, అధోక్షజ - త్వమేవ, నో, యోగం, విధేహి సంపాదయ, త్వత్ప్రసాదాదేవ నో యోగసిద్ధిరితి భావః, కీదృశం యోగం - త్వయి, స్వభావజం నిరుపాధికం - కామానుపహతమితి యావత్ - యేన యోగేన వయం, త్వన్మాయయా కుత్సితే కలేబరే, అర్పితాం అహితాం, సుదుర్భిదాం ఉపాయాన్తరైస్సర్వథా త్యక్తుమశక్యాం, అహం మమతాం అహంకారమమకారరూపా - మవిద్యాం - ఆశు, భిన్ద్యామ త్యజేమ, త్వత్ప్రసాదాయత్తత్వద్భక్తియోగ ఏవానర్థనివర్తక ఇతి భావః ❋ ॥౧౪॥ ❋ ఏవం భారతవర్షే ఉపాస్యభగవద్రూపాదికము

క్తం - అథాస్మిన్నేవవర్షే ప్రాధాన్యేన పుణ్యతమాన్ పర్వతాన్నదీశ్చాహ॥ భారతేపీ॥ అపిశబ్దాద్వర్షాన్తరేష్వప్యనుక్తాః పర్వతానద్యశ్చసన్తీతిసూచితం॥ సరిచ్ఛైలాశ్చ సరిచ్ఛైలాః-బహవ-సన్తి-తావచ్ఛైలానుద్దిశతి॥ మలయఇత్యాదినా॥ రామగిరిరిత్యన్తేన-అన్యేచబహవస్సన్తీత్యాహ॥ అన్యేచశతశస్సహస్రశశ్శైలాఇతి-సన్తీత్యనుషఙ్గః-నదీర్వక్ష్యమాణాస్తాసాముత్పత్తిస్థానంప్రభావంచాహ॥ తేషామితి॥ తేషాం శైలానాం-నితమ్బేభ్యస్తటేభ్యః-ప్రభవాస్సముద్భూతాః-నదాః ప్రాయేణ పశ్చిమాభిముఖాః-నద్యః పూర్వాభిముఖాః-అసంఖ్యాతాస్సన్తి * ॥ ౧౫॥ * ఏతాసాంనదనదీనా-మాపోజలానిభారత్యః భరతవర్షస్థాః-ప్రజాః-కర్మ-పూర్వసవర్ణదీర్ఘాభావ ఆర్షః-నామభిరేవ-పునన్తినామ-పవిత్రయన్తిహి „గఙ్గాగఙ్గేతియోబ్రూయాద్యోజనానాంశతైరపి। ముచ్యతేసర్వపాపేభ్యోవిష్ణులోకంసగచ్ఛతి„ ఇత్యాద్యభియుక్తస్మరణమత్రానుసన్ధేయం-యాఆపోనామభిరేవపునన్తిప్రజా-స్తాఆపః-ప్రజా-ఆత్మనాశరీరేణాపి - స్పృశన్తి, యద్వా-భారత్యఃభరతవర్షస్థపుణ్యనద్యాపః-నామభిరేవప్రజాఃపునన్తినామ-తాఆపఃప్రజాఆత్మనాస్పృశన్తీత్యన్వయః॥ నదీరుద్దిశతి॥ చన్ద్రవసేత్యాదినావిశ్వేత్యన్తేన-సిన్ధుశ్శోణశ్చనదావిత్యాహ॥ సిన్ధుశ్శోణశ్చనదావితి। కావేర్యాఃపృథగుక్తత్వాన్మరుద్వృధాశబ్దోనద్యన్తరపరః-గోబలీవర్దన్యాయాత్॥ గఙ్గాతుపూర్వంప్రపఞ్చితేత్యత్రానుక్తేతిబోధ్యమ్ * ॥ ౧౮॥ * అస్యభారతవర్షస్య ప్రాశస్త్యప్రతిపాదనపరానభియుక్తైర్గీతాన్ - శ్లోకాన్వక్ష్యంస్తస్యప్రాశస్త్యకారణమాహ॥ అస్మిన్నేవేత్యాదినా-ప్రసఙ్గఇత్యన్తేనగద్యేన - అస్మిన్నేవభారతేవర్షే - లబ్ధం - జన్మ విప్రాదిజన్మ - యైః - తైః పురుషైః-శుక్లలోహితకృష్ణవర్ణేనసత్త్వరజస్తమోగుణకల్పితకుశలాకుశలమిశ్రరూపేణ - స్వారబ్ధేనస్వకృతేన - కర్మణా - బహ్వ్యః-దివ్యాదిగతయః-తత్రశుక్లకర్మణాదివ్యగతిః - రజఃకర్మణామనుష్యలోకగతిః - తామసకర్మణానారకగతిః-తథాచగీతం „ఊర్ధ్వంగచ్ఛన్తిసత్త్వస్థామధ్యేతిష్ఠన్తిరాజసాః। జఘన్యగుణవృత్తిస్థాఅధోగచ్ఛన్తితామసా„ ఇతి, అత్రైవతృతీయేఉక్తం „ఆత్యన్తికేనసత్త్వేనదివందేవాఃప్రపేదిరే। ధరాంరజస్స్వభావేన„ ఇత్యాదినాఏవందివ్యాదిగతయః - ఆత్మనఃస్వస్య - విధీయన్తే-సంపాద్యన్తే - హియస్మా, త్సర్వాఏవగతయః-కర్మానుసారేణసర్వేషాంభవన్తి-సర్వేషామవిశేషేణత్రైగుణ్యావశ్యత్వాద్గుణానాంహ్రాసోల్లాసాదిభిఃకృతానికర్మాణిదివ్యాదిగతీస్సర్వాస్సర్వేషామాపాదయన్తీత్యర్థః - ఏవమస్మిన్నేవవర్షే-యథావర్ణవిధానంయస్యవర్ణస్యబ్రహ్మక్షత్రియాదేః - యద్విధానం „శమోదమస్తపశ్శౌచంశాన్తిరార్జవమేవచ। జ్ఞానంవిజ్ఞానమాస్తిక్యంబ్రాహ్మంకర్మస్వభావజమ్॥ శౌర్యంతేజోధృతిర్దాక్ష్యంయుద్ధేచాప్యపలాయనమ్। దానమీశ్వరభావశ్చక్షాత్రంకర్మస్వభావజ„ మిత్యాదివిధానం - గుర్వనలశుశ్రూషాపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపవిధానంచ - తదనతిక్రమ్యయథావర్ణవిధానం - అనభిసంహితఫలస్వస్వవర్ణాశ్రమధర్మోచితానుష్ఠానానుగృహీతభక్తియోగేనేత్యర్థః-అపవర్గోమోక్షశ్చ-భవతి-ఏతచ్చాత్రవర్షే మోక్షసాధనబహుధర్మానుష్ఠానసంభవాభిప్రాయేణోక్తం-నత్వన్యత్రాపవర్గసాధనధర్మానుష్ఠానాసంభవాభిప్రాయేణ „తదుపర్యపిబాదరాయణస్సంభవా„ దిత్యుపరితనలోకేష్వపిబ్రహ్మవిద్యాధికారస్యభగవతాబాదరాయణేనైవసూత్రితత్వాత్- సూత్రేతదుపర్యపీతిరమ్యకాదివర్షాణామప్యుపలక్షణమ్ * ॥ ౧౯॥ * ననుయథావర్ణవిధానంకదాఽపవర్గోభవతి - కింవాస్వస్వవర్ణాశ్రమోచితోధర్మస్సాక్షాదపవర్గసాధనం- ఉతకస్యచిదనుగ్రాహకః - అనుగ్రాహకశ్చేత్కోఽసావనుగ్రాహ్యఃకథంవాఽనుగ్రాహకఃఅనుగ్రాహ్యశ్చకీదృశః - అనుగ్రాహ్యవిషయశ్చకీదృశఇత్యత్రాహ॥ యోఽసావితి॥ యదాహ్యవిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వారేణ-అవిద్యాపుణ్యపాపాత్మకంభక్తియో

హస్రశశ్శైలాస్తేషాంనితమ్బప్రభవానదానద్యశ్చసన్త్యసంఖ్యాతాః॥ ౧౫॥ ఏతాసామపోభారత్యఃప్రజానామభిరేవపునన్తినాత్మనాచోపస్పృశన్తిచన్ద్రవసాతామ్రపర్ణ్యవటోదాకృతమాలావైహాయసీకావేరీవేణీపయస్వినీపయోదాశర్కరావర్తాతుఙ్గభద్రాకృష్ణవేణీభీమరథీగోదావరీనిర్విన్ధ్యాపయోష్ణీతాపీరేవాశిలాసురసానర్మదాచర్మణ్వతీసిన్ధుశ్శోణశ్చనదామహానదీవేదస్మృతిరృషికుల్యాత్రిసామాకౌశికీమన్దాకినీయమునాసరస్వతీదృషద్వతీగోమతీసరయూరోఘవతీసుషమాశతద్రుశ్చన్ద్రభాగామరుద్వృధావితస్తావిశ్వేతిమహానద్యః॥ ౧౮॥ అస్మిన్నేవవర్షేపురుషైర్లబ్ధజన్మభిశ్శుక్లలోహితకృష్ణవర్ణేనస్వారబ్ధేనకర్మణాదివ్యమానుషనారకగతయోబహ్వ్యఆత్మనఆనుపూర్వ్యేణసర్వాహ్యేవసర్వేషాంవిధీయన్తేయథావర్ణవిధానమపవర్గశ్చాపిభవతి॥ ౧౯॥ యోఽసౌభగవతిసర్వభూతాత్మన్యనాత్మ్యేఽనిరుక్తేఽనిల

గోత్పత్తివిరోధిప్రాచీనంకర్మతద్గ్రన్థనద్వారేణతన్నిరసనద్వారేణ- మహాపురుషోభగవాన్తస్మి-న్ప్రసఙ్గోభవతి-తదా-యథావిధానమపవర్గశ్చభవతీత్యన్వయః,,ధర్మేణపాపమపనుదతి-కషాయేకర్మభిఃపక్వేతతోజ్ఞానంప్రవర్తత,,ఇతిశ్రుతిస్మృత్యుక్తరీత్యాస్వస్వవర్ణోచితానభిసంహితఫలధర్మానుష్ఠానేనావిద్యాగ్రన్థినిరసనం-తద్ద్వారేణమహాపురుషేప్రసఙ్గః ప్రకృష్టస్సఙ్గః ప్రసఙ్గః -విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితోధ్యానరూపోమనోవ్యాపారో ,భవతితదాఽపవర్గోభవతీత్యర్థః-అవిద్యాశబ్దోఽత్రపుణ్యపాపాత్మకకర్మపరః -తదేవకర్మ ,,అవిద్యయామృత్యుంతీర్త్వావిద్యయాఽమృతమశ్నుతే౹యాజసోఽపిసుబహూన్యజ్ఞాన్జ్ఞానవ్యపాశ్రయః - బ్రహ్మవిద్యామధిష్ఠాయతర్తుం-మృత్యుమవిద్యయా ,, త్యాదిషుమృత్యుశబ్దేనాభిధీయతే - అవిద్యయామృత్యుమిత్యాదావవిద్యాశబ్దేనానభిసంహితఫలంవర్ణాశ్రమోచితంకర్మోచ్యతే-అన్యథామృత్యుతరణోపాయత్వశ్రవణవిరోధాత్ - తత్రావిద్యాశబ్దస్థానీయోఽత్రయథావర్ణవిధానశబ్దః - తత్రత్యమృత్యుశబ్దస్థానీయోఽత్రావిద్యాశబ్దః-అవిద్యాశబ్దోహివిద్యేతరదవిద్యాకర్మేత్యేవంకర్మమాత్రేవర్తమానోయథోచితంక్వచిదనభిసంహితఫలంవర్ణాశ్రమోచితంవిహితంకర్మాభిదధాతి- క్వచిద్బన్ధకంకర్మేతివివేకః ॥ మహాపురుషప్రసఙ్గంవిశినష్టి॥అనానాగతినిమిత్తః నానాగతిః స్వర్గనరకాదిగతిః తన్నిమిత్తోనభవతీత్యనానాగతినిమిత్తః-స్వర్గాదిగతినివారకః, మోక్షసాధనమితిభావః-నిమిత్తావిద్యాగ్రన్థీతిపాఠే-నానాగతినిమిత్తేతిచ్ఛేదః-స్వర్గనరకాదినానాగతినిమిత్తభూతా - యాఽవిద్యా-తద్రూపోయోగ్రన్థిః-తస్యరన్ధనద్వారేణేత్యర్థః-గ్రన్థిశబ్దేనావిద్యాయాదుర్మోచనీయత్వమభిప్రేతం , నవిద్యతే-అన్యదైహికాముష్మికరూపం,నిమిత్తంఫలంయస్య- అనన్యనిమిత్తః-నిష్కామఇత్యర్థః-సచాసౌభక్తియోగలక్షణోభక్తియోగరూపశ్చేతికర్మధారయః- ఏవంయదాహీత్యస్యోత్తరముక్తం-వర్ణాశ్రమధర్మస్యభక్తియోగానుగ్రాహకత్వంతత్ప్రకారశ్చోక్తః-అవిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వారేణేత్యనేనమహాపురుషప్రసఙ్గ ఇత్యనేనానుగ్రాహ్యశ్చోక్తః-అనన్యనిమిత్తభక్తియోగలక్షణఇత్యనేనానుగ్రాహ్యాకారశ్చోక్తః-మహాపురుషప్రసఙ్గ ఇతిపాఠే,మహాపురుషాణాం,ప్రకృష్టసఙ్గోయస్య-స,భక్తియోగలక్షణఇత్యర్థః-అథానుగ్రాహ్యవిషయంమహాపురుషఇత్యనేనాభిప్రేతందర్శయతి- సర్వభూతాత్మనీత్యాదినా॥ యద్యపి సర్వభూతాత్మవాసుదేవశబ్దయోస్తుల్యార్థతా - తథాపి-దేవతావిశేషనిర్ధిధారయిషయావాసుదేవఇత్యుక్తం-వాసుదేవశబ్దావయవార్థప్రదర్శనాయసర్వాత్మనీత్యుక్తమిత్యతోనపౌనరుక్త్యంభక్తియోగవిషయంచిదచిద్విలక్షణత్వేనవిశినష్టి॥ అనాత్మ్యఇతి॥ఆత్మనోభావఃప్రకారఃఅపృథక్సిద్ధవిశేషణంశరీరమాత్మ్యం,తతోన్య, స్తస్మిన్ - సకింజీవః-నేత్యాహ-అనిరుక్తేదేవమనుష్యాదినామరూపాభ్యామనిరుక్తే,అనాత్మ్యఇత్యచేతనవ్యావృత్తిః, అనిరుక్తఇతిబద్ధజీవవ్యావృత్తిః,సతర్హికింముక్తజీవః నేత్యాహ॥అనిలయనేఆధారాన్తరానపేక్షే,అనేనముక్తజీవవ్యావృత్తిః- తేషాంహిభగవానాధారః,,స బ్రహ్మభూయాయకల్పతే-బ్రహ్మణోహిప్రతిష్ఠాఽహ,, మిత్యుక్తత్వాత్ అత్రబ్రహ్మశబ్దోముక్తజీవపరః - ఔచిత్యాత్, సతర్హినిత్యసిద్ధః-నేత్యాహ ॥పరమాత్మనీతి ,అక్షరశబ్దవాచ్యాభ్యాంముక్తనిత్యసిద్ధాభ్యాంక్షరశబ్దవాచ్యాద్బద్ధచేతనాచ్చయోఽన్యత్వేనగీతఃపరమాత్మా,,ద్వావిమౌపురుషౌలోకేక్షరశ్చాక్షరఏవచ॥ క్షరస్సర్వాణిభూతానికూటస్థోఽక్షరఉచ్యతే॥ ఉత్తమఃపురుషస్త్వన్యఃపరమాత్మేత్యుదాహృత ,, ఇతితస్మిన్నిత్యర్థః-ఏవంవిధేభగవతిషాడ్గుణ్యపూర్ణే-నిరస్తనిఖిలదోషే-యోఽసావనన్యనిమిత్తభక్తియోగలక్షణఇత్యన్వయః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ఏవంస్వర్గాపవర్గసాధనభూతబహువిధధర్మానుష్ఠానోపయుక్తప్రదేశత్వాదస్యవర్షస్యప్రాశస్త్యముక్తం- అథైతత్ప్రాశస్త్యప్రతిపాదనపరాన్శ్లోకాన్వక్తుంతేషామవిగీతతాందర్శయతి॥ఏతదేవహీతి॥ ఏతత్ ఏతద్వర్షప్రాశస్త్యం,గాయన్తి,ఉపరితనలోకస్థాఅభియుక్తాఇతిశేషః॥ శ్లోకానాహ॥అహోఇత్యాదినా॥అమీషామేభిః , కర్తుస్సమ్బన్ధవివక్షయాషష్ఠీ-కిం-శోభనం-సుకృత-మకారి-అహో-ఆహోస్విత్కింస్వయంసాధనంవినైవ-హరిఃభగవాన్ - ప్రసన్నః,కింనిరతిశయంసుకృతమేభిఃకృతంకింవాస్వయమేవైషాంభగవాన్ప్రసన్నః-ఏవంరూపస్యధర్మస్యదుష్కరత్వాదితితర్క్యతే-కఇమేఇత్యత్రాహ ॥ యైర్జీవై-ర్భారతాజిరేభారతాఙ్గణే,భారతప్రదేశఇత్యర్థః-నృషుమనుష్యేషు - జన్మ-లబ్ధం-కథంభూతంజన్మ -ముకున్దసేవౌపయికంముకున్దసేవోపయుక్తంయత్రముకున్దసేవౌపయికే,నృజన్మని-నోఽస్మాకం, కేవలంస్పృహైవ-నత్వస్మాభిరత్రముకున్దసేవోపయుక్తంనృజన్మలబ్ధ

యనేపరమాత్మనివాసుదేవేఽనన్యనిమిత్తభక్తియోగలక్షణోఽనానాగతి❀నిమిత్తోఽవిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వా
రేణభవతియదాహిమహాపురుషప్రసఙ్గః ॥ ౧౮ ॥ ఏతదేవహిదేవాగాయన్తి ॥ శ్లో ॥ అహోఅమీషాంకిమ

౧౮॥శ్లో॥పా ❀నిమిత్తావిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వారేణభవతియదాహిమహాపురుషపురుషప్రసఙ్గః

మిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏవం భారతాజిరస్య తత్రాపి నృజన్మనః ప్రాశస్త్యముక్తం, తత్ర కారణం ముకున్దసేవోపయుక్తమిత్యుక్తం-వర్షాన్తరస్థానాం లోకాన్తరస్థానాం అమనుష్యాణాం చ భగవత్సేవానుపయుక్తిం వదంస్తాన్నిన్దతి ॥ కిమిత్యాదినా శ్లోకత్రయేణ ॥ దుఃఖేనాపి కర్తుమశక్యైః-క్రతుభిః-తపోరూపైర్వ్రతైః, తపస్సహితైర్వా వ్రతైః, తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిరూపం, వ్రతం ప్రాజాపత్యాదికం-దానం పాత్రేషు ద్రవ్యత్యాగాత్మకం- క్రత్వాదిభి-స్తత్సాధ్యేన, ఫల్గునా అల్పాస్థిరఫలేన-ద్యుజయేన స్వర్గప్రాప్త్యా వా-కిం-న కించిత్ఫలం-కుతః-యత్ర స్వర్గాదౌ- శ్రీమన్నారాయణస్య-పాదపఙ్కజస్మృతి-ర్నాస్తి-ప్రత్యుతాతిశయతా-దిన్ద్రియాణా-ముత్సవాత్సుఖాత్, స్మృతిః ప్రమృష్టా ఽభూత్-అతిశయేన్ద్రియోత్సవ ఏవ భగవత్సేవావిరోధీతి భావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ కల్పమాయుర్యేషాం- తేషాం పునర్భవం జన్మ యస్య-తస్మాత్ -స్థానజయాత్ ఉపరితనలోకప్రాప్తేః, ఆకల్పానుభావ్యసుఖోపరితనలోకాపేక్షయేత్యర్థః-క్షణమల్పమాయుర్యేషాం, తేషాం-భారతభూజయః భారతవర్షే ఉత్కర్షప్రాప్తిః,, జిజయే,, జయ ఉత్కర్షప్రాప్తిః ఉర్ధ్వస్థానేషు సుఖోత్కర్షప్రాప్త్యపేక్షయా భారతవర్షే నృజన్మలాభరూపోత్కర్షప్రాప్తిరూపో-జయః, వరః శ్రేష్ఠ ఇత్యర్థః-భారతభూజయస్య శ్రైష్ఠ్యే హేతుమాహ ॥-అస్థిరేణ-మర్త్యేన మరణశీలేన-శరీరేణ-కృతం క్రియాజాతం-సంన్యస్య భగవతి సమర్ప్య, మనస్వినః ప్రశస్తమనసః, భగవదుపాసకాస్సన్తః- హరేః, అభయం-న విద్యతే భయం కాలకృతం జన్మజరామరణాదినిమిత్తం-యస్మిన్-తత్పదం స్థానం శ్రీవైకుణ్ఠరూపం-సంయాన్తి-కల్పాయుషస్తు కల్పాన్తరం పునర్భవమేవ యాన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అతో-యత్ర వైకుణ్ఠస్య భగవతః-కథారూపాః, సురాపగాః అమృతనద్యో-న సన్తి-తదాశ్రయాః భగవత్కథామృతనదీసేవనపరాః సాధవః సాధూనాం లక్షణైర్లక్షితాః-భాగవతాశ్చ-న సన్తి-యత్ర చ-మహోత్సవో, నిత్యపక్షమాససంవత్సరాయనాద్యుత్సవా

కారి శోభనం ప్రసన్న ఏషాం స్విదుత స్వయం హరిః । యైర్జన్మ లబ్ధం నృషు భారతాజిరే ముకున్దసేవౌపయికం
స్పృహా హి నః ॥ ౧౯ ॥ కిం దుష్కరైర్నః క్రతుభిస్తపోవ్రతైర్దానాదిభిర్వా ద్యుజయేన ఫల్గునా । న యత్ర నా
రాయణపాదపఙ్కజస్మృతిః ప్రమృష్టాఽతిశయేన్ద్రియోత్సవాత్ ॥ ౨౦ ॥ కల్పాయుషాం స్థానజయాత్పు
నర్భవాత్ క్షణాయుషాం భారతభూజయో వరః । క్షణేన మర్త్యేన కృతం మనస్వినః సంన్యస్య సంయాన్త్యభ
యం పదం హరేః ॥ ౨౧ ॥ న యత్ర వైకుణ్ఠకథాసుధాపగా న సాధవో భాగవతాస్తదాశ్రయాః । న యత్ర య
జ్ఞేశమఖా మహోత్సవాః సురేశలోకోఽపి న యాతి సేవ్యతామ్ ॥ ౨౨ ॥ ప్రాప్తా నృజాతిం త్విహ యే చ జన్తవో
జ్ఞానక్రియాద్రవ్యకలాపసంభృతామ్ । న చేద్యతేరన్నపునర్భవాయ తే భూయో వనౌకా ఇవ యాన్తి బన్ధనమ్॥
యైః శ్రద్ధయా బర్హిషి భాగశో హవిర్నిరుప్తమిష్టం విధిమన్త్రవస్తుతః । ఏకః పృథఙ్నామభిరాహుతో ము

యేషాం తే-యజ్ఞేశమఖాః యజ్ఞేశస్య భగవతః,, అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవ చ,, ఇతి-భగవదుక్తేః ,, ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః,, ఇతి శ్రుతేశ్చ-తస్య, మఖాః ఆరాధనరూపా యజ్ఞాః న సన్తి-సః-సురేశస్య బ్రహ్మణో లోకోఽపి-సేవ్యతాం ప్రాప్య తాం న యాతి ప్రాప్యో న భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ఏవమభారతవర్షతత్స్థానాని నిన్ద్యాఽధునా భారతవర్షస్థానపి నరానముముక్షూన్నిన్దతి॥ ప్రాప్తా ఇతి ॥ ఇహాస్మిన్భారతవర్షే-యే చ-జన్తవో జీవాః, నృజాతిం నృజన్మ-ప్రాప్తాః, కథం భూతాం -ద్రవ్య క్రియా జ్ఞానకలాపసంభృతాం, ద్రవ్యం భూతపఞ్చకం-క్రియాకర్మేన్ద్రియాణి-జ్ఞానేన్ద్రియాణి చ, ఏతేషాం-కలాపేన సఙ్ఘాతేన సంభృతాం పూర్ణాం, భగవద్గుణకీర్తనార్చనపదప్రక్రమణగుణశ్రవణవిగ్రహావలోకనసమర్పితతులస్యాఘ్రాణనోపభుక్తస్రగ్గన్ధవాసోఽలఙ్కారచర్చనోచ్ఛిష్టభోజనాదిరూపసర్వవిధభగవత్సేవోపయుక్తజ్ఞానకర్మేన్ద్రియతదాశ్రయభూతసంఘాతపూర్ణామిత్యర్థః - ఏవంవిధాం నృజాతిం ప్రాప్తా అపి యది-అపునర్భవాయ ముక్తయే-న చేద్యతేరన్ యత్నం న కుర్యుశ్చే- త్తర్హి-భూయః పునః, వనౌకా ఇవ వనస్థితా-ఓకాః శకున్తా ఇవ ''ఓకశ్శకున్తపృషతా,, వితి కోశః,, ఉచ సమవాయే,, ఇత్యస్య ధాతోః కప్రత్యయే గుణః కుత్వం చ - ఓకః,, ఉచః క,, ఇతి సూత్రేణ నిపాత్యతే-కప్రత్యయస్తు,, ఇగుపధజ్ఞాప్రీకిరః క,, ఇత్యధికారే ,, ఘఞర్థే కవిధానం ,, మితి వచనేన, యద్యపి ఘఞ్యప్యేతద్రూపసిద్ధిః-తథాప్యన్తోదాత్తార్థమిదం నిపాతనం - ఘఞి సతి ఞిత్స్వరేణాద్యుదాత్తస్స్యాత్ - దివౌకసః-జలౌకస ఇత్యేవమాదౌ తు, అసున్ప్రత్యయే,, ఉణాదయో బహులం,, మితి వచనాత్కుత్వం ద్రష్టవ్యం-యథా శకున్తాః లుబ్ధకాన్ముక్తా అపి-పునర్యది తత్రైవ ప్రమత్తా విహరన్తి-తర్హి పునర్యథా బధ్యన్తే-తద్వత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ అహో భారతవాసినాం భాగ్యమిత్యాహ ॥ యైరితి ॥ యైర్భారతవాసిభిర్నరైః, బర్హిషి యజ్ఞే శ్రద్ధయా-విధినా ప్రకారేణ - మన్త్రేణ-వస్తుతశ్చ

రుపురోడాశాదిభేదేన చ - ఇష్టం దేవతోద్దేశేన త్యక్తం, తథా - భాగశః ,, అగ్నయే త్వా జుష్టం నిర్వపామి ,, త్యేవం భాగశో - నిరుప్తం చ - హవిః, అగ్న్యాదిరూపైస్తైస్తైరేవావస్థితః - పృథఙ్నామభిః అగ్న్యాదినామభి, రాహూతః - హుత ఇతి దీర్ఘాభావ ఆర్షః - పూర్ణః స్వతోఽవాప్తసమస్తకామోఽపి - అపిజిఘత్సోపీతియావత్ - హవిర్గృహ్ణాతి అశ్నాతీత్యపూర్ణః ఇవ ర్ధం గృహ్ణాతి - తత్రాహ॥ ఆశిషాం ప్రభురితి ॥ యత - ఆశిషాం పురుషార్థానాం - ప్రభుర్దాతా - అతో యష్టౄణామాశిషః - ప్రదాతుం తత్కృతారాధనం పరిగృహ్ణాతీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ఆశిషాం ప్రభురిత్యనేన ధర్మాదిచతుర్విధపురుషార్థేప్సుభిర్భగవాన్పురతైరారాధ్యత ఇత్యుక్తం - తత్రాపి కేవలముముక్షూన్ స్తువన్తి॥ సత్యమితి ॥ అర్థితః తత్తత్పురుషార్థేప్సుభిః ప్రార్థితస్సన్ - భగవాన్ - అర్థితం యాచితం - తం తం పురుషార్థం - దిశతి దదాతీతి - సత్యం - తథాపి నైవార్థదః న పరమపురుషార్థదః - అస్థిరాల్పపురుషార్థదో న తు నిత్యనిరతిశయమోక్షరూపపురుషార్థప్రదోఽభూదిత్యర్థః - అర్వాచీనపురుషార్థదానానన్తరమప్యర్థితుర్యాచ్ఞాయా అనివృత్తేరర్థితం విశనష్టపినదత్తవానితి భావః॥ ఏతదేవాహ॥ జనః అవాప్తార్థితపురుషార్థోఽపి - యతః - పురుషార్థాన్తరం - పునరీశ్వరం ప్రత్యర్థితా యాచితా - ఏవమితరపురుషార్థేప్సూనాం నిత్యయాచకత్వాన్నిత్యదరిద్రత్వముక్తం తథా చ వక్ష్యత్యేకాదశే ,, దరిద్రో యస్త్వసంతుష్ట ,, ఇతి అథానిచ్ఛతాం ముముక్షూణాం స్వపురుషార్థానాం మోక్షాన్తర్భావాదర్థనీయాభావాదర్థ్యత్వమాహ॥ - అనిచ్ఛతామకామయమానానాం, భజతాం జనానాం - ఇచ్ఛాపిధానం - ఇచ్ఛానాం పిధానమాచ్ఛాదకం - స్వకీయం - పాదపల్లవం - స్వయమేవ - విధత్తే - సమస్తపురుషార్థరూపం స్వాత్మానమేవ దదాతీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ ఏవం భారతే ముముక్షూన్ప్రశస్యాథ స్వమనీషితమావిష్కుర్వన్తస్తమేవ భారతం స్తువన్తి॥ యదీతి॥ నః అస్మాకం - కృతస్య - స్విష్టస్య సమ్యగ్యజనస్య - సూక్తస్య ప్రవచనస్య, స్వర్గసుఖావశేషితం స్వర్గసుఖేనావశేషితం అస్మాభిః కృతం యాగాదిరూపం కర్మ స్వర్గాదిసుఖం సమ్పాద్య కిఞ్చిచ్ఛోభనం సుకృతముపభుక్తావశిష్టమస్తి చేదిత్యర్థః - తేనోర్వరితేన - శుభేన కర్మణా - నోఽస్మాకం - అజనాభే భారతే వర్షే - భగవద్విషయకస్మృతిమజ్జన్మ - నృజన్మ, స్యాత్ - నృజన్మన్యేవ భగవద్విషయకస్మృతిసంభవాత్ - సంభావితస్మృతిమాత్రవజ్జన్మ నాకిం స్యాదిత్యత్రాహ - యతః స్మృతివశాత్, భజతాం - హరిః, శం సుఖం మోక్షరూపం సుఖం - తనోతి దదాతీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ఏవం నవఖణ్డాత్మకం జమ్బూద్వీపసంస్థానం సపర్వతనదీకం సవర్ణాశ్రమధర్మం వర్ణయన్ననుజముపవర్ణ్యాథ జమ్బూద్వీపస్యోపద్వీపానష్టావాహ ॥ జమ్బూద్వీపస్యేతి ॥ హే రాజన్ - ఏకే అభియుక్తాః - అష్టౌ - జమ్బూద్వీపస్యోపద్వీపానుపదిశన్తి॥ తే తూపద్వీపాః న ప్రియవ్రతరథచరణనేమిపరిక్లృప్తాః - కిన్త్వర్వాచీనా ఇత్యాహ - సగరాత్మజైర్యాగీయాశ్వాన్వేషణసమయే - ఇమాం జమ్బూద్వీపాత్మికాం - పృథ్వీం, తత్ర తత్ర విఖనద్భిరవదారయద్భిః - ఉపకల్పితాః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ తేషాముద్దేశం ప్రతిజానీతే॥ తద్యథేతి॥ స్వర్ణప్రస్థ ఇత్యాదినా ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ఏవం సోపద్వీపం జమ్బూద్వీపముపవర్ణ్యోపసంహరతి ॥ హే భారతోత్తమ జమ్బూద్వీపస్య - యే - వర్షా ఇలావృతాదయ, స్తేషాం - విభాగో - యథోద్దేశం యథాక్రమ - మనువర్ణితః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ఏకోనవింశోఽధ్యాయః॥ ***

దాగ్గృహ్ణాతి పూర్ణస్స్వయమాశిషాం ప్రభుః ॥ ౨౬ ॥ సత్యం దిశత్యర్థితమర్థితో నృణాం నైవార్థదో యత్పునరర్థితా యతః। స్వయం విధత్తే భజతామనిచ్ఛతామిచ్ఛాపిధానం నిజపాదపల్లవమ్ ॥ ౨౭ ॥ యద్యత్ర నస్స్వర్గసుఖావశేషితం స్విష్టస్య సూక్తస్య కృతస్య శోభనమ్। తేనాజనాభే స్మృతిమజ్జన్మ నస్స్యాద్వర్షే హరిర్యద్భజతాం శం తనోతి ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ జమ్బూద్వీపస్య రాజన్నుపద్వీపానష్టౌ హైక ఉపదిశన్తి సగరాత్మజైరశ్వాన్వేషణ ఇమాం మహీం పరితో నిఖనద్భిరుపకల్పితాన్॥ ౨౯ ॥ తద్యథా స్వర్ణప్రస్థశ్చన్ద్రశుక్ల ఆవర్తనో రమణకో మన్దహరిణః పాఞ్చజన్యస్సింహలో లఙ్కేతి ॥ ౩౦ ॥ ఏవం భారతోత్తమ జమ్బూద్వీపవర్షవిభాగో యథోద్దేశముపవర్ణితః ॥ ౩౧ ॥ ***

*** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే పఞ్చమస్కన్ధే ఏకోనవింశోఽధ్యాయః ***

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ౧॥ అతః పరం ప్లక్షాదీనాం ప్రమాణలక్షణసంస్థానతో వర్షవిభాగో యథోద్దేశముపవర్ణ్యతే జమ్బూద్వీపోఽయం యావత్ప్రమాణవిస్తారస్తావతా క్షారోదధినా పరివేష్టితో యథా మేరుర్జమ్బ్వాఖ్యేన లవ

ఏవం జమ్బూద్వీపస్య ప్రపఞ్చముపవర్ణితః - అథ ప్లక్షాదీనాం ద్వీపానాముపవర్ణనం ప్రతిజానీతే బాదరాయణిః,

అతః పరమితి - ప్లక్షాదీనాం - యే - వర్షాః తేషాం విభాగః - ప్రమాణం పరిమాణం - లక్షణం - స్వేషు వసతామాయురిన్ద్రియౌజస్సహోబలబుద్ధివిక్రమాదీనాం స్వభావతో వర్ధకత్వరూపం సంస్థానమనితరసాధారణాకారః - ఏభిః - ఉపవర్ణ్యతే - తావత్ప్లక్షద్వీపముపవర్ణయతి జమ్బూద్వీప ఇత్యాదినా ॥ జమ్బూద్వీప ఇత్యాదిర్జమ్బ్వాఖ్యేనేత్యన్తం దృష్టాన్తార్థం - యథా జమ్బూద్వీపో, యావద్విస్తారః లక్షయోజనవిశాల - స్తావతా లక్షయోజనవిస్తీర్ణేన - క్షారోదధినా లవణసముద్రేణ - పరితో, వేష్టిత ఆవృతః - యథా చ మేరుర్ద్వీపమధ్యస్థో జమ్బ్వాఖ్యేన ద్వీపేన - పరివేష్టిత ఇత్యనుషఙ్గః - తథా, లవణోదధిరపి - తతః - లవణోదధేః - ద్విగుణవిశాలేన ద్విలక్షయోజనవిస్తీర్ణేన - ప్లక్షాఖ్యేన ద్వీపేన - పరితః అభితః - క్షిప్తః ఆవృతో - జమ్బూద్వీపస్యాత్రత్యైస్సాకల్యేనాదృష్టత్వాదప్రసిద్ధత్వాచ్చ దృష్టాన్తాన్తరమాహ ॥ యథా, పరిఘా - బాహ్యోపవనేన - పరిక్షిప్తేతి లిఙ్గవిపరిణామేనానుషఙ్గః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ ద్వీపమధ్యస్థః - ప్లక్షో వృక్షః - జమ్బూప్రమాణః జమ్బూవృక్షతుల్యోచ్ఛ్రాయః - ద్వీపస్య - ఆఖ్యాతిరాఖ్యానం - యత్ - ప్లక్షద్వీప ఇతి నామధేయం - తత్కరః - ఆపాదకః - హిరణ్మయః ప్రకాశబహుళః - ఉత్థితః ఊర్ధ్వం స్థితః - యత్ర యస్మిన్ ప్లక్షవృక్షమూలే - సప్త - జిహ్వాః జ్వాలాః - యస్య - తాదృశోఽగ్నిరుపాస్తే తిష్ఠతి - తస్యైతస్య ద్వీపస్యాధిపతిః - అధిపతిరిత్యనేన చిరం తద్ద్వీపాధిపత్యం కృతవానితి గమ్యతే - ప్రియవ్రతస్యాత్మజ - ఆగ్నీధ్రానుజ, ఇధ్మజిహ్వః, తం ప్లక్షద్వీపం - సీమబన్ధనేన సప్తవర్షాత్మకం, విభజ్య - సప్తానాం వర్షాణాం - యాని నామాని - తాన్యేవ నామాని యేషాం - తేభ్యః - పుత్రేభ్యః - సప్తవర్షాణి - ఆకలయ్య సమర్ప్య - స్వయమ్ - ఆత్మయోగేన భగవదుపాసనాత్మకయోగేన - ఉపరరామ ఉపరతః - సంసారాన్ముక్తోఽభవదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ పుత్రనామాని వర్షాణి నిర్ది

ణోదధిరపి తతో ద్విగుణవిశాలేన ప్లక్షాఖ్యేన పరిక్షిప్తో యథా పరిఘా బాహ్యోపవనేన ॥ ౧ ॥ ప్లక్షో జమ్బూప్రమాణో ద్వీపాఖ్యాతికరో హిరణ్మయ ఉత్థితో యత్రాగ్నిరుపాస్తే సప్తజిహ్వస్తస్యాధిపతిః ప్రియవ్రతాత్మజ ఇధ్మజిహ్వః స్వం ద్వీపం సప్తవర్షాణి విభజ్య సప్తభ్యో వర్షనామభ్య ఆత్మజేభ్య ఆకలయ్య స్వయమాత్మయోగేనోపరరామ ॥ ౨ ॥ శివం యశస్యం సుభద్రం శాన్తం క్షేమమభయమమృతమితి వర్షాణి, తేషు గిరయో నద్యశ్చ సప్తైవాభిజ్ఞాతా మణికూటో వజ్రకూట ఇన్ద్రసేనో జ్యోతిష్మాన్ ధూమ్రవర్ణో హిరణ్యగ్రీవో మేఘమాల ఇతి సేతుశైలాః ॥ ౩ ॥ అరుణా నృమ్ణాఽఽఙ్గిరసీ సావిత్రీ సుప్రభాతా ఋతమ్భరా సత్యమ్భరేతి మహానద్యః - యాసాం జలోపస్పర్శనవిధూతరజస్తమసో హంసపతఙ్గోర్ధ్వాయనసత్యాఙ్గసంజ్ఞాశ్చత్వారో వర్ణాః సహస్రాయుషో విబుధోపమసన్దర్శనప్రజననాః స్వర్గద్వారం త్రయ్యా విద్యయా భగవన్తం త్రయీమయం సూర్యమాత్మానం యజన్తే ॥ ౪ ॥ ప్రత్నస్య విష్ణో రూపం యత్సత్యస్యర్తస్య బ్రహ్మణః ॥ అమృతస్య చ మృత్యో

శతి ॥ శివమిత్యాదినా ॥ తేషు వర్షేషు, గిరయో - నద్యశ్చ - సప్త సప్తైవ, అభిజ్ఞాతాః ప్రసిద్ధాః - ఆసన్నిత్యర్థః - తావత్పర్వతాన్నామభిర్నిర్దిశతి ॥ మణికూట ఇతి మేఘమాల ఇత్యన్తేన ॥ ఏత ఏవ వర్షాణాం మర్యాదాగిరయ ఇత్యాహ ॥ సేతుశైలా ఇతి ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ నదీర్నిర్దిశతి నామభిః ॥ అరుణేత్యాదినా విశ్వమ్భరేత్యన్తేన, ఇతిశబ్దేన ఏతైరేవ నామభిస్తత్ర తత్ర శివాదివర్షేష్వవహితా ఇతి సూచ్యతే - నదీర్విశినష్టి - మహానద్య ఇతి ॥ స్వచ్ఛత్వపవిత్రత్వవిస్తృతత్వాదిమహాగుణాశ్రయా ఇత్యర్థః - పునస్తా ఏవ నదీర్విశింషన్ తేషు ప్లక్షద్వీపవర్షేషు చతుర్ణాం వర్ణానాం నామభిర్నిర్దిశన్ తేషామాయుః పరిమాణాదికం చాహ ॥ యాసామితి ॥ యాసామరుణాదినదీనాం, జలస్య, ఉపస్పర్శనేన స్నానపానాదినా, విధూతం - రజః - తమశ్చ, యేషాం - తే, చత్వారో వర్ణాః - హంసాదిసంజ్ఞాః బ్రాహ్మణాదిసంజ్ఞాస్థానీయా హంసాదిసంజ్ఞాః, సహస్రం వర్షాణి ఆయుర్యేషాం తే, తాదృశాః, విబుధోపమం సన్దర్శనం సౌన్దర్యం, ఏషాం, తాని, ప్రజననాన్యపత్యాని - యేషాం తే, ఏవంభూతాస్సన్తః, త్రయ్యా విద్యయా వేదవిద్యయా, వేదోక్తకర్మయోగాదిభిః - తస్మాలస్నాత్యాద్యుక్తమార్గైశ్చ, యథాయోగ్యం, త్రయీమయం ఋగ్యజురాదివేదప్రచురం - తద్ద్వారకత్వాత్ తదధ్యాపయితృత్వాత్ తత్ప్రతిపాద్యత్వాచ్చ తత్ప్రాచుర్యం బోధ్యం, సూర్యం సూర్యశరీరకమాత్మానం పరమాత్మానం, యజన్తే ఆరాధయన్తి ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తేషాం జప్యం మన్త్రమాహ ॥ ప్రత్నస్యేతి ॥ ప్రత్నస్య పురాతనస్య, అనాదేర్జగత్కారణస్యేతి యావత్ - సత్యస్య నిర్వికారస్య, ప్రత్నస్యేత్యనేన సమష్టిజీవవ్యావృత్తిః, తస్య సాదిత్వాత్ - సత్యస్యేత్యనేన వ్యష్ట్యవస్థచేతనాచేతనవ్యావృత్తిః, తయోర్వికారిత్వాత్, ఋతస్య నిరతిశయసుకృతఫలస్య - ధర్మాద్యర్వాచీనసుకృతఫలప్రదస్యేత్యర్థః - ఋతస్య తదధీనత్వాదుపచారాత్తదభేదనిర్దేశః - ఋతశబ్దో హి సుకృతఫలపరః, ఋతం పిబ

స్తాసుకృతస్యలోక,, ఇతిశ్రౌతప్రయోగాత్-యద్వా - ఋతశబ్దఃపుణ్యస్యకర్మణోవాచకఉపచారాదన్తరాత్మతయాతత్కారయితరిప్రయుజ్యతే,పుణ్యస్యకర్మణఃకారయితురిత్యర్థః-తత్కారయితృత్వంచశ్రుతం ,, ఏషహ్యేవసాధుకర్మకారయతితంయమేభ్యోలోకేభ్యఉన్నినీషతి,, ఈ,ఋతశబ్దోహిపుణ్యస్యకర్మణోఽపివాచకః, యథా,,పుణ్యస్యకర్మణోదూరాదగన్ధోవాతి,, ఇతిపుణ్యంకర్మప్రస్తుత్యతత్ప్రతిసంబన్ధినోఽపుణ్యస్యకర్మణః,,ఏవమనృతాదాత్మానంజుగుప్సేదిత్యనృతశబ్దేననిర్దేశాత్,పుణ్యస్యకర్మణఋతశబ్దోవాచకఇత్యవగమ్యతే-తథా ,, అమృతస్యచమృత్యోశ్చేశ్య,, మృతమృత్యుశబ్దావపిబన్ధమోక్షవాచకావుపచారాత్తద్ధేతౌప్రయుక్తౌ, భగవతశ్చ బన్ధమోక్షహేతుత్వంచ శ్రుతం ,, సంసారమోక్షస్థితిబన్ధహేతు,,రితి,,ఉతామృతత్వస్యేశానః,యదన్నేనాతిరోహతి,, ఇతిచ,ఏవంభూతస్య, బ్రహ్మణోవిష్ణో-ర్యద్రూపంశరీరభూతం,తత్,సూర్యంసూర్యాఖ్యంఆత్మానంజీవవిశేష,మీమహిశరణంవ్రజేమహి, ప్రతర్దనవిద్యాన్యాయేనాత్రసూర్యాఖ్యజీవశరీరకపరమాత్మోపాసనముక్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ ప్లక్షాదిషుపఞ్చసువర్షేషు- అవిశేషణసామాన్యేన,సర్వేషాంపురుషాణాం,ఆయురాదిరూపా,సిద్ధి,రౌత్పత్తికీజన్మసిద్ధావర్తతే,అత్రేదమవగన్తవ్యం,మానసోత్తరగిరేర్మణ్డలాకారత్వోక్తేరేతేషుప్లక్షాదిషుపఞ్చసుద్వీపేషువర్షాద్రయస్తిర్యగ్రేఖాకారఉభయతోఽబ్ధిస్పృశఃఅన్యథాసప్తభిస్సప్తవర్షాణాంవిభాగాసంభవాచ్చ- శ్రీవైష్ణవేపురాణేవర్షాణాంపూర్వాదిక్రమేణోక్తేశ్చేతి ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ ఏవంప్లక్షద్వీపస్యవర్షపర్వతనదీకస్యవర్ణాశ్రమవత్పురుషఉపవర్ణితః-అథతద్దృష్టాన్తేనశాల్మలద్వీపమనుపవర్ణయతి ॥ ప్లక్షస్త్వితి ॥ యథా-ప్లక్షద్వీపః-స్వమానేనస్వతుల్యవిశాలేన-ఇక్షురసోదకేన-ద్విలక్షయోజనవిశాలేనావృతః - తథా-శాల్మలద్వీపోపిద్విగుణవిశాలఃప్లక్షద్వీపాపేక్షయాద్విగుణవిశాలః-చతుర్లక్షయోజనవిశాలఇత్యర్థః-సమానేనచతుర్లక్షయోజనవిశాలేన - సురోదధినా-అభితో-వృత్తేనవృత్తాకారేణ-పరివేష్టితఃఆవృతః - యత్రయస్మిన్-శాల్మలద్వీపే-శాల్మలీః-ప్లక్షాయామాప్లక్షసమానోచ్ఛ్రాయాతాంవిశినష్టి-యస్యాంశాల్మల్యాం-వావకిలశబ్దోనిపాతసముదాయఃప్రసిద్ధిద్యోతకః- ఛన్దస్తుతఃఛన్దోభిః,,సుపర్ణోఽసిగరుత్మాన్ త్రివృత్తేశిరోగాయత్రంచక్షుస్తోమఆత్మాసామతేతనూర్వామదేవ్యంబృహద్రథన్తరేపక్షే యజ్ఞాయజ్ఞియంపుచ్ఛంఛన్దాంస్యఙ్గానిధిష్ణ్యాశ్శఫాయజూంషినామ ,, త్యాదిభిర్మన్త్రైశ్ఛన్దోఽవయవత్వేనస్తూయతఇతిఛన్దస్తుత్-ఆర్షత్వాత్కర్మణిక్విప్-తస్యఛన్దసామక్షరయత్తారూపపరిమాణాత్మకానాంగాయత్ర్యాదీనాంతచ్చక్షురాద్యవయవత్వంతేషాంతచ్చక్షురాద్యవయవదృష్ట్యోపాసననిబన్ధనమిత్యవగన్తవ్యం-యద్వా,ఛన్దఃసుపర్ణోసీత్యాదిరూపం - స్తుత్గాయత్ర్యాద్యవయవకత్వేనస్తావకంయస్యేత్యర్థః-ఏవంభూతస్య-పతత్రిరాజస్యగరుత్మతః-నిలయనంనీడం-ఆహుః-సాశాల్మలీఃద్వీపహూతయే-హూతిర్వ్యవహారః - శాల్మలోద్వీపఇతివ్యవహారాయేత్యర్థః - ఉపలభ్యతేఉపలక్ష్యతే- దృశ్యతఇత్యర్థః ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ తస్యద్వీపస్యశాల్మలస్యాధిపతిఃచిరంకృతాధిపత్యో- యజ్ఞబాహుఃప్రియవ్రతస్యాత్మజః-సప్తభ్యఃస్వసుతేభ్యః-తన్నామానిస్వపుత్రతుల్యనామాని-సప్త-వర్షాణి-వ్యభజత్విభజ్యాదాదిత్యర్థః పుత్రాణాంవర్షాణాంచసాధారణ్యైర్నామభిర్వర్షాణినిర్దిశతి-సురోచనమిత్యాదినా ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ తేషుసురోచనాదిషువర్షేషుశైలాఃసప్త-నద్యశ్చసప్తైవా-భిజ్ఞాతాఃప్రసిద్ధాః,అన్యేచశైలానద్యశ్చసన్తీత్యర్థః-తావత్సప్తశైలానాహ ॥ స్వరసఇత్యాదినా॥సేతుశైలామర్యాదాగిరయః-నదీరాహ-అనుమతిరిత్యాదినా-తద్వర్షపురుషాణాంచతుర్ధావర్ణవిభాగంవదన్ తేషామారాధ్యం భగవద్రూప, పంజప్యం మన్త్రంచాహ ॥ తద్వర్షపురుషాఇత్యాదినా ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ శ్రుతధరాదిశబ్దా - స్సంజ్ఞాః- నామానిమ

శ్చసూర్యవాత్మానమీమహీతి ॥ ౫ ॥ ప్లక్షాదిషుపఞ్చసుపురుషాణామాయురిన్ద్రియమోజస్సహోబలంబుద్ధిర్విక్రమఇతిచసర్వేషామౌత్పత్తికీసిద్ధిరవిశేషేణవర్తతే ॥ ౬ ॥ ప్లక్షస్స్వసమానేనేక్షురసోదేనావృతోయథాతథాద్వీపోఽపిశాల్మలోద్విగుణవిశాలస్సమానేనసురోదేనపరివేష్టితోఽభివృత్తేనయత్రహవైశాల్మలీప్లక్షాయామావాయస్యాంవావకిలనిలయమాహుర్భగవతశ్ఛన్దస్తుతఃపతత్రిరాజస్యసాద్వీపస్యహూతయఉపలభ్యతే ॥ ౭ ॥ తద్ద్వీపాధిపతిఃప్రియవ్రతాత్మజోయజ్ఞబాహుస్స్వసుతేభ్యస్సప్తభ్యస్తన్నామానిసప్తవర్షాణివ్యభజత్ - సురోచనంసౌమనస్యంరమణకం దేవబర్హం పారిబర్హమాప్యాయనమభిజ్ఞాతమితి ॥ ౮ ॥ తేషువర్షాద్రయోనద్యశ్చసప్తైవాభిజ్ఞాతాస్స్వరసశ్శతశృఙ్గోవామదేవఃకుముదోముకున్దఃపుష్పవర్షశ్శతశ్రుతిరితి,అనుమతిస్సినీవాలీసరస్వతీకుహూరజనీనన్దారాకేతి ॥ ౯ ॥ తద్వర్షపురుషాశ్శ్రుతధరవిద్యా

షాంతె వేదమయం వేద ప్రచురం-భగవదాత్మకం సోమాఖ్యం, మాత్మానం జీవవిశేషం-వేదెన వెదోక్తేన -తన్మూలస్మృత్యాద్యుక్తేన-స్వస్వవర్ణోచితధర్మేణ-యజన్తె ఆరాధయన్తి ✽॥ ౧౦ ॥ ✽ స్వగోభిః స్వకిరణైః-శుక్లకృష్ణయోః పక్షయోః పితృదెవెభ్యః, అన్నమన్నం శుక్లపక్షే దెవేభ్యః, కృష్ణె పితృభ్యశ్చాన్నం, విభజన్ - స్వగోభిశ్చన్ద్రస్యశుక్లకృష్ణపక్షవిభాజకత్వాత్ తావెడుచితకాలె పిత్రాదీనాం స్వధాస్వాహాపూర్వకం హవిర్దానమెవ నస్యాదితి భావః - యతఏవ-పిత్రాదీనామప్య సాంకార్యేణాన్నస్య విభాగెన ప్రదాపయితా - అతో - నో ఽస్మాకం , సర్వాసాం ప్రజానాం- రాజా చన్ద్రః , సోమః అమృత , మ స్తు సుఖకరో ఽస్త్వితి యావత్ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ ఏవం శాల్మలద్వీప ఉపవర్ణితః , అథైతద్దృష్టాన్తేన కుశద్వీపమనువర్ణయతి ॥ ఏవమితి ॥ యథాపూర్వశ్శాల్మల , స్తథా కుశద్వీపో ఽపి , సురోదధేర్బహిః ద్విగుణః , సమానేన అష్టలక్షయోజనవిశాలెన , ఘృతోదధినా - పరివేష్టిత , స్స్వయమప్యష్టలక్షయోజనవిశాలః , యస్మిన్కుశద్వీపె-ద్వీపస్య కుశద్వీపస్య, వ్యపదేశకరః, అపరో ఽగ్నిరివ - ప్రకాశబహులః , దెవెన భగవతా బ్రహ్మణా, నిర్మితః-స్వశష్పాణాం స్వావయవానాం కోమలతృణానాం-రోచిషా-దిశో-దశ-విరాజయతి ప్రకాశయతి ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ తస్య కుశద్వీపస్యా-ధిపతిః-హిరణ్యరెతానామ- ప్రియవ్రతస్య పుత్రః - స్వీయం ద్వీపం - సప్తభ్య-స్స్వపుత్రెభ్యో-వస్వాదివర్షనామభ్యో-యథాభాగం-విభజ్య - స్వయం - తప - ఆతిష్ఠత-తపసా యుక్తో ఽభూదిత్యర్థః- వర్షనామ్నస్సప్తపుత్రాన్నిర్దిశతి ॥ వస్విత్యాదినా ॥ వస్వాదీనామితరేతరయోగద్వన్ద్వః ॥ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ తేషాం వర్షెషు-తత్తుల్యనామసు సీమాగిరయః-

---

ధరవసుంధరేషంధరసంజ్ఞా భగవన్తం వేదమయం సోమమాత్మానం వెదెన యజన్తె ॥ ౧౦ ॥ శ్లో॥ స్వగోభిః పితృదెవెభ్యో విభజన్ శుక్లకృష్ణయోః। అన్నః ప్రజానాం సర్వాసాం రాజా నస్సోమ అస్త్వితి ॥ ౧౧ ॥ గ॥ ఏవం సురోదాద్బహిస్తద్ద్విగుణః సమానేనావృతో ఘృతోదేన యథా పూర్వం కుశద్వీపో యస్మిన్కుశస్తమ్బో దెవకృతస్తద్ద్వీపాఖ్యాకరో జ్వలన ఇవాపరస్స్వశష్పరోచిషా దిశో దశ విరాజయతి ॥ ౧౨ ॥ తద్ద్వీపపతిః ప్రైయవ్రతో రాజా హిరణ్యరెతా నామ స్వం ద్వీపం సప్తభ్యస్స్వసుతెభ్యో యథాభాగం విభజ్య స్వయం తప ఆతిష్ఠత వసుదానదృఢరుచినాభిగుప్తసత్యవ్రతవిప్రవామదెవనామభ్యః పుత్రేభ్యః ॥ ౧౩ ॥ తేషాం వర్షెషు సీమాగిరయో నద్యశ్చాభిజ్ఞాతాస్సప్త సప్తైవ ॥ ౧౪ ॥ బభ్రుశ్చతుశ్శృఙ్గః కపిలశ్చిత్రకూటో దెవానీక ఊర్ధ్వరోమా ద్రవిణ ఇతి సేతుశైలాః-రసకుల్యా మధుకుల్యా శ్రుతవిన్దా మిత్రవిన్దా దెవగర్భా ఘృతచ్యుతా మన్త్రమాలేతి మహానద్యో యాసాం పయోభిః కుశద్వీపౌకసః కుశలకోవిదాభియుక్తకులకసంజ్ఞా భగవన్తం జాతవేదస్స్వరూపిణం కర్మకౌశలెన యజన్తె ॥ ౧౫ ॥ శ్లో॥ పరస్య బ్రహ్మణస్సాక్షాజ్జాతవెదో ఽసి హవ్యవాట్ । దెవానాం పురుషాఙ్గానాం యజ్ఞెన పురుషం యజేతి ॥ ౧౬ ॥ గ॥ తథా బహిః క్రౌఞ్చద్వీపో ద్విగుణస్సమానెన దధిమణ్డోదెన పరీత ఉపక్లృప్తో యథా కుశద్వీపో ఘృతోదెన యస్మిన్క్రౌఞ్చో నామ పర్వతరాజో ద్వీపనామనిర్వ

సప్త-తథా నద్యశ్చ సప్తైవ-బభూవుః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ శైలాన్నిర్దిశతి ॥ చక్ర ఇత్యాదినా ॥ సేతుశైలాః సీమాపర్వతాః-నదీరాహ రసకుల్యేత్యాదినా ॥ నదీర్విశినష్టి ॥ మహానద్య ఇతి ॥ పునర్నదీ రేవ విశింషన్ తద్ద్వీపస్థానాం-పురుషాణాం చతుర్ధా వర్ణవిభాగం తెషాముపాస్యం భగవద్రూపం జప్యం మన్త్రం చాహ ॥ యాసామితి ॥ యాసాం రసకుల్యాదికనదీనాం - పయోభిర్జలైః-ర్విధూతమలాః-కుశద్వీప ఓకః స్థానం - యెషాం తె - కుశలకోవిదాదిసంజ్ఞాః-జాతవేదసరూపి జాతవేదా ఏవ జాతవేదసః, ప్రజ్ఞాదిత్వాత్స్వార్థికో ఽణ్-సః అగ్నిరేవ - రూపం శరీరం-జాతవేదసరూపం-తదస్యాస్తీతి తథా-తం భగవన్తం కర్మనైపుణ్యేన యజన్తె ఆరాధయన్తి ✽॥ ౧౫ ॥ ✽ హే జాతవేదః-త్వం - సాక్షాత్-పరస్య బ్రహ్మణో-ఽసి తదీయో ఽసి-తచ్ఛరీరభూతో ఽసీత్యర్థః- తథా హవ్యవా - డసి హవ్యం ఇన్ద్రాదీనాం భగవదాత్మకానాం భోజ్యం-యజ్ఞీయం హవ్యం-వహతి ప్రాపయతి - ఇన్ద్రాద్యన్తర్యామిణం భగవన్తం ప్రతీతి - తథాభూతో ఽసీత్యర్థః- అతో దెవానాం-పురుషస్య పరమపురుషస్యాఙ్గానాం శరీరభూతానాం,, స ఆత్మా , అఙ్గాన్యన్యా దెవతా,, ఇతి శ్రుతెరాత్మప్రతిసమ్బన్ధ్యఙ్గం శరీరమెవ ఏవంభూతానామిన్ద్రాదీనాం - సంబన్ధినా-యజ్ఞేన - భగవదాత్మకెన్ద్రాద్యారాధనభూతెన యజ్ఞేన- తదన్తరాత్మానం పరమపురుషం యజ ఆరాధయ తస్త్విత్తం జనయ - అగ్నెభ్యస్సమర్పితం హవిరగ్ని నినమస్యేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ ఏతద్దృష్టాన్తెన క్రౌఞ్చద్వీపమనువర్ణయతి ॥ తథేతి ॥ యథా కుశద్వీపః-ఘృతోదెన స్వసమవిశాలేన-వేష్టితః, తథా కుశద్వీపాద్బహిః-క్రౌఞ్చద్వీపో ఽపి ద్విగుణః కుశద్వీపాద్ద్విగుణః - షోడశలక్షయోజనవిశాలః - స్వసమానెన షోడశలక్షయోజనవిశాలేన ద-

ధిమన్దోదేనమథితదధితుల్యసమానోదకేనసముద్రేణ - అభితఉపక్లృప్తః పరివృతః - యస్మిన్ క్రౌఞ్చద్వీపే- ద్వీపస్యనామ, క్రౌఞ్చఇతిసంజ్ఞా,తన్నిర్వర్తకః - క్రౌఞ్చోనామపర్వతశ్రేష్ఠః,ఆస్తే ❁ ॥౧౭॥ ❁క్రౌఞ్చం పర్వతంవిశినష్టి ॥యోఽసావితి॥యోఽసౌక్రౌఞ్చగిరిః - పూర్వం - గుహస్యకార్త్తికేయస్య,ప్రహరణేనాయుధేనో-న్మథితనితమ్బః కఞ్జాశ్చయస్య- తథాభూతః - పశ్చా - ద్దధిమన్దోదేనాసిచ్యమానఃదధిమణ్డోదేనిలీనః-పశ్చా-ద్భగవతా-వరుణేన,అభిగుప్తఃఅభయప్రదానేనాభిరక్షితః-నిరస్తభయో - బభూవ ❁ ॥౧౮॥ ❁తస్మిన్నపిక్రౌఞ్చద్వీపేఽపిప్రియవ్రతాత్మజో-ఘృతపృష్ఠోనామాధిపతిః-సప్తధా-వర్షాణి-విభజ్య -తేషుపుత్రతుల్యనామసు-సప్తసువర్షేషు-రిద్ధాదాన్ దాయాదాన్-సప్త-పుత్రాన్స్వర్షానామధిపతీ - న్నివేశ్యప్రతిష్ఠాప్య - స్వయం - పరమకల్యాణంనిరతిశయమఙ్గళరూపంయశోయస్య- తస్యాత్మభూతస్యస్వాన్తరాత్మనోభగవతః-హరేర్బన్ధహరిణ - శ్చరణారవిన్దం,జగామభక్త్యాప్రాప్తః ❁ ॥౧౯॥ ❁ఘృతపృష్ఠసుతాన్సప్తాహ॥ఆమోదఇతి॥తేషాం,ఆమోదాదీనాం - యానివర్షాణి,ఆమోదాదీనితేషాం-గిరయఃమర్యాదాగిరయః -సప్త-తథా-నద్యశ్చ-సప్తైవాభిజ్ఞాతాః-అన్యేచతేతాశ్చసన్తీతిభావః ❁ ॥౨౦॥ ❁గిరీనాహ॥శుక్లఇతి॥నదీరాహ॥అమ్బఇతి॥తావిశింషక తద్వర్షస్థానాంచతుర్ధావర్ణ విభాగంభజనీయంభగవద్రూపంమన్త్రంచాహ ॥ యాసామితి ॥ యాసామభయాదీ

ర్తకఆస్తే॥౧౭॥యోఽసౌగుహప్రహరణోన్మథితనితమ్బకుఞ్జోదధిమన్దోదేనాసిచ్యమానోభగవతావరుణేనాభిగుప్తోవిభయోబభూవ॥౧౮॥ తస్మిన్నపిప్రైయవ్రతోఘృతపృష్ఠోనామాధిపతిస్స్వేద్వీపేవర్షాణిసప్తధావిభజ్య తేషుపుత్రనామసుసప్తరిక్థాదాన్వర్షపాన్నివేశ్య స్వయంభగవతఃపరమకల్యాణయశసఆత్మభూతస్యహరేశ్చరణారవిన్దముపజగామ॥౧౯॥ ఆమోదోమధువహోమేఘపృష్ఠస్సుధామాఋషిజ్యోలోహితార్ణోవనస్పతిరితిఘృతపృష్ఠసుతాస్తేషాంవర్షగిరయస్సప్తసప్తైవనద్యశ్చాభిజ్ఞాతాః॥౨౦॥శుక్లోవర్ధమానోభోజనఉపబర్హణఆనన్దోనన్దనస్సర్వతోభద్రఇతిఅభయా,అమృతౌఘా- ఆర్యకాతీర్థవతీ-తృప్తిరూపా-పవిత్రవతీ-శుక్లేతి - యాసామమ్భఃపవిత్రమమలముపయుఞ్జానాగురు-ఋషభ-ద్రవిణక -దేవకసంజ్ఞావర్షపురుషాఆపో❁మయందేవమయముపాంపూర్ణేనాఞ్జలినాయజన్తి ॥ ౨౧ ॥ వ॥ఆపఃపురుషవీర్యాఃస్థపునన్త్యోభూర్భువస్సువః। తానఃపునన్త్వమీవఘ్నీఃస్పృశతా❁మాత్మనోభువఇతి ॥ ౨౨ ॥ గ॥ఏవంపరస్తాద్దధిమణ్డోదాత్పరితఉపవేశితశ్శాకద్వీపోద్వాత్రింశల్లక్షయోజనాయామస్సమానేనచక్షీరోదేనపరివేష్టితోయస్మిన్ శాకోనామమహీరుహః - స్వక్షేత్రవ్యపదేశకోయస్యహమహాసురభిగన్ధస్తంద్వీపమనువాసయతి ॥ ౨౩ ॥ తస్యాపిప్రైయవ్రతఏవాధిపతిర్నామ్నా మేధాతిథిస్సోపివిభజ్యసప్తవర్షాణిపుత్రనామానితేషుస్వాత్మజాన్ - పురోజవమనోజవవేపమానధూమ్రానీకచిత్రరథబహురూపవిశ్వవారసంజ్ఞాన్నిధాప్యా

నాం-నిర్మలంపవిత్ర - మమ్భఃఅమ్బు - ఉపయుఞ్జానాఃస్నానాద్యుపయుక్తంకుర్వాణాః -గుర్వాదిచతుర్వర్ణనామానఃపురుషాః-ఆపోమయంఅప్ఛరీరకం - దేవంభగవన్తం , పూర్ణేనా-పామఞ్జలినాజలాఞ్జలినా,ఆరాధయన్తిఅర్ఘ్యాదిప్రదానేనేతిభావః ❁॥ ౨౧॥ ❁హేఆపః-యూయం,పురుషస్యభగవతో-వీర్యాశ్శక్తిరూపాః-తదపృథక్సిద్ధవిశేషణీభూతాస్తచ్ఛరీరభూతాఇతియావత్ -స్థభవథ - తథా - భూర్భువస్స్వః భూరాదిలోకత్రయం -పునన్త్యఃపవిత్రయన్త్యః-శ్శైత్యసుషఙ్గః,యతఏవ,మత-స్పృశతాం , అమీవఘ్నీఃపాపహారాః-ఆత్మనోభువః-పరమాత్మనఉత్పన్నాః-తాః-యుష్మాన్-స్పృశతఇతిశేషః-నఃఅస్మాన్-పునన్తు-భవత్యఇత్యర్థః ,ఆత్మనాభవమితిపాఠే-ఆత్మనాదేహేన-స్పృశతాం-అమీవఘ్నీః-యుష్మాన్-స్పృశతాం - నఃఅస్మాకం - భవంజన్మ,పునన్త్విత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ఏతద్దృష్టాన్తేనశాకద్వీపమనువర్ణయతి॥ఏవమితి ॥ ఏవం,యథాక్రౌఞ్చస్తథేత్యర్థః - దధిమణ్డోదా,త్పరస్తాద్బహిః-ఉపవేశితఃవిన్యస్తః-శాకద్వీపః-ద్వాత్రింశల్లక్షయోజనవిశాలః - సమానేనద్వాత్రింశల్లక్షయోజనవిశాలేన-క్షీరోదధినా,పరివేష్టితః ,యస్మిన్,శాకద్వీపే,శాకాఖ్యోమహీరుహః - స్వద్వీపస్య-నామ్నః , నిర్వర్తకః-ఆస్తఇతిశేషః -తంవిశినష్టి,యస్యశాకస్యవృక్షస్య,మహాసురభిగన్ధఃనిరతిశయసుగన్ధః,తం-కృత్స్నం,శాకద్వీపం-అనువాసయతిసురభీకరోతి ❁ ॥౨౩॥ ❁తస్యాపిశాకద్వీపస్యాప్య,ధిపతిః,మేధాతిథిర్నామ, ప్రియవ్రతాత్మజఏవసోఽపి - పుత్రతుల్యనామాని వర్షాణివిభజ్య,తేషువర్షేష్వా,త్మజాన్,పురో

॥ ౨౨ ॥ పా॥ ❁ఆత్మనాభవమితి

జవాదిసంజ్ఞాన్, అధిపతీన్, నిధాప్య-ప్రతిష్ఠాప్య, స్వయం, మన స్తైఅపరిభిన్నానన్దస్వరూపే, భగవత్యా, వేశితానిహితా,
మతి, ర్యేన, తాదృశ, స్తపోవనం తపసో యోగ్యం వనం, ప్రవివేశ, తపసా శుద్ధో భూదిత్య ర్థః॥ తేషు పురోజవాదిషు వర్షేషు
సప్తసు-సీమాపర్వతా-స్సప్త-తథా-నద్యశ్చ, సప్తైవాసన్ ❁ ॥౨౪॥ ❁ పర్వతాన్నదీశ్చాహ॥ ఈశానఉరుశృఙ్గః అనఘే
త్యాద్యాం గద్యాభ్యామ్ ❁ ॥౨౫॥౨౬॥ ❁ తద్వర్షస్థాః పురుషాః, ఋతవ్రతాదిచతుర్వర్ణాత్మకాః-వాయ్వాత్మకం వాయు
శరీరకం, భగవన్తం - పరమసమాధినా నిరతిశయధ్యానయోగేన యజన్తే ఆరాధయన్తి-కథంభూతాస్సన్తః-ప్రాణాయా
మైః, ఆ-సమన్తా-ద్విధూతం నిరస్తం, రజ, స్తమశ్చ, యేషాం, తాదృశాస్సన్తః ❁ ॥౨౭॥ ❁ యో వాయుశరీరకః పరమా
త్మా - అన్తః ప్రవిశ్య ముఖ్యప్రాణరూపేణాన్తః ప్రవిష్టస్సన్ - ఆత్మనస్స్వస్య - చిహ్నభూతాభిః, పఞ్చభిః ప్రాణాపాన
నాదిభి ర్వృత్తిభిః “ యః ప్రాణేన ప్రాణితి యోఽపానేనాపానితీ ” త్యాది శ్రుతేః, భూతాని-బిభర్తి-స-సాక్షాదీశ్వరో,ఽ
న్తః ప్రవిశ్య నియన్తా-నః అస్మాన్, పాతు - యస్య ప్రాణశరీరకస్య భగవతః-వశే-ఇదం జగ-ద్వర్తతే-భగవతో వాయుశరీర
కత్వాద న్తర్యామీశ్వరసామానాధికరణ్యమ్ ❁॥౨౮॥❁ అథ పుష్కరద్వీపమనువర్ణయతి ॥ ఏవమితి॥ క్షీరోదధేః-పరస్తా-త్పుష్కర
ద్వీపః-తతశ్శాకద్వీపాత్-ద్విగుణాయామః ద్విగుణవిశాలః-చతుష్షష్టిలక్షయోజనవిశాలః, సమన్తత ఉపకల్పితః-ఈశ్వరేణే
తి శేషః-యద్వా, ప్రియవ్రతరథచరణనేమినేతి శేషః, స్వసమానవిశాలేన చతుష్షష్టిలక్షయోజనవిశాలః సమన్తత ఉపకల్పితః-

ధిపతీన్ స్వయం భగవత్యనన్త ఆవేశితమతి స్తపోవనం ప్రవివేశ - తేషు వర్షమర్యాదాగిరయో నద్యశ్చ సప్తస
ప్తైవాసన్ ॥ ౨౪ ॥ ఈశాన ఉరుశృఙ్గో బలభద్రశ్శతకేసరస్సహస్రస్రోతా దేవపాలో మహానస ఇతి ॥ ౨౫॥
అనఘా-ఆయుర్దా ఉభయస్పృష్టి-రపరాజితా- పఞ్చపదీ-సహస్రస్రుతిర్నిజధృతిరితి ॥ ౨౬ ॥ తద్వర్షపురుషా
ఋతవ్రతసత్యవ్రతదానవ్రతానువ్రతనామానో భగవన్తం వాయ్వాత్మకం ప్రాణాయామవిధూతరజస్తమ
సః పరమసమాధినా యజన్తే ॥ ౨౭ ॥శ్లో॥ అన్తః ప్రవిశ్య భూతాని యో బిభర్త్యాత్మకేతుభిః। అన్తర్యామీశ్వర
స్సాక్షాత్పాతు నో యద్వశే ❁ ఇదమ్ ॥ ౨౮ ॥ X ॥ ఏవమేవ క్షీరోదాత్పరతః పుష్కరద్వీప స్తతో ద్విగుణాయా
మస్సమన్తత ఉపకల్పితస్సమానేన స్వాదూదకసముద్రేణ బహిరావృతో యస్మిన్ బృహత్పుష్కరం జ్వలనశి
ఖామలకనకపత్రాయుతాయుతం భగవతః కమలాసనస్యాధ్యాసనం పరికల్పితమ్ ॥ ౨౯ ॥ తద్ద్వీపమధ్యే మా
నసోత్తరనామైక ఏవార్వాచీనపరాచీనయోర్వర్షయో ర్మర్యాదాచలోఽయుతయోజనోచ్ఛ్రాయాయామో
యత్ర చతసృషు దిక్షు చత్వారి పురాణి లోకపాలానామిన్ద్రాదీనాం యదుపరిష్టాత్సూర్యరథస్య మేరుం పరిక్ర
మస్సంవత్సరాత్మకం చక్రం దేవానామహోరాత్రాభ్యాం చక్రవత్పరిభ్రమతి ॥ ౩౦ ॥ తద్ద్వీపస్యాధిపతిః
ప్రైయవ్రతో వీతిహోత్రో నామస్యాత్మజౌ రమణకధాతకనామానౌ వర్షపతీ నియుజ్య స్వయం ❁ పూర్వజ

ఈశ్వరేణేతి శేషః-యద్వా-ప్రియవ్రతరథచరణనేమినేతి శేషః స్వసమాయామవిశాలేన చతుష్షష్టిలక్షయోజనవిశాలేన శుద్ధో
దకసముద్రేణ, సమన్తతః, బహి-రుపకల్పితః, పరివృతః-తస్మిన్ పుష్కరద్వీపే-బృహద్విపులం-పుష్కరం కమలం, జ్వలనశిఖా
వ-దమలానాం, కనకపత్రాణాం అయుతానాం-అయుతాని, యస్య తత్ - భగవతః-కమలాసనస్య చతుర్ముఖస్యాధ్యాస
నం, పరికల్పితం, తత్కర్ణికామధ్యగతత్వేన తద్వర్షస్థాశ్చ చతుర్ముఖముపాసత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అస్మిన్ద్వీపే-మర్యా
దాగిరిర్మానసోత్తర ఏక ఏవేత్యాహ॥ తద్ద్వీపమధ్య ఇతి॥ పుష్కరద్వీపమధ్యే, ఏక ఏవ, మానసోత్తరాఖ్యోఽయుతయోజనా
న్యుచ్ఛ్రాయ ఔన్నత్యం, ఆయామో విస్తారో-యస్య సః, అర్వాచీనపరాచీనయో రన్తర్వర్తిబహిర్వర్తినో-ర్వర్షయో,ర్మ
ర్యాదాగిరిః, యత్ర మానసోత్తరే గిరౌ-చతసృషు దిక్షు ఇన్ద్రాదీనాం తేషాం- ఇన్ద్రాగ్నియమవరుణకుబేరాణాం-లో
కపాలానాం, పురాణి-సన్తి, యస్య మానసోత్తరగిరే,రుపరిష్టాత్ ఇన్ద్రాదిలోకపాలపురీణాముపరి, మేరుం, పరిక్రమతః ప
రితో భ్రమతః సూర్యరథస్య- యచ్చక్రం సంవత్సరాత్మకం, త-ద్దేవానా - మహోరాత్రాభ్యాం ఉత్తరాయణదక్షిణాయ
నాభ్యాం స్వావయవాభ్యాం-చక్రవల్లౌకికరథచక్రవత్పరిభ్రమతి ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తస్య పుష్కరద్వీపస్యా,ధిపతిః, వీతిహో
త్రాఖ్యః, ప్రియవ్రతాత్మజ ఏవ, తస్య వీతిహోత్రస్యాత్మజౌ పుత్రౌ, రమణకధాతకాఖ్యౌ రమణకధాతకయోర్వర్షయోః
పతీ-నియుజ్య అధిపతీ కృత్వేత్యర్థః-అయం వీతిహోత్రః, పూర్వజవన్మేధాతిథివ, ద్భగవదారాధనరూపకర్మశీల ఏవా, స్తే

ఆసీదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తత్పుష్కరద్వీపవర్షపురుషాః, బ్రహ్మరూపిణంచతుర్ముఖశరీరకం - భగవన్తం,సకర్మకేణకర్మయోగవిశిష్టేన-కర్మణామనోవ్యాపారరూపేణభగవదుపాసనయోగేన, కర్మశబ్దోహిమనోవ్యాపారరూపోపాసనయోగేఽపివర్తతే,,ప్రకాశాదివచ్చావైశేష్యంప్రకాశశ్చకర్మణ్యభ్యాసా,,దితిసూత్రప్రయోగాత్, ప్రకాశాదివత్జ్ఞాననన్దాదిస్వరూపవ - న్మూర్తామూర్తా ప్రపఞ్చవిశిష్టతాయాఅపబ్రహ్మగుణత్వావైశేష్యంప్రతీయతే,,తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవఃప్రతిపేదేఽహంమనురభవంసూర్యశ్చే,, త్యాదిబ్రహ్మస్వరూపభూతప్రకాశానన్దాదివచ్చతేషాంవామదేవాదీనాం-సంరాధనాత్మకేకర్మణిఅభ్యాసాదుపలభ్యతే - తద్వచ్చాభ్యస్తసంరాధనానాం తేషాంమూర్తామూర్తాదినావిశిష్టత్వమప్యవిశేషేణప్రతీయతఇతితదర్థః-తథా,,వాచికైఃపక్షిమృగతాంమానసైరన్త్యజాతితాం॥శరీరజైఃకర్మదోషైర్యాతిస్థావరతాంనర,, ఇతిభగవతామనునాఽపిమానసైఃకర్మదోషైరితిమనోవ్యాపారేకర్మశబ్దః ప్రయుక్తః అకర్మణేకర్మణేతిపాఠే-అకర్మణేకర్మబన్ధనిరాసాయ-కర్మణాస్వస్వవర్ణోచితకర్మణేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ భేదేనవర్ణాశ్రమాదిభేదేన-ఉపలక్షితో-జనః-యద్బ్రహ్మణఃపరస్య-లిఙ్గంశరీరభూతం-యద్వా-బ్రహ్మవేదః, తదేవ, లిఙ్గంజ్ఞాపకం - యస్య-తద్బ్రహ్మలిఙ్గం- వేదావబోధ్యం - కర్మమయంజగత్సృష్ట్యాత్మకకర్మప్రచురం-అవిక్షేత్రజ్ఞత్వాద్బ్రహ్మపరమాత్మనోలిఙ్గంశరీరంఅర్చయేత్ఆరాధయేత్-కథంఅద్వైతమితిక్రియావిశేషణం - దేవమనుష్యాదికార్యవర్గంప్రతిబ్రహ్మణస్సమష్టిరూపత్వాత్కార్యకారణయోరభేదాధ్యవసాయాదద్వైతంయథాభవతితథా- అర్చయేదిత్యర్థః-యచ్చతుర్ముఖరూపంకేవలవేదావబోధ్యంవ్యష్టిసృష్ట్యాత్మకకర్మప్రచురం బ్రహ్మణఃపరస్య శరీరభూతమద్వైతంయథాతథార్చయేదితియావత్,తథైకాన్తమిత్యపిక్రియావిశేషణం, ఏకాన్తమవ్యభిచరితంయథాతథాఽర్చయేదితి, తస్మైభగవతేహిరణ్యాగర్భాయతే-నమః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ఏవంశుద్ధోదధిపర్యన్తంసప్తద్వీపాత్మకంభూమణ్డలమనువర్ణ్యాథతతఃపరమనువర్ణయతి॥తతఃపరస్తాదిత్యాదినా॥తతఃశుద్ధోదాత్పరస్తాద్బహిః-లోకాలోకాఖ్యః-పర్వతః- అస్తీతిశేషఃతస్యలోకాలోకఇతినామ్నినిమిత్తమాహ॥యతఃలోకాలోకయోః-అన్తరాళేమధ్యేఉపకల్పితః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ నను,కోఽసావలోకః,యదన్తరాళస్థత్వమేతస్మిన్నామ్నినిమిత్తంతతఃపరస్తాదిత్యుక్తం-తదేవకియతాఽన్తరేణేత్యపేక్షాయాంతదన్తర్వర్తినీంభూమిమాహ॥యావదితి॥మానసోత్తరమేర్వోః,అన్తరామధ్యే,యావతీ,భూమిః, రాస్తే, మేరోర్మధ్యాదారభ్యమానసోత్తరపర్యన్తంసార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితాభూమిరాస్తే, తావతీభూమిశ్శుద్ధోదాత్పరతోఽస్తీత్యర్థః-తతోఽన్యామేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటియోజనపరిమితాంభూమిమాహ॥కాఞ్చనీతి॥ కాఞ్చనీస్వర్ణమయీ, ఆదర్శతలోపమాదర్పణోదరతుల్యా,నిర్జనాభూమిర్లోకాలోకశుద్ధోదధ్యోరన్తరాళేవర్తతఇత్యర్థః, తామేవవిశినష్టి॥యస్యామితి॥ యస్యాంలోకాలోకాన్తర్వర్తిన్యాం,సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనాత్మికాయాశ్శుద్ధోదాద్బాహ్యయాభూమేఃపరస్తాద్విద్యమానాయామేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటిపరిమితాయాంభూమ్యాం, నిహితః,కశ్చిత్పదార్థః-పునర్నోపలభ్యతే-దర్పణోదరతుల్యత్వాత్తస్యాఇతిభావః-నహిదర్పణోదరేనిహితోమాషాదిస్తిష్ఠతి,అథలోకాలోకాద్బాహ్యామాహ॥తస్మాదితి॥తస్మాత్లోకాలోకపర్వతాద్బహిః-స్సర్వైస్సత్త్వైర్జన్తుభిః- పరిహృతారహితా,ఆసీత్ - భూమిరిత్యనుషఙ్గః-అతోఽలోకాభూమిరాస్తఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఇదమేవహిపర్వతస్యలోకాలోకసమాఖ్యాయాంనిమిత్తమిత్యాహ॥లోకేత్యాదినా॥స్వపర్యన్తాయాఅన్తర్భూమ్యాలోకశబ్దవాచ్యత్వాచ్ఛోభయోరన్తరాళవర్తినాఽనేనపర్వతేనస్వనిష్ఠాన్తరాళవర్తిత్వేనధర్మేణహేతునాస్వస్మిన్లోకాలోకఇతిసమాఖ్యావ్యవస్థాప్యతేవ్యవస్థితసమాఖ్యోయంపర్వతోభవతీత్యర్థః పర్వతం విశినష్టి॥సఇతి॥సఃలోకాలోకః-భూరాదిలోకత్రయమన్తరంఅన్తర్గతంయస్య,తస్మిన్విషయేఈశ్వరేణపరితోవృత్తా

వద్భగవత్కర్మశీలఆస్తే ॥ ౩౧ ॥ తద్వర్షపురుషాభగవన్తం బ్రహ్మరూపిణంసకర్మకేణకర్మణాఽఽరాధ
యన్తి ॥ ౩౨ ॥ ఇదంచోదాహరన్తి॥ప॥యత్తత్కర్మమయంలిఙ్గంబ్రహ్మలిఙ్గంజనోఽర్చతి।భేదనైకాన్తమ
ద్వైతంతస్మైభగవతేనమఇతి ॥ ౩౩ ॥ ఋషిరువాచ ॥ × ॥ తతఃపరస్తాల్లోకాలోకనామాఽచలోలోకా
లోకయోరన్తరాళేపరితఉపక్షిప్తః ॥ ౩౪ ॥ యావన్మానసోత్తరమేర్వోరన్తరంతావతీభూమిః-కాఞ్చన్యా
దర్శతలోపమా-యస్యాంనిహితః - పదార్థోనకథంచిత్పునఃప్రత్యుపలభ్యతే-తస్మాత్సర్వసత్త్వపరిహృతా
ఽఽసీత్ ॥ ౩౫ ॥ లోకాలోకఇతిసమాఖ్యా యదనేనాచలేనలోకాలోకయోరన్తర్వర్తినావ్యవస్థాప్యతఇతి

కారేణవిహితఇత్యర్థః - గర్భస్థలోకత్రయత్వేనలోకాలోకయోర్మర్యాదాత్వేనచేశ్వరేణాయమచలోవిహితఇత్యర్థః- ఏతదేవప్రపఞ్చయతి॥యస్మాదితి॥సూర్యప్రభృతీనాం, ధ్రువపర్యన్తానాం-జ్యోతిర్గణానాంగభస్తయోమరీచయః-త్రీన్లోకాన్భూరాదీన్-అర్వాచీనానధస్తాన్ - అవితన్వానాస్సమన్తాత్ప్రకాశయన్తో- యస్మాల్లోకాలోకపర్వతరూపాత్ప్రతిబన్ధాత్-కదాచిదపి-పరాచీనాః పరతోవ్యాప్తాః పర్వతాద్బహిః ప్రకాశమానాభవితుం-నోత్సహన్తేనశక్నువన్తి* ॥౩౬॥* తావ-దున్నహనమౌన్నత్యం-తదనురూప-ఆయామోవిస్తారశ్చ-యస్యసః-ధ్రువాదప్యున్నతత్వాత్ గర్భస్థత్రిలోకీకత్వాచ్చలోకాలోకయోర్మర్యాదారూపఇత్యర్థః - పర్వతాద్బహిస్సూర్యాదిప్రకాశావ్యాప్త్యుక్త్యా - లోకఆలోక - స్తద్వాన్లోకః- ఆలోకరహితోఽలోకఇతిచలోకాలోకశబ్దయోః ప్రవృత్తినిమిత్తముక్తంభవతి-తావదున్నహనాయామఇత్యుక్తమౌన్నత్యంకియద్యోజనపరిమితమిత్యపేక్షాయాంతద్వక్తుంతస్యకృత్స్నభూమణ్డలపరిమితికథనాపేక్షత్వాత్తావత్తత్పరిమాణమాహ ॥ ఏతావానేతి। లోకస్యకృత్స్నభూమణ్డలస్య-విన్యాసః సంస్థానం-మానాదిభి- రేతావానితిపఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితఇతి-కవిభిర్భూమణ్డలయాథాత్మ్యవిద్భి-శ్చిన్తితః సమ్యక్ జ్ఞాతః*॥౩౭॥*పర్వతస్యౌన్నత్యపరిమితిమాహ॥సత్వితి॥పఞ్చాశత్కోటియోజనవిస్తృతస్యభూగోళస్య - యస్తురీయోభాగస్సార్ధద్వాదశకోటియోజనాత్మకః-తత్పరిమితౌన్నత్యవాన్-తదనుగుణాయామశ్చేత్యర్థః-తస్యలోకాలోకస్యగిరే-రుపరిష్టాత్- చతస్ర్వాశాసుపూర్వాదిషుదిక్షు-అఖిలజగద్గురుణా-ఆత్మయోనినాబ్రహ్మణా- ఋషభాదిసంజ్ఞా-శ్చత్వారో-ద్విరదపతయః గజశ్రేష్ఠాః-యే-నివేశితా-స్తే-సకలలోకానాం-స్థితిహేతవః క్షేమహేతవః, ఆసతే*॥౩౮॥* తేషాంద్విరదపతీనాం-స్వాంశభూతానామిన్ద్రాదిలోకపాలా

సలోకత్రయాన్తైపరితఈశ్వరేణవిహితః - యస్మాత్సూర్యాదీనాంధ్రువాపవర్గాణాంజ్యోతిర్గణానాంగభస్తయోఽర్వాచీనాంస్త్రీన్లోకానావితన్వానానకదాచిత్పరాచీనాభవితుముత్సహన్తే॥ ౩౬ ॥ తావదున్నహనాయామః, ఏతావానేవలోకవిన్యాసోమానలక్షణసంస్థాభిశ్చిన్తితః కవిభిః ॥ ౩౭ ॥ సతుపఞ్చాశత్కోటిగుణితస్యభూగోళస్యతురీయభాగోఽయంలోకాలోకాచలః-తదుపరిష్టాచ్చతస్ర్వాశాస్వాత్మయోనినాఽఖిలజగద్గురుణాధినివేశితాయేద్విరదపతయఋషభః పుష్కరచూడోవామనోఽపరాజితఇతిసకలలోకస్థితిహేతవః ॥ ౩౮ ॥ తేషాంస్వవిభూతీనాంమహేన్ద్రాదీనాంలోకపాలానాంవివిధవీర్యోపబృంహణాయభగవాన్పరమపురుషోమహావిభూతిపతిరన్తర్యామ్యాత్మనోవిశుద్ధసత్వధర్మజ్ఞానమహావైరా

నాంచ-నానావిధసామర్థ్యాభివృద్ధయే-సకలలోకస్వస్తయేచ-భగవాం-స్తస్మిన్పర్వతే- ఆస్తఇత్యన్వయః-కథంభూతః-పరమః సర్వోత్కృష్టః-నిరతిశయకల్యాణగుణాశ్రయః-పురుషః-విభూతిద్వయాధిపతిః-సర్వాన్తరాత్మా-ఆత్మనః స్వస్య, యద్విశుద్ధం సత్వం - త - ద్ధారయమాణః శుద్ధసత్వమయకర్మవశ్యదివ్యమఙ్గళవిగ్రహం బిభ్రాణఇత్యర్థః-కథంభూతంశుద్ధసత్వం - ధర్మాదయఉపలక్షణానిదర్శనసాధనానియస్యతత్- ధర్మాద్యుపలక్షణం-తత్రధర్మోవర్ణాశ్రమోచితః, జ్ఞానంప్రకృతివివిక్తాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగః - వైరాగ్యమన్తర్బాహ్యేన్ద్రియనియమః - ఐశ్వర్యాదయః అష్టౌసిద్ధయః అణిమాదయోయోగసిద్ధయః - ఏభిరుపలక్ష్యతే - కర్మయోగజ్ఞానయోగానుగృహీతేనాణిమాద్యష్టైశ్వర్యసిద్ధిపర్యన్తేనోపాసనేనోపలక్ష్యమిత్యర్థః - స్వపార్షదశ్రేష్ఠైర్విష్వక్సేనప్రభృతిభిః - పరికృతః స్వకీయై-శ్శ్రేష్ఠై - శ్చక్రాదిభిరాయుధై-రుపశోభితాః-దోషః- భుజాః దణ్డాకారా - స్తై, రుపలక్షిత- స్తస్మిన్ లోకాలోకే-గిరివరే-సర్వత్ర-సకలజగతాం-స్వస్తయే, ఆస్తఇత్యర్థః ॥ కియన్తంకాలమాస్తఇత్యత్రాహ ॥ ఆకల్పమితి ॥ ఏషభగవా-నాత్మమాయయా-విరచితో-వివిధోలోకః, స్తస్యయాత్రాజీవనం - తస్యా - గోపీథాయరక్షణాయచ, కల్ప-మేవంభూతంవేషంలీలయాపాత్తఆస్తఇత్యర్థః-ఏవంజమ్బూద్వీపాదీనాంపరిమాణకథనేనశుద్ధోదధిపర్యన్తస్యభూమణ్డలస్య మేరోర్మూలస్య మధ్యాదారభ్యాభితశ్శుద్ధోదధిపర్యన్తమృజుగమనేపఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనాత్మకంపరిమాణముక్తంభవతి॥ తథాచోక్తమన్యత్రాపి ,, కోటిద్వయంత్రిపఞ్చాశల్లక్షాణిచతతః పరమ్ । పఞ్చాశచ్చసహస్రాణిసప్తద్వీపాస్ససాగరాః॥తతోహేమమయీభూమిర్దశకోట్యోవరాననే । దేవానాంక్రీడనార్థాయలోకాలోకస్తతః పర ,, ఇతి,ఏవంశుద్ధోదధేర్బాహ్యాయాః కాఞ్చనభూమిగర్భభూతాయాః పరిమాణమపియావన్మానసోత్తరమేర్వోరన్తరాతావతీభూమిరిత్యనేనసార్ధ

సప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనాత్మకముక్తం-యద్యప్యాదర్శభూమేర్విశిష్యపరిమాణంనోక్తం, తథాఽపికృత్స్నభూమణ్డలస్య పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితత్వోక్తేస్తత్రసప్తద్వీపసప్తసాగరాత్మకస్య పరిమాణోక్తేరలోకస్యలోకసమానపరిమాణస్యవక్ష్యమాణత్వాచ్చ "తతో హేమమయీభూమిర్దశకోట్యః" ఇతి-వచనాన్తరానురోధాచ్చపరిశేషాదేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటియోజనాత్మకంపరిమాణంవేదితవ్యం - హేమభూమేర్దశకోటియోజనపరిమితత్వకథనంపూర్వోక్తసార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనసంఖ్యయాపూర్వోక్తభూమ్యాసహకించిదూనమస్తీత్యభిప్రాయేణేతిద్రష్టవ్యమ్ ॥ ౩౯ ॥ ఏవంలోకాలోకపర్యన్తస్యలోకస్యమేరోరారభ్యసార్ధద్వాదశకోటియోజనపరిమాణముక్తం-అథాలోకపరిమాణమాహ॥ అథేతి - అథనను హేరాజన్, ఏతేన - లోకాలోకాన్తర్వర్తినః పరిమాణకథనేనలోకాలోకాద్రేః, దృష్టిబాహ్యప్రదేశస్తస్యాలోకస్య, పరిమాణమపి -వ్యాఖ్యాతం, అలోకోఽపిలోకేనతుల్యపరిమాణః- సార్ధద్వాదశకోటియోజనపరిమాణఇత్యర్థః, అత్రేదమవగన్తవ్యం, పఞ్చాశత్కోటియోజనాత్మకేభూమణ్డలే, మేరుర్మధ్యేవర్తతే - తస్మాదారభ్యచతుర్షుదిక్ష్వణ్డభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనేపఞ్చవింశతికోటియోజనానిభవన్తి - దక్షిణతోఽణ్డభిత్తిమారభ్యోత్తరభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనేతుపఞ్చాశత్కోటియోజనానిభవన్తి, ఏవంపశ్చిమతఆరభ్యప్రాగ్భిత్తిపర్యన్తగమనేఽపీతిద్రష్టవ్యం, తత్రమేరోరారభ్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తేపఞ్చవింశతికోటియోజనాత్మకేభూభాగేజమ్బూద్వీపభాగఃపఞ్చాశత్సహస్రయోజనాత్మకః - తతోలవణోదధ్యాదయస్సముద్రాఃప్లక్షాదయోద్వీపాశ్చయథోక్తయోజనపరిమాణాఏవ - ఏవంపఞ్చాశత్సహస్రోత్తరత్రిపఞ్చాశల్లక్షాధికకోటిద్వయయోజనపరిమితాసప్తసాగరసప్తద్వీపాత్మికాభూమిః - శుద్ధోదధేర్బాహ్యభూమిస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితా - తతోబాహ్యాఆదర్శభూమిరేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటియోజనపరిమితా - సంకలయ్యగణనాయాంసార్ధద్వాదశకోటియోజనానిభవ

ద్యైశ్వర్యాద్యష్టమహాసిద్ధ్యుపలక్షణంవిష్వక్సేనాదిభిస్స్వపార్షదప్రవరైః పరివారితోనిజవరాయుధోపశోభితైర్దోర్దణ్డైస్సంధారయమాణస్తస్మిన్గిరివరేసమన్తాత్సకలలోకస్వస్తయఆస్తఆకల్పమేవభగవానాత్మమాయావిరచితవివిధలోకయాత్రాగోపీథాయ॥ ౩౯ ॥ అథయోఽన్తర్విస్తారఏతేనహ్యలోకపరిమా

న్తి-తతోలోకాలోకాత్పరాఆలోకభూమిస్సార్ధద్వాదశకోటియోజనపరిమితేతి ॥ తత్రనలౌకికానాంసంచారఇత్యాహ॥ తతఃపరస్తాదితి॥ తతోలోకాలోకాద్బహిః - విశుద్ధాంయోగప్రభావసిద్ధాం-యోగేశ్వరాణామేవ-గతింసంచారం-ఉదాహరన్తి-కథయన్తీత్యర్థః, వస్తుతస్త్వత్రశుద్ధోదధేఃపరస్తాత్కాఞ్చనభూమ్యతిరిక్తాభూమిర్నప్రతీయతఏవ - కింతుకాఞ్చన్యాఏవభూమేర్మేరుమానసోత్తరమధ్యస్థభూపరిమాణంగమ్యతే - అతఏవహివైష్ణవేపురాణే "స్వాదూదకస్యపరతోదృశ్యతేలోకసంస్థితిః ॥ ద్విగుణాకాఞ్చనీభూమిస్సర్వజన్తువివర్జితే"తికాఞ్చనభూమిరేవోక్తా-అతఏవహి "తతఃకాఞ్చనభూమిస్తుదశకోట్యోవరాననే" ఇతివచనాన్తరమప్యుపపన్నం ॥ తత్రాయమర్థః॥అథాలోకపరిమాణమాహ॥అథేతి॥ అథనను - యోఽన్తర్విస్తారఃలోకాలోకపర్వతాన్తర్వర్తినోభూమణ్డలస్యవిస్తారః- కథితఇతిశేషః-ఏతేనఅన్తర్వర్తినఃపరిమాణకథనేనా-లోకస్యలోకాలోకపర్వతాద్బాహ్యవర్తినోఽపి- పరిమాణం-వ్యాఖ్యాతంకథితప్రాయం-పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితేభూమణ్డలేలోకాలోకాన్తర్వర్తినోవిస్తారేకథితేఅవశిష్టమలోకస్య పరిమాణమితికథితప్రాయమేవేత్యర్థః ॥ అత్రేదమవగన్తవ్యం ॥పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితంభూమణ్డలంమేరోర్మూలస్యమధ్యాదారభ్యాభితశ్చతుర్ధాఽణ్డగోళపర్యన్తంవిభజనీయం - ఏవంవిభక్తాశ్చత్వారోభాగాఅల్పమూలావిపులాగ్రభాగాస్త్రికోణాకారంయథామేరోరారభ్యలవణోదధివిభక్తాభాగాః - తత్రైకైకస్మిన్భాగేమేరోరారభ్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనేపఞ్చవింశతికోటియోజనానిభవన్తితేషామేవభాగానామాద్యన్తభాగయోస్సమీకరణేనగణనాయాంసార్ధద్వాదశకోటియోజనానిభవన్తి - యథాచమేరోరారభ్యలవణోదధిపర్యన్తేషుచతుర్షుభాగేషుమేరోరారభ్యఋజుగమనేపఞ్చాశత్సహస్రయోజనాని - సమీకారేణగణనాయాంతుపఞ్చవింశతిసహస్రయోజనాని - ఏవంవిధేషుచతుర్షుభాగేష్వేకైకస్మిన్భాగేమేరోర్మూలాదారభ్యఋజుగమనేనశుద్ధోదధిపర్యన్తఃపఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనాత్మకః-శుద్ధోదాదారభ్యలోకాలోకపర్యన్తస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితః - లోకాలోకాదారభ్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తోఽలోకభాగఏకోనచత్వారింశల్లక్షాధికాష్టకోటియోజనపరిమితః, మిలిత్వాసార్ధద్వాదశకోటియోజనఏకైకో

భాగోభవతి - చతుర్ణాంభాగానాం మెలనేనాణ్డభిత్తేర్గణితఆరభ్యోత్తరభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనే పఞ్చాశత్కోటియోజనానిభవన్తి, ఏవంపాశ్చాత్యాణ్డభిత్తిమారభ్యపూర్వభిత్తిపర్యన్తగమనేపీతిబోధ్యం, భాగానాంసమీకారేణగణనాయాంత్వన్యదేవపరిమాణంభవతి॥ అయమప్యపరోపి శేషః॥ సార్ధద్వాదశకోట్యాత్మకేఏకైకస్మిన్భాగేయోఽయంశుద్ధోదధిపర్యన్తః పఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనపరిమితఏకైకోభాగస్తస్మిన్నపిభాగేమేరోర్మ్యాలాగారభ్యాఋజుగమనేనలవణోదధిపర్యన్తోజమ్బూద్వీపభాగః పఞ్చాశత్సహస్రయోజనపరిమితః - తతోలవణోదధిభాగోపిఋజుగమనేనలక్షయోజనపరిమితః - తతఃప్లక్షద్వీపోద్విలక్షయోజనాత్మకః-తతఇక్షురససముద్రోఽపిద్విలక్షయోజనాత్మకః - ఏవంతతశ్శాల్మలాదయోద్వీపాస్సురోదాదయశ్చసముద్రాశ్చతుర్లక్షాదిరూపయథోక్తపరిమాణాఏవవేదితవ్యాః-ఏవంశుద్ధోదధిపర్యన్తంసంకలయ్యగణనాయాంపఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనాత్మికోక్తస్యాఖ్యాసంపన్నాభవతి॥ తతఃకాఞ్చనీభూమిస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితా, "ద్విగుణాకాఞ్చనీభూమి" రితితువిష్ణుపురాణవచనం-పూర్వోక్తశుద్ధోదధిపర్యన్తయాభూమ్యాసహమిలితాసతీషణ్ణవతిలక్షన్యూనద్విగుణేత్యేతత్తాత్పర్యకం "దశకోట్య" ఇతివచనాన్తరంతులోకాలోకాదారభ్యపునర్లోకాలోకపర్యన్తమృజుగమనేచతుర్దశలక్షోత్తరదశకోటియోజనపరిమితాభూమిర్భవతీత్యేతదభిప్రాయకం॥ ద్విగుణత్వదశకోటిత్వకథనంన్యూనాధికభాగావగణనాద్విత్యతోనవిరోధఇతి॥ తతోలోకాలోకాచల- స్తతోఽన్ధకారభూమి - స్సాచపారిశేష్యాదవశిష్టకోటియోజనపరిమితా-ఏవంచమేరోరారభ్యపఞ్చవింశతికోటియోజనానిభవన్తీతిద్రష్టవ్యమ్ ❁॥ ౪౦॥ ❁ఏవంమేరుంమధ్యస్థమవధీకృత్యభూమణ్డలస్యపరిమాణముక్తం-అథబ్రహ్మాణ్డస్యకియత్పరిమాణం - కంవాఽవధీకృత్యపరిమాతవ్యమిత్యపేక్షాయామాహ॥ అణ్డమధ్యగతఇతి॥ అణ్డమధ్యగతః అణ్డమధ్యేస్థిత-స్సూర్యః, యథా, భూమణ్డలస్యమధ్యేమేరుఃస్థితఇత్యర్థః-

ణంచవ్యాఖ్యాతం, యద్బహిర్లోకాలోకాచలాత్తతఃపరస్తాద్యోగేశ్వరగతింవిశుద్ధాముదాహరన్తి॥ ౪౦॥ శ్లో॥
అణ్డమధ్యగతస్సూర్యోద్యావాభూమ్యోర్యదన్తరమ్। సూర్యాణ్డగోళయోర్మధ్యేకోట్యస్స్యుఃపఞ్చవింశ
తిః॥ ౪౧॥ మృతేఽణ్డఏషఏతస్మిన్యతోమార్తణ్డఉచ్యతే। హిరణ్యగర్భఇతియద్ధిరణ్యాణ్డసముద్భవః॥ ౪౨॥
సూర్యేణహివిభజ్యన్తేదిశఃఖంద్యౌర్మహీభిదాస్వర్గాపవర్గనరకరసౌకాంసిచసర్వశః॥ ౪౩॥ దేవతిర్య
ఙ్మనుష్యాణాంసరీసృపసవీరుధామ్। సర్వజీవనికాయానాంసూర్యఆత్మాదృగీశ్వరః॥ ౪౪॥ *******
*********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, వింశోఽధ్యాయః*********
శ్రీశుకఉవాచ ౧॥ ఏతావానేవభూవలయస్యసన్నివేశః - ప్రమాణలక్షణతోవ్యాఖ్యాతః-ఏతేనహిదివోమణ్డ

కింతన్మధ్యం-యత్రస్థితస్సూర్య, స్తత్రాహ॥ ద్యావాభూమ్యోర్యదన్తరమితి॥ ద్యావాభూమ్యోరూర్ధ్వాధఃకపాలయోర్యదన్తరంమధ్యస్థానమిత్యర్థః-అనేనసూర్యమవధీకృత్యాణ్డస్యపరిమాణంకార్యమిత్యుక్తంభవతి, సూర్యాణ్డగోళయో స్సూర్యాణ్డభిత్త్యో-ర్మధ్యే, పఞ్చవింశతిఃకోట్యస్స్యురిత్యర్థః-సూర్యమవధీకృత్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తమూర్ధ్వమధస్తాత్పార్శ్వతశ్చపఞ్చవింశతికోటియోజనానిభవన్తీత్యర్థః ❁॥ ౪౧॥ ❁అణ్డప్రసఙ్గాత్సూర్యచతుర్ముఖాదీనామణ్డసంబన్ధాదేవమార్తణ్డహిరణ్యగర్భాదినామవత్త్వమిత్యాహ॥ మృతేఽణ్డఇతి॥ మృతేనశ్వరే-ఏతస్మిన్నణ్డేయతఃస్థితః-తత-స్సూర్యో, మార్తణ్డఉచ్యతే మృతంచతదణ్డంమృతణ్డం-మృతణ్డేభవోమార్తణ్డః-శకన్ధ్వాదిత్వాత్పరరూపేమార్తణ్డఇతిసాధుః-యద్యస్మాద్ధిరణ్యేహిరణ్మయే-సముద్భవోయస్య- సబ్రహ్మాహిరణ్యగర్భఇత్యుచ్యతే - హిరణ్యస్యాణ్డస్యగర్భభూతత్వాద్ధిరణ్యగర్భఇత్యుచ్యతఇత్యర్థః-యద్వా॥ హిరణ్యగర్భఇతిసూర్యస్యైవకస్యచిద్వ్యపదేశనిర్వాహార్థమేవముక్తమ్ ❁॥ ౪౨॥ ❁యదుక్తమణ్డపరిమాణేసూర్యస్యావధిత్వంతదేవనకేవలం-కింతుదిగాదివిభాగేఽప్యవధిత్వంసూర్యస్యాస్తీత్యాహ॥ సూర్యేణేతి॥ దిశఃపూర్వాదయః-ఖంఅన్తరిక్షం-ద్యౌఃస్వర్లోకః-మహీభూమిః, భిదాఅన్యోఽపివిభాగః - స్వర్గాపవర్గౌభోగమోక్షదేశౌ-నరకాః-రసౌకాంసిఅతలాదీనిచ, సర్వశఃకృత్స్నశః- సూర్యేణైవవిభజ్యన్తఇత్యర్థః ❁॥ ౪౩॥ ❁నకేవలందిగాదివిభాజకఏవసూర్యః-కింతుదేవాదీనాంచక్షురిన్ద్రియాధిష్ఠాతాచేత్యాహ॥ దేవేతి॥ ఆత్మాభగవదాత్మకస్సూర్యః-దేవాదీనాం-సర్వేషాం- జీవనికాయానాంజీవసమూహానాం-దృగీశ్వరఃదృగధిష్ఠాతా - అగానాంస్థావరాణాం-వీరుధాంచచక్షురిన్ద్రియస్యానభివ్యక్తస్యసద్భావాత్తచ్చక్షురిన్ద్రియాధిష్ఠాతృత్వమప్యుక్తమ్ ❁॥ ౪౪॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేవింశోఽధ్యాయః. *********************

ఏవంకృత్స్నస్యభూమణ్డలస్యసన్నివేశంతత్పరిమాణంచాభిధాయాథదివోమణ్డలపరిమాణంసూర్యగతించవివ

తుర్వక్ష్యమాణస్యోక్తసాపేక్షత్వాదుక్తమనువదతి ॥ ఏతావానేవేతి భూమణ్డలస్య-సన్నివేశస్సంస్థానం ప్రమాణాదిభి, రేతావానేవ పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితఏవ-వ్యాఖ్యాతః - ఏవకారేణోక్తాధికపరిమాణవ్యావృత్తిః-వక్ష్యమాణమవతారయతి॥ఏతేనేతి॥ఏతేన భూమణ్డలపరిమాణేన - దివోమణ్డలస్యాపి-మానం పరిమాణం-తద్విదః దివోమణ్డలమానవిదః-ఉపదిశన్తి భూమణ్డలేన తుల్యపరిమాణమేవ దివోమణ్డలమపి పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితమిత్యేవోపదిశన్తీత్యర్థః- కథమస్యస్య పరిమాణకథనేనాన్యస్యాపి పరిమాణం జ్ఞాతుం శక్యమిత్యపేక్షాయాం దృష్టాన్తమాహ ॥ యథాద్విదళయోర్నిష్పావాదీనామితి-నిష్పావో గోధూమాదిధాన్యాని చూర్ణయితుం శిల్పిభిర్నిర్మితో ద్విదళాత్మకః పాషాణవిశేషః-బాహ్యాదళద్వయవిశిష్టో ధాన్యవిశేషో వా-నిష్పూయతే శూర్పాదిభిరితి నిష్పావః,, నిరభ్యోః పూల్వోః,, రితి ఘఞ్ , నిష్పావప్రభృతీనాం ద్వయోర్దళయోర్మధ్యే అధస్థితస్య దళస్య పరిమాణే కథితే ఉపరితనదళస్యాపి తత్తుల్యపరిమాణమితి కథితం భవతి , తథేత్యర్థః-అస్తు దివోమణ్డలమపి భూమణ్డలేన తుల్యపరిమాణం- కింతద్భూమణ్డలద్యుమణ్డలయోర్మధ్యే - యత్రస్థితం సూర్యమవధీకృత్య పరిచ్ఛేదః కార్య ఇత్యుక్తం-తత్రాహ॥తయోరితి॥ తయోర్భూమణ్డలద్యుమణ్డలయోరన్తరేణ మధ్యే-అన్తరిక్షం అన్తరిక్షలోకముపదిశన్తీత్యనుషఙ్గః-కథంభూతం-తదుభయసన్ధితం - తాభ్యాం భూమణ్డలద్యుమణ్డలాభ్యాం-ఉభయతః అధః ఊర్ధ్వం చ-సన్ధితం సంలగ్నం-సన్దష్టమిత్యర్థః యస్యాన్తరిక్షస్య-మధ్యగతః మధ్యస్థితో-భగవాన్- తపతాంపతిః తాపంకుర్వతామగ్న్యాదీనాం మధ్యే-పతిః శ్రేష్ఠః-తపనస్సూర్యః-ఆతపేన-త్రిలోకీం భూర్భువస్స్వరాత్మికాం - ప్రతపతి ఆత్మనస్స్వస్య భాసా త్రిలోకీ-మవభాసయతి ప్రకాశయతి చ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ కిమయం సూర్య ఏకత్రస్థిత ఏవ త్రిలోకీం ప్రతపత్యవభాసయతి చ-ఉతాటన్నేవ - యద్యటన్నేవ తర్హి సదైకరూపేణాటతి ఉత కదాచిత్త్వరయా కదాచిచ్ఛనైః కదాచిత్సమం - కిం వోర్ధ్వమేవాటతి-ఉతాధః-ఆహోస్విదుభయతః- కేషు స్థానేష్వటతి -కథం వా తద్గతికృతో భవత్యహోరాత్రపరిమాణవిభాగ-ఇత్యాద్యపేక్షాయామాహ॥ సఏష ఇతి॥ సఏషః అన్తరిక్షమధ్యగతస్సూర్యః-ఉదగయనాదిసంజ్ఞాభి-ర్మాన్ద్యాదిగతిభిః, ఆరోహణాదిస్థానేషు-యథాకాలమారోహణాదికమభిపద్యమానః, మకరాదిరాశిషు వర్తమానః , అహాని-రాత్రీశ్చ-హ్రస్వదీర్ఘసమానాని-విధత్తే కురుతే,, త్ర్యశీతిమణ్డలశతం కాష్ఠయోరన్తరం ద్వయోః । ఆరోహణావరోహాభ్యాం భానోరబ్దేనయా గతి ,, రితి శ్రీవైష్ణవపురాణోక్తరీత్యాఽశేషగ్రహర్క్షతారాశ్రయేఽన్తర్మధ్యబహిర్వలయత్రయాకారే త్ర్యశీతశతమణ్డలాకారరేఖాన్వయే అర్వాక్ఛిరస్క-దక్షిణావర్తకుణ్డలీభూతసర్పాకారే భగవదాత్మకే శింశుమారాఖ్యే కాలచక్రే , ఉద్ధ్రిశిత్యారోహణావరోహణసమస్థానేష్వన్తర్వలయబాహ్యవలయమధ్యవలయేషూదగయనాదిసంజ్ఞాభిర్మాన్ద్యాదిగతిభిః - యథాసవనమీశ్వరాదిష్టంకాల - మనతిక్రమ్య , భిపద్యమానః ప్రాప్తస్సన్ - మకరాదిషు శింశుమారస్థమకరాద్యాకారరేఖాన్వయమణ్డలేషు - నక్షత్రాభిముఖతయా - చర , న్నహోరాదీని , హ్రస్వాని, దీర్ఘాణి సమానాని చ , కురుతే ॥ తత్ర బహిర్వలయాదన్తర్వలయగమనమారోహణం , తదేవోదగయనం - ఆరోహే చ చిరగతిః , మార్గస్యరాశీకృతభూయస్త్వాత్-అన్తర్వలయాద్బహిర్వలయగమనమవరోహణం,తదేవదక్షిణాయనం,అవరోహే చ ద్రుతగతిః-మార్గస్యరాశీకృతాల్పీయస్త్వాత్ - సమస్థానశబ్దనిర్దిష్టే మధ్యమవలయే గమనం సమస్థితిః - తదేవ వైషువతం-తత్ర సమగతిః-మార్గస్యరాశీకృతసామ్యాత్ - ఆరోహణాదికం చ ధ్రువేణ రథయుగాక్షకోటినిబద్ధవాయుపాశద్వయస్యాకర్షణప్రసారణసమగ్రహణైర్భవతి ॥ తథాచోక్తం ,, అకృష్యేతే యథా హ్యేతౌ ధ్రువేణ సమధిష్ఠితౌ-తథాఽభ్యన్తరతస్సూర్యో భ్రమతే మణ్డలాని తు ॥ ధ్రువేణ ముచ్యమానేన పునారశ్మియుగేన తు। తథైవ బాహ్యతస్సూర్యో భ్రమతే మణ్డలాని చే,, తి - ఆరోహణే చిరగత్యైవ దినవృద్ధీ రాత్రిహ్రాసశ్చ భవతి - అవరోహే ద్రుతగతేరహస్సంహ్రాసో రాత్రివృద్ధిశ్చ-సమస్థితౌ అహోరాత్రస్య సామ్యమితి భేదః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏతదేవ ప్రతిపిపాదయిషుస్తావత్కాసు రాశిషు చరన్నహోరాత్రస్య సామ్యాధిక్యం విధత్త ఇత్యపేక్షాయామాహ ॥ యదావృషభాదిష్వితి ॥ వృషభ ఆదిర్యాసాం - తాసు-వృషభమిధున

లమానం తద్విద ఉపదిశన్తి - యథా ద్విదళయోర్నిష్పావాదీనాం తదన్తరేణాన్తరిక్షం తదుభయసంధితం యన్మధ్యగతో భగవాం స్తపతాంపతి స్తపన ఆతపేన త్రిలోకీం ప్రతపత్యవభాసయత్యాత్మభాసా ॥౧॥ స ఏష ఉదగయనదక్షిణాయనవైషువతసంజ్ఞాభిరారోహణావరోహణాభ్యాం మన్దశీఘ్రసమానాభిర్గతిభిరారోహణావరోహణసమస్థానేషు యథాసవనమభిపద్యమానో మకరాదిషు రాశిష్వహోరాత్రాణి దీర్ఘహ్రస్వసమానాని విధత్తే ॥ ౨ ॥ యదా మేషతులయోర్వర్తతే తదాఽహోరాత్రాణి సమానాని భవ

కర్కటకసింహకన్యాసు రాశిషు పఞ్చసు - యదా - చరతి - తదా - అహాన్యేవ - వర్ధన్తే - న తు రాత్రయ ఇత్యర్థః, యద్యపి వృషభమిథునయోరేవాహ్నాం వృద్ధిః - కర్కటకాదిషు హ్రాసః - తథాపి రాత్ర్యపేక్షయా అధికత్వాద్వర్ధన్త ఇత్యుక్తం॥ హ్రసతి చేతి॥ మాసి మాసి - రాత్రిష్వేకైకా ఘటికా, హ్రసతి, అహస్సు, ఎకైకా ఘటికా - వర్ధతే చేత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ యదా వృశ్చికధనుర్మకరకుమ్భమీనరాశిషు పఞ్చసు - వర్తతే చరతి, తదాఽహోరాత్రాణి విపర్యయాణి - రాత్రయో వర్ధన్తే - అహాని హ్రసన్తీత్యర్థః॥ పూర్వవద్దినాపేక్షయాఽత్ర హ్రాసో బోధ్యః ॥ అత్రాప్యేకైకా ఘటికా రాత్రిషు వర్ధతే - అహస్సు హ్రసతీత్యవగన్తవ్యం - ఇదం చ స్థూలదృష్ట్యోక్తం, వృద్ధిహ్రాసయోః ప్రతిమాసం వైషమ్యాత్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అథ తాత్త్వికం వృద్ధిహ్రాసకాలమాహ॥ యావదితి ॥ దక్షిణాయనపర్యన్తమహాని వర్ధన్తే, రాత్రయో హ్రసన్తి, తతః, ఉత్తరాయణపర్యన్తం త్వహాని, హ్రసన్తి, రాత్రయో వర్ధన్త ఇత్యర్థః, ఎతదేవ ప్రపఞ్చితం శ్రీవైష్ణవే పురాణే “ అయనస్యోత్తరస్యాదౌ మకరం యాతి భాస్కరః। తతః కుమ్భం చ మీనం చ రాశే రాశ్యన్తరం ద్విజ ॥ త్రిష్వేతేష్వథ భుక్తేషు తతో వైషువతీం గతిమ్। ప్రయాతి సవితా కుర్వన్నహోరాత్రం తతస్సమమ్ ॥ తతో రాత్రిః క్షయం యాతి వర్ధతేఽనుదినం దినమ్ । తతశ్చ మిథునస్యాన్తే పరాం కాష్ఠాముపాగతః ॥ రాశిం కర్కటకం ప్రాప్య కురుతే దక్షిణాయనమ్ । కులాలచక్రపర్యన్తో యథా శీఘ్రం ప్రవర్తతే। అతివేగితయా కాలం వాయువేగగతిశ్చరన్ ॥ తస్మాత్ప్రకృష్టాం భూమిం తు కాలేనాల్పేన గచ్ఛతి । సూర్యో ద్వాదశభిశ్శైఘ్ర్యాన్ముహూర్తైర్దక్షిణాయనే ॥ త్రయోదశార్ధమృక్షాణామహ్నా యచ్చరతే* ద్విజ । ముహూర్తైస్తావదృక్షాణి నక్తమష్టాదశై*శ్చరన్ ॥ కులాలచక్రమధ్యస్థో యథా మన్దం ప్రసర్పతి । తథోదగయనే సూర్యస్సర్పతే*మన్దవిక్రమః॥ తస్మాద్దీర్ఘేణ కాలేన భూమిమల్పాం తు గచ్ఛతి । అష్టాదశముహూర్తం తు*ఉత్తరాయణపశ్చిమమ్। అహో భవతి తత్రాపి చరతే*మన్దవిక్రమః॥

న్తి॥ ౩ ॥ యదా వృషభాదిషు పఞ్చసు రాశిషు చరతి తదాఽహాన్యేవ వర్ధన్తే హ్రసతి చ మాసి మాస్యేకైకా ఘటికా రాత్రిషు యదా వృశ్చికాదిషు పఞ్చసు వర్తతే - తదాఽహోరాత్రాణి విపర్యయాణి భవన్తి ॥ ౪ ॥ యావద్దక్షిణాయనమహాని వర్ధన్తే యావదుదగయనం రాత్రయః । ఎవం నవకోటయ ఎకపఞ్చాశల్లక్షాణి చ యోజనానాం మానసోత్తరగిరిం పరివర్తమానస్యోపదిశన్తి ॥ ౫ ॥ తస్మిన్నైన్ద్రీం పురీం పూర్వస్మాన్మేరోర్దేవధానీం నామ దక్షిణతో యామ్యాం సంయమనీం నామ - పశ్చాద్వారుణీం నిమ్లోచనీం నామోత్తరతస్సౌమ్యాం విభావరీం నామ ॥ ౬ ॥ తాసూదయమధ్యాహ్నాస్తమయనిశీథానీతి భూతానాం ప్రవృత్తినివృత్తి

త్రయోదశార్ధమహ్నా వై ఋక్షాణాం చరతే*రవిః ॥ ముహూర్తైస్తావదృక్షాణి రాత్రౌ ద్వాదశభిశ్చరన్ । అతో మన్దతరం నాభ్యాం చక్రం భ్రమతి వై యథా ॥ కులాలచక్రనాభిస్తు యథా తత్రైవ వర్తతే। ధ్రువస్తథా హి మైత్రేయ తత్రైవ పరివర్తతే॥ ఉభయోః కాష్ఠయోర్మధ్యే భ్రమతే మణ్డలాని తు । దివా నక్తం చ సూర్యస్య మన్దా శీఘ్రా చ వై గతిః॥ ఎకప్రమాణమేవైష మార్గ్గం యాతి దివాకరః । అహోరాత్రేణ యో భుక్తే సమస్తా రాశయో ద్విజ ॥ షడేవ రాశీన్యో భుఙ్క్తే రాత్రావన్యాంశ్చ షడ్దివా। రాశిప్రమాణజనితా దీర్ఘహ్రస్వాత్మతా తతః॥ తథా నిశాయాం రాశీనాం ప్రమాణైర్లఘుదీర్ఘతా। దినాన్తే దీర్ఘహ్రస్వత్వం తద్భాగనైవ జాయతే॥ ఉత్తరే ప్రక్రమే శీఘ్రా నిశి మన్దా గతిర్దివా । దక్షిణే త్వయనే సైవ విపరీతా వివస్వతః,, ఇతి, యదా మేషతులయోర్వర్తతే తదాఽహోరాత్రాణి సమాని భవన్తీత్యనేనోత్తరాయణే మేషమాసే సామ్యమహోరాత్రస్య, దక్షిణాయనే తులామాసే సామ్యమిత్యుక్తం॥ తదేవ వైష్ణవేఽప్యుక్తం “ తులామేషగతే భానౌ సమం రాత్రిదినం తు తత్,, ఇతి, ఎవం సూర్యస్య మన్దాదిగతిభిరహోరాత్రపరిమాణవిభాగ ఉక్తః - అథాఽహోరాత్రవిభాగతత్పరిమాణవిభాగాద్యర్థం - మానసోత్తరే మేరుం పరిభ్రమతా సూర్యేణ కతి యోజనాని పరిభ్రాన్తాని భవన్తీత్యపేక్షాయామాహ ॥ ఎవమితి॥ ఎవం మన్దాదిగతిభిర్మానసోత్తరగిరిం పరివర్తమానస్య మానసోత్తరే మేరుం పరివర్తమానస్య, యోజనానాం తేన పరిభ్రామ్యమాణానాం యోజనానాం నవకోటయ, ఎకపఞ్చాశల్లక్షాణి చేత్యుపదిశన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అథోదయాస్తమయాదిస్వరూపం వివక్షుస్తదుపోద్ఘాతం ప్రపఞ్చయతి ॥ తస్మిన్నిత్యాదినా ॥ విభావరీం నామేత్యన్తేన - తస్మిన్మానసోత్తరే - మేరోః పూర్వతః ఐన్ద్రీం దేవధాన్యాఖ్యాం పురీమ్ - ఉపదిశన్తీత్యనుషఙ్గః, ఎవముత్తరత్రాపి యోజ్యమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అథోదయాదికమాహ॥ తాస్విత్యాదినా॥ తాసు దేవధాన్యాదిషు చతసృషు పురీషు, మేరోశ్చతుర్దిశం, కాలవిశేషైరేవ - భూతానాం భూమణ్ణ ❁

స్థానాం - ప్రవృత్తినివృత్తినిమిత్తాని వ్యాపారతదభావనిమిత్తాని - ఉదయాదీని - భవన్తి - తత్రాస్తమయాన్తాని ప్రవృత్తినిమిత్తాని - నిశీథాదీని నివృత్తినిమిత్తాని, తదా భూతానాం సుప్తత్వాదితి వివేకః - ఆదిశబ్దేన పూర్వోత్తరరాత్రేర్భాగౌ వివక్షితౌ - మేరోశ్చతుర్దిశమిత్యస్యాయమభిప్రాయః - యాని మేరోర్దక్షిణభూతాని - తేషామైన్ద్రీమారభ్య పూర్వాదయో దిశః తత్క్రమేణోదయాదయశ్చ త్వగో భవన్తి - యాని పశ్చిమతః తేషాం యామ్యామారభ్య - యాన్యుత్తరతః తేషాం వారుణీమారభ్య - యే పూర్వతః తేషాం సౌమ్యామారభ్యేతి ॥ మేరౌస్థితానాం తు నోదయాదికమస్తీత్యాహ ॥ తత్రత్యానామితి ॥ తత్రత్యానాం మేరౌస్థితానాం - ఆదిత్యః - దివసమధ్యగత ఏవ - సదాపిదధానః వ్యాపారయుం, స్తపతి ప్రకాశతే - కిఞ్చ, సర్వేషాం ద్వీపవర్షాణాం మేరుముత్తరం కరోతీత్యాహ ॥ సవ్యేనేతి ॥ ఆదిత్యం పశ్యతాం సవ్యేన స్థితం - మహామేరుం - ఆదిత్యః - స్వదక్షిణభాగస్థితం కరోతీత్యర్థః । యత్ర యః పశ్యత్యాదిత్యం స ఏవ తత్ర ప్రాచీ - తస్య చ వామతో మేరుస్తిష్ఠతీతి భావః - సమయవిశేషైరిత్యస్యాయమభిప్రాయః ,, ఉదయాస్తమనే చైవ సర్వకాలం తు సంముఖే । దిశాస్వశేషాసు తథా మైత్రేయ విదిశాసు చ ॥ యైర్యత్ర దృశ్యతే భాస్వాన్ స తేషాముదయః స్మృతః ॥ తిరోభావం చ యత్రైవ తత్రైవాస్తమనం రవేః ॥ నైవాస్తమనమర్కస్య నోదయస్సర్వథా సతః ॥ ఉదయాస్తమనాఖ్యం హి దర్శనాదర్శనం రవేః ॥ శక్రాదీనాం పురే తిష్ఠన్ స్పృశత్యేష పురత్రయ ,, మితి శ్రీవైష్ణవపురాణోక్తరీత్యా దక్షిణావర్తప్రవాహాఖ్యవాయునా భ్రమమాణజ్యోతిశ్చక్రగతివశాదతిదూరతో భూసంలగ్నస్యేవ కాలవిశేషే దర్శనముదయః - ఆకాశమారూఢస్యేవ దర్శనం మధ్యాహ్నః - భూమిం ప్రవిష్టస్యేవ దర్శనమస్తమయః - తతోఽతిదూరగమనేన నిశీథ - ఇతి కాలవిశేషకృతావిర్భావాదికమేవోదయాదికమితి ఏవం ,, అద్భ్యో వా ఏష ప్రాతరుదేతి అపస్సాయం ప్రవిశతీ ,, తి శ్రౌతవ్యవహారోఽపి సముద్రతీరస్థదృష్టికృతః , మానసోత్తరే భ్రమతస్సూర్యస్యాప్సు ప్రవేశాసంభవాత్ ✱ ॥ ౭ ॥ ✱ యథోక్తస్యోదయాస్తమయాదేర్దేశనియమం దర్శయతి ॥ యత్రోదేతీత్యాదినా ॥ యత్రైన్ద్ర్యాదౌ పురే ఉదేతి ఉదయం ప్రాప్నోతి - దృష్టో భవతీతి యావత్ - తస్య ఉదయస్థానస్య - సమానసూత్రనిపాతే వారుణ్యాం - నిమ్లోచతి అస్తమేతి - అదర్శనం ప్రాప్నోతీత్యర్థః - యత్ర హి యామ్యాం పురే - స్యన్దేనాభితపతి స్వేదోద్గమేనాభితపతి మధ్యాహ్నస్థితో భవతీతి యావత్ - ఏష భగవాన్ సూర్యః ॥ తస్య - సమానసూత్రనిపాతే అన్యూనాధిక - దేశే - సౌమ్యాం పురే, స్థితః ప్రస్వాపయతి - యామ్యదిక్స్థితానామర్ధరాత్రం కరోతీత్యర్థః - యే యామ్యాదిక్స్థితాః - అస్తం గతం సూర్యమనుపశ్యేరన్, తే - తత్ర గతం సౌమ్యదిగ్గతం - న పశ్యన్తి - ఏవం యామ్యాదిపురీషూదయాదినియమో ద్రష్టవ్యః ✱ ॥ ౮ ॥ ✱ ఏవముదయాదిదేశనియమ ఉక్తః అథైన్ద్ర్యాదిపుర్యా యామ్యాదిపురీం ప్రతి క్రియతా కాలేన కతి యోజనాని గచ్ఛతీత్యపేక్షాయామాహ ॥ యదేతి ॥ యదా - ఐన్ద్ర్యాః పుర్యాః - ప్రచలతి నిశాన్తో భవతి - తదా పఞ్చఘటికాత్మకేన కాలేన - యోజనానాం - సార్ధద్వాదశలక్షాణి సాధికాని పఞ్చవింశతిసహస్రాధికాని - సపాదకోటిద్వయం పఞ్చవింశతిలక్షాధిక - కోటిద్వయం చ - అతిక్రమ్యేతి శేషః । యామ్యాం పురీ - ముపయాతి, ఏవం - తతో - యామ్యాయాః ప్రచలతి - ఏవముక్తకాలేనోక్తయోజనాని వారుణీం పురీం గచ్ఛతి ఏవముత్తరత్రాపి యోజ్యమ్ ✱ ॥ ౯ ॥ ✱ ఏవం సూర్యస్యోదయాస్తమయాదిస్వరూపం తద్దేశనియమం కాలపరిమాణం యోజనపరిమాణం చాభిధాయాథ సోమాదీనాం గ్రహాణామప్యుదయాదికమాహ ॥ తథేతి ॥ జ్యోతిశ్చక్రేణ తారాగణేన సహ - వర్తమానాః అన్యే, సోమాదయో గ్రహా అపి , నక్షత్రైః అశ్విన్యాదిభిస్సహ - తథా సూర్యవదైన్ద్ర్యాదిపురీషు - గగనం ప్రత్యభ్యుద్యన్తి ఉద్గచ్ఛన్తి ఉదయం ప్రాప్నువన్తి, అభినిమ్లోచన్తి అస్తం ప్రాప్నువన్తీత్యర్థః , యద్యపి వస్తుతస్సూర్యస్యాపి నక్షత్రైస్సహైవోదయాస్తమయౌ - తథాఽపి తత్సాహిత్యాదర్శనాత్సోమాదీనామేవ తత్సాహిత్యముక్తమ్ ✱ ॥ ౧౦ ॥ ✱ పఞ్చదశఘటికాభిస్సపాదకోటిద్వయం సాధికాని సార్ధద్వాదశలక్షాణి చ యోజనాని గచ్ఛతీత్యుక్తం, తత్రైకేన ముహూర్తేన కతి యోజనాని గచ్ఛతీత్యపేక్షాయామాహ ॥ ఏవమితి ॥ త్రయీమయ ఇత్యుపాసనార్థముక్తం - వేద

నిమిత్తాని - సమయవిశేషేణ మేరోశ్చతుర్దిశం తత్రత్యానాం దివసమధ్యగత ఏవ సదావిదధాన ఆదిత్యస్తపతి సవ్యేనాచలం చలన్ దక్షిణేన కరోతి ॥ ౭ ॥ యత్రోదేతి తస్య హ సమానసూత్రనిపాతే నిమ్లోచతి, యత్ర క్వచన స్యన్దేనాభితపతి తస్య హైష సమానసూత్రనిపాతే ప్రస్వాపయతి, తత్ర గతం న పశ్యన్తి యే తమనుపశ్యేరన్ ✱ ॥ ౮ ॥ యదా చైన్ద్ర్యాః పుర్యాః ప్రచలతి పఞ్చదశభిర్ఘటికాభిర్యామ్యాం సపాదకోటిద్వయం యోజనానాం సార్ధద్వాదశలక్షాణి సాధికాని చోపయాతి - ఏవం తతో వారుణీం సౌమ్యామైన్ద్రీం చ పునః ॥ ౯ ॥ తథాఽన్యే చ గ్రహాః సోమాదయో నక్షత్రైస్సహ జ్యోతిశ్చక్రే సమభ్యుద్యన్తి సహ వాఽభినిమ్లోచన్తి ॥ ౧౦ ॥ ఏవం

రూపేణోపాస్యస్సౌరోరథః - ఏకేనముహూర్తేన , అష్టశతాధికచతుస్త్రింశల్లక్షయోజనాని- చతసృషు దేవధాన్యాదిషు-పరిభ్రమతే కోఽసౌసౌరోరథ స్తత్రాహ ॥యస్యేతి ॥ యస్యసౌరస్యరథస్య,ఏకం-చక్రం-సంవత్సరాత్మకం-సమామనన్తిఉపాసతే-చక్రంవిశినష్టి -ద్వాదశారం , ద్వాదశమాసాఅరాయస్య-షడృతవోనేమయోయస్య-త్రీణిచాతుర్మాస్యానినాభయోయస్య - ఇదముపాసనార్థ మేవోక్తం - మాసాద్యరాదిరూపేణసంవత్సరరూపేణచోపాస్యమానమిత్యర్థః ❁॥౧౧॥ ❁సౌరోరథఃపరివర్తతఇత్యుక్తం -సకింనిరవలమ్బఏవభ్రమతీత్యత్రరథంవిశినష్టి॥యస్యేతి॥అక్షశబ్దోఽత్ర-ఉపచారాత్తత్ప్రాయాంధురివర్తతే - ఏవంద్వితీయోఽక్షఇత్యత్రాపి-యస్యరథస్యాక్షో-మేరోర్మూర్ధ్ని ౨,కృతమూలఃవాయునాబద్ధమూలః - యశ్చరదోమానసోత్తరే - కృతేతరభాగఃమానసోత్తరగిరౌలక్షార్ధోపరి-వాయుబద్ధభూమౌ-కృతేతరభాగః-వాయునానిబద్ధేతరభాగః -అన్యథానియుతార్ధమాత్రోచ్ఛ్రాయత్వాన్మానసోత్తరగిరేర్మేరోశ్చతురశీతిసహస్రోచ్ఛ్రాయత్వాదక్షస్యసామ్యానుపపత్తేః , కోఽసావితరభాగఃయోమానసోత్తరేకృత స్తత్రాహ॥ యత్రేతి॥యత్రఇతరభాగే-ప్రోతంసత్-రవిరథస్యచక్రం-తైలయన్త్రవత్,మానసోత్తరగిరౌ-పరితోభ్రమతి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁తస్మిన్నక్షేచక్రప్రాన్తే,కృతమూలఃనిబద్ధపూర్వభాగః - ద్వితీయోఽక్షః - ప్రథమోఽక్షోమేరుమానసోత్తరాయతస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనప్రమాణః , తస్య , తురీయమానేనసార్ధసప్తత్రింశత్సహస్రాధికైకోనచత్వారింశల్లక్షయోజనమానేన - సమ్మితఃపరిమితః - ధ్రువేకృతఃవాయుపాశేనబద్ధఉపరిభాగోయస్యతథాభూతః- తంనిదర్శయతి-తైలయన్త్రాక్షవదితి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁రథనీడాదేఃపరిమాణమాహ॥ నీడోరథినఉపవేశస్థానం,సః-షట్త్రింశల్లక్షయోజనాయామః-తురీయ

ముహూర్తేనచతుస్త్రింశల్లక్షయోజనాన్యష్టశతాధికానిసౌరోరథస్త్రయీమయశ్చతసృషుపరివర్తతే పురీషు , యస్యైకంచక్రంద్వాదశారంషణ్నేమిత్రినాభిసంవత్సరాత్మకంసమామనన్తి ॥ ౧౧ ॥ యస్యాక్షోమేరోర్మూర్ధనికృతోమానసోత్తరేకృతేతరభాగోయత్రప్రోతంరవిరథచక్రంతైలయన్త్రచక్రవన్మానసోత్తరగిరౌపరిభ్రమతి ॥౧౨॥తస్మిన్నక్షేకృతమూలోద్వితీయోఽక్షస్తురీయమానేనసంమితస్తైలయన్త్రాక్షవద్ధ్రువేకృతోపరిభాగః॥౧౩॥రథనీడస్తుషట్త్రింశల్లక్షయోజనాయతస్తత్తురీయభాగవిశాలస్తావాన్రవిరథయుగోయత్రహయాశ్ఛన్దోనామానస్సప్తారుణయోజితావహన్తిదేవమాదిత్యంపురస్తాత్సవితురరుణఃపశ్చాచ్చనియుక్తస్సౌత్యేకర్మణికిలాస్తే॥౧౪॥తథావాలఖిల్యాఋషయోఽఙ్గుష్ఠపర్వమాత్రాష్షష్టిసహస్రాణిపురతస్సూర్యంసూక్తవాకాయనియుక్తాస్సంస్తువన్తి॥ ౧౫ ॥ తథాఽన్యేచఋషయోగన్ధర్వా

భాగవిశాలఃనవలక్షయోజనవిశాలః - రవిరథయుగోఽపి-తావాన్షట్త్రింశల్లక్షయోజనాయామ- స్తురీయభాగవిశాలః-యుగంవిశినష్టి-యత్రయుగే-అరుణేనసూతేన - యోజితాస్సప్త - హయాఃఅశ్వాః-గాయత్ర్యాదిచ్ఛన్దోనామానః-దేవమాదిత్యం - వహన్తిగన్తవ్యదేశంప్రాపయన్తి - అశ్వానాంనామానిశ్రీవైష్ణవేపురాణేఉక్తాని। హయాశ్చసప్తచ్ఛన్దాంసి తేషాంనామానిమేశృణు॥ గాయత్రీచబృహత్యుష్ణిగ్జగతీత్రిష్టుబేవచ ‹‹ అనుష్టుప్పఙ్క్తిరిత్యుక్తాశ్ఛన్దాంసిహరయోరవే,, రితసన్వే ‹‹ ఏకోఅశ్వోవహతిసప్తనామా ,, ఇతి-శ్రుతివిరోధఇతిచేదుచ్యతే,ఏకఇత్యనేనైకరూపత్వముచ్యతే,అశ్వఇతిజాత్యభిప్రాయఏకత్వనిర్దేశః ‹‹ ఏకోవ్రీహిస్సుసంపన్నః ,, ఇత్యాదివత్-సప్తనామేత్యనేనగాయత్ర్యాదిసప్తనామానఇత్యుచ్యతే-తథాచైకరూపాగాయత్ర్యాదిసప్తనామానోఽశ్వావహన్తీతి శ్రుత్యర్థః , ఉపబృంహణానుసారాదేవహిశ్రుత్యర్థనిర్ణయఇతి-తేషాంగాయత్ర్యాదినామకత్వంతద్దృష్ట్యోపాసనార్థముక్తం - అరుణయోజితాదేవంవహన్తీత్యుక్తం,కుత్రస్థితోఽశ్వాన్యోజయతీత్యత్రాహ ॥ పురస్తాదితి-సవితుః-పురస్తాత్పురతః,స్థితోఽరుణః-సౌత్యేఅశ్వయోజనారూపే-కర్మణ్యాస్తఇత్యర్థః - పురస్తాత్స్థితోఽపికింసవితురభిముఖతోవర్తతే॥ నేత్యాహ॥పశ్చాచ్చనియుక్తఇతి॥ పురస్తాత్స్థితోఽపిప్రత్యఙ్ముఖఆస్తే-యద్వాయత్సూర్యస్యపురస్తాత్తస్యైవపశ్చిమత్వాత్పశ్చాదిత్యుక్తమ్ ❁ ॥౧౪॥ ❁ ఏవంవాలఖిల్యాఖ్యాఋషయోఽపి - షష్టిసహస్రసంఖ్యాకాః - అఙ్గుష్ఠపర్వప్రమితాః - సూర్యస్య , పురతో , రథస్థితాః-సూక్తవాకాయ-వాకఉక్తిః -సూక్తరూపోవాకస్సూక్తవాకః-సుభాషితరూపోక్తయే-సంస్తుతయఇతియావత్-నియుక్తాఃఆదిష్టాస్సన్తః-సూర్యం - సంస్తువన్తి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁తథా,అన్యేఋష్యాదయస్సప్తగణాఏకైకశశ్చతుర్దశచతుర్దశద్వంద్వశో-మాసిమాసి - పృథక్కర్మభిః - ఆదిత్యముపాసతఇత్యన్వయః-తత్రగ్రామణ్యోయక్షాః-కథంభూతమా

త్మానం-సర్వేషాం దృగధిష్ఠాతృత్వాదాత్మానం - భగవదాత్మకత్వాద్వా ఆత్మానం-నానానామానం మాసభేదభిన్ననామానం-కథంభూతాః పృథఙ్నామానః పరస్పరవిలక్షణనామానః, పృథక్కర్మాణి శ్రీమతి వైష్ణవే ప్రపఞ్చితాని ॥ స్తువన్తి తం వై మునయో గన్ధర్వైర్గీయతే పురః। నృత్యన్త్యప్సరసో యాన్తి తస్య చాను నిశాచరాః ॥ వహన్తి పన్నగా యత్తైః క్రియతేఽభీశుసంగ్రహః। వాలఖిల్యాస్తథైవైనం పరివార్య సహాసత, ఇత్యాదినా-యద్యప్యత్ర మాసి మాసి చతుర్దశ చతుర్దశోపాసత ఇతి ప్రతీయతే, శ్రీమతి వైష్ణవే తు సప్త సప్తేతి-తథాహి ॥ స తదాఽధిష్ఠితో దేవైరాదిత్యో మునిభిస్తదా। గన్ధర్వాప్సరసోభిశ్చ గ్రామణీసర్పరాక్షసైః॥ ధాతా క్రతుస్థలీ చైవ పులస్త్యో వాసుకిస్తథా। రథకృద్గ్రామణీర్హేతిస్తుమ్బురుశ్చైవ సప్తమః॥ ఏతే వసన్తి వై చైత్రే మధుమాసే సదైవ హి। మైత్రేయ స్యన్దనే భానోస్సప్తమాసాధికారిణః॥ అర్యమా పులహశ్చైవ రథౌజాః పుఞ్జికస్తథా। ప్రహేతిః కచ్ఛనీరశ్చ నారదశ్చ రథే రవేః॥ మాధవే నివసన్త్యేతే శుక్రసంజ్ఞే నిబోధ మే॥ మిత్రోఽత్రిస్తక్షకశ్చైవ పౌరుషేయోఽథ మేనకా॥ హాహా రథస్వనశ్చైవ మైత్రేయైతే వసన్తి వై, ఇత్యాది॥ తథాప్యేకైకస్మిన్మాసాధికారిణి గణే ప్రధానభూతాస్సప్త వైష్ణవే కథితా ఇత్యతో న విరోధః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ పూర్వం మానసోత్తరం పరివర్తమానస్య లక్షోత్తరసార్ధనవకోటియోజనాని భవన్తీత్యుక్తం- తత్ర క్రియతా కాలేన కతి యోజనాని గచ్ఛతీత్యత్రోక్తమేవ ముహూర్తేన చతుస్త్రింశల్లక్షయోజనాన్యష్టశతాధికానీతి, ఇదానీం తు క్షణేన కతి యోజనాని గచ్ఛతీత్యత్రాహ ॥ లక్షేతి॥ నవకోట్యేకపఞ్చాశల్లక్షయోజనపరిమితం సూర్యేణ పరిభ్రామ్యమాణం భూమణ్డలం, తస్య భూవలయస్య క్రోశద్వయాధికద్విసహస్రయోజనాని, స సూర్యః క్షణేన కాలేన, భుఙ్క్తే గచ్ఛతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

> ప్సరసో నాగా గ్రామణ్యో యాతుధానా దేవా ఇత్యేకైకశో గణాస్సప్త చతుర్దశ మాసి మాసి భగవన్తం సూర్యమాత్మానం నానానామానః పృథఙ్నామానః పృథక్కర్మభిర్ద్వన్ద్వశ ఉపాసతే ॥ ౧౮ ॥ లక్షోత్తరసార్ధనవకోటియోజనపరిమణ్డలం భూవలయం యస్య క్షణేన గవ్యూత్యుత్తరద్విసాహస్రయోజనాని స భుఙ్క్తే ॥ ౧౯ ॥ ❁
>
> ❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ఏకవింశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁
>
> రాజోవాచ ॥గ॥ యదేతద్భగవత ఆదిత్యస్య మేరుం ధ్రువం చ ప్రదక్షిణేన పరిభ్రమతో రాశీనామభిముఖం ప్రచలితం భవతోపవర్ణితమముష్య వయం కథమనుమిమీమహీతి ॥౧॥ స హోవాచ యథా కులాలచక్రేణ పరిభ్రమతా సహ భ్రమతాం తదాశ్రయాణాం పిపీలికాదీనాం గతిరన్యైవ ప్రదేశాన్తరేష్వప్యుపలభ్యమానత్వాదేవం నక్షత్రరాశిభిరుపలక్షితేన కాలచక్రేణ ధ్రువం మేరుం చ ప్రదక్షిణేన పరిధావతా సహ పరిధావమానానాం తదాశ్రయాణాం సూర్యాదీనాం గ్రహాణాం గతిరన్యైవ నక్షత్రాన్తరే రాశ్యన్తరే చోపలభ్యమానత్వాత్ ॥ ౨ ॥ స ఏ

పూర్వం సూర్యో నక్షత్రాభిముఖం మకరాదిషు రాశిషు చరతీత్యుక్తం-తథా మేరుం ధ్రువం చ పరివర్తత ఇతి చోక్తం తదిదం గతిద్వయం యుగపదేకస్యాఘటమానముక్తానువాదపూర్వకం పృచ్ఛతి రాజా ॥ యదేతదితి॥ యదేతదిత్యాదినా ఉపవర్ణితమిత్యన్తేనోక్తస్యానువాదః- అముష్యేత్యాదినా ప్రశ్నః, భగవతా త్వయా-యదేత-దుపవర్ణితం-కిం తత్, మేరుం ధ్రువం చ, ప్రదక్షిణేన-పరిభ్రమతో-భగవత ఆదిత్యస్య, పునః, రాశీనామభిముఖం నక్షత్రాభిముఖతయా రాశిషు ప్రచలనమిత్యేతద్ద్వయం విరుద్ధ-మముష్య సూర్యస్య-కథమనుమిమీమహే కథముపపన్నం భవతీతి విపిత్సామస్యేత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టో భగవాన్బాదరాయణిరాహేత్యాహ సూతః॥ స హోవాచేతి॥ శుకోక్తిమాహ ॥ యథేత్యాది రాశ్యన్తరే చోపలభ్యమానత్వాదిత్యన్తేన, విరుద్ధమప్యేకస్య గతిద్వయముపపన్నమితి సదృష్టాన్తమాహ॥ యథేతి॥ భ్రమతా-కులాలచక్రేణ సహ, భ్రమతాం, కులాలచక్రాశ్రయాణాం పిపీలికాదీనాం-యథా-గతి-రన్యైవ-దృశ్యతే-దృష్టాన్తేఽపి కథం - తత్రాహ ప్రదేశాన్తరే చక్రస్యైవ ప్రదేశాన్తర ఉపలభ్యమానత్వాత్ - పిపీలికాదీనామిత్యనుషఙ్గః-యది గతిరనన్యా, తర్హి ప్రదేశాన్తరేణోపలభ్యేరన్, అత ఉపలమ్భాద్గతిరన్యైవేత్యర్థః-ఏవం దృష్టాన్తే ప్రదర్శితం గతిద్వయం దార్ష్టాన్తికే సాధయతి ॥ ఏవమితి॥ ఏవం తదా-నక్షత్రైః రాశిభిశ్చో- పలక్షితేన - నిరాశ్రయాణాం నక్షత్రాదీనామవస్థానాసంభవా, త్తదాశ్రయం కాలచక్రమనుమీయత ఇత్యభిప్రాయేణోపలక్షితేనేత్యుక్తం, మేరుం ధ్రువం చ-ప్రదక్షిణేన, పరిభ్రమతా -కాలచక్రేణ శింశుమారేణ సహ-పరిభ్రమతాం తదాశ్రయాణాం కాలచక్రాశ్రయాణాం సూర్యాదీనాం, గ్రహాణాం- నక్షత్రాభిముఖతయా రాశిషు, గతి-రన్యా-ఉపపద్యత ఏవ కుతః, నక్షత్రాన్తరే రాశ్యన్తరే చోపలభ్యమానత్వాదిత్యన్వయః ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవం ప్రశ్నస్యోత్తరమభిధాయాథ సూర్యరూపేణావస్థితస్య భగవతస్తత్తద్వర్ణాశ్రమధర్మారాధ్యత్వం స్వగత్యా సంవత్సరాయనఋతుమా

సపక్షదివానక్తాదిరూపేణకాలవిభాజకత్వంచాహ ॥సఇతి॥ భగవానాదిపురుషఃజగత్కారణభూతోనారాయణఏవ-స సూర్యస్తద్మూర్తిపఃస్థితః ,, అధయఏషోఽన్తరాదిత్యేహిరణ్మయఃపురుషోదృశ్యత ,, ఇతి-సూర్యస్యభగవదాత్మకత్వశ్రవణాచ్ఛరీరాత్మభావనిబన్ధనంసఏషనారాయణఇతిసామానాధికరణ్యం-ఏవ - మాదిత్య రూపోభగవాన్నారాయణో- లోకానాం-స్వస్తయే-త్రయీమయం-తత్కాలనియమేన-కర్మణాం-విశుద్ధేస్సాద్గుణ్యస్య,నిమిత్తంసాద్గుణ్యార్థ-మాత్మానం ద్వాదశధా-విభజ్య-వసన్తాదిషు, షట్సుఋతుషు- యధోపజోషంయధాకర్మభోగ-వృతుగణాన్శీతాతపవాతవర్షాదీ-న్విదధాతికరోతీత్యన్వయః-తత్రద్వాదశధావిభాగోనామాదిత్యాఖ్యక్షేత్రజ్ఞైప్రతిమాసమృతుగణవిధానోపయుక్తసంకల్పరూపజ్ఞానేనానప్రవేశః ,,మాసిమాసిరవిర్యోయస్తత్రతత్రభిదాపరా ।త్రయీమయీవిష్ణుశక్తిరవస్థానంకరోతివై॥ విష్ణుశక్తిరవస్థానంసదాఽఽదిత్యేకరోతిసా।నకేవలంరవేశ్శక్తిర్వైష్ణవీసాత్రయీమయీ॥ ఏవంసాసాత్వికీశక్తిర్వైష్ణవీయత్రయీమయీ।అతస్సప్తగణోపేతంభాస్వన్తమధితిష్ఠతి॥తయాచాధిష్ఠితస్సోఽతిజాజ్వలీతిస్వరశ్మిభిః।తమస్సమస్తజగతాంనాశంనయతిచాఖిల,,మితివైష్ణవపురాణోక్తైః - త్రయీమయత్వంనామప్రాచుర్యేణత్రయ్యాస్తుత్యత్వం-తదపిచోక్తంతత్రైవ,,ఋచస్తపన్తిపూర్వాహ్ణేమధ్యాహ్నేచయజూంషిచ - బృహద్రథన్తరాదీనిసామాన్యహ్నఃక్షయేరవేః॥అఙ్గమేషాత్రయీవిష్ణోరృగ్యజుస్సామసంజ్ఞితే,,తి-కదంమాతోవిదధాతి - వేదేన ,తద్జ్ఞైః కవిభిశ్చ-జిజ్ఞాస్యమానః వేదైర్గ్వేద్యమానః,కవిభిరుపాస్యమానఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి॥తమేతమాదిత్యరూపేణావస్థితంభగవన్తం-మిహలోకే-పురుషాః-వర్ణాశ్రమాచారానువర్తినః- త్రయ్యావిద్యయా-శ్రద్ధయా- యజన్తః - త్రయ్యాయజనమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ఉచ్చావచైఃకర్మభిరామ్నాతైర్యోగవితానైశ్చేతి॥ఉచ్చావచైర్నానావిధైః, రామ్నాతై-ర్వైదికైఃకర్మ

షభగవానాదిపురుషఏవసాక్షాన్నారాయణోలోకానాం స్వస్తయఆత్మానం త్రయీమయంకర్మవిశుద్ధినిమిత్తంకవిభిరపివేదేనజిజ్ఞాస్యమానోద్వాదశధావిభజ్యషట్సువసన్తాదిషుఋతుషుయధోపజోషమృతుగణాన్విదధాతి॥ ౩ ॥తమేనమహాపురుషాస్త్రయ్యావిద్యయావర్ణాశ్రమాచారానుపథాఉచ్చావచైఃకర్మభిరామ్నాతైర్యోగవితానైశ్చశ్రద్ధయాయజన్తోఽఞ్జసాశ్రేయస్సమధిగచ్ఛన్తి ॥ ౪ ॥ అధసఏషఆత్మాలోకానాంద్యావాపృధివ్యోరన్తరేణనభోవలయస్యకాలచక్రగతోద్వాదశమాసాన్భుఙ్క్తేరాశిసంజ్ఞాన్సంవత్సరావయవాన్మాసంపక్షద్వయంసపాదఋక్షద్వయందివానక్తంచేతివదన్తి ॥ ౫ ॥ యావతాకాలేనషష్ఠమంశంభుఞ్జీత-సవాఋతురిత్యుపదిశన్తిసంవత్సరావయవః-అధయావతాఽర్ధేననభోవీథ్యాంప్రచరతితంకాలమయనమాచక్షతే ॥ ౬ ॥ అధచయావన్నభోమణ్డలంసహద్యావాపృధివ్యోర్మణ్డలాభ్యాంకార్త్స్న్యేనసహభుఞ్జీత

భిఃయజ్ఞాదిభి- ర్యోగవితానైఃఉపాసనవిస్తరైశ్చ - ఆమ్నాతైరితిపూర్వోత్తరాభ్యాంసమ్బధ్యతే-వైదికైరుపాసనైశ్చేత్యర్థః-యజన్తఃఆరాధయన్తః-అఞ్జసాసుఖేన,ఆశువా,శ్రేయఃస్వర్గమోక్షాదిరూపం-సమ్యక్ప్రాప్నువన్తి ❁॥ ౪ ॥ ❁ అధనను-లోకానా-మన్తరాత్మా - ఏషభగవానా-దిత్యరూపేణావస్థితో-ద్యావాపృధివ్యోర్మధ్యే, యన్నభోవలయమన్తరిక్షం,తస్యమధ్యే- యత్కాలచక్రంశింశుమారం,తద్గతః-కాలచక్రస్థమేషాదిరాశిషు,నక్షత్రాభిముఖంచరన్నిత్యర్థః-ద్వాదశమాసాన్భుఙ్క్తే-సంవత్సరావయవాన్మాసాఖ్యాన్ద్వాదశ - భుఙ్క్తేఅనుభవతి-మకరాదిషురాశిషుద్వాదశస్వాదిత్యచరితేషు సత్సుద్వాదశమాసాభవన్తీత్యర్థః ,యానేవాదిత్యోద్వాదశసంవత్సరావయవాన్భుఙ్క్తేతానేవరాశిసంజ్ఞాన్ మేషాదిరాశిసంచారనిమిత్తామాసాఇతిసంజ్ఞాయేషాంతాన్ , సంవత్సరావయవాన్మాసాదీన్నామభేదేనవదన్తి - తత్రచాన్ద్రేణమానేనమాసఃపక్షద్వయమితివదన్తి, తేషామేవచిత్రానక్షత్రయుక్తపౌర్ణమాసీయుక్తత్వాచ్చైత్రాదిసంజ్ఞాభవన్తి-సౌరేణమానేనసపాదమహానక్షత్రద్వయమితివదన్తి, పిత్ర్యేణమానేనదివానక్తమహోరాత్రమితివదన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏకద్వాదశభాగాత్మకస్యసంవత్సరస్య , యావతాభాగేనమాసద్వయాత్మకేనషష్ఠమంశంరాశిద్వయం,భుఞ్జీతచరేత్,ఆదిత్యఇతికర్తృపదమధ్యాహార్యం - సవైతావాన్కాలః,ఋతురిత్యుచ్యతే-సచసంవత్సరస్యషష్ఠోఽంశఇత్యర్థః - అధసంవత్సరస్య,యావతాషణ్మాసాత్మకేనార్ధేనకాలేన , నభోవీథ్యాంకాలచక్రస్థరాశిషట్కే,ప్రచలతి-తంకాల-మయన-మాచక్షతే-యావతాకాలేనమకరాదిరాశిషట్కంసంచరితంభవతి-తావన్తంకాలమయనమాచక్షతఇత్యర్థః ❁॥ ౬ ॥ ❁అధ-ద్యావాపృధివ్యో-ర్మణ్డలాభ్యాంసహ-సంధితమితిశేషః-యావన్నభోమణ్డలంద్వాదశరాశ్యాత్మకం,కార్త్స్న్యేన-యావతాకాలేనఅయనద్వయాత్మకేన - భుఞ్జీత-ద్వాదశరాశ్యాత్మకంకృత్స్నంనభోమణ్డలం,భానోర్మాన్ద్యాదిగతిభిః , యావతా

కాలేన-సంచరితంభవతితంకాలం,సంవత్సరం-పరివత్సరం ,ఇడావత్సర-మిద్వత్సర-మనువత్సర,మితిసమామనన్తీత్యర్థః॥ అత్రేదమవధేయం॥యదాశుక్లప్రతిపదిసంక్రాన్తిర్భవతితదా సౌరచాన్ద్రమానయోర్యుగపదుపక్రమోభవతిససంవత్సరః , సౌరమానపక్షే షడ్దినానివర్ధన్తే చాన్ద్రమానేనషట్హ్రసన్తీతి ద్వాదశదినవ్యవధానాదుభయోరగ్రపశ్చాద్భావోభవతి - ఏవంపఞ్చవర్షాణిగచ్ఛన్తి,తన్మధ్యేద్వావధికమాసౌభవతః, తతఃపునష్షష్ఠస్సంవత్సరోభవతి,తదేవమవాన్తరభేదేనసంవత్సరాదిపఞ్చకంక్రమేణసమామనన్తీతి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ఏవంసూర్యగతిభేదస్తత్కృతఃకాలవిభాగశ్చోక్తః,అథసోమర్క్షశుక్రాదీనాంస్థానానితద్గతిభేదాన్తత్కృతశుభాశుభాదికార్యంచాహ॥ ఏవమిత్యాదినాయావదధ్యాయం ॥ అర్కగభస్తిభ్యోమణ్డలరూపేభ్యః , లక్షయోజనత,ఉపరిష్టాత్ , ఉపలభ్యమానః , ద్రుతతరగమనః,అతఏవో,గ్రంచరతీత్యగ్రచారీసన్,అర్కస్య,యా , సంవత్సరభుక్తిః , సంవత్సరేణద్వాదశరాశిసంచారాత్మికాభుక్తిః,తాం-పక్షాభ్యామేవ-భుఙ్క్తేకరోతి,ఏవమర్కస్య,యా-మాసభుక్తి, స్తాం , సపాదర్క్షాభ్యాంపాదాధికాభ్యాంద్వాభ్యాంనక్షత్రాభ్యాం, సపాదనక్షత్రద్వయాభిముఖగమనేనైవసార్ధసప్తోత్తరషష్టిముహూర్తాత్మకకాలేనేతియావత్ - పక్షభుక్తిం - దినేనైవత్రింశన్ముహూర్తాత్మకకాలేనైవ-కరోతీత్యర్థః ❁ ॥౮॥ ❁అథహేరాజన్,ఆపూర్యమాణాభిఃశుక్లపక్షే,అపక్షీయమాణాభిఃకృష్ణపక్షే-కలాభిః,విభక్తాభ్యాం , పూర్వపక్షాపరపక్షాభ్యాంశుక్లకృష్ణపక్షాభ్యాంపిత్రూణా,మహోరాత్రాణిఅహోరాత్రాత్మకమేకందినం , కుర్వాణః , సర్వేషాంజీవసమూహానాం , ప్రాణఃప్రాణాప్యాయనకరః,అతఏవ-

తంకాలంసంవత్సరంపరివత్సరమిడావత్సరమనువత్సరమిద్వత్సరమితిభానోర్మాన్ద్యశైఘ్ర్యసామ్యగతిభిస్సమామనన్తి ॥ ౭ ॥ ఏవంచన్ద్రమాఅర్కగభస్తిభ్యఉపరిష్టాల్లక్షయోజనాదుపలభ్యమానోఽర్కస్యసంవత్సరభుక్తింపక్షాభ్యాం మాసభుక్తింసపాదర్క్షాభ్యాందినేనైవపక్షభుక్తిమగ్రచారీ ద్రుతతరగమనోభుఙ్క్తే ॥ ౮ ॥ అథచాపూర్యమాణాభిరపక్షీయమాణాభిశ్చకలాభిఃపిత్రూణామహోరాత్రాణిపూర్వపక్షాపరపక్షాభ్యాంవిధధానస్సర్వజీవనివహప్రాణోజీవశ్చైకమేకంనక్షత్రంత్రింశతాముహూర్తైర్భుఙ్క్తే ॥౯॥ యఏషషోడశకలఃపురుషోభగవాన్మనోమయోఽన్నమయోఽమృతమయోదేవపితృమనుష్యభూతపశుపక్షిసరీసృపవీరుధాంప్రాణాప్యాయనశీలత్వాత్సర్వమయఇతివర్ణయన్తి ॥ ౧౦ ॥ తతఉపరిష్టాత్త్రిలక్షయోజనతోనక్షత్రాణిమేరుందక్షిణేనైవకాలాయనఈశ్వరచోదితానిసహాభిజితాఽష్టావింశతిః ॥ ౧౧ ॥ తతఉపరిష్టాదుశనాద్విలక్షయోజనతఉపలభ్యతేపురతఃపశ్చాత్సహైవార్కస్యశైఘ్ర్యమాన్ద్యసామ్యాభిర్గతిభిరర్కవచ్చరతిలోకానాంనిత్యదాఽనుకూలఏవప్రాయేణవర్షయంశ్చారేణానుమీయతే - సవృష్టివిష్టమ్భగ్రహోపశమనః-ఉశనసాబుధోఽపివ్యాఖ్యాతః ॥ ౧౨ ॥ తతఉపరిష్టాద్ద్విలక్షయోజనతోబుధస్సౌమ్యఉపల

జీవఃజీవయతీతిజీవఃజీవనహేతుః,ఏవంభూత, ఏకమేకంనక్షత్రం,త్రింశతా-ముహూర్తైన,భుఙ్క్తే ❁ ॥ ౯ ॥ ❁షోడశకలాఃయస్యసః, ఏషపురుషశ్చన్ద్రశరీరకోభగవా-న్మనోమయః - మనసాధిదేవతాత్వాత్-అన్నమయఃఓషధీశత్వాత్-అమృతమయఃసర్వప్రాణిజీవనహేతుత్వాత్- దేవానాం -యేప్రాణా, స్తేషా-మాప్యాయనస్వభావత్వాత్సర్వమయఇతివర్ణయన్తి,తత్స్వయాపజ్ఞాఇతిశేషః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁తతశ్చన్ద్రమణ్డలస్యో,పరిష్టా-త్త్రిలక్షయోజనతః-అభిజితాసహాష్టావింశతి,ర్నక్షత్రాణి-కాలాయనేకాలచక్రే,ఈశ్వరేణాన్తరాత్మభూతేన - చోదితానిప్రేరితాని-మేరుం-ప్రదక్షిణేనైవ నతుతేషాంసూర్యాదివత్పృథగన్యాగతిరస్తీత్యర్థః - ఉత్తరాసాఢాశ్రవణసన్ధావభిజన్నక్షత్రంఫలవిశేషేణపృథక్కల్పితం-తేనసహాష్టావింశతిర్నక్షత్రాణిభవన్తి॥తథాచశ్రుతిః,,అభిజిన్నామనక్షత్రముపరిష్టాదషాఢానా,,మితి❁॥ ౧౧॥❁ తతోనక్షత్రమణ్డలా,ద్ద్విలక్షయోజనత-ఉపర్యుశనాశుక్ర - ఉపలభ్యతే-సచా-ర్కస్య-పురతఃపశ్చాత్-పురతస్సార్కేణభోజ్యమానంనక్షత్రం - పశ్చాద్భుఙ్క్తే , సహైవభుజ్యమానేతునక్షత్రే-శైఘ్ర్యాదిగతిభి - రర్కవ-చ్చరతి-సచలోకానాం,సదాఽనుకూలఏవవర్తతే - యస్యశుక్రస్య-చారేణక్రమస్థనక్షత్రాద్యతిక్రమేణ,ప్రాయశో,వర్షంవృష్టిరనుమీయతేఅత-స్స,వృష్టివిష్టమ్భగ్రహోపశమనః , వృష్టేర్విష్టమ్భః స్తమ్భనం,యస్మాద్గ్రహా,స్తముపశమయతీతితథా-ఉశనసాశుక్రగతిప్రకారకథనేన-బుధోఽపిబుధగతిరపి - వ్యాఖ్యాతేత్యర్థః-సూర్యస్యపురతఃపశ్చాత్సహైవవాచరతీతివ్యాఖ్యాతఇతిభావః ❁ ॥౧౨ ॥ ❁కించిద్విశేషమాహ॥తతఇత్యాదినా॥తతశ్శుక్రమణ్డలా-ద్ద్విలక్షయోజనత-ఉపరిసోమస్యసుతోబుధః-ఉపలభ్యమానః-లోకానాం-ప్రాయేణాశుభకృత్ దుఃఖకృత్ - అశుభకృత్త్వమేవాహ॥యదాఽర్కాద్వ్యతిరిచ్య

తేఽర్కేణ సహ న చరతి - తత్ర తదా - అతివాతః, అభ్రప్రాయం మేఘప్రాచుర్యం - అనావృష్టిరిత్యాదిరూపం - భయం - మాశంసతే సూచయతి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తతో బుధమణ్డలాత్ - ద్విలక్షయోజనత ఉపరిష్టా - దఙ్గారక - ఉపలభ్యమానః - ఏకైకం రాశిం పక్షత్రయేణ సార్ధమాసేన - భుఙ్క్తే యది వక్రేణాభివర్తతే - త్రిభిస్త్రిభిః పక్షైర్యది నవక్రస్థస్స్యాత్తర్హి - ద్వాదశరాశీన్ - క్రమేణోపభుఙ్క్త ఇతి పూర్వేణాన్వయః - అయం ప్రాయేణాశుభగ్రహోఽఘశంసో దుఃఖసూచకోఽపీత్యర్థః - యద్వా - ప్రాయేణాఽశుభగ్రహోఽపి - యది నవక్రేణాభివర్తతే త్రిభిస్త్రిభిః పక్షైః - తదాఽనుకూల ఇతి శేషః - యది వక్రేణ వర్తతే - తదాఽఘశంసోఽపీత్యన్వయః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తతోఽఙ్గారకమణ్డలాత్ - ద్విలక్షయోజనానామనన్తరం ఉపరిభాగం గతో, భగవాన్బృహస్పతిః - ఏకైకస్మిన్ రాశౌ - పరివత్సరం - ప్రచరతి - సోఽపి - యది - నవక్రస్స్యాత్, తర్హి, బ్రాహ్మణకులస్య - ప్రాయశోఽనుకూలః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తతో బృహస్పతిమణ్డలా - ద్యోజనానాం - లక్షద్వయా - దుపరి - శనైశ్చరః - ప్రతీయమాన ఉపలభ్యమానః - ఏకైకస్మిన్ రాశౌ - త్రింశత్త్రింశన్మాసాన్ - విలమ్బమానః శనైశ్శనైర్గచ్ఛన్ సర్వానేవ ద్వాదశ రాశీన్ - అనుపర్యేతి క్రమేణ సంచరతి - తావద్భిరనువత్సరైః ద్వాదశజన్మాదిరాశ్యవస్థానసహచరితత్రింశత్త్రింశన్మాసానాం గణనావశాత్సంపన్నైరనువత్సరైః - ప్రాయశ - స్సర్వేషా - మశుభకారక ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తతశ్శనైశ్చరమణ్డలా, దుత్తరస్మాదు

భ్యమానః ప్రాయేణాశుభకృద్యదాఽర్కమతిరిచ్య వర్తతే తత్రాతివాతాభ్రప్రాయానావృష్ట్యాదిభయమాశంసతే ॥ ౧౩ ॥ తత ఊర్ధ్వమఙ్గారకోఽపి యోజనలక్షద్వితయ ఉపలభ్యమానస్త్రిభిస్త్రిభిః పక్షైరేకైకశో రాశీన్ ద్వాదశ చానుభుఙ్క్తే - యది వక్రేణాభివర్తతే ప్రాయేణాశుభగ్రహోఽఘశంసః ॥ ౧౪ ॥ తత ఉపరిష్టాద్ద్విలక్షయోజనాన్తరతో బృహస్పతిరేకైకస్మిన్ రాశౌ పరివత్సరం ప్రచరతి - యది నవక్రస్స్యాత్ప్రాయశ్శోభనో బ్రాహ్మణకులస్య ॥ ౧౫ ॥ తత ఉపరిష్టాద్యోజనలక్షద్వయాత్ప్రతీయమానశ్శనైశ్చర ఏకైకస్మిన్ రాశౌ త్రింశన్మాసాన్ విలమ్బమానస్సర్వానేవానుపర్యేతి తావద్భిరనువత్సరైః ప్రాయేణ హి సర్వేషామశాన్తికరః ॥ ౧౬ ॥ తత ఉత్తరస్మాదృషయ ఏకాదశలక్షయోజనాన్తర ఉపలభ్యన్తే - య ఏవ లోకానాం శమనుభావయన్తో భగవతో విష్ణోర్యత్పరమం పదం ప్రదక్షిణం ప్రక్రమన్తి ॥ ౧౭ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ తస్మాత్పరతస్త్రయోదశలక్షయోజనాన్తరతో యత్తద్విష్ణోః పరమం పదమభివదన్తి యత్ర మహాభాగవతో ధ్రువ ఔత్తానపాదిరగ్నినేన్ద్రేణ ప్రజాపతినా కాశ్యపేన ధర్మేణ చ సమకాలయుగ్భిస్సబహుమానం దక్షిణతః క్రియమాణ ఇదానీమపి కల్పజీవినామాజీవ్య ఉపాస్తే తస్యేహానుభావ ఉపవర్ణితః ॥ ౧ ॥ స హి సర్వేషాం జ్యోతిర్గణానాం గ్రహనక్షత్రాదీనామనిమిషేణావ్యక్తరంహసా భగవతా కాలేన భ్రామ్యమాణానాం స్థాణురివావష్టమ్భ ఈశ్వరేణ విహితశ్శశ్వదవభాసతే - యథా మేధిస్తమ్భ ఆ

పరిష్టాత్, ఏకాదశలక్షయోజనానా - మన్తరే అనన్తరదేశే - సప్తఋషయ - ఉపలభ్యన్తే - కే తే, యే ఋషయః - లోకానాం, శం సుఖమేవ, అనుభావయన్తః సంపాదయన్తో, విష్ణోః, యత్, పదం స్థానం - పరమముత్కృష్టం, ధ్రువమణ్డలం, తత్, ప్రదక్షిణం యథా తథా, పరిక్రమన్తి పరిభ్రమన్తి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవం సూర్యాదీనాం గతివిశేషాస్తత్స్థానవిశేషాః కార్యవిశేషాశ్చోక్తాః - అథ ధ్రువస్య స్థానం వ్యాపారం చాహ ॥ అథేతి ॥ తస్మాదృషిమణ్డలాత్పరతః, త్రయోదశలక్షయోజనానాం - పరస్తాద్, యత్తత్ప్రసిద్ధం, విష్ణోః పదం - పరమం - ఆమనన్తి, విష్ణోరభివ్యక్తిస్థానత్వాత్పరమం పదమిత్యుక్తం - కిం తత్పరమం పదం - తత్రాహ ॥ యత్రేతి ॥ యత్ర పరమే పదే, మహాభాగవతో ధ్రువ ఔత్తానపాదిః - అగ్న్యాదిభిస్సబహుమానం - ప్రదక్షిణతః క్రియమాణ - ఉపాస్తే తిష్ఠతి ॥ తస్య ధ్రువస్య - అనుభావః ప్రభావ, ఉపవర్ణితః - చతుర్థ ఇతి శేషః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ స హి ధ్రువః - భగవదాత్మకేన - అనభివ్యక్తవేగేన - కాలచక్రేణ - భ్రామ్యమాణానాం, తారాగణానాం - గ్రహాణాం సూర్యాదీనాం - అశ్విన్యాదినక్షత్రాణాం చ - సర్వేషాం - స్థాణురివ నిశ్చలోఽవష్టమ్భః అవలమ్బః - ఈశ్వరేణావష్టమ్భత్వేన - విహితః స్థాపితః - శశ్వత్సదా ఏకత్రైవ, అవభాసతే స్థాణురివావష్టమ్భ ఇత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ యథా మేధిస్తమ్భే త్రిభిస్త్రిగుణితైస్సవనైస్సూత్రైస్సంయోజితాః బద్ధాః - ధాన్యాక్రమణపశవో

బలీవర్దాః, మేథిస్తమ్భమవలమ్బ్యైవ - యథాస్థానంస్వస్వస్థానమనతిక్రమ్య, మణ్డలానిపాదవిక్షేపస్థానాని-చరన్తి - ఏవంనక్షత్రగణాస్సూర్యాదయోగ్రహాశ్చ-ఏతస్మిన్కాలచక్రే - అన్తర్బహిర్యోగేనఆయోజితాః-కేచిదన్తర్యోజితాః-కేచిద్బహిర్యోజితాస్సన్తః-ధ్రువమవలమ్బ్యైవ, వాయునావాయుపాశేన - ఉదీర్యమాణాఃధార్యమాణాః,ఆకల్పాన్తం,పరితఃభ్రమన్తికర్మవశాద్వాయుపాశవశ్యత్వాద్ధ్రువావలమ్బత్వాచ్చనపినపతన్తీతిభావః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ఏతదేవదృష్టాన్తేనస్పష్టయతి॥నభసీతి ॥ యథా-మేఘా, శ్యేనాదయః పక్షిణశ్చ-వాయుపాశవశాః - కర్మసారథయఃకర్మావలమ్బాః,నభసి-పరివర్తన్తే-నతుభువిపతన్తి,ఏవంజ్యోతిర్గణాఅపి- ప్రకృతిపురుషయోర్య - స్సంయోగస్సంబన్ధఃకర్మాయత్తః-తేనా,నుగృహీతాఃనక్షత్రాదిరూపతాంప్రాప్తాః - జీవాఏవ-కర్మాయత్తప్రకృతిసంబన్ధవశాన్నక్షత్రాదిశరీరభాజఇత్యర్థః-అతఏవ-కర్మ,నిమిత్తం,యాసాంతా,గతయో,యేషామితితథా - కేవలనభస్సంచారాపాదకకర్మాయత్తనభోమాత్రగతయోభువినపతన్తి , కర్మణాంతత్పరిణామానాంచవైచిత్ర్యాదగ్నేరూర్ధ్వజ్వలనవద్వాయోస్తిర్యగ్గతివన్నభసిభ్రమణంభువ్యపతనంచోపపద్యతఇతిభావః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏవంజ్యోతిర్గణానాంకర్మాయత్తోనభస్సంచారఉక్తః - అథసర్వాధారస్యభగవతఏవశింశుమారాకారేణావస్థితత్వాత్తదాశ్రయాణాంపతనశఙ్కైవనాస్తీత్యభిప్రయన్ , జ్యోతిర్గణస్యశింశుమారాశ్రయత్వంయోగినాముపాసనేనసంవాదయతి॥కేచిదితి ॥ శింశుమారసంస్థానస్యశింశుమారశరీరకస్య-భగవతోవాసుదేవస్యకృత్స్నచిదచిదాత్మకజగద్ధారకస్య , యోగధారణాయాంవాసుదేవవిషయకమనస్సమాధిరూపధారణాయాం-మేత-జ్యోతిరనీకంజ్యోతిర్జాలం-కేచిద్వదభాగాః-యోగినోవా-అనువర్ణయన్తి-జ్యోతిరనీకాశ్రయంశింశుమారంభగవదాత్మకముపాస్యంబోధయన్తి,జ్యోతిరనీకాశ్రయంశింశుమారయోగధారణాయాంవిషయీకుర్వన్తీతివా

న్యాక్రమణపశవస్సంయోజితాస్త్రిభిస్సవనైర్యథాస్థానంమణ్డలమాచరన్త్యేవంభగణ - గ్రహాదయఏతస్మిన్నన్తర్బహిర్యోగినఃకాలచక్రఆయోజితాధ్రువమేవావలమ్బ్య వాయునోదీర్యమాణాఆకల్పాన్తంపరిక్రమన్తి॥౨ ॥నభసియథామేఘాశ్శ్యేనాదయోవాయువశాత్కర్మసారథయఃపదివర్తన్తఏవంజ్యోతిర్గణాఃప్రకృతిపురుషసంయోగానుగృహీతాః కర్మనిర్మితగతయోభువినపతన్తి॥౩ ॥కేచనైతజ్జ్యోతిరనీకంశింశుమారసంస్థానస్యభగవతోవాసుదేవస్య యోగధారణాయామనువర్ణయన్తి - యస్యపుచ్ఛాగ్రేఽవాక్ఛిరసఃకుణ్డలీభూతదేహస్యధ్రువఉపకల్పితస్తస్యలాఙ్గూలేప్రజాపతిరగ్నిరిన్ద్రోధర్మ ఇతి - పుచ్ఛమూలేధాతావిధాతాచ - కట్యాంసప్తర్షయః ॥ ౪ ॥ తస్యదక్షిణావర్తకుణ్డలీభూతశరీరస్యయాన్యుదగయనానిదక్షిణపార్శ్వేనక్షత్రాణ్యుపకల్పయన్తి - దక్షిణాయనానితుసవ్యే -యథాశింశుమారస్యకుణ్డలాభోగసన్నివేశస్యపార్శ్వయోరుభయోరప్యవయవాస్సమసంఖ్యాభవన్తి-పృష్ఠేత్వజవీథిరాకాశగఙ్గాచోదరతః॥౫ ॥పునర్వసుపుష్యౌ

ఽర్థః-ఏతదేవప్రపఞ్చయతి॥యస్యేత్యాదినా ॥ యస్యభగవదాత్మకస్య - కుణ్డలీభూతదేహస్యసర్పవత్కుణ్డలీభూతోవలయీభూతోదేహోయస్య,అర్వాగధస్తాచ్ఛిరోయస్య,అనేనోర్ధ్వపుచ్ఛస్యేత్యవగమ్యతే,తస్యశింశుమారస్య-పుచ్ఛాగ్రేధ్రువ-ఉపకల్పితః,ఉపాసితః, యోగిభిరితిశేషః , శింశుమారావయవేషుయత్రయస్యయస్యావస్థానంతదాశ్రయత్వేనతస్యతస్యావయవస్యోపాసనం కృతం కైశ్చిత్తథైవాధునాఽపికర్తవ్యం తేషామవస్థితిస్తత్ర తత్రైవ వక్ష్యమాణత్వాత్ప్రతిపాద్యతే - పుచ్ఛాగ్రే హిధ్రువోవ్యవస్థితః , తథాచశ్రీమతివైష్ణవేపురాణే ,, ఉత్తానపాదపుత్రస్తుతమారాధ్యజగత్పతిమ్ । సతారశింశుమారస్యధ్రువఃపుచ్ఛే వ్యవస్థిత ,, ఇతి - తస్య శింశుమారస్య , లాఙ్గూలేపుచ్ఛాగ్రాదధోభాగే- ప్రాజాపత్యాదయశ్చత్వారోవ్యవస్థితాః , అతఃప్రాజాపత్యాద్యాశ్రయత్వేనలాఙ్గూలోపాసనం కర్తవ్యమిత్యర్థః , ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యం , పుచ్ఛస్యమూలే - ధాతావిధాతాచో - పకల్పితఇత్యనుషఙ్గః -కట్యాం,సప్తఋషయఃఇత్యత్రాపి , ప్రజాపత్యాదయశ్చైవంవ్యవస్థితాః,లాఙ్గూలేప్రజాపతిః,ప్రజాపతేరధస్తాదగ్నిః,తతోఽధస్తాదిన్ద్రః- స్తతోప్యధోధర్మ ఇతి ❁॥౪॥ ❁తస్యదక్షిణావర్తకుణ్డలీభూతశరీరస్యశింశుమారస్య-దక్షిణపార్శ్వే-యాన్యుదయననక్షత్రాణిఅభిజిదాదీనిపునర్వస్వన్తాని- తానిచతుర్దశ- ఉపకల్పయన్తిఉపాసతేయానిదక్షిణాయననక్షత్రాణిపుష్యాదీన్యుత్తరాషాఢాన్తానిచతుర్దశ,తాని,వామపార్శ్వే , ఉపకల్పయన్తి - తదేవస్థానవిశేషేణవిభజ్యదర్శయితుందక్షిణేతరపార్శ్వయోరవయవసామ్యంతావదాహ॥యథేతి॥ కుణ్డలాకారసర్పాకారసన్నివేశస్యశింశుమారస్యోభయోరపిపార్శ్వయో,ర్యథావ-దవయవా - స్సమసంఖ్యాభవన్తి - తస్యపృష్ఠేత్వజవీథిః-అజవీథిర్నామ-సూర్యస్యదక్షిణాయనాఖ్యశీఘ్రగతిమార్గ విశేషః,ఉదరే-ఆకాశగఙ్గా-ఉపకల్పితా ❁ ॥౫ ॥ ❁స్థానవిశేషేణోభయనక్షత్రాణాంవిభాగమాహ॥పున

ర్వస్వీత్యాదినా॥ పునర్వసురుదగయనాన్తం నక్షత్రం-పుష్యోదక్షిణాయనస్యాద్యః-తౌపుష్యౌ-క్రమేణదక్షిణవామయోశ్శ్రోణ్యోరుపకల్ప్యౌ, ఆర్ద్రేత్యాది॥ యుఞ్జీత అనుసందధీత॥ అత్ర - ఉత్తరాయణనక్షత్రేష్వభిజిదాదిషుపునర్వస్వన్తేషుపునర్వస్వాగ్రాభిజిచ్ఛ్రవణధనిష్ఠాః దక్షిణశ్రోణిపాదనాసికాలోచనకర్ణ స్థానేషుజ్ఞేయాః - మృగశీర్షారోహిణీకృత్తికాభరణ్యశ్వినీరేవత్యుత్తరాభాద్రపూర్వాభాద్రాఖ్యాఅష్టౌనక్షత్రాణిదక్షిణపార్శ్వేఽవగన్తవ్యాః - శతభిషగ్దక్షిణస్కన్ధే - దక్షిణాయననక్షత్రేషుపుష్యప్రభృత్యుత్తరాషాఢాన్తేషుపుష్యాశ్లేషోత్తరాషాఢాపూర్వాషాఢామూలాఖ్యానిపఞ్చనక్షత్రాణివామశ్రోణిపాదనాసికాలోచనకర్ణస్థానేషుయోజ్యాని , మఘాదీన్యనూరాధాన్తాని క్రమేణాష్టౌనక్షత్రాణివామపార్శ్వేయోజ్యాని, జ్యేష్ఠాఖ్యంవామస్కన్ధే యోజ్యమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ హనుః కపోలప్రాన్తదేశః-అగస్త్యయమావపినక్షత్రరూపేణవర్తేతే ఇత్యభిప్రాయః - బృహస్పతిః, కకుది గళపృష్ఠే , కేతవ ఇతిబహువచనం కేత్వాకారనక్షత్రాన్తరాణాంసద్భావాభిప్రాయేణప్రయుక్తం-అవశిష్టంస్పష్టమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవంప్రతినియతస్థానగ్రహనక్షత్రతారామయంశింశుమారచక్రముపాసితవ్యమిత్యాహ॥ ఏతదితి॥ ఏతదుహైవ ఏతద్ధి , సర్వదేవతామయం-భగవతో విష్ణోః, రూపంశరీరం-శింశుమారచక్రం అహరహః- స్సంధ్యాయాం , ప్రయతస్సమాహితచిత్తో, వాగ్యతో మౌనీసన్-నిరీక్షమాణః-ఉపతిష్ఠేత-వక్ష్యమాణమన్త్రేణస్తువీత-మన్త్రమాహ॥ నమ ఇతి॥ జ్యోతిషాంలోకాయ - కాలాయనాయ కాలస్యాశ్రయభూతాయ-కాలచక్రస్వ

దక్షిణవామయోశ్శ్రోణ్యోరార్ద్రాశ్లేషేచదక్షిణవామయోః పాదయోరభిజిదుత్తరాషాఢేదక్షిణవామయోర్నాసికయోర్యథాసంఖ్యంశ్రవణపూర్వాషాఢే దక్షిణవామయోర్లోచనయోర్ధనిష్ఠామూలం చదక్షిణవామయోః కర్ణయోర్మఘాదీన్యష్టౌనక్షత్రాణిదక్షిణాయనానివామపార్శ్వవఙ్క్రిషు యుఞ్జీత తథైవ మృగశీర్షాదీన్యుదగయనానిదక్షిణపార్శ్వవఙ్క్రిషు ప్రాతిలోమ్యేన ప్రయుఞ్జీతశతభిషగ్జ్యేష్ఠే స్కన్ధయోర్దక్షిణవామయోర్న్యసేత్ ॥ ౬ ॥ ఉత్తరహనావగస్త్యోఽధరహనౌయమో ముఖేషు చాఙ్గారకః శనైశ్చరఉపస్థే - బృహస్పతిః కకుది - వక్షస్యాదిత్యో హృదయేనారాయణో మనసిచన్ద్రో నాభ్యాముశనా స్తనయోరశ్వినౌబుధః ప్రాణాపానయోరాహుర్గళే - కేతవస్సర్వాఙ్గేషురోమసుసర్వే తారాగణాః ॥ ౭ ॥ ఏతదుహవై భగవతోవిష్ణోస్సర్వదేవతామయంరూపమహరహస్సంధ్యాయాంప్రయతోవాగ్యతో నిరీక్షమాణఉపతిష్ఠేత - నమోజ్యోతిర్లోకాయకాలాయనాయానిమిషాంపతయే-మహాపురుషాయాభిధీమహీతి ॥ ౮ ॥ శ్లో॥ గ్రహర్క్షతారామయమాధిదైవతంపాపాపహంమన్త్రకృతాంత్రికాలమ్। నమస్యతస్స్మరతోవాత్రికాలేనశ్యేత తత్కాలజమాశుపాపమ్ ॥ ౯ ॥

***

*** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, త్రయోవింశోఽధ్యాయః. ***

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ౧॥ అధస్తాత్సవితుర్యోజనాయుతే స్వర్భానుర్నక్షత్రవచ్చరతీత్యేకే - యోఽసావమరత్వంగ్రహత్వంచాలభత - భగవదనుకమ్పయాస్వయమసురాపశదస్సైంహికేయోహ్యతదర్హస్తస్య తాతజ

రూపాయవా-అనిమిషాంబ్రహ్మాదీనామపి- పతయే, తేషామపికాలవశ్యత్వాత్, మహాపురుషాయపరమపురుషాత్మకాయ నమః. అభిధీమహి, ఉక్తరూపంమహాపురుషంధ్యాయామ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏతచ్ఛింశుమారాకృతేర్భగవతోఽనుసన్ధాననమస్కారాదేః ఫలమాహ॥ గ్రహర్క్షేతి॥ గ్రహనక్షత్రతారామయం, ఆధిదైవికంఅధిదైవంవర్తమానం, దేవేభ్యఉత్కృష్టమిత్యర్థః-హరేః రూపంశింశుమారం, త్రికాలం, నమస్యతః నమస్కుర్వతః, స్మరతో వా-తథా, త్రికాలం, మన్త్రకృతాం ఉక్తమన్త్రం జపతాంవా-తత్కాలజం, పాపం- ఆశుశీఘ్రం, నశ్యేత నష్టంభవేదిత్యర్థః-తత్కాలజమిత్యనేనతత్తద్భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలజంవివక్షితమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేత్రయోవింశోఽధ్యాయః. ***

ఏవంసూర్యాదారభ్య ధ్రువపర్యన్తం దివోమణ్డలసన్నివేశమనువర్ణ్య అథసూర్యాదధస్తాత్స్వర్భానుమణ్డలమనువర్ణయతి॥ అధస్తాదిత్యాదినా॥ సూర్యస్యాధస్తాత్ - యోజనానామయుతే స్వర్భానుః రాహుః-నక్షత్రవచ్చరతి, ఏకే- వదన్తి తంవిశినష్టి , యోఽసావితి-యోఽసౌ స్వర్భానుః-భగవత్కృపయా-అమరత్వం, గ్రహత్వంచ-అలభత లేభే - కేవలంభగవత్కృపైవతస్యామరత్వాదౌ హేతుః, నతుతస్యతద్యోగ్యతాఽస్తీత్యాహ ॥ హీయతః , సైంహికేయః సింహికాయాః పుత్రో రాహుః, అసురాధమః-అతఏవామరత్వాద్యనర్హః-కింతస్య భగవత్కృపావిషయత్వాపాదకంకర్మేత్యత్రాహ

తస్యేతి ॥ తస్య రాహోః - గ్రహనక్షత్రాణి చ, ఉపరిష్టాదష్టమస్కన్ధే వ్యాఖ్యామ ఇత్యర్థః - తత్రైవ తత్స్ఫుటీభవిష్యతీతి నాత్రావసర ఇతి భావః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ రాహుప్రసఙ్గాదుపరాగస్వరూపం వక్తుమాహ ॥ యదద ఇతి ॥ ప్రతపత - స్తరణేస్సూర్యస్య - యదధః - యత్తత్ప్రసిద్ధం మణ్డలం తద్విస్తారతో - యోజనాయుతం అయుతయోజనవిస్తృత - మాచక్షతే, తతస్సూర్యమణ్డలాదుపరితనం, సోమమణ్డలం, ద్వాదశసహస్రయోజనవిస్తృతం - సూర్యమణ్డలా - దధస్తనం, రాహుమణ్డలం తు - త్రయోదశసహస్రయోజనవిస్తృతం - అత - స్సూర్యసోమమణ్డలాభ్యాం స్వర్భానోర్మణ్డలస్య విపులత్వాత్క - దాచిత్సూర్యసోమమణ్డలాచ్ఛాదకత్వం సంభవతీతి భావః - యస్స్వర్భానుః - తద్వ్యవధానకృత్, అమృతపానదశాయాం తయోస్సూర్యాచన్ద్రమసోర్మధ్యప్రవేశేన వ్యవధానం కరోతీతి తథా, అత ఏవ - తాభ్యాం సూచితత్వాత్, వైర - మనుబధ్నాతీతి బిభర్తీతి - తథా - కదాచిత్పర్వణి, సూర్యాచన్ద్రమసావభిధావతి తాభ్యాం కలహాయాభిముఖం గచ్ఛతీత్యర్థః, తదభిధావనం, నిశమ్య దృష్ట్వా, ఉభయత్రాపి ఉభయోరపి - రక్షణాయ - భగవతా పరమపురుషేణ - భాగవతం భగవత్సంబన్ధి - సుదర్శనాఖ్యమస్త్రం - ప్రయుక్తం భవతి - తత్సుదర్శనమస్త్రం - తేజసా దుర్విషహం దుఃఖేనాపి సోఢుమశక్యం - ముహుర్ముహుః పరిభ్రమమాణం ❀ ప్రతి, ముహూర్త - మభిముఖతయాఽవస్థితో - రాహు - రుద్విజమానః భయమాపన్న - శ్చకితహృదయశ్చ చలచిత్తః - ఆరాదేవ దూరాదేవ - నివర్తతే తదేవో - పరాగం గ్రహణ - మితి - జనా వదన్తి - అభిధావనదశాయాం యత్స్వమణ్డలేన సూర్యాచన్ద్రమసోర్మణ్డలాచ్ఛాదనం - తదేవ గ్రహణమితి ఉపరాగస్వరూపాభిజ్ఞా జనా వదన్తీత్యర్థః - తత్ర ఋజువక్రస్థితిభ్యామర్ధగ్రాససర్వగ్రాసౌ న తు వస్తుతో గ్రాసోఽస్తి దూరాన్తరత్వాత్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తత - స్స్వర్భానో - రధస్తాత్ - తావన్మాత్ర ఏ

న్నక్షత్రాణి చోపరిష్టాద్వ్యాఖ్యాస్యామః ॥ ౧ ॥ యదదస్తరణేర్మణ్డలం ప్రతపతః, తద్విస్తరతో యోజనాయుతమాచక్షతే - ద్వాదశసహస్రం సోమస్య త్రయోదశసహస్రం రాహోః - యః - పర్వణి తద్వ్యవధానకృద్వైరానుబన్ధస్సూర్యాచన్ద్రమసావభిధావతి - తన్నిశామ్యోభయత్రాపి భగవతా రక్షణాయ ప్రయుక్తం సుదర్శనం నామ భాగవతం తత్తేజసా దుర్విషహం చక్రం ముహుః పరివర్తమానమభ్యవస్థితో ముహూర్తముద్విజమాన ❀ శ్చలితహృదయ ఆరాదేవ నివర్తతే - తదుపరాగ ఇతి వదతి లోకః ॥ ౨ ॥ తతోఽధస్తాత్సిద్ధచారణవిద్యాధరాణాం సదనాని తావన్మాత్ర ఏవ - తతోఽధస్తాద్యక్షపిశాచప్రేతభూతగణానాం విహారాజిరమన్తరిక్షం యావద్వాయుః ప్రవాతి, యావన్మేఘా ఉపలభ్యన్తే ॥ ౩ ॥ తతోఽధస్తాచ్ఛతయోజనాన్తర ఇయం పృథివీ - యావద్ధంసభాసశ్యేనసుపర్ణాదయః పతత్త్రిప్రవరా ఉత్పతన్తి ॥ ౪ ॥ ఉపవర్ణితం భూమేర్యథాసన్నివేశావస్థానం - అవనేరప్యధస్తాత్సప్తభూవివరాః - ఏకైకశో యోజనాయుతాన్తరోచ్ఛ్రితాయామవిస్తారేణ తారతమ్యేన చోపక్లృప్తాః అతలం వితలం సుతలం, రసాతలం - తలాతలం మహాతలం పాతాలమితి ॥ ౫ ॥ ఏతేషు హి బిలస్వర్గే

వాయుతయోజనాన్తరత ఏవ - సిద్ధాదీనాం - సదనాని స్థితాని - తతోఽధస్తాత్ సిద్ధాదిసదనేభ్యోఽధస్తాత్ - యక్షాదీనాం - విహారాజిరం విహారస్థానం - అన్తరిక్షం - గ్రహహీనం - వర్తతే - తస్యావధిమాహ ॥ యావద్వాయుః - ప్రధావతి భృశం ధావతి తస్యాప్యవధిమాహ - యావ - న్మేఘా ఉపలభ్యన్త ఇతి ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తతో యక్షాదీనాం విహారాజిరాదన్తరిక్షాదధస్తా - చ్ఛతయోజనాన్తరేణ - యం - పృథివీ భూలోకో - వర్తతే - పృథివ్యా ఉపరి భూలోకస్యావధిమాహ ॥ యావదితి ॥ యావ - ద్ధంసాదయః - పక్షిశ్రేష్ఠాః బలిన - ఉత్పతన్తి ఉద్గచ్ఛన్తి - తావద్భూలోక ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ భూమణ్డలం తు సప్రపఞ్చముపవర్ణితం పురస్తాదిత్యాహ ॥ ఉపవర్ణితమితి ॥ యథా, ద్వీపాదే - స్సంనివేశనేనావయవవిన్యాసేనావస్థానం - త - ద్యథావ - దుపవర్ణితం - ఏవం ధ్రువమణ్డలాదారభ్య భూపర్యన్తో లోకసన్నివేశ ఉక్తః - అథ భూమేరధస్తనానాం లోకానాం సంనివేశమాహ ॥ అవనేరపీత్యాదినా - ఉత్తరాధ్యాయాన్తేన ॥ అవనేర్భూలోకా - దధస్తాత్సప్తభూవివరాః భూమ్యామేవ వివరా - స్సన్తి - తే చైకైకశః - యోజనానా - మయుతం - తేనా - న్తరా మధ్యే - ప్రత్యేక - ముచ్ఛ్రితం - భావే క్తః ఉచ్ఛ్రాయః ఔన్నత్యం, యోజనాయుతాన్తరోచ్ఛ్రితం - ఆయామో దైర్ఘ్యం - విస్తారశ్చ, అయుతయోజనపరిమితః, తేషాం సమాహారద్వంద్వః, తేన, యోజనాయుతాన్తరోచ్ఛ్రితాయామవిస్తారేణ ఉపకల్పితాః, వివరాణాం, మూర్ధ్వభూమయో యోజనాయుతోచ్ఛ్రితాః తథా బిలానామాయామో విస్తారశ్చాయుతయోజనపరిమిత ఇత్యర్థః - తారతమ్యేన భోగతారతమ్యేన చోపక్లృప్తాః, భూలోకాద్యపేక్షయా వివరేషు భోగాధిక్యమస్తీత్యర్థః వివరాణి సప్త నిర్దిశతి, అతలమిత్యాదినా ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ తారతమ్యేనేత్యేతదేవ సప్తవివరసాధారణ్యేన దర్శయతి ॥ ఏతేష్విత్యాదినా ॥ అథాతల ఇత్యత్ర

ప్రోక్తేన గ్రన్థేన॥ ఏతేషు హి బిలస్వర్గేషు దైత్యాదయో నివసన్తీత్యన్వయః, కథంభూతేషు, స్వర్గాదప్యధికః, కామభోగశ్చ ఐశ్వర్యానన్దః-ఐశ్వర్యప్రయుక్తసన్తోషశ్చ, భూతిస్సమృద్ధిశ్చ, విభూతిరీశితవ్యవర్గశ్చ, అధికశబ్దస్య నిత్యసాపేక్షత్వాత్సమాసః, ఆభిస్సుసమృద్ధాని భవనాని అగారాణి, ఉద్యానాదీని క్రీడాస్థానాని, విహారస్థానాని చ, యేషు-తత్ర-క్రీడా ఖేలనం-విహారః స్త్రీసమ్భోగః-కథంభూతాః - నిత్యప్రముదితాః-అనురక్తాః, కళత్రాదయో-యేషాం, తత్రానుచరాః భృత్యాః గృహపతయః గృహపాలకాః, ఈశ్వరాదపి, నప్రతిహతః కామో యేషాం - మాయయా వినోదో యేషాం తథాభూతాః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ కించ, హే మహారాజ ఏషు బిలస్వర్గేషు - మాయావినా అసురేణ -మయేన, నిర్మితాః, పురః పురాణి-చకాసన్తీత్యన్వయః - కథంభూతాః - నానావిధా - యే - మణిప్రవరా - స్తేషాం - ప్రవేకా ముఖ్యా, స్తైర్విరచితైః - భవనాదిభి - స్తథా, వివరేశ్వరాణాం, గృహోత్తమైశ్చ - సమలఙ్కృతాః - కథంభూతైః గృహోత్తమైః - నాగాశ్చాసురాశ్చ - మిథునీభూతాః - పారావతాదయశ్చ, తై, రాకీర్ణాస్సంకులాః - కృత్రిమా వేదికాదిరూపా, భూమయో, యేషు, తైః, నానాస్వనమిథునేతి పాఠే, నానాస్వనత్వం మిథునీభూతపారావతాదివిశేషణమ్ ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ తథా, కనకలతాభి, రాలిఙ్గితానాం సంశ్లిష్టానాం, కుసుమస్తబకైః, ఫలస్తబకై, స్సున్దరకిసలయైశ్చ-వనతా నమ్రాః-రుచిరా-విటపాశ్శాఖా-యేషాం-తేషాం-విటపినాం వృక్షాణాం - ఉద్యానాని క్రీడావనాని-మనస ఇన్ద్రియాణాం చా-నన్దనీభిరానన్దకారణాభిః - శ్రీభిః వివరేశ్వర- శ్రీభి-రమరలోకశ్రియ-మతిశయితాన్యతిక్రా

షు స్వర్గాదప్యధికకామభోగైశ్వర్యానన్దభూతివిభూతిసుసమృద్ధభవనోద్యానక్రీడావిహారేషు దైత్యదానవకాద్రవేయా నిత్యప్రముదితానురక్తకళత్రాపత్యబన్ధుసుహృదనుచరా గృహపతయ ఈశ్వరాదప్యప్రతిహతకామా మాయావినోదా నివసన్తి ॥ ౮ ॥ యేషు మహారాజ మయేన మాయావినా ఽభినిర్మితాః పురో నానామణిప్రవరప్రవేకవిరచితవిచిత్రభవనప్రాకారగోపురసభాచైత్యచత్వరాదిభిర్నాగాసురమిథునపారావతశుకశారికాకీర్ణకృత్రిమభూమిభిర్వివరేశ్వరగృహోత్తమైస్సమలంకృతాశ్చకాస✽న్తి ॥ ౯ ॥ ఉద్యానాని చాతితరాం మన ఇన్ద్రియానన్దినీభిః కుసుమఫలస్తబకసుభగకిసలయావనతరుచిరవిటపవిటపినాం కనకలతాలిఙ్గితానాం ✽ శ్రీభిస్సమిథునవివిధవిహఙ్గకులకోలాహలజలాశయానామమలజలపూర్ణానాం ఝషకులోల్లఙ్ఘనక్షుభితనీరనీరజకుముదకువలయకహ్లారనీలోత్పలలోహితశతపత్రాదివనేషు కృతనికేతనానామనేకవిహారాకులమధుకరనికరాణాం - మధురవివిధస్వరాదిభిరిన్ద్రియోత్సవై రమరలోక-శ్రియమతిశయితాని॥ యత్ర హ వావ న భయమహోరాత్రాదిభిః కాలవిభాగై రుపలక్ష్యతే, యత్ర మహాహిప్రవరశిరోమణయస్సర్వం తమః ప్రబాధయన్తి॥ ౧౧ ॥ న వా ఏతేషు వసతాం దివ్యౌషధరసాయనాశనపానస్నానాదిభిరాధయో వ్యా

న్తాని-యేషు వివరేషు చకాసన్తీ✽త్యన్వయః-పునః కై రమరలోకశ్రియమతిశయితాన్యుద్యానాని చకాసన్తి - అమలైః స్వచ్ఛై-ర్జలైః - పూర్ణానాం-సమిథునాశ్చక్రవాకాదిమిథునసహితా-యే-వివిధా-విహఙ్గా - స్తేషాం-కులం సమూహ - స్తస్య, కోలాహలో-యేషు-తేషాం-జలాశయానాం, సంబన్ధిషు-ఝషసమూహస్యో-ల్లఙ్ఘనేన-తోయవిహారేణ, క్షుభితం సంచలితం-యన్-నీరం జలం-తస్మిన్, యాని-నీరజాదీని- తేషాం వనేషు-కృతం-నికేతనం స్థానం-యై స్తేషాం-పక్షిణామితి శేషస్సామర్థ్యాత్-నానావిధై- ర్విహారై, రాకులా వ్యాకులా-మధురా-యే-వివిధాః-స్వరాదయః - ఆదిశబ్దేన గమనేక్షణాదయో వివక్షితాః - తైః కథంభూతైః - ఇన్ద్రియోత్సవైః ఇన్ద్రియాణామానన్దజనకైః శ్రీభిరితి పాఠస్తూచితః-తదా ఉక్తవిధవిటపినా-ముక్తవిధానాం జలాశయానాం చ మన ఇన్ద్రియానన్దినీభిః శ్రీభిః -ఇన్ద్రియోత్సవై-రుక్తవిధానాం పక్షిణాం చో- క్తవిధైః స్వరాదిభిశ్చా, మరలోకశ్రియమతిశయితాన్యుద్యానాని-యేషు వివరేషు-చకాసన్తీ✽త్యర్థః✽॥ ౧౦ ॥✽యత్ర హ వావ యేషు హ-వివరేషు-కాలవిభాగైః కాలావయవై రహోరాత్రాదిభి - ర్భయం-నోపలక్ష్యతే - తత్రత్యానామాయుషాం భూయస్త్వాదితి భావః యత్ర యేషు వివరేషు-యే-మహాన్తో ఽహిప్రవరాః సర్పశ్రేష్ఠా- స్తేషాం-యే-శిరోమణయః ఫణామణయ- స్తే-సర్వం కృత్స్నం-తమః అన్ధకారం-ప్రబాధన్తే నిరస్యన్తి ✽॥ ౧౧ ॥✽ ఏతేషు వివరేషు-వసతాం-ఆధయో మనః పీడాః-వ్యాధయో రోగాః-వలిః త్వగ్గతో వికారః-పలితం కేశేషు శౌక్ల్యం-ఏతదుభయమూలభూతా జరా-ఆదిశబ్దేన దన్తభ్రంశాది గృహ్యతే-తథా దేహస్య-వైవర్ణ్యం రూపాన్తరం-దుర్గన్ధః పూతిగన్ధః - స్వేదః ప్రస్వేదః, క్లమః శ్రమః, గ్లానిరనుత్సాహ-ఇ

౧౦॥శ్లో॥పా ✽ శ్రీభిః.

త్యైతే,వయోఽవస్థాశ్చ-దివ్యైరౌషధైఃరసాయనపానైర్దివ్యైరశనస్నానాదిభిశ్చ - నభవన్తి * ॥ ౧౦ ॥ * తథా, తేషాంబిలస్థానాం-కల్యాణానాంనిర్దుఃఖానాం - కస్మాదపి- మృత్యుర్నహిప్రభవతినసమర్థో భవతి-తాన్మారయితుంనసమర్థో భవతీత్యర్థః -భవతితిపాఠే-మృత్యుర్మరణం-కుతశ్చిదపి-తేషాంనాస్తీత్యర్థః-తర్హ్యమరాస్తైకిం,తత్రాహ॥వినేతి॥చక్రోపదేశాచ్చక్రసంజ్ఞా-ద్భగవత్తైజసఅస్త్రరూపా-ద్వినాసుదర్శనాస్త్రాద్వినా-అన్యస్మాన్నమృత్యు,స్తస్మాత్తవస్త్యేవేత్యర్థః-తదేవాహ॥యస్మిన్ సుదర్శనాస్త్రే- వివరేషు-ప్రవిష్టేసతి-అసురవధూనాం పుంసవనానిగర్భాః-ప్రాయేణ,చక్రిభయా-ప్రస్రవన్తి-పూర్ణాశ్చైత్పతన్తి చేత్యర్థః * ॥ ౧౧ ॥ * ఏవంసామాన్యతోవివరాననువర్ణ్యాథవిశేషేణవివర్ణయిషుస్తావదతలంవివరమనువర్ణయతి ॥ అథేతి ॥ అతలాఖ్యేవివరే-మయస్యపుత్రో-బలోనామ-నివసతి_తంవిశినష్టి, యేనేతి-యేనబలేనైవహి-సృష్టాః,షణ్ణవతిసంఖ్యాకామాయా-స్తాసాంమాయానాంమధ్యే - కాశ్చనమాయాః-అద్యాపి-కేచిన్మాయావినో-ధారయన్తి-యస్యబలస్య-జృమ్భమాణస్యసతః - ముఖాత్ - త్రయః-స్త్రీణాంగణాః,ఉద్బభూవుః-గణానేవాహ॥స్వైరిణ్యః-కామిన్యః,పుంశ్చల్యఇతి-సవర్ణరతాఃస్వైరిణ్యః , కామిన్యస్త్వసవర్ణేఽపిరతాః-తత్రాప్యతిచఞ్చలాఃపుంశ్చల్యః-త్రివిధాస్తావిశినష్టి ॥యావై ఇతి యాః-వై-స్వైరిణ్యాదయఃస్త్రియః,బిలాయనంవివరస్థానం,ప్రవిష్టం-పురుషం,హాటకాఖ్యేన-రసేనరసాయనేన,సాధయిత్వాస్వవశీకృత్య-బలాయనమితిపాఠే - తత్రప్రవిష్టంపురుషం,రసేనబలాయనంసాధయిత్వాసంభోగసమర్థంకృత్వా -స్వేఅసాధారణా-విలాసా - స్తత్పూర్వకోయోఽవలోకః- అనురాగయుక్తం, యత్స్మితం-సల్లాపోరహోభాషణం-ఉపగూహనమాలిఙ్గనం-ఏవమాదిభిః-స్వైరంయథేచ్ఛం,రమయన్తికిల * ॥ ౧౨ ॥ * హాటకాఖ్యంరసంవిశినష్టి॥యస్మిన్నితి॥యస్మిన్రసే - ఉపయుక్తేసేవితేసతి-ఉపయోక్తా-పురుషః-ఆత్మానమయుతమహాదిగ్గజబలం.మన్యమానః-మదాన్ధఇవా-హమీశ్వర,స్సిద్ధోఽహ,మితికత్థతేశ్లాఘతే * ॥ ౧౩ ॥ * ఏవమతలాఖ్యోవివరఉపవర్ణితః॥ అథవితలంవర్ణయతి ॥ తతఇతి ॥ తతోఽతలాధస్తా-ద్వితలేవివరే-భగవాన్-హరోరుద్రః-హాటకేశ్వరః-స్వపార్షదైః- భూతగణైఃప్రమథగణైః-పరివృతః-ప్రజాపతిసర్గఃబ్రహ్మణాఆదిష్టస్సర్గ, స్తస్య-ఉపబృంహణాయవర్ధనాయ-భవాన్యాసహమిథునీ-భూయ-ఆస్తే-యదుక్తంహాటకేశ్వరఇతినామతస్మిన్నిమిత్తంస్పష్టయతి ॥ యతఇతి ॥ భవానీభవయో-ర్మిథునీభూతయో-ర్వీర్యేణ-హాటకిన్యాఖ్యా-సరిత్ప్రవరా-యతః-ప్రవృత్తా-తస్మాద్భవో-హాటకస్యసువర్ణస్య-ఈశ్వర-ఉత్పాదకత్వాదితి,హాటకేశ్వరఇత్యుచ్యతఇతిభావః - ననుహాటకిన్యాఖ్యసరిత్ప్రవరాయాస్తత్ప్రభవత్వేపినహాటకస్యతత్ప్రభవత్వం-తత్రాహ-యత్రేతి-యత్రహాటకిన్యాం-సరిత్ప్రవరాయాం-చిత్రభానురగ్ని -ర్మాతరిశ్వనావాయునా-సమిధ్యమానఃసమ్యగ్దీప్యమానః-ఓజసాస్వబలేన - అపిబత,హాటకినీంపీతవాన్-తేనాగ్నినా-నిష్ఠ్యూతంపూత్కృత్యత్యక్తం-హాటకాఖ్యంసువర్ణ,మభవత్-తత్సువర్ణం- అసురేన్ద్రాణాంవివరవాసినా-మవరోధేషు-అన్తఃపురేషు-పురుషాః-పురుషీభిస్స్త్రీభిస్సహ-భూషణేనఆభరణేన -ధారయన్తి భూషణానికారయిత్వాధారయంతీత్యర్థః - హాటకిన్యాఅన్తతోహాటకాఖ్యసువర్ణరూపేణ

ధయోవలిపలితజరాదయశ్చ - దేహవైవర్ణ్యదౌర్గన్ధ్యస్వేదక్లమాగ్లానిరితివయోవస్థాశ్చభవన్తి॥ ౧౦ ॥నహితేషాంకల్యాణానాం ప్రభవతికుతశ్చనమృత్యుర్వినా భగవత్తైజసశ్చక్రోపదేశాత్ - యస్మిన్ప్రవిష్టేసురవధూనాంప్రాయఃపుంసవనానిభయాదేవస్రవన్తిపతన్తిచ ॥ ౧౧ ॥ అథాతలేమయపుత్రోబలోనామాసురోనివసతి-యేనహవాఇహసృష్టాష్షణ్ణవతిర్మాయాఃకాశ్చనాద్యాపిమాయావినోధారయన్తి - యస్యచజృమ్భమాణస్యముఖతస్త్రయస్స్త్రీగణాఉదపద్యన్త-తాస్స్వైరిణ్యఃకామిన్యఃపుంశ్చల్యఇతి-యావై †బిలాయనంప్రవిష్టంపురుషంరసేనహాటకాఖ్యేనసాధయిత్వాస్వవిలాసావలోకనానురాగస్మితసల్లాపోపగూహనాదిభిస్స్వైరంకిలరమయన్తి॥ ౧౨ ॥ యస్మిన్నుపయుక్తేపురుషఈశ్వరోఽహంసిద్ధోఽహమిత్యయుతమహాగజబలమాత్మానమితిమన్యమానః కత్థతేమదాన్ధ ఇవ ॥ ౧౩ ॥తతోఽధస్తాద్వితలేహరోభగవాన్హాటకేశ్వరస్స్వపార్షదభూతగణావృతఃప్రజాపతిసర్గోపబృంహణాయభవ్యాసహమిథునీభూయాస్తే , యతః ప్రవృత్తాసరిత్ప్రవరాహాటకినీనామభవయోర్వీర్యేణ , యత్ర చిత్రభానుర్మాతరిశ్వనాసమిధ్యమానఓజసా అపిబత్ *తన్నిష్ఠ్యూతంహాటకాఖ్యంసువర్ణం భూషణేనాసురేన్ద్రావరోధేషుపురుషాస్సహపురుషీభిర్ధారయ

౧౨॥శ్లో॥పా † బలాయనంప్రవిష్టం.

పరిణామాత్తత్ప్రభవః భవోపిహ్యేకేశ్వరఇతిభావః ✿ ॥ ౧౪ ॥ ✿ అథసుతలంవర్ణయతి॥ తతఇతి ॥తతోవితలాదధస్తాత్సుతలేవివరే,పురుశ్రవాఃవిపులకీర్తిః - పుణ్యశ్లోకఃస్మరతాంపుణ్యాపాదకయశస్సంపన్నః - మహాభాగవతోభాగవతాగ్రగణ్యః- విరోచనస్యాత్మజోబలి-రధునాఽప్యాస్తఇత్యన్వయః ॥ కథంభూతః-మహేన్ద్రస్యప్రియం-కర్తుమిచ్ఛతా-ప్రదను,నదితేస్సకాశా-ద్భూత్వా-వటువామనరూపేణ-లబ్ధఃకాయోదేహోయేన - తేనభగవతా - ప్రథమం-పరాక్షిప్తమపహృతంలోకత్రయంయస్య-తథాభూతః - పున-ర్భగవతోఽనుకమ్పయైవ-సుతలేవివరే-ప్రవేశితః,ఇన్ద్రాదీనామపి-దుర్లభయా-సుసమృద్ధయాశ్రియాసంపదా,జుష్టస్సేవితః - భయరహిత- స్తమేవభగవన్తంస్వధర్మేణస్వోచితధర్మేణఆరాధయన్ ✿ ॥ ౧౫ ॥ ✿ ఏతత్సర్వసంపత్సమృద్ధంబిలాధిపత్యంమాదానఫలమితినమన్తవ్యమిత్యాహ॥నోఏవైతదితి॥యద్బిలనిలయేవివరస్థానే-ఐశ్వర్యం-తదేతద్భూమిదానస్య - సాక్షాత్కారఃఫలం-నభవత్యేవ-కుతఇత్యపేక్షాయామేవంభూతస్యదానస్య సాక్షాదపవర్గహేతుత్వాదిత్యాశయేనభూమిదానంవిశినష్టి - భగవతిషాడ్గుణ్యపూర్ణే- అశేషభూతజాతానాం-యే-జీవభూతాఃప్రత్యగాత్మాన - స్తేషామప్యా - త్మభూతేపరమాత్మని,అన్తఃప్రవిశ్యధారకే-వాసుదేవే-తీర్థతమేపావనతమే,పాత్రే, ఉపపన్నేసమీపంప్రాప్తేసతి తస్మిన్-పరయానిరవధికయాశ్రద్ధయాకర్తవ్యవిషయయాత్వరయా-సమాహితం-మనశ్చిత్తం,యేన- తేనబలినా-సంప్రతిపాదితస్యకృతస్య-సాక్షాదపవర్గసాధనభూతస్య ✿ ॥ ౧౬ ॥ ✿ భగవన్తీర్థతమత్వమేవోపపాదయతి ॥ యస్యేతి ॥ యస్యహిభగవతో-నామ-సకృదపి-వివశోఽపి-క్షుతపతనస్ఖలనాదిదశాస్వ-భిగృణ-న్పురుషః-కర్మరూపంబన్ధం, మఞ్జసాసుఖేన - విధునోతినిరస్యతి-సకృత్స్మరణమాత్రేణాపిసమస్తవృజిననిరసనక్షమనామవతోభగవతస్తీర్థతమత్వంకైముత్యన్యాయసిద్ధమితిభావః ॥ కర్మబన్ధంవిశినష్టి॥ యస్యహవావఇతి॥యస్యహికర్మబన్ధస్య,ప్రతిబాధనంనిరసనోపాయ - మిహ-ముముక్షవో,ఽన్యథాకర్మయోగజ్ఞానయోగాదిరూపేణ-ఉపలభన్తేజానన్తి-తత్కర్మబన్ధనం - ధునోతీతిపూర్వేణాన్వయః ॥ ప్రతిసాధనమితిపాఠే॥ ప్రతిక్షేపసాధనంనిరసనోపాయమిత్యేవార్థః ॥ యథాకర్మయోగాదికంభగవద్భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకప్రాచీనకర్మబన్ధనిరసనద్వారాభక్తియోగానుగ్రాహకత్వేనభక్తియోగద్వారాకృత్స్నపూర్వోత్తరాఘనివర్తక-మేవంనామస్మరణమపీత్యభిప్రేతోఽర్థః॥ అన్యథాభక్తియోగానర్థక్యాపత్తేరిత్యవగన్తవ్యం - ఏవంతీర్థతమే - సర్వేషామాత్మని , భాగవతానామాత్మదఆత్మపర్యన్తవదాన్యే,ఆత్మతమేనిరతిశయప్రియతమే , భగవతి , వినియుక్తస్య,లోకత్రయస్య-న, బిలనిలయమైశ్వర్యంఫల-మితిపూర్వేణైవాన్వయః ✿ ॥ ౧౭ ॥ ✿ నను-యద్యేతద్దానమపవర్గద్వారం-యదివాబలిర్మహాభాగవతః-యదివాభగవానాత్మద-స్తర్హ్యస్యాపవర్గమేవప్రదాయకింనానుజగ్రాహేత్యపేక్షాయామభ్యుపగతప్రారబ్ధస్యవిద్యయాఽవినాశ్యస్యావశ్యానుభావ్యత్వాదేనమపవర్గదానేన-నతదైవానుజగ్రాహ-కింత్వభ్యుపగతప్రారబ్ధఫలతయాబిలనిలయమైశ్వర్యమేవాదాదిత్యాహ ॥ నవాఇతి॥భగవా,నముష్యబలే,ర్నానుజగ్రాహ, తదైవానుగ్రహంనకృతవాన్,ఉతఅపతు,య-దాత్మానుస్మృతిమోషణంస్వవిషయస్మృతివిఘాతుకం,స్వమాయయా ,విలసితం,భోగరూప,మైశ్వర్యం, భోగనిమిత్తంవా,ఐశ్వర్యంబిలనిలయమైశ్వర్యం,తదేవా,తనుతేనే,దత్తవానిత్యర్థః ✿ ॥ ౧౮ ॥ ✿ మహాభాగవతఇత్యనేనభగవద్దాస్యేతరానభిలాషిత్వంవివక్షి

న్తి॥ ౧౪ ॥ తతోఽధస్తాత్సుతలే - పురుశ్రవాఃపుణ్యశ్లోకోమహాభాగవతోవిరోచనాత్మజోబలిర్భగవతామహేన్ద్రస్యప్రియంచికీర్షమాణేనాదితేర్లబ్ధకాయోభూత్వావటువామనరూపేణపరాక్షిప్తలోకత్రయోభగవదనుకమ్పయైవపునః ప్రవేశితః-ఇన్ద్రాదిష్వవిద్యమానయాసుసమృద్ధయాశ్రియాఽభిజుష్టస్స్వధర్మేణారాధయంస్తమేవభగవన్తమపగతసాధ్వసఆస్తేఽధునాఽపి ॥ ౧౫ ॥ నోఏవైతత్సాక్షాత్కారోభూమిదానస్య - యత్తద్భగవత్యధోఽక్షజేఽశేషజీవనికాయానాంజీవభూతాత్మభూతేపరమాత్మనివాసుదేవేతీర్థతమేపాత్ర ఉపపన్నేపరయాశ్రద్ధయా సమాహితమనసాసంప్రతిపాదితస్య సాక్షాదపవర్గద్వారస్యయద్బిలనిలయైశ్వర్యమ్॥౧౬॥ యస్యహవావక్షుతపతనప్రస్ఖలనాదిషువివశస్సకృన్నామాభిగృణన్ పురుషఃకర్మబన్ధనమఞ్జసావిధునోతి-యస్యహైవ ✿ ప్రతిబాధనంత్విహముముక్షవోఽన్యథైవోపలభన్తే - తద్భాగవతానాంసర్వేషామాత్మన్యాత్మదఆత్మత్వమేవచ ॥ ౧౭ ॥ నైవభగవాన్నూనమముష్యానుజగ్రాహ-యదుతపునరాత్మానుస్మృతిమోషణంమాయామయంభోగైశ్వర్యమేవాతనుతేతి ॥ ౧౮ ॥ యత్తద్భగవతాఽనధిగ

౧౭॥ శ్లో॥ పా ✿ ప్రతిసాధనం.

తం, తత్తస్య తదుక్త్యైవ స్పష్టయితుమాహ॥ యత్తదితి॥ యత్తత్ప్రసిద్ధ, మితి వక్ష్యమాణ, మువాచేత్యన్వయః, కథంభూతః, అనధిగతః అలబ్ధః, అన్యైః యాచ్ఞేతరైః, ఉపాయో-యేన-తేన-భగవతా-బలేర్భాగవతత్వాద్దణ్డానర్హత్వాదుపాయాన్తరాభావాదనధిగతాన్యోపాయేనేత్యుక్తం, ఏవంభూతేన, భగవతా, యాచ్ఞావ్యాజేనా, పహృతం-స్వశరీరమాత్రావశేషితం, ఉర్వరితస్వశరీరమాత్రం, యల్లోకత్రయం, త-ద్యస్య, తథాభూతః, స్వవ్యతిరిక్తభగవదపహృతలోకత్రయ ఇత్యర్థః, వరుణపాశైశ్చ, ప్రతిబద్ధః, ప్రతిశ్రుతార్థన్యూనతాయాం వరుణపాశైః ప్రబద్ధ ఇత్యర్థః, గిరిదర్యా, మపవిద్ధః ప్రక్షిప్తోఽపి సన్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥ నేతి॥ బతేతి ఖేదే, భగవా, న్విద్వానప్య, సావిన్ద్రః పురుషార్థేషు, నూనం, ననిష్ణాతః నకుశలః, పురుషార్థేషు తారతమ్యానభిజ్ఞ ఇత్యర్థః-యస్యైకాన్తైర్బృహస్పతిః, స్సచివస్సహ యో, మన్త్రాయ ఆలోచనాయ, వృత-స్సోఽపి పురుషార్థేషు, నూనం, ననిష్ణాతః అనిష్ణాతత్వమేవాహ॥ తమితి॥ యత, స్తం పరపురుషార్థరూపం, భగవన్తం, మతిహాయ విహాయ, తద్దాస్యమయాచిత్వేత్యర్థః, తం మన్త్రప్రదం బృహస్పతిమతిహాయేతి వా, ఉపేన్ద్రేణ ఇన్ద్రానుజరూపేణ శ్రీవామనేన, ద్వారభూతేనేన్ద్ర ఏవా, త్మానం మా, మాత్మనస్స్వస్య, ఆశిషః లోకత్రయరూపా ఆశిషః అయాచత యాచితవాన్, న త్వేతస్య భగవతో, దాస్య, మయాచత-తస్మిన్ప్రసన్నే తద్దాస్యమేవ యాచితవ్యం న త్వితరదల్పమిత్యాహ॥ అతిగభీరరయస్య నిరతిశయగభీరవేగస్య, కాలస్య, వశ్య, మిదం-మన్వన్తరపరివృతం మన్వన్తరపర్యన్తవర్తి, లోకత్రయం లోకత్రయాధిపత్యం, కియత్, అత్యల్పమేతదిత్యర్థః, అత, స్తన్నయాచితవ్యమితి భావః-అత ఇన్ద్రః పురుషార్థేషు ననిష్ణాతః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ అస్మత్పితామహస్తు ప్రహ్లాద ఏక ఏవ పురుషార్థేషు నిష్ణాత ఇత్యాహ॥ యస్యేతి॥ అస్మత్పితామహః, ప్రహ్లాదో, యస్య భగవతోఽనుదాస్యం దాసానుదాసత్వమేవ, వవ్రే వృతవాన్ కిల, న తు-స్వపిత్ర్యం స్వపితుర్హిరణ్యకశిపోస్సంబద్ధైశ్వర్యం, అవరణహేతుం తస్యాభిప్రాయం ప్రకాశయతి॥ యదుతేతి॥ భగవతా నృహరిణా-స్వపితరి హిరణ్యకశిపా, వుపరతే హతే సతి, భగవతా-దీయమానమపి-స్వపిత్ర్యం, న వవ్రే, కుతః, యద్యస్మా, త్త, త్పరిమితమితి పరిమితత్వా, త్పిత్ర్యం, న వవ్రే, ఉత అపి తు, అకుతోభయం పదం, వవ్రే-స్వయం దేహావసానే ముక్తిం యాచితవానిత్యర్థః, భగవతః పరమితి పాఠే-భగవతోఽన్యదితి-పిత్ర్యం, న వవ్ర ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ మక్షికేవ గరుత్మతో గతిం కో వా తస్య ప్రహ్లాదస్య పన్థానమనుసర్తుం శక్నోతీత్యాహ॥ తస్యేతి॥ కో వా, అమృదితః, అనుపహతః, కషాయః కర్మబన్ధో, యేన-పరిక్షీణః అప్రసృతః, భగవదనుగ్రహో-యస్య, తథావిధోఽస్మద్విధోఽస్మాదృశః, పుమాన్, తస్య మహానుభావస్య ప్రహ్లాదస్యానుపథం పన్థానం, ఉపజిగమిషతి ఉపగన్తుమిచ్ఛతి ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ నన్వేవంభూతశ్చేద్బలిస్తర్హి తస్యైవ చరితం విస్తరేణ కథ్యతాం-తత్రాహ॥ తస్యేతి॥ తస్య బలే-రనుచరితం ఉపరిష్టాదష్టమే-విస్తరిష్యతేఽపి విస్తరేణ కథయిష్యత ఇత్యర్థః, కార్త్స్న్యేన తత్ప్రభావః కేనాపి వర్ణయితుం న శక్య ఇత్యభిప్రాయేణ పునస్తమేవ విశినష్టి॥ యస్యేతి॥ యస్య బలే-ర్ద్వారి-భగవాన్, అవతిష్ఠతే కథంభూతః, స్వయ-మఖిలజగతాం, గురుః, అనేన ద్వారపాలకత్వానర్హతా సూచ్యతే, నారాయణః సర్వశేషీ, అనేనాపి తదేవ సూచ్యతే, ఏవంభూతోఽప్యా, శ్రితవాత్సల్యవివశో, గదాపాణిస్సన్ గదాపాణిం తం భగవన్తం విశినష్టి॥ యేతి నే॥ యేన గదాపాణినా, బలేర్ద్వారస్థేన, భగవతా కర్త్రా, అఙ్గుష్ఠేన పదా పాదావయవేనాఙ్గుష్ఠేన, దిగ్విజయసమయే, స్వసమీపమాగతో, దశకన్ధరో రావణాసురః, యోజనాయుతాయామయుతం, ఉచ్చాటితః ఉచ్చాటనం ప్రాపితః, దిగ్విజయం కుర్వన్ రావణః కదాచిద్బలేర్ద్వారి ప్రవిశన్, ద్వారస్థేన గదాభృతా భగవతా బహుదూరతః క్షిప్త ఇతి శ్రీరామాయణా

తాన్యోపాయేన యాచ్ఞాచ్ఛలేనాపహృతస్వశరీరావశేషితలోకత్రయో వరుణపాశైశ్చ సంప్రతిముక్తో గిరిదర్యాం చాపవిద్ధ ఇతి హోవాచ ॥ ౧౯ ॥ న నూనం బతాయం భగవానర్థేషు నిష్ణాతో యోఽసావిన్ద్రో యస్య సచివో మన్త్రాయ వృత ఏకాన్తతో బృహస్పతిస్తమతిహాయ స్వయముపేన్ద్రేణాత్మానమయాచతాత్మన ఆశిషో నో ఏవ తద్దాస్యమతిగభీరరయస్య కాలస్య మన్వన్తరపరివృత్తం కియల్లోకత్రయమిదమ్ ॥ ౨౦ ॥ యస్యానుదాస్యమేవాస్మత్పితామహః కిల వవ్రే న తు స్వపిత్ర్యం యదుతాకుతోభయం పదం దీయమానం ❀ భగవతోపరతే స్వపితరి ॥ ౨౧ ॥ తస్య మహానుభావస్యానుపథమమృదితకషాయః కో వాఽస్మద్విధః పరిక్షీణభగవదనుగ్రహ ఉపజిగమిషతీతి ॥ ౨౨ ॥ తస్యానుచరితముపరిష్టాద్విస్తరిష్యతే యస్య భగవాన్ స్వయమఖిలజగద్గురుర్నారాయణో ద్వారి గదాపాణిరవతిష్ఠతే నిజజనానుకమ్పితహృదయో యేనాఙ్గుష్ఠేన పదా దశకన్ధరో యోజనాయు

౨౧॥ శ్లో॥ పా ❀ భగవతః పరమితి భగవతోఽపరతే.

ప్రసిద్ధమ్ ✽॥౨౩॥ ✽ ఏవం సుతలమనువర్ణ్యాథ తలాతలం వర్ణయతి॥ తత ఇతి॥ తతస్సుతలాదధస్తాత్, తలాతలే వివరే-మయాఖ్యో, దానవేన్ద్రః, మహీయతే-తలాతలస్థైర్బహుమాన్యత ఇత్యర్థః, కథంభూతః-ప్రథమం-త్రిపురాధిపతిర్భూత్వా-త్రిలోక్యాశ్శం సుఖం కర్తుమిచ్ఛతా భగవతా పురారిణా రుద్రేణ-నిర్దగ్ధం-పురత్రయం, యస్య సః తస్య పురారేః, ప్రసాదాల్లబ్ధం-పదం తత్తలాతలాఖ్యం వివరం-యస్య సః - మాయావినామాచార్యో మాయాతన్త్రోపదేష్టా- మహాదేవేన రుద్రేణ, పరరక్షితః-విగతం-సుదర్శనాద్భయం-యస్య, తథాభూతస్సన్ - సుదర్శనభక్తిమతా మహాదేవేన పరిరక్షితత్వాద్విగతసుదర్శనభయ ఇత్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ అథ మహాతలమనువర్ణయతి॥ తత ఇతి॥ తతస్తలాతలా- దధస్తా-న్మహాతలే వివరే-నైకశిరసాం-న-ఏకమేవ-శిరో, యేషాం తేషామనేకశిరసామిత్యర్థః-కాద్రవేయాణాం కద్ర్వా అపత్యభూతానాం సర్పాణాం -గణః-క్రోధవశసంజ్ఞకోఽస్తి-గణే కాంశ్చిత్ప్రధానాన్నిర్దిశన్ తాన్విశినష్టి - కుహకేత్యాదినా, కుహకాదయః ప్రధానా ముఖ్యా యేషాం తే-మహాభోగవన్తః దీర్ఘకాయాః- మహాపురుషస్య భగవతో-వాహనభూతాత్-పక్షిరాజానామప్యధిపతే-ర్గరుత్మతో, ఽనవరతం నిరంతర-ముద్విజమానాః భిభ్యతః -స్వకళత్రాదిరూపకుటుమ్బాసక్త్యా, ప్రమత్తాస్సన్తః-క్వచిద్విహరన్తి ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ అథ రసాతలమనువర్ణయతి॥ తతో మహాతలా-దధస్తా - ద్రసాతలే వివరే-దైతేయదానవాః దైతేయా దానవాశ్చ, దితిపుత్రా దనోః పుత్రాశ్చ-పణయ ఇతి ప్రసిద్ధా- స్తే చ-నివాతకవచాః, కాలకేయాః హిరణ్యపురవాసిన - ఇతి త్రివిధాః, విబుధానాం దేవానాం-ప్రత్యనీకాః ప్రతిపక్షిణః-ఉత్పత్త్యైవ మహాబలశాలినః-మహాన్తశ్చ తే, సాహ

తాయుత్థం దిగ్విజయ ఉచ్చాటితః॥౨౩॥ తతోఽధస్తాత్తలాతలే మయో నామ దానవేన్ద్రస్త్రిపురాధిపతిర్భగవతా త్రిపురారిణా త్రిలోక్యాశ్శం చికీర్షుణా నిర్దగ్ధపురత్రయస్తత్ప్రసాదాల్లబ్ధపదో మాయావినామాచార్యో మహాదేవేన పరిరక్షితో విగతసుదర్శనభయో మహీయతే॥ ౨౪ ॥ తతోఽధస్తాన్మహాతలే కాద్రవేయాణాం నైకశిరసాం క్రోధవశానాం గణః-కుహక-తక్షక-కాళియ-సుషేణాది ప్రధానా మహాభోగవన్తః పతత్త్రిరాజాధిపతేః పురుషోత్తమవాహాదనవరతముద్విజమానాః స్వకళత్రాపత్యసుహృత్కుటుమ్బసఙ్గేన క్వచిత్ప్రమత్తా విహరన్తి॥ ౨౫ ॥ తతోఽధస్తాద్రసాతలే దైతేయా దానవాః పణయో నామ నివాతకవచాః కాలకేయా హిరణ్యపురనివాసిన ఇతి విబుధప్రత్యనీకా ఉత్పత్త్యా మహౌజసో మహాసాహసినో భగవతస్సకలలోకానుభావస్య హరేరేవ తేజసా ప్రతిహతబలావలేపా బిలేశయా ఇవ నివసన్తి యే వై సరమయేన్ద్రదూత్యా వాగ్భిర్మన్త్రవర్ణాభిరిన్ద్రాద్బిభ్యతి॥ ౨౬ ॥ తతోఽధస్తాత్పాతాళే నాగలోకపతయో వాసుకిప్రముఖాః శఙ్ఖకుళిక-మహాశఙ్ఖ-శ్వేత-ధనంజయ-ధృతరాష్ట్ర-శఙ్ఖచూడ-కమ్బళాశ్వతర-దేవదత్తాదయో మహాభోగినో మహామర్షా నివసన్తి యేషాముహ వై పఞ్చషట్సప్తదశశతసహస్రశీర్షాణాం ఫణాసు విరచితా మహామణయో రోచిష్ణవః పాతాళవివరతిమిరనికరం స్వతేజసా విధమన్తి॥ ౨౭ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః.✽✽✽✽✽✽✽

సికాస్సహసాదర్పేణ చరన్తీతి సాహసికా- స్తథాభూతాస్సన్తః, సర్వేషు లోకేషు-అనుభావః ప్రభావో యస్య-తస్య - భగవతో హరే- స్తేజసైవ సుదర్శనాస్త్రేణ, ప్రతిహతః -బలావలేపః బలనిమిత్తో గర్వో, యేషాం, తాదృశాః - బిలేశయా ఇవ సర్పా ఇవ-వసన్తి-య ఇతి, యే-వై-పణయః-ఇన్ద్రదూత్యా సరమయా- దేవశున్యా - ప్రయుక్తాభి-ర్మన్త్రవర్ణరూపాభిర్వాగ్భి-రిన్ద్రా-ద్బిభ్యతి భయం ప్రాప్నువన్తి॥ ఏవం హి వైదికమాఖ్యానం ॥ పణిభిరసురైర్నిగూఢా గా అన్వేష్టుం సరమాం దేవశునీమిన్ద్రః ప్రహితాం సన్ధిమిచ్ఛవః, పణయః ప్రాహుః కిమిచ్ఛన్తీం సరమే ఇత్యాదినా చ సన్ధిమనిచ్ఛన్తీన్ద్రస్తుతిపూర్వకం తాన్ప్రతి ధర్షణమాహ ‘‘హతా ఇన్ద్రేణ పణయశ్శయధ్వ’’ మిత్యాది- తే చ తచ్ఛ్రుత్వా బిభ్యతీతి ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ అథ పాతాళమనువర్ణయతి॥ తతో రసాతలా-దధస్తా-త్పాతాళే వివరే-నాగలోకానాం సర్పరూపాణాం జనానాం పతయో-వాసుకిః-ప్రముఖః ప్రధానం-యేషాం- తే-శఙ్ఖాదయో- మహాభోగినః మహాఫణినః - మహా-నమర్షః క్రోధో-యేషాం తథాభూతా-నివసన్తి-యేషాముహ వై యేషాం హి- పఞ్చాదిసంఖ్యాని-శీర్షాణి-యేషాం-శీర్ష్ణామితి వక్తవ్యే శీర్షామిత్యార్షం- తేషాం సర్పాణాం-ఫణానాం ఫణాసు - ఆధారస్య సంబన్ధమాత్రవివక్షయా షష్ఠీ-విరచితా ధృతాః - యే-మహామణయో-రోచిష్ణవస్సదా ప్రకాశనశీలా- స్తే-స్వరోచిషా, పాతాళవివరసంబన్ధి-తమోజాలం, విధమన్తి అపనుదన్తి ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే చతుర్వింశోఽధ్యాయః.✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవం పాతాళాన్తాన్ స్వవివరాననువర్ణ్యాథ పాతాళపర్యన్తస్య భూమణ్డలస్య ధారకం రసాయా మూలే స్థితమనన్తమనువర్ణయతి పఞ్చవింశేన॥ తస్య పాతాళస్య, మూలదేశే అధస్తాత్-త్రింశద్యోజనసహస్రాన్తరే-ఆస్తే-కాసౌ-యా చాస్తే తత్రాహ॥ యా వా ఇతి ॥ అనన్త ఇతి-సమాఖ్యాతా ప్రసిద్ధా-అనన్తసంజ్ఞికేత్యర్థః - తామసీ తామసాహంకారాధిష్ఠాత్రీ, యా భగవతః, కలా అంశరూపా-సా, ఆస్త ఇత్యర్థః-సైవ సఙ్కర్షణ ఇత్యుచ్యత ఇత్యాహ॥ ప్రమాతార ఇతి॥ సాత్వతీయాః సఙ్కర్షణప్రోక్తసాత్వతాఖ్యపఞ్చరాత్రనిష్ఠాః - ప్రమాతారః ఉక్తభగవత్కలాయా యాథాత్మ్యవిదః తం, అనన్తం-సఙ్కర్షణ ఇత్యాచక్షతే, కిమిదం సఙ్కర్షణనామాశ్వకర్ణాదివత్కేవలరూఢం, కిం వా పఙ్కజాదివద్యోగరూఢమిత్యపేక్షాయాం యోగరూఢమిత్యాహ॥ ద్రష్టృదృశ్యయోరితి॥ యతోఽయమనన్తః-ద్రష్టృదృశ్యయోః జ్ఞాతృజ్ఞేయయోః-సన్నికర్షణం-సన్నికృష్యతే విషయాక్రియతేఽతీన్ద్రియార్థోఽనేనేతి సన్నికర్షణమతీన్ద్రియార్థవిషయకజ్ఞానసాధనం, స్వయం యథా అతీన్ద్రియార్థవిషయకజ్ఞానవానేవ, మితరేషామప్యతీన్ద్రియార్థవిషయకజ్ఞానాపాదక ఇత్యర్థః, యత, ఏవ-మనన్తః, తతస్తమనన్తమిత్యాచక్షత ఇత్యన్వయః, సఙ్కర్షణత్వమేవ స్పష్టయతి ॥ అహమిత్యభిమానలక్షణ ఇతి॥ అహమితి ప్రతీయమానోఽతీన్ద్రియో జీవః, తద్విషయకో-యోఽభిమానః అహమితి ప్రతీతిః, తస్య లక్షణః, లక్ష్యతేఽనేనేతి లక్షణః కారణం, హేతురితి యావత్, జీవవర్గాభిమానిదేవతాత్వాత్తేషామహమితి బుద్ధివృత్తిహేతురిత్యర్థః ❀ ॥౧॥ ❀ ఏవమనన్తశబ్దోఽపి తస్మిన్ యోగరూఢ ఇత్యాహ ॥ యస్యేదమితి ॥ యచ్ఛబ్దానాం స ఏష భగవాననన్త ఇత్యుత్తరేణాన్వయః, యస్య భగవతః, సహస్రశిరసః అనన్తమూర్తేః, ఏకస్మిన్నేవ - శిరసి ధ్రియమాణం ధార్యమాణం, ఇదం-కృత్స్నం భూమణ్డలం, సిద్ధార్థ ఇవ శ్వేతసర్షప

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ × ॥ తస్య మూలదేశే త్రింశద్యోజనసహస్రాన్తర ఆస్తే - యా వై కలా భగవతస్తామసీ సమాఖ్యాతాఽనన్త ఇతి ప్రమాతారస్సాత్వతీయాస్తం ద్రష్టృదృశ్యయోస్సంనికర్షణాదహమితి చాభిమానలక్షణాత్సంకర్షణ ఇత్యాచక్షతే॥౧॥ యస్యేదం క్షితిమణ్డలం భగవతోఽనన్తమూర్తేస్సహస్రశిరస ఏకస్మిన్నేవ శీర్షణి ధ్రియమాణం సిద్ధార్థ ఇవ లక్ష్యతే॥౨॥ యస్య హ వా ఇదం కాలేనోపసంజిహీర్షతోఽమర్షవిరచితరుచిరభ్రమద్భ్రువోరన్తరేణ సాంకర్షణో నామ రుద్ర ఏకాదశవ్యూహస్త్ర్యక్షస్త్రిశిఖం శూలముత్తమ్భయన్నుదతిష్ఠత్॥౩॥ యస్యాఙ్ఘ్రికమలయుగళారుణవిశదనఖమణిషణ్డమణ్డలేష్వహిపతయస్సహ సాత్వతఋషభైరేకాన్తభక్తియోగేనావనమన్తస్స్వవదనాని పరిస్ఫురత్కుణ్డలప్రభామణ్డితగణ్డస్థలాన్యతిమనోహరాణి ప్రముదితమనసః ఖలు విలోకయన్తి॥౪॥ యస్యైవ హి నాగరాజకుమార్య ఆశిష ఆశాసానాశ్చార్వఙ్గదవలయవిలసితవిశదవిపులధవళసుభగరుచిరభుజరాజితస్తమ్భేష్వగురుచన్దనకుఙ్కుమపఙ్కానులేపేనావలిమ్పమానాస్తదభిమర్శనోన్మథితహృదయమకరధ్వజావేశరుచిరలలితస్మితాస్తదనురాగమదముదితమదవిఘూ

ఇవ-లక్ష్యతే దృశ్యతే-అతోఽపరిచ్ఛిన్నత్వాదనన్త ఇత్యుచ్యత ఇతి భావః ❀ ॥౨॥ ❀ యదుక్తం తామసీతి తామసాహంకారాధిష్ఠాతృత్వం, తద్విశదయతి॥ యస్య హ వేతి ॥ కాలేన ద్విపరార్ధావసానరూపకాలేన, ఇదం, కృత్స్నం జగత్-సంజిహీర్షతః సంహర్తుమిచ్ఛతః-యస్య సంకర్షణస్య, అమర్షేణ కోపేన-విరచితే కుటిలీకృతే, భ్రమన్త్యౌ భ్రువౌ, తయోః-అన్తరేణ మధ్యే, సంకర్షణాఖ్యః, ఏకాదశానాం, వ్యూహః గణః, ఏకాదశరుద్రసముదాయరూపః, రుద్రః రుద్రగణః, కథం భూతః, త్ర్యక్షః త్రీణి అక్షీణి యస్య త్ర్యక్షః - తిస్రః శిఖా యస్య, తాదృశం శూలం, ఉత్తమ్భయన్ ఊర్ధ్వం దధదుదతిష్ఠత్ ఉద్బభూవ, తామసాహఙ్కారాధిష్ఠాతృత్వాజ్జగత్సంహర్తృతామసరుద్రగణోత్పాదక ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ సుభగత్వమాహ॥ యస్యేతి॥ అహీనాం పతయః, సాత్వతశ్రేష్ఠైస్సహ, యస్య సఙ్కర్షణస్య, అఙ్ఘ్రికమలయుగళే, అరుణాః, విశదాః, నఖా ఏవ-మణయః-తేషాం-షణ్డాః-స్తన్మణ్డలేషు-ఏకాన్తభక్తియోగేన అవ్యభిచరితభక్తియోగేన - అవనమన్తః ప్రణమన్తః ఉక్తవిధేషు నఖమణిషణ్డమణ్డలేషు-ప్రతిబిమ్బితాని-అతిమనోహరాణి-పరితః - స్ఫురతాం-కుణ్డలానాం - ప్రభయా-మణ్డితాని-గణ్డస్థలాని-యేషు-తాని-స్వవదనాని ప్రముదితం మనో యేషాం, తాదృశాస్సన్తః - సుఖం విలోకయన్తి ఖలు ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తథా, నాగరాజానాం, కుమార్యః, ఆశిషః పురుషార్థాన్-ఆశాసానాః కామయమానాః, యస్య సఙ్కర్షణస్య, చారుభిస్సున్దరైః-అఙ్గదైః-వలయైశ్చ-విలసితాః ప్రకాశితాశ్చ, తే-విశదా నిర్మలాశ్చ, విపులా దీర్ఘాశ్చ, సుభగాః కోమలాశ్చ, రుచిరాస్సున్దరాశ్చ, భుజాః, త ఏవ-రజతస్తమ్భాః, తేషు అగరుకుఙ్కుమచన్దనానాం, పఙ్క ఏవ, అనులేపః, తేనావలిమ్పమానాః లేపనం కుర్వాణాః, తేషాం భుజానామభిమర్శనేన స్పర్శనేన, ఉన్మథితే, హృదయే, మకరధ్వజస్య, ఆవేశేన రుచిరం చ-ల

లితంచ-యత్స్మితం,త-ద్యాసాం, తాదృశ్యస్సత్యః , తస్యసఙ్కర్షణస్య,అనురాగమదముదితమదవిఘూర్ణితారుణకరుణావలోకనయనవదనారవిన్దం సవ్రీడంయథాతథా,విలోకయన్తి,స్వాశ్రితేషు,అనురాగేణ-మదేనస్వానుభవజనితేనచ- ముదితంచతత్,మదేనఘూర్ణితేప్రచలితేచ,ఈషదరుణే,కరుణావలోకనయనే,యస్మిన్-తద్వదనారవిన్దమితితస్యార్థః ❀॥౫॥❀ సఉక్తవిధ,ఏషసఙ్కర్షణాఖ్యో- ఽనన్తస్త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితః , అనన్తకల్యాణగుణార్ణవః,జగత్కారణభూతో,దేవః,స్వతేజసా,దీప్యమానః,ఉపసంహృతః- అమర్షరోషయోర్జగత్సంహారవిషయయోరసహనక్రోధయోర్వేగో,యేనతథాభూతః-లోకానాం,స్వస్తయేసుఖాయ,ఆస్తే ❀ ॥౬॥ ❀పునఃకథంభూతః- సురాదీనాం-గణై-ర్ధ్యాయమానః , అనవరతం,మదేనస్వానుభవజనితేనమదేన-ముదిత-స్సచాసౌ-వికృతవిహ్వలలోచనః- వికృతేఘూర్ణితే - విహ్వలేపరవశే ఇవస్థితే,లోచనే,యస్యసః, సులలితేనసున్దరేణభావగర్భేణ- స్మితేన,ముఖరితామృతేనవచనామృతేన,స్వపార్షదాన్విబుధయూథానాంపతీంశ్చా- ప్యాయయమానఃహర్షయన్-అపరిమ్లానఃఅక్షీణః-రాగోరక్తిమా,యస్యా- స్తస్యాః-నవతులసికాయాఃనూతనకృష్ణతులస్యాః - ఆమోదః - మధురూపఆసవశ్చ - తయోస్సమాహార - స్తేన -మాద్యతాం-మధుకరాణాం - వ్రాతా - స్తేషాం - మధురగీతేన - శ్రీ , ర్యస్యాస్తాం - స్వానుసాధారణీం - వైజయన్త్యాఖ్యాంవనమాలాం- దధదితిశేషః - బిభర్తీత్యనేనాన్వయః - నీలేవాససీయస్య , ఏకమేవకుణ్డలంయస్య - హలస్య - కకుదిపృష్ఠే-కృతఃన్యస్తః-సుభగస్సుకుమారశ్చ - సున్దరశ్చ - భుజో - యేన,ఏవంభూతో-భగవాన్సఙ్కర్షణః-మాహేన్ద్రః,మహేన్ద్రసంబన్ధీ-వారణేన్ద్రఇవఐరావతఇవ,శుభ్రః-ఉదారాః-లీలాఃవిలాసాః- యస్యసః-కాఞ్చనీంస్వర్ణమయీం-కక్ష్యాంవరత్రాం-

ర్ణితారుణకరుణావలోకనయనవదనారవిన్దంసవ్రీడంకిలవిలోకయన్తి ॥౫॥ సఏషభగవాననన్తోఽనన్తగుణార్ణవఆదిదేవఉపసంహృతామర్షరోషవేగోలోకానాంస్వస్తయఆస్తే॥౬॥ ధ్యాయమానస్సురాసురోరగసిద్ధగన్ధర్వవిద్యాధరమునిగణైరనవరతమదముదితవికృతవిహ్వలలోచనస్సులలితభావస్మితముఖరితామృతేనాప్యా❀యమానస్స్వపార్షదవిబుధయూథపతీనపరిమ్లానరాగనవతులసికామోదమధ్వాసవేన మాద్యన్మధుకరవ్రాతమధురగీతశ్రియంవైజయన్తీంస్వాం వనమాలాంనీలవాసా ఏకకుణ్డలోహలకకుదికృతసుభగసున్దరభుజోభగవాన్మాహేన్ద్రోవారణేన్ద్రఇవకాఞ్చనీంకక్ష్యాముదారలీలోబిభర్తి ॥౭॥ యఏషఏవమనుశ్రుతోఽభిధ్యాయమానోముముక్షూణామనాదికాలకర్మవాసనాగ్రథితమవిద్యామయంహృదయగ్రన్థింసత్వరజస్తమోమయమన్తర్హృదయంగతఆశునిర్భినత్తితస్యానుభావమిమంభగవాన్స్వాయంభువోనారదస్సహతుమ్బురుణాసభాయాంబ్రహ్మణస్సంశ్లోకయామాస॥౮॥ శ్లో ॥ ఉత్పత్తిస్థితిలయహేత

బిభర్తి , కక్ష్యేభవాకక్ష్యా ,వరత్రాఖ్యాచర్మమయీపట్టికా,నద్ధ్రీవధ్రీవరత్రాస్స్యాదిత్యమరకోశోక్తామధ్యస్యజాన్వోశ్చవష్టమ్భార్థాయోగపట్టికాఖ్యా, తాంస్వర్ణమయీంబిభర్తీత్యర్థః ❀ ॥౭॥ ❀ఏవంసఙ్కర్షణఉపవర్ణితః-ఇదానీముక్తవిధఉపాస్యమానఉపాసకానామన్తర్హృదయగతః ప్రకృతిసంబన్ధంనిరస్యతీత్యాహ ॥ యఏషఇతి ॥ యఏషభగవాననన్త-ఏవ- మనుశ్రుతఃఉక్తవిధత్వేనగురుముఖాచ్ఛ్రుతః అభిధ్యాయమానః,,శ్రోతవ్యోమన్తవ్యోనిధిధ్యాసితవ్య,,ఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రప్రత్యభిజ్ఞాపితః - అతః- సామర్థ్యాచ్ఛ్రవణానన్తరం మతఇతిలభ్యతే-ముముక్షూణా-మనాదికాలప్రవృత్తాభిః-కర్మవాసనాభి-ర్గ్రథితంసన్దర్భితం-అవిద్యామయం-దేహాత్మభ్రాన్తిస్వతన్త్రాత్మభ్రాన్తిరూపాత్మజ్ఞానమయం-గ్రన్థింగ్రన్థివద్దుర్మోచం - సత్వరజస్తమోమయంసత్వాదిగుణప్రచురం-గుణత్రయసంబన్ధప్రయుక్తానాదికాలప్రవృత్తకర్మవాసనావిద్యాగ్రన్థిరూపంసంసారమిత్యర్థః-ధ్యానేన - ముముక్షూణా - మన్తర్హృదయే-సంనిహిత-ఆశునిర్భినత్తినితరాంనిరస్యతీత్యర్థః - తస్యభగవతస్సఙ్కర్షణస్య-ఇమముక్త - మనుభావంప్రభావం-తుమ్బురుణాసహ -స్వాయంభువఃపుత్రో-నారదో-బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య-సభాయాం-సంశ్లోకయామాసవర్ణయామాస ❀ ॥౮॥ ❀ప్రథమంతద్వర్ణనేస్వస్యానధికారద్యోతనాయతత్స్వరూపస్యదుర్జ్ఞేయత్వమభిప్రయన్ కారణత్వేనతదుపలక్షయతి ॥ ఉత్పత్తీతి ॥ అస్యజగతః - ఉత్పత్త్యాదిహేతుభూతాస్సత్వాద్యాఃప్రకృతిగుణాఃసత్వరజస్తమోగుణాః - క్రమోఽత్రావివక్షితః - రజస్సత్వతమోగుణాః-క్రమేణ - జగదుత్పత్త్యాదిహేతుభూతాః - యస్యభగవత-ఈక్షయాసిసృక్షయా-కల్యాఃసృష్ట్యాదిసమర్థాః-ఆసన్బభూవుః - గుణత్రయాత్మికాప్రకృతిఃస్వయంమహదాదికార్యవర్గహేతుభూతాఽపిస్వయమసమర్థాసతీ-యస్యసిసృక్షారూపేక్షయా-సృష్ట్యాదిసమర్థా , ఽభూదిత్యర్థః, అనేనజగన్నిమిత్తకారణత్వముక్తం,,తదైక్షతబహుస్యాం,,మితిశ్రుతే

స్యకర్తృత్వస్యాఽత్ర ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ - నిమిత్తకారణత్వం నామ - స్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషకాలానాం స్వకార్యాకారేణ పరిణామోపయుక్తప్రవర్తనాశ్రయత్వం యథా కులాలాదేస్స్వాధిష్ఠితమృత్పిణ్డాదేః ఘటాదిరూపపరిణామోపయుక్తప్రవర్తనాశ్రయత్వం - అథోపాదానకారణత్వేన లక్షయతి ॥ యద్రూపమితి ॥ ఆత్మన్ ఆత్మని స్వస్మిన్ - ఏకం దేవాదినామరూపాద్యభావాదవిభాగేనస్థితం - ధ్రువం నిత్యం ‘‘ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపీ,, ఇ, గీతేః - కారణావస్థాయామేవంభూతం - యద్రూపం ప్రకృతిపురుషాత్మకం శరీరం - తత్సిసృక్షానన్తరం - ఆత్మని - నానాకృతం దేవాదినామరూపవిభాగవిభక్తం కృతం - అధాత్ ధృతవాన్ - తస్య భగవతో - వర్త్మ స్వరూపం - లోకవిలక్షణం - కథముహ - కథం హి - వేద - మాదృశ ఇతి శేషః - పూర్వమాత్మన్యవిభాగేనస్థితమాత్మని నానాకృతం రూపమధాదిత్యనేన - ఏకత్వనానాత్వే ఆత్మపర్యన్తే ఇతి విజ్ఞాయతే - ఇదమేవ హి తస్యోపాదానత్వం - యత్ప్రకృతిపురుషగతదేవాదివిభాగస్య స్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషద్వారా ఆత్మపర్యన్తత్వమితి, యద్వా, పూర్వమేకత్వేనాత్మని స్థితం పశ్చాన్నానాకృతమాత్మన్యధాదిత్యన్వయః - ధారణం చాత్రాన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన - ఇయమేవ హి పరమాత్మనః కారణతా కార్యతా చ - యదవిభక్తనామరూపప్రకృతిపురుషనియమనం విభక్తనామరూపావస్థప్రకృతిపురుషనియమనం చేతి * ॥ ౯ ॥ * యద్యప్యేవం దుర్జ్ఞేయం స్వరూపం - తథాపి - భక్తానుజిఘృక్షయైవ - సాఙ్కర్షణం రూపం ధృతవానితి కతిపయధర్మైర్వర్ణయితుం శక్య ఇత్యాహ ॥ మూర్తిమితి ॥ యత్ర యస్మిన్ భగవతీ - దం పరిదృశ్యమానం - సదసచ్చిదచిదాత్మకం - జగ - ద్విభాతి - స భగవా - న్నః అస్మాకం - కృపయా అస్మాసు కృపమేత్యర్థః - సంశుద్ధం రజస్తమోభ్యామమిశ్రితం - యచ్ఛుద్ధం సత్త్వం - తన్మూర్తిం - బభార - దివ్యమఙ్గళవిగ్రహరూపేణ ధృతవానిత్యర్థః - భక్తానాం నో - ఽనుగ్రహాయైవ నిరతిశయకృపయా - మూర్తిమిమాం - బభారేతి భావః - కథమేవం జ్ఞాయత ఇత్య

వోఽస్య కల్యాస్సత్త్వాద్యాః ప్రకృతిగుణా యదీక్షయాఽఽసన్ । యద్రూపం * ధ్రువమకృతం యదేకమా
త్మన్నానాఽధాత్కథము హ వేద తస్య వర్త్మ ॥ ౯ ॥ మూర్తిం నః పురుకృపయా బభార సత్త్వం సంశుద్ధం సదస
దిదం విభాతి యత్ర । యల్లీలాం మృగపతిరాదదేఽనవద్యామాదాతుం స్వజనమనాంస్యుదారవీర్యః ॥ ౧౦ ॥ య
న్నామ శ్రుతమనుకీర్తయేదకస్మాదార్తో వా యది పతితః ప్రలమ్భనాద్వా । హన్త్యంహస్సపది నృణామశేష
మన్యం కం శేషాద్భగవత ఆశ్రయేన్ముముక్షుః ॥ ౧౧ ॥ మూర్ధన్యర్పితమణువత్సహస్రమూర్ధ్నో భూగోళం

త ఆహ ॥ యదితి ॥ యద్యస్మాత్ - మృగపతిః సింహ ఇవో - దారవీర్యః, యద్వా, మృగ్యన్తే అన్విష్యన్త ఇతి మృగాః బ్రహ్మాదయో దేవాః - తేషామపి పతిః ‘‘తం దైవతానాం పరమం చ దైవతం పతిం పతీనాం పరమం పరస్తాత్,, ఇతి శ్రుతేః, బ్రహ్మాదీనామప్యన్వేషణీయ ఇతి భావః - అనేన పరత్వం సూచ్యతే - ఉదారవీర్యః జగత్కర్తృత్వాదిమహామహాసామర్థ్యముక్తం - ఏవంభూతోఽపి స్వజనానామస్మాకం - మనాంస్యా - దాతుం - గ్రహీతుం - స్వవశీకర్తుమితి యావత్ - అనవద్యామకర్మనిమిత్తాం - లీలాం, అహిపతిసాత్త్వతర్షభనాగరాజకుమార్యాదిసుఖారాధ్యత్వసాత్త్వతతన్త్రప్రణయనభూమణ్డలభరణాదిరూపాం లీలాం, మాదదే పరిగృహీతవాన్ - తస్మాల్లోకానామనుగ్రహాయైవ మూర్తిం బభారేతి జ్ఞాయత ఇత్యర్థః - సాత్త్వతతన్త్రప్రణేతృత్వం శ్రీమన్మహాభారతేఽభిహితం ‘‘సాత్త్వతం విధిమాస్థాయ గీతస్సఙ్కర్షణేన యః - అస్మాత్ప్రవక్ష్యతే ధర్మాన్మనుస్స్వాయంభువస్త్ర,, ఇతి - లీలామాదదత ఇత్యనేన సౌలభ్యం సూచ్యతే, అనేనైవ తద్వర్ణనే మాదృశానామధికార ఇతి తాత్పర్యమ్ * ॥ ౧౦ ॥ * ఏవం పరత్వసౌలభ్యయోగస్సమాశ్రయణీయతాహేతురుక్తః, అథ నామప్రభావపర్యాలోచనయాఽపి స ఏవ సమాశ్రయణీయ ఇత్యాహ ॥ యన్నామేతి ॥ ఆర్తః రోగాదిపీడితః - పతితః మహాపాతక్యపి - యస్య భగవతోఽనన్తస్య - నామ - యద్యనుకీర్తయేత్, అకస్మాద్వా - ప్రలమ్భనాద్వా పరిహాసాద్వా, యస్య, నామ యది శ్రుతం వా స్యాత్, ఆర్తేన - పతితేన వా - తర్హి స ఏవ పతితాదిః - స్వపాతిత్యాదిభిర్విముక్తః - ఇతరేషామపి - పరమాత్మానం స్మరతాం - నృణా - మశేష - మంహో దురితం - హన్తి, అతః, ముముక్షుః, పరంపరయాప్యశేషదురితనిరసనక్షమనామధేయాచ్ఛేషాదన్యం, క, మాశ్రయేత్, తమేవాశ్రయేదిత్యర్థః, శేషయతి దురితేభ్యోఽవశేషయతి స్వాశ్రితమితి శేష ఇతి నామనిర్వచనమత్రాభిప్రేతమ్ * ॥ ౧౧ ॥ * ‘‘ఇషుక్షయాన్నివర్తన్తే నాన్తరిక్షక్షితక్షయాత్ । మతిక్షయాన్నివర్తన్తే న గోవిన్దగుణక్షయాత్,, ఇత్యుక్తరీత్యా, అనన్తకల్యాణగుణరాశేరనన్తస్యాసాకల్యేన కల్యాణగుణాన్వర్ణయితుం కః ప్రభురిత్యాహ ॥ మూర్ధనీతి ॥ గిరిభిః పర్వతైస్సహితా, స్సరితః,

---

౯ ॥ శ్లో ॥ పా * యద్రూపం, ధ్రువం, అకృతం, ఇతిచ్ఛేదః.

సముద్రాః, సత్త్వాః జన్తవః, యస్మిన్, తత్, క్ష్మామణ్డలం, యస్య సహస్రశిరసోఽనన్తస్య, మూర్ధన్యణువత్, అర్పితం, తస్య భూమ్నః అపరిచ్ఛిన్నస్య, అనన్త్యాదేవ, తన్నైరియత్తయా అవిదితః - విక్రమః ప్రభావో, యస్య, తస్యానన్తస్య, వీర్యాణి కల్యాణగుణరూపాణి - సహస్రజిహ్వోఽపి - కో వా, గణయేత్ - ఏతావన్తీతి గణయేత్ - న కోఽపీతి భావః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ కిమిదం మహామణ్డలం కర్మవశాద్బిభర్తి నేత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం ప్రభావః ఉక్తవిధాపరిచ్ఛిన్నప్రభావః - అత ఏవ - అనన్తః అనన్తపదప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయః - దురన్తం అపారం - వీర్యం బలం, యస్య, ఉరవో - గుణాః, తేషాం, అనుభవాః ప్రభావాశ్చ - యస్య - స భగవాన్ - సఙ్కర్షణః - ఆత్మతన్త్రః స్వతన్త్రః అకర్మవశ్యః - ఏక ఏవ సన్, లీలయా, స్థితయే అవస్థానాయ పాలనాయేతి యావత్ - క్ష్మాం పృథ్వీం, బిభర్తి ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ ఉక్తిముపసంహరతి ॥ ఏతా ఇతి ॥ కామాన్, కామయమానైః, నృభిః - ఉపగన్తవ్యాః ప్రాప్యాః, తత్తత్కర్మానుసారేణేశ్వరేణ సృష్టాః గతయః ఫలరూపా లోకాః - ఇహ బ్రహ్మాణ్డే - ఏతా ఏవ ఏతావత్య ఏవ - తాశ్చ, యథోపదేశం సమ్ప్రదాయాగతోపదేశమనతిక్రమ్య, అనువర్ణితాః ॥ ఏవముక్తిముపసంహృత్య రాజ్ఞః ప్రశ్నావసరప్రదానాయోక్తా గతయో నృభిర్ధర్మైః, ప్రాప్యా ఇతి వదన్నుక్తిం పునరుపసంహరతి ॥ ఏతావత్య ఇతి, హే రాజన్, పుంసః సంసారిణః, ప్రవృత్తిరూపస్య సకామస్య, ధర్మస్య, విపాకగతయః ఫలరూపా గతయః, నానావిధాః, విసదృశాః సుఖదుఃఖతారతమ్యేన వ్యవస్థితాః ఏతావత్య ఏవ - తాశ్చ యథాప్రశ్నం, వ్యాఖ్యాతాః వర్ణితాః, మయేతి శేషః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే పఞ్చవింశోఽధ్యాయః.

* * * * * *

ప్రవృత్తిలక్షణస్య ధర్మస్య విపాకగతయ ఇత్యనేనాసాం గతీనాం పుణ్యేన ప్రాప్యత్వోక్తేః కేవలాపుణ్యగమ్యా అన్యే లోకాస్సన్తి నరకా ఇతి సూచితం తానేవ పిపృచ్ఛిషుస్తావద్యదుక్తమేష్వపి లోకేషు సుఖదుఃఖయోరూన్యూనాధికభావ

సగిరిసరిత్సముద్రసత్త్వమ్। అనన్త్యాదవిదితవిక్రమస్య భూమ్నః కో వీర్యాణ్యపి గణయేత్సహస్రజిహ్వః ॥౧౨॥

ఏవంప్రభావో భగవాననన్తో దురన్తవీర్యోరుగుణానుభావః । మూలే రసాయాః స్థిత ఆత్మతన్త్రో యో లీలయా క్ష్మాం స్థితయే బిభర్తి ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ x ॥ ఏతా హ్యేవేహ నృభిరుపగన్తవ్యా గతయో యథాకర్మవినిర్మితా యథోపదేశమనువర్ణితాః కామాన్కామయమానైరేతావతీర్హి రాజన్పుంసః ప్రవృత్తిలక్షణస్య ధర్మస్య విపాకగతయ ఉచ్చావచా విసదృశా యథాప్రశ్నం వ్యాఖ్యాతాః కిమన్యత్కథయామీతి ॥౧౪॥

* * * * * * * * * ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, పఞ్చవింశోఽధ్యాయః. * * * * * * *

రాజోవాచ ॥ మహర్ష ఏతద్వైచిత్ర్యం లోకస్య కథం వయమనుమీమహీతి ॥ ౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ x ॥ త్రిగుణ

లక్షణం వైచిత్ర్యం, ఉచ్చావచా విసదృశా, ఇతి తత్ర కారణం పృచ్ఛతి రాజా ॥ మహర్ష ఇతి ॥ హే మహర్షే త్వయా, యద్వైచిత్ర్యం సుఖదుఃఖయోరూన్యూనాధికభావలక్షణం, ఏషు లోకేషు, జీవలోకస్య, వ్యవస్థితముక్తం, తద్వైచిత్ర్యం, కథముపపద్యతే, కో వా తత్ర వైచిత్ర్యే హేతుః, ఏకరూపేణైవానుష్ఠితేన ప్రవృత్త్యాఖ్యేన ధర్మేణ భూరాదిలోకాన్ప్రాప్తేషు కేషాంచిత్సుఖమేవ - కేషాంచిద్దుఃఖమేవ, అన్యేషాం తు మిశ్ర - మిత్యేతద్వైచిత్ర్యే, కిం కారణమితి ప్రశ్నాశయః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ సర్వేషాం భూరాదిలోకప్రాపకధర్మస్య సమానత్వేఽపి కర్తృవైచిత్ర్యాచ్ఛ్రద్ధావైచిత్ర్యాచ్చ సుఖాదిఫలవైచిత్ర్యమిత్యుత్తరమాహ ॥ త్రిగుణత్వాదితి ॥ కర్తుర్జీవస్య, త్రిగుణత్వాత్సత్త్వాదిగుణత్రయయుక్తత్వాత్, శ్రద్ధయా సత్త్వాదిగుణభేదభిన్నయా త్రివిధయా శ్రద్ధయా, కర్మణాం ధర్మాణాం, గతయః ఫలాని - పృథగ్విధాః - సర్వాః, శ్రద్ధాదితారతమ్యనిమిత్తతారతమ్యేనైవ భవన్తి - అత్రేదమవగన్తవ్యం, నపదస్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వా పునః । సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణైః, ఇత్యుక్తరీత్యా సర్వేషాం గుణత్రయయోగే గుణానాం హ్రాసోల్లాసాదిరూపేణ పరిణామే చావిశిష్టే సతి ప్రాచీనకర్మవాసనానుగుణగుణత్రయపరిణామవశాత్సాత్త్వికాదిభేదేన - ధర్మస్య కర్తారో - బుద్ధయః - శ్రద్ధా - స్తన్నిమిత్తాని కర్మాణి చ - త్రిధా భిద్యన్తే - తథా గీతం భగవతా ॥ ముక్తసఙ్గోఽనహంవాదీ ధృత్యుత్సాహసమన్వితః । సిద్ధ్యసిద్ధ్యోర్నిర్వికారః కర్తా సాత్త్విక ఉచ్యతే ॥ రాగీ కర్మఫలప్రేప్సుర్లుబ్ధో హింసాత్మకోఽశుచిః । హర్షశోకాన్వితః కర్తా రాజసః పరికీర్తితః ॥ అయుక్తః ప్రాకృతః స్తబ్ధః శఠో నైష్కృతికోఽలసః । విషాదీ దీర్ఘసూత్రీ చ కర్తా తామస ఉచ్యతే ॥ ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ కార్యాకార్యే భయాభయే । బన్ధం మోక్షం చ యా వేత్తి బుద్ధిస్సా పార్థ సాత్త్వికీ ॥ యయా ధర్మమధర్మం చ కార్యం చాకార్యమేవ చ । అయథావత్ప్రజానాతి బుద్ధిస్సా పార్థ రాజసీ ॥ అధర్మం ధర్మమితి యా మన్యతే తమసావృతా ॥ సర్వార్థాన్విపరీతాంశ్చ బుద్ధిస్సా పార్థ తామసీ । త్రివిధా భవతి శ్రద్ధా దేహినాం సా స్వభావజా ॥ సాత్త్వికీ రాజసీ చైవ తామసీ చేతి తాం శృణ్వి, త్యారభ్య, ఉక్త

జన్తే సాత్త్వికా దేవాన్ యక్షరక్షాంసి రాజసాః । ప్రేతాన్ భూతగణాంశ్చాన్యే యజన్తే తామసా జనాః ,, ఇతి శ్రద్ధాయాస్త్రైవిధ్యముక్తం - సాత్త్వికాః సాత్త్విక్యా శ్రద్ధయా యుక్తాః ,, నియతం సఙ్గరహితమరాగద్వేషతః కృతమ్ । అఫలప్రేప్సునా కర్మ యత్తత్సాత్త్వికముచ్యతే ॥ యత్తు కామేప్సునా కర్మ సాహంకారేణ వా పునః । క్రియతే బహులాయాసం తద్రాజసముదాహృతమ్ ॥ అనుబన్ధం క్షయం హింసామనపేక్ష్య చ పౌరుషమ్ । మోహాదారభ్యతే కర్మ యత్తత్తామసముచ్యత ,, ఇతి ॥ ఏవం స్థితే యస్సాత్త్వికః కర్తా సాత్త్వికీభ్యాం బుద్ధిశ్రద్ధాభ్యాం ధర్మాననుతిష్ఠతి - సోఽనన్తసుఖం మోక్షాఖ్యం తారతమ్యరహితం ప్రాప్నోతి, యశ్చ రాజసో రాజసీభ్యాం బుద్ధిశ్రద్ధాభ్యాం ధర్మాననుతిష్ఠతే, స భూరాదిలోకాననుప్రాప్య పరిమితం సుఖం ప్రాప్నోతి, తత్రాపి శ్రద్ధాతారతమ్యకృతం సుఖతారతమ్యమేవ భవతి - యస్తు తామసస్స ఇమాన్ లోకాన్ ప్రాప్యాపి కేవలదుఃఖమేవ ప్రాప్నోతి - భూరాదిలోకప్రాపకః ప్రవృత్త్యాఖ్యో ధర్మస్తు రాజసతామసయోః కర్త్రోస్సమాన ఇతి ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవం ధర్మస్య కర్త్రాదితారతమ్యనిమిత్తం ఫలతారతమ్యముక్తం - అథాధర్మస్యాపి దుఃఖరూపఫలతారతమ్యం ధర్మదృష్టాన్తేనాహ ॥ తథేతి ॥ యథా - ధర్మస్య శ్రద్ధాదితారతమ్యనిమిత్తం సుఖరూపఫలతారతమ్యం - తథా - ప్రతిషిద్ధలక్షణస్య ప్రతిషిద్ధరూపస్య - ధర్మస్య, కర్తుః - శ్రద్ధాయాః అధర్మనిమిత్తభూతాయాః కేవలతామస్యాశ్శ్రద్ధాయాః - వైసాదృశ్యాత్తారతమ్యాత్కర్మఫలం దుఃఖం - విసదృశం తరతమం భవతి - శ్రద్ధావైసాదృశ్యే కారణం వదన్ కర్మఫలవైసాదృశ్యమేవోపపాదయతి ॥ అనాద్యవిద్యేతి ॥ అవిద్యాకామశబ్దః ఫలకామనాపరః, కర్మశబ్దస్తద్వాసనాపరః - ఫలకామనాయ, అజ్ఞానఫలత్వాత్ , యద్వా, యాగాదిరవిద్యా , తత్ప్రయుక్తాని - యాని కామ్యకర్మాణి ఫలకామనాపూర్వకమనుష్ఠితాని పాపాని - వాసనారూపేణావస్థితాని - తేషాం వైసాదృశ్యాదిత్యనుషఙ్గః - తేషాం నానాత్వేనావస్థితత్వాచ్ఛ్రద్ధావైసాదృశ్యం - తతః - సృతయో గతయః - ఫలరూపాణి దుఃఖానీతి యావత్ - తత్పరిణామలక్షణాః అవిద్యాకామకర్మపరిపాకస్వరూపాః - సహస్రశః ఆనన్త్యేన - అవాన్తరతారతమ్యేన చ - ప్రవృత్తాః అనన్తాస్సన్తీత్యర్థః - ఏవముక్తేఽపి - తత్రాఽఽనన్త్యేన ప్రవృత్తాస్సృతయస్తదనుభవస్థానాని చ - సాకల్యేన వర్ణనీయానీతి రాజ్ఞః ప్రశ్నోద్యోగమాలోచ్య కేవలతమోగుణమూలకానాద్యజ్ఞానప్రయుక్తకామకర్మరూపాణాం పాపానామవాన్తరభేదేనానన్త్యాత్ఫలరూపాణాం దుఃఖాత్మకానాం గతీనామానన్త్యాత్తదనుభవస్థానాన్యపి బహూని సన్తీతి తేషాం సాకల్యేన వర్ణయితుమశక్యత్వాత్తత్ర ప్రధానభూతదుఃఖరూపా గతీస్తత్స్థానాని చ కానిచిద్వర్ణయిష్యామీత్యాహ ॥ తాస్తాః ప్రాచుర్యేణ వర్ణయిష్యామ ఇతి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏవముక్తే రాజా కార్త్స్న్యేన తద్వర్ణనప్రశ్నం విహాయాధర్మఫలభూతదుఃఖానుభవస్థానాని నరకాఖ్యాని కిం భూమేరేవ దేశవిశేషాః - ఉత - త్రిలోక్యా బహిర్వర్తన్తే , ఉతాన్తరాళే - కయోశ్చిల్లోకయోరన్తరాళే - వర్తన్త ఇతి పృచ్ఛతి ॥ నరకా ఇతి ॥ హే భగవన్ - త్రిలోక్యా బహిః బ్రహ్మాణ్డావరణేష్విత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ బ్రహ్మాణ్డ ఏవ వర్తన్త ఇత్యాహ ॥ అన్తరాళ ఏవేతి ॥ త్రిజగత్యాః బ్రహ్మాణ్డస్యాన్తరాళ ఏవ గర్భ ఏవ - తత్రాపి కస్యాం - దిశి దక్షిణస్యాం - తత్రాపి క్వ , భూమేరధస్తాత్ - అణ్డజలాదుపరి వర్తన్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తాం దక్షిణాం దిశం విశినష్టి ॥ యస్యామిత్యాదినా గద్యద్వయేన ॥ యస్యాం దిశి దక్షిణస్యామ్ - అగ్నిష్వాత్తాదయః - పితౄణాం గణాః - పరమేణ - సమాధినా ధ్యానయోగేన - స్వానాం గోత్రాణాం - సత్యాః , ఆశిషః , ఆశాసానాః కుర్వాణాః - పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః - నివసన్తి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ యత్ర హ యస్యాం హి దిశి - పితృరాజః పితౄణామధిపతిః, వైవస్వతో యమః - సంపరేతేషు మృతేషు స్వపురుషైర్దూతైః - స్వవిషయం స్వస్య దేశం - ప్రాపితేషు - జన్తుషు జీవేషు - అనుల్లఙ్ఘితమనతిక్రాన్తం - భగవతో నారాయణస్య - శాసనం - యేన - తథాభూతస్సన్ - సగణః స్వకీయదూతగణసహితః - యథాకర్మావద్యం - అవద్యం - జుగుప్సితం కర్మైవ కర్మావద్యం - బహుళగ్రహణాద్విశేష్యస్య పూర్వనిపాతః - యథా - కర్మా

త్వాత్కర్తుశ్శ్రద్ధాయాః కర్మగతయః పృథగ్విధాస్సర్వా ఏవ సర్వస్య తారతమ్యేన భవన్తి ॥ ౨ ॥ తథేదానీం ప్రతిషిద్ధలక్షణస్యాధర్మస్య కర్తుశ్శ్రద్ధాయా వైసాదృశ్యాత్కర్మఫలం విసదృశం భవతి - అనాద్యవిద్యాకామానాం తత్పరిణామలక్షణాస్సృతయస్సహస్రశః ప్రవృత్తాస్తాః ప్రాచుర్యేణానువర్ణయిష్యామః ॥ ౩ ॥ రాజోవాచ ॥ నరకా నామ భగవన్ కిం దేశవిశేషా అథవాఽహో స్త్రిలోక్యా ఆహోస్విదన్తరాళ ఇతి ॥ ౪ ॥ ఋషిరువాచ ॥ అన్తరాళ ఏవ త్రిజగత్యాస్తు దిశి దక్షిణస్యామధస్తాద్భూమేరుపరిష్టాదణ్డజలాశయస్య ॥ ౫ ॥ యస్యామగ్నిష్వాత్తాదయః పితృగణాస్స్వానాం * గోత్రాణాం పరమేణ సమాధినా సత్యా ఏవాశిష ఆశాసానా నివసన్తి ॥ యత్ర హ భగవాన్ పితృరాజో వైవస్వతస్స్వవిషయం ప్రాపితేషు స్వపురుషైర్జన్తుషు సంపరేతేషు యథాక

వద్య-మితిపదత్రయంవా- అవద్యం వేదశాస్త్రజుగుప్సితం - కర్మ ప్రతిషిద్ధం హింసాదికర్మ యథా-జన్తుభిర్నిర్బన్ధాదినా యథాకృతం-తదనుసారేణైవ-దోషం ప్రతి-దమం దణ్డం - ధారయతి కారయతి - జుగుప్సితకర్మరూపదోషానుసారేణైవ దణ్డయతీత్యర్థః ॥౭॥ తత్ర నరకాః కతీత్యపేక్షాయామేకే నరకానేకవింశతిం గణయన్తీత్యాహ॥ తత్రేతి॥ కేత ఇత్యపేక్షాయాం - తాన్నామరూపలక్షణైః క్రమేణ గణయామీత్యాహ ॥ అథేతి ॥ హే రాజన్- తాన్నరకాన్-నామాదిభిః-అనుక్రమిష్యామః తత్ర నామాని వాచకాశ్శబ్దాః- రూపాణి పరస్పరవిలక్షణదుఃఖజనకత్వాకారాః - లక్షణాని చిహ్నాని-తత్తద్ధింసాదికర్మాణి యాని పాపాని నిర్బన్ధాదీని - తాదృశనిర్బన్ధాదిరూపచిహ్నాని. ఏభిరనుక్రమిష్యామః ఏభిస్సహ క్రమేణ తుభ్యం వర్ణయిష్యామ ఇత్యర్థః - తాన్ క్రమేణ గణనయా దర్శయతి ॥ తామిస్రమిత్యాదినా॥ తత్ర వజ్రకణ్టకశాల్మలిరేకో నరకః-తథా అవీచిరిత్యేకః-ఏవమేకవింశతిర్భవన్తి ॥౮॥ కేచిదిత్యత్రారుచిబీజం త్వన్యేషాం సద్భావస్థానేవనిర్దిశతి॥ కించేత్యాదినా॥ ఏతే సప్త - పూర్వోక్తైస్తామిస్రాదిభిస్సహ - అష్టావింశతిర్భవన్తి - ఏతే నరకాః - వివిధయాతనాభూమయః - దుఃఖానుభవభూమయః ॥౯॥ తానేవైకైకశస్తదనుభవనిమిత్తాని పాపాని చ వర్ణయతి-యస్త్విహేత్యాదినా-యో జన్తుః-ఇహలోకే, పరస్య-విత్తాదీన్య - పహరతి-సహ-యమదూతైః-రతిభయంకరైః, కాలపాశేన యమపాశేన-బద్ధో, బలాత్తామిస్రాఖ్యే, నరకే, నిపాత్యతే, తామిస్రం విశినష్టి, అనశనేతి , తమిస్రప్రాయే తమఃప్రచురే, యత్ర తామిస్రే-నిపాత్యమానః, జన్తుః అనశనాపానయష్టిప్రహరణభర్త్సనాదిభిః - యాతనాభిః - యాత్యమానః పీడ్యమానః, కశ్మలం దుఃఖ-మాసా-

ద్యానవద్యమేవానుల్లఙ్ఘితభగవచ్ఛాసనస్సగణో దమం ధారయతి ॥౭॥ తత్ర హైకే నరకానేకవింశతిం ప్రాహురథ తాంస్తే రాజన్నామరూపలక్షణతోఽనుక్రమిష్యామస్తామిస్రోఽన్ధతామిస్రో రౌరవో మహారౌరవః కుమ్భీపాకః కాలసూత్రమసిపత్రవనం సూకరముఖమన్ధకూపః క్రిమిభోజనస్సందంశస్తప్తసూర్మిర్వజ్రకణ్టకశాల్మలీ వైతరణీ పూయోదః ప్రాణరోధో విశసనం లాలాభక్షస్సారమేయాదనమవీచిరయఃపానమితి॥ కించ క్షారకర్దమో రక్షోగణభోజనశ్శూలప్రోతో దన్దశూకోఽవటనిరోధనః పర్యావర్తనస్సూచీముఖమిత్యష్టావింశతి నరకా వివిధయాతనాభూమయః॥౯॥ యస్త్విహ పరవిత్తాపత్యకళత్రాణ్యపహరతి స హి కాలపాశబద్ధో యమపురుషై రతిభయానకైస్తామిస్రనరకే బలాన్నిపాత్యతేఽనశనాద్రిపాతనలగుడతాడనసంతర్జనాదిభిర్యాతనాభిర్యాత్యమానో జన్తుర్యత్ర కశ్మలమాసాదిత ఏకదైవ మూర్ఛాముపయాతి తమిస్రప్రాయే॥ ౧౦ ॥ ఏవమేవాన్ధతామిస్రే యస్తు వఞ్చయిత్వా పురుషం దారానుపయుఙ్క్తే-యత్ర శరీరీ వినిపాత్యమానో యాతనావస్థో వేదనయా నష్టస్మృతిర్నష్టదృష్టిశ్చ భవతి యథా హి వనస్పతిర్వృశ్చ్యమానమూలస్తస్మాదన్ధతామిస్రం తముపదిశన్తి॥౧౧॥ యస్త్విహ వా ఏతదహమితి మమేదమితి భూతద్రోహేణ కేవలం స్వకుటుమ్బ

దితః ప్రాప్తః ఏకదైవ తదైవ, మూర్ఛాం, ప్రాప్నోతి, తమిస్రప్రాయ ఇత్యనేనైషాం తామిస్రాదినామాని యోగరూఢానీతి జ్ఞాపితమ్ ॥౧౦॥ ఏవమితి॥ యథా తామిస్రే దుఃఖానుభవః, ఏవమన్ధతామిస్రేఽపీత్యర్థః, తదనుభవనిమిత్తం పాపమాహ॥ యస్త్వితి॥ యస్తు జన్తుః, పురుషం పతిం, వఞ్చయిత్వా, తద్దారాదీన్ ఆదిశబ్దాద్విత్తాపత్యాదీని చ, ఉపయుఙ్క్తే స్వోపయుక్తాన్కురుతే, తస్యైవమేవేతి పూర్వేణాన్వయః , తర్హి తామిస్రాదన్ధతామిస్రే కో విశేష ఇత్యపేక్షాయాం తామిస్రత్వం విశినష్టి॥ యత్రేతి ॥ యత్రాన్ధతామిస్రే , శరీరీ దేహీ, నిపాత్యమానః, యాతనాభిః, తీవ్రాభిః, పీడ్యమానః-తీవ్రవేదనయా-నష్టా మతిర్యస్య-నష్టా దృష్టిశ్చ యస్య - తాదృశో - భవతి-వృశ్చ్యమానం ఛిద్యమానం మూలం యస్య-తాదృశో-వనస్పతి-ర్యథా భవతి-తథా పతతీతి దృష్టాన్తః-అస్మాత్కారణాత్ తమన్ధతామిస్రమిత్యుపదిశన్తీత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ రౌరవానుభవనిమిత్తం పాపం తం చ వర్ణయతి॥ యస్త్విహ వేతి॥ యస్తు శరీరీ-ఇహలోకే-ఏతచ్ఛరీర-మహ-మేతదపత్యకళత్రాదికం మమేత్యేవంరూపాభ్యా-మహంకారమమకారాభ్యాం , కేవలం , భూతద్రోహేణైవ, స్వకుటుమ్బమేవా-నుదినం, పుష్ణాతి, సః ఇహలోకే , తత్, స్వకుటుమ్బం , విహాయ, స్వయమేక ఏవ, తేన పూర్వాచరితేన, అశుభేన పాపేన, రౌరవాఖ్యే నరకే, నిపతతి-అమునా తేన నిపతితేన-పూర్వ-మిహలోకే- యే చ జన్తవో - యథా యేనైవ ప్రకారేణ-విహింసితాః- త ఏవ జన్తవః, రురవః రురుసంజ్ఞకా జన్తవో, భూత్వా- తేనైవ ప్రకారేణ-పరత్ర రౌరవే నరకే- యాతనాముపగతం-తమేవ - హింసన్తి యతస్తత్ర గతం రురవో హింసన్తి-అత- స్తం నరకం-రౌరవమిత్యాహురిత్యర్థః - కే తే రురవః - యత్ర గతం హింసన్తీత్యత్రాహ॥ రురురితి॥ సర్పాదప్య - తిక్రూరస్య - భూరిశృఙ్గాఖ్యస్య-సత్వస్య జన్తోః - రురురితి, వ్యపదేశో వ్యవహార ఇత్యర్థః,

ర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ మహారౌరవం వర్ణయతి॥ ఏవమేవేతి ॥ యథా రౌరవే నిపతితం-రురవో హింసన్తి-తథా- మహారౌరవేఽపీత్యర్థః-ప్రథమాన్తపాఠేతు - రౌరవసదృశ ఏవ మహారౌరవ ఇత్యర్థః -సాదృశ్యంచ, రురుభిర్హింసనేన-ఇయాంస్తు తతో విశేష ఇత్యాహ॥ యత్రేతి॥ యత్ర మహారౌరవే, నిపతితం - పురుషం దేహినం క్రవ్యం నిపతితస్య మాంసమదన్తీతి క్రవ్యాదాస్తథాభూతాస్సన్తో-రురవః, క్రవ్యేణ-ఖాదయన్తి నిపతితపురుషేణ తదీయం మాంసం భక్షయన్తీత్యర్థః-తత్ర క్రవ్యేణేతి విభక్త్యర్థవ్యత్యయ ఆర్షః-అన్యథా «ఆదిఖాద్యోర్నే ,, త్యణౌ కర్తుర్ణౌ కర్మత్వనిషేధాత్తేనేతి తృతీయా క్రవ్యమితి ద్వితీయా చ స్యాత్-క్రవ్యేణ నిమిత్తేన తం ఖాదయన్తీత్యర్థస్త్వసఙ్గతః-క్రవ్యాదా ఇత్యనేన పౌనరుక్త్యాత్, యద్వా-క్రవ్యాదాః క్రవ్యాదనస్వభావాః-అతఏవ-క్రవ్యేణ-ఫలస్యైవ హేతుత్వవివక్షయా తృతీయా- క్రవ్యార్థం-తం- ఖాదయన్తి, ఖదేర్నివృత్తప్రేరణాణ్ణిచ్-ఖదిరత్ర దంశనపరః-ఖాదయన్తి తం దంశన్తీత్యర్థః - పూర్వోక్తనిర్వాహస్తూచితః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అథ కుమ్భీపాకం తదనుభవనిమిత్తం పాపం చ వర్ణయతి ॥ యః కేవలమితి, యః కేవలం-దేహంభరః , శరీరపోషమాత్రపరః-యస్త్విహ లోకే-ఉగ్రః క్రూరః-పశూన్, పక్షిణో వా ప్రాణభృతః సజీవాన్-ఉపరన్ధయతి పచతి-తమకరుణం నిష్కృపం - పురుషాదైః రాక్షసైరపి-విగర్హితం-అముత్ర-కుమ్భీపాకే నరకే- యమానుచరాః-స్తప్తతైలే-ఉపరన్ధయన్తి పచన్తి-తప్తతైలకుమ్భ్యాం పచ్యన్తే యత్ర స కుమ్భీపాక ఇత్యవయవార్థోఽత్రాపి వివక్షితః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అథ కాలసూత్రాఖ్యనరకానుభవనిమిత్తం దురితం-తం చ-వర్ణయతి॥ యస్త్విహేతి॥ యస్త్విహ-ఇహలోకే పితృహన్తా-బ్రాహ్మణహన్తా చ-స, కాలసూత్రాఖ్యనరకే - అయుతం యోజనాని-పరితో మణ్డలం-యస్య-తస్మిన్, తామ్రపికారేఖలేఖలవత్సమదేశే , ఖలో నామ ధాన్యానినిస్తుషీకర్తుం కృ

మేవానుదినం పుష్ణాతి, స తదిహ విహాయ స్వయమేవ తదశుభేన రౌరవే నిపతతి- యే చేహ యథైవామునా విహింసితా జన్తవః పరత్ర యమయాతనాముపగతం త ఏవ రురవో భూత్వా తథా తమేవ విహింసన్తి తస్మాద్రౌరవమిత్యాహూ రురురితి సర్పాదప్యతిక్రూరసత్త్వాపదేశః॥ ౧౨ ॥ ఏవమేవ మహారౌరవో యత్ర నిపతితం పురుషం క్రవ్యాదా రురవస్తం క్రవ్యేణ ఖాదయన్తి ॥ ౧౩ ॥ యః కేవలం దేహంభరో యస్త్విహ వా ఉగ్రః పశూన్పక్షిణో వా ప్రాణభృత ఉపరన్ధయతి తమపకరుణం పురుషాదైరపి విగర్హితమముత్ర యమానుచరాః కుమ్భీపాకే తప్తతైల ఉపరన్ధయన్తి ॥ ౧౪ ॥ యస్త్విహ వా మాతృపితృబ్రహ్మధ్రుక్స కాలసూత్రసంజ్ఞకే నరకేఽయుతయోజనపరిమణ్డలే తామ్రమయే ఖల ఉపర్యధస్తాదగ్న్యర్కాభ్యామభితప్యమానేఽభినివేశితః క్షుత్పిపాసాభ్యాం దహ్యమానాన్తర్బహిశ్శరీర ఆస్తే శేతేఽవతిష్ఠతే పరిధావతి యావన్తి పశురోమాణి తావద్వర్షసహస్రాణి ॥ ౧౫ ॥ యస్త్విహ వై నిజవేదపథాదనాపద్యపగతః పాషణ్డం వోపగతస్తమసిపత్రవనం ప్రవేశ్య కశయా ప్రహరన్తి-తత్ర తత్రాసాదితస్తతస్తతో ధావమాన ఉభయతో ధారైస్తాలవనాసిపత్రైశ్ఛిద్య

తః కృత్రిమో భూవిశేషః-ఉపర్యధస్తా-దగ్న్యర్కాభ్యాం అధస్తాదగ్నినా, ఉపర్యర్కేణచా - భితః- స్తప్యమానే అభినివేశితః పరితః పాతితః-క్షుత్పిపాసాభ్యాం, అన్తర్బహిశ్చ-దహ్యమానం శరీరం యస్య-దహ్యమానశబ్దస్యార్షః-పూర్వనిపాతః యద్వా, శరీరాద్బహిః బహిశ్శరీరం «అపపరిబహిరఞ్చవః పఞ్చమ్యా ,, ఇతి-సమాసే బహిశ్శబ్దస్యోపసర్జనత్వాత్పూర్వనిపాతః , అతఏవ సమాసవిధానాత్ జ్ఞాపకాద్బహిశ్శబ్దయోగే సంబన్ధసామాన్యే పఞ్చమీ భవతి-శరీరసంబన్ధిబహిః ప్రదేశ ఇత్యర్థః-అన్తశ్శబ్దేన సన్నిధానాచ్ఛరీరాన్తః ప్రదేశ ఏవోచ్యతే- దహ్యమానం అన్తః శరీరాన్తః ప్రదేశః బహిశ్శరీరం చ- యస్యేత్యర్థః॥ ఏవంభూత-స్తామ్రమయే-ఖలకే-ఉపవేశనాదీని, కరోతి-యాచ్ఞా చాత్ర హాహాతోఽహం మాం హా పయ వేతి ప్రార్థనా, ఏవం-యావన్తి, పశోః రోమాణి, తావత్సంఖ్యాని-వర్షాణాం సహస్రాణి, ఆస్తే ॥ ఏవంభూయాన్దుఃఖానుభవకాలస్సూత్రవద్దైర్ఘ్యాయతే యస్మిన్స కాలసూత్రః, ఇత్యవయవార్థోఽత్రాభిప్రేతః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అథాసిపత్రవనాఖ్యం నరకం తత్ప్రాప్తినిమిత్తం దురితం చ, వర్ణయతి॥ యస్త్విహ వా ఇతి॥ యస్తు దేహీ- నిజవేదపథాత్ స్వవర్ణాశ్రమోచితాద్వేదవిహితాద్ధర్మాత్-అనాపద్యపగతః అతిక్రాన్తః-ఆపదత్ర దేశకాలవైపరీత్యప్రయుక్తారోగాదినిమిత్తా చాశక్తిః, అనాపద్యపగత ఇత్యనేనాపది స్వధర్మత్యాగో న దోషావహ ఇతి సూచితం, పాషణ్డం అవైదికమస్మార్తం చ- కేవలం స్వమనీషయా కల్పితం అతఏవ, కుపథం కుత్సితం మార్గం-ఆభాసధర్మ-ముపగతస్తం దేహినమసిపత్రవనాఖ్యం నరకం - ప్రవేశ్య ప్రవిష్టం కృత్వా కశయా-ప్రహరన్తి యమభటా ఇతి శేషః కశా హి నామాశ్వాదీంస్తాడయితుం నిర్మితో దణ్డాకారో రజ్జువిశేషః , ఏవం - కశయా, తాడితః, తత్ర తత్రాసిపత్రవనే, ఆసాదితః, తతో, ధావమానః తీవ్రదణ్డనమసహమానో ద్రుతతరం గచ్ఛన్ - ఉభ

యతోధారైః పార్శ్వద్వయేఽపిధారాయుక్తైః, ఖడ్గస్యత్వేకస్మిన్నేవపార్శ్వేధారా,ఏభిస్తూభయతోధారైరిత్యర్థః, తాళీవనస్యాసిపత్రైః ఖడ్గసదృశైః పత్రైః,ఛిద్యమానాని-సర్వాణ్యఙ్గానియస్య- తాదృశః - హాహాకారపూర్వకం- హతోఽస్మీతివదన్-పరమయాతీవ్రయా-వేదనయా-పదేపదే-మూర్ఛాంసంప్రాప్తో-నిపతతి-ఏవంస్వధర్మహాస్వధర్మత్యాగీ-పాషణ్డానుగతం పాషణ్డస్యాధర్మానుగుణం-ఫలందుఃఖ-మనుభవతి-అసిసదృశానిపత్రాణియేషాం- తేషాంవృక్షాణాం వనమసిపత్రవన-మిత్యవయవార్థః ※ ॥౧౫॥ ※ అథసూకరముఖాఖ్యంనరకంతత్ప్రాప్తినిమిత్తం పాపంచానువర్ణయతి॥ యస్త్విహరాజేతి॥ ఇహలోకే-రాజావా-రాజపురుషోవా-యఃకశ్చి - దదణ్డ్యేదణ్డనానర్హే-దణ్డనందణ్డం ,ప్రణయతికారయతి - దణ్డ్యేఽపిబ్రాహ్మణే-శరీరదణ్డనంవా-కారయతి ,, వపనంద్రవిణాదానంగృహాన్నిర్యాపణంతథా । ఏషహిబ్రహ్మబన్ధూనాంవధోనాన్యస్తుదైహిక ,, ఇత్యుక్తరీత్యా , ఽవధ్యేఽపిబ్రాహ్మణే-దేహదణ్డనానర్హే-యః-శ్శారీరందణ్డం-కారయతీత్యర్థః - సపాపీయాన్,సూకరముఖేనరకే-నిపతతి , తత్రనరకే,అతిశితైః - సూకరస్యేవముఖంయేషాం తైః-ర్జన్తుభిః,నితరాం,పీడ్యమానాఅవయవాయస్య - తాదృశః,యథా, ఇభేనగజేన , ఇక్షుదణ్డాః-పీడ్యన్తే-తద్వత్-ఆర్తస్వరేణస్వనయన్,రుదన్మూర్ఛితః ,కశ్మలంమోహ,ముపగతోభవతి,యథాపూర్వమిహాదృష్టదోషాఃదోషరహితా- స్తైనో, పరుద్ధాః పీడితాస్సన్తః , కశ్మల,ముపాగతా, స్తద్వత్ , అవయవార్థస్తుసువ్యక్తః ※ ॥౧౬॥ ※ అథాన్ధకూపంతత్ప్రాప్తినిమిత్తం పాపంచవర్ణయతి-యస్త్విహవాఇతి - యస్తుదేహీ-ఇహలోకే - ఈశ్వరేణో,పకల్పితా,మనుష్యరక్తపానాదిరూపా-వృత్తి , ర్యేషాం- అవిదితా,పరస్యవ్యథా,యైః - అవివేకిభి, స్తేషాంఅజ్ఞాతపరకృతదుఃఖానాంవా-భూతానాంమ

మానసర్వాఙ్గోహాహతోఽస్మీతిపరమయావేదనయామూర్ఛితఃపదేపదేనిపతతి-స్వధర్మహాపాషణ్డానుగతం ఫలంభుఙ్క్తే॥౧౫॥యస్త్విహఽరాజారాజపురుషోవాఽదణ్డ్యేదణ్డంప్రణయతి-బ్రాహ్మణేవాశరీరదణ్డంస పాపీయాన్నరకేఽముత్రసూకరముఖేనిపతతి-తత్రాతిబలైర్వినిష్పిష్యమాణావయవోయథైవేహేక్షుదణ్డ ఆర్తస్వరేణస్వనయన్క్వచిన్మూర్ఛితఃకశ్మలముపగతోయథైవేహాదృష్టదోషాఉపరుద్ధాః॥౧౬॥ యస్త్విహసర్వభూతానామీశ్వరోపకల్పితవృత్తీనామవివిక్తపరవ్యథానాంస్వయంపురుషోపకల్పితవృత్తిర్వివిక్తపరవ్యథోవ్యథామాచరతి - సచాముత్రాన్ధకూపేతదభిద్రోహేణనిపతతితత్రహాసౌతైస్తైర్జన్తుభిఃపశుపక్షిభిస్సరీసృపైర్మశకయూకామత్కుణమక్షికాదిభిర్యేకేచాభిద్రుగ్ధాస్తైస్సర్వతోఽభిద్రుహ్యమాణస్తమసివిహతనిద్రానిర్వృతిరలబ్ధావస్థానఃపరిక్రామతియథాకుశరీరేజీవః॥౧౭॥యస్త్విహవాఅసంవిభజ్యాశ్నాతియత్కిఞ్చనోపనతమనిర్మితపఞ్చయజ్ఞోవాయసైస్సంస్తుతస్సపరత్రక్రిమిభోజనేనరకాధమేనిపతతి- త

త్కుణమశకాదీనాం-వ్యథా-మాచరతికరోతి-కథంభూతః-స్వయం-పురుషోపకల్పితవృత్తిః - పురుషేణపరమపురుషేణ ఉపకల్పితా-వర్ణాశ్రమాదివిభాగేన-విధినిషేధపూర్వకంకల్పితా-వృత్తి -ర్యస్య- వివిక్తావివిచ్యజ్ఞాతా-పరస్యవ్యథా,యేన-వివేకీసన్నిత్యర్థః - స - ఏవంవిధో,భూతధ్రుక్-తదభిద్రోహేణ భూతద్రోహేణనిమిత్తేన-అన్ధకూపాఖ్యేనరకే-నిపతతి,తత్రాన్ధకూపే-హేతిఖేదే-అసౌ-పతితః , తైస్తైఃపూర్వంహింసితైఃజన్తుభిః - కాంశ్చిత్తాన్దర్శయతి-పశ్విత్యాదినా॥ తేషామానన్త్యాత్సంగృహ్యాహ॥ యేకేచాభిద్రుగ్ధాస్తైరితి-యేయేజన్తవో,ఽభిద్రుగ్ధాఃహింసితా , స్తైస్సర్వైః -పశ్వాదిరూపతామాపన్నైః -స్సర్వతోఽభిద్రుహ్యమాణః- అతఏవ-విహతావిగతా-నిద్రానిర్వృతిఃనిద్రాసుఖం-యస్యానలబ్ధం- అవస్థానం - యేన-తథాభూత- స్తమస్యన్ధకారే-పరిక్రామతిపరిభ్రమతి-తత్రదృష్టాన్తః ॥ అథేతి ॥ కుశరీరేవ్యాధ్యాద్యుపహతేసంచారాసమర్థేశరీరే-జీవో-యథాఅలబ్ధనిద్రఃఖిద్యతి-తథేత్యర్థః - అన్ధకారావృతఃకూపోఽన్ధకూపఇత్యవయవార్థః ※ ॥౧౭॥ ※ అథక్రిమిభోజనంతత్ప్రాప్తిహేతుపాపఞ్చవర్ణయతి॥యస్త్విహవాఅసంవిభజ్యేతి,యస్తుదేహీ,ఇహలోకేయత్కించిద్భక్ష్యాదికం - దైవాదుపనతంప్రాప్త,మప్యన్న-మసంవిభజ్యాతిథిభ్యోఽప్రదాయేత్యర్థః, అశ్నాతిస్వయంభుఙ్క్తే ,యశ్చానిర్మితపఞ్చయజ్ఞఃఅననుష్ఠితపఞ్చమహాయజ్ఞః - సవాయసైస్సంస్తుతఃవాయసైస్సమత్వేనవర్ణితః- పరత్రపరలోకే - క్రిమిభోజనాఖ్యేనరకాధమే,నిపతతి-తత్రశతసహస్రయోజనపరిమితే,క్రిమికుణ్డే , స్వయమపి-క్రిమిభూతః,క్రిమిభిరేవభక్ష్యమాణః- క్రిమిభోజనఃక్రిమీనేవభుఞ్జానః , యావత్ యావన్తియోజనాని-తత్క్రిమికుణ్డం - తావన్తిస్థలాని.ఆత్మానంయాతయతేదుఃఖయతి-కథంభూతం-, అప్రత్తాప్రహుతాదః,ప్రత్తందత్తావశిష్టం , ప్రహుతఃయజ్ఞావశి

ష్టం, ప్రత్తం చ ప్రహుతం చ ప్రత్తప్రహుతే - న ప్రత్తప్రహుతే అప్రత్తప్రహుతే - తే అత్తీత్యప్రత్తప్రహుతాదః, ఏవంభూతోఽహమిత్యకృతః నిర్వేశతః పరితాపో యేన, తమాత్మానమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అథ సందంశాఖ్యం నరకం పాపం చ వర్ణయతి ॥ యస్త్విహ వై స్తేయేనేతి ॥ ఇహ - యో - దేహీ, స్తేయేన చౌర్యేణ, బలాద్వా - అనాపది, బ్రాహ్మణస్యాన్యస్య వా - హిరణ్యరత్నాదీన్యపహరతి - తం దేహినం పరత్ర - సందంశాఖ్యే నరకే - హే రాజన్ - యమభటాః - అగ్నివర్ణైస్సంతాపేనాగ్నివర్ణతామాపన్నైః, అయస్మయైర్లోహమయైః - సందంశైః సందంశన్త్యేభిరితి సందంశాః - తైః, ఛేదనసాధనైశ్శస్త్రైః, నిష్కుషన్తి ఛిన్దన్తి, సందంశైస్సందంశన్తి యత్ర స సందంశ ఇత్యన్వయవార్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అథ తప్తసూర్మిం తత్ప్రాప్తిహేతుం దురితం చానువర్ణయతి ॥ యస్త్విహ వా అగమ్యామితి ॥ యస్తు దేహీ, స్వయం, పురుషస్సన్, అగమ్యామనుపేయాం, స్త్రియ - మభిగచ్ఛతి - స్వయం, యోషిత్ స్త్రీ సతీ - అగమ్యముపేతుమయోగ్యం - పురుషం వా - ఉపగచ్ఛతి, తం దేహినమముత్ర - తప్తసూర్మ్యాఖ్యే నరకే - కశయా - తాడయన్తః, లోహమయ్యా - తిగ్మయా తప్తయా - సూర్మ్యా స్థూణా, సైవ స్త్రీరూపేణ పురుషరూపేణ చోత్కీర్ణా, సూర్మ్యా ప్రతిమయా, పురుషం పాపినం, ఆలిఙ్గయన్తి, స్త్రియం పాపినీం పురుషరూపయా సూర్మ్యా, ఆలిఙ్గయన్తి, తప్తా సూర్మిర్యస్మిన్ స తప్తసూర్మిరిత్యన్వయవార్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అథ వజ్రకణ్టకశాల్మలిమాహ ॥ యస్త్విహ వై సర్వాగమ ఇతి ॥ సర్వాభిగమః లోభాదసేవ్యసేవీ - పశ్వాద్యుపగన్తేతి కేచిద్వ్యాచక్షతే, తం సర్వాభిగమ - మముత్ర, నిర

త్ర శతసహస్రయోజనే క్రిమికుణ్డే క్రిమిభూతస్స్వయం క్రిమిభిరేవ భక్ష్యమాణః క్రిమిభోజనో యావత్తదప్రత్తాప్రహుతాదోఽకృతనిర్వేశమాత్మానం యాతయతే ॥ ౧౯ ॥ యస్త్విహ వై స్తేయేన బలాద్వా హిరణ్యరత్నాదీని బ్రాహ్మణస్య వాపహరత్యన్యస్య వాఽనాపది పురుషస్తమముత్ర రాజన్ యమపురుషా అయస్మయైరగ్నిపిణ్డైస్సందంశైస్త్వచి నిష్కుషన్తి ॥ ౨౦ ॥ యస్త్విహ వా అగమ్యాం స్త్రియమగమ్యం పురుషం వా యోషిదభిగచ్ఛతి తావముత్ర కశయా తాడయన్తస్తర్జయన్తస్తిగ్మయా సూర్మ్యా లోహమయ్యా పురుషమాలిఙ్గయన్తి స్త్రియం చ పురుషరూపయా సూర్మ్యా ॥ ౨౧ ॥ యస్త్విహ వై సర్వాభిగమస్తమముత్ర నిరయే వర్తమానం వజ్రకణ్టకశాల్మలిమారోప్య నిష్కుషన్తి ॥ ౨౨ ॥ యే త్విహ వా రాజన్యా రాజపురుషా వా అపాషణ్డాన్ధర్మసేతూన్భిన్దన్తి - తే సంపరేత్య వైతరణ్యాం నిపతన్తి భిన్నమర్యాదాస్తస్యాం నిరయపరిఖాభూతాయాం నద్యాం యాదోగణైరితస్తతో భక్ష్యమాణా ఆత్మనా న వియుజ్యమానాశ్చాసుభిరుహ్యమానాస్స్వాఘేన కర్మవిపాకమనుస్మరన్తో విణ్మూత్రపూయశోణితకేశనఖాస్థిమేదోమాంసవసావాహిన్యాముపతప్యన్తే ॥ ౨౩ ॥ యే త్విహ వై వృషలీపతయో నష్టశౌచాచారనియమాస్త్యక్తలజ్జాః పశుచర్యాం చరన్తి - తే చాపి ప్రేత్య పూయ

యే వజ్రకణ్టకశాల్మలిసంజ్ఞికే, వర్తమానం పతితం, వజ్రమయాని కణ్టకాని యస్య తం, శాల్మలిం వృక్ష - మారోప్య ఆరోహ్య, నిష్కుషన్తి నిష్కర్షన్తీత్యర్థః, వజ్రకణ్టకశాల్మలిర్యస్మిన్స ఇత్యన్వయవార్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ వైతరణీం వర్ణయతి ॥ యే త్విహ రాజన్యా ఇతి ॥ రాజన్యాః క్షత్రియాః - తేషాం పురుషా వా, అపాషణ్డా నైవేదికాః - ధర్మసేతూన్ధర్మమర్యాదాః - భిన్దన్తి నాశయన్తి - కథంభూతాః - భిన్నమర్యాదాః అతిక్రాన్తధర్మమర్యాదాః - తే - రాజన్యాదయః, యస్యాం వైతరణ్యాం - నిరయస్య నరకస్య - పరిఖాయాం, నద్యాం, యాదసాం, గణైః, ఇతస్తతో భక్ష్యమాణా అపి - ఆత్మనా దేహేన, న వియుజ్యమానాః అవిముచ్యమానాః - అత్యక్తదేహా ఇత్యర్థః తత్ర హేతుః - అసుభిః ప్రాణైః, రుహ్యమానాః కర్మణః కర్తృత్వవివక్షాయాం తత్ర తృతీయా - ధృతప్రాణా ఇత్యర్థః, తత్రాపి హేతుః, స్వాఘేనేతి - స్వకీయదురితేనేత్యర్థః - కర్మపాకం స్వకీయపాపకర్మఫలమిద - మిత్యేవం, స్మరన్త, ఉపతప్యన్తే క్లిశ్యన్తి నదీం విశినష్టి ॥ విణ్మూత్రేతి ॥ పూయం దుర్గన్ధి, విణ్మూత్రరూపం పూయం, విడాదీనాం వాహాః ప్రవాహాః, సోఽస్యామస్తీతి తథా, తస్యాం నదీరూప ఏవాయం నరక ఇత్యన్వయవార్థాభేదః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ అథ పూయోదమనువర్ణయతి ॥ యే త్విహేతి ॥ యే దేహినోఽత్ర వృషలీపతయః, బ్రాహ్మణాదయస్సన్తః శూద్రాయాః పతయో - నష్టాః త్యక్తాశ్శౌచాదయో యైస్తే, తత్ర శౌచం స్నానపర్యన్తం సత్కర్మ, ఆచారస్సంధ్యోపాసనాదినియమః భక్ష్యాభక్ష్యాదినియమః, అతఏవ - త్యక్తా లజ్జా యైస్తే, పశుచర్యాం స్వేచ్ఛాచారం - చరన్తి కుర్వన్తి - పాకంపచతీతివన్నిర్దేశః - తే అపి ప్రేత్య మృత్వా, విడాదిభిః పూర్ణే - అర్ణవవద్విస్తరే, హ్రదే - నిపతన్తి, తదేవ విడాదికమేవా - తిహాయ - మశ్నన్తి అదన్తి

పూయముదకంయస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అథప్రాణనిరోధసపాపంవర్ణయతి॥ యేత్విహవైశ్వగర్దభపతయ ఇతి ॥ శ్వానాంగర్దభానాంచ - పతయః పాలకాః, బ్రాహ్మణాః - మృగయైవవిహారోయేషాంతే, అతీర్థే, మృగాన్, నిఘ్నన్తి అతీర్థేషులోకరక్షార్థత్వాభావాత్ప్రాణివధోదోషావహః, తీర్థేషుతుప్రాణిసంచారాయకృతోదుష్టసత్త్వవధోనదోషాయభవతి-యత, స్తస్మాదతీర్థఇత్యుక్తం, తానపిశ్వగర్దభపతీనపి, సమ్పరేతాన్మృతాన్వైశసనేప్రాప్తాన్లక్ష్యభూతాన్ లక్షీకృత్యేత్యర్థః, ఇషుభిర్బాణైః, యమభటాః-విధ్యన్తితాడయన్తి, విధ్యన్తీత్యనేనప్రాణనిరోధనిమిత్తావ్యథాఽభిప్రేతా, అతోఽస్యనరకస్యప్రాణనిరోధఇతిసంజ్ఞా, ప్రాణానాంనిరోధోయస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అథసపాపంవిశసనంవర్ణయతి॥ యస్త్విహవైదాంభికాఇతి ॥ ఇహలోకే-యేవైదేహినః -దాంభికాఃలోకవఞ్చకాః, దమ్భయజ్ఞేషువయమపియజ్ఞానుష్ఠానపరాఇతిలోకాన్ప్రలోభఇతుమారబ్ధేషుదమ్భార్థయజ్ఞేషు, పశూన్-విశసన్తి, హింసన్తి, తాన్దాంభికాన్, అముష్మిన్, వైశసనాఖ్యేనరకే, నిపతితాన్, నిరయపతయః-యమపురుషాః, యాతయిత్వా-దుఃఖయిత్వావిశసన్తిహింసన్తి, విశసన్తియస్మిన్సవిశసఃవిశసఏవవైశసఇత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ సపాపంలాలాభక్షంవర్ణయతి॥ యస్త్విహవైసవర్ణామితి ॥ ఇహలోకే యోవైద్విజః, కామేనమోహిత-స్సవర్ణాం, భార్యాం, రేతఃస్వరేతః-పాయయతిపానంకారయతి-తంద్విజం-పాపకృతంపాపకారిణం-రేతఃకుల్యాయాం-పాతయిత్వా, రేతః-పాయయన్తి- యమపురుషాఃలాలారేత, స్తస్యభక్షణంయస్మిన్సలాలాభక్ష, ఇత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అథసపాపంసారమేయాదనంవర్ణయతి॥ యేత్విహదస్యవ

పిణ్యాత్రశ్లేష్మలాలాపూర్ణార్ణవేనిపతన్తితదేవాతిబీభత్సితమశ్నన్తి॥ ౨౪ ॥ యేత్విహవైశ్వగర్దభపతయో బ్రాహ్మణాదయోమృగయావిహారాఅతీర్థేచమృగాన్నిఘ్నన్తితానపిసంపరేతాన్లక్ష్యభూతాన్యమపురుషాఇషుభిర్విధ్యన్తి॥ ౨౫ ॥ యేత్విహవైదాంభికాదమ్భయజ్ఞేషుపశూన్విశసన్తి- తానముష్మిన్లోకేవైశసేనరకేనిపతితాన్నిరయపతయోయాతయిత్వావిశసన్తి॥ ౨౬ ॥ యస్త్విహవైసవర్ణాంభార్యాం రేతఃపాయయతికామమోహితఃతమముత్ర రేతఃకుల్యాయాంపాతయిత్వా రేతఃపాయయన్తి॥ ౨౭ ॥ యేత్విహవైదస్యవోఽగ్నిదాగరదాగ్రామాన్సార్థాన్వావిలుమ్పన్తిరాజభటావాతాంశ్చాపిహిపరేతాన్యమదూతావజ్రదంష్ట్రాశ్శ్వానస్సప్తశతానివిశసన్తి-సరభసంఖాదయన్తి॥ ౨౮ ॥ యస్త్విహవాఅనృతంవదతిసాక్ష్యేద్రవ్యవినిమయేవాకథంచిత్సవైప్రేత్యనరకేఽవీచిమత్యధశ్శిరానిరవకాశేయోజనశతోచ్ఛ్రాయాద్గిరిమూర్ధ్నస్సంపాత్యతే యత్రజలమివస్థలమశ్మపృష్ఠమవభాసతే- తదవీచిమత్తత్రతిలశోవిశీర్యమాణశరీరోనమ్రియమాణఃపునరారోపితోనిపతతి॥ ౨౯ ॥ యస్త్విహవైవిప్రోరాజన్యోవైశ్యోవాసోమపీథస్తత్కళత్రంవాసురాంవ్రతస్థోఽపివాపిబతిప్రమాదతస్తేషాంనిరయంనీతానామురసిపదాక్రమ్యాస్యేవహ్నినాద్రవ

ఇతి॥ఇహ-యే-దస్యవోదుష్టసత్త్వాః, కేతే, అగ్నిదాఃగృహాణాందాహకాః-యేచ-గరదాః-గరళదాః, యేవారాజభటాః, పురాకరగ్రామాన్పురాకరగ్రామస్థాన్, ఆకరఃఖనిః-సార్థాన్జీవసమూహాన్వా-విలుమ్పన్తి, ఛిదన్తి, హింసన్తీత్యర్థః-తాన్-సమ్పరేతాన్వజ్రవన్నిష్ఠురాదంష్ట్రాయేషాంతే యమదూతాఃశ్వానః-వింశత్యధికసప్తశతసంఖ్యాకా, స్తే, సరభసంససంభ్రమం-ఖాదయన్తిఖాదయన్తీత్యర్థః -నివృత్తిప్రేరణార్థాణ్ణిచ్-సారమేయాణాంశునామదనంసారమేయకర్తృకమదనం, యస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అథావీచిమన్తంసపాపంవర్ణయతి॥ యస్త్విహవాఅనృతమితి ॥ యస్త్విహలోకే దేహీ-సాక్షిణః-కర్మ, సాక్ష్యం, తస్మిన్, ద్రవ్యవినిమయేవాక్రయవిక్రయాదిరూపేవాణిజ్యేవా, అనృతంఅసత్యం, వదతిసవై, ప్రేత్య, కథంచిదత్యన్తదుఃఖేన, అవీచిమతినరకే-నిరవకాశేనిరాలమ్బే, యోజనశతపరిమితౌన్నత్యాదున్నతదేశా, ద్గిరిమూర్ధసుపర్వతశిఖరేష్వ, దశ్శిరాఃనిపాత్యతే, అవీచిమచ్ఛబ్దస్యావయవార్థమాహ॥ యత్రేతి॥ యత్రనరకే, అశ్మపృష్ఠరూపంస్థలం, జలమివావభాసతే, తదవీచిమత్, వీచిస్తరఙ్గః, తదస్యాస్తీతివీచీమత్జలం, నవిద్యతేవీచిమద్యస్మిన్ సోఽవీచీమత్, జలరహితమప్యశ్మపృష్ఠంజలమివావభాసతేయత్రసోఽవీచిమదిత్యర్థః, ఏవంనిపాత్యమానఃపాపీ, తిలప్రమాణశః-విశీర్యమాణంశరీరంయస్య-తథాభూతోఽపి-నమ్రియమాణఃమరణమప్రాప్తః - పునరపితత్రైవారోపితో -నిపతతి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అథసదురితమయఃపానంవర్ణయతి ॥ యస్త్విహవైవిప్రఇతి ॥ యఃవిప్రః, తత్కళత్రంవా - సురాం-పిబతి - అన్యోఽపివావ్రతస్థః - రాజన్యో, వైశ్యోవా- ప్రమాదాత్-సోమపీథఃకృతసోమపానఇత్యన్వయః - తయోస్సోమస్థానే, ఫలచమసవిధానా - త్సోమపాననిషేధాచ్చ - తథాచశ్రుతి ‹‹ న్యగ్రోధస్తిభీనీరాహృత్యతాస్సంపిష్యద

ధర్మ్యజ్యతస్మై భక్షుం ప్రయచ్ఛన్నసోమ ,, మితి - స్తైనినః ఫలాని - దధనిదధి౨ - తేషాం విప్రాణీనాం - నిరయం యంప్రాపితానాం-ఉరసి-పదా పాదేన- ఆక్రమ్యద్రవమాణం అత్యన్తతాపేనద్రవీభూతం-కార్ష్ణాయసం అయోవిశేషం, తేషా-మాస్యేముఖేనిషిఞ్చన్తి-అయసఃపానంయస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁అథక్షారకర్దమంసపాపమాహ॥యస్త్విహవాఆత్మసంభావనేనేతి॥యో, వై, దేహీ , ఇహలోకే-స్వయం-జన్మాదిభిః-అధమఃనికృష్టః, ఆత్మనఃస్వస్య, సంభావనేన-జన్మాదిమతః-అతఏవ, వరీయసఃశ్రేష్ఠాన్-నబహుమన్యేత - కింత్వవమన్యేతేత్యర్థః - స-పూర్వం మృతప్రాయఏవ-మృత్వా, క్షారకర్దమేనరకే, అవాక్శిరాఃఅధశ్శిరాః - నిపతితః - అపారయాతనాః-అశ్నుతే-అనుభవతి, క్షారఃకర్దమోయస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❁ ॥౩౧ ॥ ❁అథరక్షోగణభోజనమాహ॥యేత్విహవై పురుషాఇతి॥యేచేహపురుషాః-పురుషస్యమేధేనహింసయా - భద్రకాళ్యాదిదేవతాః - యజేరన్ , యాశ్చస్త్రియఃఅశాస్త్రీయాన్అశాస్త్రవిహితాన్నృపశూన్నరరూపాన్పశూన్-ఖాదయన్తి-తాంశ్చతాశ్చతాంశ్చతాన్ -పుమాన్స్త్రియేత్యేకశేషః-తాంశ్చపురుషాన్-తాశ్చస్త్రీరిత్యర్థః, యే-నృపశవ, స్తే , నిహతాః, స్తేసర్వే , యమసదనేరక్షోగణాభూత్వా, యాతయన్తోదుఃఖయన్తః-సౌనికాఇవ-సూనానామపశూనాంవధస్థానం-తత్రభవాస్సౌనికాః ,,ద్వ్యజ్ఝద్విప్రస్థాణబుక్ప్రథమాధ్వరపురశ్చరణనామాఖ్యాతాట్ఠక్,, ఇతిద్వ్యచ్త్వాట్ఠక్-స్వధితినాశస్త్రేణ - విదార్య, అసృగ్రక్తం-పిబన్తి-యథేహతేపురుషాహృష్యమాణాః❁స్సన్తఃపూర్వను

మాణం కాలాయసం నిషిఞ్చన్తి ॥ ౩౦॥ యస్త్విహ వా ఆత్మసంభావనేన స్వయమధమో జన్మ విద్యాచారవర్ణాశ్రమతో వరీయసో న బహుమన్యేత స మృత ఏవ మృత్వా క్షారకర్దమే నిరయే ఽవాక్శిరా నిపతితో దురన్తా యాతనా హ్యశ్నుతే ॥ ౩౧ ॥ యేత్విహ వై పురుషమేధేన యజన్తే యాశ్చ స్త్రియో నృపశూన్ ఖాదన్తి తాంశ్చ తే పశవ ఇహ నిహతా యమసదనే యాతయన్తో రక్షోగణాః సౌనికా ఇవ స్వధితినా విదార్యాసృక్పిబన్తి నృత్యన్తి-హసన్తి-గాయన్తి చ-హృష్యమాణా❁యథేహ పురుషాదాః ॥ ౩౨ ॥ యేత్విహ వా అనాగసో ఽరణ్యే గ్రామే వా వైశ్రమ్భకైరుపవిశ్రమ్భయ్య జిజీవిషూఞ్ఛూలసూత్రాదిషు ప్రోతాన్ క్రీడనయా యాతయన్తి- తేఽపి చ ప్రేత్య యమయాతనాసు శూలసూత్రాదిషు ప్రోతాత్మానః క్షుత్తృడ్భ్యాం చాభిహతాః కాకకఙ్కబకాదిభిశ్చేతస్తతస్తిగ్మతుణ్డైరాహన్యమానా ఆత్మశమలం స్మరన్తి ॥ ౩౩ ॥ యేత్విహ వై భూతాన్యుద్వేజయన్తి నరా ఉల్బణస్వభావా యథా దన్దశూకాస్తేఽపి ప్రేత్య నరకే దన్దశూకాఖ్యే నిపతన్తి యత్ర నృప దన్దశూకాః పఞ్చముఖాః సప్తముఖా ఉపసృత్య గ్రసన్తి-యథా బిలేశయాన్ ॥ ౩౪ ॥ యేత్విహ వై బాలానన్ధానార్తాన్స్బలహీనాన్యన్యాని వా ఽవటకుసూలగుహ్యాదిషు భూతాని నిరున్ధన్తి - తథాముత్ర తేష్వేవోపవేశ్య సగరేణ వహ్నినా ధూ

నృత్యన్, జగుశ్చ, తద్వ, న్నృత్యన్తి-గాయన్తి-రక్షోగణానామసృగ్భోజనంయస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❁ ॥౩౨॥ ❁అథశూలప్రోతంతత్ప్రాప్తిహేతుంపాపంచవర్ణయతి ॥ యేత్విహవాఅనాగసఇతి ॥ ఇహగ్రామే-అరణ్యేవా, అనాగసో-నిరపరాధాన్, జీవితుమిచ్ఛూన్-జన్తూన్-యేవై , దేహినో , వైశ్రమ్భకైర్విశ్వాసోపాయై , రుపవిశ్రమ్భయ్య, విశ్వాస్య, శూలసూత్రాదిషు-ప్రోతాన్సంలగ్నాన్కృత్వేత్యర్థః-క్రీడనయాక్రీడార్థం -యాతయన్తి, దుఃఖయన్తి- తేఽపిచ-యమయాతనాః, ప్రేత్య, సూత్రశూలాదిషు-ప్రోతాస్సంలగ్నా- ఆత్మానోదేహాఃయేషాంతే-క్షుత్పిపాసాభ్యాంపీడితాశ్చ-తిగ్మతుణ్డైఃసూచీముఖవత్తీక్ష్ణానితుణ్డానిముఖానియేషాంతైః-కాకాదిభి-రితస్తతో-హన్యమానాః-ఆత్మశమలంస్వీయంపాపం-అహోఏవంవిధమిత్యేవం-స్మరన్తి-శూలేశూలాద్యాప్రోతాయస్మిన్నితిశూలప్రోతమిత్యవయవార్థః ❁ ॥౩౩॥ ❁అథదన్దశూకంసపాపమాహ॥యేత్విహవై భూతానీతి ॥ యేచేహనరాః-అత్యుల్బణస్వభావాఃఅత్యుగ్రస్వభావాః-యథాదన్దశూకాఃసర్పాస్తద్వత్-భూతాని ఉద్వేజయన్తిభీషయన్తి-తేఽపి , ప్రేత్య, దన్దశూకాఖ్యేనరకే, నిపతన్తి, తమేవదన్దశూకంవిశినష్టి-యత్రేతి హేనృప- యత్రదన్దశూకే - దన్దశూకాస్సర్పాః , పఞ్చముఖాని-సప్తచముఖాని, యేషాంతే, తాదృశాః-ఉపసృత్యసమాగత్య , గ్రసన్తి - యథాబిలేశయాన్మూషకాన్ - గ్రసన్తి, తద్వత్-దన్దశూకాఅస్మిన్సన్తీతిదన్దశూకఇత్యవయవార్థః-అర్శఆదేరాకృతిగణత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్ప్రత్యయః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁అథసపాపమవటంవర్ణయతి ॥యేత్విహవాబాలానితి॥ఇహ-యేదేహినో - బాలాన్ - అన్ధానార్తాన్అన్యాన్వా - బలహీనాని-భూతానిఅవటాదిషు, అవటోగర్తః, యథానిరున్ధన్తి, తథా, సమ్పరేతాన్, తాన్, అన్యత్రఅవటనిరోధాఖ్యేనరకే, తేష్వేవావటాదిష్వేవ, ఉపవేశ్య, సగరేణవిషయుక్తేన, వ

హ్నినా, ధూమేనవహ్నిసంబన్ధినాధూమేన, నిరున్ధన్తి, అవటేనిరోధోయస్మిన్నిత్యవటనిరోధః, నిరుధ్యతేఽస్మిన్నితినిరోధః, అవటోనిరోధోయస్మిన్నితివాఽవయవార్థః ❁॥ ౩౫ ॥ ❁ అక్షిపర్యావర్తమాహ॥ యస్త్విహవా అతిథీనితి॥ యశ్చేహలోకే, దేహీ, స్వయంగృహస్వామీసన్, అతిథీన్జ్ఞాతపూర్వాన్, అభ్యాగతాన్ అజ్ఞాతపూర్వాన్, అసకృత్, ఉపగతమన్యుః సంజాతక్రోధః-దగ్ధుమిచ్ఛురివ-పాపేనతిరశ్చీనేన-చక్షుసా-నిరీక్షతే-తస్యచపాపదృష్టేః-ప్రేతస్య-నిరయేఅక్షిపర్యావర్తనాఖ్యే, అక్షిణీనేత్రే-వజ్రంతుణ్డంయేషాంతే-కాకాదయః-ప్రసహ్యబలాత్-ఉత్పాటయన్తి-అక్ష్ణోఃపర్యావర్తనముత్పాటనంయస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❁॥ ౩౬ ॥ ❁ అథసూచీముఖంసపాపమాహ॥ యస్త్విహవాఆఢ్యాభిమతిరితి॥ యశ్చేహలోకే-ఆఢ్యాభిమతిఃఆఢ్యోఽహమిత్య-భిమతిరభిమానోయస్య-ధనగర్వవానిత్యర్థః-అహంకృతఃశ్రేష్ఠోఽహమితి❁మానీ-తిర్యక్ప్రేక్షణంయస్య-సర్వతఃగుర్వాదేరపి-శఙ్కీ-ధనంచోరయిష్యతీతిశఙ్కమానః-వ్యయఃవినియోగేనార్థక్షయః-వినాశస్సమూలకఃక్షయః-తద్విషయయా-చిన్తయా-పరిశుష్యమాణం-హృదయం, వదనంచ-యస్య-అతఏవ-నిర్వృతిం సుఖం-అనవగతఃఅప్రాప్తః-గ్రహఃపిశాచఇవ-అర్థంవిత్తం-అభితోరక్షతి-సచాపి-ప్రేత్య-తస్యార్థస్య-ఉత్పాదనాదిభిశ్శమలంపాపం-గృహ్ణాతీతి-తథా-ఉత్పాదనంప్రథమతోమూలద్రవ్యసంపాదనం-ఉత్కర్షణంతస్యపశ్చాద్వృద్ధ్యాదినావర్ధనం-రక్షణంపాలనం-ఏతత్ప్రయుక్తశమలగ్రహఇత్యర్థః॥ సూచీముఖాఖ్యేనరకే-నిపతతి-సూచీముఖంవిశినష్టి॥ యత్రహవేతి॥ తం-విత్తగ్రహంధనపిశాచం-అతఏవ-పురుషాకృతింపాపం-ధర్మరాజస్యయమస్య-పురుషాః-తన్తువాయకా

మేనిరున్దన్తి ॥ ౩౫ ॥ యస్త్విహవా అతిథీనభ్యాగతాన్గృహమాగతాన్వాగృహపతిరసకృదుపగతమన్యుర్దిధక్షురివపాపేనచక్షుషానిరీక్షతే, తస్యచాపినిరయేపాపదృష్టేరక్షిణీవజ్రతుణ్డాగృధ్రకఙ్కకాకబకాదయఃప్రసహ్యోరుబలాదుత్పాటయన్తి ॥ ౩౬ ॥ యస్త్విహవాఆఢ్యాభిమతిరహంకృతస్తిర్యక్ప్రేక్షణస్సర్వతశ్శఙ్కీ-తహృదయోవ్యయనాశచిన్తయాపరిశుష్యమాణహృదయవదనోనిర్వృతిమనవగతోగ్రహఇవార్థమభిరక్షతిసచాపిప్రేత్యోత్పాదనోత్కర్షణసంరక్షణశమలగ్రహస్సూచీముఖేనరకేనిపతతి-యత్రహవిత్తగ్రహంపాపపురుషంధర్మరాజపురుషాస్తన్తువాయాఇవసర్వతోఽఙ్గేషుసూత్రైఃపరివయన్తి॥ ౩౭ ॥ ఏవంవిధానరకాయమాలయేసన్తిసహస్రశస్తేషుసర్వేషుచసర్వఏవాధర్మవర్తినోయేకేచిదిహోదితాశ్చావనీపతేపర్యాయేణవిశన్తితథైవధర్మానువర్తినఇతరత్రేహతుపునర్భవఉభయశేషాభ్యాంనివిశన్తి ❁॥ ౩౮ ॥ నివృత్తిలక్షణమార్గఆదావేవవ్యాఖ్యాతః-ఏతావానేవాణ్డకోశోయశ్చతుర్దశధాపురాణేషువికల్పితఉద్గీయ

ఇవసూత్రయుక్తయాసూచ్యావస్త్రాదివేధకారిణఇవ-సర్వేష్వఙ్గేషు-సూత్రైః-పరివయన్తి-సూత్రప్రోతాంస్తస్యావయవాన్కుర్వన్తీత్యర్థః ❁॥ ౩౭ ॥ ❁ ఇదంనరకవర్ణనంపాపవర్ణనంచదిఙ్మాత్రమిత్యాహ॥ ఏవంవిధాఇతి॥ ఏవంవిధాఉక్తవిధాః-నరకాశ్శతశ-స్సహస్రశో-యమాలయే-సన్తి-తేషునరకేషు-సర్వఏవాధర్మవర్తినః-అత్రానుక్త-బహువిధాధర్మపరాః-యేచేహో-దితాఃఉక్తాః-అధర్మవర్తినః-ఉక్తేషునరకేషు-నిపతేయుస్తేఽపి-పర్యాయేణ-తథైవ-విశన్తి-యథోక్తేషునరకేషువిశన్తి-తథా-తేష్వపివిశన్తీత్యర్థః-యద్వా-తథైవేత్యుత్తరాన్వయి-యథా-అధర్మానువర్తినోనరకేషువిశన్తి-ఏవంధర్మానువర్తినస్స్వర్గాదౌవిశన్తీత్యాహ॥ తథైవేతి॥ ఇతరత్రస్వర్గాదౌ॥ ఇహకేవిశన్తీత్యత్రాహ॥ ఇహత్వితి॥ పునర్భవే-పునఃపున-ర్భవోజన్మ-యస్మిన్ తస్మిన్నిహమర్త్యలోకాదౌ, ఉభయశేషాభ్యాంధర్మాధర్మశేషాభ్యాం, భుక్తావశిష్టాభ్యామిత్యర్థః-నివిశన్తి❁జాయన్తఇత్యర్థః ❁॥ ౩౮ ॥ ❁ ఏవంప్రవృత్తిధర్మవర్తినాంమార్గఃకథితః-అథనివృత్తిధర్మవర్తినఃక్వవిశన్తీత్యత్రాహ॥ నివృత్తిలక్షణఇతి॥ నివృత్తిధర్మప్రాప్యోమార్గః-ఆదావేవద్వితీయస్కన్ధఏవ "వైశ్వానరంయాతి" ఇత్యారభ్యకథితఇత్యర్థః-ఏవంనరకేష్వణ్డకోశాత్మకత్రైలోక్యాన్తర్భూతత్వేనైవోపవర్ణితేషు-తర్హి-మహర్జనాదిభువనానిక్వసన్తీతిరాజ్ఞఃప్రశ్నోద్యోగమన్వీక్ష్యాహ॥ ఏతావానితి॥ అణ్డకోశఏతావానేవఉక్తవిధత్రైలోక్యాత్మకఏవేత్యర్థః-తర్హి, చతుర్దశభువనాత్మకత్వేనవ్యవహారఃపౌరాణికఃకథమితిశఙ్కాంనిరాకుర్వన్నణ్డకోశంవిశినష్టి, ఇతి, యోఽణ్డకోశఃత్రైలోక్యాత్మకః, పురాణేషు, చతుర్దశధాచతుర్దశభువనాత్మకత్వేన, వికల్పితఃవిభేదితః, ఉద్గీయతే, అతలాదీనిభువనానిభూలోకే, మహరాదీనిదివోమణ్డలేఽన్తర్భావ్యాన్తరిక్షమణ్డలేనసహత్రైలోక్యాత్మకోఽణ్డకో

శోఽత్రానువర్ణితః, అవాన్తరభిదామాత్రీత్యపురాణాన్తరేషుచతుర్దశధోపవర్ణ్యతఇత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ ఏతదణ్డకోశవర్ణనశ్రవణపఠనాదిఫలమాహ ॥యత్తదితి॥ మహాపురుషస్య, భగవతో-నారాయణస్య-యత్-స్థవిష్ఠం-స్థూలతమం-రూప - మాత్మమాయాగుణమయంప్రకృతిగుణప్రచురం-అనువర్ణితం-తత్-ఆదృతో-యః-తద్వర్ణనరూపమిమంప్రబన్ధం-ఆదరణపూర్వకం-యః- పఠతి-యశ్చ - శృణోతి-శ్రావయతివా, సోఽయమేవ, పరమాత్మనః-ఉపగేయంఉపనిషద్గమ్యం-అణిష్ఠంసూక్ష్మంసర్వత్రవ్యాపనస్వభావం, దివ్యమఙ్గళవిగ్రహవిశిష్టందివ్యాత్మస్వరూపమపి, శ్రద్ధాభక్తిభ్యాం-విశుద్ధా, బుద్ధి,ర్యస్య, తథాభూతస్సన్, వేద, స్థూలరూపజ్ఞానంసూక్ష్మరూపజ్ఞానఫలకమితిస్థూలరూపజ్ఞానసంపాదకమేతత్ప్రబన్ధపఠనాదికంపరంపరయాసూక్ష్మరూపవిషయకజ్ఞానఫలకమిత్యర్థః ॥౪౦॥ స్థూలరూపజ్ఞానస్యసూక్ష్మరూపజ్ఞానసాధనత్వమేవాహ॥ శ్రుత్వేతి ॥ భగవత-స్స్థూలసూక్ష్మే-ఉభేఅపి, రూపే, యథావ-చ్ఛ్రుత్వా, గురుముఖాత్-ప్రథమంస్థూలరూపేనిర్జిత, మాత్మానంచిత్తం, శనై, సూక్ష్మే-ధియా-ఉక్తవిధదివ్యాత్మస్వరూపవిషయకజ్ఞానాత్మకధియా, ఉక్తవిధదివ్యాత్మస్వరూపే, నయేదిత్యర్థః ॥ ఏవంసతిప్రపఞ్చస్యాపిభగవద్రూపేణానుసంహితత్వాత్క్వచిదపివ్యాప్రియమాణంచిత్తంభగవత్యేవవిశేష్యభూతేవ్యవస్థితంభవతీతి-తస్యతత్సాధనత్వమితిభావః ॥౪౧॥ కింతద్భగవతస్స్థూలంరూపంయత్ జ్ఞేయత్వేనోచ్యతఇత్యపేక్షాయాంతద్వదన్నుక్తముపసంహరతి ॥ భూద్వీపేతి॥భువ, స్తదవాన్తరభేదానాం ద్వీపవర్షాణాం, భూయిష్ఠానాంసరితాంనదనదీనాం, మద్రీణాం - తథా-నభసోఽన్తరిక్షస్య, సముద్రాణాం, పాతాళపర్యన్తానాంభూవివరాణాం-దిశాం, నరకాణాం, 'భాగణలోకస్యనక్షత్రగణలోకస్య, ద్యుమణ్డలస్యచ, భశబ్దస్యదీర్ఘ ఆర్షః, సంస్థాఃవిన్యాసవిశేషాః, హేనృప, మయా, తవతుభ్యం, గీతాఃకథితాః, ఏతదేవభ్వాదిభగణలోకపర్యన్తంజగత్సకలజీవసమూహస్య, ధామ్నఆశ్రయభూతస్య, భగవతః, అద్భుతంవిచిత్రం, స్థూలం, వపుశ్శరీరమ్ ॥౪౨॥ *****

తే ॥ ౩౯ ॥ యత్తద్భగవతోనారాయణస్య సాక్షాన్మహాపురుషస్యస్థవిష్ఠంరూపమాత్మమాయాగుణమయమనువర్ణితమాదృతఃపఠతిశృణోతిశ్రావయతిసఏవాయం భగవతఃపరమాత్మనఉపగేయంవ్యాణిష్ఠమపిశ్రద్ధాభక్తివిశుద్ధబుద్ధిర్వేద ॥ ౪౦ ॥ శ్రుత్వా యథాస్థూలసూక్ష్మరూపేభగవతోహ్యతిస్థూలేనిర్జితమాత్మానం శనైస్సూక్ష్మే ధియానయేత్ ॥ ౪౧ ॥ శ్లో॥భూద్వీపవర్షసరిదద్రినభస్సముద్రపాతాళదిఙ్నరకభాగణలోకసంస్థా।గీతామయాతవనృపాద్భుతమీశ్వరస్యస్థూలంవపుస్సకలజీవనికాయధామ ॥ ౪౨ ॥ ********

********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణే, పారమహంస్యాంసంహితాయాం, ********

*********పఞ్చమస్కన్ధే - షడ్వింశోఽధ్యాయః శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమోనమః*********

ఇతిశ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేఃశ్రీశైలగురోస్సుతేనతచ్చరణ
కమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగత శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేనశ్రీవైష్ణవదాసేన
శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవార్య విదుషావిరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యా
యాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేషడ్వింశోఽధ్యాయః.*పఞ్చమ
స్కన్ధవ్యాఖ్యాసమాప్తా శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణేదేవకీనన్దనాయనమోనమః
సమాప్తశ్చాయంస్కన్ధః శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు.

******హరిఃఓంతత్సత్.******

* * *

శ్రీ శుభమస్తు.
శ్రీ హయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

షష్ఠస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః.

రాజోవాచ॥ నివృత్తిమార్గః కథిత ఆదౌ భగవతా యథా। క్రమయోగోపలబ్ధేన బ్రహ్మణా యదసంసృతిః॥ ౧ ॥
ప్రవృత్తిలక్షణశ్చైవ త్రైగుణ్యవిషయో మునే। యోఽసావలీనప్రకృతేర్గుణసర్గః పునః పునః॥ ౨ ॥ అధర్మల
క్షణా నానానరకాశ్చానువర్ణితాః। మన్వన్తర❀శ్చ వ్యాఖ్యాత ఆద్యస్స్వాయంభువో యతః॥ ౩ ॥ ❀ప్రియవ్రతో

ఏవం నానావిధనరకేషు తత్ప్రాప్తిహేతుషు చ పాపేషు చోపవర్ణితేషు తన్నిస్తరోపాయం పిపృచ్ఛిషుస్తావదుక్తమనువదతి॥ నివృత్తిమార్గ ఇత్యాదిభిః పఞ్చభిః॥ భగవతా త్వయా - ఆదౌ ద్వితీయే - నివృత్తిమార్గః - యథావ - త్కథితః - నివృత్తిర్నివృత్తిధర్మః - మోక్షధర్మ ఇతి యావత్ - తస్య కామాదినివృత్తిపూర్వకత్వాత్తేన ప్రాప్యో మార్గః నివృత్తిమార్గః ముక్తిః - ముక్తిస్వరూపతదుపాయాదికం సర్వం "గృహాత్ప్రవ్రజతో ధీరః పుణ్యతీర్థజలాప్లుత" ఇత్యాదినా కథితమిత్యర్థః॥ కోఽసౌ నివృత్తిమార్గ ఇత్యత్రాహ॥ క్రమయోగేతి॥ క్రమః స్వవర్ణాశ్రమోచితపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపకర్మయోగానుష్ఠానక్రమః - ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగో భగవద్భక్తియోగశ్చ తత్త్రిణయోగశబ్దేన వివక్షితౌ - క్రమయోగాభ్యాముపలబ్ధేన జ్ఞానకర్మయోగాభ్యామనుగృహీతేన భక్తియోగేనోపలబ్ధేన ప్రాప్తేన - బ్రహ్మణా హేతునా - అసంసృతిర్ముక్తిరితి - యత్ - ఏష నివృత్తిమార్గ ఇత్యర్థః - బ్రహ్మణ ఇతి షష్ఠ్యన్తపాఠే తు - బ్రహ్మణః - క్రమయోగోపలబ్ధేన జ్ఞానకర్మయోగాభ్యాముపలబ్ధేన - భక్తియోగేనేతి శేషః - కేచిదత్ర - క్రమయోగోఽర్చిరాదిప్రాప్తిః - తేన - ఉపలబ్ధో - బ్రహ్మా చతుర్ముఖః - తేన సహ - అసంసృతిర్మోక్షో భవతి "బ్రహ్మణా సహ తే సర్వే సంప్రాప్తే ప్రతిసంచరే। పరస్యాన్తే కృతాత్మానః ప్రవిశన్తి పరం పదమ్" ఇతి వచనాదిత్యాచక్షతే॥ తన్న "తస్య తావదేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యేఽథ సంపత్స్యే" ఇతి శరీరపాతావధిమాత్రవిలమ్బశ్రవణవిరోధాపత్తేః "బ్రహ్మణా సహ తే సర్వే" ఇతి వచనస్య "తే బ్రహ్మలోకే తు పరాన్తకాలే పరామృతాత్పరిముచ్యన్తి సర్వే" ఇతి శ్రుతేశ్చ - పుణ్యవిశేషవశాచ్చతుర్ముఖలోకప్రాప్తజీవవిషయత్వాత్ - పుణ్యవశాచ్చతుర్ముఖలోకం ప్రాప్య తత్ర నిర్వృత్తోపాసనాః బ్రహ్మణా సహ ముచ్యన్త ఇతి తదర్థః ❀॥ ౧ ॥❀ తథా - హే మునే - త్రైగుణ్యవిషయః - ప్రవృత్తిలక్షణశ్చ - మార్గః, కథితః - కాపిలే, త్రైగుణ్యవిషయః త్రైగుణ్యయుక్తపురుషాధికారః - ప్రవృత్త్యా సుఖదుఃఖాదిసాధనధర్మేణ లక్ష్యతే ప్రాప్యత ఇతి ప్రవృత్తిలక్షణః - లక్ష్యతేఽనేనేతి లక్షణం - ప్రవృత్తిర్లక్షణం యస్యేతి వా - కోఽసౌ ప్రవృత్తిలక్షణో మార్గః - తత్రాహ॥ అలీనప్రకృతేరవినష్టప్రకృతిసంబన్ధస్య - యోఽసౌ పునః పున - ర్గుణసర్గః - సృజ్యతేఽనేనేతి సర్గః - గుణాః గుణత్రయం - సర్గో, యస్య, స గుణసర్గః, పునః పునస్సుఖదుఃఖభోగార్థగుణకార్యరూపదేహసంబన్ధ ఇత్యర్థః, దేహాదేహికర్మఫలభూతసుఖదుఃఖాదిభోగాయ పుణ్యాపుణ్యాత్మకప్రవృత్త్యాఖ్యకర్మణా ప్రాప్యతే - కర్మ హి దేహసంబన్ధోపాదానద్వారా సుఖదుఃఖాదిసాధనం - న సాక్షాత్ - అతో గుణసర్గః ప్రవృత్తిలక్షణో మార్గో భవతి ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ అధర్మః, కారణతయా లక్షణం - యేషాం, తే - నానావిధాః, నరకాశ్చ - అనువర్ణితాః, తథా - స్వాయంభువః స్వాయంభువసంబన్ధీ, ఆద్యః, మన్వన్తరశ్చ వ్యాఖ్యాతః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ కోఽసౌ స్వాయంభువః - యత్సంబన్ధి మన్వన్తరో వ్యాఖ్యాత, స్తత్రాహ॥ యతః, ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ - యతః స్వాయంభువమనోః - ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ - వంశస్సంతతిః - అపత్యభూతావితి యావత్ - తథా - తచ్చరితాని ప్రియవ్రతోత్తానపాదయోశ్చరితాని చ - వ్యాఖ్యాతానీత్యర్థః - తథా - ద్వీపాదీన్ - భూమణ్డలస్య సంస్థానం - జ్యోతిషాం సూర్యాదీనాం - వివరాణామతలాదీనాం - సంస్థానం చ భాగాదిభిర్వ్యాఖ్యాతవానసీతి శేషః - భాగోఽవాన్తరవిభాగః - లక్షణమసాధారణాకారః - మానం పరిమాణం - కింబహునా - యథేదం భగవానసృజత్ యాదృగ్విధమిదం జగద్భగవానసృజత్తథైవ వ్యాఖ్యాతమిత్యర్థః - ఏవముక్తానువాదః క్రమానాదరేణ కృతః - తత్రాయం క్రమోఽగ్రే వివక్షితః - ప్రవృత్తిలక్షణో ధర్మః "మన్వన్తరశ్చ వ్యాఖ్యాత ఆద్యస్స్వాయంభువో యతః" ఇతి చ తృతీయస్కన్ధార్థానువాదకం అధర్మలక్షణా ఇ

తిపూర్వార్ధం - ప్రియవ్రతోత్తానపాదావిత్యాదిచ చతుర్థస్కన్ధపఞ్చమస్కన్ధార్థానువాదకమితి ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ఏవముక్తమనూద్యాథ పూర్వస్కన్ధాన్తేఽనువర్ణితం నరకనిస్తరణోపాయం పృచ్ఛతి ॥ అధునైవేతి ॥ హే మహాభాగ - భాగో వివేకాత్మకో బుద్ధివిశేషః - వివేకేన హి హేయముపాదేయం చ విభజ్యతే - భజ్యతే విభజ్యతే అనేనేతి భాగః - కరణే ఘఞ్ - మహాన్ భాగో యస్య సః మహాభాగః, నానావిధాః, ఉగ్రాస్తీవ్రాః, యాతనాః, యేషు తాన్, నరకాన్, నరః, అధునైవ, ఆశు, యథైవ నయాత్ యేన సాధనేన న ప్రాప్నుయాత్, తత్సాధనం, మే మహ్యం, వ్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౬ ॥ ఏవమాపృష్టో భగవాన్బాదరాయణిస్తావదకృతనిష్కృతిభిరవశ్యం స్వదురితానుసారేణ నరకాః ప్రాప్యన్త ఏవేతి వదన్నవశ్యం దురితప్రతీకారే యతితవ్యమిత్యాహ ॥ న చేదితి ద్వాభ్యాం ॥ మనఉక్తిపాణిభిః మనోవాక్కాయైః, కృతస్య - అంహసః పాపస్య - అపచితిం ప్రాయశ్చిత్తాదిభిః క్షయం - యదా - ఇహైవ లోకే - యది న కుర్యాత్ - తదా - స వై అకృతనిష్కృతిః - దేహీ - ప్రేత్య మృత్వా ధ్రువం నూనం - నరకానుపైతి ప్రాప్నోతి - నరకాన్విశినష్టి ॥ భవతః తుభ్యం - మే మయా - యే నరకాః తిగ్మాః తీవ్రాః - యాతనాః - యేషు - తాదృశాః కీర్తితాః కథితాః ॥ ౭ ॥ తస్మాదకృతనిష్కృతేర్నరకప్రాప్తేర్దుర్నివారత్వాత్ - పురైవ మృత్యోర్మరణాత్పూర్వమేవ - అవిపద్యతా అవిపత్తిమనుగచ్ఛతా - పటుతరేణేత్యర్థః - ఆత్మనా దేహేన - ఇహైవ లోకే - పాపస్య - నిష్కృతౌ - ఆశు - యతేత - కిం కృత్వా - దోషస్య పాపస్య - గురులాఘవం భావప్రధానో నిర్దేశః - గౌరవలాఘవే - దృష్ట్వా - యథాయోగ్యం - ప్రాయశ్చిత్తం - యతేతేత్యర్థః, తత్ర దృష్టాన్తః - యథా - రుజాం రోగాణాం - నిదానజ్ఞో - భిషక్ - రోగానుసారేణ - చికిత్సితం ప్రతీకారం - కుర్యాత్ ॥ ౮ ॥ ఏవం ప్రతిపదోక్తం ప్రాయశ్చిత్తమేవోపాయ ఇత్యుక్తం - విషయపరవశస్య నరస్య పునః పునః పాపాచరణశీలత్వాత్తైసామానస్యాత్ప్రాయశ్చిత్తానుష్ఠానాసంభవాత్తత్సంభవేఽపి పునర్దురితసంభావనయాఽకృత

త్తానపాదౌ వంశస్తచ్చరితాని చ । ద్వీపవర్షసముద్రాద్రినద్యుద్యానవనస్పతీన్ ॥ ౪ ॥ ధరామణ్డలసంస్థానం
భాగలక్షణమానతః । జ్యోతిషాం వివరాణాం చ యథేదమసృజద్విభుః ॥ ౫ ॥ అధునైవ మహాభాగ యథైవ నర
కాన్నరః । నానోగ్రయాతనాన్నేయాత్తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ న చేదిహైవాపచితిం
యథాంహసః కృతస్య కుర్యాన్మనఉక్తిపాణిభిః । ధ్రువం స వై ప్రేత్య * నరకానుపైతి యే కీర్తితా మే భవత *
స్తిగ్మయాతనాః ॥ ౭ ॥ తస్మాత్పురైవాశ్విహ పాపనిష్కృతౌ యతేత మృత్యోరవిపద్యతా * ఽఽత్మనా । దో
షస్య దృష్ట్వా గురులాఘవం యథా భిషక్చికిత్సేత రుజాం నిదానవిత్ ॥ ౮ ॥ రాజోవాచ ॥ దృష్టశ్రుతాభ్యాం య
త్పాపం జానన్నప్యాత్మనోఽహితమ్ । కరోతి భూయో వివశః ప్రాయశ్చిత్తమథో కథమ్ ॥ ౯ ॥ క్వచి
న్నివర్తతేఽభద్రాత్క్వచిచ్చరతి తత్పునః । ప్రాయశ్చిత్తమథోఽ * పార్థం మన్యే కుఞ్జరశౌచ
వత్ ॥ ౧౦ ॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ కర్మణా కర్మనిర్హారో న హ్యాత్యన్తిక ఇష్యతే । అవిద్వదధికారిత్వాత్ప్రా

ప్రాయశ్చిత్తాన్నేదం ప్రశ్నస్యోత్తరమితి వదన్నుపాయాన్తరం పృచ్ఛతి రాజా ॥ దృష్టశ్రుతాభ్యామితి ద్వాభ్యాం ॥ యద్యస్మాత్ - దృష్టశ్రుతాభ్యాం ప్రత్యక్షేణ శిష్టగర్హాదినా - శాస్త్రశ్రవణేన చ - ఆత్మనః స్వస్య - అహితం అనిష్టసాధనమితి - జానన్నపి - పునః - వివశః విషయపరవశః పాపం - కరోతి - అథో అతః - ప్రాయశ్చిత్తం - కథం కథం వ్యవస్థితం - తద్దురితశోధకం కథం భవేదిత్యర్థః ॥ ౯ ॥ అభద్రాత్ పాపాత్ - క్వచి - న్నివర్తతే - విషయపరవశః - క్వచిదభద్రం పునశ్చరతి కరోతి - అథో అతః కృతమపి ప్రాయశ్చిత్తం - మపార్థం వ్యర్థం - కుఞ్జరశౌచవత్ - యథా కుఞ్జరో గజః - స్నాతః - పునః - స్వశిరసి - ధూళిం - ప్రక్షిపతీతి - తస్య - శౌచం స్నానం - వ్యర్థం - తద్వత్ - కృతమపి - ప్రాయశ్చిత్తం - వ్యర్థం మన్యే - అత ఉపాయాన్తరమేవ కథయితవ్యమితి భావః ॥ ౧౦ ॥ ఏవముక్తే నిరవశేషతయా దురితనివర్తకం వివక్షుస్తావత్ప్రాయశ్చిత్తమపి కతిపయదురితనివర్తకత్వేనాధికారిభేదేన వ్యవస్థితమన్యథా ప్రాయశ్చిత్తవిధాయకమన్వాదిస్మృతివైయర్థ్యం స్యాదిత్యాహ భగవాన్ శ్రీశుకః ॥ కర్మణేతి ॥ కర్మణా ప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాఖ్యేన కర్మణా - కర్మణః పాపకర్మణో - నిర్హారః అపనోదః ॥ ఆత్యన్తికః పునః పాపసంబన్ధరహితో - నేష్యతే - యథోద్దేశమేవ దురితనివర్తకం ప్రాయశ్చిత్తం - న తు జ్ఞానవదుత్తరాఘస్యాశ్లేషకరం నవా పూర్వాఘస్యాపి సాకల్యేన వినాశకమితి భావః - తర్హి ప్రాయశ్చిత్తవిధివైయర్థ్య - మతఆహ ॥ అవిద్వదధికారిత్వాత్ అవిదుషః అపరమాత్మోపాసకస్య - అహంకారమమకారరాగద్వేషాదిమతః - ప్రాయశ్చిత్తే అధికారిత్వాత్ - విదుష ఉత్తరపూర్వాఘయోరశ్లేషవినాశకరస్య వేదనస్యైవ సత్త్వాన్న తత్పాపనివృత్తయే ప్రాయశ్చిత్తాపేక్షేతి యద్యపి తద్విధివైయర్థ్యం - తథాప్యవిదుషస్తాత్కాలికరోగోపశామకౌషధాదివత్కతిపయదురితనిరసనాయ ప్రాయశ్చిత్తమపేక్షితమితి న తద్విధివైయర్థ్యమితి భావః ॥ ఏతదేవోచ్యతే ప్రాయశ్చిత్తవిమర్శనమితి ॥ విమృశ్యత ఇతి విమర్శనం ,, కృత్యల్యుటో బహుళం ,, మితి బహుళవచనాత్కర్మణి ల్యుట్, పాపవిశేషనివర్తకత్వేన ప్రాయశ్చిత్తవిశేషో విమృశ్యతే - న కార్త్స్న్యేనేత్యర్థః - య

ద్వా-విమృశ్య తే వివిచ్య తే ప్రథక్కృత్యనివర్త్యతేఽనేన పాపమితి కరణే ల్యుట్ ॥౧౧॥ ఏవం ప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాన్యధికారిభేదేన కతిపయదురితనిరసనక్షమాణి - వేదనం తు నిశ్శేషతో దురితనివర్తనద్వారా నరకపరిహారకమిత్యుక్తం, తర్హి తాదృశం వేదనం కైరుపాయైర్నిష్పద్యత ఇత్యపేక్షాయాం తన్నిష్పత్తిప్రతిబన్ధకనిరసనోపాయైర్నియమైస్తన్నిష్పద్యత ఏవేతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ నాశ్నత ఇతి॥ పథ్యమేవాన్న-మశ్నతః పురుషాన్-వ్యాధయో రోగా - నాభిభవన్తి నబాధన్తే హి, హే రాజన్, ఏవం తథా -నియమకృన్నియమవాన్ తథావిధనియమకారీ - పుమాన్, శనైః - క్షేమాయ దుఃఖాసంభిన్ననిరతిశయసుఖాయ, కల్పతే క్షమతే యుక్తో భవతీత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ శనైరిత్యనేనాయం ప్రణాడ్యర్థోఽభిప్రేతః - తావత్తపఆదిభిర్నియమైర్వేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకదురితనివృత్తిః - తతో వేదనస్య నిష్పత్తిః, తతో బ్రహ్మప్రాప్తిప్రతిబన్ధకపూర్వోత్తరాఘవినాశాశ్లేషౌ - తతో బ్రహ్మప్రాప్తిః, తతః క్షేమ ఇతి ॥ నియమాన్దర్శయంస్తేషాం వేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకదురితనివర్తకత్వమాహ ॥ తపసేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ తపసా అనశనాదినా, "తపసాఽనాశకేనే,, తి, శ్రుతేః - అనాశకేనేత్యత్రాశననిషేధః, న తు సుతరామశననిషేధః - తథా సతి దేహధారణాసంభవేనోపాసనాఽనిష్పాదాత్ - తథా చోక్తం భగవతా "యుక్తాహారవిహారస్య,, ఇతి - బ్రహ్మచర్యేణ బుద్ధిపూర్వేతరకాలికస్త్రీసఙ్గాదిరాహిత్యేన - శమేనాన్తరిన్ద్రియనిగ్రహేణ - దమేన బాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహేణ - త్యాగేన సత్పాత్రదానేన - సత్యశౌచాభ్యాం - సత్యం భూతహితకారిత్వ - మనృతావదనం చ - శౌచం సదాచారః - యమైః కామానభిష్వఙ్గైః - నియమైః - వర్ణాశ్రమధర్మైః - పఞ్చమహాయజ్ఞాదిః - ఏభిః, ధీరాః శీతోష్ణసుఖదుఃఖాదిద్వన్ద్వసహనశీలాః, ధర్మజ్ఞాః నిరతిశయసుఖసాధనోపాసనాత్మకధర్మప్రతిపాదకశాస్త్రజన్యజ్ఞానవన్తః, శ్రద్ధయా స్వచికీర్షితవిషయకత్వరయా, యుక్తాస్సన్తః, దేహవాగ్బుద్ధిజం కరణత్రయజం, మహదప్య - ఘం వేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకం అనలో వహ్ని - ర్వేణుగుల్మమివ - క్షిపన్తి అపనుదన్తి ॥ ౧౩॥౧౪ ॥ ఏవం తపఆదిభిర్వేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకేఽఘే నిరస్తే తత ఉత్పన్నయా వేదనయా బ్రహ్మప్రాప్తిప్రతిబన్ధకమఘం నిరస్యన్తీత్యాహ ॥ కేచిదితి ॥ "మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతతి

యశ్చిత్తవిమర్శనమ్॥౧౧॥ నాశ్నతః పథ్యమేవాన్నం వ్యాధయోఽభిభవన్తి హి। ఏవం నియమకృద్రాజన్ శనైః
క్షేమాయ కల్పతే ॥౧౨॥ తపసా బ్రహ్మచర్యేణ శమేన చ దమేన చ। త్యాగేన సత్యశౌచాభ్యాం యమేన నియమేన
వా॥౧౩॥ దేహవాగ్బుద్ధిజం ధీరా ధర్మజ్ఞాః శ్రద్ధయాన్వితాః। క్షిపన్త్యఘం మహదపి వేణుగుల్మమివానలః॥౧౪॥
కేచిత్కేవలయా భక్త్యా వాసుదేవపరాయణాః। అఘం ధున్వన్తి కార్త్స్న్యేన నీహారమివ భాస్కరః ॥౧౫॥ న
తథా హ్యఘవాన్రాజన్ పూయేత తపఆదిభిః। యథా కృష్ణార్పితప్రాణస్తత్పూరుషనిషేవయా॥ ౧౬ ॥ సధ్రీచీ
నో హ్యయం లోకే పన్థాః క్షేమోఽకుతోభయః। సుశీలాస్సాధవో యత్ర నారాయణపరాయణాః॥౧౭॥ ప్రా

సిద్ధయే,, ఇత్యుక్తరీత్యా ఉక్తవిధాధికారిణాం దుర్లభత్వాభిప్రాయేణ కేచిదిత్యుక్తం, యే కేచి - ద్వాసుదేవః - పరమయనం ప్రాప్యం ప్రాప్తిసాధనమాధారశ్చ యేషాం - తాదృశాస్సన్తః, తపఆదిభి - రుత్పన్నయా - కేవలయా భక్త్యా ఉపాసనాత్మకవేదనయా - కార్త్స్న్యేనా, ఘం వాసుదేవప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం - భాస్కరస్సూర్యో - నీహారం తుహినమివ - ధున్వన్తి నిరస్యన్తి, కేవలయేత్యనేన భక్తేరుత్పత్తావేవ తపఆద్యపేక్షా - తపఆదిభిరుత్పన్నా భక్తిః - కేవలైవ పాపం క్షపయతీత్యభిప్రేతమ్ ॥ ౧౫ ॥ కార్త్స్న్యేన ధున్వన్తీత్యేతదేవ ప్రతిపాదయతి ॥ నేతి ॥ హే రాజన్ - అఘవాన్ పాపీ - తపఆదిభిః - కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిభిః ప్రాయశ్చిత్తై - స్తథా - న పూయేత న శుద్ధ్యేత్ - కథం - యథా, కృష్ణే భగవత్యర్పితః సమర్పితః - ప్రాణః జీవాత్మా - యేన, తాదృశః "ఓమిత్యాత్మానం యుఞ్జీత,, ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా భగవచ్చరణారవిన్దయోస్స్వం న్యస్తాత్మస్వరూపస్సన్నిత్యర్థః, తత్పూరుషాణాం భాగవతానాం, నిషేవయా - యథా పూయేత - తథా ॥ కృష్ణార్పితప్రాణః కార్త్స్న్యేనాఘం ధున్వన్ పూయేత, అఘవాన్ తపఆదిభిస్తు న కార్త్స్న్యేన పూయేతేత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ ఉక్తం నిశ్శేషదురితక్షపణమర్థం భగవద్భక్తియోగం విశినష్టి ॥ సధ్రీచీన ఇతి ॥ లోకే శ్రియస్సాధనత్వేన విచార్యమాణేషు ఉపాయసముదాయే - అయం భగవద్భక్తిరూపః - పన్థాః ఉపాయః - సధ్రీచీనః సమీచీనః కృతః - హి యతః - అకుతోభయః కుతశ్చిదపి భయరహితః, క్షేమః ఆనన్దః, మోక్షాత్మకో - భవతి - అత ఏవ - శోభనాచారాః - సాధవో నారాయణపరాయణాస్సన్తో, యత్ర భగవద్భక్త్యాత్మక - పథి - వర్తన్త ఇతి శేషః - అత్ర "వాసుదేవపరాయణాః - నారాయణపరాయణా,, ఇత్యనయోర్మధ్యపఠితేన "కృష్ణార్పితప్రాణ,, ఇత్యనేనాత్మభరసమర్పణపూర్వకం భగవత్యేవోపాయోపేయభావానుసంధానమేవ వాసుదేవనారాయణపరాయణత్వమితి సూచ్యతే, ఏవం చ న్యాసయోగోఽపి నిరతిశయక్షేమంకర ఇతి సూచితం, స చ స్వతో వా భక్త్యఙ్గతయా వేత్యన్యత్ ॥౧౭॥ ఏవం నానావిధానన్తదుస్సహనరకప్రాప్తినిమిత్తదురితనిస్తరణోపాయో భగవద్భక్తియోగ ఏవేత్యభిధాయ - అథ ప్రాయశ్చిత్తాన్యపి భగవత్పరాఙ్ముఖం న నిష్పునన్తీత్యాహ ॥ ప్రాయశ్చిత్తాన్యపీతి ॥ చీర్ణాన్యనుష్ఠితాని - ప్రాయశ్చిత్తాని నారాయణపరాఙ్ముఖం - క్వాచిదపి నారాయణమస్మరన్తం న నిష్పునన్తి న పవిత్రయన్తి - యథా - సురయా పూర్ణం, భాణ్డమాప

గాః గఙ్గాద్యాః తద్వత్-నారాయణస్మరణగర్భాణ్యేవ ప్రాయశ్చిత్తాని చీర్ణాని పునన్తి న కేవలానీతి భావః ॥౧౮॥ ఏవం ,, మధునైవ మహాభాగ యథైవ నరకాన్నర ,, ఇతి ప్రశ్నస్య పరిహార ఉక్తో భవతీత్యాహ ॥ సకృదితి ॥ యైర్నరైః - ఇహలోకే-తస్య భగవతో-గుణేషు-రాగి ఆసక్తం-మనః, కృష్ణపదారవిన్దయోః, సకృత్, నివేశితం- తే నరాః, యమం-పాశధారిణో యమభటాంశ్చ-స్వప్నే ఽపి, న పశ్యన్తి-కుతః-హి యస్మాత్ - తే-చీర్ణ నిష్కృతాః-నిష్కృతిర్నిష్కృతం భావే క్తః-చీర్ణం కృతం-నిష్కృతం-సకృత్కృష్ణపదారవిన్దయోర్మనోనివేశనరూపం, యైః-తాదృశాః-సకృన్నివేశితమిత్యనేనాయమర్థో ఽభిప్రేతః-నిష్పన్నభగవద్భక్తియోగానాం నిరయప్రాప్తినిమిత్తసమస్తవృజినవిధూననేన నిత్యనిరతిశయానన్దరూపభగవత్ప్రాప్తిరితి కిము వక్తవ్యం, యతః- తద్గుణశ్రవణనామస్మరణాద్యన్యతమేనాపి మనసస్తచ్చరణనివేశరూపో భక్తియోగారమ్భ ఏవ సుతరాం యమవశ్యతాపరిహారక ఇతి ॥ తథా చోక్తం భగవతా ,, నేహాభిక్రమనాశో ఽస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యతే । స్వల్పమప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో భయాత్ ॥ న హి కల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి ,, ఇత్యాది చ ॥ ౧౯ ॥ అథ భక్తియోగారమ్భస్యాపి కైముత్యన్యాయేన దురితనివర్తకతాం శనైరుక్త్వా పాయితాం చ వక్తుమన్యాపదేశేనాపి స్మృతస్య భగవన్నామ్నో భక్తియోగారమ్భవిరోధిదురితనివర్తకత్వే దృష్టాన్తతయేతిహాసం ప్రస్తోష్యన్ ప్రతిజానీతే ॥ అత్రైవేతి ॥ ఆస్తాం తావన్నిష్పన్నభక్తియోగస్యారబ్ధభక్తియోగస్య వా, న యమవశ్యతేతి - అన్యాపదేశేనాపి నామోచ్చారణస్య యమవశ్యతాపరిహారకత్వం భక్తియోగారమ్భకారణత్వం చేత్య, త్రైవ-పురాతన-మితిహాస-ముదాహరన్తి దృష్టాన్తత్వేన కథయన్తి ॥ ఇతిహాసం విశినష్టి ॥ దూతానామితి ॥ విష్ణుయమయోః-ర్యే, దూతాః, తేషాం సంవాదరూపమితిహాసం-మే-కథయతో-

యశ్చిత్తాని చీర్ణాని నారాయణపరాఙ్ముఖైః । న నిష్పునన్తి రాజేన్ద్ర సురాభాణ్డమివాపగాః ॥ ౧౮ ॥ సకృన్మనః కృష్ణపదారవిన్దయోర్నివేశితం తద్గుణరాగి యైరిహ । న తే యమం పాశభృతశ్చ తద్భటాన్ స్వప్నే ఽపి పశ్యన్తి హి చీర్ణనిష్కృతాః ॥ ౧౯ ॥ అత్రైవోదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్। దూతానాం విష్ణుయమయో

అజామిళోపాఖ్యానమ్

స్సంవాదం తు నిబోధ మే ॥ ౨౦ ॥ కన్యాకుబ్జే ద్విజః కశ్చిద్దాసీపతిరజామిళః। నామ్నా నష్టసదాచారో దాస్యాస్సంసర్గదూషితః ॥ ౨౧ ॥ బన్ద్యక్షైః కైతవైశ్చౌరైర్గర్హితాం వృత్తిమాశ్రితః। బిభ్రత్కుటుమ్బమశుచిర్యాతయామాస దేహినః ॥ ౨౨ ॥ ఏవం నివసతస్తస్య లాలయా*నస్య తత్సుతాన్। కాలో ఽత్యగాన్మహారాజ*న్నష్టాశీత్యా ఽఽయుషస్సమాః ॥ ౨౩ ॥ తస్య ప్రవయసః పుత్రా దశ తేషాం తు యో ఽవమః। బాలో నారాయణో నామ్నా పిత్రోశ్చ దయితో భృశమ్ ॥ ౨౪ ॥ స బద్ధహృదయస్తస్మిన్నర్భకే కలభాషిణి। నిరీక్షమాణస్తల్లీలాం ముముదే జరఠో భృశమ్ ॥ ౨౫ ॥ భుఞ్జానః ప్రపిబన్ ఖాదన్ బాలకం స్నేహయన్త్రితః। భోజయన్ పాయయన్మూ

త్తో-నిబోధ శృణు ॥ ౨౦ ॥ ప్రతిజ్ఞాతమితిహాసమాహ ॥ కన్యాకుబ్జ ఇత్యాదినా ॥ కన్యాకుబ్జాఖ్యే, జనపదే, కశ్చిత్, నామ్నా, అజామిళ ఇతి-ప్రసిద్ధో-ద్విజః-దాస్యాశ్శూద్రాయాః, పతి-రాసీదితి శేషః-స చ-నష్ట-స్సమాచారః స్వవర్ణాశ్రమధర్మో - యస్య తాదృశః-తత్ర హేతుః- దాస్యాః-సంసర్గేణ-దూషితః పతితః ॥ ౨౧ ॥ గర్హితామాకైర్గర్హితాం -వృత్తి-మాశ్రితో, బన్ద్యక్షైః భాషాబన్ధనపూర్వకాణి ద్యూ[illegible]నిబధ్యక్షాః - త్రైః-కైతవైః-శ్చౌరైర్యౌ-శ్చౌరైర్యైశ్చ , కుటుమ్బం-బిభ్రత్ -నిత్యమశుచిః, యదా బన్ధ్యక్షాదిభిః-కుటుమ్బస్యానిర్వాహః - తదా-దేహినః ప్రాణినో , యాతయామాస పశుపక్షిమృగాదీన్ హింసితవానిత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ ఏవం నివసతో జీవత - స్తస్యాః దాస్యాః-సుతాన్ స్వోత్పాదితాన్ - లాలయా*నస్య లాలనం-కుర్వతః, హే మహారాజన్-సమాసాన్తవిధేరనిత్యత్వాత్ ,, రాజాహ ,, రితి టజభావః - కాలః-అత్యయాత్ అతిక్రాన్తః-కియాన్ కాలో ఽతిక్రాన్త స్తత్రాహ ॥ అష్టాశీతి పరిమితాః-ఆయుషస్సంబన్ధిన్య-స్సమాస్సంవత్సరాః ॥ ౨౩ ॥ తస్య, ప్రవయసః వార్ధకయుక్తస్య-దశ-పుత్రాః-స్థితాః, తేషాం మధ్యే-యో ఽవమః కనీయాన్- బాల ఏవ స్థిత-స్స చ, నామ్నా-నారాయణ ఇతి ప్రసిద్ధః-ప్రవయసః పుత్రోత్పత్తికథనమపి పాపాతిశయజ్ఞాపనార్థం , తస్యాం చైవ ప్రసూతస్య నిష్కృతిర్నవిధీయత ,, ఇతి స్మరణాత్ , స నారాయణాఖ్యః, పిత్రోః మాతాపిత్రోః, భృశం నితరాం, దయితః ప్రియః ॥ ౨౪ ॥ స ద్విజః, తస్మిన్, అర్భకే నారాయణనామ్ని , కలభాషిణి అవ్యక్తమధురభాషిణి, బద్ధహృదయః ఆసక్తచిత్తః, తస్యార్భకస్య లీలాం చేష్టాం, నిరీక్షమాణః, జరఠః జీర్ణః, భృశం ముముదే హృష్టవాన్ ॥ ౨౫ ॥ స్వయం భుఞ్జానో-బాలకమపి-తస్మై స్నేహపరవశో, భోజయన్-స్వయం పిబన్, తమపి-పాయయన్, మూఢో ఽజ్ఞస్స-న్నాగతం ప్రాప్తం -మృత్యుం-వేనద ॥ ౨౬ ॥ ఏవం-వర్తమానస్స ద్విజః, మృత్యుకాలే, ఉపస్థితే సత్యజ్ఞో-నారాయణాఖ్యే, పుత్ర ఏవ , మతిం చకార మతిమాసక్తామకరో

దిత్యర్థః * ॥ ౨౭ ॥ * సోఽజామిళః-త్రీన్-పురుషాన్-దృష్ట్వా-ఆకులేన్ద్రియః-వ్యాకులచిత్తః-దూరేక్రీడాసక్తం-నారాయణాహ్వయం,పుత్రం -ప్లావితేన ప్లుతత్వంనీతేన - ప్లుతీకృతేనేతియావత్ - స్వరేణ-ఉచ్చైః - రాజుహావ-నారాయణేత్యాహూతవాన్ - కథంభూతాన్ పురుషాన్ - పాశాహస్తేషుయేషాం - భృశదారుణాన్ అత్యుగ్రరూపాన్ - వక్రాణికుటిలాని-తుణ్డానిముఖాని, యేషాం-ఊర్ధ్వముఖానిరోమాణియేషాం- తాన్ - ఆత్మానం , యమాలయం ప్రతి-నేతు-మాగతాన్ * ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ * మ్రియమాణస్యమర్తుముద్యతస్య-ముఖేన-యద్ధరేః కీర్తనం-నామ,హరిఃకీర్త్యతే యేన తద్ధరికీర్తనమితినామవిశేషణం-తన్నిశమ్య-శ్రుత్వా - హేమహారాజ,భర్తుః భగవతః-పార్షదాః-సహసా-త్వరయా-అభ్యపతన్ ఆజగ్ముః * ॥ ౩౦ ॥ * తేఽభిపతితా విష్ణుదూతాః- ఓజసా-బలాత్కారేణ-దాసీపతి-మజామిళం-అన్తర్హృదయాత్-వికర్షతః-యమప్రేష్యాన్-వారయామాసుః * ॥ ౩౧ ॥ * ఏవంనిషేధితాస్తే వైవస్వతస్య యమస్య పురస్సరాః భృత్యాః ఊచుః ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ క ఇతి ॥ ధర్మరాజస్య యమస్య , శాసనం ఆజ్ఞాం-ప్రతిషేద్ధారో-యూయం, కే, కస్య వా సబన్ధినః, కస్మాల్లోకాదాగతాః, అస్య, కస్మాద్గుణలేశాద్ధేతోః , ధర్మరాజస్య-శాసనం, నిషేధథ-యూయం-కిం-దేవాః, ఉత-ఉపదేవాః గన్ధర్వాః, అథవా-సిద్ధశ్రేష్ఠాః * ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ * ఏవం పృష్ట్వా పునస్తాన్ వర్ణయన్తో యమశాసనప్రతిషేధప్రయోజనం పృచ్ఛన్తి ॥ సర్వ ఇతి త్రిభిః ॥ సర్వే , యూయం-పద్మపలాశ ఇవ అక్షీణి యేషాం-పీతం, కౌశేయం క్రిమికోశోత్థం , వాసో వస్త్రం-యేషాం-

థోనవేదాగతమన్తకమ్ ॥ ౨౬ ॥ స ఏవం వర్తమానోఽజ్ఞో మృత్యుకాల ఉపస్థితే । మతిం చకార తనయే బాలే నారాయణాహ్వయే ॥ ౨౭ ॥ స పాశహస్తాంస్త్రీన్ దృష్ట్వా పురుషానతిదారుణాన్ । వక్రతుణ్డానూర్ధ్వరోమ్ణ ఆత్మానం నేతుమాగతాన్ ॥ ౨౮ ॥ దూరే క్రీడనకాసక్తం పుత్రం నారాయణాహ్వయమ్ । ప్లావితేన స్వరేణోచ్చై రాజుహావాకులేన్ద్రియః ॥ ౨౯ ॥ నిశమ్య మ్రియమాణస్య ముఖతో హరికీర్తనమ్ । భర్తుర్నామ మహారాజ పార్షదాస్సహసాఽపతన్ ॥ ౩౦ ॥ వికర్షతోఽన్తర్హృదయాద్దాసీపతిమజామిళమ్ । యమదూతాన్ విష్ణుదూతా వారయామాసురోజసా ॥ ౩౧ ॥ ఊచుర్నిషేధితాస్తాంస్తే వైవస్వతపురస్సరాః । కే యూయం ప్రతిషేద్ధారో ధర్మరాజస్య శాసనమ్ ॥ ౩౨ ॥ కస్య వా కుత ఆయాతాః కస్మాదస్య నిషేధథ । కిం దేవా ఉపదేవా వా యూయం కిం సిద్ధసత్తమాః ॥ ౩[illegible] ॥ సర్వే పద్మపలాశాక్షాః పీతకౌశేయవాససః । కిరీటినః కుణ్డలినో లసత్పుష్కరమాలినః ॥ ౩౪ ॥ సర్వే చ నూత్నవయసస్సర్వే చారుచతుర్భుజాః । ధనుర్నిషఙ్గాసిగదాశఙ్ఖచక్రామ్బుజశ్రియః ॥ దిశో వితిమిరాలోకాః కుర్వన్తస్స్వేన రోచిషా । కిమర్థం ధర్మరాజస్య కింకరాన్నో నిషేధథ ॥ ౩౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తా యమదూతైస్తే వాసుదేవోక్తకారిణః । తాన్ ప్రత్యూచుః ప్రహస్యేదం మేఘనిర్హ్రాదయా గిరా ॥ ౩౭ ॥ విష్ణుదూతా ఊచుః ॥ యూయం వై ధర్మరాజస్య యది నిర్దేశకారిణః । బ్రూత ధర్మస్య నస్తత్త్వం యచ్చాధర్మస్య లక్షణమ్ ॥ ౩౮ ॥ కథం స్విద్ధ్రియతే దణ్డః కిం చాస్య స్థానమీప్సితమ్ । దణ్డ్యాః కిం కారిణస్సర్వే ఆహో

* శ్రీవిష్ణుదూతయమదూతయోస్సంవాదఘట్టః *

కిరీటాన్యేషాం సన్తీతి తథా - కుణ్డలే యేషాం స్త ఇతి తథా, లసన్త్యః పుష్కరమాలాః కమలమాలా ఏషాం సన్తీతి తథా సర్వే-యూయం - నూత్నం నవం - వయః-యేషాం తే- చారవస్సున్దరా-శ్చత్వారో-భుజా-యేషాం-ధనురాదీనాం-శ్రీశ్శోభా-యేషాం-ధనురాదిధరా ఇత్యర్థః, తత్ర నిషఙ్గ ఇషుధిః-అసిః ఖడ్గః, అమ్బుజం కమలం, స్వేన, రోచిషా, దిశో, వితిమిరాలోకాః, విగతం-తిమిరం తమః, యస్మాత్స వితిమిరస్స , ఆలోకః ప్రకాశో, యాసాం, తాదృశీః కుర్వన్త ఇత్యర్థః, ధర్మరాజస్య కింకరాన్, నోఽస్మాన్, కిమర్థం నిషేధథ కస్మై ప్రయోజనాయ నిషేధథేత్యర్థః * ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ * ఏవముక్తా విష్ణుపార్షదా ఆహురిత్యాహ మునిః ॥ ఇత్యుక్తా ఇతి ॥ ఇతీత్థం , యమదూతైః, ఉక్తా, స్తే - వాసుదేవోక్తకారిణః వాసుదేవాజ్ఞాకారిణః పార్షదాః, ప్రసహ్య, తాన్యమదూతాన్ప్రతీ,దంవక్ష్యమాణం-గర్జితవద్గమ్భీరయా , గిరా వాణ్యా, ఊచుః * ॥ ౩౭ ॥ * ఉక్తిమేవాహ ॥ యూయమితి ॥ ధర్మరాజస్యేతి హేతుగర్భం , ధర్మ ఏవ యమరూపేణావస్థిత ఇత్యర్థః, తస్య, యది, యూయం, నిర్దేశకారిణశ్శాసనకారిణః , తర్హి, యూయమపి, ధర్మాధర్మస్వరూపజ్ఞా భవేయుః, అతో, ధర్మస్య, తత్త్వం యాథాత్మ్యం, య-దధర్మస్య - లక్షణం స్వరూపం , తచ్చ, నోఽస్మభ్యం- బ్రూత, యద్వా-ధర్మస్యాధర్మస్య చ-తత్త్వం లక్షణం ప్రమాణం చేత్యన్వయః * ॥ ౩౮ ॥ * తత్ర తద్దణ్డనస్య ప్రకారవిషయాదికం పృచ్ఛన్తి ॥ కథం స్విదితి ॥ దణ్డః-కథం స్విత్ ధ్రియతే కేన ప్రకారేణ క్రియతే అస్య దణ్డస్య-స్థానం విషయః , కిం స్థానమేవ వికల్పయన్తి ॥ దణ్డ్యా ఇతి ॥ కారిణః కర్మిణః, స్సర్వే నరాః-దణ్డ్యాః-

ఆహోస్వి-త్కారిణాంనృణాంమధ్యే-కతిచిదేవ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ఏవముక్తాయమదూతాఆహుః ॥ వేదప్రణిహితఇతి॥ వేదేన ప్రణిహితః కర్తవ్యత్వేనబోధితో, ధర్మః, అధర్మస్తు, తద్విపర్యయః అకర్తవ్యత్వేనబోధితః, అనేన, వేదఏవాయంధర్మోఽయమధర్మ ఇత్యత్రప్రమాణమితిలక్షణముక్తం, వేదప్రణిహితతద్విపర్యయావేవధర్మాధర్మయోః స్వరూపమితి చోక్తం-నను - వేదస్యాపౌరుషేయత్వాత్పురుషస్యచభ్రమవిప్రలమ్భాదిదోషసంభవాత్కథంవేదస్యధర్మప్రమాపకత్వమిత్యతఆహ ॥ వేదోనారాయణఇతి ॥ సాక్షాన్నారాయణాదేవ వేదఃప్రసూతఃనపౌరుషేయత్వాశఙ్కేతిభావః, కారణవాచినోనారాయణశబ్దస్యకార్యకారణయోరభేదాత్కార్యభూతేవేదేవృత్తిః - నారాయణాద్వేదస్యావిర్భావోలక్ష్యతే ,,తస్యహవాఏతస్యమహతోభూతస్యనిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద ,, ఇతి,, ఋచస్సామానిజజ్ఞిరే । ఛన్దాగ్ంసిజజ్ఞిరేతస్మాత్ యజుస్తస్మాదజాయత ,, ఇతిచ - కార్యత్వప్రయుక్తానిత్యత్వశఙ్కాంవారయతి॥స్వయంభూరితి॥ స్వయమిత్యాత్మనేత్యర్థేఽవ్యయం, స్వయమాత్మనైవావికృతరూపేణైవావిప్లుతపూర్వానుపూర్వ్యైవప్రాదుర్భవతీతిస్వయంభూః, ఇతి, శుశ్రుమయమాదిభ్యఇతిశేషః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ కోఽసౌనారాయణః-యతఃప్రాదుర్భూతోవేద, స్తత్రాహ॥ యేనేతి॥ యేనస్వధామ్నిస్వస్వరూపే, అన్తఃప్రవిశ్యధారకే, అమీ, భావాఃవేదదేవతామనుష్యాదయః-పదార్థాః, రజఆదిగుణత్రయప్రచురాః-గుణనామక్రియారూపై, ర్యథాయథంయథాకర్మ ,విభావ్యన్తేవ్యజ్యన్తే , సనారాయణఇత్యర్థః, తత్ర, గుణాఃశాన్తిక్షమాశౌర్యాదయః - నామానివేదోదేవోమనుష్యఃబ్రాహ్మణఇత్యాది - క్రియాఃఅర్థప్రత్యాయనాదయః-రూపాణిశబ్దాత్మకతార్థాత్మకత్వాదీని ❁ ॥౪౧ ॥ ❁భవతుధర్మేవేదఃప్రమాణం - వేదప్రణిహితోధర్మఃవేదశ్చనారాయణాదుద్భూతోనారాయణస్త్వదృశ - స్తథాపి ప్రతిక్షణంసంసారిభిరనుష్ఠితౌధర్మాధర్మావనన్తౌకథంజ్ఞాయేతేఇత్యత్రాహ॥ సూర్యఇతి ॥ ఖమాకాశః - అహశ్చరాత్రిశ్చఅహనీ - ద్వివచననిర్దేశసామర్థ్యాద్రాత్రిర్వివక్షితా - కముదకం-కుఃపృథ్వీ, స్వయంసాక్షాద్ధర్మశ్చ - ఖాదయస్తదధిదేవతాః, సూర్యాగ్నిసోమాశ్చ - తేచతుర్దశ - దైహ్యస్య ,దేహస్యకర్మదైహ్యం-బ్రాహ్మణాదిత్వాత్కర్మణిష్యఞ్ - బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణాత్మకేన దేహేనక్రియమాణస్య , కర్మణః , సాక్షిణఃసాక్షాద్ద్రష్టారః , సూర్యాదిముఖేనదైహ్యో ధర్మోజ్ఞాయతఇత్యర్థః- ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ఏతైరేవాధర్మోవిజ్ఞాయతఇత్యాహుః ॥ ఏతైరధర్మోవిజ్ఞాతఇతి ॥ ఏతైః , జ్ఞాపితోఽధార్మికోదణ్డస్య విషయఇత్యాహుః , స్థానందణ్డస్య యుజ్యతఇతదణ్డ్యః - కింకారిణస్సర్వేఇత్యస్యోత్తరమాహుః॥సర్వఇతి ॥ సర్వే , కారిణఃకర్మిణఏవ, అత- స్తేసర్వే,క్రమానురోధేన-దణ్డంప్రత్యర్హన్తి-ధర్మమనుతిష్ఠతామపివిషయపరవశత్వాదధర్మోఽవర్జనీయః అధర్మఫలానుభవదశాయాంచతేదణ్డమర్హన్తీత్యభిప్రాయేణసర్వే క్రమానురోధేనదణ్డమర్హన్తీత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ఏతదేవ ప్రతిపాదయన్తి ॥ సంభవన్తీతి ॥ హేఅనఘాః , భద్రాణిపుణ్యానివిపరీతాన్యపుణ్యానిచ - సంభవన్తి - భద్రాణికుర్వతామభద్రాణ్యప్యవర్జనీయతయాఽఽపతన్తీత్యర్థః - కుతః - యత - స్తేషాంకారిణాం ,గుణేషుశబ్దాదివిషయేషు ॥సఙ్గఆసక్తి , రస్తి,విషయపరవశత్వాత్తేషామభద్రాణ్యపిసంభవన్తీత్యభిప్రాయః -ధర్మాధర్మపరిహారేణతూష్ణీంవర్తమానా ,నదణ్డమర్హేయు- స్తత్రాహుః,,దేహవాన్నహ్యకర్మకృత్ ,, నహిదేహవానకర్మకృదస్తీత్యర్థః - స్వరూపతఃకర్మపరిహారేణావస్థాతుంనకోఽపిదేహీ ప్రభురితిసర్వేఽపిదేహినఃకారిత్వాత్పర్యాయేణదణ్డమర్హన్తీతిభావః ❁॥౪౪॥ ❁కథంస్విద్ధ్రియతేదణ్డఇత్యస్యోత్తరమాహుః॥ యేనేతి॥యేనగుణత్రయసంసృష్టేనజీవేనకర్త్రా-స్వస్వగుణోన్మేషానుసారేణ,ధర్మోఽధర్మోవా,యావాన్, దేహసమీహా, తఃదేహేనబుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణసంఘాతరూపేణదేహేనకరణేన,సమీహితః,సఃకర్తా-తావదేవ-తత్ఫలంస్వర్గనరకాదిరూపంధర్మాధర్మఫల,మముత్ర,భుఙ్క్తే,నధార్మికోనరకం-నవాఅధార్మికఃస్వర్గం , నాప్యల్పపాపాన్మహద్దుఃఖం-నాప్యల్పధర్మాన్మహత్సుఖంభుఙ్క్తఇత్యర్థః , ధర్మోయథేతి పాఠాన్తో వాతత్రాయమర్థః , యథాధర్మోయావాన్ దేహసమీహితఃతా

స్విత్కతిచిన్నృణామ్ ॥ ౩౯ ॥ యమదూతాఊచుః॥వేదప్రణిహితోధర్మోహ్యధర్మస్తద్విపర్యయః। వేదోనా
రాయణస్సాక్షాత్స్వయంభూరితిశుశ్రుమ ॥ ౪౦ ॥ యేనస్వధామ్న్యమీభావారజస్సత్త్వతమోమయాః। గుణ
నామక్రియారూపైర్విభావ్యన్తేయథాతథమ్ ॥ ౪౧ ॥ సూర్యోఽగ్నిఃఖంమరుద్గావస్సోమస్సంధ్యాఽహనీది
శః। కంకుఃకాలస్స్వయంధర్మఇతిదైహ్యస్యసాక్షిణః॥౪౨॥ఏతైరధర్మోవిజ్ఞాతఃస్థానందణ్డస్యయుజ్యతే।సర్వే
కర్మానురోధేనదణ్డమర్హన్తికారిణః॥౪౩॥సంభవన్తిహిభద్రాణివిపరీతానిచానఘ।కారిణాంగుణసఙ్గోఽస్తి
దేహవాన్నహ్యకర్మకృత్॥౪౪॥యేనయావాన్యథాధర్మోధర్మోవాసమీహితః।సఏవతత్ఫలంభుఙ్క్తేతథా

వదేవతత్ఫలంసుఖమముత్రభుఙ్క్తే ఏవమధర్మోఽపియావాన్ తావదేవతత్ఫలందణ్డరూపంభుఙ్క్తఇతి ❁ ॥౪౫॥ ❁ నకేవలంపరత్రైవకర్మానుసారేణతత్తత్ఫలభోగః , అపిత్విహాపిలోకేప్రాచీనకర్మానుసారేణైవఫలభోగఉపలబ్ధ , స్తద్వత్పరలోకేఽప్యనుమీయతఇత్యాహుః ॥ యథేతి॥ హేదేవప్రవరాః - ఇహలోకే, భూతేషు-గుణవైచిత్ర్యాత్ సత్త్వాదిగుణోన్మేషనిమిత్తప్రాచీనసాత్త్వికాదికర్మవైచిత్ర్యాత్-త్రైవిధ్యంసుఖిత్వదుఃఖిత్వమూఢత్వరూపంత్రైవిధ్యం-ఉపలభ్యతేగుణవైచిత్ర్యనిమిత్తమిదంత్రైవిధ్యమితిసర్వజనీనంజ్ఞాయతే-తథా-న్యత్రపరలోకేఽపిగుణవైచిత్ర్యాత్-త్రైవిధ్య-మనుమీయతఇత్యర్థః - ఏవంభూతభవిష్యద్వర్తమానకాలత్రయగోచరేషుకర్మానుసారేణైవఫలభోగః - కర్మచధర్మాధర్మమిశ్రరూపం,తచ్చసత్త్వాదిగుణోన్మేషనిమిత్తమితిచోక్తమ్ ❁ ॥౪౬॥ ❁ ఇదానీంధర్మాదిరూపంకర్మసత్త్వాదిగుణోన్మేషనిమిత్తమితికథంజ్ఞాయతఇత్యపేక్షాయాంకార్యేణకారణమనుమీయతఇతిసదృష్టాన్తమాహుః ॥ వర్తమానఇతి ॥ యథా-వర్తమానఃకాలఃసుఖదుఃఖాద్యనుభవసహచరితఃకాలః - అనయోర్ధర్మాధర్మయోః-గుణానిమిత్తభూతాస్సత్త్వాదయ - స్తేషాం-సుఖదుఃఖమోహరూపైఃకార్యై - రభిజ్ఞాపకః -యథావర్తమానకాలికాఃధర్మాదినిమిత్తాస్సుఖదుఃఖమోహాఃస్వనిమిత్తభూతానాంధర్మాదీనాంసత్త్వాదిగుణోన్మేషమూలత్వంజ్ఞాపయన్తీత్యర్థః -ఏవం-ఏతద్వర్తమానకాలికందుఃఖాదిత్రయం-జన్మాన్యయోరన్యజన్మనోః - బహువచనాద్విశేషణస్యపరనిపాతః-పూర్వాపరజన్మనోర్ధర్మాధర్మయోర్నిదర్శనం - తయోస్సత్త్వాదిగుణోన్మేషమూలత్వాభిజ్ఞాపకమిత్యర్థః - సత్త్వాదయోహిధర్మాదిరూపకర్మోపాదానద్వారాతత్తత్ఫలత్వేనసుఖదుఃఖాదీన్జనయన్తినసాక్షాత్ - అతః -సుఖాదీనాంసత్త్వాదికార్యత్వాత్కార్యభూతైస్తైఃస్వనిమిత్తభూతధర్మాదీనాంసత్త్వాదిమూలత్వమనుమీయతేకార్యేణకారణానుమానాదితిభావః " యేనయావాన్యథాధర్మ " ఇతికర్త్రైవస్వానురూపసుఖదుఃఖాదికారణమిత్యుక్తమ్ ❁ ॥౪౭॥ ❁ తస్యక్షణికత్వాత్కథంకాలాన్తరేసుఖాదినిమిత్తత్వమిత్యతఆహుః ॥ మనసైవేతి ॥పురేదేహే-దేవఃస్వతేజసాదీప్యమానః-నతుజీవవత్కర్మణాసంకుచితజ్ఞానఇత్యర్థః-జీవాన్తరాత్మతయాఽవస్థితఃపరమాత్మా - మనసైవనిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానేనైవ-పూర్వరూపం - ప్రాక్తనజన్మసంబన్ధిపుణ్యపాపాదిరూపం-విపశ్యతి -పుణ్యపాపాదిరూపదర్శనేనచికీర్షితానుగ్రహనిగ్రహవాన్భవతీతిభావః-తథా-అజోభగవాన్మనసా-పూర్వమను-ప్రాచీనంకర్మానుసృత్యైవ-మీమాంసతేతత్ఫలదానాదిప్రకారంచిన్తయతి-కర్మణఃక్షణికత్వేఽపినిమిత్తానుగ్రహనిగ్రహవాన్పరమాత్మాతదనుసారేణసుఖదుఃఖాదిఫలదోభవతీతిభావః ❁ ॥౪౮॥ ❁ యదికర్మనిమిత్తనిగ్రహానుగ్రహ - స్తదనురోధీఫలదఃపరమాత్మా, తర్హ్యయంజీవఃపరమాత్మానుగ్రహోపాదకంశుభమేవకర్మాచరన్సుఖమేవకింనాశ్నుతఇత్యత్రాహుః ॥ యథేతి ॥తమసాయుక్తఃఅన్ధకారేణాభిభూతః,అతఏవా-జ్ఞః-యథావ్యక్తంశరీరమేవ-ఉపాస్తేచిన్తయతి-నతు-పూర్వంపురఃస్థితం- అపరంపృష్ఠతఃస్థితంచ-నవేద-నిద్రయాయుక్తంస్వప్నేఽభివ్యక్తం-దేహాద్యుపాస్తే-నతుజాగ్రద్దేహాదివేదేతివాఽర్థః-తథా-జీవోఽపి-తమసాఅజ్ఞానేన-యుక్తః-దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానయుక్తఇత్యర్థః-అతఏవా- జ్ఞః-కర్మణాసంకుచితజ్ఞానః-వ్యక్తం - వర్తమానందేహం-ఉపాస్తేఅనుసన్ధత్తే-నతు-పూర్వంప్రాక్తనంఅపరంభవిష్యచ్చ - శరీరంనవేద-తత్రహేతుః -నష్టజన్మస్మృతిః-నష్టా-జన్మస్మృతిపూర్వాపరజన్మస్మృతి-ర్యస్య - పూర్వాపరజన్మవిషయకస్మృత్యభావాత్కేవలవర్తమానదేహాత్మాభిమానశీలత్వాచ్చతత్పరవశోఽజ్ఞోజీవఃప్రకృతిదేహసుఖోచితమేవకర్మకరోతినతుపరమాత్మప్రసాదాపాదకంశుభంకర్మేతిభావః ❁ ॥౪౯॥ ❁ ఏవంజీవానామనాద్యవిద్యాకర్మవాసనాదిభిస్తిరోహితస్వస్వరూపాణాంసత్త్వాదిగుణత్రయసంసృష్టానాంస్వస్వగుణోన్మేషనిమిత్తధర్మాధర్మమిశ్రరూపేణకర్మణాసుఖదుఃఖమిశ్రరూపఫలానుభవాయదేవతిర్యఙ్మనుష్యరూపేణ సంసరతాంధర్మాదినిమిత్తైశ్వరానుగ్రహహేతుకసుఖాద్యనుభవఉక్తః - అథైషాంసంసరణప్రకారంతద్ధేతుంచప్రపఞ్చయన్తస్తన్నిస్తరణోపాయమాహుఃపఞ్చభిఃకురుతఇత్యాదిభిస్సప్తభిః ॥ పఞ్చభిఃకర్మేన్ద్రియైఃపాణ్యాదిభిః-స్వార్థాన్ఉపాదానగత్యాదీన్పఞ్చ - కురుతే- అర్థవను-పఞ్చభిఃజ్ఞానేన్ద్రియైఃశ్రోత్రాదిభిః-పఞ్చశబ్దాదీన్-వేద-కేనకరోతివేదచషోడశేన-భూతపఞ్చకదశేన్ద్రియాపేక్షయాషోడశేనమన - స్తేన-మనస్సంయుక్తైఃపఞ్చభిఃకురుతేపఞ్చభిర్వేదచేత్యర్థః-కథంభూతః-స్వ

తావదముత్రవై ॥ ౪౫॥యథేహదేవప్రవరాస్త్రైవిధ్యముపలభ్యతే। భూతేషుగుణవైచిత్ర్యాత్తథాఽ
న్యత్రానుమీయతే॥ ౪౬ ॥వర్తమానోఽన్యయోఃకాలోగుణాభిజ్ఞాపకోయథా।ఏవంజన్మాన్యయోరేతద్ధర్మాధ
ర్మనిదర్శనమ్॥౪౭॥ మనసైవపురేదేవఃపూర్వరూపంవిపశ్యతి । అనుమీమాంసతేపూర్వంమనసాభగవాన
జః॥ ౪౮॥యథాజ్ఞస్తమసాయుక్తఉపాస్తేవ్యక్తమేవహి । నవేదపూర్వమపరంనష్టజన్మస్మృతిస్తథా॥ప

యం జీవ ఏక ఏవ-శరీరవదనేకద్రవ్యసంఘాతరూపత్వాభావాత్ - ఏక ఇత్యుక్తమితి జీవనానాత్వమత్ర నిషిధ్యత ఇతి న భ్రమితవ్యం-సప్తదశః ఉక్తషోడశతత్త్వాపేక్షయా సప్తదశః-త్రీన్ సుఖదుఃఖమోహాన్-భుఙ్క్తే అనుభవతీత్యర్థః ✻ ॥ ౫౦ ॥ ✻ తదేత-త్షోడశకలం-షోడశకలాః అవయవాః-యస్య-తత్ - షోడశకలం-షోడశతత్త్వాత్మకం-శక్తిత్రయం శక్తీనాం త్రయం యస్మిన్నితి వ్యధికరణపదో బహువ్రీహిః- ప్రకాశక్రియావరణశక్తిమ-త్సత్త్వాదిగుణత్రయాత్మకం-అవిద్యాకర్మవాసనారూపశక్తిత్రయాశ్రయం వా-మహత్-కార్యదశాయాం స్థూలాకారం-లిఙ్గం సూక్ష్మశరీరం - పుంసి జీవే-హర్షశోకభయార్తిదాం-అనుసంసృతిం గర్భజన్మాద్యవస్థాపరివృత్తిరూపాం - ధత్తే ఆపాదయతి-షోడశకలాత్మకలిఙ్గసంబన్ధనిమిత్తో జీవస్య సంసార ఇతి భావః ✻ ॥ ౫౧ ॥ ✻ ఏవం లిఙ్గే సంసృతిం పుంస్యాదధతి సత్య-యం దేహీ - అజ్ఞః దేహాత్మాభిమానవాన్ -అత ఏవాజితషడ్వర్గః అజితషడిన్ద్రియకార్యః - నేచ్ఛన్నిచ్ఛన్నపి, బలాదిత్యర్థః -కర్మాణి ధర్మాధర్మమిశ్రరూపాణి-కార్యతే-శక్తిత్రయాత్మకేన లిఙ్గేనేతి శేషః , ఏవం కృతేన - కర్మణా-కోశకారఇవాత్మానం స్వస్వరూప-మాచ్ఛాద్య తిరోధాప్య - ముహ్యతి-దేహ ఏవాహమితి మోహం ప్రాప్నోతి - కోశకారః కీటవిశేషః-స యథా తన్తుకరణ్డరూపేణ సృష్ట్వా స్వనిర్గమోపాయం న జానాతి-తద్వదితి దృష్టాన్తార్థః ✻ ॥ ౫౨ ॥ ✻ నేచ్ఛన్కర్మాణి కార్యత ఇత్యేతదేవ ప్రతిపాదయతి ॥ నహీతి ॥ కశ్చిద్దేహీ-జాతు కదాచిదప్యకర్మకృత్-తిష్ఠతి , అన్తతస్తృణచ్ఛేదాదికం వా కుర్వన్నేవ తిష్ఠతీతి భావః-స్వాభావికైః అనాదిసిద్ధైః గుణైః సత్త్వాదిభిః-బలాత్-కర్మాణి-కార్యత ఏవేత్యర్థః ✻ ॥ ౫౩ ॥ ✻ ఏవమవ్యక్తం , సంసరతా జీవేనావ్యక్తం అనభిజ్ఞాతం-నిమిత్తం సంసృతినిమిత్తమవర్జనీయతయా కృతం కర్మ, లబ్ధ్వా, కర్మవాసనాశ్రయం సదిత్యర్థః -లిఙ్గమితి కర్తృపదమధ్యాహార్యం, వ్యక్తావ్యక్తం స్థూలసూక్ష్మరూపం, భవతి - ఉత్పత్తిదశాయాం దేహరూపేణ స్థూలాకారం మరణదశాయాం సూక్ష్మాకారం

శ్చభిః కురుతే స్వార్థాన్ పఞ్చ వేదార్థపఞ్చభిః । ఏకస్తు షోడశేన త్రీన్ భుఙ్క్తే సప్తదశస్స్వయమ్ ॥ ౫౦ ॥ తదేతత్షోడశకలం లిఙ్గం శక్తిత్రయం మహత్ । ధత్తేఽనుసంసృతిం పుంసి హర్షశోకభయార్తిదామ్ ॥ ౫౧ ॥ దేహ్యజ్ఞోఽజితషడ్వర్గో నేచ్ఛన్కర్మాణి కార్యతే । కోశకారఇవాత్మానం కర్మణాఽఽచ్ఛాద్య ముహ్యతి ॥ ౫౨ ॥ నహి కశ్చిత్క్షణమపి జాతు తిష్ఠత్యకర్మకృత్ । కార్యతే హ్యవశః కర్మ గుణైస్స్వాభావికైర్బలాత్ ॥ ౫౩ ॥ లబ్ధ్వా నిమిత్తమవ్యక్తం వ్యక్తావ్యక్తం భవత్యుత । యథాయోని యథాబీజం స్వభావేన బలీయసా ॥ ౫౪ ॥ ఏష ప్రకృతిసఙ్గేన పురుషస్య విపర్యయః । అసత్స ఏవ నచిరాదీశసఙ్గాద్విలీయతే ॥ ౫౫ ॥ అయం హి శ్రుతసంపన్నశ్శీలవృత్తగుణాశ్రయః । ధృతవ్రతో మృదుర్దాన్తస్సత్యవాన్మన్త్రవిచ్ఛుచిః ॥ ౫౬ ॥ గుర్వగ్న్యతిథివృద్ధానాం శుశ్రూ

చ భవతీత్యర్థః-యద్వా-అవ్యక్తం-మూలప్రకృతిరూపం ప్రధానం-కర్తృ, తత్-నిమిత్తం జన్మమరణనిమిత్తం-కర్మ, లబ్ధ్వా అవలమ్బ్య, వ్యక్తావ్యక్తం భవతి-కదాచిత్షోడశకలాత్మకత్వేనావ్యక్తం-కదాచిద్దేవాదిదేహాకారేణ వ్యక్తం చ భవతి - ఏకస్య ప్రధానస్య స్థూలావస్థా ఉత్పత్తిః , తస్యైవ పునస్సూక్ష్మావస్థా మరణ-మితి హి జన్మమరణయాథాత్మ్యవిద ఆచక్షతే -తథా చోక్తం భగవతా „ అవ్యక్తాదీని భూతాని వ్యక్తమధ్యాని భారత । అవ్యక్తనిధనాన్యేవ „ ఇ-తి-యద్వా-కర్మానుసారేణైవ పిపీలికాదిరూపాస్సూక్ష్మాః గజాదిరూపాః స్థూలాశ్చ దేహా భవన్తీత్యర్థః-తద్వ్యక్తమపి యథాయోని యథాబీజమేవేత్యాహ ॥ యథాయోనీతి ॥ యథాయోని పశ్వాదియోన్యనతిక్రమేణ-యథాబీజం కర్మానుసారేణ-యద్వా-యథాయోని మాతృసదృశం, యథాబీజం పితృసదృశం చ-బలీయసా-స్వభావేన సాత్త్వికాదికర్మవాసనారూపస్వభావేన-భవతీత్యర్థః ✻ ॥ ౫౪ ॥ ✻ ప్రపఞ్చితం సంసరణప్రకారం తద్ధేతుం చోపసంహరతి ॥ ఏష ఇతి ॥ పురుషస్య జీవస్య- ప్రకృతిసఙ్గేన-యో-విపర్యయస్సంసార-స ఏషః-ఏవంవిధః-అథ సంసరణనిస్తరణోపాయమాహ - అసదితి ॥ అసదసమీచీనః-స ఏవ విపర్యయ ఏవ-యద్వా, అస-దపురుషార్థరూపః-ప్రకృతికార్యరూపో వా-పరమార్థతో జీవేఽవిద్యమానో వా, విపర్యయస్య ప్రకృతిసఙ్గప్రయుక్తత్వస్యానుపదమేవోక్తత్వాత్-ఈశసఙ్గాదీశ్వరభక్త్యా, నచిరాదాశు-విలీయతే-విలీనో భవతి-నివర్తత ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౫౫ ॥ ✻ ఏవం ప్రశ్నాన్ పరిహృత్య ప్రకృతస్యాజామిళస్య -దణ్డ్యత్వజ్ఞాపనాయ తద్వృత్తం ప్రపఞ్చయతి ॥ అయం త్విత్యాదినాయావదధ్యాయం ॥ అయం అజామిళస్తావ-చ్ఛ్రుతసంపన్నః వేదశాస్త్రాధ్యయనసంపన్నః శీలం సుస్వభావః - వృత్తం సదాచారః-గుణాః శాన్త్యాదయః-ఏషామాశ్రయః - ధృతం వ్రతం స్త్రీసఙ్గరాహిత్యాత్మకబ్రహ్మచర్యరూపం-యేన-మృదుః కోమలహృదయః-దాన్తః జితబాహ్యేన్ద్రియః-సత్యవాగ్ఘితవాదీ - మన్త్రవిత్సావిత్ర్యాదిమన్త్రోపాసకః-శుచిస్సదా పవిత్రః ✻ ॥ ౫౬ ॥ ✻ గుర్వాదీనాం శుశ్రూషుస్సేవకః , అనహంకృతః ఉక్తగుణకృతాహంకారరహితః-సర్వభూతానాంసు

హృత్ప్రియకారీ - సాధుః పరకార్యసాధకః - మితవాక్ - యథోచితవాక్ , అనసూయకః గుణేషు దోషానావిష్కారకః * ॥ ౫౭ ॥ * ఏవంభూతోఽసౌద్విజః-కదాచి-త్పితుర్నిర్దేశంపిత్రాఆదిష్టం ప్రయోజనంకరోతీతితథా-వనంప్రతిగతః-తతోవనా-త్ఫలాదీ-నాదాయావృత్తః * ॥ ౫౮ ॥ * పున, ర్గచ్ఛన్-తత్రవనేభుజిష్యయా, దాస్యాసహ-వర్తమానం-కంచి-త్కామినం-శూద్రం-దృష్టవాన్,కథంభూతయాదాస్యా-మైరేయంమధు - పైష్టీంసురాంపీత్వా,మదేనమైరేయమధు,మదేన,ఆఘూర్ణితేభ్రమన్తీనేత్రేయస్యా- స్తయా * ॥ ౫౯ ॥ * మత్తయాఅతఏవ-విశ్లథనీవ్యావిశ్లథస్స్రంసమానా, నీవీధృతవస్త్రగ్రంథి-ర్యస్యా- స్తయా-కథంభూతంశూద్రం-వ్యపేతంసత్పథాదపేతం-బాహీకమిత్యర్థః- అతఏవ-నిరపత్రపంనిర్లజ్జం-ఏవంభూత-మనయోక్తవిధయా-భుజిష్యయాసహా, న్తికేసమీపఏవ,క్రీడాదికం-కుర్వన్తం-శూద్రమ్ * ॥ ౬౦ ॥ * కామేన-గర్వితేన- తేనశూద్రేణకర్త్రా - బాహునాభుజేన-పరిమ్భితామాలిఙ్గితాం-తాందాసీంచదృష్ట్వా -హృచ్ఛయః-మనసిజస్య-వశం-జగామప్రాప-కథంభూతః-సహసాబలాత్-దైవేనస్వకీయదురదృష్టేన-విమోహితః * ॥ ౬౧ ॥ * యావత్సత్త్వంయావద్బలం-యథాశ్రుతంగురుముఖాచ్ఛ్రుతంమనోనిగ్రహప్రకారమనతిక్రమ్య - ఆత్మనావివేకేన -ఆత్మానంమనః-స్తమ్భయన్నియమయన్నపి-మదనవేపితం-మన-స్సమాధాతుంనియన్తుం -నశశాకనాశక్నోత్ * ॥ ౬౨ ॥ * సాదాసీ-నిమిత్తం-యస్య-సః-స్మరఏవ-వ్యాజగ్రహఃకపటపిశాచః- తేన-గ్రస్తఃగృహీతః - అతఏవ-విచేతనఃవిగతపూర్వస్మృతిః-తాం

షుర్నిరహంకృతిః। సర్వభూతసుహృత్సాధుర్మితవాగనసూయకః ॥ ౫౭ ॥ ఏకదాఽసౌవనంయాతఃపితృనిర్దేశకృద్ద్విజః। ఆదాయతతఆవృత్తఃఫలపుష్పసమిత్కుశాన్ ॥ ౫౮ ॥ దదర్శకామినంకంచిచ్ఛూద్రంసహభుజిష్యయా। పీత్వాతుమధుమైరేయంమదాఘూర్ణితనేత్రయా ॥ ౫౯ ॥ మత్తయావిశ్లథన్నీవ్యావ్యపేతంనిరపత్రపమ్। క్రీడన్తమనుగాయన్తంహసన్తమనయాఽన్తికే ॥ ౬౦ ॥ దృష్ట్వాతాంకామలిప్తేనబాహునాపరిరమ్భితామ్। జగామహృచ్ఛయవశంసహసైవవిమోహితః ॥ ౬౧ ॥ స్తమ్భయన్నాత్మనాఽఽత్మానంయావత్సత్త్వంయథాశ్రుతమ్। నశశాకసమాధాతుంమనోమదనవేపితమ్ ॥ ౬౨ ॥ తన్నిమిత్తస్మరవ్యాజగ్రహగ్రస్తోవిచేతనః। తామేవమనసాధ్యాయన్స్వధర్మాద్విరరామహ ॥ ౬౩ ॥ తామేవతోషయామాసపిత్ర్యేణార్థేనయావతా। గ్రామ్యైర్మనోరమైఃకామైఃప్రసీదేత * యథాతథా ॥ ౬౪ ॥ విప్రాంస్వభార్యామప్రౌఢాంకులేమహతిలమ్భితామ్। విససర్జాచిరాత్పాపస్స్వైరిణ్యాపాఙ్గవిద్ధధీః ॥ ౬౫ ॥ యతస్తతశ్చోపనిన్యేన్యాయతోఽన్యాయతోధనమ్। బభారాస్యాఃకుటుమ్బిన్యాఃకుటుమ్బంమన్దధీరయమ్ ॥ ౬౬ ॥ యదసౌశాస్త్రముత్సృజ్యస్వైరచార్యార్యగర్హితః। అవర్తతచిరంకాలమఘాయురశుచిర్మలాత్ ॥ ౬౭ ॥ తతఏనందణ్డపాణేస్సకాశంకృతకిల్బిషమ్। నేష్యామోఽకృతనిర్వేశంయత్రదణ్డేనశుద్ధ్యతి ॥ ౬౮ ॥ ****************** ***********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , షష్ఠస్కన్ధేప్రథమోఽధ్యాయః***********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంతేభగవద్దూతాయమదూతాభిభాషణమ్। ఉపధార్యాథతాన్రాజన్ప్రత్యాహుర్న

దాసీమేవ - మనసా - చిన్తయన్-స్వధర్మాత్సం - ధ్యోపాసనాదే-ర్విరరామ-ధర్మంతత్యాజ - హేతిఖేదే - అహోఽఏవంభూతస్యేదృశీదశాప్రాప్తేతి * ॥ ౬౩ ॥ * యావతాకృత్స్నేన-పిత్ర్యేణపితృసంబన్ధినా- అర్థేనవిత్తేన-తాందాసీమేవ-తోషయామాస-తథా-గ్రామ్యైఃగ్రామేషుసాధుభిః - అభిలషితైః -కామైర్వస్త్రాభరణాదిభి-ర్యథా-ప్రీయేత-సా-తథా-తాం-తోషయామాస * ॥ ౬౪ ॥ * అప్రౌఢాంఅరజఃప్రాదుర్భావాం , ప్రియాంసున్దరీం-మహతికులేసత్కులే-లమ్భితాంలబ్ధాం-భార్యాం,మచిరాదాశు-విససర్జ-పాపఃపాపాచారః - స్వైరిణ్యాకర్త్ర్యా-అపాఙ్గేనకరణేన-విద్ధావినాశితా-ధీర్వివేకో-యస్య * ॥ ౬౫ ॥ * న్యాయతోఽన్యాయతోవా-యతస్తతో-ధన-ముపనిన్యేఆనీతవాన్-మన్దధీ-రయమజామిళః - కుటుమ్బిన్యాఃపుత్రవత్యాః - కుటుమ్బంపుత్రాదిరూపం-బభారపుపోష * ॥ ౬౬ ॥ * ఏవంతస్యవృత్తిమభిధాయావశ్యమస్యదణ్డంప్రత్యర్హతాఽస్తీత్యాహుః॥ యద్యస్మా-దసావజామిళః-శాస్త్రపథ-మతిక్రమ్య, స్వేచ్ఛాచారీ- ఆర్యైశ్శిష్టై- ర్గర్హితః-అఘాయుఃపాపాభివృద్ధాయుష్కః-దాసీసఙ్గరూపా-న్మలా-న్నిత్య-మశుచిస్సన్-చిరంకాల-మవర్తత * ॥ ౬౭ ॥ * తతః-కృతం,కిల్బిషంపాపం-యేన - అకృతః-నిర్వేశఃనిష్కృతి, ర్యేన,తమేనం,దణ్డపాణేర్యమస్య, సకాశంప్రతి, నేష్యామః ప్రాపయిష్యామః॥ సకాశంవిశినష్టి॥ యత్ర,దణ్డపాణేస్సకాశే-దణ్డేననరకానుభవరూపేణ,శుద్ధ్యతి * ॥ ౬౮ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేప్రథమోఽధ్యాయః .*****************

ఏవంయమదూతైరుక్తావిష్ణుదూతాఆహురిత్యాహమునిః॥ ఏవమితి ॥ హేరాజన్-ఏవం-యమదూతై-ర్విశేషేణభాషి

యకోవిదాః ॥౧॥ అహో కష్టం ధర్మదృశామధర్మః స్పృశతే * సభామ్ । యత్రాదణ్డ్యేష్వపాపేషు దణ్డో యై
ర్ధ్రియతే వృథా ॥౨॥ ప్రజానాం పితరో యే చ శాస్తారః సాధవః సమాః । యది స్యాత్తేషు వైషమ్యం కం యాన్తి శ
రణం ప్రజాః ॥౩॥ యద్యదాచరతి శ్రేయానితరస్తత్తదీహతే । స యత్ప్రమాణం కురుతే లోకస్తదనువర్తతే ॥
యస్యాఙ్కే శిర ఆధాయ లోకః స్వపితి నిర్వృతః । స్వయం ధర్మమధర్మం వా న హి వేద యథా పశుః ॥౫॥ స కథం
స్వర్పితాత్మానం కృతమైత్ర❁మచేతసమ్ । విస్రమ్భణీయో భూతానాం సఘృణో ద్రోగ్ధుమర్హతి ॥౬॥ అయం
హి కృతనిర్వేశో జన్మకోట్యంహసామపి । యద్వ్యాజహార వివశో నామ స్వస్త్యయనం హరేః ॥౭॥ ఏతేనైవ
హ్యఘోనోఽస్య కృతం స్యాదఘనిష్కృతమ్ । యదా నారాయణాయేతి జగాద చతురక్షరమ్ ॥౮॥ స్తేనస్సు

త-ముపధార్య శ్రవణేన మనసి ధృత్వా-న్యాయనిపుణాః భగవద్దూతాః-స్తాన్ యమదూతాన్ ప్రత్యా-హుః ❁॥౧॥❁ ఉక్తమేవాహ-అహో ఇత్యాదినా ‘‘స వేద పరమం గుహ్యం ధర్మస్య భగవాన్ యమ’’, ఇత్యుక్తేన-అహో-కష్టం ప్రాప్తం, కిం తత్-ధర్మదృశాం-సభా-మధర్మః స్పృశతే *॥ కోఽధర్మస్తత్రాహుః-యత్ర యమస్య సభాయాం-అపాపేష్వ-త ఏవాదణ్డ్యేషు దణ్డః-యైర్భవాదృశైః, ధ్రియతే కార్యతే-అయమేవాధర్మ ఇతి భావః ❁॥౨॥❁ ధర్మాధర్మవిభాగేన శాస్తౄణాం వైషమ్యమనుచితమిత్యాహుః॥ ప్రజానామితి॥ యే-శాస్తారో, భవాదృశా, స్తే-సమాః వైషమ్యరహితాః-సాధవః దోషాపాకరణరూపపరకార్యసాధకాః, అత ఏవ, ప్రజానాం, పితరః హితకారిణః, యదీ-దృశేషు, భవత్స్వేవ - వైషమ్యం -స్యాత్తర్హి, ప్రజాః-కం, శరణం, యాన్తి ప్రాప్నువన్తి ❁॥౩॥❁ త్వాదృశశ్శ్రేష్ఠః, కృత్స్నవిత్, యద్యత్కర్మాచరతి, తత్తదేవ కర్మ, ఇతరోఽకృత్స్నవిదపి, ఈహతే చేష్టతే, సః శ్రేయాన్-యదేవ శాస్త్రం - ప్రమాణం కురుతే ప్రమాణమితి మన్యతే, తదేవ, తత్ లోకో-ఽనువర్తతే, అతః - శ్రేయసాం స్వానుష్ఠానేన ధర్మప్రవర్తకానాం - వేదానువర్తినామిదమదణ్డ్యదణ్డనమనుచితమిత్యర్థః ❁॥౪॥❁ కిఞ్చ, సాపరాధలోకస్య దణ్డయితా యమః-న త్వపాపినామితి విశ్వాసవిషయ ఏవ, ప్రాకృతవద్వైషమ్యేణానపరాధినోఽపి దణ్డయితా స్యా-త్తర్హి, విశ్వస్తఘాతుకతాదోషః ప్రసజ్యతే, తల్లోకపరిపాటీముఖేనాహుః॥ యస్యేతి॥ యస్య విశ్వసనీయస్యా-ఙ్కే-ఉత్సఙ్గే, శిరః, ఆధాయ విన్యస్య-యో-లోకో జనః-నిర్వృతస్సుఖితః, స్వపితి, తమేవ లోకం, స ఏవ, భూతానాం - విశ్రమ్భణీయః కృపావాంశ్చ, కథం-ద్రోగ్ధుమర్హతీత్యన్వయః, నిర్వృతో లోకః కథం భూతః-యథా, పశు-స్తద్వ-త్స్వయం-ధర్మమధర్మం వా, న వేద, కిన్తు, కేవలం మమాయం హితకారీత్యేవం వేదేతి భావః, లోకం కథం భూతం, స్వర్పితాత్మానం-నితరాం- అర్పితస్సమర్పిత-ఆత్మా దేహో, యేన-కృతం, మైత్రం విశ్వాసో, యేన, అచేతనం, న విద్యతే, చేతః వివేకో యస్య, అకేతనమితి పాఠే-న విద్యతే కేతనం శరణమన్యద్యస్య తమ్ ❁॥౫॥౬॥❁ నన్వస్య పాపినో దణ్డః కిమర్థమాక్రోశః క్రియతే, తత్రాహుః॥ అయం హీతి॥ జన్మనాం కోటిభి, రార్జితానాం- అంహసాం పాపానాం, కృతః-నిర్వేశః-ప్రాయశ్చిత్తం-యేన తథాభూతోఽయం-కోసౌ నిర్వేశ- స్తత్రాహుః-వివశః పరవశోఽపి, హరేః-స్వస్త్యయనం శుభావహం-నామ, వ్యాజహార జగాదేతి, యత్, అసావేవ నిర్వేశ ఇత్యర్థః ❁॥౭॥❁ నను ‘‘నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యత’’, ఇతి న్యాసోపాసనవ్యతిరిక్తోపాయాన్తరనిషేధాత్కథం పారవశ్యకృతస్య సఙ్కేతితనామోచ్చారణస్యాఖిలాంహోనిరసనద్వారేణ ముక్తిసాధనత్వమిత్యత్రాహుః॥ ఏతేనైవేత్యాదినా యతస్తద్విషయా మతిరిత్యన్తేన॥ యదా ప్రయాణసమయే, నారాయణాయేత్యేతచ్చతురక్షరం, నామ, జగాదేతి, యత్, ఏతేనైవ, అస్య, అఘోనః అఘవతః అఘానాం, నిష్కృతం-కృతం స్యాత్ *॥౮॥* న కేవలం ప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాదివదన్తిమం నామస్మరణం కతిపయపాపానాం నిష్కృతం, కిన్తు, మహాపాతకోపపాతకసఙ్కీర్ణాదిరూపేణ బహువిధానాం సర్వేషామపీత్యాహుః॥ స్తేన ఇత్యాదినా॥ స్తేనః స్వర్ణచోరః, స్తేనాదయో, యే, మహాపాతకినః, యే చ, మిత్రస్త్ర్యాదిహన్తార ఉపపాతకినః, అపరే చ, యే, నానావిధాః పాపిన- స్తేషాం సర్వేషామప్య - ఘవతా-మిదం-అన్తిమం విష్ణోర్నామవ్యాహరణ, మేకమేవ, సునిష్కృతముత్కృష్టం ప్రాయశ్చిత్తం, యతః విష్ణోర్నామవ్యాహరణా, త్తద్విషయా విష్ణువిషయా, మతి, ర్భవతి, భగవద్విషయకమత్యుత్పత్తిప్రతిబన్ధిసకలవృజిననిరసనద్వారేణ మత్యుత్పాదకం స్మరణం-తత ఉత్పన్నా చ మతిర్భగవత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకనిరసనద్వారా ముక్తిహేతురితి ‘‘నాన్యః పన్థా’’ ఇత్యస్య న విరోధ ఇతి భావః-నన్వేవం నామోచ్చారణేనైవ ముక్తిశ్చేదుపాసనశాస్త్రవైయర్థ్యం॥ మైవం ‘‘యం యం వాపి స్మరన్భావం త్యజత్యన్తే కళేబర’’, మిత్యుక్తన్యాయేన తత్తదన్తిమస్మరణస్య తత్తద్భావాపత్త్యాపాదకత్వాద్భగవత్స్మరణస్య భగవద్భావాపత్త్యాపాదకత్వే స్థితే భగవదన్తిమస్మరణోపాయతయా ప్రయాణపర్యన్తముపాసనం తచ్ఛాస్త్రేణ విధీయతే, తదేవ స్మరణం ప్రాచీనసంస్కారవశాదకస్మాత్ప్రజ్ఞాపరిగజ్ఞానిపతనన్యాయేన పతితం చే, త్తేనైవ ముక్తిః, సతి జీవనహేతావన్తిమస్మరణపర్యన్తా

౬శ్లో॥ ❁పా॥ మైత్రమకేతనమ్.

యాభక్తైర్నామోచ్చారణమభ్యస్తం సత్ కర్మజ్ఞానయోగాదివదనుగ్రాహకం , అసతితు తాదాత్వికస్మరణస్యసాక్షాన్ముక్తిసాధనస్యానుగ్రాహకమితి నకోపివిరోధః-ననుజీవద్భిరసకృదావృత్తమపినామనభక్తినిర్వర్తకత్వేనదృష్టమితిచే- త్తర్హి-తైరనుష్ఠితాఃకర్మయోగాదయోపితన్నిష్పాదకత్వేననదృష్టాః,అథప్రబలప్రతిబన్ధవశాద్భక్తియోగానధికారాద్వావిచ్ఛిన్నస్యతద్వదేవనరకపరిహారకత్వం-పునర్జన్మాన్తరేభక్తియోగారమ్భాపాదకత్వంచ,తదాభక్తియోగానుగ్రాహకత్వాభావేఽపిజన్మాన్తరేషుప్రాచీనసంస్కారవశాదారభ్యమాణభక్తియోగనిష్పాదకాఃకర్మయోగాదయఇతిచే- త్తర్హినామోచ్చారణమప్యేవమేవేత్యవధేయం -కర్మయోగాదీనామభిసంహితఫలానామైశ్వర్యకైవల్యాదిసాధనత్వమనభిసంహితఫలానాం తుభక్తియోగనిర్వర్తకత్వం సంయోగపృథక్త్వన్యాయేన ,నామోచ్చారణస్యతుసతిజీవనహేతావసకృదావృత్తస్యభక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధనిరసనేనానభిసంహితఫలకర్మాదియోగవద్భక్తియోగానుగ్రాహకత్వం , ఇయాంస్తువిశేషః - అసతిత్వన్తిమప్రత్యయజననేనస్వతన్త్రన్యాసయోగవత్సాక్షాన్ముక్తిసాధనత్వమితి - సర్వేషామప్యఘవతామిదమేకంసునిష్కృతమిత్యనేనకతిపయ-దురితనివర్తకాత్ప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాత్సకలదురితనివర్తకత్వేననామోచ్చారణస్యోత్కృష్టత్వంసూచితమ్ ❁ ॥ ౯॥౧౦ ॥ ❁తదేవప్రతిపాదయన్తి॥ నేతిద్వాభ్యాం॥బ్రహ్మవాదిభిర్మన్వాదిభిః-ఉదితైరుక్తైః-వ్రతాదిభిఃప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదివ్రతాదిభిః - ప్రాయశ్చిత్తైః, రఘువాన్పురుష- స్తథా,నశుద్ధ్యేత-కథం-యథా-ఉదాహృతైః,హరేర్భగవతో, నామపదైః నామరూపైః పదైః , శుద్ధ్యేత , తత్ర హేతు- స్తదుత్తమశ్లోకగుణానులమ్భకమితి, తద్ధరేర్నామపదోదాహరణం , ఉత్తమశ్లోకస్యభగవత, స్తద్గుణానాంచో, పలమ్భకంజ్ఞాపకం, ఉత్తమశ్లోకతద్గుణవిషయకమత్యుత్పాదకమిత్యర్థః , జీవద్దశాయామనభిసంహితఫలకర్మయోగాది-భక్తిరూపమత్యుత్పాదకం , అన్తిమదశా

రాపోమిత్రధ్రుగ్బ్రహ్మహాగురుతల్పగః। స్త్రీరాజపితృహన్తారో యేచపాతకినోఽపరే॥ ౯ ॥ సర్వేషామ
ప్యఘవతామిదమేవసునిష్కృతమ్। నామవ్యాహరణంవిష్ణోర్యతస్తద్విషయామతిః॥ ౧౦ ॥ ననిష్కృతైః
రుదితైర్బ్రహ్మవాదిభిస్తథావిశుద్ధ్యత్యఘవాన్వ్రతాదిభిః। యథాహరేర్నామపదైరుదాహృతైస్తదుత్త
మశ్లోకగుణోపలమ్భకమ్॥ ౧౧॥ నైకాన్తికంతద్ధికృతేఽఘనిష్కృతేమనఃపునర్ధావతిచేదసత్పథే।తత్కర్మ
నిర్హారమభీప్సతాంహరేర్గుణానువాదఃఖలుసత్త్వభావనః॥ ౧౨ ॥ అథైనంమాపనయతకృతాశేషాఘనిష్కృ
తమ్।యదసౌభగవన్నామమ్రియమాణస్సమగ్రహీత్ ॥ ౧౩ ॥సాంకేత్యంపారిహాస్యంవాస్తోభంహేళనమే
వవా।వైకుణ్ఠనామగ్రహణమశేషాఘహరంవిదుః॥౧౪ ॥ పతితస్స్ఖలితోభగ్నస్సన్దష్టస్తప్తఆహతః।హరి

యాంతుసాక్షాన్ముక్తిసాధనాన్తిమస్మరణరూపమత్యుత్పాదకమితివివేకః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁తద్బ్రహ్మవాదిభిరుక్తం , నిష్కృతం,నైకాన్తికంనాత్యన్తంశోధకం,కుతః , హియతః,నిష్కృతే , తస్మిన్,కృతేఽపి,అసత్పథేపాపమార్గే,పునర్మనో, ధావతి,చేదిత్యేవకారార్థః,నిపాతానామనేకార్థత్వాత్ , ధావత్యేవేత్యర్థః-తత్తస్మాత్,తత్కర్మణాంపాపానాం,నిర్హారం ఆత్యన్తికంనాశ,మభీప్సతాం,అభిలషతాం , హరే,ర్గుణానువాదఏవ-ప్రాయశ్చిత్తం,గుణాఃఅనూద్యన్తేయేన-స,గుణానువాదః-నామవ్యాహారః - సహి,సత్త్వభావనఃసమ్యగ్జ్ఞానహేతుభూతసత్త్వవర్ధకః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁అథహేయమదూతాః- కృతం-అశేషాఘనిష్కృతం,యేన- తమేనం - మాఽపనయతమాప్రాపయత-యమాలయమితిశేషః-కుతః-యద్యస్మాదసావజామిళః-మ్రియమాణో,భగవతో-నామ,సమ్యగ్గ్రహీత్ఉచ్చచార ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁నన్వయంపుత్రేసంకేతంనారాయణేతిపదముచ్చారితవాన్- అతస్తత్పుత్రవిషయకమత్యుత్పాదనద్వారా - ఏనంసంసారయేదేవ,నతుభగవద్విషయకమత్యుత్పాదనద్వారామోచయే - దిత్యపేక్షాయాంయదృచ్ఛయాభస్మాదిబుద్ధ్యా వాస్పృష్టస్యాగ్నేర్యదృచ్ఛయాపీతస్యౌషధస్య దాహకత్వారోగ్యజనకత్వవద్వస్తూనాంవిలక్షణస్వభావత్వాత్సంకేతితస్యాసంకేతితస్యవాఽన్యాదృశోభగవన్నామ్నస్సర్వాఘనివర్తకత్వంభగవద్విషయకమత్యుత్పాదకత్వంచస్వాభావికోధర్మ ఇత్యాహుస్సాంకేత్యమిత్యాదినా ॥ మన్త్రోవ్యుదాహృతఇత్యన్తేన-సాంకేత్యంపుత్రాదౌసంకేతకృతం-పారిహాస్యంఉచ్చారణాసమర్థజనపరిహాసకృతం,స్తోభం ❁ నిరాలాపకృతం ❁యద్వాభూతాపిష్టస్యమన్త్రశక్త్యాదిభిరాలాపనంస్తోభ , స్తత్కృతమిత్యర్థః - హేళనంస్వవిరోధిజననిన్దాద్యన్తర్భూతం- యద్వా-కింపిష్ణునేతిసావజ్ఞం హేళనరూపంవా-అన్యదపిప్రకారాన్తరమాపన్నం-వైకుణ్ఠస్యభగవతో-నామగ్రహణం-నిశ్శేషపాపహరం-విదుః,నామసామర్థ్యయాథాత్మ్యవిదఇతిశేషః ❁॥౧౪॥ ❁తథా-పతితఃప్రా

❁ నిరాలాపకృతమితి ❁ నిరాలాపైఃయథావద్వర్ణోచ్చారణాసమర్థైఃకృతం-ఉచ్చారితమిత్యర్థః-యథానారాయణేతివక్తవ్యేనాన్నానసేత్యుక్తిః-ఏతచ్చశ్రీరహస్యత్రయసారప్రభావవ్యవస్థాధికారవ్యాఖ్యాసుస్పష్టమ్.

సాదాదేః-మార్గే - భగవదాజ్ఞారూపవర్ణాశ్రమధర్మాద్వాస్ఖలితః-భగ్నః భగ్నపాదాద్యవయవః-సందష్టః సర్పాదిభిః -తప్తో జ్వరాదినా, ఆహతో దణ్డాదినా-ఏతదన్యతమావస్థాం ప్రాప్తః-పుమాన్ - యద్యవశేనాపి-హరిరిత్యాహ-తర్హి, యాతనాః ప్రతి-నార్హతి * ॥౧౫॥ *నను మహతః పాపస్య మహదేవ ప్రాయశ్చిత్తం న త్వల్పం నామగ్రహణం-పాపతారతమ్యేన ప్రాయశ్చిత్తతారతమ్యస్య మన్వాదిభిరుక్తత్వా - దన్యథా ప్రాయశ్చిత్తశాస్త్రవైయర్థ్యం స్యా - దిత్యన్తరా కస్యచిన్మనస్థాం శఙ్కాం నిరాకుర్వన్తి॥ గురూణామితి॥ గురూణాం పాపానాం - గురూణి-ప్రాయశ్చిత్తాని, లఘూనాం లఘూని-మహర్షి-యథావత్-జ్ఞాత్వా, యద్యప్యుక్తాని - తథాపి-తైస్తైస్తపఆదిభిః ప్రాయశ్చిత్తైః-రఘూని, ప్రతినియతనివర్త్యాని-పూయన్తే నివర్త్యన్తే - సతు-అధర్మజం అధర్మం జనయతీత్యధర్మజం - హృదయం మనః-చిత్తశుద్ధిర్నజాయత ఇత్యర్థః, తర్హ్యధర్మస్య నిమిత్తం హృదయం కేన శుధ్యతీత్యత్రాహుః॥ తదపీతి ॥ తద్ధృదయమపి-ఈశాఙ్ఘ్రిసేవయా నామానుస్మరణాదిరూపయా భగవత్సేవయా, శుధ్యతీత్యర్థః * ॥౧౬॥౧౭॥ *తత్తస్మాద్జ్ఞానా-దిదం భగవన్నామాశేషాఘనివర్తకమితి జ్ఞాపనాత్-అథవా అజ్ఞానా - త్సంకేతపరిహాసాదినిమిత్తాద్వా - సంకీర్తిత-ముత్తమశ్లోకస్య నామ-పుంసః పాపినో, ఽఘం-దహత్యేవ నివర్తయత్యేవ-యథా, ఽనలోఽగ్నిః, జ్ఞానాదజ్ఞానాద్వా-స్పృష్టో దహతి * ॥౧౮॥ *యథా చ-వీర్యతమం వీర్యవత్తమ-మగదమౌషధం, యదృచ్ఛయా జ్ఞానాదజ్ఞానాద్వా - ఉపయుక్తం భక్షితం స-దారోగ్యం జనయతీతి శేషః-తథా-భగవన్నామాత్మకో మన్త్రోఽపి, ఆత్మగుణం నామ్నస్సామర్థ్య-మజానతాఽపి పురుషేణో-దాహృత ఉచ్చారితః, అఘం - దహత్యేవే, తి పూర్వేణాన్వయః, వస్తూనాం విలక్షణస్వభావత్వాదితి భావః * ॥౧౯॥ *యద్యస్మదుక్తార్థే యుష్మాకం సందేహ, స్తర్హియమం పృచ్ఛతేత్యాహుః ॥ పతిమితి ॥ హేభటాః - యద్య-స్మిన్నస్మదుక్తే ధర్మే-యది సంశయ, స్తర్హి-వో యుష్మాకం పతిం యమం॥ పృచ్ఛత -సతు ధర్మసూక్ష్మం జానాతీత్యాహుః॥ స ఇతి॥ స భగవాన్ ,, ఉత్పత్తిం ప్రలయం చైవ భూతానామాగతిం గతిమ్। వేత్తి విద్యామవిద్యాం చ స వాచ్యో భగవానితి,, ఇత్యుక్తవిధః - యమః, ధర్మస్య, గుహ్యం రహస్యం, అత ఏవ, పరమం-వేద జానాతి * ॥౨౦॥ *ఏవముక్త్వా యమదూతా విప్రం ముముచురిత్యాహ మునిః॥ త ఇతి॥ హే నృప- తే యమభటా-ఏవముక్తవిధం - భాగవతం భగవన్నామోచ్చారణరూపం-ధర్మం, వినిర్ణీయ నిశ్శేషదురితక్షపణసమర్థం వినిశ్చిత్య, తం విప్రం యామ్యపాశా-న్నిర్మోచ్య విముక్తం కృత్వా, మృత్యో - రమూముచన్ మోచితవన్తః -మృత్యోరమూముచన్నిత్యస్యాయమభిప్రాయః- ఆయుః, క్షయకరాత్పాపాధిక్యాత్తస్య మృత్యుః-ప్రసక్త- స్తత్సమయే చ తమానేతుం యామ్యాః పురుషా ఆజగ్ము, స్తస్మింశ్చాధికే పాపే అన్తిమనామోచ్చారణేనాకస్మాదపతితేన సమూలం వినష్టే సతి మృత్యోరపనివృత్తిరితి, అత ఏవ ,, స ఏవం వర్తమానోఽజ్ఞో మృత్యుకాల ఉపస్థితే। మతిం చకార తనయే ,, ఇతి పూర్వగ్రన్థస్య ,, ద్విజః పాశాద్వినిర్ముక్తో గతభీః ప్రకృతిం గత,, ఇత్యుత్తరగ్రన్థేన సహ న విరోధః, అన్యథా ప్రసక్తస్య మృత్యోర్నివారణాసంభవాత్పునర్జీవనకథనం భక్తియోగోపసంహారకథనం చ విరుధ్యేత * ॥౨౧॥ *తతో యమదూతా ద్విజో విష్ణుదూతాశ్చ కిమకార్షుస్తత్రాహ॥ ఇతీతి॥ ఇత్థం, ప్రత్యుదితాః ప్రత్యాఖ్యాతాః, యామ్యా దూతా -యమసమీపం -యాత్వా గత్వా-యమరాజ్ఞే *యమరాజాయ సమాసాన్తవిధేరనిత్యత్వాన్నటచ్-ఆర్షత్వాద్వా, హే అరిన్దమ, యథా సర్వం, ఉక్తం సర్వమనతిక్రమ్య-ఆచఖ్యుః కథితవన్తః * ॥౨౨॥ *ద్విజో-యమపాశా-ద్వినిర్ముక్తః, గతభీః, నిర్భయః, ప్రకృతిం పూర్వావస్థాం, గతః ప్రాప్తః, పునర్జీవితవానిత్యర్థః, విష్ణోః కింకరాన్-దర్శనేనోత్సవో హర్షో యస్య తాదృక్, శిరసా వవన్దే నమస్కృతవాన్ * ॥౨౩॥ *హే అనఘ, తం ద్విజం, వివక్షుం కించిద్వక్తుమిచ్ఛు, మభిప్రేత్య ఆలక్ష్య మహాపురుషస్య భగవతః- కింకరా, స్సహసా ఆశు, తస్య ద్విజస్య, పశ్యతస్సతః-అన్తర్దధిరే అన్తర్హితవన్తః - అస్య భగవత్ప్రాప్త్యపేక్షాజననాయాన్తర్ధానం ,, సర్వజ్ఞోఽపి హి స ర్వేశస్సదా కారుణికోఽప

రిత్యవశేనాహ పుమాన్నార్హతి యాతనామ్॥౧౫॥ గురూణాం చ లఘూనాం చ గురూణి చ లఘూని చ॥ ప్రాయశ్చిత్తాని పాపానాం జ్ఞాత్వోక్తాని మనీషిభిః॥౧౬॥ తైస్తాన్యఘాని పూయన్తే తపోదానవ్రతాదిభిః। నాధర్మజం తద్ధృదయం తదపీశాఙ్ఘ్రిసేవయా ॥౧౭॥ అజ్ఞానాదథవా జ్ఞానాదుత్తమశ్లోకనామ తత్। సంకీర్తితమఘం పుంసో దహత్యేధో యథాఽనలః ॥౧౮॥ యథాఽగదం వీర్యతమముపయుక్తం యదృచ్ఛయా। అజానతోఽప్యాత్మగుణం కుర్యాన్మన్త్రోఽప్యుదాహృతః ॥౧౯॥ పతిం వః పృచ్ఛత భటా ధర్మేఽస్మిన్ యది సంశయః। స వేద పరమం గుహ్యం ధర్మస్య భగవాన్యమః ॥౨౦॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ త ఏవం సువినిర్ణీయ ధర్మం భాగవతం నృప। తం యామ్యపాశాన్నిర్మోచ్య విప్రం మృత్యోరమూముచన్॥౨౧॥ ఇతి ప్రత్యుదితా యామ్యా దూతా యాత్వా యమాన్తికమ్। యమరాజ్ఞే *యథా సర్వం సమాచఖ్యురరిన్దమ॥౨౨॥ ద్విజః పాశాద్వినిర్ముక్తో గతభీః ప్రకృతిం గతః। వవన్దే శిరసా విష్ణోః కింకరాన్ దర్శనోత్సవః॥౨౩॥ తం వివక్షుమభిప్రేత్య మహాపురుషకింకరాః। సహసా పశ్యతస్తస్య తత్రా

సన్। సంసారతన్త్రవాహాత్వాద్రష్టాపేక్షాప్రతీక్షుత,,ఇతిహ్యుక్తమ్ ❀॥ ౨౪ ॥ ❀అథతదనన్తరధ్యానానన్తరం-అజామిళః, యమకృష్ణయోః-దూతానాం, ధర్మాదిక, మాకర్ణ్య,భగవన్మాహాత్మ్యశ్రవణాద్భగవతి,భక్తిమానాసీదిత్యుత్తరేణాన్వయః,తత్ర,యమదూతానాంత్రైవిధ్యంగుణాశ్రయంధర్మమాకర్ణ్య, కృష్ణదూతానాంశుద్ధంభాగవతంధర్మమాకర్ణ్యే-త్యన్వయః,త్రివిద్యావేదః, ఋగ్యజుస్సామాత్మకత్వా-త్తద్విహితంత్రైవిధ్యం,పూర్వభాగవిహితంకర్మ,గుణాశ్రయంగుణత్రయవశ్యజనాధికారం - శుద్ధంసత్వగుణప్రధానజనాధికారం,భాగవతంభగవత్సంబన్ధినం, భగవత్యాస్తేతి పాఠే, ఆసీదితిక్రియాపదాధ్యాహారః - ఆకర్ణ్యేత్యస్యాకర్ణితంమనస్యవధార్యేత్యర్థః, అన్యథాతిరోధానాత్పూర్వమేవాకర్ణితత్వాదకృత్యసేనసహావిరోధాపత్తేః - అథేత్యస్యానన్తరమితివాఽర్థః - ఆత్మనస్స్వస్య-అశుభంపాపం-స్మరత, స్తస్య-మహా-ననుతాపః పరితాప-ఆసీత్ ❀॥౨౫॥౨౬॥ ❀తస్యతాపప్రకారమేవప్రపఞ్చయతి॥అహోఇతి॥అవిజితాత్మనః-అవిజితః-ఆత్మామనో-యేన-తస్య- మేమమ - మహత్కష్ట-మహో-అభూత్ కింతత్-వృషల్యాంశూద్రాయాం-జాయతా జాయమానేన,మేన - ఆత్మనామయా,బ్రహ్మబ్రహ్మత్వం - విప్లావితంవినాశిత, మితియత్,,తజ్జాయాజాయాభవతియదస్యాంజాయతేపున,,రితిశ్రుత్యర్థమభిప్రేత్యజాయతాఽఽత్మనేత్యుక్తమ్ ❀॥౨౭॥ ❀సద్భిరార్యైర్విశేషేణగర్హితం మాం-ధిక్,,ఉభసర్వతసోఃకార్యాధిగుపర్యాదిష్వి,,తి - సంబన్ధసామాన్యేషష్ఠ్యపవాదికాద్వితీయా-ధిగితినిన్దాద్యోతకమవ్యయం,మాంమమ-ధిక్నిన్దానిన్ద్యోఽహమిత్యర్థః, కథంభూతంమాం-దుష్కృతందుష్టంకృతవాన్దుష్కృత్ - తంకులక

న్తర్దధిరేఽనఘ॥౨౪॥అథాజామిళఆకర్ణ్యదూతానాంయమకృష్ణయోః।ధర్మంభాగవతంశుద్ధంత్రైవిధ్యం
చగుణాశ్రయమ్ ॥ ౨౫ ॥ భక్తిమాన్భగవత్యా❀శుమాహాత్మ్యశ్రవణాద్ధరేః।అనుతాపోమహానాసత్స్మర
తోఽశుభమాత్మనః ॥ ౨౬ ॥అహోమేపరమంకష్టమభూదవిజితాత్మనః।యేనవిప్లావితంబ్రహ్మవృషల్యాం
జాయతా❀ఽఽత్మనా ॥౨౭॥ధిఙ్మాంవిగర్హితంసద్భిర్దుష్కృతంకులకజ్జలమ్ ।హిత్వాబాలాంసతీంయోఽహం
సురాపామసతీమగామ్ ॥ ౨౮ ॥ వృద్ధావనాథౌపితరౌనాన్యబన్ధూతపస్వినౌ।అహోమయాఽధునాత్యక్తా
వకృతజ్ఞేననీచవత్ ॥ ౨౯ ॥ సోఽహంవ్యక్తంపతిష్యామినరకేభృశదారుణే।ధర్మఘ్నాఃకామినోయత్రవిన్దన్తి
యమయాతనాః ॥ 30 ॥ కిమిదంస్వప్నఆహోస్విత్సాక్షాద్దృష్టమిహాద్భుతమ్ । క్వయాతాఅద్యతేయే
మాంవ్యకర్షన్పాశపాణయః ॥ 31 ॥అథతేక్వగతాస్సిద్ధాశ్చత్వారశ్చారుదర్శనాః । వ్యమోచయన్నీయ
మానంబధ్వాపాశైరధోభువః ॥ 32॥ అథాపిమేదుర్భగస్యవిబుధోత్తమదర్శనే।భవితవ్యంమఙ్గళేనయేనా
త్మామేప్రసీదతి ॥ 33॥అన్యథాఽఽమ్రియమాణస్యనాశుచేర్వృషలీపతేః।వైకుణ్ఠనామగ్రహణంజిహ్వావక్తుమి
హార్హతి ॥ 34 ॥ క్వచాహంకితవఃపాపోబ్రహ్మఘ్నోనిరపత్రపః । క్వచనారాయణేత్యేతద్భగవన్నామమ

జ్జలంకులకలఙ్కం,కించ,సతీంవిశుద్ధాం-బాలాం -యోఽహం,స్త్రియం-హిత్వా,సురాపాం-సురాంపిబతీతిసురాపా-తాం-అతఏవా-సతీంఅగాంఅగచ్ఛమ్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀వృద్ధౌప్రవయసౌ- అనాథౌరక్షకరహితౌ-నవిద్యతేఅన్యోబన్ధుఃపుత్రాదిర్యయోస్తౌ-తపస్వినౌతపస్సంపన్నౌ-పితరౌమాతాపితరౌ-అకృతజ్ఞేనకృతఘ్నేన - మయా-అధునాతత్క్షణమేవ-నీచేనేవ-అహోత్యక్తౌ - సఏవంవిధోఽహం,వ్యక్తంనూనం-నితరాందారుణే-నరకే-పతిష్యామి-యత్రనరకే-ధర్మఘ్నాఃయమాదయస్సన్తి యత్ర-కామినోమాదృశాః-యమయాతనాః-విన్దన్తిలభన్తే ❀ ॥౨౯॥30 ॥ ❀ఏవంతస్యపరితాపమనువర్ణ్యేదానీంతస్యవిమర్శపూర్వకంముక్తిసాధనధర్మానుష్ఠానక్రమమాహ॥కిమిత్యాదినా ,,బ్రహ్మణ్యనుభావాత్మనీ,,త్యన్తేన-కి-మిదంయమకృష్ణదూతాగమనతత్సంభాషణాదిదర్శనం-స్వప్నఃఆహోస్విదుత-సాక్షాజ్జాగ్రతామయా - మహాద్భుతం- దృష్టంఅద్యఅధునా, తేదూతాః,క్వ,యాతాఃగతాః-కే - యే-పాశపాణయస్సన్తో,మాం-వ్యకర్షన్నాకృష్టవన్తః ❀ ॥ 31 ॥ ❀అథ-తే-చత్వార, శ్చారుదర్శనాస్సున్దరాః-సిద్ధాః-క్వ - గతాః, కే-యే-పాశైః- ర్బధ్వా- అధోభువఃనరకాన్ప్రతి-నీయమానం-మాం-వ్యమోచయన్ మోచితవన్తః ❀ ॥32॥ ❀యద్యప్యహంమన్దభాగ్య- స్తథాపి-మేదుర్భగస్యాపి-విబుధోత్తమానాం-దర్శనే-నిమిత్తేసప్తమీ - దర్శనేననిమిత్తేనేత్యర్థః- మఙ్గళేనభవితవ్యం-కింతన్మఙ్గళం,యేనమఙ్గళేనశుభకర్మణా-మమ-ఆత్మామనః-పరమాత్మావా-ప్రసీదతి ❀ ॥ 33 ॥ ❀అన్యథాయదిమఙ్గళేనభవితవ్యం -పుణ్యేనవినేత్యర్థః-వృషలీపతే-రతఏవా-శుచేః - మ్రియమాణస్యమర్తుముద్యతస్య-మమ- జిహ్వా,వైకుణ్ఠస్య,నామగ్రహణం-గృహ్యతేవశీక్రియతేచిత్తమనేనేతిగ్రహణం,నామరూపంగ్రహణంవక్తుం-నార్హతి ❀॥34॥ ❀కితవోమూర్ఖో-బ్రహ్మఘ్నఃవిప్రత్వనాశకః-బ్రహ్మాఘ్నఇతిపా

---

౨౬ శ్లో ❀ పా॥భగవత్యాసీన్మాహాత్మ్యశ్రు.

శేత్యుక్తవేదః - నిర్లజ్జోఽహం-క్వ-మఙ్గళావహం - నారాయణేత్యేతద్భగవన్నామ - క్వ-ఈదృశస్యమమా, న్తకాలేతన్నామోచ్చారణంపుణ్యేనవినాకథంసంభవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ సోఽహంసిద్ధదర్శనవైకుణ్ఠనామగ్రహణాదిసూచితధర్మయుక్తోఽహంయతాఽనియమితా - శ్చిత్తా - దయో-యేన-తథాభూతస్సన్-తథా-యతిష్యామియత్నంకరిష్యామి-కథంయథా-భూయఃపున,రాత్మాన -మన్ధేతమసినరకే ,నమజ్జయేనకుర్యామ్ ❁ ॥౩౬॥ ❁ కింకృత్వా- అవిద్యా-దేహాత్మాభిమానాదిమూలమజ్ఞానం,కామశ్శబ్దాదివిషయాభిలాషః - కర్మ-ఏభి-ర్జాతం-తమిమం,బన్ధంగర్భజన్మాద్యవస్థాపరివృత్తిరూపంసంసారం-విముచ్యఅపోహ్య,కథంభూతః - సర్వేషుభూతేషు-సుహృత్-శాన్తఃనిగృహీతాన్తరిన్ద్రియః-కరుణఃసర్వభూతేషుకృపావాన్-ఆత్మవాన్ప్రశస్తమనస్కః , యోషిన్మయ్యాయోషిద్వ్యాజయా-భగవన్మాయయా-గ్రస్త-మాత్మానం-మోచయే-తాంవిశినష్టి॥యయైవా-హ,మధమఃజ్ఞానశూన్యోఽహం-క్రీడామృగఇవ,విక్రీడితః ❁ ॥ ౩౭॥౩౮॥ ❁ దేహే,ఆదిశబ్దాత్తదనుబన్ధిని-అహం-మమేతి-యా-మిథ్యార్థధీమతిః-మిథ్యాఅయథార్థా -అర్థధీఃదేహాద్యర్థవిషయాధీ-స్తద్రూపామతి - స్తాం-అనహమర్థదేహాద్యర్థవిషయకాహంధియోవిపరీతరూపత్వాన్మిథ్యార్థధీరిత్యుక్తం -మోహార్థధీరితిపాఠాన్తరం-తత్రాపి-మోహాత్మికాంఅహంత్వేనదేహాదిరూపార్థధీరూపామిత్యేవార్థః ,హిత్వాత్యక్త్వా , భగవతి, తత్కీర్తనాదిభిశ్శుద్ధం,మనోధాస్యేఆధాస్యే ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతీత్థం- జాతఃఉత్పన్నః,సునితరాం,నిర్వేదో, యస్య, తాదృశఃసాధుషు-క్షణమాత్రసఙ్గేన,ముక్తం-సర్వానుబన్ధనంపుత్రాదిస్నేహో, యేనసః,గఙ్గాద్వారం,ఉపేయాయఉపగతవాన్ ❁ ॥౪౦ ॥ ❁ సోఽజామిళః-తస్మిన్ - దేవసదనే , దేవోభగవాన్సీదతినివసతిసన్నిహితోభవత్యస్మి - న్నితిదేవసదనం - తస్మిన్గఙ్గాద్వారేఉప

ఙ్గళమ్ ॥ ౩౫ ॥ సోఽహంతథాయతిష్యామియతచిత్తేన్ద్రియానిలః।యథానభూయఆత్మానమన్ధేతమసిమ
జ్జయే ॥ ౩౬ ॥ విముచ్యతమిమంబన్ధమవిద్యాకామకర్మజమ్। సర్వభూతసుహృచ్ఛాన్తోమైత్రఃకరుణఆత్మ
వాన్ ॥ ౩౭ ॥ మోచయేగ్రస్తమాత్మానంయోషిన్మయ్యాఽఽత్మమాయయా। విక్రీడితోయయైవాహంక్రీడా
మృగఇవాధమః ॥ ౩౮ ॥ మమాహమితిదేహాదౌహిత్వా ❁ మిథ్యార్థధీర్మతిమ్। ధాస్యేమనోభగవతిశుద్ధం
తత్కీర్తనాదిభిః ॥ ౩౯ ॥ఇతిజాతసునిర్వేదఃక్షణసఙ్గేనసాధుషు। గఙ్గాద్వారముపేయాయముక్తసర్వానుబన్ధ
నః ॥ ౪౦॥ సతస్మిన్దేవసదనఆసీనోయోగమాశ్రితః।ప్రత్యాహృతేన్ద్రియగ్రామోయుయోజమనఆత్మని॥
తతోగుణేభ్యఆత్మానంవియుజ్యాత్మసమాధినా।యుయుజేభగవద్ధామ్నిబ్రహ్మణ్యనుభవాత్మని ॥ ౪౨ ॥ య
ర్హ్యుపారతధీస్తస్మిన్నద్రాక్షీత్పురుషాన్పురః।ఉపలభ్యోపలబ్ధాన్ప్రాగ్వవన్దేశిరసాద్విజః ॥ ౪౩ ॥ హిత్వా
కళేబరంతీర్థేగఙ్గాయాందర్శనాదను। సద్యస్స్వరూపంజగృహేభగవత్పార్శ్వవర్తినామ్ ॥ ౪౪॥సాకంవిహా
యసావిప్రోమహాపురుషకింకరైః।హైమంవిమానమారుహ్యయయౌయత్రశ్రియఃపతిః ॥ ౪౫॥ ఏవంసవిప్లా

విష్టః - యోగంభగవద్భక్తియోగం , ఆశ్రితఃఆరబ్ధ్యత్యర్థః,ప్రత్యాహృతః, విషయేభ్యఃఇన్ద్రియగ్రామఃఅన్తర్బాహ్యేన్ద్రియసంఘో - యేన- తాదృశః , ప్రథమ-మాత్మానంప్రత్యగాత్మానం-గుణేభ్యఃగుణపరిణామేభ్యోదేహాదిభ్యః-వివిచ్యపృథక్త్వేనానుసంధాయ- తస్మి -న్నాత్మనిప్రత్యగాత్మనిమనో-యుయుజే ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తత-ఆత్మనఃజీవాన్తర్యామిణఃపరమాత్మన , సమాధినాధ్యానేన - తస్మిన్బ్రహ్మణిస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహత్త్వ-మనుభవాత్మనిజ్ఞానస్వరూపే,భగవద్ధామ్నిభగవచ్ఛబ్దవాచ్యతేజసి -యుయుజేస్థిరమకరోత్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఏవంభగవతిస్థిరీకృతచిత్తస్సన్ ,యర్హియదా, ఉపారతాశబ్దాదిభ్యో నివృత్తా - ధీ - ర్యస్య , తాదృశ - స్తస్మిన్కాలే - అగ్రే - పురుషాన్పూర్వదృష్టాన్ - భగవత్పార్శ్వదాన్- అద్రాక్షీత్-తతః - ప్రాగుపలబ్ధాన్ప్రాప్తాన్-పున - రుపలభ్యఅభిజ్ఞాయ-ద్విజ-శ్శిరసా-వవన్దే ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ దర్శనానన్తరం-గఙ్గాయాస్తీర్థే,కళేబరం-త్యక్త్వా - గఙ్గాయామితిపాఠే,తీర్థేగఙ్గాద్వారక్షేత్రే - గఙ్గాయాం-త్యక్త్వేత్యర్థః,సద్యః,భగవతః, పార్శ్వవర్తినాంపార్షదానాం,స్వరూపం-తత్సమానరూపం-జగృహేగృహీతవాన్ ❁॥౪౪॥ ❁ సవిప్రో , మహాపురుషకింకరైస్సాకం,హైమం - విమాన,మారుహ్య, విహాయసాఆకాశమార్గేణ,అర్చిరాదినేత్యర్థః, గతః, క్వ , యత్ర , శ్రియఃపతి-రాస్తేవైకుణ్ఠఇత్యర్థః,భగవత్పార్శ్వవర్తిరూపగ్రహణంమార్గక్రమేణవైకుణ్ఠగమనానన్తరంవేదితవ్యం ; తత్రగమనస్య తత్సాయుజ్యార్థత్వాత్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఉక్తమితిహాసముపసంహరన్భగవన్నామానుకీర్తనాత్తద్విషయమత్యోత్పాదకముపాయాన్తరముత్కృష్టంనాస్తీత్యాహ॥ఏవమితి ద్వాభ్యామ్॥ఏవమిత్థం ,సద్విజః, విప్లావితఃవినాశిత-స్సర్వఃస్వసర్గాశ్రమోచితః,ధర్మో , యేన, దాస్యాఃపతిః - అతఏవ-పతితఃస్వధర్మాత్ప్రచ్యుతఃగర్హ్యంనిన్దితం-కర్మ యస్య,తం,హతం-వ్రతం ;;అయంహిశ్రుత సంపన్నశ్శీలవృత్తగుణాలయః,,ఇత్యాదినోక్తం,యస్య-అతఏవ-న

---

౩౯ శ్లో ❁ పా॥ మోహార్థధీః.

రకే-నిపాత్యమానోఽపి,భగవన్నామ-గృహ్ణన్నుచ్చరన్-సద్యః,విముక్తోభూత్ ॥౪౬॥ ముముక్షూణాంసంసారబన్ధనాన్మోక్తుమిచ్ఛతాం,తన్మూలకర్మరూపబన్ధస్య,నికృన్తనం.కృత్యతేభిద్యతేఽనేనేతికృన్తనం-అతస్తీర్థపదస్యభగవతోఽనుకీర్తనాత్,పరమన్యన్నాస్తి-యద్యస్మాదనుకీర్తనాత్,రజస్తమోభ్యాం - కలిలంకశ్మలం-మనః,కర్మసుసంసృతిహేతుషు,పునర్నసజ్జతేనసక్తంభవతి, అన్యథాఉపాయాన్తరేణ,నచనసజ్జతేకింతుసజ్జతఏవేత్యర్థః ॥౪౭॥ అస్యేతిహాసస్యశ్రవణాదిఫలమాహ॥యఇతి॥పరమమతీవ-గుహ్యంగోప్యం,మఘాపహంపాపహర,మితిహాసం,యఃపుమాన్,శ్రద్ధయాయుక్తః-శృణుయాత్,యశ్చ,భక్త్యా,అనుకీర్తయేత్కథయేత్ ॥౪౮॥ సపుమాన్,నరకం,నయాతివైనప్రాప్నోత్యేవ-యమకింకరైరీక్షితోఽపినభవతి,యద్యపిఅమఙ్గళఃపాపీయానపి-మర్త్యః, శ్రవణాదికం-కుర్వన్,విష్ణులోకేశ్రీవైకుణ్ఠే-మహీయతేపూజ్యతే,భగవద్విషయకమత్యుత్పత్తిద్వారాభగవల్లోకంప్రాప్యతత్రతైర్బహుమన్యతఇత్యర్థః ॥౪౯॥ ఏవంశ్రవణకీర్తనాదిభక్తియోగారమ్భస్యకైముతికన్యాయేనయమవశ్యతాపరిహారకత్వంవక్తుంకథితమితిహాసమజామిళదృష్టాన్తేన,తన్న్యాయేనతద్వదన్నుపసంహరతి ॥ మ్రియమాణఇతి ॥అజామిళో,మ్రియమాణః-పుత్రోపచారితంపుత్రోపచారేణాముఖ్యయావృత్త్యాప్రయుక్తముపచారితమేవ-హరేర్నామ,గృహ్ణన్, ధామహరేఃస్థాన-మగాత్ప్రాప్తః-కిముత,శ్రద్ధయా-హరే-ర్గుణాన్గుణప్రతిపాదకాన్నారాయణాదిశబ్దాన్-కీర్తయన్నిత్యర్థః ॥ ౫౦ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేద్వితీయోఽధ్యాయః ********************

ఏవమితిహాసముఖేనాకర్ణితభగవన్నామమాహాత్మ్యోరాజా,,పతింవఃపృచ్ఛతభటాధర్మేస్మిన్యదిసంశయః।సవేదపరనుంగుహ్యంధర్మస్యభగవాన్యమ ,, ఇతిభగవత్పార్షదైరాప్తతమత్వేనాభిహితయమముఖేననామమాహాత్మ్యంప్రథయితుంపృచ్ఛతిద్వాభ్యామ్॥ఏవమిత్థం-దేవోధర్మరాజః-స్వభటై-రుపవర్ణితం-నిశమ్యాకర్ణ్య-మురారేర్భగవతో,నైదేశికై-రాజ్ఞాకారిభిఃకింకరై-ర్విహతాన్నిరాకృతాన్-కింకరాన్ప్రతి - స్వయం-విహతానిరాకృతా,ఆజ్ఞా,యస్య-తాదృశః-కిముక్తవాన్॥ధర్మరాజంవిశినష్టి॥యస్యధర్మరాజస్య - వశే - అయంజనః-యద్వశవర్తీఅయంసంసారిజనసమూహఇత్యర్థః ॥౧॥ హేఋషే-దేవస్యయమస్య-తాదృశోదణ్డస్యభఙ్గః-కుతశ్చిదాసీదితి-నశ్రుతపూర్వఃపూర్వంనశ్రుతఇత్యర్థః-ఏతత్ఏతస్మిన్నర్థే-సర్వస్యాపిసంశయోవర్తతఇతిశేషః - హేమునే-తమిమం-లోకస్యమాదృశస్య-సందేహం-త్వదన్యః-నహివృశ్చతినచ్ఛినత్తీతి మేమయా-సునిశ్చితమ్॥౨॥ఉత్తరమాహమునిః॥భగవత్పురుషైరితి॥ హేరాజన్-భగవతః-పురుషైః కింకరైః-ప్రతిహతః-ఉద్యమో-యేషాంతే-యామ్యాఃయమభటాః-పతిమధిపతిం,సంయమిన్యాఃపుర్యాః-పతిం-యమంప్రతి-విజ్ఞాపయామాసుః ॥ ౩ ॥ విజ్ఞప్తిప్రకారమేవాహకతీత్యాదినాఆయయర్త్రితమిత్యన్తేన॥హేప్రభో యమఇహలోకే-త్రైవిధ్యంత్రివిధమేవత్రైవిధ్యం- స్వార్థేష్యఞ్-పుణ్యపాపతదుభయమిశ్రరూపేణత్రివిధం - కర్మ-కుర్వతో-జీవలోకస్య-శాస్తారః-ఫలస్యసుఖాదిరూపస్య-యా-అభివ్యక్తిఃప్రాదుర్భావ-స్తస్యా-హేతవః-కతిసన్తీత్యాపేక్షః ॥౪॥ సన్తుబహవఃకోబాధస్తత్రాహుః ॥ యదీతి ॥ యది-బహవః-దణ్డధారిణశ్శాస్తారఃదణ్డరూపశాసనకారిణః-దణ్డనపూర్వకశాకారిణోవా-బహవ-స్స్యుస్తర్హి-మృత్యుర్దుఃఖ-మమృతంసుఖంచ-కస్య - స్యాతాం -కస్యవానస్యాతాం-నకస్యాప్యభస్యాతామిత్యర్థః-అయంభావః-అన్యోన్యవిరోధిశాస్తృబహుత్వేసతిశాస్త్రాన్తరాపాదితస్యసుఖదుఃఖాదేశ్శాస్త్రాన్తరే

వితసర్వధర్మోదాస్యాఃపతిః॥పతితోగర్హ్యకర్మా। నిపాత్యమానోనిరయోహతవ్రతః॥సద్యోవిముక్తోభగవన్నామ గృహ్ణన్॥౪౬॥నాతఃపరంకర్మనిబన్ధకృన్తనంముముక్షూణాంతీర్థపదానుకీర్తనాత్।నయత్పునఃకర్మసుసజ్జతేమనోరజస్తమోభ్యాంకలిలంసచాన్యథా॥౪౭॥యఏతంపరమంగుహ్యమితిహాసమఘాపహమ్।

శృణుయాచ్ఛ్రద్ధయాయుక్తోయశ్చభక్త్యాఽనుకీర్తయేత్ ॥ ౪౮॥నవైసనరకంయాతినేక్ష్యతేయమకింకరైః।

యద్యప్యమఙ్గళోమర్త్యోవిష్ణులోకేమహీయతే ॥ ౪౯ ॥మ్రియమాణోహరేర్నామగృణన్పుత్రోపచారితమ్।

అజామిళోఽప్యగాన్ముక్తింకిముతశ్రద్ధయాగృణన్॥ ౫౦ ॥

********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధేద్వితీయోఽధ్యాయః. **********

రాజోవాచ॥నిశమ్యదేవస్స్వభటోపవర్ణితం॥ప్రత్యాహకింతానపిధర్మరాజః। ఏవంహతాజ్ఞోవిహతాన్మురారైర్నైదేశికైర్యస్యవశేజనోఽయమ్॥ ౧ ॥యమస్యదేవస్యనదణ్డభఙ్గః కుతశ్చనర్షేశ్రుతపూర్వఆసీత్।

ఏతన్మునేవృశ్చతిలోకసంశయంనహిత్వదన్యస్త్వితిమేవినిశ్చితమ్॥ ౨॥శ్రీబాదరాయణిరువాచ॥భగవత్పురుషైః రాజన్యామ్యాఃప్రతిహతోద్యమాః। పతింవిజ్ఞాపయామాసుర్యమంసంయమనీపతిమ్ ॥ ౩ ॥ యమదూతాఊచుః॥కతిసన్తీహశాస్తారోజీవలోకస్యవైప్రభో।త్రైవిధ్యంకుర్వతఃకర్మఫలాభివ్యక్తిహేతవః॥౪॥య

ణనివారణసంభావనయాకస్యాప్యుభేనస్యాతాం-కింతూభయపరిహారేణోదాసీనోలోకఃస్యాదితి ॥ ౫ ॥ పరస్పరావిరోధిశాస్తృబహుత్వేయద్యప్యుభేస్యాతాం, తథాపి-శాస్తృత్వమముఖ్యంస్యాదిత్యాహుః ॥ కింత్వితి ॥ ధర్మిణాంకర్మిణాం-యే శాస్తారః-తేషాంబహుత్వే-స్యాత్ సుఖాదికంస్యాత్-యద్వా - అవిరోధిశాస్తృబహుత్వేసతి-కర్మిణాంబహూనాం-కర్మానుసారేణశాస్తృభిరాపాద్యమానంసుఖాది-స్యాదేవ-కింతు-శాస్తృత్వముపచారః తేషాంశాస్తృత్వమముఖ్యంహిస్యా-ద్యథా-మణ్డలవర్తినాం అల్పజనపదాధిపతీనాంశాస్తృత్వంయథానముఖ్యంనిరఙ్కుశత్వాభావా-త్తద్వత్ ॥ ౬ ॥ త్వచ్ఛాసనంతునిరఙ్కుశందృష్టంఅతశ్శాస్తృబహుత్వం నఘటతఇత్యభిప్రేత్యత్వమేకఏవశాస్తాత్వచ్ఛాసనంచేదానీంహతమిత్యాహుః ॥ శాస్తేతి ॥ దణ్డధరః-పాపినాంనృణాందణ్డంధారయతికారయతీతిదణ్డధరః - శాస్తాహితాహితయోర్వివిచ్య జ్ఞాపయితాశుభాశుభఫలప్రాప్త్యైవివినక్తివిభజతీతిశుభాశుభవివేచనః-నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరిల్యుః ॥ ౭ ॥ తస్యైవంభూతస్య - తేతవ-దణ్డశ్శాసనం-లోకేక్వాప్యే-తత్పర్యన్తం-విహతో-నవర్తతే-కింత్వవిహతఏవ - అధునాతు-అద్భుతరూపైః-శ్చతుర్భిః-సిద్ధైః-స్తైతవా-జ్ఞా-విప్రలమ్భితావితథీకృతా ॥ ౮ ॥ కథంవిప్రలమ్భితేత్యత్రాహుః ॥ నీయమానమితి ॥ తవా-దేశాత్ - అస్మాభి-ర్యాతనాగృహంనరకంప్రతి-నీయమానం-పాతకినంతేసిద్ధాః -వ్యమోచయన్, కింకృత్వా, ప్రసహ్యబలా-త్తై-పాశాన్, ఛిత్త్వా ॥ ౯ ॥ తేత్వత్త, స్తాన్సిద్ధా-న్వేదితుంతద్బలతదధిపతినామాదిప్రభావాదికంసర్వంవేదితు-మిచ్ఛామఇత్యర్థః- నోఽస్మాకం-క్షమంహితం, యది-మన్యసే-తర్హికథయేతిశేషః-తాన్విశంషన్తి -నారాయణేత్యేతస్మిన్శబ్దే-ఽభిహితేఉచ్చారితేసతి-ద్రుతమాశు-ఆయయురాజగ్ముః ॥ ౧౦ ॥ ఏవమాపృష్టోయమస్తాన్ప్రత్యాహేత్యాహమునిః ॥ ఇ

దిస్యుర్బహవోలోకేశాస్తారోదణ్డధారిణః । కస్యస్యాతాంనవాకస్యమృత్యుశ్చామృతమేవవా ॥ ౫ ॥ కింతుశా
స్తృబహుత్వేస్యాద్బహూనామిహధర్మిణామ్ । శాస్తృత్వముపచారోహియథామణ్డలవర్తినామ్ ॥ ౬ ॥ అ
తస్త్వమేకోభూతానాంసేశ్వరాణామధీశ్వరః । శాస్తాదణ్డధరోనృణాంశుభాశుభవివేచనః ॥ ౭ ॥ తస్యతేవి
హితోదణ్డోనలోకేవర్తతేఽధునా । చతుర్భిరద్భుతైస్సిద్ధైరాజ్ఞాతేవిప్రలమ్భితా ॥ ౮ ॥ నీయమానంత్వదాదేశా
దస్మాభిర్యాతనాగృహాన్ । వ్యమోచయన్పాతకినంఛిత్త్వాపాశాన్ప్రసహ్యతే ॥ ౯ ॥ తాంస్తేవేదితుమిచ్ఛా
మోయదినోమన్యసేక్షమమ్ । నారాయణేత్యభిహితేమాభైరిత్యాయయుర్ద్రుతమ్ ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇ
తిదేవస్సఆపృష్టఃప్రజాసంయమనోయమః । ప్రీతస్స్వదూతాన్ప్రత్యాహస్మరన్పాదామ్బుజంహరేః ॥ ౧౧ ॥
యమ ఉవాచ ॥ పరోమదన్యోజగతస్తస్థుషశ్చహ్యోతంప్రోతంపటవద్యత్రవిశ్వమ్ । యదంశతోఽస్యస్థితిజ
న్మనాశానస్యోతవద్యస్యవశేచలోకః ॥ ౧౨ ॥ యోనామభిర్వాచిజనంనిజాయాంబధ్నాతితన్త్ర్యామివదామ
భిర్గాః । యస్మైబలింతఇమేనామకర్మనిబద్ధబద్ధాశ్చకితావహన్తి ॥ ౧౩ ॥ అహంమహేన్ద్రోనిరృతిఃప్రచేతాస్సో

తీత్థ-మాపృష్టః -ప్రజానాం-సంయమనఃసంయమయతిశాస్తీతిసంయమనః-కర్తరిల్యుః-యమోదేవః, ప్రీతఃసుప్రశ్నేనహృష్టః-హరేః, పదామ్బుజం-స్మరన్స్వదూతాన్ప్రత్యాహ ॥ ౧౧ ॥ ఉక్తిమేవాహ-పరఇత్యాదినా,,నమఃపురుషాయభూమ్నే ,, ఇత్యన్తేన ॥ మత్ మత్తః, పరఉత్కృష్టః, అన్యోఽస్తి -నకేవలంమత్తఃపరః-కింతు-జగతఃజఙ్గమాత్-తస్థుషః స్థావరాశ్చ, చరాచరాత్మకాదాబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తా - జ్జగత, ఉత్కృష్టోఽన్యోస్తీత్యర్థః-అతోభవన్తఇవతచ్ఛాసనకారిత్వాన్నాస్మాకంముఖ్యంప్రశాస్తృత్వమితిభావః, కోఽసౌ-యత్రయస్మి-న్నిదం-విశ్వంతన్తవఃపటఇవ-ఓతంప్రోతం - ఆయామతోవిస్తరతశ్చస్యూతం-సర్వతోవ్యాప్తమిత్యర్థః-యస్యచాం-శతఃఅంశాదేవ-అస్యజగతః - జన్మాదయో-భవన్తినస్యోతవత్ నాసికాయాంఓతవత్ ప్రోతబలీవర్దవత్-యస్య-వశే-అయంలోకః, యద్వశవర్త్యయంలోకఇత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ ఏవంసర్వాభ్యధికత్వసర్వవ్యాపకత్వసర్వజన్మాదికారణత్వసర్వప్రశాస్తృత్వధర్మయుక్తోభగవానన్యోఽస్తీత్యుక్త్వం -అధానన్యాంశ్చభగవతోధర్మాన్ప్రపఞ్చయతి ॥ యఇతి ॥ యోభగవాన్-నిజాయాంవాచివేదాత్మికాయాం-తన్త్ర్యాందామన్యాం, నామభిః-జనం, దామభిర్గ్రన్థిమద్రజ్జుభిః-స్థూలతన్త్ర్యా , గాఃబలీవర్దానివ, బధ్నాతి, నామభిరిత్యనేనబ్రాహ్మణబ్రహ్మచార్యాదివర్ణాశ్రమాణామనిర్దేశపూర్వకంవేదోక్తవర్ణాశ్రమధర్మావివక్షితాః, తైరీశ్వరాజ్ఞారూపాయాంతదుల్లఙ్ఘనేదణ్డనాపాదికాయాంవాచిబధ్నాతి-వాగధీనాన్కరోతీతియావత్, యస్మైచ, తఇమే, నామకర్మభి-ర్నిబద్ధఃకృతః-బన్ధో, యేషాం-తాదృశాః, ప్రతినియతనామకర్మాణః, చకితాఃబిభ్యతః , బలింపూజాం, వహన్తికుర్వన్తీత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ అహంయమః, ప్రచేతావరుణః, ఈశోరుద్రః, అర్కస్సూర్యః, అబ్జయోనిర్బ్రహ్మా, ఆదిత్యాఃఅదితేఃపుత్రాః, విశ్వావసుప్రభృతయఉపదేవతాఃవిశ్వసృజఃదక్షాదయః, అస్పృష్టం , రజ, స్తమశ్చ, యైస్సత్త్వప్రధానాఅపి, యస్య, ఈహితమభిప్రాయం, న

విదుః,తతఃఉక్తేభ్యోఽన్యేనవిదురితికింవక్తవ్యం , ఆవేదనేహేతుః , స్పృష్టామాయయా,యైస్తే-మాయయామోహితతత్త్వాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అసుభృతఃప్రాణభృతః,యం,గోభిరిన్ద్రియైః,మనసా,అసుభిఃప్రాణాయామైః,హృదాచిత్తేన,గిరావాక్కౌశలేన,యంనవిచక్షతేనపశ్యతి,నజానాతీత్యర్థః , కథంభూతం,ఆత్మనాంజీవానా,మాత్మానమన్తరాత్మానం-అన్తర్హృది-సన్తంవసన్తం,అవిచక్షణేదృష్టాన్తః - చక్షుర్యథైవాకృతయస్తతఃపరమితి-యథా-ఆకృతయఃరూపాణి-తతఃపరంఆకృతిభ్యోవిలక్షణ-మాకృతినాంప్రకాశకం-చక్షురిన్ద్రియం-నవిచక్షతేతద్వత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవంసర్వవశిత్వసర్వారాధ్యత్వసర్వావిజ్ఞాతాఖిలప్రియత్వవాఙ్మనసాద్యగోచరాఽపరిచ్ఛిన్న-స్వరూపస్వభావత్వసర్వాన్తరాత్మాదయోధర్మాఉక్తాః-ఏభిరన్యైశ్చకల్యాణగుణైశ్చిదచిదాత్మకజగతోవిలక్షణస్య-స్వతన్త్రస్య-మాయాధిపతే-రధీశితుస్సర్వేశ్వరస్య-పరస్య- మహాత్మనోనిరతిశయప్రభావస్య-హరే-ర్మనోహరాస్సున్దరాః-దూతాః-భగవతఇవగుణరూపస్వభావాయేషాంతాదృశాః - ఇహలోకే-చరన్తి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ విష్ణో-ర్భూతానికింకరాత్మకానిభూతాని-సురైర్బ్రహ్మాదిభిః-పూజితాని-దుర్దర్శాని ఉజ్జ్వలాని-లిఙ్గానిరూపాణి -యేషాం-తాని-మహాద్భుతానిదృష్టవిసజాతీయాని-భగవద్భక్తిమతో-జనాన్-మత్తో-మృత్యోశ్చా-న్యేభ్యశ్చసర్వేభ్యః,రక్షన్తి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తద్భక్తిమతోరక్షన్తునామ - అయంత్వజామిళోనిరతిశయదుష్కృద్భగవద్భక్తియోగశూన్యశ్చేతికథమేనంరక్షితవన్తస్తత్రాహ ॥ ధర్మమితి॥సాక్షా-ద్భగవతా-ప్రణీతమభిహి

మోఽగ్నిరీశఃపవనోఽ*ర్కో-విరిఞ్చః।ఆదిత్యవిశ్వేవసవోఽథసాధ్యామరుద్గణారుద్రగణాశ్చసిద్ధాః॥
అన్యేచయేవిశ్వసృజఃప్రజేశాభృగ్వాదయోఽస్పృష్టరజస్తమస్కాః। యస్యేహితంనవిదు*స్స్పృష్టమా
యాస్సత్త్వప్రధానాఅపికింతతోఽన్యే ॥ ౧౫ ॥ యంవైనగోభిర్మనసాఽసుభిర్వా* హృదాగిరావాఽసుభృ
తోవిచక్షతే। ఆత్మానమన్తర్హృదిసన్తమాత్మనాంచక్షుర్యథైవాకృతయస్తతః పరమ్ ॥ ౧౬ ॥ తస్యాత్మత
న్త్రస్యహరేరధీశితుఃపరస్య మాయాధిపతేర్మహాత్మనః। ప్రాయేణదూతాఇహవైమనోహరాశ్చరన్తిత
ద్రూపగుణస్వభావాః* ॥ ౧౭ ॥భూతానివిష్ణోస్సురపూజితానిదుర్దర్శలిఙ్గానిమహాద్భుతాని।రక్షన్తితద్భక్తి
మతఃపరేభ్యోమత్తోఽపిమర్త్యానథసర్వతశ్చ ॥ ౧౮ ॥ధర్మంతుసాక్షాద్భగవత్ప్రణీతంనవైవిదు*రృషయో
యేచదేవాః।నసిద్ధముఖ్యాఅసురామనుష్యాఃకుతోఽనువిద్యాధరచారణాదయః* ॥ ౧౯ ॥స్వయంభూర్నా
రదశ్శంభుఃకుమారఃకపిలోమనుః। ప్రహ్లాదోజనకోభీష్మోబలిర్వైయాసకిర్వయమ్॥౨౦ ॥ద్వాదశామీవిజా
నీమోధర్మంభాగవతంభటాః। గుహ్యంవిశుద్ధందుర్బోధంయజ్జ్ఞాత్వాఽమృతమశ్నుతే॥ ౨౧ ॥ ఏతావానేవ
లోకేఽస్మిన్పుంసాంధర్మఃపరస్మృతః। భక్తియోగోభగవతితన్నామగ్రహణాదిభిః ॥ ౨౨ ॥నామోచ్చా
రణమాహాత్మ్యంహరేఃపశ్యతపుత్రకాః। అజామిళోఽపియేనైవమృత్యుపాశాదముచ్యత ॥ ౨౩ ॥ ఏతావ
తాఽలమఘనిర్హరణాయపుంసాంసంకీర్తనంభగవతోగుణకర్మనామ్నామ్। విక్రుశ్యపుత్రమఘవాన్యదజామి

తం-ధర్మం-ఋషిప్రభృతయో-నవిదుః-భాగవతోధర్మ ఈదృశఇతిభావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ యదికేఽపినవిదుస్తర్హి తద్ధర్మశ్శశవిషాణవదసత్కల్పస్స్యాత్తత్రాహ॥స్వయంభూరితి॥వయమహం,,అస్మదోద్వయోశ్చ,, ఇతిబహువచనమేకత్వేవేదితవ్యం, స్వయంభూర్బ్రహ్మా-శంభూరుద్రః-కుమారస్సనత్కుమారః-మనుఃస్వాయంభువః-వైయాసకిఃశ్రీశుకః -ఏతే-వయంద్వాదశ-హేభటాః-భాగవతం-ధర్మం-జానీమఃతత్ప్రభావంజానీమఇత్యర్థః-కథంభూతం-గుహ్యంగోప్యం-విశుద్ధంకేవలసత్త్వప్రధానాధికారం-దుర్బోధంఇతరైర్దుర్విజ్ఞేయం-యంధర్మం-జ్ఞాత్వా,అమృతంముక్తిం,మశ్నుతేప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౨౦॥౨౧॥ ❁ కోఽసావిదృశోధర్మఃకియాన్వా-తత్రాహ ॥ ఏతావానేవేతి॥భగవతి-తన్నామగ్రహణాదిభిః - అనుగృహీతో-యో-భక్తియోగః-సఏవ-పుంసాం-లోకే-పరఃఉత్కృష్టో-ధర్మః- లోకేపురుషైస్సాధ్యఉత్కృష్టోధర్మోభగవద్భక్తియోగఏవ- సచ-ఏతావానేవ-అవిచ్ఛిన్నప్రేమపూర్వానుధ్యానపర్యన్తఏవ,,ప్రేమపూర్వమనుధ్యానంభక్తిరిత్యభిధీయతే ,, ఇతివచనార్థమభిప్రేత్యతస్యభక్తిశబ్దేనైవలాభాదేతావానేవేత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఆస్తాంభక్తియోగప్రభావస్తావన్నామోచ్చారణప్రభావమేవపశ్యతేత్యాహ॥నామేతి॥హేపుత్రకాః-హరే-ర్నామోచ్చారణమహాత్మ్యం - పశ్యత-యేననామోచ్చారణమహాత్మ్యేన - అజామిళోఽపి , అపిశబ్దస్తస్యసుతరాంముక్త్యనర్హతాంసూచయతి-మృత్యుపాశాత్సంసారపాశా-దముచ్యతముక్తోభూత్ ❁ ॥ ౨౩॥ ❁ అతఃపుంసాం-అఘస్యనిర్హరణాయనిశ్శేషక్షపణాయ-ఏతావతైవ-అలం,కేయతా-భగవతో-గుణకర్మప్రతిపాదకనామ్నాం-సంకీర్తన,మితీయతా-కుతః,యద్యస్మా-దఘవాన్పాపస్య-జామిళో, మ్రియమాణః,

పుత్రంనారాయణేతి-విక్రుశ్యాహూయ-ముక్తి-ముపైత్ఉపైత్ , అగాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁నన్వేవంవిధంనామమాహాత్మ్యాదికంస్వయంభ్వాదివదన్యోఽప్యధీతశాస్త్రోఽపికింనజానీయాత్తత్రాహ॥ ప్రాయేణేతి ॥మహాజనఃశాస్త్రజ్ఞోఽప్యయంజనః-తదిదంనామమాహాత్మ్యాదికం,ప్రాయశో-నవేద,తత్ర హేతుః,దేవస్యభగవతస్సంబన్ధిన్యా , మాయయా,అలమత్యర్థం- విమోహితామతిర్యస్య - తాదృశః,తం ప్రతిఖిద్యతి,బతేతి-కించ,మధుపుష్పితాయాం,మధుమధురంయథాభవతితథా-పుష్పితాయాంపుష్పస్థానీయక్షుద్రస్వర్గాదిఫలప్రకాశకార్థవాదైర్మనోహరాయామిత్యర్థః- ఏవంభూతాయాం - త్రయ్యాం-జడీకృతాఅభినివిష్టా-మతిర్యస్య,అతఏవ-వైతానికే,మహత్యేవకర్మణి,యుజ్యమానఃభగవన్మాయామోహితత్వాదర్థవాదశ్రవణేనకర్మాసక్తచిత్తత్వాచ్చ-నవేదేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ఏవంవిదిత్వాయేభగవన్తంభజన్తి.నతేషామస్మద్దణ్డ్యతేత్యాహ॥ఏవమితి॥సుధియఃకుశలాః-యేజనాః , ఏవంనామమాహాత్మ్యాదికం,విమృశ్య,అనన్తేత్రివిధపరిచ్ఛేదరహితే-షాడ్గుణ్యపూర్ణేభగవతి,భావయోగంభక్తియోగం-విదధతేకుర్వతేఖలు, తే,మమ దణ్డంనార్హన్తి - తేషాంపాతకాభావాదిత్యర్థః-యదికించిత్తేషాంస్యాత్పాతకం,తర్హి , తదపిపాతకం - ఉరుగాయస్యభగవతో,వాదఃగుణానువాదాత్మకనామగ్రహణాదిరూపో-హన్తిక్షపయతి ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ఏవమాక్షేపస్యోత్తరమభిధాయాధునాస్వదూతాననుశాస్తి ॥ తఇతిత్రిభిః ॥ యేజనా,స్సాధవస్సాధుగుణయుక్తాః- సమదృశః,సమంభగవదాత్మకత్వేనసమంసర్వంపశ్యన్తీతితథా-భగవత్ప్రపన్నాఃఉపాయోపేయభావేనభగవన్తంశరణంగతాః-తే,దేవైః-సిద్ధైశ్చ-పరితో-గీతాః,పవిత్రాః, గాథా-యేషాం-తాదృశా-స్తాన్-నోపసీదతనతత్సమీపంగచ్ఛతేత్యర్థః - తత్ర హేతుంవదన్తాన్విశినష్టి ॥ హరేః- గదయా-అభితో-గుప్తాన్ రక్షి

శ్లో ఽపినారాయణేతి❁మ్రియమాణఉపైతిముక్తిమ్ ॥ ౨౪ ॥ప్రాయేణవేదతదిదంనమహాజనోఽయం దేవ్యా
విమోహితమతిర్బతమాయయాఽలమ్। త్రయ్యాంజడీకృతమతిర్మధుపుష్పితాయాంవైతానికేమహతికర్మణి
యుజ్యమానః ॥ ౨౫ ॥ ఏవంవిమృశ్యసుధియోభగవత్యనన్తేసర్వాత్మనావిదధతేఖలుభావయోగమ్। తేమేన
దణ్డ❁మర్హన్త్యథయద్యమీషాంస్యాత్పాతకంతదపిహన్త్యురుగాయవాదః ॥ ౨౬ ॥ తేదేవసిద్ధపరిగీతపవిత్ర
గాథాయేసాధవస్సమదృశోభగవత్ప్రపన్నాః। తాన్నోపసీదతహరేర్గదయాఽభిగుప్తాన్నైషాంభయం
నచవయంప్రభవామదణ్డే ॥ ౨౭ ॥తానానయధ్వమసతోవిముఖాన్ముకున్దపాదారవిన్దమకరన్దరసాదజస్రమ్
నిష్కిఞ్చనైఃపరమహంసకులైరసజ్ఞైర్జుష్టాద్గృహేనిరయవర్త్మనిబద్ధతృష్ణాన్ ॥ ౨౮ ॥ జిహ్వానవక్తిభగవ
ద్గుణనామధేయంచేతశ్చనస్మరతితచ్చరణారవిన్దమ్ । కృష్ణాయనోనమతియచ్ఛిరఏకదాపితానానయధ్వమ
సతోఽకృతవిష్ణుకృత్యాన్ ॥ ౨౯ ॥ తత్క్షమ్యతాంసభగవాన్పురుషఃపురాణోనారాయణస్స్వపురుషైర్యద
సత్కృతంనః । స్వానా❁మహోనవిదుషాంరచితాఞ్జలీనాంక్షాన్తిర్గరీయసినమఃపురుషాయభూమ్నే॥౩౦॥
శ్రీశుకఉవాచ॥తస్మాత్సంకీర్తనంవిష్ణోర్జగన్మఙ్గలమంహసామ్ । మహతామపికౌరవ్యవిద్ధ్యైకాన్తికనిష్కృ

తాన్-అతఏవైషాం-భయంసంసృతిభయం-నాస్తి-నచ-తేషాం-దణ్డే-వయం , ప్రభవామసమర్థాభవేమ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తర్హికిం,ఆనేయాస్తత్రాహ॥తానితి॥తాన్-ఆనయధ్వం -కాన్- అజస్రంసతతం-నిష్కిఞ్చనైః-పరమహంసానాంజ్ఞానినాం,కులైస్సంఘైః-రసజ్ఞైః -జుష్టాత్సేవితాత్-ముకున్దస్యపాదారవిన్దయోర్మకరన్దతుల్యాత్,రస-స్తస్మాద్విముఖాన్-అతఏవఅసతఃపాపిష్ఠాన్-నరకద్వారేగృహే-బద్ధతృష్ణాన్కృతాభిలాషాన్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁కించ-యేషాం జిహ్వాచేతశ్శిరాంసి-భగవన్నామధేయచరణారవిన్దవచనస్మరణనమస్కారాన్-నకుర్వన్తి-తానానయధ్వమిత్యాహ ॥ జిహ్వేతి ॥ భగవతో-గుణప్రతిపాదకం-నామధేయం-యస్య,జిహ్వా - నవక్తి,యస్య , చేతః-భగవతశ్చరణారవిన్దం,నస్మరతి-యస్యచశిరస్సకృదపి,శ్రీకృష్ణాయ-నోనమతిననమతితాన్-అకృతం-విష్ణోః-కృత్యంఆరాధనం,యైః-స్తాన్,అతఏవా-సతః-ఆనయధ్వమ్❁॥౨౯॥❁ ఏవంస్వదూతానాదిశ్యదూతకృతాపరాధభియాభగవన్తంక్షమాపయతి॥ తత్క్షమ్యతామితి ॥ స్వపురుషైరస్మద్భృత్యైః-యదసత్కృతం అపరాధం - తత్పురాణఃపురుషోభగవాన్నారాయణః-క్షమ్యతాత్-దివాదిత్వాత్కర్తరిసార్వధాతుకేశ్యన్-స్వానాంస్వభక్తానా - మజ్ఞానాంకృతాఞ్జలినాం - నోఽస్మాకం-క్షాన్తిఃఅస్మద్విషయాక్షాన్తిరిత్యర్థః,అహో-గరీయసీగురుతరా-బహులా,భగవతివర్తతఇతిభావః-అస్మై,భూమ్నేసర్వాన్తర్యామిణే-నమః ,, అఞ్జలిఃపరమాముద్రాక్షిప్రం దేవప్రసాదినీ,,త్యుక్తత్వప్రసాదనిమిత్తాఞ్జలిబన్ధనేననమస్కరోమీతిభావః❁॥౩౦ ॥❁ఏవం ,,ప్రత్యాహకింతానపిధర్మరాజ,,ఇతిపృష్టాంయమోక్తిమభిధాయతాముపసంహరిష్యమాణోఽన్తరారాజ్ఞఃప్రశ్నస్య ,, యథైవనరకాన్నరః నానోగ్రయాతనాన్నేయా,,దిత్యస్యోత్తరంసంగమయతిమునిః ॥తస్మాదితిత్రిభిః॥తస్మాదితి॥హేకౌరవ్య,తస్మాదితిహాసముఖే

నచామమాహాత్మ్యస్య శ్రుతత్వాద్యమోక్త్యాసంవాదితత్వాచ్చ-విష్ణోః-సంకీర్తనం-జగతో-మఙ్గళావహం-మహతాంవిపులానామప్యం-హసాంపాపానా-మైకాన్తికనిష్కృతంముఖ్యంప్రాయశ్చిత్తం , విద్ధిజానీహి ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ వ్రతాదికంతునముఖ్యమిత్యాహ ॥ శృణ్వతామితి ॥ హరే-రుద్దామానివిపులాని-వీర్యాణియశాంసి-ముహుర్ముహుః-శృణ్వతాం-గృణతాంకథయతాంచ - ఆత్మాచిత్తం - భగవతి-శ్రవణాదినాసుజాతయా-భక్త్యా - యథా-శుధ్యతివ్రతాదిభి, స్తథా-నశుధ్యతి ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ కృష్ణాఙ్ఘ్రిపద్మయోః-యన్మధురసం, తం , లేఢిఆస్వాదతఇతితథా-పున-ర్వృజినావహేషుదురితాపాదకేషు-విసృష్టేషు - ప్రకృతికార్యగతశబ్దాదిషు-నరమతేనసజ్జతే - అన్యస్తుకృష్ణాఙ్ఘ్రిపద్మమధ్వనభిజ్ఞ స్తు -కామైశ్శబ్దాదిభి-ర్హతోఽభిహతః-ఆత్మనఃస్వస్య,రజఃపాపం-ప్రమార్ష్టుమపనేతుం-కర్మప్రాయశ్చిత్తరూపం-ఈహేతకుర్యాత్॥ కర్మవిశినష్టి॥యతఃకర్మణో,ఽనన్తరం-పునః-రజఃపాపం-స్యాత్సంభావ్యేత ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ యమోక్తిముపసంహరతి॥ఇత్థమితి ॥ హేరాజన్-ఇత్థం - భర్త్రాయమేన-గదితం,,కర్తృకరణే,, తిసమాసః-భగవతో,మహత్త్వంమాహాత్మ్యం-సంస్మృత్యప్రత్యభిజ్ఞాయ-విష్ణుదూతోక్తరీత్యైవజ్ఞాత్వా-విస్మితాధీర్యేషాం - తే,యమకింకరాః- తేనయమశాసనేన,అచ్యుతాశ్రయజనంభగవత్ప్రపన్నజనంప్రతి-శఙ్కమానాఃతత్సమీపగమనేనాస్మాకంభర్తృదణ్డనంస్యాదితిశఙ్కమానా-స్తతఆరభ్య,తంద్రష్టుంచబిభ్యతి ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ ఉక్తస్యేతిహాసస్యప్రామాణ్యజ్ఞాపనాయతస్యాగస్త్యప్రణీతత్వమాహ॥ఇతిహాసమితి॥మలయేపర్వతే,ఆసీనో,భగవాన్-కుమ్భసంభవోఽగస్త్యః -హరి,మారాధయ,న్నిమం-గుహ్య,మితిహాసం,కథయామా

తమ్ ॥ ౩౧ ॥ శృణ్వతాంగృణతాంవీర్యాణ్యుద్దామానిహరేర్ముహుః । యథాసుజాతయాభక్త్యాశుద్ధ్యేన్నాత్మావ్రతాదిభిః ॥ ౩౨ ॥ కృష్ణాఙ్ఘ్రిపద్మమధులిణ్నపునర్విసృష్టమాయాగుణేషురమతేవృజినావహేషు।అన్యస్తుకామహతఆత్మరజఃప్రమార్ష్టుమీహేతకర్మయతఏవరజఃపునస్స్యాత్ ॥ ౩౩ ॥ ఇత్థంస్వభర్తృగదితంభగవన్మహత్త్వంసంస్మృత్యవిస్మితధియోయమకింకరాస్తే । తేచాచ్యుతాశ్రయజనంప్రతిశఙ్కమానాద్రష్టుంచబిభ్యతితతఃప్రభృతిస్మరాజన్ ॥ ౩౪ ॥ ఇతిహాసమిమంగుహ్యంభగవాన్కుమ్భసంభవః।కథయామాసమలయఆసీనోహరిమర్చయన్ ॥ ౩౫ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,షష్ఠస్కన్ధే,తృతీయోఽధ్యాయః.❋❋❋❋❋❋

రాజోవాచ ॥ దేవాసురనృణాంసర్గోనాగానాంమృగపక్షిణామ్ । సామాసికస్త్వయాప్రోక్తోయస్తుస్వాయంభువాన్తరే ॥ ౧ ॥ తస్యైవవ్యాసమిచ్ఛామిజ్ఞాతుంతేభగవన్యథా।అనుసర్గంయయాశక్త్యాససర్జభగవాన్పరః॥౨॥శ్రీసూతఉవాచ॥ఇతిసంప్రశ్నమాకర్ణ్యభగవాన్బాదరాయణిః।ప్రతినన్ద్యమహాయోగీజగాదమునిసత్తమాః ॥ ౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥యదాప్రచేతసఃపుత్రాదశప్రాచీనబర్హిషః।అన్తస్సముద్రాదున్మగ్నాదదృశుర్గాంద్రుమైర్వృతామ్॥ ౪ ॥ద్రుమేభ్యఃక్రుధ్యమానా ❀ స్తేతపోదీపితమన్యవః।ముఖతోవాయుమగ్నించ

సకథితవాన్ ❀॥ ౩౫ ॥❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేతృతీయోఽధ్యాయః ❀

ఏవమాకర్ణితస్వాయంభువతత్పుత్రోత్తానపాదప్రియవ్రతతత్సన్తతిచరిత్రస్తత్ప్రసఙ్గాత్పృష్టభూగోళఃశ్రుతసంస్థానస్తత్ప్రసఙ్గాత్పృష్టనరకనిస్తరణోపాయః శ్రుతపరిహారశ్చ పూర్వంసంక్షేపేణశ్రుతమనుసర్గంవిస్తరేణబుభుత్సుఃపృచ్ఛతిరాజా ॥ దేవాసురేతిద్వాభ్యామ్ ॥ స్వాయంభువే-మన్వన్తరే-యస్తు-దేవాదీనాం-సర్గ-స్సామాసికఃసంక్షిప్త- స్త్వయా-ప్రోక్తః- హేభగవ-న్తస్యైవసర్గస్యా - ధునా-వ్యాసంవిస్తరం- తేత్వత్తో-జ్ఞాతుమిచ్ఛామి-కోఽసౌవిస్తర- స్తత్రాహ ॥ భగవాన్పరఃసృజ్యమానప్రకృతిపురుషవిలక్షణః , యయాశక్త్యా,యథాఽనుసర్గం-యంయంవ్యష్టిసర్గం-ససర్జఅకరోత్ ❀ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❀ ఏవమాపృష్టోమునిరాహేత్యాహసూతః॥ఇతీతి॥ హేమునిసత్తమాః,ఇత్థంతం-రాజర్షేఃపరీక్షితస్తంప్రశ్నం,మాకర్ణ్య, ప్రతినన్ద్యసాధుపృష్టమితిప్రతినన్ద్య,బాదరాయణి-ర్మహాయోగీ-జగాద ❀ ॥ ౩ ॥❀ గదితమేవాహ ॥యదేత్యాదినా ॥ తత్రభగవాన్బాదరాయణిర్విస్తరేణపృష్టమనుసర్గంవివక్షుస్తావచ్చతుర్థస్కన్ధాన్తోక్తంప్రాచీనబర్హిషఃపుత్రాణాంచరిత్రముపోద్ఘాతత్వేనప్రస్తౌతి ॥ యతఆపూరితాస్త్రయఇత్యన్తేన ॥ ప్రచేతసః-ప్రాచీనబర్హిషో-దశ ,పుత్రాః- యదా - అన్తస్సముద్రాత్సముద్రమధ్యా ,దున్మగ్నా, స్తదా-గాంభూమిం ,దదృశుః,కథంభూతాం,ద్రుమై, ర్వృతాం , నారదోపదేశాత్ప్రాచీనబర్హిషోనివృత్త్యా - అరాజకేనతత్కృష్యాద్యభావాద్ద్రుమైర్వృతామితిభావః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తత-స్తేప్రచేతసఃపుత్రాః , ద్రుమేభ్యః,క్రుధ్యమానా- స్తపసా-దీపితఃమన్యు,ర్యై-స్తాదృశా- స్తేషాంవృ

క్షాణాం-దిధక్షయా-దగ్ధుమిచ్ఛయా-ముఖా-ద్వాయు-మగ్నించ-సస్సృజుః ✽ ॥౫॥ ✽ తాభ్యాంవాయ్వగ్నిభ్యాం-నితరాందహ్యమానాన్ - తాన్ద్రుమా , నుపలభ్యదృష్ట్వా-హేకురూద్వహ,మహాన్,సోమోరాజాచన్ద్రః-మన్యుంక్రోధం,ప్రశమయన్నివప్రశమయితుమిత్యర్థః,ఉవాచ ✽॥౬॥ ✽ హేమహాభాగాః-దీనేభ్యో-ద్రుమేభ్యో-ద్రోగ్ధుం-మార్హథ-కుతఃయతో, యూయం- వివర్ధయిషవః లోకాన్వర్ధయితుమిచ్ఛవః - ప్రజానాంపతయశ్చ-స్మృతాఃమతాః-వివర్ధయిషూణాంప్రజాపతీనామిదంవనస్పతిదాహనమనుచితమితిభావః ✽ ॥౭॥ ✽ సత్యంవయంవివర్ధయిషవఃప్రజాపత-యశ్చ-కింద్రుమైఃప్రయోజనమిత్యత్రాహ॥ ఆదావితి॥ ప్రజాపతీనాంబ్రహ్మాదీనామపి-పతిర్విభుః -దహ్యమానద్రుమేష్వప్యన్తరాత్మతయావ్యాప్యస్థిత- స్తథాప్య -వ్యయఃఅసంస్పృష్టతద్గతవికారః-భగవాన్-హరిరాదౌజగదాదికాలే-వనస్పతీనోషధీశ్చ-ససర్జ -తానతాశ్చవిశినష్టి॥ ఇషమూర్జమితి॥ ఊర్జంపత్యానుద్దిశ్యదీయమానమన్నం,ఇషందేవానుద్దిశ్య,ఇషోర్జరూపావనస్పత్యాదయఇత్యర్థః - అయంభావః , దేవపితృయజ్ఞావశిష్టాన్నేనప్రజానాంజీవనంవిహితం ,,యజ్ఞశిష్టాశినస్సన్తోముచ్యన్తేసర్వకిల్బిషైః,,ఇతిస్మరణాత్ ,, తేత్వఘంభుఞ్జతేపాపాయేపచన్త్యాత్మకారణాత్ ,,ఇతియజ్ఞావశిష్టాన్నభక్షణస్మరణాచ్చ-ఏవంచదేవాద్యుపజీవ్యాన్నరూపేణపరిణమమానాన్వనస్పత్యాదీన్నద్రోగ్ధుమర్హథేతి ✽ ॥౮॥ ✽ ఏతదేవోపపాదయతి॥అన్నమితి। తావ,త్పాదచారిణాంచరాణాంభూతానాం - అపాదచారిణోఅచరాః- అన్నంఅద్యాః-అచరేషుతుభూతేష్వద్యాత్తృభావోనాస్తికిన్తుతేషాముపభోగ్యత్వాకారఏకఏవేతిభావః ॥ చరేషుతుఆకారద్వయమస్తీత్యాహ ॥ అహస్తేతి ॥ హస్తయుక్తానాంద్విపదాం-అహస్తాశ్చతుష్పదః - అన్నంఅదనీయాః , సామాన్యాభిప్రాయకమేకత్వంక్లీబత్వంచ-చరేషూభయాకారకథనంవ్యతిరేకదృష్టాన్తార్థం - యథాచరేషుకేషాంచిదత్తృత్వమన్యేషామదనీయత్వం - నతథాఽచరేషు,కిన్త్వదనీయత్వమేవే-తిసర్వోపభోగ్యత్వాన్నిరపరాధత్వాచ్చనతద్ద్రోహఃకార్యఇతితాత్పర్యమ్ ✽ ॥౯॥ ✽ కించ-హేఅనఘాః,

---

సస్సృజుస్తద్దిధక్షయా ॥౫॥ తాభ్యాంనిర్దహ్యమానాంస్తానుపలభ్యకురూద్వహ। రాజోవాచమహాన్సోమో
మన్యుంప్రశమయన్నివ॥౬॥ మాద్రుమేభ్యోమహాభాగాదీనేభ్యోద్రోగ్ధుమర్హథ।వివర్ధయిషవోయూయంప్ర
జానాంపతయస్స్మృతాః॥౭॥ ఆదౌప్రజాపతిపతిర్భగవాన్హరిరవ్యయః।వనస్పతీనోషధీశ్చససర్జోర్జమిషంవి
భుః॥౮॥అన్నంచరాణామచరాహ్యపాదాఃపాదచారిణామ్।అహస్తాహస్తయుక్తానాంద్విపదాంచచతుష్ప
దః ॥౯॥ యూయంచపిత్రానిర్దిష్టాదేవదేవేనచానఘాః।ప్రజాసర్గాయహికథంవృక్షాన్నిర్దగ్ధుమిచ్ఛథ॥౧౦॥
ఆతిష్ఠతసతాంమార్గంకోపంయచ్ఛతదీపితమ్।పిత్రాపితామహేనాపిజుష్టంవఃప్రపితామహైః॥౧౧॥తోకా
నాంపితరౌబన్ధూదృశఃపక్ష్మస్త్రియాఃపతిః।నృపఃప్రజానాంభిక్షూణాంగుహ్యజ్ఞానాంబుధస్సుహృత్॥౧౨॥
అన్తర్దేహేషుభూతానామాత్మాఽఽస్తేహరిరీశ్వరః।సర్వంతద్ధిష్ణ్యమీక్షధ్వమేవంవస్తోషితోహ్యసౌ॥౧౩॥ య

యూయం- పిత్రాప్రాచీనబర్హిషా , దేవదేవేనతపసాతోషితేనభగవతాచ,ప్రజాసర్గాయ-నిర్దిష్టాః-హి,యతఏవ-మతః-కథం-వృక్షాన్నిర్దగ్ధు-మర్హథ ✽ ॥౧౦॥ ✽ అతః-సతాంమార్గ,మాతిష్ఠతఆశ్రయత,కథంభూతం-వఃయుష్మాకం-పిత్రాప్రచేతసా,తత్పిత్రా,యేచ,వః, ప్రపితామహాదయ, స్తైశ్చ,జుష్టంసేవితం-పిత్రాద్యాచరితమేవసన్మార్గమాశ్రయతేత్యర్థః-దీపితంకోపం ,యచ్ఛతఉపసంహరత ✽ ॥౧౧॥ ✽ కించ-భగవతస్సర్వరక్షకస్యశరీరత్వాద్వనస్పతిషుక్రోధోఽయుక్తఇత్యాహ॥ తోకానామితి ॥ తోకానాంబాలానాం - పితరౌమాతాపితరౌ,యథా,బన్ధూరక్షకౌ,యథా,దృశః-పక్ష్మ -బన్ధుః-యథావా, స్త్రియాః - పతి-ర్బన్ధుః - యథా,ప్రజానాం,నృపః-యథాచ,భిక్షూణాం,భిక్షేత్యభ్యాహారః-యథావా-గుహ్యజ్ఞానాంప్రయోగకుశలానాం - బుధఃమీమాంసాభిజ్ఞ- స్తథా-భగవాన్రక్షకస్సుహృచ్చ , భూతానా,మన్తర్దేహేషుహృదయేషు,ఆత్మా, ఈశ్వరః,అన్తఃప్రవిశ్యనియన్తా , హరి,రాస్తే-అతః,సర్వంజగ-త్తస్యభగవతో, ధిష్ణ్యంస్థానం,శరీరమిత్యర్థః , ఈక్షధ్వంపశ్యత-ఏవమీక్షణే - అసౌభగవాన్,వఃయుష్మాకం-తోషితో,భవతి-యద్వా,ప్రతినియతరక్షకత్వవ్యవస్థాముల్లఙ్ఘ్యకథంవాద్రోగ్ధుమర్హన్తీత్యాహ ॥ తోకానామితి ॥ తోకాదీనాంపిత్రాదయఇవ- ప్రజానాంచరాచరాత్మకానాం - నృపః,బన్ధుఃరక్షకస్సుహృచ్చేతిచ,భగవచ్ఛరీరత్వాచ్చనద్రోహఃకార్యఇత్యాహ॥ అన్తర్దేహేష్వితి॥ఉక్తఏవార్థః॥ గుహ్యజ్ఞానామితిభిక్షువిశేషణంవా , గుహ్యంపరమాత్మస్వరూపాదికం-జ్ఞాతుమిచ్ఛూనాం , భిక్షూణాంసన్యాసినాం-బుధఇవతదుపదేష్టావిద్వానిత్యర్థః-రక్షణంచసర్వత్రానిష్టపరిహారేష్టప్రాపణాత్మకమేవ ✽ ॥౧౨॥౧౩॥ ✽ కించ,క్రోధోపశమస్యాభ్యుదయహేతుత్వాచ్చతముపసంహరతేత్యాహ ॥ యఇతి ॥ దేహే,ఆకాశా,త్సముత్పతితం,యదృచ్ఛయోత్పన్నమిత్యర్థః- యద్వా , దేహే,ఆకాశాద్ధృదయవివరా-త్సముత్పతిత,ముల్బణందుస్సహం,మన్యుంక్రోధ-మాత్మజిజ్ఞాసయాస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిచారేణ , యచ్ఛేదుపసంహరేత్ , సపుమాన్,గుణాన్సత్త్వాదీ,నతివర్తతేక్రమేణ

సంసారబన్ధాన్ముక్తో భవతీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ అతో, దగ్ధై, రతఏవ, దీనై, ర్ద్రుమై, రలం, దీనద్రుమదాహేనాలమిత్యర్థః, ఖిలానామవశిష్టానాం, ద్రుమాణాం-వః యుష్మాకం, శివం, అస్తు-వార్క్షీ వృక్షైః పాలితా, ఏషా, వరా సులక్షణా, కన్యా మారిషాఖ్యా, పత్నీత్వే పత్నీత్వేనేత్యర్థః, ప్రతిగృహ్యతాం, యుష్మాభిరితి శేషః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ ఇతీత్థ-మామన్త్ర్య సాన్త్వయిత్వా, ఆప్సరసీం అప్సరోదేహాదావిర్భూతాం, ఋషివీర్యసంభూతాం, వరారోహాం వరైరారోఢుముద్వోఢుం యోగ్యాం, కన్యాం, తేభ్యో, దత్వా-సోమో రాజా, యయౌ గతః, తత, స్తైః ప్రాచేతసై, స్సర్వై, ర్ధర్మేణ, తా, ముపయేమిరే వివాహితవన్తః, ధర్మేణేత్యనేన ‘‘అపృథగ్ధర్మశీలానాం సర్వేషాం వస్సుమధ్యమా। అపృథగ్ధర్మశీలేయం భూయాత్పత్న్యర్పితాశయా,, ఇతి, భగవతోక్తత్వాద్బహుభిరేకస్యాః పాణిగ్రహణాదోషావహ ఇతి శఙ్కా న కార్యేతి సూచితమ్ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ తేభ్యః ప్రాచేతసేభ్యః - తస్యామాప్సరస్యాం - హే రాజన్-దక్షః ప్రజాపతిః-ప్రాచేతసో, ఽభూత్ ఉత్పన్నః - పూర్వం బ్రహ్మణోఽఙ్గుష్ఠాజ్జాతో దక్షోఽధ్వరే రుద్రాపరాధవశాత్తం దేహం విహాయాస్యాం మారిషాయాం - ప్రాచేతసనామా, ఽజాయతేత్యర్థః - తథా చోక్తం చతుర్థే ‘‘యస్యాం మహదవజ్ఞానాదజన్యజనయోనిజ,, ఇతి, ప్రాచేతసం విశినష్టి॥ యస్యేతి॥ యస్య ప్రాచేతసస్య-దక్షస్య - ప్రజాసర్గేణ-త్రయో లోకా-ఆపూరితాః-ప్రాయశో లోకత్రయస్థాః ప్రజాస్తత్సంతానరూపా ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ దక్షః ప్రాచేతసః-దుహితృషు-వాత్సల్యయుక్తః-రేతసా వీర్యేణ-మనసా సంకల్పేన చ-యథా-భూతాని-ససర్జ-తథా తత్సర్జనం-వదతో-మమ మత్తః-అవహితమనా-శ్శృణు ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ పూర్వం ప్రథమం-ప్రజాపతిః ప్రాచేతసః - మనసైవ సంకల్పేనైవ-ఇమాః ప్రజా-స్ససర్జ - కాః-దేవాదీన్-తథా-నభ ఏవ స్థలం యేషాం, జలమేవ ఓకః స్థానం యేషాం, తాన్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ త, మేవం మనసా క్రియమాణం, ప్రజాసర్గం-అబృంహితమప్రవృద్ధ, మాలోక్య, స ప్రజాపతిః ప్రాచేతసః - విన్ధ్యస్య, పాదాన్, ప్రత్యన్తపర్వతాన్, ఉపవ్రజ్య ఉపగత్య - దుశ్చరమితరైః కర్తుమశక్యం-తపః, ఆచరత్ కృతవాన్ ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ తత్ర విన్ధ్యపాదేషు, త్రికాల-మఘమర్షణాఖ్యం-పాపహరం, పుణ్యం, తీర్థ-ముపస్పృశ్య, తత్ర స్నాత్వేత్యర్థః, తపసా, హరి, మతోషయ, దారాధితవాన్ ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తథా భగవన్తమధోక్షజం హంసగుహ్యాఖ్యేన స్తోత్రేణాస్తౌషీత్, తమేవ స్తోత్రం తుభ్యమభిధాస్యామి ॥ స్తోత్రం విశినష్టి ॥ యతః యేన స్తోత్రేణ, హరిః, తస్య ప్రాచేతసస్య ప్రజాపతే, రతుష్యత్ తుష్టోఽభూత్, ప్రసన్నోఽభూదిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ హంసగుహ్యాఖ్యం స్తోత్రముపదిశతి, నమః పరాయేత్యాదినా-స ఈశ్వరో మే కురుతాం మనోరథ, మిత్యన్తేన ప్రథమం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం సత్యసంకల్పం ప్రకృతేర్నియన్తారమపరిచ్ఛిన్నం ప్రమాణశూన్యావధిం సర్వకారణం నమస్కరోతి, పరాయ చిదచిద్విలక్షణాయ, తావచ్ఛివ్యావర్తకధర్మయోగమాహ ॥ అవితథానుభూతయ ఇతి ॥ అవితథా అమోఘా- అనుభూతిస్సఙ్కల్పరూపాత్మకం జ్ఞానం - యస్య, సత్యసఙ్కల్పాయేత్యర్థః - జీవస్త్వసత్యసఙ్కల్ప ఇతి తతోఽనేనాస్య వ్యావృత్తిః-అచిద్వ్యావర్తకం ధర్మమాహ॥ గుణత్రయాభాసనిమిత్తబన్ధవే గుణత్రయాభాసస్సత్వాదిగుణత్రయోన్మేష-స్తస్య - నిమిత్తం కారణం ప్రకృతి - స్తస్యాః - బన్ధవే ఆశ్రయభూతాయ - ప్రకృతిశరీరకాయ తన్నియన్త్ర ఇత్యర్థః, అనేనాచితోఽస్య వ్యావృత్తిః- ఏవం పదద్వయేన చిదచిద్వ్యావృత్తిః, నన్వయం ప్రజాపతివాక్యోదిత ఆవిర్భూతసత్యసఙ్కల్పః ప్రకృతివియుక్తః కిం ముక్తో జీవః - నేత్యాహ॥ గుణతత్త్వబుద్ధిభిరదృష్టధామ్నే గుణతత్త్వబుద్ధిభిః గుణత్రయకార్యమాత్రపృథివ్యాదితత్త్వవిషయబుద్ధిభిః - అదృష్టమనుపలక్షితం - ధామస్వరూపం - యస్య - ముక్తస్తు సంసారదశాయాం పృథివ్యాదిసఙ్ఘాతపరిణామభూతశరీరవిషయకబుద్ధిభిర్దైవోఽయం మ

స్సముత్పతితం దేహ ఆకాశాన్మన్యుముల్బణమ్। ఆత్మజిజ్ఞాసయా యచ్ఛేత్స గుణానతిరిచ్యతే ॥ ౧౪ ॥ అలం దగ్ధైర్ద్రుమైర్దీనైః ఖిలానాం శివమస్తు వః। వార్క్షీ హ్యేషా వరా కన్యా పత్నీత్వే ప్రతిగృహ్యతామ్॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యామన్త్ర్య వరారోహాం కన్యామాప్సరసీం నృప। సోమో రాజా యయౌ దత్వా తే ధర్మేణోపయేమిరే॥ ౧౬ ॥ తేభ్యస్తస్యామభూద్రాజన్ దక్షః ప్రాచేతసః కిల। యస్య ప్రజావిసర్గేణ లోకా ఆపూరితాస్త్రయః ॥ ౧౭ ॥ యథా ససర్జ భూతాని దక్షో దుహితృవత్సలః। రేతసా మనసా చైవ తన్మమావహితశ్శృణు ॥ మనసైవాసృజత్పూర్వం ప్రజాపతిరిమాః ప్రజాః। దేవాసురమనుష్యాదీన్నభస్స్థలజలౌకసః ॥ ౧౯ ॥ తమబృంహితమాలోక్య ప్రజాసర్గం ప్రజాపతిః। విన్ధ్యపాదానుపవ్రజ్య సోఽచరద్దుశ్చరం తపః ॥ ౨౦ ॥ తత్రాఘమర్షణం నామ తీర్థం పాపహరం పరమ్। ఉపస్పృశ్యానుసవనం తపసాతోషయద్ధరిమ్ ॥ ౨౧ ॥ అస్తౌషీద్ధంసగు

దక్షకృతహంసగుహ్యాఖ్యస్తోత్రమ్

హ్యేన భగవన్తమధోక్షజమ్। తుభ్యం తదభిధాస్యామి కస్యాతుష్యద్యతో హరిః ॥ ౨౨ ॥ దక్ష ఉవాచ॥ నమః ప

సుష్యోఽయమిత్యుపలక్షితఇతితతోఽస్యానేనవ్యాప్తిః-తర్హికింనిత్యసిద్ధః -నేత్యాహ,నివృత్తమానావధయే-నివృత్తం, మానం-యస్మా-న్నివృత్తమాన,స్తాదృశోఽవధిరియత్తా - యస్య - సతథోక్తః - ప్రమాణశూన్యావధయేత్రివిధపరిచ్ఛేదరహితస్వరూపాయేత్యర్థః-నిత్యసిద్ధస్తుజీవః-స్వరూపతః పరిచ్ఛిన్న ఇతితతోఽనేనాస్యవ్యాప్తిః-స్వయంభువేస్వయంకారణాన్తరశూన్యాయ-సర్వకారణాయేతిభావః-గుణత్రయాభాసనిమిత్తబన్ధవఇత్యనేనఅచిదాశ్రయత్వముక్తమ్ * ॥౨౩॥ * అథచేతనబన్ధుత్వమాహ ॥ నయస్యేతి ॥ పురేదేహే, సంవసతఃజీవాన్తరాత్మతయావసతః-సఖ్యుర్హితైకకారిణః-యస్యపరమాత్మనః- సఖ్యంతచ్ఛేషభావం , నావైతి-గుణినోరత్నాదే,ర్గుణఇవప్రభాదివత్-అపృథక్సిద్ధప్రకారభూతో-వసన్,తద్ధార్యత్వేనవసన్ , సఖాతద్గతాతిశయాధానైకస్వరూపతయామిత్రం - అయంపురుషః,నావైతినానుసన్ధత్తఇత్యర్థః-తత్రహేతు,రవ్యక్తదృష్టిః - దేహగోచరజ్ఞానః- తస్మైసఖ్యే-పరమపురుషాయ-నమస్కరోమి,,ద్వాసుపర్ణా,,ఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రవివక్షితః * ॥ ౨౪ ॥ * నావైతీత్యేతత్ప్రపఞ్చయతి॥ దేహఇతి॥దేహశ్చ-అసవః,ఇన్ద్రియాణి-ప్రాణావా-మనసః మనోవృత్తయః-జ్ఞానేన్ద్రియాణివా - భూతానిపృథివ్యాదీని-మాత్రాః , గన్ధాదీని-తద్గ్రాహకాణికర్మేన్ద్రియాణివా-ఏతాని-ఆత్మానంస్వస్వరూపం - పరంస్వేభ్యఃవిలక్షణం - అన్యంజీవాత్మానం-నవిదుః,పుమాన్జీవస్తు,యత్సర్వం దేహాదికం-తద్వేద - దేహాదికంజానాతీత్యర్థః-ఏవంతజ్జ్ఞోదేహాద్యభిజ్ఞోఽపి -జీవః - యంసర్వజ్ఞం-దేహాదికంజీవంస్వగుణాన్స్వాత్మానంచజానానం - భగవన్తం , తద్గుణాంశ్చ,నవేద -తం-మనన్తమపరిచ్ఛిన్నం-మీడేస్తౌమి-దేహాదయోదృష్టాన్తార్థతయోపాత్తాః- యథాదేహాదయః , స్వస్వరూపంతస్మాద్విలక్షణంజీవాత్మానంచనవిదు - రేవంపుమాన్దేహాద్యభిజ్ఞోఽపిసర్వజ్ఞంతద్గుణాంశ్చనవేదేత్యర్థః * ॥ ౨౫ ॥ * సర్వజ్ఞమిత్యనేనాభిప్రేతం పరమాత్మనస్సర్వజ్ఞత్వం -జీవస్యపరమాత్మనాసంశ్లేషదశాయామపితదనభిజ్ఞతాంచో- పపాదయతి ॥ యదేతి॥నామరూపరూపస్యదేవమనుష్యబ్రాహ్మణాదినామ

రాయావితథానుభూతయేగుణత్రయాభాసనిమిత్తబన్ధవే।అదృష్టధామ్నేగుణతత్త్వబుద్ధిభిర్నివృత్తమానా
యదధేస్వయంభువే ॥ ౨౩॥నయస్యసఖ్యంపురుషో*నైతిసఖ్యుస్సఖావసన్సంవసతఃపురేఽస్మిన్।గుణోయ
థా*గుణినోఽవ్యక్తదృష్టిస్తస్మైమహేశాయనమస్కరోమి ॥ ౨౪ ॥ దేహోఽసవోఽక్షామనసో*భూతమా
త్రానాత్మానమన్యంచవిదుఃపరంయత్ । సర్వంపుమాన్వేదగుణాంశ్చతజ్జ్ఞోనవేదసర్వజ్ఞమనన్తమీడే ॥
యదోపరామోమనసో*నామరూపరూపస్యదృష్టస్మృతిసంప్రమోషాత్ । *యఈయతేకేవలయాస్వ
సంస్థయాహంసాయతస్మైశుచిసద్మనేనమః ॥ ౨౬ ॥ మనీషిణోఽన్తర్హృదిసంనివేశితంస్వశక్తిభి*ర్నవభి

రూపకస్య-మనసో - యదా-దృష్టస్మృతిసంప్రమోషాత్-దృష్టస్య-స్మృతిఃస్మరణం- దృష్టస్మృతిఃస్వప్నావస్థాస్యాత్-తస్యాః-సంప్రమోషాత్నివృత్త్యా -ఉపరామస్సుషుప్తిః - తదా - యఃపరమాత్మా, ఈయతేప్రాప్యతే - జీవేనసమన్వితో భవతి,,ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరిష్వక్తోనబాహ్యంకించనవేదనాన్తరం ,, ,,ఏషసుప్తేషుజాగర్తి,,ఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రవివక్షితః - జీవస్యాప్రబోధేపరమాత్మాప్రబుద్ధఇత్యర్థః- సర్వథాదుర్జ్ఞేయత్వేఅనుపాస్యత్వంస్యాదితిశఙ్కాంవారయతి -కేవలయేతి ॥ యఇత్యనుషజ్యతే॥ యశ్చ, కేవలయారాగాదికాలుష్యరహితయా-స్వసంజ్ఞయాస్వాభావికజ్ఞానేనఉపాసనాత్మకజ్ఞానేన ఈయతేఅవగమ్యతే - ప్రాప్యతేవా-తస్మై, హంసాయశుద్ధాయ-శుచిసద్మనేశుద్ధాన్తఃకరణసద్మనే, ఉపాసనవిశుద్ధాన్తఃకరణేసన్నిహితాయేత్యర్థః - యద్వా , కేవలయాస్వసంజ్ఞయా-హంసాయవిశుద్ధాయ- రాగాద్యకలుషితేనాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూపస్వస్వరూపవిషయకనిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానేనవిశుద్ధాయఅస్పృష్టచిదచిద్దోషాయ-శుచిసదనే-ఉపాసనయాపరిశుద్ధమన్తఃకరణం-సద్మఅభివ్యక్తిస్థానం-యస్య -తస్మై ఇత్యర్థః,,హంసశ్శుచిష,దితిశ్రుత్యర్థోఽత్రాభిప్రేతః* ॥ ౨౬ ॥ *శుచిసద్మనఇత్యేతదేవప్రపఞ్చయతి ॥ మనీషిణఇతి॥త్రివృద్భిఃత్రణాయాం-వృత్వర్తనం-యత్ర-తత్త్రివృత్-త్రికమిత్యర్థః-తద్రూపాభి-స్త్రికత్రయమాపన్నాభిరితియావత్-నవభిశ్శక్తిభిః,,శ్రియాపుష్ట్యాగిరాకాన్త్యాకీర్త్యాతుష్ట్యేళయోర్జయా । విద్యయాఽవిద్యయాశక్త్యామాయయాచనిషేవిత,, మితివక్ష్యమాణాభిశ్శక్తిభిః కార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధవిశేషణరూపాభిశ్శక్తిభిస్సహ- న్తర్హృదిసంనివేశితంస్వేచ్ఛయాసంనివిష్టం - గూఢంబాహ్యైఃకరణైరగ్రాహ్యం,అనేన ,,తందుర్దర్శంగూఢమనుప్రవిష్టంగుహాహితంగహ్వరేష్ఠంపురాణమ్।అధ్యాత్మయోగాధిగమేనదేవంమత్వా ,, ఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రవివక్షితః - దుర్గ్రహంమనసాగ్రహీతుమశక్యం - గుహాయాంహృదయేనిహితం- గహ్వరేజీవేతిష్ఠత్యన్తరాత్మతయేతితథా-యం-మనీషిణఃపరమాత్మయాథాత్మ్యవివేచనకుశలాః-మనీషయాయోగపరిశుద్ధయా-ధియా-

నిష్కర్షన్తి ప్రకృతిపురుషాభ్యాంవివిచ్య పశ్యన్తీత్యర్థః - యథా - మథ్నాతిమన్థనసాధనేనోత్తరారణినా - దారుణి అధస్తనారణౌ - పాఞ్చదశ్యమగ్నిం - నిష్కర్షన్తి-తద్వత్-పాఞ్చదశ్యంపఞ్చదశీయకర్మసంబన్ధినం - దర్శపూర్ణమాసానుష్ఠానంహిపఞ్చదశ్యుపక్రమమగ్న్యాధానమపీతి వైదికోఽగ్నిః పాఞ్చదశ్య ఇత్యుచ్యతే - యం, నిష్కర్షన్తి-సవా ఇత్యుత్తరేణాన్వయః ❀॥౨౯॥ ❀ఏవముక్తవిధంపరమాత్మాన-మన్యైశ్చతదసాధారణైర్ధర్మైర్విశింషంస్తదనుగ్రహంప్రార్థయతే॥ సవా ఇతి ॥సవై -ఉక్తవిధోభగవాన్-అశేషాస్సర్వే - విశేషావికారా-యస్యా- స్తస్యా-మాయాయాః -నివృత్త్యా, య-న్నిర్వాణసుఖందుఃఖాసంభిన్నం మోక్షసుఖం -తస్మి-న్ననుభూతిరనుభవో - యస్య - ముక్తానామనుభవవిషయ ఇత్యర్థః-య ఈదృశ-స్స ఏవ-సర్వనామా సర్వైశ్శబ్దైర్వాచ్య ఇత్యర్థః- సర్వస్సర్వశబ్దః-నామ - యస్యేతివా, ‚‚సర్వశ్శర్వశ్శివస్థాణుః,,రితినామపాఠాత్-సర్వశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తపౌష్కల్యాశయ ఇత్యర్థః-సర్వనామత్వే హేతుః-సచవిశ్వరూప ఇతి, విశ్వశరీరకత్వాత్సర్వశబ్దవాచ్య ఇతి భావః-విశ్వాన్తర్గతవస్తువాచినశ్శబ్దా-స్తచ్ఛరీరంతమేవాభిదధతి-శరీరవాచినాంశబ్దానాంశరీరిపర్యన్తబోధనశక్తేః - యద్వా, సర్వశబ్దస్యకృత్స్నజగద్వాచిత్వాత్తస్యచతచ్ఛరీరత్వాత్ప్రవృత్తినిమిత్తపౌష్కల్యేనతమేవాభిధత్త ఇతి భావః-నను-విశ్వరూపత్వం పరగతధర్మాసంస్పర్శనంచేతికథమేతదుభయం,తత్రాహ - అనిరుక్తాత్మశక్తిః,వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యా - స్స్వాభావిక్య-శ్శక్తయో-యస్య,విచిత్రశక్తిత్వాత్తదుభయోపపత్తిరితిభావః-ఏవంభూతో-మమ-ప్రసీదతాం-మామనుగృహ్ణాత్విత్యర్థః ❀ ॥౩౦॥ ❀నను-యదివిశ్వంతస్యశరీరంనతుస్వరూపంతర్హితతస్యస్వరూపంకేనలక్ష్యత ఇత్యత్రాహ ॥ యద్యదితి ॥ యద్య,ద్వచసానిరుక్తంశబ్దేనాభిహితం-జాతిగుణాదికంప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్యశబ్దేనబోధితం,తథా-ధియా-నిరూపితంవ్యవసితం - అక్షభిరిన్ద్రియై-ర్గృహీతం-ఉత అపి-మనసా-నిరూపితంసంకల్పితం-యద్యపి-యస్య , స్వరూపం-మాభూత్ నభవతి కింతుశరీరమేవేతిభావః-వచఆదిభిర్నిరుక్తాదేస్తత్స్వరూపత్వాభావే హేతుః-గుణరూపహేత్త్వితి-గుణరూపాః సత్త్వాదిగుణాత్మకా-హేతవో-యస్య- త - ద్గుణరూపహేతు-సత్త్వాది

శ్చత్రివృద్భిః।వహ్నింయథాదారుణిపాఞ్చదశ్యంమనీషయానిష్కర్షన్తీహగూఢమ్ ॥౨౯॥ సవైమమా
శేషవిశేషమాయానిషేధనిర్వాణసుఖానుభూతిః।ససర్వనామాసచవిశ్వరూపః ప్రసీదతా*మనిరుక్తాత్మ
శక్తిః॥౩౦॥ యద్యన్నిరుక్తంవచసానిరూపితంధియాఽక్షభిర్వామనసోఽతయస్య।మాభూత్స్వరూపం❀
గుణరూపహేతుసవైగుణాపాయవిసర్గలక్షణః ॥౩౧॥యస్మిన్యతోయేనచయస్యయస్మై యద్యోయథా

గుణత్రయకార్యంసత్త్వాదిగుణగతమేవ-నతుతత్స్వరూపగతోఽసాధారణాకారః-యేనతదుపలక్ష్యంపరమాత్మస్వరూపంస్యాత్-గుణరూపంహితదితిపాఠే-హియస్మా- త్త, ద్గుణరూపంగుణానామేవరూపం-గుణరూపవర్ధితమితిపాఠాన్తరే గుణరూపైస్సత్త్వాదిగుణగతైరసాధారణాకారై - ర్వర్ధితమారబ్ధమిత్యర్థః -తథాప్య,సౌపరమాత్మా-గుణాపాయవిసర్గలక్షణః-గుణాపాయవిసర్గోగుణకార్యభూతప్రపఞ్చస్యసంహారసర్గౌ-లక్షణం-యస్య , సతథోక్తః-అపాయవిసర్గశబ్దాభ్యాం స్థితిరపివివక్ష్యతే-యద్యపికార్యాత్మకం జగన్న పరమాత్మనోలక్షణం-తథాపికార్యప్రపఞ్చగతోత్పత్తిస్థితిప్రలయకారణత్వంపరమాత్మనోఽసాధారణోధర్మ ఇతి-తేనతత్స్వరూపముపలక్ష్యత ఇత్యర్థః - ప్రపఞ్చజన్మాదికారణత్వమపినపరమాత్మస్వరూపస్యవిశేషణతయాలక్షణం - కారణత్వస్యచిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మనిష్ఠత్వేనవిశేష్యభూతబ్రహ్మస్వరూపనిష్ఠత్వాభావాత్-కింతు-చన్ద్రాదేశ్శాఖాగ్రాదివదుపలక్షణతయాలక్షణమితిబోధ్యమ్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀నను-దేవమనుష్యాదిశరీరనిర్వర్త్యంకర్మ - త-దాత్మభూతజీవకర్తృకం-తద్బన్ధకంచదృష్టం-యత్నస్యసుఖదుఃఖేచ్ఛాదివచ్చేతనధర్మత్వాత్-ఏవంకృత్స్నంచిదచిదాత్మకంజగత్పరమాత్మనశ్శరీరంచేత్తద్వ్యాపారోఽప్యనేకకారకనిర్వర్త్యః పరమాత్మాశ్రయ ఏవస్యాదిష్టంసతిసబధ్యేత-తథాచ,,నిష్క్రియంనిష్కలం,,మిత్యాదిశ్రుతివిరోధః - కింత్వేకస్యచేతనస్యైకదైకమేవశరీరందృష్టం - అతఃకథమేకస్యపరమాత్మనోదేవమనుష్యాదీన్యనేకానిశరీరాణీతినవిశ్వరూపత్వంపరమాత్మనస్సంభవతి,యద్యసౌకారణత్వాత్కార్యభూతవిశ్వరూపఃకార్యకారణయోరభేదాదిత్యుచ్యతే -తర్హివచఆదిభిర్నిరుక్తాదికంతస్యస్వరూపమేవస్యాత్ -పరిణామికారణస్యాధిష్ఠాత్రపేక్షత్వదర్శనాత్తస్యాప్యధిష్ఠాత్రపేక్షేతి,పూర్వోక్తపరత్వవిరోధ ఇత్యాద్యాశఙ్కాంనిరాకరోతి ॥ యస్మిన్నితి ॥ తావదనేకకారకనిర్వర్త్యస్యవ్యాపారస్యపరమాత్మాశ్రయత్వమభ్యుపగమ్యత ఏవేతినచ్ఛేదనీయమిత్యాహ,యస్మిన్నితిపూర్వార్ధేన - తత్రయస్మిన్నిత్యాదిభిర్విభక్తిభిరధికరణాపాదానకరణసంప్రదానకర్మకర్తృశక్తయోఽవివక్షితాః-యస్యేతిషష్ఠ్యాతుసంబన్ధసామాన్యం-కుత ఇతిప్రయోజకకర్తృశక్తిః - కార్యాణి ప్ర

౩౧శ్లో ❀ పా॥ ౧గుణరూపంహితత్ * ౨గుణరూపవర్ధితమ్

యోజ్యకర్తృశక్తిః, యదేత్యనేన కాలః-ఉక్తశక్తీనాం కాలోపాధికత్వాత్-యథేతి పాఠే తు, ఉక్తకారకశక్తిగతాః ప్రకారవిశేషా వివక్షితాః, క్రియతే కార్యతే చేతి కృఞ్ ధాతునా తత్తత్కారకనిష్పాద్యా క్రియా వివక్షితేతి తత్తత్కారకాశ్రయత్వకృతాః క్రియాగతవిశేషా నిర్దిశ్యన్తే, యస్మిన్నిత్యాదీనాం తదిత్యుత్తరేణాన్వయః, సప్తమ్యాదివిభక్తిప్రకృతిభూతైర్యచ్ఛబ్దైస్తత్తదధికరణాదికారకశక్త్యాశ్రయాణి వస్తూని వివక్షితాని, కురుతే కార్యతే చేత్యత్ర లకారేణ ప్రయోజ్యప్రయోజకకర్తృశక్త్యాశ్రయం ద్రవ్యమపి వివక్షితం, లకారాణాం కృతిమత్యేవ శక్తిరిత్యన్యత్ర విస్తరః, సుప్తిఙన్తస్థలే చ ప్రకృత్యర్థవిశేష్యకశ్శాబ్దబోధః - ఏవం చ తత్తద్వ్యాపారనిర్వర్తకాధికరణాదిశక్త్యాశ్రయాణి ద్రవ్యాణి సంబన్ధసామాన్యాశ్రయం చ తద్బ్రహ్మేత్యర్థః - శక్త్యాశ్రయవస్తూనాం పరమాత్మశరీరత్వేన విశేషణత్వాత్తస్యైవ ముఖ్యత్వేనాధారశక్త్యాశ్రయత్వాత్సర్వస్య వ్యాపారస్య తదాయత్తత్వముపపన్నమితి భావః ॥ నన్వేవం కారకశక్త్యాశ్రయత్వప్రయుక్తం పరమాత్మనస్సక్రియత్వం తత్ప్రయుక్తం కార్యత్వం తత్ప్రయుక్తమనిత్యత్వం చ ప్రసజ్యేత, తథా చ „నిష్క్రియం నిష్కలం, నిత్యం విభు” మిత్యాదిశ్రుతవిరోధః-అత ఆహ, ప్రాక్ప్రసిద్ధమితి-హేతురితి చ-హేతుః ప్రాక్ప్రసిద్ధమిత్యనేన కార్యావస్థాయాః పూర్వం కారణత్వేనావస్థితత్వముచ్యతే - అయం భావః „ తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్ తదనుప్రవిశ్య సచ్చ త్యచ్చాభవత్, అన్తః ప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాగ్ం సర్వాత్మా॥ ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి” ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృత్యాదిప్రమాణవశాత్కార్యస్య జగతశ్చిదచిదీశ్వరాత్మకత్వమభ్యుపేత్యం, కార్యసజాతీయత్వాచ్చ కారణస్య, తదపి తత్త్వత్రయాత్మకమేవ యుక్తిబలాత్ „ సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్। ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి ” ఇత్యాదిప్రమాణబలాచ్చాభ్యుపగన్తవ్యం, తత్ర కార్యావస్థాయాం కారణావస్థాయాం చ „ య ఆత్మని తిష్ఠన్ యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్ యోఽక్షరమన్తరే సంచరన్ యస్యాక్షరం శరీరం యోఽవ్యక్తమన్తరే సంచరన్ యస్యావ్యక్తం శరీరం ” ఇత్యాదిప్రమాణబలాదాత్మత్వేన పరమాత్మనో విశేష్యత్వం, చిదచితోశ్శరీరత్వేన విశేషణత్వం చైషితవ్యం - ఏవం చ కారణత్వేనావస్థితం బ్రహ్మ సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టం కార్యావస్థాయాం స్థూలచిదచిద్విశిష్టత్వేనావస్థితమితి కారకశక్త్యాశ్రయత్వస్య తస్మిన్ శరీరభూతచిదచిద్ద్వారకత్వాత్తత్ప్రయుక్తసక్రియత్వాదికమపి సద్వారకమేవేతి విశేష్యభూతే తస్మిన్న తస్య సాక్షాత్ప్రసఙ్గః - నిష్క్రియత్వాదిశ్రవణం తు విశేష్యభూతబ్రహ్మస్వరూపాభిప్రాయమితి న తద్విరోధః - కార్యావస్థకారణావస్థయోస్తస్య చిదచిచ్ఛరీరకత్వా

కురుతే కార్యతే చ। పరావరేషాం పరమం*ప్రాక్ప్రసిద్ధం తద్బ్రహ్మ తద్ధేతురనన్యదేకమ్॥౩౦॥యచ్ఛక్తయో*

దేవ విశ్వరూపమప్యుపపన్నం „ ఏషోఽణురాత్మా ” ఇత్యాదిశ్రుతివశాజ్జీవస్యాణుపరిమాణత్వావగమాత్తస్యైకదాఽనేకశరీరాన్తః ప్రవేశాసంభవేపి „ సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ ” ఇత్యాదిశ్రుత్యా తత్స్వరూపస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వావగమాత్తస్యానేకశరీరేషు జీవాన్తః ప్రవేశేన నియమనం సంభవతీత్యనేకశరీరకత్వోపపత్తిః - కార్యావస్థాయాం కారణావస్థాయాం చ చిదచిచ్ఛరీరకత్వాద్విశ్వరూపత్వమపి తస్యోపపన్నం, నను-విశ్వరూపత్వం నామ విశ్వం రూపం శరీరం యస్య తస్య భావస్తత్త్వమితి న వివక్షితం-తథా సతి „ సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ-ఐతదాత్మ్యమిదగ్ం సర్వం - అయమాత్మా బ్రహ్మ-తత్త్వమసి ” ఇత్యాది జగద్బ్రహ్మతాదాత్మ్యశ్రవణవిరోధాపత్తేః,-కింతు-విశ్వరూపత్వం నామ విశ్వానన్యత్వమేవ, ఏవం చ-నమః పరాయేత్యుపక్రాన్తపరత్వవిరోధ స్తత్రాహ ॥ అనన్యదితి ॥ విశ్వానన్యదిత్యర్థః -విశ్వరూపత్వస్య విశ్వానన్యాత్మకత్వేఽపి న విరోధః-యత్ప్రాక్ప్రసిద్ధం కారణం సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టం- తదేవ కార్యావస్థాయాం స్థూలచిదచిద్విశిష్టమిత్యేకస్యైవావస్థాద్వయయోగిత్వేన కార్యావస్థకారణావస్థయోరేకద్రవ్యగతత్వేన విశ్వానన్యత్వోపపత్తేః - అనేనాసత్కార్యవాదవ్యుదాసః-తథా చ శారీరకం సూత్రం „ తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్య ” ఇతి ఉపక్రాన్తం పరత్వం తత్ప్రయుక్తం నిస్సమాభ్యధికత్వం చ విశేష్యనిష్ఠమిత్యభిప్రాయేణ పరమం పరావరేషామితి చోక్తం, పరావరేషాం బ్రహ్మాదిజీవానామపి-పరం-కారణమాత్రస్యాధిష్ఠాత్రపేక్షత్వశఙ్కాం వారయతి ॥ ఏకమితి ॥ నిస్సమాభ్యధికమేకమేవ ప్రాక్ప్రసిద్ధమిత్యర్థః -ఇదం చైకత్వం స్వరూపనిష్ఠమితి విశేష్యాకారేణ నిమిత్తత్వం విశిష్టాకారేణోపాదానత్వమిత్యుక్తం భవతి-లోకే చ మృత్కులాలయోర్జడత్వాదసర్వశక్తిత్వాచ్చ తయోర్నిమిత్తోపాదానయోర్భేదః - పరమాత్మనస్తు చిదచిద్విశిష్టస్య సర్వశక్తిత్వాజ్జగదాకారేణ పరిణామస్య సర్వజ్ఞత్వాన్నిమిత్తత్వస్య చోపపత్తిరిత్యభిప్రాయః, యద్వా -తద్ధేతురిత్యనేన నిమిత్తకారణత్వముచ్యతే, ఏకమిత్యనేన „ ఏకమేవాద్వితీయ ” మిత్యాదావివాఽవిభక్తనామరూపసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వముచ్యతే ప్రపఞ్చస్యానేకకారకాత్మత్వేన బహుత్వస్య పూర్వముక్తత్వాత్తస్య చ నామరూపవిభాగనిబన్ధనత్వాత్తత్ప్రతిసంబన్ధినామరూపవిభాగాభావనిబన్ధనైకత్వస్యైకపదగ్రాహ్యత్వౌచిత్యాత్-తథా చైకమవిభక్తనామరూపత్వేన సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టం బ్రహ్మ ప్రాక్ప్రసిద్ధమిత్యర్థః- బ్రహ్మేత్యనేన నిమిత్తత్వోపాదనత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞసత్యసంకల్పత్వాదిగుణానన్తస్వరూపనిరతిశయబృహత్త్వముచ్యతే* ॥ ౩౦ ॥ *నను-విశ్వం పరమాణుకారణక-మీశ్వరస్తు నిమి

త్తమితి వైశేషికాదయః-ప్రధానకారణకం పురుషాతిరిక్తేశ్వరశ్శూన్యంవా-పురుషస్తు నిమిత్తమాత్రమితి సాంఖ్యాదయో వదన్తి, కించ-సర్వమపి వస్తు నిత్యమనిత్యం చ భిన్నమభిన్నం చేతి తథా సదసత్సదసదాత్మకం చేతి వదన్తి-అతః-కథం కృత్స్నజగతో బ్రహ్మైకకారణత్వం తదనన్యత్వం చోచ్యత ఇత్యత ఆహ ॥ యచ్ఛక్తయ ఇతి ॥ వదతాం గ్రన్థనిబన్ధనేన స్వశాస్త్రముపదిశతామిత్యర్థః - వాదినాం వివాదం కుర్వతాం వైశేషికాదీనాం, యస్య పరమాత్మనః-శక్తయః పృథివ్యాదయః-వివాదసంవాదయోః పరస్పరవిరుద్ధావిరుద్ధయోర్వాదయో-ర్భువః విషయభూతాః-భవన్తి శక్తిశబ్దేన పృథివ్యాదయ ఉచ్యన్తే-తేషాం భగవతః కార్యోపయోగ్య పృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాత్-తథా చ భగవాన్పరాశరః ,, ఏకదేశస్థితస్యాగ్నేర్జ్యోత్స్నా విస్తారిణీ యథా । పరస్య బ్రహ్మణశ్శక్తిస్తథేదమఖిలం జగ,, దితి జగదాత్మకాన్ పృథివ్యాదీన్ శక్తిశబ్దేన వ్యపదిష్టవాన్-నను-సర్వైరపి పృథివ్యాదిస్వరూపాభ్యుపగమాన్న తే వివాదసంవాదభువ-స్తత్రాహ ॥ కుర్వన్తీతి ॥ యస్య-శక్తయః పృథివ్యాదయః, ఆత్మమోహం స్వవిషయకమోహం-తేషాం వాదినాం-కుర్వన్తి-పృథివ్యాదిస్వరూపాభ్యుపగమేఽపి పరమాణుకారణకత్వప్రధానకారణకత్వనిత్యానిత్యత్వభిన్నాభిన్నత్వసదసత్త్వాదిప్రకారవిప్రతిపత్తిం కుర్వన్తి విప్రతిపత్తివిషయప్రకారవత్యశ్శక్తయో భవన్తీత్యర్థః - తస్మై అనన్తగుణాయ అసంఖ్యేయకల్యాణగుణాయ-భూమ్నే స్వరూపతోఽపి బృహతే-నమః-యద్యప్యేవం వాదినాం వివాదా-స్తథాపి పృథివ్యాదీనాం పరమాత్మశరీరత్వతత్కారణకత్వయోః పృథివ్యాద్యవస్థాయా అనిత్యత్వేఽపి ద్రవ్యస్య నిత్యతాయా-స్తస్య సతతపరిణామిత్వేనాసదాత్మకత్వాదేశ్చ శ్రుతిస్మృత్యాదిబహుప్రమాణప్రతిపన్నత్వేనావైదికానాం కేవలం విప్రతిపత్తిరేవేతి భావః - శ్రుతయస్తు ,, యస్యాత్మా శరీరం-యస్య పృథివీ శరీరం-యస్యాక్షరం శరీరం-యస్యావ్యక్తం శరీరం - ఆత్మన ఆకాశస్సంభూతః-తో యేన జీవాన్వ్యససర్జ భూమ్యాం -నాసదాసీన్నో సదాసీత్తదానీం తమ ఆసీ,, దిత్యాదయః-స్మృతయశ్చ,, విష్ణోస్సకాశాదుద్భూతం ,, అహం కృత్స్నస్య జగతః ప్రభవః ప్రలయస్తథా, యదమ్బు వైష్ణవః కాయస్తతో విప్ర వసున్ధరా ॥ పద్మాకారా సముద్భూతా పర్వతాబ్ధ్యాదిసంయుతా । తదేతదక్షయం నిత్యం జగత్స్థావరజఙ్గమమ్ ॥ ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి । సద్భావ ఏవం భవతో మయోక్తో జ్ఞానం యథా సత్యమసత్యమన్య,, దిత్యాదయోఽనుసన్ధేయాః-అనన్తగుణాయేత్యనేన నిర్గుణత్వవాదో భ్రమమూలక ఇతి సూచితమ్,, యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవి,, దిత్యాదిభిర్బహుశ్రుతిభిః కల్యాణగుణాకరత్వస్య సంప్రతిపన్నత్వాత్-భూమ్న ఇత్యనేన జీవానామభూమత్వం జ్ఞాపితమ్ ✿ ॥ ౩౧ ॥ ✿ ఏవం పృథివ్యాదిస్వరూపాభ్యుపగమేఽపి తత్ప్రకారవిప్రతిపత్తిరుక్తా - ఇదానీం పరమాత్మస్వరూపవిప్రతిపత్తిం వదన్ వాదివిప్రతిపత్తీనాం శాస్త్రానుసారేణ పరిహార్యత్వమాహ ॥ అస్తీతి ॥ ఘటపటాదివస్తునిష్ఠావస్తిత్వనాస్తిత్వధర్మౌ దృష్టౌ - యోగసాంఖ్యయోర్మతయోః తావేకస్థౌ ఈశ్వరవిషయౌ చేద్విరుద్ధౌ స్యాతాం - ఏవమస్తిత్వనాస్తిత్వయోర్భిన్నయోర్విరుద్ధయోర్ధర్మయోః వ్యవహ్రియమాణయోస్సతోరపి-కించనాపేక్షితం-వేదాన్తవాక్యమపేక్షితం-అతీన్ద్రియేశ్వరవిషయకాస్తిత్వనాస్తిత్వయోః ప్రమాణజిజ్ఞాసాయామనాదినిధనావిచ్ఛిన్నసంప్రదాయాసంభావ్యమానదోషగన్ధం వేదాన్తవాక్యమేవ ప్రమాణమపేక్షితమిత్యర్థః-తచ్చ వేదాన్తవాక్యం ,, సత్యం జ్ఞాన ,, మిత్యాది-తద్గమ్యం చ-సమమేకరూప-మనుకూలమానన్దరూపం-పరం సర్వవిలక్షణం-బృహదపరిచ్ఛిన్నం, అతో వేదాన్తవాక్యరూపం ప్రమాణం విహాయ కేవలాస్తిత్వనాస్తిత్వవివాదో భ్రమమూలో వ్యర్థ ఇతి భావః - యద్వా - అనన్తగుణాయేత్యనేన గుణానస్తీతి వాదో భ్రమమూలక ఇతి సూచితం-తదేవోపపాదయతి ॥ అస్తీతి ॥ ,, యస్సర్వజ్ఞ,, ఇత్యాదిభిర్గుణజాతమస్తీత్యవగమ్యతే ,, నిష్క్రియం నిష్కల,, మిత్యాదిభిర్నైర్గుణ్యం - తౌ చాస్తిత్వనాస్తిత్వధర్మావుభావప్యేకవస్తునిష్ఠౌ చేద్విరుద్ధౌ-తయోశ్చ భిన్నాధికరణయోర్విరుద్ధయోర్ధర్మయో-ర్వస్తునిష్ఠయో రేకస్థయోస్సతో-రేకస్మిన్వస్తుని తయోర్విరోధే సతీత్యర్థః-తత్రాన్యతరవ్యవస్థాపకం కించిద్బ్రహ్మస్వరూపశోధకం వేదాన్తవాక్యం ప్రమాణమపేక్షితం-ఏవం యోగసాంఖ్యయోరపి సమం తుల్యం-తయోరపీశ్వరస్వరూపసద్భావాభావవాదయోర్విరోధే సత్యన్యతరవ్యవస్థాపకం కించిత్ప్రమాణమపేక్షితమిత్యర్థః-తచ్చ వాక్యం ,, సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మే,, త్యాదికం-తద్వాక్యప్రతిపన్నం చ వస్తు-పర-మనుకూలం-బృహచ్చ-పరత్వానుకూలత్వబృహత్త్వాదిగుణయుక్తమితి నిర్గుణవాదో నిరీశ్వరవాదశ్చ భ్రమమూలక ఇతి భావః - యోగసాంఖ్యయోరితి స్పష్టార్థం, తయోర్మధ్యే యథా నిరీశ్వరవాదస్తథా గుణాసత్త్వవాదోఽపీతి- అత్ర పరశబ్దేన ప్రకృతిపురుషవిలక్షణవాచినా సత్యశబ్దార్థో వివక్షితః-అనుకూలశబ్దేన జ్ఞానశబ్దార్థో వ్యాఖ్యాతః -ఆనన్దరూపజ్ఞానస్యైవానుకూలత్వాత్-బృహత్త్వశబ్దే

వదతాం వాదినాం వై వివాదసంవాదభువో భవన్తి । కుర్వన్తి తేషాం ముహురాత్మమోహం తస్మై నమోఽనన్త
గుణాయ భూమ్నే ॥ ౩౧ ॥ అస్తీతి నాస్తీతి చ వస్తునిష్ఠయో రేకస్థయోర్భిన్నవిరుద్ధధర్మయోః । అపేక్షితం కిం

నానన్తశబ్దార్థః-స్వరూపేణగుణైశ్చాపరిచ్ఛిన్నంహిబృహచ్ఛబ్దార్థః-సంకోచకప్రమాణాభావాత్ ॥ ౩౨ ॥ ఏవంవాదినాంప్రతిపత్తివిషయత్వేనబ్రహ్మస్వరూపతద్గుణతచ్ఛక్తీనాందుర్జ్ఞేయత్వముక్తం-అథైవందుర్జ్ఞేయస్వరూపగుణశక్తిరప్యాశ్రితసులభఇతివదంస్తదనుగ్రహంప్రార్థయతే॥ యఇతి॥ యోభగవాన్-స్వపాదమూలం-భజతా-మనుగ్రహార్థం-స్వయమనామరూపః- కర్మకృతనామరూపరహితోఽపి-జన్మకర్మభిరవతారచేష్టితైస్సహ-నామానిదురితక్షపణక్షమాణిరామకృష్ణాదినామాని-రూపాణిస్వేచ్ఛోపాత్తాన్యప్రాకృతానిశరీరాణిచ- భేజేఆత్మానందర్శయితుంపరిగృహీతవాన్-స-పరమఃనిస్సమాభ్యధికో,మహ్యం-ప్రసీదతు ॥౩౩॥ ఏవంస్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యమఙ్గళవిగ్రహవిశిష్టోభక్తానుగ్రహార్థమవతీర్ణస్తైరుపలభ్యతఇత్యుక్తం -విశ్వరూపేణాపితైరుపలభ్యతఇత్యాహ ॥ యఃప్రాకృతైరితి॥ ప్రాకృతార్థగోచరైః,జ్ఞానపథైరిన్ద్రియై-ర్యథాశయంమనోవృత్త్యనుగుణంఇన్ద్రియాణాంమనోవృత్త్యనుగుణప్రవృత్తేః-దేహగతస్సన్దేహభూతచిదచిద్వస్తుగతో-విభాతిప్రకాశతే- అయమర్థః -యథారాజశరీరేదృష్టేరాజాదృష్టోభవతి-ఏవంజగతఃపరమాత్మశరీరత్వాజ్జగద్యాథాత్మ్యవిస్పష్టజగద్దర్శనేసతిపరమాత్మాదృష్టోభవతీతి - జగద్విలక్షణస్యాప్యస్యావిశిష్టతయాప్రకాశేదృష్టాన్తమాహ ॥ యథాఽనిలఇతి ॥ స్వయంపృథివీవిలక్షణోవాయుః-పార్థివంగుణ-మాశ్రితః - పార్థివపుష్పపరాగసంస్పృష్టోగన్ధవహఇతిప్రకాశతే-తద్వ- జ్జగద్విలక్షణోఽపిజగచ్ఛరీరకత్వాత్తన్నామరూపభాక్తయాపరమాత్మాఽవభాసతఇత్యర్థః,,కారిన్యవాన్యోభిభర్తితస్మైభూమ్నాత్మనేనమః,,ఇతిహ్యుక్తమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏవంతుభ్యముపదిష్టేనానేనహంసగుహ్యాఖ్యేనస్తోత్రేణా-భిష్టుతో-భగవాన్ప్రాచేతసస్యప్రసన్నోఽభూదిత్యాహమునిః ॥ ఇతీతి ॥ హేకురు

వచనయోగసాంఖ్యయోస్సమంపరం * హ్యనుకూలంబృహత్తత్ ॥ ౩౨ ॥ యోఽనుగ్రహార్థంభజతాం * పాదమూలమనామరూపోభగవాననన్తః । నామానిరూపాణిచజన్మకర్మభిర్భేజేసమహ్యంపరమఃప్రసీదతు ॥ యఃప్రాకృతైర్జ్ఞానపథైర్జనానాం యథాఽశయందేహగతోవిభాతి * । యథాఽనిలఃపార్థివమాశ్రితోగుణంసఈశ్వరోమేకురుతాన్మనోరథమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఇతిస్తవైస్సంస్తువతస్తస్మిన్నఘమర్షణే । ప్రాదురాసీత్కురుశ్రేష్ఠభగవాన్భక్తవత్సలః ॥ ౩౫ ॥ కృతపాదస్సుపర్ణాంసేప్రలమ్బాష్టమహాభుజః । శఙ్ఖచక్రాసిచర్మేషుధనుఃపాశగదాధరః ॥ ౩౬ ॥ పీతవాసాఘనశ్యామఃప్రసన్నవదనేక్షణః । వనమాలానివీతాఙ్గోలసచ్ఛ్రీవత్సకౌస్తుభః ॥ ౩౭ ॥ మహాకిరీటకటకస్ఫురన్మకరకుణ్డలః । కాఞ్చ్యఙ్గుళీయవలయనూపురాఙ్గదభూషితః ॥ ౩౮ ॥ త్రైలోక్యమోహనంరూపంబిభ్రత్త్రిభువనేశ్వరః । వృతోనారదనన్దాద్యైఃపార్షదైస్సురయూథపైః ॥ స్తూయమానోఽనుగాయద్భిస్సిద్ధగన్ధర్వచారణైః ॥ ౩౯ ॥ రూపంతన్మహదాశ్చర్యంవిలక్ష్యగతసాధ్వసః । ననామదణ్డవద్భూమౌప్రహృష్టాత్మాప్రజాపతిః ॥ ౪౦ ॥ నకించనోదీరయితుమశకత్తీవ్రయాముదా । ఆపూరితమనోద్వారైర్హ్రాదిన్యఇవనిర్ఝరైః ॥ ౪౧ ॥ తంతథాఽవనతంభక్తంప్రజాకామంప్రజాపతిమ్ । చిత్త

శ్రేష్ఠ,ఇతీత్థం-స్తుతో-భగవాన్-తస్మిన్నఘమర్షణేతీర్థే-సంస్తువతో-దక్షస్య,ప్రాదురాసీత్ప్రత్యక్షోఽభూత్ తత్రహేతుర్భక్తవత్సలః ॥౩౫॥ ప్రాదుర్భూతంభగవన్తం,వర్ణయతి॥కృతపాదఇతి॥సుపర్ణస్యగరుత్మతోఽంసే-కృతౌవిన్యస్తౌ,పాదౌ-యేన - ప్రలమ్బాఆజానులమ్బినః - అష్టౌమహాభుజాయస్య- శఙ్ఖాద్యాయుధధర- స్తత్రాసిఃఖడ్గః-చర్మఖేటః ॥ ౩౬॥ పీతేవాససీయస్య-ఘనఇవశ్యామః,ప్రసన్నంవదనమీక్షణేచయస్య -వనమాలయానివీతమఙ్గంయస్య-లసచ్ఛ్రీవత్సఃకౌస్తుభశ్చయస్య ॥ ౩౭ ॥ మహాన్తికిరీటంకటకే-యస్య -స్ఫురన్తీమకరాకారేకుణ్డలేయస్య-కాఞ్చ్యాదిభి-ర్భూషితఃఅలంకృతః-వలయమత్రపాదభూషణం-కటకస్యోక్తత్వాత్-కాఞ్చీమేఖలా ॥ ౩౮ ॥ త్రైలోక్యంమోహయతీతిత్రైలోక్యమోహనం-నన్ద్యాదిత్వాల్ల్యుః-శ్రీపురుషోత్తమమన్త్రోపాస్యంశ్రీపురుషోత్తమాఖ్యంతద్రూపం -బిభ్రత్ -త్రిభువనస్యేశ్వరః-నారదాదిభిః-పార్షదైః-సురశ్రేష్ఠైశ్చ-పరివృతః-అనుపృష్ఠతో-గాయద్భిః-సిద్ధాదిభి-రనవ్రతఃఅనుస్తుతః-ఏవంవిధః-ప్రాదురాసీదితిపూర్వేణాన్వయః ॥౩౯॥ తన్మహ-దాశ్చర్యం-భగవతోరూపం-విలోక్య -గతసాధ్వసఃవీతభయః,-ప్రజాపతిఃప్రాచేతసః-ప్రహృష్టచిత్తో-భూమౌదణ్డవన్ననమస్కృతవాన్ ॥౪౦॥ తీవ్రయానిరతిశయయా-ముదా-ఆపూరితాని-మనోద్వారాణీన్ద్రియాణి-తైర్యథా -హ్రాదిన్యోనద్యో-నిర్ఝరై-రాపూర్యన్తేతథా-మహానన్దాపూర్ణత్వాన్మనోద్వారాణాంతైర్యుక్తో-నకించిదపి-మనీషితం-వక్తు-మశకన్నదిత్యర్థః ॥౪౧॥ తథా-నిరతిశయయా-ముదా-స్వమనీషితవిజ్ఞాపనేఽప్యశక్తం - అవనతంనమ్రీభూతం - ప్రజాఃకామయమానం-భక్తం - ప్రజాపతింప్రాచేతసంప్రతి-సర్వేషాం-భూతానాంసత్వానాంచిత్తజ్ఞఃఅభిప్రాయజ్ఞో -భగవాన్జనార్దన - ఇదంవక్ష్యమాణం-జగాద

వాచ ॥౪౨॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ ప్రాచేతసేతి ॥ హే మహాబుద్ధిమన్ - ప్రాచేతస - భవాన్ - తపసా - సంసిద్ధః - యద్యస్మాత్ - త్వరయా - శ్రద్ధయా - మయి - పరముత్కృష్టం - భావం భక్తిం - గతః ప్రాప్తవాన్ ॥౪౩॥ హే ప్రజానాథ - తే తుభ్యం - అహం ప్రీతః - కుతః యద్యస్మాత్ - తే తవ - తపః - అస్య జగతః - బృంహణం వర్ధకం జగద్వర్ధకత్వాత్తపసస్తేనాహం ప్రీత ఇతి భావః ॥ ఏతదేవ ప్రతిపాదయతి ॥ మమేతి ॥ మమ - అయమేవ - కామః - కోఽసౌ - యద్ - భూతానాం - భూతయస్సమృద్ధయో - భూయాసురితి - మన్మనీషితజగద్వర్ధకత్వాత్త్వత్తపసస్తేనాహం ప్రీత ఇత్యర్థః ॥౪౪॥ భూతివిస్తారప్రయత్నశ్చ తవోచిత ఏవేత్యాహ ॥ బ్రహ్మేతి ॥ బ్రహ్మా చతుర్ముఖః - భవో రుద్రః - భవన్తః ప్రజాపతయః - మనవస్స్వాయమ్భువాదయః - విబుధేశ్వరా ఇన్ద్రాదయశ్చ - ఏతే సర్వే - మమ - విభూతయః - అంశాః - భూతానాం - భూతిహేతవస్సమృద్ధిహేతవః - పతిహేతవ ఇతి పాఠే పతయశ్చ హేతవశ్చ పతిహేతవ ఇత్యర్థః ॥౪౫॥ విశ్వవృద్ధికరత్వాత్త్వత్తపసాఽహం ప్రీత ఇత్యుక్తం - తదేవ స్తువన్ప్రసఙ్గాదన్యాన్యపి లోకవృద్ధికరాణి స్తౌతి ॥ హే బ్రహ్మన్ - తపః ధ్యానం - మమ - హృదయం - విద్యా మన్త్రజపః - తనుః శరీరం - క్రియాః శాస్త్రార్థక్రియాః - ఆకృతిస్సంస్థానం - క్రతవో యజ్ఞాశ్చ - మమాఙ్గాః అవయవాః - సోమసాధ్యా యాగాః క్రతవః - చరుపురోడాశాదిసాధ్యాస్తు యజ్ఞా ఇతి భేదః - క్రతవో జాతా ఇతి పాఠే - క్రతవో మమాఙ్గాని జాతా ఇత్యర్థః - ధర్మః స్మార్తో దానాదిరూపః - ఆత్మా మనః - సురాః - అసవః ప్రాణాః - తప ఆదీనాం స్వహృదయాదిత్వేన రూపణం తత్తు స్వస్య జగదుత్పత్తిస్థితిలయహేతుత్వాజ్జగత్కారణస్యావయవత్వేన రూపణే హి - తప ఆదీనాం స్తుతిస్సమ్పన్నా భవతి - యద్వా, హృదయత్వాకృత్యఙ్గాత్మాసూనాం లోకే ప్రీతివిషయత్వదర్శనాత్స్వస్య తప ఆదయో నితరాం ప్రీతివిషయా ఇతి జ్ఞాపనాయ హృదయాదిభావేన రూప్యన్తే ॥౪౬॥ జగతస్తపసోపబృంహితత్వమేవ వక్తుం తావజ్జగదుత్పత్తేః ప్రాక్కారణస్య వస్తునోఽవస్థానప్రకార

జ్ఞస్సర్వసత్త్వానామిదమాహ జనార్దనః ॥౪౨॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ప్రాచేతస మహాభాగ సంసిద్ధస్తపసా భవాన్ । యచ్ఛ్రద్ధయా మత్పరయా మయి భావం పరం గతః ॥౪౩॥ ప్రీతోఽహం తే ప్రజానాథ యత్తేఽస్యోద్బృంహణం తపః । మమైష కామో భూతానాం యద్భూయాసుర్విభూతయః ॥౪౪॥ బ్రహ్మా భవో భవన్తశ్చ మనవో విబుధేశ్వరాః । విభూతయో మమ హ్యేతే భూతానాం భూతిహేతవః ॥౪౫॥ తపో మే హృదయం బ్రహ్మంస్తనుర్విద్యా క్రియాఽఽకృతిః । అఙ్గాని క్రతవో యజ్ఞా ధర్మ ఆత్మాఽసవస్సురాః ॥౪౬॥ అహమేవాసమేవాగ్రే నాన్యత్కించాన్తరం బహిః । సంజ్ఞానమాత్రమవ్యక్తం ప్రసుప్తమివ విశ్వతః ॥౪౭॥ మయ్యనన్తగుణేఽనన్తే గుణతో గుణవిగ్రహః । యదాఽఽసీత్తత ఏవాద్యస్స్వయమ్భూస్సమభూదజః ॥౪౮॥ స వై యదా మహాదేవో మమ వీర్యోపబృంహితః । మేనే ఖిలమివాత్మానముద్యతస్సర్గకర్మణి ॥౪౯॥ అథ మేఽభిహితో దేవస్తపోఽతప్యత దారుణమ్ । స చ విశ్వసృజో యుష్మాన్ యేనాదావసృజద్విభుః ॥౫౦॥ ఏషా పఞ్చజనస్యాఙ్గ దుహితా

మాహ ॥ అహమేవేతి ॥ అగ్రే సృష్టేః ప్రాక్ - అహమేవ - సం - అహమేక ఏవావిభక్తనామరూపచిదచిచ్ఛరీరకోఽవస్థిత ఇత్యర్థః ॥ తదేవోపపాదయతి ॥ అన్యదాన్తరం చిద్రూపం - బహిరచిద్రూపం చ - కించిన్నాసీత్ - కార్యావస్థచిదచిత్త్వం కించిన్నాసీదిత్యర్థః - తదా జీవప్రకృతిస్వరూపనాశశఙ్కావ్యావృత్త్యర్థమాహ ॥ సంజ్ఞానమాత్రమితి ॥ సంజ్ఞానాతీతి సంజ్ఞానం - నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః - తదేవ తన్మాత్రం - మాత్రశబ్దేన దేవమనుష్యాదినామరూపవిభాగవ్యావృత్తిః - నామరూపవిభాగరహితం జ్ఞాతృజాతం - తథా - విశ్వతః కార్త్స్న్యేన - ప్రసుప్తం ప్రలీనం - సూక్ష్మమవ్యక్తం ప్రధానం చ - ప్రసుప్తమివేతి వశబ్దేన తస్య లీనత్వేఽపి జగదాత్మనా పరిణామశక్తిస్తస్యా నపగతేతి సూచ్యతే - అనన్తకల్యాణగుణాకరే స్వరూపతోఽప్యనన్తే మయి - ఆసీదితి క్రియాపదవిపరిణామేనాన్వయః - మయి శరీరత్వేనావస్థితమాసీదిత్యర్థః - ఏవం సూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితస్య మమ శరీరభూతాద్గుణతః త్రిగుణాత్మకప్రధానాన్మహదాదిక్రమేణ - గుణవిగ్రహః త్రిగుణపరిణామరూపో బ్రహ్మాణ్డాత్మకో విగ్రహో యస్య మమ దేహః - యదాఽఽసీత్ - తదా - తతో గుణవిగ్రహాదేవ ఆద్యస్సమష్టిపురుషః స్వయమ్భూరయోనిజః - అజో బ్రహ్మా - ఆసీత్ ॥౪౭॥౪౮॥ స వై, మహాదేవో బ్రహ్మా - మమ - వీర్యేణ సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన - ఉపబృంహితః వ్యాప్తః, 'అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య,' ఇత్యుక్తరీత్యా సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన - మయా - వ్యాప్త ఇత్యర్థః - తదా - సర్గకర్మణి జగత్సృష్టికర్మణి - ఉద్యతోఽపి - ఖిలమసమర్థమివ - ఆత్మానం స్వాత్మానం - మేనే, అమన్యత ॥౪౯॥ అథాసమర్థత్వేనాత్మనో మననానన్తరం - మే మయా, అభిహితః - తప తపేత్యభిహితః - దారుణం దుష్కరం - తపః, ఉతప్యత అకరోత్ - స చ - తప్తతపాః - విభుః బ్రహ్మా - యేన తపోబలేన - విశ్వసృజః ప్రజాపతీన్ - యుష్మాన్ దక్షాదీన్ - అసృజత్ - అతస్తప ఏవ విశ్వస్యోపబృంహణమిత్యభిప్రాయః ॥౫౦॥ సన్తతివృద్ధ్యుపాయమాహ ॥ ఏషేతి ॥ అఙ్గ హే దక్ష, పఞ్చజనస్య ప్రజాపతేః - ద్యా - అసిక్నీ నామ - దు

---

౪౫ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ పతిహేతవః. ౪౬ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ క్రతవో జాతాః.

హితా-సైషా-హే ప్రజేశ-పత్నీత్వే భార్యాత్వే-తత్త్వేనేత్యర్థః-పరిగృహ్యతాం-త్వయేతి శేషః ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ మిథునస్య-యో-వ్యవాయో రతిః-స ఏవ-ధర్మో-యస్య సః -త్వం , మిథునవ్యవాయధర్మిణ్యాం-అసిక్న్యామిమం ప్రజాసర్గం-భూరిశో-భావయిష్యసి వర్ధయిష్యసీత్యర్థః- ఉభయోరపి మిథునవ్యవాయధర్మ విశేషణం పరస్పరానుకూల్యసూచనార్థమ్ ❁ ॥౫౨॥ ❁ త్వత్తః - అధస్తాత్ప్రజాః అర్వాచీనాః ప్రజా - స్సర్వాః - మదీయయా మాయయా మత్సంకల్పేన-మిథునీభూయ-భవిష్యన్తి మిథునీభూతా భవిష్యన్తి మిథునకర్మణా ఉత్పత్స్యన్త ఇత్యర్థః - త్వత్తోఽధస్తాత్ప్రజా ఇత్యనేన ప్రాచేతసాత్పూర్వం కేవల సంకల్పాదిభిరపి ప్రజానాముత్పత్తిరితి సూచితం-తథా-మే మహ్యం- బలిం - హరిష్యన్తి నుదా రాధనరూపం యజ్ఞాదికర్మ కరిష్యన్తీత్యర్థః, ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ ఇత్థ-ముక్త్వా-విశ్వస్య- భావన ఉత్పాదకో-భగవాన్-హరిః-తస్య ప్రాచేతసస్య-మిషతః-పశ్యతస్సతః - స్వప్నోపలబ్ధార్థ ఇవ - తత్రైవాన్తర్హితవాన్ - స్వప్నోపలబ్ధార్థ ఇవేతి విస్మయనీయత్వే విశదదృష్టత్వే చ దృష్టాన్తః-యథా,,రుక్మాభం స్వప్నధీగమ్యం విద్యాత్తు పురుషం పర,,మితి ❁ ॥౫౪॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

తతః ప్రాచేతసః కిమకరోదిత్యాహ మునిః ॥ స ఇతి ॥ విష్ణుమాయోపబృంహితః భగవత్సంకల్పేన వ్యాప్త - స్స-విభుర్దక్షః- స్తస్యాం పాఞ్చజన్యాం పఞ్చజనస్య దుహితరి-హర్యశ్వసంజ్ఞా-నయుతం-పుత్రా-నజనయత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తాన్విశినష్టి॥ హే నృప-సర్వే - దాక్షాయణాః దక్షస్య పుత్రాః-అనన్తరాపత్యే ఫగార్షః-అపృథగ్ధర్మశీలాః -సమానధర్మాచరణశీలాః-ప్రజాసర్గనిమిత్తే-పిత్రా ప్రాచేతసేన,ప్రోక్తాః ఆదిష్టాః-ప్రతీచీం దిశం-ప్రయయుః ❁ ॥౨॥ ❁ క్వ, సిన్ధుసముద్రయోర్యత్ర

వై ప్రజాపతేః । అసిక్నినామ పత్నీత్వే ప్రజేశః ప్రతిగృహ్యతామ్ ॥ ౫౧ ॥ మిథునవ్యవా❁యధర్మస్త్వం ప్రజాసర్గమిమం పునః । మిథునవ్య❁వాయధర్మిణ్యాం భూరిశో భావయిష్యసి ॥ ౫౨ ॥ త్వత్తోఽధస్తాత్ప్రజాస్సర్వా మిథునీభూయ మాయయా ॥ మదీయయా భవిష్యన్తి హరిష్యన్తి చ మే బలిమ్ ॥ ౫౩॥ ఇత్యుక్త్వా మిషతస్తస్య భగవాన్విశ్వభావనః । స్వప్నోపలబ్ధార్థ ఇవ తత్రైవాన్తర్దధే హరిః ॥ ౫౪ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః . ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ॥ తస్యాం స పాఞ్చజన్యాం వై విష్ణుమాయోపబృంహితః।హర్యశ్వసంజ్ఞానయుతం పుత్రానజనయద్విభుః॥౧॥ అపృథగ్ధర్మశీలాస్తే సర్వే దాక్షాయణా నృప।పిత్రా ప్రోక్తాః ప్రజాసర్గే ప్రతీచీం ప్రయయుర్దిశమ్॥౨॥తత్ర నారాయణసరస్తీర్థం సిన్ధుసముద్రయోః।సంగమో యత్ర సుమహన్మునిసిద్ధనిషేవితమ్॥ ౩॥ తదుపస్పర్శనాదేవ వినిర్ధూతమలాశయాః।ధర్మే పారమహంస్యే చ ప్రోత్పన్నమతయోఽభవన్ ॥ ౪ ॥ తేఽపి రేతప ఏవోగ్రం పిత్రాదేశేన యన్త్రితాః। ప్రజావివృద్ధయే యత్తాన్దేవర్షిస్తాన్దదర్శ హ॥ ౫ ॥ ఉవాచ చాథ హర్యశ్వాః కథం స్రక్ష్యథ వై ప్రజాః।అదృష్ట్వాఽన్తం భువో యూయం బాలిశా బత బాలకాః॥౬॥తథైకపురుషం రాష్ట్రం

సంగమః, స్తత్ర , నారాయణసర ఆఖ్యం - సుమహత్పుణ్యం, అత ఏవ ,మునిభిస్సిద్ధైశ్చ-నిషేవితం-తీర్థం-వర్తతే-తత్ర-యయురిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తస్య తీర్థస్యో,పస్పర్శనాదేవ-వినిర్ధూతమలాః నిరస్తమలాః-ఆశయోఽన్తఃకరణం-యేషాం-తాదృశా- స్తే, పారమహంస్యే ధర్మే-పరమహంసానాం జ్ఞానినాం కర్మ పారమహంస్యం ,తస్మిన్ధర్మే నివృత్తిధర్మే, ప్రోత్పన్నా మతిర్యేషాం-తాదృశాశ్చాభవన్ ❁॥౪॥ ❁ ఏవంభూతా అపి-పిత్రాదేశేన ప్రాచేతసస్యాజ్ఞయా-యన్త్రితాః వశీకృతాః-ఉగ్రం - తప ఏవ , తేపిరే చక్రుః పారమహంస్యధర్మ పరా అపి పిత్రాదిష్ట ప్రజావృద్ధి విధానోపయుక్తం తప ఏవ చక్రురిత్యర్థః,ఏవం ప్రజాభివృద్ధయే - యత్తానాయత్తాన్, ప్రజాభివృద్ధ్యుపయుక్తయత్నం కుర్వాణానిత్యర్థః-తాన్ హర్యశ్వాన్, దేవర్షిః నారదో,దదర్శ హేతి దేవర్షి దర్శనస్య దౌర్లభ్యం ద్యోతయతి ❁ ॥౫ ॥ ❁ హర్యశ్వాన్ప్రతి ఉవాచ॥ఉక్తిమేవాహ॥కథమిత్యాదినా కథం సర్గం కరిష్యథేత్యన్తేన ॥ హే బాలకాః - యూయం బాలిశా అజ్ఞాస్సన్తః,ప్రజాః-కథం-స్రక్ష్యథ-అజ్ఞతామేవాహ ॥ అదృష్ట్వాన్తం మవ ఇతి ॥ భువోఽన్త-మదృష్ట్వా- కథం స్రక్ష్యథేత్యన్వయః-యద్యపి భువోజ్ఞానాదికం సృష్ట్యనుపయోగీవ ప్రతిభాతి - తథాపి న తత్సృష్ట్యుపయోగిత్వేనోచ్యతే తస్య ,, భూః క్షేత్ర,, మిత్యాదిభిస్సృష్టి ప్రతిక్షేపకత్వావగమాత్- కిన్తు , దృష్ట్వా సర్గం కర్తుముద్యతాః-దృష్ట్వాతు భవన్తస్సర్గోద్యోగాన్నివృత్తా ఏవ భవేయురిత్యతోచ్యతే-కథం శబ్దేన భువోఽన్తజ్ఞానాద్యభావే సర్గోద్యోగస్యాసంభావనా ద్యోత్యతే - అవిజ్ఞాయ కథంచిత్సర్గం కర్తుముద్యతాః-విజ్ఞాయ తు సుతరాం తదుద్యోగాన్నివృత్తా భవన్తో భవేయురిత్యర్థః - భువః పార్థివస్య దేహస్యాన్తమవసానమదృష్ట్వా అనాలోచ్యేత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏకః పురుష ఈశ్వరో యస్మిన్-త-ద్రాష్ట్రం ఈశ్వరనియామ్యం జగత్-రాష్ట్రాదీనాం ద్వివిధయాన్తానాను

పిజ్ఞాయేత్యనేనాన్వయః, అదృష్టనిర్గమంఅజ్ఞాతనిర్గమోపాయం - జీవాత్మస్వరూపస్యాధిష్ఠానంహృదయబిలం-బహురూపామనేకరూపాం - స్త్రియంబుద్ధిరూపాం-పుంశ్చల్యావ్యభిచారిణ్యాశ్చ, పలాయాఃబుద్ధేఃపతింతత్సంసృష్టజీవస్వరూపమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ఉభయతోవాహాంసృష్ట్యప్యయకరీంనదీంమాయారూపాం -పఞ్చపఞ్చాద్భుతంపంచవింశతితత్త్వాత్మకం- గృహంసజీవశరీరరూపం - చిత్రకథంచిత్రపక్షం-హంసం-బన్ధమోక్షహేత్వాపాదనాత్మకకథారూపాభ్యాంవిచిత్రపక్షాభ్యాంయుక్తమీశ్వరమితిభావః - క్షౌరపవ్యం - క్షురైః, పవిభిః-వజ్రైశ్చ,నిర్మితం-తీక్ష్ణందృఢంచేత్యర్థః-ఏవంవిధం-స్వయంభ్రమణశీలంకాలచక్రమితిభావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁విపశ్చితస్సర్వజ్ఞస్య,స్వపితురనన్తజన్మసుహితోపదేశేనరక్షకస్యశాస్త్రస్య, ఆదేశమనుశాసన-మనుకూల - మవిజ్ఞాయ-అవిద్వాంసోయూయం-కథంచిత్సర్గంకరిష్యథ-విజ్ఞాయతుననయతిష్యధ్వే,ఇతిభావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ఏవమన్యాపదేశరూపాణిదేవర్షేర్వచాంస్యాకర్ణ్య తానిహర్యశ్వాఃస్వయంవిమమృశురిత్యాహమునిః ॥ తదితి॥ త-ద్దేవర్షే -ర్వచోనిశమ్యాకర్ణ్య-హర్యశ్వాఃఔత్పత్తికమనీషయా-స్వభావసిద్ధా-మనీషావిచారశక్తి-ర్యస్యా- స్తయా-బుద్ధ్యా-దేవర్షే- ర్వాచః - కూటం - కూటమయోఘన- స్తద్వద్దుర్భేదం-వాచఃకూటంప్రచ్ఛన్నాభిప్రాయంవాక్యమిత్యర్థః-విమమృశుఃవిచారపూర్వకమభిప్రాయంనిశ్చితవన్తః ❁ ॥౧౦ ॥ ❁కథంవిమమృశురిత్యపేక్షాయాం తైర్విమృశ్యనిర్ణీతార్థానాహ ॥ భూఃక్షేత్రమిత్యాదిభిర్దశభిః ॥ తావద్భూశబ్దార్థమాహ॥ భూఃక్షేత్రమితి॥జీవతిప్రాణాన్ధారయతితిజీవః, సప్రాణ, స్సఏవసంజ్ఞాయస్యతత్, సప్రాణశబ్దవాచ్యమిత్యర్థః,యద్వా,జీవఃప్రత్యగాత్మైన-తేనసమ్యజ్జ్ఞాయతఇతిత,జ్జీవసంజ్ఞం - బాహులకాత్కర్మణికః, జీవేనజ్ఞేయమిత్యర్థః,, ఏతద్యోవేత్తితం,,మితిశరీరస్యజీవేనజ్ఞేయత్వాగానాత్; అనాదినిబన్ధనంఅనాదిపుణ్యపాపరూపకర్మనిబన్ధనం,యత్క్షేత్రం - తద్భూశబ్దార్థఇతివిమమృశురిత్యర్థః - అన్తశబ్దార్థం - తైర్నిర్ణీతంవదన్సముదాయాభిప్రాయమాహ ॥ అదృష్ట్వేతి॥ తస్యభూశబ్దవివక్షితస్యక్షేత్రస్య,నిర్వాణం

బిలంచాదృష్టనిర్గమమ్ । బహురూపాంస్త్రియంచాపిపుమాంసంపుంశ్చలీపతీమ్ ॥ ౭ ॥నదీముభయతోవాహాం
పఞ్చపఞ్చాద్భుతంగృహమ్।క్వచిద్ధంసంచిత్రకథంక్షౌరపవ్యంస్వయంభ్రమిమ్ ॥ ౮ ॥కథంస్వపితురాదేశా
దవిద్వాంసోవిపశ్చితః అనుకూలమవిజ్ఞాయహ్యహోసర్గంకరిష్యథ ॥౯॥శ్రీశుకఉవాచ॥ తన్నిశమ్యాథహర్య
శ్వాఔత్పత్తికమనీషయా । వాచఃకూటంతుదేవర్షేస్స్వయంవిమమృశుర్ధియా॥౧౦॥ భూఃక్షేత్రంజీవసంజ్ఞంచ
యదనాదినిబన్ధనమ్ । అదృష్ట్వాతస్యనిర్వాణంకిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౧ ॥ ఏకఏవేశ్వరస్తుర్యో భగవాన్
స్వాశ్రయఃపరః।తమదృష్ట్వాఽభవంపుంసఃకిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౨ ॥పుమాన్నైవైతియద్గత్వాబిలస్వ
ర్గంగతోయథా।ప్రత్యగ్ధామావిదఇహకిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౩ ॥నానారూపాత్మనోబుద్ధిస్స్వైరిణీవ

అన్తశబ్దవివక్షితం-ప్రకృతౌదేహస్యప్రలయ-మదృష్ట్వాఅనాలోచ్య-అసత్కర్మభిః-కింభవేత్-జన్మజరామరణాదిమద్దేహాపాదకానాదికర్మబన్ధనునివర్తయద్భిః-ప్రత్యుతసంసృత్యాపాదకైఃకర్మభిర్నకోపిపురుషార్థోఽస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁తథైకపురుషంరాష్ట్రమిత్యస్యతైర్నిశ్చితమర్థమాహ ॥ ఏకఏవేశ్వరఇతి॥తుర్యఃజాగరాద్యవస్థాత్రయాతీతః,స్వాశ్రయఃఅనన్యాధారః - పరఃప్రకృతిపురుషవిలక్షణః -భగవాన్షాడ్గుణ్యపూర్ణోనిరస్తనిఖిలదోష-ఏకఏవే-శ్వరఃఅన్తఃప్రవిశ్యధారణేననియన్తా, త-మేవంభూత- మభవంభవప్రతిభట,మదృష్ట్వాఅవిదిత్వాఅనుపాస్య, ఏకఏవేశ్వరఇత్యనేనపురుషశబ్దార్థఉక్తః - అనేనైవేశ్వరప్రతిసంబన్ధిశితవ్యంజగద్రాష్ట్రమితిఫలితం, ఈశితవ్యానామీశ్వరానువర్తనస్యైవోచితత్వాత్,ఆరాధ్యేశ్వరాననువృత్తిరూపైరీశ్వరవైముఖ్యాపాదకైఃకర్మభిఃకిమిత్యర్థః ❁ ॥౧౨॥ ❁బిలంచాదృష్టనిర్గమమిత్యస్యార్థమాహ॥ పుమానితి ॥ బిలస్వర్గంపాతాళం-గతఇవ,పుమాన్జీవః-యద్గత్వాయద్ధృదయబిలంప్రాప్య,,హృదిహ్యయమాత్మాప్రతిష్ఠిత,, ఇతివచనాత్,నావైతినావగచ్ఛతి-యథాబిలస్వర్గగతోనితరాంభోగాసక్తోమదాన్ధస్స్వస్వరూపాదికంనవివినక్తితతోననిర్గచ్ఛతిచ - తథాప్రత్యగాత్మస్వరూపంప్రకృతివియుక్తంయత్రహృదయదేశేస్థితంనావగచ్ఛతి- తజ్జీవస్వరూపస్యాధిష్ఠానంహృదయంబిలంచాదృష్టనిర్గమమిత్యనేనవివక్షితమిత్యర్థః - సముదాయాభిప్రాయమాహ ॥ ప్రత్యగ్ధామహృదయబిలస్థం, ప్రత్యక్స్వప్రకాశం - ధామజ్యోతిఃజీవాత్మస్వరూప - మవిదుషఃఅజానతఃపుంసః - అసత్కర్మభిఃదేవమనుష్యాదిశరీరహృదయబిలావస్థానాపాదకైఃకర్మభిఃకింభవేత్ కిమపిశ్రేయోనాస్తి - ప్రత్యుతానర్థఏవేతిభావః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁బహురూపామిత్యస్యార్థమాహ॥నానేతి॥ఆత్మనోజీవస్య,యా-నానారూపాబహువృత్తిమతీ-స్వైరిణీవపుంశ్చలీవ-రాగాదిభిర్గుణై-రన్వితా- బుద్ధిఃసైవబహురూపాం,స్త్రియమిత్యనేనాభిప్రేతేత్యర్థః-తస్యాః - నిష్ఠామవసానంవివేకం-అగతస్యాప్రాప్తస్య - ఇహలోకే- అసత్కర్మభిఃవివేకానాపాదకైఃకర్మభిః-కింభవేత్,ప్రత్యుతసంసారరూ

షోఽనర్థ ఏవేతి భావః ❀ ॥౧౪॥ ❀ పుమాంసం పుంశ్చలీపతిమిత్యస్యార్థమాహ॥ తత్సఙ్గ ఇతి॥ తస్యాః-సఙ్గేన బుద్ధిపారవశ్యేన, భ్రంశిత-మైశ్వర్యం-అకర్మవశ్యత్వం, యస్య - అతఏవ-కుభార్యవ-త్సంసరన్తం-కుత్సితా భార్యా యస్య-తేన తుల్యం కుభార్యవత్ - భార్యాభిలషితవస్త్రాభరణాద్యార్జనాయాసదుఃఖినమివ, సంసరన్తం జన్మజరామరణాదిపరివృత్తిరూపసంసారమనుభవన్తం సంసృష్ట, జీవస్వరూపం, తద్గతీః బుద్ధ్యా యత్తత్స్వర్గనరకాదిగతీశ్చ, అబుధస్యాజానతః-అసత్కర్మభిస్స్వర్గనరకాదిగత్యాపాదకైః కర్మభిః, కింభవేత్, నకిమపి శ్రేయః-ప్రత్యుత దుఃఖమేవేతి భావః ❀ ॥౧౫॥ ❀ నదీముభయతో వాహామిత్యేతద్వివృణోతి ॥ సృష్ట్యప్యయకరీమితి॥ సృష్ట్యప్యయకరీం జన్మమరణకరీం, అనేనోభయతః ప్రవాహో దర్శితః- వేలాకూలశబ్దౌ తీరద్వయపరౌ-తయోరన్తేఽవసానే - వేగితాం సంజాతవేగాం, ఇహలోకపరలోకౌ వేలాకూలత్వేన రూపితౌ - వేగనేహలోకపరలోకప్రాప్తికరీమిత్యర్థః - ఏవంవిధాం-మాయాం - తదవిజ్ఞస్య తత్త్వేనావిజ్ఞస్య-తథాభూతోఽప-విజ్ఞస్యావిచారయతః - అత్ర హేతుః - మత్తస్య మాయాపరవశస్య-అసత్కర్మభిః ఇహపరలోకప్రాప్తిహేతుభిః కర్మభిః -కింభవేత్ -నకిమపి - ప్రత్యుతానన్తతః స్థావరత్వాదిప్రాప్తిరూపోఽనర్థ ఏవేతి భావః ❀ ॥౧౬॥ ❀ పఞ్చపఞ్చాద్భుతం గృహమిత్యేతద్వివృణోతి॥ పఞ్చవింశతీతి ॥ పఞ్చవింశతితత్త్వానాం జీవపర్యన్తానాం - సంఘాతరూపం - యత్పురుషస్య పరమపురుషస్యా - ద్భుతం-వర్ష్మణం శరీరం - ఆత్మని అధ్యాత్మం-మరమపురుషే-ధార్యత్వేనావస్థితం-అబుధస్యావిచారయతః - అసత్కర్మభిః దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమాపాదకైః కర్మభిః-కింభవేత్-నకిమపి-ప్రత్యుత దేహాత్మాదిభ్రమప్రయుక్తోఽనర్థ ఏవేతి భావః ❀ ॥౧౭॥ ❀ క్వచిద్ధంసం చిత్రకథమిత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ ఈశ్వరమితి॥ ఈశ్వరమిత్యనేన హంసశబ్దార్థ ఉక్తః - హన్తి దోషానితి హంసః - నిరస్తనిఖిలదోష-స్తమీశ్వరం -శాస్త్రం శాస్త్రైకవేద్యం-బన్ధమోక్షా

గుణాన్వితా। తన్నిష్ఠామగతస్యేహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥౧౪॥ తత్సఙ్గభ్రంశితైశ్వర్యం సంసరన్తం కు
భార్యవత్ । తద్గతీరబుధస్యేహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥౧౫॥ సృష్ట్యప్యయకరీం మాయాం వేలాకూలాన్త
వేగితామ్। మత్తస్య తదవిజ్ఞస్య కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥౧౬॥ పఞ్చవింశతితత్త్వానాం పురుషాద్భుతవర్ష్మణమ్।
అధ్యాత్మమబుధస్యేహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥౧౭॥ ❀ ఈశ్వరం శాస్త్రముత్సృజ్య బన్ధమోక్షానుదర్శనమ్।
వివిక్తం పదమజ్ఞాయ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥౧౮॥ కాలచక్రం భ్రమత్తీక్ష్ణం దృఢం నిష్కర్షయజ్జగత్। స్వత
న్త్రమబుధస్యేహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥౧౯॥ శాస్త్రస్య పితురాదేశం యో న వేద నివర్తకమ్। కథం తదను
రూపాయ గుణవిస్రమ్భ్యుపక్రమేత్ ॥౨౦॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇతి వ్యవసితా రాజన్ హర్యశ్వా ఏకచేతసః। ప్ర

నుదర్శనం బన్ధమోక్షావనుదర్శయతి - బన్ధమోక్షహేతుప్రవృత్తినివృత్తిధర్మానుష్ఠాపనేన తౌ దర్శయతీతి తథా, కర్తరి ల్యుః- అనేన చిత్రకథశబ్దార్థ ఉక్తః-వివిక్తం పదం యస్య తం - వివిక్తస్థానవర్తినం - హృదయకుహరే స్థితమిత్యర్థః- అనేన క్వచిచ్ఛబ్దార్థ ఉక్తః- ఉత్సృజ్య త్యక్త్వా - అజ్ఞాయ ఉక్తవిధం తమనాలోచ్య,, ఐశ్వరం శాస్త్రం,, మితి పాఠాన్తరం-తత్ర-ఐశ్వర్యం ఈశ్వరప్రతిపాదక - మధ్యాత్మశాస్త్రం, ముత్సృజ్యానధీత్య, బన్ధమోక్షానుదర్శనం-వివిక్తపద,మీశ్వర,మజ్ఞాయానుపాస్యేత్యర్థః - ఐశ్వర్యమితి పాఠేతు - ఈశ్వరస్య సంబన్ధి ఐశ్వరం, ఈశ్వరావేదకం-తదేవైశ్వర్యం-స్వార్థే ష్యఞ్-ఈశ్వరస్వరూపరూపగుణప్రతిపాదకమిత్యర్థః -అత్రాపీశ్వరశబ్దేన హంసశబ్దార్థ ఉక్తః-అసత్కర్మభిః ఈశ్వరవైముఖ్యాపాదకైః కర్మభిః-కిమపి న-అపి తు ఆత్మనాశరూపోఽనర్థ ఏవేతి భావః ❀ ॥౧౮॥ ❀ క్షౌరపవ్యం స్వయం భ్రమిమిత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ కాలచక్రమితి॥ యత్సర్వ-మాబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తం, జగన్నిష్కర్షయత్ నిష్పాషయత్ త్రోటయదిత్యర్థః - అనేన పవ్యశబ్దార్థ ఉక్తః-తీక్ష్ణం గర్భజన్మజరామరణాదినిమిత్తత్వేన దుస్సహం - అనేన క్షౌరశబ్దార్థ ఉక్తః, భ్రమత్పరివర్తమానం-స్వతన్త్రమపరవశం - కాలచక్రం-త-దబుధస్యావిచారయతః- అసత్కర్మభిః కాలవశ్యతాపాదకై-ర్నకిమపి-ప్రత్యుత తాపత్రయాభిహతిరేవేతి భావః ❀ ॥౧౯॥ ❀ స్వపితురాదేశం వివృణోతి॥ శాస్త్రస్యేతి॥ శాస్త్రస్య పితుః-శాస్త్రమేవ హి సర్వస్య పితా హితోపదేష్టృత్వా - త్తస్యాదేశం వివిచ్యజ్ఞాపనరూపమనుశాసనం-నివర్తకం ప్రవృత్తిధర్మానుష్ఠాననివృత్తిజ్ఞాపకం-యః పుమాన్-న వేద-స-గుణవిస్రమ్భీ గుణమయశబ్దాదివిషయవిశ్వాసవాన్ - తదనురూపాయ ఉక్తాదేశానుకూల్యాయ, కథం-సృష్ట్యాదావుపక్రమేత్ సృష్ట్యాద్యుపక్రమస్య పిత్రాదేశప్రతికూలత్వాత్తదుపరమ ఏవ తదాదేశానుకూలః - పిత్రాదేశానువర్తినస్సృష్ట్యాదౌ యతేతేతి భావః ❀ ॥౨౦॥ ❀ ఏవం వాచః కూటం విమృశ్య కిమకుర్వన్నిత్యత్రాహ॥ ఇతీతి॥ హే రాజన్-ఇతీత్థం-వ్యవ

౧౮॥ శ్లో ❀ పా ॥ ఐశ్వరం శాస్త్రం ॥ ఐశ్వర్యం శాస్త్రం .

సితాఃనిశ్చయవన్తః , వ్యవసాయోవ్యవసితం , భావేక్తః-తదస్త్యేషామితివ్యవసితాః, అర్శఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్, హర్యశ్వాః,సర్వే,ఏకచేతసఃఏకమతయః,తంనారదం ,పరిక్రమ్య,అనివర్తనంనవిద్యతేనివర్తనం,నివృత్తిర్యస్మాత్తం,పన్థానం,ప్రయయుఃగతవన్తః - బ్రహ్మోపాసనేనముక్తింప్రాపురిత్యర్థః ❁॥౨౧॥❁ మునిర్నారదస్తుస్వరబ్రహ్మణిబ్రహ్మసాన్నిధ్యాపాదకవల్లకీస్వరే - నిర్భాతఃసాక్షాత్కృతోయోహృషీకేశ - స్తస్యపదామ్బుజే-చిత్తం,ముఖణ్డమవిచ్ఛిన్నంయథాతథా,ఆవేశ్య,లోకా-ననుచరత్ అన్వచరత్-అడభావఆర్షః ❁॥౨౨॥ ❁ తతః-కోదక్షః-శీలశాలినాంసుశీలానాం-పుత్రాణాం,నారదా-న్నాశం ,నిశమ్యసృష్ట్యుద్యోగనివృత్తిపూర్వకముక్తిమాకర్ణ్య,శోచన్-అన్వతప్యతఅదుఃఖ్యత్,సుప్రజాస్త్వంశుచాంపదమితిలోకోక్తిప్రకారః - సుప్రజాస్త్వంసత్పుత్రవత్త్వం,శోకానాంస్థానమితిహికింవదన్తీత్యర్థః-అత్రప్రజాశబ్దేనప్రజావిపత్తిరుపలక్ష్యతే ❁॥౨౩॥ ❁ సదక్షో-ఽజేనబ్రహ్మణా-పరిసాన్త్వితఃసమాహితః-పునఃపాఞ్చజన్యాయాం-శబలాశ్వసంజ్ఞా,న్సహస్రసంఖ్యాకా-న్పుత్రా-నజనయత్ ❁॥౨౪॥ ❁ తేఽపిశబలాశ్వాః,పిత్రాదక్షేణ,ప్రజాసర్గేనిమిత్తే-సమ్యా-గాదిష్టాః-ధృతం - వ్రతంపిత్రాదేశకరణరూపం - యైస్తే-నారాయణసరఆఖ్యంతీర్థం - యయుః-యత్రనారాణసరసి-స్వపూర్వజాఃహర్యశ్వాః - సిద్ధాబభూవుః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తస్యనారాయణసరస్తీర్థస్య-ఉపస్పర్శనాదేవ-వినిర్ధూతంనిరస్తం -మలం-యస్య-తాదృశఆశయోఽన్తఃకరణం-యేషాంతే-పరమముత్కృష్టం-బ్రహ్మప్రణవం-జపన్త-స్తత్ర-మహ-త్తప-స్తేపుఃచక్రుః,బ్రహ్మశబ్దోవక్ష్యమాణమన్త్రస్యాప్యుపలక్షకః-తస్యప్రణవఘటితత్వాత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ మహత్తపఏవప్రపఞ్చయతి॥ అబ్భక్షా ఇతి ॥అతఏవభక్షయన్తీత్యబ్భక్షా-స్తాదృశాః,కతిచి-న్మాసాన్,కతిచిచ్చ-మాసాన్,

---

యయుస్తంపరిక్రమ్యపన్థానమనివర్తనమ్ ॥ ౨౧॥స్వరబ్రహ్మణినిర్భాతహృషీకేశపదామ్బుజే ।అఖణ్డంచి
త్తమావేశ్యలోకానను*చరన్మునిః ॥ ౨౨ ॥ నాశంనిశమ్యపుత్రాణాంనారదాచ్ఛీలశాలినామ్ ।అన్వతప్యత
కశ్శోచన్సుప్రజా* స్త్వంశుచాంపదమ్॥౨౩॥సభూయఃపాఞ్చజన్యాయామజేనపరిసాన్త్వితః ।పుత్రానజ
నయద్దక్షశ్శబలాశ్వాన్సహస్రిణః॥౨౪॥ తేఽపిపిత్రాసమాదిష్టాఃప్రజాసర్గేధృతవ్రతాః। నారాయణసరోజ
గ్మర్యత్రసిద్ధాస్స్వపూర్వజాః॥ ౨౫ ॥తదుపస్పర్శనాదేవవినిర్ధూతమలాశయాః।జపన్తో బ్రహ్మపరమంతేపు
*స్తత్రమహత్తపః॥ ౨౬॥అబ్భక్షాఃకతిచిన్మాసాన్కతిచిద్వాయుభోజనాః।ఆరాధయన్మన్త్రమిమమభ్య
సన్తఇడస్పతిమ్ ॥ ౨౭ ॥ఓంనమోనారాయణాయపురుషాయమహాత్మనే ।విశుద్ధసత్త్వధిష్ణ్యాయమహాహం
సాయధీమహి ॥ ౨౮ ॥ ఇతితానపిరాజేన్ద్రప్రజాసర్గధియోమునిః । ఉపేత్యనారదఃప్రాహవాచఃకూటాని
పూర్వవత్ ॥ ౨౯ ॥ దాక్షాయణాస్సంశృణుతగదతోనిగమంమమ । అన్విచ్ఛతాఽనుపదవీంభ్రాతౄణాం
భ్రాతృవత్సలాః ॥ ౩౦॥ భ్రాతౄణాంప్రాయణంభ్రాతాయోఽనుతిష్ఠతిధర్మవిత్ ।సపుణ్యబన్ధుఃపురుషోమ
రుద్భిస్సహమోదతే॥ ౩౧॥ఏతావదుక్త్వాప్రయయౌనారదోఽమోఘదర్శనః। తేఽపిచాన్వగమన్మార్గంభ్రా

వాయుంభక్షన్తీతివాయుభోజనాః,కర్తరిల్యుః-ఇమంవక్ష్యమాణం-మన్త్రమభ్యసన్తః-ఇడస్పతిం,ఈడ్యతేస్తూయతేఽనేనేతిఇడోమన్త్రః- ఆర్షత్వాద్ధ్రస్వః-పారస్కరాదిత్వాత్సుట్-తస్య-పతింఅధిదైవతం,భగవన్తంఆరాధయన్ ఆరాధయామాసుః-ఆజ్యాప్రర్వాద్రాధయతేర్లఙ్-అజటోస్సవర్ణదీర్ఘః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ మన్త్రమాహ ॥ ఓమితి॥నారస్యజీవసమూహస్య , అయనాయప్రాప్యాయప్రాపకాయాధారాయచ-పురుషాయహృదయకమలస్థాయపరమాత్మనేఅన్తఃప్రవిశ్యనియన్త్రే , విశుద్ధంఉపాసనేననిర్మలం,సత్త్వమన్తఃకరణంధిష్ణ్యమభివ్యక్తిస్థానం,యస్య - యద్వా-విశుద్ధంరజస్తమోభ్యామననువిద్ధం,సత్త్వం , ధిష్ణ్యంస్థానంయస్య-తస్మై,పరమవ్యోమనిలయాయేతిభావః-మహాంశ్చాసౌహంస,స్తస్మై,మహాన్కల్యాణగుణైర్మహాన్-హంసోనిరస్తనిఖిలదోషః,ఏవంభూతాయ-నమః-ఉక్తవిధం,ధీమహిధ్యాయేమ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఇతి॥ఇత్థం,మన్త్రం -జపతః ,ప్రజాసర్గేధీర్యేషాం,తాన్ శబలాశ్వానపి, హేరాజేన్ద్ర-మునిర్నారదః,ఉపేత్యసమీపమేత్య,పూర్వవ,ద్వాచఃకూటాని,,అదృష్ట్వాఽన్తంభువోయూయ,,మిత్యాదీని,ప్రాహఉక్తవాన్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ పూర్వోక్తాత్కించిద్విశేషమాహేత్యాహ ॥ దాక్షాయణా ఇతి॥ హేదాక్షాయణాః,గదతోబ్రువతో-మమ,నిగమముపదేశం,సంశృణుత,భ్రాతౄణామగ్రజానా-మనుపదవీంమార్గానుసరణ,మన్విచ్ఛత , అనుగతాపదవీఅనుపదవీ-తామనుపదవీం ,, కుగతిప్రాదయ,,ఇతిసమాసః,యతో,యూయం,భ్రాతృషు,వత్సలాః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ భ్రాతౄణాం,ప్రాయణంప్రకృష్టమయనమనువర్తనం,యో,,భ్రాతా,ధర్మవి - దనుతిష్ఠతికరోతి,స,పుణ్యామేవబన్ధుర్యస్యతాదృశో , మరుద్భిర్దేవైస్సహ , మోదతే ❁॥ ౩౧ ॥❁ అమోఘందర్శనంయస్య-పరమార్థదర్శీ-నారదః,ఏతావదియ,దుక్త్వా-ప్రయయౌగతః తేఽపిమార్గిపాన్థా

ష్ఠాః - మారిషేతిపారేరాజ్ఞస్సంబోధనం,మారిషేతితస్యనామాన్తరం - భ్రాతౄణామగ్రజానామేవ,మార్గంపరబ్రహ్మోపాసనరూపం- అన్వగమన్అనుసృతవన్తః *॥౩౨॥ *తత-స్తే-సధ్రీచీనం,సహాఞ్చతిగచ్ఛతీతిసధ్య్రిఙ్,ఆతివాహికైస్సహగన్తాజీవ-స్తేనగమ్యంసధ్రీచీనం ,ప్రతీచీనం,ప్రతిచాస్వస్మైభాసమానేనబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యసాక్షాత్కారవతాగమ్యంప్రతీచీనం-పరస్యపరమపురుషస్యానుపథంఅనుకూలంఅర్చిరాదిమార్గం-గతాః-అద్యాపి-ననివర్తన్తే నపునరావర్తన్తే ॥ ఏతందేవయానంపన్థానమాపద్యనచపునరావర్తన్తఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రవివక్షితః ॥ పునరనావృత్తౌదృష్టాన్తః - పశ్చిమాయామినీరివేతి - పశ్చిమాః అతీతాః-యామినీఃయామిన్యోరాత్రయో- యథాపునర్నావర్తన్తేతథేత్యర్థః *॥౩౩॥ *ఏతస్మిన్కాలేనారదోపదేశేనశబలాశ్వానాం ముక్తిప్రాప్తకాలే-ప్రజాపతిర్దక్షః-బహూ-నుత్పాతాన్పుత్రనాశప్రయుక్తా-నపశ్యత్-తతః-పూర్వవత్-నారదోపదేశకృతం-పుత్రాణాంనాశ-ముపాశృణోత్ *॥౩౪॥ *పుత్రాణాంనివృత్తిధర్మనిష్ఠయాముక్తిముపశ్రుత్యదక్షోఽపిప్రాయశోవిరక్తస్స్యాదితిదనుగ్రహార్థందేవర్షిస్తత్పార్శ్వంగత,స్తదాఽసౌదక్షో-దేవర్షి-ముపలభ్య-పుత్రనాశాన్నిమిత్తా-ద్విమూర్ఛిత-ఉత్థాయ-నారదాయ-చుక్రోధక్రుద్ధవాక్ *॥౩౫॥* క్రోధమేవాహ ॥ సాధోరివలిఙ్గవేషోయస్య-తేనత్వయా-నోఽస్మదీయానామర్భకాణాం,అసాధు,అకారికృతం ॥తదేవాహ ॥ స్వధర్మేప్రవృత్తానాం-యస్సంన్యాసినోమార్గ-స్సప్రదర్శితః *॥౩౬॥ *ననుసంన్యాసినోమార్గస్సాధురేవమోక్షహేతుత్వా-త్సత్యం-ఋణత్రయాపనోదనంపితుర్మహాననర్థ ఏవేత్యాహ ॥ ఋణైరితి ॥ ఋణై-రముక్తానాం-నమీమాంసితానివిచారితానికర్మాణియైస్తేషాం - ఋణవిమోచనం-నాస్తి - తదుత్తరకాలభావిత్వాచ్చపుత్రోత్పాదనయజ్ఞానుష్ఠాన

తౄణామేవ *మారిషాః ॥ ౩౨ ॥ సధ్రీచీనంప్రతీచీనంపరస్యానుపథంగతాః । నాద్యాపితేనివర్తన్తేపశ్చి
మాయామినీరివ ॥ ౩౩ ॥ ఏతస్మిన్కాలఉత్పాతాన్బహూన్పశ్యన్ప్రజాపతిః। పూర్వవన్నారదకృతంపుత్ర
నాశముపాశృణోత్ ॥ ౩౪ ॥ చుక్రోధనారదాయాథపుత్రశోకవిమూర్ఛితః। దేవర్షిముపలభ్యాసౌరోషాత్ప్ర
స్ఫురితాధరః ॥ ౩౫ ॥ దక్షఉవాచ ॥ అహోఅసాధోసాధూనాంసాధులిఙ్గేనయస్త్వయా । అసాధ్వకార్యర్భ
కాణాంభిక్షోర్మార్గఃప్రదర్శితః ॥ ౩౬ ॥ ఋణైస్త్రిభిరముక్తానామమీమాంసికర్మణామ్। విఘాతశ్శ్రేయసః
పాపలోకయోరుభయోఃకృతః ॥ ౩౭ ॥ ఏవంత్వంనిరనుక్రోశోబాలానాంమతిభిద్ధరేః । పార్షద*మధ్యేచర
సియశోహానిరపత్రపః ॥ ౩౮ ॥ ననుభాగవతానిత్యంభూతానుగ్రహకాతరాః। ఋతేత్వాంసౌహృదఘ్నం
వైవైరం*కరమవైరిణామ్ ॥ ౩౯ ॥ నేత్థంపుంసోవిరాగస్స్యాత్త్వయాకేవలినాముధా । మన్యసేయద్యుప
శమంస్నేహపాశనికృన్తనమ్ ॥ ౪౦ ॥ నానుభూయనజానాతిపుమాన్విషయతీక్ష్ణతామ్। నిర్విద్యతేస్వయంత
స్మాన్నతథాభిన్నధీఃపరైః ॥ ౪౧ ॥ యన్నస్త్వం *కర్మసన్ధానాంసాధూనాంగృహమేధినామ్ । కృతవానసి
దుర్మర్షంవిప్రియంతదమర్షితమ్ ॥ ౪౨ ॥ తన్తుకృన్తనయన్నస్త్వమభద్రమచరఃపునః । తస్మాల్లోకేషుతే

యోరభావేనపితృదేవఋణముక్తిశ్చనాస్తి- అతః-హేపాప,విషయభోగత్యాగాదిహలోకేశ్రేయసోపిఘాతఃవిషయభోగపూర్వకస్యభోగస్యాభావాన్మోక్షానధికారిత్వాత్పరలోకేఽపశ్రేయసోపిఘాతఃకృతఇత్యర్థః *॥ ౩౭ ॥ *బాలానాం-మతిభిద్బుద్ధిబాలకఃఏవం-నిరనుక్రోశోనిర్ఘృణః-హరేర్యశోనాశకస్సన్-తత్పార్షదానాంమధ్యేనిర్లజ్జఃకథంచరసి*॥౩౮॥* నిర్లజ్జత్వమాహ ॥ నన్వితి ॥ననుహేనారద-అవైరిణాం-వైరంకరం-సౌహృదఘ్నం-త్వాంవినా-భాగవతా-స్సర్వే,భూతానుగ్రహపరవశాః,త్వంతుభూతవిప్రియంకుర్వన్కథంనలజ్జసఇతిభావః * ॥ ౩౯ ॥ *ననునవిషయభోగాద్విరాగఉత్పద్యతే-కింతువిషయభోగస్యహేయత్వోపదేశేనైవేత్యతఆహ ॥ నేతి ॥ యద్యప-త్వం - విషయభోగస్యహేయత్వోపదేశేన - స్నేహపాశనికృన్తనం-విషయాశక్తిరూపస్నేహఏవపాశ - స్తస్యనికృన్తనంఛేదకం - ఉపశమంవిరాగం-మన్యసేతథా - వి-ముధామృషా-కేవలినాజ్ఞానంవినాసాధువేషేణత్వయే - త్థంమతిచాలనేకృతేఽపి-పుంసాం-విరాగో-నైవస్యాత్ * ॥ ౪౦ ॥ *కుతః-యతః-పుమాన్,నానుభూయఅననుభూయ,విషయాణాం,తీక్ష్ణతాంఅన్తతోదుఃఖరూపతాం-నజానాతి-యథా-విషయాననుభూయస్వయమేవ-తస్మాద్విషయా - న్నిర్విద్యతవిరజ్యతేతథాపరైర్భిన్నధీశ్చాలితధీ,ర్ననిర్విద్యేత * ॥ ౪౧ ॥ *య-త్త్వం,కర్మసన్ధానాంకర్మణ్యాసక్తచిత్తానాం -కర్తుమన్ధానామితిపాఠే-ప్రతివిప్రియంకర్తుమజానతాం,గృహస్థానాం,సాధూనా,మస్మాకం-దుర్మర్షంసోఢుమశక్యం,విప్రియం-కృతవా,నసి-తదప్రియంఅమర్షితం,అస్మాభిరితిశేషః-నమృష్యతేస్మాభిరిత్యర్థః * ॥ ౪౨ ॥ *ఏవంనారదాయక్రుద్ధవాన్దక్షఃశశాప॥ తన్త్వితి ॥హేతన్తు

---

౩౨ ॥శ్లో *పా॥మారిష. ౪౨॥ శ్లో *పా ॥ కర్తుమన్ధానామ్.

కృన్తనసంతానచ్ఛేదక-యస్మా-త్త్వ, మభద్రంపుత్రవినాశ-మచరఃకృతవానసి ॥ చరత్తెల్లక్ష్మ్యమైకవచనం-హేమూఢ-తస్మా, త్సర్వేషులోకేషు - భ్రమత - స్తవ-పదంస్థానం-నభవేత్,క్వచిదపిభవాన్నచిరమవతిష్ఠే-త్కింతుభ్రామ్యత్వితిశాపః ❁ ॥ ౪౩॥ ❁తంచశాపం-సాధూనాం,సమ్మతో,నారదః,బాఢంతథైవాస్త్వితి-ప్రతిజగ్రాహస్వీకృతవాన్,కుతః,హి-యస్మా-దీశ్వరోఽపిస్వయంప్రతికర్తుంసమర్థోఽపి-తితిక్షేతసహేతేతి-య,దేతావానేవ-సాధూనాంవాదః,నతుప్రతిశాపప్రదానవాదఇతిభావః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవంనారదాత్పుత్రనాశమాశఙ్క-మానోదక్షఃపుత్రోత్పాదనయత్నాద్విరమ్యతూష్ణీమవస్థితో బ్రహ్మణాపరిసాన్త్వితస్తతోదుహితౄరజనయదిత్యాహమునిః ॥ తతఇతి॥ ప్రాచేతసోదక్షః-స్వయంభువా,అనునీతఃఅనుసాన్త్వితో,ఽసిక్న్యాంభార్యాయాం,దుహితౄః,పితృవత్సలాః,షష్టిసంఖ్యాకాః,సంజనయామాస ❁ ॥ ౧ ॥ ❁తాసాంమధ్యే,దశ,కన్యకాఃభానులమ్బాద్యాఖ్యాః,ధర్మాయా,దాత్,కాయకశ్యపాయ,ద్విషడేకాంచత్రయోదశేత్యర్థః-అదితిదితిదనుకాష్ఠారిష్టాసురసెలామునిక్రోధవశాతామ్రాసురభీసరమాతిరమ్యాఖ్యాః - అదాత్,ఇన్దవేసోమాయ-త్రిణవంత్రయాణాన్నవానాంసమాహారస్త్రిణవం - సప్తవింశతిసఙ్ఖ్యాకాఃకృత్తికారోహిణ్యాద్యాఖ్యాఃనక్షత్రరూపాఃఅదాత్,భూతోరుద్రః భూతాఙ్గిరఃకృశాశ్వేభ్యస్త్రిభ్యః , ద్వేద్వేకస్యై , అదాత్,తత్రతురుద్రస్యసరూపాఅన్యాచప్రసిద్ధేతిద్వేభార్యే , అఙ్గి

మూఢనభవేద్భ్రమతఃపదమ్॥ ౪౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ప్రతిజగ్రాహతంబాఢంనారదస్సాధుసంమతః ।ఏతావాన్సాధువాదోయత్తితిక్షేతేశ్వరస్స్వయమ్ ॥ ౪౪ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,షష్ఠస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః . ❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ ॥ తతఃప్రాచేతసోఽసిక్న్యామనునీతస్స్వయంభువా।షష్టింసంజనయామాసదుహితౄఃపితృవత్సలాః ॥ ౧ ॥ దశధర్మాయకాయాదాద్ద్విషట్త్రిణవచేన్దవే।భూతాఙ్గిరఃకృశాశ్వేభ్యోద్వేద్వేతార్క్ష్యాయచాపరాః ॥ ౨ ॥ నామధేయాన్యమూషాంత్వంసాపత్యానాంచమేశృణు । యాసాంప్రసూతిప్రసవైర్లోకాఆపూరితాస్త్రయః ॥ ౩ ॥ భానుర్లమ్బాకకుబ్జామిర్విశ్వాసాధ్యామరుత్వతీ । వసుర్ముహూర్తాసంకల్పాధర్మపత్న్యస్సుతాఞ్ఛృణు ॥ ౪ ॥భానోస్తువేదఋషభఇన్ద్రసేనస్తతోనృప।విద్యోతఆసీల్లమ్బాయాంతతశ్చస్తనయిత్నవః ॥ ౫ ॥ కకుభస్సంకటశ్చాసీత్కీకటస్తనయోయతః । భువోదుర్గాణిజామేయాస్స్వర్గోనన్దిస్తతోఽభవత్ ॥ ౬ ॥ విశ్వేదేవాస్తువిశ్వాయాఅప్రజాంస్తాన్ప్రచక్షతే। సాధ్యాగణాస్తుసాధ్యాయాఅర్థసిద్ధస్తుతత్సుతః ॥ ౭ ॥ మరుత్వాంశ్చజయన్తశ్చమరుత్వత్యాబభూవతుః । జయన్తోవాసుదేవాంశఉపేన్ద్రఇతియంవిదుః ॥ ౮ ॥ మౌహూర్తికాదేవగణాముహూర్తాయాంచజజ్ఞిరే । యేవైఫలంప్రయచ్ఛన్తి

రసస్తుస్వధాసతీచేతిద్వే , కృశాశ్వస్యతుఅర్చిర్ధిషణాచేతిద్వే,ఇతివివేకః , అపరా అవశిష్టాశ్చతస్రోదుహితౄః , తార్క్ష్యాయ-తార్క్ష్యనామకశ్చిద్దేవ, స్తస్మై,అదాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁అమూషాందక్షస్యదుహితౄణాం,సాపత్యానాంపుత్రపౌత్రాదిసహితానాం,నామధేయాని-మేమత్తః-శృణు॥ తాన్విశినష్టి ॥యాసాందక్షస్యకన్యకానాం,ప్రసూతిప్రసవైః పుత్రపౌత్రాదిభిః,త్రయోలోకాః,ఆపూరితాః ❁ ॥ ౩॥ ❁ తావద్ధర్మస్యదశభార్యానిర్దిశతి॥భానురితి॥భాన్వాదయస్సంకల్పాన్తా-దశ-ధర్మస్యభార్యాః,స్తాసాం-సుతాన్,క్రమేణ-శృణ్విత్యర్థః ❁ ॥౪॥ ❁తత్రైకైకస్యాస్సంతానంక్రమేణాహ॥ భానో-స్త్వితి ॥ భానోర్ధర్మభార్యాయాం,వేదః , ఋషభ,ఇతి,ద్వౌపుత్రౌ,తతోఋషభా,దిన్ద్రసేనః,హేనృప,లమ్బాయాంభార్యాయాం,విద్యోతఃపుత్రఆసీత్-తతోవిద్యోతాత్ , స్తనయిత్నవః,విద్యుత్స్తనయిత్నుశబ్దౌతదభిమానిదేవతాపరౌ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కకుభఃభార్యాయాః,కీకటస్తనయః-యతః,కీకటాత్,సంకట, స్తనయోఽభవదిత్యన్వయః-జామేయాఃజామ్యాఃపుత్రాః , భువో-దుర్గాణిదుర్గాభిమానినోదేవాః,తతఃజామేయేభ్యః,స్వర్గోనన్దిశ్చాభవత్ ❁ ॥౬॥ ❁ విశ్వాయాంధర్మస్యభార్యాయాం-విశ్వేదేవాఖ్యాఃపుత్రాః,బభూవుః-తాన్విశ్వేదేవాన్, అప్రజాన్అపుత్రాన్,ప్రచక్షతేకథయన్తి,సాధ్యాయాంసాధ్యగణా-బభూవుః-తత్సుతఃసాధ్యగణసుతస్త్వ,ర్థసిద్ధః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁మరుత్వత్యాం,మరుత్వాన్జయన్తశ్చేతి-ద్వౌతనయౌబభూవతుః,తత్ర-జయన్తో,వాసుదేవస్యభగవతో, ఽంశభూతః,యంజయన్తముపేన్ద్ర ఇతి-విదుః-వసోర్వంశస్యభూయస్త్వాదనైనిర్దేశః ❁ ॥౮॥ ❁ ముహూర్తాయాం,మౌహూర్తికాముహూర్తాభిమానినోదేవగణా,ఉద్బభూవుః-తాన్విశినష్టి ॥ యేవైమౌహూర్తికాః ,స్వస్వముహూర్తకాలజం-సుఖదుఃఖాదిరూపంఫలం, భూతానాందేహినాం,

ప్రయచ్ఛన్తి ॥ ౯ ॥ సంకల్పాయాస్సంకల్పః, స్తనయోఽభూత్, కామస్తు, సంకల్పాజ్జాత, ఇతిస్మృతః-వసోఃపుత్రాస్త్వష్టౌవసవః తేషాం-నామాని-మేమత్తః, శృణు ॥ ౧౦ ॥ ద్రోణాదయోవిభావస్వన్తాఅష్టౌవసవ, స్తత్ర-ద్రోణాదీనాంసంతానమాహక్రమేణ॥ద్రోణస్యేతి॥ద్రోణస్య, అభిమతిఃపత్నీ-తస్యాః, హర్షాదయ స్తనయాః ॥ ౧౧ ॥ ప్రాణస్యతు-ఊర్జస్వతీభార్యా, అథాత్తస్యాః, స్సహశ్చ, ఆయుశ్చ, పురోజవశ్చ, పుత్రాః, ధ్రువస్యధరణిర్భార్యా, సాచ-వివిధాః, పురఃపురాభిమానినోదేవా-నసూత ॥ ౧౨ ॥ అర్కస్యతు, భార్యా, అశనా, తస్యాఃపుత్రాస్తుతర్షాదయః, అగ్నే స్తుభార్యా, వసోర్ధారా, తస్యా- స్తనయాస్తు-ద్రవిణకాదయః ॥ ౧౩ ॥ స్కన్దఃకుమారస్తు, అగ్నేరేవకృత్తికాసుజాతః, షాణ్మాతురః-అగ్నిభూరితిచప్రసిద్ధః-యేవిశాఖాదయ, స్తే-తతఃస్కన్దా-జ్జాతాః, దోషస్యతు-భార్యాశర్వరీ-తస్యాః, పుత్రః-శింశుమారః-సచ హరేః, కలాఅంశభూతః ॥ ౧౪ ॥ వసోర్భార్యాఆంగిరసీ-తస్యాఃపుత్రోవిశ్వకర్మా-సచకృతీపతిఃశిల్పాచార్యః, తతోవిశ్వకర్మణః, చాక్షుషాఖ్యోమనురభూత్, మనోశ్చాక్షుషస్య, విశ్వేసాధ్యాః, స్సుతా, బభూవుః ॥ ౧౫ ॥ విభావసోర్భార్యాఉషా, సాచ-వ్యుష్టంచరోచిషంచాతపంచ-పుత్రా, నసూతప్రసూతవతీ-అథఆతపాత్, పఞ్చయామఃదివసః-అతఎవరాత్రిస్త్రియామా, ప్రదోషప్రత్యూషయోఃపూర్వోత్తరదివసావయవత్వాత్, పఞ్చయామశబ్ద స్తదభిమానిదేవపరః, తంవిశినష్టి॥యేనపఞ్చయామేన, భూతానిప్రాణినః, కర్మసుస్వస్వవ్యాపారేషు, జాగ్రతిజాగరూకాణిభవన్తి ॥ ౧౬ ॥

భూతానాంస్వస్వకాలజమ్ ॥ ౯ ॥ సంకల్పాయాస్తుసంకల్పఃకామస్సంకల్పజస్స్మృతః।వసవోఽష్టౌవసోః
పుత్రాస్తేషాంనామానిమేశృణు ॥ ౧౦ ॥ ద్రోణఃప్రాణోధ్రువోఽర్కోఽగ్నిర్దోషోవసుర్విభావసుః । ద్రో
ణస్యాభిమతేఃపత్న్యాహర్షశోకభయాదయః ॥ ౧౧ ॥ ప్రాణస్యోర్జస్వతీభార్యా సహఆయుఃపురోజవః ।
ధ్రువస్యభార్యాధరణీహ్యసూతవివిధాఃపురః ॥ ౧౨ ॥ అర్కస్యత్వశనాభార్యాపుత్రాస్తర్షాదయస్స్మృ
తాః ।అగ్నేర్భార్యావసోర్ధారాపుత్రాద్రవిణకాదయః ॥ ౧౩ ॥ స్కన్దశ్చకృత్తికాపుత్రోయేవిశాఖాదయ
స్తతః । దోషస్యశర్వరీపుత్రశ్శింశుమారోహరేఃకలా ॥ ౧౪ ॥ వసోరాఙ్గిరసీపుత్రోవిశ్వకర్మాకృతీపతిః।త
తోమనుశ్చాక్షుషోఽభూద్విశ్వేసాధ్యామనోస్సుతాః ॥ ౧౫ ॥ విభావసోరసూతోషావ్యుష్టంరోచిషమాత
పమ్।పఞ్చయామోఽథభూతానియేనజాగ్రతికర్మసు ॥ ౧౬ ॥ సరూపాఽసూతభూతస్యభార్యారుద్రాం
శ్చకోటిశః । రైవతోఽజోభవోభీమోవామఉగ్రోవృషాకపిః ॥ ౧౭ ॥ అజైకపాదహిర్బుధ్న్యోబహురూ
పోమహానితి । రుద్రపారిషదాశ్చాన్యేఘోరాఃప్రేతవినాయకాః ॥ ౧౮ ॥ ప్రజాపతేరఙ్గిరసస్స్వధాపత్నీపి
తౄనథ।అథర్వాఙ్గిరసంవేదంపుత్రత్వేచాకరోత్సతీ ॥ ౧౯ ॥ కృశాశ్వోఽర్చిషిభార్యాయాంధూమ్రకేశమజీ
జనత్ ।భీషణాయాంవెదశిరందేవలంవయునంమనుమ్ ॥ ౨౦ ॥తార్క్ష్యస్యవినతాకద్రూఃపతఙ్గీయామినీతిచ
పతఙ్గ్యసూతపతగాన్యామినీశలభానథ ॥ ౨౧ ॥సుపర్ణాఽసూతగరుడంసాక్షాద్యజ్ఞేశవాహనమ్ । సూర్య
సూతమనూరుంచకద్రూర్నాగాననేకశః ॥ ౨౨ ॥ కృత్తికాదీనినక్షత్రాణీన్దోఃపత్న్యశ్చభారత। దక్షశాపా

ఎవంధర్మభార్యాసంతానమభిధాయాథకశ్యపసోమయోస్సంతానంభూయస్త్వాత్పశ్చాద్వక్ష్యమాణోభూతస్యతావత్సంతానమాహ॥సరూపేతి॥భూతస్యశంభోర్భార్యా, సరూపా, సాచ-రుద్రాన్, కోటిశః, అసూతతత్రప్రధానానేకాదశరుద్రాన్గణనాయకానాహ ॥ రైవతఇతి ॥ యద్వా, రైవతాదిరూపైరేకాదశధాభిన్నస్యరుద్రస్య, పారిషదాః, ఘోరరూపాః, ప్రేతాదిరూపేణానేకవిధాః, అన్యే, అన్యస్యాంభార్యాయాంబభూవురిత్యన్వయః ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ అథాఙ్గిరసస్సంతానమాహ॥ప్రజాపతేరితి॥అఙ్గిరసఃప్రజాపతేః, పత్నీస్వధాసతీచ-తత్ర-స్వధా, పితౄన్-సతీతు, అథర్వాఙ్గిరసంనామ, వేదంవేదాభిమానినంపురుషం-పుత్రత్వేనాకరోత్ ॥ ౧౯ ॥ అథకృశాశ్వస్యసంతానమాహ-కృశాశ్వః, అర్చిషిభార్యాయాం - ధూమ్రకేశంపుత్ర-మజీజనత్, భీషణాయాంపత్న్యాంతువెదశిరసంచదేవలంచవయునంచమనుంచేతిపుత్రాన్, అజీజనత్ ॥ ౨౦ ॥ తార్క్ష్యస్యసంతానమాహ॥తార్క్ష్యస్య-వినతాద్యాశ్చతస్రోభార్యాః, తత్ర-పతఙ్గీ-పతగాన్పక్షిణః-అసూత, యామినీతు, శలభాన్, అసూత ॥ ౨౧ ॥ సుపర్ణేతివినతాయాఏవనామాన్తరం-సాతు-సాక్షాద్యజ్ఞేశస్యవిష్ణో-ర్వాహభూతంగరుడం, సూర్యస్యసూతమనూరుమరుణంచ-అసూత-కద్రూస్త్వనేకశో-నాగాన్సర్పానసూత ॥ ౨౨ ॥ అథసోమస్యపత్నీరాహ॥ఇన్దోస్సోమస్య, పత్న్యస్తు, కృత్తికాదీనినక్షత్రాణిసప్తవింశతిః-హేభారత-సచఇన్దుః, దక్షశాపాత్, రోహిణ్యామేవప్రేమాతిశయేనాన్యాస్వపేక్షారూపాన్నిమిత్తాద్దక్షస్యశాపా, ద్యక్ష్మగ్రహేణరాజయక్ష్మరోగేణ - పీడితస్సన్, తాసుకృత్తికాదిష్వ, నపత్యోఽభూత్ తఃదక్షం, పునఃప్రసాద్యప్రసన్నంకృత్వా, కేవలంకలాఏవలేభే, నత్వపత్యా

ని-కథంభూతాః, క్షయే కృష్ణపక్షే, అర్దితాః ఖణ్డితాః, క్షయైధితా ఇతి పాఠే, క్షయే సతి పునరేధితాః వర్ధితాః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ అథ లోకమాతౄణాం కశ్యపపత్నీనాం, లోకస్య శం సుఖం కరోతీతి తథా, తాని నామాని-శృణు లోకానాం మాతృత్వే హేతుః-ఇదం జగత్, యత్ప్రసూతం యాభిః కశ్యపపత్నీభిః ప్రసూతమ్ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ తాని దర్శయతి-అదితిరితి ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ అల్పత్వేన సుగమత్వాద్వ్యుత్క్రమేణ తాసాం వంశానాహ ॥ తిమేరితి ॥ తిమేః కశ్యపస్య భార్యాయాః-యాదోగణాః, ఆసన్-సరమాయాః సుతాః-శ్వాపదాః-శ్వానః వ్యాఘ్రమార్జారాదయశ్చ ఆసన్ సురభేః పుత్రాస్తు - మహిషాశ్చ గావశ్చ - అన్యే ద్విశఫాశ్చాసన్ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ హే నృప-తామ్రాయాస్తు పుత్రాః-శ్యేనాః-గృధ్రాః-ఆదిశబ్దేన శ్యేనాదిసదృశా బలినః పక్షిణో వివక్షితాః మునేస్సుతాస్త్వప్సరసాం గణాః- హే రాజన్-క్రోధవశాయాః ఆత్మజాస్తు-దన్దశూకాదయః దంశనస్వభావాదయః సర్పా ఆసన్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ ఇలాయాః-సర్వే భూరుహాః ఆత్మజాః-సౌరసాః సురసాయా అపత్యాని-సర్వే యాతుధానాః-అరిష్టాయాస్త్వాత్మజాః గన్ధర్వాః-కాష్ఠాయాస్తు ద్విశఫేతరా ఏకశఫా అశ్వగర్దభాదయః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ దనోస్సుతాస్త్వే, కషష్టిస్తేషాం మధ్యే-ప్రాధానికానష్టాదశ పుత్రాన్-శృణు ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ద్విమూర్ధా చ, శమ్బరశ్చ-అరిష్టశ్చ-హయగ్రీవశ్చ-విభావసుశ్చ-అయోముఖశ్చ-శఙ్కుశిరాశ్చ-స్వర్భానుశ్చ-కపిలశ్చా - రుణశ్చ-పులోమా చ-వృషపర్వా చ-ఏకచక్రశ్చ-సుతాపనశ్చ-

తతోఽనపత్యాస్తాసు యక్ష్మగ్రహార్దితః। పునః ప్రసాద్య తం సోమః కళా లేభే క్షయార్దితాః ॥ ౨౩ ॥ శృణు నామాని
మాతౄణాం లోకానాం శఙ్కరాణి చ। అథ కాశ్యపపత్నీనాం యత్ప్రసూతమిదం జగత్ ॥ ౨౪ ॥ అదితిర్దితి-
ర్దనుః కాష్ఠా అరిష్టా సురసా త్విలా। మునిః క్రోధవశా తామ్రా సురభిస్సరమా తిమిః ॥ ౨౫ ॥ తిమేర్యాదోగ-
ణా ఆసన్ శ్వాపదాస్సరమాసుతాః। సురభేర్మహిషా గావో యే చాన్యే ద్విశఫా నృప ॥ ౨౬ ॥ తామ్రాయాః
శ్యేనగృధ్రాద్యా మునేరప్సరసాం గణాః। దన్దశూకాదయస్సర్పా రాజన్ క్రోధవశాత్మజాః ॥ ౨౭ ॥ ఇలా-
యా భూరుహాస్సర్వే యాతుధానాశ్చ సౌరసాః। అరిష్టాయాం చ గన్ధర్వాః కాష్ఠాయాం ద్విశఫేతరాః ॥ ౨౮ ॥
సుతా దనోరేకషష్టిస్తేషాం ప్రాధానికాన్ శృణు ॥ ౨౯ ॥ ద్విమూర్ధా శమ్బరోఽరిష్టో హయగ్రీవో విభావసుః।
అయోముఖశ్శఙ్కుశిరాస్స్వర్భానుః కపిలోఽరుణః ॥ ౩౦ ॥ పులోమా వృషపర్వా చ హ్యేకచక్రస్సుతాపనః।
ధూమ్రకేశో విరూపాక్షో విప్రచిత్తిశ్చ దుర్జయః ॥ ౩౧ ॥ స్వర్భానోస్సుప్రభాం కన్యాముపాహ నముచిః కిల।
వృషపర్వణస్తు శర్మిష్ఠాం యయాతిర్నాహుషో బలీ ॥ ౩౨ ॥ వైశ్వానరసుతా యాశ్చ చతస్రశ్చారుదర్శ-
నాః। ఉపదానవీ హయశిరా పులోమా కాలకా తథా ॥ ౩౩ ॥ ఉపదానవీం హిరణ్యాక్షః క్రతుర్హయశిరాం నృ-
ప। పులోమాం కాలకాం చైవ వైశ్వానరసుతే తు కః। ఉపయేమే స్మ భగవాన్ కశ్యపో బ్రహ్మచోదితః ॥ ౩౪ ॥
పౌలోమాః కాలకేయాశ్చ దానవా యుద్ధశాలినః। తయోః షష్టిసహస్రాణి యజ్ఞఘ్నాంస్తే పితుః పితా ॥ జఘా-
న స్వర్గతో రాజన్నేక ఇన్ద్రస్య కింకరః ॥ ౩౫ ॥ విప్రచిత్తిస్సింహికాయాం శతం చైకమజీజనత్। రాహుజ్యే-
ష్ఠం కేతుశతం గ్రహత్వం య ఉపాగతః ॥ ౩౬ ॥ అథాతశ్శ్రూయతాం వంశో హ్యదితేరనుపూర్వశః। యత్ర

ధూమ్రకేశశ్చ-విరూపాక్షశ్చ-విప్రచిత్తిశ్చ-దుర్జయశ్చైతే అష్టాదశ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ❋ ఏషాం మధ్యే-స్వర్భానోః-నముచిః-కన్యాం దుహితరం - సుప్రభా-ముపాహ-ఉపయేమే-స్వర్భానురత్రాన్యో దనుజః - న తు రాహుస్తస్యోత్పత్తేర్వక్ష్యమాణత్వాత్-వృషపర్వణస్తు కన్యాం-శర్మిష్ఠాం-నాహుషో నహుషాత్మజో-బలవాన్-యయాతీ రాజా-ఉవాహ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ వైశ్వానరో వసోః - పుత్రః- తస్య సుతాః-శ్చతస్రః- శ్చారుదర్శనాస్సౌన్దర్యశాలిన్యః- ఉపదానవీ హయశిరా పులోమా, కాలకాఖ్యాః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ తాసాం మధ్యే-ఉపదానవీం-హిరణ్యాక్షః-ఉదవహత్-హయశిరాం తు-క్రతుః ప్రజాపతిః-ద్వే-వైశ్వానరస్య సుతే పులోమా కాలకాఖ్యే తు-కః కశ్యపః-ఉపయేమే, దానవీ పరిణయనే హేతుర్బ్రహ్మణో చోదిత ఇతి ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ తయోః పులోమాకాలకయోః, షష్టిసహస్రాణి పౌలోమాస్తేషామేవ నివాతకవచా ఇతి నామాన్తరం-తథా కాలకేయాఖ్యాశ్చ-యుద్ధశాలినో-దానవా జాతాః-తాంశ్చ -దానవాన్ యజ్ఞఘ్నాన్- తే తవ-పితుః పితా అర్జునః-కదాచి-దేకస్స్వర్లోకంగత-ఇన్ద్రస్య కింకరో భూత్వా, జఘాన హతవాన్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ విప్రచిత్తిస్సింహికాయాం భార్యాయాం-శతం చైకం ఏకశతం-దానవా-నజీజనత్-తస్మిన్నేకశతమధ్యే-రాహుర్జ్యేష్ఠః-ఇతరే శతం తు, కేతవః, రాహుజ్యేష్ఠమితి పాఠే రాహుర్జ్యేష్ఠో యస్య తత్-కేతుశతమిత్యర్థః - కోఽసౌ రాహుర్యం జ్యేష్ఠమజీజనత్తత్రాహ ॥ యే-గ్రహత్వ-ముపాగతాః-ప్రాప్తాః-యస్స్వయం దానవాధమోఽపి భగవదనుగ్రహవశాద్గ్రహత్వముపాగత ఇత్యుక్తం పశ్చిమే ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ అథ తిమ్యాదీనాం వం❋

శ్రవణానన్తరం - అతస్తాసాం వంశస్యాశ్రుతత్వాత్ - అదితే-ర్వంశ - శ్శ్రూయతాం - మయాకథ్యమానమితి శేషః - దితేర్వంశ స్త్వష్టాదశేఽధ్యాయే వక్ష్యతే - అదితేర్వంశం విశినష్టి - యత్రవంశే - విభు-ర్నారాయణో దేవ-స్స్వాంశేనా-వతరత్ ❁॥౩౭॥ ❁ వివస్వాదయో ద్వాదశా-దితేః పుత్రాః-తత్ర-ఉరుక్రమో భగవాన్, సాక్షాదవతీర్ణః ❁॥౩౮॥ ❁ తత్ర-వివస్వతః - భార్యా-సంజ్ఞాఖ్యా - శ్రాద్ధదేవం-యమం-యమీం చేతి-మిథునంచ-యమయమీరూపంచ-మిథున-మసూయత అసూత ❁॥౩౯॥ ❁ హేమహాభాగ-సైవసంజ్ఞైవ-బడబా-భూత్వా-భువివర్తమానా, నాసత్యావశ్వినౌ, సుషువే-తథా-ఛాయా-భూత్వా-శనై-శ్చరం సావర్ణ్యాఖ్యం, మనుశ్రేష్ఠంచ-లేభే సుషువ ఇత్యర్థః-తథా-తపతీం తపత్యాఖ్యాం కన్యాంచ-లేభే-యాకన్యా-సంవరణం-పతిం-లేభే ❁॥౪౦॥ ❁ అథార్యమ్ణో వంశమాహ॥అర్యమ్ణః పత్నీ, మాతృకాఖ్యా-తయోరర్యమమాతృకయోః - కర్తరిషష్ఠీ-తాభ్యామిత్యర్థః-చర్షణయః కర్మశీలాః, జనాః-కృతా ఉత్పాదితాః॥ కే తే చర్షణయ- స్తత్రాహ॥యత్రేతి॥యత్ర యేషు - మానుషీజాతి- ర్బ్రహ్మణా, ఉపకల్పితా, మానుషజాత్యాశ్రయా హి సదా వ్యాపారిణో భవన్తీతి-అత స్తే చర్షణయః-కృషేరాణాదిక ఇచిప్రత్యయః ❁ ॥ ౪౧॥ ❁ పూషాత్వ-నపత్యః అపుత్రః-పూర్వం-భగ్నదన్తః-పిష్టాదః పిష్టభుగభవత్ - భగ్నదన్తత్వే హేతుం వదం స్తం విశినష్టి-యోఽసౌ పూషా-దక్షాయ-కుపితం-రుద్రం-వివృతద్విజః ప్రకటితదన్తస్సన్, జహాస ప్రహసితవాన్-చతుర్థే చైతద్వృత్తాన్తోఽభివ్యక్తః ❁॥౪౨॥ ❁ త్వష్టు-ర్దైత్యానా-మనుజా-రచనానామ-కన్యకా-భార్యా-తయో స్త్వష్టృరచనయో-స్సన్నివేశాత్సమావేశా-ద్విశ్వరూపో, వీర్యవాన్ జజ్ఞే జాతః ❁ ॥౪౩॥ ❁ తం విశ్వరూపం - ద్విషతాం దైత్యానాం స్వస్రీయం భాగినేయమపి - దేవాః-యద్యదా-విమతేనావజ్ఞాతేన అఙ్గిరసః పుత్రేణ-గురుణా బృహస్పతినా-పరిత్యక్తాః-తదా-వవ్రిరే వృతవన్తః పురోహితం కృతవన్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

నారాయణో దేవస్స్వాంశేనావతరద్విభుః ॥ ౩౭ ॥ వివస్వానర్యమా పూషా త్వష్టాఽథ సవితా భగః। ధాతా విధాతా వరుణో మిత్రశ్శక్ర ఉరుక్రమః ॥ ౩౮ ॥ వివస్వతశ్శ్రాద్ధదేవం సంజ్ఞాఽసూ❁యత వై మనుమ్ । మిథునంచ మహాభాగ యమం దేవం యమీం తథా ॥ ౩౯ ॥ సైవ భూత్వాఽథ బడబా నాసత్యౌ సుషువే భువి । ఛాయా శనైశ్చరం లేభే సావర్ణ్యంచ మనుం తతః॥ కన్యాంచ తపతీం యా వై వవ్రే సంవరణం పతిమ్ ॥ ౪౦ ॥ అర్యమ్ణో మాతృకా పత్నీ తయోశ్చర్షణయస్సుతాః। యత్ర వై మానుషీజాతిర్బ్రహ్మణా చోపకల్పితా ॥ ౪౧ ॥ పూషాఽనపత్యః పిష్టాదో భగ్నదన్తోఽభవత్పురా । యోఽసౌ దక్షాయ కుపితం జహాస వివృతద్విజః ॥ ౪౨ ॥ త్వష్టుర్దైత్యానుజా భార్యా రచనా నామ కన్యకా। సంనివేశ స్తయోర్జజ్ఞే విశ్వరూపశ్చ వీర్యవాన్ ॥ ౪౩ ॥ తం వవ్రిరే సురగణాస్స్వస్రీయం ద్విషతామపి । విమతేన పరిత్యక్తా గురుణాఽఙ్గిరసేన యత్ ॥ ౪౪ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః.❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

రాజోవాచ ॥ కస్య హేతోః పరిత్యక్తా ఆచార్యేణాత్మనస్సురాః । ఏతదాచక్ష్వ భగవన్ శిష్యాణామక్రమం గురౌ॥ ౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇన్ద్రస్త్రిభువనైశ్వర్యమదోల్లఙ్ఘితసత్పథః। మరుద్భిర్వసుభీ రుద్రైరాదిత్యైరృభి

దేవా విమతేన గురుణా పరిత్యక్తా విశ్వరూపం వవ్రిరే ఇత్యుక్తం-తదేవ సప్రపఞ్చం బుభుత్సుః పృచ్ఛతి రాజా॥ కస్యేతి॥ కస్మాద్ధేతో-రాచార్యేణ గురుణా- ఆత్మనశ్శిష్యా-స్సురాః-పరిత్యక్తాః- హే భగవన్ముమే-ఏత-దాచక్ష్వ కథయ-తథా శిష్యాణాం-గురౌ విషయే, అక్రమమపరాధంచ-ఆచక్ష్వ ❁ ॥౧॥ ❁ ఏవమాపృష్టో మునిర్వక్తుముపచక్రమతే॥ ఇన్ద్ర ఇతి॥ ఇన్ద్రో యదా-సంప్రాప్తం- వాచస్పతిం - నాభ్యనన్దత్ నాదృతవాన్-తదా-ఆఙ్గిరస స్తతో నిర్గత్య-తూష్ణీం, స్వగృహమాయయౌ, విత్యుత్తరేణాన్వయః॥ అనాదర హేతుం మదం దర్శయితుమిన్ద్రం విశినష్టి॥ త్రిభువనైశ్వర్యమదేనో-ల్లఙ్ఘితః-సతాం పన్థా, యేన-హే నృప-మరుద్గణాదిభిః - పరిశ్రితః పరివృతః బ్రహ్మవాదిభిః వేదాన్ పఠద్భిః-మునిభిస్సిద్ధాదిభిశ్చ-యథాయథం-నిషేవ్యమాణః స్తూయమానః- లలితం యథా తథా - ఉపగీయమానశ్చ, భగవానిన్ద్రః-ఆస్థానం సభా-తస్మిన్, అధ్యాసనం సింహాసనం-తదాస్థితః అధిష్ఠితః- హే భారత-చన్ద్రమణ్డలవచ్చారుణా సున్దరేణ పాణ్డరేణ శ్వేతేనా-తపత్రేణ ఛత్రేణ-తథా-పారమేష్ఠ్యైర్మహారాజలిఙ్గైశ్చామరాదిభిర్యుక్తః- అర్ధాసనయా ఆసనస్యార్ధేస్థితయా-పౌలోమ్యా శచ్యా సహ-నితరాం విరోచమాన-స్స ఇన్ద్రో యదా- దేవానా, మాత్మనస్స్వస్యచ-పరమం పూజ్యమాచార్యం - సురాసురవన్దితం-మునిశ్రేష్ఠం బృహస్పతిం, సంప్రాప్తం-ప్రత్యుత్థానాదిభి, ర్నాభ్యనన్దత ❁ నాదృతవాన్ నచచాలచ-కింతు-సభాగతం పశ్యన్నపి, ఆసన ఏవ స్థితస్తూ

ష్ణీమ్ ❀ ॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮ ॥ ❀ తదా-కవిర్విద్వాన్ప్రభుస్సమర్థః-ఆఙ్గిరసోబృహస్పతిః-శ్రీమదేన-యావిక్రియా-తాం, విద్వాన్జానన్-తూష్ణీం-స్వగృహంప్రతి,యయౌ ❀॥౯॥ ❀ తర్హ్యేవ-ఇన్ద్రః-ఆత్మనఃస్వస్యగురుహేళనంప్రతిబుధ్యాఽనుస్మృత్య-ఆత్మనాస్వేనైవ-ఆత్మానంస్వాత్మానం-సదసి,గర్హయామాస ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ గర్హాప్రకారమాహ॥అహోఇతి॥ అహోబతఅహోమమకష్టంప్రాప్తం - అసాధు-కర్మ-మయాకృతంవై,యస్మా,దల్పబుద్ధినాఅల్పమతినా, ఐశ్వర్యమత్తేనమయా-సదసి-గురుః,కాత్కృతఃతిరస్కృతః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ పణ్డితోవిద్వాన్నిత్యానిత్యవివేకసంపన్నశ్చేదిత్యర్థః,కోవా పుమాన్-త్రిపిష్టపపతేః,త్రీన్లోకాన్పాతీతిత్రివిష్టపం-తస్య - పతేస్సత్యలోకాధిపతేరపి-లక్ష్మీం,గృధ్యేత్అభికాఙ్క్షేత్,కింతు-తుచ్ఛంమన్యేతేత్యర్థః- విబుధానాంసాత్వికానాందేవానా-మీశ్వరోఽప్య-హం-ఆసురంభావంతమోభావం,మోహమితియావత్,నీతఃప్రాపితః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ నమసింహాసనస్థోరాజాప్రత్యుత్థానాదికంనకుర్యాదితివదన్తివృద్ధా, స్తత్రాహద్వాభ్యామ్॥ పారమేష్ఠ్యంధిషణం - పరమేష్ఠీమహారాజ-స్తత్సంబన్ధ్యా-సనంధిషణం-త-దధితిష్ఠన్,కంచనప్రతినోత్తిష్ఠేదితి-యే,బ్రూయు-స్తే,పరంకేవలం-ధర్మం-నవిదుః ❀॥౧౩॥ ❀ కించ-తేషాం,కుపథదేష్టౄణాంకుమార్గోపదేష్టౄణాం, అతఏవా-ధస్తమసినరకే-పతతాం - వచః-యేజనాః - శ్రద్దధు,స్తేఅశ్మప్లవాఃబృహత్పాషాణయుక్తప్లవారూఢాఇవ,మ

భిర్నృప॥౨॥ విశ్వైర్దేవైశ్చసాధ్యైశ్చనాసత్యాభ్యాంపరిశ్రితః।సిద్ధచారణగన్ధర్వైర్మునిభిర్బ్రహ్మవాది
భిః ॥౩॥ విద్యాధరాప్సరోభిశ్చకిన్నరైఃపతగోరగైః।నిషేవ్యమాణోభగవాన్స్తూయమానశ్చభారత॥౪॥
ఉపగీయమానోలలితమాస్థానాధ్యాసనాశ్రితః।పాణ్డురేణాతపత్రేణచన్ద్రమణ్డలచారుణా॥ ౫ ॥యుక్తశ్చా
న్యైఃపారమేష్ఠ్యైశ్చామరవ్యజనాదిభిః।విరాజమానఃపౌలోమ్యాసహార్ధాసనయాభృశమ్॥౬ ॥సయదాప
రమాచార్యం దేవానామాత్మనశ్చహ।నాభ్యనన్దత*సంప్రాప్తంప్రత్యుత్థానాసనాదిభిః ॥ ౭॥ వాచస్పతిం
మునివరంసురాసురనమస్కృతమ్।నోచ్చచాలాసనాదిన్ద్రఃపశ్యన్నపిసభాగతమ్॥౮ ॥తతోనిర్గత్యసహసా
కవిరాఙ్గిరసఃప్రభుః। ఆయయౌస్వగృహంతూష్ణీంవిద్వాన్శ్రీమదవిక్రియామ్ ॥ ౯ ॥ తర్హ్యేవప్రతిబుధ్యే
న్ద్రోగురుహేళనమాత్మనః। గర్హయామాససదసిస్వయమాత్మానమాత్మనా ॥౧౦॥ అహోబతమయాసా
ధుకృతంవైదభ్రబుద్ధినా।యన్మయైశ్వర్యమత్తేనగురుస్సదసికాత్కృతః ॥ ౧౧ ॥ కోగృధ్యేత్పణ్డితోలక్ష్మీం
త్రివిష్టపపతేరపి । యయాఽహమాసురంభావంనీతోఽద్యవిబుధేశ్వరః ॥ ౧౨ ॥ యేపారమేష్ఠ్యంధిషణ
మధితిష్ఠన్నకంచన । ప్రత్యుత్తిష్ఠేదితిబ్రూయుర్ధర్మంతేనవిదుఃపరమ్ ॥౧౩॥ తేషాంకుపథదేష్టౄణాం
పతతాంతమసిహ్యధః।యేశ్రద్దధ్యుర్వచస్తేవైమజ్జన్త్యశ్మప్లవాఇవ ॥ ౧౪ ॥ అథాహమమరాచార్యమగా
ధధిషణంద్విజమ్ । ప్రసాదయిష్యేనిశ్శాఠ్యశ్శీర్ష్ణా*తచ్చరణంస్పృశన్ ॥ ౧౫ ॥ ఏవంచిన్తయతస్తస్య మఘో
నోభగవాన్గృహాత్ । బృహస్పతిర్గతోఽదృష్టాంగతిమధ్యాత్మమాయయా ॥ ౧౬ ॥ గురోర్నాధిగతస్సం
జ్ఞాంపరీక్ష్యభగవాన్స్వరాట్ । ధ్యాయన్ధియాశుచాయుక్తశ్శర్మనాలభతాత్మనః ॥ ౧౭ ॥తచ్ఛ్రుత్వైవా
సురాస్సర్వేహ్యాశ్రిత్యౌశనసంమతమ్ । దేవాన్ప్రత్యుద్యమంచక్రుర్దుర్మదాఆతతాయినః ॥ ౧౮ ॥ తైర్విసృ
ష్టేషుభిస్తీక్ష్ణైర్నిర్భిన్నాఙ్గోరుబాహవః । బ్రహ్మాణంశరణంజగ్ముస్సహేన్ద్రానతకంధరాః ॥ ౧౯ ॥ తాంస్త

జ్జన్తిఅధోయాన్తి ❀॥౧౪॥ ❀ అథఅతః-అహం-అమరాణామాచార్యం-అగాధాధిషణాబుద్ధిర్యస్యతం-మత్కృతాపరాధమగణయన్తం - ద్విజంవాక్పతిం , ప్రసాదయిష్యేప్రార్థయే, కథంభూతః-నిర్గతశాఠ్యస్సన్,తస్యగురోశ్చరణౌశీర్ష్ణాశిరసా,స్పృశన్ ❀ ॥౧౫॥ ❀ ఏవం-తస్య-మఘోనఃఇన్ద్రస్య-చిన్తయతస్సతః-భగవాన్బృహస్పతిః-అధ్యాత్మమాయయాయోగప్రభావేన-గృహా-దదృష్టాంగతింగతఃఅదృశ్యోఽభూదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తతో-భగవాన్,స్వరాడిన్ద్రః- గురో-స్సంజ్ఞాందర్శనోపాయం-పరీక్ష్యవిచార్యాపి-నాధిగతఃనప్రాప్తః - ధియా 'ధ్యాయన్దర్శనోపాయంచిన్తయన్,శుచాశోకేన,యుక్తః-ఆత్మనఃస్వస్య,శర్మసుఖం-నాలభతనప్రాప ❀॥౧౭॥ ❀ త,దిన్ద్రస్యగుర్వపరాధప్రయుక్తక్లేశచిన్తాదికం-శ్రుత్వా , తదైవ- ఔశనసంమతంఉశనసాఆమన్త్రిత-మాశ్రుత్య,సర్వే, అసురా దుర్మదాఅనివార్యమదాః,ఆతతాయినఃజిఘాంసవః-దేవాన్ప్రతి,ఉద్యమంయుద్ధోద్యోగం-చక్రుః ❀॥౧౮॥ ❀ తైరసురైః,విసృష్టైఃప్రయుక్తైః- తీక్ష్ణైః,ఇషుభిః-నిర్భిన్నాన్య-ఙ్గానిఉత్తమాఙ్గానిశిరాంసి , ఊరవో,బాహవశ్చ-యేషాంతేఇన్ద్రసహితాః-దేవాః-నమ్రశిరసో-బ్రహ్మాణంశరణంయయుః ❀ ॥౧౯॥ ❀ అభ్యర్దితాన్పీడితాన్-దేవాన్-తదా-వీక్ష్య-భగవా-నాత్మభూఃపరమాత్మజః-అజో,బ్రహ్మా,ప

రయా-అధికయా-కృపయా-యుక్తః-సన్-సాంత్వయ-న్నువాచ*॥౨౦॥ *ఉక్తిమేవాహ॥అహో ఇత్యాదినా-క్షమిష్యధ్వముతాస్యకర్మేత్యన్తేన॥ హేసురశ్రేష్ఠాః-అహోబతమహత్కష్టంవఃప్రాప్తం , మహదభద్రం-అసాధు-యుష్మాభిః-కృతం-కింతత్,యద్-బ్రహ్మిష్ఠం అతిశయేన బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నం బ్రహ్మిష్ఠ-స్తం , బ్రాహ్మణం-దాన్తం జితేన్ద్రియం, ఐశ్వర్యాన్మదాత్-నాభ్యనన్దత నాభినన్దితవన్తః*॥ ౨౧ ॥ *హేసురాః-పరేభ్యః శత్రుభ్యః-వః-పరాభవ ఇతియత్ - అయం,తస్యానయస్యాన్యాయ్యస్య-సంబన్ధిఫలరూప-ఆసీత్ -కథం భూతానాం వః ప్రక్షీణేభ్యః ఐశ్వర్యరహితేభ్యః,సపత్నేభ్య-స్సమృద్ధానాం సంపన్నానామ్*॥౨౨॥ *గురితిరస్కారసత్కారావేవాపచయోపచయకారణమిత్యసురదృష్టాన్తేనాహ॥మఘవన్నితి॥ హేమఘవన్-ద్విషతశ్శత్రూన్ - నసురాన్-గుర్వతిక్రమాద్ధేతోః- ప్రక్షీణాన్,సంప్రతితు-కావ్యం శుక్రం,భక్తితః-ఆరాధ్య,ఉపచితాన్సమృద్ధాన్-పశ్య*॥ ౨౩ ॥ *గుర్వారాధనాదస్మాన్బాధన్త ఇతి కింవక్తవ్యం-యతో మత్స్థానమపగృహ్ణీయురితి సంభావయతి॥ అద్యేతి ॥ అద్య అస్మిన్నహని శ్వః పరస్మిన్నహని-పరశ్వస్తతః పరస్మిన్నహని వా,బలశాలినః-అతఏవ-దృప్తాః గర్వితాః, తే- మమనిలయనం మమస్థానమపి - ఆదదీరన్ గృహ్ణీయుః-యతః- తే-భృగుశ్శుక్రః కావ్యఏవ-దేవతా-యేషాం-తాదృశాః*॥౨౪॥ *అభేద్యోమన్త్రోయేషాం తే-భృగూణాం భృగుకులప్రభవానాం-అనుశిక్షితార్థాః శిష్యాః-త్రివిష్టపమపి కింగణయన్తి నగణయన్త్యేవేత్యర్థః - విప్రాః-గోవిన్దో భగవాంశ్చ-గావశ్చ,ఈశ్వరాః అనుగ్రాహకాః పూజ్యా వా-యేషాం తేషామేవ-అభద్రాణి-నభవన్తి-ఇతరేషామీశ్వరాణామపి నభవన్తీతి న-కింత్వభద్రాణి భవన్త్యేవేత్యర్థః*॥ ౨౫ ॥ *తత్తస్మాత్ - అథ అనన్తరమేవ-తే-త్వష్టుః పుత్రం , ఆత్మవన్తం జితేన్ద్రియం-తపస్వినం,విశ్వరూపాఖ్యం విప్రం ద్విజం-భజత

థాభ్యర్దితాన్వీక్ష్య భగవానాత్మభూరజః। కృపయాపరయా దేవానువాచ పరిసాన్త్వయన్ ॥౨౦॥ బ్రహ్మోవాచ॥ అహోబతసురశ్రేష్ఠా హ్యభద్రంవః కృతంమహత్। బ్రహ్మిష్ఠం బ్రాహ్మణం దాన్తమైశ్వర్యాన్నాభ్యనన్దత॥ ౨౧ ॥ తస్యాయమనయస్యాసీత్పరేభ్యో వః పరాభవః। ప్రక్షీణేభ్యస్స్వవైరిభ్యస్సమృద్ధానాంచ యత్సురాః॥౨౨॥ మఘవన్ద్విషతః పశ్య ప్రక్షీణాన్గుర్వతిక్రమాత్। సంప్రత్యుపచితాన్భూయః కావ్యమారాధ్య భక్తితః॥౨౩॥ అద్యశ్వో వా పరశ్వో వా దృప్తాస్తే బలశాలినః॥ ఆదదీరన్నిలయనం మమాపి భృగుదేవతాః॥౨౪॥ త్రివిష్టపం కింగణయన్త్యభేద్యమన్త్రా భృగూణామనుశిక్షితార్థాః। న విప్రగోవిన్దగవీశ్వరాణాం భవన్త్యభద్రాణి నచేశ్వరాణామ్ ॥ ౨౫ ॥ తద్విశ్వరూపం భజతాశు విప్రం తపస్వినం త్వాష్ట్రముతాత్మవన్తమ్। సభాజితోఽర్థాన్స విధాస్యతే వో యది క్షమిష్యధ్వముతాస్య కర్మ ॥ ౨౬ ॥ తఏవముదితా రాజన్బ్రహ్మణా విగతజ్వరాః। ఋషిం త్వాష్ట్రముపవ్రజ్య పరిష్వజ్యేదమబ్రువన్ ॥ ౨౭ ॥ దేవా ఊచుః ॥ వయం తేఽతిథయః ప్రాప్తా ఆశ్రమం భద్రమస్తుతే। కామస్సంపద్యతాం తాత పితౄణాం సమయోచితః ॥ ౨౮ ॥ పుత్రాణాం చ పరో ధర్మః పితృశుశ్రూషణం సతామ్। అపి పుత్రవతాం బ్రహ్మన్కిముత బ్రహ్మచారిణామ్ ॥ ౨౯ ॥ ఆచార్యో బ్రహ్మ

యూయమనువర్తత-తం పౌరోహిత్యే వృణుధ్వమిత్యర్థః సవిశ్వరూపః, వః యుష్మాన్ , భావితార్థాన్ ‘భావితః నిష్పాదితః-అర్థః అభిలషితం ప్రయోజనం-యేషాం-తాదృశాన్-విధాస్యతే కరిష్యతి - అస్యవిశ్వరూపస్య , కర్మ అసురపక్షపాతాదిరూపం,యూయం-ఉతక్షమిష్యధ్వం -యదిక్షమిష్యధ్వే,యద్వా,ఉత అపితు-తస్య-కర్మ-క్షమిష్యధ్వం,తస్యకర్మయుష్మాభిః క్షన్తవ్యమిత్యర్థః*॥ ౨౬ ॥ *ఏవముక్తా విశ్వరూపం ప్రార్థయితుం దేవా యయురిత్యాహ మునిః॥తఇతి॥ హేరాజన్- తే దేవాః, బ్రహ్మణా,ఏవమిత్థ-ముదితాః,ఉక్తాః, విగతః-జ్వరః ఆధిః-ర్యేషాం తే- త్వాష్ట్రం,ఋషిం విశ్వరూపం,ముపవ్రజ్య ఉపేత్య-పరిష్వజ్య ఆలిఙ్గ్య-తస్యపుత్రత్వాత్పరిష్వజ్యేత్యుక్తం-నతు నమస్కృత్యేతి-ఇదం వక్ష్యమాణ-మబ్రువన్ ఊచుః*॥ ౨౭ ॥ *ఉక్తిమేవాహ॥వయమితి॥వయం- తేతవ , అతిథయః-ప్రాప్తాః- తేతవ,ఆశ్రమం-భద్రమాశూన్య,మస్తు,అతిథ్యభావే ఆశ్రమశూన్య ఇతి వ్యపదిశ్యత ఇతిభావః - తథా- తవ,పితౄణామస్మాకం-సమయోచితః తత్కాలోచితః , కామః-ఇచ్ఛావిషయోఽర్థః-స్సంపద్యతాం త్వత్తస్సంపన్నో భవతు*॥౨౮॥ *హేబ్రహ్మన్ పుత్రవతామపిసతాం,పుత్రాణాం పితృశుశ్రూషణం-పరో ధర్మః, బ్రహ్మచారిణాం సతాం-పుత్రాణాం-పితృశుశ్రూషణం-పరో ధర్మ ఇతి-కిముత కిము వక్తవ్యం-త్వం తు బ్రహ్మచారీ పుత్రశ్చేత్యస్మచ్ఛుశ్రూషణమత్యన్తోచితమితిభావః*॥౨౯॥ *కించ,ఆచార్యో,బ్రహ్మణః పరబ్రహ్మణో,మూర్తిః-ఈశ్వరదృష్ట్యా ఆచార్య ఆరాధనీయ ఇతిభావః-పితాతు - ప్రజాపతేః-ర్విరిఞ్చస్య,మూర్తిః,భ్రాతాతు,మరుత్పతేరిన్ద్రస్య,మూర్తిః, మాతాతు-సాక్షాత్క్షితేర్భూమేః , తనుఃమూర్తిః భగినీతు-దయాయా-మూర్తిః ఆత్మా-స్వయంతు-ధర్మస్యమూర్తిః, అతిథిస్తు, స్వయమేవ-స్వాత్మనోమూర్తిత్వేన ద్రష్టవ్యః స్వశరీరత్వేనద్రష్టవ్య ఇతియావత్ , అభ్యాగతస్తు, అగ్నేరాహవనీయాదే-ర్మూ

ర్తిః,సర్వభూతానిచ,ఆత్మనోమూర్తిఃఆత్మతుల్యత్వేనద్రష్టవ్యానీత్యర్ధః-యద్వా,పరమూర్తిః ❁॥ ౩౦॥౩౧ ॥ ❁తస్మా-ద్ధతాత - త్వత్పితౄణాం - ఆర్తానాంపీడితానా,మస్మాకం - శత్రుభ్యఃపరాభవరూపామార్తిం,తపసాతపఃప్రభావేన-అపనయన్ , అస్మాకం , సందేశం,కర్తు,మర్హసియోగ్యోభవసి ❁ ॥౩౨ ॥ ❁సందేశమేవాహుః॥వృణీమహఇతి॥బ్రహ్మిష్ఠంజ్ఞానినం,తథాపి,బ్రాహ్మణం,అతఏవ , సర్వవర్ణానాంగురుం-త్వా,ముపాధ్యాయం,వృణీమహే,యధాయేనప్రకారేణ,అఞ్జసాసుఖేనైవ-తవ-తేజసా-సపత్నాన్శత్రూన్-విజేష్యామః-తధాఽనుగృహాణేతిశేషః ❁ ॥౩౩ ॥ ❁ననూపాధ్యాయత్వేకనిష్ఠస్యమమాఙ్ఘ్ర్యభివాదనంకధంకరిష్యధ,తత్తుగర్హితం-తత్రాహుః ॥ నగర్హయన్తీతి॥ స్వార్థేషుస్వప్రయోజననిమిత్తం ,యవిష్ఠాఙ్ఘ్ర్యభివాదనం-నగర్హయన్తి-హేబ్రహ్మన్-ఛన్దోభ్యోఽన్యత్రైవవేదాధ్యయనాదరన్యత్రైవకర్మణి,వయః-జ్యేష్ఠత్వకారణంఛన్దోభ్యోమన్త్రేభ్యో , ఽన్యత్ర,వయో,జ్యైష్ఠ్యస్యకారణం,నతుమన్త్రేషు,అతోఽస్మభ్యంమన్త్రదాతృత్వేనత్వమేవజ్యేష్ఠోభవసీతివాఽర్ధః , యద్వా,ఛన్దోభ్యోఽన్యత్రవేదాన్విహాయ,వయఏవ - జ్యైష్ఠ్యస్యకారణంన భవతి,కింతు,వేదాఏవముఖ్యంకారణం,తత్సామ్యేతువయః,అతోవేదజ్ఞత్వాత్త్వ-మేవజ్యేష్ఠఇత్యర్ధః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ఏవముక్తోవిశ్వరూపోదేవానువాచేత్యాహమునిః॥అభ్యర్ధితఇతి॥ఏవం,సురగణైః-పౌరోహిత్యంపురోహితస్యకర్మప్రతి,ప్రార్ధితః-స-మహాతపాః-విశ్వరూపః-ప్రహసన్-శ్లక్ష్ణయామృద్వ్యా-గిరా-తాన్-దేవా-నాహ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ విగర్హితమితి॥ధర్మశీలై-ర్విగర్హితంతావత్-ధర్మశీలాఃపౌరోహిత్యంవిగర్హయన్తీత్యర్ధః - కించ-తత్పౌరోహిత్యం-బ్రహ్మవర్చసస్య-వ్యయకరం-ఆర్షత్వాత్,,బ్రహ్మహస్తిభ్యాంవర్చస,,ఇతిసమాసాన్తాభావః - ఏవంపౌరోహిత్యస్యనిన్దితత్వంస్వధర్మనాశకత్వం

ణోమూర్తిఃపితామూర్తిఃప్రజాపతేః। భ్రాతామరుత్పతేర్మూర్తిర్మాతాసాక్షాత్క్షితేస్తనుః॥ ౩౦ ॥ దయాయాభగినీమూర్తిర్ధర్మస్యాత్మాఽతిధిస్స్వయమ్ । అగ్నేరభ్యాగతోమూర్తిస్సర్వభూతానిచాత్మనః॥౩౧॥ తస్మాత్పితౄణామార్తానామార్తింపరపరాభవమ్।తపసాఽపనయంస్తాతసందేశంకర్తుమర్హసి॥౩౨ ॥ వృణీమహేత్వోపాధ్యాయంబ్రహ్మిష్ఠంబ్రాహ్మణంగురుమ్।యధాఽఞ్జసావిజేష్యామస్సపత్నాంస్తవతేజసా॥౩౩॥ నగర్హయన్తిహ్యర్థేషుయవిష్ఠాఙ్ఘ్ర్యభివాదనమ్ । ఛన్దోభ్యోఽన్యత్రనబ్రహ్మన్వయోజ్యైష్ఠ్యస్యకారణమ్ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ అభ్యర్ధితస్సురగణైఃపౌరోహిత్యేమహాతపాః ॥ సవిశ్వరూపస్తానాహప్రహసన్శ్లక్ష్ణయాగిరా॥౩౫ ॥ విశ్వరూపఉవాచ॥విగర్హితంధర్మశీలైర్బ్రహ్మవర్చఉపవ్యయమ్।కధంను ❁మద్విధోనామలోకేశైరభియాచితః॥ప్రత్యాఖ్యాస్యతితచ్ఛిష్యస్సఏవస్వార్ధఉచ్యతే॥౩౬॥ అకించనానాంహిధనంశిలోఞ్ఛనంతేనేహనిర్వర్తితసాధుసత్క్రియః । కధంవిగర్హ్యంనుకరోమ్యధీశ్వరాఃపౌరోధసంహృష్యతియేనదుర్మతిః॥ అధాపినప్రతిబ్రూయాంగురుభిః❁ప్రార్ధితంతుయత్ । భవతాంప్రార్ధితంసర్వంధర్మైఃప్రాణైశ్చసాధయే॥౩౮॥శ్రీశుకఉవాచ॥ తేభ్యఏవంప్రతిశ్రుత్యవిశ్వరూపోమహాతపాః॥పౌరోహిత్యంవృతంచక్రేపరమేణ

చాభిధాయాధునాతదప్రత్యాఖ్యేయంచేత్యాహ ॥ కధమితి॥ లోకేశైర్యుష్మాభి-రభియాచితో-మద్విధఃపత్యసేవకః-కధంను-త-త్ప్రత్యాఖ్యాస్యతినామ-నప్రత్యాఖ్యాస్యత్యేవేత్యర్ధః - మద్విధఇత్యనేనాభిప్రేతంవిశదయతి॥ తచ్ఛిష్యఇతి ॥ తేషాం-శిష్యశ్శిక్షణార్హః-శిష్యోఽపిప్రత్యాచష్టాం-తత్రాహ॥సఏవప్రత్యాఖ్యానాభావఏవహి-శిష్యస్య-స్వార్ధ,ఉచ్యతే - మద్విధో నాధఇత్యపిపాఠః , అత్ర-నాధోయాచితః-నాధత్వేనరక్షకత్వేనయాచితః -సఏవస్వార్ధఇతి-లోకేశైశ్శిష్యోనియోజ్యఇతియత్-సఏవ-స్వార్ధఃపరమోలాభఇత్యర్ధః ❁॥ ౩౬ ॥ ❁ననుపౌరోహిత్యేధనలాభాత్స్వధర్మస్సిధ్యేత్-అన్యధానిర్ధనస్యకుతోధర్మః-అతఏవ-తేనలోకోహృష్యతీత్యత్రాహ ॥ అకించనానామితి॥ అకించనానాంనిష్క్రమాణాం-శిలోఞ్ఛనం,,ఉఞ్ఛఃకణశఆదానంకణిశాద్యార్జనంశిలం,,ఏతదన్యతరవృత్తిసంపాద్యమేవహిధనం-తేనైవఉక్తాన్యతరేణైవ,నిర్వర్తితానిష్పాదితా-సత్క్రియాపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపాసత్క్రియా - యై-స్తాదృశాభవన్తి-అతో-హేఅధీశ్వరాః-విగర్హితం-పౌరోహిత్య-మహం-కధన్నుకరోమి-యేనపౌరోహిత్యేన-దుర్మతిర్మూర్ఖ-స్తుష్యతి-పౌరోహిత్యందుర్మతేస్తోషహేతుః -అకించనస్యశిలోఞ్ఛనమేవేతిభావః ❁॥౩౭॥❁తధాపిపౌరోహిత్యస్యగర్హితత్వేఽపి-నప్రతిబ్రూయాంనప్రత్యాచక్షే-యద్యస్మాద్గురుభిఃపితృభిర్యుష్మాభిః - ప్రార్ధితంకియదితిపాఠే-కియదేతత్ప్రార్ధితం-ఇతోఽధికమపికరిష్యామీతిభావః-అతోభవతాం-సర్వం-ప్రార్ధితం-ధర్మైస్తపఆదిభిఃప్రాణైశ్చ-సాధయేప్రాణపర్యన్తం యధాసామర్ధ్యంసాధయేఇత్యర్ధః ❁॥ ౩౮ ॥❁ ఏవముక్తైర్దైవైర్వృతః-పౌరోహిత్యమకరోద్విశ్వరూపఇత్యాహమునిః॥ తేభ్యఇతి॥ఇత్థం-తేభ్యోదేవేభ్యః-ప్రతిశ్రుత్యప్ర

---

౩౬ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ మద్విధోనాధః   ౩౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ ప్రార్ధితంకియత్

తిజ్ఞాయ-మహాతపాఃవిశ్వరూపః-దేవై-ర్వృతః-పౌరోహిత్యం-సావధానేనచిత్తేన-చక్రేకృతవాన్ * ॥ ౩౯ ॥ * పౌరోహిత్యకరణమేవాహ ॥ సురద్విషామితి ॥ ఔశనస్యాఉశనసస్సంబన్ధిన్యా-విద్యయా గుప్తాంరక్షితామపి-సురద్విషాం-శ్రియం -వైష్ణవ్యానారాయణవర్మాత్మికయా-మన్త్రవిద్యయా - ఆచ్ఛిద్య తేభ్యఆకృష్య - విభుర్విశ్వరూపః-మహేన్ద్రాయ-ప్రాదాత్ * ॥ ౪౦ ॥ * వైష్ణవ్యావిద్యయాఆచ్ఛిద్యాదాదిత్యేతదేవవిశదయతి॥యయేతి॥సహస్రాక్షఇన్ద్రో-యయా-వైష్ణవ్యావిద్యయాగుప్తోరక్షితః - అతఏవ-విభుస్సమర్థో-భూత్వా - అసురచమూః రాక్షససేనాః-జఘ్నే హతవాన్-తాంవిద్యా , ముదారధీర్విపులమతి- ర్విశ్వరూపో-మహేన్ద్రాయప్రాహ ॥ విశ్వరూపోపదిష్టవైష్ణవవిద్యాభిరక్షితశ్శక్రశ్శత్రూన్నిహత్యశ్రియంలబ్ధవానిత్యర్థః * ॥ ౪౧ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధేసప్తమోఽధ్యాయః *

వైష్ణవీంవిద్యాంజిఘృక్షుఃపృచ్ఛతిరాజా॥యయేతి॥సహస్రాక్షో-యయావైష్ణవ్యావిద్యయా-గుప్తః-వాహానైస్సహితాన్-రిపుణాంసైనికాన్-క్రీడన్నివ-వినిర్జిత్య-త్రిలోక్యాస్సంబన్ధినీం-శ్రియం-బుభుజేఅనుబభూవ * ॥౧॥ * తన్నారాయణాత్మకంనారాయణరూపం-మన్త్రదేవతయోరభేదాధ్యవసాయేననారాయణాత్మకమిత్యుక్తం-యద్వా-నారాయణఆత్మాప్రతిపాద్యోయస్య-అర్థోహిమన్త్రస్యాత్మా-మమమహ్యం - హేభగవన్నాఖ్యాహిఉపదిశ-యథాయేనవర్మజ్ఞాపేన-ఆతతాయినోజిఘాంసూన్ శత్రూన్-మృధేయుద్ధే-అజయదిన్ద్రః * ॥ ౨ ॥ * ఏవముక్తోమునిర్వర్మోపదేష్టుముపచక్రమే॥వృతఇతి॥త్వాష్ట్రోవిశ్వరూపః-పురోహితత్వేనదేవైఃవృతః -అనుపృచ్ఛతే-ఇన్ద్రాయ-యన్నారాయణాఖ్యంవర్మనారాయణవర్మాఖ్యంమన్త్రం-ఆహఉపదిదేశ-తదిహై-కమనాఃసమాహితచిత్త- స్త్వం-శృణు-ఉపదిశామీతిశేషః *॥౩॥* ఉపదేక్ష్యమాణమన్త్రజపస్యాఙ్గభూతశౌచన్యాసకథనపూర్వకం-విశ్వరూపోదిష్టక్రమేణమన్త్రముపదిశతి ॥ ధౌతేతి ॥ శుచిఃకృతస్నానాదికఃధౌతాఙ్ఘ్రిపాణిః - ప్రక్షాళితపాదపాణిః-పుమాన్-సదర్భపవిత్రకర-ఉదఙ్ముఖ-ఉపవిశ్య,ఆచమ్య, వాగ్యతఃనియమితవాక్-మన్త్రాభ్యాంనారాయణాష్టాక్షరవాసుదేవద్వాదశాక్షరాభ్యాంమన్త్రాభ్యాం -కృతఃస్వాఙ్గన్యాసఃకరన్యాసశ్చయేనతాదృశః-మన్త్రాభ్యామితివిష్ణుషడక్షరస్యాప్యుపలక్షణం-తన్న్యాసస్యాపివక్ష్యమాణత్వాత్ - దైవభూతాత్మనాం-కర్మభ్యః-ఆధిదైవికాధిభౌతికాధ్యాత్మికేభ్యో,భయే-ఆగతేసతి-స్వయం,నారాయణధ్యానప్రచురః, నారాయణమయంనారాయణప్రతిపాదనప్రచురం,యద్వా , నారాయణాదుపదేశక్రమేణాగతంనారాయణమయం ,, తతఆగత,,ఇత్యధికారే ,, మయట్చ ,,తిమయట్వర్మకవచ,వర్మవద్రక్షకత్వాద్వర్మేత్యుక్తం,సంనహ్యేత్బధ్నీయాత్ జపేదిత్యర్థః * ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ * కృతస్వాఙ్గకరన్యాసఇత్యుక్తావఙ్గన్యాసకరన్యాసావాహ॥పాదయోరితి॥యద్యప్యత్రఋషిచ్ఛన్దోదైవతబీజానినోక్తాని-తథాప్యస్యవర్మణోనారాయణమన్త్రత్వాదష్టాక్షరసంబన్ధీన్యేవతాన్యూహ్యానీతిసంప్రదాయః -ఓమిత్యాదిరోఽయంనారాయణాష్టాక్షరమన్త్ర- స్తస్యోం , కారాదీన్యష్టాక్షరాణి,క్రమేణ-పాదద్వయజానుద్వయోరుద్వయోదరహృదయోరోముఖశిరస్సు - అష్టసుస్థానేషు-సబిన్దుకానిప్రణవసంపుటితాని-నమోఽన్తాని-విన్యసేత్-అథావిపర్యయద్వా,విపర్యయం-న్యసేత్-శిరఃప్రభృతిపాదాన్తేష్వష్టసుస్థానేషు - క్రమేణఓంకారాదీన్యష్టౌన్యసేదిత్యర్థః- యద్వా- అథాపవేతినిపాతసముదాయఃపునరర్థకః -ప్రథమంయకారాదీన్యష్టావక్షరాణిపాదాదిశిరఃపర్యన్తేషుస్థానేషు

సమాధినా॥౩౯॥సురద్విషాంశ్రియంగుప్తామౌశనస్యాఽపివిద్యయా। ఆచ్ఛిద్యాదాన్మహేన్ద్రాయవైష్ణవ్యా
విద్యయావిభుః ॥౪౦ ॥ యయాగుప్తస్సహస్రాక్షోజిగ్యేఽసురచమూర్విభుః। తాంప్రాహసమహేన్ద్రాయవి
శ్వరూపఉదారధీః॥౪౧ ॥ *

* * * * * * * * * * ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,షష్ఠస్కన్ధే,సప్తమోఽధ్యాయః. * * * * * * * * * *

రాజోవాచ॥యయాగుప్తసహస్రాక్షస్సవాహాన్రిపుసైనికాన్।క్రీడన్నివవినిర్జిత్యత్రిలోక్యాబుభుజేశ్రియమ్ ॥౧॥
భగవంస్తన్మమాచక్ష్వవర్మనారాయణాత్మకమ్ । యథాఽఽతతాయినశ్శత్రూన్యేనగుప్తోఽజయన్మృధే॥
శ్రీశుకఉవాచ॥వృతఃపురోహితస్త్వాష్ట్రోమహేన్ద్రాయానుపృచ్ఛతే।నారాయణాఖ్యంవర్మాహతదిహైకమ
నాశ్శృణు॥౩॥విశ్వరూపఉవాచ॥ధౌతాఙ్ఘ్రిపాణిరాచమ్యసపవిత్రఉదఙ్ముఖః।కృతస్వాఙ్గకరన్యాసోమన్త్రా
భ్యాంవాగ్యతశ్శుచిః॥౪॥నారాయణమయంవర్మసంనహ్యేద్భయఆగతే । దైవభూతాత్మకర్మభ్యోనారా
యణమయఃపుమాన్ ॥ ౫ ॥ పాదయోర్జానునోరూర్వోరుదరేహృద్యథోరసి।ముఖేశిరస్యానుపూర్వ్యాదోం

సంహారక్రమేణవిన్యస్య - పునశ్శిరఃప్రభృతిషుపాదాన్తేష్వోంకారాదీనిసృష్టిక్రమేణవిన్యసేదిత్యర్థః ॥ ఏవమఙ్గన్యాసంవిధాయతతఃకరన్యాసంద్వాదశాక్షరవిద్యయాకుర్యాత్ ॥ ద్వాదశాక్షరస్యచతుర్థస్కన్ధేఉక్తత్వాదత్రాష్టాక్షరవత్స్వరూపానుక్తిః ❁॥౬॥౭॥ ❁కథంకుర్యాత్కరన్యాసమిత్యత్రాహ॥ ప్రణవాదీతి ॥ప్రణవాదియకారాన్తానిద్వాదశాక్షరాణి-హస్తయో-రఙ్గుళీషుతర్జన్యాదిషుచతుర్షుచతుర్షు - అఙ్గుష్ఠయోర్ద్వయోర్ద్వయోఃపర్వణోశ్చ, న్యసేదిత్యర్థః-తదిత్థం-ఓం ఓంనమఃతర్జన్యాదక్షిణాఙ్గుష్ఠప్రథమపర్వణిఓంనంనమఃతదఙ్గుష్ఠాన్త్యపర్వణి -ఓంమోంనమఃతదఙ్గుష్ఠేన-తత్తర్జనీమధ్యమపర్వణిమన్త్రాక్షరమాద్యం-తయోఃపర్వణోస్తుప్రణవనమః-పదే-ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యం, ఓంభంనమఃమధ్యమాఙ్గుళ్యా-ఓంగంనమః-అనామికాఙ్గుళ్యా-ఓంవంనమఃకనిష్ఠికాఙ్గుళ్యా- ఓంతేంనమఃవామాఙ్గుష్ఠాద్యపర్వణితత్తర్జన్యా, ఓంవాంతదన్త్యపర్వణి-ఓంసుంనమఃతత్తర్జన్యాంతదఙ్గుష్ఠేన-ఓందేంనమఃతన్మధ్యమాయాం-ఓంవాంనమఃతదనామికాయాం-ఓంయంనమఃతత్కనిష్ఠికాయామితి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁అథవిష్ణుషడక్షరన్యాసమాహ॥న్యసేదితి॥ప్రత్యేకంవర్ణన్యాసకథనేనైవమన్త్రస్వరూపమప్యుక్తప్రాయమితిపృథక్తదనుక్తంషకారణకారయోర్విశ్లేషేణషడక్షరాణి- ప్రణవాదీనినకారాన్తానితానిహృన్మూర్ధభ్రూమధ్యశిఖానేత్రసర్వసంధిస్థానేషుషట్సువిన్యస్యేత్ ❁॥ ౯ ॥ ❁తతోఽవశిష్టంమకారంసవిసర్గంఫడంతం,ఓంనమఃఫడితికృత్వా-సర్వదిక్షుప్రాగాద్యష్టసుదిక్షు -ఊర్ధ్వాధరయోశ్చవినిర్దిశేత్ తర్జన్యఙ్గుష్ఠయోశ్ఛోటికయాదిక్షున్యసేదిత్యర్థః,ఏవంవిధేన్యాసేకృతేసతి-బుధోమన్త్రజాపకః-మన్త్రమూర్తిర్మన్త్రావృత్తియోగ్యదేహోభవతీత్యర్థః-యద్వామన్త్రాశ్రయమూర్తిర్భవేత్-ఉక్తమన్త్రత్రయభావితాన్యాదృశమూర్తిర్భవేదితివార్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ఏవంకృతస్వాఙ్గకరన్యాసఃపరమాత్మానంధ్యాయన్మన్త్రమావర్తయేదిత్యాహ॥ఇత్యాత్మానమితి॥పరమాత్మానంధ్యాయేత్-కథం-

---

కారాదీనివిన్యసేత్ ॥ ౬ ॥ ఓంనమోనారాయణాయేతివిపర్యయమథాపివా । కరన్యాసంతతఃకుర్యా
ద్ద్వాదశాక్షరవిద్యయా ॥ ౭ ॥ ప్రణవాదియకారాన్తమఙ్గుళ్యఙ్గుష్ఠపర్వసు।న్యసేద్ధృదయఓంకారంవికారమ
నుమూర్ధని ॥ ౮ ॥ షకారంతుభ్రువోర్మధ్యేణకారంశిఖయాన్యసేత్ ।వేకారంనేత్రయోర్యుఞ్జ్యాన్నకారం
సర్వసంధిషు ॥ ౯ ॥ మకారమస్త్రముద్దిశ్యమన్త్రమూర్తిర్భవేద్బుధః । సవిసర్గంఫడన్తంతుసర్వదిక్షువినిర్ది
శేత్ ॥ ౧౦ ॥ఇత్యాత్మానంపరంధ్యాయేద్ధ్యేయంషట్ఛక్తిభిర్యుతమ్ । విద్యాతేజస్తపోమూర్తిమిమంమన్త్ర
ముదాహరేత్ ॥ ౧౧ ॥ ఓం॥హరిర్విదధ్యాన్మమసర్వరక్షాంన్యస్తాఙ్ఘ్రిపద్మఃపతగేన్ద్రపృష్ఠే ।దరారిచర్మా
సిగదేషుచాపపాశాన్దధానోఽష్టగుణోఽష్టబాహుః ॥ ౧౨ ॥ జలేషుమాంరక్షతుమత్స్యమూర్తిర్యాదోగణే

భూతం-ధ్యేయంధ్యాతుంయోగ్యం-యాదృశవిగ్రహవిశిష్టస్యధ్యానేనమనఃప్రసన్నంభవేత్తాదృశమిత్యర్థః-షట్ఛక్తిభిఃజ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజఆత్మికాభిః - శక్తిభిరపృథక్సిద్ధప్రకారభూతాభిఃకార్యోపయోగినీభి-ర్యుతం-యావత్స్వసత్తంయుక్తం-ఏవంవిధంపరమాత్మానం-ధ్యాత్వా-ఇమంవక్ష్యమాణం-నారాయణవర్మాఖ్యం -మన్త్రముదాహరేత్ పఠేత్-మన్త్రంవిశినష్టి॥విద్యాతేజస్తపోమూర్తిమితి॥విద్యాజ్ఞానం-తేజఃప్రభావః-తపస్సత్కర్మ -విద్యాదీనాం-మూర్తిరాశ్రయః-విద్యాదయో-మూర్తిశ్శరీరం-యస్యేతివాఽర్థః -సర్వజ్ఞానానాంతేజసాంతపసాంచైతన్మన్త్రాయత్తత్వాత్సర్వజ్ఞానాదిసంతతిరూపోఽయంమన్త్రఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁వర్మాహ॥ఓమితి॥“స్రవత్యనోంకృత”మితిన్యాయేనమన్త్రాదావోంకారః-ప్రథమంశరణాగతగజేన్ద్రరక్షణాయావతీర్ణంహర్యవతారరూపంనారాయణంగజేన్ద్రవత్పీడితస్వరక్షణాయప్రార్థయతే॥హరిరితి॥హరత్యాశ్రితానామార్తిమితిహరిః-మమ-సర్వతో-రక్షాం-విదధ్యాత్కుర్యాత్ -మన్త్రఏవస్వజాపకపురుషగతంప్రార్థయితృత్వంస్వస్మిన్నారోప్యప్రార్థయతే-కథంభూతః-పతగేన్ద్రస్యగరుత్మతః - పృష్ఠే-న్యస్తే-అఙ్ఘ్రిపద్మే అఙ్ఘ్రిపద్మేఇవఅఙ్ఘ్రిపద్మే, యేనసః-దరః-శంఖః-అరిశ్చక్రం-చర్మఖేటః - అసిఃఖడ్గః-దరాదీ- న్దధానఃబిభ్రత్-అష్టౌబాహవోయస్యఅష్టబాహుః - అష్టౌగుణాఅణిమాదయోయస్య - నిత్యావిర్భూతనిరుపాధికాపహతపాప్మత్వాద్యష్టగుణకోవా ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ఏవంసామాన్యతోరక్షావిధానంప్రార్థ్యాథజలస్థలాదిప్రదేశభేదేనరక్షణోపయుక్తమత్స్యాదిమూధరంశ్రీసన్నారాయణంప్రార్థయతే ॥ జలేష్వితి॥యాదసాంగణాఏవవరుణస్యపాశ- స్తస్మా- జ్జలచరదుష్కృత్ప్రతిభటఃమత్స్యమూర్తిర్భగవాన్-జలే-మాం-రక్షతు- స్థలేషునిర్జలప్రదేశేషు మాయావటువామనః-స్వసంకల్పోపాత్తవటువామనరూపః స్థలజదుష్కృతాం-శాస్తా-మామవ్యాత్ రక్షతు-ఖేఅన్తరిక్షే-త్రివిక్రమః - త్రయోవిక్రమాఃపాదవిన్యాసాఃలోకత్రయసంగ్రాహకాయస్య - అతఏవ-విశ్వరూపఃకృత్స్నవిశ్వవ్యాప్తరూపః-ఖసంచరిష్ణుదుష్కృతాంశాస్తా -అవతురక్ష

తు ❀॥౧౩॥❀ అటవీ అరణ్యం-ఆజిముఖం యుద్ధోపక్రమశ్చ-ఆది-ర్యేషాం-తేషు-దుర్గేషు సంకటస్థానేషు-ప్రభుస్సమరో,ఽసురసేనానాయకానామరిర్నృసింహః,స్వభటప్రతిభటనిరసనశీలః-పాయాత్ రక్షతు నృసింహం విశినష్టి - యస్య నృసింహస్య-మహాన్తమట్టహాసం విముఞ్చతస్సతః-దిశో-వినేదుః ప్రతిదధ్వనుః-గర్భాశ్చ-న్యపతన్ సంస్రంసుః ❀॥౧౪॥❀ అసౌ ప్రసిద్ధో-వరాహమూర్తి-ర్మార్గే - అభిముఖాగతదుష్టహిరణ్యాక్షస్య హన్తా -మాం-అధ్వని-రక్షతు-కథంభూతః యజ్ఞకల్పః యజ్ఞైః కల్ప్యత ఇతి తథా-యజ్ఞావయవత్వేనోపాస్యః - స్వదంష్ట్రయా కరణేన- ఉన్నీతధరః ఉన్నీతా ఉద్ధృతా-ధరా భూమి-ర్యేన - అద్రికూటేషు పర్వతశిఖరేషు-రామో జామదగ్న్యః - అద్రికూటస్థదుష్కృతాం హన్తా రక్షత్విత్యనుషఙ్గః-విప్రవాసే పరదేశగమనదశాయాం సలక్ష్మణో-భరతాగ్రజో దాశరథీ-రామః-దేశాన్తరస్థరావణాదీనాం హన్తా అవ్యాత్ ❀॥౧౫॥❀ ఉగ్రధర్మాదభిచారాదే-రఖిలా-త్ప్రమాదా-న్నారాయణః - అభిచారాదినిరసనక్షమనానువాక్ మూర్తిపుత్రః-పాతు-హాసాద్గర్వా - న్నరః గర్వప్రతిభటః-మూర్తిపుత్రః-పాతు-దత్తో దత్తాత్రేయః-యోగవిఘ్నాదినిరసనక్షమః - అయోగాద్యోగవిఘ్నాదివర్గాత్-పాతు -అథేతి-ప్రార్థనాన్తరారమ్భద్యోతకం-యోగనాథః యోగేశ్వరో-గణానాం సిద్ధగణానాం - ఈశః-కపిలః-జ్ఞానప్రధానేన కర్మబన్ధనిరాసకః-కర్మబన్ధాద్దురితకర్మబన్ధా - త్పాయాత్ అవ్యాత్-గణయన్తీతి గణాః-ప్రకృతిమహదాదితత్త్వానాం యాథాత్మ్యవివేచనేన గణయితార-స్తే సాంఖ్యా-స్తేషాం-ఈశ-ఇతి వార్థః ❀॥౧౬॥❀ కామదేవాత్ మదనాత్-సనత్కుమారోఽస్పృష్టకామః - అవతు-పథి-దేవహేళనాత్-దేవానాం-హేళనం పరిహాస-స్తస్మాత్-హ

భ్యో వరుణస్య పాశాత్ । స్థలేషు మాయావటువామనోఽవ్యా-త్త్రివిక్రమః ఖేఽవతు విశ్వరూపః ॥౧౩॥ దు
ర్గేష్వటవ్యాజిముఖాదిషు ప్రభుః పాయాన్నృసింహోఽసురయూథపారిః । విముఞ్చతో యస్య మహాట్టహాసం
దిశో వినేదుర్న్యపతంశ్చ గర్భాః ॥౧౪॥ రక్షత్వసౌ మాఽధ్వని యజ్ఞకల్పస్స్వదంష్ట్రయోన్నీతధరో వరా
హః । రామోఽద్రికూటేష్వథ విప్రవాసే సలక్ష్మణోఽవ్యాద్భరతాగ్రజోఽస్మాన్ ॥౧౫॥ మాముగ్రధర్మాదఖిలా
త్ప్రమాదాన్నారాయణః పాతు నరశ్చ హాసాత్ । దత్తస్త్వయోగాదథ యోగనాథః పాయాద్గణేశః కపిలః
కర్మబన్ధాత్ ॥౧౬॥ సనత్కుమారోఽవతు కామదేవాద్ధయశీర్షో మాం పథి దేవహేళనాత్ । దేవర్షివర్యః
పురుషార్చనాన్తరాత్కూర్మో హరిర్మాం నిరయాదశేషాత్ ॥౧౭॥ ధన్వన్తరిర్భగవాన్పాత్వపథ్యాద్ద్వం
ద్వాద్భయాదృషభో నిర్జితాత్మా । యజ్ఞశ్చ లోకాదుత ❀ తత్కృతాన్తాద్బలో గణాత్క్రోధవశాదహీన్ద్రః ॥
ద్వైపాయనో భగవానప్రబోధాద్బుద్ధశ్చ పాషణ్డగణాత్ప్రమాదాత్ । కల్కిః కలేః కాలమలాత్ప్రపాతు
ధర్మావనాయోరుకృతావతారః ॥౧౯॥ మాం కేశవో గదయా ప్రాతరవ్యాద్గోవిన్ద ఆసఙ్గవమాత్తవేణుః ।

యశీర్షః హయశిరాః-వేదాపహరణాదినా చతుర్ముఖాదిదేవహేళనం కుర్వతాం మధుకైటభాదీనాం హన్తా మా - మవతు-పురుషస్య భగవతో-ఽర్చనమారాధనం-తస్యా-న్తరాద్విచ్ఛేదా-ద్దేవర్షివర్యః నారదః - అవిచ్ఛిన్నభగవదారాధనపరః-పాతు-అశేషా-న్నిరయాన్నరకా-త్కూర్మో-హరిః-ఆశ్రితార్తిహా-అధస్తాన్మగ్నానాముద్ధారకః ❀॥౧౭॥❀ అపథ్యాత్-ధన్వంతరిః భిషక్ప్రష్ఠః-పాతు ద్వంద్వాచ్ఛీతోష్ణాదేః-ఋషభః -నిర్జితః-ఆత్మా మనః - యేన-జితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియః-శీతోష్ణాదిద్వన్ద్వ-స్తత్సహిష్ణుః-పాతు లోకాజ్జనాపవాదాత్-యజ్ఞః విష్ణుః " యజ్ఞో వై విష్ణుః " ఇతి శ్రుతేః-సర్వజనాన్తరాత్మా-పాతు-ఉత అపి చ - తత్కృతాన్తాత్ ఽతేన జనేన కృతోఽన్త ఉపఘాత-స్తస్మా-ద్బలో బలభద్రః-దుర్జనకృతోపఘాతహా-పాతు నః కృతాన్తాదితి పాఠే తు కృతాన్తాన్మృత్యో - ర్బలభద్రో మృత్యుహా నః పాత్విత్యర్థః - క్రోధవశాత్సర్పాణాం గణాత్-అహీన్ద్రః శేషః-పాతు ❀॥౧౮॥❀ అప్రబోధాదజ్ఞానా-ద్భగవాన్ ద్వైపాయనో-జ్ఞానదః - పాతు-అత్ర నరదత్తసనత్కుమారదేవర్షిబలాహీన్ద్రద్వైపాయనా అంశావతారాః - జామదగ్న్యకపిలధన్వన్తరిఋషభాస్త్వావేశావతారాః - ఇతరే పూర్ణాః - జీవవిశేషే ఆవిర్భావ ఆవేశః-కైశ్చిద్గుణైస్స్వాంశేనాదావిర్భావోంశః-ప్రమాదాన్మోహజనకాత్పాషణ్డానాం గణాద్బుద్ధః-జగన్మోహపాషణ్డగణహా-కాలమలభూతా-త్కలేః-కల్కిః కాలమలకలిహా-ప్రపాతు-కల్కిం విశినష్టి-ధర్మావనాయ ధర్మరక్షణాయ-ఉరుః మహాన్-కృతః అవతారో-యేన ❀॥౧౯॥❀ అథ ప్రాతరాదికాలేషు కేశవాదిమూర్తిభ్యో రక్షాం ప్రార్థయతే॥ మామితి॥ కేశవః గదయా యుక్తః-ప్రాత-ర్మా-మవ్యాత్-ఆత్తః ధృతః-వేణు ర్యేన సః-గోవిన్దః ఆసఙ్గవం సఙ్గవకాలమభివ్యాప్య-సఙ్గవ ఉదయానన్తరకాలః -ఉదాత్తా ఉద్ధృతా-శక్తిరాయుధవిశేషో - యేన

౧౮శ్లో॥ ❀పా॥ నః కృతాన్తాత్

సనారాయణః-ప్రాహ్ణే-పూర్వాహ్ణే-అరీన్ద్రశ్చక్రరాజ-స్స-పాణౌ యస్యసః-విష్ణు,ర్మధ్యందినే-పాతు ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఉగ్రధనుర్యస్యస-మధుహా-మధుసూదనః-స్వతేజసా,దీప్యమానః, అపరాహ్ణే-త్రీణి-ధామాని తేజాంసి-అభివ్యక్తిస్థానాని-యస్య,,గామగ్నించబ్రాహ్మణఞ్చైవ త్రీణి తేజాంసి నస్పృశే ,, ఇత్యుక్త త్రీణి తేజాంస్యత్రవివక్షితాని-యద్వా -యోగిహృదయత్రీరాధ్ధిరూపాణి త్రీణి - ధామానిస్థానాని - యస్య-సమాధవః - సాయంకాలే-మా -మవతు,దోషే ప్రదోషే-హృషీకేశః-అర్ధరాత్రపర్యన్తకాలే-నిశీథేచ - ఏకః -పద్మనాభఃఅవతు ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ అపరరాత్రే-శ్రీవత్సచిహ్నః-ఈః లక్ష్మీః,తస్యా ఈశః,శ్రీధరః-పాతు-ప్రత్యూషే,అసిధరఃఖడ్గధరో-జనార్దనః- పాతు -అనుసన్ధ్యం ప్రతిసన్ధ్యం-దామోదరః-పాతు-ప్రభాతే,భగవా,న్కాలశరీరకో-విశ్వనియన్తాపాతు-అత్ర కేశవాదిద్వాదశమూర్తీనాం ముఖ్యే-వామనత్రివిక్రమయో,ర్మాయావటువామనోఽవ్యాత్ త్రివిక్రమఃఖేవత్త్వి - తిరక్షకత్వేనప్రార్థితత్వాత్తయోరత్రానుక్తిః - నారాయణమూర్తేరుక్తత్వేఽప్యాయుధవిశేషవిశిష్టస్యాత్రరక్షితృత్వం ప్రార్థ్యత ఇతినపౌనరుక్త్యం - క్రమస్త్వవివక్షితః - ప్రాతః ప్రత్యూషప్రభాతశబ్దాభూతభవిష్యద్వర్తమానదినావయవపరితఃకాలపరాః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ అథభగవతోఽస్త్రాణ్యరిష్టనిరాసకత్వేనప్రార్థయతే॥చక్రమిత్యాదినా॥యుగాన్తాశనివ-త్తిగ్మ తీక్ష్ణా, నేమి-ర్యస్య-త-చ్చక్రం- భగవతాప్రయుక్తం స-దరీణాం సైన్యం - దంధగ్ధి-తిశయేనదహతి -అరిసైన్యదాహకత్వంతస్యస్వభావఏవేతినతత్ప్రార్థనీయమితిప్రథమపురుషనిర్దేశః-దహనేదృష్టాన్తః-వాయుసఖోహుతాశోఽగ్నిః-కక్షం శుష్కం-తృణంయథేతి ❋॥ ౨౩ ॥ ❋ అశనివత్ స్పర్శో

నారాయణః ప్రాహ్ణ ఉదాత్తశక్తిర్మధ్యందినే విష్ణురరీన్ద్రపాణిః ॥ ౨౦ ॥ దేవోఽపరాహ్ణే మధుహోగ్రధ
న్వా సాయం త్రిధామాఽవతు మాధవో మామ్।దోషే హృషీకేశ ఉతార్ధరాత్రే నిశీథ ఏకోఽవతు పద్మనాభః ॥
శ్రీవత్సధామాఽపరరాత్ర ఈశః ప్రత్యూష ఈశోఽసిధరో జనార్దనః । దామోదరోఽవ్యాదనుసంధ్యం ప్ర
భాతే విశ్వేశ్వరో భగవాన్కాలమూర్తిః ॥ ౨౨ ॥ చక్రం యుగాన్తాశనితిగ్మనేమి భ్రమత్సమన్తాద్భగవత్ప్రయు
క్తమ్ । దన్దగ్ధి దన్దగ్ధ్యరిసైన్యమాశు కక్షం యథావాయుసఖో హుతాశః ॥ ౨౩ ॥ గదేశనిస్పర్శనవిస్ఫులిఙ్గే ని
ష్పిణ్ఢి నిష్పిణ్ఢ్యజితప్రియాఽసి।కూశ్మాణ్డవైనాయకయక్షరక్షోభూతగ్రహాంశ్చూర్ణయ చూర్ణయారీన్॥౨౪॥
త్వం యాతుధానప్రమథప్రేతమాతృపిశాచవిప్రగ్రహఘోరదృష్టీన్ । దరేన్ద్ర విద్రావయ కృష్ణపూరితో భీ
మస్వనారేర్హృదయాని కమ్పయన్ ॥ ౨౫ ॥ త్వం తిగ్మధారాసివరారిసైన్యమీశప్రయుక్తో మమ ఛిన్ధి ఛిన్ధి । చ
క్షూంషి చర్మన్ శతచన్ద్ర ఛాదయ ద్విషామఘోనాం హర పాపచక్షుషామ్ ॥ ౨౬ ॥ యన్నో భయం గ్రహే
భ్యోఽభూత్కేతుభ్యో నృభ్య ఏవ చ । సరీసృపేభ్యో దంష్ట్రిభ్యో భూతేభ్యోఽఘేభ్య ఏవ చ ॥ ౨౭ ॥ సర్వా
ణ్యేతాని భగవన్నామరూపాస్త్రకీర్తనాత్ । ప్రయాన్తు సంక్షయం సద్యో యే నః శ్రేయఃప్రతీపకాః ॥౨౮॥ గ

యేషాం,తే-విస్ఫులిఙ్గాః - యస్యా,స్తస్యాస్సంబోధనం-హేగదే-త్వ - మజితస్యభగవతః-ప్రియాఽసి-అహంచతస్యదాసః - అతఃకూశ్మాణ్డాదీన్ నిష్పిణ్ఢినిష్పిణ్ఢి -ఆభీక్ష్ణ్యేద్విర్వచనమతిశీఘ్రత్వద్యోతనాయ-పిష్యాయాంవా - పునః - పునఃనితరాంపేషమేత్యర్థః,తథా-అరీన్ శత్రూన్-పునః-పునశ్చూర్ణయ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ హేదరేన్ద్ర శఙ్ఖశ్రేష్ఠ పాఞ్చజన్య-త్వం-కృష్ణేనభగవతా-పూరితః - భీమఃభయంకరః-స్వనోధ్వని-ర్యస్య - తాదృశఃఅరేః-హృదయాని-కమ్పయన్ యాతుధానాన్ యాతుధానాదయోగ్రహవిశేషాః-యేఽన్యేచఘోరదర్శనాః,తా,న్విద్రావయపలాయితాన్కురు ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ తీక్ష్ణాధారాయస్య,హేతిగ్మధార-హేఅసివరఖడ్గశ్రేష్ఠ - త్వ-మీశేనభగవతా,ప్రయుక్తః-మమా,రిసైన్యం, ఛిన్ధిఛిన్ధిశతంచన్ద్రాఃచన్ద్రాకారామణ్డలా,యస్మిన్ , హేశతచన్ద్ర-చర్మన్-ఖేటఅఘవతాంద్విషాం - చక్షూంషి,ఛాదయ, పాపంచక్షుషాముగ్రదృష్టీనాం-చక్షూంషి-హర ❋॥ ౨౬ ॥ ❋ గ్రహాదిభ్యో,యద్యద్భయం-నోఽస్మాక-మభూత్, తానిసర్వాణిభయాని-భగవతో-నామాన్యేవనామరూపాణ్య,స్త్రాణి, తేషాం-కీర్తనాత్-యద్వా,కీర్తనంస్మరణస్యాప్యుపలక్షణం, భగవతో,నామ్నాంకీర్తనాత్,రూపాణాందివ్యమూర్తీనామస్త్రాణాంచస్మరణాత్ , సంక్షయంనాశం , సద్యఏవ-యాన్తుప్రాప్నువన్తు-తత్రకేతవోధూమకేత్వాదయః ,నరశ్చోరాదయః-సరీసృపాస్సర్పణస్వభావాదంష్ట్రిణఃసర్పాదయః,అఘానిపాపస్వభావానిభూతాని,తథా,యేఽన్యే,శ్రేయసఃఇష్టస్య,ప్రతీపకాఃవిఘాతకా,స్తేఽపి,సంక్షయం,యాన్తు ❋ ॥ ౨౭॥౨౮ ॥ ❋ స్తోత్రాణి బృహద్రథంతరసామాదీని-తైః స్తుభ్యతేస్తోత్రావయవకత్వేనస్తూయత ఇతితథా - ఛన్దోమయఃఛన్దఃప్రచురః- ప్రభుస్సమర్థో,భగవాన్, గరుడః - స్తోభస్తోత్రచ్ఛన్దోమయ ఇతిపాఠే,స్తోభానిగీతిపూరకాక్షరాణి,తద్వ్యక్తాసియానిస్తోత్రాణి-ఛన్దాం

సిబృహదాదీనిగీత్యాధారభూతానిచ్ఛన్దాంసి,తత్ప్రచురస్తదవయవకత్వప్రాచుర్యేణానుసంధేయఇత్యర్థః - అశేషకృచ్ఛ్రేభ్యఃఅశేషాపద్భ్యః,రక్షతు,స్వనామభిః,విష్వక్సేనో,రక్షతు ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋హరే,ర్నామాని,రూపాణిచ,యానాని వాహనానిచ,ఆయుధానిచ-తథా,పార్షదప్రవరా,భూషణానిచ,మమ,బుధ్యాదీ-న్పాన్తు ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ఏవంభగవన్నామరూపాస్త్రభూషణపార్షదాదీనీష్టప్రాపకత్వే నానిష్టనివర్తకత్వే నచసంప్రార్థ్యతన్నామరూపాదివత్తద్విభూతత్వాదివచ్ఛతద్విషయకప్రార్థనాయాస్సత్యత్వంప్రతిజానీతే-యథాహీతిత్రిభిః ॥ యథాచ,య,త్సదసత్ చిదచిదాత్మకం, జగత్-వస్తుతో,భగవానేవభగవదాత్మకమేవ- అత్రతునవిప్రపత్తిః ,, యస్యపృథివీశరీరంయస్యాత్మాశరీరంతదనుప్రవిశ్యసచ్చత్యచ్చాభవ ,, దితిశ్రుతేరితిభావః-తథా- అనేనసత్యేనసత్యహూతేనఅబాధితేనదృష్టాన్తేన-తద్విషయకప్రార్థనయా-నోఽస్మాకం-ఉపద్రవాఆపదః- నాశం - యాన్తు - తస్యతదాత్మకత్వవత్తద్విషయకప్రార్థనాపనమిథ్యాభవితుమర్హతీతిభావః ❋॥౩౧॥ ❋యథాచ-భగవా-నైకాత్మ్యభావేనకృత్స్నచిదచిదాత్మకజగదేకాన్తరాత్మత్వకృతప్రభావేన-వికల్పరహితః ప్రాకృతదేవమనుష్యాదినానురూపాత్మకభేదరహితః - స్వమాయయా-స్వసంకల్పరూపజ్ఞానేన-స్వయమాత్మనైవస్వేచ్ఛయా-నతుజీవవత్కర్మణేత్యర్థః - భూషణాదీన్-ధత్తేబిభర్తి-అత్రలిఙ్గానిదివ్యవిగ్రహాః,ఆఖ్యాఃరామకృష్ణాదీనినామాని-యథా-భూషణాదీనిసత్యాన్యేవబిభర్తి - తథా - స్వవిషయామపిప్రార్థనాంసత్యాంకృత్వా- తేనైవసత్యమానేన-సత్యభూతేన - మీయతేప్రమీయతేఅనేనేతిమానందృష్టాన్త- స్తేన-సర్వస్వరూపేణఅస్త్రపార్షదాదిస్వరూపేణ-సర్వదాసర్వేషుకాలేషు-సర్వత్రసర్వేషుదేశేషు-సదాసర్వావస్థాసుచ-పాతు ❋॥౩౨॥౩౩ ॥ ❋ఏవంప్రార్థనాయాస్సత్యతాంప్రతిజ్ఞా

రుడో ❋ భగవాన్స్తోత్రస్తోభచ్ఛన్దోమయఃప్రభుః । రక్షత్వశేషకృచ్ఛ్రేభ్యోవిష్వక్సేనస్స్వనామభిః ॥౨౯॥ సర్వాపద్భ్యోహరేర్నామరూపయానాయుధానినః । బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణాన్పాన్తుపార్షదభూషణాః ॥ యథాహిభగవానేవవస్తుతస్సదసచ్చయత్ । సత్యేనానేననస్సర్వేయాన్తునాశముపద్రవాః॥౩౧॥ యథైకాత్మ్యానుభావానాంవికల్పరహితస్స్వయమ్ । భూషణాయుధలిఙ్గాఖ్యాధత్తేశక్తీస్స్వమాయయా॥౩౨॥ తేనైవసత్యమానేనసర్వజ్ఞోభగవాన్హరిః । పాతుసర్వస్వరూపేణసదాసర్వత్రసర్వగః ॥ ౩౩ ॥ విదిక్షుదిక్షూర్ధ్వమధస్సమన్తాదన్తర్బహిర్భగవాన్నారసింహః । ప్రహాపయల్లోకభయంస్వనేనస్వతేజసాగ్రస్తసమస్తతేజాః॥౩౪ ॥ శ్రీవిశ్వరూపఉవాచ॥ మఘవన్నిదమాఖ్యాతంవర్మనారాయణాత్మకమ్ । విజేష్యస్య❋ఞ్జసాయేనదంశితోఽసురయూథపాన్॥౩౫॥ ఏతద్ధారయమాణస్తుయంయంపశ్యతిచక్షుషా । పదావాసంస్పృశేత్సద్యస్సాధ్వసాత్సవిముచ్యతే॥౩౬॥ నకుతశ్చిద్భయంతస్యవిద్యాంధారయతోభవేత్ । రాజదస్యుగ్రహాదిభ్యోవ్యాధ్యాదిభ్యశ్చకర్హిచిత్ ॥౩౭ ॥ ఇమాంవిద్యాంపురాకశ్చిత్కౌశికోఽధారయద్ద్విజః । యోగధారణయాస్వాఙ్గంజహౌసమరుధన్వని ॥౩౮॥ తస్యోపరివిమానేనగన్ధర్వపతిరేకదా । యయౌచిత్రరథస్స్త్రీభిర్వృతోయత్రద్విజ

యపునస్సంహావలోకనన్యాయేనశ్రీనృసింహంత్రాతారంప్రార్థయతే॥ విదిక్ష్వితి॥ విదిక్షుఆగ్నేయాదిషుదిక్షు-ఐన్ద్ర్యాదిషు-ఊర్ధ్వాయా-మధశ్చదిశి-శరీరస్యా,న్తర్బహిశ్చ - భగవా - న్నారసింహఃపాత్విత్యనుషఙ్గః-తంవిశినష్టి॥స్వనేనమహాట్టహాసేనధ్వనినా-లోకస్యస్వభక్తలోకస్య- భయం - ప్రహాపయన్అపనుదన్-స్వతేజసాగ్రస్తానిఆచ్ఛాదితాని-సమస్తాని-తేజాంసిసూర్యాదితేజాంసి-యేనసః ,,నతత్రసూర్యోభాతినచన్ద్రతారకం,,మితిశ్రుత్యర్థోఽనేనాభిప్రేతః ❋ ॥ ౩౪॥ ❋ఏవమిన్ద్రాయేదంనారాయణవర్మోపదిశ్య - ఎతన్మన్త్రప్రభావేనశత్రూన్విజేష్యసీతివదన్నన్యమపితత్ప్రభావమాహవిశ్వరూపఇత్యాహ॥మఘవన్నితి॥ హేమఘవన్-ఇదం-నారాయణాత్మకం-వర్మ- తుభ్యం- మాఖ్యాతం-యేననారాయణవర్మణా-దంశితఃకవచితః,సుఖేనైవ-అసురయూథపా-న్విజేష్యసివిజేష్యసే ❋ ॥౩౫॥ ❋ఏతద్వర్మ-ధారయమాణఃఅనుసన్దధత్పుమాన్-యంయంభీతం-చక్షుషా-పశ్యతి-పదావా-సంస్పృశేత్,సభీత-స్సాధ్వసాద్భయా-ద్విముచ్యతే ❋॥౩౬॥ ❋విద్యాంనారాయణవర్మరూపమన్త్రవిద్యాం-ధారయతఃపుంసః-కుతశ్చిదపికర్హిచిదపి - రాజాదిభ్యో- వ్యాధ్యాదిభ్యశ్చ-భయం-నవిద్యతే ❋ ॥౩౭ ॥ ❋ఏతద్విద్యాప్రభావసూచకంకంచిదితిహాసమాహ॥ఇమామితి॥పూర్వస్మిన్కాలే-కశ్చి-త్కౌశికఃకౌశికగోత్రజో-ద్విజః-ఇమాంవిద్యా,మధారయత్-సచ- యోగధారణయా ,, స్వపార్ష్ణినాపీడ్యగుద ,, మిత్యాదినాద్వితీయస్కన్ధోక్తయా-స్వశరీరం,మరుధన్వనినిరుదకేదేశేజహౌతత్యాజ ❋॥౩౮॥ ❋తస్యత్యక్తస్యదేహస్య-ఉపరిష్టా-చ్చిత్రరథాఖ్యః-కశ్చి - ద్గన్ధర్వాణాంపతిః . వృతఃపరివృతః-విమానేన,కదాచి-ద్యయా-యత్ర-ద్విజస్య, క్షయోదేహత్యాగః,తత్ర-చి

---

౨౯ ॥ శ్లో ॥ పా ❋ భగవాన్స్తోభస్తోత్రచ్ఛన్దోమయః .

త్రిరథో-విమానసహితో-గగనా-దవాక్ఛిరా-స్సద్యో-న్యపతత్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ స, పున-రుత్థాయ-వాలఖిల్యస్యఋషేర్వచనా-త్కౌశికస్యా-స్థీన్యాదాయశల్యానిగృహీత్వా, ప్రాచీసరస్వత్యాంనద్యాంప్రాస్యప్రక్షిప్య, స్నాత్వా-విస్మితఃఅహో ఏతద్విద్యాప్రభావఈదృశఇతివిస్మితః-స్వం-ధామస్థాన-మన్వగాదితి ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఏవంవిధానేకప్రభావశాలినోవర్మణశ్శ్రవణధారణాభ్యాంనకుతశ్చిద్భయంభవతి - ఇష్టప్రాప్తిశ్చభవతీత్యాహద్వాభ్యాంమునిః ॥ యఃఇమా-నిదంవర్మ-కాలేభయాగమనకాలే-శృణుయా- ద్యశ్చ - ఆదృతః-క ర్తరి క్తః-ఆదరయుక్తో-ధారయతివా-తం, సర్వాణి-భూతానికూశ్మాణ్డాదీనినపశ్యన్తి-స- సర్వతో, భయా, న్ముచ్యతే ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ శతక్రతురిన్ద్రః, విశ్వరూపా, దేతాంవిద్యా, మధిగతఃప్రాప్తస్సన్-మృధేయుద్ధే-అసురాన్ దానవా-న్విజిత్యనిర్జిత్య-త్రైలోక్యలక్ష్మీం-బుభుజేఅనుబభూవ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః . ❁❁❁❁❁❁ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవందేవైఃపురోహితత్వేనవృతస్తత్ప్రియంకుర్వన్నపివిశ్వరూపోఽసురపక్షపాతం,, యదిక్షమిష్యధ్వముతాస్యకర్మే,, తి, బ్రహ్మణాసూచితమకరోదితివక్తుముపక్రమతేమునిః॥తస్యేతి॥తస్యవిశ్వరూపస్య-హేభారత-త్రీణిశిరాంస్యా-సన్బభూవుః, తత్రైకంశిర-స్సోమపీథంసోమపీథాఖ్యం-సోమస్యపీథఃపానంయస్య-సోమంపిబతివా-సోమపీథమిత్యన్వర్థంనామ, తథా-సురాపీథ-మన్యచ్ఛిరః, అన్నమత్తీత్యన్నాద - మితితృతీయంశిర - ఇతిసుశ్రుమ-వేదేఇతి శేషః-తథాచశ్రుతిః,,విశ్వరూపోవైత్వాష్ట్రఃపురోహితోదేవానామాసీత్స్వస్రీయోసురాణాం , తస్యత్రీణిశీర్షాణ్యాసన్త్సోమపానగ్ంసురాపాన

క్షయః।గగనాన్న్యపతత్సద్యస్సవిమానోహ్యవాక్ఛిరాః॥ ౩౯ ॥ సవాలఖిల్యవచనాదస్థీన్యాదాయవిస్మితః।
ప్రాస్యప్రాచీసరస్వత్యాంస్నాత్వాధామస్వమన్వగాత్ ॥ ౪౦ ॥ యఇదంశృణుయాత్కాలేయోధారయ
తిచాదృతః। తంనపశ్యన్తిభూతానిముచ్యతేసర్వతోభయాత్ ॥౪౧॥శ్రీశుకఉవాచ॥ ఏతాంవిద్యామధిగతో
విశ్వరూపాచ్ఛతక్రతుః। త్రైలోక్యలక్ష్మీంబుభుజేవినిర్జిత్యమృధేఽసురాన్ ॥ ౪౨ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, నారాయణవర్మోపదేశోనామాష్టమోఽధ్యాయః❁❁
శ్రీశుకఉవాచ ॥ తస్యాసన్విశ్వరూపస్యత్రీణిశీర్షాణిభారత। సోమపీథంసురాపీథమన్నాదమితిశుశ్రుమ॥ ౧ ॥
సవైబర్హిషిదేవేభ్యోభాగంప్రత్యక్షముచ్చకైః।అవదద్యస్యపితరోదేవాస్సప్రశ్రయంనృప ॥ ౨ ॥ సఏవహి
దదౌభాగంపరోక్షమసురాన్ప్రతి।యజమానోఽవహద్భాగంమాతృస్నేహవశానుగః ॥ ౩ ॥ తద్దేవహేళ
నంతస్యకర్మాలీకంసురేశ్వరః।ఆలక్ష్యతరసాభీతస్తచ్ఛీర్షాణ్యచ్ఛినద్రుషా ॥ ౪ ॥ సోమపీథంతుయత్తస్య శిర
ఆసీత్కపింజలః। కలవిఙ్కస్సురాపీథమన్నాదంయత్సతిత్తిరిః ॥ ౫ ॥ బ్రహ్మహత్యామఞ్జలినాజగ్రాహయ
దపీశ్వరః। సంవత్సరాన్తేతదఘం† భూతానాంసవిశుద్ధయే॥ భూమ్యమ్బుద్రుమయోషిద్భ్యశ్చతుర్ధావ్యభ
జద్ధరిః ॥ ౬ ॥ భూమిస్తురీయంజగ్రాహఖాతపూరవరేణవై । ఇరిణంబ్రహ్మహత్యాయారూపంభూమౌప్ర
దృశ్యతే ॥ ౭ ॥ తుర్యంఛేదవిరోహేణవరేణజగృహుర్ద్రుమాః। తేషాంనిర్యాసరూపేణబ్రహ్మహత్యాప్ర

మన్నాద,,మితి ❁ ॥౧॥ ❁ సవిశ్వరూపో-బర్హిషి-యజ్ఞే-ప్రత్యక్షంప్రకటంయథాభవతితథా-సవినయం-దేవేభ్యో-హవిర్భాగ-మిన్ద్రాయేదమగ్నయఇద,మితి, ఉచ్చై-రవదత్, తస్య హేతుః, యస్యవిశ్వరూపస్య, పితరో, దేవాః ❁ ॥౨॥ ❁ సవిశ్వరూపఏవ-అసురాన్ప్రతి-పరోక్షంయథాభవతితథా-భాగం-దదౌ-తదేవాహ ॥ దేవా-న్యజమానోఽసౌవిశ్వరూపః-మాతృప్రియుక్తో-య-స్స్నేహో-మాతులేషు-తద్వశంగతఃఅసురాన్ప్రతి-భాగం-అవహాత్ప్రాపయత్ ❁ ॥౩॥ ❁ తత్, ద్విశ్వరూపస్యదేవవఞ్చనాత్మకం-అలీకంకపటంకర్మ-ఆలక్ష్యజ్ఞాత్వా- సురేశ్వరఇన్ద్ర, స్తరసాఆశు భీతః-తస్యవిశ్వరూపస్య-శీర్షాణిశిరాంసి-అచ్ఛినత్-చిచ్ఛేద ❁ ॥౪॥ ❁ తస్యయ-త్సోమపీథాఖ్యం-ఛిన్నం-శిర-స్త - త్కపింజలఃపక్షివిశేష-ఆసీత్-సురాపీథాఖ్యంతు కలవిఙ్కాఖ్యఃపక్షీ-ఆసీత్, య-దన్నాదాఖ్యంశిరః, త-త్తిత్తిరిఃపక్షీ-ఆసీత్ ❁ ॥౫॥ ❁ యదపియద్యపీ-శ్వరః, బ్రహ్మహత్యాంవారయితుంసమర్థోఽపి - బ్రహహత్యాంతద్రూపంమూర్తీభూతంపాప-మఞ్జలినా, జగ్రాహ-సహరిః ఇన్ద్రస్సం, వత్సరపర్యన్తం , హేబ్రహ్మహన్నితిసంబోధయతాంభూతానాంజనానాంమధ్యేఆత్మనోవిశుద్ధయేచభూతాక్రోశనివృత్తయే, భూతాశంసావిశుద్ధయఇతి-పాఠాన్తరంతత్రాప్యయమేవార్థః , భూమ్యాదిభ్య , స్తత్పాపం, చతుర్ధా, వ్యభజత్-చతుర్ధావిభజ్యభూమ్యాదిషుచతుర్ష్వేకంభాగంనిహితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తత్ర-బ్రహ్మహత్యాయా, స్తురీయంభాగంచతుర్థంభాగం , భూమిఃఖాతపూరవరేణజగ్రాహ-ఖాతస్యగర్తస్య, పూరఃపూరణంతేనవరేణ, యదిమేఖాతస్స్యాత్తర్హిస్వతఏవతస్యపూరణంభవత్విత్యేవంరూపేణ-వరగ్రహణపూర్వకంజగ్రాహేత్యర్థః - భూమ్యా, య-ద్బ్రహ్మహత్యాయారూపం-త-దిరిణంఊషరం, ఊషరరూపేణదృశ్యతఇత్యర్థః ❁ ॥౭॥ ❁ తథా-బ్రహ్మహత్యాయాశ్చతుర్థమంశం, ద్రుమా, శ్ఛేద

---

౬ ॥ శ్లో † పా ॥ భూతాశంసావిశుద్ధయే.

దృశ్యతే ॥౮॥ శశ్వత్కామవరేణాంహస్తురీయం జగృహుస్స్త్రియః । రజోరూపేణ తాస్వంహో మాసి
మాసి ప్రదృశ్యతే ॥౯॥ ద్రవ్యభూయోవరేణాపస్తురీయం జగృహుర్మలమ్ । తాసు బుద్బుదఫేనాభ్యాం దృ
ష్టం తద్ధరికిల్బిషమ్ ॥౧౦॥ హతపుత్రస్తతస్త్వష్టా జుహావేన్ద్రాయ శత్రవే । ఇన్ద్రశత్రో వివర్ధస్వ మాచిరం
జహి విద్విషమ్ ॥౧౧॥ అథాన్వాహార్యపచనాదుత్థితో ఘోరదర్శనః । కృతాన్త ఇవ లోకానాం యుగాన్తస
మయే యథా ॥౧౨॥ విష్వగ్వివర్ధమానం తమిషుమాత్రం దినే దినే । దగ్ధశైలప్రతీకాశం సన్ధ్యాభ్రానీకవర్చ
సమ్ ॥౧౩॥ తప్తతామ్రశిఖాశ్మశ్రుం మధ్యాహ్నార్కోగ్రలోచనమ్ । దేదీప్యమానే త్రిశిఖే శూల ఆరోప్య రో
దసీ ॥౧౪॥ నృత్యన్తమున్నదన్తం చ చాలయన్తం పదా మహీమ్ । దరీగమ్భీరవక్త్రేణ పిబతా చ నభస్తలమ్ ॥
లిహతా జిహ్వయర్క్షాణి గ్రసతా భువనత్రయమ్ । మహతా రౌద్రదంష్ట్రేణ జృమ్భమాణం ముహుర్ముహుః ॥ విత్ర
స్తా దుద్రువుర్లోకా వీక్ష్య సర్వే దిశో దశ ॥౧౬॥ యేనావృతా ఇమే లోకాస్తపసా త్వాష్ట్రమూర్తినా । స వై వృ
త్ర ఇతి ప్రోక్తః పాపః పరమదారుణః ॥౧౭॥ తం నిజఘ్నురభిద్రుత్య సగణా విబుధర్షభాః । స్వైస్స్వైర్దివ్యా
స్త్రశస్త్రౌఘైస్సోఽగ్రసత్తాని కృత్స్నశః ॥౧౮॥ తతస్తే విస్మితాస్సర్వే విషణ్ణా గ్రస్తతేజసః । ప్రత్యఞ్చ
మాదిపురుషముపతస్థుస్సమాహితాః ॥౧౯॥ దేవా ఊచుః ॥ వాయ్వమ్బరాగ్న్యప్క్షితయస్త్రిలోకా బ్ర

రోహేణ వరేణ-జగృహుః-ఛిన్నప్రదేశస్య పునః ప్రరోహరూపేణ వరేణేత్యర్థః, తేషు ద్రుమేషు-నిర్యాసరూపేణా-ద్యాపి-బ్రహ్మహత్యా ప్రదృశ్యతే ❋॥౮॥ ❋స్త్రియో యోషితః-శశ్వత్కామవరేణ ఆప్రసవాద్భోగయోగ్యత్వవరేణ, అంహసః బ్రహ్మహత్యాయా-స్తురీయం భాగం-జగృహుః-తాసు స్త్రీషు-అంహః పాపం-మాసి మాసి-రజోరూపేణ-ప్రదృశ్యతే❋ ॥౯॥❋ ఆపః-అమ్బూని-ద్రవభూయోవరేణ ద్రవాధిక్యరూపేణ వరేణ-హత్యాయాః-తురీయం-మలం పాపం-జగృహుః, తాస్వప్సు-త-ద్ధరేరిన్ద్రస్య, కిల్బిషం-బుద్బుదఫేనాభ్యాం బుద్బుదఫేనరూపేణ-దృష్టం దృశ్యత ఇత్యర్థః- ❋ ॥౧౦॥ ❋తత-స్త్వష్టా-ఇన్ద్రేణ-హతః పుత్రో యస్య-తాదృశ-ఇన్ద్రాయ-శత్రవే, జుహావ ఇన్ద్రాయేతి తాదర్థ్యే చతుర్థీ-తదర్థశ్చాత్ర తన్నివృత్తిః-అర్థశబ్దస్య నివృత్తేరపి వాచకత్వాత్-యథా మశకార్థో ధూమః మశకేభ్యో ధూమ ఇతి ॥ ఇన్ద్రనాశార్థమజుహోదిత్యర్థః-హుత్వైవం ప్రార్థితవానిత్యాహ ॥ ఇన్ద్రశత్రో ఇతి ॥ హే ఇన్ద్రస్య శత్రో-మాచిరమాశు-వివర్ధస్వ-విద్విషమిన్ద్రం-జహి వినాశయేతి❋॥౧౧॥❋అథ హోమానన్తరం-అన్వాహార్యపచనాద్దక్షిణాగ్నేః-ఘోరదర్శనః, అసుర-ఉత్థితః ఉదితః-తం విశినష్టి-యం, లోకానాం-యుగాన్తసమయే ప్రళయసమయే-కృతాన్తో మృత్యురివ, స్థితః ❋ ॥౧౨॥ ❋తమసురం-దినే దినే ప్రతిదినమిషుమాత్రమిషుప్రమాణం-విష్వక్సర్వతో-వివర్ధమానం-దగ్ధస్యాఙ్గారో, యః, శైలః పర్వతః, తత్ప్రతీకాశం తదుపమం-సన్ధ్యాభ్రాణా-మనీకస్య సమూహస్యేవ-వర్చో యస్య❋ ॥౧౩॥ ❋తప్తతామ్రవ-చ్ఛిఖా అగ్రభాగా-యేషాం-తాదృశాని శ్మశ్రూణి యస్య, మధ్యాహ్నే-యోఽర్కః-సూర్య-స్తద్వదుగ్రే-లోచనే, యస్య, దేదీప్యమానా, స్త్రిశిఖా-యస్మిన్-తస్మిఞ్ఛూలే-రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ, తదన్తర్వర్తిపదార్థజాతమిత్యర్థః, ఆరోప్య-నృత్యన్తం ఉన్నదన్తం ఉచ్చైశ్శబ్దవన్తం, పదా పాదేన-మహీం-చాలయన్తం కమ్పయన్తం, దరీవత్ పర్వతద్రోణీవ, గమ్భీరేణ వక్త్రేణ-కథంభూతేన నభస్తలం పిబతేవ స్థితేన కించ-జిహ్వయా, ఋక్షాణి నక్షత్రాణి - లిహతా ఆస్వాదనం కుర్వతా-భువనత్రయం, గ్రసతా-రౌద్రా భయంకరా దంష్ట్రా యస్మిన్, మహతా విపులేన, ఏవంభూతేన వక్త్రేణ-ముహుర్ముహుర్జృమ్భమాణం-వీక్ష్య, విశేషేణ త్రస్తా భీతాః-సర్వే లోకాః-దశ-దిశః-ప్రదుద్రువుః ❋ ॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥ ❋త్వాష్ట్రీ మూర్తిర్యస్య-తేన త్వాష్ట్రరూపేణ, మూర్తిభూతేన, తపసా త్వష్టుస్తపసా, యేన- ఇమే లోకా-వృతాః ఆవృతాః తేన, లోకావరణరూపప్రవృత్తినిమిత్తేన, వృత్ర ఇతి-ప్రోక్తః - వృత్రశబ్దవాచ్యస్సోఽభూదిత్యర్థః ॥ తథా చ శ్రుతిః „స ఇమాల్లోకానవృణోత్తద్వృత్రస్య వృత్రత్వ„ మితి, వృత్రస్య వృత్రశబ్దాభిధేయస్య వృత్రత్వం వృత్రశబ్దప్రవృత్తి నిమిత్తం తల్లోకావరణమేవేత్యర్థః - స చ - పాపః ధర్మప్రతిపక్షః - లోకపాలవిరోధిత్వా - త్పరమదారుణః దుస్సహః ❋ ॥౧౭॥ ❋తం వృత్రం, అభిద్రుత్య అభిముఖమాగత్య, సగణాస్ససైన్యా - విబుధర్షభా ఇన్ద్రాదయః- స్వైస్స్వైః, దివ్యానామస్త్రాణాం - శస్త్రాణాం చ - ఓఘైస్సంఘైః, నిజఘ్నుః ప్రజఘ్నుః-తాని దివ్యాస్త్రాదీని, స వృత్రోఽగ్రసీత్ ❋ ॥౧౮॥ ❋తత, స్తే దేవా, విస్మితాః అహో ఏతస్య దుర్జయత్వమితి విస్మితాః-గ్రస్తం వృత్రేణాపహృతం, తేజో, యేషాం తే - అత ఏవ, విషణ్ణాః ఖిన్నాః - ప్రత్యఞ్చం ప్రత్యగాత్మశరీరకం-ప్రత్యగ్దిగ్గతం వా „ప్రతీచ్యాం దిశ్యావిరభూ„ దితి తత్రైవావిర్భావస్య వక్ష్యమాణత్వాత్-ఆదిపురుషం జగత్కారణభూతం పరమాత్మానం-సమాహితచిత్తాస్సన్తః, ఉపతస్థుః తుష్టువుః - త్రిభువనస్య తేన వ్యాప్తత్వాదన్యత్ర గమనాభావాత్తత్రైవస్థిత్వా స్వాన్తరాత్మానం తుష్టువురితి భావః ❋ ॥౧౯॥ ❋ఉపస్థితిమేవాహ ॥ వాయ్విత్యాదినా ॥ తావ „ద్భీషాస్మాద్వాతః ప

వతే, ఏతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనేగార్గి ద్యావాపృథివ్యౌ విధృతేతిష్ఠతః, ఏతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనేగార్గి ప్రాచ్యోన్యా నద్యస్స్యన్దన్తే,, ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యాసర్వస్యప్రశాసితుఃపరమాత్మనశ్శాసనానువర్తినామాత్మనాంతదనన్యశరణత్వం వదన్తస్తు న్వన్తి॥ వాయురితి॥ వాయుశ్చామ్బరంచా-గ్నిశ్చాపశ్చక్షితిశ్చతా, స్తథా-త్రిలోకాలోకత్రయాన్తర్గతాః,బ్రహ్మాదయశ్చతుర్ముఖప్రభృతయో-యేచ-తేసర్వే,వయం,ఉద్విజన్తఃబిభ్యతస్సన్తో,యస్మై పరమపురుషాయ,బలింతచ్ఛాసనానురూపమారాధనం - వహామప్రాపయామకుర్మః అసౌప్రసిద్ధోఽన్తకోమృత్యురపి,యస్మాద్బిభేతి-తస్మాత్పరమపురుషా - దన్యః-కః-అరణంశరణంరక్షకో-ఽస్మాకమ్ ॥ ౨౦ ॥ అథశరణ్యత్వోపయికగుణపూర్ణత్వాత్తస్యైవశరణ్యత్వం-తదితరస్యాశరణ్యత్వంచవదన్తశ్శరణంయయుః ॥ అవిస్మితమితి॥ అవిస్మితం - స్వమహిమ్నఃస్వాభావికత్వాద్విస్మయరహితం-పరిపూర్ణకామంఅవాప్తసమస్తకామం - లభ్యతఇతిలాభఃస్వాభావికేనైవలాభేనస్వానుభవానన్దేన-ఉపలక్షితం-సమం రాగాదిరహితం-ప్రశాన్తమూర్మిషట్క-రహితం - ఏతేహిశరణ్యత్వోపయుక్తాగుణాః, ఏతేనసోపాధికమహిమ్నాఽపరిపూర్ణసమస్తకామస్యోపాధికానన్దయుక్తస్య రాగద్వేషాదిప్రాకృతగుణయుక్తస్యోర్మిషట్క-పీడితస్య శరణాగతతుల్యత్వేనాశరణ్యత్వంసూచితం - నహిశృఙ్ఖలితస్తాదృశమన్యంశరణంవ్రజతి-ఏవ-మీశ్వరం,శరణ్యం-త్వాం-వినా,పరమన్యం,క్షుద్రందేవం-యోబాలిశోఽజ్ఞస్స,ఉపసర్పతిఅనువర్తతే,సః-శ్వలాఙ్గూలేనప్లవమానస్యశునఃపుచ్ఛేనసాధనేన,సిన్ధుమతితర్తిఅతీవతరితుమిచ్ఛతి-శ్వలాఙ్గూలేనసిన్ధుంతితీర్షురివనేష్టంప్రాప్నోతి-ప్రత్యుతనిహతో భవతీత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ యథామనుచతుర్ముఖాదయశ్శరణ్యమాపద్భ్యస్త్రాతారంభక్తవత్సలంభగవన్తమాశ్రిత్యైవాపదోఽత్యవర్తన్తథావయమపితమేవాపన్నివృత్తయేశరణంవ్రజామఇత్యాహుః॥యస్యేతిద్వాభ్యాం ॥ యస్యమహామత్స్యస్యోరుశృఙ్గే,

పశ్చాదయో యేవయముద్విజన్తః । వహామయస్మై బలిమన్తకోఽసౌ బిభేతియస్మాదరణంతతో నః ॥ ౨౦ ॥ అవి
స్మితంతంపరిపూర్ణకామంస్వేనైవలాభేనసమంప్రశాన్తమ్ । వినోపసర్పత్యపరంహిబాలిశః శ్వలాఙ్గులే
నాతితితర్తిసిన్ధుమ్॥ ౨౧ ॥ యస్యోరుశృఙ్గే జగతీంస్వనావంమనుర్యథాఽబధ్యతతారదుర్గమ్ । సఏవనస్త్వా
ష్ట్రభయాద్దురన్తాత్త్రాతాశ్రితాన్వారిచరోఽపినూనమ్ ॥ ౨౨ ॥ పురాస్వయమ్భూరపిసంయమామ్భస్యు
దీర్ణవాతోర్మిరవైఃకరాళే । ఏకోఽరవిన్దాత్పతితస్తతారతస్మాద్భయాద్యేనసనోఽస్తుపారః ॥ ౨౩ ॥ యఏక
ఈశోనిజమాయయానస్ససర్జయేనానుసృజామవిశ్వమ్ । వయంనయస్యాపిపురస్సమీహతఃపశ్యామలిఙ్గం
పృథగీశమానినః ॥ ౨౪ ॥ యోనస్సపత్నైర్భృశమర్ద్యమానాన్దేవర్షితిర్యఙ్నృషునిత్యఏవ। కృతావతారస్త
నుభిస్స్వమాయయాకృత్వాఽఽత్మసాత్పాతియుగేయుగేచ ॥ ౨౫ ॥ తమేవదేవావయమాత్మదైవతంపరం

జగతీంపృథ్వీమేవ,స్వాంనావ,మాబధ్యబద్ధ్వా,మనుస్సత్యవ్రతాఖ్యో-దుర్గం సంకటం,తతార.అష్టమస్కన్ధేఽయమితిహాసఃస్ఫుటీభవిష్యతీ-సఏవ, వారిచరోమత్స్యమూర్తిర్భగవానాశ్రితాన్శరణంగతానస్మానపి,దురన్తాదసారా,త్త్వాష్ట్రస్యవృత్రస్య-భయా-న్నూనం-త్రాతారక్షితా-భవిష్యతి-అత-స్తమేవశరణంవ్రజామఇతిభావః ॥ ౨౨ ॥ తథా-పురాజగదాదౌ-స్వయమ్భూర్బ్రహ్మాఽపి-సంయమామ్భసిప్రళయసబన్ధినిజలే-కథంభూతే - ఉదీర్ణశ్ప్రచణ్డాః-యో,వాతఃపవన-స్తేన-యే-ఊర్మయఃతరఙ్గా - స్తేషాం,రవైః-కరాళేభయఙ్కరే-అరవిన్దాన్నాభికమలా-త్పతితఃపతితప్రాయః,ఏకఃఅసహాయో-యేనభగవతాసాధనభూతేన-తస్మాద్భయా-త్తతార-సఏవ-నోఽస్మాకం-పారః-పారయతీతిపారఃపాలకో-ఽస్తు ॥ ౨౩ ॥ కించ-వయంభగవతాసృష్టాఃపాలితాశ్చ-సఇదానీమప్యస్మానోపేక్షిష్యతేఽతస్తమేవశరణంవ్రజామ ఇత్యాహుః॥యఏకఇతిత్రిభిః ॥ఏకోఽద్వితీయః-స్వసమాభ్యధికకారణాన్తరానపేక్షో-నిజమాయయాఆత్మీయసంకల్పరూపజ్ఞానేన-యఃపరమపురుషో-నోఽస్మాన్-ససర్జ -యేనభగవతా-ఽనుగృహీతాస్సన్తో,వయం విశ్వంవ్యష్టిసర్గం-సృజామ-యచ్ఛబ్దానాం-తమేవేతితృతీయేనాన్వయః।యస్య చ-పురఃహృదయగుహాయాం-సమీహతఃఅన్తరాత్మతయానియమయతో-లిఙ్గందివ్యవిగ్రహం,నపశ్యామః-తత్రహేతుః-పృథగీశమానినః,యతఃపృథగీశ్వరాఇత్యభిమానినో,వయమ్ ॥ ౨౪ ॥ యశ్చ,సపత్నైశ్శత్రుభిః,భృశంనితరా,మర్ద్యమానాన్పీడితాన్-నోఽస్మాన్-పాలిఅరక్షత్ కథంభూతః-నిత్యఏవసదా-అస్మా-నాత్మసాత్కృత్వాస్వకీయత్వేనమన్యమానో -ఽస్మద్రక్షణాయ-యుగేయుగేప్రతియుగం- స్వమాయయాస్వకీయసంకల్పరూపజ్ఞానేనైవ-నతుకర్మణేతిభావః-తనుభిః-ఉపేన్ద్రపరశురామమత్స్యకూర్మవరాహరామకృష్ణాదితనుభి,ర్దేవాదిషుకృతావతారఃకృతావతారస్సన్ ॥ ౨౫ ॥ తమేవభక్తవత్సలం-ఆత్మనామస్మాకం-దైవతం-ప్రధానంపురుషంకారణావస్థచిదచిచ్ఛరీరకం-విశ్వంకార్యావస్థచిదచిచ్ఛరీరకం -అన్యంచిదచిద్విలక్షణం-పరముత్కృష్టం-అతఏవ-శరణ్యంశర

ణమర్హతీతిశరణ్యా-స్తం - సర్వే-వయందేవాః-శ్శరణం వ్రజామ-రక్షకత్వేనాధ్యవస్యామః-ఏతావదేవాస్మత్కృత్యమితిభావః-తత్రరణ్యకృత్యంప్రకాశయన్తఃశరణాగత్యఙ్గమాత్మనాంమహావిశ్వాసందర్శయన్తి॥ స్వానామితి ॥స్వీయత్వేనపరిగృహీతానాం-నోఽస్మాకం-శంసుఖం-శత్రునిరసనద్వారకం-నూనం-ధాస్యతి-సతుమహాత్మాకృతస్వభక్తరక్షాదీక్షః - ఏవంరక్షిష్యతీతివిశ్వాసఃప్రపత్త్యఙ్గభూతోదర్శితః-సనోఽస్తుపారఇత్యనేనగోప్తృత్వవరణం- ఆత్మదైవతంప్రధానంపురుషం-విశ్వంశరణంవ్రజామేత్యనేనచిదచిచ్ఛరీరత్వకథనాచ్ఛరీరస్యశరీరిశేషితైకస్వరూపత్వా దాత్మనఃపరమాత్మైకశేషత్వానుసంధానరూపాత్మనిక్షేపః-నపశ్యామల్లిఙ్గం - సపత్నైర్భృశమర్ద్యమానాని-త్యనేనచజ్ఞానశక్తిబలాద్యభావరూపమాత్మనాంకార్పణ్యమపిప్రదర్శితం-తంవినోపసర్పత్యపరంహిబాలిశ ఇత్యనేనోపాయాన్తరనిష్ఠత్వాదిరూపప్రాతికూల్యవర్జనంప్రదర్శితం-కృత్స్నచిదచిచ్ఛరీరకత్వకథనేనైవ ‚‚చరాచరాణిభూతానిసర్వాణిభగవద్వపుః-అతస్తదానుకూల్యం మే‚‚ ఇత్యుక్తరీత్యాభగవచ్ఛరీరభూతసర్వభూతానుకూల్యమప్యాత్మనాం ప్రదర్శితం-నచసర్వభూతానుకూల్యస్యాభిప్రేతత్వేశత్రునిరసనప్రార్థనానుపపత్తిః -అస్యాఃప్రపత్తేర్మోక్షార్థత్వాభావాత్-తస్యాఏవహిసర్వభూతానుకూల్యరూపమఙ్గమపేక్షితం -అస్యాస్తుశత్రునిరసనార్థత్వాత్తద్వ్యతిరిక్తభూతానుకూల్యసంకల్పమాత్రమేవాపేక్షితమిత్యుత్పశ్యన్తువిచక్షణాః ❋॥౨౭॥❋ ఏవంసురైఃప్రపద్యమానోభగవానావిరభూదిత్యాహ మునిః॥ఇతితి ॥ హేమహారాజ-ఇతీత్థం -సురాణాముపతిష్ఠతాంప్రపదనపూర్వకం స్తువతాంసతాం-శఙ్ఖచక్రగదాధరోభగవాన్ - ప్రతీచ్యాంప్రత్యగాత్మసంబన్ధిన్యాం-దిశిహృదయే‚‚హృదిహ్యయమాత్మాప్రతిష్ఠిత‚‚ఇతిశ్రుతేః-ప్రథమంహృద్యావిరభూత్ -తతఃపురతఆవిరభూదిత్యర్థః-యద్వాప్రతీచ్యాం పశ్చిమాయాందిశీత్యర్థః దేవానాంపృష్ఠతఇతియావత్ ❋॥ ౨౮ ॥❋ తంఆవిర్భూతంభగవన్తం-శ్రీవత్సకౌస్తుభౌవినాఆత్మనాసహతుల్యైః శ్రీవత్సకౌస్తుభమాత్రరహితైరిత్యర్థః తయోఃప్రధానపురుషతత్త్వాభిమాని

ప్రధానం పురుషం❋విశ్వమన్యమ్।వ్రజామసర్వేశరణంశరణ్యం స్వానాం❋సనోధాస్యతిశంమహాత్మా ॥౨౭॥
శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతితేషాంమహారాజసురాణాముపతిష్ఠతామ్❋ । ప్రతీచ్యాందిశ్యభూదావిశ్శఙ్ఖచక్రగదాధ
రః ॥ ౨౮ ॥ ఆత్మతుల్యైష్షోడశభిర్వినాశ్రీవత్సకౌస్తుభౌ । పర్యుపాసితమున్నిద్రశరదమ్బురుహేక్షణమ్ ॥
దృష్ట్వాతమవనౌసర్వఈక్షణాహ్లాదవిక్లబాః।దణ్డవత్పతితారాజఞ్ఛనైరుత్థాయతుష్టువుః ॥ ౨౯ ॥ దేవాఊ
చుః॥నమస్తేయజ్ఞవీర్యాయవయసే❋ఉతతేనమః॥నమస్తఆత్తచక్రాయనమస్తేపురుహూతయే॥౩౦॥ య
త్తేగతీనాంతిసృణామీశితుఃపరమంపదమ్।నార్వాచీనోవిసర్గస్యధాతర్వేదితుమర్హతి ॥ ౩౧ ॥X॥ ఓంనమ

త్వాజ్ఞేవేనాధార్యత్వాదితిభావః॥షోడశభిస్సునన్దాదిభిః-పర్యుపాసితం-యద్వాభగవానావిరభూచ్ఛఙ్ఖచక్రగదాదధర-స్తమావిర్భూతంప్రతీచ్యాందిశిపృష్ఠతః॥శ్రీవత్సకౌస్తుభమాత్రరహితైః,రాత్మతుల్యైః,షోడశభిః,పర్యుపాసిత-మిత్యన్వయః,ఉన్నిద్రేవికసితే,శరదమ్బురుహేఇవ-ఈక్షణేనేత్రే-యస్యతందృష్ట్వా-ఈక్షణేనయఆహ్లాదః- తేనవిక్లబాః ఈషత్పరవశాః-సర్వేదేవా-అవనౌభూమౌ-దణ్డవత్పతితాఃప్రణేముః- హేరాజన్-శనైః,రుత్థాయ-తుష్టువుః ❋॥౨౮ ॥ ౨౯॥❋ స్తుతిమేవాహ॥నమస్తఇత్యాదినా॥ తావత్సర్వస్యస్రష్టారమాయుఃప్రదంత్రాతారంప్రణతరక్షావిలమ్బాసహిష్ణుం నామమాత్రస్మరణనిరస్తమహాభయంస్వర్గాపవర్గాదిప్రదంవాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వభావంనమస్కుర్వన్తః స్తువన్తి ॥ నమస్తఇత్యాదిద్వాభ్యాం॥ యజ్ఞః-వీర్యంసృష్టిహేతుస్సామర్థ్యంయస్య‚‚యజ్ఞాద్భవతిపర్జన్య‚‚ఇత్యుక్తప్రకారేణయజ్ఞముఖేనప్రజాఃసృజతఇత్యర్థః-యద్వావీర్యశబ్దోఽర్శఆద్యజన్తః,యజ్ఞోవీర్యవాన్యస్మాత్,యదారాధనరూపత్వేయజ్ఞస్యసారవత్త్వాత్ అనన్తస్థిరఫలసాధనతాభవతీత్యర్థః - అన్యథాఅల్పాఽస్థిరఫలసాధనతేతిభావః-వయసేస్వారాధనభూతయజ్ఞాద్యనుష్ఠానోపయుక్తాయుఃప్రదాయ - ఉతతేయజ్ఞాదిఫలదానేనానిష్టనివారణేనచరక్షాకరాయ- ఆత్తచక్రాయప్రణతరక్షణవిలమ్బాసహనేనసదాధృతసుదర్శనాయ-పురుహూతయేస్మరణమాత్రనిరస్తమహాభయోదారనామ్నే -నమఃపదావృత్తిర్గుణభేదాభిప్రాయా ❋॥౩౦॥❋ తిసృణాంస్వర్గాపవర్గనరకాణా-మీశితుర్నిర్వాహకస్యదాతు-స్తేతవ-పరమంప్రకృతిపురుషవిలక్షణముత్కృష్టం-పదంస్వరూపం-విసర్గస్యార్వాచీనఃసృష్టేఃపాశ్చాత్యః - కార్యభూతః-త్వత్సృష్టస్త్వదాహితజ్ఞానశక్తి-ర్మాదృశఃపుమాన్ - హేధాతః-వేదితుంజ్ఞాతుం-నార్హతి ❋॥ ౩౧ ॥❋ అథపురుహూతయఇత్యనేనాభిప్రేతైర్భగవదసాధారణైర్నామభిస్తం - సంబోధయన్తో - నార్వాచీనోఽర్హతివేదితుమిత్యుక్తదుర్జ్ఞేయత్వనిమిత్తానాశ్రయణీయత్వశఙ్కాం యోగపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యత్వకథనేననిరాకుర్వన్తోయజ్ఞవీర్యాయేత్యనేనోక్తజగద్వ్యాపారస్యమృత్పుట-లాలా

దివ్యాపారవైజాత్యంలీలారూపతాంచాభిదధతఃకారణాన్తరానపేక్షసృష్ట్యాద్యుపయుక్తగుణయోగిత్వంచవదన్తస్స్తువన్తి॥ఓంనమఇత్యాదినా-పాసిహరసిచేత్యన్తేనగద్యేన ॥ఓమిత్యసాధారణంభగవతోబ్రహ్మణోనామ,,ఓంతత్సదితినిర్దేశోబ్రహ్మణస్త్రివిధఃస్మృత,,ఇతిభగవద్గీతేః-తథాభగవన్నారాయణాదయశ్శబ్దాఅపిభగవన్షాడ్గుణ్యపూర్ణ-నారాయణ-నారంజీవసమూహస్తేషా-మయనం-ప్రాప్యఃప్రాపకఆధారశ్చ-తస్యసంబోధనం-నారాయణశబ్దశ్చయోగరూఢిభ్యాంవిష్ణ్వసాధారణః-నచకేవలయోగేనరుద్రాదిపరత్వమపిశఙ్కితుంయుక్తం - రూఢ్యభావేన,,పూర్వపదాత్సంజ్ఞాయామగ,,ఇతిణత్వాభావప్రసఙ్గాత్ - నచవిష్ణుపరత్వాఙ్గీకారేణసంజ్ఞాపరత్వాభావాత్తద్వన్మతేపినణత్వమితివాచ్యం-భృఙ్గోసంజ్ఞాయామితిసూత్రభాష్యే ,, యదేతత్సంజ్ఞయావిధీయతేతత్రనసంజ్ఞాయామభిధేయాయామిత్యర్థః - కింతర్హి-తత్తేతాకార్యవిశిష్టేనచేత్సంజ్ఞాగమ్యతఇత్యర్థః ,, ఇత్యుక్తంఅతఏవహి-రఘునాథరామానుజాదిశబ్దేషునణత్వం - నహితత్రకృతణత్వేనసంజ్ఞావగతిః,కింతర్హ్యకృతణత్వేన,,కించానాదివినియుక్తసంజ్ఞాస్థలేతుయథావినియుక్తానామేవసాధుత్వ,,మితిరఘునాథాదౌణత్వాభావః-అధ్వపరిమాణసంజ్ఞాభూతగవ్యూతిశబ్దేచనవలోపః-అన్యథాసంజ్ఞాత్వభఙ్గాపత్తేరిత్యన్యత్రవిస్తరః-వాసుదేవసర్వభూతాధారఆదిపురుషజగత్కారణపురుష - మహాపురుషపురుషోత్తమ - మహానుభావఅచిన్త్యప్రభావ,పరమమఙ్గళస్వయంమఙ్గళరూప-పరమకల్యాణ అన్యేషాంమఙ్గళావహ-పరమకారుణికస్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖాసహిష్ణో - కేవలజగదాధార ఇతరానపేక్షజగదాధార-స్వసమానరహితలోకనాథ-సర్వేషాంబ్రహ్మాదీనామపీశ్వరనియన్తః-లక్ష్మీనాథశ్రియఃపతే-పరమహంసాః-జ్ఞానినః,పరివ్రాజకాఃసంన్యాసధర్మనిష్ఠాః -జ్ఞానయోగకర్మయోగనిష్ఠాఇత్యర్థః-తైః,పరమేణఉత్కృష్టేన - ఆత్మసమాధియోగేనపరమాత్మవిషయకధ్యానయోగేన,పరిభావితసందీపిత,అతఏవ,పరిస్ఫుటఃప్రత్యక్షతాపన్నో,యః,పారమహంస్యధర్మోభగవద్భక్తియోగరూపోధర్మః,తేనఉద్ఘాటితంనిష్కాశితం-తమఃకవాటం ,తమఃఅనాద్యవిద్యాత్మకమజ్ఞానం-తదేవకవాటంపరమాత్మదర్శనవిరోధి . యస్య , త,ద్ద్వారంపరమాత్మదర్శనసాధనం-చిత్తం-యస్మిన్-తస్మిన్నాత్మలోకే , ఆత్మైవలోకః,లోకనీయఇతిలోకః-పరమాత్మాపృథక్సిద్ధత్వేనజీవస్యాపిలోకనీయత్వాత్-తస్మిన్నాత్మలోకే -అపావృతఃఆవరణరహితః-ఉపలబ్ధఇత్యర్థః-కథమపావృతః-స్వయముత్థఃస్వయమాత్మనైవోత్థః-నిత్యోదితోయో నిజసుఖానుభవఃనిజానన్దరూపో - ఽనుభవోజ్ఞానం-తద్రూపఃనిత్యనిరుపాధికావిర్భూతాఽపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దానుభవరూపత్వేనాపావృతఇత్యర్థః ॥ ఏవంభూతోఽసిభవాన్- ఏవంభూతస్యతవ,విహారయోగఃలీలారూపోయోగః-జగద్వ్యాపారరూపోయోగఃజగతస్తత్సంకల్పమాత్రనిష్పాద్యత్వజ్ఞాపనాయసమాధిరూపసంకల్పపర్యాయయోగపదంప్రయుక్తం , జగద్వ్యాపారస్యాకర్మాయత్తకేవలలీలారూపత్వఖ్యాపనాయవిహారపదం-సఏవవిహారయోగో-దురవబోధఇవలోకదృష్టమృత్కులాలాదివ్యాపారజాతీయత్వేనబోద్ధుమశక్యఇవ - వర్తతే-ఇవశబ్దేనసర్వజ్ఞస్యసర్వశక్తేస్తవోపపన్నఏవేతిసూచ్యతే-దురవబోధత్వమేవవిశదయన్తి॥యస్త్వం-ఇదంవిశ్వ,మశరణంఅనపేక్షితస్వవ్యతిరిక్తాశ్రయం-సృజసి,కులాలాదేర్ఘటాదీన్సృజతస్తుభూతలాదిరూపఃకశ్చిదాధారోఽపేక్షితఇతిభావః - త్వంతు-స్వస్మిన్నేవాధారభూతేసృజసీతిభావః-కించ-స్రష్టాత్వం -అనపేక్షితాస్మత్సమవాయసహాయఃఅస్మదాదిసహకారిసముదాయనిరపేక్షః-కులాలాదిస్తుసహకారిసమవాయసాపేక్షఇతిభావః-కించాగుణఃగుణత్రయరహితః - కులాలాదిస్తుసత్త్వాదిగుణయుక్తఇతిభావః॥నను విశిష్టస్యకారణత్వాఙ్గీకారాత్కథంకులాలాదివైలక్షణ్యాపాదకమగుణత్వముచ్యతఇతిచేన్న,విశిష్టస్యోపాదానత్వాభ్యుపగమేఽపి ప్రకృతిపురుషాభ్యాముత్కృష్టస్యవిశేష్యస్యబ్రహ్మణోనిమిత్తత్వాభ్యుపగమాద్విశేష్యాంశేచసత్త్వాదిగుణత్రయాభావాన్నైర్గుణ్యంకులాలాదివైలక్షణ్యాపాదనమేవ- ఏవంకులాలాదినిమిత్తకారణవైలక్షణ్యముక్తం-అథమృదాద్యుపాదానవైలక్షణ్యమాహ॥ ఆత్మనైవావిక్రియమాణేనసగుణమితి॥,,తదాత్మానగ్ంస్వయమకురుత,,ఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రాభిప్రేతఃఆత్మనేత్యనేనస్వయంశబ్దార్థఉక్తః - సగుణమిత్యనేనాత్మానమిత్యస్యార్థః -గుణశబ్దశ్చాత్రాపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచీ -తథాచాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతచిదచిద్విశిష్టమాత్మానం-స్వేనైవ-సృజసి-పాసిరక్షసి-హరసిచసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టమాత్మానమేవస్థూలచిదచిద్విశిష్టావస్థవిశ్వాకారేణపరిణమయసీత్యర్థః॥ నిర్వికారశ్రుతివిరోధపరి

స్తే॥ అస్తుభగవన్నారాయణవాసుదేవాదిపురుషమహాపురుషమహానుభావపరమమఙ్గళపరమకల్యాణపరమకారుణికకేవలజగదాధారలోకైకనాథసర్వేశ్వరలక్ష్మీనాథపరమహంసపరివ్రాజకైఃపరమేణాత్మసమాధియోగేనపరిభావితపరిస్ఫుటపారమహంస్యధర్మేణోద్ఘాటితతమఃకవాటద్వారచిత్తేహ్యపావృతఆత్మలోకేస్వయముత్థనిజసుఖానుభవోభవాన్దురవబోధఎవతవవిహారయోగోయదశరణమిదంజగదనపే

హారాయాత్మానంవిశింషన్తి॥అవిక్రియమాణేనేతి॥వికారాణాంవిశేషణభూతచిదచిద్గతత్వాదవిక్రియమాణేనైవాత్మనాస్సృజసీత్యర్థః-మృత్పిణ్డాదికంతుస్వభిన్నేనకులాలాదినాఘటాదిరూపేణసృజ్యతఇతితతోఽస్యవైలక్షణ్యాసిద్ధిః-ఆత్మనైవాత్మానంసృజసీత్యనేనవిశిష్టస్యాపివిశేష్యత్వాకారాభ్యాముపాదానత్వంనిమిత్తత్వంచైకస్యైవోక్తంభవతి-అవిక్రియమాణఇతిసప్తమ్యన్తపాఠేస్వస్మిన్విశేష్యభూతేఅవిక్రియమాణేస్వరూపస్వభావాభ్యాం అవిక్రియమాణేసత్యేవ విశిష్టమాత్మానంస్వేనైవసృజసీత్యర్థః-నన్వేకస్యైవపదార్థస్యనిమిత్తత్వముపాదానత్వంనపరస్పరవిరుద్ధమితిచేన్న-ఏకస్యోభయవిధకారణత్వప్రతిక్షేపకైరపేక్ష్యచిత్క్వచిదేకస్మిన్నేవతదుభయవిధకారణత్వాభ్యుపగమాత్ - యథాస్వజ్ఞానచికీర్షాప్రయత్నాదికంశాస్త్రాభ్యాసాదిభిఃస్వయమేవకరోతిజీవ -స్తేనతత్రకర్తృత్వాన్నిమిత్తకారణంభవతి-తథాపిచ,స్వయమేవసమవాయకారణంభవతిస్వజ్ఞానాదీన్ప్రతి-కార్యంయత్రసమవైతితత్సమవాయికారణమితిసమవాయికారణలక్షణస్యస్పష్టోపలమ్భాత్,కించేశ్వరోఽపిసర్వవ్యాప్తస్యస్వస్యసర్వేశ్వరపరమాణ్వాదిభిస్సంయోగంస్వయమేవసృజతిసర్వకార్యహేతుత్వాత్-తథాచతత్రకర్తృత్వేననిమిత్తకారణంభవతి-సమవాయికారణత్వమపిత్ప్రతీతస్యదృశ్యతే-పరమాణ్వాదిసంయోగస్యేశ్వరసంయోగాపేక్షత్వాత్,తేనయథాకర్తృత్వంసమవాయికారణత్వంచేశ్వరనిష్ఠమేవభవన్తితేభవతి-తథాఽస్మత్సిద్ధాన్తేనిమిత్తత్వముపాదానత్వంచైకవస్తునిష్ఠమితి-నన్వేవమపినవిశిష్టస్యోపాదానత్వంక్వాపిదృష్టమితిచేన్న,ఊర్ణనాభిప్రభృతీనామేవదృష్టాన్తత్వాత్-నహ్యూర్ణనాభేర్దేహస్యైవావస్థాప్రాప్తిఃనాపికేవలాత్మని, అపితుదేహవిశిష్టాత్మనీతిలోకోఽపలమ్భః-శ్రుతిశ్చ,,యథోర్ణనాభిస్సృజతేగృహ్ణతేచ,,త్యూర్ణనాభిందృష్టాన్తత్వేనదర్శయతి * ॥౩౨॥

క్షితాస్తత్సమవాయసహాయ * ఆత్మనైవావిక్రియమాణేనసగుణమగుణస్స్వయంసృజసిపాసిహరసి॥౩౨॥
అథతత్రభవాన్కిందేవదత్తవదిహగుణవిసర్గపతితఃపారతన్త్ర్యేణస్వకృతకుశలాకుశలఫలముపాదదాతి।
ఆహోస్విదాత్మారామఉపశమశీలస్సమఞ్జసదర్శనఉదాస్తఇతిహవావనవిదామః ॥౩౩॥నహివిరోధఉభ

ననుసత్యమీశ్వరస్సృష్ట్యాదికర్తేత్యుక్తం- సకింకర్మనిష్ఠచేతనోయథాకుశలాకుశలమిశ్రకర్మాణికృత్వాతత్ఫలానిసుఖదుఃఖమోహాత్మకానిభుఙ్క్తేతథాసృష్ట్యాదికర్మాణిగుణత్రయప్రయుక్తానికృత్వాతత్ఫలానిభుఙ్క్తే-కింవాజ్ఞాననిష్ఠచేతనవదుదాసీనఏవాస్తే-నాద్యఃభోక్తృత్వేనసంసారిత్వాపాతాత్-నద్వితీయః- ఉదాసీనస్యకర్తృత్వానుపపత్తేః - అథోదాసీనస్సత్వంకర్తృత్వంచోచ్యతఇతిచేన్న॥పరస్పరవిరుద్ధత్వాదనయోరిత్యాశఙ్కన్తే॥అథతత్రేత్యాదినా-ఉదాస్తఇత్యన్తేనగద్యేన॥అథ

నను-తత్రజగత్సృష్ట్యాదికర్తృత్వేసతి-హేభగవన్-కింశబ్దఆక్షేపద్యోతకః - ఆహోస్విచ్ఛబ్దశ్చ -ప్రశ్నస్వరూపపరమపివాక్యద్వయమాక్షేపగర్భం-కిం-భవాన్-దేవదత్తవత్కర్మనిష్ఠసంసారిజీవవత్- ఇహగుణవిసర్గేత్రిగుణకార్యరూపేప్రపఞ్చే - పతితఃస్వాతన్త్ర్యేణకర్తృత్వేనహేతునా-స్వేనకృతాని-కుశలాకుశలానిసాత్త్వికరాజసాదీనికర్మాణితేషాం-ఫలం-ఉపాదదాతిస్వీకరోతి-భుఙ్క్తఇతియావత్-ఆహోస్విత్కిం వా - ఆత్మారామఇవఆత్మయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠఇవ-ఉపశమస్వభావఃనిమిత్తాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియవ్యాపారః-అతఏవ-సమఞ్జసదర్శనఃఅబాధితతత్త్వవస్తుయాథాత్మ్యజ్ఞానఉదాస్తఇతి-పరిహారంప్రతిజానీతే-ఇతిహవావనవిదామఇతి॥ఇతీత్థం-ఇహత్వయీశ్వరే-నవిదామఃనజానీమః-కర్మనిష్ఠచేతనతుల్యతాంజ్ఞాననిష్ఠచేతనతుల్యతాంచనవిదామఇత్యర్థఃకింతూదాసీనత్వంకర్తృత్వంచోభయమపిత్వయివిదామఇతిభావః॥౩౩॥

ననుపరస్పరవిరుద్ధముభయమేకస్మిన్కథముపపద్యతఇత్యత్రాహుః॥నహివిరోధఇతి॥నహివిరోధః- అపితూ-భయంభవతిసంభవతి-కర్మభావనయాబ్రహ్మభావనయాచాన్వితానాంసర్వేషాంచేతనానామన్తరాత్మభూతేతద్విలక్షణవివిధవిచిత్రశక్తిమతిత్వయిసర్వమవిరుద్ధమిత్యభిప్రాయః అవిరోధోపపాదకగుణజాతేనతంవిశింషన్తోవాదివిప్రతిపత్త్యవిషయతాంచవదన్తోఽవిరోధముపపాదయన్తి॥ భగవతీత్యాదినా ॥భగవతీత్యాదిభిస్సప్తమ్యన్తైఃపదైఃకర్మబ్రహ్మోభయభావనాన్వితచేతనేభ్యోవైలక్షణ్యముచ్యతే-భగవతిపూర్ణషాడ్గుణ్యే - అపరిగణితాఅసంఖ్యాతా-గుణానాంకల్యాణగుణానాంగణా-యస్య - ఈశ్వరేభావనాద్వయాన్వితచేతనానామన్తరాత్మనిఅనవగాహ్యం కర్మాదిభావనాన్వితచేతనసజాతీయత్వేనదుర్భేదంమాహాత్మ్యం-యస్యఅర్వాచీనాఃఇదానీన్తనాః-వికల్పస్సంశయః-తన్మూలకోవితర్కః-ఏవంవాఏవంవేతివితర్కః-తత్ర-యో-విచారఃకింయుక్తమితివిచారః-తదన్యతరపక్షసాధకాః-యే-ప్రమాణాభాసాఃప్రమాణవదాభాసమానాః-స్తన్మూలకం-యద్బాధితతర్కాత్మకంశాస్త్రం - తదభ్యాసేన-కలిలందూషిత-మన్తఃకరణం-తేనా-ధికరోతీత్యధికరణాః నన్వాది

---

౩౨ ॥ శ్లో * పా ॥ ఆత్మనైవావిక్రియమాణేసగుణమ్

త్వాత్తర్కైర్యుక్తిభిః-ప్రాభవమాణః ఉత్పన్న ఇతియావత్-స-దురవగ్రహోఽసదాగ్రహో-యేషాం తేషాంవాదినాం-వివాదానవసరే వివాదావిషయభూతే ఉపరతా నిరస్తాః-సమస్తాః - మాయామయాః ప్రాకృతదోషా-యస్మిన్ ప్రళయదశాయాముపసంహృతకార్యవర్గే - అతఏవ-కేవలే ఏకరూపే-మాయాం ప్రతి-స్వయమన్తర్ధాయతిరోభూయస్థితే కోఽన్వర్థో-దుర్ఘటఇవభవతి-కర్తృత్వకారయితృత్వసాక్షిత్వానుమన్తృత్వఫలిత్వఫలప్రదత్వోదాసీతృత్వాదిరూపః కోఽప్యర్థో న దుర్ఘట ఇత్యర్థః-కుతః-స్వరూపద్వయాభావాత్-స్వరూపే ద్వయస్య విరుద్ధాకారద్వయస్యాభావాత్-కర్తృత్వోదాసీతృత్వ - యోః-పరమాత్మస్వరూపే విరోధాభావాదిత్యర్థః - అయం-భావః-తావజ్జగత్సృష్ట్యాదివ్యాపారేషు-స్వాతన్త్ర్య-రూపం - కర్తృత్వం -ప్రయోజ్యకర్తుర్జీవస్య-కారయితృత్వాత్ప్రేరకత్వరూపం ప్రయోజకకర్తృత్వం చే-శ్వరస్యోపపన్నం, నచ కర్తృత్వసమనియతభోక్తృత్వాపత్తిః, తాదృశకర్తృత్వస్యాకర్మాయత్తత్వాత్ప్రశాసిత్రన్తరాభావాచ్చ, సర్వస్య శాసితురీశ్వరస్యేశ్వరాన్తరాభావేనానిష్టకర్తురభావాత్-నచ స్వానిష్టాపాదకం కర్మ స్వయమేవ కరోతీతి వక్తుం యుక్తం - ఉద్భ్రాన్తత్వాపాతాత్ - తథాలోకే యథా సర్వాఙ్కురాణాం సాధారణకారణం సలిలం, విశేషకారణం బీజం - దృష్ట, మేవం సర్వేష్వపి కార్యేషు సమానత్వాదుదాసీనః - న హ్యుదాసితృత్వం నామ సాధారణకారణత్వం, అపితు కర్తృత్వాకర్తృత్వోభయపరిహారేణావస్థాతృత్వ - మితి చేన్న-జగద్విషయకోదాసితృత్వానభ్యుపగమాత్, తత్ర కర్తృత్వమేవ హి సాక్షాదభ్యుపగతమస్మాభిః, తర్హి యద్విషయకముదాసితృత్వమీశ్వరేఽభ్యుపగతమితి చే, దుచ్యతే-సాక్షాత్సుఖదుఃఖాదిసాధనభూతపుణ్యాపుణ్యకర్మస్వకర్తృత్వేన తత్కర్తృత్వపరిహారాత్తేష్వేవ కర్మసు ప్రాచీనవాసనానుసారేణ జీవప్రేరకత్వేనాకర్తృత్వపరిహారాచ్చ తద్విషయకముదాసితృత్వమితి, ఏవం సర్వావస్థాయాం సర్వస్య ద్రష్టృత్వాత్సాక్షీ, కర్మసు ప్రవృత్తస్య జీవస్యోత్తరోత్తరం ప్రవర్తకత్వాదనుమన్తా- సర్వస్వామిత్వేన సమాశ్రితసంరక్షణరూపఫలస్యాపి స్వఫలత్వా

యం భవతి భగవత్యపరిగణితగుణగణ ఈశ్వరేఽనవగాహ్యమాహాత్మ్యేఽర్వాచీనవికల్పవితర్కవిచారప్రమాణాభాసకుతర్కశాస్త్రకలిలాన్తఃకరణాధికరణదురవగ్రహవాదినాం వివాదానవసర ఉపరతసమస్తమాయామయే కేవల ఏవాత్మమాయామన్తర్ధాయ కోన్వర్థో దుర్ఘట ఇవ భవతి । స్వరూపద్వయాభావాత్సమవిషమమతీనాం మతమనుసరసి యథా రజ్జుఖణ్డః సర్పాదిధియామ్ ॥ ౩౫ ॥ స ఏవ హి పునస్సర్వవస్తుషు వస్తుస్వరూపస్సర్వేశ్వరస్సకలజగత్కారణకారణభూతస్సర్వప్రత్యగాత్మత్వా * త్సర్వగుణావభాస ఉపలక్షిత ఏక ఏవ పర్యవశేషితః ॥ ౩౬ ॥ అథ హ వావ తవ మహిమామృతరససముద్రవిప్రుషా సకృల్లీఢయా స్వమనసి నిష్యన్దమానానన్తరసుఖేన విస్మారితదృష్టశ్రుతవిషయసుఖలేశాభాసాః పరమభాగవతా ఏకాన్తినో భగవతి సర్వభూతప్రి

త్ఫలీ, “ఫలమత ఉపపత్తే” రితిన్యాయేన ఫలప్రదశ్చ, జీవస్తు క్లేశకర్మాదిహేయాకరత్వాత్కర్మవశ్యత్వాన్మాయామోహితత్వాదవిద్యయాతిరోహితస్వభావత్వాచ్చ కుశలాకుశలఫలముపాదత్త ఇతి ॥ నను, వివాదానవసరశ్చేదహమీశ్వరః, తర్హి కథం వివాదానాముదయస్తత్రాహుః ॥ సమేతి ॥ సమా - విషమాశ్చ, మతి-ర్యేషాం తేషాం-మతమభిప్రాయ-మనుసరసి, వాదివిప్రతిపత్తీరప్రతిషిధ్య తూష్ణీంభవసీత్యర్థః, అప్రతిషేధే దృష్టాన్తమాహుః ॥ యథేతి ॥ యథా-సర్పాదిధియాం సర్పాదిభ్రాన్తిమతాం-మతం, రజ్జుఖణ్డోఽనుసరతి-న ప్రతిషేధతే - ఏవం-త్వం చాపి-నానావిధవాదివిప్రతిపత్తిసాక్షీ తూష్ణీమాస్స ఇత్యర్థః * ॥ ౩౫ ॥ * ఏవం జగత్స్రష్టృత్వరూపనిమిత్తకారణత్వే జీవవత్సంసారిత్వాదిశఙ్కాం-పరిహృత్య-అథోపాదానకారణత్వే స్వరూపే వికారాశ్రయత్వశఙ్కాం పరిజహ్రుః ॥ స ఏవేతి ॥ యోఽయం నిమిత్తకారణభూతః, స ఏవ, త్వం, సకలజగదుపాదానకారణభూతోఽపి-సర్వవస్తుషు దేవాదిపదార్థేషు, స్థితోఽపి-వస్తుస్వరూపః నిర్వికారస్వరూపః ॥ యథోక్తం యత్తు కాలాన్తరేణాపి నాన్యసంజ్ఞాముపైతి వై । పరిణామాదిసంభూతాం తద్వస్తు నృప తచ్చ కిం, మితి-కుతః-సర్వప్రత్యగాత్మత్వాత్ సర్వప్రత్యగాత్మా నశ్శరీరం యస్య, తస్య భావస్తత్త్వం, తస్మాత్, అచేతనవిశిష్టసర్వజీవశరీరకత్వాచ్ఛరీరభూతచిదచిద్గతత్వాద్వికారాణాం న స్వరూపే ప్రసఙ్గ ఇతి భావః ॥ అతఏవ-సర్వగుణాభాసః - సర్వైశ్చిదచిత్కాలాదిభిరపృథక్సిద్ధవిశేషణై, రవభాసత ఇతి సర్వగుణావభాసః, సాక్షాదవస్థాశ్రయచేతనాచేతనవిశిష్టత్వేనోపలక్షిత ఇతి భావః - సమస్తపారేగుణైస్సత్త్వాదిభిరవభాసన్త ఇతి గుణావభాసాః గుణకార్యదేహేన్ద్రియాదయః, తై, రుపలక్షితః తద్విశిష్టత్వేనోపలక్షిత ఇత్యర్థః, అత- స్త్వమేక ఏవ, పర్యవశేషితః-ఏక ఏవ సమాభ్యధికరహితః పర్యవశేషితః, ఏవంవిధో నాన్య ఇతి నిర్ణీత ఇతి భావః * ॥ ౩౬ ॥ * యతఏవం భవాననితరసాధారణోదారమహిమాతిరోధ్యగపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యో-హ్యనిత్యనిరుపాధికాపరిచ్ఛిన్ననిజానన్దానుభవరూపో జగత్సృష్టిస్థితిసంహృతిలీలస్సర్వజ్ఞస్సత్యసఙ్కల్పత్వాద్యపరిమితగుణసాగరోఽని

---

౩౬ ॥ శ్లో * పా ॥ సర్వగుణావభాసోపలక్షితః.

తరసాధారణవివిధవిచిత్రశక్తిరశేషచిదచిచ్ఛరీరకస్సర్వేశ్వరస్సర్వసమోఽతఎవ , త్వచ్చరణారవిన్దమధురసాస్వాదనశీలాస్త్వామవిస్మరన్తోఽనన్తస్థిరఫలరూపముక్తింప్రాప్నువన్తీత్యాహుః - అథేత్యాదినాపర్యావర్తతఇత్యన్తేన॥ అథహవావననుభగవన్-అతఎవహీతివాఽర్థః - హేమధుమథన, పరమభాగవతాఏకాన్తినోఽనన్యప్రయోజనాఃత్వత్పదామ్బుజసేవాం-కథముహవా-విసృజన్తి, త్యన్వ్యయః-హీయస్మా-త్తేస్వార్థకుశలాఃపురుషార్థనిష్కర్షకుశలాః-అతః-కథంభూతాః-ఆత్మాత్వమేవ,ప్రయతిస్సుహృచ్చ, యేషాం, సాధవః-సాధ్నువన్తిపరేషామిష్టమితిసాధవః, రాగాదిరహితాశ్చ-తత్రహేతుః-తవ-మహిమ్నైవఅమృతరససముద్ర, స్తస్య, విప్రుషా- బిన్దుమాత్రేణకథంభూతయాసకృ, దవలీఢయాఆస్వాదితయా-స్వమనసి-నిష్యన్దమానమతిశయేనస్రవత్, నిరన్తరంసన్తతం-సుఖం , తేనవిస్మారితాః- దృష్టాఃఐహికాః, శ్రుతాఆముష్మికాశ్చ, విషయాస్సుఖలేశాభాసా-యేషాంతే-సర్వభూతానాం - ప్రియేసుహృదిచ, సర్వాన్తరాత్మని-భగవతి'త్వయి-నిర్వృతంసుఖితం-మనో-యేషాంతేచరణామ్బుజసేవాంవిశింషన్తి-యత్రత్వచ్చరణామ్బుజసేవాయాం-ముక్తిపర్యన్తాయాంసత్యాంపున-రయం-సంసారో-నపర్యావర్తతేనపరివృత్తింప్రాప్నోతి-నివర్తతఇత్యర్థః ❀ ॥౩౬॥ ❀ఎవమభిష్టూయాథప్రస్తుతంవిజ్ఞాపయన్తి॥త్రిభువనేత్యాదినా॥ హేత్రిభువనాత్మభవన-త్రిభువనస్య, ఆత్మా అన్తః-ప్రవిశ్యనియన్తా-భవనమాశ్రయశ్చ' తస్యసంబోధనంఎవమగ్రేఽపి , త్రయోవిక్రమాయస్య-సర్వాన్తరాత్మనస్తవాపిదితమన్తరంనాస్తి-త్రివిక్రమస్యతద్యమపినాస్తీతిభావః హేత్రినయన-త్రయశ్చన్ద్రసూర్యాగ్నయోనయనానియస్య - బాహ్యమప్యవిదితం , నాస్తీతిభావః త్రయాణాంలోకానాం-మనోహరోఽనుభావోయస్య - అస్మదభిలషితమపితవకర్తవ్యమేవేతిభావః- ఎవంసంబోధ్యవిజ్ఞాపయన్తి॥యద్యపి-దితిజా - దనుజాశ్చ,తవైవ-విభూతయోఽత-స్తేషాం - వధోపాయచిన్తన,మనుచితం-తథాపితేషా

యసుహృదిసర్వాత్మనినితరాంనిర్వృతమనసః - కథముహవాఏతేమధుమథనపునస్స్వార్థకుశలాహ్యాత్మప్రియసుహృదస్సాధవస్త్వచ్చరణామ్బుజానుసేవాంవిసృజన్తి-నయత్రపునరయంసంసారఃపర్యావర్తే ॥ త్రిభువనాత్మ భవనత్రివిక్రమత్రినయనత్రిలోకమనోహరానుభావ-తవైవవిభూతయోదితిజదనుజమనుజాదయశ్చాపి-తేషామనుపక్రమసమయోఽయమితిస్వాత్మమాయయాసురనరమృగమిశ్రితజలచరాకృతిభిర్యథాపరాధందణ్డంధరదణ్డందధర్థైవమేనమపిభగవన్జహిత్వాష్ట్రముతయద్యపమన్యసే ॥ ౩౭ ॥ అస్మాకంతావకానాంతతతవచరణనళినయుగళధ్యానానుబద్ధహృదయనిగళానాం- స్వలిఙ్గవివరణేనాత్మసాత్కృతానామనుకమ్పానురఞ్జితసానురాగవిశదరుచిరశిశిరస్మితావలోకేనవిగళిత మధురముఖరసామృతకలయాచాన్తస్తాపమనఘార్హసి-శమయితుమ్ ॥ ౩౮ ॥అథభగవంస్తవాస్మాభిరఖిలజగదుత్పత్తిస్థితిలయనిమిత్తాయమానదివ్యమాయావినోదస్య సకలజీవనికాయానామన్తర్హృదయేషుబహిరపిచబ్రహ్మ,ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ ప్రధానరూపేణచదేశకాలదేహావస్థానవిశేషాననుల్లఙ్ఘ్యతదుపాదానోపాలమ్భకతయాఽనుభవతస్సర్వ

మనుపక్రమోఽయమితిఅభ్యుద-యకాలోఽయంనభవతీతి - మత్వా - పూర్వం-యథాస్వాత్మమాయయాఆత్మసఙ్కల్పేనైవ-ఉపాత్తాభిః- సురాదిసంమిశ్రితైః-జలచరాకృతిభి-స్సురాద్యవతారైర్మత్స్యకూర్మాద్యవతారైశ్చేత్యర్థః-తత్రసురాకృతిరుపేన్ద్రావతారః - నరాకృతీరామకృష్ణాదిః, మృగాకృతిర్వరాహాదిః-యథాపరాధమపరాధానుసారేణ-దణ్డంవిరోధినిరసనరూపం-దధర్థ - కృతవానసి, ఎవం, హేభగవన్,ఎనం, త్వాష్ట్రంవృత్రమపి,జహి,యద్యుపమన్యసేహన్తుం యదీచ్ఛసి ❀॥౩౭॥ ❀ఎవంప్రస్తుతంవిజ్ఞాప్యస్వానుగ్రాహకంతద్వాక్యంశ్రోతుకామాస్తంప్రార్థయన్తే॥అస్మాకమతి॥ హేతతరక్షక, పితామహేతివార్థః - తావకానాంత్వదీయానాం-తత్రహేతుః, స్వలిఙ్గ వివరణేనఆత్మీయవిగ్రహప్రకాశనేన , ఆత్మసాత్కృతానాంఆత్మీయత్వేనపరిగృహీతానాం, తవ-చరణయుగళధ్యానేనైవ-అనుబద్ధంవశీకృతం-హృదయం,తదేవ,నిగళో,యేషాం , తేషాం ,నః-అనుకమ్పాఅస్మద్విషయాకృపా,తయా ,అనురఞ్జితంసానురాగంచ,తద్విశదం,రుచిరంచ-స్మితం,తత్సహితేనావలోకనేన,తథా - అనుకమ్పయైవ,విగళితో-మధురో, ముఖరసఃప్రియవాక్-సైవామృతకలా,తయాచ -అన్తస్తాపం - శమయితుమర్హసి ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀అపారమహిమశాలినస్తవాభిర్విజ్ఞాప్యమేతత్కియదిత్యాహుః॥అథేత్యాదినాహిరణ్యరేతసఇత్యన్తేన॥ అథనను- హేభగవన్,అస్మాభి-ర్విజ్ఞాపనీయ- స్తవ-కియా-నర్థః,ప్రయోజనంస్యాత్- తత్రదృష్టాన్తః - విస్ఫులిఙ్గాదిభిరివహిరణ్యరేతసఇతి-విస్ఫులిఙ్గాదిభిరివాగ్నేఃకార్యభూతై-ర్హిరణ్యరేతసఃకారణభూతస్యాగ్నేరివ,త్వత్కార్యభూతైరస్మాభిః-విజ్ఞాపనీయః-కారణభూతస్య-తవ-కియానర్థఇత్యర్థః-కార్యకారణభావమాత్రపరోఽయందృష్టాన్తః , ఉభయోరప్యచేతనత్వేవిజ్ఞప్తితదవధృత్యోరసమ్భవాత్ - యద్వా,అగ్నేర్విస్ఫులిఙ్గాది

భిఃక్రియమాణఃప్రకాశఃకియాన్-తథాస్మాభిఃవిజ్ఞాప్యోఽర్థః స్తవకియానిత్యర్థః, యద్వాఽస్మాభిఃకథంభూతైరిత్యత్రదృష్టాన్తః-యథావిస్ఫులిఙ్గాఅగ్న్యాయత్తసత్తాస్థిత్యాదిమన్త- స్తథాత్వదాయత్తసత్తాదిమద్భిరితి ॥ కథంభూతస్యతవ- అఖిలజగతా - ముత్పత్తిస్థితిలయేషు-నిమిత్తాయమానావిక్రియమాణా-యా,దివ్యా-మాయా-సైవ,వినోదఃపరికరో-యస్యసకలజీవసమూహానా-మన్తర్హృదయే,బ్రహ్మప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ- ప్రత్యక్ జీవః - ఆత్మాశరీరం-యస్య-తత్స్వరూపేణ,బ్రహ్మశబ్దవాచ్యేనజీవశరీరకత్వేనస్వరూపేణేత్యర్థః -బహిః - ప్రధానంప్రకృతిః-రూపం,యస్య-ప్రధానశరీరకత్వేన,,యస్యాత్మాశరీరం-యస్యపృథివీశరీర,, మితిశ్రుతేః,దేశకాలదేహావస్థానవిశేషా,ననుల్లఙ్ఘ్యఅనతిక్రమ్య,అనుభవతఃవ్యాప్తస్య- యద్వా-తేషాముపాదానోపలమ్భకతయాఅనుభవతఇత్యన్వయః - తేషాందేశకాలదేహాదీనా,ముపాదానంస్వీకారః - ఏతస్మిన్దేశేకాలేదేహేవాఏతత్సుఖదుఃఖాదికముపాదేయమిత్యేవంరూపముపాదానం-తస్యో- పలమ్భకతయాఅభిజ్ఞాపకతయానిదానేనసహ-సర్వజ్ఞానజనకతయా,అనుభవతఃవ్యాప్తవతఇత్యర్థః- సర్వప్రత్యయసాక్షిణః-సర్వజీవానాంచిత్తవృత్తిసాక్షిణః,ఆకాశశరీరస్య , ఆకాశోదహరాకాశః-సఏవ-శరీరంమూర్తిర్యస్య-ఆసమన్తాత్ప్రకాశతేప్రకాశయతివాఆకాశః-స్వప్రకాశం, సర్వస్యప్రకాశక,మపరిచ్ఛిన్నంజ్ఞానం - తదేవ-శరీరంఆకారో-యస్యేతివా-సాక్షాత్పరబ్రహ్మణఃముఖ్యవృత్త్యాపరబ్రహ్మశబ్దవాచ్యస్య- పరమాత్మనఃలోకత్రయమన్తఃప్రవిశ్యధారకస్య-యతఏవంవయమగ్నేర్విస్ఫులిఙ్గాఇవత్వదాయత్తసత్తాదిమన్తః - అతఏవా-స్మాకం-తదుపకల్పయతఃకార్యముపకల్పయసమ్పాదయ-కింతత్ యత్కామేనయత్ప్రయోజనకామేన వయ,ముపసాదితాః - ననుదితిజదనుజానామపిమదాయత్తసత్తాదిమత్త్వాత్కిం విశేషేణస్వకార్యంసాధయథేత్యుచ్యతఇత్యాశఙ్కాంనిరాకుర్వన్తస్స్వాత్మనోవిశింషన్తిపరమగురో - ర్భవతఃతవ-చరణావేవశతపలాశకుశేశయే-తయోః-ఛాయా-ముపసృతానామాశ్రితానాం - ప్రపన్నానామితిభావఃకథంభూతాం-వివిధైర్వృజి

ప్రత్యయసాక్షిణఆకాశశరీరస్యసాక్షాత్పరబ్రహ్మణఃపరమాత్మనఃకియానిహార్థవిశేషోవిజ్ఞాపనీయస్స్యాద్విస్ఫులిఙ్గాదిభిరివహిరణ్యరేతసః - అతఏవస్వయంతదుపకల్పయాస్మాకంభగవతఃపరమగురో స్తవచరణశతపలాశచ్ఛాయాంవివిధవృజినసంసారపరిశ్రమోఽపశమనీముపసృతానాంవయంయత్కామేనోపసాదితాః ॥ ౩౯ ॥ శ్లోకః॥అథో ఈశ జహి త్వాష్ట్రం గ్రసన్తం భువనత్రయమ్ । గ్రస్తాని యేన నః కృష్ణ తేజాంస్యస్త్రాయుధాని చ ॥ ౪౦ ॥ హంసాయ దహ్రనిలయాయ నిరీక్షకాయ కృష్ణాయ మృష్టయశసే నిరుపక్రమాయ । సత్సంగ్రహాయ భవపాన్థనిజాశ్రయాయ శశ్వద్గరిష్ఠగతయే హరయే నమస్తే ॥ ౪౧॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ అథైవమీడితో రాజన్సాదరం త్రిదశైర్హరిః । స్వముపస్థానమాకర్ణ్య ప్రాహ తానభినన్దితః ॥ ౪౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ ప్రీతోఽహం వస్సురశ్రేష్ఠా మదుపస్థానవిద్యయా । ఆత్మైశ్వర్యస్మృతిః పుంసాం భక్తిశ్చైవ యయాఽమయా॥ కిం

నైఃపాపైః-ర్య-స్సంసారపరిశ్రమ- స్తస్య-ఉపశమనీంఉపశమయిత్రీత్యనయేత్యుపశమనీతామ్ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀తదుపకల్పయేత్యేతదేవవిశదయన్తి॥ హేఈశ - అథో అతః,భువనత్రయం-గ్రసన్తం, త్వాష్ట్రం-జహి-యేనత్వాష్ట్రేణ- హేకృష్ణ , నోఽస్మాకం-తేజాంస్య-స్త్రాణ్యా-యుధానిచ-గ్రస్తాని ❀ ॥౪౦ ॥ ❀తద్వధాయపునఃప్రణమన్తి॥హంసాయేతి॥హంసాయనిరస్తనిఖిలదోషాయ - ప్రణతార్తిహన్త్రే వా-దహ్రంహృదయపుణ్డరీకం-తదేవ-నిలయం-యస్యతస్మై- అస్మదీయదుఃఖాభిజ్ఞాయేతిభావః-నిరీక్షకాయచిత్తవృత్తిసాక్షిణే-నకాపట్యేనాస్మాభిర్విజ్ఞాపితమితిభావః-కృష్ణాయభారాపహరణేనభూమేస్సుఖకరాయ-మృష్టయశసేవిశుద్ధకీర్తయే-ప్రపన్నార్తిహరణేననతవాపకీర్తి- రపితు-నిష్కళఙ్కా- కీర్తిరేవేతిభావః-నిరుపక్రమాయ-నిర్గతఃఉపక్రమఅస్మదుద్యోగోయస్మాత్తస్మై- త్వత్ప్రపత్తివ్యతిరేకేణనాస్మాకముద్యోగోఽస్తీతిభావఃసతాంస్వశాసనానువర్తినాం-సంగ్రహాయస్వీయత్వేనానుగ్రాహకాయ-భవపాన్థాస్సంసారాధ్వగా - స్తేషాం-నిజాశ్రయాయస్వగృహభూతాయ - యథా,,పాన్థస్యశరణంయథే,, త్యుక్తరీత్యాస్వగృహంప్రాప్యసుఖ్యతి,తథా-భవపాన్థానాంనిజాశ్రయాయ-నకేవలమైహికసుఖదాయ - అపిత్వాముష్మికసుఖదాయచేతిభావః-శశ్వత్సదా-గరిష్ఠా-గతిఃఫలం-తద్రూపాయ-నిరతిశయపురుషార్థరూపాయ-హరయే-తుభ్యం-నమః ❀ ॥౪౧ ॥ ❀ఏవందేవైస్సంస్తుతోవిజ్ఞాపితశ్చభగవానువాచేత్యాహమునిః ॥ హేరాజన్-త్రిదశైర్దేవైః , సాదర-మేవ-మీడితః స్తుతః-భగవాన్- స్వంస్వకీయ-ముపస్థానంస్తోత్ర-మాకర్ణ్య-అభినన్దిత-స్తాన్ప్రత్యాహ॥ ❀ ॥౪౨ ॥ ❀ఉక్తమేవాహ॥ప్రీతమిత్యాదినా॥యావదధ్యాయపరిసమాప్తి॥ హేసురశ్రేష్ఠాః - మదుపస్థానవిద్యయాస్తుత్యాత్మికయావిద్యయా-అహం-వోయుష్మభ్యం- ప్రీతఃవిద్యాంవిశినష్టి-యయాఽముయాయయానయావిద్యయా-పుంసాంతావ-న్మమభక్తిః - తతఆత్మైశ్వర్యస్మృతిః - దేహాతిరిక్తాత్మనోఽపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకరూపాత్మైశ్వర్యస్మృతిశ్చ-భవతి ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀యద్యపి-మయిప్రీతేసతి,వోవిబుధర్షభాః-కిం-దురాపందుర్ల

భంకిమస్తి-సర్వమపివాఞ్ఛితంసులభమేవేతిభావః - తథాపి-మయ్యేకాన్తమతి - రనన్యప్రయోజనవిషయామతిర్యస్య-అతఏవ-తత్త్వవిత్, మత్తోఽన్యత్-కించిదపి, నవాఞ్ఛతి-మాంప్రసాద్యప్రతిపక్షజయకామాయాయమతద్విదోమన్దబుద్ధయఇతిభావః ✽॥౪౪॥ ✽ఏతదేవోపపాదయతి॥ నేతి॥ గుణేషుశబ్దాదివిషయేషువస్తుదృక్ పురుషార్థదృష్టి-రతఏవ-కృపణఃఇన్ద్రియవశ్యః-పుమా-నాత్మనః-స్వస్య, శ్రేయోనిరతిశయపురుషార్థం-నవేద-ఏవం-తాఞ్శబ్దాదీనిచ్ఛతఃపుంసః, తాఞ్శబ్దాదీన్, -ఈశోఽపినిరతిశయపురుషార్థప్రదానసమర్థోఽపి-యఃపుమాన్-యచ్ఛేద్దద్యాద్యది - సోఽపితాదృశఏవకృపణఃకృపణేనశ్రేయోఽభిజ్ఞేన - క్షుద్రపురుషార్థేప్రార్థితేఽపిస్వయంపరమపురుషార్థప్రదానసమర్థోఽపిక్షుద్రఫలంప్రయచ్ఛన్కృపణఏవేతిభావః ✽॥౪౫ ॥ ✽ఏతదేవదృష్టాన్తముఖేనవిశదయతి॥ నిఃశ్రేయసంనిరతిశయపురుషార్థంతత్సాధనంచ-విద్వాన్-స్వయ-మవిజ్ఞాయ- పరమపురుషార్థతత్సాధనజ్ఞానరహితాయకేవలకర్మాసక్తిదుఃఖితాయ, కర్మైవకుర్వితి, నవక్తినబోధయతి-తథాఽపి-భిషక్వైద్యః-వాఞ్ఛతఃకామయమానస్యాపి-రోగిణః-అపథ్యం-నరాతినదదాతి ✽॥౪౬॥ ✽యద్యప్యేవంపరిపాటి, స్తథాపి-హేమఘవన్-ఇన్ద్ర-ఋషిసత్తమం-దధ్యఞ్చంప్రతి, యాతగచ్ఛత-వోయుష్మాకం, భద్రంఅభిలషితం, భవిష్యతి-కథమిత్యత్రాహ॥ విద్యాదిప్రభావేనప్రవర్గ్యకర్మణాత్వదపేక్షితార్థదానశీలం, గాత్రంశరీరం-యాచతయాచధ్వం-విలమ్బంమాకురుత ✽॥౪౭॥ ✽దధీచోగాత్రస్యసారవత్త్వమేవాహ॥ సవాఇతి॥ అత్రైషాప్రసిద్ధాకథాఽవగన్తవ్యా-అథర్వణోదధ్యఙ్నామఋషిఃకశ్చిత్ప్రవర్గ్యాఖ్యధర్మవిద్యాబ్రహ్మవిద్యాభ్యాంసమగ్రోఽభూత్ తంచవిద్యాప్రభావశాలినంనిశమ్యాశ్వినౌవిద్యాజిఘృక్షయాతముపేత్యోచతుః- నౌవిద్యాముపదిశేతి - తేనదధీచాఽధునాకర్మణ్యాసక్తోఽహంపశ్చాదుపదేక్ష్యామీత్యుక్తావశ్వినౌయయతుః - తతఇన్ద్రఆగత్యనకస్మైచిదపీమాంవిద్యాముపదిశ- యద్యుపదిశేస్తవశిరశ్ఛేత్స్యామీత్యుక్త్వాయయౌ- తతఃపునరశ్వినావాగత్యోచతురుపదిశేతి సతాభ్యామిన్ద్రోక్తముక్తవాన్, తతోఽపిపూర్వమేవతవశిరశ్ఛిత్వాఅశ్వశిరస్సంధాస్యావః- అతోనౌఉపదిశేతి, సతథైవతాభ్యామభిసంహితేనాశ్వశిరసావిద్యాముపాదిశదితి-తథాచోక్తం ''దధ్యఙ్ఙాథర్వణోదక్షఃప్రవర్గ్యబ్రహ్మవిద్యయోః। ఇతిజ్ఞాత్వాఽశ్వినావేవాగత్యాతమిదమూచతుః॥ బ్రహ్మవిద్యాంప్రవర్గ్యంచవేదత్వంసాంప్రతంద్విజ। తదావాభ్యాంప్రవక్తవ్యమాగతావాంతదర్థినౌ॥ దధ్యఙ్ఙపితదాప్రాహఘాపశ్చాత్తద్బ్రవీమ్యహం। కర్మణ్యవస్థితోఽద్యాహమధునానతుసాంప్రతం॥ తచ్ఛ్రుత్వాతౌతథేత్యుక్త్వాజగ్మతుస్స్వాలయంకిల। ఏతస్మిన్నన్తరేశక్రోవిద్యాతిశయమాత్మనః॥ అసహంస్త్వరితోగత్వాదధ్యఞ్చమిదమబ్రవీత్। ప్రవర్గ్యంబ్రహ్మవిద్యాంనకస్మైచిద్వక్తుమర్హసి॥ శిరశ్ఛిన్ద్యాంయదిబ్రూయా రాగలోభాదినాతవ। తథాబహుతిథేకాలేనాసత్యావుపజగ్మతుః॥ ఊచతుశ్చాప్యథర్వాణంబ్రూహిపూర్వోక్తమావయోః॥ ఇన్ద్రేణాహంనిషిద్ధోఽస్మీత్యాహతౌద్విజసత్తమః॥ యదివక్ష్యేశిరశ్ఛిన్ద్యాదిన్ద్రోమేనాత్రసంశయః। పూర్వమేవశిరశ్ఛిత్వాతర్హ్యశ్వశిరసంతవ॥ సంధాస్యావస్త్వమధునాబ్రూహితేనప్రవర్గ్యకం। తచ్ఛేదిన్ద్రశ్ఛినత్త్యాశుస్వకీయంశిరసంతతః॥ సంధాయదక్షిణాంచైవదాస్యావఇతిహోచతుః॥ ఏవముక్తోఽథదధ్యఙ్తయోస్తదుభయంజగౌ॥ ప్రవర్గ్యబ్రహ్మవిద్యాభ్యాంసతథావీర్యవాన్యత,, ఇతి, సవాఅధిగతఇత్యాదినాఏషాకథాసూచ్యతే, తత్రాయమర్థః - సదధ్యఙ్ఙృషిసత్తమః-నిష్కలంవిశుద్ధం-బ్రహ్మ-అధిగతఃయథావజ్జ్ఞాతవాన్-నిష్కృతమితిపాఠేతు-నితరాంకృతమనుష్ఠితంప్రవర్గ్యంచ॥ అధిగతః-యద్వా, అవశ్యంవక్ష్యామీత్యశ్విభ్యాంప్రతిజ్ఞాతమిత్యర్థః, తదేవనిష్కృతంబ్రహ్మవిశినష్టి, యద్వా, అశ్వశిరోనామేతి - అశ్వశిరసాప్రోక్తత్వాదశ్వశిరఇతి-యత్ప్రసిద్ధం-బ్రహ్మేత్యర్థః, అశ్విభ్యామిత్యత్రతతోఽదాదిత్యనుషఙ్గః, తతో, ఽశ్విభ్యా-మశ్వశిరో-బ్రహ్మ-ప్రవర్గ్యంచా-దాత్ ఉపదిదేశ-ఉపదిశ్య-తయో-రమరతాంమరణరాహిత్యం-వ్యధాత్ అకరోత్ ✽ ॥౪౮ ॥ ✽తథాఽథర్వణోదధ్యఙ్-మదాత్మకంమద్దేవతాకం-అతఏవా- భేద్యం - వర్మనారాయణవర్మ -స్వేనాధిగతం-త్వష్ట్రే-ఽదాత్-అనేనచతద్గాత్రస్యసారవత్త్వంతస్యాపి

దురాపంమయిప్రీతేతథాఽపివిబుధర్షభాః। మయ్యేకాన్తమతిర్నాన్యంమత్తోవాఞ్ఛతితత్త్వవిత్॥౪౪॥
నవేదకృపణశ్శ్రేయఆత్మనోగుణవస్తుదృక్। తస్యతానిచ్ఛతోయచ్ఛేద్యదిసోఽపితథావిధః॥ ౪౫॥ స్వయం
నిఃశ్రేయసంవిద్వాన్నవక్త్యజ్ఞాయకర్మహి। నరాతిరోగిణోఽపథ్యంవాఞ్ఛతోఽపిభిషక్తమః॥ ౪౬ ॥మఘ
వన్యాతభద్రంవోదధ్యఞ్చమృషిసత్తమమ్। విద్యావ్రతతపస్సారంగాత్రంయాచతమాచిరమ్॥ ౪౭ ॥ సవా
అధిగతోదధ్యఙ్ఙశ్విభ్యాం ✽బ్రహ్మనిష్కలమ్। యద్వాఅశ్వశిరోనామతయోరమరతాంవ్యధాత్॥ ౪౮॥ ద
ధ్యఙ్ఙాథర్వణస్త్వష్ట్రేవర్మాభేద్యంమదాత్మకమ్। విశ్వరూపాయయత్ప్రాదాత్త్వష్టాయత్త్వమధాస్త

---

౪౮ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ బ్రహ్మనిష్కృతమ్.

క్షితప్రదత్వంచదర్శితం ॥ కింతద్వర్మ-యత్-త్వష్టా-స్వపుత్రాయవిశ్వరూపాయాదాత్ యత్-త్వం,తతఃవిశ్వరూపాత్ అధ్యాఃకృతవానసి * ॥౨౯॥ * ఏవందధీచోగాత్రస్యసారవత్త్వమభిధాయావశ్యంయాచితోగాత్రంస్వీయందధ్యఙ్ దాస్యతీత్యాహ ॥ధర్మజ్ఞ ఇన్ద్రాదిదేవతారతమ్యరూపధర్మజ్ఞో-దధ్యఙ్-యాచితస్సన్-యుష్మభ్య-మవశ్యం-అఙ్గాని-దాస్యతి॥ దదాతుకింతైరస్మాభిఃకార్యం-తత్రాహ ॥ తతఇతి॥తైర్దధీచోఽఙ్గైః-విశ్వకర్మణా-వినిర్మిత-ఆయుధశ్రేష్ఠో-భవిష్యతి-యేనాయుధశ్రేష్ఠేన-మత్తేజసా-ఉపబృంహితఃఆహితశక్తిః-ఇన్ద్రో-వృత్రస్యశిరోహర్తా-భవిష్యతి * ॥౩౦॥ * తస్మిన్నితి-నిహతేసతి-యూయం-తేజాంస్య-స్త్రాణిచా-యుధానిచ-పూర్వవత్, భూయః-ప్రాప్స్యథ-త్రిభువనగ్రాసీసఏవాస్మాన్హన్యాదితిశఙ్కాకులచిత్తాన్ప్రాహ-మత్పరాంశ్చ-నకేఽపి-బాధితుంక్షమన్తే-అతోయుష్మాకంభద్రమేవభవిష్యతి * ॥౩౧॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః * * * *

ఏవమాదిశ్యభగవానన్తర్దధావిత్యాహమునిః॥ఇన్ద్రమితి॥ఏవమిత్థం-ఇన్ద్రం-సమాదిశ్యఆజ్ఞాప్య-విశ్వస్య-సుఖకరో-భగవాన్-అనిమిషాణాందేవానాం-పశ్యతాంసతాం,తత్రైవా-న్తరధీయతఅన్తర్హితవాన్ * ॥౧॥ * హేభారతభగవదుక్తప్రకారేణదేవైరభియాచితః-దధ్యఙ్ ఆథర్వణః అథర్వణఃపుత్రఃమునిఃపరబ్రహ్మమననశీలః-మహాన్,,కృతకృత్యాః ప్రతీక్షన్తేమృత్యుంప్రియమివాతిథి,,మిత్యుక్తవిధగుణసంపన్నః-అతఏవ-మోదమానఃహృష్టచిత్తః-ప్రహసన్నివపరిహాసంకుర్వన్నివ-ఇదంవక్ష్యమాణ-మువాచ * ॥౨॥ * ఉక్తిమేవాహ॥అపీత్యాదివిష్ణవఇత్యన్తేన ॥ తావత్తేషాంవివక్షితంశ్రో

తః ॥ ౨౯ ॥యుష్మభ్యంయాచితోఽశ్విభ్యాంధర్మజ్ఞోఽఙ్గానిదాస్యతి । తతస్తైరాయుధశ్రేష్ఠోవిశ్వకర్మవినిర్మితః ॥ యేనవృత్రశిరోహర్తామత్తేజఉపబృంహితః ॥ ౩౦ ॥ తస్మిన్వినిహతేయూయంతేజోఽస్త్రాయుధసమ్పదః । భూయఃప్రాప్స్యథభద్రంవోనహింసన్తిమత్పరాః ॥ ౩౧ ॥ * ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,షష్ఠస్కన్ధే,నవమోఽధ్యాయః. * * * * * * * * * * *

శ్రీశుకఉవాచ॥ఇన్ద్రమేవంసమాదిశ్యభగవాన్విశ్వభావనః। పశ్యతామనిమేషాణాంతత్రైవాన్తరధీయత॥ తథాఽభియాచితోదేవైర్మునిరాథర్వణోమహాన్ ।మోదమానఉవాచేదంప్రహసన్నివభారత ॥ ౨॥ అపిబృన్దారకాయూయంనజానీథశరీరిణామ్।సంస్థాయాంయస్త్వభిద్రోహోదుస్సహశ్చేతనాపహః॥ ౩॥ జిజీవిషూణాంజీవానామాత్మాప్రేష్ఠఇహేప్సితః । కఉత్సహేతతందాతుంభిక్షమాణాయవిష్ణవే॥౪॥దేవాఊచుః॥ కిన్నుతద్దుస్త్యజంబ్రహ్మన్పుంసాంభూతానుకమ్పినామ్।భవద్విధానాంమహతాంపుణ్యశ్లోకేడ్యకర్మణామ్॥ నూనంస్వార్థపరోలోకోనవేదపరసంకటమ్ । యదివేదనయాచేతనేతినాహయదీశ్వరః ॥ ౬ ॥ ఋషిరువాచ ॥ ధర్మంవఃశ్రోతుకామేనయూయంమేప్రత్యుదాహృతాః । ఏషవఃప్రియమాత్మానంత్యజన్తంసంత్యజామ్యహమ్ ॥ ౭॥యోఽధ్రువేణాత్మనానాథానధర్మంనయశఃపుమాన్। ఈహేతభూతదయయాసశోచ్యస్స్థా

తుకామః ప్రత్యాచఖ్యాసురివాహదధ్యఙ్-అపీతి॥హేబృన్దారకాః-శరీరిణాం-సంస్థాయాం-అన్తకాలే-యో-దుస్సహస్సోఢుమశక్య-శ్చేతనాపహశ్చైతన్యహారః-అభిద్రోహఃక్లేశ-స్తం-అపికిం-నజానీథ * ॥ ౩ ॥ * ఇహలోకే-జీవితుమిచ్ఛూనాంజీవానా-మాత్మాదేహః-ప్రేష్ఠఃప్రియతమః-అతఏవ-ఈప్సితః-ఇష్టః-తంప్రేష్ఠందేహం-భిక్షమాణాయ-విష్ణవేఽపి-దాతుంకోవా-ఉత్సహేతఉత్సాహంకుర్యాత్-నకోఽప్యుత్సహేతేత్యర్థః-విష్ణవఇత్యనేనాభ్యాగతస్స్వయంవిష్ణు,రితిప్రకారేణవిష్ణురూపాయయాచమానాయేత్యర్థఉక్తః * ॥౪॥ * ఏవముక్తాదేవాస్తమాహుః॥కిన్న్వితి॥హేబ్రహ్మన్-పుణ్యశ్లోకైరీడ్యానికర్మాణిచరిత్రాణి-యేషాం-పుణ్యశ్లోకేతిసంబుద్ధిర్వాన్తంవా-అతఏవ-మహతాం,భూతాన్యనుకమ్పయన్తీతితథా,తేషాంభూతానుకమ్పాశీలానాం,భవాదృశానాంపుంసాం-కిన్నుతద్దుస్త్యజంఆత్మపర్యన్తదాతవ్యానాంనకిమపిదుస్త్యజమస్తీతిభావః * ॥ ౫ ॥ * యదుక్తమభిద్రోహంకింనజానీథేతి॥ తత్రాహుః ॥నూనమితి॥స్వార్థపరఃస్వప్రయోజనాసక్తఃపుమాన్-పరస్య-సంకటం-నూనం-నవేద-యదిపరసంకటం-వేద-తర్హి-నయాచేతైవ-యదియాచ్యమాన-ఈశ్వరఃదానసమర్థస్తర్హినేతి ॥ నదాస్యామీతినాహ॥నబ్రూతేఅతోయథాతవసంకటంవయంస్వార్థపరాఃనజానీమఃతథాప్రత్యాచక్షాణస్త్వమప్యస్మత్సంకటంనజానాతీతిభావః * ॥౬॥ * ఏవముక్తోదధ్యఙ్స్వాభిప్రాయమాహ॥ధర్మమితి॥వోయుష్మాకం-ధర్మంశ్రోతుకామేన,మయా,ప్రకృతం,ప్రత్యుదాహృతాఃప్రత్యాఖ్యాతాః,ఆత్మానంమాం,త్యజన్తంప్రారబ్ధభఙ్గాత్స్వయమేవత్యజన్తమేతం,వఃయుష్మాకం,ప్రియం,దేహ,మహం,సంత్యజామి,సన్యగహంకారాపోహేన,త్యజామి * ॥ ౭ ॥ * హేనాథాః,యఃపుమాన్,అధ్రువేణాస్థిరేణ,ఆత్మనాదేహేన,ధర్మం,యశోవాభూతదయయా,నేహేతనసాధయేత్,సః

ప్రమాన్, స్థావరైరపి, శోచ్యాః, స్థావరా అపి హి స్వపి నాశేనాపి పరైరుపయుజ్యన్తే, అతోఽనుపకారకస్తేభ్యోఽపి నికృష్టఇత్యభిప్రాయః ❋॥౮॥❋ అవ్యయోఽక్షయిష్ణుః, ధర్మః, పుణ్యశ్లోకైః-రితానేవ, ఉపాతహః ఉపార్జితః, కియాన్, భూతానాం, శోకేన శోచతి, హర్షేణ, హృష్యతి, యః, ఆత్మా స్వయమితి యః, ఏతావానేవ ❋॥౯॥❋ మర్త్యైః కర్తృభిః, పారక్యైః శ్వసృగాలాదిభక్ష్యైః, క్షణభఙ్గురైః అస్థిరైః, అస్వార్థైరాత్మోపయోగశూన్యైః, స్వజ్ఞాతిపరిగ్రహైః, స్వకీయైర్జ్ఞాతిభిర్విగ్రహైర్దేహైశ్చసాధనైః, నోపకుర్యాదితియ-దేత, దహోకష్టం, అహో దైన్యం ❋॥౧౦॥❋ ఏవం కృతనిశ్చయో దేహాంతత్యాజదధ్యఙ్ఙిత్యాహ మునిః॥ ఏవమితి॥ ఏవమిత్థం, కృతవ్యవసితః కృతవ్యవసాయః, ఆథర్వణో దధ్యఙ్, పరబ్రహ్మణి, ఆత్మానం ప్రత్యగాత్మానం, సన్న్యస్య సమర్ప్య, తనుం దేహం, జహౌ తత్యాజ ❋॥౧౧॥❋ కథం భూతస్తత్యాజ, యతాని యతాని, అక్షాణి ఇన్ద్రియాణి, మన, శోభనం విషయేభ్యః ప్రత్యాహృతం, మనో, బుద్ధిశ్చ, యస్య, తత్త్వం ప్రత్యగాత్మశరీరకపరబ్రహ్మయాథాత్మ్యం పశ్యతీతి తత్త్వదృక్, ధ్వస్తాని, బన్ధనాని పుణ్యపాపాత్మకాని ॥ యస్మాత్, పరమం ,,స్వపార్ష్ణినాఽపీడ్య,, ఇత్యాదినా ద్వితీయస్కన్ధోక్తం దేహోత్క్రమణయోగ, మాశ్రితః, జహౌ-ఇతి పూర్వేణాన్వయః, తతో, గతం, దేహం-న బుబుధే॥౧౨॥❋ అథ, మునేర్దధీచోఽస్థిభిః శల్పైర్విశ్వకర్మణా, వినిర్మితం, వజ్రమాయుధ, ముద్యమ్య ఉద్ధృత్య-భగవతస్తేజసా, అన్వితః❋

వరైరపి ॥ ౮ ॥ ఏతావానవ్యయో ధర్మః పుణ్యశ్లోకైరుపాహృతః । యో భూతశోకహర్షాభ్యామాత్మా శోచతి
హృష్యతి ॥ ౯ ॥ అహో దైన్యమహో కష్టం పారక్యైః క్షణభఙ్గురైః । యన్నోపకుర్యాదస్వార్థైర్మర్త్యైః స్వ
జ్ఞాతివిగ్రహైః ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం కృతవ్యవసితో దధ్యఙ్ఙాథర్వణస్తనుమ్ । పరే భగవతి బ్రహ్మణ్యా
త్మానం సన్నయఞ్జహౌ ॥ ౧౧ ॥ యతాక్షాసుమనోబుద్ధిస్తత్త్వదృగ్ధ్వస్తబన్ధనః । ఆస్థితః పరమం యోగం
న దేహం బుబుధే గతమ్ ॥ ౧౨ ॥ అథేన్ద్రో వజ్రముద్యమ్య నిర్మితం విశ్వకర్మణా । మునేరస్థిభిరుత్సిక్తో భగవత్తేజ
సాన్వితః ॥ ౧౩ ॥ వృతో దేవగణైస్సర్వైర్గజేన్ద్రోపర్యశోభత । స్తూయమానో మునిగణైస్త్రైలోక్యం హ
ర్షయన్నివ ॥ ౧౪ ॥ వృత్రమభ్యద్రవచ్ఛత్రుమసురానీకయూథపైః । పర్యస్తమోజసా రాజన్ క్రుద్ధో ❋ రు
ద్ర ఇవాన్తకః ॥ ౧౫ ॥ తతస్సురాణామసురై రణః పరమదారుణః । త్రేతాముఖే నర్మదాయామభవత్ప్రథ
మే యుగే ॥ ౧౬ ॥ రుద్రైర్వసుభిరాదిత్యైరశ్విభ్యాం పితృవహ్నిభిః । మరుద్భిరృభుభిస్సాధ్యైర్విశ్వేదే
వైర్మరుత్పతిమ్ ॥ ౧౭ ॥ దృష్ట్వా వజ్రధరం శక్రం రోచమానం స్వయా శ్రియా ॥ నామృష్యన్నసురా రాజ
న్మృధే వృత్రపురస్సరాః ॥ ౧౮ ॥ నముచిశ్శమ్బరోఽనర్వా ద్విమూర్ధా ఋషభోఽమ్బరః । హయగ్రీవశ్శఙ్కు
శిరా విప్రచిత్తిరయోముఖః ॥ ౧౯ ॥ పులోమా వృషపర్వా చ ప్రహేతిర్హేతిరుత్కలః । ధూమ్రకేశో విరూపా
క్షః కపిలోఽథ విభావసుః ॥ దైతేయా దానవా యక్షా రక్షాంసి చ సహస్రశః ॥ ౨౦ ॥ ఇల్వలః పల్వలశ్చైవ దన్ద
శూకో వృషధ్వజః । కాలనాభమహానాభౌ భూతసన్తాపనో వృకః ॥ ౨౧ ॥ సుమాలిమాలప్రముఖాః కార్తస్వ

అత ఏవ, ఉత్సిక్తః ఊర్జితః ఇన్ద్రః, సర్వైః, దేవగణైః, పరివృతో, గజేన్ద్రస్య ఐరావతస్యోపరి, పర్యశోభత, తతో, మునిగణైః, స్తూయమానో, లోకత్రయం, హర్షయన్నివ, శత్రోరహతత్వాద్ధర్షయన్నివేతీవశబ్దః ప్రయుక్తః- అసురసైన్యానాం, నాయకైః పర్యస్తం పరివేష్టితం, శత్రుం వృత్ర, మభ్యద్రవత్ అభిముఖమగాత్, యథా, ప్రళయకాలే, క్రుద్ధో, రుద్రః, అన్తగం ప్రతి, అన్తమవసానం గచ్ఛతీత్యన్తగః ప్రపఞ్చ, స్తం ప్రతి, అన్తక ఇతి పాఠే అన్తం కరోతీత్యన్తకః, ,,అన్యేభ్యోఽపి దృశ్యతే,, ఇతి డః, జగద్వినాశకృదిత్యర్థః, అన్తకమితి ద్వితీయాన్తపాఠే తు, అన్తకం మృత్యుం ప్రతీవేత్యభూతోపమ ❋॥౧౩॥ ౧౪ ॥౧౫॥❋ తతోఽసురైస్సహ, సురాణాం, పరమదారుణః- రణః సంగ్రామోఽభూత్, కదాక్వ, తత్రాహ, ప్రథమే చతుర్యుగే, త్రేతాముఖే త్రేతాయుగారమ్భే, ప్రథమేఽన్తర ఇతి పాఠే, ప్రథమే కృతత్రేతయోరన్తరాళకాలే, ప్రథమమన్వన్తరే వా, నర్మదాయాం నద్యాం - హే రాజన్, మృధే యుద్ధే, రుద్రాదిభిః పరివృతం, వజ్రాయుధధరం, స్వయా శ్రియా రోచమానం, మరుత్పతిమిన్ద్రం దృష్ట్వా, వృత్రప్రభృతయో, ఽసురా, నామృష్యన్నాసహన్త ❋॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥❋ నముచ్యాదయ, స్తథా- సుమాలిమాలిప్రభృతయశ్చ, సర్వే, కార్తస్వరపరిచ్ఛదాః, సువర్ణమయాః పరిచ్ఛదాః పరికరా యేషాన్తే, మృత్యోరపి, దురాసదం దుష్ప్రాపం, ఇన్ద్రసేనాగ్రం, ఇన్ద్రసేనాయా అగ్రం, పురోభాగం ప్రతిషిధ్య అవరుధ్య, అసంభ్రాన్తాః అపరవశాస్సన్తః, దుర్మదాః, సింహనాదేన, అభ్యద్రవన్, గదాదిభిః, శస్త్రైశ్చ, విబుధర్షభాన్ సురాన్, స

౧౫॥శ్లో ❋॥పా॥ రుద్ర ఇవాన్తకః రుద్ర ఇవాన్తకమ్,

ర్వతో, ఽవాకిరన్, తత్ర శతఘ్నీ చతుర్హస్తా లోహకణ్టకసంయుక్తా ❁ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ❁ పుఙ్ఖో మూలదేశః, ఏకస్య పుఙ్ఖమను తత్సంలగ్నోఽపరస్య పుఙ్ఖో యథా భవతి తథా, సమన్తాత్పతితైశ్శరజాలైస్సంఛన్నాస్తే దేవాః, నాదృశ్యన్త, యథా, నభోఘనైర్నభస్థైర్ఘనైర్మేఘైః, రాచ్ఛన్నాని - జ్యోతీంషి, త్యనేన తేషాం తదప్రాప్తిస్సూచితా ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తామేవాహ న త ఇతి - తే - శస్త్రాణామస్త్రాణాం చ యాని వర్షాణి - తేషామోఘాస్సంఘాః, సురసైనికాన్ - నాసేదుః న ప్రాపుః - కింతు - లఘుహస్తైర్హస్తలాఘవశాలిభి - ర్దేవైః - సహస్రధా - సిద్ధపథే ఆకాశే - ఛిన్నా - బభూవుః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అథ, క్షీణాః ఛిన్నాః - అస్త్రశస్త్రాణాం - ఓఘా యేషాం - తే - దానవాః - గిరిశృఙ్గై - ర్ద్రుమై - రుపలైః పాషాణై - స్సురాణాం - బల - మభ్యవర్షన్ - తాన్గిరిశృఙ్గాదీ - న్పూర్వవ - ద్దేవా - శ్చిచ్ఛిదుః ఛిన్నవన్తః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అథ వృత్రో నాథో యేషాం తే - అసురాస్సర్వే - స్వశస్త్రాస్త్రాణాం - పూగైస్సంఘైః - అక్షతాన్ అతాడితాన్ - అతఏవ - స్వస్తిమతః సుఖినః - తథా - ద్రుమై - ర్దృషద్భిః పాషాణై - ర్వివిధై - రద్రీణాం శృఙ్గైశ్చ - అక్షతాన్ - ఇన్ద్రసైనికాన్ - నిశామ్య దృష్ట్వా, సర్వే - సురాః - తత్ర క్షుభితాః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ దేవగణేషు - దైత్యైః - యే - కృతాః - ప్రయాసాః - తే సర్వే - విమోఘా వ్యర్థా - అభవన్ - తత్ర హేతుం వదన్ దేవగణాన్ విశినష్టి - కృష్ణానుకూలేష్వితి ॥ కృష్ణ అనుకూలో యేషాం - తేషు - తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ క్షుద్రైః - ప్రయుక్తాః - రుశతీః రుశతో

శపరిచ్ఛదాః । ప్రతిషిధ్యేన్ద్రసేనాగ్రం మృత్యోరపి దురాసదమ్ ॥ ౨౨ ॥ అభ్యద్రవన్నసంభ్రాన్తాస్సింహనాదేనాదుర్మదాః । గదాభిః పరిఘైర్బాణైః ప్రాసముద్గరతోమరైః ॥ ౨౩ ॥ శూలైః పరశ్వధైః ఖడ్గైశ్శతఘ్నీభిర్భుశుణ్డిభిః । సర్వతోఽవాకిరన్ శస్త్రైరస్త్రైశ్చ విబుధర్షభాన్ ॥ ౨౪ ॥ న తేఽదృశ్యన్త సంఛన్నాశ్శరజాలైస్సమన్తతః । పుఙ్ఖానుపుఙ్ఖపతితైర్జ్యోతీంషీవ నభోఘనైః ॥ ౨౫ ॥ న తే శస్త్రాస్త్రవర్షౌఘా హ్యాసేదుస్సురసైనికాన్ । ఛిన్నాస్సిద్ధపథే దేవైర్లఘుహస్తైస్సహస్రధా ॥ ౨౬ ॥ అథ క్షీణాస్త్రశస్త్రౌఘా గిరిశృఙ్గద్రుమోపలైః । అభ్యవర్షన్సురబలం చిచ్ఛిదుస్తాంశ్చ పూర్వవత్ ॥ ౨౭ ॥ తానక్షతాన్స్వస్తిమతో నిశామ్య శస్త్రాస్త్రపూగైరథ వృత్రనాథాః । ద్రుమైర్దృషద్భిర్వివిధాద్రిశృఙ్గైరవిక్షతాంస్తత్రసురేన్ద్రసైనికాన్ ॥ ౨౮ ॥ సర్వే ప్రయాసా అభవన్విమోఘాః కృతాః కృతా దేవగణేషు దైత్యైః । కృష్ణానుకూలేషు యథా మహత్సు క్షుద్రైః ప్రయుక్తా రుశతీ రూక్షవాచః ॥ ౨౯ ॥ తే స్వప్రయాసం వితథం నిరీక్ష్య హరావభక్తా హతయుద్ధదర్పాః । పలాయనాయాజిముఖే విసృజ్య పతిం మనస్తే దధురాత్తసారాః ॥ ౩౦ ॥ వృత్రోఽసురాంస్తాననుగాన్మనస్వీ ప్రధావతః ప్రేక్ష్య బభాష ఏతత్ । పలాయితం ప్రేక్ష్య బలం చ భగ్నం భయేన తీవ్రేణ విహస్య ధీరః ॥ ౩౧ ॥ కాలోపపన్నాం రుచిరాం మనస్వినాముపాచ వాచం పురుషప్రవీరః । హే విప్రచిత్తే నముచే పులోమన్ మయా ❁ నర్వన్ శమ్బర మే శృణుధ్వమ్ ॥ ౩౨ ॥ జాతస్య మృత్యుర్ధ్రువ ఏవ సర్వతః ❁ ప్రతిక్రియా యస్య న చేహ క్లృప్తా । లోకో యశ

ఽకల్యాణ్యః - రూక్షాః పరుషాః, వాచో, యథా, మహత్సు విమోఘాః మహతాం క్షోభకాః - న భవన్తి తథేతి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ హరౌ భగవతి - అభక్తాః - అతఏవ - ఆత్తః సురైర్గృహీతః - సారో బలం - యేషాం - అతఏవ - హతః - యుద్ధదర్పో గర్వో - యేషాం - తే అసురాః - వితథం వ్యర్థం - స్వప్రయాసం - నిరీక్ష్య - అధునాఽస్మాకం సర్వే ప్రయాసా వ్యర్థా ఏవేత్యాలోచ్య - తే అతిప్రసిద్ధా అపి - దైత్యాః, ఏవం తే ఇత్యస్యాపౌనరుక్త్యం - ఆజిముఖే యుద్ధారమ్భే - పతిం వృత్రం విసృజ్య - పలాయనాయ - మనో దధుశ్చక్రుః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అథ - ధీరో - వృత్రః - ప్రధావతః తీవ్రేణ రయేణ పలాయమానాన్ - తా - ననుగాన్ భృత్యాన్ - ప్రేక్ష్య - తథా - కించిద్భగ్న - మవశిష్టం పలాయితం బలం చ - ప్రేక్ష్య - విహస్య - దం వక్ష్యమాణం - బభాషే ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏతద్బభాష ఇత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ప్రవీరః మనస్వీ ప్రశస్తమనస్కః - పురుషో వృత్రః - కాలోచితాం - మనస్వినాం - రుచిరాం చ - వాచ - ముక్తిమేవాహ - హే విప్రచిత్త ఇత్యాదినా యావదధ్యాయపరిసమాప్తి ॥ హే మయ - హే అనర్వన్ - మే - వాచం - శృణుధ్వమ్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ సర్వతః సర్వస్య - జాతస్య - జన్తో - రేవ మృత్యుర్ధ్రువః నిశ్చితః - మృత్యుం విశినష్టి ॥ యస్య మృత్యో - రిహ లోకే - ప్రతిక్రియా ప్రతీకారః - న క్లృప్తా నాస్తి - కించ - శత్రుభ్యో మృత్యుభయనిమిత్తాత్పలాయనాదయశస్కరాత్పరలోకహానికరాత్తేభ్యో మృత్యురేవ స్వర్గసమ్పాదకః - కీర్తికరశ్చ శ్రేయాన్ సంగ్రామే శత్రుభ్యో మృత్యుర్దుర్లభశ్చ - అత స్తమేవ వివృణీతేత్యాహ ॥ లోక ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ అథ హే - దానవాః - తత - స్సంగ్రామే - మృత్యో - ర్యది - లోకః పరః స్వర్గః - యశశ్చ - స్యాత్ తర్హి - అముం మృత్యుం -

శ్చాధ తతో యది స్యాత్కో నామ మృత్యుం న వృణీత యుక్తమ్ ॥ ౩౩ ॥ ద్వౌ సమ్మతావిహ మృత్యూ *దురాపౌ
యద్బ్రహ్మసన్ధారణయా జితాసుః। కళేబరం యోగరతో విజహ్యాద్యదగ్రణీర్వీరశయేఽనివృత్తః ॥ ౩౪ ॥ ***

*********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః. *********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ త ఏవం శంసతో ధర్మ్యం వచః పత్యురచేతసః। నైవాగృహ్ణన్ భయత్రస్తాః పలాయనపరా నృ
ప ॥ ౧ ॥ విశీర్యమాణాం పృతనామాసురీమసురర్షభః। కాలానుకూలైస్త్రిదశైః కాల్యమానామనాథవత్ ॥
దృష్ట్వా తద్వ్యసనం క్రుద్ధ ఇన్ద్రశత్రురమర్షితః। తాన్నివార్యౌజసా రాజన్నిర్భర్త్స్యేదమువాచ హ ॥ ౩ ॥ కిం వ
❁ ఉచ్చరితైర్మాతుర్ధావద్భిః పృష్ఠతో హతైః। న హి భీతవధః శ్లాఘ్యో న స్వర్గ్యః శూరమానినామ్ ॥ ౪ ॥ యది
వః ప్రధనే శ్రద్ధా సారం వా క్షుల్లకా హృది। అగ్రే తిష్ఠత మాత్రం మే న చేద్గ్రామ్యసుఖే స్పృహా ॥ ౫ ॥ ఏవం సురగ
ణాన్ క్రుద్ధో భీషయన్ వపుషా రిపూన్। వ్యనదత్ సుమహాప్రాణో యేన లోకా విచేతసః ॥ ౬ ॥ తేన దేవగణాస్స
ర్వే వృత్రవిస్ఫోటనేన వై। నిపేతుర్మూర్ఛితా భూమౌ యథైవాశనినా హతాః ॥ ౭ ॥ మమర్ద పద్భ్యాం సురసై
న్యమాతురం నిమీలితాక్షం రణరఙ్గదుర్మదః। గాం కమ్పయన్నుద్యతశూల ఓజసా నాలం వనం యూథపతిర్యథో
న్మదః ॥ ౮ ॥ విలోక్య తం వజ్రధరోఽత్యమర్షితః స్వశత్రవేఽభిద్రవతే మహాగదామ్। చిక్షేప తామాపతతీం
సుదుస్సహాం జగ్రాహ వామేన కరేణ లీలయా ॥ ౯ ॥ స ఇన్ద్రశత్రుః క్షుభితో భృశం తయా మహేన్ద్రవాహం గ

❁యుక్తం ప్రాప్తం-కో నామ న వృణీత-కిన్తు వృణుయాదేవ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ దురాపౌ దుర్లభౌ-ద్వౌ-మృత్యూ-ఇహలోకే-సమ్మతౌ శాస్త్రసమ్మతౌ-కౌ తౌ-తావ, జితాసుః జితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియప్రాణో-యోగాసక్తః - బ్రహ్మసంధారణయా-బ్రహ్మవిషయకధారణాయోగేన-కళేబరం-విజహ్యాత్ త్యజేదితి యత్-స ఏకః-తథా-వీరశయే రణమూర్ధని - అనివృత్తోఽపరాఙ్ముఖః-కళేబరం-జహ్యాదితి య-త్సోఽపరో మృత్యుః-శాస్త్రసమ్మతః “ద్వావిమౌ పురుషౌ లోకే సూర్యమణ్డలభేదినౌ। పరివ్రాడ్యోగయుక్తశ్చ రణే చాభిముఖో హత, -ఇతి స్మృతేః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే దశమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవం వృత్రేణ ప్రతిబోధితానపి పలాయమానానసురాన్ వీక్ష్య స వృత్రస్తాన్నివార్యయయుయుత్సురిన్ద్రం ప్రత్యువాచేత్యాహ మునిః త ఇతి ॥ ఏవం-హే నృప-పత్యుః వృత్రస్య-ధర్మ్యం ధర్మాదనపేతం-వచః-శంసతః కథయతస్సతోఽపి-భీతాః-అతఏవ-పలాయనాసక్తాః - అతఏవ-అచేతసః అతిభయేన యుద్ధాఽనాసక్తచిత్తా-స్తే అసురా-నైవాగృహ్ణన్ పత్యుర్వచో నాభ్యనన్దన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తతోఽసురర్షభో వృత్రః-కాలోఽనుకూలో యేషాం తైః-త్రిదశైర్దేవైః-విశీర్యమాణాం విశేషేణ పీడ్యమానాం-అతఏవ-అనాథవ-త్కాల్యమానాం విద్రావ్యమాణా-మాసురీం-పృతనాం సేనామ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ దృష్ట్వా-అమర్షితోఽసహమానః సంక్రుద్ధః నితరాం క్రుద్ధః హే రాజన్-పృతనా-మోజసా స్వబలేన-నివార్య నిర్భర్త్స్య చే-దం వక్ష్యమాణం-దేవాన్ప్రత్యు-వాచ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తదేవాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ మాతుస్స్వస్వజనన్యాః-ఉచ్చరితైః పురీషప్రాయైః-అసురైః-ప్రధమా-న్తపారే-దేవానాం సంబోధనం-ధావద్భిః పలాయమానైరపి-పృష్ఠతో-హతైర్హన్యమానై-రసురైః, కిం ప్రయోజనం-న తేద్వధేన యశో న స్వర్గశ్చేతి భావః-తదేవాహ ॥ న హీతి ॥ భీతస్య-వధః శూరమాత్మానం మన్యమానానాం-న హి శ్లాఘ్యః-నాపి-స్వర్గ్యః స్వర్గహేతుశ్చ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అతో-హే క్షుల్లకాః-అల్పాః-వో యుష్మాకం-హృది-ప్రధనే యుద్ధే-శ్రద్ధా-సారం బలం వా యద్యస్తి-విషయభోగేచ్ఛా -న చేత్-తర్హి-మాత్రం క్షణమాత్రం-మమాగ్రే తిష్ఠత ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏవం, క్రుద్ధో-వృత్రస్సురగణాన్ రిపూన్ వపుషా దేహేన-భీషయన్-మహాన్-ప్రాణో బలం-యస్య-తాదృశః-వ్యనదత్ ॥ నాదం విశినష్టి ॥ యేన నాదేన-లోకా జనాః-విచేతసః మూర్ఛితా-బభూవుః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తేన, వృత్రస్య-విస్ఫోటనేన నాదేన-సర్వే-దేవగణా-మూర్ఛితాస్సన్తో-భూమౌ-నిపేతుః పతితవన్తః-యథా-అశనినా-హతా-జనాః పతన్తి తద్వత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఆతురం మూర్ఛితం - అతఏవ-నిమీలితాక్షం-సురసైన్యం-ఓజసా బలేన-పద్భ్యాం - మమర్ద మర్దితవాన్-యథా- ఉన్మదో-యూథపతిర్గజ-స్తాలం తాలానాం సంబన్ధి-వనం-మర్దయతి-కథంభూతో మమర్ద - రణరఙ్గే-దుర్నివారో మదో యస్య - ఉద్యతం శూలం యేన సగాం పృథ్వీం-కమ్పయన్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏవం-మర్దయన్తం-వృత్రం-విలోక్య-వజ్రధర ఇన్ద్రో-ఽత్యమర్షితో, ఽభిముఖం ద్రవతే ఆగచ్ఛతే-శత్రవే-మహతీం గదాం-చిక్షేప ప్రయుక్తవాన్-స చ వృత్ర - స్తా-మాపతన్తీం - దుఃఖేనాపి సోఢుమశక్యాం గదాం-వామేన-కరేణ హస్తేన-లీలయా-జగ్రాహ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తయా చ గృహీతయా-గదయా-భృశం నితరాం-క్రుద్ధః-ఇన్ద్రశత్రు

౪॥శ్లో ❁ పా॥ ఉచ్చరితో మాతుః

ర్వృత్రః-ఉన్నదన్ అతివనదన్ - ఉరవః-విక్రమాః పాదవిన్యాసాః - యస్య-తాదృశో-మహేన్ద్రవాహమైరావతం-జఘానకమవయవం ॥ తత్రాహ ॥ కుమ్భస్థలం-మృధే యుద్ధే తస్య వృత్రస్య-కర్మ తద్గదయా తద్వాహనతాడనరూపం కర్మ -సర్వే దిక్పాలా,స్సమ,పూజయన్ బహ్వమన్యన్త ॥ ౧౦ ॥ ఏవ-మైరావతో-వృత్రస్య-గదయా-అతీవ-విద్ధస్తాడితో-వజ్రాయుధాహతోఽద్రిరివ-విఘూర్ణితో భ్రామ్యమాణః-భిన్నంముఖంయస్యసః-నితరామార్తః-అసృక్-రక్తం-ముఞ్చన్-సహేన్ద్రస్సప్తధనుః-ప్రమాణ-మపాసరత్-పశ్చాదగచ్ఛత్ ॥ ౧౧ ॥ సవృత్రో-మహాత్మా యుద్ధధర్మాభిజ్ఞః-అతఏవ-సన్నవాహాయ-సన్నః అవసన్నః దుఃఖితో-వాహో-యస్య తస్మై-దుఃఖితచిత్తాయేన్ద్రాయ-పున-ర్గదాం -నప్రాయుఙ్క్త-తత-ఇన్ద్రః- అమృతస్రావి-స్వకరాభిమర్శేన-వీతా వ్యథాయస్య-తథాత్వేనకృతో-వాహో-యస్య-తథాభూతో-ఽభితస్థౌ-క్షతవాహ ఇతిపాఠే-పూర్వం క్షతో వృత్రేణ తాడితో-యో-వాహో గజః-యేన - ఇన్ద్రేణ -అమృతస్యన్దికరాభిమర్శేన-వీతవ్యథః గతవ్యథః-అమృతస్యన్దికరాభిమర్శ వీతవ్యథః క్షతవాహో యస్యేత్యర్థః-అభితస్థౌ , అభిముఖం స్థితః ॥ ౧౨ ॥ హేనృపేన్ద్ర స-వృత్రః-ఆహవకామ్యయా యుద్ధేచ్ఛయా-అవస్థితం-వజ్రం ఆయుధం యస్య-భ్రాతృహణం భ్రాతరం విశ్వరూపం హతవన్తం-రిపుమిన్ద్రం - విలోక్య -తస్య ఇన్ద్రస్య-కర్మ భ్రాతృహననరూపం నృశంసం క్రూరం, మంహః పాపం, శోకేన, స్మరన్, పశ్చాత్, మోహేన, హసన్, జగాద ॥ ౧౩ ॥ గదితమేవాహ యావదధ్యాయపరిసమాప్తి ॥ దిష్ట్యేతి ॥ యో భవాన్ రిపు, ర్దిష్ట్యా దైవవశాత్, మమాగ్రతః, స్సమవస్థితః కథంభూతః , బ్రహ్మహా బ్రాహ్మణం హతవాన్, తత్రాపి-స్వగురుంనుమచభ్రా

దయోగ్రవిక్రమః ।జఘానకుమ్భస్థలమున్నదన్మృధే తత్కర్మ సర్వేసమపూజయన్నృప ॥ ౧౦ ॥ ఐరావతో వృత్రగదాభిమృష్టో విఘూర్ణితోఽద్రిః కులిశాహతో యథా ।అపాసరద్భిన్నముఖస్సహేన్ద్రో ముఞ్చన్నసృక్సప్తధనుర్భృశార్తః ॥ ౧౧ ॥ నసన్నవాహాయ విషణ్ణచేతసే ప్రాయుఙ్క్తభూయస్సగదాం మహాత్మా ।ఇన్ద్రోఽమృతస్యన్దికరాభిమర్శ వీతవ్యథీకృతవాహోఽభితస్థే ॥ ౧౨ ॥ సతంనృపేన్ద్రాహవకామ్యయారిపుం వజ్రాయుధంభ్రాతృహణంవిలోక్య । స్మరంశ్చతత్కర్మనృశంసమంహః శోకేనమోహేనహసన్ జగాద ॥ వృత్రఉవాచ॥ దిష్ట్యాభవాన్మేసమవస్థితోరిపుర్యోబ్రహ్మహా గురుహా భ్రాతృహా చ । దిష్ట్యాఽనృణోఽద్యాహమసత్తమత్వయా మచ్ఛూలనిర్భిన్నదృషద్ధృదాచిరాత్ ॥ ౧౪ ॥ యోనోఽగ్రజస్యాత్మవిదో ద్విజాతేర్గురోరపాపస్య చదీక్షితస్య ।విస్రభ్య ఖడ్గేనశిరాంస్యవృశ్చత్పశోరివాఽకరుణస్స్వర్గకామః॥ ౧౫ ॥ శ్రీహ్రీదయాకీర్తిభిరుజ్ఝితంత్వాం స్వకర్మణా పురుషాదైశ్చగర్హ్యమ్ । కృచ్ఛ్రేణమచ్ఛూలవిభిన్నదేహమస్పృష్టవహ్నిం సమదన్తిగృధ్రాః ॥ ౧౬ ॥ అన్యేచయేత్వాఽనృశంసమజ్ఞాయఉద్యతాస్త్రాః ప్రహరన్తిమహ్యమ్ । తైర్భూతనాథాన్సగణాన్నిశాతత్రిశూలనిర్భిన్నగలైర్యజామి ॥ ౧౭ ॥ అథోహరే మేకులిశేనవీరహర్తాప్రమథ్యైవశిరోయదిత్వమ్ । తత్రానృణోభూతబలింవిధాయమనస్వినాంపాదరజః ప్రపత్స్యే ॥ ౧౮ ॥ సురేన్ద్రకస్మాన్న

తరం, హే అసత్తమ, మచ్ఛూలేన, నిర్భిన్నం , దృషత్తుల్యం, హృదయం, యస్య తే, న త్వయా నిమిత్తభూతేన, అద్యాచిరాత్, మమభ్రాతు, రనృణోఽహం, దిష్ట్యా, భవిష్యామి ॥ ౧౪ ॥ కరుణారహితః, యో భవా, న్నోఽస్మాక-మగ్రజస్య, ద్విజాతేః-తత్రాపి, బ్రహ్మవిదః-గురో, రపాపస్య, పునర్దీక్షితస్య యజ్ఞే యదీక్షాయామవస్థితస్య, విశ్వాస్య, శిరాంసి-ఖడ్గేన - అవృశ్చత్ చిచ్ఛేద-యథాస్వర్గకామో యాజ్ఞికః-పశోశ్శిరశ్ఛినత్తి - తద్వత్, ద్విజాతిత్వాదీని విశేషణాన్యవధ్యత్వసూచకాని ॥ ౧౫ ॥ అతో-హ్రియా లజ్జయా-శ్రియా సమ్పదా-ధియా-కీర్తిభిర్యశోభిశ్చ-ఉజ్ఝితం పరిత్యక్తం-నికృష్టేన-స్వకర్మణా గురుహననకర్మణా-పురుషాదైః పిశాచై రపి-గర్హ్యం నిన్ద్యం-త్వా, మద్య-మచ్ఛూలేన-విభిన్నః దేహో యస్య-అస్పృష్టో వహ్నిర్యం-అదగ్ధదేహమిత్యర్థః-గృధ్రా, స్సమ్యగదన్తి అత్స్యన్తి, వర్తమానసామీప్యే వర్తమానవద్వా, ఇతిలట్ ॥ ౧౬ ॥ అపి అపిచ-నృశంసం , త్వా - మనుసృత్య-యే దేవా- అజ్ఞా మూఢాస్సన్తః-ఇహయుద్ధే, ఉద్యతాస్త్రాః-మహ్యం-యది ప్రహరన్తి తర్హి-తైః -నిశాతేన తీక్ష్ణేన - త్రిశూలేన-నిర్భిన్నా-గళాః కణ్ఠా-యేషాం తైః-స్సగణాన్-భూతనాథాన్-యజామి యక్ష్యామి ॥ ౧౭ ॥ ఏవం స్వపౌరుషానురూపముక్త్వాఽథ యుద్ధే స్వం దేహం జిహాసుర్మాం జహీతీన్ద్రం ప్రార్థయతే ॥ అథవా-హే హరే ఇన్ద్ర హే వీర-భవానేవ, ఇహయుద్ధే -కులిశే-న వజ్రేణ-యది, మమ-శిరో, హర్తా హరిష్యతి తత్ర తథా సతి, మద్దేహేన-భూతేభ్యో-బలిం విధాయ , అనృణః విముక్తకర్మబన్ధస్సన్, మనస్వినాం, పాదరజః, ప్రపత్స్యే-పాదరజస్సహచరితం, మార్గం ప్రపత్స్యే, జ్ఞానినాం గతిం ప్రాప్స్యామీత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ హే సురేశ, అగ్రతః, స్థితే-వైరిణ్యేనుయి, అమో

౧౨॥ శ్లో ॥ పా॥ పితవ్యథఃక్షతవాహో.

ఘం అప్రతిహతం, వజ్రం, కస్మాద్ధేతో - ర్న హినోషి న ముఞ్చసి, న ప్రయుఙ్క్షే ఇత్యర్థః - గదావన్నిష్ఫలో భవిష్యతీత్యాశఙ్కయా న ప్రహిణోషీత్యత్రాహ ॥ గదేవ గదావత్ - కృపణార్థా, కృపణపురుషార్థా, దర్థః ప్రయోజనం, యస్యాస్సా - యాచ్ఞేవ చ - వజ్రో నిష్ఫల - స్స్యాత్ - అతో - మా సంశయిష్ఠాః సంశయం మా కురు - కింతు ప్రహిణ్వీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అనిష్ఫలత్వే హేతుం వదన్ తం ప్రోత్సాహయతి ॥ నన్వితి ॥ నను శక్ర హే ఇన్ద్ర, తవ - వజ్రః - హరేర్భగవత - స్తేజసా - దధీచే - ర్మునేః - తపసా చ - తేజితః తీక్ష్ణీకృతః - అతః కారణాత్, తేనైవ వజ్రేణ - విష్ణునా - యన్త్రిత ఆదిష్టో మాం శత్రుం - జహి మారయ - హరిర్భగవాన్ యతో యస్మిన్ పక్షే - తతః తస్మిన్ పక్షే - శ్రీః రాజ్యసమ్పత్ - విజయః - గుణాః ప్రభుత్వాదయో గుణాశ్చ - భవన్తి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ నన్వా,, సురీం యోనిమాపన్నా మూఢా జన్మని జన్మని । మామప్రాప్యైవ కౌన్తేయ యతో యాన్త్యధమాం గతిమ్ ,, ఇత్యుక్తరీత్యా నరకోదర్కం - స్వమరణార్థం కిం మాం ప్రార్థయస ఇత్యత్రాహ ॥ అహమితి ॥ అహ - మాసురోఽపి న నరకం యాస్యామి - కింత్వ - స్మద్దైవతం గురుశ్చ సఙ్కర్షణో భగవాన్, యథా, ఆహ ఉపదిదేశ, తచ్చరణారవిన్దే - మనో, నిశ్చలం, నిధాయ - మితి - తథా, తచ్చరణారవిన్దే, మనో, నిధాయ, తవ వజ్రస్య - వేగేన, లులితః ఛిన్నః, గ్రామ్యేషు విషయేషు, రాగరూపః పాశో, యస్య, దేహలవనద్వారా గ్రామ్యపాశోఽపి లులితో భవతీతి భావః, అపవిద్ధ స్త్యక్తః, లోకః స్వర్గాదిలోకో - యేన తాదృశః, మునర్గతిం మునీనాం గతిం మోక్షం - యామి యాస్యామి - ఆసురోఽప్యహం భగవత్సఙ్కర్షణోపదిష్టతత్త్వముక్తిమేవ యాస్యామి - న త్వర్వాచీనలోకానితి భావః యథాహ సఙ్కర్షణ ఇత్యనేన వృత్రస్సఙ్కర్షణోపదిష్టతత్త్వ ఇత్యవగమ్యతే ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ కించ - భగవాన - నన్యభావేనాత్మానం భజతాం స్వీయామేవ గతిం నూనం దాస్యతి న త్వర్వాచీనామిత్యాహ ॥ పుంసామితి సార్ధేన ॥ ఏకాన్తధియాం ప్రయోజనాన్తరరహితమతీనాం - అనన్యప్రయోజనానామిత్యర్థః - స్వకానాం స్వభక్తానాం - పుంసాం - అస్మ

హినోషి వజ్రం పురః స్థితే వైరిణి మయ్యమోఘమ్ । మా సంశయిష్ఠా న గదేవ వజ్రం స్యాన్నిష్ఫలం కృపణార్థేవ
యాచ్ఞా ॥౧౯॥ నన్వేష వజ్రస్తవ శక్ర తేజసా హరేర్దధీచస్తపసా చ తేజితః । తేనైవ శత్రుం జహి విష్ణుయన్త్రితో
యతో హరిర్విజయః శ్రీర్గుణాస్తతః ॥౨౦॥ అహం సమాధాయ మనో యథాఽఽహ సఙ్కర్షణస్తచ్చరణా
రవిన్దే । త్వద్వజ్రరంహోలులితగ్రామ్యపాశో గతిం మునేర్యామ్యపవిద్ధలోకః ॥౨౧॥ పుంసాం కిలైకాన్తధి
యాం స్వకానాం యాస్సమ్పదో దివి భూమౌ రసాయామ్ । న రాతి తా యద్ద్వేష ఉద్వేగ ఆధిర్మదః కలిర్వ్యస
నం సమ్ప్రయాసః ॥౨౨॥ త్రైవర్గికాయాసవిఘాతమస్మత్పతిర్విధత్తే పురుషస్య శక్ర । తతోఽనుమేయో భగవ
త్ప్రసాదో యో దుర్లభోఽకిఞ్చనగోచరోఽన్యైః ॥౨౩॥ అహం హరే తవ పాదైకమూలదాసానుదాసో
భవితాస్మి భూయః । మనః స్మరేతాసుపతేర్గుణాంస్తే గృణీత వాక్కర్మ కరోతు కాయః ॥౨౪॥ న నాకపృష్ఠం న

త్పతిః - భగవాన్ సఙ్కర్షణః - దివి - భూమౌ - రసాయాం అతలాదిలోకే చ, యాః, సమ్పదో విభవాః, తాః - న దదాతి - కుతః - యత్ - తాసు సమ్పత్సు, ఉద్వేగో, గోవినాశభయం - తత్ప్రయుక్త, ఆధిర్మనఃపీడా మదః విషయభోగనిమిత్తో మదస్తత్త్వజ్ఞానోదయప్రతిబన్ధకః - కలిః విషయభోగవిరోధిభిస్సహ కలహః, వ్యసనమభిమతవిషయాలాభనిమిత్తం దుఃఖం, ప్రయాసః క్షుద్రసుఖాయ ప్రకృష్టో యత్నస్తే చ భవన్తి, తర్హి స్వకానాం కిం విధత్త ఇత్యత్రాహ ॥ త్రైవర్గికేతి ॥ హే శక్ర, త్రైవర్గికో ధర్మార్థకామవిషయో - య, ఆయాస, స్తస్య, విఘాతం, విధత్తే, అల్పాస్థిరత్రివర్గకర్మాయాసపరిహారేణానన్తస్థిరఫలరూపముక్తిం దాస్యతీత్యర్థః, నను ప్రసన్నోఽపి భగవానస్మాకమపి స్వకానాం త్రైవర్గికాయాసమేవ విధత్తే, నేత్యాహ ॥ తత ఇతి ॥ యో భగవత్ప్రసాదో, యతః, అకిఞ్చనగోచరః నిష్కామస్వభక్తివిషయః, అకిఞ్చనానామేవ నితరాం భగవాన్ ప్రసన్నో భవతీత్యర్థః - తతోఽన్యైర్విషయభోగపరాయణైస్తదర్థమేవ భజద్భిర్భవాదృశైస్స భగవత్ప్రసాదోఽనుమేయః - అభిలషితార్థవిషయకత్వేనానుమేయః - యద్వా, యోఽకిఞ్చనగోచరో భగవత్ప్రసాద, స్సోఽన్యైర్భవాదృశై - స్తతః అనన్యప్రయోజనభజనా, దనుమేయః, వయమప్యనన్యప్రయోజనా యది భజేమ, తర్హ్యకిఞ్చనగోచరో భగవత్ప్రసాదోఽస్మద్విషయకో భవిష్యతీత్యేవం భవాదృశైరనుమేయ ఏవ న తు సిద్ధః - ఇదానీం విషయభోగపరాయణత్వాదితి భావః - తథైవ హ్యుక్తం భగవతా,, మయ్యేకాన్తమతిర్నాన్యం మత్తో వాఞ్ఛతి తత్త్వవిది,, త్యాపి నేతి చేతి భావః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❁ అథ మనసాఽనుసంహితం షజాగ్రదృష్టం తదనుప్రవిష్టం భగవన్తమభిముఖీకృత్యాహ ॥ అహమితి ॥ హే హరే భగవన్, తవ - పాదావేవ, ఏకం మూల - మాశ్రయో - యేషాం, తేషాం దాసానాం - అనుదాసోఽహం భూయో - భవితాస్మి, మదీయం మనో, ఽసుపతేః ప్రాణనాథస్య తవ - గుణానేవానుస్మరతు - వాగపి - తానేవ గుణాన్ - గృణాతు కీర్తయతు - కాయో దేహ - స్త్వదారాధనరూపం కర్మ - కరోతు ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ నను కిం మద్దాస్యేన తుభ్యం మహదైశ్వర్యమైహికమాముష్మికం చ దాస్యామీత్యత్ర - త్వద్దాస్యం వినాఽన్యం న కాఙ్క్షామీత్యాహ ॥ నేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ నాకపృష్ఠం వైకుణ్ఠం - న కాఙ్క్షే తథా - పారమేష్ఠ్యం చతుర్ముఖైశ్వర్యం - న సార్వ

భౌమంకృత్స్నభూమ్యాధిపత్యం -రసాధిపత్యంపాతాళాదిలోకాధిపత్యం- యోగసిద్ధీఃఅణిమాదీన్,అపునర్భవంకైవ
ల్యంచ-నహి-సమంజసనిఖిలసౌభాగ్యనిధే-త్వాం,విరహయ్యపృథక్కృత్య,వినేత్యర్థః,నకాంక్షేనవాఞ్ఛామి * ॥ ౨౫॥ *
కిన్తు-హేఅరవిన్దాక్ష,అజాతపక్షాఃఖగాఃపక్షిశాబకాః, మాతరమివ-క్షుధా,ఆర్తాఃపీడితాః,వత్సతరాః స్తన్యమివ-వ్యుషి
తంవిప్రోషితందూరదేశగతం-ప్రియం,విషణ్ణాదుఃఖితా-ప్రియేవ-మన-స్త్వాం-దిదృక్షతేద్రష్టుమిచ్ఛతే *॥౨౬॥ *అతఏవ
మనుగృహాణేత్యాహ॥ మమేతి॥ఉత్తమశ్లోకస్యతవ - జనేషుదాసేష్వేవ-మమ,సఖ్యం,భూయాత్,త్వన్మాయయా,ఆత్మాది
ష్వాసక్తచిత్తస్య,స్వకర్మభి,స్సంసారచక్రేభ్రమతో-మమ, పునః,తేష్వాత్మాదిష్వా,సక్తి,ర్నభూయాత్-ఏవమనుగృహాణే
తిభావః - ఆత్మాదేహః * ॥ ౨౭॥ *ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేఏకా
దశోఽధ్యాయః.

* * *

ఏవమభిలషితభగవదేకదాస్యో,నిరయోపమాభిమానవిషయైశ్వర్యకైవల్యోజిహాసితస్వకళేబరోవృత్రోయుయు
ధఇత్యాహమునిః॥ఏవమితి॥ హేనృప-స్వకళేబరం,హాతుమిచ్ఛు,రతఏవ,ఆజౌయుద్ధే,విజయాత్,మృత్యుమేవ,వరంశ్రేష్ఠం-
మన్యమానః,శూలం,గృహీత్వా,సురేన్ద్రమిన్ద్రంప్రతి, అభ్యపతత్,అభిముఖమగాత్,యథా,మహాపురుషంభగవన్తం
ప్రతి,అప్సుప్రళయోదకే,కైటభాఖ్యోఽసుర, స్తద్వత్, * ॥౧॥ *తతః,అసురేన్ద్రో,వీరోవృత్రః,ప్రళయకాలవహ్నివ,

---

చపారమేష్ఠ్యంనసార్వభౌమంనరసాధిపత్యం । నయోగసిద్ధీరపునర్భవంవాసమఞ్జసత్వావిరహయ్యకాం
క్షే॥౨౫॥అజాతపక్షాఇవమాతరంఖగాః* స్తన్యంయథావత్సతరాఃక్షుధార్తాః । ప్రియంప్రియేవవ్యుషితం
విషణ్ణామనోఽరవిన్దాక్షదిదృక్షతేత్వామ్॥ ౨౬ ॥మమోత్తమశ్లోకజనేషుసఖ్యంసంసారచక్రేభ్రమతస్స్వక
ర్మభిః* । త్వన్మాయయాఽఽత్మాత్మజదారగేహేష్వాసక్తచిత్తస్యననాథభూయాత్ ॥ ౨౭ ॥

* * *

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణేషష్ఠస్కన్ధేఏకాదశోఽధ్యాయః.

* * *

శ్రీశుకఉవాచ॥ ఏవంజిహాసుర్నృపదేహమాజౌమృత్యుంవరంవిజయాన్మన్యమానః ।శూలంప్రగృహ్యాభ్య
పతత్సురేన్ద్రంయథామహాపురుషంకైటభోఽప్సు ॥ ౧ ॥ తతోయుగాన్తాగ్నికఠోరజిహ్వమావిధ్యశూలంతర
సాఽసురేన్ద్రః । క్షిప్త్వామహేన్ద్రాయవినద్యవీరోహతోఽసిపాపేతిరుషాజగాద ॥ ౨ ॥ ఖఆపతత్తద్విచ
లద్గ్రహోల్కవన్నిరీక్ష్యదుష్ప్రేక్ష్యమజాతవిక్లబః*।వజ్రేణవజ్రీశతపర్వణాఽచ్ఛినద్భుజంచతస్యోరగరాజ
భోగమ్ ॥ ౩ ॥ ఛిన్నైకబాహుఃపరిఘేణవృత్రస్సంరబ్ధఆసాద్యగృహీతవజ్రమ్।హనౌతతాడే*న్ద్రమథా
మరేభంవజ్రంచహస్తాన్న్యపతన్మఘోనః ॥ ౪ ॥వృత్రస్యకర్మాతిమహాద్భుతంతత్సురాసురాశ్చారణసిద్ధ
సంఘాః* । అపూజయంస్తత్పురుహూతసంకటంనిరీక్ష్యహాహేతిచచుక్రుశుర్భృశమ్ ॥ ౫ ॥ఇన్ద్రోనవజ్రం
జగృహేవిలజ్జితశ్చ్యుతంస్వహస్తాదరిసంనిధౌపునః।తమాహవృత్రోహరఆత్తవజ్రోజహిస్వశత్రుంనవిషా
దకాలః ॥ ౬ ॥యుయుత్సతాంకుత్రచిదాతతాయినాంజయస్సదైకత్రనవైపరాత్మనామ్ ।వినైకముత్పత్తి

త్కఠోరాదుస్సహా,జిహ్వాశిఖా , యస్య,తచ్ఛూల,మావిధ్యభ్రామయిత్వా,క్రోధేన,మహేన్ద్రాయక్షిప్త్వా,వినద్యసింహ
నాదంకృత్వాహేపాపహతోఽసీతిజగాద *॥౨॥ *తతో,వజ్రీఇన్ద్రః,ఖేఆకాశే,ఆపతత్ఆగచ్ఛత్,విచలత్పరిభ్రమచ్చ,
గ్రహోల్కావ,ద్దుష్ప్రేక్ష్యందుర్నిరీక్షంచ, యచ్ఛూలం , గ్రహాశ్చఉల్కాశ్చేతిద్వన్ద్వాద్వతిః-గ్రహాస్సూర్యాః-ఉల్కాః-అఙ్గా
రాః-తచ్ఛూలం,తథా,తస్యవృత్రస్య- ఉరగరాజభోగంవాసుకిదేహాకారం-భుజంచఅజాతవిక్లబఃఅనుదితాధైర్యస్సన్,
శతంపర్వాణియస్య,తేనవజ్రేణ-అచ్ఛినత్ - అద్భుతంయథాభవతితథేతిక్రియావిశేషణం-శూలవిశేషణంభుజవిశేషణం
వా * ॥ ౩ ॥ *తతో-వృత్రః-ఛిన్నః-ఏకఃబాహుఃయస్య-అతఏవ-సంరబ్ధఃనితరాంక్రుద్ధః-గృహీతవజ్ర-మిన్ద్ర-మాసాద్య-
పరిఘేణఆయసవిశేషేణ-తతాడ- అథా-మరేభంఐరావతంచ-తతాడ-ఏవంతాడితస్యమఘోన-ఇన్ద్రస్య,హస్తా,ద్వజ్రా
యుధం-న్యపతత్విగళితమభూత్ *॥౪॥ *త-ద్వృత్రస్య-మహద-ద్భుతంచ-కర్మనిరీక్ష్య-సర్వేసురాదయఃఅపూజయన్-
అహోఏతస్యపరాక్రమఇతిబహ్వమన్యన్త - తథా,పురుహూతస్యేన్ద్రస్య- సంకటం-నిరీక్ష్య-భృశం-హాహేతిపిచుక్రుశుః-
భృశమితిసంకటవిశేషణంవా *॥౫ ॥ *తతఇన్ద్రః-స్వహస్తాత్-శత్రుసన్నిధౌ-చ్యుతం,వజ్రాయుధం-అతఏవ-లజ్జితః పు
న-ర్నజగృహేనగృహీతవాన్-తమగృహీతవజ్ర- మిన్ద్రం-వృత్ర,ఆహబభాషే॥ఉక్తిమేవాహ॥హరఇత్యాదినా॥అముష్య
పరాజయఇత్యత్రైన।హేహరేఇన్ద్ర-పున,ర్గృహీతవజ్రస్త్వం,స్వశత్రుంమాం-జహి,అయం-విషాదకాలశ్శోకకాలో,
నభవతి * ॥ ౬ ॥ *ననుపరాజయేనలజ్జితోఽహంయోద్ధుంనోత్సహే॥తత్రాహ॥యుయుత్సతామితి॥ఆతతాయినాం

ఘాంసతాం, యుయుత్సతాం యోద్ధుమిచ్ఛూనాం పుంసాం, సదా, సర్వత్ర చ, జయో - న వై న భవతి - కింతు కుత్రచిదేవ కస్మింశ్చిద్దేశే కాల ఏవ - జయో భవతీత్యర్థః - తత్ర హేతుం వదన్ పుంసో విశినష్టి। పరాత్మనామితి। పరః పరమపురుషః - ఆత్మా అన్తః ప్రవిశ్య తత్తత్కర్మానుసారేణ నియన్తా - ఏషాం కర్మవశ్యత్వాత్పరమపురుషనియామ్యత్వాచ్చ తత్తద్దేశకాలకర్మానురూపసుఖదుఃఖాదిఫలానుభవాయ జయాపజయావీశ్వరకారితావితి న తత్ర లజ్జాశోకౌ కర్తవ్యావితి భావః - సర్వస్య నియన్తురకర్మవశ్యస్య పరమపురుషస్య తు సర్వత్ర సర్వదా జయ ఏవ భవతీత్యాహ ॥ వినేతి॥ ఏకం పరమపురుషం వినాఽన్యేషాం పుంసాం సర్వత్ర సర్వదా జయ ఏవ - న భవతి - పరమపురుషస్య తు భవతీత్యన్వయః - తత్ర హేతుం వదంస్తం విశినష్టి॥ జగదుత్పత్తిస్థితిలయానామీశ్వరం కర్తారం - తదుపయుక్తో గుణ ఉచ్యతే - సర్వజ్ఞమితి - అనేన కర్మసంకుచితజ్ఞానజీవవ్యావృత్తిః - అనేనాకర్మవశ్యత్వమప్యుక్తం భవతి - తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణోత్పత్త్యాదికర్త్రన్తరవిరహాదకర్మవశ్యత్వాచ్చ తస్య దేశకాలనిమిత్తకర్మాయత్తకర్త్రన్తరప్రయుక్తజయాపజయౌ న స్తః - కింతు - సర్వత్ర సర్వదా జయ ఏవేతి భావః - యది జగదుత్పత్త్యాదికర్తా పరమపురుషః, స తర్హి కిముపాదానకారణం జగతస్తత్రాహ॥ ఆద్యమితి॥ ఆదౌ భవమాద్యం - కారణత్వేనావస్థితం - ఉపాదానకారణమపి స ఏవేతి భావః - లోకే పటాద్యుపాదానకారణస్య తన్త్వాదేరపి కారణాన్తరదర్శనాత్కారణస్యాపి తస్య కారణాన్తరం సంభావ్యేతేత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్విశినష్టి॥ సనాతనమితి॥ నిత్యమిత్యర్థః - కార్యం హ్యనిత్యం, స తు నిత్యః - కారణాన్తరరహిత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తస్యాకర్మవశ్యత్వేన యత్స్వాతన్త్ర్యముక్తం తదేవోదాహరణముఖేన ప్రపఞ్చయతి॥ లోకా ఇతి॥ సపాలాః పాలకైః బ్రహ్మాదిభిః సహితాః - సర్వే లోకాః, వివశాః పరమపురుషవశంగతాః, యస్య పరమపురుషస్య, వశే, వశ ఇచ్ఛా, “వశ కాన్తౌ” ఇతి ధాతుపాఠాత్, వశే ఇచ్ఛాయాం నిమిత్తభూతాయాం - శ్వసన్తి, స్వతన్త్రతదిచ్ఛానిమిత్తజీవనా ఇత్యర్థః॥ తథా చ శ్రుతిః “కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాత్” ఇతి - యథా - సిచా పాశేన బద్ధాః, ద్విజాః పక్షిణః - బన్ధయితుర్వశే శ్వసన్తి - తద్వత్ - స ఏవ - కాలః కాలరూపః, ఈశ్వరః, ఇహ, జయాఽపజయాదిషు, కారణం,

లయస్థితీశ్వరం సర్వజ్ఞమాద్యం పురుషం సనాతనమ్ ॥ ౭ ॥ లోకాస్సపాలా యస్యేమే శ్వసన్తి వివశా వశే। ద్వి
జా ఇవ సిచా బద్ధాస్స కాల ఇహ కారణమ్ ॥ ౮ ॥ ఓజస్సహో బలం ప్రాణమమృతం మృత్యుమేవ చ। తమజ్ఞాయ జ
నో హేతుమాత్మానం మన్యతే జడమ్ ॥ ౯ ॥ యథా దారుమయీ నారీ యథా యన్త్రమయో మృగః। ఏవం భూతా
ని మఘవన్నీశతన్త్రాణి విద్ధి భోః ॥ ౧౦ ॥ పురుషః ప్రకృతిర్వ్యక్తమాత్మా భూతేన్ద్రియాశయాః। శక్నువన్త్య
స్య సర్గాదౌ న వినా యదనుగ్రహమ్ ॥ ౧౧ ॥ అవిద్వానేవమాత్మానం మన్యతేఽనీశమీశ్వరమ్ । భూతైస్సృజ

హేతుభూతః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ న కేవలం జయాపజయయోరేవ హేతుః - అపితు ఓజ ఆదీనామపి నిర్వాహక ఇత్యాహ ॥ ఓజ ఇతి॥ ఓజః ప్రవృత్తిసామర్థ్యం - సహో వేగః - బలం ధారణాసామర్థ్యం, ప్రాణో జీవనం - అమృతం మోక్షః - మృత్యుస్సంసారః - ఓజఆదీన్ప్రతి - తం పరమాత్మానం - హేతుమజ్ఞాయ అవిజ్ఞాయ - ఆర్షత్వాత్ ప్రయోగస్య నఞ్పూర్వ ఇతి న ప్రతిషేధః - అతో ల్యప్ - పరమాత్మానమేవ ఓజఆదీనాం కారణమజ్ఞాత్వా - జనః - కేవలం పరమాత్మానం స్వాత్మానమేవ - కారణం, మన్యతే - అతోఽయం జడః అజ్ఞో జన ఇత్యర్థః - జడమితి పాఠే - జడమజ్ఞం స్వాత్మానమేవ కారణం మన్యతేఽయం జన ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఏవం పరమాత్మనో జయాపజయాద్యభావే హేతుతయా సర్వస్య వశిత్వం కారణత్వమీశితృత్వం చోక్తం అధజీవస్య పద్వి పర్య యమహ ॥ యథేతి సార్ధద్వయేన ॥ హే మఘవన్ - విభో ఇన్ద్ర ఏవ పరమాత్మదృష్ట్యా విభో ఇతి సంబోధనం - దారుమయీ దారుణో వికారభూతా నారీ, యన్త్రమయః యన్త్రాజ్జాలాదాగతః యన్త్రమయః - యన్త్రేణ గృహీతో మృగ ఇత్యర్థః - యథా, పురుషతన్త్రః - ఆద్యమప్రాణిదృష్టాన్తాభిప్రాయకం - ద్వితీయం తు ప్రాణిదృష్టాన్తాభిప్రాయకమితి వేదితవ్యం, ఏవం - సర్వాణి భూతాని, ఈశతన్త్రాణీవ ఈశ్వరతన్త్రాణ్యేవ, ఈశ్వరవశ్యాన్యేవేత్యర్థః - వదిత్యవ్యయమివకారార్థకం, చాదేరాకృతిగణత్వాత్, ఏవం జీవస్య పారతన్త్ర్యముక్తమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ పురుషో జీవః, ప్రకృతిః ప్రధానం చిత్సమష్టిసంసృష్టమచేతనం - వ్యక్తం మహత్తత్త్వం, ఆత్మా అహంకారః - భూతాన్యాకాశాదీని, ఇన్ద్రియాణి జ్ఞానకర్మోభయాత్మకాని దశేన్ద్రియాణి ఆశయోఽన్తః - కరణం - ఏతే, యస్య భగవతోఽనుగ్రహాద్వినా తదనుప్రవేశరూపానుగ్రహమన్తరేణ - అస్య విశ్వస్య సర్గాదౌ ఉత్పత్తిస్థితిలయేషు - న శక్నువన్తి న ప్రభవన్తి, ఏషాం పరమపురుషకార్యత్వాదితి భావః - ప్రకృత్యాదిగ్రహణం దృష్టాన్తార్థం - యథా ప్రకృత్యాదయోఽస్య సర్గాదౌ న శక్నువన్తి, తథా పురుషశ్చతుర్ముఖాదిజీవోఽపి - తదనుగ్రహం వినా - అస్య సర్గాదౌ న శక్నోతి - తత్కార్యత్వాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవం కార్యత్వముక్తం॥ అథానీశత్వమాహ ॥ అవిద్వానితి॥ ఇమం పరమపురుషాయత్తోత్పత్త్యాదిమన్తం, తత్పరతన్త్రం, అ

తఏవా-నీశ్వర-మాత్మానం, అవిద్వానజానన్, ఈశ్వరం-మన్యతే-స్వాత్మానమీశ్వరం మన్యతే జన ఇతి శేషః ,,పురుషః ప్రకృతిర్వ్యక్తం,, మితివ్యష్టిసృష్ట్యాదౌ పరస్య పురుషస్య ప్రయోజకత్వం, ప్రకృత్యాదీనాం తత్కార్యాణాం ప్రయోజ్యకర్తృత్వం చోక్తం-తదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ భూతైరిత్యర్ధేన॥ స్వయమాత్మా ప్రయోజకకర్త్రా స్వేనేత్యర్థః-భూతైః పృథివ్యాదిభిస్స్వానుగృహీతైః - భూతగ్రహణం ప్రకృత్యాదీనామప్యుపలక్షణం- ప్రకృత్యాదిభిస్స్వానుప్రవేశాహితశక్తిభి-ర్భూతాని దేవమనుష్యాదివ్యష్టిభూతాని-సృజతి తథా-తైరేవ భూతై - ర్భూతాని-గ్రసతే చ-వ్యష్టిసృష్టేస్సద్వారకత్వకథనేన సమష్టిరద్వారికేతి సూచితం ,,అనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరోది,,తి, శ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంధేయః *॥౧౨॥ * అస్త్వేవం-తథాపి-పరాజితోఽహం పునరాత్మనో న జయం సంభావయామీత్యత్రాహ ॥ ఆయురితి ॥ హియస్మా-దీశ్వరాయత్తా స్వస్వకర్మానుగుణ దేవమనుష్యాదిసృష్టిస్తస్మా - దాయురాదయోఽపి తదాయత్తా - నియతదేశకాలపరిణామకర్మానుగుణాః-పురుషస్య-యా ఆశిష-స్తాస్సర్వాః - తత్కాలే ఉచితకాలే-తత్తత్కర్మఫలానుభవదశాయామిత్యర్థః, భవన్త్యేవ, తత్ర దృష్టాన్తః॥ యథేతి॥ యథా, అనిచ్ఛోః-మరణదారిద్ర్యాదికమనిచ్ఛోరపి పుంసః-తద్విపర్యయాః ఆయురాదివిపర్యయాః-మరణదారిద్ర్యాపకీర్తిప్రభృతయో-భవన్తి , తథా ఆయురాదయోఽపీత్యర్థః - తత్రాయుర్జీవనం , శ్రీస్సంపత్, ఐశ్వర్యం ప్రభుత్వం , యద్వా , ఐశ్వర్యం సంపత్-శ్రీః తేజః-భగవత్సహాయస్య తవాధునా ఆయురాదయో భవేయురేవేతి భావః *॥౧౩॥ * యత ఏవ సర్వమీశ్వరాయత్తం కర్మానుగుణం చ, అత ఏవ-నవిక్రియేత వివేకీత్యాహ॥ తస్మాదితి॥ యస్మాత్సర్వమాయురాదికమీశ్వరాయత్తం కర్మానుగుణం విపర్యయవద్భవతి తస్మా-ద్వివేకీ - కీర్త్యకీర్త్యోః-జయాపజయయో-స్తథా-మరణజీవనయోశ్చ నిమిత్తయో-ర్యే, సుఖదుఃఖే, తాభ్యాం, కీర్త్యాదినిమిత్తసుఖాదినా, వికారం న ప్రాప్నుయాదిత్యర్థః *॥౧౪॥ * కించ, భగవదుక్తరీత్యా మదుక్తరీత్యా చ ముక్తైరేవ నిరతిశయపురుషార్థత్వాదనభిసంహితఫలసఙ్గకర్తృకస్య యుద్ధాదికర్మ

తి భూతాని గ్రసతే తాని తైస్స్వయమ్ ॥౧౨॥ ఆయుశ్శ్రీః కీర్తిరైశ్వర్యమాశిషః పురుషస్య యాః। భవన్త్యేవ హి తత్కాలే యథాఽనిచ్ఛోర్విపర్యయాః॥౧౩॥ తస్మాదకీర్తియశసోర్జయాపజయయోరపి। సమస్స్యాత్సుఖదుఃఖాభ్యాం మృత్యుజీవితయోరపి॥౧౪॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి ప్రకృతేర్నాత్మనో గుణాః। తత్ర సాక్షిణమాత్మానం యో వేద స న బధ్యతే॥౧౫॥ పశ్య మాం నిర్జితం శత్రు వృక్ణాయుధభుజం మృధే। ఘటమానం యథాశక్తి తవ ప్రాణజిహీర్షయా ॥ ౧౬ ॥ ప్రాణగ్లహోఽయం సమర ఇష్వక్షో వాహనాసనః। అత్ర న జ్ఞాయతేఽముష్య జయోఽముష్య పరాజయః ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇన్ద్రో వృత్రవచశ్శ్రుత్వా గతాలీకమపూజయత్। గృహీతవజ్రః ప్రహసంస్తమాహ విగతస్మయః ॥ ౧౮ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ॥ అహో దానవ సిద్ధోఽసి యస్య తే మతిరీదృశీ। భక్తస్సర్వాత్మ

ణః ఆయురాద్యానుషఙ్గికఫలప్రాపణద్వారా తత్సాధనత్వాచ్చోక్తవిధయుద్ధకర్మ కుర్వన్ దేహావసానే ముక్తోఽపి భవతీత్యాహ ॥ సత్త్వమితి ॥ సత్త్వాదయో-నా - త్మనో జీవస్య-గుణాః కిన్తు-ప్రకృతేరేవ గుణా ఇతి నిర్వివాదం-తత్ర-సత్త్వాదిగుణపరిణామరూపే దేహే - స్థిత-మాత్మానం-యః పుమాన్-సాక్షిణం ద్రష్టారం-మన్యతే-తత్కర్తృత్వం-దేహగతం మత్వా- ఆత్మానం - కర్తారం మన్యత ఇత్యర్థః - స తు న బధ్యతే-కింతు-సంసారబన్ధాన్ముక్తో భవతీతి భావః * ॥౧౫॥ * అస్మిన్నర్థే మామేవ దృష్టాన్తభూతం పశ్యేత్యాహ ॥ పశ్యేతి॥ హే శక్ర-మృధే యుద్ధే-వృక్ణం ఛిన్నం-ఆయుధం త్రిశూలం-భుజశ్చ- యస్య-తం, నిర్జితం పరాజితమపి-పునస్తవ-ప్రాణాన్ హర్తుమిచ్ఛయా, యథాశక్తి - ఘటమానం యతమానం, యుయుత్సుం-మాం, పశ్య *॥౧౬॥* యది నూనం మమ జయో భవేత్తర్హి యోత్స్యామీత్యాశఙ్కమానం ప్రవదన్ సమరం ద్యూతత్వేన రూపయతి॥ ప్రాణగ్లహ ఇతి॥ గృహ్యత ఇతి గ్లహః జితేన గృహ్యమాణః పణః ప్రాణా ఏవ గ్లహో యస్మిన్-వాహనాని హస్త్యశ్వరథాదీన్యేవ, అసనాని, అస్యన్తే క్షిప్యన్తే ఇతస్తతశ్చాల్యన్త ఇత్యసనాని ఫలకాః యస్మిన్, ఇషవశ్శరా ఏవ, అక్షాః దేవనాక్షాః, యస్మిన్, సోఽయం, ద్యూతసదృశస్సంగ్రామః, అత్ర ద్యూతతుల్యే సంగ్రామే, కస్య జయః, కస్య వా పరాజయః, ఇతి న జ్ఞాయతే, ద్యూత ఇవ జయపరాజయౌ తావదుర్జ్ఞేయావిత్యర్థః, ఇత్థం తు లోకదృష్ట్యోక్తం, మయా నూనం భగవత్సహాయస్య తవ జయ ఏవ నిశ్చిత ఇతి భావః *॥౧౭॥* ఏవం తత్త్వకథనేన యుద్ధాయ ప్రోత్సాహిత ఉపాత్తవజ్రశ్శక్ర స్తమాబభాష ఇత్యాహ మునిః॥ ఇన్ద్ర ఇతి॥ గతాలీకం నిష్కపటం, వృత్రస్య, వచ, ఆకర్ణ్య, అపూజయత్ బహ్వమన్యత, స్వీకృతవజ్రాయుధశ్శక్రో, విగతస్మయః, జ్ఞానినామియం కీర్తిరిత్యాశ్చర్యరహితః-ప్రహసన్, సావధానం స్వవచస్సమాకర్ణనాయ ప్రహసంస్తం వృత్రమువాచ *॥౧౮॥* ఉక్తమేనాహ , అహో ఇత్యాదినా॥ ఖాతకోదకైరిత్యన్తేన॥ హే దానవ, త్వం, సిద్ధోఽసి కృతకృత్యోఽసి, సిద్ధోఽహమితి కథం త్వయా జ్ఞాత స్తత్రాహ ॥ యస్య, తే తవ, ఈదృశీ, మతి, ర్వర్తతే, కించ, సిద్ధత్వాపాదికాఽవస్థా*

గవద్భక్తిరేవసాచతవాస్తీత్యాహ॥భక్తఇతి॥త్వం, సర్వాత్మనాఽఉపాయోపేయాదిభావేన,జగదీశ్వరమన్తరాత్మానం,మతఏవ,సుహృదం,నిరతిశయప్రియం,భగవన్తం,భక్తః,ఆర్తత్వాత్తర్తరిక్తః,సేవితవాన్ ❁॥౧౯॥ ❁ కించ,జనాన్మోహయతీతితథా,తాం,వైష్ణవీం,మాయాం,భవా,నతార్షీత్,కుతః,యద్యస్మాత్,భవాన్, ఆసురంభావంతామసత్వం,విహాయమహాపురుషతాం,శ్రేష్ఠపురుషతాం-సత్త్వోత్తరపురుషతామితియావత్-గతఃప్రాప్తవాన్ ❁॥౨౦॥ ❁ కించేదమహదాశ్చర్యంఖలు-కింతత్-యద్రజఃప్రకృతేఃరాజసస్వభావస్య, తవ-సర్వాత్మని-షాడ్గుణ్యపూర్ణే-వాసుదేవే-నిశ్చయమతి,రవస్థితేతియత్ ❁॥౨౧॥ ❁ అతఏవనతవైశ్వర్యకైవల్యాదిషుమతిరిత్యాహ॥యస్యేతి॥నిశ్శ్రేయసేశ్వరే మోక్షాధిపతౌ,ఆశ్రితానాంసంసృతిబన్ధహారిణి-భగవతి-యస్యపుంసోభక్తిః-తస్య,అమృతామ్భోధౌబ్రహ్మానన్దసముద్రే-విక్రీడితఃవిహరతఃపుంసః-క్షుద్రైస్స్వల్పైః-ఖాతకోదకైఃగర్తోదకతుల్యైః,ఐశ్వర్యకైవల్యాదిసుఖైః-కిం,తానితవతుచ్ఛానీతిభావః ❁॥౨౨॥ ❁ ఏవంపరస్పరంబ్రువాణావపీన్ద్రవృత్రౌయుయుధాతేఇత్యాహమునిః॥ ఇతితి॥ఇతీత్థం,ధర్మజిజ్ఞాసయాభగవద్ధర్మవిచారేణ-తత్పూర్వవిత్యర్థః - బ్రువాణౌభాషణౌ-యుధాంయోద్ధౄణాం-పతీముఖ్యౌ- అపారవీర్యౌ-విన్ద్రవృత్రౌ-హేనృప-యుయుధాతేయుద్ధంకృతవన్తౌ ❁॥౨౩॥ ❁ తదేవాహ॥ఆవిధ్యేతి॥అరిన్దమోవృత్రః-కార్ష్ణాయసంకృష్ణలోహమయం,ఘోరం,పరిఘం-వామహస్తేనా-విధ్యభ్రామయిత్వా-ఇన్ద్రాయ-ప్రాహిణోత్ప్రచిక్షేప-హేమారిష,శ్రేష్ఠరాజన్ ❁॥౨౪॥ ❁ సదేవఃఇన్ద్రస్తు-వృత్రస్య-పరిఘం,కరభోపమందిగ్గజశుణ్డాతుల్యం- కరంవామహస్తంచ-యుగపదేవ-శతపర్వణావజ్రే

నాఽఽత్మానంసుహృదంహరిమీశ్వరమ్ ॥౧౯॥భవానతార్షీన్మాయాంవైవైష్ణవీంజనమోహినీమ్।యద్విహా
యాసురంభావంమహాపురుషతాంగతః॥౨౦॥ఖల్విదంమహదాశ్చర్యంయద్రజఃప్రకృతేస్తవ।వాసుదేవేభగ
వతిసర్వాత్మనిదృఢామతిః॥ ౨౧ ॥ యస్యభక్తిర్భగవతిహరౌనిశ్శ్రేయసేశ్వరే। విక్రీడతోఽమృతామ్భోధౌ
కింక్షుద్రైఃఖాతకోదకైః॥౨౨ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతిబ్రువాణావన్యోన్యంధర్మజిజ్ఞాసయానృప।యుయుధా
తేమహావీర్యావిన్ద్రవృత్రౌయుధాంపతీ ॥ ౨౩ ॥ఆవిధ్యపరిఘంవృత్రఃకార్ష్ణాయసమరిన్దమః।ఇన్ద్రాయప్రా
హిణోద్ఘోరంవామహస్తేనమారిష ॥ ౨౪ ॥ సతువృత్రస్యపరిఘంకరంచకరభోపమా । చిచ్ఛేదయుగపద్దే
వోవజ్రేణశతపర్వణా ॥ ౨౫ ॥ దోర్భ్యాముత్కృత్తమూలాభ్యాంబభౌరక్తస్రవోఽసురః।ఛిన్నపక్షోయథా
గోత్రఃఖాద్భ్రష్టోవజ్రిణాహతః ॥ ౨౬ ॥కృత్వాధరాంహనుంభూమౌదైత్యోదివ్యుత్తరాంహనుమ్। న
భోగమ్భీరవక్త్రేణలేలిహోల్బణజిహ్వయా ॥ ౨౭ ॥దంష్ట్రాభిఃకాలకల్పాభిర్గ్రసన్నివజగత్త్రయమ్।అతి
మాత్రమహాకాయఆక్షిపంస్తరసాగిరీన్॥౨౮॥గిరిరాట్పాదచారీవపద్భ్యాంనిర్ధరయన్మహీమ్। జగ్రాసచస
మాసాద్యవజ్రిణంసహవాహనమ్॥మహాప్రాణోమహావీర్యోమహాసర్పఇవద్విపమ్ ॥ ౨౯ ॥ వృత్రగ్రస్తంస
మాలక్ష్యసప్రజాపతయస్సురాః । హాకష్టమితినిర్విణ్ణాశ్చుక్రుశుస్సమహర్షయః॥౩౦॥నిగీర్ణోఽప్యసురేన్ద్రేణ
నమమారోదరంగతః।మహాపురుషసన్నద్ధోయోగమాయాబలేనచ॥ ౩౧ ॥భిత్త్వావజ్రేణతత్కుక్షింనిష్క్రమ్య

ణ-చిచ్ఛేదభిన్నవాన్ ❁॥౨౫॥ ❁ ఉత్కృత్తంఛిన్నం-మూలం-యయోః-తాభ్యాం-బాహుభ్యాం-రక్తంస్రవతీతిరక్తస్రవోఽసురోవృత్రః-బభౌరరాజ-యథాగోత్రోగిరిః-వజ్రిణాఇన్ద్రేణ-ఛిన్నౌపక్షౌయస్యతాదృశః-ఖాదాకాశాద్భ్రష్టోగళితః-హతస్సన్-భాతితద్వత్ ❁॥౨౬॥ ❁ సదైత్యోవృత్రః-అధరాంహనుం-భూమౌ-ఉత్తరాంహనుం-దివి-కృత్వానిధాయ-నభోవద్గమ్భీరేణ - వక్త్రేణలిలేహాస్సర్పః, పునఃపునరతిశయేనవాలేఢిలిలేహః-యఙ్లుగన్తాత్పచాద్యచ్ తద్వ-దుల్బణయాక్రూరయా-జిహ్వయా-సవాహనమైరావతసహితం,వజ్రిణంఇన్ద్ర-మాసాద్యప్రాప్యజగ్రాసనిగీర్ణవాన్॥ కథంభూతస్సన్,కాలకల్పాభిర్మృత్యుతుల్యాభి-ర్దంష్ట్రాభి , ర్జగత్త్రయం -గ్రసన్నివ-అతిమాత్రోఽత్యుచ్ఛ్రితో,మహాదేహో,యస్య-అతఏవతరసాబలేన,గిరీన్,ఆక్షిపన్,ఇతస్తతశ్చాలయన్-పాదచారీ,పర్వతరాడివ,పద్భ్యాం-మహీం,నిర్ధరయన్చూర్ణయన్,పద్భ్యాంగిరీనాక్షిపన్మహీంనిర్ధయంశ్చేతివాఽన్వయః-మహాప్రాణోమహాబలః-మహావీర్యఃమహాప్రభావః,సర్పో-ద్విపమివగజమివ,జగ్రాసేతిదృష్టాన్తోఽభూతః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ❁ వృత్రేణ -గ్రస్తం-తమిన్ద్ర-మాలక్ష్యదృష్ట్వా - బ్రహ్మాదిభిర్మహర్షిభిశ్చ - సహితాస్సర్వే-సురాఃఅద్యేన్ద్రస్యకష్టంప్రాప్తమితి,నిర్విణ్ణాశ్చిన్తాక్రాన్తాః-చుక్రుశుః ❁॥ ౩౦ ॥ ❁ అసురేన్ద్రేణ,నిగీర్ణోఽపీ,న్ద్రో-నమమారనమృతః-కింతూ,దరంప్రవిష్టో-మహాపురుషేణభగవతా,సన్నద్ధోరక్షితః-మహాపురుషేణనారాయణకవచాత్మకేన - సన్నద్ధోదంశితోవా-భగవన్మాయాబలేనయోగమాయాబలోపబృంహితేనేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ వజ్రేణ,తస్య-కుక్షిం-భిత్త్వా,విభుఃబలభిత్ఇన్ద్రః,కుక్షే-ర్నిష్క్రమ్య,ఓజసాబలేన,

గిరేనః, శృఙ్గమివ, శత్రోర్వృత్రస్య, శిరః, ఉచ్చకర్త చిచ్ఛేద ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ అతివిపులాంవృత్రస్యకన్ధరాంకియతాకాలేనచిచ్ఛేదేత్యత్రాహ ॥ వజ్రస్త్వితి ॥ ఆశువేగః తీక్ష్ణధారో, వజ్రో వజ్రాయుధం-తస్యవృత్రస్య, కన్ధరం కణ్ఠం, పుంస్త్వమార్షం-సమన్తాత్ కన్ధరాయాస్సమన్తా-త్పరివర్తమానః, కృన్తన్ ఛిన్దన్ - వార్త్రహత్యే వృత్రహత్యాసంబన్ధిని-జ్యోతిషామయనే సంవత్సరే యోఽహ్నాం షష్ట్యుత్తరత్రిశతసంఖ్యాకానాం -గణస్తేన-తావతాకాలేనేత్యర్థః, న్యపాతయత్ -శిరోభూమౌ న్యపాతయదిత్యర్థః, జ్యోతిషాంసూర్యాదీనా-మయనందక్షిణోత్తరగతిః, తదాత్మకే సంవత్సర ఇత్యర్థః, వార్త్రహత్యే ఇత్యనేనకార్త్స్న్యేనసంవత్సరసంబన్ధిత్వంవృత్రహత్యాయాస్సూచితమ్ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తదావృత్రశిరశ్ఛేదనానన్తరం, ఖేదివి-దేవదున్దుభయో-దధ్వనుః-మహర్షీణాంసంఘైః, సహితా - గన్ధర్వాః, సిద్ధాశ్చ, వార్త్రఘ్నలిఙ్గైః వృత్రహన్తుర్వీర్యప్రకాశకైః, మన్త్రైః, తమిన్ద్ర మభిష్టువానాః అభిస్తువన్తః, ముదాహర్షేణ, కుసుమైః, అభ్యవర్షన్ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ హే అరిన్దమ, వృత్రస్య, దేహాన్నిర్గత-మాత్మజ్యోతిః జ్యోతీరూపః స్వప్రకాశరూప ఆత్మా, సర్వలోకానాం, పస్యతాంసతాం -అలోకం ప్రాకృతలోకవిలక్షణం శ్రీవైకుణ్ఠం, సమపద్యత-స్వంలోకమితిపాఠే, ముక్తానాం స్వతః ప్రాప్తంస్థానమిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః. ************

ఏవంవృత్రవధేనసర్వేనివృత్తాః స్వస్వస్థానానిజగ్మురిత్యాహమునిః ॥ వృత్రఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ హే భూరిద ఏవం-వృత్రే హతేసతి-శక్రంవినాసర్వే-లోకపాలైస్సహితా-లోకాః-సద్యఏవ-విజ్వరావిగతాధయః -అతఏవ-నిర్వృతానిసుఖితాని-

---

వ్యబలభిద్విభుః । ఉచ్చకర్తశిరశ్శత్రోర్గిరేశ్శృఙ్గమివౌజసా ॥ ౩౨ ॥ వజ్రస్తుతత్కన్ధరమాశువేగః కృన్తన్సమన్తాత్పరివర్తమానః । న్యపాతయత్తావదహర్గణేన యో జ్యోతిషామయనే వార్త్రహత్యే ॥ ౩౩ ॥ తదాచఖేదున్దుభయోవినేదుర్గన్ధర్వసిద్ధాస్సమహర్షిసంఘాః । వార్త్రఘ్నలిఙ్గైస్తమభిష్టువానా మన్త్రైర్ముదా కుసుమైరభ్యవర్షన్ ॥ ౩౪ ॥ వృత్రస్యదేహాన్నిష్క్రాన్తమాత్మజ్యోతిరరిన్దమ । పశ్యతాంసర్వలోకానామలోకంసముపద్యత ॥ ౩౫ ॥ ************************************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః. ************

శ్రీశుకఉవాచ ॥ వృత్రేహతే త్రయోలోకావినాశక్రేణభూరిద । సపాలాహ్యభవన్సద్యోపిజ్వరానిర్వృతేన్ద్రియాః ॥ ౧ ॥ దేవర్షిపితృభూతానిదైత్యాదేవానుగాస్స్వయమ్ । ప్రతిజగ్ముస్స్వధిష్ణ్యాని బ్రహ్మేశేన్ద్రాదయస్స్వయమ్ ॥ ౨ ॥ రాజోవాచ ॥ ఇన్ద్రస్యానిర్వృతేర్హేతుంశ్రోతుమిచ్ఛామ్యహంమునే । యేనాసన్సుఖినోదేవా హరేర్దుఃఖంకుతోఽభవత్ ॥ ౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ వృత్రవిక్రమసంవిగ్నాస్సర్వేదేవాస్సహర్షిభిః । తద్వధాయార్థయన్నిన్ద్రంనైచ్ఛద్భీతోబృహద్వధాత్ ॥ ౪ ॥ ఇన్ద్రఉవాచ ॥ స్త్రీభూజలద్రుమైరేనోవిశ్వరూపవధోద్భవమ్ । విభక్తమనుగృహ్ణద్భిర్వృత్రహత్యాంక్వమార్జ్మ్యహమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఋషయస్తదుపా

ఇన్ద్రియాణి అన్తర్బాహ్యాని-యేషాం-తాదృశాః-అభవన్ బభూవుః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తతో దేవాశ్చ-ఋషయశ్చ-పితరశ్చభూతానిచ-తథా-దైత్యాః-దేవాశ్చ-తదనుగాశ్చతథా, బ్రహ్మాచతుర్ముఖశ్చ - ఈశోరుద్రశ్చ, ఇన్ద్రశ్చ, ఆదిశబ్దాదన్యేచ-స్వస్వస్థానాని ప్రతి-స్వయంజగ్ముః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ యదుక్తం-యచ్ఛక్రేణవినాసర్వేలోకావిజ్వరానిర్వృతేన్ద్రియాఅభవన్నితి తత్రేన్ద్రస్యానిర్వృతౌ దేవానాంనిర్వృతౌచకారణంపృచ్ఛతిరాజా ॥ ఇన్ద్రస్యేతి ॥ హేమహామునే-ఇన్ద్రస్య-నిర్వృతే-హేతుంకారణం-శ్రోతు-మిచ్ఛామి, వృత్రవధఏవేతిచే-త్తర్హితేనైవదేవానామప్యనిర్వృతిర్భవేత్ - ఇదంతుకుతః-దేవానాంనిర్వృతిరిన్ద్రస్యదుఃఖమితిపృచ్ఛతి ॥ యేనేతి ॥ యేనవృత్రవధరూపేణహేతునా-దేవాః, సుఖినఆసన్, తస్మాదేవహేతో, రిన్ద్రేణాపి-సుఖినా, భవితవ్యం, కుతః కస్మాద్ధేతో-ర్హరేరిన్ద్రస్య-దుఃఖ-మభవదిత్యర్థః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ ఏవంపృష్టోమునిరిన్ద్రస్యానిర్వృతౌ దేవానాంనిర్వృతౌచహేతుంవక్తుం తావద్వృత్రవధోద్యోగకాలికందేవానాంవృత్తాన్తమాహ ॥ వృత్రఇతి ॥ వృత్రస్యపరాక్రమేణ-భీతాః, సర్వేదేవాః-ఋషిభిస్సహ-వృత్రవధార్థ-మిన్ద్ర-మార్థయన్ ప్రార్థయన్త-పరస్మైపదమార్షం-ఏవంప్రార్థితోఽపీన్ద్రో - బృహద్వధాద్బ్రహ్మవధా-త్పూర్వంకృతాద్విశ్వరూపవధాత్-కరిష్యమాణవృత్రవధాద్వా-భీతస్సన్, నైచ్ఛత్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఏతదిన్ద్రోక్తిముఖేనవిశదయతి ॥ స్త్రీతి ॥ విశ్వరూపవధోద్భవ-మేనః పాపం, మా, మనుగృహ్ణద్భిః స్త్రీభూమిజలద్రుమైశ్చతుర్భి-ర్విభక్తంవిభజ్యగృహీతం-అధునా-వృత్రహత్యాం, క్వకుత్ర, మార్జ్మి సంశోధయామియం, వృత్రహత్యోద్భవంపాపంక్వావస్థాప్యాహంశుద్ధోభవేయం, నక్వాపి-అతస్తంనహన్యామిత్యర్థః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ ఏవమిన్ద్రేణోక్తాఋ

షయస్తం ప్రత్యూచురిత్యాహ మునిః॥ తదిన్ద్రస్యవచ,ఉపాకర్ణ్య , ఋషయో,మహేన్ద్రం ప్రతీ-దంవక్ష్యమాణంవాక్య,మబ్రువన్,ఋషీణాముక్తిమేవాహ ॥ యాజయిష్యామఇత్యాదినా,ఖలనిగ్రహేణేత్యన్తేన ॥ హయమేధేనఅశ్వమేధాఖ్యేన యాగేనకరణేన-త్వయాకర్త్రా,వయం,యాజయిష్యామః భగవన్తమితి శేషః - త్వం,మాస్మభైః భయంమాస్మకార్షీః-తే తవ,భద్రమేవ,భవిష్యతి ✿॥౬॥✿ అశ్వమేధమాత్రేణమత్పాపంకథంనివర్త్స్యతఇతిశఙ్కమానంప్రత్యాహుః ॥హయమేధేనేతి॥ పరమాత్మానంలోకత్రయమన్తః ప్రవిశ్యభర్తార , మీశ్వరంసర్వస్యప్రశాశితారం-స్వతేజసాదీప్యమానం,పరమపురుషంనారాయణం-హయమేధేనే,ష్ట్వాఆరాధ్య , కృత్స్నజగద్వధనిమిత్తాదపి,పాపా,న్మోక్ష్యసే,కిముతవృత్రవధనిమిత్తాత్పాపాన్మోక్ష్యసఇతీత్యర్థః ‹‹ నామ్నోఽస్యయావతీశక్తిః పాపనిర్హరణే హరేః॥ తావత్కర్తుం నశక్నోతి పాతకం పాతకీజన ,, ఇత్యుక్తరీత్యాస్మరణమాత్రమహాపాపనివర్తనశీలత్వాదిరూపమహామహిమశాల్యనన్తనామ్నో భగవతస్సాఽఽరాధనేనధర్మప్రతిపక్షవృత్రవధమాత్రనిమిత్తం పాపం ననివర్తతే కిమిత్యభిప్రాయేణపురుషంపరమాత్మానమిత్యాద్యనేకనామ్నాముపాదానమ్ ✿ ॥ ౭ ॥ ✿ ఏతదేవవిశదమాహుః॥బ్రహ్మహేతిద్వాభ్యాం॥యస్యభగవతో,నామ్నః కీర్తనాదేవ-బ్రహ్మహన్త్రాదయ,శ్శుధ్యేరన్,శ్వాదః శ్వపాకః-పుల్కసః పాపజాతిః ✿ ॥౮॥ ✿ తంమహామహిమశాల్యనన్తనామానం భగవన్తం,అస్మాభిరనుష్ఠితేనఅనుష్ఠాపితేన , అశ్వమేధాఖ్యేనమహాయాగేన అస్మద్వాక్యమాత్రవిస్రమ్భయుక్త,స్త్వం,బ్రహ్మణశ్శరీరభూతం,చరాచరాత్మకంజగత్,హత్వాఽపి-పాపేన,నలిప్యసే-కింఖలనిగ్రహేణ,ఖలస్యదురాత్మనోవృత్రస్య,నిగ్రహేణవధప్రయుక్తేనపాపేన,లిప్యసేకిం-నలిప్యసఏవేత్యర్థః ✿ ॥౯॥ ✿ ఏవంవిప్రైస్సంచోదితశ్శక్రస్తతో

కర్ణ్యమహేన్ద్రమిదమబ్రువన్ । యాజయిష్యామభద్రం తే హయమేధేనమాస్మభైః ॥౬॥ హయమేధేనపురు
షంపరమాత్మానమీశ్వరమ్ । ఇష్ట్వానారాయణందేవంమోక్ష్యసేఽపిజగద్వధాత్ ॥ ౭ ॥ బ్రహ్మహాపితృహా
గోఘ్నోమాతృహాఽఽచార్యహాఽఘవాన్ । శ్వాదః పుల్కసకోవాఽపిశుధ్యేరన్యస్యకీర్తనాత్ ॥ ౮ ॥ తమశ్వ
మేధేనమహామఖేనశ్రద్ధాన్వితోఽస్మాభిరనుష్ఠితేన । హత్వాఽపిసబ్రహ్మచరాచరంత్వంనలిప్యసేకింఖలని
గ్రహేణ ॥ ౯ ॥ ఏవం ✿ సంచోదితోవిప్రైర్మరుత్వానహనద్రిపుమ్ । బ్రహ్మహత్యాహతేతస్మిన్నాససాదవృ
షాకపిమ్ ॥౧౦॥ తయేన్ద్రస్స్మాసహత్తాపంనిర్వృతిర్నాఽముమావిశత్ । హ్రీమన్తంవాచ్యతాంప్రాప్తం
సుఖయన్త్యపినోగుణాః ॥ ౧౧ ॥ తాందదర్శానుధావన్తీంచణ్డాలీమివరూపిణీమ్ । జరయావేపమానాఙ్గీంయ
క్ష్మగ్రస్తామసృక్పటామ్ ॥ ౧౨ ॥ వికీర్యపలితాన్కేశాంస్తిష్ఠతిష్ఠేతిభాషిణీమ్ । మీనగన్ధ్యసుగన్ధేనకుర్వతీం
మార్గదూషణమ్ ॥ ౧౩ ॥ తతోగత్వాదిశస్సర్వాస్సహస్రాక్షోవిశాంపతే । ప్రాగుదీచీందిశంతూర్ణంప్రవిష్టః
ప్రాప్యమానసమ్ ॥ ౧౪ ॥ సఆవసత్పుష్కరనాళతన్తూనలబ్ధభాగోయదిహాగ్నిదూతః । వర్షాణిసాహస్రమల

వృత్రంజఘాన,సచతద్వధనిమిత్తేనపాపేనదుఃఖితశ్చాభూదిత్యాహ మునిః॥ ఏవమితి॥ ఏవంవిప్రైః ఋషిభి,స్సంచోదితః ప్రేరితః,సంభోధితఇతిపాఠే,సమ్యగ్బోధితో-మరుత్వానిన్ద్రో , రిపుంవృత్ర ,మహనత్ హతవాన్ తస్మిన్ వృత్రే,హతేసతి,బ్రహ్మహత్యా,వృత్రస్యబ్రాహ్మణత్వాత్ బ్రహ్మహత్యేత్యుక్తం , వృషాకపిమిన్ద్ర,మాససాద, అన్వవర్తత ✿॥౧౦॥✿ తయాదేవాదిభిః కారితయా బ్రహ్మహత్యయా,స్మేత్యవధారణే , ఇన్ద్రఏవ, తాప,మసహదసహత,నాన్యః , అముమిన్ద్రం,నిర్వృతిస్సుఖం,నావిశత్,ఇన్ద్రస్సుఖీనాభూత్ , కింతు,దుఃఖమేవప్రాపేత్యర్థః , నను ధైర్యాదిగుణయుక్తస్యకుతోననిర్వృతిస్తత్రాహ॥ హ్రీమన్తంలజ్జావన్తం , వాచ్యతాంనిన్ద్యతాం , ప్రాప్తం,గుణాధైర్యాదయో,నసుఖయన్తిహి,హిశబ్దేనలోకపరిపాటీ,ప్రదర్శ్యతే ✿॥ ౧౧ ॥✿ ఏవమిన్ద్రస్యానిర్వృతికారణమభిధాయఅథతత్పాపనిస్తారప్రకారంవక్ష్యమాణస్తత్పాపనిమిత్తదుఃఖానుభవప్రకారమాహ॥ తామితి॥ తతస్తాంహత్యాం,ఇన్ద్రో,దదర్శ,కథంభూతాం,అనుసృత్యపృష్ఠతో,ధావన్తీం,చణ్డాలీమివతద్వదివస్థితాం , రూపిణీంమూర్తీభూతాం , జరయా-వేపమానానికమ్పమానాని-శిరఃపాణ్యాద్యఙ్గాని,యస్యా,స్తాం,యక్ష్మగ్రస్తాంక్షయరోగవ్యాప్తాం-రక్తపటామ్ ✿ ॥ ౧౨ ॥ ✿ పలితాన్, కేశాన్,వికీర్య,క్వగచ్ఛసి,తిష్ఠతిష్ఠేతి,భాషమాణాం , మీనస్యమత్స్యస్యేవ , గన్ధో,యస్య,సమీనగన్ధిః,సచాసౌ,వసుశ్చప్రాణవాయుః,తస్యగన్ధేన-మార్గదూషణం,కుర్వతీమ్ ✿ ॥ ౧౩ ॥ ✿ తతః సహస్రాక్షఇన్ద్రః,నభః-సర్వాదిశశ్చ,గతః,భ్రమన్ క్వాపివిశ్రాన్తిమలభమానఇత్యర్థః,ప్రాగుదీచీంఐశానీం,దిశంప్రాప్య,తత్రాపి,మానససరః,ప్రవిష్టః ✿॥౧౪॥✿ సఃఇన్ద్రః,పుష్కరనాలతన్తూన్ మానససరోవరస్థపుష్కరనాళస్య తన్తూనా-వసత్-సూక్ష్మరూపేణ తన్తూనాశ్రిత్యోవాసేత్యర్థః ,

---

౧౦॥శ్లో ✿ పా॥సంబోధితోవిప్రైః

కథంభూతః,అలబ్ధః,భాగోయజ్ఞియభాగో,యేన,తాదృశః , కుతః,యద్యస్మా-త్స్వయ-మగ్నిదూతః,అగ్నిరేవదూతఃహవిర్భాగప్రాపకోయస్య తాదృశః,స్వదూతస్యాగ్నేర్హవిర్భాగప్రాపకస్యజలేప్రవేశాభావాదలబ్ధభాగఇత్యర్థః,అన్తః పద్మనాళస్యాన్తః,అలక్షితఃబ్రహ్మహత్యయాఅలక్షితఃఅదృష్టః,బ్రహ్మవధనిమిత్తాత్పాపాన్మోక్షంమోక్షోపాయం ,సంచిన్తయన్-సహస్రం-వర్షాణి,అవసదిత్యన్వయః ❀॥౧౫॥❀ యావదిన్ద్రఃపద్మనాళతన్తూనావస,త్తావ,న్నహుషోరాజా, విద్యాతపోయోగై , ర్మహా,ననుభావఃఇన్ద్రాధిపత్యప్రాపకంసామర్థ్యం , యస్య -తాదృశస్త్రినాకంస్వర్గం,శశాస-ఇన్ద్రలోకాధిపత్యంకృతవానిత్యర్థః , అకందుఃఖంనవిద్యతేయస్మిన్ సనాకఃభోగదేశః,భౌమపాతాళాన్తరిక్షభేదేనత్రివిధాస్సుఖానుభవదేశాః-తత్ర,తృతీయోనాకఃస్వర్లోకః-తర్హితస్మిన్ సతికథమిన్ద్రస్యపునఃస్వర్గప్రాప్తి స్తత్రాహ,సనహుషః,సంపదైశ్వర్యాభ్యాంభోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధీన్ద్రాధిపత్యాభ్యాం,యోమద,స్తేన-అన్ధావివేకశూన్యా,బుద్ధిర్మతి,ర్యస్య-తాదృశః,ఇన్ద్రపత్న్యాశచ్యాహేతుభూతయా,తిరశ్చాంగతిం-సర్పయోనిం,నీతఃప్రాపితః-అత్రేదమాఖ్యానమవగన్తవ్యం,స్వర్లోకాధిపత్యంకుర్వన్నహుషఃకదాచిదిన్ద్రాణీమువాచ,ఇన్ద్రస్త్వావదహమతస్త్వంమాంభజేతి ।తతస్తయాఽవేదితవృత్తాన్తోబృహస్పతిస్తామువాచ - ఇన్ద్రవదృషివాహ్యాశిబికామారుహ్యామద్గృహానాగచ్ఛసిచేత్త్వాంభజిష్యామీతిబ్రూహీతతోసౌబ్రహ్మశాపాత్పతిష్యతీతి।తతస్సాతథైవోవాచ-తతస్సనహుషోఽగస్త్యాదిఋషీన్ బలాదానీయస్వశిబికాంవాహయామాస-సతదాశీఘ్రంసర్పసర్పేత్యగస్త్యంపదాపస్పృశ - తేనసర్పో భవేతిశప్తోమహాసర్పోఽజగరోఽభూదితి ❀॥౧౬॥❀తత,ఇన్ద్రః-స్వర్గం-గతఃప్రాప్తః,కథంభూతః,బ్రహ్మగిరాబ్రాహ్మణవాక్యేన,ఉపహూతస్సన్,ఋతంభరఃసత్యస్యభర్తాశ్రీమన్నారాయణః-తస్య,ధ్యానేన-నివారితం - అఘంబ్రహ్మహత్యారూపం-యస్య,తాదృశః,త

క్షితోఽబ్దస్సంచిన్తయన్బ్రహ్మవధాద్విమోక్షమ్ ॥ ౧౫ ॥తావత్త్రినాకంనహుషశ్శశాసవిద్యాతపోయోగమహానుభావః । ససమ్పదైశ్వర్యమదాన్ధబుద్ధిర్నీతస్తిరశ్చాంగతిమిన్ద్రపత్న్యా ॥౧౬ ॥తతోగతోబ్రహ్మగిరోపహూతఋతంభరధ్యాననివారితాఘః । పాపస్తుదిగ్దేవతయాహతౌజాతన్నాభ్యభూదవితంవిష్ణుపత్న్యా ॥ ౧౭ ॥ తంబ్రహ్మఋషయోఽభ్యేత్యహయమేధేనభారత।యథావద్దీక్షయాంచక్రుఃపురుషారాధనేనహ ॥ ౧౮ ॥ అథేజ్యమానేపురుషేసర్వదేవమయాత్మని।అశ్వమేధేమహేన్ద్రేణవితతేబ్రహ్మవాదిభిః ॥ ౧౯॥ సవైత్వాష్ట్రవధోభూయానపిపాపఃపరంతప।నీతస్తేనైవశూన్యాయనీహారఇవభానునా ॥ ౨౦ ॥ సవాజిమేధేనయథోదితేనవితాయమానేనమరీచిమిశ్రైః। ఇష్ట్వాఽధియజ్ఞంపురుషంపురాణమిన్ద్రోమహానాసవిధూతపాపః ॥౨౧॥ఇదంమహాఖ్యానమశేషపాప్మనాంప్రక్షాళనం తీర్థపదానుకీర్తనమ్। భక్త్యుచ్ఛ్రయం

మాగచ్ఛన్తం-దిగ్దేవతయాప్రాగుదక్స్థితమానససరోవరస్థపద్మస్థయాదేవతయా-విష్ణుపత్న్యాశ్రీమహాలక్ష్మ్యా-అవితంరక్షితం-పద్మతన్తుషువసన్త-మిన్ద్రం - అతఏవ-హత-మోజోబలం-యస్య - తాదృశః-పాపోనాభ్యభూత్-పద్మస్థాలక్ష్మీర్భగవద్ధ్యానపరత్వాదిన్ద్రంపాపాద్రరక్షేత్యర్థః ❀॥ ౧౭ ॥❀అథహత్యానిస్తారప్రకారమాహ॥తమిత్యాదినాసవిధూతపాపఇత్యన్తేన॥తమాగతమిన్ద్రం - ఋషయో - ఽభ్యేత్యాగత్య -హేభారత,పురుషారాధనేనపరమపురుషారాధనరూపేణ-హయమేధేన-యథావిధి-దీక్షయాంచక్రుః , హయమేధంకర్తుందీక్షితంకృతవన్తఇత్యర్థః - హేతిహర్షేఖేదేచ- అహో-ఇన్ద్రస్యైవంవిధాఽవస్థేతి ❀॥ ౧౮॥ ❀అథ,బ్రహ్మవాదిభిఃవేదవాదిభిః-ఋషిభిఃఆర్త్విజ్యంగతై,ర్వితతేవిస్తృతే యథావత్క్రియమాణే,అశ్వమేధే , ఇన్ద్రేణయజమానేన సర్వదేవతానామన్తరాత్మభూతే-సర్వస్యప్రశాసితరి-పరమపురుషే-ఇజ్యమానేఆరాధ్యమానేసతి ❀॥ ౧౯ ॥ ❀ భూయానపి-సత్వాష్ట్రవధః-వృత్రవధనిమిత్తః - పాపః హేపరన్తప - తేనైవాశ్వమేధేన - శూన్యాయనీతఃప్రాపితః - శూన్యతాంప్రాప్తఇత్యర్థః - యథా-భానునాసూర్యేణ - నీహారశ్శూన్యతాంప్రాప్యతేతద్వత్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ మరీచిమిశ్రైర్మరీచిసహితై, స్తత్ప్రభృతిభిరిత్యర్థః , వితాయమానేనానుష్ఠీయమానేన-యథోక్తేన,హయమేధేన , అధియజ్ఞంయజ్ఞేషుప్రధానతయావర్తమానం,పురాణంపురుష,మిష్ట్వాఆరాధ్య,సవైఇన్ద్రః,విధూతంనిరస్తం , వృత్రహత్యారూపంపాపం-యేనతాదృశః-మహాన్నిష్ప్రతి,పక్షఃఅవాప్తరాజ్యసంపచ్చాసీత్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ఉక్తంవృత్రవధాఖ్యానపరనశ్రవణాదిఫలంవదన్ తద్విశినష్టి॥ఇదమితి॥మహేన్ద్రస్య-మోక్షఃబ్రహ్మవధనిమిత్తాత్పాపాత్ మోక్షప్రతిపాదనంయస్మిన్ - తం-మరుత్వతఃఇన్ద్రస్య - విశేషేణజయస్తత్ప్రతిపాదనంయస్మిన్ , తదిదం - మహాఖ్యానం-గుణవత్తరం-తదేవాహ-అశేషాణాంపాపానాం,ప్రక్షాళనంశోధకం-నివర్తకం-తత్రహేతుః , తీర్థపదస్యానుకీర్తనంయస్మిన్ తాదృశం -కించభక్త్యుచ్ఛ్రయంభగవద్భక్తేరుచ్ఛ్రయోఽభివృద్ధిర్యస్మాత్తథా

ఘాతం-తత్ర హేతుః-భక్తజనానాం భగవద్భక్తజనానామనువర్ణనం యస్మిన్-తత్ ✽ ॥౨౨॥ ✽ కించ ఇన్ద్రియం ఇన్ద్రస్య లిఙ్గమిన్ద్రియం- ఇన్ద్రః ప్రత్యగాత్మా - తస్య లిఙ్గం జ్ఞాపకం-తద్యాథాత్మ్యప్రతిపాదనయుక్తత్వాదస్యేతి భావః-యద్వా ఇన్ద్రస్యేదమిన్ద్రియం ''ఇన్ద్రియమిన్ద్రలిఙ్గ'' మితి సూత్రే ఇతికరణాదర్థాన్తరేఽపి తన్నిపాతనాభ్యుపగమాత్, యద్వా-ఇన్ద్రియశబ్దస్తద్బలసమ్పాదకే ఉపచారాద్వర్తతే, ఇన్ద్రియవృద్ధికరమిత్యర్థః -యద్వా, ఇన్ద్రః పరమేశ్వరః ''ఇది పరమైశ్వర్యే'' ఇతి ధాతుపాఠాత్ - తేన జుష్టం ప్రీతివిషయత్వేన పరిగృహీతం-శ్రవణాదిద్వారా భగవత్ప్రీత్యాపాదకమిత్యర్థః-ధన్యం ధనప్రాప్తిసాధనం-యశస్కరం-నిఖిలానామఘానాం మోచనం యస్మాత్తథా- అశేషపాప్మనాం ప్రక్షాళనమిత్యనేన పాపవినాశకత్వముక్తం-అఖిలాఘమోచనమిత్యనేన తు పాపాశ్లేషకరత్వముక్తమిత్యతో న పౌనరుక్త్యం-స్వస్త్యయనం మఙ్గళావహం, తథా-ఆయుష్కరం-సర్వాణ్యేతాని ఫలాన్యస్యాఖ్యానస్య శ్రవణపఠనాదినా భవన్తి-న స్వరూపేణేత్యతోఽవశ్యముక్తిఫలార్థిభిరేతదాఖ్యానపఠనాదికం కార్యమిత్యుక్తం పఠేయురిత్యర్థేన-యత ఇదముక్తఫలం - అథో అతః-బుధాస్సదా-పఠేయుః-పర్వణి పర్వణి ప్రతిపర్వం శృణ్వన్తు, శృణుయురిత్యర్థః ✽ ॥౨౩॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

''అహం సమాధాయ మనో యథాఽఽహ సంకర్షణస్తచ్చరణారవిన్దే'' ఇత్యనేన వృత్రవాక్యేన తస్య సంకర్షణోపదేశావగతస్వాత్మపరమాత్మాదియాథాత్మ్యవత్త్వముక్తం-తదవపిస్తరేణ శుశ్రూషుః పృచ్ఛతి రాజా॥ రజ ఇత్యాదినా॥ హే బ్రహ్మన్-రజశ్చ తమశ్చ స్వభావో యస్య- అత ఏవ-పాప్మనః పాపకారిణః, అసురత్వాదితి భావః-భగవతి నారాయణే, దృఢా

భక్తజనానువర్ణనం మహేన్ద్రమోక్షం విజయం మరుత్వతః ॥౨౨॥ పఠేయురాఖ్యానమిదం సదా బుధాశ్శృ
ణ్వన్త్వథో పర్వణి పర్వణీన్ద్రియమ్ । ధన్యం యశస్యం నిఖిలాఘమోచనం రిపుంజయం స్వస్త్యయనం తథా
యుషమ్ ॥౨౩॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, త్రయోదశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽

రాజోవాచ ॥ రజస్తమస్స్వభావస్య బ్రహ్మన్వృత్రస్య పాప్మనః ॥ నారాయణే భగవతి కథమాసీద్దృఢామ
తిః ॥౧॥ దేవానాం శుద్ధసత్త్వానామృషీణామమలాత్మనామ్ । భక్తిర్ముకున్దచరణే న ప్రాయేణోపజాయతే ॥౨॥
రజోభిస్సమసంఖ్యాతాః పార్థివైరిహ జన్తవః । తేషాం యే కేచనేహన్తే శ్రేయో వై మనుజాదయః ॥ ౩ ॥ ప్రా
యో ముముక్షవస్తేషాం కేచనైవ ద్విజోత్తమ । ముముక్షూణాం సహస్రేషు కశ్చిన్ముచ్యేత సిధ్యతి ॥ ౪ ॥ ముక్తా
నామపి సిద్ధానాం నారాయణపరాయణః । సుదుర్లభః ప్రశాన్తాత్మా కోటిష్వపి మహామునే ॥౫॥ వృత్రస్తు సక

నిశ్చలా-సిద్ధిపర్యన్తా-మతిః-భక్తిః హే మహామునే- కథ-మాసీత్-సదుపదేశేఽప్యాసురస్వభావస్య సిద్ధిపర్యన్తా భగవద్భక్తిర్దుర్లభేతి భావః ✽ ॥౧॥ ✽ భక్తేర్దౌర్లభ్యమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ శుద్ధసత్త్వానాం కేవలసత్త్వప్రచురాణాం-దేవానాం-తాదృశాం-అమలచిత్తానాం - ఋషీణామేవ- ప్రాయశో-ముకున్దచరణే-భక్తిర్నజాయతే- తేషామపి దుర్లభా కథమస్యాసంజాతేతి భావః ✽ ॥౨॥ ✽ ''మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతతి సిద్ధయే। యతతామపి సిద్ధానాం కశ్చిన్మాం వేత్తి తత్త్వతః'' ఇత్యుక్తరీత్యా- తావ-త్పృథివ్యాః - రజోభిః రేణుభిస్సహ-సమసంఖ్యాకా-జన్తవః-తద్వదసంఖ్యాకా జన్తవః- తేషాం జన్తూనాం-యే కేచన-మనుష్యాదయ ఏవ-శాస్త్రోక్తధర్మాధికారిణః తావన్మనుష్యాదిజన్మ దుర్లభమితి భావః ✽ ॥౩॥ ✽ తేషామపి-కేచి-త్ప్రాయశః-త్రివర్గరూపశ్రేయః ప్రవణా-ముక్తయే-న యతన్తే- తావన్ముముక్షుత్వమేవ దుర్లభమితి భావః-ద్విజోత్తమ ముముక్షూణాం కేషాంచిత్సహస్రేషు-కశ్చి-న్ముచ్యేత రాగాదిదోషై ర్ముచ్యేత-సిధ్యతి లబ్ధయోగో భవతి ✽ ॥౪॥ ✽ ముక్తానామపి సిద్ధానాం-కోటిష్వపి హే మహామునే-నారాయణపరాయణః-ప్రశాన్తాత్మా రాగాద్యకలుషితచిత్త-స్సుతరాం-దుర్లభః ✽ ॥౫॥ ✽ ప్రశ్నార్థముపసంహరన్ తస్యోత్తరదానాయ మునిం ప్రేరయతి॥ వృత్రస్త్వితి ద్వాభ్యామ్ ॥ తుశబ్దేనోక్తవిపరీతమసత్త్వప్రధానత్వం ద్యోత్యతే-రజస్తమః ప్రచురో-వృత్రః - సర్వలోకోపతాపనః సర్వలోకదుఃఖకారీ - అత ఏవ-పాపః-ఇత్థముక్తప్రకారేణ-కృష్ణే భగవతి-దృఢామతిర్యస్య తాదృశః-కథమాసీత్-కథం వా - ఉల్బణే దుస్సహే, గ్రామ్యే శబ్దాదివిషయే-దృఢమతిర్నాసీదితి యత్, అస్మిన్ అర్థే, నః అస్మాకం-భూయాన్ సంశయో-వర్తతే-భో హే మహామునే-సంశయం పిశినష్టి॥ హి యస్మాత్సంశయాత్, శ్రోతుం ఉత్తరం శ్రోతుం-కౌతూహల-మస్మాకమస్తి- నన్విన్ద్రభయాద్వృత్రః కృష్ణం శరణం గత ఇత్యత్రాహ ॥ యః పౌరుషేణేత్యర్థేన ॥ యో వృత్రః -పౌరుషేణ - సహసా ఇన్ద్ర-మతోషయత్, న తస్యేన్ద్రాద్భయమస్తీతి భా

షః ❁॥౬॥౭॥ ❁ఏవం రాజ్ఞా పృష్టో మునిరుత్తరమాహేత్యాహ సూతః॥ పరీక్షిత ఇతి॥ అథ రాజ్ఞః ప్రశ్నానన్తరం - అథ నను హే శౌనకాదయ ఇతి వాఽర్థః - పరీక్షితః - సమీచీనం ప్రశ్న - మాకర్ణ్య - ప్రతినన్ద్య అహో సాధు పృష్టమిత్యభినన్ద్య - కరదం మాతస్య, శ్రద్దధానస్య ఉత్తరశ్రవణవిషయకత్వరాయుక్తస్య - ఉత్తరే విస్రమ్భయుక్తస్య వా - ఇదం వక్ష్యమాణ - మబ్రవీత్ ❁॥౮॥ ❁ తదేవాహ, శృణుష్వేత్యాదినా అధ్యాయత్రయేణ॥ తావద్వృత్రస్య భగవద్భక్తిర్న తజ్జన్మనా లబ్ధా - కింతు పూర్వజన్మనైవేతి వక్తుం తావత్తస్య పూర్వజన్మవృత్తాన్తం వక్ష్యన్ తచ్ఛ్రవణాయ రాజానమాజ్ఞాపయతి॥ శృణుష్వేతి॥ హే రాజన్, ఇదం వక్ష్యమాణ - మితిహాసం - అవహితస్సమాహితచిత్తో - యథా - యథావ - చ్ఛృణు - కథంభూతం - ద్వైపాయనాదస్మత్పితుస్సకాశా - న్నారదా - ద్దేవలాచ్చ - శ్రుతం - మయేతి శేషః - యథా ద్వైపాయనాదిభ్యశ్శ్రుతం - తథా కథయతో మత్తశ్శృణ్వితి వాఽన్వయః - శ్రుతం ద్వైపాయనాదిత్యాదినాఽస్యేతిహాసస్యాప్తప్రణీతత్వసూచనాత్కేవలాస్మద్బుద్ధి పరికల్పితత్వశఙ్కామూలకోఽస్మిన్నానాదరః కార్య ఇత్యుక్తం భవతి ❁॥౯॥ ❁ఇతిహాసమాహ॥ ఆసీదితి॥ హే నృప, ఇన్ద్రేణ హతో యో వృత్రః - స, పూర్వస్మిన్ జన్మని - చిత్రకేతురితి ప్రసిద్ధ - స్సార్వభౌమః - కృత్స్నభూమేరధిపతిశ్శూరసేనేషు జనపదేష్వాసీత్॥ తం విశినష్టి॥ యస్య చిత్రకేతో, రియం మహీ, కామధుక్, కామ్యన్త ఇతి కామాః ఇష్టార్థా, స్తాన్ - దోగ్ధి ప్రపూరయతీతి తథా, ఆసీత్ ❁॥౧౦॥ ❁తస్య చిత్రకేతో, ర్భార్యాసహస్రాణాం దశసహస్రాణి అభవన్, కోటిసంఖ్యాకా భార్యా అభవన్నిత్యర్థః - స చ నృపశ్చిత్రకేతుః - సాన్తానికః సన్తానార్థ్యపి - తాసు భార్యాసు, సన్తతిం - న లేభే, న ప్రాప్తవాన్, యద్వా, సాన్తానికోఽపి స్వయం సన్తానార్హోఽపి, పుత్రోత్పాదనశక్తిమానపి, తాసు - సన్తతిం - న లేభే - సర్వాస్తా వన్ధ్యా ఏవ దైవయోగనోద్వా

ధం పాపస్సర్వలోకోపతాపనః। ఇత్థం దృఢమతిః కృష్ణ ఆసీత్సఙ్గ్రామేఽల్పకే ॥౬॥ అత్ర నస్సంశయో భూయాఞ్ఛ్రోతుం కౌతూహలం ప్రభో। యః పౌరుషేణ సమరే సహస్రాక్షమతోషయత్ ॥౭॥ శ్రీసూత ఉవాచ॥ పరీక్షితోఽథ సమ్ప్రశ్నం భగవాన్బాదరాయణిః। నిశమ్య శ్రద్దధానస్య ప్రతినన్ద్య వచోఽబ్రవీత్ ॥౮॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ శృణుష్వావహితో రాజన్నితిహాసమిమం యథా। శ్రుతం ద్వైపాయనముఖాన్నారదాద్దేవలాదపి ॥౯॥ ఆసీద్రాజా సార్వభౌమశ్శూరసేనేషు వై నృప। చిత్రకేతురితి ఖ్యాతో యస్యాసీత్కామధుఙ్మహీ॥౧౦॥ తస్య భార్యాసహస్రాణాం సహస్రాణి దశాభవన్। సాన్తానికశ్చాపి నృపో న లేభే తాసు సన్తతిమ్ ॥౧౧॥ రూపౌదార్యవయోజన్మవిద్యైశ్వర్యశ్రియాదిభిః। సమ్పన్నస్య గుణైస్సర్వైశ్చిన్తా వన్ధ్యాపతేరభూత్॥౧౨॥ న తస్య సమ్పదస్సర్వా మహిష్యో వామలోచనాః। సార్వభౌమస్య భూశ్చేయమభవన్ ప్రీతిహేతవః॥౧౩॥ తస్యైకదా తు భవనమఙ్గిరా భగవానృషిః। లోకాననుచరన్ సిద్ధ ఉపాగచ్ఛద్యదృచ్ఛయా॥ ౧౪ ॥ తం పూజయిత్వా విధివత్ప్రత్యుత్థానార్హణాదిభిః। కృత్వాఽఽతిథ్యముపాసీదత్సుఖాసీనం సమాహితః ॥ ౧౫ ॥ మహర్షిస్తముపాసీనం ప్రశ్రయావనతం క్షితౌ। ప్రతిపూజ్య మహారాజం సమాభాష్యేదమబ్రవీత్ ॥౧౬॥ అఙ్గిరా ఉ

హితా ఇతి భావః ❁॥౧౧॥ ❁రూపేతి॥ రూపాదిభి - స్సర్వైర్గుణైర్ధర్మైః - సమ్పన్నస్య యుక్తస్యాపి - తస్య - వన్ధ్యానాం సన్తానరహితానాం భార్యాణాం - పత్యు - రత ఏవ చిన్తా - పుత్రాలాభప్రయుక్తా - అభూత్ - తత్ర - రూపం లావణ్యం - ఔదార్యం సత్పాత్రే ద్రవ్యవినియోగశీలత్వం - వయో యౌవనం, జన్మ సత్కులప్రసూతత్వం - విద్యా శాస్త్రజన్యం జ్ఞానం - ఐశ్వర్యం సార్వభౌమత్వం - శ్రీర్భోగ్యభోగోపకరణాదిసమ్పత్ ఏతే చిన్తారహితప్రీతిహేతవః - అథాప్యపుత్రత్వమేకం సదా చిన్తాహేతురాసీదితి భావః ❁॥౧౨॥ తదేవాహ॥ నేతి॥ తస్య అపుత్రత్వప్రయుక్తచిన్తాక్రాన్తస్య, సార్వభౌమస్య చిత్రకేతో - స్సర్వా - స్సంపదః - వామలోచనా స్సున్దరలోచనాః - లోచనగ్రహణమన్యేషామప్యవయవానాముపలక్షణం - మహిష్యశ్చ, ఇయం - కృత్స్నభూమిశ్చ - ప్రీతిహేతవో - నాభవన్ ❁॥౧౩॥ ❁ఏవం సర్వసంపత్సు ప్రీతిరహితస్య కేవలం పుత్రార్థమేవ చిన్తయత - స్తస్య చిత్రకేతో - ర్భవనం గృహం ప్రతి, భగవాన - ఙ్గిరాః - ఋషిః - సిద్ధః జ్ఞానకాష్ఠాం ప్రాప్తః అత ఏవ - యదృచ్ఛయా స్వేచ్ఛయా - లోకాన - నుచరన్ - కదాచిత్, ఉపాగతః ❁॥౧౪॥ ❁తమాగతమఙ్గిరసం - యథావిధి ప్రత్యుత్థానార్ఘ్యపాద్యాదిభి - స్సంపూజ్య - ఆతిథ్యం కృత్వా భోజయిత్వా - సుఖాసనోపవిష్టమఙ్గిరస - ముపాసీదత్ - తస్య సమీప ఉపవిష్టవాన్ - కథంభూతస్సన్ - సమాహితస్సంయతచిత్తస్సన్ ❁॥౧౫॥ ❁ఉపాసీనముపవిష్టం - క్షితౌ - ప్రశ్రయేణ వినయేన - అవనతం నమ్రం తం చిత్రకేతుం - ప్రతిపూజ్య అహో తవ వినయాదిసమ్పత్తిరితి బహుసంమాన్య - సమాభాష్య సంభాషణాభిముఖం కృత్వా - ఇదం వక్ష్యమాణ - మబ్రవీ - దఙ్గిరాః ❁॥౧౬॥ ❁తదేవాహ॥ అపీతి॥ అపిశబ్దః కుశలప్రశ్నద్యోతకః - తే తవ - అనామయం ఆరోగ్యమపి - ఆరోగ్యమస్తి కిలేతి ప్రశ్నః - ఆత్మనాం స్వసంబన్ధినీనాం ప్రకృతీనాం స్వామ్యమాత్యసుహృత్కోశరాష్ట్రదుర్గబలాత్మకానాం

సప్తానామపి-స్వస్తి నను ❀ ॥౧౭॥ ❀ సర్వస్మిన్ సతి కిం విశేషేణ ప్రకృతీనాం స్వస్తి పృచ్ఛసీత్యత్రాహ॥ యథేతి సప్తభిః॥ ప్రకృతిభిః మహదహఙ్కారతన్మాత్రైః-యథా-పుమాన్ జీవః-గుప్తః రక్షితో భవతి-ప్రకృత్యాయత్తసుఖీ భవతి-తథా-రాజాఽపి-స్వామ్యాదిషు సప్తసు-ప్రతిష్ఠాప్యాత్మానం సాక్షాన్నిధాయ-ఆత్మానం ప్రకృత్యధీనం కృత్వేత్యర్థః శ్రేయస్సుఖం-ప్రాప్నుయాత్-రాజ్యభారం ప్రకృతిషు నిధాయ నిర్భరస్సుఖాన్యనుభూయాదిత్యర్థః- అతః ప్రకృతీనామేవ తావత్స్వస్తి పృచ్ఛామీతి భావః*॥౧౮॥ *ఏవం రాజ్ఞశ్శ్రియః ప్రకృత్యధీనమిత్యుక్తం-అథ ప్రకృతీనాం శ్రేయో రాజాధీనమిత్యాహ॥ రాజ్ఞేతి॥ హే నరదేవ-తథా-ప్రకృతయోఽపి-రాజ్ఞా హేతునా-హితాధయః-హితమిష్టం-ఆదిశబ్దాదనిష్టపరిహారశ్చ-యేషాం-తాదృశా-భవన్తి-అహితాధయ ఇతి పాఠే-ఆసమన్తాద్ధతా-ఆధయః-యేషాం-నిరస్తమనోదుఃఖా భవన్తీత్యర్థః ❀॥౧౯॥ ❀ఏవం రాజ్ఞః ప్రకృతీనాం చాన్యోన్యశ్రేయః ప్రాపకత్వముక్తం - నను యది రాజ్ఞశ్శ్రియః ప్రకృత్యధీనం-తర్హి రాజ్ఞస్స్వాతన్త్ర్యభఙ్గ - స్తత్రాహ॥ అపీతి॥ యస్య రాజ్ఞో - దారాః భార్యాః-ప్రజాః-అమాత్యాః కర్మసహాయాః-శ్రేణ్యస్తామ్బూలికాదయః-మన్త్రిణః మన్త్రసహాయభూతాః - మిత్రాణి-పౌరాః పురవాసినః జానపదా దేశాన్తరాధిపతయో-భూపాః- ఆత్మజాశ్చ-వశవర్తినః వశంగతాః-స ఏవ ప్రకృతిష్వాత్మానం నిధాయ శ్రేయ ఆప్నుయాదిత్యర్థః*॥౨౦॥ *కస్యైతే వశవర్తినస్స్యుస్తత్రాహ॥ యస్యేతి॥ యస్య రాజ్ఞః- ఆత్మా మనః - అనువశః వశంగతః-న తు విషయపర-స్స్యాత్-జితేన్ద్రియస్యేతి భావః-తస్యైవ-వశంగతాః-సర్వే ఇమే పూర్వోక్తా దారాదయః-పాలకైస్సహితాః-సర్వే లోకాశ్చ-అతన్ద్రితా జాగరూకాస్సన్తో-బలిం-హరన్తి-యద్వా -యస్యా-త్మా అనువశ- స్తస్యైవ-సర్వే ఇమే దారాదయో-వశంగతాః-యస్యేమే దారాదయో వశంగ

వాచ॥ అపి తేఽనామయం స్వస్తి ప్రకృతీనాం తథాఽఽత్మనః॥౧౭॥ యథా ప్రకృతిభిర్గుప్తః పుమాన్ రాజా చ సప్తభిః। ఆత్మానం ప్రకృతిష్వద్ధా నిధాయ శ్రేయ ఆప్నుయాత్॥౧౮॥ రాజ్ఞా తథా ప్రకృతయో ❀నరదేవహితాధయః॥౧౯॥ అపి దారాః ప్రజామాత్యమిత్రశ్రేణ్యోఽథ మన్త్రిణః। పౌరా జానపదా భూపా ఆత్మజా వశవర్తినః॥౨౦॥ యస్యాత్మాఽనువశశ్చేత్స్యాత్సర్వే తద్వశగా ఇమే। లోకాస్సపాలా యచ్ఛన్తి సర్వే బలిమతన్ద్రితాః॥౨౧॥ ఆత్మనః ప్రీయతే నాత్మా పరతస్స్వత ఏవ వా। లక్షయేఽలబ్ధకామం త్వాం చిన్తయా శబలం ముఖమ్॥ ఏవం వికల్పితో రాజన్విదుషా మునినాఽపి సః। ప్రశ్రయావనతోఽభ్యాహ ప్రజాకామస్తతో మునిమ్॥౨౩॥ చిత్రకేతురువాచ॥ భగవన్ కిం న విదితం తపోజ్ఞానసమాధిభిః। యోగినాం ధ్వస్తపాపానాం బహిరన్తశ్శరీరిషు॥౨౪॥ తథాఽపి పృచ్ఛతో బ్రూయాం బ్రహ్మన్నాత్మని చిన్తితమ్। భవతో విదుషశ్చాపి చోదితస్త్వదనుజ్ఞయా॥౨౫॥ లోకపాలైరపి ప్రార్థ్యాస్సామ్రాజ్యైశ్వర్యసమ్పదః। ననన్దయన్త్యప్రజం❀మాం క్షుత్తృట్కామమివాప

తా-స్తస్యైవ సర్వే లోకాస్సపాలా బలిం హరన్తీతి వాఽన్వయః- ఉపాయనసమర్పణద్వారా సేవన్త ఇత్యర్థః ❀॥౨౧॥ ❀ త్వదుక్తరీత్యా జితేన్ద్రియస్య మమ సర్వం వశే వర్తత ఇతి చే-త్తర్హ్యసన్తోష స్తవ కుత ఇత్యాహ॥ ఆత్మన ఇతి॥ ఆత్మనః స్వస్య-తవ-ఆత్మా మనః-న ప్రీయతే న తుష్యతి-తత్కిం పరతో వా-స్వతో వా హేతోః-కథమసన్తోషో జ్ఞాయత ఇత్యత్రాహ॥ అలబ్ధకామం అప్రాప్తాభిలషితం-త్వాం, లక్షయే అనుపశ్యామి-తత్కుతః-యత-శ్చిన్తయా తవ-ముఖం-శబలం విచ్ఛాయం-ఆహ్లాదరహితముపలక్ష్యతే ❀॥౨౨॥ ❀ఏవమఙ్గిరసా పృష్టశ్చిత్రకేతుః స్వమనీషితం విజ్ఞాపితవానిత్యాహ మునిః॥ ఏవమితి ॥ విదుషాఽపి చిత్రకేతోరభిప్రేతం జానతాఽపి-మునినా-ఏవ -మిత్థం -వికల్పితః స్వతః పరతో వా తవాసన్తోష ఇత్యేవం వికల్పపూర్వకం పృష్టః-చిత్రకేతుః-ప్రజాకామః పుత్రం కామయమానః, తావ, త్ప్రశ్రయేణ వినయేన-నమ్రః, మునిమఙ్గిరసమాహ ❀॥౨౩॥ ❀ తదేవాహ ॥ భగవన్నిత్యాదినా తద్విధేహి న ఇత్యన్తేన॥ హే భగవన్-తపోజ్ఞానసమాధిభిః కర్మయోగజ్ఞానయోగభగవద్భక్తియోగైః-ధ్వస్తం నిరస్తం-పాపం జ్ఞానావారకం పుణ్యపాపాత్మకం కర్మ -యై- స్తేషాం భవాదృశానాం యోగినాం, దేహినా- మన్తర్బహిశ్చ-విదితం-కిం న్వస్తి-శరీరిణామన్తర్బాహ్యగతం చ సర్వం భవద్భిర్విదితమేవేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀తథాపి సర్వస్య జ్ఞాతత్వేఽపి, హే బ్రహ్మన్ - ఆత్మని మదన్తఃకరణే-చిన్తితమర్థం- పృచ్ఛతస్తవ బ్రూయాం కథయామి-కథంభూతః-విదుషా చాపి మదభిప్రేతం జానతాఽపి, భగవతా-చోదితః - అభిప్రేతకథనాయ ప్రేరితః ,త్వదనుజ్ఞయా బ్రూయాం యద్యనుజ్ఞాపయసి తర్హి బ్రూయామితి స్వస్య వినయాదిసమ్పత్తిస్సూచితా ❀॥౨౫॥ ❀ తావత్స్వస్య పుత్రాలాభప్రయుక్తాయాశ్చిన్తాయా నితరామనివృత్తిహేతుత్వం నదంశ్చిన్తితమాహ ॥ లోకపాలైరితి॥ లోకపాలైరపి ప్రార్థ్యాః తేషామపదుర్లభా ఇతి భావః-సామ్రాజ్యం సార్వభౌమత్వం-తద్రూపం య-దైశ్వర్యం -తత్ప్రయుక్తా-స్సమ్పదః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమ్ప

---

౧౯ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ నరదేవాహతాధయః.

ద్దయః-అప్రజమపుత్రం-మాం-ననన్దయన్తి-నసుఖయన్తి-యథా-క్షుత్తృడ్భ్యాం-అన్నపానాదికం కామయమాన-మితరైస్రక్చన్దనవనితాదయో-నసుఖయన్తి-తద్వత్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ తత్తస్మాత్-హే మహాభాగ-పూర్వైర్వరస్తత్పితాదిభిస్సహ-మయా గతం-ప్రాప్తం-దుస్తరం-తమోనరకం-యథా-ప్రజయాపుత్రేణ హేతునా-యథా-తరేమ తథావిధేహి-తథా అనుగృహాణేత్యర్థః ,, అపుత్రస్య గతిర్నాస్తి ,, ఇతి కింవదన్తీమనుస్మృత్య పూర్వైస్సహ గతం తమ ఇత్యుక్తం ,, ప్రజయా పితృభ్యః ,, ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా ప్రజాయా అభావే పితృఋణానివృత్తేరప్రజస్య తమః ప్రాప్తిం సిద్ధవత్కృత్యాగతమిత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ ఏవముక్తోఽఙ్గిరాస్తమనుగృహ్ణన్పుత్రకామేష్ట్యాయాజ ఇత్వా యజ్ఞోచ్ఛిష్టం హవిర్భార్యాయై ప్రదాప్యయయావిత్యాహ ముని ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థం-చిత్రకేతునా-ఽభ్యర్థితో యాచిత-స్స భగవాన్-బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య-సుతో-విభురఙ్గిరాః-కృపాళు-రత ఏవ-త్వాష్ట్రం త్వష్టృదేవతాకం-చరుం-శ్రపయిత్వా పాచయిత్వా-తేన చరుణా-త్వష్టార-మయజత్ అయాజయత్-స్వయమార్త్విజ్యకరణేనేష్టవాన్వా ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ తతో-హే భారత-రాజ్ఞశ్చిత్రకేతోః-భార్యాణాం మధ్యే యా-జ్యేష్ఠా-శ్రేష్ఠా చ-నామ్నా-కృతద్యుతిరితి ప్రసిద్ధా-భార్యా-తస్యై-యజ్ఞోచ్ఛిష్టం యజ్ఞశిష్టం-హవిః-విప్రోఽఙ్గిరాః-అదాత్ దత్తవాన్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ అథ నృపతిం చిత్రకేతు-మాహ ఉవాచ ॥ తదేవాహ ॥ హే రాజన్-చిత్రకేతో-తవ-పుత్రో భవితా జనిష్యతే-కథంభూతః-తుభ్యం-హర్షశోకప్రదః-జన్మనా హర్షం-మరణేన శోకం-ప్రదదాతీతి తథా-ఇతి ఏవ-ముక్త్వా-బ్రహ్మణస్సుతోఽఙ్గిరాః-యయౌ-గతః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తత-స్సా-కృతద్యుతిశ్చిత్రకేతోర్భార్యా, తస్య యజ్ఞావశిష్టస్య-ప్రాశనాద్భక్షణాదేవ-

---

రే ॥ ౨౬ ॥ తన్నః పాహి మహాభాగ పూర్వైస్సహ గతం తమః । యథా తరేమ దుస్తారం ప్రజయా తద్విధేహి నః ॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యర్థితస్స భగవాన్కృపాళుర్బ్రహ్మణస్సుతః । శ్రపయిత్వా చరుం త్వాష్ట్రం త్వష్టారమయజద్విభుః ॥ ౨౮ ॥ జ్యేష్ఠా శ్రేష్ఠా చ యా రాజ్ఞో మహిషీణాం చ భారత । నామ్నా కృతద్యుతిస్తస్యై యజ్ఞోచ్ఛిష్టమదాద్విభుః ॥ ౨౯ ॥ అథాహ నృపతిం రాజన్భవితైకస్తవాత్మజః । హర్షశోకప్రదస్తుభ్యమితి బ్రహ్మసుతో యయౌ ॥ ౩౦ ॥ సాఽపి తత్ప్రాశనాదేవ చిత్రకేతోరధారయత్ । గర్భం కృతద్యుతిర్దేవీ కృత్తికాఽగ్నేరివాత్మజమ్ ॥ ౩౧ ॥ తస్యా అనుదినం గర్భశ్శుక్లపక్ష ఇవోడురాట్ । వవృధే శూరసేనేశతేజసా శనకైర్నృప ॥ ౩౨ ॥ అథ కాల ఉపావృత్తే కుమారస్సమజాయత । శృణ్వతాం శూరసేనానాం జనయన్పరమాం ముదమ్ ॥ ౩౩ ॥ హృష్టో రాజా కుమారస్య స్నాతశ్శుచిరలంకృతః । వాచయిత్వాఽఽశిషో విప్రైః కారయామాస జాతకమ్ ॥ ౩౪ ॥ తేభ్యో హిరణ్యం రజతం వాసాంస్యాభరణాని చ । గ్రామాన్గజాన్హయాన్విప్రాదాద్ధేనూనామర్బుదాని షట్ ॥ ౩౫ ॥ వవర్ష కామానన్యేషాం పర్జన్య ఇవ దేహినామ్ । ధన్యం యశస్యమాయుష్యం కుమారస్య మహామనాః ॥ ౩౬ ॥ కృచ్ఛ్రలబ్ధేఽథ రాజర్షేస్తనయేఽనుదినం పితుః । యథా నిస్స్వస్య కృచ్ఛ్రాప్తే ధనే స్నేహోఽన్వవర్తత ॥ ౩౭ ॥ మాతుస్త్వతితరాం పుత్రే స్నేహో మోహసముద్భవః । కృతద్యుతేస్సపత్నీనాం ప్రజాకామజ్వరోఽభవత్ ॥ ౩౮ ॥ చిత్రకేతోరపిప్రీతిర్యథా దారే ప్రజావతి । న తథాన్యేషు సంజజ్ఞే బాలం లాల

నోత్తో-శ్చిత్రకేతోస్సకాశాత్-పుత్రరూపం గర్భ-మధారయత్ ధృతవతీ యథా-కృత్తికా అగ్నేస్సకాశాద్గర్భం కుమారరూపం దధార-తద్వత్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తస్యాం కృతద్యుతౌ, అనుదినం-శుక్లపక్షే-ఉడుపశ్చన్ద్రః-శూరసేనానామీశస్య చిత్రకేతో-స్తేజసా వీర్యేణ-గర్భ-శ్శనై-ర్వవృధే ఏధామాస ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ అథ-కాలే దశమాసాత్మకే కాలే-ఉపావృత్తే గతే సతి-కుమారః పుత్ర-స్సమజాయత-కథంభూతస్సన్-రాజ్ఞః పుత్రోత్పత్తిం-శృణ్వతాం శూరసేన దేశస్థానాం జనానాం-పరమాం-ముదం-జనయన్ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తతః-హృష్టో హర్షయుక్తో-రాజా చిత్రకేతు-స్సద్య ఏవ-స్నాత్వా-శుచి-రలంకృతశ్చ-కుమారస్య-విప్రైః-రాశిషో-వాచయిత్వా-జాతకం జాతకర్మ-కారయామాస ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ తత-స్తేభ్యో విప్రేభ్యః హిరణ్యాదీన్-ధేనూనాం షడర్బుదాని చ-ప్రాదాత్ ప్రదత్తవాన్-తత్ర హయా అశ్వాః-అర్బుదం దశకోటయః-శతకోటిర్వార్బుదం ,, ప్రియుతం చార్బుదం చ,, ఇతి ప్రయుతానన్తరం నిర్దేశాత్ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ తథాఽన్యేభ్యోఽపి బన్ధుభృత్యాదిభ్యః-కామానిష్టార్థాన్-పర్జన్య ఇవ-వవర్ష-ధనకరం-యశస్కరం-పుత్రస్యాయుష్కరం చ-యథా భవతి తథా-వవర్షే క్రియావిశేషణాన్యేతాని ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ అథ-కృచ్ఛ్రలబ్ధే బహుప్రయాసలబ్ధే తనయే-పితూ-రాజర్షేశ్చిత్రకేతోః స్నేహః, అన్వవర్ధత అన్వైధత యథా నిస్స్వస్య నిర్ధనస్య పుంసః, కృచ్ఛ్రాప్తే కృచ్ఛ్రలబ్ధే-ధనే-స్నేహోఽవర్ధతే తద్వత్ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ తథా-మాతురపి-కృతద్యుతేః, తనయే-అతితరాం అతితరాం-మోహసముద్భవః-స్నేహః, అన్వవర్ధత-మోహాత్సముద్భవో యస్య మోహసముద్భవః మోహస్య సముద్భవో యస్మాదితి వా-తదా, కృతద్యుతే, స్సపత్నీనాం-ప్రజాకామజ్వరః పుత్రాభిలాషమయ జ్వరః, ఽభవత్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ తథా అనుదినం పుత్రం, లాలయత, శ్చిత్రకేతోః, ప్రజావతి పుత్రవత్యాం, దారే భార్యాయాం కృతద్యుతౌ,

యతోఽన్వహమ్ ॥ ౩౯ ॥ తాః పర్యతప్యన్నాత్మానం గర్హయన్త్యోఽభ్యసూయయా। అనపత్యేన దుఃఖేన రా
జ్ఞోఽనాదరణేనచ ॥ ౪౦ ॥ ధిగప్రజాం స్త్రియం పాపాం పత్యుశ్చాగృహసమ్మతామ్। సుప్రజాభిస్సపత్నీభిర్దా
సీమివ తిరస్కృతామ్ ॥ ౪౧ ॥ దాసీనాం కోను సన్తాపస్స్వామినః పరిచర్యయా। అభీక్ష్ణం లబ్ధకామానాం దా
స్యా దాసీవ దుర్భగాః ॥ ౪౨ ॥ ఏవం సందహ్యమానానాం సపత్న్యాః పుత్రసంపదా। రాజ్ఞోఽసమ్మతవృత్తీ
నాం విద్వేషో బలవానభూత్ ॥ ౪౩ ॥ విద్వేషనష్టమతయ స్స్త్రియో దారుణచేతసః। గరం దదుః కుమారా
య దుర్మర్షా నృపతిం ప్రతి ॥ ౪౪ ॥ కృతద్యుతిరజానన్తీ సపత్నీనామఘం మహత్। సుప్త ఏవేతి సంచిన్త్య నిరీ
క్ష్య వ్యచరద్గృహే ॥ ౪౫ ॥ శయానం సుచిరం బాలముపధార్య మనీషిణీ। పుత్రమానయ మే భద్ర ఇతి ధాత్రీమచో
దయత్ ॥ ౪౬ ॥ సా శయానముపవ్రజ్య దృష్ట్వా చోత్తారలోచనమ్। ప్రాణేన్ద్రియాత్మభిస్త్యక్తం హతా
ఽస్మీత్యపతద్భువి ॥ ౪౭ ॥ తస్యాస్తదాకర్ణ్య భృశాతురం స్వనం ఘ్నన్త్యాః కరాభ్యామురఉచ్చకైరపి। ప్రవి
శ్య రాజ్ఞీ త్వరయాఽఽత్మజాన్తికం దదర్శ బాలం సహసా మృతం సుతమ్ ॥ ౪౮ ॥ పపాత భూమౌ పరివృద్ధయా
శుచా ముమోహ విభ్రష్టశిరోరుహామ్బరా॥ ౪౯ ॥ తతో నృపాన్తఃపురవర్తినో జనా నరాశ్చ నార్యశ్చ నిశమ్య రో
దనమ్। ఆగత్య తుల్యవ్యసనాస్సుదుఃఖితాస్తాశ్చ వ్యళీకం రురుదుః కృతాగసః ॥ ౫౦ ॥ శ్రుత్వా మృతం పుత్రమలక్షి

యథా అత్ర ప్రీతిః-తథా-తచ్ఛేషు దారేషు-ప్రీతి-ర్నాసీత్ ❁॥౩౯॥ ❁తత, స్తాః, స్సపత్న్యః-ఆత్మసు-రాజ్ఞో-ఽనాదరేణ-అనపత్యేన అపుత్రత్వనిమిత్తేన-దుఃఖేనచ-పుత్రవత్యాం సపత్న్యాం కృతద్యుతౌ-అభ్యసూయయా-ఆత్మానం-నిన్దయన్త్యః-పర్యతప్యన్-పరితప్తా బభూవుః ❁॥౪౦॥ ❁గర్హాపూర్వక పరితాపం తాసాం దర్శయతి॥ ధిగితి ద్వాభ్యామ్॥ అప్రజామపుత్రవతీం-అతఏవ-పాపాం-మాదృశీం-స్త్రియం-ధిక్ మాదృశీ స్త్రీ నిన్ద్యేత్యర్థః - నిన్ద్యత్వే హేతూన్వదన్త్యః స్త్రియం విశింషన్తి-పత్యుశ్చ గృహసమ్మతాం గృహే సమ్మతా ఇష్టా గృహసమ్మతా।-తథా న భవతీత్యగృహసమ్మతా-పత్యుర్గృహే అసమ్మతామిత్యర్థః, కించ-సుప్రజాభిశ్శోభనాపత్యవతీభి-స్సపత్నీభిః-దాసీమివ-తిరస్కృతాం తుచ్ఛీకృతామ్ ❁॥౪౧॥ ❁కించ, దాస్యపేక్షయాఽప్యపుత్రవతీ నారీ నిన్ద్యేత్యాత్మనో గర్హయన్తే॥ దాసీనామితి॥ దాసీనాం-కోను-సన్తాపః-నకోఽపి-సన్తాపోఽస్తి-తత్ర హేతుః-పరిచర్యయా సేవయా-స్వామినస్సకాశా-దభీక్ష్ణం పునః పున-ర్లబ్ధః -కామ ఇష్టార్థో-యాభి-స్తాసాం-స్వామినః పరిచర్యయా లబ్ధకామానామితి వాఽన్వయః-అతో వయం దాస్యాః దాసీవద్దుర్భగాః ❁ ॥ ౪౨॥ ❁ఏవం, సపత్న్యాః కృతద్యుతేః - పుత్రసంపదా-నితరాం-దహ్యమానచిత్తానాం-రాజ్ఞో నసమ్మతావృత్తిర్జీవనం యాసాం తాసాం-బలవాన్విద్వేషోఽభూత్ ❁॥౪౩॥ ❁తతో, నృపతిం చిత్రకేతుం-దుర్మర్షా అసహమానాః-తద్విద్వేషేణ-నష్టవివేకాః-క్రూరచిత్తాః-స్త్రియః-కుమారాయ-గరం విషం-దదుః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁సపత్నీనాం-మహా-దఘం గరదానరూప మజానతీ-కృతద్యుతిః- కేవలం కుమారం-నిరీక్ష్య సుప్త ఏవేతి మత్వా, గృహే-వ్యచరత్ సంచచార ❁॥౪౫॥ ❁కుమారం, సుచిరతరం-సుప్త-ముపధార్య విజ్ఞాయ-మనీషిణీ పుత్రలాలనావిషయబుద్ధిమతీ-కృతద్యుతిః-హే భద్రే - మే - పుత్ర-మానయేతి - ధాత్రీం స్తన్యదాయినీం - అచోదయత్ ❁॥ ౪౬ ॥❁ సా ధాత్రీ-సముపవ్రజ్య కుమారసమీపం గత్వా-ఉత్తారే ఉద్గతే తారకే కనీనికే-యయో-స్తే లోచనే-యస్య-తాదృశం-ప్రాణై రిన్ద్రియై, రాత్మనా జీవేనచ-త్యక్తం-దృష్ట్వా-హా హతాఽస్మీతి-క్రోశన్తీ-భువి-అపతత్ ❁॥౪౭ ॥ ❁కరాభ్యాముచ్చై-రతితరా-మురో-ఘ్నన్త్యాస్తాడయన్త్యా- స్తస్యా ధాత్ర్యాః-నితరా-మాతురం దుఃఖయుక్తం-స్వరమాకర్ణ్య-రాజ్ఞీ కృతద్యుతి-స్త్వరయా-ఆత్మజస్యా-న్తికం, ప్రవిశ్య-సహసా సర్వథా-మృతమేవ-బాలం-సుతం-దదర్శ ❁॥౪౮॥❁ తతః, భూమౌ, పపాత-తథా - పరివృద్ధయా ఏధమానయా, శుచా-ముమోహ విచిత్తాఽభూత్, మోహమేవ దర్శయితుం తాం విశినష్టి, విభ్రష్టశిరోరుహామ్బరా-విభ్రష్టాః, శ్శిరోరుహాః కేశాః, అమ్బరేచ-యస్యాస్సా ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁తతః-నృపస్యాన్తఃపురవాసినో-జనాః హే నృపేతి సంబోధనం వా జనా నేవాహ॥ నరా నార్యశ్చేతి ॥ నరా నార్యశ్చ, సర్వేజనా-రోదనమాకర్ణ్య, కుమారసమీప, మాగత్య, రాజ్ఞ్యా సహ, తుల్య, దుఃఖా, స్సుదుఃఖితా, బభూవుః తథా, కృతాగసః గరదానేన కృతాపరాధా అప, తాస్సపత్న్యః స్సమాగత్య-వ్యళీకం నిష్కపటమివ-యద్వా సకపటం యథా తథా-మిథ్యా వా, రురుదుః ❁॥౫౦॥❁ సలక్షితః న్మృత్యుహేతు, ర్యస్యతం, మృతం, సుతం శ్రుత్వా, పుత్రే, భృశం-స్నేహానుబన్ధేన అనుబద్ధస్నేహేన హేతునా, ఏధితయా వర్ధితయా, శుచా శోకేన - అతీవ, పీడితః . అతఏవ, వినష్టదృష్టిః వినష్టా దృష్టిర్యస్య - అతఏవ-క్వచి-త్పతన్-క్వచిచ్చ-స్ఖలన్-క్వచిద్విమూర్ఛితః, స రాజరాజశ్చిత్రకేతుః - అనుసృత్య గచ్ఛద్భిః - ప్రకృతిభిరమాత్యాదిభి-ర్ద్విజైశ్చ-పరివృ

తః * ॥౫౧॥ * మృతస్య-బాలస్య, పాదమూలే-పపాత-కథంభూతః-విభ్రష్టా-శ్శిరోరుహా-అమ్బరంచ-యస్య దీర్ఘం యథా తథా-శ్వసన్ శ్వాసంముఞ్చన్-బాష్పకలాభిః అశ్రుబిన్దుభిః - ఉపరోధతః సంభృతత్వేన నిరుద్ధః కణ్ఠో యస్య-తాదృశః-భాషితుం కించిదపి వక్తుం-నశశాక నాశక్నోత్ * ॥౫౨॥ * తదా, ఉరుశుచా మహతా శోకేన, అర్పితం వ్యాప్తం, పతిం, తథా, ఏకమేవ సంతతిరూపం, మృతం, జనస్య, రాజ్ఞః, ప్రకృతేరమాత్యాదేశ్చ, హృద్రుజం మనఃపీడాం, దధానా పుష్ణన్తీ, సతీ కృతద్యుతిః, రాజ్ఞీతి పాఠే, సతీ రాజ్ఞీ, జనస్య, ప్రకృతేశ్చ, హృద్రుజం దధానా సతి చిత్రధా విలలాప * ॥ ౫౩ ॥ * చిత్రధా విలాపమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ స్తనద్వయమిత్యాదినా॥ కలాగిరస్త ఇత్యన్తేన॥ తావత్కుఙ్కుమగన్ధేన కుఙ్కుమమిశ్రహరిచన్దనేన-మణ్డితం భూషితం స్తనద్వయం అఞ్జనయుక్తై-ర్బాష్పబిన్దుభిః - అశ్రుబిన్దుభి-ర్నిషిఞ్చతీ - విగళన్తీ-స్రక్-యేభ్య-స్తాన్-కేశా-న్వికీర్య-కురరీవ-పుత్రం ప్రతి-సుస్వరం చిత్రం చ యథా-తథా-శుశోచ * ॥ ౫౪ ॥ * హా విధాత-స్త్వం, మహా-బాలిశః మూర్ఖః, నిష్కృపో వా-కుతః యస్త్వం, ఆత్మసృష్టేః స్వకర్తృకసృష్టేః-పిత్రాదిక్రమనిబద్ధాయాః - అప్రతిరూపమననురూపం-ఈహసే చేష్టసే-తదేవాహ, పరే ప్రాక్కాలజాతే పిత్రాదౌ-అనుజీవతి సతి - అపరస్య పశ్చాత్కాలజాతస్య పుత్రాదే - ర్యా-మృతి-ర్మరణ-మితి-తదేత-దప్రతిరూపమిత్యర్థః - విపర్యయశ్చేత్ యదుక్తవిపర్యయ ఏవ స్యాత్, పుత్రాదౌ జీవతి పిత్రాదిరేవ మృతస్స్యాదిత్యర్థః, తర్హి త్వం ధ్రువం నూనం-పరస్సర్గోత్కృష్టో భవేః -నియమేన తదభావా-త్త్వం బాలిశ ఏవేతి భావః॥ యద్వా॥ ననుసృష్టిస్తు పిత్రాదిక్రమేణైవ-మృతిస్త్వనియతేతి -చేత్తర్హి -త్వం - ధ్రువం నూనం-పరోఽసి ప్రకృష్టోఽసీత్యధి-

తాన్తకం వినష్టదృష్టిః ప్రపతన్ స్ఖలన్ పథి । స్నేహానుబన్ధైధితయా శుచా నృపో విమూర్ఛితోఽనుప్రకృతిర్ద్విజైర్వృతః ॥౫౧॥ పపాత బాలస్య స పాదమూలే * మృతస్య విభ్రష్టశిరోరుహామ్బరః । దీర్ఘం శ్వసన్ బాష్పకలోపరోధతో నిరుద్ధకణ్ఠో న శశాక భాషితుమ్ ॥౫౨॥ పతిం నిరీక్ష్యోరుశుచాఽర్పితం తదా మృతం చ బాలం సుతమేకసన్తతిమ్ । జనస్య * రాజ్ఞః ప్రకృతేశ్చ హృద్రుజం సతీ దధానా విలలాప నైకధా ॥ ౫౩ ॥ కృతద్యుతిరువాచ ॥ స్తనద్వయం కుఙ్కుమగన్ధమణ్డితం నిషిఞ్చతీ సాఞ్జనబాష్పబిన్దుభిః । వికీర్య కేశాన్విగళత్స్రజః సుతం శుశోచ చిత్రం కురరీవ సుస్వరమ్ ॥ ౫౪ ॥ అహో విధాతస్త్వమతీవ బాలిశో యస్త్వాత్మసృష్ట్యప్రతిరూపమీహసే । పరేఽనుజీవత్యపరస్య యా మృతిర్విపర్యయశ్చేత్త్వమసి + ధ్రువః పరః ॥ ౫౫ ॥ న హి క్రమశ్చేదిహ మృత్యుజన్మనోః శరీరిణామస్తు తదాత్మకర్మభిః । యస్స్నేహపాశో నిజసర్గవృద్ధయే స్వయం కృతస్తే తమిమం వివృశ్చసి ॥ ౫౬ ॥ త్వం తాత నార్హసి మాం కృపణామనాథాం త్యక్తుం విచక్ష్వ పితరం తవ శోకతప్తమ్ । అఞ్జస్తరేమ భవతాఽప్రజదుస్తరం యద్ధ్వాన్తం న యాహ్యకరుణేన యమేన దూరమ్ ॥ ౫౭ ॥ ఉత్తిష్ఠ తాత త ఇమే శిశవో వయస్యాస్త్వామాహ్వయన్తి నృపనన్దన సంవిహర్తుమ్ । సుప్తశ్చిరం హ్యశనయా చ భవాన్పరీతో భుఙ్క్ష్వ స్తనం పిబ శుచో హర న-

క్షేపః, ధ్రువ ఇతి-ప్రథమాన్తపాఠే తు-త్వం-నిత్య-శ్శత్రు-రసీత్యర్థః * ॥౫౫॥ * నను తత్కర్మానుసారేణోత్పత్తిమరణే స్తః-న చాత్ర క్రమోఽస్తి, న వా మమాత్రాపరాధోఽస్తీ, త్యత్రాహ॥ న హీతి॥ ఇహ ప్రకృతిమణ్డలే-శరీరిణాం-మృత్యుజన్మనోః-ఉత్పత్తిమరణయోః-క్రమో-నాస్తి చేత్, పశ్చాజ్జాతే పుత్రే జీవత్యేవ పితా పూర్వం జాతో మ్రియత ఇత్యేవంవిధః క్రమో నాస్తీ చేదిత్యర్థః, ఉత్పత్తిక్రమేణైవ మృతిక్రమో నాస్తి చేత్యర్థః-జన్మగ్రహణం దృష్టాన్తార్థం-యథా-జన్మని క్రమోఽస్తి, తథా-మృతౌ క్రమో నాస్తి చేదితి-తర్హ్యా-త్మకర్మభిః స్వస్వకర్మభిరేవ, తత్తదుత్పత్తిమృత్యాదికం-సర్వ, మస్తు, కిమీశ్వరేణ త్వయా కృత్యమస్తి, కర్మానుసారేణ ఫలప్రాపకోఽహమితి చే-త్తత్రాహ ॥ య ఇతి॥ నిజసర్గవృద్ధయే, తే త్వయా, యః, స్నేహపాశః పుత్రాదిషు స్నేహరూపః పాశః-కృత-స్తమిమం, స్వయమేవ, వివృశ్చసి-ఆర్షత్వాత్ప్రార్థనాయాం లట్-ఛిన్ద్ధీత్యర్థః * ॥౫౬॥ * ఏవం దైవం ప్రత్యాక్రుశ్యాథ మృతం బాలం, ప్రతివిలలాప॥ త్వమితి ॥ హే తాత పుత్ర, మా, మనాథా, మేతద్దుఃఖసాగరాద్రక్షకరహితాం-దీనాం దుఃఖితాం, త్యక్తుం, త్వం నార్హసి, తవ-శోకేన తప్తం-పితరం, విచక్ష్వ పశ్య-యద్యస్మాత్త్వత్కర్తృకాదవలోకనా-దప్రజదుస్తరం అనపత్యత్వప్రయుక్తాదపక్లేశాద్దుస్తరం-అప్రజస్త్వక్లేశస్తు యథాకథంచిత్సోఢుం శక్యః - అయం తు నితరాం సోఢుమశక్య ఇతి భావః ధ్వాన్తం శోకం, తరేమ-యది న పశ్యసి - తర్హ్య-కరుణేన నిష్కృపేణ-యమేన కరణభూతేన-మామపి-దూరం-నయ, మామపి యమసమీపం నయేత్యర్థః ॥౫౭॥ * హే తాత, ఉత్తిష్ఠ, ఇమే వయస్యాః, త్వత్సమానవయసః, శిశవో బాలాః, హే నృపనన్దన-త్వయా సహ-సంవిహర్తుం - త్వా, మాహ్వయన్తి, కించ, త్వం-చిరం సుప్తః, అశన

౫౩॥శ్లో॥ * పా॥ రాజ్ఞీ ప్రకృతేశ్చ.   ౫౫॥శ్లో + పా॥ ధ్రువః పరః.

యాక్షుధాచపరీతోవ్యాప్తః,అతః, స్తన్యం,పిబ,స్వకానాం,నోఽస్మాకం,శుచో,హరఅపనుద ❋॥౫౮॥❋ హేతనూజ, పుత్రక, తేతవ,ఆననాబ్జం ముఖకమల-మహం-నదదృశే నదృష్టవతీ-కథంభూతం,ముగ్ధంసున్దరం,స్మితం-యస్మిన్-మృదితవీక్షణం,మృదితేచలత్పక్ష్మణీ-నేత్రే-యస్మిన్,తాదృశం-అతఏవ,హతమఙ్గళా , అహమిదానీమపి,తవ,కలాఃమధురాః,గిరః, నశృణోమినాశ్రావం , తర్హి,కిం,అపునరన్వయం,పునరాగమనరహిత,మన్యలోకంలోకాన్తరంప్రతి,అఘృణేననిష్కృపేణ, దైవేన,నీతోగతోఽసి,కింవేతి ❋ ॥ ౫౯ ॥ ❋ఏవందంపత్యోరన్యేషుచభృశంశోకావిష్టేషుసనారదఃపునరఙ్గిరాస్తత్రాయయావిత్యాహమునిః ॥ విలపన్త్యాఇతి॥మృతంబాలంప్రతి,చిత్రవిలాపనైః,ప్రలపన్త్యాస్సత్యాశ్చిత్రకేతురపి,నితరాం,శోకేన-తప్తోఽతఏవ,ముక్తఃఉచ్చైస్స్వరయుక్తకణ్ఠో-రురోదహేతి ❋ ॥ ౬౦ ॥ ❋ తయోర్దంపత్యో-రేవంవిలపతోస్సతోః-తదనువ్రతాః,సర్వే , నరాః,నార్యశ్చ ,రురుదుఃఇతరత్సర్వజనజాత-మచేతనప్రాయ-మాసీత్-చిత్రితప్రతిమాఇవబభూవురిత్యర్థః ❋ ॥ ౬౧ ॥ ❋ఏవం-కశ్మలంమహద్దుఃఖ-మాపన్నం , మతఏవ,నష్టసంజ్ఞంవివేకరహిత-మనాయకంతతోవ్యపదేష్టృరహితం-సముదాయం,జ్ఞాత్వా,శ్రీనారదేనసహితో-దేవర్షిరఙ్గిరాః-ఆజగామఆగతవాన్ ❋ ॥ ౬౨ ॥ ❋ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధే,చతుర్దశోఽధ్యాయః.❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవంతత్రాగతావఙ్గిరోనారదౌశోకాపనయనాయతమూచతురిత్యాహమునిః॥ఊచతురితి ॥మృతకోపాన్తేశవసమీపే-పతితం-మృతకోపమంశవసదృశం-తత్రహేతుః.శోకేనాభిభూతం-తిరస్కృతవివేకం-రాజానంచిత్రకేతుం , సదుక్తిభిఃప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవేదినీభిరుక్తిభి-ర్బోధయన్తావివేకముత్పాదయన్తా,వూచతుః ❋॥౧॥❋సదుక్తిభిర్బోధ

స్వకానామ్ ॥ ౫౮ ॥ నాహంతనూజదదృశేహతమఙ్గళాతేముగ్ధస్మితంమృదితవీక్షణమాననాబ్జమ్। కింవా
గతోస్యపునరన్వయమన్యలోకంనీతోఽఘృణేననశృణోమికలాగిరస్తే ॥ ౫౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥విలపన్త్యామృ
తంపుత్రమితిచిత్రవిలాపనైః।చిత్రకేతుర్భృశంతప్తోముక్తకణ్ఠోరురోదహ ॥౬౦॥తయోర్విలపతోస్సర్వేదం
పత్యోస్తదనువ్రతాః। రురుదుస్స్మనరానార్యస్సర్వమాసీదచేతనమ్ ॥ ౬౧ ॥ఏవంకశ్మలమాపన్నంనష్టసం
జ్ఞమనాయకమ్ । జ్ఞాత్వాఽఙ్గిరామహర్షిస్తుహ్యాజగామసనారదః ॥ ౬౨ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,షష్ఠస్కన్ధేచతుర్దశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుకఉవాచ॥ఊచతుర్మృతకోపాన్తేపతితంమృతకోపమమ్ । శోకాభిభూతంరాజానంబోధయన్తాసదు
క్తిభిః ॥ ౧ ॥ కోఽయంస్యాత్తవరాజేన్ద్రభవాన్యమనుశోచతి । త్వంచాస్యకతమస్సృష్టౌపురేదానీమతఃప
రమ్ ॥ ౨ ॥ యథాప్రయాన్తిసంయాన్తిస్రోతోవేగేనవాలుకాః । సంయుజ్యన్తేవియుజ్యన్తేతథాకాలేనదే
హినః ॥ ౩ ॥ యథాధానాసువైధానాభవన్తినభవన్తిచ। ఏవంభూతేషుభూతానిచోదితానీశమాయయా॥

నప్రకారమేవాహ॥క ఇత్యాదినావస్తునికల్పిత,ఇత్యన్తేన ॥తావజ్జీవానాంపరస్పరంనిరుపాధికసంబన్ధాభావాదౌపాధికసంబన్ధప్రయుక్తశోకమోహాభయాదేర్నిమిత్తసంబన్ధస్యైవనివృత్తేర్నశోకహేతురస్తీత్యూచతుః॥కోఽయమితి॥హేరాజేన్ద్ర-యంప్రతి-భవా-ననుశోచతి-సోఽయం - ప్రవాహరూపాయాంసృష్టౌపురాభూతకాలే-ఇదానీంవర్తమానకాలే-ఇతఃపరంభవిష్యత్కాలేవా - తవ-క, స్స్యాత్ - త్వమప్య-స్యశోచ్యమానస్య -కతమఃయదిజీవాత్మానంప్రతిశోచసి-తర్హిశోచ్యస్యజీవస్యతవచకస్సంబన్ధః-కాలత్రయేఽపినాస్తేనతవసంబన్ధఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋దేహద్వారకపితృపుత్రసంబన్ధేనానుశోచామీత్యత్రోచతుర్యథేతి ॥ స్రోతోవేగేనప్రవాహవేగేన-యథా-వాలుకాస్సికతాః-కదాచి- త్సంయాన్తిసంయుక్తాభవన్తి , కదాచిచ్చ,ప్రయాన్తివిప్రయుక్తాశ్చభవన్తి , తథా-కాలేననిమిత్తేన-దేహినోఽపి,అన్యైర్దేహిభిస్సహ-సంయుజ్యన్తేవియుజ్యన్తేచ , దేహినాంపరస్పరకాలకర్మాయత్తదేహద్వారకసంబన్ధస్యౌపాధికత్వాదుపాధివిలయేతత్ప్రయుక్తసంబన్ధస్యాపివిలయాద్విలీనసంబన్ధప్రయుక్తశ్శోకోనకార్యఇతిభావః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋నను , పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధో నకేవలమాత్మగతః - నాపిదేహమాత్రగతఃఅపితు,విశిష్టగతః - అతోవిశిష్టంప్రత్యేవాహంవిశిష్టరూపశ్శోచామీతిచే, దేవమపినశోకఃకార్య - ఇత్యాహతుః ॥ యథేతి ॥ యథా,ధానాసుబీజేషు - జాతిగుణాదివిశేషణవిశిష్టేషు - తాదృశ్యోధానాఃబీజాన్తరాణి,ఈశ్వరసంకల్పేన,భవన్తిఉత్పద్యన్తే , అపాదానస్యైవాధికరణత్వవివక్షయాసప్తమీ - నభవన్తినశ్యన్తిచ,తథా-భూతేభ్యః-భూతాన్తరాణ్యపీశ్వరమాయయా - ఉత్పద్యన్తే,నశ్యన్తిచ.అప్రాణిభ్యోఽప్రాణినామివప్రాణిభ్యఃప్రాణినామప్యుత్పత్తేర్మృతేశ్చేశ్వరసఙ్కల్పాయత్తత్వాత్తద్వత్ప్రాణిభిరపీశ్వరమాయావైభవమనుసందధద్భిస్తూష్ణీమేవస్థేయంనతుశోకఃకార్యః ॥ కించ॥విశిష్టేపిశేషాంశస్యజీవస్యగతత్వాచ్చనశోకఃకార్యఇతిభావః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋

ననుగచ్ఛతుపశేష్యాం శోజీవ - సాక్షాత్సంబన్ధాపాదకమవస్థితం దేహం ప్రత్యనుశోచామీత్యత్రాహతుః ॥ వయంచేతి ॥ వయం-త్వంచ-అన్యే ఇమే, చరాచరాశ్చ, సర్వే, తుల్యకాలాః వర్తమానకాలికాః, యథా, జన్మమృత్యోః-ప్రాక్, పశ్చాచ్చ-నసన్తి, జన్మనః ప్రాగ్జాతాసన్, మృత్యోః పశ్చాన్న భవిష్యన్తి, భో హే రాజన్, అధునా, అయమప్యేవమేవ నాస్తి, విశరణాయారబ్ధమిమం దేహమప్యసన్తం పశ్యేత్యర్థః ॥ ౫ ॥ * యదీశో మాయయా భూతేభ్యో భూతాని భవన్తి-నభవన్తి, తర్హి తస్య స్వాతన్త్ర్యరూపమీశ్వరత్వమేవ న స్యాత్-తజ్జీవవిశేషాపేక్షయా సుఖదుఃఖప్రదత్వేన వైషమ్యనైర్ఘృణ్యప్రసఙ్గాత్తయోశ్చకర్మవశ్యజీవధర్మత్వాజ్జీవవత్కర్మవశ్యత్వప్రసఙ్గాదిత్యత్రోచతుః ॥ భూతైర్భూతానీతి ॥ భూతేశః సమష్టివ్యష్ట్యాత్మనాఽవస్థితానాం సర్వేషాం భూతానా-మీశః అన్తః ప్రవిశ్య తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణ ప్రశాసితా-ఆత్మనా స్వేన-సృష్టైః, అతఏవ, స్వతన్త్రైః, సృజతీత్యనేన తస్య స్రష్టుస్సకలేతరవిలక్షణత్వం సర్వార్థశక్తియుక్తత్వం-చోక్తం ॥ అజ ఇత్యనేన కర్మఫలానుభవాయ తదాయత్తోత్పత్త్యాదిరాహిత్యోక్త్యా అవాప్తసమస్తకామత్వమప్యుక్తం భవతి, నన్వేవం భూతస్సృజతు, అథాపి, జగత్సృష్ట్యాదేః కేనచిత్ప్రయోజనేన భవితవ్యం, నిష్ప్రయోజనస్య ప్రవృత్త్యసంభవాత్, తత్ర బుద్ధిపూర్వకారిణామారమ్భో హి ద్వివిధం ప్రయోజనం, స్వార్థః, పరార్థో వా, నహి పరస్య బ్రహ్మణస్స్వభావత ఏవావాప్తసమస్తకామస్య జగత్సర్గేణ కించన ప్రయోజనమనవాప్తమవాప్యతే ॥ నాపి పరార్థః ॥ అవాప్తసమస్తకామస్య పరార్థతా హి పరానుగ్రహేణ భవతి, న చైదృశగర్భజన్మ జరామరణనరకాదినానావిధానన్తదుఃఖబహుళం జగత్కరుణావాన్ సృజతి, ఇత్యాశఙ్కమానం ప్రత్యాహతుః ॥ నిరపేక్షోఽపి బాలవదితి ॥ ప్రయోజననిరపేక్షోఽపి, బాలవ - త్సృజతీత్యర్థః దృష్టాన్తస్వారస్యేన జగత్సృష్ట్యాదేస్తల్లీలైకప్రయోజనత్వముక్తం నిరపేక్షోఽపీత్యనేన లీలావ్యతిరిక్తప్రయోజనాన్తరనిరపేక్షత్వం చోక్తం ॥ అతో నావాప్తకామత్వభఙ్గః ॥ నాపి ప్రవృత్త్యసంభవః, కేవలలీలైకప్రయోజనానాం కన్దుకాద్యారమ్భాణాం బాలమహారాజాదిషు దర్శనాత్ -నన్వేవమపీశ్వరస్య దేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాత్మనోత్కృష్ట - మధ్యమాపకృష్టసృష్ట్యా పక్షపాతః ప్రసజ్యేత - అతిఘోరదుఃఖయోగకరణాన్నైర్ఘృణ్యం చావర్జనీయ-మితిశఙ్కమానం ప్రత్యుక్తం ॥ భూతేశ ఇ॥ అయం భావః,

---

వయంచ త్వంచ యే చేమే తుల్యకాలాశ్చరాచరాః । జన్మమృత్యోర్యథా పశ్చాత్ప్రాఙ్నైవమధునాఽపి
భోః ॥ ౫ ॥ భూతైర్భూతాని భూతేశస్సృజత్యవతి హన్త్యజః । ఆత్మసృష్టైరస్వతన్త్రైరనపేక్షోఽపి బాల
వత్ ॥ ౬ ॥ దేహేన దేహినో రాజన్దేహాద్దేహోఽభిజాయతే । బీజాదేవ యథా బీజం దేహ్యర్థ ఇవ శాశ్వతః ॥ ౭

ఏవం స్రష్టురపి న వైషమ్యాదిదోషప్రసక్తిః -సర్వభూతానాం తత్తత్కర్మానుసారేణ నియన్తృత్వాత్ - విషమసృష్టేస్సుఖదుఃఖాదేశ్చ దేవాదిక్షేత్రజ్ఞకర్మసాపేక్షత్వాదితి భావః ॥ తథాచ శ్రుతిః "సాధుకారీ సాధుర్భవతి పాపకారీ పాపో భవతి పుణ్యః పుణ్యేన కర్మణా భవతి పాపః పాపేన కర్మణా" ఇతి ॥ తథాచోక్తం భగవతా పరాశరేణాపి దేవాదివైచిత్ర్యే హేతుస్సృజ్యానాం క్షేత్రజ్ఞానాం ప్రాచీనకర్మశక్తిరేవేతి ॥ "నిమిత్తమాత్రమేవాసౌ సృజ్యానాం సర్గకర్మణి, ప్రధానకారణీభూతా యతో వై సృజ్యశక్తయః - నిమిత్తమాత్రం ముక్త్వైవ నాన్యత్కించిదపేక్షతే, నీయతే తపతాం శ్రేష్ఠ స్వశక్త్యా వస్తు వస్తుతామ్" ఇతి ॥ స్వశక్త్యా స్వకర్మణైవ వస్తు క్షేత్రజ్ఞవస్తు-వస్తుతాం దేవాదివస్తుతాం-ప్రాప్యత-ఇత్యర్థః * ॥ ౬ ॥ * కించ-దేహస్య జన్మమరణాదిస్వభావత్వాదపురుషార్థస్వరూపత్వాదాత్మనస్తు తద్విపరీతస్వభావత్వాచ్చ న దేహసంబన్ధప్రయుక్తశోకః కార్య ఇత్యాహతుః ॥ దేహేతి ॥ హే రాజన్, దేహినో జీవస్య - దేహః, దేహేన పితృశరీరేణ, దేహాన్మాతృశరీరాదభిజాయతే - యథా - బీజాదేవ భూమౌ నిహితా - ద్బీజాన్తరం, జాయతే, తద్వత్ "దిహ ఉపచయే" ఇతి ధాతుపాఠాదుపచయార్థకాద్దిహధాతోర్నిష్పన్నో దేహశబ్ద ఉపచయాపచయాదిషడ్భావవికారవద్వాచకః ప్రయుక్త - స్తస్య తత్స్వాభావ్యసూచనాయ - ఏవం చాగ్నేరౌష్ణ్యం ప్రతీవ జలస్య శైత్యం ప్రతీవ దేహస్య మృతిం ప్రతి శోకో మా భూదితి భావః, ఆత్మనో దేహవిపరీతాకారత్వముక్తం దేహ్యర్థ ఇవ శాశ్వత ఇతి-దేహీ జీవః - శాశ్వతః నిత్యస్సతతైకరూపశ్చ, అతఏవార్థః పురుషార్థరూపః, ఆనన్దరూపః- ఆనన్దో హి పురుషార్థః - ఇవశబ్ద ఏవకారార్థః-నిపాతానామనేకార్థత్వాత్, పురుషార్థరూప ఏవేత్యర్థః-నిత్యత్వసతతైకరూపత్వానన్దరూపత్వాదిస్వభావాత్మానుదర్శనం విహాయ తద్విపరీతం దేహం ప్రత్యనుశోకో వ్యర్థ ఇతి భావః * ॥ ౭ ॥ * దేహినో దేహో జాయతే-దేహ్యర్థ ఇవ శాశ్వత, ఇతి చ నిత్యసంబన్ధార్థకమత్వర్థేఽనిప్రత్యయాన్తేన జీవో నిర్దిష్టః -తత్ర - యద్యనన్తదుఃఖాకరదేహసంబన్ధో జీవస్య నిత్యశ్చే-త్తదపురుషార్థనిత్యసంబన్ధినోఽస్యాపురుషార్థరూపతైవ స్యా-న్నతు పురుషార్థరూపత్వ - మితి శఙ్కాం నిరాకుర్వన్తావాహతుః ॥ దేహేతి ॥ పురా-యోఽయ-మవివేకః అనాదిసిద్ధో దేహాత్మభ్రమస్తేనాత్మభ్రమరూపః పరమార్థ కర్మమూలక- స్తేన- కృతో, దేహ- దేహివిభాగః- నశ్వరః

పత్తః, అయం దేహః-అయం దేహీ, ఇతివిభాగరహితే, ఆత్మని-దేవమనుష్యాదిదేహంప్రతిసమ్బన్ధ్యయమాత్మా-తదాత్మప్రతిసమ్బన్ధ్యయందేహఇతివిభాగః - కేవలదేహాత్మాభిభ్రమమూలకస్సంజాతఇత్యర్థః- యథా-అవస్తుని-రజతత్వజాత్యాశ్రయరజతవ్యక్తిభిన్నేశుక్త్యాదివస్తుని - ఇదంరజతమితిరజతత్వతదాశ్రయవ్యక్త్యోర్విభాగః పరమార్థసాదృశ్యాదిదోషమూలకేనభ్రమేణకల్పిత , స్తద్వత్ , యద్యపిదృష్టాన్తేరజతత్వతదాశ్రయరూపజాతివ్యక్త్యుభయభిన్నేశుక్త్యాదౌజాతివ్యక్తివిభాగఃకల్పితః ,సచవిభాగఃప్రతీతిమాత్రవిషయోనతుప్రమితివిషయః - అతఏవనేదంరజతమితితత్రబాధప్రవృత్తిః,దార్ష్టాన్తికేతుదేహంప్రత్యాశ్రయభూతఏవాత్మరూపేవస్తునిదేహదేహివిభాగః - సచప్రమితివిషయశ్చ - అతఏవహి-తత్రనాయందేహఃనాయందేహీతిపశ్చాత్యబాధనాదర్శనంచే- తిదృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోర్వైషమ్యం,తథాప్యుభయత్రజాతివ్యక్తివిభాగదేహదేహివిభాగయోర్భ్రమమూలకత్వస్య భ్రమకారణయోస్సాదృశ్యకర్మణోః పారమార్థికత్వస్యచసామ్యాద్దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావఉత్పన్నః-నహిదృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావేసర్వసాధర్మ్యమపేక్షితం,అన్యథాతయోస్తాదాత్మ్యాపత్త్యాదృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావస్యైవాప్యసంగతత్వాపత్తేః అవివేకకృతఇత్యనేన- అవివేకంప్రతినిమిత్తభూతేపుణ్యాపాపాత్మకేకర్మణిపరమాత్మోపాసనేననిశ్శేషంనిరస్తేసతితన్నిమిత్తదేహాత్మభ్రమాదేరపనివృత్త్యావపురుషార్థాసమ్బన్ధాత్మస్వరూపమనుభూతంభవతీతిసూచితం , యథాదృష్టాన్తేసాదృశ్యస్య దోషత్వనిశ్చయేననివృత్తేభ్రమేజాతివ్యక్తివిభాగానర్హశుక్త్యాదియాథాత్మ్యమనుభూతంభవతి - తద్వత్, దేహీతినిప్రత్యయోననిత్యయోగ-అపితు,సమ్బన్ధమాత్రఇతిభావః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ ఏవమృషిభ్యాంబోధితశ్చిత్రకేతుర్జాతవివేకస్తావువాచేత్యాహమునిః॥ఏవమితి॥ద్విజయోరఙ్గిరోనారద

హాదేహవిభాగోఽయమవివేకకృతఃపురా। జాతివ్యక్తివిభాగో ఽ యంయథావస్తునికల్పితః ॥ ౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏవమాశ్వాసితోరాజాచిత్రకేతుర్ద్విజోక్తిభిః।ప్రమృజ్యపాణినావక్త్రమాధిమ్లానమభాషత॥౯॥

చిత్రకేతురువాచ ॥ కౌయువాం జ్ఞానసమ్పన్నౌమహిష్ఠౌచమహీయసామ్ । అవధూతేనవేషేణగూఢావిహ సమాగతౌ ॥ ౧౦ ॥ చరన్తిహ్యవనౌకామంబ్రాహ్మణాభగవత్ప్రియాః।మాదృశాంగ్రామ్యబుద్ధీనాంబోధాయోన్మత్తలిఙ్గినః॥ ౧౧ ॥కుమారోనారదఋభురఙ్గిరాదేవలోఽసితః। అపాన్తరతమోవ్యాసోమార్కణ్డేయోఽథగౌతమః ॥ ౧౨ ॥ వశిష్ఠోభగవాన్రామఃకపిలోబాదరాయణిః।దుర్వాసాయాజ్ఞవల్క్యశ్చజాతుకర్ణిస్తథాఽరుణిః॥౧౩ ॥ రోమశశ్చ్యవనోదత్తఆసురిస్సపతంజలిః । పరాశరోఽ థమైత్రేయోభరద్వాజశ్చవారుణిః ✽ మునిర్వేదశిరాబోధ్యోమునిఃపఞ్చశిఖస్తథా ॥ ౧౪ ॥హిరణ్యనాభఃకౌసల్యశ్శ్రుతదేవఋతధ్వజః । ఏతేఽపరేచసిద్ధేశాశ్చరన్తిజ్ఞానహేతవః ॥ ౧౫ ॥ తస్మాద్యువాంగ్రామ్యపశోర్మమమూఢధియఃప్ర

యోరుక్తిభి- రేవ-మాశ్వాసితః పరిసాన్త్వితో ,రాజాచిత్రకేతుః-ఆధినాపుత్రశోకేన, మ్లానంగ్లానం,వక్త్రం-పాణినా-పరిమృజ్యవిశోధ్య,అభాషత ✽॥౯ ॥ ✽ తదేవాహ॥కావిత్యాదినాజ్ఞానదీపః-ప్రత్యర్ప్యతామిత్యన్తేన॥తావదస్పష్టవేషౌతౌయువాంకావితిపృచ్ఛతి-కావితి॥జ్ఞానసమ్పన్నౌ - వతఏవ-పూజ్యానామపిపూజ్యౌ,యువాం-తావ-త్కౌ, పశ్యన్నపికింపృచ్ఛసీత్యత్రాహ, అవధూతేనక్షుద్రేణ , వేషేణ-గూఢౌతిరోధాపితస్వవేషౌ,ఇహ,సమాగతౌ,యువాం,అన్యథాక్షుద్రస్యేదృశీజ్ఞానసమ్పత్తిర్దుర్లభేతిభావః ✽॥౧౦॥ ✽ ‹‹విష్ణోర్భూతానిలోకానాంమఙ్గళాయచరన్తిహి,, ఇత్యుక్తరీత్యాలోకానుగ్రహార్థమేవమేవావధూతవేషాజ్ఞానినశ్చరన్తీత్యాహ ॥ చరన్తీతి॥బ్రాహ్మణాభగవద్భక్తాః-ఉన్మత్తస్యేవలిఙ్గంయేషాం, తాదృశాస్సన్తో, గ్రామ్యబుద్ధీనాంవిషయసక్తానాంసంసారిణాం -మాదృశానాం,బోధాయజ్ఞానోత్పాదనాయ,అవనౌభూమౌ-కామంయథేచ్ఛం-చరన్తి,హియస్మాత్ , భగవత్ప్రియాఉన్మత్తలిఙ్గినఏవ-మాదృశాం,బోధాయ,చరన్తి అతో, యువాం-కావితివాఽన్వయః ✽॥౧౧॥ ✽ బ్రాహ్మణాన్ భగవత్ప్రియాన్ ఉన్మత్తలిఙ్గేనచరతఏవదర్శయతి॥కుమారఇత్యాదినా॥కుమారస్సనత్కుమారః , రామోభార్గవః-దత్తోదత్తాత్రేయః-సః-ప్రసిద్ధః-పతంజలిర్మహాముని-ర్భరద్వాజః-ముని-రుచథ్యః-వేదశిరోచథ్యఇత్యత్రసన్ధిర్నాగః-వేదశిరాబోధ్యఇతపాఠే।బోధస్యగోత్రాపత్యంబోధ్యఆఙ్గీరసః,,కవిబోధావాఙ్గిరస,,ఇతియఞ్ ఏతేకుమారాదయః స్తథాఽపరేచ,జ్ఞానమేవసమ్పద్యేషాంతేసిద్ధేశాః-శ్చరన్తి॥౧౨-౧౩॥౧౪॥౧౫॥ ✽ యువాంయాకాచిద్వాభవేతంతావత్ యద్యస్మా-ద్యువాంప్రభూ-మాదృశస్యబోధోత్పాదనే-దక్షౌ-తస్మాద్యువాభ్యాం-మమ-జ్ఞానమేవదీపః-స- ప్రవర్త్యతాంవీయతామిత్యర్థః - కథంభూతః-అన్ధేతమసిఅజ్ఞానరూపే-మగ్నస్య-అతఏవ-మూఢ

౧౪॥శ్లో॥ ✽ పా॥మునిర్వేదశిరోచథ్యః.

ధియః-అతఏవ-గ్రామ్యపశోః-గ్రామ్యభవః గ్రామ్యః నర-స్స ఏవ పశుః, తస్య ✻ ॥౧౬॥ ✻ ఏవముభావపి పృష్టౌ-తత్ర తావదఙ్గిరా ఆత్మనస్స్వాగమనప్రయోజనం చ వదన్ చిత్రకేతోర్వైరాగ్యముత్పాదయతి। అహంత ఇత్యాదినోపశమమాపి శ్లేత్యస్తైన॥ హేనృప, పూర్వం - పుత్రం కామయమానస్య-తవ, పుత్రదో-యోఽఙ్గిరా-స్సోఽహం-అస్మి ఏష ద్వితీయస్త్వయం-సాక్షాత్, బ్రహ్మణస్సుతో-భగవాన్- నారదఋషిః ✻॥౧౭॥✻ కిమర్థమాగతావిత్యత్రాహ॥ ఇత్థమితి॥ పుత్రశోకేన-ఇత్థం-దుస్తరే తమస్యజ్ఞానే-మగ్నం-అతదర్హం శోకానర్హం, మహాపురుషగోచరం ఉత్కృష్టపురుషైరనుగ్రాహ్యం, త్వా, మనుస్మృత్య ప్రత్యభిజ్ఞాయ, భవతో, ఽనుగ్రహాయ భవన్తమనుగ్రహీతు-మిహ- ఆవాం ప్రాప్తౌ- హే ప్రభో-బ్రహ్మణ్యః, బ్రహ్మణి బ్రహ్మకులే సాధుర్బ్రహ్మణ్యః-తత్రాపి భగవద్భక్తస్త్వాదృశః-అవసీదితుం దుఃఖితుం-నార్హతి ✻ ॥౧౮॥౧౯॥ ✻ యథాపూర్వమాగత-స్తథా-త్వద్గృహం ప్రత్యాగతోఽహం-తేతుభ్యం-పరం జ్ఞానం, దదామి-భగవద్భక్త ఇత్యత్రాదికర్మణి క్తః-ఆరబ్ధభగవద్భక్తియోగః-భక్తియోగారమ్భభూతాయాస్సత్సంగతేః కృతత్వాదితి భావః - తర్హి-పూర్వం, మేవ జ్ఞానం కిం న దదాస్తత్రాహ॥ జ్ఞాత్వేతి॥ అన్యాభినివేశం పుత్రాభిలాషం-జ్ఞాత్వా, తేతుభ్యం - పుత్రమేవా-హం-దదావ దత్తవానాసమ్ ✻॥౨౦॥✻ నను మమాన్యాభినివేశసత్త్వేఽపి తస్య దుఃఖోదర్కతాం జ్ఞాపయిత్వా జ్ఞానమేవ కిం న దత్తవానిత్యపేక్షాయామభిలషితపుత్రప్రదానస్యానన్తరేణ దత్తమపి జ్ఞానం న సుప్రతిష్ఠితం భవతి- పుత్రోత్పత్తివిపత్తిభ్యామనుభూతసుఖదుఃఖస్య తద్దృష్టాన్తేనేతరేషామపి వైషయికసుఖానాం సుఖోదర్కతామనుమన్యమానస్య సంజాతవైరాగ్యస్య తు దత్తం జ్ఞానం సుప్రతిష్ఠితం భవతీత్యాలోచ్య న దత్తవానస్మీత్యభిప్రాయః ఇతః పుత్రదృష్టాన్తేనేతరేషామప్యనన్తరోదుఃఖహేతుతాం నిదర్శయతి ॥ అధునేతి॥ యథైవ, భవతా-పుత్రిణాం-తాపో-ఽధునా-అనుభూయతే-ఏవం-దారాదయోఽపి - సర్వే- హేశూరసేనేశ-శోకమోహభయార్తిదాస్సన్త ఏవానుభవిష్యన్తే-భవతైవ, భవతేవేతిపాఠే- అధునా-భవతేవ త్వయేవ-సర్వేషామేవ-పుత్రిణాం, తాపోఽ

భూ। అన్ధే తమసి మగ్నస్య జ్ఞానదీప ఉదీర్యతామ్ ॥ ౧౬ ॥ అఙ్గిరా ఉవాచ ॥ అహం తే పుత్రకామస్య పుత్రదోఽస్మ్యఙ్గిరా నృప। ఏష బ్రహ్మసుతస్సాక్షాన్నారదో భగవానృషిః ॥ ౧౭ ॥ ఇత్థం త్వాం పుత్రశోకేన మగ్నం తమసి దుస్తరే। అతదర్హమనుస్మృత్య మహాపురుషగోచరమ్ ॥ ౧౮ ॥ అనుగ్రహాయ భవతః ప్రాప్తావావామిహ ప్రభో। బ్రహ్మణ్యో భగవద్భక్తో నావసీదితుమర్హతి ॥ ౧౯ ॥ తదైవ తే పరం జ్ఞానం దదామి గృహమాగతః। జ్ఞాత్వాఽన్యాభినివేశం తే పుత్రమేవ దదావహమ్ ॥ ౨౦ ॥ అధునా పుత్రిణాం తాపో భవతైవానుభూయతే। ఏవం దారా గృహా రాయో వివిధైశ్వర్యసంపదః। శబ్దాదయశ్చ విషయాశ్చలా రాజ్యవిభూతయః ॥ ౨౧ ॥ మహీరా

నుభూయతే-సర్వైరపపుత్రిభిస్తాపోఽనుభూయత ఇత్యర్థః-యథా పుత్రశ్శోకమోహాదిప్రదః తథా దారాదయోఽపీత్యన్వయః-తత్ర, రామాపిహారవనాని-వివిధాఐశ్వర్యసంపదః ప్రశస్తభృత్యప్రయుక్తా భోగోపకరణాదిసమృద్ధయః ✻॥౨౧॥✻ తథా, హేరాజన్, భోగాశ్శబ్దాదయో విషయాశ్చ-విభూతయోఽణిమాదయః మహీ-రాజ్యం-రాజ్ఞః కర్మ భావో వా రాజ్యం స్వామిత్వం మహ్యా రాజ్యం మహీరాజ్యం సార్వభౌమత్వమిత్యర్థః - బలం చతురఙ్గయుక్తం-కోశో ధనం-సర్వే చైతే-గన్ధర్వనగరప్రఖ్యాః - గన్ధర్వనగరేణ తుల్యం ప్రఖ్యాయన్తే ప్రసిధ్యన్త ఇతి తథా-గన్ధర్వనగరోపమత్వేన ప్రసిద్ధాః -గన్ధర్వాణాం హి నగరమావాసస్థానం అనియతం తద్వదేతేఽప్యనియతాః చఞ్చలా అనిత్యా ఇతి యావత్ ప్రసిద్ధం దృష్టాన్తరమాహ ॥ స్వప్నమాయామనోరథా ఇతి ॥ స్వప్నే-యే-మాయామనోరథాః -మాయాశబ్ద ఆశ్చర్యవాచీ ఆశ్చర్యరూపా మనోరథాః - సంకల్పవికల్పాత్మకమనోవిషయాః-దేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేక-శిరశ్ఛేదనాదయః- తే చాశ్చర్యభూతా ఏవ, తత్తత్పురుషానుభావ్యత్వేనాల్పకాలానుభావ్యపుణ్యపాపాత్మకకర్మఫలత్వే న చేశ్వరసృష్టానాం జాగ్రదవస్థానుభావ్యపదార్థేభ్యో విలక్షణత్వాత్, స్వప్నమాయామనోరథవదనిత్యా ఇత్యర్థః- ఇయాంస్తు విశేషః-స్వప్నమాయామనోరథాస్తు తత్కాలమాత్రావస్థాయినః -ఏతే తు తదపేక్షయా కించిచ్చిరకాలావస్థాయిన ఇతి - అనిత్యత్వం తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణేశ్వరసృష్టత్వం-మనః ప్రభవత్వం సుఖమాత్రహేతుత్వం చోభయత్రాప్యవిశిష్టం ॥ తదేవాహ॥ దృశ్యమానా ఇతి॥ అర్థేన పరపురుషార్థేన నిరతిశయానన్దేన-వినా, దృశ్యమానాః, నదృశ్యన్తే కాలాన్తరేష్వపి న దృశ్యన్తే - జాగ్రత్స్వప్నావస్థాద్వయానుభావ్యాః పదార్థాః-మనోభవాశ్చ నను స్వాప్నపదార్థా మనోభవా ఇతి తు యుక్తం, తేషాం యథాఽస్య స్వప్నద్రష్టుః కర్మానుసారేణ, మనస్సంకల్పవికల్పే కరోతి, తదనుసారేణేశ్వర సృష్టత్వేన మనో నిమిత్తకత్వాత్ జాగ్రదవస్థానుభావ్యానాం తు పుత్రదారాదీనాం కథం మనః ప్రభవత్వం తత్రాహ ॥ కర్మభిరితి ॥ కర్మభిరనాదివాసనారూపైః కర్మభిః-అర్థాన్-మనసా ధ్యాయతః పుంసః-స్తావత్-కర్మాణి-మనసాఽభవన్ , అనాదికర్మవాసనావాసితమనస్సంయుక్తైరిన్ద్రియైశ్చ విషయాన్ ధ్యాయంస్తా

వత్కర్మాణికరోతీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తత- స్తత్కర్మఫలానుభవాయ , అస్య దేహినః ద్రవ్యజ్ఞానక్రియాత్మకః, ద్రవ్యం భూతపఞ్చకం- జ్ఞానానిజ్ఞానేన్ద్రియాణి , క్రియాః కర్మేన్ద్రియాణి - ఏతదాత్మకః ఏతత్సంఘాతరూపః అయం దేహః అస్య దేహినః వివిధక్లేశరూపసంతాపం కరోతీతి తథా , క్లేశసంతాపశబ్దౌ వైషయికసుఖదుఃఖపరౌ వా , వైషయికసుఖస్యాప్యన్తతః క్లేశాత్మకత్వాత్, తాం కరోతీతి వివిధక్లేశసన్తాపకృదు, దాహృతః ప్రాప్త ఇతి కథిత ఇత్యర్థః ప్రథమమనాదివాసనావాసితేన మనసా విషయచిన్తనా తయా చ విషయలాభోపయుక్తాని పుణ్యపాపాత్మకాని కర్మాణి , కర్మభ్యః క్లేశసంతాపకృద్దేహః, తేన చ పూర్వజన్మకృతకర్మ ఫలశబ్దాదివిషయమనుభవతః పునర్విషయచిన్తనా , పునస్తయా కర్మాణీత్యేవమియం పరివృత్తిర్వాసనావాసితమనోమూలికేతి సర్వే మనః ప్రభవా ఇతి భావః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తస్మాత్పుత్రదారాదీనాం సర్వేషాం స్వాప్నకల్పత్వాత్ - స్వస్థేన విక్షేపరహితేన మనసా- ఆత్మనః ప్రత్యగాత్మనో- గతిం స్వరూపం - విమృశ్య బుద్ధీన్ద్రియమనః ప్రాణాదిభిన్నత్వేన జ్ఞానానన్దాదిస్వరూపస్వభావత్వేన పరమాత్మశరీరత్వేన చ విమృశ్య - ద్వైతే ఉక్తవిధప్రత్యగాత్మగతదేవమనుష్యాదిభేదభిన్నే- అస్థిరే శరీరే- ధ్రువార్థవిస్రమ్భం- ధ్రువార్థ ఆత్మా- తద్విస్రమ్భం ఆత్మాభిమానం- త్యజ- ఉపశమం వైరాగ్యం- ఆవిశ విరక్తో భవే- త్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ఏవమఙ్గిరసోత్పాదితవివేకాయ చిత్రకేతవే భగవాన్నారదో మన్త్రవిద్యాముపదిదిక్షుస్తావత్తత్ప్రభావమాహ ॥ ఏతామితి ॥ ఏతాముపదేక్ష్యమాణాం- మన్త్రోపనిషదం మన్త్రరూపా- ముపనిషదం- ప్రయతస్సమాహితచిత్త- స్త్వం- మమ- ఉపదేశ్యతో మత్తః- ప్రతీచ్ఛ స్వీకురు- యాం మన్త్రోపనిషదం- ధారయమాణో-

---

జ్యం బలం కోశో భృత్యామాత్యసుహృజ్జనాః । సర్వేఽపి శూరసేనేమే శోకమోహభయప్రదాః ॥ ౨౨ ॥ గ
న్ధర్వనగరప్రఖ్యాస్స్వప్నమాయామనోరథాః । దృశ్యమానా వినాఽర్థేన న దృశ్యన్తే మనోభవాః । కర్మభిర్ధ్యా
యతస్తావత్కర్మాణి మనసాఽభవన్ ॥ ౨౩ ॥ అయం హి దేహినో దేహో ద్రవ్యజ్ఞానక్రియాత్మకః । దేహినో
వివిధక్లేశసన్తాపకృదుదాహృతః ॥ ౨౪ ॥ తస్మాత్స్వస్థేన మనసా విమృశ్య గతిమాత్మనః । ద్వైతే ధ్రువార్థవిస్ర
మ్భం త్యజోపశమమావిశ ॥ ౨౫ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ఏతాం మన్త్రోపనిషదం ప్రతీచ్ఛ ప్రయతో మమ । యాం
ధారయన్సప్తరాత్రాద్ద్రష్టా-స్సంకర్షణం ప్రభుమ్ ॥ ౨౬ ॥ యత్పాదమూలముపసృత్య నరేన్ద్ర పూర్వే శ
ర్వాదయో భ్రమమిమం ద్వితయం విసృజ్య । సద్యస్తదీయమతులానధికం మహత్త్వం ప్రాపుర్భవానపి పరం న
చిరాదుపైతి ॥ ౨౭ ॥

❀ ❀ ❀

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణే , షష్ఠస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః.

❀ ❀ ❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ దేవఋషీ రాజన్సంపరేతం నృపాత్మజమ్ । దర్శయిత్వేతి హోవాచ జ్ఞాతీనామనుశోచ
తామ్ ॥ ౧ ॥ నారద ఉవాచ ॥ జీవాత్మన్పశ్య భద్రం తే మాతరం పితరం చ తే । సుహృదో ❀ బాన్ధవాంస్తప్తాన్
శుచా త్వత్కృతయా భృశమ్ ॥ ౨ ॥ కలేబరం స్వమావిశ్య శేషమాయుస్సుహృద్వృతః । భుఙ్క్ష్వ భోగాన్పితృప్ర

భవాన్-సప్తరాత్రాదూర్ధ్వం -భగవన్తం-సఙ్కర్షణం-ద్రష్టా ద్రక్ష్యతి ❀॥ ౨౬ ॥ ❀ సఙ్కర్షణం విశింషన్-తస్య తత్సేవాకారఫలమాహ ॥ యత్పాదమూలమితి ॥ హే నరేన్ద్ర -యస్య భగవతస్సఙ్కర్షణస్య-పాదమూల-ముపసృత్య ఆశ్రిత్య- పూర్వే రుద్రాదయః-ద్వితయం-ద్వావవయవౌ యస్య ద్వితయం- ద్విదళాత్మకం-భ్రమం అబ్రహ్మాత్మకత్వస్వతన్త్రాత్మకత్వరూపదలద్వయాత్మకం భ్రమం -విసృజ్య అతులానధికం-నిస్సమాభ్యధికం-తదీయం సఙ్కర్షణసంబన్ధి మహత్త్వం-మాహాత్మ్యం-ప్రాపు- స్తథా-భవానప్య-చిరాదాశు-పరం మాహాత్మ్య-ముపైతి ఉపైష్యతి ❀॥ ౨౭ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః.

❀ ❀ ❀

ఏవముపదేక్ష్యమాణమన్త్రోపనిషద్గ్రహణే తస్య రుచిముత్పాద్యాఙ్గిరసోపదిష్టేషు వైరాగ్యోపాధకేష్వర్థేషు చిత్రకేతుప్రభృతీనాం విస్రమ్భద్యోతనాయ మృతకే పునర్జీవం స్వయోగమహిమ్నాఽఽవేశ్య తన్ముఖేనాఙ్గిరసోపదిష్టానర్థానేవ వదద్భగవాన్నారద ఇత్యాహ మునిః ॥ అథేతి ॥ హే రాజన్-స దేవర్షిర్నారదః-సంపరేతం మృతం-నృపాత్మజ-మనుశోచతాం-జ్ఞాతీనాం చిత్రకేతుప్రభృతీనాం - దర్శయిత్వా యోగప్రభావేనావిష్టజీవం ప్రదర్శ్య-ఇతి వక్ష్యమాణ-మువాచ-సోత్యాశ్చర్యే- అతో భగవతో నారదస్య ప్రభావో యన్మృతమపి పునర్జీవయదితి ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ ॥ జీవాత్మన్నితి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే జీవాత్మన్ - భద్రం ప్రవిష్టశరీరస్య- తేతవ-మాతరం-పితరం-సుహృదో-బాన్ధవాంశ్చ-త్వన్నిమిత్తయా-శుచా-భృశం-తప్తాన్-పశ్య - బాన్ధవాస్తప్తా ఇతి ప్రథమాన్తపాఠే - మాతరం పితరం చ పశ్య -బాన్ధవాస్సుహృదశ్చ -త్వత్కృతయా-శుచా-భృశం తప్తా-అత-స్తానపి-పశ్యే -త్యన్వయః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ శేషమవశిష్ట-మాయుర్జీవనం-యస్య తత్, కలేబరం-

---

౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ బాన్ధవాస్తప్తాశ్శుచా.

సమావిశ్య - అపమృత్యునామృతత్వాచ్ఛేషమాయురిత్యుక్తం - సుహృద్భిః-పరివృత- స్త్వం-నృపాసన మధితిష్ఠన్-పితృప్రోక్తాన్ పిత్రాదత్తాన్ - భోగాన్ - భుఙ్క్ష్వ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ భుఙ్క్ష్వేత్యుక్తో జీవస్తత్కలేబరమావిశ్య వదత్ ,, కస్మిన్ జన్మనీత్యాదినా , పరావరదృగీశ్వర ,, ఇత్యన్తేన ॥ తావత్పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధస్యానియతత్వమాహ॥ కస్మిన్నితి॥ దేవతిర్యఙ్మనుష్యయోనిషు - కర్మభిః పుణ్యపాపరూపైః - భ్రామ్యమాణస్య జాయమానస్య - అతఏవ - తత్రతత్ర తత్తత్పురుషవిశేషాన్ప్రతి తత్తన్నిరూపితబన్ధ్వాదిభావం ప్రాప్తస్య - మహ్యం మమ విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః - అమీ చిత్రకేత్వాదయః- కస్మిన్ జన్మని పితరః- మాతరశ్చ- భవన్-న సర్వేషు జన్మస్వభవన్ - కింత్వేతస్మిన్నేవ- అతః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధోఽనియత ఇతి భావః- యద్వా-, కస్మిన్ జన్మని- అమీ- పితరో- మాతరశ్చ - భవన్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ నను, సర్వేష్వపి జన్మసు భవన్త్విత్యత్రాహ॥ బన్ధ్వితి॥ సర్వే జీవాః, సర్వేషాం జీవానాం - క్రమశః జన్మపరంపరాభిః - మిథః-అన్యోన్యం-బన్ధ్వాదయో-భవన్తీత్యన్వయః , తత్ర-బన్ధవో వివాహాదిభిస్సంబన్ధినః - జ్ఞాతయస్సపిణ్డాః - అరయో ఘాతుకాః మిత్రాణి రక్షకాః-మధ్యస్థాః ఉభయవ్యతిరిక్తాః - విద్విషో ద్రవ్యాదినిమిత్తేన ద్వేషిణః - ఉదాసీనాస్తద్వ్యతిరిక్తాః , ఇతి భేదః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కర్మభిర్భ్రామ్యమాణత్వే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ యథా , పణ్యాని క్రయాద్యర్హాణి - హైమాదీని హేమవికారరూపాదీని కటకాఙ్గులీయకాదీని వస్తూని, క్రేతృషు వ్యవహర్తృషు నరేషు, ఇతస్తతః , పర్యటన్తి, ఏవం, జీవా అపి, దేవతిర్యఙ్మనుష్యయోనిషు-భ్రమన్తి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏకస్మిన్నపి జన్మని సంబన్ధస్యానియతత్వం సదృష్టాన్తమాహ ॥ నిత్యస్యేతి ద్వాభ్యామ్॥ నిత్యస్యావిప్లుతస్య-జీవత ఇతి యావత్-తస్య పశ్వాదేరర్థస్య, అనిత్యః అనియతః సంబన్ధో, నృషు దృష్టః, విక్రయాదినా పూర్వస్వామిసంబన్ధస్య నివృత్తేరుత్తరస్వామిసంబన్ధదర్శనాదేకస్మిన్నపి జన్మని సంబన్ధోఽనియత ఇతి భావః ॥ తదేవోపపాదయతి॥ యావదితి॥ యస్య పుంసో-యేన పశ్వాదినా-యావ-త్సంబన్ధః క్రయాదిసంబన్ధో,ఽస్తి - తస్య , మమత్వం స్వామిత్వాదిసంబన్ధ , స్తావదేవ, హీత్యనేన లోకప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవం దృష్టాన్తోపపాదితమర్థం దార్ష్టాన్తికే దర్శయతి॥ సః ప్రసిద్ధో, నిరహంకృతిః-వస్తుతో దేహాత్మాభిమానరహితోఽపి-జీవః - కర్మణా యోనిగతః దేవాదిశరీరేష్వనుప్రవిష్టస్స , న్యత్ర దేవాదిశరీరే నిత్యః అపరిత్యక్తదేహో-యావ-దుపలభ్యేత-తావదేవ తస్య స్వత్వం , స్వీయత్వం తావదేవ హి-తస్య, పిత్రాదయస్స్వీయా భవన్తి తావదేవ తస్యైతరైః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధ ఇతి యావత్ ; తత్తస్మా-త్తత్రోపలభ్యమానత్వాదిత్యర్థః, యద్వా- యత్ర శరీరే-యావ-దుపలభ్యేత-తస్య శరీరస్య-తావన్తం కాలం-జీవాత్మానం ప్రతి-స్వత్వం-తత్తస్మా-త్తత్రోపలభ్యమానత్వాదిత్యర్థః-అనుపలమ్భే తు ఆత్మనిరూపితస్వత్వస్యైవ శరీరేఽభావాచ్ఛరీరనిరూపితపితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధో దూరాదపేత ఇతి భావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తర్హి కీదృశం తస్య స్వరూపం- యత్స్వరూపగతో న భవత్యనియతః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధ - ఇత్యత్రాహ ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏష జీవో-నిత్యః ఆద్యన్తరహితః- కుతః- అవ్యయః నాశరహితః- తత్కుతః - సూక్ష్మః వినాశకైరవ్యాప్యః, నిరతిశయసూక్ష్మత్వాత్-వినాశకా హి జలాగ్నివిషవాయుశస్త్రాదయో వినాశ్యం వ్యాప్య వినాశయన్తి- అస్య తు నిరతిశయసూక్ష్మతయా సర్వాన్తః ప్రవేశనస్వభావత్వేనావ్యాప్యత్వాదవ్యయః-ఏకః జ్ఞానాకారః ,, ఏకో వ్రీహీణాం సమృద్ధః ,, ఇతివ జాత్యభిప్రాయకత్వకథనం-న తు జీవస్వరూపైకత్వాభిప్రాయకం-తత్స్వరూపనానాత్వస్య బహుప్రమాణప్రతిపన్నత్వాత్ ,, సర్వాశ్రయః,, సర్వేషాం బుద్ధీన్ద్రియమనః ప్రాణాదీనామాశ్రయో ధారకః, స్వమాత్మానం పశ్యతీతి స్వదృక్, ప్రత్యగ్రూపః-యద్వా స్వేనైవ దృశ్యత ఇతి స్వదృక్-స్వయంప్రకాశః - అస్త్వేవం తస్య స్వరూపం-కిమయం స్వానర్థావహం దేవమనుష్యాదిశరీరం స్వయమేవ సృష్ట్వా తత్ర ప్రవిష్టోఽనర్థమనుభవతి-ఉత స్వకీయకర్మణా సృష్టే ప్రవిష్టోఽనుభవతీ-త్యత్రాహ ॥ ఆత్మేతి॥ న స్వాఽనర్థావహం శరీరం స్వయం సృజతి-నాపి కేవలం కర్మ - అపితు- పరః పరమపురుషః- ఆత్మనః స్వస్య-యా మాయా తస్యాః- గుణైః సత్త్వాదిభి-రాత్మానం ప్రత్యగాత్మానం - విశ్వం దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదివిశ్వాకారం-స్సృజతి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ నను-కోఽసౌ పరః పురుషః-యదికశ్చిత్సిద్ధ్యతి- తర్హి - సోఽపి దృశ్యదేవాదివిషమసృష్టిం కుర్వన్ జన్మజరామరణాద్యనన్తదుః❁

త్తానధితిష్ఠనృపాసనమ్ ॥ ౩ ॥ జీవ ఉవాచ॥ కస్మిన్ జన్మన్యమీ మహ్యం పితరో మాతరోఽభవన్ । కర్మభిర్భ్రా
మ్యమాణస్య దేవతిర్యఙ్నృయోనిషు ॥ ౪ ॥ బన్ధుజ్ఞాత్యరిమధ్యస్థమిత్రోదాసీనవిద్విషః। సర్వ ఏవ హి సర్వేషాం
భవన్తి క్రమశో మిథః ॥ ౫॥ యథా పణ్యాని వస్తూని హైమాదీని తతస్తతః। పర్యటన్తి నరేష్వేవం జీవో యోనిషు
కర్తృషు ॥ ౬ ॥ నిత్యస్యార్థస్య సంబన్ధో హ్యనిత్యో దృశ్యతే నృషు । యావదస్య హి సంబన్ధో మమత్వం తావదే
వ హి ॥ ౭ ॥ ఏవం యోనిగతో జీవస్స నిత్యో నిరహంకృతిః। యావద్యత్రోపలభ్యేత తావత్స్వత్వం హి తస్య తత్॥
ఏష నిత్యోఽవ్యయస్సూక్ష్మ ఏష సర్వాశ్రయస్స్వదృక్ ।ఆత్మమాయాగుణైర్విశ్వమాత్మానం సృజతి ప్రభుః॥ ౯॥

ర్యాం కుర్వన్ వైషమ్యనైర్ఘృణ్యయుక్తస్సంసృష్టజీవాన్నాతిరిచ్యేత-తత్రాహ ॥ నహీతి ॥ అస్య పరమపురుషస్య-కశ్చి-దతీవ ప్రీతివిషయః-కశ్చి-చ్చా-ప్రియః-స్వీయః-పరకీయోవా-నాస్తి-కింతు-సర్వేషు సమదృష్టిరితి భావః॥ తర్హి కథం విషమం సృజతి తత్రాహ ॥ ఏక ఇతి ॥ గుణదోషయోః పుణ్యపాపయోః-కర్తౄణాం జీవానాం సర్వబుద్ధివృత్తీనా-మేక ఏవ సన్-ద్రష్టా-భవతి-తస్య సామాన్యేన స్రష్టృత్వేఽపి దేవాదివైషమ్యం తత్తజ్జీవసంబన్ధిపుణ్యపాపమూలకత్వాన్న తస్య వైషమ్యాదిదోషప్రసక్తిరితి భావః - సర్వధియాం ద్రష్టేత్యనేన - తస్య సర్వజ్ఞత్వం పుణ్యపాపకర్తృత్వం తత్ఫలభోక్తృత్వం చాభిప్రేతమ్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తదేవాహ॥ నాదత్త ఇతి ॥ ఆత్మా పరమపురుషో-గుణదోషౌ-నాదత్తే నస్వీకరోతి-గుణదోషకర్తృత్వమాత్మని నమన్యతే-అత ఏవ క్రియాఫలమ్ సుఖదుఃఖాదికం-నాదత్తే - కింతు ఉదాసీనవదాసీనః ఉదాసీనవజ్జీవాన్తరాత్మతయా స్థితః-వత్కరణేనాత్యన్తోదాసీనత్వమపి నాస్తీత్యావేదితం-గుణదోషయోస్తస్య ప్రయోజకకర్తృత్వాత్-సాక్షాత్కర్తృత్వాభావాదుదాసీనత్వం - తత్తత్పూర్వపూర్వకర్మవాసనానుసారేణ ప్రయోజయితృత్వాచ్చానుదాసీనత్వమపి-విషయభేదాదుభయోరేకస్మిన్నవిరోధ ఇతి భావః ॥ నను, జీవస్యాపన గుణదోషయోస్సాక్షాత్కర్తృత్వం-తస్య నిష్క్రియత్వాత్-దేహస్యైవ సాక్షాత్కర్తృత్వాత్-కింతు దేహేన్ద్రియాదినియమనరూపమేవ తస్య కర్తృత్వం-ఏవంచ ప్రయోజయితృత్వం జీవపరయోరుభయోరప్యవిశిష్టమితి కథమన్యతరస్య క్రియాఫలోపాదానమన్యతరస్య నేతి విభాగ-స్తత్రాహ ॥ పరావరదృగీశ్వర ఇతి ॥ స్వయమీశ్వరో జీవప్రభృతిదేహేన్ద్రియమనఃప్రాణపర్యన్తానాం నియన్తా సన్ పరావరదృక్ పరం ప్రకృతిపురుషాభ్యాం విలక్షణం స్వస్వరూపం-అవరం జీవస్వరూపం ప్రకృతిస్వరూపంచ - ఏతత్త్రితయం యథావత్పశ్యతీతి పరావరదృక్ - జీవస్తు కర్మణాతిరోహితస్వభావః ప్రకృతిమేవాత్మానం మత్వా తద్గతం కర్తృత్వం సాక్షాత్స్వస్మిన్ మనుత ఇతి సక్రియాఫలభోక్తా భవతి-పరమాత్మా తు నిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నానుభూత్యా స్వపరయాథాత్మ్యవిత్త్వాద్దేహాత్మభ్రమా

న హ్యస్యాస్తి ప్రియః కశ్చిన్నాప్రియస్స్వః పరోఽపి వా। ఏకస్సర్వధియాం ద్రష్టా కర్తౄణాం గుణదోషయోః॥
నాదత్త ఆత్మా హి గుణం న దోషం న క్రియాఫలమ్ । ఉదాసీనవదాసీనః పరావరదృగీశ్వరః ॥ ౧౧ ॥ ఇత్యుదీర్య గ
తో జీవో జ్ఞాతయస్తస్య తే తదా। విస్మితా ముముచుశ్శోకం ఛిత్త్వాఽఽత్మస్నేహశృఙ్ఖలామ్ ॥ ౧౨ ॥ నిర్హృత్య
జ్ఞాతయో జ్ఞాతేదేహం కృత్వోచితాః క్రియాః। తత్యజుర్దుస్త్యజం స్నేహం శోకమోహభయార్తిదమ్ ॥ ౧౩ ॥ బా
లఘ్న్యో వ్రీడితాస్తత్ర బాలహత్యాహతప్రభాః । బాలహత్యావ్రతం చేరుర్బ్రాహ్మణైర్యన్నిరూపితమ్ ॥
యమునాయాం మహారాజ స్మరన్త్యో ద్విజభాషితమ్ ॥ ౧౪ ॥ స ఇత్థం ప్రతిబుద్ధాత్మా చిత్రకేతుర్ద్విజోక్తిభిః ।
గృహాన్ధకూపాన్నిష్క్రాన్తస్సరః పఙ్కాదివ ద్విపః ॥ ౧౫ ॥ కాళిన్ద్యాం విధివత్స్నాత్వా కృతపుణ్యజలక్రి

భావేన క్రియాఫలభోక్తేతి భావః॥ నహీత్యాదిశ్లోకద్వయం జీవపరతయాఽపి వర్ణయితుం శక్యం ॥ తథాహి॥ పూర్వప్రస్తుతం జీవస్వరూపమేవ విశోధయతి॥ నహీతి॥ అస్య జీవస్య-స్వతః-ప్రియాప్రియా-న భవతః అపితు- కర్మకృతావిత్యర్థః - తథా-స్వపరవిభాగోఽపిన - ఏకః ఏకరూపః జ్ఞానైకాకారః-దేవగతవికారైరసంస్పృష్టత్వేన సదైకరూప ఇత్యర్థః-గుణదోషయోః-కర్తౄణాం హేతుభూతానాం-సర్వధియాం-ద్రష్టా ఆశ్రయః-నాదత్త ఇతి-వివేకజ్ఞానవానాత్మా గుణదోషాన్వయం నాభిమన్యత ఇత్యర్థః-ఈశ్వర-దేహాదినియమనపరః-పరావరదృక్ స్వస్వరూపప్రకృతిస్వరూపయోర్ద్రష్టేత్యుక్తవానావిష్టో జీవః ❀॥౧౧॥❀ తత ఉపరితనం వృత్తాన్తమాహ మునిః॥ ఇతీతి॥ ఇత్థం, ముదీర్య ఉక్త్వా-పునర్జీవః-కళేబరాద్వినిష్క్రమ్య-గతః - తతః - తస్య మృతస్య-యే జ్ఞాతయ-స్తే-తదా-విస్మితాస్సన్తః- ఆత్మానాం స్వేషాం యః-పుత్రాదివిషయకః స్నేహ-స్స ఏవ శృఙ్ఖలా-తాం ఛిత్త్వా అపోహ్య-శోకం-ముముచుః ❀ ॥౧౨॥ ❀ తతో, జ్ఞాతయః-తం శవ-మగ్నౌ-నిర్హృత్య దగ్ధ్వా-ఉచితాః, మృతోద్దేశేన కర్తవ్యాః క్రియాః-కృత్వా-శోకమోహాదిప్రదం-దుస్త్యజం-స్నేహం అనురాగం-తత్యజుః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తతో బాలఘ్న్యః-యాః గరళదానేన బాలం హతవత్యః-తాః-సర్వాః-ద్విజేనాఙ్గిరసా-భాషితం, స్మరన్త్యః -వ్రీడితాః లజ్జితాః-బాలహత్యయా-హతప్రభాయాసాం తాః, యద్బాలహత్యావ్రతం బాలహత్యాపనోదకం వ్రతం-బ్రాహ్మణైః - ర్నిరూపితం కర్తవ్యత్వేన చోదితం-తద్యమునాయాం-హే మహారాజ-చేరుః అనుష్ఠితవత్యః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తత, స్స చిత్రకేతుః, ఇత్థం-ద్విజోక్తిభిః అఙ్గిరస ఉక్తిభిః-జీవేనవాదితాభిః, నారదోక్తిభిశ్చ - ప్రతిబుద్ధః ఉదితః-ఆత్మావివేకో-యస్య-తాదృశః, సరసః-పఙ్కా, ద్గజ ఇవ, గృహమేవ అన్ధకూపః-తస్మాత్-వినిష్క్రాన్తః నిర్గతః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ కాళిన్ద్యాం యమునాయాం-విధ్యుక్తప్రకారేణ-స్నాత్వా-కృతాః - పుణ్యాః జలక్రియాః పితృతర్పణాదయో, యేన-తాదృశః-మౌనేన పరమాత్మస్వరూపసంశీలనేన, హేత్వర్థతృతీయా, మౌనాఙ్గం , సంయతప్రాణః నియమితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియః , ఇతరైస్సంభాషణరాహిత్యరూపేణ మౌనేన

తా, బ్రహ్మపుత్రం శ్రీనారద, మువవన్దత, దణ్డవన్ననామ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తతః తస్మై, ప్రపన్నాయ యథావిధి గురూపసత్తిం కృత్వా స్థితాయ, భక్తాయ గురుభక్తియుక్తాయ, ప్రయతాత్మనే శ్రవణోపయుక్తప్రయతమనస్కాయ, భగవాన్, నారదః, ప్రీతః శిష్యలక్షణైర్హర్షితః, ఏతాం వక్ష్యమాణాం, విద్యాం మన్త్రోపనిషదం, ఉవాచ, ఉపదిదేశ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ నారదేనోపదిష్టాం విద్యామేవాహ ॥ నమస్త ఇత్యాదినా పరమేష్ఠిన్ననుస్త ఇత్యన్తేన ॥ తావత్సకలేతరవిలక్షణం పరమాత్మానం విశోధ్య ప్రణమతి ॥ వాసుదేవాదిచతుర్వ్యూహాత్మనావస్థితాయ, తే తుభ్యం - భగవతే - నమః - ఏవం భూతం త్వాం ధీమహి ధ్యాయేమహి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ విజ్ఞానమాత్రాయ క్వచిదపి జాడ్యరహితాయ - నిరతిశయానన్దస్వరూపాయ - ఆత్మారామాయ ఆత్మన్యేవ రమమాణాయ - సుఖాన్తరనిరపేక్షాయేత్యర్థః - శాన్తాయ రాగాదిరహితాయ - నివృత్తద్వైతసృష్టయే - సృష్టిరుదయః - నివృత్తా - ద్వైతసృష్టిః జాత్యాదికల్పనా - యస్య తస్మై - జాత్యాదికల్పనారహితాయేత్యర్థః - నివృత్తద్వైతదృష్టయ ఇతి పాఠే - నివృత్తా - ద్వైతదృష్టిః స్థూలత్వాణుత్వాదిభేదదర్శనం - యస్మిన్ తథా చ శ్రూయతే ‚‚ అస్థూలమనణ్వహ్రస్వమదీర్ఘమగోత్రమచక్షుశ్శ్రోత్రం తదపాణిపాద,, మిత్యాది ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ స్వాత్మానన్దానుభవేనైవ - న్యస్తాః - నిరస్తాః, ఊర్మయః అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామరణరూపాః షడూర్మయో - యస్య - హృషీకాణామిన్ద్రియాణాం తదధిపతేశ్చ ఈశాయ నియన్త్రే - కరణాధిపాయేత్యర్థః - మహతే స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే - వివిధవిచిత్రానన్తశక్తయే - తుభ్యం - నమః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ మనసా సహ - వచసి - ఉపరతే నివృత్తే సతి - అవధేరభావాద్వాఙ్మనసయోర్నివృత్తయోస్సతోః - యః - ప్రాప్యః అపరిచ్ఛిన్నతయాఽనుసంధేయః - అతఏవ - ఏకః నిస్సమాభ్యధికః - ప్రాప్యేత్యవిభక్తికపాఠే - అప్రాప్యేతిచ్ఛేదః - మనసా సహ - ప్రాప్యావధిం వచస్యుపరతే సతి - యః అపరిచ్ఛిన్నానన్ద ఇతి శేషః, వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూప ఇత్యర్థః - చిన్మాత్రః

యః । మానేన సంయతప్రాణో బ్రహ్మపుత్రావవన్దత ॥ ౧౬ ॥ అథ తస్మై ప్రపన్నాయ భక్తాయ ప్రయతాత్మనే । భ
గవాన్నారదః ప్రీతో విద్యామేతామువాచ హ ॥ ౧౭ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే వాసుదేవాయ ధీమహి । ప్రద్యు
మ్నాయానిరుద్ధాయ నమస్సంకర్షణాయ చ ॥ ౧౮ ॥ నమో విజ్ఞానమాత్రాయ పరమానన్దమూర్తయే । ఆత్మా
రామాయ శాన్తాయ నివృత్త❁ద్వైతసృష్టయే ॥ ౧౯ ॥ ఆత్మానన్దానుభూత్యైవ న్యస్తశక్త్యూర్మయే నమః । హృషీ
కేశాయ మహతే నమస్తేఽనన్తశక్తయే ॥ ౨౦ ॥ ❁వచస్యుపరతేఽప్రాప్య య ఏకో మనసా సహ । అనామరూ
పశ్చిన్మాత్రః సోఽవ్యాన్నస్సదసత్పరః ॥ ౨౧ ॥ యస్మిన్నిదం యతశ్చేదం తిష్ఠత్యప్యేతి జాయతే । మృణ్మయేష్వి

జ్ఞానైకాకారః - అతఏవ - ఏకః - నిస్సమాభ్యధికః - కర్మకృతనామరూపరహితః - సదసత్పరః చేతనాచేతనాభ్యాం విలక్షణః - సః అస్మాన్ - రక్షతు - అత్ర ప్రతిపదముపనిషదర్థా అభిప్రేతాః ॥ విజ్ఞానమాత్రాయ పరమానన్దమూర్తయ ఇత్యనేన ‚‚ విజ్ఞానమానన్దం బ్రహ్మ,, ఇతి శ్రుత్యర్థః, ఆత్మారామాయేత్యనేన ‚‚ సర్వైశ్వర్యసంపన్నః శంభురాకాశమధ్యగ,, ఇతి నివృత్తద్వైతదృష్టయ ఇత్యనేన - అనామరూపేత్యనేన చ ‚‚ అస్థూలమనణ్వ,, ఉ॥ ఆత్మానన్దేత్యాదినా ‚‚ యోఽశనాయాపిపాసే శోకమోహౌ జరాం మృత్యుమత్యేతి,, ఇతి హృషీకేశాయేత్యనేన ‚‚ స కారణం కరణాధిపాధిప,, ఇతి - మహత ఇత్యనేన ‚‚ సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ,, ఇతి - అనన్తశక్తయ ఇత్యనేన ‚‚ పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ,, ఇతి - వచస్యుపరత ఇత్యాదినా ‚‚ యతో వాచో నివర్తన్తే అప్రాప్య మనసా సహ ఆనన్దం బ్రహ్మణ,, ఇతి - ఏక ఇత్యనేన ‚‚ న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే - న తత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యత,, ఇతి - సదసత్పర ఇత్యనేన ‚‚ భోక్తా భోగ్యం ప్రేరితారం చ మత్వా తు దాత్మానావిశతే దేవ ఏకః - యోఽవ్యక్తమన్తరే సంచరన్ యస్యావ్యక్తం శరీరం యోఽక్షరమన్తరే సంచరన్ యస్యాక్షరం శరీర,, మితి శ్రుత్యర్థా అభిప్రేతాః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఏవం సకలేతరవిలక్షణమౌపనిషదం బ్రహ్మ విశోధ్య ప్రణమ్య - తతః స్వాభీష్టనివృత్తిం ప్రార్థ్య - అథ తదేవ బ్రహ్మ జగజ్జన్మాదికారణత్వేనోపలక్ష్య ప్రణమతి ॥ యస్మిన్నితి ॥ సదసత్పర ఇత్యస్యోదాహృతశ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞాపకతయా ఉక్తవిధస్వరూపస్య పరస్య బ్రహ్మణః చిదచిచ్ఛరీరకత్వం ప్రత్యభిజ్ఞాపితోపనిషద్భిరేవ ప్రతిపన్నమిత్యభిప్రేత్య చిదచిద్విశిష్టస్య జగత్కారణత్వలక్షణమతోచ్యతే, ఇదం స్థూలచిదచిదాత్మకం జగత్ యతస్సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టాత్ బ్రహ్మణో, జాయతే, యస్మి, న్నప్యేతి లీయతే, యస్మిన్ ఉక్తవిధబ్రహ్మస్వరూపే, తిష్ఠతి ఆధేయతయా వర్తతే ‚‚ బ్రహ్మ వనం బ్రహ్మ స వృక్ష ఆసీద్యతో ద్యావాపృథివీ నిష్టతక్షుః,, రితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా

---

౧౯ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ ద్వైతదృష్టయే. ౨౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ వచస్యుపరతే ప్రాప్యో.

ఆధారో ఽపి బ్రహ్మైవేతి భావః ॥ తత్ర దృష్టాన్తః ॥ మృన్మయేష్వివ మృజ్జాతిరితి, మృజ్జాతిశబ్దో మృజ్జాతీయపరః, యథా, మృన్మయేషు మృజ్జాతీయఘటశరావాదికారణభూతేషు మృద్వికారరూపమృత్పిణ్డేషు - మృజ్జాతీయో ఘటాది - ర్జాయతే - అపాదానస్యాధికరణత్వవివక్షయా సప్తమీ - మృన్మయేభ్యో యథా మృజ్జాతిర్జాయత ఇత్యర్థః - యద్వా - మృన్మయేష్వితి నిమిత్తసప్తమీ - నిమిత్తమత్రోపాదానకారణం - తథా చ మృన్మయేభ్యో మృత్పిణ్డేభ్య ఉపాదానభూతేభ్యః, మృజ్జాతీయో ఘటాది - ర్జాయత ఇత్యర్థః - అథవా మృన్మయేష్వితి - పదమేవ మృద్వికారఘటాదిపరం - మృజ్జాతిర్మృత్పిణ్డః - మృన్మయేషు ఘటాదిషు - కారణతయా - అనుస్యూతః - అథవా - యస్మిన్నధితిష్ఠతీత్యత్రైవ దృష్టాన్తః - మృన్మయేషు ఘటాదిషు మృజ్జాతిర్మృత్త్వమధితిష్ఠతి అపృథక్సిద్ధప్రకారతయా వర్తతే - తద్వ - దిదం - విశ్వం - చిదాచిదాత్మకం - అపృథక్సిద్ధప్రకారతయా యస్మిన్వర్తతే తస్మై బ్రహ్మణే - నమః - అత్రాపి "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే" ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థో ఽనుసంహితః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవం ప్రతిపదముపనిషదార్థప్రత్యభిజ్ఞాపనేనోపనిషదేకగమ్యం పరం బ్రహ్మేతి సూచితం - తదేవ దృఢీకర్తుం తదితరప్రమాణావిషయత్వం వదన్ ప్రణమతి ॥ యమితి ॥ "అన్తర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణ స్థితః" ఇత్యుక్తరీత్యా కృత్స్నం జగ - దన్తర్బహిశ్చ - వితతం వ్యాప్య స్థితమపి - వ్యోమ వ్యోమశరీరకం "ఆకాశశరీరం బ్రహ్మ" ఇతి శ్రుతేః - యం - మనోబుద్ధీన్ద్రియాసవో - న స్పృశన్తి న విదుః - తత్ర కర్మేన్ద్రియాణి - అసవః ప్రాణాశ్చ - క్రియాశక్తిప్రధానా - న స్పృశన్తి న విషయీకుర్వన్తి - మనశ్చ బుద్ధిశ్చ - చక్షురాదీని జ్ఞానేన్ద్రియాణి చ - యం న విదురిత్యన్వయః - బుద్ధీన్ద్రియాద్యవిషయత్వేన తస్మాలకప్రత్యక్షాదిప్రమాణావిషయమితి భావః - అతీన్ద్రియత్వే హేతుర్వ్యోమేతి - వ్యోమశరీరకత్వేన తదన్తఃప్రవేశయోగ్యతయా తతో ఽపి సూక్ష్మత్వాదిన్ద్రియావిషయమితి భావః - తద్బ్రహ్మ త్వా - మహం - నతో ఽస్మి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ కించ ॥ మన ఆదయ స్తదాహితజ్ఞానక్రియాదిశక్తిమత్త్వేన తం న విషయీకుర్వన్తీతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ దేహేతి ॥ అమీ దేహేన్ద్రియాదయః - యదంశవి

వన్మృజ్జాతిస్తస్మై తే బ్రహ్మణే నమః ॥ ౨౨ ॥ యం న స్పృశన్తి న విదుర్మనోబుద్ధీన్ద్రియాసవః । అన్తర్బహిశ్చ వితతం వ్యోమవత్త్వాం నతో ఽస్మ్యహమ్ ॥ ౨౩ ॥ దేహేన్ద్రియప్రాణమనోధియో ఽమీ యదంశవిద్ధాః ప్రచరన్తి కర్మసు ॥ నైవాన్యథా లోహమివ ప్రతప్తం స్థానేషు తద్ద్రష్ట్రపదేశమేతి ॥ ౨౪ ॥ గద్య ॥ ఓం నమో భగవతే మహాపురుషాయ - మహానుభావాయ - మహావిభూతపతయే సకలసాత్వతపరిబృఢనికరకరకమలకుట్మలోపలాలితచరణారవిన్దయుగళ - పరమ - పరమేష్ఠిన్నమస్తే ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ భక్తాయైతాం ప్రపన్నాయ విద్యామాదిశ్య నారదః । యయావఙ్గిరసా సాకం ధామ స్వాయంభువం ప్రభో ॥ ౨౬ ॥ చిత్రకేతుస్తు తాం విద్యాం

ద్ధాః - యస్య "పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ" ఇత్యుక్తజ్ఞానక్రియాదిశక్తిమతో బ్రహ్మణో ఽంశేన జ్ఞానక్రియాదిశక్తిలేశేన, అనువిద్ధాః వ్యాప్తాః - కర్మసు స్వస్వవ్యాపారేషు - ప్రచరన్తి ప్రవర్తన్తే - అన్యథా యదంశేనాననువిద్ధాస్తు - న ప్రచరన్తి - తేషామచేతనపరిణామరూపత్వేన వస్తుతో జ్ఞానశక్తివిరహాదితి భావః - తత్ర దృష్టాన్తః - లోహమివ ప్రతప్తమితి - యథా ప్రతప్తం లోహం దహతి - దాహకశక్తినాగ్నినానువిద్ధమేవ లోహమితరద్దహదప్యగ్నినా న దహతి - అగ్నినాననువిద్ధం త్వితరదపి న దహతి - తద్వత్పరమాత్మాహితజ్ఞానక్రియాశక్తయో దేహేన్ద్రియాదయస్స్వస్వవిషయేషు - ప్రచరన్తి - న పరమాత్మని - అనాహితశక్తయస్తు స్వస్వకర్మస్వపి న ప్రచరన్తీత్యర్థః నన్విన్ద్రియాణి స్వతో జ్ఞానశక్తివిరహాత్తం మా విషయీకుర్వన్తు - జీవస్తు స్వభావతో జ్ఞానశక్తిమత్త్వాత్తం విద్యాదిత్యత్రాహ ॥ స్థానేషు తద్ద్రష్ట్రపదేశమేతీతి ॥ తత్తేన - జీవో ఽపి - ద్రష్ట్రపదేశమేతి - ద్రష్టృత్వవ్యపదేశం గచ్ఛతి - ఈశ్వరసఙ్కల్పాదేవ జీవస్య జ్ఞానవికాస ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ భగవతే పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ - మహాపురుషాయ పురుషసూక్తప్రతిపాద్యమహాపురుషాయ - అత ఏవ - మహానుభావాయ - మహావిభూత్యోర్నిత్యలీలావిభూత్యో - రధిపతయే - తుభ్యం, నమః - సకలాః - యే - సాత్వతపరిబృఢాః - భాగవతశ్రేష్ఠా - స్తేషాం - కరకమలానాం - కుట్మలైర్ముకులై - రుపలాలితం - చరణారవిన్దయుగం యస్య - తస్య సంబోధనం - పరమనిస్సమాభ్యధిక, పరమేష్ఠిన్ పరమస్థానే స్థిత - తే తుభ్యం - నమః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ హే ప్రభో రాజన్ - భక్తాయ - ప్రపన్నాయ చిత్రకేతవే, ఏవమేతాం విద్యాం - ఉపదిశ్య - అఙ్గిరసా సహ - నారదః - స్వాయంభువం ధామ సత్యలోకం - యయౌ పూర్వం - నారదేన సహాఙ్గిరా ఆజగామేతి ప్రాధాన్యేనోక్తః - చిత్రకేతోః పుత్రదత్వేన తస్య ప్రథమం వైరాగ్యజననద్వారా ఉపకారకత్వాత్ - ఇహ నారదో ఽఙ్గిరసా సాకం యయావితి నారదః ప్రాధాన్యేన నిర్దిష్టః - విద్యోపదేశేన తస్య మహోపకారకత్వాత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఏవ, ముపదిష్టవిద్యశ్చిత్రకేతు - స్తాం - నారదేన - భాషితాం ఉపదిష్టాం - విద్యాం - యథావిధి - సుసమా

హితచిత్తః - అప ఏవ భక్షయన్ - సప్తాహం - ధారయామాస జజాప ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తతస్సప్తరాత్రాన్తే - ధార్యమాణయా - విద్యయా - తత్ప్రభావేనేత్యర్థః - నృపః చిత్రకేతుః - అవిభక్తిపారే - హే నృప - విద్యాధరాణామాధిపత్యం చ - లేభే చశబ్దోఽన్వాచయపరః - ఆనుషఙ్గికం విద్యాధరాధిపత్యం ఫలం లబ్ధవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ప్రధానం ఫలమాహ ॥ తత ఇతి ॥ తతః - కతిపయైః - రహోభిః , విద్యయా , ఇద్ధేన దీప్తేన - మనసా గతిః - గమనం యస్య, విద్యాప్రభావేన యథేష్టగతిరిత్యర్థః - దేవదేవస్య శేషస్య సఙ్కర్షణస్య - చరణసమీపం - జగామ - పాతాళలోకాదధస్సన్నిహితసంకర్షణసమీపం గతవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ సఙ్కర్షణం వర్ణయన్ తం దదర్శేత్యాహ ॥ మృణాలేతి ॥ మృణాలవత్పద్మతన్తువ , ద్గౌరం శుభ్రం - సితే వాససంనీలామ్బరం - స్ఫురన్తి కిరీటాదీని యస్య , కటిత్రం కటిసూత్రం - ప్రసన్నాని వక్త్రాణి యస్య - అరుణాని లోచనాని యస్య - తం - సిద్ధేశ్వరాణాం సమూహైః - ర్వృతం పరివేష్టితం - ప్రభుం సఙ్కర్షణం దదర్శ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తత , స్తస్య సఙ్కర్షణస్య - దర్శనేన - ధ్వస్తం - కిల్బిషం - యస్య , అత ఏవ - స్వచ్ఛమన్తఃకరణం యస్య - అత ఏవ - ప్రవృద్ధయా - భక్త్యా - ప్రణయాశ్రుభిః ఆనన్దబాష్పైః - లోచనయోః - ర్యస్య - ప్రహృష్టాన్యుదఞ్చితాని - రోమాణి చ - యస్య - తాదృశః - ఆదిపూరుషం పురాణపురుషం సఙ్కర్షణం , అభ్యయాత్ అభిముఖం జగామ, ఆనమత్ ప్రణతవాన్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తత - శ్చిత్రకేతుః, ఉత్తమశ్లోకస్య సఙ్కర్షణస్య , పదాబ్జవిష్టరం పాదపీఠం, ప్రేమాశ్రులేశైః రానన్దబాష్పకణైః , ముహుర్ముహుః - రుపసేచయన్ - ప్రేమోదేన ప్రేమ్ణా, ఉపరుద్ధః, అఖిలానాం, వర్ణానాం, అక్షరాణాం నిర్గమముచ్చారణం - యస్య - అత ఏవ - తం భగవన్తం - ప్రసమీడితుం -

యథా నారదభాషితామ్ । ధారయామాస సప్తాహమబ్భక్షస్సుసమాహితః ॥ ౨౭ ॥ తతశ్చ సప్తరాత్రాన్తే విద్యయా ధార్యమాణయా । విద్యాధరపతిత్వం చ ❁ లేభేఽప్రతిహతం నృపః ॥ ౨౮ ॥ తతః కతిపయాహోభిర్విద్యయేద్ధమనోగతిః । జగామ దేవదేవస్య శేషస్య చరణాన్తికమ్ ॥ ౨౯ ॥ మృణాలగౌరం శితివాససం స్ఫురత్కిరీటకేయూరకటిత్రకఙ్కణమ్ । ప్రసన్నవక్త్రారుణలోచనం వృతం దదర్శ సిద్ధేశ్వరమణ్డలైః ప్రభుమ్ ॥ ౩౦ ॥ తద్దర్శనధ్వస్తసమస్తకిల్బిషస్స్వచ్ఛామలాన్తఃకరణోఽభ్యయాన్మునిః । ప్రవృద్ధభక్త్యా ప్రణయాశ్రులోచనః ప్రహృష్టరోమాతమనాదిపూరుషమ్ ॥ ౩౧ ॥ స ఉత్తమశ్లోకపదాబ్జవిష్టరం ప్రేమాశ్రులేశైరుపసేచయన్ముహుః । ప్రేమోపరుద్ధాఖిలవర్ణనిర్గమో నాశకత్తం ప్రసమీడితుం చిరమ్ ॥ ౩౨ ॥ తతస్సమాధాయ మనో మనీషయా బభాష ఏతత్ప్రతిలబ్ధవాగసః । నియమ్య సర్వేన్ద్రియబాహ్యవర్తనం జగద్గురుం సాత్వతశాస్త్రవిగ్రహమ్ ॥ ౩౩ ॥ చిత్రకేతురువాచ ॥ అజిత జితస్సమమతిభిస్సాధుభిర్భవాన్ జితాత్మభిర్భగవన్ । విజితాస్తేఽపి చ భజతామకామాత్మనాం య ఆత్మదోఽతికరుణః ॥ ౩౪ ॥ తవ విభవః ఖలు భగవన్ జగదుత్పత్తిస్థితిలయాదీ

స్తోతుం చిరం - నైవాశకత్ నాశక్నోత్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తతో - మనీషయా బుద్ధ్యా, మన - స్సమాధాయ స్వవశీకృత్య - ప్రతిలబ్ధా, వాక్ , యేన - అసౌ చిత్రకేతుః , ప్రతిలబ్ధవాగస ఇతి పాఠాన్తరం తత్ర ప్రతిలబ్ధవాగమృతః, సర్వేన్ద్రియాణాం - బాహ్యవర్తనం బాహ్యవ్యాపారం - నియమ్య ఆభ్యన్తరమిత్యర్థః - సాత్వతశాస్త్రం - పఞ్చరాత్రశాస్త్రం, తత్ప్రతిపాద్యో - విగ్రహో యస్య తం జగద్గురుం సాత్వతతన్త్రోపదేష్టారం సఙ్కర్షణం ప్రతి, ఏతద్వక్ష్యమాణం - బభాషే - వక్ష్యమాణాం స్తుతిమకరోదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తామేవాహ ॥ అజితేత్యాదినా సహస్రమూర్ధ్న ఇత్యన్తేన ॥ తావదాశ్రయణసౌకర్యాపాదకసౌలభ్యవాత్సల్యమహౌదార్యగుణవిశిష్టం స్తౌతి ॥ అజితేతి ॥ హే అజిత ఇతరైః స్వాధీనం కర్తుమశక్య - హే దుర్గ్రహేత్యర్థః - తథాఽపి సాధుభి - ర్జితః - భవాన్ - సులభ ఇత్యర్థః - కథంభూతైః , విజితః - ఆత్మా మనో - యైః - సమమతిభిః - కృత్స్నం జగద్బ్రహ్మాత్మకత్వేన పశ్యద్భిః , కథమేతత్సాధుభిర్విజితోఽహమితి , తత్రాహ - యో భవాన్ - భజతామకామాత్మనాం అనన్యప్రయోజనేన భజతాం - మాత్మదః స్వప్రద స్తదాతేత్యర్థః - ఏవం సౌలభ్యముక్తం - ఆత్మద ఇత్యనేన మహౌదార్యం చ , అధనా త్సల్యమాహ ॥ భవతా త్వయా - తే సాధవో - విజితాః - కుతః , యత - స్త్వం , మతికరుణః ఆశ్రితవాత్సల్యవివశః అత్యన్తవాత్సల్యేన త్వయా సాధవో వశీకృతా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ నను పరత్వే సత్యుక్తం గుణత్రయమాశ్రయణసౌకర్యాపాదకం, అన్యథా తృణస్యేవ సౌలభ్యం, దరిద్రస్యేవౌదార్యం పిత్రాదేరివ కారుణ్యం , న కించిత్కరం స్యాదిత్యత్ర పరత్వవిశిష్టం స్తౌతి ॥ తవేతి ॥ హే భగవన్, జగతః , ఉత్పత్తిస్థితిలయాదీని , ఆదిశబ్దేన మహానన్దరూపమోక్షాప్తిర్నియమనాదిర్వా వివక్షితః తవ, విభవః ఐశ్వర్యం, అతస్త్వం త్వత్తః పరో నాస్తీత్యర్థః - ఏవం పరత్వం, తత ఏవ నిరుపాధికస్వామిత్వం చోక్తం, నను - జగదుత్ప

---

౨౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ లేభేఽప్రతిహతం నృప.

త్యాదీన్ బ్రహ్మరుద్రాదీనాం విభవో న మమేత్యాహ ॥ విశ్వసృజ ఇతి ॥ విశ్వసృజో బ్రహ్మాదయః-తవాంశాంశాః అగ్నివిస్ఫులిఙ్గా ఇవ త్వదంశాంశభూతత్వాన్న తేషాం విభవో జగదుత్పత్త్యాదిరిత్యర్థః - త్వన్నియోగేన తే జగదుత్పత్త్యాదికర్తార ఇతి భావః-నను - తేఽపి-వయం విశ్వస్య సృష్ట్యాదికర్తార ఇతి స్పర్ధన్తే తత్రాహ ॥ తత్ర తే ఇతి ॥ తత్ర తేషాం త్వదంశాంశత్వే సతి, తావత్తత్ర-తే వయమపి పృథగీశ్వరా ఇత్యభిమానేన-నగ్గతమీశితృత్వం పరమపురుషాయత్తమిత్యజ్ఞాత్వా - మృషావ్యర్థం, స్పర్ధన్తే-తేషాం స్పర్ధామాత్రమవశిష్యతే, నత్వీశత్వం సిద్ధ్యతీతి భావః ❁ ॥౩౫॥ ❁ జగదుత్పత్త్యాదేస్తదేకవిభవత్వం దృష్టాన్తాన్తరముఖేన విశదయన్ స్తౌతి ॥ పరమాణ్వితి ॥ పరమాణుపరమమహతోరల్పీయసో విపులస్య చ వస్తునో-యాన్యాద్యన్తాన్తరాణి సృష్టిసంహారస్థిత్యవస్థా ఇత్యర్థః- తేషు వర్తత ఇతి తథా-అన్తరాత్మతయా వ్యాప్య స్థితః-త్రయవిధురః-ఆద్యన్తమధ్యరహితః - త్వమేవ-కార్యస్య వస్తునః కారణతయా యదాదావవతిష్ఠతే-అన్తే చ యదవశిష్యతే, తద్విభవత్వమేవ హి కార్యస్య వస్తునో దృష్టం యథా మృత్సువర్ణాత్మకఘటకటకాదావితి దృష్టాన్తోఽభిప్రేతః ॥ ఏవం సమష్టివ్యష్ట్యాత్మకస్య కృత్స్నస్య కార్యజాతస్యాదౌ కారణత్వేనావస్థానాదన్తే చావశేషాత్ త్వద్విభవ ఏవ జగదుత్పత్త్యాదిః - న తు మధ్యస్థచతుర్ముఖాదేరితి భావః-కార్యం వస్తు, మధ్యస్థస్య విభవో నేతి కిం వక్తవ్యమిత్యాహ ॥ ఆదావితి ॥ సత్త్వానాం కార్యత్వేనావస్థితానాం పదార్థానాం-ఆదౌ-అన్తే చ-యద్ధ్రువం స్థిరం - ఆదౌ కార్యత్వేనావస్థితం-అన్తే చావశిష్టమిత్యర్థః, అన్తరాలేఽపి తదేవ-అన్తరాలావస్థా తద్విభవ ఏవ - ఆద్యన్తయోర్యదస్తి తస్య మధ్యస్థవిభవకత్వం కిం పునర్న్యాయసిద్ధమితి భావః- ఏవం కాలత్రయావర్తిత్వమేవేతి భావః - అనేన కాలతోఽపరిచ్ఛిన్నత్వమప్యుక్తం- అథ సర్వదా సర్వత్రాన్తరాత్మతయా వ్యాప్య స్థితి కథనేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యరూపవస్తుపరిచ్ఛేదోఽప్యుక్తః - సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యమేవ హి వస్తుపరిచ్ఛేదః- యద్వా- స్వాపేక్షయోత్కృష్టగుణవస్త్వన్తరరాహిత్యం వస్తుపరిచ్ఛేదః-స హి జగత్కారణత్వతదుపయుక్తసార్వజ్ఞ్య

ని । విశ్వసృజస్తేఽంశాంశాస్తత్ర మృషా స్పర్ధన్తే పృథగభిమత్యా ॥ ౩౫ ॥ పరమాణుపరమమహతోస్త్వమాద్యన్తాన్తరవర్తీ త్రయవిధురః । ఆదావన్తేఽపి చ సత్త్వానాం యద్ధ్రువం తదేవాన్తరాలేఽపి ॥ ౩౬ ॥ క్షిత్యాదిభిరేష కిలావృతస్సప్తభిర్దశగుణోత్తరైరణ్డకోశః । యత్ర పతత్యణుకల్పస్సహాణ్డకోటిభిస్తదనన్తః ॥ ౩౭ ॥ విషయతృషో నరపశవో య ఉపాసతే విభూతీర్న పరం త్వామ్ । తేషామాశిష ఈశ తదను వినశ్యన్తి యథా రాజకులమ్ ॥ ౩౮ ॥ కామధియస్త్వయి రచితా న పరమ రోహన్తి యథా కరమ్భబీజాని । జ్ఞానాత్మన్యగుణమయే

సత్యసఙ్కల్పత్వాద్యాకృష్టగుణజాతస్య కథనేనాభిహితప్రాయ ఏవ ❁ ॥౩౬॥ ❁ ఏవం ద్వివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యముక్తం-అథ దేశపరిచ్ఛేదరహితత్వం వదన్నేతత్త్రివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యమేవ త్వయ్యనన్తశబ్దస్య ప్రవృత్తినిమిత్తమిత్యాహ ॥ క్షిత్యాదిభిరితి ॥ పూర్వస్మాత్ పూర్వస్మాద్దశగుణ-ముత్తరైరధికైః- క్షిత్యాదిభిః-పృథివ్యబగ్నివాయ్వాకాశాహఙ్కారమహద్భిస్సప్తభి-రావృతః-ఏషః పరిదృశ్యమానోఽణ్డకోశః - ఈదృశీభిరణ్డకోటిభి-స్సహ సహితో-యత- స్త్వం-తతోఽనన్తః విభుత్వాదనన్త్యాధనన్తత్వాత్త్వమనన్తశబ్దవాచ్య ఇత్యర్థః - ఏతమణ్డకోశం విశినష్టి॥ యత్రైతస్మిన్నణ్డకోశే-అణుకల్పః-జీవః-పతతి సంసరతి-యద్వా, యస్మాదీదృశీభిరణ్డకోటిభిస్సహ -ఏషోఽణ్డకోశః యత్ర యస్మింస్త్వయి-అణుకల్పః, పతతి పరిభ్రమతి- తతస్త్వమనన్తః - సర్వస్య చేతనాచేతనాత్మకాణ్డకోశరూపదేశస్య త్వద్వ్యాప్యత్వాత్-ఇదమత్ర నాస్తీత్యేవంరూపదేశపరిచ్ఛేదరహితస్త్వమితి దేశాఽపరిచ్ఛేద ఉక్తః ఏతత్త్రివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యమపి పరత్వాపాదకమ్ ❁ ॥౩౭॥ ❁ ఏవంతస్య సర్వాశ్రయణీయోపయుక్తగుణవస్తుత్వాద్దేవతాన్తరస్య తదభావం వదన్ స్తౌతి ॥ విషయతృష ఇతి-యే-విషయేషు శబ్దాదిషు-తృట్ తృష్ణా అభిలాషో- యేషాం తే-ఫలకామా నరా ఏవ పశవః, తే-విభూతీః-త్వద్విభూతిభూతానిన్ద్రాదీ-నుపాసతే-న తు-పరం సర్వోత్కృష్టం, విభూతిపతి - ముపాసతే, హే ఈశ - తేషాం-విషయతృష్ణాం విభూతీరుపాసీనానాం-ఆశిషః-త్వద్విభూతిభిర్దత్తా అర్వాచీనాః స్వర్గాదిఫలరూపాః పురుషార్థాః-తదను విభూతివినాశమను- నశ్యన్తి యథా రాజకులం యథా రాజకులవినాశమను తత్సేవకానామాశిషో నశ్యన్తి - తద్వత్ ఉక్తం చ త్వయైవ ‘‘యో యో యాం యాం తనుం భక్త’’ ఇత్యారభ్య ‘‘లభతే చ తతః కామాన్మయైవ విహితాన్ హితాన్ అన్తవత్తు ఫలం తేషాం తద్భవత్యల్పమేధసామ్’’ ఇత్యన్తేనేతి భావః-త్వద్విభూతీనాం పరత్వాదిగుణపూర్త్యభావాదితి తాత్పర్యమ్ ❁ ॥౩౮॥ ❁ త్వదేకప్రయోజనత్వేన కృతాస్త్వత్సేవాస్తు నిరతిశయనిత్యఫలజనకత్వాన్న నశ్యన్తీత్యాహ ॥ కామధియ ఇతి ॥ త్వయి విషయభూతే-రచితాః కృతాః-యాః-కామధియః త్వదేకప్రయోజనాః త్వద్విషయా ఉపాసనాః- హే పరమ-పునర్న రోహన్తి న బన్ధాయ భవన్తి, నిత్యనిరతిశయత్వ

దనుభవరూపానన్దాపాదకా ఏవభవన్తి - నపునర్జన్మమరణాదిరూపబన్ధాయభవన్తీత్యర్థః-పునవరోహదృష్టాన్తః-యథా కరమ్భబీజానీతి-యథా-భర్జితబీజాని- పున-ర్నరోహన్తి-నాఙ్కురీభవన్తి తద్వత్-పునరరోహే హేతుంవదన్-తంవిశినష్టి॥ జ్ఞానాత్మన్యగుణమయఇతి-గుణమయస్సత్త్వాదిప్రకృతిగుణపికారః , సనవిద్యతేయస్య-సోఽగుణమయ - స్తథాభూతే-నిత్యాసంకుచితాఽపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానస్వరూపేత్వయి- గుణమూలకకర్మావశ్యత్వాత్తన్మూలకసంకుచితజ్ఞానత్వాత్కర్మసాధ్యమోక్షాధిపత్వప్రణతజనానిష్ట పరిహారకత్వతదిష్టప్రాపణసమర్థత్వాదిగుణయుక్తత్వాత్త్వయిరచితాఃకామధియోనపునరనర్థరూపబన్ధాయభవన్తి- దేవతాన్తరాణాంతూక్తవిపరీతగుణత్వాత్తేషురచితాఃస్వర్గాదికామధియోనశ్యన్తీతిభావః॥తదేవాహ॥ గుణగణతోఽస్యద్వంద్వజాలానీతి-అస్యవిరిఞ్చిప్రభృత్యకించనపర్యన్తస్యజీవవర్గస్య-గుణానాంసత్త్వాదిప్రకృతిగుణానాం-యే - గణావికారరూపాస్సంఘా - స్తేభ్యఃగుణగణతః- ద్వంద్వజాలానిసుఖదుఃఖాదీనిద్వంద్వజాలాని-భవన్తి ఉపాస్యదేవతాన్తరస్యాప్యుపాసకవత్కర్మవశ్యత్వాదియుక్తత్వాత్తస్మై వాశృఙ్ఖలితస్యపుంసస్తాదృశసేవావదనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణక్షమానభవతీతిభావః॥ఏవంజ్ఞానశక్త్యాద్యాశ్రితకార్యాపాదకగుణపూర్తిరప్యుక్తా ❁॥౩౯॥ ❁ఏవం సమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తపరత్వాదిగుణపూర్ణత్వేనదేవతాన్తరేభ్యోవైలక్షణ్యంతస్యైవసమాశ్రయణీయత్వం-చోక్తం - అథయతఏవభవానితరేభ్యఃపరఃఅతఏవత్వదారాధనాత్మకస్త్వదభిహితోధర్మస్తదనుష్ఠాతారశ్చేతరదేవతారాధనరూపధర్మతదనుష్ఠాతృభ్యోవిలక్షణాఇత్యాహ॥జితమితిత్రిభిః॥అజిత-అజితశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయ,భవతా,యథా జితంసర్వంస్వవశీకృత్యతస్మాత్పరత్వేనావస్థితం, ఏతదేవఅజితశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమిత్యపిసూచితం-తథా-ధర్మేణేతిశేషః, త్వదారాధనభూతధర్మేణాపి-జితమిత్యర్థః , సోపిసర్వోత్కృష్టఇత్యర్థః,కోసౌధర్మః , తత్రాహ॥యం-భాగవతం-భగవతస్త్వారాధనరూప-మనవద్యంనిర్దుష్టం,ధర్మం ,భవా-నాహపఞ్చరాత్రగీతాదిముఖేనోక్తవాన్యంచధర్మంనిష్కించనాఅనన్యప్రయోజనాః-ఆత్మారామాఃబ్రహ్మగుణానుభవపరాః , యే-మునయః , అపవర్గాయ-ముక్తయే,ఉపాసతే,అనుతిష్ఠన్తి ❁॥౪౦॥

గుణగణతోఽస్యభవన్తిద్వన్ద్వజాలాని॥ ౩౯ ॥జితమజితతథాభవతాయమాహభాగవతంధర్మమనవద్యమ్।
నిష్కించనాయేమునయఆత్మారామాయముపాసతేఽపవర్గాయ ॥ ౪౦ ॥ విషయమతిర్నయత్రనృణాంత్వ-
మహమితిమమతవచేతియోఽన్యత్ర।విషమధియారచితస్సహ్యవిశుద్ధఃక్షయిష్ణురధర్మబహుళః॥౪౧॥కఃక్షేమో

❁యత్రచధర్మే-త్వం- అహం-తవ-మమేతిచ-యా-నృణా-మన్యత్రఅన్యస్మిన్ధర్మే-విషమామతిఃఅహంకారమమకారరూపా-సా-నాస్తి-సఇత్యర్థః- సర్వజ్ఞేనభ్రమవిప్రలిప్సాదిదోషరహితేనపరమకారుణికేనభవతాఽభిహితత్వాదహంకారమమకారప్రయుక్తహింసాదిగర్భత్వాభావాత్సర్వస్యబ్రహ్మాత్మకత్వానుసంధానగర్భత్వాన్నిరతిశయానన్దహేతుత్వాత్త్వదారాధనరూపోధర్మస్సర్వోత్కృష్ట - స్తథాతదనుష్ఠాతారోఽఖిలశబ్దాదివిషయసుఖార్థదమ్భమాత్సర్యహింసాదిస్వభావత్వాభావాత్సర్వభూతసుహృత్త్వాదిగుణయుక్తత్వాచ్చోత్కృష్టాఃఇతరధర్మతదనుష్ఠాతారస్తూక్తవిపరీతాఇతిభావః ॥ తదేవాహ ॥ విషమధియేతి ॥ అహంమమేత్యాద్యహంమమాభిమానేనరచితోయోదేవతాన్తరారాధనరూపస్సహ్యవిశుద్ధః - రాగద్వేషాదిగర్భత్వాదధర్మప్రచురఃశత్రుమరణాదికామనాగర్భత్వాత్క్షయిష్ణురస్థిరఫలశ్చ ❁॥౪౧॥ ❁విషమధియారచితంధర్మమేవనిన్దతి॥ కఇతి ॥ స్వపరద్రుహః-స్వంకర్తారంపరంచద్రుహ్యతీతిస్వపరధ్రుక్-అత్యన్తశరీరాయాసకారిత్వాదన్తతస్సంసృతిరూపానర్థహేతుత్వాచ్చస్వధ్రుక్ । శత్రుహింసాదికామనాగర్భత్వాత్పరధ్రుక్-తేనధర్మేణదేవతాన్తరారాధనరూపేణ - నిజపరయోః - కఃక్షేమః-కిందుఃఖం-నకించిదపీత్యర్థః-పరగ్రహణందృష్టాన్తార్థం - యథాఅభిచారాదికర్మణాముమూర్షోర్నక్షేమ- స్తథాతత్కర్తురపీత్యర్థః-అస్తువాకర్తుస్తాదాత్వికఃకశ్చిత్క్షేమ- స్తథాపి సకియా -నర్థఃపురుషార్థః - అతితుచ్ఛఇత్యర్థః - క్షయిష్ణుత్వాదితిభావః - ఏవంపురుషార్థహేతుర్నభవతీత్యుక్తం - ప్రత్యుతానర్థహేతుశ్చేత్యాహ ॥ స్వద్రోహాదితి॥స్వద్రోహాత్స్వస్యైవాహితకరణాద్ధేతో-స్తవేశ్వరస్య-కోపఃసనిగ్రహ - స్స్యాత్ - అయంస్వస్యైవాహితమాచరతి-కిముతపరస్యేత్యతోఽయమతివనిగ్రాహ్య ఇత్యేవంతవకోపస్స్యాత్ ,, ఆత్మసంభావితాః స్తబ్ధాధనమానమదాన్వితాః।యజన్తేనామయజ్ఞైస్తేదమ్భేనావిధిపూర్వకమ్॥అహంకారం బలందర్పంకామంక్రోధంచసంశ్రితాః । మామాత్మపరదేహేషుప్రద్విషన్తోఽభ్యసూయకాః॥తానహంద్విషతః-క్రూరాన్సంసారేషు-నరాధమాన్ । క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవయోనిషు ,, ఇత్యాదినాప్రతిజ్ఞాతోనిగ్రహస్స్యాదితిభా

వః-తవకోపస్స్యాన్నవా-అవశ్యం-పరసంపీడయా-పరస్యద్రోహకర్తు-రధర్మ, స్తథా, స్యాదేవ-స్వకృతేనధర్మేణపరస్యయాదృశీపీడాభవేత్తాదృశపీడాహేతురధర్మో౽పిస్వానుష్ఠితధర్మమనుస్యాదిత్యర్థః❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ఏవంధర్మాన్తరస్యన కేవలపురుషార్థహేతుత్వం - ప్రత్యుతానర్థహేతుత్వంచేత్యుక్తం త్వదారాధనరూపధర్మస్యతు- అనిష్టపరిహారేష్టప్రాప్తిహేతుత్వమవ్యభిచరితమిత్యాహ ॥ నవ్యభిచరతీతి ॥ తవ "సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్ప" ఇతిశ్రుత్యుక్తసత్యసఙ్కల్పస్యతవ-ఈక్షా, "యేతుసర్వాణికర్మాణిమయిసంన్యస్యతత్పరాః ॥ అనన్యేనైవయోగేనమాంధ్యాయన్తఉపాసతే। తేషామహంసముద్ధర్తామృత్యుసంసారసాగరాత్, భవామినచిరాత్పార్థమయ్యావేశితచేతసా," మితికృతస్సంకల్పఇత్యర్థః-నవ్యభిచరతిఅయథార్థానభవతి - యయా హేతుభూతయా - ఈక్షయా-భాగవతః-తవసంబన్ధీత్వదారాధనరూపో, ధర్మో, ౽భిహితః ప్రోక్తః-పఞ్చరాత్రేముఖేనేతిశేషః - భాగవతధర్మాభిధానేఉక్తవిధఈక్షైవహేతుః-అన్యథాత్వద్ధర్మానభిజ్ఞతయా కేవలవిషయాసక్తేసతిసర్వస్మిన్లోకేసముద్ధర్తవ్యాభావాదీక్షానిర్విషయాస్యాదితిభావః - ఏవంచేక్షాయాస్సత్యత్వాత్తద్విషయత్వాపాదకభాగవతధర్మోప్యనిష్టపరిహారేష్టప్రాప్తిహేతుత్వంనవ్యభిచరతీతితాత్పర్యం- యతఏవ-మతఏవఆర్యాః త్వదీక్షాభిజ్ఞాస్తద్విషయత్వాపాదికయాచరాచరాత్మకభూతసమూహేష్వపృథగ్ధియాత్వదాత్మకత్వబుద్ధ్యా-అమృతత్వాయయముక్తయే-ఉపాసతే-ధర్మమితివిభక్తిపరిణామేనానుషఙ్గః-అనుతిష్ఠన్తీత్యర్థః-త్వామితివాశేషః❋॥౪౩॥❋ ఏవంసమాశ్రయణోపయుక్తసమాశ్రితకార్యాపాదకగుణపూర్తికథనముఖేనతదారాధనరూపధర్మస్యైవనిరతిశయశ్రేయస్సాధనత్వముక్తం ఇదానీంస్వస్యకృతార్థతామావిష్కర్తుం - తద్దర్శనస్యకృతార్థతాపాదకత్వంకైముత్యన్యాయేనాహ॥నహీతి॥ హేభగవన్, నృణాం-భవద్దర్శనా - దఖిలపాపక్షయో-భవతీతీ, దనఘటితంనహి-కింతుయుక్తమేవకుతః-

నిజపరయోఃకియానర్థస్స్వపరద్రుహాధర్మేణ। స్వద్రోహాత్తవకోపః పరపీడనయాచతథా౽ధర్మః॥ ౪౨ ॥న
వ్యభిచరతితవేక్షాయయాహ్యభిహితోభాగవతోధర్మః। స్థిరచరసత్త్వకదమ్బేష్వపృథగ్ధియోయముపాసతే
త్వార్యాః॥ ౪౩ ॥నహిభగవన్నఘటితమిదంత్వద్దర్శనాన్నృణామఖిలపాపక్షయః। యన్నామ్నస్సకృచ్ఛ్ర
వణాత్పుల్కసో౽పివిముచ్యతేసంసారాత్ ॥ ౪౪ ॥ అథభగవన్వయమధునాత్వదవలోకపరిమృష్టాశయమ
లాః। సురఋషిణాయదుదితంతావకేనకథమన్యథాభవతి॥ ౪౫ ॥ విదితమనన్తసమస్తంతవజగదాత్మనో
జనైరిహాచరితమ్। విజ్ఞాప్యంపరమగురోఃకియదివసవితురివఖద్యోతైః॥ ౪౬ ॥ నమస్తుభ్యంభగవతేసకల

యన్నామ్నః-యస్యతవనామ్నః-సకృదేవశ్రవణాదేవ-పుల్కసో౽పినీచజాతిరపి-సంసారబన్ధాద్విముచ్యతే-నామశ్రవణస్యైవేదృశంమాహాత్మ్యం-కింపునస్సాక్షాత్త్వద్దర్శనస్యేతిభావః❋॥౪౪॥❋అథాచార్యకృతముపకారంస్మరన్స్వస్యకృతార్థతామాహ॥ అథేతి ॥ అథభగవన్ హేభగవన్-అధునా-తవ-అవలోకనేన-పరిమృష్టానిరస్తా-ఆశయేచిత్తే-మలాః-యేషాం-తాదృశావయం-కృతార్థాజాతాఇతిభావః-యస్మా-త్తావకేన"ప్రియోహిజ్ఞానినో౽త్యర్థమహంసచమమప్రియః,, ఇతి,త్వదుక్తరీత్యాతవనిరతిశయప్రియేణ-సురఋషిణాశ్రీనారదేన-ఉదితం-త్వద్దర్శనేనమమకృతార్థత్వేనిమిత్తంమన్త్రరూపంమహ్యముదితం-తత-ఏవమధునాజాతం-అన్యథామహోపకర్తృసదాచార్యానుగ్రహేణ-కథంభవతి-ఏవంవిధఃపరమో౽భ్యుదయస్తదనర్హస్యమమకథంభవేదిత్యర్థః❋॥౪౫॥❋కథంభవేదిత్యనేనఈదృశాభ్యుదయానర్హత్వంస్వస్యసూచితంతచ్చభవతాసర్వజ్ఞేనసర్వంవిదితమేవకింమయావిజ్ఞాప్యమధునా౽వశిష్యతఇత్యాహ॥ విదితమితి॥ హేఅనన్త-ఇహలోకే-జనైర్యద్యదాచరితంత-త్సమస్తజగదాత్మనః-కృత్స్నజగదన్తర్యామితయాసర్వేషాంబుద్ధివృత్తీర్యుగపత్సాక్షాత్కుర్వతస్తవ-విదితమేవ-తతో-మాదృశైః,ర్విజ్ఞాప్యం,పరమగురోస్తవ-కియత్-యథాసవితుఃఖద్యోతైః-యద్వా-అనన్తకల్యాణగుణాకరస్యతవగుణైకదేశమపిస్తోతుమహమసమర్థఇతిత్వయావిదితమేవేత్యాహ॥విదితమితి॥ హేఅనన్తత్రివిధపరిచ్ఛేదరహిత - ఇహలోకే-జనైర్జననమరణభాగ్భిస్త్వదావాతజ్ఞానశక్తిభిర్మాదృశైః-ర్యద్యదాచరితం - అన్తర్బాహ్యేన్ద్రియైర్వ్యాపృతం-తత్సర్వం-జగదన్తరాత్మనస్సర్వజ్ఞస్యతవ-విదితమేవ-పరిచ్ఛిన్నజ్ఞానైర్మమవాఙ్మనసాచానన్తస్వరూపస్యసర్వజ్ఞస్యతవగుణవర్ణనేయావద్గచ్ఛతి - త-త్త్వయావిదితమేవేత్యర్థః-అతః-పరమగురోర్జ్ఞానప్రదానాంనారదాదీనామపిజ్ఞానదస్య-తవ - ఇహ, మయావిజ్ఞాప్యం-కియత్-మయాకర్తవ్యంగుణస్తవనంతవకియత్-అత్యల్పమిత్యర్థః-యథా- సవితుర్లోకత్రయప్రకాశకస్య-ఖద్యోతైఃకృతంద్యోతనమత్యల్పం-తద్వత్❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ఏవం

స్వస్యతత్త్వ తావనధికారమావిష్కృత్య కాంశ్చిత్తద్గుణాననుస్మరన్ కేవలం నమస్కరోతి ॥ నమ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ భగవతే షాడ్గుణ్యపరిపూర్ణాయ నిరస్తనిఖిలదోషాయ - సకలస్య - జగతః స్థితిలయయోః-ఇదముత్పత్తేరప్యుపలక్షణం-ఉత్పత్తిస్థితిలయానాం - ఈశాయ కర్త్రే కుయోగినాం కర్తరి షష్ఠీ కుయోగిభిః - భిదా బ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుదృష్ట్యా - దురవసితా జ్ఞాతుమశక్యా-ఆత్మనో-గతిః స్వరూపం - స్వభావశ్చ - యస్య-జ్ఞాతుమశక్యస్వరూపస్వభావాయేత్యర్థః, పరమహంసాయాత్యన్తపరిశుద్ధాయ, తుభ్యం , నమః ❋ ॥౪౭॥ ❋ శ్వసన్తం,, బహుస్యాం,, ఇతిసఙ్కల్పతో వ్యాక్రియమాణం, యం, త్వా , మను - విశ్వసృజః బ్రహ్మాదయః శ్వసన్తి ప్రాణన్తి, త్వదాయత్తస్వసత్తాలాభేన వ్యాక్రియన్త ఇత్యర్థః-చేకితానం సర్వం పశ్యన్తం - యం - చిత్తయః చిత్తవృత్తయః - అను ఉచ్చకన్తి ప్రసరన్తి, జ్ఞానమపి త్వదధీనమిత్యర్థః-యస్య తవ-మూర్ధ్ని, కృత్స్నం భూమణ్డలం సర్షపవదాచరతి, తస్మై-సహస్రశిరసే-భగవతే-తుభ్యం-నమః॥౪౮॥❋ ఇత్థం- స్తుతో-భగవాననన్తః-ప్రీతస్సన్-హే కురూద్వహ-తం-విద్యాధరాణాం పతిం, చిత్రకేతుమభాషత ❋॥౪౯॥❋ తదేవాహ॥ యదితి త్వాదినా-నారదాఙ్గిరోభ్యాం , తే తుభ్యం , యద్వ్యాహృతముక్తం, తత్-దనుశాసనం ప్రకృతిపురుషేశ్వరస్వరూపవిషయకం వివిచ్య జ్ఞాపనరూపం వచః , మే మమైవ - మత్సంబన్ధ్యేవ, అన్తరాత్మభూత మత్సఙ్కల్పాదేవ తాభ్యాం తే వ్యాహృతం ,, ఈశ్వరస్య చ సౌహార్దం యదృచ్ఛా సుకృతం తథా । విష్ణోః కటాక్షమద్వేష ఆనుకూల్యం చ సాత్త్వికైః ॥ సంభాషణం షడేతాని హ్యాచార్యప్రాప్తిహేతవః ,, ఇత్యుక్తరీత్యా మదనుగ్రహమన్తరేణ సదాచార్యప్రాప్తేర్దుర్లభత్వాదితి భావః - అతో- హే రాజన్-తయా నారదోపదిష్టయా-మన్త్రవిద్యయా-మమ-దర్శనాచ్చ, సంసిద్ధోఽసి ❋ ॥౫౦॥ ❋ నను-మహ్యముపదిశతమితి న తౌ ప్రతిత్వముక్తవాన్ - అతః కథం తద్వ్యాహృతం త్వదనుశాసనమేవేతి జానీయాం - కించ తతయోరేవ వచోఽహమశృణవం, న తు తవేత్యత్రాహ- అహంహీతి ॥ తావత్సర్వాణి-భూతాన్య - హమేవ-సర్వాణ్యపి భూ

లజగత్స్థితిలయోదయేశాయ। దురవసితాత్మగతయే కుయోగినాం భిదా పరమహంసాయ ॥ ౪౭ ॥ యం వై శ్వ
సన్తమను విశ్వసృజః శ్వసన్తి యం చేకితానమను చిత్తయ ఉచ్చకన్తి । భూమణ్డలం సర్షపాయతి యస్య మూ
ర్ధ్ని తస్మై నమో భగవతేఽస్తు సహస్రమూర్ధ్నే ॥ ౪౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సంస్తుతో భగవానేవమనన్తస్త
మభాషత। విద్యాధరపతిం ప్రీతశ్చిత్రకేతుం కురూద్వహ ॥ ౪౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యన్నారదాఙ్గిరోభ్యాం తే
వ్యాహృతం మేఽనుశాసనమ్। సంసిద్ధోఽసి తయా రాజన్విద్యయా దర్శనాచ్చ మే ॥ ౫౦ ॥ అహం వై సర్వభూతాని

తాని మదభిన్నాన్యేవ-కిముత ,, ఆచార్యం మాం విజానీయాత్ ,, జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్,, ఇత్యుక్తాత్మాభిమానవిషయావఙ్గిరోనారదౌ మదభిన్నావితి భావః - అతస్తద్వ్యాహృతం మదనుశాసనమేవేతి తాత్పర్యం , నను, సర్వభూతాన్యహమేవేత్యుక్తోఽభేదః కిం మృదాత్మకో ఘట ఇతివత్స్వరూపాభేదరూపః , తథాత్వే సర్వవికారాశ్రయత్వాపత్తి- స్తత్రాహ-భూతాత్మా సర్వభూతానామన్తరాత్మా - ఆత్మా దేవో జాత ఇత్యాదివచ్ఛరీరాత్మభావప్రయుక్తస్సర్వభూతైస్సహామమాభేదః వికారాణాం శరీరగతానాం జీవే బాల్యాదీనామివ న మయి ప్రసక్తిరితి తాత్పర్యం - శరీరాత్మభావనిబన్ధనోఽభేదవ్యపదేశో బహుశో దృష్టః - బ్రాహ్మణోఽహం కృశోఽహం స్థూలోఽహమిత్యాదిః - న చైవం రజతమితివద్బాధితోఽయం వ్యపదేశః - నీలో ఘట ఇత్యాద్యభేదవ్యపదేశస్యాపి బాధ్యత్వాపత్తేః , అథ జాతిగుణాదీనాం వ్యక్తిగుణ్యపృథక్సిద్ధప్రకారతయా తద్బుద్ధితచ్ఛబ్దయోర్వ్యక్తిగుణిపర్యన్తత్వాన్న బాధ - స్తర్హి శరీరస్యాప్యాత్మాపృథక్సిద్ధప్రకారత్వేన తద్బుద్ధితచ్ఛబ్దయోరపి తత్పర్యన్తత్వాదయమప్యబాధిత ఏవ - నను జాత్యాదేర్వ్యక్త్యాదిష్వపృథక్సిద్ధప్రకారత్వం ప్రత్యక్షగమ్యం జాతివ్యక్త్యోరుభయోరపి ప్రత్యక్షవిషయత్వాత్ - ఆత్మనస్తు తదవిషయత్వాత్కథం శరీరస్యాత్మాపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వమితి చేత్- మాస్తు జాతివ్యక్త్యోరివ శరీరాత్మనోరేకప్రమాణవిషయత్వం-అథాప్యాత్మాపృథక్సిద్ధప్రకారత్వం శరీరస్యాక్షతమేవ - న హ్యభిన్నసామగ్రీవేద్యత్వమాత్రేణ తద్వ్యవహర్తుం శక్యం, అన్యథా చక్షుర్ఘ్రాణేన్ద్రియవేద్యయోః పృథివీగన్ధయోరపి నియతప్రకారప్రకారిభావానుపపత్తేరిత్యన్యత్ర విస్తరః ,, న కేవలం శరీరాత్మభావనిబన్ధన ఏవ భూతైరస్మాభేదః, అపి తు కార్యకారణభావనిబన్ధనశ్చేత్యాహ॥ భూతభావన ఇతి॥ భూతాని చిదచిదాత్మకాని దేవమనుష్యాదీని భావయత్యుత్పాదయతీతి స్వస్మాదశేషోపాదానభూతాదితి భూతభావనః - కార్యకారణయోరభేదస్త్వారమ్భణాధికరణాదిభాష్యే బహూపపత్తిభిర్నిరూపితః-యదాశఙ్కితం తయోరేవ వచోఽశృణవం న తు తవేతి-తత్రాహ॥ శబ్దేతి॥ శబ్దాత్మకం యద్బ్రహ్మ, పరం శబ్దవాచ్యం సర్వాత్మకం చ యద్బ్రహ్మ, ఇమే బ్రహ్మణీ , మమ, శాశ్వతీ తనూ [illegible]

రభూతే ఇత్యర్థః, స్వస్మిన్ముఖ్యవృత్తో బ్రహ్మశబ్దః శబ్దార్థాత్మకయోః ప్రపఞ్చదళయోః స్వశరీరత్వాదుపచరితః, పరబ్రహ్మణస్స్వతనుత్వకథనం దృష్టాన్తార్థం, యథా పరబ్రహ్మాన్తర్గతనారదాఙ్గిరసోర్యచ్ఛరీరత్వం, ఏవం శబ్దబ్రహ్మాన్తర్గతతద్వచసోఽపమత్తనుత్వమిత్యర్థః, యద్యపి స్వస్య సర్వభూతాత్మకత్వకథనేనైవ సర్వభూతవచసాం స్వవచస్త్వమపి కథితప్రాయం, తథాఽపి నామరూపయోరుభయోరపి స్వశరీరత్వజ్ఞాపనాయ పృథగుక్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ✽ ॥ ౫౧ ॥ ✽ నను సర్వేషాం భూతశబ్దవాచ్యానాం దేవాదిశరీరాణామాత్మా జీవస్స ఏవ కిం భవానిత్యాహ ॥ లోక ఇతి ॥ లోకే పరిదృశ్యమానాచిత్ప్రపఞ్చే, దేవాదిశరీరరూపే, వితతం వ్యాప్తం, అన్తః ప్రవిశ్య ధారకతయా వ్యాప్తం, ప్రత్యగాత్మానం, ద్వితీయాన్తానాం పశ్యేత్యధ్యాహృతేనాన్వయః తథా, ఆత్మని ప్రత్యగాత్మని, సన్తతం ప్రోతం ధార్యత్వేనావస్థితం లోకం చేత్యేతదుభయం, మయా పరమాత్మనా - అన్తః ప్రవిశ్య భర్త్రా-వ్యాప్తం, ఉక్తముభయం-మయి కృతం చ, మదాధేయం కృతమిత్యర్థః, లోకే వితతమాత్మానమిత్యనేనాచేతనే జీవస్య వ్యాప్తిరుక్తా - లోకం చాత్మనీత్యనేనాచేతనస్య జీవధార్యత్వముక్తం - ఉభయమిత్యనేనాచేతనచేతనయోరీశ్వరధార్యత్వం వ్యాప్యత్వమీశ్వరస్య స్వస్య ధారకత్వం వ్యాపకత్వం చోక్తం-అతో నాహం జీవః-భూతాత్మేత్యత్ర భూతశబ్దోఽచేతనవిశిష్టచేతనపర ఇతి భావః - ఆత్మానమిత్యేకవచనం జాత్యభిప్రాయకం-యద్వా ఏకామేవ జీవవ్యక్తిముపాదాయ క్రమప్రాప్తేషు దేవాదిశరీరేషు వ్యాప్తిరుచ్యతే - అతోఽత్ర జీవైక్యవాదభ్రమో న కర్తవ్యః ✽ ॥ ౫౨ ॥ ✽ నను కథమేతద్విమర్శనీయం-సర్వాణ్యచేతనాని ప్రత్యగాత్మభిర్వ్యాప్తాని-ఉభయం తు త్వయా వ్యాప్తమిత్యపేక్షాయాం బుద్ధినైపుణ్యేనేతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేత్యాభిశ్చతుర్భిః ॥ తావజ్జీవస్వరూపవిమర్శనాయ దృష్టాన్తం శిక్షయతి-యథేతి ॥ యథా-సుషుప్తః స్వప్నద్రష్టా పురుషః, సుషుప్త ఇతి న సుషుప్త్యవస్థో జీవ ఉచ్యతే -స్వప్న ఉత్థిత ఇత్యనన్తరోక్తత్వాత్, సుషుప్తౌ విశ్వదర్శనానుపపత్తేశ్చ-స్వప్నే స్వాప్నావస్థాయామేకస్మిన్నేవ స్వప్నద్రష్టర్యాత్మని

భూతాత్మా భూతభావనః । శబ్దబ్రహ్మ పరబ్రహ్మ మమోభే శాశ్వతీ తనూ ॥ ౫౧ ॥ లోకే వితతమాత్మానం లో
కం చాఽఽత్మని సన్తతమ్ । ఉభయం చ మయా వ్యాప్తం మయి చైవోభయం కృతమ్ ॥ ౫౨ ॥ యథా ప్రసుప్తః పు
రుషో విశ్వం చాత్మని పశ్యతి । ఆత్మానమేకదేశస్థం మన్యతే స్వప్న ఉత్థితః ॥ ౫౩ ॥ ఏవం జాగరణాదీని జీవస్థానా
ని చాత్మనః । మాయామాత్రాణి విజ్ఞాయ తద్ద్రష్టారం పరం స్మరేత్ ॥ ౫౪ ॥ యేన ప్రసుప్తః పురుషస్స్వాపం

విశ్వం, పశ్యతి-గజస్కన్ధారోహణదేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకశిరశ్ఛేదాద్యర్హం సర్వం శరీరజాతం పశ్యతి-ప్రకృత్యుపాధికం పశ్యతీత్యర్థః - దృష్టాన్తే మాయామాత్రాణీతి వక్ష్యమాణత్వాత్-ఉత్థితో జాగ్రదవస్థాం ప్రాప్తస్తు-ఆత్మానమేకదేశస్థం - క్వచిదపవరకాదిశయానశరీరమాత్రవర్తినం మన్యతే స్వాప్నావస్థా-న స్వప్నద్రష్టృస్వరూపప్రయుక్తా - అపి తు-స్వప్నజాగ్రదవస్థాద్వయాన్వితప్రకృత్యుపాధికస్వప్నద్రష్ట్రేకజీవకర్మానుగుణమీశ్వరసృష్టగజాదిపదార్థాఽనుప్రవేశపూర్వకతత్తద్దర్శనరూపేతి దృష్టాన్తే వివక్షితోఽర్థః ✽ ॥ ౫౩ ॥ ✽ ఇమమర్థం దార్ష్టాన్తికే దర్శయతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం స్వాప్నావస్థావత్-జాగరణాదీని చ జీవస్థానాని-ఏకస్య జీవస్య స్థానాన్యవస్థానాని అవస్థా ఇత్యర్థః-స్వాప్నావస్థావజ్జాగరాద్యన్వయో నాత్మస్వరూపప్రయుక్తః - అపి తు ప్రకృత్యుపాధికః - స్వరూపప్రయుక్తత్వే తస్య సర్వావస్థానుగతత్వేన తత్ప్రయుక్తాః పూర్వపూర్వావస్థా ఉత్తరోత్తరావస్థాసూపలభేత - న చ ప్రకృత్యవస్థతద్ద్రష్టృభేదముపపాదయితుం శక్యః-కర్మానుస్మృతిశబ్దవిధ్యనుపపత్తేః - కర్మ తావత్సుషుప్తేన పూర్వకృతం పుణ్యపాపరూపం తత్త్వజ్ఞానాత్ప్రాక్తేనైవ భోక్తవ్యం - అనుస్మృతిరపి-య ఏవాహం సుప్తస్స ఏవ ప్రతిబుద్ధోఽస్మీతి - శబ్దః శ్రుతిరపి-సుప్తం ప్రబుద్ధం స ఏవేతి దర్శయతి ॥ త ఇహ వ్యాఘ్రో వా సింహో వా వృకో వా వరాహో వా కీటో వా పతఙ్గో వా దంశో వా మశకో వా యద్యద్భవన్తి తదాభవన్తీతి - విధయశ్చ మోక్షార్థాస్సుప్తస్య పునరనుత్థితావనర్థకాస్స్యుః ॥ అస్త్వేవం స్వాప్నావస్థావజ్జాగరాదయో న జీవస్వరూపప్రయుక్తా - అపి తు ప్రకృత్యుపాధికా- ఇతి-తథాపి జీవస్వరూపవిమర్శనే కిమాయాతం-తత్రాహ ॥ ఆత్మన ఇతి ॥ జాగరాదీన్యవస్థానాని - ఆత్మనో మాయామాత్రాణి పరమాత్మసమ్బన్ధి ప్రకృత్యుపాధికాని-న స్వరూపప్రయుక్తానీ -తి జ్ఞాత్వా - ఆత్మనో మాయామాత్రాణీత్యనేన జీవస్య స్వాప్నావస్థా పరమాత్మాయత్తేతి దర్శితం - తద్ద్రష్టారం తత్తదవస్థాసాక్షిణం పరం ప్రకృతేర్విలక్షణం జీవాత్మానం స్మరేత్ -అచేతనస్య తత్తదవస్థాద్రష్టృత్వానుపపత్తేః-కర్మానుస్మృత్యాద్యనుపపత్తేశ్చ - ఏకైకం శరీరమేకైకజీవేన వ్యాప్యం తత్స్వరూపం చ తత్తదవస్థాద్రష్టృత్వ పూర్వపూర్వావస్థానుస్మర్తృత్వాహంప్రత్యయగోచరత్వాదిభిర్ధర్మైర్నిపుణతరవివేకేనావగన్తవ్యమితి భావః ✽ ॥ ౫౪ ॥ ✽ ఏవం పరమాత్మస్వరూపవి

మర్శనప్రకారమాహ ॥ యేనేతి ॥ యేన హేతుభూతేన పరమాత్మనా-ప్రసుప్తస్సుషుప్త్యవస్థాం ప్రాప్తః-పురుషో జీవః-జీవస్య సుషుప్త్యా పరమాత్మనో హేతుత్వాద్యేనేతి హేత్వర్థకతృతీయాన్తేన నిర్దేశః -తథాహి “ స్వప్నాన్తం మే సోమ్య విజానీహి ” ఇత్యుపక్రమ్య “ యత్రైతత్పురుషస్స్వపితి నామ సతా సోమ్య తదా సంపన్నో భవతి స్వమపీతో భవతి తస్మాదేనం స్వపితీత్యాచక్షతే స్వం హ్యపీతో భవతి ” ఇతి ఛాన్దోగ్యే శ్రుతం-స్వప్నాన్తం సుషుప్తిః - సతా బ్రహ్మణా సంపన్నో భవతి జీవః-సతా సాకం సంపత్తిర్నామ శరీరేన్ద్రియాధిష్ఠాతృత్వాది వ్యాపారాన్తరరాహిత్యేన బ్రహ్మణి స్థితిమాత్రం , సైవ సుషుప్తిః, స్వం స్వశరీరకం పరమాత్మానం ప్రతి - అపీతో భవతి లీనో భవతి - ఉక్తవిధా సంపత్తిరేవ చ లయః- కారణ ఏవ హి కార్యస్య లయః - ఏవం సుషుప్త్యాధారత్వాత్తత్కారణత్వాచ్చ యేనేతి తద్ధేతుత్వేన నిర్దిష్టః - ఏవం యేన-సుషుప్తః పురుషః , ఆత్మనస్స్వస్య , స్వాపం వేద అనుభవతీత్యర్థః - తథా-సుఖం చ వేద-సుఖమహమస్వాప్సమితి పరామర్శానుగుణం సుఖం చ యత్సంపత్తికృతం వేద-తం-నిర్గుణం హేయగుణరహితం - బ్రహ్మశబ్దవాచ్యం పరమాత్మానం మామవేహి జానీహీత్యర్థః - సుషుప్త్యాధారత్వతత్కారణత్వసౌషుప్తికసుఖహేతుత్వాదిభిర్ధర్మైః పరమాత్మస్వరూపం విమర్శనీయమితి భావః - నిర్గుణమితి సుఖవిశేషణం వా , నిర్గుణం ప్రబోధసమయేఽనుసంధీయమానస్యాత్మనో యావర్ణాశ్రమాదివిశిష్టతా తాదృశగుణరహిత - మాప్రబోధాదహమిత్యేకాకారేణ ప్రతీయమానం-సుఖరూపమాత్మానం-తమోగుణాభిభవాత్ప్రాగర్థానుభవాభావాచ్చావివిక్తస్ఫుటప్రభాసం-వేదేత్యర్థః - సుప్తోత్థితస్య పరామర్శానుగుణమేవ హి సౌషుప్తికం సుఖం వర్ణనీయం-తత్పరామర్శశ్చైవంవిధః-సుఖమహమస్వాప్సం నాహం కించిదవేదిషమితి ॥ తత్రాహమస్వాప్సమిత్యనేనాహమర్థస్యాత్మనోఽనువృత్తిర్దర్శితా , సుఖమిత్యనేన తస్య సుఖరూపతా-నాహం కించిదవేదిషమిత్యనేన తస్య బాహ్యాబాహ్యాగ్రహణత్వాద్యాకారవైధుర్యం చ దర్శితం-ఏవంవిధం తత్సుఖమితి విశిష్య పరామర్శాభావాచ్చాస్ఫుటత్వం చ ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋ ఏవం సుషుప్త్యా పరమాత్మస్వరూప విమర్శనప్రకారకథనముఖేన జీవస్వరూపముభయమిత్యాదినా విమృశన్ననూద్య - బ్రహ్మాత్మకత్వమిత్యనేన బ్ర

వేదాత్మనస్తదా । సుఖం చ నిర్గుణం బ్రహ్మ తమాత్మానమవేహి మామ్ ॥ ౫౫ ॥ ఉభయం స్మరతః పుంసః ప్రస్వా
పప్రతిబోధయోః । అన్వేతి వ్యతిరిచ్యేత తజ్జ్ఞానం బ్రహ్మ తత్పరమ్ ॥ ౫౬ ॥ యద్యేతద్విస్మృతం పుంసో మద్భావం
భిన్నమాత్మనః । తతస్సంసార ఏతస్య దేహాద్దేహో మృతేర్మృతిః ॥ ౫౭ ॥ లబ్ధ్వేహ మానుషీం యోనిం జ్ఞానవి

జ్ఞాత్మకత్వం విదధాతి-ఉభయమితి ॥ ఉభయం ప్రస్వాపం ప్రతిబోధం చేత్యుభయం , స్మరతః-పుంసో దేహినో-యత్-జ్ఞానం , ప్రస్వాపప్రతిబోధయోరన్వేతి,వ్యతిరిచ్యేత,తత్తదవస్థాశ్రయత్వేనానువర్తతే-తదుపాధివిగమే తత్తదవస్థాభిర్వ్యతిరిక్తశ్చ స్యాత్- తత్తదవస్థానాశ్రయం స్యాత్ -యద్వా ఉత్తరోత్తరావస్థాసు పూర్వపూర్వావస్థావ్యతిరిక్తం స్యాత్ , తత్తస్మాత్పరిశుద్ధజ్ఞానస్వరూపాజ్జీవాత్పరం విలక్షణం, తదాత్మభూతం , బ్రహ్మేత్యర్థః - యద్వా-ఉభయమిత్యాదదృష్టాన్తార్థం-యథా-యత్, జీవస్వరూపాత్మకం జ్ఞానం సర్వావస్థానువర్తి , తద్ద్రష్టృ, ఉత్తరోత్తరావస్థాసు పూర్వపూర్వావస్థావ్యతిరిక్తం చ,తథా,తస్మాత్పరం విలక్షణం సర్వావస్థాసు జీవస్వరూపనియన్తృతయాఽనువృత్తం -ద్రష్టృ , తత్తదవస్థాసంబన్ధిసుఖదుఃఖాద్యనన్వయితయా వ్యతిరిక్తం చ బ్రహ్మేత్యర్థః , యథా సర్వావస్థానువర్తిత్వద్రష్టృత్వజ్ఞానానన్దాదిస్వరూపత్వస్వభావస్తత్తదవస్థానన్వయిత్వాహంప్రత్యయగోచరత్వాదిభిర్ధర్మైః జీవస్య రూపం విశోధ్యం , తథా బ్రహ్మశరీరత్వేనాపి తద్విశోధ్యమిత్యభిప్రాయః,ఏవం బ్రహ్మశరీరత్వేన తదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తికత్వరూపపారతన్త్ర్యమప్యనుసన్ధేయమిత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౫౬ ॥ ❋ ఏవమననుసంధానేఽనర్థమాహ ॥ యదీతి ॥ యద్యేతత్పుంసో దేహిన-ఆత్మనస్స్వస్య-మద్భావం,భావః ప్రకారః - క్లీబత్వమార్షం-మత్ప్రకారత్వం , విస్మృతం స-ద్భిన్నం భా,వప్రధానో భిన్నశబ్దః-భిన్నత్వం పృథక్సిద్ధత్వరూపస్వతన్త్రం స్యాదిత్యర్థః -భిన్నత్వేనానుసంహితం స్యాదితి భావః,తతో హేతోరస్య జీవస్య సం,సారో భవతి॥ సంసారస్వరూపమాహ॥ దేహో,ద్దేహః జన్మాన్తరం-మృతేరనన్తరం పునర్మృతిశ్చేతి ❋ ॥ ౫౭ ॥ ❋ ఏవం బ్రహ్మాత్మకత్వాననుసంధానేఽనర్థస్సంసృతిరిత్యుక్తిః , అయం చ మనుష్యజన్మనైవ పరిహార్యో న తిర్యగాదిజన్మనేత్యాహ ॥ లబ్ధ్వేతి ॥ ఏష జీవః, జ్ఞానం శాస్త్రజన్యం, విజ్ఞానం వివేకాదిసాధనసప్తకజముపాసనాత్మకం -తయోస్సంభవో,యస్యాస్తాం , మానుషీం యోనిం లబ్ధ్వా మనుష్యజన్మ ప్రాప్యాపీత్యర్థః - ఆత్మానం ఉక్తవిధమాత్మస్వరూపం-యో-న బుధ్యేత-స పుమాన్-క్వచిదపి-క్షేమం-నాప్నుయాత్ -తిర్యగాదియోనిషు జ్ఞానవిజ్ఞానయోగ్యతైవ నాస్తి - తదుభయయోగ్యాం దుర్లభాం మానుషీం యోనిం ప్రాప్యాపి బ్రహ్మాత్మకమాత్మానం స్వశరీరకం బ్రహ్మ వా యో నోపాసీత , స పునస్సంసరేదేవేత్యభి

వః ❁ ॥౫౮॥ ❁ మానుషీంయోనింలబ్ధవతోఽపివిషయాసక్తస్యకథంజ్ఞానాదికంప్రతిష్ఠితంభవేత్-తత్రాహ॥స్మృత్వేతి॥ ఈహాయాంవిషయసుఖార్థాయాంచేష్టాయాంప్రవృత్తిధర్మే - పరిక్లేశమత్యన్తశరీరాయాసాదిరూపం-తతఃఈహాతః - ఫలవిపర్యయంఫలవిపర్యాసం-సుఖార్థచేష్టాతోదుఃఖప్రాప్తించ - స్మృత్వాసదృష్టాన్తమాలోచ్య , అనీహాయాంనివృత్తిధర్మే,అభయం అల్పత్వాస్థిరత్వదుఃఖోదర్కత్వాదినిమిత్తభయరహితమమృతత్వంచ - పశ్యన్-మునిఃస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యమననశీల , స్తతఈహాతః-శనైర్విరమేత్ ॥ ఉక్తవిధాలోచనేనశనైర్వైరాగ్యముత్పాదయేదిత్యర్థః-తతోజ్ఞానవిజ్ఞానేప్రతిష్ఠితేభవతఇతిభావః ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ ఈహాయాంపరిక్లేశఫలవిపర్యయావేవస్పష్టయతి॥ సుఖాయేతి ॥సుఖాయతత్ప్రాప్తయే-దుఃఖనివృత్తయేచ ,క్రియాఃతదుపయుక్తాన్వ్యాపారాన్,దంపతీ-యద్యపి-కుర్వాతే-తథాఽపితతస్తత్క్రియాభ్యః, దుఃఖస్యానివృత్తి,స్సుఖస్యాప్రాప్తిశ్చ-దుఃఖస్యనివృత్తిస్సుఖస్యప్రాప్తిశ్చ,నభవతి -ప్రత్యుతవిపరీతమేవభవతీతిభావః ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ అనీహాయామభయంస్పష్టయతి॥ ఏవమితి ॥విజ్ఞాభిమానినాంవయమీహాయాంకుశలాఇత్యభిమానవతాంనృణాం-మీహాయా-మేవముక్తప్రకారేణ-విపర్యయం-బుధ్వాఆలోచ్య , స్థానత్రయవిలక్షణాంజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యతీతాం-కేవలవిషయాసక్తైఃదుర్జ్ఞేయా-మాత్మనఃప్రత్యగాత్మనో-గతింబ్రహ్మాత్మత్వాద్యాకారంబుధ్వా ❁॥౬౧॥❁ దృష్టశ్రుతాభిఃఐహికాముష్మికీభిః-మాత్రాభిఃవిషయసుఖలేశైః - స్వేనతేజసాస్వవివేకబలేన-నిర్ముక్తః - మాత్రాసుజాతవిరాగఇత్యర్థః , జ్ఞానవిజ్ఞానాభ్యాంపూర్వోక్తాభ్యాం , సంతుష్టః - జ్ఞానసహకృతభగవదనుభవరూపవిజ్ఞానమాత్రే

జ్ఞానసంభవాన్ । ఆత్మానంయోనబుధ్యేతనక్వచిత్క్షేమమాప్నుయాత్ ॥ ౫౮ ॥ స్మృత్వేహాయాంపరిక్లేశంత
తఃఫలవిపర్యయమ్ । అభయంచాప్యనీహాయాంసఙ్కల్పాద్విరమేత్కవిః ॥ ౫౯ ॥ సుఖాయదుఃఖమోక్షాయ
కుర్వాతేదంపతీక్రియాః । తతోనివృత్తిరప్రాప్తిర్దుఃఖస్యచసుఖస్యచ ॥౬౦॥ఏవంవిపర్యయంబుధ్వానృణాం
విజ్ఞాభిమానినామ్ । ఆత్మనశ్చగతింసూక్ష్మాంస్థానత్రయవిలక్షణామ్ ॥ ౬౧ ॥ దృష్టశ్రుతాభిర్మాత్రాభిర్ని
ర్ముక్తస్స్వేనతేజసా । జ్ఞానవిజ్ఞానసంతుష్టోమద్భక్తఃపురుషోభవేత్ ॥ ౬౨ ॥ఏతావానేవమనుజైర్యోగనై
పుణబుద్ధిభిః ।స్వార్థస్సర్వాత్మనాజ్ఞేయోయత్పరాత్మైకదర్శనమ్ ॥ ౬౩ ॥ త్వమేతచ్ఛ్రద్ధయారాజన్నప్రమత్తో
వచోమమ।జ్ఞానవిజ్ఞాన ❁ సంపన్నంధారయన్నాశుసిధ్యసి ॥ ౬౪ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఆశ్వాస్యభగవానిత్థం
చిత్రకేతుంజగద్గురుః । పశ్యతస్తస్యవిశ్వాత్మాతతశ్చాన్తర్దధేహరిః ॥ ౬౫ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

సంతుష్టః - మద్భక్తఃమమనిరతిశయప్రియః-పురుషోభవేత్ - ఏవంచాభయంతస్యబ్రహ్మాత్మకత్వమనుసంధధతఃకరస్థమితిభావః ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ తదేవాహ॥ఏతావానితి॥యోగనైపుణ్యంయస్యాంసాబుద్ధిర్యేషాం - తైః,మనుజైః-సర్వాత్మనా-సర్వప్రకారేణ,జ్ఞేయః-స్వార్థఃఅనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణసమర్థంపురుషేణప్రార్థనీయంవస్తు , ఏతావానేవ , ఏషఏవేత్యర్థః , స్వార్థైవతిఃయద్వా,ఏతావానేవ, ఏతత్పరిమితఏవ-కోసౌ-తత్రాహ॥యత్పరాత్మైక్యదర్శనమితి॥పరస్యపరమాత్మనః, ఆత్మనఃస్వస్యచ,ఐక్యదర్శనంఅపృథక్సిద్ధసంబన్ధదర్శన-మితియ-దేతావానేవేత్యర్థః,యద్వా,పరాత్మనఃపరమాత్మనః,ఐక్యదర్శనం-ఏకత్వేనప్రకారిత్వేనైకేనైవాకారేణదర్శనం-యద్వా - పరస్యపరమాత్మనః-ఆత్మనఃస్వస్యచ-ఐక్యదర్శనం -పరమాత్మనఃప్రకారిత్వేనైకేనాకారేణస్వస్యచతత్ప్రకారత్వరూపేణైకేనాకారేణదర్శనం-పరమాత్మైక్యదర్శనమితియ-దేతావానిత్యర్థః ❁ ॥౬౩॥ ❁ఏవంపరాత్మైక్యద్రష్టాచేత్త్వమప్యాశుముక్తోభవిష్యసీత్యాహ॥త్వమితి॥ హేరాజన్-చిత్రకేతో-త్వ-మప్రమత్తస్సమాహితచిత్త-శ్శ్రద్ధయా,జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నం,సంపత్తిఃసంపన్నం,భావేక్తః, జ్ఞానవిజ్ఞానయోస్సంపత్తిర్యస్మాత్-తన్మమ-వచః-ధారయన్స్వనిష్ఠంకుర్వన్ - జ్ఞానవిజ్ఞానసంపాదకంమదుక్తార్థమనుతిష్ఠనిత్యర్థః - బ్రహ్మాత్మకత్వానుసంధానేనజ్ఞానవిజ్ఞానేప్రతిష్ఠితేభవతఇతిభావః , జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నఇతిప్రథమాంతపాఠేస్పష్టోఽర్థః , ఆశు-సిధ్యసిముక్తోభవిష్యసి ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ ఏవముపదిశ్యభగవానన్తర్దధావిత్యాహమునిః ॥ ఆశ్వాస్యేతి ॥ విశ్వాత్మా , జగద్గురుః-భగవాన్-హరిస్సంకర్షణఃచిత్రకేతుం , ఇత్థం - మాశ్వాస్యనారదాఙ్గిరఉక్తిసంవాదితస్వవచసావిశ్వాస్య , చిత్రకేతోః-పశ్యతస్సతః,తత్రైవపాతాలాదధస్తాత్కస్యాంచిద్దిశి , అన్తర్హితవాన్ ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ ఇతిశ్రీ

౬౪॥శ్లో ❁ పా॥సంపన్నః

భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే షోడశోఽధ్యాయః ************

తతశ్చ పరితనం చిత్రకేతోర్వృత్తాన్తమాహ మునిః ॥ యత ఇతి ॥ యతో యస్యాం దిశి-సఙ్కర్షణో-ఽన్తర్హితవాన్-తస్యై దిశే-నమః-కృత్వా-స విద్యాధరః విద్యాధరత్వం ప్రాప్తః - విద్యాధరైరితి పాఠే-తైస్సహ-చిత్రకేతుః గగనచారీ భూత్వా తత్ర తత్ర చచార ॥ ౧ ॥ తదేవాహ ॥ మహాయోగీ భగవాన్-స చిత్రకేతుః అవ్యాహతం బలం యేషాం-తాని ఇన్ద్రియాణి యస్య తాదృశో-లక్షవర్షాణాం-లక్షం బహుకాలమిత్యర్థః-మునిభి-స్సిద్ధై-శ్చారణైశ్చ-స్తూయమానః ॥ ౨ ॥ నానావిధాః, స్వసఙ్కల్పానుసారిణ్యః - సిద్ధయః భోగ్యభోగోపకరణాదిసిద్ధయో-యాసు-కులాచలేన్ద్రస్య మేరోర్ద్రోణీషు-విద్యాధరస్త్రీభి-రీశ్వరం హరిం-గాపయన్ గానం కారయన్-రేమే ॥ ౩ ॥ స చిత్రకేతు-రేకదా కదాచి-ద్విష్ణుదత్తేన యథాసఙ్కల్పం భగవతా దత్తేన-భాస్వతా ప్రకాశమానేన-విమానేన-తత్ర తత్ర-గచ్ఛన్ సంచరమాణః-సిద్ధై-ర్యోగిభిశ్చ-పరివృతం గిరీశం రుద్రం దదృశే ॥ ౪ ॥ కథంభూతం - అఙ్కే-ఉత్సఙ్గే-కృతాం నిధాపితాం-దేవీమమ్బికాం-బాహునా-ఆలిఙ్గ్య మునీనాం-సంసది సభాయాం స్థితం-తతో, దేవ్యాం-శృణ్వత్యాం సత్యా-మువాచ-జహాస చ హసితవాంశ్చ ॥ ౫ ॥ తదేవాహ ఏష ఇతి త్రిభిః ॥ ఏష రుద్రః-సాక్షా-ల్లోకానాం-గురుః హితోపదేష్టా-కించ శరీరిణాం-ధర్మం - వక్తా-ముఖ్యః ప్రధానః-స్వయమీదృశస్సన్-సభాయాం-భార్యయా సహ-మిథునీభూయాస్తే ॥ ౬ ॥ కించ-జటాః బిభర్తి తథా-తీవ్రముగ్రం నితాన్తం వా-తపో-యస్య - బ్రహ్మవాదీ బ్రహ్మజ్ఞానోపదేష్టా - అథ చ-సభాయాః-పతిః ప్రధానః-ఏవంభూతోఽపి-లజ్జాహీనః అఙ్కే-స్త్రియం-కృత్వా నిధాప్యా-స్తే ఉపవిష్టవాన్-యథా-ప్రాకృతః అత్యన్తమూఢ-స్తద్వత్ ॥ ౭ ॥ కించ ప్రాకృతా అపి-బహుశో-రహస్యేవ-స్త్రియ-మఙ్కే-బిభ్రతి నిధాపయన్తి-అయం తు-మహావ్రతధరోఽపి సదసి సభాయామేవ-స్త్రియ-మఙ్కే-బిభర్తి-అయం మహాన్ వ్యత్యాస ఇతి భావః ॥ ౮ ॥ తతః-తచ్చిత్రకేతోర్వచ-శ్శ్రుత్వాఽపి-భగవాన్ రుద్రః-అగాధగమ్భీరాధీర్యస్య-తాదృశః - అత ఏవ-ప్రహస్య-తూష్ణీం బభూవ- హే నృప-తథా-తం రుద్రమనువ్రతా-స్తదనువ్రతాస్సభ్యాశ్చ-తూష్ణీం బభూవుః ॥ ౯ ॥ అతద్వీర్యవిదుషి-న తస్య రుద్రస్య వీర్యం ప్రభావం,, తేజీయసాం న దోషాయే,, త్యుక్తన్యాయేన తేజోవిశేషం విద్వాన్-తస్మిన్, అతద్వీర్యవిదుషి, చిత్రకేతా-విత్థం -బ్రహ్మ బ్రహ్మాత్మకం-శోభనం శివం ప్రతి-బ్రువాణే సతి-దేవీ అమ్బికా-నిర్జితాత్మాభిమానినే జితేన్ద్రియత్వాభిమానవతే అత ఏవ - దుష్టాయ చిత్రకేతవే రుషా-క్రోధేనో-వాచ ॥ ౧౦ ॥ తదేవాహ ॥ అయమిత్యాదినా న-కర్త్రా వృత్రకిల్బిషమిత్యన్తేన-తావత్తముపాలభతే-అయమితి ద్వాభ్యాం ॥ అయ - మధునా - కిమర్థమాగత ఇతి శేషః ॥ అహో అస్మాన్ దణ్డయితుమధునాఽయమాగత ఇత్యుపాలమ్భః -తదేవాహ ॥ అహో నిర్లజ్జానాం-అస్మద్విధానాం - దుష్టానాం - అయం-శాస్తా హితాహితయోర్విధిప్రజ్ఞాపకః-శాసనాతివర్తిత్వే-దణ్డధరః దణ్డయితా - ప్రభుర్దణ్డనే సమర్థశ్చ-అత ఏవ విప్రకృత్ దమనకారీ ॥ ౧౧ ॥ అహో పద్మయోన్యాదయో-ధర్మం-న విదన్తీత్యత-స్తే అతివర్తినం మర్యాదాతివర్తినం-హరం రుద్రం - నో నిషేధన్తి న నిషేధన్తి అయం త్వధునా నిషేధతీత్యుపా

************ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః************

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ యతశ్చాన్తర్హితోఽనన్తస్తస్యై కృత్వా దిశే నమః । విద్యాధరశ్చిత్రకేతుశ్చచార గగనేచరః ॥ ౧ ॥ స లక్షం లక్షవర్షాణామవ్యాహతబలేన్ద్రియః । స్తూయమానో మహాయోగీ మునిభిస్సిద్ధచారణైః ॥ ౨ ॥ కులాచలేన్ద్రద్రోణీషు నానాసఙ్కల్పసిద్ధిషు । రేమే విద్యాధరస్త్రీభిర్గాపయన్హరిమీశ్వరమ్ ॥ ౩ ॥ ఏకదా స విమానేన విష్ణుదత్తేన భాస్వతా । గిరీశం దదృశే గచ్ఛన్పరీతం సిద్ధచారణైః ॥ ౪ ॥ ఆలిఙ్గ్యాఙ్కీకృతాం దేవీం బాహునా మునిసంసది । ఉవాచ దేవ్యాం శృణ్వత్యాం జహాసోచ్చైస్తదన్తికే ॥ ౫ ॥ చిత్రకేతురువాచ ॥ ఏష లోకగురుస్సాక్షాద్ధర్మం వక్తా శరీరిణామ్ । ఆస్తే ముఖ్యస్సభాయాం వై మిథునీభూయ భార్యయా ॥ ౬ ॥ జటాధర స్తీవ్రతపా బ్రహ్మవాదిసతాం పతిః । అఙ్కీకృత్య స్త్రియం చాస్తే గతహ్రీః ప్రాకృతో యథా ॥ ౭ ॥ ప్రాయశః ప్రాకృతాశ్చాపి స్త్రియం రహసి బిభ్రతి । అయం మహావ్రతధరో బిభర్తి సదసి స్త్రియమ్ ॥ ౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ భగవానపి తచ్ఛ్రుత్వా ప్రహస్యాగాధధీర్నృప । తూష్ణీం బభూవ సదసి సభ్యాశ్చ తదనువ్రతాః ॥ ౯ ॥ ఇత్యతద్వీర్యవిదుషి బ్రువాణే బ్రహ్మ శోభనమ్ । రుషాఽఽహ దేవీ దుష్టాయ నిర్జితాత్మాభిమానినే ॥ ౧౦ ॥ పార్వత్యువాచ ॥ అయం కిమధునా లోకే శాస్తా దణ్డధరః ప్రభుః । అస్మద్విధానాం దుష్టానాం నిర్లజ్జానాం చ విప్రకృత్ ॥ ౧౧ ॥ న వేద ధర్మం కిల పద్మయోనిర్న బ్రహ్మపుత్రా భృగునారదాద్యాః । న వై కుమారః కపిలో మునిశ్చ

లబ్ధః-తత్ర-పద్మయోనిః బ్రహ్మా-కుమారః సనత్కుమారః-మనుః స్వాయంభువః * ॥౧౨॥ * తేమేవ ముపలభ్యావశ్యమయం నిగ్రాహ్య ఇత్యాహ ॥ యేషామితి ద్వాభ్యామ్ ॥ తావత్ప్రతిపాదయ్య దృష్ట్యా రుద్రం విశినష్టి ॥ యేషాం పద్మయోన్యాదీనాం-అనుధ్యేయం ధ్యాతుం యోగ్యం పదాబ్జయుగ్మం - యస్య- జగద్గురుం జగద్ధితోపదేష్టారం స్వయం-సాక్షాన్మఙ్గళానామపి మఙ్గళం-ఈదృశం హరం-సూరీన్ ఋషీంశ్చ యం-క్షత్రియాధమః-పరిభూయ-యద్యస్మాత్-ప్రశాస్త-తత్తస్మాత్-అయం-దుష్టో దురాత్మా-దణ్డ్య ఏవ-సూరీన్ పరిభూయ జగద్గురుం గిరిశం ప్రశాస్తీతి వాఽన్వయః * ॥౧౩॥ * నను భగవద్భక్తోఽయం న దణ్డ్య ఇత్యత్రాహ - సాధుభిః - పరిషేవితం కృతం -య-ద్వైకుణ్ఠస్య భగవతః-పాదమూలస్య-ఉపసర్పణమనుసరణం-నైవేతి యావత్-తత్ప్రతి- అయం క్షత్రబన్ధు-ర్నార్హతి యతోఽయం-సంభావితాత్మా అహమధిక ఇత్యభిమానీ-అత ఏవ-స్తబ్ధః నిశ్చల ఇవ స్థితః * ॥౧౪॥ * ఏవం దణ్డ్యతామభిధాయాథ శపతి ॥ అత ఇతి ॥ అతః భగవత్సేవానర్హత్వాత్-హే దుర్మతే-త్వం - ఆసురీం పాపీయసీం-యోనిం - యాహి, హే పుత్ర, యథా, భూయో౽పి-మహతాం-కిల్బిషం అపకారం న కర్తా న కరిష్యసి-తథా యాహి * ॥౧౫॥ * హే భారత, ఏవమిత్థం, శప్తః స చిత్రకేతు-ర్విమానా-దవరుహ్య-సతీమమ్బికాం-నమ్రేణ-మూర్ధ్నా-ప్రసాదయామాస-ప్రసన్నామకరోత్ * ॥౧౬॥ * తదేవాహ ప్రతిగృహ్ణామీత్యాదినా ॥ మహతత్త్వ్యతాం సతీత్యన్తేన ॥ తావత్తదేవ మమ రోషో నాస్తీతి సూచయన్ శాపం స్వీకరోమీత్యాహ, ప్రతిగృహ్ణామీతి- హే అమ్బికే-తే త్వయా-దత్తం-శాపమాత్మనోఽఞ్జలినా - ప్రతిగృహ్ణామి - అఞ్జలిబన్ధపూర్వకం స్వీకరోమి-మయి మహాననుగ్రహస్త్వయా కృతో న తు నిగ్రహ ఇతి భావః-తదేవ స్పష్టయతి ॥ దైవైరితి ॥ దేవై-ర్యద్యత్ప్రోక్తం-నిగ్రహరూపమనుగ్రహరూపం వా-తత్సర్వం-మర్త్యాయ ప్రోక్తం, కుతః-హి యస్మాత్- తత్ దైవైః ప్రోక్తం-తస్య నిగ్రాహ్యస్యానుగ్రాహ్యస్య వా-జన్తోః-పూర్వదిష్టం

యేనో నిషేధన్త్యతివర్తినం హరమ్ * ॥౧౨॥ యేషామనుధ్యేయపదాబ్జయుగ్మం జగద్గురుం మఙ్గళమఙ్గళం స్వయమ్ । * యః క్షత్రబన్ధుః పరిభూయ సూరీన్ప్రశాస్తి ధృష్టస్తదయం హి దణ్డ్యః ॥౧౩॥ నాయమర్హతి వైకుణ్ఠపాదమూలోపసర్పణమ్ । సంభావితమతిః స్తబ్ధస్సాధుభిః పరిషేవితమ్ ॥౧౪॥ అతః పాపీయసీం యోనిమాసురీం యాహి దుర్మతే । యథేహ భూయో మహతాం న కర్తా పుత్ర కిల్బిషమ్ ॥౧౫॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం శప్తశ్చిత్రకేతుర్విమానాదవరుహ్య సః । ప్రసాదయామాస సతీం మూర్ధ్నా నమ్రేణ భారత ॥౧౬॥ చిత్రకేతురువాచ ॥ ప్రతిగృహ్ణామి శాపం తే హ్యాత్మనోఽఞ్జలినాఽమ్బికే । దేవైర్మర్త్యాయ యత్ప్రోక్తం పూర్వదిష్టం హి తస్య తత్ ॥౧౭॥ సంసారచక్ర ఏతస్మిఞ్జన్తురజ్ఞానమోహితః । భ్రామ్యన్సుఖం చ దుఃఖం చ భుఙ్క్తే సర్వస్య సర్వదా ॥౧౮॥ నైవాత్మా న పరశ్చాపి కర్తా స్యాత్సుఖదుఃఖయోః । కర్తారం మన్యతే ప్రాజ్ఞ ఆత్మానం పరమేవ చ ॥౧౯॥ గుణప్రవాహ

ప్రాచీనకర్మప్రయుక్తం - మోక్షవిరోధిప్రాచీనకర్మణైవ సంభ్రామ్యతో నితరాం ముముక్షోర్మమ తద్విరోధిప్రాచీనకర్మఫలరూపత్వాచ్ఛాపానుభవేన నిశ్శేషనిరస్తకర్మబన్ధస్య భగవత్ప్రాప్త్యా నిత్యనిరతిశయానన్దరూపమహాభ్యుదయలాభాత్త్వయాఽనుగ్రహ ఏవ కృత ఇతి భావః * ॥౧౭॥ * ఏతదేవ స్ఫుటయితుం తావజ్జన్తూనాం కర్మభిర్భ్రమణమాహ ॥ సంసారచక్ర ఇతి ॥ ఏతస్మిన్-చక్రవత్పరివృత్తిశీలే-గర్భజన్మజరామరణాదిరూపే సంసారే-అజ్ఞానేనాజ్ఞానేతరేణానాదిపుణ్యపాపాత్మకేన కర్మణా - మోహితః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితః- కేవలదేహాత్మాభిమానీ, జన్తుః-భ్రామ్యన్-పునః పునః, పూర్వపూర్వవాసనానురూపాణ్యుత్తరోత్తరసుఖదుఃఖాదిహేతుభూతాని కర్మాణి - కుర్వన్ - తత్ఫలం సుఖం దుఃఖం చ-భుఙ్క్తే-ఏతన్న కేవలమన్యేషామేవ జన్తూనాం - కింతు తవాపీ, త్యాశయేనాహ ॥ సర్వస్య సర్వదేతి ॥ సర్వస్య అన్యస్య మమ తవ చ-సర్వదా యావన్ముక్తి, ఏతత్సమానమితి భావః, అన్యథా మత్కృతహేళనాత్తవానాదికర్మప్రయుక్త-దేహాత్మాభిమానమూలకః క్రోధ ఏవ న స్యాదితి తాత్పర్యమ్ * ॥౧౮॥ * యత ఏవం సర్వస్య కర్మకృతసుఖదుఃఖాదికం సర్వమనాదికర్మనిమిత్తం-మత ఏవ-త్వత్తిరస్కారో మమ, మాం శపన్త్యాస్తవ చ, న దోష ఇత్యాహ ॥ నైవేతి ॥ సుఖదుఃఖయోః కర్తా కారకః, సుఖదుఃఖోత్పాదక ఇత్యర్థః - ఆత్మా స్వయం, పరోఽన్యశ్చ, న స్యాన్న భవతీత్యర్థః. కింతు, తయోః కర్మైవ నిమిత్తమితి భావః, కర్మణః క్షణికత్వాజ్జడత్వాచ్చ కథం తత్కాలాన్తరభావిసుఖదుఃఖనిమిత్తం, తత్రాహ ॥ కర్తారమితి ॥ ప్రాజ్ఞః పుణ్యపాపయాథాత్మ్యవిత్, పరమాత్మానం పరమపురుషమేవ, సుఖదుఃఖయోః - కర్తారం, మన్యతే, అయం భావః, పుణ్యపాపే హి పరమాత్మనో నిగ్రహానుగ్రహరూపే, తత్ర శ్రుతిస్మృత్యాద్యాత్మకశాస్త్రార్థానువర్తిన్యనుగ్రహః పరమపురుషస్య, స ఏవ హి పుణ్యశబ్దేనోక్తః, అననువర్తిని తు నిగ్రహః స ఏవ హి పాపం, ఏవం చ పరమపురుష ఏవ స్వశాస్త్రార్థానువృత్త్యననువృత్తినిమిత్తానుగ్రహనిగ్రహరూపపుణ్యపాపఫలభూతయోస్సుఖదుఃఖయోః కర్తేతి * ॥౧౯॥ * ఏవం వైషయికసుఖదుఃఖయోః

పురుషార్థత్వాపురుషార్థత్వాభ్యుపగమేన కర్మానుసారేణేశ్వరస్తత్కర్తేత్యుక్తం, ఇదానీం వైషయికసుఖం విషమిశ్రక్షీరవదన్తతో దుఃఖహేతుత్వాదపురుషార్థరూపమేవేత్యాహ॥ గుణేతి॥ గుణానాం ప్రకృతేర్గుణానాం సత్త్వరజస్తమసాం, ప్రవాహరూపే పరిణామరూపే, ఏతస్మిన్ ప్రకృతిమణ్డలే, జన్తూనాం, కః శాపః, కోఽనుగ్రహః, ఉభయోర్వైలక్షణ్యమేవదుర్వచమితి భావః నను, న దుర్వచం తయోః స్వరూపం, స్వర్గహేతురనుగ్రహో నరకహేతుర్నిగ్రహ ఇతి సువచమేవేత్యత్రాహ॥ కః స్వర్గో నరకః కో వేతి॥ స్వర్గనరకయోరపి స్వరూపం దుర్వచమేవేతి భావః, నను స్వర్గస్సుఖం, దుఃఖం నరక, ఇతి సువచమిత్యత్రాహ॥ కిం సుఖం దుఃఖమేవ చేతి॥ తదప్యవ్యవస్థితమిత్యర్థః- స్వర్గస్య సుఖరూపత్వే తస్య దుఃఖగర్భత్వం న స్యాత్- నరకస్య దుఃఖరూపత్వే వా తస్య సుఖగర్భతా న స్యాత్ - స్వర్గోఽప్యన్తతో దుఃఖహేతుర్నరకోఽప్యన్తతః కించిత్సుఖహేతుర్దృష్టః - అత ఉభయోరుభయగర్భత్వాన్న పరస్పరస్య వ్యవస్థితిరితి భావః - శాపనరకదుఃఖాని దృష్టాన్తార్థతయోపాత్తాని- యథా తేషు పురుషార్థత్వం తద్ధేతుత్వం చ నాస్తి- తథాఽనుగ్రహస్వర్గసుఖేష్విత్యర్థః ❁ ॥౨౦॥ ❁ నన్వేవం సుఖదుఃఖభాఞ్జి భూతాని కిమకస్మాత్స్వయమేవోత్పద్యన్తే- నేత్యాహ॥ ఏక ఇతి॥ భగవాన్నిరస్తనిఖిలదోషః షాడ్గుణ్యపూర్ణః పరమపురుషః- ఆత్మనస్స్వస్య- మాయయా- స్వయ- మేకః నిస్సమాభ్యధికః- స్వసమాభ్యధికకర్త్రన్తరోపకరణాన్తరనిరపేక్ష ఏవ- భూతాని దేవమనుష్యాదీని- చిదచిదాత్మకాని - ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తాని- సృజతి- నతు తాన్యకస్మాదుత్పద్యన్త ఇతి భావః- తర్హి, కులాలాదివత్కర్మాయత్తదేహీ భగవా - న్నేత్యాహ॥ నిష్కలః కర్మాయత్తపాణిపాదాద్యవయవాత్మకదేహరహితః- తస్య వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిదోషపరిహారాయ భూతాని విశినష్టి - యేషామితి॥ యేషాం భూతానాం స్వస్వకర్మానుగుణబన్ధమోక్షాదికం భవతి- తాని సృజతీత్యన్వయః- బన్ధం మోక్షమితి ద్వితీయాన్తపాఠే - యేషాం భూతానాం- తత్తత్కర్మానుసారేణ బన్ధాదికం చ సృజతి - స ఏవ తాని భూతాన్యపి సృజతి- తతోఽస్య న వైషమ్యాదిదోష ఇత్యర్థః, ఏషామిత్యేతచ్ఛబ్దపా

ఏతస్మిన్కశ్శాపః కో న్వనుగ్రహః । కస్స్వర్గో నరకః కో వా కిం సుఖం దుఃఖమేవ వా ॥ ౨౦ ॥ ఏకస్సృజతి భూతా
ని భగవానాత్మమాయయా । ❁ యేషాం బన్ధశ్చ మోక్షశ్చ సుఖం దుఃఖం చ నిష్కలః ॥ ౨౧ ॥ న కస్య కశ్చిద్దయి
తో ❁ న ప్రతీపో న జ్ఞాతిబన్ధుర్న పరో న చ స్వః । సమస్య సర్వత్ర నిరఞ్జనస్య సుఖే న రాగః కుత ఏవ రోషః ॥ ౨౨ ॥ త
థాఽపి తచ్ఛక్తివిసర్గ ఏషాం సుఖాయ దుఃఖాయ హితాహితాయ । ❁ బన్ధాయ మోక్షాయ చ మృత్యుజన్మనోశ్శ

రే బన్ధమిత్యాదీనాం చ ద్వితీయాన్తపాఠే తు - సృష్టానామేషాం భూతానాం తత్తత్కర్మానుసారేణ బన్ధాదికమపి సృజతీత్యర్థః ❁॥౨౧॥ ❁ ఏవం బన్ధాదికం దేవమనుష్యాదివైచిత్ర్యం చ తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణ తేషాం తేషామీశ్వరకృతమౌపాధికం న స్వరూపప్రయుక్తమిత్యుక్తం - కీదృశం తర్హి జీవస్య స్వరూపం - కుతస్తస్య కర్మ- యతో దేవాదివైచిత్ర్యం బన్ధాదికం చేత్యపేక్షాయామాహ॥ న కస్యేతి॥ వస్తుతః- కస్యాపి జీవస్య- కశ్చిదపి- దయితాది- ర్నాస్తి- కుతః- సర్వత్ర దేవాదిశరీరేషు -సమస్య సమత్వేనావస్థితస్య- జ్ఞానైకాకారతయా జ్ఞానానన్దస్వరూపత్వేన చావస్థితస్యేత్యర్థః- పరస్పరతారతమ్యే హి ప్రియాప్రియాదివిభాగః -సర్వేషామాత్మనామేకరూపత్వాన్న స్వరూపకృతః- ప్రియాప్రియాదివిభాగ ఇతి భావః- నను- దేవాదిరూపేణ వైచిత్ర్యాత్ కథం సమత్వం తత్రాహ॥ నిరఞ్జనస్యేతి॥ అఞ్జనం రూపాన్తరాపత్తి- స్తద్రహితస్య- దేవాదివైచిత్ర్యస్య ప్రకృతిగతత్వాజ్జీవస్వరూపగతత్వాభావాత్స సర్వత్ర సమ ఇతి భావః - యత ఏవ సమో నిరఞ్జనశ్చా- త ఏవ - తస్య వైషయికే సుఖేన- రాగః నాసక్తిః - సుఖైకతానస్వరూపత్వేన- వైషయికసుఖలేశే- న తస్య రాగ ఇతి భావః- యత ఏవ- సుఖేన- తస్య రాగః- కుతస్తరాం తస్య వైషయికసుఖలాభప్రతిబన్ధకవిషయో రోషస్స్యాదిత్యర్థః - తత్ర- దయితః ప్రీతివిషయః- అనుకూల ఇతి యావత్- ప్రతీపః ప్రతికూలః- జ్ఞాతిస్సపిణ్డః- బన్ధుర్వైవాహికాదిసమ్బన్ధవాన్- పరః అన్యదీయః- స్వః స్వకీయః ❁॥౨౨॥ ❁ ఏవం ప్రకృతివిలక్షణం స్వాభావికం జీవస్వరూపముక్తం - అథైవం భూతస్య దేవాదివైచిత్ర్యం బన్ధాదికం చోపపాదయతి॥ తథాపీతి॥ యద్యప్యేవం భూతా జీవా- స్తథాప్యే- షాం - శరీరిణాం జీవానాం- తచ్ఛక్తివిసర్గ ఏవ- తస్య తజ్జీవసమ్బన్ధికర్మణో- యా- శక్తిర్వాసనారూపా శక్తి - స్తస్యా- విసర్గః సృష్టిః- ఉత్తరోత్తరకర్మైవ- సుఖాదిరూపసంసృతయే- మోక్షాయ చ- అవకల్పతే సమర్థం భవతి - తన్నిమిత్తమిత్యర్థః॥ అయం భావః॥ స్వభావతః పూర్వోక్తవిధానామపి బీజాఙ్కురన్యాయేనానాదికర్మవాసనామాత్రావశేషితానాం కల్పాన్తే పరమాత్మన్యుపసంహృతానాం పునః కల్పాదౌ పరమకారుణికేనేశ్వరేణ స్వారాధనే నైతే నిస్తరేయురిత్యనుజిఘృక్షుణా ప్రదత్తకరణకళేబరధర్మార్థకామమోక్షరూపపురుషార్థచతుష్టయ

---

౨౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ యేషాం బన్ధం చ మోక్షం చ   † ఏషాం బన్ధం చ మోక్షం చ

తత్సాధనావబోధివేదాఖ్యశాస్త్రాణామప్యనాదివాసనయా ‘‘ అన్నంభోజ్యంమనుష్యాణాం – శ్వపశూవిట్క్రిమీణాహారా,, విత్యాద్యుక్తరీత్యా ఈహమానానాంపుణ్యపాపకర్మోపనిపాతతత్ఫలానుభవపునస్తదర్థకర్మోపనిపాతతత్ఫలానుభవాదిపరంపరయాసర్వముపపన్నమితి– తత్ర – హితాహితాయసుఖదుఃఖహేతుభూతధర్మాధర్మాయ–మృత్యుజన్మనోః జన్మమరణాభ్యామిత్యర్థః – తాదర్థ్యస్యసంబన్ధసామాన్యత్వేనవివక్షయాషష్ఠీప్రయుక్తా మోక్షాయచ–తచ్ఛక్తివిసర్గఏవావకల్పతఇత్యనేనభగవత్ప్రసాదహేతుఃకశ్చిద్యాదృచ్ఛికానుషఙ్గికప్రాసఙ్గికాద్యన్యతమఃపుణ్యకర్మవిశేషఏవమోక్షోపాయోపసంహారహేతురితిసూచితమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవంవస్తుస్థితిమభిధాయత్వచ్ఛాపోఽనుగ్రహఏవేతివదన్స్వాపరాధంప్రతిక్షమాపయతి॥ అతఇతి ॥ అతఃవస్తుస్థితేరేవంవిధత్వాత్ – హేభామిని – శాపనిస్తరణాయ – త్వాం–నప్రసాదయేనప్రార్థయే–కింతు–హేసతి–మనుమయా–యదుక్తంసాధుయథాతథా – మన్యసే–తత్–క్షమ్యతా–మితి – త్వాం–ప్రసాదయే ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఇతీత్థం–గిరిజాంపార్వతీం–ప్రసాద్యప్రసన్నాంకృత్వా–చిత్రకేతుః–హేఅరిందమ–స్మయతోః–అత్యాశ్చర్యంప్రాప్తయోః – తయోఃభవభవాన్యోః–పశ్యతోస్సతోః – విమానేనగమనసాధనేన–జగామ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తతః,చిత్రకేతోర్గమనానన్తరం,రుద్రాణీమమ్బికాంప్రతి,రుద్ర – ఇదంవక్ష్యమాణందేవర్షిప్రభృతీనాం –స్వపార్షదానాంచ–శృణ్వతా–మబ్రవీత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తదేవాహ॥ దృష్టవతీత్యాదినాసమదర్శిష్విత్యన్తేన ॥ హేసుశ్రోణి–అద్భుతకర్మణఃవివిధవిచిత్రస్వాభావికక్రియాశక్తే – ర్హరేర్భగవతో – భృత్యవర్గాణాంమాహాత్మ్యందృష్టవతీ–అసికథంభూతానాంనిస్పృహాణాం–వైషయికంసుఖ – మనిచ్ఛతాం – మహాత్మనాం– అపకర్తృష్వప్యుపకర్తృత్వబుద్ధీనాంసుఖదుఃఖయోస్సమబుద్ధీనాంచేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఏతద్దృష్టాన్తేనాన్యానపిభగవద్భక్తానీదృశానేవాహేత్యాహ॥ నారాయణపరాఇతి॥ సర్వే–

రీరిణాంసంస్కృతయేఽవకల్పతే ॥ ౨౩ ॥ అతఃప్రసాదయేనత్వాంశాపమోక్షాయభామినీ ।యన్మన్యసేహ్య
సాధూక్తంమమతత్క్షమ్యతామితి ॥ ౨౪ ॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ ఇతిప్రసాద్యగిరిశాంచిత్రకేతురరిందమ।జ
గామస్వవిమానేనపశ్యతోస్స్మయతో❁స్తయోః ॥ ౨౫ ॥ తతస్సభగవాన్రుద్రో రుద్రాణీమిదమబ్రవీత్ ।
దేవర్షిదైత్యసిద్ధానాంపార్షదానాంచశృణ్వతామ్ ॥ ౨౬ ॥ శ్రీరుద్రఉవాచ॥దృష్టవత్యసిసుశ్రోణిహరేరద్భు
తకర్మణః । మాహాత్మ్యంభృత్యభృత్యానాంనిస్పృహాణాంమహాత్మనామ్ ॥ ౨౭ ॥ నారాయణపరాస్స
ర్వేనకుతశ్చనబిభ్యతి।స్వర్గాపవర్గనరకేష్వపితుల్యార్థదర్శినః ॥ ౨౮ ॥దేహినాందేహసంయోగాద్ద్వంద్వా
నీశ్వరలీలయా।సుఖందుఃఖంమృతిర్జన్మశాపోఽనుగ్రహఏవచ ॥ ౨౯ ॥ అవివేకకృతఃపుంసోహ్యర్థభేదఇవాత్మ

నారాయణఏవపరఃపరతత్వంయేషాంతే – కుతశ్చనఆర్వాచీనస్యనిగ్రహాదే – ర్నబిభ్యతిభయంనకుర్వన్తి ,కుతః–యత,స్తే , స్వర్గాదిష్వపి , తుల్యార్థదర్శినఃతుల్యప్రయోజనదర్శినఃవిషమార్థదర్శనమేవభయహేతురితిభావః , అపవర్గోఽత్రకైవల్యం , మోక్షస్యభగవదనుభవరూపత్వేనతేషాంతస్యస్వర్గాదితుల్యత్వకథనానుపపత్తేః, యద్వా,అపవర్గోముక్తిరేవ,భగవద్దాస్యమన్తరేణతేషాంనప్రయోజనం ,కింపునస్స్వర్గాదిస్తేషాంనప్రయోజనమితిసూచనార్థంవాఅపవర్గశబ్దః,ప్రయుక్తః , స్వర్గస్యాపినరకతుల్యతాఖ్యాపనాయనరకశబ్దః,యథానరకస్తథాస్వర్గోపీత్యర్థః॥తథాచోక్తమ్॥ ‘‘ఏతేవైనిరయాస్తాతస్థానస్యపరమాత్మన ,, ఇతి ‘‘వాసుదేవేమనోయస్యజపహోమార్చనాదిషు॥తస్యాన్తరాయోమైత్రేయదేవేన్ద్రత్వాదికంఫల,,మితిచ, స్వర్గాదిషుతుల్యార్థదర్శినఇత్యనేనవిషమదర్శనంభయహేతురితిసూచితమ్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తత్రసమదర్శననిమిత్తంవక్తుంతావద్విషమదర్శననిమిత్తమాహ ॥ దేహినామితిద్వాభ్యామ్ ॥ తావ,ద్దేహినాంజీవానాం ఈశ్వరలీలయాహేతుభూతయా , ఈశ్వరస్యలీలాత్మికయాజగత్సృష్ట్యా, యో , దేహసంబన్ధః , తస్మాదేవసుఖదుఃఖాదీని,ద్వంద్వాని , భవన్తి, నతుస్వరూపత,ఇతినిర్వివాదం,దేహసంయోగమాత్రఏవేశ్వరలీలాహేతుభూతా,నతు,ద్వంద్వేషువా–దేహవైచిత్ర్యేవా–హేతు–రితితాత్పర్యమ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తర్హితత్రకోహేతుస్తత్రాహ॥అవివేకకృతఇతి॥ ఆత్మనిజ్ఞానైకాకారేజీవే,అర్థభేద,ఇవదేవమనుష్యత్వాదిభేదఇవ , గుణదోషవికల్పః,గుణాఃసుఖజన్మానుగ్రహాః,దోషాశ్చదుఃఖమృతిశాపాః,ఏషాం,వికల్పఃభేదః,అవివేకకృతః,అనాదికర్మనిమిత్తో,యో,దేహాత్మభ్రాన్తిస్స్వతంత్రాత్మభ్రాన్తిరూపో,ఽవివేక,స్తేనకృతఃతన్నిమిత్తఇత్యర్థః , అర్థభేదస్యావివేకకృతత్వసిద్ధవత్కారేణసదృష్టాన్తితః , ఉభయమప్యవివేకకృతమితితాత్పర్యం – అతఏవార్థభేదస్యావివేకకృతత్వం దేహాత్మభ్రాన్తిమతాంపురుషాణామప్రసిద్ధమితితస్యదృష్టాన్తత్వమస్వరసమిత్యభిప్రేత్యతత్ప్రసిద్ధందృష్టాన్తాన్తరమాహ॥భిదేవస్వప్నకల్పితేతి ॥ యథా–స్వప్నకల్పితాభిదాభేదః – అ

వివేకకృత- స్తథా-గుణదోషవికల్పోఽప్యవివేకకృతఇత్యర్థః-యథాఽపవరకాదిషుశయానస్య-ఏకస్య - పురుషస్యస్వప్న
ద్రష్టుః-స్వస్మిన్-వస్తుతోఽవిద్యమానఏవగజస్కన్ధారోహణదేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకశిరశ్ఛేదాద్యర్థా దేహభేద
స్తస్మాత్రానుభావ్యఃతత్కాలమాత్రావసాయీచతత్తత్కర్మనిమిత్తదేహాత్మభ్రాన్త్యాద్యనుగుణమీశ్వరకల్పితోఽవివేక
కృత - స్తథాజాగ్రదవస్థానుభావ్యసుఖదుఃఖాదిద్వన్ద్వజాలానిదేవాదివైచిత్ర్యంచతత్తత్కర్మతన్మూలకదేహాత్మాభి
మానాద్యనుగుణమీశ్వరకృతాన్యప్యవివేకమూలకాన్యేవేతిభావః ॥ ౩౦ ॥ ఏవంభయనిమిత్తేవిషమదర్శనేఽవివేకఏవహే
తురిత్యుక్తంఅథనారాయణపరాయణానామీదృశావివేకాభావాత్క్వచిత్కదాచిదుపజాతస్యాప్యవివేకస్య పునఃస్వా
త్మపరమాత్మయాథాత్మ్యావమర్శనేతదపోహాత్తన్మూలకంవిషమదర్శనంతన్మూలకంభయంచనాస్తీత్యాహ ॥ వాసుదేవ
ఇతి ॥ జ్ఞానంశాస్త్రజన్యంప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యావమర్శనరూపం-తత్ప్రయుక్తం - వైరాగ్యంశబ్దాదివిషయే
ష్వనాసక్తిరూపం -ఏతదుభయమేవ-వీర్యంబలం - యేషాం-తేషాం - వాసుదేవే - భగవతినిరతిశయానన్దరూపే-భ
క్తిముద్వహతాంకుర్వతాం-నృణాంకుతశ్చిదపిహేతోః- వ్యపాశ్రయః - వ్యపగతఃఆశ్రయఃయస్మాత్తద్వ్యపాశ్రయం
యస్మాద్విషమదర్శనా, దాశ్రయఃఆశ్రీయమాణః పరమాత్మాన్యపగతోభవతివిస్మృతోభవతితాదృశంవిషమదర్శ
నంనాస్తీత్యర్థః - నిరన్తరంప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యావలోకనతత్ప్రయుక్తవైరాగ్యబలవిస్మృతదేహ
తదనుబన్ధితద్ధర్మాణాం నిరతిశయానన్దరూపభగవద్భక్తినిర్వృతానామవివేకాభావాత్క్వచిత్కదాచిదాపతిత
స్యాప్యుక్తవిధజ్ఞానవైరాగ్యబలేనతన్నిరసనశీలత్వాచ్చ తేషాంవిషమదర్శనమేవనాస్తి - కుతస్తన్నిమిత్తం భ
యమితిభావః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏవంస్వభార్యాయై నారాయణపరాయణానాం మాహాత్మ్యమనుజానతైవ తత్ప్ర
దర్శితంరుద్రేణ - అథస్త్రీస్వభావత్వాత్సర్వేశ్వరేసర్వకారణత్వయిత్వద్భక్తేషువాత్సల్యజ్యత్వన్నియామ్యనారాయ
ణస్యతద్భక్తానాంవాసముద్రవిప్రుడివకియదతన్మాహాత్మ్యమిత్యాశఙ్కమానాంప్రత్యాహ ॥ నాహమితి ॥ అహంరు

ని । గుణదోషవికల్పశ్చభిదేవస్వప్నకల్పితా ॥ ౩౦ ॥ వాసుదేవేభగవతిభక్తిముద్వహతాంనృణామ్ । జ్ఞాన
వైరాగ్యవీర్యాణాంనకుతశ్చిద్వ్యపాశ్రయమ్ ॥ ౩౧ ॥ నాహంవిరిఞ్చోనకుమారనారదౌనబ్రహ్మపుత్రాము
నయస్సురేశాః ❋ । విదామయస్యేహితమంశకాంశకానతత్స్వరూపంపృథగీశమానినః ॥ ౩౨ ॥ నహ్యస్యాతి
ప్రియఃకశ్చిన్నాప్రియస్స్వఃపరోఽపివా । ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానాంసర్వభూతప్రియోహరిః ॥ ౩౩ ॥ తస్య

ద్రః - అస్మదాదయో-యస్య నారాయణస్య - ఈహితం-భావేక్తః - ఈహాంచేష్టాం - తత్స్వరూపంచ-నవిదామఃనజా
నీమః-ఈహాత్రజగద్వ్యాపారరూపాచేష్టా-అజ్ఞానేహేతుః - అంశాంశకాః-తదాహితతజ్జ్ఞానశక్తిలేశయుక్తాః-తన్మాత్రే
ణైవ,వయమపి-పృథగీశ్వరాఇత్యభిమానయుక్తాః - అనేనస్వస్మిన్సర్వేశ్వరత్వశఙ్కానివారితా - ఈహితంనవిదామేత్య
నేనకారణత్వశఙ్కాఽపి-సృష్ట్యాదివ్యాపారస్యతత్కర్తృకత్వకథనాత్-స్వరూపంనవిదామేత్యనేనతత్స్వరూపస్యా
నన్తమహిమశాలిత్వమపరిచ్ఛిన్నత్వం చోక్తం - తత్రవిరిఞ్చోబ్రహ్మా, కుమారస్సనత్కుమారః - బ్రహ్మపుత్రామరీచ్యాద
యోమునయః-తద్వ్యతిరిక్తాఅన్యేమునయఃసురేశాఇన్ద్రాదయః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ యద్యయంసర్వేశ్వరస్సర్వకారణభూతస్త
ర్హ్యస్యప్రాకృతస్యేవాశ్రితేష్వేవవిశిష్యోక్తవిధమహాత్మ్యాపాదకఃకిమయంపక్షపాతస్తత్రాహ ॥ నహీతి ॥ అస్యనారా
యణస్యా-తీవ-ప్రియాదిః-కశ్చి-న్నాస్తి - తత్రహేతుః - ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానాం -బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తానాంచిదచి
దాత్మకానాంభూతానా-మాత్మత్వాదన్తరాత్మత్వాత్ - నహ్యాత్మనఏకంశరీరంప్రియమేకమప్రియంభవతీతిభావఃయత
ఏవాత్మాసర్వభూతానా-మత-స్తేషాం,మాశ్రయః,ధారకఃఅన్తఃప్రవిశ్యభర్తేత్యర్థః - సర్వభూతాశ్రయఇత్యనేనశరీరా
ణాంసర్వభూతానామాత్మభూతపరమాత్మానువర్తనంయుక్తమేవేతిసూచితం - నహిశరీరమాత్మానమననువృత్యావతిష్ఠ
తే-శరీరస్యాత్మానువర్తనస్వభావత్వాత్-హరిరిత్యనేనస్వానువర్త్యార్తిహరత్వంసూచితం - ఏవంచాయంస్వాభావికంజీవ
పరమాత్మనోశ్శరీరాత్మభావంజానన్తస్తమనువర్తన్తే-తేషుతస్యానుగ్రహ-ఇతరేషుతదభావ-ఇతితాత్పర్యం-అత-ఏవన
తస్యవైషమ్యమిత్యపిసూచితం-నహ్యననువర్తిష్వననుగ్రహమాత్రేణతస్యవైషమ్యం - హ్యాశ్రితాభీష్టదస్యసురద్రుమస్యా
నాశ్రితాభీష్టాప్రదానమాత్రేణతస్యవైషమ్యమాపాదయితుంశక్యమ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ యతఏవాయమాత్మాభూతానామాశ్రి
తానామభీష్టార్థదోఽవిషమశ్చాతఏవచిత్రకేతువదహమపితమేవోపాసఇత్యాహ ॥ తస్యేతి ॥ యథా-మహాభాగఃవివేకీ-
సర్వత్రసమదృక్-శాన్తః - చిత్రకేతుఃతస్యనారాయణస్యా-నుగఃభృత్యఃభక్తః -అతఏవ-ప్రియఃనిరతిశయప్రీతివిషయః-త

ధా౽హమనుపశ్యత్యతస్యప్రియః-తన్నిమిత్తభక్తిమాంశ్చ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తస్మాన్నారాయణప్రియమహాత్మ్యేనవిస్మయఃకార్య ఇతివదన్నుపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ యస్మాన్నారాయణస్తద్భక్తాశ్చాస్మదాదిభ్యోవిలక్షణప్రభావాః-తస్మాన్మహాపురుషస్యభగవతః-భక్తేషు-మహాత్మసుప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యావమర్శనప్రవణచిత్తేషు-అతఏవ-సమదర్శిషు-శాన్తేషు-విరక్తేషు-పురుషేషు-నవిస్మయఃకార్యః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ భగవతఃశివస్య-ఇత్థంఏవం-అభిభాషితంవచః-శ్రుత్వా-గౌరీదేవీ-గతవిస్మయాపిస్మయరహితా-శాన్తధీః క్రోధరహితాచబభూవ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తతోభాగవతశ్చిత్రకేతుః-గౌర్యాః-ప్రతిశప్తుం ప్రతిశాపంకర్తుం-అలంతమఃసమర్థో౽పి-తస్యాశ్శాపం-మూర్ధ్నాసంజగృహేశిరసాఊవాహ-సాధూనాంలక్షణమేతావదేవహి-అపకర్తృష్వప్యుపకర్తృత్వబుద్ధిమత్త్వమేవహిసాధూనాంలక్షణమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ యత్పృష్టంరాజ్ఞా వృత్రస్యాసురస్వభావస్య,,నారాయణేభగవతికథమాసీద్దృఢామతి,,రితి,తస్యోత్తరంసంగమయతి ॥ జజ్ఞఇతి ॥ యో౽యముక్తవిధచిత్రకేతుః-సఏవ-త్వష్టు-స్సకాశాత్-దక్షిణాగ్నౌ-జజ్ఞే జాతః-సఏవ-ఆసురీంయోనింఆసురంభావ-మాశ్రితః-వృత్రఇత్య-భితః-విఖ్యాతఃప్రసిద్ధః-స,పూర్వజన్మసిద్ధభగవద్భక్త్యాఅస్మిన్నపిజన్మనిజ్ఞానవిజ్ఞానాభ్యాంయుక్తః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఏవంత్వత్ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తమిత్యాహ ॥ ఏతదితి ॥ యత్త్వ-మసురజాతేర్వృత్రస్య-భగవతి-స్మృతేఃభక్తేః-కారణం, పరిపృచ్ఛసిపర్యపృచ్ఛఃతస్యోత్తర-మేతత్సర్వం-సప్రపఞ్చం, తేతుభ్యం-మయాఆఖ్యాతంకథితమ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ అస్యచి

చాయంమహాభాగశ్చిత్రకేతుఃప్రియానుగః । సర్వత్రసమదృక్ఛాన్తోహ్యహంచైవాచ్యుతప్రియః ॥ ౩౪ ॥ తస్మాన్నవిస్మయఃకార్యఃపురుషేషుమహాత్మసు। మహాపురుషభక్తేషుశాన్తేషుసమదర్శిషు ॥ ౩౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ ఇతిశ్రుత్వాభగవతశ్శివస్యోమా౽భిభాషితమ్।బభూవశాన్తధీరాజన్దేవీవిగతవిస్మయా ॥ ౩౬ ॥ ఇతిభాగవతోదేవ్యాఃప్రతిశప్తుమలంతమః । మూర్ధ్నాసంజగృహేశాపమేతావత్సాధులక్షణమ్ ॥ ౩౭ ॥ జజ్ఞేత్వష్టుర్దక్షిణాగ్నౌదానవీంయోనిమాశ్రితః।వృత్రఇత్యభివిఖ్యాతోజ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః ॥ ౩౮ ॥ ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంయన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి।వృత్రస్యాసురజాతేశ్చకారణంభగవత్స్మృతేః ॥ ౩౯ ॥ ఇతిహాసమిమంపుణ్యంచిత్రకేతోర్మహాత్మనః।మాహాత్మ్యంవిష్ణుభక్తానాంశ్రుత్వాబన్ధాద్విముచ్యతే ॥ ౪౦ ॥ యఇమంప్రాతరుత్థాయశ్రద్ధావాన్వాగ్యతఃపఠేత్।ఇతిహాసంహరింస్మృత్వా సయాతిపరమాంగతిమ్ ॥ ౪౧ ॥

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే,సప్తదశోధ్యాయః.❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ పృశ్నిస్తుపత్నీసవితుస్సావిత్రీంవ్యాహృతిత్రయమ్ ।అగ్నిహోత్రంపశుంసోమంచాతుర్మాస్యాన్మహామఖాన్ ॥ ౧ ॥ సిద్ధిర్భగస్యభార్యాఙ్గమహిమానంవిభుంప్రభుమ్ । ఆశిషంచవరారోహాంకన్యాంప్రాసూతసువ్రతామ్ ॥ ౨ ॥ ధాతుఃకుహూస్సినీవాలీరాకాచానుమతిస్తథా । సాయందర్శమథప్రాతఃపూర్ణమాసమనుక్రమాత్ ॥ ౩ ॥ అగ్నీన్పురీష్యానాధత్తక్రియాయాంసమనన్తరః ॥ ౪ ॥చర్షణీవరుణ

త్రికేత్వితిహాసస్యశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ ఇతిహాసమితి ॥ మహాత్మనశ్చిత్రకేతోస్సంబన్ధినం-పుణ్య-మిమమితిహాసం-విష్ణుభక్తానాంమాహాత్మ్యసూచకంశ్రుత్వా-బన్ధాత్సంసారబన్ధా-ద్విముచ్యతే-ముక్తోభవేత్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ యఃపుమాన్-ప్రాతరుత్థాయ-శ్రద్ధావాన్-వాగ్యతఃనియమితవాక్-హరింస్మృత్వా - ఏతమితిహాసం-పఠే-త్స-పరమాంగతింసర్వోత్కృష్టం భగవత్సాయుజ్యం , ప్రాప్నుయాత్ -శ్రవణపఠనాభ్యాంశనైఃపరినిష్పన్నభక్తియోగోముక్తోభవేతిభావః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁

ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధేసప్తదశో౽ధ్యాయః .❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవందాక్షాయణ్యాఃకస్యపత్న్యాభార్యాయాఅదితేర్వంశముపక్రమ్యవివస్వదర్యమపూష్ణాంతత్పుత్రాణాంవంశమభిధాయతతస్త్వష్టుర్వంశస్తదనుప్రయుక్తంచాభిహితం॥అథసవిత్రాదీనాంవంశముపక్రమతేమునిః॥పృశ్నిరిత్యాదినా॥ సవితుఃపత్నీ - పృశ్నిః - సావిత్ర్యాద్యభిమానిదేవతాఃప్రాసూతేత్యుత్తరస్యానుషఙ్గఃపశుంపశుయాగంతదభిమానీదేవతావిశేషమితి , ఏవముత్తరత్రాపి-మహామఖాన్పఞ్చమహాయజ్ఞాన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏవం-భగస్యభార్యా,సిద్ధిరితిప్రసిద్ధా-అఙ్గాదీన్-చతురః-పుత్రాన్,సువ్రతాంసుశీలాం,వరారోహామత్యన్తసున్దరీ-మాశీర్నామ్నీం-కన్యాంచప్రాసూత ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ధాతుఃపత్న్యః,కుహూప్రభృతయశ్చతస్రః-అనుక్రమాత్,సాయాదీన్-చతురః-పుత్రాన్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తథా,ధాతుస్సమనన్తరోవిధాతా-క్రియాయాంపత్న్యాం-అగ్నీన్,పురీష్యసంజ్ఞకాన్,ఇష్టకచితాగ్నీన్,ఆధత్తజనయామాస ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ వరుణస్య-చర్షణీతిప్రసిద్ధా,భార్యా,ఆసీత్,భృగుః,పూర్వంబ్రహ్మణఃపుత్రో౽పియస్యాంచర్షణ్యాం,పునర్జాతఃతథా-వరుణ

స్యైవపుత్రో-వాల్మీకిర్మహాయోగీ,వల్మీకా-దభవత్ , ఏతౌవరుణస్యాసాధారణౌపుత్రౌ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తథా రేవత్యాంభార్యాయాంమిత్రస్యోత్సర్గాదయోఽసాధారణాస్సుతాఃఉభయోస్సాధారణౌసుతావగస్త్యవసిష్ఠావృషీ,కథమేకైకస్యోభయసుతత్వంతత్రాహ॥ రేతఇతి ॥కదాచిన్మిత్రావరుణౌ,ఊర్వశ్యాఅప్సరసస్సన్నిధౌ,ద్రుతంస్ఖలితం,రేతః,కుమ్భేఘటే,సిషిచతుఃసిక్తవన్తౌ , తత్రకుమ్భేవసిష్ఠాగస్త్యౌజాతావితిభావః రేవత్యామిత్యర్థంవ్యాఖ్యాతప్రాయం ,వ్యధాత్ జనయామాసేత్యర్థః హేతాత , ప్రభుః ,ఇన్ద్రశ్శక్రఃపౌలోమ్యాంశచ్యాంపత్న్యాం,జయన్తంఋషభం,తృతీయంమీఢుషంఇతి , త్రీన్పుత్రాన్జనయదితినోఽస్మాభిశ్శ్రుతమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❁ తథాఉరుక్రమస్యత్రిభిఃపాదక్రమైర్లోకత్రయమాక్రాన్తవతో,మాయయాఆత్మీయసఙ్కల్పేన,వామనరూపేణావతీర్ణస్యకీర్త్యాఖ్యాయాం,భార్యాయాం , బృహచ్ఛ్లోకఃపుత్ర,ఆసీత్,తస్యబృహచ్ఛ్లోకస్య,సౌభగాదయఃపుత్రా,ఆసన్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ కాశ్యపస్యకశ్యపపుత్రస్య,మహాత్మన,ఉరుక్రమస్య , తానిప్రసిద్ధాని,కర్మాణిపదత్రయేణలోకత్రయాచ్ఛాదీని-గుణాఃస్వభక్తవిషయకానుగ్రహాదయఃసర్వశక్త్యాదయశ్చ-వీర్యాణి-ఉత్కృష్టగుణైరన్యేభ్యఉత్కర్షోహివీర్యం - తద్రూపాణివీర్యాణిచ -పశ్చాదష్టమస్కన్ధే-వక్ష్యామహే-తథా-అదిత్యాం-యథాయేనప్రకారేణ-అవతతారఅవతీర్ణవాన్-తంచప్రకారం-తత్రైవవక్ష్యామహఇత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఏవంసాకల్యేనాదితేర్వంశమనుక్రమ్య-అథదితేర్వంశస్యానుక్రమంప్రతిజానీతే॥ అథేతి॥ కాశ్యపాదీనాంవివస్వదాదీనామాదితేయానాం-దాయాదాన్సపిణ్డాన్శత్రూన్వా-దైతేయాన్దితేఃపుత్రాన్-తేతుభ్యం,కీర్తయామి-కథయామి-తద్వంశేభాగవ

స్యాసీద్యస్యాంజాతోభృగుఃపునః । వాల్మీకిశ్చమహాయోగీవల్మీకాదభవత్కిల ॥ ౫ ॥ అగస్త్యశ్చవసిష్ఠశ్చమిత్రావరుణయోరృషీ। రేతస్సిషిచతుఃకుమ్భే ఉర్వశ్యాస్సన్నిధౌద్రుతమ్॥ ౬ ॥ రేవత్యాంమిత్రఉత్సర్గమరిష్టంపిప్పలంవ్యధాత్ । పౌలోమ్యామిన్ద్రఆధత్తత్రీన్పుత్రానితినశ్శ్రుతమ్ ॥ జయన్తమృషభంతాతతృతీయంమీఢుషంవిభుః ॥ ౭ ॥ ఉరుక్రమస్యదేవస్యమాయావామనరూపిణః।కీర్త్యాంపత్న్యాంబృహచ్ఛ్లోకస్తస్యాసన్సౌభగాదయః॥ ౮ ॥ తత్కర్మగుణవీర్యాణికాశ్యపస్యమహాత్మనః।పశ్చాద్వక్ష్యామహేఽదిత్యాంయథైవావతతారహ ॥ ౯ ॥ అథకాశ్యపదాయాదాన్దైతేయాన్కీర్తయామితే।యత్రభాగవతశ్శ్రీమాన్ప్రహ్లాదోబలిరేవచ ॥ ౧౦ ॥ దితేర్ద్వావేవదాయాదౌదైత్యదానవవన్దితౌ।హిరణ్యకశిపుర్నామహిరణ్యాక్షశ్చకీర్తితౌ ॥ ౧౧ ॥ హిరణ్యకశిపోర్భార్యాకయాధుర్నామదానవీ।జమ్భస్యతనయాదత్తాసుషువేచతురస్సుతాన్ ॥ ౧౨ ॥ ప్రహ్లాదంప్రాగనుహ్లాదంసంహ్లాదంహ్లాదమేవచ । తత్స్వసాసింహికానామరాహుంవిప్రచితోఽగ్రహీత్ ॥ ౧౩ ॥ శిరోఽహరద్యస్యహరిశ్చక్రేణపిబతోఽమృతమ్।సంహ్లాదస్యమతిర్భార్యాఽసూతపఞ్చజనంతతః ॥ ౧౪ ॥ హ్లాదస్యధమనీభార్యాఽసూతవాతాపిమిల్వలమ్ । యోఽగస్త్యాయాప్యతిథయేపేచేవాతాపిమిల్వలః ॥ ౧౫ ॥ అనుహ్లాదస్యసూర్మ్యాయాంబాష్కలోమహిషస్తథా । విరోచనస్తుప్రాహ్లాదిర్

తానామభావాన్నతచ్ఛ్రవణంమమాపేక్షితమితిరాజ్ఞోఽభిప్రాయమాలోచ్యాహ॥ యత్రేతి ॥యత్రదితేర్వంశే,శ్రీమాన్భగవత్తుల్యంకల్యాణగుణసంయుక్తో-మహాభాగవతః,ప్రహ్లాదో-బలిశ్చ-బభూవతుః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తర్హికథమేత్యత్రాహ॥ దితేరితి॥దితే-ర్ద్వావేవ,దాయాదౌకాశ్యపానాందేవానాంశత్రూ, మరుతామదాయాదత్వస్యవక్ష్యమాణత్వాద్ద్వావేవేత్యుక్తం,పుత్రౌదైతేయైస్తత్పుత్రపౌత్రాదిభి ,ర్దానవైశ్చ , వన్దితౌ-బభూవతుః-తౌచహిరణ్యకశిపుర్హిరణ్యాక్షశ్చేతికీర్తితౌప్రఖ్యాతౌ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తత్ర-హిరణ్యకశిపోర్భార్యా - జమ్భస్యదుహితా-దానవీదనువంశోద్భవా-కయాధురితిప్రసిద్ధా,సా-కయాధుఃప్రహ్లాదాదీన్-చతుర-స్సుతాన్,సుషువే ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ప్రాక్ప్రథమం - ప్రహ్లాదం-తతఃక్రమేణానుహ్లాదసంహ్లాదహ్లాదాన్-సుషువఇత్యర్థః ॥ తత్స్వసా-తేషాంప్రహ్లాదాదీనాంచతుర్ణాం , స్వసాభగినీ-సింహికేతిప్రసిద్ధా,బభూవ-సా-విప్రచితఃవిప్రచిత్తేః-భర్తుర్దానవాత్సకాశాద్రాహుం,పుత్రం,అగ్రహీత్సుషువఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ రాహుంవిశినష్టి ॥ శిరఇతి॥యస్యరాహో-రమృతంపిబతః-శిర,శ్చక్రేణహరి-శ్చిచ్ఛేద-సంహ్లాదస్య-హిరణ్యకశిపోస్సుతస్య-మతిర్నామ-భార్యా-పఞ్చజనాఖ్యంసుత-మసూతసుషువే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తథా-హ్లాదస్య-భార్యాధమనీతిప్రసిద్ధా-వాతాపి-మిల్వలంచా-సూత-ఇల్వలంవిశినష్టి ॥ యఇతి ॥ అతిథయేఆతిథ్యార్థంనిమన్త్రితాయాతిథయే, అగస్త్యాయ-ఇల్వలోమేషరూపంవాతాపిం,పేచేపపాచ,తమిల్వలమిత్యన్వయః-వాతాపిమిల్వలఇతిప్రథమాన్తపాఠస్తుసుగమః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తథా-అనుహ్లాదస్య-సూర్మ్యాయాం-భార్యాయాం,బాష్కలో-మహిష - ఇతి-ద్వౌపుత్రౌ -బభూవతుః-ధుత్యాంప్రహ్లాదస్య

భార్యాయాం,విరోచనః ప్రహ్లాదిః ప్రహ్లాదస్యాపత్యంపుమాన్-బభూవ-తస్యవిరోచనస్య,పుత్రో-బలి-రభవత్ * ॥ ౧౬ ॥* తతో-బలే-శ్శనాయాంభార్యాయాం-బాణోజ్యేష్ఠోయస్యతత్-పుత్రాణాంశత-మభవత్-తస్యప్రహ్లాదస్యబలేర్వా - అనుభావః ప్రభావః,సుశ్లోక్యఃఅతివవర్ణనీయః-స-పశ్చాదేవసప్తమేఽష్టమేవా , అభిధాస్యతేకథయిష్యతే ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ బాణస్తు,రుద్ర-మారాధ్య-తద్భృత్యవర్గేషు-ముఖ్యతాం-లేభే-తదేవవ్యఞ్జయన్ బాణంవిశినష్టి ॥ యస్యబాణస్య,పార్శ్వే,అద్యాపి-పురపాలక-స్సభగవాన్ గిరిశ,ఆస్తే ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అన్యానపిదితేఃపుత్రానాహ॥మరుతశ్చేతి॥చకారోహిరణ్యకశిపుహిరణ్యాక్షయోస్సముచ్చయార్థః - మరుతోమరుద్గణాః,చత్వారింశన్నవాధికాఃఏకోనపఞ్చాశత్సంఖ్యాకాః-దితేఃపుత్రాఏవ-తేసర్వేమరుతః - అప్రజాఃఅపుత్రా - ఆసన్-తేచేన్ద్రేణ,సాత్మతాంసమానరూపతాం-దేవత్వమితియావత్,నీతాఃప్రాపితాః,అతో,నదేవానాందాయాదాఇతిభావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏతదేవశుశ్రూషుఃపృచ్ఛతిరాజా-కథమితిద్వాభ్యామ్ ॥ హేగురోమునే-తేమరుతః-కథ-మౌత్పత్తికంజన్మసిద్ధ - మాసురంభావమపోహ్యత్యక్త్వా -ఇన్ద్రేణ-సాత్మ్యందేవత్వం-ప్రాపితాఃదేవత్వప్రాప్త్యా, తైర్మరుద్భిః -కిం-తస్యేన్ద్రస్య-సాధుహితం-కృతం ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ నకేవలమిదమహమేవశుశ్రూషు-రపితు-హేబ్రహ్మన్-ఇమేఋషయోఽపి-పరిజ్ఞానాయవేదితుంశ్రద్దధతేశ్రద్ధాంకుర్వన్తి-అతో-హేభగవన్-నోఽస్మభ్యం-వ్యాఖ్యాతుంకథయితు-మర్హసి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టోమునిఃప్రశ్నమభినన్దన్ యథావదాచఖ్యావిత్యాహసూతః॥తదితి॥బాదరాయణస్యాపత్యంపుమాన్-విష్ణురాతఃశ్రీశుకః - అల్పంమితాక్షర-మర్థవత్ ఆశయగర్భం-తస్యరాజ్ఞః-స్తద్వచః-

త్యాంతస్యాభవద్బలిః ॥ ౧౬ ॥ బాణజ్యేష్ఠంపుత్రశతంశనాయాంతతోఽభవత్ ।తస్యానుభావస్సుశ్లోక్యః
పశ్చాదేవాభిధాస్యతే ॥ ౧౭ ॥ బాణఆరాధ్యగిరిశంలేభేతద్గణముఖ్యతామ్ ।యత్పార్శ్వేభగవానాస్తేహ్య
ద్యాపిపురపాలకః ॥ ౧౮ ॥ మరుతశ్చదితేఃపుత్రాశ్చత్వారింశన్నవాధికాః।తఆసన్నప్రజాస్సర్వేనీతాఇన్ద్రే
ణసాత్మతామ్ ॥ ౧౯ ॥ రాజోవాచ ॥ కథంతఆసురంభావమపోహ్యౌత్పత్తికంగురో।ఇన్ద్రేణప్రాపితాస్సా
త్మ్యంకింతత్సాధుకృతంహితైః ॥ ౨౦ ॥ ఇమేశ్రద్దధతేబ్రహ్మన్నృషయోఽపిమయాసహ।పరిజ్ఞానాయభగ
వంస్తన్నోవ్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౨౧ ॥ సూతఉవాచ॥తద్విష్ణురాతస్యసబాదరాయణిర్వచోనిశమ్యాదృతమ
ల్పమర్థవత్ । సభాజయన్సన్నిభృతేనచేతసాజగాదసత్రాయణసర్వదర్శనః ॥ ౨౨ ॥శ్రీబాదరాయణిరువా
చ ॥ హతపుత్రాదితిశ్శక్రపార్ష్ణిగ్రాహేణవిష్ణునా।మన్యునాశోకదీప్తేనజ్వలన్తీపర్యచిన్తయత్ ॥ ౨౩ ॥ ది
తిరువాచ ॥ కదానుభ్రాతృహన్తారమిన్ద్రియారామముల్బణమ్ ।అక్లిన్నహృదయంపాపంఘాతయిత్వాస్వ
పే*సుఖమ్ ॥ ౨౪ ॥ క్రిమివిడ్భస్మసంజ్ఞాఽఽసీద్యస్యేశాభిహితస్య వా ।భూతధ్రుక్తత్కృతేస్వార్థంకింవేద
నిరయోయతః ॥ ౨౫ ॥ ఆశాసానస్యతస్యేదంధ్రువమున్నద్ధచేతసః । మదశోషకఇన్ద్రస్యభూయాద్యేనసు

ఆదృతంసాదరంయథాభవతితథా - నిశమ్య - నిభృతేనచేతసాపూర్ణేనాన్తఃకరణేన-తంరాజానం-సంభావయన్సమ్మానయన్సర్వజ్ఞోమునిః-హేసత్రాయణ-సత్రం బ్రహ్మసత్రం - అయనంఆశ్రయోయస్య-ససత్రాయణఃబ్రహ్మసత్రేణదీక్షితఇత్యర్థః-తస్యసంబోధనం-హేశౌనక-జగాద ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తదేవాహ॥హతపుత్రేతి॥శక్రపార్ష్ణిగ్రాహేణ-శక్రమిన్ద్రంపార్ష్ణింపక్షం - స్వీయత్వేన-గ్రాహిణాగృహీతవతా-విష్ణునా-హతౌ-పుత్రౌహిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపూ-యస్యాస్సా-దితిః-అతఏవ-శోకేన-దీప్తో-యోమన్యుఃక్రోధ-స్తేన-జ్వలన్తీపరితపన్తీ-పర్యచిన్తయత్ పరితశ్చిన్తామకరోత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ చిన్తామేవవర్ణయతి॥కదేతి॥భ్రాత్రోర్హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిప్వో - ర్హన్తారంవిష్ణుద్వారాహన్తారం-తత్ర హేతుః-ఇన్ద్రియారామంక్షఫలవైషయికసుఖాసక్తం-ఉల్బణంక్రూరం-అక్లిన్నహృదయంఅనార్ద్రచిత్తం - అతఏవ-పాపంపాపాత్మాన-మిన్ద్రం-ఘాతయిత్వా-కథ-మహం-సుఖంయథాతథా-స్వపేసంజాతనిద్రాభవేయమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ననుసర్వోపిలోకఃస్వసుఖాయపరస్యాహితమాచరతి,కిమనేనాక్రోశేన-తత్రాహ ॥ క్రిమీతి ॥ ఇశాభిహితస్య „ ఈశ్వరోఽహమహంభోగీ ,, త్యుక్తరీత్యాస్వస్యైవేశత్వేనాభిహితస్య - ఈశంమన్యమానస్యాపి-యస్యపుంసః-మరణానన్తరం-దేహస్య-దాహాభావే-క్రిమిరితి-తత్సమయేశ్వాదిభిర్భక్షితస్య-విష్ఠేతి-దగ్ధస్యతు-భస్మేతి-సంజ్ఞాఆసీత్-తత్కృతేతాదృశదేహసుఖార్థం - భూతధ్రుక్ భూతహింసాకారీ-స-కింస్వార్థంపురుషార్థం-వేద-నవేదైవేత్యర్థః- కుతః-యతోభూతద్రోహాద్ధేతో- స్తస్యా- స్తతో-నిరయోనరకఏవ-అతోభూత-ధ్రుక్ స్వార్థమపి-నజానాత్యేవేతిభావః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఇదంశరీరమేవ-ఆశాసానస్యాత్మానమన్యమానస్య-ఉన్నద్ధముచ్ఛృఙ్ఖలం-చేతో-యస్య-తస్యేన్ద్రస్య-యోమదః-తస్య - శోషకృత్-పుత్రో - మమ-యేనకారణేనధ్రువం

నూనం-భూయాత్ ॥ ౨౬ ॥ హే రాజన్-ఇత్థం -భావేనాభిప్రాయేణ-సాదితిః-భర్తుః కశ్యపస్య-శుశ్రూషాదిభి-రసకృత్ప్రియం హితం ఆచచార ఆచరితవతీత్యర్థః-తత్ర, శుశ్రూషా సేవా-పరిచర్యేతి యావత్ -అనురాగః స్నేహః-ప్రశ్రయః వినయః-దమ ఇన్ద్రియనిగ్రహః ॥ ౨౭ ॥ భావజ్ఞా-దితిః -వల్గుభాషితైః మధురాలాపైః-సస్మితైః మన్దహాససహితైః-అపాఙ్గవీక్షితైః-కశ్యపస్య-మనో-జగ్రాహ స్వవశీకృతవతీ బభూవ ॥ ౨౮ ॥ కథం జితేన్ద్రియస్య తస్య విదుషః స్త్రీవశ్యతా, తత్రాహ ॥ ఏవమితి ॥ విద్వానపి-విదగ్ధయా పురుషవఞ్చననైపుణ్యయుక్తయా-స్త్రియాదిత్యా-జడీభూతః మోహం ప్రాపితో-ఽతఏవ-వివశః పరవశః బాఢమిత్యాహ సంభోగార్థమఙ్గీకృతవానిత్యర్థః -యోషితి స్వయం కామయమానాయాం స్త్రియాం పురుషస్య -త-ద్బాఢమితి వచో-న చిత్రం-హీతి లోకగీతిప్రదర్శనమ్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రజాపతిః కశ్యపః-ఆదౌ ప్రథమం-భూతాని, స్త్రీపుంసరూపాణి భూతాని - ఏకాన్తభూతాని ఏకాన్తరూపాణి- ఏకాన్తాన్యేకదేశ ఇవాపి భాగేన లక్ష్యమాణాని ఏకాన్తభూతాని-విలోక్య పరస్పరమేకశరీరవన్మిళితాని భవన్తీత్యాలోచ్యేత్యర్థః-స్వయమపి -స్త్రియం-స్వదేహస్యా-ర్ధం అర్ధాంశం-చక్రే మిథునీభూతో బభూవేత్యర్థః-ఏవం కరణే హేతుం వదన్ సామాన్యతః స్త్రియం పిశినష్టి ॥ యయా స్త్రియా-పుంసాం-మతి-ర్హృతా భవతీతి లోకరీత్యుక్తిః ॥ ౩౦ ॥ భగవాన్ కశ్యపః-స్త్రియాఽదిత్యా-ఏవం-సంభోగేన-శుశ్రూషితః పరిచరితః అతఏవ-నితరాం, ప్రీతః-అభినన్ద్య తస్యాస్సంభోగకౌశలమభినన్ద్య, ప్రహస్య, దితిం ప్రతి, ఇదం వక్ష్యమాణ-మాహ ॥ ౩౧ ॥ తదేవాహ ॥ వరమితి ॥ హే వామోరు, హే అనిన్దితే-వరమభీష్టం , వరయ కామయస్వ, భర్తరి-స్త్రియాః-నితరాం, ప్రీతే సతి-ఇ

తోఽపి మే ॥ ౨౬ ॥ ఇత్థం భావేన సా భర్తురాచచారాసకృత్ప్రియమ్ । శుశ్రూషయాఽనురాగేణ ప్రశ్రయేణ దమేన చ ॥ ౨౭ ॥ భక్త్యా పరమయా రాజన్మనోజ్ఞైర్వల్గుభాషితైః । మనో జగ్రాహ భావజ్ఞా సస్మితాపాఙ్గవీక్షణైః ॥ ౨౮ ॥ ఏవం స్త్రియా జడీభూతో విద్వానపి విదగ్ధయా । బాఢమిత్యాహ వివశో న తచ్చిత్రం హి యోషితి ॥ ౨౯ ॥ విలోక్యైకాన్తభూతాని భూతాన్యాదౌ ప్రజాపతిః । స్త్రియం చక్రే స్వదేహార్ధం యయా పుంసాం మతిర్హృతా ॥ ౩౦ ॥ ఏవం శుశ్రూషితస్తాత భగవాన్ కశ్యపస్స్త్రియా । ప్రహస్య పరమప్రీతో దితిమాహాభినన్ద్య చ ॥ ౩౧ ॥ వరం వరయ వామోరు ప్రీతస్తేఽహమనిన్దితే । స్త్రియా భర్తరి సుప్రీతే కః కామ ఇహ చాగమః ॥ ౩౨ ॥ పతిరేవ హి నారీణాం దైవతం పరమం స్మృతమ్ । మానసస్సర్వభూతానాం వాసుదేవశ్శ్రియః పతిః ॥ ౩౩ ॥ స ఏవ దేవతాలిఙ్గైర్నామరూపవికల్పితైః । ఇజ్యతే భగవాన్ పుమ్భిస్స్త్రీభిశ్చ పతిరూపధృక్ ॥ తస్మాత్పతివ్రతా నార్యశ్శ్రేయస్కామాస్సుమధ్యమే । యజన్త్యనన్యభావేన పతిమాత్మానమీశ్వరమ్ ॥ ౩౫ ॥ సోఽహం త్వయాఽర్చితో భద్రే ఈదృగ్భావేన భక్తితః । కం తే సంపాదయే కామమసతీనాం సుదుర్లభమ్ ॥ ౩౬ ॥ దితిరువాచ ॥ వరదో యది మే బ్రహ్మన్పుత్రమిన్ద్రహణం వృణే । అమర్త్యైర్హతపుత్రాఽహం యేన మే ఘాతితౌ

హ లోకే-చకారాత్పరత్ర చ లోకే - అగమః అప్రాప్యః , కామః-కో వా న కోఽప్యస్తీత్యర్థః , స్త్రియా అప్రాప్య ఇతి వాఽన్వయః ॥ ౩౨ ॥ నను కర్మవశ్యోఽనీశ్వరో భర్తరి ప్రీతే సతి కథం సర్వత్ర సర్వకామసౌలభ్యం, తత్రాహ ॥ పతిరితి ॥ నారీణాం-పతిరేవ హి-సర్వోత్కృష్టం, దైవతం-అతః-పరమదైవప్రీణనేన-సర్వకామసౌలభ్యమితి భావః , నను “తం దేవతానాం పరమం చ దైవతం” మితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా శ్రియః పతిర్హి పరమం దైవతం-న భర్తా, తత్రాహ ॥ మానస ఇతి ॥ యః, సర్వభూతానాం, మానసః మనసస్సాక్షీ, వాసుదేవస్సర్వాన్తరాత్మా, శ్రియః పతిః ॥ ౩౩ ॥ స ఏవ భగవాన్-నామరూపాభ్యాం, వికల్పితైర్విభిన్నైః, దేవతాలిఙ్గైరగ్నీన్ద్రాదిదేవతారూపైశ్శరీరైః, రిజ్యతే, ఇదం దృష్టాన్తార్థం “తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్య” ఇత్యాది శ్రుత్యుక్తరీత్యా పుమ్భిర్యష్టృభిః - అగ్న్యాదిశరీరైర్ద్వారభూతైర్యథా తదన్తరాత్మా భగవా-నిజ్యతే యాగాదిభిరారాధ్యతే, తథా, స్త్రీభిరపి-పతిరూపధృక్ పతిశరీరకః-పరమాత్మైవ-నానోపచారైస్తోష్య ఇత్యర్థః , భగవతి తుష్టే సతి-సర్వే కామాస్సులభా ఇతి భావః ॥ ౩౪ ॥ యత ఏవం-తస్మాత్ హే సుమధ్యమే-శ్రేయస్కామాః-పతివ్రతా-నార్యః-అనన్యభావేన అనన్యార్హశేషత్వేన-ఈశ్వరాత్మకం-పతిమేవా-రాధయన్తి ॥ ౩౫ ॥ హే భద్రే, యతోఽహ, మీదృగ్భావేనానన్యభావేన భక్తితశ్చ-త్వయాఽర్చితః-తత్తస్మా-త్తే తవ-కామం -ఇష్టం-సంపాదయే సిద్ధవత్కరోమి-కథంభూతం - అసతీనామపతివ్రతానాం-సుతరాం దుర్లభం లబ్ధుమశక్యమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఏవం వరాయ భర్త్రా చోదితాఽఽహ దితిః ॥ వరద ఇతి ॥ హే బ్రహ్మన్-మమ-యది-త్వం-వరదః వరం దద్యా-స్తర్హి, అమర్త్యైర్దేవైర్హతౌ పుత్రౌ యస్యాస్సా, అహం-ఇన్ద్రస్య హన్తారం

పుత్రం-వృణే-యేనేన్ద్రిణః ప్రయోజకేన-భగవతా-ప్రయోజ్యకర్త్రా మే-సుతౌ-మారతౌ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఏవం తస్యాదితేః-వచో-నిశమ్య-విప్రః-కశ్యపః-విమనాః-ఖిన్నః-పర్యతప్యత-పరితాపమేవాహ॥ అహో ఇతి ॥ అద్య - మహాన్-అధర్మః - మమ-ప్రాప్తః-అహో-ఇతిఖేదే ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ అహో, అస్మాదధర్మాత్-అహం-నరకే-ధ్రువం నూనం-పతిష్యే, కథంభూతః, ఇన్ద్రియారామః-అతఏవ-యోషిద్రూపయా-భగవన్మాయయా-గృహీతం చేతో యస్య, అతఏవ-కృపణః దీనః ❁ ॥౩౯ ॥ ❁ స్వభావం స్త్రీస్వభావ, మనువర్తమానాయాః - యోషితః, కోఽతిక్రమః నకశ్చిద్దోషః, అపితు, మామేవ-స్వార్థమప్యజానన్తం, ధిక్, అహమేవ, స్వార్థమప్యజానన్నిన్ద్య ఇత్యర్థః - కుతః-యద్యస్మాత్-అహం-లాలితానీన్ద్రియాణియేన, తాదృశః ❁ ॥౪౦ ॥ ❁ స్త్రీణాం-స్వభావం-ప్రకాశయన్-పరితప్యతే శరదితి-అహో, స్త్రీణాం, వక్త్రంముఖం-శరచ్చన్ద్రతుల్యం-తథా-వచశ్చ-శ్రవణయోః శ్రోత్రయోః-అమృతతుల్యం - హృదయం తు-క్షురస్య ధారాసదృశం అత, స్త్రీణాం-చేష్టితం-కోవేద న కోపీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ నహి, స్త్రీణాం, అఞ్జసా సమ్యక్- కశ్చిదపి పుమాన్ ప్రియోఽస్తి-తత్ర హేతుః-స్వాశిషాత్మనాం-స్వాశిషి స్వాపేక్షిత ఏవ ఆర్ద్రే-ఆత్మా చిత్తం, యాసాం, తాసాం స్వాశిషాత్మత్వాదిత్యర్థః-అతఏవార్థే-స్వాపేక్షితార్థనిమిత్తం-పతిం-పుత్రం-భ్రాతరం వా, ఘ్నన్తి ఘాతయన్తి ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఇదం మహత్సంకటమిత్యాహ॥ దదామీతి॥ యత్, ప్రతిశ్రుతం ప్రతిజ్ఞారూపం మమ వచః-నమృషాభవేత్ - మిథ్యాభవితుం నార్హతి - వచసోఽనృతత్వభయేన దాస్యామి చేదిన్ద్రో

సుతౌ ॥ ౩౭ ॥ నిశమ్య తద్వచో విప్రో విమనాః పర్యతప్యత। అహో అధర్మస్సుమహానద్య మే సముపస్థితః ॥౩౮॥
అహో అద్యేన్ద్రియారామో యోషిన్మయ్యేహ మాయయా। గృహీతచేతాః కృపణః పతిష్యే నరకే ధ్రువమ్॥
కోఽతిక్రమోఽనువర్తన్త్యాః స్వభావమిహ యోషితః। ధిఙ్మాం బతాబుధం స్వార్థే యదహం లాలితేన్ద్రి
యః ॥ ౪౦ ॥ శరత్పద్మోత్సవం వక్త్రం వచశ్చ శ్రవణామృతమ్। హృదయం క్షురధారాభం స్త్రీణాం కో వేద
చేష్టితమ్ ॥ ౪౧ ॥ నహి కశ్చిత్ప్రియః స్త్రీణామఞ్జసా స్వాశిషాత్మనామ్। పతిం పుత్రం భ్రాతరం వా ఘ్నన్త్య
ర్థే ఘాతయన్తి చ ॥ ౪౨ ॥ ప్రతిశ్రుతం దదామీతి వచస్తన్న మృషా భవేత్। వధం నార్హతి చేన్ద్రోఽపి తత్రేదము
పకల్పతే॥౪౩॥ ఇతి సంచిన్త్య భగవాన్మారీచః కురునన్దన। ఉవాచ కించిత్కుపిత ఆత్మానం చ విగర్హయన్॥౪౪॥
కశ్యప ఉవాచ॥ పుత్రస్తు భవితా భద్రే ఇన్ద్రహా దేవబాన్ధవః। సంవత్సరం వ్రతమిదం యద్యఞ్జో ధారయిష్యసి॥
దితిరువాచ॥ ధారయిష్యే వ్రతం బ్రహ్మన్ బ్రూహి కార్యాణి యాని మే। యాని చేహ వ్రతఘ్నాని న వ్రతం ఘ్నన్తి
యాన్యుత ॥ ౪౬ ॥ కశ్యప ఉవాచ ॥ నహింస్యాద్భూతజాతాని న శపేన్నానృతం వదేత్। నచ్ఛిన్ద్యాన్నఖరో
మాణి న స్పృశేద్యదమఙ్గళమ్ ॥ ౪౭ ॥ నాప్సు స్నాయాన్న కుప్యేత న సంభాషేత దుర్జనైః। న వసీతాధౌతవా
సస్స్రజం న విధృతాం క్వచిత్ ॥ ౪౮ ॥ నోచ్ఛిష్టం చణ్డికాన్నం చ నామిషం వృషలాహృతమ్। భుఞ్జీతోదక్యయా

హన్యేత, ఇన్ద్రోఽపి వధం నార్హతి, అత ఇదం మహత్సంకటమితి భావః - తత్ర ఏతస్మిన్సంకటే, ఇదం మయా వక్ష్యమాణం-ఏతత్సంకటనివృత్తయే, ఉపకల్పతే యోగ్యం భవతి ❁ ॥౪౩॥ ❁ హే కురునన్దన, భగవాన్-మారీచః కశ్యపః, ఇత్థం, సంచిన్త్య ఆలోచ్య-కించిత్కుపితః-ఆత్మానం-మనసైవ, గర్హయన్ ఉవాచ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తదేవాహ॥ పుత్ర ఇతి॥ హే భద్రే, ఇదం మయా ఉచ్యమానం - వ్రతం, అఞ్జస్సమ్యక్-సంవత్సరపర్యన్తం, యది, త్వం-ధారయిష్యసి కరిష్యసి-తర్హి, ఇన్ద్రస్య హన్తా-పుత్రః, తవ, భవిష్యతి, నో చేత్, దేవానాం-బాన్ధవో భవిష్యతీతి ❁ ॥౪౫॥ ❁ తద్వచః శ్రుత్వాఽఽహ దితిః॥ ధారయిష్య ఇతి॥ హే బ్రహ్మన్-వ్రత-మహం, ధారయిష్యే - మే కార్యాణి మయా కర్తవ్యాని-యాని-ప్రవృత్తినివృత్తిరూపాణి-కర్మాణి-యాని చ కర్మాణి-వ్రతం న ఘ్నన్తి న మారయన్తి-వ్రతఘ్నాని న భవన్తి-వ్రతఘ్నాని నివృత్తిరూపాణి చ, మే బ్రూహి ❁ ॥౪౬॥ ❁ ఏవముక్తస్తావద్వ్రతాఙ్గభూతాన్నివృత్తిరూపాన్నియమానాహ కశ్యపః॥ నహింస్యాదితి॥ భూతజాతాని భూతసమూహాన్ నహింస్యాత్ నహన్యాత్-తథా-కథంచన- నశపేత్-నాక్రోశేత్ - అనృతమసత్యం-నవదేత్-య-దమఙ్గళం కేశకలాపాస్థితుషభస్మాది-త, న్నస్పృశేత్ ❁ ॥౪౭ ॥ ❁ అప్సు జలేషు, ప్రవిశ్య-నస్నాయాత్, కస్మైచిదపి నకుప్యేత్, దుర్జనైర్నసంభాషేత, అధౌతమక్షాళితం వాసః-వస్త్రం, నవసీత నాచ్ఛాదయేత్ - నిబిభృయాచ్చ-పూర్వం-విధృతాం-త్యక్తాం, స్రజం చ-పునర్నధారయేత్ ❁ ॥౪౮॥ ❁ భోజనే పఞ్చ నిషిద్ధాన్యాహ॥ ఉచ్ఛిష్టం, చణ్డికాన్నం భద్రకాళ్యై నివేదితం-సామిషం పిపీలికాదిదూషితం-వృషలాహృతం శూద్రేణానీతం - ఉదక్యయా రజస్వలయా-దృష్టం చాన్నం-నభుఞ్జీత-అఞ్జలినా-అపః జలం-

నపిబేత్ ❁॥౪౯॥ ❁ఉచ్ఛిష్టా చేత్, అస్పృష్టసలిలా, నభవేత్, కింతు - జలంస్పృశేదిత్యర్థః-సంధ్యయోః ప్రాతస్సాయం, సంధ్యయోః-ముక్తాః-మూర్ధజాః కేశాః- యయా - తాదృశీ-తథా-అనర్చితా అనలఙ్కృతా చ, నభవేత్, న, సంయతా, వాగ్యయాసా-నభవేత్-అసంవీతా అప్రావృతా-బహిః- ర్నచరేత్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁అధౌతౌ పాదౌ యయా సా-అప్రయతా అసమాహితచిత్తా-నశయీత-తథా-ఆర్ద్రౌ పాదౌ యస్యాః, ఉదక్ - ఉదగ్భాగే శిరో యస్యాః-అపరాః పశ్చిమశిరాశ్చ, నశయీత-తథా-అన్యైస్సహ-నగ్నా వివసనా చ-తథా-సంధ్యయోరపి, నశయీత ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ధౌతం వాసో యస్యాస్సా, నిత్యం సదా, శుచిః, సర్వైః, మఙ్గళైః హరిద్రాచన్దనాదిభిర్మఙ్గళద్రవ్యైః, సంయుతా, ప్రాతరాశాత్ ప్రాతర్భోజనాత్ప్రాగేవ, గాః, విప్రాన్, శ్రియం మహాలక్ష్మీం, అచ్యుతంచ-పూజయేత్ ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁తథా, వీరవతీః, పుత్రవతీర్జీవద్భర్తృకాశ్చ, నారీః, స్రగాదిభిః, అర్చయేత్, బలిరుపాయనం, మణ్డనమలఙ్కారః, తథా, పతించ, అర్చ్య సంపూజ్య, ఉపసమీపే, తిష్ఠేత తం పతిం, కోష్ఠగతం, ధ్యాయేత్, స్వపతిమేవ స్వోదరగతం, ధ్యాయేత్ ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ఏతదఙ్గకలాపేనయుక్తం, పుంసవనాఖ్యమిదం, సాంవత్సరం సంవత్సరపర్యన్తం కార్యం వ్రతం - అవిప్లుతమవికలం యథా తథా, ధారయిష్యసి చే,దిన్ద్రస్య హన్తా-పుత్ర, స్తవ-భవిష్యతి ❁॥౫౪॥ ❁ఇత్యేవముక్తా, దితిః హే రాజన్, బాఢ, మిత్యఙ్గీకృత్య, అథ, మహామనాః ఉక్తవ్రతాసక్తమనాస్సతీ, కశ్యపాద్గర్భం-దధార-తథా, అఞ్జస్సమ్యగ్వ్రతంచ-దధార ❁॥౫౫॥ ❁తత, ఇన్ద్రః, కవిర్విద్వాన్,

దృష్టం పిబేన్నాఞ్జలినా త్వపః ॥ ౪౯ ॥ నోచ్ఛిష్టాఽస్పృష్టసలిలా సంధ్యయోర్ముక్తమూర్ధజా। అనర్చితాఽసంయతవాఙ్నాసంవీతా బహిశ్చరేత్ ॥ ౫౦ ॥ నాధౌతపాదాఽప్రయతా నార్ద్రవాసాప్యుదక్ఛిరాః। శయీత నాపరాన్నాన్యైర్న నగ్నా న చ సంధ్యయోః ॥ ౫౧ ॥ ధౌతవాసాశ్శుచిర్నిత్యం సర్వమఙ్గళసంయుతా । పూజయేత్ప్రాతరాశాత్ప్రాగ్గావిప్రాఞ్ఛ్రియమచ్యుతమ్ ॥ ౫౨ ॥ స్త్రియో వీరవతీశ్చార్చేత్స్రగ్గన్ధబలిమణ్డనైః। పతించార్చ్యోపతిష్ఠేత ధ్యాయేత్కోష్ఠగతంచ తమ్ ॥ ౫౩ ॥ సంవత్సరం పుంసవనం వ్రతమేతదవిప్లుతమ్। ధారయిష్యసి చేత్తుభ్యం శక్రహా భవితా సుతః ॥ ౫౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ బాఢమిత్యభ్యుపేత్యాథ దితీ రాజన్మహామనాః । కశ్యపాద్గర్భమాధత్త వ్రతంచాఞ్జో దధార సా ॥ ౫౫ ॥ మాతృష్వసురభిప్రాయమిన్ద్ర ఆజ్ఞాయ మానద । శుశ్రూషణేనాశ్రమస్థాం దితిం పర్యచరత్కవిః ॥౫౬॥ నిత్యం వనాత్సుమనసః ఫలమూలసమిత్కుశాన్ । పత్రాఙ్కురమృదాపశ్చ కాలే కాల ఉపాహరత్ ॥ ౫౭ ॥ ఏవం తస్యా వ్రతస్థాయా వ్రతచ్ఛిద్రం హరిర్నృప । ప్రేప్సుః పర్యచరజ్జిహ్మో మృగహేవ మృగాకృతిః ॥ ౫ ॥ నాధ్యగచ్ఛద్వ్రతచ్ఛిద్రం తత్పరోఽపి మహీపతే । చిన్తాం తీవ్రాం గతశ్శక్రః కేన మే స్యాచ్ఛివం త్వితి ॥ ౫౯ ॥ ఏకదా సా తు సంధ్యాయాముచ్ఛిష్టా వ్రతకర్శితా ।అస్పృష్టవార్యధౌతాఙ్ఘ్రిస్సుష్వాప విధిమోహితా ॥ ౬౦ ॥ లబ్ధ్వా తదన్తరం శక్రో నిద్రాపహృతచేతసః । దితేః ప్రవిష్ట ఉదరం యోగేశో యోగమాయయా ॥ ౬౧ ॥ చకర్త సప్తధా గర్భం వజ్రేణ కనకప్రభమ్ ।

అతఏవ, మాతృభగిన్యాః దితేః, అభిప్రాయం, జ్ఞాత్వా, హే మానద, ఆశ్రమస్థాం వ్రతస్థాం, కశ్యపస్యాశ్రమస్థాం వా, దితిం-శుశ్రూషణేన, పర్యచరత్ ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁తదేవాహ॥ నిత్యమహరహః, సుమనసః పుష్పాణి, ఫలానిచ, మూలానిచ, సమిధశ్చ, కుశాశ్చ, తాన్-పత్రాణి కిసలయానిచ దూర్వాఙ్కురాశ్చ, మృదః మృత్స్నాశ్చ అపశ్చ, తాః, కాలేకాలే, ఉచితకాలేషు, ఉపాహరత్ ఆనీయ సమర్పితవాన్ ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ఏవం తస్యాం దితౌ, వ్రతస్థాయాం సత్యాం హే నృప, హరిరిన్ద్రః, వ్రతస్య, ఛిద్రం వైకల్యం, ప్రేప్సుః కామయమానః, అతఏవ, జిహ్మః కుటిలచిత్తః- పర్యచరత్ యథా మృగస్యేవాకృతిర్యస్య సః-మృగాణాం హన్తా-మృగాననువర్తతే తథా ❁॥౫౮॥ ❁ హే మహీపతే, తత్పరః వ్రతచ్ఛిద్రపర్యాలోచనపరోఽపి-వ్రతచ్ఛిద్రం-నాధ్యగచ్ఛత్ నాపశ్యత్, అథ, కేన హేతునా, మమ శివం భద్రం, స్యాదితి, తీవ్రాం చిన్తాం నితాన్తాం చిన్తాం ప్రాప్తః ॥౫౯॥❁ ఏకదా సా దితిః-వ్రతకర్శితా, అతఏవ, శక్త్యా, నస్పృష్టం, వారిజలం-యయా, సా, అధౌతావక్షాళితౌ, అఙ్ఘ్రీ యయా సా, తాదృశీ, అతఏవ, ఉచ్ఛిష్టా, సంధ్యాయాం సాయఙ్కాలే, విధినా దైవేన, మోహితా సతి సుష్వాప ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁తదా, తదన్తరం వ్రతచ్ఛిద్రం, లబ్ధ్వా శక్రో నిద్రయా, అపహృతం, చేతో, యస్యాః, స్తస్యాః-దితేరుదరం ప్రవిష్టః-కథం, పరకాయప్రవేశసామర్థ్యం తస్యేత్యత్రాహ ॥ యోగేశః పరకాయప్రవేశాదిసామర్థ్యాపాదకయోగయుక్తః- అతఏవ, యోగమాయయా విచిత్రయోగసామర్థ్యేన, ఉదరం ప్రవిష్ట ఇత్యర్థః ❁ ॥౬౧॥ ❁ఉదరే ప్రవిష్టశ్శక్రో, వజ్రేణాయుధేన, తం, కనకప్రభం-గర్భం, సప్తధా చిచ్ఛేద, రుదన్తమేకైకం, గర్భస్య భాగం, మారోదీః-ఇతి, వదన్ తాన్ ఖణ్డాన్ పునస్సప్తధా-

ఏకైకం - చిచ్ఛేద - యతో మారోదీరితి తాన్ చిచ్ఛేద అత ఏవ నిమిత్తాన్మరుచ్ఛబ్దస్య తేషు ప్రవృత్తిః అర్షత్వాన్మాశబ్దస్య హ్రస్వః రుదర్భా వేః క్విప్ మానవిద్యతే ఇన్ద్రవాక్యాత్ రుత్ రోదనమేషాం, తే మరుతః ❀ ॥ ౬౨ ॥ ❀ హే నృప, తే ఛిద్యమానాః సర్వే, గర్భస్య భాగా - స్తథైవ ప్రపిభక్తపాణిపాదాద్యవయవాః ప్రాఞ్జలయస్సన్త, స్తమిన్ద్ర, మూచుః॥ తదేవాహ॥ కిమితి॥ హే ఇన్ద్ర తవ, భ్రాతరో - మరుతః మరుత్సంజ్ఞా - నః అస్మాన్ - కిమర్థం - జిఘాంససి ❀ ॥ ౬౩ ॥ ❀ ఇత్యేవం, తైరుక్తః - కౌశికశ్శక్రో యది, యూయం, మహ్యం మమ, భ్రాతర, స్తర్హి, మా భైష్ట భయం మా కురుతే, త్యాహ, తత, ఆత్మనః స్వస్య, పార్షదాన్ పార్షదత్వం ప్రాప్తా, ననన్యభావాన్ అనన్యస్వామిత్వాభిప్రాయకాన్, మరుతాం గణాన్, నాహేతి పూర్వేణాన్వయః ❀ ॥ ౬౪ ॥ ❀ తతో, దితే - ర్గర్భః - కులిశేన వజ్రేణ, బహుధా - ఛిన్నోఽపి, శ్రీనివాసస్య భగవతో - ఽనుకమ్పయా అనుకమ్పాపూర్వకానుగ్రహవిశేషేణ - నమమార న మృతః యథా - భవాన్ పరీక్షిత్ అశ్వత్థామ్నాఽస్త్రేణ దగ్ధదేహోఽపి - భగవతా రక్షిత స్తద్వత్ ❀ ॥ ౬౫ ॥ ❀ అస్మిన్నర్థే ఉపపత్తిమాహ॥ సకృదితి॥ పుమాన్ - సకృదప్యాదిపురుషం భగవన్తమిష్ట్వా ఆరాధ్య - తన్మాహాత్మ్యేన - శనై - స్సాత్మ్యతాం సమానరూపతాం - యాతి - కిం పునః సకృదిష్ట్వేతి భావః - యతః కించిదూనం - సంవత్సర - మేవం దిత్యా ఆరాధితః ఇన్ద్రేణ సహ జుషతే సేవత ఇతి సజూః - ఇన్ద్రేణ సహ వర్తమాన ఇత్యర్థః - హరిర్భగవానుపేన్ద్రః - అభ్యయాత్ ఆగత్య గర్భస్య ఖణ్డానజీవయదిత్యర్థః - తత స్తే పఞ్చాశత్ ఏకోనపఞ్చాశత్ అన్యథా,, మరుత

రుదన్తం సప్తధైకైకం మారోదీరితి తాన్ పునః॥ ౬౨ ॥ తే తమూచుశ్ఛిద్యమానాస్సర్వే ప్రాఞ్జలయో నృప।
భ్రాతరో మరుత స్తేఽద్య కిం న్న ఇన్ద్ర జిఘాంససి ॥ ౬౩ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ ॥ మా భైష్ట భ్రాతరో మహ్యం యూ
యమిత్యాహ కౌశికః । అనన్యభావాన్పార్షదానాత్మనో మరుతాం గణాన్ ॥ ౬౪ ॥ నమమార దితేర్గర్భశ్శ్రీ
నివాసానుకమ్పయా । బహుధా కులిశక్షుణ్ణో ద్రౌణ్యస్త్రేణ యథా భవాన్ ॥ ౬౫ ॥ సకృదిష్ట్వాదిపురుషం పు
రుషో యాతి సాత్మ్యతామ్ । సంవత్సరం కించిదూనమభ్యయాద్ధరిరర్చితః ॥ ౬౬ ॥ సజూరిన్ద్రేణ పఞ్చాశద్దేవా
స్తే మరుతోఽభవన్ । వ్యపోహ్య మాతృదోషం తే హరిణా సోమపాః కృతాః ॥ ౬౭ ॥ దితిరుత్థాయ దదృశే కు
మారాననలప్రభాన్ । ఇన్ద్రేణ సహితాన్ దేవీ పర్యతుష్యదనిన్దితా ॥ ౬౮ ॥ అథేన్ద్రమాహ తాతాహమా
దిత్యానాం భయావహమ్ । అపత్యమిచ్ఛన్త్యచరం వ్రతమేతత్సుదుష్కరమ్ ॥ ౬౯ ॥ ఏకస్సంకల్పితః పుత్రస్స
ప్తసప్తాభవన్కథమ్ । యది తే విదితం పుత్ర సత్యం కథయ మా మృషా ॥ ౭౦ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ॥ అమ్బ తేఽహం
వ్యవసితమవధార్యాగతోఽన్తికమ్ । లబ్ధాన్తరోఽచ్ఛిదం గర్భమర్థబుద్ధిర్నధర్మవిత్ ॥ ౭౧ ॥ ❀ కృత్తో మే సప్త
ధా గర్భ ఆసన్సప్త కుమారకాః । తేఽపి చైకైకశో వృక్ణాస్సప్తధా నాపి మమ్రిరే ॥ ౭౨ ॥ అమ్బ తత్పరమాశ్చ

శ్చదితేః పుత్రాశ్చత్వారింశన్నవాధికాః । చకర్త సప్తధా గర్భం పునరేకైకం సప్తధా చకర్తే,, తి పూర్వోక్తసంఖ్యాపిగోధాపతేః మరుతో మరుత్సంజ్ఞకాః మాతృదోషం ఆసురత్వాపదేశం, త్యక్త్వా - ఽపోహ్య, అభవన్, తే చ, హరిణా ఇన్ద్రేణ - భగవతా వా, సోమపాః సోమం పిబన్తీతి తథా - యజ్ఞీయభాగార్హాః, కృతా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౬౬ ॥ ౬౭ ॥ ❀ తతో, దితి, రుత్థాయ కుమారా, నగ్నితుల్యప్రకాశా - నిన్ద్రేణ - సహితాన్, దదృశే, దృష్ట్వా - దేవీ దితిః - అనిన్దితా వస్తుతస్స్వభావా - పర్యతుష్యత్ ❀ ॥ ౬౮ ॥ ❀ అథానన్తర - మిన్ద్రముచాచ॥ తదేవాహ॥ హే తాత ఇన్ద్ర - ఆదిత్యానాం అదితేరపత్యానాం యుష్మాకం - భయాపాదక - మేక - మపత్య - మహ - మిచ్ఛన్తీ - సుదుష్కర - మేతత్పుంసవనం - వ్రత - మచరం - ఆచరితవత్యస్మి ❀ ॥ ౬౯ ॥ ❀ మయా త్వేకః పుత్రస్సంకల్పితః - కథం - సప్తసప్త ఏకోనపఞ్చాశ - దభవన్, హే పుత్ర - ఏతద్యది తవ - విదితం - తర్హి - సత్యం కథయ - మృషామిథ్యా - మా కథయ ❀ ॥ ౭౦ ॥ ❀ ఏవముక్తశ్శక్రస్తామాహ॥ హే అమ్బ - తే తవ - వ్యవసితం అభిప్రేత - ముపధార్య జ్ఞాత్వా - అహం - తవా - న్తికం సమీపం - గతః ప్రాప్తః - లబ్ధం అన్తరం వ్రతచ్ఛిద్రం - యేన - తాదృశోఽహం గర్భమచ్ఛినం ఛిన్నవానస్మి యతో - ఽహః - అర్థైవైషయికపురుషార్థ ఏవ - బుద్ధి - ర్యస్య - నధర్మవిత్ ❀ ॥ ౭౧ ॥ ❀ యతోఽహమీదృశ - స్తతో మే మయా - తావ - త్సప్తధా - గర్భః - కృత్తః ఛిన్నః - కృత ఇతి పాఠే వజ్రేణేతి శేషః - ఏవం - సప్తధా కృత్తో గర్భస్తావ - త్సప్త - కుమారా - ఆసన్ - తేఽపి - పున - రేకైకశో - వృక్ణాశ్ఛిన్నాః, స్సప్తధా - బభూవుః, నాపి మమ్రిరే న మృతాశ్చ ❀ ॥ ౭౨ ॥ ❀ తతోనన్తర, మిదం, మహ - దాశ్చర్యం - విలోక్య మయా - నిశ్చితం॥ నిశ్చితమేవాహ॥ మహాపురుషస్య భగవతః, పూజాయాః, కార్యాను

---

౭౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ కృత్తో మే

షఙ్గికీసిద్ధిః-కార్యంపూజకాభిలషితంప్రయోజనం-త, దానుషఙ్గికము ప్రధానంఫలం-యస్యాస్సాశకఉపసర్జనత్వేఽపి జీబార్షః సిద్ధిర్ముక్తి-ర్భవతీతి - అసమాప్తాయాఅపిమహాపురుషపూజాయాః పూజకాభిలషితప్రయోజనావహత్వమధునాఽవలోక్యాముక్త్యర్థత్వేనాపికృతాయాస్తత్పూజాయాః - పరిపూర్ణాయాఃముక్తిరేవ- ప్రధానంఫలంపూజకాభిలషితంత్వానుషఙ్గికమితిమయానిశ్చితమిత్యర్థః- యద్వా-మహాపురుషస్య,పూజాయాస్సకామపూజాయా-సిద్ధిఃపరిసమాప్తిరేవ, కార్యానుషఙ్గికీకార్యేణప్రయోజనేనానుషజ్యతెఅనుబధ్యతెపూజకాభిలషితప్రయోజనావహాభవతి,నత్వపరిపూర్ణా-సా తువిపరీతఫలదైవేతిమయానిశ్చితమిత్యర్థః ❋॥౭౩॥ ❋అతఏవ-యే- పురుషాః-నిరాశిషోనిష్కామాః-భగవతఆరాధనం- కుర్వాణాః-పరంమోక్షమపి-నేచ్ఛన్తి - తఏవ-స్వార్థేస్వస్యనిరతిశయపురుషార్థే,కుశలాః,స్వస్యనిరతిశయపురుషార్థప్రసాధనకుశలాః-స్మృతాః ❋॥౭౪॥ ❋ఏవమనభిసంహితఫలంభగవదారాధనం,ప్రస్తుత్యాభిసంహితఫలంనిన్దతి॥ఆరాధ్యేతి॥ఆత్మప్రదంనిరతిశయపురుషార్థరూపమాత్మానం-ప్రదదాతీతితథా-త,మాత్మానంనిరతిశయప్రియ-మీశ్వరం,దేవం భగవన్తమారాధ్య, బుధోవివేకీచే-త్కఃపుమాన్-గుణస్పర్శంశబ్దాదివిషయానుభవం-కఃపుమాన్,వృణీతకామయేత॥ గుణస్పర్శంవిశినష్టి॥స్యాన్నరకేఽపియదితి॥యద్గుణస్పర్శనం,నరకేఽపి,స్యాత్సంభవేత్ ❋॥౭౫॥ ❋స్వాపరాధక్షమార్థంతాంప్రార్థయతె॥ తదిదమితి॥ హేమహీయసిపూజ్యే,బాలిశస్యమూర్ఖస్య,మమ,తదిదంగర్భచ్ఛేదనాదిరూపం,దౌర్జన్యందుర్జనస్యకర్మ, హేమాతః,త్వం, క్షన్తుం,మర్హసి, మాతురసహ్యోఽపరాధోనాస్తీత్యభిప్రాయేణమాతరితిసంబోధనం,దిష్ట్యాదైవాన్మృతోఽపి,తవగర్భః,పునరుత్థితోజీవితః ❋॥౭౬॥ ❋ఏవ,ముక్తయా,విశుద్ధభావేననిష్కపటభా

స్థ్యంవీక్ష్యాధ్యవసితంమయా । మహాపురుషపూజాయాస్సిద్ధిఃకార్యానుషఙ్గికీ ॥ ౭౩ ॥ఆరాధనంభగవతఈహమానానిరాశిషః । యేతునేచ్ఛన్త్యపిపరంతెస్వార్థకుశలాస్మృతాః ॥ ౭౪ ॥ఆరాధ్యాత్మప్రదందేవంస్వాత్మానంజగదీశ్వరమ్ । కోవృణీతగుణస్పర్శంబుధస్స్యాన్నరకేఽపియత్ ॥ ౭౫ ॥తదిదంమమదౌర్జన్యంబాలిశస్యమహీయసి । క్షన్తుమర్హసిమాతస్త్వందిష్ట్యాగర్భోమమోత్థితః ॥ ౭౬ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ఇన్ద్రస్తయాఽభ్యనుజ్ఞాతశ్శుద్ధభావేనతుష్టయా । మరుద్భిస్సహతాంనత్వా జగామత్రిదివంవిభుః ॥ ౭౭ ॥ ఏతత్తెసర్వమాఖ్యాతంయన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి । మఙ్గళంమరుతాంజన్మకింభూయఃకథయామి తె ॥ ౭౮ ॥❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే,షష్ఠస్కన్ధే, ఽష్టాదశోఽధ్యాయః.❋❋❋❋❋❋❋❋ రాజోవాచ॥ వ్రతంపుంసవనంబ్రహ్మన్భవతాయదుదీరితమ్ । తస్య వేదితుమిచ్ఛామియేనవిష్ణుః ప్రసీదతి॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ శుక్లేమార్గశిరే❋ పక్షేయోషిద్భర్తురనుజ్ఞయా । ఆరభేతవ్రతమిదంసార్వకామికమాదితః ॥ నిశమ్యమరుతాంజన్మబ్రాహ్మణాననుమన్త్ర్యచ । స్నాత్వాశుక్లదతీ❋శుక్లేవసిత్వాలఙ్కృతామ్బరే॥పూజయేత్ప్రాతరాశాత్ప్రాగ్భగవన్తంశ్రియాసహ ॥ ౩ ॥ అలంతెనిరపేక్షాయపూర్ణకామనమోస్తుతె।మహావి

వేన,తుష్టయా,తయాదిత్యా,అభ్యనుజ్ఞాతః,తాం,నత్వా,మరుద్భిస్సహ-ప్రభురిన్ద్రః,త్రిదివం,స్వర్గం,జగామ ❋॥౭౭॥❋ ఏవం,యత్,పృష్టం,,కథం,తఆసురం,భావ,, మిత్యాదినా, తస్యో,త్తరముక్తమిత్యాహ॥ఏవమితి॥యన్మరుతాంజన్మ, త్వం,మాం-పరిపృచ్ఛసిపర్యపృచ్ఛః, తచ్ఛృణ్వతాం, మఙ్గళావహం,సర్వం,సప్రపఞ్చంయథాతథా,తేతుభ్యం,మయా-ఆఖ్యాతం-భూయః-కిం-కథయామి,యదికించిచ్ఛుశ్రూషితమస్తి, తర్హితత్కథయామీతిప్రశ్నప్రోత్సాహః ❋॥౭౮॥❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః.❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

కింభూయఃకథయామీతిప్రశ్నార్థంచోదితఃపృచ్ఛతిరాజా॥వ్రతమితి॥ హేబ్రహ్మన్,భవతా,య,దుదీరితంపుంసవనాఖ్యంవ్రతం,తస్యపుంసవనస్య, ప్రపఞ్చమితిశేషః, జ్ఞాతుమిచ్ఛామి,యేనపుంసవనేన,తచ్ఛ్రవణేనవాభగవాన్,ప్రసీదతి ❋॥౧॥ ❋ఏవమాపృష్టస్సప్రపఞ్చంవ్రతమాహమునిః॥శుక్లఇత్యాదినా॥మార్గశిరేమాసి-శుక్లపక్షే-కస్యాంచిచ్ఛుభతిథౌ-భర్తు-రనుజ్ఞయా-యోషి-దిదంవక్ష్యమాణం-సార్వకామికమభిలషితసర్వపురుషార్థసాధనం-పుంసవనాఖ్యం,మారభేత ❋॥౨॥ ❋తత్రా,దితఃప్రథమం,మరుతాం, జన్మఉత్పత్తిం-శ్రుత్వా-బ్రాహ్మణా,ననుమన్త్ర్యఅనుజ్ఞాప్య-తైరనుజ్ఞాతేత్యర్థః-స్నాత్వా,శుక్లాఃదన్తాయస్యాస్సా, ధౌతదన్తేత్యర్థః,అహతేనూతనే-శుక్లే చ,అమ్బరేవసిత్వా,ప్రాతర్భోజనాత్ప్రాగేవ-భగవన్తంశ్రీమహాలక్ష్మ్యాసహసలక్ష్మీకం-పూజయేత్ ❋॥౩॥ ❋తావన్నమస్కారమన్త్రానాహ,త్రిభిః॥ తేతుభ్యం, అలంపర్యాప్తమేవ,నకించిదన్యైఃకృత్యమస్తి,తత్రహేతుః, హేపూర్ణకామఅవాప్తసమస్తకామ,అతఏవ,నిరపేక్షాయ,తేతుభ్యం,నమః॥-పూర్ణకామత్వమేవవిశదయంస్తంవిశినష్టి॥మహావిభూతేర్నిత్యలీలావిభూత్యో రధిపత

మే, అతఏవ, సకలాస్సిద్ధయః అభిలషితఫలాని, యస్మాత్తస్మై *॥౪॥ * హే ఈశ, యథా యత, స్త్వం, కృపాదిభి, స్సర్వైర్గుణగణై, ర్జుష్టః యుక్తః, తత, స్త్వం, భగవాన్ , ప్రభు , రసి, తత్ర, కృపా స్వార్థానపేక్ష పరదుఃఖనిరాచికీర్షా, భూతి రైశ్వర్యం, తేజః పరాభిభవనసామర్థ్యం , మహిమా లోకోత్తరప్రభావః, ఓజో బలం, సర్వైరిత్యనేనాన్యే సర్వజ్ఞత్వ సర్వశక్తిత్వాదయో గుణా అభిప్రేతాః *॥౫॥ * హే విష్ణుపత్ని-హే మహామాయే-మహైశ్వర్యశక్తియుక్తే-లక్ష్యతేఽనయేతి లక్షణా మహాపురుషచిహ్నభూతే ఇత్యర్థః - తథా మహాపురుషస్య ప్రియే - హే ధామే సర్వసంపదాశ్రయ-భూతే-హే లోకానాం మాతః-తే తుభ్యం-నమః *॥ ౬ ॥* పూజామన్త్రమాహ॥ ఓం నమ ఇతి॥ భగవతే పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ, నిరస్తనిఖిలదోషాయ-మహాపురుషాయ-పురుషసూక్తప్రతిపాద్యమాహాత్మ్యయుక్తాయ-మహానుభావాయ లోకవిలక్షణప్రభావాయ మహావిభూతేర్మహాలక్ష్మ్యాః-పత్యే - విభూతిభిస్సహ-సపార్షదాయేత్యర్థః - తుభ్యం-బలిం అర్ఘ్యాదిక-ముపహరామి సమర్పయామీతి *॥ ౭ ॥ * అనేన-మన్త్రేణ-అహరహ-ర్విష్ణో- రావాహనాద్యుపచారా-నుపాహరేత్ -తతోఽపస్పర్శనమాచమనం, ఉపహారో నైవేద్యం హవిః - ఆదిశబ్దేన తామ్బూలనీరాజనాదికం వివక్షితమ్ *॥ ౮ ॥ * శేషం భగవతే నివేదితం-హవి-రనలే-ద్వాదశా-హుతీ-ర్జుహుయాత్ *॥౯॥ * తత్ర మన్త్రమాహ॥ ఓం నమ ఇతి *॥౧౦॥ * యది-సర్వసంపదః-ఇచ్ఛేత్తర్హి-మయేతచే-దేవం-శ్రియం లక్ష్మీం-విష్ణుం చా-శిషాం - ప్రభవా- ప్రభవన్త్యాభ్యామితి ప్రభవౌ, ఉభౌ-భక్త్యా-సమ్య-క్పూజయేత్ భక్త్యప్రహ్వేణ నమ్రేణ శిరసేతి శేషః *॥ ౧౧ ॥ * చేతసా చ-దణ్డవ-ద్భూమౌ-ప్రణమేత్ -తతో మన్త్రం ,, మోనమో

భూతిపతయే సమస్సంకల్పసిద్ధయే ॥ ౪ ॥ యథా త్వం కృపయా భూత్యా తేజసా మహిమౌజసా । జుష్ట ఈశ గుణైస్సర్వైస్తతోఽసి భగవాన్ప్రభుః ॥౫॥ విష్ణుపత్ని మహామాయే మహాపురుషలక్షణే । ప్రియధామే * మహాభాగే లోకమాతర్నమోఽస్తు తే ॥ ౬ ॥ మన్త్రః ॥ ఓం నమో భగవతే మహాపురుషాయ మహానుభావాయ మహావిభూతిపతయే సహ విభూతిభిర్బలిముపహరామీతి ॥ ౭ ॥ అనేనాహరహర్మన్త్రేణ విష్ణోరావాహనాసనార్ఘ్యపాద్యాచమనీయస్నానవాస ఉపవీతభూషణగన్ధపుష్పధూపదీపోపహారాద్యుపచారాంశ్చ సమాహితోపహరేత్ ॥౮॥ హవిశ్శేషం చ జుహుయాదనలే ద్వాదశాహుతీః ॥౯॥ మన్త్రః ॥ ఓం నమో భగవతే, మహాపురుషాయ, మహావిభూతయే స్వాహేతి ॥ ౧౦ ॥ శ్రియం విష్ణుం చ వరదావాశిషాం ప్రభవావుభౌ । భక్త్యా సంపూజయేన్నిత్యం యదీచ్ఛేత్సర్వసంపదః ॥ ౧౧ ॥ ప్రణమేద్దణ్డవద్భూమౌ భక్తిప్రహ్వేణ చేతసా । దశవారం జపేన్మన్త్రం తతస్స్తోత్రముదీరయేత్ ॥ ౧౨ ॥ యువాం హి విశ్వస్య విభూ జగతః కారణం పరం । ఇయం హి ప్రకృతిస్సూక్ష్మా మాయా శక్తిర్దురత్యయా ॥ ౧౩ ॥ తస్యా అధీశ్వరస్సాక్షాత్త్వమేవ పురుషోత్తమ । త్వం సర్వయజ్ఞ ఇజ్యేయం క్రియేయం ఫలభుగ్భవాన్ ॥ ౧౪ ॥ గుణవ్యక్తిరియం దేవి వ్యఞ్జకః ఫలభుగ్భవాన్ । త్వం హి సర్వశరీర్యాత్మా శ్రీ

భగవతే మహానుభావాయ మహావిభూతిపతయే ,, ఇతి మన్త్రం, దశవారం జపేత్ -తతో-వక్ష్యమాణం-స్తోత్ర-ముదీరయేత్ పరేత్ *॥ ౧౨ ॥ * తమేవాహ॥ యువామితి॥ యువాం-విశ్వస్య-విభూ విభుశ్చ విభ్వీ చ విభూ ,, పుమాన్ స్త్రియా ,, ఇత్యేకశేషః-జగతాం-పరం-కారణం-స్వయం కారణాన్తరరహితకారణభూతావిత్యర్థః - ఇయం లక్ష్మీః - ప్రకృతిః ,, స్త్రీనామ్ని లక్ష్మీస్తైత్రేయే ,, త్యుక్తప్రకారేణ , ప్రకృత్యాదిస్త్రీనామకపదార్థవిభూతిమత్త్వాత్ప్రకృతిరిత్యుచ్యతే , ప్రకృతిపురుషాదిపదార్థానాం స్త్రీపుంసాత్మకానాం తయోర్విభూతిత్వవర్ణనాత్మకోఽయం స్తోత్రః -విభూతిభూతాం ప్రకృతిం విశినష్టి॥ సూక్ష్మా కారణావస్థాయాం నిరతిశయసూక్ష్మా -దురవబోధస్వరూపా వా-మాయా-ఆశ్చర్యరూపా , శక్తిః కార్యోపయుక్తా భగవదపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతా-దురత్యయా భగవత్ప్రపన్నైరనతిలఙ్ఘ్యా , కదా భగవద్విభూతిభూతాయాః ప్రకృతేర్లక్ష్మీవిభూతిత్వమితి నశఙ్కనీయం-కృత్స్నస్య కార్యకారణాత్మకస్య జగత ఉభయోరపి విశేషణత్వాత్ *॥ ౧౩ ॥ * తస్యాః ప్రకృతే-రధీశ్వర- స్త్వమేవ-హే పురుషోత్తమ-త్వమేవ-సర్వయజ్ఞః - ఇజ్యా త్వి-యం-లక్ష్మీః, తత్ర యజ్ఞః ప్రధానయాగః-ఇజ్యా త్వఙ్గభూతా దీక్షణీయేష్ట్యాదికా-తథా-స్మార్తీ , క్రియా చ-ఇయం లక్ష్మీరేవ-తాదాత్మ్యమత్ర తత్ఫలప్రదాతృత్వేన తదారాధ్యత్వేన చ తద్విభూతిత్వం ప్రయుక్తం ॥ తదేవాహ ॥ ఫలభుగితి॥ త్వ-మియం లక్ష్మీశ్చ, యజ్ఞియం-య-త్ఫలం చరుపురోడాశాదికం-తద్భుఙ్క్తః ఇతి తథా-యద్వా , క్రియేయం లక్ష్మీః, ఫలభుక్ క్రియాఫలభోక్తా తు త్వమితి వా - ఽన్వయః, క్రియా లక్ష్మ్యా విభూతిః కర్తా తు త్వద్విభూతిరిత్యర్థః *॥ ౧౪ ॥ * తథా గుణవ్యక్తి-రియం దేవి లక్ష్మీః - యా, సర్వవస్తుగతా గుణా

భిన్నశక్తిః-త్వం- లక్ష్మీః - తద్విభూతిరిత్యర్థః - భోగ్యత్వభోగోపకరణత్వాదిగుణానాంసర్వవస్తుగతానామభివ్యఞ్జకస్త్వంభవాన్-త్వద్విభూతిరిత్యర్థః - తథా-గుణభుక్-భవాన్-శక్తిస్త్వియందేవిత్యపిబోధ్యం, త్వం-సర్వశరీరీ-ఆత్మాశరీరం-యస్య - తాదృశః-సర్వశరీరిణోజీవాస్త్వద్విభూతిభూతాః - శ్రీర్లక్ష్మీః-సర్వేన్ద్రియబుద్ధిరూపాతద్విభూతిరిత్యర్థః-తథా-నామరూపే-భగవతీలక్ష్మీః - ప్రత్యయఃనామరూపవిషయకప్రకాశః - అపాశ్రయః ఆధారః-నామరూపయోర్న్యోభావ-త్వమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏవంతౌస్తుత్వాతయోరుక్తధర్మవైశిష్ట్యవత్త్వాత్ప్రార్థనాయాఅపిసత్యత్వంప్రతిజానీతే ॥ యథేతి ॥ యువాం-యథా - త్రిలోకస్య-వరదౌ-పరమేష్ఠినౌచ-యథేదమసత్యంనభవతీతిభావః-సోఽయముత్తమశ్లోక తథా-మమా-శిషస్తద్విషయప్రార్థనాః-సత్యాః-సన్తు ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ శ్రియాలక్ష్మ్యా, సహసహితం-శ్రీనివాసం-వరప్రదవిష్ణుం, మభిష్టూయ-తత - ఆవాహితభగవత్సకాశాదుపహరణవదవశిష్టంపూజాద్రవ్యం - నిస్సార్యఅపనీయ-భగవతే-ఆచమనంసమర్ప్య-సమ్యక్త్వేన-రర్చయేత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతః-పునః-స్తోత్రేణస్తువానా -స్తోత్రంకుర్వాణా-భక్తికృతప్రహ్వభావేన-చేతసా-యజ్ఞోచ్ఛిష్టం -ఆఘ్రాయ-పునరపి-హరి-మర్చయేత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ మహాపురుషచేతసాఈశ్వరబుద్ధ్యా-పరయా-భక్త్యా, తైస్తైః - ప్రియై - ర్వస్తుభిశ్చ - పతిముపనమేత్ భర్తాత్-పతిరపిభార్యాయాం-స్వయం - ప్రేమశీలస్సన్-పత్న్యాః, కర్మాణి-సర్వాణి-బిభృయాత్ పోషయేత్-ఉక్తధర్మానుకూలోభవేత్యర్థః-ఏవమన్యోన్యానుకూల్యేకారణమాహ॥ కృతమితి ॥ దమ్పత్యో - రన్యతరేణాపి-కృతంకర్మ-ఉభయోరపి-ఫలదం-భవతియత-స్తతః అన్యోన్యానుకూల్యేనభావ్యమితి

స్తుసర్వేన్ద్రియాశ్రయా। నామరూపేభగవతిప్రత్యయస్త్వమపాశ్రయః ॥ ౧౫ ॥ యథాయువాంత్రిలోక
స్యవరదౌపరమేష్ఠినౌ।తథేమావుత్తమశ్లోకసన్తుసత్యామమాశిషః ॥ ౧౬॥ఇత్యభిష్టూయవరదంశ్రీనివాసం
సహశ్రియా।తన్నిస్సార్యోపహరణందత్వాఽఽచమనమర్చయేత్॥ ౧౭ ॥ తతస్స్తువానాస్తోత్రేణభక్తిప్ర
హ్వేణచేతసా। యజ్ఞోచ్ఛిష్టమవఘ్రాయపునరభ్యర్చయేద్ధరిమ్ ॥ ౧౭ ॥ పతించపరయాభక్త్యామహాపురుష
చేతసా।ప్రియైస్తైస్తైరుపనమేత్ప్రేమశీలస్స్వయంపతిః ॥ ౧౮ ॥ బిభృయాత్సర్వకర్మాణిపత్న్యా ఉచ్చావ
చానిచ । కృతమేకతరేణాపిదంపత్యోరుభయోరపి॥ ౨౦ ॥ పత్న్యాంకుర్యాదనర్హాయాంపతిరేవసమాహి
తః । విష్ణువ్రతమిదంబిభ్రన్నవిహన్యాత్తత్కథంచన ॥ ౨౧ ॥ విప్రాన్ స్త్రియోవీరవతీ స్స్రగ్గన్ధబలిమణ్డనైః।అ
ర్చేదహరహర్భక్త్యా దేవంనియమమాస్థితః ॥ ౨౨॥ ఉద్వాస్యదేవం స్వేధామ్నితన్నివేదితమగ్రతః।అద్యా
దాత్మవిశుద్ధ్యర్థంసర్వకామాప్తయేతథా ॥ ౨౩ ॥ ఏతేనపూజావిధినామాసాన్ద్వాదశహాయనమ్ । నీత్వా
థోపరమేత్సాధ్వీకార్తికేచరమేఽహని ॥ ౨౪॥ శ్వోభూతేఽప ఉపస్పృశ్యకృష్ణమభ్యర్చ్యపూర్వవత్ ।పయ
శ్శృతేనజుహుయాచ్చరుణాసహసర్పిషా ॥ ౨౫ ॥ పాకయజ్ఞవిధానేనద్వాదశైవాహుతీఃపతిః।బ్రాహ్మణా
న్భోజయేద్భక్త్యాసాధ్వస్తైర్ద్వాదశాత్మవిత్ ॥ ౨౬ ॥ తేభ్యోదద్యాత్తిలాన్ రాజన్నోదపాత్రాన్గుడా

భావః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అతఏవ-పత్న్యా-మనర్హాయాంఅశక్తాయాంసత్యాం-పతిరేవ-తద్వ్రతం-సమాహితచిత్తస్సన్-కుర్యాత్ - పత్న్యశక్తాచేత్కర్తుంభర్తాకుర్యాదిత్యర్థః, విష్ణో-రిదంవ్రతం -బిభ్రత్ - కేనాపిహేతునా-నవిహన్యాత్అన్తరితంనకుర్యాత్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ విప్రాన్-వీరవతీఃపుత్రవతీః - జీవద్భర్తృకాశ్చ-స్త్రియః - స్రగాదిభి-రహరహ-రేవం-వ్రతమాస్థితః,పుమా-నభ్యర్చయేత్ ❁॥౨౨॥❁ తతో, దేవంభగవన్తం స్వేధామ్నిస్వస్థానే - హృదాదావిత్యర్థః-ఉద్వాస్య - అగ్రతః - తస్మైభగవతే- నివేదితం - హవిః - ఆత్మనో - విశుద్ధ్యర్థం -సర్వకామప్రాప్త్యర్థంచ-అద్యాదశ్నీయాత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥❁ అనేనఉక్తేన-పూజావిధానేన-ద్వాదశ-మాసాన్-హాయనంవత్సరం-నీత్వా, కార్తికేమాసి,చరమే-అహని - ఉపచరేత్ -వ్రతోద్యాపనాఙ్గముపచారంకుర్యాత్-ద్వాదశమాసానిత్యుక్తేకదాచిత్తన్మధ్యేమలమాసేసతితేనసహద్వాదశసంఖ్యాయాంసత్యాంశుద్ధస్యైకస్యత్యాగస్స్యాత్ -హాయనమిత్యుక్తేతన్మధ్యపాతినస్తస్యాపిప్రసఙ్గస్స్యాత్-తదుభయంవారయితుంద్వాదశమాసాన్సంవత్సరమిత్యుభయోర్గ్రహణమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఉపచారమేవాహ ॥ శ్వోభూతఇతి ॥ శ్వోభూతేప్రాతః-రపఉపస్పృశ్యస్నాత్వా - పూర్వవద్భగవన్త -మభ్యర్చ్య, పయశ్శృతేన-పయసిక్షీరే-పక్వేన-చరుణా ,,శృతంపాక,,ఇతినిపాతితశ్శృతశబ్దః, సహసర్పిషాసర్పిస్సహితేన-పాకయజ్ఞవిధినా-ద్వాదశైవా-హుతీః-పతి -ర్జుహుయాత్-తతో-ద్వాదశ-బ్రాహ్మణాన్-సాధ్వస్సైఽస్సమీచీనాన్నైఽర్భక్త్యాభోజయేత్-ఆత్మవిత్-బ్రాహ్మణాన్పరమాత్మరూపత్వేనపశ్యన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తేభ్యోబ్రాహ్మణేభ్యః, పూర్ణోదకపా

తైస్సహితాన్, గుడాన్వితాన్, తిలాన్ లాజాంశ్చ - దద్యాత్, ద్విజైః, సమీరితాః ప్రయుక్తాః, ఆశిష-శ్శిరసాధా-రయన్-తేభ్యః, ప్రణమ్య, తత - స్తదనుజ్ఞయా, స్వయం-భుఞ్జీత-తతో-బన్ధుభిస్సహ ఆచార్య, మగ్రతః పురః-కృత్వా ఉపవిశ్య ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ సుప్రజస్త్వసౌభగత్వఫలకం చరోర్హవిశ్శేషం-పత్న్యై, దద్యాత్ ॥ ౨౯ ॥ ఏవం సవిస్తరం వ్రతముపవర్ణ్య తదనుష్ఠానఫలమాహ ॥ ఏతదితి ॥ ఏత, ద్విభోః పరమాత్మనో వ్రతం, యథావిధి, కృత్వా, పుమాన్, ఇహలోకే-అభీప్సితార్థం -లభతే- స్త్రీతు, తద్వ్రత, మనుష్ఠాయ, సౌభాగ్యసంపత్పుత్రపతిదీర్ఘజీవనకీర్తిగృహాన్, లభతే ॥ ౩౦ ॥ అవీరా అలబ్ధభర్తృకా, కన్యాతు ఏతద్వ్రత, మాస్థాయ-సమగ్రాణి, లక్షణాని, యస్య తం, పతిం, విన్దేత లభేత, యద్వా, అవీరా విధవాతు, హతం కిల్బిషం యస్యాః, స్తాం గతిం సద్గతిం - లభతే, మృతా - ప్రజా పుత్రో యస్యాస్సా, జీవస్సుతో యస్యాః, సా, భవేత్, తథా, సుదుర్భగా సౌభాగ్యరహితా, సుభగా, భవేత్, విరూపా, అగ్ర్యం శ్రేష్ఠం, రూపం, విన్దేత, యః పుమాన్ ఆమయావీ రోగీ సన్, ఏతద్వ్రతం-కృత్వా, విరుజః నానావిధరోగా, ద్విముచ్యతే, ఇన్ద్రియకల్యదేహం పటుతరేన్ద్రియదేహం, విన్దేత, ఏవ, మేతద్వ్రతకల్ప, మభ్యుదయే కర్మణి, పఠ, న్యో, వర్తతే, తస్య, పితౄణాం, దేవానాం చ, అనన్తతృప్తి, ర్భవతి, తే చ పితరో, దేవాశ్చ, తస్మై పఠతే, సర్వా, న్కామా, న్ప్రయచ్ఛన్తి, పిత్ర్యదైవతయోర్హోమయో, రవసానే, సాక్షా, ద్ధరిః శ్రీశ్చ, హుతభు, గ్భవేత్, తావపి ప్రసన్నౌ భవేతామిత్యర్థః ॥ ఉక్తిముపసంహరతి ॥ రాజన్నితి ॥ హే రాజన్, మరుతాం, మహ, త్పుణ్యం, జన్మ, తథా, మహ, త్పుణ్యం, దితేర్వ్రతం చ, తే తుభ్యం, మయా, ఽభిహితమ్ ॥ ౩౩ ॥

స్వితాన్ । ఆశిషశ్శిరసాఽఽదాయ ద్విజైః ప్రీతైస్సమీరితాః ॥ ౨౭ ॥ ప్రణమ్య శిరసా భక్త్యా భుఞ్జీత తదనుజ్ఞయా । ఆచార్యమగ్రతః కృత్వా వాగ్యతస్సహ బన్ధుభిః ॥ ౨౮ ॥ దద్యాత్పత్న్యై చరోశ్శేషం సుప్రజస్త్వం చ సౌభగమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఏతచ్చరిత్వా విధివద్వ్రతం విభోరభీప్సితార్థం లభతే పుమానిహ । స్త్రీ చైతదాస్థాయ లభేత సౌభగం శ్రియం ప్రజాం జీవపతిం యశో గృహాన్ ॥ ౩౦ ॥ కన్యా చ విన్దేత సమస్తలక్షణం పతిం త్వవీరా హతకిల్బిషాం గతిమ్ । మృతప్రజా జీవసుతా ధనేశ్వరీ సుదుర్భగా సుభగా రూపమగ్ర్యమ్ ॥ ౩౧ ॥ విన్దేద్విరూపా విరుజో విముచ్యతే య ఆమయావీన్ద్రియకల్యదేహమ్ । ఏతత్పఠన్నభ్యుదయే చ కర్మణ్యనన్తతృప్తిః పితృదేవతానామ్ ॥ ౩౨ ॥ హృష్టాః ప్రయచ్ఛన్తి సమస్తకామాన్ హోమావసానే హుతభుక్ శ్రీశ్చ । రాజన్మహన్మరుతాం జన్మ పుణ్యం దితేర్వ్రతం చాభిహితం మహత్తే ॥ ౩౩ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టాదశసాహస్రికాయాం సంహితాయాం
పారమహంస్యాం శ్రీవైయాసిక్యాం షష్ఠస్కన్ధే ఏకోనవింశోఽధ్యాయః.

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేన తచ్చరణకమల
పరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగత శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్య
వీరరాఘవార్యవిదుషా విరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగ
వతవ్యాఖ్యాయాం, షష్ఠస్కన్ధే, ఏకోనవింశోఽధ్యాయః.
షష్ఠస్కన్ధవ్యాఖ్యా సమాప్తా. శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమో నమః.
సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః. శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు.
హరిః ఓం తత్సత్

* * *

శ్రీ శుభమస్తు.
శ్రీ హయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

సప్తమస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః.

పూర్వస్మిన్ స్కన్ధేఽష్టాదశేఽధ్యాయే,, హతపుత్త్రాదితిశ్శక్రపార్ష్ణిగ్రాహేణ విష్ణునే,, తి విష్ణోరిన్ద్రపక్షపాతిత్వముక్తం, తత్ర సర్వాన్తరాత్మనస్సర్వభూతసుహృదో నిరతిశయప్రియరూపస్యావాప్తకామస్య నిరస్తనిఖిలదోషస్య పరమకారుణికస్య భగవతః కథం ప్రాకృతవద్వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదికమితి పృచ్ఛతి రాజా ॥ సమ ఇత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ యద్యపి తత్తజ్జీవకర్మగుణానుగుణ్యేనాన్తరాత్మతయా నియన్తుర్వైషమ్యాదిదోషప్రసక్తిరితి తత్ర తత్ర బహువారముక్తమితి న శఙ్కావకాశః - తథాపి తత్ర తత్ర ప్రసఙ్గాదుక్తమేవ తద్ద్రఢయితుం - కం గుణానాం కర్మణాం చ ప్రత్యేకం సుఖదుఃఖాదినిమిత్తత్వ - ముత సముచ్చితానా - మథవా కర్మణామేవ నిమిత్తత్వం గుణానాం తు తద్ధేతుత్వ - ముత గుణానామేవ తన్నిమిత్తత్వం - కర్మణాం తు గుణోపచయాపచయాదినిమిత్తత్వ - మిత్యాదిశఙ్కా - పరిహారాన్ శ్రోతుం చ ప్రశ్నః ॥ సమ ఇతి ॥ హే బ్రహ్మన్, భగవాన్ పూర్ణషాడ్గుణ్యః నిరస్తనిఖిలదోషశ్చ - అనేనావాప్తకామత్వం సూచితం - తత ఏవ, స్వప్రయోజననిరపేక్షత్వం చ - సమః నిరస్తనిఖిలదోషత్వాదేవ ద్వేష్యప్రియవిభాగరహితః - స హి రాగద్వేషాదిమూలకః - తదభావాత్సమ ఇతి భావః - కించ - సర్వభూతానాం దేవాదీనామసురాదీనాం

సమః ప్రియస్సుహృద్బ్రహ్మన్భూతానాం భగవాన్స్వయమ్ । ఇన్ద్రస్యార్థే కథం దైత్యానవధీద్విషమో యథా ॥ ౧ ॥
న హ్యస్యార్థస్సురగణైస్సాక్షాన్నిశ్శ్రేయసాత్మనః । నైవాసురేభ్యో విద్వేషో నోద్వేగశ్చాగుణస్య హి ॥ ౨ ॥
ఇతి నస్సుమహాభాగ నారాయణగుణాన్ప్రతి । సంశయస్సుమహాన్జాతస్తం భవాంశ్ఛేత్తుమర్హతి ॥ ౩ ॥
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సాధుపృష్టం మహాభాగ హరేశ్చరితమద్భుతమ్ । యద్భాగవతమాహాత్మ్యం భగవద్భక్తివర్ధనమ్ ॥ ౪ ॥
గీయతే పరమం పుణ్యమృషిభిర్నారదాదిభిః । నత్వా కృష్ణాయ మునయే కథయిష్యే హరేః కథామ్ ॥ ౫ ॥ ని

చ - సుహృత్ హితైషీ - ఆత్మత్వాదితి భావః - న హ్యాత్మనః కించిచ్ఛరీరం హితమన్యదహితం, ఆత్మత్వాదేవ చ నిరతిశయప్రేయః, ఏవంభూతః - స్స్వయం సాక్షాదేవేన్ద్రస్యార్థే ప్రయోజనాయ - కథం - దైత్యాన, వధీద్గతవాన్, యథా విషమః రాగద్వేషాదిప్రాకృతగుణయుక్తః, తద్వత్ ❋॥ ౧ ॥ ❋ సాక్షాన్నిశ్శ్రేయసాత్మనః పురుషార్థస్వరూపస్య - నిరతిశయానన్దరూపస్యేత్యర్థః, అస్య భగవతః, సురగణైరిన్ద్రాదిభిః - న హ్యర్థః తదనుగృహీతైరిన్ద్రాదిభిస్నాస్యః కశ్చిత్పురుషార్థో న తస్యాస్తి, స్వయమేవ సాక్షాన్నిశ్శ్రేయసాత్మత్వాదిత్యర్థః - తథా - అసురేభ్య - ఉద్వేగో భయం - తేషు ద్వేషశ్చ - నాస్త్యేవ - తత్ర హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ అగుణస్యేతి ॥ హి యస్మా - దగుణస్య సత్త్వాదిగుణతన్మూలకరాగద్వేషభయరహితస్య ❋॥ ౨ ॥ ❋ ఇతీత్థం - హే మహాభాగ, నారాయణస్య, గుణాన్ప్రతి గుణవిషయకో - మహాన్సంశయో - జాతః వర్తతే - తద్గుణాస్తు సమత్వాదయః - చేష్టా తు గుణాననుగుణా, త్వాత్తత్సంశయాత్మకం జ్ఞానం - ఛేత్తుమపోహితుం, భవానేవా - ర్హతి ❋॥ ౩ ॥ ❋ ఏవమాపృష్టో మునిస్తావద్రాజ్ఞః ప్రశ్నమభినన్దతి ॥ సాధ్వితి ॥ హే మహారాజ అద్భుతం ప్రాకృతచేష్టాసజాతీయత్వేన చిన్తయితుమశక్యం - హరేశ్చరితం ప్రతి - సాను - పృష్టం - హరిచరిత్రవిషయకసంశయోద్ఘాటనరూపత్వాత్ప్రశ్నస్సాధీయానిత్యర్థః ॥ సాధుత్వమేవ ప్రశ్నస్య స్పష్టయితుం చరితం విశినష్టి ॥ యదితి ॥ యద్ధరేశ్చరితం - భాగవతానాం మాహాత్మ్యం - యస్మిం - స్తాదృశం - అస్త్వేవం తతః కిం - తత్రాహ ॥ భగవద్భక్తిం వర్ధయతీతి భగవద్భక్తివర్ధనం - భగవద్భక్తేర్వర్ధనం వృద్ధిర్యస్మాదితి వా - భాగవతమాహాత్మ్యేన భగవద్భక్తివర్ధకేన యుక్తత్వాద్భగవచ్చరిత్రస్య తద్విషయకః ప్రశ్నస్సాధురితి భావః ❋॥ ౪ ॥ ❋ అత - స్స - త్పరమం పుణ్యం అతీవ పుణ్యతమం - చరిత్రం - నారదాదిభిః - ఋషిభి - ర్గీయతే ॥ యతస్త్వత్ప్రశ్నస్సాధు - స్తతోఽహం - కృష్ణాయ వ్యాసాయ మునయే - నత్వా - హరేః, కథాం - కథయిష్యే - హరిగుణవిషయకసంశయరూపత్వాత్త్వత్ప్రశ్నస్య తద్గుణవర్ణనరూపకథాకథనేనైవోత్తరయామీత్యభిప్రాయేణ కథాం కథయిష్యత ఇత్యుక్తమ్ ❋॥ ౫ ॥ ❋ ఏవం కథాకథనం ప్రతిజ్ఞాయాథ సత్త్వాదిగుణోద్భవాభిభవాదినా దేవాదీనాం జయపరాజయౌ

సత్త్వాదిగుణాశ్చ తత్తజ్జీవకర్మాయత్తోద్భవాభిభవన్తః ప్రసిద్ధాః॥ "కర్మవశ్యా గుణా హ్యేతే సత్త్వాద్యాః పృథివీపతే,, ఇత్యాదిభిః అత-స్సర్వాన్తరాత్మతయాఽవస్థాయ తత్తద్భోక్తృకర్మానుగుణం గుణాన్ప్రేరయత ఈశ్వరస్య న వైషమ్యాదికమితి పరిహరతి॥ నిర్గుణోఽపీతి॥ నిర్గుణః హేయగుణరహితః, రాగద్వేషాదిరహిత ఇత్యర్థః, అవ్యక్తః ప్రమాణాన్తరాణామగోచరః అనేన ప్రత్యక్షాదిప్రమాణగోచరరాగద్వేషాదిహేయగుణయుక్తప్రాకృతవైలక్షణ్యముక్తం, అతఏవ, హ్యజః కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదిరహితః భగవాన్ పూర్ణషాడ్గుణ్యః ప్రకృతేః పరః, "భూమిరాపోఽనలో వాయుః అపరేయమితస్త్వన్యాం,, మిత్యుక్తచిదచిదాత్మకప్రకృతిద్వయాద్విలక్షణః, అపశబ్దేనైవంవిధస్య వైషమ్యాద్యనర్హతా సూచ్యతే॥ యద్యప్యేవంవిధః, తథాఽపి స్వమాయాగుణమావిశ్య, స్వాంశభూతాం గుణవిశిష్టాం ప్రకృతిమావిశ్యేత్యర్థః, ఆవేశశ్చాత్ర ప్రేరణపర్యన్తః, "అన్తః ప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాం,, మితి శ్రుతేః॥ ఈరయతీతి వక్ష్యమాణత్వాచ్చ-బాధ్యబాధకతాం గతః బాధ్యబాధకదేవాసురవర్గయోరన్తరాత్మతయా తచ్ఛరీరకత్వేనావస్థిత ఇత్యర్థః గుణకర్మానుగుణ్యేన గ్రహణశరీరభూత-దేవాసురవర్గగతో బాధ్యబాధకభావః-న ప్రకృతిద్వయవిలక్షణతదాత్మభూతపరమాత్మగతః, యథా దేహాదిగతావస్థా నాత్మగతా- స్తథేతి భావః॥ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయితుం తావద్గుణానాం ప్రకృతేరేవ సమ్బన్ధిత్వం- తేషాం తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణ పరిణామస్వభావత్వం చాహ॥ సత్త్వమితి॥ సత్త్వాదయః-ప్రకృతేరేవ-గుణాః- నత్వాత్మనః పరమాత్మనః-పరమాత్మశరీరభూతప్రకృతిస్వరూపగతాః- నతు పరమాత్మస్వరూపగతా ఇత్యర్థః- తేషాం సత్త్వాదీనాం-సర్వేషాం - హ్రాసః అభిభవః, ఉల్లాస ఉద్భవశ్చ, యుగపన్న భవతి-కింతు, తత్తత్కర్మపరిపాకకాలానుగుణం కదాచిత్కస్యచిద్ధ్రాసః కదాచిదుల్లాసశ్చ భవతీత్యర్థః॥ ౭ ॥ తతః కథం వైషమ్యపరిహార ఇత్యత ఆహ॥ జయకాలే ఇతి॥ సత్త్వస్య, జయకాలే ఉత్కర్షకాలే, కర్మాయత్తసత్త్వగుణోపచయకాల ఇత్యర్థః-దేవా-నృషీంశ్చ-అభజత్ తదనుగ్రాహకో భవతి, రజసః, జయకాల ఇత్యనుషఙ్గః- అసురానభజత్, తమసో జయకాలే తు, యక్షాన్రక్షాంసి, తత్కాలానుగుణం తత్తత్కర్మవిపాకకాలానుగుణో ఽభజత్॥ అయం భావః॥ "గుణప్రవాహపతితో భూతవర్గోఽపియాత్యయమ్। కర్మవశ్యా గుణా హ్యేతే సత్త్వాద్యాః పృథివీపతే,, ఇతి భగవత్పరాశరవచనాత్సత్త్వాదిగుణానాం తత్తజ్జీవ

ర్గుణోఽపి హ్యజోఽవ్యక్తో భగవాన్ప్రకృతేః పరః । స్వమాయాగుణమావిశ్య బాధ్యబాధకతాం గతః ॥ ౬ ॥
సత్త్వం రజస్తమ ఇతి ప్రకృతేర్నాత్మనో గుణాః । న తేషాం యుగపద్రాజన్ హ్రాస ఉల్లాస ఏవ వా ॥ ౭ ॥ జయ
కాలే తు సత్త్వస్య దేవర్షీన్ రజసోఽసురాన్। తమసో యక్షరక్షాంసి తత్కాలానుగుణోఽభజత్ ॥ ౮ ॥ జ్యోతిరాది

కర్మవిపాకకాలానుగుణహ్రాసోల్లాసరూపపరిణామస్వభావత్వం సిద్ధం "ఆర్యస్త్రికేన సత్త్వేన దివం దేవాః ప్రపేదిరే। ధరాం రజస్స్వభావేన,, ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా దేవాదీనాం స్వస్వకర్మాయత్తసత్త్వాదిగుణప్రాచుర్యం చ సిద్ధం - సత్త్వాదిగుణానాముల్లాసస్సుఖదుఃఖమోహాద్యాపాదక ఇతి భగవద్గీతం "జ్ఞానం యదా తదా విద్యాద్వివృద్ధం సత్త్వమిత్యుత ॥ లోభః ప్రవృత్తిరారమ్భః కర్మణామశమస్స్పృహా ॥ రజస్యేతాని జాయన్తే వివృద్ధే పురుషర్షభ । అప్రకాశోఽప్రవృత్తిశ్చ ప్రమాదో మోహ ఏవ చ ॥ తమస్యేతాని జాయన్తే వివృద్ధే పురుషర్షభ ,, ఇతి, ఈశ్వరస్య తు - సర్వాన్తరాత్మత్వం బహుప్రమాణప్రతిపన్నం ॥ ఏవం సత్యేతదుక్తం భవతి ॥ సర్వాన్తరాత్మతయాఽవస్థిత ఈశ్వరస్సర్వదా కస్యచిదేవ విజయం - కస్యచిత్సర్వదా పరాజయం చ - న ప్రతిదిశతి-అపితు-తత్తద్దేవాదికర్మపరిపాకకాలానుగుణసత్త్వాదిగుణోద్భవకాలేషు దేవాదీనాం విజయం ప్రతిదిశతి , అన్యేషాం తు పరాజయం , సత్త్వాద్యుద్భవాభిభవయోశ్చ కర్మాధీనత్వాత్తదనురూపప్రవృత్తేరీశ్వరస్య న వైషమ్యమితి, నను-కర్మపరిపాకకాలానుగుణోల్లాససుఖకరసత్త్వోపచయదశాయాం తద్గుణప్రచురాణాం దేవాదీనాం జయమావహతీతి యుక్తం , ఇదం త్వయుక్తం , రజస్తమసోరుపచయదశాయామసురయక్షాదీన్ భజత ఇతి, తదుపచయస్య దుఃఖమోహాదిఫలకత్వేన పరాజయాద్యావహత్వాత్ , ఉచ్యతే, రజస్తమసోరుల్లాసకాలే అసురాదీన్భజతీత్యస్య తేషాం జయమావహతీతి నార్థః , అపితు రజస్తమ ఉల్లాసఫలభూతదుఃఖమోహాదినిమిత్తపరాజయాదికమావహతీతి , ఏవం చ, యద్దైవాసురాదీనామపి స్వకర్మవిశేషపరిపాకానుగుణం సత్త్వోల్లాసస్తదా జయం ప్రదిశతి, అన్యదా తు పరాజయం, ఏవం దేవాదీనామపి కర్మవిశేషపరిపాకానుగుణసత్త్వోద్రేకదశాయాం జయం - తేషామేవ పునః కర్మవిశేషపరిపాకానుగుణరజస్తమసోరుల్లాసేన తద్దుఃఖాదికరం పరాజయాదికమితి॥ ఇయాంస్తు విశేషః॥ దేవాదీనాం పుణ్యకర్మణాం సత్త్వప్రచురత్వాత్ప్రాయశస్తస్యైవోల్లాసాత్ప్రాయశో విజయః - కాదాచిత్కః పరాజయః - అసురాదీనాం త్వపుణ్యేన రజస్తమః ప్రచురత్వాత్తయోరేవ ప్రాయశ ఉల్లాసాత్ప్రాయశః పరాజయః-కాదాచిత్కో విజయ ఇతి ॥ ౮ ॥ "స్వమాయాగుణమావిశ్య బాధ్యబాధకతాం గతః,, ఇత్యనేన తత్తద్బాధ్యబాధకేషు దేవాసురాదివర్గేష్వీశ్వరస్యానుప్రవేశ ఉక్తః కథమనుప్రవిష్టో విజ్ఞాయత ఇత్యపేక్షాయాం తత్తదనుప్రవేశే - అనుప్రవిష్టస్య వివిచ్య ద్రష్టుమశక్యత్వే - సమ్యగుపాయేనాపి వేచ

సీయత్వేచ-దృష్టాన్తమాహ ॥ జ్యోతిరాదిరివేతి ॥ కాష్ఠాదిషు -జ్యోతిః ప్రభృతి వస్తువత్-అనుప్రవిష్టోఽపి-ఆభాతి తద్గతదోషాస్పృష్టః ప్రకాశతే,,అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి ,, ఇతి శ్రుతేః ఇతి భావః-సంఘాతాత్-కాష్ఠాదిసఙ్ఘాతాదివ-దేహేన్ద్రియభోగ్యవర్గరూపసఙ్ఘాతాత్,స్వవివిచ్యతే-ప్రకృతిపురుషేశ్వరతత్త్వయాథాత్మ్యవిద్భిః ప్రకృతిపురుషాభ్యాం విలక్షణత్వేనసంజ్ఞాయత ఇత్యర్థః-కవయస్తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యవిదస్తు,ఆత్మస్థం జీవాత్మనిస్థితం,,య ఆత్మని తిష్ఠ,న్యో విజ్ఞానే తిష్ఠ,,న్నితి శ్రుతేః- ఆత్మానం పరమాత్మానం-మథిత్వా వివేకపూర్వకం తద్భక్తియోగమభ్యస్యేత్యర్థః- అన్తతః అనేకజన్మావసానే-విదన్తి సాక్షాత్కుర్వన్తి-స్వమాయాగుణమావిశ్యేత్యనేన ప్రేరణపర్యన్తానుప్రవేశోఽభిసంహితః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ తదేవగుణప్రేరకత్వం వివృణోతి॥ యదాసిసృక్షురితి॥ ఏష, పరః పురుషో భగవాన్, యదా ,స్వమాయయా సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన-ప్రకృత్యావా,ఆత్మనో జీవస్య - జాత్యభిప్రాయకమేకవచనం ఆత్మనామిత్యర్థః-పురః స్వకీయాణి సిసృక్షుః స్రష్టుమిచ్ఛుః ,తదా-రజః సృజతి ప్రేరయతీత్యర్థః-తమ ఈరయతీత్యనేనైకార్థ్యాత్-యదా-సృష్ట్యనన్తరం-విచిత్రాసు-పూర్షు దేహేషు-రిరంసుః రన్తుమిచ్ఛుః-రక్షిషురిత్యర్థః-తదా-సత్త్వం, సృజతి-యదా చేశ్వరః-శయిష్యమాణః ఉపసంజిహీర్షుస్తదా , అసౌ పరః పురుషస్తమ ఈరయతి ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ అథ-తత్తత్కాలానుగుణోఽభజదితి సూచితం-కాలప్రేరకత్వం వివృణోతి॥ కాలమితి ॥ హే నరదేవ- ఈశః పరమాత్మా-చరన్తం ప్రవర్తమానం - ఆశ్రయం స్వవ్యాప్యతయా శరీరమాత్మనః , కాలం సృజతి నిమేషకాష్ఠాద్యవస్థం కరోతి-ఏవం-కాలం సృష్ట్వా ప్రధానపురుషాభ్యాం చిదచిత్సమష్టిభ్యాం సత్యకృత్ ,సత్ చిద్వ్యష్టిః-త్యత్ అచిద్వ్యష్టిః-తదుభయం కరోతీత్యర్థః ,సత్త్యచ్ఛబ్దయోశ్చిదచిద్వ్యష్ట్యోః ప్రయోగః ''తదనుప్రవిశ్య,సచ్చత్యచ్చాభవ,,దిత్యాదిశ్రుతౌ ప్రసిద్ధః, తథా సత్త్యశబ్దయోస్తత్పరత్వే శ్రుతిః ''అథయద్వై వేభ్యః ప్రాణేభ్యశ్చ తత్సత్-అథయద్వావాప్రాణాశ్చ తత్త్యం తదేకయా వాచా సమభివ్యాహ్రియతే సత్యమితి ,, ఇతి-దేవాః దేవాధిష్ఠితానీన్ద్రియాణి తేభ్యః పరః తైః సంసృష్టశ్చేతనః-సత్-దేహాద్యచిద్వ్యష్టిస్తు త్యం - తదేతదుభయం సత్యమిత్యేకయా వాచా ఏకశబ్దేన-సమభివ్యాహ్రియ-

---

రివాభాతి సఙ్ఘాతాన్నవివిచ్యతే। విదన్త్యాత్మానమాత్మస్థం మథిత్వా కవయోఽన్తతః ॥ ౯॥ యదాసిసృక్షుః పు
ర ఆత్మనః పరో రజస్సృజత్యేష పృథక్స్వమాయయా। సత్త్వం విచిత్రాసు రిరంసురీశ్వరశ్శయిష్యమాణస్తమ ఈ
రయత్యసౌ। ౧౦॥ కాలం చరన్తం సృజతీశ ఆశ్రయం ప్రధానపుంభ్యాం నరదేవ సత్యకృత్ ॥ ౧౧॥ య ఏష రాజ
న్నపి కాల ఈశితా సత్త్వం సురానీకమివైధయత్యతః । తత్ప్రత్యనీకానసురాన్సురప్రియో రజస్తమస్కాన్,
ప్రమిణోత్యురుశ్రవాః॥ ౧౨॥ అత్రైవోదాహృతః పూర్వ ఇతిహాసస్సురర్షిణా। ప్రీత్యా మహాక్రతౌ రాజన్పృచ్ఛ
తేఽజాతశత్రవే॥ ౧౩॥ దృష్ట్వా మహాద్భుతం రాజా రాజసూయే మహాక్రతౌ । వాసుదేవే భగవతి సాయుజ్యం
చేదిభూభుజః॥ ౧౪॥ తత్రాసీనం సురఋషిం రాజా పాణ్డుసుతః క్రతౌ । పప్రచ్ఛ విస్మితమనా మునీనాం శృణ్వ
తామ్॥ ౧౫॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ॥ అహో అత్యద్భుతం హ్యేతద్దుర్లభైకాన్తినామపి । వాసుదేవే పరే తత్త్వే

తేఽహోక్త్యత ఇతి తదర్థః ❀॥ ౧౧ ॥ ❀ ఏవమీశ్వరస్య తత్తజ్జీవకర్మపరిపాకానుగుణకాలప్రేరకత్వముక్తం-తచ్చాత్మత్వేన తదనుప్రవేశపూర్వకమితి చ - ఈశ్వరాధీనః కాలో దేవాదీనాం తత్తత్కర్మపరిపాకానుగుణసత్త్వాదిగుణవృద్ధిహేతురితి వదన్ సర్వాన్తరాత్మతయా దేవాదికర్మానుగుణం గుణాన్ప్రేరయతో నేశ్వరస్య వైషమ్యమిత్యుక్తముపసంహరతి ॥ య ఏష ఇతి ॥ హే రాజన్-అతః కర్మానుగుణ్యేనేశ్వరస్య గుణకాలప్రేరకత్వాత్-య ఏష గుణప్రేరకః కాలః కాలశరీరకస్తత్ప్రేరకశ్చ, ఈశితా ఈశ్వరః-స్వయం, కర్మపరిపాకోద్యుక్తకాలకృతోన్మేషసత్త్వగుణప్రచురం-సురానీకమివ సురానీకమేవ॥ ఇవశబ్దోఽవధారణే ॥ వర్ధయతి-తస్మై జయమావహతీత్యర్థః-తద్వృద్ధేస్తత్ప్రతిపక్షక్షపణపూర్వకత్వాత్ , సురాణాం ప్రియః సన్-తత్ప్రత్యనీకాన్ సురానీకప్రతిపక్షరూపాన్-రజస్తమః ప్రచురాన్- ప్రమిణోతి వినాశయతి- ఉరుశ్రవాః విపులకీర్తిః- అసురానీకవినాశనేన వైషమ్యాభ్యాసమ్భావనయాఽపకీర్తిమాన్నేశ్వరః- కిన్తు విపులతమకీర్తిమానేవేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ఏవం సర్వభూతసుహృదస్సమస్యేశ్వరస్య దేవాసురాదిజయాపజయహేతుత్వేఽపి కర్మానుగుణ్యాన్న వైషమ్యాభావ ఉక్తః॥ ఇదానీం తస్య సర్వభూతసుహృత్త్వే ఇతిహాసం దర్శయతి॥ అత్రైవేతి॥ అత్రైవ తస్య సర్వభూతసుహృత్త్వ ఏవ-హే రాజన్-మహాక్రతౌ-రాజసూయే-ప్రీత్యా అత్యాదరేణ-పృచ్ఛతే -అజాతశత్రవే యుధిష్ఠిరాయ-సురర్షిణా నారదేనేతిహాసః ఉదాహృతః ❀॥ ౧౩ ॥ ❀ ప్రశ్నం తన్నిమిత్తం చ వివృణోతి॥ దృష్ట్వేతి॥ రాజసూయాఖ్యే - మహాక్రతౌ-చేదిభూభుజః శిశుపాలస్య-భగవతా ఛిన్నశిరసః-వాసుదేవే భగవతి శ్రీకృష్ణే-సాయుజ్యం సంశ్లేషం-మహాద్భుతం -దృష్ట్వా-విస్మితచిత్తః పాణ్డుసుతో రాజా యుధిష్ఠిరః-తత్ర-క్రతౌ క్రతుసభాయామాసీనముపవిష్టం-సురర్షిం నారదం మునీనాం-శృణ్వతాం సతామిదం వక్ష్యమాణం ప్రపచ్ఛ పృష్టవాన్ ❀ ॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ❀ తదేవాహ॥ అహో ఇత్యాదినా॥ అహో-ఏతదత్యద్భుతం అద్భుతత్వే

హేతుః-ఏకాన్తినామనన్యప్రయోజనేనభగవన్తంభజతామపి - దుర్లభం-కింతత్ -పరతత్త్వే ప్రకృతిపురుషవిలక్షణేశ్వరతత్త్వరూపేవాసుదేవేశ్రీకృష్ణే-విద్విషశ్చైద్యస్య-ప్రాప్తి-రిత్యేతత్ -హేమునేనారద ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ఏతత్సర్వే-వయం-వేదితుమిచ్ఛామః-కేనాపిభావేనభగవన్తంస్మరతాంతత్ప్రాప్తిశ్చ భవత్యేవకిమత్రచిత్రం-తత్రాహ॥ భగవన్నిన్దయేతి ॥ వేనః పృథోః పితా-భగవన్నిన్దయైవనిన్దామాత్రేణహేతునా-తమసి నరకే-ద్విజైః ఋషిభిః-పాతితః ❁ ॥౧౭॥ ❁దమఘోషసుతశ్చైద్యస్తు-కలభాషణాద్బాల్యమధురభాషణా-దారభ్యబాల్యాదారభ్యేత్యర్థః-సంప్రతి ఏతత్కాలపర్యన్తం -గోవిన్దే శ్రీకృష్ణే-అమర్షీ క్రోధీ-అతోఽయంనితరాంపాప్మా-తథాదన్తవక్త్రోఽపి దురాత్మా ❁ ॥౧౮ ॥ ❁అనయోః-పరబ్రహ్మభూతం-నిర్వికారం-శ్రీకృష్ణ -మసకృచ్ఛపతోః శిశుపాలదన్తవక్త్రయోర్జిహ్వాయాం-శ్విత్రః శ్వేతకుష్ఠరోగో వాఽపి-నజాతః-నాప్యేతావన్ధంతమోనరకమపి-వివిశతుః-కింతుభగవన్తమేవవివిశతుః ❁ ॥౧౯॥ ❁ అథ-సర్వలోకానాం-పశ్యతాం సతాం-దురవగ్రాహ్య ధామని దురవగమజ్యోతిర్మయస్వరూపే-భగవతి అఞ్జసా అనాయాసేనతత్ప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానమన్తరేణేత్యర్థః-కథంలయమీయతుః భగవత్సాయుజ్యంకథంప్రాపతురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ఇతీత్థంవాయునా-దీపశిఖేవ-బుద్ధిర్భ్రామ్యతి- హేభగవన్-నైతస్మిన్నద్భుతే-అత్ర-కారణం-బ్రూహి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ఇత్థమాపృష్టోనారదః ప్రాహేత్యాహమునిః॥రాజ్ఞ ఇతి॥ రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్యతత్ప్రశ్నరూపంవచః శ్రుత్వా-భగవానృషిర్నారద-స్తుష్టస్సమీచీనప్రశ్నేన హృష్టః-సదసస్సభాయాః-శృణ్వత్యాస్సత్యాః-తంయుధిష్ఠిర-మాభాష్యస్వవచశ్శ్రవణాభిముఖంకృత్వా, కథాంప్రశ్నపరిహారరూపాంకథాంప్రాహ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁తామేవాహ॥నిన్దనమిత్యాదినాదశభిరధ్యాయైః॥అస్యప్రశ్నస్యముఖ్యముత్తరంవక్తుంతావత్సంసారిచేతనానామివేశ్వరస్య దేహాత్మాభిమానప్రయుక్తస్తుతినిన్దాద్యభిమానిత్వంనాస్తీతిచైద్యస్యముక్తిం దధాపి తత్కించిత్పరిహారమాహ ॥నిన్దనేతి ॥ హేరాజన్-నిన్దనందోషకథనంస్తవోగుణకథనంసత్కారః రశ్చన్దనలేపాదిః-న్య

ప్రాప్తిశ్చైద్యస్యవిద్విషః॥ ౧౬॥ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామస్సర్వఏవవయంమునే।భగవన్నిన్దయావేనోద్విజైస్త
మసిపాతితః॥౧౭॥దమఘోషసుతఃపాపఆరభ్యకలభాషణాత్।సంప్రత్యమర్షీగోవిన్దేదన్తవక్త్రశ్చదుర్మతిః॥
శపతోరసకృద్విష్ణుంయద్బ్రహ్మపరమవ్యయమ్।శ్విత్రోనజాతోజిహ్వాయాంనాన్ధంవివిశతుస్తమః॥౧౯॥కథంత
స్మిన్భగవతిదురవగ్రాహ్యధామని।పశ్యతాంసర్వలోకానాంలయమీయతురఞ్జసా॥౨౦॥ఇతిభ్రామ్యతిమేబుద్ధి
ర్దీపార్చిరివవాయునా।బ్రూహ్యేతదద్భుతతమంభగవన్హ్యత్రకారణమ్॥౨౧॥శ్రీశుకఉవాచ॥రాజ్ఞస్తద్వచఆ
కర్ణ్యనారదోభగవానృషిః।తుష్టఃప్రాహతమాభాష్యశృణ్వత్యాస్సంసదఃకథాః॥౨౨॥నారదఉవాచ॥నిన్దన
స్తవసత్కారన్యక్కారార్థంకళేబరమ్।ప్రధానపరయోరాజన్నవివేకేనకల్పితమ్॥౨౩। హింసాతదభిమానే
నదణ్డపారుష్యయోర్యథా।వైషమ్యమిహభూతానాంమమాహమితిపార్థివ॥౨౪॥ యన్నిబద్ధోఽభిమానోఽ

క్కారః పాంసుక్షేపణాదిఃఏషా-మర్థోపిపక్షః-కళేబరం-ప్రధానశబ్దోదేహవస్తుప్రధానవచనః-పరశబ్దోదేహాత్పరజీవవచనః-తయోరవివేకేనపరస్పరవిలక్షణత్వవిషయకజ్ఞానాభావేన, దేహాత్మాభిమానేనేత్యావత్ - తేనావివేకేనహేతునా-కల్పితం , కళేబరస్యాన్నాదివిషయత్వ ,మవివేకకృతం-నతుస్వతఃజడత్వాత్నహికాష్ఠంచన్దనలేపాదిరూపసత్కారాదికంమన్యతఇతితావన్నిర్వివాదమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ఏవంస్థితే-హేపార్థివ-యథా , హ సంసారే-భూతానాందేహాత్మాభిమానినాందేవమనుష్యాదీనాం-మమాహమితివైషమ్యం మమాయంనిన్దా-నిన్దితోఽహమిత్యభిమానరూపవైషమ్యం తదభిమానేనమమాయంనిన్దితోఽభిమానేనదణ్డపారుష్యయోర్నిమిత్తయోర్హింసా చ-స్యాత్-దణ్డస్తాడనం-పారుష్యం నిన్దనం-పరేణదణ్డపారుష్యయోఃకృతయోస్సతోః-తత్ప్రయుక్తోమమాయంనిన్దానిన్దితోఽహంమమాయందణ్డఃదణ్డితోఽహమిత్యేవంరూపోనానాపిసోఽభిమాన-స్తత్ప్రయుక్తంపరేషునిన్దాదికారిషుహింసాచరణంచ-యథా-లోకానాం-దృశ్యతే, తథానయోశ్చైద్యదన్తవక్త్రయోః - దేహవిషయమపిదణ్డపారుష్యాదికంపరకృతందేహాత్మాభిమానేనాత్మగతం మత్వాతదభిమానేనపరేషుహింసాస్యాదిత్యన్వయఃయథాహింసాకారిషుదణ్డపారుష్యాదికందేహగతమేవనత్వాత్మగతందేహాత్మనోరవివేకేనత్వాత్మగతంమన్యతే, తథాహింస్యమానేష్వపిహింసాచదేహగతైవనత్వాత్మగతాదేహాత్మాభిమానాత్తుహింసితోఽహమిత్యభిమానఇతిసూచితమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁తదేవస్పష్టమాహ ॥ యన్నిబద్ధ ఇతి॥ అయమభిమానః - దణ్డితానాంనిన్దితానాంచలోకానాంయథాదణ్డితోఽహంనిన్దితోఽహమిత్యాద్యభిమానః - యస్మిన్బద్ధః యద్ధేతుకః - దేహహేతుక ఇత్యర్థః - దేహాత్మాభిమానస్యదేహహేతుకత్వాద్దేహాత్మాభిమానహేతుకోదణ్డితోఽహమిత్యాద్యభిమానోఽపిదేహహేతుకఏవేత్యభిప్రాయేణయన్నిబద్ధోఽభిమానోఽయమిత్యుక్తం ఏవం - తద్వధాత్ తస్యమానేషుతస్యదేహస్యవధాదేవప్రాణినాందేహాత్మాభిమానినాం - వధః -

దేహగత ఏవ వధో న త్వాత్మగతః - దేహాత్మాభిమానాత్తు హతోఽహమిత్యభిమాన ఇత్యర్థః - ఏవం సంసారిణాం నిన్దనాదికం సర్వం దేహాత్మాభిమానకృతమిత్యుక్తం - అథోక్తార్థవిపర్యయమీశ్వరే దర్శయతి ॥ తథేతి ॥ యథా - సంసారిణాం దేహాత్మాభిమానస్తన్మూలకో నిన్దితోఽహమిత్యాద్యభిమానశ్చ - యస్యేశ్వరస్య - నాస్తీత - స్యాస్య - అభిమానప్రయుక్తా - పరేషు హింసా కేన హేతునాఽవకల్ప్యత ఇత్యన్వయః - అభిమానాభావే హేతుః - అఖిలాత్మనః కేవలస్యేతి - అఖిలస్య జగత ఆత్మత్వాదభిమానో నాస్తీత్యర్థః - నన్వాత్మత్వేఽపి తస్య జీవవదభిమానస్స్యాదేవ ॥ తత్రాహ ॥ కేవలస్యేతి ॥ నిరస్తనిఖిలదోషత్వాదిత్యర్థః ,, అనృతేన హి ప్రత్యూఢాః ,, ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా జీవానామనాదిపుణ్యపాపాత్మకకర్మమూలకో హి దేహాత్మాభిమానః - తస్య తు పరమపురుషస్య సర్వాన్తరాత్మనో నిరస్తనిఖిలకర్మవశ్యత్వాదిదోషత్వాదభిమానాభావ ఇతి భావః - నిన్దితోఽహమిత్యాద్యభిమాన ఏవ నాస్తి - కింపునస్తత్ప్రయుక్తం పరేషు నిన్దకేషు హింసాదికరణం నాస్తీత్యాహ ॥ హింసా కేనాస్య కల్ప్యత ఇతి ॥ అస్య నిన్దనాదిప్రయుక్తాభిమానరహితస్య - హింసా నిన్దకకర్మికా - కేన హేతునా - కల్ప్యతే - హింసాహేతోరభిమానస్యాభావాద్ధేత్వన్తరస్యాదర్శనాత్ నాస్త్యేవేత్యర్థః ॥ నను కథముచ్యతేఽభిమానస్తత్ప్రయుక్తా హింసా చ నాస్తీతి - యతోఽస్మదాదిసమక్షమేవ నిన్దకం చైద్యం హతవానిత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్నీశ్వరం విశినష్టి ॥ పరస్య దమకర్తుర్హీతి ॥ పరస్య నిన్దకాదేర్దమకర్తుశ్శిక్షాకర్తుః - పరస్య హితార్థమేవ దణ్డం కుర్వత ఇత్యర్థః - శిక్షయా పరస్మై హితాచరణం చ చైద్యస్య నిహీనామాసురీం యోనిం పరిహాప్య నిరతిశయపురుషార్థస్వరూపస్వప్రాపణేనేదానీమేవాస్మదాదిభిరపరోక్షం దృష్టమితి భావః - ఏవం దేహాత్మాభిమానాభావాత్పరమపురుషస్య సంసారిణామివ స్తుతినిన్దాద్యభిమానిత్వరాహిత్యముక్తం ఏవం చ నిరభిమానిత్వాచ్చైద్యస్య ముక్తిం దదావితి కశ్చిత్పరిహారః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ❀ నన్వేవం భగవన్నిన్దాసు కస్యచిదపి పాపం న స్యాత్ న చ నిన్దాప్రయుక్తాభిమానరహితనిన్దయా నితరాం పాపత్వప్రసఙ్గ ఇతి వాచ్యం - తాదృశస్యాపి చైద్యస్య పరమపురుషప్రాప్తిదర్శనేన నిరభిమానినో నిన్దాయా అపాపరూపత్వాత్ అన్యథా తాదృశే నిరతిశయే ముక్తిప్రతిబన్ధపాపే సతి తస్య ముక్త్యసంభవాత్ - కిం చైవం భగవత్స్తోత్రాదిషు పుణ్యమపి న స్యాత్ - తథా చ - సర్వశాస్త్రార్థవిరోధప్రసఙ్గః ॥ కిం చ ॥ ,, మామాత్మపరదేహేషు ప్రద్విషన్తోఽభ్యసూ

యం తద్వధాత్ప్రాణినాం వధః । తథా న యస్య కైవల్యాదభిమానోఽఖిలాత్మనః॥ ౨౪ ॥ పరస్య దమకర్తుర్హి
హింసా కేనాస్య కల్ప్యతే॥ ౨౫ ॥ తస్మాద్వైరానుబన్ధేన నిర్వైరేణ భయేన వా । స్నేహాత్కామేన వా యు
ఞ్జ్యాత్కథంచిన్నేక్షతే పృథక్॥ ౨౬ ॥ యథా వైరానుబన్ధేన మర్త్యస్తన్మయతామియాత్ । న తథా భక్తియోగే

యకాః ॥ తానహం ద్విషతః క్రూరాన్ సంసారేషు నరాధమాన్ ॥ క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవ యోనిషు ,, ఇతి భగవద్వచనవిరోధశ్చ స్యాత్ - భగవతస్స్తుతినిన్దాభిమానిత్వాభావకథనాద్వా న చైద్యయోర్వైషమ్యం చ న సిధ్యతి - అతో వేనచైద్యవైషమ్యప్రశ్నస్య కేముత్తరమిత్యపేక్షాయాం సాక్షాత్పరిహారమాహ తస్మాదితి ॥ నిన్దాదిభాక్సంసారితుల్యత్వదోషప్రసఙ్గనివారణార్థం సంసారిచేతనానామివ దేహస్తుతినిన్దాద్యభిమానిత్వం భగవతో నాస్తీతి తద్వైలక్షణ్యమాత్రముక్తం ,, నిన్దనస్తవసత్కార ,, ఇత్యాదిభిః శ్లోకైః ఇతో వక్ష్యమాణ ఏవ సాక్షాత్పరిహారో వేదితవ్యః , తస్మాదీశ్వరస్యైవంవిధస్వభావత్వాత్ - వైరానుబన్ధనిర్వైరభయస్నేహకామానాం పఞ్చానామన్యతమేన కేనచిద్యుఞ్జ్యాత్ భగవతి మనో యుఞ్జీతేత్యర్థః ,, యథా భక్త్యేశ్వరే మన ఆవేశ్య ,, ఇత్యుత్తరగ్రన్థైకార్థ్యాత్ - వైరానుబన్ధో వైరావిచ్ఛేదః - నిర్వైరేణేతి న వైరాభావో వివక్షితః అపి తు , భక్తిర్వివక్షితా ఉత్తరగ్రన్థే పరిగణితహేతుషు పఞ్చసు భక్తేరుక్తత్వాత్ స్నేహస్సౌహార్దం బాల్యాదారభ్య తత్పర్యన్తమవిచ్ఛిన్నవైరేణ భగవతి మనోయుఞ్జితశ్చైద్యస్య భగవత్ప్రాప్తిః - వేనస్య తూక్తానామన్యతమేనాపి భగవత్యయుక్తమనసో న ముక్తిః - ప్రత్యుత నిరయప్రాప్తిరితి వైషమ్యమితి భావః - మనోయోజనస్య కాష్ఠామాహ ॥ కథంచిన్నేక్షతే పృథగితి ॥ పృథక్ భగవతోఽన్యద్వస్తు - కించిదపి - కేనాపి ప్రకారేణ - నేక్షతే న విషయీకరోతి నస్తథా - త - ద్యుఞ్జీత - విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితచిత్తవృత్తిర్భవేద్యథా తథేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ నస్తుతః ప్రీతిపూర్వకానుధ్యానాత్మకభక్తియోగాదపి - వైరానుబన్ధానుధ్యానమేవ శ్రేయ ఇతి మయా నిశ్చితమిత్యాహ ॥ యథేతి ॥ మర్త్యస్సంసారీ జీవః - భగవతి - యథా - వైరానుబన్ధేన - ఆశు - తన్మయతాం - ఇయాత్ ప్రాప్నుయాత్ - తథా - భక్తియోగేన - శు - నేయాత్ - ఇతి - మే మయా - మతిర్బుద్ధిః - నిశ్చితా - మమైవం బుద్ధినిశ్చయ ఇత్యర్థః - తన్మయతాం తచ్చిన్తనప్రచురతామిత్యర్థః - వికారావయవార్థాసంభవాత్ప్రాచుర్యమేవార్థో మయడర్థః - పూర్వపూర్వచిన్తనాదుత్తరోత్తరచిన్తనస్య ప్రాచుర్యం - తచ్చ ప్రత్యయాన్తరావ్యవహితత్వరూపం - యద్వా - తన్మయతాం తద్ధర్మసామ్యం ప్రాప్నుయాది

త్యర్థః-ముక్తానాం ప్రాచుర్యేణ భగవద్భక్తసామ్య శ్రవణాత్ ॥ ౨౮ ॥ యథా వైరానుబన్ధయోగశ్శ్రేయా-న్నైవం భయయోగోఽపి భక్తియోగాచ్ఛ్రేయానితి వదన్ వైరానుబన్ధభయయోగయోర్భగవద్విషయకచిన్తనాత్మకయోస్తత్సామ్యాపత్తిహేతౌ దృష్టాన్తమాహ॥ కీటఇతి॥ పేశస్కృతా భ్రమరేణ-కుడ్యాయాం-రుద్ధః-కీటో-యథా-తమేవ పేశస్కృతం సంరమ్భభయయోగేన వైరానుబన్ధభయయోగాభ్యాం-అను స్మరన్-తత్స్వరూపతాం పేశకృత్సామ్యం - విన్దతే-తథా సంరమ్భభయయోగినో-భగవత్స్వరూపతాం విన్దతే ఇత్యర్థః - తస్యేవ స్వరూపం యస్య తత్స్వరూప-స్తస్యభావ స్తత్స్వరూపతా-తాం-తుల్యరూపతాం-న త్వైక్యమిత్యర్థః ॥ నహి పేశస్కృతా రుద్ధః కీట - స్తేనైకీభవతి-ఉభయోరప్యుపలభ్యమానత్వాత్-అతస్సామ్యమేవ దృష్టాన్తాభిప్రేతమితి ॥ ౨౯ ॥ ఉక్తార్థం దార్ష్టాన్తికే దర్శయతి॥ ఏవం కృష్ణ ఇతి॥ భగవతి పూర్ణషాడ్గుణ్యే -మాయా-మాయామనుజే స్వసఙ్కల్పోపాత్తమనుజాకృతౌ-సాక్షాదీశ్వరే- శ్రీకృష్ణే విషయే-వైరేణానుచిన్తయా వైరపూర్వకానుధ్యానేన-పూతపాప్మానః-నిరస్తవైరాదిదోషాః-తం కృష్ణ-మాపుః ప్రాపుః-పూతపాప్మాన ఇత్యస్యాయమభిప్రాయః- యద్యపి . యమేవైష వృణుతే తేన లభ్యస్తస్యైష ఆత్మా వివృణుతే తనూం స్వా -మితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా నిరతిశయప్రీతిరూపాయా అవిచ్ఛిన్నస్మృతిసంతతిరూపాయా భగవద్భక్తేరేవ తత్ప్రాప్తిహేతుత్వం -తథా చోక్తం భగవతా- పురుషస్స పరః పార్థ భక్త్యా లభ్యస్త్వనన్యయా । భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహమేవంవిధోఽర్జున ॥ జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేన ప్రవేష్టుం చ పరన్తప॥ తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకమ్ । దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాన్తి తే-ఇతి॥ శ్రుతేశ్చ-తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి-నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యతే-ఇత్యాదికా-భక్తిశ్చ ప్రీతిపూర్వకమవిచ్ఛిన్నమనుధ్యానం-ప్రీతిపూర్వమనుధ్యానం భక్తిరిత్యభిధీయతే- ఇతి భక్తిలక్షణాత్-సంరమ్భభయయోగయోస్తు ప్రీతిరూపత్వాభావాత్ప్రత్యుత తద్విపరీతరూపత్వాచ్చ న భగవత్ప్రాప్తిహేతుత్వం తథాప్యత్యన్తసంరమ్భభయకృతభావనా

న ఇతి మే నిశ్చితా మతిః॥ ౨౮॥ కీటః పేశస్కృతా రుద్ధః కుడ్యాయాం తమనుస్మరన్ । సంరమ్భభయయోగేన వి
న్దతే తత్స్వరూపతామ్॥ ౨౯ ॥ ఏవం కృష్ణే భగవతి మాయామనుజ ఈశ్వరే। వైరేణ పూతపాప్మానస్తమాపుర
నుచిన్తయా॥ ౩౦॥ కామాద్ద్వేషాద్భయాత్స్నేహాద్యథా భక్త్యేశ్వరే మనః । ఆవేశ్య తదఘం హిత్వా బహవస్తద్గ
తిం గతాః॥ ౩౧ ॥ గోప్యః కామాద్భయాత్కంసో ద్వేషాచ్చైద్యాదయో నృపాః । సమ్బన్ధాద్వృష్ణయస్స్నే
హాద్యూయం భక్త్యా వయం నృప॥ ౩౨॥ కతమోఽపి న వేనస్స్యాత్పఞ్చానాం పురుషం ప్రతి । తస్మాత్కేనాప్యు

ప్రకర్షేణ స్వహేతుభూతసంరమ్భభయయోరపి విస్మరణాద్భావనాయాశ్చ నిరతిశయానన్దావహశుభాశ్రయవిషయత్వేన ప్రీతిరూపాపన్నత్వాత్తస్యా అపి భగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వమితి - ఏవం చ - యేషాం భావనా ప్రకర్షేణ స్వహేతుభూత వైరాదివిస్మరణాభావో వేనాదీనాం తేషాం భగవన్నిన్దాదిప్రయుక్తభగవద్విషయకభావనాప్రకర్షాభావేన తన్మూలకనిన్దాదిదోషావిస్మృతేర్భగవత్ప్రాప్త్యభావః - ప్రత్యుత తన్నిన్దాదిదోషైర్నిరయప్రాప్తిశ్చేతి వేన చైద్యయోర్వైషమ్యముక్తం భవతి, అత ఏవ-న స్తుతినిన్దయోః పుణ్యాపుణ్యత్వప్రతిపాదకశాస్త్రార్థవిరోధోఽపి-భావనాప్రకర్షేణాపి స్మృత వైరాదిదోషవత్పురుషవిషయత్వాత్పుణ్యాపుణ్యప్రతిపాదకశాస్త్రాణామ్ ॥ ౩౦ ॥ ఏవముక్తార్థం దార్ష్టాన్తికే నిదర్శ్య-ఏవం కైశ్చిల్లబ్ధమిత్యాహ॥ కామాదితి ॥ యథా-భక్తియోగేనేశ్వరే-మనః-ఆవేశ్య-భగవతో గతిం జగ్ము-స్తథా-కామాదిభిరపి తస్మి-న్మనః-ఆవేశ్య -తదఘం మనస ఆవేశన నిమిత్తం కామాదిరూపమఘం-హిత్వా - అత్యన్తభావనాప్రకర్షేణ కామాదికమపి విస్మృత్యేత్యర్థః-బహవ-స్తద్గతిం , ప్రాప్తాః ॥ ౩౧ ॥ ఏతదేవోదాహరణవిశేషేష దర్శయతి ॥ గోప్య ఇతి భగవతి-కామా-ద్గోప్య-స్తద్గతిం గతా ఇత్యనుషఙ్గః - భయా-త్కంస-స్తద్గతిం గత-ఇతి విభక్తివిపరిణామః- యద్వా-గోప్యాదయస్స్వప్రతినియతకామాదిభిరుపాయైస్తద్గతిం గతా ఇతి యోగపద్యాన్వయః -సమ్బన్ధాద్వృష్ణయస్స్నేహాద్యూయమితి-వృష్ణయో యూయం చ దేహసమ్బన్ధకృతస్నేహాదిత్యర్థః - అన్యథాపఞ్చప్రకారాంతర్భావాయోగాత్-భక్త్యా - వయం నారదాదయః - తత్ర స్నేహస్తుల్యసన్నికృష్టవిషయః ప్రేమా-భక్తిరుత్కృష్టవిషయేతి భేదః ॥ ౩౨ ॥ ఏవముక్తేనార్థేన సిద్ధం వైనచైద్యయోర్వైషమ్యమాహ ॥ కతమోఽపీతి ॥ ఉక్తానాం పఞ్చానాం కాముకద్వేషిబిభ్యత్స్నేహవద్భక్తరూపాణాం పఞ్చానాం మధ్యే - వేనస్త్వీ - శ్వరం పరమపురుషం ప్రతి - కోఽపి న భవతి కాముకాద్యన్యతమో న భవతి - అతస్తన్నిన్దయా నిరయప్రాప్తిరితి భావః - తస్మా - దుక్తానాం పఞ్చానాం మధ్యే కేనాప్యన్యతమేనోపాయేన - భగవతి శ్రీకృష్ణే - మనో - నివేశయేత్ - నివేశితే చ మనసి మనో నివేశననిమిత్తం కామాదికమపి విస్మృత్య తం ప్రాప్నోతీతి భావః - అత ఏవ హి - శ్రీ విష్ణుపురాణే ,, అపగతద్వేషానుబన్ధో భగవన్తమవాప ,, ఇత్యుక్తం - నను - సంరమ్భభయయోగాదీనామపి భక్తియోగవద్భగవ

త్ప్రాప్తిసాధనత్వే యథా ఆరబ్ధవిచ్ఛిన్నభగవద్భక్తియోగః పునర్జన్మాన్తరే,, పూర్వాభ్యాసేన కౌన్తేయ,, ఇత్యాదిభగవదుక్తరీత్యా - పూర్వాభ్యాసేనోపసంహృతసంపూర్ణభగవద్భక్తియోగో భగవన్తం ప్రాప్నోతి - ఏవమారబ్ధవిచ్ఛిన్నసంరమ్భభయాదియోగోఽపి జన్మాన్తరే పూర్వాభ్యాసేన పరిపూర్ణతయా యోగో భగవన్తం ప్రాపయ్యాత్ - నచైవం యుక్తం అన్యథా విష్ణుద్వేషిణాం సర్వేషామపి ముక్తిప్రసఙ్గః - ఏవంచ,, యః పుత్రః పితరం ద్వేష్టి తం విద్యాదన్యరేతసమ్ । యో విష్ణుం సతతం ద్వేష్టి తం విద్యాదన్త్యరేతసం,, మిత్యాదివిష్ణుదూషకనిన్దావచనానామనవకాశప్రసఙ్గః॥ ఉచ్యతే ॥ సంరమ్భభయాదీనాం తస్మిన్నేవ జన్మని స్వవిస్మారకభావనాప్రకర్షావహానామేవ ముక్తిహేతుత్వం నతు విచ్ఛిన్నానాం జన్మాన్తరసమ్బన్ధినామపి ప్రత్యుత తేషాం నిరయహేతుత్వమేవ - భక్తియోగస్య తు విచ్ఛిన్నస్యాపి పునర్జన్మాన్తరే భావనాప్రకర్షావహనద్వారా ముక్తిసాధనత్వమితి - నచాత్ర మానాభావః - ధర్మిగ్రాహకమానస్య సత్త్వాత్ ,, పార్థ నైవేహ నాముత్ర వినాశస్తస్య విద్యత,, ఇత్యారభ్య ,, తత్ర తం బుద్ధిసంయోగం లభతే పౌర్వదైహికమ్ । యతతే చ తతో భూయస్సంసిద్ధౌ కురునన్దన ॥ పూర్వాభ్యాసేన తేనైవ హ్రియతే హ్యవశోఽపి స,, ఇత్యన్తేన భగవతైవారబ్ధస్యాపి భక్తియోగస్య పునః కాలాన్తరే ఫలసాధనత్వస్యోక్తత్వాత్ - నత్వేవం సంరమ్భభయాదీనాం సకృదారబ్ధానాం పునర్జన్మాన్తరే భగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వప్రమాపకం కించిద్వచనం విద్యతే ప్రత్యుత ,, యో విష్ణుం,, మిత్యాదినిన్దావచనాన్యేవ సన్తి - యది భగవన్నిన్దాకారిణామపి సర్వేషాం ద్వేషాదివిస్మారకభావనాప్రకర్షస్స్యాత్తర్హి స్యాదేవ తేషాం ముక్తిరితి న కోఽపి విరోధః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఏవం సంరమ్భయోగాదీనామపి భగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వేన చైద్యదన్తవక్త్రయోర్మ్ముక్తావపి స్మయః । కార్య ఇత్యభిధాయ న కేవలం తయోర్భగవద్విషయకభావనాప్రకర్షైతద్విషయకసంరమ్భ ఏవ హేతుః - అపి తు పూర్వసిద్ధం భగవదానుకూల్యం చేతి వక్తుమితిహాసం ప్రతుష్టూషుః ప్రశ్నావసరప్రదానాయ తయోస్తావద్విష్ణుపార్షదత్వం విప్రశాపాద్భ్రంశంచాహ ॥ మాతృష్వసేయ ఇతి ॥ మాతుః - స్వసా భగినీ - తస్యా అపత్యం పుమాన్

పాయేన మనః కృష్ణే నివేశయేత్ ॥ ౩౩ ॥ మాతృష్వసేయో వశ్చైద్యో దన్తవక్త్రశ్చ పాణ్డవ । పార్షదప్రవరౌ వి
ష్ణోర్విప్రశాపాత్పదచ్యుతౌ ॥ ౩౪ ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ కీదృశః కస్య వా శాపో హరిదాసాభిమర్శనః । అశ్రద్ధేయ ఇవా
భాతి హరేరేకాన్తినాం భవః ॥ ౩౫ ॥ దేహేన్ద్రియాసుహీనానాం వైకుణ్ఠపురవాసినామ్ । దేహసమ్బన్ధసమ్బ
న్ధమేతదాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౩౬ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ఏకదా బ్రహ్మణః పుత్రా విష్ణోర్లోకం యదృచ్ఛయా । సనన్దనా

మాతృష్వసేయః - హే పాణ్డవ యుధిష్ఠిర - యో భవతో - మాతృష్వసేయ - శ్చైద్యో దన్తవక్త్రశ్చ - ద్వావిమౌ - పూర్వం - విష్ణోః పార్షదప్రవరౌ - ద్వారస్థితౌ - విప్రశాపాద్ధేతోః - పదాత్స్వస్థానాచ్చ్యుతౌ భ్రష్టౌ - ఏవంచ - తయోః పాశ్చాత్యద్వేషాతిశయాత్ప్రాప్తిర్నాత్యన్తభగవదానుకూల్యాచ్ఛాపాన్తే భావనాప్రకర్షసిద్ధ్యా ముక్తిరితి భావః - అణ్డాన్తర్వర్తిన్యుపేన్ద్రాదివిష్ణులోకే కస్మింశ్చిత్ ,, తముపర్యపి బాదరాయణస్సంభవాత్ ,, ఇతి న్యాయేనోపేన్ద్రాద్యుపాసనయా తద్ద్వారపత్వాధికారం గతౌ కౌచిజ్జీవౌ స్థితౌ పశ్చాద్విప్రశాపాత్పదచ్యుతావితి నారదస్యాశయః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఇమమాశయమజానన్నేవం ప్రశ్నావసరేదత్తే పృచ్ఛతి యుధిష్ఠిరః ॥ కీదృశ ఇతి ॥ కీదృశశ్శాప ఇతి - శాపాకారప్రశ్నః - కస్య వేతి తత్కర్తృప్రశ్నః - తస్య విశేషణం హరిదాసాభిమర్శన ఇతి - హరిదాసానభిమృశతి పరాభవతీతి హరిదాసాభిమర్శీ - తస్య - అనేన తస్యానౌచిత్యం సూచితం - హరేరేకాన్తభక్తానాం - భవో జన్మ అశ్రద్ధేయ ఇవ అనాదర్తవ్య ఇవ - భాతి ప్రతీయతే ॥ అయం భావః ॥ ,, ఏతం దేవయానం పన్థానమాపద్య న చ పునరావర్తతే న చ పునరావర్తత ,, ఇతి శ్రుత్యా ,, ఇత్యాముక్తానామేవ పునరావృత్తిర్నిషిధ్యతే - కిం పునర్నిత్యసిద్ధానాం భగవత్పార్షదానాం భగవద్ధ్యానాద్భ్రంశాభావ ఇహ జన్మాభావశ్చేతి - అత ఇదం భగవత్పార్షదయోస్తత్పదాద్భ్రష్టయోరుచ్యమానమిహ జన్మానాదర్తవ్యం - తజ్జన్మప్రతిపాదకం వాక్యం ,, జరద్గవః కమ్బలపాదుకాభ్యామిత్యాదిజరద్గవాదివాక్యవదసఙ్గతార్థమితి ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తయోర్జన్మాసమ్భవమేవ వివృణ్వన్ పృచ్ఛతి ॥ దేహేతి ॥ కర్మాయత్తప్రాకృతదేహేన్ద్రియప్రాణరహితానాం - వైకుణ్ఠపురవాసినాం - నిత్యసిద్ధానామిత్యర్థః - అనేన పూర్వమప్యసంభావితప్రాకృతదేహేన్ద్రియప్రాణసమ్బన్ధానామిత్యుక్తం - ఏవంవిధానాం - దేహసమ్బన్ధః ప్రాకృతదేహసమ్బన్ధ - స్తదనుబన్ధిరాగద్వేషాదిసమ్బన్ధశ్చ - తయోస్సమాహారః - తదేతద్ఘటమానం - మహ్యం - మాఖ్యాతుం కథయితు - మర్హసి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టో భగవాన్నారదః ప్రశ్నస్యోత్తరరూపమితిహాసం వక్తుముపక్రమతే ॥ ఏకదేత్యాదినా ॥ బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య - పుత్రాః - సనన్దనాదయః - ఆదిశబ్దేన సనకసనత్కుమారసనత్సుజాతా వివక్షితాః - ఏతే - భువనత్రయం - సంచరన్తః - కదాచిద్యదృచ్ఛయా - విష్ణోర్లోకం - జగ్ముఃయయుః" అయం విష్ణులోకశబ్దోఽణ్డాన్తర్గతవిష్ణులోకవిషయః - న తు ముక్తప్రాప్యపరమవ్యోమవిషయః ,, వైకుణ్ఠాః కచ్చిత్తోయేన లోకోఽలోకనమస్కృతౌ ,, ఇతి వక్ష్యమాణత్వాత్ - ముక్తప్రాప్యార్చిరాదిమార్గేణైవ గమ్యో పరవ్యోమ్నా

యోగినామపి సనకాదీనాం గమనాసమ్భవాత్ సిద్ధానామిహోత్పత్త్యసమ్భవాచ్చ ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ సనన్దనాదీన్విశేషయన్నాహ ॥ పఞ్చేతి ॥ పఞ్చషడ్వాహాయనాః యావత్సరా యేషాం తే-అర్భా అర్భకాః- స్తదాభా స్తద్వదవస్థితాః - స్తాన్-అభశబ్దాభిప్రేతం వివృణోతి-పూర్వేషాం రుద్రాదీనామపి - పూర్వం జాతాన్ -దిగ్వాససః దిగమ్బరాన్ - ఏవంభూతాం - స్తాన్-సనన్దనాదీన్-శిశూన్ శిశుత్వేనాలక్ష్య-విష్ణోః-ద్వాస్స్థౌ ద్వారిస్థితౌ ద్వారపౌ-ప్రత్యషేధతాం న్యవారయతామ్ ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ తాభ్యాం ప్రతిషిద్ధా- స్తే-కుపితాస్సన్త , ఏవం వక్ష్యమాణరీత్యా - అశపన్ ॥ శాపప్రకారమేవాహ ॥ యువామిత్యాదినా ॥ రాగద్వేషాదిరహితే-భగవతః-పాదమూలే-వాసం కర్తుం-యువాం-నార్హథః - అప్రాకృతం భగవత్పాదారవిన్దమూలమాశ్రిత్య స్థాతుం ప్రాకృతరాగద్వేషాదియుక్తౌ యువాం నార్హథ ఇత్యర్థః -కింతు-బాలిశౌ మూర్ఖౌ-యువాం- అతో-భగవత్పాదాశు శీఘ్రం - పాపిష్ఠాం రాగద్వేషాదిబహులా-మాసురీం యోనిం - యాతం ప్రాప్నుతమ్ ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ ఇతిత్థం-శప్తౌ-తౌ పార్షదౌ-స్వస్థానా-త్పతన్తౌ-కృపాళుభి- స్తైస్సనకాదిభిః- ప్రోక్తౌ-తదేవాహ ॥ పునరితి ॥ పున-ర్వాం యువయోః-త్రిభిర్జన్మభి - ర్లోకాయ పునరేతల్లోకప్రాప్త్యై - కల్పతాం . శాపమోక్ష ఇతి శేషః - తావతా కాలేన శాపస్సమాప్యతామిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ తావేవ పార్షదౌ-దితేః పుత్రౌ-జజ్ఞాతే జాతౌ బభూవతుః-తత్ర-హిరణ్యకశిపు-ర్జ్యేష్ఠ- స్తతో-హిరణ్యాక్ష- స్తస్యానుజః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ తత్ర-జ్యేష్ఠో హిరణ్యకశిపుః-నృసింహరూపిణా భగవతా-హతః-హిరణ్యాక్షస్తు - ధరోద్ధారే భూమ్యుద్ధారనిమిత్తే - సౌకరం వారాహం-వపు-ర్బిభ్రతా-భగవతా-హతః ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ హిరణ్యకశిపువృత్తాన్తప్రశ్నావతరణాయ తద్వృత్తాన్తం సఙ్గ్రహేణాహ ॥ హిరణ్యకశిపురితి ॥ సః-కేశవస్య భగవతః, నిరతిశయప్రియం - ప్రహ్లాదం పుత్రం జిఘాంసు ర్హన్తుమిచ్ఛుః - పుత్రమరణనిమిత్తం - నానావిధా - యాతనా - అకరోత్ ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ యాతనాః కుర్వాణోఽపి హిరణ్యకశిపు- స్తం పుత్రం హన్తుముద్యతస్సన్ సర్వోపాయైరపి నాశక్నోత్ ॥ తత్ర హేతుం వదన్ తం విశిష్టి ॥ భగవత స్తేజసా-స్పృష్టం వ్యాప్తం-తత్ర హేతుః- ప్రశాన్తం అశనాయాపిపాసాదిరహితం-ప్రశాన్తస్యైవ భగవత్తేజస్స్పర్శ ఇతి భావః - యద్వా-అతఏవ ప్రశాన్తం - తత్ర హేతుః -సమదర్శనం-సుఖదుఃఖాదిషు ద్వన్ద్వేషు సమదృష్టిం-యస్సమస్స ఏవ హి శాన్త ఇతి భావః-యద్వా - అతఏవ-సమదర్శనం, సర్వభూతానామాత్మా ఈశ్వర స్తద్భూతం తత్ప్రకారతయా తదాత్మతామాపన్నం ,, శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవత్ ,, ఇత్యుక్తరీత్యా-యథా ,, వామదేవ స్తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః-ప్రతిపేదే అహం మనురభవం సూర్యశ్చాహం కక్షీవానృషిరస్మి విప్రః ,, ఇతి సర్వభూతాన్తరాత్మానం భగవన్తం స్వశరీరకం ధీసాక్షీకృత్య సర్వప్రకారతయా స ఏవావస్థిత ఇతి ప్రకారభేదేఽపి ప్రకార్యైక్యాత్తద్భేదపరిహారేణ వామదేవో మన్వాదిభిస్సహాత్మనోఽభేదమనుసంహితవాన్ - ఏవం , ప్రహ్లాదోఽపి ,, అహం హరిస్సర్వమిదం జనార్దన ,, ఇతి ప్రకార్యైక్యాద్విశిష్టవస్త్వైకదేశత్వాత్స్వస్మిన్ స్వనిష్ఠత్వాభావమాలక్ష్యాహమేవ సర్వభూతాన్తరాత్మా భగవానిత్యనుసంహితవానిత్యాశయేన తస్యాపి శేషణం సర్వభూతాత్మభూతమిత్యుక్తం ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ తత , స్తావేవ - హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపూ , ద్వితీయే జన్మని , కైకస్యాం - భార్యాయాం - విశ్రవస్సుతౌ జాతౌ - తత్ర - జ్యేష్ఠో - రావణోఽనుజస్తు కుంభకర్ణః - తావుభౌ - సర్వాన్ లోకానుపతాపయతః ఖేదయత ఇతి సర్వలోకోపతాపనౌ ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ తత్రాపి , జన్మని - భగవాన్ , రాఘవః శ్రీరామో - భూత్వా , శాపముక్తయే తయోశ్శాపోత్తరణాయ - వ్యహనత్ - అనేన ఘాతకారిత్వం భగవతస్సూచితం - కోఽసౌ రాఘవః కీదృశం తస్య వీర్యం - కథం వా హతవా - నిత్యత్రాహ ॥ రామవీర్యమితి ॥ వీర్యగ్రహణం తజ్జన్మాదీనామప్యుపలక్షణం - తదవతారతద్వీ

దయో జగ్ముశ్చరన్తో భువనత్రయమ్ ॥ ౩౭ ॥ పఞ్చషడ్ఢాయనార్భాభాః పూర్వేషామపి పూర్వజాః । దిగ్వాససశ్శిశూన్మత్వా ద్వాస్స్థౌ తాన్ ప్రత్యషేధతామ్ ॥ ౩౮ ॥ అశపన్ కుపితా ఏవం యువాం వాసం న చార్హథః । రజస్తమోభ్యాం రహితే పాదమూలే మధుద్విషః । పాపిష్ఠామాసురీం యోనిం బాలిశౌ యాతమాశ్వతః ॥ ౩౯ ॥ ఇతి శప్తౌ స్వభవనాత్పతన్తౌ తైః కృపాళుభిః । ప్రోక్తౌ పునర్జన్మభిర్వాం త్రిభిర్లోకాయ కల్పతామ్ ॥ ౪౦ ॥ జజ్ఞాతే తౌ దితేః పుత్రౌ దైత్యదానవవన్దితౌ । హిరణ్యకశిపుర్జ్యేష్ఠో హిరణ్యాక్షోఽనుజస్తతః ॥ ౪౧ ॥ హతో హిరణ్యకశిపుర్హరిణా సింహరూపిణా । హిరణ్యాక్షో ధరోద్ధారే బిభ్రతా సౌకరం వపుః ॥ ౪౨ ॥ హిరణ్యకశిపుః పుత్రం ప్రహ్లాదం కేశవప్రియమ్ । జిఘాంసురకరోన్నానా యాతనా మృత్యుహేతవే ॥ ౪౩ ॥ తం సర్వభూతాత్మభూతం ప్రశాన్తం సమదర్శనమ్ । భగవత్తేజసా స్పృష్టం నాశక్నోద్ధన్తుముద్యమైః ॥ ౪౪ ॥ తతస్తౌ రాక్షసౌ జాతౌ కైకస్యాం విశ్రవస్సుతౌ । రావణః కుమ్భకర్ణశ్చ సర్వలోకోపతాపనౌ ॥ ౪౫ ॥ తత్రాపి రాఘవో భూత్వా న్యహనచ్ఛాపముక్తయే । రామవీర్యం

ర్యానికం సర్వం, హే ప్రభో - మార్కణ్డేయముఖాచ్ఛ్రోష్యసి - అతో - నాత్ర - తన్మయా - వితన్యత ఇతి భావః ॥ ౪౬ ॥ తావేవ రావణకుమ్భకర్ణావేవా - ద్యాధునా - తృతీయజన్మని - తవ - మాతృష్వస్రాత్మజౌ - క్షత్రియౌ శిశుపాలదన్తవక్త్రౌ - జాతౌ అధునా - శాపేన - నిర్ముక్తౌ - శ్రీకృష్ణస్య చక్రేణ - హతం అంహః పాపమూలకం శరీరం యయోస్తౌ ॥ ౪౭ ॥ వైరానుబన్ధేన - తీవ్రముత్కృష్టం యద్ధ్యానం భగవద్విషయకం - తేనా - చ్యుతస్య భగవతః - సాత్మతాం - ఆత్మనో భావః ప్రకారః ఆత్మతా సమానా ఆత్మతా సాత్మతా - తాం సాధర్మ్యమిత్యర్థః - నీతౌ ప్రాపితౌ - పున - ర్విష్ణుపార్షదౌ - భూత్వా - హరేః పార్శ్వం - జగ్మతుః ॥ ౪౮ ॥ యదుక్తం "హిరణ్యకశిపుః పుత్రం ప్రహ్లాదం కేశవప్రియమ్। జిఘాంసు" రిత్యాదినా ప్రహ్లాదస్య కేశవప్రియత్వం హిరణ్యకశిపోః ప్రహ్లాదమరణాయోద్యోగపర్యన్తో ద్వేషశ్చేతి - తద్విస్తరేణ బుభుత్సుః పృచ్ఛతి యుధిష్ఠిరః ॥ విద్వేష ఇతి ॥ దయితే నితరాం ప్రీతివిషయే - తత్రాపి - మహాత్మని సద్గుణాశ్రయే - హిరణ్యకశిపో - ర్విద్వేషః - కథమాసీత్ కేన హేతునా ఆసీదిత్యర్థః ఏతదేతత్ - యాచ - యేన కారణేన ప్రహ్లాదస్యాచ్యుతాత్మతా అచ్యుతో భగవానాత్మా మతిర్యస్యాసావచ్యుతాత్మా - తస్య భావస్తత్తా - తాం చ - హే భగవన్ - మే మహ్యం బ్రూహి ॥ ౪౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ****

ఏవం తయోః కేశవాత్మత్వేపి ద్వేషవిస్తరబుభుత్సునా పృష్టో భగవాన్నారద ఆహ ॥ భ్రాతరీతి ॥ ఏవం - దేవపక్షపాతినా -

---

శ్రోష్యసి త్వం మార్కణ్డేయముఖాత్ప్రభో ॥ ౪౬ ॥ తావద్య క్షత్రియౌ జాతౌ మాతృష్వస్రాత్మజౌ తవ । అధునా శాపనిర్ముక్తౌ కృష్ణచక్రహతాంహసౌ ॥ ౪౭ ॥ వైరానుబన్ధతీవ్రేణ ధ్యానేనాచ్యుతసాత్మతామ్ । నీతౌ పునః హరేః పార్శ్వం జగ్మతుర్విష్ణుపార్షదౌ ॥ ౪౮ ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ విద్వేషో దయితే పుత్రే కథమాసీన్మహాత్మని । బ్రూహి మే భగవన్యేన ప్రహ్లాదస్యాచ్యుతాత్మతా ॥ ౪౯ ॥ ****

**** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే సప్తమస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ****

శ్రీనారద ఉవాచ ॥ భ్రాతర్యేవం వినిహతే హరిణా క్రోడమూర్తినా । హిరణ్యకశిపూ రాజన్ పర్యతప్యద్రుషా శుచా ॥ ౧ ॥ ఆహ చేదం రుషా పూర్ణః సన్దష్టదశనచ్ఛదః । కోపోజ్జ్వలద్భ్యాం చక్షుర్భ్యాం నిరీక్షన్ధూమ్రమమ్బరమ్ ॥ ౨ ॥ కరాళదంష్ట్రోగ్రదృష్ట్యా దుష్ప్రేక్ష్యభ్రుకుటీముఖః । శూలముద్యమ్య సదసి దానవానిదమబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥ భో భో దానవదైతేయా ద్విమూర్ధంస్త్ర్యక్ష శమ్బర । శతబాహో హయగ్రీవ నముచే పాక ఇల్వల ॥ ౪ ॥ విప్రచిత్తే మమ వచః పులోమన్ శకునాదయః । శృణుతానన్తరం సర్వే క్రియతామాశు మా చిరమ్ ॥ ౫ ॥ సపత్నైర్ఘాతితః క్షుద్రైర్భ్రాతా మే దయితః సుహృత్ । పార్ష్ణిగ్రాహేణ హరిణా సమేనాప్యుపధావనైః ॥ ౬ ॥ తస్య

క్రోడమూర్తినా వరాహరూపిణా - భగవతా - భ్రాతరి హిరణ్యాక్షే - వినిహతే సతి - హే రాజన్ రుషా - శుచా శోకేన చ - పర్యతప్యత్ ॥ ౧ ॥ ఇదం వక్ష్యమాణ - ముహాచ చ - కథంభూత ఆహ ॥ తత్రాహ - రుషా - పూర్ణః - అత ఏవ - సన్దష్టః - దశనచ్ఛదః అధరో యేన - కోపేన - ఉదతిశయేన - జ్వలద్భ్యాం - చక్షుర్భ్యాం - ధూమ్రం - అమ్బరమాకాశం - కోపాగ్నిధూమేనైవ ధూమ్రమమ్బరం - నిరీక్షమాణః ॥ ౨ ॥ కరాళదంష్ట్రాభిర్భయంకరదంష్ట్రాభి - ర్యుక్తయో - గ్రదృష్ట్యా దుష్ప్రేక్షం దుర్నిరీక్షం భ్రుకుటీయుక్తం - ముఖం - యస్య - సదసి సభాయాం - శూల - ముద్యమ్య ఉద్ధృత్య - దానవాన్ప్రతీదమువాచ ॥ ౩ ॥ తదేవాహ ॥ భో భో ఇతి ॥ సామాన్యేన తావత్సంబోధనం భో భో దానవా దైతేయాశ్చేతి - విశేషతస్సంబోధనం ద్విమూర్ధన్నిత్యాదినా ॥ సర్వే యూయం - ప్రథమం, మమ వచః - శృణుత, తతః శ్రవణసమనన్తరమేవ, మదుక్తం, మాశు యుష్మాభిః, క్రియతాం - చిరం విలమ్బం మా కురుత ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ కిం తత్తత్రాహ ॥ సపత్నైరితి ॥ సమేన దేవాసురవర్గయోస్సమేనాపి - ఉపధావనైః అనువర్తనైః - పార్ష్ణిగ్రాహేణ పృష్ఠోపోద్బలకేన - దేవానాం సహాయభూతేనేత్యర్థః - హరిణా ప్రయోజ్యకర్త్రా - మత్సపత్నైః ప్రయోజకకర్తృభిః - క్షుద్రైరల్పబలైః - దేవైః ప్రియః - సుహృచ్చ మే - భ్రాతా హిరణ్యాక్షో - ఘాతితః ॥ ౬ ॥ తస్య హరేః - కథంభూతస్య - స్వతస్సాన్యవతేజోమయవిగ్రహస్యాపి - మాయయా వనౌకసః మాయయోపాత్తవరాహరూపస్య - అత ఏవ - త్యక్తః స్వభావో యేన తస్య - దేవతారూపత్యాగాదితి భావః - భజన్తం స్వమనువర్తమానం భజమానస్య అనువర్తమానస్య - బాలస్యేవ అస్థిరాత్మనః అవ్యవస్థితచిత్తస్య - ఏవంభూతస్య - హరేర్మమ - శూలేన - భిన్నగ్రీవాయస్య - తస్య భూరిణా - రుధిరేణ రుధిరప్రియం - మమ భ్రాతరం - గతవ్యథోఽహం - యావ - త్తర్పయిష్యే - తావ - ద్యూయం - భువం - యాతేత్యన్వ

యః ❋ ॥ ౭ ॥ ౮ ❋ ననుదేవైస్తద్వధః కారితోఽతస్తైః కింనహన్యన్త ఇత్యత్రాహ ॥ తస్మిన్నితి ॥ అస్మాక - మహితే శత్రౌ - దేవానాం కూటే ఆశ్రయే - తస్మిన్విష్ణౌ - నష్టే సతి - యథా - వనస్పతౌ - ఛిన్నం మూలం యస్య - తస్మిన్సతి - శాఖా - శ్శుష్యన్తి - తద్వ - ద్విష్ణోరేవ ప్రాణో జీవనహేతు - ర్యేషాం తే - దివౌకసో దేవా - స్స్వయమేవ - నక్ష్యన్తి - అత - స్తన్నాశాయ నపృథగ్యత్నః కార్య ఇతి భావః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ యావత్తర్పయిష్యే - తావ - ద్యూయం - బ్రహ్మక్షత్రకులాభ్యాం - సమేధితాం - బ్రహ్మక్షత్రబహులామిత్యర్థః - భువం పృథ్వీం - యాత - గత్వా కిం కర్తవ్యం తత్రాహ ॥ సూదయధ్వమితి ॥ తపఆదీనాం ద్వన్ద్వస్తతో మత్వర్థీయ ఇనిః - తపఆదిభిర్యుక్తాన్ - సూదయధ్వం ఘాతయత ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ ననుతైః కిమపరాద్ధం తత్రాహ ॥ విష్ణురితి ॥ ద్విజానాం - క్రియామూలో - యో - యజ్ఞ - స్స ఏవ - ధర్మ - స్తన్మయ స్తదాకృతిః పుమాన్ - విష్ణుః - ద్విజక్రియామూలఇతి భిన్నపదత్వే - ద్విజానాం - క్రియాస్తాసాం మూలం - యస్య - శ్రౌతయజ్ఞరూపధర్మమయశ్చేత్యర్థః - పుమాన్ శ్రౌతస్మార్తధర్మశరీరక ఇత్యర్థః - తథా - దేవర్షిపితృభూతానాం - ధర్మః దేవాద్యుద్దేశ్యకో - యో - ధర్మ - స్తస్య చ పరాయణం పరమ ఆశ్రయో నిర్వాహకః - దేవాద్యుద్దేశ్యకో యో ధర్మ - స్తదాశ్రయ ఇత్యర్థః - ద్విజేషు తత్కర్తృకయజ్ఞాదిధర్మేషు చ వినాశితేషు శరీరనాశేన తచ్ఛరీరి విష్ణురపి వినాశితో భవతి - తద్వినాశే చాశ్రయవినాశాదాశ్రితే ధర్మే వినష్టే సతి యజ్ఞభాగ్మయ చరుపురోడాశాదిహవిర్భాగాదిరూపజీవికాయా అభావాద్దేవాదయోఽపి స్వయమేవ వినష్టా భవన్తీతి భావః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ తస్మా - ద్యత్ర యత్ర దేశే - బ్రాహ్మణాదయో - వర్తన్తే - తం తం, జనపదం దేశం - యాత గచ్ఛత - సన్దీపయత దహత - వృశ్చత లునీత ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ ఇతిత్థం - భర్తుర్హిరణ్యకశిపో - ర్నిదేశమాజ్ఞాం - ఆదృతా ఆదరయుక్తా - శిరసా - ఆదాయ స్వీకృత్య - కదనప్రియాః - కదనం నాశద్రోహ - స్తద్దుఃఖం వా - తదేవ ప్రియం యేషాం తే - దానవా - దైతేయాశ్చ - ప్రజానాం - కదనం - చక్రుః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ కదనక్రియామేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ పురేతి ॥ తత్ర - పురం హట్టాదిమత్ - గ్రామ స్తద్రహితః - వ్రజో గవాం వాసః - ఉద్యానం కృత్రిమం వనం - క్షేత్రం వ్రీహ్యాదేః - ఆరామః అకృత్రిమం వనం ఆశ్రమం ఋషీణాం స్థానం - ఆకరో రత్నానాం వాసః - ఖేటః కర్షకగ్రామః - ఖర్వటః గిరిప్రాన్త్యాశ్రయో గ్రామః - ఘోషః ఆభీరాణాం వాసః - పట్టణం రాజధానీ - ఏతాని - కేచి - ద్దదహుః అగ్నిప్రక్షేపేణ దగ్ధవన్తః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ కేచి - త్ఖనిత్రైః ఖననసాధనై - స్సేతూన్ - ప్రాకారాన్ గోపురాంశ్చ - బిభిదుః - తత్ర సేతవో జలబన్ధనార్థనిర్మితా స్తటాకాదయః - కేచిచ్చ - పరశుః పాణౌ యేషాం తే - ఆజీవ్యానుపజీవ్యాన్ ఫలినశ్చూతాదివృక్షాన్ - చిచ్ఛిదుః - అన్యే చ - శరణాని గృహాన్ - ప్రాదహన్ ప్రదగ్ధవన్తః - కేచిచ్చో - ల్ముకైస్సాగ్నికాష్ఠైః ప్రజాః జవాన్ జజ్వలుః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ ఏవం - దైత్యేన్ద్రస్య హిరణ్యకశిపో రనుచరై - ర్ముహుర్ముహుః, లోకే విప్రకృతే ఉపద్రుతే సతి - సర్వే, దేవాః - దివం - పరిత్యజ్య, అసురైః, రలక్షితా, స్తత్ర తత్ర భువి ప్రదేశే, విచేరుర్జగ్ముః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ తతో, దుఃఖితో, హిరణ్యకశిపు, స్సమ్పరేతస్య మృతస్య భ్రాతుః కటోదకాదీని, ప్రేతోద్దేశేన కరేణ హస్తేన దేయం సతిలం జలం కటోదకం, తత్ప్రభృతీని, ప్రేతోద్దేశేన కర్తవ్యాని, కృత్వా, భ్రాతుర్హిరణ్యాక్షస్య పుత్రా - నసాన్త్వయత్ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ భ్రాతుః పుత్రాన్ నిర్దిశతి ॥ శకుని మితి ॥ తథా, దేశకాలాభిజ్ఞో ఽసురేశ్వరః హిరణ్యకశిపు, స్తేషాం శకున్యాదీనాం, మాతరం, రుషద్భానుం - స్వమాతరం - దితించ, శ్లక్ష్ణయా మృదావ్య

త్యక్తస్వభావస్య ఘృణేర్మాయావనౌకసః । భజన్తం భజమానస్య బాలస్యేవాస్థిరాత్మనః ॥ ౭ ॥ మచ్ఛూలభిన్నగ్రీవస్య భూరిణా రుధిరేణ వై । రుధిరప్రియం తర్పయిష్యే భ్రాతరం మే గతవ్యథః ॥ ౮ ॥ తస్మిన్కూటేఽహితే నష్టే కృత్తమూలే వనస్పతౌ । విటపా ఇవ శుష్యన్తి విష్ణుప్రాణా దివౌకసః ॥ ౯ ॥ తావద్యాత భువం యూయం బ్రహ్మక్షత్రసమేధితామ్ । సూదయధ్వం తపోయజ్ఞస్వాధ్యాయవ్రతదానినః ॥ ౧౦ ॥ విష్ణుర్ద్విజక్రియా ❋ మూలయజ్ఞధర్మమయః పుమాన్ । దేవర్షిపితృభూతానాం ధర్మస్య చ పరాయణమ్ ॥ ౧౧ ॥ యత్ర యత్ర ద్విజా గావో వేదా వర్ణాశ్రమక్రియాః । తం తం జనపదం యాత సన్దీపయత వృశ్చత ॥ ౧౨ ॥ ఇతి తే భర్తృనిర్దేశమాదాయ శిరసాఽఽదృతాః । తథా ప్రజానాం కదనం విదధుః కదనప్రియాః ॥ ౧౩ ॥ పురగ్రామవ్రజోద్యానక్షేత్రారామాశ్రమాకరాన్ । ఖేటఖర్వటఘోషాంశ్చ దదహుః పట్టణాని చ ॥ ౧౪ ॥ కేచిత్ఖనిత్రైర్బిభిదుస్సేతుప్రాకారగోపురాన్ । ఆజీవ్యాంశ్చిచ్ఛిదుర్వృక్షాన్కేచిత్పరశుపాణయః । ప్రాదహన్ఛరణాన్యన్యే ప్రజా ❋ జజ్వలురుల్ముకైః ॥ ౧౫ ॥ ఏవం విప్రకృతే లోకే దైత్యేన్ద్రానుచరైర్ముహుః । దివం దేవాః పరిత్యజ్య భువి చేరురలక్షితాః ॥ ౧౬ ॥ హిరణ్యకశిపుర్భ్రాతుస్సమ్పరేతస్య దుఃఖితః । కృత్వా కరోదకాదీని భ్రాతృపుత్రానసాన్త్వయత్ ॥ ౧౭ ॥ శకునిం శమ్బ

---

౧౧ శ్లో ॥ ❋ పా ॥ మూలో యజ్ఞ

నిపుణయా-వా-గిరా-ఇదం-వక్ష్యమాణ-మాహ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ అమ్బామ్బేత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ అమ్బామ్బేతి ద్విత్వేస్నేహద్యోతనం - హే వధూః - భ్రాతృభార్యాః - హే పుత్రాః ఇతి తత్పుత్రాణాం - వీరం - హిరణ్యాక్షం, ప్రతి - శోచితుం - యూయం - నార్హథ - కుతః - యతః - రిపో - రభిముఖే - శూరాణాం - వధః - శ్లాఘ్యః ప్రశస్తః - ఈప్సితః ప్రశస్తత్వేనాభిమత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ భవతు నామ తస్య వధః శ్లాఘ్యః, స్తథాప్యస్మాకం తావద్బన్ధుగ్గతమేవేత్యత్రాహ ॥ భూతానామితి ॥ ఇహ సంసారే భూతానాం - సంవాసః సహావస్థానం - ప్రపాయామివ - ప్రపిబన్త్యస్యామితి ప్రపా - పాన్థానాం పిపాసూనాం జలాని పానేన పిప్రాణాస్త్ర్యర్థం ధార్మికైర్నిర్మితా శాలా - తస్యాం - యథా - పాన్థానాం సహావస్థానమస్థిరం - తద్వ - దిహ - భూతానామపీత్యర్థః - అస్థిరత్వే హేతుం వదన్ భూతాని విశినష్టి - స్వకర్మభిస్తైస్తైర్దైవేన తత్తజ్జీవకర్మానుగుణం ప్రవృత్తేనేశ్వరేణేత్యర్థః - ఏకత్ర, నీతానాం సంయోజితానాం - పున - రన్యత్రోన్నీతానాం వియోజితానామ్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ నను - జీవతామేవ సంయోగవియోగౌ ప్రసాధిషుర్దృష్టౌ - కథం పునరజీవతోఽత్రైవదర్థస్య తత్ర తత్ర సంయోగవియోగావిత్యత్రాహ ॥ నిత్య ఇతి ॥ దేహస్యాస్థిరత్వేఽప్యాత్మనః స్థిరత్వాత్ తత్తత్కర్మాయత్తశరీరత్యాగోపాదానాభ్యాం తైస్తైస్సంయోగవియోగావుపపన్నావితి భావః - తదేతదుపపాద్యతే - ఆత్మా, నిత్యః, తత్ర హేతుః - అవ్యయః వినాశాద్యవస్థారహితః - తత్ర - హేతుః - శుద్ధః ప్రకృతిపరిణామానాశ్రయస్వరూపః - ప్రకృతిపరిణామేష్వప్యప్రకృతిగతః ॥ తత్ర - హేతుః ॥ పరః దేహాద్విలక్షణః ॥ తత్ర - హేతుః ॥ సర్వవిత్ దేహేన్ద్రియమనః ప్రాణాదీనాం విత్ - అజడత్వేన దేహాద్విలక్షణ ఇతి భావః - కథమేకదేశస్థస్సర్వం వేత్తి - తత్రాహ ॥ సర్వగః - స్వధర్మభూతజ్ఞానద్వారా కృత్స్నదేహాదివ్యాపీతి భావః - స్వత ఏవంభూతోఽప్యసావాత్మా, మాయయా స్వసమ్బన్ధివిచిత్రపుణ్యపాపాత్మకకర్మణా - గుణాన్ సత్త్వాదీన్ - విసృజన్ కర్మానురూపం భోగాయ సృజన్నిత్యర్థః - ఆత్మనస్స్వస్య - కర్మఫలభోగార్థమితి శేషః - లిఙ్గం శరీరం - ధత్తే బిభర్తి - గుణభోగస్య కర్మానుగుణత్వాత్కర్మణ స్స్వాత్మనః కర్తృత్వాద్గుణవి

రం ధార్ష్టిం భూతసన్తాపనం వృకమ్ । కాలనాభం మహానాభం హరిశ్మశ్రుమథోత్కచమ్ ॥ ౧౮ ॥ తన్మాతరం రు
షద్భానుం దితిం చ జననీం గిరా । శ్లక్ష్ణయా దేశకాలజ్ఞ ఇదమాహాసురేశ్వర ॥ ౧౯ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ ॥ అమ్బా
మ్బ హే వధూః పుత్రా వీరం మార్హథ శోచితుమ్ । రిపోరభిముఖే శ్లాఘ్యశ్శూరాణాం వధ ఈప్సితః ॥ ౨౦ ॥ భూ
తానామిహ సంవాసః ప్రపాయామివ సువ్రతే । దైవేనైకత్ర నీతానామున్నీతానాం స్వకర్మభిః ॥ ౨౧ ॥ నిత్య
ఆత్మాఽవ్యయశ్శుద్ధస్సర్వగస్సర్వవిత్పరః । ధత్తేఽసావాత్మనో లిఙ్గం మాయయా విసృజన్గుణాన్ ॥ ౨౨ ॥ యథా
ఽమ్భసా ప్రచలతా తరవోఽపి చలా ఇవ । చక్షుషా భ్రామ్యమాణేన దృశ్యతే చలతీవ భూః ॥ ౨౩ ॥ ఏవం గుణైర్భ్రా

సర్గేఽపి కర్తృత్వముక్తం - గుణాన్విసృజన్నితి - ఉక్తవిధోఽప్యనాదిపుణ్యపాపాత్మకకర్మఫలభోగాయ తదనుగుణపరిణామసత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకం దేహం బిభర్తీత్యర్థః - తథా చ - తస్య తత్ర తత్ర కర్మాయత్తదేహసమ్బన్ధాత్ తత్ప్రియయుక్తావేకస్యైవ సంయోగవియోగౌ సమ్భవత ఇతి భావః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ నను నాయమాత్మా దేహాద్విలక్షణః - కిం తు - స ఏవ - యతో దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితి దేహాద్యభేదేన ప్రతీయతే - తత్రాహ ॥ యథేతి ॥ దేవోఽహమిత్యైక్యప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపా - న ప్రమితిరూపేతి భావః ॥ తదేవోపపాదయతి ॥ యథేతి ॥ యథా, ప్రచలతా, అమ్భసా ఉదకేనోపాధినా, తరవో వృక్షా అపి - చలా ఇవ కమ్పమానా ఇవ - దృశ్యన్తే, యథా చ - భ్రామ్యమాణేన, చక్షుషా - భూమిరపి - చలతీవ దృశ్యతే - యథా తరుభూమ్యాదిచలనప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఏవం తథా - హే భద్రే - గుణైస్సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకైర్దేహేన్ద్రియాదిభిస్సహ - మనసి - భ్రామ్యమాణే వ్యాపృతవతి - యద్వా - గుణైశ్శబ్దాదిభిర్విషయైస్తైస్తైః - స్తదర్థమిత్యర్థః, మనసి భ్రామ్యమాణే దేహం విషయీకుర్వతి సతి - పుమాన్ జీవః - స్వయమవికలోఽపి నిరవయవోఽపి - దేహాద్భిన్నోఽపీత్యర్థః - తత్సామ్యతాం దేహతుల్యతాం - యాతి - దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితి దేహరూపేణాత్మానం ప్రత్యేతీత్యర్థః - తత్సామ్యం యాతీత్యనుక్త్వా తత్సామ్యతాం యాతీతి వదతోఽయమభిప్రాయః - దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితి దేహాకారేణాత్మానం మన్యమానస్యాపి కదాచిత్తద్వ్యతిరేకప్రతిపత్తిరస్త్యేవేతి ॥ తదేవ ప్రదర్శయతి ॥ అలిఙ్గో లిఙ్గవానివేతి ॥ లిఙ్గాచ్ఛరీరాదన్యః - అలిఙ్గః ఆత్మా - లిఙ్గవానివ - ఆత్మానం - ప్రత్యేతి - మమేదం శరీరమిత్యేవంరూపేణ లిఙ్గప్రతిసమ్బన్ధీవాత్మానం ప్రత్యేతీత్యర్థః - మమేదం శరీరమితి శరీరాద్వ్యతిరిక్తత్వేనాత్మనః ప్రతీతావపి దేహాత్మభ్రాన్తిమతాం తత్ప్రతీతేరస్ఫుటత్వద్యోతనాయ లిఙ్గవానివేతీవశబ్దః ప్రయుక్తః ॥ అయం భావః ॥ యద్యాత్మనో దేహాకారత్వేన ప్రతీతిః ప్రమితిరూపా స్యాత్, తర్హి తద్భిన్నత్వేన ప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపా స్యాత్ - తచ్చాయుక్తం - శరీరప్రతిభాసదశాయాం తదప్రతీతిదశాయాం చ సుషుప్త్యాదావహమర్థస్యాత్మనోఽను

కృత్తత్వేన ప్రతీయమానత్వాదితి ॥ ౨౪ ॥ ఏవం దేహాద్విలక్షణస్య నిత్యస్యాత్మనః కర్మపరిపాకానుగుణసత్త్వాదిగుణకారిణామరూపదేహసమ్బన్ధస్తదనుధ్యాననిమిత్తస్తదభిన్నత్వప్రత్యయశ్చ భ్రమరూప ఇత్యుక్తమ్॥ అథ యథా దేహసమ్బన్ధస్తదనుధ్యాననిమిత్తస్తదభేదభ్రమశ్చ యథా కర్మమూలకః ఏవం సుఖదుఃఖాదికమపి సర్వం కర్మమూలకమేవేత్యాహ ॥ ఏష ఇతి ॥ అలిఙ్గే లిఙ్గాదన్యస్మిన్, శరీరాద్భిన్నే ఆత్మని-లిఙ్గభావనా దేహాత్మనానుధ్యానం-దేవోఽహమిత్యాది దేహాభేదప్రతీతిరిత్యేష-ఆత్మనో, విపర్యయః అన్యథా ప్రతీతిః - కర్మసంసృతిః కర్మకృతసంసారః- ఏవం -ప్రియాప్రియైః ఇష్టానిష్టవస్తుభిః-యోగో, వియోగశ్చ, సుఖదుఃఖే ఇత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ సమ్భవః, ఉత్పత్తిః-వినాశో మరణం-నానావిధః, శోకః అవివేకః చిదచిదీశ్వరయాథాత్మ్యావివేచనం-చిన్తా-విషయానుధ్యానం వివేకస్య - స్మృతిః క్వచిదాప్తోపదేశాదినా జాతస్యాపి వివేకస్యానుసన్ధానం చ-త్యేష-సర్వోఽపి, కర్మసంసృతిరేవ కర్మకృతసంసారరూప ఏవ-స్మృతః ॥ ౨౬ ॥ అత్ర శోకనిమిత్తమన్తరేణాపి యశ్శోకస్స వ్యర్థ ఏవేత్యస్మిన్నర్థే, ఇతిహాసమప్యుదాహరన్తి తత్త్వవిదః॥ ఇతిహాసం విశినష్టి ॥ పురాతనం -నత్వాధునికకపోలపరికల్పితం- యమస్య-ప్రేతబన్ధూనాం చ-సంవాదరూపం-త-మితిహాసం-నిబోధత మత్తశ్శృణుత ॥ ౨౭ ॥ ఇతిహాసమేవాహ॥ ఉశీనరేష్వితి ॥ ఉశీనరేషు దేశేషు-సుయజ్ఞ ఇతి ప్రసిద్ధః-కశ్చి-ద్రాజా-బభూవ-స చ సపత్నైశ్శత్రుభి-ర్యుద్ధే నిహత- స్తం నిహతం జ్ఞాతయస్సపిణ్డా-ఉపాసత పరివృత్యోపవివిశుః ॥ ౨౮ ॥ కథంభూతం-విశీర్ణం-రత్నమయం కవచం-యస్య - విభ్రష్టాన్యాభరణాని స్రక్చ యస్మాత్ శరైర్నిర్భిన్నం హృదయం యస్య - అసృజా రుధిరేణ - ఆవిలం వ్యా

మ్యమాణే మనస్యవికలః పుమాన్। యాతి తత్సామ్యతాం భద్రే హ్యలిఙ్గో లిఙ్గవానివ ॥ ౨౪ ॥ ఏష ఆత్మవిపర్యాసో హ్యలిఙ్గే లిఙ్గభావనా। ఏష ప్రియాప్రియైర్యోగో వియోగః కర్మసంసృతిః ॥ ౨౫ ॥ సమ్భవశ్చ వినాశశ్చ శోకశ్చ వివిధస్స్మృతః। అవివేకశ్చ చిన్తా చ వివేకాస్మృతిరేవ చ॥ ౨౬ ॥ అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్। యమస్య ప్రేతబన్ధూనాం సంవాదం తన్నిబోధత॥ ౨౭ ॥ ఉశీనరేష్వభూద్రాజా సుయజ్ఞ ఇతి విశ్రుతః। సపత్నైర్నిహతో యుద్ధే జ్ఞాతయస్తముపాసత ॥ ౨౮ ॥ విశీర్ణరత్నకవచం విభ్రష్టాభరణస్రజమ్। శరనిర్భిన్నహృదయం శయానమసృగావిలమ్॥ ౨౯ ॥ ప్రకీర్ణకేశం స్తబ్ధాక్షం రభసా దష్టదచ్ఛదమ్। రజఃకుణ్ఠముఖామ్భోజం ఛిన్నాయుధభుజం మృధే॥ ౩౦ ॥ ఉశీనరేన్ద్రం విధినా తథాకృతం పతిం మహిష్యః ప్రసమీక్ష్య దుఃఖితాః। హతాస్స్మ నాథేతి కరైరురో భృశం ఘ్నన్త్యో ముహుస్తత్పదయోరుపాపతన్॥ ౩౧ ॥ రుదన్త్య ఉచ్చైర్దయితాఙ్ఘ్రిపఙ్కజం సిఞ్చన్త్య అస్రైః కుచకుఙ్కుమారుణైః। విస్రస్తకేశాభరణాశ్శుచం నృణాం సృజన్త్య ఆక్రన్దనయా విలేపిరే॥ ౩౨ ॥ అహో విధాత్రాకరుణేన నః ప్రభో భవాన్ప్రణీతో దృగగోచరాం దశామ్। ఉశీనరాణామసి వృత్తిదః పురా కృతోఽధునా యేన శుచాం వివర్ధనః॥ ౩౩ ॥ త్వయా కృతజ్ఞేన వయం మహీపతే కథం వినా స్యామ సుహృత్తమేన తే। తత్రానుయానం తవ వీర పాదయోశ్శుశ్రూషతీనాం దిశ యత్ర యాస్యసి॥ ౩౪ ॥ ఏవం విల

ప్తమ్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రకీర్ణాః కేశా యస్య- స్తబ్ధే నిశ్చలే అక్షిణీ యస్య-సంరమ్భాత్ క్రోధేన-దష్టో-దన్తచ్ఛదః ఓష్ఠో -యేన-రజసా-కుణ్ఠం ఆవృతం-ముఖామ్భోజం-యస్య మృధే యుద్ధే-ఛిన్నమాయుధం భుజశ్చ యస్య ॥ ౩౦ ॥ విధినా దైవేన ఏవం కృతమ్ ఉక్తదశాం ప్రాపితం - ఉశీనరేన్ద్రం పతిం భర్తారం ప్రసమీక్ష్య-మహిష్యః - అతీవ దుఃఖితాః- హే నాథ-వయం-హతాస్స్మ-ఇతి-వదన్త్యః - కరైః పాణిభిః-భృశం నితరా-మురో-ముహుర్ముహుర్ఘ్నన్త్యః -తస్య భర్తుః-పదయోః చరణయో-రుపాపతన్ సమీపే సమన్తాదపతన్ ॥ ౩౧ ॥ తత-ఉచ్చైస్స్వరేణ-రుదన్త్యః - కుచకుఙ్కుమేనారుణైః -కుచయోః పత్యావతత్ప్రస్రవద్భిరితి భావః-అస్రైః శోకజలబిన్దుభి-ర్దయితస్య పత్యు-రఙ్ఘ్రిపఙ్కజం-సిఞ్చన్త్యః, విభ్రష్టాః కేశా ఆభరణాని చ యాసాం- తాః శృణ్వతాం నృణామపి-శుచం - సృజన్త్య ఉత్పాదయన్త్యః ఆక్రన్దనయా రోదనేన సహ- విలేపిరే విలాపం చక్రుః ॥ ౩౨ ॥ విలాపమేవాహ॥ అహో ఇతి ద్వాభ్యాం॥ నః అస్మాకం-ప్రభో హే భర్తః-అకరుణేన నిష్కృపేణ-విధాత్రా బ్రహ్మణా-దృగగోచరాం-దశాం- భవాన్-నీతః గమితః, నః-దృశా-మగోచరాం-దశాం-ప్రణీత-ఇతి వాన్వయః- యేన విధాత్రా-పురా-ఉశీన-రాణామ్ ఉశీనరదేశోద్భవానాం, జనానాం, వృత్తిదః జీవనదః, కృతో-భవా- నధునా, తేనైవ విధాత్రా, శుచాం, వివర్ధనః, కృతోఽసి ॥ ౩౩ ॥ హే మహీపతే, సుహృత్తమేన, కృతజ్ఞేన చ-త్వయా, వినా, తే తవ సమ్బన్ధిన్యో, వయం, కథం స్యామ కథం జీవేమేత్యర్థః - అతస్త్వం , యత్ర, యాస్యసి-తత్రైవ- హే వీర, తవ, పాదయోః, శుశ్రూషతీనాం శుశ్రూషాం కర్తుమిచ్ఛన్తీనామ్, అస్మాకమ్, అనుయానం సహగమనం, దిశ దేహి ॥ ౩౪ ॥ ఏవం-మృతం-పతిం-పరిగృహ్య విలపన్తీనాం, [illegible] దాహార్థం నయన-మనిచ్ఛతీనాం సతీనాం - అర్కః-సూర్యో-ఽస్తం అస్తాచలం ప్రతి-సంస్థిత గతస్సన్

కృష్టో బభూవ * ॥ ౩౫ ॥ * ప్రేతస్య మృతస్య, యే-బన్ధవ, స్తేషాం-పరిదేవితం రోదన-మాశ్రుత్య స్వపుర్యామేవ శ్రుత్వా-భగవా-న్యమ-స్స్వయమేవ-బాలకో-భూత్వా, తత్రాక్రన్దనస్థానే-సముపాగత-స్తా, నాహ * ॥ ౩౬ ॥ * తదేవాహ॥ అహో ఇతి॥ అహో ఇత్యాశ్చర్యే, కింతత్-యద్వయసా-మత్తః, అధికానామపి, లోకవిధిం జన్మమరణాదిలోకపరిపాకం-పశ్యతామప్య, మీషాం, ప్రేతబన్ధూనాం-విమోహ, ఇత్యేతత్-విమోహమేవాహ॥ యత్రభువి-సమ్భవ ఉత్పత్తి, స్తత్రైవగతం పునస్తత్రైవలీనం-మనుష్యం ప్రతి, స్వయం-సధర్మాః మృతేనతుల్యం జన్మమరణాదిభాజోఽపి-ముధా-శోచన్తి * ॥ ౩౭ ॥ * న్యూనవయస్కా-అపి-వయమేవా-హో-ధన్యాః శ్రేష్ఠాః, కుతః-యతః-పితృభ్యాం మాతాపితృభ్యాం, త్యక్తా అపి-వయం, నవిచిన్తయామః చిన్తాం నకుర్మః - అబలా దుర్బలా అపి-బాలా అపితివా, వృకాదిభి, రభక్ష్యమాణా-వయం, తత్ర హేతుః-యోహి, గర్భే, రక్షతి-జన్మనః పశ్చాదపి-స ఏవ హీశ్వరో-రక్షితా రక్షిష్యతి * ॥ ౩౮ ॥ * కోసౌ రక్షితా-తత్రాహ॥ య ఇతి ॥ య ఈశ్వర, స్స్వేచ్ఛయైవ-నతుకర్మణా, ఇదం-కృత్స్నం, జగత్-సృజతి-తర్హి - సోఽప్యస్మదాదివత్కిం జన్మమరణాదిభాక్-నేత్యాహ॥ అవ్యయః అపక్షయాదివికారరహితః - కర్మాయత్తప్రాకృతదేహరహిత ఇత్యర్థః, యశ్చ, స్వేనసృష్టం, జగ, ద్రక్షతి-యశ్చ, స్వేనరక్షితం - పున-రవలుమ్పతే సంహరతి, తర్హ్యేవంవిధ-ఈశ్వరః కర్మవశ్య ఇవేత్థం కమర్థం కరోతి, తత్రాహ, హే అబలాః తస్యైవం జగదుత్పత్త్యాదికర్తు, రీశితురీశ్వరస్య, అన్తరాత్మతయావస్థితస్య, చరాచరాత్మక-మిదం జగ-త్క్రీడనం క్రీడాపరికరం-జగద్వ్యాపార స్తస్య క్రీడారూప ఇతి భావః॥ అత ఏవ-నిగ్రహసఙ్గ్రహయోర్నిగ్రహానుగ్రహయోః, ప్రభుస్సమర్థః * ॥ ౩౯ ॥ * ప్రభుత్వమేవాస్యాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం దర్శయతి॥ పథీతి॥ యథా-పథి-చ్యుతం విస్రస్తమపి-దిష్టేన దైవేనేశ్వ

పతినాం వై పరిగృహ్య మృతం పతిమ్। అనిచ్ఛతీనాం నిర్హారమర్కోఽస్తం సంన్యవర్తత॥ ౩౫ ॥ తత్రాహ ప్రేతబన్ధూనామాశ్రుత్య పరిదేవనమ్। ఆహ తాన్బాలకో భూత్వా యమస్స్వయముపాగతః॥ ౩౬ ॥ యమ ఉవాచ॥ అహో అమీషాం వయసాఽధికానాం విపశ్యతాం లోకగతిం విమోహః। యత్రోద్భవ స్తత్రగతం మనుష్యం స్వయం సధర్మా * అపి శోచన్త్యపార్థమ్॥ ౩౭ ॥ అహో వయం ధన్యతమా యదత్ర త్యక్తాః పితృభ్యాం న విచిన్తయామః। అభక్ష్యమాణా అబలా వృకాదిభి * స్స రక్షితా రక్షతి యో హి గర్భే॥ ౩౮ ॥ య ఇచ్ఛయేశస్సృజతీదమవ్యయో య ఏవ రక్షత్యవలుమ్పతే * చ యః। తస్యాబలాః క్రీడనమాహురీశితుశ్చరాచరం నిగ్రహసంగ్రహే ప్రభుః॥ ౩౯ ॥ పథి చ్యుతం తిష్ఠతి దిష్టరక్షితం గృహే స్థితం తద్విహతం వినశ్యతి। జీవత్యనాథోఽపి తదీక్షితో వనే గృహేఽపి గుప్తోఽస్య హతో న జీవతి॥ ౪౦ ॥ భూతాని తైస్తైర్నిజయోనికర్మభిర్భవన్తి కాలేన భవన్తి సర్వశః। న తత్ర హాత్మా ప్రకృతావపి స్థిత స్తస్యా గుణైరన్యతమో నిబధ్యతే॥ ౪౧ ॥ ఇదం శరీరం పురుషస్య మోహజం యథా పృథగ్భౌతికమీయ

రేణ-రక్షితమనుగృహీతం స-త్తిష్ఠతి పునర్లబ్ధం భవతీత్యర్థః-గృహే, స్థితమపి-తేన దిష్టేన-విహతం స-ద్వినశ్యతి, ఏవ-మరణ్యే, అనాథః రక్షకాన్తరరహితోఽపి-తేనదిష్టేన, ఈక్షితః జీవతి-తత్సఙ్కల్పేన జీవతి-గృహే-గుప్తోఽప, అస్య హతః అనేనోపేక్షితః-నజీవతి-కిన్తు వినశ్యతి * ॥ ౪౦ ॥ * కిం తర్హ్యయమీశ్వరో విషమః-నేత్యాహ॥ భూతానీతి॥ సర్వాణి-భూతాని దేవమనుష్యాదీని, తైస్తై-ర్నిజయోనికర్మభిః స్వస్వజాతిప్రాప్తినిమిత్తకర్మభిః, కాలనిజయోనికర్మపరిపాకకాలే-భవన్తి, పున, స్తత్కర్మక్షయే - నభవన్తి, దేవమనుష్యాదిభూతానాం భావాభావౌ తత్తత్కర్మానుగుణప్రవృత్తేశ్వరాయత్తావితి నతస్య వైషమ్యమితి భావః, నను మాస్తు వైషమ్యం తస్య అపి త్వన్తరాత్మతయావస్థితస్య స్వానర్థరూపం సంసారం స్వయమేవాపాదయన్ కిమయమజ్ఞః నేత్యాహ ॥ నేతి ॥ తత్ర ప్రకృతౌ దేవాదిశరీరే, జీవాన్తరాత్మతయా, స్థితోఽప్యాత్మా పరమాత్మా, నబధ్యతే నసంసరతీత్యర్థః, హేతి విస్మయే దేహస్థితస్యాప్యేకస్య నబన్ధః, అన్యతరస్య తు బన్ధ, ఇతి విస్మయః, ఇతరస్య బన్ధమేవాహ-తస్యాః ప్రకృతేః- గుణైః దేవోఽహం స్థూలోఽహమిత్యాదిరూపప్రతీతివిషయై ర్దేహగతదేవత్వాదిభిః, దేహాత్మభ్రమాదినేత్యర్థః, అన్యతమః దేహేన్ద్రియాదీనామన్యతమో జీవః - నిబధ్యతే నిబద్ధో భవతి, సంసరతీత్యర్థః, యద్వా, గుణైశ్శబ్దాదిభిర్విషయై ర్హేతుభిః - తద్భోగేన హేతునా - నిబధ్యత ఇత్యర్థః, తద్భోగ ఏవ హ్యస్య సంసృతౌ కారణమితి భావః॥ తథా చ శ్రుతిః,, తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతి,, తి * ॥ ౪౧ ॥ * ఏవం సర్వభూతానాముత్పత్తిలయాదేస్తత్తత్కర్మానుగుణప్రవృత్తేశ్వరాయత్తతాన్న శోకః కార్య ఇత్యభిధాయే, దానీం దేహస్య వినాశిస్వభావత్వాదాత్మనస్తు తద్విపరీతరూపత్వాదుభావపి న శోకవిషయావితి వక్తుం తావద్దేహాత్మనోః పరస్పరవైలక్షణ్యమాహ॥ ఇదమితి ద్వాభ్యాం ॥ ఇదం పరిదృశ్యమానం-రాజాదిశరీరం, పురుషస్య జీవస్య, మోహజం అవిద్యాసఞ్చితకర్మకృతం, పురుషస్య మోహజమిదం శరీరమితి వ్యతిరేకనిర్దేశేన దేహాత్మనోః పరస్పరభేదో దర్శితః, తత్ర దేహస్యానాత్మత్వం దృష్టాన్తే

నాహ॥ యథేతి ॥యథా-గృహం-గృహిణః-పృథక్భిన్నం, తథా-భౌతికం భూతసఙ్ఘాతపరిణామరూప-మిదం శరీరమపి పృథక్ శరీరిణో భిన్న- మిత్యవగమ్యత ఇత్యర్థః - యథా గృహస్య గృహిస్వరూపత్వమత్యన్తాసమ్భావితం-తద్వ-ద్దేహస్య దేహిస్వరూపత్వమితి దృష్టాన్తాభిప్రాయః, ఏవం-గృహదృష్టాన్తేన జీవాద్దేహస్య భేదఉక్తః తేనైవ దృష్టాన్తేన దేహస్య వినాశిస్వభావత్వం చాహ॥ తథేతి॥ యథా-మృత్కాష్ఠాదివికారాత్మకం గృహం కాలేన వినశ్యతి, తథా, ఔదకైః , పార్థివైః , తైజసైశ్చ-ఇదం వాయువియదాకాశీయయోరప్యుపలక్షణం - ఉదకాదీనామంశైః- కాలేన తత్తద్దేవాదిజాతిప్రాప్తినిమిత్తకర్మపరిపాకకాలేనేత్యర్థః, జాతో-జనో దేహః, జన్మనః పశ్చాదపి-వికృతః బాల్యయౌవనస్థావిరత్వాదిభిరవస్థాభిర్వికారం ప్రాప్తః, పునస్స్వారమ్భకకర్మవినాశకాలే వినశ్యతి ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ అథాత్మనో దేహాద్భేదం సదృష్టాన్తమాహ॥ యథేతి ॥ యథా, ఽనలోఽగ్నిః , దారుషు, స్థితో-భిన్న ఈయతే దారుగతహ్రస్వత్వదీర్ఘత్వవక్రకుటిలత్వాదిధర్మరహితస్తేభ్యో భిన్న ఏవ దృశ్యతే, యథా చ , దేహగతోఽప్యనిలస్తతః పృథగేవ దృశ్యతే - యథా చ- నభ , స్సర్వగతం సర్వత్రవ్యాప్తమపి-న సజ్జతే సర్వగతధర్మైర్న సంబధ్నాతి , తథా, సర్వగుణాశ్రయః సత్త్వాదిసర్వగుణపరిణామరూపదేహేన్ద్రియాద్యాశ్రయోఽపి పుమాన్ జీవః , పరః గుణేభ్యః పరః-దేహాద్భిన్న ఇత్యర్థః , దేహగతజన్మజరామరణాదిభిరవికృతస్తస్మాద్విలక్షణత్వేనావతిష్ఠతే ఇత్యర్థః , అవిభాగేనావస్థితస్యాపి తద్గతధర్మాస్పర్శే ఆద్యం నిదర్శనం - విజాతీయస్యాపి సహావస్థానే ద్వితీయం, తృతీయం తు-తదవస్థానేఽపి పునస్తద్గతధర్మాస్పర్శే, ఇతి భేదః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ఏవం దేహాత్మనోః పరస్పరవిలక్షణస్వరూపయోరభిహితయోరప్యతీవ దేహాత్మభ్రాన్త్యాఽనుశోచతాం శోకమపనేతుం కశ్శోకవిషయ ఇత్యాశఙ్క్య ప్రతిక్షిపతి ॥ సుయజ్ఞ ఇతి ॥ హే మూఢాః-భవత్పక్షే - యః, మనుశోచథ సోఽయం, సుయజ్ఞః , శేతే, యుష్మాభిః శోచ్యస్సుయజ్ఞః, శేతే విద్యత ఏవ కిమర్థం శోక ఇతి భావః , ననుర్భవత్పక్షే శయాన ఏవ హి సుయజ్ఞ ఇతి శఙ్కార్థః, తత్ప్రతిక్షిపతి ॥ యశ్శ్రోతేతి ॥ యః, శ్రోతా భవ

తే గృహమ్। తథౌదకైః పార్థివతైజసైర్జనః కాలేన జాతో వికృతో వినశ్యతి॥ ౪౨॥ యథాఽనలో దారుషు భిన్న
ఈయతే యథాఽనిలో దేహగతః పృథక్ స్థితః । యథా నభస్సర్వగతం న సజ్జతే తథా పుమాన్ సర్వగుణాశ్ర
యః పరః॥ ౪౩ ॥ సుయజ్ఞో నన్వయం శేతే మూఢా యమనుశోచథ । యః శ్రోతా యోఽనువక్తేహ స న దృశ్యేత కర్హి
చిత్॥ ౪౪ ॥ న శ్రోతా నానువక్తాఽయం ముఖ్యోఽప్యత్ర మహానసుః। యస్త్విహేన్ద్రియవానాత్మా స చాన్యః ప్రాణ
దేహయోః॥ ౪౫॥ భూతేన్ద్రియమనోలిఙ్గాన్ దేహానుచ్చావచాన్ విభుః। భజత్యుత్సృజతి హ్యన్యస్తచ్చాపి స్వేన
తేజసా॥ ౪౬ ॥ తావల్లిఙ్గాన్వితో హ్యాత్మా యావత్కర్మనిబన్ధనమ్। తతో విపర్యయః క్లేశో మాయాయోగోఽనువ
ర్తతే॥ ౪౭ ॥ వితథాభినివేశోఽయం యద్గుణేష్వర్థదృగ్వచః । యథా మనోరథస్స్వప్నస్సర్వమైన్ద్రియకం

ద్విలాపశ్రవణక్షమః , యశ్చా , నువక్తా ప్రతివచనక్షమశ్చ, స - ఇహ, కర్హిచిదపి చిరం సుసూక్ష్మం నిరీక్ష్యమాణోఽపి న దృశ్యతే- శయానో దేహ ఏవ సుయజ్ఞశ్చేద్భవద్విలపితం కిమితి న శృణోతి న ప్రతివక్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ ముఖ్యప్రాణోఽపి శ్రవణప్రతివచనక్షమో న స్యాత్ , కిం పునర్దేహో న క్షమ ఇతీత్యాహ ॥ న శ్రోతేతి ॥ ముఖ్యోఽప్యసుః ప్రాణో వా-న శ్రోతా న భవద్విలపితస్య శ్రోతా , నాప్యనువక్తా , కిం పునర్దేహ ఇత్యర్థః , నను శ్రోతారం ప్రతివక్తారం ప్రత్యేవానుశోచామ ఇత్యత్రాహ ॥ యస్త్వితి ॥ యస్త్వి, న్ద్రియవాన్ శ్రవణప్రతివచనాదిసాధనశ్రోత్రవాగాదీన్ద్రియయుక్త - స్స త్వా, త్మా, ఇహ శరీరే, ప్రాణదేహాభ్యా , మన్య ఏవా, సీత్ -స తు తత్ - తేభ్యో దేహేభ్యో - ఽన్య ఏవ సన్ - స్వేన- తేజసా జ్ఞానేన - ఉపలక్షితః, భూతైః పృథివ్యాదిభిః-ఇన్ద్రియైర్జ్ఞానకర్మేన్ద్రియై-ర్మనసా చ లిఙ్గ్యన్తే లక్ష్యన్త ఇతి తథా - తా-నుచ్చావచానుత్కృష్టాపకృష్టాన్ - దేహాన్ భజతి బిభర్తి-ఉత్సృజ్యతి త్యజతి చ - అపి హీత్యనుభవం ప్రమాణయతి - ఇన్ద్రియవానాత్మా దేహత్యాగ తదుపాదానశీలశ్శయానమిమం దేహం త్యక్త్వా గత ఇతః సోపిదానీం న శోచ్య ఇతి భావః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ ❁ నన్వస్మాకముపభోగ్యమిమం దేహమన్తరేణాపి హేతుం త్యక్త్వా గత ఇత్యనుశోచామ స్తత్రాహ ॥ తావదితి ॥ యావ-న్నిబన్ధనం దేహసమ్బన్ధకారణం-కర్మ పుణ్యాపుణ్యాత్మకం కర్మ-వర్తతే-తావ, ల్లిఙ్గాన్వితో-దేహాన్వితో- భవత్యా, త్మా, తత ఏవ దేహాన్వయాదేవ హేతోః - విపర్యయః దేహాత్మభ్రాన్తి - స్తతః క్లేశ - ఇత్యేవంరూపో మాయాయోగః ప్రకృతిసమ్బన్ధరూప సంసృతి - రనువర్తతే ॥ అయం భావః ॥ సతి దేహసమ్బన్ధనిమిత్తే కర్మణి దేహాన్వయః - తస్మింశ్చ సతి మమాయం పత్ర-హమస్య భార్యేత్యాద్యాత్మకో దేహాత్మభ్రమః - తస్మింశ్చ సతి క్లేశః - తత్ర నిదానస్య కర్మణ ఏవ నివృత్తత్వాత్తస్యాత్మనః పునశ్శయాన దేహసమ్బన్ధస్యైవాభావాన్నిర్హేతుకో వ్యర్థశ్చ శోకః - దేహసమ్బన్ధావహకర్మనివృత్తిరేవ చ దేహాత్మనస్త్యాగే హేతురితి ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ దేహస్యోపభోగ్యత్వం ప్రతిక్షిపతి ॥ వితథేతి ॥ అయ - మభినివేశోఽభిమానో - వితథో

ష్యర్థః - దేహాదేరపురుషార్థరూపత్వాదితి భావః - కో ౽సావభినివేశః? య - ద్గుణేషు సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకేషు దేహాదిషు - తదుపభోగ్యేషు శబ్దాదిషు చ - అర్థదృగ్వచః ప్రయోజనత్వదర్శనవచనే ఇత్యేషః, దేహాదిషూపభోగ్యత్వజ్ఞానం తద్వ్యవహారశ్చేత్యభిమానోఽర్థ ఇత్యర్థః-వైతథ్యమేవ దృష్టాన్తముఖేన విశదయతి॥ యథేతి॥ యథా-మనోరథః మనోరథరూపః - స్వాప్నః స్వప్నద్రష్టృకర్తా సుగుణః మనోవృత్తిరూపసఙ్కల్పవికల్పాత్మకస్వాప్నానుగుణతయేశ్వరసృష్టపదార్థః-మృషా-అనిత్యః స్వప్నకాలమాత్రావస్థాయీ, తథా- సర్వః ఐన్ద్రియకం చాస్యేన్ద్రియవిషయం శబ్దాదికమపి, మృషా అనిత్యః-అనిత్యత్వాదపురుషార్థః, స్వప్నద్రష్ట్రికానుభావ్యతత్కాలమాత్రావస్థాయిపదార్థసృష్టినిమిత్తకర్తా సుగుణమీశ్వరసృష్టం స్వాప్నం పదార్థం ప్రతి వజ్జాగ్రదవస్థాన భావ్యస ఐన్ద్రియక వ్యభోక్తృదృష్టసమానకాలికపదార్థం ప్రత్యుపభోగ్యత్వాద్యభిమానోఽర్థః-అనిత్యత్వేనాపురుషార్థరూపత్వాదితి భావః. మృషాశబ్దస్యానిత్యత్వవాచిత్వం,,మధనిత్యమనిత్యం చే ,,త్యనన్తరగ్రన్థాదవగమ్యతే ,,అనాశీపరమార్థశ్చ ప్రాజ్ఞైరభ్యుపగమ్యతే,, ఇతి పరాశరవచనాచ్చ పరమార్థానాశ్యాదిశబ్దానామనాశిపరత్వమవగమ్యతే ✽ ॥౪౮॥ ✽ ఏవం దేహాత్మనోరుభయోరపి శోకావిషయత్వముక్తం సహేతుకముపసంహరతి॥ అథేతి॥ అథ- హే అబలాః -నిత్యమాత్మానమనిత్యం దేహం ప్రత్యపి-తద్విదః దేహాత్మయాథాత్మ్యవిదో న శోచన్తి కుతః-ఇత్యత ఆహ హేత్వర్థకః-యస్మాత్-స్వభావః వస్తునః స్వభావికో ధర్మః - శోచతామపి శోచద్భిరప్యన్యథా కర్తుం-న శక్యతే-న హ్యాత్మనస్స్వాభావికం నిత్యత్వమపనీయానిత్యత్వం కేనచిచ్ఛోకాద్యుపాయేనాపాదయితుం శక్యం-న వా దేహస్యానిత్యత్వమపనుద్య నిత్యత్వం-న హి వహ్నేరౌష్ణ్యాపనయేన శైత్యమాపాదయితుం శక్యమితి భావః ✽ ॥౪౯॥ ✽ యదుక్తం ,,స్వయం సధర్మా అపి శోచన్తీ,,తి,తత్ర దృష్టాన్తతయేతిహాసం ప్రస్తౌతి॥ లుబ్ధక ఇతి॥ కశ్చి,ల్లుబ్ధకో వ్యాధః పక్షిణా-మన్తకః మృత్యు-

---

మృషా ॥ ౪౮ ॥ అథ నిత్యమనిత్యం వా నానుశోచన్తి తద్విదః। నాన్యథా శక్యతే కర్తుం స్వభావశ్శోచతామపి॥
లుబ్ధకో విపినే కశ్చిత్పక్షిణాం నిర్మితోఽన్తకః। వితత్య జాలం విదధే తత్ర తత్ర ప్రలోభనమ్॥౫౦॥ కులిఙ్గమిథునం తత్ర విచరత్సమదృశ్యత। తయోః కులిఙ్గీ సహసా లుబ్ధకేన ప్రలోభితా॥౫౧॥ సాఽసజ్జత సిచస్తన్త్ర్యాం మహిషీ కాలయన్త్రితా। కులిఙ్గస్తాం తథాఽఽపన్నాం నిరీక్ష్య భృశదుఃఖితః। స్నేహాదకల్పః కృపణః కృపణామాతురః పర్యదేవయత్॥౫౨॥ అహో అకరుణో దేవః స్త్రియా కరుణయా విభుః। కృపణం మాఽనుశోచన్త్యా దీనయా కిం కరిష్యతి॥ కామం నయతు మాం దేవః కిమర్ధేనాత్మనో హి మే। దీనేన జీవతా దుఃఖమనేన విధురాయుషా॥౫౪॥ కథం త్వజాతపక్షాంస్తాన్మాతృహీనాన్ బిభర్మ్యహమ్। మన్దభాగ్యాః ప్రతీక్షన్తే నీడే మే మాతరం ప్రజాః॥౫౫॥ ఏవం కులిఙ్గం విలపన్తమారాత్ప్రియావియోగాతురమశ్రుకణ్ఠమ్। స ఏవ తం శాకునికశ్శరేణ వివ్యాధ కాలప్రహితో విలీనః॥౫౬॥ ఏవం

ర్నిర్మితః- ఈశ్వరేణ మృత్యుత్వేన నిర్మితః అత ఏవ-స-తత్ర తత్ర-జాలం-వితత్య-పక్షిణాం- ప్రలోభనం వశ్చనం-విదధే కృతవాన్ ✽॥ ౫౦॥ ✽ ఏవం లుబ్ధకే ప్రలోభయతి సతి-తత్ర సమీపే-కులిఙ్గయోః పక్షిణోః, మిథునం ద్వన్ద్వం, సంచర-త్సత్-లుబ్ధకేన-దృశ్యత-తయోః స్త్రీపుంసయోర్మధ్యే-కులిఙ్గీ స్త్రీ సహసా సాపత్న్యేనోపాయేన లుబ్ధకేన- ప్రలోభితా-బభూవ ✽॥౫౧॥ ✽ సా ప్రలోభితా కులిఙ్గీ, సిచస్తన్త్ర్యాం జాలసూత్రే- అసజ్జత లగ్నా ఽభూత్ -అథ తత- స్తాం-మాపన్నాం ఆపదం ప్రాప్తాం, స్వాం-కర్మానుగుణేన కాలేన యన్త్రితాం-సిచస్తన్త్ర్యామాసక్తాం, మహిషీం భార్యాం కులిఙ్గీం-వీక్ష్య, కులిఙ్గః పుమాన్, స్నేహాదతీవ దుఃఖితః-అకల్పః విమోచనే ఽదక్షః-అత ఏవ- కేవలం-స్వయమప్యాతురః దీనస్సన్ పర్యదేవయత్ పరితప్తో బభూవ ✽॥౫౨॥ ✽ తదేవాహ॥ అహో ఇతి॥ అహో- దేవో, ఽకరుణః-నిర్ఘృణః-అకరుణత్వమేవావిష్కరోతి॥ స్త్రియా ఆకరుణయేతిచ్ఛేదః-ఆకరుణయా సర్వతోఽనుకమ్పయా-స్త్రియా మమ భార్యయా-నితరాం-కృపణం దీనం-మాం ప్రత్య - నుశోచన్త్యా-దీనయా-కులిఙ్గ్యా -విభుర్దేవః-కిం కరిష్యతి-న కిమపి తస్య ప్రయోజనం, కింతు, మయ్యకారుణ్యే న మాం వియోజ్య స్త్రియం నీతవానితి భావః ✽॥౫౩॥ ✽ యతో-మయ్య-కరుణో-దేవ- స్తతో మామపి-కామం యథేష్టం-నయతు-ఆత్మనోఽర్ధేన-మమ-కిం కిం ప్రయోజనం-ఏతస్మిన్మమ్యర్ధం భార్యాఖ్యం నష్టమవశిష్టేనార్ధేన న కిమపి ప్రయోజనమస్తీత్యర్థః -అర్ధం హి నష్టం దీనేన కృపణేన , దుఃఖం యథా భవతి తథా - జీవతా ప్రాణాన్ ధారయతా-విధురాయుషా- విధురం భార్యారహితమాయు -ర్యస్య -తేన భార్యాశూన్యజీవితయుక్తేనేత్యర్థః ✽ ॥ ౫౪ ॥ ✽ కించ-అజాతాః పక్షా యేషాం తాన్- మాతృహీనాన్ రహితాన్ , శాబకాన్ - కథ-మహం బిభర్మి పుష్ణామి - కించ - మే మమ , ప్రజాః - నీడే - మాతరం ప్రతీక్షన్తే ✽ ॥ ౫౫ ॥ ✽ ఏవం- ప్రియాయా-వియోగేనా - తురం దుఃఖితం - అత ఏవ - విశేషేణ రుదన్తం- అశ్రుకణ్ఠమశ్రుపూర్ణకణ్ఠం-తం కులిఙ్గం-స ఏవ-శాకునికః శకునీన్ హన్తీతి శాకునికః లుబ్ధకః ఆరాత్సమీపే - లీనస్తిరోహితస్సన్ - కాలేన కర్మానుగుణేన - ప్రహితః ప్రేరిత-శ్శరేణ - వివ్యాధ తాడితవాన్ ✽ ॥ ౫౬ ॥ ✽ ఏవమితిహాసం ప్రస్తుత్య ప్రకృతోప

యోగిత్వేనోపసంహరతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం యథా కులిఙ్గస్తథా - యూయమపి - ఆత్మాపాయం స్వమృత్యుం , అపశ్యన్త్యః అనాలోచయన్త్యః - అతఏవ అబుద్ధయః - వివేకశూన్యాః, వర్షశతైరపి - శోచన్త్యః - ఏనం పతిం - నవాప్స్యథ ❀ ॥ ౫౭ ॥ ❀ ఏవం ప్రేతబన్ధుయమసంవాదరూపమితిహాసం ప్రస్తుత్యోపసంహరతి దైత్యః ॥ బాల ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ ఏవమిత్థం - బాలే - ప్రవదతి సతి - సర్వే - జ్ఞాతయస్సుయజ్ఞస్య సపిణ్డాః - విస్మితం చేతో యేషాం తే - అయథోత్థితం అపురుషార్థత్వేనా ప్రతీతం - కిన్తు - పురుషార్థత్వేన విపరీతరూపేణ ప్రతీతం - స సర్వం - దేహాదిక - మనిత్యం అస్థిరం - అపురుషార్థరూపం - మేనిరే నిశ్చితవన్త ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౫౮ ॥ ❀ యమస్త్వే - తదుక్త - ముపాఖ్యాయ కథయిత్వా, తత్రైవా - న్తర్దధే, తతో - జ్ఞాతయ - స్సుయజ్ఞస్య - య - త్కర్తవ్యం సామ్పరాయికం మృతోద్దేశేన కర్తవ్యం కర్మ - త - చ్చక్రుః ❀ ॥ ౫౯ ॥ ❀ ఏవమితిహాసముపసంహృత్య తత్ఫలితార్థముపదిశన్నుపసంహరతి ॥ అతఇతి ॥ యతో - దేహాత్మనో రేవంవిధస్స్వభావః అతః, హిరణ్యాక్షాదిరూపం, పరమన్య, మాత్మానం స్వం ప్రతి వా, యూయం , మాశోచత , అహో మాం విహాయ సగతస్త్వం విహాయాహం కథం జీవానీత్యేవం స్వం పరం ప్రతి వా మాశోచతేత్యర్థః - స్వః పర ఇత్యభినివేశోఽభిమానో - యస్మాత్తేనా - జ్ఞానేన అనాద్యజ్ఞానమూలకేన కర్మణా, వినా ,దేహినాం, కః పరః, కో వా ఆత్మా , కశ్చ స్వీయః, పారక్యో వా , స్వపరవిభాగః స్వీయపరకీయవిభాగశ్చ , సర్వోఽప్య , నాద్యవిద్యామూలకకర్మాయత్తదేహసమ్బన్ధప్రయుక్తదేహాత్మాభిమానప్రయుక్త ఔపాధికః ఆత్మనాం తు కేనాపి ప్రకారేణ స్వాభావిక సమ్బన్ధశ్శోకహేతుర్న విద్యతే , అతో మాశోచతేత్యభిప్రాయః ❀ ॥ ౬౦ ॥ ❀ ఉపరితనం దైత్యస్య వృత్తాన్తం వక్తుం తావత్తద్వాక్యముపసంహరన్ దితేరవస్థితిప్రకారమాహ భగవా

యూయమపశ్యన్త్య ఆత్మాపాయమబుద్ధయః । నైనం ప్రాప్స్యథ శోచన్త్యః పతిం వర్షశతైరపి ॥ ౫౭ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ ॥ బాల ఏవం ప్రవదతి సర్వే విస్మితచేతసః । జ్ఞాతయో మేనిరే సర్వమనిత్యమయథోత్థితమ్ ॥ ౫౮ ॥ యమ ఏతదుపాఖ్యాయ తత్రైవాన్తరధీయత ॥ జ్ఞాతయోఽపి సుయజ్ఞస్య చక్రుర్యత్సామ్పరాయికమ్ ॥ ౫౯ ॥ అతశ్శోచత మా యూయం పరం చాత్మానమేవ వా । క ఆత్మా కః పరో వాత్ర స్వీయః పారక్య ఏవ వా ॥ స్వపరాభినివేశేన వినాజ్ఞానేన దేహినామ్ ॥ ౬౦ ॥ నారద ఉవాచ ॥ ఇతి దైత్యపతేర్వాక్యం దితిరాకర్ణ్య సస్నుషా । పుత్రశోకం క్షణాత్త్యక్త్వా - తత్త్వే చిత్తమధారయత్ ॥ ౬౧ ॥

***

*** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః ***

నారద ఉవాచ ॥ హిరణ్యకశిపూ రాజన్నజేయమజరామరమ్ । ఆత్మానమప్రతిద్వన్ద్వమేకరాజం వ్యధిత్సత ॥ ౧ ॥ స తేపే మన్దరద్రోణ్యాం తపః పరమదారుణమ్ । ఊర్ధ్వబాహుర్నభోదృష్టిః పాదాఙ్గుష్ఠాశ్రితావనిః ॥ ౨ ॥ జటాదీధితిభీ రేజే సంవర్తార్క ఇవాంశుభిః । తస్మింస్తపస్తప్యమానే దేవాః స్థానాని భేజిరే ॥ ౩ ॥ తస్య మూర్ధ్నస్సముద్భూతస్సధూమోఽగ్నిస్తపోమయః । తిర్యగూర్ధ్వమధో లోకానతపద్విష్వగీరితః ॥ ౪ ॥ చుక్షుభుర్నద్యుదన్వ

న్నారదః ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థం - దైత్యపతేర్హిరణ్యకశిపో, ర్వాక్య - మాకర్ణ్య , స్నుషయా పుత్రస్య భార్యయా, సహితా, దితిః , క్షణమాత్రేణ, పుత్రశోకం, త్యక్త్వా, తత్త్వే దేహాత్మయాథాత్మ్యే - చిత్త - మధారయత్ తత్త్వచిన్తనపరా బభూవేత్యర్థః ❀ ॥ ౬౧ ॥ ❀

ఇతి శ్రీభాగవతగన్ధిచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః ***

ఏవం తత్త్వోపదేశేన దిత్యాదీనాం శోకం పరివృత్తవతో దైత్యస్యోపరితనం వృత్తాన్తమాహ భగవాన్నారదః ॥ హిరణ్యకశిపురిత్యాదినా ॥ హే రాజన్ యుధిష్ఠిర - హిరణ్యకశిపు, రాత్మానం, వ్యధిత్సత విధాతుమైచ్ఛత్, కథంభూతం , అజేయం ఇతరైర్జేతుమశక్యం , జరామరణరహితం, అప్రతిద్వన్ద్వం ప్రతిపక్షరహితం, ఏకరాజం , ఏకః స్వయమేవ రాజా ఏకరాజ, స్తం - ఏవంభూతమాత్మానం సాధయితుమైచ్ఛదిత్యర్థః, యేన సాధనేన స్వయముక్తవిధో భవేత్తాదృశం సాధనం కర్తుమైచ్ఛదితి యావత్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తత్సాధనానుష్ఠానప్రకారమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ స ఇతి ॥ స దైత్యః - మన్దరగిరేః - ద్రోణ్యాం - అత్యుగ్రం - తపః - స్తేపే కృతవాన్ ॥ కథంభూతస్సన్ - ఊర్ధ్వబాహు ర్యస్య - నభసి దృష్టిర్యస్య - పాదాఙ్గుష్ఠేనాశ్రితా - అవనిర్భూమి - ర్యేన ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ ఏవం తపః కుర్వన్ - దైత్యః - జటానాం - దీధితిభిః కాన్తిభిః - అంశుభీ రశ్మిభి - స్సంవర్తకః ప్రళయకాలిక - స్సూర్య ఇవ - రేజే రరాజ తస్మిన్, దైత్యే ఏవం తపః కురతి - సతి - యే దేవాః - పూర్వం రాక్షసైరలక్షితాస్సన్తో - భువి - చేరు - స్తే, స్థానాని స్వస్థానాని - భేజిరే ప్రాపుః, ప్రతిపక్షస్యాసురస్య తపస్స్థితత్వాదుపద్రవాభావాత్స్వస్థానాని భేజిర ఇతి భావః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తస్య దైత్యస్య మూర్ధ్నస్సకాశా, త్సముద్భూతః నిష్క్రాన్త - స్త - పోమయః , తపస ఆగత స్తపోమయః తత ఆగత ఇత్యర్థే, మయట్చ్చే,తిమయట్ - తపః కార్యభూత ఇత్యర్థః ధూమేన సహితోఽగ్నిః - ప్రవృద్ధ - స్తిర్య , గూర్ధ్వ - మధశ్చ , సర్వతో లోకానతపత్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ నద్యః, ఉదన్వన్తస్సముద్రాశ్చ, చుక్షుభుః - ద్వీపైర

ద్రిభిశ్చ సహితా, భూమి, శ్చచాల, గ్రహైస్సహితా - స్తారానక్షత్రాణి, నిపేతుః, దశదిశోజజ్వలుశ్చ ✻॥ ౫ ॥✻ తేనతపోఽగ్నినా-తప్తా-దేవాదివం-త్యక్త్వా,సత్యలోకం-యయుః,ధాత్రే,బ్రహ్మణే,విజ్ఞాపయామాసుః॥విజ్ఞప్తిమేవాహ॥ హేదేవదేవ దేవానామిన్ద్రాదీనామపిదేవ, హేజగత్పతే,దైత్యేన్ద్రస్య,తపసా,తప్తా,వయందివిద్యులోకే,స్థాతుం,నశక్నుమః ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ హేభూమన్,యది,త్వం,లోకానాం,క్షేమం,మన్యసే,తర్హి హేఅభిభో హేసర్వాభిభవక్షమ,తవ,బలిహారాః-వివిధోపహారప్రదాః,పూజాకారిణోవా,సర్వే, లోకాః, యావన్నఙ్క్ష్యన్తినాశంనయాస్యన్తి, తావదేవతతఃపూర్వమేవ,తస్యదైత్యేన్ద్రతపోఽగ్ని,రుపశమం,విధేహికురు ✻॥ ౭ ॥ ✻ దైత్యస్యగూఢాభిసన్ధింబ్రహ్మణస్తస్మిన్ద్వేషముత్పాదయితుంవిజ్ఞాపయన్తి॥ తస్యేతిదుశ్చరమితరైః కర్తుమశక్యం , తప,శ్చరతఃకుర్వతః , తస్యదైత్యస్య,యంకిలసఙ్కల్పఃయద్యపి-సర్వజ్ఞస్య , తవ,విదితం,కింనుకిమపినాస్తి , తథాఽప్యస్మాభిర్నివేదితం,శ్రూయతాం,త్వయేతిశేషః ✻॥౮॥✻ కోఽసౌసఙ్కల్ప, స్తత్రాహుః॥సృష్ట్వేతి॥సర్వధిష్ణ్యేభ్యఇన్ద్రాదిస్థానేభ్యః-పరమేస్థానేతిష్ఠతీతిపరమేష్ఠీబ్రహ్మ,తపోయోగే, యస్సమాధిర్నిష్ఠా, తేన,చరాచరాత్మకమిదం,కృత్స్నం,జగ,త్సృష్ట్వా, యన్నిజాసనం,సర్వోత్కృష్టంసత్యలోక,మధ్యాస్తే॥౯॥✻ తదేవాసన,మహం,ఆత్మనోమమ,వర్ధమానేన,తపోయోగసమాధినాసాధయిష్యే-ఇతి-నను,బ్రహ్మణాదీర్ఘాయుషాతపస్తప్త్వాతత్సాధితం,అన్యఃకథంతత్సాధయే-త్తత్రాహుః , కాలాత్మనోశ్చనిత్యత్వాదితి,యద్యప్యాయురల్పం,తథాఽపికాలస్యా,త్మనశ్చ,నిత్యత్వా,ద్బహుభిర్జన్మభిస్సాధయిష్యఇత్యభిసన్ధిరిత్యర్థః ✻॥౧౦॥✻ అభిసన్ధ్యన్తరమాహురన్యథేతి॥తపోబలేన-అహ-మిదం,జగదన్యథాఅధరోత్తరం,అయథాపూర్వం-దేవాసురాదివ్యత్య

న్తస్సాద్రిద్వీపాచచాలభూః।నిపేతుస్సగ్రహాస్తారాజజ్వలుశ్చదిశోదశ॥౫॥ తేనతప్తాదివంత్యక్త్వాబ్రహ్మలోకంయయుస్సురాః। ధాత్రేవిజ్ఞాపయామాసుర్దేవదేవజగత్పతే॥ దైత్యేన్ద్రతపసాతప్తాదివిస్థాతుంనశక్నుమః॥౬॥ తస్యచోపశమంభూమన్విధేహియదిమన్యసే।లోకానయావన్నఙ్క్ష్యన్తిబలిహారాస్తవాభిభో॥౭॥ తస్యాయంకిలసఙ్కల్పశ్చరతోదుశ్చరంతపః। శ్రూయతాంకింనువిదితంతవాథాపినివేద్యతే॥౮॥ సృష్ట్వాచరాచరమిదంతపోయోగసమాధినా। అధ్యాస్తేసర్వధిష్ణ్యేభ్యఃపరమేష్ఠీనిజాసనమ్॥౯॥తదహంవర్ధమానేనతపోయోగసమాధినా।కాలాత్మనోశ్చనిత్యత్వాత్సాధయిష్యేతథాఽఽత్మనః॥౧౦॥అన్యథేదంవిధాస్యేహమయథాపూర్వమోజసా। కిమన్యైఃకాలనిర్ధూతైఃకల్పాన్తేవైష్ణవాదిభిః॥౧౧॥ఇతిశుశ్రుమనిర్బన్ధంతపఃపరమమాస్థితః।విధత్స్వానన్తరంయుక్తంస్వయంత్రిభువనేశ్వర॥౧౨॥ తవాసనంద్విజగవాంపారమేష్ఠ్యంజగత్పతే। భవాయశ్రేయసేభూత్యైక్షేమాయవిజయాయచ॥౧౩॥ ఇతివిజ్ఞాపితోదేవైర్భగవానాత్మభూర్నృప।పరితోభృగుదక్షాద్యైర్యయౌదైత్యేశ్వరాశ్రమమ్॥౧౪॥నదదర్శప్రతిచ్ఛన్నంవల్మీకతృణకీచకైః।పిపీలికాభిరాచీర్ణమేదస్త్వఙ్మాంసశోణితమ్॥తపన్తంతపసాలోకాన్యథాభ్రపిహితంరవిమ్।విలక్ష్యవిస్మితఃప్రాహహసంస్తంహంసవాహనః॥౧౬॥బ్రహ్మోవాచ॥ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠభద్రంతేతపస్సిద్ధోఽసికాశ్య

పంచ-కరిష్యే,కల్పాన్తైః కల్పావధిభి-రతఎవ-కాలేన-నిర్ధూతైర్వినాశ్యై, ర్వైష్ణవాదిభిఃపదైఃవైకుణ్ఠాదిభిః,కింప్రయోజనం,నకిమపిప్రయోజనమితిఅనేన"సర్వార్థాన్విపరీతాంశ్చబుద్ధిస్సాపార్థతామసీ,, త్యుక్తరీత్యాస్థాయినోవైష్ణవపదస్యాస్థిరత్వంసత్యాదిలోకానాంస్థిరత్వంచాభిసంహితవతోదైత్యస్యకేవలతామసబుద్ధిమత్త్వమావేదితమ్ ✻॥౧౧॥✻ ఇతిత్థం,త్వత్పదాపహరణే,తస్య - నిర్బన్ధమభిసన్ధిరూపం-శుశ్రుమ-తదర్థమేవ-పరమం-తప- ఆస్థితః - అతో, హేత్రిభువనేశ్వర-అత్రకర్తుం-యద్యుక్తం-త-దనన్తరమాశ్వేవ-స్వయమేవ-విధత్స్వవిధేహి ✻॥౧౨॥✻ హేజగత్పతే-తవే-దం,పారమేష్ఠ్యంసర్వోత్కృష్టంఆసనంస్థానం-ద్విజానాం-గవాంచ-భవాద్యర్థం , తవస్థానభ్రంశేద్విజగవాంనభవాదికమస్తీతిభావః॥తత్ర-భవఃఅలభ్యలాభః-క్షేమఃలబ్ధపాలనం-శ్రేయోధర్మాదిపురుషార్థః-భూతిరైశ్వర్యంవిజయఉత్కర్షః ✻॥౧౩॥✻ ఇతీత్థం-దేవై-ర్విజ్ఞాపితో , భగవా-నాత్మభూఃపరమాత్మనోజాతోబ్రహ్మాభృగుదక్షాదిభి-పరివృతో - దైత్యేశ్వరస్యా-శ్రమం,ప్రతియయౌ ✻॥౧౪॥✻ వల్మీకై - స్తృణైః-కీచకైర్వేణుభిశ్చ-ప్రతిచ్ఛన్నం-తందైత్యం - ప్రథమం-హంసవాహనోబ్రహ్మా-నదదర్శతతశ్చ-పశ్చా -త్కథంచి-ద్విలక్ష్య - విస్మితః-హసన్-తం-ప్రాహే-తిద్వయోరన్వయః- కథంభూతంపిలక్ష్య-పిపీలికాదిభి,రాచీర్ణ - మాసమన్తాద్భక్షితం-మేదశ్చత్వక్చమాంసంచశోణితంచయస్య - తపసాతపోఽగ్నినా-లోకాన్-తపన్తం,కమివవిలక్ష్య-అభ్రైః-పిహితంఛన్నం-రవింయథాసూర్యమివ ✻॥౧౫ ॥ ౧౬॥✻ ఉక్తిమేవాహ॥ఉత్తిష్ఠేతి॥హేకాశ్యప-ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠతేతవ-భద్రంకుశలంఅభీష్టమితియావత్-భవిష్యతి-యత-స్త్వం- తపస్సిద్ధః-తపసాసిద్ధఃఫలపర్యన్తతప

స్సంపన్నః- అతఏవచవరద స్త్వదభీష్టదోఽహ-మనుప్రాప్తః, అతఈప్సితఇష్టోఽర్థో-వ్రియతాంయాచ్యతామ్ ❁॥ ౧౭ ॥❁ తేతవై-తత్-హృత్సారంధైర్య-మహా-దద్భుత ,మద్రాక్షందృష్టవానస్మి-హేయస్మా-ద్దంశై,ర్భక్షితోదేహోయస్య,తస్య-ప్రాణాః-అస్థిషు-శేరతేఅస్థీనిభక్షయన్తస్తిష్ఠన్తీత్యర్థః ❁॥ ౧౮ ॥ ❁పూర్వర్షయోభృగ్వాదయోఽపి-నైవంవిధా- స్తప-శ్చక్రుః-అపరేఅర్వాచీనా-నకరిష్యన్తీతికింపునర్వక్తవ్యం - కో వై-పుమాన్, దేవమానేన,శతం,సమాఃవర్షాణి, నిరమ్బుత్యక్తోదకంయథాభవతితథా-ప్రాణాన్, ధారయేత్,నకోఽపీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ హేదితినన్దన , మనస్విభిర్యోగిభిరపి,దుష్కరేణ, తేనానేన,వ్యవసాయేనైవ,తావ,జ్జితోఽహం , తపోనిష్ఠేనభవతాతు,సుతరాంజితః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁యతోఽహం,జిత, స్తత, స్తేతుభ్యంహేఅసురశ్రేష్ఠ-సర్వా- ఆశిషఃఇష్టార్థాన్-దదామి-మర్త్యస్య-తవ - అమర్త్యస్యమమ-దర్శనమఫలసాధనంనభవతి-కింతుసఫలమేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ఇతీత్థ-ముక్త్వా-ఆదిదేవో - బ్రహ్మా-అమోఘరాధసాఅమోఘప్రభావేన-దివ్యేన-కమణ్డలుజలేన-పిపీలికైర్భక్షిత-మఙ్గం-యస్య-తం-దైత్య-మౌక్షత్ప్రోక్షితవాన్ ❁॥ ౨౨ ॥ ❁తతః,ప్రోక్షణానన్తరం-కీచకాచ్ఛన్నవల్మీకా, దేధసఃకాష్ఠనిచయా-ద్విభావసురగ్ని-రివ-ఉత్థితః,కథంభూతః , సహసాప్రాణబలేన ఓజసాఇన్ద్రియబలేనబలేనదేహబలేనచా-న్వితః - సర్వైరవయవైః పాణిపాదాదిభిః-సమ్పన్నోయుక్తః-వజ్రవ-త్సంహననంఅఙ్గదార్ఢ్యం -యస్యయువాయౌవనయుక్తశ్చ,తప్తస్య హేమ్న ఇవాభాయస్య-తప్తసువర్ణతుల్యకాన్తిః - ఏవంవిధ-ఉత్థాయ-అమ్బరే-హంసవాహన-మధిష్ఠితందేవంబ్రహ్మాణం-నిరీక్ష్య-సదైత్యః-తస్యబ్రహ్మణో-దర్శనేన-మహా - ఉత్సవస్సన్తోషో-యస్య-తాదృశః-శిరసా-భూమౌ-ననామ ❁॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ❁తత,ఉత్థాయ-ప్రాఞ్జలిర్బద్ధాఞ్జలిః-ప్రహ్వఃన

ప । వరదోఽహమనుప్రాప్తోవ్రియతామీప్సితోవరః ॥ ౧౭ ॥ అద్రాక్షమహమేత త్తేహృత్సారంమహదద్భుతమ్।దంశభక్షితదేహస్యప్రాణాహ్యస్థిషుశేరతే॥ ౧౮ ॥ నైతత్పూర్వర్షయశ్చక్రుర్నకరిష్యన్తిచాపరే। నిరమ్బుర్ధారయేత్ప్రాణాన్కోవైదివ్యసమాశ్శతమ్ ॥ ౧౯ ॥ వ్యవసాయేనతేనైవదుష్కరేణమనస్విభిః।తపోనిష్ఠేనభవతాజితోఽహందితినన్దన ॥ ౨౦ ॥ తత స్తఆశిషస్సర్వాదదామ్యసురపుఙ్గవ । మర్త్యస్యతేహ్యమర్త్యస్యదర్శనంనాఫలంమమ ॥ ౨౧ ॥ నారదఉవాచ ॥ ఇత్యుక్త్వాఽఽదిభవోదేవోభక్షితాఙ్గంపిపీలికైః।కమణ్డలుజలేనౌక్షద్దివ్యేనామోఘరాధసా ॥ ౨౨ ॥ తతఃకీచకవాల్మీకాత్సహఓజోబలాన్వితః । సర్వావయవసమ్పన్నోవజ్రసంహననోయువా॥౨౩॥ ఉత్థిత స్తప్తహేమాభోవిభావసురివైధసః।సనిరీక్ష్యామ్బరేదేవంహంసవాహమధిష్ఠితమ్ ॥ ౨౪ ॥ ననామశిరసాభూమౌతద్దర్శనమహోత్సవః॥ ౨౫ ॥ఉత్థాయప్రాఞ్జలిఃప్రహ్వఃప్రేక్షమాణోదృశావిభుమ్ । హర్షాశ్రుపులకోద్భేదోగిరాగద్గదయాఽగృణాత్ ॥ ౨౬ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ॥కల్పాన్తేకాలసృష్టేనయోఽన్ధేనతమసావృతమ్।అభివ్యనగ్జగదిదంస్వయంజ్యోతిస్స్వరోచిషా॥౨౭॥ ఆత్మనాత్రివృతాచేదంసృజత్యవతిలుమ్పతి।రజస్సత్త్వతమోధామ్నేపరాయమహతేనమః॥ ౨౮ ॥ నమఆద్యాయబీజాయనమోవిజ్ఞానమూర్తయే।ప్రాణేన్ద్రియమనోబుద్ధివికారైర్వ్యక్తిమీయుషే॥ ౨౯ ॥త్వమీశిషేజగ

మ్రః-దృశాచక్షుషా-విభుంబ్రహ్మాణం-నిరీక్షమాణః-హర్షేణా-శ్రూణి పులకోద్భేదోరోమోద్గమశ్చ - యస్య-తాదృశో-గద్గదయా,గిరా-అగృణాత్అస్తావీత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁తదేవాహ॥ కల్పాన్తఇత్యాదినానవభిః,తామసత్వాద్బ్రహ్మాణమేవసర్వకారణంసర్వేశ్వరంమత్వాస్తౌతి-యద్వా-పరమేశ్వరధర్మారోపేణ స్తుతిః ॥ కల్పాన్తఇతి ॥ కల్పాన్తేదైనందినకల్పాన్తే-కాలేననిమిత్తేన-సృష్టేనా-న్ధేన-తమసా, ఆవృత-మిదంజగత్-పున-ర్య,స్స్వయంజ్యోతిస్స్వప్రకాశరూపః - స్వరోచిషా-అభివ్యనక్ అభివ్యక్తమకరోత్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁యశ్చ,త్రివృతాస్సృష్ట్యాదిశక్తిత్రయవతా-ఆత్మనాస్వేనైవ-ఇదం-జగ-త్సృజతి - అవతిరక్షతి-లుమ్పతిసంహరతిచ - తస్మైరజఆదిగుణత్రయస్యాశ్రయాయ- సర్వోత్కృష్టాయ - మహతేభూరిగుణాయ-తేతుభ్యం,నమః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁యతఏవమతఏవ,ఆద్యాయబీజాయకారణకారణాయ,జ్ఞానవిజ్ఞానమూర్తయేశాస్త్రవిశేషోత్థజ్ఞానగమ్యమూర్తయే , ప్రాణైరిన్ద్రియై-రుభయేన్ద్రియై,ర్మనసా - బుద్ధ్యా - వికారైఃపృథివ్యాదిభూతైశ్చ-వ్యక్తింకార్యరూపతాం - ఈయుషేప్రాప్తవతే-తుభ్యం- నమః ❁॥ ౨౯ ॥ ❁ఏవంకార్యకారణరూపేణావస్థితత్వముక్తం ॥ అథాన్తరాత్మత్వమాహ ॥ త్వమితి-జగతోజఙ్గమస్య - తస్థుషఃస్థావరస్యచ-త్వమేవ-ఈశిషే॥ అన్తరాత్మతయానియమనధారకత్వమాహ ॥ప్రాణేనముఖ్యేనముఖ్యప్రాణేనో - పలక్షిత- స్త్వమేవ - ముఖ్యప్రాణనిర్వాహక స్త్వమేవేత్యర్థః-అతఏవ , ప్రజాపతిఃప్రజానాంపతిః - యతఏవమనఃపర్యన్తసర్వేన్ద్రియధారకముఖ్యప్రాణనిర్వాహక , స్తతఏవ-చిత్తస్య-చిత్తేర్బుద్ధే-ర్మనస,ఇన్ద్రియాణాంచ - పతిర్నిర్వాహకః-నకేవలంఘటాదేర్భూతలాదివద్ధారకః , కింతుమహా

భూతానాంపృథివ్యాదీనాం - గుణానాం శబ్దాదిగుణగ్రాహకాణాం - ఇన్ద్రియాణాం - ఆశయస్యాన్తఃకరణస్య చేశః అన్తఃప్రవిశ్యనియన్తా, అన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేనధారకఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అన్తరాత్మత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ సప్తతన్తూన్ - సప్తవిధాంస్తన్తూన్ - తన్యన్తే వితన్యన్త ఇతితన్తవః - వైదికాః క్రియాః ॥ పశుసోమేష్టిసత్రాహీనహోమేష్టకచిదగ్నిరూపేణ సప్తవిధాంస్తాన్ - యద్వా - సప్తభిస్తన్యన్తఇతితథా - తాన్ - అధ్వర్యుహోతృప్రస్తోతృప్రతిహర్త్రుద్గాతృబ్రహ్మయజమానైస్సప్తభిర్వితన్యన్తఇతివా సప్తతన్తవః - తాన్ - సప్తసంస్థా వా వితనోషి అన్తరాత్మతయా ప్రవర్తయసి - కయా - త్రయ్యా వేదత్రయేణ - కథంభూతయా - చతుర్హోతృకవిద్యయా చతుర్హోత్రాదిసంజ్ఞకమన్త్రవిద్యాయుక్తయా - అనేనయజ్ఞాదికర్మప్రవర్తకత్వమన్తరాత్మతయోక్తం - అథోపాసనాత్మకజ్ఞానప్రవర్తకత్వమాహ - ఆత్మవతాం ప్రశస్తమనస్కానాం యోగినామిత్యర్థః - త్వమేకఏవాత్మా అన్తరాత్మతయా యోగప్రవర్తకఇతిభావః - త్వమేవ సత్యాదివాక్యప్రతిపాద్యస్వరూపఇత్యాహ - అనాదిరనన్తపారశ్చేతి - అనాదిః కాలతః పరిచ్ఛేదరహితః అనన్తపారః, అన్తో దేశతః పరిచ్ఛేదః - పారో వస్తుతః - పరిచ్ఛేదః, తదుభయం యస్య నాస్తి సోఽనన్తపారః, అనేనానన్తశబ్దార్థ ఉక్తః, కవిస్సర్వజ్ఞః - అనేనజ్ఞానశబ్దార్థ ఉక్తః - అన్తరాత్మా అన్తర్వ్యాప్య వ్యాప్యగతవికారాస్పర్శేననియన్తా త్వమేవ - అనేనసత్యశబ్దార్థ ఉక్తః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అథకాలాన్తరాత్మతయా తన్నియన్తృత్వమాహ ॥ త్వమేవేతి ॥ త్వమేవ, అనిమిషః - కాలః కాలశరీరక, స్తన్నియన్తా, అతఏవ లవాద్యైః కాలావయవైః - త్వమేవ - జనానా - మాయుః జీవనం - క్షిణోషి క్షపయసి - త్వమేవ కూటస్థః నిర్వికార - ఆత్మా పరమాత్మా - పరమేష్ఠీ నిరతిశయస్థానవర్తీ - అజః కర్మాయత్తజన్మాదిశూన్యః "మహానజ ఆత్మే", తి శ్రుత్యర్థోఽత్రాభిసంహితః - కృత్స్నస్య - జీవలోకస్య - జీవః జీవయితా ఆత్మా - త్వమేవ "కో హ్యేవాన్యాత్కః

తస్తస్థుషశ్చ ❁ ప్రాణేనముఖ్యేనపతిః ప్రజానామ్। చిత్తస్యచిత్తైర్మనఇన్ద్రియాణాంపతిర్మహాన్భూతగుణాశయేశః ॥ ౩౦ ॥ త్వం సప్తతన్తూన్వితనోషితన్వా త్రయ్యా చతుర్హోత్రకవిద్యయా చ। త్వమేక ఆత్మాఽఽత్మవతామనాదిరనన్తపారః కవిరన్తరాత్మా ॥ ౩౧ ॥ త్వమేవ కాలోఽనిమిషో జనానామాయుర్లవాద్యవయవైః క్షిణోషి। కూటస్థ ఆత్మా పరమేష్ఠ్యజో మహాం ❁ స్త్వం జీవలోకస్య చ జీవ ఆత్మా ॥ ౩౨ ॥ త్వత్తః పరం నాపరమప్యనేజదేజచ్చ కించిద్వ్యతిరిక్తమస్తి। విద్యాః కలాస్తే తనవశ్చ సర్వా హిరణ్యగర్భోఽసి బృహత్త్రిపృష్ఠః ॥ ౩౩ ॥ వ్యక్తం విభో స్థూలమిదం శరీరం యేనేన్ద్రియప్రాణమనోగుణాంస్త్వమ్। భుఙ్క్షే స్థితో ధామని పారమేష్ఠ్యే హ్యవ్యక్త ఆత్మా పురుషః పురాణః ॥ ౩౪। అనన్తావ్యక్తరూపేణ యేనేదమఖిలం తతమ్। చిదచిచ్ఛక్తియుక్తాయ తస్మై భగవతే నమః ॥ ౩౫ ॥

యది దాస్యస్యభిమతాన్వరాన్మే వరదోత్తమ। భూతేభ్యస్త్వద్విసృష్టేభ్యో మృత్యుర్మాభూన్మమ ప్రభో ॥ ౩౬ ॥

ప్రాణ్యా", ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్రాభిసంహితః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ కింబహునా - యత్కించి - దుచ్చావచం, యచ్చ జఙ్గమస్థావరం చ త్వత్తః, పరముత్కృష్ట - మపరం తుల్యం చ నాస్తి తథా వ్యతిరిక్తం - అత్వదాత్మకం చ - నాస్తి - త్వత్తోఽపకృష్టం త్వదాత్మకం చ సర్వం చరాచరాత్మకం జగదిత్యర్థః, ఏవంభూతస్య తదాత్మకత్వముక్తం, అథ నామ్నస్తదాత్మకత్వమాహ ॥ విద్యాః వేదాః - కలాః ఉపవేదాదయః, సర్వాః శబ్దాత్మికా - స్తే తవ - తనవః శరీరభూతాః - హిరణ్యగర్భోఽసి హిరణ్మయాత్మకం బ్రహ్మాణ్డం గర్భో యస్య - తథాభూతోఽసి "హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్ర", ఇత్యాద్యష్టప్రతిపాద్యస్వరూపోఽసీత్యర్థః - స్వరూపేణ గుణైశ్చ బృహత్ - త్రయాణాం లోకానాం బహిర్భూతః - పరమవ్యోమనిలయఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ యదుక్తం - కృత్స్నస్య తచ్ఛరీరత్వం తస్య సర్వాన్తరాత్మత్వం - తదుపసంహరన్ననుకరోతి ॥ వ్యక్తమితిద్వాభ్యామ్ ॥ విభో దేవ - స్థూలచిదచిదాత్మక - మిదం జగ, త్తవ వ్యక్తం శరీరం స్థూలశరీరమిత్యర్థః - తర్హి కిం సూక్ష్మం శరీరం ॥ తత్రాహ ॥ అవ్యక్తః ప్రాకృతైరిన్ద్రియైరగమ్యః - ఆత్మా సర్వాన్తరాత్మా - జగత్కారణపురుష - ఏవంవిధ - స్త్వం, యేన శరీరేణ చతుర్ముఖ శరీరేణ - పారమేష్ఠ్యస్థానే - స్థితః - ఇన్ద్రియాదీనాం - గుణాన్విషయాన్ శబ్దాదీన్ - భుఙ్క్షే - తత్సూక్ష్మమితి శేషః - యేన శరీరేణ జీవానామిన్ద్రియాదీన్సృష్ట్వా తద్వ్యాపారాన్ లీలారసత్వేన భుఙ్క్షే అనుభవసి తత్సూక్ష్మం శరీరమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ అనన్తం త్రివిధపరిచ్ఛేదరహిత - మతీన్ద్రియం - యత్స్వరూపం - తదనన్తావ్యక్తరూపం - యేనానన్తావ్యక్తస్వరూపేణ - ద - మఖిలం - జగ - దన్తరాత్మతయా - తతం వ్యాప్తం - తస్మై - చిదచిచ్ఛక్తిభ్యాం కార్యోపయుక్తాపృథక్సిద్ధస్వవిశేషణభూతాభ్యాం చేతనాచేతనాభ్యాం - యుక్తాయ - తచ్ఛరీరకాయేత్యర్థః - భగవతే పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ - తుభ్యం నమః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఏవం పరమాత్మత్వాభిమానేన తద్ధర్మారోపేణ వా తద్గుణయుక్తత్వేన పరమాత్మావతారరూపం బ్రహ్మాణం స్తుత్వాఽథ వరాన్వృణుతే ॥ యదీతి ॥ హే వరదశ్రేష్ఠ - యది - మహ్యం - అభిమతాన్ - వరాన్ - దాస్యసి, తర్హి తావ , త్వయా, సృష్టేభ్యో భూ

తేభ్యస్సకాశాన్మమ, మృత్యుర్మరణం - మాభూత్ - ఏవమనుగృహాణ విష్ణోరపి చతుర్ముఖసృష్టత్వాభిమానేన త్వత్సృష్టేభ్య ఇత్యుక్తమ్ * ॥ ౩౬ ॥ * తథా, అన్తః గృహాదీనామన్త, స్తేభ్యో బహిః, దివా అహ్ని - నక్తం రాత్రౌ - అన్యస్మాత్ త్వత్సృష్టవ్యతిరిక్తాత్ త్వత్తోఽపి - ఆయుధైరపి - భూమౌ - అమ్బరే ఆకాశే - నృభిర్మృగైర్నరైశ్చ * ॥ ౩౭ ॥ * వ్యసుభిరప్రాణిభిః, అసుమద్భిః ప్రాణిభిశ్చ - సురైః, అసురైర్మహోరగైర్వా, మృత్యుర్మాభూత్, అయమేకో వరః, వరాన్తరం చ యాచతే, అప్రతీతి, యుద్ధే, అప్రతిద్వన్ద్వతాం అప్రతిపక్షతాం - అయం ద్వితీయః, దేహినాం ప్రజానాం, ఐకపత్యమేకాధిపతిత్వం - అయం తృతీయో వరః * ॥ ౩౮ ॥ * తథా, ఆత్మనో మమ, సర్వేషాం, లోకపాలానామిన్ద్రాదీనాం, మహిమానం మాహాత్మ్యం, అయం చతుర్థః - కించ - తపసా యోగేన చ ప్రభావో యేషాం, తేషాం, యోగినాం, యః, న రిష్యతి న నశ్యతి, అణిమాద్యైశ్వర్యం, తదపి, దేహీతి శేషః * ॥ ౩౯ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః ***

ఏవం దైత్యేన వృతాన్ వరాన్ దదౌ బ్రహ్మేత్యాహ భగవాన్నారదః ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం - వృతో యాచిత, శ్శతధృతిర్బ్రహ్మా - హిరణ్యకశిపో, స్తపసా - తోషితః, తస్య - దుర్లభాన్ వరాన్ - ప్రాదాత్ * ॥ ౧ ॥ * దత్త్వేదమాహ బ్రహ్మా ॥ హే తాత మమ త్తః - యాన్ - వరాన్, వృణీషే, తే, మే, వరాః, పుంసో, యద్యపి దుర్లభా స్తథాఽపి దుర్లభానపి తాన్ వరాన్, అద్య హిరణ్యకశిపో -

నాన్తర్బహిర్దివా నక్తమన్యస్మాదపి చాయుధైః। న భూమౌ నామ్బరే మృత్యుర్న నరైర్న మృగైరపి ॥ ౩౭ ॥ వ్యసుభి
ర్వాఽసుమద్భిర్వా సురాసురమహోరగైః। అప్రతిద్వన్ద్వతాం యుద్ధే ఐకపత్యం చ దేహినామ్ ॥ ౩౮ ॥ స
ర్వేషాం లోకపాలానాం మహిమానం తథాఽఽత్మనః। తపోయోగప్రభావానాం యన్న రిష్యతి కర్హిచిత్ ॥ ***
*** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, తృతీయోఽధ్యాయః. ***
శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ఏవం వృతశ్శతధృతిర్హిరణ్యకశిపోరథ। ప్రాదాత్తత్తపసా ప్రీతో వరాంస్తస్య సుదుర్లభాన్ ॥
బ్రహ్మోవాచ ॥ తాతేమే దుర్లభాః పుంసాం యాన్ వృణీషే వరాన్ మమ। తథాఽపి వితరామ్యఙ్గ వరాన్ యద్యపి దుర్ల
భాన్ ॥ ౨ ॥ తతో జగామ భగవానమోఘానుగ్రహో విభుః। పూజితోఽసురవర్యేణ స్తూయమానః ప్రజేశ్వ
రైః ॥ ౩ ॥ ఏవం లబ్ధవరో దైత్యో బిభ్రద్ధేమమయం వపుః। భగవత్యకరోద్ద్వేషం భ్రాతుర్వధమనుస్మరన్ ॥ ౪ ॥ స విజి
త్య దిశస్సర్వా లోకాంశ్చ త్రీన్ మహాసురః। దేవాసురమనుష్యేన్ద్రగన్ధర్వగరుడోరగాన్ ॥ ౫ ॥ సిద్ధచారణవిద్యా
ధ్రానృషీన్ పితృపతీన్ మనూన్। యక్షరక్షఃపిశాచేశాన్ ప్రేతభూతపతీనపి ॥ ౬ ॥ సర్వసత్త్వపతీన్ జిత్వా వశమానీయ వి
శ్వజిత్। జహార లోకపాలానాం స్థానాని సహ తేజసా ॥ ౭ ॥ దేవోద్యానశ్రియా జుష్టమధ్యాస్తే స్మ త్రివిష్టపమ్। మ
హేన్ద్రభవనం సాక్షాన్నిర్మితం విశ్వకర్మణా। త్రైలోక్యలక్ష్మ్యాయతనమధ్యువాసాఖిలర్ధిమత్ ॥ ౮ ॥ యత్ర వి
ద్రుమసోపానా మహామరకతా భువః। యత్ర స్ఫాటికకుడ్యాని వైదూర్యస్తమ్భపఙ్క్తయః ॥ ౯ ॥ యత్ర చిత్రవితా
నాని పద్మరాగాసనాని చ। పయఃఫేననిభాశ్శయ్యా ముక్తాదామపరిచ్ఛదాః ॥ ౧౦ ॥ కూజద్భిర్నూపురైర్దేవ్యశ్శబ్ద

తుభ్యం వితరామి, వర్తమానసామీప్యే లట్, దత్తవానస్మీత్యర్థః * ॥ ౨ ॥ * ఏవముక్త్వా, అమోఘస్సత్యోఽనుగ్రహో యస్య సవిభుర్భగవాన్ బ్రహ్మా, అసురవర్యేణ, పూజితః, ప్రజేశ్వరైర్భృగుదక్షాదిభిః, స్తూయమానః, స్వస్థానం జగామ * ॥ ౩ ॥ * ఏవం, లబ్ధా వరా యేన - స దైత్యః, హిరణ్యవత్ప్రకాశబహుళం, దేహం - బిభ్రాణో, భ్రాతుర్హిరణ్యాక్షస్య, వధం, భగవత్కృతం స్మరన్ - భాగవతద్వేషసహితం - భగవతి - ద్వేష - మకరోత్ * ॥ ౪ ॥ * తదేవ ప్రపఞ్చయితుముపోద్ఘాతమాహ ॥ స ఇత్యాదినా ॥ స మహాసురో హిరణ్యకశిపు - స్త్రీన్ లోకాన్ - సర్వా - దిశశ్చ - విజిత్య - తథా - దేవాదీన్ - సర్వసత్త్వపతీన్ సర్వభూతాధ్యక్షాంశ్చ - జిత్వా - వశమానీయ - విశ్వజిత్ - బభూవ - లోకపాలానాం - తేజసా సహ - స్థానాని - జహార - అపహృతవాన్, దేవోద్యానం - జహారేత్యనుషఙ్గః, శ్రియా సర్వసమృద్ధ్యా - జుష్టం యుక్తం - త్రివిష్టపం స్వర్గ - మధ్యాస్తే స్మ అధిష్ఠితవాన్ - విశ్వకర్మణా - నిర్మితం - త్రైలోక్యలక్ష్మ్యాః, ఆయతనమాశ్రయం, భోగ్యభోగోపకరణాదిసర్వసమృద్ధిమ - న్మహేన్ద్రస్య - భవనం, సాక్షా - దధ్యువాస అధ్యుషితవాన్ * ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ * మహేన్ద్రభవనం విశినష్టి ॥ యత్ర భవనే - విద్రుమమయాని సోపానాని యాసు తాః ॥ భువః స్థలాని - వేదికాదీని - మహామరకతాః ఇన్ద్రనీలమయ్యః - యత్ర భవనే - స్ఫటికమయాని - కుడ్యాని భిత్తయః - యత్ర - వైదూర్యమణిమయస్తమ్భపఙ్క్తయః * ॥ ౯ ॥ * యత్ర చ - చిత్రవితానాని పద్మరాగరత్నమయా - న్యాసనాని చ - పయఃఫేననిభాః దుగ్ధఫేనవన్మృదులాః శుభ్రాశ్చ - శయ్యాః - ముక్తాదామాని - పరిచ్ఛదాః పరికరా - యాసాం తాః * ॥ ౧౦ ॥ * యత్ర చ - దేవ్యః దేవానాం సమ్బన్ధిన్యః - సుదత్యః స్త్రియః కూజద్భిర్ధ్వనద్భిః నూపురైః - తత్ర తత్ర - శబ్దయన్త్యః శబ్దం కుర్వత్యః - రత్నస్థలేషు - సున్దరం - స్వయం - ముఖం - పశ్య

న్తి ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ తస్మిన్నేవం భూతే - మహేన్ద్రస్య - భవనే - అధివసన్ - అపారబలః - మహామనాః అవ్యాహతసఙ్కల్పః - అతఏవ - నిర్జితః లోకో యేన - స్వయ - మేకఏవరాజా - ఊర్జితమధికం - చణ్డం తాపకం - శాసనం - యస్య - అతఏవ, ప్రతాపత్రైః, సురాదిభి-ర్వన్ద్యా, వఙ్ఘ్రియస్య - తాదృశో - రేమే ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ అఙ్గ హే యుధిష్ఠిర - ఉరుగన్ధినా ఉగ్రగన్ధేన - మధునా సురయా - మత్తం - అతఏవ - వివృత్తే విఘూర్ణితే - తామ్రే - అక్షిణీ - యస్య - తపోయోగస్య బలస్య దేహబలస్య - ఓజస ఇన్ద్రియబలస్య చ - పదమాశ్రయం - తం దైత్యం - త్రిభిర్వినా బ్రహ్మవిష్ణుశివైర్వినా అన్యే సర్వే - ఉపాయనం పూజాద్రవ్యం - తద్యుక్తపాణిభి - రుపాసత ఉపాసితవన్తః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ ఉపాసనాప్రకారమేవాహ ॥ జగురితి చతుర్భిః ॥ ఓజసా స్వబలేన, మహేన్ద్రస్యాసనం - అస్థితమధిష్ఠితం, తం దైత్యం - విశ్వావసుస్తుమ్బురునారదాదయశ్చ - జగుః గానంచక్రుః తద్గుణాన్ జగురిత్యర్థః - గన్ధర్వాః - సిద్ధాః, ఋషయశ్చ - విద్యాధరాః - అప్సరసశ్చ - ముహుర్ముహు - రస్తువన్ హే పాణ్డవ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ సఏవాసురః - వర్ణాశ్రమస్థైర్బ్రాహ్మణగృహస్థాదిభిః కర్తృభి - ర్భూరిదక్షిణాయుక్తైః, క్రతుభి - ముహుర్ముహురిజ్యమాన ఆరాధ్యమానః - స్వబలేన - హవిర్భాగానగ్రహీత్ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తస్యాసురస్య సమ్బన్ధినీ - యా - సప్తద్వీపయుక్తా, పృథివీ, అకృష్టపచ్యా కర్షణేన వినా ఫలన్య - భూత్ - ద్యౌః స్వర్గాభిమానిని దేవతా - యథాకామం యథేష్టం, దోగ్ధి ష్టార్థాన్ పూరయతి తథా, అభూత్ - తథా - నభః అన్తరిక్షాభిమాని దేవతా - నానాశ్చర్యమయం వివిధవిచిత్రవస్తుప్రద - మభూత్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ రత్నాకరాస్సముద్రాః, స్రోతస్వత్యో గఙ్గాదినద్యశ్చ - ఊర్మిభిస్తరఙ్గైః - రత్నసమూహాన్ - ఊహుః ప్రాపయామాసుః - రత్నాకరానేవాహ, క్షారేతి - సీధుసురా - క్షౌద్రమిక్షురసః - అమృతం శుద్ధం క్షీరాదిమయాన్యుదకాని యేషాం

యన్త్యఇతస్తతః।రత్నస్తమ్భేషుపశ్యన్తిసుదత్యస్సున్దరంముఖమ్॥౧౧॥తస్మిన్మహేన్ద్ర❀భవనేమహాబలోమ
హామనానిర్జితలోకఏకరాట్। రేమేఽభివన్ద్యాఙ్ఘ్రియుగస్సురాదిభిఃప్రతాపత్రైరూర్జితచణ్డశాసనః॥౧౨॥తమఙ్గ
మత్తంమధునోరుగన్ధినావివృత్తతామ్రాక్షమశేషధిష్ణ్యపాః।ఉపాసతోపాయనపాణిభిర్వినాత్రిభిస్తపోయో
గబలౌజసాంపదమ్॥౧౩॥జగుర్మహేన్ద్రాసనమోజసాస్థితంవిశ్వావసుస్తుమ్బురురస్మదాదయః।గన్ధర్వసిద్ధా
ఋషయోఽస్తువన్ముహుర్విద్యాధరాఅప్సరసశ్చపాణ్డవ॥౧౪॥సఏవవర్ణాశ్రమిభిఃక్రతుభిర్భూరిదక్షిణైః। ఇ
జ్యమానోహవిర్భాగానగ్రహీత్స్వేనతేజసా॥౧౫॥అకృష్టపచ్యాతస్యాసీత్సప్తద్వీపవతీమహీ।యథాకామ
దుఘాద్యౌశ్చనానాశ్చర్యప్రదంనభః॥౧౬॥రత్నాకరాశ్చరత్నౌఘాంస్తత్పత్న్యశ్చోహురూర్మిభిః। క్షారసీ
ధుఘృతక్షౌద్రదధిక్షీరామృతోదకాః॥౧౭॥శైలాద్రోణీభిరాక్రీడాన్సర్వర్తుషుగుణాన్ద్రుమాన్।దధారలోక
పాలానామేకఏవపృథగ్గుణాన్॥౧౮॥సఇత్థంనిర్జితకకుభేకరాడ్విషయాన్ప్రియాన్। యథోపజోషంభుఞ్జానో
నాతృప్యదజితేన్ద్రియః॥౧౯॥ఏవమైశ్వర్యమత్తస్యదృప్తస్యోచ్ఛాస్త్రవర్తినః। కాలోమహాన్వ్యతీయాయబ్ర
హ్మశాపముపేయుషః॥ ౨౦ ॥తస్యోగ్రదణ్డసంవిగ్నాస్సర్వేలోకాస్సపాలకాః।అన్యత్రాలబ్ధశరణాశ్శరణం

తే - క్రమస్త్వవివక్షితః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ శైలః పర్వతః - జాత్యభిప్రాయకమేకవచనం - ద్రోణీభిః కన్దరైః, ద్రుమాన్ - దధార - కథంభూతాన్ - సర్వర్తుషు వసన్తాదిషు షట్సు - స్వే స్వే - గుణాః ఫలపుష్పాదయో - యేషాం తాన్ - ఆక్రీడాన్ క్రీడాస్థానోపయుక్తాన్ - సర్వర్తుషు సర్వాన్స్వకీయాన్ ఫలపుష్పానేవ దధారేత్యర్థః - తదేవ స్పష్టయతి, లోకపాలానాం - తదాధిపత్యవేలాయామిత్యర్థః - ఏకో ద్రుమః - వసన్తాదికాలనియమేన - పృథగ్గుణాన్ ఫలపుష్పాదీన్ - దధార - అస్య త్వాధిపత్యే అనియతకాలం సర్వాన్గుణాన్ దధారేత్యర్థః, యద్వా - అయమసుర ఏక ఏవ - సర్వేషాం - లోకానాం - పృథగ్గుణాన్ప్రతినియతాన్ - గుణాన్ - దధార సర్వేషామాధిపత్యమేక ఏవ చకారేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ ఇత్థం, నిర్జితాః - కకుభో దిశో - యేన - సదైత్యః, ఏకఏవ రాజా సన్, యథోపజోషం యథాప్రీతి, ప్రియాన్, విషయాననుభవన్నపి, నాతృప్యత్ న తృప్తవాన్ - యతోఽయ, మజితేన్ద్రియః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఇత్థ, మైశ్వర్యేణ, మత్తస్య, అతఏవ దృప్తస్య - అతఏవ చో - చ్ఛాస్త్రవర్తినః వైదికమార్గాననువర్తినః - ఉత్పథస్యేత్యర్థః - బ్రహ్మశాపం సనకాదీనాం శాప - ముపేయుషః ప్రాప్తవతః - మహాన్కాలో బహువర్షాత్మకః కాలః - వ్యతీయాయ అతిక్రాన్తోఽభూత్ - బ్రహ్మశాపముపేయుష ఇత్యనేన తజ్జన్మావసానకాలః ప్రాప్త ఇతి సూచ్యతే ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తదేవవక్తుం తన్నిమిత్తం తావదాహ ॥ తస్యేతి ॥ తస్య దైత్యస్య - ఉగ్రదణ్డేన ఉగ్రశాసనేన - సంవిగ్నా భీతాః - సపాలకాః - సర్వే - లోకాః - అన్యత్ర - అలబ్ధం - శరణం నివాసస్థానం - యైః - తే - అచ్యుతం భగవన్తం - శరణం - యయుః ప్రాప్తాః - అన్యత్రాలబ్ధశరణా ఇత్యస్య అనన్యరక్షకా ఇతి వాఽర్థః - పూర్వం దైత్యతపః పీడితాస్తదుపశమనాయ బ్రహ్మాణం శరణముపగమ్య వరప్రదాపనేన స్వానిష్టమేవ చక్రుః - పునరేతదనిష్టపరిహారో బ్రహ్మణాఽపి కర్తుమశక్య ఇత్యాలోచ్యానన్యశరణా భగవన్తమేవ

శరణంయయురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ శరణవరణప్రకారమేవాహ ॥ తస్మా ఇతి ॥ తస్మై-కాష్ఠాయై-దిశే-నమః-కాష్ఠాం-విశింషన్తి, యత్రేతి, యత్ర-యస్యాం కాష్ఠాయా-మీశ్వరస్సర్వనియన్తా - హరిరాశ్రితార్తిహరో భగవా-నాస్తే- శాన్తాః-రాగాదిరహితాః - అతఏవ-శుద్ధాన్తఃకరణాః-సంన్యాసినో-న్యాసవిద్యానిష్ఠాః - యత్ యాంచ కాష్ఠాం-గత్వా-ప్రాప్య-ననివర్తన్తే-పునర్నావర్తన్తే - సపునస్సంసరన్తి-తస్మై-కాష్ఠాయై-నమ ఇతి - యస్యాం దిశి ప్రణతార్తిహరో భగవానాస్తే తద్దిగధీనోఽస్మద్రక్షణోపాయ ఇత్యధ్యవసాయపూర్వకం భగవన్తం శరణంయయుః - కాష్ఠాయై నమ ఇతి దిక్ఛరణవరణకథనేన దేవానామపి భగవత్స్వరూపం దుర్గ్రహమితి సూచితమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఇతీత్థం-తే దేవాః-సంయతాత్మానః-స్స ఏవ భగవాన్రక్షిష్యతీతి విస్రమ్భయుక్త - మనసః-సమాహితధియః, యద్వా, సంయతాత్మాన ఇతి బాహ్యేన్ద్రియజయ ఉక్తః, సమాహితధియ ఇత్యనేనాన్తరిన్ద్రియజయః-వాయుభోజనా ఇత్యనేన ప్రాణజయః - వినిద్రా ఇత్యనేన కాయజయః-ఏవంవిధాః-హృషీకేశం-ఉపతస్థుః- తుష్టువుః-వక్ష్యమాణం మన్త్రం జేపుర్వా ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ భగవతే షాడ్గుణ్యపూర్ణాయ-పురుషాయ సర్వాన్తరాత్మనే - మహాత్మనే మహానుకమ్పాయుక్త, ఆత్మా మహో-యస్య-తస్మై - విశుద్ధః-అనుభవో జ్ఞానం-ఆనన్దస్సుఖం-తయోః-సన్దోహః-పూరః- స్తద్రూపాయ-యతః యత్సమాశ్రయణా-దాశ్రితానా-మభయం-తస్మై నమః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తేషాం దేవానా-మేవముపతిష్ఠతాం-వాణీ-ఆవిరభూత్-తైశ్శ్రుతేత్యర్థః - కథంభూతా-అరూపా అదృష్టవక్తృకా మేఘనిస్వనా మేఘఘోషతుల్యా - కకుభో దిశః-నాదయన్తీ ప్రతియధ్వనయన్తీ - సాధూనా - మభయఙ్కరా ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ వాణీమేవాహ ॥ మాభైష్టేతి ॥ హే విబుధశ్రేష్ఠాః యూయం - మాభైష్ట భయం మాకురుత - వః యుష్మాకం సర్వేషాం - భద్రం సుఖమేవా - స్తు - హి యస్మాత్-మమ-దర్శనం కటాక్షః- భూతానాం - శ్రేయస - ఉపపత్తయే ప్రాప్తయే-భవతి ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ దైతేయాధమస్య-తస్య హిరణ్యకశిపో-ర్య-ద్దౌరాత్మ్యం, త, న్మయా, జ్ఞాతం విదితమేవ-తస్య దైత్యస్య, శా

యయుర్యచ్యుతమ్॥౨౧॥తస్మై నమోఽస్తు కాష్ఠాయై యత్రాత్మా హరిరీశ్వరః। యద్గత్వా న నివర్తన్తే శాన్తాస్సం
న్యాసినోఽమలాః॥ ౨౨ ॥ఇతి తే సంయతాత్మానస్సమాహితధియోఽమలాః। ఉపతస్థుర్హృషీకేశం వినిద్రా వా
యుభోజనాః॥౨౩॥ఓం॥నమో భగవతే తస్మై పురుషాయ మహాత్మనే। విశుద్ధానుభవానన్దసన్దోహాయ యతోఽ
భయమ్॥౨౪॥ తేషామావిరభూద్వాణీ హ్యరూపా మేఘనిస్వనా। సన్నాదయన్తీ కకుభస్సాధూనామభయఙ్క
రా॥ ౨౫ ॥ మాభైష్ట విబుధశ్రేష్ఠాస్సర్వేషాం భద్రమస్తు వః। మద్దర్శనం హి భూతానాం సర్వశ్రేయోపపత్త
యే॥౨౬॥జ్ఞాతమేతస్య దౌరాత్మ్యం దైతేయాపశదస్య యత్। తస్య శాన్తిం కరిష్యామి కాలస్తావత్ప్రతీక్ష్యతాం॥
యదా దేవేషు వేదేషు గోషు విప్రేషు సాధుషు। ధర్మే మయి చ విద్వేషస్స వా ఆశు వినశ్యతి॥ ౨౮ ॥నిర్వైరాయ ప్ర
శాన్తాయ స్వసుతాయ మహాత్మనే। ప్రహ్లాదాయ యదా ద్రుహ్యేద్ధనిష్యేఽపి వరోర్జితమ్ ॥ ౨౯॥ ఇత్యుక్తా లోక
గురుణా తం ప్రణమ్య దివౌకసః। న్యవర్తన్త గతోద్వేగా మేనిరే చాసురం హతమ్॥ ౩౦ ॥తస్య దైత్యపతేః పుత్రా
శ్చత్వారః పరమాద్భుతాః। ప్రహ్లాదోఽభూన్మహాంస్తేషాం గుణైర్మహదుపాసకః॥౩౧॥బ్రహ్మణ్యశ్శీలసంప

న్తిం వధం-కరిష్యామి-కాలస్తద్వధోచితకాల, స్తావత్ప్రతీక్ష్యతాం-కించిత్కాలవిలమ్బం సహధ్వమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ కోసౌ తద్వధోచితకాలస్తత్రాహ ॥ యదేతి ॥ యస్మిన్కాలే-దేవాదిషు, తస్య, నితరాం, ద్వేషః, తదా, స, ఆశు, వినశ్యతి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ నను దేవాదిషు విద్వేషేఽపి న తస్య నాశః-బ్రహ్మవరేణోర్జితత్వాదిత్యత్రాహ ॥ నిర్వైరేతి ॥ యదా, ప్రహ్లాదాయ, ద్రుహ్యే, త్తదా-వరై -రూర్జితమపి, హనిష్యే హనిష్యామి-కథంభూతాయ, మదాత్మనే-అహమేవాత్మా యస్య, స మదాత్మా, యద్వా - మయ్యాత్మా మతిర్యస్య స మదాత్మా-తస్మై నిర్వైరాయ సర్వభూతసుహృదే - ప్రశాన్తాయ రాగాదిరహితాయ, స్వస్యాత్మజాయ, నిరతిశయ ప్రియభక్తవిషయే యదా ద్రోహం కరిష్యతి తదా, ఆశ్వేవ హనిష్యామి, మద్భక్తవిషయాపరాధస్య మమ నితరామసహ్యత్వాదితి భావః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఇత్థమిత్థం, లోకగురుణా భగవతా, ఉక్తా, దివౌకసో దేవాః, తం భగవన్తం, ప్రణమ్య, గతోద్వేగాః, గత ఉద్వేగో భయం యేషాం, తాదృశాస్సన్తో, న్యవర్తన్త, భగవదుపదిష్టే తేరితి శేషః అసురం, హతప్రాయంచ, మేనిరే అమన్యన్త ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తస్య పూర్వమేవ విప్రశాపముపేయుషః, ఉచితకాలే హనిష్యామీత్యేవంవిధ భగవత్సఙ్కల్పవిషయస్య, దైత్యపతేర్హిరణ్యకశిపోః, పరమాద్భుతా, శ్చత్వారః, పుత్రాః ప్రహ్లాదానుహ్లాదసంహ్లాదహ్లాదాఖ్యా, స్తేషాం మధ్యే, ప్రహ్లాదో - గుణైరక్రోధాదిభి - ర్మహాన్ శ్రేష్ఠోఽభూత్- మాహాత్మ్యాఖ్యమహాగుణైస్తం విశినష్టి ॥ మహదుపాసక ఇత్యాదినా ॥ మహతాం భాగవతానా - ముపాసకః భాగవతభక్తిపర్యన్తభగవద్భక్తినిష్ఠః - ఇయమేవహి భగవద్భక్తేః పరాకాష్ఠేతి భావః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ బ్రహ్మణ్యః-బ్రహ్మణి బ్రా

హ్మణకులే సాధురనుకూలో బ్రహ్మణ్యః, యద్వా, బ్రహ్మణి పరస్మిన్ స్థితరాం సాధుర్బ్రహ్మణ్యః, శీలేన సుస్వభావసద్వృత్త్యాత్మకేన - యుక్తః - సత్యసన్ధః సత్యప్రతిజ్ఞః - జితానీ - న్ద్రియాణ్యన్తర్బాహ్యాని - యేన, సర్వభూతానాం, ఆత్మనా తుల్యమాత్మవత్, ఏక ఏవ అసాధారణః - ప్రయతనుస్సుహృత్తమశ్చ ప్రియసుహృత్తమః - ఆత్మా - యథా ప్రియతనుస్స్వహితైకైషీ చ - తద్వదయమపి సర్వభూతవిషయక ప్రీతియుక్తస్తద్ధితైషీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ దాసవత్ సన్నతాః నమస్కృతాః, ఆర్యాణాం మహతాం, అఙ్ఘ్రయో, యేన - పితృవ - ద్దీనేషు - వాత్సల్యయుక్తః - భ్రాతృవ, త్సదృశేషు స్వతుల్యేషు, స్నిగ్ధోఽనురాగయుక్తః, గురుషు ఈశ్వరత్వేన - భావనాదృష్టి - ర్యస్య, విద్యాదిభిర్హేతుభి - ర్యో, మానో గర్వో దమ్భశ్చ, తాభ్యాం, వివర్జితః, తత్రార్థో విత్తం, రూపం సౌన్దర్యం జన్మాభిజాత్యం - ఆదిశబ్దః ప్రకారార్థః - విద్యాదిసదృశమన్యదపి మానాదినిమిత్తం వివక్షితమ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ వ్యసనేషు దుఃఖహేతుషు, నోద్విగ్నం అభీతం - చిత్తం - యస్య, దృష్టేషు ఐహికేషు - శ్రుతేష్వాముష్మికేషు చ స్వర్గస్వారాజ్యాదిషు - గుణేషు విషయేష్వ, వస్తుదృక్ అనిత్యత్వబుద్ధియుక్తః అత ఏవ - తేషు - స్పృహాదిరహితః సదా, దాన్తాః నియమనేన వశీకృతాః - ఇన్ద్రియాదయో - యస్య, ప్రశాన్తాః కామా యస్య, నిస్పృహ ఇత్యనేన సంనిహితేషు విషయేష్విచ్ఛారాహిత్యముక్తం ప్రశాన్తకామ ఇత్యనేన త్వసంనిహితేష్వి త్యతో న పౌనరుక్త్యం, స్వయం, అసురోఽపి - రహితాసురః - మాత్సర్యాద్యాసురభావరహితః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ హే రాజన్, యస్మిన్ ప్రహ్లాదే - గుణా - ఉక్తా వక్ష్యమాణా అన్యే చ, కవిభిర్ముహుర్ముహుః, మహద్యథా భవతి తథా, గృహ్యన్తే బహుమన్యన్త ఇత్యర్థః - మహదితి క్రియావిశేషణం అన్యథా సమానాధికరణసమాసే,, ఆన్మహత,, ఇత్యాత్వాపత్తేః, మహతః ప్రహ్లాదస్య గుణా ఇత్యర్థే యస్మిన్నిత్యనేన పౌనరుక్త్యాపత్తేః, మహతాం గుణా ఇతి వా, తే గుణాః, అధునా అద్యాపి నాపిధీయన్తే, న తిరోహితా భవన్తి - న విస్మృతా భవన్తీతి యావత్ యథా, భగవతీశ్వరే, గుణాః, పునః పునః కవిభి, ర్గృహ్యన్తే - నాపిధీయన్తే,

న్నస్సత్యసన్ధో జితేన్ద్రియః। ఆత్మవత్సర్వభూతానామేకః ప్రియసుహృత్తమః ॥ ౩౧ ॥ దాసవత్సన్నతార్యాఙ్ఘ్రిః పితృవద్దీనవత్సలః। భ్రాతృవత్సదృశే స్నిగ్ధో గురుష్వీశ్వరభావనః॥ విద్యార్థరూపజన్మాఢ్యో మానస్తమ్భవివర్జితః॥ ౩౩॥ నోద్విగ్నచిత్తో వ్యసనేషు నిస్పృహశ్శ్రుతేషు దృష్టేషు గుణేష్వవస్తుదృక్। దాన్తేన్ద్రియప్రాణశరీరధీస్సదా ప్రశాన్తకామో రహితాసురోఽసురః॥ ౩౪॥ యస్మిన్మహద్గుణా రాజన్గృహ్యన్తే కవిభిర్ముహుః। న తేఽధునాఽపిధీయన్తే యథా భగవతీశ్వరే॥ ౩౫॥ యం సాధుగాథాసదసి రిపవోఽపి సురా నృప। ప్రతిమానం ప్రకుర్వన్తి కిముతాన్యే భవాదృశాః॥ ౩౬॥ ❁ గుణైః పరమసఙ్ఖ్యేయైర్మాహాత్మ్యం తస్య సూచ్యతే। వాసుదేవే భగవతి యస్య నైసర్గికీ రతిః॥ ౩౭॥ న్యస్తక్రీడనకో బాలో జడవత్తన్మనస్తయా। కృష్ణగ్రహగృహీతాత్మా న వేద జగదీదృశమ్॥ ౩౮॥ ఆసీనః పర్యటన్నశ్నన్ శయానః ప్రపిబన్బ్రువన్। నానుసన్ధత్త ఏతాని గోవిన్దపరిరమ్భి❁తః॥ క్వచిద్రుదతి❁వైకుణ్ఠచిన్తాశబలచేతనః। క్వచిద్ధసతి తచ్చిన్తాహ్లాద ఉద్గాయతి క్వచిత్॥ ౪౦ ॥ నదతి క్వచిదుత్కణ్ఠో

తద్వత్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ హే నృప, సాధుగాథాసదసి సాధుకథాప్రసఙ్గవత్యాం సభాయాం, రిపవశ్శత్రవోఽపి - యం ప్రహ్లాదం, ప్రతిమానం సాధనత్వేన దృష్టాన్తం, కుర్వన్తి - కిం పునర్భవాదృశాః, అన్యే - ప్రతిమానం కుర్వన్తీతి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ మయా, పరం కేవలం, అసఙ్ఖ్యేయై - ర్గుణై - స్తస్య, మాహాత్మ్యం సూచ్యత ఏవ, సాకల్యేన తద్గుణా వర్ణయితుం శక్యా ఇతి భావః, అలమిత్యపారే, అధికం తస్య మాహాత్మ్యం సూచ్యతే - మయా దిఙ్మాత్రం గుణప్రదర్శనేన మాహాత్మ్యం సూచ్యతే న త్వేతావత్తస్య మాహాత్మ్యమిత్యుచ్యత ఇత్యర్థః - అపారమాహాత్మ్యే హేతుం వదన్విశినష్టి ॥ వాసుదేవే ॥ యస్య ప్రహ్లాదస్య, వాసుదేవే, భగవతి, నైసర్గికీ స్వాభావికీ ఉత్పత్తిసిద్ధేత్యర్థః - రతిః - స్వభావతో వాసుదేవరతానాం వాసుదేవస్యైవానన్తం మాహాత్మ్యమితి భావః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ నైసర్గికలిఙ్గాని వదన్విశినష్టి ॥ న్యస్తేత్యాదినా షడ్భిః, బాల ఏవ బాల్యాత్ప్రభృతీత్యర్థః - తన్మనస్తయా భగవద్గతహృదయకత్వేన, న్యస్తక్రీడనకః పరిత్యక్తబాలక్రీడః - కృష్ణగ్రహః, శ్రీకృష్ణ ఏవ గ్రహ, స్తేన - గృహీత - ఆత్మా మనో, యస్య, గ్రహగృహీతవద్భ్రామ్యమాణ ఇత్యర్థః అత ఏవ, జగదీదృశం, న వేద, బాహ్యానర్థ విషయకచిన్తారహిత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ఆసీన ఇతి ॥ ఆసనాద్యవస్థాస్థితోఽప్యేతాన్యాసనాదీని, నానుసన్ధత్తే నానుసంహితవాన్, తత్ర హేతుః, యతో, గోవిన్దేన భగవతా, పరిరమ్భితస్సంశ్లిష్టః - గోవిన్దానుసన్ధానరూపతత్పరిరమ్భవిస్మృతదేహధర్మః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ క్వచిద్గోవిన్దానుసన్ధానవిచ్ఛేదదశాయాం రుదతి రోదితి అశ్రుత్యాచ్ఛబలః క్విద్గుణాభావశ్చ గోవిన్దచిన్తయా, శబలా వ్యామిశ్రా క్షుభితా, చేతనా బుద్ధిర్యస్య, తాదృశః క్వచి, ద్ధసతి క్వచి, త్తచ్చిన్తయా, ఆహ్లాదో, యస్య, తాదృశ, ఉచ్చై, ర్గాయతి, గోవిన్దగుణానితి శేషః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ క్వచి, త్తచ్చిన్తాహ్లాద ఏవ, నదతి ధ్వనతి క్వచి, దుత్క-

---

౩౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ గుణైరలమసఙ్ఖ్యేయైః.

ణ్ఠః కణ్ఠోపరివ్యాప్తహర్షః - విగతలజ్జో, నృత్యతి ఉత్కణ్ఠో ముక్తకణ్ఠస్సన్, ధ్వనతీతి వాక్యచ్ఛేత ద్భావనయా భగవదనుస్మృత్యా, యుక్త, స్తన్మయః తదాత్మకః - స్వాత్మానం తదపృథక్సిద్ధత్వేన పశ్యన్నపి - తదపి తదనుసన్ధానేన విస్మృత్య, తద్రూపతాపత్త్యభిమానేన, అనుచకార అనుకరోతి భగవానివ చేష్టత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ క్వచిచ్చ, సంస్పర్శేన అవిచ్ఛిన్నానుధ్యానేన - నిర్వృతస్సుఖితః, అస్పన్దః - స్థిరో, యః, ప్రణయః స్నేహ, స్తేన - య, ఆనన్ద - స్తేన - య, త్సలిలం - తేన, ఆమీలితే ఈక్షన్మీలితే - ఈక్షణే, యస్య, ఉత్పులకః ఉదఞ్చితరోమా తూష్ణీమాస్తే ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ స ప్రహ్లాదః - అకించనసఙ్గో నిరుపాధికస్నేహ స్తేన - లబ్ధయా, ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతః, పాదారవిన్దయోః, నిషేవయా, ముహుర్ముహు, రాత్మనః స్వస్య పరాం నిర్వృతిమానన్దం - వితన్వన్ - మన ఇత్యర్థత్వాల్లుప్తషష్ఠీకం పృథక్పదం, యద్వా, తత ఏవ సవిశేషణస్యాపసమాసః, విషయాసఙ్గేన, దీనస్య - మనసః - శమం శాన్తిం రాగాదిరాహిత్యం, వ్యధాచ్చక్రే - దుస్సఙ్గదీనస్యేతి విశేషణం లోకపరపాటిక్రతం న తు తస్య కదాచిదపి విషయాసక్తమభూన్మనః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ హే రాజన్ - తస్మిన్నేవంభూతే - మహాభాగవతే భాగవతశ్రేష్ఠే - మహావివేకిని - మహాత్మని ఉక్తవిధమాహాత్మ్యే - తత్ప్రియాత్మజే, హిరణ్యకశిపురఘం ద్రోహ, మకరోత్ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ ఏవం విధస్య ద్రోహానర్హత్వేన శఙ్కయా పృచ్ఛతి యుధిష్ఠిరః ॥ దేవర్ష ఇతి ॥ హే దేవర్షే - ఏత - ద్వేదితుం జ్ఞాతు - మిచ్ఛామః - కిం తత్ - హే సువ్రత - శుద్ధాయ నిరపరాధాయ - సాధవే - తత్ప్రియా, త్మజాయ అనేన ద్రోహానర్హవిషయత్వముక్తం - పితేత్యనేన ద్రోగ్ధృత్వానర్హత్వం - అఘం ద్రోహ, మధాచ్చక్రే - ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఉక్తవిశేషణలబ్ధార్థమేవ విశదయతి ॥ పుత్రేష్వితి ॥ ప్రతికూలేషు, పుత్రకేషు - విషయభూతేషు, పుత్రవత్సలాః - పితరః - శిక్షార్థం - కేవల, ముపాలభన్తే ఆక్షిపన్తి అపరే యథా శ

విలజ్జో నృత్యతి క్వచిత్ । క్వచిత్తద్భావనాయుక్త స్తన్మయోఽనుచకార హ ॥ ౪౧ ॥ క్వచిదుత్పులకస్తూష్ణీమాస్తే
సంస్పర్శనిర్వృతః । అస్పన్దప్రణయానన్దసలిలామీలితేక్షణః ॥ ౪౨ ॥ స ఉత్తమశ్లోకపదారవిన్దయోర్నిషేవ
యాఽకించనసఙ్గలబ్ధయా । తన్వన్ పరాం నిర్వృతిమాత్మనో ముహుర్దుస్సఙ్గదీనస్య మనశ్శమం వ్యధాత్ ॥ ౪౩ ॥
తస్మిన్మహాభాగవతే మహాభాగే మహాత్మని । హిరణ్యకశిపూ రాజన్నకరోదఘమాత్మజే ॥ ౪౪ ॥ యుధిష్ఠిర ఉ
వాచ ॥ దేవర్ష ఏతదిచ్ఛామో వేదితుం తవ సువ్రత । యదాత్మజాయ శుద్ధాయ పితాఽధాత్సాధవే హ్యఘమ్ ॥ ౪౫ ॥
పుత్రేషు ప్రతికూలేషు పితరః పుత్రవత్సలాః । ఉపాలభన్తే శిక్షార్థం నైవాఘమపరే యథా ॥ కిముతానువశాన్సా
ధూన్ తాదృశాన్గురుదేవతాన్ ॥ ౪౬ ॥ ఏతత్కౌతూహలం బ్రహ్మన్నస్మాకం విధమ ప్రభో । పితుః పుత్రాయ యో
ద్వేషో మరణాయ ప్రయోజితః ॥ ౪౭ ॥ *
* * * * * * * * * * ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః. * * * * * * * * *
నారద ఉవాచ ॥ పౌరోహిత్యాయ భగవాన్వృతః కావ్యః కిలాసురైః । చణ్డామర్కౌ సుతౌ తస్య దైత్యరాజగృహా
న్తికే ॥ ౧ ॥ తౌ రాజ్ఞా ప్రాపితం బాలం ప్రహ్లాదం నయకోవిదమ్ । పాఠయామాసతుః పాఠ్యానన్యాంశ్చాసురబా
లకాన్ ॥ ౨ ॥ యత్తత్ర గురుణా ప్రోక్తం శుశ్రువేఽనుపపాఠ చ । న సాధు మనసా మేనే స్వపరాసద్గ్రహాశ్రయమ్ ॥

త్రవ ఇవా - ఘం ద్రోహం - నైవ కుర్వన్తి - ప్రతికూలానపి పుత్రాన్కేవలం శిక్షార్థముపాలభన్తే న తేభ్యో ద్రుహ్యన్తి - కిం పున - రనుకూలాన్ - సాధూన్, గురుః పిత్రైవ దైవతం యేషాం, తా - నుపాలభన్తే న తు తేభ్యో ద్రుహ్యన్తీతి ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ అతో హే బ్రహ్మన్, అస్మాక - మేతత్కౌతూహలం ఏతత్ప్రశ్నకౌతూహలం విధమ అపనయ - హే ప్రభో - పుత్రాయ - యః - పితు - ర్ద్వేష - స్స - మరణాయ పితుర్మరణాయ - ప్రయోజితః ప్రయోజకోఽభూదితి యత్ - ఏతత్ప్రశ్నకౌతూహలమిత్యన్వయః, పితుః పుత్రవిషయకద్వేషస్స్వస్యైవ మరణప్రయోజకః కథమభూదిత్యేవంవిధప్రశ్నవిషయకౌతూహలం విధమేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః. ❁

ఏవమాపృష్టద్వేషనిమిత్తస్తద్వక్తుం తావదుపోద్ఘాతమాహ భగవాన్నారదః, పౌరోహిత్యాయేత్యాదినా ॥ భగవాన్ కావ్యశ్శుక్రః - పౌరోహిత్యాయ పురోహితకర్మకర్తు - మసురై - ర్వృతః, కిలేతి ప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి ॥ తస్య కావ్యస్య, సుతౌ శణ్డామర్కాఖ్యౌ దైత్యరాజస్య హిరణ్యకశిపోః, గృహసమీపే - ఆస్తామితి శేషః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తౌ చ శణ్డామర్కౌ - దైత్యరాజ్ఞా నప్రాపితం నీతిశాస్త్రపఠనార్థం ప్రాపితం - ప్రహ్లాదం, అన్యాంశ్చా - సురబాలకాంశ్చ - పాఠ్యాన్ దణ్డనీత్యాదీన్ - పాఠయామాసతుః పఠనం కారితవన్తౌ - నయకోవిదమితి క్రియావిశేషణం - యథా నయకోవిదో నీతిశాస్త్రనిపుణో భవతి తథా పాఠయామాసతురితి ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తత్ర ఏవం స్థితే - ప్రహ్లాదో, య, ద్గురుణా - ప్రోక్తం - త - చ్ఛుశ్రువే శ్రుతవాన్ - అనుపఠితవాంశ్చ - పరం తు, తత్ప్రోక్తం, మనసా - సాధు యథా తథా న మేనే తత్ర హేతుం వదన్ ప్రోక్తం విశినష్టి ॥ స్వపరాసద్గ్రహాశ్రయం అయం - స్వః స్వకీయో మిత్రం - అయం తు - పరశ్శత్రు - రిత్యేవం రూపో - యోఽసద్గ్రహో వృథాగ్రహరూపోఽభిమాన - స్తస్యా

శ్రియంహేతుభూతమ్ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ ఏవంస్థితే - హేపాణ్డవ - కదాచి-దసురరా-ట్పుత్రంప్రహ్లాద -మఙ్క-మారోప్యఉత్సఙ్గేనిధాయ-హేవత్సహేపుత్ర - భవా - నాచార్యప్రోక్తేషుమధ్యే - య - త్సాధుమన్యతే- తత్క-థ్యతా-మిత్యేవంపప్రచ్ఛ ✽ ॥ ౪॥ ✽ ఏవంపృష్టఆహప్రహ్లాదస్తదిత్యేకేన॥ హేఅసురవర్య-అసద్గ్రహాద్దేహాత్మాభిమానస్స్వతన్త్రాత్మాభిమానతస్స్థూలశబ్దాదివిషయాభినివేశాదిరూపాసద్గ్రహాద్ధేతోః,సదా-సముద్విగ్నానితరాంభీతా,ధీ- ర్యేషాం- తేషాం- దేహినాంకుత్సితదేహధారిణా-మాత్మపాతం-పతత్యనేనేతిపాతం-ఆత్మనఃఅధఃపతనహేతు- మన్ధకూపతుల్యం - గృహంత్యక్త్వా వనమరణ్యం-ప్రవిష్టో-హరి-మాశ్రితబన్ధహరంభగవన్తమాశ్రయేత -తియ-త్తదేవ-సాధుమన్యఇతి-హిత్వేతిపదేనహేయసంక్షేపః-హరిమాశ్రయేతేత్యనేనఉపాదేయతత్త్వతదనుష్ఠానసంక్షేపః-వనంగతఇతివివిక్తదేశోపలక్షణమ్ ✽ ॥౫॥ ✽ ఏవముక్తోదైత్యరాజఃకిమాహేత్యత్రాహనారదః॥శ్రుత్వేతి॥ పరపక్షసమాహితాః - పరపక్షేవిష్ణౌ-సమాహితాఃపరినిష్ఠితాః,పుత్రస్య-గిరః-శ్రుత్వా-దైత్యో-జహాసహాసపూర్వముర్వాచేత్యర్థః ॥తదేవాహ ॥ బాలానాం-బుద్ధిః-పరబుద్ధిభిః-పరస్మిన్శత్రౌవిష్ణౌ-బుద్ధి- ర్యేషాం-తైః,ర్భిద్యతేఅన్యథాక్రియతే-విపరీతాక్రియతఇత్యర్థః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ నూనం,గురుగేహే- ప్రతిచ్ఛన్నైః-ర్విష్ణుపక్షైః-ర్ద్విజాతిభిర్బ్రాహ్మణైః-రయం-బాలో-భిద్యతేవిపరీతబుద్ధిఃక్రియతే - అతోఽస్యబాలస్య-బుద్ధి,ర్యథా-నభిద్యేత-తథా-సమ్య-గ్విధార్యతాంపిచార్యతామితి ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ తతో,దైత్యయాజకాఃదైత్యపురోహితాఃస్వగృహంప్రతి-దైత్యభర్త్రా-రానీతంప్రాపితం-ప్రహ్లాదం - ఆహూయప్రశస్యప్రస్తుత్య -సామోక్తిభిః,శ్లక్ష్ణయామృద్వ్యా-వాచ-సమ్య,గపృచ్ఛన్ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ ప్రశ్నమేవాహవత్సేతిద్వాభ్యామ్॥ హేవత్సప్రహ్లాద-తేతవ-భద్ర-మస్తు-నత్వాంతాడయామఇతిభావః,సత్యంయథార్థం,కథయ- మృషా , మాకథయ,కింకథయేయంతత్రాహ॥బాలానితి॥బాలా,నతి

ఏకదాఽసురరాట్పుత్రమఙ్కమారోప్యపాణ్డవ।పప్రచ్ఛకథ్యతాంవత్సమన్యతేసాధుయద్భవాన్॥౪॥ప్రహ్లాదఉవాచ॥తత్సాధుమన్యేఽసురవర్యదేహినాంసదాసముద్విగ్నధియామసద్గ్రహాత్।హిత్వాఽఽత్మపాతంగృహమన్ధకూపంవనంగతోయద్ధరిమాశ్రయేత॥౫॥శ్రీనారదఉవాచ॥శ్రుత్వాపుత్రగిరోదైత్యఃపరపక్షసమాహితాః।జహాసబుద్ధిర్బాలానాంభిద్యతేపరబుద్ధిభిః॥౬॥ సమ్యగ్విధార్యతాంబాలోగురుగేహేద్విజాతిభిః।విష్ణుపక్షైఃప్రతిచ్ఛన్నైర్నభిద్యేతాస్యధీర్యథా॥౭॥ గృహమానీతమాహూయప్రహ్లాదందైత్యయాజకాః।ప్రశస్యశ్లక్ష్ణయావాచాసమపృచ్ఛన్తసామభిః॥ ౮ ॥వత్సప్రహ్లాదభద్రంతేసత్యంకథయమామృషా।బాలానతికుతస్తుభ్యమేషబుద్ధివిపర్యయః॥౯॥ బుద్ధిభేదఃపరకృతఉతాహోతేస్వతోఽభవత్ ।భణ్యతాంశ్రోతుకామానాంగురూణాంకులనన్దన ॥ ౧౦ ॥ ప్రహ్లాదఉవాచ॥పరస్స్వశ్చేత్యసద్గ్రాహఃపుంసాంయన్మాయయాకృతః। విమోహితధియాందృష్టస్తస్మైభగవతేనమః॥ ౧౧ ॥సయదాఽనువ్రతఃపుంసాంపశుబుద్ధిర్విభిద్యతే।అన్యఏషతదాఽ

అతిక్రమ్య,సర్వాన్బాలాన్విహాయ,తుభ్యంతవైవఏషబుద్ధివిపర్యాసః,కుతోహేతో,రభూదితి ✽ ॥౯ ॥ ✽ కిమయంబుద్ధివిపర్యాసః,పరైర్విష్ణుపక్షపాతిభిః,కృతః,ఉతాహోఆహోస్విత్,స్వతఏవ , తవా , భవత్, హేదైత్యకులనన్దన,త్వద్గురూణాం,శ్రోతుకామానా,మస్మాకం,భణ్యతాంకథ్యతామితి ✽ ॥౧౦ ॥ ✽ ఏవముక్తఆహప్రహ్లాదః॥పరఇత్యాదినాచతుర్భిః॥యత్పృష్టం,బుద్ధిభేదఃపరకృతఃఉతస్వాభావిక , ఇతితత్ర,తమిమంస్వపరవిభాగందేహాత్మాభిమానరూపాజ్ఞానమూలకంభగవన్మాయామోహితానామితినిన్దితుంతావద్దేహాత్మాభిమానాదిరూపమోహనిమిత్తవిచిత్రమాయాశక్తియుక్తంభగవన్తంనమస్కరోతి॥పరఇతి॥యస్యేశ్వరస్య,మాయయాహేతునా,స్వఃపరశ్చేత్యసద్గ్రాహః , ఇదంమిత్రమయమమిత్రోఽయందేవోమనుష్యోబ్రాహ్మణ , ఇత్యాదిదేహాత్మభ్రమః -కృతస్సంపాదితః-విమోహితధియాంభగవన్మాయయావిమోహితాధీర్యేషాం,తేషాంభవతామేవ - దృష్టో-నమమేతిభావః-తస్మై-పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ-నమః-విమోహితధియామిత్యనేన,దైవీహ్యేషాగుణమయీమమమాయాదురత్యయా,,తిభగవదుక్తరీత్యా భగవదప్రపన్నానాంభవతామేవాసద్గ్రాహో-నతుతత్ప్రపన్నస్యమమేతిసూచితమ్ ✽ ॥౧౧॥ ✽ తదేవస్వాజ్ఞయన్నసద్గ్రాహంనిన్దతి॥సఇతి॥సభగవాన్-యదా-పుంభిః-అనువృతః,ఆశ్రితః - తదా- పుంసాం-పశుబుద్ధిఃపశుష్వివబుద్ధిః-దేహాత్మాభిమానరూపాబుద్ధిః-విభిద్యతేనిరస్యతే - కాఽసౌపశుబుద్ధిః, - యా , అన్య ఏషః - అన్యోఽహ - మిత్యేవంరూపా - సర్వశరీరేష్వజ్ఞానైకాకారతయా పరమాత్మశరీరతయా చావస్థితానాత్మనోవిస్మరతాం , స్వః పరఇత్యేవం రూపా - భేద గతా అనాత్మ

భూతదేవాసురమనుష్యాదిశరీరగతా - అత ఏవ - అసతీ దుష్టా - అనర్థావహా - సైషా - పశుబుద్ధిరిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవం స్వపరవిభాగహేతుభూతదేహాత్మభ్రమాదేర్భగవన్మాయాహేతుకత్వకథనేన తద్వశాత్తస్మిన్వృత్తికథనేన చ భగవత ఏవాజ్ఞానప్రదత్వం తస్మిన్ప్రవర్తకత్వం చోక్తం - అథ జ్ఞానప్రదాతృత్వమపి తస్యైవేత్యాహ ॥ స ఏష ఇతి ॥ స ఏష ఆత్మా ప్రకృతేః పరశ్చాత్మా - స్వపరేత్యబుద్ధిః - స్వః పర ఇతి బుద్ధిరహితః సర్వాన్తరాత్మతయా సర్వత్ర సమత్వాదిత్యర్థః - దురన్వయం పురుషాన్తరేష్వఘటమాన - మనుక్రమణం వ్యాపారో - యస్య - తాదృశో - నిరూప్యతే - అన్యైరశక్యం సర్వం సర్వశక్తిర్లీలయా కరోతీత్యర్థః - యస్య - వర్త్మని మార్గే - యత్స్వరూపవిమర్శనే - వేదవాదినో - బ్రహ్మాదయోఽపి - ముహ్యన్తి స ఏష ఏవ - మమ, మతిం, భినత్తి - స్వపరేత్యబుద్ధిరిత్యనేన దేవాసురాదివిభాగమన్తరేణ సర్వేషాం జ్ఞానప్రదత్వముక్తం - దురన్వయానుక్రమణ ఇత్యనేన సర్వశక్తిత్వం వైషమ్యవిరాహిత్యం చోక్తం - యద్వర్త్మని బ్రహ్మాదయోఽపి, ముహ్యన్తీత్యనేన తత్ప్రసాదాదేవ బ్రహ్మాదీనామపి జ్ఞానోదయోఽన్యథా కేవలం తేషామపి మోహ ఏవేత్యుక్తం - స్వపరేత్యబుద్ధిభిరితి పాఠాన్తరం - తత్ర - స్వః పర ఇతి న విద్యతే బుద్ధిర్యేషాం తైః - స్వపరవిభాగాత్మకావివేకరహితైరిత్యర్థః - తాదృశైః దురన్వయానుక్రమణః అపితరసాధారణవ్యాపారో - నిరూప్యతే జ్ఞాయత ఇత్యర్థః - తత్ప్రసాదాన్నివృత్తదేహాత్మాభిమానాదిభిః జ్ఞానాజ్ఞానాదిప్రదత్వేన పరమాత్మా జ్ఞాయత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఏవం జ్ఞానప్రదత్వముక్తం - అథ తస్యైవేష్టే తత్ప్రదానేన స్వస్య ప్రవర్తకత్వమాహ ॥ యథేతి ॥ ఆకర్షసన్నిధౌ అయస్కాన్తసన్నిధౌ - అయో లోహం - స్వయమేవ - యథా

న్యోఽహమితి భేదగతాఽసతీ ॥ ౧౨ ॥ స ఏష ఆత్మా ❁ స్వపరేత్యబుద్ధిర్దురన్వయానుక్రమణో నిరూప్యతే । ముహ్యన్తి యద్వర్త్మని వేదవాదినో బ్రహ్మాదయో హ్యేష భినత్తి మే మతిమ్ ॥ ౧౩ ॥ యథా భ్రామ్యత్యయో బ్రహ్మన్స్వయమాకర్షసన్నిధౌ । తథా మే భిద్యతే చేతశ్చక్రపాణేర్యదృచ్ఛయా ॥ ౧౪ ॥ నారద ఉవాచ ॥ ఏతావద్బ్రాహ్మణాయోక్త్వా విరరామ మహామతిః । తం సన్నిర్భర్త్స్య కుపిత స్సుదీనో రాజసేవకమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఆనీయతామరే వేత్రమస్మాకమయశస్కరః । కులాఙ్గారస్య దుర్బుద్ధే † శ్చతుర్థోఽస్యోదితో దమః ॥ ౧౬ ॥ దైతేయచన్దనవనే జాతోఽయం కణ్టకద్రుమః । యన్మూలోన్మూలపరశోర్విష్ణోర్నాలాయితోఽర్భకః ॥ ౧౭ ॥ ఇతి తం వివిధోపాయైర్భీషయంస్తర్జనాదిభిః । ప్రహ్లాదం గ్రాహయామాస త్రివర్గస్యోపపాదనమ్ ॥ ౧౮ ॥ తత ఏనం గురుర్జ్ఞాత్వా జ్ఞాతజ్ఞేయచతుష్టయమ్ । దైత్యేన్ద్రం దర్శయామాస మాతృమృష్టమలఙ్కృతమ్ ॥ ౧౯ ॥ ప్రణమన్తం పదోర్బాలం ప్రతినన్ద్యాశిషాఽసురః । పరి

భ్రామ్యతి - తథా మమ - చేతోఽపి - చక్రపాణేః, సన్నిధౌ - యదృచ్ఛయా హేత్వన్తరనిరపేక్షం - భిద్యతే - తత్ప్రసాదాయత్తతత్సాన్నిధ్యాదేవ మమైవంవిధా బుద్ధివృత్తిరభూదిత్యర్థః - అనేన "బుద్ధిభేదః పరకృత ఉతాహో తే స్వతోఽభవ,, దితి ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తం భవతి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ బ్రాహ్మణాన్ దైత్యయాజకాన్ ప్రత్యే - తావదేవో - క్త్వా - మహామతి - స్స ప్రహ్లాదో - విరరామ తూష్ణీం బభూవ ॥ తతో - దీనః ఉపాయాన్తరేణ తం స్వవశీకర్తుమశక్త - స్తం - గురు - ర్నిర్భర్త్స్య కుపిత స్స - రాజసేవక - మువాచేతి శేషః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ ఆనీయతామితి ద్వాభ్యాం ॥ అరే రాజభట - వేత్ర - మానీయతాం - వేత్రం ప్రహరణసాధనయష్టివిశేషః - అస్మాకమయశః అపకీర్తిం - కరోతీత్యయశస్కర - స్తస్య అత ఏవ కులస్య దైత్యకులస్యాఙ్గారవ - న్నాశకః - తస్య దుర్బుద్ధే - రితః పరం - దమశ్శిక్షణోపాయ - శ్చతుర్థ ఏవ - స్యాత్ - దణ్డ ఏవోపాయః కర్తవ్యో న సామాదిరిత్యర్థః - చతుర్థోఽస్యోదితో దమ ఇతి పాఠే ఉదితశ్శాస్త్రైరుక్త - శ్చతుర్థో దణ్డోపాయ ఏవ - అస్య దమః దమనసాధనమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కులనాశకత్వం వ్యనక్తి - దైతేయా ఏవ చన్దనద్రుమా - స్తేషాం - వనే - అయం - కణ్టకద్రుమతుల్యో - జాతః ॥ యన్మూలేతి ॥ యేషాం దైతేయచన్దనవనానాం - యాని మూలాని - తేషా - మున్మూలనే ఛేదనే - పరశోః పరశుస్థానీయస్య - విష్ణో - రయ - మర్భకో - నాలాయితః నాలవదాచరితవాన్ - యథా పరశోశ్ఛేదకత్వే కర్బురాదిద్రుమనిర్మితో దణ్డస్సహకారీ - తం వినా ఛేదనాసమ్భవాత్ తథాఽయం విష్ణోర్దైత్యమూలస్య ఛేత్తుస్సహకారీ జాత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఇతీత్థం - వదన్ - తర్జనాదిభి - ర్నానోపాయై - ర్భీషయన్ - తం ప్రహ్లాదం - త్రివర్గస్యోపపాదనం ధర్మార్థకామప్రతిపాదకం శాస్త్రం, గ్రాహయామాస ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తతో - గురు - రేనం ప్రహ్లాదం, జ్ఞాతం, జ్ఞేయానాముపాయానాం సామాదీనాం, చతుష్టయం, యస్య, తాదృశం, జ్ఞాత్వా ఆలక్ష్య, మాత్రా, మృష్టం ఉద్వర్త్య స్నాపితం అలంకృతం చ, ప్రహ్లాదం, దైత్యేన్ద్రం ప్రతి, దర్శయామాస, పితృసన్నిధిం ప్రాపయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తతః పాదయోః, ప్రణమన్తం

---

౧౩ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ స్వపరేత్యబుద్ధిభిః.

౧౬ ॥ శ్లో † పా ॥ చతుర్థోఽస్యోదితో.

నమస్కుర్వన్తం,ఆశిషా ఆశీఃపూర్వకం,ప్రతినన్ద్యా,సుతో హిరణ్యకశిపుః,దోర్భ్యాం భుజాభ్యాం,పుత్రస్య,శిరః,పరిష్వజ్య,పరమాం,నిర్వృతిమానన్దం,ప్రాప్తవాన్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ❁ హే యుధిష్ఠిర,ఉత్సఙ్గే నిధాయ-మూర్ధన్యాఘ్రాయ చ అశ్రుకణామ్బుభిః హర్షాశ్రుజలబిన్దుభిః-ఆసిఞ్చన్-వికసద్వక్త్రం-యస్య-తాదృశః- ఇదం వక్ష్యమాణ-మాహ ॥ తదేవాహ॥ ప్రహ్లాదేతి ॥ హే ఆయుష్మన్-ప్రహ్లాద భవానేతావతా,కాలేన,గురోస్సకాశా-ద్య- దుపశిక్షత్ అధీతవానిత్యర్థః - తన్మధ్యేకించిదుత్తమం,స్వధీతం సమ్యగావృత్త్యా గృహీతం- హే తాత ప్రహ్లాద-అనూచ్యతాం సమ్యక్కథ్యతామ్ ❁॥ ౨౨ ॥ ❁ యదుక్తమనుత్తమమధీతమస్త్యనూచ్యతామితి,తత్రోత్తరమాహ ॥ శ్రవణమితి ॥ యదుక్తం పూర్వం ,, వనం గతో యద్ధరిమాశ్రయేతే,, ఇతి తదేవాశ్రయణం వివృణోతి, శ్రవణమితి,పుంసాం, శ్రవణాదీని-నవ,లక్షణాని,యస్యాః,సా,భక్తిః, శ్చేత్-నవలక్షణభక్తియోగప్రతిపాదకం శాస్త్రమధీతం చే, త్తదేవ,స్వధీత , ముత్తమం-మన్యే , నత్వధునా గురోస్సకాశాదధీతం,తత్తు గురుభిర్మాద్ధ్యాపితమితి భావః , స్వధీతప్రశ్నోత్తరనిగమనముత్తమమనధీతమితి - శ్రవణమిత్యాదితు పూర్వోక్తాశ్రయణవివరణపరం భగవత్యద్ధా క్రియతే చేదధీతవిద్యా ప్రతిపాద్యా నవలక్షణా భక్తిర్నిష్కపటభావేన భగవతి క్రియత ఇతి యత్-కృతాఽపి భక్తిర్విష్ణావర్పితేతి యచ్చ , తదేతదుత్తమం మన్యే న కేవలం నవలక్షణభక్తిప్రతిపాదకశాస్త్రాధ్యయనమాత్రమేవోత్తమ-మపితు తదర్థానుష్ఠాన, మనుష్ఠితస్యేశ్వరే సమర్పణం చే-త్యప్యు , త్తమం-మన్యే కేవలాధ్యయనమాత్రస్య వ్యర్థత్వాదితి భావః - అర్పితా విష్ణావిత్యనేన భక్తేరనన్యప్రయోజనత్వేన కర్తవ్యతోక్తా తత్ర , విష్ణోః శ్రవణం తత్స్వరూపరూపగుణవిభూతి శ్రవణం-కీర్తనం నామోచ్చారణాద్యాత్మకం- స్మరణం స్వరూపాదివిషయకమేవ పాదసేవార్చనవన్దనదాస్యసఖ్యానితు తదీయపర్యన్తాని వన్దనం నమస్కారః, పాదసేవనం పాదయోస్సహనం - తచ్చార్చావిగ్రహతదీయపాదయోశ్చేతి వేదితవ్యం - పరవ్యూహవిభవాదేరతిన్ద్రియత్వేన తత్పాదపీడనాసమ్భవాత్-యద్వా - భగవద్విషయమేమానసికం-తదీయవిష

ష్వజ్య చిరం దోర్భ్యాం పరమాం ప్రాప నిర్వృతిమ్॥౨౦॥ఆరోప్యాఙ్కమవఘ్రాయ మూర్ధన్యశ్రుకణామ్బుభిః।ఆ
సిఞ్చన్వికసద్వక్త్రమిదమాహ యుధిష్ఠిర॥౨౧॥హిరణ్యకశిపురువాచ॥ప్రహ్లాదానూచ్యతాం తాత స్వధీతం కించి
దుత్తమమ్।కాలేనైతావతాఽఽయుష్మన్యదశిక్షద్గురోర్భవాన్॥౨౨॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోః
స్మరణం పాదసేవనమ్।అర్చనం వన్దనం దాస్యం సఖ్యమాత్మనివేదనమ్॥౨౩॥ఇతి పుంసాఽర్పితా విష్ణౌ భక్తిశ్చే
న్నవలక్షణా।క్రియేత భగవత్యద్ధా తన్మన్యేఽధీతముత్తమమ్॥౨౪॥ నారద ఉవాచ ॥నిశమ్యైతత్సుతవచో హిర
ణ్యకశిపుస్తదా।గురుపుత్రమువాచేదం రుషా ప్రస్ఫురితాధరః॥౨౫॥హిరణ్యకశిపురువాచ॥బ్రహ్మబన్ధో కిమేత
త్తే విపక్షం శ్రయతాఽసతా।అసారం గ్రాహితో బాలో మామనాదృత్య దుర్మతే॥౨౬॥సన్తి హ్యసాధవో లోకే

యేతు కాయికం వివక్షితం - ఆత్మనివేదనం ,, ఓమిత్యాత్మానం యుఞ్జీతే ,, త్యుక్తరీత్యా తచ్ఛేషత్వానుసన్ధానం-యద్వాపభక్తిర్నామ ధ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యా వారహరభ్యాసాధేయాతిశయా ఆప్రయాణాదనువర్తమానా వివేకాదిసాధనసప్తకానుగృహీతా తైలధారావదవిచ్ఛిన్నస్మృతిసన్తానాత్మికా ప్రీత్యాత్మికా ప్రత్యక్షతాపన్నా ధ్రువానుస్మృతిః , నతు శ్రవణాదిరూపేణ నవలక్షణా , తథాప్యుక్తవిధాయా భక్తేరేవ కర్మజ్ఞానయోగాదివచ్ఛమదమాదివచ్చ శ్రవణాదీన్యప్యుపలమ్భేన నిర్వర్తకాన్యుచ్యన్తే-యద్వా - నవలక్షణా,లక్ష్యతే ఏభిరితి లక్షణాని-చిహ్నాని జ్ఞాపకాని-భక్తియోగపరిపాకావస్థాజ్ఞాపకానీతి యావత్ - ఉక్తవిధభక్తియోగనిష్ఠే నరాగత ఏవ శ్రవణాదీని క్రియన్తే -లోకేఽపి హి యద్వస్తువిషయా ప్రీతిస్తద్విషయశ్రవణాదీని స్వత ఏవ ప్రాప్తానీతి నతత్ర యత్నేన భవితవ్యం - అతః , శ్రవణాదీని ప్రీత్యాత్మకభక్తియోగకారితావస్థావిశేషరూపాణి తస్మిన్ప్రవృత్తిసూచకానీతి తాత్పర్యం - ఏవం ప్రీతికారిత శ్రవణాదిపర్యన్తభక్తియోగానిష్ఠానమేవ ,, వనం గతో యద్ధరిమాశ్రయేతే,, త్యుక్తమాశ్రయణమిత్యుక్తం భవతి ❁॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఏతదేవం విధం,సుతస్య,వచో-నిశమ్యాకర్ణ్య,తదా-హిరణ్యకశిపుః-రుషా,ప్రస్ఫురితః కమ్పమానః , అధరోష్ఠో,యస్య,తాదృశః,ఇదం వక్ష్యమాణం- గురుపుత్రం-ప్రత్యువాచ ❁॥ ౨౫ ॥ ❁ తదేవాహ॥ బ్రహ్మబన్ధో ఇతి॥ హే బ్రహ్మబన్ధో బ్రాహ్మణాభాస-కి-మేత, త్తే త్వయా-కృతమితి శేషః,అతీవానుచితమేతత్కృతమిత్యర్థః , కింతత్ -యన్మా,మనాదృత్య , విపక్షం శత్రుపక్ష,మాశ్రయతా,అత ఏవ,అసతా,మహ్యామహితకారిణా-త్వయా- హే దుర్మతే,అసారం, గ్రాహితో,బాల ఇత్యేతత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ మిత్రత్వేన వర్తమానస్యాపి తవ విరోధాచరణం నాసమ్భావితమిత్యాహ॥ సన్తీతి॥ దుష్టం, మైత్రం మిత్రత్వం, యేషాం తే,అత ఏవ,అసాధవశ్ఛద్మవేషిణః కపటవేషధారిణో-భవాదృశా అపి హి లోకే , సన్తి , తేషా,మఘం ద్రోహః,కాలే ఉచితకాలే - ప్రకటో-భవతి,రోగః పాతకినామివ-యథా ,, బ్రహ్మహా క్షయరోగీ స్యాత్సురాపః శ్యావదన్తకః । స్వర్ణహారీ తు కునఖీ దుశ్చర్మా గురుతల్పగః ,, ఇతిస్మృ

త్యుక్తః పాతకినాం రోగః-ఉచితకాలే-ఉదేతి-తథా, తేషా,మఘం ద్రోహాదిక,ముచితకాలే- ఉదేతీత్యర్థః ✿ ॥ ౨౬ ॥ ✿ ఏవముపాలబ్ధ ఆహ గురుపుత్రః ॥ నేతి॥ నమయా పాఠితం-నాపి పరేణ-కింతు-కేవల-మేష తవపుత్ర ఏవ-వదత్యేవం - హే ఇన్ద్రశత్రో - ఇన్ద్రశత్రో స్తవ బ్రాహ్మణేష్వాగ్రహోఽనుచితోఽపిషయత్వాదితిభావః - ననున పరప్రణీతం చేత్కుతోఽస్యా భూదియం మతి॥ స్తత్రాహ ॥ నైసర్గికీతి , హే రాజన్, అస్య త్వత్పుత్రస్య, ఇయం - మతి-ర్నైసర్గికీ స్వాభావికీ, నతు పరైరుత్పాదితా, అతో-మన్యుం క్రోధం-నియచ్ఛ ఉపసంహర నోఽస్మభ్యం, కత్ కుత్సితం-దుఃఖమిత్యర్థః-మాస్మాదాః న దేహీత్యర్థః-మాజ్యోగప్యడార్షః-కదనాత్మనాం న ఇతి-పాఠాన్తరం, తత్ర కదనాత్మనాం దీనాత్మనాం- నః-మన్యుం మద్విషయం క్రోధం-నియచ్ఛేత్యర్థః ✿ ॥ ౨౮ ॥ ✿ ఇత్థం గురుణా ప్రత్యుక్తో దైత్యస్సుతం ప్రహ్లాదమాహేత్యాహ నారదః ॥గురుణేతి॥ తదేవాహ ॥ నచేదితి॥ హే అభద్ర-ఇయం,బుద్ధిః-గురుముఖీ గురూపదేశజా,నచే, త్తవ - కుతో హేతో, స్తవా,సతీ దుష్టా-మతిరభూత్ ✿॥ ౨౯ ॥✿ ఏవముక్త ఆహ ప్రహ్లాదః॥ మతిరితి॥ యత్పృష్టం,కుతస్తవేయం మతిరితి,తత్ర,మహతామనుగ్రహ ఏవేదృశమతిహేతురితి వక్తుం తావన్మహద్భిరననుగృహీతానాం భవాదృశామీదృశీ మతిర్దుర్లభేత్యాహ॥ మతిరితి ॥ గార్హస్థ్యరతానాం-స్వతః-పరతో వా,మిథః అన్యోన్యస్మాద్వా- కృష్ణే-మతిర్భక్త్యాత్మికా, నాభిపద్యేత న సంపద్యేత, తత్ర హేతుం వదన్ గృహవ్రతాన్విశినష్టి॥ అదాన్తగోభిః - అదాన్తైరజితై-ర్గోభిరిన్ద్రియైర్హేతుభి, స్తమిస్రం నిరయరూపం సంసారం-పునఃపునః,విశతాం - చర్వితమనుభుక్తం - తస్యైవ పునశ్చర్వణముపభోగో, యేషాం, పూర్వపూర్వైర్భుక్తమేవ విషయం భుఞ్జానానాం, పూర్వైర్భుక్తానేవ వనితాదీన్విషయాన్పునరపరేద్యుర్భుఞ్జానానామితి వా - ఏవంవిషయాసక్తచిత్తానాం త్వాదృశాం కృష్ణే మతిర్దుర్లభేత్యుక్తమ్ ✿॥ ౩౦ ॥ ✿ మాస్తు కృష్ణే మతిః, స్వశ్రేయోఽపి స్వయం న జానన్తీత్యాహ॥ నేతి॥ స్వార్థశ్చ గ-

దుర్మేధాశ్ఛద్మవేషిణః। తేషాముదేత్యఘంకాలే రోగః పాతకినామివ॥౨౬॥ గురుపుత్ర ఉవాచ॥ నమత్ప్రణీతం న పరప్రణీతం సుతో వదత్యేష తవేన్ద్రశత్రో। నైసర్గికీయం మతిరస్య రాజన్నియచ్ఛ మన్యుం ✿క✿దదాస్మ మా నః ॥ నారద ఉవాచ॥ గురుణైవం ప్రతిప్రోక్తో భూయ ఆహాసురస్సుతమ్ । నచేద్గురుముఖీయం తే కుతోఽభద్రాసతీ మతిః॥౨౯॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ॥ మతిర్న కృష్ణే పరతస్స్వతో వా మిథోఽభిపద్యేత గృహవ్రతానామ్। అదాన్తగోభిర్విశతాం తమిస్రం పునఃపునశ్చర్వితచర్వణానామ్॥౩౦॥ న తే విదుస్స్వార్థగతిం హి విష్ణుం దురాశయా యే బహిరర్థమానినః✿। అన్ధా యథాఽన్ధైరుపనీయమానా వాచేశతన్త్ర్యామురుదామ్ని బద్ధాః॥౩౧॥ నైషాం మతిస్తావదురుక్రమాఙ్ఘ్రిం స్పృశత్యనర్థాపగమో యదర్థః। మహీయసాం పాదరజోఽభిషేకం నిష్కిఞ్చనానాం న వృణీత యావత్ ॥ ౩౨ ॥ ఇత్యుక్త్వోపరతం పుత్రం హిరణ్యకశిపూ రుషా । అన్ధీకృతాత్మా స్వోత్సఙ్గా†న్నిరస్యత మహీతలే ॥ ౩౩ ॥ ఆహామర్ష రుషాఽఽవిష్టః కషాయీభూతలోచనః । వధ్యతామాశ్వయం వధ్యో నిస్సారయత నైరృ

తిశ్చ స్వార్థగతి, స్తం- స్వస్య పురుషార్థభూతం తదుపాయభూతం చ విష్ణుం, తే గృహవ్రతా, న విదుః, తత్ర హేతుం వదంస్తాన్విశినష్టి॥ బహిరర్థమానినః, బహిః శబ్దాదివిషయేషు-అర్థమానినః పురుషార్థాభిమానినః-అత-స్తే-అన్ధై,రుపనీయమానా అన్ధా యథా, పన్థానం-న విదుః కింతు, శ్వభ్రే పతన్తి-తథా, తేఽపీశ్వరస్య-తన్త్ర్యాం వేదలక్షణాయాం స్థూలరజ్జ్వా-మురుదామ్ని, వర్ణాశ్రమధర్మాదిరూప నానావిధకర్ణసూత్రే, బద్ధా-భవన్తి - వేదోక్తకేవలకామ్యకర్మణ్యాసక్తైః ప్రలోభితా స్తత్తైర్వాసక్తాః పునఃపునస్సంసరన్తో దుఃఖమేవ ప్రాప్నువన్తి, నతు నిరతిశయానన్దరూపపరమపురుషార్థలక్షణం భగవన్తం ప్రాప్నువన్తీతి భావః ✿॥ ౩౧ ॥ ✿ తదేవ వ్యనక్తి॥ నైషామితి॥ ఏషాముక్తవిధానాం విషయాసక్తచిత్తానాం-మతిర్బుద్ధిః, ఉరుక్రమస్య నిరతిశయమహిమశాలినో భగవతః , నిరతిశయపురుషార్థరూప- మఙ్ఘ్రిం న స్పృశతి-న విషయీకరోతి, తదఙ్ఘ్రిస్పర్శనం విశినష్టి॥ యదర్థః, యస్య ఉరుక్రమాఙ్ఘ్రిస్పర్శనస్యార్థః ప్రయోజనం ఫలం-అనర్థాపగమః దుఃఖనిరాసరూపః-కియత్పర్యన్తం న స్పృశతి-తత్రాహ ॥ యావ,న్నిష్కిఞ్చనానామనన్యప్రయోజనానాం - మహీయసాం మహాభాగవతానాం-పాదరజస్సేవాం-నవృణీత న వృణుయాత్- మహత్సేవాం న కుర్యా,త్తావన్న స్పృశతీత్యర్థః, మమ మాతృగర్భావస్థానదశాయామేవ మహీయస శ్శ్రీనారదస్యానుగ్రహాదియం బుద్ధిరురుక్రమాఙ్ఘ్రివిషయాఽభూదితి గూఢోఽభిప్రాయః ✿॥ ౩౨ ॥ ✿ ఇతీత్థ -ముక్త్వా, ఉపరతం తూష్ణీమాసీనం, పుత్రం-రుషా క్రోధేన , అన్ధీకృతః, ఆత్మా వివేకో-యస్య , స హిరణ్యకశిపుః-స్వస్య, ఉత్సఙ్గా,న్మహీతలే-నిరస్య పాతయిత్వా-ఆహేత్యుత్తరేణాన్వయః-నిరస్యతి ఇతి పాఠే న్యపాతయదిత్యర్థః ✿॥ ౩౩ ॥ ✿ అమర్షః అసహనం, తత్సహితయా రుషా, ఆవిష్టో వ్యాప్తః , అతఏవ-కషాయీభూతే ఆతామ్రే, లోచనే-యస్య సః , ఆహ చ ఉక్తవాంశ్చ, త

౨౮॥శ్లో ✿ పా॥కదనాత్మనాంనః. ౩౩॥శ్లో † పా॥నిరస్యతి.

దేవాహ॥ వధ్యతామితి ॥ హేనైరృతాః,ఇత,ఏనం-నిస్సారయతబహిర్గమయత, అయం-బాలో-వధ్యోవధార్హః,అతః - ఆశువధ్యతాంహన్యతామ్ * ॥ ౩౪ ॥ * వధ్యత్వే హేతుః-యతో , ఽయం-మేమమ,భ్రాతుః-హన్తా,కుతః - యోఽయ-మధమః,బాలఃస్వాన స్వకీయాన్ - సుహృదో,అస్మాన్హిత్వా , పితృవ్యస్యహన్తు,ర్విష్ణోః,పాదౌచరణౌ - దాసవ - దర్చతి,తత్పక్షపాతీత్యర్థః,అత-స్సఏవాయమిత్యన్వయః ,హిత్వాసూన్సుహృదఇతిపాఠే,అయం-మే,భ్రాతృహా,కుతః,యత్ యస్మాదధమోఽయంసుహృదఃప్రియానసూనప్రాణాన్ - హిత్వా-విష్ణవేసమర్ప్య-దాసవ-త్పాదౌ-వర్చతి - అతోఽయమేవప్రహ్లాదోమేభ్రాతృహేత్యర్థః * ॥ ౩౫ ॥ * మద్దృష్టాన్తేన,విష్ణోరప్య,సా,వసమఞ్జసోఽననుకూలః సాధు-కరిష్యతికింసునకరిష్యత్యేవ - అవ్యవస్థితచిత్తత్వాదితిభావః,యతోఽసౌ-పఞ్చహాయనఃపఞ్చవర్షవయస్కఏవసన్,దుస్త్యజంత్యక్తుమశక్యం,పిత్రోఃమాతాపిత్రోః-సౌహృద-మహాదత్యాక్షీత్ * ॥ ౩౬ ॥ * నను-తవాయంపుత్రఃతత్కథంవధ్యః,తత్రాహ॥ పరోఽపీతిపరోఽపిశత్రుపక్షప్రభవోఽపి-యథా- ఔషధం,తథా-హితకృద్ధితకారిచేత్, తర్హిసోఽపత్యంపుత్రఏవ - దేహాజ్జాతోఽప్యామయవద్రోగవ-దహితఃదుఃఖకృచ్చేత్ , తర్హ్యా,మయవ-త్సగిత్యాజ్యః - ఆస్తాంమమతావదస్యకథా-హేయస్యా,ద్య,దఙ్గంకరచరణాదికమపి-సర్పదంశవ్రణాదిదూషితంస-దాత్మనో , ఽహితందుఃఖకృచ్చేత్, తర్హి,తదఙ్గం, ఛిన్ద్యాదేవ,యస్యదుష్టాఙ్గస్య,విసర్జనాత్పరిహారా-చ్ఛేషమవశిష్ట,మఙ్గం,సుఖం-జీవతి * ॥ ౩౭ ॥ * అతోఽయం,సుహృల్లిఙ్గధరఃపుత్రవేషధారీ,శత్రుః,యథా,దుష్టమిన్ద్రియం, మునేశ్శత్రుః - తద్వద్వర్తమానః,సర్వైర్వర్గరళాదిమిశ్రితసంభోజనాదిభిరుపాయై,ర్హన్తవ్యః * ॥ ౩౮ ॥ * ఏవం,భర్త్రా దైత్యేన్ద్రేణ,సమాదిష్టా, స్తే,నైరృతా,శ్శూలపాణయ- స్తిగ్మా స్తీక్ష్ణాః దంష్ట్రా, యేషాం,కరాళాన్యా,స్యాని,యేషాం,తామ్రాణి-శ్మశ్రూణి-శిరోరుహాణిచ,యేషాం-తాదృశాః * ॥ ౩౯ ॥ *-

తాః ॥౩౪ ॥అయంమేభ్రాతృహానూనం*హిత్వాస్వాన్సుహృదోఽధమః।పితృవ్యహన్తుర్యఃపాదౌవిష్ణోర్దా
సవదర్చతి॥౩౫॥విష్ణోర్వాసాధ్వసౌకింనుకరిష్యత్యసమఞ్జసః।దుస్త్యజంసౌహృదంపిత్రోరహాద్యఃపఞ్చహాయ
నః॥౩౬॥పరోఽప్యపత్యంహితకృద్యథౌషధంస్వదేహజోఽప్యామయవత్సుతోఽహితః।ఛిన్ద్యాత్తదఙ్గం
హేయచాత్మనోఽహితంశేషంసుఖంజీవతియద్విసర్జనాత్॥ ౩౭ ॥సర్వైరుపాయైర్హన్తవ్యస్సమ్భోజ్యశయ
నాసనైః।సుహృల్లిఙ్గధరశ్శత్రుర్మునేర్దుష్టమివేన్ద్రియమ్॥౩౮॥నైరృతాస్తేసమాదిష్టాభర్త్రాతేశూలపాణ
యః।తిగ్మదంష్ట్రాకరాళాస్యాస్తామ్రశ్మశ్రుశిరోరుహాః॥ ౩౯ ॥నదన్తోభైరవాన్నాదాంశ్ఛిన్ధిభిన్ధీతివాదినః।ఆ
సీనమహనన్శూలైఃప్రహ్లాదంసర్వమర్మసు॥ ౪౦ ॥పరేబ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యేభగవత్యఖిలాత్మని।యుక్తాత్మన్యఫ
లాఆసన్నపుణ్యస్యేవసత్క్రియాః॥౪౧॥ప్రయాసేఽపహతేతస్మిన్దైత్యేన్ద్రఃపరిశఙ్కితః।చకారతద్వధోపా
యాన్నిర్బన్ధేనయుధిష్ఠిర॥౪౨॥దిగ్గజైర్దన్దశూకేన్ద్రైరభిచారావపాతనైః।మాయాభిస్సన్నిరోధైశ్చగరదా

భైరవాన్భయఙ్కరాన్,నాదా,న్నదన్తఃకుర్వన్తః , ఛిన్ధిభిన్ధీతిచ-వదన్తః,ఆసీనముపవిష్టం,ప్రహ్లాదం,సర్వేషు,మర్మస్థానేషు,శూలై,రహనన్ * ॥ ౪౦ ॥ * అనిర్దేశ్యేచేతనాచేతనసజాతీయత్వేననిర్దేష్టుమశక్యే, అఖిలాత్మనిహన్తృహన్తవ్యాద్యన్తరాత్మని,పూర్ణషాడ్గుణ్యే,పరేబ్రహ్మణి,యుక్తఃసమాహితః,ఆత్మామనో-యస్య - తస్మిన్ప్రహ్లాదే,నైరృతైః,కృతాశ్శూలఘాతాదయోమరణోపాయా-అఫలావ్యర్థాః-బభూవుః- మరణహేతవోదుఃఖహేతవశ్చనబభూవురిత్యర్థః - యథాఅపుణ్యస్యపాపరతస్య -కృతాఅపి,సత్క్రియాస్సన్ధ్యోపాసనాదయో,ఽఫలా, స్తద్వత్ - వైఫల్యహేతుగర్భంవిశేషణంఅఖిలాత్మనియుక్తాత్మనీతి॥ అయంభావః ॥కర్మాయత్తదేహసమ్బన్ధప్రయుక్తసుఖదుఃఖభోక్తృత్వతదనుగుణపుణ్యపాపకర్తృత్వానుగుణంజీవపర్యన్తదేహేన్ద్రియాదిప్రేరణరూపమఖిలాత్మత్వమత్రవివక్షితం - తత్ర-హన్త్రన్తరాత్మతయాహన్తవ్యదుఃఖజననానుగుణవ్యాపారానుగుణం నియమయన్నపిపునర్హన్తవ్యస్యహన్తృవ్యాపారజన్య దుఃఖానుభవానుగుణతయానియమయతీతి- కథమేకస్యైవంవిధంపరస్పరవిరుద్ధంనియమనమిత్యాశఙ్కా-నిరాచికీర్షయానిర్దేశ్యఇత్యుక్తం - లోకవిలక్షణవివిధవిచిత్రశక్తేరీదృశంనియన్తృత్వముపపన్నమిత్యభిప్రాయః * ॥ ౪౧ ॥ * ఏవంశూలఘాతాదిరూపమరణోద్యోగరూపే - ప్రయాసే,అపహతేవ్యర్థేసతి,దైత్యేన్ద్రోహిరణ్యకశిపుః - పరిశఙ్కితఃకినుహాఽయంశూలఘాతాదిభిరపినాహన్యతకిమస్మాదేవమమమృత్యుర్భవిష్యతీత్యాశఙ్కితః , హేయుధిష్ఠిర-నిర్బన్ధేన , తస్యప్రహ్లాదస్య , వధోపాయాన్, చక్రే * ॥ ౪౨ ॥ * వివిధోపాయానేవప్రపఞ్చయన్తైరప్యహతత్వమాహ॥దిగ్గజైరితి॥దిగ్గజాక్రమణైః-దన్దశూకేన్ద్రైస్సర్పశ్రేష్ఠదంశనైః-అభిచారైఃమారణహోమాద్యై,రవపాతనైర్గిరిశృఙ్గేభ్యోఽధఃపాతనైః , మాయాభిఃకస్మాదశనిపాతనా

---

౩౫ ॥ శ్లో * పా ॥ హత్వాఽసూన్సుహృదః.

భిః, సన్నిరోధైః నవరన్ధ్రపిధానైః, గరదానైర్విషప్రయోగై, రభోజనైరుపవాసైః ❀॥ ౪౩ ॥❀ హిమాదిషు పాతనైః, పర్వతాక్రమణైః పర్వతానాం తదుపరి నిక్షేపైః, ఏవంవిధై, రుపాయై, రసురైః ప్రయోజ్యకర్తృభిః - యదా-సుతం-హన్తుం - నశశాక నాశక్నోత్-తదా-తత్కర్తుం తద్ధననం కర్తుం నాభ్యపద్యత ఉపాయాన్తరం న లేభ ఇత్యర్థః, ప్రత్యుత దీర్ఘతమాం-చిన్తాం-ప్రాప్తః ❀॥ ౪౪ ॥❀ చిన్తామేవ ప్రపఞ్చయతి॥ ఏష ఇతి॥ ఏష బాలో-మే మయా-బహ్వసాధు యథా భవతి తథా-ఉక్తః-తథా-వధోపాయాశ్చ-నిర్మితాః కారితాః-అసద్ధర్మైరభిచారాదిభి- స్తైస్తైర్ద్రోహైశ్శూలఘాతాదిభిశ్చ-ముక్తః అవిహతః-స్వేనైవ-తేజసా మాహాత్మ్యేన ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ ఉక్తోపాయేభ్యో - విదూరే ఏవ-వర్తమానః, బాలోఽప్యయ-మజడా నిపుణా-ధీ-ర్యస్య - తాదృశః, మే మమ-అనార్యం ద్రోహం-న స్మరతి - శునశ్శేప ఇవ యథా శునశ్శేపాఖ్యః పితృభ్యాం హరిశ్చన్ద్రాయ విక్రీతస్సన్ తయోరపకారం విస్మరన్ తద్విపక్షం విశ్వామిత్రమాశ్రిత్య గోత్రాన్తరమాపన్న- స్తద్వత్, యద్వా-, స్వభావాపరిత్యాగే దృష్టాన్తః-శున-శ్శేపః పుచ్ఛమివేతి-ప్రభుర్జితేన్ద్రియః ❀॥ ౪౬ ॥❀ అప్రమేయః అపరిమేయః-అనుభావో-యస్య-న-కుతశ్చి-ద్భయం-యస్య, అతఏవ, అమరః మరణరహితః - ఏతస్య- విరోధేన హేతునా-నూనం-మమైవ మృత్యు-ర్భవితా భవిష్యతి-న వా భవితా-ఏతద్విరోధేన మమ మృత్యుర్భావే హేత్వన్తరేణ నైవ భవిష్యతీత్యర్థః ❀॥ ౪౭ ॥❀ ఇతీత్థం- తచ్చిన్తయా పుత్రవిషయకచిన్తయా, మ్లానశ్రియం నిస్తేజస్కం , కిఞ్చిదధఃకృతముఖం-హిరణ్యకశిపుం, ఔశనసౌ ఉశనసః పుత్రౌ-చణ్డామర్కౌ, వివిక్తే నిర్జనే దేశే, ఇతి వక్ష్యమాణప్రకారేణోచతుః ❀॥ ౪౮ ॥ ❀ తదేవాహ॥ జితమితి॥ తవ-భ్రువో-ర్విజృమ్భణేన చలనమాత్రేణ , త్రస్తా భీతాః-సర్వే , ధిష్ణ్యపాః లోకపాలాః-యస్మిన్-తత్, జగత్త్రయం-త్వయైకేనాసహాయేన-జితం, ఏవంభూతస్య, తవ-హే నాథ ప్రభో-చిన్త్యం చిన్తనీయం - న చక్ష్మహే న పశ్యామః, శిశూనాం-వృత్తమితి శేషః తద్గుణదోషయోః-పదం విషయో-న వై న భవతీత్యర్థః ❀॥ ౪౯ ॥❀ అత, ఇమం-బాలం-యావ, ద్గురు-ర్భగవా-న్భార్గవ-ఆగమిష్యతి-తావ-ద్వరుణస్య, పాశైః బద్ధ్వా, నిధేహి కురు-భీతోఽయం , యథా, న పలాయతే-తథా, బద్ధ్వా-నిధేహీత్యర్థః , తతః కిం, తత్రాహతుః, వయసా-ఆర్యాణాం సేవయా-చ-పుంసో-బుద్ధి-ర్భవిష్యతి ❀॥ ౫౦ ॥ ❀ ఏవం-గురుపుత్రోక్తం, తథేత్య-నుజ్ఞాయాఙ్గీకృత్య-దైత్యేన్ద్ర, ఇదం వక్ష్యమాణ-మబ్రవీత్-తదేవాహ ॥ ధర్మ ఇతి ॥ అస్య బాలస్య, ధర్మాః, ఉపదేష్టవ్యాః, కే, తే-యే-రాజ్ఞాం, యే చ, గృహస్థానాం-తే ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ ఏవముక్తౌ గురుపుత్రౌ తథైవోపదిదిశతురిత్యాహ దేవర్షిః॥ ధర్మమితి ॥ ధర్మార్థకామస్వరూపాన్-సాధనా-న్నితరామత్యన్త-మనుపూర్వశః-హే రాజన్- ప్రశ్రయేణ వినయేన, అవనతాయ నమ్రాయ, ప్రహ్లాదాయ, ఊచతురుపదిదిశతుః ❀॥ ౫౨ ॥ ❀ త-ద్యథావ-త్త్రివర్గ-మాత్మనే స్వస్మై, ఉపశిక్షితమపి-సాధు-న మేనే నామన్యత, తచ్ఛిక్షాం చ-కుతః-ద్వన్ద్వై రాగద్వేషాదిభి, ర్విషయైర్వా, రమణం-యేషాం, తై, రుపవర్ణితామ్ ❀॥ ౫౩ ॥ ❀ కిఞ్చ-యదా, ఆచార్యః, గార్హస్థ్యధర్మేషు-పరావృత్తః పరోక్షం ప్రవృత్తః, వ్యాసఙ్గాన్తరపర ఇత్యర్థః - తదా-కృతక్షణై లబ్ధావకాశై-ర్వయస్యైస్సవయస్కై, ర్బాలై, స్తత్రో-పహూతః , స ప్రహ్లాదః, మహా-న్సుధీ, ర్విద్వాన్ - శ్లక్ష్ణయా, వాచా - తాన్బాలకాన్, ప్రత్యాహూయ సమ్బోధ్య , కృపయా - ప్రహసన్నివ , తన్నిష్ఠాం జ్ఞానమార్గనిష్ఠాం ఉవా

నైరభోజనైః॥ ౪౩ ॥ హిమవాయ్వగ్నిసలిలైః పర్వతాక్రమణైరపి। న శశాక యదా హన్తుమపాపమసురస్సుతమ్॥ చిన్తాం దీర్ఘతమాం ప్రాప్తస్తత్కర్తుం నాభ్యపద్యత॥ ౪౪ ॥ ఏష మే బహ్వసాధూక్తో వధోపాయాశ్చ నిర్మితాః। తైస్తైర్ద్రోహైరసద్ధర్మైర్ముక్తస్స్వేనైవ తేజసా॥ ౪౫॥ వర్తమానోఽవిదూరే వై బాలోఽప్యజడధీరయమ్। న విస్మరతి మేఽనార్యం శునశ్శేప ఇవ ప్రభుః॥ ౪౬॥ అప్రమేయానుభావోఽయమకుతశ్చిద్భయోఽమరః। నూనమేతద్విరోధేన మృత్యుర్మే భవితా న వా॥ ౪౭॥ ఇతి తచ్చిన్తయా కిఞ్చిన్మ్లానశ్రియమధోముఖమ్। చణ్డామర్కావౌశనసౌ వివిక్త ఇతి హోచతుః॥ ౪౮॥ జితం త్వయైకేన జగత్త్రయం భ్రువోర్విజృమ్భణత్రస్తసమస్తధిష్ణ్యపమ్। న తస్య చిన్త్యం తవ నాథ చక్ష్మహే న వై శిశూనాం గుణదోషయోః పదమ్ ॥ ౪౯ ॥ ఇమం తు పాశైర్వరుణస్య బద్ధ్వా నిధేహి భీతో న పలాయతే యథా। బుద్ధిశ్చ పుంసో వయసాఽఽర్యసేవయా యావద్గురుర్భార్గవ ఆగమిష్యతి॥ ౫౦॥ తథేతి గురుపుత్రోక్తమనుజ్ఞాయేదమబ్రవీత్ । ధర్మో హ్యస్యోపదేష్టవ్యో రాజ్ఞాం యో గృహమేధినామ్॥ ధర్మమర్థం చ కామం చ నితరాం చానుపూర్వశః। ప్రహ్లాదాయోచతూ రాజన్ ప్రశ్రితావనతాయ చ॥ ౫౨॥ యథా త్రివర్గం గురుభిరాత్మనే ఉపశిక్షితమ్। న సాధు మేనే తచ్ఛిక్షాం ద్వన్ద్వారామోపవర్ణితామ్॥ ౫౩ ॥ యదాఽఽ-

చ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ తేతు, బాలకాః, సర్వే - తద్గౌరవాత్ తద్వచనగౌరవాత్ - త్యక్తాః, క్రీడాపరిచ్ఛదాః క్రీడోపకరణాని - యైర్ద్వన్ద్వారామాణా - మీరితైః, రీహితైశ్చ - నదూషితా ధీర్యేషాం తే హేరాజేన్ద్ర, తస్మిన్నేవ ప్రహ్లాదే - న్యస్తం - హృదయం - మన, ఈక్షణంచ, యై, స్తే, తం ప్రహ్లాదమేవ, పర్యుపాసత శుశ్రూషవః పరివేష్ట్యోపవివిశురిత్యర్థః - తాన్పర్యుపాసీనాన్, కారుణ్యమైత్రయుక్తో, మహాభాగవతో, అసురః ప్రహ్లాద, ఆహ ॥ ౫౬ ॥ ౫౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం వీరరాఘవీయాయాం సప్తమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః. * * * * * * * * * * * * * * * * * *

ఏవం దైత్యకుమారైః పర్యుపాసితో మహాభాగవతః ప్రహ్లాదస్తేభ్యః కరుణయాఽత్యన్తస్థిరఫలరూపబ్రహ్మానన్దానుభవసాధనభాగవతధర్మానుపదిదిక్షురుపదేక్ష్యమాణధర్మప్రతిష్ఠాపనాయ తద్ధేతువైరాగ్యజననాయ చ వైషయికసుఖానామల్పాస్థిరత్వం దుఃఖగర్భత్వమత ఏవ హేయత్వమయత్నలభ్యత్వం చ వివక్షుస్తావన్మనుష్యజన్మన ఏవ భాగవతధర్మాచరణార్హత్వం తత్రాపి స్వస్థిరత్వేన బాల్యాత్ప్రభృత్యేవ తద్ధర్మానుష్ఠానస్య కర్తవ్యత్వం చాహ ॥ కౌమార ఇతి ॥ ఇహ మనుష్యజన్మన్యేవ - ప్రాజ్ఞః హేయోపాదేయవిభాగాభిజ్ఞః పుమాన్ - కౌమారే బాల్య ఏవ - తత్ప్రభృతీత్యర్థః - భాగవతాన్ భగవతస్సమ్బన్ధినః భగవత్ప్రాప్తిసాధనాన్ - ధర్మానేవాచరేత్ - భగవచ్ఛబ్దేన తేషాం నిష్ఫలత్వశఙ్కాప్రయుక్తాననుష్ఠేయత్వశఙ్కా - వ్యావర్త్యతే - తథాహి ॥ శుద్ధే మహావిభూత్యాఖ్యే పరే బ్రహ్మణి శబ్ద్యతే ॥ మైత్రేయ భగవచ్ఛబ్దస్సర్వకారణకారణే ॥ సమ్భర్తేతి తథా భర్తా భకారోఽర్థద్వయాన్వితః - నేతా గమయితా స్రష్టా గకారార్థస్తథా మునే ॥ ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసశ్శ్రియః ॥ జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణా ॥ వసన్తి యత్ర భూతాని భూతాత్మన్యఖిలాత్మని ॥ స చ భూతేష్వశేషేషు వకారార్థస్తతోఽవ్యయః ॥ జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజాంస్యశేషతః ॥ భగవచ్ఛబ్దవాచ్యాని వినా హేయైర్గుణాదిభిః, ఇత్యాదినా శ్రీమత్పరాశరోక్తప్రత్యక్షరసముదాయనిర్వచనావగతాస్సమ్భర్తృత్వభర్తృత్వనేతృత్వగమయితృత్వస్రష్టృత్వసర్వశరీరకత్వసర్వభూతాన్తరాత్మత్వనిరస్తనిఖిలదోషత్వషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాదయోఽర్థా అత్ర వివక్షితాః - తత్ర సమ్భరణం నా

చార్యః పరావృత్తో గృహమేధీయకర్మసు । వయస్యైర్బాలకైస్తత్ర సోపహూతః కృతక్షణైః ॥ ౫౪ ॥ అథ తాన్
శ్లక్ష్ణయా వాచా ప్రత్యాహూయ మహాన్సుధీః । ఉవాచ విద్వాంస్తన్నిష్ఠాం కృపయా ప్రహసన్నివ ॥ ౫౫ ॥ తే తు త
ద్గౌరవాత్సర్వే త్యక్తక్రీడాపరిచ్ఛదాః । బాలా అదూషితధియో ద్వన్ద్వారామేరితేహితైః ॥ ౫౬ ॥ పర్యుపాసత రా
జేన్ద్ర తన్న్యస్తహృదయేక్షణాః । తానాహ కరుణో మైత్రో మహాభాగవతోఽసురః ॥ ౫౭ ॥ * * * * * * * * *
* * * * * * * * ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః. * * * * * * * *
ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ కౌమార ఆచరేత్ప్రాజ్ఞో ధర్మాన్భాగవతానిహ । దుర్లభం మానుషం జన్మ తదప్యధ్రువమర్థ

మోపకరణసంవిధానం - తచ్చ ప్రకృతిపురుషకాలానాం కార్యోత్పత్తియోగ్యతాపాదనరూపం భర్తృత్వం నిరుపాధికస్వామిత్వం - నేతృత్వం గమయితృరూపం స్థితికర్తృత్వం గమయితృత్వం సఞ్జమయితృత్వరూపం సంహర్తృత్వం - స్రష్టృత్వముద్గమయితృత్వరూపం సృష్టికర్తృత్వం యశోగుణవత్త్వం ప్రథా - శ్రీర్గోభ్యసమ్పత్, వైరాగ్యం విరక్తిః - సా చ పరిపూర్ణత్వాదనాదరరూపా ఏవం చానుష్ఠితైర్ధర్మైః ప్రాప్యస్య భగవత ఏవం విధత్వాత్తత్ప్రాప్తేశ్చ నిత్యసుఖరూపత్వాత్తత్ప్రాప్తిసాధనభూతా ధర్మాః పరమపురుషార్థార్థిభిరవశ్యమనుష్ఠేయాస్తే చ బాల్యారభ్యైవ కర్తవ్యా ఇత్యర్థః - ఇహేత్యనేన - మనుష్యజన్మన ఏవ భగవద్ధర్మాచరణోపయుక్తత్వమన్యస్య తు తదననుగుణత్వం చాభిప్రేతం - తత్రాపి పురోవర్తిపరామర్శినేహశబ్దస్వీకృతిభూతేనేదం శబ్దేనాధునా వర్తమానమనుష్యజన్మన్యేవ భగవద్ధర్మకర్తవ్యతాఽభిప్రేతా, పశ్చాదన్యస్మిన్నపి మనుష్యజన్మని తేషాం కర్తుం శక్యత్వాత్ కిం విశేషేణాధునిక ఏతజ్జన్మని కర్తవ్యతోచ్యత ఇత్యత ఆహ ॥ దుర్లభం మానుషం జన్మేతి వివిధవిచిత్రపుణ్యపాపాత్మకకర్మభిర్దేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాదిరూపేణ సంసరతో జీవస్య నియమేన ప్రతిజన్మ మానుషం జన్మేతి విశ్వాసహేతోరభావాద్దుర్లభం మానుషం జన్మ సుకృతపరిపాకవిశేషలబ్ధమితి తత్రైవ భగవద్ధర్మానాచరేదితి భావః - నను కిం విశేషేణ కౌమార ఏవాచరేదిత్యుచ్యతే, యథేష్టం విషయభోగానన్తరం చతుర్థే వయసి తేషాం కర్తుం శక్యత్వాదిత్యత ఆహ ॥ తదప్యధ్రువమితి, చతుర్థవయసః పర్యన్తజీవనహేతోర్విశ్వసనీయస్యాభావాత్కౌమారాత్ప్రభృత్యేవాచరేదితి భావః, నను చిరకాలసాధ్యా భగవద్ధర్మాః కథమస్థిరేణ మానుషజన్మనా నిర్వర్త్యన్తే - కథం తరాం నిశ్శ్రేయసప్రాప్తిరత ఆహ ॥ అర్థదమితి ॥ యద్యప్యధ్రువం, తథాప్యర్థదమిత్యర్థః ॥ అయం భావః ॥ యద్యప్యధ్రువం తథాఽపి చిరకాలజీవననిమిత్తైః కర్మణ్యారబ్ధభగవద్ధర్మవిరోధికర్మాభావే చ పతి ॥ యథా నత్ఫలపర్యన్తభగవద్ధర్మోపసంహారద్వారా నిశ్శ్రేయసరూపనిరతిశయపురుషార్థదం - చిరజీవనహేతోర్భావేవా ఆరబ్ధభగవద్ధర్మవిరోధికర్మసద్భావే

ఽపి వా “నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి - నహి కల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి” ఇత్యాది భగవదుక్తరీత్యా జన్మాన్తరే యథావద్భగవద్ధర్మోపసంహారద్వారా నిశ్శ్రేయసరూపార్థదం భవతీతి ॥ అత్ర “సర్వం వాక్యం సావధారణ”మితి న్యాయేనాబ్భక్షో వాయుభక్ష ఇత్యాదివత్కౌమార ఏవ భాగవతాన్ ధర్మానేవ ఇహైవేత్యవధారణమభిప్రేతమ్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్ర భాగవతానేవ ధర్మానాచరేదిత్యవధారణం తావదుపపాదయతి ॥ యథా హీతి ॥ హ తథా హీత్యర్థః యథా శబ్దో యోగ్యతాద్యోతకః ఇహ మనుష్యజన్మని, విష్ణోః పరమపురుషస్య, పాదయో, రుపసర్పణం భజనం - యథా, యోగ్యం - తదేవ యుక్తమిత్యర్థః - కుతః - యద్యస్మాత్ - ఏష పరమపురుష - స్సర్వభూతానా - మాత్మా ఈశ్వరః - అన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనపూర్వకం భర్తా - శరీరస్యాత్మానువర్తనం యుక్తమితి భావః - నన్వాత్మాప్యపురుషార్థరూపత్వాన్నానువర్తనీయోఽత ఆహ ప్రియ ఇతి ॥ ప్రియ ఇష్టతమః - నిరతిశయానన్దరూప ఇత్యర్థః - ఆనన్ద ఏవ హీష్టస్స ఏవ హి పురుషార్థరూప ఇతి భావః - నన్వేవంభూతోఽపి నిస్పృహత్వాదనువర్తమానాన్న ప్రీణయేత్తత్రాహ ॥ సుహృదితి ॥ “ఏష హ్యేవ సాధు కర్మ కారయతి తం యమేభ్యో లోకేభ్య ఉన్నినీషతి” ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా స్వానువృత్త్యుపక్రమమాత్రేణావిర్భూతపరమకారుణ్యయుక్త ఉత్తరోత్తరం స్వానువృత్తిప్రవర్తనారూపహితకారీత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ విష్ణోః పాదోపసర్పణమేవ యుక్తమిత్యనేన వైషయికసుఖసాధనయత్నో న యుక్త ఇత్యుక్తం తదేవ సహేతుకం సదృష్టాన్తం చోపపాదయన్నిహైవేత్యవధారణమప్యుపపాదయతి ॥ సుఖమితి ॥ హే దైత్యాః - దేహినాం - దేహయోగేన దేహసమ్బన్ధమాత్రేణ - ఐన్ద్రియకం - సుఖం సర్వత్ర పశ్వాదిజన్మస్వపి ఆధునికయత్నమన్తరేణాపి దైవాత్ప్రాచీనకర్మణైవ, లభ్యతే, తత్ర దృష్టాన్తో యథా సుఖమితి ॥ అసుఖం దుఃఖం యథా, యత్నమన్తరేణాపి, దైవాదేవ, లభ్యతే ॥ తథా వైషయికం సుఖమపీత్యర్థః - సర్వత్ర లభ్యత ఇత్యనేన వైషయికసుఖలాభస్సర్వజన్మసాధారణః, భగవద్ధర్మలాభస్తు మనుష్యజన్మాసాధారణ ఇత్యుక్తం భవతి ❁ ౩ ॥ ❁ యతో వైషయికం సుఖం సర్వజన్మసాధారణం తచ్చ దైవాదేవ సులభ, నుసుఖవ - త్తస్మా - త్ప్రయాసో వైషయికసుఖార్థప్రయాసో - న కర్తవ్యః - ఏవమవి

దమ్ ॥ ౧ ॥ యథా హి పురుషస్యేహ విష్ణోః పాదోపసర్పణమ్ । యదేష సర్వభూతానాం ప్రియ ఆత్మేశ్వరస్సు
హృత్ ॥ ౨ ॥ సుఖమైన్ద్రియకం దైత్యా దేహయోగేన దేహినామ్ । సర్వత్ర లభ్యతే దైవాద్యథా దుఃఖమయత్నతః ॥
తత్ప్రయాసో న కర్తవ్యో యత ఆయుర్వ్యయః పరమ్ । న తథా విన్దతే క్షేమం ముకున్దచరణామ్బుజమ్ ॥ ౪ ॥ తతో
యతేత కుశలః క్షేమాయ భవమాశ్రితః । శరీరం పౌరుషం యావన్న విపద్యేత పుష్కలమ్ ॥ ౫ ॥ పుంసో వర్షశతం
హ్యాయుస్తదర్ధమజితాత్మనః । నిష్ఫలం యదసౌ రాత్ర్యాం శేతేఽన్ధం ప్రాపితస్తమః ॥ ౬ ॥ ముగ్ధస్య బాల్యే కై

జానతా కృతోఽపి ప్రయాసః - కేవలమాయుర్వ్యయకర ఇత్యాహ ॥ యత ఇతి ॥ యతో వైషయికసుఖార్థాత్ప్రయాసా - త్పరం కేవల, మాయుఃక్షయ ఏవ, నాన్యత్కిఞ్చిదస్తి ప్రయోజనమిత్యర్థః, నను జన్మాన్తరే పునరైన్ద్రియకసుఖలాభాయ కర్తవ్య ఏవ యత్నస్తత్రాహ ॥ న తథేతి ॥ యద్యపి కృతోఽపి తదర్థప్రయాసో జన్మాన్తరీయవైషయికసుఖసాధన - స్తథాఽపి, తథా తద్వ, త్క్షేమం, న ప్రాప్నోతి - కథం - యథా, ముకున్దచరణామ్బుజం, భజన్నితి శేషః - యథా భగవచ్చరణామ్బుజం భజన్పుమాన్నిశ్శేషదుఃఖనివృత్తిపూర్వకం నిత్యనిరుపాధికనిరతిశయాపరిచ్ఛిన్నబ్రహ్మానన్దానుభవరూపం క్షేమం ప్రాప్నోతి - తథా వైషయికసుఖార్థం యతమానస్తాదృశం క్షేమం న విన్దతే - కిన్తు దుఃఖమిశ్రానిత్యసోపాధికాత్యల్పమిదానీమనుభూయమానసజాతీయం ప్రాప్నోతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తతః కారణాత్ భవమనర్థావహం సంసార, మాశ్రితః - పుమాన్, కుశలః హేయోపాదేయవిభాగకుశలస్సన్, క్షేమాయైవోక్తవిధక్షేమార్థమేవ, యతేత, కౌమార ఏవేత్యుక్తమవధారణం ప్రతిపాదయితుం తదవతారయతి ॥ శరీరమితి ॥ పౌరుషం పురుషస్య జీవస్య స్వస్య సమ్బన్ధి, శరీరం, యావ - త్పుష్కలం పటుతర - మస్తి, న తు విపద్యేత విపన్నం న భవతి, తావదేవ, క్షేమాయ యతేతేతి పూర్వేణాన్వయః బాల్యాదారభ్యైవ యతేతేతి భావః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏతదేవ ప్రతిపాదయన్విషయాసక్తస్య కేవలం వృథాఽఽయుర్వ్యయమాహ ॥ పుంస ఇతి ॥ పుంసో మనుష్యస్య, తావ - ద్వర్షశతం హ్యాయుర్జీవనయోగ్యకాలశ్శతవర్షపరిమితః - తస్య శతవర్షపరిమితస్యా - యుషో, ఽర్ధం పఞ్చాశద్వర్షాత్మక - మజితేన్ద్రియస్య, నిష్ఫలమేవ యాతీత్యుత్తరేణాన్వయః - నైష్ఫల్యే నయానే హేతుం వదన్పూర్వమాం సంపిశినష్టి ॥ యదితి ॥ యద్యస్మా, దసావజితాత్మా పుమాన్ రాత్ర్యా - మన్ధం తమః నిద్రాత్మకం - ప్రాపిత - స్తూష్ణీం - శేతే - జితేన్ద్రియః కౌమార ఏవా - రబ్ధభక్తియోగరూపభగవద్ధర్మస్తు రాత్రావపి మధ్యమం యామద్వయం నిద్రార్థముపయోజ్య పూర్వోత్తరయోర్యామయోరనియతకాలం భగవద్ధర్మమాచరతీతి భావః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏవం బాల్యే, ముగ్ధస్య మూఢస్య, దశ - వర్షాణి, కౌమారే, క్రీడతో - దశవర్షాణీ, త్యేవం, వింశతి, ర్వర్షాణాం, యాతి, జితేన్ద్రియః కుశలస్తు తస్యామపి వింశత్యాం భగవద్ధర్మాననుతిష్ఠతీతి భావః - ఏవముత్తరత్రాపి వ్యూహం - జరయా గ్రస్తః - దేహో - యస్య - అత ఏవ - అకల్పస్య అసమర్థస్య - స్వాధీనదేహస్య - వర్షాణాం - వింశతి - ర్యా

తిబాల్యాత్ప్రభృత్యారబ్ధభగవద్ధర్మస్తు తదభ్యాసశిక్షితదేహత్వాత్తస్యామపి వింశత్యాం - తమనుతిష్ఠతీతి భావః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ ఏవమర్ధభాగాత్మకార్ధాయుషశ్చత్వారింశద్వర్షాగతాః - శేషమవశిష్టం - దశవర్షాత్మకమాయుః - దురాపూరేణ దుఃఖైస్సమన్తాదాపూర్యమాణేన - కామేన - తదనుబన్ధినా - బలీయసా - మోహేన - చకారాత్క్రోధేన చ - గృహేషు గృహధర్మేషు - సక్తస్య - తత ఏవ - ప్రమత్తస్య స్వహితమజానతః, అపయాతి, జితేన్ద్రియస్తు కుశలః - కామాద్యుపశమనేన తస్మిన్నపి దశవర్షాత్మకే వయసి భగవద్ధర్మమనుతిష్ఠతీతి భావః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ ఏవమజితేన్ద్రియస్య వైషయికసుఖరతస్యాయుషో నైష్ఫల్యం - మారబ్ధభక్తియోగస్య కుశలస్య జితేన్ద్రియస్య తు నిశ్శ్రేయససాధనభగవద్ధర్మప్రసాధనోపయుక్తత్వేన సాఫల్యం - భాగవతధర్మాణామేవ నిరతిశయశ్రేయస్సాధనత్వం - తేషాం చ వర్తమానమనుష్యజన్మనైవానుష్ఠేయత్వం చోక్తం - అథ వైరాగ్యమన్తరేణోపదిష్టోఽపి భాగవతధర్మః ప్రతిష్ఠితో న భవతీతి వైరాగ్యేణ తావదేషాం భవితవ్యం - తచ్చ సత్సఙ్గతిమన్తరేణ న సేత్స్యతీతి తయా భవితవ్యం - సా చ విషయాసక్తచిత్తజనసఙ్గపరిహారమన్తరేణ దుర్లభేత్యభిప్రేత్య తత్పరిహారశ్చ గృహవిత్తకళత్రాపత్యాదిష్వనురక్తచిత్తస్య యద్యప్యశక్య - స్తథాప్యపాయేనాపి వివేకాత్మనా దుస్సఙ్గః పరిహార్య - ఇతి వక్తుం తావద్గృహాదిష్వనురాగస్య దుస్త్యజత్వమనర్థావహత్వం చాహ॥ కో గృహేష్విత్యాదినా॥ తావద్గృహానురాగస్య దుస్త్యజత్వమాహ ॥ క ఇతి ॥ గృహేష్వ, సక్తం మమేదం గృహమిత్యభిమానయుక్తం - దృఢైర్దుర్మోచైః స్నేహపాశైః - బద్ధ - మాత్మానం - విమోచితుమజితేన్ద్రియశ్చ - కః పుమాన్ - ఉత్సహేత కోఽప్యుత్సాహం న కుర్యాదిత్యర్థః - జితేన్ద్రియస్తూత్సహేతైవేతి భావః - అనేన ,,హిత్వాఽఽత్మపాతం గృహమన్ధకూపం,, మితి పూర్వముక్తగృహాభినివేశత్యాగ ఏవ భగవదాశ్రయణే ప్రథమం కారణమిత్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ తదభినివేశత్యాగశ్చవి

శోరే క్రీడతో యాంతి వింశతిః। జరాయా గ్రస్తదేహస్య యాత్యకల్పస్య వింశతిః॥౬॥ దురాపూరేణ కామేన మోహేన చ బలీయసా। శేషం గృహేషు సక్తస్య ప్రమత్తస్యాపయాతి హి॥౭॥ కో గృహేషు పుమాన్సక్తమాత్మానమజితేన్ద్రియః। స్నేహపాశైర్దృఢైర్బద్ధముత్సహేత విమోచితుమ్॥౮॥ కో న్వర్థతృష్ణాం విసృజేత్ప్రాణేభ్యోఽపి గరీయసీమ్। యం క్రీణాత్యసుభిః ప్రేష్ఠైస్తస్కరస్సేవకో వణిక్॥ ౧౦ ॥ కథం ప్రియాయా అనుకమ్పితాయాస్సఙ్గం రహస్యం రుచిరాంశ్చ మన్త్రాన్। సుహృత్సు తత్స్నేహసితశ్శిశూనాం కలాక్షరాణామనురక్తచిత్తః॥౧౧॥ పుత్రాన్స్మరంస్తా దుహితౄర్హృదయ్యా భ్రాతౄన్స్వసౄర్వా పితరౌ చ దీనౌ। గృహాన్మనోజ్ఞోరుపరిచ్ఛదాంశ్చ వృత్తీశ్చ కుల్యాః పశుభృత్యవర్గాన్॥ ౧౨ ॥ త్యజేత కోశస్కృదివేహమానః కర్మాణి లోభాదవితృప్తకామః। ఔపస్థజైహ్వ్యం బహుమన్యమానః కథం విరజ్యేత దురన్తమోహః॥౧౩॥ కుటుమ్బపోషాయ వియన్నిజాయు

త్తకళత్రాపత్యాద్యనురాగత్యాగపూర్వక-స్సోఽప్యజితేన్ద్రియస్య దుశ్శక ఇత్యాహ॥ కో న్వితి॥ అర్థతృష్ణాం విత్తస్పృహామజితేన్ద్రియశ్చేత్-కః పుమాన్-విసృజేత్ త్యజేత్-దుస్త్యజత్వే హేతుం వదన్ తాం విశినష్టి ॥ ప్రాణేభ్యోఽపి గరీయసీమితి॥ ప్రాణస్పృహాపేక్షయా - గరీయసీం దృఢతరామిత్యర్థః - ప్రాణేభ్యో గరీయస్త్వమేవ దృష్టాన్తముఖేన దర్శయన్నర్థం విశినష్టి॥ యమితి॥ యమర్థ- మసుభిః ప్రాణైః - తస్కరశ్చోరస్సేవక ఆయుధోపజీవీ - వణిక్ నావికశ్చ-క్రీణాతి-ప్రాణహానిమఙ్గీకృత్యాపి తస్కరాదిర్యమర్థం సాధయతి-తస్మిన్నర్థే తృష్ణాం కో ను విసృజేదిత్యర్థః ✽॥౧౦ ॥ ✽ కథం చ, అనుకమ్పితాయాః దయాయుక్తాయాః ప్రియాయాః-రహసి భవం-సఙ్గం-రుచిరాన్ మనోజ్ఞాన్- హితాలాపాంశ్చ- సుహృత్సు చ - సఙ్గం-స్మరన్-కథం-ప్రియాసఙ్గాదీన్-త్యజేతేతి తృతీయేనాన్వయః-కథంభూతః - తత్స్నేహసితః - తేషాం ప్రియాదీనాం స్నేహేన సితః బద్ధః-కలాని మధురాణ్యక్షరాణి-యేషాం - తేషాం-శిశూనాం చ-సఙ్గమిత్యనుషజ్యతే -సఙ్గం-తేష్వనురక్తం చిత్తం యస్య సః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ పుత్రాన్, హృదయ్యాః హృదయఙ్గమాః -దుహితౄః-శ్వశురగృహస్థితాః-తథా-భ్రాతౄన్-స్వసౄర్భగినీశ్చ-దీనౌ-మాతాపితరౌ చ ఉరవః బహవః-పరిచ్ఛదాః భోగోపకరణాని-యేషు- తాన్ - మనోజ్ఞాన్ గృహాంశ్చ - కుల్యాః కులక్రమాగతాః- వృత్తీః జీవికాశ్చ - పశూన్ భృత్యవర్గాంశ్చ - కథం- త్యజేత-కథంతరాం-విరజ్యేత విరక్తస్స్యాత్ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ కథంభూతః-కోశస్కృదివ కోశకారికీట ఇవ-కర్మాణీహమానః-యథా-కోశస్కృద్గృహం కోశాత్మకం కుర్వన్నాత్మనో నిర్గమాయ ద్వారమపి నావశేషయతి-తథా - స్వబన్ధకాని కర్మాణి కుర్వాణ ఇత్యర్థః - అవితృప్తః కామో యస్య-తాదృశః-ఔపస్థం-జైహ్వ్యం చ-సుఖం-బహు అధికం-మన్యమానః-అతో-దుగురన్తో మోహో యస్య ✽॥ ౧౩ ॥ ✽ దురన్తమోహం దర్శయన్నేవ విశినష్టి॥ కుటుమ్బపోషణాయ - వియత్ క్షీయమాణం -నిజాయుః పరిచ్ఛిన్నాయు-ర్యస్య-తాదృశో-

విశేషేణ-హితమనుకూల-మర్థం-పరమపురుషార్థం-నవేద-విహితమితిపాఠే- విహితమపిస్వాశ్రితమర్థం - నవేదదృష్టాన్తత్వేననానుసన్ధత్తే-సర్వత్రదేశేకాలేచ-తాపత్రయేణ-దుఃఖిత-ఆత్మామనో - యస్య-తాదృశోనసనిర్విద్యతేసంసృతౌహేయత్వబుద్ధింనకరోతి-యత-స్స్వకుటుమ్బే-రామోరతిర్యస్య ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ప్రత్యుతాకార్యంకరోతీత్యాహ॥విత్తేష్వితి॥ పరద్రవ్యాపహారిణో-యోదోషః - ప్రేత్యమరణానన్తరంనరకలక్షణః - ఇహచలోకే-దణ్డరూపశ్చ-తం-విద్వాన్జానన్నపి-విత్తేషు-నిత్య-మభినివిష్టం-చేతో-యస్య-అజితేన్ద్రియఃఅశాన్తకామః-కుటుమ్బీ-సన్-తత్పరస్యవిత్తం-హరతి❀॥౧౫॥❀ ఏవంకోగృహేష్విత్యాదిభిస్సప్తభిశ్శ్లోకైః గృహాదిష్వనురాగోదుస్త్యజఇత్యుక్తం-అథతస్యానర్థావహత్వమాహ॥విద్వానపీతి॥ హేదనుజాః,ఇత్థం -విద్వానపిఉక్తవిధంసంసారంజానన్నపి-కుటుమ్బం-పుష్ణన్ బిభ్రత్ -యః-స్వలోకాయఆత్మయాథాత్మ్యదర్శనాయ- నకల్పతేనసమర్థోభవతి - ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవమర్శనపరోనభవతి, కిన్త్వ,దంస్వీయ,మిదంపరకీయ-మిత్యేవం,విభిన్నో-భావో- యస్య - సర్వస్యపరమాత్మశేషతామజానన్నిత్యర్థః,యథావ,ద్విమూఢ,స్సతమోనరకమేవ-ప్రపద్యేత॥ యద్వా ॥ తత్త్వవిదపికుటుమ్బభరణాసక్తోదేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాభిమానయుక్తోమూఢవన్నరకమేవప్రపద్యతే-నముక్తిం-కింపునఃకేవలమూఢఇత్యాహ॥విద్వానపీతి॥విద్వానపి ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవిదపి-యః,పునః -స్వీయమపారక్యవిభిన్నభావః,ఇత్థం,కుటుమ్బం -పుష్ణ-న్భవతి,స , స్వలోకాయపరమపదప్రాప్తయేనకల్పతే-కింతు,నితరాంమూఢవత్తమఏవ- ప్రపద్యేత,విదుషఏవేయంగతిః ,కింపునరవిదుషఇతిభావః - యథావిమూఢఇతిదృష్టాన్తవశాత్కింపునర్న్యాయోఽత్రద్యోత్యతే ❀ ॥౧౬॥ ❀ఏవంగృహాద్యాసక్తేర్దుస్త్యజత్వమనర్థావహత్వంచోక్తం , అథోక్తముపసంహరన్దుస్త్యజగృహాద్యనురాగత్యాగనిమిత్తమసత్సఙ్గంపరిత్యజ్యసత్సఙ్గాదిప్రణాడ్యాభగవన్తమాశ్రయేతేత్యాహ॥యతఇతి॥యతః,కశ్చిదపి , పుమాన్ , గృహాద్యభినివిష్టశ్చే,దాత్మానం-క్వచిదపికాలే,కుత్రచిదపి

న్నబుధ్యతేఽర్థం ❀విహితంప్రమత్తః।సర్వత్రతాపత్రయదుఃఖితాత్మానిర్విద్యతేనస్వకుటుమ్బరామః ॥౧౪॥
విత్తేషునిత్యాభినివిష్టచేతావిద్వాంశ్చదోషంపరవిత్తహర్తుః।ప్రేత్యేహచాథాప్యజితేన్ద్రియస్తదశాన్తకా
మోహరతేకుటుమ్బీ॥౧౫॥విద్వానపీత్థందనుజాఃకుటుమ్బంపుష్ణన్స్వలోకాయనకల్పతేవై। యస్స్వీయపార
క్యవిభిన్నభావస్తమఃప్రపద్యేతయథావిమూఢః॥౧౬॥యతోనకశ్చిత్క్వచకుత్రవిద్వాన్దీనస్స్వమాత్మానమ
లంసమర్థః।విమోచితుంవామదృశాం † విహారక్రీడామృగోయన్నిగళోవిసర్గః ॥ ౧౭ ॥ తతోవిదూరాత్పరి
హృత్యదైత్యాదైత్యేషుసఙ్గంవిషయాత్మకేషు । ఉపేతనారాయణమాదిదేవంసముక్తసఙ్గైరిషితోఽపవర్గః॥

దేశే,మోచితుంమోచయితుం,అసమర్థ- స్తతఇత్యుత్తరేణాన్వయః- అసామర్థ్యేహేతుః-అలమత్యర్థం ,దీనఃవిషయలమ్పటఃఅతః,వామదృశోయాసాం- తాసాం,,విహారే -క్రీడామృగఃక్రీడార్థంసంవర్ధితశాఖామృగాదితుల్యః-విహారమితిపాఠక్షేదపాఠే-విహారస్థానమాత్మానమిత్యన్వయః - వామదృశాంవిహారక్రీడామృగత్వంవిశినష్టి ॥ యన్నిగళోవిసర్గఇతి ॥యత్ యస్మా-ద్వామదృశాంక్రీడామృగత్వాద్ధేతో-ర్నిగళరూపో ,విసర్గస్సంసారబన్ధో,భవతి - అయమితివాచ్యేదః -యః క్రీడామృగఇత్యేత-దయమేవనిగళరూపస్సంసారఇత్యర్థః - యదితిచ్ఛేదపక్షేయచ్ఛబ్దేనవామదృశాంవాపరామర్శః-యత్ యాసు-నిగళశ్శృఙ్ఖలరూపో-విసర్గఃపుత్రాదిరూపస్సర్గఇత్యర్థః - అవిసర్గఇతివాచ్ఛేదః - యత్ యస్మాత్ క్రీడామృగత్వా-దవిసర్గః,అవిమోచ్యో,నిగళశ్శృఙ్ఖలతుల్య,స్సంసారబన్ధో-భవతీత్యర్థః ❀॥ ౧౭॥ ❀తతఇతి॥తతః- యతోగృహాదిష్వాసక్తఆత్మానంమోచితుమసమర్థః-తతఃవిషయేషుశబ్దాదిష్వేవా,త్మనో,యేషాం, తేష్వ,సత్సు,దైత్యేషు,సఙ్గం,దూరా,త్పరిహృత్యా,దిదేవంజగదుదయస్థితిలయలీలం,స్వతేజసాదీప్యమానం ,నారాయణం -జీవానాం - ప్రాప్యంప్రాపకమాధారంచభగవన్తం,ముపేతసత్సఙ్గాదిప్రణాడ్యాశరణంవ్రజత-యద్యప్యత్రసత్సఙ్గస్యైకత్వోక్తిర్నాస్తి-తథాఽపిస్వస్యసత్సఙ్గతేరేవహేతోర్జ్ఞానోదయస్యస్వేనైవవక్ష్యమాణత్వాత్స్వసఙ్గత్యైవతైస్సత్సఙ్గతేః ,కృతప్రాయత్వాచ్చతదనుక్తావపిసాఽభిప్రేతైవ, ఏవంగృహాద్యాసఙ్గస్యదుస్త్యజత్వదోషావహత్వాదికథనేనైవతేషాంవైరాగ్యముదేష్యతీతివైరాగ్యమపిసమ్పాదనీయమితిశబ్దతోనోక్తం , స్వస్యైవజ్ఞానోపదేష్టృత్వా దాచార్యత్వేనావస్థితత్వాద్గుర్వభిగమనమపిహశబ్దతఃకర్తవ్యత్వేననోక్తం,కింతుశ్రీశప్రపదనమాత్రమేవకురుతేతిశబ్దేనోక్తం - ధర్మాన్భాగవతానితిభగవచ్ఛబ్దేనాభిప్రేతంనిష్ఫలత్వశఙ్కావ్యుదాసంవ్యనక్తి ॥ సఇతి॥సఉపేయోనారాయణః,అపవర్గఃపరమపురుషార్థలక్షణాపవర్గహేతుత్వేన-ముక్త-స్సఙ్గోదేహతదనుబన్ధిషు-యై -స్తై-రిషితఇష్టః -సఏవముక్తసఙ్గానామిష్టోఽపవర్గఃఫలరూపఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀

---

౧౪ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ విహీతంప్రమత్తః   ౧౭ ॥ శ్లో † పా ॥ విహారం

ఏతదేవ ప్రతిపాదయితుం-తావత్తత్సమాశ్రయణస్య దుశ్శకత్వశఙ్కాం నిరాహ ॥ నహీతి॥ హే అసురాత్మజాః-అచ్యుతం సకదాశ్రయణాదేవాశ్రితాన చ్యావయతీత్యచ్యుతః-తం-ప్రీణతః-పుంసో-బహ్వాయాసో -నహి-విద్యతే-దేవతాన్తరప్రీత్యర్థాత్సాదకసాధనానుష్ఠానవద్భగవత్ప్రీత్యర్థాత్సాదకతద్ధర్మానుష్ఠానే -నాయాసో విద్యత ఇత్యర్థః,అనాయాసే హేతుః॥ ఆత్మత్వాదితి ॥ సర్వభూతానాం,ఆత్మత్వాత్సర్వతస్సిద్ధత్వాత్సులభత్వాత్ సర్వత ఇతి సార్వవిభక్తికష్షష్ఠ్యర్థే తసిః ఇహలోకే సర్వతస్సర్వేషాం దేవాసురాది స్త్రీపుంసవర్ణాశ్రమాదివిభాగనన్తరేణ సర్వేషాం సిద్ధత్వాదిత్యర్థః,అయమభిప్రాయః,నహి సులభస్య తృణలోష్టాదేరన్వేషణాయ విదూరగమనాదిరూపః ప్రయాసోఽపేక్షితః-సర్వత్ర సర్వేషాం సులభత్వాత్- ఏవం సర్వేషామాత్మత్వేన సర్వత్ర సులభస్య ప్రీణనే-నాతీవాయాస ఇతి- యద్వా-సిద్ధత్వాదిత్యస్యాయమర్థః స్వర్గాదివత్సాధ్యః పురుషార్థః-అపితు-సిద్ధరూపః - సాధ్యపురుషార్థసాధనే హి యాగాద్యనుష్ఠానరూపప్రయాసబాహుల్యం-సిద్ధస్య తు తల్లాభోపయుక్తప్రీణనోపాయ తత్సమాశ్రయణమాత్రమపేక్షితమిత్యర్థః -యద్వా- ఆత్మత్వాదిత్యనాయాసే పృథగ్ఘేతుః-ఆత్మా హి స్వశరీరే నిరతిశయప్రీతియుక్తస్తద్రక్షణశీలశ్చ లోకే దృష్టః-ఏవం సర్వేషాం జీవానాం- పరమాత్మానం ప్రతి శరీరత్వాత్తద్విషయకప్రీతేస్తస్య స్వతస్సిద్ధాయా అపి విపులాపరాధైరనభివ్యక్తాయాస్తదభివ్యక్త్యావహం కించిదానుకూల్యాదికమాత్రమపేక్షితమితి భావః - సిద్ధత్వాదితి తత్రైవాన్యో హేతుః - నహి సిద్ధస్య హిరణ్యనిధేస్తత్పరిజ్ఞానమన్తరేణ తల్లాభోపయుక్తోఽన్యః ప్రయాసోఽపేక్షితః-ఏవం పరమాత్మనోఽపి నిరతిశయపురుషార్థరూపస్య హృదయే సిద్ధత్వాత్తల్లాభోపయుక్తస్స్వామిత్వశేషిత్వాదితద్యాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకతత్సమాశ్రయణమాత్రేణ తస్య సమాశ్రితవిషయకప్రీతిరుదేష్యతీతి - నాతీవాయాసో విద్యత ఇత్యర్థః ✻॥ ౧౯ ॥✻ ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానామిత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ పరావరేష్వితి ॥ బ్రహ్మా చతుర్ముఖోఽన్తో-యేషాం స్థావరా ఆది ర్యేషాం- తేషు - పరావరేషూచ్చావచేషు, భూతేషు చరాచరాత్మకదేహభాక్షు చేతనేష్విత్యర్థః-తథా భౌతికేషు పృథివ్యాదిభూతపరిణామరూపేష్వచేతనేషు ఘటపటాదిషు - మహత్సు పృథివ్యాదిమహాభూతేషు గుణానాం సత్త్వాదీనాం,సామ్యం - యస్మిన్-తస్మిన్-ప్రధానే- మూలప్రకృతావిత్యర్థః-గుణవ్యతికరే గుణవైషమ్యావతిమ

నహ్యచ్యుతం ప్రీణయతో బహ్వాయాసోఽసురాత్మజాః । ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానాం సిద్ధత్వాదిహ సర్వ
తః॥౧౯॥ పరావరేషు భూతేషు బ్రహ్మాన్తస్థావరాదిషు। భౌతికేషు వికారేషు భూతేష్వథ మహత్సు చ ॥ ౨౦ ॥ గు
ణేషు గుణసామ్యే చ గుణవ్యతికరే తథా । ఏక ఏవ పరో హ్యాత్మా భగవానీశ్వరోఽవ్యయః ॥ ౨౧ ॥ ప్రత్యగాత్మ
స్వరూపేణ దృశ్యరూపేణ చ స్వయమ్।వ్యాప్యవ్యాపకనిర్దేశ్యో హ్యనిర్దేశ్యోఽవికల్పితః॥౨౨॥ కేవలానుభవానన్ద

హదహఙ్కారాదౌ చ ✻॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ✻ ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ- ప్రత్యగాత్మా జీవః-స్వం స్వాసాధారణం -రూపం శరీరం-యస్య-తేన ప్రత్యగాత్మశరీరకత్వేనేత్యర్థః - దృశ్యమచేతనం-రూపం-యస్య- తేనా-చేతనశరీరకత్వేన చేత్యర్థః - ఏకః స్వసమనరహిత ఏవ పర ఆత్మా పరమాత్మా - అన్తః ప్రవిశ్య భర్తా - అవ్యయః అస్పృష్టశరీరగతవికారః నిరస్తనిఖిలదోషః షాడ్గుణ్యపూర్ణః ఈశ్వరో జీవకర్మానుగుణం నియన్తా - వ్యాప్యవ్యాపకనిర్దేశ్యః వ్యాప్యేషు వ్యాపకతయా నిర్దేష్టవ్యః - అవికల్పితః జాతిగుణాదిరహితః ✻॥ ౨౨ ॥✻ కేవలోఽనుభవః దుఃఖప్రతిభటం జ్ఞానం-ఆనన్ద ఆనన్దరూపం-ఏవ-స్వరూపం-యస్య - సః-పరమేశ్వరః-స్వవ్యతిరిక్తేశ్వరాన్తరరహితః - గుణసర్గయా సంసారిణాం మోహాదిగుణాన్ సృజతీతి తథా -తయా-మాయయా- అన్తర్హితైశ్వర్యః సంసారిణామప్రకాశమానమహిమా-ఈయతే గమ్యతే-సదాచార్యోపదేశేన జ్ఞాయత ఇత్యర్థః- ఉక్తవిధతద్యాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకం తత్సమాశ్రయణమాత్రమేవ తత్ప్రాప్తినిమిత్తతత్ప్రీతిహేతురుపాయ ఇతి భావః-అత్ర- అవికల్పితః కేవలానుభవానన్దస్వరూప ఇతి పదద్వయేన ‹‹అస్థూలమనణ్వహ్రస్వం - సత్యం జ్ఞానమనన్తం-విజ్ఞానమానన్దమి ›› తి శ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞాపనేన ప్రాప్యం బ్రహ్మస్వరూపముక్తం-అవశిష్టైరేక ఏవేత్యాదిభిః ప్రథమాన్తపదైః ‹‹ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ-దృశ్యరూపేణ చే›› తి పదద్వయేన చ ప్రాప్యస్య గుణా ఉక్తాః ‹‹పరావరేషు భూతేషు - ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ చే›› త్యనేన జీవస్య తచ్ఛేషత్వాపరపర్యాయతచ్ఛరీరత్వకథనేన ప్రాప్తృస్వరూపముక్తం ‹‹ గుణసర్గయా మాయయాన్తర్హితైశ్వర్య ›› ఇత్యనేనాబ్రహ్మాత్మకత్వస్వతన్త్రాత్మత్వాదిరూపమోహాదిప్రాకృతగుణ ఏవ ప్రాప్తివిరోధీతి కథనేన విరోధిస్వరూపముక్తం-తత్ప్రాప్తఫలం తు తచ్ఛరణకైఙ్కర్యాదిరూపం ‹‹ సారం జుషాం చరణయో ›› రితి వక్ష్యతి-ఏవమర్థపఞ్చకముపదిష్టం భవతి-పూర్వ ‹‹ముపేత నారాయణ›› మితి తత్సమాశ్రయణం కర్తవ్యత్వేన విహితం-తస్య దుష్కరత్వశఙ్కాపరిహార ప్రసఙ్గాత్సమాశ్రయణోపయుక్తార్థపఞ్చకజ్ఞానం సదాచార్యోపదేశాత్సమ్పాద్యమిత్యుక్తం ఏవమర్థపఞ్చకజ్ఞానపూర్వకతత్సమాశ్రయణమాత్రమేవ తత్ప్రసాదజననద్వారా తత్ప్రాప్తిహేతురిత్యభిప్రేతం,తత్సమాశ్ర

యణంచతద్భక్తిప్రపత్త్యన్యతరాత్మకనధికారిభేదేనవ్యవస్థితమితితాత్పర్యమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ యదుక్తం "నహ్యచ్యుతంప్రీణయతోబహ్వాయాస" ఇతితదుపసంహరన్తత్ప్రీతినిమిత్తతత్సన్తోషజనకంసౌహార్దమాహ॥తస్మాదితి॥తస్మాత్-యస్మాత్సర్వాన్తరాత్మత్వాదిప్రాప్యబ్రహ్మస్వరూపాదిజ్ఞానపూర్వక తత్సమాశ్రయణమాత్రమేవ తత్ప్రాప్త్యవహాతత్ప్రీతిహేతుస్తస్మా- ద్యూయ,మాసురంభావంభూతద్రోహశీలత్వాదిరూపం - ఉన్ముచ్యసమూలంత్యక్త్వా,పరమాత్మశరీరేషుసర్వేషుభూతేషుయథోచితం-దయాం - సౌహార్దంచకురుత - యయాదయయా - అధోక్షజోభగవాన్, తుష్యతి తాదృశీంభూతేషుదయాంకురుతేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తుష్యత్యధోక్షజఃతతఃకిం-మత ఆహ॥తుష్టఇతి॥తత్రతస్మి- న్నాద్యే జగత్కారణభూతే- అనన్తేభగవతి-తుష్టేసతి-అలభ్యం - కింకిను స్తి-తస్మింస్తుష్టేసత్యభిలషితంసర్వం సులభమేవేత్యర్థః - యద్యపిసులభం - తథాఽపినిరతిశయపురుషార్థరూపతచ్చరణారవిన్దానుభవరూపమమృతమనుభవద్భిరస్మాదృశైర్ధర్మైశ్వర్యకామకైవల్యాదిక-మమృతంపిబద్భిరూషరోదకమివనేష్యతఇత్యభిప్రాయన్నాహ ॥ కింతైరితి-నోఽస్మాకం - గుణవ్యతికరాత్కర్మానుగుణసత్త్వాదిగుణపరిణామాదేవ-స్వసిద్ధాః యత్నంవినాసిద్ధా-యే-ధర్మాదయఃధర్మార్థకామాః, తైః - కిం నకిమపిప్రయోజనమిత్యర్థః - కాఙ్క్షితేనాభిలషితేనా-గుణేనగుణత్రయరహితేన - కైవల్యేన మోక్షేణవా, కిం, సోపినపురుషార్థ ఇత్యర్థః ,నఃకథంభూతానాంభగవచ్చరణయో-స్సారమనుభవాత్మక-మమృతసారం-జుషతాంసేవమానానాం-ఉపగాయతాంతద్గుణాన్ స్తువతాం - మనసాతచ్చరణారవిన్దానుభవామృతమనుభవతాం - వాక్శ్రవణాభ్యాంతద్గుణానుభవామృతంచానుభవతాం-అస్మాకం-ధర్మాదయఊషరోదకప్రాయాఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ననుత్వదుక్తమతత్సర్వం జానన్తోఽప్యస్మద్గురవస్త్రివర్గమేవపురుషార్థత్వేనోపదిదిశుః - త్వంతుత్రివర్గమనాదృత్యభగవచ్చరణారవిన్దాశ్రయణమేవసారతమంమన్యసే , కంచగుర్వనుశిష్టేతాన్వీక్షిక్యాదిశాస్త్రేషునత్వదుక్తధర్మఃకర్తవ్యత్వేనోపలభ్యతే-అతఃకింతద్ధర్మప్రమాపకం-తత్రాహ॥

స్వరూపఃపరమేశ్వరః।మాయయాఽన్తర్హితైశ్వర్య ఈయతేగుణసర్గయా॥ ౨౩ ॥ తస్మాత్సర్వేషుభూతేషుద
యాంకురుతసౌహృదమ్।భావమాసురమున్ముచ్యయయాతుష్యత్యధోక్షజః॥ ౨౪ ॥తుష్టేచతత్రకిమలభ్యమ
నన్తఆద్యేకింతైర్గుణవ్యతికరాదిహయేస్వసిద్ధాః । ధర్మాదయఃకిమగుణేనచకాఙ్క్షితేనసారంజుషాంచరణ
యోరుపగాయతాంనః॥౨౫॥ ధర్మార్థకామఇతియోఽభిహితస్త్రివర్గ ఈక్షాత్రయీనయదమౌవివిధాచవా
ర్తా।మన్యేతదేతదఖిలంనిగమస్యసత్యంస్వాత్మార్పణంస్వసుహృదఃపరమస్యపుంసః॥౨౬॥జ్ఞానంతదేతదఖిలం
దురవాపమాహనారాయణోనరసఖఃకిలనారదాయ।ఏకాన్తినాంభగవతస్తదకించనానాంపాదారవిన్దరజ

ధర్మేతి ॥ధర్మాదీనాంసమాహారద్వన్ద్వః-పుంస్త్వమార్షం ధర్మోఽర్థఃకామశ్చేతి-యః-త్రివర్గోఽభిహితః-అస్మదాచార్యైర్భార్గవాదిభిరితిశేషః-యః , త్రివర్గఃపురుషార్థత్వేనాచార్యైరుక్తఇత్యర్థః -యచ్చతత్ప్రతిపాదికేక్షాదిరూపావిద్యాచ-తదేత-త్సర్వ-మహంమన్యే-తత్రేక్షా ఆన్వీక్షికీసంజ్ఞాతర్కవిద్యా -త్రయీవేదపూర్వభాగః-నయదమౌదణ్డనీతిప్రతిపాదకశాస్త్రే - వివిధావార్తాకృష్యాద్యాజీవికాజ్ఞానజనకంశాస్త్రం , ఏతత్సర్వ-మహం-మన్యేజానామ్యేవ-కింతు-య-త్స్వసుహృదః -పరమస్యపుంసః-నిరుపాధికసుహృదేపరమపురుషాయేత్యర్థః-సమ్ప్రదానస్యైవశేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ-స్వాత్మార్పణంభగవతిస్వాత్మసమర్పణం-తదేత-న్నిగమస్యవేదోత్తరభాగస్య- ప్రమేయమితిశేషః, ఉపనిషద్భాగస్యప్రతిపాద్యం-సత్యంనిత్యం - అక్షయిష్ణుపురుషార్థసాధనం-మన్యఇత్యర్థః-అస్మద్గురుభిర్జ్ఞాతమప్యహం జానామి - నిత్యనిరతిశయపురుషార్థసాధనం భగవత్యాత్మసమర్పణంవేదాన్తప్రతిపాద్యంత్వధికంజానామీత్యర్థః -గురవస్తునైతజ్జానన్తీత్యభిప్రాయః-ఆపాతతోజానన్తోఽపిమహదనుగ్రహాభావాన్నానుష్ఠానోపయోగితయానిస్సంశయం నజానన్తీతితాత్పర్యం నిగమస్యేత్యనేనాస్మదుక్తార్థేవేదాన్తభాగఃప్రమాణమిత్యుక్తం -సచ "ఓమిత్యాత్మానంయుఞ్జీత- ముముక్షుర్వైశరణమహంప్రపద్యే" ఇత్యాదిరూపః-స్వాత్మార్పణమిత్యనేనచ "ఉపేతనారాయణం-హరిమాశ్రయేతే," త్యాద్యుక్తమాశ్రయణమాత్మసమర్పణరూపమితివివృతం -భగవతిస్వాత్మసమర్పణంనామ నోభగవచ్ఛేషత్వైకస్వభావత్వానుసన్ధానపూర్వకంభగవతిస్వాత్మరక్షాభరసమర్పణరూపం,ఏవంనారాయణోపాయనంనామతచ్చరణాగతిరిత్యుక్తంభవతి-సమనన్తరాధ్యాయమేతదుపాయనస్యతద్భక్త్యాత్మకత్వంవక్ష్యతి- ఏవంచయథాధికారంభక్తిప్రపత్త్యన్యతరాత్మకంభగవత్సమాశ్రయణంకర్తవ్యమితితాత్పర్యమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ననుగురుభిరజ్ఞాతమిదమన్తరేణాపిసదుపదేశకంకథంత్వం జ్ఞాతవానిత్యాశఙ్కాయాంభగవతోనారదస్యానుగ్రహాదేవేతివక్తుంతస్యసామ్ప్రదాయికత్వమాహ॥జ్ఞానమితి॥త-దేత-ద్దురవాపందుర్లభం-జ్ఞానం-నరస్యసఖాభగవాన్నారాయణో-బదరికాశ్రమవాసీ-నారదాయాహ,ఉపదిష్ట

వాక్ - నను-యత్ర నారదశ్శ్రోతా నారాయణో వక్తా తస్మిన్నాదృశానాం కథమధికార ఇతి శఙ్కాం నిరాహ ॥ ఏకాన్తినామితి ॥ ఏకాన్తినాం అకిఞ్చనానాం అనన్యప్రయోజనానాం-భగవతః-పాదారవిన్దరజసా- ఆప్లుతానాం స్నాతానాం-దేహినాం భగవత్యేవాసక్తానాం సర్వేషామపి-తత్ జ్ఞానం-స్యాదేవ, న తూత్తమానామేవేతి నియమః ❀ ॥౨౭॥ ❀ అత ఏవ, మయాఽపి నారదాచ్ఛ్రుతమిత్యాహ ॥ శ్రుతమితి ॥ విజ్ఞానేన వివేకాదిజన్యేన-సంయుతం-జ్ఞానం శాస్త్రోత్థం - విశుద్ధం భాగవతధర్మరూపం, భగవద్యాథాత్మ్యవేదినో-నారదాచ్ఛ్రుతం-శ్రవణేన జ్ఞాతం, భగవతో నారదస్య వచసాం శ్రవణాన్మమ జ్ఞానవిజ్ఞానసమ్పత్తిరభూదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ తత్ర విస్మితాః పృచ్ఛన్తి దైత్యకుమారాః ॥ ప్రహ్లాదేతి ॥ హే ప్రహ్లాద-త్వం -వయం చాపి-తాభ్యాం గురుపుత్రాభ్యాం, ఋతే వినా అన్యం-గురుం-న విద్మహే ॥ ఏతదాగమనాత్పూర్వమేవాహం నారదపార్శ్వం గత ఇత్యత్రాహుః-బాలానామవశీనామపి సతా-మస్మాకమేతావేవ-ఈశ్వరౌ నియన్తారౌ- అతస్తవాన్యత్ర గమనం న సమ్భవతి ❀ ॥౨౯॥ ❀ నారద ఏవాత్రాగత ఇత్యపి న సమ్భవతీత్యాహుః ॥ బాలస్యేతి ॥ అన్తఃపురస్థస్య-బాలస్య-తవ-మహతో నారదస్య-సఙ్గో దురన్వయో దుర్ఘటః-సౌమ్య-నోఽస్మాకం- సంశయం ఛిన్ధి అపనుద - విశ్రమ్భకారణం విశ్వాసహేతు-స్యాచ్చేత్ అసమ్భావితత్వేనాస్మాభిరవిశ్వసనీయో నారదసఙ్గమ ఉక్తః - తత్ర యద్యస్మద్విశ్వాసహేతురస్తి- చేత్తదుపపాదనపూర్వకం తత్సఙ్గతివిషయసంశయం ఛిన్ధీత్యర్థః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః

* * *

సాప్లుతదేహినాం స్యాత్ ॥౨౭॥ శ్రుతమేతన్మయా పూర్వం జ్ఞానం విజ్ఞానసంయుతమ్। ధర్మం భాగవతం శుద్ధం నారదాద్దేవదర్శనాత్ ॥౨౮॥ దైత్యపుత్రా ఊచుః ॥ ప్రహ్లాద త్వం వయం చాపి నర్తేఽన్యం విద్మహే గురుమ్। ఏతాభ్యాం గురుపుత్రాభ్యాం బాలానామపి హీశ్వరౌ ॥౨౯॥ బాలస్యాన్తఃపురస్థస్య మహత్సఙ్గో దురన్వయః। ఛిన్ధి నస్సంశయం సౌమ్య స్యాచ్చేద్విస్రమ్భకారణమ్ ॥ ౩౦ ॥

* * *

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః.

* * *

శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ఏవం దైత్యసుతైః పృష్టో మహాభాగవతోఽసురః। ఉవాచ స్మయమానస్తాన్ స్మరన్మదనుభాషితమ్ ॥౧॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ పితరి ప్రస్థితేఽస్మాకం తపసే మన్దరాచలమ్। యుద్ధోద్యమం తదా చక్రుర్విబుధా దానవాన్ప్రతి ॥౨॥ పిపీలికైరహిరివ దిష్ట్యా లోకోపతాపనః। పాపేన పాపోఽభక్షీతి వాదినో వాసవాదయః ॥౩॥ తేషామతిబలోద్యోగం నిశామ్యాసురయూథపాః। వధ్యమానాస్సురైర్భీతా దుద్రువుస్సర్వతో దిశమ్ ॥౪॥ కళత్రపుత్రవిత్తాప్తాన్ గృహాన్పశుపరిచ్ఛదాన్। నావేక్షమాణాస్త్వరితాస్సర్వే ప్రాణపరీప్సవః ॥౫॥ వ్యలుమ్పన్రాజశిబిరమమరా జయకాఙ్క్షిణః। ఇన్ద్రస్తు రాజమహిషీం మాతరం మమ చాగ్రహీత్ ॥ ౬ ॥ నీయమానాం భయోద్విగ్నాం క్రన్దన్తీం కురరీమివ। యదృచ్ఛయాఽఽగతస్తత్ర దేవర్షిర్దదృశే పథి ॥౭॥ ప్రాహ చైనాం సురపతే నేతుం నార్హస్యనాగసమ్। ముఞ్చ ముఞ్చ మహాభాగ సతీం పరపరిగ్రహమ్ ॥౮॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ ॥ ఆస్తేఽస్యా జఠరే వీర్య

దైత్యకుమారైరేవం పృష్టః ప్రహ్లాదస్తత్సఙ్గతిహేతుముపపాదయన్ తత్ప్రసఙ్గాద్యాథాత్మ్యోపదేశపూర్వకం సపరికరం భగవద్భక్తియోగముపదిష్టవానిత్యాహ భగవాన్నారదః ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం ఇత్థం, దైత్యసుతైః, పృష్టో, భాగవతోత్తమః ప్రహ్లాద-స్తాన్ దైత్యసుతాన్ప్రతి, స్మయమానః-మయా నారదేనా-నుభాషితం-స్మరన్నువాచ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ పితరీత్యాదినా ॥ అస్మాకం-పితరి హిరణ్యకశిపౌ తపసే తపః కర్తుం - మన్దరాచలం ప్రతి-ప్రస్థితే ప్రయాతే సతి, ఇన్ద్రాదయో విబుధా దేవా-దానవాన్ప్రతి-యుద్ధోద్యమం చక్రుః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ కథం భూతాస్సన్తః, లోకోపతాపనః లోకానాం దుఃఖకారి పాపః పాపాత్మా స్వపాపేనైవ-దైవా-త్పిపీలికైః-రహిస్సర్ప ఇవ అభక్షి భక్షిత-ఇతి వాదినో వదన్తస్సన్తః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తేషాం వాసవాదీనాం - బలోద్యోగం బలప్రయుక్తయుద్ధోద్యోగం, నిశామ్య దృష్ట్వా-సురైర్వధ్యమానాః అత ఏవ- భీతాస్సన్తో-ఽసురయూథపా-స్సర్వే, త్వరితాస్సర్వతో దిశం-దుద్రువుః-పలాయితవన్తః ❀ ॥౪ ॥ ❀ కథం భూతాః-కళత్రాదీన్ నావేక్షమాణాః తేష్వప్యస్పృహా ఇత్యర్థః, తత్ర హేతుః - ప్రాణపరీప్సవః ప్రాణమాత్రపరిత్రాణేచ్ఛవః - తత్ర పరిచ్ఛదా భోగోపకరణాని ❀ ॥౫ ॥ ❀ జయశాలినో-ఽమరా దేవాః-రాజ్ఞో హిరణ్యకశిపోః-శిబిరం గృహం-వ్యలుమ్పన్-సర్వస్వాపహారేణ నాశితవన్తః, ఇన్ద్రస్తు, రాజ్ఞో హిరణ్యకశిపో-ర్భార్యాం-మమ-మాతరమగ్రహీత్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తాం చేన్ద్రేణ నీయమానా-మత ఏవ-భయేనోద్విగ్నాం కమ్పితాం కురరీమివ, క్రన్దన్తీం రుదన్తీం, దేవర్షిర్నారదో - యదృచ్ఛయా-ఽఽగతః, పథి దదర్శ, ప్రాహ చ ॥ తదేవాహ ॥ హే సురపతే అనాగసం నిరపరాధా, మేనాం, నేతుం నార్హసి-అతో- హే మహాభాగ పరేణాన్యేన, పరిగృహీతాం పరదారానిత్యర్థః, ముఞ్చ ముఞ్చ ❀ ॥౭॥౮॥ ❀ ఇత్యుక్త ఆహేన్ద్రః ॥ ఆస్త ఇతి ॥ అస్యాః, జఠరే

అసహ్యమస్మాభిస్సోఢుమశక్యం, సురద్విషో హిరణ్యకశిపోః, వీర్యం, గర్భరూపేణ వర్ధమాన, మాస్తే, అతోఽనయా, ప్రసవపర్యన్త, మాస్యతాం మత్సమీపే స్థీయతాం, తతశ్చా, ర్థస్య, పదవీం మార్గం, గతస్సన్, మోక్ష్యే, జాతం పుత్రం హత్వా ఏనాం త్యజామీత్యర్థః ॥ ౯ ॥ ఏవముక్తో దేవర్షిరాహ ॥ సోఽయమితి ॥ సోఽయం గర్భస్థశ్శిశుః, త్వయా హన్త్రా, సంస్థాం మరణం న ప్రాప్స్యతే, తత్ర హేతుం వదం స్తమిమం విశినష్టి ॥ నిష్కిల్బిషః మరణనిమిత్తప్రాచీనకిల్బిషరహితః, తత్కుతః, మహాభాగవతః, భగవద్భక్త్యైవ ధ్వస్తకిల్బిష ఇతి భావః, మహాగుణైః, శ్రేష్ఠః, అనన్తస్య భగవతోఽనుచరః, బలీ మహాబలసమ్పన్నః, యద్యపి గర్భస్థదశాయాం స్వానుగ్రహాత్పూర్వం న భాగవతత్వాదయో ధర్మా, స్తథాపి, సమనన్తరమేవ స్వేనానుగ్రహీష్యమాణస్య, పునర్జన్మకాలే "జాయమానం హి పురుషం యం పశ్యే" దిత్యుక్తరీత్యా భగవతేక్షిష్యమాణస్యోక్తధర్మాన్వయ ఇత్యభిప్రాయేణ నిష్కిల్బిష ఇత్యాదీని విశేషణాన్యుక్తాని, నన్విగ్రేణముక్తాం ప్రతిస్వోపదేశే సతి తద్గర్భస్థస్యోక్తధర్మసమ్పత్తిః, తస్య తద్ధర్మసమ్పత్తౌ హి తద్ధేతుకస్తత్త్యాగ, ఇతి తరేతరాశ్రయత్వమితి, కథం దేవర్షిణైవముక్తమితి చే, న్నైవం గర్భస్థం నితరామీశ్వరకటాక్షవిషయ, మత ఏవ "ఈశ్వరస్య చ సౌహార్దం యదృచ్ఛా సుకృతం తథా । విష్ణోః కటాక్ష అద్వేష ఆనుకూల్యం చ సాత్త్వికైః । సంభాషణం షడేతాని హ్యాచార్యప్రాప్తిహేతవ" ఇత్యుక్తహేతుషట్కసమ్పన్నం, దైవజ్ఞో దేవర్షిర్గాలక్ష్యత్వయైతస్యానుచ్యమానాయామప్యహముక్తధర్మయుక్తం నూనం కరవాణి, అతోఽయం త్వయా సంస్థాం న ప్రాప్స్యతీత్యుక్తవానితి నేతరేతరాశ్రయః ॥ ౧౦ ॥ ఇతీత్థం, ఉక్త, ఇన్ద్రో దేవర్షేర్నారదస్య, వచో మానయన్నాదరాదభ్యుపగచ్ఛన్, తాం రాజమహిషీం-విహాయ, అనన్తస్య భగవతః, ప్రియో, యోఽహం తస్యామమ, భక్త్యా ఏనాం మాతరం పరిక్రమ్య ప్రదక్షిణీకృత్య, దివం ప్రతి, యయౌ ॥ ౧౧ ॥ తతః ఋషిర్నారదః, నుమమాతరం స్వాశ్రమం

నువిషహ్యం సురద్విషః । ఆస్యతాం ప్రసవో యావన్మోక్ష్యేఽర్థపదవీం గతః ॥ ౯ ॥ నారద ఉవాచ ॥ సోఽయం నిష్కి-
ల్బిషస్సాక్షాన్మహాభాగవతో మహాన్ । నత్వయా ప్రాప్స్యతే సంస్థామనన్తానుచరో బలీ ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యుక్తస్తాం విహా
యేన్ద్రో దేవర్షేర్మానయన్వచః । అనన్తప్రియభక్త్యైనాం పరిక్రమ్య దివం యయౌ ॥ ౧౧ ॥ తతో మన్మాతరమృషి
స్సమున్నీయ నిజాశ్రమమ్ । ఆశ్వాస్యేహోష్యతాం వత్సే యావత్తే భర్తురాగమః ॥ ౧౨ ॥ తథేత్యవాత్సీద్దేవర్షేర
న్తికే సాఽకుతోభయా । యావద్దైత్యపతిర్ఘోరాత్తపసో న న్యవర్తత ॥ ౧౩ ॥ ఋషిం పర్యచరత్తత్ర భక్త్యా పర
మయా సతీ । అన్తర్వత్నీ స్వగర్భస్య క్షేమాయేచ్ఛాప్రసూతయే ॥ ౧౪ ॥ ఋషిః కారుణికస్తస్యాః ప్రాదాదుభ
యమీశ్వరః । ధర్మస్య తత్త్వం జ్ఞానం చ మామప్యుద్దిశ్య నిర్మలమ్ ॥ ౧౫ ॥ తత్తు కాలస్య దీర్ఘత్వాత్ స్త్రీత్వాన్మా
తుస్తిరోదధే । ఋషిణాఽనుగృహీతం మాం నాధునాఽప్యజహాత్స్మృతిః ॥ ౧౬ ॥ భవతామపి భూయాన్మే యది

ప్రీతి, సమ్యగనాయాసేనో, న్నీయ గమయిత్వా, ఆశ్వాస్య సాన్త్వయిత్వా హే వత్సే, బాలే-తవ-భర్తు, ర్యావ, దాగమ-స్తావత్పర్యన్తం త్వయా, ఇహ అస్మిన్, మదాశ్రమే ఉష్యతాం స్థీయతా, మిత్యువాచేతి శేషః ॥ ౧౨ ॥ తత స్తథేత్యఙ్గీకృత్య సా-మన్మాతా దేవర్షేః, అన్తికే సమీపే, నాస్తి కుతోఽపి భయం యస్యా, స్తాదృశీ అవాత్సీత్ ఉషితవతీ ॥ ౧౩ ॥ దైత్యపతిరుగ్రా, త్తపసో, యావన్న న్యవర్తత, తావత్సతీ మన్మాతా, అన్తర్వత్నీ గర్భిణీ, స్వగర్భస్య, క్షేమాయ, ఇచ్ఛయా, భర్త్రాగమనానన్తరం ప్రసూతయే చ, పరయా, భక్త్యా, ఋషిం నారదం పర్యచరత్ శుశ్రూషితవతీ ॥ ౧౪ ॥ ఈశ్వరస్సమర్థః ఋషిః, తస్యాః పరిచరన్త్యాః మన్మాతుర్మామప్యుద్దిశ్య, నిర్మలం ధర్మస్య, తత్త్వం జ్ఞానం చే, త్యుభయం, ప్రాదాత్ ధర్మో భగవద్భక్తియోగలక్షణ, స్తస్య, తత్త్వం యాథాత్మ్యం తదఙ్గభూతం జ్ఞానం దేహవివిక్తప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం చా, దాత్ ఉపదిష్టవానిత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ తద్దశాయాముపదిష్టం-తదుభయం మమ, మాతుః స్త్రీత్వాత్ కాలస్య దీర్ఘత్వాచ్చ, తిరోదధే విస్మృతమభూదిత్యర్థః-ఋషిణా భగవతా నారదేనా - నుగృహీతం మాం తు సాస్మృతిః తదుపదేశజనితం స్మృత్యాత్మకం జ్ఞానం అధునాఽపి నాజహాత్ - న తత్యాజ ॥ ౧౬ ॥ తదేవం "ప్రహ్లాదత్వ" మిత్యాదినా దైత్యకుమారైః పృష్టం తస్యోత్తరముక్తం - అథైతత్సంప్రదాయాగతధర్మస్వరూపజ్ఞానజిఘృక్షా వర్తతే చేద్భవతాం మదనుగ్రహేణ తదుభయం సంపత్స్యత ఇత్యాహ ॥ భవతామపీతి ॥ యది, భవన్తో-మద్వచః, శ్రద్ధధతే మదుక్తార్థగ్రహణ తద్దృఢీకారవిషయే త్వరాయుక్తాశ్చేత్ - భవతామపి, తదుభయం భూయాత్, శ్రద్ధామన్తరేణోపదిష్టమపి తత్త్వం - న ప్రతిష్ఠితం భవతీత్యాహ ॥ వైశారదీతి ॥ వైశారదీ నిపుణతరా, ధీస్త, త్త్వవిషయా బుద్ధిః, స్త్రీణాం-బాలానాం చ శ్రద్ధాత ఏవ, భూయాత్. న తు తాం వినేత్యర్థః-తత్ర దృష్టాన్తః ॥ మే యథేతి ॥ యథా - శ్రద్ధావతో మమ వైశారదీ బుద్ధిరభూత్ శ్రద్ధారహితాయా మన్మాతుర్నా

భూత్ ఏవం సర్వేషాం బాలానాం స్త్రీణాం చ శ్రద్ధాత ఏవ జ్ఞానం - ప్రతిష్ఠితం - భవత్యస్య ధామన్మాతురివాప్రతిష్ఠితమిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ తదేవం తేషాం శ్రద్ధాముత్పాద్య శ్రద్ధాయుక్తాన్ శుశ్రూషూన్ దైత్యకుమారానాలక్ష్య తేభ్యో భగవద్భక్తియోగముపదిదిక్షుస్తావత్తదఙ్గభూత ప్రకృతివియుక్తాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగముపదిశతి ॥ జన్మాద్యా ఇత్యాదినా ॥ తావజ్జీవాత్మస్వరూపం, దేహాద్విలక్షణం, వివక్షుర్దేహధర్మానాహ ॥ జన్మాద్యా ఇతి ॥ ఈశ్వరీగుణపరిణామోత్పాదనసమర్థా, మూర్తిరాకారో, యస్య, తేన, కాలేన నిమిత్తభూతేన "జాయతే అస్తి వర్ధతే విపరిణమతే అపక్షీయతే నశ్యతి," ఇత్యేవం - రూపాః - ఇమే షడ్భావవికారాః - దృష్టాః ప్రత్యక్షముపలభ్యమానాః - దేహస్యైవ - ధర్మాః - నాత్మనః - యథా వృక్షే - సత్యేవ ఫలానాం జన్మాదయో దృశ్యన్తే - న వృక్షస్య - తద్వదాత్మన్యేకరూపత్వేనైవావస్థితే ఽస్య దేహస్య దృష్టా ఇత్యర్థః ॥ ఆత్మవ్యతిరిక్తస్య స్థిరస్యైకరూపస్య వస్తునో ఽభావాత్ కథంచిత్ప్రదర్శనార్థం స్థిరషడ్భావవికారవానపి వృక్ష ఆత్మస్థానీయత్వేన నిదర్శితః ॥ ౧౮ ॥ తదేవం దేహధర్మైస్తద్వైలక్షణ్యాత్మనో దేహాద్భేదో దర్శితః, అథ స్వధర్మైరేవాత్మనో దేహాద్భేదమాహ ॥ ఆత్మేతి ॥ ఆత్మేతి విశేష్యనిర్దేశః - ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా - నిత్యః - ఉత్పత్తివినాశరహితః - అవ్యయః అపక్షయరహితః - అవిక్రియః అవశిష్టభావత్రయరహితః - యద్యపి "దృష్టా దేహస్యనాత్మన" ఇత్యనేనైవ షడ్భావవికారరాహిత్యముక్తం - తథాఽపి - ఫలానామివ వృక్షస్యేతి దృష్టాన్తబలాద్యథా ఫలగతోత్పత్త్యాద్యనాశ్రయస్యాపి వృక్షస్య స్వగతోత్పత్త్యాద్యాశ్రయత్వమేవం దేహగతోత్పత్త్యాద్యాశ్రయత్వాభావేఽపి స్వగతోత్పత్త్యాద్యన్తరాశ్రయత్వం ప్రసక్తం తదనేన నిషిధ్యతే - ఏవం చ స్వతోఽన్యతో వా షడ్భావవికారరహిత ఇతి ఫలితం, శుద్ధః స్వాభావికరాగాదిగుణైరకలుషితస్వరూపః ఏకః జ్ఞానైకాకారతయా సర్వేషు దేహేష్వేకరూపః "ఏకోఽపి హి" రితివజ్జాత్యభిప్రాయక ఏకత్వవ్యపదేశః న తు వ్యక్త్యైక్యాభిప్రాయకః, ఆత్మవ్యక్తిబహుత్వస్య బహుప్రమాణప్రతిపన్నత్వాత్ - క్షేత్రం శరీరం జానాతీతి తథా

శ్రద్దధతే వచః। వైశారదీ ధీః శ్రద్ధాతుః స్త్రీబాలానాం చ మే యథా ॥ ౧౭ ॥ జన్మాద్యాష్షడిమే భావాః దృష్టా దే
హస్యనాత్మనః। ఫలానామివ వృక్షస్య కాలేనేశ్వరమూర్తినా ॥ ౧౮ ॥ ఆత్మా నిత్యోఽవ్యయశ్శుద్ధ ఏకః క్షేత్రజ్ఞ ఆ
శ్రయః। అవిక్రియస్స్వదృగ్ఘేతుర్వ్యాపకోఽసఙ్గ్యనావృతః ॥ ౧౯ ॥ ఏతైర్ద్వాదశభిర్విద్వానాత్మనో లక్షణైః ప
రైః। అహం మమేత్యసద్భావం దేహాదౌ మోహజం త్యజేత్ ॥ ౨౦ ॥ స్వర్ణం యథా గ్రావసు హేమకారః క్షేత్రే
షు యోగైస్తదభిజ్ఞ ఆప్నుయాత్। క్షేత్రేషు దేహేషు తథాఽఽత్మయోగైరధ్యాత్మవిద్బ్రహ్మగతిం లభేత ॥ ౨౧ ॥
అష్టౌ ప్రకృతయః ప్రోక్తాస్త్రయ ఏవ హి తద్గుణాః। వికారాష్షోడశాచార్యైః పుమానేకస్సమన్వయాత్ ॥ ౨౨ ॥

మమేదం శరీరమితి జానన్నిత్యర్థః అనేన జ్ఞానాశ్రయత్వముక్తం స్వదృక్ స్వం పశ్యతీతి స్వదృక్ - స్వస్మై భాసమానః అనేన జ్ఞానస్వరూపత్వముక్తం ఆశ్రయః దేహేన్ద్రియాదీనామాధారః, హేతుః దేహేన్ద్రియాణాం వ్యాపారహేతుః - వ్యాపకః ధర్మభూతజ్ఞానేన వ్యాపకః - స్వరూపస్యాణుత్వాత్ అసఙ్గీ జీవాన్తరేణ సంబన్ధరహితః - అనావృతః స్వరూపస్వభావతిరోధానరహితః - ఇదం ముక్త్యవస్థం స్వాభావికం జీవాత్మస్వరూపం, యద్వా, అనావృతః స్వరూపతిరోధానరహితః - బద్ధదశాయామపి ధర్మభూతజ్ఞానస్యైవ కర్మణా తిరోహితత్వాత్ - దేహస్త్వనిత్యః వ్యయవాన్ అశుద్ధో దేవమనుష్యాదిరూపేణ నానావిధః జ్ఞానానాశ్రయో ఽస్వేషాం యావత్సత్తమనాశ్రయః విరాగహేతుః వ్యాప్యః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధాత్ సంకోచధాక్చేతి భావః ॥ ౧౯ ॥ అస్త్వేవం దేహాత్మనోః పరస్పరవైధర్మ్యం - తతః కిమత ఆహ ॥ ఏతైరితి ॥ విద్వాన్ ఇత్థం దేహాత్మనోర్యాథాత్మ్యవిత్ - ఏతైరుక్తైర్ద్వాదశభిః - ఆత్మనో లక్షణైః - పరైః దేహాద్యుత్కృష్టత్వాపాదకైః - దేహాదౌ - ఆదిశబ్దేన దేహానుబన్ధిపుత్రాదిసంగ్రహః - అహం మమేత్యసదభిమానం - మోహజమజ్ఞానజం - త్యజేత్ - దేహాత్మాభిమానాదికం త్యక్త్వోక్తలక్షణలక్షితాత్మస్వరూపావలోకనపరో భవేదితి భావః ॥ ౨౦ ॥ తతోఽపి కిమత ఆహ ॥ స్వర్ణమితి ॥ యథా - హేమకారః - తదభిజ్ఞః హేమప్రకృతీనాం గ్రావ్ణామభిజ్ఞః - ప్రథమం - క్షేత్రేషు హేమగ్రావ్ణాముత్పత్తిభూమిషు యోగైరన్వేషణాదిభిరుపాయైః - రాప్నుయాత్ - గ్రావ్ణ ఇతి శేషః, విభక్తివిపరిణామేనానుషఙ్గో వా - పశ్చాద్దహనాదిభిరుపాయైః - గ్రావసు - హేమ - ఆప్నుయాత్ - ఏవం - దేహరూపేషు క్షేత్రేషు, ఆత్మయోగైర్దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యవివేచనసాధనైరుపాయైః - ఆత్మవిత్ ఉక్తవిధాత్మయాథాత్మ్యదర్శీ - పశ్చాద్బ్రహ్మణః స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతః పురుషోత్తమస్య - గతిమవగతిం తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానం లభేత ప్రాప్నుయాత్ - యథావస్థిత తత్సాక్షాత్కారం లభేతేతి యావత్ ॥ ౨౧ ॥ ఏవం జ్ఞానయోగస్య భగవత్సాక్షాత్కారావహభక్తియోగాఙ్గత్వముక్తం "ఏతైర్ద్వాదశభి" రిత్యాదినోక్తాసద్భావత్యాగప్రకారం "క్షేత్రేషు దేహేషు తథాత్మయోగై" రిత్యుక్తమేవ దేహవిలక్షణాత్మస్వరూపవిమర్శనం చ సప్రకారం ప్రప

శ్చయః॥ అష్టావిత్యాదిభిః పంచభిః, తావదష్టౌ ప్రకృతయః "భూమిరాపోఽనలో వాయుః ఖం మనో బుద్ధిరేవ చ॥ అహంకార ఇతీయం మే భిన్నా ప్రకృతిరష్టధే" త్యుక్తరీత్యా ఉక్తా అష్టౌ ప్రకృతయః- అత్ర భూమ్యాదిశబ్దైర్గన్ధాదితన్మాత్రసహితాని పృథివ్యాదీన్యుచ్యన్తే బుద్ధిశబ్దేన మహత్తత్త్వం త్రయస్సత్త్వాదయః -తద్గుణా ఏవ ప్రకృతిగుణా ఏవ- న త్వాత్మనో గుణాః- షోడశ-వికారా వికృతయః- తే చ కర్మజ్ఞానోభయేన్ద్రియాణి దశ- పఞ్చ ప్రాణాః- బుద్ధిశ్చిత్తం వా - ఏకం, సంభూయ షోడశ - ఆచార్యైః గీతాచార్యాదిభిః- ప్రోక్తాః- పుమానేకః ఏకస్మిన్ శరీరే ఏకః పుమాన్ జీవః - ప్రోక్తః- కుతః- సమన్వయాత్ -ఏవమేవ హి ప్రతిశరీరం నియమేన సుఖదుఃఖప్రతిసంధానజీవేశ్వరబద్ధముక్తశిష్యాచార్యజ్ఞాత్రాదివ్యవస్థాయాస్సమన్వయాదుపపత్తేరితి భావః- సర్వశరీరేషు జీవైకత్వే ఉక్తవిధావ్యవస్థా దుర్ఘటా స్యాదితి భావః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ దేహస్తు- సర్వసంఘాతః ప్రకృతివికృతిసంఘాతాత్మకః- స చ- జగజ్జఙ్గమ- స్తస్థుస్థావరశ్చే- తి ద్విధేతి- ఏవం వస్తుస్థితిరితి భావః- అస్త్వేవం ప్రస్తుతస్యాత్మవివేచనస్య కిమాయాతం- తత్రాహ ॥ అత్రైవేతి ॥ అత్రైవ దేహ ఏవ- పురుషః ప్రత్యగాత్మా మృగ్యః వివేచనీయః- కథం కుర్వన్- నేతి నేతీతి- ఇతిశబ్దః ప్రత్యక్షదృష్టప్రకారద్యోతకః - ఇతి నేతి ఏవంవిధో న భవతి గన్ధవాన్న భవతి రసవాన్న భవతి రూపవాన్న భవతీత్యేవం ప్రకారేణేత్యర్థః -అతత్ ఆత్మవ్యతిరిక్తం- యద్యత్పృథివ్యాదివస్తు- త- త్త్యజన్ -తస్మిన్నాత్మబుద్ధిమకుర్వన్- తద్విలక్షణ ఆత్మాఽన్వేషణీయ ఇత్యర్థః- అనేన "అహం మమేత్యసద్భావం దేహాదౌ మోహజం త్యజే" దిత్యుక్తం వివృతం భవతి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ "తథాత్మయోగైరి" త్యుక్తానాత్మయోగాన్వివృణ్వన్- తైర్మృగ్య ఇత్యాహ॥ అన్వయేతి॥ అన్వయవ్యతిరేకేణ అన్వయేన వ్యతిరేకేణ చ - అహం జానామి ఇచ్ఛామి ద్వేష్మీత్యేవం బుద్ధీచ్ఛాదీనాం జ్ఞానరూపాణాం జ్ఞాతర్యహమర్థ ఏవాన్వయేన వ్యతిరేకేణ మమ శిరః పాణిః పాద ఇతి సర్వావయవేభ్యో వ్యతిరేకప్రతీత్యా చే - త్యేవంరూపేణ వివేకేన అనాత్మనో విభాగేన- ఉశతా నిర్మలేనా- త్మనా- అహం మమేతి - ప్రతీయమానేనాత్మనా, అహం ప్రతీత్యా చేత్యర్థః- సర్గస్థానసమామ్నాయైః సర్గస్థిత్యాదిపరవేదాన్తవాక్యార్థానుసన్ధానై - రేతైరుపాయై- ర్దేహాదిభ్యః పరమాత్మానం- విమృశద్భి - రసత్వ

దేహస్తు సర్వసఙ్ఘాతో జగత్తస్థురితి ద్విధా। అత్రైవ మృగ్యః పురుషో నేతి నేతీత్యతత్త్యజన్॥ ౨౩॥ అన్వయవ్యతి
రేకేణ వివేకేనోశతాఽఽత్మనా। సర్గస్థానసమామ్నాయైర్విమృశద్భిరసత్వరైః ॥౨౪॥ బుద్ధేర్జాగరణం స్వప్న
స్సుషుప్తిరితి వృత్తయః। తా యేనైవానుభూయన్తే సోఽధ్యక్షః పురుషః పరః ॥౨౫॥ ఏభిస్త్రివర్ణైః పర్యస్తైర్బుద్ధి
భేదైః క్రియోద్భవైః। స్వరూపమాత్మనో బుధ్యేద్గన్ధైర్వాయుమివాన్వయాత్ ॥౨౬॥ ఏతద్ద్వారో హి సంసారో గు

రైరవ్యగ్రచిత్తైః పుమ్భి - రాత్మా మృగ్య ఇతి పూర్వేణాన్వయః - సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజా ఇత్యాదిసర్గస్థానాదిసమామ్నాయార్థానుసన్ధానై రిత్యుక్తేభ్యోఽన్యేఽప్యాత్మవిమర్శనోపాయాః పరమాత్మశేషత్వతచ్ఛరీరత్వాదయోఽవగతా భవన్తీత్యభిప్రాయేణ సర్గస్థానసమామ్నాయైరిత్యుక్తం ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అన్యానపి తద్విమర్శనోపాయాన్వదన్ తైః ప్రత్యగాత్మస్వరూపం దేహవిలక్షణమవగచ్ఛేదిత్యాహ॥ బుద్ధేరితి॥ జాగరణం- స్వప్నః- సుషుప్తి- రిత్యే- తాస్తిస్రో- బుద్ధేర్వృత్తయః వ్యాపారాః- తా- వృత్తయో, యేనైవా,నుభూయన్తే స ఏవ, పరః దేహేన్ద్రియబుద్ధ్యాదిభ్యోఽన్యః, అధ్యక్షః దేహాదీనాం ద్రష్టా, ధారకో వా- పురుషః ప్రత్యగాత్మా - జాగరణం నామ బాహ్యేన్ద్రియవ్యాపారానువిద్ధా బుద్ధివృత్తిః, స్వప్నః తదననువిద్ధా, సుషుప్తిః బుద్ధివృత్త్యుపరమః తదుపరమోఽపి తత్సంబన్ధ్యేవేతి బుద్ధేర్వృత్తయ ఇత్యుక్తం ఏతద్వృత్తిత్రయజ్ఞానాశ్రయత్వేన యః ప్రతీయతే స ప్రత్యగాత్మేతి భావః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఏతదేవ సదృష్టాన్తం విశదయన్నేవమాదిభిరుపాయైరాత్మస్వరూపం బుధ్యేదిత్యాహ ॥ ఏభిరితి ॥ ఏభిస్త్రివర్ణైస్త్రివిధైః - సత్త్వాదిగుణత్రయమూలకై - ర్వా - పర్యస్తైరస్థిరైః - క్రియోద్భవైః పుణ్యపాపాత్మకకర్మనిమిత్తైః - బుద్ధిభేదైః జాగరాదిభిస్త్రిభి - రుపలక్షిత - మాత్మన - స్స్వరూపం - విద్యాత్ - యథా - గన్ధైః కుసుమాదిగతైః ఉపలక్షితం - తదాశ్రయం వాయుం బుధ్యతి - తద్వత్ కుతః - అన్వయాత్, జాగరణాద్యవస్థాత్రయే అన్వయాత్ అనువృత్తేః, యథా పవనాత్మకకర్మణా తత్తత్పఙ్కజాదికుసుమాదిగతం గన్ధమానీయ - తదాశ్రయతయా తదన్వితం ప్రవహన్తం వాయుం తతః పృథగ్భూతముపలక్ష్యతే, పార్థివకుసుమాదిగతస్య గన్ధస్య న వాయురాశ్రయః - తదన్వయాచ్చ వాయోస్తదాశ్రయత్వ, మత ఏవ - తదన్వయాపాయే కేవలస్పర్శగుణస్య వాయోరుపలమ్భః తతః గన్ధాత్పృథగేవ వాయుస్స్వాభావికస్పర్శగుణ ఇతి తం యథోపలక్షతే - తథా - బుద్ధిభేదా న స్వభావత ఆత్మగతాః, తేషాం స్వాభావికత్వే ఽన్యతమబుద్ధిభేదేఽన్యతమస్యోపలమ్భప్రసఙ్గః- కింతు కర్మాయత్తబుద్ధిసంబన్ధప్రయుక్తతద్వృత్త్యన్వయాత్తదనుభవోపలమ్భః, స్వభావతస్త్వాత్మా తద్వృత్త్యనన్విత ఏవ, తతః పృథగ్భూత ఇత్యేవం తం బుధ్యేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తదేవం దేహాదావసద్భావత్యాగప్రకా

రో దేహవిలక్షణత్వేనాత్మవిమర్శనప్రకారశ్చోక్తః ॥ అథైవంభూతస్య ప్రత్యగాత్మనః కుతస్తద్దేహాదిసంబన్ధరూపస్సంసారో-యస్మిన్నసద్భావ ఇత్యాశఙ్కాయాం ప్రవర్తైః క్రియోద్భవైరితి పరిహారస్సూచితః - తమేవ విశదయితుం స్వపరయాథాత్మ్యాజ్ఞానమూలకదేహాత్మభ్రమాదిరూపానాదిమోహనిమిత్తగుణకర్మసంబన్ధప్రయుక్తస్సంసారస్తత ఏవాత్మస్వరూపప్రయుక్తత్వాభావాదపురుషార్థోఽప్యౌపాధికత్వాద్యావదుపాధిబుద్ధిసంబన్ధద్వారాఽనువర్తత ఇత్యాహ ॥ ఏతద్ద్వార ఇతి ॥ ఏష బుద్ధిసంబన్ధ ఏవ - ద్వారం-యస్య, స సంసారః, స్వప్న ఇవ అల్పాస్థిరత్వాత్స్వప్నతుల్యః, అత ఏవ-పార్థః అపురుషార్థోఽపి పుంసః ప్రత్యగాత్మనః - అస్యతే ప్రాప్యతేఽకర్తుః పుంసశ్శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ - పుంసా సంసారః ప్రాప్యత ఇత్యర్థః - బుద్ధిసంబన్ధే హేతుం వదన్ సంసారం విశినష్టి ॥ అజ్ఞానమూల ఇతి ॥ అజ్ఞానం, మూలం కారణం యస్య, అజ్ఞానమూలః -స్వపరయాథాత్మ్యాజ్ఞానమూలకబుద్ధీన్ద్రియసంబన్ధనిమిత్తో దేహతదనుబన్ధిసంబన్ధరూపస్సంసార ఇత్యర్థః కథముక్తవిధస్యాత్మనోఽజ్ఞానసంబన్ధ ఇతిశఙ్కాం నిరాకుర్వన్ సంసారమేవ విశినష్టి ॥ గుణకర్మనిబన్ధన ఇతి ॥ గుణకర్మాధీనః సత్త్వాదిగుణపరిణామానుగుణకర్మపరిపాకాధీన ఇత్యర్థః ॥ అయం భావః ॥ స్వభావతస్స్వచ్ఛస్య ప్రత్యగాత్మనః "ఆత్మా నిత్యోఽవ్యయః" ఇత్యుక్తవిధస్యాప్యనాదికర్మణా సత్త్వప్రాకృతగుణసంసృష్టాః-తత్రత్తత్కర్మపరిపాకవశాద్గుణపరిణామః, తతస్స్వపరయాథాత్మ్యాజ్ఞానం, తతో గుణకర్మానురూపం పరమాత్మసృష్టబుద్ధీన్ద్రియసంబన్ధ-స్తతో దేహతదనుబన్ధిసంబన్ధరూపస్సంసార, స్తతో దేహాత్మాభిమాన, స్తతః పునః కర్మ-అతః పునర్గుణపరిణామాది, రిత్యేవం పరివృత్తిర్యావత్సంసారోపాధ్యనువర్తత ఇతి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ యతోఽయముక్తవిధస్యాప్యాత్మనో దేహాత్మభ్రమాదిరూపాజ్ఞానమూలకకర్మనిమిత్తస్సంసార, స్తస్మాద్భవద్భిః, కర్మనిర్హరణోపాయోఽనుష్ఠేయ ఇత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్సంసారస్యాజ్ఞానమూలగుణకర్మాయత్తత్వాత్ - త్రిగుణాత్మనాం సత్త్వాదిగుణత్రయపరిణామహేతూ

ణకర్మనిబన్ధనః। అజ్ఞానమూలోఽపార్థోఽపి పుంసస్స్వప్న ఇవార్ప్యతే ॥ ౨౭ ॥ తస్మాద్భవద్భిః కర్తవ్యః కర్మణాం త్రిగుణాత్మనామ్। బీజనిర్హరణం యోగః ప్రవాహోపరమో ధియః॥ ౨౮ ॥ అత్ర వాయుసహస్రాణామయం భగవతోదితః। యదీశ్వరే భగవతి యథా యైరఞ్జసా రతిః॥ ౨౯ ॥ గురుశుశ్రూషయా భక్త్యా సర్వలాభార్పణేన చ। సఙ్గేన సాధుభక్తానామీశ్వరారాధనేన చ॥ ౩౦ ॥ శ్రద్ధయా తత్కథాయాం చ కీర్తనైర్గుణకర్మణామ్। తత్పాదామ్బురుహధ్యానాత్తల్లిఙ్గేక్షార్హణాదిభిః॥ ౩౧ ॥ హరిస్సర్వేషు భూతేషు భగవానాస్త ఈశ్వరః। ఇతి భూతాని మనసా కామైస్తైస్సాధు మానయేత్॥ ౩౨ ॥ ఏవం నిర్జితషడ్వర్గైః క్రియతే భక్తిరీశ్వరే। వాసుదేవే భగవతి యయాను

నాం-కర్మణాం - యః-బీజం మూలం - దేహాత్మభ్రమాదిరూపం తస్య - నిర్హరణం నిర్హరణోపాయాత్మకో యోగో-వక్ష్యమాణః- స చ-ధియః ప్రవాహః శబ్దాదివిషయకం జ్ఞానం-తస్యోపరతిరూపో భవద్భిః కర్తవ్యః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ వక్ష్యమాణభగవద్భక్తియోగస్యైవ బీజనిర్హరణోత్తమోపాయత్వమాహ ॥ తత్రేతి ॥ తత్ర వశ్యం బీజనిర్హరణోపాయే కర్తవ్యే సత్యు-పాయసహస్రాణాం మధ్యే-అయమేవోత్తమ ఉపాయః - కథితో-భగవతా-కోఽసౌ - యైస్సాధనైః- భగవతీశ్వరే-గతరసరాగః ప్రీతి-రఞ్జసా సుఖేన-యథా స్యాదిత్యేషః - స్వసాధనైరనుగృహీతా భగవతి రతిరిత్యేష ఏవోత్తమ ఉపాయ ఇతి "నాహం వేదైర్న తపసా న దానేన చ చేజ్యయా - భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహమేవంవిధోఽర్జున", "న మే భక్తః ప్రణశ్యతి", ఇత్యాదినా తత్ర తత్ర భగవతా ప్రోక్త ఇత్యర్థః - రతిరిత్యనేన నిరతిశయప్రీతిరూపాపన్నా భక్తిరుచ్యతే - తస్యా ఏవ సాక్షాద్భగవత్ప్రాప్తిహేతుత్వం సంసృతినివర్తకత్వం చ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ సా చ కైస్సాధనైర్నిష్పద్యత ఇత్యపేక్షాయాం సాధనాని వదంస్తైరుపకృతేన ధ్యానయోగేన నిష్పద్యత ఇత్యాహ గుర్విత్యాదినా చతుర్భిః ॥ గురుశుశ్రూషయా గురూణాం పరిచర్యయా- గురుభ్యస్తత్త్వశ్రవణేచ్ఛయా వా - భక్త్యా గురూణాం భక్త్యా ఉపాసనేన - సర్వేషాం గుర్వపేక్షితానాం మధ్యే - లాభతో-లభ్యత ఇతి లాభః - స్వస్య సులభం యత్తస్య సమర్పణేన యథాశక్తి తదపేక్షితసమర్పణేనేత్యర్థః-సాధుర్యథా భవతి తథా భగవద్భక్తానాం-సఙ్గేన-సాధవస్సాధులక్షణలక్షితా- స్తేషాం-భక్తానాం సఙ్గేన వా-ఈశ్వరారాధనేన అర్చావిగ్రహారాధనేన-హృదయకమలస్థస్య మానసోపచారైరారాధనేన వా-అర్హణాదిభిరిత్యర్చారాధనస్య వక్ష్యమాణత్వాత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తత్కథాయాం-శ్రద్ధయా-శ్రవణాసక్త్యా-ఈశ్వరస్య గుణానాం చ కీర్తనైః - తస్యేశ్వరస్య-పదామ్బురుహయో-ర్ధ్యానాత్ తల్లిఙ్గస్యార్చావిగ్రహస్య - ఈక్షణార్హణాదిభిః దర్శనపూజాదిభిః-ఆదిశబ్దేన ప్రణామపరిక్రమాదిసఙ్గ్రహః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ కించ, భగవానీశ్వరః-సర్వభూతేష్వ - న్తరాత్మతయాఽవర్తతే-అత - స్సర్వాణి భూతాని-భగవదాత్మకానీ-తిబుద్ధ్యా - యథాశక్తి-యథాయోగ్యం-తత్తద్భూతాన్యపేక్షితైః కామైః - సాధు మానయేత్-సమ్మానయేదిత్యనేనచ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఇ

త్యైతైస్సాధనై-ర్నిర్ధూతై - షణ్ణాంకామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యాణాం-వర్గై-ర్భగవతీ - శ్వరే-భక్తిః-క్రియతే-కర్తవ్యేత్యర్థః - భక్తిరహరహర్ధ్యానం - ఏవమహరహః క్రియమాణయాధ్యానాత్మికయాభక్త్యాప్రీత్యాత్మికాంప్రకృష్టాంభావనాంలభతఇత్యాహ ॥ వాసుదేవఇతి ॥ యయా అహరహః క్రియమాణయాగురుశుశ్రూషాదిసాధనానుగృహీతయా అనుధ్యానాత్మికయా ఉత్తరోత్తరసాక్షాత్కారేచ్ఛాత్మకపరభక్త్యపరపర్యాయయా - వాసుదేవేభగవతి - రతిం పరమభక్త్యపరపర్యాయభూతాంనిరన్తరానుభూయమానాత్మికాంప్రీతిరూపాం-లభతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఏవంవిధభక్తియోగనిష్పత్తిలిఙ్గానివదన్ తేనపరినిష్పన్నేనభగవద్భక్తియోగేనపరమాత్మానంప్రాప్నోతీత్యాహ ॥ నిశమ్యేతి త్రిభిః ॥ యదా-భగవతో-గుణాన్ - నతుల్యాననితరసాధారణాన్ - తథా - లీలాతనుభిః స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యావతారతనుభీ రామకృష్ణాదిభిః - కృతాని-కర్మాణిచేష్టితానిచ-నిశమ్యశ్రుత్వా - అతిహర్షేణ-ఉద్గతాఉదఞ్చితాః - పులకారోమాణి-అశ్రూణ్యానన్దబాష్పబిన్దవశ్చ - తైర్గద్గదంయథాభవత్యేవం-ప్రోత్కణ్ఠోనముక్తకణ్ఠః - ఉద్గాయత్యుచ్చైర్గాయతి- రౌతిస్వనతి-నృత్యతి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ సర్వదాచ-గ్రహగ్రస్తఇవ-హసతి-క్వచిదాక్రన్దతే ❁ రోదతి-క్వచిచ్చ-ధ్యాయతి-క్వచిచ్చ-జనంభగవదాత్మకంవన్దతేనమస్కరోతి - క్వచిచ్చ - పునఃపునః-శ్వసన్శ్వాసంముఞ్చన్గతత్రపోనిర్లజ్జః- హేనారాయణ,జగత్పతే-హరే-ఇత్యేవం-వక్తివదతి-తదేత్యుత్తరేణాన్వయః-ఇయమేవభక్తియోగస్యనిష్పత్త్యవస్థేతిభావః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తదాఏవంపరినిష్పన్నభక్తియోగావస్థాయాం - పుమాన్భక్తియోగనిష్ఠః - మహీయసాసర్వోత్తమేన- భక్తియోగరూపేణోపాయేనప్రాగభ్యాససాధనే-ముక్తం-సమస్తం బన్ధనంభగవత్ప్రాప్తివిరోధిపూర్వోత్తరపుణ్యపాపాత్మకాఘరూపం- యస్య తాదృశః-నిర్దగ్ధఃనితరాందగ్ధః - బీజానుశయఃసంసృతిమూలభూతకర్మవాసనాత్మకో-యస్య-తస్య - భగవతో- భావఃప్రకారఃఆకృతిరిత్యర్థః-తస్యభావోభావనా - అనుధ్యానం-తేనా-నుకృతః- ఆశయోఽన్తఃకరణం-ఆకృతిర్విగ్రహశ్చ-యస్య-భగవతాసమానరూపఇత్యర్థః-అధోఽక్షజంభగవన్తం-ఉపైతిప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఉపైతుతతఃకిం,మతఆహ ॥ అధో

లభతేరతిమ్ ॥ ౩౩ ॥ నిశమ్యకర్మాణిగుణానతుల్యాన్వీర్యాణిలీలాతనుభిఃకృతాని। యదాఽతిహర్షోత్పులకాశ్రు
గద్గదంప్రోత్కణ్ఠఉద్గాయతిరౌతినృత్యతి ॥ ౩౪ ॥ యదాగ్రహగ్రస్తఇవక్వచిద్ధసత్యాక్రన్దతే ❁ ధ్యాయతివన్దతే
జనమ్। ముహుశ్శ్వసన్వక్తిహరేజగత్పతేనారాయణేత్యాత్మమతిర్గతత్రపః ॥ ౩౫ ॥ తదాపుమాన్ముక్తసమస్తబ
న్ధనస్తద్భావభావానుకృతాశయాకృతిః। నిర్దగ్ధబీజానుశయోమహీయసాభక్తిప్రయోగేణసమేత్యధోక్షజమ్ ॥
అధోఽక్షజాలమ్భమిహాశుభాత్మనశ్శరీరిణస్సంసృతిచక్రశాతనమ్। తద్బ్రహ్మనిర్వాణసుఖంవిదుర్బుధాస్త
తోభజధ్వంహృదయేహృదీశ్వరమ్ ॥ ౩౭ ॥ కోఽతిప్రయాసోఽసురబాలకాహరేరుపాసనేస్వేహృది ❁ ఛిద్రవ

ఽక్షజేతి ॥ ఇహలోకే- అశుభాత్మనఃతాపత్రయదుఃఖితమనసశ్శరీరిణః-సంసృతిచక్రంచక్రవత్పరివర్తమానాఅనిష్టరూపా సంసృతిః- తస్యాః - శాతనంనివర్తకం - అధోఽక్షజస్య-ఆలమ్భఃస్పర్శః,ప్రాప్తిరితియావత్-ఏవంభగవత్ప్రాప్తేరనిష్టనివర్తకత్వముక్తం - అథేష్టప్రాపకత్వమాహ ॥ తదధోఽక్షజాలమ్భనమేవ-బ్రహ్మనిర్వాణసుఖం-బ్రహ్మసంబన్ధి-యన్నిర్వాణం-నిర్వాణోమోక్షః - తద్దశాయామనుభూయమానమిత్యర్థః - తత్సుఖం-యస్మిన్-తాదృశం-యద్వా-నిర్వాణంనిరతిశయానన్దః - బ్రహ్మరూపం-యన్నిర్వాణం-తస్య - సుఖమనుభవరూపం,యస్మిన్-తాదృశం-బుధాబ్రహ్మవిదో-విదుః,యతోఽనిష్టనివర్తనేష్టప్రాపణకమేవభగవత్ప్రాప్తిసాధనభూతస్తద్భక్తియోగః, తతో, యూయం,హృదయేహృద్గతే,"అణుగతౌ,,హృదయస్థానగతేజీవఇత్యర్థః,"హృద్యయమాత్మే,,తి, శ్రుతేః-తస్మిన్,ఈశ్వరంనియన్తృతయాఽవస్థితం-హృదిహృదయపుణ్డరీకే,భగవన్తం, భజధ్వంఅనేన"తమాత్మస్థంయేఽనుపశ్యన్తిధీరాస్తేషాంసుఖంశాశ్వతంనేతరేషా,,మితిశ్రుత్యర్థఃప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తదేవంనిరతిశయానన్తస్థిరఫలభగవత్ప్రాప్తిసాధనతద్ధర్మానుష్ఠానస్యదుశ్శకత్వాశఙ్కానిరాసం,"నహ్యచ్యుతంప్రీణయతోబహ్వాయాస,, ఇత్యుపక్రమ్యతద్ధర్మతదనుష్ఠానప్రకారకథనేనతదాశఙ్కాం నిరస్యాథైవమస్మిన్సుకరేభగవద్ధర్మానుష్ఠానే - నకోఽపి ప్రయాసఇత్యుపసంహరన్వైరాగ్యజననాయస్వర్గస్వారాజ్యాద్యర్వాచీనపురుషార్థస్యసాతిశయాల్పాస్థిరత్వంవక్తుంతావదైహికస్యైహలౌకికసుఖస్యతుచ్ఛతామాహ ॥ కఇతిద్వాభ్యాం ॥ హేఅసురబాలకాః- స్వేస్వకీయే-హృదయపుణ్డరీకే- ఛిద్రవదాకాశవత్ - సతఃవర్తమానస్య-సత్యస్య-సత్యకామత్వాదినిత్యావిర్భూతగుణాష్టకాశ్రయస్య,ఆత్మనఃపరమాత్మనః-అశేషదేహినాం , సామాన్యతఃసాధారణతయా,సఖ్యుః"ద్వాసుపర్ణే,,త్యాదిశ్రుత్యుక్తసఖ్యయుక్తస్యహరేరుపాసనేన , కోవా,అతీవ - ప్రయాసః-నకోఽపీత్యర్థః-విషయాణాంశబ్దాదీనా-ముపపాదనైరర్జనైః కింనకిమపి - తేఽతితుచ్ఛాఇతిభావః -ఛిద్రవత్సతఇత్యనేన"యావాన్వాఅయమాకాశస్తావానేషోఽన్తర్హృదయఆకాశ,, ఇతిదహరవిద్యోదితభూతాకాశదృష్టాన్తోఽభిమతః, తత్ర

హిభూతాకాశస్యాఽగ్నివాయుసూర్యాచన్ద్రమోవిద్యున్నక్షత్రాదికృత్స్నజగదాధారత్వం హృదయపుణ్డరీకస్థస్య దహరాకాశస్య ప్రతిపాదితం ,, ఉభావగ్నిశ్చవాయుశ్చ సూర్యాచన్ద్రమసావిద్యున్నక్షత్రాణి యచ్చాస్యేహాస్తి యచ్చనాస్తి సర్వం , తదస్మిన్ సమాహిత ,, మితి , ఏవం హృదయపుణ్డరీకే దహరాకాశరూపేణ వర్తమానస్యాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకయుక్తస్య హరేరుపాసనం సుశకమిత్యభిప్రాయః * ॥ ౩౮ ॥ * ,,కిం విషయోపపాదనై,, రిత్యనేనసూచితం విషయాణామల్పాస్థిరత్వముపపాదయతి ॥ రాయఇతి ॥ రాయః ధనాని - సుతాదయ ఇత్యాదిశబ్దేన అన్యే పిత్రాదయో దేహానుబన్ధినో వివక్షితాః, మహీ క్షేత్రం, ఆజీవికారూపం విషయో వా, కుఞ్జరా గజాః , తేషాం కోశః శాలా-ధనకోశస్య రాయ ఇత్యనేనోక్తత్వాత్, భూతయః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయః , సర్వే చైతే, అర్థకామాః కామ్యమానా అర్థాః క్షణేనాల్పకాలేన, క్షణభఙ్గుర-మాయురవస్థానం - యేషాం తే - అత ఏవ, చఞ్చలాః అస్థిరాః - మర్త్యస్య మరణశీలస్య పుంసః-కియత్-ప్రియం సుఖం-కుర్వన్తి జనయన్తి, న కియదపి, సాతిశయమస్థిరమల్పమేవ సుఖం జనయన్తి , న తు నిరతిశయమనన్తం స్థిరం చేత్యర్థః * ॥ ౩౯ ॥ * అథైతద్దృష్టాన్తేన స్వర్గాదేరపి సాతిశయాల్పాస్థిరత్వాన్యాహ ॥ ఏవంహీతి ॥ యథా, పుత్రప్రభృతిజన్యాని సుఖాని తుచ్ఛాని, ఏవం, క్రతుభిర్యాగాదికర్మభిః - కృతాస్సంచితాః - అమీ స్వర్గాదయో లోకా అపి, క్షయిష్ణవః నశ్వరాః, సాతిశయాః , న నిర్మలాః అనిర్మలా దుఃఖమిశ్రాశ్చేత్యర్థః ॥ అత్ర ,, తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయత ఏవమేవాముత్రపుణ్యచితో లోకః క్షీయతే , ప్లవా హ్యేతే అదృఢా యజ్ఞరూపాః , పరీక్ష్య లోకాన్కర్మచితా ,, నిత్యాది శ్రుత్యర్థోఽభిహితః - యత ఏవం - తస్మాత్, అదృష్టశ్రుతదూషణం న విద్యతే దృష్టం శ్రుతం వా దూషణం యస్య శ్రుతిస్మృతిభ్యామదూషితం కింతు ప్రశస్తమిత్యర్థః , తం భక్త్యైవోపాయేన లభ్యం , పరం పగమపురుషం - మాత్మలబ్ధయే - భజత , ఆత్మలబ్ధయే ఆత్మలాభాయ ఆత్మనస్స్వత్రాణాయ ఇత్యర్థః ॥ అన్యథా సంసరత ఆత్మనోఽనన్తతః స్థావరత్వాదిప్రాప్త్యా అసత్ప్రాయత్వే

త్స్వతః। సత్త్వాత్మనస్స్వఖ్యరశేషదేహినాం సామాన్యతః కిం విషయోపపాదనైః ॥ ౩౮ ॥ రాయః కళత్రం పశవస్సుతాదయో గృహా మహీ కుఞ్జరకోశభూతయః । సర్వేఽర్థకామాః క్షణభఙ్గురాయుషః కుర్వన్తి మర్త్యస్య కియత్ప్రియం చలాః ॥ ౩౯ ॥ ఏవం హి లోకాః క్రతుభిః కృతా అమీ క్షయిష్ణవస్సాతిశయా న నిర్మలాః । తస్మాదదృష్టశ్రుతదూషణం పరం భక్త్యైకమేశం భజతాత్మలబ్ధయే ॥ ౪౦ ॥ యదర్థ ఇహ కర్మాణి విద్వన్మాన్యసకృన్నరః । కరోత్యతో విపర్యాసమమోఘం విన్దతే ఫలమ్ । స చాప్నోతీహయా దుఃఖమనీహాయాం సుఖావృతః ॥ ౪౧ ॥ కామాన్కామయతే కామ్యైర్యదర్థమిహ పూరుషః । స వై దేహస్తు పారక్యో భఙ్గురోఽపైత్యుపైతి చ ॥ ౪౨ ॥ కిము వ్యవహితాపత్యదారాగారధనాదయః । రాజ్యకోశబలామాత్యభృత్యాప్తా మమతాస్పదాః * ॥ ౪౩ ॥ కిమేతైరాత్మనస్తుచ్ఛైః

వస్స్యాదితి భావః * ॥ ౪౦ ॥ * కించ , వైషయికసుఖలిప్సయా కుర్వన్నపి న తత్ప్రాప్నోతి, కింతు తద్విపరీతం దుఃఖమేవ ,తస్తత్పరిత్యజ్య భగవన్తమేవ భజతేత్యాహ॥ యదర్థ ఇతి ॥ విద్వన్మానీ నరః విద్వాంసమాత్మానం మన్యత ఇతి విద్వన్మానీ , కేవలకర్మమీమాంసోపచితబుద్ధిరిత్యర్థః , యదర్థం యద్వైషయికసుఖార్థం ఇహలోకే - అసకృత్ వారం వారం , కర్మాణి యాగాదీని - కరోతి - స , తతోఽభిలషితసుఖాద్విపరీతం ఫలం దుఃఖాత్మకం , మమోఘమవశ్యం - విన్దతే ప్రాప్నోతి ॥ తదేవ దర్శయతి స చేతి ॥ యః - పుమా , ననీహాయాం నిమిత్తభూతాయాం , వైషయికసుఖార్థవ్యాపారాగమ్యాత్ప్రవృత్తేర్వ్యాపారాద్ధేతోః సుఖావృతః సుఖేనవ్యాప్త - ఆసీత్ , స ఏవ , ఈహయా ఆరబ్ధేనవ్యాపారేణ హేతునా, దుఃఖమాప్నోతి, స్వర్గాదిసుఖార్థయాగాదివ్యాపారేణ దుఃఖమేవాప్నోతీత్యర్థః, భగవత్ప్రాప్త్యర్థభక్తియోగానుష్ఠానేన త్వనుష్ఠానదశాయాం చ నిరతిశయానన్దభగవదనుభవరూపం-సుఖమేవ ప్రాప్నోతి ॥ అన్తతస్తు నిత్యనిరతిశయబ్రహ్మప్రాప్త్యానన్దమగ్నో భవతి , స్వర్గాద్యర్థయాగాదికం కుర్వాణస్తు జీవద్దశాయాం - విత్తాద్యార్జనేన తదనుష్ఠానప్రయాసరూపం దుఃఖం, అన్తతస్తు సాతిశయాల్పాస్థిరఫలరూపం స్వర్గాదికం , తన్నిమిత్తపుణ్యక్షయే తు నరక , మితి వైషమ్యమభిప్రేతమ్ * ॥ ౪౧ ॥ * కించ లోకే, పురుషో, యదర్థం యస్య దేహస్య ప్రయోజనాయ , కామాన్ , కామ్యన్త ఇతి కామాః, కర్మణి ఘఞ్ తాన్ శబ్దాదీన్ కామ్యైః, కరణే ఘఞ్, కామోత్పత్తిసాధనైః, కామయతే ఇచ్ఛతి , స ఏవ తు దేహః - పారక్యః శ్వసృగాలాదిభక్ష్యః భఙ్గురో నశ్వరః, ఉపైతి కదాచిద్దేహినమాలిఙ్గతి, కదాచిచ్చ, అపైతి జహాతీత్యర్థః * ॥ ౪౨ ॥ * దేహస్యైవేయమవస్థా-కింపునర్దేహానుబన్ధినాం దారాదీనామిత్యాహ॥ కిమితి ॥ దేహేనైవ సాక్షాదాత్మనః సంబన్ధః-దారాదిభిస్తు దేహద్వారేతి వ్యవహితేత్యుక్తం-వ్యవహితా-యే దారాదయః-ఆగారం గృహం - ఆదిశబ్దేన పశుపుత్రాదయః - కోశో వస్త్రాదిపేటికా, బలం చతురఙ్గం యుక్తం-భృత్యాః పరిచారకాః ఏతే సర్వే - మమతాస్పదాః మమ మే ఇత్యభిమానవిషయాః - ఉపయన్త్యపయన్తి చేతి కిము వక్తవ్యమిత్యర్థః * ॥ ౪౩ ॥ * నను న దేహస్యార్థో విషయార్థవ్యాపారః , కింత్వాత్మార్థ ఇతి చేత్ - తత్రాహ - నిత్యస్య

న్దసుఖరూపస్యాత్మనస్స్వమాత్రస్యాపి క్షుద్రకమేతద్వైషయికం సుఖమిత్యాహ ॥ కిమితి ॥ నిత్యానన్దః స ఏవ రసః స ఏవోదకం తస్యాశ్రయస్యాత్మనః ఏతైః దేహేన సాకం నశ్వరైః రత ఏవ తుచ్ఛైః అల్పైః స్వస్తుతోఽనర్థైః పురుషార్థత్వేనాభాసైః అర్థసంకాశైః పురుషార్థాభాసైః కామైః కిం ప్రయోజనం తదనుభవజనితం సుఖమతితుచ్ఛమిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ కించాత్మీయాయాసేనార్జితమపి వైషయికం సుఖమనుభూయమానదుఃఖాపేక్షయాఽల్పమేవ తదనుభవావసరాభావాదిత్యాహ ॥ నిరూప్యతామితి ॥ హే అసురాః ఇహ సంసారే, కర్మభిః ప్రాచీనైః క్లిశ్యమానస్య దుఃఖ్యతః దేహభృతో నిషేకాదిష్వవస్థాసు స్త్రీసంభోగాద్యవస్థాసు స్వార్థ ఉత్పన్న ఆనన్దః కియాన్ తన్నిరూప్యతాం, దుఃఖాపేక్షయా సుఖమల్పమితి భావః యద్వా నిషేకాదిష్వవస్థాసు పితృరేతోద్వారా మాతృయోనిప్రవేశప్రభృతిషు, శ్మశానాన్తాసు తాస్వవస్థాసు, ప్రాచీనైః కర్మభిః క్లిశ్యమానస్య, అనేన దుఃఖప్రాచుర్యముక్తం ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ నను నిషేకాద్యవస్థాయాః కర్మనిమిత్తత్వాన్నిషేకకర్మక్షయే ప్రభూతం సుఖం స్యాదిత్యాశఙ్కాం నిరాకర్తుమన్తరేణ పరమాత్మోపాసనం న కదాచిదపి కర్మ నివర్తత ఇత్యాహ ॥ కర్మాణీతి ॥ దేహీ, ఆత్మానువర్తినా, దేహేన, తావత్, కర్మాణి దేహాన్తరారమ్భకాణి పుణ్యపాపాత్మకాని కర్మాణి, కురుతే, తైశ్చారబ్ధైః కర్మభిర్నిమిత్తభూతైః, దేహం, తనుతే బిభర్తి తేన పునః కర్మాణి, తైశ్చ పునర్దేహమిత్యేవం బీజాఙ్కురతుల్యా పరివృత్తిర్న నివర్తత ఇతి న కదాచిదపి నిశ్శేషకర్మక్షయ ఇతి భావః ఉభయం తు దేహేన కర్మాణి, కర్మభిర్దేహ ఇత్యేతదుభయమప్యవివేకతః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానాదేవ హేతోః భవతీతి ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ ఏవం వైరాగ్యోదయాయైహికాముష్మికసుఖస్యాల్పాస్థిరత్వాదిదుఃఖమిశ్రత్వానర్థావహత్వాదికమభిధాయ ఈశ్వరం భజతాం యద్యపి సర్వే పురుషార్థాస్సులభాస్తథాప్యనన్యప్రయోజనత్వేనైవ తద్భజనం శ్రేయ ఇత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాద్దేహకర్మణోః పరివృత్తిరూపసంసారస్య కదాప్యనివృత్తేర్వైషయికసుఖస్యాల్పత్వాదస్థిరత్వాద్దుఃఖమిశ్రత్వాద్భూయస్త్వాచ్చ, తన్నివృత్తయే, నిశ్శఙ్కం సదా, హరిం, ఆశ్రితానాం సంసృతేర్బన్ధహరం ఈశ్వరం అనీహయా నిష్కామత్వేన, భజత, హరిం వి

స్సహ దేహేన నశ్వరైః । అనర్థైరర్థసంకాశైర్నిత్యానన్దరసోదధేః ॥ ౪౪ ॥ నిరూప్యతామిహ స్వార్థః కియాన్దే
హభృతోఽసురాః । నిషేకాదిష్వవస్థాసు క్లిశ్యమానస్య కర్మభిః ॥ ౪౫ ॥ కర్మాణ్యారభతే దేహీ దేహేనాత్మా
నువర్తినా । కర్మభిస్తనుతే దేహముభయం త్వవివేకతః ॥ ౪౬ ॥ తస్మాదర్థాశ్చ కామాశ్చ ధర్మాశ్చ యదపాశ్రయాః । భ
జతానీహయాఽఽత్మానమనీహం హరిమీశ్వరమ్ ॥ ౪౭ ॥ సర్వేషామపి భూతానాం హరిరాత్మేశ్వరః ప్రియః ।
భూతైర్మహద్భిః స్వకృతైః కృతానాం బీజసంజ్ఞితః ॥ ౪౮ ॥ దేవోఽసురో మనుష్యో వా యక్షో గన్ధర్వ ఏవ చ ।
భజన్ముకున్దచరణం స్వస్తిమాన్స్యాద్యథా వయమ్ ॥ ౪౯ ॥ నాలం ద్విజత్వం దేవత్వమృషిత్వం చాసురాత్మజాః ।

శినష్టి, ధర్మశ్చార్థశ్చ, కామశ్చ యదపాశ్రయాః యస్త్రివర్గస్యాపి దాతా, తమిత్యర్థః తథా చ శ్రుతిః ,, ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః ,, ఇతి ,, కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాత్ ,, ఇతి చ ,, య ఆత్మదా బలదా ,, ,, ఏకో బహూనాం యో విదధాతి కామాన్ ,, ఇతి చ, అర్థాదయో యదపాశ్రయాస్తం హరిమనీహయా భజతేత్యనేన సమస్తపురుషార్థదోఽప్యనీహయా భజతామనర్థహేతుం సంసృతిబన్ధం హరతి ఈహయా భజతాం త్వపేక్షితమాత్రమేవ దదాతీతి సూచితమ్ ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ అథ దైత్యకుమారాణామాత్మనాం భగవద్భజనేఽనధికారాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్ననీహయా భజతామేవానిష్టనివృత్తిరిష్టప్రాప్తిశ్చేతి స్పష్టయన్నాహ ॥ సర్వేషామితి ॥ స్వకృతైః స్వసృష్టైః మహద్భిర్భూతైః పృథివ్యాదిభిః కృతానాం సృష్టానాం భూతానాం దేహాదీనాం సర్వేషాం భగవాన్ బీజసంజ్ఞితః ఆదికారణభూతః, ఆత్మా, అత ఏవ నిరతిశయప్రియః ఈశ్వరః అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా తావద్భగవాన్ సర్వేషాం సాధారణ ఇతి భావః ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽ అతో దేవాదిజాతివిభాగమన్తరేణ, యః కశ్చిన్ముకున్దచరణం, భజన్, స్వస్తిమాన్ నివృత్తానిష్టః ప్రాప్తేష్టశ్చ, స్యాదేవ, యథా వయమితి, వయమసురా అపి, భగవన్తం భజన్తః స్వస్తిమన్తోఽభూమ, తథేతరేఽపీత్యర్థః, యథా వయమిత్యదృష్టాన్తస్వారస్యాత్ భగవతస్సర్వభూతసాధారణ్యప్రతిపాదనస్వారస్యాచ్చ నిరుపాధికోక్తపితృత్వాదిసంబన్ధజ్ఞానపూర్వకమనన్యప్రయోజనేన భజన్తస్స్వస్తిమన్తో భవేయుః, రన్యథా తు సమీహితమాత్రవన్త ఇతి సూచితం ॥ తథా చ శ్రుతిః ,, నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యతే ,, ఇత్యాదికా ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽ తదేవోపపాదయన్ ॥ నాలమితి ॥ హే అసురాః ద్విజత్వాదయో, ముకున్దస్య, ప్రీణనాయ ప్రతిజననాయ నాలం న ప్రభవః కిం త్వమలయా అనన్యప్రయోజనయా, భక్త్యైవ హరిః ప్రీయతే అన్యదుపాయాన్తరం తు విడమ్బనం నటనమాత్రం, ద్విజత్వమితి వర్ణాధిక్యోపలక్షకం, దేవత్వమితి జాత్యాధిక్యస్య ఋషిత్వమిత్యతీన్ద్రియద్రష్టృత్వాదిరూపజ్ఞానాధిక్యోపలక్షకం బహుజ్ఞతేతి తు శాస్త్రజన్యజ్ఞానాధిక్యస్య వృత్తం పవిత్రాదిప

రంపరాగతాసద్వృత్తిః -దానంపాత్రేవిత్తత్యాగఃతపఃకృచ్ఛ్రాది - ఇజ్యాయాగః-శౌచంస్నానాదికృతంశుచిత్వం-వ్రతానిప్రాజాపత్యాదీని-యతోభక్త్యైవభగవాన్ప్రీయతేనోపాయాన్తరేణ-తతో - హేదానవాః-యూయ-మాశ్రితసంసారబన్ధహారిణి-సర్వేషాంభూతానామన్తరాత్మని - భగవతీ-శ్వరే-భక్తి - మనన్యప్రయోజనాం - కురుతకథంభూతాః-సర్వత్రా-త్మౌ - పమ్యేనస్వాత్మతుల్యత్వదృష్ట్యా - స్వస్మిన్నివేశ్వరశరీరభూతేషుసర్వేషుదయయోపలక్షితా - భగవతిభక్తింకురుతేత్యర్థః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ❁ కిమేవంభజన్తః కేఽపిముక్తాబభూవురిత్యపేక్షాయాంపాపజాతయోఽపికేనచిద్భగవత్సంబన్ధవిశేషేణముక్తాః- కింపునరేవంభజన్తోముచ్యన్తఇతివక్తవ్యమిత్యాశయేనాహ ॥ రక్షాంసీతి ॥ రక్షాంసిబకశ్యాదయః-స్త్రియఃపూతనాదయః - వ్రజౌకసోనన్దాదయః - శూద్రాశ్చాణూరాదయః-ఖగాఃజటాయుప్రభృతయః-మృగాఃమాయామృగాదయః-ఏవంవిధాః - పాపజీవాఅప్య-చ్యుతతాంభగవత్సాధర్మ్యం - గతాఃప్రాప్తాః-సన్తి -హీతిప్రసిద్ధౌ - త్రికాలజ్ఞత్వాద్భగవతాప్రహ్లాదేనైవముక్తమ్ ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ అధ్యాయద్వయోక్తార్థంనిష్కృష్యోపసంహరతి॥ఏతావానితి ॥ అస్మిన్లోకే-పుంసాం - పరఉత్కృష్టః,స్వార్థఃపురుషార్థః-ఏతావానేవ,కియాన్,యద్గోవిన్దే,భగవత్యే-కాన్తభక్తిరనన్యప్రయోజనాభక్తిః -యచ్చ - సర్వేషుభూతేషు-తదీక్షణంగోవిన్దేక్షణం - భగవదాత్మకత్వదర్శనమిత్యే-తావానేవ , నిరతిశయపురుషార్థసాధనభూతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేసప్తమోఽధ్యాయః.

* * *

ప్రీణనాయముకున్దస్యనవృత్తంనబహుజ్ఞతా॥ ౫౦ ॥నదానంనతపోనేజ్యానశౌచంనవ్రతానిచ।ప్రీయతేఽమలయాభక్త్యాహరిరన్యద్విడమ్బనమ్॥ ౫౧ ॥ తతోహరౌభగవతిభక్తింకురుతదానవాః।ఆత్మౌపమ్యేనసర్వత్రసర్వభూతాత్మనీశ్వరే॥౫౨॥ రక్షాంసియక్షాదైతేయాఃస్త్రియశ్శూద్రావ్రజౌకసః।ఖగామృగాఃపాపజీవాస్సన్తిహ్యచ్యుతతాంగతాః॥౫౩॥ఏతావానేవలోకేస్మిన్పుంసస్స్వార్థపరస్స్మృతః। ఏకాన్తభక్తిర్గోవిన్దేయత్సర్వత్రతదీక్షణమ్ ॥ ౫౪ ॥

* * *

** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,సప్తమస్కన్ధే , దైత్యానుశాసనంనామసప్తమోఽధ్యాయః. **

నారదఉవాచ ॥ అథదైత్యసుతాస్సర్వేశ్రుత్వాతదనువర్ణితమ్ । జగృహుర్నిరవద్యత్వాన్నైవగుర్వనుశిక్షితమ్॥౧ ॥అథాచార్యసుతస్తేషాంబుద్ధిమేకాన్తసంస్థితామ్।ఆలక్ష్యభీతస్త్వరితోరాజ్ఞఆవేదయద్యథా ॥ ౨ ॥ శ్రుత్వాతదప్రియందైత్యోగురుణోక్తంసుతానయమ్।కోపావేశచలద్గాత్రఃపుత్రంహన్తుంమనోదధే॥౩॥క్షిప్త్వాపరుషయావాచాప్రహ్లాదమతదర్హణమ్।ఆహేక్షమాణఃపాపేనతిరశ్చీనేనచక్షుషా ॥ ౪ ॥ ప్రశ్రయావనతందాన్తంబద్ధాఞ్జలిమవస్థితమ్।సర్పఃపదాహతఇవశ్వసన్ప్రకృతిదారుణః॥౫॥ హిరణ్యకశిపురువాచ॥హేదుర్వినీతమన్దాత్మన్కులచ్ఛేదకరాధమ। స్తబ్ధంమచ్ఛాసనోద్వృత్తంనేష్యేత్వాఽద్యయమక్షయమ్॥ ౬ ॥ క్రు

ఏవంభగవతాప్రహ్లాదేనోపదిష్టతత్త్వత్రయయాథాత్మ్యహేయోపాదేయభగవద్ధర్మతదనుష్ఠానోద్యోగాన్దైత్యకుమారానాలక్ష్యాచార్యసుతోదైత్యేన్ద్రాయన్యవేదయదిత్యాహదేవర్షిః ॥ అథేతి ॥ అథభగవద్ధర్మోపదేశానన్తరం-తేసప్రహ్లాదేనా-నువర్ణిత-మాకర్ణ్యనిర్దుష్టత్వా - త్ప్రహ్లాదోక్తం-జగృహుః- దైత్యకుమారాః-నతు-గుర్వనుశిక్షితంఅసురోపాధ్యాయానుశిక్షితం-జగృహుః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ అథ-తేషాందైత్యపుత్రాణాం-ఏకాన్తసంస్థితామవ్యభిచారేణభగవద్ధర్మవిషయాం-బుద్ధి-మాలక్ష్యలిఙ్గైర్జ్ఞాత్వా - భీత-స్త్వరితఃసంజాతత్వరః-యథావ - ద్రాజ్ఞేహిరణ్యకశిపవే- ఆవేదయత్ విజ్ఞాపితవాన్ ❁॥౨ ॥ ❁ తతోదైత్యోహిరణ్యకశిపుః, గురుణో-క్తం - సుతస్యా-నయమనీతింస్వమార్గాననువర్తనం - అతఏవా-ప్రియం-త-చ్ఛ్రుత్వా - కోపావేశేనక్రోధవ్యాప్త్యా - చలత్కమ్పమానం-గాత్రంశరీరం-యస్య - తాదృశః-పుత్రంప్రహ్లాదం-హన్తుం-మనోరథం-కృతవాన్ ❁॥ ౩ ॥ ❁ కఠోరయా-గిరా-అతదర్హణంతిరస్కారానర్హం-ప్రహ్లాదం-తిరస్కృత్య-క్రోధేన-తిరశ్చీనేనవక్రేణ-చక్షుషా-ఈక్షమాణ-ఆహఉవాచ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కథంభూతం-వినయేన-నితరాంనమ్రం-దాన్తంతిరస్కారాదిభిరసంజాతక్రోధం-బద్ధా- అఞ్జలి-ర్యేనతం-సమ్య-గుపసమీపే-స్థితంకథంభూతః - పాదేనా-హతస్తాడితః-సర్పఇవ-శ్వసన్శ్వాసంముఞ్చన్-స్వభావనైవక్రూరః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ హేదుర్వినీతేతిద్వాభ్యాం॥ హేదుర్వినీత,హేమన్దాత్మన్అల్పబుద్ధే-మదాజ్ఞాతిలఙ్ఘినం-త్వా-మధునా-యమాలయం-నేష్యామి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ యస్య-మే-క్రుద్ధస్యసతః-సపాలాః -త్రయోలోకాః-కమ్పన్తే-తస్య - మే-శాసనం - అభీతవత్ భయరహితవత్ - మత్తోభయరహితఃకోపినాస్తీత్య

భిప్రాయేణవతిః ప్రయుక్తః - అత్యగాః అతివర్తసే॥ ఏవమతివర్తనే - భవాన్ - కింబలః - కో - బలం - యస్య - తాదృశః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ ఏవముక్త ఆహ భగవాన్ప్రహ్లాదః ॥ న కేవలమితి చతుర్భిః ॥ తావద్యదుక్తం కింబల ఇతి - తత్రోత్తరమాహ ద్వాభ్యాం ॥ హేరాజన్ - సః - న కేవలం - మమైవ - బలం - కింతు - భవతోఽన్యేషాంచ - బలినాం - బలం కోఽసౌ - యేన - బ్రహ్మాదయశ్చతుర్ముఖప్రభృతయః - ఉచ్చావచాశ్చరాచరాత్మకాః - సర్వే - లోకాః - వశం స్వవశం - ప్రణీతాః ప్రాపితాః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ కోఽసౌ తస్యానామకథయేత్యత్రాహ ॥ స ఇతి ॥ సః, సర్వేషాం బలాధాయక - ఈశ్వరః - ఉరుక్రమః - ఉరవః లోకత్రయసంగ్రాహకాః - క్రమాః పాదవిక్షేపాః - యస్య సః - త్రివిక్రమ ఇత్యర్థః “ సర్వం హస్తిపదే మగ్న ” మితిన్యాయేన పాదత్రయేణైవ లోకత్రయాక్రమణరూపమహామహిమశాలినస్తస్య సన్నిధానాత్త్వద్బలం కియదేతదిత్యభిప్రాయః - న కేవలమురుక్రమః సర్వేషాం బలాధాయక ఏవ - కింత్వసౌ - ఓజ ఆదీనాం ఆత్మా ఆశ్రయో ధారక ఇతి యావత్ - ఓజః ఇన్ద్రియశక్తిః - సహః మనోబలం - సత్త్వం ధైర్యం - బలం దేహబలం - ఇన్ద్రియాణి చ తేషామప్యాశ్రయ ఇత్యర్థః - కించ, స ఏవోరుక్రమః - పరమః నిస్సమాభ్యధికః - స్వశక్తిభిః - స్వాంశభూతాభిః ప్రకృతిపురుషకాలాత్మికాభిశ్శక్తిభిః కృత్స్నం - విశ్వం - సృజతి - అవతి రక్షతి - అత్తి సంహరతి చ - స్వయం - గుణత్రయేశః - సత్త్వాదీనాం త్రయాణాం గుణానాం - ఈశో నియన్తా - అగుణవశ్యః అకర్మవశ్యశ్చేతి భావః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ నను శత్రురసౌ కథం న మాపి బలం స్యాదత ఆహ ॥ జహీతి ॥ త్వ - మిమ - మాత్మనః స్వస్యా - సురం - భావం - జహి త్యజ - సమం మిత్రామిత్రానుసన్ధానరహితం యథా భవతి తథా - మనో - ధత్స్వ ధారయ - తథా మనశ్శిక్షయేత్యర్థః - ఏవంచే - త్తే - ఽపి - విద్విషో - న సన్తి - కిం... “ ఆత్మైవ హ్యాత్మనో బన్ధురాత్మైవ రిపురాత్మన ” ఇత్యుక్తగీత్యాఽఽత్మైవ రిపుః - న తదన్యః కోఽపి రిపురస్తీత్యాహ ॥ ఋతే ఇతి ॥ అజితాదవిధేయా - దత ఏవ - ఉత్పథే దుర్విషయే - స్థితాద్వర్తమానా - దాత్మనోఽన్తఃకరణా - దృతే -

ద్ధస్య యస్య కమ్పన్తే। తయోలోకాస్సహేశ్వరాః। తస్య మేఽభీతవన్మూఢ శాసనం కింబలోఽత్యగాః॥ ౭ ॥ ప్రహ్లాద
ఉవాచ॥ న కేవలం మే భవతశ్చ రాజన్ స వై బలం ❀ బలినాం చాపరేషామ్। పరేఽవరేఽమీ స్థిరజఙ్గమా యే బ్రహ్మాద
యో యేన వశం ప్రణీతాః ॥ ౮ ॥ స ఈశ్వరః కాల ఉరుక్రమోఽసావోజస్సహస్సత్త్వబలేన్ద్రియాత్మా। స ఏవ వి
శ్వం పరమస్స్వశక్తిభి ❀ స్సృజత్యవత్యత్తి గుణత్రయేశః॥ ౯ ॥ జహ్యాసురం భావమిమం త్వమాత్మనస్సమం మనో
ధత్స్వ న సన్తి విద్విషః। ఋతేఽజితాదాత్మన ఉత్పథస్థితాత్ తద్ధి హ్యనన్తస్య మహత్సమర్హణమ్॥ ౧౦ ॥ దస్యూన్పు
రా షణ్ణ విజిత్య లుమ్పతో మన్యన్త ఏకే స్వజితా దిశో దశ। జితాత్మనో జ్ఞస్య సమస్య దేహినాం సాధోస్స్వమోహ
ప్రభవాః కుతః పరే॥ ౧౧ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ॥ వ్యక్తం త్వం మర్తుకామోఽసి యోఽతిమాత్రం వికత్థసే। ము
మూర్షూణాం చ మన్దాత్మన్ నను స్యుర్విప్లవా గిరః॥ ౧౨ ॥ యస్త్వయా మన్దభాగ్యోక్తో మదన్యో జగదీశ్వరః। క్వాసౌ
యది స సర్వత్ర కస్మాత్ స్తమ్భే న దృశ్యతే॥ ౧౩ ॥ సోఽహం వికత్థమానస్య శిరః కాయాద్ధరామి తే। గోపాయేత ❀
హరిస్త్వాద్య యస్తే శరణమీప్సితమ్॥ ౧౪ ॥ ఏవం దురుక్తైర్ముహురర్దయన్ రుషా సుతం మహాభాగవతం మహాసురః।

న సన్తి విద్విష ఇతి పూర్వేణాన్వయః - తద్ధి మనసస్సామ్యమేవ హి - అనన్తస్య త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితస్య - పరమాత్మనః సమ్యగర్హణం సమ్యగారాధనమ్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ కించ సర్వదిశాం జయినోఽప్యజితేన్ద్రియస్య భవాదృశస్య కేవలం జయశాలిత్వాభిమానమాత్రమేవ - న వస్తుతో జయిత్వమస్తీత్యాహ ॥ దస్యూనితి ॥ పురా తావ - ల్లుమ్పతః ఆత్మనోఽపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకరూపమైశ్వర్యమపహరతః - షడిన్ద్రియరూపాన్ - దస్యూన్ దుష్టజన్తుతుల్యాన్ - శత్రూ - న్నవిజిత్య అజిత్వా - ఏకే త్వాదృశాః - దశ - దిశః - స్వజితాః స్వేన జితా - ఇతి - మన్యన్తే - అభిమానమాత్రమేతదిత్యర్థః - జితాత్మనో జితేన్ద్రియస్య తు - జ్ఞస్య స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవేదినః - దేహినాం - సమస్య - సర్వాణి భూతాని పరమాత్మశరీరత్వేన సమం పశ్యతః - సాధోః - స్వమోహప్రభవాః దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమనిమిత్తాః - పరే శత్రవః - కుతో - భవన్తి - న సన్త్యేవేతి భావః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఏవముక్తవన్తమాహ హిరణ్యకశిపుః ॥ వ్యక్తమితి ॥ హే అల్పబుద్ధే - త్వం, వ్యక్తం నూనం - మర్తుకామోఽసి మర్తుమిచ్ఛసి - యః - త్వ - మత్యన్తం - వికత్థసే - అథైవం వికత్థనం తవ న స్యాదితి భావః ॥ హితథాహి ॥ ముమూర్షతాం మర్తుమిచ్ఛతాం - విప్లవా అనన్వితా - వాచో - నను స్యుః భవేయురేవ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ హే మన్దభాగ్య, యః - త్వయా - మత్తోఽన్యః - జగత - ఈశ్వర - ఉక్తః - అసౌ - క్వాస్తే - యది స భవదభిమతో జగదీశ్వరస్సర్వత్రాన్తరాత్మతయా వర్తతే - తర్హి కస్మాద్ధేతోః - స్తమ్భే పురోవర్తిని - న దృశ్యతే ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ సోఽహం సర్వేషామీశ్వరోఽహ - మేవం - వికత్థమానస్య - తే తవ - కాయా - చ్ఛిరో - హరామి ఛినద్మీత్యర్థః, యో హరిః, స్తవ, శరణం రక్షకః, ఈప్సితః, సోఽధునా, త్వాం, గోపాయేత, స రక్షితా చేదధునా త్వాం రక్షిష్యతి, అన్యథా తు తదేవమిథ్యేతి భావః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ ఏవమిత్థం, రుషా - దురుక్తైః, ర్ముహుర్ముహుః, మహాభాగవతం, సుతం, ప్రహ్లాద, మర్దయన్, మహాసురో హిరణ్యకశిపుః, ఖడ్గం, ప్రగృహ్య, వరాసనాత్సింహాసనాదుత్పతిత ఉత్థితః, అత్యన్తం

బలం యస్య, తేన, స్వముష్టినా, స్తమ్భం బభఞ్జ ఇతి తాడ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ తదైవ భఞ్జనానన్తరమేవ-తస్మిన్ స్తమ్భే-అతిభీషణో నినదో ధ్వనిః బభూవ, నినదం విశినష్టి ॥ యేన నినదేన - అణ్డకటాహం బ్రహ్మాణ్డకటాహ - మస్ఫుటద్భిన్నమభూత్ ॥ అఙ్గ హే యుధిష్ఠిర - యం చ నినదం - శ్రుత్వా - స్వస్థానగతా - అజాదయో బ్రహ్మాదయః-స్వధిష్ణ్యానాం - వ్యయం నాశం-మేనిరే ప్రలయకాలమమన్యన్తేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ ఓజసా బలేన -పుత్రవధేప్సుః-తదర్థం - విక్రమన్ పరాక్రమం కుర్వన్-స దైత్యేన్ద్రః-యం నిర్హ్రాదం నినద-మపూర్వం కదాప్యశ్రుత-మత ఏవా-ద్భుతం-నిశమ్య తస్య నినాదస్య - పదమాశ్రయ-మన్తస్సభాయాం సభామధ్యే నవదదర్శ-యేన నినాదేన - సురారియూథపా దానవశ్రేష్ఠా-విశేషేణ తత్రసుః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ తదా-భగవా-న్నిజభృత్యస్య ప్రహ్లాదాదేః-భాషితం-కృత్స్నజగదన్తరాత్మతాదిభాషణం - సర్వేషు చరాచరాత్మకేషు భూతేష్వాత్మనః స్వస్య-వ్యాప్తిం చ-సత్యం యథా భవతి తథా, కర్తుం, మత్యద్భుతం-రూప-ముద్వహన్ బిభ్రత్, సభాయాం-యః స్తమ్భః తస్మిన్నదృశ్యత తద్దృష్టో బభూవ, కథంభూతం రూపం - న మృగం - నాపి మానుషం రూపం, అపి తూభయమిశ్రమిత్యర్థః॥ నిజభృత్యభాషితమిత్యత్ర బహువచనాన్తేన నిజభృత్యశబ్దేన సమాసః - తదయమర్థః - యత్తావత్ప్రహ్లాదస్య నిజభృత్యస్య భాషితం "భాతి కేష్వధభావేషు భూతేష్వధ మహత్సు చ॥ భగవానాస్త" ఇతి, త-త్సత్యం కర్తుం, తథాఽత్యద్భుతం-దైత్యఘాతక-మతిఘోరం-రూప-ముద్వహన్నితి॥ తథా - నిజభృత్యైస్సనకాదిభిః - యద్భాషితం త్రిభిర్జన్మభిశ్శాపమోక్షో భవతీతి-త-త్సత్యం కర్తుం-తథా, బ్రహ్మసృష్టా-వదృష్ట,మశ్రుతం చా-త్యద్భుతం-రూప,ముద్వహన్, సభాయాం మధ్యేఽదృశ్యత, తత్రాయమర్థః, నిజభృత్యేన హిరణ్యకశిపునా, బ్రహ్మాణం ప్రతి యద్భాషితం "భూతేభ్యస్త్వద్విసృష్టేభ్యో మృత్యుర్మా భూన్మమ ప్రభో" ఇతి తథా "నాన్తర్బహి" రితి "న నరైర్నమృగై" రితి చ-బ్రహ్మణా నిజభృత్యేన-యద్భాషితం-తథాస్త్వితి-త-త్సర్వం - సత్యం కర్తుం-న చ తద్బ్రహ్మసృష్టం రూపం-న చ నరో వా మృగో వా-న చ సభా గృహాన్తః-న చ ప్రాఙ్గణవద్బహిః- ఏవం తాభ్యాం భాషితం-సత్యం కర్తుం, యచ్చ హిరణ్యకశిపునా భాషితం "నూనమేతద్విరోధేన మృత్యుర్మే భవితే" తి-తథా "అకుతశ్చిద్భయోఽమర" ఇతి-యచ్చ నారదేన స్వభృత్యేన-ప్రతి-భాషితం "అయం మహాన్ సంస్థానపారిప్స్యత" ఇతి "అనన్తానుచర" ఇత్యనేన స్వస్య భక్తపక్షపాతిత్వం చ యద్భాషితం, తచ్చ - సత్యం కర్తుమదృశ్యత-చకారా-న్నిజభాషితం చ-యత్ "కౌన్తేయ ప్రతిజానీహి న మే భక్తః ప్రణశ్యతి॥ తేషామహం సముద్ధర్తే" తి-తచ్చ - సత్యం కర్తుం-అదృశ్యతేతి ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ స దైత్యేన్ద్రః-ఏవం-ధ్వనిం శ్రుత్వా- తదా సత్త్వం ప్రాణివిశేషం, సర్వతో, విలోకయన్, స్తమ్భస్య-మధ్యా, న్నిర్గచ్ఛన్తం నాయం మృగః నాపి నరః - కిం తు నృమృగేన్ద్రయోరుభయోరపి రూపమహో కిమేత, దితి, మీమాంసితవానితి శేషః॥ తస్యైవ-మలం భయానకం-తన్నృసింహరూపం, మీమాంసమానస్య, దైత్యేన్ద్రస్యా, గ్రతః-స నృసింహరూపో-హరిః సముత్థితః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ భయానకత్వమేవ దర్శయన్ తద్రూపమనువర్ణయతి త్రిభిః॥ ప్రతప్తేతి॥ ప్రతప్తం, చామీకరం, తద్వ, త్పిశఙ్గే చణ్డే ఉగ్రే, లోచనే యస్మిన్, స్ఫురన్త్య, స్సటాః జటాః, కేసరాః-స్కన్ధలోమాని చ-తైః జృమ్భితం, సాటోపమాననం ముఖం - యస్మిన్, కరాళా ఉగ్రా దంష్ట్రా, యస్మిన్, కరవాలః ఖడ్గస్తద్వ-చ్చఞ్చలా క్షురాన్తవ-త్తీక్ష్ణా చ- జిహ్వా, యస్మిన్, భ్రుకుటీయుక్తేన - ముఖేనోల్బణమ్ ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ స్తబ్ధా ఉదఞ్చితా-ఊర్ధ్వా, కర్ణా యస్మిన్, గిరికన్దరవ-దద్భుతం - ప్రసృతమాస్యం, నాసే చ-యస్మిన్, హనూ కపోలప్రాన్తౌ-తయోర్భేదేన విదారణేన భీషణం, దివం-స్పృశన్-కాయో-యస్మిన్-అదీర్ఘః - హ్రస్వా-పీవరా స్థూలా చ-గ్రీవా-ఉరు విశాలం - వక్షస్స్థలం చ, యస్మిన్ అల్పం మధ్యమం యస్మిన్ ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ చన్ద్రాంశువద్గౌరైః తనూరుహైః లోమభి-శ్ఛురితం వ్యా

ఖడ్గం ప్రగృహ్యోత్పతితో వరాసనాత్స్తమ్భం బభఞ్జాతిబలస్స్వముష్టినా॥౧౫॥ తదైవ తస్మిన్నినదోఽతిభీషణో బభూవ యేనాణ్డకటాహమస్ఫుటత్। యం వై స్వధిష్ణ్యోపగతం త్వజాదయశ్శ్రుత్వా స్వధిష్ణ్యాప్యయమఙ్గ మేనిరే॥ స విక్రమన్పుత్రవధేప్సురోజసా నిశమ్య నిర్హ్రాదమపూర్వమద్భుతమ్। అన్తస్సభాయాం న దదర్శ తత్పదం వితత్రసుర్యేన సురారియూథపాః॥౧౭॥ సత్యం విధాతుం నిజభృత్యభాషితం వ్యాప్తిం చ భూతేష్వఖిలేషు చాత్మనః। అదృశ్యతాత్యద్భుతరూపముద్వహన్ స్తమ్భే సభాయాం న మృగం న మానుషమ్॥౧౮॥ స సత్త్వమేనం పరితో విపశ్యన్ స్తమ్భస్య మధ్యాదనునిర్జిహానమ్। నాయం మృగో నాపి నరో విచిత్రమహో కిమేతన్నృమృగేన్ద్రరూపమ్॥ మీమాంసమానస్య సముత్థితోఽగ్రతో నృసింహరూపం తదలం భయానకమ్॥౧౯॥ ప్రతప్తచామీకరచణ్డలోచనం స్ఫురత్సటాకేసరజృమ్భితాననమ్। కరాలదంష్ట్రం కరవాలచఞ్చలక్షురాన్తజిహ్వం భ్రుకుటీముఖోల్బణమ్॥ స్తబ్ధోర్ధ్వకర్ణం గిరికన్దరాద్భుతవ్యాత్తాస్యనాసం హనుభేదభీషణమ్। దివంస్పృశత్కాయమదీర్ఘపీవరగ్రీవోరువక్షస్స్థలమల్పమధ్యమ్॥ ౨౧ ॥ చన్ద్రాంశుగౌరైశ్ఛురితం తనూరుహైర్విష్వగ్భుజానీకశతం నఖాయుధమ్। దు

స్తం-విష్వక్సర్వతః ప్రసృతాః-భుజా-స్తేషాం,ననీకా నిస్తోమాః తేషాం - శతాని , యస్మిన్-భుజా ఏవా, నీకం సేనా తచ్ఛతం యస్మిన్ తిష్ఠతివా నఖా ఏవా,యుధాని , యస్మిన్ - దురాసదం ప్రాప్తుమశక్యం , సర్వాణి-నిజాని-చక్రాదీని-ఇతరాణివజ్రాదీని-తాన్యేవా-యుధప్రవేకాని శస్త్రశ్రేష్ఠాని-తైః,విద్రావితాః , దైత్యా-దానవాశ్చ , యేన-త-ద్రూపం , మీమాంసమానస్యాగ్రతస్సముత్థితమితిపూర్వేణాన్వయః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తథాఽపిర్వావే ప్రయోజనవిమర్శనపూర్వకం తేనసహ దైత్యస్య యుద్ధమాహ స ప్తభిః ॥ ప్రాయేణేతి ॥ ప్రాయేణ-మహామాయావినా , హరిణా-మేమమఅయమేవం భూతో-వధఃవధోపాయశ్చిన్తితః,తథాఽప్య-నేనసముద్యమేనకిం-నకించిత్స్యాత్,ఇత్యేవం, బ్రువన్ , గదైవాయుధం యస్య-సదైత్యఏవ,కుఞ్జరోగజః,నదన్,నృసింహం ప్రత్యభ్యపతత్ అభిముఖమాగతవాన్ ❀ ॥౨౩॥ ❀ తదా-సోఽసురః-నృసింహస్యా,జనిదీప్తౌ-పతితస్సన్-అలక్షితః అదృష్టోఽభూత్,యథాఽగ్నౌ , పతితః-పతఙ్గమః శలభ, స్తద్వత్ సత్త్వధామని శుద్ధసత్త్వాశ్రయే,హరౌ-పతితస్యతమోమయస్య,దైత్యస్యా-దర్శనం - యత్-త-ద్విచిత్రం - నభవతి ॥తత్ర హేతుః-యోహరిః పురాసృష్ట్యాదౌ -ప్రలయకాలికంతమ-స్స్వ తేజసా-అపిబత్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తతో-మహాసురో-ఽభిపత్యఅభిముఖమాగత్య-రుషా-ఉరువేగయాభ్రామ్యమాణయా- గదయా - నృసింహమభ్యహనత్ తాడితుముద్యుక్తఇత్యర్థః॥సగదమగ్రహీదిత్యుత్తరస్వారస్యాత్॥విక్రమన్తంకథంచిత్ప్రహర్తుముద్యతవన్తం,తం-దైత్యేన్ద్రం -గదాధరోనృసింహః-సగద-మగ్రహీత్-యథా-తార్క్ష్యసుతోగరుత్మాన్ మహాసర్పం-తద్వత్ ❀॥ ౨౫ ॥ ❀ స-గృహీతో-ఽసుర- స్తదావిక్రీడత స్తస్య

రాసదంసర్వనిజేతరాయుధప్రవేకవిద్రావితదైత్యదానవమ్॥ ౨౨ ॥ప్రాయేణమేఽయంహరిణోరుమాయి
నావధస్స్మృతోఽనేనసముద్యమేనకిమ్। ఏవంస్తువంస్త్వభ్యపతద్గదాయుధోనదన్నృసింహంప్రతిదైత్యకుఞ్జ
రః॥ ౨౩ ॥అలక్షితోఽగ్నౌపతితఃపతఙ్గమోయథానృసింహౌజసిసోఽసురస్తదా।నతద్విచిత్రంఖలుసత్త్వధా
మనిస్వతేజసాయోనుపురాఽపిబత్తమః॥౨౪॥తతోఽభిపత్యాభ్యహనన్మహాసురోరుషానృసింహంగదయో
రువేగయా।తంవిక్రమన్తంసగదంగదాధరోమహోరగంతార్క్ష్యసుతోయథాఽగ్రహీత్॥ ౨౫॥సత్యస్యహ
స్తోద్గలితస్తదాఽసురోవిక్రీడతోయద్వదహిర్గరుత్మతః।అసాధ్వమన్యన్తహృతౌకసోఽమరాఘనచ్ఛదాభార
తసర్వధిష్ణ్యపాః ॥ ౨౬ ॥ తంమన్యమానోనిజవీర్యశఙ్కితంయద్ధస్తముక్తోనృహరింమహాసురః ।పునస్తమా
సజ్జతఖడ్గచర్మణీప్రగృహ్యవేగేనజితశ్రమోమృధే॥ ౨౭ ॥తంశ్యేనవేగంశతచన్ద్రవర్త్మభిశ్చరన్తమచ్ఛిద్రముప
ర్యధోహరిః।కృత్వాఽట్టహాసం ❀ ఖరనిస్వనోల్బణోనిమీలితాక్షంజగృహేమహాజవః ॥ ౨౮ ॥ విష్వక్స్ఫుర
న్తంగ్రహణాతురంహరిర్వ్యాలోయథాఽఽఖుంకులిశాక్షతత్వచమ్।ద్వార్యూరఆపాత్యదదారలీలయా

నృసింహస్యహస్తా-దుద్గళితః-విసృష్టః - యద్వత్ యథా-విక్రీడతో-గరుత్మతః - అహి-ర్గళితో -భవతి-తద్వత్-భగవత స్తత్క్రీడనంతద్విసర్జనరూపమజానన్తో - లోకపాలా - స్సర్వే-ఇన్ద్రాదయః సురాః - హృతం దైత్యేన్ద్రేణాపహృతం-ఓకః-స్థానం-యేషాం తే-అతఏవ - తద్భయేన-ఘనచ్ఛన్నాస్సన్తః - అసాధ్వమన్యన్త అహో భగవతోఽప్యయం బలీయాన న్నైనైతస్యకింస్యాదిత్యేవమమన్యన్తేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ యస్య-హస్తా-త్స్వయం ముక్తస్సన్-నృహరిం స్వవీర్యా-చ్ఛఙ్కితం-మన్యమానోఅతఏవ-మహామనాః - అహమేవబలీయానిత్యభిమానయుక్తోఽసురః - మృధేయుద్ధే-జితక్లమః శ్రమరహితః-ఖడ్గచర్మణీఖడ్గఖేటే-ప్రగృహ్య-పునః-తంనృసింహంఆసజ్జతఅభ్యపతత్ ❀॥ ౨౭ ॥ ❀ శ్యేనస్యేవవేగోయస్య-శతచన్ద్రవర్త్మభిః-శతచన్ద్రశ్చర్మ తస్య-వర్త్మభిః -ఖడ్గచర్మమార్గై - రచ్ఛిద్రంయథాభవత్యేవ - ముపర్యధశ్చ-చరన్తం, దైత్యం-హరి,రట్టహాసం-కృత్వా-ఖరేణకఠినేన,నిస్వనేనధ్వనినా - ఉల్బణోభీషణః,మహాజవః,నిమీలితేఅట్టహాసఖరనిస్వనాభ్యాంనిమీలితే,అక్షిణీ,యస్య,తం-జగ్రాహ॥ఖరనిస్వనోల్బణమితిద్వితీయాన్తపాఠేతు - ఖరేణనిస్వనేనమహాశబ్దేన, ఉల్బణంభయంకరం-అట్టహాసం,కృత్వా,తద్భయేనహరేస్తేజసాచ -నిమీలితాక్ష-మగ్రహీదిత్యర్థః, ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ తతో,విష్వక్సర్వతః-స్ఫురన్తం సర్వావయవాన్ప్రచారయన్తమిత్యర్థః , గ్రహణేనహేతునా , ఆతురంవివశమిన్ద్రేణసహయుద్ధే,తత్ప్రయుక్తేనకులిశేన,అక్షతా-త్వగపియస్య,తం,దైత్యం,ద్వారిసభాయానాన్తర్బహిః , ఊరావఙ్కే , నిపాత్య,నఖాహా-న చాస్త్రై,నఖైః , నతువ్యసుభిరసుమద్భిర్వా , ఏవందివానక్తం విషయసంధ్యాయామితి ద్రష్టవ్యం, లీలయా క్రీడయా, దదారవిదారితవాన్,తత్రగ్రహణేదృష్టాన్తః ,యథా,వ్యాళః సర్పః , ఆఖుంమూషకమితి,విదారణేదృష్టాన్తః ,మహావిష,మ

---

౨౮ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ ఖరనిస్వనోల్బణమ్.

హిం సర్పం, గరుడ ఇవేతి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవం దైత్యేన్ద్రవధముక్త్వా తద్వధావస్థితం నృసింహమనువర్ణయన్ దైత్యేన్ద్రభృత్యవధమాహ ద్వాభ్యాం, సంరమ్భేతి ॥ సంరమ్భేణ క్రోధేన, దుష్ప్రేక్షే, కరాళే లోచనే, యస్య, వ్యాత్తం వికాసితం యత్, ఆననం వక్త్రం, తత్పర్యన్తం, స్వజిహ్వయా, విలిహన్ సన్, అసృజో రక్తస్య, లవైః బిన్దుభిః అక్తాః సిక్తాః అత ఏవారుణాః, కేసరాః, ఆననంచ, యస్య సః, ఆన్త్రమాలాధరః, క ఇవ, ద్విపహత్యయా గజవధేన, హరిః సింహో యథా ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏవంభూతో, నఖాఙ్కురైః, ఉత్పాటితం హృదయసరోజం యస్య, తద్దైత్యశరీరం విసృజ్య, తస్య దైత్యేన్ద్రస్యానుచరాన్ కథంభూతాన్, వరాణ్యాయుధాని, యేషాం, తమను, పన్థాః అనువృత్తిర్యేషాం, తాన్ దోర్దణ్డానాం భుజదణ్డానాం, యూథాని, యస్య సః, నఖా ఏవ, శస్త్రప్రాణయః, తైః, సమన్తాత్ సహస్రశో, న్యహనత్ హతవాన్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ దైత్యవధవ్యగ్రస్య నృహరేః రాటోపమాహ ద్వాభ్యాం ॥ సటాభిః, రవధూతాః ప్రకమ్పితాః, జలదా మేఘాః, పరాపతన్ వ్యశీర్యన్త తస్య నృహరేః, దృష్ట్యా, విముష్టమపహృతం, రోచిః, ర్యేషాం, తాదృశాః, గ్రహాస్సూర్యాదయోఽభూవన్ శ్వాసేన, హతాః పీడితాః, అమ్భోధయః సముద్రాః, శ్చుక్షుభుః, సంచేలుః - నిర్హ్రాదేన, భీతాః, దిగిభా దిగ్గజాః-ముదం హర్షం, జహుస్తత్యజుః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ సటాభిః, రుత్క్షిప్తాని, విమానాని తైః, సంకులా వ్యాప్తా, ద్యౌః-ప్రోత్సర్పత ఇతస్తతశ్చలితేవాభూత్ నృ

నఖైర్యథాఽహిం గరుడో మహావిషమ్ ॥ ౨౯ ॥ సంరమ్భదుష్ప్రేక్షకరాళలోచనో వ్యాత్తాననాన్తం విలిహన్స్వజిహ్వయా । అసృగ్లవాక్తారుణకేసరాననో యథాన్త్రమాలీ ద్విపహత్యయా హరిః ॥ ౩౦ ॥ నఖాఙ్కురోత్పాటితహృత్సరోరుహం విసృజ్య తస్యానుచరాన్వరాయుధాన్ । అహన్సమన్తాన్నఖశస్త్రపాణిభిర్దోర్దణ్డయూథోఽనుపథాన్సహస్రశః ॥ ౩౧ ॥ సటావధూతా జలదాః పరాపతన్ గ్రహాశ్చ తద్దృష్టివిముష్టరోచిషః । అమ్భోధయశ్శ్వాసహతా విచుక్షుభుర్నిర్హ్రాదభీతా దిగిభా విచుక్రుశుః ॥ ౩౨ ॥ ద్యౌస్తత్సటోత్క్షిప్తవిమానసంకులా ప్రోత్సర్పత క్ష్మా చ పదాతిపీడితా । శైలాస్సముత్పేతురముష్య రంహసా తత్తేజసా ఖం కకుభో న రేజిరే ॥ ౩౩ ॥ తతస్సభాయాముపవిష్టముత్తమే నృపాసనే సంభృతతేజసం విభుమ్ । అలక్షితద్వైరథమత్యమర్షణం ప్రచణ్డవక్త్రం న బభాజ కశ్చన ॥ ౩౪ ॥ నిశామ్య లోకత్రయమస్తకజ్వరం తమాదిదైత్యం హరిణా హతం మృధే । ప్రహర్షవేగోత్కలితాననా ముహుః ప్రసూనవర్షైర్వవృషుస్సురస్త్రియః ॥ ౩౫ ॥ తదా విమానావలిభిర్నభస్తలం దిదృక్షతాం సంకులమాస నాకినామ్ । సురానకా దున్దుభయోఽథ జఘ్నిరే గన్ధర్వముఖ్యా ననృతుర్జగుస్స్త్రియః ॥ ౩౬ ॥ తత్రోపవ్రజ్య విబుధా బ్రహ్మేన్ద్రగిరిశాదయః । ఋషయః పితరస్సిద్ధా విద్యాధరమహోరగాః ॥ ౩౭ ॥ మనవః ప్రజానాం పతయో గన్ధర్వాప్సరచారణాః । యక్షాః కింపురుషాస్తాత వేతాళాస్సహకిన్నరాః ॥ ౩౮ ॥ విష్ణుపార్షదాస్సర్వే సునన్దకుముదాదయః । మూర్ధ్ని బద్ధాఞ్జలిపుటా ఆసీనం తీవ్రతేజసమ్ ॥ ఈడిరే నరశార్దూలం నాతిదూరచరాః పృథక్ ॥ ౩౯ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ నతోఽస్మ్యనన్తాయ దురన్తశక్తయే విచిత్రవీర్యాయ పవిత్రకర్మణే ।

హరేః, పద్భ్యాం, అతీవ, పీడితా, క్ష్మా భూమిః, రభూత్ అత ఏవ, తస్యా - సహ్యేన-రంహసా వేగేన, బలేన వా శైలాః, సముత్పేతుః, ఉత్ప్లుత్య పతితవన్తః, తస్య నృహరేః, తేజసా-ఖమాకాశం, కకుభో దిశశ్చ-న రేజిరే ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తతోఽహమేవ సర్వేశ్వర ఇతి లోకస్య ప్రదర్శయితుం-సభాయాం-ఉత్తమే, నృపాసనే, ఉపవిష్టం-సంభృతం సంపూర్ణం-తేజో, యస్య అలక్షితః-నలక్షితః, ద్వైరథః ప్రతియోద్ధా, యేన, ప్రచణ్డముగ్రం, వక్త్రం-యస్య, తం, విభుం నృసింహం, కశ్చన కోఽపి-న బభాజ నాసేవత, కోఽపి సమీపం గన్తుం నాశక్నోదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ లోకత్రయస్య, మస్తకజ్వరం శిరోవ్యథావదుస్సహం-తమాదిదైత్యం హిరణ్యకశిపుం - హరిణా నృసింహేన, యుద్ధే, హతం - నిశామ్య దృష్ట్వా-ప్రహర్షవేగేన-ఉత్కలితాని వికసితాని, ఆననాని, యాసాం తాః-సురాణాం-స్త్రియః - పుష్పవర్షైః, పునః పునః, నృహరిం, వవృషుః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తదా-దిదృక్షతాం ద్రష్టుమిచ్ఛతాం, దర్శనార్థమాగతానామిత్యర్థః-నాకినాం దేవానాం - విమానపఙ్క్తిభిః, నభస్థలం, సంబాధమభూత్, సురాణాం, ఆనకాః పటహాః, తైః-దున్దుభయో జఘ్నిరే తాడితాః, గన్ధర్వశ్రేష్ఠాః, ననృతుః-స్త్రియః, అప్సరసః, జగుః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తత్ర తత ఉపవ్రజ్య కించిత్సమీపమాగత్య-బ్రహ్మరుద్రప్రభృతయో, దేవాదయః, హే తాత-మూర్ధసు, బద్ధాన్య-ఞ్జలిపుటాని, యైస్తే ఆసీనముపవిష్టం, తీవ్రం దుస్సహం, తేజో, యస్య తం, శ్రీనృసింహం, నాతిదూరవర్తినః పృథగేకైకశః, ఈడిరే తుష్టువుః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తావదపారవివిధవిచిత్రశక్తివీర్యమకర్మాయత్తజగద్వ్యాపారం జగత్కారణం స్తువన్నమస్కరోతి బ్రహ్మా ॥ నతోఽస్మీతి ॥ అనన్తాయ స్వరూపతస్త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితాయ, దురన్తశ

క్తయేఅపారశక్తయే,అచిన్త్యశక్తయేవాశక్తిస్స్వేతరసర్వసామర్థ్యనిర్వాహికా,,జగత్ప్రకృతిభావోమేయస్సాశక్తిరితిరితే,,త్యాదిషూక్తా॥యద్వా॥యదన్యైరశక్తత్వాదఘటితమివవిభాతితద్ఘటనసామర్థ్యరూపా-యతస్త్వ-ముక్తవిధదురన్తశక్తిరతఏవ-మద్వారేణసర్వథాఅఘటితమరణందైత్యంహతవానసీతిభావః - యత- స్త్వ , మనన్తో,ఽతఏవా-చేతసే స్తమ్భేఽప్యావిర్భూతోఽసీత్యభిప్రాయః ॥ అనన్తపదేనహి- సర్వవ్యాపిత్వాద్దేశపరిచ్ఛేదరాహిత్యం - సర్వకాలవర్తిత్వాత్కాలపరిచ్ఛేదరాహిత్యం - సాక్షాత్పరంపరయాసర్వప్రకారకత్వేనసర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వాద్వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యం - యేనకేనాపిప్రాశస్త్యేనసర్వస్మాదుత్కృష్టైః కైశ్చిద్వస్తుభిరధరీకృతత్వాభావరూపంవావస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యం - వివక్షితం-నన్వస్త్వేవంస్వరూపంకృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలస్యతవకీయదేతద్దైత్యహననమిత్యభిప్రియంస్యాజ్జగత్కారణత్వప్రయుక్తంవికారంనిరాహ ॥ విచిత్రవీర్యాయేతి । వీర్యంనామసర్గోపాదానత్వేసర్వధారణేసర్వనియమనేవికారరహితత్వం - యథోక్తం ,, వికారవిరహోవీర్యంప్రకృతిత్వేఽపిమేసదే,, త్యాది,విచిత్రశబ్దేనైవంవిధస్యవీర్యస్యానితరసాధారణ్యముచ్యతే,పవిత్రకర్మణేఅకర్మాయత్తజగద్వ్యాపారాయ - త్వద్వ్యాపారంశృణ్వతాందురితనివర్తనక్షమవ్యాపారాయేతివా,గుణైః - సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిభిః - జగన్నిమిత్తత్వతదుపాదానత్వోపయుక్తైః,స్వనియామ్యసత్త్వాదిప్రాకృతగుణైర్వా , కృత్స్నస్యవిశ్వస్య , సర్గాదీన్స్వలీలయైవ,నతుకర్మణా-సందధతే-అవ్యయాత్మనేఏవమప్య,వ్యయఃవికారరహితః -ఆత్మాస్వభావో - యస్య - స్వభావతోఽపివికారరహితాయేత్యర్థః స్వరూపతోవికారరాహిత్యస్యోక్తత్వాత్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁యద్బ్రహ్మణోఽభిప్రేతంకృత్స్నజగత్సర్గాదికర్తృస్తవకీయదేతదితి-శ్రదేవవిశదయన్వాత్సల్యయుక్తంస్తౌతిరుద్రః ॥ కోపకాలఇతి ॥ తవ - కోపకాలో,యుగాన్తఃద్విపరార్ధావసానం - తేకోపకాలఇత్యనేనమదన్తర్యామితయామన్ముఖేనసంహర్తాత్వమేవేత్యుక్తంభవతి ॥ అయంతుకోపావిషయఇ

విశ్వస్యసర్గస్థితిసంయమాన్గుణైస్స్వలీలయాసందధతేఽవ్యయాత్మనే॥౪౦॥రుద్రఉవాచ॥కోపకాలోయుగా
న్తస్తేహతోఽయమసురోఽల్పకః।తత్సుతంపాహ్యుపసృతంభక్తంతేభక్తవత్సల॥౪౧॥ఇన్ద్రఉవాచ॥ప్రత్యా
నీతాఃపరమభవతాత్రాయతా❁నస్స్వభాగా❁ దైత్యాక్రాన్తాహృదయమనులంత్వద్గృహంప్రత్యబోధి।
కాలగ్రస్తంకియదిదమహోనాథశుశ్రూషతాం ❁ తేముక్తిస్తేషాంనహిబహుమతానారసింహాపరైఃకిమ్॥
ఋషయఊచుః॥త్వంనస్తపఃపరమమాత్థయదాత్మతేజోయేనేదమాది†పురుషో❁త్మగతంససర్జ।తద్విప్రలు

త్యాహ॥అయ-మల్పకోఽల్పబలో-హతః - అతః - కోపనివృత్త్యా - హేభక్తవత్సల-తవ-భక్తం-తత్సుతందైత్యేన్ద్రస్యసుతంఉపసృతంత్వత్సమీపమాగమిష్యన్తంపాహి ❁ ॥ ౪౧॥ ❁ఇన్ద్రస్తుస్వదుఃఖమావేదయన్సర్వరక్షకంసర్వాన్తరాత్మానంసమస్తపురుషార్థదంస్తౌతి॥ ప్రత్యానీతాఇతి॥ హేపరమసర్వోత్కృష్ట , నోఽస్మాకం-త్రాయతాత్రాత్రా-భవతా-దైత్యేనా-క్రాన్తాఃప్రసహ్యగృహీతాః- స్వభాగాః - స్వకీయాయజ్ఞీయభాగాః అస్మదాదిముఖేనత్వమేవభోక్తేత్యభిప్రాయేణస్వశబ్దః- ప్రయుక్తః - ప్రత్యాహృతాః - దైత్యాక్రాన్తమితిద్వితీయాన్తపాఠేతు-దైత్యభయాకులమితిహృదయవిశేషణం- ఏవందైత్యవధేన,స్వభాగప్రత్యానయనేనచ - త్వద్గృహంత్వదావాసభూత,మతఏవామలం-మస్మాకం, హృదయం,ప్రత్యబోధి-భయేనపూర్వంముకుళితం - మిదానీంతదపాకరణేనవికాశితం - భవతేత్యనుషఙ్గః॥త్వాం-సేవమానానామస్మాకం-త్వత్తో,లౌకికపురుషార్థప్రాప్తి, రిత్యేతత్కియదిత్యాహ ॥ హేనాథస్వామిన్, తే,శుశ్రూషతాంపరిచర్యాపరాణా-మిదం-లౌకికంపురుషార్థజాతంకాలేననశ్యమానం , కియత్ - యత్కించిదేతదిత్యర్థః॥తదేవాహ॥తేషాంత్వాంపరిచరతాం , ముక్తిరపి - నబహుమతా - త్వత్సేవాసుఖాసక్తానాంముక్తిరపినపరమంప్రయోజనం-అతో-హేనారసింహఅపరైరర్వాచీనైఃపురుషార్థైః-కింనకిమపితేషామతితుచ్ఛమర్వాచీనపురుషార్థజాతమితిభావః ❁ ॥౪౨॥ ❁ ఋషయస్తుసర్వగురుంసాధుపరిత్రాతారందుష్కృద్వినాశకంతుష్టువుః ॥ త్వమితి ॥ పరమముత్కృష్టం - తపస్త్వద్ధ్యానరూపం-నోఽస్మాకం,త్వ,మాత్థఉపదిష్టవానసి , తపోవిశినష్టి , య, త్తపఃఆత్మనస్తవతేజఃప్రకాశకం , అస్మాకంత్వత్స్వరూపావేదకమిత్యర్థః-యేనచతపసా,ఆదిపురుషశ్చతుర్ముఖః , ఇదంజగదాత్మగతం , పరమాత్మనాత్వయా,గతం అన్తరాత్మతయావ్యాప్తం,ససర్జఆదిపురుషాత్మగతమిత్యత్ర,, గూఢోత్మానప్రకాశత ,, ఇతివత్సంధిరార్షః , ఆదిపురుషాత్మేతిపాఠే , ఆదిపురుషేతిలుప్తప్రథమాన్తంపృథక్పదంయద్వా , హేఆదిపురుషేతిసంబోధనంససర్జ , బ్రహ్మేతిశేషః,తత్తపో,ఽమునాదైత్యేన,విప్రలుప్తంవిశేషేణప్రలోపిత , మాసీ,త్తదేవా , ధునాహేశరణ్య , శరణమర్హతీతిశర

---

౪౨ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ దైత్యాక్రాన్తం   ౪౩ ॥ శ్లో ॥ † పా ॥ పురుషాత్మగతం

ణ్యాః, తథాభూత-హే పాలకరక్షాగృహీతవపుషా , సాధుపరిత్రాణార్థం ,గృహీతేననృసింహవపుషా , పున,రన్వమంస్థాః అనుజ్ఞాపితవాన్,పున స్తపఃకురు తేతినోఽనుజ్ఞాపితవానిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ పితర స్తుస్వదుఃఖమావేదయన్తోఽఖిలధర్మగోప్తారంహితకారిణం స్తువన్తోనమస్కుర్వన్తి, శ్రాద్ధానీతి, అస్మాకం . తనూజైః పుత్రాదిభిరస్మదుద్దేశేనదత్తాని,శ్రాద్ధానిశ్రాద్ధసంబన్ధీనిపిణ్డాని,యోదైత్యః , ప్రసభంబలా , త్స్వయమధిబుభుజే అనుభూతవాన్ , తథా , తీర్థసమయేపుణ్యతీర్థస్నానసమయే,అస్మత్తనూజైః,యు , ద్దత్తం తిలోదకం-తదప్య,పిబత్ , తస్యదైత్యస్యో , దరా , చ్ఛ్రాద్ధాని,తిలామ్బుచ, యః,పున, రార్చ్ఛత్ ఆహృతాన్యస్మాకందత్తవాన్, కథంభూతాత్ నఖై, ర్విదారితా , వపా , యస్య,తస్మా,ద్వపావిదారణస్యతద్గతపిణ్డోద్ధరణమేవఫలమితిభావః,తస్మై,సమస్తధర్మాణాం,గోప్త్రే,రక్షిత్రే,నృహరయేనమః ❀ ॥౪౪॥ ❀ సిద్ధాఅపిస్వకీయయోగగత్యపహారకదైత్యేన్ద్రవధద్వారాస్వయోగగత్యాధాయకం పరమసుహృదం వర్ణయన్తోనేముః॥ యఇతి॥యో,ఽసాధుః దురాత్మా,దైత్యో, నోఽస్మాకం యోగసిద్ధాం గతిమణిమాదిరూపాం - స్వయోగతపోబలేనా,హార్షీత్ అపహృతవాన్,తం,నానాదర్పంనానాఅనేకా,దర్పా,యస్యతం,నఖై,ర్యో,విదారితవాన్ తస్మై,తుభ్యం హేనృసింహ,వయం,ప్రణమామః ❀॥ ౪౫ ॥ ❀ విద్యాధరాఅపితేనాపహృతవిద్యాప్రత్యాదానేనహితకారిణం స్తువన్తోనమన్తి ॥విద్యామితి ॥ ధారణయామనోధారణయా - అనురాద్ధాం సంసిద్ధాం,విద్యామస్మత్సంబన్ధినీమన్తర్ధానాదిలక్షణాం-యో,ఽజ్ఞోమూర్ఖోబలవీర్యాభ్యాం-గర్వితః-న్యషేధత్-బలందేహబలం - వీర్యంపరాభిభవసామర్థ్యం-సదైత్యో , యేన-సంఖ్యేయుద్ధే-పశువ-ద్ధతః-తం-త్వాం - మాయానృసింహమాత్మీయసంకల్పోపాత్తనృసింహతనుం-నిత్యం , ప్రణతాః-స్మ-కర్త

ప్తమమునాఽద్యశరణ్యపాలరక్షాగృహీతవపుషాపునరన్వమంస్థాః॥ ౪౩ ॥పితర ఊచుః॥ శ్రాద్ధానినోఽధిబుభుజేప్రసభంతనూజైర్దత్తానితీర్థసమయేఽప్యపిబత్తిలామ్బు।తస్యోదరాన్నఖవిదీర్ణవపాద్యఆర్చ్ఛత్తస్మైనమోనృహరయేఽఖిలధర్మగోప్త్రే॥ ౪౪ ॥సిద్ధా ఊచుః॥యోనోగతింయోగసిద్ధామసాధురహార్షీద్యోగతపోబలేన।నానాదర్పం తంనఖైర్విదదారతస్మైతుభ్యంప్రణమామోనృసింహ॥౪౫॥విద్యాధరా ఊచుః॥విద్యాంపృథగ్ధారణయాఽనురాద్ధాంన్యషేధదజ్ఞోబలవీర్యదృప్తః।సయేనసంఖ్యేపశువద్ధతస్తం మాయానృసింహంప్రణతాస్స్మనిత్యమ్॥౪౬॥నాగా ఊచుః॥యేనపాపేనరత్నానిస్త్రీరత్నానిహృతానినః। తద్వక్షఃపాటనేనాసాందత్తానన్దనమోస్తుతే॥౪౭॥మనవ ఊచుః॥ మనవోవయంతవనిదేశకారిణోదితిజేనతేనపరిభూతసేతవః।భవతాఖలస్సఉపసంహృతఃప్రభోకరవామతేకిమనుశాధికింకరాన్॥౪౮॥ప్రజాపతయ ఊచుః॥ప్రజేశావయంతేపరేశాభిసృష్టానయేనప్రజావైసృజామోనిషిద్ధాః।సఏషత్వయాభిన్నవక్షానుశేతేజగన్మఙ్గళంసత్వమూర్తేఽవతారః॥ ౪౯ ॥ గన్ధర్వా ఊచుః ॥వయంవిభో తేనటనాట్యగాయకాయేనాత్మసాద్వీర్యబలౌజసాకృతాః।

రి క్తః-నమస్కృతవన్తస్స్మేత్యర్థః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ ఏవంతదపహృతరత్నప్రత్యాదానేనానన్దకరం స్తువన్తోనేముర్నాగాః॥ యేనేతి ॥ యేన-పాపాత్మనా-నోఽస్మాకం-రత్నాని - స్త్రీరత్నానినాగకన్యకారూపాణిచా-పహృతాని-తస్య- వక్షోవిదారణేన- ఆసాంస్త్రీణాం-దత్తఆనన్దోయేన-తస్యసంబోధనం- తేతుభ్యం-నమో-ఽస్తు ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ తదాజ్ఞాపరిపాలనరూపకైంకర్యవిరోధినిరసనేనకైంకర్యాధాపనరూపహితకారిణం స్తువన్తస్తదేవప్రార్థయన్తేమనవః ॥ మనవఇతి ॥ వయం - తవ-నిదేశకారిణఃకైంకర్యకారిణో-మనవఇతిప్రసిద్ధా- స్తే - వయ-మేతావన్తంకాలం-యేనదితిజేన-పరిభూతాః పరిహాపితాః - సేతవస్స్వత్కృతావర్ణాశ్రమమర్యాదా-యేషాం-తాదృశా - బభూవిమ , అధునా,సఖలో , దితిజ, స్త్వయా-ఉపసంహృతోహతః - హేప్రభో-నివృత్తకైంకర్యవిరోధినో , వయం-కింకైంకర్యం, తేతుభ్యం-కరవామ-తథా-కింకరా-న్నోఽస్మాననుశాధివిజ్ఞాపయస్వేత్యర్థః ❀॥౪౮॥❀ సద్వారకతద్వ్యాపారరూపజగత్సర్గాత్మకాస్మద్వ్యాపారరూపవిరోధి నిరసన తదధికారాధాయకంసర్వేషాంశుభాధాయకమూర్తిం తుష్టువుః ప్రజాపతయః ॥ ప్రజేశాఇతి హేపరేశ , పరేషాంబ్రహ్మాదీనామపీశ, తేత్వయా,అభిసృష్టాఃవ్యష్టిసర్గార్థంత్వయాసృష్టాః - ప్రజేశాఃప్రజాపతయఃప్రసిద్ధా, స్తే , వయ-మేతత్పర్యన్తం,యేనదైత్యేన్ద్రే-ణ-నిషిద్ధాస్సన్తః , ప్రజాః,నవైసృజామఃనసృష్టవన్తః,సఏష,దైత్యః-త్వయా-భిన్నంవిదీర్ణం - వక్షోయస్య - తాదృశో,ఽనుశేతే - అతఃపరంప్రజాస్సృక్ష్యామఇతిహృష్యన్తఆహుః- హేసత్వమూర్తేఅప్రాకృతశుద్ధసత్వవిగ్రహ, తేతవా,వతారో-జగన్మఙ్గళంజగతోమఙ్గళావహః ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ తద్భోగోల్లాసార్థనాట్యాదికైంకర్యవిరోధినిరసనేనతదాధాయకంసుహృదంతుష్టువుర్గన్ధర్వాః ॥ వయమితి ॥ హేప్రభో-తేతవ,నటనాట్యగాయకాః,నటానర్తకాః , నాట్యైకకర్మణి-గాయకాశ్చ , వయం, యేనైతావత్పర్యన్తంఆత్మసాత్కృతాఃస్వాధీనాః

తాః-కథంభూతేన-వీర్యం-శౌర్యం - బలం-శక్తిః-తాభ్యాం, ఓజః-ప్రభావః-యస్య - తాదృశేన-స ఏష-దైత్యః - భవతా-ఇమాం-దశాం మరణమిత్యర్థః - నీతః-ప్రాపితః- విభో హే ॥ ఉత్పథస్థః కుశలాయ క్షేమాయ కల్పతే కిం క్షేమయుక్తో భవతి కిం న కల్పత ఏవేత్యర్థః ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ తత్పాదపఙ్కజపరిచర్యావిరోధినిరసనేన పునస్తదాధాయకం హాతకరం తుష్టువుశ్చారణాః ॥ హర ఇతి ॥ హే హరే ఆశ్రితార్తిహర భవాపవర్గం ఐహికాముష్మికసుఖహేతుం - తవాఙ్ఘ్రిపఙ్కజం-మాశ్రితాః - పరిచరన్తో వయ-మనేన నిషిద్ధా ఇతి శేషః - స ఏషోఽసురః-సాధూనాం - హృచ్ఛయః హృదయరోగరూపః, త్వయా, సమాపితః ఉపసంహృతో హత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ స్వదుఃఖమావేదయన్తస్తన్నివర్తకం సుఖాధాయకం వర్ణయన్తి యక్షాః ॥ వయమితి ॥ మనోజ్ఞైః - కర్మభిః-వయం, తవ, అనుచరశ్రేష్ఠాః, తే, వయం, మిష్టాః, తావద్దితిజేన - వాహకత్వం యానాదివాహకత్వం, భారవాహకత్వం వా, ప్రాపితాః, హే నరహరే - తేన దితిజేన, కృతం, తవ-నతజనానాం భక్తజనానాం, పరితాపం జానతా, త్వయా, పఞ్చవింశః దైత్యేన్ద్రాభిఖ్యో జీవః - పఞ్చతాం మృత్యుముపనీతః ప్రాపితః, 'విజ్ఞానఘన ఏవైతేభ్యో భూతేభ్యస్సముత్థాయ తాన్యేవానువినశ్యతి,' ఇతివత్-పఞ్చ - వింశస్య శరీరద్వారకా పఞ్చతాప్రాప్తిరత్ర వివక్షితా - పఞ్చవింశేతి పాఠే, హే జీవశరీరకేతి సంబోధనం - సతుజనపరితాపమితి పాఠే యేన దితిసుతేన, వాహకత్వం, నీతాః స తు పఞ్చవింశ ఇత్యన్వయః ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀ స్వనైచ్యానుసంధానపూర్వకమనితరసాధారణప్రభావం తుష్టువుః కింపురుషాః ॥ వయమితి ॥ వయం, కం పురుషాః కుత్సితాః పురుషాః - త్వం తు, మహాపురుషః - అనితరసాధారణగుణపూర్ణః-ఈశ్వరః సర్వాన్తరాత్మా చ-అయం మహాన్ దైత్యో హతస్త్వయేతి కిం న వర్ణ్యత ఇత్యాశఙ్క్య కియదేతదిత్యాహుః, అయమితి, కాపురుషః ఈషత్పురుషః, అ

స ఏష నీతో భవతా దశామిమాం కిముత్పథస్థః కుశలాయ కల్పతే ॥ ౫౦ ॥ చారణా ఊచుః ॥ హరే తవాఙ్ఘ్రిపఙ్కజం భవాపవర్గమాశ్రితాః । వయం సమాపితస్త్వయా స ఏష సాధుహృచ్ఛయః ॥ ౫౧ ॥ యక్షా ఊచుః ॥ వయమనుచరముఖ్యాః కర్మభిస్తే మనోజ్ఞైస్త ఇహ దితిసుతేన ప్రాపితా వాహకత్వమ్ ❀ । నతజనపరితాపం తత్కృతం జానతా తే నరహర ఉపనీతః † పఞ్చతాం పఞ్చవింశః ॥ ౫౨ ॥ కింపురుషా ఊచుః ॥ వయం కింపురుషాస్త్వం తు మహాపురుష ఈశ్వరః । అయం కాపురుషో నష్టో ధిక్కృతస్సాధుభిర్యదా ॥ ౫౩ ॥ వైతాళికా ఊచుః ॥ సభాసు సత్రేషు తవామలం యశో గీత్వా సపర్యాం మహతీం లభామహే । యస్తాన్వ్యనైషీద్వశమేష దుర్జనో దిష్ట్యా హతస్తే భగవన్యథాఽఽమయః ॥ ౫౪ ॥ కిన్నరా ఊచుః ॥ వయమీశ కిన్నరగణాస్తవానుగా దితిజేన విష్టిమమునాఽనుకారితాః । భవతా హరే స వృజినోఽవసాదితో నరసింహ నాథ విభవాయ నో భవ ॥ ౫౫ ॥ శ్రీవిష్ణుపార్షదా ఊచుః ॥ అద్యైతద్ధరినరరూపమద్భుతం తే దృష్టం నశ్శరణద సర్వలోకశర్మ । సోఽయం తే విధికర ఈశ విప్రశప్తస్తస్యేదం నిధనమనుగ్రహాయ విద్మః ॥ ౫౬ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, అష్టమోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀

స్మదపేక్షయా బలీయాన్ త్వత్తోఽధమ ఇతి భావః ॥ ఈషదర్థే విభాషా పురుషే ॥ ఇతి సూత్రేణ కుశబ్దస్య కాదేశః - యదా సాధుభిః - ధిక్కృతః తిరస్కృతస్తదైవ-నష్టో నష్టప్రాయః అతః కియదేతత్తవేతి భావః ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ అస్మత్సంమానావహత్వద్గుణగానవిరోధినిరసనేన త్వమేవ వయం బహుమతా ఇత్యాహుర్వైతాళికాః ॥ సభాస్వితి ॥ తవ-అమలం, యశః, సభాసు, సత్రేషు చ, గీత్వా వయం మహతీం, సపర్యాం పూజాం, లభామహే, తాన్ - అస్మాన్, యః దుర్జనో దైత్యః, స్వవశం అనైషీత్, స ఏష, దుర్జనః, హే భగవన్, త్వయా, హతః, ఏతత్, దిష్ట్యా భద్రం జాతం దిష్ట్యా- దైవేన త్వయేతి వాఽన్వయః, యథా ఆమయః యథా శిరోవ్యథాదిరూపో రోగః, పీడాకారకః, తద్వత్, దయ, మాసీత్ కలేతి శేషః ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀ స్వదుఃఖమావేదయన్తస్సర్వసుఖాధాయకం లోకార్తిహరం తుష్టువుః కిన్నరాః ॥ వయమితి ॥ హే ఈశ-వయం-కిన్నరగణాః ఇతి ప్రసిద్ధాః- తవానుగాః అనుచరాః- తే, వయమేతావ-దమునా-దితిజేన-విష్టిమనుకారితాః - మూల్యరహితం కర్మ విష్టిః-తాం-మనునిరన్తరం-కారితాః - హరే అనుచరార్తిహారస్స వృజినః పాపాత్మా - దైత్యః-భవతా-ఉపసాదితః ఉపసంహృతః- హే నరసింహ హే నాథ-నోఽస్మాకం, విభవాయ సుఖసమృద్ధయే-త్వం భవ ❀ ॥ ౫౫ ॥ ❀ స్వామిన్నదృష్టపూర్వం రూపం ద్విషతామప్యనుగ్రాహకం ధృతవానసీత్యాహుర్విష్ణుపార్షదాః ॥ అద్యేతి ॥ నోఽస్మాకం భక్తానాం- హే శరణద ఆశ్రయప్రద-నిరతిశయపురుషార్థసాధనభూతోపాయప్రద ఇతి వా సర్వేషాం - లోకానాం-శర్మ సుఖావహ-మేత-దద్భుతం- రూపమద్యైవ-దృష్టం-నతుపూర్వం - హే ఈశ స్వామిన్ సోఽయం-దైత్య - స్తవ-విధికరః నిదేశకారీ కింకర- స్సచ-విప్రైస్సనకాదిభిః-శప్తః-మధ్యే కైంకర్యవిరోధో జాత ఇతి భావః ॥ తస్య దైత్యస్యేదం-నిధనం-త్వత్కృత- మనుగ్రహాయ పునః కైంకర్యలాభరూపతదనుగ్రహార్థమేవేతి-వయం - జానీమః ❀ ॥ ౫౬ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే అష్టమోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀

---

౫౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ సతుజనపరితాపం. † పా ॥ పఞ్చతాంపఞ్చవింశ.

ఏవంప్రత్యేకంబ్రహ్మాదిభిస్సంస్తుతమప్య - శాన్తసంరమ్భమితరైర్దురాసదంచుష్ప్రాపంభగవన్త-ముపైతుంసమీపంగన్తుం,నాశక్నువన్సమర్థానబభూవుః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ కింపున-రతిశయశ్రియా,సాప్రసిద్ధా - శ్రీర్లక్ష్మీరపి-దేవైఃబ్రహ్మాదిభిః-ప్రేషితా-సమీపం-ఏహీతి-ప్రార్థితాఽపి-అద్భుతంమహాన్నృసింహరూపం-దృష్ట్వా-పూర్వమదృష్టమశ్రుతంచయత్తదదృష్టాశ్రుతపూర్వం-తస్యభావస్తత్త్వం , తస్మాద్ధేతోఃశఙ్కితా సతీ-నోపేయాయనసమీపమగాత్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ ఏవంస్థితే,బ్రహ్మాచతుర్ముఖో,అన్తికేసమీపేఽవస్థితం,ప్రహ్లాదం-ప్రేషయామాస,ప్రేషణప్రకారమేవాహ ॥ తాతేతి ॥ హే తాత, హేవత్స స్వపిత్రే-కుపితంక్రుద్ధం,ప్రభుంభగవన్తం-ప్రశమయప్రసన్నంకురు,ఉపేహిసమీపంగచ్ఛేతి ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ హే రాజన్ యుధిష్ఠిర-తథేత్యభ్యుపగమ్య,భాగవతశ్రేష్ఠోఽర్భకఃప్రహ్లాదఃశనకైః,స్వమీప-మేత్యప్రాప్య,బద్ధాఞ్జలిః-కాయేన,భువి-దణ్డవన్నామనమస్కృతవాన్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ తత-స్స్వస్య,పాదయోః-మూలే,పతితం-త-మర్భకంప్రహ్లాదం,విలోక్య,దేవఃనృసింహః,కృపయా-పరిప్లుతోవ్యాప్తః-త,ముత్థాప్య,తస్యప్రహ్లాదస్య-శిరసి , స్వకరామ్బుజ-మదధాన్నిహితవాన్,కథంభూతం,కాలఏవా,హిస్సర్పస్తస్మాద్విత్రస్తాభీతా-ధి-ర్యేషాం-తేషాం - కృత - మభయంఅభయప్రదానం-యేన-తాదృశం సంసృతిభీరూణాంకృతాభయప్రదానమిత్యర్థః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ సప్రహ్లాదస్తస్యభగవతఃకరస్య-స్పర్శేన - ధుతంనిరస్తం-నిఖిల-మశుభం-యస్య-తాదృశ-స్సద్యఏవా-భివ్యక్తాప్రత్యక్షితా- పరాత్మానా - తయో - ర్దర్శనంయాథాత్మ్యసాక్షాత్కారాత్మకం - యస్య - పూర్వంప్రత్యక్షతాపన్నరూపభగవద్విషయజ్ఞానయుక్త-స్తత్కరస్పర్శేనతు,,జ్ఞాతుంద్రష్టుంచ తత్త్వేనే,,త్యుక్తవిధపరమాత్మదర్శనయుక్తఇత్యర్థః॥అతఏవ- నిర్వృతఃసుఖితః - అతఏవ- హృష్యత్తనురుదశ్చతరో

శ్రీనారదఉవాచ॥ఏవంసురాదయస్సర్వేబ్రహ్మరుద్రపురస్సరాః । నోపైతుమశకన్మన్యుసంరమ్భం సుదురాస
దమ్ ॥ ౧ ॥ సాక్షాచ్ఛ్రీఃప్రేషితాదేవైర్దృష్ట్వాతన్మహదద్భుతమ్। అదృష్టాశ్రుతపూర్వత్వాత్సానోపేయా
యశఙ్కితా ॥ ౨ ॥ ప్రహ్లాదంప్రేషయామాసబ్రహ్మాఽవస్థితమన్తికే। తాతప్రశమయోపేహిస్వపిత్రేకుపితం
ప్రభుమ్॥ ౩ ॥తథేతిశనకైరాజన్మహాభాగవతోఽర్భకః।ఉపేత్యభువికాయేననననామవిధృతాఞ్జలిః॥ ౪ ॥స్వ
పాదమూలేపతితంతమర్భకంవిలోక్యదేవఃకృపయాపరిప్లుతః । ఉత్థాప్యతచ్ఛీర్ష్ణ్యదధాత్కరామ్బుజంకా
లాహివిత్రస్తధియాంకృతాభయమ్॥ ౫ ॥ సతత్కరస్పర్శధుతాఖిలాశుభస్సపద్యభివ్యక్తపరాత్మదర్శనః।
తత్పాదపద్మంహృదినిర్వృతోదధౌహృష్యత్తనుఃక్లిన్నహృదశ్రులోచనః॥ ౬ ॥అస్తౌషీ❋ద్ధరిమేకాగ్రమనసాసు
సమాహితః।ప్రేమగద్గదయావాచాతన్న్యస్తహృదయేక్షణః॥ ౭ ॥శ్రీప్రహ్లాదఉవాచ॥బ్రహ్మాదయస్సురగణాము
నయోఽథసిద్ధాః❋సత్త్వైకతానమతయోవచసాంప్రవాహైః।నారాధితుంపురుగుణైరధునాఽపిపూర్ణాఃకింతో
ష్టుమర్హతిసమేహరిరుగ్రజాతేః॥ ౮ ॥మన్యేధనాభిజనరూపతపశ్శ్రుతౌజస్తేజఃప్రభావబలపౌరుషబుద్ధియోగాః

మయుక్తతనుః,క్లిన్నంప్రేమార్ద్రం-హృద్యస్య-అశ్రూణ్యానన్దజాని. లోచనయో - ర్యస్య - తాదృశ, స్తస్య,భగవతః పాదాబ్జం, హృదిదధౌధృతవాన్నిరతిశయపురుషార్థత్వేనానుసంహితవాన్ ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ తతఃప్రేమగద్గదయా, వాచా-ఏకాగ్రమనసాభగవదేకవిషయేణమనసా-హరి-మస్తౌచ్ఛ-కథంభూతః - సుసమాహితః - సుసమాధిమేవాహ॥తస్మిన్నేవ-న్యస్తం-హృదయం-ఈక్షణం-చ - యేనేతి,,హృదామనీషామనసాఽభిక్లృప్త,,ఇతివచ్చిత్తబుద్ధివృత్తీనామేకవిషయత్వాభిప్రాయేణైకాగ్రమనసాతన్న్యస్తహృదయేక్షణఇతిచోక్తమ్ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ స్తుతిమేవాహ॥బ్రహ్మాదయఇత్యాదిద్విచత్వారింశద్భిశ్శ్లోకైః॥తావద్భగవత్తుష్టతావాత్మనోఽనధికారమాశఙ్కతే॥బ్రహ్మాదయఇతి॥ చతుర్ముఖప్రభృతయోదేవగణాః సత్త్వైకతానమతయః-సత్త్వైకతానాముఖ్యాశ్రయభూతా- మతి - ర్యేషాం-తే , కేవలసత్త్వప్రధానమతయః-అనేన ,, తత్రసత్త్వంనిర్మలత్వాత్ప్రకాశకమనామయ ,, మిత్యుక్తరీత్యాఅతీన్ద్రియార్థదర్శనయోగ్యత్వంసూచితం- ఏవంవిధాఅపిమునయ - స్సిద్ధాశ్చ-స్వవచసాం - ప్రవాహైస్తోత్రైః- స్తథా-వక్ష్యమాణై -ర్బహుభి-ర్గుణైరపి-య-మారాధితుం స్తుత్యాదిరూపారాధనద్వారాయస్యతోషముత్పాదయితుం - అధునాఽపి - నపూర్ణాఃనపర్యాప్తాః,నసమర్థాఇత్యర్థః-స-హరిః-ఉగ్రాఆసురీ-జాతి-ర్యస్య,తస్య-మే - అనేనవక్ష్యమాణగుణరాహిత్యముక్తం - ఈదృశస్య-మేకింకథం-తోష్టుంతోషంప్రాప్తు - మర్హతి - వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావావిపులబుద్ధిభిర్బ్రహ్మాదిభిరపిస్తోతుమశక్యఃకథమల్పబుద్ధేరాసురస్వభావస్య స్తుత్యాకథంతుష్యాదిత్యర్థః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ ఏవమనధికారమాశఙ్క్యపునరధికారంసంభావయితుం తావద్భగవతోజాతిగుణవృత్తాదితారతమ్యానాదరేణభక్త్యైకతోష్యత్వమాహ ॥ మన్యఇతిద్వాభ్యామ్ ॥-ధనాదయః-పరమపురుషస్యా-రాధనాయసంతోషనిమిత్తారాధనాయ - నభవన్తీతి- మన్యేకింతు-భక్తిరేవభవతీతిమన్యఇత్యర్థః -కుతః-

హీయస్మాద్భగవాన్ గజయూథపాయ ధనాదివిరహితాయ గజేన్ద్రాయ - భక్త్యైవ - తుతోష - తత్ర - ధనం విత్తం - అభిజనః - సత్కులే జన్మ - రూపం సౌన్దర్యం - తపః స్వధర్మః - కృఛ్రాదిరూపం వా - శ్రుతం పాణ్డిత్యం - ఓజః ఇన్ద్రియబలం - తేజః కాయకాన్తిః ప్రభావః - ప్రతాపః - బలం శారీరం పౌరుషం ఉద్యమః - బుద్ధిః ప్రజ్ఞా - యోగః ప్రాణజయః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఏవం ధనాద్యభావేఽపి కేవలభక్తేరేవ భగవత్తోషహేతుత్వం నిదర్శితం - యతో భక్తేరేవ భగవత్తోషహేతుత్వం - అత ఏవేతరగుణసంపత్త్యపేక్షయా భగవద్భక్తిసంపత్తిరేవ శ్రేయసీత్యాహ ॥ విప్రాదితి ॥ ద్విషడ్గుణాః ద్వాదశగుణాః - తే చ "ధర్మశ్చ సత్యం చ దమస్తపశ్చ అమాత్సర్యం హ్రీస్తితిక్షాఽనసూయా - దానం చ యజ్ఞశ్చ ధృతిశ్శమశ్చ వ్రతాని వై ద్వాదశ బ్రాహ్మణస్య" ఇతి సనత్సుజాతేనోక్తాః - ఏతైః - యుక్తాత్ - అరవిన్దనాభస్య - పాదారవిన్దవిముఖాత్ - బ్రాహ్మణాత్ శ్వపచం శ్వపాకం - వరిష్ఠం శ్రేష్ఠం - మన్యే - శ్వపచం విశినష్టి ॥ తదర్పితేత్యాదినా ॥ తస్మిన్నరవిన్దనాభే అర్పితాః సమర్పితాః - మనఆదయః - యేన తం - తత్ర ఈహితం కర్మ - తస్మై ప్రీత్యై తతో విప్రస్యావమత్వే చ హేతుమాహ ॥ స ఏవం భూతః - శ్వపచః - కులం స్వకులమపి, పునాతి - భూరిః - మానో గర్వో ద్విషడ్గుణప్రయుక్తో - యస్య - స తు విప్రః - న తు - ఆత్మానమపి - న పునాతీత్యర్థః - యద్వాప్యుక్తా ఏవ గుణా భగవద్భక్త్యనుగ్రాహకాః - భక్తిశ్చ వేదాన్తవిహితబ్రహ్మోపాసనాత్మికా - తత్ర చాధికారస్త్రైవర్ణికస్యైవ - న తు శూద్రస్య - ఏతచ్చ శారీరకాపశూద్రాధికరణన్యాయసిద్ధం , ఏవం చ - సుతరాం శ్వపాకస్యాధికారో న సంభవతీత్యుక్తగుణయుక్తాద్ద్విజాద్భక్తియుక్తశ్వపాకస్య పరత్వవర్ణనమనుచితం - తథాఽప్యత్ర ప్రకరణే భక్తిశబ్దేన ప్రపత్తిర్వోచ్యతే - ప్రపత్తౌ చ సర్వేషామధికారో బహుప్రమాణప్రతిపన్నః - అత ఏవ హి "దైతేయా యక్షరక్షాంసి స్త్రియశ్శూద్రా వ్రజౌకసః । ఖగా మృగాః - పాపజీవాస్సన్తి హ్యచ్యుతతాం గతాః" ఇతి స్త్రీశూద్రాణామపి భగవతి భక్త్యా తత్సాధర్మ్యాపత్తిరుక్తోపపన్నా భవతి "వనం గతో యద్ధరిమాశ్రయేత ఏతదుపేత నారాయణమాదిదేవమ్ । మన్యే తదేతదఖిలం పరమస్వఘం స స్వాత్మార్పణం స్వసుహృదః పరమస్య పుంసః" ఇతి ప్రపత్తిరపి కర్తవ్యత్వేన పూర్వముక్తా చేత్యతో న విరోధః - ఉపపాదితం చైతత్పురస్తాత్ - మనఆదీనాం భగవతి సమర్పణం నామ తచ్ఛేషత్వే న తదాయత్తసత్తాదిమత్త్వ

నారాధనాయ హి భవన్తి పరస్య పుంసో భక్త్యా తుతోష భగవాన్గజయూథపాయ ॥౯॥ విప్రాద్ద్విషడ్గుణయుతా
దరవిన్దనాభపాదారవిన్దవిముఖాచ్ఛ్వపచం వరిష్ఠమ్ । మన్యే తదర్పితమనోవచనేహితార్థప్రాణం పునాతి స కు
లం న తు భూరిమానః ॥౧౦॥ నైవాత్మనః ప్రభురయం నిజలాభపూర్ణో మానం ❁ జనాదవిదుషః కరుణో వృణీతే ।

వచానుసంధానరూపాధ్యవసాయాత్మకం జ్ఞానం - ప్రాణశబ్దః - ప్రాణాశ్రయప్రత్యగాత్మస్వరూపపరః ప్రాణ ఉపలక్షకః - ఏవం చాత్మాత్మీయాదిసమర్పణేన భగవతి న్యస్తభరః శ్వపాకోఽపి భగవత్తోషకత్వాదుక్తవిధాద్విప్రాచ్ఛ్రేయానితి భావః ॥ తదుక్తం భగవతా "అపి చేత్సుదురాచారో భజతే మామనన్యభాక్ । సాధురేవ స మన్తవ్యస్సమ్యగ్వ్యవసితో హి సః" ఇతి "ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థః" ఇత్యాది చ - అపి సాపేక్షభిరతా మద్భక్తాః పాణ్డునన్దన । ముచ్యన్తే పాతకైస్సర్వైః పద్మపత్రమివామ్భసేతి చ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ నను పరిపూర్ణస్య భగవతో జాతిగుణవృత్తాదినిహీనశ్వపాకసమర్పితమనఆదిభిః కిం ప్రయోజనం - కథం వా తత స్తస్య తోషః - కథం చైతదేవంవిధోఽపి మామనన్యభావేన భజన్నితరాం మత్ప్రియతమ ఇతి భగవతోక్తమిత్యత్రాహ ॥ నైవేతి ॥ ప్రభురీశ్వరో నిజలాభపూర్ణః నిజేన స్వాభావికేన - లాభేన సమస్తకామావాప్త్యా, పూర్ణః - అత ఏవ మానం స్వారాధనరూపం కర్మ - నైవ జనాద - ఆత్మన ఇత్యపకృష్యతే - ఆత్మనే ఆత్మార్థం - స్వప్రయోజనాయ న జనాదిత్యర్థః - కిన్తు - కరుణో - వృణీతే - కరుణః కరుణావాన్ "గుణవచనేభ్యో మతుపో లుగ్వక్తవ్యః" ఇతి లుప్తమతుబన్తం పదం "లుక్తద్ధితలుకి" ఇతి టాపో లుక్ హేతుగర్భమిదం - దయాళుత్వాద్విదుషో వృణీతే ప్రబుద్ధజనాన్స్వారాధనవిషయత్వేనాఙ్గీకరోతీత్యర్థః - కరుణయాఽఽరాధకోజ్జీవనార్థమేవారాధనం స్వీకరోతీత్యర్థః ॥ తదేవ విశదయతి ॥ యద్యదితి - యద్యదారాధనం - భగవతే - జనో - విదధీత కరోతి తచ్చాత్మనే స్వార్థమేవ భవతి "యం స్తువన్స్తవ్యతామేతి వన్దమానశ్చ వన్ద్యతామ్" ఇతి న్యాయాద్భగవత్పూజనేన స్వయమపి పూజ్యో భవతీత్యర్థః - కథమన్యస్య పూజయాఽన్యస్య పూజ్యతేత్యపేక్షాయాం తదధీనసత్త్వాదిమతో వస్తునస్తత్సత్కారేణ తత్సామ్యావాప్తౌ దృష్టాన్తమాహ ॥ యథా ముఖశ్రీః ప్రతిముఖస్యేతి ॥ యథా సా క్షాదలఙ్కారాదిజన్యా ముఖస్య శోభా తదధీనస్య ఛాయాముఖస్య భవతి - ఏవం భగవతః , పూజ్యతా తదారాధకానాం భవతీత్యర్థః "తద్యథా మాతా తరుణవత్సం వత్సో వా మాతరం ఛాయా సత్త్వమనుగచ్ఛేత్తథా ప్రకార" ఇతి శ్రుతిరిజ్జీవస్య ఛాయావదీశ్వరపారతన్త్ర్యమవగమయతి, జనాదవిదుష ఇతి పాఠే - అవిదుషః కించిజ్జ్ఞాదపి , జనాన్మానం - ఆత్మార్థం -

---

౧౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ జనాదవిదుషః.

నప్రీణీత ఇత్యర్థః * ॥ ౧౧ ॥ * ఏవం భగవతో భక్త్యైకతోష్యత్వం, తత్తోషస్య చ భక్తోజ్జీవనార్థత్వం చోక్తం, తదేవం స్వస్యోగ్రజాతేరపి తద్భక్తస్య తత్తోషకస్తుతావధికారస్సంభావితః - యత ఏవంభూతోఽహమతో - యథామతి స్తోష్యామీత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ యస్మాద్భగవాన్ - భక్త్యైకతోష్యః - తస్మాన్నీచోఽప్యహం - తద్భక్తియుక్తోఽహమత ఏవ - విగతవిక్లబః గతశఙ్కస్సన్, సర్వాత్మనా కరణత్రయైక్యేన - ఈశ్వరస్య భగవతః, మహి, మహిమానం - యథామతి, గృణామి స్తౌమి, కిమీశ్వరస్తుత్యా, ప్రయోజనమితి శఙ్కాం, నిరాకుర్వన్, తన్మహ్యనువర్ణనం, విశినష్టి ॥ యేనేశ్వరానువర్ణనేన, అనువర్ణితేనేతి - భావే క్తః - అజయా ప్రకృత్యా - గుణవిసర్గం - గుణకార్యం - శరీరమనుప్రవిష్టః, పుమాన్ - పూయేత శుధ్యేత్ - స్తుత్యా న తస్య కోఽప్యతిశయః - కిన్తు స్తువత ఏవాత్మవిశుద్ధిరూపోఽతిశయ ఇతి భావః * ॥ ౧౨ ॥ * ఏవమాత్మనస్స్తుతావనధికారం పరిహృత్య తత్స్తుతిం ప్రతిజ్ఞాయ తం తుష్టూషుస్తావత్కోపోపశమం ప్రార్థయతే ॥ సర్వే హీతి ద్వాభ్యాం ॥ హే ఈశ, వయమివ, యథా వయం తవ కింకరాః, తథా, అమీ, సర్వే - బ్రహ్మాదయోఽపి, సత్త్వధామ్నస్తవ, విధికరాః కింకరా ఏవ, అస్త్వేవం, తతః - కిం, మత ఆహ, ఉద్విజన్తస్త్వత్కోపాద్బిభ్యతో, వర్తన్తే, అతో, మన్యుం యచ్ఛేత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ సత్త్వధామ్న ఇత్యనేన శుద్ధసత్త్వైకతానస్య తవ కోపస్స్వాభావికో న భవతి, కిన్తు లోకరక్షణేఽధికృతస్య తవ తద్రక్షణరూపక్రీడార్థమాహృత ఇత్యభిప్రేతం ॥ తదేవ వ్యనక్తి ॥ క్షేమాయేతి ॥ అస్య జగతః, క్షేమాయ లబ్ధపరిరక్షణాయ భూతయే యోగాయ అలబ్ధలాభాయ - ఆత్మసుఖాయ బ్రహ్మాత్మకస్వాత్మానన్దానుభవజసుఖాయ చ, భగవతస్తవ, రుచిరైస్సున్దరైరవతారైర్నృసింహాద్యవతారైః - విక్రీడితం - భావే క్తః, వివిధాక్రీడేత్యర్థః, ఇయం దుష్టనివృత్తివిషయక్రోధాదిరూపా తవ క్రీడా లోకక్షేమాద్యర్థమిత్యర్థః ॥ ఏవంవిధక్రీడయా హి దుష్టనివృత్తిద్వారా శిష్టపరిపాలనమపూర్వశ్రేయః ప్రాప్తిః, శ్రవణాదినా క్రీడామనుభవతో లోకస్య నిశ్శేషబన్ధకకర్మక్షయరూపమోక్షద్వారాఽఽత్మసుఖానుభూతిశ్చ, భవేదిత్యేతదర్థం తవ విక్రీడితమితి భావః * ॥ ౧౩ ॥ * యతస్తవ విక్రీడితం లోకస్య క్షేమాద్యర్థం, తత్తస్మాద్ధేతోః, నృసింహ మన్యుం, యచ్ఛ ఉపసంహర ఇతః పరం న మన్యునా ప్రయోజనమస్తీత్యాహ ॥ అధునా, అసురో మత్పితా - త్వయా - హతః - లోకాః - నిర్వృతిం సుఖమితాః ప్రాప్తాశ్చ న ను లోకా నిర్వృతిం యాన్తు నామ - లోకాన్తర్గతసాధుజనస్తు మత్కృతామిమాం భూతహింసాం నానుమోదేత - అత ఆహ ॥ సాధురపి లోకః, లోకోపద్రవకారివృశ్చికసర్పాదిహత్యా - మోదేత - వృశ్చికాదితుల్యస్య మత్పితుర్హత్యా సాధుజనోఽపి మోదత ఏవేత్యర్థః - హాతిశబ్దః క్తిన్నన్తః - సర్వే - బ్రహ్మాదయో, నిర్భయాః, ప్రతియాన్తు స్వస్వస్థానాని ప్రతిగచ్ఛన్తు ఇతః పరమిదం త్వద్రూపం, జనాః, అభయాయ - స్మరన్తి * ॥ ౧౪ ॥ * నను బ్రహ్మాదయ ఉద్విజన్త ఇతి విశేషేణ బ్రహ్మాదీనామేవ క్రోధయుక్తాన్మదుగ్రరూపాద్భయం బ్రూషే - త్వం తు న బిభేషి కిమిత్యత్రాహ ॥ నాహమితి ॥ హే అజిత - తే తవ - అస్మాత్ - రూపాదితి విశేష్యాధ్యాహారః - అహం - న బిభేమి - కథంభూతాత్ - ఆస్యం చ - జిహ్వా చ - అర్కసదృశే - నేత్రే చ - భ్రుకుటీనాం - రభస ఆటోపశ్చ - ఉగ్రా - దంష్ట్రాశ్చ - ఏతాన్యతిభయానకాని, యస్మిన్ - ఆన్త్రమయ్యః - స్రజో, యస్మిన్ - క్షతజారుణిరాక్తాః - కేసరా యస్మిన్, తత్ - క్షతజకేసరం - శఙ్కువదున్నతౌ, స్తబ్ధౌ - కర్ణౌ - యస్మిన్ - తత్ - శఙ్కుకర్ణం - ద్వయోర్బహువ్రీహ్యోః కర్మధారయః క్షతజకేసరశఙ్కుకర్ణం - నిర్హ్రాదేన, భీతాః - దిగిభా దిగ్గజా - యస్మాత్తత్, పూర్వేణ పుంసః కర్మధారయః, క్షతజకేసరశఙ్కుకర్ణనిర్హ్రాదభీతదిగిభం, తస్మాత్, అరీన్ భిన్దన్తీత్యరిభిన్దీని తాని - నఖాగ్రాణి - యస్మిన్ - స్తేవంభూతాత్, రూపాదహం - న బిభేమీత్యర్థః * ॥ ౧౫ ॥ * తర్హి కుతో బిభేషీత్యాశఙ్క్య యతో బిభేమీత్యాహ ॥ త్రస్తోఽస్మీతి ॥ హే కృపణవత్సల - దుస్సహం, ఉగ్రం - సంసారచక్రకదనం - తస్మాదహం - త్రస్తో భీతోఽస్మి కథంభూతోఽహం, గ్రసతాం ప్రణీతః, గ్రసతామితి కర్తరి షష్ఠీ - గ్రసద్భిః, త్వచ్ఛేషభూతం మత్స్వరూపం తిరోభావయద్భిః - దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానమమకారాదిభిః తత్ర సంసారే, ప్రణీతః - తస్మాల్లఘూతైః కర్మభిశ్చ, బద్ధః నిగళితః - హే ఉశత్తమ కమనీ

యద్యజ్జనో భగవతే విదధీత మానం తచ్చాత్మనే ప్రతిముఖస్య యథా ముఖశ్రీః ॥ ౧౧ ॥ తస్మాదహం విగతవిక్లబ ఈశ్వరస్య సర్వాత్మనా మహి గృణామి యథా మనీషమ్ । నీచోఽజయా గుణవిసర్గమనుప్రవిష్టః పూయేత యేన హి పుమాననువర్ణితేన ॥ ౧౨ ॥ సర్వే హ్యమీ విధికరాస్తవ సత్త్వధామ్నో బ్రహ్మాదయో వయమివేశ న చోద్విజన్తః । క్షేమాయ భూతయ ఉతాత్మసుఖాయ చాస్య విక్రీడితం భగవతో రుచిరావతారైః ॥ ౧౩ ॥ తద్యచ్ఛ మన్యుమసురశ్చ హతస్త్వయాఽద్య మోదేత సాధురపి వృశ్చికసర్పహత్యా । లోకాశ్చ నిర్వృతిమితాః ప్రతియన్తి సర్వే రూపం నృసింహ విభయాయ జనాస్స్మరన్తి ॥ ౧౪ ॥ నాహం బిభేమ్యజిత తేఽతిభయానకాస్యజిహ్వార్కనేత్ర*భ్రుకుటీరభసోగ్రదంష్ట్రాత్ । ఆన్త్రస్రజః క్షతజకేసరశఙ్కుకర్ణాన్నిర్హ్రాదభీతదిగిభాదరిభిన్నఖాగ్రాత్ ॥ ౧౫ ॥ త్రస్తోఽస్మ్యహం కృపణవత్సల దుస్సహోగ్రసంసారచక్రకదనాద్గ్రసతాం ప్రణీతః । బద్ధస్స్వకర్మభిరుశత్తమ తేఽఙ్ఘ్రి

యుతస్య, ఉక్తవిధం, మాం, ప్రీతః- మద్విషయకనిరతిశయప్రీతియుక్తః- త్వం, తే తవ, అఙ్ఘ్రిమూలం ప్రతి, కథంభూతం, అపవర్గశరణమపవర్గోపాయభూతం, కదా ను, హ్వయసే కదా మాం త్వదఙ్ఘ్రిమూలం ప్రాపయిష్యసి, తావన్మమానువృత్తే భయమితి భావః ✽ || ౧౬ || ✽ నను భయం చేత్తద్దుఃఖదర్శనజం కిం తత్సంసారచక్రే దుఃఖమిత్యపేక్షాయాం తద్దర్శయన్నాత్మానం విశినష్టి || యస్మాదిత్యర్ధేన || యేన కర్మణా అహం బద్ధః- తస్మాత్కర్మణో ఽమిత్రాః, ప్రియైః- రప్రియైశ్చ, వియుక్తైః, యథాసంఖ్యం, వియోగసంయోగౌ, తాభ్యాం, జన్మ ఉత్పత్తిర్యస్య తేన, శోకాగ్నినా, సకలయోనిషు, దహ్యమానోఽహం- అతీవ దుఃఖితోఽహమిత్యర్థః- భ్రమామీత్యన్వయః, అస్మాద్దుఃఖనిమిత్తకర్మనివృత్త్యుపాయమనుతిష్ఠేత్యపేక్షాయాముత్తరేణ భగవద్దాస్యమన్యస్మిన్నశేషదుఃఖనివృత్త్యుపాయభూతం నాస్త్యేవ, కథంచిత్సదపి దుఃఖాత్మకమేవేత్యాహ || దుఃఖౌషధమితి || యత్, దుఃఖస్య, ఔషధం ప్రతికారాత్మకం, తదపి, దుఃఖం దుఃఖాత్మకమిత్యర్థః, దుఃఖస్య ప్రతికారోఽపి దుఃఖనిమిత్తదురితనిరసనేన భవతి, నిశ్శేషదురితనివర్తకం చ న కించిదన్యదస్తి, ప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాదికం న నిశ్శేషనివర్తకం- ప్రత్యుత దుఃఖాత్మకం చేత్యర్థః- అతో, హే భూమన్, అతద్ధితాయుతజ్జనహాతాయన భవతి, అతద్ధియాఽహమితి పాఠే అహం దేహాత్మాభిమానేన, భ్రమామి, అతః, త్వం, దాస్యయోగం, దిశ, తవ నిత్యదాస్యసంబన్ధం దేహి, వదేతి పాఠే, ఉపదిశ, నిత్యప్రబుద్ధత్వద్దాస్యసంబన్ధవాన్ యథా భవేయం- తథా మామనుగృహాణేత్యర్థః ✽ || ౧౭ || ✽ ఏవం కోపోపశమః ప్రార్థితః- భగవద్దాస్యమేవ దుఃఖౌషధమితి చోక్తం,, పూర్వమేతదనహపుమాననువర్ణితేనే,, తి భగవద్వర్ణనమాత్రవిశుద్ధిలక్షకమిత్యుక్తం అథ త్వదనుగ్రహేణ ప్రబుద్ధసత్యభవద్దాస్యసంబన్ధోఽహం యథా మతి త్వాం స్తువన్ దుఃఖనిమిత్తకర్మభర్వాముక్తస్సర్వాణి దుఃఖాని యథా తరేయం, తథాఽనుగ్రహాణేత్యాహ || సోఽహం త్వదనుగ్రహేణ ప్రబుద్ధనిత్యభవద్దాస్యసంబన్ధోఽహం, సుహృదో హితైషిణః- ప్రియస్య, మమ నిరతిశయప్రీతివిషయస్య- పరదేవతాయాః, తవ- బ్రహ్మాదిభి- ర్గీతాః లీలారూపవ్యాపారవిషయాః- కథాః, అనుగృణన్, గుణవిప్రయుక్తః సత్త్వాదిగుణమూలకకర్మబన్ధైః రాగాదిభిర్వా విముక్తః,

మూలం ప్రీతోఽపవర్గశరణం హ్వయసే కదా ను ||౧౬|| యస్మాత్ప్రియాప్రియవియోగస✽యోగజన్మశోకాగ్ని
నా సకలయోనిషు దహ్యమానః | దుఃఖౌషధం తదపి దుఃఖ✽మతద్ధియాయభూమన్భ్రమామి † దిశ మే తవ దా
స్యయోగమ్ ||౧౭|| సోఽహం ప్రియస్య సుహృదః పరదేవతాయా లీలాకథా స్తవ నృసింహ విరిఞ్చిగీతాః | అఞ్జ
స్తితర్మ్యనుగృణన్ గుణవిప్రయుక్తో దుర్గాణి తే పదయుగాలయహంససఙ్గః || ౧౮ || బాలస్య నేహ శరణం పిత
రౌ నృసింహ నార్తస్య చాగదముదన్వతి మజ్జతో నౌః | తప్తస్య తత్ప్రతివిధిర్య ఇహాఞ్జసేష్ట స్తావద్విభో తనుభృ
తాం త్వదుపేక్షితానామ్ || ౧౯ || యస్మిన్యతో య✽ర్హి యేన చ యస్య యస్మాద్యస్మై యథా యదుత య స్త్వ

తే తవ- పదయుగళమేవ- ఆలయం- ఆశ్రయో యేషాం, తే- భక్తాః- త ఏవ, హంసాః- తైస్సఙ్గో యస్య- తాదృశః- అఞ్జస్తితర్మి సుఖేనాతితరామి, తథాఽనుగృహాణేత్యభిప్రాయః- అత్రాయం క్రమః- తావత్త్వదనుగ్రహేణ సత్సఙ్గః- తతో భగవద్గుణవర్ణనం- తతో విరాగః- తతస్త్వద్భక్త్యా దుఃఖనిమిత్తకర్మక్షయద్వారా సంసృతేస్తరణమితి ✽ || ౧౮ || ✽ ఏతత్సర్వం త్వదనుగ్రహైకభావ్యం- న తూపాయాన్తరేణేతి కైముత్యన్యాయేన వక్తుం తావత్త్వదుపేక్షితానాం న దుఃఖప్రతిక్రియాఽస్తీత్యాహ || బాలస్యేతి || హే నరసింహ ఇహ లోకే- బాలస్య, త్వదుపేక్షితస్య, పితరౌ మాతాపితరౌ న శరణం న రక్షకౌ- ఏవ- మార్తస్య రోగపీడితస్య, త్వదుపేక్షితస్యాగదమౌషధం న శరణం- తథా- ఉదన్వతి సముద్రే- మజ్జతః- త్వదుపేక్షితస్య నౌః- న శరణం- పిత్రాదిషు సత్స్వపి బాలాదీనాం వినాశదర్శనాదితి భావః- అతో- హే విభో- నృసింహ ఇహ లోకే- తప్తస్య దుఃఖితస్య- తత్ప్రతివిధిస్తాపప్రతీకారో- యః, తావత్ప్రసిద్ధః- స త్వదుపేక్షితానాం, తనుభృతాం, కిమఞ్జసేష్టః- అపితు నేష్ట ఏవ- బాలాదిదుఃఖోపశమన ఏవ పిత్రాదయో న ప్రభవః, కింపునర్నిశ్శేషదుఃఖోపశమనే, న ప్రభవ ఇతి, అతః, త్వదనుగ్రహైకవనిశ్శేషం దుఃఖాత్మకసంసృతినివృత్తిరితి సంసృతిచక్రాదుత్తారకస్త్వమేవేతి భావః ✽ || ౧౯ || ✽ యతస్త్వమేవం భూతోఽతస్సంసృతిచక్రపతితం త్వత్ప్రపన్నం మాముత్తారయేతి విజ్ఞాపయిష్యన్ త్వత్ప్రపత్తిమన్తరేణ నకోఽప్యాత్మానం తారయితుం ప్రభురితి వక్తుం తావదాచార్యాదిముఖేన కారితమపి త్వచ్ఛరణవరణం త్వత్కారితమేవ- యతస్తత్తత్క్రియాశ్రయకర్త్రాదికారకషట్కసంబన్ధిశరీరకత్వేన చ త్వమేవావస్థిత ఇత్యాహ || యస్మిన్నితి || యస్మిన్నిత్యధికరణకారకనిర్దేశః- యత ఇతి హేతుత్వశక్త్యాశ్రయం నిర్దిశ్యతే- యర్హీత్యనేన కాలః- యేనేతి కరణత్వశక్త్యాశ్రయం- యస్యేతి సంబన్ధి- యస్మాదిత్యపాదానత్వశక్త్యాశ్రయం- యస్మై ఇతి సంప్రదానత్వశక్త్యాశ్రయం, యథేత్యనేనోక్తాధికరణాదిగతః

---

౧౭ || శ్లో ✽ పా || అతద్ధియాఽహం † వదమే తవ.

ప్రకారః యదితి కర్మత్వశక్త్యాశ్రయం - ఉత అపి చ - య ఇత్యనేన ప్రయోజకకర్తా - సంచోదిత ఇత్యనేన ప్రయోజ్యకర్తా - తావేవా, పరః పరశ్చ - యద్వా - పర ఉత్కృష్టః - అపరోఽవమః, భావః పదార్థః - సప్రకారకారకషట్కరూపస్సంబన్ధిరూపః కాలరూపశ్చ - యోయః పదార్థః, పృథక్స్వభావః, ప్రవిభక్తస్స్వభావో యస్య - స పృథక్స్వభావః - కర్తృకర్మద్వారా తత్క్రియాశ్రయత్వమధికరణత్వం - ద్రవ్యగుణక్రియాన్యతమనిరూపితత్వే తత్కారణత్వే చ సతి సవ్యాపారనిర్వ్యాపారనిష్ఠత్వం హేతుత్వం - ధాతూపాత్తవ్యాపారజన్యఫలావ్యవహితపూర్వవ్యాపారాశ్రయత్వం కరణత్వం - సంబన్ధసామాన్యాశ్రయత్వం సంబన్ధిత్వం - ప్రకృతధాతూపాత్తవ్యాపారానావిష్టత్వే సతి తజ్జన్యవిభాగాశ్రయత్వమపాదానత్వం - దానస్య కర్మణా క్రియయా వా సంబధ్యమానత్వం సంప్రదానత్వం - ధాతూపాత్తవ్యాపారవ్యధికరణతజ్జన్యఫలాశ్రయత్వం కర్మత్వం - ప్రకృతధాతూపాత్తవ్యాపారానుకూలవ్యాపారాశ్రయత్వం ప్రయోజకత్వం ధాతూపాత్తవ్యాపారాశ్రయత్వం కర్తృత్వమిత్యేవం సప్తవిభక్త్యర్థానాం ప్రవిభక్తస్స్వభావః, కాలస్య త్వాత్మవ్యతిరిక్తపరిచ్ఛేదకత్వం స్వభావః, ఏవం, పృథక్స్వభావః ఉచ్చావచరూపః, కరోతి ఉత్పాదయతి, వికరోతి వినాశయతి, ఉత్పాదనాశ్రయో వినాశనాశ్రయో వా భవతి, తదఖిలం కారకషట్కాదిరూపం వస్తు - భవతః - స్వాభావికం - రూపం శరీరమిత్యర్థః - ఏవం చ సర్వభావాన్తరాత్మతయా తచ్ఛరీరకతయాఽవస్థితస్య తవైవ - సర్వే నిగ్రహానుగ్రహాదయస్స్వద్వారకా వ్యాపారా ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అథ త్వత్ప్రసాదనమన్తరేణ కః పుమానతితరేత్సంసారచక్రమిత్యాహ ॥ మాయేతి ॥ త్వదన్యస్త్వత్సమాశ్రయణవిముఖః - కః పుమాన్, సంసారచక్రం - అతితరేత్ - న కోఽపీత్యర్థః సంసాంచక్రం చక్రవత్పరివర్తమానం సంసారం - చక్రశబ్దేన తత్ర పతితస్య దృఢతరావలమ్బనమన్తరేణ యథా తతో నిష్క్రమణం సంభవతి, తథా సంసారే పతితస్యాలమ్బనభూతం భగవన్తమన్తరేణ న తస్మాదతితరణం సంభవతీత్యభిప్రేతం - సంసారచక్రత్వేన రూపయన్ తం విశినష్టి, యత్ యస్మిన్మనసి నాభిరూపే - పుంసః పరమపురుషస్య, అజయా భగవన్మాయయా హేతుభూతయా, అర్పితాః, షోడశ, జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియవ్యాపారా దశ, ప్రాణాపానాదిరూపాః పఞ్చ ప్రాణవృత్తయః - మనోవృత్తిశ్చ - ఇతి షోడశ, ఏత ఏవ, అరాణి - యస్య, తత్ - తత్ర జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియవ్యాపారాణాం మనోవ్యాపారానువిద్ధత్వస్వాభావ్యాత్తద్వ్యాపారపూర్వకత్వాచ్చ తదాయత్తత్వేన తదర్పితత్వం - మనోవృత్తేస్తు సాక్షాన్మనస ఏవాశ్రయత్వాత్తదర్పితత్వం, యద్యపి మనః పర్యన్తానామిన్ద్రియాణాం ప్రాణాయత్తస్థితిత్వేన ప్రాణవ్యాపారపూర్వకత్వేన చ ప్రాణవృత్తీనాం సాక్షాత్పరంపరయా వా న మన ఆశ్రయః, తథాఽపి, మనోవ్యాపారాభావదశాయాం విద్యమానాఽపి ప్రాణవృత్తిరజ్ఞాతా, అత ఏవ, సత్ప్రియేతి, తద్వృత్తిసత్తాజ్ఞానస్య మనోవ్యాపారపూర్వకత్వాత్తస్యాస్తదర్పితత్వమవగన్తవ్యం, యద్వా - అజయా హేతుభూతయా, అర్పితాః, షోడశ, ఏకాదశేన్ద్రియాణి, పఞ్చభూతాని, ఇతి - షోడశవికారా ఏవ, అరాణి, యస్య - యదేతత్సంసృతిచక్రమిత్యన్వయః - సంసారస్య సర్వేన్ద్రియవ్యాపారపూర్వకత్వాత్తద్వృత్తమవగన్తవ్యం, అస్మిన్పక్షే నాభిత్వేన న కించిదపి రూపితం, యద్వా అజయా నాభిరూపయా హేతుభూతయా చ, అర్పితాః, షోడశ - ఏకాదశేన్ద్రియపఞ్చభూతాత్మకాన్య, రాణి - యస్యేత్యర్థః, సంసారచక్రస్యార్పితషోడశారత్వే అజాయా హేతుత్వముక్తం - సా కిం స్వాతన్త్ర్యేణ హేతురుతేత్యాహ ॥ మాయేతి ॥ మనస్సృష్టిద్వారా హేతురితి భావః, కిం తర్హి తస్యాస్సహకారికారణం, మత ఆహ ॥ కాలేనేతి ॥ కాలేన సహ, మాయా, మనః, సృజతి, కాలసహకృతా ప్రకృతిర్మనస్సృజతీత్యర్థః - కాలోఽపి న స్వరూపేణ ప్రకృతేర్మనస్సర్గే సహకారీ, అపి తు - గుణక్షోభద్వారేతి వదన్ కాలం విశినష్టి - చోదితగుణానుమతేనేతి, చోదితాః కాలేన క్షుభితాః - సత్త్వాదయో, గుణాః, తైః - రనుమతేన సహకృతేన, స్వచోదితగుణత్రయసచివేన కాలేన సహకృతా, భగవతో మాయా - మనః, సృజతి, సంసారచక్రస్య దుస్తరత్వం భగవదాభిముఖ్యే తు సుతరత్వం చావిష్కర్తుం మనో విశినష్టి ॥ కర్మమయమితి ॥ త్రిగుణాత్మకప్రకృతిపరిణామరూపత్వేన స్వయమపి త్రిగుణాత్మకత్వాద్రజోమయతయా పుణ్యపాపరూపకర్మవిషయప్రవృత్తిప్రచురం, బలీయః అనతివర్త్యదోషం ఛన్దోమయం సత్త్వానుయానాచ్ఛాస్త్రీయగతిసాధనప్రచురం - ఇచ్ఛామయమిత్యర్థస్త్వనుపపన్నః - ఛన్దశ్శబ్ద ఇచ్ఛావాచీ, న తు ఛన్దశ్శబ్దః - అనేన సత్త్వప్రాచుర్యే సతి భగవదాభిముఖ్యేన సంసృతిచక్రం సుతరమిత్యభిప్రేతం - ఏవంభూతం మనస్సృజతీత్యన్వయః, తదేవం మనోదోషాత్సంసారానతివృత్తిస్త్వత్సమాశ్రయణవిముఖస్యేత్యుక్తం భవతి - త్వదన్యః కస్సంసారచక్రమతితరేదిత్యనేన త్వదనన్యస్త్వతితరేచ్చేవేతి సూచితమ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తదేవావిష్కుర్వన్ త్వదనన్యం,

పరః పరో వా । భావః కరోతి వికరోతి పృథక్స్వభావస్సంచోదితస్తదఖిలం భవతస్స్వరూపమ్ ॥ ౨౦ ॥ మాయామనస్సృజతి కర్మమయం బలీయః కాలేన చోదితగుణానుమతేన పుంసః । ఛన్దోమయం యదజయార్పితషోడశారం సంసారచక్రమజ కోఽతితరేత్త్వదన్యః ॥ ౨౧ ॥ సత్త్వం హి నిత్యవిజితాత్మగుణస్స్వధామ్నా కాలో వ

మాం సంసారచక్రాన్నిర్గమయేతి ప్రార్థయతే॥ సత్వం హీతి॥ యః, స్వమాయామనస్సర్గద్వారా సంసృతిచక్రే జీవలోకం పాతయతి, సః, త్వం - అజయా స్వకీయయా మాయయా - షోడశారే - చక్రే సంసారాత్మకే - విసృష్టం - అతఏవ - నితరాం పీడ్యమానం - అధునా - త్వాం - ప్రపన్నం, మాం - హే విభో, అపకర్ష సంసృతిచక్రాద్బహిర్గమయ ॥ య ఏవ బన్ధకస్స ఏవ మోచకః, ఇతి న్యాయేన త్వమేవ తతో నిర్గమయితుం సమర్థ ఇతి భావః - సామర్థ్యమేవ దర్శయన్ తం విశినష్టి॥ నిత్యేత్యాదినా ॥ ఆత్మగుణాః స్వశరీరభూతప్రకృతిగుణాః - నిత్యం, విజితాః - ఆత్మగుణాః, యేన, నిత్యాస్పృష్టదేహధర్మేణ, స్వధామ్నా స్వస్వరూపేణైవ యద్వా - విజితాత్మగుణః. యః - స్వ ఆత్మా - తస్య - ధామ్నా ప్రకాశేనైవ, వశీకృతవిసృజ్యవిసర్గశక్తిః, వివిధం సృజ్యాః విసృజ్యాః జీవాః, తేషాం - విసర్గే - శక్తిః యస్యాః - సా ప్రకృతిః - సా - వశీకృతా - యేన, స తథోక్తః - కాలశరీరకశ్చ, వశీకృతసంసృతినిమిత్తప్రకృతిత్వాన్మోచయితుం త్వమేవ ప్రభురితి భావః - నిత్యవిజితాత్మేత్యాదినా విసృజ్యజీవవర్గాద్బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తాద్వైలక్షణ్యముక్తం, అతస్సంసారిజీవవర్గే నకోఽపి త్వన్మోచనే దక్షః - నహి స్వయం కారాగృహబద్ధోఽన్యం తాదృశం మోచయితుం ప్రభురిత్యుక్తం భవతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ నను త్వం బాలస్సన్నేవ కిం సంసారాన్నిర్విద్యసే - భుఙ్క్ష్వ భోగాన్, ఇత్యత్రాహ॥ దృష్టా ఇతి త్రిభిః॥ హే విభో - అయం సంసారిజనః - యాన్, ఇచ్ఛతి కామయతే, అఖిలధిష్ణ్యపానామిన్ద్రాదీనాం, ఆయురాదయః - మయా, వివిచ్య, దృష్టాః - శ్రియః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయః - విభవః, త్రైలోక్యాధిపత్యరూపమైశ్వర్యం, ఆయురాదయో దృష్టా ఇతి కాక్వా తుచ్ఛత్వముక్తం, తదేవాహ॥ యే ఇతి॥ యే - అస్మత్పితుః - కోపహాసవికృతభ్రూభఙ్గమాత్రేణ - విలులితాః ధ్వస్తాః, స చ మత్పితా - త్వయా నిరస్తః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ యస్మాదాయురాదయో మత్పిత్రా దృష్టాస్తేన తుచ్ఛత్వేన దృష్టాః, తస్మాత్, తనుభృతాం దేహినాం, మహాః ఆయురాదిరూపాః - ఆశిషః - జ్ఞః తత్పరిపాకం విద్వాన్, అజ్ఞ ఇతిచ్ఛేదః, అజ్ఞస్సన్నహం, మైన్ద్రియమిన్ద్రియైరనుభావ్యం, అన్యదపి సుఖం - ఆవిరిఞ్చాద్బ్రహ్మణోఽనుభావ్యమభివ్యాప్యాపి - న

శీకృతవిసృజ్యవిసర్గశక్తిః । చక్రే విసృష్టమజయేశ్వర షోడశారే నిష్పీడ్యమానముపకర్ష విభో ప్రపన్నమ్ ॥ ౨౨ ॥
దృష్టా మయా దివి విభోఽఖిలధిష్ణ్యపానామాయుః శ్రియో విభవ ఇచ్ఛతి యాఞ్జనోఽయమ్ । యేఽస్మత్పితుః
కుపితహాసవిజృమ్భితభ్రూవిస్ఫూర్జితేన లులితాస్స తు తే నిరస్తః ॥ ౨౩ ॥ తస్మాదమూస్తనుభృతామహమా
శిషోఽజ్ఞ ఆయుశ్శ్రియం విభవమైన్ద్రియమావిరిఞ్చాత్ । నేచ్ఛామి తే విలులితానురువిక్రమేణ కాలాత్మనోపన
య మాం నిజభృత్యపార్శ్వమ్ ॥ ౨౪ ॥ కుత్రాశిషశ్శ్రుతిసుఖా మృగతృష్ణరూపాః క్వేదం కళేబరమశేషరుజాం
విరోహః । నిర్విద్యతే న తు జనో యదపీతి విద్వాన్ కామానలం మధులవైశ్శమయన్దురాపైః ॥ ౨౫ ॥ క్వాహం ర
జఃప్రభవ ఈశ తమోఽధికేఽస్మిన్ జాతస్సురేతరకులే క్వ తవానుకమ్పా । న బ్రహ్మణో న తు భవస్య న వై రమా
యా యన్మేఽర్పితశ్శిరసి పద్మకరః ప్రసాదః ॥ ౨౬ ॥ నైషా పరావరమతిర్భవతో నను స్యాజ్జన్తోర్యథాఽఽత్మ

థా - కాలాత్మనా కాలరూపేణ - ఉరువిక్రమేణ విపులపరాక్రమేణ - విపులపాదవిక్షేపేణ వా - విలులితాన్ విధ్వస్తానణిమాదీనపి నేచ్ఛామి - అతో నిజభృత్యానాం పార్షదానాం - పార్శ్వం సమీపమేవ - మాం - ప్రాపయ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ కించ, శ్రుతిః శ్రవణం - తదేవ సుఖం యాసు - తాః - అతఏవ - మృగతృష్ణరూపాః మరీచికావదవస్థితాః - ఆశిషః క్వ - పురుషార్థాభాసా ఆశిషః క్వేత్యర్థః॥ అశేషాణాం, రుజాం రోగాణాం - విరోహః ఉద్భవస్థానం - క్వ చేదం - కళేబరం - దుర్ఘటమేతదితి భావః - ఏవం చేత్సర్వోఽపి జనః కిమితి సంసారాన్న నిర్విద్యతే, తత్రాహ॥ నిర్విద్యత ఇతి ॥ యద్వైషయికం సుఖమితి, ఇత్థం మృగతృష్ణికాతుల్యం, విద్వాన్ జానన్నపి - న నిర్విద్యతే - విద్వానపీత్యపిశబ్దేనావిదుషో నితరాం నిర్వేదాభావస్సూచితః, విదుషోఽప్యనిర్వేదే హేతుం వదన్ విద్వాంసం విశినష్టి ॥ దురాపైః దుఃఖేనాపి లబ్ధుమశక్యైః మధులవైః వైషయికసుఖలేశైః, కామ ఏవ - అనలః - తం, ఉపశమయన్ విషయాసక్తస్సన్, విద్వానపి, న నిర్విద్యత ఇత్యర్థః ॥ విషయాసక్తస్యానిర్వేదేఽప్యవకాశో నాస్తీతి భావః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఏవం త్వత్ప్రాప్తయే తదనుగ్రహం సంప్రార్థ్య స్వశిరసి దుర్లభేన తత్కరపల్లవనిధానేనాత్మనః కృతార్థతామావిష్కరోతి॥ క్వాహమితి॥ హే ఈశ, తమోఽధికే తమః ప్రచురే - రజః ప్రభవే రజస ఉత్పత్తిస్థానే, రజస్తమః కార్యకామక్రోధలోభాదిమోహప్రచురే, సురేతరకులే అసురకులే, జాతోఽహం, క్వ చ తవానుకమ్పా, దుర్ఘటమేతదిత్యర్థః॥ కిం తదిత్యత్రాహ॥ బ్రహ్మాదీనాం శిరసి - యో - నైవార్పితః, తేషామపి దుర్లభ ఇతి భావః ॥ సః, ప్రసాదః ప్రసాదసూచకః, పద్మవత్తాపహరః, కరః - మమ, శిరస్యర్పితః, ఇతి యదేతద్దుర్ఘటమితి భావః - అతోఽహమలభ్యలాభేన కృతార్థోఽస్మీతి తాత్పర్యమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ నైతావతా తవ వైషమ్యాదిదోషప్రసఙ్గ ఇత్యాహ॥ నైషేతి॥ యథాయం, జన్తోః ప్రాకృతస్య, పరావరమతిరుత్కృష్టాపకృష్టబుద్ధిర్విషమాబుద్ధిరితి యావత్ - సైషా బుద్ధిః - భవతో, నైవ స్యాన్నను, తదభావే హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ జగత - ఆత్మసుహృదః ఆత్మనోఽన్తరాత్మనః - సుహృదో హితైషిణశ్చ - ఆత్మన ఇత్యనేన జగతశ్శరీ

రత్వమవగమ్యతే-నహికస్మింశ్చిచ్ఛరీరే ఆత్మనః ప్రీతిరన్యస్మిన్న ప్రీతిరితి భావః , సర్వస్యాపి జగతస్స్వాభావికస్సుహృదసి ఇత్యర్థః , తర్హి సర్వేష్వేకరూపో మత్ప్రసాదః కిం న స్యా- త్తత్రాహ ॥ యద్యప్యేవంభూతస్త్వం , తథాఽపి-వైషమ్యరహితస్యాపి తే తవ-సంసేవయా , ప్రసాదో, భవతి , తత్ర సేవానురూపం తత్తదపేక్షానుసారేణ, ధర్మాదిపురుషార్థానాం, ముదయో, భవతి, అపేక్షాఽనురూపఫలదత్వే దృష్టాన్తః-సురతరోరివేతి ॥ యథా, సురతరోః -కల్పద్రుమస్య తత్తత్సేవకాపేక్షానుసారేణ ఫలప్రదత్వం, న చ తావతా తస్య వైషమ్యం, తద్వత్, న పరాపరత్వం సర్వేష్వేకరూపప్రసాదాభావే-పరాపరత్వం వైషమ్యం న కారణమిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ఏవమాత్మనస్తత్ప్రసాదేన కృతార్థతామావిష్కృత్యాథ న కేవలమధునైవ తత్ప్రసాదవిషయోఽహం జాతః -కింతు యదా మాతృగర్భస్థం మామనుజిఘృక్షతా త్వయా సంబోధితేన సురర్షిణాఽనుగృహీతస్తదైవ త్వదనుగ్రహవిషయ ఆసమతో జన్మన ఆరభ్య త్వయాఽనుగృహీతోఽహం త్వద్భృత్యపార్శ్వం న విసృజామీత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ హే భగవన్, యః, సురర్షిణా నారదేన, ఆత్మసాత్కృత్వా , ఆత్మాధీనం కృత్వా ,, తదధీనవచనే చ ,, తి, సాతిప్రత్యయః, పూర్వం విషయపరవశత్వేన తదధీనం మాం స్వాధీనం కృత్వేత్యర్థః ॥ యద్వా ,, అభివిధౌ సంపదా చ ,, తి సాతిః- అభివిధిశ్చ కించిదన్యథాత్వం - పూర్వం భవత్ప్రతికూల్యేన స్థితం మాం కించిత్త్వదనుకూలం కృత్వేత్యర్థః - గృహీత స్త-త్వత్ప్రియోపదేశేనానుగృహీత - స్సోఽహ-మిదానీం - తవ-భృత్యసేవాం దాసానుదాస్యం - కథం ను విసృజే న కథంచిదపీత్యజామీత్యర్థః-కథంభూతోఽనుగృహీతోఽస్మి - ప్రభవస్సంసార ఏవా-హికూపః సర్పజుష్టః కూప - స్తస్మిన్-కామాభికామం-కామ్యన్త ఇతి కామాః-విషయాశ్శబ్దాదయ-స్తా- న్కా-మయమానం-నిపతిత-మను అనుసృత్య - తత్ప్రసఙ్గాత్-తత్ర నిపతితజనస్య యః- ప్రకృష్టస్సఙ్గః-తస్మాద్ధేతోః - ప్రపతన్నహం విషయాసక్తచిత్తజనసఙ్గాత్ప్రభవాహికూపే పతన్నహమిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ యో నారదముఖేన మయి కృతస్స ఏవ పరమోఽనుగ్రహః-న చేదమతితుచ్ఛం మత్ప్రాణరక్షాదిరూపం- న చేదం త్వయా మదనుగ్రహార్థం కృతం-కింత్వన్యార్థమిత్యాహ ॥ మత్ప్రాణరక్షణమితి ॥ హే అనన్త - యదేతన్మత్ప్రాణరక్షణం-మత్పితుర్వధశ్చేతి-తదుభయం-స్వభృత్యఋషివాక్యం - ఋతం సత్యం-విధాతుం కర్తుం-కృతమితి మన్యే-స్వభృత్యఋ

సుహృదో జగతస్తథాఽపి । సంసేవయా సురతరోరివ తే ప్రసాదస్సేవానురూపముదయో న పరావరత్వమ్॥
ఏవం జనం నిపతితం ప్రభవాహికూపే కామాభికామమను యః ప్రపతన్ ప్రసఙ్గాత్ । కృత్వాఽఽత్మసాత్సుర
*ర్షిణా భగవన్ గృహీతస్సోఽహం కథం ను విసృజే తవ భృత్యసేవామ్ ॥ ౨౭ ॥ మత్ప్రాణరక్షణమనన్త పితుర్వ
ధశ్చ మన్యే స్వభృత్యఋషివాక్యమృతం విధాతుమ్ । ఖడ్గం ప్రగృహ్య యదవోచదసద్విధిత్సుస్త్వామీశ్వరో మ
దపరోఽవతు కం హరామి ॥ ౨౮ ॥ ఏకస్త్వమేవ జగదేతదముష్య యత్త్వమాద్యన్తయోః పృథగవస్యసి మధ్య

షివాక్యమిత్యత్ర ,, నిజభృత్యభాషిత ,, మిత్యత్రేవార్థో ద్రష్టవ్యః- కించ-యః-దస్మత్పితా-విధిత్సు- ర్మద్వధమితి శేషః- మాం-జిఘాంసుః-ఖడ్గం - ప్రగృహ్య-మత్తోఽన్యశ్చేదీశ్వరస్త్వద్రక్షకోఽస్తి- తర్హి-స-త్వా - మిదానీం-అవతు రక్షతు-తవ-కంశిరః-హరామి - తి-యః-దవోచదుక్తవాన్-తదీశ్వరాంతరరాహిత్యవచః - అసదసత్యం చ-విధాతుం-మత్ప్రాణరక్షాదికం కృతమిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ఏవం కోపోపశమనప్రార్థనానుప్రసక్తం స్వాభిప్రేతం తద్భాగ్యయోగం సంప్రార్థ్య ఇదానీం కృత్స్నచిదచిదాత్మకజగదన్తరాత్మానం తచ్ఛరీరకం తదుత్పత్తిస్థితిలయకారణం తదనన్యం స్తౌతి ॥ ఏక ఇతి ॥ ఏతత్సందృశ్యమానం చిదచిదాత్మకం-కృత్స్నం- జగ-దేకః-త్వమేవ-ఏతదిత్యనేన విభక్తనామరూపం చిదచిదాత్మకం జగన్నిర్దిశ్య తస్య త్వంశబ్దవాచ్యబ్రహ్మణోఽనన్యత్వం సాధ్యతే ,, తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్యః ,, ఇత్యత్ర యథా-ఏక ఇత్యనేనావిభక్తనామరూపచిదచిచ్ఛరీరకత్వం కారణావస్థావస్థితముచ్యతే - యథా ,, ఏకమేవాద్వితీయ ,, మిత్యత్రైకశబ్దేన-తత్ర హి వక్ష్యమాణనామరూపవిభాగనిబన్ధనబహుత్వప్రతిసంబన్ధ్యైక్యం హ్యేకశబ్దార్థః - అత్రాప్యేతచ్ఛబ్దేన ప్రసిద్ధపరామర్శినా యదభిప్రేతం నామరూపవిభాగప్రయుక్తం బహుత్వం - ప్రతిసంబన్ధ్యైకత్వం తద్విభాగాభావనిబన్ధనముచ్యతే- తదయమర్థః-యథా కారణావస్థాయాం ఘటశరావాదినామరూపవిభాగరహిత ఏకత్వేనావస్థితో మృత్పిణ్డః పశ్చాద్ఘటాదిరూపేణ పరిణమన్నామరూపవిభాగవిభక్తస్తేభ్యోఽన్య ఏవ - ఏవం త్వమపి కారణావస్థాయాం నామరూపవిభాగానర్హచిదచిచ్ఛరీరకతయైకత్వేనావస్థితో దేవాదినామరూపవిభాగార్హస్థూలచిదచిచ్ఛరీరకత్వేన పరిణమంస్తతోఽభిన్న ఇతి కార్యకారణయోరనన్యద్రవ్యత్వాత్తత్కార్యభూతజగదనన్యస్త్వం- కార్యత్వకారణత్వయోస్స్వరూపద్రవ్యస్యావస్థావిశేషరూపత్వేన సర్వావస్థాస్వనుస్యూతం ద్రవ్యమేకమేవేతి భావః - తదేవ సహేతుకముపపాదయతి-యత్ యస్మాత్-త్వ-మముష్య జగతః- ఆద్యన్తయోరవస్థయోః, పృథ-గవస్యసి-ఆత్మానమితి శేషః - పృథక్ మధ్యావస్థారహిత-మాత్మానం - అవస్యసి పర్యవసితం కరోషి-జగత ఆదౌ సృష్టేః పూర్వం-తస్యాన్తే ప్రలయే చా - త్మానం-పర్యవశేషయసి, తతో-మధ్యతో మధ్యావస్థాయాం చ-త్వమేవ ॥ తథా

హి ॥ కటకముకుటాదికారణతయా కటకాద్యవస్థాతః పూర్వమవస్థితస్సువర్ణపిణ్డః కటకాద్యవస్థాయాః పర్యవశేషితో మధ్యతః కటకాద్యవస్థాయాస్తదవస్థావతో ద్రవ్యాన్న భిద్యతే - తద్వదితి భావః ॥ ఏవం జగతోఽభిన్నత్వోపపాదనేన జగదుపాదానత్వముక్తమ్, అథ తన్నిమిత్తకారణత్వం వదన్నుపాదానత్వప్రయుక్తవికారిత్వాదిదోషపరిహారం సూచయన్ కార్యావస్థాయాం నానాత్వేనావస్థానం చాహ ॥ సృష్ట్వేతి ॥ గుణవ్యతికరం సత్త్వాదిప్రాకృతగుణపరిణామాత్మకమిదం జగత్, స్వనిజమాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన - సృష్ట్వా, తత్సృష్టం - జగదనుప్రవిష్టః అన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టః "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్", ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా తావత్స్వానుప్రవేశేనైవ సృష్టం చిదచిదాత్మకం పునస్సంరక్షణోపయుక్తసఙ్కల్పరూపజ్ఞానద్వారాఽన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టః తైస్స్వశరీరభూతైశ్చిదచిదాత్మకైర్దేవాదిభిశ్శరీరైః, నానేవ భిన్న ఇవ - అవసితః ప్రతీతః, అతో, దేవమనుష్యాదిభేదభిన్నం జగత్త్వమేవేతి భావః ॥ సృష్ట్వానుప్రవిష్ట ఇతి సృష్ట్యనుప్రవేశయోరేకకర్తృకత్వకథనేన జగన్నిమిత్తకారణత్వం, తచ్చ విశిష్టవిశేష్యాంశభూతస్వరూపస్యైవేతి చ ఫలితం, యేనాకారేణానుప్రవేశస్తేనైవాకారేణ స్రష్టృత్వమప - ఏవం చ విశిష్టాకారేణానుప్రవేశస్తేనైవాకారేణ స్రష్టృత్వమపి, ఏవం చ విశిష్టాకారేణానుప్రవేశస్తేనైవాకారేణ స్రష్టృత్వం హి క్త్వాప్రత్యయస్వారస్యాదవగమ్యతే, అనుప్రవేశశ్చ విశేష్యాకారేణేతి తేనైవాకారేణ స్రష్టృత్వమపి - ఏవం చ విశిష్టాకారేణోపాదానత్వం విశేష్యాకారేణ తు నిమిత్తకారణత్వమిత్యుక్తం భవతి - అత ఏవ చేదం సృష్ట్వేతి చ శబ్దనిర్దిష్టం సృష్టం ప్రతి కర్మభూతం జగచ్చిదచిదుభయాత్మకమేవ సాక్షాదుత్పత్త్యాద్యవస్థాశ్రయమిత్యవగమ్యతే - అనుప్రవిష్ట ఇత్యనేన లత్తిదవస్థానిర్వృతయాఽన్తరాత్మతయా అనుప్రవేశకథనేన స్వాపి శేషణిభూతచిదచిద్ద్వారా తద్గతోత్పత్త్యాద్యవస్థాశ్రయత్వమవగమ్యతే - అనుప్రవిష్ట ఇత్యనేనాత్మత్వకథనేన సాక్షాద్దేహగతవికారాస్పర్శశ్చోక్తః - అత ఏవోపాదానత్వప్రయుక్తవికారిత్వాదిదోషశ్చ పరిహృతః - జగతశ్శరీరత్వకథనేన శరీరశబ్దబుద్ధీనామాకృత్యధికరణేన యేనాత్మపర్యన్తత్వలాభోఽపిత స్యజగదనన్యత్వే హేతురిత్యుక్తం భవతి ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ నను త్వత్ప్రతాదయశ్చతుర్ముఖాదికమేవేశ్వరం మన్యమానాః కృత్స్నం జగత్తత్కారణకం తదనన్యమభ్యదధత - త్వం తు మదేకకారణకం మదభిన్నం చ జగన్మన్యసే - తదేతద్విరుద్ధమిత్యాశఙ్కాయాం దేహాత్మబుద్ధివజ్జీ

తశ్చ । సృష్ట్వా గుణవ్యతికరం నిజమాయయేదం నానేవ తైరవసితస్తదనుప్రవిష్టః ॥ ౩౦ ॥ త్వం వా ఇదం సదస
దీశ భవాంస్తతోఽన్యో మాయా యదాత్మపరబుద్ధిరియం హ్యపార్థా । యద్యస్య జన్మ నిధనం స్థితిరీక్షణం చ త

వేశ్వరబుద్ధేర్భ్రాన్తిరూపతాం వదన్నుక్తమేవ కార్యకారణయోరనన్యత్వం దృష్టాన్తముఖేన దర్శయతి ॥ త్వమితి ॥ హే ఈశ - సదసదాత్మకం చిదచిదాత్మకం - జగత్ - త్వమేవ చిదచిదాత్మకజగత్కారణభూతస్తదనన్యశ్చేశ్వరస్త్వమేవేతి - అత్మని జీవాత్మని - పరబుద్ధిః పర ఈశ్వర ఇతి బుద్ధిర - పార్థా అర్థశూన్యా - మాయా అవిద్యాకార్యభూతా అజ్ఞానమూలా భ్రాన్తిరూపేతి యావత్ - దేహాత్మవాదవజ్జీవేశ్వరవాదో భ్రమమూల ఇత్యర్థః ॥ యత్ యత ఏవం - తతస్తస్మాజ్జీవాదన్య ఏవ భవానీశ్వరః - కర్మవశ్యస్య జీవస్యైవంవిధజగన్నిమిత్తోపాదానకారణత్వాసమ్భవాన్ముక్తస్య జగద్వ్యాపారవర్జనాచ్చేతి భావః ॥ అతశ్చిదచిదాత్మకం - జగత్త్వమేవ - నను మత్కారణకత్వమాత్రేణ కథం మదనన్యం జగత్తత్రాహ ॥ యదితి ॥ జన్మ ఉత్పత్తిః - నిధనం నాశః - స్థితిః పాలనం - ఈక్షణం ప్రకాశః - జన్మాదిశబ్దైస్తద్ధేతుర్లక్ష్యతే - యస్యోత్పత్తిస్థితివినాశప్రకాశానాం - యద్ధేతుభూతం - తద్ద్వై తదేవ - తత్కార్యం, స్వోపాదానకారణాదవ్యతిరిక్తం - యద్వా - యత్ యతః - యస్య - జన్మాదయః - తత్తదేవ - తత్ర దృష్టాన్తద్వయమాహ ॥ వసుకాలవదుష్టితర్వోరితి ॥ వసుశబ్దో వసుమతీం పృథివీం లక్షయతి - యథా భానుశబ్దో భానుమన్తం ప్రతిపాదయతి - తద్వత్ - ఉష్టిః ప్రభాతకాలః - తరుర్వృక్షః - తయోర్జన్మాదిహేతుభూతకాలవత్ - వసుమతీవదితి వ్యుత్క్రమేణాన్వయః - యథా ప్రభాతాదికాలావయవాస్స్వోపాదానభూతమహాకాలాదనతిరిక్తాః - యథా చ వృక్షః పృథివ్యా అనతిరిక్తః - తద్వదిత్యర్థః - ఖలు కాలవదష్టితర్వోరితి పాఠే సత్యేవం యోజనా - ఈశ్వరో జగదుపాదానం - నిమిత్తం చ, అతస్తద్ద్వంద్వే దృష్టాన్తః - కాలః - ప్రభాతాదికాలావయవానాం కాలత్వముపాదానం - వృక్షాదీనాం తు నిమిత్తం - యథా ప్రభాతాదిః కాలావ్యతిరిక్తః - యథా వృక్షశ్చ భూదస్తి భవిష్యతీతి కాలావినాభూతః - ప్రతీయతే - తద్వన్నిమిత్తోపాదానభూతేశ్వరాజ్జగదవ్యతిరిక్తమిత్యర్థః ॥ అష్టితర్వో - రితి పాఠాన్తరం - తత్రైవం వ్యాచక్షతే - అష్టిర్బీజం - కారణం - తరుః కార్యం - తయోర్యథా వసుకాలాత్మకత్వం ॥ అయమర్థః ॥ కాలశబ్దేన నీలత్వాదిసాధారణగుణయోగాత్పృథివీ లక్ష్యతే - వసుశబ్దేన వస్తుమాత్రం తంభూతసూక్ష్మం - తత్ర తరోర్యథా పృథ్వీమయబీజపరిణామాత్మకత్వేన తతోఽభేదః - తస్య చ యథా భూతసూక్ష్మాత్మకత్వం ఏవం సర్వస్య జగతః పరమకారణభూతపరమాత్మాత్మకత్వమ్

వేతి ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏవం జగతస్తదనన్యత్వం తదేకేశ్వరత్వం తదేకకారణత్వం చోక్తం-అథ చతుర్ముఖస్య తత్కార్యత్వం తదాహితసృష్ట్యుపయుక్తజ్ఞానశక్త్యాదిమత్త్వం చ వివక్షుస్తావ - ద్యదుక్తం విశ్వస్యాద్యన్తయోః పృథగవస్థానం - తత్రాన్తే పృథగవస్థితి ప్రకారమాహ॥ న్యస్యేతి ॥ ఇదం పరిదృశ్యమానం చిదచిదాత్మకం జగత్-ఆత్మని -న్యస్యోపసంహృత్య శేషే శయానో౽సి- శేషాత్మనేతి పాఠే - శేషస్య కారణాత్మనా౽వశిష్టస్య చిదచిద్విశిష్టస్యాన్తరాత్మనా స్వరూపేణా-త్మని స్వస్మిన్నేవావస్థిత ఇత్యన్వయః ॥ కథంభూతః, స్వతః నిరుపాధికం- నిజసుఖస్యా-నుభవో-యస్య - తథైవ-నిరీహః నిష్క్రియః యోగేన నిజసుఖానుభవరూపయోగేన - మీలితదృక్ నివృత్తసంకల్పరూపజ్ఞానః-మీలితదృశేతి పాఠే - మీలితదృశా యోగేన నివృత్తసంకల్పరూపజ్ఞానావస్థేన యోగేన - విశిష్ట ఇతి శేషః-మీలితదృగిత్యనేన ప్రసక్తం నిద్రాప్రసఙ్గం నిరాహ ॥ వితనిద్ర ఇతి ॥ ఆధారాన్తరనైరపేక్ష్యమాహ॥ ఆత్మనిస్థిత ఇతి, కథంభూతే, తుర్యే జాగ్రదాద్యవస్థాత్రయాతీతే-ప్రథమాన్తపాఠే౽పి దృశ్యతే తత్రాప్యుక్త ఏవార్థః॥ తమస్సూక్ష్మావస్థా ప్రకృతిః,, అక్షరం తమసి లీయతే-ఆసీదిదం తమోభూత,, మితి శ్రుతేస్తస్మా-త్తత్ప్రయోగాత్-తమ- స్తద్గుణాన్సత్త్వాదీంశ్చ-న యుఙ్క్షే-న సంబధ్నాసి-ప్రకృతితద్గుణాస్పృష్టో భవసీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఏవముపసంహృతజగతః కారణతయా౽వస్థితాజ్జగత ఉత్పత్తిప్రకారం మధ్యతస్తదనన్యత్వప్రదర్శనాయాహ ॥ తస్యైవేతి ॥ తస్యోక్తవిధమవస్థితస్య, తవ, నాభేః-వపుః స్వచ్ఛరీరభూతం-జగదాకారం-మహాబ్జ - మభూదుద్బభూవ-కథంభూతస్య తవ-నిజకాలశక్త్యా స్వాంశభూతయా కాలాఖ్యయా శక్త్యా - సంచోదితా క్షుభితగుణా - ప్రకృతిరేవ-ధర్మః అపృథక్సిద్ధవిశేషణం-యస్య - తస్య, అంభస్యనన్తశయనాదితి ల్యబ్లోపే పఞ్చమీ - శేషపర్యఙ్కాదుత్థాయ, విరమన్ - సమాధిః జగద్వ్యాపారవైముఖ్యేనావస్థానరూపో-యస్య -సిసృక్షురితి ఫలితో౽ర్థః - ఏవంభూతస్య తవ-నాభేః, స్వచ్ఛరీరభూతం, జగదాత్మకం-ఆత్మని త్వయి, నిగూఢం సూక్ష్మావస్థాపన్నం- మహాబ్జం స్వకణికాత్స్వబీజా-ద్వటవ-దభూదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁

ద్వైతదేవ ❁ వసుకాలవదుష్టితర్వోః ॥ ౩౧ ॥ న్యస్యేదమాత్మని జగద్విలయామ్బుమధ్యే † శేషే స్వతో నిజసుఖానుభవో నిరీహః । యోగేన మీలిత*దృగాత్మ నివితనిద్రస్తుర్యే స్థితో న తు తమో న గుణాంశ్చ యుఙ్క్షే ॥ ౩౨ ॥
తస్యైవ తే వపురిదం నిజకాలశక్త్యా సంచోదితప్రకృతిధర్మిణ ఆత్మగూఢమ్ । అమ్భస్యనన్తశయనాద్విరమత్సమాధేర్నాభేరభూత్స్వకణికా*ద్వటవన్మహాబ్జమ్ ॥ ౩౩ ॥ తత్సంభవః కవిరతో౽న్యదపశ్యమాన*స్త్వాం బీజమాత్మని తతం స్వబహిర్విచిన్త్య । నావిన్దదబ్దశతమప్సు నిమజ్జమానో* జాతేఙ్కురే కథము హోపలభేత బీజమ్ ॥ ౩౪ ॥ స త్వాత్మయోనిరతివిస్మిత ఆశ్రితో౽బ్జం కాలేన తీవ్రతపసా పరిశుద్ధభావః । త్వామాత్మనీశ భువి గన్ధమివాతి × సూక్ష్మం భూతేన్ద్రియాశయమయం వితతం దదర్శ ॥ ౩౫ ॥ ఏవం సహస్రవదనాఙ్ఘ్రిశిరఃకరోరునా

తత్సంభవస్తన్మహాబ్జసంభవః-కవిః స్రష్టా - అతః పద్మా-దన్య - దపశ్యమానః-స్వాత్మన్యన్తరాత్మతయా-తతం వ్యాప్తం-బీజం పద్మస్య కారణభూతం-త్వాం-స్వస్మా-ద్బహిః-తథా అబ్దశతం వర్షశత-మప్సు-నిమజ్జనునో - విచిన్వన్నన్వేషయ-న్నావిన్దత నోపలబ్ధవాన్-అహో తథాహి-అఙ్కురే-జాతే-బీజం, కథముపలభేత నోపలభేతైవేత్యర్థః ॥ యథా౽ఙ్కురే జాతే సతి తతః పృథక్స్థితం బీజం నోపలభతే లోక - స్తథా మత్కార్యభూతం జగదాత్మకం పద్మం మదభిన్నమితి దర్శయితుం భవాన్ బహుధా విచిన్వతా౽పి బ్రహ్మణా నోపలబ్ధ ఇతి భావః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తతో భగవదుపాసనయా స్వస్మిన్నేవ దృష్టవానిత్యాహ ॥ స త్వితి॥ స తు విచిన్వ-న్నాత్మయోనిః స్రష్టా-అతివిస్మితః అబ్దశతపర్యన్తాన్వేషణేనాప్యనుపలమ్భప్రయుక్తవిస్మయయుక్తః-పరావృత్త్యా-బ్జ-మాశ్రితస్సన్-తీవ్రేణ- తపసా ధ్యానేన-పరిశుద్ధభావః పరిశుద్ధమనాః - నిరస్తత్వద్దర్శనవిరోధికల్మషః- హే ఈశ-త్వా-మాత్మన్యేవ-వితతం వ్యాప్తం-దదర్శ - కథం-భూతం-భువి-గన్ధమివా-తిసూక్ష్మం - స్వాత్మనః పృథగ్విభాగానర్హం అతిసూక్ష్మభూతేతి సమస్తపాఠే- భువి-గన్ధమివ-ఆత్మని-వితతం-దదర్శ, భువి గన్ధమివేత్యవస్థానమాత్రే దృష్టాన్తః -అతిసూక్ష్మాణి విభాగానర్హాణి-కారణాత్మతామాపన్నాని భూతాన్యాకాశాదీని- ఇన్ద్రియాణ్యా-శ్రయో౽న్తః కరణం చ-తన్మయం తత్ప్రచురం-ఏవంభూతం-తావద్దదర్శ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తత-స్సహస్రమపరిమితాని-యాని వదనాదీని-తైః శ్లాఘ్యం సమృద్ధం- అత ఏవ, మాయామయం ఆశ్చర్యరూపం - సదుపలక్షణసన్నివేశం-సతా సత్త్వేన-నిత్యత్వేనో - పలక్షణీయః - సన్నివేశః వదనాద్యవయవస్థానం-యస్య - తం-సతా సూక్ష్మరూపేణ సతా, ప్రపఞ్చేనో-పలక్షితః -సన్నివేశో వదనాదివిన్యాసో-యస్య తమితి వా, ఏవంభూతం-మహాపురుషం-దృష్ట్వా - విరిఞ్చో బ్రహ్మా - ముదం హర్ష - మాప ప్రాప్త

౩౧॥ శ్లో ❁ పా॥ ఖలు కాలవదుష్టితర్వోః॥ వసుకాలవదష్టితర్వోః. ౩౨॥ శ్లో † పా॥ శేషాత్మనా*దృశా౽౽త్మని.
౩౫ ॥ శ్లో × పా ॥ సూక్ష్మభూతేన్ద్రియా.

వాన్ ❁॥౩౬॥ ❁తదాచతంభవాననుగృహీతవానిత్యాహ॥తస్మాఇతి॥తస్మై-తీవ్రతపసాపరిశుద్ధభావయో- క్తవిధం-త్వాం-దృష్టవతే,విరిఞ్చాయ,భవాన్ - హయశిర స్తనుతాంహయగ్రీవరూపం , బిభ్రత్,శ్రుతిగణాన్సృష్ట్యుపాయాన్వేదకాన్ దేవగణాన్,ఆనీయ-సమర్పితవాన్కింకృత్వా-రజ స్తమశ్చ - రజ స్తమోరూపౌ,వేదద్రుహావేదాపహారిణౌ , అతిబలౌ-మధుకైటభాఖ్యౌ,అసురౌ,హత్వా,సమర్పితవాన్,యతస్సమర్పితవాన్ , అతఏవ,తవ,ప్రియతమాంతనుంహయశిర స్తనుం-సత్వంశుద్ధసత్వాత్మికా , మామన న్తిధర్మస్థాపనాయోపాత్తాంతనుంశుద్ధసత్వమయీంఆమన న్తిజాన న్తిఅవతారయాథాత్మ్యవిదఇతిశేషః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ఏవంజగతఉత్ప త్తిప్రకారఉ క్తః॥ అథరక్షాప్రకారమాహ ॥ఇత్థమితి॥ఉచితకాలేషు,తై స్తైః-స్వేచ్ఛోపా త్తైః - శుద్ధసత్వమయైః నృతిర్య గృషిదేవఝషావతారైః రామకృష్ణవరాహపరశురామోపేన్ద్ర మత్స్యావతారైః - అవతారా న్తరాణామపీదముపలక్షణం-లోకాన్,స్వభావయసిపాలయసి ॥ జగద్విరోధినోరావణాదీన్-హంసిచ, హేమహాపురుష,యుగానువృ త్తంకృతాదియుగేష్వనువృ త్తం-ధర్మంవర్ణాశ్రమమర్యాదాదిరూపంజగత్ప్రతీపనిరసనేన,పాసిపాలయసి ॥ యత- స్త్వం,కలౌయుగే-ఛన్నః,అభవఃఆసీః - అథతత,త్రియుగశబ్దప్రవృ త్తినిమిత్తాశ్రయోఽసి-కృతత్రేతాద్వాపరేష్వవతారముఖేనావిర్భావా త్త్రియుగఇత్యభిధీయతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ఏవంనిఖిలజగదుదయవిభవలయైకకారణంతద న్తరాత్మానంతచ్ఛరీరకంసం స్తుత్యయథావత్స్వరూపరూపాదివిమర్శనేమన్మ నోనసమర్థమితివదన్కించిత్ప్రార్థయతే॥ నైతదితిత్రిభిః॥ హేవికుణ్ఠనాథ-దురితైర్దుష్టం,మతఏవ,అసాధువృ త్తి,కామాతురంవిషయప్రవణం-హర్షేణాభిమతవిషయలాభేహర్షేణ , తద్విపరీతవిషయలాభేతు-ఈషణయాపుత్రదారధనేషణయాచా - ర్తం , మదీయం, మన, స్తవకథాస్వేవ , నసమ్యక్ప్రియతేనాస క్తంభవతీత్యర్థః ॥ తస్మిన్మన-స్యేవం, స్థితేసతి-దీనఃవిషయపారవశ్యేన

సాస్యకర్ణనయనాభరణాయుధాఢ్యమ్ । మాయామయంసదుపలక్షణసన్నివేశం దృష్ట్వామహాపురుషమాప ముదంవిరిఞ్చః ॥ ౩౬ ॥ తస్మైభవాన్హయశిర స్తనుతాంచబిభ్రద్వేదద్రుహావతిబలౌమధుకైటభాఖ్యౌ। హత్వాఽనయచ్ఛ్రుతిగణాం స్తురజ స్తమశ్చసత్వంతవప్రియతమాంతనుమామన న్తి॥ ౩౭ ॥ ఇత్థంనృతిర్యగృషిదేవఝషావతారైర్లోకాన్విభావయసిహంసిజగత్ప్రతీపాన్ । ధర్మంమహాపురుషపాసియుగానువృ త్తంఛన్నఃకలౌయదభవస్త్రియుగోఽథత్వమ్॥ ౩౮ ॥ నైతన్మన స్తవకథాసువికుణ్ఠనాథసంప్రీయతేదురితదుష్టమసాధుతీవ్రమ్।కామాతురంహర్షశోకభయేషణార్తంతస్మిన్కథంతవగతింవిమృశామిదీనః॥ ౩౯ ॥ జిహ్వైకతోఽచ్యుతవికర్షతిమాఽవితృప్తాశిశ్నోఽన్యతస్త్వగుదరంశ్రవణంకుతశ్చిత్। ఘ్రాణోఽన్యతశ్చపలదృక్క్వచకర్మశక్తిర్బహ్వ్యస్సపత్న్యఇవగేహపతింలునన్తి॥ ౪౦ ॥ఏవంస్వకర్మపతితంభవవైతరణ్యామన్యోన్యజన్మమరణాశనభీతభీతమ్।పశ్యన్జనంస్వపరవిగ్రహవైరమైత్రంహన్తేతిపారచరపీపృహిమూఢమద్య॥౪౧॥ కోన్విత్రతేఽఖిలగురోభగవన్ప్రయాసఉత్తారణేఽస్యభవసంభవలోపహేతోః। మూఢేషువైమహదనుగ్ర

దుఃఖితోఽహం,తవ,గతింయాథాత్మ్యం-కథం,విమృశామి ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁నకేవలంమనఏవమమైవంభూతం ,కింత్విన్ద్రియాన్తరాణ్యపీత్యాహ॥ జిహ్వేతి ॥హేఅచ్యుత,జిహ్వా,మా అవితృప్తాఅతృప్తాసతీ,ఏకతోమధురాదిరసాన్-ప్రతి,మాం,వికర్షతి,తథా,శిశ్నోఽన్యః,తృప్తః , త్వగాదయశ్చకతశ్చి,ద్వికర్ష న్తి - త త్తద్విషయభోగాయకర్ష న్తి,చపలదృక్చంచలాదృష్టిః-క్వచాభిమతరూపదర్శనాయ-వికర్షతి - ఉదరశబ్దఃప్రాణోపలక్షకః-తథా-కర్మశ క్తిఃక్రియాశ క్తిఃపాణిపాదాదిరపివికర్షతిక్వచిత్-గేహపతింగృహస్థం-బహ్వ్యః-సపత్న్యఇవ-దేహపతిం-మిన్ద్రియాణి-లున న్తి,వికర్ష న్తీత్యర్థః ❁॥ ౪౦॥❁ నకేవలమహమేవేదృశీందశాంప్రా ప్తః , కింతు-మదీయజనోఽప్యేవమేవక్లిశ్యతిఅతస్సర్వం మదీయంజనంసంసారాన్మోచయేతిప్రార్థయతే॥ ఏవమితి ॥ భవఏవ,వైతరణీదుఃఖప్రదాయమలోకనదీ-తస్యాం,స్వకర్మభిఃపుణ్యాపాపాత్మకైః-పతితమన్యోన్యం - యానిమరణాదీని- శత్రూణాంపుత్రాదిజన్మనాస్వస్యభయం -స్వస్యపుత్రాదిజన్మనాపరేషాం,శత్రుభ్యశ్చస్వస్యభయం - స్వస్మాచ్ఛత్రూణాం,క్షేమం - పరైఃస్వద్రవ్యభక్షణేనస్వస్యభయం, స్వేనపరద్రవ్యభక్షణేస్వస్మా త్తేషామితియథాసంభవమూహ్యం - తేభ్యోజన్మమరణాశనేభ్యో,భీతభీతం . భీతాదపిభీతం, స్వేషాం-పరేషాంచ , విగ్రహేషుదేహేషు-యథాయథం,వైరం, మైత్రీంచ-యస్య, త-మేవ - మద్యాపి-మూఢమజ్ఞంజనం,పశ్యన్-హేపారచర - భవవైతరణీపారేచరతీతితథా- తస్యసంబోధనం,అతిపిప్రుహి ,, ప్రౄపాలనపూరణయోః ,, రితిధాతుః,అతీవపాలయేత్యర్థః,యద్వా , అతిపిపృహిహహన్తేతిఅహోకష్టమిత్యనుకమ్ప్యభవవైతరణ్యాఅతిపారయ- పారంనయ , సంసారాన్మోచయేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ననుత్వదీయసర్వజనోత్తారణేమమమహాన్ప్రయాసోభవే-న్నేత్యాహ॥కోన్వితి॥ హేఅఖిలానాంగురో హితోపదేష్టః , హేభగవన్జ్ఞానశక్త్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణ,అత్రాస్మి , న్మదీయజనస్యోత్తారణే-తవ,కోను,ప్ర

యాసః-నకోఽపీత్యర్థః , ప్రయాసాభావే హేతుంవదన్ భగవన్తంవిశినష్టి ,అస్యకృత్స్నస్యచిదచిదాత్మకప్రపఞ్చస్య భవసంభవలోపహేతోఃఉత్పత్తిస్థితిలయకారణస్య , కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలస్యమదీయజనోత్తారణే - నకోఽపిప్రయాసఇతిభావః,యుక్తంచైతత్తవేత్యాహ॥మూఢేష్వజ్ఞేషు-విశేషేణ,మహతా,మనుగ్రహో-భవతీతి,ననుమత్సేవామన్తరేణాహంనాతిపారయామ్యన్యథాసర్వముక్తిప్రసఙ్గస్తత్రాహ , హేఆర్తబన్ధోకింతేనఆర్తబన్ధుస్త్వమితియుక్తైవాస్మాకంకిం-త్వత్సేవయాస్యాత్ , తవార్తబన్ధుత్వనిర్వాహార్థంత్వత్సేవాయామప్యశక్తావయమార్తాఅనుకమ్ప్యా ఇతిభావః , సర్వముక్తిప్రసఙ్గంనిరాకుర్వన్నాత్మనోవిశినష్టి, తేతవ , యే , ప్రియాభక్తజనా , స్తాం , ననుసేవతాం త్వద్దాసానుదాస్యంకుర్వతామస్మాకమిత్యర్థః , తావన్మాత్రముపేక్ష్య మజ్జనోత్తారణోపపత్తేర్న సర్వముక్తిప్రసఙ్గశ్చేతిభావః , మామనుగృహీతవతాత్వయామదీయజనస్య భవద్దాసానుదాస్యమపిసంపాద్యమితి తాత్పర్యమ్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఇదమేవమయాప్రార్థనీయమిత్యభిప్రాయన్నాహంభవవైతరణ్యాభిభేమి , కింతు , తస్యాం పతిష్యతోమజ్జనానవలోక్య దుఃఖ్యామీత్యాహ ॥ నైవేతి ॥ హేపరమ , దురతిక్రమణీయో , భవస్సంసారః , సఏవ వైతరణీ , తతో , నైవా,హం - ముద్విజేబిభేమి , ఉద్వేగాభావే హేతుంవదన్నాత్మానంవిశినష్టి,త్వద్వీర్యేతి॥ త్వద్వీర్యగాయనంత్వద్వీర్యసూచకగుణనామగాయనమేవ,మహా-దమృతం,తస్మి , న్మగ్నం,చిత్తంయస్య,సోఽహం,అతో, న-మదర్థంశోచే - కింతువిశేషేణమూఢాన్ , మదీయాన్ప్రతి-శోచేతదర్థంశోచఇత్యర్థః-తత్ర హేతుంవదంస్తాన్విశినష్టి, తత స్త్వద్వీర్యగానా-ద్విముఖం-చేతో , యేషాంఇన్ద్రియార్థాః శబ్దాదయోవిషయా , స్తేషాం , మాయాసుఖాయతదనుభవజప్రాకృతసుఖాయ-తదర్థం-భరంకుటుమ్బాదిభారం-ఉద్వహన్తీతితథా-తాన్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ననుయథాశ్రీనారదస్యానుగ్రహాత్త్వం ముముక్షుస్తథాత్వదీయా అపిమహతామనుగ్రహాన్ముముక్షవశ్చేతాన్మోక్షయిష్యామ్యతస్త్వమేవముక్తిమిచ్ఛేత్యత్రాహ ॥ ప్రాయేణేతి ॥ హేదేవ-ప్రాయశో-మునయః- ఆత్మనామేవ-ముక్తిం-కామయమానా-విజనేనిర్జనే- అర

హాఆర్తబన్ధోకింతేనతేప్రియజనాననుసేవతాం❁నః॥ ౪౨ ॥నైవోద్విజేపరమహేభవవైతరణ్యాస్త్వద్వీర్య
గా❁యనమహామృతమగ్నచిత్తః।శోచే❁తతోవిముఖచేతసఇన్ద్రియార్థమాయాసుఖాయభరముద్వహతోవి
మూఢాన్॥ ౪౩ ॥ప్రాయేణదేవమునయస్స్వవిముక్తికామామౌనంచరన్తివిజనేనపరార్థనిష్ఠాః। నైనాన్వి
హాయకృపణాన్విముముక్షుఏకోనాన్యంత్వదస్యశరణంభ్రమతోనుపశ్యే❁॥ ౪౪ ॥యన్మైథునాదిగృహమేధిసు
ఖంహితుచ్ఛంకణ్డూయనేనకరయోరివదుఃఖదుఃఖమ్। తృప్యన్తినేహకృపణాబహుదుఃఖభాజఃకణ్డూతివన్మ
నసిజం విషహేతధీరః ॥ ౪౫॥ మౌనవ్రతశ్రుతతపోఽధ్యయనస్వధర్మవ్యాఖ్యారహోజపసమాధయఆపవ

ణ్యాదిదేశే-మౌనంశుభాశ్రయసంశీలనం - కుర్వన్తి-నతు-పరార్థనిష్ఠాః-అన్యేషాంప్రయోజనేనిష్ఠాయేషాంతే - భవన్తి, అత - స్తదనుగ్రహోమదీయజనస్యదుర్లభఇతిభావః - తతఏనాన్-కృపణాన్ - విహాయా - హ - మేకో - నముముక్షే -న సంసృతిబన్ధం మోక్తుమిచ్ఛామి - తర్హ్యన్యంకిమపిప్రార్థయమానమేవకిమితినిస్పృహ్యాసీతిచే , త్తత్రాహ॥ భ్రమతస్సంసృతౌభ్రామ్యతో-ఽస్యజనస్య-త్వత్ త్వత్తః-అన్యం-శరణంరక్షకం-రక్షణోపాయభూతంచ-నానుపశ్యామి ❁॥౪౪॥ ❁ ననుత్వదీయాజనానదైన్యంప్రాప్తాః-కింతువిషయానుభవేనదృప్తాఏవ - అత స్తేషాందైన్యాపాదనేనత్వంకిమితీత్థంప్రార్థయసే,తత్రాహ॥యదితి॥యన్మైథునాదికం-గృహమేధినోగృహస్థస్య ,సుఖం-త , త్కరయోఃపామ్నాదూషితయోర్హస్తయోః ,కణ్డూయనేనసంఘర్షణేనేవతజ్జన్యదుఃఖవద్దుఃఖదుఃఖంఅతీవదుఃఖాత్మకం - దుఃఖాదుపరిదుఃఖందుఃఖోదర్కమితివాఽర్థః,అతఏవ-తుచ్ఛం - తర్హితస్యదుఃఖత్వాదేవతతోనిర్విద్యముముక్షేయుస్తత్రాహ ॥ కృపణాఃకామినః-బహుదుఃఖభాజోఽపి-ఇహగృహమేధిసుఖేనతృప్యన్తి - అలమితినమన్యన్తే , కణ్డూతివత్కామస్యదుస్సహత్వాత్,అత స్తేస్వానర్థమేవనజానన్తీతిభావః,ననుకేచిత్కణ్డూతిమపిసహన్తేకామంచేత్యత్రాహ॥ సత్యం - ధీరశ్చేత్త్వదనుగ్రహాజ్జితేన్ద్రియశ్చే-న్మనసిజంకామం,సహేత-నత్వజితేన్ద్రియఇతిభావః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ తర్హికైశ్చిన్మౌనాదిభిరుపాయైరిన్ద్రియాణిజయద్భిరపవర్గస్సాధ్యఃతత్రాహ॥మౌనేతి॥హేపురుషపరమపురుష, మౌనాదయ , అపవర్గ్యాఃజితేన్ద్రియాణామపవర్గోపాయాఏవేతి,సత్యమేవఅజితేన్ద్రియాణాం-వార్తాః - జీవనోపాయాః , భవన్తినత్వపవర్గోపాయాభవన్తిసతీన్ద్రియజయే మౌనాదయఅపవర్గ్యాః,నతుతస్మిన్నసతి- భవదనుగ్రహాచ్చవిషయవైతృష్ణ్యేనభవితవ్యమితిభావః ॥ అపవర్గార్థతయాఽనుష్ఠితాఅపిమౌనాదయోఽజితేన్ద్రియాణాంవార్తాఏవ - నత్వాపవర్గ్యాః , కింపునర్దమ్భార్థంకృతాఆపవర్గ్యానభవన్తీత్యాహ॥ఉతేతిదామ్భికానాంమౌనాదయేవార్తాఅపిభవన్తీత్యుతనవా , కింపునరాపవర్గ్యానభవన్తీతి ,దామ్భికానాందామ్భికత్వేప్రకటేసతిజీవనహేతవోఽపినభవన్తీత్యుతనవాశబ్దార్థః-తత్ర - మౌనంవాఙ్నియమః - వ్రతమనశనాదిరూపం-

శ్రుతమధ్యయనం-తపః కృఛ్రాది- అధ్యయనమధ్యయనజంపాణ్డిత్యం-స్వధర్మః స్వవర్ణాశ్రమోచితో ధర్మః -వ్యాఖ్యా అధ్యాపనం-రహః నిర్జనదేశవసతిః -జపః మన్త్రజపః - సమాధిః ధ్యానం - మనసేజంపిష హేతధీరఇతిన్ద్రియజయమూలకః కాఘజయఇత్యుక్తం - తథా , అజితేన్ద్రియాణాం . వార్తాభవన్తీత్యనేన జితేన్ద్రియాణాం-త్వాపవర్గ్యాభవన్తీతిసూచితమ్ ❁॥౪౬॥ ❁ తర్హీన్ద్రియజయః కథం స్యాదిత్యపేక్షాయాం సర్వాత్మకనిరతిశయానన్దరూపబ్రహ్మోపాసననిష్ఠస్యార్థాదేవేన్ద్రియజయస్స్యాదితివక్తుం తావత్తదుపాసనాప్రకారం వివక్షుశ్చేతనాచేతనయోః పరమాత్మశరీరత్వమాహ ॥ రూపే॥ఇమే-సదసతీ చిదచిద్ద్రవ్యే,బీజాఙ్కురావివస్థితే,అరూపకస్యకర్మాధీనదేహరహితస్య , తవ , వేదదృష్టే వేదబోధితే, రూపే శరీరే ,,య ఆత్మని తిష్ఠన్నాత్మనోన్తరో యమాత్మా న వేద యస్యాత్మా శరీరం , యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్ పృథివీమన్తరో యం పృథివీ న వేద యస్య పృథివీ శరీరం , యస్యాక్షరం శరీరం - యస్యావ్యక్తం శరీర,,మిత్యాది వేదబోధితే తవ శరీర ఇత్యర్థః -బీజాఙ్కురావిత్యనేన , కదాచిత్కారణావస్థయా కదాచిత్కార్యావస్థయా చోభయథాఽవస్థితే ఉభే అపి చిదచిద్ద్రవ్యే తవ శరీరభూతే ఇత్యుక్తం భవతి,అరూపకస్యరూపే ఇత్యనేన , తచ్ఛరీరకత్వం న తవ కర్మాద్యుపాధిప్రయుక్తం- అపితు నిరుపాధికమిత్యుక్తం యత ఉభయావస్థావస్థితయోశ్చిదచితోస్త్వచ్ఛరీరత్వ- మత ఏవ , న చాన్యత - అన్యత్ త్వదాత్మకం-కించిదపి,వస్తు,నాస్తి , ఏవ,ముభయత్ర త్వచ్ఛరీరభూతయోశ్చిదచితో - స్త్వాం,యోగేన ఉపాసనాత్మకేన,యుక్తాస్సన్తో-మునయో, విచక్షతే పశ్యన్తి, వహ్నిమివ దారుషు యథా దారుషు మథనాద్యుపాయేన వహ్నిం విచక్షతే,తద్వత్ అన్యతో యోగాదన్యత ఉపాయాన్తరాన్నస్యాత్ , సాక్షాత్కార ఇతి శేషః - ఉపాయాన్తరేణ సాక్షాత్కారో న స్యాదిత్యర్థః ❁॥౪౭॥ ❁ న చాన్యదిత్యనేనాన్యత్త్వదాత్మకం నాస్తీత్యుక్తం , నాన్యతస్స్యాదిత్యనేనోపాయాన్తరాదృశ్యత్వం చ - తదేతదుభయం ప్రపఞ్చయన్ సర్వాత్మకబ్రహ్మసాక్షాత్కారాదేవ నిశ్శేషమిన్ద్రియజయ ఇత్యాహ ॥ త్వమితద్వా

ర్గ్యాః॥ ప్రాయః పరం పురుష తే త్వజితేన్ద్రియాణాం వార్తా భవన్త్యుత న వాఽత్ర తు దామ్భికానామ్॥ ౪౬ ॥ రూ
పే ఇమే సదసతీ తవ వేదదృష్టే బీజాఙ్కురావివ న చాన్యదరూపకస్య । యుక్తాస్సమక్షముభయత్ర విచక్షతే
త్వాం యోగేన వహ్నిమివ దారుషు నాన్యతస్స్యాత్॥ ౪౭ ॥ త్వం వాయురగ్నిరవనిర్వియదమ్బుమాత్రాః ప్రా
ణేన్ద్రియాణి హృదయం ❁ చిదనుగ్రహంచ । సర్వం త్వమేవ సగుణో విగుణశ్చ భూమన్నాన్యత్త్వదస్త్యపి మ
నోవచసా నిరుక్తమ్॥ ౪౮ ॥ నైతే గుణా న గుణినో మహదాదయో యే సర్వే మనః ప్రభృతయస్సహదేవమర్త్యాః।
ఆద్యన్తవన్త ఉరుగాయ విదన్తి హి త్వామేవం విమృశ్య సుధియో విరమన్తి శబ్దాత్ ॥ ౪౯ ॥ తత్తే మహత్తమ నమ
స్స్తుతికర్మపూజాకర్మస్మృతిశ్చరణయోశ్శ్రవణం కథాయామ్ । సంసేవయా త్వయి వినేతి షడఙ్గయా కిం భ

క్త్యామ్, తావత్సర్వాత్మకత్వం ప్రపఞ్చయతి॥ త్వమితి॥ త్వమేవ - వాయ్వాదిరూపేణావస్థితః - తచ్ఛరీరకత్వేనావస్థిత ఇత్యర్థః-పూర్వం ,,తవరూపే,, ఇతి వ్యతిరేకనిర్దేశాదత్రాభేదనిర్దేశాచ్చేదం తాదాత్మ్యం శరీరాత్మభావనిబన్ధనమిత్యవగమ్యతే,తత్ర,మాత్రాః-శబ్దాదయస్తన్మాత్రాః - ప్రాణాశ్చేన్ద్రియాణి , హృదయం మనః - చిదనుగ్రహం జ్ఞానోత్పత్త్యనుగ్రాహకం,హృదయవిశేషణం,చిదనుగ్రహశ్చేతి పాఠే - జ్ఞానోత్పత్త్యనుగ్రాహకో మహాన్బుద్ధితత్త్వాత్మక ఉచ్యతే,కింబహునా,సగుణః-సత్త్వాదిగుణప్రయుక్తః,ప్రకృతిపరిణామాత్మకస్సర్వః పదార్థః-విగుణః - సత్త్వాదిగుణరహితః - తదపరిణామాత్మకో జీవవర్గశ్చ-మనశ్చ-వచశ్చ తయోస్సమాహారః-మనోవచ,,స్తేన,నిరుక్తం విషయీకృతం - తదేతత్సర్వం, త్వమేవ త్వచ్ఛరీరభూతమేవ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ నైత ఇతి॥ గుణాస్సత్త్వాదయః - గుణినః ప్రాకృతగుణపరిణామాత్మకా మహదాదయః-ఆదిశబ్దేనాహంకారతన్మాత్రాకాశాదిభూతాని వివక్షితాని - సహదేవమర్త్యాః దేవమర్త్యాదిభిస్సహితాః-మనః ప్రభృతయశ్చ,కరణాని,కరణినశ్చ యే-ఇత్యర్థః తఏతే,సర్వే , త్వాం న విదన్తి , గుణినోఽపి న విదన్తీతి ప్రత్యేకాన్వయాభిప్రాయేణ నఞ్ద్వయోపాదానం - సకరణాస్సర్వే దేవమనుష్యాదయస్స్వాన్తరాత్మతయావసన్తమపి న త్వాముపాయాన్తరేణ విదన్తి,తత్ర హేతుం వదన్ తాన్విశినష్టి॥ ఆద్యన్తవన్త ఇతి॥ కర్మాయత్తోత్పత్తివినాశినః , కర్మణా సంకుచితజ్ఞానత్వాన్న విదన్తీతి భావః-మునయస్సర్వాన్తరాత్మభూతత్వత్స్వరూపమననశీలాస్తు- హే ఉరుగాయ , త్వామేవ సర్వాత్మకబ్రహ్మానుసంధానరూపయోగేన త్వత్సాక్షాత్కారవిరోధికర్మనిరసనేన , విమృశ్య విమర్శనపూర్వకం సాక్షాత్కృత్య శబ్దాత్ శబ్దాదివిషయాద్విరమన్తి- ఏవమేవ హి నిశ్శేషమిన్ద్రియజయ ఇతి భావః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ ఏవముపాసనాత్మకభక్త్యైకవేద్యత్వం , నిరతిశయానన్దరూపత్వత్స్వరూపవిషయకభక్తియోగగతస్యార్థాదేవ శబ్దాదివిషయేభ్యో విరామశ్చోక్తః-

---

౪౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ చిదనుగ్రహశ్చ,

సాభక్తిర్వర్త్యమానషడఙ్గసేవయా-వినాదుర్లభేతివదన్నుపసంహరతి ॥ తదితి ॥ హేహరే-తవ, నమస్కృతికర్మ - నమస్క్రియానమస్కారః - స్తుతి క్రియాచ-పూజా అర్ఘ్యపాద్యాదినివేదనాత్మికా-కర్మ పరిచర్యాత్మకం - యద్వా - ప్రథమకర్మశబ్దేనపాదసేవనాదిపరిచర్యాత్మకంకర్మోచ్యతేపూజాకర్మపూజాత్మకంకర్మ-చరణయోః - స్మృతిఃస్మరణం - కథాయాం విషయభూతాయాం శ్రవణంకథావిషయకశ్రవణంచేతిత్థం-షడఙ్గయా-సేవయా-వినా-పరమహంసానాం-ప్రాప్యా-త్వయి-భక్తిం - జనోऽ-లభేతకిం-తయైవలభేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తదేవంప్రహ్లాదేనసంస్తుతోభగవాన్నృసింహస్తమువాచేత్యాహదేవర్షిః ॥ ఏతావదితి ॥ భక్తేనప్రహ్లాదేనభక్త్యాఏతావదేతావన్మాత్రం-వర్ణితా-గుణాయస్య- ఏతావచ్ఛబ్దేనగుణానామానన్త్యం సూచయతి - నిర్గుణఃహేయగుణరహితః - శ్రీనృసింహః యతమన్యురుపసంహృతక్రోధః- ప్రీతః స్తుత్యాహృష్టః "సమహాత్మా సుదుర్లభః" ఇత్యుక్తరీత్యాదుర్లభస్యభక్తలాభేనవాప్రీతః , ప్రణతం-తం-ప్రహ్లాదమభాషతోవాచ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ ప్రహ్లాదేతిత్రిభిః ॥ హే ప్రహ్లాద-వత్స- తే-భద్రంఅనిష్టనివృత్తిరిష్టప్రాప్తిశ్చ,భవేత్,కుతః- హేఅసురోత్తమ-యతోऽ-హం- తే-ప్రీతఃప్రీతింప్రాపితః - అభిలషితం - వరం - వృణష్వ వరయ,అహం -నృణామర్థినాం - కామపూరః - కామ్యన్తఇతికామాఃధర్మాదయ,స్తాన్పూరయతిదదాతీతితథా-అహ-మస్మి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ హేఆయుష్మన్,మా-మప్రీణతఃప్రీతమకుర్వతః , పుంసో-దుర్లభంహిమమ - దర్శనం-మాం-దృష్ట్వా,జన్తుర్దేహీ,పున,రాత్మానం,తప్తుమపూర్ణకామత్వేనశోచితుం-నార్హతి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ అథఅతః-ధీరాఃజితేన్ద్రియాః-శ్రేయఃకామయమానాః-మహాభాగాఃవివేకినః,సాధవః-సర్వాసా-మాశిషాంపురుషార్థానాం,పతిందాతారం , మాం-సర్వభావేనకరణత్రయైక్యేన-ప్రీణన్తితోషయన్తి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఏవంవరాయచోదితోऽపనైచ్ఛదసురోత్తమఇత్యాహనాదరః॥ఏవమి

త్థంజనఃపరమహంసగతౌలభేత॥ ౨౦ ॥శ్రీనారదఉవాచ॥ ఏతావద్వర్ణితగుణోభక్త్యాభక్తేననిర్గుణః। ప్రహ్లాదంప్రణతంప్రీతోయతమన్యురభాషత ॥ ౨౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ వత్సప్రహ్లాదభద్రంతేప్రీతోऽహంతేऽసురోత్తమ।వరంవృణీష్వాభిమతంకామపూరోऽస్మ్యహంనృణామ్॥ ౨౨ ॥ మామప్రీణ❁తఆయుష్మన్దర్శనందుర్లభంహిమే।దృష్ట్వామాంనపునర్జన్తురాత్మానంతప్తుమర్హతి॥ ౨౩ ॥ప్రీణ❁న్తిహ్యథమాంధీరాస్సర్వభావేనసాధవః । శ్రేయస్కామామహాభాగాస్సర్వాసామాశిషాంపతిమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవంప్రలోభ్యమానోऽపివరైర్లోకప్రలోభనైః । ఏకాన్తిత్వాద్భగవతినైచ్ఛత్తానసురోత్తమః॥ ౨౫ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , సప్తమస్కన్ధే , నవమోऽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీనారదఉవాచ ॥ భక్తియోగస్యతత్సర్వమన్తరాయతయాऽర్భకః।మన్యమానోహృషీకేశంస్మయమానఉవాచహ॥ ౧ ॥శ్రీప్రహ్లాదఉవాచ ॥మామాంప్రలోభయోత్పత్త్యాసక్తంకామేషుతైర్వరైః।తత్సఙ్గభీతోనిర్విణ్ణోముముక్షుస్త్వాముపాశ్రితః॥ ౨ ॥ భృత్యలక్షణజిజ్ఞాసుర్భక్తం ❁ కామేష్వచోదయన।భవాన్సంసారబీజ

షు॥లోకానాంవిషయాతురాణాం,ప్రలోభనైః-విమోహనైః,వరైః-ఏవమిత్థం , ప్రలోభ్యమానోऽప్య-సురోత్తమః ప్రహ్లాదః,ఏకాన్తభక్తత్వాదనన్యప్రయోజనభగవద్భక్తియుక్తత్వా,త్తాన్ధర్మాదీన్వరాన్-నైచ్ఛత్నేయేష ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేనవమోऽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అనిచ్ఛాయాం హేతుంవదన్తంపిశిపన్భగవన్తమువాచేత్యాహనారదః॥ భక్తియోగస్యేతి ॥తే-భగవతాచోదితం -ధర్మాదివరజాతం -సర్వ- మనన్యప్రయోజనభక్తియోగస్యా- న్తరాయతయావిఘ్నరూపతయా , మన్యమానః,స్మయమానఃఅహోమామదభిప్రాయజ్ఞోమదన్తరాత్మాసన్నామేవంప్రలోభయతీతిస్మయమానః - హృషీకేశంభగవన్త , మువాచ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తదేవాహ॥మేత్యాదినాదశభిః॥ఉత్పత్త్యాస్వభావేనైవ,కామేషు-సక్తం,ఆసక్తమితివాచ్ఛేదః , ఉత్పత్తిప్రభృతికామేష్వాసక్తం,మాం తైఃకామరూపైః-వరైః-స్తాలోభయప్రలుబ్ధం మాకార్షీః -యతోऽహం-తత్సఙ్గేనకామాసక్త్యా,అనర్థావహయా, భీత- స్తత్రకామేషు , నిర్విణ్ణః-సంసృతిబన్ధాన్మోక్తుమిచ్ఛుః - త్వా , ముపాశ్రితః - శరణంగతః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ వరంవృణీష్వాభిమతమితివరాయచోదయత స్తవచోదనద్వారాయాచమానాయమహ్యంనవరప్రదానేऽభిప్రాయః-కింతు,భృత్యస్యమమమనఃపరీక్షాయామిత్యాహ॥భృత్యేతి॥కామేషు-భృత్యం-మాం - చోదయన్,భవా,న్భృత్యస్య,అనన్యప్రయోజనత్వరూపంలక్షణం , జిజ్ఞాసుస్సర్వజ్ఞోऽపి , భవాన్-మన్ముఖేనమన్మనఃపరిజిజ్ఞాసురేవ,భృత్యం-మాం-మన్మనఃపరీక్షార్థమేవమాంభృత్యంకామేషుభవాంశ్చోదితవానిత్యర్థః- అచోదయదితిపారస్యగమః - అన్యథాకారుణ్యజలధేస్తోపదేష్టుర్భక్తానుగ్రాహకస్యానర్థావహేషుకామేషుభృత్యంప్రతివరయాచ్ఞాయైచోదనానఘటతఇత్యా

---

౩ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ కామేష్వచోదయత్.

హ॥అన్యథా ఏవంచోదయతస్తవ భృత్యలక్షణజిజ్ఞాసుత్వాభావే-తవ-కరుణాత్మనః-కారుణ్యమూర్తే , రఖిలలోకహితోపదేష్టుః-అహితరూపేషుదుఃఖరూపగర్భజన్మజరామరణాదిరూపసంసారస్య,బీజభూతేషు , హృదయగ్రన్థిషుహృదయే గ్రన్థివద్దుర్మోచేషు-నఘటతే-చోదనేతి శేషః , అతో భృత్యలక్షణజిజ్ఞాసుస్సన్నేవ కామేషుమామచోదయదిత్యర్థః- అత్రఘటతే కరుణాత్మనఇత్యస్యానన్తరంక్వచిత్ ,,నష్టదృష్టిస్తమస్యన్ధ్వేమేకః -పారదర్శన,,ఇతిపఠ్యతేతత్రాయమర్థః - ఇతోఽపిన కామేషుచోదనాభవతో ఘటతఇత్యాహ॥నష్టదృష్టేరితి॥ అన్ధేతమసిసంసారాత్మకేనరకే,నష్టదృష్టేఃస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితస్య,పుంసః-అన్ధతమసతరణోపాయానభిజ్ఞస్యవా,పుంసః- త్వమేవైకః - పారదర్శనః-అన్ధతమసపారభూతమాత్మానందర్శయతీతి తాదృశః-యతఏవంభూతస్త్వం-తత- స్తవ,నఘటతఇతి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁నన్వాశిషః-కామయమానోఽపిభృత్యోనుమదృశ్యతఏవేత్యతఆహ॥యఇతి॥ తేత్వత్తః-నిరతిశయపురుషార్థస్వరూపా,ద్యఃపుమా - నాశిషః-కామా-నాశాస్తే,త్వత్సేవాపూర్వకంప్రార్థయతే-సః-తవ-నభృత్యః-నభృత్యలక్షణలక్షితః-కింతర్హి,సతు , వణిక్వణిక్తుల్యః-యథా వణిగ్యావత్స్వప్రయోజనమన్యమనువర్తతేతద్వత్సోపాధికానువృత్తిమానిత్యర్థః - ఏవంభృత్యాత్కించిత్ప్రయోజనమపేక్ష్యతస్మైకామాన్దదతస్స్వామిత్వమపినిరుపాధికంనాస్తీత్యాహ॥ ఆశాసానఇతి ॥ఆత్మనస్స్వస్యస్వామిని,ఆశిషః కామా-నాశాసానఃకామయమానః - నవై భృత్యఃభృత్యోనభవతి - ఇదందృష్టాన్తార్థం,అస్యార్థస్యపూర్వముక్తత్వాత్-యథాఽయంభృత్యోనభవతీత్యర్థః-తథా-భృత్యాత్ - స్వామ్యంస్వామినఃప్రయోజనంస్వామ్యం , తత్,ఇచ్ఛన్కామయమానో,యో,భృత్యాయ-ఆశిషో- రాతిదదాతి-సనైవస్వామీ , స్వామిశబ్దవాచ్యఏవనభవతి,నిత్యంనిరుపాధికంస్వమస్యాస్తీతిస్వామీతినిత్యయోగార్థమత్వర్థీయేనిప్రత్యయాన్తస్వామిశబ్దవాచ్యఏవనభవతి , తస్యసోపాధికస్వామిత్వాదితి భావః-అత్రరాతిచాశిషఇత్యస్యానన్తరం ,,సవైస్వామీసవైభృత్యోగుణలుబ్ధౌనకాముకా,,వితిక్వచిత్పఠ్యతే , తత్రా

షుహృదయగ్రన్థిషుప్రభో ॥ నాన్యథా తేఽఖిలగురో ఘటేతకరుణాత్మనః । [నష్టదృష్టిస్తమస్యన్ధేత్వమేకః
పారదర్శనః] ॥ ౩ ॥ యస్తఆశిషఆశాస్తేనసభృత్యస్సవైవణిక్ । ఆశాసానోనవైభృత్యస్స్వామిన్యాశిషఆ
త్మనః ॥ నస్వామీభృత్యతస్స్వామ్యమిచ్ఛన్యోరాతిచాశిషః । [సవైస్వామీసవైభృత్యోగుణలుబ్ధౌనకాము
కా] ॥ ౪ ॥అహంత్వకామస్త్వద్భక్తస్త్వంచస్వామ్యనపాశ్రయః।నాన్యథేహావయోరర్థోరాజసేవకయో
రివ॥ ౫ ॥యదిరాసీశమేకామాన్వరాంస్త్వంవరదర్షభః। కామానాంహృద్యసంరోహంభవతస్తువరంవృ
ణే॥ ౬ ॥ ఇన్ద్రియాణిమనఃప్రాణాఆత్మాధర్మోధృతిర్మతిః । హ్రీశ్శ్రీస్తేజస్స్మృతిస్సత్యంయస్యనశ్యన్తిజన్మ

యమర్థః-కౌతర్హిస్వామిభృత్యావిత్యతఆహ ॥ సవాఇతి ॥ యౌగుణలుబ్ధౌపరస్పరానురాగజనకసద్గుణమాత్రమోహితౌ-నకాముకౌపరస్పరంప్రయోజనాన్తరమనపేక్షమాణావనువర్తేతే,సఏవభృత్యస్సఏవస్వామీతి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ఆవయోస్తుస్వస్వామిభావస్స్వాభావికఇత్యాహ॥ అహమితి ॥ అహంతు- కీదృశోవాభవతులోకేభృత్యఃఅహంత్వకామోఽనన్యప్రయోజనస్త్వద్భక్తఇతిశబ్దార్థః-త్వ-మనపాశ్రయః , స్వామీ - తిత్వద్భక్తోఽహమకామోఽనన్యప్రయోజనః,,స్వత్వమాత్మనిసంజాతంస్వామిత్వంబ్రహ్మణిస్థితమ్ । నాన్యథాలక్షణంతేషాంబన్ధమోక్షేతథైవచ ,, త్యుక్తరీత్యాప్రబుద్ధనిత్యనిరుపాధికత్వద్దాస్యోఽహం - త్వంనిరుపాధికస్వామీత్యధ్యవసాయపూర్వకంనిత్యంస్వస్యస్వాన్యనువర్తనంస్వస్య హితానుబన్ధీత్యధ్యవసాయేనపరిహృతాన్యప్రయోజనస్త్వద్భక్తోఽస్మీత్యర్థః - అతోఽన్యాప్రకారాన్తరేణ , వయోరిహ స్వస్వామిభావే,అర్థః-ప్రయోజనం,నాస్తి, రాజసేవకయోరివేతివ్యతిరేకదృష్టాన్తః - యథారాజసేవకయోఃప్రయోజనాన్తరమూలకస్స్వస్వామిభావ, స్తథా,నావయోరితి,తదేతత్సర్వంసర్వజ్ఞస్త్వంజానాస్యేవేతిభావః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁అహోసర్వజ్ఞస్యాపికిమేతద్వరయాచ్ఞామైచోదయతస్సత్యసఙ్కల్పస్య మమవచసఃప్రత్యాఖ్యానంతవశోభతఇతిభగవదభిప్రాయమభిప్రేయన్యదిభవతోమహ్యంవరప్రదానేఽభిలాషస్తర్హీదంవరయేత్యాహ॥ యదీతి ॥ హేఈశ, వరదశ్రేష్ఠ-త్వంయది,మేమహ్యం,కామానిష్టాన్,వరాన్, రాసిదాస్యసి-తర్హి,భవతస్త్వత్తోఽహం,మద్ధృదయే - కామానాం కామాఙ్కురాణా,మసంరోహమనుత్పత్తిరూపం-వరం - వృణే , ధర్మాదిపురుషార్థేచ్ఛానుదయరూపంవరంయాచఇత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ననుకామోత్పత్త్యాంసత్యాంకోదోషస్తత్రాహ॥ఇన్ద్రియాణీతి॥ యస్య,హృదయే-సంజాతకామాఙ్కురస్యకామాన్కామయమానస్య-ఇన్ద్రియాదీని , జన్మనాజన్మపరంపరయా , నశ్యన్తికామినోఽన్తతఃస్థావరత్వప్రాప్తౌ ఇన్ద్రియమనఃప్రాణాత్మానఏవాసత్ప్రాయాభవన్తి, కింపునర్ధర్మాదయఇతిభావః - నహితోఽన్యఃకశ్చిదనర్థోవిద్యతఇతితాత్పర్యం,తత్రాత్మాప్రత్యగాత్మా - ధర్మోవర్ణాశ్రమానుగుణోభగవదారాధనరూపఃధృతిర్ధైర్యమిన్ద్రియజయః, ద్వన్ద్వస

హీష్ణతా వా, మతిస్స్వాత్మపరమాత్మవిషయా, హ్రీరనుచితకృత్యవిషయా లజ్జా, శ్రీర్జ్ఞానసంపత్తిః - ఐశ్వర్యం వా - తేజః అన్యానపేక్షతా, స్మృతిర్హేయోపాదేయావిసర్జనాత్మికా, సత్యం భూతహితత్వం సత్యవచనం వా ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ నిష్కామస్తు త్వాం భజన్ త్వత్సాధర్మ్యమాప్నోతీత్యాహ ॥ విముఞ్చతీతి ॥ యదా, మానవో మనుష్యః - స్వహృది, స్థితాన్, కామాన్ విముఞ్చతి - అనన్యప్రయోజనేన త్వాం భజతీతి భావః, హే పుణ్డరీకాక్ష, తర్హి, తదా, స, మానవః, భగవత్త్వాయ, భగవతో భావః భగవత్త్వం, తస్మై, కల్పతే అపహతపాప్మత్వాదిధర్మావిర్భావాయ కల్పతే, ఆవిర్భూతగుణాష్టకత్వేన భగవతా సమానధర్మో ముక్తో భవతీతి యావత్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ మమ హృది కామానుదయరూపాద్వరాదన్యం సర్వథా మా దా ఇతి ప్రార్థనాభిప్రాయేణ భగవన్తం నమస్కరోతి ॥ ఓమితి ॥ భగవతే పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ, పురుషాయ సర్వాత్మనే, మహాత్మనే కేవలం భక్తానుగ్రహైకస్వభావాయ, హరయే ఆశ్రితార్తిహరాయ, అద్భుతసింహాయ ద్విజసాధుపరిత్రాణార్థముపాత్తనృసింహరూపాయ, బ్రహ్మణే స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే - పరమాత్మనే లోకత్రయస్యాన్తః ప్రవేశేన భర్త్రే - ప్రణవప్రతిపాద్యాయ, తుభ్యం, నమః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఏవం ప్రత్యాఖ్యాతవరయాచ్ఞం ప్రహ్లాదమాహ భగవాన్ ॥ నైకాన్తిన ఇతి చతుర్భిః ॥ భవద్విధాస్త్వాదృశాః - మయి - ఏకాన్తినః ఏకాన్తభక్తా అనన్యప్రయోజనేన భజన్తః - మే మత్తః - జాతు కదాచిదపి - ఇహాముత్ర చ - లోకే - ఆశిషః కామాన్ - నాశాసతే యద్యపి న ప్రార్థయన్తే - తథాప్యే - తన్మన్వన్తరపర్యన్త - మత్రైవ లోకే - దైత్యేశ్వరాణాం - అధిపో భూత్వేతి శేషః - భోగాన్ - భుఙ్క్ష్వ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తర్హి బద్ధస్స్యామిత్యత్రాహ ॥ కథా ఇతి ॥ ప్రియః మమ నిరతిశయప్రియస్త్వం మదీయాః - కథాః - జుషమాణః సేవమానః - ప్రియా ఇతి పాఠే కథావిశేషణం - మత్కథాః శృణ్వన్, త్వం - న బద్ధస్స్యా ఇతి భావః ॥ నన్వనిచ్ఛన్తమపి బలాత్కామేషు కిమర్థం యోజయసీత్యత ఆహ ॥ ఆత్మని సర్వేషు భూతేషు చా - న్తరాత్మతయా - సన్తమధియజ్ఞం యజ్ఞాధిపతిం -

---

నా ॥ ౭ ॥ విముఞ్చతి యదా కామాన్ మానవో మనసి స్థితాన్ । తర్హ్యేవ పుణ్డరీకాక్ష భగవత్త్వాయ కల్పతే ॥ ౮ ॥
ఓం నమో భగవతే తుభ్యం పురుషాయ మహాత్మనే । హరయేఽద్భుతసింహాయ బ్రహ్మణే పరమాత్మనే ॥ ౯ ॥ శ్రీ
భగవానువాచ ॥ నైకాన్తినో మే మయి జాత్విహాశిష * ఆశాసతేఽముత్ర చ యే భవద్విధాః । * తథాఽపి మ
న్వన్తరమేతదత్ర దైత్యేశ్వరాణామనుభుఙ్క్ష్వ భోగాన్ ॥ ౧౦ ॥ కథా మదీయా జుషమాణః ❀ ప్రియస్త్వ❀ మా
వేశ్య మామాత్మని సన్తమేకమ్ । సర్వేషు భూతేష్వధియజ్ఞమీశం యజస్వ యోగేన చ కర్మ హిన్వన్ ॥ ౧౧ ॥ భోగే
న పుణ్యం కుశలేన పాపం కళేబరం కాలబలేన హిత్వా । కీర్తిం విశుద్ధాం సురలోకగీతాం వితాయ మామేష్యసి ము
క్తబన్ధః ॥ ౧౨ ॥ య ఏతత్కీర్తయేన్మహ్యం త్వయా గీతమిదం నరః । త్వాం చ మాం చ స్మరన్కాలే కర్మబన్ధాద్వి

మీశ్వరం, మాం భక్తియోగేన - యజస్వ ఆరాధయస్వ, కిం కుర్వన్, మత్ప్రాప్తివిరోధి - పుణ్యపాపాత్మకం - కర్మ, హిన్వన్నపనుదన్, ముముక్షోరభ్యుపగతమత్ప్రాప్తివిరోధిప్రారబ్ధఫలస్య సుఖదుఃఖాత్మకస్యావశ్యమనుభావ్యత్వాదనిచ్ఛన్తమపి త్వాం కామేషు యోజయామీతి భావః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఏతదేవ వ్యనక్తి ॥ భోగేనేతి ॥ పుణ్యం అభ్యుపగతప్రారబ్ధపుణ్యకర్మ - తత్ఫలభోగేన హిత్వా త్యక్త్వాఽపనుద్య, పాపమభ్యుపగతప్రారబ్ధాఖ్యం పాపం కర్మ, కుశలేన భోగేన, హిత్వా, భోగకౌశలేన హిత్వేత్యర్థః - పాపఫలభోగస్య దుఃఖరూపత్వాన్మనోవికారస్స్యాదితి యథా మనో న విక్రియతే తథా భోగకౌశలేనేత్యర్థః „ దుఃఖేష్వనుద్విగ్నమనాః, సమదుఃఖసుఖం ధీర „ ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా అనుద్వేగసమత్వాదిభోగకౌశలేనేతి యావత్ ॥ కుశలేన పుణ్యేన యజ్ఞాదికర్మణా పాపమభ్యుపగతప్రారబ్ధం పుణ్యం కర్మ హిత్వేతి నార్థః - అనుభవైకవినాశ్యస్య పుణ్యకర్మణో నివృత్త్యనుపపత్తేః, న చాత్ర పాపశబ్దస్సంచితానభ్యుపగతాదిపాపపరః, తస్య భక్తియోగేనైవ నివృత్తేః, న చ భక్తియోగప్రతిబన్ధకపాపపరః, పరిపూర్ణభక్తియోగనిష్ఠత్వాత్ప్రహ్లాదస్య తన్నివృత్తేః పూర్వమేవ జాతత్వాత్, తస్మాద్యథోక్త ఏవార్థః - కాలబలేన కాలవేగేన - కళేబరం, హిత్వా, కాలవేగేన నిమిత్తేన అనుభూతప్రారబ్ధావసానే కళేబరం హిత్వేత్యర్థః ॥ సురలోకేఽపి - గీయమానాం, స్వీయాం, కీర్తిం - వితాయ విస్తీర్య, ముక్తబన్ధనః మద్భక్తియోగేన వినష్టాశ్లిష్టపూర్వోత్తరాఘరూపమత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకో - మాం - ఏష్యసి ప్రాప్స్యసి ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ కించ యః పుమాన్ - త్వాం చ - మాం చ, స్మరన్, య - ఇదం - మహ్యం, త్వయా - గీతం మత్స్తుత్యాత్మకం స్తోత్రం - కీర్తయేత్సో, ఽపి పుమాన్, కాలే ప్రారబ్ధానుభవావసానకాలే, కర్మబన్ధాత్ మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకాత్పుణ్యపాపాత్మకకర్మరూపాద్బన్ధా - ద్విముచ్యతే, త్వద్గీతకీర్తనసం

---

౧౧ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ ప్రియాస్త్వ.

ముచ్యతే ॥ ౧౩ ॥ వరం వరయ ఏతత్తే వరదేశాన్మహేశ్వర । యదనిన్దత్పితా మే త్వామవిద్వాంస్తేజ ఐశ్వరమ్ ॥ ౧౪ ॥ ❁ వృద్ధామర్షాశయస్సాక్షాత్సర్వలోకగురుం ప్రభుమ్ । భ్రాతృహేతి మృషాదృష్టిస్త్వద్భక్తే మయి చాఘవాన్ ॥ ౧౫ ॥ తస్మాత్పితా మే పూయేత దురన్తాద్దుస్తరాదఘాత్ । పూతఽస్తేపాఙ్గసన్దృష్టస్తథా కృపణవత్సల ॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ † త్రిస్సప్తభిః పితా పూతః పితృభిస్సహ తే ఽనఘ । యత్సాధో ఽస్య గృహే జాతో భవాన్వై కులపావనః ॥ ౧౭ ॥ యత్ర యత్ర చ మద్భక్తాః ప్రశాన్తాస్సమదర్శినః । సాధవస్సముదాచారాస్తే పూయన్తే ఽపి కీకటాః ॥ ౧౮ ॥ భవన్తి పురుషా లోకే మద్భక్తాస్త్వామనువ్రతాః । భవాన్మే ఖలు భక్తానాం సర్వేషాం ప్రతిరూపధృక్ ॥ ౧౯ ॥ సర్వాత్మనా న హింసన్తి భూతగ్రామేషు కించన । ఉచ్చావచేషు దైత్యేన్ద్ర మద్భావవిగతస్పృహాః ॥ ౨౦ ॥ కురు త్వం ప్రేతకార్యాణి పితుః పూతస్య సర్వశః । మదఙ్గస్పర్శనేనాఙ్గ లోకాన్ × యాస్యతి సుప్రజాః ॥ ౨౧ ॥ పిత్ర్యం చ స్థానమాతిష్ఠ యథోక్తం బ్రహ్మవాదిభిః । మయ్యావేశ్య మనస్తాత కురు కర్మాణి మత్పరః ॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ప్రహ్లాదో ఽపి తథా చక్రే పితుర్యత్సాంపరాయికమ్ । యథా ఽఽహ భగవా

జాతమద్భక్తియోగనిరస్తసమస్తప్రతిబన్ధకకర్మబన్ధాద్విముక్తో భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఈశ్వరాజ్ఞయా ప్రాప్తదైత్యాధిపత్యస్స్వపితుర్నిష్కృతిం ప్రార్థయతే త్రిభిః ప్రహ్లాదః ॥ వరమితి ॥ హే మహేశ్వర, వరదానాం బ్రహ్మాదీనామపీశ్వర, త్వత్తో ఽహం, ఏతత్, వరం, వృణే, కిం తత్, యత్, మే, పితా, ఈశ్వరస్య తవ సంబన్ధి తేజః ప్రభావ — మవిద్వానజానన్ — సర్వలోకహితోపదేష్టారం — ప్రభుం — త్వాం — అనిన్దత్ నిన్దితవాన్ — కథంభూతః — త్వం భ్రాతృహేతి మృషాదృష్టిః — దురభిమానయుక్తః — అత ఏవ — వృద్ధామర్షాశయః — ప్రవృద్ధో — యో ఽమర్షః క్రోధ — స్తద్యుక్త — ఆశయో ఽన్తఃకరణం — యస్య — తాదృశః — ఇద్ధేతిపాఠే ఽప్యయమేవార్థః — విద్ధేతిపాఠే — విద్ధో వ్యథితః — స చాసావమర్షయుక్తాన్తఃకరణశ్చేత్యర్థః ॥ ఏవంభూత — స్త్వాం — సర్వలోకహితకరం ప్రభుమనిన్ద — దితి యత్ — యచ్చ త్వద్భక్తే — మయి — అఘవాన్ ద్రోహాతి ద్రోహం కృతవానితి — తస్మా — దుస్తరా — దఘాత్పాపా — న్మే — పితా — పూయేత విశుధ్యేత — ఏతద్వరం వరయే — ఇత్యన్వయః ॥ యద్యపి — తే తవాపాఙ్గేన — సన్దృష్టో ఽత ఏవ — పూత ఏవ మమ పితా, తథాపి — హే కృపణవత్సల — కార్పణ్యేన ప్రార్థయ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవం ప్రార్థిత ఆహ భగవాన్ ॥ త్రిస్సప్తభిరితి షడ్భిః ॥ న కేవలం తవ పితైవ పూతః — అపితు — హే అనఘ — సప్తభిః పితృభిస్సహ — తవ — పితా, త్రిః పూతః పూత ఇతి త్రిరావారననుగృహ్ణామీత్యర్థః — త్రిసప్తభిరితి పాఠే — ఏకవింశతిపర్యన్తైః పితృభిస్సహ పూత ఇత్యర్థః కుతః, య — ద్యస్మాత్ — హే సాధో కులపావనో — భవాన్ — గృహే — జాతః — యద్యపి హిరణ్యకశిపోః పితరః కశ్యపో మరీచిర్బ్రహ్మా చేతి త్రయ ఏవ — తథా ఽపి — ప్రాక్కల్పగతపిత్రాద్యభిప్రాయేణ త్రిసప్తభిరిత్యుక్తం, మద్భక్తస్య తవ జననాదేవ ఏదం త్వత్కులం పూతమిత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఏతదేవ స్వభక్తప్రభావప్రదర్శనముఖేనాహ ॥ యత్రేతి ॥ సమదర్శినః కృత్స్నం జగద్బ్రహ్మాత్మకత్వేన పశ్యన్తః — ప్రశాన్తా జితేన్ద్రియాః — సమ్యగుత్తమ — ఆచారో — యేషాం తే — సాధవః పరోపకారశీలాః, మద్భక్తాః, యత్ర యత్ర దేశే — సన్తి తే — కీకటా అపి కీకటకల్పా మ్లేచ్ఛదేశా అపి శబ్దాత్తత్ప్రభవా అపి — పూయన్తే శుద్ధా భవన్తి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ నను త్వద్భక్తానామయం ప్రభావ ఇతి న చిత్రం — నాహం తు తాదృశ ఇతి చేత్, తత్రాహ ॥ సర్వాత్మనేతి ద్వాభ్యాం ॥ హే దైత్యేన్ద్ర లోకే — యే — మద్భక్తాః — పురుషా — స్తే త్వాం, మద్భక్తశ్రేష్ఠ — మనువ్రతా అనువర్తమానా — భవన్తి — త్వం యథా మద్భక్తశ్రేష్ఠస్తథా వయమపి భగవద్భక్తా భవేమేతి త్వత్పదవీమనువర్తమానా మద్భక్తా భవన్తి — అత — స్సర్వేషాం భక్తానాం — భవాన్ — ప్రతిరూపధృక్ దృష్టాన్తభూతః — అతస్త్వం భాగవతోత్తమోత్తమ ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తదనువృత్తిప్రకారమేవాహ ॥ ఉత్కృష్టేష్వ — పకృష్టేషు చ — భూతగ్రామేషు దేవమనుష్యాదిభూతసంఘేషు — సర్వాత్మనా కరణత్రయేణ — కించిదపి — న హింసన్తి మద్భావేన మద్భక్త్యా — విగతా — స్పృహా యేషాం, మత్సామ్యాపత్తినిస్పృహా ఇతి వా తాదృశాశ్చ భవన్తి — త్వద్దృష్టాన్తేనైవాత్మానం శిక్షయన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అతస్సర్వథా పూతస్యాపి శుద్ధస్య — తవ — పితుః, ప్రేతకార్యాణి దాహాదికర్మాణి — కురు, అఙ్గ హే ప్రహ్లాద — శోభనాః ప్రజాః పుత్రస్త్వద్రూపా, యస్య సః, త్వత్పితా — మదఙ్గస్పర్శనేన మచ్ఛరీరసంస్పర్శనేన హేతునా, లోకాన్పుణ్యలోకాన్ — యాస్యతి ప్రాప్స్యతి — పశ్యతీతి పాఠే ద్రక్ష్యతీత్యర్థః — వర్తమానసామీప్యే భవిష్యతి లట్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ పిత్ర్యం పితృసంబన్ధి పిత్రా ఽధిష్ఠితం — మహేన్ద్రభవనం విహాయ, పిత్ర్యం దానవాధిపత్యస్థానమధితిష్ఠేత్యర్థః ॥ హే తాత — మయి, మనః, ఆవేశ్య, బ్రహ్మవాదిభి — రుక్తమనతిక్రమ్య — కర్మాణి మదారాధనరూపాణి, మత్పరః అహమేవ — పర స్తేషాం కర్మణాం ఫలం యస్య, తాదృశః కురు ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవముక్తః ప్రహ్లాదో యథోక్తమకరోదిత్యాహ నారదః ॥

---

౧౫ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ ఇద్ధామర్షా, విద్ధామర్షా ౧౭ ॥ శ్లో † పా ॥ త్రిసప్తభిః. ౨౧ ॥ శ్లో × పా ॥ లోకాన్పశ్యతి.

ప్రహ్లాదోఽపీతి ॥ హేరాజన్ యుధిష్ఠిర,యథాభగవానాహ,తథైవ , ప్రహ్లాదః,పితు-ర్యత్సాంపరాయికం ప్రేతోద్దేశేనకర్తవ్యం , త,త్సర్వం,చక్రే , తతో,ద్విజోత్తమై , రభిషిక్తశ్చబభూవ దానవాదీనామాధిపత్యేఽ భిషిక్తోబభూవేత్యర్థః ✿॥ ౨౩ ॥ ✿తతః,ప్రసాదాభిముఖంసుందరంముఖంయస్య,తం,నరహరింనృసింహరూపం,హరిమాశ్రితార్తిహరం, భగవన్తందృష్ట్వా , బ్రహ్మాచతుర్ముఖఃదేవాదిభిః,పరివృతఃపవిత్రాభిర్వాగ్భిః, స్తుత్వా , వాచాంభగవద్గుణవిషయకత్వేన లోకపావనకరత్వాత్పవిత్రాభిరిత్యుక్తం ప్రాహఉవాచ ✿॥ ౨౪ ॥ ✿తదేవాహ॥ దేవేతి॥చతుర్భిః॥ హేదేవ దేవ దేవానామపిదేవ,ననుత్వమిన్ద్రాదిదేవానామపదేవోనాహం,తత్రాహ॥ హేఅఖిలాధ్యక్ష , ననుసో - ఽపత్వమేవతత్రాహ॥ హేభూతభావన-భూతానిభావయత్యుత్పాదయతీతితథా, ననుసోఽపిత్వమేవ , హేపూర్వజ - మమాపపూర్వంకారణత్వేనావస్థిత , లోకానాంసంతాపనకరోఽతఏవ , పాపోఽయమసురో,దిష్ట్యాదైవా , త్త్వయా,నిహతఃదిష్ట్యాహతఇతి తద్వరస్యదుష్కరత్వంసూచితం ✿ ॥ ౨౫ ॥ ✿తదేవావిష్కుర్వన్నసురంవిశినష్టి॥ యోఽసావితి ॥ యోఽసావసురః,మత్తః,లబ్ధోవరోయేనతాదృశః , మమసృష్టిభిఃమయాసృష్టై - ర్భూతైః , నవధ్యఃహన్తుమశక్యః,తపోయోగఏవ,బలం,తేనో,న్నద్ధఃగర్విత , స్సమస్తనిగమాన్ శాస్త్రీయధర్మా-నహన్ వినాశితవాన్ , సతుత్వయావినాశితః,ఏతద్దిష్ట్యాజాతమితి భావః ✿ ॥ ౨౬ ॥ ✿అస్యాసురస్య-తనయో,మహాభాగవతో - ఽర్భకఃప్రహ్లాద- స్త్వయా,మృత్యో-స్సకాశా-ద్విమోచితఇతి-సచ,త్వా- మతిక్రోధావిష్టం-సమ్యగితఃప్రాప్తో-ఽధునేతిచైతదపి-దిష్ట్యాజాతమిత్యర్థః ✿ ॥ ౨౭ ॥ ✿హేభగవన్-తవైతద్వపుఃనృసింహరూపం-ధ్యాయతః- ప్రయతాత్మనఃసమాహితమనసః-పుంసః-సర్వత-స్సంత్రాసాద్భయా-ద్గోప్తృరక్షకం - జిఘాసతఃహన్తుమిచ్ఛతో-మృత్యోరపిసకాశా - ద్గోప్తృ-ఏతచ్చప్రహ్లాదదృష్టాన్తేనాస్మాభిరనుమితమితి భావః ✿ ॥ ౨౮ ॥ ✿ఏవమభిహితస్తమాహశ్రీభగవాన్॥ నేతి ॥ హేపద్మసంభవ-ఇతఃప్రభృత్యే-వంవిధో-వరో-ఽసురాణాం-తేత్వయా-నప్రదేయః, క్రూరో-నిసర్గఃస్వభావో-యేషాం-తేషా- మహీనాంసర్పాణా,మమృతంక్షీరం-యథా-క్షీరప్రదానేనతద్వర్ధనంయథాలోకోపద్రవకారి-తద్వ-దిదంతేషాంవరప్రదానమిత్యర్థః ✿॥ ౨౯ ॥ ✿ఏవంబ్రహ్మాణమనుజ్ఞాప్యభగవానన్తర్దధఇత్యాహదేవర్షిః ॥ హేరాజన్-ఇతిత్థ,ముక్త్వా,బ్రహ్మణా-పూజితో - భగవాన్-హరి, స్తత్రైవ-సర్వభూతానాం-పశ్యతాం - అదృశ్యః-దర్శనావిషయోభవతీతితథా,అన్తర్హితవాన్ ✿ ॥ ౩౦ ॥ ✿తతః,ప్రహ్లాదః,పరమేష్ఠినంబ్రహ్మాణం-భవంరుద్రం, ప్రజాపతీన్మరీచ్యాదీన్-దేవేన్ద్రాదీంశ్చ - భగవత్కలాఃభగవదంశభూతాన్ - సంపూజ్య-శిరసా-వవన్దేననామ ✿ ॥౩౧॥ ✿తతో-బ్రహ్మా-కావ్యాదిభిః-మునిభి ✿,స్సహసహితః,ప్రహ్లాదం,దైత్యానాం-దానవానాంచ-పతి-మకరోత్ ✿ ॥ ౩౨ ॥ ✿ హేరాజన్-తతోబ్రహ్మాదయః-సర్వే-దేవాః,ప్రహ్లాదం, ప్రతినన్ద్యఅహోత్వత్ప్రభావోఽనితరసాధారణఇత్యభినన్ద్య , పరమా,ఆశిషః - ప్రయుజ్య,ప్రహ్లాదేన,ప్రతిపూజితాః-స్వధామానిస్వకీయస్థానాని-యయుః ✿ ॥ ౩౩ ॥ ✿తదేవంశిశుపాలదన్తవక్త్రయోర్భగవన్తంద్విషతోఃకథంముక్తిరితియుధిష్ఠిరప్రశ్నస్యతత్పూర్వజన్మకథనాదిముఖేనోక్తముత్తరముపసంహరతి ॥ ఏవమితిసప్తభిః ॥ విష్ణోః- పార్షదౌస్థితౌ-విప్రశాపేనసనకాదీనాంశాపేన-దితేః-పుత్రత్వం, ఏవం , ప్రాపితౌ , వైరభావేనహేతునా - స్వహృది - స్థితేన-హరిణానృసింహరూపంబిభ్రతా - హ

ర్రాజన్నభిషిక్తోద్విజోత్తమైః॥ ౨౩ ॥ప్రసాదసుముఖందృష్ట్వాబ్రహ్మానరహరింహరిమ్। స్తుత్వావాగ్భిఃపవిత్రాభిఃప్రాహదేవాదిభిర్వృతః॥ ౨౪ ॥బ్రహ్మోవాచ॥దేవదేవాఖిలాధ్యక్షభూతభావనపూర్వజ। దిష్ట్యాతేనిహతఃపాపోలోకసంతాపనోఽసురః॥ ౨౫ ॥యోఽసౌలబ్ధవరోమత్తోనవధ్యోమమసృష్టిభిః।తపోయోగబలోన్నద్ధస్సమస్తనిగమానహన్॥ ౨౬ ॥దిష్ట్యాఽస్యతనయస్సాధుర్మహాభాగవతోఽర్భకః। త్వయావిమోచితోమృత్యోర్దిష్ట్యాత్వాంసమితోఽధునా॥ ౨౭ ॥ఏతద్వపుస్తేభగవన్ ధ్యాయతఃప్రయతాత్మనః। సర్వతోగోప్తృసంత్రాసాన్మృత్యోరపిజిఘాంసతః॥ ౨౮ ॥శ్రీభగవానువాచ॥నైవంవరోఽసురాణాంతేప్రదేయఃపద్మసంభవ।వరఃక్రూరనిసర్గాణామహీనామమృతంయథా॥ ౨౯ ॥శ్రీనారదఉవాచ॥ఇత్యుక్త్వాభగవాన్రాజంస్తతశ్చాన్తర్దధేహరిః।అదృశ్యస్సర్వభూతానాంపూజితఃపరమేష్ఠినా॥ ౩౦ ॥తతస్సంపూజ్యశిరసావవన్దేపరమేష్ఠినమ్।భవంప్రజాపతిందేవాన్ప్రహ్లాదోభగవత్కలాః॥ ౩౧ ॥తతఃకావ్యాదిభిస్సార్ధంమునిభిఃకమలాసనః। దైత్యానాందానవానాంచప్రహ్లాదమకరోత్పతిమ్॥ ౩౨ ॥ప్రతినన్ద్యతతోదేవాఃప్రయుజ్యపరమాశిషః।స్వధామానియయూరాజన్బ్రహ్మాద్యాఃప్రతిపూజితాః॥ ౩౩ ॥ఏవంతౌపార్షదౌవిష్ణోఃపుత్రత్వంప్రాపితౌదితేః।

త్తౌ ❁॥ ౩౪ ॥ ❁పునః,కుంభకర్ణరావణాఖ్యౌ,రాక్షసౌ-బభూవతుః-తౌచ-రాఘవస్యదాశరథేః-విక్రమైః,రభిభూతావితి శేషః-రామస్యసాయకైః , నిర్భిన్నం హృదయం యయో-స్తౌ,యుధియుద్ధే,శయానౌ-తచ్చిత్తౌ -తస్మిన్ శ్రీరామఏవచిత్తం యయోస్తౌ,యథా,ప్రాక్తనజన్మని-తద్వ,ద్దేహం-జహతుః తత్యజుః ❁॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ❁తావేవ,ఇహ-శిశుపాలకరూషజౌ-కరూషజో దన్తవక్త్రః,శిశుపాలదన్తవక్త్రరూపేణజాతౌ - పునః హరిణా-హతౌ , వైరానుబన్ధేన హేతునా-తేతవ - పశ్యతస్సతః-సమీయతుః సాయుజ్యం ప్రాపతుః ❁॥ ౩౭ ॥ ❁న కేవలం శిశుపాలకరూషజావేవ సమీయతు-రపత్వన్యేఽపిరాజానః-కృష్ణవైరిణ-స్తే - సర్వేఽపి,యత్,ఏనః పాపం-పూర్వకృతం,త-జ్జహుః త్యజుః,తదాత్మానః కృష్ణాత్మానశ్చ-భవన్, యథా-పేశస్కృతః , చిన్త్యమానాద్ధేతోః,కీట- స్తదాత్మా భవతి,తద్వ,త్తదాత్మాన స్తత్తుల్యస్వభావా,అభవన్నిత్యర్థః॥ ఆత్మశబ్దస్స్వభావవాచీ, తస్యైవ ఆత్మా స్వభావో యేషాం త ఇత్యుపమానబహువ్రీహిః , అన్యథా,దృష్టాన్తవైఘట్యాత్-నహి కీటః పేశస్కృతా ఐక్యం యాతి - కిన్తు , తస్య సమానాకారో భవతి - అత ఏవ హ్యానన్తరగ్రన్థే సామ్యం యయురిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ యథా,అభిధా అనన్యయా-భక్త్యా,భాగవత-స్సామ్యం-యాన్తి,తద్భక్తా - స్తథా,చైద్యాదయోఽపి-నృపా - స్తస్య భగవత-శ్చిన్తయా సంరమ్భపూర్వకచిన్తయా, హరే-స్సామ్యం-యయుః - హే నృప,త్వం-మాం,యత్,పృష్టవాన్,కింతత్ - ద్విషతామపి,దమఘోషసుతాదీనాం,హరేః, స్సామ్య - మిత్యేత-త్సర్వం, తే తుభ్యం,మయా,ఆఖ్యాతం కథితమ్ ❁॥ ౩౯ ॥ ౪౦॥ ❁తదేవం ప్రశ్నస్యోత్తరముపసంహృత్యైతదేతదాఖ్యానం విశింషన్ తత్కీర్తనశ్రవణాదిఫలమాహ॥

హృదిస్థితేనహరిణావైరభావేనతౌహతౌ॥ ౩౪ ॥పునశ్చవిప్రశాపేనరాక్షసౌతౌబభూవతుః।కుమ్భకర్ణదశ
గ్రీవౌహతౌతౌరామవిక్రమైః॥ ౩౫ ॥శయానౌయుధినిర్భిన్నహృదయౌరామసాయకైః । తచ్చిత్తౌజహతుర్దే
హంయథాప్రాక్తనజన్మని॥ ౩౬ ॥తావిహాథపునర్జాతౌశిశుపాలకరూషజౌ।హతౌవైరానుబన్ధేనపశ్యతస్తే
సమీయతుః॥ ౩౭ ॥ఏనఃపూర్వంకృతంయత్తద్రాజానఃకృష్ణవైరిణః । జహుస్తేతేతదాత్మానఃకీటఃపేశస్కృ
తోయదా ॥ ౩౮ ॥ యథాభాగవతోభక్త్యాపరయాచాభిదాతథా। నృపాశ్చైద్యాదయస్సామ్యంహరేస్త
చ్చిన్తయాయయుః॥ ౩౯ ॥ఆఖ్యాతంసర్వమేతత్తేయన్మాంత్వంనృపపృష్టవాన్।దమఘోషసుతాదీనాంహరే
స్సామ్యమపిద్విషామ్॥ ౪౦ ॥ఏషాబ్రహ్మణ్యదేవస్యకృష్ణస్యచమహాత్మనః।అవతారకథాపుణ్యావధోయత్రా
దిదైత్యయోః॥౪౧॥ప్రహ్లాదస్యానుచరితంమహాభాగవతస్యచ। భక్తిర్జ్ఞానంవిరక్తిశ్చయాథాత్మ్యంచాస్యవై
హరేః ॥ ౪౨ ॥ సర్గస్థిత్యప్యయేశస్యగుణకర్మానువర్ణితమ్ । పరావరేషాంస్థానానాంకాలేనవ్యత్యయోమ
హాన్ ॥౪౩॥ధర్మోభాగవతానాంచభగవాన్యేనగమ్యతే। ఆఖ్యానేఽస్మిన్సమాఖ్యాతమాధ్యాత్మికమశేషతః॥
౪౪ ॥ యఏతత్పుణ్యమాఖ్యానంవిష్ణోర్వీర్యోపబృంహితమ్।కీర్తయేచ్ఛ్రద్ధయాశ్రుత్వాకర్మపాశైర్విముచ్యతే॥౪౫॥
ఏతద్యఆదిపురుషస్యమృగేన్ద్రలీలాందైత్యేన్ద్రయూథపవధంప్రయతఃపఠేత ❁ । దైత్యాత్మజస్యచసతాంప్ర

ఏషేత్యాదిభిష్షడ్భిః॥ బ్రహ్మణి బ్రహ్మకులే సాధుర్బ్రహ్మణ్యః-స చాసౌ - దేవ- స్తస్య- లోకత్రయమన్తః ప్రవిశ్య బిభ్రతః - కృష్ణస్య- యయం , అవతారకథా,పుణ్యా పుణ్యావహా-యత్ర కథాయా,మాదిదైత్యయోః హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిప్వోః వధః-ప్రతిపాద్యతే ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁తథా-యత్ర మహాభాగవతస్య- ప్రహ్లాదస్య చరిత్రం,భక్తిః-జ్ఞానం-విరక్తిశ్చ-భక్తిశబ్దేన భక్తియోగానుష్ఠానప్రకారో వివక్షితః - విరక్తిశబ్దేన తదుత్పత్తిప్రకారః - జ్ఞానశబ్దేనాత్మయాథాత్మ్యవివేచనపూర్వకతదనుసంధానప్రకారః-ఏతత్సర్వం-యత్ర కథాయాం-ప్రతిపాద్యత ఇత్యర్థః ❁॥ ౪౨ ॥ ❁తథా-జగత్సర్గస్థితిలయకారణస్య హరే-ర్యాథాత్మ్యం - తత్త్వవర్ణనం-తస్య - గుణానాం,కర్మణాం చ-వర్ణనం, పరావరేషాం దేవాసురాదీనాం-యాని-స్థానాని- తేషాం-కాలేన నిమిత్తేన మహాన్,వ్యత్యయోపి పర్యాసశ్చ ❁॥ ౪౩ ॥ ❁భగవా-న్యేన-గమ్యతే-స-భాగవతానాం-ధర్మశ్చ-యచ్చా- ధ్యాత్మికమాత్మానమధికృత్య వర్తమానః వస్తు చేతి,తదేత - త్సర్వ-మస్మిన్నాఖ్యానే , సమ్య- గాఖ్యాతమ్ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁యః పుమా-నేత-ద్విష్ణోః-వీర్యేణ పరాక్రమాదిగుణజాతేనో, పబృంహితం తత్ప్రతిపాదనేన విస్తీర్ణ -మత ఏవ-పుణ్య,మాఖ్యానం, శ్రద్ధయా-శ్రుత్వా - కీర్తయేత్-స పుమాన్-కర్మపాశైః పుణ్యపాపాత్మకైః కర్మభిరేవ పాశైః-విముచ్యతే ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁కించ-యః పుమా,నాదిపురుషస్య- మృగేన్ద్రస్య సింహస్యేవ-యా-లీలా దైత్యేన్ద్రయూథపవధాత్మికా-ప్రతిపాద్యా-యస్మిన్-తదేత-దాఖ్యానం - ప్రయతస్సమాహితచిత్త - స్సతాం ప్రవరస్య-దైత్యాత్మజస్య ప్రహ్లాదస్య-పుణ్యం-ప్రభావం-శ్రుత్వా - పఠేత పఠేత్-సో,ఽకుతోభయం కుతశ్చిద్భయరహితం లోకం వైకుణ్ఠలోక-మేతి - పూర్వం కర్మపాశైః ప్రముచ్యత ఇత్యుక్తం-అత్రాకుతోభయం లోకమేతీత్యుక్తం,కర్మపాశవిమోచనద్వారా అకుతోభయం

లోకమేతీత్యర్థః-అతోఽత్రన పౌనరుక్త్యమ్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ అహో ప్రహ్లాదస్య భాగ్యం- యేన దృష్టో భగవాన్-వయం తు మన్దభాగ్యా, ఇతి విషీదన్తం యుధిష్ఠిరమాహ ॥ యూయమితి త్రిభిః ॥ నృలోకే యూయం, బత భూరిభాగాః - అహో బహుభాగ్యవన్తః-తదేవ వ్యఞ్జయంస్తాన్విశినష్టి యేషాం, యుష్మాకం-గృహాన్-లోకం-పునానా-మునయో-ఽభియన్తి సర్వతస్సమాయాన్తి-తే తు కుతః, మనుష్యలిఙ్గం మనుష్యస్యేవ లిఙ్గం శరీరం యస్య - తత్, పరం బ్రహ్మ శ్రీకృష్ణరూపం, గూఢం ప్రచ్ఛన్నం - సర్వేషాం-యుష్మాకం -గృహే-నావసతీ, తి హేతోస్సమాయాన్తి ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ నను శ్రీకృష్ణోఽస్మాకం మాతులేయః కథం పరం బ్రహ్మేత్యుచ్యతే, తత్రాహ ॥ సవా ఇతి ॥ సోఽయం శ్రీకృష్ణో బ్రహ్మైవ, కిం తద్బ్రహ్మ, యదభిన్నః శ్రీకృష్ణః, య, న్మహద్భిః-విమృగ్యమన్వేషణీయం, కేవలం ధ్యేయమిత్యర్థః - కేవలనిర్దుఃఖసుఖాత్మకజ్ఞానరూపం - ఏవం భూతబ్రహ్మాభిన్నః శ్రీకృష్ణః, వో యుష్మాకం-న కేవలం-మాతులేయః, అపితు ప్రియః, సుహృచ్చ-ఆత్మా అన్తరాత్మా-అర్హణీయః పూజ్యః - విధికృన్నియోగకారీ-గురుర్హితోపదేష్టా చ-ఏవమనేకధా యుష్మాకం తత్సంబన్ధినాం భాగ్యం కియదితి వక్తవ్యమితి భావః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ మహద్విమృగ్యమిత్యనేన మహతామపి తత్స్వరూపం యథావద్దురవగమమిత్యుక్తం - ప్రియస్సుహృద్వ ఇత్యనేన - తన్మహద్విమృగ్యం బ్రహ్మ స్వయమేవ యుష్మాకం ప్రసన్నమితి చ - తన్మహద్విమృగ్యత్వమేవ ప్రపఞ్చయన్ తత్ప్రసాదం ప్రార్థయతే ॥ నేతి ॥ యస్య భగవతో - రూపం-భవపద్మజాదిభిః - ధియా స్వమనీషయా - వస్తుతయా యాథాత్మ్యేన-నోపవర్ణితం - ఉపవర్ణితం విషయీకృతం న భవతి - వాఙ్మనసాగోచర స్వరూపస్వభావత్వాత్తైరేతావదిత్యుపవర్ణితుమశక్యమిత్యర్థః - కింతు - కేవలం, మౌనేన శుభాశ్రయసంశీలనరూపేణ - భక్త్యుపాసనాత్మికయా ప్రీతిరూపయా-ఉపశమనేన్ద్రియజయాదినా చ - పూజిత ఆరాధితః - స సాత్వతాం యోగేశ్వరాణాం - పతిర్భగవాన్, మే మహ్యం-ప్రసీద

వరస్య పుణ్యం శ్రుత్వాఽనుభావమకుతోభయమేతి లోకమ్ ॥ ౪౬ ॥ యూయం నృలోకే బత భూరిభాగా లోకం
పునానా మునయోఽభియన్తి ॥ యేషాం గృహానావసతీతి సాక్షాద్గూఢం పరం బ్రహ్మ మనుష్యలిఙ్గమ్ ॥ ౪౭ ॥ స వా
అయం బ్రహ్మ మహద్విమృగ్యం కైవల్యనిర్వాణసుఖానుభూతిః । ప్రియస్సుహృద్వః ఖలు మాతులేయ ఆత్మాఽ
ర్హణీయో విధికృద్గురుశ్చ ॥ ౪౮ ॥ న యస్య సాక్షాద్భవపద్మజాదిభీ రూపం ధియా వస్తుతయోపవర్ణితమ్ । మౌనే
న భక్త్యోపశమేన పూజితః ప్రసీదతామేష స సాత్వతాం పతిః ॥ ౪౯ ॥ స ఏష భగవాన్రాజన్ వ్యతనోద్విహ
తం యశః । పురా రుద్రస్య దేవస్య మయేనానన్తమాయినా ॥ ౫౦ ॥ రాజోవాచ ॥ కస్మిన్కర్మణి దేవస్య మయో
ఽహన్ జగదీశితుః । మయేనోపచితా కీర్తిః కృష్ణేనానేన కథ్యతామ్ ॥ ౫౧ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ నిర్జితా అసురా
దేవైర్యుధ్యనేనోపబృంహితైః । మాయినాం పరమాచార్యం మయం శరణమాయయుః ॥ ౫౨ ॥ స నిర్మాయ పు
రస్తిస్రో హైమీరౌప్యాయసీర్విభుః । దుర్లక్ష్యాపాయసంయోగా దుర్వితర్క్యపరిచ్ఛదాః ॥ ౫౩ ॥ తాభిస్తేఽసుర

తాం ప్రసన్నో భవతు ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ ఏవం సంప్రార్థ్య శ్రీకృష్ణస్య మనుష్యలిఙ్గస్య పరబ్రహ్మత్వసూచకమితిహాసం ప్రస్తోష్యన్ తత్ప్రశ్నావసరప్రదానాయ శ్రీకృష్ణం విశినష్టి ॥ స ఏష ఇతి ॥ హే రాజన్ స ఏష, భగవాన్ జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాదిగుణయుక్తః-శ్రీకృష్ణః-పురా-అనన్తమాయినా, అనన్తాః బహ్వ్యో మాయా యస్య, తేన, మయేన నిమిత్తభూతేన, రుద్రస్య, దేవస్య, య, ద్విహతం, యశ, స్త-ద్వ్యతనోత్, అనేన రుద్రాదీనామపి యశఆదిగుణబృంహకత్వాధాయకత్వకథనేన స్వయమబృంహిత ఇతరేషాం తదాధాయకత్వాయోగాత్సామర్థ్యాత్తస్యాపి తల్లాభేన చ పర బ్రహ్మత్వం సూచితమ్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ ఏవం లబ్ధప్రశ్నావసరో యుధిష్ఠిరో విహితయశ ఉపచయప్రకారం బుభుత్సుః పృచ్ఛతి ॥ కస్మిన్నితి ॥ జగదీశితుః - భగవదాయత్తజగదీశితృత్వస్య "విలోక్య భగ్నసంకల్పం విమనస్కం వృషధ్వజ" మిత్యాదినా భగవదాయత్తసామర్థ్యస్య వక్ష్యమాణత్వాత్, దేవస్య-రుద్రస్య-కీర్తిః-కస్మిన్కర్మణి - అనేన శ్రీకృష్ణేన కర్త్రా, మయేన నిమిత్తేనోపచితా వర్ధితా, తత్కథ్యతామ్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ ఇతి పృష్ట ఆహ దేవర్షిః ॥ నిర్జితా ఇత్యాదినా ॥ అనేన రుద్రేణోపబృంహితైరాహితబలైర్దేవైర్నిర్జితా-అసురాః-మాయినాం, పరమాచార్యమాచార్యాణామప్యాచార్యం, మయం-శరణం-జగ్ముః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ తతస్స విభుస్సమర్థో, మయః - హేమ్నో వికృతిః హైమీ, రూప్యస్య రజతస్య రౌప్యా ఆయసో లోహస్యాయసీ, త్రయాణామితరేతరయోగద్వంద్వః-తాః- తిస్రః - పురో-నిర్మాయ, అసురేభ్యో దదావితి శేషః, పురో విశినష్టి ॥ దుర్లక్షః దర్శనావిషయః అపాయస్సంయోగశ్చ - యాసాం - తాః - ఇమాః పురోఽత్రాగతా ఇతో గతాశ్చేతి జనైరలక్షితా ఇత్యర్థః - తథా - దుర్వితర్క్యాస్సర్వజనసాధారణ్యేన తర్కితుమశక్యాః - పరిచ్ఛదా ఉపకరణాని యాసాం - తాః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ తాభిర్విమానరూపాభిరపేక్షితదేశగమనయుక్తాభిః పురీభిః-తేఽసురసేనాన్యః ఆసురసేనానాయకాః-హే

నృప. అలక్షితాః, దవైరదృశ్యమానాః- పూర్వవైరం స్మరన్త, స్సేశ్వరాన్ సపాలాంస్త్రీన్లోకాన్, నాశయాం చక్రుః నాశయితుమారబ్ధవన్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ తత-స్తే, సేశ్వరా ఇన్ద్రాదిలోకపాలైస్సహితా-లోకాజనా-ఈశ్వరం రుద్రముపాసాద్య ప్రాప్య-ఆనతాస్సన్త ఊచుః॥ తదేవాహ॥ హేవిభో, త్రిణిపురాణ్యాలయాః-స్థానాని-యేషాం తైర్వినష్టాన్-తావకాన్ త్వదీయాన్, నస్మాన్, హేదేవ-త్రాహిపాలయేతి ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ అథతద్విజ్ఞాపనానన్తరం-తాన్ సురాన్-మాభైష్ట భయం మాకార్ష్టేత్యనుగృహ్య, భగవాన్విభూరుద్రః-ధనుషి, శరం బాణం- సంధాయ, స్త్రం పాశుపతం-తస్మిన్ సంయోజ్యేతి శేషః-పురేషు, వ్యముఞ్చత ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ తతశ్శరాద్యథా, సూర్యమణ్డలాన్మయూఖసందోహారశ్మిసమూహాః, స్తథా-ఽగ్నివర్ణా ఇషవో బాణాః - ఉత్పేతుః,, యతో యేభ్య ఇషుభ్యః - పురో నాదృశ్యన్త, ఇషుభిః ప్రచ్ఛన్నానబభూవురిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ తైరిషుభిః-స్పృష్టాస్తాడితాస్త్రీణి, పురాణ్యో, కాంసస్థానాని, యేషాం, తే అసురా - స్సర్వే-వ్యసవః-విగతా, అసవః ప్రాణా, యేషాం తాదృశాస్సన్తో, నిపేతుః, పతితవన్తః-తాన్, వ్యసూనసురాన్, నానీయ - మహాయోగీ-మయః-కూపరసేస్వయం వినిర్మితకూపగతే రసే మృతసంజీవ ఇతరి-అక్షిపదపాతయత్ ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ తేచ సిద్ధామృతరసేన-స్పృష్టా-అసురా - వజ్రసారావజ్రవద్దృఢాఙ్గాః - మహౌజసో మహాబలాస్సన్తః-మేఘదళనా మేఘచ్ఛేదా- ద్విద్యుద్రూపా వహ్నయ ఇవో-త్తస్థుః ఉత్థితవన్తః ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ తదా - భగ్నస్సంకల్పో యస్య-త్తఏవ విమనస్కం దుఃఖితమనస్కం-వృషధ్వజం రుద్రం, విలోక్య - అయం, భగవాన్ - శ్రీకృష్ణరూపో - విష్ణు - స్తత్ర సిద్ధామృతరసవినాశే - ఉపాయ, మకల్ప

సేనాన్యోల్లోకాంస్త్రీన్సేశ్వరాన్నృపస్మరన్తో నాశయాంచక్రుః పూర్వవైరమలక్షితాః॥ ౫౪ ॥ తతస్తే సే
శ్వరాలోకా ఉపాసాద్యేశ్వరమ్। త్రాహి నస్తావకాన్దేవ వినష్టాంస్త్రిపురాలయైః॥ ౫౫ ॥ అథానుగృ
హ్య భగవాన్ మాభైష్టేతి సురాన్విభుః। శరం ధనుషి సంధాయ పురేష్వస్త్రం వ్యముఞ్చత॥ ౫౬ ॥ తతోఽగ్నివ
ర్ణా ఇషవ ఉత్పేతుస్సూర్యమణ్డలాత్ । యథా మయూఖసన్దోహా నాదృశ్యన్త పురో యతః॥ ౫౭ ॥ తైస్స్పృష్టా
వ్యసవస్సర్వే నిపేతుస్స్మ పురౌకసః। తానానీయ మహాయోగీ మయః కూపరసేఽక్షిపత్॥ ౫౮ ॥ సిద్ధామృతరస
స్పృష్టా వజ్రసారా మహౌజసః। ఉత్తస్థుర్మేఘదళనా వైద్యుతా ఇవ వహ్నయః ॥ ౫౯ ॥ విలోక్య భగ్నసం
కల్పం విమనస్కం వృషధ్వజమ్। తదాఽయం భగవాన్విష్ణుస్తత్రోపాయమకల్పయత్॥ ౬౦ ॥ వత్స ఆసీత్తదా బ్ర
హ్మా స్వయం విష్ణురయం హి గౌః। ప్రవిశ్య త్రిపురం కాలే రసకూపామృతం పపౌ॥ ౬౧ ॥ తేఽసురా హ్యపి పశ్యన్తో
న న్యషేధన్విమోహితాః। తద్విజ్ఞాయ మహాయోగీ రసపాలానిదం జగౌ ॥ స్వయం విశోకః శోకార్తాన్స్మరన్
దైవగతిం చ తామ్॥ ౬౨ ॥ దేవోఽసురో నరః కో వా నేశ్వరోఽస్తీహ కశ్చన । ఆత్మనోఽన్యస్య వా దిష్టం దైవే
నాపోహితుం ద్వయోః॥ ౬౩ ॥ అథాసౌ శక్తిభిస్స్వాభిః శంభోః ప్రాధనికం వ్యధాత్। ధర్మజ్ఞానవిరక్త్యృద్ధి

యత్ ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ తదేవాహ॥ వత్స ఇతి॥ అయం శ్రీకృష్ణరూపో విష్ణుః-స్వయం-గౌః ధేను-రాసీత్ -బ్రహ్మాచతుర్ముఖో-వత్స ఆసీత్, తతో-గోరూపో, ఽయం విష్ణుః, సవత్సః, స్త్రిపురం-త్రయాణాం పురాణాం సమాహార- స్తత్-ప్రవిశ్య, కాలే మధ్యాహ్నే, రసకూపామృతం రసరూపం కూపగతమమృతం పపౌ అపిబత్ ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ తే అసురాః-పిబన్తీం-గాం, పశ్యన్తోఽపి, భగవన్మాయయా విమోహితాః-నన్యషేధన్ తన్నవ్యారయన్ ॥ తత్పానం, జ్ఞాత్వా, మహాయోగీ మయః-రసం కూపామృతరసం పాలయన్తీతి తథా, తానసురాన్, శోకార్తాన్-తాం, దైవగతిం స్మరన్, అతఏవ, విగతశోకః-స్వయం-స్మయన్, ఇదం వక్ష్యమాణం, జగాద ఉవాచ ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ దేవ ఇతి ॥ ఆత్మనో , అన్యస్యవా, ద్వయోరపి-దైవేనేశ్వరేణా, దిష్టముపకల్పితం - సుఖం దుఃఖం వా-అపోహితు, మిహలోకే దేవాద్యన్యతమోయః కశ్చి, న్నేశ్వరః న ప్రభుర్నసమర్థః ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ అథ నిశ్శేషం కూపామృతరసపానానన్తరం-అసౌ శ్రీకృష్ణః, ధర్మాదిభిః-స్వాభిశ్శక్తిభిః, శంభోః రుద్రస్య, ప్రాధనికం, ప్రధనం సంగ్రామ స్తత్సాధనం, యు, ద్రథసూతాదిరూపం , తద్వ్యధాత్ క్రమేణ ధర్మాదిస్వశక్తిరేవ సాధాదిరూపేణాకరోదిత్యర్థః , స్వశక్త్యాహితశక్తిమకరోదితి యావత్॥ తత్ర శక్తిర్నామ స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతకార్యోపయుక్తా-సాచ ధర్మాదిరూపేణ బహువిధా , తత్ర ధర్మశక్తిర్నామ సాధుపరిత్రాణసామర్థ్యాత్మికా, జ్ఞానశక్తిరిహ ,, యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ , సర్వదర్శీస్వాధీనోఽనాదిస్సర్వేశ్వరః సర్వదృ ,, గిత్యాదిభ్యోఽవగతా సర్వసాక్షాత్కారసామర్థ్యాత్మికా॥ తథా ప్రోక్తం శ్రీమన్నాథమునిభిః ,, యో వేత్తి యుగపత్సర్వం ప్రత్యక్షేణ సదా స్వత ,, ఇతి, విరక్తిర్నామ ,, సర్వమిదమభ్యాత్తోఽవాక్యనాదర ,, ఇతి శ్రుత్యవగతా - అవాప్తసమస్తకామత్వేఽపి తదనాదరేణావస్థానసామర్థ్యాత్మికా, ఋద్ధిర్నామైశ్వర్యం ,, ఏష సర్వేశ్వరః కృష్ణ ,, ఇత్యాది ప్రమాణావగతం సర్వాన్తరాత్మత్వేన తన్నియన్తృత్వసామర్థ్యం, త

పోనామ ,, సతపోఽతప్యత సతపస్తప్త్వా ఇదగ్ం సర్వమసృజత ,, త్యాద్యవగతా జగద్రక్షణోపయుక్తసఙ్కల్పరూపజ్ఞానాత్మికా-విద్యానామ , సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్ప ,, ఇత్యాద్యవగతా సత్యసఙ్కల్పాత్మికా, సత్యసఙ్కల్పత్వం చ, స్వావతారాద్యపూర్వభోగ్యాన్తరసృష్టౌ జగద్వ్యాపాదాదిషు చామోఘసఙ్కల్పత్వం, క్రియానామ , ఘటితఘటనాత్మికా,, స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియా చ ,, త్యాద్యవగతా, ఆదిశబ్దేనబలవీర్యతేజఆదయః - తత్ర - బలం శ్రమప్రసఙ్గరహితం సర్వధారణసామర్థ్యం ,,ఏష సేతుర్విధరణ,, ఇత్యాదిభ్యోవగతం -వీర్యం నామ సర్వధారణేఽపి వికారరహితత్వం - తేజః అస్వాధీనసహకార్యనపేక్షత్వం ॥రథమితి॥ వాహాన్ అశ్వాన్ వర్మ కవచం, ఆదిశబ్దేన ప్రగ్రహాదికం గృహ్యతే * ॥ ౬౪ ॥ * భగవద్ధర్మశక్త్యాత్మకం-రథ, మారుహ్య, సన్నద్ధః కవచిత, ఈశ్వరో రుద్రః , శరం - ధనుశ్చ, పాదదే స్వీకృతవాన్, తతో, ధనుషి, శరం-సంధాయ, అభిజితిముహూర్తే అభిజిన్నామకే ముహూర్తే - భగవతశ్శ్రీకృష్ణస్య, తేజసాశక్తివిశేన-యుక్త-స్త్రిపురం-దదాహ బాణప్రయోగద్వారేణ దగ్ధవాన్ హే నృప * ॥ ౬౫ ॥ * తదా-దివి, దున్దుభయో, నేదుః దధ్వనుః, విమానశతాని-సంకులాని యేషాం-తే, దేవేశాదయః -జయేతి-వదన్త ఇతి శేషః - ఉత్కర్షేణ వర్తస్వేతి వదన్తః - కుసుమోత్కరైః కుసుమవర్షైః, శంఘ మవాకిరన్ అవవర్షుః-అప్సరసాం-గణాః-జగుః -ననృతుశ్చ * ॥ ౬౬ ॥ * హే నృప-ఏవమిత్థం-త్రిస్రః-పురః పురీః-దగ్ధ్వా-పురహా, భగవాన్-రుద్రః-బ్రహ్మాదిభిః-స్తూయమానః-స్వస్థానం-ప్రత్యపద్యత ప్రాప్తవాన్ * ॥ ౬౭ ॥ * శ్రీకృష్ణస్య పరబ్రహ్మాభిన్నత్వసూచకప్రభావప్రతిపాదనముపసంహరన్ ప్రశ్నాన్తరావసరం ప్రయచ్ఛతి ॥ ఏవమితి ॥ ఆత్మనః-స్వస్య-మాయయా సంకల్పేన, నతు కర్మణేతి భావః, నృలోకం, విడమ్బమానస్యానుకుర్వతః- ఇతరసజాతీయచేష్టాం కుర్వత ఇత్యర్థః-హరేరాశ్రితార్తిహరస్య- లోకస్య హితోపదేష్టు , రస్య శ్రీకృష్ణస్య-ఋషిభిరస్మదాదిభిః-గీతాన్య-వంవిధాని, వీర్యాణి - లోకం, పునానాని - బహూని-సన్తీతి శేషః సాకల్యేన కేనాపి వక్తుం నశక్యానీతి భావః- అతోఽన్యత్కించిత్త్వయా ప్రష్టవ్యమస్తి చేత్కథయామేత్యర్థః * ॥ ౬౮ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే త్రిపురవిజయో నామ దశమోఽధ్యాయః *

తదేవం శ్రుతప్రహ్లాదచరితోఽ ,, పరం వదామకి ,, మితి ప్రశ్నాయ చోదితో యుధిష్ఠిరో వర్ణాశ్రమాదిధర్మాన్ తత్రతత్రభగవద్భక్తియోగాఙ్గత్వేనోక్తాన్ బుభుత్సుర్దేవర్షిం పప్రచ్ఛేత్యాహ భగవాన్ బాదరాయణిః ॥ శ్రుత్వేతి ॥ ఉరువిక్రమే-భగవత్యా-త్మా మనో, యస్య, తస్య, దైత్యపతేః ప్రహ్లాదస్య , సాధుసభాభిః - సభాజితమనుసేవిత-మీహితం చరిత్రం, శ్రుత్వా-ముదా హర్షేణా-న్వితో యుక్తో, యుధిష్ఠిరః, పున-ర్మహత్తమానా , మగ్రణ్యం ప్రథమతో గణ్యం , స్వయంభువస్తనయం నారదం, పప్రచ్ఛ ,, సాధుసభాసభాజితం మహత్తమాగ్రణ్యౌరుక్రమాత్మన ,, ఇతి పాఠాన్తరం-తత్ర- మహత్తమానా-మగ్రణ్యః ముఖ్యః, ఉరుక్రమే భగవత్యా-త్మా మనో-యస్య-దైత్యపతేః ప్రహ్లాదస్య-ఈహితం -సాధూనాం-సభాయాం-సభాజితం, సత్కృతం-శ్రుత్వేత్యర్థః * ॥ ౧ ॥ * ప్రశ్నమేవాహ ॥ భగవన్నితి ॥ హే భగవ, న్నృణాం, వర్ణానాం బ్రాహ్మణాదీనా-మాశ్రమాణాం బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమనిష్ఠానాం చా-చారై-ర్యుతం, నృణాం -సనాతనం అనాదిపరంపరాగతం, ధర్మం, శ్రోతు-మిచ్ఛామి, తచ్ఛ్రవణేచ్ఛాయాం హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ యద్యస్మాద్ధర్మాత్ పరం పరమపురుషం, విన్దతే భక్తియోగనిష్పత్తిద్వారా ప్రాప్నోతీత్యర్థః * ॥ ౨ ॥ * నన్వేతద్ధర్మవిదో బహవస్సన్త్యతస్తం ప్రతి నాహం ప్రష్టవ్య, స్తత్రాహ ॥ భవానితి ॥ త్వమివా-న్యే, ధర్మగుహ్యం , నవిదు - రత, స్త్వమేవ బ్రూహీతి భావః-తదేవ వ్యఞ్జయన్ విశినష్టి ॥ ప్రజా

పోవిద్యాక్రియాదిభిః । రథం సూతం ధ్వజం వాహాన్ ధనుర్వర్మ శరాదియత్ ॥ ౬౪ ॥ సన్నద్ధో రథమాస్థాయ శరం ధనురుపాదదే । శరం ధనుషి సంధాయ ముహూర్తేఽభిజితీశ్వరః ॥ దదాహ తేజసాయుక్తో హరోఽథ త్రిపురః నృప ॥ ౬౫ ॥ దివి దున్దుభయో నేదుర్విమానశతసంకులాః । దేవర్షిపితృసిద్ధేశా జయేతి కుసుమోత్కరైః ॥ అవాకిరన్జగుర్హృష్టా ననృతుశ్చాప్సరోగణాః ॥ ౬౬ ॥ ఏవం దగ్ధ్వా పురస్తిస్రో భగవాన్పురహా నృప । బ్రహ్మాదిభిస్స్తూయమానస్స్వధామ ప్రత్యపద్యత ॥ ౬౭ ॥ ఏవం విధాన్యస్య హరేస్స్వమాయయా విడమ్బమానస్య నృలోకమాత్మనః । వీర్యాణి గీతాన్యృషిభిర్జగద్గురోర్లోకాన్పునానాన్యపరం వదామి కిమ్ ॥ ౬౮ ॥ * * * * * * * * * * * * * * * * *

* * * * ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే త్రిపురవిజయో నామ దశమోఽధ్యాయః * * * *

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శ్రుత్వేహితం సాధుసభాసభాజితం * మహత్తమాగ్రణ్య ఉరుక్రమాత్మనః । యుధిష్ఠిరో దైత్యపతేర్ముదాయుతః పప్రచ్ఛ భూయస్తనయం స్వయంభువః ॥ ౧ ॥ శ్రీయుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛామి నృణాం ధర్మం సనాతనమ్ । వర్ణాశ్రమాచారయుతం యత్పుమాన్ విన్దతే పరమ్ ॥ ౨ ॥ భవాన్ప్రజాపతే

నాం పత్యుః పరమేష్ఠినః సాక్షాత్ - భవాన్ - ఆత్మజః పుత్రః - సర్వోఽపి ధర్మః పరమేష్ఠిముఖోపదిష్ట ఇతి తతో గృహీతధర్మరహస్యస్త్వమేవ తద్వక్తుం సమర్థ ఇతి భావః॥ నను పరమేష్ఠినస్సుతా అపి బహవస్సన్తీత్యత ఆహ ॥ హే బ్రహ్మన్, సుతానాం మధ్యే-భవాన్, పరమేష్ఠినః - సమ్మతస్సుతః, నితరాం ప్రీతివిషయస్సుతః, అతో ధర్మరహస్యం తేన తుభ్యముపదిష్టం భవేదితి భావః॥ నను పదిష్టధర్మరహస్యోఽప్యహం తద్విస్మృతవానస్మీత్యత్రాహ ॥ తప ఆదిభిరుపాయైః, నారాయణపరాః - నారాయణః - పరతత్త్వం స ఉపాస్యో, యేషాం, తాదృశాః - విప్రాః, యూయం, ధర్మగుహ్యం, విదుః - భగవద్భక్త్యఙ్గత్వేన వర్ణాశ్రమాదిధర్మమనుతిష్ఠతాం యుష్మాకం న తద్విషయా విస్మృతిరితి భావః॥ జానన్తో, వయం రహస్యత్వాదవనకథయామ ఇతి చేత్తత్రాహ ॥ కరుణా ఇతి ॥ కరుణాః కరుణావన్తః - కారుణ్యవతాం మమ ధర్మరహస్యాజ్ఞానప్రయుక్తదుఃఖస్య నిరాచికీర్షా యుక్తైవేతి భావః - సాధవస్స్వార్థనిరపేక్షపరోపకారశీలాః. ఏవంభూతాః త్వద్విధా ఏవ - నత్వపరే సన్తీత్యర్థః ❁॥౩॥౪॥❁ ఏవమాపృష్టో ధర్మాన్ భగవాన్నారదస్తాన్వివక్షుస్స్వస్య సాక్షాత్తదుపదేష్టారం శ్రీమన్నారాయణం నమస్కుర్వన్ ప్రతిజ్ఞాయుతం పిశినష్టి॥ నత్వేతి ద్వాభ్యాం॥ అజాయ కర్మోత్పత్తిరహితాయ, భగవతే, నారాయణాయ - లోకానాం, యో, ధర్మ, స్తస్య, హేతవే కారణాయ, ప్రవర్తకాయ, నత్వా, నారాయణముఖాచ్ఛ్రుతం, సనాతనం. ధర్మ - మహం వక్ష్యే ❁॥౫॥❁ ఏవం ప్రతిజ్ఞాం కృత్వా తన్ముఖాదాత్మనశ్శ్రవణం సంభావయన్ తం విశినష్టి॥ య ఇతి ॥ యో భగవానాత్మనోఽంశభూతేన, నరేణ సహ, దాక్షాయణ్యాం దక్షదుహితరి, మూర్త్యాం ధర్మతో మూర్త్యా భర్తుర్ధర్మా, దవతీర్య - లోకానాం, స్వస్తయే, బదరికాశ్రమే - అద్యాప్యాస్తే ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తావద్వక్ష్యతే ధర్మే ప్రమాణమాహ॥ ధర్మమూలమితి॥ ధర్మస్య, మూలం ప్రమాణం, ధర్మప్రమాపకో భగవానేవేత్యర్థః॥ నను - భగవతః ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాన్తర్యాతత్వాత్ కథం తస్య ధర్మప్రమాపకత్వమితి శఙ్కాం నిరాకుర్వన్ తం విశినష్టి॥ సర్వవేదమయః ఋగ్యజుస్సామాదిసర్వవేదప్రచురః న సాక్షాద్ధర్మే భగవాన్

స్సాక్షాదాత్మజః పరమేష్ఠినః। సుతానాం సమ్మతో బ్రహ్మన్ తపోయోగసమాధిభిః॥౩॥ నారాయణపరా విప్రా
ధర్మగుహ్యం యథా విదుః। కరుణాస్సాధవశ్శాన్తాస్త్వద్విధా న తథా పరే॥౪॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ నత్వా భగ
వతేఽజాయ లోకానాం ధర్మహేతవే। వక్ష్యే సనాతనం ధర్మం నారాయణముఖాచ్ఛ్రుతమ్॥ ౫ ॥ యోఽవతీ
ర్యాత్మనోంఽశేన దాక్షాయణ్యాం తు ధర్మతః। లోకానాం స్వస్తయేఽధ్యాస్తే తపో బదరికాశ్రమే॥౬॥ ధర్మ
మూలం హి భగవాన్ సర్వవేదమయో హరిః। స్మృతిశ్చ తద్విదాం రాజన్ యేన చాత్మా ప్రసీదతి॥౭॥ సత్యం దయా
తపశ్శౌచం తితిక్షేక్షా శమో దమః। అహింసా బ్రహ్మచర్యం చ త్యాగస్స్వాధ్యాయ ఆర్జవమ్॥ ౮ ॥ సంతోషస్స
మదృక్సేవా గ్రామ్యేహోపరమశ్శనైః। నృణాం విపర్యయేహేక్షా మౌనమాత్మవిమర్శనమ్॥ ౯ ॥ అన్నాద్యా

ప్రమాణ, మపి తు - సాక్షాత్ప్రమాణభూతా సర్వవేదావిష్కర్తద్వారేతి భావః॥ తదావిష్కారకత్వం చ తస్య శ్రూయతే "తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద" ఇత్యాది, కించ, హే రాజన్, తద్విదాం వేదవిదాం-స్మృతిశ్చ - ధర్మమూలమిత్యర్థః॥ తద్విదామిత్యనేన, స్మృతీనాం స్వమూలభూతశ్రుత్యనుమాపనద్వారా ధర్మప్రమాపకత్వమితి సూచితం, తద్విదాం - స్మృతయ ఇత్యనేనాతద్విదనమూలకశాక్యాదిస్మృతివ్యావృత్తిః, స్మృతిశ్చేతి చశబ్దేన శిష్టాచారసంగ్రహః॥ తదుక్తం మనునా "వేదోఽఖిలో ధర్మమూలం స్మృతిశీలే చ తద్విదామ్, ఆచారశ్చైవ సాధూనామాత్మనస్తుష్టిరేవ చే"తి, యాజ్ఞవల్క్యశ్చ "శ్రుతిస్స్మృతిస్సదాచారస్స్వస్య చ ప్రియమాత్మనః, సమ్యక్సంకల్పజః కామో ధర్మమూలమిదం స్మృత"మితి - ధర్మం విశినష్టి॥ యేన ధర్మేణ స్వారాధనభూతేనాత్మా పరమాత్మా, ప్రసీదతి - పరమాత్మప్రసాదహేతుత్వాదవశ్యం తచ్ఛ్రవణాదికం కర్తవ్యమితి భావః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవం ధర్మప్రమాణాన్యభిధాయ తావన్నృణాం సాధారణధర్మాస్తానాహ॥ సత్యమిత్యాదిభిః పంచభిః॥ సత్యం భూతహితత్వం దయా స్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖాసహిష్ణుత్వం, తప అనశనాదిరూపం, శౌచం స్నానాదిజం శుచిత్వం తితిక్షా శీతోష్ణాదిద్వంద్వసహిష్ణుతా - ఈక్షా హేయోపాదేయాదివివేకః - శమోఽన్తరిన్ద్రియజయః - దమో బాహ్యేన్ద్రియజయః - అహింసా కరణత్రయేణాపి పరపీడానివృత్తిః - బ్రహ్మచర్యమనుచితకాలేషు స్త్రీసఙ్గరాహిత్యం - త్యాగో లోభరాహిత్యం స్వాధ్యాయో యథోచితమన్త్రజపః - ఆర్జవం మనోవాక్కాయానామైకరూప్యమ్ ❁॥ ౮ ॥ ❁ సంతోషః దైవాల్లబ్ధేనాలంబుద్ధిః, సమదృక్సేవా సమదృశాం మహతాం సేవా - గ్రామ్యేహాభ్యః - ప్రవృత్తికర్మభ్యః, ఉపరమో నివృత్తిః, నృణాం - విపర్యయేహేక్షా నిష్ఫలచేష్టానిరూపణం - మౌనం మితభాషణం - ఆత్మవిమర్శనం - దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యపరిశీలనమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ భూతేభ్యో, యథాయోగ్యం, అన్నాద్యమన్నం - తదాదేః - సంవిభాగః విభజ్య ప్రదానం - తేషు భూతేష్వాత్మదేవతాబుద్ధిః ఆత్మేతి దేవతేతి చ బుద్ధిః - ఆత్మనః స్వస్య, దేవతా దైవతం పరమాత్మా, తద్బుద్ధిః బ్రహ్మాత్మకత్వబుద్ధిరిత్యర్థః, స్వాత్మతుల్యతాబుద్ధిర్దేవతాబుద్ధిశ్చేతి వా - హే పాణ్డవ - భూతా

నామమధ్యే,నృషుతు-సుతరామతీవా,త్మదేవతాబుద్ధిః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀మహతాంగతేశ్వరస్యాస్య - భగవతః,శ్రవణంగుణశ్రవణం ,కీర్తనంగుణప్రతిపాదకనామాదికీర్తనం - స్మరణంస్వరూపరూపగుణవిభూతిస్మరణం - సేవాపాదపీడనాదిరూపా-ఇజ్యాఅర్ఘ్యపాద్యాదినివేదనారూపా- అవనతిర్నమస్కృతిః - ప్రహ్వీభావోవా , సఖ్యంసర్వాత్మనాఅనుకూల్యం , ఆత్మసమర్పణంస్వాత్మనస్తదనుబన్ధినశ్చతదాయత్తసత్తాదిమత్త్వానుసంధానంచే , త్యయం - త్రింశల్లక్షణవాన్సర్వేషాంనృణాం - సాధారణః , పరఉత్కృష్టో - ధర్మ - ఉదాహృతః ప్రదర్శితః - యేనధర్మేణ , సర్వాన్తరాత్మా,భగవాంస్తుష్యతి, సోఽయం - త్రింశల్లక్షణవానిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ఏవంనృణాంసాధారణంధర్మమభిధాయాథనరవిశేషా - ణాం - బ్రాహ్మణాదీనాం - వర్ణానాం క్రమాణామావశ్యకాన్ - ధర్మాన్వివక్షుస్తావత్త్రైవర్ణికసాధారణ్యేనద్విజత్వం - లక్షణమాహ ॥ సంస్కారాఇతి ॥ యత్ యత్ర , సంస్కారాగర్భాధానాదయః - షోడశఅవిచ్ఛిన్నాః , సః,ద్విజః - ననుశూద్రస్యాపితదవిచ్ఛేదద్విజత్వంస్యా, త్తత్రాహ॥ అజో బ్రహ్మా , య - మేవంసంస్కారయుక్తం,జగాద-శ్రుతిస్మృతిముఖేన,స , ద్విజః,శూద్రంతునమన్త్రవత్సంస్కారయుక్తంజగాద,నచోపనయనవన్తం , అతోనాసౌద్విజః, తథాచస్మృతిః ‹‹ వివాహమాత్రంసంస్కారంశూద్రోఽపిలభతాంసదా,నకేనచిత్సమసృజచ్ఛన్దసాతంప్రజాపతి ‹‹రితి ॥ శ్రుతిశ్చ॥ ‹‹ గాయత్ర్యాబ్రాహ్మణమసృజత్త్రిష్టుభారాజన్యంజగత్యావైశ్యంనకేనచిచ్ఛన్దసాశూద్ర ,, మితిఅతోవివాహవ్యతిరిక్తసంస్కారస్యాభావాదుపనయనస్యనిషేధాన్న తస్యద్విజత్వమితివ్యాచక్షతే ॥ వస్తుతస్తు॥ద్విజత్వాదికమదృష్టవిశేషసంబన్ధరూపం-నజాతిరూపం, నబ్రాహ్మణాదేర్బ్రాహ్మణ్యాదిషూత్పత్తిమాత్రరూపం-కేవలసంస్కారమాత్రవత్త్వంవా,అన్యథాఆదికాలేబ్రహ్మణోముఖబాహూరుప్రభవానాంపశ్చాద్విశ్వామిత్రప్రభృతీనాంబ్రాహ్మణ్యాద్యభావప్రసఙ్గాత్,సంతానవిశేషప్రసూతత్వాదికంచతాదృగదృష్టవిశేషవత్త్వసూచకం - సంతానవిశేషోత్పత్తేస్తన్మూలకసంస్కారాదేశ్చప్రకృష్టాదృష్టకార్యత్వాత్ , అలౌకికప్రకర్షవిశేషకారణత్వాచ్చ,ఏవంచ‹‹కార్యేణ

దేస్సంవిభాగోభూతేభ్యశ్చయథార్హతః। తేష్వాత్మదేవతాబుద్ధిస్సుతరాంనృషుపాణ్డవ ॥ ౧౦ ॥ శ్రవణంకీర్తనంచాస్యస్మరణంమహతాంగతేః। సేవేజ్యాఽవనతిర్దాస్యంసఖ్యమాత్మసమర్పణమ్॥ ౧౧॥నృణామయంపరోధర్మస్సర్వేషాంసముదాహృతః। త్రింశల్లక్షణవాన్సాక్షాత్సర్వాత్మాయేనతుష్యతి॥ ౧౨ ॥సంస్కారాయదవిచ్ఛిన్నాస్సద్విజోఽజోజగాదయమ్।ఇజ్యాధ్యయనదానానివిహితానిద్విజన్మనామ్ ॥ జన్మకర్మావదాతానాంక్రియాశ్చాశ్రమచోదితాః॥ ౧౩ ॥విప్రస్యాధ్యాపనాదీనిషడన్యస్యాప్రతిగ్రహః । రాజ్ఞోవృత్తిఃప్ర

కారణానుమాన ,, మితిన్యాయేనయత్రకార్యభూతాస్సంస్కారాఅవిచ్ఛిన్నాఃపిత్రాదిపరంపరయాఽవిచ్ఛిన్నాదృష్టాత్సద్విజఇత్యర్థః - సంతానవిశేషప్రభవత్వతన్మూలకసంస్కారాదిమత్త్వానుమితాదృష్టసంబన్ధవిశేషవాన్ద్విజ ఇతియావత్ , సంస్కారశ్చ। బ్రాహ్మణాదేర్బ్రాహ్మణ్యాదిషుప్రసూతస్యైవకర్తవ్యత్వేనప్రజాపతినా ‹‹ అష్టవర్షంబ్రాహ్మణముపనయీత,, త్యాదిశ్రుతిస్మృత్యాదిముఖేనప్రగదితాః-తథాచ-యత్సంతానవిశేషప్రభవంసంస్కార- మజో - జగాద-తత్సంతానప్రభవత్వానుమితాదృష్టవిశేషసంబన్ధవాన్ద్విజఇతిఫలితోఽర్థః ॥ త్రైవర్ణికానామావశ్యకాన్ధర్మానాహ॥ఇజ్యేతి ॥ జన్మనాకులేన-కర్మణాచా-వదాతానాంశుద్ధానాం-ద్విజన్మనాంత్రైవర్ణికానాం-ఇజ్యాదీని-స్వాశ్రమచోదితాఃబ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమేషువిహితాఃక్రియాఃచేష్టితాని - ఏషామకరణేప్రత్యవాయఇతిభావః - తుర్యాశ్రమిణామనగ్నిత్వేనేజ్యాయాఅభావాత్తదభిప్రాయేణస్వాశ్రమచోదితాఃక్రియాఇత్యుక్తం-సాగ్నిత్వేఇజ్యాదీనిత్రీణిస్వాశ్రమచోదితాః క్రియాశ్చైతానివిహితాని - అనగ్నిత్వేత్వాశ్రమచోదితాఃక్రియావిహితా ఇత్యర్థః - అనాశ్రమిణాంవిధురాదీనాంతుపూర్వోక్తస్త్రింశల్లక్షణవాన్ధర్మ ఇతిభావః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ఏవంత్రైవర్ణికానామావశ్యకాన్ధర్మానభిధాయతత్రవిప్రస్యజీవికాధర్మానాహ ॥ విప్రస్యాధ్యాపనాదీనీతి ॥ ఆదిశబ్దేనయాజనప్రతిగ్రహావివక్షితౌయాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహాః - జీవికాధర్మాః-ఇజ్యాధ్యయనదానానీనిత్యావశ్యకాధర్మాఇత్యర్థః- ఏవంసంభూయవిప్రస్యషడ్ధర్మాః॥తథాచోక్తంమనునా‹‹షణ్ణాంతుకర్మణామస్యత్రీణికర్మాణిజీవికా । యాజనాధ్యాపనేచైవవిశుద్ధాచ్చప్రతిగ్రహః ,, ఇతి , అథక్షత్రియస్యజీవికాధర్మానాహ ॥ అన్యస్యాప్రతిగ్రహఇతి ॥అత్ర,అన్యస్యక్షత్రియస్య-అప్రతిగ్రహఇతిప్రతిగ్రహాతిరిక్తంయాజనమధ్యాపనంచానుజానాతి-వక్ష్యతిచానన్తరమేవ ‹‹ ఋతేరాజన్య ,,మితి,శ్రూయతేచాశ్వపతికైకయప్రభృతీనాంక్షత్రియాణాముపదేష్టృత్వాది-ప్రజాపాలనేఽధికృతస్యక్షత్రియస్యవృత్త్యన్తరమాహ॥రాజ్ఞ ఇతీతివ్యాచక్షతే-తచ్చిన్త్యం ‹‹ ప్రభుత్వాదార్త్విజ్యంసర్వవర్ణానాంస్యా ,, దితిద్వాదశాధ్యాయాన్త్యాధికరణేక్షత్రియాదేర్యాజనాధ్యాపనయోఃప్రతిషిద్ధత్వాత్ - తత్రహిదర్శపూర్ణమాసజ్యోతిష్టోమాదిషుకిం త్రిభిరపిద్విజాతిభిరార్త్విజ్యంకారయితవ్యముత బ్రాహ్మణైరేవేతిసంశయ్యాత

తృతీయోఽప్యార్త్విజ్యమర్హన్తి విద్వత్త్వాత్ - వరణం పునః పురుషార్థ - మతః కర్మవైగుణ్యం నాస్తి - కిఞ్చ - యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహా బ్రాహ్మణస్యైవ వృత్త్యుపాయా ఇతి నియమః పురుషార్థతయా స్మర్యతే న క్రత్వర్థతయా - తేన క్షత్రియవైశ్యావార్త్విజ్యం కుర్వన్తౌ నియమాతిక్రమాత్కామం స్వధర్మాత్ప్రచ్యవేయాతాం - న క్రతోః కదాచిద్గుణహానిః - తస్మాత్త్రిభిరప్యార్త్విజ్యం కారయితవ్యమితి పూర్వపక్షం ప్రాప్య - ద్విజోత్తమానామార్త్విజ్యం - న తు క్షత్రియవైశ్యయోః - బ్రాహ్మణార్త్విజ్యనియమః క్రత్వర్థేనాపి హి స్మృతః ॥ యజ్ఞం వ్యాఖ్యాస్యామ ఇత్యుపక్రమ్య బ్రాహ్మణానామార్త్విజ్యమితి యజ్ఞసూత్రకారాః క్రత్వర్థేన స్మరన్తీతి స్పష్టమేతత్ - తథా చ భగవద్రామాయణేఽపి "క్షత్రియో యాజకో యస్య చణ్డాలస్య విశేషతః - కథం సదసి భోక్తారో హవిస్తస్య సురర్షయ" ఇతి సురా దేవతాః ఋషయశ్చ, ఋత్విగ్భూతా, ఇతి దేవతాహవిర్భాగనిరాకరణాత్క్రతువైగుణ్యమేవ దర్శితం "రాజయాజకయాజ్యస్య వినశ్యతి యథా హవి" రితి బ్రాహ్మణార్త్విజ్యాభావే హవిర్వినాశః స్మృతః - లిఙ్గాని చ దర్శితాని "బ్రాహ్మణానామిదం హవి" రిత్యేవమాదీని - తస్మాద్బ్రాహ్మణానామేవార్త్విజ్యం సిద్ధమితి రాద్ధాన్తితం - తస్మాన్న రాజన్యవైశ్యయోర్యాజనాధ్యాపనాధికారః - అశ్వపతికైకయప్రభృతీనాం యద్విద్యాన్తరేషూపదేష్టృత్వమవగతం న తదధ్యాపనరూపం - కిన్తు సూతాదీనామివ బ్రహ్మస్వరూప తదుపాసనాద్యుపదేష్టృత్వరూపం - అధ్యాపనం నామ స్వోచ్చారణానూచ్చారణాయ శిష్యోద్దేశేన భాగద్వయాత్మక వేదరాశేస్సాఙ్గస్య స్వరవర్ణవ్యఞ్జనభ్రంశపూర్వకముచ్చారణం - తస్మాదప్రతిగ్రహ ఇత్యస్యాయమర్థః - ప్రతిగ్రహగ్రహణం యాజనాధ్యాపనయోరప్యుపలక్షణం - యే - బ్రాహ్మణానాం యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహరూపా వార్తారూపా ధర్మాః - న తే రాజన్యాదేర్జీవికాధర్మా ఇతి - కా తర్హి రాజన్యాదేర్వృత్తిరిత్యత్రాహ॥ రాజ్ఞ ఇతి ॥ తత్ర - రాజన్యో ద్వివిధః - ప్రజాపాలనాధికృతస్తదనధికృతశ్చేతి - తావ - దాద్యస్య వృత్తిరనేనోచ్యతే - ద్వితీయస్య తు ఋతామృతాభ్యామిత్యనేన వక్ష్యతి ॥ ప్రజాగోప్తుః ప్రజాపాలనాధికృతస్య సతో రాజన్యస్య - అవిప్రాత్ విప్రేతరాత్ - కరాదిభిర్వృత్తిః - స్వామిగ్రాహ్యో భాగః కరః - తదాదిభిః - ఆదిశబ్దేన దణ్డశుల్కాదికం వివక్షితం - వాశబ్దేన ప్రజాపాలనానధికృతస్య తు వృత్త్యన్తరమేవేతి సూచయతి ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ అథ

జాగోప్తురవిప్రాద్వా కరాదిభిః॥ ౧౪ ॥ వైశ్యస్తు వార్తావృత్తిస్స్యాన్నిత్యం బ్రహ్మకులానుగః । శూద్రస్య ద్వి
జశుశ్రూషా వృత్తిశ్చ స్వామినో భవేత్ ॥ ౧౫ ॥ వార్తా విచిత్రా శాలీనం యాయావర్యం శిలోఞ్ఛనమ్ । విప్రవృ
త్తిశ్చతుర్ధేయం శ్రేయసీ చోత్తరోత్తరా ॥ ౧౬ ॥ జఘన్యో నోత్తమాం వృత్తిమనాపది భజేన్నరః । ఋతే రాజ

వైశ్యస్యాహ ॥ వైశ్యస్త్వితి ॥ నిత్యం - బ్రహ్మకులం విప్రకుల - మనుగచ్ఛత్యనువర్తత ఇత్య - నుగః తాదృశస్సన్ వార్తా కృషివాణిజ్యాదిలక్షణా - వృత్తి - ర్యస్య స - భవేత్ - అథ శూద్రస్యావశ్యకం ధర్మం వృత్తిరూపం చాహ ॥ శూద్రస్యేతి ॥ తత్ర - ద్విజశుశ్రూషా - శూద్రస్యా - వశ్యకో - ధర్మః స్వామినో - వృత్తిశ్చ - భవేత్ - స్వామిదత్తేనాన్నాదినా జీవనం భవేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ఏవం చతుర్ణాం వర్ణానామావశ్యకాన్ జీవికారూపాంశ్చ ధర్మానభిధాయాథ తేషామేవోక్తవృత్త్యలాభే వృత్త్యన్తరాణి వివక్షుస్తావద్బ్రాహ్మణస్య ముఖ్యానుకల్పభేదేన వృత్త్యన్తరాణ్యాహ ॥ వార్తేతి ॥ విచిత్రా వార్తా కృషిగోరక్షాదిరూపా - శాలీనం ధార్ష్ట్యం వినైవ ప్రాప్త - మయాచితమిత్యర్థః "శాలీనకౌపీనే అధృష్టాకార్యయో" రితి నిపాతితశ్శాలీనశబ్దః - ఇదం ద్వితీయం - యాయావర్యం, యాయావరః ప్రవాసీ - తస్య కర్మ యాయావర్యం, ప్రవాసాదినా యాచ్ఞాపూర్వకమర్జనం తృతీయం - శిలోఞ్ఛనం "ఉఞ్ఛః కణశ ఆదానం కణిశాద్యర్జనం శిలం" తదుభయమేకీకృత్య చతుర్థేయం విప్రస్య వృత్తిరిత్యుక్తం, ఆసాం చతసృణాం వృత్తీనాం - పూర్వపూర్వాపేక్షయోత్తరోత్తరా, శ్రేయసీ జ్యాయసీ, ఉత్తమేతి యావత్, యద్యపి పూర్వం "విప్రస్యాధ్యయనాదీని షడన్యస్యాప్రతిగ్రహ" ఇతి విప్రస్య ప్రతిగ్రహవృత్తేః కథితత్వాదత్ర శాలీనం యాయావర్యమితి చ న కథనీయం, తథాపి స ఏవ ప్రతిగ్రహో యాచ్ఞాపూర్వకస్తదపూర్వకశ్చేతి ద్వివిధ ఇతి వక్తుం శాలీనం యాయావర్యం చేత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ ఏవం విప్రస్య యాజనాద్యలాభే వార్తాదిరూపా వృత్తిస్తత్రాప్యుత్తరోత్తరోత్తమత్వం చోక్తం ॥ అథోత్తరోత్తరవర్ణస్య స్వస్వవృత్త్యలాభరూపాపది పూర్వపూర్వవర్ణస్యోత్తరోత్తరస్య వా వృత్త్యాశ్రయణం వక్తుం తావదనాపది తదాశ్రయణం నిషేధతి॥ జఘన్య ఇతి ॥ జఘన్యవర్ణో - నరః - అనాపది స్వవృత్త్యలాభరూపాపదభావే - ఉత్తమాం పూర్వపూర్వవర్ణసమ్బన్ధినీం - వృత్తిం - న భజేన్నాశ్రయేత్ - ఆపత్సు తు, రాజన్యం వినా రాజన్యవ్యతిరిక్తానాం సర్వేషామపి - యథాలాభం - సర్వా అపి వృత్తయః ఆశ్రయణీయాః - భవన్తి, సర్వేషాం సర్వశ ఇత్యేతావతైవ రాజన్యస్య ప్రజాపాలనప్రయుక్తకరాదానరూపస్వవృత్త్యలాభరూపాపది యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహాది పూర్వవర్ణవృత్త్యాశ్రయణం వార్తాశుశ్రూషయోరుత్తరవర్ణవృత్త్యోశ్చాశ్రయణం ప్రసక్తం - ఋతే రాజన్యమితి నిషిధ్య

తే ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అథ విప్రరాజన్యయోః స్వస్వవృత్త్యలాభరూపాపద్యుపాదేయాం వృత్తిం నిష్కృష్య దర్శయన్నుత్తరోత్తరవర్ణసేవారూపాం వృత్తిం ప్రతిషేధతి ॥ ఋతామృతాభ్యామితి ॥ ఋతాద్యన్యతమేన - జీవేత - శ్వవృత్త్యాతు - కథంచన - నజీవేత, సర్వథా శ్వవృత్తిం నాశ్రయేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఋతాదిపదార్థానాహ ॥ ఋతమిత్యాదినా సార్ధేన ॥ స్పష్టోర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ నకథంచనేతి వ్యాచష్టే ॥ వర్జయేదితి ॥ విప్రో - రాజన్యశ్చ తాం నీచసేవాం - స్వోత్తరవర్ణసేవాం - జుగుప్సితాం నిన్దితాం, పరివర్జయేత్ జుగుప్సితత్వమేవ వదన్ విప్రరాజన్యౌ విశినష్టి సర్వవేదమయ ఇతి ॥ ప్రాచుర్యే మయట్, పూజ్యయోః పూజకసేవా నిన్దితేతి భావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ అథ వర్ణానామభివ్యఞ్జకాన్ ధర్మానాహ ॥ శమ ఇతి చతుర్భిః శమాదిపదానామర్థాస్త్రింశల్లక్షణధర్మవ్యాఖ్యాయాముక్తాః, తత్ర క్షాన్తిరక్రోధః - అచ్యుతాత్మత్వమచ్యుతప్రవణచిత్తత్వం - శమాదికం బ్రహ్మలక్షణం బ్రాహ్మణకులాభివ్యఞ్జకమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ శౌర్యమితి ॥ శౌర్యాది క్షత్రలక్షణం క్షత్రియత్వాభివ్యఞ్జకం - తత్ర, శౌర్యం స్వగృహ ఇవ యుద్ధప్రవేశసామర్థ్యం, వీర్యం పరైరనభిభావ్యత్వం, ధృతిర్ధైర్యం ఆపద్యదుఃఖిత్వం, తేజః పరాభిభవనసామర్థ్యం, త్యాగః లోభరాహిత్యం దానశీలతా, ఆత్మజయో దేహజయః, దేహధర్మైరనభిభావ్యత్వం, క్షమా సహిష్ణుతా, బ్రహ్మణ్యతా బ్రహ్మకులానువృత్తిః ప్రసాదః అనుగ్రహః, రక్షా ప్రజాపాలనమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవం దేవాదిభక్త్యాదికం వైశ్యలక్షణమ్, తత్ర, దేవగుర్వార్యగోభక్తిః దేవాశ్చ గురవశ్చ ఆర్యా జ్ఞానవృద్ధాశ్చ

స్యమాపత్సు సర్వేషామపి సర్వశః ॥ ౧౭ ॥ ఋతామృతాభ్యాం జీవేత మృతేన ప్రమృతేన వా । సత్యానృతా
భ్యాం జీవేత న శ్వవృత్త్యా కథంచన ॥ ౧౮ ॥ ఋతముఞ్ఛశిలం ప్రోక్తమమృతం యదయాచితమ్ । మృతం తు నిత్య
యాచ్ఞా స్యాత్ప్రమృతం కర్షణం స్మృతమ్ ॥ సత్యానృతం తు వాణిజ్యం శ్వవృత్తిర్నీచసేవనమ్ ॥ ౧౯ ॥ వర్జయే
త్తాం సదా విప్రో రాజన్యశ్చ జుగుప్సితామ్ । సర్వవేదమయో విప్రస్సర్వదేవమయో నృపః ॥ ౨౦ ॥ శమో దమస్త
పశ్శౌచం సంతోషః క్షాన్తిరార్జవమ్ । జ్ఞానం దయాఽచ్యుతాత్మత్వం సత్యం చ బ్రహ్మలక్షణమ్ ॥ ౨౧ ॥ శౌర్యం వీ
ర్యం ధృతిస్తేజస్త్యాగ ఆత్మజయః క్షమా । బ్రహ్మణ్యతా ప్రసాదశ్చ రక్షా చ క్షత్రలక్షణమ్ ॥ ౨౨ ॥ దేవగుర్వా
ర్యగోభక్తిస్త్రివర్గపరితోషణమ్ । ఆస్తిక్యముద్యమో నిత్యం నైపుణ్యం వైశ్యలక్షణమ్ ॥ ౨౩ ॥ శూద్రస్య స
న్నతిశ్శౌచం సేవా స్వామిన్యమాయయా । అమన్త్రయజ్ఞో హ్యస్తేయం సత్యం గోవిప్రరక్షణమ్ ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీ
ణాం తు పతిదేవానాం తచ్ఛుశ్రూషాఽనుకూలతా । తద్బన్ధుష్వనువృత్తిశ్చ నిత్యం తద్వ్రతధారణమ్ ॥ ౨౫ ॥
సంమార్జనోపలేపాభ్యాం గృహమణ్డనవర్తనైః । స్వయం చ మణ్డితా నిత్యం పరిమృష్టపరిచ్ఛదా ॥ ౨౬ ॥ కా
మైరుచ్చావచైస్సాధ్వీ ప్రశ్రయేణ దమేన చ । వాక్యైస్సత్యైః ప్రియైః ప్రేమ్ణా కాలే కాలే భజేత్పతిమ్ ॥ ౨౭ ॥
సంతుష్టాఽలోలుపా దక్షా ధర్మజ్ఞా ప్రియసత్యవాక్ । అప్రమత్తా శుచిస్స్నిగ్ధా పతిం త్వపతితం భజేత్ ॥ ౨౮ ॥

గావశ్చ ఏషాం, భక్తిః, త్రివర్గేణ ధర్మాదిపురుషార్థత్రయేణ, పరితోషణం పరితుష్టిః, అస్తి పరలోక ఇతి మతిర్యస్య స ఆస్తికః, తస్య భావ ఆస్తిక్యం, నిత్య, ముద్యమః అర్థార్జనప్రయత్నః, తత్ర నైపుణ్యమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ శూద్రస్య సన్నత్యాదికం లక్షణమిత్యనుషఙ్గః, సన్నతిః పూర్వవర్ణవిషయే నమ్రతా - శౌచం స్నానాదిజం - స్వస్వామిన్య - మాయయా నిష్కపటభావేన, సేవా - అమన్త్రయజ్ఞః - నమస్కారేణైవ చ యజ్ఞానుష్ఠానం - తథా చ యాజ్ఞవల్క్యః "నమస్కారేణ మన్త్రేణ పఞ్చయజ్ఞాన్న హాపయే"దితి, అస్తేయమచౌర్యం - సత్యమనృతావదనం - గవాం విప్రాణాం చ రక్షణమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అథ స్త్రీణాం ధర్మానాహ ॥ స్త్రీణామితి ॥ పతిరేవ - దేవో దైవతం, యాసాం - తాసాం - స్త్రీణాం, తస్య పత్యుః, శుశ్రూషా పరిచర్యా - తదనుకూలతా చ - తస్య పత్యుః, బన్ధుషు పితృభ్రాత్రాదిష్వనువృత్తిః - తస్య తు యద్వ్రతం - పత్యర్థం యో నియమః, తస్య - ధారణ - మేతచ్చతుష్టయం - పతిదేవతానాం పతివ్రతానాం - స్త్రీణాం లక్షణం ధర్మశ్చేత్యర్థః - ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కించ, సమ్మార్జనోపలేపాభ్యాం - గృహస్యేతి శేషః - గృహసమ్మార్జనాదిభిః - పతిం భజేదిత్యుత్తరేణాన్వయః - సేకః జలవిక్షేపః - మణ్డనం పిష్టైరలంకారః - వర్తనం నిత్యం స్వగృహ ఏవావస్థానం - ఏతైః, కథంభూతా, స్వయం - మణ్డితా అలంకృతా - పరిమృష్టాః విశోధితాః - పరిచ్ఛదాః పాత్రవస్త్రభూషణాదయో - యయా - తాదృశీ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఉచ్చావచైః నానావిధైః - పత్యురపేక్షితైః - కామైః - ప్రశ్రయేణ వినయేన - దమేనోపశాన్త్యా, సత్యైః - ప్రియైశ్చ - వాక్యైః - ప్రేమ్ణా - చ - కాలే కాలే ఉచితకాలేషు ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ సంతుష్టా - యథాలాభేన, తావన్మాత్రభోగేఽప్య - లోలుపా, దక్షా అనలసా - ధర్మజ్ఞా భర్తృశుశ్రూషణమేవ పరం ధర్మం జానాతీతి తథోక్తా - ప్రియా సత్యా చ వాగ్యస్యాస్సా, వాక్యైస్సత్యైరితి పతివిష

మేసత్యవాక్యముక్తం-ప్రియసత్యవాగిత్యనేనతదితరవిషయేపీత్యతోనపౌనరుక్త్యం - సర్వతాత్ప్రియ-ప్రమత్తాఅజహితా, శుచిఃపరిశుద్ధా-స్నిగ్ధాఅనురక్తా, అపతితంమహాపాతకరహితం,- పతిం - భజేత్-తుశబ్దేనపతితంతునభజేదితిసూచితం యదాహయాజ్ఞవల్క్యః ‚‚ఆశుద్ధేస్సంప్రతీక్ష్యోహిమహాపాతకదూషిత,, ఇతి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఏవంవిధస్యభర్తృభజనస్య-ఫలమాహ॥ యేతి॥ శ్రీర్లక్ష్మీః-హరిమివ, యాస్త్రీ, హరిభావేన-తత్పరా - సపతిరేవ-పరోదైవతం - యస్యాస్సా, పతిం-భజేత్-సా-హర్యాత్మనాహరిరూపేణ, హరిసమానరూపేణ, పత్యాసహ-శ్రీః - హరిణాసహేవ-హరేః లోకే-మోదతే-శనైః-పత్యాసహముక్తాభవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అథసఙ్కరజాతీనాంవృత్తిమాహ॥ వృత్తిరితి॥ సఙ్కరజాతయఃప్రతిలోమజాఅనులోమజాశ్చేతిద్వివిధాః - తత్రోత్తరవర్ణాత్పూర్వపూర్వవర్ణాయాం స్త్రియాంజాతాః ప్రతిలోమజాః - పూర్వవర్ణాదుత్తరవర్ణాయాంజాతాస్త్వనులోమజాః-తేషాం -తత్కులకృతాకులపరంపరాప్రాప్తైవ-వృత్తిర్భవేత్-కులక్రమాగతమపిచౌర్యహింసాదికంనిషేధన్తాన్విశినష్టి॥ అచౌరాణామపాపానాంచేతి ॥ తత్రప్రదర్శనార్థంకాంశ్చిత్ప్రతిలోమజవిశేషానాహ ॥ అన్త్యజాశ్చాన్తేవసాయినశ్చ --తేషాంసఙ్కరజాతీనామిత్యన్వయః -తత్ర‚‚రజకశ్చర్మకారశ్చనటోబురుడఏవచ-కైవర్తమేదభిల్లాశ్చసప్తైతే‚‚అన్త్యజాస్స్మృతాః॥ అన్తేవసాయినస్తుచణ్డాలపుల్కససమాతఙ్గాదయః। తేషాంపరంపరాప్రాప్తైవవస్త్రనిర్ణేజనాదివృత్తిరిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ‚‚శ్రేయాన్స్వధర్మోవిగుణఃపరధర్మాత్స్వనుష్ఠితాత్,,ఇతిభగవదుక్తమర్థమాహ॥ ప్రాయఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ హేరాజన్ --నృణాంబ్రాహ్మణత్వాదిరూపేణావస్థితానాంసర్వేషామపి-ప్రాయశః - స్వభావవిహితఃసాత్త్వికాదిస్వభావానుసారేణవిహితః - యద్వా, భావఃప్రకారః వర్ణాశ్రమాదిరూపః-స్వస్వవర్ణాశ్రమోద్దేశేనవిహితఇత్యర్థః - ఇజ్యాధ్యయనాదిరూపః, సఏవధర్మ-ఇహలోకే-ప్రేత్యా

యాపతింహరిభావేనభజేచ్ఛ్రీరివతత్పరా । హర్యాత్మనాహరేర్లోకేపత్యాశ్రీరివ మోదతే ॥ ౨౯ ॥ వృత్తి
స్సంకరజాతీనాంతత్తత్కులకృతాభవేత్ । అచౌరాణామపాపానామన్త్యజాన్తావసాయినామ్॥ ౩౦ ॥
ప్రాయస్స్వభావవిహితోనృణాంధర్మోయుగేయుగే । వేదదృగ్భిస్స్మృతోరాజన్ప్రేత్యచేహచకర్మకృత్॥
వృత్త్యాస్వభావకృతయావర్తమానస్స్వకర్మకృత్ । హిత్వాస్వభావజంకర్మశనైర్నిర్గుణతామియాత్ ॥ ౩౨ ॥
ఉప్యమానంముహుఃక్షేత్రంస్వయంనిర్వీర్యతామియాత్ । నకల్పతేపునస్సూత్యైఉప్తంబీజంచనశ్యతి॥ ౩౩ ॥
ఏవంకామాశయంచిత్తంకామానామతిసేవయా । విరజ్యేతయథారాజన్నగ్నివత్కామబిన్దుభిః ॥ ౩౪ ॥ య

ముత్రచలోకే, శర్మకృత్సుఖకృత్, వేదదృగ్భిర్మన్వాదిభిః, స్మృతః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏవంవృత్తిరపిప్రాప్తిస్వీకీజ్యాయసీతివదన్నేవంవర్తమానస్యఫలమాహ ॥ వృత్త్యేతి ॥ స్వాభావకృతయావర్ణాశ్రమాదిప్రయుక్తయా-వృత్త్యాఅధ్యాపనాదిరూపయాజీవికయా-స్వకర్మణీజ్యాదిరూపే, వర్తమానఃస్వస్వకర్మానుతిష్ఠన్ - స్వభావజంసాత్త్వికాదిస్వభావప్రయుక్తం-ప్రాకృతసత్త్వాదిగుణవశ్యతాప్రయుక్తంబన్ధకంపుణ్యపాపాత్మకంకర్మహిత్వా ‚‚ధర్మేణపాపమపనుదతి, అవిద్యయామృత్యుంతీర్త్వ‚‚ త్యాదిశ్రుత్యర్థోఽత్రాభిసంహితః-శనైః - ర్నిర్గుణతాంసత్త్వాదిగుణరాహిత్యం, ప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యం, ముక్తిమితియావత్, ఇయాత్ప్రాప్నుయాదితి, శనైరిత్యస్యభగవదుపాసననిర్వృత్తిద్వారాప్రాప్నుయాదిత్యాశయః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ననుస్వభావకృతయావృత్త్యాస్వకర్మణివర్తమానస్యపునఃకామక్రోధాదివర్ధకబన్ధకకర్మసంభావనయాకథంనైర్గుణ్యప్రాప్తిరితిశఙ్కాంనిరాకర్తుం గృహస్థస్యజ్ఞానవైరాగ్యవతశ్శాస్త్రావిరుద్ధాన్నపానాదిసేవయారాగవర్ధకత్వాభావేతావద్దృష్టాన్తమాహ॥ ఉప్యమానమితి ॥ యథా-ముహుర్ముహుః-రుప్యమానం, క్షేత్రం, నిర్వీర్యతాంఅసారతాం, ప్రాప్నుయాత్, పున-స్సూత్యైసస్యప్రభవాయ-నకల్పతేనసమర్థం, అతఏవోప్తం, బీజంచ, నశ్యతి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తథా-కామానా - మాశయమాశ్రయః, చిత్తం, పునఃపునః - కామానా, మతివసేవయా, విరజ్యేత, నాగ్నివదితి, ఘృతబిన్దుభి, రగ్నిరివ, నవర్ధతఇత్యర్థః, యద్వా, యథాప్రజ్వలితోఽగ్నిఃఘృతబిన్దుభిర్నశామ్యతి, కింతు, మహతాఘృతపూరేణ, తథా, కామబిన్దుభిర్నశామ్యతి, మహద్భిఃకామైరిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ శమాదిభిరేవబ్రాహ్మణాదివ్యవహారోముఖ్యోనజాతిమాత్రాదిత్యాహ॥ యస్యేతి॥ యస్యపుంసో; యల్లక్షణం, వర్ణాభివ్యఞ్జకః, ప్రోక్తం‚‚శమోదమస్తపశ్శౌచ,, మిత్యాదినాతత్, యత్ యద్యన్యత్రాపివర్ణాన్తరేఽపదృశ్యేత, తర్హి, తద్వర్ణాన్తరం, తేనైవలక్షణనిమిత్తేనైవ, వర్ణేన, నిర్ది

శేత్ నజాతినిమిత్తేనేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః.

* * *

తదేవంచాతుర్వర్ణ్యాదిధర్మానభిధాయాథచాతురాశ్రమ్యధర్మాన్వివక్షుస్తావద్బ్రహ్మచర్యాశ్రమధర్మానాహ॥ బ్రహ్మచారీతి॥ బ్రహ్మచర్యంద్వివిధ , మౌపకుర్వాణంనైష్ఠికంచేతి, తత్ర, గార్హస్థ్యాదివన్నైష్ఠికమప్యుపకుర్వాణపూర్వకమేవేతిదర్శయితుంతావదౌపకుర్వాణబ్రహ్మచర్యధర్మాఉచ్యన్తే,యో , గురుకులే , వసన్,స,బ్రహ్మచారీ,ఉపకుర్వద్బ్రహ్మచారీత్యర్థః,కథంభూతోవసన్ ,దాన్తఉపశాన్తః , దాసవన్నీచఃస్వనైచ్యమనుసందధత్ , గురో,ర్హిత,మాచరన్, గురౌ,సుదృఢం,సౌహార్దం,యస్యసః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ కించ,సాయం,ప్రాతశ్చ,గురు,మగ్ని,మర్కం,సూర్యం,సురోత్తమంభగవన్తంచ - ఉపాసీత, ఉభేసంధ్యేసాయంప్రాతస్సంధ్యే , యతవాఙ్మౌనీ - సమాహితచిత్తోబ్రహ్మగాయత్రీంజపన్-గుర్వాదీనుపాసీతేత్యన్వయః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ ఆహూతశ్చేత్సుయన్త్రితస్సమాహితో , గురో, శ్ఛన్దాంసివేదా - నధీయీత-నిత్య - మధ్యయనోపక్రమసమాప్త్యోః గురో - శ్చరణౌ - శిరసా - నమేత్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ యథావిహితం , మేఖలాదీన్బిభృయాత్ - జటాధారణంతుకేశప్రసాధనాభావమాత్రం - దర్భపవిత్రం - పాణౌ - యస్యసః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ సాయంప్రాతశ్చ - భైక్షంభిక్షాకర్మ - చరేత్కుర్యాత్ - తద్భిక్షయా - లబ్ధ - మన్నం - గురవే , నివేదయేత్ - గురోః , పురతోనిదధ్యాత్ , తతో , యది . గురుణాఽభ్యనుజ్ఞాతశ్చే , త్త , దన్నం - భుఞ్జీత - నోచేత్కదాచి-

స్యయల్లక్షణంప్రోక్తంపుంసోవర్ణాభివ్యఞ్జకమ్। యదన్యత్రాపిదృశ్యేతతత్తేనైవవినిర్దిశేత్॥ ౩౫ ॥ ❀❀❀❀

❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,సప్తమస్కన్ధే,సదాచారనిర్ణయోనామైకాదశోఽధ్యాయః. ❀❀❀

శ్రీనారదఉవాచ ॥ బ్రహ్మచారీగురుకులేవసన్దాన్తోగురోర్హితమ్ । ఆచరన్దాసవన్నీచోగురౌసుదృఢసౌహృదః॥ ౧ ॥ సాయంప్రాతరుపాసీతగుర్వగ్న్యర్కసురోత్తమాన్। సంధ్యేఉభేచయతవాగ్జపన్బ్రహ్మసమాహితః॥ ౨ ॥ ఛన్దాంస్యధీయీతగురోరాహూతశ్చేత్సుయన్త్రితః। ఉపక్రమేఽవసానేచచరణౌశిరసానమేత్ ॥ ౩॥ మేఖలాజినవాసాంసిజటాదణ్డకమణ్డలూన్। బిభృయాదుపవితంచదర్భపాణిర్యథోదితమ్॥ ౪ ॥ సాయంప్రాతశ్చరేద్భైక్షంగురవేతన్నివేదయేత్। భుఞ్జీతయద్యనుజ్ఞాతోనోచేదుపవసేత్క్వచిత్॥ ౫ ॥ సుశీలోమితభుగ్దక్షశ్శ్రద్దధానోజితేన్ద్రియః। యావదర్థంవ్యవహరేత్స్త్రీషుస్త్రీభిర్జితేషుచ॥ ౬ ॥ వర్జయేత్ప్రమదాగాథామగృహస్థోబృహద్వ్రతః। ఇన్ద్రియాణిప్రమాథీనిహరన్త్యపియతేర్మనః॥ ౭ ॥ కేశప్రసాధనోన్మర్దస్నపనాభ్యఞ్జనాదికమ్। గురుస్త్రీభిర్యువతిభిఃకారయేన్నాత్మనోయువా॥ ౮ ॥ నన్వగ్నిఃప్రమదానామఘృతకుమ్భసమఃపుమాన్। సుతామపిరహోజహ్యాదన్యదాయావదర్థకృత్ ॥ ౯ ॥ ❀ కల్పయిత్వాత్మనాయావదాభాసమిదమీశ్వ

దుపవసేత్ - కదాచిదిత్యనేనతన్మనః పరీక్షార్థమేకదాచిద్గురుర్నాజ్ఞాపయేదితిసూచ్యతే ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ మితంభుక్తఇతితథానుశీలస్సుస్వభావస్సదాచారోవా- దక్షోఽనలసః - శ్రద్దధానః - గురూపదిష్టార్థేషువిశ్వాసయుక్తః - జితాన్యిన్ద్రియాణియేన-స్త్రీషు- స్త్రీభిర్నిర్జితా - యే - స్త్రీవశ్యా -స్తేషుచ-- యావదర్థం యావత్ప్రయోజనం - వ్యవహరేన్నాధికంతాభిస్తైశ్చసంభాషేతేత్యర్థః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ ప్రమదాగాథాంస్త్రీవిషయాంవార్తాం - వర్జయేత్ - యత - స్స్వయమగృహస్థో - బృహద్వ్రతః , బ్రహ్మచర్యవాన్స్త్రీసఙ్గాదిరహితః - ననుతద్గాథామాత్రేణకోదోష స్తత్రాహ ॥ ఇన్ద్రియాణిప్రమాథీనిబలవన్తి , అతః,స్సంయతచిత్తస్యా-పి-మనః,ప్రమదాగాథాః,శ్రవణకథనాదినాస్వవశంకుర్వన్తి అతస్తాంపరివర్జయేత్ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ గురుస్త్రీభిఃగురుపత్నీభిః-అన్యాభిశ్చ , యువతిభిః-స్త్రీభిః-కేశప్రసాధనాదికంనకారయేత్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ కుత స్తస్మాత్ప్రకరణేదోష స్తత్రాహ॥నన్వితి ॥ అగ్నిరగ్నిసదృశీ-యథాచాతీవాగ్నిసహచరితంఘృతకుమ్భంక్షరతి-తథాపుమానపిప్రమదాసాహచర్యాత్క్షరేదిత్యర్థః,అత - స్సుతామపి-పుమాన్, రహఏకాన్తేజహ్యాత్త్యజేత్,అన్యదాకేశప్రసాధనాదివ్యతిరిక్తావసరేఅనేకాన్తావసరేవాయావత్తదుక్త-నర్థంప్రయోజనం-తన్మాత్రం - కరోతి-తితాదృశోభవేత్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఏవంబ్రహ్మచారిణోధర్మానభిధాయ,యదుక్తం,,సుశీలోమితభు,, గిత్యాదితద్యతిగృహస్థయోరపిబ్రహ్మోపాసననిష్ఠయోఃకతిదేత్యత్రతావద్యావచ్ఛరీరావసానమేవంధర్మాఅనుష్ఠేయాఇత్యాహ॥కల్పయతీతి॥ ఈశ్వరోభగవాన్ , యావదిదమాత్మన-ఆభాసందృశ్యం,శరీరం,కల్పయేత్ప్రవృత్తిసమర్థంకరోతి-తావ-ద్ద్వైష్ణందేవత్వమనుష్యత్వబ్రాహ్మణత్వాద్యభిమానరూపంద్వైతభేదజ్ఞానం,అనువర్తతఇతిశేషః-అనువర్తతాంతతఃకి-మతఆహ-అస్వప్రం

---

౧౦ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ కల్పయిత్వా.

షః,తతోఽధ్యాసాద్విపర్యయః ఉత్తరోత్తరవిపర్యయః, దేహాత్మభ్రమః- పురుషార్థవిపర్యయోవా-భవతి - తస్మాద్యావ ద్వైతానువృత్తిస్వధర్మేభ్యో,నవిరమేత్ , కల్పయిత్వేతిపాఠాన్తరం-తత్ర - యావ-ది-ద-మాభాసంశరీరం-తావ,దీశ్వ రః-ప్రభుః-స్వధర్మానుష్ఠానశక్తస్సన్,ఆత్మనః స్వస్య-ద్వైతంమనుష్యత్వబ్రాహ్మణత్వాదిభేదం , కల్పయిత్వా,స్థితఇతి శేషః, దేహాత్మాభిమానయుక్తఇత్యర్థః అతఏవతావ-న్నవిరమే-త్స్వధర్మాదితిశేషః , దేహాత్మాభిమానయుక్తఇత్యర్థః- అతఏవతావ-న్నవిరమే-త్స్వధర్మాదితిశేషః,విరామేబాధకమాహ॥ హియస్మాదధ్యాసాద్విరామాద్వా-అస్య,విపర్యయ ఉత్తరోత్తరదేహాత్మభ్రమః-యద్వా, యావ-దిదం-శరీర-మనువర్తతే-తావ-దిదం - ద్వైతంమనుష్యత్వాదిక-మాత్మన, ఆభాసమాత్రం-కల్పయిత్వా-ద్వైతం దేహాకారోనత్వాత్మా కారఇతికల్పయిత్వా - దేహవిలక్షణమాత్మానమనుసంధా యేత్యర్థః- ఈశ్వరః కర్తుంసమర్థో-నవిరమే,త్స్వధర్మాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఉక్తంయతిగృహస్థయోరప్యతిదిశతి॥ఏతదితి॥ ఏతత్సుశీలఇత్యాదినోక్తం,సర్వం,వ్రతస్థస్యబ్రహ్మోపాసనరూపవ్రతస్థస్య-యతేస్తుర్యాశ్రమిణః - అపిశబ్దాద్గృహస్థస్యాపి,సమామ్నాతం-తత్రగృహస్థస్యకంచిద్విశేషమాహ ॥ గురువృత్తిరితి ॥ గుర్వీవృత్తిః గురువృత్తిః - స్త్రీసఙ్గరాహిత్యరూపబ్రహ్మచర్యవృత్తిః- గృహస్థస్యతువికల్పేన-కదాచిద్భవే - త్కదాచిన్నస్యాత్-కదానభవదిత్యపేక్షాయాంతుకాలంనిర్దిశన్ వికల్పేహేతుంచవదన్ గృహస్థంవిశినష్టి॥ఋతుగామినఇతి॥ఋతుగామిత్వాద్గురువృత్తివికల్పఇతిభావః- ఋతుకాలేషుగురువృత్తిర్నాస్తీతిచభావః-అస్యావృత్తేర్దుష్కరత్వాభిప్రాయేణగుర్వీతివిశేషణముపాత్తమ్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ కించ- యే,ధృతవ్రతా-గృహస్థా-స్తే-అఞ్జనాదీం-స్త్యజేయుః-అఞ్జనాద్యామిషాన్తానాంద్వంద్వైక్యం -తత్రాఞ్జనంశరీరస్యతైలాద్యఞ్జనం-అభ్యఞ్జనం-శిరసఃఅభ్యఞ్జనంఅవశిష్టదేహస్యఉన్మర్ద ఉద్వర్తః- స్త్ర్యవలేఖ్యాకుడ్యాదిషుస్త్రీప్రతికృతిలేఖనం ఆమిషంమాంసం-మధుమద్యం-ఇదంక్షత్రియాద్యభిప్రాయకం-స్రక్చ-గన్ధలేపశ్చ-అలంకారశ్చ-తాన్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవం

రః। ద్వైతంతావన్నవిరమేత్తతోహ్యస్యవిపర్యయః॥ ౧౦ ॥ఏతత్సర్వంవ్రతస్థస్యసమామ్నాతంయతేరపి।
గురువృత్తిర్వికల్పేనగృహస్థస్యర్తుగామినః॥ ౧౧ ॥ అఞ్జనాభ్యఞ్జనోన్మర్దస్త్ర్యవలేఖ్యామిషంమధు।స్రగ్గన్ధ
లేపాలంకారాంస్త్యజేయుర్యేధృతవ్రతాః॥ ౧౨ ॥ఉషిత్వైవంగురుకులేద్విజోఽధీత్యావబుధ్యచ।త్రయీం
సాఙ్గోపనిషదంయావదర్థంయథాబలమ్॥ ౧౩ ॥దత్వావరమనుజ్ఞాతోగురోఃకామంయదీశ్వరః।గృహంవనం
వాప్రవిశేత్ప్రవ్రజేత్తత్రవావసేత్॥ ౧౪ ॥అగ్నౌగురావాత్మనిచసర్వభూతేష్వధోఽక్షజమ్। భూతైస్స్వ
ధామభిఃపశ్యేదప్రవిష్టంప్రవిష్టవత్॥ ౧౫ ॥ఏవంవిధోబ్రహ్మచారీవానప్రస్థోయతిర్గృహీ।చరన్విదితవిజ్ఞానః

బ్రహ్మచర్యాశ్రమధర్మానభిధాయాథాశ్రమాన్తరధర్మాన్వివక్షుస్తావదాశ్రమాన్తరాణాముక్తవిధబ్రహ్మచర్యాశ్రమపూర్వకత్వమాహ॥ఉషిత్వేతిద్వాభ్యాం॥ద్విజస్త్రైవర్ణికః-ఏవమిత్థం- గురుకులే-ఉషిత్వా- సాఙ్గోపనిషదంసాఙ్గసశిరస్కాం త్రయీం-యథాబుద్ధిబలంయావత్స్వాపేక్షితం,మధీత్యా-వబుధ్యతదర్థంజ్ఞాత్వా - అవబుధ్యేతిపాఠస్సూచితః ,, వేదమధీత్యాభిసమావృత్యకుటుమ్బేశుచౌదేశే ,, ఇతిశ్రుత్యర్థస్యాత్రప్రత్యభిజ్ఞానాత్ -అవబుధ్యసమావర్తనంకృత్వా ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ యదీశ్వరశ్శక్తశ్చే- త్తర్హి గురోః-కామమపేక్షితం - వరం-దత్వా-గురుణా - అభ్యనుజ్ఞాతః-గృహం-వనంవా- ప్రవిశేత్- గృహస్థాశ్రమంసంన్యాసాశ్రమంవాస్వీకుర్యాదిత్యర్థః , వనశబ్దశ్శుచిదేశోపలక్షకః - కుటుమ్బేశుచౌదేశఇతి శ్రుత్యనురోధాత్ నతువానప్రస్థాశ్రమోపలక్షకః , బ్రహ్మచర్యానన్తరంతత్పరిగ్రహానుపపత్తేః- సహిగార్హస్థ్యానన్తరభావీ ,, బ్రహ్మచర్యంసమాప్యగృహీభవేద్గృహాద్వనీభూత్వా ప్రవ్రజేద్యదివేతరథాబ్రహ్మచర్యాదేవప్రవ్రజేత్ గృహాద్వావనాద్వా,, ఇతిజాబాలిశ్రుతేః , గార్హస్థ్యానన్తరంప్రవ్రజేత్ ప్రవ్రజనమత్రసంన్యాసాశ్రమపరిగ్రహోవానప్రస్థాశ్రమపరిగ్రహశ్చేత్యుభయవిధంవివక్షితం - యథేష్టంసన్న్యసేద్వనంవాప్రతిష్ఠేతేత్యర్థః - తత్రవావసేత్ - తత్రశబ్దేనబ్రహ్మచర్యం గార్హస్థ్యంచవివక్షితం,బ్రహ్మచర్యఏవవానిష్ఠితోభవేత్,గృహంప్రవిశ్యతత్రైవవాస్థితోభవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఏవంయథేష్టంపరిగృహీతానాంసర్వాశ్రమాణామనుగతంధర్మంతత్ఫలంచాహద్వాభ్యాం ॥ అగ్నావితితుర్యాశ్రమవ్యతిరిక్తాశ్రమాభిప్రాయకం-తస్యానగ్నిత్వాత్ - గురా-వగ్నౌ - వాత్మనిస్వస్మి-న్సర్వభూతేషు వాన్తఃప్రవిశ్యనియమనపూర్వకంధారకతయాస్థితమితిశేషః-స్థిత-మధోఽక్షజంభగవన్తం - పశ్యేత్ - అధోఽక్షజో-ధామ ఆధారో,యేషాం-తైః - భూతైః-అప్రవిష్టంపశ్యేత్వ్యాప్యవస్తుగతదోషాసంస్పృష్టంపశ్యేత్ - ప్రవిష్టవచ్చపశ్యేత్ - అన్తర్బహిశ్చవ్యాప్యస్థితత్వాదితిభావః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏవంవిధదర్శీ-బ్రహ్మచార్యాద్యన్యతమ-శ్చరన్ స్వాశ్రమధర్మాననుతిష్ఠన్-విదితం-విజ్ఞానంవిజ్ఞేయంస్వాత్మ

పరమాత్మాదియాథాత్మ్యం - యేన-తాదృశేన పరం బ్రహ్మ - ఽధిగచ్ఛతి ప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తావద్వానప్రస్థధర్మాన్వక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ వానప్రస్థస్యేతి ॥ మునీనాం-సమ్మతాన్-వానప్రస్థస్య - నియమాన్ ధర్మాన్వక్ష్యామి-నియమాన్ విశినష్టి యాన్ నియమాన్ - ఇహలోకే-అనుతిష్ఠన్, ముని-రఞ్జసా - ఋషీణాం లోకం మహర్లోకం - ప్రాప్యం భగవల్లోకం-వా - గచ్ఛేత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ నియమానాహ ॥ నేతి ॥ కృష్టపచ్యం కృష్యాద్యుపాయైర్నిష్పన్నం శాల్యన్నాదికం-నాశ్నీయాత్ -వనస్థ ఇతి శేషః - అకృష్టపచ్యమపి ఫలమూలాదికం - అకాలతః పాకకాలాత్పూర్వమేవ పరిపాకావస్థాయాః పూర్వమేవ-తథా - అగ్నిపక్వ-మామం చ-నాశ్నీయాత్ -ఉత అపి తు-అర్కపక్వం సూర్యకిరణపక్వం-ఫలాదికమేవా-హరేదశ్నీయాత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏవం వానప్రస్థధర్మ ఉక్తః ॥ అథావశ్యకాన్నియమానాహ ॥ వన్యైరితి ॥ వన్యైర్నీవారాదిభిః-చరుపురోడాశాన్-కాలచోదితాన్ నిత్యాన్- నిర్వపేత్ - నీవారాదినిష్పన్నైరేవ చరుపురోడాశైర్యథోదితధర్మాన్కుర్యాదిత్యర్థః - నవేనవేనూతనేనూతనే-అన్నాద్యే-అన్నే - లబ్ధే పురాణం పూర్వసంచితమన్నాద్యం-పరిత్యజేత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అగ్న్యర్థమగ్నీనాం రక్షణార్థమేవ-ఉటజం పర్ణశాలాత్మకం-శరణం స్వగృహం కుర్యాత్ - అథవా -అద్రికన్దరం పర్వతగుహాం వా - శ్రయేత-స్వయం తు-హిమం చ వాయుశ్చాగ్నిశ్చ వర్షం చ సూర్యాతపశ్చ - తాన్ సహత ఇతి హిమవాయ్వగ్నివర్షార్కాతపషాట్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ జటా అస్య సన్తీతి తాదృశః । కేశాదీన్-దేహమలం చ- అఘమర్షణేన ధారయన్ కమణ్డల్వాదీంశ్చ-దధత్ - అత్ర పరిచ్ఛదాః స్రుక్స్రువాద్యుపకరణాని ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ కృచ్ఛ్రతః క్లేశాద్యథా,బుద్ధిః - న విపద్యేత న నశ్యేత -తథా-ద్వాదశా-బ్దాన సంవత్సరాన్-అష్టౌ వా చతురో వా-ద్వౌ వాఽబ్దౌ-ఏకం వాఽబ్దం చరేన్నియమానిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ యదా ద్వాదశాబ్దాద్యనన్తరం-వ్యాధ్యాదిభి-రుత-జరయా వా,స్వక్రియాయాం స్వకీయధర్మాచరణే , ఆన్వీక్షిక్యామాత్మవిచారరూపాయాం,విద్యాయాం

పరం బ్రహ్మాధిగచ్ఛతి ॥ ౧౬ ॥ వనస్థస్య తు వక్ష్యామి నియమాన్మునిసమ్మతాన్ । యానాతిష్ఠన్మునిర్గచ్ఛేదృషిలోక
మిహాఞ్జసా ॥ ౧౭ ॥ న కృష్టపచ్యమశ్నీయాదకృష్టం వాప్యకాలతః । అగ్నిపక్వమథామం వాప్యర్కపక్వముతా
హరేత్ ॥ ౧౮ ॥ వన్యైశ్చరుపురోడాశాన్నిర్వపేత్కాలచోదితాన్ । లబ్ధే నవే నవేఽన్నాద్యే పురాణం తు ప
రిత్యజేత్ ॥ ౧౯ ॥ అగ్న్యర్థమేవ శరణముటజం వాఽద్రికన్దరమ్ । శ్రయేత హిమవాయ్వగ్నివర్షార్కాతపషాట్స్వ
యమ్ ॥ ౨౦ ॥ కేశరోమనఖశ్మశ్రుమలాని జటిలో దధత్ । కమణ్డల్వజినే దణ్డవల్కలాదిపరిచ్ఛదాన్ ॥ ౨౧ ॥ చరేద్వ
నే ద్వాదశాబ్దానష్టౌ వా చతురో మునిః । ద్వావేకం వా యథా బుద్ధిర్న విపద్యేత కృచ్ఛ్రతః ॥ ౨౨ ॥ యదాఽకల్పః క్రి
యాయాం చ వ్యాధిభిర్జరయా తదా । ఆన్వీక్షిక్యాం చ విద్యాయాం కుర్యాదనశనాదికమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఆత్మన్యగ్నీన్స
మారోప్య సంన్యస్యాహం మమాత్మతామ్ । కారణేషు న్యసేత్సమ్యక్సంఘాతం తు యథార్హతః ॥ ౨౪ ॥ ఖే ఖాని
వాయౌ నిశ్వాసాంస్తేజస్యూష్మాణమాత్మవాన్ । అప్స్వసృక్శ్లేష్మపూయాని క్షితౌ శేషం యథోద్భవమ్ ॥ ౨౫ ॥
వాచమగ్నౌ సవక్తవ్యామిన్ద్రే శిల్పం కరావపి । పాదౌ చ గత్యా వయసి రత్యోపస్థం ప్రజాపతౌ ॥ ౨౬ ॥ మృత్యావపా

తురీయాశ్రమధర్మే చా , శక్త-స్తదా , అనశనాదికం - ఆదిశబ్దేనాగ్న్యారోపణాదికం వక్ష్యమాణం వివక్షితం, తత్కుర్యాత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ ఆత్మనీతి ॥ అగ్నీన్, ఆత్మని-సమారోప్య,అహంకారమమకారౌ, సంన్యస్య త్యక్త్వా,యథాయోగ్యం,స్వస్వకారణే,సంఘాతం ఘాతసంఘాతిరూపం శరీరేన్ద్రియజాతాదికం,సమ్యక్ , న్యసేత్-లీనమనుసందధీత ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తదేవ సవిస్తరమాహ ॥ ఖ ఇత్యాదినా ॥ ఖే ఆకాశే-ఖాని శరీరగతచ్ఛిద్రాణి,ప్రలీనాని-భావయేత్ , శ్వాసాన్ దేహగతానుచ్ఛ్వాసాదీన్ప్రాణాన్ , వాయౌ,తథా, ఊష్మాణం-తేజసి న్యసేత్ - ఆత్మవాన్ ధీమాన్ అసృగ్రుధిరం చ, శ్లేష్మ చ-పూయం మూత్రాదికం చ, ఏతాన్య-ప్సు, శేషమస్థిమాంసాదికం కరిణాంశం-క్షితౌ, విత్యేవం, యథోద్భవం యద్యత ఉత్పన్నం,తథా తదనతిక్రమేణ-స్వకారణేషు , ప్రలీనాన్యను - సందధీత ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఏవం ఘాతసంఘాతాత్మకశరీరావయవానాం యథోద్భవం స్వస్వకారణేలయానుసంధానముక్తం అథ సవ్యాపారాణాం వాగాదీన్ద్రియాణాం స్వాధిదైవతేషు లయానుసంధానప్రకారమాహ ॥ వాచమితి ॥ యద్యప్యధిదైవతేభ్యో నేన్ద్రియాణాముత్పత్తిరితి తత్ర తేషాం లయానుసంధానకథనమసంగతం , తథాపి తేషాం తత్ప్రవర్తకత్వేన ప్రాధాన్యాత్తైస్తావత్సంశ్లేషానుసంధానం తేషామపి స్వకారణేలయానుసంధానాయ కథ్యతే-వక్తవ్యముక్తిః - భాషితవ్యః,సవక్తవ్యాం సోక్తికాం,వాచం వాగిన్ద్రియం,మగ్నావధిదైవతే,విసర్జయేదిత్యుత్తరేణాన్వయః ; కరౌ,శిల్పమాదానాదిరూపం వ్యాపారం చ , ఇన్ద్రే తదధిదైవతే గత్యా సహ, పాదౌ,వయసి కాలాత్మకే విష్ణౌ-రత్యా సహో-పస్థమిన్ద్రియం,ప్రజాపతావధిదైవతే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ సోత్సర్గం పురుషోత్సర్గాదివ్యాపారసహితం-మపానం పాయుమిన్ద్రియం, మృత్యావధిదైవతే, యథాస్థానం యద్యస్యాధిదైవతరూపం స్థానం

తదనతిక్రమేణ-నిర్దిశేత్సంశ్లిష్టమనుసందధీత , ఏవంకర్మేన్ద్రియాణాంతదధిదైవతేసంశ్లేషానుసంధానేక్రమఉక్తః - అథశ్రోత్రాదిజ్ఞానేన్ద్రియాణామాహ ॥ దిక్ష్వితి ॥ శ్రోత్రమిన్ద్రియం-నాదేనశబ్దేనవిషయభూతేనసహ-దిక్షు అధిదైవతాసు-త్వచమిన్ద్రియం-స్పర్శేనవిషయేణసహా-ధ్యాత్మనివాయావధిదైవతే ॥ ౨౭ ॥ హేరాజన్,చక్షుషేన్ద్రియేణసహ-రూపాణితద్విషయభూతాని-జ్యోతిషిసూర్యే - అధిదైవతే - అభినివేశయేదభినివిష్టంసంశ్లిష్టంభావయేత్-జిహ్వాంరసనేన్ద్రియం , అప్సురసేషువిషయభూతేషుఅప్శబ్దోరసోపలక్షకః , ప్రచేతసావరుణేనాధిదైవతేనసహా-భినివేశయేదిత్యనుషఙ్గః , త్రయాణాంసంశ్లేషమాత్రవివక్షయాప్రచేతసేత్యప్రధానేతృతీయా , ఘ్రేయైర్గన్ధైర్విషయైస్సహ,ఘ్రాణమిన్ద్రియం,క్షితౌక్షితిశబ్దోపలక్షితయోరశ్వినోః-న్యసేత్ ॥ ౨౮ ॥ మనోరథైర్వ్యాపారైస్సహ-మనఇన్ద్రియం-చన్ద్రేఅధిదైవతే-బోద్ధవ్యైర్విషయైస్సహ, బుద్ధింపరేశేషే- కవౌచతుర్ముఖే,అధ్యాత్మనాఆత్మనిదేహేవర్తమానేనాహంకారేణసహ-తత్కర్మాణిదేహాత్మాభిమానరూపాణి - అహంకారాధిదైవతేరుద్రే-న్యసేత్ - అహంకారకర్మాణ్యేవదర్శయతి-యత్ యస్మాదహంకారాదహంమమతాక్రియాః - దేహేఅహంబుద్ధిః , దేహానుబన్ధిషుమమకారః తన్మూలాఃక్రియాశ్చప్రవృత్తయశ్చభవన్తి ॥ ౨౯ ॥ చిత్తంచిత్తావస్థమన్తఃకరణం,సత్త్వేనసత్త్వగుణకార్యభూతస్వచ్ఛత్వప్రకాశత్వాదిరూపచిత్తవృత్త్యాసహ,క్షేత్రజ్ఞేఅధిదైవతే - న్యసేత్- తతో,వైకారికంసాత్త్వికాహంకారం , గుణైస్స్వకార్యభూతైరిన్ద్రియైస్సహ,పరేతత్కారణేమహత్తత్త్వే, న్యసేత్ , ఏవంవైకారికాహంకారస్యమహతిలయానుసంధానముక్తంపూర్వంఖానీత్యాదినాతత్త్వకార్యప్రలయానుసంధానముక్తమ్ ॥ ౩౦ ॥ అథతైర్వ్యస్సహకారణభూతస్యతామసాహంకారస్యమహతిలయానుసంధానప్రకారమాహ ॥ అప్స్వితి ॥ తావ , క్షితి-మప్సు,అపో , జ్యోతిషి అదోజ్యోతి-ర్వాయౌ,అముంవాయుం,నభస్యాకాశే ,తచ్చకూటస్థేతామసాహంకారే , తంచ , మహతిమహత్తత్త్వే,తన్మహత్తత్త్వమవ్యక్తేచిత్సమష్టిసంసృష్టేఅచిత్సమష్ట్యాత్మకేప్రధానే , తచ్చాక్షరేపరమాత్మాత్మకేజీవేన్యసేత్ ॥ ౩౧ ॥ ఏవ-మవశేషితంప్రత్యగాత్మానం-అక్షరతయాపరమాత్మాత్మకత్వస్వాభావికస్వరూపతయా , జ్ఞాత్వా,అద్వయఃఆత్మనిజాతిగుణాద్యభిమానరహితః , విరమేత్,దగ్ధయోనిర్దగ్ధకాష్ఠో,అనలోఽగ్నిర్యథావిరమతితద్వ-ధర్మానుష్ఠానేఽశక్తోవానప్రస్థఏవమనుసందధానోదేహత్యాగాయానశనవ్రతంకుర్యాదిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేద్వాదశోఽధ్యాయః .

ఏవంస్వధర్మానుష్ఠానేతుర్యాశ్రమధర్మేచాశక్తస్యవానప్రస్థస్యైవమనుసంధానపూర్వకానశనవ్రతేనదేహత్యాగఉక్తః,అథతచ్ఛక్తస్యతుర్యాశ్రమపరిగ్రహంవదన్ తద్ధర్మానాహత్రయోదశేన ॥ కల్యఇతి ॥ ఆశ్రమాన్తరధర్మాననుష్ఠాతుంసమర్థశ్చే , దేవ-మనుసందధ-త్పరివ్రజ్య సంన్యస్య , దేహమాత్రేణావశేషితఃదేహాతిరిక్తంతదనుబన్ధిసర్వంపరిత్యజ్యేత్యర్థః-గ్రామైకరాత్రవిధినాఏకైకస్మిన్గ్రామేఏకైకరాత్రనయనవిధినా-నిరపేక్షో, మహీంచరేత్ ॥ ౧ ॥ యద్యసౌపరివ్రాట్,త్యక్తం దేహాద్వ్యతిరిక్తం ,కించిద్బిభృయాచ్చే, త్తర్హి కౌపీనం-ఆచ్ఛాద్యతేయేన-తచ్చవాసః-పరంకేవలం-బిభృయాత్ , దణ్డకమణ్డలుభ్యాం,అన్యత్,కించిదప్య , నాపది నబిభృయాత్-దణ్డపాత్రగ్రహణముపవీతకటిసూత్రాదేరప్యావశ్యకస్యోపలక్షణం , అనాపదీత్యనేనశీతాద్యసహిష్ణుత్వరూపాపదితుకించిత్తన్నివారకంవాసోఽన్తరాదికమపిబిభృయాదితిసూచితమ్ ॥ ౨ ॥ అనపాశ్రయఃపరిత్యక్తనియతనివాసదేశః , ఏకోఽసహాయః భిక్షుఃభిక్షాన్నోపజీ

యంచసోత్సర్గంయథాస్థానంవినిర్దిశేత్।దిక్షుశ్రోత్రంచనాదేనస్పర్శేనాధ్యాత్మనిత్వచమ్॥ ౨౭ ॥రూపాణి
చక్షుషారాజన్జ్యోతిష్యభినివేశయేత్।అప్సుప్రచేతసాజిహ్వాంఘ్రేయైర్ఘ్రాణంక్షితౌన్యసేత్॥౨౮॥మనోమ
నోరథైశ్చన్ద్రేబుద్ధింబోధ్యైఃకవౌపరే।కర్మాణ్యధ్యాత్మనారుద్రేయదహంమమతాక్రియాః॥ ౨౯ ॥సత్త్వేనచి
త్తంక్షేత్రజ్ఞేగుణైర్వైకారికంపరే॥ ౩౦ ॥ అప్సుక్షితిమపోజ్యోతిష్యదోవాయౌనభస్యముమ్।కూటస్థేతచ్చ
మహతితదవ్యక్తేఽక్షరేతుతత్ ॥ ౩౧ ॥ ఇత్యక్షరతయాఽఽత్మానంచిన్మాత్రమవశేషితమ్।జ్ఞాత్వాఽద్వయో
ఽథవిరమేద్దగ్ధయోనిరివానలః ॥ ౩౨ ॥ ************************
********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే ,ద్వాదశోఽధ్యాయః. *********
శ్రీనారదఉవాచ॥కల్యస్త్వేవంపరివ్రజ్యదేహమాత్రావశేషితః।గ్రామైకరాత్రవిధినానిరపేక్షశ్చరేన్మహీమ్॥
బిభృయాద్యద్యసౌవాసఃకౌపీనాచ్ఛాదనంపరమ్।త్యక్తంనలిఙ్గదణ్డాదేరన్యత్కించిదనాపది॥ ౨ ॥ ఏకఏవచ

వి , ఆత్మారామశ్చరేత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ సర్వేతి ॥ సర్వభూతేషు తరతమేషు , సుహృత్ , భగవదాత్మకత్వాను సం
ధానేననితరామనుకూలః , శాన్తః క్రోధరహితః, నారాయణః పరాయణం ప్రాప్యం ప్రాపకమాధారశ్చేత్యధ్యవసాయ
యుక్తః , సదసతః చిదచిద్భ్యాం పరేవిలక్షణే , అతఏవా , వ్యయే స్వరూపతః స్వభావతశ్చవికారరహితే , ఆత్మనిప
రమాత్మన్యదః ఇదం , విశ్వం , పశ్యేత్ తదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తిమత్త్వేనతచ్ఛరీరత్వేనచపశ్యేదిత్యర్థః , తథా ,
పరంబ్రహ్మ , ఆత్మానం పరమాత్మానం , సదసన్మయే చిదచిదాత్మకే సర్వత్ర , జగతి , నియన్తృతయా ఆత్మత
యాచస్థితం , పశ్యేత్ , ఏవంవాసుదేవశబ్దార్థానుసంధానముక్తమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ సుప్తేతి ॥ సుప్తప్రబోధయోస్సం
ధౌసాయంప్రాతరిత్యర్థః-యద్వా - తయోస్సంధిర్మధ్యమావస్థా - స్వప్నావస్థాయామిత్యర్థః - తదానీం శయానదే
హాదాత్మనోవ్యతిరేకస్సంగృహ్యః - పరమాత్మనోవిచిత్రసృష్టియోగశ్చ ‹‹ నతత్రరథానరథయోగానపన్థానోభవన్త్య
థరథాన్రథయోగాన్పథస్సృజత ,, ఇతిహిశ్రూయతేఏవంచ - సుప్తప్రబోధయోస్సంధౌస్వప్నావస్థాయాం -
ఆత్మదృక్ దేహవిలక్షణప్రత్యగాత్మస్వరూపవిమర్శనపరః - ఆత్మనః పరమాత్మనో , గతింవిచిత్రపథరథయోగాదిస్రష్టృ
త్వాదిప్రకారం - పశ్యేదనుసందధీత - తథా , బన్ధంమోక్షంచ - మాయామాత్రం - నవస్తుత, ఇతిపశ్యేత్-బన్ధాదిక
మీశ్వరసంకల్పరూపజ్ఞానాధీనం - నత్వాత్మస్వరూపప్రయుక్తమితిపశ్యేదిత్యర్థః - మాయాశబ్దశ్చజ్ఞానపర్యాయః ‹‹ మా
యావయునంజ్ఞానం ,, మితినైఘణ్టుకాః - బన్ధమోక్షయోశ్చపరమాత్మసంకల్పాధీనత్వం సూచితం ‹‹ పరాభిధ్యానా
త్తుతిరోహితం తతోహ్యస్య బన్ధవిపర్యయౌ ,, ఇతి,బన్ధమోక్షయోః ప్రకృత్యన్వయవ్యతిరేకరూపత్వాచ్చమాయామా
త్రత్వం ॥ ననుకథంమోక్షస్యస్వరూపప్రయుక్తత్వాభావః - బన్ధప్రతియోగిత్వాదితిబ్రూమః నహ్యబద్ధస్యమోక్షసంభ
వః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ధ్రువంనిశ్చితం - మృత్యుం - మధ్రువమస్థిరం -జీవితంచ - నాభినన్దేత్-మృత్యుమితిదృష్టాన్తార్థంవా - య

రేద్భిక్షురాత్మారామోఽనపాశ్రయః॥ ౩ ॥సర్వభూతసుహృచ్ఛాన్తో నారాయణపరాయణః। పశ్యేదాత్మ
న్యదో విశ్వం పరే సదసతోఽవ్యయే॥ఆత్మానంచపరంబ్రహ్మసర్వత్రసదసన్మయే॥ ౪ ॥సుప్తప్రబోధయోస్సం
ధావాత్మనోగతిమాత్మదృక్।పశ్యేద్బన్ధంచమోక్షంచమాయామాత్రంనవస్తుతః॥ ౫ ॥నాభినన్దేద్ధ్రువం మృ
త్యుమధ్రువం వాస్యజీవితమ్।కాలంపరంప్రతీక్షేతభూతానాంప్రభవాప్యయమ్॥ ౬ ॥నాసచ్ఛాస్త్రేషుసజ్జేత
నోపజీవేత జీవికామ్॥వాదివాదాంస్త్యజేత్తర్కాన్పక్షంకంచిన్నసంశ్రయేత్॥ ౭ ॥నశిష్యాననుబధ్నీతగ్ర
న్థాన్నైవాభ్యసేద్బహూన్।నవ్యాఖ్యాముపయుఞ్జీతనారమ్భానారభేత్క్వచిత్ ॥ ౮ ॥ నయతేరాశ్రమః
ప్రాయోధర్మహేతుర్మహాత్మనః । శాన్తస్యసమచిత్తస్యబిభృయాదుతవాత్యజేత్ ॥ ౯ ॥అవ్యక్తలిఙ్గోఽవ్య

థామృత్యుంనాభినన్దతి- తథా,ధ్రువం - జీవితమపనాభినన్దేదితి-పరంకేవలంతు-భూతానాం - ప్రభవాప్యయాయస్మా
త్త-ముత్పత్తిప్రళయహేతుం - కాలమేవ - ప్రతీక్షేత-కాలగతిమేవాలోచయేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అసచ్ఛాస్త్రేషు-అ
నధ్యాత్మశాస్త్రేషు - నసజ్జేతనసక్తోభవేత్-జీవికాంజీవనోపాయభూతాంవృత్తిం - నోపజీవేత్ అతివాదాన్జల్పవిత
ణ్డాదినిష్ఠాన్-తర్కాన్ - త్యజేత్-కమపిపక్షమాగ్రహేణనాశ్రయేత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ శిష్యాన్-నానుబధ్నీత-విత్తలోభాభా
వాదితిభావః - బహూన్గ్రన్థాన్-నైవాభ్యసేత్ నపఠేత్ -వ్యాఖ్యాం - నోపయుఞ్జీతనపాఠయేదిత్యర్థః - చిత్తస్యాన్యప
రత్వప్రసఙ్గాదితిభావః - ఆరమ్భాన్మాతాపిత్రాద్యారమ్భాన్ - క్వచిదపి-నారభేన్నకుర్యాత్ - నిగ్రహానుగ్రహాదివైషమ్య
ప్రసఙ్గాదితిభావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ శాన్తస్య-సమచిత్తస్య-మహాత్మనో-యతే-రాశ్రమః -ప్రాయో-నధర్మహేతుః - అపితు-జ్ఞాన
ప్రయోజనకః - అతో-ధర్మం-బిభృయాద్వా-త్యజేద్వా- భరణత్యాగౌవ్యవస్థితవికల్పౌ -జ్ఞానహీనస్సంన్యాసాశ్రమనిష్ఠః ధ
ర్మంప్రయోజనత్వేనబిభృయాత్-జ్ఞానవాంస్తుధర్మాఖ్యంఫలంత్యజేదిత్యర్థః-యద్వా-ఉపవాసాదిదేహక్లేశకరరూపధర్మశ్శ
రీరదౌర్బల్యముఖేనయోగవిఘాతుకోనచేత్తంబిభృయాద్విఘాతుకశ్చేత్తంత్యజేదిత్యర్థః - యద్వా-ననుశిష్యానుబన్ధనగ్ర
న్థాభ్యాసవ్యాఖ్యోపయోజనాదిభిః కశ్చిద్ధర్మఏవార్జితస్స్యాదితికిమర్థం తేనిషిధ్యన్తఇత్యతాహ ॥ సెటి ॥యదియతేరాశ్రమో
ధర్మార్థస్స్యాత్తర్హికర్తవ్యాస్స్యుశ్శిష్యానుబన్ధనాదయః-సతుప్రాయశోనధర్మహేతుః- యత్యాశ్రమస్యధర్మహేతుత్వా
భావే హేతుంవదన్ తంవిశినష్టి ॥ శాన్తస్యసమచిత్తస్యేతి ॥ శాన్తస్యజితేన్ద్రియస్యధర్మసాధ్యైహికాముష్మికశబ్దాదివి
షయభోగేచ్ఛారహితస్య - సమచిత్తస్య అధర్మస్యేవధర్మస్యాపి స్వఫలజననద్వారాముక్తిప్రతిబన్ధకత్వజ్ఞానవత్త్వేనధ
ర్మాధర్మయోస్సమచిత్తస్య-ప్రాయఇత్యనేనక్వచిద్యత్యాశ్రమస్యాపిధర్మహేతుత్వమస్త్యేవేతిసూచితం-అతో -యదియతి
ర్ధర్మప్రయోజనకయత్యాశ్రమనిష్ఠశ్చేచ్ఛిష్యానుబన్ధనాదీన్బిభృయా-ద్ధర్మహేతుత్వాభావేతుత్యజేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ నను,

శిష్యానుబన్ధనాద్యభావేఽస్య జ్ఞానిత్వాదిమాహాత్మ్యం న ప్రకాశితం స్యాదిత్యత ఆహ ॥ అవ్యక్తలిఙ్గ ఇతి ॥ అవ్యక్తలిఙ్గోఽస్ఫుటచిహ్నః, స్వమాహాత్మ్యమనావిష్కుర్వన్నేవ చరేత - యతిరితి భావః-తథాచ శారీరకం సూత్రం ,,అనావిష్కుర్వన్నన్వయా,,దితి , శ్రుతిశ్చ ,,తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాణ్డిత్యం నిర్విద్య బాల్యేన తిష్ఠాసే,,దితి , బాలస్య కర్మ స్వమాహాత్మ్యానావిష్కారరూపం బాల్యం, తేన తిష్ఠాసేదిత్యర్థః, జ్ఞానిత్వాద్యనావిష్కారాభిప్రాయేణ దృష్టాన్తయతి - ఉన్మత్తబాలవదితి-ఉన్మత్తవద్బాలవచ్చ -కించాఽవ్యక్తార్థః పరైరవిదితప్రయోజనః - మునిరాత్మసంశీలనశీలశ్చ, చరేత- ఆత్మసంశీలనం శుభాశ్రయపరిశీలనం-ఏతదేవ ,,బాల్యం చ పాణ్డిత్యం చ నిర్విద్యాథ ముని,,రితి, మునిశబ్దేన విహితం , తద్విషయకం చేదం సూత్రం ,,సహకార్యన్తరవిధిః పక్షేణ తృతీయం తద్వతో విధ్యాదివ,,దితి , నత్వత్ర బాలవదితి దృష్టాన్తేన బాలస్య యత్కర్మ కామచారాదికం తదభిప్రేతం ,,నావిరతో దుశ్చరితాన్నాశాన్తో నాసమాహితః । నాశాన్తమానసో వాఽపి ప్రజ్ఞానేనైనమాప్నుయా,,దితి , దుశ్చరితస్య పరినిష్పన్నసాధనవిరోధిత్వశ్రవణాత్ - మనీష్యున్మత్తబాలవదితి పాఠాన్తరం-తత్ర-మనీష్యప్యున్మత్తాదివచ్చరేదితి యథోక్త ఏవార్థః - కవిర్విద్వానపి - సునిపుణం భాషితుం సమర్థోఽపి స్వమాత్మానం-మూకవన్మూకమివ-నృణాం-దృష్ట్యా ,దర్శయేత్ , యథోన్మత్తాదిరూపం మన్యేరన్ తథా చరేత,స్వదృష్ట్యేతి పాఠే-స్వదృష్ట్యా దేహవిలక్షణస్వాత్మదృష్ట్యేత్యర్థః ❁ ॥౧౦॥ ❁ ఆజగరవ్రతస్య సంన్యాసాశ్రమానపేక్షితత్వేఽపి యదృచ్ఛయోపనతసంతోషస్య మోక్షవిరోధిప్రవృత్త్యుపరతేః - జ్ఞానానావిష్కారస్య చ తదపేక్షితత్వాత్తదవగమాయ తదితిహాసం ప్రస్తౌతి ॥ అత్రాపీతి॥ అత్ర స్వమాహాత్మ్యానావిష్కారాదినా జ్ఞానినోఽవస్థానే, ఇతిహాసమపి-దృష్టాన్తత్వేనోదాహరన్తి-దర్శయన్తి ఇతిహాసం విశినష్టి-పురాతనం-నత్వస్మత్కపోలకల్పితం-ప్రహ్లాదస్య , ఆజగరస్య అజగరవ్రతస్థస్య మునేశ్చ - సంవాదరూ

క్తార్థో ❁ మునిరున్మత్తబాలవత్ । కవిర్మూకవదాత్మానం †సదృష్ట్యా దర్శయేన్నృణామ్ ॥ ౧౦ ॥ అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్ । ప్రహ్లాదస్య చ సంవాదం మునేరాజగరస్య చ ॥ ౧౧ ॥ తం శయానం ధరోపస్థే కావేర్యాం సహ్యసానుని । రజస్వలైస్తనూదేశైర్నిగూఢామలతేజసమ్ ॥ ౧౨ ॥ దదర్శ లోకాన్ విచరన్ లోకతత్త్వవివిత్సయా । వృతోఽమాత్యైః కతిపయైః ప్రహ్లాదో భగవత్ప్రియః ॥ ౧౩ ॥ కర్మణాఽఽకృతిభిర్వాచా లిఙ్గైర్వర్ణాశ్రమాదిభిః । న విదన్తి జనా యం వై సోఽసావితి న వేతి చ ॥ ౧౪ ॥ తం నత్వాఽభ్యర్చ్య విధివత్పాదయోశ్శిరసా స్పృశన్ । వివిత్సురిదమప్రాక్షీన్మహాభాగవతోఽసురః ॥ ౧౫ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ బిభర్షి కాయం పీవానం సోద్యమో భోగవాన్యథా । విత్తం చైవోద్యమవతాం భోగో విత్తవతామిహ ॥ ౧౬ ॥ భోగినాం ఖలు దేహోఽయం పీవా భవతి నాన్యథా ॥ ౧౭ ॥ న తే శయానస్య నిరుద్యమస్య బ్రహ్మన్ను హార్థో యత ఏవ భోగః । అభోగినోఽయం తవ విప్ర దేహః పీవా యతస్తద్వద నః క్షమం చేత్ ॥ ౧౮ ॥ కవిః కల్యో నిపుణదృక్చిత్రప్రియ

పమ్ ❁ ॥౧౧॥ ❁ తమజగరవ్రతస్థం, సహ్యపర్వతస్య-సానుని - కావేర్యాం కావేరీతటే - ధరో - పస్థే భూపృష్ఠే, శయానం -రజస్వలైః ధూళిధూసరైః - స్తనూదేశైః దేహావయవైః - నిగూఢం ప్రచ్ఛన్నం - అమలం - తేజో దేహకాన్తిర్యస్య తమ్ ❁ ॥౧౨॥ ❁ ప్రహ్లాదో, దదర్శ కథం-భూతః-భగవత్ప్రియః- కతిపయైరమాత్యైః - పరివృతో, లోకానాం-తత్త్వస్య వివిత్సయా వేత్తుమిచ్ఛయా, చరన్ ❁ ॥౧౩॥ ❁ కర్మాదిభి-ర్యం, సోఽసౌ-భవతి-నభవతి వే,త్యేవం జనా-నవిదుః ❁ ॥౧౪॥ ❁ తం-పాదయో-శ్శిరసా-స్పృశన్నత్వా-విధివ-దభ్యర్చ్య వేత్తుమిచ్ఛు-ర్మహాభాగవతః-ప్రహ్లాదః- ఇదం వక్ష్యమాణ-మప్రాక్షీత్పృష్టవాన్ ❁ ॥౧౫॥ ❁ తదేవాహ ॥ బిభర్షీత్యాదినా ॥ ఉద్యమసహితః భోగవాన్ దేహపోషణశీలో-యథా-తద్వ- త్త్వం-పీవానం -కాయం దేహం - బిభర్షి ఉద్యమం వినైవ మమ భోగోఽస్తీత్యత్రాహ ॥ ఇహలోకే , తావ-దుద్యమవతామేవ-విత్తం-విత్తవతామేవ-భోగః, త్వం తు, నిరుద్యమః కుతస్తవ విత్తం-కుతస్తరాం భోగ ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అన్తరేణాపి భోగం మమ దేహః పీవేత్యత్రాహ ॥ భోగినామేవ-దేహః-పీవా - భవతి-భోగేనైవ పీవా భవతి - అన్యథా తు-కృశీభవతి-తత్క-థమన్తరేణాపి భోగం దేహపుష్టిరితి భావః ❁ ॥౧౭॥ ❁ హే బ్రహ్మన్, శయానస్యా-త ఏవ-నిరుద్యమస్య నిర్వ్యాపారస్య, తవ, హే, ను-హార్థః నూనం విత్తం నాస్తి హీ, ను ఇతి నిశ్చయే, హ ఇతి ప్రసిద్ధౌ , తవార్థో నాస్తీతి ప్రసిద్ధమేవేత్యర్థః-యతో విత్తాదేవ హేతో,ర్భోగాః- దేహపోషణాదయో-భవన్తి-అతో-భోగరహితస్య,తవ-దేహో , హే విప్ర, యతో హేతోః, పీవా, అభవ, త్తత్కారణం-నోఽస్మాకం, క్షమం చేద్వక్తుం యోగ్యం చే,ద్వద ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ కించ త్వం కవిర్విద్వాన్, కల్యః, దక్షః, నిపుణదృక్చతురః, చిత్రాః, ప్రియాః లోకరఞ్జనాః -కథాః, యస్య, స , ఏవం భూతోఽపి, లోకస్య, కర్మవ్యాపారం, ఉ

౧౦॥శ్లో॥పా ❁ మనీష్యున్మత్త   †స్వదృష్ట్యా

ర్వృతస్సతః, తద్వీక్షితాఽపి, సమ ఉదాసీనస్సన్, తూష్ణీం, శేషే శయానోఽసి-తత్కారణం చ వదేతి భావః ॥ ౧౯ ॥ ఇత్థం, దైత్యపతినా ప్రహ్లాదేన, పృష్టస్సన్, మహామునిః, తస్య ప్రహ్లాదస్య వాగేవామృతం, తేన, యన్త్రితః స్చోదితః, స్మయమాన, స్త, మభ్యాహ అభిముఖముక్తవాన్ ॥ ౨౦ ॥ తదేవాహ వేదేతి యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ హే అసురశ్రేష్ఠ ఇదం-కిం తత్, నృణాం ఈహోపరమయోః ప్రవృత్తినివృత్త్యోః-పదాని కారణానీ, తి యత్తదిదం - భవా - నధ్యాత్మచక్షుషా సర్వలోకమనోఽభిప్రాయవిషయకజ్ఞానేన-వేద జానాత్యేవ, కుతః -యత- స్త్వ, మార్యాణామతిస్నిగ్ధయార్థదర్శినాం-సమ్మతః అగ్రేసరః ॥ ౨౧ ॥ కించ-భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః-స్వతేజసా-దీప్యమానో, నారాయణోఽనన్యప్రయోజనయా-భక్త్యా-తుష్టో-యస్య త్వాదృశస్య-సదా, హృద్గతస్సన్-అర్కవత్సూర్యవత్, ధ్వాన్తమజ్ఞానరూపమన్ధకారం, ధునోతి నిరస్యతి, నిశ్శేషనిరస్తాజ్ఞానానాం సర్వజ్ఞానాం భవాదృశాం కిమవిదితమస్తీతి భావః ॥ ౨౨ ॥ యద్యప్యేవ, మథాఽపి హే రాజన్, యథాశ్రుతం తవ ప్రశ్నాన్ ప్రతిబ్రూమహే, ప్రశ్నానాముత్తరాణి వదామ ఇత్యర్థః, యథాశ్రుతమిత్యౌద్ధత్యపరిహారాయోక్తం, ఆత్మనః స్వస్య శుద్ధి-మిచ్ఛతా పుంసాఽవశ్యం, త్వం-సంభావనీయో, హి ॥ ౨౩ ॥ లోకః కర్మసు ప్రవర్తతే-త్వం తు నివృత్తస్సన్ కం శేష, ఇతి యత్పృష్టం, తత్ర తద్వదుత్తరమాహ ॥ తృష్ణయేతి చతుర్భిః - అహం- తావ,ద్యో గ్యైర్యథోచితైరపకామైః, రపూరయా పూరయితుమశక్యయా - భవవాహిన్యా జన్మపరంపరాకారిణ్యా తృష్ణయా విషయేచ్ఛయా, కర్మాణి పుణ్యపాపాత్మకాని, కార్యమాణః కర్మసు ప్రవర్త్యమానః, పూర్వం, నానాయోనిషు, యోజితః ప్రయోజితః ప్రవేశితః ॥ ౨౪ ॥ తైరేవ కర్మభిః, భ్రమన్, యదృచ్ఛయా దైవా, దిమం లోకం మనుష్యజన్మ, ప్రాపితః, లోకం విశినష్టి, స్వర్గమోక్షయో, స్తిరశ్చాం తిర్యక్త్వానాం పునరస్య మనుష్యత్వస్య చ ప్రాప్తే, ర్ద్వారం కారణం, ధర్మేణ స్వర్గస్య

కథస్సమః। లోకస్య కుర్వతః కర్మ శేషే తద్వీక్షితాఽపి వా ॥ ౧౯ ॥ నారద ఉవాచ ॥ స ఇత్థం దైత్యపతినా పరిపృష్టో మహామునిః। స్మయమానస్తమభ్యాహ తద్వాగమృతయన్త్రితః ॥ ౨౦ ॥ బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ వేదేదమసురశ్రేష్ఠ భవాన్నన్వార్యసమ్మతః। ఈహోపరమయోర్నృణాం పదాన్యధ్యాత్మచక్షుషా ॥ ౨౧ ॥ యస్య నారాయణో దేవో భగవాన్ హృద్గతస్సదా। భక్త్యా కేవలయా తుష్టో ధునోతి ధ్వాన్తమర్కవత్ ॥ ౨౨ ॥ అథాఽపి బ్రూమహే ప్రశ్నాంస్తవ రాజన్ యథాశ్రుతమ్। సంభావనీయో హి భవానాత్మనశ్శుద్ధిమిచ్ఛతా ॥ ౨౩ ॥ తృష్ణయా భవవాహిన్యా యోగ్యకామైరపూరయా। కర్మాణి కార్యమాణోఽహం నానాయోనిషు యోజితః ॥ యదృచ్ఛయా లోకమిమం ప్రాపితః కర్మభిర్భ్రమన్। స్వర్గాపవర్గయోర్ద్వారం తిరశ్చాం పునరస్య చ ॥ ౨౫ ॥ అత్రాపి దంపతీనాం చ సుఖాయాన్యాపనుత్తయే। కర్మాణి కుర్వతాం దృష్ట్వా నివృత్తోఽస్మి విపర్యయమ్ ॥ ౨౬ ॥ సుఖమస్యాత్మనో రూపం సర్వేహోపరతిస్తనుః। మనస్సంస్పర్శజాన్ దృష్ట్వా భోగాన్ స్వప్స్యామి సంవిశన్ ॥ ౨౭ ॥ ఇత్యేతదాత్మనస్స్వార్థం సన్తం విస్మృత్య వై పుమాన్। విచిత్రామసతి ద్వైతే ఘోరామాప్నో-

ద్వారం - జ్ఞానసంపాదనేన త్వపవర్గస్య అధర్మేణ తిర్యక్త్వస్య, పూర్వసజాతీయసుకృతాచరణేన తు పునర్మనుష్యత్వస్య చ-కారణమిత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ అత్రాప్యస్మిన్నపి మనుష్యజన్మని, స్వర్గాపవర్గదేఽపి, దంపతీనాం-య, న్మైథునాదిసుఖం, తదర్థ, మన్యాపనుత్తయే దుఃఖనివృత్తయే చ-కర్మాణి - కుర్వతాం - లోకానాం, విపర్యయం సుఖార్థం కృతేభ్యో దుఃఖప్రాప్తిరూపం విపర్యయం, దృష్ట్వా, నివృత్తోఽస్మి ॥ ౨౬ ॥ నను ప్రవృత్త్యా కదాచిదపసుఖం స్యాదపి-కిం నివృత్త్యా స్యా, దిత్యత్రాహ ॥ సుఖమితి ॥ సుఖ-మస్యా, త్మనః ప్రత్యగాత్మనో-రూపం స్వరూపమేవ-అతో, న తదర్థం యత్నః కార్య ఇతి భావః-తర్హి స్వతస్సుఖరూప ఆత్మా తత్త్వేన కం నోపలభ్యత ఇతి శఙ్కాం నిరాకరోతి-సర్వా సా - ఈహానాం దేహాగతవ్యాపారాణా-ముపరమః అభావో-ఽస్యాత్మనః - తనురాకారః-నిష్క్రియం సుఖమేవ తస్య తనురిత్యర్థః - కాత్స్న్యేనేహోపరమపూర్వకం తద్యాథాత్మ్యవిమర్శనేన సుఖరూపతయోపలభ్యత ఇతి భావః - యత ఏవ -మతో-భోగాన్ శబ్దాదివిషయభోగాన్-మనస, స్సంస్పర్శజాన్ మనోరథమాత్రజా-నశాశ్వతాన్-దృష్ట్వా, సంవిశన్నాత్మయాథాత్మ్యావలోకనే ప్రవిష్టోఽహం-ప్రారబ్ధానుభవే ప్రవిష్టో వా-స్వప్స్యామి శయానోఽస్మి ॥ ౨౭ ॥ తర్హి సర్వోఽపి లోకస్త్వమివ సుఖరూపమాత్మానం కిం నోపలప్స్యత ఇతి శఙ్కాం నిరాకర్తుం స్వాభావికసుఖరూపాత్మస్వరూపావిమర్శనమూలకదేహాత్మభ్రమేణ న శేతే-కింతు సంసరతీత్యాహ ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్యేత-దాత్మనః-సుఖాత్మకం-రూపం, స్వార్థం స్వస్య పురుషార్థరూపం-స్వత ఏవ సన్తం విస్మృత్య - స్వత ఏవ సన్తమాత్మనస్సుఖరూపస్వరూపాత్మకం స్వపురుషార్థం విస్మృత్యేత్యర్థః పుమాన్ దేహే-అసతి స్వత ఆత్మన్యవిద్యమానేఽపి - ద్వైతే దేవమనుష్యాదిభేదే-దేవోఽహం మనుష్యోఽహమిత్యభిమానరూపే-ద్వైతే

భేదనిమిత్తే-ద్వైతేనేత్యర్థః - విచిత్రాం గర్భజన్మజరామరణాదిరూపా-మతఏవ, ఘోరాంభయంకరాం-సంసృతిమాప్నోతి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఏతదేవదృష్టాన్తముఖేనాహ॥జలమితి॥జలం,తదుద్భవైఃతృణశైవాలాదిభి,శ్ఛన్నం,హిత్వా,అజ్ఞోయథా,జలకామ్యయా, మృగతృష్ణాంజలవత్ప్రతీయమానా-ముపధావే - త్తథా,స్వతస్సుఖరూప,మాత్మన, స్స్వరూపం,విస్మృత్యా-న్యత్రవైషయికసుఖేష్వ-ర్థదృక్పురుషార్థదృష్టిః - ధావతిలోకః - స్వతఆత్మనోఽన్యత్రదేహాదౌపురుషార్థదృగ్వా ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ విపర్యయందృష్ట్వానివృత్తోఽస్మీత్యేతదేవవివృణోతి ॥ దేహాదిభిరితిషడ్భిః ॥ దైవతన్త్రైః-కర్మాయత్తైః, దేహేన్ద్రియాదిభి,రాత్మనస్స్వస్య - సుఖందుఃఖనివృత్తించేహతఃఇచ్ఛతః -అనీశస్యకర్మవశ్యస్యపుంసః-కర్తరిషష్ఠీ-ఇచ్ఛతా,కృతాఃకృతాఃపునఃపునరారబ్ధాః-క్రియాః-మోఘాఃవ్యర్థాః,నసుఖజనకానామపిదుఃఖనివర్తకాశ్చదృష్టాఇతిభావః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ కథంచిత్క్రియాణామమోఘత్వేఽపితజ్జన్యంసుఖమనుభూయమానదుఃఖేభ్యోఽల్పమిత్యాహ ॥ ఆధ్యాత్మికాదిభిః॥ ఆదిశబ్దేనాధిదైవికాధిభౌతికేగ్రాహ్యే-తైఃదుఃఖైః,కర్హిచిత్ కదాచిదప ,అవిముక్తస్య,మర్త్యస్యమరణశీలస్యకృచ్ఛ్రోపనీతైర్దుఃఖేనార్జితైః -విత్తైః, తన్నిమిత్తైఃకామైశ్చకింకియత్సుఖం,క్రియేత ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ననుధనార్జనేహిదుఃఖం,లబ్ధధనానాంతుసుఖమేవేత్యత్రాహ॥ పశ్యామీతి ॥ధనినాంలబ్ధధనానామపి,క్లేశం,పశ్యామి,క్లేశేహేతుంవదన్ధనినోవిశినష్టి,లుబ్ధానామలబ్ధధనలిప్సయాలబ్ధధనవ్యయభయేనచక్లిశ్యతామితిభావః, అజితాత్మనామజితేన్ద్రియాణాం,కామానామపర్యాప్త్యాచక్లిశ్యతామితిభావః , భయా,దలబ్ధా-నిద్రా -యై-స్తేషాం-చోరాదయోధనమపహరేయురితిభయాద్వినిద్రాణామిత్యర్థః - ఇతోఽపిక్లేశఇతిభావః-భయేహేతుంవదన్విశినష్టి , సర్వతస్సర్వేభ్యోఽప్య ,తీవవిశఙ్కినాంఅపహరేయురితిశఙ్కాంకుర్వతామ్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఏతదేవవివృణోతి॥రాజతఇతి॥రాజాదిభ్యః-పశుతః,పక్షితః,పశుభ్యోగవాశ్వాదిభ్యఃపశుభ్యః , సస్యాదిభక్షణార్థంప్రవృత్తేభ్యః,కాలతః-స్వస్మాత్ దానభోగయోఃప్రవృత్తాత్స్వస్మాచ్చ-ప్రాణస్తత్తుల్యమర్థంచైషామస్తీతితథా, తేషాం నిత్యం,భయ,మనువర్తతే ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ నకేవలంభయమేవ - అపితు,శోకమోహభయాదయః-సర్వేయన్మూలాఃయాప్రాణార్థావేవ-మూలం- ఏషాం-తే-నృణాం-స్యుఃభవేయుః,తస్మా,ద్బుధః హేయోపాదేయవివేకవాన్,తయోఃప్రాణార్థయోః,స్పృహాంజహ్యాత్త్యజేత్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ యదుపదేశాత్త్వమీదృశనివృత్తిధర్మమాశ్రితోఽసీత్యత్రాహ ॥ మధుకారేతి ॥ అస్మిన్లోకే-నోఽస్మాకం-గురుశ్రేష్ఠౌ-మధూకారమహాసర్పౌ మధుమక్షికా అజగరావేవేదృశధర్మశిక్షకౌ-తదేవాహ - యయోర్మధుకారమహాసర్పయో-శ్శిక్షయావృత్తిపర్యాలోచనయా,వయం , వైరాగ్యం-పరితోషందైవాలబ్ధాత్సంతోషంచ-ప్రాప్తాః-తత్రమధుకారాద్వైరాగ్య,మహాసర్పాత్పరితోషంచ-ప్రాప్తాఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఏతదుభయంవివృణోతి॥విరాగఇతిద్వాభ్యాం ॥ తావత్సర్వేభ్యఃకామేభ్యోవిరాగో,మయా,మధువ్రతాన్మధుమక్షికాతఃశిక్షితః, తచ్ఛిక్షయామమవైరాగ్యోదయఇత్యర్థః-కింతచ్ఛిక్షితం,తదాహ-యథా,మధువ్రతై-రితస్తతఃపుష్పేభ్య , ఆనీయ-క్వచిన్నివేశితం-మధు-తత్స్వామినోమధువ్రతాన్,హత్వాఽన్యోహరతి-తథా-మధువద్దుఃఖేనార్జితంధన-మన్యః, పతింధనస్యపతిం-హత్వా , హరే,దిత్యేతన్మధువ్రతాచ్ఛిక్షితమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అజగరాచ్ఛిక్షితమాహ॥అనీహ-ఇతి॥మహాహిరివా-హ-మనీహఃనిర్వ్యాపారః - యదృచ్ఛోపనతాద్దైవాల్లబ్ధాన్నాదేః , పరితుష్టాత్మాసంతుష్టచిత్తః , నోచేద్యదృచ్ఛోపనతంనచే-త్సత్వవాన్ధైర్యవాన్బహూన్యహాని-శయేశయానోఽస్మి ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ పీనత్వేహేతుత్వేనయదృచ్ఛయాప్రాప్తాత్పరితోషంప్రపఞ్చయతి ॥ క్వచిదల్పమితిషడ్భిః ॥ క్వచిత్కదాచి-దల్పం - కదాచిచ్చ,

తిసంసృతిమ్ ॥ ౨౮ ॥ జలంతదుద్భవైశ్ఛన్నంహిత్వాఽజ్ఞోజలకామ్యయా । మృగతృష్ణాముపాధావేత్తథా
న్యత్రార్థదృక్స్వతః ॥ ౨౯ ॥ దేహాదిభిర్దైవతన్త్రైరాత్మనస్సుఖమీహతః । దుఃఖాత్యయంచానీశస్యక్రియామో
ఘాఃకృతాఃకృతాః ॥ ౩౦ ॥ ఆధ్యాత్మికాదిభిర్దుఃఖైరవిముక్తస్యకర్హిచిత్ । మర్త్యస్యకృచ్ఛ్రోపనతైరర్థైఃకా
మైఃక్రియేతకిమ్ ॥ ౩౧ ॥ పశ్యామిధనినాంక్లేశంలుబ్ధానామజితాత్మనామ్ । భయాదలబ్ధనిద్రాణాంసర్వతో
ఽతివిశఙ్కినామ్ ॥ ౩౨ ॥ రాజతశ్చోరతశ్శత్రోస్స్వజనాత్పశుపక్షితః । అర్థిభ్యఃకాలతస్స్వస్మాన్నిత్యం
ప్రాణార్థవద్భయమ్ ॥ ౩౩ ॥ శోకమోహభయక్రోధరాగక్లైబ్యశ్రమాదయః । యన్మూలాస్స్యుర్నృణాం
జహ్యాత్స్పృహాంప్రాణార్థయోర్బుధః ॥ ౩౪ ॥ మధుకారమహాసర్పౌలోకేఽస్మిన్నోగురూత్తమౌ । వైరా
గ్యంపరితోషంచప్రాప్తాయచ్ఛిక్షయావయమ్ ॥ ౩౫ ॥ విరాగస్సర్వకామేభ్యశ్శిక్షితోమేమధువ్రతాత్ । కృ
చ్ఛ్రాప్తంమధువద్విత్తంహత్వాప్యన్యోహరేత్పతిమ్ ॥ ౩౬ ॥ అనీహఃపరితుష్టాత్మాయదృచ్ఛోపనతాద
హమ్ । నోచేచ్ఛయేబహ్వహానిమహాహిరివసత్వవాన్ ॥ ౩౭ ॥ క్వచిదల్పంక్వచిద్భూరిభుఞ్జేఽన్నంస్వాద్వసా

భూరిబహు-క్వచిచ్చ, సాధు-క్వచిచ్చ, అసాధ్వసమీచీనమమృష్టం క్వచిచ్చ, గుణవద్రసవ-త్కదాచి-న్నిర్గుణం, కదాచిచ్ఛ్రద్ధయాఽఽనీతం-కదాచి-న్నిన్దాపూర్వకమనీతం వాఽన్నాదికం-భుఞ్జే అద్మి - కదాచి, ద్దివా-నక్తంచ - యదృచ్ఛయాప్రాప్తం, భుఞ్జే ✽ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ✽ ఏవం-వస్త్రమపి దుకూలాద్యన్యతమ-మన్యద్వా, దైవాల్లబ్ధం, వసే ఆచ్ఛాదయామి-పరిదధేచ-చీరం-జీర్ణవస్త్రంచ, ఏవం-దిష్టభుక్ప్రారబ్ధభు-క్సంతుష్టచిత్తశ్చాహమ్ ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ క్వచి ద్భూపృష్ఠ ఏవ-క్వచిచ్చ, తృణాదిషు-శయే-క్వచిచ్చ ప్రాసాదోపరి పర్యఙ్కే-తత్రాపి కశిపౌ వా-తస్య దౌర్లభ్యే శయ్యాం-నిరాహా-పరేచ్ఛయేతి, ఇదముత్తరత్రాప్యనుషఞ్జనీయమ్ ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ స్నాతమనులిప్తంచ గన్ధేనచా-ఙ్గం, యస్య, శోభనం-వాసో వస్త్రం, యస్య, సః, స్రగ్భి, రలంకృతః-రథాదిభిర్యానై, శ్చరే సంచరే-క్వచిచ్చ, దిగ్వాసా దిగమ్బరో, గ్రహవ-చ్చరే-హే విభో ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ నచ మానావమానాదికర్తృషు మమ వైషమ్యమిత్యాహ ॥ నేతి ॥ స్వభావత ఏవ-విషమం జనం స్తుతినిన్దయోః కర్తారం, నస్తౌమి-ననిన్దేచ-కింతు-ఏషాం జనానాం-సర్వేషాం, శ్రేయః ధర్మాదిరూపం, ఉత అపిచ-మహాత్మని భగవత్యైకాత్మ్యమేకచిత్తత్వంచా-శాసే ప్రార్థయే ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ ఇత్థమన్యస్యాప్యవస్థితావుపాయమాహ ॥ వికల్పమితి ॥ వికల్పం జాతిరూపాదివికల్పం, చిత్తే మనోవ్యాపారే-జుహుయాత్ప్రవిలీనం భావయేత్-తచ్చిత్త-మర్థవిభ్రమే దేహాత్మభ్రమహేతౌ మనసి-మనశ్చ, వైకారికే సాత్త్వికాహంకారే-తంచ వైకారికం - మాయాయాం మూలప్రకృతౌ జుహుయాత్-సర్వత్ర హోమో నామ లయానుసంధానరూపః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ తాంచ మాయా-మాత్మానుభూత్యా - జుహుయాత్-తతస్సత్యం స్వాత్మశరీరకం పరమా-

భువా । క్వచిద్భూరిగుణోపేతం గుణహీనముత క్వచిత్ ॥ ౩౮ ॥ శ్రద్ధయోపహృతం క్వాపి కదాచిన్మానవర్జితమ్ । భుఞ్జే భుక్త్వాథ కస్మింశ్చిద్దివా నక్తం యదృచ్ఛయా ॥ ౩౯ ॥ క్షౌమం దుకూలమజినం చీరం వల్కలమేవ వా । వసేఽన్యదపి సంప్రాప్తం దిష్టభుక్తుష్టధీరహమ్ ॥ ౪౦ ॥ క్వచిచ్ఛయే ధరోపస్థే తృణపర్ణాశ్మభస్మసు । క్వచిత్ప్రాసాదపర్యఙ్కే కశిపౌ వా పరేచ్ఛయా ॥ ౪౧ ॥ క్వచిత్స్నాతోఽనులిప్తాఙ్గః సువాసాః స్రగ్వ్యలంకృతః । రథేభాశ్వైశ్చరే క్వాపి దిగ్వాసా గ్రహవద్విభో ॥ ౪౨ ॥ నాహం నిన్దే న చ స్తౌమి స్వభావవిషమం జనమ్ । ఏతేషాం శ్రేయ ఆశాస ఉతైకాత్మ్యం మహాత్మని ॥ ౪౩ ॥ వికల్పం జుహుయాచ్చిత్తౌ తం మనస్యర్థవిభ్రమే । మనో వైకారికే హుత్వా తన్మాయాయాం జుహోత్యను ॥ ౪౪ ॥ ఆత్మానుభూత్యా తాం మాయాం జుహుయాత్సత్యదృఙ్మునిః । తతో నిరీహో విరమేత్స్వానుభూత్యాత్మని స్థితః ॥ ౪౫ ॥ స్వాత్మవృత్తం మయేత్థం తే సుగుప్తమపి వర్ణితమ్ । వ్యపేతం లోకశాస్త్రాభ్యాం భవాన్హి భగవత్ప్రియః ॥ ౪౬ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ధర్మం పారమహంస్యం వై మునేః శ్రుత్వాసురేశ్వరః । పూజయిత్వా తతః ప్రీత ఆమన్త్ర్య ప్రయయౌ గృహమ్ ॥ ౪౭ ॥ ✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, త్రయోదశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽

యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ గృహస్థ ఏతాం పదవీం విధినా యేన చాఞ్జసా । యాయాద్దేవఋషే బ్రూహి మాదృశో గృహమూఢధీః ॥ ౧ ॥ నారద ఉవాచ ॥ సాధు పృష్టం మహారాజ లోకాన్సాధ్వనుగృహ్ణతా । ఏతత్తుభ్యం ప్రవక్ష్యామి

త్మానం పశ్యతీతి సత్యదృక్-మునిస్తన్మననశీలః, నిరీహో నిశ్చేష్టః- స్వానుభూత్యాత్మని పరమాత్మాత్మకే పరిశుద్ధజీవస్వరూపే, స్థితః తదనుసంధానపరః-విరమేత్ప్రారబ్ధావసానే కళేబరాద్విరమేత్ ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ ఉక్తం స్వవృత్తముపసంహరతి ॥ స్వాత్మవృత్తమితి ॥ ఇత్థం-మయా-గుప్తమపి, స్వాత్మనో మమ, వృత్తం, మన్దదృష్ట్యా, లోకశాస్త్రాభ్యాం-వ్యపేతం-నతు-తత్త్వదృష్ట్యా-వ్యపేతం బహిర్భూతం, తే తుభ్య, ముపవర్ణితం-హి యస్మా, ద్భవాన్, భగవత్పరోఽతో-గుప్తమపి వృత్తముపవర్ణితమిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ ఏవం-మునినోపవర్ణితం - పారమహంస్యం తుర్యాశ్రమనిష్ఠానామనుగుణం, శ్రుత్వా, అసురేశ్వరః ప్రహ్లాదః - తం ప్రీతస్స-న్పూజయిత్వా ఆమన్త్ర్యానుజ్ఞాప్య, స్వగృహం ప్రతి-యయౌ ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవమాశ్రితాశ్రమత్రయధర్మో గృహస్థాశ్రమధర్మాన్ బుభుత్సుః పృచ్ఛతి యుధిష్ఠిరః ॥ గృహస్థ ఇతి ॥ హే దేవఋషే-గృహేష్వేవ మూఢా ధీర్యస్య, గృహాసక్తచిత్తో- మాదృశో గృహస్థాశ్రమస్థః, పుమాన్, యేన విధినా, ఏతాం పదవీం, తుర్యాశ్రమిగమ్యాం పదవీం, ముక్తిమిత్యర్థః-యాయాత్ప్రాప్నుయా-త్తం-విధిం-బ్రూహి ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ ఏవమాపృష్టగార్హస్థ్యస్స-న్దేవర్షిః ప్రశ్నమభినన్దన్ తాన్ధర్మాన్వక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ సాధ్వితి ॥ హే మహారాజ, జానతాఽపి - త్వయా-లోకా-న్సాధుయథాతథా-అనుగృహ్ణతా - సాధు-పృష్టం-ఏతత్త్వత్పృష్టం గార్హస్థ్యవ్రత-మహం - తుభ్యం-ప్రవక్ష్యామి-యతః కర్మణా మయా వక్ష్యమాణాద్గార్హస్థ్యధర్మా-త్కర్మణాం ముక్తిప్రతిబన్ధకానాం పుణ్యపాపాత్మకానాం, నిరాసద్వారా,

నైష్కర్మ్యం జ్ఞానయోగలాభో - భవేత్ ॥ ౨ ॥ ఏవం ప్రతిజ్ఞాయ గార్హస్థ్యధర్మానాహ ॥ గృహేష్విత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ యద్యపి ప్రథమాశ్రమధర్మకథనానన్తరమేవైతదాశ్రమధర్మవర్ణనం యుక్తం - క్రమప్రాప్తత్వాత్ - తథాఽపి గార్హస్థ్యధర్మాణాం బాహుల్యాన్మహతా ప్రబన్ధేన వర్ణనీయత్వాదాశ్రమాన్తరధర్మవర్ణనానన్తరం తే కథ్యన్తే - క్రమానాదరాద్వా - అత్ర కేచిద్వదన్తి - మోక్షాన్తరఙ్గత్వేన ప్రథమం వనస్థయతిధర్మానభిధాయ పశ్చాద్గృహస్థధర్మానభిదధాతీతి - తన్మన్దం " అతస్త్వితరజ్జ్యాయో లిఙ్గాచ్చ " ఇతి శారీరకన్యాయేన బ్రహ్మవిద్యానుగ్రాహకాల్పధర్మాశ్రమాన్తరాపేక్షయా తదనుగ్రాహకబహుధర్మకగార్హస్థ్యస్యైవాన్తరఙ్గత్వాదితి యథోక్తఏవాశయః - హే రాజన్ - గృహేష్వవస్థితః గృహస్థాశ్రమస్థః - గృహోచితా ఆశ్రమానుగుణాః - క్రియాః కర్మాణి సన్ధ్యోపాసనపఞ్చమహాయజ్ఞాదీన్యావశ్యకాని - సాక్షాద్వాసుదేవార్పణం యథా భవతి తథా - కుర్వన్ - ఫలసఙ్గకర్తృత్వత్యాగపూర్వకం కుర్వన్ - మహామునీనుపాసీత భగవద్గుణమననశీలాన్మహాభాగవతానుపాసీత ॥ ౩ ॥ కథంభూతః - తేభ్యో - భగవతః, అవతారకథామృత - మభీక్ష్ణం పునః పునః - ర్యథాకాలమావశ్యకధర్మానుష్ఠానావశేషితం కాలముపశాన్తజనైస్సహితః - శ్రద్ధాపూర్వకం - శృణ్వన్ ॥ ౪ ॥ ఏవం - సతాం - సఙ్గాద్దేహదారపుత్రాదిషు - శనకైః - సఙ్గం - విముఞ్చేత - తేష్వహంమమతాద్యభిమానం త్యజేత్ - ఏవం - ముచ్యమానేష్వహంకారాభిమానావిషయేషు - సత్సు - దేహాదిషు, స్వప్నవదుత్థితః యథా స్వప్నే తద్విషయేషు పుత్రాదిషు తస్మాదుత్థితస్తత్కాలమాత్రానుభావ్యతాం మన్యతే, తథా, దేహే చ, గేహే చ, చశబ్దాద్దారాదిషు చ, పణ్డితః అస్థిరత్వాపురుషార్థజ్ఞానవాన్, తత్ర దేహాదౌ, స్వయం విరక్తోఽపి, రక్తవదాసక్తవద్యావదర్థం ప్రాణధారణాపేక్షితమర్థముపాసీనః స్వీకుర్వన్, నృలోకే నరశరీరే, నరతాం, న్యసేదనుసన్దధీత, నరత్వాదికం దేహగతం పశ్యేత్, నత్వాత్మన్యనుసన్దధీతేత్యర్థః ॥ ౫॥౬॥ జ్ఞాత్యాదయః, తేభ్యోఽన్యే చ, యద్వదన్తి యచ్చేచ్ఛన్తి, తత్ - తత్స్వీయం, నిర్మమః మమకారరహితో, మోదేత అనుమోదేత ॥ ౭ ॥ యావదర్థపరిగ్రహ ఇత్యేతదేవ వివృణోతి ॥ యద్యద్భగవతా, నిర్మితం ప్రాపితం, దివ్యాదిభేదభిన్నం విత్తం - తత్ర - దివ్యం విత్తం వృష్ట్యాదిభిర్జాతం ధాన్యాది - భౌమం భూమ్యాం జాతం సువర్ణాదిరూపం - అన్తరిక్షమకస్మాదేవ ప్రాప్తం - యద్వా - దివ్యం విత్తం స్వర్గలోకాది - అన్తరిక్షం వర్షం, భౌమం తృణాది - తత్తథైతత్సర్వ - ముపయుఞ్జానో వినియుఞ్జానః - అబుధః అవివేకీ చేత్ - స్వతః స్వత్వేన - కుర్యాత్ - అబుధశ్చేత్తదేతత్సర్వం స్వత్వేనాభిమన్యేతేత్యర్థః, యద్వా, బుధ ఇత్యేవచ్ఛేదః వివేకీ, తత్సర్వ - ముపయుఞ్జానః - ఏతద్యథోపయుక్తం, స్వతః కుర్యాత్ స్వత్వేన స్వీకుర్యాత్ - దేహధారణమాత్రోపయుక్తమేవ స్వీకుర్యాదిత్యర్థః ॥ ౮ ॥ అధికం న స్వీకుర్యాదిత్యభిప్రాయేణ తస్మిన్ స్వత్వాభిమానం కుర్యాదిత్యాహ ॥ యావదితి ॥ యస్మా - ద్యావ - జ్జఠరముదరం - భ్రియేత పూర్యేత - తావదేవ - స్వత్వం - దేహినాం - ఉదరభరణోపయుక్త ఏవ హి విత్తే దేహినాం స్వత్వాభిమాన ఇత్యర్థః - యోఽధికమపి - స్వత్వేనాభిమన్యేత - స పుమాన్, స్తేనః చోర ఏవ - యత ఏవం - తతో, దణ్డమేవార్హతి - ఇహ దణ్డాభావేఽప్యముత్ర దణ్డమర్హత్యేవ, యద్వా సంసృతిరూపం దణ్డమర్హతీతి భావః ॥ ౯ ॥ యతోఽధికే స్వత్వాభిమానో దణ్డహేతుః, అత ఏవ, తద్భక్షణే ప్రవృత్తాన్, మృగోష్ట్రాదీ - నాత్మనః స్వస్య - పుత్రవత్పశ్యేత్ పుత్రానివ మన్యేత, న తు నిగృహ్ణీయాదిత్యర్థః, తథాహ, తైః పుత్రైస్సహ, ఏషాం మృగాదీనాం, కియదన్తరం, న కించిదప్యన్తరమస్తి, న కించిదపి తారతమ్యమస్తీత్యర్థః, తత్ర, మృగాః శ్వనకమార్జారాదయః మర్కో మర్కటః, ఆఖుర్మూషకః, సరీసృపా అన్యే సర్పణస్వభావా జన్తవః, విమక్షికాః, విశబ్దః పాదపూరణార్థః, విశిష్టమక్షికా ఇతి వా ॥ ౧౦ ॥ వివృతమర్థముపసంహరతి ॥ త్రివర్గమితి ॥ స్వయం గృహస్థోఽపి, అనేన తదుపయుక్తవర్గత్రయనిష్ఠతా

నైష్కర్మ్యం కర్మణో యతః ॥ ౨ ॥ గృహేష్వవస్థితో రాజన్ క్రియాః కుర్వన్గృహోచితాః । వాసుదేవార్పణం
సాక్షాదుపాసీత మహామునీన్ ॥ ౩ ॥ శృణ్వన్భగవతోఽభీక్ష్ణమవతారకథామృతమ్ । శ్రద్దధానో యథాకాల
ముపశాన్తజనావృతః ॥ ౪ ॥ సత్సఙ్గాచ్ఛనకైస్సఙ్గమాత్మజాయాత్మజాదిషు । విముఞ్చేన్ముచ్యమానేషు స్వయం
స్వప్నవదుత్థితః ॥ ౫ ॥ యావదర్థముపాసీనో దేహే గేహే చ పణ్డితః । విరక్తో రక్తవత్తత్ర నృలోకే నరతాం న్య
సేత్ ॥ ౬ ॥ జ్ఞాతయః పితరౌ పుత్రా భ్రాతరస్సుహృదః పరే । యద్వదన్తి యదిచ్ఛన్తి చానుమోదేత నిర్మమః ॥ ౭ ॥
దివ్యం భౌమం చాన్తరిక్షం విత్తమచ్యుతనిర్మితమ్ । తత్సర్వముపయుఞ్జాన ఏతత్కుర్యాత్స్వతో బుధః ॥ ౮ ॥ యావ
ద్భ్రియేత జఠరం తావత్స్వత్వం హి దేహినామ్ । అధికం యోఽభిమన్యేత స స్తేనో దణ్డమర్హతి ॥ ౯ ॥ మృగో
ష్ట్రఖరమర్కాఖుసరీసృపవిమక్షికాః । ఆత్మనః పుత్రవత్పశ్యేత్తైరేషామన్తరం కియత్ ॥ ౧౦ ॥ త్రివర్గం నా

సూచ్యతే,అతికృచ్ఛ్రేణాతిప్రయాసేన , త్రివర్గంధర్మార్థకామా-న్నభజేతన సేవేత, దైవాత్ప్రాప్తైరేవతుష్యేదిత్యర్థః॥ తదేవాహ,యావ,ద్దైవేన,దేశకాలానుగుణ్యేన,ప్రాపితం,తదేవ,యథోపయుక్తం,భజేత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ధర్మాన్తరమాహ॥శ్వానశ్చ,ఘాఅతిపాపాత్మానశ్చ,అన్తావసాయినశ్చణ్డాలాదయశ్చ,తా,నభివ్యాప్య,తేభ్యః-యథోచితం,కామాన్ సంవిభజేత్ ,యథాశక్తితదపేక్షితాన్నాదీన్ దద్యాదిత్యర్థః - సఙ్గమాత్రం జాయాసుతాదిషువిముఞ్చేదిత్యుక్తం ,జాయాసఙ్గత్యాగముపపాదయతి॥అపీతి॥ ఆత్మనఃస్వస్య , దారాన్ భార్యా,మేకామపి, జహ్యాత్ తస్యాంస్వత్వాభిమానంత్యజేదిత్యర్థః,ఏతదేవవక్తుంతావత్తస్యాదుస్త్యజత్వమాహ ॥ యతోయస్యాంభార్యాయాం - నృణాం,స్వత్వగ్రహఃమమైవేయమిత్యాగ్రహః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ యదర్థేయద్భార్యార్థంస్వకీయా , న్ప్రాణాన్,పితరం,గురుంవా,హన్యాత్,ఏవందుస్త్యజాభార్యేత్యుక్తం,ఏవంభూతాయాం , తస్యాం , స్త్రియాంభార్యాయాం-స్వత్వంజహ్యాత్ స్వత్వాభిమానంనకుర్యాదిత్యర్థః-యఃపుమా-నేవంజహ్యా-త్తేనపుంసా-అజితఃకైరప్యజితఃపరమాత్మా-జితోభవతి ❁॥ ౧౩ ॥ ❁ కథమేవంతస్యాంస్వత్వాభిమానస్త్యక్తుంశక్యః -తత్త్వవిచారణేత్యాహ॥క్రిమీతి॥ క్రిమివిడ్భస్మసు-నిష్ఠాపర్యవసాన-మన్తోయస్య-తదిదంకళేబరం-క్వ-తదీయాదేహార్థా-రతి-ర్యస్యాస్సా-భార్యా-క్వ -నభశ్ఛదఃఆకాశస్యాపిచ్ఛాదయితా-ఆకాశతుల్యో-నిర్లేపఇత్యర్థః-ఈదృశఆత్మా క్వ, త్యేవం-తత్త్వవిచారేణజహ్యాదిత్యర్థః ❁॥౧౪ ॥ ❁ యావదర్థపరిగ్రహఇతిదైవాల్లబ్ధేష్వపిప్రాణమాత్రోపయుక్తాన్నాదిపరిగ్రహఉక్తః , ఇదానీం తైరపియజ్ఞావశిష్టైర్దేవాత్మనోవృత్తింకల్పయేదిత్యాహ ॥ సిద్ధైరితి॥సిద్ధైఃదైవాల్లబ్ధైఃయజ్ఞావశిష్టైఃపఞ్చమహాయజ్ఞాదిభిరవశేషితైరేవా-ర్థైఃఅన్నాదిభి -రాత్మనస్స్వస్య-వృత్తింప్రాణ

తికృచ్ఛ్రేణభజేతగృహమేధ్యపి।యథాదేశంయథాకాలంయావద్దైవోపపాదితమ్ ॥ ౧౧॥ఆశ్వాఘాన్తావసా
యిభ్యఃకామాన్ సంవిభజేద్యథా।అప్యేకామాత్మనోదారాన్నృణాంస్వత్వగ్రహోయతః ॥ ౧౨ ॥ జహ్యా
ద్యదర్థేస్వాన్ప్రాణాన్ హన్యాద్వాపితరంగురుమ్ । తస్యాంస్వత్వంస్త్రియాంజహ్యాద్యస్తయాహ్యజితోజి
తః ॥ ౧౩ ॥ క్రిమిపిడ్భస్మనిష్ఠాన్తం క్వేదంనుస్వకళేబరమ్। క్వతదీయరతిర్భార్యాక్వాయమాత్మానభశ్ఛదః॥
వీద్ధైర్యజ్ఞావశిష్టార్థైఃకల్పయేద్వృత్తిమాత్మనః। శేషేస్వత్వంత్యజన్ప్రాజ్ఞఃపదవీంమహతామియాత్ ॥౧౫॥
దేవానృషీన్నృభూతానిపితౄనాత్మానమన్వహమ్।స్వవృత్త్యాగతవిత్తేనయజేతపురుషంపృథక్ ॥ ౧౬॥
యర్హ్యాత్మనోఽధికారస్స్యాత్సర్వాస్స్యుర్యజ్ఞసంపదః।వైతానికేనవిధినాహ్యగ్నిహోత్రాదినాయజేత్॥
నహ్యగ్నిముఖతోఽయంవైభగవాన్ సర్వయజ్ఞభుక్।ఇజ్యేతహవిషారాజన్ యథావిప్రముఖేహుతైః॥ ౧౮॥
తస్మాద్బ్రాహ్మణదేవేషుమర్త్యాదిషుయథార్హతః ।తైస్తైఃకామైర్యజస్వైనంక్షేత్రజ్ఞం ❁ బ్రాహ్మణాన
నమ్ ॥ ౧౯ ॥ కుర్యాదపరపక్షీయంమాసిప్రోష్ఠపదేద్విజః। శ్రాద్ధంపిత్రోర్యథావిత్తంతద్బన్ధూనాంచవిత్త

ధారణరూపాం,కల్పయేత్ -శేషేయజ్ఞాద్యనుపయుక్తేస్వవృత్త్యనుపయుక్తేచ, దైవాల్లబ్ధే - ర్థే,స్వత్వాభిమానం,త్యజేత్,ప్రాజ్ఞఃఏవంవిధజ్ఞానవాన్-మహతాంపదవీంమహద్భిర్గమ్యాంముక్తిరూపాంపదవీం-ప్రాప్నుయాత్ ❁॥౧౫॥ ❁ ఏతద్వివృణ్వన్నాహ ॥దేవా-నృషీన్,నౄన్మనుష్యాన్ , భూతాని-పత్ర్యాంశ్చమహాయజ్ఞదేవతాః,ఆత్మానంచ,స్వవృత్త్యాయాజనాధ్యాపనాదిపూర్వోక్తవృత్త్యా - ఆగతేనార్జితేన ,విత్తేనాన్వహమహరహఃపృథక్పురుషదేవాద్యన్తరాత్మానంపరమపురుషం , యజేతఏకమేవపరమపురుషందేవాదిశరీరభేదేనాన్తరాత్మత్వేనావస్థితమారాధయేదిత్యర్థః ❁॥౧౬ ॥ ❁ కించ,యర్హియదా,ఆత్మనస్స్వస్య , అధికారః,,అర్థీ సమర్థోవిద్వాంశ్చే,,త్యుక్తోఽధికారస్స్యా, త్తదాసర్వాయజ్ఞసంపద, స్స్యురేవ , యథాధికారంసర్వేయజ్ఞాఃకర్తవ్యాఏవేత్యర్థః,వితానోయజ్ఞగ్రన్థశ్శ్రౌతకల్పసూత్రాదిరూపః స్తదుక్తేన , విధినా - అగ్నిహోత్రాదికర్మణా , పరమపురుషం , యజేత ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అగ్నిముఖారాధనాద్విప్రముఖారాధనమతీవభగవత్తోషకృదిత్యాహ॥నహీతి॥ హేరాజన్, విప్రముఖే,హుతైః -రన్నాదిభిర్యథా,అయం,సర్వయజ్ఞభుగ్భగవా,నిజ్యేతారాధ్యేత,నతథాఽగ్నిముఖతోహవిషాఽఽరాధ్యేత ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తస్మా,ద్బ్రాహ్మణేషుచ,యథాశక్తి-యథాయోగ్యంచ,తైస్తైః,కామైరన్నాదిభిః,బ్రాహ్మణాననంబ్రాహ్మణాఏవా,ననంముఖం-యస్య,త,మేనం -క్షేత్రజ్ఞంపరమాత్మానందేవాద్యవస్థజీవశరీరకంవా-యజస్వఆరాధయ-బ్రాహ్మణానన్వితిపాఠే-బ్రాహ్మణేషుయజనానన్తర,మన్యేషుమర్త్యాదిషు - యజస్వేత్యర్థః-యుధిష్ఠిరస్యగృహస్థత్వాత్తవాప్యేవమారాధనమవశ్యంకర్తవ్యమిత్యభిప్రాయేణయజస్వేతిమధ్యమపురుషప్రయోగః ❁ ॥౧౯ ॥ ❁ కించప్రోష్ఠపదేభాద్రపదే,మాసి-ద్విజస్త్రైవర్ణికో,ధనవాంశ్చేద్యథావిత్తం

---

౧౯ ॥ శ్లో ॥ ❁ పా ॥ బ్రాహ్మణాననుః

విత్తానుసారేణ-పిత్రోర్మాతాపిత్రోః- స్తద్బన్ధూనాంచ - అపరపక్షీయం కృష్ణపక్షీయం- శ్రాద్ధం మహాలయాఖ్యం-కుర్యాత్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ కించాయనాదిమకాలేషు , పిత్రోః, శ్రాద్ధం, కుర్యా-దిత్యన్వయః , తత్రా, యనం కర్కటకసంక్రాన్తిర్మకరసంక్రాన్తిశ్చ, మేషతులే విషువసంజ్ఞికే-తథాచ వృద్ధవసిష్ఠః ''ఝషకర్కటసంక్రాన్తీ ద్వే తూదగ్దక్షిణాయనే-విషువే తు తులామేషే గోలమధ్యే తతోపరా,, ఇతి, కుహూర్నష్టేన్దుకలా-చన్ద్రాదిత్యయోరుపరాగో గ్రహః ॥ ౨౧ ॥ శుక్లపక్షే తృతీయాయాం అక్షతృతీయాయామిత్యర్థః-కార్తికే మాసి శుక్లపక్షే-నవమ్యాం-హేమన్తే శిశిరే చ ఋతౌ-చతసృష్వప్యష్టకాసు మార్గశీర్షాదిమాసచతుష్టయకృష్ణాష్టమీషు ॥ ౨౨ ॥ మాఘే మాసి, సితసప్తమ్యాం శుక్లసప్తమ్యాం-మఘానక్షత్రపౌర్ణమాస్యోస్సంయోగకాలే చ-సంపూర్ణచన్ద్రా పౌర్ణమాసీ రాకా, కలాహీనచన్ద్రా పౌర్ణమాసీ అనుమతీ - తాభ్యాం-యుక్తాని-యాని-మాసర్క్షాణి మాసనామప్రవృత్తినిమిత్తాని నక్షత్రాణి-తదుపలక్షితేషు చ కాలేషు ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ యదా - ద్వాదశ్యా -మనూరాధా, శ్రవణ-ముత్తరాఫల్గునీ-ఉత్తరాషాఢా, ఉత్తరాభాద్రేతి , తిస్ర-ఉత్తరా, వా-స్యుః, ఆసు ఉత్తరాసూక్తాసు తిసృషు ఏకాదశీ వా - యదా - స్యా- త్తదా చ - జన్మర్క్షశ్రోణయోగయుక్ జన్మనక్షత్రస్య శ్రవణనక్షత్రస్య వా యోగేన యుక్తః కాలః-తదా చ-యోగగ్రహణం సంబన్ధబాహుల్యజ్ఞాపనాయ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ న కేవలం శ్రాద్ధస్యైవైతే కాలాః-కింతు ధర్మమాత్రస్యేత్యాహ ॥ త ఏత ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ త ఏతే అయనాదయః - నృణాం - శ్రేయసః శ్రేయస్సాధనధర్మానుష్ఠానస్య , యోగ్యాః, శ్రేయో వర్ధయన్తీతి తథా , తాదృశాః కాలాః, తస్మాత్, సర్వాత్మనా కరణత్రయైక్యేన , ఏషు కాలేషు , శ్రేయః శ్రేయస్సాధనం

వాన్ ॥ ౨౦ ॥ అయనే విషువే కుర్యాద్వ్యతీపాతే దినక్షయే । చన్ద్రాదిత్యోపరాగే చ ద్వాదశ్యాం శ్రవణేఽపి చ ॥
తృతీయాయాం శుక్లపక్షే నవమ్యామథ కార్తికే । చతసృష్వప్యష్టకాసు హేమన్తే శిశిరే తథా ॥ ౨౨ ॥ మాఘే
చ సితసప్తమ్యాం మఘారాకాసమాగమే । రాకయా చానుమత్యా వా మాసర్క్షాణి యుతాన్యపి ॥ ౨౩ ॥ ద్వా
దశ్యామనూరాధా స్యాచ్ఛ్రవణస్తిస్ర ఉత్తరాః ॥ తిసృష్వేకాదశీ వాఽఽసు జన్మర్క్షశ్రోణయోగయుక్ ॥ ౨౪ ॥
త ఏతే శ్రేయసః కాలా నృణాం శ్రేయోవివర్ధనాః । కుర్యాత్సర్వాత్మనైతేషు శ్రేయోఽమోఘం తదాయుషః ॥
ఏషు స్నానం జపో హోమ స్తపో దేవద్విజార్చనమ్ । పితృదేవనృభూతేభ్యో యద్దత్తం తద్ధ్యనశ్వరమ్ ॥ ౨౬ ॥
సంస్కారకాలో జాయాయా అపత్యస్యాత్మనస్తథా । ప్రేతసంస్థా మృతాహశ్చ కర్మణ్యభ్యుదయే నృప ॥ ౨౭ ॥
అథ దేశాన్ప్రవక్ష్యామి ధర్మాదిశ్రేయ ఆవహాన్ । స వై పుణ్యతమో దేశః సత్పాత్రం యత్ర లభ్యతే ॥ ౨౮ ॥ బి
మ్బం భగవతో యత్ర సర్వమేతచ్చరాచరమ్ । యత్ర హి బ్రాహ్మణకులం తపోవిద్యాదయాన్వితమ్ ॥ యత్ర య
త్ర హరేరర్చా స దేశః శ్రేయసాం పదమ్ ॥ ౨౯ ॥ యత్ర గఙ్గాదయో నద్యః పురాణేషు చ విశ్రుతాః । సరాంసి పు
ష్కరాదీని క్షేత్రాణ్యర్హాశ్రితాన్యుత ॥ ౩౦ ॥ కురుక్షేత్రం గయశిరః ప్రయాగః పులహాశ్రమః । నైమిశం ఫా

వక్ష్యమాణం స్నానాదిక-మనుతిష్ఠేత్, తదేవహ్యా-యుషః-అమోఘమమోఘత్వం సాఫల్యమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఏషు కాలేషు-కృతం , య-జ్జపాదికం , యచ్చ , పిత్రాద్యుద్దేశేన దత్తం, భావే క్తః, దానంచ , తద్ధి, అనశ్వరమక్షయ్యఫలసాధనమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ కించ, హే నృప-జాయాపత్యాత్మనాం-సంస్కారకాలే-తత్ర, జాయాయాస్సంస్కారః పుంసవనాదిః-అపత్యస్య సంస్కారో జాతకర్మాదిః , ఆత్మనస్స్వస్య , సంస్కారో యజ్ఞదీక్షాదిః , ఏతేషాం-కాలేషు, యదా-ప్రేతస్య, సంస్థా దహనాదికర్మ, మృతాహశ్చ, తదా, అన్యస్మిన్ అభ్యుదయార్థే కర్మణి , కృతం, స్నానాదిక-మనశ్వర, మితి పూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఏవం శ్రేయస్కరాః కాలా ఉక్తాః-అథ దేశాన్ వక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ అథేతి ॥ కర్మాదిశ్రేయస, ఆవహానాధాయకాన్-దేశాన్ ప్రవక్ష్యామి , తావదయం ముఖ్యో దేశః శ్రేయస్కర ఇత్యాహ ॥ స ఇతి ॥ యత్ర దేశే-సత్పాత్రం-లభ్యతే ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ యత్ర యస్మిన్-సర్వ, మేత-చ్చరాచర-మాధేయతయా నియామ్యతయా చా- స్తి-తస్య భగవతో, బిమ్బం, యశ్చ దేశే, వర్తతే ॥ యత్ర చ దేశే , తపోవిద్యాదయాభి, ర్యుక్తం, బ్రాహ్మణకులం వర్తతే-యత్ర యత్ర దేశే, హరేర్భగవతోఽర్చా పూజా, ప్రవర్తతే , స, సర్వోఽపి దేశః , పుణ్యతమః - శ్రేయసాం పదం శ్రేయస్సాధనధర్మానుష్ఠానయోగ్యం స్థానమ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ కించ-యత్ర యేషు దేశేషు-పురాణేషు ప్రసిద్ధాః గఙ్గాదయో నద్యః, సన్తి-తథా పుష్కరప్రభృతీని సరాంసి చ-సన్తి ఉత కించ-యాని చార్హాశ్రితాని మహాత్మభిరధిష్ఠితాని-క్షేత్రాణి ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తాన్యేవ ప్రదర్శయతి ॥ కురుక్షేత్రమితి ॥ యద్వా - కురుక్షేత్రాదివ్యతిరిక్తక్షేత్రాభిప్రాయేణోక్తమర్హాశ్రితానీతి-గయస్యాసురస్య-శిర- స్తత్పతనస్థానం, గయేత్యర్థః-ప్రయాగః గఙ్గాయమునయోస్సంగమస్థానం - పులహాశ్రమః సాలగ్రామక్షేత్రం-ఫల్గునీనదీ గయాయామేవ - తత్స్థా

సంఫాల్గునం-సేతూ రామసేతుః-ప్రభాసః ప్రత్యక్సరస్వతీసంగమస్థానం-కుశస్థలీ ద్వారవతీ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ పమ్పా పమ్పాతటం-బిన్దుసరః కర్దమాశ్రమః-నారాయణాశ్రమో బదరికాశ్రమః - నన్దా అలకనన్దాతటం - సీతారామయోరాశ్రమశ్చిత్రకూటాదిః-ఏతత్ప్రభృతయః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ తథా- హే రాజన్, మహేన్ద్రమలయాదయః సర్వే కులగిరయశ్చ-తథా యే హరేరర్చా స్థిరా పూజా ప్రతిమా వా తయా-ఆశ్రితాః అధిష్ఠితా, స్త ఏతే - సర్వే, పుణ్యతమాః , దేశాః బిమ్బం భగవతో యత్రేతి సాలగ్రామశిలాద్యర్చనదేశ ఉక్తః, అత్ర తు వేంకటాద్రిస్థానాదీన్యుచ్యన్త ఇత్యపౌనరుక్త్యమ్ ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ శ్రేయస్కామః పుమానభీక్ష్ణశః పునః పునః, ఏతాన్, దేశాన్, నితరాం , సేవేత-పుంసాం - యత్ఫలసాధనత్వే-యో-ధర్మః-ఉదితో విహితః-స-ఏషు దేశేషు-కృతస్సహస్రగుణమధికస్య ఫలస్యోదయో యస్మాత్తాదృశో-భవేత్ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ ఏవం దేశకాలావుక్త్వా॥ అథ పాత్రమాహ ॥ పాత్రం త్విత్యాదినా॥ హే ఉర్వీశ , పాత్రవిత్తమైః సత్పాత్రయాథాత్మ్యవిద్భిః కవిభిః, హరిః, ఏక ఏవ, పాత్రం -నిరుక్తం - హరిరేక ఏవ సత్పాత్రమితి నిర్ణీతమిత్యర్థః , పాత్రం పూజ్యం సమర్హణయం వస్తు- హరిం విశినష్టి-ఏతచ్చరాచరాత్మకం జగ,ద్యన్మయం యద్ధంప్రచురం, అనేన తత్సమర్హణేన సర్వే సమర్హితా భవన్తీతి సూచితమ్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ హరేరేవ పాత్రత్వం , యతో రాజసూయేఽధునా త్వయైవ దృష్టమిత్యాహ ॥ దేవేష్వితి ॥ హే రాజన్ - దేవేషు - ఋషిషు , అర్హత్స్వపి 'యోగాదిసిద్ధేషు - బ్రహ్మాదిషు సనకాదిష్వపి - సత్సు ,తత్ర త్వదీయరాజసూయే - యద్యస్మాదచ్యుత ఏవాగ్రపూజాయాం-పాత్రతయా, మతః జ్ఞాతః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ హరేస్సమర్హణేన సర్వేషామర్హణం కృతప్రాయమిత్యాహ॥ జీవేతి॥ జీవరాశిభి - రాకీర్ణో వ్యాప్తః , బ్రహ్మాణ్డకోశ ఏవ - యో, మహా, నఙ్ఘ్రిపో వృక్ష, స్తస్య, మూలత్వాత్కారణత్వా,దచ్యుతస్యే,జ్యా ఆరాధనం , సర్వేషాం,జనాత్మనాం తర్పణం తృప్తికరం , యథా 'అఙ్ఘ్రిపస్యమూఽర్పితం

ల్గునం సేతుః ప్రభాసోఽథ కుశస్థలీ ॥ ౩౧ ॥ వారాణసీ మధుపురీ పమ్పా బిన్దుసరస్తథా। నారాయణాశ్రమో నన్దా సీతారామాశ్రమాదయః॥౩౨॥ సర్వే కులాచలా రాజన్ మహేన్ద్రమలయాదయః। ఏతే పుణ్యతమా దేశా హరేరర్చాశ్రితాశ్చ యే॥౩౩॥ ఏతాన్దేశాన్నిషేవేత శ్రేయస్కామో హ్యభీక్ష్ణశః। ధర్మో హ్యత్రేహితః పుంసాం సహస్రాధిఫలోదయః ॥ ౩౪ ॥ పాత్రం త్వత్ర నిరుక్తం వై కవిభిః పాత్రవిత్తమైః। హరిరేవైక ఉర్వీశ యన్మయం సచరాచరమ్॥౩౫॥ దేవేష్వర్హత్సు సత్స్వత్ర బ్రహ్మబ్రహ్మాత్మజాదిషు। రాజన్యదగ్రపూజాయాం మతః పాత్రతయాఽచ్యుతః॥౩౬॥ జీవరాశిభిరాకీర్ణ అణ్డకోశాఙ్ఘ్రిపో మహాన్। తన్మూలత్వాదచ్యుతేజ్యా సర్వజీవాత్మతర్పణమ్ ॥ ౩౭ ॥ పురాణ్యనేన సృష్టాని నృతిర్యగృషిదేవతాః। శేతే జీవేన రూపేణ పురేషు పురుషో హ్యసౌ ॥ ౩౮ ॥ తేష్వేవ భగవాన్రాజంస్తారతమ్యేన వర్తతే। తస్మాత్పాత్రం హి పురుషో యావానాత్మా యథేయతే ॥ ౩౯ ॥దృ

జలం తచ్ఛాఖోపశాఖానాం వృద్ధికరం, తథా , బ్రహ్మాణ్డకోశమూలభూతేఽచ్యుతే కృతే కృతసమర్హణమణ్డాన్తర్గతేషు సర్వేషు కృతప్రాయమేవేత్యర్థః, అతస్స ఏవోత్తమం పాత్రమితి భావః, ఇతరత్రాపి తద్దృష్ట్యైవార్హణం కార్యమితి చ ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ ఏతదేవ పురుషనామనిరుక్త్యా ద్రఢయతి ॥ పురాణీతి ॥ మనుష్యతిర్యగృషిదేవతారూపాణి పురాణి శరీరాత్మకాన్య - నేన భగవతా , సృష్టాని , సృష్టేషు చ పురేషు యతో భగవాన్ , జీవనరూపేణ జీవాఖ్యేన శరీరేణ ,, యస్యాత్మా శరీర ,, మిత్యాదిశ్రుతేః శేతే , అతోఽసౌ పురుషః పురుషశబ్దపుష్కలప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయః , పురే శేత ఇతి పురుషః , శకారస్య సకారః అకారస్యోకారశ్చ వ్యత్యయాత్ ,, అన్యేష్వపి దృశ్యతే,, ఇతి డశ్చ , జీవనరూపేణేత్యనేన న కేవలం సర్వకారణత్వాద్దేవతదర్హణం తత్కార్యపర్యన్తపర్యవసన్నం, మపితు తత్తదన్తరాత్మతయా తత్తద్రూపేణావస్థితత్వాచ్చేత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ ఇతోఽపి పురుషశబ్దవాచ్యః స్వసమర్హణేనాన్యేషాం తదాధాయకశ్చేత్యాహ ॥ తేష్వితి ॥ హే రాజన్ , తిర్యగాదిభ్యస్తేషు పురుషేషు, తారతమ్యేన స్వకీయజ్ఞానశక్త్యాదిగుణావిర్భావతారతమ్యేన , వర్తతే-భగవా-నతోఽసౌ-పురుషః పురు అధికం పురుషేషు శేత ఇతి పురుషః , యత ఏవం భూతః , అతస్తద్దృష్ట్యైవార్హణమర్హణీయేషు సర్వేషు పురుషేషు విధేయమితి భావః - యతో దేవమనుష్యాదిపురేష్వన్తర్యామితయా జీవశరీరకతయా చ భగవాన్వర్తతే-యతశ్చ సర్వే పురుషా దేవాదయో భగవచ్ఛరీరభూతా, స్తేన తరతమం వ్యాప్తాశ్చ , తస్మా , దాత్మా పరమాత్మా పురుషః పరమపురుషో యావాన్ యావద్గుణావిర్భావవాన్-యథా యత్ర యత్ర , ఈయతే ప్రతీయతే-తత్త,త్పాత్రం ,యత్ర యత్రాధికం భగవతో జ్ఞానశక్త్యాదిగుణావిర్భావ, స్తత్తదుత్తమం పాత్రం , న్యూనావిర్భావవత్త్వనుత్తమమితి భావః , తదేవం భగవత ఏవోత్తమపాత్రత్వమితరేషామపి తదాత్మకత్వేనైవార్హణీయత్వం , తదపి తదావిర్భావానుసారేణావ్యవస్థితమితి చోక్తమ్ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ నను భగవతస్తదాత్మకానాం పురుషాణామేవార్హణీయత్వేవ స్మృతికారాదిభిరారాధనీయత్వే విహితా హరిప్రతికృతిపూ

✽తానఫలవాన్స్యాదితి చేద్భూతద్రోహిణాం వ్యర్థైవేత్యాహ ॥ దృష్ట్వేతి ద్వాభ్యాం ॥ మిథోఽవజ్ఞానం తిరస్కారః - తస్మిన్నాత్మాబుద్ధిర్యేషాం - తేషాం భావం - దృష్ట్వా, హే నృప - హరేః, క్రియాయై పూజార్థం, అర్చా ప్రతిమా - కవిభిః - త్రేతాదిషు - యుగేషు, కృతా పూజ్యత్వేన విహితా, త్రేతాదిష్విత్యనేన ప్రాయశః కృతే సర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనమేవ విహితమితి చ సూచితమ్ ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ తతః, తత్రార్చాయాం పూజార్థప్రతిమాయాం - కేచిద్ధరిం శ్రద్ధాయుక్ శ్రద్ధాపూర్వకమ్ - ఉపాసతే, ఏవమప్యారాధితా హ్యర్చా, పురుషద్విషాం భగవదాత్మకాన్ పురుషాన్ ద్విషన్తీతి పురుషద్విషః, తేషాం - నార్థదా న పురుషార్థదా భవతి - పురుషాన్ బహుమన్యమానానామేవార్చారాధనం ఫలవదిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ యదుక్తం ,, తస్మాత్పాత్రం హి పురుషో యావానాత్మా యథేయతే,, ఇతి - తద్వివృణోతి ॥ పురుషేష్వితి ॥ హే రాజేన్ద్ర - పురుషేష్వపి, బ్రాహ్మణం - సుపాత్రం, విదుః, సుపాత్రయాథాత్మ్యవిదః సుపాత్రత్వే హేతుం వదన్ విశినష్టి, ఇదం బ్రాహ్మణాత్మకం పాత్రం, తపసా అనశనేన, విద్యయా ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకభగవదుపాసనరూపవిద్యయా, తుష్ట్యా దైవాల్లబ్ధసన్తోషేణ చ, ఇదం, స్వధర్మశమదమాదీనామప్యుపలక్షణం - ఏభిర్గుణైః హరేస్తనుం - ధత్తే బిభర్తి - వశబ్దః పాదపూరణార్థః - ఏవకారార్థో వా హరేరేవ తనుం ధత్త ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ ఏతదేవ కైముత్యన్యాయేన ద్రఢయతి ॥ నన్వస్యేతి ॥ నను హే రాజన్, త్రిలోకీం - పాదరజసా - పునతః పవిత్రీకుర్వతః - జగదన్తరాత్మనః శ్రీకృష్ణస్యాపి, బ్రాహ్మణా మహద్దైవతం - కిముతాన్యేషామస్మద్విధానాం బ్రాహ్మణా దైవతమిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః.

* * *

ష్ట్వా తేషాం మిథో నృణామవజ్ఞానాత్మనాం నృప । త్రేతాదిషు హరేరర్చా క్రియాయై కవిభిః కృతా ॥ ౪౦ ॥ తతోఽర్చాయాం హరిం కేచిచ్ఛ్రద్ధాయ చ సపర్యయా । ఉపాసత ఉపాస్తాపి నార్థదా పురుషద్విషామ్ ॥ ౪౧ ॥ పురుషేష్వపి రాజేన్ద్ర సుపాత్రం బ్రాహ్మణం విదుః । తపసా విద్యయా తుష్ట్యా ధత్తే వేదం హరేస్తనుమ్ ॥ ౪౨ ॥ నన్వస్య బ్రాహ్మణా రాజన్ కృష్ణస్య జగదాత్మనః । పునతః పాదరజసా త్రిలోకీం దైవతం మహత్ ॥ ౪౩ ॥

* * *

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, చతుర్దశోఽధ్యాయః.

* * *

శ్రీనారద ఉవాచ ॥ కర్మనిష్ఠా ద్విజాః కేచిత్తపోనిష్ఠా నృపాపరే । స్వాధ్యాయేఽన్యే ప్రవచనే హ్యన్యే చ జ్ఞానయోగయోః ॥ ౧ ॥ జ్ఞాననిష్ఠాయ దేయాని కవ్యాన్యానన్త్యమిచ్ఛతా । దైవే చ తదభావే స్యాదితరేభ్యో యథార్హతః ॥ ౨ ॥ ద్వౌ దైవే పితృకార్యే త్రీనేకైకముభయత్ర వా । భోజయేత్సుసమృద్ధోఽపి శ్రాద్ధే కుర్యాన్న విస్తరమ్ ॥ ౩ ॥ దేశకాలోచితశ్రద్ధాద్రవ్యపాత్రార్హణాని చ । సమ్యగ్భవన్తి నైతాని విస్తరాత్స్వజనార్పణాత్ ॥ ౪ ॥ దేశే కాలే చ

తపసా విద్యయేత్యాదినా బ్రాహ్మణేష్వపి తపఆదిగుణతారతమ్యేన పాత్రత్వం తారతమ్యేన వ్యవస్థితమితి సూచితమ్ - తదేవ విప్రాన్ సుపాత్రైరేవ శ్రాద్ధాదిష్వన్నాదికం దద్యాదితి వదన్ వ్యాసేనాపి శ్రాద్ధే నియమానాహ దేవర్షిః ॥ కర్మనిష్ఠా ఇత్యాదినా ॥ హే నృప కేచిత్ - ద్విజాస్త్రైవర్ణికాః కర్మనిష్ఠాః స్వవర్ణాశ్రమోచితకర్మనిష్ఠాః - కేచిచ్చ - అనశనాదితపోనిష్ఠాః - కేచిత్ - స్వాధ్యాయే - ప్రవచనే అధ్యాపనే చ - పరినిష్ఠితాః - కేచిచ్చ - జ్ఞానయోగయోరుభయోరపి పరినిష్ఠితా ఇతి శేషః - జ్ఞానమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకం భగవదుపాసనాత్మకం - యోగోఽనభిసంహితఫలకర్మయోగః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ తత్ర - జ్ఞాననిష్ఠాయ జ్ఞానకర్మయోగానుగృహీతభగవదుపాసనాత్మకజ్ఞానయోగనిష్ఠాయ - పిత్రాద్యనుద్దిశ్య దేయాని కవ్యాని - శ్రాద్ధీయాన్నాదీని - ఆనన్త్యమపరిమితం ఫలం మోక్షరూపం ఫలమిచ్ఛతా - పుంసా - దేయాని - తథా - దైవే చ కర్మణి - హవ్యాన్యపి జ్ఞాననిష్ఠాయైవ దేయాని - తదభావే జ్ఞాననిష్ఠస్యాలాభే - ఇతరేభ్యః కర్మనిష్ఠాదిభ్యోఽపి - యథాయోగ్యం జ్ఞానాదితారతమ్యేన - దేయాని ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ దైవే విశ్వేదేవస్థానే - ద్వౌ బ్రాహ్మణౌ - పితృకార్యే పితృప్రయోజనే పిత్రర్థమితి యావత్ - త్రీన్ బ్రాహ్మణాన్ - ఉభయత్ర ద్వయోరపి స్థానయోః - ఏకైకం బ్రాహ్మణం భోజయేత్ - సుసమృద్ధో ధనాఢ్యోఽపి - ఏవం బ్రాహ్మణాన్ భోజయేత్ - న తు శ్రాద్ధే విస్తరం కుర్యాత్ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ శ్రాద్ధవిస్తరాద్దోషమాహ ॥ దేశేతి ॥ దేశకాలపాత్రాణి యథోక్తాన్యేవ - ఉచితా - శ్రద్ధా విశ్వాసః - కర్తవ్యవిషయా త్వరా వా - అర్హణం పూజాసాధనం - తాన్యేతాని - సమీచీనాన్యపి - స్వజనార్పణాద్విస్తరాత్ - న సమ్యగ్భవన్తి - విగుణాని స్యురిత్యర్థః - నను - కుతో విస్తరః ప్రాప్తః యేన నిషిధ్యత ఇతి శఙ్కాం వారయితుం స్వజనార్పణాదిత్యుక్తం - స్వజనానామర్పణాత్ దౌహిత్రో నిమన్త్రితశ్చేత్తత్పాత్రదయితః కథం వర్జ్య ఇత్యేవం ప్రాప్తాద్విస్తరాదిత్యర్థః ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ శ్రాద్ధే పిణ్డార్థమపి బ్రాహ్మణం భోజయేదిత్యాహ ॥ దేశ ఇతి ॥ దేశే పూర్వోక్తే - కాలేఽపరపక్షాదిరూపే మృతాహాదిరూపే చ కాలే, - ప్రాప్తే కర్తవ్యత్వేన ప్రాప్తే శ్రాద్ధే పాత్రే సత్పాత్రే - విధివచ్ఛ్రద్ధ

యాన్యస్తం - మున్యన్నమారణ్యవ్రీహ్యాదిజమున్యన్నం -హారిదైవతంవిష్ణుదైవత్యం- తస్మైనివేదితంతదుద్దేశేనచదత్తమన్నం-కామధుక్ కామద-మక్షయఫలదంముక్తిసాధనంచేత్యర్థః ❋ ॥౫॥ ❋ సర్వాశ్రమసాధారణాన్ కాంశ్చిద్ధర్మానాహ॥దేవర్షీతి॥దేవాదిభ్యః-ఆత్మనే-స్వజనాయబన్ధుజనాయచా-న్నం-విభజేద్విభజ్యదద్యాత్ - తద్దేవాదికంసర్వంప్రాణిజాతం-పురుషాత్మకంభగవదాత్మకం-పశ్యేత్ ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ ఆమిషంమాంసం-శ్రాద్ధేపిత్రాద్యుద్దేశేననదద్యాత్ -ఇదంతుక్రియాభిప్రాయకం-ధర్మయాథాత్మ్యవి-త్స్వయమప్యా - మిషం-నాద్యాత్ నాశ్నీయాత్ - యథా-మున్యన్నైరపి-పరాఉత్కృష్టా-పిత్రాదీనాం-ప్రీతిస్స్యా-త్తథాపశుహింసయా-నస్యాత్ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ కించ,సద్ధర్మ - మిచ్ఛతాం-నృణా-మేతాదృశఏవ-పరఉత్కృష్టో-ధర్మః - కోఽసౌ-యో-భూతేషు-మనోవాక్కాయజస్య-దణ్డస్య -న్యాసస్త్యాగః-కరణత్రయేణభూతద్రోహాభావఏవనృణాంపరోధర్మ ఇత్యర్థః - ఏతాదృశోఽన్యఃపరోధర్మోనాస్తీతిభావః-నదద్యాదామిషమిత్యనేనపశుమృగాదిహింసాగర్భమాంసాదిద్రవ్యకశ్రాద్ధాదేరపిమున్యన్నేనాపికృతం శ్రాద్ధాదికం నితరాంపిత్రాదీనాం ప్రీతికృదిత్యుక్తం నైతాదృశఇత్యనేనభూతహితమేవోత్కృష్టధర్మ ఇతి ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ యతఏవ కేచిజ్జ్ఞాననిష్ఠాహింసాగర్భద్రవ్యయజ్ఞాన్ జహతిజ్ఞానయజ్ఞనిష్ఠాశ్చభవన్తీత్యాహ ॥ ఏకఇతి ॥యజ్ఞవిత్తమాఃయజ్ఞయాథాత్మ్యవిదఃఅనీహాఃనిష్కామాః - కేచిజ్జ్ఞానినఃపూర్వోక్తోత్కృష్టధర్మజ్ఞానవన్తః - కర్మమయాన్యజ్ఞాన్ పశుపురోడాశాదిద్రవ్యకాన్ యజ్ఞాన్ - జ్ఞానదీపితే-ఆత్మసంయమనే-జుహ్వతి - జ్ఞానేనపరమాత్మోపాసనాత్మకేన - దీపితేప్రజ్వలితే,ఆత్మనో,మనస్సంయమనోనియమః,తస్మిన్యోగాగ్నావిత్యర్థః , తత్ర,జుహ్వతి ,, తస్యైవంవిదుషోయజ్ఞస్యాత్మాయజమానశ్శ్రద్ధాపత్నీశరీరమిధ్మమురోవేదిర్లోమానిబర్హిః,, రిత్యాదిపురుషవిద్యోక్తవిధయా - క్రియామయాన్యజ్ఞాన్ హిత్వాజ్ఞానమయాన్యజ్ఞాననుతిష్ఠన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ ఏ

సంప్రాప్తేమున్యన్నంహరిదైవతమ్॥శ్రద్ధయావిధివత్పాత్రేన్యస్తంకామధుగక్షయమ్॥౫॥దేవర్షిపితృభూతే
భ్యఆత్మనేస్వజనాయచ । అన్నంసంవిభజన్పశ్యేత్సర్వంతత్పురుషాత్మకమ్ ॥ ౬ ॥ నదద్యాదామిషంశ్రాద్ధే
నచాద్యాద్ధర్మతత్త్వవిత్ ।మున్యన్నైస్స్యాత్పరాప్రీతిర్యథానపశుహింసయా ॥ ౭ ॥నైతాదృశఃపరోధర్మోనృ
ణాంసద్ధర్మమిచ్ఛతామ్ ।న్యాసోదణ్డస్యభూతేషుమనోవాక్కాయజస్యయః ॥ ౮ ॥ ఏకేకర్మమయాన్యజ్ఞాన్
జ్ఞానినోయజ్ఞవిత్తమాః ॥ ఆత్మసంయమనేఽనీహాజుహ్వతిజ్ఞానదీపితే ॥ ౯ ॥ ద్రవ్యయజ్ఞైర్యక్ష్యమాణాన్దృ
ష్ట్వాభూతానిబిభ్యతి । ఏషమాఽకరుణోహన్యాదతజ్జ్ఞోహ్యసుతృబ్ధ్రువమ్ ॥ ౧౦ ॥ తస్మాద్దైవోపపన్నేన
మున్యన్నేనాపిధర్మవిత్ । సంతుష్టోఽహరహఃకుర్యాన్నిత్యనైమిత్తికాఃక్రియాః ॥ ౧౧ ॥విధర్మఃపరధర్మ

వంజుహ్వతామయంభావఇత్యాహ॥ద్రవ్యయజ్ఞైరితి॥ద్రవ్యయజ్ఞైఃపశుపురోడాశాదిద్రవ్యకయజ్ఞైః-యక్ష్యమాణం-దృష్ట్వా-భూతానిపశ్వాదీని-ఏషయక్ష్యమాణో-నిర్ఘృణో,ఽజ్ఞశ్చ - అసుతృప్ అస్మాకమసుభిస్తృప్యతీతీతాదృశః-మాంధ్రువంనూనం-హన్యాదితి-బిభ్యతీ-త్యాశయేన- ద్రవ్యయజ్ఞాన్-హిత్వా , జ్ఞానయజ్ఞా,ననుతిష్ఠన్తీత్యర్థః ❋॥ ౧౦॥❋ తస్మా,త్పూర్వోక్తభూతసుహృత్త్వరూపోత్కృష్టధర్మవిత్పుమాన్,దైవా - దుపపన్నేన,మున్యన్నేనాపి-నతుమాంసాదినా,అహరహః-నిత్యనైమిత్తికాశ్చ , క్రియా-స్సంతుష్టఃకుర్యాత్ యద్యప్యత్ర,,మున్యన్నైస్స్యాత్పరాప్రీతిస్తథానపశుహింసయా,,త్యనేనద్రవ్యయజ్ఞైర్యక్ష్యమాణమిత్యనేనచమాంసశ్రాద్ధాగ్నీషోమీయాదికర్మణాంహింసాగర్భత్వేనపాపమిశ్రత్వంప్రతీయతే,తచ్చా ,, శుద్ధమితిచేన్నశబ్దా ,, దితిశారీరకాధికరణన్యాయవిరుద్ధం ,తత్రహ్యగ్నీషోమీయాదికర్మణాంపశుహింసాదిరూపమిశ్రత్వేనాశుద్ధయుక్తత్వంపరిచోద్య , నైతద్యుక్తం , కుత,శ్శబ్దాత్ అగ్నీషోమీయాదేస్సంజ్ఞపనస్యస్వర్గలోకప్రాప్తిహేతుతయాహింసాత్వాభావశబ్దాత్ పశోర్హిసంజ్ఞపననిమిత్తాంస్వర్గలోకప్రాప్తింవదన్తంశబ్దమామనన్తి,,హిరణ్యశరీరఊర్ధ్వంస్వర్గలోకమేతీ,,త్యాదికం- అతిశయితాభ్యుదయసాధనభూతోవ్యాపారోఽల్పదుఃఖోఽపినహింసా,ప్రత్యుతరక్షణమేవతథాచమన్త్రవర్ణః,,నవాఉవేతన్మ్రియసేనరిష్యసిదేవాగ్ంఇదేషిపథిభిస్సుగేభిః।యత్రయన్తిసుకృతోనాపిదుష్కృతేస్తత్రత్వాదేవస్సవితాదధాత్వి,,తిచికిత్సితంచతాదాత్వికాల్ప దుఃఖకారిణమపిరక్షకమేవవదన్తి,పూజయన్తిచతత్జ్ఞాఇతిహింసాత్వాభావస్సిద్ధాన్తితః,తథాప్యత్రహింసార్భత్వమాత్రేపశ్వాదిహింసాయాశ్చసర్వభూతసుహృదాంజ్ఞానినామననురూపత్వేచతాత్పర్యం - నతు,యాగీయహింసాయాఃపాపత్వేఽపి - అతఏవకేవలంభూతానిబిభ్యతీత్యేతావదేవోక్తం,నతుతద్ధింసాయాఃపాపత్వమపీ,త్యతోనశారీరకన్యాయవిరోధః ❋॥౧౧॥❋ తదేవంప్రాతిస్వికాన్ సాధారణాం

స్వవర్ణాశ్రమధర్మానభిధాయాథ తేషాం ధర్మాభాసేభ్యో వివిక్తత్వజ్ఞాపనాయ తాన్ సంగృహ్యాదర్శయన్ తేషాం త్యాజ్యత్వమాహ ॥ విధర్మ ఇతి ॥ విధర్మాదయః పఞ్చ తే ధర్మాభాసాః-అధర్మస్య వృక్షరూపస్య, శాఖాః శాఖాభూతాః-తత, స్తాన్-ధర్మయాథాత్మ్యవిద్ధర్మవత్త్యజేత్ ✽॥౧౨॥✽ ధర్మాదీన్ పఞ్చ వ్యాచష్టే ॥ ధర్మబాధ ఇతి ॥ ధర్మబుద్ధ్యాఽపి యస్మిన్ క్రియమాణే స్వధర్మబాధస్స్యాత్, స విధర్మ ఇత్యర్థః, అన్యస్య క్షత్రియాదేశ్చోదితో ధర్మః స బ్రాహ్మణాదేః-పరధర్మః-ఉపధర్మ ఇతి పాషణ్డః వేదవిరుద్ధాగమోక్తః-దమ్భో వా పరవఞ్చనార్థో వా-ఉపధర్మ ఇత్యర్థః, ఛలం వ్యాచష్టే శబ్దభిచ్ఛల ఇతి, శబ్దస్య ప్రమాపకస్య, భిదన్యథా వ్యాఖ్యానం-యస్మిన్-యద్వా -ద్వాదశావరాన్ భోజయేదిత్యుక్తే ద్వాదశసంఖ్యాతేభ్యోఽవరానేకాదశ దశ వేత్యాది-శబ్దభృదితి పాఠే ధర్మశబ్దమాత్రం బిభర్తీతి తథా - యథా గాం దద్యాదిత్యుక్తే మరిష్యన్త్యా గోర్దానం-ఆభాసం వ్యాచష్టే ॥ స్వేచ్ఛయేతి ॥ పుంభిః-స్వేచ్ఛయా, పృథక్ చతుర్భ్యః ఆశ్రమేభ్యః పృథక్ కల్పిత, ఆశ్రమోఽవధూతాదిః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ స్వధర్మానుష్ఠానానన్తరమపి ధర్మభూయస్త్వార్థమపి పరధర్మో నానుష్ఠేయోఽనుపయోగాదిత్యాహ ॥ స్వభావేతి ॥ స్వభావవిహితః బ్రాహ్మణాదిస్వభావానుగుణ్యేన అభిహిత ఇజ్యాదిరూపః - స ఏవా-స్య, ఉపశాన్తయే మనఃప్రశాన్తయే-కల్పతే - అతో-న పరధర్మస్యోపయోగ ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ ఏవం భగవదుపాసనాఙ్గభూతాః వర్ణాశ్రమధర్మా ఉక్తాః, అథ ప్రధానభూతభగవదుపాసనాత్మకాష్టాఙ్గయుక్తభక్తియోగానుష్ఠానప్రకారం వక్ష్యం స్తావత్ తద్విరోధినాం కామక్రోధలోభభయశోకమోహదమ్భతాపత్రయనిద్రాదీనాం జయోపాయానాహ ॥ ధర్మార్థమపీత్యాదినా - పూర్తమిష్టం తథా సత, ఇత్యన్తేన-తత్ర తావదసంతోషస్య లోభాత్మకస్యానర్థావహత్వం తన్నిమిత్తాయా ధనలిప్సాయాస్త్యాజ్యత్వం చ వక్తుం దైవాదుపపన్నేనైవ ద్రవ్యేణ స్వధర్మం దేహధారణం చ కుర్యాన్న తు తదర్థం ధనం కామయేతేత్యాహ ॥ ధర్మార్థ

శ్చాభాస ఉపమాచ్ఛలః । అధర్మశాఖాః పఞ్చేమా ధర్మజ్ఞోఽధర్మవత్త్యజేత్ ॥ ౧౨॥ ధర్మబాధో విధర్మస్స్యాత్పరధర్మోఽన్యచోదితః। ఉపధర్మస్తు పాషణ్డో దమ్భో వా ✽ శబ్దభిచ్ఛలః ॥ ౧౩ ॥ యస్స్వేచ్ఛయా కృతః పుంభిరాభాసో హ్యాశ్రమః పృథక్ । స్వభావవిహితో ధర్మః కల్పతేఽస్యోపశాన్తయే ॥౧౪॥ ధర్మార్థమపి నేహేత యాత్రార్థం వాధనో ధనమ్ । అనీహానీహమానస్య మహాహేరివ వృత్తిదా ॥ ౧౫ ॥ సంతుష్టస్య నిరీహస్య స్వాత్మారామస్య యత్సుఖమ్ । కుతస్తత్కామలోభేన ధావతోఽర్థేహయా దిశః ॥ ౧౬ ॥ సదా సంతుష్టమనసస్సర్వాశ్శివమయా దిశః। శర్కరాకణ్టకాదిభ్యో యథోపానత్పదశ్శివమ్ ॥ ౧౭ ॥ సంతుష్టః కేన వా రాజన్న వర్తేతాపి వారిణా। ఔపస్థజైహ్వ్యకార్పణ్యాద్గృహపాలాయతే జనః ॥ ౧౮ ॥ అసంతుష్టస్య విప్రస్య తేజో విద్యా తపో యశః । స్రవన్తీన్ద్రియలౌల్యేన జ్ఞానం చైవావకీర్యతే ॥ ౧౯ ॥ కామస్యాన్తం హి ✽ క్షుత్తృ

మపీతి ॥ అధనో నిర్ధనః పుమాన్-స్వధర్మార్థమపి వా-ధనం విత్తం, నేహేత న కామయేత-యాత్రార్థమపి-నేహేతేత్యేతత్ప్రపఞ్చయతి ॥ అనీహేతి సార్ధషడ్భిః ॥ మహాహేరివ, అనీహమానస్య, యాత్రార్థధనార్థం చేష్టామకుర్వతః-దైవోపపన్నేన ప్రాశనం ధారయమాణస్యేత్యర్థః అనీహా అకామనైవ-వృత్తిదా జీవనావహా- దైవాదుపపన్నేన జీవతోఽకామయమానస్యాకామనైవ నితరాం సుఖజననద్వారా వృత్తిదేతి భావః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ సంతుష్టస్యేతి ॥ నిరీహస్య, సంతుష్టస్య దైవాల్లబ్ధేన సంతుష్టస్య, స్వాత్మారామస్య, స్వస్యాత్మా అన్తరాత్మా పరమపురుషః- స్తస్మిన్-రమమాణస్య -స్వశరీరకబ్రహ్మానన్దానుభవపరస్య, య-త్సుఖం-త-త్కామలోభేన-కామ్యన్త ఇతి కామాః శబ్దాదయో విషయాః, స్తేషు-లోభేన సఙ్గేన నిమిత్తేన, అర్థేహయా అర్థనేచ్ఛయా-కామలోభనిమిత్తకధనేచ్ఛయా, సర్వా- దిశః ప్రతి-ధావతో భ్రామ్యమాణస్య పుంసః - కుతో హేతో-ర్భవతి - అనీహయా యత్సుఖం తదీహయా నాస్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ ఏవం దైవోపనతయా యాత్రయాఽర్థేచ్ఛాయాస్త్యాజ్యత్వముక్తం, అథాసంతోషస్య దుఃఖహేతుత్వం వక్తుం తావత్సంతోషస్య సుఖహేతుత్వమాహ ॥ సదేతి ॥ సదా-సంతుష్టం దైవాదుపపన్నేనైవ సంతుష్టం, మనో-యస్య-తస్య పుంసః-సర్వా దిశః-సుఖమయాః, యత్ర క్వాపి గతస్య సుఖమేవేత్యర్థః, యథా, ఉపానహౌ పాదరక్షే-పాదయోః-యస్య, స ఉపానత్పద్, తస్య ఉపానత్పదః-శర్కరాదిభ్యోఽపి-శివం సుఖమేవ తద్వత్ ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ హే రాజన్, సంతుష్టశ్చేత్, కేన పుమా-న్వారిణాఽపి-న వర్తేత-సంతుష్టశ్చేద్వారిణాఽపి, యాత్రాం విధాయ సుఖ్యతీత్యర్థః, అసంతుష్టశ్చే- జ్జనః ఔపస్థజైహ్వ్యకార్పణ్యాత్ ఉపస్థజిహ్వాసుఖార్థదైన్యాన్నిమిత్తా, ద్గృహపాలాయతే, గృహపాలశ్శ్వా, తద్వదాచరతి ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ కించాసంతుష్టస్య, బ్రాహ్మణస్య, తేజ ఆదయస్స్రవన్తి, తేజో బ్రహ్మవర్చసం - విద్యా శాస్త్రజన్యం జ్ఞానం, తపః అనశనాదిరూపం, యశః ప్రథా-తథే-న్ద్రియలౌల్యేన ఇన్ద్రియార్థాసక్త్యా - జ్ఞానం వివేకాదిజన్యం, మవకీర్యతే చ విక్షిప్యతే చ అపగచ్ఛతీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ కించ, కామక్రోధా

---

౧౩ ॥ శ్లో ✽ పా॥ శబ్దభృ,

యస్సావధికాః లోభస్త్వసన్తోషాత్మకో నిరవధిక ఇత్యాహ ॥ కామస్యేతి ॥ జనః కామక్రోధలోభవాన్ జనః-క్షుత్తృడ్భ్యాం నివృత్తాభ్యామితి శేషః నివృత్తాభ్యాం క్షుత్తృడ్భ్యాం నిమిత్తభూతాభ్యాం, కామస్యాన్తం, యాతి ॥ అన్నోదకాదినా క్షుత్పిపాసాదౌ నివృత్తే సత్యన్నాదివ్యతిరిక్తకామాన్తరాభావాత్ కామస్యాన్తం గచ్ఛతీతి భావః, తథా, క్రోధస్యాప్యన్తం - తత్ఫలోదయాత్, తస్య క్రోధస్య, యః, తత్ఫలం పరపీడాదిరూపం, తస్యో, దయాన్నివృత్తైర్హేతో-ర్యాతి-లోభస్యాన్తం తు, భువో, దిశో, జిత్వా, భుక్త్వాపి, నైవ యాతి ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ అతఏవ-మహారాజన్-బహవః - పణ్డితాః శాస్త్రజన్యజ్ఞానవన్తః, బహుజ్ఞాః బహువిధలౌకికవైదికన్యాయాభిజ్ఞాః - అతఏవ - సంశయాన్ ఛిన్దన్తీతి తథా- అతఏవ, సదసస్సభాయాః, పతయోఽప్యేకే, జనాః, అసన్తోషాద్ధేతో, రధోనరకే - పతన్తి ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ ఏవమసన్తోషస్యానర్థావహత్వముక్తం, అథ కామాదీనాం జయోపాయానాహ ॥ అసంకల్పాదితి చతుర్భిః, అసంకల్పాద్భోగార్హతాబుద్ధివర్జనాత్-కామం శబ్దాదివిషయస్పృహాం-జయేత్ - క్రోధం తు-కామవివర్జనాత్, జయేదిత్యనుషఙ్గః, క్రోధః కామానుభవవిరోధివిషయకోఽమర్షః, లోభం త్వసన్తోషాత్మక - మర్థానర్థేక్షయా, అర్థే ధనే అనర్థేక్షయా అనర్థహేతుత్వదర్శనేన-భయం తు, తత్త్వావమర్శనాత్ చిదచిదీశ్వరయాథాత్మ్యానుసన్ధానాత్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఆన్వీక్షిక్యా జాతస్య వినాశో ధ్రువ ఇతి పర్యాలోచనయా, శోకమోహౌ, దమ్భం తు - మహతాం మదాత్మికానాం జ్ఞానినా, ముపాసనయా సేవయా-యోగాన్తరాయాన్ యోగస్యాన్తరాయభూతాన్, లోకవార్తాదీంస్తు, మౌనేన-భూతహింసాం-కాయాద్యనీహయా స్వదేహాదిషు నిస్పృహయా ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ భూతజం దుఃఖమాధిభౌతికం దుఃఖం-కృపయా యేభ్యో భూతేభ్యః స్వస్య దుఃఖం తేష్వేవ కృపయా, దైవమాధిదైవికం దుఃఖం, సమాధినా ఇదం ప్రాప్తమేవ కమస్మాభిర్విధేయమిత్యేవం

ద్భ్యాం క్రోధస్యాన్తం ఫలోదయాత్ । జనో యాతి న లోభస్య జిత్వా భుక్త్వా దిశో భువః ॥ ౨౦ ॥ పణ్డితా బహ
వో రాజన్ బహుజ్ఞాస్సంశయచ్ఛిదః । సదసస్పతయోఽప్యేకే హ్యసన్తోషాత్పతన్త్యధః ॥ ౨౧ ॥ అసంకల్పా
జ్జయేత్కామం క్రోధం కామవివర్జనాత్ । అర్థానర్థేక్షయా లోభం భయం తత్త్వావమర్శనాత్ ॥ ౨౨ ॥ ఆ
న్వీక్షిక్యా శోకమోహౌ దమ్భం మహదుపాశ్రయాత్ । యోగాన్తరాయాన్మౌనేన హింసాం కాయాద్యనీహ
యా ॥ ౨౩ ॥ కృపయా భూతజం దుఃఖం దైవం జహ్యాత్సమాధినా । ఆత్మజం యోగవీర్యేణ నిద్రాం సత్త్వని
షేవయా ॥ ౨౪ ॥ రజస్తమశ్చ సత్త్వేన సత్త్వం చోపశమేన చ । ఏతత్సర్వం గురౌ భక్త్యా పురుషో హ్యఞ్జసా జ
యేత్ ॥ ౨౫ ॥ యస్య సాక్షాద్భగవతి జ్ఞానదీపప్రదే గురౌ । మర్త్యాసద్ధీః శ్రుతం తస్య సర్వం కుఞ్జరశౌచవత్ ॥
ఏష వై భగవాన్సాక్షాత్ప్రధానపురుషేశ్వరః । యోగేశ్వరైర్విమృగ్యాఙ్ఘ్రిర్లోకోఽయం మన్యతే నరమ్ ॥ ౨౭ ॥ ష

మనస్సమాధానేన-ఆత్మజం దేహజమాధ్యాత్మికం దుఃఖం, యోగవీర్యేణ యోగబలేన ప్రాణాయామాదినా-నిద్రాం-సత్త్వనిషేవయా సాత్త్వికాహారసేవనేన జహ్యాత్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ రజ- స్తమశ్చ-సత్త్వేన సాత్త్వికాహారాద్యుపజాతసత్త్వగుణవృద్ధ్యా, సత్త్వమన్తఃకరణం, ఉపశమేన హార్దజననముఖేన-ఏత-దుక్తం కామాదిరూపం సర్వం, పురుషో, గురౌ, భక్త్యా తు అఞ్జసా సుఖేనైవ-జయేత్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ గురుభక్త్యభావే సర్వం కామాదిజయాత్మకం వ్యర్థమిత్యాహ ॥ యస్యేతి ॥ సాక్షాద్భగవతి, ఆచార్యం మాం విజానీయా, దిత్యుక్తరీత్యా భగవదభిన్నతేన దర్శనీయే - జ్ఞానమేవ దీపస్తత్ప్రదే మహోపకర్తరి-గురౌ, యస్య పుంసో-మర్త్యబుద్ధిః సోఽప్యస్మాదృశ ఏవ కశ్చిన్మర్త్య ఇతి బుద్ధి-స్తస్య, శ్రుతం, అధ్యయనం -సర్వం కామాదిజయాదికం చ-కుఞ్జరశౌచతుల్యం, యథా కుఞ్జరస్య స్నానం పునర్ధూలిప్రక్షేపేణ కృతమప్యకృతవత్తద్వదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ గురోర్భగవత్త్వం శ్రీకృష్ణదృష్టాన్తేనాహ ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏష శ్రీకృష్ణః - సాక్షాత్ప్రకృతిపురుషయోరీశ్వరోఽతఏవ - యోగేశ్వరైరస్మదాదిభి-ర్విమృగ్యౌ ధ్యేయా, వఙ్ఘ్రీ పాదౌ, యస్య, స-భగవానేవ- నాత్ర సందేహః - ఏవంభూతమపి - యం శ్రీకృష్ణం-నరం మన్యతే-తత్స్వరూపానభిజ్ఞో లోకస్తథా - గురుయాథాత్మ్యానభిజ్ఞస్తం నరం మన్యతే - తద్యాథాత్మ్యవిత్తు సాక్షాద్భగవన్తమేవ మన్యత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ ఏవం గురుభక్త్యభావే సర్వం విఫలమిత్యుక్తం, అథావశ్యకానాం సర్వేషాం వర్ణాశ్రమధర్మాణామిన్ద్రియజయార్థత్వం తదభావే తద్వైయర్థ్యమిన్ద్రియజయపర్యన్తానామపి తేషాం భగవదుపాసనాత్మకయోగనిష్పాదకత్వ ఏవ సాఫల్యమన్యథా వైఫల్యం చాహ ॥ షడ్వర్గేతి ॥ సర్వా, నియమచోదనాః, వర్ణాశ్రమానుగుణావశ్యకధర్మనియమవిధయః-చోదనాశబ్దేన చోద్యముపలక్ష్యతే, చోదితా ధర్మా ఇత్యర్థః - యద్వా - నియమస్య చోదనా యేషు తే - ధర్మాః షడ్వర్గః మనః పర్యన్తషడిన్ద్రియవర్గః తస్య - సంయమో నియమ - స్తదన్తా స్తదేకప్రయోజనా ఇత్యర్థః - అన్యథా - తేషాం వైఫల్యమేవేతి భావః -తదన్తాః షడ్వ

గ్గ నియమపర్యన్తా అపి - యది - యోగాన్యోగావయవాన్ ధారణాద్యాన సమాధీన్ - నావహేయుః న సాధయేయుః - తర్హి కేవలం, శ్రమావహా ఏవ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ ఏవమావశ్యకధర్మాణామిన్ద్రియజయద్వారా యోగావహత్వ ఏవ సాఫల్యం-మన్యథా కేవలశ్రమఫలకత్వం చోక్త్వా - మథవృత్తిధర్మాణామపి యోగప్రయోజనకత్వాభావే వైయర్థ్యం ప్రత్యుతానర్థావహత్వం తైస్సహావశ్యకానామపి వైయర్థ్యం చాహ ॥ యదేతి ॥ వార్తాదయో హ్యర్థాః - వృత్తిర్జీవనస్యైవ వార్తాః - అర్థాః యాజనాదయః యదా యోగస్యార్థం - న బిభ్రతి - యోగానుష్ఠానైకప్రయోజనం జీవనం - న బిభ్రతి న పుష్ణన్తి న కుర్వన్తి, తదా అనర్థాయ నైరర్థక్యాయ - భవేయుః - అసదర్థవ్యయరూపానర్థాయ భవేయురితి వా - తథా సతస్తథావర్తమానస్య - వార్తానర్థా-న్యోగైకప్రయోజనమాత్రోపయుక్తా- న కుర్వతః పురుషస్య - పూర్తం స్మార్తం కర్మ - ఇష్టం యాగాదికం వైదికం కర్మ చ - అనర్థక్యాయ భవేతామ్ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ అథేన్ద్రియజయపర్యన్తస్వవర్ణాశ్రమధర్మకామాదిజయనిష్ఠస్య భగవద్భక్తియోగానుష్ఠానప్రకారమాహ ॥ య ఇత్యాదినా ॥ యః పుమాన్ - చిత్తస్య - విజయే - యత్తః ఆయత్తో - దక్షస్స్యాత్ - తర్హి నిస్సఙ్గః త్యక్తకళత్రపుత్రాదిసఙ్గః - అపరిగ్రహః శరీరమాత్రావశేషితః, భిక్షుస్తుర్యాశ్రమీ భూయాత్ - భిక్షుర్భూత్వా చ - ఏకో౽సహాయః, వివిక్తశరణః నిర్జనదేశే౽వస్థితః - భైక్షం భిక్షయా లబ్ధం - మితం చ - అశనమన్నం - యస్య - భైక్షం మితం చాశ్నాతీతి వా, కర్తరి ల్యుః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ శుచౌ పరిశుద్ధే - సమే అనిమ్నోన్నతే చ - దేశే - హే రాజన్, ఆత్మనః స్వస్యాసనం, చేలాజినకుశోత్తర,,మిత్యుక్తవిధ-మాస్థాప్య స్థిరం చాఞ్చల్యరహితం, సుఖం చ యథా భవతి తథా - తస్మిన్నాసనే, ఆసీత ఉపవిశేత్ - ఋజ్వఙ్గః - ఋజు అవక్రం - అఙ్గం, యస్య - ఋజుకాయస్సన్ - ఓమితి అనుసన్దధదితి శేషః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ పూరకకుమ్భకరేచకైః - ప్రాణాపానౌ వాయూ సమ్యక్ - నిరుద్ధ్యాత్ - అపానేన ప్రాణాభిభవో రేచకః - ప్రాణేనాపానాభిభవః పూరకః - ఉభయోస్సమానః కు

ద్వర్గసంయమైకాన్తాస్సర్వా నియమచోదనాః । తదన్తా యది నో యోగానావహేయుశ్శ్రమావహాః ॥ ౨౮ ॥
యదా వార్తాదయో హ్యర్థా యోగస్యార్థం న బిభ్రతి । అనర్థాయ భవేయుస్తే పూర్తమిష్టం తథా సతః ॥ ౨౯ ॥ య
శ్చిత్తవిజయే యత్తస్స్యాన్నిస్సఙ్గో౽పరిగ్రహః । ఏకో వివిక్తశరణో భిక్షుర్భైక్షమితాశనః ॥ ౩౦ ॥ దేశే సమే
శుచౌ రాజన్నాస్థాప్యాసనమాత్మనః । స్థిరం సుఖం సమం తస్మిన్నాసీతర్జ్వఙ్గ ఓమితి ॥ ౩౧ ॥ ప్రాణాపానౌ
సన్నిరుద్ధ్యాత్పూరకుమ్భకరేచకైః । యావన్మనస్త్యజేత్కామాన్స్వనాసాగ్రనిరీక్షణః ॥ ౩౨ ॥ యతో య
తో నిస్సరతి మనః కామాహతం భ్రమత్ । తతస్తత ఉపాహృత్య హృది రున్ధ్యాచ్ఛనైర్బుధః ॥ ౩౩ ॥ ఏవమభ్య
సతశ్చిత్తం కాలేనాల్పీయసా యతేః । అనిశం తస్య నిర్వాణం యాత్యనిన్ధనవహ్నివత్ ॥ ౩౪ ॥ కామాదిభిరనా
విద్ధం ప్రశాన్తాఖిలవృత్తి యత్ । చిత్తం బ్రహ్మసుఖస్పృష్టం నైవోత్తిష్ఠేత కర్హిచిత్ ॥ ౩౫ ॥ యః ప్రవ్రజ్య గృ

మ్భకః, యావన్మనః, కామాన్ శబ్దాదివిషయాన్, త్యజేత్ నానుసన్దధీత, తావత్ - స్వస్య - నాసాయాః, అగ్రం నిరీక్షత ఇతి నిరీక్షణః - కర్తరి ల్యుః ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ కామైశ్శబ్దాదివిషయధ్యానైః - హతం విక్షిప్తం, స-న్మనో, భ్రమ-ద్యతో యతః యం యం విషయం - నిస్సరతి విషయీకరోతి - తతస్తతో విషయాత్ - తన్మనః, ఉపాహృత్య ప్రత్యాహృత్య, బుధస్తత్ప్రత్యాహారవిత్ - హృది హృదయస్థే, శుభాశ్రయే, శనైః, నిరున్ధ్యాత్ శుభాశ్రయచిన్తాప్రవణం కుర్యాత్, అత్ర నియమో౽ర్థసిద్ధః - చిత్తవిజయ ఇతి యమ ఉక్తః, స్థిరం సుఖమాసీతేత్యాసనం - ప్రాణాపానావిత్యాదినా ప్రాణాయామః - యావన్మన ఇత్యాదినా తతస్తత ఉపాహృత్యేత్యనేన ప్రత్యాహారః - నిరున్ధ్యాచ్ఛనైర్బుధ ఇత్యనేన ధ్యానధారణే ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ అథ సమాధిమాహ ॥ ఏవమితి ద్వాభ్యామ్ ॥ ఏవ,మనిశమహరహ,స్సర్వదా వా, అభ్యసత,స్తస్య యతే,శ్చిత్తం, అల్పీయసైవ, కాలేన, నిర్వాణం యాతి, బహిర్వృత్తివినాశం యాతి, అనిన్ధనవహ్నివత్, యథా - నిరిన్ధనః జ్వాలాధూమాదిరహితో దాహ్యరహితో౽ఙ్గారరూపేణావశేషితో౽గ్నిః, స్తద్వ,ద్బహిర్వృత్తివినాశం యాతీత్యర్థః ॥ న తు విక్షిప్తం భవతీత్యాహ ॥ కామాదిభిరితి ॥ యత్ యస్మాత్, కామాదిభిశ్శబ్దాదివిషయానుధ్యానాదిభిః - అనావిద్ధమసంక్రాన్తం, ప్రశాన్తా అపగతాః, అఖిలా వృత్తయో వ్యాపారాత్మికా - యస్య, తాదృశం - చిత్తమథ - తస్మాత్, తచ్చిత్తం, బ్రహ్మసుఖస్పృష్టం బ్రహ్మానుభవసుఖావిద్ధం స-త్కర్హిచిదపి, నైవోత్తిష్ఠేత శుభాశ్రయాన్న ప్రచ్యుతం భవతి, అయమేవ సమాధిః యద్బ్రహ్మానుభవమగ్నచిత్తతేతి ✽ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ✽ ఏవమష్టాఙ్గయుక్తభగవద్భక్తియోగనిష్ఠం తత్ఫలత్వేన త్రివర్గం కామయమానం యతిం నిన్దతి ॥ య ఇతి ॥ త్రివర్గస్య ధర్మార్థకామరూపస్య, వపనాత్ క్షేత్రభూతా,ద్గృహా,త్ప్రవ్రజ్య, పునః యః పుమాన్ తాన్ ధర్మాదీన్, సేవేత - స వై, భిక్షుః, నిరపత్రపో నిర్లజ్జః, వాన్తాశీ ఛర్దితాన్నభక్షీ - ఉద్గీర్ణాన్నభక్ష-యితృతుల్య ఇత్యర్థః ॥ యద్వా, ప్రవ్రజ్యాపి పునర్భోగాసక్తం

యతింనిన్దతి॥యఇతి॥ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀నచైదమఘటితందృష్టత్వాదిత్యాహ॥యైరితి॥యైఃపరివ్రాడ్భిః,పూర్వం,స్వదేహః,నాత్మా-స్మృతఃఆత్మత్వేననినిశ్చితః ,కింత్వాత్మనఃవ్యతిరిక్తో-మర్త్యఃమరణశీలః,విట్క్రిమిభస్మసాచ్చఅన్తతఃక్రిమ్యాద్యవస్థామాపత్స్యమాన-శ్చిన్తితః - తఏవ,పున-స్తమేనందేహమేవాత్మసాత్కృత్వాఆత్మాభిన్నంమత్వా - శ్లాఘయన్తిహి-కేచిదసత్తమాః-పరివ్రాజఇత్యర్థః-❀ ॥౩౭॥ ❀భోగాసక్తయతినిన్దాప్రసఙ్గాత్తేనసహాశ్రమాన్తరస్థానపిస్వధర్మాదిత్యాగినోనిన్దతి॥గృహస్థస్యేతి॥ క్రియాత్యాగః - స్వవర్ణాశ్రమోచితక్రియాత్యాగఃవటోఃబ్రహ్మచారిణః,వ్రతత్యాగఃగురుకులవాసాదివ్రతత్యాగః-తపస్వినోవానప్రస్థస్య - గ్రామసేవాపునర్గ్రామవాసః - భిక్షోస్సంన్యాసినఃఇన్ద్రియలోలతా॥ఏతేఆశ్రమాపశదాః -యేషాంగృహస్థాదీనాంచతుర్ణాంక్రియాత్యాగాదయః - తఏతేఆశ్రమేష్వాశ్రమస్థేష్వపశదానికృష్టాఇత్యర్థః- ఏతేహిఆశ్రమా - న్విడమ్బయన్త్యనుకుర్వన్తీత్యాశ్రమవిడమ్బినః-విడమ్బనమాత్రమేవైషాం,నత్వాశ్రమసిద్ధిరిత్యర్థః-అత-స్తాన్భగవన్మాయయా - విమూఢాన్ - అనేననిత్యనిరతిశయానన్దరూపపరమాత్మప్రాప్తిసాధనభూతతదుపాసనతదఙ్గధర్మానుష్ఠానోపయుక్తమనుష్యజన్మవర్ణాశ్రమాదిరూపాంసామగ్రీంలబ్ధ్వాఽపియేస్వధర్మాదిత్యాగినస్తేనూనందైవమాయామోహితాఇత్యుక్తంభవతి - అనుకమ్పయాఅహోఇమేఽచ్చపతితాః,కింవిధేయమిత్యేవమనుకమ్పాపూర్వకచిన్తయా-తా-న్నానువర్తేతేత్యర్థః ❀ ॥౩౮॥౩౯॥ ❀స్వాత్మపరమాత్మతత్త్వజ్ఞస్యబ్రహ్మానుభవసుఖతృప్తస్యతుయతేరిన్ద్రియలౌల్యమేవాసంభావితం - తస్యదేవమాయయామోహాభావాదిత్యాహ॥ ఆత్మానమితి॥పరంప్రకృతిపురుషవిలక్షణం-ఆత్మానం-యద్వా , ఆత్మానం-పరంపరమపురుషంచ-విజానీయాచ్చేత్, తజ్జ్ఞానేననిర్ధూతవాసనః-కస్య-కామాయ-ఇష్టసంపత్తయేలమ్పటః-కి-మిచ్ఛన్ - దేహం-పుష్ణాతి , దేహపోషణేనస్వాత్మనఃపరమపురుషస్యచనేష్టంసంపద్యతే-అతస్తత్త్యజత్యేవేత్యర్థః॥ యద్వా ॥ ఇచ్ఛన్శబ్దాదివిషయాన్కామయమానః-కస్యస్వపరయోరన్యతరస్యకస్య-కామాయేష్టా

హాత్పూర్వంత్రివర్గావపనాత్పునః।యదిసేవేతతాన్భిక్షుస్సవాన్తాశ్యపత్రపః ॥ ౩౬ ॥యైస్స్వదేహస్స్మృ
తోనాత్మామర్త్యోవిట్క్రిమిభస్మసాత్ ।తఏవాముంస్వసాత్కృత్వాశ్లాఘయన్తిహ్యసత్తమాః ॥ ౩౭ ॥ గృ
హస్థస్యక్రియాత్యాగోవ్రతత్యాగోవటోరపి । తపస్వినోగ్రామసేవాభిక్షోరిన్ద్రియలోలతా ॥ ౩౮ ॥ ఆశ్ర
మాపశదాహ్యేతేఖల్వాశ్రమవిడమ్బనాః। దేవమాయావిమూఢాంస్తానుపేక్షేతానుకమ్పయా ॥ ౩౯॥ ఆత్మా
నంచేద్విజానీయాత్పరంజ్ఞానధుతాశయః।కిమిచ్ఛన్కస్యవాహేతోర్దేహంపుష్ణాతిలమ్పటః ॥ ౪౦ ॥ ఆహుశ్శ
రీరంరథమిన్ద్రియాణిహయానభీషూన్మనఇన్ద్రియేశమ్ । వర్త్మానిమాత్రాధిషణాంచసూతంసత్త్వంబృహద్బ
న్ధురమీశసృష్టమ్ ॥ ౪౧ ॥ అక్షందశప్రాణమధర్మధర్మౌచక్రేఽభిమానంరథినంచజీవమ్ । ధనుర్హితస్యప్రణ

ర్థం -దేహంపుష్ణాతికంనపుష్ణాత్యేవేత్యర్థః -కస్యకామాయేత్యనేనదేహపోషణంనస్వాత్మనోనాపిపరమాత్మనశ్చసుఖాధాయకం - తయోస్స్వతఏవనిరతిశయసుఖరూపత్వాదితిసూచ్యతే - నిరతిశయానన్దపరమాత్మోపాసనాత్మకతదుద్భవతృప్తోనిహీనదేహపోషణజసుఖార్థంనయతతఏవకింతుపరమాత్మప్రాప్త్యఏవయతతఇతిసూచితం ❀ ॥౪౦॥ ❀దేవమాయావిమూఢానిత్యనేనపరమానన్దరూపపరమాత్మప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానోపయుక్తశరీరేన్ద్రియాదిసామగ్రీంలబ్ధ్వాఽపియేనయతన్తేతేదేవమాయావిమూఢాఇతిచోక్తం,నకేవలంమన్యైవశరీరేన్ద్రియాదేఃపరమాత్మప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానోపయుక్తసామగ్రీత్వముచ్యతే, అపితూపనిషద్వాక్యాన్యపి॥ ఆత్మానంరథినంవిద్ధిశరీరంరథమేవచ।బుద్ధింతుసారథింవిద్ధిమనఃప్రగ్రహమేవచ॥ ఇన్ద్రియాణిహయానాహుర్విషయాంస్తేషుగోచరాన్ । సోఽధ్వనఃపారమాప్నోతితద్విష్ణోఃపరమంపదం ,, మిత్యాదీనిసంసారాధ్వనఃపారంవైష్ణవంపదంప్రేప్సున్తమాత్మానంరథిత్వేనతచ్ఛరీరాదీనిరథరథాఙ్గత్వేనరూపయిత్వా-తదాహురిత్యాహ ॥ ఆహురితి॥ శరీరాదీన్రథాదిభావేనరూపయన్తస్తేషాంపరమాత్మప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానోపయుక్తసామగ్రీత్వమభీష్టదేశప్రేప్సోర్విజిగీషోశ్చప్రసిద్ధరథాదీనాంసాధనత్వమివాహుర్వేదాన్తాఇత్యర్థః, శరీరం రథంరథస్థానీయం - ఇన్ద్రియాణి - హయానశ్వాన్ , ఇన్ద్రియాణామశ్వస్థానీయానాం , ఈశంముఖ్యం - మనః-అభీశూన్రశ్మీన్ -రజ్జూరితియావత్ - మాత్రాశ్శబ్దాదీ - న్వర్త్మానిమార్గస్థానీయాన్ - ధిషణాంబుద్ధిం - సూతంసారథిం - సత్త్వంబలం - బృహద్దృఢం - బన్ధురం - దేహాదీనాంబన్ధనం-ఈశసృష్టమితియథాయోగ్యంవిభక్తివిపరిణామేనశరీరాదీనాంవిశేషణం - ఈశేనపరమాత్మనా - సృష్ట - మీశసృష్టమ్ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀దశానాం-ప్రాణానాంసమాహారోదశప్రాణం , ప్రాణాదిపఞ్చకనాగకూర్మకృకరదేవదత్తధనంజయాఖ్యోపప్రాణపఞ్చకాత్మక , మక్షమక్షస్థానీయం - అధర్మధర్మౌపుణ్యపాపే , చక్రే , పుణ్యపాపాత్మకయోఃకర్మణోరేవరథత్వరూపితశరీరప్రవృత్తిహే

తుత్వాత్తదాయత్తత్వేన చక్రిత్వేన రూపణం, అభిమానినం దేహాభిమానినం జీవం, రథినమాహుః, తస్య రథినః, ప్రణవమోఙ్కారం, ధనుః, పరన్తిఆహుః శరీరంతుజీవం, పరం పరమాత్మానంతు, లక్ష్యం, పరన్తి ‚‚ ప్రణవో ధనుశ్శరో హ్యాత్మా బ్రహ్మ తల్లక్ష్యముచ్యతే - అప్రమత్తేన వేద్ధవ్యం శరవత్తన్మయో భవేత్ ‚‚ ఇతిహ్యన్యత్రాప్యుక్తం, విప్రకృష్టయోశ్శరలక్ష్యయోరివ జీవపరయోస్సంబన్ధజ్ఞాపనహేతుత్వాత్ ప్రణవో ధనురుక్తం - రథిత్వేన రూపిత ఏవ జీవశ్శరత్వేనాపి రూప్యతే ✻ ॥ ౪౨ ॥ ✻ జేతవ్యానాహ ॥ రాగ ఇతి ॥ రాగః శబ్దాదివిషయాసక్తిః - ద్వేషస్తద్విరోధివిషయాఽప్రీతిః లోభోఽసన్తోషః, మోహః కార్యాకార్యావివేకః, భయమాగామిదుఃఖదర్శనజం ప్రతికూలజ్ఞానం, మదో గర్వః - మానో బహుమానః, అవమానస్తిరస్కారః - అసూయా గుణేషు సత్స్వపి దోషావిష్కారః, మాయా వఞ్చనం, హింసా మాతద్రోహః, మత్సరః పరకృతద్రోహచిన్తా ✻ ॥ ౪౩ ॥ ✻ రజః క్రోధః - స చామర్షః, ప్రమాదోఽనవధానతా - ఏవమాదయః ఏతత్ప్రభృతయశ్శత్రవో జేతవ్యాః - సప్త ఏతే రజస్తమః ప్రకృతయః - క్వచిత్సత్త్వప్రకృతయశ్చ - రజస్తమసీ - ప్రకృతికారణే - యేషాం - సత్త్వం - ప్రకృతిః కారణం - యేషాం తే - ఇతి బహువ్రీహిః - రజస్తమసోరన్యతరమిశ్రసత్త్వప్రకృతయ ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౪౪ ॥ ✻ తదేవం శరీరేన్ద్రియమనోవిషయబుద్ధిబలప్రాణధర్మాధర్మజీవాః రథరథాఙ్గాదిరథ్యాదిభావేన పరమాత్మప్రాప్త్యుపాయసాధనానుష్ఠానోపయుక్తత్వజ్ఞాపనాయ రూపితాః - ప్రణవజీవేశాస్తు జీవతరయోస్సంబన్ధజ్ఞానజనకత్వపరమాత్మైకశేషత్వప్రాప్యత్వజ్ఞాపనాయ ధనుశ్శరలక్ష్యభావేన రూపితాః - హేయత్వజ్ఞాపనాయ రాగాదయశ్శత్రుత్వేన రూపితాః - అథ యస్యైతే రథాదయో వశే తిష్ఠన్తి స ఏవాధ్వనః పారం వైష్ణవం పదమాప్నోతీతి ‚‚ సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదమ్ ‚‚ ఇతి శ్రుతేరర్థమభిప్రయన్ యావచ్ఛరీరం సమీహితసాధనే దక్షం స్వవశంచ తావదేవ - జ్ఞానాసినా జితరాగాదిశత్రుర్ముక్తిసాధనమనుతిష్ఠన్ శరీరాదిషు నిస్పృహో భవేదిత్యాహ ॥ యావదితి ॥ నృకాయ రథం నరశరీర రూ

వం పరన్తిశరంతు జీవం పరమేవ లక్ష్యమ్ ॥ ౪౨ ॥ రాగో ద్వేషశ్చ లోభశ్చ శోకమోహౌ భయం మదః । మానో
ఽవమానోఽసూయా చ మాయా హింసా చ మత్సరః ॥ ౪౩ ॥ రజః ప్రమాదః క్షున్నిద్రా శత్రవస్త్వేవమాదయః ।
రజస్తమః ప్రకృతయస్సత్త్వప్రకృతయః క్వచిత్ ॥ ౪౪ ॥ యావన్నృకాయరథమాత్మవశోపక్లృప్తం ధత్తే గరిష్ఠ
చరణార్చనయా నిశాతమ్ । జ్ఞానాసిమచ్యుతబలోఽధనిరస్తశత్రుస్స్వారాజ్యతుష్ట ఉపశాన్త ఇదం విజహ్యాత్ ॥
నో చేత్ప్రమత్తమసదిన్ద్రియవాజిసూతా నీత్వోత్పథం విషయదస్యుషు నిక్షిపన్తి । తే దస్యవస్సహయసూతమ
ముం తమోఽన్ధే సంసారకూప ఉరుమృత్యుభయే క్షిపన్తి ॥ ౪౬ ॥ ప్రవృత్తం చ నివృత్తం చ ద్వివిధం కర్మ వైదికమ్ । ఆ

పం రథం - యావ - దాత్మవశోపక్లృప్తం స్వాధీనతయా ఉపక్లృప్తం యథా భవతి తథా - ధత్తే - తావదేవ - గరిష్ఠానాం మహతాం - చరణార్చనయా - లబ్ధం - నిశాతం - జ్ఞానరూపం - ఖడ్గం దధద్బిభ్రాణః - అస్తా నిరస్తాః - శత్రవో రాగాదయో - యేన - అచ్యుతః ఆశ్రితాన చ్యావయతీత్యచ్యుతో భగవానేవ - బలం యస్య - తాదృశః - ఉపశాన్తః రాగాద్యకలుషితచిత్తః, స్వారాజ్యతుష్టః స్వారాడకర్మవశ్యః, తస్య భావస్స్వారాజ్యం - ముక్త్యైశ్వర్యం - తేన తుష్టః - అవశ్యమచ్యుతస్స్వారాజ్యం దాస్యతీతి సంతుష్టః - ఇదం నృకాయరథాదికం - విజహ్యాత్ ఉపేక్షేత, తేషు స్పృహారహితో భవేదిత్యర్థః, ఇదమితి సాంసారికఫలం వా వివక్షితమ్ ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻ యద్యుక్తవిధో న స్యాత్తదా తస్యానర్థమాహ ॥ నోచేదితి ॥ నోచేదుక్తవిధో న చే - త్తదా, ప్రమత్తమిమం దేహినం, అసంతో బహిర్ముఖా - ఇన్ద్రియవాజినః ఇన్ద్రియాణ్యేవాశ్వాః, సూతో బుద్ధిశ్చైతే - ఉత్పథం ప్రవృత్తిమార్గం - నీత్వా - విషయరూపేషు - దస్యుషు - విక్షిపన్తి - తే విషయాఖ్యా దస్యవః సహాశ్వైః సూతేన చ సహ వర్తమాన - మముం ప్రమత్తం దేహిన - ముర్వధికం - మృత్యుభయం - యస్మిన్ - అన్ధే తమసి అన్ధతామిస్రనరకతుల్యే సంసారకూపే - క్షిపన్తి ✻ ॥ ౪౬ ॥ ✻ తదేవం వర్ణాశ్రమధర్మాన్, తదనుగ్రాహ్యం భక్తియోగం - శరీరేన్ద్రియాదీనాం తదనుష్ఠానోపయుక్తత్వం - తైరనుష్ఠితేన వర్ణాశ్రమధర్మానుగృహీతేన భక్తియోగేన స్వారాజ్యప్రాప్తిం - సాంసారికఫలలిప్సయాఽనుష్ఠితానాం తు ధర్మాణాం సంసృతిరూపానర్థావహత్వం చా - భిధాయ, థ తేషామేవ ధర్మాణామిష్టాపూర్తభేదేన ద్వైవిధ్యం - సాంసారికఫలసాధనత్వేన కృతానాం ప్రవృత్తకర్మాఖ్యత్వం - తస్య పునరావృత్తిహేతుత్వం - ఉపాసనానుగ్రాహకతయా కృతానాం తు నివృత్తికర్మాఖ్యత్వం - తస్యాపునరావృత్తిహేతుత్వం చాహ ॥ ప్రవృత్తమితి ॥ వైదికం వేదవిహితం కర్మ ప్రవృత్తం - నివృత్తమితి ద్వివిధం - తత్ర - ప్రవృత్తేన కర్మణా - ఆవర్తతే ఫలానుభవాయ లోకాన్తరం ప్రాప్య తత్ర తదనుభూయావశిష్టేన కర్మణా తతః పునరిహావర్తతే - నివృత్తేన త్వ - మృతమశ్నుతే తత్ఫలరూ

పమమృతం ముక్తిం ప్రాప్య తతః పునర్నావర్తతే ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ ప్రవృత్తనివృత్తభేదభిన్నస్య వైదికస్యైవ కర్మణ స్తత్స్వరూపమిష్టసంజ్ఞకత్వం వక్తుం తద్ద్విశింషన్ తదవాన్తరభేదాన్ దర్శయతి ॥ హింస్రద్రవ్యమయమితి ॥ అగ్నిహోత్రనామధేయకం కర్మ -ఆది- ర్యస్య -త- దగ్నిహోత్రాది ఆదిశబ్దగ్రాహ్యాన్ దర్శయతి ॥ దర్శశ్చేతి ॥ దర్శాదయశ్శబ్దాః కర్మనామధేయాని- పశుః పశుయాగః- సుతస్సోమయాగః- హుతం వైశ్వదేవం- ప్రహుతం బలిహరణం తదేతత్సర్వం - వైదికం కర్మ- ఇష్టాఖ్యం- యద్యేతదేవకర్మ హింస్రద్రవ్యమయం హింసావిషయద్రవ్యప్రచురం- హింస్రమితి పాఠే - పశ్వాదిహింసాగర్భం పురోడాశాదిద్రవ్యప్రచురం చ, కామ్యం స్వర్గాదికామార్థం, అశాన్తిదం పూర్వోక్తరాగాద్యనివృత్తిదం స్యాత్ - తదా - ప్రవృత్తాఖ్యం - అకామ్యం శాన్తిదం స్యాత్- తదా నివృత్తాఖ్యమిత్యర్థః - అథ పూర్తసంజ్ఞకం కర్మాహ ॥ పూర్తమితి ॥ దేవాలయాదినిర్మాణరూపం కర్మ పూర్తం- ఆజీవ్యం ఆజీవికా ❀ ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ ❀ తత్ర ప్రవృత్తిధర్మపరాయణస్య త్రైవర్ణికస్య తత్ఫలానుభవాయ లోకాన్తరారోహణమార్గం ఫలానుభవావసానే తతః పునరవరోహణమార్గమేవం సఞ్చరతో భూతసూక్ష్మపరిష్వక్తత్వం చాహ ద్రవ్యేత్యాదినా సార్ధద్వయేన - నిషేకాదిశ్మశానాన్తైర్గర్భాధానాదిశ్మశానాన్తైః - సంస్కారైస్సంస్కృతో- ద్విజస్త్రైవర్ణికః- ఇష్టాపూర్తదత్తకారీ- దేహత్యాగానన్తరం - ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకః, ద్రవ్యాణాం - పృథివ్యాదిభూతానాం- సూక్ష్మవిపాకాః సూక్ష్మావస్థాః- యస్య- సూక్ష్మావస్థపృథివ్యాదిభూతయుక్తః - భూతసూక్ష్మపరిష్వక్త ఇతి యావత్ - హేత్మేశ పృథివీపతే- ధూమాదయశ్శబ్దాస్తదభిమానిదేవతాపరాః- తత్ర, అపక్షయః అపరపక్షః - అయనం దక్షిణం దక్షిణాయనం- సోమశ్చన్ద్రః- ఇతి శబ్దః ప్రత్యేకమన్వేతి- ధూమ ఇతి రాత్రిరితి- తాన్, ఏకైకశః - ఆనుపూర్వ్యేణ- భూత్వా భూత్వా, భూప్రాప్తావాత్మనేపదీతి భవతిరత్ర ప్రాప్త్యర్థకః - ప్రాప్య ప్రాప్యేత్యర్థః, ధూమాదిక్రమేణ చన్ద్రం ప్రాప్య తత్ర, అమృతమయశరీరయుక్త ఇష్టాదికర్మఫలమనుభూయ తతః దర్శః దర్శస్య చన్ద్రకలాక్షయహేతుత్వాదినా దర్శశబ్దేన చన్ద్రం ప్రాప్తస్యామృతమయశరీరనాశో లక్ష్యతే, వినష్టామృతమయశరీర ఇత్యర్థః, చన్ద్రమసః స్థానాత్ప్రా

వర్తతే ప్రవృత్తేన నివృత్తేనాశ్నుతేఽమృతమ్ ॥ ౪౭ ॥ ❀ హింస్రద్రవ్యమయం కామ్యమగ్నిహోత్రాద్యశాన్తి
దమ్ । దర్శశ్చ పూర్ణమాసశ్చ చాతుర్మాస్యం పశుస్సుతః ॥ ౪౮ ॥ ఏతదిష్టం ప్రవృత్తాఖ్యం హుతం ప్రహుతమే
వ చ । పూర్తం సురాలయారామకూపాజీవ్యాదిలక్షణమ్ ॥ ౪౯ ॥ ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకశ్చ ధూమో రాత్రిరప

మేణౌషధ్యాదీన్ ప్రాప్య- ఇహలోకే- జాయతే- ఏతచ్చ పితృయాణం పునర్భవహేతురిత్యర్థః -యద్వా- చన్ద్రపర్యన్తం పితృయాణం తతో రేతః పర్యన్తం పునర్భవయానమిత్యర్థః - తత్ర - దక్షిణాయనసోమయోర్మధ్యే పితృలోక ఆకాశశ్చ ద్రష్టవ్యౌ- ఓషధేః పూర్వం క్రమేణాకాశవాయుధూమాభ్రమేఘవర్షాణి ద్రష్టవ్యాని - తత్రారోహణం ధూమరాత్ర్యపరపక్షదక్షిణాయనషణ్మాసపితృలోకాకాశచన్ద్రక్రమేణ - అవరోహణం తు చన్ద్రమసః స్థానాదాకాశవాయుధూమాభ్రమేఘవర్షౌషధీవీరుదన్యతరాన్నరేతః క్రమేణేత్యర్థః - తథా చ శ్రూయతే ఛాన్దోగ్యే ‘‘అథ య ఇమే గ్రామ ఇష్టాపూర్తే దత్తమిత్యుపాసతే తే ధూమమభిసమ్భవన్తి ధూమాద్రాత్రిం రాత్రేరపరపక్షమపరపక్షాద్యాన్ షడ్దక్షిణైతి మాసాంస్తాన్నైతే సంవత్సరమభిప్రాప్నువన్తి మాసేభ్యః పితృలోకం పితృలోకాదాకాశమాకాశాచ్చన్ద్రమసమేష సోమో రాజా తద్దేవానామన్నం తం దేవా భక్షయన్తి తస్మిన్యావత్సంపాతముషిత్వాథైతమేవాధ్వానం పునర్నివర్తన్తే యథైతమాకాశమాకాశాద్వాయుం వాయుర్భూత్వా ధూమో భవతి ధూమో భూత్వాఽభ్రం భవత్యభ్రం భూత్వా మేఘో భవతి మేఘో భూత్వా ప్రవర్షతి త ఇహ వ్రీహియవా ఓషధివనస్పతయస్తిలమాషా జాయన్తేఽతో వై ఖలు దుర్నిష్ప్రపతరం యో యో హ్యన్నమత్తి యో రేతస్సిఞ్చతి తద్భూయ ఏవ భవతి తద్య ఇహ రమణీయచరణా అభ్యాశో హ యత్తే రమణీయాం యోనిమాపద్యేరన్ బ్రాహ్మణయోనిం వా క్షత్రియయోనిం వా వైశ్యయోనిం వా చణ్డాలయోనిం వా అథ య ఇహ కపూయచరణా అభ్యాశో హ యత్తే కపూయాం యోనిమాపద్యేరన్ శ్వయోనిం వా సూకరయోనిం వా చణ్డాలయోనిం వే,,తి- తత్రారోహణదశాయాం ధూమాద్యభిమానిదేవతాగమనమేవ ధూమాదిభావః, అవరోహణే త్వాకాశవాయుధూమాభ్రమేఘవర్షేషు తద్భావో నామ తత్సంసర్గకృతతత్సాదృశ్యాపత్తిరేవ ‘‘తత్స్వాభావ్యాపత్తిరుపపత్తే,, రితి శారీరకన్యాయాత్ - వ్రీహ్యాదిభావో నామ జీవాన్తరాధిష్ఠితవ్రీహ్యాదిసంశ్లేషమాత్రం ‘‘అన్యాధిష్ఠితే పూర్వవదభిలాపా,, దితి న్యాయాత్ -ఏవం వాఽన్వయః॥

---

౪౮ ॥ శ్లో ❀ ॥ పా ॥ హింస్రంద్రవ్యమయం.

ద్రవ్యసూక్ష్మ విపాక ఇతి ॥ ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకాదయ ఇత్యేతే సోమపర్యన్తాః పితృయాణం - దర్శాదయో రేతఃపర్యన్తాః పునర్భవః-గర్భాధానాదిశ్మశానాన్తైస్సంస్కృత ఇష్టాదికారీ అనుపూర్వ్యాత్ క్రమేణ భూత్వా భూత్వా రాత్ర్యాదీన్ ప్రాప్య ప్రాప్య పునరిహ జాయత ఇతి ❁ ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ❁ అథాపునర్భవం దేవయానం వక్తుం తేన జిగమిషోర్నివృత్తధర్మనిష్ఠస్య తావత్కృత్యమనుసన్ధానమాహ ॥ ఇన్ద్రియేష్వితి ద్వాభ్యాం ॥ జ్ఞానదీపేషు జ్ఞానదీపకేషు చక్షురాదీన్ద్రియేషు-క్రియాయజ్ఞాన్ కర్మేన్ద్రియవ్యాపారాన్-జుహ్వతి-దేవయానేన జిగమిషవ ఇతి శేషః , చక్షురాదిభిః జ్ఞానేన్ద్రియైః - పాణిపాదాదికర్మేన్ద్రియాణి-నియచ్ఛేయురిత్యర్థః - ఇన్ద్రియాణి చక్షురాదీని జ్ఞానేన్ద్రియాణి-సఙ్కల్పాదిరూపోర్మిమతి-మనసి-జుహ్వతి-మనసా తాని నియచ్ఛేయురిత్యర్థః - వైకారికం సత్వోత్తరం-వాచి-శాస్త్రాత్మికాయాం,మనః - మనసశ్శాస్త్రప్రవృత్తిం నిరున్ధ్యురిత్యర్థః ❁॥౫౩॥❁ వాచం-వర్ణసమామ్నాయే-పఞ్చాశదక్షరాత్మికామనుసందధీరన్-వర్ణసమామ్నాయ-మోఙ్కారేఽన్తర్గతం విద్యుః - తమోఙ్కారం-బిన్దునాదే చతుర్థ్యాం మాత్రాయాం-బిన్దునాదశ్చ ప్రాణే ప్రాణసహచారిణి మకారవాచ్యే జీవే-వాచకత్వేనాన్తర్భావయేయుః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ అముం జీవం-మహతి మహోదాత్మని పరబ్రహ్మణి,సమర్పయేయురితి ముముక్షోరనుసన్ధానప్రకార ఉక్తః , అథ తస్య గతిహేతుభూతమర్చిరాదిమార్గమంశతో దర్శయతి ॥ అగ్నిస్సూర్య ఇతి ॥ అగ్న్యాదిశబ్దాస్తదభిమానదేవతాపరాః- అత్ర న క్రమవివక్షా శ్రుతిక్రమవిరోధాత్-నను సూర్యోఽగ్నేరనన్తరం దివసాదిభ్యః పూర్వం శ్రూయతే,,తద్య ఇత్థం విదుర్యే చేమేఽరణ్యే శ్రద్ధాం తప ఇత్యుపాసతే తేఽర్చిషమభిసమ్భవన్త్యర్చిషోఽహరహ్న ఆపూర్యమాణపక్షమాపూర్యమాణపక్షాద్యాన్షడుదఙ్ఙేతి మాసాంస్తాన్మాసేభ్యస్సంవత్సరం సంవత్సరాదాదిత్యమాదిత్యాచ్చన్ద్రమసం చన్ద్రమసో విద్యుతం తత్పురుషోఽమానవస్స ఏనాన్బ్రహ్మగమయత్యేష దేవయానః పన్థాః,,ఇతి - అత్ర సంవత్సరాదనన్తరం వాయుం విద్యుతోఽనన్తరం వరుణేన్ద్రౌ చ జానీయాత్-కౌషీతకి

క్షయః । అయనం దక్షిణం సోమో దర్శ ఓషధివీరుధః ॥ ౫౦ ॥ అన్నం రేత ఇతి క్ష్మేశ పితృయాణం పునర్భవః । ఏకైకశ్యేనానుపూర్వ్యం భూత్వా భూత్వేహ జాయతే ॥ ౫౧ ॥ నిషేకాదిశ్మశానాన్తైస్సంస్కారైస్సంస్కృతో ద్విజః ॥ ౫౨ ॥ ఇన్ద్రియేషు క్రియాయజ్ఞాన్ జ్ఞానదీపేషు జుహ్వతి । ఇన్ద్రియాణి మనస్యూర్మౌ వాచి వైకారికం మనః ॥ ౫౩ ॥ వాచం వర్ణసమామ్నాయే తమోఙ్కారే స్వరం న్యసేత్ । ఓంకారం బిన్దునాదే తు తన్తు ప్రాణే మహత్యముమ్ ॥ ౫౪ ॥ అగ్నిస్సూర్యో దివా ప్రాహ్ణశ్శుక్లో రాకోత్తరం స్వరాట్ । విశ్వోఽథ తైజసః ప్రాజ్ఞస్తుర్య ఆత్మా సమన్వయాత్ ॥ ౫౫ ॥ దేవయానమిదం ప్రాహుర్భూత్వా భూత్వాఽనుపూర్వశః । ఆత్మయా

బ్రాహ్మణే ,,ఏవం దేవయానం పన్థానమాపద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతి స వాయులోకం స వరుణలోకం స ఆదిత్యలోకం స ఇన్ద్రలోకం స ప్రజాపతిలోకం,, మితి శ్రవణాత్-స్వరాడత్ర మానవః ప్రజాపతిర్వా - అయం చ సకలశ్రుత్యవిరోధేన నిర్ణీతః క్రమో వరదగురుభిరభిహితః ,, అగ్నిరహస్సితపక్షానుదగయనాబ్దమరుదర్కవిధూన్ । అపి వైద్యుతవరుణేన్ద్రప్రజాపతీనాతివాహికానాహుః ,, రితి-పూర్వోక్తౌ రాకా చాన్ధీతశాఖాన్తరేష్వానన్త్యా -ఉత్తరం-ఉత్తరాయణం-ఏవం ముక్తప్రాప్యభగవల్లోకమార్గో దర్శితః,తత్ర ప్రాప్యస్య భగవతశ్చతుర్వ్యూహవిశిష్టతామాహ ॥ విశ్వ ఇతి ॥ యథా సర్వజ్ఞసంహితాయామ్,,సృష్టిస్థిత్యన్తకారిణ్యాశ్శక్తయస్తిస్రః ఈరితాః,,ఇత్యుపక్రమ్య,,అకారశక్తిర్విశ్వాఖ్యా-ఉకారాఖ్యా తు తైజసీ,మకారశక్తిః ప్రజ్ఞాఖ్యా తాసాం రూపం పునశ్శృణు ,, ఇత్యాది జాగ్రదాద్యవస్థాన్వయాదికముక్త్వా ,, ఏతాస్తిస్రో దశాస్తిస్రశ్శక్తీస్సమ్ప్రణయన్తితాః । అనిరుద్ధాదిరూపాస్తా నోక్తుశ్శక్తిర్విచిన్తయేత్ ॥ అర్ధమాత్రోఽధియాదివ్యాఽప్రకాశా స్వప్రకాశికా । వాసుదేవమయీం శక్తిం విద్ధి తామనుసంస్కృతా,, మిత్యుక్తం - అతస్సృష్ట్యధిష్ఠాతా జాగ్రదవస్థానిర్వాహకోఽనిరుద్ధో విశ్వః - స్థిత్యధిష్ఠాతా స్వప్ననిర్వాహకః ప్రద్యుమ్నస్తైజసః - సంహృతిశక్త్యధిష్ఠాతా సుషుప్తినిర్వాహకస్సఙ్కర్షణః ప్రాజ్ఞః - ఏతే చాకారోకారమకారవాచ్యాః సర్వకారణభూతస్సర్వశక్తిర్మోక్షప్రదః ప్రణవార్ధమాత్రావాచ్యో వాసుదేవస్తుర్యః - చతుర్థమాత్రాసహితప్రణవస్య పూర్వమనుసన్ధేయతయా ప్రకృతత్వాద్దేవం తస్యార్థః ఫలదశాయాం ప్రాప్యతయోక్తః,ఇదం ప్రదర్శనార్థముక్తం, పరవ్యూహవిభవాదిసర్వావస్థావిశిష్టో భగవాన్ముక్తప్రాప్య ఇత్యర్థః - సమన్వయాత్ సర్వేషాం వ్యూహాదీనాం ప్రాప్యాన్తర్భావాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ ఇదం-దేవయానం, ప్రాహుః-వేదాన్తా ఇతి శేషః , ఆత్మయాజీవపరమాత్మోపాసకః , అనుపూర్వశః క్రమేణార్చిరాదీన్ప్రాప్య,ఉపశాన్తః నిశ్శేషనివృత్తః-ఆత్మా ప్రకృతి-ర్యస్య-తాదృశః-ఆత్మని పరమాత్మని, స్థితః ఆధేయతయా స్థితః , ఆత్మన్యావిర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకయుక్తే బ్రహ్మాత్మకే స్వస్వరూపే స్థితః ఉక్తవిధబ్రహ్మశేషత్వేనాత్మానమనుభవన్నిత్యర్థః-పు

న- స్తతో - న నివర్తతే ఏవం దేవయానపథగో భూత్వా న నివర్తతే , జన్మమరణాదికం తద్ధేతుభూతపునరావృత్తిం చ న ప్రాప్నోతీత్యర్థః ❀ ॥ ౫౬ ॥ ❀ „నైతే సృతీ పార్థ జానన్యోగీ ముహ్యతి కశ్చన । తస్మాత్సర్వేషు కాలేషు యోగయుక్తో భవార్జున" ,, ఇతి - భగవదుక్తమార్గద్వయచిన్తాఫలమాహ ॥ య ఏత ఇతి ॥ యః పుమాన్ ముముక్షుః - వేదనిర్మితే వేదబోధితే , ఏతే - పితృదేవానా - మయనే వర్త్మనీ - దేవయానపితృయాణే - శాస్త్రాత్మకేన చక్షుషా - వేద - సో౽పి పుమాన్ - న ముహ్యతి, జనస్థో౽పీతి పాఠే - దేహస్థో౽పీత్యర్థః - స్వానుష్ఠేయభగవద్భక్తియోగేన మోహం న ప్రాప్నోతీత్యర్థః ❀ ॥ ౫౭ ॥ ❀ అథ ప్రాప్యతయా ప్రకృతస్య భగవతస్సర్వాత్మకత్వమాహ ॥ ఆదావితి ॥ ఆదౌ సృష్ట్యాదౌ - అన్తే ప్రలయే చ - మధ్యస్థానాం జనానాం - అన్తః, బహిశ్చ - సన్ వర్తమానః - కించ - య - త్పరాపరం ఉత్కృష్టాపకృష్టం వా - తతోత్కృష్టమాహ - జ్ఞానం జ్ఞానాత్మకం జీవస్వరూపం, జ్ఞేయమచిద్వస్తు - పరం - వచో నామ - వాచ్యం రూపం - నామరూపాత్మకం - చిదచిదాత్మకం సర్వం వస్త్విత్యర్థః , తమో మూలప్రకృతిః - జ్యోతిస్సమష్టిజీవశ్చ , ఇత్యేతత్సర్వం , సాక్షాదయమేవ పరమాత్మైవ, పరమాత్మాత్మకమేవేత్యర్థః ❀ ॥ ౫౮ ॥ ❀ ఏవం సర్వాత్మకత్వమభిధాయ తస్యైవ ప్రాప్యస్య బ్రహ్మణో నిరతిశయపురుషార్థత్వజ్ఞాపనాయ ప్రాకృతదేహస్య తదనుభావ్యశబ్దాదివిషయాణాం చాపురుషార్థత్వమాహ ॥ అబాధితో౽పీతి ॥ ఆభాసో దృశ్యో దేహః, సః, అబాధితో౽వినష్టో౽పి అనువర్తమానో౽పి, అవస్తుతయా అపురుషార్థతయా , స్మృతః , ఏవం , శబ్దాద్యర్థరూపేణ వికల్పితమైన్ద్రియకవస్తుజాతమప్యవస్తు అపురుషార్థం - యద్వా , అహఙ్కారగోచరం శరీరం యథా అనిత్యం హేయం, తథా మనుకారగోచరశ్శబ్దాదిరప్యపురుషార్థః నస్థిరః , తస్యానిత్యపురుషార్థతయా దుర్ఘటత్వాదిత్యర్థః , యద్వా , ఆభాసః స్వప్నదేహః , సః , తదానీమనివృత్తో౽పి ప్రబోధవేలాయాం , మవస్తుతయా౽నాత్మతయా, స్మృతః , జాత్యాదివికల్పితజాగ్ర

జ్యుపశాన్తాత్మా హ్యాత్మస్థో న నివర్తతే ॥ ౫౬ ॥ య ఏతే పితృదేవానామయనే వేదనిర్మితే । శాస్త్రేణ చక్షుషా వేద ❀ పుమాన్సో౽పి న ముహ్యతి ॥ ౫౭ ॥ ఆదావన్తే జనానాం యో బహిరన్తః పరాపరమ్ । జ్ఞానం జ్ఞేయం వచో వాచ్యం తమో జ్యోతిశ్చ యస్స్వయమ్ ॥ ౫౮ ॥ అబాధితో౽పి హ్యాభాసో యథా౽వస్తుతయా స్మృతః । దుర్ఘటత్వాదైన్ద్రియకం తద్వదర్థవికల్పితమ్ ॥ ౫౯ ॥ క్షిత్యాదీనామిహార్థానాం ఛాయా న కతమా౽పి హి । న సఙ్ఘాతో వికారో౽పి న పృథఙ్నాన్వితో మృషా ॥ ౬౦ ॥ ధాతవో౽వయవిత్వాచ్చ తన్మాత్రావయవైర్వినా । న స్యుర్హ్యసత్యవయవిన్యసన్నవయవో౽న్తతః ॥ ౬౧ ॥ స్యాత్సాదృశ్యభ్రమస్తావద్వికల్పే సతి వస్తునః । జా

చ్ఛరీరమపి, తద్వదనాత్మా, ఆత్మధర్మాణాం నిత్యత్వాదీనాం తత్ర దుర్ఘటత్వాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౫౯ ॥ ❀ శరీరస్య సర్వత్ర సర్వకాలే సర్వస్మిన్నప్యాత్మనా వినాస్థిత్యభావాచ్ఛరీరమప్యాత్మా స్యాదితి శఙ్కానిరాసార్థమాహ ॥ క్షిత్యాదీనామపి ॥ క్షిత్యాదీనాం పృథివ్యాదిపరిణామరూపాణాం వృక్షాణాం, ఛాయా సఙ్ఘాతాదిష్వర్థేషు , న కతమో౽పి , సఙ్ఘాతవికారపృథగ్భూతతయా యావద్ద్రవ్యభావిషు న కశ్చిదపీత్యర్థః ॥ తదేవ వివృణోతి ॥ న సఙ్ఘాత ఇతి ॥ వృక్షసఙ్ఘాతో న ఛాయా, నాపి వృక్షవికారః , నాపి వృక్షాత్పృథక్ వృక్షం హిత్వా స్థాతుం న యోగ్యః , నాన్వితః , నావినాభూతః యావద్వృక్షసత్తాకం నాన్వితో౽పి , అర్థాభిప్రాయః పుల్లిఙ్గనిర్దేశః , మృషా అనిత్యా , ఏవం శరీరమప్యాత్మనా వినాస్థిత్యభావాత్తత్ప్రతిచ్ఛాయాసదృశం , న చాత్మసఙ్ఘాతశ్శరీరం , న చాత్మవికారః , న చాత్మానం హిత్వా తిష్ఠతి , న యావదాత్మభావి అనిత్యత్వాత్ , అతో నాత్మ శరీరమిత్యర్థః ❀ ॥ ౬౦ ॥ ❀ శరీరస్యానిత్యత్వాదాత్మప్రతిపత్త్యర్థం తత్తుల్యన్యాయమేవ పృథివ్యాదిష్వనిత్యత్వముపపాదయతి ॥ ధాతవ ఇతి ॥ పృథివ్యాదయో ధాతవః , అవయవిత్వాత్సఙ్ఘాతరూపత్వాత్ , తన్మాత్రావయవైర్వినా , న స్యుః , అవయవవినాశే సఙ్ఘాతో నశ్యతీత్యర్థః , సఙ్ఘాతరూపత్వమేవ ప్రతిపాదయతి ॥ అసతీతి ॥ యతో౽వయవసఙ్ఘాతరూపో౽వయవీ, అతఏవా , వయవిన్యసతి వినష్టే , అన్తతో౽వయవో౽సన్నేవ , అవయవిన్యనుపలభ్యమానే అవయవా ఏవ ధాతవో న హ్యుపలభ్యన్తే, ఏవమవయవిత్వాదనిత్యం శరీరం నిత్యాత్మా న భవతీత్యర్థః ❀ ॥ ౬౧ ॥ ❀ తర్హి స్థూలో౽హమితి ప్రతీతిః కథమిత్యపేక్షాయాం భ్రాన్తిరిత్యాహ ॥ స్యాత్సాదృశ్యమితి ॥ తత్ర సంసర్గనిమిత్తాభ్రాన్తిరితి ప్రతిపత్త్యర్థం సాదృశ్యనిమిత్తత్వం ప్రతిక్షిపతి ॥ స్యాదితి ॥ ద్వయోరప్యర్థయోః, జ్ఞానాదిగుణవికల్పే సతి, కస్యచిద్వస్తునః క్వచిత్సాదృశ్యం భ్రమనుభేదనిమిత్తం స్యాత్ , దేహాత్మనోస్తు సమానజాతిగుణాద్యభావాత్సాదృశ్యమనుపపన్నం ❀ ఉష్ణం జలమితివత్సంసర్గభ్రమ ఇత్యర్థసిద్ధం , ఏవమాత్మవిషయకజ్ఞానాభావే౽పి జానామి న జానామీతి విభాగప్రతిపత్త్యాదృష్టా

---

౫౬ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ జనస్థో౽పి.

న్తమాహ॥ జాగ్రత్స్వప్నావితి॥ కశ్చిత్సుప్తివేలాయామేవ సుప్తం ప్రబుద్ధం చాత్మానం పశ్యతి, యదా ప్రబుధ్యతే తదా స్వప్నదృష్టప్రబోధో న వాస్తవ ఇతి బుధ్యతే, ఏవమనాత్మవిదాం సంసారిణాం కదాచిదహం జానామీతి జ్ఞానం నిషేధశ్చాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానానువృత్తావేవ భవత ఇతి విధినిషేధతా॥ విధినిషేధా స్వప్నదృష్టస్వాపప్రబోధతుల్యావిత్యర్థః * ॥౬౧॥ * సంసారిణామాత్మజ్ఞానాభావాచ్ఛాస్త్రార్థవిషయజ్ఞానమప్యజ్ఞానతుల్యమిత్యుక్తం భవతి, యథా ,, తజ్జ్ఞానమజ్ఞానమతోఽన్యదుక్తం,, మితి, శాస్త్రవిరుద్ధార్థవిషయజ్ఞానభ్రాన్తిరియం జ్ఞానినాం నాస్తీత్యాహ ॥ భావాద్వైతమితి॥ యద్వా, ఏవం దేహవిలక్షణాత్మజ్ఞానినామపి యావత్స్థూలోఽహం బ్రాహ్మణోఽహమితి దేహాత్మభ్రమానువృత్తిస్తావద్విధినిషేధాత్మకశాస్త్రప్రవశ్యతేత్యాహ ॥ జాగ్రత్స్వప్నావితి ॥ యథా స్వప్నే జాగ్రత్స్వప్నౌ స్వాప్నజాగ్రత్స్వప్నావస్థే- స్వప్నపశ్యన్త్యావేవ ప్రబుద్ధస్య తు తావుభౌ నివర్తేతే, ఏవం యావద్దేహాత్మభ్రమానువృత్తి- స్తావద్విధినిషేధతా, స్థూలోఽహం బ్రాహ్మణోఽహమితి ప్రతీతే దేహాత్మనోరభేదే భ్రమమూలకత్వేన ప్రతిషిద్ధే కిమేవ మేవ సర్వమద్వైతం భ్రమవిషయ, ముత కించిత్ప్రమితివిషయమప్యస్తీ, త్యాశఙ్కాయాం, యచ్ఛాస్త్రానుమతమద్వైతం తత్ప్రమావిషయం, తన్ముముక్షోరనుసన్ధేయమేవేతి వక్తుం తదనుమతం త్రివిధమద్వైతం దర్శయన్ తదనుసన్ధానస్య భ్రమమూలకద్వైతత్రయనిరాసకత్వమాహ॥ భావాద్వైతమితి ॥ యథా దేహాత్మనోర్భేదశ్శాస్త్రానుమతోఽనుసన్ధేయ - స్తథా భావాద్వైతాదిరూపం త్రివిధమద్వైత, మాత్మనస్స్వస్య, వర్తయన్, యద్వా, ఆత్మనో మనసో, వర్తయన్, మనసి ప్రతిష్ఠితం కుర్వన్, అధ్యవస్యన్నితి యావత్, ఇహ, మునిః, పరమాత్మోపాసకః, స్వానుభూత్యా దేహవిలక్షణబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యానుభవేన, త్రీన్ స్వప్నాన్, భావాద్వైతకర్మాద్వైతద్రవ్యాద్వైతజ్ఞానాని భ్రమాత్మకాని, ధునుతే నిరస్యతి * ॥౬౨॥ * భావాద్వైతాదిస్వరూపం వివృణ్వన్ త్రివిధభ్రాన్తినిరాసం శ్లోకత్రయేణ వివృణోతి॥ కార్యకారణేతి॥ తత్రోపాదానస్య కార్యస్య చానన్యత్వప

గ్రత్స్వప్నౌ యథా స్వప్నే తథా విధినిషేధతా॥౬౧॥ భావాద్వైతం క్రియాద్వైతం ద్రవ్యాద్వైతం తథాఽఽత్మనః। వర్తయన్ స్వానుభూత్యేహ త్రీన్స్వప్నాన్ధునుతే మునిః ॥౬౨॥ కార్యకారణవస్త్వైక్యదర్శనం పటతన్తువత్। అవస్తుత్వాద్వికల్పస్య భావాద్వైతం తదుచ్యతే ॥౬౩॥ యద్బ్రహ్మణి పరే సాక్షాత్సర్వకర్మసమర్పణమ్ ।మనోవాక్తనుభిః పార్థ క్రియాద్వైతం తదుచ్యతే ॥ ౬౪ ॥ ఆత్మజాయాసుతాదీనామన్యేషామపదేహినామ్।యత్స్వార్థకామయోరైక్యం ద్రవ్యాద్వైతం తదుచ్యతే॥ ౬౫ ॥ యద్యస్య చానిషిద్ధం స్యాద్యేన యత్ర

రో భావాద్వైతవిషయశ్శ్లోకః, య, త్కార్యకారణయోర్వస్తునో, రైక్యదర్శనం, త, ద్భావాద్వైతం- కార్యకారణయోరైక్యే పటతన్తువదితి దృష్టాన్తః, యథా తన్తూనామేవ వ్యతిషఙ్గవిశేషభాజాం నామరూపాత్మకావస్థాన్తరాపత్త్యా పటావస్థత్వమితి పటస్య తేభ్యోఽనన్యత్వం తద్వత్కార్యత్సఙ్గం జగచ్చిదచిదీశ్వరాత్మకం సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టాద్బ్రహ్మణోఽనన్యదిత్యేతద్భావాద్వైతం- భావయోః, కార్యకారణవస్తునోరద్వైతం భావాద్వైతం, అవస్తుత్వాద్వికల్పస్యేత్యనేన భావద్వైతం నిరస్యతి వికల్పస్యోపాదానాతిరిక్తద్రవ్యకల్పనరూపజ్ఞానస్య- వస్తుత్వాద్వస్తుశూన్యత్వాన్నభావయోః ద్వైతం, కిన్త్వద్వైతమేవేత్యర్థః, ఏవమసత్కార్యవాదభ్రమో నిరస్తః * ॥౬౩ ॥ * క్రియాద్వైతం వివృణోతి॥ యదితి॥ హే పార్థ, సాక్షాత్పరబ్రహ్మణి- య, త్కరణత్రయేణ- సర్వకర్మణాం- సమర్పణం, త, త్క్రియాణామద్వైతం- భగవదారాధనత్వేన సర్వకర్మణామేవ ఫలావచ్ఛేదః, క్రీయాద్వైతం, అనేన కర్మణామీశ్వరప్రీతిమనపేక్ష్య స్వాతన్త్ర్యేణ ఫలవత్త్వభ్రమో నిరస్తః *॥౬౪॥* ద్రవ్యాద్వైతం వివృణోతి॥ ఆత్మేతి॥ అర్థశబ్దో ధనపరః, కామశబ్దః- కామ్యస్రక్చన్దనాదిభోగ్యవస్తువిషయః- స చ భోగోపకరణభోగస్థానాదిప్రదర్శనార్థః- య- దర్థకామయో, రాత్మజాయాదిసర్వదేహినా, మైక్యం, త- ద్ద్రవ్యాద్వైతం, విత్తగృహక్షేత్రపాత్రస్రక్చన్దనాదీనామాత్మజాయాద్యనేకభోక్తృవర్గసాధారణత్వం ద్రవ్యాద్వైతమిత్యర్థః, ఏతేన గృహాదీనాం స్వాసాధారణత్వభ్రమో నిరస్తః, యద్వా, ద్రవ్యయోశ్చిదచిద్ద్రవ్యయో- రద్వైతం, ద్రవ్యాద్వైతం- తత్ర- చిదచిదద్వైతం దర్శయతి ॥ ఆత్మజాయేతి ॥ ఆత్మాదీనాం, సర్వదేహినాం జీవానాం, జ్ఞానైకాకారత్వేనైకరూపేణ దర్శనం చిదద్వైతం ప్రకారాద్వైతం, అర్థకామాదీనాం సర్వేషామచిత్పరిణామరూపత్వేన దర్శనమచిదద్వైతం, ఏవం ప్రతిశరీరం జీవానామన్యాకారభ్రమః అర్థకామాదీనామచిదన్యపరిణామరూపత్వభ్రమశ్చ నిరస్తః, జ్ఞానాద్వైతమితి పాఠేఽప్యేవంవిధదర్శనం జ్ఞానాద్వైతమిత్యర్థః * ॥ ౬౫ ॥ * న కేవలం త్రివిధమేవాద్వైతమనుసన్ధేయం, మపత్వన్యదపి శాస్త్రానుమతం చేత్తదపీత్యాహ॥ యదితి ॥ హే నృప, యేన శాస్త్రేణ- యస్య పుంసః, యస్య వస్తునః- యతో యస్మా

ద్వస్తువస్సకాశాత్, వ్యదద్వైతం, చనిషిద్ధం -కిన్త్వ , నుమతం-సపుమాన్-తేనాద్వైతేన-అనుసన్ధీయమానేనేతి శేషః-తదను సన్ధానపూర్వకమేవ-కర్మాణి-కర్తవ్యానీ, హేతుకుర్యాత్-అన్యైః, శాస్త్రనిషిద్ధైస్తు, నకుర్యాత్ -యతోఽయ-మనాపది న విద్యతే ఆపత్సంసారో యత- స్తస్యాం జ్ఞాననిష్ఠాయాం, వర్తమానః-యథా "వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం-వ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిరేకేహ కురునన్దనే " ఇత్యాదిశాస్త్రేణ , * భావాద్వైతాదికం ప్రతిపాద్యతే-తథా ప్రకారాద్వైతప్రకార్యద్వైతగురుదైవతాద్వైతాదికమపి శాస్త్రైః ప్రతిపాద్యత ఇతి తదప్యుపాదేయమేవేత్యభిప్రాయేణాయం శ్లోకః - ప్రవృత్తః, తత్ర ప్రకార్యద్వైతం నామ బ్రహ్మాద్వైతం "సర్వం ఖల్విద" మిత్యాది బ్రహ్మప్రకరణేషు సామానాధికరణ్యేన బ్రహ్మాద్వైతప్రతిపాదనాత్, సామానాధికరణ్యస్య చ ప్రకారభేదవిశిష్టి , ప్రకారైకత్వపరత్వాచ్చ బ్రహ్మాద్వైతమేవ ప్రకార్యద్వైతం "నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానా" మిత్యాదిశ్రుతిభిర్జీవస్వరూపాభేదప్రతిపాదనేన స్వరూపేణ భేదానుపపత్తేః బద్ధముక్తాదివ్యవస్థానుపపత్తేస్సుఖాదివ్యవస్థానుపపత్తేశ్చ - క్వచిజ్జీవైకత్వప్రతిపాదనం ప్రకారైక్యాభిప్రాయకమేవేతి తదద్వైతమేవ ప్రకారాద్వైతం " ఆచార్యం మాం విజానీయాత్ , ఆచార్యదేవో భవ, ఆచార్యస్స హరిస్సాక్షాచ్చరరూపేన సంశయ " ఇత్యాదిభిర్గురుదైవతాదీనామప్యద్వైతం ప్రతిపాద్యత ఏవ * ॥ ౬౭ ॥ * యత్పృష్టం "గృహస్థ ఏతాం పదవీం విధినా యేన చాఞ్జసా-యాయాద్దేవఋషే బ్రూహి మాదృశో గృహమూఢధీః" ఇతి- తస్యోత్తరముక్తముపసంహరతి॥ఏతైరితి॥ హే రాజన్- వేదోక్తైరితి వేదశబ్దస్తన్మూలకస్మృతిపురాణాదీనామపి ప్రదర్శనార్థః - వేదాదిభి - రుక్తైః కర్తవ్యత్వేనోక్తైః- ఏతైర్భావాద్వైతానుసన్ధానాదిభి- రన్యైర్దేహాత్మజీవేశ్వరాదిభేదానుసన్ధానై -స్స్వస్వవర్ణా

యతో నృప । స తేనే హేతకర్మాణి నరో నాన్యైరనాపది॥౬౭॥ ఏతైరన్యైశ్చ వేదోక్తైర్వర్తమానస్స్వకర్మ
భిః । గృహేఽప్యస్య గతిం యాయాద్రాజంస్తద్భక్తిభాఙ్నరః ॥ ౬౮॥ యథా హి యూయం నృపదేవ దుస్త్య
జాదాపద్గణాదు* త్తరతాఽఽత్మనః ప్రభోః । యత్పాదపఙ్కేరుహసేవయా భవాన్మహర్షిభిర్నిర్జితదిగ్గజః
క్రతూన్ ॥ ౬౯ ॥ అహం పురాఽభవం కశ్చిద్గన్ధర్వ ఉపబర్హణః । నామ్నాఽతీతే మహాకల్పే గన్ధర్వాణాం సు
సమ్మతః ॥ ౭౦ ॥ రూపపేశలమాధుర్యసౌగన్ధ్యప్రియదర్శనః । స్త్రీణాం ప్రియతమో నిత్యం మత్తశ్చ పురల
మ్పటః ॥ ౭౧ ॥ ఏకదా దేవసత్రే తు గన్ధర్వాప్సరసాం గణాః । ఉపహూతా విశ్వసృగ్భిర్హరిగాథోపగాయనే ॥
* అగాయం తద్విదిత్వాఽహం స్త్రీభిః పరివృతో గతః । జ్ఞాత్వా విశ్వసృజస్తన్మే హేలనం శేపురోజసా ॥ ౭౩ ॥

శ్రమోచితకర్మభిశ్చ- తస్య భగవతో , భక్తిభాక్ భక్తిం కుర్వన్ - గృహేఽపి-జనః గృహస్థోఽపి జనః అస్య శ్రీకృష్ణస్య గతిం-యాయాత్-ముక్తిం ప్రాప్నుయాదిత్యర్థః * ॥ ౬౮ ॥ * "మాదృశో గృహమూఢధీః" రిత్యనేనాభిప్రేతాం స్వస్య ముక్తిదౌర్లభ్యాశఙ్కాం కిమ్పునర్ముఖ్యేన నిరాకరిష్యమాణస్తావచ్ఛ్రీకృష్ణసేవయైవ తరిష్యసీత్యాహ॥ యథేతి ॥ హే నృపదేవ-యథా-ప్రభోస్సర్వశక్తే-రాత్మనోఽన్తరాత్మనః- శ్రీకృష్ణాదేవ హేతోః, యూయం, దుస్త్యజా -దాపదాం గణాత్-ఉత్తరత అడ్భావః అన్తాదేశాభావ ఆత్మనేపదం చార్షాణి॥ ఉదతరత ఉత్తీర్ణాః - యథా చ- భవాన్-యస్య శ్రీకృష్ణస్య-పాదపఙ్కజయోః- సేవయా హేతుభూతయా, నిర్జితాః దిగ్గజాః దిక్పాలకాః , యేన - తాదృశస్స-న్మహర్షిభిస్సహ క్రతూన్, నకార్షీ దితి శేషః, తథా-తస్యైవ సేవయా మోక్ష్యస ఇత్యధ్యాహారః * ॥౬౯॥ * లబ్ధతదీయసేవామాత్రేణ హేతునా మాదృశానాం ముక్తిసమ్భవే కిం పునస్సాక్షాల్లబ్ధతత్సేవానాం తాదృశానామితి ప్రతిపాదనార్థం స్వస్య పూర్వజన్మవృత్తాన్తమాహ ॥ అహమితి॥ అతీతే బ్రహ్మకల్పే-పూర్వజన్మన్య-హం, నామ్నా-ఉపబర్హణ ఇతి ప్రసిద్ధః - కశ్చి-ద్గన్ధర్వః , అభూవం, ఆత్మానం విశినష్టి-గన్ధర్వాణాం-సుసమ్మతః * ॥ ౭౦ ॥ * రూపాదిభిః ప్రియదర్శనః ప్రియం యథా భవతి తథా దృశ్యత ఇతి తథా, రూపం సౌన్దర్యం , పేశలం సౌకుమార్యం దృష్టిచిత్తాపహారిత్వేన రసావహత్వం , సౌగన్ధ్యం స్రక్చన్దనాదిగన్ధవత్త్వం రూపాదిభిః, ప్రియం దర్శనం యస్యేతి వా, స్త్రీణాం-నిత్యం సదా- ప్రియతమః, మత్తః - ఉరు అధికం , లమ్పటః విషయలాలసః, ఏవం భూతోఽహం స్థితః *॥౭౧ ॥ * తత్రైకదా-దేవసత్రే హరిగుణానుభవాత్మకే బ్రహ్మసత్రే-విశ్వసృగ్భిః ప్రజాపతిభిః, హరికథాగాయనే నిమిత్తే, తదర్థం, మప్సరసాం గణాః, ఉపహూతాః *॥ ౭౨ ॥ * తదా అహమపి, తద్గన్ధర్వాహ్వానం జానన్, స్త్రీభిః, పరివృతో, గాయన్ హరీతరగాథాః గాయన్- తత్ర గతః , అగాయన్నితి పాఠే, అగాయన్నేవ గత ఇత్యర్థః, త-స్మై మమ-హేలనమపరాధం జ్ఞాత్వా, విశ్వసృజః ఓజసా తపోబలేన- శేపుః, * ॥ ౭౩ ॥ * శాపమేవాహ॥ యాహీతి ॥కృతం హేల

---

* పా॥ భావాద్వైతాదీతి పాఠాన్తరమ్. - ౭౩॥శ్లో * పా॥అగాయం స్తద్వినిత్వా.

వం యేన-సత్వం -నష్టాశ్రీర్గన్ధర్వశోభాయస్యసతాదృశః,ఆశు - శూద్రత్వం-యాహి- శూద్రయోనిం ప్రాప్నుహీతి, తావ- త్తదాఅహం, దాస్యాం శూద్ర్యాం-జజ్ఞే జాతః, తత్రాపిశూద్రజన్మన్యపి- బ్రహ్మవాదినాం- శుశ్రూషయా-అనుషఙ్గేణతత్సఙ్గేనచ హేతునా-అస్మిన్,కల్పే-బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య-పుత్రతాం -ప్రాప్తః ❁ ॥ ౭౪ ॥ ❁అధ్యాయద్వయోక్తార్థ ముపసంహరన్ తచ్ఛ్రవణతదనుష్ఠానఫలమాహ ॥ధర్మ ఇతి॥ తేతుభ్యం- గృహమేధీయో-ధర్మోవర్ణితః, పాపనాశనః, యేనగృహమేధీయేనధర్మేణ,శ్రుతేనానుతిష్ఠితేనచ-గృహస్థః, న్యాసినాం భగవతిసంన్యస్తాత్మనాం-పదవీం ముక్తిరూపా, మియాత్ప్రాప్నుయాత్ ❁ ॥౭౫॥ ❁త్వంతుకృతార్థఏవేతిహర్షేణపూర్వశ్లోకానేవపునఃపఠతి॥యూయమితి॥శ్లోకాః,పురస్తాదేవవ్యాఖ్యాతాః కైవల్యనిర్వాణసుఖానుభూతిః-నిర్దోషనిర్దుఃఖసుఖరూపవిజ్ఞానమయః - విధికృన్నియోగకారీ॥వస్తుతయాఇదంతయా ❁ ॥ ౭౬॥౭౭॥౭౮ ॥ ❁స్కన్ధాదావుపక్రాన్తం,,అత్రైవోదాహృతః-పూర్వమితిహాసస్సురర్షిణా,,తి నారదయుధిష్ఠిరసంవాదముపసంహరతిభగవాన్ శుకః ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థం-దేవర్షిణా,ప్రోక్తం-నిశామ్యాకర్ణ్య- భరతర్షభోయుధిష్ఠిర-స్సుప్రీతః , కృష్ణం శ్రవణవేలాయాం పార్శ్వస్థితం , చశబ్దాద్దేవర్షిం చ-ప్రేమ్ణా,విహ్వలః,పూజయామాస ❁॥ ౭౯ ॥ ❁తతః-పూజితో, దేవర్షిః,కృష్ణపార్థావుపామన్త్ర్య అనుజ్ఞాప్య , తాభ్యామనుజ్ఞాతః,ప్రయయౌ, పార్థోయుధిష్ఠిరః-శ్రీకృష్ణం-పరబ్రహ్మాభిన్నం-శ్రుత్వా, పరమవిస్మితః నిరతిశయాశ్చర్యయుక్తో-బభూవ ❁॥౮౦॥ ❁యత్పృష్టం

యాహిత్వంశూద్రతామాశునష్టశ్రీఃకృతహేలనః । తావద్దాస్యామహంజజ్ఞేతత్రాపిబ్రహ్మవాదినామ్। శుశ్రూషయానుషఙ్గేణప్రాప్తోఽహంబ్రహ్మపుత్రతామ్ ॥ ౭౪ ॥ధర్మస్తేగృహమేధీయోవర్ణితఃపాపనాశనః। గృహస్థోయేనపదవీమఞ్జసాన్యాసినామియాత్ ॥ ౭౫ ॥ యూయంనృలోకేబతభూరిభాగాలోకం పునానామునయోఽభియాన్తి। యేషాంగృహానావసతీతిసాక్షాద్గూఢంపరంబ్రహ్మమనుష్యలిఙ్గమ్ ॥౭౬॥సవాఅయంబ్రహ్మమహద్విమృగ్యంకైవల్యనిర్వాణసుఖానుభూతిః । ప్రియస్సుహృద్వఃఖలుమాతులేయఆత్మాఽర్హణీయోవిధికృద్గురుశ్చ ॥ ౭౭ ॥ నయస్యసాక్షాద్భవపద్మజాదిభీరూపంధియావస్తుతయోపవర్ణితమ్।మౌనేనభక్త్యోపశమేనపూజితఃప్రసీదతామేషససాత్వతాంపతిః ॥ ౭౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతిదేవర్షిణాప్రోక్తంనిశమ్యభరతర్షభః।పూజయామాససుప్రీతఃకృష్ణంచప్రేమవిహ్వలః ॥ ౭౯ ॥ కృష్ణపార్థావుపామన్త్ర్యపూజితఃప్రయయౌమునిః।శ్రుత్వాకృష్ణంపరంబ్రహ్మపార్థఃపరమవిస్మితః ॥౮౦॥ఇతిదాక్షాయణీనాంతేపృథగ్వంశాఃప్రకీర్తితాః।దేవాసురమనుష్యాద్యాలోకాయత్రచరాచరాః ॥ ౮౧ ॥ ❋❋❋

❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాంసంహితాయాం ❋❋❋

❋❋❋ సప్తమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః.శ్రీగోపాలకృష్ణా[illegible]మస్తు. ❋❋❋

షష్ఠస్యతృతీయాధ్యాయాదౌ ,, దేవాసురనృణాంసర్గోనాగానాంమృగపక్షిణా,,మిత్యాదినా-తస్యోత్తరంతతఃప్రభృత్యేతావత్పర్యన్తేనోక్తముత్తరప్రశ్నాన్తరావసరప్రదానాయోపసంహరతి॥ ఇతీతి॥ఇతీత్థం, దాక్షాయణీయానాందిత్యాదీనాం-వంశాః- పృథక్ తత్తత్పరంపరానుపూర్వ్యా,ప్రకీర్తితాః,యత్రవంశేషు-దేవాదయ-శ్చరాచరాత్మకాః ,జాతా ఇతి శేషః, యద్యపిదాక్షాయణీవంశవర్ణనోపసంహారష్షష్ఠాన్తఏవకర్తవ్యస్తత్రైవసమాప్తేః , తథాపితద్వంశాన్తర్భూతదితిజప్రసఙ్గానుప్రసక్తశఙ్కాపరిహారతదనుప్రసక్తవర్ణనాత్మకత్వాదస్యస్కన్ధస్యైతదన్తఏవదాక్షాయణీవంశవర్ణనముపసంహృతమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❁ ॥౮౧॥ ❋❋❋

ఇతిశ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్యసర్వవిద్యానిధేఃశ్రీశైలగురోస్సుతేనతచ్చరణకమల
పరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేనశ్రీవైష్ణవదాసేనశ్రీవాత్స్య
వీరరాఘవార్యవిదుషావిరచితాయాంశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవత
వ్యాఖ్యాయాం, సప్తమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః. ❋❋❋
సప్తమస్కన్ధవ్యాఖ్యాసమాప్తా. శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణేదేవకీనన్దనాయనమోనమః
❋❋❋సమాప్తశ్చాయంస్కన్ధఃశ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు.❋❋❋
❋❋❋హరిఃఓం తత్సత్ ❋❋❋

⁂

శ్రీశుభమస్తు
శ్రీహయగ్రీవాయనమః

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

అష్టమస్కన్ధవ్యాఖ్యాప్రారమ్భః.

తృతీయే " స్వాయంభువస్యచమనోర్వంశః పరమసమ్మతః ,, ఇతిపృష్టం-తద్వంశకథనం ప్రక్రమ్యతావత్తత్రతద్దుహితుర్దేవహూత్యావంశః కథితః - చతుర్థేత్వాకూతిదేవహూత్యోస్తద్దుహిత్రోర్దేవహూతిదుహితౄణాంవంశమభిధాయాదస్వాయంభువపుత్రవంశముపక్రమ్యతావదుత్తానపదస్సన్తతింసావశేషామభిధాయాన్తరాగర్భిణీన్యాయేనప్రసక్తాత్ప్రియవ్రతస్యవంశః పఞ్చమేకథితః. షష్ఠేతుపునః ప్రసక్తానుప్రసక్తకథనాన్తరముత్తానపదఏవవంశోఽవశిష్టః కథితః - సప్తమేతుతదనుప్రసక్తముక్తం - తదేవంస్వాయంభువమనువంశకథనవ్యాజేనబహుధాభగవతోజన్మకర్మగుణాదిషూపవర్ణితేషుపునస్తానేవశుశ్రూషుస్తుల్యన్యాయాదన్యేష్వపిమనువంశేషుకథ్యమానేషుహరేర్జన్మాదికథనమర్థాత్ప్రసక్తమేవభవిష్యతీత్యాలోచ్యప్రాధాన్యేనాన్యాన్మనూన్సవంశాన్పృచ్ఛతిరాజా ॥ స్వాయంభువస్యేతిత్రిభిః॥తత్రోక్తమనువదతి - పాదత్రయేణ

రాజోవాచ ॥ స్వాయంభువస్యేహ❁గురోవంశోఽయంవిస్తరాచ్ఛ్రుతః । యత్రధర్మాశ్చవివిధాశ్చాతుర్వర్ణ్యాశ్రితాశ్శుభాః ॥ యత్రవిశ్వసృజాంసర్గోమనూనన్యాన్వదస్వనః ॥ ౧ ॥ యత్రయత్రహరేర్జన్మకర్మాణిచమహీయసః।గృణన్తికవయోబ్రహ్మంస్తానినోవదశృణ్వతామ్॥ ౨ ॥సర్వమన్వన్తరేబ్రహ్మన్భగవాన్విశ్వభావనః। కృతవాన్కురుతేకర్తాహ్యతీతేఽనాగతేద్యవా॥ ౩ ॥బ్రహ్మరాతఉవాచ॥మనవోఽస్మిన్వ్యతీతాష్షట్కల్పేస్వాయంభువాదయః । ఆద్యస్తుకథితోయత్రదేవాదీనాంచసంభవః॥ ౪ ॥ఆకూత్యాందేవహూత్యాంచదుహిత్రోస్తస్యవైమనోః । మూర్తిభ్యాంపుత్రతాంప్రాప్తోభగవాన్సమహేశ్వరః ॥ ౫ ॥ శ్రుతంత్వయాభగవతఃకపిలస్యానువర్ణితమ్ । ఆఖ్యాస్యేభగవాన్యజ్ఞోయచ్చకారకురూద్వహ॥ ౬ ॥విరక్తఃకామభోగేషుశతరూపాపతిర్వి

హేగురో గురోరితిపాఠేగురోస్త్వత్తః-ఇహావృత్తేగ్రన్థే-స్వాయంభువస్యమనోః-ర్వంశో-విస్తరా-చ్ఛ్రుతః-వంశంవిశినష్టి-యత్రవంశే-విశ్వసృజాంమరీచ్యాదీనాం-మనుకన్యాసుపుత్రపౌత్రాదిరూపస్సర్గః-అథ-నఃఅస్మభ్యం-అన్యాన్మనూ-న్వదస్వ-సచరిత్రాన్సవంశాన్కథయేత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁యత్రయత్రమన్వన్తరే- మహీయసఃనిస్సమాభ్యధికస్య-హరే-ర్జన్మాన్యవతారరూపాణి - కర్మాణిచేష్టితానిచ-కవయోవిద్వాంసః-గాయన్తి - తాన్యపి-చరిత్రాణి-శృణ్వతాంశ్రోతుంప్రవృత్తానాంనఃఅస్మాకం-వదకథయ❁ ॥ ౨ ॥ ❁హేబ్రహ్మన్-యస్మిన్-మన్వన్తరే- మనోరన్తరమవస్థానదశాతస్మిన్-విశ్వభావనః విశ్వపాలకో-భగవాన్-కృతవాన్-యస్మిన్నతీతే-యత్కృతవాన్- యస్మిన్ననాగతే - యత్కర్తాకరిష్యతి - యస్మిన్నద్యవర్తమానేయత్కరోతి-తద్వదేత్యన్వయః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ఏవమాపృష్టఆహమునిః॥మనవఇతి॥అస్మిన్కల్పే- స్వాయంభువాదయ-ష్షణ్మనవో-వ్యతీతా-తత్రాద్యఃస్వాయంభువోమనుః-తుభ్యం - కథితఃసచరిత్రస్సవంశశ్చకథితః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁తస్యస్వాయంభువస్యమనో - ర్దుహిత్రో-రాకూత్యాం,దేవహూత్యాంచభగవాన్ - మహేశ్వరస్సర్వేశ్వరో - మూర్తిభ్యాంకపిలాఖ్యయజ్ఞాఖ్యమూర్తిభ్యాం-పుత్రత్వంప్రాప్తః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁తత్ర,భగవతఃకపిలస్య-అనువర్ణితంతృతీయస్కన్ధ ఇతి శేషః-అనువర్ణితంచరిత్రంత్వయా-శ్రుతమేవ-అధునా- యజ్ఞాఖ్యో-భగవాన్ - యచ్చకార - తచ్చేష్టితం-హేకురూద్వహ-ఆఖ్యాస్యేకథయిష్యామి-యద్యపిమన్వన్తరాన్తరకథనమేవప్రతిజ్ఞాతవ్యం-తేషామేవప్రాధాన్యేనపృష్టత్వాత్ - తథాపి-భావజ్ఞోమునిర్భగవద్గుణకర్మజన్మాదిశుశ్రూషయైవాపృష్టమిత్యాలోచ్యాద్యమన్వన్తరస్యయజ్ఞాఖ్యస్య భగవతశ్చరిత్రస్యాకథితత్వాత్తదేవకథయితుంప్రతిజానీతే- అర్థాత్తత్కథనేమన్వన్తరాన్తరకథనమపిప్రసక్తమేవభవిష్యతీతిమునేరభిప్రాయః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁తత్రయజ్ఞస్యభగవతశ్చరిత్రంవివక్షుస్తదుపోద్ఘాతతయాస్వాయంభువస్యమనోర్వృత్తాన్తమాహ॥విరక్తఇత్యాదినా॥యద్యపికపిలోఽపితన్మన్వన్తరావతారరూపఏవ-తథాపి-తస్య జగత్పాలనానధికృతత్వాత్కేవలంజ్ఞానయోగప్రవర్తనాదికృత

---

౧ । శ్లో ❁ పా । గురోర్వంశః.

త్వాత్తచ్చరిత్రస్య కథితత్వప్రదర్శనాచ్చ యజ్ఞో యచ్చకార తదాఖ్యాస్య ఇత్యుక్తం శతరూపాయాః. పతిర్భర్తా-విభుస్స్వాయంభువో మనుః. కామ్యన్త ఇతి కామాః శబ్దాదయో విషయాః - తైస్తేషాం-భోగేషు-విరక్తః రాజ్యం - విసృజ్య-తపసే తపః కర్తుం-సభార్యో-వన-మావిశత్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ సునన్దాయాం సునన్దాతీరే-పదేనై - కేనైవ-భువం-స్పృశన్-వర్షశతం-ఘోరం దుశ్చరం-తప-స్తప్యమానః కుర్వాణో-హే భారత-ఇదం వక్ష్యమాణ మన్వాహ జజాప ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ తజ్జపితాం మన్త్రోపనిషదమేవాహ ॥ యేనేతి ॥ విశ్వం జగ-ద్యేన పరమాత్మనా-చేతయతే ప్రవృత్తిక్షమం భవతి-సత్తాస్థితిప్రవృత్తిమద్భవతీత్యర్థః యం పరమాత్మానం-విశ్వం కర్తృ-న చేతయతే తతో ఽభయత్ర హేతుమాహ ॥ యఇతి ॥ అస్మిన్ లోకే- శయానే సతి-స్వాప్నే పరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానాభావేన మాయాపారవశ్యేన దేహాత్మభ్రమాదినా చ శయానతుల్యే సతి - యో జాగర్తి సర్వం యుగపత్సాక్షాత్కరోతి - అయం - లోక-స్తం - పరమాత్మానం - న వేద, స తు పరమాత్మా-లోకం వేద-అత్ర విశ్వశబ్దో జీవవర్గపరః, అచేతనవర్గస్య పరమాత్మనాపి చేతనీకర్తుమశక్యత్వాత్తస్య జ్ఞాతృత్వప్రసక్త్యభావేన నాయం వేదేతి నిషేధాయోగాచ్చ - యథా అచేతనం న వేద - తద్వచ్చేతనో ఽపి న తం వేదేతి దృష్టాన్తాభిప్రాయేణ చిదచిదాత్మకజగత్పరో వా - ఏవం చ యేన చేతయతే విశ్వమిత్యనేన కృత్స్నం జగత్తదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తిమదిత్యుక్తం భవతి - యతో యదధీనసత్తాదిమజ్జగ-దత ఏవ - యం న చేతయతే న తం స్వాయత్తసత్తాదిమన్తం కరోతీతి విశ్వం చేతయతే న యమిత్యస్యార్థః - పరమాత్మనశ్చేతయితృత్వే విశ్వస్య తదభావే చ నిత్యం ప్రకృత్య పారవశ్యేన యుగపత్సర్వసాక్షాత్కర్తృత్వం హేతుతయోచ్యతే యో జాగర్తి శయానే ఽస్మిన్నిత్యనేన - యతో జాగర్త్యత ఏవ న తం శయానో వేద కిన్తు జాగ్రత్స ఏవ తద్విశ్వం వేదేత్యర్థః, యేన చేతయత ఇత్యస్య శ్లోకస్య స్థానే క్వచిత్పుస్తకేషు "వాసుదేవో వసత్యేష సర్వదేహేష్వనన్యదృక్ - యేనాయం తపతే విశ్వం విశ్వవీర్యం యత స్తప,, ఇతి శ్లోకః పఠ్యతే, తత్రాయమర్థః-అనన్యదృక్ అనన్యాపేక్షః యుగపత్సర్వసాక్షాత్కర్తా సర్వేషు చిదచిదాత్మకేషు దేహేషు-వసతి-యత - స్తత - ఏష వాసుదేవః వాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయః - తతో ఽనన్యదృగి

ఘుః। విసృజ్య రాజ్యం తపసే సభార్యో వనమావిశత్ ॥ ౭ ॥ సునన్దాయాం వర్షశతం పదైకేన భువం స్పృశన్ । తప్య
మానస్తపో ఘోరమిదమన్వాహ భారత ॥ ౮ ॥ మనురువాచ ॥ ✽ యేన చేతయతే విశ్వం విశ్వం చేతయతే న యమ్ ।
యో జాగర్తి శయానే ఽస్మిన్నాయం తం వేద వేద సః ॥ ౯ ॥ ✽ ఆత్మావాస్యమిదం సర్వం యత్కిఞ్చిజ్జగత్యాం జ
గత్ । తేన త్యక్తేన భుఞ్జీథా మా గృధః కస్యస్విద్ధనమ్ ॥ ౧౦ ॥ యం న పశ్యతి పశ్యన్తం చక్షుర్యస్య న రిష్యతి । తం భూ

త్యనేన దేవశబ్దార్థ ఉక్తః - అన్యానపేక్షస్వతేజసా దీప్యమానత్వం హి దేవశబ్దార్థః-వసత్యేష సర్వదేహేష్విత్యనేన వాసుశబ్దార్థ ఉక్తః ఇదమధికరణవ్యుత్పత్తేరప్యుపలక్షణం - వసతీతి వాసుః - వసత్యస్మిన్నితి వా వాసుః. ఇతి ద్వేధా వ్యుత్పత్తేస్తత్ర తత్ర ప్రదర్శితత్వాత్ - అనన్యదర్శనం విశినష్టి ॥ యేనానన్యదర్శనేన- అయం వాసుదేవో విశ్వం-తపతే పర్యాలోచయతి-విశ్వస్య సృష్టిస్థిత్యాదికమాలోచయతీత్యర్థః-యత ఏవం భూతమనన్యదర్శనం - తత,స్తపః విశ్వపర్యాలోచనాత్మకత్వమాపన్నమనన్యదర్శనం - విశ్వవీర్యం కృత్స్నస్య చిదచిదాత్మకవిశ్వస్య కారణభూతమితి - యేన చేతయత ఇత్యనేన అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తృత్వరూపం ప్రయోజయితృత్వం సూచితమ్ ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ తదేవ వ్యఞ్జయన్ లోకం శిక్షయమాణం "ఈశావాస్యమిదం సర్వ,, మితి మన్త్రమేవ శ్లోకరూపేణ పఠతి ॥ ఆత్మావాస్యమితి ॥ ఈశశబ్దస్థానే ఆత్మశబ్దపాఠ ఏవ విశేషః. జగత్యాం-య - జ్జగత్ చేతనాచేతనాత్మకం-సర్వ - మిదం వస్తు - ఆత్మనా పరమాత్మనా అన్తః ప్రవిశ్య నియమనపూర్వకం భర్త్రా - ఆవాస్యం అధిష్ఠేయం-యతస్సర్వమాత్మావాస్య-మత,స్తేన పరమాత్మనా త్యక్తేఽనధిష్ఠితే - అబ్రహ్మాత్మకే స్వతన్త్రేఽవస్తుని-న భుఞ్జీథాః నానుభవేః-అబ్రహ్మాత్మకం స్వతన్త్రం వస్తు న మన్యస్వేత్యర్థః-కర్మణ ఏవానుభోగవిషయత్వవివక్షయా ఽత్యక్త ఇతి సప్తమీ ప్రయుక్తా- మా గృధః తచ్ఛేషభూతం సర్వం దేహతదనుబన్ధ్యాదికం స్వాత్మశేషత్వేన మాకాఙ్క్షీరిత్యర్థః-కృత్స్నస్య శేషత్వమేవ కాక్వా దర్శయతి ॥ కస్యస్విద్ధనమితి ॥ కృత్స్నమాత్మీయాదికం కస్యస్విద్ధనం న కస్యాపి స్వం - కిన్తు తస్యైవేతి భావః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ యో జాగర్తీతి సర్వసాక్షాత్కర్తృత్వం సూచితం తదేవ వ్యఞ్జయన్ తమేవ భజనీయం భజత హే లోకా ఇత్యాహ ॥ యమితి ॥ యస్య-చక్షుర్జ్ఞానం న రిష్యతి న క్షయమేష్యతి - జీవస్యేవ న సఙ్కోచం యాస్యతీత్యర్థః-అత ఏవ - నిత్యమసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానేన-యుగపత్సర్వం,పశ్యన్తం సాక్షాత్కుర్వన్తం - యం - న పశ్యతి కర్మణా సఙ్కుచితజ్ఞానో లోకో న సాక్షాత్కరోతి తం సర్వజ్ఞం ఇష్టప్రాపణానిష్టనివర్తనక్షమం - దేవం స్వతేజసా దీప్యమానం-భూతానాం-నిలయమాశ్రయం ధారకం - సుపర్ణం "ద్వా సుపర్ణా స

---

౯ । శ్లో ✽ పా ॥ వాసుదేవో వసత్యేష సర్వదేహేష్వనన్యదృక్ । యేనాయం తపతే విశ్వం విశ్వవీర్యం యతస్తపః ॥ ౯ ॥ ✽

యుజాసఖాయాసమానంవృక్షంపరిషస్వజాత ,, ఇతిసుపర్ణత్వేనరూపితం - అనేనజీవావినాభావేనతదన్తరాత్మతయాతద్ధితకారితయాచావస్థితమితిలభ్యతే ఉపధావతభజత ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తేనత్యక్తేనభుఞ్జీథా ఇతిసర్వస్యతదాత్మకత్వేనతద్వ్యతిరిక్తంస్వవిషయంవస్తునాస్తీత్యుక్తం- అథసర్వస్యతత్కారణకత్వాచ్చనతదన్యదిత్యాహ ॥ నేతి ॥ తస్యసర్వకారణత్వంవక్తుంతస్యాపికారణాన్తరశఙ్కాంవ్యుదస్యతి । నయస్యాద్యన్తౌమధ్యంచేతి । కార్యమేవవస్త్వాద్యన్తాదిమద్యవత్- స్వయమాద్యాదివిరహిత్సర్వకారణమిత్యర్థః-కారణత్వంచనిమిత్తత్వరూపముపాదానత్వరూపంచోభయమప్యభిప్రేతం - తత్రనిమిత్తత్వప్రయుక్తంవైషమ్యంపరిహరతి ॥ స్వఃపరశ్చయస్యనాస్తీతి ॥ దేవమనుష్యాదివైచిత్ర్యస్యతత్తజ్జీవకర్మమూలకత్వాన్నతస్యానుగ్రాహ్యనిగ్రాహ్యశ్చస్వతోఽస్తీతిభావః « అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య ,, ఇత్యాదిశ్రుత్యవగతంస్వసృష్టేరనుప్రవేశపూర్వకత్వంసూచయన్ జీవానుప్రవేశయోగ్యతామాహ॥యస్య,నాన్తరం , బహిరితితిలేషుతైలస్యేవవేద్యామగ్నేరివనవ్యవసితావ్యాప్తిః,కిన్తుబహిరన్తస్సాధారణ్యేనయస్యజీవాదిషువ్యాప్తిరిత్యర్థః , యస్మాదేవంభూతాత్పరమాత్మనః విశ్వస్య,మూనిఆద్యన్తమధ్యానిసృష్టిలయరక్షణాని-భవన్తియస్మాదితిహేత్వర్థేపఞ్చమీ - యతోహేతుభూతాదుపాదానాద్విశ్వస్యాదిః-యతోయస్మిన్ హేతుభూతేఽధికరణే విశ్వస్య - లయః-యతోయేనహేతుభూతేనకర్త్రా - విశ్వస్యరక్షణంభవతీత్యర్థః, యత్ యతఏవంవిశ్వోపాదానభూత - స్తస్మా - ద్విశ్వమపి-తదేవతదనన్యదేవ,జగదాకారేణపరిణతస్సఏవావతిష్ఠతఇతి-తతోఽనన్యదేవజగదిత్యర్థః - ఉపాదానత్వప్రయుక్తంవికారిత్వంపరిహరతి । ఋతమితి-ఋతంసత్యం , స్వరూపతస్స్వభావతశ్చవికారరహితమిత్యర్థః - వికారాణాంస్వశరీరభూతచిదచిద్ద్వారకత్వాత్స్వతోనిర్వికారమేవ - కారణత్వోపయుక్తసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిగుణయోగమాహ-మహదితి గుణైర్మహత్ నిరతిశయబృహదిత్యర్థః❁।౧౨।❁ శ్లోకచతుష్టయప్రతిపాదితవిశేషణసామర్థ్యలబ్ధగుణవిశేషైస్సంభూయవిశినష్టి - సఇతి-సః, శ్లోకచతుష్టయగతయచ్ఛబ్దైర్నిర్దిష్టస్యప్రతినిర్దేశపరస్తచ్ఛబ్దః-విశ్వం,కాయశ్శరీరం-యస్య , విశ్వకాయః - అతఏవ పురుభిర్దేవమనుష్యాదినామభి-శ్శరీరవాచిభిరాత్మపర్యన్తభోధకై

తనిలయందేవంసువర్ణముపధావత। ౧౧ ।నయస్యాద్యన్తమధ్యానిస్వఃపరోనాన్తరంబహిః । విశ్వస్యామూని
యద్యస్మాద్విశ్వంచతదృతంమహత్। ౧౨ ।సవిశ్వకాయఃపురుహూతఈశస్సర్వస్యగోప్తాహ్యజరఃపురాణః।
ధత్తేఽస్యజన్మాద్యజయాఽఽత్మశక్త్యాతాంవిద్యయోదస్యనిరీహఆస్తే॥ ౧౩ ॥ అథాగ్రఋషయఃకర్మాణీహ
న్తేకర్మహేతవే । ఈహమానోఽపిపురుషఃప్రాయోఽనీహాంప్రపద్యతే॥ ౧౪ ॥ఈహతేభగవానీశోనహితత్ర

ర్హూయతేఽభిధీయత ఇతిపురుహూతః-సత్యః,నిర్వికారః-విశ్వకాయోఽపివిశ్వగతవికారైరస్పృష్టఇత్యర్థః - ఈశస్సర్వావస్థచేతనాచేతనయోర్నియన్తా , స్వయంజ్యోతిస్స్వప్రకాశః , అనన్యాపేక్షప్రకాశఇత్యర్థః - అజఃజీవవత్కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితః , పురాణః జగత్కారణభూతః - పురాఽపినవోవా , అస్య విశ్వస్య , జన్మాదిక , మాత్మనస్స్వస్య , శక్త్యా అంశభూతయా అజయా ప్రకృత్యా , కరోతి , తాం చా , జాం విద్యయా నిత్యావిర్భూతాపరిచ్ఛిన్నస్వయాథాత్మ్యవిషయకజ్ఞానేన - ఉదస్య పరిహృత్య - తదపరవశోభూత్వా , నిరీహః జీవవదీహారహితః - స్వానన్దానుభవపూర్త్యాఽవాప్తసమస్తకామోఽనాదృతకామః « సర్వమిదమభ్యాత్తోఽవాక్యనాదర ,, ఇతి శ్రుతేః , ఆస్తేసర్వాన్తరాత్మతయాఽఽస్తఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ నిరీహఆస్తఇత్యేతదేవవ్యఞ్జయితుం తావజ్జీవస్య తదభావమాహ ॥ అథేతి ॥ అథనను అగ్రేప్రథమం- ఋషయోజీవాః , ద్రష్టృత్వాత్ కర్మహేతవే-కర్మహేతుర్యస్యతస్మై-కర్మసాధ్యసుఖరూపఫలార్థం- కర్మాణీహన్తేఫలసాధనతయా కుర్వన్తీత్యర్థః , అనేనజీవస్యాపరిపూర్ణత్వం సూచితం , కర్మానుసారిబుద్ధ్యాయత్తప్రవృత్తిమజ్జీవప్రేరయితృత్వాత్పరమాత్మనః ప్రథమంజీవస్యైవప్రవృత్తేః అగ్రే ఋషయఃకర్మాణీహన్త ఇత్యుక్తం , ఏవమీహమానోఽపి-పురుషోజీవః -ప్రాయశో , ఽనీహాం - ప్రపద్యతే-స్వవిహితకర్మసాధ్యఫలేనిస్స్పృహాంప్రాయశఃప్రపద్యతే- సుఖార్థతయాకృతైఃకర్మభిర్దుఃఖప్రాప్తౌతత్రనిస్స్పృహామేవప్రాయశఃప్రతిపద్యతఇత్యర్థః-సుఖార్థతయావిహితానాంకర్మణాంప్రాయశోదుఃఖజనకత్వదర్శనాత్ ప్రాయోఽనీహాంప్రపద్యతఇత్యుక్తమ్ ❁ । ౧౪ ॥ ❁ భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః-ఈశఃపరమాత్మాతు-ఈహతేజీవకర్మానుగుణమన్తరాత్మతయాయద్యపిప్రేరయతి - తథాపి-నహితత్రవిషజ్జతేస్వప్రేర్యజీవకర్మసాధ్యఫలేనరక్తోభవతి । తత్రహేతుంవదన్ తంవిశినష్టి । ఆత్మలాభేనసిత్యంస్వానన్దానుభవలాభేనైవ పూర్ణస్సమగ్రః-అర్థఃపురుషార్థో-యస్య-తాదృశః - అతోనవిషజ్జనఇత్యర్థః,నకేవలంసఏవనవిషజ్జతే, అపితు తమనుయే తమనువర్తమానాయేజనా-స్తేఽపి-నావసీదన్తికర్మఫలేషుసక్తానభవన్తి - పరమాత్మనఆత్మలాభపూర్ణార్థత్వేనకామానాసక్త్యుక్త్యాజీవస్యాపూర్ణత్వమేవనీహతేహేతురిత్యుక్తంభవతి - ఈహమానోఽప్యనీహాం ప్రపద్యత ఇత్యనేనజీవస్య సుఖేస్పృహాదుఃఖేతునిస్పృహేత్యు

త్తమ్ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ఉక్తవిశేషణసామర్థ్యలబ్ధగుణవిశేషైర్విశింషన్ శరణం వ్రజతి॥ తమితి॥ తముక్తవిధమీహమానం జీవకర్మానుగుణం ప్రేరయన్తం - నిరహఙ్కృతం అహఙ్కారరహితం - బుధం సర్వజ్ఞం నిరాశిషం నిరీహ-పూర్ణం ఆత్మలాభేనైవ పూర్ణం. అనన్యచోదితమస్యప్రేర్యం-స్వాన్ స్వానువర్తినో భక్తజనాన్- శిక్షయన్తం స్వసమానానాపాదయన్తం నిజవర్త్మసంస్థితం స్వస్వభావే స్థితం - ప్రభుం సర్వశక్తిం , అఖిలాన్ ధర్మాన్ భావయతి పాలయతీతి తం - అహం - ప్రపద్యే శరణం వ్రజామి ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ ఇతి ఇత్థం-మన్త్రాత్మికాముపనిషదం-వ్యాహరన్తం జపన్తం - సమాహితచిత్తం , స్వాయంభువం మనుం-దృష్ట్వా- అసురా-యాతుధానాశ్చ . క్షుధానిమిత్తేన-జగ్ధుమత్తుమభ్యద్రవన్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తథాఽవసితాన్ మనుం హన్తుం సమున్నద్ధాన్ - తాన్ అసురాన్ యాతుధానాంశ్చ - దృష్ట్వా-సర్వగతస్సర్వాన్తరాత్మా - భగవాన్ యజ్ఞాఖ్యః-యామైః యుగపత్ప్రసూతైః స్వపుత్రైః-దేవైః - పరివృతః-తాన్-హత్వా- త్రివిష్టపం స్వర్గం-అశాసత్ అపాలయత్ - స్వయమేవేన్ద్రో బభూవేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తత్ర ప్రతిమన్వన్తరం మన్వాదయష్షడన్యేఽన్యే భవన్తి- తథాహి సూతో ద్వాదశే వక్ష్యతి " మన్వన్తరం మనుర్దేవా మనుపుత్రాస్సురేశ్వరః। ఋషయోంఽశావతారాశ్చ హరేషడ్విధముచ్యత ,, ఇతి, తత్రాద్యస్స్వాయంభువో మనుః- ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ మనుపుత్రౌ - తోషప్రతోషసన్తోషభద్రశాన్తీడస్పతీధ్మకవివిభుస్వహ్నసుదేవరోచనాఖ్యా ద్వాదశ యజ్ఞస్య పుత్రాః - ఏతత్ప్రభృతయో దేవాః-మరీచిప్రముఖాస్సప్తర్షయః-యజ్ఞో హరేరవతారః , ఇన్ద్రశ్చ స ఏవ-యద్యపి పృథగిన్ద్రాభావాత్-షాడ్విధ్యం నాస్తి, తథాప్యత్ర మన్వన్తరే యజ్ఞో భగవానేవేన్ద్రాధిపత్యే జగద్రక్షణే చాధికృతవానితి తదధికారద్వ

విషజ్జతే। ఆత్మలాభేన పూర్ణార్థో నావసీదన్తి యేఽనుతమ్॥ ౧౫ ॥ తమీహమానం నిరహఙ్కృతం బుధం నిరాశిషం పూర్ణమనన్యచోదితమ్ । స్వాన్ శిక్షయన్తం నిజవర్త్మసంస్థితం ప్రభుం ప్రపద్యేఽఖిలధర్మభావనమ్॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి మన్త్రోపనిషదం వ్యాహరన్తం సమాహితమ్ । దృష్ట్వాఽసురా యాతుధానా జగ్ధుమభ్యద్రవన్ క్షుధా॥ ౧౭ ॥ తాంస్తథావసితాన్వీక్ష్య యజ్ఞస్సర్వగతో హరిః । యామైః పరివృతో దేవైర్హత్వాఽశాసత్త్రివిష్టపమ్॥ ౧౮ ॥ స్వారోచిషో ద్వితీయస్తు మనురగ్నేస్సుతోఽభవత్ । ద్యుమత్సుషేణరోచిష్మత్ప్రముఖాస్తస్య చాత్మజాః॥ ౧౯ ॥ తత్రేన్ద్రో రోచనస్త్వాసీద్దేవాశ్చ తుషితాదయః। ఊర్జస్తమ్భాదయస్సప్త ఋషయో బ్రహ్మవాదినః॥ ఋషేస్తు వేదశిరసస్తుషితా నామ పత్న్యభూత్ । తస్యాం జజ్ఞే తతో దేవో విభురిత్యభివిశ్రుతః॥ ౨౧ ॥ అష్టాశీతిసహస్రాణి మునయో యే ధృతవ్రతాః । అన్వశిక్షన్వ్రతం తస్య కౌమారబ్రహ్మచారిణః॥ ౨౨ ॥ తృతీయ ఉత్తమో నామ ప్రియవ్రతసుతో మనుః। సవనస్సృఞ్జయో యజ్ఞహోత్రాద్యాస్తత్సుతా నృప॥ ౨౩ ॥ వసిష్ఠతనయాస్సప్త ఋషయః ప్రమదాదయః । సత్యా వేదశ్రుతా భద్రా దేవా ఇన్ద్రస్తు సత్యజిత్॥ ౨౪ ॥ ధర్మస్య సూనృతాయాం తు భగవాన్పురుషోత్తమః। సత్యసేన ఇతి ఖ్యాతో జాతస్సత్యవ్రతైస్సహ॥ ౨౫ ॥ సోఽనృతవ్రతదుశ్శీలానసతో యక్షరాక్షసాన్। భూతద్రుహో భూతగణాంశ్చావధీత్సత్యజిత్సఖః॥ ౨౬ ॥ చతుర్థ ఉత్తమభ్రాతా మనుర్నామ్నాఽథ తామసః। వృషాఖ్యాతిర్నరః కేతురిత్యాద్యా దశ తత్సుతాః॥ ౨౭ ॥ సత్యకా హరయో వీరా దేవాస్త్రిశిఖ ఈశ

యమపేక్ష్య షాడ్విధ్యముపపాదనీయం- ద్వితీయాదిషు త్రిషు మన్వన్తరేషు మన్వాదికమాహ ॥ స్వారోచిష ఇతి యావద్గజేన్ద్రమోక్షప్రశ్నమ్॥ అగ్నేస్సుతస్స్వారోచిషాఖ్యో ద్వితీయో మనురభవత్ -ద్యుమదాదయస్తస్యాత్మజాః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తత్ర ద్వితీయే మన్వన్తరే-రోచనో - భగవతో యజ్ఞస్య పుత్ర ఏవేన్ద్రో బభూవ-దేవాస్తు , తద్వ్యతిరిక్తాస్తుషితసంజ్ఞాస్తోషాదయ ఏకాదశ , ఆదిశబ్దాదన్యే చాభవన్-ఊర్జస్తమ్భాదయ-స్సప్త బ్రహ్మవాదినః ఋషయో-బభూవ, ఏవం మన్వాదయః పఞ్చోక్తాః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ అథావతారమాహ ॥ ఋషేస్త్వితి ॥ వేదశిరసః-ఋషేః-తుషితేతి ప్రసిద్ధా-భార్యా-బభూవ, తస్యాం తుషితాయాం - భగవాన్-దేవైః ప్రార్థితః విభురితి ప్రసిద్ధో-జజ్ఞే ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ విభోర్భగవతోఽసాధారణం చరిత్రమాహ॥ అష్టాశీతీతి॥ తస్య కౌమారబ్రహ్మచారిణః తస్య విభ్వాఖ్యస్య భగవతో-వ్రతమాచార-మన్వశిక్షన్ అనుసృతవన్తః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ప్రియవ్రతస్య సుతః, ఉత్తమాఖ్యః ,తృతీయో మనుః-తస్యోత్తమస్య మనోః సుతాః-స్సవనాదయః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ప్రమదాదయో-వశిష్ఠస్య,సుతాః-సప్తర్షయః-సత్యాదిసంజ్ఞికాః దేవగణాః- ఇన్ద్రస్తు సత్యజిదాఖ్యః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ అవతారమాహ ॥ ధర్మస్య , సూనృతాఖ్యాయాం భార్యాయాం-భగవాన్-పురుషోత్తమస్సత్యసేనాఖ్యో , జాతః-స సత్యవ్రతాదిభిర్దేవైస్సహితః , సత్యజితః ఇన్ద్రస్య, సఖా-భూత్వా-యక్షరాక్షసా- నవధీత్ తాన్ విశినష్టి ॥ అనృతమేవ వ్రతం యేషాం తే-దుష్టం శీలం యేషాం తే- తే చ తే తా- నసతః దురాత్మనః-భూతాని ద్రుహ్యన్తీతి తథా తాన్ ❀॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❀ చతుర్థస్తు మను-రుత్తమస్య భ్రాతా - ప్రియవ్రతసుతః- స చ-నామ్నా తామస ఇతి ప్రసిద్ధః , వృషాదయో-దశ- తస్య తామసస్య మనోః-సుతాః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ సత్యకాదిసంజ్ఞాః దేవగ

ణాః-త్రిశిఖః ఈశ్వరః ఇన్ద్రః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ అన్యానపి విశిష్టపరాక్రమాన్ సురానాహ। దేవా వైధృతయ ఇతి। హే నృప-విధృతేస్తనయా వైధృతయ ఇతి ప్రసిద్ధాః - స్తామసమన్వన్తరే-దేవాః-బభూవుః। తాన్విశినష్టి ॥ యైరేవ ధృతాభిః-స్వేన తేజసా స్వబుద్ధిబలేన-వేదాః విధృతాః-కథంభూతాః- కాలేన - నష్టాః విప్లుతాః అధ్యేతృపరంపరాద్యభావాదితిభావః - ఏవం మన్వాదయః ప్రోక్తాః ❀॥ ౨౯ ॥❀ అవతారమాహ ॥ తత్రాపీతి॥ చతుర్థేఽపి మన్వన్తరే-హరిమేధసో భర్తుః-హరిణ్యాం భార్యాయాం-భగవాన్-హరిరిత్యాఖ్యాతః వ్యాఖ్యాతః-హర్యాఖ్యో-జజ్ఞే-ప్రశ్నావసరం ప్రయచ్ఛన్ తం విశినష్టి॥ యేన హరినామ్నా భగవతా-గ్రాహాన్మకరాత్ గజేన్ద్రో-మోచితః ❀ ॥ ౩౦॥ ❀ లబ్ధావసరః పృచ్ఛతి రాజా ।బాదరాయణ ఇతి ॥ హే బాదరాయణే- వయ-మేతచ్ఛ్రోతు-మిచ్ఛామహే - కింతత్ -హర్యాఖ్యో భగవాన్-యథా-గ్రాహగ్రస్తం-గజేన్ద్రం - మమూముచత్ మోచయామాసేత్యేతత్ ❀ ॥ ౩౧॥ ❀ శ్రవణేచ్ఛాయాం హేతుం వదన్ పృష్టం విశినష్టి॥ తదితి॥ త-న్మయా పృష్టం, గజేన్ద్రమోక్షణరూపం హరేశ్చరిత్రం-కథాసుమధ్యే - మహత్పుణ్యం - యద్వా-తత్కథా గజేన్ద్రమోక్షణరూపా మయా పృష్టా కథా - సుమహత్పుణ్యం మహాపుణ్యావహం మహచ్ఛబ్దస్యాత్వభావ ఆర్షః సామాన్యాభిప్రాయేణ ప్రతినిర్దేశేన పుంసకనిర్దేశః - ధన్యం ధనావహం కృతార్థత్వావహం వా-స్వస్త్యయనం శుభావహం-అత ఏవ- మహత్ గుణవత్తమం-పుణ్యత్వాదికం శ్రవణపరనాదిద్వారేత్యవగన్తవ్యం.పుణ్యత్వహేతుమాహ ॥ యత్రయత్రేతి ।యాసుయాసుకథాసు- హరిరాశ్రితాఘహారో - భగవాన్-గీయతే-సాసా కథా.పుణ్యాదిగుణయుక్తా హీత్యర్థః యద్వా - యత్రయత్ర కథా - యాం హరిర్గీయతే-సా సా పుణ్యాదిగుణయుక్తా-అతో గజేన్ద్రమోక్షకథాయామపి హరిర్గీయత ఏవేతి సాపి పుణ్యతమా-అతస్తామపి శుశ్రూషితాం కథయేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ ఏవ

శ్వరః । జ్యోతిర్వ్యోమాదయస్సప్త ఋషయస్తామసేఽన్తరే॥ ౨౮ ।దేవా వైధృతయో నామ విధృతేస్తనయా నృప।నష్టాః కాలేన యైర్వేదా విధృతాః స్వేన తేజసా॥ ౨౯ ॥ తత్రాపి జజ్ఞే భగవాన్హరిణ్యాం హరిమేధసః । హరిరిత్యాహృతో యేన గజేన్ద్రో మోచితో గ్రహాత్॥ ౩౦ ॥పరీక్షిదువాచ॥బాదరాయణ ఏతత్తే శ్రోతుమిచ్ఛామహే వయమ్।హరిర్యథా గజపతిం గ్రాహగ్రస్తమమూముచత్॥ ౩౧ ॥తత్కథాసు మహత్పుణ్యం ధన్యం స్వస్త్యయనం మహత్ ।యత్రయత్రోత్తమశ్లోకో భగవాన్గీయతే హరిః॥ ౩౨ ॥శ్రీశుక ఉవాచ॥ పరీక్షితైవం స తు బాదరాయణిః ప్రాయోపవిష్టేన కథాసు చోదితః।ఉవాచ విప్రాః ప్రతినన్ద్య పార్థివం ముదా మునీనాం సదసి స్మ శృణ్వతామ్॥ ౩౩॥

❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః ❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ॥ఆసీద్గిరివరో రాజంస్త్రికూట ఇతి విశ్రుతః।క్షీరోదేనావృతశ్శ్రీమాన్యోజనాయుతముచ్ఛ్రితః॥౧॥ తావతా విస్తృతః పర్యక్త్రిభిః శృఙ్గైః పయోనిధిమ్।దిశశ్చ రోచయన్నాస్తే రౌప్యాయసహిరణ్మయైః॥౨॥అన్యైశ్చ కకుభస్సర్వా రత్నధాతువిచిత్రితైః।నానాద్రుమలతాగుల్మైర్నిర్ఘోషైర్నిర్ఝరామ్భసామ్॥౩ ॥ ❀ సచావని

మాపృష్టగజేన్ద్రమోక్షకథో భగవాన్ బాదరాయణిస్తాం కథయామాసేత్యాహ సూతః ॥ పరీక్షితేతి ॥ హే విప్రాః-ప్రాయోపవిష్టేన-పరీక్షితా రాజ్ఞా-కథాసు హరికథాకథనే చోదితః ప్రవర్తితః- సః బాదరాయణిః - ఏవమిత్థం - పృష్ట ఇతి శేషః-పార్థివం పరీక్షితం-ప్రతినన్ద్య అహో సాధు పృష్టమిత్యభినన్ద్య - సదసి సభాయాం మునీనాం-శృణ్వతాం సతాం - ఉవాచ-పృష్టాం కథామితి శేషః ❀ ॥ ౩౩॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఉక్తమేవాహ ఆసీదిత్యాదినాఽధ్యాయత్రయేణ॥గ్రాహగ్రహణాక్రాన్తస్య గజేన్ద్రస్యావస్థాం వక్తుం తావత్తదావాసస్థానం త్రికూటాచలం వర్ణయతి । ఆసీదితి । హే రాజన్-త్రికూట ఇతి ప్రసిద్ధః-కశ్చిద్గిరిశ్రేష్ఠ ఆసీత్-స చ - క్షీరసముద్రేణావృతః క్షీరాబ్ధిద్వీపస్థ ఇత్యర్థః-శ్రీమాన్-శోభావాన్-రత్నాదిసమృద్ధిమాన్వా-యోజనాయుతోన్నతః ❀ ౧ ॥ ❀ పరితస్తావతా యోజనాయుతేన-విస్తృతశ్చ త్రికూటసమాఖ్యాబీజమాహ ॥ రౌప్యాయసహిరణ్మయైః-త్రిభిశ్శృఙ్గైః ముఖ్యైః-పయోనిధిం-దిశశ్చ-రోచయన్నద్యాప్యాస్తే ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తథా-రత్నైః-ధాతుభిర్గైరికాదిభిశ్చ-విచిత్రితైః-రన్యైశ్చ శృఙ్గైః-కకుభో దిశః-రోచయన్నాస్త ఇతి పూర్వేణాన్వయః - నానావిధైః ద్రుమైః-లతానాం-గుల్మైః-లతాభిర్గుల్మైశ్చేతి వా-నిర్ఝరామ్భసాం గిరినదీజలానాం-ఘోషైశ్చ-రోచయన్నాస్త ఇతి పూర్వేణైవాన్వయః ❀ ॥ ౩॥ ❀ స చ త్రికూటః-పయోదధేరూర్మిభిః పరితః - అవనిజ్యమానా విశోధ్యమానా - అఙ్ఘ్రయః ప్రత్యన్తపర్వతాః యస్య - సదేతి పాఠాన్తరం-తదా-సదా నిత్యమవనిజ్యమానాఙ్ఘ్రిరిత్యర్థః-హరిద్భిః పలాశవర్ణైః మరకతాత్మకైః అశ్మభిః పాషాణైః-శ్యామలాం - భూమిం - కరోతి బిభర్తీత్య

---

౪ శ్లో ❀ పా॥సదాఽవసిజ్యమానాఙ్ఘ్రిః.

ర్థః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀క్రీడద్భిః-సిద్ధాదిభి-ర్జుష్టాః-ద్రోణయః- యస్య కన్దర ఇతిపాఠాన్తరం - తదా-సిద్ధాదిభి-ర్జుష్టా సేవితా-కన్దరా శిఖరమూలభూమిర్యస్యేత్యర్థః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀కిన్నరాదీనాం-సఙ్గీతసన్నాదైః-నదన్త్యో - గుహా యస్మిన్ ప్రదేశే- త-మభిగర్జన్తి ప్రతిగర్జన్తి - హరయస్సింహాః-కథంభూతాః పరశఙ్కయా-సింహాన్తరాగమనశఙ్కయా-నిమిత్తేన,అమర్షయా అసహనేన-శ్లాఘినః స్వవీర్యశ్లాఘినః ❀ ॥౬॥ ❀నానావిధాః-యే ఆరణ్యాః అరణ్యప్రభవాః-పశవో మహిషాదయ-స్తేషాం-వ్రాతైస్సంఘైః-సఙ్కులాభిర్వ్యాప్తాభి-ర్ద్రోణీభిరలఙ్కృతః-కించ-చిత్రా ద్రుమాః- యేషు- తేషు దేవోద్యానవనేషు - కలకణ్ఠా మధురస్వరాః-విహఙ్గమాః,యస్మిన్ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀కించ,సరితశ్చ సరాంసిచ , తైస్స్వచ్ఛోదైః స్వచ్ఛోదకయుక్తైః-మణయఏవ వాలుకా-యేషు-తైః - పులినైశ్చ-దేవస్త్రీణాం-మజ్జనేన-య-ఆమోద - స్తేన సౌరభేణ-యుక్తాన్య - మ్బూని ,అనిలాశ్చ-తైశ్చ యుక్త-ఆస్తే ❀ ॥ ౮ ॥ ❀"యే మాం త్వాం చ సరశ్చేదమ్"ఇత్యాదినా గిర్యాదివర్ణనం సర్వం ధ్యేయమితి వక్ష్యతి - అతో గిరిముపవర్ణ్య వనం వర్ణయతి॥ తస్యోక్తవిధస్య త్రికూటస్య ద్రోణ్యాం - మహాత్మనో- వరుణస్య ఋతుమదాఖ్యం ఉద్యానవన-మస్తి- కథంభూతం - సురయోషితాం - ఆక్రీడం క్రీడాస్థానమ్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀నిత్యం ఫలాని - పుష్పాణిచ-యేషాం, తైః - ద్రుమైః, పరితోఽలఙ్కృతమ్ ❀ ॥౧౦॥ ❀ద్రుమానేవ కాంశ్చిద్దర్శయతి॥ మన్దారైరితి॥ మన్దారాదిభిః-పరివృతః-వనప్రదేశాపేక్షయా పుల్లిఙ్గనిర్దేశః ❀ ॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥ ❀తస్మిన్ ఉద్యానే,సరోఽస్తి,కథంభూతం-సువిపులం నిస్తృతం,లసన్తి కాఞ్చనపద్మాని,యస్మిన్,కుముదాదీనాం,శ్రియా, ఊర్జితం సమృద్ధమ్ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀మత్తైర్మధుపానమత్తైః,షట్పదైః భృఙ్గైః , కలో మధురః,స్వనో, యేషాం తైః-శకున్తైః పక్షిభిశ్చ - నిర్ఘుష్టం ధ్వనితం - హంసైః - కారణ్డవైశ్చ - కీర్ణం సఙ్కులం - చక్రవాకైః,సారసైరప్యాకీర్ణం-సమస్తేనాప్యాకీర్ణపదేన ప్రధానత్వాత్సాపేక్షిణాప్యన్వయః ❀ ॥౧౬॥ ❀ జలకుక్కుటాదీనాం, కులైః-కూజితం కలకూజితమితి పాఠాన్తరం-తత్ర-కలం మధురం యథా భవతి తథా,కూజితం- మత్స్యానాం , కచ్ఛపానాంచ,సంచారేణ-చలతాం చలానాం,పద్మానాం-రజసా-యుక్తం-పయః జలం-యస్మిన్ ❀ ॥౧౭॥ ❀కదమ్బాదిభిర్వృతం కున్దాదిభి-శ్శోభితమ్ ❀ ॥౧౮॥౧౯॥ ❀ నిత్యం ఋతవః ఫలపుష్పాదిసంపత్తిహేతవో-యేషాం - తైః -రన్యైశ్చ-తీరజైః-ద్రుమైః-అలమలఙ్కృతం - అలమత్యర్థం-శోభితమితి వాఽన్వయః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀తత్రైవంస్థితే-ఏకదా,తద్గిరికాననాశ్రయః,వారణయూథపో గజేన్ద్రః-కరేణుభిః గజీభిః,చరన్,తృషార్దితేన స్వయూథేన , వృతః-తస్య సరోవరస్యాభ్యాశం సమీపం - మగమదితి పఞ్చమేనాన్వయః,కింకుర్వన్,కణ్టకైస్సహితం-కీచకాః వేణువైత్రవన్తం,విశాలం గుల్మం లతాదిసందర్భం వనస్పతీంశ్చ , ప్రరుజన్ ప్రభఞ్జన్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀తమేవవిశిన

జ్యమానాఙ్ఘ్రిస్సమన్తాత్పయఊర్మిభిః। కరోతి శ్యామలాం భూమిం హరిన్మరకతాశ్మభిః॥ ౪ ॥ సిద్ధచారణగన్ధర్వైర్విద్యాధరమహోరగైః। కిన్నరైరప్సరోభిశ్చ క్రీడద్భిర్జుష్ట ❀ ద్రోణికః॥ ౫ ॥ యత్ర సఙ్గీతసన్నాదైర్నదద్గుహమమర్షయా। అభిగర్జన్తి హరయః శ్లాఘినః పరశఙ్కయా॥ ౬ ॥ నానారణ్యపశువ్రాతసఙ్కులద్రోణ్యలఙ్కృతః। చిత్రద్రుమసురోద్యానకలకణ్ఠవిహఙ్గమః॥ ౭ ॥ సరిత్సరోభిరచ్ఛోదైః పులినైర్మణివాలుకైః। దేవస్త్రీమజ్జనామోదసౌరభామ్బ్వనిలైర్యుతః॥౮॥ తస్య ద్రోణ్యాం భగవతో వరుణస్య మహాత్మనః। ఉద్యానమృతుమన్నామ హ్యాక్రీడం సురయోషితామ్॥ ౯ ॥ సర్వతోఽలఙ్కృతం దివ్యైర్నిత్యపుష్పఫలద్రుమైః॥ ౧౦ ॥ మన్దారైః పారిజాతైశ్చ పాటలాశోకచమ్పకైః। చూతైః ప్రియాలైః పనసైరామ్రైరామ్రాతకైరపి॥ ౧౧ ॥ క్రముకైర్నారికేళైశ్చ ఖర్జూరైర్బీజపూరకైః। మధూకైస్తాలసాలైశ్చ తమాలైరసనార్జునైః॥ ౧౨ ॥ అరిష్టోదుమ్బరప్లక్షైర్వటైః కింశుకచన్దనైః। పిచుమన్దైః కోవిదారైస్సరలైస్సురదారుభిః॥ ౧౩ ॥ ద్రాక్షేక్షురమ్భాజమ్బూభిర్బదర్యక్షాభయామలైః। బిల్వైః కపిత్థైర్జమ్బీరైర్వృతో భల్లాతకైరపి॥ ౧౪ ॥ తస్మిన్సరస్సువిపులం లసత్కాఞ్చనపఙ్కజమ్। కుముదోత్పలకహ్లారశతపత్రశ్రియోర్జితమ్ ॥ ౧౫ ॥ మత్తషట్పదనిర్ఘుష్టం శకున్తైః కలనిస్స్వనైః। హంసకారణ్డవాకీర్ణం చక్రాహ్వైస్సారసైరపి॥ ౧౬ ॥ జలకుక్కుటకోయష్టిదాత్యూహ ❀ కులకూజితమ్। మత్స్యకచ్ఛపసంచారచలత్పద్మరజఃపయః ॥ ౧౭ ॥ కదమ్బవేతసనలనీపవఞ్జులకైర్వృతమ్। కున్దైః కురవకాశోకైశ్శిరీషైః కుటజేఙ్గుదైః॥ ౧౮ ॥ కుబ్జకైస్స్వర్ణయూథీభిర్నాగపున్నాగజాతిభిః। మల్లికాశతపత్రైశ్చ మాధవీజాలకాదిభిః॥౧౯॥ శోభితం తీరజైశ్చాన్యైర్నిత్యర్తుభిరలం ద్రుమైః ॥ ౨ ॥ తత్రైకదా తద్గిరికాననాశ్రయః కరేణుభిర్వారణయూథపశ్చరన్। సకణ్టకం కీచకవేణువేత్రవద్విశాలగుల్మం ప్రరుజన్వనస్పతీన్॥౨౧॥ యద్గన్ధమాత్రాద్ధరయో గజేన్ద్రా వ్యా

౫॥శ్లో॥ † పా ॥ కన్దరః. ౧౭॥శ్లో॥ ❀ పా॥ కలకూజితమ్.

ష్టి ॥ యస్యగజేన్ద్రస్య - గన్ధమాత్రాద్వాయుప్రసారమాత్రాత్-సింహప్రభృతయోమృగాః - ప్రతిపక్షిణోగజాశ్చ-భయాత్ప్రలాయన్తే ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అన్యే-క్షుద్రాహరిణ్యాదయోమృగాస్తు - యస్యగజేన్ద్రస్య, అనుగ్రహేణఅనుజ్ఞానేన - అభీతానిర్భయాశ్చరన్తిచేరుః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ సగజేన్ద్రోఘర్మతప్తఃఆతపేన తప్తః,మదస్రావికరిభిః-కరేణుభిః-కలభైశ్చ,అనుద్రుతః మదస్రావిభిఃకలభైశ్చానుద్రుతఇతివా,గరిమ్ణాస్థౌల్యేన-గిరిం,ప్రకమ్పయన్-మదమశ్నన్తీతితథా-తైఃఅళికులై-ర్నిషేవ్యమాణః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ సరస్సంబన్ధినం-అనిలంవాయుం-పఙ్కజరేణుభిః యూషితంవ్యాప్తం-విదూరాదేవ జిఘ్రన్-మదేన-విహ్వలేచలితే-ఈక్షణే యస్య-తృషాపిపాసయా -అర్దితేనపీడితేన-స్వయూథేన-వృతః తత్సరోవరాభ్యాశం- ద్రుతంసత్వర-మగాత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తస్మిన్సరసి-విగాహ్య-ప్రవేశపూర్వకంవిలోడ్య - కల్హారాదీనాం-రేణుభి - ర్వాసితంపరిమళితం-నిర్మలంజలం-స్వపుష్కరేణ తుణ్డాగ్రేణ-ఉద్ధృతం- కామంయథేష్టంపపౌఅపిబత్-అద్భిస్సరోజలైః - రాత్మానం-స్నపయన్ - గతశ్రమో,బభూవ-గతక్లమఃపపానితివాఽన్వయః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ స్వపుష్కరేణో-ద్ధృతైః- శీకరామ్బుభిఃజలబిన్దుభిః - దుర్మదాన్ - కలభాన్-కరిపోతకాన్-కరేణూశ్చ-యథా-గృహీగృహస్థ-స్తథా-పాయయన్-స్నపయంశ్చ- గృణన్బృంహితంకుర్వన్ - అజమాయయా భగవన్మాయయా-య-దాగతం-కృచ్ఛ్రందుఃఖం-త-న్నాచష్టనాలోచితవాన్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ కృచ్ఛ్రమేవదర్శయన్నాహ॥సఇతి॥

ఘ్రాదయోవ్యాళమృగాశ్చఖడ్గాః । మహోరగాశ్చాపిభయాద్ద్రవన్తిసగౌరకృష్ణాశ్శరభాశ్చమర్యః॥ ౨౨ ॥వృకావరాహామహిషర్క్షశల్యాగోపుచ్ఛసాలావృకమర్కటాశ్చ। అన్యత్ర❁క్షుద్రాహరిణాశ్శశాదయ❁శ్చరన్త్యభీతాయదనుగ్రహేణ ॥ ౨౩ ॥ సఘర్మతప్తఃకరిభిఃకరేణుభిర్వృతోమదచ్యుత్కలభైరభిద్రుతః। గిరింగరిమ్ణాపరితఃప్రకమ్పయన్నిషేవ్యమాణోఽళికులైర్మదాశనైః ॥ ౨౪ ॥ సరోఽనిలంపఙ్కజరేణురూషితంజిఘ్రన్విదూరాన్మదవిహ్వలేక్షణః।వృతస్స్వయూథేనతృషార్దితేనతత్సరోవరాభ్యాశమథాగమద్ద్రుతమ్॥ ౨౫ ॥విగాహ్యతస్మిన్నమృతామ్బునిర్మలంహేమారవిన్దోత్పలరేణువాసితమ్ । పపౌనికామంనిజపుష్కరోద్ధృతంహ్యాత్మానమద్భిస్స్నపయన్గతక్లమః॥ ౨౬ ॥స్వపుష్కరేణోద్ధృతశీకరామ్బుభిర్నిపాయయన్సంస్నపయన్యథాగృహీ। గృణన్కరేణూఃకలభాంశ్చదుర్మదోనాచష్టకృచ్ఛ్రంకృపణోఽజమాయయా ॥ ౨౭ ॥ తంతత్రకశ్చిన్నృపదైవచోదితోగ్రాహోబలీయాంశ్చరణేరుషాఽగ్రహీత్ । యదృచ్ఛయైవంవ్యసనంగతోగజోయథాబలంసోఽతిబలోవిచక్రమే ॥ ౨౮ ॥ తథాఽఽతురంయూథపతింకరేణవోవికృష్యమాణంతరసాబలీయసా । విచుక్రుశుర్దీనధియోఽపరేగజాఃపార్ష్ణిగ్రహాస్తారయితుంనచాశకన్ ॥ ౨౯ ॥ నియుధ్యతోరేవమిభేన్ద్రనక్రయోర్వికర్షతోరన్తరతోబహిర్మిథః ।సమాస్సహస్రంవ్యగమన్మహీపతేసప్రాణయోశ్చిత్రమమంసతామరాః ॥ ౩౦ ॥ తతోగజేన్ద్రస్యమనోబలౌజసాంకాలేనదీర్ఘేణమహానభూద్వ్యయః । వికృష్యమాణస్యజలేఽవసీదతోవిపర్యయోఽభూత్సకలంజలౌకసః ॥ ౩౧ ॥ ఇత్థంగజేన్ద్రస్సయదాఽఽపసఙ్కటంప్రాణస్యదేహీవివశోయదృచ్ఛయా । అపారయన్నాత్మవిమోక్షణేచిరందధ్యావిమాంబుద్ధిమథాభ్యపద్యత॥ ౩౨ ॥ నమామిమేజ్ఞాతయఆతురంగజాఃకుతః

హేనృప-తత్రసరసి-దైవేనప్రారబ్ధకర్మానుగుణంప్రవృత్తేనేశ్వరేణ-చోదితః - కశ్చి - ద్బలీయాన్,గ్రాహోమకరః-తంగజేన్ద్రం చరణేపాదే-రుషాక్రోధేనా ,అగ్రహీత్ జగ్రాహ-యదృచ్ఛయాదైవా-త్ప్రాప్తం - వ్యసనందుఃఖం-గతఃప్రాప్తః-సః-అతిబలో,గజేన్ద్రో-యథాబలం-విచక్రమే - త్యాజయితుంపరాక్రమమకరోత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తదాబలీయసాగ్రాహేణ తరసాబలేన-వికృష్యమాణం,మతఏవా, తురందుఃఖితం,గజేన్ద్రంప్రతిదీనధియః- కరేణవో,విచుక్రుశుఃరురుదుః-పార్ష్ణిగ్రహాఃపృష్ఠతఉపోద్బలకాః-అన్యే-గజాశ్చ -- తారయితుందుఃఖాత్తారయితుంమోచయితుం-నచాశకన్నాశక్నువన్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ హే మహీపతే,ఇత్థం-గజేన్ద్రగ్రాహయోః,మిథో,ఽన్తరతో, బహిశ్చ,వికర్షతోస్సతోః,సహస్రం , సమాఃసంవత్సరాః,వ్యగమన్ అతిక్రాన్తాబభూవుః,సప్రాణయోస్సమానబలయో, స్తయో- స్తద్వికర్షణరూపంకర్మ సురాఃచిత్రంవిచిత్రం,మేనిరే ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తతస్సహస్రసమానన్తరం-దీర్ఘేణభూయసా,కాలేన-జలే,వికృష్యమాణస్య , అతఏవ, అవసీదతఃఖిద్యతః,గజేన్ద్రస్య,మనఆదీనాం-వ్యయఃక్షయః-అభూత్,తత్రమనఉత్సాహశక్తిః,బలంశారీరం- ఓజఇన్ద్రియం-జల,మోకఆశ్రయో,యస్య,తస్య,గ్రాహస్యతు-ఇదంహేతుగర్భం , సకలమనఆదికం-విపర్యయోఽభూదధికమభూదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ సగజేన్ద్రః, ఇత్థం-యదాప్రాణస్య,సఙ్కటం,ప్రాణసంశయం,ప్రాప,యత-స్సోఽపి, దేహీదేహభృత్,తదా, వివశః,ఆత్మనఃస్వస్య , మోక్షణే,అపారయన్అసమర్థస్సన్ , చిరం , దధ్యౌ , చిన్తితవాన్, అథచిన్తానన్తర , మిమాంవక్ష్యమాణాం,బుద్ధి , మభ్యపద్యతప్రాప్తవాన్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తామేవాహ॥నమామితి॥ఆతురంపీడితం,మా,మిమేజ్ఞాతయో-గజా,ఏవ,మోచితుం,నప్రభవన్తి,అహాస్తు

ర్థః ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ క్రీడద్భి-స్సిద్ధాదిభి-ర్జుష్టాః-ద్రోణయః- యస్య కన్దర ఇతి పాఠాన్తరం - తదా-సిద్ధాదిభి-ర్జుష్టా సేవితా-కన్దరా శిఖరమూలభూమిర్యస్యేత్యర్థః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ కిన్నరాదీనాం-సఙ్గీతసన్నాదైః-నదన్త్యో - గుహాయస్మిన్ ప్రదేశే. త-మభిగర్జన్తి ప్రతిగర్జన్తి - హరయస్సింహాః-కథంభూతాః పరశఙ్కయా-సింహాన్తరాగమనశఙ్కయా-సిమిత్తేన, అమర్షయా-అసహనేన-శ్లాఘినః స్వవీర్యశ్లాఘినః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ నానావిధాః-యే అరణ్యాః అరణ్యప్రభవాః-పశవో మహిషాదయ-స్తేషాం-వ్రాతై-స్సంఘైః-సఙ్కులాభిర్ద్రోణ్యస్తాభి - ర్ద్రోణీభిరలఙ్కృతః-కించ-చిత్రాః ద్రుమాః- యేషు- తేషు-దేవోద్యానవనేషు - కలకణ్ఠా మధురస్వరాః-విహఙ్గమాః, యస్మిన్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ కించ, సరితశ్చ సరాంసిచ, తైస్స్వచ్ఛోదైర్నిర్మలోదకయుక్తైః-మణయ ఏవ వాలుకా యేషు-తైః - పులినైశ్చ-దేవస్త్రీణాం-మజ్జనేన-య-ఆమోద - స్తేన సౌరభేణ-యుక్తాన్య - మ్బూని, అనిలాశ్చ-తైశ్చ యుక్త-ఆస్తే ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ „యేమాం త్వాం చ సరశ్చేద„ మిత్యాదినా గిర్యాదివర్ణనం సర్వం ధ్యేయమితి వక్ష్యతి - అతో గిరిముపవర్ణ్య వనం వర్ణయతి ॥ తస్యోక్తవిధస్య త్రికూటస్య ద్రోణ్యాం - మహాత్మనో- వరుణస్య-ఋతుమదాఖ్యం ఉద్యానవన-మస్తి. కథంభూతం - సురయోషితాం - ఆక్రీడం క్రీడాస్థానమ్ ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ నిత్యం ఫలాని - పుష్పాణిచ-యేషాం, తైః - ద్రుమైః, పరితోఽలఙ్కృతమ్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ ద్రుమానేవ కాంశ్చిద్దర్శయతి ॥ మన్దారైరితి ॥ మన్దారాదిభిః-పరివృతః-వనప్రదేశాపేక్షయా పుల్లి

జ్యమానాఙ్ఘ్రిస్సమన్తాత్పయఊర్మిభిః। కరోతి శ్యామలాం భూమిం హరిన్మరకతాశ్మభిః॥ ౪ ॥ సిద్ధచారణగన్ధర్వైర్విద్యాధరమహోరగైః। కిన్నరైరప్సరోభిశ్చ క్రీడద్భిర్జుష్ట✽ద్రోణికః॥ ౫ ॥ యత్ర సఙ్గీతసన్నాదైర్నదద్గుహమమర్షయా। అభిగర్జన్తి హరయశ్శ్లాఘినః పరశఙ్కయా॥ ౬ ॥ నానారణ్యపశువ్రాతసఙ్కులద్రోణ్యలఙ్కృతః। చిత్రద్రుమసురోద్యానకలకణ్ఠవిహఙ్గమః॥ ౭ ॥ సరిత్సరోభిరచ్ఛోదైః పులినైర్మణివాలుకైః। దేవస్త్రీమజ్జనామోదసౌరభామ్బ్వనిలైర్యుతః॥ ౮ ॥ తస్య ద్రోణ్యాం భగవతో వరుణస్య మహాత్మనః। ఉద్యానమృతుమన్నామ హ్యాక్రీడం సురయోషితామ్॥ ౯ ॥ సర్వతోఽలఙ్కృతం దివ్యైర్నిత్యపుష్పఫలద్రుమైః॥ ౧౦ ॥ మన్దారైః పారిజాతైశ్చ పాటలాశోకచమ్పకైః। చూతైః పియాలైః పనసైరామ్రైరామ్రాతకైరపి॥ ౧౧ ॥ క్రముకైర్నారికేళైశ్చ ఖర్జూరైర్బీజపూరకైః। మధూకైస్తాలసాలైశ్చ తమాలైరసనార్జునైః॥ ౧౨ ॥ అరిష్టోదుమ్బరప్లక్షైర్వటైః కింశుకచన్దనైః। పిచుమన్దైః కోవిదారైస్సరలైస్సురదారుభిః॥ ౧౩ ॥ ద్రాక్షేక్షురమ్భాజమ్బూభిర్బదర్యక్షాభయామలైః। బిల్వైః కపిత్థైర్జమ్బీరైర్వృతో భల్లాతకైరపి॥ ౧౪ ॥ తస్మిన్సరస్సువిపులం లసత్కాఞ్చనపఙ్కజమ్। కుముదోత్పలకహ్లారశతపత్రశ్రియోర్జితమ్ ॥ ౧౫ ॥ మత్తషట్పదనిర్ఘుష్టం శకున్తైః కలనిస్స్వనైః। హంసకారణ్డవాకీర్ణం చక్రాహ్వైస్సారసైరపి॥ ౧౬ ॥ జలకుక్కుటకోయష్టిదాత్యూహ✽కులకూజితమ్। మత్స్యకచ్ఛపసఞ్చారచలత్పద్మరజఃపయః॥ ౧౭ ॥ కదమ్బవేతసనలనీపవఞ్జులకైర్వృతమ్। కున్దైః కురబకాశోకైశ్శిరీషైః కుటజేఙ్గుదైః॥ ౧౮ ॥ కుబ్జకైస్స్వర్ణయూథీభిర్నాగపున్నాగజాతిభిః। మల్లికాశతపత్రైశ్చ మాధవీజాలకాదిభిః॥ ౧౯ ॥ శోభితం తీరజైశ్చాన్యైర్నిత్యర్తుభిరలం ద్రుమైః ॥ ౨౦ ॥ తత్రైకదా తద్గిరికాననాశ్రయః కరేణుభిర్వారణయూథపశ్చరన్। సకణ్టకం కీచకవేణువేత్రవద్విశాలగుల్మం ప్రరుజన్వనస్పతీన్॥ ౨౧॥ యద్గన్ధమాత్రాద్ధరయో గజేన్ద్రా వ్యా

ఙ్గనిర్దేశః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ✽ తస్మిన్ ఉద్యానే, సరోఽస్తి, కథంభూతం-సువిపులం విస్తృతం, లసన్తి కాఞ్చనపద్మాని, యస్మిన్, కుముదాదీనాం, శ్రియా, ఊర్జితం సమృద్ధమ్ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ మత్తైర్మధుపానమత్తైః, షట్పదైః భృఙ్గైః, కలో మధురః, స్వనో, యేషాం తైః-శకున్తైః పక్షిభిశ్చ - నిర్ఘుష్టం ధ్వనితం - హంసైః - కారణ్డవైశ్చ - కీర్ణం సఙ్కులం - చక్రవాకైః, సారసైరప్యా ర్ణం-సమస్తేనాప్యాకీర్ణపదేన ప్రధానత్వాత్సాపేక్షేణాప్యన్వయః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ జలకుక్కుటాదీనాం, కులైః-కూజితం కలేతి పాఠాన్తరం-తత్ర-కలం మధురం యథా భవతి తథా, కూజితం- మత్స్యానాం, కచ్ఛపానాంచ, సఞ్చారేణ-చలతాం చలానాం, పద్మానాం-రజసా-యుక్తం-పయః జలం-యస్మిన్ ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ కదమ్బాదిభిర్వృతం కున్దాదిభి-శ్శోభితమ్ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ✽ నిత్యం ఋతవః ఫలపుష్పాదిసమ్పత్తిహేతవో-యేషాం - తై -రన్యైశ్చ-తీరజైః-ద్రుమైః అలమలఙ్కృతం - అలమత్యర్థం-శోభితమితి వాఽన్వయః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ తత్రైవంస్థితే-ఏకదా, తద్గిరికాననాశ్రయః, వారణయూథపో గజేన్ద్రః-కరేణుభిః గజీభిః, చరన్, తృషార్దితేన స్వయూథేన, వృతః-తస్య సరోవరస్యాభ్యాశం సమీప - మగమదితి పఞ్చమేనాన్వయః, కిం కుర్వన్, కణ్టకైస్సహితం-కీచకైర్వేణుభిర్వేత్రవన్తం, విశాలం గుల్మం లతాదిసన్దర్భం వనస్పతీంశ్చ, ప్రరుజన్ ప్రభఞ్జన్ ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తమేవ విశిన

౫॥ శ్లో † పా ॥ కన్దరః,

౧౭॥ శ్లో ✽ పా॥ కలకూజితమ్.

ష్టి ॥ యస్య గజేన్ద్రస్య - గన్ధమాత్రాద్వ్యాఘ్రప్రసారమాత్రాత్ - సింహప్రభృతయో మృగాః - ప్రతిపక్షిణో గజాశ్చ - భయాత్ - న్నిలాయన్తే ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అన్యే - క్షుద్రా హరిణాదయో మృగాస్తు - యస్య గజేన్ద్రస్య, అనుగ్రహేణ అనుజ్ఞానేన . అభీతా నిర్భయాశ్చరన్తి చేరుః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ స గజేన్ద్రో ఘర్మణాతపేన తప్తః, మదస్రావికరిభిః - కరేణుభిః - కలభైశ్చ, అనుద్రుతః మదస్రావిభిః కలభైశ్చానుద్రుత ఇతి వా, గరిమ్ణా స్థౌల్యేన - గిరిం, ప్రకమ్పయన్ - మదమశ్నన్తీతి తథా - తైః అలికులైర్నిషేవ్యమాణః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ సరసస్సంబన్ధినం - అనిలం వాయుం - పఙ్కజరేణుభిః రూషితం వ్యాప్తం - విదూరాదేవ జిఘ్రన్ - మదేన - విహ్వలే చలితే - ఈక్షణే యస్య - తృషా పిపాసయా - అర్దితేన పీడితేన - స్వయూథేన - వృతః తత్సరోవరాభ్యాశం - ద్రుతం సత్వరం - మగాత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తస్మిన్ సరసి - విగాహ్య ప్రవేశపూర్వకం విలోడ్య - కల్హారాదీనాం - రేణుభి - ర్వాసితం పరిమళితం - నిర్మలం జలం - స్వపుష్కరేణ తుణ్డాగ్రేణ - ఉద్ధృతం - కామం యథేష్టం పపౌ అపిబత్ - అద్భిస్సరోజలైః - రాత్మానం - స్నపయన్ - గతశ్రమో, బభూవ - గతక్లమః పపానేతి వాఽన్వయః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ స్వపుష్కరేణోద్ధృతైః - శీకరామ్బుభిః జలబిన్దుభిః - దుర్మదాన్ - కలభాన్ - కరిపోతకాన్ - కరేణూశ్చ - యథా - గృహీ గృహాసక్తస్తథా - పాయయన్ - స్నపయంశ్చ - గృణన్ బృంహితం కుర్వన్ . అజమాయయా భగవన్మాయయా - యదాగతం - కృచ్ఛ్రం దుఃఖం - తన్నాచష్ట నాలోచితవాన్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ కృచ్ఛ్రమేవ దర్శయన్నాహ ॥ స ఇతి ॥

ఘ్రాదయో వ్యాళమృగాశ్చ ఖడ్గాః । మహోరగాశ్చాపి భయాద్ద్రవన్తి సగౌరకృష్ణాశ్శరభాశ్చమర్యః ॥ ౨౨ ॥ వృకా వరాహా మహిషర్క్షశల్యా గోపుచ్ఛసాలావృకమర్కటాశ్చ । అన్యత్ర క్షుద్రా హరిణాశ్శశాదయశ్చరన్త్యభీతా యదనుగ్రహేణ ॥ ౨౩ ॥ స ఘర్మతప్తః కరిభిః కరేణుభిర్వృతో మదచ్యుత్కలభైరభిద్రుతః । గిరిం గరిమ్ణా పరితః ప్రకమ్పయన్నిషేవ్యమాణోఽలికులైర్మదాశనైః ॥ ౨౪ ॥ సరోఽనిలం పఙ్కజరేణురూషితం జిఘ్రన్విదూరాన్మదవిహ్వలేక్షణః । వృతస్స్వయూథేన తృషార్దితేన తత్సరోవరాభ్యాశమథాగమద్ద్రుతమ్ ॥ ౨౫ ॥ విగాహ్య తస్మిన్నమృతామ్బు నిర్మలం హేమారవిన్దోత్పలరేణువాసితమ్ । పపౌ నికామం నిజపుష్కరోద్ధృతమాత్మానమద్భిస్స్నపయన్గతక్లమః ॥ ౨౬ ॥ స్వపుష్కరేణోద్ధృతశీకరామ్బుభిర్నిపాయయన్సంస్నపయన్యథా గృహీ । గృణన్కరేణూః కలభాంశ్చ దుర్మదో నాచష్ట కృచ్ఛ్రం కృపణోఽజమాయయా ॥ ౨౭ ॥ తం తత్ర కశ్చిన్నృప దైవచోదితో గ్రాహో బలీయాంశ్చరణే రుషాఽగ్రహీత్ । యదృచ్ఛయైవం వ్యసనం గతో గజో యథాబలం సోఽతిబలో విచక్రమే ॥ ౨౮ ॥ తథాఽఽతురం యూథపతిం కరేణవో వికృష్యమాణం తరసా బలీయసా । విచుక్రుశుర్దీనధియోఽపరే గజాః పార్ష్ణిగ్రహాస్తారయితుం న చాశకన్ ॥ ౨౯ ॥ నియుధ్యతోరేవమిభేన్ద్రనక్రయోర్వికర్షతోరన్తరతో బహిర్మిథః । సమాస్సహస్రం వ్యగమన్మహీపతే సప్రాణయోశ్చిత్రమమంసతామరాః ॥ ౩౦ ॥ తతో గజేన్ద్రస్య మనోబలౌజసాం కాలేన దీర్ఘేణ మహానభూద్వ్యయః । వికృష్యమాణస్య జలేఽవసీదతో విపర్యయోఽభూత్సకలం జలౌకసః ॥ ౩౧ ॥ ఇత్థం గజేన్ద్రస్స యదాఽఽప సఙ్కటం ప్రాణస్య దేహీ వివశో యదృచ్ఛయా । అపారయన్నాత్మవిమోక్షణే చిరం దధ్యావిమాం బుద్ధిమథాభ్యపద్యత ॥ ౩౨ ॥ న మామిమే జ్ఞాతయ ఆతురం గజాః కుతః

హే నృప - తత్ర సరసి - దైవేన ప్రారబ్ధకర్మానుగుణం ప్రవృత్తేనేశ్వరేణ - చోదితః - కశ్చి - ద్బలీయాన్, గ్రాహో మకరః - తం గజేన్ద్రం చరణే పాదే - రుషా క్రోధేన, అగ్రహీత్ జగ్రాహ - యదృచ్ఛయా దైవాత్ - ప్రాప్తం - వ్యసనం దుఃఖం - గతః ప్రాప్తః - సః - అతిబలో, గజేన్ద్రో - యథాబలం - విచక్రమే - త్యాజయితుం పరాక్రమమకరోత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తదా బలీయసా, గ్రాహేణ తరసా బలేన - వికృష్యమాణం, అత ఏవ, ఆతురం దుఃఖితం, గజేన్ద్రం ప్రతి దీనధియః - కరేణవో, విచుక్రుశుః రురుదుః - పార్ష్ణిగ్రహాః పృష్ఠత ఉపోద్బలకా - అన్యే - గజాశ్చ - తారయితుం దుఃఖాత్తారయితుం మోచయితుం - న చాశకన్ నాశక్నువన్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ హే మహీపతే, ఇత్థం - గజేన్ద్రగ్రాహయోః, మిథో, ఽన్తరతో, బహిశ్చ, వికర్షతోస్సతోః, సహస్రం, సమాస్సంవత్సరాః, వ్యగమన్నతిక్రాన్తా బభూవుః, సప్రాణయోస్సమానబలయో, స్తయో - స్తద్వికర్షణరూపం కర్మ, సురాః చిత్రం విచిత్రం, మేనిరే ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తతస్సహస్రసమానన్తరం - దీర్ఘేణ భూయసా, కాలేన - జలే, వికృష్యమాణస్య, అత ఏవ, అవసీదతః ఖిద్యతః, గజేన్ద్రస్య, మన ఆదీనాం - వ్యయః క్షయః - అభూత్, తత్ర మనః ఉత్సాహశక్తిః, బలం శారీరం - ఓజ ఇన్ద్రియం - జలమోక ఆశ్రయో, యస్య, తస్య, గ్రాహస్య తు - ఇదం హేతుగర్భం, సకలమన ఆదికం - విపర్యయోఽభూదధికమభూదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ స గజేన్ద్రః, ఇత్థం - యదా ప్రాణస్య, సఙ్కటం, ప్రాణసంశయం, ప్రాప, యతః - సోఽపి, దేహీ దేహభృత్ - తదా, వివశః, ఆత్మనః స్వస్య, మోక్షణే, అపారయన్ అసమర్థస్సన్, చిరం, దధ్యౌ, చిన్తితవాన్, అథ చిన్తానన్తరం, ఇమాం వక్ష్యమాణాం, బుద్ధిం, అభ్యపద్యత ప్రాప్తవాన్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తామేవాహ ॥ న మామితి ॥ ఆతురం పీడితం, మా, మిమే జ్ఞాతయో - గజా, ఏవ, మోచితుం, న ప్రభవన్తి, అన్యాస్తు

న ప్రభురేవ,కుతః-కథం,కరిణ్యాః, ప్రభవేయుః , అతో,విధాతుః దైవస్య,పాశరూపేణ,గ్రాహేణ,వృతోఽహం,తమేవ,విధాతారం,పరం కేవలం,పరముత్కృష్టం,మయనం శరణం రక్షణోపాయం , యామి , అధ్యవస్యామీత్యర్థః ,యత్సఙ్కల్పాన్నమాఽయం గ్రాహగ్రహణమేవ శరణం వ్రజామీత్యర్థః * ॥ ౩౩ ॥ *కోసౌ శరణ్యో విధాతేత్యత ఆహ॥యఇతి॥బలినః,అన్తం కరోతీత్యన్తకః « అన్యోన్యాపదృశ్యత ,, ఇతివదః అన్తకో మృత్యుః,స ఏవ-ఉరగో మహాసర్పః , తస్మాత్-ప్రచణ్డవేగాత్ దుస్సహవేగాత్, అభిధావతో నిమిత్తాత్ , భృశం నితరాం,భీతం - ప్రపన్నంచ,యః కశ్చన,యోఽయమీశః, పరిపాతి,యస్యచ,భయాన్మృత్యురపి- ప్రధావతి పదాదిష్టస్వవ్యాపారే ప్రవర్తతే తం,అరణం శరణం , మీమహి,ప్రాప్నుయామ , యద్వా,యః కశ్చనేశః , అవశ్యం యః కశ్చిదీశ్వరో భవితా , కోసౌ , యోఽన్తకోరగాద్భీతం,ప్రపన్నం , పాతి యస్యచ,భయాన్మృత్యుః,ప్రధావతి,తం శరణం,వ్రజేమేత్యర్థః,ఈశ ఇతి సప్తమ్యన్తపాఠోఽపదృశ్యతే,తదా,యస్యై,శ-ఈశనే,యః కశ్చిన్నాస్తి « నతస్యేశేకశ్చ,నే,, తిశ్రుతేః,యశ్చ,మృత్యుభయాద్భీతం,ప్రపన్నం,పరిపాతి-యస్యచ-భయాన్మృత్యుః,ప్రధావతి « మృత్యుర్ధావతి పఞ్చమ ఇతి శ్రుతేః,త-మరణమీమహీత్యర్థః , ఇతిబుద్ధిమభ్యపద్యతేత్యన్వయః * ॥ ౩౪ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః * * * * * * *

« తత్ర తం బుద్ధిసంయోగం లభతే పౌర్వదైహికమ్ । యతతే చ తతో భూయః సంసిద్ధౌ కురునన్దన ॥ పూర్వాభ్యాసేన తేనైవ హ్రియతే హ్యవశోఽపి స ,, ఇతిభగవదుక్తరీత్యైవం కృతనిశ్చయో గజేన్ద్రః పూర్వజన్మాభ్యస్తం జజాపేత్యాహ మునిః॥ ఏవమితి ॥ ఏవం నమామీత్యాదిశ్లోకద్వయోక్తరీత్యా - వ్యవసితనిశ్చితః మనాః-మనో - హృది,సమాధాయ-హృదయస్థం కృత్వా- విషయాన్తరేభ్యః ప్రత్యాహృత్య-ప్రాగ్జన్మనీన్ద్రద్యుమ్నాఖ్యజన్మన్య-నుశిక్షితమభ్యస్తం-పరమం-జప్యం స్తోత్రం జజాప * ॥ ౧ ॥ *జప్యమేవాహ॥ఓం నమ ఇత్యాదినా॥ తావ« త్కారణం తు ధ్యేయ ,,ఇతిశ్రుత్యుక్తవిధయా జగత్సృష్ట్యాదికార

కరిణ్యః ప్రభవన్తి మోక్షితుమ్ । గ్రాహేణ పాశేన విధాతురావృతో హ్యహం చ తం యామి పరం పరాయణమ్ ॥
యః * కశ్చనేశో బలినోఽన్తకోరగాత్ప్రచణ్డవేగాదభిధావతో భృశమ్ । భీతం ప్రపన్నం పరిపాతి యద్భయా
న్మృత్యుః ప్రధావత్యరణం తమీమహి ॥ ౩౪ ॥ *
* * * * * * * * ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే , ద్వితీయోఽధ్యాయః * * * * * * * *
బాదరాయణిరువాచ॥ఏవం వ్యవసితో బుద్ధ్యా సమాధాయ మనో హృది। జజాప పరమం జప్యం ప్రాగ్జన్మన్యనుశిక్షి
తమ్॥౧॥ఓం, నమో భగవతే తస్మై యత ఏతచ్చిదాత్మకమ్। పురుషాయాదిబీజాయ పరేశాయాఽభిధీమహి॥౨॥ య

ణం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం నమస్కృత్య శరణం వ్రజతి ॥ ఓమితి ॥ « ఓం తత్సదితి నిర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధస్స్మృత ,, ఇత్యుక్తరీత్యా, బ్రహ్మణో నిర్దేశపర ఓంకారః - బ్రహ్మణ ఇత్యర్థః - ఓఙ్కారాభిప్రేతబ్రహ్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తగుణబృహత్త్వం భగవత ఇత్యనేన పూర్ణషాడ్గుణ్యవాచినాస్పష్టీకృతం,ఓంకారేణ తదుపయుక్తగుణయోగ ఉక్తః- ఏవంవిధాయ-తస్మై , భగవతే నమః ॥ కోసౌ భగవాన్-యం నమస్కరోషీత్యత్ర-తం లక్షయన్ తద్ధ్యానం ప్రతిజానీతే ॥ యతః భగవతః- ఏతచ్చిదాత్మకం చిత్సంసృష్టం అచేతనాత్మకం-చిదచిదాత్మకమితి యావత్ - యత ఏవ-మతః ఆదిబీజాయ పరమకారణాయ - అత ఏవ-పరేషాం బ్రహ్మాదీనామపి-ఈశాయ-పరమపురుషాయ-అభిధీమహి - అభిధ్యాయేమ , ధ్యాయతేర్లిఙ్యార్షత్వాదాత్మనేపదే వికరణాభావే సంప్రసారణే చ రూపం « క్రియయా యమభిప్రైతి సోఽపసంప్రదాన ,, మితి వచనేన-పత్యే శేత ఇత్యాదావివ ధ్యానక్రియయా సంబధ్యమానత్వవివక్షయా సంప్రదానసంజ్ఞాయాం పురుషాయేతి చతుర్థీ - సత్యం పరం ధీమహీత్యాదౌ త్వాప్యమానత్వవివక్షయా కర్మసంజ్ఞాయాం ద్వితీయా - యత ఇతి హేత్వర్థే పఞ్చమీ - హేతుత్వం చాధికరణోపాదానకర్తృసాధారణం - తతశ్చ యస్మిన్ యతః యేనేతి వివక్షితం-తదన్వయానుగుణాని లీనజాతరక్షితాదిపదాన్యధ్యాహర్తవ్యాని * ॥ ౨ ॥ *తదేతత్సర్వమభిప్రేత్య విశదయన్ శరణం వ్రజతి ॥ యస్మిన్నితి ॥ ఇదం చిదచిదాత్మకం జగద్యస్మిన్ - ప్రలీనం -సృష్టేరప్యయపూర్వకత్వాల్లయాధికరణత్వసూచనాయ తావద్యస్మిన్నిత్యుక్తం - యత ఉపాదానభూతాత్సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టా-దేతత్స్థూలచిదచిద్విశిష్టాత్మకం జగత్ , జాతం-యేన కర్త్రా,సృష్టం రక్షితం చ, యేనేతి కర్త్రా స్రష్టృత్వం రక్షితృత్వం చోభయమపి వివక్షితం,తథా-యస్మిన్నిత్యనేన సృజ్యమానచిదచిదధికరణత్వమపి వివక్షితం , యత ఇదమిత్యనేన జగద్బ్రహ్మణోరుపాదానోపాదేయభావ-ఉక్తః తత్కృతం తయోర్భిదోఽనన్యత్వమాహ ॥ య ఇదం స్వయమితి , ఇదం సర్వం యదాత్మకమిత్యర్థః , ఉపాదానత్వప్రయుక్తం వికారిత్వం పరిహరతి , యోఽస్మాత్పరస్మాచ్చ పర ఇతి , అస్మాత్స్వరూపాన్యథాభావమాపద్యమానాదచే

---

౩౪ ॥ శ్లో * పా ॥ కశ్చనేశే

స్మిన్నిదంయతశ్చేదంయేనేదంయఇదంస్వయమ్ । యోఽస్మాత్పరస్మాచ్చపరస్తంప్రపద్యేస్వయంభువమ్॥ ౩॥
యస్స్వాత్మనీదంనిజమాయయాఽర్పితం క్వచిద్విభాతంక్వచతత్తిరోహితమ్ । అవిద్ధదృక్సాక్ష్యుభయంతదీక్ష
తేసఆత్మమూలోఽవతుమాంపరాత్పరః ॥ ౪ ॥ కాలేనపఞ్చత్వమితేషుకృత్స్నశోలోకేషుపాలేషుచసర్వహే
తుషు।తమస్తదాఽఽసీద్గహనంగభీరంయస్తస్యపారేఽభివిరాజతేవిభుః ॥ ౫ ॥ నయస్యదేవాఋషయఃపదంవి
దుర్జన్తుఃపునఃకోఽర్హతిగన్తుమీరితుమ్ । యథానటస్యాకృతిభిర్విచేష్టతో * దురత్యయాఽనుక్రమణస్సమాఽ

తేనజాతాత్-పరోవిలక్షణః-యఃస్వభావాన్యథాభావమాపద్యమానోజీవః , తస్మాచ్చ,పరోవిలక్షణః - స్వరూపేణస్వభావేనచవికారరహితః - చిదచిద్ద్వారకత్వాద్వికారాణామితిభావః - తమేవంభూతం-స్వయంభువంస్వాయత్తసత్తాదిమన్తం,నతుజీవవదన్యాయత్తసత్తాదిమన్తమిత్యర్థః - ప్రపద్యే - యద్యప్యత్రగత్యర్థేనపద్యతినాబుద్ధ్యర్థేనసతాఅధ్యవసాయమాత్రముపస్థాప్యతే - తథాపిప్రమాణానుసారాదరణంతమీమహీతిపూర్వత్రశరణశబ్దపర్యాయస్యారణశబ్దస్యప్రయోగాచ్చప్రార్థనాద్యన్వితరక్షాభరన్యాససంకల్పోమీత్యుచ్యతేతథాహ్యుచ్యతే « అనన్యసాధ్యేస్వాభీష్టేమహావిశ్వాసపూర్వకమ్ । తదేకోపాయతాయాచ్ఞాప్రపత్తిశ్శరణాగతిః, »రక్షా,రక్షాప్రార్థనంతుసమనన్తరశ్లోకేఽవతుమాంపరాత్పరఇత్యాదిషుస్ఫుటం,ఇయంచగజేన్ద్రేణాపిహితాప్రపత్తిర్ముక్త్యర్థైవ-నతుప్రాణసంరక్షణార్థా « గజేన్ద్రోభగవత్స్పర్శాద్విముక్తోఽజ్ఞానబన్ధనాత్,ప్రాప్తోభగవతోరూపంపీతవాసాశ్చతుర్భుజః » ఇతి,తత్ఫలతయాముక్తేరేవవక్ష్యమాణత్వాత్ * ॥ ౩ ॥ * యస్మిన్నిదమిత్యనేనాభిప్రేతంసృష్టిసంహారవిషయచేతనాచేతనాత్మకజగదధికరణత్వం వివృణ్వన్సృష్ట్యాద్యుపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదిగుణయుక్తం స్వరక్షాయైప్రార్థయతే ॥ యఇతి ॥ ఆత్మనిస్వస్మిన్నేవ-యః - క్వచిత్కదాచిత్ , నిజమాయయాఆత్మీయసఙ్కల్పేన-విభాతం,ప్రకాశితం-దేవాదినామరూపవిభాగవత్త్వేనప్రకాశితం-క్వచిచ్చ , తిరోహితంనామరూపవిభాగత్యాగేనసూక్ష్మరూపతయాప్రలీనమిత్యర్థః-ఇదమ్-ఉభయంకార్యావస్థంకారణావస్థంచచిదచిదాత్మకంజగత్ - అవిద్ధదృక్నిత్యంసంకోచవికాసాదిరహితాపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయః - సాక్షీసర్వజ్ఞశ్చసన్,ఈక్షతే,సః-ఆత్మమూలఃఅనన్యకారణః-పరాత్ప్రధానాత్పరాత్జీవాత్,పరోవిలక్షణః-మామ్,అవతు-పరస్మాచ్చపరఇత్యుపాదానత్వప్రయుక్తవికారప్రసఙ్గపరిజిహీర్షయోక్తం - అత్రతుజీవాన్తరస్యాపిస్వసదృశత్వేస్వరక్షణాసామర్థ్యసూచనాయోక్తం - అవత్వితిప్రార్థితారక్షాఽత్రయావదనిష్టపరిహారపూర్వకేష్టప్రాపణరూపా-సాచముక్తిరేవ - బ్రహ్మవిదోగజేన్ద్రస్యకేవలప్రాణమాత్రరక్షాప్రార్థనాఽనుపపత్తేః « జిజీవిషేనాహమిహ » ఇతి « మాదృక్ప్రపన్నపశుపాశవిమోక్షణాయ » ఇతిస్పష్టంతదుక్తేశ్చ,అతఏవ-సర్వజ్ఞోభగవాంస్తదభిప్రాయమాలోచ్యముక్తిమేవాదాదితివిభావనీయమ్ * ॥ ౪ ॥ * క్వచిత్తిరోహితమిదమీక్షతఇత్యుక్తం-తజ్జగత్తిరోభూయకాందశామాపద్యతే-సచతద్దశాయాంకథంభూతోఽవస్థితఈక్షతఇత్యపేక్షాయాంతద్దర్శయతి॥ కాలేనేతి॥ కాలేనద్విపరార్ధావసానరూపేణకాలేననిమిత్తేన-సర్వస్యజగతో-హేతుషు,సర్వేషుహేతుషువా-పృథివ్యాదితత్త్వేషు-తత్కార్యేషు-లోకేషు-తత్పాలకేషుబ్రహ్మాదిషుచ-పఞ్చత్వంలయమ్-ఇతేషుప్రాప్తేషు-సత్సు-గహనమతిసూక్ష్మత్వాద్దురవబోధం-గభీరంపరిచ్ఛేత్తుమశక్యంఅణుత్వాదినాపిపరిచ్ఛేత్తుమశక్యంనిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నత్వాదితిభావః-ఏవంవిధంతమః-ఆసీత్ « నాసదాసీన్నోసదాసీత్తదానీంతమఆసీత్ » ఇతిశ్రుతేస్తమశ్శబ్దోనిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నాచిద్వ్యవాచీ « అక్షరంతమసిలీయతేతమఃపరేదేవఏకీభవతి » ఇతిశ్రుతేః-తద్దైవంభూతస్య-తమసః-పారే-యోఽభివిరాజతే-పారోఽత్రపాలనంనియమనరూపం « పౄపాలనపూరణయోః » ఇతిధాత్వర్థానురోధాత్-ఉక్తవిధతమోనియమనేకార్యాక్షమత్వాపాదనరూపే - స్థితఇతిశేషః-విరాజతేప్రకాశతే - నతుజీవవత్సంకుచితజ్ఞానోభవతీత్యర్థః * ॥ ౫ ॥ * క్వచిద్విభాతమీక్షతఇత్యుక్తం - కీదృశంతస్యేక్షణమిత్యపేక్షాయాంతద్దేవమనుష్యాద్యవస్థజీవసంబన్ధినానావిధవిచిత్రకర్మానుగుణనియమనరూపత్వాదిత్థంతయాదురవబోధమితివక్తుం తావత్తత్స్వరూపస్యదుర్జ్ఞేయత్వాత్తదీక్షణమపిదురవబోధమేవేతిదర్శయితుంస్వరూపస్యదుర్జ్ఞేయత్వంవదన్తంస్వరక్షాయైప్రార్థయతే॥ నేతి ॥ దేవాస్సత్త్వప్రచురాః « తత్రసత్త్వంనిర్మలత్వాత్ప్రకాశకమనామయమ్ » ఇత్యతీన్ద్రియార్థదర్శనయోగ్యత్వంసూచ్యతేఋషయోయోగినః - అనేనాపి,తదేవసూచ్యతే - అతఏవ - యస్య - పదం , పద్యతఇతిపదం , స్వరూపం , నవిదుః - అన్యోఽర్వాచీనో-జన్తుఃప్రాణీ-తత్పదం-గన్తుంయథావద్బోద్ధుమ్-ఈరితుంవక్తుంచ - కఃపునరర్హతి - తత్రదృష్టాన్తః-యథా-ఆకృతిభిర్వేషైర్విచేష్టతో * నటస్యాయమసావితితత్స్వరూపమతజ్జ్ఞా-నవిదుస్తథేత్యర్థః ॥ సఏవందురవబోధస్వరూపోఽతఏవ-దురత్యయానుక్రమణఃదుర్గమవ్యాపారః - ఇత్థంతయాదురవబోధనియమనరూపవ్యాపారయుక్తో-మామవతు-యద్వా-నటస్యే

వా - కృతిభిర్దేవాదివిచిత్రశరీరై - ర్విచేష్టితో జీవద్వారా విచేష్టితో యస్స్తౌతివా ఽ న్వయః - ఆకృతిభిరవతారవిశేషైర్విచేష్టితో యస్స్తౌతివా ఽ ర్థః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ దురవగమత్వోక్తిప్రసక్తామనుపాస్యత్వశఙ్కాం నిరాచికీర్షుస్స్తౌతి దృష్టాన్తసామర్థ్యలబ్ధం కైశ్చిత్సుబోధత్వం వదన్ తస్యైవ స్వరక్షోపాయత్వమధ్యవస్యతి ౹ దిదృక్షవ ఇతి ॥ సుమఙ్గళం నిత్యసుఖరూపం - యస్య - స్వరూపం దిదృక్షవస్సాక్షాత్కర్తుమిచ్ఛవః - మునయః - విముక్తసఙ్గో దారాగారాదిషు శబ్దాదివిషయేషు వా యైస్తే - సుసాధవః అన్యైరపి సాధూనాం ధర్మై - ర్యుక్తాః - భూతేషూచ్చావచేష్వాత్మభూతాః ఆత్మతుల్యతాం ప్రాప్తాః - స్వాత్మసమదర్శినః - సన్తో వనే అరణ్యే, అవ్రణమచ్ఛిద్ర - మలోకవ్రతం ఇతరైర్జనైః కర్తుమశక్యం వ్రతముపాసనాత్మకం - చరన్తి - ఉపాసనాత్మకవ్రతపరిశుద్ధమనసా తత్పదం సాక్షాత్కుర్వన్త్యేవేతి భావః - తథాచ శ్రుతిః « హృదా మనీషా మనసా ఽ భిక్లృప్తః - దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిః, రితి « తం దుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టం - యత్తద్రేశ్యమగ్రాహ్యం - న మాంసచక్షురభివీక్షతే తం న చక్షుషా పశ్యతి కశ్చనైనం, మిత్యాద్యదృశ్యత్వశ్రుతయస్తు యోగా ఽ పరిశుద్ధమతిభిరగ్రాహ్యత్వం వదన్తీతి భావః - స ఏవంభూతో - మే - గతిః రక్షోపాయ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ ఏవం దృశ్యత్వాదృశ్యత్వశ్రుతీనాం విషయవిభాగో ఽ త్ర ప్రదర్శితః అథ తుల్యన్యాయతయా « అజాయమానః - నిష్కలం నిష్క్రియం - తదరూపమనామయ ,, మిత్యాదిజన్మాదిప్రతిషేధపరాణాం « బహుధా విజాయతే, యస్య చైతత్కర్మ స వై వేదితవ్యః - సర్వకర్మా సర్వకామస్సర్వగన్ధస్సర్వరసః - హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే ,, ఇత్యాదీనాం జన్మాదిప్రతిపాదనపరాణాం చ శ్రుతీనాం విషయవిభాగం దర్శయన్ స్తౌతి ౹ నేతి ౹ యద్యపి - యస్య - జన్మాదయో - న సన్తి జీవస్యేవ కర్మాయత్తా న సన్తీతి భావః తథా ఽ పి లోకానాం దుష్కృతా - మప్యయో వినాశః - సంభవః సాధూనాం - పరిత్రాణం, తయోస్సమాహారః - తస్మై తదర్థం - తాని జన్మాదీని - అనుకాలం ,, యదా యదా హి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి ,, త్యాద్యుక్తకాలేష్విత్యర్థః, స్వమాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన - ఋచ్ఛతి ప్రాప్నోతి - స్వీకరోతి అకర్మాయత్తాని జన్మాదీని స్వేచ్ఛయైవోపాదత్త ఇత్యర్థః - తత్ర దోషో వికారః - ఇమమేవ విషయవిభాగమభిప్రేత్య వరదగురుభిరయం శ్లోకో ఽ భిహితః « యద్బ్రహ్మణో గుణశరీరవికారభేదకర్మాదిగోచరవిధిప్రతిషేధవాచః । అన్యోన్యభిన్నవిషయా న విరోధగన్ధమర్హన్తి తన్న విదుషః ప్రతిషేధబాధ్యా ,, ఇతి - యస్తాన్ ఋచ్ఛతి స మే గతిరితి పూర్వేణాన్వయః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ ఏవం శరణ్యత్వోపయుక్తగుణకథనపూర్వకం స్వరక్షాయై శరణముపగమ్యార్ఘపాత్రపరివేషితబహువ్యఞ్జనోపేతాన్నాదిభోజనప్రవృత్తన్యాయేన ఝంఝామారుతవిధూతచూతాదిఫలాదానప్రవృత్తన్యాయేన చ పౌనరుక్త్యక్రమావనాదృత్య ఉక్తైరనుక్తైశ్చ గుణైర్యథామత్యుపస్థితైశ్శరణ్యత్వోపయుక్తైః స్తువన్ ప్రణమతి ౹ తస్మా ఇతి ॥ పరేషాం బ్రహ్మాదీనామపి, ఈశాయ, అనన్తాశ్శక్తయః సృష్ట్యాదిశక్తయో - యస్య, న విద్యతే - రూపం కర్మాయత్తం శరీరం - యస్య - ఉరూణి బహూని - రూపాణి అకర్మాయత్తాని స్వేచ్ఛోపాత్తాన్యప్రాకృతాని - యస్య, ఆశ్చర్యం లోకవిసజాతీయత్వేనాద్భుతం కర్మ జగద్వ్యాపారాద్యాత్మకం, యస్య ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఆత్మనైవ దీప్యత ఇత్యాత్మదీపః - తస్మై స్వయంప్రకాశాయ, సాక్షిణే సర్వస్య యుగపత్సాక్షాద్ద్రష్ట్రే - పరమాత్మనే - లోకత్రయమావిశ్య ప్రశాసనేన భర్త్రే - గిరాం - మనసశ్చేతసామపి - విదూరాయ అవిషయాయ - వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావాయ - చిత్తావస్థస్య మనసః సత్త్వప్రచురత్వేనాధికార్థవిషయీకరణయోగ్యత్వసూచనాయ మనసః పృథక్ చేతసామపీత్యుక్తమ్ ❀ ౹ ౧౦ ౹ ❀ విపశ్చితా జ్ఞానినా కర్త్రా సత్త్వేన విశుద్ధేన అనన్యప్రయోజనేన - నైష్కర్మ్యేణ ఉపాసనాత్మకనివృత్తిధర్మేణ - పలభ్యాయ - కైవల్యం ప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యం - మోక్ష ఇతి యావత్ - తస్య - అధిపతయే - నిర్వాణసుఖసంవిదే నిర్దుఃఖానన్దజ్ఞానస్వరూపాయ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ శాన్తాయ - అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యురూపషడూర్మిరహితాయ, యద్వా - సాధూనాం - శాన్తాయ ప్రసన్నాయ - ఘోరాయ ఖలానాముగ్రాయ - మూఢాయ సంసారిణాం ప్రచ్ఛన్నాయ - గుణధర్మిణే సత్త్వాదిగుణానామాశ్రయాయ - నిర్విశేషా

వతు ౹ ౬ ౹ దిదృక్షవో యస్య పదం సుమఙ్గళం విముక్తసఙ్గా మునయస్సుసాధవః ౹ చరన్త్యలోకవ్రతమవ్రణం వనే భూతాత్మభూతాస్సుహృదస్స మే గతిః ॥ ౭ ॥ న విద్యతే యస్య చ జన్మ కర్మ వా న నామరూపే గుణదోష ఏవ వా । తథా ఽ పి లోకాప్యయసంభవాయ యః స్వమాయయా తాన్యనుకాలమృచ్ఛతి ॥ ౮ ॥ తస్మై నమః పరేశాయ బ్రహ్మణే ఽ నన్తశక్తయే । అరూపాయోరురూపాయ నమ ఆశ్చర్యకర్మణే ॥ ౯ ॥ నమ ఆత్మప్రదీపాయ సాక్షిణే పరమాత్మనే । నమో గిరాం విదూరాయ మనసశ్చేతసామపి ॥ ౧౦ ॥ సత్త్వేన ప్రతిలభ్యాయ నైష్కర్మ్యేణ విపశ్చితా ౹ నమః కైవల్యనాథాయ నిర్వాణసుఖసంవిదే ॥ ౧౧ ॥ నమశ్శాన్తాయ ఘోరాయ మూఢాయ గుణధర్మిణే । నిర్విశేషాయ

సామ్యాయ నమో జ్ఞానఘనాయ చ ॥ ౧౨ ॥ క్షేత్రజ్ఞాయ నమస్తుభ్యం సర్వాధ్యక్షాయ సాక్షిణే। పురుషాయాత్మ
మూలాయ మూలప్రకృతయే నమః ॥ ౧౩ ॥ సర్వేన్ద్రియగుణద్రష్ట్రే సర్వప్రత్యయహేతవే। అసతా ✽ చ్ఛాయ
యోక్తాయ సదాభాసాయ తే నమః ॥ ౧౪ ॥ నమో నమస్తేఽఖిలకారణాయ నిష్కారణాయాద్భుతకారణాయ। స
ర్వాగమామ్నాయమహార్ణవాయ నమోఽపవర్గాయ పరాయణాయ ॥ ౧౫ ॥ గుణారణిచ్ఛన్నచిదూష్మపాయ
తత్క్షోభవిస్ఫూర్జితమానసాయ। †నైష్కర్మ్యభావాయ నివర్తితాగమ ✽ స్వయంప్రకాశాయ నమస్కరో
మి ॥ ౧౬ ॥ మాదృక్ప్రపన్నపశుపాశవిమోక్షణాయ ముక్తాయ భూరికరుణాయ ✽ నమోఽలయాయ। స్వాంశేనస

యహేయగుణరహితాయ - సత్త్వాదిగుణాశ్రయత్వేఽపి తదవశ్యాయేత్యర్థః - సామ్యాయ వైషమ్యాదిరహితాయ - జ్ఞానఘనాయ క్వచిదపి జాడ్యరహితాయ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ క్షేత్రజ్ఞశరీరకాయ - సర్వాధ్యక్షాయ - సర్వభూతాధిపతయే. సాక్షిణే సర్వద్రష్ట్రే । - పురుషాయాన్తఃప్రవిశ్య నియన్త్రే । ఆత్మమూలాయ స్వయంకారణాన్తరరహితాయ - మూలప్రకృతయే సర్వోపాదానభూతాయ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ సర్వేషామిన్ద్రియాణాం, తద్గుణానాం శబ్దాదివిషయాణాం చ - యుగపత్సదా, ద్రష్ట్రే । - సర్వప్రత్యయహేతవే సంశయవిపర్యయాదిసర్వధర్మప్రత్యయహేతవే - అసతా సతతపరిణామిన్యా - ఛాయయా ఛాయావదపృథక్సిద్ధయా మాయయోక్తాయ సూచితాయ, జడత్వేన స్వయం ప్రవృత్తిశూన్యయా మాయయా ప్రవర్తయితృత్వేన సూచితాయేత్యర్థః - ఉక్తాయేతి పాఠాన్తరం. తదాయుక్తాయేత్యర్థః - యద్వా, గూఢాయ గుణధర్మిణే నిర్విశేషాయ సామ్యాయాజ్ఞానఘనాయేత్యచేతనసమష్టిశరీరకత్వముక్తం - తత్ర గూఢాయ తమోమయాయ - గుణధర్మిణే - సత్త్వాదిగుణానామాశ్రయాయ - నిర్విశేషాయ - పృథివ్యాదివిశేషరహితాయ " మహదాద్యావిశేషాన్తా,, ఇతి ప్రయోగాత్ - సామ్యాయ గుణసామ్యావస్థాయ - అజ్ఞానఘనాయేతిచ్ఛేదః - జాడ్యస్వభావాయేత్యర్థః - గూఢత్వాదికం చ " కారిణ్యా వానో ఽభిభర్తీ,,తి వత్ప్రకృతిద్వారకం విశేషణం క్షేత్రజ్ఞాయ సర్వాధ్యక్షాయ సాక్షిణే పురుషాయేతి సమష్టిజీవశరీరకత్వముచ్యతే - క్షేత్రజ్ఞాయ " ఏతద్యో వేత్తి స సత,,మిత్యుక్తవిధక్షేత్రజ్ఞాయ - సర్వాధ్యక్షాయ కరణాధిపతయే. సాక్షిణే బుద్ధీన్ద్రియాదీనాం సాక్షాద్ద్రష్ట్రే ।, పురుషాయ సర్వశరీరాన్తర్వర్తినే - ఏతాన్యపి సద్వారకాణ్యేవ విశేషణాని - సర్వేన్ద్రియగుణద్రష్ట్రే ఇతి శ్లోకే తు వ్యష్టిజీవశరీరకనమస్కారః, తత్ర - అసతా అనిత్యయా - ఛాయయా ఛాయావత్సానుబన్ధయా వాసనయా - ఉక్తాయ రూపితాయ - ఉక్తాయేతి పాఠే సూచితాయ - ఆశ్రయమన్తరేణ వాసనాయా అనుపపత్త్యా తయా సూచితాయేతి భావః ॥ స్వప్రకాశాయ, ఇమాన్యపి సద్వారకాణ్యేవ విశేషణాని - ఇతరాణి తు - అద్వారకాణీతి వివేకః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ అఖిలకారణాయ సర్వకారకశరీరకాయ - నిష్కారణాయ - స్వయంకారకాన్తరాసాధ్యాయ, అద్భుతకారణాయ, మృదాదివత్స్వరూపపరిణామరహితకారణస్వరూపాయ సర్వే - ఆగమాః పఞ్చరాత్రాదయః, ఆమ్నాయా వేదాశ్చ - తేషాం - మహార్ణవాయ స్రోతసామివ పర్యవసానభూమయే - అపవర్గాయ మోక్షహేతుభూతాయ - పరాయణాయ పరమప్రాప్యాయ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ గుణారణిచ్ఛన్నచిదూష్మపాయ - సత్త్వాదిగుణాత్మికా ప్రకృతిరేవారణిః - తయా సంఛన్నం జీవసమష్టిరూపమూష్మాణమగ్నిం, పిబతి సంహారకాలే స్వస్మిన్నుపసంహృత్య యో నిదధాతి స తథోక్తః - తస్మై తత్క్షోభవిస్ఫూర్జితమానసాయ - మానసశబ్దో మనఃకార్యసఙ్కల్పపరః తత్క్షోభే చిదచితోర్వ్యక్తిక్షోభకాలే సృష్టికాలే, స్ఫురితసఙ్కల్పాయ - నైష్కర్మ్యం మోక్షః - తత్ - యేన భావ్యతే, తస్మై - నివర్తితాగమస్వయంప్రకాశాయ " యతో వాచో నివర్తన్త,, ఇతి ప్రకారేణ - వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యజ్ఞానస్వరూపాయేత్యర్థః - నైష్కర్మ్యభావేనేతి తృతీయాన్తపాఠే, నైష్కర్మ్యభావేన మోక్షలాభేన - నివర్తితః - ఆగమః శాస్త్రం - యైః - తేషాం - స్వయమేవ ప్రకాశమానాయ, ముక్తిపర్యన్తా హి శాస్త్రవశ్యతా - ముక్తానాం తు నివర్తితాగమానామకర్మవశ్యానాం తేషు అనయా ప్రకాశమానాయేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ మాదృశో - యః ప్రపన్నః, పశుశ్చ, తస్య, యః - పాశః కర్మబన్ధస్తస్య - విమోక్షణం - యస్మాత్తస్మై - తం మోక్షయతీతి వా సః తస్మై - ముక్తాయ స్వయం ప్రకృతిపారవశ్యరహితాయ - భూరికరుణాయ దయాసముద్రాయ - మనోఽలయాయ మనసోఽలయః శబ్దాదివిషయేభ్యో వైముఖ్యం - యత్ప్రాప్త్యా - తస్మై - నమోఽలయాయేతి పాఠే - అలయాయేతి ఛేదః న విద్యతే, లయో నాశో యస్య జనాదిష్వలయః, తస్మై, " న మే భక్తః ప్రణశ్యతీ,,తి భగవదుక్తేః - యోగదశాయాం జీవశరీరకతయా గృహ్యమాణస్వరూపాయ స్వాంశేనేతి ప్రత్యక్ ఽహంబుద్ధిబోధ్య జీవవిషయః స్వాంశేనేతి బాహుప్రధానో నిర్దేశః - స్వాంశేన విశిష్టవత్త్వైకదేశత్వేనాకారేణ - సర్వయోగినాం, మనసి, ప్రతీతో - యః - ప్రత్యగహంబుద్ధిబోధ్యో జీవస్తస్య, దృక్ తద్విషయకం జ్ఞానం, యస్య, తస్మై

---

౧౪ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ ఛాయయాక్తాయ. ౧౬ ॥ శ్లో † పా ॥ నైష్కర్మ్యభావేన. ౧౭ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ నమోఽలయాయ.

స్వాంశభూతజీవాన్తరాత్మత్వేన తదుపాధితయా ప్రతీయమానాయేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ దేహపుత్రమిత్రాదిషు సక్తైర్దుఃఖేనాపి ప్రాప్తుమశక్యాయ, గుణాశ్శబ్దాదయో విషయాః-తేషు, సఙ్గేన, వివర్జిత-స్తస్మై-శబ్దాదివిషయసఙ్గరహితాయ ముక్తాత్మభిః రాగాదినిర్ముక్తమనోభిః-స్వహృదయే, పరిభావితాయ ముహుర్ముహురభ్యస్తాయ-జ్ఞానస్వరూపాయ-ఈశ్వరాయ సర్వనియన్త్రే ❁ ॥ ౧౮ ॥ ధర్మాదిచతుర్విధపురుషార్థాన్, కామయమానా యం భజన్తః-ఇష్టాం స్వాభిప్రేతాం గతిం ధర్మాదిఫలం ప్రాప్నువన్త్యేవ-న తు తావదేవ-కిన్తు, యస్మై-రకామితా, అన్యా అప్యాశిషో, రాతి దదాతి, అవ్యయం అక్షరం, దేహం చ, రాతి-స్వదేహతుల్యం దేహం చ దదాతి, ముక్తిం చేతి యావత్-సోఽదభ్రదయోఽపారకరుణః-మమ విమోక్షణం, కరోతు ముక్తిం, దదాతు ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ మూర్ఖత్వాదహం ముక్తిం ప్రార్థయే, ఏకాన్తినస్తు తామపి న ప్రార్థయన్త ఇత్యాహ । ఏకాన్తిన ఇతి । ఏకాన్తినోఽనన్యప్రయోజనాః, భగవత్ప్రపన్నాః, యస్య యస్మాత్, కఞ్చనార్థం ముక్తమపి న వాఞ్ఛన్తి వై-అనిచ్ఛాయాం హేతుం వదన్ తాన్ విశినష్టి-అత్యద్భుతం, సుమఙ్గళం చ, యస్య, చరిత్రం-గాయన్తః, తద్గుణానుభవానన్దసముద్రమగ్నాః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తం-అక్షరం నిత్యం, పరం బ్రహ్మ, పరేషామపీశం, అవ్యక్తం చక్షురాద్యగమ్యం ఆధ్యాత్మికయోగేన భక్తియోగేనైవ, గమ్యం, అత ఏవ, అతీన్ద్రియం, ఇన్ద్రియావిషయం, సూక్ష్మం అణోరప్యణీయాంసం-ఇవశబ్దేన మహతో మహీయాంసమితి లభ్యతే, అతిదూరం ఉపాయాన్తరాగమ్యత్వాత్, యద్వా, సూక్ష్మ-మతిదూరం చ, యద్వస్తు, తదివాతీన్ద్రియం త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితం-ఆదౌ భవమాద్యం, పరిపూర్ణమన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్య వర్తమానం, అవాప్తసమస్తకామం వా, స్తౌ

ర్వతనుభృన్మనసి ప్రతీతప్రత్యగ్దృశే భగవతే బృహతే నమస్తే ॥ ౧౭ ॥ ఆత్మాత్మజాప్తగృహవిత్తజనేషు సక్తైర్దుష్ప్రాపణాయ గుణసఙ్గవివర్జితాయ । ముక్తాత్మభిస్స్వహృదయే పరిభావితాయ జ్ఞానాత్మనే భగవతే నమ ఈశ్వరాయ ॥ ౧౮ ॥ యం ధర్మకామార్థవిముక్తికామా భజన్త ఇష్టాం గతిమాప్నువన్తి । * కిం చాశిషో రాత్యపి దేహమవ్యయం కరోతు మేఽదభ్రదయో విమోక్షణమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఏకాన్తినో యస్య న కఞ్చనార్థం వాఞ్ఛన్తి యే వై భగవత్ప్రపన్నాః । అత్యద్భుతం తచ్చరితం సుమఙ్గళం * గాయన్త ఆనన్దసముద్రమగ్నాః ॥ ౨౦ ॥ తమక్షరం బ్రహ్మ పరం పరేశమవ్యక్తమాధ్యాత్మికయోగగమ్యమ్ । అతీన్ద్రియం సూక్ష్మమివాతిదూరమనన్తమాద్యం పరిపూర్ణమీడే ॥ ౨౧ ॥ యస్య బ్రహ్మాదయో దేవా వేదా లోకాశ్చరాచరాః । నామరూపవిభేదేన ఫల్గ్వ్యా చ కలయా కృతాః ॥ ౨౨ ॥ యథాఽర్చిషోఽగ్నేస్సవితుర్గభస్తయో నిర్యాన్తి సంయాన్త్యసకృత్స్వరోచిషః । తథా యతోఽయం గుణసమ్ప్రవాహో బుద్ధిర్మనః ఖాని శరీరవర్గాః ॥ ౨౩ ॥ స వై న దేవాసురమర్త్యతిర్యఙ్ న స్త్రీ న షణ్ఢో న పుమాన్న జన్తుః । నాయం గుణః కర్మ న సన్న చాసన్ నిషేధశేషో జయతాదశేషః ॥ ౨౪ ॥ జిజీవిషే నాహమిహాముయా కిమన్తర్బహిశ్చావృత

మి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ చతుర్ముఖప్రభృతయో, దేవాః, చరాచరాత్మకా లోకాః, వేదాశ్చ, నామరూపవిభాగేన, యస్య, ఫల్గ్వ్యా, కలయా, కృతాః, తస్యాయుతాయుతశతైకకలాంశకాంశే విశ్వం విచిత్రచిదచిత్ప్రవిభాగవృత్తమిత్యుక్తవిధయా నిర్మాయ ధృతా ఇత్యర్థః-యస్యేత్యస్య స వా ఇత్యుపరిష్టాదన్వయః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ కథం కృతా ఇత్యపేక్షాయాం దృష్టాన్తౌ-తత్రాద్యః ప్రవాహే, ద్వితీయస్స్వాన్వయే దృష్టాన్తః-యథాఽగ్నేరర్చిషః, యథా చ, సవితుః, గభస్తయో మరీచయః, అసకృన్నిర్యాన్తి ఉద్గచ్ఛన్తి సంయాన్తి పునస్తత్రైవ లీయన్తే, స్వరోచిషః స్వాంశభూతాః రోచిషః-హేతుగర్భమిదం స్వరోచిష్ట్వాన్నిర్యాన్తి సంయాన్తి చేత్యర్థః-తథా బుద్ధిర్మనః-ఖానీన్ద్రియాణి, శరీరవర్గాః దేవాదిశరీరసంఘాశ్చే, త్యయం, గుణసమ్ప్రవాహః గుణపరిణామరూపః ప్రపఞ్చః, యతో, నిర్యాతి, యత్ర, సంయాతి యదంశత్వాదితి భావః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ య ఏవంభూతః, స వై-న-దేవాదీనామన్యతమోఽపి దేవత్వాదిజాతిరహిత ఇత్యర్థః-తథా, స్త్రీత్వాదిలిఙ్గరహితః, న జన్తుః నాపి ప్రాణీ, గుణః-కర్మ చాయం న భవతి గుణరహితః కర్మరహితశ్చేత్యర్థః-అత ఏవ, న సత్ న జీవవర్గాన్తర్భూతః, న చాసత్, నాప్యచేతనవర్గాన్తర్భూతః, చిదచితోరేవ జాత్యాద్యాశ్రయత్వాదితి భావః, జాత్యాదిరూపో న భవతీతి వాఽర్థః కిన్తు, నిషేధశేషః జాత్యాదిషు, ఓం నమో భగవత ఇత్యాద్యుక్తకల్యాణగుణాశ్రయత్వే ప్రతిషిద్ధే సతి-యస్తద్గుణాశ్రయతయాఽవశిష్యతే, యశ్చ, శేషః అశేషాశ్రయః, సాక్షాత్పరమ్పరాన్యతరసమ్బన్ధేన జాత్యాదీనామాశ్రయః తత్ర, చిదచితోస్సాక్షాదాశ్రయః, జాత్యాదీనాం చిదచిద్ద్వారేతి వివేకః, సః జయతాత్, సర్వోత్కృష్టత్వం ప్రాప్నోతు, యద్వా జి అభిభవ ఇతి ధాతుః-జయతాదభిభవతాత్ మమ స్వప్రాప్తివిరోధివర్గం నిరస్యత్విత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ స్వాభిప్రాయమావిష్కరోతి । జిజీవిష ఇతి । నాహం జీవితుమిచ్ఛామి-తత్ర హేతుః, అముయా-అన్తర్బహిశ్చావృతయా అహఙ్కారమమకారాస్పదభూతయేత్యర్థః ఇభయోన్యా

గజజన్మనా - కింసకోపిప్రుషార్థఇత్యర్థః - కం త్వా - త్మలోకావరణస్య , మోక్షణమిచ్ఛామి - లోక్యతఇతిలోకః . ఆత్మాఖ్య లోకస్యా - వరణ రూపాత్కర్మణో - మోక్షణ - మిచ్ఛామి - యద్వా - ఆత్మనో - లోకః ధర్మభూతజ్ఞానం - తస్యా - వారకాత్కర్మణో - మోక్ష - మిచ్ఛామి - యస్య - మోక్షస్య - కాలేననిమిత్తేన - నవిప్లవః నపునరావృత్తి - స్తం మోక్ష - మిచ్ఛామీ - త్యన్వయః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ సో ఽ హంఆత్మలోకావరణస్య మోక్షణమిచ్ఛు రహం విశ్వస్య-స్రష్టారం - విశ్వంవిశ్వశరీకం- అవిశ్వంవిశ్వవిలక్షణం- విశ్వవేదనంసర్వవిదం,విశ్వవేదసమితిపాఠాన్తరం-తదావిశ్వస్య - వేదస౦ధనం-పురుషార్థరూపమిత్యర్థః - యద్వా విశ్వం-వేదోధనం- శేషభూతం-యస్య-సఇత్యర్థః -విశ్వస్యాన్తః ప్రవిశ్యభర్తారం,కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదిరహితం-గుణపూర్ణం - పరమప్రాప్యం - నతోఽస్మిపరమప్రాప్యం-పరం కేవలం-నతోఽస్మతివా- ప్రణామమన్తరేణతత్ప్రసాదనోపాయంనజానామీతిభావః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ యోగేనోపాసనాత్మకేన-రన్ధితానినిదగ్ధాని - కర్మాణదర్శనవిరోధీనిపుణ్యాపాపాత్మకాని - యేషాం తే-యోగినః-యోగేన-విభావితేవిశోధితే,హృది - యంప్రపశ్యన్తిసాక్షాత్కుర్వన్తి-తం-యోగేశంనతోఽస్మి-శక్తాస్త్వేవంయోగవిశుద్ధమనసాసాక్షాత్కుర్వన్తి - అహంతు కేవలంనతోఽస్మీతిభావః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అసహ్యో ఽ ప్రతిహతో-వేగోవ్యాపారో-యస్య-తచ్ఛక్తీనాంసృష్ట్యాదిశక్తీనాం - త్రయం-యస్య-తస్మై - శక్తిత్రయాయేతిపాఠాన్తరం-తదా-అప్రతిహతాశక్తిరఘటితఘటనాత్మికా-క్రియాజగత్సృష్ట్యాదిరూపాచ-యస్య-తస్మై - అఖిలాఃధీగుణాఃధీగతసంశయవిపర్యయాద్యవస్థాః-యస్మా - త్సతథోక్తః-తస్మై - ప్రపన్నానాం-పాలాయరక్షిత్రే,దురన్తాఅపారశక్తి - ర్యస్య -కదిన్ద్రియాణాంఅజితన్ద్రియాణాం-అనవాప్యందురవగమం-వర్త్మయాథాత్మ్యం-యస్య

యేఽభయోన్యా ❁ । ఇచ్ఛామికాలేననయస్యవిప్లవస్తస్యాత్మలోకావరణస్యమోక్షణమ్ ॥ ౨౫॥సోఽహంవి
శ్వసృజంవిశ్వమవిశ్వం ❁ విశ్వవేదనమ్ । విశ్వాత్మానమజంబ్రహ్మప్రణతోఽస్మిపరంపదమ్॥ ౨౬ ॥ యోగరన్ధి
తకర్మాణోహృదియోగవిభావితే । యోగినోయంప్రపశ్యన్తియోగేశంతంనతోఽస్మ్యహమ్॥ ౨౭ ॥నమోనమ
స్తుభ్యమసహ్యవేగ † శక్తిత్రయాయాఽఖిలధీగుణాయ ❁ । ప్రపన్నపాలాయదురన్తశక్తయేకదిన్ద్రియాణా
మనవాప్యవర్త్మనే ॥ ౨౮ ॥ నాయంవేదస్వమాత్మానంయచ్ఛక్త్యాఽహంధియాహతః । తందురత్యయమాహా
త్మ్యం × భగవన్తంనతోఽస్మ్యహమ్॥ ౨౯ ॥శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంగజేన్ద్రముపవర్ణితనిర్విశేషంబ్రహ్మాదయో
వివిధలిఙ్గభిదాభిమానాః।నైతేయదోపససృపుర్నిఖిలాత్మకత్వాత్తత్రాఖిలామరమయోహరిరావిరాసీత్॥౩౦॥
తంతద్వదార్తముపలభ్యజగన్నివాసస్స్తోత్రంనిశమ్య దివిజైస్సహసంస్తువద్భిః । ఛన్దోమయేనగరుడేనసము

తస్మై,తుభ్యం,నమోనమః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అయంజనో-యస్య-శక్త్యామాయయాహేతుభూతయా - అహంధియాదేహాత్మాభిమానేన-యస్మాయామూలకదేహాత్మాభిమానేన,హతంహతప్రాయం-స్వ - మాత్మానం - నవేద,తం-దురత్యయమాహాత్మ్యం-అనతిక్రమణీయమహాత్మ్యం-భగవన్తం-మహం,నతోఽస్మి,ఇతోఽస్మీతిపాఠాన్తరం-తదా-ప్రపన్నోఽస్మి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవమిత్థం,ముపవర్ణితనిర్విశేషం,ఉపవర్ణితం-హేయగుణరహితభగవత్స్వరూపం-యేన-తం-యద్వా-బ్రహ్మాదిషుకస్యచిదసాధారణశబ్దవిశేషరహితత్వం యేనవర్ణితం-స-తథోక్త-స్తంగజేన్ద్రం -అతఏవనైతే-బ్రహ్మాదయో-యదా-నోపసస్రుపుఃనోపజగ్ముఃకథంభూతాస్సన్తః - లిఙ్గంశరీరం - నానావిధనామరూపాభిమానవన్తః - యద్వా-లిఙ్గంచిహ్నంచతుర్ముఖత్వహంసవాహనత్వాదిరూపం-తస్య-భిదాత్ర్యక్షత్వవృషవాహనత్వశూలపాణిత్వాదేర్వ్యావృత్తిః-తస్యా - మభిమానో-యేషాం, తే - పరస్పరవ్యావృత్తచతుర్ముఖత్వహంసవాహనత్వత్ర్యక్షత్వ వృషవాహనత్వసహస్రాక్షత్వైరావతవాహనత్వాదిలిఙ్గాభిమానయుక్తాః - గజేన్ద్రోపవర్ణితేషుచిహ్నేష్వస్మదసాధారణానిలిఙ్గానినకానిచిదపిసన్తీత్యభిమానయుక్తాస్సన్తఇతిఫలితోఽర్థః-తత్రతదా-హరిర్వ్యాఖ్యోభగవాన్ -అఖిలామరమయఃఅఖిలదేవప్రచురః "సఆత్మా,అఙ్గాన్యన్యాదేవతా ,,ఇతిశ్రుతేః-నిఖిలాత్మకత్వాత్-నిఖిలానాంగజేన్ద్రోపవర్ణితగుణానాంఆత్మకత్వా దాశ్రయత్వాద్ధేతోః- ఆవిరాసీత్ - ఆవిర్బభూవ । స్తోత్రేబ్రహ్మవిష్ణుశివాదిశబ్దరహితేఽప్యుక్తవిశేషణానాంబ్రహ్మాదిష్వసంభవాన్నతేసమాగతాః ॥ వస్తుసామర్థ్యాత్పురుషోత్తమఏవవిశేషణానామన్వితత్వాత్సఏవాగతఇతిభగవతోవాస్తవాఽనవచ్ఛిన్నమాహాత్మ్యయోగోదర్శితః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఆవిర్భావప్రకారమేవాహ ॥ తమితి ॥ తద్వత్తథా,ఆర్తంగ్రాహేణపీడితం-గజేన్ద్రముపలభ్యజ్ఞాత్వా,దృష్ట్వా-తత్కృతంస్తో

---

౨౬ । శ్లో ❁ పా । విశ్వవేదసమ్.   ౨౮ ॥ శ్లో † శక్తిక్రియాయ.   ౨౯ ॥ శ్లో × పా॥భగవన్తమితోఽస్మ్యహమ్.

త్రించ-నిశమ్య-శ్రుత్వా - కుతః యతో౽యం జగన్నివాసః - జగతి కృత్స్నే అన్తరాత్మతయా వసతీతి తథా-అత, ఉపలభ్య-నిశమ్యచ ఛన్దోమయేన - త్రివృద్గాయత్ర్యాదిఛన్దోరూపత్వేనోపాస్యమానశిరశ్చతురాద్యవయవత్వాచ్ఛన్దః ప్రచుర - స్తేనగరుడేన - సముహ్యమానః - అనేనశైఘ్ర్యాతిశయస్సూచితః - చక్రంసుదర్శన - మాయుధం - యస్య - తాదృశః - సంస్తువద్భి,ర్దైవైస్సహ-యత్రగజేన్ద్ర,స్తత్రాశు-అభ్యగమత్ అభిజగామ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ అన్తస్సరసి-ఉరు-బలం-యస్య, తేన-గ్రాహేణ-గృహీతో,౽తఏవా,ర్తః,సఃగజేన్ద్రః-గరుత్మతిగరుడే- స్థితమితి శేషః - ఉపాత్తం ధృతం-చక్రం,యేన-తం-హరిం-ఖే అన్తరిక్షే-దృష్ట్వా-సామ్బుజం-కరంతుణ్ణ-ముద్ధృత్య-"రిక్తహస్తేననోపేయాద్రాజానం దైవతంగురు,,మిత్యుక్తన్యాయేనగృహీతసరసిజంకరముద్ధృత్యేత్యర్థః-కృచ్ఛ్రాత్ప్రయాసాత్ - కాంచిద్గిరం-మహా-గిరమేవదర్శయతి-నారాయణేత్యాది ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ తతః-పీడితం-గజేన్ద్రం,వీక్ష్య-అజః-హరిః-కృపయా-సహసా-ఆశు - అవతీర్య గరుడో౽పిమన్దగతిరితితతో౽వరుహ్య- ఆశుత్వరయా-సగ్రాహం,గజేన్ద్రం , సరస , ఉజ్జహార ఉద్ధృత్యబహిర్నిష్కాసితవాన్,తతో , ౽రిణాచక్రేణ,విపాటితంఛిన్నం,ముఖం,యస్య,తస్మాత్-గ్రాహాత్,గజేన్ద్రం ఉస్రియాణాం దేవానాంపశ్యతాంసతాం-అమూముచన్మోచయామాస ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్య వీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయా మష్టమస్కన్ధే తృతీయో౽ధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

తదేతి ॥ తదాగజేన్ద్రమోచనదశాయాం , బ్రహ్మరుద్రముఖ్యా,దేవాదయః,తద్గజేన్ద్రమోక్షణరూపం,హరేః,కర్మ,అద్భుతంశంసన్తఃప్రశంసన్తః,కుసుమవర్షం,ముముచుః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ దివ్యా,దున్దుభయో,నేదుః,గన్ధర్వా ననృతుః,జగుశ్చ ఋషిప్రభృ

హ్యమానశ్చక్రాయుధో౽భ్యగమదాశుయతో గజేన్ద్రః ॥ ౩౧ ॥ సో౽న్తస్సరస్యురుబలేనగృహీత ఆర్తో దృష్ట్వా గరుత్మతి హరిం ఖ ఉపాత్తచక్రమ్ । ఉత్క్షిప్యసామ్బుజకరంగిరమాహకృచ్ఛ్రా న్నారాయణాఖిలగురో భగవన్నమస్తే ॥ ౩౨ ॥ తంవీక్ష్యపీడితమజస్సహసా౽వతీర్యసగ్రాహమాశుసరసఃకృపయోజ్జహార । గ్రాహాద్విపాటితముఖాదరిణా గజేన్ద్రం సంపశ్యతాంహరిరమూముచదుస్రియాణామ్ ॥ ౩౩ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,అష్టమస్కన్ధే,గజేన్ద్రమోక్షణంనామతృతీయో౽ధ్యాయః ❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తదా దేవర్షిగన్ధర్వా బ్రహ్మేశానపురోగమాః । ముముచుఃకుసుమాసారంశంసన్తః కర్మతద్ధరేః ॥ ౧ ॥ నేదుర్దున్దుభయోదివ్యాగన్ధర్వాననృతుర్జగుః । ఋషయశ్చారణాస్సిద్ధాస్తుష్టువుఃపురుషోత్తమమ్ ॥ ౨ ॥ యో౽సౌగ్రాహస్సవై సద్యఃపరమాశ్చర్యరూపధృత్ । ముక్తోదేవలశాపేనహూహూర్గన్ధర్వసత్తమః ॥ ౩ ॥ ప్రణమ్యశిరసా౽ధీశముత్తమశ్లోకమవ్యయమ్ । అగాయతయశోధామకీర్తన్యగుణసత్కథమ్ ॥ ౪ ॥ సో౽నుకమ్పిత ఈశేనపరిక్రమ్యప్రణమ్యతమ్। లోకస్యపశ్యతోలోకంసమాగాన్ముక్తకిల్బిషః ॥ ౫ ॥ గజేన్ద్రో భగవత్స్పర్శాద్విముక్తో౽జ్ఞానబన్ధనాత్ । ప్రాప్తోభగవతోరూపంపీతవాసాశ్చతుర్భుజః ॥ ౬ ॥ సవై పూర్వమభూద్రాజాపాణ్డ్యోద్రమిడసత్తమః। ఇన్ద్రద్యుమ్న ఇతిఖ్యాతోవిష్ణువ్రతపరాయణః ॥ ౭ ॥ సఏకదా౽౽రాధనకాలఆత్మవా

తయః,పురుషోత్తమంహరిం,తుష్టువుః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ యో౽సౌ ,గ్రాహః-పూర్వస్మిన్జన్మని - హూహూర్నామ-గన్ధర్వశ్రేష్ఠః-సః,దేవలస్య-శాపేననిమిత్తేన-గ్రాహో,జాతఃసవైగ్రాహో,దేవలస్యశాపేన-ముక్తః,సద్యః,పరమాశ్చర్యరూపధృత్ ప్రాక్తనాద్భుతతమగన్ధర్వరూపధృత్ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ ఉత్తమశ్లోక-మవ్యయం,యశసో , ధామఆశ్రయం , అతః , కీర్తన్యాః కీర్తనీయాః,గుణాః , సత్కథాశ్చయస్య,తం-అధీశంహరిం , శిరసా , ప్రణమ్య , అగాయత,ఇత్యన్వయః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ఏవమితిహాసోత్తమేకథా,సరసిస్త్రీభిస్సహక్రీడన్నసౌహూహూఃస్నాతుంప్రవిష్టం దేవలంప్రగృహ్యవిచకర్ష - సచప్రకుపితోగ్రాహోభవేతిశశాప , సచప్రసాదితస్సన్నువాచ , ఏవమేవగజేన్ద్రంగ్రహీష్యతితతశ్చగజేన్ద్రముద్ధరన్హరిస్త్వామపిమోచయిష్యతీతి-ఈశేనహరిణా , గానప్రీతేన , అనుకమ్పితఃఅనుకమ్పావిషయీకృతః,సగన్ధర్వః,తమీశం,పరిక్రమ్యప్రదక్షిణీకృత్య,ప్రణమ్యచ,లోకస్యబ్రహ్మాదిజనస్య , పశ్యతస్సతః , ముక్తంకిల్బిషందేవలశాపరూపం , యస్య, తాదృశః-స్వకీయం , లోకం,మగాత్ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ గజేన్ద్రస్తు,భగవతోహరేః , స్పర్శాద్ధేతోః-అజ్ఞానబన్ధనాత్కర్మబన్ధనాత్,విముక్తః , భగవతో,రూపం, ప్రాప్తః , భగవత్సారూప్యంప్రాప్తః , తదేవదర్శయతి , పీతంపిశఙ్గం- వాసోవస్త్రం , యస్య,చత్వారో , భుజా,యస్య సః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ గజేన్ద్రస్యపూర్వజన్మవృత్తాన్తమాహ॥సవా ఇతి॥సవై-గజేన్ద్రఃపూర్వస్మిన్జన్మని-పాణ్డ్యదేశపతిః, ద్రమిడేషుశ్రేష్ఠః- ఇన్ద్రద్యుమ్నాఖ్యో,రాజాబభూవ,సచవిష్ణువ్రతపరాయణః-విష్ణువ్రతంశ్రీవిష్ణుభజనాత్మకంతదేవ , పరముత్కృష్టమయనమనుష్ఠేయం,యస్య , తాదృశ,ఆసీత్ ❋ ॥ ౭ ॥ ఏవంస్థితే , జటాధరతీతితథా, తాపసఃతపోనిష్ఠః-కులాచలేమలయాద్రౌ,ఆశ్రమఆశ్రయో,యస్య,తాదృశః,సఇన్ద్రద్యుమ్నః-ఏకదా,భగవదారాధనకాలే,సమాహితచిత్తస్సన్, గృహీతం,మౌ

వాత్మకం వ్రతం-యేన-తాదృశః - ఈశ్వరం హరిం-సమర్చయామాస ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తదా-శిష్యగణైః పరివృతో, మహాయశాః మునిరగస్త్యో-యదృచ్ఛయా-తత్ర ఇన్ద్రద్యుమ్నాశ్రమే-సమాగతః-తమిన్ద్రద్యుమ్నం-తూష్ణీమవస్థితం-అకృతం అసమర్పితం అర్ఘ్యాదికం-యేన-తం-రహసి ఏకాన్తే-ఉపాసీనం ఉపవిష్టం-వీక్ష్య , ఋషిః అగస్త్యః-చుకోప- హేతి కష్టే-ఈదృశస్యాపి మహస్నిగ్రహవిషయతా బభూవేతి ఖిద్యతి మునిః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తస్మై ఇన్ద్రద్యుమ్నాయ- శాప - మదాత్ . ఋషిరిత్యనుషఙ్గః-శాపమేవాహ॥ అసాధురితి॥ అయం ఇన్ద్రద్యుమ్నః-అసాధుర్దురాత్మా-అకృతా అశిక్షితా , బుద్ధిర్యస్య-తాదృశః - అద్య అధునా-విప్రావమన్తా-విప్రానస్మానవమన్యతే పరిభవతీతి తథా-అతో హేతో-స్తమిస్రమజ్ఞానం - విశతాం ప్రాప్నోతు-యథా-గజః- స్తబ్ధమతి- స్తథైవా-యం-మజ్ఞో-భవతు-స ఏవ గజ ఏవ భవత్వితి శేషః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ హే నృప-ఏవమిత్థం-శప్త్వా-భగవా-నగస్త్యః సానుగస్సశిష్యో గతః యయౌ-తత-ఇన్ద్రద్యుమ్నో-ఽపి-రాజర్షిః-తదగస్త్యశాపాత్మకం-దిష్టం ప్రారబ్ధమేవో-పధారయన్ నిశ్చిన్వన్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఆత్మనః పరమాత్మనః-స్మృతివినాశినీం కౌఞ్జరీం-యోని - మాపన్నః ప్రాప్తః-తర్హి పశ్చాత్కథంత, త్స్మృతిర్జాతా-తత్రాహ ॥ గజత్వేప్యనుస్మృతిరితి య - త్త -ద్ధర్యర్చనానుభావేన పూర్వజన్మని భగవదారాధనప్రభావేనాఽభూదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవమిత్థం-గజయూథపం గజేన్ద్రం-విమోక్ష్య , పార్షదత్వం ప్రాపితేన-తేనాపి గజేన్ద్రాఖ్యజీవేనాపి అపిశబ్దాత్స్వపార్షదైశ్చ-యుక్తోఽబ్జనాభో హరిః-గన్ధర్వాదిభి-రుపగీయమానం కర్మ, యస్య - గరుడ, ఆసనం వాహనం యస్య సః-అద్భుతం, స్వభవనం-అగాత్ యయౌ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ యత్పృష్టం «బాదరాయణ ఏత ,దిత్యాదినా తస్యోత్తరముక్తము

న్గృహీతమౌనవ్రత ఈశ్వరం హరిమ్ । జటాధరస్తాపస ఆప్లుతోఽచ్యుతం తమర్చయామాస కులాచలాశ్రమః ॥ ౮ ॥
యదృచ్ఛయా తత్ర మహాయశా మునిస్సమాగమచ్ఛిష్యగణైః పరిశ్రితః । తం వీక్ష్య తూష్ణీమకృతార్హణాదికం రహస్యుపాసీనమృషిశ్చుకోప హ ॥ ౯ ॥ తస్మా ఇమం శాపమదాదసాధురయం దురాత్మాఽకృతబుద్ధిరద్య । విప్రావమన్తా విశతాం తమిస్రం యథా గజః స్తబ్ధమతిస్స ఏవ ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం శప్త్వా గతోఽగస్త్యో భగవాన్నృప సానుగః । ఇన్ద్రద్యుమ్నోఽపి రాజర్షిర్దిష్టం తదుపధారయన్ ॥ ౧౧ ॥ ఆపన్నః కౌఞ్జరీం యోనిమాత్మస్మృతివినాశినీమ్ । హర్యర్చనానుభావేన యద్గజత్వేప్యనుస్మృతిః ॥ ౧౨ ॥ ఏవం విమోక్ష్య గజయూథపమబ్జనాభస్తేనాపి పారిషదతాం గమితేన యుక్తః । గన్ధర్వసిద్ధవిబుధైరనుగీయమానకర్మాద్భుతం స్వభవనం గరుడాసనోఽగాత్ ॥ ౧౩ ॥ ఏవం మహారాజ తవేరితో మయా కృష్ణానుభావో గజరాజమోక్షణమ్ । స్వర్గ్యం యశస్యం కలికల్మషాపహం దుస్స్వప్ననాశం కురువర్య శృణ్వతామ్ ॥ ౧౪ ॥ యథాఽనుకీర్తయన్త్యేతచ్ఛ్రేయస్కామా ద్విజోత్తమాః । శుచయః ప్రాతరుత్థాయ దుస్స్వప్నాద్యుపశాన్తయే ॥ ౧౫ ॥ ఇదమాహ హరిః ప్రీతో గజేన్ద్రం కురుసత్తమ । శృణ్వతాం సర్వభూతానాం సర్వభూతమయో విభుః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యే మాం త్వాం చ సరశ్చేదం గిరికన్దరకాననమ్ । వేత్రకీచకవేణూనాం గుల్మాని సురపాదపాన్ ॥ ౧౭ ॥ శృఙ్గాణీమాని ధిష్ణ్యాని బ్రహ్మణో మే శివస్య చ । క్షీరోదం మే ప్రియం ధామ శ్వేతద్వీపం చ భాస్వరమ్ ॥ ౧౮ ॥ శ్రీవత్సం కౌస్తుభం మాలాం గదాం

పసంహరన్ గజేన్ద్రమోక్షకథాశ్రవణఫలమాహ ॥ ఏతదితి ॥ హే మహారాజ ఏతద్గజేన్ద్రమోక్షణరూపః - కృష్ణానుభావో హరిప్రభావ , స్తవ తుభ్యం , మయేరితః కథితః , ఇదం గజరాజమోక్షణం , శృణ్వతాం , జనానాం -స్వర్గ్యం స్వర్గసాధనం యశస్కరం-కలికల్మషాపహం-కలౌ యుగే-యత్కల్మషం పాపం తదపహన్తీతి తథా-కలిః కలహః తన్నిమిత్తం పాపం హన్తీతి తథా తదితి వా- హే కురువర్య-దుస్స్వప్ననాశం దుస్స్వప్నం నాశయతీతి తథా ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అతః-శ్రేయస్కామాః, ద్విజాతయస్త్రైవర్ణికాః ప్రాతరుత్థాయ-శుచయశ్శుచీభూతాః, దుస్స్వప్నాద్యుపశాన్త్యై ఏతద్యథావదనుకీర్తయన్తి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అనేనకీర్తితేన దుస్స్వప్నాద్యుపశాన్తిర్భవతీతి కుతో జ్ఞాయత ఇత్యపేక్షాయాం భగవద్వచనాదేవేత్యాహ॥ ఇదమితి॥ హే కురుసత్తమ సర్వభూతానాం, శృణ్వతాం సతాం, సర్వభూతప్రచురో, విభుః-హరిః ప్రీతః-గజేన్ద్రం ప్రతీ-దం వక్ష్యమాణమాహ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ భగవదుక్తిమేవ దర్శయతి॥ య ఇత్యాదినా విమలాం మతిమిత్యన్తేన॥ యే జనాః-త్వాం, మాం చ-ఏతత్సరో వరాకీంశ్చ- అపరరాత్రాన్తే ప్రభాతే-ఉత్థాయ-స్మరన్తి- తే-అఖిలాంహసో-ముచ్యన్త ఇత్యుత్తరత్రాన్వయః గిర్యాదీనాం సమాహారద్వన్ద్వః వేత్రాదీనామితరేతరయోగద్వన్ద్వః తేషాం-గుల్మాని సందర్భవిశేషాత్మకాని-సురపాదపాన్మన్దారాదీన్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఇమాని-త్రికూటస్య-శృఙ్గాణి-ప్రసఙ్గాదన్యేషామపి ప్రాతః స్మర్తవ్యతామాహ ॥ బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య, మే హరేః, శివస్య చ-ధిష్ణ్యాని స్థానాని, త్రయాణాం-త్రికూటగిరిశృఙ్గాణాం, బ్రహ్మాదిస్థానాభిప్రాయేణ వా ఇమానీత్యుక్తం, క్షీరోదం క్షీరసాగరం - మమ- ప్రియం- స్థానం-భాస్వరం శ్వేతద్వీపం చ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తథా, మమ-శ్రీవత్సాదీన్, తత్ర - మాలాం వనమాలాం - కౌమోదకీనామ్నీం గ

దాం-పతగానాంపక్షిణాం ఈశ్వరంసువర్ణంగరుడమ్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ శేషమనన్తం,కథంభూతం-మత్కలాంసూక్ష్మాం-దుష్ప్రతర్క్యామత్కలాభూతమిత్యర్థః- అహమేవాశ్రయోయస్యాస్తాం-దేవీం - శ్రియంమహాలక్ష్మీం - బ్రహ్మాణంచతుర్ముఖం-ఋషింనారదం-భవంరుద్రమ్ ❀॥ ౨౦ ॥ ❀ మమ,మత్స్యాద్యవతారైః-కృతాన్య-నన్తపుణ్యాని-శృణ్వతామితి శేషః యాని-కర్మాణిచరితాని-తానిచ- సోమంచన్ద్రం , హుతాశనమగ్నిమ్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ ప్రణవమోఙ్కారం-సత్యంభూతహితరూపంధర్మం-అవ్యక్తంప్రధానం- అవ్యయంధర్మంభగవద్భక్తిలక్షణం-దాక్షాయణీఃదక్షదుహితౄః-ధర్మస్యపత్నీః - సోమకశ్యపయోరపిపత్నీః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ నన్దామలకనన్దాం-కాళిన్దీంయమునాం-సితవారణంఐరావతం,ధ్రువమౌత్తానపాదిం,సప్తబ్రహ్మర్షీన్,పుణ్యశ్లోకాన్ - పుణ్యేనశ్లోక్యన్తేకథ్యన్త ఇతిపుణ్యశ్లోకాః,తాన్ - ధార్మికాన్,మానవాంశ్చ - ప్రాత,రుత్థాయ-యేస్మరన్తి ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ కథంభూతాః, ప్రయతాః,సుసమాహితాశ్చనియమితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియాః-కథంభూతానిసరఆదీని-మమరూపాణిమచ్ఛరీరభూతాని - తేస్మర్తారో,ఽఖిలా-దంహసఃపాపాత్ ముచ్యన్తే - దుస్వప్నాదినిమిత్తేభ్యస్సర్వపాపేభ్యఃముచ్యన్తఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ యేచజనాః-నిశాత్యయేఽశాపగమేప్రభాతే- ప్రతిబుధ్య-అనేనత్వత్కృతేనస్తోత్రేణ-మాం,స్తువన్తి- తేషాం, ప్రాణాత్యయేప్రయాణకాలే-విమలాంమద్విషయాం-మతిం-అహం-దదామి ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ఇతీత్థ-మాదిశ్యఆజ్ఞాప్య - హృషీకేశోహరిః-జలజోత్తమంశఙ్ఖశ్రేష్ఠం , ప్రాధ్మాయధ్వనయిత్వా - బ్రహ్మాదిదేవతావర్గం - హర్ష

కౌమోదకీంమమ।సుదర్శనంపాఞ్చజన్యంసుపర్ణంపతగేశ్వరమ్॥౧౯॥ శేషంచమత్కళాంసూక్ష్మాంశ్రియందేవీంమదాశ్రయామ్।బ్రహ్మాణంనారదమృషింభవంప్రహ్లాదమేవచ॥ ౨౦ ॥మత్స్యకూర్మవరాహాద్యైరవతారైఃకృతానిమే। కర్మాణ్యనన్తపుణ్యానిసూర్యసోమంహుతాశనమ్ ॥ ౨౧ ॥ ప్రణవంసత్యమవ్యక్తంగోవిప్రాన్ధర్మమవ్యయమ్ । దాక్షాయణీర్ధర్మపత్నీస్సోమకశ్యపయోరపి॥ ౨౨ ॥గఙ్గాంసరస్వతీంనన్దాంకాళిన్దీంసితవారణమ్ । ధ్రువంబ్రహ్మఋషీన్సప్తపుణ్యశ్లోకాంశ్చమానవాన్॥ ౨౩ ॥ ఉత్థాయాపరరాత్రాన్తేప్రయతాస్ససమాహితాః।స్మరన్తిమమరూపాణిముచ్యన్తేతేఽంహసోఽఖిలాత్॥ ౨౪ ॥ యేమాంస్తువన్త్యనేనాఙ్గప్రతిబుధ్యనిశాత్యయే। తేషాంప్రాణాత్యయేచాహందదామివిపులాంమతిమ్ ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యాదిశ్యహృషీకేశఃప్రాధ్మాయజలజోత్తమమ్ । హర్షయన్విబుధానీకమారురోహఖగాధిపమ్ ॥ ౨౬ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే,చతుర్థోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుకఉవాచ ॥ రాజన్నుదితమేతత్తేహరేఃకర్మాఘనాశనమ్ । గజేన్ద్రమోక్షణంపుణ్యంరైవతంత్వన్తరంశృణు॥౧॥పఞ్చమోరైవతోనామమనుస్తామససోదరః।బలివిన్ధ్యాదయస్తస్యసుతాఅర్జునపూర్వకాః॥౨॥విభురిన్ద్రస్సురగణారాజన్భూతరయాదయః । హిరణ్యరోమావేదశిరాఊర్ధ్వబాహ్వాదయోద్విజాః॥ ౩ ॥పత్నీవికుణ్ఠాశుభ్రస్యవైకుణ్ఠైస్సురసత్తమైః।తయోస్స్వకలయాజజ్ఞేవైకుణ్ఠోభగవాన్స్వయమ్॥ ౪ ॥వైకుణ్ఠఃకల్పితోయేనలోకాలోకనమస్కృతః।రమయాప్రార్థ్యమానేనదేవ్యాతత్ప్రియకామ్యయా॥౫॥తస్యానుభావఃకథితోగుణా

యన్,ఖగాధిపంగరుడ-మారురోహ , ఆరుహ్యస్వభవనమగాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేచతుర్థోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవంతామసమన్వన్తరకథనప్రసఙ్గాఽనుప్రసక్తగజేన్ద్రమోక్షోపవర్ణనమనువదన్ - పఞ్చమమన్వన్తరంశ్రోతుంచోదయతిమునిః॥రాజన్నితి ॥ హేరాజన్-ఏత-త్పుణ్యతమం-గజేన్ద్రమోక్షణాత్మకం-హరేఃకర్మ-అఘనాశనందురితనివర్తకం-మేమయా- తేతుభ్యం-కథితం-అథ-పఞ్చమం-రైవతంమన్వన్తరంశృణు ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తత్ర-పఞ్చమోమనుః,రైవతఇతిప్రసిద్ధఃసచ,తామసస్యప్రియవ్రతాత్మజస్య,సోదరః-తస్యరైవతస్యమనో - స్సుతాఃపుత్రాస్తు - బలివిన్ధ్యాదయః, తేచా-ర్జునఃపూర్వోముఖ్యోయేషాంతాదృశాః ❀॥౨॥ ❀ ఇన్ద్రస్తు-విభురితి ప్రసిద్ధః-హేరాజన్ భూతదయాదయఃభూతదయప్రభృతయః దేవాః-హిరణ్యరోమాదయ,స్సప్తర్షయః,ఏవంమన్వాదయఃపఞ్చోక్తాః ❀॥౩॥❀అవతారమాహ॥పత్నీతి॥శుభ్రస్యభర్తు-ర్వికుణ్ఠాఖ్యా,పత్నీ-తయోఃవికుణ్ఠాచ్ఛుభ్రయోః-భగవాన్-కలయాఅంశేన-వైకుణ్ఠఇతిప్రసిద్ధో,ఽన్యైశ్చవైకుణ్ఠాఖ్యైః-సురసత్తమైస్సహ-జజ్ఞే ❀॥౪॥❀ అవతీర్ణంవైకుణ్ఠాఖ్యంభగవన్తంవిశినష్టి॥వైకుణ్ఠఇతి॥దేవ్యారమయాలక్ష్మ్యా,ప్రార్థ్యమానేన-యేనవైకుణ్ఠేనభగవతా-తస్యాలక్ష్మ్యాః - ప్రియం-కర్తుమిచ్ఛయా,వైకుణ్ఠఃవైకుణ్ఠాఖ్యోలోకఃకశ్చిదణ్డాన్తర్వర్తీ-కల్పితః-సచ-లోకాలోకపర్వతస్థైః,జనైః,నమస్కృతః,లోకాలోకపర్వతోపరినిర్మితఇతిభావః ❀॥ ౫ ॥ ❀ తస్యవైకుణ్ఠస్యభగవతో,ఽనుభావః,సనకాదిశాపదైత్యతాంప్రాప్తాభ్యాంజయవిజయాభ్యాంవరాహాదిరూపేణయుద్ధాదిలక్షణఃప్రభావః - గుణాశ్చబ్రహ్మణ్యా

తాదయః-పరమోదయాః మహర్ద్ధయశ్చ-కథితాః తృతీయసప్తమస్కన్ధాదిషు కథితాః-సంగ్రహేణ కథితాః-కార్త్స్న్యేనాధునా కథయేత్యత్రాహ॥ భౌమానితి॥ యః పుమాన్-విష్ణోర్గుణాన్ వర్ణయేత్, సాకల్యేనేతి శేషః సః భౌమాన్ భూసమ్భవాన్ రేణూన్ విమమే గణయేత్ - భౌమానాం రేణూనాం గణనవద్విష్ణోర్గుణానాం సాకల్యేన వర్ణనమశక్యమిత్యర్థః యద్యపి వరాహావతారస్స్వాయమ్భువమన్వన్తరారమ్భకాలికస్తృతీయస్కన్ధ ఉక్తః-జయవిజయయోస్సనకాదిశాపేన దైత్యత్వప్రాప్తిస్తు రైవతమన్వన్తర ఇతి తస్యానుభావః కథిత ఇత్యేతదసఙ్గతం-తథాపదంష్ట్రాగ్రేణ భూమిముద్ధృత్య యావద్ధిరణ్యాక్షసమాగమస్తావత్సముద్రపహన్తి సతి వరాహేఽస్మిన్మన్వన్తరే దైత్యతాం ప్రాప్తో జయస్తేన హత ఇత్యవగన్తవ్యం - నచైవమపి తద్వధస్య వరాహావతారానుభావత్వాద్వైకుణ్ఠావతారానుభావత్వకథనమసఙ్గతమితి వాచ్యం - అవతారాణాం భిన్నత్వేఽప్యవతారిణో భగవత ఏకత్వాత్ - పార్షదయోర్దైత్యత్వప్రాప్తేర్వైకుణ్ఠావతారసమకాలికత్వాత్తద్వధనస్యాప్యేతత్సఙ్కల్పమూలకత్వాచ్చేతి విభావనీయమ్ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ షష్ఠం మన్వన్తరమాహ॥ షష్ఠస్త్వితి॥ షష్ఠస్తు మనుః-చక్షుషః పుత్రః-చాక్షుష ఇతి ప్రసిద్ధః పూర్వాదయః-చాక్షుషస్య మనోరాత్మజాః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ ఇన్ద్రస్తు-మన్త్రద్రుమ ఇతి ప్రసిద్ధః-తత్ర మన్వన్తరే-ఆప్యాదయో-దేవగణాః-హే రాజన్-తత్ర మన్వన్తరే-హవిష్మదాదయః-సప్తర్షయః-ఏవం మన్వాదయః పఞ్చోక్తాః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ అవతారమాహ॥ తత్రాపీతి॥ తత్రాపి షష్ఠే మన్వన్తరే-వైరాజస్య భర్తుః - సమ్భూత్యాఖ్యాయాం భార్యాయాం జగత్పతిః భగవాన్ - అంశేన-అజిత ఇతి ప్రసిద్ధో-ఽభవత్ ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ అవతారప్రశ్నావసరం ప్రయచ్ఛన్ అజితాఖ్యం భగవన్తం విశినష్టి॥ పయోధిమితి॥ యేనాజితేన పయోధిం క్షీరోదధిం-నిర్మథ్య - సురాణాం సుధా అమృతం-సాధితా-యేన చ కూర్మరూపేణ - అమ్భసి - భ్రమమాణో-

శ్చ పరమోదయాః। భౌమాన్రేణూన్స విమమే యో విష్ణోర్వర్ణయేద్గుణాన్ ॥ ౬ ॥ షష్ఠశ్చ చక్షుషః పుత్రశ్చాక్షుషో నామ వై మనుః॥ పూరుః పూరుషసుద్యుమ్నప్రముఖాశ్చాక్షుషాత్మజాః ॥ ౭ ॥ ఇన్ద్రో మన్త్రద్రుమస్తస్య దేవా ఆప్యాదయో గణాః। మునయస్తత్ర వై రాజన్ హవిష్మద్వీరకాదయః ॥ ౮ ॥ తత్రాపి దేవస్సమ్భూత్యాం వైరాజస్యాభవత్సుతః। అజితో నామ భగవానంశేన జగతః పతిః ॥ ౯ ॥ పయోధిం యేన నిర్మథ్య సురాణాం సాధితా సుధా। భ్రమమాణోఽమ్భసి ధృతః కూర్మరూపేణ మన్దరః॥ ౧౦ ॥ రాజోవాచ ॥ యథా భగవతా బ్రహ్మన్మథితః క్షీరసాగరః। యదర్థం వా యతశ్చాద్రిం దధారామ్బుచరాత్మనా। ౧౧ ॥ యథాఽమృతం సురైః ప్రాప్తం కిం వాఽన్యదభవత్తతః। ఏతద్భగవతః కర్మ వదస్వ ✽ పరమాద్భుతమ్। ౧౨ ॥ త్వయా సంకీర్త్యమానేన మహిమ్నా సాత్వతాం పతేః॥ నైవ తృప్యతి మే చిత్తం సుచిరం తాపతాపితమ్॥ ౧౩ ॥ సూత ఉవాచ ॥ విష్ణురాతేన సమ్పృష్టో భగవాన్బాదరాయణిః। అభినన్ద్య హరేర్వీర్యమభ్యాచష్టుం ప్రచక్రమే॥ ౧౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ। యదా యుద్ధేఽసురైర్దేవా వధ్యమానాశ్శితాయుధైః। గతాసవో నిపతితా నోత్తిష్ఠేరన్ ✽ పునశ్చ తే। ౧౫ ॥ యదా దుర్వాసశ్శాపేన సేన్ద్రా లోకాస్త్ర

మన్దరోఽద్రిః-పృష్ఠే ధృతః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ లబ్ధావసరః పృచ్ఛతి రాజా॥ యథేతి త్రిభిః॥ హే బ్రహ్మన్-భగవతా అజితేన-యథా క్షీరసాగరో-మథితః, యయా రీత్యా మథితః-యదర్థం యేషాం ప్రయోజనార్థం - మథితః-యతశ్చ హేతోః-అమ్బుచరాత్మనా కూర్మరూపేణాద్రిం మన్దరం-దధార ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ యేన చ ప్రకారేణ-దేవైరమృతం-లబ్ధం-తతో మథనాదన్యత్, అమృతాద్వ్యతిరిక్తమపి వస్తు-కిం కిమభవత్-ఏతత్పయోదధిమథనాత్మకం-భగవతః-కర్మ, అద్భుతం-వదస్వ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ స్వస్య శుశ్రూషాం వ్యనక్తి త్వయేతి॥ త్వయా-సఙ్కీర్త్యమానేన సాత్వతాం పతేర్భగవతో, మహిమ్నా, మే చిత్తం-నైవ తృప్యతి-అతృప్తౌ హేతుం వదన్ చిత్తం విశినష్టి-సుచిరం బహుకాలం-తాపేనాధ్యాత్మికాదితాపత్రయేణ-తాపితం దుఃఖితమ్ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ ఏవమాపృష్టో భగవాన్బాదరాయణిః ప్రశ్నమభినన్ద్య కథయామాసేత్యాహ సూతః॥ సమ్పృష్ట ఇతి । హే ద్విజాః-ఇత్థం-సమ్పృష్టో-భగవాన్-ద్వైపాయనసుతశ్శుకః-రాజ్ఞః-ప్రశ్నమభినన్ద్య - హరేః-వీర్యం మహాత్మ్యం - అభ్యాచష్టుం కథయితుం - ప్రచక్రమే ఆరేభే ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ యదేత్యాదినాఽష్టభిరధ్యాయైః-పయోదధినిర్మథనాత్మకం భగవతశ్చరిత్రం వక్తుం తావత్తదుపోద్ఘాతం ప్రపఞ్చయతి ద్వాభ్యామధ్యాయాభ్యాం॥ యదా, అసురైః కర్తృభిః-నిశితాయుధైస్సాధనైః యుధ్యమానాః-దేవాః-గతప్రాణాః, నిపతితాః-బహుశః, పునరుత్తిష్ఠేరన్ నాజీవన్స్మ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ యదా చ-దుర్వాససో మునేః-శాపేన, ఇన్ద్రేణ సహితాః-త్రయో-లోకాః, నిశ్శ్రీకాః నిర్గతశ్రీకాః నిస్సమ్పదోఽభవన్, దుర్వాససా హి కదాచిన్మార్గే గచ్ఛతా స్వమిన్ద్రం దృష్ట్వా స్వకణ్ఠమాలా-కృపయా తస్మై దత్తా - తేన చేన్ద్రః శ్రీమదేనానాదృత్య మాలా ఐరావతస్య కుమ్భే నిక్షిప్తా, స చ మత్తః పద్భ్యాం మాలాం చూర్ణీచకార-తతః కుపితో దుర్వాసాస్తం శశాప. త్రిభిః లోకైస్సహ నిశ్శ్రీకో భవేతి - తదేతదుక్తం, యదా దుర్వాసశ్శాపేనేతి । తత్ర తదా - ఇజ్యాదయో యాగాదయః క్రియాః-నేశుర్న సమర్థాః-శ్రియం వర్ధయితుం నాశక్నువన్నిత్య

ర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తదా-సురగణాః ఇన్ద్రాదిదేవగణాః-ఏతత్త్రైలోక్యస్యనిశ్శ్రీకత్వం-పతితానాందేవానామనుత్థానంచ,నిశామ్యదృష్ట్వా-స్వయం-మన్త్రైః - మన్త్రయన్తోఽపిఆలోచనానికుర్వన్తోఽపి వినిశ్చయం - సశ్రీకత్వాద్యావహోపాయనిశ్చయం-నాఽధ్యగచ్ఛన్నప్రాపుః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతోనిశ్చయాఽనధిగమనానన్తరం. మేరోః-మూర్ధని -స్థితాం-బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య - సభాం-సర్వశస్సర్వే,జగ్ముః, తత్రగత్వా - సర్వే - ప్రణతాఃకృతప్రణామాః-పరమేష్ఠినేబ్రహ్మణే-విజ్ఞాపయాంచక్రుః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తతస్సపరమేష్ఠీ-విగతప్రభాన్నిస్తేజస్కాన్-నిస్సత్త్వాన్బలహీనాన్-ఇన్ద్రవాయ్వాదీన్ -దేవగణాన్,నమఙ్గళాన్ శ్రీన్ లోకాంశ్చ-విలోక్య-అసురాన్,తథాదేవగణవిలక్షణాన్ తేజోబలాదియుక్తాన్-విలోక్య,విభుర్బ్రహ్మ ✱ ॥ ౧౯ ॥ ✱ సమాహితేనైకాగ్రేణ-మనసా , పరమపురుషం , సంస్మరన్-పరమపురుషశరణవరణేనయథాపూర్వంసర్వంప్రాప్స్యామ ఇతిహర్షేణోత్ఫుల్లంవికసితం-వదనం-యస్య,స,భగవాన్బ్రహ్మా,హరీనిన్ద్రప్రముఖాన్-దేవా. నువాచ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తదేవాహ।అహమితిత్రిభిః॥అస్మదాదయస్సర్వే,యస్య భగవతో , ఽవతారఃసృష్ట్యధికృతోఽనిరుద్ధః-తస్యాం-శకలాయాఅంశాంశేనజ్ఞానశక్త్యాదిగుణలేశేన -విసర్జితాఉత్పాదితాః-తమేవా,వ్యయం- భగవన్తం - శరణం - వ్రజామగచ్ఛామ-యఃస్రష్టాస ఏవాస్మాకంరక్షితా -అతస్తమేవశరణంవ్రజామ - ఇతోఽన్యోనకశ్చిదుపాయోఽస్తీతిభావః, తత్ర-అహంచతుర్ముఖః-భవోరుద్రః యూయందేవాః-ద్రుమాఃవృక్షాః,ఘర్మజాదయఃస్వేదజోద్భిజ్జాదయః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ నను తేనయథావయంసృష్టాస్తథాఅసురాఅపి అతస్తాన్నిగృహ్య వైషమ్యాదిప్రాకృతగుణరహితఃకథమస్మాన్రక్షిష్యతీత్యాశఙ్క్యాంనిరాహ ॥ నేతిద్వా

యోఽనృప। నిశ్శ్రీకాశ్చాభవంస్తత్ర నేశు✱రిజ్యాదయః క్రియాః॥ ౧౬ ॥నిశామ్యైతత్సురగణా మహేన్ద్రవరుణా
దయః। నాధ్యగచ్ఛన్స్వయం మన్త్రైర్మన్త్రయన్తో వినిశ్చయమ్ ॥ ౧౭ ॥ తతో బ్రహ్మసభాంజగ్ముర్మేరోర్మూర్ధ
నిసర్వశః। సర్వం విజ్ఞాపయాంచక్రుః ప్రణతాః పరమేష్ఠినే॥ ౧౮ ॥సవిలోక్యేన్ద్రవాయ్వాదీన్నిస్సత్త్వాన్విగతప్ర
భాన్। లోకానమఙ్గళప్రాయానసురానయథా విభుః॥ ౧౯ ॥ సమాహితేన మనసా సంస్మరన్పురుషం పరమ్।ఉ
వాచోత్ఫుల్లవదనో దేవాన్ స భగవాన్పరః॥ ౨౦ ॥అహంభవో యూయమథాసురాదయో మనుష్యతిర్యగ్ద్రుమఘ
ర్మజాదయః।యస్యావతారాంశకలావిసర్జి✱తా వ్రజామ సర్వే శరణం తమవ్యయమ్॥ ౨౧ ॥ నయస్య వధ్యో నచ
రక్షణీయో నోపేక్షణీయాఽదరణీయపక్షః।తథాఽపి సర్గస్థితిసంయమార్థం ధత్తే రజస్సత్త్వతమాంసి కాలే॥ ౨౨॥
అయం తు తస్య స్థితిపాలనక్షణస్సత్త్వం జుషాణస్య భవాయ దేహినామ్ । తస్మాద్వ్రజామశ్శరణం జగద్గురుం స్వా
నాం✱ స నో దాస్యతి శం సురప్రియః॥ ౨౩ ॥శ్రీశుక ఉవాచ। ఇత్యాభాష్య సురాన్వేధాస్సహ దేవైరరిన్దమ।అజిత
స్య పదం లోకాజ్జగామ తమసః పరమ్॥ ౨౪ ॥తత్రాదృష్టస్వరూపాయ శ్రుతపూర్వాయ చాభిభోః। స్తుతిమబ్రూ
త దైవీభిర్గీర్భిస్త్వవహితేన్ద్రియః॥ ౨౫ ॥అవిక్రియం సత్యమనన్తమాద్యం గుహాశయం నిష్కలమప్రతర్క్యమ్।మనో

ఖ్యాం ॥ తత్రాద్ర్దేనాక్షేపః - సార్ధేనతుపరిహారః-యద్యప్యస్యవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిప్రాకృతగుణరహితస్యవధ్యాదిపక్షో నాస్తి-తథాపి - జగస్సృష్ట్యాద్యర్థం-కాలే-సృష్ట్యాద్యుపయుక్తకాలే-రజస్సత్త్వతమాంసి-ధత్తేబిభర్తి-త్రిగుణోస్యైషనిమిత్తకర్మానుగుణంప్రవర్తనఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ధత్తాంనామ-తథాపిప్రకృతేకిమాయాతం,తత్రాహ ॥ అయంత్వితి।దేహినాం భవాయసత్తాయై , స్థితయఇత్యర్థః-సత్త్వంజుషాణస్య , సత్త్వగుణోన్మేషనిమిత్తకర్మానుగుణంప్రవృత్తస్య,తస్యభగవతో,ఽయం , స్థితిపాలనక్షణఃస్థిత్యాత్మకపాలనస్యకాలః-సత్త్వప్రధానదేవాదిపాలనకాలోఽయమితిభావః , యతఏవం,తస్మాత్సర్వే , వయం-జగద్ధితకారిణం , శరణం-వ్రజామః-రక్షణోపాయత్వేనాధ్యవస్యామః,స్వానాంశరణవ్రజనమాత్రేణస్వీయత్వేనపరిగృహీతానామస్మాకం,శంసుఖందాస్యతి,యతోఽయం,స్వతఏవ,సురాఃప్రియాయస్య,తాదృశః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ హేఅరిన్దమ-ఇతీత్థం , దేవా,నాభాష్య,వేధాఃబ్రహ్మా,దేవైస్సహ,లోకాద్యత్పరమలోకాఖ్యంతమసస్తస్మాత్తమసః, పరం,అజితస్య,పదంస్థానం,జగామ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తత్రపదే,అదృష్టస్వరూపాయ-నమాంసచక్షురభివీక్షతేత,,మిత్యాద్యుక్తరీత్యాస్యదుర్దర్శనత్వంజ్ఞాపయితుం , అదృష్టంబ్రహ్మాదిభిరదృష్టం,స్వరూపం,యస్య , తస్మై, శ్రుతపూర్వాయ , శ్రుతఃపూర్వంశ్రుతపూర్వః - తస్మై - అజితాఖ్యోభగవానవతీర్ణఇత్యేతావన్మాత్రం బ్రహ్మాదిభిశ్శ్రుతం-నతుదృష్టఇతిభావః - ఏవంవిధాయ-తస్మై,ప్రణమ్యేతిశేషః- స్త్వవహితేన్ద్రియః స్త్వవాయహితేన్ద్రియః స్తోతుంసమాహితేన్ద్రియో- బ్రహ్మా-దైవీభిరాపనిషదార్థానుకారిణీభిర్గీర్భిః అభిభోః , స్వయమనభిభూతఇతరానభిభవతిజయతీత్యభిభుఃఅజితః,తస్య-స్తుతం,భావేక్తః - స్తుతి,మబ్రూతఉవాచ-అకరోదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ స్తుతమేవాహ-అవిక్రియమిత్యాదినా। తావత్ప్రకృతిపురుషవిలక్షణంతదుపనిషత్ప్ర

తిపాద్యం,పరమాత్మస్వరూపంవిశోధ్యనమస్కృత్యశరణంవ్రజతి । అవిక్రియమితిద్వాభ్యాం ॥ హేదేవ-త్వాం,నమామః నమస్కుర్మః ,బహువచనమిన్ద్రాదిదేవతాభిప్రాయకం-కథంభూతంవరం,శ్రేష్ఠం , నిస్సమాభ్యధికం - అతఏవ-వరణీయంవరమిత్యనేన « నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతే ,, ఇతిశ్రుత్యర్థస్సూచితః-దేవవరేణ్యశబ్దాభ్యాంగాయత్ర్యర్థః , వరత్వే హేతుః-మనో౽గ్రయానంవచసానిరుక్తం - మనసో౽గ్రే-అవిషయత్వేన-యాతివర్తతఇతితథా-వచసా-నిర్వక్తుమశక్యం - వాఙ్మనసావిషయమిత్యర్థః-సర్వంహిచేతనాచేతనాత్మకంజగత్ వాఙ్మనసయోర్విషయం - అతఏవావరం - పరమాత్మాతు-తదవిషయత్వాద్వర ఇత్యర్థః - యద్యపిపరమాత్మా౽పియోగపరిశుద్ధమనోవిషయోవేదాన్తవాగ్విషయశ్చ - తథాపీయత్తయాతాభ్యామపిపరిచ్ఛేత్తుమశక్యో౽నన్తస్వరూపస్వభావత్వాదితిభావః ॥ వాఙ్మనసావిషయత్వే హేతురప్రతర్క్యమితి । ప్రకృతిపురుషసజాతీయత్వేనతర్కితుమశక్యం - యత్ప్రతర్క్యం - తదేవవాఙ్మనసవిషయమితిభావః- అప్రతర్క్యత్వే హేతుర్నిష్కలమితి,కలాఅవయవాః-నిరవయవం-కర్మాయత్తప్రాకృతశరీరరహితమిత్యర్థః - యత్సకలం-తదేవప్రతర్క్యమితిభావః - ఆకాశాదికమపిసకలమేవేతితాత్పర్యం - తర్హిదృశః-కుత్రాస్తఇత్యతఆహ - గుహాశయం - అస్మదాదిహృదయగుహాయామేవ,శయంశయానం,వసన్తమిత్యర్థః-సతర్హికింజీవః « హృదహ్యయమాత్మాప్రతిష్ఠిత ,, ఇతిశ్రవణాత్, నేత్యాహ ఆద్యంఆదౌభవమాద్యం-హృదయావస్థితజీవానామప్యుపాదానకారణతయా౽౽దౌవర్తమానం - గుహాశయత్వప్రయుక్తంపరిచ్ఛిన్నత్వంవారయత్య - నన్తమితి - ఉపాసకానుగ్రహాయాన్తరాత్మతయానియమనాయచహృదయా౽వచ్ఛిన్నత్వే౽పిస్వరూపతోదేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహితం - ఆద్యత్వప్రయుక్తంస్వరూపతస్స్వభావతశ్చ ప్రకృతిపురుషయోరివప్రాప్తం వికారంవారయతి - అవిక్రియంసత్యమితి - అవిక్రియంప్రకృతిరివస్వరూపాన్యథాభావరూపవికారరహితం - సత్యంపురుషఇవస్వభావాన్యథాభావరహితం - సద్వారకత్వాద్వికారస్యాద్యత్వేపి స్వరూపతస్స్వభావతశ్చనిర్వికారమేవేతిభావః - అత్రప్రతిపదం « సత్యంజ్ఞానమనన్తం - నిష్క్రియంనిష్కలంశాన్తంనిరవద్యం - తందుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టంగుహాహితం - అనేజదేకం

౽గ్రయానంవచసా౽నిరుక్తంనమామహే దేవవరంవరేణ్యమ్ ॥ ౨౬ ॥ విపశ్చితంప్రాణమనోధియా * త్మనా
మర్థేన్ద్రియాభాసమనిద్రమవ్రణమ్।ఛాయాతపౌయత్రనగృధ్రపక్షౌ *తమక్షరంఖంత్రియుగంవ్రజామహే * ॥
అజస్య చక్రంత్వజయేర్యమాణంమనోమయంపఞ్చదశారమాశు । త్రినాభివిద్యుచ్చలమష్టనేమియదక్షమాహు
స్తమృతం ప్రపద్యే ॥ ౨౮ ॥ యదేకవర్ణం తమసఃపరంతదలోకమవ్యక్తమనన్తపారమ్ । ఆసాంచకారోప

మనసోజవీయోనైనద్దేవాఆప్నువన్ - యద్వాచానభ్యుదితి ,, మిత్యాదిశ్రుత్యర్థో౽నుసన్ధేయః * ॥ ౨౬ ॥ * అన్యైరపిప్రకృతిపురుషయోరసంభావితైర్గుణైర్విశింషన్ శరణంవ్రజతి ॥ విపశ్చితమితి । ప్రాణాదీనాం - విపశ్చితంసాక్షాత్కర్తారం-తత్రా - త్మానోజీవాః - సహసర్వప్రకృతివికార జీవయుగపత్సాక్షాత్కర్తృత్వమేకస్య జీవస్య సంభావితమితిభావః - అర్థాశ్శబ్దాదయోవిషయాః - స్తద్గ్రాహకాణి శ్రోత్రాదీనీన్ద్రియాణిచ - తేషా - మాభాసంప్రకాశకం - జీవానామర్థేన్ద్రియప్రకాశమిత్యర్థః - అనిద్రంనిద్రాగ్రహణం జాగరాద్యవస్థాత్రయోలక్షణం - అవస్థాత్రయరహితమిత్యర్థః - తత్రహేతు-రవ్రణంకర్మాయత్తశరీరరహితం -తత్రాపిహేతుః-ఛాయాతపౌఅజ్ఞానంతన్మిశ్రజ్ఞానంచ-గృధ్రపక్షౌ « గృధూఅభికాంక్షాయాం , రాగాదిమత్పురుషాశ్రయా-యత్రయస్మిన్నస్తః-తాదృశం-అక్షరం- అశోష్ణితేస్సరప్రత్యయస్సర్వవ్యాపకం తత్రదృష్టాన్తః ఖమాకాశమివవ్యాప్తమిత్యర్థః - త్రియుగంపూర్ణషాడ్గుణ్యం - కృతాదియుగత్రయావిర్భావవన్తంవా-వ్రజామహేశరణమితి శేషః * । ౨౭ । * పునరప్యసాధారణేనధర్మాన్తరేణవిశింషన్ శరణంవ్రజతి॥ అజస్యేతి ॥మనోమయం చక్రంయదక్షం-యఃపరమాత్మాఅక్షో-యస్య - తత్తథోక్తం - యచ్ఛబ్దస్య ప్రతినిర్దేశస్తమితి-తంపరమాత్మానం , ఋతంసత్యం-ప్రపద్యేశరణంవ్రజామీత్యన్వయః - మనోవ్యాపారమూలకంసంసారరూపంచక్రం - అజస్యభగవతః-అజయామాయయా-ఈర్యమాణంప్రవర్త్యమానంపఞ్చదశారం-దశేన్ద్రియపఞ్చవృత్తిప్రాణారం - ఆశుగామి - త్రిణాభి- త్రయస్సత్త్వాదయోగుణాఏవ-నాభి-ర్యస్యతత్ - అనుకూలప్రతికూలోదాసీనవృత్త్యుపేతంవా -అష్టనేమిః«భూమిరాపో౽నలోవాయుఃఖంమనోబుద్ధిరేవచ , అహఙ్కార ,, ఇత్యష్టప్రకృతయఏవ-నేమిర్యస్య -విద్యుదివచలం-యఃపరమాత్మా-అక్షమాశ్రయో-యస్య-తత్-యస్సఙ్కల్పమూలకమిత్యర్థః * ॥ ౨౮ ॥ * ఏవంబద్ధత్వరూపో౽సితరసాధారణధర్మఉక్తః-అథముక్తిదత్వంసూచయన్ముక్తగమ్యంలోకంవిశినష్టి ॥ యదేకమితి । యదేకవర్ణమేకప్రకారం-కేవలంశుద్ధసత్త్వమయమిత్యర్థః-తమసఃప్రకృతిమణ్డలాత్పరంపరస్తాద్విద్యమానం « క్షయన్తమస్యరజసఃపరాకే,ఆదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తా ,, దితిశ్రుతేః-స్థానమితిశేషః-అలోకంసంసారిభిర్ద్రష్టుమశక్యం - అవ్యక్తంరాగాదిదోషైర్విశేషేణాక్తం నభవతీత్యవ్యక్తం - ఉపసుపర్ణం « యత్రపూర్వేసా

ధ్యాస్సన్తిదేవా ,, ఇత్యుక్తనిత్యసిద్ధాత్మకాస్సుపర్ణాహంసా-స్తేషాం.సమీపంసన్నికృష్టం-తదధిష్ఠితమిత్యర్థః - అనన్తపారం నిరవధిం « త్రిపాదస్యామృతందివి ,, తిశ్రుతేః ఏవంభూతం-పదంయః-ఆసాంచకారఉపవివేశ-అధిష్ఠితవానిత్యర్థః - యంచ-ధీరాఃయోగపథేనయోగమార్గేణ - ఉక్తవిధపదప్రాప్తయే- ఉపాసతే-యచ్ఛబ్దస్యతమిత్యుత్తరత్రాన్వయః - తమృతమితివ్యాక్యేణవా-ఉపసువర్ణమినిపాఠే - ఉపేత్యస్యాసాంచకారేత్యనేనసంబన్ధః - ఉపసర్గస్యవ్యవహితత్వేనప్రయోగఆర్షః-సువర్ణం సువర్ణవత్ప్రకారబహులం-పదం-యః-ఉపాసాంచకార-ఉపవిష్టవానిత్యన్వయః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ఏవంముముక్షుభిరుపాస్యత్వం ముక్తప్రాప్యనిత్యవిభూత్యధిపతిత్వంచానితరసాధారణముక్తం - అనేనముక్తిదత్వమప్యనితరసాధారణంసూచితం - తదేవ వ్యఞ్జయన్నమస్కరోతి ॥ నేతి । కశ్చిదప్యయంజనోమత్ప్రభృతిజనో-యస్యభగవతో-మాయాం - నాతితితర్తి-నాతిక్రామతి« దైవీహ్యేషాగుణమయీమమమాయాదురత్యయా। మామేవయేప్రపద్యన్తేమాయామేతాంతరన్తిత ,, ఇతిభగవదుక్తార్థోఽత్రానుసన్ధేయః- నాతితితర్తి , కింతు-తయా-ముహ్యతి - అతఏవ-భూతేషు-సమంసహ - చరన్తంఅన్తరాత్మతయానియమయన్తం-అర్థంపరమపురుషార్థస్వరూపం- యంపరమాత్మానం-నవేదనజానాతి - యత్ప్రసాదాత్త్వతితర్తినముహ్యతివేదచేతి భావః-తం-భూతేషుసమంచరన్తమపి - నిర్జితాత్మాత్మగుణం- ఏకఆత్మశబ్దోదేహపరః॥అపరస్తుజీవపరః-చిదచిద్దోషాస్పృష్టమిత్యర్థః - అతఏవ-పరేషామస్మాకమపి-ఈశంనమామః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀కశ్చాప్యస్యమాయాంనాతితర్తీత్యనేనాస్యదురవగమచేష్టితత్వంసూచితం - తదేవవ్యక్తీకరోతి॥ ఇమఇతి ॥ఇమేవయందేవాఋషయశ్చ-యస్య, ప్రియయాతన్వాశరీరభూతేన-సత్త్వేన,సృష్టాఅపి « తత్రసత్త్వంనిర్మలత్వాత్ప్రకాశక ,, మిత్యుక్తవిధసత్త్వగుణప్రధానా అపీతిభావః - అతఏవ,బహి,రన్తశ్చ,ఆవిః-ఆవిర్భూతజ్ఞానాఅపి - యస్యభగవతో,గతించేష్టాం,సూక్ష్మాందుర్విభావ్యాం - నవిద్మహే-ఉక్తవిధావయమేవన

❀సుపర్ణమేనముపాసతేయోగరథేనధీరాః॥ ౨౯ ॥ నయస్యకశ్చాతితితర్తిమాయాంయయాజనోముహ్యతివేద
నార్థమ్।తంనిర్జితాత్మాత్మగుణంపరేశంనమామభూతేషుసమంచరన్తమ్॥ ౩౦ ॥ఇమేవయంయత్ప్రియయైవత
న్వాసత్త్వేనసృష్టాబహిరన్తరావిః। గతింనసూక్ష్మామృషయశ్చవిద్మహే * కుతోఽసురాద్యా ఇతరప్రధా
నాః॥ ౩౧ ॥పాదౌమహీయంస్వకృతైవయస్యచతుర్విధోయత్రహిభూతసర్గః। సమేమహాపూరుషఆత్మతన్త్రః
ప్రసీదతాంబ్రహ్మమహావిభూతిః॥ ౩౨ ॥అమ్భస్తుయద్రేతఉదారవీర్యంసిధ్యన్తిజీవన్త్యుతవర్ధమానాః। లోకా
స్త్రయోఽథాఖిలలోకపాలాః ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౩౩ ॥ సోమంమనోయస్యసమామనన్తిదివౌ
కసాంయోబలమన్ధఆయుః। ఈశోనగానాంప్రజనఃప్రజానాంప్రసీదతాంబ్రహ్మమహావిభూతిః॥ ౩౪ ॥ అగ్ని

విద్మహే,కుతః,ఇతరప్రధానాఃరజస్తమఃప్రధానాః,అసురాద్యాః-జానీయః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀యదేకవర్ణమితినిత్యవిభూత్యధిపతిత్వముక్తం - అథలీలావిభూత్యధిపతిత్వమనితరసాధారణంవక్తుంకృత్స్నజగదన్తర్గతానాంపృథివ్యాదీనాంతదవయవత్వేనతచ్ఛరీరత్వం తత్ప్రభవత్వంచవదన్తంపురుషసూక్తం ప్రతిపాద్యవిరాడ్రూపముభయవిభూత్యధిపతిత్వరూపమహావిభూత్యాత్మికాఽనితరసాధారణధర్మయుక్తంవారంవారమనుస్మరంస్తత్ప్రసాదంప్రార్థయతే - పాదావిత్యాదిభిర్ద్వాదశభిః॥ఇయం,మహీపృథ్వీ , యస్య-స్వకృతైవ,స్వేనసృష్టైవ « పద్భ్యాంభూమి ,, రితిశ్రుతేః,పాదౌ,సమహావిభూతిర్బ్రహ్మశబ్దవాచ్యోనఃప్రసీదతామిత్యన్వయః-మహీంవిశినష్టి॥యత్రమహ్యాం-చతుర్విధఃజరాయుజాణ్డజస్వేదజోద్భిజ్జరూపో,భూతసర్గో,భవతి«పుమాన్నదేవోననరోనపశుర్నచపాదప,,ఇత్యుక్తచతుర్విధోవా,సభగవాన్,నాత్మతన్త్రఃస్వతన్త్రః-మహాపూరుషఃపరమపురుషో,వై రాజపురుషోవానోఽస్మాకం,ప్రసన్నో,భవతు* । ౩౨ ।*తథా,అమ్భః,యద్రేతఃయస్యకార్యభూతం, త్రయో,లోకా,లోకపాలాశ్చ,సిధ్యన్తి,యతఇతిశేషః,యస్మాదుత్పద్యన్తే,జీవన్తి,యేనేతిశేషః,వర్ధమానాః,యత్రేతిశేషః,సః, బ్రహ్మశబ్దవాచ్యో,మహావిభూతి,ర్నః,ప్రసీదతామ్* । ౩౩ ।*సోమంచన్ద్రమసం,యస్య,మనో,వదన్తి« చన్ద్రమామనసోజాత,, ఇత్యాదిశ్రుతయః , సోమంవిశినష్టి ॥ యస్సోమో , దివౌకసాందేవానాం , అన్ధమన్నం, అమృతకరత్వాత్ అతఏవ,బలమాయుశ్చ,నగానాంవృక్షాణాం , ప్రజానాంచరాణాంచ,ప్రకర్షేణజనయతివర్ధయతీతిప్రజనః, అతఏవ, తేషా,మీశో,యః,సోమః-తం-యస్య-మనో-వదన్తి , మనసోజాతంవిరాడ్రూపస్యమనస్థానీయంచవదన్తి - సః-బ్రహ్మ - మహావిభూతి-ర్నః-ప్రసీదతాం-బలాదీనిపరమాత్మ విశేషణానివా-దేవాదీనాం-యశ్చ , బలాదిహేతు-స్సఈశో - బ్రహ్మ-మహావిభూతిః- ప్రసీదతామితి❀॥ ౩౪ ॥ ❀తథా-యస్యాగ్నిర్ముఖ-ముచ్యతే« ముఖాదిన్ద్రశ్చాగ్నిశ్చే ,, త్యాదిశ్రుతిభిః-యస్యముఖస్థానీయో-ముఖాజా

---

౨౯ ॥ శ్లో ❀ 'వా ॥ సువర్ణమేనం.

తశ్చాగ్నిః-స-బ్రహ్మా-మహావిభూతిః - ప్రసీదతామిత్యన్వయః-యస్య-ముఖ-మగ్నిర్జాత- ఇతివాఽన్వయః-అగ్నిం విశినష్టి।జాతవేదాః-జాతంస్వస్మిన్నిహితంచరుపురోడాశాదిక-మిన్ద్రాదిభ్యో, వేదయతి « విద్ లాభే,, ప్రాపయతీతిజాతవేదాః- క్రియాకాణ్డనిమిత్తజన్మా-క్రియాకాణ్డనిమిత్తంయజ్ఞాదిక్రియాకలాపాత్మకవేదపూర్వభాగార్థానుష్ఠాననిమిత్తం - జన్మ,యస్యసః-అన్తస్సముద్రే-సముద్రోదేహం« త్ర్యాత్మకత్వాత్తుభూయస్త్వా,,దితిన్యాయేనజలాంశప్రచురత్వాత్- అన్తస్సముద్రేదేహమధ్యే-జాఠరరూపేణ-స్వధాతూన్-స్వాధిష్ఠితదేహస్థాన్ శుక్లశోణితాదిసప్తధాతూన్ -పచన్ పరిణమయన్ - ఏవంభూతో-ఽగ్ని,ర్యస్య-ముఖం-సప్రసీదతామ్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁తథా-తరణిరాదిత్యో-యస్య-చక్షు-రాసీత్ « చక్షుస్సూర్యోఅజాయత,,ఇతిశ్రుతేః-స-నో-మహావిభూతిః-ప్రసీదతాం-తరణింవిశినష్టి-దేవయానమర్చిరాదిమార్గభూతః - త్రయీమయఃఋగ్యజుస్సామప్రచురః-ఏష-తరణిః-బ్రహ్మణఃపరస్య-ధిష్ణ్యంస్థానం « యఏషోఽన్తరాదిత్యేహిరణ్మయఃపురుషోదృశ్యతే ,, ఇతిశ్రుతేః-బ్రహ్మణఃఉపాసనస్థానమిత్యర్థః- ముక్తేర్ద్వారం - దేవయానత్వాత్ - అమృతంచ అమృతసాధన పుణ్యానుష్ఠానకాలజ్ఞాపకత్వాత్-మృత్యుః-ఉదయాస్తమయాభ్యామాయుర్వ్యయకరత్వాత్ - ఏవంభూత-స్తరణిః-యస్యచ-క్షుః-స-మహావిభూతిః-ప్రసీదతామ్ ❁॥౩౬॥❁తథా-యస్య-ప్రాణా,ద్వాయురభూత్ « ప్రాణాద్వాయురజాయత,,ఇతిశ్రుతేః,స మహావిభూతిః-ప్రసీదతాం-కథంభూతోవాయుః-చరాచరాణాంభూతానాం-సహఆదిజనయితా-తత్ర- సహోమనసోబలంబలందైహికం-ఓజఇన్ద్రియాణాంబలం-ప్రాణఃపఞ్చవృత్తిమాన్-యంపఞ్చవృత్తింప్రాణం- వయంబుద్ధ్యాద్యధిష్ఠాతృదేవతాః-సమ్రాజం

ర్ముఖంయస్యతుజాతవేదాజాతఃక్రియాకాణ్డనిమిత్తజన్మా।అన్తస్సముద్రేనుపచన్స్వధాతూన్ప్రసీదతాంనస్స
మహావిభూతిః ॥ ౩౫ ॥ యచ్చక్షురాసీత్తరణి❁ర్దేవయానంత్రయీమయోబ్రహ్మణఏషధిష్ణ్యమ్ । ద్వారంచము
క్తేరమృతంచమృత్యుః ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౩౬ ॥ ప్రాణాదభూద్యస్య చరాచరాణాంప్రాణా
స్సహో❁బలమోజశ్చవాయుః।అన్వాస్మసమ్రాజమివాఽనుయంవయం ❁ ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః॥
శ్రోత్రాద్దిశోయస్యహృదశ్చఖానిప్రజజ్ఞిరేఖంపురుషస్యనాభ్యాః । ప్రాణేన్ద్రియాత్మాసుశరీరకేతనం ❁ ప్రసీ
దతాంనస్సమహావిభూతిః ॥౩౮॥బలాన్మహేన్ద్రస్త్రిదశాఃప్రసాదాన్మన్యోర్గిరీశోధిష❁ణాద్విరిఞ్చః । ఛన్దాంసి
ఖేభ్యస్త్వృషయో❁మేఢ్రతఃకఃప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః॥ ౩౯ ॥శ్రీర్వక్షసఃపితరశ్ఛాయయాఽసన్ధర్మ
స్తనాదితరఃపృష్ఠతోఽభూత్ ❁।ద్యౌర్యస్యశీర్ష్ణోఽప్సరసోవిహారాత్ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౪౦ ॥
విప్రోముఖాద్బ్రహ్మచయస్యగుహ్యంరాజన్యఆసీద్భుజయోర్బలంచ । ఊర్వో❁ర్విడోజోఽఙ్ఘ్రిరవేదశూ
ద్రౌప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౪౧ ॥ లోభోఽధరాత్ప్రీతిరుపర్యభూద్ద్యుతి ❁ ర్నస్తః-పశవ్యఃస్పర్శే

సార్వభౌమం-భృత్యాఇవా,న్వాస్మ అనువర్తినః,సఏవంభూతో-వాయు,ర్యస్య-ప్రాణా,దభూత్-సః,ప్రసీదతామ్❁ ॥౩౭॥❁తథా-యస్య-శ్రోత్రా-ద్దిశో-జజ్ఞిరే«దిశశ్శ్రోత్రా,,దితిపుంసూక్తశ్రవణాత్ - ఖానిదేహగతచ్ఛిద్రాణి-హృదా-జజ్ఞిరే,హృదయాదుద్బభూవుః-పురుషస్యవైరాజస్య-నాభ్యాః-ఖమన్తరిక్షం-జజ్ఞే « నాభ్యాఆసీదన్తరిక్ష,, మితిశ్రుతేః-ప్రాణశబ్దఃకర్మేన్ద్రియపరః-ఇన్ద్రియశబ్దోజ్ఞానేన్ద్రియపరః - ఆత్మా మనః,అసుశబ్దఃపఞ్చవృత్తిప్రాణవాయుపరః - శరీరంచే-త్యేతేషాం- కేతనమాశ్రయం-ఖం యస్య,నాభ్యా,జజ్ఞేస,ప్రసీదతామ్ ❁ ॥ ౩౮ । ❁యస్య-బలా-న్మహేన్ద్రో,జజ్ఞే-ప్రసాదా,త్త్రిదశా-జజ్ఞిరే-మన్యోః-క్రోధా,గ్గిరిశో-రుద్రః-హర్షా,ద్విరిఞ్చో-బ్రహ్మ-స్వయం-ఛన్దాంసిగాయత్ర్యాదీని« ఛన్దాగ్ంసిజజ్ఞిరేతస్మా,,దితిశ్రుతేః-ఋషయశ్చ,ఖేభ్యఃవివరేభ్యః - జజ్ఞిరే మేఢ్రాత్,కః-ప్రజాపతిఃమేఢ్రాధిష్ఠాతా,స-ప్రసీదతామ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁తథాయస్య,వక్షసః-శ్రీస్సంపజ్జజ్ఞే-ఛాయయాఛాయాతః-పితర - ఆసన్,స్తనా,ద్ధర్మః-పృష్ఠత-ఇతరఃఅధర్మః,శీర్ష్ణశ్శిరసః-ద్యౌః«శీర్ష్ణోద్యౌస్సమవర్తత,, ఇతిశ్రుతేః,విహారా,దప్సరసఃఆసన్ , సప్రసీదతామ్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁తథా , యస్య, ముఖా,ద్విప్రోవిప్రకులంగుహ్యమతీన్ద్రియార్థావబోధి-బ్రహ్మ వేదశ్చ,ఆసీత్ « బ్రాహ్మణోఽస్యముఖమాసీత్,ఋచస్సామానిజజ్ఞిరే,,ఇతిశ్రుతేః,భుజయోర్బాహుభ్యాం,రాజన్యో,బలంచా,సీత్ « బాహూరాజన్యఃకృత,,ఇతిశ్రుతేఃఊర్వో,ర్విట్ వైశ్యః,ఓజఃనైపుణ్యంతస్యవృత్తిశ్చ , అఙ్ఘ్రిః అఙ్ఘ్రిజావిత్యర్థః - అవేదశూద్రౌ , అవేదః వేదవ్యతిరిక్తాశుశ్రూషావృత్తిః,తద్వృత్తిమాన్ శూద్రశ్చ, విడఙ్ఘ్రిరభవచ్ఛూద్ర ఇతిపాఠాన్తరం సుగమం « ఊరూతదస్యయద్వైశ్యః - పద్భ్యాగ్ంశూద్రో అజాయత,, ఇతిశ్రుతిః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁అధరాదధరోష్ఠా,ల్లోభః , ఉపర్యుత్తరోష్ఠా-త్ప్రీతి,రభూత్,నస్తఃనాసికాతో,ద్యుతిఃకాన్తిః , పశవ్యః

---

౪౧ । శ్లో ❁ పా ॥ విడఙ్ఘ్రిరభవచ్ఛూద్రః.

పశూనాంహితః, కామఃస్వర్నాభాత్, భ్రువోః, యమః కాలః-పద్మభవఃపక్ష్మణోజాతః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ కింబహునా, ద్రవ్యం భూతపఞ్చకం-వయః కాలం-కర్మ జీవాదృష్టం - గుణాన్ సత్త్వాదీన్, విశేషం బ్రహ్మాణ్డం తదుపలక్షితం కార్యవర్గంచ, యస్య యోగమాయయా ఈక్షణాత్మకసఙ్కల్పేనవిహితాన్వదన్తి - ద్రవ్యాదికారణాత్మకం విశేషరూపకార్యాత్మకంచసర్వంవస్తుయత్సఙ్కల్పవిహితం వదన్తీత్యర్థః - అతఏవ - యస్యాద్యత్స్వరూపం, దుర్విభావ్యం చేతనాచేతనసజాతీయత్వేనచిన్తయితుమశక్యం, ప్రబుధావబోధం ప్రకృష్టవిద్వదవబోధ్యం, స, మహావిభూతిః, నః, ప్రసీదతామ్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ఏవంకార్యావస్థప్రపఞ్చశరీరకం వై రాజపురుషం ప్రసాద్యాథకారణావస్థం నమస్కరోతి॥ నమ ఇతి ॥ ఉపశాన్తశక్తయే-సర్గాద్యసంబిముఖచిదచిత్కాలాదిశక్తయే స్వరాట్ స్వతన్త్రం స్వస్వరూపం. తస్య - భావో యాథాత్మ్యం స్వారాజ్యం - తస్య, లాభేన-స్వానన్దానుభవేనేత్యర్థః- తేన- ప్రతిపూరిత - ఆత్మాస్వరూపం-యస్య. తస్మై - స్వతస్త్వనవధికానన్దస్వస్వరూపానుభవపూర్త్యావాప్తసమస్తకామాయేత్యర్థః-మాయయారచితేషు-గుణేషు నసజ్జమానాయ - లీలారసవిముఖాయ-స్వభూతయే స్వాభావికైశ్వర్యాయ-తస్మై-నమోనమః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ ఏవంప్రకృతిపురుషవిలక్షణంవిభూతిద్వయాధిపం సర్వకారణం భగవన్తం ప్రసాద్య నమస్కృత్య స్వాభిప్రేతం విజ్ఞాపయితుం తావత్తద్దర్శనం ప్రార్థయతే ॥ సత్త్వమితి ॥ ఉక్తవిధ-స్త్వ-మాత్మానం దివ్యమఙ్గళవిగ్రహం-దిదృక్షూణాం, ప్రపన్నానాం-నో-ఽస్మాకం -అస్మచ్చక్షురాదికరణగోచరం యథాభవతి తథా-సస్మితం తే-ముఖామ్బుజం-దర్శయ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ నను “ నచక్షుషా పశ్యతి కశ్చనైన ” మిత్యుక్తవిధయా చక్షురాద్యగోచరోఽహం కథం త్వచ్చక్షురాదికరణవిషయస్స్యామిత్యత్రాహ ॥ తైస్తైరితి ॥ హే విభో-కాలే కాలే “ యదా యదా హి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి

న కామః ॥ భ్రువోర్యమః పద్మభవస్తు కాలః ప్రసీదతాం నస్స మహావిభూతిః ॥ ౪౨ ॥ ద్రవ్యం వయః కర్మ గుణాన్విశేషం యద్యోగమాయావిహితాన్వదన్తి । యద్దుర్విభావ్యం ప్రబుధావబోధం ప్రసీదతాం నస్స మహావిభూతిః ॥ ౪౩ ॥ నమోఽస్తు తస్మా ఉపశాన్తశక్తయే స్వారాజ్యలాభప్రతిపూరితాత్మనే । గుణేషు మాయారచితేషు వృత్తిభిర్న సజ్జమానాయ నమస్స్వభూతయే ॥ ౪౪ ॥ సత్త్వం నో దర్శయాత్మానమస్మత్కరణగోచరమ్ । ప్రపన్నానాం దిదృక్షూణాం సస్మితం తే ముఖామ్బుజమ్ ॥ ౪౫ ॥ తైస్తైస్స్వేచ్ఛాధృతై రూపైః కాలే కాలే స్వయం విభో । కర్మ దుర్విషహం యన్నో భగవాంస్తత్కరోతి హి ॥ ౪౬ ॥ క్లేశభూర్యల్పసారాణి కర్మాణి విఫలాని హి । దేహినాం విషయార్తానాం న తథైవార్పితం త్వయి ॥ ౪౭ ॥ నావమః కర్మకల్పోఽపి విఫలాయేశ్వరార్పితః । కల్పతే పురుషస్యైవ స హ్యాత్మా దయితో హితః ॥ ౪౮ ॥ యథా హి స్కన్ధశాఖానాం తరోర్మూలావసేచనమ్ । ఏవమారాధనం విష్ణోస్సర్వేషామాత్మనశ్చ హి ॥ ౪౯ ॥ నమస్తుభ్యమనన్తాయ దుర్వితర్క్యాత్మకర్మణే । నిర్గుణాయ

భారత-అభ్యుత్థానమధర్మస్య ” త్యుక్తకాలే - స్వేచ్ఛాధృతై ర్నతు పుణ్యపాపాత్మకకర్మణా[illegible]ృతైః-రూపైరవతారైః భగవాన్-నః అస్మాకం దుర్విషహం దురాసదం దుష్కరం-కర్మ కరోతి హి - అఘటితఘటనాత్మకక్రియాశక్తే- స్తవస్వవిగ్రహదర్శయితృత్వం నదుర్ఘటమితి భావః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ సత్యమాత్మానం సకృత్ప్రణతి కర్మణా హేతునా కథం దర్శయేయ - మిత్యత్రాహ ॥ క్లేశేతి ॥ విషయార్తానాం అనుకూలవిషయాలాభదుఃఖపీడితానాం. దేహినాం - క్లేశో-భూరి-ర్యేషు అల్ప, స్సారస్సుఖం-యేషు-తథః-కర్మ ధారయః-తాని కర్మాణి-యథా, విఫలాని భవన్తి. తథా-త్వయ్యర్పితం కర్మ-న-విఫలం-భవతి హి ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ కర్మకల్పోఽపి ధర్మాభాసోఽపి అవమః లౌకికవ్యాపారోఽపీ-శ్వరేత్వయ్యర్పితశ్చే-ద్విఫలాయ నకల్పతే- నవిఫలో భవతి హి-యస్మాత్. స ఏవేశ్వరః-పురుషస్యాత్మా-అతఏవ-దయితః ప్రియః-హితశ్చ - నహ్యాత్మనిదయితే హితే చార్పితం కర్మ నిష్ఫలం స్యాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ ఈశ్వరార్పితస్య స్వల్పస్యాపి కర్మణోఽనల్పఫలత్వమాహ ॥ యథేతి ॥ యథా హి-తరోః-మూలావసేచనం మూలే జలావసేచనం-స్కన్ధానాం- శాఖానాంచ - భవతి - ఏవమాత్మనః పరమాత్మనో-విష్ణో-రారాధనం-సర్వేషాంహి సర్వపురుషార్థానాం -సాధనం - భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ స్తుతినమస్కారాదికర్మణా వినానాన్యస్త్వత్తోష హేతురస్తీత్యాఽభిప్రాయన్నాహ ॥ నమ ఇతి ॥ దుర్వితర్క్యాణి ఇతరసజాతీయత్వేనవిభావితుమశక్యాని. ఆత్మకర్మాణి స్వచేష్టితాని-యస్య తస్మై అనన్తాయ త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితాయ - నిర్గుణాయ హేయగుణరహితాయ - సత్త్వాదిగుణానాం నియన్త్రే - సత్త్వస్థాయసత్త్వగుణోన్మేషనిమిత్తకర్మానుగుణం-అధునా -ప్రవర్తమానాయ -తుభ్యం-నమః సాంప్రతంనమస్కార ఏవయుజ్యతే. ఈదృశం త్వాం ప్రసాదయితుం నమ ఏవయుజ్యతే- నాన్యదుపాయ ఇత్యర్థః-యద్వా- గుణత్రయోన్మేషనిమిత్తకర్మానుగుణం ప్రవర్తమా

హాయాపి-సాంప్రతమధునా-సత్త్వస్థాయేతి వాఽన్వయః ❁ ॥౫౦॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవం సంస్తుతో భగవానావిర్బభూవేత్యాహ ఏవమితి। హే రాజన్-ఇత్థం-సమ్యక్-స్తుతో-హరి-రీశ్వరో భగవాన్ సహస్రాణాం-మర్కాణాం సూర్యాణా-ముదయే-ద్యుతిరివ ద్యుతి-ర్యస్య సః-అభూతోపమేయం-తేషాం-బ్రహ్మాదీనాం, పురత ఇతి శేషః, ఆవిర్బభూవ ❁ ॥౧॥ ❁ తేన-మహసా తేజసా, ప్రతిహతాని ఈక్షణాని, యేషాం తే, సర్వే, దేవాః ఖాదీనేవ-నాపశ్యన్-కుతో-విభు-మావిర్భూతం-పశ్యేయురిత్యర్థః ❁ ॥౨॥ ❁ భగవాన్-విరిఞ్చో బ్రహ్మా-శర్వేణ రుద్రేణ సహ-తాం-భగవత-స్తనుం-దృష్ట్వా-తుష్టావేతి పఞ్చమేనాన్వయః తనుం విశినష్టి, నిర్మలాం-ఇన్ద్రనీలవచ్ఛ్యామాం-కంజగర్భవ-దరుణే-ఈక్షణే, యస్యాః ❁ ॥౩॥ ❁ తప్తహేమవ-దవదాతేన విశుద్ధేన-పిశఙ్గేన చ-లసతా, కౌశేయవాససా, యుక్తామితి శేషః-ప్రసన్నాని, చారూణి సున్దరాణి చ, సర్వాణ్యఙ్గాని, యస్యాః, సున్దరం ముఖం యస్యాః, సున్దరే, భ్రువౌ, యస్యాస్తామ్ ❁ ॥౪॥ ❁ మహాన్తో, మణయో, యస్మిన్, తేన, కిరీటేన, కేయూరాభ్యాం చాలఙ్కృతాం, కర్ణాభరణే కుణ్డలే, తాభ్యాం, నితరాం, భాతౌ, యౌ, కపోలౌ, తాభ్యాం, శ్రీశ్శోభా, ముఖామ్బుజే, యస్యా, స్తామ్ ❁ ॥౫॥ ❁ కాఞ్చీకలాపాదిభిః, శోభితాం, కౌస్తుభ, ఆభరణం, కణ్ఠే-యస్యాస్తాం, లక్ష్మీం వక్షసి, బిభ్రతీం, వనమాలా అస్యామస్తీతి తథా, తామ్ ❁ ॥౬॥ ❁ మూర్తిమద్భిః పురుషాకృతిభిః స్వకీయైరస్త్రైః, సుదర్శ

గుణేశాయ సత్త్వస్థాయ చ సామ్ప్రతమ్ ॥౫౦॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం స్తుతస్సురగణైర్భగవాన్ హరిరీశ్వరః। తేషామావిరభూద్రాజన్ సహస్రార్కోదయద్యు
తిః ॥౧॥ తేనైవ మహసా సర్వే దేవాః ప్రతిహతేక్షణాః। నాపశ్యన్ ఖం దిశః క్షోణీమాత్మానం చ కుతో విభుమ్॥౨॥
విరిఞ్చో భగవాన్ దృష్ట్వా సహ శర్వేణ తాం తనుమ్। స్వచ్ఛాం మరకతశ్యామాం కంజగర్భారుణేక్షణామ్॥౩॥
తప్తహేమావదాతేన లసత్కౌశేయవాససా। ప్రసన్నచారుసర్వాఙ్గీం సుముఖీం సున్దరభ్రువమ్ ॥౪॥ మహామ
ణికిరీటేన కేయూరాభ్యాం చ భూషితామ్। కర్ణాభరణనిర్భాతకపోలశ్రీముఖామ్బుజామ్॥౫॥ కాఞ్చీకలాపవ
లయహారనూపురశోభితామ్। కౌస్తుభాభరణాం లక్ష్మీం బిభ్రతీం వనమాలినీమ్ ॥౬॥ సుదర్శనాదిభిస్స్వాస్త్రై
ర్మూర్తిమద్భిరుపాసితామ్ । తుష్టావ దేవప్రవరస్సశర్వః పురుషం పరమ్॥ సర్వామరగణైస్సాకం సర్వాఙ్గైరవ
నీంగతైః ॥౭॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ అజాతజన్మస్థితిసంయమాయగుణాయ నిర్వాణసుఖార్ణవాయ। అణోరణిమ్నే
ఽపరిగణ్యధామ్నే మహానుభావాయ నమో నమస్తే ॥౮॥ రూపం తవైతత్పురుషర్షభేజ్యం శ్రేయోఽర్థిభిర్వైదిక
తాన్త్రికేణ। యోగేన ధాతస్సహ నస్త్రిలోకాన్ పశ్యామ్యముష్మిన్నుహ ❁ విశ్వమూర్తౌ ॥౯॥ త్వయ్యగ్ర ఆసీ

నాదిభిరస్త్రైః, రుపాసితాం సేవ్యమానాం-సశర్వో దేవప్రవరో బ్రహ్మా-సర్వాఙ్గై-రవనీం భూమిం-గతైః ప్రాప్తైః-దేవైః స్సాష్టాఙ్గప్రణతైర్దేవైస్సహ-పరం-పురుషం-తుష్టావ ❁ ॥౭॥ ❁ తావత్స్తోతుం ప్రవృత్తః కర్మాయత్తజన్మాదిరహితం-నిరస్తనిఖిలదోషం జ్ఞానానన్దాదికల్యాణగుణోదధిం సర్వాన్తరాత్మానమపరిచ్ఛిన్నస్వరూపం మహాప్రభావం నమస్కరోతి ॥ అజాతేతి ॥ న జాతా, జన్మాదయః కర్మాయత్తా-యస్య-తత్ర హేతుః-అగుణాయ సత్త్వాదిప్రాకృతగుణవశ్యత్వప్రతిభటాయ-నిర్వాణసుఖార్ణవాయ నిర్దుఃఖానన్దమహోదధయే, అణోర్జీవాదప్య-ణిమ్నే అన్తరాత్మతయా తదన్తః ప్రవేశయోగ్యాయ-అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపాయ-మహాప్రభావాయ, తుభ్యం నమో నమః ❁ ॥౮॥ ❁ అజాతజన్మస్థితిసంయమాయేత్యనేన ప్రకృతస్య దర్శితరూపస్యాకర్మాయత్తత్వం సూచితం-తదేవ రూపం విశింషన్ స్తౌతి॥ రూపమితి। హే పురుషర్షభ-తవైతద్రూపం-శ్రేయోఽర్థిభిః కర్తృభిః-వైదికతాన్త్రికేణ వేదపఞ్చరాత్రాదితన్త్రాభ్యా, మవబోధితేన, యోగేన సాధనేన-ఇజ్యం-ఆరాధనీయం-తస్మిన్ రూపే విశ్వం సాక్షాత్కృత్యాహ, హే ధాతః-అముష్మిన్నుహ అస్మిన్ హిరూపే-సహ త్రిలోకాన్ త్రిలోకైస్సహ నోఽస్మాన్, పశ్యామి-అర్షత్వాత్సహయోగేఽపి తృతీయాయా అభావః-త్రిలోకా ఇతి కర్మధారయః ॥ దర్శనహేతుం వదన్ రూపం విశినష్టి, విశ్వమూర్తౌ-విశ్వాశ్రయమూర్తౌ, విశ్వమూర్తావితి పాఠాన్తరం-తదా, హే విశ్వమూర్తే ❁ ॥౯॥ ❁ విశ్వమూర్తిత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి, త్వయీతి॥ ఇదం విశ్వ-మగ్రే, మధ్యే, అన్తే చ-త్వయ్యేవా

౯॥శ్లో ❁ పా॥ విశ్వమూర్తే.

శ్రయభూతేఽన్తరాత్మని - ఆసీత్ అవినాభూతమాసీత్ - అతఏవా - ద్యాద్యవస్థం విశ్వం - త్వమేవ - యద్యదవస్థం యదపృథక్సిద్ధం తత్తతోఽభిన్నమితిభావః - అనేనజగదుపాదానత్వముక్తం - ఉపాదానోపాదేయయోరభేదప్రసిద్ధం దృష్టాన్తమాహ - ఘటస్యోపాదేయస్య - మృ - దుపాదానభూతా యథా న తస్మాద్భిన్నా తథేత్యర్థః, ఉపాదానత్వప్రయుక్తం వికారిత్వం వారయతి । పరఃపరస్మాదితి ॥ పరస్మాత్ స్వరూపాన్యథాభావవదచేతనా-ద్యః - పరఃవిలక్షణోజీవస్తస్మాదపి-స్వభావాన్యథాభావవతః - పరఃవిలక్షణః-స్వభావతోఽపివికారరహితఇత్యర్థః ఉపాదానత్వేఽపితస్యసద్వారకత్వాన్నిర్వికారత్వమితిభావః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ఏవంవిశ్వోపాదానత్వాత్త్వంవిశ్వమూర్తిరిత్యుక్తం- అథవిశ్వస్యాన్తరాత్మత్వాదపిత్వంవిశ్వమూర్తిరితివక్తుం విశ్వస్యస్రష్టృత్వంతదన్తరాత్మతయాఽనుప్రవేశంచాహ । త్వమితి - ఆత్మాశ్రయయాస్వాపృథక్సిద్ధయా-స్వయాస్వనియామ్యయా- మాయయా -ఇదంజగ - న్నిర్మాయసృష్ట్వా -తదనుప్రవిష్టః "తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశ,, దితిశ్రుత్యర్థోఽత్రానుసన్ధేయః-అనుప్రవిష్టమప్యనుప్రవేష్టవ్యగతదోషాస్పృష్టం "సత్యంచానృతంచసత్యమభవ,,దితిశ్రుత్యర్థయాథాత్మ్యవిదఃపశ్యన్తీత్యాహ ॥ పశ్యన్తీతి-గుణవ్యపాయేఽపిగుణానాంవ్యపాయోఽన్యథాభావః-పరిణామఇతియావత్-గుణానాంపరిణామేఽపి-త్వాంతత్రానుప్రవిష్టంత్వాం - అగుణంచేతనాచేతనగతహేయగుణరహితం-విపశ్చితః "సత్యంచానృతంచసత్యమభవ,,దిత్యాదిశాస్త్రార్థయాథాత్మ్యవిదః-మనీషిణస్తత్ప్రతిపాద్యార్థయాథాత్మ్యోపాసనపరాః-యుక్తాస్సమాహితచిత్తాః-మనసాయోగపరిశుద్ధేనమనసాసాధనేన - పశ్యన్తిసాక్షాత్కుర్వన్తి "సత్యంచే,,త్యాదిశ్రుతేరయమర్థః-పరమాత్మనశ్చిదచిత్సంఘాతరూపజగదాకారపరిణామేచపరమాత్మశరీరభూతచిదంశగతాస్సర్వఏవాపురుషార్థాః-తథా - అచిదంశగతాస్సర్వేవికారాః - పరమాత్మనికార్యత్వంతదవస్థయోస్తయోర్నియన్తృత్వేనాత్మ

త్త్వయిమధ్యఆసీ త్త్వయ్యన్తఆసీదిదమాత్మతన్త్రే । త్వమాదిరన్తోజగతోఽస్యమధ్యంఘటస్యమృత్స్నేవపరఃపరస్మాత్ ॥ ౧౦ ॥ త్వమాయయాఽఽత్మాశ్రయయాస్వయేదంనిర్మాయవిశ్వంతదనుప్రవిష్టః❋।పశ్యన్తియుక్తామనసామనీషిణోగుణవ్యపాయేఽప్యగుణంవిపశ్చితః ॥ ౧౧ ॥యథాఽగ్నిమేధస్యమృతంచగోషుభువ్యన్న❋మమ్బూద్యమనేనవృత్తిమ్।యోగైర్మనుష్యాఅధియన్తిహిత్వాంగుణేషుబుద్ధ్యాకవయోఽధియన్తి ॥ ౧౨ ॥ తంత్వావయంనాథసముజ్జిహానంసరోజనాభాతిచిరేప్సితార్థమ్।దృష్ట్వాగతానిర్వృతిమద్యసర్వేగజాదవార్తాఇవగాఙ్గమమ్భః ॥ ౧౩ ॥ సత్వంవిధత్స్వాఖిలలోకపాలావయంయదర్థాస్తవపాదమూలమ్ । సమాగతాస్తేబహిరన్తరాత్మన్కింవాఽన్యవిజ్ఞాప్యమశేషసాక్షిణః❋ ॥ ౧౪ ॥ అహంగిరిత్రశ్చసురాదయోయేదక్షాదయో

త్వం-పరమాత్మాచతయోస్స్వశరీరభూతయోర్నియన్తృతయాఽఽత్మభూతస్తద్గతాపురుషార్థైర్వికారైశ్చనస్పృశ్యతే-అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దమయస్సర్వదైకరూపఏవజగత్పరివర్తనలీలయాఽవతిష్ఠతే - విచిత్రచిదచిద్రూపేణవిక్రియమాణమపి బ్రహ్మ, సత్యమేవాభవత్ నిరస్తనిఖిలదోషగన్ధంఅపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దమేకరూపమేవాభవదితి❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋మనసాసాధనేనపశ్యన్తీత్యత్రదృష్టాన్తాన్వదన్నుక్తమేవార్థముపపాదయతి ॥ యథేతి॥కాష్ఠాదిషు,అగ్న్యాదీన్,యథా , యోగైరుపాయైస్తత్ర-యథా - ఽగ్నిం, మేధసికాష్ఠే-మథనేనోపాయేన-యథాచా-మృతంక్షీరం-గోషు, దోహనేన-యథా-భువ్యన్నం-కృష్యాద్యుపాయేన-యథావా-వృత్తింజీవనభూత-మమ్బు,జలంఉత్ఖననేనోపాయేన-పశ్యన్తి , ఉద్యమనేనేతిపాఠేసఏవార్థః, తథా-కవయఃవిపశ్చితోమనుష్యాః-బుద్ధ్యాయోగవిశుద్ధయా,గుణేషుగుణపరిణామాత్మకేషుసచేతనేషుపదార్థేషుత్వాం ,అవిక్రియమేకరూపం-అధియన్తి,ఇక్స్మరణఇతిధాతుః-విదన్తిసాక్షాత్కుర్వన్తీత్యర్థః❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋తద్దర్శనేనాత్మనోనితరాంసుఖితత్వం-వదన్ మత్ప్రయోజనంకుర్వితిప్రార్థయతే:తమితిద్వాభ్యామ్ ॥ హేనాథ, హేసరోజనాభ - అతిచిరాత్-ఈప్సితమర్థంపురుషార్థస్వరూపం ఉజ్జిహానంఆవిర్భవన్తం-తముక్తవిధం- త్వాందృష్ట్వాసర్వే , వయం- నిర్వృతిమానన్దం - గతాః ప్రాప్తాః-యథా-దవార్తాః దావాగ్నిపీడితా గజాః,గాఙ్గ-మమ్భఃజలం-ప్రాప్య-నిర్వృతింప్రాప్నువన్తి❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋తథాసత్వం,ఉక్తవిధ-స్త్వం - హేఅఖిలలోకపాల-యదర్థాఃయత్ప్రయోజనాఃయత్కామయమానాః-వయంతవ - పాదమూలం-సమాగతాశ్శరణంగతాః-తత్ప్రయోజనం - విధత్స్వకురు- యద్విధేయంతత్కథమిత్యత్రాహ - హేబహిరన్తరాత్మన్బహిరన్తశ్చ-వ్యాపిన్-అశేషసాక్షిణఃసర్వంయుగపత్సాక్షాత్కుర్వత - స్తవసర్వజ్ఞస్య-విజ్ఞాప్యం-కింవాఽస్తి-నకిమప్యస్తీత్యర్థః❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋యూయమేవకించిత్కురుతేత్యత్రాహ॥అహమితి॥అహంబ్రహ్మా,గిరిత్రోరుద్రః-యేచ-సురాదయో-ద

౧౨శ్లో ❋ పా । అమ్బూత్ఖననేన.

ఘాదయశ్చ - ప్రజాపతయశ్చ - తే - సర్వే - వయం - అగ్నేః - కేతవో విస్ఫులిఙ్గా ఇవ - త్వత్తః - పృథగ్భావితాస్సన్తః - ఆత్మనః - శం సుఖం - కిం వా విద్మః - న కిమప్యాత్మసుఖసాధనం న విద్మ ఇత్యర్థః అతః - త్వమేవ - హే ఈశ - ద్విజానాం - దేవానాం చ - మన్త్రం సుఖకారిణీమాలోచనాం - విధత్స్వ - ఇదం కురు ఇత్యుపాయముపదిశేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ఏవం స్తుతో విజ్ఞాపితశ్చ తానాహ ॥ భగవానిత్యాహ మునిః ॥ ఏవమిత్థం - బ్రహ్మాదిభిరీడితః స్తుతో భగవాన్ - తేషాం విరిఞ్చ్యాదీనాం - తద్ధృదయమభిప్రాయం యథావ - ద్విజ్ఞాయ - మేఘనిర్హ్రాదవద్గభీరయా - గిరా బద్ధాఞ్జలయో - యై - స్సంవృతాని నియమితాని - కారకాణీన్ద్రియాణి యైస్తాన్ - విరిఞ్చ్యాదీన్ - జగాద ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ సురేశ్వరో భగవాన్ - స్వయ - మేక ఏవ - సురాణాం - కార్యే ఈశ్వరః కర్తుం సమర్థోఽపి - సముద్రోన్మథనాదిభి - ర్విహర్తుకామః విహర్తుమిచ్ఛు - స్తా - నాహ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ ॥ హన్తేతి ॥ హన్తేతి దుర్లభస్వప్రసాదలాభప్రయుక్తమాశ్చర్యముద్యోతయతి - హే బ్రహ్మన్ - హే శంభో - హే దేవాః - హే సురాః - అవాన్తరభేదాభిప్రాయేణ సురా దేవాశ్చేతి సంబోధనద్వయం - అన్యే గన్ధర్వాదయశ్చ - సర్వే - యూయం వో, యుష్మాకం యథా - శ్రేయ - స్స్యా - త్తథా - మమ - భాషిత - మవహితచిత్తాస్సన్తః - శృణుత - అమరా ఇతి పాఠాన్తరం తదా శ్రేయో దర్శయతి యథా అమరా మృత్యురహితా - స్స్యు - రితి ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తే వదానవదైతేయైశ్చ - సన్ధిర్విధీయతాం సఖ్యం క్రియతాం - కాలేనానుగృహీతైః కాలవశాదనుకూలతాం ప్రాప్తైః - న తే సన్ధిం యాస్యన్తీతి శఙ్కా - న కార్యేతి భావః - తై రసురై - ర్వో యుష్మాకం ఆత్మన

ఽగ్నేరివ కేతవస్తే । కిం వా విదామేశ పృథగ్విభావితా ॥ విధత్స్వ శం నో ద్విజదేవమన్త్రమ్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం పరిఞ్చ్యాదిభిరీడితస్తద్విజ్ఞాయ తేషాం హృదయం యథైవ ॥ । జగాద జీమూతగభీరయా గిరా బద్ధాఞ్జలీన్ సంవృతసర్వకారకాన్ ॥ ౧౬ ॥ ఏక ఏవేశ్వరస్తస్మిన్సురకార్యే సురేశ్వరః । విహర్తుకామస్తానాహ సముద్రోన్మథనాదిభిః ॥ ౧౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ హన్త బ్రహ్మన్నహో శంభో హే దేవా మమ భాషితమ్ । శృణుతావహితాస్సర్వే శ్రేయో వస్స్యాద్యథా సురాః ॥ ౧౮ ॥ యాత దానవదైతేయైస్తావత్సన్ధిర్విధీయతామ్ । కాలేనానుగృహీతైస్తైర్యావద్వో భవ ఆత్మనః ॥ ౧౯ ॥ అరయోఽపి హి సన్ధేయాస్సతి కార్యార్థగౌరవే । అహిమూషకవత్పశ్చాదర్థస్య పదవీం గతైః ॥ ౨౦ ॥ అమృతోత్పాదనే యత్నః క్రియతామవిలమ్బితమ్ । యస్య పీతస్య వై జన్తుర్మృత్యుగ్రస్తోఽమరో భవేత్ ॥ ౨౧ ॥ క్షిప్త్వా క్షీరోదధౌ సర్వా వీరుత్తృణలతౌషధీః । మన్థానం మన్దరం కృత్వా నేత్రం కృత్వా చ వాసుకిమ్ ॥ ౨౨ ॥ సహాయేన మయా దేవా నిర్మన్థధ్వమతన్ద్రితాః । క్లేశభాజో భవిష్యన్తి దైత్యా యూయం ఫలగ్రహాః ॥ ౨౩ ॥ యూయం తదనుమోదధ్వం యదిచ్ఛన్త్యసురాస్సురాః । న సంరమ్భేణ సిధ్యన్తి సర్వేఽర్థాస్సాన్త్వయా యథా ॥ ౨౪ ॥ న భేతవ్యం కాలకూటాద్విషాజ్జలధిసంభవాత్ । లోభః కార్యో న వో జాతు రోషః కామ

స్స్వత ఏవ - యావ ద్భవో వృద్ధి - స్స్యా - త్తావ - త్సన్ధిర్విధీయతా - మితి పూర్వేణాన్వయః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ కార్యార్థినః కుతో గర్వః, ఇతి న్యాయేనారయోఽపి సన్ధేయా ఏవేత్యాహ ॥ అరయోఽపీతి ॥ కర్తవ్యప్రయోజనస్య, గౌరవే మహత్త్వే సతి, తదర - మరయశ్శత్రవోఽపి - సన్ధేయా ఏవ హి - హే దేవాః - అర్థస్య ప్రయోజనస్య - పదవీం సిద్ధిం - గతైః ప్రాప్తైః - పశ్చా - దహిమూషకవ - ద్వ్యవహర్తవ్యమితి శేషః - యద్వా - పేటికాయాం నిరుద్ధోఽహిర్యథా నిర్గమద్వారవిధానార్థం మూషకేణ సంధిం విధత్తే పశ్చాత్తమేవ భక్షయతి, తథార్థస్య పదవీం ప్రవృత్తైః ప్రథమం సన్ధేయా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తతస్తైస్సహ యత్కార్యం తదాహ ॥ అమృతోత్పాదన ఇతి ॥ స్పష్టోఽర్థః అమృతం విశినష్టి ॥ యస్యామృతస్య - పీతస్య సతః - మృత్యుగ్రస్తోఽప్యమరో మృత్యురహితో భవేత్ - యస్య పీతస్యేతి సంబన్ధమాత్రే వా షష్ఠీ యేన పీతేనామృతేన మృత్యుగ్రస్తోఽమరో భవేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ అమృతోత్పాదనయత్నం వివృణోతి - క్షిప్త్వేత్యాదినా ॥ వీరుధః గుల్మాని - తృణాని - లతాశ్చ - ఓషధయశ్చ, ఇమాస్సర్వాః క్షీరోదధౌ - క్షిప్త్వా - మన్దరం పర్వతం - మన్థానం మన్థనదణ్డం - కృత్వా వాసుకిం - నేత్రం రజ్జుం - కృత్వా ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ మయా సహాయేన హే దేవాః అతన్ద్రితాః - యూయం - నిర్మన్థధ్వం నను తేఽప్యమృతపానేనామరాస్స్యు - స్తత్రాహ ॥ క్లేశభాజః - దైత్యాస్తు కేవలం క్లేశభాజో - భవిష్యన్తి యూయమేవ - ఫలగ్రహాః అమృతపాయినో - భవిష్యథేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ బలిభిస్సహకారిభిస్సాధ్యార్థాస్తదనుసరణం వినా న సేత్స్యన్తీతి సామాదికముపదిశతి ॥ యూయమితి ద్వాభ్యాం ॥ హే సురాః - య - దసురా - ఇచ్ఛన్తి - త - దేవ - యూయ - మనుమోదధ్వం సాన్త్వయా సాధుమార్గేణ సర్వేఽర్థా యథా - సిధ్యన్తి - న - తథా - సంరమ్భేణ క్రోధేన సిధ్యన్తి ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ జలధిసంభవాత్ - కాలకూటాఖ్యాత్ విషాత్ - న భేతవ్యం నోద్వేజితవ్యం - రుద్రో గ్రసిష్యతీతి భావః - తథా

వస్తుషు మథనాదుత్పన్నేషు-లోభః-కామః జాతు కదాచిదపి - రోషశ్చ-నవై కార్యః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఇతీత్థం-దేవాన్సమాదిశ్య అజ్ఞాప్య-భగవాన్పురుషోత్తమోఽజిత - స్తేషాం బ్రహ్మాదీనాం-పశ్యతాం సతామితి శేషః- హేరాజన్-అన్తర్దధే- న్తర్హితవాన్-యతః-స్వచ్ఛన్దగతిర్యథేచ్ఛవ్యాపారః-ఈశ్వరః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అథ భగవతోఽన్తర్ధానానన్తరం-తస్మై తిరోహితాయ భగవతే-నమస్కృత్య-పితామహో-బ్రహ్మా-భవో రుద్రశ్చ-స్వం స్వం - స్థానం జగ్మతుః- సురా ఇన్ద్రాదయస్తు-బలిం వైరోచనిముపేయుః ఉపజగ్ముః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అరీన్ శత్రూనప్య-సంయత్తాన్ యుద్ధాయానుద్యతాన్-దేవాన్-దృష్ట్వా-శ్లోక్యః స్తుత్యః దైత్యరాట్ బలిః-జాతక్షోభాన్ సురాన్ హన్తుముద్యతాన్ - స్వనాయకాన్ అసురసేనాముఖ్యాన్-న్యషేధత్ న్యవారయత్-యతః-స, సన్ధివిగ్రహయోస్సన్ధివైరయోః-కాలముచితం వేత్తీతి తథా ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తే దేవా - అసురయూథపైః-గుప్తం-ఆసీనం-పరమయా-శ్రియా సంపదా,జుష్టం యుక్తం,జితాః,అశేషాః దేవాదయో యేన తం-వైరోచనిం బలిం ఉపాగమన్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తత ఇన్ద్రః-మహామతిః శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా వాచా,సాన్త్వయిత్వా సామోపాయేన ప్రసన్నం కృత్వా , పురుషోత్తమా,ద్యచ్ఛిక్షితం,త-త్సర్వ,మమృతోత్పాదనప్రయత్నరూపమకథయత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తదిన్ద్రో,క్తం,దైత్యస్య బలే,రరోచత , శమ్బరాదయోఽసురాధిపాః యే చ త్రిపురవాసిన , స్తేషాం చా,రో,చత ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తతో-దేవాశ్చా-సురాశ్చ, తే సర్వే, సంవిదంస

శ్చ వస్తుషు ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి దేవాన్సమాదిశ్య భగవాన్పురుషోత్తమః । తేషామన్తర్దధే రాజన్ స్వచ్ఛన్ద
గతిరీశ్వరః ॥ ౨౬ ॥ అథ తస్మై భగవతే నమస్కృత్య పితామహః । భవశ్చ జగ్మతుస్స్వం స్వం ధామోపేయుర్బ
లిం సురాః ॥ ౨౭ ॥ దృష్ట్వాఽరీనప్యసంయత్తాఞ్జాతక్షోభాన్ స్వనాయకాన్ । న్యషేధద్దైత్యరాట్ శ్లోక్యస్సన్ధివిగ్ర
హకాలవిత్ ॥ ౨౮ ॥ తే వైరోచనిమాసీనం గుప్తం చాసురయూథపైః । శ్రియా పరమయా జుష్టం జితాశేషముపా
గమన్ ॥ ౨౯ ॥ మహేన్ద్రశ్శ్లక్ష్ణయా వాచా సాన్త్వయిత్వా మహామతిః । అభ్యభాషత తత్సర్వం శిక్షితం పురుషోత్త
మాత్ ॥ ౩౦ ॥ తదరోచత దైత్యస్య తత్రాన్యే యేఽసురాధిపాః । శమ్బరోఽరిష్టనేమిశ్చ యే చ త్రిపురవాసినః ॥ ౩౧ ॥
తతో దేవాసురాః కృత్వా సంవిదం కృతసౌహృదాః । ఉద్యమం పరమం చక్రురమృతార్థే పరస్పరమ్ ॥ ౩౨ ॥ తతస్తే
మన్దరగిరిమోజసోత్పాట్య దుర్మదాః । నదన్త ఉదధిం నిన్యుశ్శక్తాః పరిఘబాహవః ॥ ౩౩ ॥ దూరభారోద్వహశ్రా
న్తాశ్శక్రవైరోచనాదయః । అపారయన్తస్తం వోఢుం వివశా విజహుః పథి ॥ ౩౪ ॥ నిపతన్ స గిరిస్తత్ర బహూనమ
రదానవాన్ । చూర్ణయామాస మహతా భారేణ కనకాచలః ॥ ౩౫ ॥ తాంస్తథా భగ్నమనసో భగ్నబాహూరుక
న్ధరాన్ । విజ్ఞాయ భగవాంస్తత్ర బభూవ గరుడధ్వజః ॥ ౩౬ ॥ గిరిపాతవినిష్పిష్టాన్ విలోక్యామరదానవాన్ । కటా
క్షైర్జీవయామాస నిర్జరాన్నిర్వ్రణాన్యథా ॥ ౩౭ ॥ గిరిం చారోప్య గరుడే హస్తేనైకేన లీలయా । ఆరుహ్య ప్రయయా
వబ్ధిం సురాసురగణైర్వృతః ॥ ౩౮ ॥ అవరోప్య గిరిం స్కన్ధాత్సుపర్ణః పతతాం వరః । యయౌ జలాన్త ఉత్సృజ్య
హరిణాఽనువిసర్జితః ॥ ౩౯ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

మయం,సంకేతం,కృత్వా , పరస్పరం-కృతం సౌహృదం యైస్తే హే పరన్తప, అమృతార్థం-పర , ముద్యమం యత్నం, చక్రుః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఉద్యమమేవాహ ॥ తత-స్తే దేవాసురాః-దుర్మదాః పరిఘా ఇవ బాహవో యేషాం తే మన్దరం గిరిమోజసా బలేనోత్పాట్య,నదన్తః-శక్తాః-ధారణశక్త్యా క్షీరోదధిం-నిన్యుః ప్రాపయితుం ప్రవృత్తా బభూవుః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ శక్రవైరోచనిప్రభృతయ,స్సర్వే,దూరం-భారోద్వహనేన,శ్రాన్తాః,అతఏవ , తం మన్దరగిరిం వోఢు,మపారయన్తోఽశక్నువన్తః , వివశాః,పథి గిరిం విజహుః త్యక్తవన్తః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ నిపతన్ స చ గిరిస్తత్ర,బహూ,నసురా,నమరాంశ్చ,చూర్ణయామాస యతః,స,గిరిః , మహతా భారేణ-కనకాచలః మేరుతుల్యః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తదా,తా,నసురదానవాన్ , భగ్నమనసః భగ్నోత్సాహాన్,కాంశ్చి,ద్భగ్నా బాహవః ఊరవః కన్ధరాశ్చ యేషాం తాన్ విజ్ఞాయ,భగవాన్,గరుడధ్వజో గరుడారూఢ ఆవిర్బభూవ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ గిరిపాతేన వినిష్పిష్టాన్ చూర్ణీకృతా,నసురాన్,దానవాంశ్చ,విలోక్య,ఈక్షయాఽమృతదృష్ట్యా,నిర్జరాన్ దేవాన్,నిర్వ్రణాన్- యథావజ్జీవయామాస - అసురాంస్తు నాజీవయదితి భావః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తత ఏకేన హస్తేన లీలయా, గిరి-ముద్ధృత్య - గరుడే-ఆరోప్య-స్వయ-మప్యారుహ్య-సురాసురగణైర్వృతః - పయోదధిం ప్రయయౌ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తతః-పతతాం పక్షిణాం - వరః శ్రేష్ఠః సుపర్ణో గరుడః-స్కన్ధాద్గిరి-మవరోప్య-జలాన్తే జలసమీపే-ఉత్సృజ్య నిధాయ-హరిణాఽనువిసర్జితః ప్రస్థాపితః-యయావాగాత్-ముక్తత్వాత్ర స్థితే వాసుకే రాగమనాశఙ్కయా వా తదాగమనాయ విసర్జితో యయావితి భావః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవ

తచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః. ***

తే దేవాసురాః-ఫలభాగేన-తవాప్యమృతభాగో భవిష్యతీత్యేవం-వాసుకి-మామన్త్ర్య సంప్రార్థ్య-నేత్రీభూతం-తం-గిరౌ-పరివీయ పరివేష్ట్య-ముదాయుక్తాః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ అమృతార్థే అబ్ధిం-మథితుమారబ్ధాః - హే కురూద్వహ-వాసుకేస్తీవ్రం ముఖం దైత్యాన్గ్రాహయితుమేవ-హరిః-పురస్తా-న్ముఖం జగృహే-తతో - దేవా- అభవన్ ముఖం జగృహుః తత్ ముఖగ్రహణరూపం, మహాపురుషస్య హరే-శ్చేష్టిత-మసురాధిపా నైచ్ఛన్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ స్వాధ్యాయశ్రుతసంపన్నాః వేదశాస్త్రాధ్యయనసంపన్నాః , జన్మభిః-కర్మభిశ్చ , ప్రసిద్ధా వయ,మమఙ్గళం హీన , మహేరఙ్గం పుచ్ఛం , న గృహ్ణీమః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఇత్యభిప్రాయేణ తూష్ణీం స్థితాన్,దైత్యా,న్విలోక్య,భగవాన్ పురుషోత్తమః,స్మయమానో,ముఖం విసృజ్య-అమరైస్సహితః పుచ్ఛం జగ్రాహ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏవమిత్థం - కృతో , గ్రహణస్థానవిభాగో , యైస్తే - కశ్యపస్య నన్దనా దేవాసురాః పరమధిక , మాయత్తా ఉద్యతాః- పయోనిధి మమృతార్థం-మమన్థుః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అర్ణవే పయోదధౌ-మథ్యమానే సత్య - నాధారో,ఽద్రిర్మన్దరః-అపో,ఽవిశత్, అపామధోభాగం ప్రవిష్టోఽభూత్ - హే కురునన్దన-బలిభిర్దేవాసురైర్ధ్రియమాణోఽప్య , ద్రి-ర్గౌరవాత్ భారభూయస్త్వా దపోఽవిశ-దితి పూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తే దేవాసురాస్తు-అతిబలీయసా -దైవేన హేతునా-స్వపౌరుషే-వినష్టే సతి-నిర్విణ్ణమనసః-అత ఏవ-పరిమ్లానముఖశ్రియో-బభూవుః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ విఘ్నేశస్య విఘ్నాధిదైవతస్య విష్వక్సేనస్య-త

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తే నాగరాజమామన్త్ర్య ఫలభాగేన వాసుకిమ్। పరివీయ గిరౌ తస్మిన్నేత్రమబ్ధిం ముదాన్వితాః॥౧॥
ఆరేభిరే సురా యత్తా మథితుం తేఽమృతార్థినః । హరిః పురస్తాజ్జగృహే పూర్వం దేవాస్తతోఽభవన్ ॥ తన్నై
చ్ఛన్ దైత్యపతయో మహాపురుషచేష్టితమ్॥ ౨ ॥ న గృహ్ణీమో వయం పుచ్ఛమహేరఙ్గమమఙ్గళమ్। స్వాధ్యాయశ్రు
తసంపన్నాః ప్రఖ్యాతా జన్మకర్మభిః॥ ౩ ॥ ఇతి తూష్ణీం స్థితాన్ దైత్యాన్విలోక్య పురుషోత్తమః । స్మయమానో వి
సృజ్యాగ్రం పుచ్ఛం జగ్రాహ సామరః॥౪॥ కృతస్థానవిభాగాస్త ఏవం కశ్యపనన్దనాః। మమన్థుః పరమాయత్తా అ
మృతార్థే పయోనిధిమ్॥ ౫ ॥ మథ్యమానేఽర్ణవే సోఽద్రిరనాధారో హ్యపోఽవిశత్। ధ్రియమాణోఽపి బలిభిర్గౌ
రవాత్పాణ్డునన్దన॥ ౬ ॥ తే తు నిర్విణ్ణమనసః పరిమ్లానముఖశ్రియః । ఆసన్ స్వపౌరుషే నష్టే దైవేనాతిబలీయసా॥
విలోక్య విఘ్నేశవిధిం స ఈశ్వరో దురన్తవీర్యోఽవితథాభిసన్ధిః * । కృత్వా వపుః కాచ్ఛపమద్భుతం మహత్ప్రవి
శ్య తోయం గిరిముజ్జహార * ॥ ౮ ॥ తముత్థితం వీక్ష్య కులాచలం పునస్సముద్యతా నిర్మథితుం సురాసురాః । దధార
పృష్ఠేన స లక్షయోజనప్రస్తారిణా ద్వీప ఇవాపరో మహాన్ ॥ ౯ ॥ సురాసురేన్ద్రైర్భుజవేగవేపితం పరిభ్రమన్తం
గిరిమఙ్గ పృష్ఠతః । బిభ్రత్తదావర్తనమాదికచ్ఛపో మేనేఽఙ్గకణ్డూయనమప్రమేయః*॥ ౧౦ ॥ తథాఽసురానావిశ
దాసురేణ రూపేణ తేషాం బలవీర్యమీరయన్ * । ఉద్దీపయన్దేవగణాంశ్చ విష్ణుర్దైవేన నాగేన్ద్రమబోధరూపః ॥
ఉపర్యగేన్ద్రం గిరిరాడివాన్య ఆక్రమ్య హస్తేన సహస్రబాహుః । తస్థౌ దివి బ్రహ్మభవేన్ద్రముఖ్యైరభిష్టువద్భిస్సు
మనోఽభివృష్టః॥ ౧౨ ॥ ఉపర్యధశ్చాత్మని గోత్రనేత్రయోః పరేణ తే ప్రావిశతా సమేధితాః। మమన్థురబ్ధిం తరసా

త్పార్షదస్య వా కస్యచిద్ద్విరదవక్త్రాదేర్విధిం చరితం - తద్విఘ్నం-విలోక్య-అవితథసఙ్కల్పో - దురన్తవీర్య అపారబలో-భగవానీశ్వరో ఽజితః-మహద్బృహ-దద్భుతం చ-కాచ్ఛపం - వపు - ర్ధృత్వా - తోయం జలం - ప్రవిశ్య - గిరిం మన్దర - ముద్ధృతవాన్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తముత్థితం-కులాచలం-వీక్ష్య-సురాసురా-స్సర్వే పున-రున్మథితుం-సముద్యతా-బభూవుః-గిరిం బిభ్రతం కూర్మరూపిణం వర్ణయతి । లక్షయోజనాని-ప్రస్తారో విస్తారో , అస్యాస్తీతి తథా- తేన-పృష్ఠేన-దధార-కథంభూతః-అపరో-ద్వీప ఇవ-జమ్బ్వాదిద్వీప ఇవ-మహాన్విపులదేహః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ సురాసురశ్రేష్ఠైః కర్తృభి ర్భుజానాం-వేగేన బలేన-వేపితం-కమ్పితం-భ్రమన్తం-గిరిం-అఙ్గ హే రాజన్-పృష్ఠే-బిభ్రదప్రమేయోఽపరిచ్ఛిన్నబలశక్త్యాదియుక్త ఆదికచ్ఛపరూప-స్తదావర్తనం గిరిభ్రమణం-అఙ్గకణ్డూయనం-మేనే ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవం జలే-కచ్ఛపవపుషా గిరిం బిభ్రద్దేవ-విష్ణుః-పున-రసురా-నసురరూపేణావిశత్-కథంభూత - స్తేషామసురాణాం-బలం-వీర్యం చ - ఈరయన్ ఏధయమానః - తథా - దైవేన రూపేణ-దేవగణాన్-బలవీర్యాదిక-ముద్దీపయ-న్నావిశత్-నాగేన్ద్రం వాసుకి-మబోధరూపః నిద్రారూపః-ప్రావిశత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అగేన్ద్రముపరి గిరేరుపరి-అపరో-గిరిరాడివ-సహస్రబాహు-రేకేన హస్తేన-గిరి మాక్రమ్య-పున-ర్దివ్య-భితః-స్తువద్భి - ర్బ్రహ్మాదిభిః-కర్తృభి-స్సుమనోభిః పుష్పై-రభివృష్ట- స్తస్థౌ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ గిరే-రుపర్య-ధస్తాద్గోత్రనేత్రయోర్గిరినేత్రయో-రాత్మని-దేవాసురేషు చ-ప్రావిశతా-పరేణ పరమాత్మనా-సమేధితాః సముపోద్బలితా-అత ఏవ-మదోత్కటా , దేవాసురా - స్తరసా బలేన-మహా

ద్రిణామన్దరేణ,క్షోభితం-నక్రాణాం-చక్రం-యస్మిన్-త-మబ్ధిం-మమన్థుః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁దృశశ్చ- ముఖానిచ-శ్వాసాశ్చ అహీన్ద్రస్యవాసుకే-స్సహస్రమపరిమితాః - కఠోరా-యే-దృగాదయ,స్తేభ్యోనిర్గతాభ్యా - మగ్నిధూమాభ్యాం - హతం-వర్చో,యేషాంతే - అసురాః-పౌలోమాదయః - దావాగ్నిదగ్ధా-స్సరళాద్రుమవిశేషా- స్తఇవాభవన్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁దేవాంస్తమఘువద్వశాఇన్ద్రవశాః - ఘనామేఘా-స్సమభ్యవర్షన్-కథంభూతాన్-తస్యవాసుకే-ర్య - శ్శ్వాస- స్తస్య - శిఖయా-హతా-ప్రభా-యేషాం-ధూమ్రాణినిశ్శ్వాసధూమాక్తాని - అమ్బరాణివస్త్రాణి - స్రగ్వరాణి-కఞ్చుకాన్యా - ననానిచ-యేషాం-తాన్-కించ-సముద్రస్యోర్మిభిః,తరఙ్గైః-ఉపగూఢాస్సంవృతా-వాయవఃపవనాశ్చ-వపుఃప్రసస్రుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁యదా-దేవాసురై,ర్మథ్యమానాదప్య- బ్ధే - రమృతం-నజాయేత-తదా-భగవా-నజిత-స్స్వయమేవ నిర్మమన్థ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁మథ్నన్తమజితంవర్ణయతి ॥ మేఘఇవశ్యామః “ ఉపమానానిసామాన్యవచనైః ” రితిసమాసః-కనకపరిధిఃకనకపరిధానఃపీతామ్బరః కర్ణే - ద్యోతమానవిద్యున్నిభాభరణః-వియత్యాకాశే - మూర్ధ్నా సకిరీటేనా- క్రామన్ - చలితాం స్రజంవనమాలాంబిభ్రత్ తాదృశః-రక్తేనేత్రేయస్యసః-జగతా-మభయప్రదై- ర్దోర్భిర్భుజైః - ర్దన్దశూకంసర్పం- గృహీత్వా - మథ్నాగిరిణా,ఽబ్ధిం-మథ్నన్-అధోక్షజోఽజితః-అపరో-గిరిరివా-శోభత ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ఏవం నిర్మథ్యమానా-దుదధేః ప్రథమ-ముల్బణందుస్సహం-హాలాహలాఖ్యం,విష-ముదభూత్-కథంభూతాదుదధేః-సంభ్రాన్తా-మీనా- ఉద్గతా,మకరాదయశ్చ యస్మిన్-తస్మాత్ తిమ్యాదిభిర్మ

మదోత్కటామహాద్రిణాక్షోభితనక్రచక్రమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ అహీన్ద్రసాహస్రకఠోరదృఙ్ముఖశ్వాసాగ్నిధూమాహ
తవర్చసోఽసురాః । పౌలోమకాలేయబలీల్వలాదయోదావాగ్నిదగ్ధాస్సరళాఇవాభవన్ ॥ ౧౪ ॥ దేవాంశ్చత
చ్ఛ్వాసశిఖాహతప్రభాన్ధూమ్రామ్బరస్రగ్వరకఞ్చుకాననాన్ । సమభ్యవర్షన్మఘవద్వశాఘనావవుస్సము
ద్రోర్మ్యుపగూఢవాయవః ॥ ౧౫ ॥ మథ్యమానాత్తదాసిన్ధోర్దేవాసురవరూథపైః । యదాసుధానజాయేతనిర్మ
మన్థాజితస్స్వయమ్ ॥ ౧౬ ॥ మేఘశ్యామఃకనకపరిధిఃకర్ణవిద్యోతవిద్యున్మూర్ధ్నాక్రామన్వియతిచలితస్స్రగ్ధ
రోరక్తనేత్రః । జైత్రైర్దోర్భిర్జగదభయదైర్దన్దశూకంగృహీత్వామథ్నన్మథ్నా ప్రతిగిరిరివాశోభతాధోద్ధృ
తాద్రిః ॥ ౧౭ ॥ నిర్మథ్యమానాదుదధేరభూద్విషంమహోల్బణంహాలహలాఖ్యమగ్రతః । సంభ్రాన్తమీనోన్మక
రాహికచ్ఛపాత్తిమిద్విపగ్రాహతిమిఙ్గిలాకులాత్ ॥ ౧౮ ॥ తదుగ్రవేగందిశిదిశ్యుపర్యధోవిసర్పదుత్సర్పదసహ్యా
మప్రతి । భీతాఃప్రజాదుద్రువురఙ్గసేశ్వరా అరక్ష్యమాణాశ్శరణంసదాశివమ్ ॥ ౧౯ ॥ విలోక్యతందేవవరంత్రి
లోక్యాభవాయదేవ్యాఽభిమతంమునీనామ్ । ఆసీనమద్రావపవర్గహేతోస్తపోజుషాణం స్తుతిభిఃప్రణేముః ॥
ప్రజాపతయఊచుః ॥ దేవదేవమహాదేవభూతాత్మన్భూతభావన । త్రాహినశ్శరణాపన్నాంస్త్రైలోక్యద
హనాద్విషాత్ ॥ ౨౧ ॥ త్వమేకస్సర్వజగతామీశ్వరోబన్ధమోక్షయోః । తంత్వామర్చన్తికుశలాఃప్రపన్నార్తి
హరంగురుమ్ ॥ ౨౨ ॥ గుణమయ్యాస్వశక్త్యాఽస్యసర్గస్థిత్యప్యయాన్విభో । ధత్సేయదాస్వదృగ్భూమన్బ్రహ్మ

త్స్యవిశేషై-రాకులాచ్చ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁విషంవిశింషన్తతోభీతానాంప్రజానాంసదాశివప్రపత్తిమాహ ॥ తదితి ॥ తద్విష-మప్రతిప్రతిక్రియాశూన్య - మప్రతిమంవా-కుతః ఉగ్రః వేగోయస్య- తదేవాహ-దిశిదిశిప్రతిదిశం ఉపర్య-ధశ్చ-విసర్ప-దుత్సర్పదుద్గచ్ఛచ్చ-ఏవంవిధం-తద్విషం-దృష్ట్వేతి శేషః - అఙ్గహేరాజన్-సేశ్వరాస్సపాలాః-ప్రజాః- త్రిలోకస్థాః-అరక్ష్యమాణా-స్సదాశివం-శరణం-దుద్రువుఃజగ్ముః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁త్రిలోక్యాః,భవాయసమృద్ధ్యై దేవ్యాభవాన్యాసహ - ద్రౌకైలాసే-ఆసీన-మపవర్గహేతోః-తపో-జుషాణం - మునీనా,మభిమతం-దేవవరంసదాశివం-విలోక్య-స్తుతిభిః - ప్రణేముఃతుష్టువుః - ప్రణేముశ్చ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁స్తుతిమేవాహ దేవదేవేత్యాదినావ్యక్తిస్తేఽవ్యక్తకర్మణఇత్యన్తేన ॥ తత్రపరమకారణభూతభగవదసాధారణైర్ధర్మైరారోపితైర్వాతైఃస్తుతిఃక్రియతఇతిసర్వముపపన్నం -రుద్రవాచిశబ్దానాంశాస్త్రదృష్ట్యారుద్రశరీరకపరమాత్మపర్యన్తత్వేనవారుద్రస్యపరమాత్మావేశావతారరూపత్వాద్వాసర్వంఘటతే- హేదేవానామపిదేవ-హేసర్వభూతాన్తరాత్మన్,హేభూతభావనభూతస్రష్టః -శరణంగతా-నస్మాన్ - త్రైలోక్యందహతీతిత్రైలోక్యదహనః - కర్తరిల్యుః-తస్మాద్విషా-త్త్రాహిపాహి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁సర్వస్య-జగతో-బన్ధమోక్షయో- స్త్వమేకఏవే,శ్వరః-తమేవం-భూతం-ప్రపన్నదుఃఖహరం-త్వామేవ,కుశలాస్సుధియః- అర్చన్తిఆరాధయన్తి- మోక్షైశ్వర్యముపాయోపదేశద్వారకమిత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి ॥ గురుమితి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁గుణమయ్యా-గుణాతిరిక్తయా,స్వశక్త్యాస్వాంశభూతయామాయయా-అస్యజగతః- యదాసర్గాదీన్

ధత్సే కరోషీతి వా, హే విభో - హే స్వదృక్ స్వప్రకాశ, హే ధామన్ - బ్రహ్మవిష్ణుశివాభిధాం ధత్సే బిభర్షి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ గుహ్యమౌపనిషదం - పరమం సదసద్భావనం చిదచిద్రూపపదార్థభావనం పరం బ్రహ్మ - త్వమేవ « బ్రహ్మదృష్టిరుత్కర్షాది » తి న్యాయేనైవం విషాద్భీతాస్స్తువన్తి ॥ అత ఏవ బ్రహ్మత్వేన స్తుతిమప్యాత్మానమబ్రహ్మభూతం జ్ఞాత్వా వక్ష్యతి రుద్రః « అహో బత భవాన్యేతత్ప్రజానాం పశ్య వైశసమ్ । పుంసః కృపయతో భద్రే సర్వాత్మా ప్రీయతే హరిః ॥ ప్రీతే హరౌ భగవతీ » త్యాపన్నానామబ్రహ్మణామపి బ్రహ్మత్వేన స్తుతిం పశ్యేతి భవాన్యై దర్శయిష్యత్యవశ్యం భూతదయయా భగవాన్ సర్వాన్తరాత్మా పరబ్రహ్మభూతస్తుష్యతీతి వక్ష్యతి - తస్మాన్న రుద్రే పరత్వభ్రమః కార్యః - తస్మాద్రుద్రశరీరకపరమాత్మగతాస్సర్వే చైతత్ప్రకరణోదితా ధర్మా ఇత్యవగన్తవ్యం « భూయసాం స్యాద్బలీయస్త్వ » మితి న్యాయేన భగవత్పారమ్యస్య ప్రాయశ ఉస్మక్పురాజే ప్రతిపాదనాత్ - నానాశక్తిభిరాభాతః చిదచిత్కాలాదిశక్తివిశిష్టతయాఽఽభాతః, ప్రపఞ్చ, స్త్వమేవ - జగదీశ్వరః తదన్తరాత్మా చ - త్వమేవ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ శబ్దయోనిశ్శాస్త్రప్రమాణకః - జగదాదిర్జగత్కారణభూతః - ఆత్మా « ఆత్మన ఆకాశస్సంభూత » ఇత్యుక్తస్త్వమేవ - ద్రవ్యం భూతపఞ్చకం - స్వభావో విశేషణం - ప్రాణేన్ద్రియద్రవ్యగుణస్వభావః ప్రాణాదివిశేషణవానిత్యర్థః - కాలాదిశరీరకశ్చ త్వమేవ - త్వచ్ఛరీరకో యః పరమాత్మా స ఏవ కాలాదిశరీరక ఇతి తాత్పర్యం - సత్యమృతం « ఋతగ్ం సత్యం పరం బ్రహ్మే » త్యుక్తం - నిర్వికారం సర్వాన్తరాత్మభూతం - బ్రహ్మ - త్వమేవేత్యర్థః - ధర్మః ధర్మశరీరకస్తదారాధ్యో వా - త్వమేవ - త్రివృత్ త్రయాణాం వృత్ వర్తనం యస్మింస్తత్ అకారోకారమకారాత్మకమక్షరం ప్రణవం త్వయ్యేవామనన్తి - త్వద్విషయకమేవామనన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ విరాడ్రూపం స్తువన్తి ॥ అగ్నిరితి ॥ అఖిలదేవతాత్మా « అగ్నిస్సర్వా దేవతా » ఇతి సర్వదేవతామయత్వేన శ్రుతో, ఽగ్నిస్తే తవ - ముఖం - క్షితిం పృథ్వీం - హే లోకభవ - తవాఙ్ఘ్రిపఙ్కజం - విదుః - కాలం తు - అఖిలదేవతాత్మనస్తవ - గతిం - విదుః - తథా - దిశస్తవ - కర్ణౌ - జలేశం వరుణం - తవ - రసనం - విదుః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ నభస్తవ - నాభిః - నభస్వాన్ వాయుస్తవ - శ్వాసః - సూర్యాస్తవ - చక్షూంషి - జలం - తవ - రేతః తథా ఆత్మా పరే - అవరే చ - య ఆత్మానో జీవాస్తేషామాశ్రయణమాశ్రయ ఆధారః - సోమశ్చన్ద్రస్తవ - మనః - హే భగవన్, ద్యౌస్తవ - శిరః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ సముద్రాస్తవ - కుక్షిః - గిరయః పర్వతాస్త్వస్థిసముదాయాః - సర్వౌషధయో వీరుధశ్చ, తవ - రోమాణి, ఛన్దాంసి గాయత్ర్యాదీని, సాక్షాత్తవ సప్త ధాతవః - హే త్రయీమయాత్మన్ వేదప్రచురమూర్తే, సః ప్రసిద్ధో - వేదోదితో - ధర్మస్తవ హృదయమ్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ హే ఈశ - పఞ్చోపనిషదః తత్పురుషాఘోరసద్యోజాతవామదేవేశానాత్మకాః పఞ్చానువాకాస్తవ - ముఖాని ముఖవ్యాపారాత్మకా ఇత్యర్థః, ముఖాని విశినష్టి ॥ యైర్ముఖైస్త్రింశదష్టోత్తరమన్త్రవర్గాః, అష్టోత్తరత్రింశన్మన్త్రాణాం వర్గాస్తేషామేవ మన్త్రాణాం పరిచ్ఛేదేనాష్టోత్తరత్రింశత్కలాత్మకా మన్త్రా ఇత్యర్థః హే దేవ, యత్స్వప్రకాశం శివాఖ్యం « పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వరగ్ం శాశ్వతగ్ం శివమచ్యుత » మితి ప్రసిద్ధం పరమాత్మతత్త్వం - తత్తే తవ - అవస్థితిరవస్థానం - పరమాత్మశరీరత్వేన తదపృథక్సిద్ధత్వేనావస్థితస్త్వమితి తాత్పర్యమ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అధర్మస్యోర్మిషు దమ్భలోభాదిషు - తవ - ఛాయా అప్రకాశః - అధర్మోర్మయస్తవ ఛాయాభూతా ఇత్యర్థః ॥ యైస్సత్వాదిభిర్గుణైర్విసర్గః ప్రపఞ్చసృష్టిః - తాని సత్త్వరజస్తమాంసి - తవ, నేత్రత్రయం - హే దేవ ఛన్దోమయః గాయత్ర్యాదిచ్ఛన్దః ప్రచురః పురాతనః - ఋషిర్వేదస్సాఙ్ఖ్యాత్మనస్సర్వజ్ఞస్యాత్మన, శ్శాస్త్రప్రణేతుః - తవ - ఈక్షా ఈక్షణమ్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ హే గిరిత్ర - హే అఖిలలోకపాల - తే - పరం జ్యోతిః స్వప్రకాశం స్వరూపం - విరిఞ్చ్యాదిభిర్గమ్యం - న భవతి - వైకుణ్ఠ ఉపేన్ద్రః - సురేన్ద్ర స్సమభివ్యాహారాత్ - తస్యాప్యగమ్యత్వమితి స్తుతిః - యద్వా - అస్య ప్రకరణస్య రుద్రశరీరకపరమాత్మస్తుతిపరత్వాత్పరమాత్మస్వరూప

విష్ణుశివాభిధామ్॥ ౨౩ ॥ త్వం బ్రహ్మ పరమం గుహ్యం సదసద్భావభావనమ్। నానాశక్తిభిరాభాతస్త్వమాత్మా
జగదీశ్వరః॥ ౨౪ ॥ త్వం శబ్దయోనిర్జగదాదిరాత్మా ప్రాణేన్ద్రియద్రవ్యగుణస్స్వభావః। కాలః క్రతుస్సత్యమృతం
చ ధర్మస్త్వయ్యక్షరం యత్త్రివృదామనన్తి॥ ౨౫ ॥ అగ్నిర్ముఖం తేఽఖిలదేవతాత్మా క్షితిం విదుర్లోకభవాఙ్ఘ్రిప
ఙ్కజమ్ ❁ । కాలం గతిం తేఽఖిలదేవతాత్మనో దిశశ్చ కర్ణౌ రసనం జలేశమ్॥ ౨౬ ॥ నాభిర్నభస్తే శ్వసనం నభస్వా
న్సూర్యశ్చ చక్షూంషి జలం చ రేతః। పరావరాత్మాశ్రయణం తవాత్మా సోమో మనో ద్యౌర్భగవన్ శిరస్తే॥ ౨౭ ॥
కుక్షిస్సముద్రా గిరయోఽస్థిసంఘా రోమాణి సర్వౌషధివీరుధస్తే। ఛన్దాంసి సాక్షాత్తవ సప్త ధాతవస్త్రయీ
మయాత్మన్ హృదయం సధర్మః॥ ౨౮ ॥ ముఖాని పఞ్చోపనిషదస్తవేశ యైస్త్రింశదష్టోత్తరమన్త్రవర్గః। యత్త
చ్ఛివాఖ్యం పరమాత్మతత్త్వం దేవస్స్వయంజ్యోతిరవస్థితిస్తే॥ ౨౯ ॥ ఛాయా త్వధర్మోర్మిషు యైర్విసర్గో నేత్రత్ర
యం సత్త్వరజస్తమాంసి। సాఙ్ఖ్యాత్మనశ్శాస్త్రకృతస్తవేక్షా ఛన్దోమయో వేదఋషిః పురాణః॥ ౩౦ ॥ న తే గిరి
త్రాఖిలలోకపాలవిరిఞ్చవైకుణ్ఠసురేన్ద్రగమ్యమ్। జ్యోతిః పరం యత్ర రజస్తమశ్చ సత్త్వం న యద్బ్రహ్మ నిరస్త

స్యాపరిచ్ఛిన్నత్వేన తేనాపీయత్తయాఽవగన్తుమశక్యత్వాద్వైకుణ్ఠేనాప్యవగమ్యమిత్యుక్తం॥ జ్యోతిర్విశినష్టి॥యత్రజ్యోతిషి-రజఆదయః - ప్రాకృతగుణా - నసన్తి,యద్బ్రహ్మ యచ్చ-నిరస్తదేవమనుష్యాదిభేదమ్ ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ కామశ్చాధ్వరశ్చ-దక్షస్య-త్రిపురాదయశ్చ యే-అనేకభూతద్రుహః, స్తాన్-క్షపయతః సంహరతః - స్తేతవ స్తుతయే-తత్కామాదిక్షపణాత్మకం కర్మ న భవతి-తత్కర్మత్వేన స్తుత్యతయా న భవతి.అత్యల్పమేతదిత్యర్థః॥తదేవవక్తుం విశినష్టి॥యో భవాంస్తు-ఆత్మకృతం స్వసృష్టమిదం జగ-దన్తకాలే-స్వనేత్రవహ్నేః-స్ఫులిఙ్గస్య-శిఖయా-భసితం భస్మసాజ్జాతం-న వేద న జానాతి ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ ఏవంభూతం త్వాం యేనిన్దన్తి తేమూర్ఖా ఇత్యాహ ॥ యేత్వితి ॥ యేతు-త్వాం - ఉమయాభవాన్యాసహ-చరన్తం-నితరాం కామినం కత్థన్తే ప్రలపన్తి తథా-శ్మశానే-చరన్తం-ఉగ్రం క్రూరం-పరుషం హింస్రం చ కత్థన్తే కథంభూతం,ఆత్మారామాశ్చ - యే గురవో విశ్వహితోపదేష్టార-స్తై-ర్హృది-చిన్తితం - అఙ్ఘ్రిద్వన్ద్వం- యస్య తథాభూతమపి తపసా - అభితప్తం - తే నూనం-తవ ఊతిమవిదన్నితి కాకుః-త్వదీహితం నైవ విదురిత్యర్థః-అత - స్తే హతలజ్జాః గతత్రపాః - యానికానిచిత్త్వన్నిన్దావచనాని- తేషాం నహి నిన్దాన్యాయేనేతరస్తుతౌ తాత్పర్యమితి భావః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ఏవం-భూతం త్వాం బ్రహ్మాదయో బోద్ధుమేవ న ప్రభవః -కింపునస్స్తోతుం-వయం తు నసుతరాం ప్రభవ ఇత్యాహుః॥ తదితి ॥ తత్తస్మాదుక్తవిధత్వాత్తవ-సదసతోశ్చిదచితోః కార్యావస్థయోః పరతః- కారణావస్థయోశ్చ-పరస్య విలక్షణస్య-భూమ్నో వ్యాపకస్య-తవ-స్వరూపావగమనే స్వరూపావబోధనే- బ్రహ్మాదయో ఽప్యఞ్జసా-న ప్రభవన్తి-కిముత సంస్తవనే-న ప్రభవన్తీతి- తత్ర వయం కథం ప్రభవేమ - కుతః యతః - స్తేషాం-సర్గసర్గవిషయా వయం తత్సృష్టసృష్టా వయమిత్యర్థః - అతో - యదేతత్త్వత్స్తవన - మస్మచ్ఛక్తిమాత్రం శక్త్యనుసారమాత్రేణ కృతమిత్య

భేదమ్ ॥ ౩౧ ॥ కామాధ్వరత్రిపురకాలగరాద్యనేకభూతద్రుహః క్షపయతః స్తుతయే న తత్తే । యస్త్వన్తకాల ఇదమాత్మకృతం స్వనేత్రవహ్నిస్ఫులిఙ్గశిఖయా భసితం న వేద ॥ ౩౨ ॥ యే త్వాత్మరామగురుభిర్హృది చిన్తితాఙ్ఘ్రిద్వన్ద్వం చరన్తముమయా తపసాఽభితప్తమ్ । కత్థన్త ఉగ్రపరుషం నిరతం శ్మశానే తే నూనమూతిమవిదంస్తవ హాతలజ్జాః ॥ ౩౩ ॥ తత్తస్య తే సదసతోః పరతః పరస్య నాఞ్జస్స్వరూపగమనే ప్రభవన్తి భూమ్నః । బ్రహ్మాదయః కిముత సంస్తవనే వయం తు తత్సర్గసర్గవిషయా అపి శక్తిమాత్రమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏతత్పరం ప్రపశ్యామో న పరం తే మహేశ్వర । మృడనాయ హి లోకస్య వ్యక్తిస్తేఽవ్యక్తకర్మణః ॥ ౩౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తద్వీక్ష్య వ్యసనం తాసాం కృపయా భృశపీడితః । సర్వభూతసుహృద్దేవ ఇదమాహ ప్రియాం సతీమ్ ॥ ౩౬ ॥ అహో బత భవాన్యేతత్ప్రజానాం పశ్య వైశసమ్ । క్షీరోదమథనోద్భూతాత్కాలకూటాదుపస్థితమ్ ॥ ౩౭ ॥ ఆసాం ప్రాణపరీప్సూనాం విధేయమభయం హి మే । ఏతావాన్హి ప్రభోరర్థో యద్దీనపరిరక్షణమ్ ॥ ౩౮ ॥ ప్రాణైః స్వైః ప్రాణినః పాన్తి సాధవః క్షణభఙ్గురైః । బద్ధవైరేషు భూతేషు మోహితేష్వాత్మమాయయా ॥ పుంసః కృపయతో భద్రే సర్వాత్మా ప్రీ-

---

ర్థః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ నన్వేతే సర్వే ధర్మాస్త్వదుక్తాః పరమాత్మాసాధారణాః-అహం తు పుణ్యోపచితాధికారవిశేషభాక్కశ్చిజ్జీవ-ఇత్యత్రాహుః ॥ ఏతదితి ॥ హే పరమేశ్వర- తే త్వత్తః - పరముత్కృష్టమపరమధమం చ-తత్త్వం న పశ్యామః నజానీమః-కింతు-లోకస్య మృడనాయ సుఖాపాదనాయ-తవా - వ్యక్తకర్మణో , వ్యక్తిరిత్యేతత్తు,జానీమ ఇత్యర్థః - త్వం పరమాత్మా భవతు-మా వా-సర్వస్యాపి చిదచిదాత్మకస్య జగతస్తదాత్మకత్వాత్తదాయత్తసత్తాదిమత్త్వేన తం వినాస్వసిద్ధస్వరూపస్వభావయోరభావాత్తత్సృష్ట్యాత్తదర్థైరేవ సర్వం వస్తు,స్తోతవ్యమిత్యేవం తుష్టువిమేతి భావః ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ ఏవం భృశమధిక - మీడితః స్వస్మిన్నవిద్యమానైరపి పరమాత్మాసాధారణైర్గుణైరీడితః స్తుతో - దేవో రుద్రస్తాసాం ప్రజానాం-తత్ కాలకూటాదుపస్థితం-వ్యసనం దుఃఖం వీక్ష్య-సర్వభూతసుహృత్-ప్రియాం-సతీం భవానీం-ఇదం వక్ష్యమాణ-మాహ ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ విషపానే ప్రవృత్తం మామియం ప్రియా వారయేదితి శఙ్కయా తామనుజ్ఞాపయన్నాహ ॥ అహో బతేతి సార్ధైశ్చతుర్భిః హే భవాని అహో బత మహత్కష్టమేతత్,ప్రజానాం వైశసం దుఃఖం-పశ్య-వైశసం విశినష్టి ॥ క్షీరాబ్ధేర్మథనా - ద్య-దుద్భూతం - కాలకూటాఖ్యం విషం-తస్మాత్సముపస్థితం సంప్రాప్తమ్ ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ ప్రాణపరీప్సూనాం జిజీవిషూణా - మాసాం ప్రజానాం మే మయా- అభయం-విధేయం-హి యస్మాత్ -ప్రభోస్సమర్థస్యార్థః కర్తవ్య ప్రయోజన- మేతావానేవ-కియాన్-య , ద్దీనానాం-పరిపాలన-మిత్యే,తావానేవ ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ తథాహి-సాధవః-క్షణభఙ్గురైః- హేతుగర్భమిదం స్వైః స్వకీయైః- ప్రాణైః-ప్రాణినః, పాన్తి రక్షన్తి-కిం ప్రాణిరక్షయేత్యత ఆహ-ఆత్మమాయయా భగవన్మాయయా, మోహితేష్వ , త ఏవ, పరస్పరం బద్ధవైరేషు, భూతేషు-కృపయతః కృపాం కుర్వతః-పుంసః- హే భద్రే, సర్వాన్తరాత్మా-భగవాన్ , ప్రియతే ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ కిం తతః ప్రీత్యా ఽత ఆహ॥ ప్రీత ఇతి॥ప్రాద్గుణ్యాపూర్ణే హరౌ,ప్రీతే సతి సచరాచరో, ఽహమపి , ప్రీయే నితరామానన్దయుక్తో భవామి-తస్మాదిదం,గరళ

పితం, భుఙ్క్ష్వభోక్ష్యే, మమత్తః-ప్రజానాం, స్వస్తిర, స్తు-అయమనవ్యయస్స్వస్తిశబ్దస్సుఖార్థకః-అతఏవప్రయోగాత్ జైవీస్వస్తిర స్తుమేఇత్యాఽఽర్షప్రయోగాచ్చ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఏవమిత్థంభవానీమామన్త్ర్య అనుజ్ఞాప్య - విశ్వసుఖకరో-భగవాన్రుద్రః-త-ద్విషం జగ్ధుమ త్తు-మారేభే-తత్ప్రభావజ్ఞా, భవానీ, అన్వమోదత, అనుమోదితవతీ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తత స్తదనుమోదనానన్తరం, సర్వతో, వ్యాపి-హాలాహలాఖ్యం విషం - కరతలీకృత్య కరతలమాత్రపరిమితం కృత్వా, భూతసుఖకరో, మహాదేవః కృపయా-అభక్షయత్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ జలకల్మషరూపం విషం - స్వవీర్యం స్వబలం, తస్యాపరుద్రస్యాపి-దర్శయామాస - యస్మాత్తం రుద్రం-గళే, నీలం-చకార-తచ్చనైల్యం, సాధోః రుద్రస్య-విశేషేణ భూషణమేవా - భూత్ , జడకల్మషఇతిపాఠాన్తరం తదాదుస్సహం విషం కథం జరయామాసేత్యతాహ, జడకల్మషః జడానామితరేషామేవకల్మషో బాధకమిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ కృపాళునామియం పరిపాటిరిత్యాహ-తప్యన్త ఇతి-సాధవః సాధు కుర్వన్తి పరకార్యమితి సాధవః - స్వార్థనిరపేక్షపరకార్యప్రసాధనస్వభావా జనాః, ప్రాయశో-లోకతాపేన - స్వయమపి- తప్యన్తే, నతద్వ్యర్థ-మపితు-అఖిలాన్తరాత్మనః-పరమపురుషస్యా-రాధనం తోషహేతుః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ మీఢుషః అశ్రితాశీర్వర్షుకస్య - శంభోర్దేవస్య-త-ద్విషపానరూపం కర్మ-శ్రుత్వా-ప్రజాః దాక్షాయణీ భవానీ చ-బ్రహ్మా-వైకుణ్ఠో భగవాంశ్చ శశంసిరే ప్రశంసితవన్తః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ శంభో-ర్విషం- పిబతస్సతో -యత్కించిత్ప్రస్కన్నం గళితం-విషం తద్వృశ్చికాదయః-ప్రాణైర్జగృహుః - విషౌషధ్యః కాకతుణ్డకరవీరాదయః-దన్దశూకా

యతేహరిః ॥ ౩౯ ॥ ప్రీతే హరౌ భగవతి ప్రీయేఽహం సచరాచరమ్ । తస్మాదిదం గరం భుఞ్జే ప్రజానాం స్వస్తిరస్తు మే ॥

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవమామన్త్ర్య భగవాన్భవానీం విశ్వభావనః । తద్విషం జగ్ధుమారేభే ప్రభావజ్ఞాఽన్వమోదత ॥ ౪౧ ॥ తతః కరతలీకృత్య వ్యాపిహాలాహలం విషమ్ । అభక్షయన్మహాదేవః కృపయా భూతభావనః ॥ ౪౨ ॥ తస్యాపి దర్శయామాస స్వవీర్యం ❁ జలకల్మషమ్ । యచ్చకార గళే నీలం తచ్చ సాధోర్విభూషణమ్ ॥ ౪౩ ॥ తప్యన్తే లోకతాపేన సాధవః ప్రాయశో జనాః । పరమారాధనం తద్ధి పురుషస్యాఖిలాత్మనః ॥ ౪౪ ॥ నిశమ్య కర్మ తచ్ఛంభోర్దేవదేవస్య మీఢుషః । ప్రజా దాక్షాయణీ బ్రహ్మా వైకుణ్ఠశ్చ శశంసిరే ॥ ౪౫ ॥ ప్రస్కన్నం పిబతః ప్రాణైర్యత్కించిజ్జగృహుస్స్మ తత్ । వృశ్చికాహివిషౌషధ్యో దన్దశూకాశ్చ యేఽపరే ॥ ౪౬ ॥

❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, సప్తమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పీతే గరే వృషాఙ్కేన ప్రీతాస్తేఽమరదానవాః । మమన్థుస్తరసా సిన్ధుం హవిర్ధానీ తతోఽభవత్ ॥ తామగ్నిహోత్రీమృషయో జగృహుర్బ్రహ్మవాదినః । యజ్ఞస్య దేవయానస్య మేధ్యాయ హవిషే నృప ॥ ౨ ॥ తత ఉచ్చైశ్శ్రవా నామ హయోఽభూచ్చన్ద్రపాణ్డురః । తస్మిన్బలిస్స్పృహాం చక్రే నేన్ద్ర ఈశ్వరశిక్షయా ॥ ౩ ॥ తత ఐరావతో నామ వారణేన్ద్రో వినిర్గతః । దన్తైశ్చతుర్భిశ్శ్వేతాద్రేర్హరన్భగవతో మహిమ్ ॥ ౪ ॥ తతో గజాః కరి

దంశనస్వభావా అన్యే జన్తవః- సర్పాణాముక్తత్వాత్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁

ఇత్థం వృషాఙ్కేన రుద్రేణ-గరే విషే -పీతే భక్షితే సతి- తే సర్వే-అమరా దానవాశ్చ - ఇన్ద్రాదయో వైరోచనాదయశ్చ-ప్రీతాః హృష్టాస్సన్తః - తరసా బలేన-సిన్ధుం-మమన్థుః-తత- స్తస్మిన్సిన్ధావేవం మథ్యమానే సతి తతో విషాదనన్తరం, హవిర్ధానీ సురభిః, కామధేనుః, రభవత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తాం హవిర్ధానీ, మగ్నిహోత్రీం దధిపయోఘృతాది హవిః ప్రదానేనాగ్నిహోత్రాదివైదికకర్మనిష్పాదినీం, బ్రహ్మవాదినః-ఋషయో-జగృహుః స్వీకృతవన్తః, కిమర్థం- హే నృప, దేవయానస్య దేవా యాన్త్యస్మిన్కర్మణీతి దేవయానం, తస్య, యజ్ఞస్య, సంబన్ధినే- మేధ్యాయ , హవిషే పయఆదిహవిరర్థమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తతో హవిర్ధాన్యుద్భవానన్తరం-చన్ద్రవ, త్పాణ్డురశ్శుభ్రో-హయ ఉచ్చైశ్శ్రవా ఇతి ప్రసిద్ధ-ఉద్బభూవ, తస్మిన్ ఉచ్చైశ్శ్రవసి హయే, ఈశ్వరశిక్షయా, ఇన్ద్రః స్పృహాం, నచక్రే, 'లోభః కార్యో న వై జాతు రోషః కామశ్చ వస్తుషు' ఇతి పూర్వం కృతయా భగవచ్ఛిక్షయా, చైత్యశ్చ ప్రవస్యాత్పన్నావపి స్పృహామభివ్యక్తాం న చక్రే, కింతు మనస్యేవాధాదితి భావః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తత ఉచ్చైశ్శ్రవస ఉదయానన్తర , మైరావతాఖ్యో, వారణేన్ద్రో గజశ్రేష్ఠః-వినిర్గతః, కథంభూతః-భగవతో రుద్రస్య, శ్వేతాద్రిః కైలాస, స్తస్య, మహిమాం మాహాత్మ్యం శోభాం, దన్తైః-చతుర్భిః, శిఖరతుల్యైః-ర్హరన్, చన్ద్రవత్పాణ్డుర ఇత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తతోఽష్టౌ, దిగ్గజా- అభవన్, తత్రాపి, హే నృప-అభ్రముప్రాదయో-ఽష్టౌ , కరిణ్యోఽభవన్, తతో మహోదధేః-కౌస్తుభాఖ్యం - రత్నం - మహామణిస్సచ పద్మరాగమణి

---

౪౩ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ జడకల్మషః

స్తస్మిన్మహామణౌ భగవాన్హరిర్వక్షసోఽలంకరణే నిమిత్తే స్పృహాంచక్రే ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ తతః పారిజాతో వృక్షః సురలోకస్య విభూషణరూపోఽభవత్ - కథంభూతః, యః శశ్వత్సదా, అర్థినః అర్థైః పూరయన్, అర్థాన్పూరయన్ భువి భవానివ, భవాన్పూరయత్యర్థినామర్థాంస్తథా ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ తతశ్చాప్సరస ఉద్బభూవుః కథంభూతాః నిష్కగ్రీవాః స్వర్ణాభరణవిశేషకణ్ఠాః శోభనాని వాసాంసి యాసాం తాః స్వర్గిణాం స్వర్గతానాం, సున్దరగతిభిః లీలావలోకనైశ్చ రమణ్యః, ప్రియాః స్వర్గిణాం రతికర్త్ర్యః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ తతః సాక్షాచ్ఛ్రీః లక్ష్మీః ఆవిరభూత్, కథంభూతా, భగవత్పరా భగవదనన్యార్హా, కాన్త్యా, దిశో రఞ్జయన్తీ ప్రకాశయన్తీ, యథా, సౌదామనీ, విద్యుత్ తద్వత్ - సుదామాపర్వత, స్తేనైకస్యాం దిశి జాతా సౌదామనీ, స్ఫటికాదిమయగిరిశృఙ్గేష్వధికం స్ఫురన్తీ విద్యుదివ - కాన్త్యా - దిశో, రఞ్జయన్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ తస్యాం రూపాదిమహిమ్నా ఆక్షిప్తం చేతో యేషాం తే సర్వే ససురాసురదానవాః, స్పృహాంచక్రుః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ భగవద్వక్షఃస్థితయా శ్రియా విలోకితానాం దేవాదీనాం యథాపూర్వం సర్వసంపత్ప్రాప్తిం - అసురాణాం తద్విపర్యయం చ వక్తుం తస్యా అభిషేకాదిమహోత్సవపూర్వకం బ్రహ్మాదిపరిహారేణ భగవత్ప్రాప్తిప్రకారమాహ ॥ తస్యా ఆసనమిత్యాదినా, అథాసీద్వారుణీత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ తస్యాః రమాయాః ఉపవేశనార్థం, మహదద్భుతం మహచ్చ, సింహాసనం ఇన్ద్ర ఆనీయ, సమర్పితవాన్ - గఙ్గాయమునాదయస్సరిచ్ఛ్రేష్ఠాః మూర్తిమత్యస్సత్యః, హేమకుమ్భైశ్శుద్ధం జలమానిన్యిరే ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ భూమిరపి మూర్తిమతీ సతీ, అభిషేచనికా అభిషేకోచితా, ఓషధీస్సకలా, ఆహరత్ అనన్యా, గావస్తు, పఞ్చపవిత్రాణి పఞ్చగవ్యా

జ్యోఽష్టాకౌస్తుభశ్చాభవన్నృప । పద్మరాగస్స్పృహాంచక్రే వక్షోఽలంకరణే హరిః ॥ ౫ ॥ తతోఽభవత్పారిజా
తస్సురలోకవిభూషణః । పూరయత్యర్థినో యోఽర్థైశ్శశ్వద్భువి యథా భవాన్ ॥ ౬ ॥ తతశ్చాప్సరసో జాతా ని
ష్కగ్రీవాస్సువాససః । రమణ్యస్స్వర్గిణాం వల్గుగతిలీలావలోకనైః ॥ ౭ ॥ తతశ్చావిరభూత్సాక్షాచ్ఛ్రీ రమా భ
గవత్పరా । రఞ్జయన్తీ దిశః కాన్త్యా విద్యుత్సౌదామనీ యథా ॥ ౮ ॥ తస్యాంచక్రుస్స్పృహాం సర్వే ససురాసురదా
నవాః । రూపౌదార్యవయోవర్ణమహిమాక్షిప్తచేతసః ॥ ౯ ॥ తస్యా ఆసనమానిన్యే మహేన్ద్రో మహదద్భుతమ్ ।
మూర్తిమత్యస్సరిచ్ఛ్రేష్ఠా హేమకుమ్భైర్జలం శుచి ॥ ౧౦ ॥ ఆభిషేచనికా భూమిరాహరత్సకలౌషధీః । గావః
పఞ్చ పవిత్రాణి వసన్తో మధుమాధవౌ ॥ ౧౧ ॥ ఋషయః కల్పయాంచక్రురభిషేకం యథావిధి । జగుర్భద్రాణి గ
న్ధర్వా నట్యశ్చ ననృతుర్జగుః ॥ ౧౨ ॥ మేఘా మృదఙ్గపణవమురజానకగోముఖాన్ । వ్యనాదయన్ శఙ్ఖవేణువీణాస్తు
ములనిస్వనాన్ ॥ ౧౩ ॥ తతోఽభిషిషిచుర్దేవీం శ్రియం పద్మకరాం సతీమ్ । దిగ్గజాః పూర్ణకలశైస్సూక్తవాకైర్ద్విజే
రితైః ॥ ౧౪ ॥ సముద్రః పీతకౌశేయవాససీ సముపాహరత్ । వరుణః స్రజం వైజయన్తీం మధునా మత్తషట్ప
దామ్ ॥ ౧౫ ॥ భూషణాని విచిత్రాణి విశ్వకర్మా ప్రజాపతిః । హారం సరస్వతీ పద్మమజో నాగాశ్చ కుణ్డలే ॥ ౧౬ ॥ తతః
కృతస్వస్త్యయనోత్పలస్రజం నదద్ద్విరేఫాం పరిగృహ్య పాణినా । చచాల వక్త్రం సుకపోలకుణ్డలం సవ్రీడహాసం
దధతీ సుశోభనమ్ ॥ ౧౭ ॥ స్తనద్వయం చారుకృశోదరీ సమం నిరన్తరం కుఙ్కుమచన్దనోక్షితమ్ । ఇతస్తతో నూపు

న్యాజహ్రుః వసన్తఋతు - ర్మూర్తిమాన్ - మధుమాధవౌ చైత్రవైశాఖభవఫలపుష్పాణి - ఆహరదిత్యనుషఙ్గః - పాఠాన్తరే ద్వన్ద్వైక్యేఽపి సవార్థః - మధుపానే భవం మద్ధ్వి ఇవా ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ తత ఋషయః అభిషేకం విధిం అభిషేకోచితవిధిం యథావత్కల్పయాంచక్రుః - గన్ధర్వా భద్రాణి మఙ్గళాని జగుః, నాట్యః నటానాం స్త్రియః, ననృతుర్జగుశ్చ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ మేఘా మూర్తిమన్తో మృదఙ్గాదీన్వాద్యవిశేషాన్, శఙ్ఖవేణువీణాశ్చ, వ్యవాదయన్ తుములో నిస్వనో యేషాం తాన్ - మృదఙ్గాదీన్ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ తతః పద్మకరాం సతీం శ్రియం, దిగ్గజాః పూర్ణకలశైః సర్వౌషధియుక్తైః సరిచ్ఛ్రేష్ఠానీతైః ద్విజేరితైస్సూక్తవాకై - రాభిషేచనికమన్త్రైస్సహ అభిషిషిచుః అభిషిక్తవన్తః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ తతస్సముద్రః పీతకౌశేయవాససీ, సమర్పితవాన్, తతో, వరుణః, మధునా మధుపానేన, మత్తాష్షట్పదా భృఙ్గా, యస్యాం, తాం - వైజయన్తీం వనమాలాం - సముపాహరదిత్యనుషఙ్గః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ విశ్వకర్మా, ప్రజాపతిః భూషణాని, సరస్వతీ, హారం అజో బ్రహ్మా పద్మం - సముపాహరత్ నాగాస్తు, కుణ్డలే, సముపాహరత్ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ తతః కృతస్వస్త్యయనా కృతమఙ్గళా శ్రియా, శ్రీః నదన్తో ద్విరేఫా భ్రమరా యస్యాం తాం, ముత్పలస్రజం, పాణినా, పరిగృహ్య, నిరస్తనిఖిలదోషస్య సమస్తకల్యాణగుణాకరస్యాత్మాభిమతస్య పుంసః కణ్ఠే నిధాతుం పరిగృహ్యేతి భావః చచాల, కథంభూతా సతీ, శోభనయోః, కపోలయోః కుణ్డలే, ప్రతిఫలన్తీ, యస్మిన్, సవ్రీడః, హాసో యస్మిన్, తత్, సుశోభనమతిసున్దరం, వక్త్రం, దధతీ ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ తథా, చన్దనకుఙ్కుమాభ్యా, ముక్షితం సిక్తం లిప్తం సమం నిరన్తరం చ యత్ స్తనద్వయం, తచ్చ చారుసున్దరం కృశం చోదరం చ దధతీ, తతస్తతః శ్రీః నూపురాణాం వల్గుభిర్మధురైః శిఞ్జి

ఞ్జిత్తైర్విసర్పతీ,ఇతస్తతశ్చలన్తీ,హేమలతేవ,బభౌ ❀। ౧౮ ॥ ❀తత-ఆత్మనస్స్వస్యాః,పదమాశ్రయం,ధ్రువంనిత్యంమవ్యభిచారిణోనిత్యాస్సన్తః,కల్యాణాగుణా,యస్మిన్-తన్నిరవద్యం ,నిరస్తహేయగుణం,ఏవంభూతం,పదం,గన్ధర్వాదిమధ్యే.విలోకయన్తీవిచారయన్తీనాన్వవిన్దతనాపశ్యత్ - క్వచిత్క్వ-స్యచిద్దోషస్యదర్శనేనాన్వవిన్దతేతిభావః❀ ॥ ౧౯ । ❀తదేవాహ నూనమితిత్రిభిః॥యస్యరుద్రదూర్వాసఃప్రభృతే-స్తపస్త్వస్తి.తస్య -మన్యునిర్జయస్తు-నాస్తి-నూనమితినిశ్చయే,యస్యతుగురుశుక్రాదే-ర్జ్ఞానమస్తి-నతస్యజ్ఞానంసఙ్గవర్జితం -కిన్తుఫలసఙ్గాదియుక్తమేవ-కశ్చిద్బ్రహ్మాదిర్మహాంస్తథాఽపి -న-తస్య-కామనిర్జయోఽస్తి-దుహితురేవపత్నీత్వేనగృహీతత్వాదితిభావః-యః-పరతోవ్యపాశ్రయఃపరాపేక్షైశ్వర్యాశ్రయఇన్ద్రాదిః-స్వకిమీశ్వరఃఅనీశ్వరఏవేతిభావః॥౨౦॥❀క్వచిద్యమాదౌ-ధర్మోఽస్తితథాపి-నభూతసౌహృదమస్తి-త్యాగః-క్వచిచ్ఛిబిప్రభృతిష్వ-స్తి-యస్త్యాగశ్శిబ్యాదిగత - స్సనముక్తికారణంనముక్తిహేతుఃపుంసఃకార్తవీర్యాదేర్వీర్యమస్తి- తథాఽపితత్-అజవేగేన-కాలవేగేన-నిష్కృతంపరిహృతం-తునభవతి-ద్వితీయఃభగవతోఽన్యఃకశ్చిదపిసనకాదిరపి-సత్త్వాదిప్రాకృతగుణసఙ్గవర్జితో.సభవతి " నతదస్తిపృథివ్యాం వాదివిదేవేషువాపునః-సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తంయదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణైః" రిత్యుక్తరీత్యాగుణత్రయనిర్ముక్తస్యభగవదన్యస్యకస్యాపిజన్తోరభావాదితిభావః❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀క్వచిన్మార్కణ్డేయాదౌ - చిరాయుర స్తినతు శీలం-మఙ్గళంచా-స్తి-ఇన్ద్రియధర్మశీలత్వాదితిభావః॥క్వచి-త్తదప్యస్తిచే-దాయుషః-స్థైర్యం-నవేద్యంననిశ్చేయం-కుత్రచిద్రుద్రాదౌ-ఉభయంచిరాయుష్యంశీలంచా- స్తితథాఽపి-సరుద్రాదిరమఙ్గళఃఅమఙ్గళవేషః-భగవన్తం లక్షీకృత్యాహ,యశ్చ-

రవల్గుశిఞ్జైర్విసర్ప❀తీహేమలతేవసాబభౌ । ౧౮ ॥ విలోకయన్తీనిరవద్యమాత్మనఃపదంధ్రువంచావ్యభిచారిసద్గుణమ్ । గన్ధర్వయక్షామరసిద్ధచారణత్రైవిష్టపేయాదిషునాన్వవిన్దత॥ ౧౯ ॥ నూనంతపోయస్యనమన్యునిర్జయోజ్ఞానంక్వచిత్తస్యనసఙ్గవర్జితమ్। కశ్చిన్మహాంస్తస్యనకామనిర్జయస్సఈశ్వరఃకింపరతోవ్యపాశ్రయః॥౨౦॥ ధర్మఃక్వచిత్తస్యనభూతసౌహృదంత్యాగఃక్వచిత్తస్యనముక్తికారణమ్ । వీర్యంనపుంసోఽస్త్యజవేగనిష్కృతంనహిద్వితీయోగుణసఙ్గవర్జితః ॥ ౨౧ ॥ క్వచిచ్చిరాయుర్నహిశీలమఙ్గళంక్వచిత్తదప్యస్తినవేద్యమాయుషః। యత్రోభయంకుత్రచసోఽప్యమఙ్గళస్సుమఙ్గళోయశ్చనకాఙ్క్షతేహిమామ్। ౨౨ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంవిమృశ్యావ్యభిచారిసద్గుణైర్వరం ❀ నిజైరాశ్రయతోఽగుణాశ్రయమ్ । వవ్రేవరంసర్వగుణైరపేక్షితంరమాముకున్దంనిరపేక్షమీప్సితమ్॥ ౨౩ ॥తస్యాంసదేశఉశతీంనవకంజమాలాంమాద్యన్మధువ్రతవరూధగిరోపఘుష్టామ్। తస్థౌనిధాయనికటేతదురస్స్వధామసవ్రీడహాసవికసన్నయనేనయాతా॥ ౨౪ ॥ తస్యాశ్శ్రియస్త్రిజగతోజనకోజనన్యావక్షోనివాసమకరోత్పరమంవిభూతేః । శ్రీస్స్వాఃప్రజాస్సకరుణేననిరీక్షణేనయత్రస్థితైధయతసాధిపతీంస్త్రిలోకాన్॥ ౨౫ ॥శఙ్ఖతూర్యమృదఙ్గానాంవాదిత్రాణాంచనిస్స్వనః । దేవానుగానాంసస్త్రీణాంనృ

కాఙ్క్షతేన్యైన-సద్గుణాశ్రయనిరవద్యనిరతిశయమఙ్గళమూర్తిర్భగవాన్-సతు-మాం-నహికాఙ్క్షతే-స్వతఏవపూర్ణత్వాదితిభావః ❀ ॥ ౨౨॥ ❀ఏవమిత్థం-విమృశ్య-రమాలక్ష్మీ-ర్నిరపేక్షమపి ముకున్దమేవ- వరంపతిం-వవ్రే-తత్ర హేతుంవదన్ముకున్దంవిశినష్టి । అవ్యభిచారిభిరనితరసాధారణైర్మఙ్గళగుణై-ర్నిజైస్స్వకీయైశ్శ్రీ-రుపాధికై-రాశ్రయతఃఆశ్రయణా-ద్వరంసర్వోత్కృష్టం-అగుణాశ్రయంసత్త్వాదిప్రాకృతగుణానాశ్రయంచ - నిజైరాశ్రయతాగుణాశ్రయమితిపాఠాన్తరం- తదా-నిజైరవ్యభిచారిసద్గుణైః - రాశ్రయతయాప్రాకృతగుణానాశ్రయంవరముత్కృష్టమిత్యర్థః-సర్వగుణైరాశ్రయణసౌకర్యావహైః -రాశ్రయణీయత్వేన-అపేక్షితం-అతఏవ-ఈప్సితంఆప్తుమిచ్ఛావిషయం-ముకున్దం-వరించవ్రే ❀ ॥ ౨౩॥ ❀ఉక్తవరణప్రకారమేవాహ॥తస్యేతి॥తస్యముకున్దస్యాం-సదేశే-స్కన్ధదేశే-కమనీయాం-నవ-కంజమాలాం-నిధాయ- తదనుగ్రహం ప్రతీక్షమాణా తూష్ణీం-తస్య-నికటే-తస్థౌ-కథంభూతాంమాలాం-మాద్యతాంమధుపానమత్తానాం - మధువ్రతానాంభ్రమరాణాం-వరూథస్యసముదాయస్య-గిరో-పఘుష్టాంధ్వనితాం-కథంభూతాశ్రీః - సవ్రీడహాసేన - వికస - ద్య - న్నయనంతేన-తస్యభగవత ఉరోవక్షస్స్వధామస్వాశ్రయం-యాతా , తద్వక్షస్స్వాశ్రయత్వేనప్రతీక్షమాణాసతీత్యర్థః❀ । ౨౪ ॥ ❀త్రిజగతోజనన్యాస్తస్యాః-అఖిలవిభూత్యాశ్రయభూతాయాః-శ్రియః-త్రిజగజ్జనకోభగవాన్-స్వంవక్షఏవ- పరం-నివాసస్థాన-మకరోత్ యత్రవక్షసిస్థితా-శ్రీః-సకరుణేన-నిరీక్షణేన - స్వాఃప్రజాః-సాధిపతీంస్త్రిలోకాంశ్చ ఐధయతఅవర్ధయత్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀తదా - శఙ్ఖాదీనాంవాద్యానాం-సస్త్రీణాం-దేవానుగానాంగన్ధర్వాదీనాం - నృత్యతాం - గాయతాం-చపృథక్పృథఙ్మహాన్

౨౩॥శ్లో ❀ పా॥నిజైరాశ్రయతాగుణాశ్రయమ్

ధ్వనిరభూత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తదా-బ్రహ్మాదయ-స్సర్వే -విశ్వస్యస్రష్టారః - పుష్పాణి-వర్షన్తః-విభుంభగవన్తంతల్లిఙ్గైర్భగవద్గుణప్రతిపాదకైః-రవితథైస్సత్యై - ర్యథావస్థితార్థప్రతిపాదకైః - రనత్యారోపితగుణప్రతిపాదకైరిత్యర్థః-మన్త్రైరీడిరేతుష్టువుః ❁ ॥ ౨౭ । ❁ దేవా-స్సప్రజాపతయః ప్రజాశ్చ-శ్రియా-విలోకితా-శ్శీలాదిగుణసమ్పన్నాః-పరాంనిర్వృతిమానన్దం-లేభిరే ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ దైత్యా దానవాశ్చయదాలక్ష్మ్యా-ఉపేక్షితా- స్తదైవ-హేరాజన్,నిస్సత్వానిర్బలా-అతఏవనిరుద్యోగా- స్త్యక్తలజ్జా-లోలుపాఃవిమోహశీలా,బభూవుః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అథశ్రియఉద్గమనానన్తరం-వారుణీదేవీ-వారుణదైవత్యంయత్తన్మయీ-సురాధిదేవతా-కన్యా - కమలేఇవలోచనేయస్యాస్సా -ఆసీదుద్బభూవ-తాంచ-హరేః-రనుజ్ఞయా- తేఅసురాజగృహుః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అథా - మృతార్థిభిఃకాశ్యపైర్దైవాసురైర్మథ్యమానాదుదధేః- హేరాజన్-పరమాద్భుతః-పురుష-ఉదతిష్ఠత్ ఉద్బభూవ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తంవిశినష్టి॥దీర్ఘౌ పీవరౌచ-దోర్దణ్డౌ-యస్య,కంబువచ్ఛఙ్ఖవ- త్త్రిరేఖా,వృత్తాచ,గ్రీవా యస్య,అరుణేఈక్షణే - యస్య,శ్యామలఃమేఘఇవశ్యామః - తరుణోయువా , స్రగ్వీవనమాలీ - సర్వైరాభరణైః , రలఙ్కృతః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ పీతేవాససీయస్య,మహద్విపులమురోవక్షో-యస్య,సుమృష్టేనిర్మలే,మణిమయే-కుణ్డలే-యస్య,నీలః-కుఞ్చితఃకుటిలః-కేశానా-మన్తోఽగ్రభాగో , యస్య,సుభగస్సుకుమార , స్సర్వావయవసున్దరోవా-సింహస్యేవ-విక్రమఃపాదవిన్యా

త్యతాంగాయతామభూత్॥ ౨౬ ॥బ్రహ్మరుద్రాఙ్గిరోముఖ్యాస్సర్వేవిశ్వసృజోవిభుమ్। ఈడిరేఽవితథైర్మన్త్రైస్తల్లిఙ్గైఃపుష్పవర్షిణః॥ ౨౭ ॥శ్రియావిలోకితాదేవాస్సప్రజాపతయఃప్రజాః।శీలాదిగుణసంపన్నాలేభిరేనిర్వృతింపరామ్॥ ౨౮ ॥నిస్సత్వాలోలుపారాజన్నిరుద్యోగాగతత్రపాః। యదాచోపేక్షితాలక్ష్మ్యాబభూవుర్దైత్యదానవాః॥ ౨౯ ॥అథాసీద్వారుణీదేవీకన్యాకమలలోచనా।అసురాజగృహుస్తాంవైహరేరనుమతేనతే॥ అథోదధేర్మథ్యమానాత్కాశ్యపైరమృతార్థిభిః। ఉదతిష్ఠన్మహారాజపురుషఃపరమాద్భుతః॥ ౩౧ ॥దీర్ఘపీవరదోర్దణ్డఃకమ్బుగ్రీవోఽరుణేక్షణః।శ్యామలస్తరుణస్స్రగ్వీసర్వాభరణభూషితః॥ ౩౨ ॥పీతవాసామహోరస్కస్సుమృష్టమణికుణ్డలః।స్నిగ్ధకుఞ్చితకేశాన్తస్సుభగస్సింహవిక్రమః॥ ౩౩ ॥అమృతాపూర్ణకలశంబిభ్రద్వలయభూషితః। సవైభగవతస్సాక్షాద్విష్ణోరంశాంశసంభవః। ధన్వన్తరిరితిఖ్యాతఆయుర్వేదదృగిజ్యభాక్॥ ౩౪ ॥తమాలోక్యాసురాస్సర్వేకలశంచామృతాభృతమ్।లిప్సన్తస్సర్వవస్తూనికలశంతరసాఽహరన్॥ ౩౫ ॥నీయమానేఽసురైస్తస్మిన్కలశేఽమృతభాజనే। విషణ్ణమనసోదేవాహరింశరణమభ్యయుః। ౩౬ । ఇతితద్దైన్యమాలోక్యభగవాన్భృత్యకామకృత్। మాఖిద్యతా*మృతార్థంవస్సాధయిష్యేస్వమాయయా॥ ఇత్యుక్త్వాసాన్త్వయన్దేవాంస్తత్రైవాన్తర్దధేహరిః॥ ౩౭ ॥మిథఃకలిరభూత్తేషాంతదర్థేతర్షచేతసామ్।అహంపూర్వమహంపూర్వంనత్వంనత్వమితిప్రభో॥ ౩౮ । దేవాస్స్వంభాగమర్హన్తియేతుల్యాయాసహేతవః। సత్రయాగఇవహ్యాస్మిన్నేషధర్మస్సనాతనః॥ ౩౯ । ఇతిస్వాన్ప్రత్యషేధన్వైదైతేయాజాతమత్సరాః। దుర్బలాఃప్రబలాన్రాజ

సో-యస్య ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అమృతపూర్ణకలశం , బిభ్రాణః,వలయైః,రలఙ్కృతః,కోసావిత్యత్రాహ॥సవాఇతి॥సహిసాక్షాద్భగవతో,హరేః,రంశాంశేన , సంభవః , యస్యసతథ , ధన్వన్తరిరితిప్రసిద్ధః , ఆయుర్వేదస్య ,ద్రష్టా,ఇజ్యాభాక్ యాగభోక్తా ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తమమృతకలశంబిభ్రతం,ధన్వన్తరి,మాలోక్య,అసురా , స్సర్వే-సర్వవస్తూనిమథనాదుత్పన్నాని,లిప్సన్తోఽమృతేనా,భృతంసంపూర్ణం,కలశం,తరసాబలేనా,శువా,అహరన్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ అమృతభాజనేతస్మిన్కలశే,దైత్యైర్నీయమానేహృతేసతి,దేవాః,విషణ్ణమనసఃఖిన్నచిత్తాః,హరిం-శరణమాజగ్ముః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఇత్థంతేషాందేవానాం,దైన్య,మాలోక్య,భృత్యానాంకామమిష్టంకరోతీతితథా,భగవాన్మిథో , దైత్యానాంపరస్పరంకలహోత్పాదనేనయోగమాయయామోహిన్యా,వోయుష్మాకమర్థం,సాధయిష్యామిఅతో,మాఖిద్యతేత్యాహ,ఇతీత్థముక్త్వా ,దేవాన్,సాన్త్వయన్,హరిస్తత్రైవాన్తర్దధే ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ మిథఃకలహమేవాహ॥మిథఇతి॥తదర్థేఅమృతనిమిత్తే,తర్షఃకామ- స్తద్యుక్తాని-చేతాంసి-యేషాం-తేషాందైత్యానాంమిథః-కలిఃకలహః బభూవకలహప్రకారమాహ ।అహమితి॥ హేప్రభో,రాజన్-అహంపూర్వమహమేవ-పూర్వం,పాస్యామి నత్వ-మిత్యేవం-కలి రభూదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తత్రదుర్బలానాందైత్యానామాక్రోశప్రకారమాహ॥దేవాఇతి॥దేవాఅపి-స్వ - మమృతభాగ-మర్హన్తి - కుతః-యతో-యేఽపి-దేవా-స్తుల్యాయాసహేతవఃతుల్యేనాయాసేన-హేతవస్సాధకాః-యథాసత్రయాగే-యఏవయజమానా స్తఏవఋత్విజఇతియజమానాభిన్నఋత్త్విక్కర్తృకే-బహుయజమానకేచ సర్వేషాంసమం ఫలం-తద్వ-దయమేవ-సనాతనో-ధర్మః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతీత్థం - హేరాజన్-స్వాన్-గృహీతకలశాన్-ప్రబ

లాన్-దైత్యాన్దుర్బలాన్-దైతేయాః-జాతమత్సరాస్సన్తో-ముహుర్ముహుః-ప్రత్యషేధన్న్యవారయన్ * ॥ ౪౦ ॥ *ఏతస్మిన్సమయే-సర్వోపాయవిద్భగవానీశ్వరోవిష్ణుః - పరమాద్భుతం కే-నాప్యదృష్టపూర్వం- అనిర్దేశ్యం దేవాదిస్త్రీసజాతీయత్వేననిర్దేష్టుమశక్యం- యోషిద్రూపం-దధార * ॥ ౪౧ ॥ *తద్రూపంవర్ణయతిపఞ్చభిః ॥ ప్రేక్షణీయ-ముత్పలమివ-శ్యామం-సర్వేష్వవయవేషు - సున్దరం-సమానయోః-కర్ణయో-రాభరణే-యస్మిన్-సుకపోలంచతత్ - దున్నతనాసికంచా-ననం-యస్మిన్ * ॥ ౪౨ ॥ *నవయౌవనేన-నిర్వృత్తయోఃప్రవృత్తయోః- వర్తులయోశ్చ-స్తనయోః-భారేణ-కృశ-ముదరం-యస్మిన్-ముఖస్యా-మోదేనా-నురక్తానాం-అలీనాం-ఝంకారేణోద్విగ్నే చఞ్చలే లోచనేయస్మిన్ * ॥ ౪౩ ॥ *ఉత్ఫుల్లాని-మల్లికాకుసుమాని యస్యాం-తాం-మాలాం- స్వకేశభారేణకేశపాశేన - బిభ్రాణం-శోభనాగ్రీవాయస్మిన్ - తత్-కణ్ఠాభరణాని- యస్మిన్-తచ్చ-శోభనయోః-భుజయోః-అఙ్గదాభ్యాం-భూషితమ్ * ॥ ౪౪ ॥ *విరజోమ్బరేణ-సంవీతో-నితమ్బ ఏవ-ద్వీపః-విశాలత్వా-త్తచ్ఛోభా-యస్యాః-స్తయాకాన్త్యా- ప్రకర్షేణ-విలస-ద్వల్గుసున్దరంయథాభవత్యేవం-చలతో-శ్చరణయో-ర్నూపురేయస్మిన్ * ॥ ౪౫ ॥ *సవ్రీడస్మితేనసహ-విక్షిప్తాకమ్పితా-యా-భ్రూస్తస్యా-విలాసేనసహ-యాన్యవలోకనాని-తైః-దైత్యయూథపానాం-చేతస్సు-ముహుర్ముహుః - కామ-ముద్దీపయత్ * ॥ ౪౬ ॥ *ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేఽష్టమోఽధ్యాయః * * * * * * * * * * * *

స్స్పృహితకలశాన్ముహుః॥ ౪౦ ॥ఏతస్మిన్నన్తరేవిష్ణుస్సర్వోపాయవిదీశ్వరః । యోషిద్రూపమనిర్దేశ్యందధార పరమాద్భుతమ్॥ ౪౧ ॥ప్రేక్షణీయోత్పలశ్యామంసర్వావయవసున్దరమ్ ।సమానకర్ణాభరణంసుకపోలోన్నసాననమ్॥ ౪౨ ॥నవయౌవననిర్వృత్తస్తనభారకృశోదరమ్।ముఖామోదానురక్తాలిఝఙ్కారోద్విగ్నలోచనమ్॥ బిభ్రత్స్వకేశభారేణమాలాముత్ఫుల్లమల్లికామ్ । సుగ్రీవకణ్ఠాభరణంసుభుజాఙ్గదభూషితమ్॥ ౪౪ ॥విరజోఽమ్బరసంవీతనితమ్బద్వీపశోభయా । కాఞ్చ్యాప్రవిలసద్వల్గుచలచ్చరణనూపురమ్ ॥ ౪౫ ॥ సవ్రీడస్మితవిక్షిప్తభ్రూవిలాసావలోకనైః । దైత్యయూథపచేతస్సుకామముద్దీపయన్ముహుః ॥ ౪౬ ॥ * * * * * * * * * * * *

* * * * * * * * * * ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,అష్టమస్కన్ధే అష్టమోఽధ్యాయః * * * * * * * * * * *

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అన్యోన్యతస్సుధాపాత్రంహరన్తస్త్యక్తసౌహృదాః ।క్షిపన్తోదస్యుధర్మాణఆయాన్తీందదృశుస్స్త్రియమ్॥ ౧ ॥అహోరూపమహోధామహ్యహోఅస్యానవంవయః। ఇతితేతామనుద్రుత్యపప్రచ్ఛుర్జాతహృచ్ఛయాః॥ ౨ ॥కాత్వంకంజపలాశాక్షికుతోవాకిఞ్చికీర్షసి ।కస్యాసివదవామోరుమథ్నన్తీవమనాంసినః॥ ౩ ॥ నవయంత్వాఽమరైర్దైత్యైస్సిద్ధగన్ధర్వచారణైః । నాస్పృష్టపూర్వాంజానీమోలోకేశైశ్చకుతోనృభిః॥ ౪ ॥ నూనంత్వంవిధినాసుభ్రూ *ప్రేషితాఽసిశరీరిణామ్ । సర్వేన్ద్రియమనఃప్రీతింవిధాతుంసఘృణేనకిమ్॥ ౫ ॥సాత్వంనస్స్పర్ధమానానామేకవస్తునిమానిని । జ్ఞాతీనాంబద్ధవైరాణాంశంవిధత్స్వసుమధ్యమే॥ ౬ ॥వయంకాశ్యపదాయాదాభ్రాతరఃకృతపౌరుషాః । విభజస్వయథాన్యాయంనైవభేదోయథాభవేత్॥ ౭ ॥ ఇ

ఏవంవిధంరూపం-బిభ్రతీం మాయాస్త్రీం-తాంస్త్రియ-మన్యోన్యం-త్యక్తసౌహృదాః-అతఏవ-క్షిపన్తస్సుధాపాత్రం చౌర్యధర్మేణహరన్తో-దైత్యా-దదృశుః * ॥ ౧ ॥ *దృష్ట్వాచా-హో,రూపం-సౌన్దర్యం- అహో ధామద్యుతి-రహో-అస్యాయోషితో-నవం-వయ ఇతి-వదన్త-స్తేదైత్యాః- తాం-యోషిత-మభిద్రుత్యఅభిముఖమాగత్య - జాతహృచ్ఛయాస్సంజాతకామాః పప్రచ్ఛుః * ॥ ౨ ॥ *ప్రశ్నప్రకారమేవాహ।కాత్వమిత్యాదినా॥ హేకఞ్జపలాశాక్షి-కాత్వంకింజాతీయా-కుత-ఆగతా-త్వం కిం చికీర్షసి - కర్తుమిచ్ఛసి-కస్యాసికస్యసంబన్ధిన్యసి-వద-హేవామోరు-నోఽస్మాకం-మనాంసి-మథ్నన్తీవక్షోభయన్తీవ వర్తసే * ॥ ౩ ॥ *కస్యాసీత్యయుక్తముక్తమస్మాభిః-యతః- స్త్వం-నకేనచిత్స్పృష్టపూర్వేత్యాహుః।నేతి॥త్వామమరాదిభిరస్పృష్టపూర్వాం-నజానీమఇతి-న,కిన్తు,జానీమఏవ - అమరాదిభిరేవా-స్పృష్టపూర్వా-కుతో - నృభిః-స్పృష్టపూర్వా-భవేః * ॥ ౪ ॥ *ఆస్తామిదం-త్వద్దర్శనంత్వీశ్వరేణైవకారితమిత్యాహుః॥నూనమితి॥ హేసుభ్రు-శరీరిణామస్మాకం-సర్వేన్ద్రియాణాం-మనసశ్చ - ప్రీతిం-విధాతుం-సఘృణేన-విధినా-ఈశ్వరేణ-త్వం- ప్రేషితాకింనూనం-నయదృచ్ఛయాఽఽగతాసికింతునూనం-దైవేనైవ-ప్రేషితేత్యర్థః * ॥ ౫ ॥ *హేమానిని - అతఏకస్మిన్వస్తున్యమృతనిమిత్తే-స్పర్ధమానానాంపరస్పరమభిభవతాం బద్ధవైరాణాం-జ్ఞాతీనా-మస్మాకం- హేసుమధ్యమే సంవిధత్స్వసన్ధింకురు-సమ్యగ్విభజస్వేతివా * ॥ ౬ ॥ *కాశ్యపస్యదాయాదాః,పుత్రాః-భ్రాతరశ్చ- అధునా కృతం-పౌరుషంకలహనిమిత్తం-యైస్తే - వయ-మతో-యథాన్యాయ-మమృతం-విభజస్వ- భేదఃకలహో యథా-నభవేత్తథా-విభజస్వ * ॥ ౭ ॥ *దైత్యై-రిత్థం . ముపామన్త్రితశ్చోదితో-మా

యాయోషిద్వపురాత్మీయసఙ్కల్పోపాత్తస్త్రీవపుర్హరిః-ప్రహస్య-సున్దరైరపాఙ్గైః నిరీక్షన్ నిరీక్షమాణః-ఇదంవక్ష్యమాణమబ్రవీత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తదేవాహ ।కథమితి॥ హేకాశ్యపదాయాదాః-పుంశ్చల్యాం-మయి-కథం-సంగతాః అనుసృతాః-హేయస్మాత్-పణ్డితః -కదాచిదపి- కామినీషుపుంశ్చలీషు-విశ్వాసం-నయాతినప్రాప్నోతి-నకురుతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ హేసురద్విషః-సాలావృకాణాం స్వైరిణీనాం స్త్రీణాంచ సఖ్యాని - అనిత్యాన్యాహుః -అనిత్యత్వే హేతుంవదన్ సాలావృకాన్ స్త్రీశ్చ విశినష్టి॥నవంనవం విచిన్వతాం-అన్వేషతామ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఇత్థితం-తస్యాః మోహిన్యాః-క్ష్వేళితైః పరిహాసవాక్యైః విధ్వస్తంమనోయేషాంతే - అసురాః-భావగమ్భీరంభావేనకేనాప్యభిప్రాయేణ-గమ్భీరంయథాభవత్యేవం - జహసుః హాసితవన్తః అమృతపాత్రంచ దదుః ❁ ॥ ౧౧ ॥ తతో,ఽమృతభాజనం-గృహీత్వా - యోషిద్రూపో-హరిః-ఈషత్స్మితేన-శోభా-యుక్తయా-తయా-గిరా-బభాషే-తదేవాహ ॥ యదీతి ॥ క్వచిత్-సాధ్వ-సాధువా-మయాకృతం-యద్యభ్యుపేతంయుష్మాభిరఙ్గీకృతంస్యాత్తర్హి-మాంసుధాంవోయుష్మభ్యం-విభజే ❁ ॥ ౧౨ ॥ ఇత్థం-తస్యామోహిన్యా , అభివ్యాహృతంవాక్య - మాకర్ణ్య-సురశ్రేష్ఠాః-తస్యా - అప్రమాణవిదః- ప్రమాణంతద్వాక్యనిశ్చయ, స్త-మజానన్తః- స్తథేతియథేచ్ఛంకుర్వీత,న్వమంసత-అనుజజ్ఞిరే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అథ,తస్యా,అనుజ్ఞయా,ఉపోష్య,కృతంస్నానంయైస్తే-అసురాః,సురాశ్చ,హవిషాచరుణా-అనలమగ్నిం-హుత్వా-విప్రేభ్యో-భూతేభ్యో,ఽన్యేభ్యశ్చ,గాఃగవాదీన్యథాయోగ్యం - దత్వా,ద్విజైః,కృతంకారితం,స్వస్త్యయనంమఙ్గళాచరణం,యేషాం,తే,దేవాసురాః ,యథోపజోషంయథాప్రీతి , అహతానినూతనానిసద్యోయన్త్రాన్నిర్ముక్తానివస్త్రాణి,పరిధాయాభితోభూషితాః,సర్వే , ప్రాక్కూలేషుప్రాగగ్రేషు,కుశేషు,ప్రావిశన్ ఉపవివిశుః ❁ ॥౧౪॥౧౫ ❁ తతోధూపైరామోదితాయాం - మాల్యైర్దీపైశ్చ -జుష్టాయాం-అలంకృతాయాం-దీపితాయాంచ-శాలాయాం-ప్రాగగ్రేషు,దర్భేషు,సురాసురేషు-ఉపవిష్టేషుసత్సు ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అథ,తస్యాంశాలాయాం-హేనరేన్ద్ర-అమృతకలశం-పాణౌ-యస్యాస్సా-మోహినీ-ఆవివేశ,కథంభూతా ,, కరస్యకరభోబహిః ,, కరభసదృశౌ,సువృత్తౌ-ఊరూ-యస్యాస్సా-ఉశత్కమనీయం-దుకూలం-యస్మిన్- తేన,శ్రోణీతటేనవిశాలయాశ్రోణ్యా-అలసామన్దా-గతిర్యస్యాస్సా-పాఠాన్తరే- కరభసదృశయోరూర్వోః,లసద్దుకూలం -యస్యా-స్సా-చాసౌ-శ్రోణీతటేనాలసా-గతిర్యస్యాస్సాచ-మదేనవిహ్వలేఅక్షిణీ - యస్యా-స్సాకనకనూపురాణాం-శిఞ్జితేన-కూజతీధ్వనన్తీకుమ్భావివ,స్తనౌ యస్యాస్సా ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తాంశ్రీసఖీంశ్రియమివస్థితాం-శ్రీసహాయినీంవా-భగవద్రూపత్వాత్,కనకమయే-కుణ్డలే,యస్యా-స్సాచాసౌ-చారవః-కర్ణాదయో- యస్యాస్సాచ,తాం-విగళితః విస్రస్తః, స్తనపట్టికాయాఅన్తో - యస్యాస్తాం - పరదేవతాఖ్యాంపరదేవతారూపాం, తాం , సంవీక్ష్య- దేవాసురా-స్తస్యా - ఉత్స్మయవీక్షితేనసస్మితవీక్షణేన - సంముముహుః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏవం తాన్మోహయిత్వాయత్కృతవాన్-తదాహత్రిభిః ॥ జాతినృశంసానాంస్వభావతఃక్రూరాణాం-అసురాణాం సుధాదానం-సర్పాణాం-క్షీరమివ - దుర్నయమన్యాయ్యం మత్వా తాంసుధాం-అసురేభ్యో-నవ్యభజ-దచ్యుతఃయతోఽసావాశ్రితాన్నచ్యావయతఇత్యచ్యుతః॥అయంభా

త్యుపామన్త్రితోదైత్యైర్మాయాయోషిద్వపుర్హరిః । ప్రహస్యరుచిరాపాఙ్గైర్నిరీక్షన్నిదమబ్రవీత్ ॥౮॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ కథంకాశ్యపదాయాదాఃపుంశ్చల్యాంమయిసఙ్గతాః । విశ్వాసంపణ్డితోజాతుకామినీషునయాతిహి॥ ౯ ॥సాలావృకాణాంస్త్రీణాంచస్వైరిణీనాంసురద్విషః । సఖ్యాన్యాహురనిత్యానినూత్నంనూత్నంవిచిన్వతామ్॥ ౧౦ ॥శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతితేక్ష్వేళితైస్తస్యాఆశ్వస్తమనసోఽసురాః । జహసుర్భావగమ్భీరందదుశ్చామృతభాజనమ్॥ ౧౧ ॥తతోగృహీత్వాఽమృతభాజనంహరిర్బభాషఈషత్స్మితశోభయాగిరా । యద్యభ్యుపేతంక్వచసాధ్వసాధువాకృతంమయావోవిభజేసుధామిమామ్॥ ౧౨ ॥ ఇత్యభివ్యాహృతంతస్యాఆకర్ణ్యాసురయూథపాః । అప్రమాణవిదస్తస్యాస్తత్తథేత్యన్వమంసత ॥ ౧౩ ॥ అథోపోష్యకృతస్నానాహుత్వాచహవిషాఽనలమ్ । దత్వాగోవిప్రభూతేభ్యఃకృతస్వస్త్యయనాద్విజైః ॥ ౧౪ ॥ యథోపజోషంవాసాంసిపరిధాయాహతానితే।కుశేషుప్రావిశన్సర్వేప్రాగగ్రేష్వభిభూషితాః॥ ౧౫ ॥ప్రాఙ్ముఖేషూపవిష్టేషుసురేషుదితిజేషుచ । ధూపామోదితశాలాయాంజుష్టాయాంమాల్యదీపకైః ॥ ౧౬ ॥ తస్యాంనరేన్ద్రకరభోరురుశ❁ద్దుకూలశ్రోణీతటాలసగతిర్మదవిహ్వలాక్షీ । సాకూజ*తీకనకనూపురశిఞ్జితేనకుమ్భస్తనీకలశపాణిరథావివేశ॥ ౧౭ ॥తాంశ్రీసఖీంకనకకుణ్డలచారుకర్ణనాసాకపోలవదనాంపరదేవతాఖ్యామ్ । సంవీక్ష్యసంముముహురుత్స్మయవీక్షితేనదేవాసురావిగళితస్తనపట్టికాన్తామ్ ॥ ౧౮ ॥ అసురాణాంసుధాదానంసర్పాణామివదుర్న

---

౧౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ దుకూలా.

వః ॥ దైత్యైర్మదీయంసాధ్వసాధువాసర్వమనుమతమేవ - అతో మామాశ్రితాన్ దేవానేవసుధాంపాయయిష్యామికించ-తైర్యథానాయంవిభజస్వేత్యుక్తం-నతేభ్యోఽజాత్యైవక్రూరేభ్యో ఽమృతపానంన్యాయ్యం - అతస్తేభ్యస్సుధాంనదాస్యామీతి ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ఉభయేషాం-పఙ్క్తీః,పృథగ్విభక్తాః-కల్పయిత్వా,తాన్-దేవాన-సురాంశ్చ- స్వాసుస్వాసుపఙ్క్తిషు,ఉపవేశయామాస ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀గృహీతకలశో-భగవాన్-యోషిద్రూపః - ఉపసంచరైస్సమీపగమనబహుమానప్రియవాక్యాదిభిః దైత్యాన్వఞ్చయన్ దూరస్థానపిదేవానేవ-జరామృత్యుహరాం, సుధాం-పాయయామాస ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ తేఽలబ్ధసుధా అపదైత్యాః స్వకృతంసమయంసాధ్వసాధువాత్వత్కృతమనుమన్యామహ ఇతి పూర్వకృతం-సంకేతం-పాలయన్తః - హేనృప- కృతః-తస్యాం - స్నేహా-త్మై స్త్రై-తాదృశాశ్చ - స్త్రీవివాదస్య , జుగుప్సితతయా-చతూష్ణీమాసన్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀తస్యాంకృతః,అతిప్రణయఃఅతిస్నేహా, మైత్రై, ప్రణయాపాయేన - కాతరాఃభీతాః - ఏతేతావత్కృపణాఃపూర్వంకించిత్పిబన్తుయూయంతుధీరాఃక్షణం ప్రతీక్షధ్వమిత్యాదిబహుమానేనచా-బద్ధాఃనియన్త్రితాః కించిదపి-విప్రియం నోచుఃసమయపాలనాదిభిష్షడ్భిరేతైఃకారణైరప్రియంకంచిదపినోచుః-కింతుతూష్ణీమాసన్ ❀॥ ౨౩ ॥ ❀ దేవలిఙ్గేనదేవతావేషేణ-ప్రతిచ్ఛన్నః తిరోధాపితస్వవేషఃస్వర్భానూరాహు - ర్దేవానాం-పఙ్క్తౌ , ప్రవిష్టస్సోమమమృత-మపిబత్ - చన్ద్రార్కాభ్యాం - సూచితః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀హరిః,సోమం,పిబతః,స్వర్భానోః,శిరః,క్షురస్యేవధారాయస్య తేన,చక్రేణ,జహారచిచ్ఛేద,తస్యస్వర్భానోః,కబన్ధః , సుధయా , అప్లావితఃఅసంస్పృష్టః , అపతత్ , అమృతస్య , కణ్ఠాదధోనిస్సరణాత్పూర్వమేవశిరసశ్ఛిన్నత్వాదమృతసంస్పర్శాభావాత్కబన్ధఃపతితః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ శిరస్త్వమృతసంస్పర్శాదమరతాం,ప్రాప్తం,అజో బ్రహ్మా,గ్రహం,మ

యమ్।మత్వాజాతినృశంసానాంనతాంవ్యభజదచ్యుతః॥ ౧౯ ॥కల్పయిత్వాపృథక్పఙ్క్తీరుభయేషాంజగత్పతిః।
తాంశ్చోపవేశయామాసస్వాసుస్వాసుచపఙ్క్తిషు ॥ ౨౦ ॥ దైత్యాన్గృహీతకలశోవఞ్చయన్నుపసంచరైః।
దూరస్థాన్పాయయామాసజరామృత్యుహరాంసుధామ్॥ ౨౧ ॥ తేపాలయన్తస్సమయమసురాస్స్వకృతం
నృప । తూష్ణీమాసన్కృతస్నేహాఃస్త్రీవివాదజుగుప్సయా॥ ౨౨ ॥ తస్యాంకృతాతిప్రణయాఃప్రణయాపాయ
కాతరాః । బహుమానేనచాబద్ధానోచుఃకించనవిప్రియమ్ ॥ ౨౩ ॥ దేవలిఙ్గప్రతిచ్ఛన్నస్స్వర్భానుర్దేవసంసది।
ప్రవిష్టస్సోమమపిబచ్చన్ద్రార్కాభ్యాంచసూచితః॥ ౨౪ ॥ చక్రేణక్షురధారేణజహారపిబతశ్శిరః । హరిస్తస్య
కబన్ధస్తుసుధయాఽప్లావితోఽపతత్ ॥ ౨౫ ॥ శిరస్త్వమరతాంనీతమజోగ్రహమచీక్లృపత్ । యస్తుపర్వణిచన్ద్రా
ర్కావభిధావతివైరధీః॥ ౨౬ ॥పీతప్రాయేఽమృతేదేవైర్భగవాన్లోకభావనః । పశ్యతామసురేన్ద్రాణాంస్వ
రూపంజగృహేవిభుః॥ ౨౭ ॥ ఏవంసురాసురగణాస్సమదేశకాలహేత్వర్థకర్మమతయోఽపిఫలేవికల్పాః । త
త్రామృతంసురగణాఃఫలమఞ్జసాఽఽపుర్యత్పాదపఙ్కజరజశ్శ్రయణాన్నదైత్యాః॥౨౮ ॥యద్యుజ్యతేఽసువ
సుకర్మమనోవచోభిర్దేహాత్మజాదిషునృభిస్తదసత్పృథక్త్వాత్ । తైరేవసద్భవతియత్క్రియతేఽపృథక్త్వా

చీక్లృపత్,అకల్పయత్ సూర్యాదివచ్చారేణప్రజానాంశుభాశుభసూచకంగ్రహమచీకరదిత్యర్థః,యస్తుగ్రహత్వంప్రాపితోరాహుర్వైరధీః,పర్వసుచన్ద్రార్కావభిధావతి ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ దేవైః,అమృతే,పీతప్రాయేసతి,ప్రాయగ్రహణాదమృతస్యావశేషస్సూచ్యతే,లోకభావనఃలోకపాలకో,భగవాన్,విభుః,అసురేన్ద్రాణాం-పశ్యతాంసతాం-స్వరూపంపౌరుషంరూపం,జగృహే ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀భగవన్తమాశ్రితానామేవోద్యమఫలంనాన్యేషామిత్యేవమాఖ్యానతాత్పర్యమాహ॥ఏవమితి॥ఏవమిత్థం, సమాస్తుల్యా, దేశాదయో,యేషాం,తాదృశా అపి,తత్ర , దేశఃక్షీరోదధితీరం , కాలఃమథనకాలః హేతుర్మన్దరాద్రిణామథనం,అర్థఃఅమృతరూపంప్రయోజనం-కర్మమథనానుకూలం,మతిః,అన్యోన్యమేకప్రయోజనవిషయా,ఏవంవిధా అపి,ఫలేవికల్పాఃఫలవైషమ్యవన్తో,బభూవుః-కేషాంచిత్ఫలమపరేషాంనేతివైషమ్యమభవదిత్యర్థఃకింతదేవాహ । తత్రదేవాసురాణాంమధ్యే,దేవగణాఏవామృతరూపంఫలం,మఞ్జసాసుఖేనఆపుః,ప్రాపుః,కుతః,యస్యభగవతః, పాదపఙ్కజయోఃరజసస్సమాశ్రయణాత్,దైత్యాస్తునప్రాపుః-తదనాశ్రయణాత్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀యదితి॥అసుఃప్రాణఃవసుధనం,దేహాత్మజాదిషునిమిత్తేషు దేహాద్యర్థం,నృభిఃప్రాణాదిభిఃయద్యుజ్యతే,యత్క్రియతఇత్యర్థః,తదేత,దసద్వ్యర్థంశాఖానిషేచనవద్వ్యర్థంభవతికుతః-పృథక్త్వాత్ తస్యకర్మణోఽహంమమతాదిపృథగభిమానగర్భత్వాత్,తైరేవప్రాణాదిభి,ర్యత్,క్రియతే,సర్వాన్తరాత్మనోభగవతస్సర్వకారణస్య,ప్రతయేక్రియతే-తత్తు,స,న్మహాఫలంభవతికుతః,అపృథక్త్వాత్ సర్వాన్తరాత్మతయాసర్వమూలతయాచసర్వత్రానుస్యూతత్వాత్,తత్రదృష్టాన్తః,యత్,తరో,ర్మూలే,సేచనం-యథా,సర్వస్యస్కన్దశాఖాదేరపి,భవతి తద్వత్,యద్వాపృథక్త్వాదపృథక్త్వాదితిచల్యబ్లోపేపఞ్చమీ,దేహాత్మజాదీనాంపృథక్త్వ,మాలోచ్య,అబ్రహ్మాత్మకత్వంపశ్యన్, కేవలదే

హాద్యర్థం-ప్రాణాదిభిర్య్యత్క్రియతే-కర్మ తద్విఫలం,బ్రహ్మాత్మకత్వమాలోచ్య,తదారాధనబుద్ధ్యా,తత్కృతం లౌకికమపి కర్మ ఫలవదేవేత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః

* * *

సమదేశకాలహేత్వర్థకర్మమతీనామపి భగవన్తమనాశ్రితానాం న కేవలం ఫలాప్రాప్తిరేవ - ప్రత్యుత-ప్రాణహానిశ్చేతి వక్తుమమృతాలాభప్రయుక్తసంరమ్భాణాం దైత్యానామాదితేయైస్సహ యుద్ధమాహాధ్యాయద్వయేన ॥ హే నృప-ఇతి-ఇత్థం-దానవా-దైతేయాశ్చ-అమృతం-నావిదన్న లబ్ధవన్తః-తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి-కర్మణి-మథనకర్మణి యుక్తాస్తదనుకూలయత్నవన్తోఽపి వాసుదేవపరాఙ్ముఖాః - అతో నావిదన్నిత్యర్థః ॥ ౧ ॥ హే రాజన్-ఇత్థం-భగవాన్-అమృతం - సాధయిత్వా - స్వకాన్ప్రాశితాన్ - సురాన్పాయయిత్వా చ - సర్వభూతానాం - పశ్యతాం సతాం - గరుడవాహనస్సన్-జగామ ॥ ౨ ॥ తతః-సపత్నానాం దేవానాం-పరాం సిద్ధిం ఫలప్రాప్తిం-దృష్ట్వా-తే దైత్యాః - అమృష్యమాణాస్సన్తః-ఉద్యతాని ఉద్ధృతాని-ఆయుధాని యైస్తే- దేవాన్ప్రత్యుత్పేతుః-అభిదుద్రువుః ॥ ౩ ॥ తతస్సురగణాః-అపితయా - సుధయా ఎధితాః ఆహితబలాః-నారాయణపదాశ్రయాశ్చ-శస్త్రైః ప్రతిసంయుయుధుః ॥ ౪ ॥ తత్రోదన్వతః క్షీరోదధేః-రోధసి తీరే-దైవాసుర ఇతి ప్రసిద్ధః పరమదారుణోఽతిభీషణః-తుములస్సఙ్కులః-పశ్యతాం శృణ్వతాం చ రోమహర్షణః రోమోద్గ

త్సర్వస్య తద్భవతి మూలనిషేచనం యత్ ॥ ౨౯ ॥

* * *

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే అష్టమస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః

* * *

శ్రీశుక ఉవాచ । ఇతి దానవదైతేయా నావిదన్నమృతం నృప । యుక్తాః కర్మణి దృప్తాశ్చ వాసుదేవపరాఙ్ముఖాః ॥ ౧ ॥ సాధయిత్వాఽమృతం రాజన్పాయయిత్వా స్వకాన్సురాన్ । పశ్యతాం సర్వభూతానాం యయౌ గరుడవాహనః ॥ ౨ ॥ సపత్నానాం పరాం సిద్ధిం దృష్ట్వా తే దితినన్దనాః । అమృష్యమాణా ఉత్పేతుర్దేవాన్ప్రత్యుద్యతాయుధాః ॥ ౩ ॥ తతస్సురగణాస్సర్వే సుధయా పీతయైధితాః । ప్రతిసంయుయుధుశ్శస్త్రైర్నారాయణపదాశ్రయాః ॥ ౪ ॥ తత్ర దైవాసురో నామ రణః పరమదారుణః । రోధస్యుదన్వతో రాజంస్తుములో రోమహర్షణః ॥ ౫ ॥ తత్రాన్యోన్యం సపత్నాస్తే సంరబ్ధమనసో రణే । సమాసాద్యాసిభిర్బాణైర్నిజఘ్నుర్వివిధాయుధైః ॥ ౬ ॥ శఙ్ఖతూర్యమృదఙ్గానాం భేరీడమరుణాం మహాన్ । హస్త్యశ్వరథపత్తీనాం నదతాం నిస్వనోఽభవత్ ॥ ౭ ॥ రథినో రథిభిస్తత్ర పత్తిభిస్సహ పత్తయః । హయా హయైరిభాశ్చేభైస్సమసజ్జన్త సంయుగే ॥ ౮ ॥ ఉష్ట్రైః కేచిదిభైః కేచిదపరేఽభియయుః ఖరైః । కేచిద్గౌరముఖైరృక్షైర్ద్వీపిభిర్హరిభిర్భటాః ॥ ౯ ॥ గృధ్రైః కఙ్కైర్బకైరన్యే శ్యేనభాసైస్తిమింగిలైః । శరభైర్మహిషైః ఖడ్గైర్గోవృషైర్గవయారుణైః ॥ ౧౦ ॥ శివాభిరాఖుభిః కేచిత్కృకలాసైశ్శశైర్నరైః । బస్తైరేకే కృష్ణసారైర్హంసైరన్యే చ సూకరైః ॥ ౧౧ ॥ అన్యే జలస్థలఖగైస్సత్త్వైర్వికృతవిగ్రహైః । సేనయోరుభయో రాజన్వివిశుస్తేఽగ్రతోఽగ్రతః ॥ ౧౨ ॥ చిత్రధ్వజపటై రాజన్నాతపత్రైస్సితామలైః । మహాధనై

మహాజనకో-రణస్సంగ్రామో బభూవ ॥ ౫ ॥ తమేవానువర్ణయతి । తత్రేతి । తదా-సపత్నాః-తే దేవాసురాః-సంరబ్ధం-క్రుద్ధం-మనో-యేషాం-తే రణే-అన్యోన్యం-సమాసాద్య బాణైః-వివిధైః-ఆయుధైశ్చ-నిజఘ్నుః ॥ ౬ ॥ భేర్యాదీనాం-శఙ్ఖాదీనాం చ-నదతాం-హస్త్యశ్వపదాతీనాం చ-మహాన్-నిస్వనో- బభూవ ॥ ౭ ॥ రథ్యాదయో-రథ్యాదిభిరేవ-ద్వన్ద్వం ద్వన్ద్వం-సంయుగే- సమసజ్జన్త యుయుత్సయా సంగతా బభూవుః ॥ ౮ ॥ తత్ర-దేవేష్వసురేషు చ-కేచిద్భటాః-ఉష్ట్రాదిభిర్వాహనైరభిసంయుయురభిదుద్రువుః -గౌరముఖైరితి ఋక్షైరిత్యస్య విశేషణం-హరయస్సింహాః-తిమింగిలైః-మత్స్యవిశేషైః-గోభిర్ధేనుభిః - వృషైర్బలీవర్దైశ్చ - అత్ర గోబలీవర్దన్యాయః ప్రదర్శితః - శివాః సృగాలవిశేషాః - తాభిః-ర్బస్తైర్మేషైః-జలే స్థలే-ఖే ఆకాశే చ-గచ్ఛన్తీతి తథా-తైర్వికృతవిగ్రహైః-సత్త్వైర్జన్తుభిర్వాహనభూతైః - ఉభయోర్దేవాసురసంబన్ధినోః-సేనయోః-అగ్రతోఽగ్రతః-హే రాజన్-వివిశుః ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ । ౧౨ । హే రాజన్-ధ్వజపటైః- సితైః శ్వేతైః అమలైః-మహాధనైః రత్నఖచితైః వజ్రదణ్డైరాతపత్రైః స్తథా- వజ్రదణ్డైర్వ్యజనైః-చామరైః-వాతేనోద్ధూతైః - ఉత్తరీయైః-ఉష్ణీషైః-ర్జ్వలద్భిః - కవచైర్భూషణైశ్చ - విశదైః నిఘర్షణేన నిర్మలీకృతైః-సూర్యరశ్మిభిః-అతితరాం స్ఫురద్భిః-శస్త్రైశ్చ వీరాణాం మాలాభిశ్చ దేవాసురాణాం-ధ్వజిన్యౌ సేనే- రేజతుః- యాదసామివ-సాగరౌ - యథా-యాదసాం-మాలాభిః-

స్సాగరౌ-సముద్రౌ-తద్వత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అసురాణాం - యా-చమూస్సేనా తస్యాః-పతిః-వైరోచనో బలిః-వైహాయసాఖ్యం- యానం విమానం-ఆస్థితః అధిష్ఠితః-ఉదయే ఉదయగిరౌ - స్థిత- శ్చన్ద్ర ఇవ-రేజే-యానం విశినష్టి కామగం కామం యథేష్టం గచ్ఛతీతి తథా-మయేన-నిర్మితం సర్వై- స్సంగ్రామసాధనై రస్త్రశస్త్రాదిభిర్యుక్తం - సర్వేషామప్యాశ్చర్యకరం మహద్విపులం-అప్రతర్క్యం విమానాన్తరసజాతీయత్వేన తర్కయితుమశక్యం-అనిర్దేశ్యం అనియతప్రదేశావస్థానత్వేన క్వచిద్దేశే నియమేన స్థితమితి నిర్దేష్టుమశక్యం-క్వచిద్దృశ్యమానమపి పునరప్య- దర్శనమదృశ్యం ద్రష్టుమశక్యం-తేజస్విత్వాత్-విమానశ్రేష్ఠం - యద్విమానం - తదాస్థిత ఇత్యన్వయః - కథంభూతః - సర్వై - స్సేనాధిపతిభి - ర్వ్యజనచ్ఛత్రచామరాదిభిశ్చ,వృతః ❁ । ౧౬ । ౧౭ । ౧౮ । ❁ తస్య బలేః-సమన్తా-ద్యూథానాం-పతయో-ఽసురా-స్స్వస్వయానైస్సహ- సన్ - పరివృత్య తస్థుః- యూథానాం పతీనేవ కాంశ్చిన్నిర్దిశతి । నముచిరితి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ । ❁ ఏతే సర్వే- సోమస్యామృతస్య-అలబ్ధో-భాగో యైస్తే కేవలం క్లేశమాత్రం-ప్రాప్తాస్సన్తః-పూర్వం-రణముఖే- బహుశో-నిర్జితా అమరా యైస్తే ❁ । ౨౩ । ❁ సింహనా

ర్వజ్రదణ్డైర్వ్యజనైర్బార్హచామరైః ॥ ౧౩ ॥ వాతోద్ధూతోత్తరోష్ణీషైర్విలసద్భిర్వర్మభూషణైః। స్ఫురద్భిర్విశదైశ్శస్త్రైస్సుతరాం సూర్యరశ్మిభిః ॥ ౧౪ ॥ దేవదానవవీరాణాం ధ్వజిన్యౌ పాణ్డునన్దన । రేజతుర్వీరమాలాభిర్యాదసామివ సాగరౌ ॥ ౧౫ ॥ వైరోచనిర్బలిస్సంఖ్యే సోఽసురాణాం చమూపతిః। యానం వైహాయసం నామ కామగం మయనిర్మితమ్ ॥ ౧౬ ॥ సర్వసాంగ్రామికోపేతం సర్వాశ్చర్యమయం విభో। అప్రతర్క్యమనిర్దేశ్యం దృశ్యమానమదర్శనమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఆస్థితస్తద్విమానాగ్ర్యం సర్వానీకాధిపైర్వృతః। వాలవ్యజనఛత్రాద్యై రేజే చన్ద్ర ఇవోదయే ॥ ౧౮ ॥ తస్యాసన్సర్వతో యానైః పృతనాపతయోఽసురాః । నముచిశ్శమ్బరో బాణో విప్రచిత్తిరయోముఖః ॥ ౧౯ ॥ ద్విమూర్ధా కాలనాభోఽథ ప్రహేతిర్హేతిరిల్వలః। శకునిర్భూతసన్తాపో వజ్రదంష్ట్రో విరోచనః॥ ౨౦ ॥ హయగ్రీవశ్శఙ్కుశిరాః కపిలో మేఘదున్దుభిః । తారకశ్చక్రదృక్ఛుమ్భో నిశుమ్భో జమ్భ ఉత్కలః॥ ౨౧ ॥ అరిష్టోఽరిష్టనేమిశ్చ మయశ్చ త్రిపురాధిపః । అన్యే పౌలోమకాలేయనివాతకవచాదయః ॥ ౨౨ ॥ అలబ్ధభాగాస్సోమస్య కేవలం క్లేశభాగినః। సర్వ ఏతే రణముఖే బహుశో నిర్జితామరాః॥ ౨౩ ॥ సింహనాదాన్విముఞ్చన్తశ్శఙ్ఖాన్దధ్ముర్మహారవాన్ । దృష్ట్వా సపత్నానుత్సిక్తాన్బలభిత్కుపితో భృశమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఐరావతం దిక్కరిణమారూఢో వియతి స్వరాట్ । యథా స్రవత్ప్రస్రవణముదయాద్రిమహర్పతిః॥ ౨౫ ॥ తస్యాసన్సర్వతో దేవా నానావాహధ్వజాయుధాః। లోకపాలాస్సహ గణైర్వాయ్వగ్నివరుణాదయః ॥ ౨౬ ॥ తేఽన్యోన్యమభిసంసృత్య క్షిపన్తో నామభిర్మిథః। ఆహ్వయన్తో విశన్తోఽగ్రే యుయుధుర్ద్వన్ద్వయోధినః । ౨౭ । యుయోధ బలిరిన్ద్రేణ తారకేణ గుహోఽస్యత । వరుణో హేతినాఽయుధ్యన్మిత్రో రాజన్ప్రహేతినా। ౨౮ । యమస్తు కాలనాభేన విశ్వకర్మా మయేన వై । శమ్బరో యుయుధే త్వష్ట్రా సవిత్రా తు విరోచనః॥ ౨౯ ॥ పరాజితేన నముచిరశ్వినౌ వృషపర్వణా। సూర్యో బలిసుతైర్దేవో బాణజ్యేష్ఠైశ్శతేన చ॥ ౩౦ ॥ రాహుణా చ తథా సోమః పులోమ్నా యుయుధేఽనిలః। నిశుమ్భశుమ్భయోర్దేవీ భద్రకాళీ తరస్వినీ॥ ౩౧ ॥ వృషాకపిస్తు జమ్భేన మహిషేణ విభావసుః। ఇల్వలస్సహ వాతాపిర్బ్రహ్మపుత్రైరరిన్దమ॥ ౩౨ ॥ కామదేవేన దుర్మర్ష ఉత్కలో మాతృభిస్సహ। బృహస్పతిశ్చోశనసా నరకేణ శనైశ్చరః॥

దాన్-విముఞ్చన్తః కుర్వన్తః-మహాన్ రవో యేషాం తాన్-శఙ్ఖాన్-దధ్ముః ధ్వనయామాసుః,ఏవం-ఉద్ధతాన్ - శత్రూనసురాన్దృష్ట్వా స్వరాట్-బలభిదిన్ద్రః-నితరాం , కుపితో-దిక్కరిణ - మైరావతమధిరూఢః,వియత్యాకాశేఽవస్థిత ఇతి శేషః- కః కమివ-స్రవన్తి ప్రస్రవణాని-యస్మిన్-మదధారాసాదృశ్యమనేనాభిప్రేతం-తమ్-ఉదయాద్రి- మారూఢో,ఽహర్పతిస్సూర్యో,యథా తద్వత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తస్యేన్ద్రస్య,సర్వతః పరితో దేవాః- నానావిధాన్యాయుధాదీని, యేషాం,తే తథాసన్,తం పరివేష్ట్య తస్థురిత్యర్థః-స్వగణై-స్సహితా,వాయ్వాదయో,లోకపాలా- స్తే-గత్యాశ్చ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అన్యోన్యమభిముఖం సమీపమాగత్య పరస్పరం క్షిపన్తస్తిరస్కుర్వన్తః నామభిరాహ్వయన్తః విశన్తః అగ్రే ద్వన్ద్వయోధినో యుయుధుః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ద్వన్ద్వాన్యేవాహ ॥ యుయోధేత్యాదిభిస్సప్తభిః । బలిః వైరోచనః - తారకేణాసురేణ , గుహః కుమారః - అస్యత అయుధ్యత ఇత్యర్థః-హే రాజన్ - మిత్రః- ప్రహేతి - నాఽయుధ్యత - విరోచనో - బలేః పితా ఽన్యో వా దైత్యః- సూర్యో-దేవ-ఏక ఏవ-బలేస్సుతైః-బాణో-జ్యేష్ఠో యేషాం-తైః-శతసంఖ్యాకైరయుధ్యతేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❁ సోమశ్చన్ద్రః-పులోమ్నా దైత్యేన -అనిలో వాయు-రయుధ్యత-నిశుమ్భశుమ్భాభ్యాం - తరస్వినీ బలవతీ - భద్రకాళీ దేవీ అయుధ్యత ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ వాతాపిసహిత ఇల్వలో బ్రహ్మపుత్రైర్మరీచ్యాదిభిః హే అరిన్దమ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ మాతృభిర్బ్రా

ష్ట్యాదిభిస్స ప్తభిస్సహా - త్కాలోఽసురః-ఉశనాశుక్రేణ-ఏకేనాసురేణ. శనైశ్చరః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ కాలేయైః కాలకేయైః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఏవమిత్థంఅజౌయుద్ధే-తవ తేసురాసురశ్రేష్ఠాః - ద్వన్ద్వేన-సంఘీభూయ,నియుధ్యమానాః-పరస్పరం, సమీప-మేత్య-జేతుమిచ్ఛవః-తీక్ష్ణైః-శ్శరాదిభిః-బలేనా-న్యోన్య-మాజఘ్నుః-శిరాంసిచిచ్ఛిదుశ్చ ❁ ॥ ౩౫॥౩౬॥ ❁ గజాదయః-ఆరోహాస్తైస్త్వారోహాః-తైస్సహితా, అన్యేచవాహాః- నానావిధాః - ఖణ్డితాఃనికృత్తాః - నితరాం-ఛిన్నా-బాహ్వాదయో-యేషాం,ఛిన్నానిధ్వజాదీని-యేషాం-తేబభూవుః - తత్రఇష్వాసఃనిషఙ్గః-తనుత్రంకవచమ్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తేషాందేవాదీనాం-పదాఘాతైః - రథాఙ్గైశ్చ-చూర్ణితాత్ - ఆయోధనాత్ యుద్ధభూమేః-ఉత్థితో - రేణుః - ఉల్బణోఽనిబిడః-దిశః-ఖం-ద్యుమణింసూర్యంచ-ఛాదయన్ - పశ్చాన్న్యవర్తత-నివృత్తౌ హేతుంవదన్నాయోధనంవిశినష్టి ॥ అసృక్స్రుతిభిఃరుధిర ప్రస్రవణైః, పరితః-ప్లుతాత్సిక్తాత్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ సాయుద్ధభూమిశ్శిరోభిర్మహాభుజైః-కరభసదృశౌరుభిశ్చ-ప్రావృతాసతీ-బభౌశిరాంసివిశినష్టి ॥ ఉద్ధూతానిఉత్క్షిప్తాని-కిరీటాని-కుణ్డలాని-యేభ్యః సంరమ్భయుక్తా-దృశో యేషు -పరిదష్టా-దచ్ఛదాదన్తచ్ఛదాఅధరోష్ఠా యేషు-తైః-భుజాన్విశినష్టి ॥ సాభరణైః-స్సహాయుధైరితిచ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తత్రతమ్మృధే యుద్ధే-పతితనియాని-స్వేశిరాం

మరుతో ❁ నివాతకవచైః కాలేయైర్వసవోఽసురాః । విశ్వేదేవాస్తుపౌలోమైరుద్రాఃక్రోధవశైస్సహ ॥ ౩౪ ॥ తఏవమాజావసురైస్సురేన్ద్రాద్వన్ద్వేనసంహత్యనియుధ్యమానాః ❁ । అన్యోన్యమాసాద్యనిజఘ్నురోజసాజిగీషవస్తీక్ష్ణశరాసితోమరైః ॥ ౩౫ ॥ ముసుణ్డిభిశ్చక్రగదర్ష్టిపట్టిసైశ్శక్త్యుల్ముకైఃప్రాసపరశ్వధైరపి । నిస్త్రింశభల్లైఃపరిఘైస్సముద్గరైస్సభిణ్డివాలైశ్చశిరాంసిచిచ్ఛిదుః ॥ ౩౬ ॥ గజాస్తురఙ్గాస్సరథాఃపదాతయస్సారోహవాహావివిధావిఖణ్డితాః । నికృత్తబాహూరుశిరోధరాఙ్ఘ్రయశ్ఛిన్నధ్వజేష్వాసతనుత్రభూషణాః ॥ ౩౭ ॥ తేషాంపదాఘాతరథాఙ్గచూర్ణితాదాయోధనాదుల్బణఉత్థితస్తదా । రేణుర్దిశఃఖంద్యుమణించ ❁ ఛాదయన్న్యవర్తతాసృక్స్రుతిభిఃపరిప్లుతాత్ ॥ ౩౮ ॥ శిరోభిరుద్ధూతకిరీటకుణ్డలైస్సంరమ్భదృగ్భిఃపరిదష్టదచ్ఛదైః । మహాభుజైస్సాభరణైస్సహాయుధైస్సాప్రస్తృతాభూఃకరభోరుభిర్బభౌ ॥ ౩౯ ॥ కబన్ధాస్తత్రచోత్పేతుఃపతితస్వశిరోఽక్షిభిః । ఉద్యతాయుధదోర్దణ్డైరాధావన్తో ❁ భటారణే ॥ ౪౦ ॥ బలిర్మహేన్ద్రందశభిస్త్రిభిరైరావతంశరైః । చతుర్భిశ్చతురోవాహానేకేనారోహమార్దయత్ ॥ ౪౧ ॥ సతానాపతతశ్శక్రస్తావద్భిశ్శీఘ్రవిక్రమః । చిచ్ఛేదనిశితైర్భల్లైరసంప్రాప్తాన్హసన్నివ ॥ ౪౨ ॥ తస్యకర్మోత్తమంవీక్ష్యదుర్ధర్షశ్శక్తిమాదదే । తాంజ్వలన్తీంమహోల్కాభాంహస్తస్థామచ్ఛినద్ధరిః ॥ ౪౩ ॥ తతశ్శూలంతతఃప్రాసంతతస్తోమరమృష్టయః । యద్యద్రుషితఆదద్యాత్సర్వంతదచ్ఛినద్విభుః ॥ ౪౪ ॥ ససర్జాథాసురీంమాయామన్తర్ధానంగతోఽసురః । తతఃప్రాదురభూచ్ఛైలస్సురానీకోపరిప్రభో ॥ ౪౫ ॥ తతోనిపేతుస్తరవోదహ్యమానాదవాగ్నినా । శిలాస్సటఙ్కశిఖరాశ్చూర్ణయన్త్యోద్విషద్బలమ్ ॥ ౪౬ ॥ మహోరగాస్సముత్పేతుర్దన్దశూకాస్సవృశ్చికాః । సింహవ్యాఘ్రవరాహాశ్చమర్ద

సితత్రత్రైః-రక్షిభిః-పశ్యన్తః - కబన్ధాః-ఉత్పేతుః-కథంభూతాః-ఉద్యతాన్యా-యుధాని యైః-తైః,దోర్దణ్డైస్సహాధావన్తః, భటాఇవస్థితాః-మహామృధఇతిపాఠాన్తరమ్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ బలి-ర్దశభి-శ్శరైః - రిన్ద్రం,త్రిభిశ్శరైరైరావతంచచతుర్భి , శ్చతురోవాహాన్,ఐరావతపాదరక్షకాన్,ఏకేన,శరేణ, రోహంగజయన్తారంఅర్దయత్ అపీడయత్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ సశక్రస్తాన్,ఆపతతః,శ్శరానసంప్రాప్తానేవ,తావద్భిః,నిశితైః,ర్భల్లైశ్శరైః-ప్రహసన్నివ-శీఘ్రవిక్రమః,ధనుర్విద్యాకుశలశ్చిచ్ఛేద ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తస్యేన్ద్రస్య,తదుత్తమం - ధనుఃకౌశలం-కర్మ,వీక్ష్యదుర్మర్షః-అసహమానో,బలిశ్శక్తి,మాదదేగృహీతవాన్ , ప్రయోక్తుమితిశేషః-మహోల్కాస్యేవ - భా,యస్యాః,తాం-జ్వలన్తీం-శక్తిం-కరస్థామేవ-హరిరిన్ద్రశ్చిచ్ఛేద ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తతోబలిర్యచ్ఛూలాదికం-శస్త్రమాదదేతత్సర్వ,మిన్ద్రస్సమర్థశ్చిచ్ఛేద ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ అథా , సురోబలి,స్స్వయంతిరోహితఃఆసురీం-మాయాం-ససర్జ,కీదృశీంమాయామిత్యత్రతామేవదర్శయతి ॥ తతఇతి ॥ హేప్రభో,సురసైన్యస్యో-పరిష్టా, చ్ఛైలోఽద్రిర్మాయికః,ప్రాదుర్బభూవ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ తస్మాచ్ఛైలా, త్తరవోవృక్షా నిపేతుః-కథంభూతాః-దవాగ్నినా,దహ్యమానాః-తథా,టఙ్కవ, త్తీక్ష్ణాగ్రైశ్శిఖరైః,స్సహితా, శ్శైలాః,ద్విషత్యాందేవానాం,బలం-చూర్ణయన్త్యో , నిపేతుః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ దంశనస్వభావాః-వృశ్చికైస్సహితా,మహోరగాశ్చ సముత్పేతుః,సింహాదయో,మహాగజాశ్చ, నర్దయన్తశ్శబ్దయన్తః - సముత్పే

౪౦॥శ్లో ❁ పా॥మహామృధే

తురిత్యనుషఙ్గః ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ వివాససః-ఇవ-నగ్నాః-శూలహస్తాః శతశః, సహస్రశశ్చ, యాతుధాన్యః, ఛిన్ధి భిన్ధీతి, వాదిన్యః, సముత్పేతుః, తథా, రక్షోగణాశ్చ, హే ప్రభో ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ తతో వ్యోమ్ని-గమ్భీరాః-పరుషాః కఠోరాశ్చ, స్వనాః-యేషాం తే, మహాఘనాః మహామేఘాః-వాతైః, ఆహతాః, స్తనయిత్నవః గర్జన్తో, ఽఙ్గారాన్ ముముచుః ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ దైత్యేన-బలినా-సృష్టో-మహాన్వహ్నిః-శ్వసనసారథిః వాయుసనాథో, వహ్నిస్సాంవర్తకః-ప్రళయానల ఇవ-అత్యుగ్రో-విబుధధ్వజినీం దేవానాం చమూం-మధాక్ అదహత్ ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ తతః-సర్వతశ్చతుర్దిక్షు-సముద్రః-ప్రత్యదృశ్యత-దైవైరితి శేషః-కథంభూతః-ఉద్వేలః మర్యాదాతిగః-ఝుంఝూమారుతైః, రుద్ధూతైః, తరఙ్గైః, రావర్తైశ్చ-భీషణః ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ యథా-బలినా-ఏవ-మన్యైశ్చ, మహామాయైరలక్ష్యగతిభిః-ర్యుద్ధే, మాయాసు, సృజ్యమానాసు సతీషు-సురసైనికాః-విషేదుః దుఃఖితా బభూవుః ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀ హే నృప, యత్రయదా-ఇన్ద్రాదయః-తత్ప్రతివిధిం మాయాప్రతిక్రియాం-న విదుః-తదా-తైర్ధ్యాతో-భగవాన్-విశ్వభావనః-ప్రాదురభూత్ ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ కథంభూతః ప్రాదుర్బభూవేత్యత్రాహ-తత ఇతి-తత ఇన్ద్రాదిధ్యానానన్తరం-గరుడస్యాంసే స్కన్ధే, కృతౌ నిహితౌ-అఙ్ఘ్రిపల్లవౌ, యేన-పిశఙ్గం, వాసో వస్త్రం-యస్య, నవకఞ్జ ఇవ, లోచనే-యస్య-అష్టాయుధయుక్తాః బాహవః-యస్య-శ్రీశ్చ-కౌస్తుభశ్చ-అనర్ఘ కిరీటం చ-కుణ్డలే చ-ఉల్లసన్తి-శ్రీకౌస్తుభాదీని-యస్మిన్-ఏవంభూతోఽదృశ్యత ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀ తస్మిన్భగవతి-ప్రవిష్టే ఆపతితే సతి-అసురాణాం కూటకర్మ మన్త్రాదిప్రయోగః తస్మాత్-జాతాః-సర్వా

యన్తో మహాగజాః ॥ ౪౭ ॥ యాతుధాన్యశ్చ శతశః శూలహస్తా వివాససః । ఛిన్ధి భిన్ధీతి వాదిన్యస్తథా రక్షోగణాః
ప్రభో ॥ ౪౮ ॥ తతో మహాఘనా వ్యోమ్ని గమ్భీరపరుషస్వనాః । అఙ్గారాన్ ముముచుర్వాతైరాహతాః స్తనయి
త్నవః ॥ ౪౯ ॥ సృష్టో దైత్యేన సుమహాన్వహ్నిః పవనసారథిః । సాంవర్తక ఇవాత్యుగ్రో విబుధధ్వజినీమధాక్ ॥ ౫౦ ॥
తతస్సముద్ర ఉద్వేలస్సర్వతః ప్రత్యదృశ్యత । ప్రచణ్డవాతైరుద్ధూతతరఙ్గావర్తభీషణః ॥ ౫౧ ॥ ఏవం దైత్యైర్మ
హామాయైరలక్ష్యగతిభీషణైః । సృజ్యమానాసు మాయాసు విషేదుస్సురసైనికాః ॥ ౫౨ ॥ న తత్ప్రతివిధిం యత్ర వి
దురిన్ద్రాదయో నృప । ధ్యాతః ప్రాదురభూత్తత్ర భగవాన్విశ్వభావనః ॥ ౫౩ ॥ తతస్సుపర్ణాంసకృతాఙ్ఘ్రిపల్ల
వః పిశఙ్గవాసా నవకఞ్జలోచనః । అదృశ్యతాష్టాయుధబాహురుల్లసచ్ఛ్రీకౌస్తుభానర్ఘ్యకిరీటకుణ్డలః ॥ ౫౪ ॥ తస్మి
న్ప్రవిష్టేఽసురకర్మజా మాయా వినేశుర్మహినా మహీయసః । స్వప్నో యథా హి ప్రతిబోధ ఆగతే హరిస్మృతి
స్సర్వవిపద్విమోక్షణమ్ ॥ ౫౫ ॥ దృష్ట్వా మృధే గరుడవాహమిభారివాహ ఆవిధ్య శూలమహినోదథ కాలనేమిః ।
తల్లీలయా గరుడమూర్ధ్ని పతద్గృహీత్వా తేనాహనన్నృప సవాహమరిం త్ర్యధీశః ॥ ౫౬ ॥ మాలీ సుమాల్యతిబలౌ
యుధి పేతతుర్యచ్చక్రేణ కృత్తశిరసావథ మాల్యవాంస్తు । ఆహత్య తిగ్మగదయాహనదణ్డజేన్ద్రం తావచ్ఛిరోఽ
చ్ఛినదరేర్నదతోఽరిణాఽద్యః ॥ ౫౭ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథోఽసురాస్తే ప్రతిలబ్ధచేతసః పరస్య పుంసః పరమానుకమ్పయా । జఘ్నుర్భృశం శక్రసమీ

మాయాః మహీయసో భగవతో-మహినా మహిమ్నా వినేశుః వినష్టా బభూవుః-యథా-ప్రబోధే జాగరే-ఆగతే సతి-స్వప్నో నశ్యతి-తద్వత్-హియతో-హరేః-స్మృతిరేవ చ-సర్వాసాం విపదాం-విమోక్షణం అపహర్త్రీ-కిముత-భగవతః-ప్రాదుర్భావ ఆపదపహర్త్రీతి వక్తవ్యమితి భావః ❀ ॥ ౫౫ ॥ ❀ మృధే యుద్ధే-గరుడవాహం భగవన్తం-దృష్ట్వా-ఇభారివాహః సింహవాహః-కాలనేమిరసురః-శూలమావిధ్య భ్రామయిత్వా-అహినోత్ చిక్షేప-తద్గరుడస్య-మూర్ధ్ని-పతచ్ఛూలం-గృహీత్వా, హే నృప-తేనైవ శూలేన-త్ర్యధీశస్త్రిలోకేశ్వరో భగవాన్-సవాహమిభారివాహనసహిత-మరిం కాలనేమి-మహనత్ హతవాన్ ❀ ॥ ౫౬ ॥ ❀ తతో-ఽతిబలౌ-మాలిసుమాల్యాఖ్యౌ-అసురౌ-యస్య భగవతశ్చక్రేణ, కృత్తశిరసౌ ఛిన్నశిరసౌ యుధి-పేతతుః-అత్ర-మాలినో విక్రమం కథయన్-తస్య శిరశ్ఛేదనం భగవచ్చక్రకృతమాహ ॥ అథ మాల్యవానితి ॥ అథ కాలనేమివధానన్తరం-మాల్యవాన్ మాలీ-తం భగవదధిష్ఠితమణ్డజేన్ద్రం గరుడం-తిగ్మయా-గదయా-ఆహత్య సంఘట్య-అహనత్ తాడితవాన్-తావన్నదతో-ఽరేర్మాలిన-శ్శిరో-ఽరిణా చక్రేణ-ఆద్యో భగవాన్ చిచ్ఛేద-అత్ర మాల్యవచ్ఛబ్దో న శ్రీరామాయణప్రసిద్ధమాల్యవద్విషయః-అపి త్వసురాన్తరవిషయః ❀ ॥ ౫౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే దశమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

అథోఽద-పరమపురుషస్య-పరయోత్కృష్టయా-కృపయా-ప్రత్యుపలబ్ధమాసురీభి-ర్మాయాభి-రనభిభూతం-చేతో-యేషాం-తే ఇన్ద్రవాయ్వాదయో-దేవా-యుద్ధే-పురాపూర్వం-యైర్దైత్యైర్విరోచనాదిభి-రభిసంహితాః ద్వన్ద్వశస్సంగతాః

యోద్ధుమితి శేషః-తాన్-భృశం-జఘ్నుః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తదేవ ప్రపఞ్చయతి, భగవాన్-పాకశాసన ఇన్ద్రః సుసంరబ్ధః నితరాం క్రుద్ధః-వైరోచనాయ బలయే, యదా వజ్రముదయచ్ఛత్ బలిం హన్తుముద్ధృతవాన్ - తదా- ప్రజాః - హా హేతి హాహాకారం కుర్వన్తశ్చుక్రుశుః రురుదుః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ వజ్రం-పాణౌ యస్య స ఇన్ద్రః-మహాయుద్ధే-విచరన్తం సుసంరబ్ధం-మనస్వినం యుయుత్సుం-పురతః స్థితం వైరోచనిం-తిరస్కృత్య- దంవక్ష్యమాణ- మాహ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తావత్తిరస్కారప్రకారమాహ నటవదితి ద్వాభ్యాం-తత్ర ఏకేన వచ ఆహ-॥సోఽహమితి,, హే మూఢ-మాయేశాన్-నః అస్మాన్ - నటవ-న్మాయాభి- ర్జేతు మిచ్ఛసి దృష్టాన్తమేవోపపాదయతి జిత్వేతి-నిబద్ధాన్యక్షీణి యేషాం-తాన్-బాలానజ్ఞాన్-జిత్వా- నటః కపటవృత్తి-ర్యథా- తేషాం ధనం-హరతి-తథా ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ మత్ప్రభావం శృణ్వితి వదన్ తిరస్కరోతి-హేఽజ్ఞ పూర్వస్మాత్ పూర్వలబ్ధా- దధో-ఽధస్తనాత్ పదాత్ స్థానాత్-యే-ఆరురుక్షన్తి ఆరోఢుమిచ్ఛన్తి, ఉత్తరోత్తరం లోకమారోఢుమిచ్ఛన్త్యసురాః- యే చ-మాయాభిర్దివ-ముత్సిసృప్సన్తి ఉత్సర్పితుమిచ్ఛన్తి తాన్దస్యూన్పాప్రియాన్దుష్టజన్తుతుల్యానధునా-విధునోమి హన్మి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ దుర్మాయిన - స్తవ-శిరః సోఽహం, శతం-పర్వాణి, యస్య, తేన-వజ్రేణాయుధేన- హరిష్యే - హే మన్దాత్మన్-జ్ఞాతిభిస్సహ ఘటస్వ యథాబలం విక్రమస్వ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఇత్థం తిరస్కృతః ఉక్తః ప్రాహ బలిః ॥ సంగ్రామ ఇతి త్రిభిః ॥ కాలేన-చోదితాని-సుఖదుఃఖజయాపజయాదిఫలదానాయ ప్రవర్తితాని-కర్మాణి, యేషాం తేషాం, సంగ్రామే యుద్ధే-వర్తమానానాం కీర్త్యాదయః స్సర్వేషాం-మనుక్రమాత్ క్ర-

రణాదయస్తాంస్తాన్శస్త్రైరభిసంగతాః పురా ॥ ౧ ॥ వైరోచనాయ సంరబ్ధో భగవాన్పాకశాసనః । ఉదయచ్ఛ
ద్యదా వజ్రం ప్రజా హా హేతి చుక్రుశుః ॥ ౨ ॥ వజ్రపాణిస్తమాహేదం తిరస్కృత్య పురస్స్థితమ్ । మనస్వినం సుసంర
బ్ధం విచరన్తం మహామృధే ॥ ౩ ॥ నటవన్మూఢ మాయాభిర్మాయేశాన్నో జిగీషసి । జిత్వా బాలాన్నిబద్ధాక్షాన్నటో
హరతి తద్ధనమ్ ॥ ౪ ॥ ఆరురుక్షన్తి మాయాభిరుత్సిసృప్సన్తి చ యే దివమ్ । తాన్దస్యూన్విధునోమ్యజ్ఞ పూర్వస్మాచ్చ
పదాదధః ॥ ౫ ॥ సోఽహం దుర్మాయినస్తేఽద్య వజ్రేణ శతపర్వణా । శిరో హరిష్యే మన్దాత్మన్ఘటస్వ జ్ఞాతిభిస్స
హ ॥ ౬ ॥ బలిరువాచ ॥ సంగ్రామే వర్తమానానాం కాలచోదితకర్మణామ్ । కీర్తిర్జయోఽజయో మృత్యుస్సర్వే
షాం స్యురనుక్రమాత్ ॥ ౭ ॥ తమిమం కాలరశనం జనం పశ్యన్తి సూరయః । న హృష్యన్తి న శోచన్తి తత్ర యూయమ
పణ్డితాః ॥ ౮ ॥ న వయం మన్యమానానామాత్మానం తత్ర సాధనమ్ । గిరో వస్సాధుశోచ్యానాం గృహ్ణీమో మర్మ
తాడనాః ॥ ౯ ॥ ఇత్యాక్షిప్య విభుం వీరో నారాచైర్వీరమానదః । ఆకర్ణపూర్ణైరహనదాక్షేపైరాహతం పునః ॥ ౧౦ ॥
ఏవం నిరాకృతో దేవో వైరిణా తథ్యవాదినా । నామృష్యత్తదధిక్షేపం తోత్రాహత ఇవ ద్విపః ॥ ౧౧ ॥ ప్రాహిణో
త్కులిశం తస్మా అమోఘమరిమర్దనమ్ । సయానో ❁ న్యపతద్భూమౌ ఛిన్నపక్ష ఇవాచలః ॥ ౧౨ ॥ సఖాయం ప
తితం దృష్ట్వా జమ్భో బలిసఖస్సుహృత్ । అభ్యయాత్సౌహృదం సఖ్యుర్హతస్యాపి సమాచరన్ ॥ ౧౩ ॥ స సింహవా

ర్త్యాదినిమిత్తకర్మపరిపాకానుక్రమా-త్స్యురేవ-భవతామపి న సర్వదా కీర్త్యాదయో బభూవుః - కిన్తు తత్తన్నిమిత్తకర్మపరిపాకదశాయామేవేత్యస్మాకమపి తథైవేతి భావః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తమిమమనుక్రమకీర్త్యాదిమన్తం -జనం-కాలరశనం కాలయన్త్రితం-కాలోన్మిషితకర్మఫలభోక్తారం - సూరయః పణ్డితాః-పశ్యన్తి - అత-స్తే కీర్తిజయమృత్యుషు-న హృష్యన్తి-తద్విపరీతేషు-న శోచన్తి చ-తత్రైవం విధవివేకే-యూయ-మపణ్డితాః అనిపుణాః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తత్ర కీర్త్యాదౌ-వా ఆత్మానం దేహం-సాధనసాధకం, మన్యమానానాం, అత ఏవ-సాధుభిశ్శోచ్యానాం-అహో అజ్ఞా ఏత ఇత్యేవం శోచ్యానాం -వో యుష్మాకం మర్మతాడనాః మర్మసు తాడనం యాభిస్తాః - గిరో, వయం న గృహ్ణీమో న సాధు మన్యామహే ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఇత్థం విభుమిన్ద్రమాక్షిప్యాఽధిక్షిప్య, వీరాణాం, మానదో, వీరో వైరోచని, రాక్షేపైరధిక్షేపవాక్యైరాహతం-పున-రాకర్ణాన్త- మాకృష్టై-ర్నారాచైః-రాహనత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ యథార్థవాదినా-వైరిణా బలినా, ఏవం-నిరాకృతో, దేవ ఇన్ద్రః, తేన బలినా కృత-మధిక్షేపం నామృష్యన్నాసహత-తోత్రమఙ్కుశః- తేన, హతో, ద్విపః గజ ఇవ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ కిన్తు-తస్మై బలయే, అమోఘమప్రతిహత, మరీణాం మర్దనం ఘాతుకం, కులిశం వజ్రం, ప్రాహరత్ ప్రాయుఙ్క్త హే నృప - తత్తస్మాత్కులిశప్రహారాత్, ఛిన్నపక్షః, పర్వత ఇవ, స విమానో, భూమౌ - న్యపతదితి శేషః - సయానో న్యపతద్భూమావితి పాఠాన్తరే తు న శేషః, శయానో న్యపేతి పాఠే తు శయానో బభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ బలేస్సఖా, సుహృచ్చ, జమ్భోఽసురః- సఖాయం బలిం, భూమౌ, పతితం-దృష్ట్వా హతస్యాపి సఖ్యుర్బలేః, సుహృదం-భావప్రధానో నిర్దేశః-సౌహార్ద-మాచరన్ అభ్యయాత్, ఇన్ద్రస్యాభిముఖమగాత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ సిం

౧౨శ్లో ❁ పా ॥ సయానోన్యపతద్భూమౌ-శయానోన్యపతద్భూమౌ.

హః-వాహోవాహనం - యస్య- స-మహాబలో జమ్భః ఆసాద్య రంహసా వేగేన - బలేన వా-గదా-ముద్యత్య-శత్రుమిన్ద్రం జత్రౌ కణ్ఠస్య మూలదేశే-అతాడయత్-తథా-గజంచా-తాడయత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ భృశం - గదాప్రహారేణ - వ్యథితో, ఽత ఏవ విహ్వలితో-గజ ఐరావతో-జానుభ్యా-మవనీం-స్పృష్ట్వా-పరం - దుఃఖం-లేభే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తతో- గజస్య, కశ్మలం-దృష్ట్వ తా మాతలినా-హరిద్వర్ణైః-దశశతైః సహస్రసంఖ్యైః-రశ్వై-ర్యుక్తో-రథః అనీత- స్తమానీతం రథం విభురిన్ద్రో, గజమైరావత-ముత్సృజ్య, ఆరురోహ ఆరూఢవాన్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తస్యాయ స్తుర్మాతలే- సత్కర్మ రథానయనరూపం కర్మ-పూజయన్-అహో ఏవం విధేన సారథినా భవితవ్యమిత్యేవం బహుమానయన్ - జ్వలతా ప్రకాశమానేన - శూలేన-తం మాతలిం- స్మయమానో, యుద్ధే, అహనత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ సత్వం ధైర్య-మాలమ్బ్య, మాతలి, ర్దుస్సహామపి- రుజః శూలఘాతజాం వ్యథాం - సహే అసహత తత-స్సంక్రుద్ధ ఇన్ద్రో, వజ్రేణ-జమ్భస్య, శిరో-ఽపాహరచ్ఛిచ్ఛేద ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తస్య జమ్భస్య, జ్ఞాతయః-నముచిబలపాకాఖ్యా, స్త్రయో నారదా-దృషే-ర్జమ్భం హతం-శ్రుత్వా, త్వరయాఽన్వితా- స్తత్ర యుద్ధదేశే-ఉపేయుః ఆజగ్ముః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తే-పరుషైః-వచోభిః-ఇన్ద్రం, ఘట్టయన్త స్తాడయన్త స్తిరస్కుర్వన్తః-అస్యేన్ద్రస్య-మర్మసుస్థానేషు, మేఘాః-జలధారాభిః పర్వతమివ - శరైః- రవాకిరన్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ బలపాకనముచీనాం త్రయాణాం విక్రమాన్ క్రమేణైకైకేనాహ ॥ హరిమితి ॥ బలో ఽసురః - ఆజౌ యుద్ధే హర్యశ్వస్య ఇన్ద్రస్య-దశశతాని-అశ్వానామితి శేషః, హరిమిన్ద్రంచ, తావద్భి రేకాధికద

హ ఆసాద్య గదాముద్యమ్య రంహసా। జత్రావతాడయచ్ఛక్రం గజం చ సుమహాబలః ॥ ౧౪ ॥ గదాప్రహారవ్యథితో భృశం విహ్వలితో గజః। జానుభ్యాం ధరణీం స్పృష్ట్వా కశ్మలం పరమం యయౌ ॥ ౧౫ ॥ తతో రథో మాతలినా హరిభి ర్దశశతైర్వృతః । ఆనీతో ద్విపముత్సృజ్య రథమారురుహే విభుః॥ ౧౬ ॥ తస్య తత్పూజయన్కర్మ యన్తుర్దానవసత్తమః। శూలేన జ్వలతా తం తు స్మయమానోఽహనన్మృధే॥ ౧౭ ॥ సేహే రుజం సుదుర్మర్షాం సత్త్వమాలమ్బ్య మాతలిః । ఇన్ద్రో జమ్భస్య సంక్రుద్ధో వజ్రేణాపాహరచ్ఛిరః॥ ౧౮ ॥ జమ్భం శ్రుత్వా హతం తస్య జ్ఞాతయో నారదాదృషేః । నముచిశ్చ బలః పాక స్తత్రోపేయు స్త్వరాన్వితాః॥ ౧౯ ॥ వచోభిః పరుషైరిన్ద్రం ఘట్టయన్తోఽస్య మర్మసు । శరైరవాకిర న్మేఘా ధారాభిరివ పర్వతమ్॥ ౨౦ ॥ హరీన్దశశతాన్యాజౌ హర్యశ్వస్య బలః శరైః । తావద్భిరర్దయామాస యుగపల్లఘుహస్తవాన్॥ ౨౧ ॥ శతాభ్యాం మాతలిం పాకో రథం చ తిలశః పృథక్। సకృత్సన్ధానమోక్షేణ తదద్భుతమభూద్రణే ॥ ౨౨ ॥ నముచిః పఞ్చదశభిస్స్వర్ణపుఙ్ఖైర్మహేషుభిః । ఆహత్య వ్యనదత్సంఖ్యే సతోయ ఇవ తోయదః ॥ ౨౩ ॥ సర్వతశ్శరకూటేన శక్రం సరథసారథిమ్ । ఛాదయామాసురసురాః ప్రావృట్సూర్యమివామ్బుదాః॥ ౨౪ ॥ అలక్షయన్త స్తమతీవ విహ్వలా విచుక్రుశుర్దేవగణాస్సహానుగాః। అనాయకాశ్శత్రుబలేన నిర్జితా వణిక్పథా భిన్ననవో యథార్ణవే। ౨౫ ॥ తతస్తురాషాడిషుబద్ధపఞ్జరాద్వినిర్గతస్సాశ్వరథధ్వజాగ్రణీః। బభౌ దిశః ఖం పృథివీం చ రోచయన్స్వతేజసా సూర్య ఇవ క్షపాత్యయే॥ ౨౬ ॥ నిరీక్ష్య పృతనాం దేవశ్శరైరభ్యర్దితాం మృధే । ఉదయచ్ఛద్రిపుం హన్తుం వజ్రం వజ్రధరో రుషా॥ ౨౭ ॥ స తేనైవాష్టధారేణ శిరసీ బలపా

శతైః, శ్శరైః-ర్యుగప-దర్దయామాస తాడయామాస యతో-ఽయం బలో లఘుహస్తవాన్, శరసంధానోపయుక్తకౌశలాఖ్య లాఘవ యుక్తహస్తవాన్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ పాకో ఽసురశ్శతాభ్యాం - శరాణామితి శేషః - మాతలిం - రథంచ, పృథక్పృథ- గవయవశశ్చ, యుగపదేవ శరసంధానతన్మోక్షణయోగేన రణే, అర్దయామాసేత్య నుషజ్యతే-తత్సకృత్సంధానమోక్షణం పృథగవయవశో ఽర్దనాత్మకంచ కర్మ - అద్భుతమభవత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ నముచిస్తు - స్వర్ణమయాః పుఙ్ఖాః మూలప్రాన్తదేశా-యేషాం-తైః-పఞ్చదశభి-ర్మహద్భి-రిషుభిరిన్ద్రం-మాహత్య ప్రతాడ్య, సజలో -మేఘ ఇవ-స్వాయం సంఖ్యే యుద్ధే-వ్యనదత్ దధ్వాన ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత-స్సర్వే-అసురాః-ప్రావృట్కాలికం సూర్యం-మేఘా ఇవ, రథసారథియుక్తమిన్ద్రం-సర్వతశ్శరవర్షేణ-ఛాదయామాసుః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తదా, తమిన్ద్రమలక్షయన్తో ఽపశ్యన్త - స్సహానుగా-స్సర్వే, దేవగణాః అత ఏవ విహ్వలచిత్తా- అనాయకా, విచుక్రుశుః యథా, మహార్ణవే-భిన్నా నౌ, ర్యేషాం- తే-దీర్ఘాభావ ఆర్షః-అత ఏవ, విసర్జితాః వణిక్పథాః-వాణిజ్యవృత్తయః, క్రోశన్తి తద్వత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తతః-తురాషాడిన్ద్రః, బాణవృష్టానాం పఞ్జరా, త్సాశ్వరథధ్వజసారథి-ర్వినిర్గతః - క్షపాత్యయే నిశావసానే సూర్య ఇవ - స్వతేజసా, దిశః, ఖమాకాశం-పృథివీంచ, ప్రకాశయన్-బభౌ ❁ ॥ ౨౬ ॥ అసురాణాం-శరై, రభ్యర్దితాం పీడితాం, స్వసేనాం-నిరీక్ష్య, దేవో, వజ్రధరశ్శక్రో రణే రిపూనసురాన్, హన్తుం, రుషా-వజ్ర-ముదయచ్ఛదుద్ధృతవాన్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ స ఇన్ద్రః, అష్టౌ, ధారా, యస్య, తేనైవ వజ్రేణైవ, బలపాకయోరసురయోశ్శిరసీ మూర్ధానౌ, జహార చిచ్ఛేద, కిం కుర్వన్, హే రాజన్, పశ్యతాం బలపాకయో, ర్జ్ఞాతీనాం, మహద్భయం జన

యన్ ❁ * ॥ ౨౮ ॥ ❁ తతో నముచిః-తయోర్బలపాకయోర్వధం-దృష్ట్వా-శోకామర్షాభ్యాం-యుక్తయా-రుషా-యుక్తః-హేనృపతే-శక్రంజిఘాంసుః-హన్తుమిచ్ఛుః-పరమ-ముద్యమంయత్నంచకార ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఉద్యమమేవాహ॥అశ్మేతి॥అశ్మసారమయంలోహమయం-ఘణ్టావత్ఘణ్టాభిర్యుక్తం-హేమభూషణం-శూలం-ప్రగృహ్య-క్రుద్ధః-అభిద్రవత్-తతో-హతోఽసీతి విసృజయన్శూలంభ్రామయన్-సింహఇవ-వినర్దన్-దేవరాజాయఇన్ద్రాయ-ప్రాహిణోత్-ప్రాయుఙ్క్త ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ గగనతలేమహోల్కావ-దాపత, తచ్ఛూలమిన్ద్రః-శరైః-సహస్రధా-విచిచ్ఛేదచిచ్ఛేద-హేనృప-రుషాయుక్తః-త్రిదశపతిరిన్ద్రః-తంనముచిం-కన్ధరేకణ్ఠే-కులిశేనవజ్రేణ-సమన్తాద్దహన్భిన్దన్తస్య-శిరోఽహర్తుమారబ్ధవాన్ ❁ ॥ ౩౧ ❁ యస్సురపతినేన్ద్రేణఓజసాబలేన-ఈరితఃప్రయుక్తః-ఊర్జితఃబలవాన్-వజ్రః-సః,తస్యనముచేః-త్వచంచర్మాపి-నబిభేదభేత్తుం నాశకదిత్యర్థః అతివీర్యంవృత్రమభినదితితథాభూతో-వజ్రో-నముచేశ్శిరోధరత్వచా-తిరస్కృత-ఇత్యేతత్-పరమద్భుత-మాసీదితిశేషః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తస్మాచ్ఛత్రో-ర్నముచే-రిన్ద్రోఽబిభేత్ భీతోబభూవకుతః-యతో,వజ్రః-ప్రతిహతో-బభూవ-తస్యభయనిమిత్తాంచిన్తాందర్శయతి-ఇదంవజ్రవిహతిరిత్యేత-త్కిం-దైవయోగేన-భూతంజాతం-కింవాలోకంవిమోహాయ-జాతం-లోకమోహనార్థంజాతమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అన్యథాప్యాప్య ప్రతిహతేనవజ్రేణనైవంభవితవ్యమిత్యాహ॥యేనేతి॥మేమయాకర్త్రా-యేనవజ్రేణ,యచ్ఛబ్దస్యసోఽయమిత్యుపరిష్టాత్తచ్ఛబ్దేనాన్వయః-పూర్వ-మద్రీణాంపక్షచ్ఛే

కయోః । జ్ఞాతీనాంపశ్యతాంరాజన్ జహారజనయన్భయమ్ ॥౨౮॥ నముచిస్తద్వధందృష్ట్వాశోకామర్షరుషాఽ
న్వితః । జిఘాంసురిన్ద్రంనృపతేచకారపరమోద్యమమ్॥ ౨౯ ॥ అశ్మసారమయంశూలంఘణ్టావద్ధేమభూష
ణమ్।ప్రగృహ్యాభ్యద్రవత్క్రుద్ధోహతోఽసీతివిభర్త్సయన్ । ప్రాహిణోద్దేవరాజాయవినదన్మృగరాడివ॥౩౦॥
తదాపతద్గగనతలేమహోల్కావద్విచిచ్ఛిదే హరిరిషుభిస్సహస్రధా । తమాహనన్నృపకులిశేనకన్ధరేరుషా
న్వితస్త్రిదశపతిశ్శిరోఽహరత్ ॥ ౩౧ ॥ నతస్యహిత్వచమపివజ్రఊర్జితోబిభేదయస్సురపతినౌజసేరితః।తదద్భు
తంపరమతివీర్యవృత్రభిత్తిరస్కృతోనముచిశిరోధర * త్వచా ॥ ౩౨ ॥తస్మాదిన్ద్రోఽబిభేచ్ఛత్రోర్వజ్రఃప్రతిహ
తోయతః । కిమిదందైవయోగేనభూతలోకంవిమోహయత్ ॥ ౩౩ ॥యేనపూర్వంమహాద్రీణాంపక్షచ్ఛేదఃప్ర
జాత్యయే।కృతోనివిశతాంభారైఃపతత్త్రైఃపతతాంభువి॥౩౪॥తపస్సారమయంత్వాష్ట్రంవృత్రోయేనవిపా
టితః ।అన్యేచాతిబలోపేతాస్సర్వాస్త్రైరక్షతత్వచః ॥ ౩౫ ॥ సోఽయంప్రతిహతోవజ్రోమయాముక్తోఽసురే
ఽల్పకే। నాహంతదాదదేదణ్డంబ్రహ్మతేజోఽప్యకారణమ్॥౩౬॥ఇతిశక్రంవిషీదన్తమాహవాగశరీరిణీ।నాయం
శుష్కైరథోనార్ద్రైర్వధమర్హతిదానవః॥ ౩౭ ॥ మయాఽస్మైయద్వరోదత్తోమృత్యుర్నైవార్ద్రశుష్కయోః।
అతోఽన్యశ్చిన్తనీయస్తేహత్యుపాయోమఘవన్రిపోః ॥ ౩౮ ॥ తాందైవీంగిరమాకర్ణ్యమఘవాసుసమాహితః।
ధ్యాయన్ఫేనమథాపశ్యదుపాయముభయాత్మకమ్॥౩౯॥నశుష్కేణనచార్ద్రేణజహారనముచేశ్శిరః । తంతు
ష్టువుర్మునిగణామాల్యానిచాకిరన్విభుమ్ ॥ ౪౦ ॥ గన్ధర్వముఖ్యౌజగతుర్విశ్వావసుపరావసూ।దేవదున్దుభయో

దఃకృతః-కథంభూతానాం-భారైః-పతత్త్రైః-పక్షైః-భువి,పతతాం-ప్రజాత్యయే-ప్రజానాశనేనిమిత్తేవిశతాంచ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ కించ-త్వాష్ట్రంత్వష్టుస్సంబన్ధి, సారమయంవీర్యాధికంయ-త్తపస్సఏవ-వృత్రః-త్వాష్ట్రంతపఏవవృత్రస్స, యేనవజ్రేణ,నిపాతితః,కంచాన్యేచాధునా,బలిజమ్భబలాదయోఽతిబలాః అతఏవసర్వైర్వజ్రేతరైరస్త్రైరక్షతాత్వగ్యేషాం, తేనిపాతితాః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ సోఽయమేవంవిధోవజ్రో,మయాతేనైవమయా,ప్రయుక్తో,ఽల్పకేతుచ్ఛే, అసురేనముచౌ,ప్రతిహతో,బభూవ,బ్రహ్మతేజఃదధీచఋషేఃసామర్థ్యరూపమప్యధునా, అకారణంనిష్కారణం,దణ్డంలగుడతుల్యం,జాతం,తంవజ్రం-నాదదేనపరిగృహ్ణామి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఇతీత్థంవిషీదన్తంక్లిశ్యన్త-మిన్ద్రం-అశరీరిణీ,పరాదేవతా,వా,గువాచ,తదేవాహ॥నేతిసార్ధేన॥అయం,దానవోనముచిశ్శుష్కైః,రథో,ఆర్ద్రైరార్ద్రైరపి-వధం,నార్హతి ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ కుతః, యతో,మయాఅస్మైనముచయే,యోవరో, దత్తః కోఽసౌ ఆర్ద్రశుష్కాభ్యాం , మృత్యు,రస్య,నైవభూయా,దిత్యేవః , అతోవజ్రస్యశుష్కత్వాన్న తేనాయంహన్యతే,కింతు-హేమఘవన్-అస్యరిపో-ర్వధార్థం-త్వయా-అన్యఏవో-పాయ-శ్చిన్తనీయ,ఇతి ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఏవంభూతాం-దైవీం,గిరంశ్రుత్వా-మఘవా,సుసమాహితో-భూత్వా , ధ్యాయ-న్నార్ద్రశుష్కాత్మకం-వస్తు-చిన్తయన్ తదుభయాత్మకంవస్తు-ఫేన-మపశ్యత్-ఫేనముభయాత్మకంనిశ్చితవాన్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఉభయాత్మకత్వమేవాహ॥ నశుష్కేణ-నచార్ద్రేణ-కింతూభయాత్మకేనఫేనేన , తదుపలిప్తేనవజ్రేణ-నముచే-శ్శిరో-జహారేత్యర్థః-తంనముచేర్హన్తారం విభుమిన్ద్రం మునిగణాః-తుష్టువుః-మాల్యానిపుష్పాణిచ-అకిరన్వవర్షుః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ గన్ధర్వశ్రేష్ఠౌ-విశ్వావసుపరావసూ-జగతుఃగానం

చక్రతుః. దేవదున్దుభయో- నేదుః దధ్వనుః. నర్తక్యః స్త్రియో- ముదా- ననృతుః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ యథా, ఇన్ద్రః, తథా, అన్యేఽపి వాయ్వాదయః ప్రతిద్వన్ద్వాన్, శస్త్రౌఘైః, సింహాః, క్షుద్రమృగానివ, సూదయామానుః- జఘ్నుః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ ఏవం, దేవైః, దానవేషు, హన్యమానేషు, దానవసంక్షయం, దృష్ట్వా, యావద్దానవసంక్షయో భవిష్యతీత్యాలోచితవతా, బ్రహ్మణా చతుర్ముఖేన ప్రేషితో- భగవాన్నారదః, హే నృప, విబుధాన్ ఇన్ద్రాదీన్, వారయామాస ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ నారదకృతనివారణప్రకారమేవాహ॥ భవద్భిరితి ॥ నారాయణస్య, భుజ, ఆశ్రయో, యేషాం, తైః హేతుగర్భమిదం, భవద్భిః, అమృతం, ప్రాప్తం లబ్ధం, పీతమితియావత్, తదాశ్రియా, త్రైలోక్యలక్ష్మ్యా చ, సర్వే, సమేధితాః, అతః, అధునా, విగ్రహాత్ కలహాత్, ఉపారమత ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ ఏవం భూతం, మునేః నారదస్య- వచో- మానయన్తో- దేవా మన్యుం తత్ప్రయుక్తం - యుద్ధోద్యోగం చ - సంయమ్య ఉపసంహృత్య- సర్వే- ఇన్ద్రాదయో దేవాః- అనుచరైః- ఉపగీయమానాః- సన్ధిరార్షః- త్రివిష్టపం స్వర్గలోకం- యయుః ❋ । ౪౫ । ❋ తతః తస్మిన్- రణే- యే- హతావశిష్టాః- దానవాః- దైత్యాశ్చ, తే- సర్వే- నారదస్య- అనుజ్ఞయా- విపన్నం - వజ్రప్రహారేణ భూమౌ శయానం- బలిం- ఆదాయ- అస్తాద్రిముపజగ్ముః ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ తత్ర- అస్తాద్రౌ - ఉశనా భార్గవః- అవినష్టా అవయవా యేషాం- విద్యమానాశ్శిరోధరా యేషాం- తాన్ అసురాన్- ఆత్మనః- స్వస్య - సంబన్ధిన్యా అనేనాసితరసాధారణత్వం సూచితం - మృతసంజీవిన్యాఖ్యయా- విద్యయా మన్త్రవిద్యయా, జీవయామాస ❋ । ౪౭ । ❋ బలిశ్చ ఉశనసా- సంస్పృష్టః - ప్రత్యాపన్నాని పునః ప్రాప్తాని, ఇన్ద్రియాణి, స్మృతిశ్చ- యేన సః - పరాజితోఽపి- నాఖిద్యత్ నాఖిద్యత- కుతః- యతోఽసౌ - లోకతత్త్వవిచక్షణః లోకానాం ప్రకృతిసంసృష్టజీవానాం- యత్తత్త్వం కర్మాయత్తజయాపజయసుఖదుఃఖాదిఫలభోక్తృత్వరూపం, తత్ర, విచక్షణః తత్పరిశీలననిపుణః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

నేదుర్నర్తక్యో ననృతుర్ముదా ॥ ౪౧ ॥ అన్యేఽప్యేవం ప్రతిద్వన్ద్వాన్వాయ్వగ్నివరుణాదయః । సూదయామాసురస్త్రౌఘైర్మృగాన్ కేసరిణో యథా ॥ ౪౨ ॥ బ్రహ్మణా ప్రేషితో దేవో భగవాన్నారదో నృప । వారయామాస విబుధాన్దృష్ట్వా దానవసంక్షయమ్ ॥ ౪౩ ॥ నారద ఉవాచ ॥ భవద్భిరమృతం ప్రాప్తం నారాయణభుజాశ్రయైః । శ్రియా సమేధితాస్సర్వ ఉపారమత విగ్రహాత్ ॥ ౪౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సంయమ్య మన్యుసంరమ్భం మానయన్తో మునేర్వచః । ఉపగీయమానానుచరైర్యయుస్సర్వే త్రివిష్టపమ్ ॥ ౪౫ ॥ యేఽవశిష్టా రణే తస్మిన్నారదానుమతేన తే । బలిం విపన్నమాదాయ అస్తం గిరిముపాగమన్ ॥ ౪౬ ॥ తదావినష్టావయవాన్ విద్యమానశిరోధరాన్ । ఉశనా జీవయామాస సంజీవిన్యా స్వవిద్యయా ॥ ౪౭ ॥ బలిశ్చోశనసా స్పృష్టః ప్రత్యాపన్నేన్ద్రియస్మృతిః । పరాజితోఽపి నాఖిద్యల్లోకతత్త్వవిచక్షణః ॥ ౪౮ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ । వృషధ్వజో నిశమ్యేదం యోషిద్రూపేణ దానవాన్ । మోహయిత్వా సురగణాన్ హరిస్సోమమపాయయత్ । ౧ ॥ వృషమారుహ్య గిరిశస్సర్వభూతగణైర్వృతః । సహోమయా యయౌ ద్రష్టుం యత్రాస్తే మధుసూదనః ॥ ౨ ॥ సభాజితో భగవతా సాదరం సోమయా భవః । సూపవిష్ట ఉవాచేదం ప్రతిపూజ్య స్మయన్ హరిమ్ । ౩ । దేవదేవ జగద్వ్యాపిన్ జగదీశ జగన్మయ । సర్వేషామపి భావానాం త్వమాత్మా హేతురీశ్వరః ॥ ౪ ॥

భగవన్మాయయా దైత్యానాం మోహనమితి న విచిత్రం- యతో రుద్ర ఏవ మోమోహేతి వక్తుమయమధ్యాయః ప్రవర్తతే హరిర్యోషిద్రూపేణ- దానవాన్మోహయిత్వా- సురగణాన్- సోమమమృతమపాయయత్- ఇతీదం- నిశమ్య శ్రుత్వా- వృషధ్వజో రుద్రః- భవాన్యా సహ- వృషమారుహ్య- సర్వైర్భూతగణైః ప్రమథాదిభిః- పరివృతో- యత్ర- మధుసూదనో వర్తతే తత్ర- యోషిద్రూపం- ద్రష్టుం- జగామ ❋ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❋ సోమయా ఉమయా సహ- సాదరం యథా తథా - భగవతా- సభాజితః సత్కృతో- భవో రుద్రః- స్సమ్యగుపవిష్టో- హరిం- ప్రతిపూజ్య- స్మయన్నిదం వక్ష్యమాణం- ఉవాచ॥ ప్రతిపూజా అత్ర స్తుతిః ❋ । ౩ । ❋ తామేవాహ॥ దేవదేవేత్యాదిభిరష్టాభిః॥ తత్ర- అసురసంమోహనాయ ధృతం యోషిద్రూపం మే దర్శయేతి ప్రార్థయితుకామో న కేవలం బాలానసురాన్ వ్యామోహయితుం మయా ధృతం కపటపుంశ్చలీరూపం- ద్రష్టుం కిమిచ్ఛసీతి మా ప్రత్యాచష్టా ఇత్యభిప్రయన్ కృత్స్నజగదుదయవిభవలయబన్ధమోక్షలీలస్యాచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్తేస్తవ తద్యోషిద్రూపం ధర్మప్రతిపక్షజగదుపద్రవకృదసురమోహనేన తద్వినాశార్థత్వాద్రామకృష్ణాదిరూపవల్లీలయాఽఽత్మీయసంకల్పేన ధృతం దర్శనీయమేవాన్యథా ప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్యావాప్తసమస్తకామస్య నిరతిశయానన్దమహోదధేస్తవేదం ప్రాకృతస్యేవ న ఘటత ఇతి వక్తుమనితరసాధారణైర్ధర్మైస్స్తం బోధయతి॥ దేవదేవేతి॥ హే దేవదేవ - దేవానామస్మదాదీనామపి దేవ - హే జగద్వ్యాపిన్- జగద్వ్యాపిత్వం స వాయ్వాకా

శాదివత్తూష్ణీ-మపితు-ప్రశాసనేనేత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి। హేజగదీశేతి- హేజగత్ప్రశాసితః- జగచ్ఛబ్దఃకార్యావస్థచిదచిదాత్మకజగత్పరః-నకేవలంజగదీశః-అపితు -తద్రూపశ్చేత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి-జగన్మయేతి . హేజగత్ప్రచుర-తత్ప్రచురత్వంచతచ్ఛరీరకత్వేనేత్యభిప్రేత్య తత్ప్రతిసంబన్ధ్యాత్మత్వమేవాహ - సర్వేషామపిచేతనాచేతనాత్మకానాం భావానాంపదార్థానా-మాత్మా-త్వమేవ-ఆత్మత్వమన్తఃప్రవిశ్యధారకత్వం . నకేవలమాత్మైవా-పితు-హేతుఃకారణభూత ఈశ్వరః-కారణావస్థచిదచిన్నియన్తాచ- త్వమేవ ❁ ।౪॥ ❁ఏవంకార్యకారణోభయావస్థచిదచిదాత్మకత్వంకృత్స్నజగత్కారణత్వంచోక్తం-తత్రకారణత్వముపాదానత్వరూపంనిమిత్తత్వరూపంచేతిద్వివిధమభిప్రేతం-తత్రతావదుపాదానత్వముపపాదయన్ తత్ప్రయుక్తంనికారంపరిహరతి॥ ఆద్యన్తావితి। యతఇతిసార్వవిభక్తికస్తసిఃతతశ్చ- యతోయస్మిన్ యేన యదితిలభ్యతే-అస్యజగత-ఆద్యన్తౌ- ఆదిస్సృష్టిరుత్పత్తి- ర్యతస్సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టాత్ . అస్మాన్తోలయో-యస్మిన్-అస్య-మధ్యం-స్థితి-ర్యేన-యచ్చే-దంవిశ్వం-యచ్చా-న్యజ్జగతోవిలక్షణం- అహంప్రత్యగర్థశరీరకం-బహిఃపరాగర్థశరీరకంచ-యస్యావ్యయస్యప్రకృతిపురుషగతవికారరహితస్యచ - ఏతాన్యాద్యన్తమధ్యాని - నసన్తి- ఏతేషాంశరీరభూతచిదచిద్గతత్వాదితి భావః-తదేవంభూతం-సత్యంస్వరూపతస్స్వభావతశ్చవికారరహితం-చిన్నిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానాశ్రయం-తదాత్మకంచ బ్రహ్మస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహ-ద్భవానేవ- ఆద్యన్తావిత్యాదినాజగత్కారణత్వేనోక్తస్యస్వరూపంవిశోధ్యతే తత్సత్యంబ్రహ్మచిదితి-యథా« సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ »త్యనేనజగత్కారణత్వవాదివాక్యోక్తంస్వరూపంవిశోధ్యతే-తద్వత్,సత్యాదివాక్యార్థోఽత్రానుసంధేయః ❁ ॥౫॥ ❁సత్యశబ్దేనసత్యశబ్దస్యచిద్బ్రహ్మశబ్దాభ్యాంజ్ఞానానన్తపదయోశ్చప్రత్యభిజ్ఞానాత్ « కశ్చధ్యేయః-కారణంతుధ్యేయ » ఇతి-జగత్కారణత్వసమనియతముపాస్యత్వమనితరసాధారణమాహ।తవైవేతి।యతో-జగత్కారణభూత-స్త్వ-మత-స్తవైవ-చరణామ్భోజం-నిశ్శ్రేయసకామా ముముక్షవః ఉభయతఇహాముత్రచ , సఙ్గం-త్యక్త్వా . నిరాశిషఃఅనన్యప్రయోజనాః-మునయస్త్వత్స్వరూపరూపగుణవిభూతిమననశీలాః

ఆద్యన్తావస్యయన్మధ్యమిదమన్యదహంబహిః।యతోఽవ్యయస్యనైతానితత్సత్యంబ్రహ్మచిద్భవాన్॥౫॥తవైవ
చరణామ్భోజంశ్రేయస్కామానిరాశిషః।విసృజ్యోభయతస్సఙ్గంమునయస్సముపాసతే॥౬॥త్వంబ్రహ్మపూర్ణమ
మృతంవిగుణంవిశోకమానన్దమాత్రమవికారమనన్యదన్యత్।విశ్వస్యహేతురుదయస్థితిసంయమానామాత్మేశ్వర

ఉపాసతే ❁ ।౬। ❁అథలీలార్థమేవయోషిద్రూపముపాత్త-మన్యథాప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్యప్రాకృతవపుర్నఘటత-ఇత్యభిప్రయన్ప్రకృతిపురుషయోరసంభావితైర్ధర్మైర్విశిష్టంవేదాన్తవేద్యంజగన్నిమిత్తకారణంస్తౌతి।త్వమితి।త్వం బ్రహ్మస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహత్ - బ్రహ్మశబ్దవాచ్యంపరమాత్మతత్త్వం ,త్వమేవ - కింతద్బ్రహ్మేయ , త్పూర్ణంసర్వవ్యాపి,అమృతంస్వరూపతస్స్వభావతశ్చవికారరహితం- బ్రహ్మామృతశబ్దాభ్యాంసత్యాదివాక్యోదితప్రత్యభిజ్ఞాపితం-పూర్ణపదేన« తేనేదంపూర్ణంపురుషేణసర్వ»మితివాక్యోదితం-అత్ర-పూర్ణశబ్దఃకర్తరిక్తాన్తః-విగుణంస్థౌల్యాదిగుణరహితం- అనేనాస్థూలమనణ్వహ్రస్వ»మిత్యాద్యస్థూలాదివాక్యోదితం-ప్రత్యభిజ్ఞాపితం-విశోకమిత్యనేన « ఏషఆత్మాఽపహతపాప్మే » త్యాదిదహరవాక్యోదితం- ఆనన్దమాత్రమిత్యనేన« విజ్ఞానమానన్ద»మిత్యాదివాక్యోదితం,మాత్రచాదుఃఖసంభేదవ్యుదాసః-అవికారమిత్యనేన« నిష్క్రియంనిష్కల » మిత్యాదివాక్యోదితం-నిరవద్యత్వప్రత్యభిజ్ఞానాత్, అనన్యత్ సర్వశరీరకత్వాత్సర్వకారణత్వాచ్చసర్వస్మాత్ప్రకృతిపురుషాత్మకాజ్జగతోఽనన్యత్,అనేన « తదాత్మ్యమిదంసర్వంతత్సత్యంసఆత్మా,అయమాత్మా బ్రహ్మ,తత్త్వమసి , సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ » ఇత్యాదివాక్యార్థఃప్రత్యభిజ్ఞాపితఃఅన్యత్ శరీరాచ్ఛరీరిణోభిన్నత్వాదన్యత్ అనేన « యఆత్మనితిష్ఠన్ యఃపృథివ్యాం తిష్ఠన్ , ఇత్యాది శ్రుత్యర్థః ప్రత్యభిజ్ఞాపితః , విశ్వస్యో , దయస్థితి సంయమానాం సృష్టిస్థితిలయానాం , హేతు , రిత్యనేన « సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్ , అనేనజీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య , సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాఃప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠా » ఇత్యాదికారణవాక్యార్థః, ఆత్మేశ్వరఃఅనన్యేశ్వరఃఅనేన « పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరం,నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతే,స్వేమహిమ్నిప్రతిష్ఠిత » ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోనుసంహితః,యద్వావిశ్వస్యచిదచిదాత్మకస్యా,త్మా,తదుదయస్థితిసంయమానాంవ్యాపారాణాం, తదపేక్షతయాకర్తృభూతోక్తవిధపరమాత్మస్వరూపాపేక్షతయాతదుదయాదీనా,మీశ్వరఃకర్తృభూతశ్చేత్యర్థః,అనేనపూర్వమభిప్రేతంనిమిత్తకారణత్వముపపాదితంభవతి, ఏవంభూతోఽపి,త్వ,మనపేక్షఃఅపేక్షారహితః,అనాదరఃసర్వమిదంకల్యాణగుణజాతమభ్యాదదానోఽప్యనాదరః,అనేన « సర్వమిదమభ్యాత్తోఽవాక్యనాదర»ఇతిశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః- ఆప్తసమస్తకామత్వేనాపేక్షణీయాభావాదనాదరః,అతఏవా-

కీ అజల్పాకః పరిపూర్ణైశ్వర్యత్వాత్ బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తం నిఖిలం జగత్తృణీకృత్య జోషమాసీన ఇతి శ్రుత్యర్థః ॥ ౭ ॥ అనన్యదన్యదిత్యుక్తే అనన్యత్వాన్యత్వే ఉపపాదయతి । ఏక ఇతి ॥ సదసత్ చిదచిదుభయాత్మకం జగత్, త్వమేక ఏవ. కార్యభూతాచ్చిదచిదుభయాత్మకాజ్జగతస్తత్కారణభూతస్త్వమభిన్న ఏవేత్యర్థః. కార్యకారణయోరభేదాదితి భావః. నను కార్యకారణాభ్యాం సజాతీయాభ్యామేవ భవితవ్యం. కార్యం చ జగచ్చిదచిదాత్మకం. మహాంస్తు తదుభయవిలక్షణత్వేన తత్త్వాయైవాభిహిత ఇత్యాశఙ్కాం నిరాచికీర్షుర్విశినష్టి ఏక ఇతి, ఏకః నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనైకః సదసదాత్మకజగద్గతభేదస్య నామరూపవిభాగప్రయుక్తత్వేన తత్ప్రతిసమ్బన్ధ్యైకత్వం తదభావప్రయుక్తమత్రైకశబ్దార్థః. ఏవం చ సాలక్షణ్యాత్కార్యకారణభావస్తయోరభేదశ్చోపపన్న ఇతి భావః. కార్యకారణయోరభేదే దృష్టాన్తమాహ । అద్వయమితి ॥ కృతాకృతం కార్యకారణావస్థం స్వర్ణం అద్వయమేకమేవ. తద్వత్ ఇహ కార్యకారణయోర్జగద్బ్రహ్మణోర్న వస్తుభేదః. నవస్తుభేద ఇత్యనేన కార్యత్వకారణత్వావస్థయోరవస్థాతద్వతోశ్చ భేదేఽప్యవస్థావతోర్వస్తునోః కార్యకారణయోర్న భేదః కారణద్రవ్యమేవావస్థాన్తరాపన్నం కార్యమిత్యుక్తం అనేనాసత్కార్యవాదవ్యుదాసస్సూచితః. తమేవోపపాదయతి త్వయీతి కార్యకారణరూపే త్వయి వికల్పో విభేదః జనైర్వైశేషికాదిభిః అజ్ఞానకల్పితః బుద్ధిశబ్దాన్తరాదీనామవస్థాభేదేనాప్యుపపత్తేర్వస్తుభేదోఽజ్ఞానకల్పిత ఇతి భావః. యతోఽయం గుణవ్యతికరః గుణపరిణామాత్మకః ప్రపఞ్చః నిరుపాధికస్య ప్రకృతిపురుషాభ్యాం నిష్కృష్టస్వరూపస్య తవ సమ్బన్ధీ స్వచ్ఛరీరభూతః, తతస్త్వత్స్వరూపం శరీరభూతాద్గుణవ్యతికరాద్ద్వయం భిన్నం చేత్యర్థః ॥ ౮ ॥ ఏవమనన్యత్వాన్యత్వే ఉపపాదితే. తదేవం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేన వేదాన్తవేద్యస్త్వమేవేతి స్తుతం. కిం బహునా "సర్వే వేదా యత్పదమామనన్తి", "వేదైశ్చ సర్వైరహమేవ వేద్యః" ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా నిగమాగమాదిషు సర్వత్ర ధర్మబ్రహ్మాదిశబ్దైర్వ్యవహ్రియమాణస్త్వమేవేత్యాహ ॥ త్వామితి ॥ కేచిద్వేదోత్తరభాగాస్త్వాం బ్రహ్మ వయన్తి మన్యన్తే బ్రహ్మేతి బోధ

శ్చ తదపేక్షితయాఽనపేక్షః ॥ ౭ ॥ ఏకస్త్వమేవ సదసద్ద్వయమద్వయం చ స్వర్ణం కృతాకృతమివేహ న వస్తుభేదః । అజ్ఞానతస్త్వయి జనైర్విహితో వికల్పో యస్మాద్గుణవ్యతికరో నిరుపాధికస్య ॥ ౮ ॥ త్వాం బ్రహ్మ కేచిదవయన్త్యుత ధర్మమేకే ఏకే పరం సదసతోః పురుషం పరేశమ్ । అన్యేఽవయన్తి నవశక్తియుతం పరం త్వాం కేచిన్మహాపురుషమవ్యయమాత్మతన్త్రమ్ ॥ ౯ ॥ నాహం పరాయుర్ఋషయో న మరీచిముఖ్యా జానన్తి యద్విరచితం ఖలు సత్త్వసర్గాః । యన్మాయయా ముషితచేతస ఈశ దైత్యమర్త్యాదయః కిముత శశ్వదభద్రవృత్తాః ॥ ౧౦ ॥ స త్వం సమీహితమదః స్థితిజన్మనాశం భూతేహితం చ జగతో భవబన్ధమోక్షౌ । వాయుర్యథా విశతి ఖం చ చరాచరాఖ్యం సర్వం తదా

యన్తి, కేచిద్వా వాదినో బ్రహ్మేతి వ్యవహరన్తీతి వాఽర్థః. ఏకే మీమాంసకాః ధర్మమవయన్తి యద్యప్యపూర్వాఖ్యం క్రియాజన్యం తే ధర్మం మన్యన్తే, తథాఽపి "ఫలమత ఉపపత్తేః" ఇతి శారీరకన్యాయేనాపూర్వస్యాపి భగవత్ప్రసాదరూపత్వమకామేనాపి తైరవశ్యం వాచ్యమితి యాగాది శ్రేయోయా భగవదారాధనరూపత్వేన తత్ప్రతిపాదకస్య వేదపూర్వభాగస్యారాధ్యేఽలౌకికశ్రేయస్సాధనే సిద్ధధర్మరూపే తస్మిన్నేవ పర్యవసానాత్తత్రాపి తాత్పర్యవృత్త్యా భగవానేవ ప్రతిపాద్యత ఇత్యభిప్రాయేణ ధర్మమేకేఽవయన్తీత్యుక్తం. తథా చోక్తం. "యే చ వేదవిదో విప్రా యే చాధ్యాత్మవిదో జనాః । తే వదన్తి మహాత్మానం కృష్ణం ధర్మం సనాతనమ్" ఇతి, ఏకే సేశ్వరసాఙ్ఖ్యాః యోగికాశ్చ. తత్ర వేదాన్తవిరుద్ధాంశత్యాగేనేతరద్గ్రాహ్యం. నిరీశ్వరసాఙ్ఖ్యస్మృతిస్తు నిర్మూలైవేతి భావః. సదసతోః ప్రకృతిపురుషయోః పరం విలక్షణం పరేశశబ్దవాచ్యమవయన్తి, అన్యే, కేచిత్త్వాం పాఞ్చరాత్రాస్తు నవశక్తియుతం "విమలోత్కర్షిణీ జ్ఞానా క్రియా యోగా తతః పరమ్ । ప్రహ్వీ సత్యా తథేశానా అనుగ్రహా నవశక్తయః" ఇత్యుక్తనవశక్తియుతం పరం నిస్సమాభ్యధికం అవ్యయం నిర్వికారం స్వతన్త్రం మహాపురుషమవయన్తి ॥ ౯ ॥ న కార్త్స్న్యేన తద్గుణాన్ స్తోతుం వయం ప్రభవామః. యత్త్వయా సృష్టం విశ్వమేవ తత్స్వతో న జానీమ ఇత్యాహ ॥ నేతి ॥ అహం రుద్రః పరాయుః బ్రహ్మా మరీచ్యాదయః ఋషయః తే ఏతే వయం సత్త్వసర్గజాః సత్త్వసముద్భవా అపి. యన్మాయయా సఞ్ఛన్నచిత్తజ్ఞానాః యత్త్వయా విరచితం విశ్వమేవ తత్స్వతో న జానీమః కిం పునః తదన్తస్థత్వత్స్వరూపగుణాదికం. అస్మదాదయ ఏవ న జానన్తి కిం పునః శశ్వత్సదా అభద్రవృత్తాః జ్ఞానసఙ్కోచకామఙ్గళకర్మపరాయణా దైత్యమర్త్యాదయో న జానన్తీతి ॥ ౧౦ ॥ త్వమేక ఏవాపరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్వభావస్సర్వజ్ఞ ఇత్యాహ ॥ స త్వమితి ॥ స త్వముక్తవిధస్త్వం, సర్వం తదాత్మకతయా సర్వాన్తరాత్మకతయా వ్యాప్యేతి శేషః అవరుద్ధైః జానాసి. కథంభూతః అవగమః జ్ఞానస్వరూపః. సర్వాత్మకతయాఽఽస్తే ఇత్యవగమ్యో వా. కిం తత్సర్వం, సమీహితం స్వకృతం అదోఽముష్య జగతః స్థితిసృష్టినాశానాం సమాహారః, తత్ భూతానామీహితం చ. జగతో బన్ధరూపం బన్ధం మోక్షం చేత్యేతత్సర్వం. అవధత్సే ఇతి పాఠాన్తరం, తదాఽన్తరాత్మతయా

యా ఆవగమః-అవగచ్ఛతీత్యవగమః-కర్తరి పచాద్యజ్తైః, జానన్ అవఘుజ్ఞైలీలారసమనుభవసీత్యర్థః-వ్యాప్తాదృష్టాస్త్వః, చరాచరాత్మకం వస్తు, వాయుః ఖమాకాశంచ-యథా ఆవిశతి-తద్వదితి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవం ప్రతిపూజ్య ప్రస్తుతం విజ్ఞాపయతి। అవతారా ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ గుణైస్సర్వజ్ఞత్వసర్వాన్తరాత్మత్వాదిభిః కల్యాణగుణైః-రమమాణస్య లీలారసమనుభవతః, తవావతారా వరాహాదయో, బహవో, మయా-దృష్టాః-యోషిద్రూపం తు న దృష్టం-సోఽహం దృష్టబహుభవదవతారోఽహ-మధునా, యత్త్వయా-ధృతం-యోషిద్వపు-స్తద్ద్రష్టు-మిచ్ఛామి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ యేన యోషిద్వపుషా, దైత్యాస్సంమోహితాః సురాస్త్వ, మృతం-పాయితాః-స్త-ద్యోషిద్వపు-ర్ద్రష్టు-మిచ్ఛవో, వయ, మాగతాః, స్తద్దర్శనే-ఽస్మాక-మధికం, కౌతూహలం వర్తతే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఏవమిత్థం, శూలపాణినా రుద్రేణ-అభ్యర్థితో భగవాన్-స్వావగమ్భీరం కేనచిదభిప్రాయేణ గమ్భీరం యథా తథా ప్రహస్య రుద్రం, ప్రత్యభాషత ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ కౌతూహలాయేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ పీయూషభాజనే అమృతకలశే గతే దైత్యైరపహృతే సతి, సురకార్యాణి, యోషిద్వేషేణ భవిష్యన్తీతి పశ్యతా ఆలోచయతా-మయా-దైత్యానాం-కౌతూహలాయ, యో, యోషిద్వేష-ఉపాత్త-స్త-త్తేదిదృక్షోః-రహం, దర్శయిష్యామీత్యన్వయః-పశ్యతేత్యస్యాయం భావః అవశ్యం తావదున్మత్తా దైత్యాన్వఞ్చయిత్వా దేవేభ్యోఽమృతం దేయం-న చేదం వైషమ్యం రూపాన్తరేణ కర్తుముచితమతో వఞ్చనమోహనాదిసారం కామినీరూపం మయా ధృతమితి - కథంభూతం యోషిద్వపుః-కామినాం బహుమన్తవ్యం కాముకైర్బహుమాననీయం - సఙ్కల్పప్రభవః కామ-స్తస్య, ఉదయో-యస్మా, త్తాదృశమ్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఇత్థముక్త్వాఽన్తర్హితో భగ

త్మకతయాఽవగమోఽనుభుఙ్క్తే ॥ ౧౧ ॥ అవతారా మయా దృష్టా రమమాణస్య తే గుణైః । సోఽహం తద్ద్రష్టుమిచ్ఛామి యత్తే యోషిద్వపుర్ధృతమ్ ॥ ౧౨ ॥ యేన సంమోహితా దైత్యాః పాయితాశ్చామృతం సురాః । తం దిదృక్షవ ఆయాతాః పరం కౌతూహలం హి నః ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవమభ్యర్థితో విష్ణుర్భగవాన్ శూలపాణినా । ప్రహస్య భావగమ్భీరం గిరిశం ప్రత్యభాషత ॥ ౧౪ ॥ శ్రీహరిరువాచ ॥ కౌతూహలాయ దైత్యానాం యోషిద్వేషో మయా ధృతః । పశ్యతా సురకార్యాణి గతే పీయూషభాజనే ॥ ౧౫ ॥ తత్తేఽహం దర్శయిష్యామి దిదృక్షోః సురసత్తమ । కామినాం బహుమన్తవ్యం సఙ్కల్పప్రభవోదయమ్ ॥ ౧౬ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ఇతి బ్రువాణో భగవాంస్తత్రైవాన్తరధీయత । సర్వతశ్చారయంశ్చక్షుర్భవ ఆస్తే సహోమయా ॥ ౧౭ ॥ తతో దదర్శోపవనే వరస్త్రియం విచిత్రపుష్పారుణపల్లవద్రుమే । విక్రీడతీం కన్దుకలీలయా లసద్దుకూలపర్యస్తనితమ్బమేఖలామ్ ॥ ౧౮ ॥ ఆవర్తనోద్వర్తనకమ్పితస్తనప్రకృష్టహారోరుభరైః పదే పదే । ప్రభజ్యమానామివ మధ్యతశ్చలత్పదప్రవాళం నయతీం తతస్తతః ॥ ౧౯ ॥ దిక్షూద్భ్రమత్కన్దుకచాపలైర్భృశం ప్రోద్విగ్నతారాయతలోలలోచనామ్ । స్వకర్ణవిభ్రాజితకుణ్డలోల్లసత్కపోలనీలాలకమణ్డితాననామ్ ॥ ౨౦ ॥ శ్లథద్దుకూలం కబరీం చ విచ్యుతాం సన్నహ్యతీం వామకరేణ వ

వాన్యోషితం స్వనిర్మితాం కాంచిద్దర్శయామాసేత్యాహ మునిః ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థ-మభిదధానో-భగవాన్-తత్రైవా-న్తర్హితోఽభూ-ద్రుద్రస్తు-మయా భవాన్యా సహ-సర్వతః పరితశ్చక్షుః ప్రసారయన్ పరితః పశ్య-న్నాస్తే ఆసాంచక్రే ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తత-స్తత్ర-విచిత్రాణి పుష్పాణి-అరుణాః పల్లవాశ్చ-యేషాం తే-ద్రుమాః, యస్మిన్-తస్మిన్నుపవనే-వరస్త్రియం శ్రేష్ఠాం స్త్రియం, దదర్శ భవ ఇత్యనుషఙ్గః-భగవన్నిర్మితా కాచిదియం స్త్రీ న తు స్వయం పురుషోత్తమ ఏవ స్త్రీరూపం పరిజగ్రాహేతి విజ్ఞాయతే ప్రాద్రవత్సా పృథుశ్రోణీ మాయా దేవవినిర్మితా, ఆత్మానం దేవమాయయా "జడీకృతం" యన్నైదుస్తరయా స్వైరం మోహితోఽస్యజ్ఞమాయయా "ఇత్యనన్తరోక్తిభిస్తథావగమాత్, కథంభూతాం వరస్త్రియం, కన్దుకలీలయా కన్దుకస్య క్రీడయా-విక్రీడతీం పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః-కన్దుకక్రీడాం కుర్వతీమిత్యర్థః-యద్వా కన్దుకలీలయేతి హేత్వర్థే తృతీయా-కన్దుకక్రీడాజన్యరసానుభవార్థం కన్దుకక్రీడాం కుర్వతీమిత్యర్థః లసద్దుకూలేన-పర్యస్తే పరివీతే-నితమ్బే-మేఖలా-యస్యాస్తామ్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఉత్పతత్కన్దుకలీలావశేన, యే-ఆవర్తనోద్వర్తనే నమనోన్నమనే తాభ్యాం-కమ్పితయోః, స్తనయోః-ప్రకృష్టహారాణాంచోరుభరైః, ప్రతిపదం, మధ్యే, ప్రభజ్యమానామివస్థితాం చలత్పదం ప్రవాళమివ పదం ప్రవాళం తత్, ఇతస్తతః, నయన్తీమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ దిక్షూర్ధ్వ భ్రమతః, కన్దుకస్య, చాపలైః చాఞ్చల్యైః, భృశం, ప్రోద్విగ్నే-తారికే కనీనికే, యయోస్తే, ఆయతే, లోచనే-యస్యాస్తాం స్వకర్ణాభ్యాం, విభ్రాజితే కుణ్డలే-తాభ్యాం, ముల్లసన్తౌ, కపోలౌ-తాభ్యాంచ-నీలాలకైశ్చ, మణ్డిత, మాననం, యస్యాః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ శ్లథద్విచ్యుతం, దుకూలం, విచ్యుతాం కబరీం ధమ్మిల్లంచ, వల్గునా సున్దరేణ, వామహస్తేన, సన్నహ్యతీం బధ్నతీం అన్యతరేణ దక్షిణకరేణ, కన్దుకం, వినిఘ్నన్తీం, ఆత్మనః స్వసంబన్ధిన్యా-మాయయా కపటవృత్త్యా, జగద్విమోహయ

స్త్రీమ్ ✲ ॥ ౨౧ ॥ ✲ తాం-వీక్ష్య,దేవో రుద్రః-ఆత్మాన,మన్తికస్థితా,ముమాం - స్వగణాంశ్చ,న వేద-కథంభూత ఇతి,యా,కన్దుకలీలా-తయా-ఈషద్వ్రీడా - తయా అస్ఫుటం - స్మితం,తేన సహ,విసృష్టో,యః-కటాక్ష - స్తేన,ముష్టో వఞ్చితః - అతఏవ-స్వయం యత్,స్త్రియాః-ప్రేక్షణం,తయా చ ప్రతిసమీక్షణం,తాభ్యాం,విహ్వల-ఆత్మా మనో , యస్య,తథాభూతః ✲॥ ౨౨ ॥✲ సః-క్రీడ్యమానః - కన్దుకో,యదా , తస్యాః - కరాగ్రాద్విదూరంగత,స్తదా,తం కన్దుక,మనువ్రజన్త్యాః - స్త్రియాః, లఘుసూక్ష్మం వాసః,స్ససూత్రం కాఞ్చీసహితం-మారుతో,దేవస్య రుద్రస్య-పశ్యతస్సతః - అహరత్కిల ✲ ॥ ౨౩ ॥ ✲ ఏవమేవంభూతాం మారుతేనాపహృతవాససం నగ్నామితి యావత్-రుచిరస్సున్దరః-అపాఙ్గో - యస్యాః - దర్శనీయామతిసున్దరీత్వాదితి భావః-మనోరమాం మనోజ్ఞాం,తాం - దృష్ట్వా,రుద్రః-తస్యాం - విలజ్జత్యాం లజ్జయా కుఞ్చితకటాక్షై రాత్మానం నిరీక్షమాణాయాం,మన , శ్చక్రే కిల ✲ ॥ ౨౪ ॥ ✲ తయా-అపహృతవివేకః-అతఏవ-తయా-కృతఘ్నత్వాదితః,స్మరః కామః- తేన-విహ్వలః-అతఏవ-గతహ్రీః-ర్యస్య "కామాతురాణాం న భయం న లజ్జే"తి,న్యాయాత్ -ఏవంభూతో-రుద్రః - భవాన్యాః - పశ్యన్త్యాస్సత్యా అపి-తత్పదం తస్యాస్సమీపం-యయౌ గతః ✲ ॥ ౨౫ ॥ ✲ త-మాయాన్తం-రుద్రం - విలోక్య-సా స్త్రీ-వివస్త్రా అతఏవ-భృశం - వ్రీడితా - అతఏవ వృక్షేషు- నిలీయమానా తిరోభవన్తీ హసన్తీ - నాన్వతిష్ఠత క్వచిత్ స్థిరం న తస్థౌ ✲ ॥ ౨౬ ॥ ✲ తా-మనుతిష్ఠన్తీం , భగవాన్భవో ఽన్వగచ్ఛత్-కథంభూతః-ప్రమథితాని-క్షోభితానీన్ద్రియాణి-యస్య-కామవశ్యతాం ప్రాప్తః

ల్గునా । వినిఘ్నతీంచాన్యతమేనకన్దుకంవిమోహయన్తీంజగదాత్మమాయయా॥౨౧॥తాంవీక్ష్యదేవఇతికన్దుకలీ
లయేషద్వ్రీడాస్ఫుటస్మితవిసృష్టకటాక్షముష్టః ✻ । స్త్రీప్రేక్షణప్రతిసమీక్షణవిహ్వలాత్మా నాత్మానమన్తికఉ
మాంస్వగణాంశ్చ వేద॥ ౨౨ ॥తస్యాఃకరాగ్రాత్సతుకన్దుకోయదాగతోవిదూరంతమనువ్రజన్త్యాః॥ । వాసస్స
సూత్రంలఘుమారుతోఽహరద్భవస్యదేవస్యకిలానుపశ్యతః॥౨౩॥ఏవంతాంరుచిరాపాఙ్గీందర్శనీయాంమనో
రమామ్ । దృష్ట్వాతస్యాంమనశ్చక్రేవిలజ్జన్త్యాంభవఃకిల॥౨౪॥తయాఽపహృతవిజ్ఞానస్తత్కృతస్మరవిహ్వలః।
భవాన్యాఅపిపశ్యన్త్యాగతహ్రీస్తత్పదంయయౌ॥ ౨౫ ॥సాతమాయాన్తమాలోక్యవివస్త్రావ్రీడితాభృశమ్।ని
లీయమానావృక్షేషుహసన్తీనాన్వతిష్ఠత॥ ౨౬ ॥తామన్వగచ్ఛద్భగవాన్భవఃప్రమథితేన్ద్రియః। కామస్యచవ
శంనీతఃకరేణుమివయూథపః ॥ ౨౭ ॥ సోఽనువ్రజ్యాతివేగేనగృహీత్వాఽనిచ్ఛతీంస్త్రియమ్ । కేశబన్ధఉపానీ
యబాహుభ్యాంపరిషస్వజే॥ ౨౮ ॥సోపగూఢాభగవతాకరిణాకరిణీయథా । ఇతస్తతఃప్రసర్పన్తీవిప్రకీర్ణశి
రోరుహా॥ ౨౯ ॥ ఆత్మానంమోచయిత్వాఙ్గసురర్షభభుజాన్తరాత్ । ప్రాద్రవత్సాపృథుశ్రోణీమాయాదేవవి
నిర్మితా॥ ౩౦ ॥తస్యాసౌపదవీంరుద్రోవిష్ణోరద్భుతకర్మణః।ప్రత్యపద్యతకామేనవైరిణేవవినిర్జితః॥ ౩౧ ॥తస్యా
నుధావతోరేతశ్చస్కన్దామోఘరేతసః।శుష్మిణోయూథపస్యేవవాశితామనుధావతః॥ ౩౨ ॥ యత్రయత్రా
పతన్మహ్యాంరేతస్తస్యమహాత్మనః। తానిరౌప్యస్యహేమ్నశ్చక్షేత్రాణ్యాసన్మహీపతే॥ ౩౩ ॥సరిత్సరస్సుశై
లేషువనేషూపవనేషుచ । యత్రక్వచాసన్నృషయస్తత్రసన్నిహితోహరః॥ ౩౪ ॥ స్కన్నేరేతసిసోఽపశ్యదా
త్మానందేవమాయయా । జడీకృతంనృపశ్రేష్ఠసన్న్యవర్తతకశ్మలాత్॥ ౩౫ ॥అథావగతమాహాత్మ్యఆత్మనోజ

యథా-యూథపో గజః-కరేణుమిభీ-మనుగచ్ఛతి తద్వత్ ✲ ॥ ౨౭ ॥ ✲ సోఽనుగతో-రుద్రః-అతివేగేన - సమీపమేత్య-నిచ్ఛన్తీమపి-స్త్రియం-కేశబన్ధే-గృహీత్వా ఆత్మసమీపం ప్రాపయ్య-బాహుభ్యా-మాలిఙ్గితవాన్ ✲ ॥ ౨౮ ॥ ✲ యథా-కరిణా గజేన-కరిణీ-తథా-భగవతా రుద్రేణో - పగూఢా పరిష్వక్తా , విప్రకీర్ణా-శ్శిరోరుహాః కేశాః-యస్యాస్సా-ఇత - స్తతః- ప్రసర్పన్తీ సురర్షభస్య రుద్రస్య-భుజయో-రన్తరా న్మధ్యా- దాత్మానం-బలా-న్మోచయిత్వా - అఙ్గ హే రాజన్- దేవేన భగవతా-వినిర్మితా-సా పృథుశ్రోణీ-మాయా-మోహినీ భగవన్మాయానిర్మితా వా,సా,యోషిత్-ప్రాద్రవత్-ప్రాధావత్ ✲ ॥ ౨౯ । ౩౦ ॥ ✲ వైరిణా కామేన-వినిర్జిత ఇవా-సౌ-రుద్ర - స్తస్యా - అద్భుతకర్మణః-విష్ణోర్విష్ణునిర్మితాయా యోషితః - పదవీం-ప్రత్యపద్యత అన్వగచ్ఛత ✲ ॥ ౩౧ ॥ ✲ శుష్మిణః మత్తస్య - యూథపస్య గజస్య-వాశితాం పుష్పవతీం గజీ-మనుధావత ఇవ-తస్య - తా-మనుధావతో ఽమోఘరేతసో-రుద్రస్య-రేత - శ్చస్కన్ద అక్షరత్ ✲ ॥ ౩౨ ॥ ✲ అమోఘరేత స్త్వమేవాహ॥యత్రేతి॥మహ్యాం యత్ర యత్ర స్థలే-మహాత్మనః-తస్య రుద్రస్య - రేతః-అపతత్ - తాని స్థలాని- హే మహీపతే రౌప్యస్య రజతస్య-సువర్ణస్య చ - క్షేత్రాణ్యాసన్ బభూవుః ✲ ॥ ౩౩ ॥ ✲ కించ యత్ర క్వచ యత్ర సరిదాదిషు-ఋషయో ఽపత - స్తత్ర-రుద్రసన్నిహితో బభూవ - తత్ర తదుపాసకా ఋషయశ్చాసన్ అవాత్సుః ✲ ॥ ౩౪ ॥ ✲ ఏవం రేతసి స్కన్నే సతి- దేవమాయయా యోషితా-జడీకృతమాత్మానం స రుద్రోఽపశ్యత్-తతో-హే నరశ్రేష్ఠ , కశ్మలాత్మోహాత్ , స-న్న్యవర్తత ✲ ॥ ౩౫ ॥ ✲ అథానన్తర- మపరిజ్ఞేయం పరితో

జ్ఞాతుమశక్యం,వీర్యం చేష్టితం-యస్య తస్య-జగదాత్మనః పరమాత్మనః- యత్-మాహాత్మ్యం , తదవగతం,యేన,సతథాభూతో-రుద్ర- స్తమహాత్ధి-యోషిద్రూపం తచ్చేష్టితంచ-మహ-దద్భుతం-అదృష్టాశ్రుతపూర్వం-మేనే ఆమన్యత ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ భగవా-న్మధుసూదనః - స్వాం తిరోభావితాం,పౌరుషీంతనుం- బిభ్రత్ ఆవిర్భావయన్, స్వయమావిర్భూత ఇత్యర్థః-అవిక్లబం ధృష్టం-నిర్లజ్జంచ-తంరుద్రం,మాలక్ష్య నితరాం-ప్రీతః-జగాద ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తదేవాహ॥ దిష్ట్యేత్యాదిభిస్త్రిభిః॥ హే విబుధశ్రేష్ఠ త్వం - స్వాం - నిష్ఠాం ప్రకృతిం కామవికారరాహిత్యం , దైవా-దాత్మనా స్వేనైవ-స్థితః స్థితః లబ్ధవాన్ - మన్మాయయాదురత్యయత్వాదితి భావః-తదేవాహ-అఙ్గ హే రుద్ర-యత్ యస్మాత్,త్వం,మే మమ,మాయయా, దుస్తరయా,స్వైరం యథేచ్ఛం నితరామిత్యర్థః-మోహితోఽసి,ఏవం మోహితస్య స్వనిష్ఠాలాభో దైవాత్సంపన్న ఇతి భావః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ దుస్తరత్వమేవాహ॥ త్వాం వినా,కోను,పుమాన్,మమ , మాయాం,విషక్త ఆసక్తః,విషయాసక్తోఽతితరేత్ , విషక్త ఇత్యనేన జితేన్ద్రియస్తు మత్ప్రపన్నోఽతితరేదేవేతి సూచితం కథంభూతాం,అకృతాత్మభిరజితేన్ద్రియైర్దుస్తరాన్ - తాంస్తాన్ భావాన్ కామక్రోధాదీన్-విసృజన్తీం ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఏవం స్వమాయయా దుస్తరత్వమభిధాయ తాం పిశింషన్ తయా తస్యాఽనభిభవమనుగృహ్ణాతి సేయమితి - సేయముక్తవిధా త్రిగుణాత్మికా - కాలేన కాలశరీరకేణ మయా - సృష్ట్యాద్యుచితకాలేన- భాగశః రజఅద్యంశేన సమేతా వ్యాప్తా మాయా-త్వాం,నాభిభవిష్యతి-మోహితం న కరిష్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఏవమిత్థం-హే రాజన్ - భగవతా శ్రీవత్సాఙ్కేన-సత్కృతోఽనుగృహీతో రుద్ర - స్తం శ్రీవత్సాఙ్కం, మామన్త్ర్య అనుజ్ఞాప్య - తేనానుజ్ఞాత- స్తం,పరిక్రమ్య

గదాత్మనః। అపరిజ్ఞేయవీర్యస్య మేనే తదు మహాద్భుతమ్॥ ౩౬ ॥ తమవిక్లబమవ్రీళమాలక్ష్య మధుసూదనః। ఉవాచ పరమప్రీతో బిభ్రత్స్వాం పౌరుషీం తనుమ్॥ ౩౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ దిష్ట్యా త్వం విబుధశ్రేష్ఠ స్వాం నిష్ఠామాత్మనా స్థితః। యన్మే స్త్రీరూపయా స్వైరం మోహితోఽప్యఙ్గ మాయయా॥ ౩౮ ॥ కో ను మేఽతితరేన్మాయాం విషక్తస్త్వదృతే పుమాన్। తాంస్తాన్ విసృజతీం భావాన్ దుస్తరానకృతాత్మభిః॥ ౩౯ ॥ సేయం గుణమయీ మాయా న త్వామభిభవిష్యతి। మయా సమేతా కాలేన కాలరూపేణ భాగశః॥ ౪౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏవం భగవతా రాజన్ శ్రీవత్సాఙ్కేన సత్కృతః। ఆమన్త్ర్య తం పరిక్రమ్య సగణః స్వాలయం యయౌ॥ ౪౧ ॥ స్వాత్మాంశభూతాం తాం మాయాం భవానీం భగవాన్ భవః। శృణ్వతామృషిముఖ్యానాం ప్రత్యాచష్టాథ భారత॥ ౪౨ ॥ శ్రీరుద్ర ఉవాచ॥ అపి హ్యపశ్యస్త్వమజస్య మాయాం పరస్య పుంసః పరదేవతాయాః। అహం కలానామృషభోఽపి ముహ్యే యయాఽవశోఽన్యే కిముతాస్వతన్త్రాః॥ ౪౩ ॥ యం మామపృచ్ఛస్త్వముపేత్య యోగాత్సమాసహస్రాన్త ఉపారతం వై। స ఏష సాక్షాత్పురుషః పురాణో న యత్ర కాలో విశతే న యశ్చ వేద॥ ౪౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇతి తేఽభిహితస్తాత విక్రమః శార్ఙ్గధన్వనః। సిన్ధోర్నిర్మథనే యేన ధృతః పృష్ఠే మహాచలః॥ ౪౫ ॥ ఏతన్ముహుః కీర్తయతోఽను

ప్రణమ్య చ,సగణః సప్రమథాదిగణః-స్వాలయం కైలాసాద్రిం జగామ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ అథానన్తరం, హే భారత ఋషిముఖ్యానాం, శృణ్వతాం సతాం - భగవా-న్భవ-ఆత్మనోఽంశభూతాం శరీరార్ధభూతాం - తాం భవానీం ప్రత్యాచష్ట ఉవాచ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తదేవాహ॥ అపీతి ద్వాభ్యాం॥ పరదేవతాయాః- అజస్య కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదిరహితస్య పరమపురుషస్య-మాయాం - త్వం-అప్యపశ్యః మాయా మాహాత్మ్యమపశ్యః కిమిత్యర్థః-తదేవ దర్శయతి కలానాం విద్యానాం ఋషభోఽధిపతిః అవశః-పారవశ్యరహితోఽప్యహం - యయా మాయయా-ముహ్యే మోహితవానస్మి -కింపున-రస్వతన్త్రాః మర్త్యాదైత్యాదయో ముహ్యన్తీతి ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ సమాసహస్రాన్తే అనేకసంవత్సరసహస్రపర్యన్తం - తపస్తప్త్వా,తదన్తే,యోగాత్తపో, యోగాదుపారతం నివృత్తం - మాం,త్వం - యదపృచ్ఛః త్వదుపాస్యం వస్తు కిమితి పృష్టవత్యసి - స - మయా-ఉపాసిత-స్సాక్షాత్-దేవ ఏవ పురాణః పురుషః-యత్ర యస్మిన్పురాణే పురుషే-కాలో-న విశతి- యం కాలో న కలయతి - కాలాపరిచ్ఛిన్న ఇత్యర్థః, యశ్చ కాలాదికం సర్వం వస్తుజాతం యుగపత్సాక్షాద్వేద సర్వజ్ఞ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ అష్టాధ్యాయ్యర్థం నిగమయతి॥ ఇతీతి॥ హే తాత రాజన్-ఇతీత్థం శార్ఙ్గధన్వనోఽజితస్య-విక్రమస్తే తుభ్యం - మయా - అభిహితః- కోఽసౌ-యేనాజితేన కూర్మరూపిణా సిన్ధోః క్షీరోదధే-ర్నిర్మథనే కర్మణి - మహాచలో మన్దరః పృష్ఠే-ధృతః-ఏతదష్టాధ్యాయ్యాః కీర్తనాదిఫలమాహ॥ ఏతదితి॥ ఏతత్సిన్ధోర్నిర్మథనాదికం-పునః పునః-కీర్తయతః కథయతః-శృణ్వతశ్చ - సముద్యమః యత్నః- క్వచిదపి దేశే,జాతు కదాచిదపి కాలే నరిష్యతే॥ రిష్ తు యే,, నఙ్క్ష్యతి న విఫలో భవిష్యతీత్యర్థః-కుతః-యత్ యస్మాత్-ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతో - గుణానా,మనువర్ణనం సమస్తానాం , సంసారశ్రమాణాం త్రయాణామాధ్యాత్మికాదీనాం తాపానా,మపహన్తృ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ భక్తపక్షపా-

తంస్మరన్నమస్కరోతి మదోమదవం-తత్రజాతంమద్యం సిన్ధోర్మథనేజాత-మమృతం-యః - కపటయువతివేష-స్సురారీన్ దైత్యా-న్మోహయన్-ప్రపన్నాన్ అమరాన్ శేషా-న్నాశయదపాయయత్-త- మసతామజితేన్ద్రియాణా - మవిషయోఽగమ్యః-అఙ్ఘ్రిర్యస్యతం-భావేనభక్త్యా-గమ్య-ముపసృతానా - మాత్మాన-మనువర్తమానానాంకామానిష్టార్థా - న్పూరయతీతితథా తం-నతోఽస్మి - కర్త్రాకీర్త్తనమస్కృతవానస్మి ॥ ౪౬ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతేచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః **********************

తదేవంషష్ఠం చాక్షుషమన్వన్తరం సచరితాజితావతారంనిరూప్యాథసప్తమాదిమన్వన్తరాణ్యాహమునిర్వ్యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ మనురితి ॥ అధునావిద్యమానస్సప్తమోమనుర్వివస్వతఃపుత్రః శ్రాద్ధదేవఇతిప్రసిద్ధః తస్యశ్రాద్ధదేవస్యాపత్యానిపుత్రా-న్కథయతో-మమ త్తః,శృణు ॥ ౧ ॥ హేపరన్తప,ఇక్ష్వాక్వాదయశ్చ తే-దశ-వైవస్వతస్యమనోః-పుత్రాః ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ దేవానాహ ॥ ఆదిత్యాఇతి ॥ ఆదిత్యాదయోదేవాఇత్యన్వయః ॥ ఇన్ద్రమాహ ॥ హేరాజన్-తేషాందేవానామధిపతిరిన్ద్రః-పురన్దరాఖ్యః ॥ ౪ ॥ సప్తఋషీనాహ ॥ కశ్యపఇతి ॥ ౫ ॥ అవతారమాహ ॥ అత్రాపీతి ॥ అత్రాపిసప్తమమన్వన్తరే-కశ్యపాత్పితురదితేర్మాతుశ్చ-భగవజ్జన్మా - భూత్-భగవానవతతారేత్యర్థః , సచవిష్ణురుపేన్ద్రాఖ్యో-వామనరూపంధరతీతితథా - ఆదిత్యానాంవివస్వానర్యమాపూషాత్వష్టేత్యాదీనాంషష్ఠస్కన్ధోక్తానాంమధ్యే-అవరంజఘన్యం యస్యసః , ఆది

శృణ్వతో నరిష్యతే జాతుసముద్యమః క్వచిత్ । యదుత్తమశ్లోకగుణానువర్ణనంసమస్తసంసారపరిశ్రమాపహమ్ ॥ ౪౬ ॥ అసదవిషయమఙ్ఘ్రింభావగమ్యంప్రపన్నానమృతమమరవర్యానాశయత్సిన్ధుమథ్యమ్ । కపటయువతివేషోమోహయన్యస్సురారీంస్తమహముపసృతానాంకామపూరంనతోఽస్మి ॥ ౪౭ ॥ *****

********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః *********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ మనుర్వివస్వతఃపుత్రశ్శ్రాద్ధదేవఇతిశ్రుతః । సప్తమోవర్తమానోయస్తదపత్యానిమేశృణు ॥ ౧ ॥ ఇక్ష్వాకుర్నభగశ్చైవధృష్టశ్శర్యాతిరేవచ । నరిష్యన్తోఽథనాభాగస్సప్తమోదిష్టఉచ్యతే ॥ ౨ ॥ కరూషకః పృషధ్రశ్చదశమోవసుమాన్స్మృతః । మనోర్వైవస్వతస్యైతేదశపుత్రాఃపరన్తప ॥ ౩ ॥ ఆదిత్యావసవోరుద్రావిశ్వేదేవామరుద్గణాః । అశ్వినావృభవోరాజన్నిన్ద్రస్తేషాంపురన్దరః ॥ ౪ ॥ కశ్యపోఽత్రిర్వసిష్ఠశ్చవిశ్వామిత్రోఽథగౌతమః । జమదగ్నిర్భరద్వాజఇతిసప్తఋషయస్స్మృతాః ॥ ౫ ॥ అత్రాపిభగవజ్జన్మకశ్యపాదదితేరభూత్ । ఆదిత్యానామవరజోవిష్ణుర్వామనరూపధృత్ ॥ ౬ ॥ సంక్షేపతోమయోక్తానిసప్తమన్వన్తరాణితే । భవిష్యాణ్యపివక్ష్యామివిష్ణోశ్శక్త్యన్వితానిచ ॥ ౭ ॥ వివస్వతశ్చద్వేజాయేవిశ్వకర్మసుతేఉభే । సంజ్ఞాచ్ఛాయాచరాజేన్ద్రయేప్రాగభిహితేతవ ॥ ౮ ॥ తృతీయాంబడబామేకేతాసాంసంజ్ఞాసుతాస్త్రయః । యమోయమీశ్రాద్ధదేవశ్ఛాయాయాశ్చసుతాన్శృణు ॥ ౯ ॥ సావర్ణిస్తపతీకన్యాభార్యాసంవరణస్యయా । శనైశ్చరస్తృతీయోఽభూదశ్వినౌబడబాత్మజౌ ॥ ౧౦ ॥ అష్టమేఽన్తరఆయాతేసావర్ణిర్భవితామనుః । నిర్మోకవిరజస్కాద్యాస్సా

త్యానాంకనీయానిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ ఏవంవర్తమానంసప్తమంమన్వన్తరముక్తం ॥ షడతీతాన్యుక్తాని ॥ అథభవిష్యాణ్యష్టమాదిమన్వన్తరాణివివక్షురుక్తాన్యనువదతి ॥ సంక్షేపతఇతి ॥ ఏవంసప్తమన్వన్తరాణి-సంక్షేపత-స్తుభ్యం -మయోక్తానీతి-అథభవిష్యాణివక్తుంప్రతిజానీతేభవిష్యాణీతి-విష్ణో-శ్శక్తిభీరంశైరవతారైరితి - యావత్-అన్వితాని - భవిష్యాణి-మన్వన్తరాణ్యష్టమాదీని,వక్ష్యామివిష్ణోశ్శక్త్యన్వితానీత్యనేనతేషామవశ్యశ్రోతవ్యత్వం సూచ్యతే ॥ ౭ ॥ అష్టమంమన్వన్తరంవక్తుంతావత్తదుపోద్ఘాతరూపాంకథామాహ ॥ వివస్వతఇత్యాదిభిస్త్రిభిః-విశ్వకర్మణఃప్రజాపతేః దుహితరౌ-ఉభేసంజ్ఞాచ్ఛాయానామ్న్యౌ-వివస్వతో-ద్వేభార్యే-హేరాజేన్ద్రయే-సంజ్ఞాచ్ఛాయే-తవతుభ్యం - మయా-ప్రాక్షష్ఠస్కన్ధే, అభిహితేఉక్తే ॥ ౮ ॥ బడబాఖ్యాం-వివస్వత-స్తృతీయాం-భార్యా-మేకే-ఆహుఃమమతునైవబడబేతిమతం ॥ తదుక్తంషష్ఠే ; సైవభూత్వాఽథబడబానాసత్యౌసుషువేభువీ,,ఇ-తాసాంతిసృణాంభార్యాణాంమధ్యేసంజ్ఞాయాస్సుతాస్త్రయః - సుతాచసుతౌచసుతాః ; పుమాన్స్త్రియా,,త్యేకశేషః,ఏకసుతా-ద్వౌసుతావిత్యర్థః ॥ తానేవాహ ॥ యమశ్చ,యమీచయమునానదీచ-శ్రాద్ధదేవశ్చేతి-త్రయ-స్సుతాఇత్యర్థః-అథచ్ఛాయాయా-స్సుతాన్శృణు-అత్రాపిపూర్వవదేకశేషనిర్దేశః ॥ ౯ ॥ తానేవాహ-సావర్ణిస్సుతః,తపత్యాఖ్యాకన్యాసుతా-యా,తపతీ-స్సంవరణస్య, భార్యాకథితా-శనైశ్చర-స్తృతీయః-సావర్ణిశనైశ్చరాద్వౌసుతౌ-తపతిరేకాసుతేత్యర్థః-అశ్వినౌతుబడబాయా-స్సుతౌ ॥ ౧౦ ॥ అథాష్టమమన్వన్తరపట్కమాహ ॥ అష్టమఇత్యాదినా ॥ నవమోదక్షసావర్ణిరిత్యతఃప్రాక్తనేనగ్రన్థేన ॥ అష్టమేమన్వన్తరే- ఆయాతేసతి సావర్ణిర్వివస్వతఏవపుత్రో-మను-ర్భ

వితా భవిష్యతి॥ నిర్మోకాదయ-స్సావర్ణేర్మనోః - పుత్రా-భవితారః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తత్ర మన్వన్తరే సుతపఆద్యాఖ్యా-దేవగణాః-తేషాం దేవగణానాం-అధిప-ఇన్ద్రో విరోచనసుతో -బలి-ర్దైత్యో-భవిష్యతి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తం విశినష్టి దత్త్వేతి ద్వాభ్యాం- యోబలిః-పదత్రయం-యాచమానాయ-విష్ణవే వామనాయ-మాం పృథ్వీం దత్త్వా, విష్ణోః , ప్రసాదా,ద్రాద్ధం లబ్ధ-మిన్ద్రపదం హిత్వా అనుభవపూర్వకం హిత్వేత్యర్థః-తత- స్సిద్ధిం ముక్తి, మవాప్స్యతి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ యోఽసౌ బలి,ర్భగవతా-బద్ధః, పునః ప్రీతేన- తేనైవ భగవతా-సుతలే-స్వర్గాదప్యధికే లోకే-నివేశితో,ఽధునా-స్వరాడిన్ద్ర ఇవా-స్తే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అత్ర మన్వన్తరే భవిష్యతస్సప్తఋషీనాహ ॥ గాలవ ఇతి ॥ రామః పరశురామః, ద్రోణపుత్రోఽశ్వత్థామా-కృపః కృపాచార్యః, ఇమే గాలవాదయః స్వయోగతః స్వయోగప్రభావా, త్సప్తర్షయో-భవిష్యన్తి-హే రాజ-న్నిదానీం - తఏతే గాలవాదయః , స్వకీయాశ్రమస్థానేష్వవర్తన్తే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అవతారం తచ్చరిత్రం చాహ ॥ దేవగుహ్యాదితి ॥ ఈశ్వరో భగవాన్-దేవగుహ్యా,త్సరస్వత్యా,మవతీర్ణ,స్సార్వభౌమ ఇతి ప్రసిద్ధో,విభుస్సమర్థః-అతఏవ,పురన్దరాత్సప్తమమన్వన్తరస్థాదిన్ద్రా,త్,స్థానమిన్ద్రపదం-హృత్వా అపనీయ-బలయే - దాస్యతి ॥ అత్రేదమనుసన్ధేయం ॥ చాక్షుషాఖ్యషష్ఠే మన్వన్తరే యదా దుర్వాససశ్శాపేన గతశ్రీరిన్ద్రోఽజితశరణవరణాత్తత్సహాయోఽమృతం ప్రాశ్య బలిం జిత్వా స శ్రీకస్స దేవగణస్త్రైలోకాధిపత్యం కృతవాన్ , తదా బలిర్భార్గవై రాహితబలస్తమిన్ద్రముచ్చాట్య త్రివిష్టపమధితస్థౌ , తదా పునరదిత్యాఽఽరాధితో భగవానాదిత్యానామనుజో

వర్ణేస్తనయా నృప॥ ౧౧ ॥ తత్ర దేవాస్సుతపసో విరజా అమృతప్రభాః । తేషాం విరోచనసుతో బలిరిన్ద్రో భవిష్యతి॥ ౧౨ ॥ దత్త్వేమాం యాచమానాయ విష్ణవే యః పదత్రయమ్ । రాద్ధమిన్ద్రపదం భుక్త్వా తతస్సిద్ధిమవాప్స్యతి॥ ౧౩ ॥ యోఽసౌ భగవతా బద్ధః ప్రీతేన సుతలే పునః । నివేశితోఽధికే స్వర్గాదధునాఽఽస్తే స్వరాడివ॥ ౧౪ ॥ గాలవో దీప్తిమాన్ రామో ద్రోణపుత్రః కృపస్తథా । ఋష్యశృఙ్గః పితాఽస్మాకం భగవాన్ బాదరాయణః॥ ౧౫ ॥ ఇమే సప్తర్షయస్తస్మిన్ భవిష్యన్తి స్వయోగతః । ఇదానీమాసతే రాజన్ స్వే స్వ ఆశ్రమమణ్డలే॥ ౧౬ ॥ దేవగుహ్యాత్సరస్వత్యాం సార్వభౌమ ఇతి ప్రభుః । స్థానం పురన్దరాద్ధృత్వా బలయే దాస్యతీశ్వరః॥ ౧౭ ॥ నవమో దక్షసావర్ణిర్మనుర్వరుణసంభవః। ధృతకేతుర్దీప్తకేతురిత్యాద్యాస్తత్సుతా నృప ॥ ౧౮ ॥ ధాతా మరీచిర్గర్భాద్యా దేవా ఇన్ద్రోఽద్భుతస్స్మృతః । ద్యుతిమత్ప్రముఖాస్తత్ర భవిష్యన్త్యృషయస్తతః ॥ ౧౯ ॥ ఆయుష్మతోఽమ్బుధారాయామృషభో భగవత్కలా । భవితా యేన సంరుద్ధాం త్రిలోకీం భోక్ష్యతేఽద్భుతః॥ ౨౦ ॥ దశమో బ్రహ్మసావర్ణిరుపశ్లోకసుతో మహాన్। తత్సుతా భూరిషేణాద్యా హవిష్మత్ప్రముఖా ద్విజాః॥ ౨౧ ॥ హవిష్మాన్ సుకృతిస్సత్యో జయో మూర్తిస్తదా ద్విజాః । సువాసనవిబుద్ధాద్యా దేవాశ్శమ్భుస్సురేశ్వరః ॥ ౨౨ ॥ విష్వక్సేనో విషూచ్యాం తు శమ్భోస్సఖ్యం కరిష్యతి। జాతోఽంశేన భగవాన్ గృహే విశ్వసృజో విభుః॥ ౨౩ ॥ మనుర్వై ధర్మ

వామనో భూత్వా పదత్రయయాచ్ఞా వ్యాజేన బలేస్త్రివిష్టపం గృహీత్వేన్ద్రాయ ప్రదాయ బలిమనుగృహ్ణన్నిదమాహ « ఏష మే ప్రాపితం స్థానం దుష్ప్రాపమమరైరపి । సావర్ణేరన్తరస్యాయం భవితేన్ద్రో మదాశ్రయః॥ తావత్సుతలమధ్యాస్తే విశ్వకర్మవినిర్మిత ,, మితి-తదేవమనుగృహీతస్తత్ప్రభృతి సుతలేఽధివసన్నాయాస్యత్యష్టమే మన్వన్తరే తదాఽవతరిష్యమాణేన సార్వభౌమాఖ్యేన భగవతా పురన్దరాదపనీయ దత్తేన్ద్రపద ఇన్ద్రో భవిష్యతి, తతస్తదాధిపత్యావసానే సిద్ధిమవాప్స్యతీతి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ నవమమన్వన్తరషట్కమాహ ॥ నవమ ఇతి ॥ వరుణసంభవః వరుణస్య పుత్రో దక్షసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో , మను-ర్భవితా - తస్య సుతాః ధృతకేత్వాదయః , ధాత్రాదయో దేవగణాః ,ఇన్ద్రస్త్వద్భుత ఇతి ప్రసిద్ధో భవితా-ద్యుతిమత్ప్రభృతయస్సప్తర్షయో భవిష్యన్తి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏవం మన్వాదయః షట్ప్రోక్తాః॥ సచరిత్రమవతారమాహ॥ ఆయుష్మత ఇతి॥ అమ్బుధారాయాం భార్యాయా-మాయుష్మతస్సకాశా-ద్భగవా-నవతీర్ణ , ఋషభ ఇతి ప్రసిద్ధో భవిష్యతి - యేన ఋషభేణ సంరుద్ధాం రక్షితాం , త్రిలోకీం,అద్భుత,ఇన్ద్రో భోక్ష్యతే పాలయిష్యతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ దశమమన్వన్తరషట్కమాహ ॥ దశమ ఇతి ॥ ఉపశ్లోకస్య సుతో-మహాన్ సుగుణః , బ్రహ్మసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో,దశమో-మను,ర్భవితా-తస్య బ్రహ్మసావర్ణేర్మనోస్సుతాః-భూరిషేణాద్యాః , ద్విజాః సప్తర్షయస్తు,హవిష్మత్ప్రభృతయః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఏతానేవ కాంశ్చిన్నిర్దిశతి॥ హవిష్మానితి ॥ సువాసనాదయో దేవగణా-భవిష్యన్తి,సురేశ్వర ఇన్ద్రస్తు,శమ్భుర్భవిష్యతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అవతారమాహ॥ విష్వక్సేనో ॥ విభుర్భగవాన్ విశ్వసృజో గృహే తద్భార్యాయాం-విషూచ్యాం -స్వాంశేనా-వతీర్ణః శమ్భోరిన్ద్రస్య,సఖ్యం-కరిష్యతి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏకాదశమన్వన్తరషట్కమాహ॥ మనురితి॥ ఆత్మవాన్ ప్రశస్తమనస్కో,ధర్మసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధ,ఏకాదశో-మనుర్భవిష్యతి , ఏకాదశమ ఇత్యార్షం-తస్య

సావర్ణిరేకాదశమ ❋ ఆత్మవాన్ । అనాగతా స్తత్సుతాశ్చ సత్యధర్మాదయో దశ॥ ౨౪ ॥ విహఙ్గమాః కామగమా నిర్వాణరుచయస్సురాః। ఇన్ద్రస్తు వైధ్రువ స్తేషామృషయశ్చారుణాదయః॥ ౨౫ ॥ ఆర్యకస్య సుత స్తత్ర ధర్మసేతురితి స్మృతః। వైధృతాయాం హరేరంశ స్త్రిలోకీం ధారయిష్యతి ॥ ౨౬ ॥ భవితా రుద్రసావర్ణి రాజన్ ద్వాదశమో ❋ మనుః । దేవవానుపదేవశ్చ దేవశ్రేష్ఠాదయస్సుతాః॥ ౨౭ ॥ ఋతుధామా చ తత్రేన్ద్రో దేవాశ్చ హరితాదయః। ఋషయశ్చ తపోమూర్తి స్తపశ్చాగ్నీధ్రకాదయః॥ ౨౮ ॥ స్వధామాఖ్యో హరేరంశ స్సాధయిష్యతి తన్మనోః । అన్తరం సత్యసహసస్సూనృతాయాస్సుతో విభుః॥ ౨౯ ॥ మనుస్త్రయోదశో భావ్యో దేవసావర్ణి రాత్మవాన్। చిత్రసేనవిచిత్రాద్యా దేవసావర్ణి దేహజాః॥ ౩౦ ॥ దేవాస్సుకర్మసుత్రామసంజ్ఞా ఇన్ద్రో దివస్పతిః। నిర్మోకతత్త్వదర్శాద్యా భవిష్యన్త్యృషయ స్తదా ॥ ౩౧ ॥ దేవహోత్రస్య తనయ ఉపహర్తా దివస్పతేః । యోగేశ్వరో హరేరంశో బృహత్యాం సంభవిష్యతి॥ ౩౨ ॥ మనుర్వా ఇన్ద్రసావర్ణి శ్చతుర్దశమ ❋ ఏష్యతి। ఉరుగమ్భీరవస్వాద్యా ఇన్ద్రసావర్ణి వీర్యజాః॥ ౩౩ ॥ పవిత్రాశ్చాక్షుషా దేవాశ్శుచిరిన్ద్రో భవిష్యతి । అగ్నిర్బాహుశ్శుచిశ్శుక్రో మాగధాద్యాస్తపస్వినః॥ ౩౪ ॥ సత్రాయణస్య తనయో బృహద్భాను స్తదా హరిః। వితానాయాం మహారాజ క్రియాతన్తూన్వితాయితా ॥ ౩౫ ॥ రాజంశ్చతుర్దశైతాని త్రికాలానుగతాని తే । ప్రోక్తాన్యేభిర్మితః కల్పో యుగసాహస్రపర్యయః ॥ ౩౬ ॥

❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, త్రయోదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీవిష్ణురాత ఉవాచ॥ మన్వన్తరేషు భగవన్యథా మన్వాదయ స్త్విమే । యస్మిన్కర్మణి యే యేన నియుక్తా స్తద్వదస్వ నః॥ ౧ ॥ బ్రహ్మరాత ఉవాచ॥ మనవో మనుపుత్రాశ్చ మునయశ్చ మహీపతే। ఇన్ద్రాస్సురగణాశ్చైవ సర్వే పు

ధర్మసావర్ణే, స్సుతా-దశ-సత్యధర్మాదయో, అనాగతా భవితారః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ విహఙ్గమాద్యాఖ్యా దేవగణాః- తేషాం దేవగణానా-మధిపతిరిన్ద్రస్తు ధ్రువ ఇతి ప్రసిద్ధో, భవిష్యతి, ఋషయస్సప్తర్షయస్త్వ, రుణాదయః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ అవతారమాహ ॥ ఆర్యకస్యేతి ॥ ఆర్యకస్య-భార్యాయాం-వైధృతాయాం-జాతోఽవతీర్ణః - హరేరంశః- తత్ర మన్వన్తరే-ధర్మసేతురితి ప్రసిద్ధో భవిష్యతి॥ సచ-త్రిలోకం-ధారయిష్యతి ॥ రత్యష్యతి ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ హే రాజన్-ద్వాదశో మనూ-రుద్రసావర్ణి రితి ప్రసిద్ధో-భవితా-తస్య-సుతా దేవవదాదయః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ తత్ర మన్వన్తరే- ఋతుధామాఖ్య ఇన్ద్రః - హరితాదయో దేవగణాః, సప్తర్షయస్తపః ప్రభృతయః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ స్వధామాఖ్యో-హరే-రంశావతార- స్తస్య మనో రుద్రసావర్ణే, రన్తరం-సాధయిష్యతి-సచ-సత్యసహాస్సూనృతయో స్సుతః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ త్రయోదశో-మను, ర్దేవసావర్ణి రితి ప్రసిద్ధో-భావ్యః భవితా-దేవసావర్ణే-ర్దేహాజ్జాతా స్తత్సుతా-శ్చిత్రసేనాదయః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ సుకర్మాదిసంజ్ఞకా-దేవగణాః- ఇన్ద్రస్తు, దివస్పతిరితి ప్రసిద్ధో భవితా-తదా మన్వన్తరే-ఋషయస్సప్తర్షయో-నిర్మోకాదయో-భవిష్యన్తి ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ దేవహోత్రస్య, భార్యాయాం బృహత్యాం-హరే-రంశస్సంభవిష్యతి సచ-యోగేశ్వరాఖ్యో-దేవహోత్రస్య-తనయో-దివస్పతేరిన్ద్రస్యో-పహర్తా ఇష్టసంపాదకో భవితా ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ చతుర్దశో మను స్త్విన్ద్రసావర్ణి రితి ప్రసిద్ధ ఏష్యతి భవిష్యతి-తద్వీర్యజాస్సుతాః-ఉరు ర్వాదయః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ దేవగణాస్తు-పవిత్రాదిసంజ్ఞికాః-ఇన్ద్రశ్శుచిరితి ప్రసిద్ధో-భవిష్యతి-తపస్వినస్సప్తర్షయోఽగ్న్యాదయః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ హరిర్భగవాన్-సత్రాయణస్య - తనయో-బృహద్భానురితి ప్రసిద్ధో - భవిష్యతి-హే మహారాజ-సచ-బృహద్భాను, ర్వితానాయాం సత్రాయణస్య భార్యాయాం-జాతః క్రియాతన్తూన్ యజ్ఞకర్మసంతానాన్-వితాయితా విస్తారయిష్యతి ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ మన్వన్తరకథనముపసంహరతి ॥ రాజన్నితి ॥ హే రాజన్- త్రిలోకానుగతాని భూతవర్తమానభవిష్యత్కాలగతాని తత్ర భూతాని షట్, వర్తమానమేకం-భవిష్యాణి సప్తే - త్యేవం చతుర్దశమన్వన్తరాణి-తే తుభ్యం-మయా-ప్రోక్తాని - ఏభిశ్చతుర్దశభిర్మన్వన్తరైః-కల్పః దైనందినాత్మకః కల్పః - సచ యుగసాహస్రపరిమితః-యుగానాం కృతాదీనాం - సాహస్రవారం-పర్యయః పరివృత్తిర్యస్మిన్ - స తథాభూతః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవం మన్వన్తరేషు కథితేషు ప్రసఙ్గాన్మన్వాదీనాం కృత్యం పృచ్ఛతి రాజా॥ మన్వన్తరేష్వితి॥ హే భగవన్-మన్వన్తరేష్వమీ ఉక్తా-మన్వాదయః- ఆదిశబ్దగ్రాహ్యా స్తత్పుత్రాదయః పశ్చ - అమీ మన్వాదయః-యేన-యస్మిన్కర్మణి-యే నియుక్తాః తత్-నోఽస్మభ్యం-వదస్వ-ప్రత్యేకం మన్వాదీనాం కృత్యం వదేత్యర్థః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తత్ర యే నేతి పృష్టం నియోక్తారం తావదాహ మునిః॥ మనవ ఇతి ॥ హే మహీపతే-మన్వాదయః పశ్చైచ - తే సర్వే -పురుషేణైశ్వరేణ-యజ్ఞాద్యవతారై-శ్శాస్యన్తే-నియుజ్యన్త ఇతిత

ధా ॥ ౨ ॥ దేవాహ ॥ యజ్ఞాదయ ఇతి ॥ హేనృప. పౌరుష్యః పరమపురుషస్య సమ్బన్ధిన్యః- స్తనవోఽవతారాః-యాః యజ్ఞాదయః-కథితాః-అభిః స్తనుభిః-ప్రచోదితా నియుక్తా మన్వాదయః-జగద్యాత్రాం నయన్తి జగత్పోషణం కుర్వన్తి ॥ ౩ ॥ ఏవం భగవదవతారో నియోక్తా మన్వాదయో నియోజ్యాః-జగద్యాత్రానయనం తేషాం కర్మేత్యుక్తం అథ కథం జగద్యాత్రాం నయన్తీత్యపేక్షాయాం తావదృషీణాం కర్మాహ ॥ చతుర్యుగాన్త ఇతి ॥ పూర్వపూర్వమన్వన్తరావసానే కాలేన అధ్యేతృభావయుక్తకాలేన - గ్రస్తాన్ విప్లుతాన్- శ్రుతిగణాన్-పునః యథావ-దృషయస్స్తర్ష య- స్తపః ప్రభావేనా-పశ్యన్ సాక్షాత్కృత్య ప్రవర్తితవన్త ఇత్యర్థః శ్రుతిగణాన్ విశినష్టి-యతో యేభ్యః శ్రుతిగణేభ్యః - సనాతనో-ధర్మః- ఉపబుధ్యత ఇతి శేషః ॥ ౪ ॥ మనూనాం కర్మాహ ॥ తత ఇతి ॥ తతః-ఋషిభిర్యథావచ్ఛ్రుతిగణదర్శనానన్తరం-తదవబోధితం-స్వం స్వం ప్రవర్త్యం-చతుష్పాదం-ధర్మం-హరిణా యజ్ఞాదిరూపిణా - ఉదితా ఉక్తా-నియుక్తా ఇత్యర్థః - సంయతాత్మానో-మనవః - అద్ధా సాక్షాత్ -స్వే స్వే కాలే-యుగానురూపం-మహీం-మహ్యాం-సంచారయన్తి-ఉపదేశేన ప్రవర్తయన్తి ॥ ౫ ॥ మనుపుత్రాణాం కృత్యమాహ ॥ పాలయన్తీతి ॥ ప్రజాపాలా మనుపుత్రాః-తం ధర్మం - యావదన్తం- యావన్మన్వన్తరావసానం-విభాగశః పుత్రపౌత్రాదిక్రమేణ వర్ణాశ్రమవిభాగేన చ పాలయన్తి - దేవానాం కర్మాహ ॥ యజ్ఞేతి ॥ యేచ ఋషిపితృభూతమనుష్యాః-యత్ర పఞ్చమహాయజ్ఞాదౌ కర్మణి అన్వితా భోక్తృత్వేనాన్వితాః- తైస్సహ-దేవా యజ్ఞభాగభుజః-తద్భోక్తారః ॥ ౬ ॥ ఇన్ద్రస్య కృత్యమాహ ॥ ఇన్ద్ర ఇతి ॥ భగవతా యజ్ఞాదిరూపిణా-దత్తా- మత ఏవోర్జితాం ప్రభూతాం-త్రైలోక్యశ్రియం- మనుభవన్ - త్రీన్లోకాన్ పాతి-కథం పా

రుషశాసనాః ॥ ౨ ॥ యజ్ఞాదయో యాః కథితాః పౌరుష్యస్తనవో నృప । మన్వాదయో జగద్యాత్రాం నయన్త్యాభిః ప్రచోదితాః ॥ ౩ ॥ చతుర్యుగాన్తే కాలేన గ్రస్తాన్ శ్రుతిగణాన్యథా । తపసా ఋషయోఽపశ్యన్యతో ధర్మస్సనాతనః ॥ ౪ ॥ తతో ధర్మం చతుష్పాదం మనవో హరిణోదితాః । యుక్తాస్సంచారయన్త్యద్ధా స్వే స్వే కాలే మహీం నృప ॥ ౫ ॥ పాలయన్తి ప్రజాపాలా యావదన్తం విభాగశః । యజ్ఞభాగభుజో దేవా యేచాన్యేఽత్రానుకీర్తితాః ॥ ౬ ॥ ఇన్ద్రో భగవతా దత్తాం త్రైలోక్యశ్రియమూర్జితామ్ । భుఞ్జానః పాతి లోకాం స్త్రీన్ కామం లోకే ప్రవర్షతి ॥ ౭ ॥ జ్ఞానం చానుయుగం బ్రూతే హరిస్సిద్ధస్వరూపధృక్ । ఋషిరూపధరః కర్మ యోగం యోగేశరూపధృక్ ॥ ౮ ॥ సర్గం ప్రజేశరూపేణ దస్యూన్హన్యాత్స్వరాడ్వపుః । కాలరూపేణ సర్వేషామభావాయ పృథగ్గుణః ॥ ౯ ॥ స్తూయమానో జనైరేభిర్మాయయా నామరూపయా । విమోహితాత్మభిర్నానాదర్శనైర్న చ దృశ్యతే ॥ ఏతత్కల్పవికల్పస్య ప్రమాణం పరికీర్తితమ్ । యత్ర మన్వన్తరాణ్యాహుశ్చతుర్దశ పురావిదః ॥ ౧౧ ॥ *****

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, చతుర్దశోఽధ్యాయః ********

వామనావతారకథాప్రారమ్భః

విష్ణురాత ఉవాచ ॥ బలేః పదత్రయం భూమేః కస్మాద్ధరిరయాచత । భూతేశ్వరః కృపణవల్లబ్ధార్థోఽపి బబన్ధ

లీత్యత్రాహ ॥ కామం యథేష్టం- లోకే, ఽభివర్షతి వృష్ట్యా పాతీత్యర్థః ॥ ౭ ॥ అథావతారస్య కృత్యమాహ ॥ జ్ఞానమితి ॥ చశబ్దేన మన్వాదినియోజనం సముచ్చీయతే. హరిర్యజ్ఞాద్యవతారరూపః - సిద్ధరూపధృత్ కపిలాదిరూపధృత్ -జ్ఞానం యుగానురూపం-బ్రూతే ఉపదిశతి ॥ ౮ ॥ ప్రజేశరూపేణ మరీచ్యాదిరూపేణ-సర్గం కరోతీతి శేషః స్వరాడ్వపుః రాజమూర్తిస్సన్-తదనుప్రవేశేనేతి భావః, దస్యూన్ దుష్టసత్త్వాన్ హన్యాత్ పునః-కాలరూపేణ-సర్వేషామభావాయ లయాయ చ-భవతి-కథంభూతః-పృథగ్గుణః సృష్ట్యాద్యుపయుక్తగుణవిశిష్టః ॥ ౯ ॥ నామరూపయా నామరూపభాజా-మాయయా-విమోహితాని-మనాంసి-యేషాం తైః - అతఏవ-నానాదర్శనైః జ్ఞానైకాకారేష్వాత్మసు దేవమనుష్యాదినానాబుద్ధిం కుర్వద్భిః-ఏభిర్జనైః- కేవలం-స్తూయమాన ఏవ శాస్త్రైర్నిరూప్యమాణ ఏవ-సతు దృశ్యత ఇత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ ప్రాసఙ్గికం నిరూప్య "మనవోఽస్మిన్ వ్యతీతాస్సట్ కల్పే స్వాయమ్భువాదయః" ఇతి-మన్వన్తరకథనార్థతయా ప్రస్తుతం కల్పమేవోపసంహరతి ॥ ఏతదితి ॥ కల్పవికల్పస్య కల్పభేదస్యావాన్తరకల్పస్య దైనందినకల్పస్యేత్యర్థః ఏతచ్చతుర్దశమన్వన్తరాత్మకం ప్రమాణం పరికీర్తితం. కోఽసౌ కల్పవికల్పః-పురావిదః కల్పవికల్పయాథాత్మ్యవిదః-యత్ర కల్పవికల్పే-మన్వన్తరాణి చతుర్దశ-ఆహురూచుః ॥ ౧౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః *

ఏవం మన్వన్తరాణ్యాకర్ణ్య "దత్త్వేన్ద్రాయ యాచమానాయ విష్ణవే యః పదత్రయ" మితి సంగ్రహేణోక్తం హరేర్వామనరూపస్య చరిత్రం విస్తరేణ బుభుత్సుః పృచ్ఛతి రాజా ॥ బలేరితి ద్వాభ్యాం ॥ హరిస్స్వయమీశ్వరః, అవాప్తసమస్తకామోఽభూత్వా-కృపణవత్-కస్మాద్ధేతోః-బలేస్సకాశాత్-భూమేః-పదత్రయమయాచత లబ్ధార్థోఽపి యాచ్ఞయా లబ్ధపదత్రయోఽపి కస్మా

ద్ధతో-స్తం బలిం-బబన్ధ ॥౧॥ ఏతద్యాచ్ఞాబన్ధనాదికం హరేః-కర్మ-వేదితు-మిచ్ఛామో వయం అత్రైకశ్చ హేతుః-నోఽస్మాకం పరమధికం-కుతూహలం-వర్తతే ఏతచ్ఛబ్దోద్దిష్టమాహ, పూర్ణస్యావాప్తసమస్తకామస్య-యజ్ఞేశ్వరస్య భగవతః-కర్తృకపష్టి యజ్ఞేశ్వరేణా-నాగసో నిరపరాధస్య బలే-ర్బన్ధనం-చకారాద్యాచనం చ ॥౨॥ ఏవమాపృష్టస్సన్ విస్తరం తచ్చరిత్రమాహ మునిర్నవభిరధ్యాయైః॥ తత్ర తావత్-బలేస్త్రైలోక్యమపహర్తుముపాయాన్తరమపశ్యన్ యాచ్ఞాం కృతవానితి వక్తుం తావద్బలేర్గురుసేవాబలేన స్వర్గప్రాప్తిక్రమమాహ॥ పరాజితశ్రీరిత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి॥ హే రాజన్ ఇన్ద్రేణ-దైవాసురయుద్ధే-పరాజితా-శ్రీర్జయలక్ష్మీర్యస్య సః-అసుభిః ప్రాణైశ్చ హాపితస్త్యాజితః-పున-ర్భృగుభిశ్శుక్రాదిభి-ర్జీవితః జీవనం ప్రాపితో - భృగూణాం శిష్యో బలిస్తాన్ భృగూన్, సర్వాత్మనా కరణత్రయైక్యేన-మహాత్మా ఉదారమనాః, ధనసమర్పణేన చా-భజత్ ❁ ॥౩॥ ❁ తం భజన్తం-త్రిణాకం స్వర్గం జేతుమిచ్ఛన్తం బలిం మహానుభావాః బ్రాహ్మణాః-భృగవః ప్రీయమాణాస్సన్తః, విశ్వజితా యాగేనా-యాజయన్-కిం కృత్వా-మహాభిషేకేణ బహ్వృచబ్రాహ్మణప్రసిద్ధేనా-భిషిచ్య ❁ ॥౪॥ ❁ తతో-విశ్వజిద్యాగే-హవిర్భిరిష్టా-ద్ధుతాశనా-ద్రథాదయ-ఆసన్ - తత్ర తావత్ కాఞ్చనపట్టికరిబద్ధో-రథ-ఆవిర్బభూవ - తతో, హర్యశ్వస్యేన్ద్రస్య-తురఙ్గాణామివ-వర్ణో హరితో, యేషాం, తే, హయా, ఉద్బభూవుః తత-స్సింహేన-విరాజమానో-ధ్వజః-పురటోపనద్ధం కాఞ్చనపరికరబద్ధం-ధనుః, అరిక్తౌ అక్షయౌ-తూణౌ ఇషుధీ-దివ్యం- కవచం చా-సన్, పితామహః ప్రహ్లాదః-తస్య బలే, స్సంప్రదానస్య

తమ్॥౧॥ ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామో మహత్కౌతూహలం హి నః। యజ్ఞేశ్వరస్య పూర్ణస్య బన్ధనం చాప్యనాగసః॥౨॥
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పరాజితశ్రీరసుభిశ్చ హాపితస్త్విన్ద్రేణ రాజన్ భృగుభిస్స జీవితః। సర్వాత్మనా తానభజద్భృగూన్ బలిశ్శిష్యో మహాత్మాఽర్థనివేదనేన చ ॥౩॥ తం బ్రాహ్మణా భృగవః ప్రీయమాణా అయాజయన్విశ్వజితా త్రిణాకమ్। జిగీషమాణం విధినాఽభిషిచ్య మహాభిషేకేణ మహానుభావాః॥౪॥ తతో రథః కాఞ్చనపట్టబద్ధో హయాశ్చ హర్యశ్వతురఙ్గవర్ణాః। ధ్వజశ్చ సింహేన విరాజమానో హుతాశనాదాస హవిర్భిరిష్టాత్॥౫॥ ధనుశ్చ దివ్యం పురటోపనద్ధం తూణావరిక్తౌ కవచం చ దివ్యమ్। పితామహస్తస్య దదౌ చ మాలామమ్లానపద్మాం జలజం చ శుక్రః॥౬॥ ఏవం స విప్రార్జితయోధనార్థస్తైః కల్పితస్వస్త్యయనోఽథ విప్రాన్। ప్రదక్షిణీకృత్య కృతప్రణామః ప్రహ్లాదమామన్త్ర్య నమశ్చకార॥౭॥ అథారుహ్య రథం దివ్యం భృగుదత్తం మహారథః। సుస్రగ్ధరస్సన్నద్ధోఽథ ధన్వీ ఖడ్గీ ధృతేషుధిః॥౮॥ హేమాఙ్గదలసద్బాహుః స్ఫురన్మకరకుణ్డలః। రరాజ రథమారూఢో ధిష్ణ్యస్థ ఇవ హవ్యవాట్॥౯॥ తుల్యైశ్వర్యబలశ్రీభిస్స్వయూథైర్దైత్యయూథపైః। పిబద్భిరివ ఖం దృగ్భిర్దహద్భిః పరిధీనివ॥౧౦॥ వృతో వికర్షన్మహతీమాసురీం ధ్వజినీం విభుః। యయావిన్ద్రపురీం స్వృద్ధాం కమ్పయన్నివ రోదసీ॥౧౧॥ రమ్యాముపవనోద్యానైః శ్రీమద్భిర్నన్దనాదిభిః। కూజద్విహఙ్గమిథునైర్గాయన్మత్తమధువ్రతైః॥ ప్రవాలఫలపుష్పోరుభారశాఖామరద్రుమైః॥౧౨॥ హంససారసచక్రాహ్వకారణ్డవకులాకులాః। నలిన్యో యత్ర క్రీడన్తి ప్రమదాస్సురసేవితాః॥౧౩॥ ఆకాశగఙ్గయా దేవ్యా వృతాం పరిఘభూతయా। ప్రాకారేణాగ్నివర్ణేన సాట్టాలేనోన్నతేన చ॥౧౪॥

సంబన్ధవివక్షయా షష్ఠీ తస్మై అమ్లానాని పద్మాని యస్యాం తాం మాలాం దదౌ-శుక్రో.జలజం శఙ్ఖం దదావిత్యనుషఙ్గః ❁॥౬॥ ❁ ఏవం విప్రైర్భృగుభిరర్జితస్సంపాదితో - యోధనార్థో యుద్ధోపకరణం - యస్య, స బలిస్తైర్విప్రైః కల్పితం కృతం - స్వస్త్యయనం మఙ్గళవచనాదికం-యస్య-తాదృశః-అథ విప్రాన్ - పరిక్రమ్య - తేభ్యః కృతః ప్రణామో యేన సః-ప్రహ్లాద. మామన్త్ర్య పృష్ట్వా తస్మై నమశ్చకార ❁॥౭॥ ❁ అథ - భృగుభిర్దత్తం దివ్యమనఘం రథమారుహ్య - స బలిః రరాజేత్యన్వయః॥ కథంభూతః స్రగ్ధరో మాలాధరః సుసన్నద్ధః కవచిత్వాత్, ధన్వీ ధనుర్ధరః ధృతఇషుధిః ఖడ్గనసః ❁ ॥౮॥ ❁ హేమాఙ్గదాభ్యాం-లసన్తౌ, బాహూ, యస్య-స్ఫురన్తీ, మకరకుణ్డలే, యస్య తథాభూతో, రథమారూఢో, రరాజ, క ఇవ, ధిష్ణ్యస్థః వహ్నిః ప్రజ్వలితః-హవ్యవాడగ్నిరివ - కుణ్డస్థ ఆహవనీయ ఇవేతి వా ❁ ॥౯॥ ❁ దైత్యయూథపై-ర్వృతః, స్వృద్ధామిన్ద్రపురీం - యయావిత్యన్వయః, కథంభూతైః తుల్యమైశ్వర్యం, బలం-శ్రీశ్చ, యేషాం- తైః సయూథైస్ససైన్యైః దృగ్భిః, ఖమన్తరిక్షం, పిబద్భిరివ, పరిధీన్ దిశో, దహద్భిరివ స్థితైః కథంభూతస్సన్, విభుస్సమర్థః-మహతీ-మాసురీం-ధ్వజినీం సేనాం వికర్షన్ ప్రస్థాపయన్-రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ, కమ్పయన్నివ ❁ ❁॥౧౦॥౧౧॥ ❁ సమృద్ధిమేవ దర్శయితుమిన్ద్రపురీం వర్ణయతి । రమ్యామితి సార్ధైరేకాదశభిః॥ శ్రీమద్భిః ఫలపుష్పాదిసమృద్ధిమద్భిః నన్దనాదిభిరుపవనైరుద్యానవనైశ్చ, రమ్యాం, తత్రోపవనాని ఫలప్రధానాని నికటస్థాని ఉద్యానాని పుష్పప్రధానాని దూరస్థాని వా , కథంభూతైః కూజన్తి విహఙ్గమిథునాని యేషు గాయన్తో, మధుమత్తా మధువ్రతా, యేషు ప్రవాళాదీనా ఊరుభారో, యాసు, తా, శ్శాఖా, యేషాం తే అమరద్రుమా, యేషు తైః ❁ ॥౧౨॥౧౩॥ ❁ యత్ర

యాసు-సురసేవితాః- ప్రమదాః క్రీడన్తి-తాః - హంసాదికులై,రాకులావ్యాప్తాః-నలిన్యస్సరాంసి - యత్ర యేషు-తైరుపవనోద్యానై-రమ్యామితిపూర్వేణాన్వయః- కించ - పరిఖాభూతయా - దైవ్యా దేవస్య త్రివిక్రమస్య పాదాబ్జజయా-ఆకాశగఙ్గయా-ప్రాకారేణచ జుష్టామిత్యన్వయః- కథంభూతేన - అగ్నేరివవర్ణోయస్య-తేన-సువర్ణమయేనేతిభావః-అట్టాలాః ప్రాకారోపరిరచితానియుద్ధస్థానాని-తత్సహితేనోన్నతేనచ , ఏవంభూతేన ప్రాకారేణ ✿ ॥ ౧౪ ॥ ✿ రుక్మపట్టాని-కవాటాని, యేషుతై-రవాన్తరద్వారైః స్ఫటికమయైర్గోపురైః పురద్వారైశ్చజుష్టాం, విభక్తాః ప్రపథారాజమార్గా- యస్యాంవిశ్వకర్మణావినిర్మితామ్ ✿ ॥ ౧౫ ॥ ✿ సభాదిభి-రాఢ్యాంసున్దరిం,సంపన్నాంవా,తత్ర - సభా ఆవేశస్థానానిచత్వరాణ్యఙ్గణాసరథ్యాఉపమార్గాః న్యర్బుదందశకోటయః,తాభిర్గణనీయైరనన్తైర్విమానై , ర్యుతాం , వజ్రవిద్రుమమయ్యో , వేదయో వేదికా,యేషు-తై -శ్శృఙ్గాటకైశ్చతుష్పథై-ర్యుతామ్ ✿ ॥ ౧౬ ॥ ✿ నిత్యం,వయస్తారుణ్యం,రూపం,సౌకుమార్యంచ-యాసాం తాః,శ్యామా యౌవనమధ్యస్థాశ్చ,విరజంనిర్మలం , వాసో , యాసాన్తాః రూపవత్యో,నార్యః స్త్రియః , అర్చిర్భిశ్శిఖాభిః వహ్నయఇవ,యత్రయస్యాం రాజన్తే ✿ ॥ ౧౭ ॥ ✿ యత్రయస్యాం - సురస్త్రీణాం, కేశేభ్యో,భ్రష్టానాం,నవసౌగన్ధికస్రజామామోదమ్,ముపాదాయ-మారుతో,హేమగవాక్షేభ్యో,వినిర్గచ్ఛతా,ధూపేనాగరుగన్ధినాసహ,మార్గేవహతి , తాం,యస్యాం,మార్గేపాణ్డురేణ,పక్షేన-ప్రతిచ్ఛన్నే,మార్గేసురస్త్రియో-ఽప్సరసః-యాన్తిసంచరన్తి, తామ్ ✿ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ✿

రుక్మపట్టకవాటైశ్చద్వారైస్స్ఫటికగోపురైః।జుష్టాం విభక్తప్రపథాంవిశ్వకర్మవినిర్మితామ్ ॥ ౧౫ ॥సభాచత్వ
రరథ్యాఢ్యాంవిమానైర్న్యర్బుదైర్యుతామ్ । శృఙ్గాటకైర్మణిమయైర్వజ్రవిద్రుమవేదిభిః ॥ ౧౬ ॥ యత్రనిత్య
వయోరూపాశ్శ్యామావిరజవాససః। భ్రాజన్తేరూపవన్నార్యః అర్చిర్భిరివవహ్నయః॥౧౭॥సురస్త్రీకేశవిభ్ర
ష్టనవసౌగన్ధికస్రజామ్ । యత్రామోదముపాదాయమార్గ ఆవాతిమారుతః॥ ౧౮ ॥ హేమజాలవినిర్గచ్ఛద్ధూపే
నాగరుగన్ధినా। పాణ్డురేణప్రతిచ్ఛిన్నమార్గేయాన్తిసురస్త్రియః ॥ ౧౯ ॥ ముక్తావితానైర్మణిహేమకేతుభిర్నా
నాపతాకావలభీభిరావృతామ్ । శిఖణ్డిపారావతభృఙ్గనాదితాంవైమానికస్త్రీకలగీతమఙ్గళామ్॥ ౨౦ ॥మృద
ఙ్గశఙ్ఖానకదున్దుభిస్వనైస్సతాళవీణామురజైశ్చ వేణుభిః। నృత్యైస్సవాద్యైరుపదేవగీతైర్మనోరమాంస్వప్రభ
యా ✿ జితప్రభామ్ ✿॥౨౧॥✿యన్నవ్రజన్త్యధర్మిష్ఠాభూతధర్మద్రుహశ్శఠాః । మానినఃకామినోలుబ్ధా ఏభి
ర్హీనావ్రజన్తియామ్॥౨౨ ॥తాం దేవధానీంసవరూథినీపతిర్బహిస్సమన్తాద్రురుధేపృతన్యయా।ఆచార్యదత్తం
జలజంమహాస్వనందధ్మౌప్రయుఞ్జన్భయమిన్ద్రయోషితామ్॥౨౩॥మఘవాంస్తమభిప్రేత్యబలేఃపరమముద్య
మమ్। సర్వదేవగణోపేతోగురుమేతదువాచహ ॥ ౨౪ ॥భగవన్నుద్యమోభూయాన్బలేఃపూర్వవైరిణః।అ
విషహ్యమిమంమన్యేకేనాసీత్తేజసోర్జితః॥నైనంకశ్చిత్కుతోవాఽపిప్రతివోఢుమధీశ్వరః ॥ ౨౫ ॥ పిబన్నివము
ఖేనేదంలిహన్నివదిశోదశ।దహన్నివనభోదృగ్భిస్సంవర్తాగ్నిరివోత్థితః ॥ ౨౬ ॥ బ్రూహికారణమేతస్య దుర్ధ

ముక్తామయైః వితానై-ర్మణిహేమమయైః-కేతుభిశ్చనానావిధానాం - పతాకానాం - మావళిభిశ్చ,విరాజితాంశిఖణ్డ్యాదిభిర్నాదితాం-వైమానికస్త్రీణాంమధురగీతై-ర్మఙ్గళామ్ ✿ ॥ ౨౦ ॥ ✿ మృదఙ్గాదీనాం, స్వనైః-తాళాదిధ్వనిసహితైర్నృత్తైః-సవాద్యై-రుపదేవానాంగన్ధర్వాదీనాం-గీతకైశ్చ-మనోరమాం-స్వప్రభయా - జితా,ప్రభాసాక్షాద్దివ్యగీతాద్యధిష్ఠాత్రీదేవతా-యయా, తాం,అన్యైరజితప్రభామితివా - పాఠాన్తరే,జితాః గ్రహాస్సూర్యాదయోయయా తామ్ ✿ ॥ ౨౧ ॥ ✿ యత్ యాంసామాన్యేనపుంసకం అధర్మిష్ఠాదయోనవ్రజన్తి ఇతః ప్రేత్యనప్రాప్నువన్తి॥ఖలాదురాత్మానః-శఠామూర్ఖాః-మానినో-ఽహంకారిణః-లుబ్ధావఞ్చకాః ✿ ॥ ౨౨ ॥ ✿ తామేవంభూతాం,దేవధానీంఅమరావతీంబహి-స్సమన్తా-ద్వరూథిన్యాస్సేనాయాః,పతి-స్సబలిః-పృతన్యయా సేనయా,రురుధే,తత-ఇన్ద్రయోషితాం - భయ- ముత్పాదయ , న్నాచార్యేణశుక్రేణ దత్తం,మహాస్వనంశఙ్ఖందధ్మౌ ✿ ॥ ౨౩ ॥ ✿ మఘవానిన్ద్రస్తం-బలేః-పరమమధిక , ముద్యోగం,జ్ఞాత్వా,సర్వైర్దేవానాం గణై , రుపేతో,బృహస్పతి,మిత్థమువాచ ✿ ॥ ౨౪ ॥ ✿ తదేవాహ ॥భగవన్నితి॥ హేభగవన్,పూర్వవైరిణోదేవాసురయుద్ధే పరాజితస్యబలేరధునాఽయం,మహానుద్యమః,ఇమముద్యమం,సోఢుమశక్యం - మన్యే కేన హేతునాఽయం తేజసోర్జితఆసీత్ ఏనంబలిం,కోఽపిపుమాన్ , కేనాప్యుపాయేనా-పాకర్తుం,నప్రభుః ✿ ॥ ౨౫ ॥ ✿ అయంముఖేనే,దంజగ-త్పిబన్నివ,దశ-దిశో లిహన్నివ,ఉత్థితః-ప్రళయాగ్నిరివ-దృగ్భిర్నభో - దహన్నివా-స్తే ✿ ॥ ౨౬ ॥ ✿ మమ , శత్రోర్బలేర్దుర్ధర్షత్వస్యైతస్యకార

౨౦శ్లో ✿ పా॥జితగ్రహామ్

ణం,బ్రూహి-యతఃకారణాత్ , దోజఆది , స్తత్ప్రయుక్తస్సముద్యమశ్చ-త్యేత,దాసీత్,తత్ర , ఓజఇన్ద్రియబలం,సహఉత్సాహో,మానసం,బలందైహికమ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ఏవంవిజ్ఞాపితఆహగురుః,జానామీతి॥ హేమఘవన్, అస్యత్వచ్ఛత్రోర్బలే,రాన్నత్యస్య,కారణ,మహం , జానామికింతత్ , బ్రహ్మవాదిభిశ్శుక్రాదిభిః , శిష్యాయబలయే,ఉపభృతమాహితం , తేజ,ఇత్యేతత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁అతో,భగవన్తం వినా-అన్యః-కశ్చి-ద్భవాదృశ-స్త్వాదృశో-ద్భవాన్వా,అస్య-సంముఖే,క్షణమపి,స్థాతుం నశక్నోతి ❁ ॥ ౨౯ ॥ మన్త్రమాహ॥ తస్మాదితి ॥తస్మా,జ్జేతుమశక్యత్వా -త్సర్వే,యూయం-త్రివిష్టపం-త్యక్త్వా - నిలయమదర్శనం-యాతగచ్ఛత-కథంభూతాః,యతఃయేనకాలేన-శత్రోః,పరాజయో,నాన్యత్వం,వా,భవిష్యతి తంకాలం , ప్రతీక్షమాణాస్సన్తః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁కోఽసౌ-సకలస్తత్రాహ-అయమధునా-విప్రాణాం-బలేన-ఉదర్కః-ఉత్తరోత్తరవర్ధికంఫలం-యస్య ఊర్జితఃబలిభూతః - విక్రమో-యస్య,తాదృశ,అస్తి,స,పున,స్తేషాంవిప్రాణామేవావ- మానేనహేతునా , సానుబన్ధస్ససమృద్ధి-ర్వినఙ్క్ష్యతి-తంకాలం-ప్రతీక్షమాణా,ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ఏవమిత్థ - మర్థానుదర్శినాతత్తత్కాలోచితకర్తవ్యప్రయోజనాభిజ్ఞేనబృహస్పతినా-సమ్యగాలోచితా, గీర్వాణాస్సురాః ,త్రివిష్టపం త్యక్త్వా-కామరూపిణస్సన్తో జగ్ముః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ఏవం దేవేష్వన్తర్హితేషుసత్సుఅథవైరోచనో,బలి-ర్దేవధానీంపురీం, అధిష్ఠాయలోకత్రయం-స్వవశ-మకరోత్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁

ర్షత్వస్యమద్రిపోః । ఓజస్సహోబలంతేజో యతఏతత్సముద్యమః॥ ౨౭ ॥గురురువాచ ॥జానామిమఘవన్ శత్రోరున్నతేరస్యకారణమ్ । శిష్యాయోపభృతంతేజో గురుభిర్బ్రహ్మవాదిభిః॥ ౨౮ ॥ నచాస్యాద్యక్షణమపస్థాతుం శక్నోతిసమ్ముఖే । భవద్విధోభవాన్వాఽపివర్జయిత్వేశ్వరంహరిమ్॥ ౨౯ ॥తస్మాన్నిలయముత్సృజ్యయూయం సర్వేత్రివిష్టపమ్ । యాతకాలంప్రతీక్షన్తోయతశ్శత్రోర్విపర్యయః॥ ౩౦ ॥ఏషవిప్రబలోదర్కస్సంప్రత్యూర్జితవిక్రమః । తేషామేవావమానేన సానుబన్ధోవినఙ్క్ష్యతి ॥ ౩౧ ॥ ఏవం సుమన్త్రితార్థాస్తే గురుణాఽర్థానుదర్శినా । హిత్వాత్రివిష్టపంజగ్ముర్గీర్వాణాఃకామరూపిణః ॥ ౩౨ ॥ దేవేష్వథనిలీనేషుబలిర్వైరోచనఃపురీమ్ । దేవధానీమధిష్ఠాయవశంనిన్యేజగత్త్రయమ్ ॥ ౩౩ ॥ తంవిశ్వజయినంశిష్యంభృగవశ్శిష్యవత్సలాః । శతేనహయమేధానామనువ్రతమయాజయన్॥ ౩౪ ॥తతస్తదనుభావేనభువనత్రయవిస్తృతామ్।కీర్తిందిక్షువితన్వానస్సరేజఉడురాడివ ॥ ౩౫ ॥ బుభుజేచశ్రియంస్వృద్ధాంద్విజదేవోపలమ్భితామ్ । కృతకృత్యమివాత్మానంమన్యమానోమహామనాః॥ ౩౬ ॥ ************************

*********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,అష్టమస్కన్ధే , పఞ్చదశోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుకఉవాచ॥ఏవంపుత్రేషునష్టేషుదేవమాతాఽదితిస్తదా।హృతేత్రివిష్టపేదైత్యైఃపర్యతప్యదనాథవత్ ॥౧॥ ఏకదాకశ్యపస్తస్యాఆశ్రమంభగవానగాత్ । నిరుత్సవంనిరానన్దంసమాధేర్విరతశ్చిరాత్ ॥ ౨ ॥ సపత్నీందీనవదనాంకృతాసనపరిగ్రహః । సభాజితోయథాన్యాయమిదమాహకురూద్వహ ॥ ౩ ॥ అప్యభద్రంనవిప్రా

తత-స్తంవిశ్వజయినం-శిష్యమనువ్రతం-బలిం-తద్వత్సలా- భృగవో-హయమేధానాంశతేన-అశ్వమేధానాంశతేనాఽయాజయన్ప్రాప్తమిన్ద్రపదంస్థిరీకర్తు- మయాజయన్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁తతో-హయమేధయాగశతప్రభావేన - లోకత్రయవ్యాప్తాం కీర్తిం - వితన్వాన-స్సబలిశ్చన్ద్రమా ఇవ-రరాజ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ద్విజదేవైర్బ్రాహ్మణై - రుపలమ్భితాం,ప్రాపితాం-సుసమృద్ధాం , శ్రియంసంపదం - బుభుజే-కథంభూతఃమహామనాఃదీర్ఘసఙ్కల్పః - ఆత్మానంకృతంకృత్యంకర్తవ్య ప్రయోజనం యేనతం-కృతార్థమివ - మన్యమానః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేపఞ్చదశోఽధ్యాయః ************************

ఏవంబలేరిన్ద్రాధిపత్యప్రాప్తిప్రకారమభిధాయాథభగవతోవామనావతారప్రకారం ప్రస్తోష్యన్తదుపోద్ఘాతరూపాంకథాంతావత్ప్రస్తౌతిమునిః ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం-పుత్రేష్విన్ద్రాదిషు - నష్టేష్వదృశ్యేషుసత్సు - దైత్యైః త్రివిష్టపే-హృతేసతి-దేవమాతా-అదితి,రనాథవ,త్పర్యతప్యత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ఏవంపరితప్యమానాయామదిత్యాం-కదాచి-ద్భగవాన్ ,కశ్యపశ్చిరాత్సమాధేర్విరతః-తస్యాఅదితే,రాశ్రమ-మాజగామ-కథంభూతం నిర్గతఉత్సవోయస్మాత్,నిర్గతఆనన్దోయస్మాత్తమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ సకశ్యపః,కృతఃఆసనపరిగ్రహో యేనసః-యథాన్యాయం,సభాజితస్సమ్యక్పూజితః - హేకురూద్వహ-దీనంవదనంయస్యాస్తాం-పత్నీ,మిదంవక్ష్యమాణ,మాహ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁దీనవదనామాలక్ష్యబహుధావికల్ప్యతాంకశ్యపేనపృష్టమాహ॥అపీతిసప్తభిః॥అపీతిప్రశ్నద్యోతకమప్యవ్యయంహేభద్రే,అధునా,లోకే,విప్రాణాం , గవాం,ధర్మస్య,లోకస్య జనస్య-కథంభూతస్య-

మృత్యోశ్ఛన్దమిచ్ఛా, మనువర్తత ఇతి తథా, తస్య చ, అభద్రమకుశలం, న హి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ హే గృహమేధిని, అపి వా, కిం, గృహేషు ధర్మాదేః - కించిదకుశలమితి కాక్వా ప్రశ్నః - గృహాన్విశినష్టి - యత్ర యేషు గృహేషు అయోగినామపి - యోగః - స్వధర్మాదినా యోగఫలం, భవతి ॥ యద్వా ॥ అయోగినామేవ, యోగ ఆసక్తిః, యోగినాం తు నేత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అతిథయః - ఆగత్య, కుటుమ్బాసక్తయా, త్వయా ప్రత్యుత్థానాదినా, కదాచిదప్య, పూజితాస్సన్తో - గృహాద్యాతాః గతాః; కిం వా ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ యద్యతిథయోఽభ్యేత్య, యేషు గృహేషు, సలిలైరప్యనర్చితాస్సన్తో నిర్గచ్ఛన్తి - తర్హి - తే గృహాః, నూనం, సృగాలనాథబిలతుల్యా ఏవ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ హే సతి - హే భద్రే, మయి, ప్రోషితే ప్రవసితే సత్యుద్విగ్నధియా, త్వయా అగ్నయ ఆహవనీయాదయః, స్త్వదధీనా, హవిషా వేలాయాం ముదితే సూర్యే ప్రాతర్జుహోతీత్యుక్తప్రాతరాదికాలే, న హుతాః; కిం వా ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అగ్నిర్విశినష్టి కామానిష్టార్థాన్ దోగ్ధీతి తథా, తయా, యేషామగ్నీనాం, పూజయా, గృహస్థః పుమాన్, స్వర్గాదిలోకాన్యాతి ప్రాప్నోతి, కించ, బ్రాహ్మణోఽగ్నిశ్చ, సర్వదేవతాశరీరకస్య, విష్ణోర్ముఖం, వై నిశ్చయే " బ్రాహ్మణోఽస్య ముఖమాసీత్, ముఖాదిన్ద్రశ్చాగ్నిశ్చ ,, ఇత్యాది శ్రుతేరితి భావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ హే మనస్విని - తవ, సర్వే, పుత్రాః, కుశలినోఽపి కుశలిన ఏవ హి, కిమాలక్ష్యైవం పృచ్ఛసీత్యత్రాహ ॥ భవత్యా ఆత్మానం మనః, అస్వస్థం అప్రతికృతిస్థం వదనదైన్యాదిభిశ్చిహ్నైః, రహం, లక్షయే, తవ చిత్తమస్వస్థం లక్షయిత్వాఽహం పృచ్ఛామీతి భావః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవమదితిరాపృష్టా సత్యస్వాస్థ్య కారణమన్యథితివక్తుం తత్పృష్టమభద్రాదికం నాస్తీత్యాహ ॥ భద్రమితి ద్వాభ్యాం - హే బ్రహ్మన్, ద్విజాదీనాం, భద్రమేవ, తథా - హే గృహమేధిన్ త్రివర్గస్య ధర్మార్థకామరూపస్య

ణాం భద్రేఽలోకేఽధునాఽగవామ్ । న ధర్మస్యానలోకస్య మృత్యోశ్ఛన్దానువర్తినః ॥ ౪ ॥ అపి వాఽకుశలం కించిద్గృ
హేషు గృహమేధిని । ధర్మస్యార్థస్య కామస్య యత్ర యోగో హ్యయోగినామ్ ॥ ౫ ॥ అపి వాఽతిథయోఽభ్యేత్య కుటు
మ్బాసక్తయా త్వయా । గృహాదపూజితా యాతాః ప్రత్యుత్థానేన వా క్వచిత్ ॥ ౬ ॥ గృహేషు యేష్వతిథయోఽ
నర్చితాస్సలిలైరపి । యది నిర్యాన్తి తే నూనం ఫేరురాజగృహోపమాః ॥ ౭ ॥ అప్యగ్నయస్తు వేలాయాం న హు
తా హవిషా సతి । త్వయోద్విగ్నధియా భద్రే ప్రోషితే మయి కర్హిచిత్ ॥ ౮ ॥ యత్పూజయా కామదుఘాన్యాతి లో
కాన్గృహవ్రతః । బ్రాహ్మణోఽగ్నిశ్చ వై విష్ణోస్సర్వదేవాత్మనో ముఖమ్ ॥ ౯ ॥ అపి సర్వే కుశలినస్తవ పుత్రా
మనస్విని । లక్షయేఽస్వస్థమాత్మానం భవత్యా లక్షణైరహమ్ ॥ ౧౦ ॥ అదితిరువాచ ॥ భద్రం ద్విజగవాం బ్రహ్మ
న్ధర్మస్యాస్య జనస్య చ । త్రివర్గస్య పరం క్షేత్రం గృహమేధిన్గృహా ఇమే ॥ ౧౧ ॥ అగ్నయోఽతిథయో భృత్యా భిక్ష
వో యే చ లిప్సవః । సర్వం భగవతో బ్రహ్మన్ననుధ్యానాన్న రిష్యతి ॥ ౧౨ ॥ కో ను మే భగవన్కామో న సంపద్యే
త మానసః । యస్య భవాన్ప్రజాధ్యక్ష ఏవం ధర్మాన్ప్రభాషతే ॥ ౧౩ ॥ తవైవ మారీచ మనశ్శరీరజా ఇమాః ప్రజా
స్సత్త్వరజస్తమోజుషః । సమో భవాంస్తాస్వసురాదిషు ❁ ప్రభో తథాఽపి భక్తం భజతే మహేశ్వరః ॥ ౧౪ ॥
తస్మాదీశ భజన్త్యా మే శ్రేయశ్చిన్తయ సువ్రత । హృతశ్రియో హృతస్థానాన్సపత్నైః పాహి నః ప్రభో ॥ ౧౫ ॥ పరై

యత్పరం క్షేత్రముత్పత్తిస్థానః - తద్గృహాం గృహాశ్రమశ్చ అగ్న్యాదయః పూజ్యేప్సవశ్చ - ఇత్యేతత్సర్వం హే బ్రహ్మన్ భగవతస్తవానుధ్యానాన్న యాః క్రియమాణాద్ధేతోః - ర్న రిష్యతి నశ్యతి న హీయత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అనుధ్యానాన్న రిష్యతీత్యేతదేవ కాక్వోపదర్శయతి ॥ కో న్వితి ॥ హే భగవన్ - మే మానసో మనోవిషయః, మనసా కాఙ్క్షితః, కామః కో ను న సంపద్యేత సర్వోఽపి కామస్సంపత్స్యత ఏవేత్యర్థః, కుతః - యతో, భవాన్, ప్రజాధ్యక్షః ప్రజానాం పతిస్సన్ - యస్యాః మే ధర్మపత్న్యాః - ఏవంవిధాన్, ధర్మాన్, ప్రభాషతే ఉపదిశతి - ఉపదేశైరేవంవిధాన్ ధర్మాన్ త్వయ్యనుష్ఠాపయతి సతి కో ను కామో దుర్లభ ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తర్హి కిం తవ చిత్తాస్వాస్థ్యనిమిత్తమిత్యపేక్షాయాం తద్విజ్ఞాపయితుం తదయం నాహ, కుర్యాదిత్యాశఙ్కాయాం తావత్తం ప్రసాదయతి ॥ తవేతి ॥ హే మారీచ సత్త్వాదిప్రధానా, ఇమాః సర్వాః ప్రజా దేవా దైత్యాశ్చ - తవైవ - మనసః - శ్శరీరాచ్చ - జాతాః అతో - భవాం, స్తాసు సురాదిషు ప్రజాసు - యద్యపి - సమస్సమదర్శన స్తథాఽపి, హే ప్రభో - మహేశ్వరో భవాన్ - భక్తం - భజతే అనువర్తతే, భక్తపక్షపాతీ భవానిత్యర్థః, ప్రభోరితి పాఠే, ప్రభోస్తవ, భక్తం, మహేశ్వరో భవాన్భజత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తస్మాద్భక్తానుభజనస్వభావత్వాత్ త్వాం భజన్త్యా - మే మమ శ్రేయః శ్రేయ ఉపాయం - చిన్తయ ఆలోచయ - హే సువ్రత - కస్తవాధునా శ్రేయో విపర్యయస్తత్రాహ సపత్నైర్దైత్యైః, హృతా, శ్రీర్యేషాం, హృతాని స్థానాని యేషాం తాన్, నస్మానస్మత్పుత్రాన్, పాహి పాలయ, హే ప్రభో ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సా త్వత్పత్నీత్వేనాసంభావితదుఃఖాఽహం, మధునా, పరైర్దైత్యైర్వివాసితా స్వస్థానాదుచ్చాటితా, పుత్రేషు స్వాభిదాభిమానేనాహం వివాసితేత్యుక్తరీ దుఃఖసాగరే - మగ్నాఽభ

---

౧౪ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ ప్రభోస్తథాఽపి.

వం-అధునా-ప్రబలైర్దైత్యైర్మమైశ్వర్యాదీన్యపహృతాని-తత్రైశ్వర్యమాధిపత్యం,శ్రీర్భాగ్యాదిసంపత్-స్థానంనివాసదేశః ॥ ౧౬ ॥ ఏతాని-మత్సుతాః పునర్యథా-పూర్వవత్ప్రతిపద్యేరన్ ప్రాప్నుయుః-యథా-యేనోపాయేన ప్రపద్యేరన్నితివా-తథా-హేసాధో-హేకల్యాణకృచ్ఛ్రేష్ఠకల్యాణ్యాధియాశుభాలోచనయా-విధేహి-కురు ॥ ౧౭ ॥ ఏవమిత్థమదిత్యాప్రార్థితః-కః ప్రజాపతిః కశ్యపః-స్మయన్నివ-తామదితి-మాహ ॥ ౧౮ ॥ తదేవాహ-అహో ఇతి ప్రథమం తావత్పుత్రస్నేహంత్యాజయితుం విష్ణుమాయావ్యాజేన తత్త్వముపదిశతి అహో ఇతి సార్ధేన-అహో, విష్ణోర్మాయాయా బలం-కిం యదిదం జగత్-స్నేహబద్ధం పుత్రాదిషు స్నేహపాశేన బద్ధమిత్యర్థః తత్-భౌతికః భూతపఞ్చకపరిణామరూపో దేహః క్వ-ప్రకృతేః-పరో భిన్నః-ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా క్వ-పరస్పరమేవమత్యన్తవిలక్షణయోర్దేహాత్మనోరభేదోఽత్యన్తమసంభావిత ఇత్యర్థః-ఏవమసంభావితాభేదయోర్దేహాత్మనోర్మధ్యే-కస్య కే పుత్రాద్యాః కస్య సంబన్ధినః-కిం దేహస్య సంబన్ధినః, కింవా ఆత్మనః-అయంభావః : తావన్నాత్మనస్సాక్షాత్పుత్రాదిభిస్సమ్బన్ధః-అపితు దేహద్వారా దేహస్య భౌతికత్వేనోపచయాదివికారిత్వేనచానిత్యత్వాత్-తత్సంబన్ధః పుత్రాదిషు స్నేహోఽజ్ఞానమూలక ఇతి-తదేవాహ ॥ మోహ ఏవ హి కారణమితి ॥ దేహాత్మభ్రమ ఏవాత్ర స్నేహకారణమిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ఏవం తత్త్వోపదేశేనాపరితుష్యన్తీం ప్రత్యాహ ॥ ఉపతిష్ఠస్వేతి ద్వాభ్యాం ॥ వాసుదేవముపతిష్ఠస్వ ఆరాధయ-వాసుదేవారాధనస్య సమీహితసాధనత్వం సూచయన్ తం విశినష్టి-జగద్గురుం జగత ఆరాధకస్య లోకస్య గురుం హితకారిణం క్వ వసన్ హితం కరోతీత్యతో విశినష్టి-సర్వేషాం భూతానాం, గుహా సుహృదయకుహరేష్వావాసో యస్య తం, అనేన వాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం దర్శితం-ననుకిం విశేషేణ వాసుదేవమేవోపతిష్ఠస్వేతి వదసి

ర్వివాసితా సాహం మగ్నా వ్యసనసాగరే । ఐశ్వర్యం శ్రీర్యశః స్థానం హృతాని ప్రబలైర్మమ ॥ ౧౬ ॥ యథా తాని
పునస్సాధో ప్రపద్యేరన్మమాత్మజాః । తథా విధేహి కల్యాణం ధియా కల్యాణకృత్తమ ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏ
వమభ్యర్థితోఽదిత్యా కస్తామాహ హసన్నివ ॥ ౧౮ ॥ కశ్యప ఉవాచ ॥ అహో మాయాబలం విష్ణోః స్నేహబద్ధమిదం
జగత్ । క్వ దేహో భౌతికోఽనాత్మా క్వ చాత్మా ప్రకృతేః పరః ॥ కస్య కే పతిపుత్రాద్యా మోహ ఏవ హి కార
ణమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఉపతిష్ఠస్వ పురుషం భగవన్తం జనార్దనమ్ । సర్వభూతగుహావాసం వాసుదేవం జగద్గురుమ్ ॥ ౨౦ ॥ స
విధాస్యతి తే కామాన్ హరిర్దీనానుకమ్పనః । అమోఘా భగవద్భక్తిర్నేతరేతి మతిర్మమ ॥ ౨౧ ॥ అదితిరువాచ ॥ కే
నాహం విధినా బ్రహ్మన్నుపస్థాస్యే జగద్గురుమ్ । యథా మే సత్యసఙ్కల్పో విదధ్యాత్స మనోరథమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఆదిశస్వ
ద్విజశ్రేష్ఠ విధిం తదుపధావనమ్ । ఆశు తుష్యతి మే దేవః సీదన్త్యాస్సహ పుత్రకైః ॥ ౨౩ ॥ కశ్యప ఉవాచ ॥ ఏతన్మే భ
గవాన్ పృష్టః ప్రజాకామస్య పద్మజః । యదాహ తే ప్రవక్ష్యామి వ్రతం కేశవతోషణమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఫాల్గునస్యామలే ప

త్యతో విశినష్టి ॥ జనార్దనమితి ॥ "అర్ద గతౌ యాచనే చ" ఇతి ధాతుః-జనైః శ్రియః కామైరర్ద్యతే యాచ్యత ఇతి జనార్దనః-తం స ఏవ యాచనీయ ఇతి భావః-తత్ర హేతుం వదన్ విశినష్టి-భగవన్తం షాడ్గుణ్యపూర్ణం-దేవతాన్తరస్య దరిద్రత్వాదితి భావః-వదాన్యత్వమాహ-పురుషమితి-పురు అధికం సనోతి దదాతీతి పురుషః తం ॥ "షణు దానే" ఇతి ధాతోః అన్యేభ్యోఽపి దృశ్యత ఇతి డః ॥ య ఆత్మదా బలదాః, ఏకో బహూనాం-యో విదధాతి-కామాన్ ,, నిత్యాత్మపర్యన్తదాతృత్వేన ప్రసిద్ధ ఇతి భావః ॥ ౨౦ ॥ పురుష జనార్దనశబ్దాభ్యామభిప్రేతం విశదయన్నాహ ॥ స ఇతి-స పురుషో జనార్దనః-తే తవ-కామాన్-విధాస్యతి పూరయిష్యతి-అనేనోదాహృతశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః-స చ పురుషశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తభూత ఇతి చ దర్శితం-న కేవలం కామానాం విధాతా-అపితు హరిః ఆశ్రితార్తిహరశ్చ-నాహం తమారాధితుం ప్రభవామీతి శఙ్కామపనుదన్ విశినష్టి-దీనానుకమ్పనః-దీనేషు కించిదానుకూల్యమాత్రేష్వపి-విపులాపరాధేష్వపి-నిరతిశయకృపాయుక్తః భగవతః పూర్ణషాడ్గుణ్యస్యావాప్తసమస్తకామస్యైవ-సేవా : అమోఘా సఫలా నేతరా న దేవతాన్తరసేవేతి-మమ-మతిర్మతమిత్యర్థః ॥ దేవతాన్తరస్యానవాప్తసమస్తకామత్వాదితి భావః ॥ ౨౧ ॥ ఏవముపదిష్టాఽనిష్టనిరసనేష్టప్రాపణసమర్థోపాయా తదుపాయానుష్ఠానప్రకారబుభుత్సయా పృచ్ఛత్యదితిః ॥ కేనేతి ద్వాభ్యాం ॥ హే భగవన్ అహం-కేన విధినా జగత్పతిం భగవన్తం-భజేయం-యథా యేన ప్రకారేణ-భజమానాయా-మమ-స సత్యసఙ్కల్పో భగవాన్ మనోరథం-విదధ్యాత్ ॥ ౨౨ ॥ హే ద్విజశ్రేష్ఠ పుత్రైస్సహ క్లిశ్యన్త్యా-మమ యథా చ దేవో భగవాన్-ఆశు తుష్యతి-తథా-తం తద్భజనప్రకారాత్మకం-విధిమాదిశస్వ ఉపదిశ ॥ ౨౩ ॥ ఏవం పునరాపృష్టో భగవాన్ కశ్యపః పయోవ్రతాఖ్యం భగవదారాధనాత్మకం కర్మోపదేక్ష్యన్ తస్మిన్విస్రమ్భార్థం సాంప్రదాయికత్వం వదన్ తత్కథనం ప్రతిజానీతే ॥ ఏతదితి ॥ ప్రజాః పుత్రాన్-కామయమానస్య-మే మయా-పృష్టో భగవాన్ పద్మజో బ్రహ్మా-యత్పయోవ్రతాఖ్యం కర్మ-ఆహ-తత్-కేశవస్య పరం తోషకరం-కర్మ-తే తుభ్యం ప్రవక్ష్యామి ॥ ౨౪ ॥

వం ప్రతిజ్ఞాయ తదాహ॥ ఫాల్గునస్యేత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి॥ ఫాల్గునస్య మాసస్యా - మలే శుక్లే - పక్షే ద్వాదశాహం ద్వాదశాహసాధ్యం - పయోవ్రతాఖ్యం కర్మ - కర్తవ్యమితి శేషః - తేన పయోవ్రతేన - పరమయా అవ్యభిచరితయా - భక్త్యా - యుక్తోఽరవిన్దాక్షమర్చయేత్ - అన్విత ఇతి పుల్లిఙ్గనిర్దేశేన ఏతస్మై పద్మజ ఆహేత్యనేన తే ప్రవక్ష్యామీత్యనేన చ స్త్రీపురుషసాధారణమేతద్వ్రతానుష్ఠానమితి సూచయతి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తత్రాదౌ పూర్వేద్యుః కృత్యమాహ॥ సినీవాల్యామిత్యాదినా॥ బ్రహ్మచార్యథ తదాత్ర్యామిత్యన్తేన ॥ దృష్టేన్దుకలాయామమావాస్యాయాం, యది లభ్యేత తర్హి, క్రోడవిదీర్ణయా అరణ్యవరాహోత్ఖాతయా - మృదా మృత్తికయా - దేహమాలిప్య - స్రోతసి నద్యాం - మిమం మన్త్రం వక్ష్యమాణం - జపన్ - స్నాయాత్ - ఉదీరయేదితి - తదా లేపసమయే ఏతన్మన్త్రముదీరయేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ మన్త్రమేవాహ॥ త్వమితి॥ ఉద్ధృతాసి వరాహేణ కృష్ణేన శతబాహునా, ఇతి మన్త్రార్థానువాదకోఽయం మన్త్రః హే దేవి హే భూదేవతే - స్థానం తవ యథాస్థానమిచ్ఛతా - వరాహేణ భగవతా - త్వం - రసాయాః రసాతలాత్ - ఉద్ధృతాఽసి తుభ్యం - నమః - మమ పాపం ప్రణాశయ - ఇమం మన్త్రముదీరయన్ మృదాఽఽలిప్య - స్నాత్వా ❁ ॥ ౨౭ ॥ తతో - నిర్వర్తితస్సమ్యగనుష్ఠిత - ఆత్మనియమస్సన్ధ్యోపాసనాదిర్యేన - తాదృశః - సమాహితచిత్తో - హరిమభ్యర్చయేత్ - కుత్రార్చయేదిత్యత్రాహ ॥ అర్చయేదితి॥ స్థణ్డిలాదిషు - పఞ్చస్వప్యర్చయేదిత్యర్థః - తత్ర - స్థణ్డిలం రఙ్గవల్ల్యాదిభిరలఙ్కృతా భూమిః, జలం విశుద్ధకుమ్భసమ్భృతమ్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తత్రావాహనమన్త్రానాహ॥ నమస్తుభ్యమితి॥ అత్రాయం వివేకః - అత్ర ప్రధానో మన్త్రో వాసుదేవద్వాదశాక్షరః - వాసుదేవం జగద్గురుముపతిష్ఠస్వేత్యుక్తత్వాత్ ॥ గన్ధమాల్యాదభిశ్చార్చేద్ద్వాదశాక్షరవిద్యయా - జుహుయాన్మూలవిద్యయా జపేదష్టోత్తరం శతమ్, ఇతి వక్ష్యమాణత్వాచ్చ - నమస్తుభ్యమిత్యాదయస్త్వావాహనోపచారమన్త్రా ఇతి - తత్రాద్యో మన్త్రో ద్వాదశాక్షరార్థానువాదీ, భగవద్వాసుదేవశబ్దాభ్యాం తత్ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ - సర్వభూతనివాసాయేత్యనేన వాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తముక్తం - సర్వభూతనివాసా

క్షే ద్వాదశాహం పయోవ్రతమ్। అర్చయేదరవిన్దాక్షం భక్త్యా పరమయాఽన్వితః॥ ౨౫ ॥ సినీవాల్యాం మృదాఽఽలిప్య స్నాయాత్క్రోడవిదీర్ణయా। యది లభ్యేత వై స్రోతస్యేతన్మన్త్రముదీరయేత్ ॥ ౨౬ ॥ త్వం దేవ్యాదివరాహేణ రసాయాః స్థానమిచ్ఛతా। ఉద్ధృతాఽసి నమస్తుభ్యం పాప్మానం మే ప్రణాశయ॥ ౨౭ ॥ నిర్వర్తితాత్మనియమో దేవమర్చేత్సమాహితః। అర్చయేత్స్థణ్డిలే సూర్యే జలే వహ్నౌ గురావపి॥ ౨౮ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే పురుషాయ మహీయసే। సర్వభూతనివాసాయ వాసుదేవాయ సాక్షిణే॥ ౨౯ ॥ నమోఽవ్యక్తాయ సూక్ష్మాయ ప్రధా

య - అత ఏవ - వాసుదేవశబ్దవాచ్యాయేత్యర్థః - వసతీతి వాసుః - వసత్యస్మిన్నితి వా వాసుః ॥ వస నివాసే, ఇతి ధాతోః కర్తర్యధికరణే చౌణాదికః - అద్యే - సర్వభూతాని తేషు నివసత్యన్తరాత్మతయేతి సర్వభూతనివాసః - తస్మై - ద్వితీయే తు - సర్వభూతానామాధేయానాం - వాసురాధారభూత - స్తథా - తస్మై - సాక్షిణే ఇత్యనేన దేవశబ్దార్థ ఉచ్యతే - సాక్షీ సాక్షాద్ద్రష్టా - సర్వం చేతనాచేతనాత్మకం వస్తుజాతం సాక్షాత్పశ్యన్ దృశ్యధర్మైరస్పృష్టస్సాక్షీత్యుచ్యతే - దేవశబ్దస్యాప్యయమేవార్థః - స్వతేజసా దీప్యమానో హి దేవః - మహీయసే పురుషాయేత్యనేన ॥ వేదాహమేతం పురుషం మహాన్తమ్ ॥ ఇతి - పురుషసూక్తప్రత్యభిజ్ఞానాత్తత్రస్థితమిత్యేతచ్ఛబ్దేన పూర్వోక్తజగత్కారణత్వతదుపయుక్తగుణపౌష్కల్యవతః పరామర్శాత్తస్య జగత్కారణత్వాదిగుణజాతస్య మన్త్రప్రతిపాద్యవాసుదేవవిశేషణత్వమవగమ్యతే - తదేవంభూతాయ - తుభ్యం నమః - సర్వత్ర మన్త్రేషు నమశ్శబ్దప్రయోగస్స్వప్రయోక్త్రభిప్రాయకః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ యది సర్వభూతనివాసస్తర్హి కిం న దృశ్యత ఇత్యత్రాహ॥ నమోఽవ్యక్తాయేతి॥ అయం మన్త్రస్తు ॥ యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమగోత్రమవర్ణమచక్షుశ్శ్రోత్రం తదపాణిపాదం నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మం తదవ్యయం యద్భూతయోనిం పరిపశ్యన్తి ధీరాః ॥ ఇత్యుపనిషత్ప్రతిపాద్యపరమాత్మస్వరూపప్రకాశకః, అవ్యక్తాదిశబ్దైరద్రేశ్యసూక్ష్మభూతయోనిత్వాదిప్రత్యభిజ్ఞానాత్, అవ్యక్తాయ, వ్యక్తైరిన్ద్రియైశ్చక్షురాదిభిర్నవ్యజ్యతే న దృశ్యత ఇత్యవ్యక్తః - తస్మై, అద్రేశ్యాయేత్యర్థః - తత్ర హేతుః - సూక్ష్మాయ నిరతిశయసూక్ష్మజీవాన్తరాత్మతయా ప్రవేశయోగ్యత్వేన తతోఽపి సూక్ష్మాయ - సూక్ష్మత్వప్రయుక్తం పరిచ్ఛిన్నత్వం వారయతి ॥ ప్రధానపురుషాయేతి ॥ ప్రకృతిపురుషరూపాయేత్యర్థః - తాద్రూప్యమత్ర ప్రకృతిపురుషసమానాధికృతత్వం - తచ్చ శరీరాత్మభావననిబన్ధనం - శరీరబుద్ధిశబ్దానామాత్మపర్యన్తత్వాభిప్రాయేణాభేదనిర్దేశః, ఏవం చ - సర్వాన్తః, ప్రవేశయోగ్యతయా సూక్ష్మస్యాప్యాకాశస్యేవ ప్రకృతిపురుషాన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టస్య స్వరూపమపరిచ్ఛిన్నమేవేతి భావః, ప్రధానపురుషాయేతి కారణావస్థాచిద్రూపత్వముక్తం - అ

ధకార్యావస్థతద్రూపత్వమాహ ॥ చతుర్వింశగుణజ్ఞాయ - గుణభూతచతుర్వింశతితత్త్వాభిజ్ఞాయ - గుణభావో విశేషణత్వం - శరీరత్వమితి యావత్, శరీరమపి హ్యాకృతిగుణాదివదపృథక్సిద్ధవిశేషణమేవేత్యభిప్రాయః ॥ అపృథక్సిద్ధవిశేషణవిషయబుద్ధిశబ్దయోస్తద్విశేష్యపర్యన్తత్వమాకృత్యధికరణన్యాయసిద్ధం - న కేవలం చతుర్వింశతితత్త్వాన్తరాత్మతయా తద్రూపత్వ - మపి తు - తత్కారణతయాపీత్యాహ ॥ గుణసఙ్ఖ్యానహేతవ ఇతి । గుణానాం సత్త్వాదీనాం చతుర్వింశతితత్త్వరూపేణ కార్యావస్థానాం - సంఖ్యానం గణనం - తస్య - హేతవే కారణభూతాయ - గుణానాం చతుర్వింశతిధా గణనాయాస్తేషాం కార్యతాపత్తిమూలకత్వాత్తస్య తత్కారణత్వాత్తద్ధేతుత్వేన సఙ్ఖ్యానహేతుత్వమపీత్యవగన్తవ్యం, యద్వా - సఙ్ఖ్యానం ప్రమితిః. గుణసఙ్ఖ్యానస్య సత్త్వాదిగుణానాం ప్రమితేః చతుర్వింశతిధా పరిణతానాం సత్త్వాదిగుణానాం ప్రమితస్తద్విషయకప్రమాయాః, హేతవే తత్ప్రమాహేతుత్వం చ తత్కారణత్వాద్వారేత్యవగన్తవ్యం - యద్వా - గుణసఙ్ఖ్యానయో - ర్హేతవే - సఙ్ఖ్యానమత్ర వ్యష్టిప్రత్యగాత్మస్వరూపం - అహమిత్యేవం సవ్యక్స్వస్మై ప్రకాశమానత్వాత్ - గుణశబ్దేన గుణకార్యభూతం చతుర్వింశతితత్త్వాత్మకమచేతనద్రవ్యముచ్యతే - తయో - ర్హేతవే కారణభూతాయేత్యర్థః * ॥ ౩౦ ॥ * ఏవం "యద్భూతయోని" మితి శ్రుతిస్థభూతయోనిశబ్దార్థ ఉక్తః - ప్రధానపురుషాభ్యామిత్యాదిపదత్రయేణ కార్యకారణోభయావస్థప్రకృతిపురుషశరీరకత్వేన తత్కారణత్వేన చ రూపాత్మకస్య జగతస్తద్విశేషణత్వముక్తం - అథ నామాత్మకప్రపఞ్చస్య తద్బోధకత్వేన తద్విశేషణత్వమాహ ॥ నమో ద్విశీర్ష్ణ ఇతి ॥ అయం మన్త్రః "చత్వారి శృఙ్గా త్రయో అస్య పాదా ద్వే శీర్షే సప్త హస్తాసో అస్య - త్రిధా బద్ధో వృషభో రోరవీతి మహో దేవో మర్త్యాం ఆవివేశ" ఇతి మన్త్రప్రకాశితశబ్దాత్మకప్రపఞ్చవిశేషణకపరమాత్మస్వరూపప్రకాశకః - తస్మిన్హి మన్త్రే శబ్దాత్మకప్రపఞ్చో వృషభత్వేన రూప్యతే - శబ్దశ్చ వర్ణాత్మకో ధ్వన్యాత్మకశ్చేతి ద్వివిధః - వర్ణాత్మకోఽపి పునస్సాధ్వసాధుభేదేన ద్వివిధః - సాధుశ్చ వేదరూపేణ తన్మూలకస్మృతీతిహాసాదిరూపేణ చ ద్వివిధః. తత్ర "అనాదినిధనా హ్యేషా వాగుత్సృష్టా స్వయమ్భువా, ఆదౌ వేదమయీ నామ్నా యతస్సర్వాః *ప్రసూతయః। వేదశబ్దేభ్య ఏవాదౌ దేవాదీనాం ససర్జ స,,

నపురుషాయ చ । చతుర్వింశగుణజ్ఞాయ గుణసంఖ్యానహేతవే ॥ ౩౦ ॥ నమో ద్విశీర్ష్ణే త్రిపదే చతుశ్శృఙ్గాయ త

ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా కృత్స్నజగత్సృష్టేర్వేదార్థాలోచనమూలకత్వాద్వేదస్య ప్రాధాన్యాత్స చ తన్మూలకస్మృత్యాదిశ్చ సాధుశబ్దాత్మకః ప్రపఞ్చో వృషభత్వేనాస్మిన్మన్త్రే రూప్యతే - తదయం మన్త్రార్థః - మహో దేవో మహాన్దేవః. శబ్దాత్మకో దేవః. దేవస్య పరమాత్మనో బోధకత్వాదుపచారాద్దేవః - మర్త్యాన్నశ్వరాన్ దేవమనుష్యాద్యర్థా, న్పరమాత్మశరీరభూతా - నావివేశ బోధయితుం ప్రవృత్త ఇత్యర్థః, వృషభో రోరవీతి ప్రసిద్ధద్విశృఙ్గచతుష్పాదేకమూర్ధవృషభవిజాతీయవృషభరూపః రోరవీతి శబ్దం కరోతి, శబ్దాత్మకతామాపన్న ఇత్యర్థః, విజాతీయవృషభత్వేన తం రూపయతి, చత్వారీతి, అస్య శబ్దాత్మనో వృషభస్య, శృఙ్గాశ్చత్వారి చత్వారః, నామాఖ్యాతనిపాతోపసర్గాః, త్రయో భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలాః, పాదాః, ఆఖ్యాతాదీనాం భూతాదికాలోపాధినా విహితత్వాచ్ఛబ్దానాం కాలసాహచర్యాచ్చ, తేషాం భూతాదీనాం పాదత్వేన రూపణం, ద్వే శీర్షే ప్రవృత్తినిమిత్తం తదాశ్రయశ్చేతి ద్వే శిరసీ, సప్త విభక్తయో, హస్తాసః హస్తాః "ఆజ్జసేరసు" గిత్యసుగాగమః, త్రిధా బద్ధః, ఉరసి కణ్ఠే శిరసి చ బద్ధః, స్థానత్రయ ఏవ శబ్దానామావిర్భావాదితి భావ ఇతి। ప్రకృతమన్త్రార్థస్తు॥ త్రయీవిద్యాత్మనే, త్రయీవిద్యా వేదవిద్యా, తదాత్మనే తద్విశేషణకాయ తద్విశేషణకత్వం చ, తద్బోధ్యత్వరూపం వివక్షితం - రూపాత్మకప్రపఞ్చస్య పరమాత్మనోఽపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాదపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచిశబ్దానాం విశేష్యపర్యన్తబోధకత్వస్వాభావ్యాన్నిగమాగమాదిశబ్దజాతబోధ్యామేతిఫలితోఽర్థః "కారిస్యవాన్వ్యైబిభర్తీ,, త్యాదివద్ద్విశీర్ష్ణత్వాదికం సాక్షాత్త్రయీవిద్యావిశేషణం. పరమాత్మనస్తు సద్వారకం విశేషణమిత్యవగన్తవ్యం - తన్తవే - తనోతి యజ్ఞాదిక్రియాకలాపం విస్తారయతి విస్తృత్య ప్రకాశయతీతి తన్తుః - తస్మై - యజ్ఞాయ - యజ్ఞో విష్ణుః "యజ్ఞో వై విష్ణు,, రితి శ్రుతేః "యజ్ఞాయాచరతః కర్మ సమగ్రం ప్రవిలీయత,, ఇతి స్మృతౌ యజ్ఞశబ్దస్య విష్ణౌ ప్రయోగాచ్చ - యజ్ఞాయ విష్ణుప్రకాశకాయ - పూర్వోత్తరభాగాభ్యాం కర్మబ్రహ్మప్రతిపాదకాయేత్యర్థః - కేచిదత్ర యజ్ఞరూపేణ విష్ణుః స్తూయత ఇత్యుక్త్వా, చత్వారి శృఙ్గేతి వేదా వా ఏతదుక్తాస్త్రయో అస్య పాదా ఇతి సవనాని త్రీణి - ద్వే శీర్షే ప్రాయణీయోదయనీయే - సప్త హస్తాసః సప్తచ్ఛన్దాంసి, త్రిధా బద్ధస్త్రిధా బద్ధో మన్త్రబ్రాహ్మణకల్పైర్వృషభో - రోరవీతి రోరవణం - సవనక్రమేణ ఋగ్భిర్యజుర్భిస్సామభిః, యదేనమృగ్భిశ్శంసన్తి యజుర్భిర్యజన్తి సామభిస్స్తువ

---

* ప్రవృత్తయః.

న్తీతియాస్కనిరుక్తముదాహృత్యవ్యాచక్షతే ❀॥ ౩౧ ॥ ❀తదేవంనామరూపాత్మకజగదన్తరాత్మత్వేనతత్కారణత్వేనచ ప్రకృతకర్మారాధ్యస్యవాసుదేవస్యతద్విశేషణకత్వముక్తం, నను, జగత్సృష్ట్యాదికర్తృత్వంబ్రహ్మరుద్రాదిగతంనవాసుదేవగతమిత్యాశఙ్కాయాంయద్బ్రహ్మాదిగతంజగత్సృష్ట్యాదికంతదన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టస్యతచ్ఛరీరకస్యతద్ద్వారాతస్యైవవిశేషణమిత్యభిప్రాయేణతద్రూపత్వముచ్యతే । నమశ్శివాయేతిశ్లోకద్వయేన ॥ తత్రశివత్వాదిధర్మాణాంప్రతర్దనాధికరణన్యాయేనేన్ద్రద్వారాత్వాష్ట్రహన్తృత్వాదీనామివరుద్రబ్రహ్మశరీరకస్యపరమాత్మనస్తద్ద్వారకవిశేషణత్వమవగన్తవ్యం - శక్తిధరాయఅమ్బికాపతయఇత్యర్థః ❀॥ ౩౨ ॥ ❀హిరణ్యగర్భాయచతుర్ముఖరూపేణావస్థితాయ - ప్రాణయతిసర్వాణిభూతానీతిప్రాణ-స్తస్మై “ కోహ్యేవాన్యాత్కఃప్రాణ్యాద్యదేషఆకాశఆనన్దోనస్యా ” దితిశ్రుతేః - ప్రాణశరీరకత్వాద్వాప్రాణః - జగదన్తరాత్మనేబ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తజగదన్తరాత్మత్వమేవతత్సమానాధికృతినిమిత్తమితిభావః. యోగైశ్వర్యశరీరాయయోగైశ్వర్యనిర్వాహకాయ - తన్నిర్వాహకత్వంయోగస్మృతిప్రణేతృత్వరూపకారణత్వేనేత్యాహ-యోగహేతవేయోగస్మృతికర్త్రే ఇత్యర్థః - ఇదంవిశేషణద్వయంసాక్షాచ్చతుర్ముఖస్య తద్ద్వారాతుపరమాత్మనఇత్యవగన్తవ్యమ్ ❀॥ ౩౩ । ❀ఉక్తవిశేషణసామర్థ్యలబ్ధైరన్యైరప్యసాధారణైర్ధర్మైర్విశింషన్నమస్కరోతిమన్త్రైః । నమస్తఇతి । ఆదిదేవాయబ్రహ్మరుద్రాదిదేవానామప్యాదిభూతాయకారణభూతాయేత్యర్థః - అయముక్తసర్వకారణత్వసామర్థ్యలభ్యోఽర్థః - శబ్దార్థస్త్వాదిశ్చాసౌదేవస్తస్మాఇతి- అతఏవ-దేవానామపిదేవాయాధిపతయే-స్వతేజసాదీప్యమానానాం

న్తవే । సప్తహస్తాయయజ్ఞాయత్రయీవిద్యాత్మనేనమః ॥ ౩౧ ॥ నమశ్శివాయరుద్రాయనమశ్శక్తిధరాయచ ।
సర్వవిద్యాధిపతయేభూతానాంపతయే❀నమః ॥ ౩౨ ॥ నమోహిరణ్యగర్భాయప్రాణాయజగదాత్మనే ।
యోగైశ్వర్యశరీరాయనమస్తేయోగహేతవే ॥ ౩౩ ॥ నమస్తఆదిదేవాయదేవదేవాయతేనమః । నారాయణా
యఋషయేనరాయహరయేనమః ॥ ౩౪ ॥ నమోమరకతశ్యామవపుషేఽధిగతశ్రియే । కేశవాయనమస్తుభ్యం
నమస్తేపీతవాససే ॥ ౩౫ ॥ త్వంసర్వవరద పుంసాంవరేణ్యవరదర్షభ । అతస్తేశ్రేయసేధీరాఃపాదరేణుముపా
సతే ॥ ౩౬ ॥ అన్వవర్తన్తయందేవాశ్శ్రీశ్చయత్పాదపద్మయోః । స్పృహయన్తఇవామోదంభగవాన్మేప్రసీద
తామ్❀॥ ౩౭ ॥ ఏతైర్మన్త్రైర్హృషీకేశమావాహనపురస్కృతమ్ । అర్చయేచ్ఛ్రద్ధయాయుక్తః పాదోపస్ప
ర్శనాదిభిః ॥ ౩౮ ॥ అర్చయిత్వాగన్ధమాల్యైఃపయసాస్నాపయేద్విభుమ్ । వస్త్రోపవీతాభరణపాద్యోపస్ప

బ్రహ్మాదిదేవానామప్యన్తరాత్మతయాదీప్యమానాయేతివా-నారాయణాయనారాణాంప్రాప్యాయప్రాపకాయాధారాయచ - నరాయనిత్యాయఋషయేసర్వజ్ఞాయ-యద్వా - నారాయణాయఋషయేనరాయచ-నరనారాయణర్షిరూపేణావతీర్ణాయ-హరయే-ఆశ్రితార్తిహన్త్రే ❀॥ ౩౪ । ❀మరకతవదిన్ద్రనీలవచ్ఛ్యామంవపుర్యస్య-అధిగతానిత్యసంశ్లిష్టాశ్రీర్మహాలక్ష్మీఃయేన-తస్మై కేశవాదిద్వాదశమూర్తీనాముపలక్షకఃకేశవశబ్దః - కేశవాదిద్వాదశమూర్తిరూపేణావస్థితాయేత్యర్థః,పిశఙ్గంవాసోయస్యతస్మై ❀॥ ౩౫ ॥ ❀హేవరేణ్య-అనేనగాయత్రీప్రతిపాద్యత్వంసూచితం- హేవరదశ్రేష్ఠ త్వమేవ, యత-స్సర్వవరద-స్తత - స్తవైవ-పాదరేణుమిష్టప్రాప్తయే-ధీరా ఉపాసతేసేవన్తే ❀ । ౩౬ । ❀శ్రీర్లక్ష్మీః- దేవాబ్రహ్మాదయశ్చ-యత్పాదపద్మయో-రామోదం-స్పృహయన్తఃకామయమానాఇవ-యమనుసృతవన్తః, స-భగవాన్షాడ్గుణ్యోవాసుదేవో-మహ్యంప్రసీదతాత్ ❀॥ ౩౭ । ❀ఇత్యేతైర్మన్త్రై-రావాహనేన పురస్కృతంసన్నిధాపితం-హృషీకేశం పాద్యోపస్పర్శనంపాద్యసమర్పణం-త-దాదిః-యేషాం-తైః - ఆసనార్ఘ్యే ఆదిశబ్దేనగ్రాహ్యే-క్రమస్త్వవివక్షితః. ఆసనార్ఘ్యపాద్యైరర్చయేదిత్యర్థః ❀॥ ౩౮ । ❀ఏవ-మేతైరర్చయిత్వా గన్ధమాల్యైర్గన్ధపుష్పైస్సహ-పయసాగన్ధాదిసహితేనక్షీరేణశుద్ధజలేనచ-విభుంవాసుదేవం-స్నాపయేత్-తతోవస్త్రాదిభి-రభ్యర్చ్య- గన్ధాదిభిశ్చా-ర్చేత్ - ఆదిశబ్దేనదీపమధుపర్కాచమనానిగ్రాహ్యాణి ద్వాదశాక్షరవిద్యయేతిపూర్వోత్తరాన్వయి-ఆసనాద్యు, పచారాశ్చఅనయైవ-కార్యాః , తథా,తయైవవిద్యయా,విభవేసతి,పయసిక్షీరేశ్రితంపక్వం- శాల్యన్నం-ససర్పి - స్సగుడంచ-నైవేద్యం-దత్వాసమర్ప్య - ఉక్తద్వాదశాక్షరవిద్యయా,జుహుయాత్ ॥ యద్భగవతేనివేదిత-మన్నంపాయసం ;త-త్సతిలాభే భోక్త్రేబ్రాహ్మణాయ - దద్యాత్-నో

చే-త్స్వయంవా-భుఞ్జీత ❀ ॥ ౩౯ ॥౪౦॥౪౧ ॥❀తత-ఆచమనం-దద్యా-తామ్బూలం నివేదయేత్సమర్పయేత్ - తతో ద్వాదశాక్షర-మష్టోత్తరశతం-జపేత్-స్తోత్రైర్భగవన్తం- స్తువీత ❀ ॥౪౨॥ ❀తతః-ప్రదక్షిణం-కృత్వా-దణ్డవ-ద్భూమౌ-ముదా హర్షేణ-ప్రణమేత్-తచ్ఛేషంనిర్మాల్యంపుష్పాదికంసిరసి-ధృత్వా-తతో భగవన్త-ముద్వాసయేత్ ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ద్వ్యవరా యేషాంతా-న్విప్రా - న్యథావిధి-పాయసేన-భోజయేత్ - ద్వ్యవరానిత్యనేనఅసతిసమ్భవే ద్వావపివాభోజయేన్నత్వేకమితివివక్షితం-తతస్సమ్యక్పూజితై - స్తైర్విప్రై-రనుజ్ఞాత-స్స్వేష్టైర్బన్ధుభిస్సహ- శేషంశిష్టమన్నాదికం-భుఞ్జీత ❀ ॥౪౪॥ ❀అథ,తద్రాత్ర్యాం - బ్రహ్మచారీస్త్రీసఙ్గరహిత-శ్శయీతేతి శేషః-అథప్రథమేఽహని-శ్వోభూతేప్రభాతే-స్నాత-శ్శుచి - స్సమాహితచిత్తో-యథోక్తేన-విధానేన పయసా-స్నాపయన్ - భగవన్తమితి శేషః - స్నాపన గ్రహణమావాహనాదీనామప్యుపలక్షణం-యావద్వ్రతసమాప్త్యేవమభ్యర్చేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀పయఃక్షీరమేవ-భక్షఆహారో-యస్య-స,విష్ణ్వర్చనాయామాదరయుక్త-ఇదంవ్రతం-కుర్యాత్-పూర్వవదగ్నౌజుహుయాత్-విప్రాంశ్చ భోజయేత్ ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ఏవమహరహః-ద్వాదశదినపర్యన్తం - స్వయం పయోభక్షో-హరే-రారాధనం-ద్విజభోజనం-తదర్హణం బ్రహ్మచర్యమధశ్శయనం - త్రికాల

ర్చనైస్తతః ॥ ౩౯ ॥ గన్ధపుష్పాదిభిశ్చార్చేద్ద్వాదశాక్షరవిద్యయా । శ్రితంపయసినైవేద్యంశాల్యన్నంవిభవేసతి ॥ ౪౦ ॥ ససర్పిస్సగుడందత్వా జుహుయాన్మూలవిద్యయా । నివేదితంతుతద్భోక్త్రే దద్యాద్భుఞ్జీతవా స్వయమ్ ॥ ౪౧ ॥ దత్వాఽఽచమనమర్చిత్వాతామ్బూలంచనివేదయేత్ । జపేదష్టోత్తరశతంస్తువీతస్తుతిభిః ప్రభుమ్॥ ౪౨ ॥ కృత్వాప్రదక్షిణంభూమౌప్రణమేద్దణ్డవన్ముదా । కృత్వాశిరసితచ్ఛేషందేవముద్వాసయేత్తతః ॥ ౪౩ ॥ ద్వ్యవరాన్భోజయేద్విప్రాన్పాయసేనయథోచితమ్ । భుఞ్జీతతైరనుజ్ఞాతశ్శేషంసేష్టస్సభాజితైః॥ ౪౪ ॥బ్రహ్మచార్యథతద్రాత్ర్యాంశ్వోభూతేప్రథమేఽహని।స్నాతశ్శుచిర్యథోక్తేనవిధినాసుసమాహితః॥ పయసాస్నాపయన్నర్చేద్యావద్వ్రతసమాపనమ్॥ ౪౫ ॥పయోభక్షవ్రతమిదంచరేద్విష్ణ్వర్చనాదృతః । పూర్వవజ్జుహుయాదగ్నింబ్రాహ్మణాంశ్చాపిభోజయేత్॥ ౪౬ ॥ ఏవంత్వహరహఃకుర్యాద్ద్వాదశాహం ❀పయోవ్రతః । హరేరారాధనంహోమమర్హణంద్విజతర్పణమ్ ॥ ౪౭ ॥ ప్రతిపద్దినమారభ్యయావచ్ఛుక్లత్రయోదశీ । బ్రహ్మచర్యమధస్స్వప్నంస్నానంత్రిషవణంచరేత్ ॥౪౮ ॥ వర్జయేదసదాలాపాన్భోగానుచ్చావచాంస్తథా । అహింస్రస్సర్వభూతానాంవాసుదేవపరాయణః॥ ౪౯ ॥త్రయోదశ్యామథోవిష్ణోస్స్నపనంపఞ్చకైర్విభోః । కారయేచ్ఛాస్త్రదృష్టేనవిధినావిధికోవిదైః॥౫౦॥ పూజాంచమహతీంకుర్యాద్విత్తశాఠ్యవివర్జితః।చరుంనిరూప్యపయసిశిపివిష్టాయవిష్ణవే॥ ౫౧ ॥సూక్తేనతేనపురుషంయజేతసుసమాహితః।నైవేద్యంచాధిగుణవద్దద్యాత్పురుషతుష్టిదమ్ ॥ ౫౨ ॥ ఆచార్యంజ్ఞానసమ్పన్నంవస్త్రాభరణధేనుభిః । తోషయేదృత్విజశ్చైవతద్విద్ధ్యారాధనంహరేః॥ ౫౩ ॥భోజయేత్తాన్గుణవతాసదన్నేనశుచిస్మితే । అన్యాంశ్చబ్రాహ్మణాన్ఛక్త్యా

స్నానంచేత్యేతత్సర్వం - యావచ్ఛుక్లత్రయోదశీశుక్లత్రయోదశీపర్యన్తం - కుర్యాత్ - ద్వాదశాహంపయోవ్రతమితిపాఠే ద్వాదశదినసాధ్యంపయోవ్రతాఖ్యంకర్మహరేరారాధనాదిరూపంచరేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౭-౪౮॥ ❀అథవర్జ్యానాహ॥ వర్జయేదితి॥నానావిధా-నసద్భి,రాలాపా-న్వర్జయేత్-యద్వా- అసదాలాపాం - స్తథేన్ద్రియా స్తరివ్యాపారానసత-స్త్ర్యాదీత్యర్థః ॥ తథా - సర్వభూతస్వపిహింసారహితః-వాసుదేవానుసన్ధానపరో భవేత్ ❀ ॥౪౯॥ ❀ఏవంద్వాదశసుదినేష్వతీతేష్వ-థత్రయోదశ్యాం - పఞ్చభిరమృతైస్సాధనై - శ్చతుర్భిఃఋత్విగ్భిరాచార్యేణచేతిపఞ్చభిర్వా-శాస్త్రోక్తేన-విధినా-తదభిజ్ఞైః ప్రయోజ్యకర్తృభి-ర్విష్ణో-స్స్నపనం-కారయేత్ ❀ ॥౫౦ ॥ ❀విత్తలోభ-మకుర్వాణో-విష్ణో-ర్మహతీంసర్వోపచారయుక్తాం-పూజాంకుర్యాత్,క్షీరే,చరుంహవిః-శిపివిష్టవిష్ణుదేవతాకం- కారయిత్వాశిపివిష్టోఽతిశయతేజో-యుక్తః - సుసమాహితచిత్తః-పరమపురుషం - పురుషసూక్తేనషోడశభిరృగ్భి - ర్యజేత హోమేనతమారాధయేదిత్యర్థః-తతః-పరమపురుషప్రీతికరం-షడ్రసోపేతం-నైవేద్యం-భగవతే-సమర్పయేత్ ❀ ॥ ౫౧ ॥౫౨ ॥ ❀తతో-వస్త్రాదిభిర్జ్ఞానసమ్పన్న - మాచార్యం-యథావిత్తం-ద్విజాంశ్చ - తోషయేత్-హియస్మాత్-త-దాచార్యద్విజతోషణం,విష్ణోరేవా,రాధనం,భవతితస్మాత్తాంస్తోషయేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀గుణవతాషడ్రసయుక్తేనా-న్నేన,హేశుచిస్మితే-తాన్పూజితానాచార్యబ్రాహ్మణాన్-యేచాన్యేత

పా॥౪౭ ❀శ్లో॥పయోవ్రతం

త్రసమాగతా,స్తాంశ్చ-యుక్తాన్నా-త్తుంయోగ్యా-న్భోజయేత్ ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ తతో-గురవే,ఋత్విగ్భ్యశ్చ-స్వవిత్తానుసారేణ-దక్షిణాం దద్యాత్-శ్వపాకపర్యన్తేభ్యః-స్వమాగతేభ్యః సర్వా-నన్నాదిభిస్తోషయేత్ ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ ఏవం దీనాదిష్వపిభుక్తవత్సు-తత్సత్కారంవిష్ణోరేవ-తోషకరం-జానన్-స్వయమపి-బన్ధుభిస్సహభుఞ్జీత ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ ఆద్యన్తదినద్వయంమధ్యేద్వాదశేత్యేవంచతుర్దశస్వహస్సు,నృత్తాదిభిస్సహ-భగవతః-పూజాం,కారయేత్ ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ తదేవంపయోవ్రతాఖ్యం కర్మోపదిశ్యపునర్విశ్వాసాయోక్తంసాంప్రదాయికత్వంస్మారయన్నిగమయన్ననేనభగవన్తమారాధయేత్యాహ॥ ఏతదితి॥ పురుషఃపరమపురుషఆరాధ్యతేయేనతత్తథా-మహ్యం - పితామహేనో-పదిష్టం-మయాచతుభ్యం - సమ్యగభిహితం, హేమహాభాగే ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ త్వమపి-సమ్యగనుష్ఠితేనా-నేనపయోవ్రతేన,విశుద్ధఃభావోభక్తిర్యస్మిన్-తేనాత్మనామనసాభజనీయమవ్యయం-కేశవం-భజారాధయ ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ ప్రకృతంవ్రతంస్తౌతి॥ అయమితి॥ సర్వయజ్ఞాఖ్యోఽయంవ్రతరూపోయజ్ఞః-ఇదంవ్రతం,సర్వవ్రతం-స్మృతం, సర్వయజ్ఞవ్రతతుల్యమిదమేకంవ్రతమిత్యర్థః॥ కిఞ్చ-హేభద్రే , సర్వతపస్సారతుల్యం - తథాసర్వదానతుల్యంచేదంవ్రతం కుతః-చశబ్దోహేత్వర్థః-యత-ఇదమీశ్వరతర్పణమీశ్వరస్తర్ప్యతేఽనేనేతి తత్తథా-ఈశ్వరతృప్తికరత్వేనసర్వయజ్ఞాదిసమమిత్యర్థః ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ యమనియమాదయోఽపీశ్వరతోషకా ఏవాసఫలా అన్యేతువ్యర్థా ఏవేత్యాహ॥ తఏవేతి॥ యేననియమాదినా-అధోక్షజ-స్తుష్యతి - తఏవ-నియమాదిశబ్దవాచ్యాః అన్యేత్వాభాసరూ

న్యేచతత్రసమాహితాః॥ ౫౪ ॥ దక్షిణాంగురవేదద్యాదృత్విగ్భ్యశ్చయథార్హతః। అన్నాద్యేనాశ్వపాకేభ్యఃప్రీణయేత్సముపాగతాన్ ॥ ౫౫ ॥ భుక్తవత్స్వథసర్వేషుదీనాన్ధకృపణాదిషు। విష్ణోస్తత్ప్రీణనంవిద్వాన్భుఞ్జీతసహబన్ధుభిః॥ ౫౬ ॥ నృత్తవాదిత్రగీతైశ్చస్తుతిభిస్స్వస్తివాచకైః । కారయేత్తత్కథాభిశ్చపూజాంభగవతోఽన్వహమ్ ॥ ౫౭ ॥ ఏతత్పయోవ్రతంనామపురుషారాధనంపరమ్ । పితామహేనాభిహితంమయాతేసముదాహృతమ్ ॥ ౫౮ ॥ త్వంచానేనమహాభాగేసమ్యక్చీర్ణేనకేశవమ్ । ఆత్మనాశుద్ధభావేననియతాత్మాభజావ్యయమ్ ॥ ౫౯ ॥ అయంవైసర్వయజ్ఞాఖ్యస్సర్వవ్రతమితిస్మృతమ్ । తపస్సారమిదంభద్రేదానంచేశ్వరతర్పణమ్॥ ౬౦ ॥ తఏవనియమాస్సాక్షాత్తఏవచక్రతూత్తమాః॥ ౬౧ ॥ తస్మాదేతద్వ్రతంభద్రేప్రయతాశ్రద్ధయాయజ । భగవాన్పరితుష్టస్తేవరానాశువిధాస్యతి॥ ౬౨ ॥

❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తాసాదితీరాజన్స్వభర్త్రాకశ్యపేనవై । అన్వతిష్ఠద్వ్రతమిదంద్వాదశాహమతన్ద్రితా ॥ ౧ ॥ చిన్తయన్త్యేకయాబుద్ధ్యామహాపురుషమీశ్వరమ్ । ప్రగృహ్యేన్ద్రియదుష్టాశ్వాన్మనసాబుద్ధిసారథిః ॥ ౨ ॥ మనశ్చైకాగ్రయాబుద్ధ్యాభగవత్యఖిలాత్మని। వాసుదేవేసమాధాయచచారహపయోవ్రతమ్॥ ౩ ॥ తస్యాఃప్రాదురభూత్తాతభగవానాదిపూరుషః । పీతవాసాశ్చతుర్బాహుశ్శఙ్ఖచక్రగదాధరః॥ ౪ ॥ తంనేత్రగోచరంవీక్ష్యసహసోత్థాయసాదరమ్ । ననామభువికాయేనదణ్డవత్ప్రీతివిహ్వలా ॥ ౫ ॥ సోత్థాయబద్ధాఞ్జలి

పా వ్యర్థా ఏవేత్యర్థః ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ తస్మాత్-సర్వయజ్ఞాదిభిస్తుల్యత్వాదీశ్వరతోషకత్వాచ్చ, హేభద్రే-సమాహితా-త్వంశ్రద్ధయా-తద్వ్రత-మనుతిష్ఠ- తేన-తుష్టో-భగవాం-స్తవా-శు-వరాన్-దాస్యతి ❁ ॥ ౬౨ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేషోడశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవముపదిష్టపయోవ్రతాఽదితిస్తదన్వతిష్ఠదిత్యాహ మునిః॥ ఇతీతి॥ హేరాజన్ , ఇత్థం-స్వభర్త్రాకశ్యపేనో-క్తా ఉపదిష్టవ్రతా,సాఅదితి రతన్ద్రితాసమాహితా-ద్వాదశాహ,మిదంపయోవ్రత-మన్వతిష్ఠత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ అనుష్ఠానప్రకారమేవాహ॥ చిన్తయన్తీతిద్వాభ్యాం॥ మహాపురుషమీశ్వరంవాసుదేవం -ఏకయాఽనన్యవిషయయా-బుద్ధ్యా,చిన్తయన్తీ-పయోవ్రతం-చచారేత్యర్థః కింకృత్వా,బుద్ధి-స్సారథిఃమనోనిగ్రహోపాయభూతా - యస్యా - స్సా-మనసా-ఇన్ద్రియాణ్యేవదుష్టాశ్వాస్తాన్ప్రగృహ్యనిగృహ్య ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ మనశ్చ-ఏకాగ్రయాఅనన్యవిషయయా,బుద్ధ్యా,సర్వాన్తరాత్మని షాడ్గుణ్యపూర్ణే, వాసుదేవే, సమాధాయస్థిరంకృత్వా ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తస్యామదిత్యామిత్థంవ్రతమనుతిష్ఠన్త్యాంసత్యాం,భగవాన్వాసుదేవః-ప్రాదురాసీత్॥ కథంభూతః-పీతేపీతవర్ణేవాససీయస్య-చత్వారోబాహవోయస్యసః - శఙ్ఖాదీన్బిభ్రాణః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తం,నేత్రగోచరం-వాసుదేవం-సమీక్ష్యాదితి-రాసహ-త్థాయ,ప్రీత్యా,విహ్వలాసతీకాయేన-దణ్డవద్భూమౌ-ననామనమస్కృతవతీ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ప్రీతివిహ్వలత్వాదేవ-సా-బద్ధాఞ్జలిస్తూష్ణీం-స్థితా,కేవల,మీడితుంపున, ర్నోత్సేహేనశశాక॥ కథంభూతా,ఆనన్దజలై-రాకులే

ఈక్షణే అక్షిణీ యస్యాః, పులకైః ఆకులా ఆకృతిర్దేహో యస్యాస్సా- తస్య భగవతో దర్శనమేవ నిరతిశయోత్సవః- తేన- గాత్రే శరీరే- వేపథుః కమ్పో యస్యాస్సా ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తతో- హే కురూద్వహ- అదితిర్దేవీ, శనైః, గద్గదయా, గిరా, ప్రీతిపూర్వకం- హరిం తుష్టావ- కథంభూతా సా- శ్రియః పతి- ముద్వీక్షతీ, చక్షుషా, పిబన్తీవ స్థితా సతీ, తుష్టావ, పిబన్తీవోద్వీక్ష్యేతి చ క్రియాభేదాత్తైత్యస్యపదస్య ద్విరుక్తిరదుష్టా ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ "ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి- అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవ చ", ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధం యద్యజ్ఞేశ్వరత్వాదికం తదధునా దర్శయన్నివ దుర్లభోఽప్యల్పీయసాఽపి మత్కృతేనారాధనేనావిర్భూతోఽసీత్యభిప్రాయేణ సమ్బోధయన్ ప్రార్థయతే। యజ్ఞేశేతి, హే యజ్ఞేశ - యజ్ఞానాం ప్రభో హే యజ్ఞపురుష- యజ్ఞభోక్తః- ఆశ్రితాన్న చ్యావయతీత్యచ్యుత, తస్య సమ్బోధనం, తీర్థం గఙ్గాదిరూపం పాదే యస్య- తీర్థం విశుద్ధం శ్రవః కీర్తిర్యస్య- హే తీర్థశ్రవః- శ్రవణమేవ మఙ్గళం యస్య తత్ - నామధేయం - యస్య- ఆపన్నానాం శరణాగతానాం - లోకానాం- దుఃఖోపశమాయోదయ ఆవిర్భావో యస్య నోఽస్మాకం- శం సుఖం - కృధి కురు, యత, స్త్వం- దీనానాం మాదృశానాం, నాథోఽసి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ విశ్వాయ విశ్వరూపాయ- అత ఏవాత్మావిర్భూతోఽసీతి భావః హరయే- తుభ్యం - నమః, విశ్వరూపత్వే హేతుః। విశ్వేతి। విభవ ఉదయః, విశ్వస్య సృష్ట్యాదికారణాయ విశ్వస్యోపాదానకారణత్వాత్ తదన్తరాత్మతయా పాలకత్వాచ్చ తద్రూపాయేత్యర్థః కారణత్వమన్తరాత్మత్వం చ సమానాధికృతౌ సమ్బన్ధనమితి భావః - నిర్వికారస్య మమ కథం విశ్వకారణత్వమత ఆహ। స్వైరం యథా తథా, గృహీతాః- ఉరుశక్తిర్వివిధవిచిత్రపరిణామశక్తి- ర్మాయయా- గుణాస్సత్త్వతమాంసి- యేన స్వైరమిత్యనేన జీవస్యేవ న గుణవశ్యతేత్యుక్తం గృహీతేత్యాదినా ప్రకృతిపురుషశరీరకస్య తవ విశ్వకారణ

రీడితుం స్థితా నోత్సేహ ఆనన్దజలాకులేక్షణా । బభూవ తూష్ణీం పులకాకులాకృతిస్తద్దర్శనాత్యుత్సవగాత్రవేప
థుః॥ ౬ ॥ ప్రీత్యా శనైర్గద్గదయా గిరా హరింతుష్టావ సా దేవ్యదితిః కురూద్వహ । ఉద్వీక్షతీ ❁ సా పిబ ❁ తీవ చక్షు
షా రమాపతిం యజ్ఞపతిం జగత్పతిమ్ ॥ ౭ ॥ అదితిరువాచ ॥ యజ్ఞేశ యజ్ఞపురుషాచ్యుత తీర్థపాద తీర్థశ్రవః శ్రవణ
మఙ్గళనామధేయ । ఆపన్నలోకవృజినోపశమోదయాద్య శం నః కృధీశ భగవన్నసి దీననాథః॥ ౮ ॥ విశ్వాయ విశ్వ
భవనస్థితిసంయమార్థం స్వైరం గృహీత ఉరుశక్తిగుణాయ భూమ్నే । స్వస్థాయ శశ్వదుపబృంహితపూర్ణబో
ధవ్యాపాదితాత్మతమసే హరయే నమస్తే ॥ ౯ ॥ ఆయుః పరం వపురతుల్యమభీష్టలక్ష్మీ ❁ ర్ద్యోభూరసాస్సకల
యోగగుణాస్త్రివర్గః । జ్ఞానం చ కేవలమనన్త భవన్తి తుష్టాత్త్వత్తో నృణాం కిము సపత్నజయాదిరాశీః॥ ౧౦ ॥ శ్రీశు
క ఉవాచ ॥ అదిత్యైవం స్తుతో రాజన్భగవాన్పుష్కరేక్షణః । క్షేత్రజ్ఞస్సర్వభూతానామితి హోవాచ భారత

త్వం న స్వరూపేణేత్యత స్తేన నిర్వికారత్వమేవేతి సూచితం - కారణత్వోపయుక్తం సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణయోగమాహ। భూమ్న ఇతి ॥ కల్యాణగుణైర్భూమ్నే- మహతే- యద్వా స్వైరం గృహీతేతి ప్రకృతివైశిష్ట్యముక్తం- భూమ్న ఇత్యనేన పురుషవైశిష్ట్యముచ్యతే - భూమా వ్యాపకః జీవేష్వప్యన్తరాత్మతయా వ్యాప్తిః - తస్మా ఇత్యర్థః- ఏవం ప్రకృతిపురుషవైశిష్ట్యేఽపి తద్గతదోషాస్పర్శమాహ ॥ స్వస్థాయేతి ॥ స్వరూపేణ గుణైశ్చ యథావత్ స్థితాయ - నత్వన్యథాభావమాపద్యమానాయ- తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి- శశ్వదితి శశ్వత్సదా ఉపబృంహితం ఆవిర్భూతం- పూర్ణం కల్యాణగుణపరిపూర్ణం అపరిచ్ఛిన్నానన్దాత్మకం - యత్- స్వరూపం- తస్య బోధేన యాథాత్మ్యదర్శనేన- వ్యాపాదితం నిరస్తం - ఆత్మతమః ఆత్మనాం జీవానాం ఆచ్ఛాదకం తమోఽజ్ఞానం- యేన, తస్మై జీవానాం స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానాభావప్రయుక్తాజ్ఞానేన స్వభావాన్యథాత్వం- అచేతనస్య తు పరిణామస్వభావత్వాత్స్వరూపాన్యథాత్వం- పరమాత్మనస్తు తవ నిత్యాఽసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దస్వరూపయాథాత్మ్యానుభవేన తదుభయం దూరతో నిరస్తమితి భావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ అస్మదీయమనోరథపూరణమీషత్కరమేవ త్వయేతి కైముత్యన్యాయేనాహ। ఆయురితి। హే అనన్త, తుష్టాత్ప్రసన్నాత్ త్వత్తో- నృణాం- ఆయురాదయ ఏవ - సులభా భవన్తి- కిము త, శత్రువిజయాదిసమ్పత్తిస్సులభేతీత్యర్థః- తత్ర, ఆయుః పరం బ్రహ్మాయురపి- అతుల్యం నిరుపమం వపుః శరీరం- బలపరాక్రమసౌన్దర్యాదియుక్తం శరీరమితి భావః- అభీష్టలక్ష్మీర్భోగ్యభోగోపకరణాదిసమ్పత్ ద్యౌశ్చ భూశ్చ రసాతలం చ ద్యోభూరసాః ద్యౌరితి పృథక్పాఠే భూశ్చ రసా చ బిలస్వర్గా ఇతి విగ్రహః - సకలాః - యోగగుణా అణిమాదయ స్త్రివర్గో ధర్మార్థకామాః- కేవలం నిస్సంశయం జ్ఞానమ్ । ౧౦ ॥ ❁ హే రాజన్- ఇత్థమదిత్యా- సంస్తుతో - భగవాన్పుష్కరేక్షణ - స్సర్వభూతానాం- క్షేత్రజ్ఞః క్షేత్రాన్తర్భూతమనోవృత్తిజ్ఞః జీవశరీరకో వా - ఇతి వక్ష్యమాణప్రకారేణో - వాచ హేతి హ స్మైవిస్మయే

౧౦॥ శ్లో॥ ❁ పా॥ ద్యోర్భూరసాః

వా, హే భారత ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ ॥ దేవమాతరిత్యాదినా ॥ స్వస్య క్షేత్రజ్ఞత్వమేవ దర్శయన్నివాదౌ తేషామర్థమావిష్కర్తుం ప్రజానీతే ॥ దేవమాతరిత్యర్ధేన - హే దేవమాతః - భవత్యా - చిరకాఙ్క్షితం - మయా - విజ్ఞాతమేవ కింతదిత్యత్ర తదావిష్కరోతి, యదితి సార్ధైస్త్రిభిః - సపత్నైర్దైత్యైః హృతాః శ్రియో యేషాం - స్వధామతః - చ్యావితానాం వివాసితానాం, స్వపుత్రాణాం సమ్బన్ధి యదైశ్వర్యం - తత్ - త్వయా - చిరకాఙ్క్షితం - తన్మయా, జ్ఞాతమిత్యన్వయః కించ తాన్సపత్నాన్ - దుష్టః మదో యేషాం తాన్, అసురర్షభాన్, యుద్ధే - వినిర్జిత్య, ప్రతిలబ్ధో - జయః - శ్రీశ్చ, యైః - తైః పుత్రైస్సహ, ఉపాసితుమేకత్ర స్థాతుమిచ్ఛసి ✽ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ✽ ఇన్ద్రో జ్యేష్ఠో యేషాం తైః స్వతనయైః - యుధి, హతానాం - శత్రూణాం స్త్రియో భర్తృసమీపమాసాద్య, రుదన్తీః, దుఃఖితాశ్చ, ద్రష్టుమిచ్ఛసి ✽ ॥ ౧౪ ॥ ప్రత్యాహృతం ప్రత్యానీతం, యశః - శ్రీశ్చ, యైస్తాన్, సుసమృద్ధాన్నాకపృష్ఠం స్వర్గమధిష్ఠాయ క్రీడతః, ఆత్మజాన్ - ద్రష్టుమిచ్ఛసీత్యేతత్సర్వం త్వత్కాఙ్క్షితమిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ ఏవం తదభిప్రేతమావిష్కృత్య - తత్ర యత్తాన్వినిర్జిత్య సమరే, ఇత్యభిప్రేతం - తత్తదధునా మయా ఽపి కర్తుం న శక్యమితి వదన్ సమరాదన్య ఏవోపాయశ్చిన్తనీయ ఇత్యాహ ॥ ప్రాయ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ హే దేవ్యధునా, తే దైత్యాః - ప్రాయశః యద్యప్యవారణీయా అజేయాః, ఇత్యేవ - మే, మతిః అవారణీయా ఇత్యహమధ్యవస్యామీత్యర్థః కుతః యత్ యస్మాత్తే దైత్యాః, అధునా, అనుకూల, ఈశ్వరః కాలు

త ॥ ౧౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ దేవమాతర్భవత్యా మే విజ్ఞాతం చిరకాఙ్క్షితమ్ । యత్సపత్నైర్హృతశ్రీణాం చ్యావితానాం స్వధామతః ॥ ౧౨ ॥ తాన్వినిర్జిత్య సమరే దుర్మదానసురర్షభాన్ । ప్రతిలబ్ధజయశ్రీభిః పుత్రైరిచ్ఛస్యుపాసితుమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఇన్ద్రజ్యేష్ఠైస్స్వతనయైర్హతానాం యుధి విద్విషామ్ । స్త్రియో రుదన్తీరాసాద్య ద్రష్టుమిచ్ఛసి దుఃఖితాః ॥ ౧౪ ॥ ఆత్మజాన్సుసమృద్ధాంస్త్వం ప్రత్యాహృతయశశ్శ్రియః । నాకపృష్ఠమధిష్ఠాయ క్రీడతో ద్రష్టుమిచ్ఛసి ॥ ౧౫ ॥ ప్రాయో ఽధునా తే సురయూథనాథా అవారణీయా ఇతి దేవి మే మతిః ✽ । యత్తే ఽనుకూలేశ్వరవిప్రగుప్తా న విక్రమస్తత్ర సుఖం దదాతి ॥ ౧౬ ॥ తథా ఽప్యుపాయో మమ దేవి చిన్త్యస్సన్తోషితస్య వ్రతచర్యయా తే । మమార్చనం నార్హతి గన్తుమన్యథా ✽ శ్రద్ధానురూపం ఫల ✽ హేతుకత్వాత్ ॥ ౧౭ ॥ త్వయా ఽర్చితశ్చాహమపత్యగుప్తయే పయోవ్రతేనానుగుణం సమీడితః । † స్వాంశేన పుత్రత్వముపేత్య తే సుతాన్గోప్తా ఽస్మి మారీచతపస్యధిష్ఠితః ॥ ౧౮ ॥ ఉపధావ పతిం భద్రే ప్రజాపతిమకల్మషమ్ । ధారయిష్యసి మాం పత్యా దేవం రూపమవస్థితమ్ ॥ ౧౯ ॥ నైతత్పరస్మా ఆఖ్యేయం దేవగుహ్యం కథంచన । సర్వం సమ్పత్స్యతే దేవి దేవగుహ్యం సుసంవృతమ్ ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏతావదుక్త్వా భగవాంస్తత్రైవాన్తరధీయత । అదితిర్దుర్లభం లబ్ధ్వా హరేర్జన్మాత్మని ప్రభోః ॥ ఉపాధావత్పతిం భక్త్యా + శ్రద్ధయా కృతకృత్యవత్ ॥ ౨౧ ॥ స వై సమాధియోగేన కశ్యపస్తదబుధ్యత

రూపో - యేషాం, తైర్విప్రైర్గుప్తాః, అతో ఽస్మదాదిభిస్తేషు కృతో, విక్రమః పరాక్రమస్సుఖం, న దాస్యతి సుఖహేతుర్న భవిష్యతి ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ యద్యప్యేవమథాపి - హే దేవి, తవ, వ్రతచర్యయా - తోషితస్య - మే మయా - కశ్చిదుపాయశ్చిన్తనీయ ఏవ కుతః - యతో - మదారాధన, మన్యథా గన్తుం విఫలీభవితుం, నార్హతి తత్కుతః - మదారాధనస్య కర్తుః - శ్రద్ధానుసారమిచ్ఛానుసారేణ ఫలహేతుకత్వాత్, ఫలహేతుకృత్త్వాదితి పాఠే - ఫలహేతుం కరోతీతి ఫలహేతుకృత్, తస్య భావస్తత్త్వం - తస్మాదాదికారణత్వాదిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ చిన్త్యముపాయం దర్శయతి ॥ త్వయేతి ॥ త్వయా - పుత్రరక్షణాయ - పయోవ్రతేనా - హం - యథార్హం, సమ్యగర్చితః, స్తుతశ్చ, అతో ఽహం, మారీచతపస్యవస్థితః కశ్యపతపఃఫలదానే ఽవస్థితః, స్వాంశేన - తవ, పుత్రత్వముపేత్య, తవ - సుతాన్, గోప్తా ఽస్మి గోపాయిష్యామి, స్వాన్ స్వేనేతి పాఠే - స్వేనాజహత్స్వభావస్వరూపేణా - హం, తవ, పుత్రత్వముపేత్య - స్వాన్ త్వత్సమ్బన్ధినః - పుత్రాన్, గోప్తాస్మీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ అతో, హే భద్రే, పతిమకల్మషం ప్రజాపతిం కశ్యపముపధావ అనువర్తస్వ, పత్యా భర్త్రా నిమిత్తేన మాం గర్భే ధారయిష్యసి, కథంభూతం రూపం వామనరూపమవస్థితం స్వసఙ్కల్పేనాదదానం దేవం స్వతేజసా దీప్యమానమ్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ అన్యేన పృష్టయా ఽపి - త్వయా, తన్మదుక్తిం, కథంచిదపి, నాన్యస్మై - కథనీయం - హే దేవి దేవరహస్యం, సర్వం గుప్తం సదేవ, సమ్పత్స్యతే ఫలదం భవిష్యతి ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ ఏతావదభిధాయ తత్రైవ భగవానన్తర్దధే, అథ, దితిః - స్వస్యాం, భగవతో ఽవతారం దుర్లభం, ప్రాప్య కృతార్థైవ, శ్రద్ధాయుక్తయా భక్త్యా, పరయేతి పాఠే ఽనన్యయా, పతిమన్వవర్తత ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తదనువర్తనం స్వస్మిన్ ప్రవిష్టం, హరేరంశం

---

౧౭ ॥ శ్లో ॥ ✽ పా ॥ ఫలహేతుకృత్త్వాత్   ౧౮ ॥ శ్లో ॥ † పా ॥ స్వాన్ స్వేన పుత్రత్వమ్   ౨౧ ॥ శ్లో ॥ + పా ॥ పరయా

చ-సః,కాశ్యపః,సమాధియోగేనయోగదృష్ట్యా అన్వబుధ్యత విజ్ఞాతవాన్-యతో-ఽయ-మవితథేక్షణః - అవితథమీక్షణం దృష్టిర్యస్య సః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తత-స్సకశ్యప-స్తపసా హేతునా,చిరం సంభృతం ధృతం,వీర్యం తస్యామదిత్యా-మాధత్త నిహితవాన్ కశ్యపం ప్రవిష్టస్య భగవతో యేనకేనాపిరూపేణాదిత్యుదర ప్రవేశవ్యాజమాత్రకథనమిదం - నతుజీవస్యేవవీర్యసంశ్లేషకథనపర,మిత్యవగన్తవ్యం-కథమాధత్తేత్యత్రాహ ॥ హేరాజన్,సర్వత్రసమోఽపి, వాయు,ర్దారుణిసఙ్ఘర్షణేనయథా-వనదాహకమగ్నిమాధత్తే, ఏవం, స్వయంపుత్రేషు-సమోఽపిదైత్యక్షపణం వీర్యమాధత్తేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తతోఽదిత్యా గర్భే సన్నిహితం ప్రవిష్టం,సనాతనం,భగవన్తం-జ్ఞాత్వా హిరణ్యగర్భో బ్రహ్మా, భగవదసాధరణగుణప్రతిపాదకై - ర్నామభి,స్సమీడే సమీపేతుష్టావేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ గుణనామభిర్హిరణ్యగర్భకృతాం స్తుతిమేవాహ ఆయావదధ్యాయసమాప్తి॥ జయేతి॥ హేభగవ, న్నురుక్రమ, ఉరవః క్రమాః పాదవిన్యాసాః కరిష్యమాణాః యస్య తథాభూతేత్యర్థః, జయ సర్వోత్కృష్టతాం ప్రాప్నుహి, తే తుభ్యం,నమోఽస్తు, బ్రహ్మకులేసాధవో బ్రహ్మణ్యాస్తేషాం, దేవాయ, తస్మై దేవాయేతివా, త్రిగుణాయ సృష్ట్యాద్యుపయుక్తరజఆదిగుణత్రయనియన్త్రే ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ అదితేరేవపూర్వస్మిన్జన్మనిపృశ్నిరితినామ, తస్యా,గర్భాయ, వేదోగర్భేయస్య,వేదానాంగర్భాయవా, వేధసేవిధాత్రే త్రయోలోకానాభ్యాంయస్యతస్మై,త్రయాణాంలోకానాం - పృష్ఠే ఉపరిపరమవ్యోమ్నిస్థితాయ,శిపయోజీవా - స్తేష్వన్తర్యామితయా ప్రవిష్టాయ "యజ్ఞో వై విష్ణుః పశవశ్శిపిర్యజ్ఞ ఏవ పశుషు ప్రతితిష్ఠతీతి శ్రుతేః॥ యద్వాశిపయో రశ్మయ,స్తై - ర్వేష్టితాయేత్యర్థః,విష్ణవేవ్యాపినే ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ భువనస్యవిశ్వస్య , త్వమేవాది,

తే ప్రవిష్టమాత్మని హరేరంశం హ్యవితథేక్షణః॥ ౨౨ ॥ సోఽదిత్యాం వీర్యమాధత్త తపసా చిరసమ్భృతమ్ । సమాహితమనా రాజన్దారుణ్యగ్నిం యథానిలః॥ ౨౩ ॥ అదిత్యాధిష్ఠితం గర్భే భగవన్తం సనాతనమ్। హిరణ్యగర్భో విజ్ఞాయ సమీడే బ్రహ్మనామభిః॥ ౨౪ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ జయోరుగాయ భగవన్నురుక్రమ నమోఽస్తు తే। నమో బ్రహ్మణ్యదేవాయ త్రిగుణాయ నమో నమః ॥ ౨౫ ॥ నమస్తే పృశ్నిగర్భాయ వేదగర్భాయ వేధసే । త్రినాభాయ త్రిపృష్ఠాయ శిపివిష్టాయ విష్ణవే॥ ౨౬ ॥ త్వమాదిరన్తో భువనస్య మధ్యమనన్తశక్తిం పురుషం యమాహుః। కాలో భవానాక్షిపతీశ విశ్వం స్రోతో యథాన్తః పతితం గభీరమ్॥ ౨౭ ॥ త్వం వై ప్రజానాం స్థిరజఙ్గమానాం ప్రజాపతీనామపి సమ్భవిష్ణుః। దివౌకసాం దేవ దివశ్చ్యుతానాం పరాయణం నౌరివ మజ్జతోఽప్సు ॥ ౨౮ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, సప్తదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀ ❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్థం విరిఞ్చస్తుతకర్మవీర్యః ప్రాదుర్బభూవామృతభూరదిత్యామ్ । చతుర్భుజశ్శఙ్ఖగదాబ్జచక్రః పిశఙ్గవాసా నళినాయతేక్షణః ❀ ॥ ౧ ॥ శ్యామావదాతో ఝషరాజకుణ్డలత్విషోల్లసచ్ఛ్రీవదనామ్బుజః పుమాన్। శ్రీవత్సవక్షా వలయాఙ్గదోల్లసత్కిరీటకాఞ్చీగుణహారనూపురః ॥ ౨ ॥ మధువ్రతవ్రాతవిఘట్టయా స్వయా విరా

మధ్యాన్తకారణభూతః,యః,అపరిమితశక్తిం,పరమపురుష,మాహుః "పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చే,త్యాదయో వేదాన్తాః॥ సత్వమేవ కాలశరీరకో భవానేవ,విశ్వ,మాక్షిపతి ప్రవర్తయతి , యథాఽన్తః పతితం తృణాదికం,స్రోతః ప్రవాహః,ఆక్షిపతి,తద్వత్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ ప్రజానామస్మదాదీనాం-ప్రజాపతీనాంచ,త్వమేవ,సమ్భవిష్ణురుత్పాదనశీలోఽసి॥ అయంభావః॥ నహ్యేవంభూతస్యతవజీవస్యేవకర్మణాజన్మాదిసమ్భవః,కింతుదేవానాంపరమాశ్రయత్వేనతత్కార్యసాధనాయావతారోఽయం,అత , స్త్వాక్స్వర్గచ్యుతాన్,స్వర్గేస్థాపయ , ఆశ్రయత్వేదృష్టాన్తః అప్సుమజ్జతః , పుంసో,నావ్యథా,తద్వత్సురాణా, మాశ్రయభూత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవం బ్రహ్మణా సమీడితో భగవానవతతారేత్యాహ మునిః॥ ఇత్థమితి ॥ ఇత్థం-విరిఞ్చేన,స్తుతం , కర్మ దేవకార్యలక్షణం, వీర్యమురుక్రమత్వాదిప్రభావశ్చ -యస్య - సో, మృతభూః కర్మాయత్తమరణోత్పత్తిరహితః, మోక్షప్రదో వా,భగవా-నదిత్యా-మావిర్బభూవ,కథంభూతః - చత్వారో భుజా యస్య - శఙ్ఖాదయోఽస్య సన్తీతితథా- అర్శఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్ పిశఙ్గేవాససీయస్య నళినవ-త్సున్దరే,ఆయతే చే,క్షణే నేత్రే,యస్య ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ శ్యామశ్చాసా,వవదాతో నిర్మలః,ఝషరాజో మకర-స్తదాకారయోః కుణ్డలయో,స్త్విషా-ఉల్లసన్తీ - శ్రీర్యద్వదనామ్బుజే,యస్య - శ్రీవత్సో వక్షసి యస్య-వలయైరఙ్గదైశ్చ సహోల్లసన్తః కిరీటాదీని-యస్య ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ మధువ్రతానాం భృఙ్గాణాం,సఙ్ఘేన-విఘుష్టయా,స్వయా-అసాధారణయా శ్రీమత్యా వనమాలయా-విరాజితః విభుః సర్వజ్ఞః,ప్రజాపతేః కశ్యపస్య-వేశ్మగతం-తమః-స్వకాన్త్యా-వినాశయన్ అపనుదన్-కశ్య

నివిష్టః ధృతః - కౌస్తుభో - యస్య - స ఆవిర్బభూవేతి పూర్వేణాన్వయః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ తదా - దిశ - స్సలిలాని - జనానా - మన్తఃకరణాని చ - ప్రసేదుః ప్రసన్నా బభూవుః - ప్రజాః - ప్రహృష్టాః ఋతవః ప్రావృడాదయః, గుణాన్వితాస్స్వస్వగుణయుక్తా - బభూవుః - తథా - ద్యుప్రభృతయో - నగాః పర్వతాశ్చ - యథాఽనురూపం - ప్రసేదుస్సంజహృషుః హర్షయుక్తాశ్చ బభూవుః, తత్రా, గ్నిజిహ్వా దేవాః - అగ్నిర్జిహ్వాశ్శిఖా వా ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ ప్రాదుర్భావకాలమాహ ॥ శ్రోణాయామితి ॥ శ్రవణద్వాదశీ భాద్రపదశుక్లద్వాదశీతి ప్రసిద్ధా - తస్యామపి శ్రోణాయాం శ్రవణర్క్షస్థే సతి చన్ద్ర ఇత్యర్థః - తత్రాపి, శ్రవణస్య ప్రథమాంశేఽభిజిన్నామకే ముహూర్తే మాధ్యందినే - తచ్చ శ్రుత్యా దర్శితం "అభిజిన్నామ నక్షత్రముపరిష్టాదషాఢానామధస్తాచ్ఛ్రోణాయా" ఇతి - ఏవంవిశిష్టే ముహూర్తే భగవాన్ప్రాదుర్బభూవేతి పూర్వేణాన్వయః ॥ కించ ॥ నక్షత్రాణ్యశ్విన్యాదీని - తారా గురుశుక్రాదయః, ఆదిశబ్దేన చన్ద్రసూర్యాదయః - తే - సర్వే - తస్య భగవతో - జన్మ - ప్రదక్షిణముదరం చక్రుః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ ద్వాదశ్యాం తస్యాం తిథౌ - అహని - సూర్యో, మధ్యందినగతో - బభూవ - సా చ ద్వాదశీ విజయేతి ప్రసిద్ధా - కా - యస్యాం ద్వాదశ్యాం - హరేర్జన్మ - విదుః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ తదా - శఙ్ఖాదయో - మృదఙ్గాదయశ్చ - నేదుర్ధ్వనుః - తథా - విచిత్రవాదిత్రాదీనాం - తుములో - నిర్ఘోషశ్చాభవత్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ అప్సరసః - ప్రీతా - ననృతుః - గన్ధర్వశ్రేష్ఠాః - జగుః - మునిప్రభృతయో - తథా యోగ్యం తుష్టువు - ర్జగు - ర్ననృతుశ్చ - ప్ర

జితశ్రీవనమాలయా హరిః । ప్రజాపతేర్వేశ్మతమస్స్వరోచిషా వినాశయన్కణ్ఠనివిష్టకౌస్తుభః ॥ ౩ ॥ దిశః ప్రసేదుస్సలిలాశయాస్తదా ప్రజాః ప్రహృష్టా ఋతవో గుణాన్వితాః । ద్యౌరన్తరిక్షం క్షితిరగ్నిజిహ్వా గావో ద్విజాస్సంజహృషుర్నగాశ్చ ॥ ౪ ॥ శ్రోణాయాం భాద్రద్వాదశ్యాం ముహూర్తేఽభిజితి ప్రభుః । సర్వే నక్షత్రతారాద్యాశ్చక్రుస్తజ్జన్మ దక్షిణమ్ ॥ ౫ ॥ ద్వాదశ్యాం సవితాఽతిష్ఠన్మధ్యందినగతోఽహని । విజయా నామ సా ప్రోక్తా యస్యాం జన్మ విదుర్హరేః ॥ ౬ ॥ శఙ్ఖదున్దుభయో నేదుర్మృదఙ్గపణవానకాః । చిత్రవాదిత్రతూర్యాణాం నిర్ఘోషస్తుములోఽభవత్ ॥ ౭ ॥ ప్రీతాశ్చాప్సరసోఽనృత్యన్గన్ధర్వప్రవరా జగుః । తుష్టువుర్మునయో దేవా మనవః పితరోఽగ్నయః ॥ ౮ ॥ సిద్ధవిద్యాధరగణాస్సకింపురుషకిన్నరాః । చారణా యక్షరక్షాంసి సుపర్ణభుజగోత్తమాః ॥ ౯ ॥ గాయన్తః ప్రశశంసుస్తం నృత్యన్తో విబుధానుగాః । అదిత్యా ఆశ్రమపదం కుసుమైస్సమవాకిరన్ ॥ ౧౦ ॥ దృష్ట్వాఽదితిస్తం నిజగర్భసమ్భవం పరం పుమాంసం ముదమాప విస్మితా । గృహీతదేహం నిజయోగమాయయా ప్రజాపతిశ్చాహ జయేతి విస్మితః ॥ ౧౧ ॥ యత్తద్వపుర్భాతి విభూషణాయుధైరవ్యక్తచిద్వ్యక్తమధారయద్ధరిః । బభూవ తేనైవ స వామనో వటుస్సమ్పశ్యతోర్దివ్యగతిర్యథా నటః ॥ ౧౨ ॥ తం వటుం వామనం దృష్ట్వా మోదమానా మహర్షయః । కర్మాణి కారయామాసుః పురస్కృత్య ప్రజాపతిమ్ ॥ ౧౩ ॥ తస్యోపనీయమానస్య సావిత్రీం సవితాఽబ్రవీత్ । బృహస్పతిర్బ్రహ్మసూత్రం మేఖలాం కశ్యపోఽదదాత్ ॥ ౧౪ ॥ దదౌ కృష్ణాజినం భూమిర్దణ్డం సోమో వనస్పతిః । కౌపీనాచ్ఛాదనం మాతా ద్యౌశ్ఛత్రం జగతీపతేః ॥ ౧౫ ॥ కమణ్డలుం వేదగర్భః కుశాన్సప్తర్షయో దదుః । అక్షమాలాం మహారాజ సరస్వత్యవ్యయాత్మనః ॥ ౧౬ ॥ తస్మా ఇత్యుపనీతాయ యక్షరాట్పాత్రికామదాత్ । భిక్షాం భగ

శశంసుః - అదిత్యా - ఆశ్రమపదం, కుసుమై - రవాకిరంశ్చ ✽ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ✽ తం పరమపురుషం, నిజగర్భసమ్భూతం - దృష్ట్వా - అదితిర్విస్మితా సతి - నితరాం - ముద - మవాప - తథా - ప్రజాపతిః కశ్యపశ్చ - నిజయోగమాయయా - సహజశక్తియోగయుక్తసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన - యద్వా - యోగ ఏవ - మాయా, తయా ఆశ్చర్యరూపశక్తియోగేనేత్యర్థః - గృహీతో - దేహో దివ్యవిగ్రహో - యేన, తం - దృష్ట్వా - ప్రజాపతిః బ్రహ్మా - జయేత్యాహ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ విస్మయాన్తరమాహ ॥ యత్తదితి ॥ విభూషణైః కౌస్తుభాదిభి - రాయుధైశ్శఙ్ఖచక్రాదిభిశ్చ, యుక్తమితి శేషః - ఏవంభూతం - యద్వపు, స్స్వాసాధారణత్వేన ప్రకాశతే - నిత్యవిభూత్యాదౌ - తద్వపు - రాదావవ్యక్తచిద్రూపః ప్రకృతిపురుషశరీరకో భగవా, నధారయదావిశ్చకార, తత, స్తేనైవ వపుషా, పిత్రో, స్సమ్పశ్యతోస్సతో - స్స భగవాన్ - దివ్యగతిరనితరసాధారణచేష్టో, వామనో, వటు, ర్బభూవ, వటుసన్నివేశాద్వామనశబ్దవాచ్యో బభూవ - యథా, నటః, పూర్వపూర్వవేషం విహాయ వేషాన్తరముపాదత్తే - తద్వత్ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ తం భగవన్తం, వామనశబ్దవాచ్యం - వటుసన్నివేశం, దృష్ట్వా - మహర్షయ, స్సంహృష్టాస్సన్తః - ప్రజాపతిం కశ్యపం, పురస్కృత్య - కర్మాణి జాతకర్మాదీని, కారయామాసుః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ తస్య వామనస్యో - పనీయమానస్య ఉపనయనేన సంస్క్రియమాణస్య, సవితా, సవిత్రీ - ముపదిష్టవాన్ - బృహస్పత్యాదయో - బ్రహ్మసూత్రాదీని, దదుః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ తత్ర వనస్పతిర్వనానాం పతిః సోమశ్చ స్థః - ద్యౌ - స్తదభిమానినీ దేవతా - హే మహారాజ - అవ్యయాత్మనః, అపక్షయాదిరహితస్వరూపస్య - సరస్వతీ - అక్షమాలామదాత్ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ✽ ఇత్థం - ముపనీయమానాయ వామనాయ - యక్షరాడ్వైశ్రవణః, పాత్రికాం భిక్షాపాత్రం - అదాత్

భవానీ,భిక్షా-మదాత్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀స,ఏవంసంభావితో-మారిషః,శ్రేష్ఠః- పూజ్యో-వటుర్బ్రహ్మవర్చసేన-తాం,బ్రహ్మర్షిగ
ణసంఘుష్టాం,సభామప్య,తిక్రమ్య-సభాయానిర్గతో - వ్యరోచతేత్యర్థః-యద్వా - రుచిరత్రయ్యర్థగర్భః - సభామతీవవ్యరోచ
యదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀విధుఃకస్యపః-సమిద్ధంజ్వలన్తముపనయనాగ్నింపరిసమూహనమృజుం-కృత్వా- పరిస్తీర్య-సమ్య,
గర్భర్చ్యచ-సమిద్భి-ర్జుహుతవాన్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀తతో-భగవాన్వామనో-భృగూణాం-త్రై-రుపకల్పితైఃకారితై, రశ్వమేధై-ర్య
జన్తమూర్జితం-బలిం,వైరోచనిం- శ్రుత్వా తత్ర-జగామ-కథంభూతః - అఖిలేన-సారేణబలేన-సమ్భృతఃపూర్ణః - అతఏవ-
భారేణ-గాంభూమిం,ప్రతిపదం-సంనమయన్నమ్రాంకుర్వన్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀నర్మదాయా,ఉత్తరేతటే-భృగువత్సాఖ్యే,క్షే
త్రే,క్రతూత్తమం,ప్రవర్తయన్తః-తే-బలేః, ఋత్విజో,భృగవ, స్తంవామనం-దూరా-ద్వ్యచక్షతాపశ్యన్-కథంభూతం-ఉ
దితం-సూర్యమివస్థితం-ఆరాత్సమీపఏవో-దితంరవిమివేతివా ❀॥ ౨౧ ॥ ❀హేనృప-వామనస్య, తేజసా,ఽపహృతతేజస్కా-
యజమానోబలి-స్సభ్యాఋత్విజశ్చ సూర్యఃకిలా-యాతీ-త్యేవమాది-వ్యతర్కయన్నితి శేషః - కింవా-విభావసురగ్ని-రాయా
తి-ఉత,క్రతో,ర్దిదృక్షయా-సనత్కుమార,ఆయాతి ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ఇతీత్థం,సశిష్యేషుసయజమానేషు-భృగుషు-వితర్కమాణే
షుసత్సు-సభగవాన్వామనః-సదణ్డం-ఛత్రం- జలపూర్ణం,కమణ్డలుంచ-బిభ్రద్ధయమేధవాటికాం-వివేశ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀మౌ

వతీసాక్షాదుమాఽదాదమ్బికాసతీ ॥ ౧౭ ॥సబ్రహ్మవర్చసేనైవంసభాంసమ్భావితోవటుః । బ్రహ్మర్షిగణస
ఙ్ఘుష్టామత్యరోచతమారిషః ॥ ౧౮ ॥ సమిద్ధమాహితంవహ్నిం కృత్వాపరిసమూహనమ్ । పరిస్తీర్య సమభ్య
ర్చ్యసమిద్భిరజుహోద్విభుః॥ ౧౯ ॥ శ్రుత్వాఽశ్వమేధై ర్యజమానమూర్జితంబలింభృగూణాముపకల్పితైస్త
తః । జగామతత్రాఖిలసారసమ్భృతోభారేణగాంసంనమయన్పదేపదే॥ ౨౦ ॥తంనర్మదాయాస్తటఉత్తరేబ
లేర్యఋత్విజస్తేభృగువత్ససంజ్ఞకే । ప్రవర్తయన్తోభృగవఃక్రతూత్తమంవ్యచక్షతారాదుదితంయథారవిమ్॥
తమృత్విజోయజమానస్సదస్యా❀హతత్విషోవామనతేజసానృప।సూర్యఃకిలాయాత్యుతవావిభావసుస్సనత్కు
మారోఽథదిదృక్షయాక్రతోః॥ ౨౨ ॥ఇత్థంసశిష్యేషుభృగుష్వనేకధావితర్కమాణేషు❀ భగవాన్సవామనః।
సదణ్డ❀ఛత్రంసజలంకమణ్డలుంవివేశబిభ్రద్ధయమేధవాటమ్❀ ॥ ౨౩ ॥ మౌఞ్జ్యా మేఖలయావీతముపవీతాజినో
త్తరమ్ । జటిలంవామనంవిప్రంమాయామాణవకంహరిమ్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రవిష్టంవీక్ష్యభృగవస్సశిష్యాస్తేసహాగ్ని
భిః । ప్రత్యగృహ్ణన్సముత్థాయసఙ్క్షిప్తాస్తస్యతేజసా ॥ ౨౫ ॥యజమానఃప్రముదితో దర్శనీయంమనోరమమ్।
రూపానురూపావయవంతస్మాఆసనమాహరత్ ॥ ౨౬ ॥ స్వాగతేనాభినన్ద్యాథపాదౌభగవతోబలిః । అవని
జ్యార్చయామాసముక్తసఙ్గమనోరథమ్॥ ౨౭ ॥తత్పాదశౌచంకలికల్మషాపహంస్వధర్మవిన్మూర్ధ్న్యదధాత్సు
మఙ్గళమ్।❀యద్దేవదేవోగిరిశ❀శ్చన్ద్రమౌళిర్దధారమూర్ధ్నాపరయాచభక్త్యా॥౨౮॥బలిరువాచ ॥ స్వాగతంతే
నమస్తుభ్యంబ్రహ్మన్కింకరవామతే । బ్రహ్మర్షీణాంతపస్సాక్షాన్మన్యేత్వార్యవపుర్ధరమ్॥ ౨౯ ॥ అద్యనఃపితర
స్తృప్తాఅద్యనఃపావితంకులమ్।అద్యస్విష్టఃక్రతురయంయద్భవానాగతోగృహాన్॥ ౩౦ ॥అద్యాగ్నయోమేసు

ఞ్జ్యామేఖలయాచా - బద్ధకటి-ముపరి ధృతోపవీతాజిన-ముపవీతోపరిధృతమజినముత్తరీయంయస్యేతివా - జటిలంసశిఖం- వా
మనాఖ్యం - మాత్రీయసఙ్కల్పోపాత్తమాణవకసన్నివేశంహరిం-యజ్ఞవాటే - ప్రవిష్టం , దృష్ట్వాసయజమానా-భృగవో-
ఽగ్నిభిస్సహ - వామనస్య - తేజసా - సంక్షిప్తాస్సఙ్కుచిత ప్రకాశాస్సన్త - స్సముత్థాయ - ప్రత్యగృహ్ణన్సత్కృతవ
న్తః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ❀తదేవాహ॥ యజమానఇతి ॥రూపస్యానురూపాఅవయవాయస్యతం-మతఏవ,మనోరమంహృద్యం-
అతఏవ,దర్శనీయం-వామనం-దృష్ట్వేతి శేషః యజమానోబలి-స్తస్మై,ఆసనం-సమర్పితవాన్ ❀॥ ౨౬ ॥ ❀అథ-బలి-స్తం,స్వా
గతేనాభినన్ద్యస్వాగతంపృష్ట్వా , తస్యభగవతః-పాదా,వవనిజ్యప్రక్షాళ్య,ముక్తసఙ్గానాంయోగినాం, మనస్సు - క్రీడన్తం-
తం, భగవన్తమర్చయామాస ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀తత-స్స్వధర్మవిత్ స్వాసురూపధర్మజ్ఞోబలిః,కలికల్మషస్యా, పహన్త్ర,అతఏవ
సుమఙ్గళం,తస్యభగవతః-పాదయోస్సమ్బన్ధి-శౌచంపవిత్రంప్రక్షాళనోదకం-మూర్ధ్న్యదధాత్। పాదశౌచంవిశినష్టి । దేవ
దేవో,బ్రహ్మ,చన్ద్రమౌళి,ర్గిరిశోరుద్రశ్చ-పరయా భక్త్యా-మూర్ధ్నా - యత్పాదశౌచంగఙ్గారూపం,దధార, తత స్తమువాచేతి
శేషః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀తదేవాహ॥ హేబ్రహ్మన్-తేత్వయా-స్వాగతం-తుభ్యం -నమః తే-కింకరవామకిఙ్కరావయమిత్యర్థః ఆ
ర్యవపుర్ధరంశ్రేష్ఠవపుర్ధరం-త్వాం-సాక్షాత్ప్రత్యక్షం-బ్రహ్మర్షీణాం-తపో-మన్యే-తపఏవమూర్తీభూతంమన్యే ❀॥ ౨౯ ॥ ❀
యద్యస్మా - ద్భవానస్మాకం - గృహా-నాగత - స్తతో - ఽస్మాకం- పితర- స్తృప్తా-బభూవుః-కులంచ పవిత్ర మభూత్-అ
యంక్రతుశ్చ-యథావదనుష్ఠితో-బభూవ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀అద్య- మే-ఽగ్నయశ్చ-యథావిధి సుహుతా-బభూవుః- హోమ్వి

జాత్మజ త్వచ్చరణావనేజనై ర్వార్భిర్జలైః-హత-మంహః పాపం-యస్యతస్య మమసమ్బన్ధినీ ఇయం భూమి స్తనుభిరస్మచ్ఛరీరైస్సహ-తవ-పద్భిః పాదవిన్యాసైః-పునీతా పవిత్రీకృతా-ఽఽసీత్ ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ హేవిప్రసుత-త్వామర్థినం యాచితారమనుతర్కయే ఆలక్షయే- అతో- హేవటో - య-ద్వాఞ్ఛసి కామయసే-తన్మేమత్తః - ప్రతీచ్ఛ ప్రతిగృహాణ-యద్వాఞ్ఛసీతి యచ్ఛబ్దాభిప్రేతానేవ కాంశ్చిద్దర్శయతి గామితి-గాం భూమిం ధేనుం వా , గుణవదిభ్యోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమ-ద్ధామ గృహం, తథా మృష్టమన్నం-హేవిప్ర-అథో వా అథవా- హేఅర్హత్తమ-గవాదీనన్యద్వా - యత్కిఞ్చి-త్కామయసే తన్మత్తః, ప్రతిగృహాణ ✽ । ౩౨ । ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

తదేవం యాచ్ఞాయై చోదితో భగవాన్పదత్రయపరిమితాం భూమిం యియాచిషుస్తద ప్రత్యాఖ్యానాయ ప్రతిశ్రుతం దృఢీకర్తుం బలిం ప్రశంసన్నాహేత్యాహ మునిః ఇతీ ఉక్తవిధం-ధర్మయుక్తం- సూనృతం సత్యం - మధురం చ-బలే-ర్వచ - ఆకర్ణ్య-ప్రీత- స్తం ప్రతి-నన్ద్య - దం వక్ష్యమాణ - మువాచ ✽ ॥ ౧ । ✽ తదేవాహ వచ ఇత్యాదినా యావదర్థపరిగ్రహ ఇత్యన్తేన ॥ హే జనదేవ, తవ, వచ, సూనృతత్వాదిగుణయుక్తం-యుక్తం చ-ఏతత్కుతః యతః-యస్య భగవత, స్సాంపరాయే పరలోకసాధనధర్మనిర్ణయే , తవ పితామహః - కులవృద్ధః-ప్రశాన్తశ్చ-ప్రహ్లాద ఏవ- ప్రమాణం -తద్వృత్త్యైవ తత్సన్తానరూపాణాం భ

హుతాయథావిధిర్ద్విజాత్మజత్వచ్చరణావనేజనైః । హతాంహసో వార్భిరియం చ భూరహో తథా ✽ పునీతా
తనుభిః పదైస్తవ ॥ ౩౧ ॥ యద్యద్వటో వాఞ్ఛసి తత్ప్రతీచ్ఛ మే త్వామర్థినం విప్రసుతానుతర్కయే । గాం కా
ఞ్చనం గుణవద్ధామ మృష్టం తథాఽన్నపేయమథవా విప్రకన్యామ్ । గ్రామాన్సమృద్ధాంస్తురగాన్గజాన్వా
రథోత్తమానర్హత్తమ ప్రతీచ్ఛ మే ॥ ౩౨ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, అష్టాదశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి వైరోచనేర్వాక్యం ధర్మయుక్తం స సూనృతమ్ । నిశమ్య భగవాన్ప్రీతః ప్రతినన్ద్యేదమబ్ర
వీత్ ॥ ౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ వచస్తవైతజ్జనదేవ సూనృతం కులోచితం ధర్మయుతం యశస్కరమ్ । ✽ యస్య ప్ర
మాణం భృగవః ✽ సాంపరాయే పితామహః కులవృద్ధః ప్రశాన్తః ॥ ౨ ॥ న హ్యేతస్మిన్కులే కశ్చిన్నిస్సత్త్వః కృప
ణః పుమాన్ । ప్రత్యాఖ్యాతా ప్రతిశ్రుత్య యో వాఽదాతా ద్విజాతయే ॥ ౩ ॥ న సన్తి తీర్థే యుధి వాఽర్థినార్థితాః
పరాఙ్ముఖా యే త్వమనస్వినో నృప ✽ । యుష్మత్కులే యద్యశసాఽమలేన ప్రహ్లాద ఉద్భాతి యథోడుపః ఖే ॥ ౪ ॥
యతో జాతో హిరణ్యాక్షశ్చరన్నేక ఇమాం మహీమ్ । ప్రతివీరం దిగ్విజయే నావిన్దత గదాయుధః ॥ ౫ ॥ యం
వినిర్జిత్య కృచ్ఛ్రేణ విష్ణుః క్ష్మోద్ధార ఆగతమ్ । ఆత్మానం జయినం మేనే తద్వీర్యం భూర్యనుస్మరన్ ॥ ౬ ॥ నిశమ్య త
ద్వధం భ్రాతా హిరణ్యకశిపుః పురా । హన్తుం భ్రాతృహణం క్రుద్ధో జగామ నిలయం హరేః ॥ ౭ ॥ తమాయాన్త
మాలోక్య శూలపాణిం కృతాన్తవత్ । చిన్తయామాస కాలజ్ఞో విష్ణుర్మాయావినాం వరః ॥ ౮ ॥ యతో యతోఽ-

---

వతామపిన్యత్తిప్రాదృశ్యైవేత్యనుమీయత ఇతి భావః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ తదేవ విశదయతి ॥ నహీతి । అస్మిన్-త్వదీయే కులే కశ్చిదపి పుమాన్ నిస్సత్త్వః - కృపణశ్చ - నహి, న జాతః-న జనిష్యతే-నాధునా వర్తతే చ-తత్ర-నిస్సత్త్వస్యలక్షణం యో ద్విజాతయే యాచకాయ ప్రత్యాఖ్యాతా న దదామీతి వక్తేతి-కృపణస్య లక్షణం ప్రథమం ప్రతిశ్రుత్య యో వా అదాతేతి ✽ । ౩ ॥ ✽ హేనృప-తీర్థే దానావసరే సతి-అర్థినా యాచకేన-అర్థితా యాచితా - స్తథా-యుద్ధే - పరాఙ్ముఖా-యే చా-మనస్వినః అస్వతన్త్రాశ్చ అస్మిన్కులే, త్రిపురుషం-న సన్త్యేవ-తీర్థే యాచ్ఞామన్తరేణాపి దదతీత్యర్థః - యత్ యస్మిన్కులే-ఖే ఆకాశే చన్ద్ర ఇవ - అమలేన-యశసా-ప్రహ్లాద-ఉద్భాతి నితరాం చకాస్తి ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ యద్ధి పరాఙ్ముఖా న సన్తీత్యేతదుపపాదయతి॥ యత ఇత్యాదినా॥ యతో యస్మిన్కులే- జాతో-హిరణ్యాక్ష - ఏకోఽసహాయో-దిగ్విజయే నిమిత్తే- ఇమాం-కృత్స్నాం మహీం- చరన్-గదైవాయుధం యస్య తాదృశః ప్రతిపక్షం వీరం-న లేభే ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ క్ష్మోద్ధారే భూమ్యుద్ధారే-విష్ణుర్వరాహరూపః-యం హిరణాక్షం-కృచ్ఛ్రేణాతిప్రయాసేన-వినిర్జిత్య హత్వా-జయిన-మాత్మాన-మమన్యత-అత - స్తస్య హిరణ్యాక్షస్య - వీర్యం-భూర్యనవధిక-మిత్యేవానుస్మర-అభిజానీహి ✽ । ౬ । ✽ తథా-తస్య హిరణ్యాక్షస్య-వధం-శ్రుత్వా- తస్య భ్రాతా హిరణ్యకశిపుః-పురా క్రుద్ధో-భ్రాతృహన్తారం, విష్ణుం-హన్తుం-హరేర్నిలయం స్థానం-జగామ ✽ । ౭ ॥ ✽ శూలపాణిం-మృత్యువదాపతన్తం-తం హిరణ్యకశిపుం-విజ్ఞాయ దుర్జయం జ్ఞాత్వా-మాయావినాం శ్రేష్ఠః తత్తత్కాలప్రయోజనాభిజ్ఞో-విష్ణు-రిత్థం-చిన్తయామాస ✽ । ౮ ॥ ✽ ఉక్తాం చిన్తామేవ దర్శయతి । అహం-యత్ర యత్ర-గమిష్యామి తత్ర తత్ర సర్వభూతా- స్సో హిరణ్యకశిపుః- ప్రాణభృతాం-మృ

త్యురివా-వతిష్ఠతే-అతోఽధునాపరాగ్దృశః బహిర్దృశ్యమానోఽహమస్యదైత్యస్య-హృదయమేవ-ప్రవేక్ష్యామి ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ ఇతీత్థం-సవిష్ణు-ర్వినిశ్చిత్య - హే అసురేన్ద్ర ఆధావతః తగర్దంతత్రసఞ్చరతో - రిపోర్హిరణ్యకశిపోః శ్శరీరం - నిర్వివేశ ప్రవివేశ-తత్రాపిహృదయే ప్రవిష్టం మాం జ్ఞాస్యతీత్యేవం వినిశ్చిత్య - శ్వాసానిలే - ఽన్తర్హితః సూక్ష్మదేహో యస్య - తస్య - ఘ్రాణరన్ధ్రేణవివిగ్నమతికమ్పితం-చేతో-యస్య - తాదృశో - బభూవ - తత్రాపిప్రవిష్టం జ్ఞాస్యతీతివినిశ్చిత్య ఘ్రాణరన్ధ్రే సఞ్చారిశ్వాసవాయునాసహ చఞ్చల స్తదవిభక్తో బభూవేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ తతః-స దైత్యః-తన్నిలయం-శూన్యం- పరితోఽన్విష్యతమపశ్యమానః, కుపితో-ననాద-జితం మయేతిసింహనాదం కృతవాన్ - తతః-పునః-క్ష్మాం పృథివీం - ద్యాం దివం , దిశః-ఖమన్తరిక్షం-వివరమతలాదికం-సముద్రాంశ్చ-విచిన్వ-న్వీరో దైత్యో-విష్ణుం-నదదర్శ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ అపశ్య-న్నిత్థ-మువాచ- తదేవాహ ॥ ఇదం కృత్స్నం-జగన్మయా, అన్విష్టం అన్వేషితం-మమ-భ్రాతృహన్తాతు-క్వాపి-నదృశ్యతే-సతు , యతః , ప్రాప్య , పునర్నావర్తతే తత్ర-నూనం-గతః-మృతోఽభవదితిభావః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ అధునా నమద్విషయవైరానుబన్ధ స్తస్యాస్తీత్యాహేత్యాహ ॥ వైరానుబన్ధ ఇతి ॥ ఇహలోకే-దేహినాం - వైరానుబన్ధః-ఏతావానేవ-కియాన్స్యాత్, ఆమృత్యోర్మరణపర్యన్తమ్, ఇత్యేతావానేవ-కుతః-యతో-మన్యుః క్రోధః, అజ్ఞానప్రభవః దేహవిలక్షణాత్మస్వరూపాజ్ఞానజ-స్స, దేహాత్మాభిమానేనో , పబృంహితః ప్రకటీకృతో , భవతి , దేహే వినష్టేసతిమన్యు రపిప్రశామ్యతీతిమృత్యుపర్యన్తమేవ వైరానుబన్ధ , స్తతస్స ఉపేక్షణీయ ఇతిభావః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ ఏవం పితామహప్రపితామహయో స్తీర్థాదావర్జితత్వాపరాఙ్ముఖత్వాదిగుణయోగమభిధాయాథ పితుర్గుణా

హంతతాప్రసౌమృత్యుఃప్రాణభృతామివ। అతోఽహమస్యహృదయం ప్రవేక్ష్యామిపరాగ్దృశః ✽ ॥ ౯ ॥ ఏవం
సనిశ్చిత్యరిపోశ్శరీరమాధావతో నిర్వివిశేఽసురేన్ద్రః । శ్వాసానిలాన్తర్హితసూక్ష్మదేహ స్తత్ప్రాణరన్ధ్రేణవివిగ్న
చేతాః ॥ ౧౦ ॥ సతన్నికేతం పరిమృశ్యశూన్యమపశ్యమానః ✽ కుపితోననాద । క్ష్మాం ద్యాం దిశః ఖం వివరాన్సము
ద్రాన్విష్ణుం విచిన్వన్నదదర్శవీరః ॥ ౧౧ ॥ అపశ్యన్నితిహోవాచ మయాఽన్విష్టమిదం జగత్ । భ్రాతృహా మే గ
తో నూనం యతో నావర్తతే పుమాన్ ॥ ౧౨ ॥ వైరానుబన్ధ ఏతావానామృత్యోరిహ దేహినామ్ । అజ్ఞానప్రభవో
మన్యురహంమానోపబృంహితః ॥ ౧౩ ॥ పితా ప్రహ్లాదపుత్రస్తే తద్విద్వాన్ద్విజవత్సలః । స్వమాయుర్ద్విజలిఙ్గే
భ్యో దేవేభ్యోఽదాత్స యాచితః ॥ ౧౪ ॥ భవానాచరితాన్ధర్మానాస్థితో గృహమేధిభిః । బ్రాహ్మణైః పూర్వజైః
శూరైరన్యైశ్చోద్దామకీర్తిభిః ॥ ౧౫ ॥ తస్మాత్త్వత్తో మహీమీషద్వృణేఽహం వరదర్షభాత్ । పదాని త్రీణి దై
త్యేన్ద్ర సంమితాని పదా మమ ॥ ౧౬ ॥ నాన్యత్తే కామయే రాజన్వదాన్యాజ్జగదీశ్వరాత్ । నైనః ప్రాప్నోతి వై
విద్వాన్యావదర్థపరిగ్రహః ॥ ౧౭ ॥ బలిరువాచ ॥ అహో బ్రాహ్మణదాయాద వాచస్తే వృద్ధసమ్మతాః । త్వం బా
లో బాలిశమతిః స్వార్థం ప్రత్యబుధో యథా ॥ ౧౮ ॥ మాం వచోభిః సమారాధ్య లోకానామేకమీశ్వరమ్ । పదత్ర

నాహ ॥ పితేతి ॥ ప్రహ్లాదస్యపుత్ర స్తవపితా విరోచన స్తు- తద్విద్వాన్ పితృపితామహయోర్వృత్తిం విద్వాన్ , తద్వృత్త్యభిజ్ఞః కిం చ ద్విజవత్సలః ద్విజరూపధారిషు దేవేషు వత్సలః ,-అతఏవ, ద్విజలిఙ్గేభ్యః ద్విజవేషధారిభ్యో దేవేభ్యో యాచకేభ్య-స్స్వకీయం,మాయుః-స్సమాహితో , దదౌ, యద్వాద్విజరూపధారిణో దేవా ఏతేనతు ద్విజా ఇతితద్విద్వానపి-సయాచితస్సన్ , స్వీయ-మాయు ,-ర్దేవేభ్యో-దదౌ, విశ్వస్వాయః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ తదేవం పిత్రాదీన్ స్తుత్వాఽథతం ప్రశంసతి భవానితి ॥ గృహమేధిభిర్బ్రాహ్మణైర్భృగుప్రభృతిభి-స్తథా, పూర్వజైర్విరోచనాదిభి, ర్విపులకీర్తిభి శ్శూరైశ్చ , చరితాననుష్ఠితా , న్ధర్మాన్ , భవానాస్థితః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ తదేవం ప్రతిశ్రుతప్రత్యాఖ్యానాయ పిత్రాదిభిస్సహాత్మానం స్తుత్వాఽథయాచతే ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్తవైతాదృశకులప్రసూతత్వాదుక్తగుణత్వాచ్చ - వరదశ్రేష్ఠ - త్వత్తోఽహ, మీష , న్మహీంపృథ్వీం, వృణేయాచే కియతీమిత్యత్రాహ ॥ పదానిత్రీణి త్రిపదపరిమితామిత్యర్థః-కస్య త్రిపదపరిమితామిత్యత్రాహ ॥ హే దైత్యేన్ద్ర ,మమ , పదాపాదేన,సమ్మితాని పరిచ్ఛిన్నాని, ఇదం త్రివిక్రమపదాభిప్రాయేణ, నచాయమనృతవాదః , తత్రాపి-స్వపదత్వానపాయాత్ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ ఏతదేవనాన్యద్వృణ ఇత్యాహ ॥ నాన్యదితి ॥ హే రాజన్, జగదీశ్వరాదపి-తత్రాపి, వదాన్యాదపి , త్వత్త , ఏతావదేవ, వృణే , నాన్యత్కామయే, యావదర్థస్యాపేక్షితార్థస్యైవ, ఉపయుక్తార్థస్యైవ , ప్రతిగ్రహో, యస్య, పరిగ్రహ ఇతిపాఠేఽపిస ఏవార్థః, విద్వాన్, ఏనః పాపం-నప్రాప్నోతి-అధికార్థలిప్సుస్తుపాపీభవతీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ ఏవం యాచిత స్తదభిప్రాయానభిజ్ఞ ఆహ బలిః ॥ అహో ఇతి త్రిభిః ॥ హే బ్రాహ్మణదాయాద బ్రాహ్మణసుత-తవవాచస్తు, వృద్ధానాం సంమతాః, అథాపి త్వం, బాలః-హేతుగర్భమిదం, అతఏవ-బాలిశమతిర్బాలిశానామజ్ఞానామివ మతిర్యస్య సః, అతఏవ, స్వార్థం ప్రతి, యథావదబుధః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ అబుధత్వమేవాహ ॥ మామితి ॥ లోకానా-మేకమద్వితీయ , మీశ్వరం-మాం , వచోభి-ర్వృద్ధసమ్మతైః , రారాధ్యప్రసాద్యయో

భవాన్, పదత్రయమత్యల్పస్వకీయపదత్రయపరిమితం - భూభాగంవృణీతే, ద్వీపస్యాపిజమ్బ్వాదే-ర్దాశుషందాతారం, మా-మవిద్వానతో-బాలిశమతిర్భవానిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౯ ॥ మాముపవ్రజ్యమాంయాచిత్వా-పుమా - నక్శ్చి-ద్భూయో-ఽన్యం యాచితుం-నార్హతీత-స్మాత్ - హేవటోకామంయథేచ్ఛం - వృత్తికరీం-విపులాం , భూమిం , మెమత్తః , ప్రతీచ్ఛప్రతిగృహాణ ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ పునర్యాచితాధికనిస్పృహత్వమేవావిష్కుర్వన్నాహభగవాన్॥యావన్తఇతిసప్తభిః ॥ హేనృప-త్రిలోక్యాం,యావన్తో విషయాజేశాస్తే, సర్వేఽపి,ప్రతిగృహ్యమాణాస్సన్తః , అజితేన్ద్రియ-మ్పూరయితుంనాలం,బుద్ధిమతఃకర్తుంనశక్నువన్తి ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ యదుక్తంద్వీపదాశుషమవిద్వానిత్యత్రాహత్రిభిః-క్రమైఃపాదై-రసంతుష్టః-పుమాన్నవఖణ్డయుక్తేన,జమ్బూద్వీపేనాపి-నపూర్యతే , అపూర్తౌహేతుమాహ - సప్తద్వీపవరేచ్ఛయా - సప్తానాంద్వీపవరాణామిచ్ఛయాహేతునా-ద్వీపేనాపి-నపూర్యతే ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ తర్హిసప్తద్వీపాణ్యహం ప్రతీచ్ఛేత్యత్రాహ ॥ సప్తేతి॥ వైన్యఃపృథుః-గ్గయశ్చాది , శ్యేషాం,తేనృపాస్సప్తానాంద్వీపానామధిపతయోఽప్యర్థైః-కామైశ్చ,తృష్ణాయాః,అన్తం - నగతాః,అర్థకామతృష్ణాయాః , అన్తమవధిం,నప్రాప్తాఇతి,నోఽస్మాభిః , శ్రుతం , ఉత్తరోత్తరమసన్తుష్టస్యార్థకామతృష్ణాయాఅనువృత్తేరితిభావః ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ ఏవమసన్తుష్టస్య సుఖంచనాస్తీతివక్తుం తావత్సంతుష్టస్య సుఖమస్తీత్యాహ ॥ యదృచ్ఛయేతి దైవాల్లబ్ధేన-సన్తుష్టస్తు ,సుఖం,వర్తతేసుఖంయథాతథా ,అస్తేఅజితాత్మాఅజితేన్ద్రియః ,అతఏవో,పసాదితైఃప్రాప్తై

యంయోవృణీతేబుద్ధిమాన్ద్వీపదాశుషమ్॥ ౧౯ ॥ నపుమాన్మాముపవ్రజ్యభూయోయాచితుమర్హతి।తస్మాద్వృ
త్తికరీంభూమింవటోకామంప్రతీచ్ఛమే। ౨౦ ॥శ్రీభగవానువాచ। యావన్తోవిషయాః ప్రేష్ఠాస్త్రిలోక్యామజితే
న్ద్రియాన్। నశక్నువన్తితేసర్వేప్రతిపూరయితుంనృప॥ ౨౧ ॥త్రిభిఃక్రమైరసంతుష్టోద్వీపేనాపినపూర్యతే।నవ
వర్షసమేతేనసప్తద్వీపవరేచ్ఛయా॥ ౨౨ ॥ సప్తద్వీపాధిపతయోనృపావైన్యగయాదయః । అర్థైఃకామైర్గతా
నాన్తంతృష్ణాయాఇతినశ్శ్రుతమ్॥౨౩॥యదృచ్ఛయోపపన్నేనసన్తుష్టోవర్తతేసుఖమ్। నాసంతుష్టస్త్రిభిర్లోకై
రజితాత్మోపసాదితైః॥ ౨౪ ॥పుంసోఽయంసంసృతేర్హేతురసంతోషోఽర్థకామయోః।యదృచ్ఛయోపపన్నేన
సంతోషోముక్తయేస్మృతః ॥ ౨౫ । యదృచ్ఛాలాభతుష్టస్యతేజోవిప్రస్యవర్ధతే । తత్ప్రశామ్యత్యసంతోషా
దమ్భసేవాశుశుక్షణిః । ౨౬ । తస్మాత్త్రీణిపదాన్యేవవృణేత్వాంవరదర్షభ । ఏతావతైవసిద్ధోఽహంవిత్తం
యావత్ప్రయోజనమ్। ౨౭ ॥శ్రీశుకఉవాచ।ఇత్యుక్తఃప్రహసన్నాహవాఞ్ఛితంప్రతిగృహ్యతామ్।వామనాయ
మహీందాతుంజగ్రాహజలభాజనమ్॥ ౨౮ ॥విష్ణవేక్ష్మాంప్రదాస్యన్తముశనాహ్యసురేశ్వరమ్ । జానంశ్చికీర్షి
తంవిష్ణోశ్శిష్యంప్రాహవిదాంవరః॥ ౨౯ ॥శుక్రఉవాచ॥ఏషవైరోచనేసాక్షాద్భగవాన్విష్ణురవ్యయః। కశ్యపా
దదితేర్జాతోదేవానాంకార్యసాధకః। ౩౦ ॥ప్రతిశ్రుతంత్వయైతస్మైయదనర్థమజానతా।నసాధుమన్యేదైత్యా
నాంమహానుపగతోఽనయః॥ ౩౧ ॥ఏషతేస్థానమైశ్వర్యంశ్రియంతేజోయశశ్శ్రుతమ్ । దాస్యత్యాచ్ఛిద్యశక్రా

స్త్రిభి-ర్లోకైః,రసన్తుష్టస్తు, నసుఖంవర్తతే ✻ । ౨౪ । ✻ సన్తోషాసన్తోషౌనకేవలంసుఖదుఃఖమాత్రహేతూ , అపితు సంసృతిముక్తిహేతూఅపీత్యాహ ॥ పుంసఇతి ॥ అర్థకామయోర్విషయయో - ర్యో - ఽసన్తోషస్స - పుంస్తు - స్సంసారస్య, హేతుః,యశ్చ-దైవాల్లబ్ధేన - సన్తోష , స్స, ముక్తయే , స్మృతః , హేతురిత్యనుషఙ్గః ✻ । ౨౫ ॥ ✻ కించ, దైవాల్లబ్ధేన,తుష్టస్య,విప్రస్య, తేజో-వర్ధతే,అసన్తోషాత్తు,తత్తేజః,ప్రశామ్యతినశ్యతి-యథాజలేనాశుశుక్షణిరగ్నిస్తద్వత్ ✻ । ౨౬ ॥ ✻ తస్మాత్సన్తోషస్యైవశ్రేయస్కరత్వాత్ - హేనృపోత్తమ-త్రీణ్యేవ-పదాని,త్వాం,వృణేయాచే,ఏతావతైవా-హం-సిద్ధః కృతార్థః విత్తంహి,యావత్ప్రయోజనమేవ,సుఖదమితిశేషః, అధికంతుదుఃఖదమితిభావః ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ ఇతీత్థ-ముక్తో-బలిః ప్రహసన్ - తర్హిప్రతిగృహ్యతా,మిత్యాహ॥ఏవముక్త్వా-వామనాయ,భూమిం,దాతుం - జలభాజనం, గృహీతవాన్ ✻ ౨౮ । ✻ తదా,వామనాయ,పృథ్వీం,దాస్యన్తందాతుముద్యుక్తమసురేశ్వరం , శిష్యం,విష్ణో,శ్చికీర్షితంజానన్, నుశనాశుక్రో,విదాం కాలత్రయవిశాం,శ్రేష్ఠః-ప్రాహ ✻ ॥ ౨౯ । ✻ తదేవాహ।యావదధ్యాయసమాప్తి॥ఏషఇతి॥ హేవైరోచనే,ఏషవామనస్సాక్షాద్భగవా,నవ్యయో,విష్ణురేవ , దేవానాం - కార్యసాధకఃకార్యంసాధితుమిత్యర్థః-కశ్యపాత్ప్రజాపతే-రవతీర్ణః-పదత్రయవ్యాజేనలోకత్రయం-ప్రతిగృహ్య దేవేభ్యో దాతుమవతీర్ణఇతిభావః ✻ ॥ ౩౦ । ✻ ఏవంవిధాయ-తస్మై-స్వానర్థ-మజానతా-త్వయా,యత్-ప్రతిశ్రుతం,త-త్సాధు,నమన్యే - కుతః,యతో-దైత్యానాం , మహా - ననయోఽన్యాయ,ఉపగతఉపస్థితః ✻ ॥ ౩౧ । అన్యాయమేవాహ।ఏషఇతి॥ఏష,మాయామాణవకఆత్మసఙ్కల్పోపాత్తమాణవకసన్నివేశో , హరిర్యామ

న–స్తవ–స్థానాదికం–విపులం–యశశ్చాచ్ఛిద్యాపనీయ–న్ధాయ, దాస్యతి ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ నను మయా పదత్రయమేవ ప్రతిశ్రుతం నాధికం తత్రాహ। త్రిభిరితి ॥ విశ్వకాయో విశ్వరూపో భూత్వేత్యర్థః, త్రిభిః–పాదవిన్యాసైః – ఇమాన్–త్రీన్ లోకాన్–క్రమిష్యతే పరిచ్ఛిద్య గ్రహీష్యతీత్యర్థః। క్రమతామితి చేత్తత్రాహ ॥ సర్వస్వమితి ॥ హే మూఢ–సర్వస్వం–విష్ణవే, వామనరూపాయాస్మై–దత్త్వా కథం వర్తిష్యసే–తవ స్థితిరపి దుర్లభేతి భావః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తథాఽపి ప్రతిశ్రుతం సమ్పాదనీయమేవేత్యత్రాహ ॥ క్రమత ఇతి ద్వాభ్యాం। ఏకేన – పదా పాదవిన్యాసేన–గాం భూమిం, ద్వితీయేన–దివం హే విభో–మహతా – కాయేన–ఖమన్తరిక్షం చ–క్రమతః–క్రమమాణస్య–భగవత–స్తృతీయస్య–పాదవిన్యాసస్య–కా గతిః–తృతీయపాదస్యాస్పదాభావాత్తథాఽపి ప్రతిశ్రుతేన సమ్పాదితమేవ స్యాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ అత ఏవ ప్రతిశ్రుత–మప్రదాతు–స్తవ – నరకే–నిష్ఠామవస్థితిం–మన్యే–కుతః, యో భవాన్, ప్రతిశ్రుతస్య ప్రతిశ్రుతం పూరయితుమసమర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తథాఽపి సర్వస్వదానాత్కీర్తిస్తావద్భవిష్యతీత్యత్రాహ ॥ న తద్దానమితి ॥ యేన దానేన–వృత్తిర్జీవికా–విపద్యతే విప్లుతా భవతి–త–ద్దానం, న ప్రశంసన్త్యా–ర్యాః, కుతః, యతో, లోకే, వృత్తిమతః జీవికావత ఏవ, పుంసః–స్సమ్బన్ధీని దానాదీని–ధర్మాదిహేతవః–జీవికావిపత్తికరదానాదభిర్ధర్మాదయః ప్రత్యుత నశ్యన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అతో, విద్వాన్, స్వ–త్తం–పఞ్చధా, ధర్మాదిపఞ్చకార్థతయా, విభజన్నేవ, ఇహాముత్ర చ, లోకే, మోదతే తత్ర–స్వజనాయ స్వజనపుష్టయే ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఏనుతర్హి ప్రతిశ్రుత్య నేతి కథమనృతం వాచ్యం తత్రాహ। సార్ధైః షడ్భిః అత్రాపి సత్యానృతవ్యవస్థాయాం, బహ్వృచైర్గీతం యత్–తత్కథయతో–మత్తః, శృణు, బహ్వృచశ్రుత్యా హి ప్రథమం "ఓమితి సత్యం నేత్యనృతం తదేతత్పుష్పం ఫలం వాచో యత్సత్యం సహీశ్వరో యశస్వీ కల్యాణకీర్తిర్భవతోరీశ్వర" ఇత్యాదినా సత్యానృత

యమాయామాణవకోఽహరిః ॥ ౩౨ ॥ త్రిభిః క్రమైరిమాన్లోకాన్విశ్వకాయః క్రమిష్యతి । సర్వస్వం విష్ణవే దత్త్వా మూఢ వర్తిష్యసే కథం ॥ ౩౩ ॥ క్రమతో గాం పదైకేన ద్వితీయేన దివం విభోః। ఖం చ కాయేన మహతా తార్తీయస్య ❁ కుతో గతిః ॥ ౩౪ ॥ నిష్ఠాం తే నరకం మన్యే హ్యప్రదాతుః ప్రతిశ్రుతమ్ । ప్రతిశ్రుతస్య యోఽనీశః ప్రతిపాదయితుం భవాన్ ॥ ౩౫ ॥ న తద్దానం ప్రశంసన్తి యేన వృత్తిర్విపద్యతే। దానం యజ్ఞస్తపః కర్మ లోకే వృత్తిమతో యతః॥ ధర్మాయ యశసేఽర్థాయ కామాయ స్వజనాయ చ। పఞ్చధా విభజన్విత్తమిహాముత్ర చ మోదతే। ౩౭ ॥ అత్రాపి బహ్వృచైర్గీతం శృణు మేఽసురసత్తమ। సత్యమోమితి యత్ప్రోక్తం యన్నేత్యాహానృతం హి తత్ ॥ ౩౮ ॥ సత్యం పుష్పఫలం విద్యాదాత్మవృక్షస్య ❁ గీయతే । వృక్షేఽజీవతి ❁ తన్నస్యాదనృతం మూలమాత్మనః ॥ ౩౯ ॥ తద్యథా వృక్ష ఉన్మూలః శుష్యత్యుద్వర్తతేఽచిరాత్। ఏవం నష్టానృతః సద్య ఆత్మా శుష్యేన్న సంశయః ॥ ౪౦ ॥ ప

యోర్లక్షణపూర్వకం స్తుతినిన్దాభ్యాం సత్యం విహితమనృతం చ నిషిద్ధం–అనన్తరం "పరాగ్వా ఏతద్రిక్తమక్షర" మిత్యాదినా సత్యే దోషాననృతే చ గుణానుక్త్వా "తస్మాత్కాల ఏవ దద్యాత్కాలేన దద్యాత్సత్యానృతే మిథునీకరోతి" ఇత్యుపసంహారేణ వృత్తిసఙ్కటాదిష్వనృతమప్యనుజ్ఞాతం–తమిమం శ్రుత్యర్థం దర్శయన్నాహ॥ సత్యమితి ॥ ఓమిత్యఙ్గీకారేణ–యత్, ప్రోక్తం, తత్సత్యం, నేతి యదాహ, తదేవానృతమ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తత్సత్యమీషదనృతం వినా న సిద్ధ్యతీత్యాశయేనాహ, సత్యం పుష్పఫలం, విద్యాత్, జానీయాత్ ఆత్మవృక్షస్య దేహరూపస్య వృక్షస్య, కుతః, గీయతే శ్రుత్యోచ్యత ఇత్యర్థః–జీవత ఇతి పాఠాన్తరం తు సుగమం యద్యపి – శ్రుత్యా వాచస్సత్యం పుష్పం ఫలం చేత్యుక్తం – తథాపి, వాచో దేహనిర్వాహాధీనత్వాదాత్మవృక్షస్యేతి ప్రస్తుతానుసారేణోక్తం భవతి, పుష్పఫలస్థానీయం సత్యం–తతః కిమత ఆహ, వృక్షే దేహే, అజీవతి తత్పుష్పఫలం, న స్యాత్, సా న స్యాదితి పాఠే శ్రుత్యుక్తాయా వాచః పరామర్శః, దేహశ్చానృతేన రక్షణీయ ఇత్యాహ అనృతం త్వాత్మనో దేహస్య, మూలం, తథా చ శ్రుతిః "దమేతత్త్వానేన, తిఏనేనత్వనృతేన, దమేతసంకటేష్వాత్మానం రక్షేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఏతదేవ దృష్టాన్తేన స్ఫుటయతి, తద్యథా, వృక్ష ఉత్ఖాతమూల, శ్శుష్యతి–అచిరాదేవ, ఉద్వర్తతే పతతి చ, ఏవం, నష్టమనృతం యస్య, స, ఆత్మా దేహః, శుష్యేత్, సర్వస్వదానే దేహశ్శుష్యేదితి భావః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ సర్వదా సత్యం వదతో దేహయాననిర్వాహాదితి స్ఫుటీకర్తుం సత్యస్య దోషాననృతస్య గుణాంశ్చాహ ॥ పరాగితి ద్వాభ్యాం ॥ య, దోమిత్యక్షరం, సర్వస్వం దాస్యామీత్యఙ్గీకారార్థకమక్షరం తత్పరాక్, పరాక్శబ్దవ్యాఖ్యానం రిక్తమితి, తస్యాపి వ్యాఖ్యానమపూర్ణమితి తథా చ శ్రుతిః "పరాగ్వా ఏతద్రిక్తమక్షరం యదేతదోమితి, సర్వస్వదానే కృతే వృత్త్యభావేన దేహస్యాపి వినాశాద్దాతుర్విపత్త్యా దానసాద్గుణ్యాభావాదోమిత్యక్షరమసాద్గుణ్యవద్దానప్రతిజ్ఞాపరత్వేనాపరిపూర్ణం స్యాదిత్యర్థః కించిదోమితి బ్రూయాత్కించిద్దాస్యామీతి యద్వాక్యం, తేన వాక్యేన, పు

---

౩౯ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ జీవితః. ❁ పా ॥ సా న స్యాత్.

మాన్ దాతా, రిచ్యేత అవశిష్యేతేత్యర్థః, దత్త్వావశిష్టేనాత్మనో వృత్తిం కల్పయన్ జీవే, దత స్తద్వాక్యం సాద్గుణ్యావద్ధానప్రతిశ్రుతి-
పరత్వేన పరిపూర్ణం స్యాదితి భావః, తథా చ శ్రుతిః « న యత్సర్వమోం కుర్యాద్రిక్తం చాత్మానం న స కామేభ్యో నాలం స్యా ,, దితి,
యః, సర్వ, మోం న కుర్యాత్, స, ఆత్మానం-రిక్తం, కుర్యాదిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ స కామేభ్యో నాలం స్యాదిత్యస్యార్థమాహ ॥ భిక్ష
వ ఇతి ॥ భిక్షవే యాచకాయ సర్వం స్వ, మోం కుర్వన్ దాస్యామీతి ప్రతిశృణ్వన్ పుమాన్, ఆత్మనే, కామేన, కామ్యత ఇతి కామో జీవ
నం అధ్యయనేన వసతీతివత్ హేత్వర్థే తృతీయా - తస్మై-నాలం న సమర్థః స్యాదిత్యర్థః, అతః కించిదేవ దేయమితి భావః ॥ అథైత-
త్పూర్ణమభ్యాత్మం యన్నేతి యత్సర్వం నేతి బ్రూయాచ్చేత్ పాపికాఽస్య కీర్తిర్హామేత సైనం తత్రైవ హన్యా ,, దితి శ్రుత్య-
ర్థమాహ ॥ అథేతి ॥ నేతి యదనృతం వచ, ఏత-త్పూర్ణం-అర్థవ్యయాభావాత్, అభ్యాత్మం చేతి చకారస్యాన్వయః, ఆత్మనోఽభి
ముఖమస్యార్థమాకర్షతీత్యభ్యాత్మం యో హి నిత్యం మమ కించిదపి నాస్తి సీదామీతి బ్రూతే, స హి తేనానృతేన పరేషామర్థా
నాకర్షతీతి ప్రసిద్ధం-తర్హీదమనృతమమృతమివ సర్వదా సేవ్యం స్యాన్నేత్యాహ ॥ సర్వమితి ॥ సర్వం నేతి యో బ్రూయా, త్స్య, దు
ష్కీర్తిః, అతః కించిద్దేయమిత్యర్థః, యద్వా, కించిద్దాస్యామీతి ప్రతిశ్రవణాదపి కించిదపి న దాస్యామీత్యేత దేవ తర్హి జ్యాయస్స్యాత
రామర్థవ్యయాభావాదితి పరిచోద్య, తత్ప్రతిక్షిపతి-అథైతదితి, అథ నను అభ్యాత్మం యాచకాభిముఖం ; య, న్నేతి కించిదపి నే
త్యనృతం, యద్వచ, స్తదేత, త్పూర్ణం-సతి విత్తే, నేతి వచసో మిథ్యార్థపరత్వాదనృతమిత్యుక్తం, తదనూద్య ప్రతిక్షిపతి ॥ సర్వమి
తి ॥ యః, సర్వం నేతి కించిదపి, నేతి, బ్రూయా, త్స్య, దుష్టా-కీర్తి-ర్యస్య తాదృశః, స్యాత్, శ్రుతౌ వా శబ్దః పతువిపరివృత్త్యర్థకః-భవ

రాగ్రిక్తమపూర్ణం వా అక్షరం యత్తదోమితి । తద్యత్కించోమితి బ్రూయాత్తేన రిచ్యేత వై పుమాన్ ॥ ౪౧ ॥ భిక్ష
వే సర్వమోం కుర్వన్నాలం కామేన చాత్మనే । అథైతత్పూర్ణమభ్యాత్మం యచ్చ నేత్యనృతం వచః ॥ సర్వం నేత్యతిథిం
బ్రూయాత్స దుష్కీర్తిః శ్వసన్ మృతః ॥ ౪౨ ॥ స్త్రీషు నర్మవివాహే చ వృత్త్యర్థే ప్రాణసంకటే । గోబ్రాహ్మణా
ర్థే హింసాయాం నానృతం స్యాజ్జుగుప్సితమ్ ॥ ౪౩ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే అష్టమస్కన్ధే ఏకోనవింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ బలిరేవం గృహపతిః కులాచార్యేణ భాషితః । తూష్ణీం భూత్వా క్షణం రాజన్నువాచావహితో
గురుమ్ ॥ ౧ ॥ బలిరువాచ ॥ సత్యం భగవతా ప్రోక్తం ధర్మోఽయం గృహమేధినామ్ । అర్థం కామం యశో వృత్తిం యో
న బాధేత కర్హిచిత్ ॥ ౨ ॥ స చాహం విత్తలోభేన ప్రత్యాచక్షే కథం ద్విజమ్ । ప్రతిశ్రుత్య దదానీతి ప్రాహ్లాదిః కిత
వో యథా ॥ ౩ ॥ న హ్యసత్యాత్పరో ధర్మ ఇతి హోవాచ భూరియమ్ । సర్వం ❋ వోఢుమహం మేన బుతేఽలీ

త్వేత్యత్రాహ శ్వసన్మృతః స జీవన్నపి మృతప్రాయ ఇత్యర్థః - అనేన « సైనం తత్రైవ హన్యా , దితి వాక్యవిశేషో వ్యాఖ్యాతః,
సా దుష్టాకీర్తి, రేనం సతి విత్తే కించిదపి నేతి యాచకం ప్రతివక్తారం, తత్రైవ జీవదశాయామేవ, హన్యాదితి భావార్థః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋
అతో వృత్తిసంకటాదిష్వనృతం న దోషాయేత్యుపసంహరతి - స్త్రీష్వితి స్త్రీషు ప్రోత్సాహనేన వశీకారే, నర్మకర్మణి పరిహాసే
వివాహే వరాదిస్తుతౌ, వృత్త్యర్థే జీవికార్థే, గవాం బ్రాహ్మణానాం చ హితార్థే - హింసాయాం కస్యచిత్ప్రాప్తాయాం, మ
నృతం-న నిందితం భవేదిత్యర్థః, తథా చ యాజ్ఞవల్క్యః « వర్ణానాం హి వధో యత్ర తత్ర సాక్ష్యనృతం వదే ,, దితి ॥ తథా చ శ్రుతిః « త
స్మాత్కాల ఏవ దద్యాత్కాలే న దద్యాత్సత్యానృతే మిథునీకరోతీ ,, తి ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవా
త్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ఏకోనవింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
ఏవముశనసోక్తో బలిస్తమువాచేత్యాహ మునిః ॥ బలిరితి ॥ కులాచార్యేణ శుక్రేణేత్థ-ముక్తో, గృహపతిర్యజమానో బలిః
క్షణం, తూష్ణీ, మవస్థాయ హే రాజన్ అవహితః ప్రకృతమధ్యవస్యన్, గురుముశనస, మాహ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ సత్యమితి
భగవతా త్వయా-య-దుక్తం తత్, సత్యం, సోఽయం, గృహస్థానాం ధర్మః, యః, స్తదుక్తో ధర్మః, కర్హిచిదపి, గృహమేధినా-మ
ర్థాదీన్న బాధేత న విహన్తి అతస్సత్యం గృహమేధినాం ధర్మః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తథాఽపి-స గృహస్థోఽప్య, హం, దదామీతి ప్రతి
శ్రుత్యా, ధునా-విత్తలోభేన-ద్విజం-కథం, ప్రత్యాచక్షే నిరాకరోమి ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ నన్వప్రత్యాఖ్యానే దోష ఉక్తస్తత్రాహ ॥ నహీ
తి ॥ అసత్యాదన్యోఽధర్మో, నాస్తీతి, ఇయం-భూమి-రాహ హి, కిం తథావిధం భూమేర్వచస్స్వయోపలబ్ధమిత్యత్రాహ ॥ సర్వ
మితి ॥ యత, ఇయం, భూః, రలీకపరమనృతపర, మనృతవాదినమృతే వినా-సర్వం మేరుమన్దరాదికమపి, వోఢుం ధర్తుం
అలం సమర్థ, మాత్మానం, మేనే అమనన్యత, సా తు తత్స్యాస్తథావిధోక్త్యభావేఽప్యలీకపరో నరస్తస్యా దుర్భరత్వేనాను

---

౬. ॥ శ్లో ॥ ❋ పా ॥ సోఢుమహం మన్యబుతే

షత ఇతిభావః-మన్యే ఇతిపాఠాన్తరం-తదా అలీకపరంనరంవినా,అహం,సర్వం ,సోఢుంసోఢుమలం- మన్యే,అలీకపరంతున సహే: కథమహంతత్సహే ఇత్యర్థః-సోఢుమితిపాఠస్తుసుగమః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కించ, యథా , విప్రప్రలోభనాద్విప్రవిషయేఽనృతవదనాద్యథా -ఽహంబిభేమి - తథా -నిరయాదిభ్యో -నబిభేమి-తత్ర-అధన్యం-దారిద్ర్యమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కించ-యద్యద్ధరాదికం-తత్సర్వం , సమ్పరేతంమృతంపురుషమస్మిన్నేవలోకే - హాస్యతిత్యక్ష్యతితత్కిమితిజీవతైవస్వయంనదేయమితి భావః,తథాఽపితావద్విప్రతిసఙ్గరపరిహారార్థంకించిద్దీయతామిత్యత్రాహ,తస్యేతి , యేనార్థేన ,దత్తేనాపినతుష్యేద్విప్రః తర్హి-తస్యార్థస్య-త్యాగేదానే-కింనిమిత్తంనకించిత్ - యాచితాదన్యస్యదానేవిప్రస్యాసంతోషాత్తద్దానంవ్యర్థమేవస్యాత్- అతస్తద్యాచితంసర్వం దేయంనకించిదితిభావః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ నను యదికించిద్దత్తేననతుష్యేద్విప్రస్తర్హి నదేయమేవేత్యత్రాహ॥ శ్రేయఇతి ॥ సాధవఃపరోపకారప్రసాధనస్వభావాః - దధ్యఙ్ఙాదయః దుస్త్యజైరసుభిః ప్రాణైరపి,భూతానాం, శ్రేయః, కుర్వన్తిధరాదిషు,కోవికల్పఃకోవిచారః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ సర్వథాకీర్తిరేవసమ్పాదనీయేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ యైరితి ॥ హేబ్రహ్మన్-యైర్దైత్యేన్ద్రైః - రస్మత్పితామహాదిభిర్యుద్ధేష్వనివర్తిభిరియంభూమిః-బుభుజే ఉపభుక్తా - తేషాం,లోకాన్భోగాన్,కాలో,ఽగ్రసీత్సంహృతవాన్,తైర్భువ్యధిగతంలబ్ధం-యశఃకీర్తింతు,నాగ్రసీత్ -అధునాఽప్యనువర్తత ఇతిభావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ దేహాదపిప్రియస్యధనస్యత్యాగోదేవకీర్తిర్భవతీత్యాహ॥సులభాఇతి ॥ హేవిప్రవర్షే-యుధి,తనుందేహంత్యజన్తీతితథా , తాదృశాః-సులభా,బహవో,ఽనువృత్తాఃజాతాబభూవురిత్యర్థః - తథా,తీర్థేసత్పాత్రే-యే,శ్రద్ధయా , సర్వస్వం - త్యజన్తో,నా

కపరంనరమ్ ॥ ౪ ॥ నాహంబిభేమినిరయాన్నాధన్యాదసుఖార్ణవామ్ । నస్థానచ్యవనాన్మృత్యోర్యథావిప్రప్రలోభనాత్ ॥ ౫ ॥ యద్యద్ధాస్యతిలోకేఽస్మిన్సమ్పరేతంధరాదికమ్ । తస్యత్యాగనిమిత్తంకింవిప్రస్తుష్యేన్నతేన చేత్ ॥ ౬ ॥ శ్రేయఃకుర్వన్తిభూతానాంసాధవోదుస్త్యజాసుభిః।దధ్యఙ్ శిబిప్రభృతయఃకోవికల్పోధరాదిషు॥ ౭ ॥ యైరియంబుభుజేబ్రహ్మన్దైత్యేన్ద్రైరనివర్తిభిః। తేషాంకాలోఽగ్రసీల్లోకాన్నయశోఽధిగతంభువి॥ ౮ ॥ సులభాయుధివిప్రర్షేహ్యనివృత్తాస్తనుత్యజః। నతథాతీర్థ ఆయాతే శ్రద్ధయాయేధనత్యజః॥ ౯ ॥ మనస్వినఃకారుణికస్య శోభనంయదర్థికామోపనయేనదుర్గతిః । కుతఃపునర్బ్రహ్మవిదాంభవాదృశాంతతోవటోరస్యదదామివాఞ్ఛితమ్॥ ౧౦ ॥ యజన్తియజ్ఞైఃక్రతుభిర్యమాదృతాభవన్త ఆమ్నాయవిధానకోవిదాః । సఏవవిష్ణుర్వరదోఽస్తువా పరోదాస్యామ్యముష్మైక్షితిమీప్సితాంమునే॥ ౧౧ ॥ యద్యప్యసావధర్మేణమాంబధ్నీయాదనాగసమ్ । తథాఽప్యేవంనహింసిష్యేభీతంబ్రహ్మతనుంరిపుమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఏషవా ఉత్తమశ్లోకోనజిహాసతియద్యశః। హత్వామైనాంహరేద్యుద్ధేశయీతనిహతోమయా॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । ఏవమశ్రద్ధితంశిష్యమనాదేశకరంగురుః।శశాప దైవప్రహితస్సత్యసన్ధంమనస్వినమ్॥ ౧౪ ॥ శుక్ర ఉవాచ ॥ దృఢంపణ్డితమాన్యజ్ఞస్స్తబ్ధోఽస్యస్మదుపేక్షయా।మ

నువృత్తాః-అతోఽతిదుష్కరోధనత్యాగఏవమయాకార్యఇతిభావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తర్హినిర్ధనత్వేనదైన్యంస్యాదిత్యత్రాహ॥మనస్విన ఇతి॥అర్థినాంకామపూరణేనదుర్గతిర్దైన్యమితియత్-తన్మనస్వినోవివేకినః,కారుణికస్య- శోభనంభద్రమేవ- కింపునర్భవాదృశానాంబ్రహ్మవిదాంతద్భద్రమేవేతివక్తవ్యం, తతో , ఽస్యవటో ,ర్వాఞ్ఛితం-దదామి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ నన్వయంవటుఃకిరతయావిష్ణుస్తవశత్రురిత్యుక్తం,తర్హిసుతరామేవదాస్యామీత్యాహ ॥యజన్తీతి॥ వేదోక్తయజ్ఞాద్యనుష్ఠానకుశలా - భవన్త,ఆదృతాస్సన్తః - క్రతుభిర్యజ్ఞైశ్చ ససోమకైరసోమకైశ్చ యాగైర్యంవిష్ణుం -యజన్త్యారాధయన్తి,సఏవవటువేషోవిష్ణురధునా,మమ-వరదోవా,పరశ్శత్రుర్వాఽస్తుసర్వథా-ఽస్మై భూమిమీప్సితాం- హేమునేదాస్యామ్యేవ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తర్హి తృతీయపాదస్యాస్ప్రదాభావేనహేతునాత్వాంబధ్నీయాదత ఆహ ॥ యదీతి ॥ అనాగసంసర్వస్వసమర్పణేననిరపరాధం,మామసావధర్మేణ-యదిబధ్నీయా,త్తథాప్యే , నంభృతవిప్రతనుం , నహింసిష్యేనహానిష్యామి - బధ్నమప్యనుమన్యే, నాహంబిభేమీతిపూర్వమేవోక్తత్వాదితిభావః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ కించైషయద్యుత్తమశ్లోకోవిష్ణుస్తర్హి-యశఃకీర్తిం , నజిహాసతిత్యక్తుంనేచ్ఛతి-సర్వస్వంప్రతిగృహ్యమాంబధ్వాస్వకీయంవిపులంయశోనవిహాస్యతీతిభావః - కింతు,మాం-యుద్ధే - హత్వా-ఏనాంభూమిం-హరేత్ -మాంహన్తుమసమర్థశ్చేన్మయా,నిహతో,యుద్ధే శయీతవా ॥ ౧౩ ॥ ఇత్థ-మశ్రద్ధితంశ్రద్ధాస్యసంజాతేతిశ్రద్ధితః - తారకాదిత్వాదితచ్,నశ్రద్ధితోఽశ్రద్ధిత , స్తం,స్వాజ్ఞామస్వీకుర్వాణం,శిష్యంబలిం , గురురుశనా,దైవచోదితశ్శశాప-శాపానర్హత్వం సూచయన్విశినష్టి,సత్యసన్ధాభిసన్ధిస్సత్యం - ప్రశస్తమనస్కమ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ శాపమేవాపదర్శయతి । దృఢమితి॥త్వం,దృఢంనూనం,పణ్డితమాత్మానంమన్యత ఇతితథా , స్తుత స్త్వజ్ఞః-అతఏవ , స్తబ్ధస్సర్వ స్వనాశ

ప్రసక్తావప్యలంపటోఽసి యత- స్త్వం-మచ్ఛాసనమతిక్రాన్తవా-నత- స్త్వం - మమగురో- రుపేక్షయా-అచిరాదేవ-శ్రియః త్రైలోక్యాధిపత్యా-ద్భ్రశ్యసి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఇతీత్థం-స్వగురుణా-శప్తోఽపి-సత్యాన్నచలితో - మహాన్-దృఢసఙ్కల్పో-బలిర్వామనాయా-ర్చిత్వో దపూర్వికా-మిమాంభూమిం-దదౌ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తదేవప్రపఞ్చయతివిన్ధ్యావళిరితి॥ బలేః పత్నీ విన్ధ్యావళిరితిప్రసిద్ధా-జాలకమాలినీ-జాలకంముక్తాభరణవిశేషః - తన్మాలినీ తదా-ఆగత్య - అవనేజనీనాంపాదప్రక్షాళనార్థానామపా-మద్భి-ర్భృతంపూర్ణం-హైమం-కలశ-మానిన్యే-ఆనీతవతీ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతో-యజమానోబలిః - తస్యభగవతోవామనస్య-శ్రీమ-త్పాదద్వన్ద్వం-ముదా-ప్రక్షాళ్య-తదపఃప్రక్షాళనీః ఆపః-విశ్వపావనీః- మూర్ధ్న్య-వహత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తదా-దివి-స్థితా-దేవగణా-గన్ధర్వాదయశ్చ - నిర్భయాస్సన్తస్సర్వే-తస్యబలే-ర్దానరూపంకర్మా-భిహితః - ప్రశంసన్తః-ఆదరాదసురేన్ద్రంబలిం-ప్రసూనవర్షై-ర్ముదాయుక్తాస్సన్తో-వవృషుః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ దున్దుభయ- స్సహస్రశో-నేదుఃగన్ధర్వా దయో-జగుః, గానప్రకారమేవదర్శయతి ॥ మనస్వినాఽనేనబలినా-కృత-మితరై-ర్దుష్కరం, హియతో - ఽయం - విద్వాన్ - త్రిపదే పాదత్రయాయ-త్రివిక్రమాయవా-జగత్త్రయ-మదాత్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఇత్యేవం-సర్వేప్య-భిగృణన్తస్సన్తః - తత్-యద్ధరేరనన్తస్య-వామనంరూపం - తత్-అద్భుతంయథాతథా-అవర్ధత-వాఞ్ఛితంప్రతిగృహ్య తామితిబలినాపూర్వముక్తత్వాల్లో

చ్ఛాసనాతిగోయత్త్వమచిరాద్భ్రశ్యసే ❁ శ్రియః॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంశప్తస్స్వగురుణాసత్యాన్నచ
లితోమహాన్ । వామనాయదదావేనామర్చిత్వోదకపూర్వికామ్ ॥ ౧౬ ॥ విన్ధ్యావళిస్తదాఽఽగత్యపత్నీజాలక
మాలినీ। ఆనిన్యేకలశంహైమమవనేజన్య ❁ పాంభృతమ్॥ ౧౭ ॥యజమానస్స్వయంతస్యశ్రీమత్పాదయుగంత
దా । అవనిజ్యావహన్మూర్ధ్ని తదపోవిశ్వపావనీః॥ ౧౮ ॥తదాఽసురేన్ద్రందివిదేవతాగణాగన్ధర్వవిద్యాధరసి
ద్ధచారణాః । తత్కర్మసర్వేఽభిగృణన్తఆదరాత్ప్రసూనవర్షైర్వవృషుర్ముదాన్వితాః॥ ౧౯ ॥ నేదుర్ముహుర్దున్దు
భయస్సహస్రశోగన్ధర్వకింపూరుషకిన్నరాజగుః । మనస్వినాఽనేనకృతంసుదుష్కరంవిద్వానదాద్యద్రిపవేజ
గత్త్రయమ్॥ ౨౦ ॥ తద్వామనంరూపమవర్ధతాద్భుతంహరేరనన్తస్యగుణత్రయాత్మకమ్ । భూఃఖందిశోద్యౌ
ర్వివరాఃపయోధయస్తిర్యఙ్నృదేవాఋషయోయదాసత ॥ ౨౧ ॥ కాయేబలిస్తస్యమహావిభూతేస్సహర్త్వి
గాచార్యసదస్యఏతత్ । దదర్శవిశ్వంత్రిగుణంగుణాత్మకే ❁ భూతేన్ద్రియార్థాశయజీవయుక్తమ్॥ ౨౨ ॥రసామ
చష్టాఙ్ఘ్రితలేఽథపాదయోర్మహీంమహీధ్రాన్పురుషస్యజఙ్ఘయోః ❁ ।పతత్త్రిణోజానునివిశ్వమూర్తేరూర్వో
ర్గణంమారుతమిన్ద్రసేనః॥ ౨౩ ॥సన్ధ్యాంవిభోర్వాససిగుహ్యఐక్షత్ప్రజాపతీ ❁ న్జఘనే ❁ ఆత్మముఖ్యాన్ । నా
భ్యాంనభఃకుక్షిషుసప్తసిన్ధూనురుక్రమస్యోరసిచర్క్షమాలామ్ ॥ ౨౪ ॥ హృద్యఙ్గధర్మం స్తనయోర్మురారేరృతం
చసత్యంచమనస్యథేన్దుమ్॥ శ్రియంచవక్షస్యరవిన్దహస్తాంకణ్ఠేచసామాదిసమస్తరేఫాన్॥ ౨౫ ॥ ఇన్ద్రప్రధానా
నమరాన్భుజేషుతత్కర్ణయోఃకకుభోద్యౌశ్చ ❁ మూర్ధ్ని । కేశేషుమేఘాన్శ్వసనం ❁ నాసికాయామక్ష్ణోశ్చసూ

కత్రయమపివాఞ్ఛితంప్రతిగ్రహీతుమవర్ధతేతిభావః, తదేవధితంరూపంవిశినష్టి-గుణత్రయంగుణత్రయాత్మకంజగ , దాత్మనిస్వ,స్మిన్-యస్యతత్ , అతఏవ,భూః,ఖ-మిత్యాదయో-యస్మిన్,ఆసత స్థితాః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తదా, ఋత్విగాదిసహితో , బలి-ర్మహావిభూతే, స్తస్యభగవతః-కాయే - గుణత్రయపరిణామాత్మకజగదాశ్రయభూతే, భూతపఞ్చకాదియుక్త,మేత-త్కృత్స్నం-విశ్వం-దదర్శ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తదేవప్రపఞ్చయతిరసామితిపాదోనైస్సప్తభిః॥ పాదతలే , రసాంరసాతలమధోలోకమచష్టఅపశ్యత్-తథా, పాదయో-ర్మహీం-పురుషస్యభగవతో,జఙ్ఘయో-ర్మహీధ్రాన్పర్వతాన్,జానుని - పతత్త్రిణఃపక్షిణః, విశ్వమూర్తేరూర్వోః,మారుతంగణంవాయుసఙ్ఘ-మిన్ద్రసేనోబలి - రిన్ద్రస్యసేనేవసేనాయస్యసః , ఇన్ద్రపురేస్థితత్వాత్ అచష్టేత్యనుషఙ్గః ఐక్షదిత్యపకర్షో వా ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ విభో-ర్వాససివస్త్రేసన్ధ్యాం,జఘనే-ఆత్మాస్వయంబలి,ర్ముఖ్యో , యేషాంతాన్ ప్రజాపతీనసురా,నాభ్యాం ,నభోఽన్తరిక్షం-కుక్షిషు ,సప్త,సిన్ధూన్సముద్రాన్ , ఉరుక్రమస్యభగవత , ఉరసి నక్షత్రపఙ్క్తిమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అఙ్గహేరాజన్- హృదిధర్మం -మురారేః- స్తనయోః,ఋతంచసత్యంచశబ్దసత్యమర్థసత్యంచ-తదభిమానిదేవతామితిభావః , అథ,మనసి,చన్ద్రమసం, వక్షసి,అరవిన్దంహస్తేయస్యాస్తాంశ్రియంలక్ష్మీం-కణ్ఠే,సామాని సమస్తాన్రేఫాంశ్శబ్దాదీన్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ భుజేషు,ఇన్ద్రఃప్రధానోముఖ్యోయేషాంతాన్,సురాన్ , తస్యభగవతః-కర్ణయోః,కకుభః-దిశః- మూర్ధ్ని,ద్యౌర్ద్యాంచ-కేశేషు, మేఘాన్,నాసికాయాం,శ్వసనం,శ్వాసాత్మకంవాయుం , బాహ్యావాయోరుక్త

త్త్వాత్-అక్ష్ణోర్నేత్రయోః సూర్యం-వదనేముఖే,వహ్నిమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁వాణ్యాంతు-ఛన్దాంసి వేదాన్,రసేరసనేన్ద్రియే-జలేశంవరుణం-భ్రువోర్నిషేధ-నివృత్త్యాత్మకంశాస్త్రార్థం - విధింప్రవృత్త్యాత్మకంచ- పక్ష్మసు,అహశ్చ - రాత్రించ- పరమపురుషస్య-లలాటే-మన్యుం,అధరోష్ఠే లోభమ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁స్పర్శేత్వగిన్ద్రియే,కామం, రేతసా రేతసి-జలం-పృష్ఠేత్వ-ధర్మం క్రమణేషుపాదన్యాసేషు - యజ్ఞంఛాయాసు - మృత్యుంఅన్తకం, హాసితే , మాయాం - తనూరుహేషురోమసు - ఓషధీజాతీః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁నాడీషు,నదీః,నఖేషు,శిలాః,బుద్ధావజం,బ్రహ్మాణం - దేవగణాన్,ఋషీంశ్చ,ప్రాణేష్విన్ద్రియేషు ,గాత్రే-చరాచరాత్మకాని,భూతాని - పరస్పరవిలక్షణాని-పశ్యేత్,ఇత్థం , సర్వాత్మనికృత్స్నజగదాశ్రయభూతేభగవతి , ఇదంభువనం విశ్వం,నిరీక్ష్య ॥ అఙ్గహే రాజన్,అసురాస్సర్వే,కశ్మలంకమేతదిత్యాశ్చర్యంవాదుఃఖంవా,ప్రాపుః ❁॥ ౨౯ ॥ ❁చక్రమిత్యాదినా మీశంభగవన్తముపతస్థురిత్యుత్తరేణాన్వయః - చక్రంవిశినష్టి - సుదర్శనాభిధం-అసహ్యం తేజోయస్య,ధనుర్విశినష్టి,శార్ఙ్గాభిధం-స్తనయిత్నోరివఘోషోయస్యతత్ , జలజంశఙ్ఖంవిశినష్టి,పాఞ్చజన్యాభిధః - పర్జన్యస్యేవఘోషోయస్యసః,గదాంవిశినష్టి కౌమోదక్యభిధా-తరస్వినీబలవతీ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁అసింఖడ్గంవిశినష్టివిద్యాధరః,విద్యాధరాభిధోవా,తస్యైవనన్దక ఇతినామాన్తరంచ-తం చన్ద్రకారాణిమణ్డలానియస్య, తేన , చర్మణాఖేటాఖ్యేన - యుక్తః తూణోత్తమౌబాణాశ్రయౌవిశినష్టి - అక్షయసాయకాభిధౌ - ఇదమస్వర్గంనామ-సునన్దముఖ్యాఃఆదిత్యేషాంతే,హరేః- పార్షదాశ్చ , లోకపాలైస్సహితాః-

ర్యంవదనేచవహ్నిమ్ ॥ ౨౬ ॥ వాణ్యాంచ * ఛన్దాంసిరసేజలేశంభ్రువోర్నిషేధంచవిధించపక్ష్మసు * । అహశ్చ
రాత్రించపరస్యపుంసోమన్యుంలలాటేఽధరఏవలోభమ్ । ౨౭ । స్పర్శేచకామంనృపరేతసాఽమ్భఃపృష్ఠేత్వ
ధర్మంక్రమణేషుయజ్ఞమ్ । ఛాయాసుమృత్యుంహసితేచమాయాంతనూరుహేష్వోషధిజాతయశ్చ * ॥ ౨౮ ॥ నదీ
శ్చనాడీషుశిలానఖేషుబుద్ధావజందేవగణానృషీంశ్చ । ప్రాణేషుగాత్రేస్థిరజఙ్గమానిహారేరనన్తస్యవిలక్షణాని ॥
సర్వాత్మనీదంభువనంనిరీక్ష్యసర్వేఽసురాఃకశ్మలమాపురఙ్గ ॥ ౨౯ ॥ సుదర్శనంచక్రమసహ్యతేజోధనుశ్చశా
ర్ఙ్గంస్తనయిత్నుఘోషమ్ । పర్జన్యఘోషోజలజః * పాఞ్చజన్యఃకౌమోదకీవిష్ణుగదాతరస్వినీ * । ౩౦ । విద్యాధ
రోఽసిశ్శతచన్ద్రయుక్తస్తూణోత్తమావక్షయసాయకౌచ । సునన్దముఖ్యాఉపతస్థురీశంస్వపార్షద * ముఖ్యా
స్సహలోకపాలైః ॥ ౩౧ ॥ స్ఫురత్కిరీటాఙ్గదమీనకుణ్డలశ్రీవత్సరత్నోత్తమమేఖలామ్బరైః । మధువ్రతస్రగ్వ
నమాలయావృతోరరాజరాజన్భగవానురుక్రమః ॥ ౩౨ ॥ క్షితింపదైకేనబలేర్విచక్రమేనభశ్శరీరేణదిశశ్చబా
హుభిః । పదంద్వితీయంక్రమతస్త్రివిష్టపంనవైతృతీయాయతదీయమణ్వపి ॥ ఉరుక్రమస్యాఙ్ఘ్రిరుపర్యుపర్య
థోమహర్జనాభ్యాంతపసఃపరంగతః ॥ ౩౩ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, వింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
శ్రీశుకఉవాచ ॥ సత్యంసమీక్ష్యాబ్జభవోనఖేన్దుభిర్హతస్వధామద్యుతిరావృతోఽభ్యగాత్ । మరీచిమిశ్రాఋషయో
బృహద్వ్రతాస్సనన్దనాద్యానరదేవయోగినః ॥ ౧ ॥ వేదోపవేదానియమాన్వితాస్తర్కేతిహాసాఙ్గ

ఈశ-ముపతస్థుః-ఈశస్యసమీపేస్వస్వస్థానేషుస్థితవన్తఇత్యర్థః ❁॥ ౩౧ ॥ ❁తదా, హేరాజన్నురుక్రమోభగవాన్,స్ఫురద్భిః కిరీటాదిభిః-మధువ్రతానాం - స్రక్పఙ్క్తిః యస్యాం - తయా- వనమాలయా,చావృతోవ్యాప్తోఽలఙ్కృతఇతియావత్ - రరాజ తత్ర-మీనాకారే-కుణ్డలేరత్నోత్తమఃకౌస్తుభః-కుణ్డలేఇత్యన్తస్యపృథక్పదత్వే - స్ఫురన్తికిరీటాదీనియస్యసః - శ్రీవత్సాదిభిర్వనమాలయాచా-వృతో-రరాజేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ఉరుక్రమత్వమేవాహ॥బలేస్సమ్బన్ధినీం-క్షితింభూమిం- మేకేన - పదా,శరీరేణ-నభోఽన్తరిక్షం , బాహుభి-ర్దిశః,విచక్రమేఆక్రాన్తవాన్ - ఏవమాక్రమ్య - ద్వితీయం, పదం,త్రివిష్టపం,క్రమతః - హరేస్తృతీయాయపాదాయ-తదీయంబలేస్సమ్బన్ధ్యణ్వపివస్తు,నాసీత్ ॥ తత్రహేతు - స్త్రివిక్రమస్యాఙ్ఘ్రి,ర్ద్వితీయ , స్త్రివిష్టపా,దుపర్యుపరి-గచ్ఛన్,మహర్జనాభ్యాం,తపసశ్చపరంసత్యలోకం,గతఇతి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే వింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

త్రివిక్రమస్యాఙ్ఘ్రిస్తపసఃపరంగతఇత్యుక్తం,తతఃకింవృత్తంతదాహ । సత్యమిత్యాదినా॥సత్యంసత్యలోకం-గతవన్తమఙ్ఘ్రిం-సమీక్ష్యాబ్జభవోబ్రహ్మా - తదఙ్ఘ్రి,ర్నఖేన్దుభి,ర్హతా-స్వధామ్నో , ద్యుతి,ర్యస్య,తాదృశ-ఆదరయుక్తో,ఽభ్యగాత్-తథా,మరీచ్యాదయః-ఋషయః, హేనరదేవ,బ్రహ్మనిష్ఠాస్సనన్దనాదయో , యోగినశ్చ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁వేదాదయస్తదభిమానిదేవతాః-అన్యేచతల్లోకవాసినో,యోగఏవ-సమీరోవాయు , స్తేన,దీపితేన-జ్ఞానాగ్నినా-రక్షితందగ్ధం , కర్మపుణ్యాపపరూపంకర్మ,తదేవకల్మషం , యేషాంతేతత్ర , నయాన్వితాఃమీమాంసాన్యాయోపేతాః , వేదోపవేదరూపానిగమాః

తత్రఋగాదయోవేదాః-ఆయుర్వేదాదయఉపవేదాః-అఙ్గానిశిక్షాదీని- పురాణాని -సంహితాఃపఞ్చరాత్రాదయః- తఏతే తత్తభిమానినోదేవగణాః,మరీచ్యాదయశ్చ , యేచ , అకర్మకంజ్ఞానయోగప్రచురం , స్వాయంభువంధామసత్యలోకం , గతాః , తత్రోషితవన్త , స్తే, సర్వే -వవన్దిరేతమఙ్ఘ్రిమితి శేషః, యత్స్మరణప్రభావతఃయస్యభగవదఙ్ఘ్రేఃస్మరణప్రభావాత్స్వాయంభువంధామగతా ఇత్యనేనవిచ్ఛిన్నభగవద్భక్తియోగానాంకేషాంచిత్తన్నివృత్తమేప్రాక్తనారబ్ధయోగప్రభావాచ్చతుర్ముఖలోకప్రాప్తిరిత్యభిప్రేతం నత్విదంక్రమముక్త్యభిప్రాయకం,తస్యాఅప్రామాణికత్వాత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❁ అథ శుచిశ్రవాఃవిమలకీర్తిః - పద్మభవోబ్రహ్మా,స్వయం,యస్య , నాభికమలసంభవ, స్తస్యవిష్ణో-రఙ్ఘ్రయే,ప్రోన్నమితాయప్రకృష్టమూర్ధ్వంప్రసృతాయా,ర్హణాదికమర్ఘ్యాదిక-ముపాహరత్సమర్పితవాన్ ,ఏవం,సమ్య-గభ్యర్చ్య, భక్త్యాఽభ్యగృణాదస్తౌత్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తదా, హేనరేన్ద్ర,ధాతుఃపద్మజస్య,కమణ్డలుజలం,త-ద్భగవత్పాదయోః,ప్రక్షాళనార్థం,నిక్షిప్తంస-దురుక్రమస్య , పాదయో,రవనేజనేనప్రక్షాళనేననిమిత్తేన , పవిత్రతయా ,స్వర్ధునీద్యునద్య,భూత్, సాస్వర్ధునీ-భగవతఃకీర్తిరివ-విశదానిర్మలా - నభసిధ్రువమణ్డలే-పతతీనభసోఽధస్స్రవన్తీ,లోకత్రయం,నిమార్ష్టిపవిత్రీకరోతి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తత,స్సంక్షిప్తా ఉపసంహృతా , ఆత్మవిభూతిస్స్వదేహవిస్తారో,యేన-తస్మై- యథాపూర్వం వామనరూపేణస్థితాయ-స్వనాథాయభగ

పురాణసంహితాః । యేచాపరేయోగసమీరదీపితజ్ఞానాగ్నినారన్ధితకర్మకల్మషాః ॥ ౨ ॥ వవన్దిరేయత్స్మరణానుభావతస్స్వాయంభువంధామగతాఅకర్మకమ్ ॥ ౩ ॥ అథాఙ్ఘ్రయేప్రోన్నమితాయవిష్ణో❁రుపాహరత్పద్మభవోఽర్హణోదకమ్ । సమర్చ్యభక్త్యాఽభ్యగృణాచ్ఛుచిశ్రవాయన్నాభిపఙ్కేరుహసమ్భవస్స్వయమ్ ॥ ౪ ॥ ధాతుఃకమణ్డలుజలంతదురుక్రమస్యపాదావనేజనపవిత్రతయానరేన్ద్ర । స్వర్ధున్యభూన్నభసిసాపతతీనిమార్ష్టి లోకత్రయంభగవతోవిశదేవకీర్తిః ॥ ౫ ॥ బ్రహ్మాదయోలోకనాథాస్స్వనాథాయసమాదృతాః । సానుగాబలిమాజహ్రుస్సంక్షిప్తాత్మవిభూతయే ॥ ౬ ॥ తోయైస్సమర్హణైస్స్రగ్భిర్దివ్యగన్ధానులేపనైః । ధూపదీపైస్సురభిభిర్లాజాక్షతఫలాఙ్కురైః ॥ ౭ ॥ స్తవనైర్జయశబ్దైశ్చతద్వీర్యమహిమాఙ్కితైః । నృత్తవాదిత్రగీతైశ్చశఙ్ఖదున్దుభినిస్స్వనైః ॥ ౮ ॥ జామ్బవానృక్షా❁ధిపతిర్భేరీశబ్దైర్మనోజవః । విజయందిక్షుసర్వాసుమహోత్సవమఘోషయత్ ॥ మహీంసర్వాంహృతాందృష్ట్వాత్రిపదవ్యాజయాచ్ఞయా । ఊచుస్స్వభర్తురసురాదీక్షితస్యాత్యమర్షితాః ॥ ౧౦ ॥ దైత్యా ఊచుః ॥ నవాఅయంబ్రహ్మబన్ధుర్విష్ణుర్మాయావినాంవరః । ద్విజరూపప్రతిచ్ఛన్నో దేవకార్యంచికీర్షతి ॥ ౧౧ ॥ అనేనయాచమానేనశత్రుణావటురూపిణా । సర్వస్వంనోహృతంభర్తుర్న్యస్తదణ్డస్యబర్హిషి ॥ ౧౨ ॥ సత్యవ్రతస్యసతతందీక్షితస్యవిశేషతః । నానృతంభాషితుంశక్యం బ్రహ్మణ్యస్యదయావతః ॥ తస్మాదస్యవధోధర్మోభర్తుశ్శుశ్రూషణంపరమ్ ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । ఇత్యాయుధానిజగృహుర్బలేరనుచరాసురాః । తేసర్వే

వతేలోకానాం,నాథా,స్సానుగాః , బ్రహ్మాదయః-బలింపూజాం , తోయాదిభిః , కృతవన్తః,తత్ర,సమర్హణైస్తోయైరర్ఘ్యాదిజలైః,సురభిభిరితిస్రగాదీనాంవిశేషణం,ఉత్కరాఅఙ్కురాః, స్తవనైస్స్తోత్రైః ❁ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❁ తదా-ఋక్షాణామధిపతి-ర్జామ్బవా,న్మనోజవ , ఆగత్య , భేరీశబ్దై,స్సర్వాసు,దిక్షు,విజయసూచకం,మహోత్సవరూపం,ఘోషం , కారయామాస ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ త్రిపదవిషయా-వ్యాజయాచ్ఞాకపటయాచ్ఞాతయా,హృతామపహృతాం-సర్వాం,భూమిందృష్ట్వా,సర్వే,దైత్యా, దీక్షితస్యస్వభర్తుర్బలే,రగ్ర ఇతి శేషఃఊచుః-స్వభర్తు,ర్మహీం,హృతాం,దృష్ట్వేతివాఽన్వయః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తేషాముక్తిమేవాహ ॥ నవాఇతి ॥ అయంవామనో,బ్రహ్మబన్ధుర్ద్విజో-నభవతి,కింతు , మాయావినాం , శ్రేష్ఠోవిష్ణురేవ-ద్విజరూపేణతిరోధాపితస్వరూపస్సన్,దేవానాం,కార్యం,కర్తుమిచ్ఛతి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ యాచమానేన,వటురూపిణా, అనేనవిష్ణునా,బర్హిషియజ్ఞనిమిత్తే,న్యస్తస్త్యక్తో-దణ్డోదురాత్మనిగ్రహో,యేన-తస్య,నోఽస్మాకం,భర్తు,స్సర్వం,స్వ,మపహృతమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ నేదమస్మద్భర్తురనుచితంకృత్యంకింతువామనస్యైవేత్యభిప్రాయేణాహుః , సతతం,సత్యవ్రతస్య - తత్రాపి , విశేషతో-దీక్షితస్యయజ్ఞదీక్షాయాంస్థితస్య , బ్రహ్మణ్యస్య , దయావతశ్చ , భర్తుః - తేనా,నృతం భాషితుం,నశక్యం , తస్మాదస్యవామనస్యైవానుచితకారిత్వా,దస్య , వధ ఏవ - న్యాయ్య - స్తదేవా , స్మద్భర్తుః , పరమధికం - శుశ్రూషణమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఇతీత్థం వదన్తో , బలే , ర్భృత్యా , దైత్యా , ఆయుధాని - గృహీతవన్తః సర్వే - తే అసురాః - శూలాదయః పాణిషుయేషాం తే - బలే - రాజ్ఞామప్యనిచ్ఛన్తో - జాత ఉత్పన్నః మన్యుర్యేషాం తే , వామనం - హన్తుం , ప్రాద్రవన్

ప్రాదుద్రువుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ హేనృప - తా - న్వామనస్యాభిముఖమాగచ్ఛతో - దైత్యాన్ - దృష్ట్వా - నన్దాదయో, విష్ణోః పార్షదాః ఉత్ ఉద్యతాన్యా - యుధాని - యై - స్తే - ప్రహస్య - ప్రత్యషేధన్నివారయామాసుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సర్వేచైతే - నన్దాదయో - గజాయుతబలాః నాగాయుతప్రాణా ఇతిబలస్యన్యూనతానివృత్త్యై తాత్పర్యం - అతిశయితబలా ఇతిభావః - నాగాయుతప్రాణా ఇతిచమూవిశేషణంవా - ఆసురీ - స్సేనాః - జఘ్నుః హతవన్తః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ❁ పరమపురుషపార్షదై-ర్హన్యమానాన్-స్వకీయాన్-దైత్యాన్దృష్ట్వా-బలిశ్శుక్రస్య-శాపం " అచిరద్భ్రశ్యసేశ్రియః ,,ఇత్యుక్తవిధ-మనుస్మర-న్నతీవక్రుద్ధాన్-దైత్యా-న్వారయామాస ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ వారణప్రకారమేవాహ ॥ హేవిప్రచిత్తఇతిషడ్భిః హేవిప్రచిత్త్యాదయః-మద్వచ-శ్శ్రూయతాం-యుష్మాభిరితి శేషః- కింతత్-యుద్ధం - నకురుత-కింతు-తతో-నివర్తధ్వం-నో౽స్మాక-మయం-కాలో౽ర్థకృదనుకూలో-నభవతి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ హేదైత్యాః,యః - కాలరూపో-భగవాన్-సర్వభూతానాం ప్రభు-ర్యదా దుఃఖద-స్తదా - త-ముపపత్తయె అనుకూల్యాయసుఖాయనిమిత్తాయేతియావత్ -పుమాన్-కాలవశ్యః - పౌరుషైస్స్వకీయబలపరాక్రమాదిభి-రతి - వర్తితుం - నేశ్వరో నసమర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ యఃకాలరూపో-భగవాన్-పూర్వ-మస్మాకం భవాయసుఖాయా-సీత్-సఏవాధునా- తద్విపర్యయ - మస్మాకందుఃఖదో భూత్వా - దివౌకసాందేవానాం-భవాయ-వర్తతే ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అతో-జనో-బలాదిభి-రుపాయైః - కాలాత్మక-మీశ్వరం-నాత్యేతినాతిక్రామతి సచివామన్త్రిణ- స్తత్కృ

వామనంహన్తుంశూలపట్టిసపాణయః ॥ అనిచ్ఛన్తోబలేరాజ్ఞాంప్రాద్రవఞ్జాతమన్యవః॥ ౧౪ ॥ తానభిద్రవతో దృష్ట్వాదితిజానీకపాన్నృప । ప్రహస్యానుచరావిష్ణోః ప్రత్యషేధన్నుదాయుధాః ॥ ౧౫ ॥ నన్దస్సునన్దో౽థజయోవిజయః ప్రబలోద్బలౌ । కుముదఃకుముదాక్షశ్చ విష్వక్సేనఃపతత్రిరాట్ ॥ ౧౬ ॥ జయన్తశ్శ్రుతదేవశ్చపుష్పదన్తో౽థసాత్వతః । సర్వేనాగాయుతప్రాణాశ్చమూన్తేజఘ్నురాసురీః । ౧౭ । హన్యమానాన్స్వకాన్దృష్ట్వా పురుషానుచరైర్బలిః । వారయామాససంరబ్ధాన్కావ్యశాపమనుస్మరన్ ॥ ౧౮ ॥ బలిరువాచ॥ హేవిప్రచిత్తేహేరాహోహేనేమేశ్రూయతాంవచః । మాయుధ్యత ❁ నివర్తధ్వంననఃకాలో౽యమర్థకృత్॥ ౧౯ ॥ యఃప్రభుస్సర్వభూతానాంసుఖదుఃఖోపపత్తయె । తంనాతివర్తితుందైత్యాఃపౌరుషైరీశ్వరః పుమాన్ ॥ ౨౦ ॥ యోనోభవాయప్రాగాసీదభవాయదివౌకసామ్ । సఏవభగవానద్యవర్తతేతద్విపర్యయమ్ ॥ ౨౧ ॥ బలేనసచివైర్బుద్ధ్యా దుర్గైర్మన్త్రౌషధాదిభిః । సామాదిభిరుపాయైశ్చ కాలంనాత్యేతివైజనః ॥ ౨౨ ॥ భవద్భిర్నిర్జితాహ్యేతేబహుశో౽నుచరాహరేః । దైవేనర్ద్ధాస్తఏవాద్యయుధిజిత్వానదన్తినః ॥ ౨౩ ॥ ఏతాన్వయంవిజేష్యామోయదిదైవంప్రసీదతి।తస్మాత్కాలంప్రతీక్షధ్వంయోనో౽ర్థత్వాయకల్పతే॥ ౨౪ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥పత్యుర్నిగదితంశ్రుత్వాదైత్యదానవయూథపాః।రసాంనివివిశూరాజన్విష్ణుపారిషదార్దితాః॥ ౨౫ ॥అథతార్క్ష్యసుతోజ్ఞాత్వావిరాట్ప్రభుచికీర్షితమ్ । బబన్ధవారుణైఃపాశైర్బలింసౌత్యే౽హనిక్రతౌ॥ ౨౬ ॥హాహాకారోమహానాసీద్రోదస్యోస్సర్వతోదిశమ్।గృహ్యమాణేదైత్యపతౌవిష్ణునాప్రభవిష్ణునా॥ ౨౭ ॥తంబద్ధంవారుణైఃపాశైర్భగవానాహవామనః।నష్టశ్రియంస్థిరంప్రాజ్ఞముదారయశసంనృప॥ ౨౮ ॥ప

ర్మన్త్రిభిరితిభావః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ కాలప్రభావంపశ్యతేత్యాహ॥భవద్భిరితి॥దైవేనో౽న్నద్ధై ర్భవద్భి-రేతే-హరేర్భగవత-ఇన్ద్రస్యవా-అనుచరాదేవాః-ప్రాయశో-నిర్జితాః-తఏవా-ధునా-నో౽స్మా - న్యుధి-జిత్వా - నదన్తిసింహనాదాన్కుర్వన్తి-నన్దన్తివా-ధాతూనామనేకార్థత్వాత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ యదిదైవ-మస్మాక-మనుకూలం-భవతి-తర్హి - తాన్వయం-విజేష్యామః-తస్మాత్కాలం-ప్రతీక్షధ్వం-కం-యఃకాలో-నో౽స్మాక-మర్థత్వాయ అనుకూల్యాయ-భవతి-తం-కాలం-ప్రతీక్షధ్వమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఏవం పత్యుర్బలేః-నిగదితం-శ్రుత్వా-విష్ణుపారిషదైః-పీడితా-దైత్యాః- హేరాజన్-రసాంరసాతలం-నిర్వివిశుః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అథ-విభో-ర్వామనస్య-చికీర్షితం-జ్ఞాత్వా - విరాట్-విశేషేణరాజత ఇతితథా తార్క్ష్యసుతో గరుడ-స్సౌత్యే౽హని సోమాభిషవదినే-వారుణైః-పాశైః-బలిం,బబన్ధ॥ విభోశ్చికీర్షితంజ్ఞాత్వేత్యస్యాయమర్థః, అస్యసర్వస్వాపహారేణమమేత్యభిమానంసంత్యాజ్యేదానీం దేహస్వీకారేణాహంకారమపిత్యాజయిత్వాపరమానుగ్రహంకర్తుమిచ్ఛతి-నచానేనతుల్యో౽న్యఃకో౽పిసత్యసన్ధోవీరోవా౽స్తీతితద్యశఃప్రఖ్యాపనాయకించిద్యాతయితుమపీచ్ఛతీతిప్రభోరభిప్రాయంజ్ఞాత్వాతంబబన్ధేతి ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ప్రభవిష్ణునాసర్వశక్తినా-విష్ణునా - దైత్యానాంపత్యౌబలౌ - గృహ్యమాణేబధ్యమానేసతి - రోదస్యోర్ద్యావాపృథివ్యోస్సర్వదిక్షు-మహాన్హాహాకార-ఆసీత్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అథ - భగవాన్వామనఃతం-వారుణైః- పాశైః-బద్ధం- బలిమువాచ-కథంభూతం-నష్టాశ్శ్రియోయస్యతం స్థిరచిత్తం,ప్రాజ్ఞంవివేకిన-ముదారంవిపులంయశోయస్యతత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ

దానీత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి। హే అసుర త్వయా భూమేస్త్రీణి-పదాని-మహ్యం-దత్తానిదాస్యామీతి ప్రతిశ్రుతాని-తత్ర-ద్వాభ్యాం పదాభ్యాం-సర్వా ద్యులోకాదిసహితా-భూమిః-క్రాన్తా పరిచ్ఛిద్య ప్రతిగృహీతా అధునా తృతీయం-పదముపకల్పయ దేహి * ॥ ౨౯ ॥ * యావ-దసౌ, సూర్యః కిరణైః-స్తపతి-తథా ఇన్దుర్యావదుడుభిర్నక్షత్రైస్సహ ప్రకాశతే తథా-పర్జన్యోఽగ్ని-ర్యావ, దస్తి తావత్యేవహి-త్వత్సంబన్ధినీ-యం-భూమిః * ॥ ౩౦ ॥ * సోఽయం-కృత్స్నో, భూర్లోకః-మయాఽఽత్మనైకేనైవ-పదేన-క్రాన్తః, ఖం-దిశ్చ-తనోస్తన్వా క్రాన్తాః-తథా-తేతవ-పశ్యతస్సత ఏవ-స్వం స్వకీయః, స్వర్లోకస్తు-ద్వితీయేనపదేన-క్రాన్తః * ॥ ౩౧ ॥ * ప్రతిశ్రుతం తృతీయం పద-మదతు-స్తవ-నరక ఏవ, నివాస, ఇష్యతే-తస్మాత్ప్రతిశ్రుతాదానాద్గురుణా శుక్రేణా-నుమోదితశ్చ, చశబ్దో హేత్వర్థః-గురుణా శప్తత్వాచ్చేత్యర్థః, నిరయం, ప్రవిశ * ॥ ౩౨ ॥ * ఏవముక్త్వాపి నిరయపరిహారార్థం స్వర్గాద్భ్రంశపరిహారార్థం చ మనోరథం కర్తవ్యస్తం ప్రత్యాహ ॥ వృథేతి। యః పుమాన్ప్రతిశ్రుత్య తదర్పితం ప్రతిశ్రుతం, నార్పయతే న దదాతి, తస్య మనోరథః-ప్రాయశో, వ్యర్థ ఏవ, స్వర్గశ్చ, తస్య, దూర ఏవ స చాధః, పతత్యేవ * ॥ ౩౩ ॥ * త్వయా చ, ఆఢ్యమాత్మానం మన్యత ఇతి తాదృశస్తేనా, ధునా, దదామీత్యేవం ప్రతిశ్రుతవతా, ఽహం, విప్రలబ్ధో వఞ్చితః, తస్మా, ద్వ్యళీకఫలమనృతఫలరూపం నరకం-కతిచిత్సమాస్సంవత్సరాన్, భుఙ్క్ష్వ * ॥ ౩౪ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః ***

దాని త్రీణి దత్తాని భూమేర్మహ్యం త్వయాఽసుర। ద్వాభ్యాం క్రాన్తా మహీ సర్వా తృతీయముపకల్పయ ॥ ౨౯ ॥
యావత్తపత్యసౌ గోభిర్యావదిన్దుస్సహోడుభిః। యావదగ్నిస్సపర్జన్యస్తావతీ భూరియం తవ ॥ ౩౦ ॥ పదైకేన
మయా క్రాన్తో భూర్లోకః ఖం దిశస్తనోః *। స్వర్లోకస్తు ద్వితీయేన పశ్యతస్తే స్వమాత్మనా ॥ ౩౧ ॥ ప్రతిశ్రుతమ
దాతుస్తే నిరయే వాస ఇష్యతే। విశ త్వం నిరయం తస్మాద్గురుణా చానుమోదితః ॥ ౩౨ ॥ వృథా మనోరథస్తస్య
దూరస్స్వర్గః పతత్యధః। యోఽర్థినేఽర్థం ప్రతిశ్రుత్య నాలం తదుపపాదనే ॥ ౩౩ ॥ విప్రలబ్ధో దదామీతి త్వయాహం
చాఢ్యమానినా। తదళీకఫలం భుఙ్క్ష్వ నిరయం కతిచిత్సమాః ॥ ౩౪ ॥ ********************
****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, వామనచరితే, ఏకవింశోఽధ్యాయః ******
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం విప్రకృతో రాజన్బలిర్భగవతాఽసురః। భిద్యమానోఽప్యభిన్నాత్మా ప్రత్యాహావిక్లబం వ
చః ॥ ౧ ॥ బలిరువాచ ॥ యద్యుత్తమశ్లోక భవాన్మమేరితం వచో వ్యళీకం సురవర్య మన్యతే। కరోమ్యృతం తన్న భ
వేత్ప్రలమ్భనం పదం తృతీయం కురు శీర్ష్ణి * మే నిజమ్ ॥ ౨ ॥ బిభేమి నాహం నిరయాత్పదచ్యుతో న పాశబన్ధాద్వ్యస
నాద్దురత్యయాత్। నైవార్థకృచ్ఛ్రాద్భవతో వినిగ్రహాదసాధువాదాద్భృశముద్విజే * యథా ॥ ౩ ॥ పుంసాం
శ్లాఘ్యమహం మన్యే దణ్డమర్హత్తమార్పితమ్। యం న మాతా పితా భ్రాతా సుహృదశ్చాదిశన్తి హి ॥ ౪ ॥ త్వం
నూనమసురాణాం నః పారోక్ష్యః పరమో గురుః। యో నోఽనేకమదాన్ధానాం విభ్రంశం చక్షురాదిశత్ ॥ ౫ ॥ య
స్మిన్వైరానుబన్ధేన రూఢేన విబుధేతరాః। బహవో లేభిరే సిద్ధిం యాము హైకాన్తయోగినః ॥ ౬ ॥ తేనాహం ని

ఏవం భగవతోపాలబ్ధో బలిస్తమువాచేత్యాహ మునిః ॥ ఏవమితి ॥ హే రాజన్నిత్థం-భగవతా-విప్రకృతః విప్రలబ్ధః-భిద్యమానస్సత్యాచ్చాల్యమానోఽపి బలిరభిన్నమచలితం మనో యస్య సః-అవిక్లబమదీనం గమ్భీరం-వచ-ఆహ * ॥ ౧ ॥ * వచస్తదేవాహ యద్యుత్తమశ్లోకేత్యాదిభిర్దశభిః ॥ హే ఉత్తమశ్లోక-మేమయోక్తం-వచో యది యద్యపి భవా-న్వ్యళీకమనృతం-మన్యతే-తథాఽపి హే అసురర్షభ-తత్సత్యమేవా-హం-కరోమి తదుక్తం-ప్రలమ్భనం-నభవతు-మమ-శీర్ష్ణి-తృతీయం-నిజం-పదం-నిధేహి * ॥ ౨ ॥ * సర్వతో రక్షణీయమాత్మానం మహ్యం సమర్పయన్న బిభేషి కిమిత్యత ఆహ ॥ బిభేమీతి ॥ నిరయాదిభ్యో-నాహం తథా-బిభేమి-కథం-యథా, ఽసాధువాదాదనృతవదనాదపకీర్త్యా భృశ, ముద్విజే-తత్ర, పదచ్యుతిః స్థానభ్రంశః-దురత్యయా దనతిక్రమణీయా-ద్వ్యసనాద్దుఃఖా-దర్థకృచ్ఛ్రాద్దర్వ్యయాత్ * ॥ ౩ ॥ * నను మయా నిగృహీతస్య తవాకీర్తిరేవ నేత్యాహ ॥ పుంసామితి ॥ యోగ్యతమేనా-ర్పితం కారితం-దణ్డమహం-పుంసాం-శ్లాఘ్యతమం యశస్కరమేవ-మన్యే హి యస్మాత్-యం దణ్డం మాతాపిత్రాదయోఽపి మయి, నైవార్పయన్తి * ॥ ౪ ॥ * కిం చ త్వమస్మాకమనుగ్రహీతైవేత్యాహ ॥ త్వమితి ॥ త్వ-మస్మాకం పారోక్ష్యో గురురసమక్షం హితకారీ-కథమేతద్జ్ఞాతమిత్యత ఆహ ॥ యో-భవా-ననేకైశ్వైర్యవీర్యాదిప్రయుక్తై-ర్మదై-రన్ధానా-మస్మాకం-విభ్రంశం-తన్మదాపనోదకం-చక్షురివాదిశత్ * ॥ ౫ ॥ * కిం చ-యస్మిన్త్వయి-వైరానుబన్ధేన-బహవో-దైత్యాస్సిద్ధిం-లేభిరే-కాం సిద్ధిం-యాం హి సిద్ధి-మేకాన్తయోగినోఽనన్యప్రయోజనత్వద్భక్తియోగనిష్ఠా లభన్తే * ॥ ౬ ॥ * కి

నైవంభూతేన-భూరికర్మణా-అచిన్త్యవివిధవిచిత్రచేష్టితేన- భవతా-నిగృహీతో - వారుణైః పాశైః-బద్ధశ్చాప్యహం-నవ్రీడే, నలజ్జే న దుఃఖ్యామి చ-త్వత్కృతనిగ్రహబన్ధనయోర్నితరాం మమ యశస్కరత్వాదితిభావః ॥ ౭ ॥ కించాస్మత్పితామహః ప్రహ్లాదస్సద్గుణాశ్రయశ్శరీరతదనుబన్ధ్యాదిషు హేయతాం నిశ్చిత్య పరమపురుషార్థరూపత్వాత్పాదారవిన్దం శరణంగతః తథాఽహమపి దైవాత్త్వత్సమీపం నీతస్త్వాం ప్రపద్య ఇత్యాహ॥ పితామహ ఇత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥ మే-పితామహః-ప్రహ్లాదః-భవదీయానాం భాగవతానాం-సంమతః-అతఏవ, విఖ్యాత-స్సాధువాదః కీర్తిర్యస్య సః, స్వపిత్రా, భవతో, విపక్షేణ శత్రుణా హిరణ్యకశిపునా - నానావిధం-దుఃఖం, ప్రాపితోఽపి-త్వమేవ-పరమస్సర్వవిధబన్ధుర్నిరతిశయపురుషార్థశ్చ- యస్య-తాదృశః ॥ ౮ ॥ మరణశీలస్య-పుంస - ఆత్మాదిభిర్దేహాదిభిః-కిం-నకిమపి-నకోఽపిపురుషార్థః- కింతు-కేవల - మాయయోప్యయ ఏవ-తి నిశ్చితవానితిశేషః-అన్యథా పునః పితామహ ఇత్యస్యానన్వయాపత్తేః యస్మిః అన్తతో, జహాతి, దేహినం- తేనానేనాత్మనా దేహేన-న-కిమిత్యన్వయః, రిక్థహారైర్దాయాదైః - స్వజన ఇత్యాఖ్యావ్యవహారో యేషాం తైర్దస్యుభిర్దస్యుతుల్యైః, స్వజనైరిత్యర్థః-సంసృతేః హేతుభూతయా, భార్యయా ॥ ౯ ॥ సోఽస్మత్పితామహో-మహాన్, సద్గుణాశ్రయోఽగాధబోధః అపరిమితజ్ఞానసంపన్నః, సత్తమో భాగవతశ్రేష్ఠః- ప్రహ్లాద-స్సంసారిజనసఙ్గాద్భీతస్సన్-స్వపక్షం దైత్యకులం తపయతీతి తథా, తస్యాపి-భవతః-నాస్తికుతోఽపిభయం యస్మాత్-త్వత్పాదపద్మం-ధ్రువం నిత్యపురుషార్థరూపం, ప్రపేదే శరణం జగా

గృహీతోఽస్మి భవతా భూరికర్మణా । బద్ధశ్చ వారుణైః పాశైర్నాతివ్రీడే న చ వ్యథే ॥ ౭ ॥ పితామహో మే భవదీయసమ్మతః ప్రహ్లాద ఆవిష్కృతసాధువాదః । భవద్విపక్షేణ విచిత్రవైశసం సంప్రాపితస్త్వం పరమస్స్వపిత్రా ॥ ౮ ॥ కిమాత్మనాఽనేన జహాతి యోఽన్తతః కిం రిక్థహారైస్స్వజనాఖ్యదస్యుభిః । కిం జాయయా సంసృతిహేతుభూతయా మర్త్యస్య గేహైః కిమిహాయుషో వ్యయః ॥ ౯ ॥ ఇత్థం స నిశ్చిత్య పితామహో మహానగాధబోధో భవతః పదామ్బుజమ్ । ధ్రువం ప్రపేదే హ్యకుతోభయం జనాద్భీతస్స్వపక్షక్షపణస్య సత్తమః ॥ ౧౦ ॥ తథాఽహమప్యాత్మరిపోస్తవాన్తికం దైవేన నీతః ప్రసభం త్యాజితశ్రీః । ఇదం కృతాన్తాన్తికవర్తి జీవితం యయాఽధ్రువం స్తబ్ధమతిర్న బుధ్యతే ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తస్యేత్థం భాషమాణస్య ప్రహ్లాదో భగవత్ప్రియః । ఆజగామ కురుశ్రేష్ఠ రాకాపతిరివోదితః ॥ ౧౨ ॥ తమిన్ద్రసేనస్స్వపితామహం శ్రియా విరాజమానం నలినాయతేక్షణమ్ । ప్రాంశుం పిశఙ్గామ్బరమఞ్జనత్విషం ప్రలమ్బబాహుం శుభగం సమైక్షత ॥ ౧౩ ॥ తస్మై బలిర్వారుణపాశయన్త్రితస్సమర్హణం నోపజహార పూర్వవత్ । ననామ మూర్ధ్నాఽశ్రువిలోలలోచనస్సవ్రీడనీచీనముఖో బభూవ హ ॥ ౧౪ ॥ స తత్ర హాసీనముదీక్ష్య సత్పతిం హరిం సునన్దాద్యనుగైరుపాసితమ్ । ఉపేత్య భూమౌ శిరసా మహామనా ననామ మూర్ధ్నా పులకాశ్రువిక్లబః ॥ ౧౫ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ త్వయైవ దత్తం పదమైన్ద్రమూర్జితం హృతం తదేవా

మ ॥ ౧౦ ॥ తథాఽహమపి-దైవాత్-ప్రసభం బలాత్ - త్యాజితా శ్రీర్యస్య - తాదృశః - ఆత్మనో మమ-రిపోః- స్తవ అన్తికం సమీపం-నీతః- త్వత్పాదపద్మం-ప్రపద్య ఇతి శేషః-శ్రియం విశినష్టి। యయా శ్రియా స్తబ్ధమతిరపహృతజ్ఞానః, పుమాన్-కృతాన్తస్య మృత్యోః - సన్నిధానవర్త్యపీదం జీవిత-మధ్రువమస్థిరం - నబుధ్యతే న మన్యతే ॥ ౧౧ ॥ తస్య బలేరిత్థం-భాషమాణస్య సతః-హే కురుశ్రేష్ఠ-ఉదితో, రాకాపతిశ్చన్ద్ర ఇవ ప్రకాశమానో-భగవత్ప్రియః - ప్రహ్లాదః-తత్రాజగామ ॥ ౧౨ ॥ తమాగతం-స్వపితామహం ప్రహ్లాదమిన్ద్రసేనో బలి-స్సమ్యగైక్షత అపశ్యత్, కథంభూతం - శ్రియా కాన్త్యా విరాజమానం కమలవదాయతే ఈక్షణే యస్య ప్రాంశుం నిర్మలం అఞ్జనత్విషం శ్యామలం - ప్రలమ్బా ఆజానులమ్బా బాహవో యస్య తం-సుభగం సున్దరమ్ ॥ ౧౩ ॥ తస్మై ప్రహ్లాదాయ-పూర్వవదర్ఘ్యాదిపూర్వకమర్హణం-నచక్రే తత్ర హేతుః-వారుణైః-పాశైః-యన్త్రితో బద్ధః-కింతు-కేవలం-మూర్ధ్నా ననామ నమస్కృతవాన్ తతో - ఽశ్రుభిర్విలోలే లోచనే యస్య సః - సవ్రీడం-నీచీనమధఃకృతం-ముఖం-యస్య-తాదృశో-బభూవ ॥ ౧౪ ॥ తత-స్స-మహామనాః ప్రహ్లాద, స్సతాం భాగవతానాం, పతిం, సునన్దాదిభిః పార్షదైః - సేవ్యమానం తత్రోపవిష్టం హరిం వామనం-నిరీక్ష్య పులకైః అశ్రుభిశ్చ-విక్లబో విహ్వలస-స్నుపేత్య-శిరసా-భూమౌ-నమస్కృతవాన్, ఉక్తవాంశ్చేతి శేషః ॥ ౧౫ ॥ తదేవాహ ॥ త్వయేతి ద్వాభ్యాం ॥ ఐన్ద్రం-పదం-త్వయైవాస్మై దత్తం-కుతః-యతః, త్వం, తత్ప్రీతిసాధనేన విశ్వజితా యాగేన-అర్చిత ఆరాధితః, యద్దత్తం-తదిదానీ-మపహృతం-తచ్చ-శోభనమేవ, కృతం-శోభనత్వమేవ వ్యనక్తి మన్య ఇతి। యద్యస్మాత్, శ్రీరేవాత్మమోహనం-తస్మాదయం, విభ్రంశిత ఇతి యత్, సోఽయ్యమస్య మహాననుగ్రహ ఏవ, త్వయా, కృత, ఇతి మన్యే, అన్యథాఽయం శ్రీమదాత్స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానరహి

తో వినశ్యేదితి భావః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ కించ యయా-శ్రియా, విద్వానపి-యత,స్సుధియతోఽపి ముహ్యేత్, తత, స్తస్యాం సత్యాం పుమానాత్మనో,గతిం-స్వరూపం, యథావ,ద్విచష్టే పశ్యతి, కథమితి శేషః-కథం విచష్టే-న కథంచిదపి పశ్యతీత్యర్థః-తస్మై మహోపకర్త్రే, జగతామీశ్వరాయ, సర్వజ్ఞాయ-నారాయణాయ, తుభ్యం-నమః కేవలం నమస్కర్తుం శక్నుమః న త్వేవం కుర్వేవం న కుర్వితి విధాతుం శక్నుమ ఇతి భావః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ ప్రహ్లాదశ్చాభిప్రేతమావిష్కర్తుం హిరణ్యగర్భస్తమువాచేత్యాహ ॥ తస్యేతి ॥ కృతాఞ్జలేః ప్రహ్లాదస్య, శృణ్వతస్సతో-భగవాన్ హిరణ్యగర్భో, మధుసూదన,మువాచ కించిద్వక్తుముద్యుక్త ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తద్వైవ విన్ధ్యావలిరపి కించిద్విజ్ఞాపయితుం ప్రవృత్తా - తాం చ సమ్మానయన్ హిరణ్యగర్భః క్షణం తూష్ణీమవస్థితః - అథ స్తస్యా ఏవ వచః ప్రథమమవతారయతి ॥ బద్ధమితి శ్లోకః స్పష్టార్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ క్రీడార్థమితి ॥ తే త్వయా, స్వస్య, క్రీడార్థ-మిదం-కృత్స్నం - జగ-త్కృతం సృష్టం - తత్ర తస్మిన్ త్వత్క్రీడోపకరణభూతే త్వత్సృష్టే జగత్యపరే కేచిత్కుబుద్ధయ, స్స్వామ్యం స్వత్వబుద్ధిం కుర్యుః, అస్వే స్వత్వబుద్ధిం కుర్వన్తి అత ఏవ త్యక్తా-హ్రీర్లజ్జా యైస్తే-అన్తరాత్మనా త్వయా అవరోపితా ఆరోపితాః-కర్తృవాదాః వయం స్వతన్త్రా ఇతి వాదా యేషాం తే-వాదమాత్రేణాపి స్వామిత్వరహితా ఇత్యర్థః-ఏవంవిధాస్తే కర్తుస్స్రష్టుః ప్రభోః పాలకస్య-స్యతస్సంహర్తుశ్చ, తవ-కిమావహన్తి కిం సమర్పయన్తి కించిత్స్వమస్తి చేత్సమర్పయేయు స్తదభావాత్కిం సమర్పయన్తీతి భావః, కాం హానిం కుర్వన్తి, న తవ కదాచిదపి హానిరితి వాఽర్థః ॥ అయం భావః ॥ లోకత్రయం మయాఽర్పితం తృతీయపాదాయ దేహం సమర్ప్య ప్రతిశ్రుతమృతం కరోమీతి దేహాదిషు స్వామ్యాభిమానేనైవం బ్రు

దృతం తద్ధ్యేవ శోభనమ్ । మన్యే మహానస్య కృతో హ్యనుగ్రహో విభ్రంశితో యచ్ఛ్రియ ఆత్మమోహనాత్ ॥ ౧౬ ॥ యయా హి విద్వానపి ముహ్యతే * యత స్తతో విచష్టే గతిమాత్మనో యథా । తస్మై నమస్తే జగదీశ్వరాయ * నారాయణాయాఖిలకర్మసాక్షిణే ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తస్యానుశృణ్వతో రాజన్ప్రహ్లాదస్య కృతాఞ్జలేః । హిరణ్యగర్భో భగవానువాచ మధుసూదనమ్ ॥ ౧౮ ॥ విన్ధ్యావలిరువాచ ॥ బద్ధం వీక్ష్య పతిం సాధ్వీ తత్పత్నీ భయవిహ్వలా । ప్రాఞ్జలిః ప్రణతోపేన్ద్రం బభాషేఽవాఙ్ముఖీ నృప ॥ ౧౯ ॥ క్రీడార్థమాత్మన ఇదం త్రిజగత్కృతం తే స్వామ్యం తు తత్ర కుధియోఽపర ఈశ కుర్యుః । కర్తుః ప్రభో స్తవ కిమస్యత ఆవహన్తి త్యక్తహ్రియ స్త్వదవరోపితకర్తృవాదాః ॥ ౨౦ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ భూతభావన భూతేశ దేవదేవ జగన్మయ । ముఞ్చైనం హృతసర్వస్వం నాయమర్హతి నిగ్రహమ్ ॥ ౨౧ ॥ కృత్స్నా తేఽనేన దత్తా భూర్లోకాః కర్మార్జితాశ్చ యే । నివేదితం చ సర్వస్వమాత్మాఽవిక్లబయా ధియా ॥ ౨౨ ॥ యత్పాదయోరచలధీస్సలిలం ప్రదాయ దూర్వాఙ్కురైరపి విధాయ సతీం సపర్యామ్ । అప్యుత్తమాం గతిమసౌ లభతే త్రిలోకీం దాశ్వానవిక్లబమనాః కథమార్తిమృచ్ఛేత్ ॥ ౨౩ ॥ శ్రీవామన ఉవాచ ॥ బ్రహ్మన్యమనుగృహ్ణామి తద్విశో విధునోమ్యహమ్ । యన్మదః పురుష స్తబ్ధో లోకం మాం చావమన్యతే ॥ ౨౪ ॥ య

వన్నయం కుబుద్ధిర్నిర్లజ్జశ్చ త్వమేవ సర్వస్య స్వామీ అతో మన్దబుద్ధిమేనం విముచ్య పాలయేతి - అయమేవ ప్రహ్లాదస్యాప్యభిప్రాయః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ఇమమేవాభిప్రాయమావిష్కర్తుం సంబోధయన్ స్పష్టమాహ బ్రహ్మా ॥ భూతభావనేతి ॥ హే భూతభావన భూతస్రష్టః-భూతేశ భూతాన్తరాత్మన్ - అన్తరాత్మతయా పాలకేత్యర్థః - హే దేవదేవ దేవానాం జగత్సంహర్తౄణాం రుద్రాదీనామపి-దేవ-జగచ్ఛరీరక-హృతం సర్వస్వం యస్మా,త్త-మేనం బలిం-ముఞ్చ, అయం నిగ్రహం ప్రతి నార్హతి ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ నిగ్రహానర్హత్వమేవాహ ॥ కృత్స్నేతి ॥ కృత్స్నా-భూమి-ర్యే చ-కర్మణా-సమ్పాదితా - ఇన్ద్రాదిలోకా,స్తే చ, త్యేత,త్సర్వస్వం-తథా, ఽవిక్లబయాఽదీనయా-బుద్ధ్యా - ఆత్మా దేహశ్చ - నేన బలినా-తే తుభ్యం-దత్తాః- అతో, ఽయమనిగ్రాహ్య ఇతి భావః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఏతదేవ కైముత్యన్యాయేనాహ ॥ యత్పాదయోరితి ॥ అశఠధీరమూర్ఖధీః-యస్య తవ, పాదయోస్సలిలం విధాయ అర్ఘ్యాదిజలం సమర్ప్య, దూర్వాఙ్కురైరపి, పూజాం-విధాయ-ఉత్తమాం-గతిమపి-భజతే ప్రాప్నోతి- అయం తు బలి, రవిక్లబమనాః స్థిరచిత్తస్సన్-త్రిలోకీం-దాశ్వాన్ దత్తవాన్, అతః-కథం, మయా, మార్తిం- ప్రాప్నుయా,త్తస్మా, దేనం విముఞ్చేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఏవం విజ్ఞాపితో భగవానిమమనుగ్రహీతుమేవేత్థం మయా కృతమిత్యాహ ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హే బ్రహ్మన్నహం తావ ద్య - మనుగ్రహీతుమిచ్ఛామి - తస్య - విశః అర్థా,న్విధునోమి అపహరామి - తావదనర్థహేత్వర్థాపహార ఏవ ప్రథమో మదనుగ్రహ ఇత్యర్థః- అర్థస్యానర్థహేతుత్వమాహ ॥ యన్మదః-యస్యార్థనస్య సమ్బన్ధీ మదో-యస్య-స యన్మదః - అత ఏవ-స్తబ్ధో వివేకరహితః - అనమ్రో వా-పురుషో-లోకం-మాం చా,వమన్యతే తిరస్కరోతి ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఏవమవమానేనా,న్యైశ్చ స్వకర్మభి,రిహ లోకే, నానాయోనిషు సంసరన్-తిర్యఙ్మానవాదిషు జన్మ ప్రాప్నువ-న్నయం జీవాత్మా - కర్మవశ్యః-యదా కదా

చిద్యాదృచ్ఛికసుకృతవిశేషాత్, పౌరుషీం గతిం పురుషజన్మ ప్రాప్నుయాత్ ❀ ॥ ౨౫॥ ❀ తత్రాపి జన్మాదిభిర్యస్య పురుషస్య స్తమ్భో మదః అనమ్రతా వా, న భవేత్, తత్ర తద్విషయే, అయం స్తమ్భాభావ ఏవ, మదనుగ్రహో జ్ఞేయః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ కథం తర్హి ధ్రువాదిభ్యస్సంపదో దదాసీత్యత్రాహ ॥ మానేతి ॥ మానో గర్వః, స్తమ్భో నమ్రతా అవివేకో వా, తయోర్నిమిత్తానాం జన్మాదీనాం పూర్వగ్రన్థపరిగణితానాం సమన్తతః, సర్వశ్రేయఃప్రతికూలానాం, సద్భావేఽపీతి శేషః, మత్పరః స్తైష న ముహ్యేదిత్యర్థః, హన్త హే బ్రహ్మన్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ అస్యేదానీం మత్పరత్వాదన్యైర్దుష్ప్రాపమపి దాస్యామీతి వక్తుం తస్య మోహాభావమనుగృహ్ణాతి ॥ ఏష ఇతి త్రిభిః ॥ ఏష బలిర్దానవానాం దైత్యానాం చాధిపతిః కీర్తివర్ధనశ్చ అజయాం దుర్జయాం మమ, మాయామ్, అజైషీత్ జయోదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ కీర్తివర్ధనత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి క్షీణం రిక్థం ధనం, యస్య సోఽపి, స్థానాత్, చ్యుతోఽపి, ఆధిపత్యాద్భ్రష్టోఽపి శత్రుభిరధిక్షిప్తోఽపి బద్ధోఽపి జ్ఞాతిభిః పరిత్యక్తోఽపి, యాతనాం ప్రాపితోఽపి గురుణా ఉశనసా, భర్త్సితోఽపి, శప్తోఽపి సువ్రతః దృఢసఙ్కల్పః సత్యం, న తత్యాజ తథా, మాయయా, ఛలైరేవ, ధర్మ ఉక్తః, స్తథాఽప్యయం సత్యవాక్, తం ధర్మం, న త్యజతి ❀ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❀ అస్య మోక్షప్రదానం సఙ్కల్పయతి ॥ ఏష ఇతి ॥ అమరైరపి ప్రాప్తుమశక్యం స్థానం మల్లోకం ప్రాపితః ప్రాపయిష్యత ఇత్యర్థః దేహావసానే ముక్తో భవతీతి భావః, జీవదశాయామిన్ద్రాధిపత్యం భవిష్యదనుగృహ్ణాతి ॥ సావర్ణేరితి ॥ సావర్ణేర్మనోరన్తరస్య సమ్బన్ధీ ఇన్ద్రోఽయం బలిరహమేవాశ్రయో యస్య సః భ

దాకవాచిజ్జీవాత్మా సంసరన్నిజకర్మభిః । నానాయోనిష్వనీశోఽయం పౌరుషీం గతిమావ్రజేత్ ॥ ౨౫ ॥ జన్మకర్మవయోరూపవిద్యైశ్వర్యధనాదిభిః । యద్యస్య న భవేత్ స్తమ్భస్తత్రాయం మదనుగ్రహః ॥ ౨౬ ॥ మానస్తమ్భనిమిత్తానాం జన్మాదీనాం సమన్తతః । సర్వశ్రేయఃప్రతీపానాం హన్త ముహ్యేన్న మత్పరః ॥ ౨౭ ॥ ఏష దానవదైత్యానామగ్రణీః కీర్తివర్ధనః । అజైషీదజయాం మాయాం సీదన్నపి న ముహ్యతి ॥ ౨౮ ॥ క్షీణరిక్థశ్చ్యుతః స్థానాత్ క్షిప్తో బద్ధశ్చ శత్రుభిః । జ్ఞాతిభిశ్చ పరిత్యక్తో యాతనామనుయాపితః ॥ ౨౯ ॥ గురుణా భర్త్సితః శప్తో జహౌ సత్యం న సువ్రతః । ఛలైరుక్తో మయా ధర్మో నాయం త్యజతి సత్యవాక్ ॥ ౩౦ ॥ ఏష మే ప్రాపితః స్థానం దుష్ప్రాపమమరైరపి । సావర్ణేరన్తరస్యాయం భవితేన్ద్రో మదాశ్రయః ॥ ౩౧ ॥ తావత్సుతలమధ్యాస్తాం విశ్వకర్మవినిర్మితమ్ । యత్రాధయో వ్యాధయశ్చ క్లమస్తన్ద్రీ పరాభవః । నోపసర్గా నివసతాం సంభవన్తి మమేక్షయా ॥ ౩౨ ॥ ఇన్ద్రసేన మహారాజ యాహి భో భద్రమస్తు తే । సుతలం స్వర్గిభిః ప్రార్థ్యం జ్ఞాతిభిః పరివారితః ॥ ౩౩ ॥ న త్వామభిభవిష్యన్తి లోకేశాః కిముతాపరే । తచ్ఛాసనాతిగాన్దైత్యాంశ్చక్రం మే సూదయిష్యతి ॥ ౩౪ ॥ రక్షిష్యే సర్వతోఽహం త్వాం సానుగం సపరిచ్ఛదమ్ । సదా సన్నిహితం వీర తత్ర మాం ద్రక్ష్యతే భవాన్ ॥ ౪౪ ॥ తత్ర దానవదైత్యానాం సఙ్గాత్తే భావ ఆసురః । దృష్ట్వా మదనుభావం వై సద్యః కుణ్ఠో వినఙ్క్ష్యతి ॥ ౩౬ ॥ ******

*********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః*********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తవన్తం పురుషం పురాతనం మహానుభావోఽఖిలసాధుసమ్మతః । బద్ధాఞ్జలిర్బాష్పకలాకు

వితా భవిష్యతి సావర్ణిమన్వన్తరేఽయమిన్ద్రో భవిష్యతీత్యర్థః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ ఆధునికం సుతలలోకాధిపత్యమనుగృహ్ణాతి ॥ తావదితి ॥ తావదధునా, విశ్వకర్మణా, వినిర్మితం సుతలం లోకమధ్యాస్తాం తత్రాధిపతిర్భూత్వాఽధివసత్విత్యర్థః ॥ సుతలం విశినష్టి ॥ యత్ర సుతలే నివసతాం, మాధ్యాదయో, మత్కటాక్షేణ హేతునా నసంభవన్తి తత్రాధయో మనఃపీడాః వ్యాధయో దైహికాః క్లమః గ్లానిః తన్ద్రీ అనవధానతా పరాభవశ్శీతోష్ణాదిభిరభిభవః ఉపసర్గోఽన్యోఽప్యుపద్రవః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ ఏవం బ్రహ్మాణముక్త్వాఽథ బలిమువాచ హే ఇన్ద్రసేన మహారాజ జ్ఞాతిభిః పరివృతః, స్త్వం సుతలం, స్వర్గిభిరపి ప్రార్థ్యం, లోకం యాహి గచ్ఛ, తత్ర తవ, భద్రమేవ మదనుగ్రహాదస్తు ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తత్ర వసన్తం, త్వాం, లోకేశాః ఇన్ద్రాదయోఽపి నాభిభవిష్యన్తి అపరే నాభిభవిష్యన్తీతి కిము వక్తవ్యం। యే చ తత్ర త్వదాజ్ఞాతిలఙ్ఘినో దైత్యాస్తాన్ మమ చక్రం సుదర్శనం, సూదయిష్యతి హనిష్యతి ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ సర్వేభ్యోఽప్యుపద్రవేభ్యస్త్వాం, సానుగం సపరిచ్ఛదం సోపకరణం, అహం, రక్షిష్యే కిఞ్చ, హే వీర తత్ర సుతలే సదా, సన్నిహితం త్వద్ద్వారి వసన్తం, మాం, భవాన్, ద్రక్ష్యతే ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ కిఞ్చ, దైత్యానాం సఙ్గాద్ధేతోః, స్తవయ, ఆసురో, భావస్స, తత్ర, మత్ప్రభావం, దృష్ట్వా, సద్యః, కుణ్ఠః ప్రతిహతో, వినఙ్క్ష్యతి మదనుభావాద్భవానాసురం భావం త్యక్ష్యతీత్యర్థః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః ******************************

ఏవమనుగృహీతో బలిర్భగవన్తమాహేత్యాహ మునిః ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థముక్తవన్తం, పురాణపురుషం భగవన్తం - గద్గ

దయా గిరా-అబ్రవీత్ - కథంభూతః, భక్త్యా - ఉద్గలః ఉత్కణ్ఠః హర్షబాష్పబిన్దుభిః, ఆకులే, ఈక్షణే , యస్య సః- అఖిలానాం, సాధూనాం, సంమతః-మహాన్-అను-భావః ఉక్తవిధః, యస్య సః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తదేవాహ । అహో ఇతి॥ అహో త్వత్ప్రణామస్య ప్రభావ ఇత్యాహ ॥ ప్రణామాయ ప్రణామార్థం, కృత, స్సముద్యమ ఏవ - ప్రపన్నానాం భక్తానాం- యో-ఽర్థో-ఽభిమత-స్తస్య-విధౌ సంపాదనే సమీహితో-ఽప్రమత్తః - స్థితః-కుతః-యత్ యేనోద్యమేన లోకపాలై - రమరై - స్త్వత్ప్రధానైరప్యలబ్ధపూర్వ- స్త్వదనుగ్రహో-ఽపశదే నీచే-అసురే మయి-సమర్పితః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఇతీత్థం, హరి, ముక్త్వా ప్రణమ్య-తతో-బ్రహ్మాణం రుద్రం చా-నమ్య - ముక్తః - పాశేభ్య ఇతి శేషః - ప్రీతో, బలిరనుగైస్సహ, సుతలం లోకం-వివేశ ప్రవేష్టుముద్యుక్తో బభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తత-ఇత్థం-బలే-ర్గృహీతం, త్రివిష్టపం భగవా, నిన్ద్రాయ-ప్రత్యాదిష్ట ప్రదదౌ॥ ఏవమదితేః -కామమిష్టం, పూరయిత్వా, సకలం-జగ-దశాసత్ ఉపేన్ద్రస్సన్పాలయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తతో, లబ్ధో భగవత్ప్రసాదో యేన తం-పాశేభ్యో-నిర్ముక్తం-పౌత్రం, వంశవర్ధనం-బలిం-నిశామ్య దృష్ట్వా-ప్రహ్లాదః-భక్తితత్పరో, వక్ష్యమాణముపాచ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తదేవాహ॥ నేతి త్రిభిః॥ అహో తవేదం దుర్లభానుగ్రహస్యాపి సౌలభ్యం పరత్వం చానితరసాధారణమితి విస్మయపూర్వకం విజ్ఞాపయతి॥ నేతి॥ ఇమమస్మద్విషయం-తవా-నుగ్రహం-చతుర్ముఖలక్ష్మీరుద్రా అపి, న లేభిరే - యే- ఽపరే ఇన్ద్రాదయో-న లేభిరే ఇతి కిము వక్తవ్యం - ఏవం తత్ప్రసాదస్య దౌర్లభ్యం క్వచిద్విషయవిశేషే సౌలభ్యం చోక్తం - కుత ఏతద్విపరీతమిత్యత ఆహ - యత్ యస్మా, దసురాణాం క్రూరస్వభావానామపి - నో-ఽస్మాకం, దుర్గపాలః దుఃఖాత్త్రాతా-భవసి ॥ అథ పరత్వమాహ - విశ్వాభివ

లేక్షణో భక్త్యుద్గలో గద్గదయా గిరాఽబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ బలిరువాచ । అహో ప్రణామాయ కృతస్సముద్యమః ప్రసన్నభక్తార్థవిధౌ సమాహితః । యల్లోకపాలైస్త్వదనుగ్రహోఽమరైరలబ్ధపూర్వోఽపశదేఽసురేఽర్పితః ॥ ౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । ఇత్యుక్త్వా హరిమానమ్య బ్రహ్మాణం సభవం తతః । వివేశ సుతలం ప్రీతో బలిర్ముక్తస్సహానుగైః ॥ ౩ ॥ ఏవమిన్ద్రాయ భగవాన్ప్రత్యానీయ త్రివిష్టపమ్ । పూరయిత్వాఽదితేః కామమశాసత్సకలం జగత్ ॥ ౪ ॥ లబ్ధప్రసాదం నిర్ముక్తం పౌత్రం వంశధరం బలిమ్ । నిశామ్య భక్తిప్రవణః ప్రహ్లాద ఇదమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ నేమం విరిఞ్చో లభతే ప్రసాదం న శ్రీర్న శర్వః కిముతాపరేఽన్యే । యన్నోఽసురాణామసి దుర్గపాలో విశ్వాభివన్ద్యైరభివన్దితాఙ్ఘ్రిః ॥ ౬ ॥ యత్పాదపద్మమకరన్దనిషేవణేన బ్రహ్మాదయశ్శరణదాశ్నువతే విభూతిమ్ । కస్మాద్వయం కుసృతయః ఖలయోనయస్తే దాక్షిణ్యదృష్టిపదవీం భవతః ప్రణీతాః ॥ ౭ ॥ చిత్రం తవేహితమహోఽమితయోగమాయాలీలావసృష్టభువనస్య విశారదస్య । సర్వాత్మనస్సమదృశోఽవిషమస్స్వభావో భక్తప్రియో యదసి కల్పతరుస్వభావః ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ వత్స ప్రహ్లాద భద్రం తే ప్రయాహి సుతలాలయమ్ । మోదమానస్స్వ

న్ద్యైః కృత్స్నజగత్పూజ్యై - ర్బ్రహ్మాదిభిరప్య, భివన్దితావఙ్ఘ్రీ యస్య సః-త్వం - అసురాణాం నో-దుర్గపాలో-ఽసీత్యనేనాస్మద్గుణదర్శనేనాస్మాసు తవ ప్రసాదః ప్రవృత్తః-కింతు-కేవలం కృపయైవేతి సూచితమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తదేవ వ్యఞ్జయన్నాహ॥ యత్పాదేతి - హే శరణద , శ్రేయస్సాధనప్రద-అనేన స్వహితమపి వయం న విద్మ ఇతి సూచితం - బ్రహ్మాదయో, యస్య తవ-పాదపద్మయో, ర్యో , మకర్దన - స్తస్య - సేవయా, విభూతిమైశ్వర్యం సృష్ట్యాద్యధికార-మశ్నువతే ప్రాప్నువన్తి-అనేన పరత్వం స్పష్టీకృతం, తే ఏవంభూతస్య తవ-దాక్షిణ్యదృష్టిపదవీం అనతిక్రమణీయతా హేతుకృపాదృష్టివిషయతాం- కస్మాద్ధేతో - ర్వయం-కుసృతయః కుమతయః - ఖలయోనయః ఉగ్రజాతయశ్చ - ప్రణీతాః ప్రాపితాః- కేవలం కృపయైవేతి భావః -పూర్వం విరిఞ్చాదయో-పీమం ప్రసాదం న లభన్త ఇత్యనేన తత్సేవయా వినా తత్ప్రసాదావిషయత్వముక్తం - అత్ర తు తత్సేవయా తద్విషయత్వమిత్యతో న విరోధః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవం తర్హి ప్రాకృతవత్కంచిదనుగృహ్ణాన్ కంచిచ్చ నిగృహ్ణన్నహమపి విషమస్వభావ ఏవేతి కిం మాం ప్రశంససీత్యత్రాహ ॥ చిత్రమితి ॥ తవ-ఈహితం చేష్టితం నిగ్రహానుగ్రహాదిరూపం, మహో విచిత్రం, న తు కర్మవశ్యప్రాకృతేహితసజాతీయమిత్యర్థః వైచిత్ర్యహేతుం వదన్ అకర్మవశ్యతాం వ్యఞ్జయన్ విశినష్టి॥ అమితేతి॥ అమితశక్తియుక్తసఙ్కల్పజ్ఞానేన నిమిత్తేనానాయాససృష్టభువనస్యేత్యర్థః విశారదస్య సృష్ట్యుపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదికల్యాణగుణయుక్తస్య-కృత్స్నచిదచిదన్తరాత్మనః, అత ఏవ సమదృశః వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిరహితస్య - తవ, భక్తప్రియో, భవసీతి-య-దయమ-విషమ ఏవ, స్వభావః-న తు విషమః-కిం తద్దృష్టాన్తం వదన్విశినష్టి -కల్పతరోస్స్వభావ ఇవ స్వభావో యస్య - స-త్వ- మితి న హి కల్పతరోరాశ్రితార్థపూరణేన వైషమ్యాపాదనం యుక్తమితి భావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏవం విజ్ఞాపిత స్తం భగవానువాచ॥ వత్సేతి॥ హే ప్రహ్లాద తవ-భద్ర-మస్తు, సుతలాఖ్యం బిలస్థానం, యాహి గచ్ఛ , తత్ర-స్వపౌత్రేణ బలినా సహ , మోదమానః జ్ఞాతీనాం, ముదం హర్ష-

మావహ ప్రాపయ ❁॥ ౯ ॥ ❁తత్ర సుతలే, నిత్యం సదా, అవస్థితం, సన్నిహితం, గదాపాణిం యస్య తం, మాం, ద్రష్టాసి ద్రక్ష్యసి. నిత్యం ద్రష్టాసీతి వా సంబన్ధః, నిత్యం, మద్దర్శనేన-యో-మహా-నాహ్లాదః ఆనన్ద, స్తేన, ధ్వస్తం, కర్మరూపం, నిబన్ధనం సంసృతిహేతు ర్యస్య, తాదృశో, భవిష్యసీతి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవం విధాం, భగవత, ఆజ్ఞాం, శిరసా, బాఢమిత్యా, ధాయ అభ్యుపేత్య, హే రాజ, న్నమలా, ప్రజ్ఞా స్వాత్మపరమాత్మ యాథాత్మ్య విషయా-యస్య, స. ప్రహ్లాదో-బలినా సహ-కృతాఞ్జలి ర్బద్ధాఞ్జలి స్సన్. ఆదిపురుషం, ప్రదక్షిణీకృత్య, ప్రణతః కృతప్రణామ, స్సర్వేషా-మసురాణాం, చమ్వా స్సేనాయా, అధిపతిః-భూత్వా, తేన భగవతా, ఽనుజ్ఞాతో, మహాబిలం సుతలం-వివేశ ❁॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ❁అథ తత్ప్రవేశానన్తరం హే రాజన్-భగవా న్నారాయణ, స్సమీపే, సభాయాం, బ్రహ్మవాదినా మృత్విజాం మధ్యే, ఆసీనముపవిష్టం, ముశనసం శుక్ర, ముశవాచ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హే బ్రహ్మన్-వితన్వతో యజమానస్య - శిష్యస్య బలే ర్య-ద్యజ్ఞచ్ఛిద్రం. కర్మసు-వైషమ్యం వైగుణ్యరూపం-త-ద్బ్రహ్మదృష్టం వేదబోధితం-సమం వైషమ్యరహిత-మవిగుణం - యథా భవే త్తథా-సంతనుకురు ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఏవముక్త శ్శుక్ర స్తావత్ప్రకృతకర్మణి వైగుణ్యమేవ నాస్తీతి విజ్ఞాపయతి ॥ కుత ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ తస్య బలేః-కర్మణో-వైగుణ్యం-కుతః కస్మాదపీత్యర్థః-వైషమ్యాభావ హేతుమాహ ॥ యస్య యేన బలినా, కర్తరి షష్ఠీ-సర్వభావేన కరణత్రయేణ-సర్వకర్మణా-మీశ్వరః-యజ్ఞేశః. యజ్ఞపురుషశ్చ-భవాన్-యతః పూజితః-అతో-న వైషమ్యమిత్యర్థః. కర్మేశ్వర ఇతి సర్వకర్మప్రవర్తకత్వముక్తం-యజ్ఞేశ్వర ఇతి యజ్ఞఫలప్రదత్వం

పౌత్రేణజ్ఞాతీనాం ముదమావహ ॥ ౯ ॥ నిత్యం ద్రష్టాసి మాం తత్ర గదాపాణిమవస్థితమ్ । మద్దర్శనమహాహ్లాదధ్వస్తకర్మనిబన్ధనః ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఆజ్ఞాం భగవతో రాజన్ప్రహ్లాదో బలినా సహ । బాఢమిత్యమలప్రజ్ఞో మూర్ధ్న్యాధాయ కృతాఞ్జలిః ॥ ౧౧ ॥ పరిక్రమ్యాదిపురుషం సర్వాసురచమూపతిః । ప్రణత స్తదనుజ్ఞాతః ప్రవివేశ మహాబిలమ్ ॥ ౧౨ ॥ తథాహోశనసం రాజన్హరిర్నారాయణోఽన్తికే । ఆసీనమృత్విజాం మధ్యే సదసి బ్రహ్మవాదినామ్ ॥ ౧౩ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ బ్రహ్మన్సంతను శిష్యస్య కర్మచ్ఛిద్రం వితన్వతః । యత్తత్కర్మసు వైషమ్యం బ్రహ్మదృష్టం సమం భవేత్ ॥ ౧౪ ॥ శుక్ర ఉవాచ ॥ కుత స్తత్కర్మవైషమ్యం యస్య కర్మేశ్వరో భవాన్ । యజ్ఞేశో యజ్ఞపురుషస్సర్వభావేన పూజితః ॥ ౧౫ ॥ మన్త్రత స్తన్త్రత శ్ఛిద్రం దేశకాలార్హవస్తుతః । సర్వం కరోతి నిశ్ఛిద్రమనుసంకీర్తనం తవ ॥ ౧౬ ॥ తథాఽపి వదతో భూమన్కరిష్యామ్యనుశాసనమ్ । ఏతచ్ఛ్రేయః పరం పుంసాం యత్తవాజ్ఞానుపాలనమ్ ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । ప్రతినన్ద్య హరేరాజ్ఞాముశనా భగవానితి । యజ్ఞచ్ఛిద్రం సమాధత్త బలేర్విప్రర్షిభిస్సహ ॥ ౧౮ ॥ ఏవం బలేర్మహీం రాజన్భిక్షిత్వా వామనో హరిః । దదౌ భ్రాత్రే మహేన్ద్రాయ త్రిదివం యత్పరై ర్హృతమ్ ॥ ౧౯ ॥ ప్రజాపతిపతి ర్బ్రహ్మా దేవర్షిమనుభూమిపైః । దక్షభృగ్వఙ్గిరోముఖ్యైః కుమారేణ భవేన చ ॥ ౨౦ ॥ కశ్యపస్యాదితేః ప్రీత్యై సర్వభూతభవాయ చ । లోకానాం లోకపాలానామకరోద్వామనం పతిమ్ ॥ ౨౧ ॥ వేదానాం సర్వదేవానాం ధర్మస్య తపస శ్శ్రియః । మఙ్గళానాం వ్రతానాం చ కల్పం స్వర్గాపవర్గయోః ॥ ౨౨ ॥ ఉపేన్ద్రం కల్పయాంచక్రే పతిం సర్వవిభూతయే । తదా సర్వాణి భూతాని భృశం ముముదిరే నృప ॥ ౨౩ ॥ తత స్త్విన్ద్రః పురస్కృత్య దేవయానేన వామనమ్ । లోకపాలై ర్దివం నిన్యే బ్రహ్మణా చానుమోదితః ॥ ౨౪ ॥

యజ్ఞపురుష ఇతి యజ్ఞశరీరకత్వం తద్భోక్తృత్వం చేత్యపౌనరుక్త్యమ్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ కిం వక్తవ్యమేతద్యత్తవ పూజనమపి వైషమ్యావహమితి - యత స్తవ నామ్న స్సఙ్కీర్తనమేవ తదావహమిత్యాహ ॥ మన్త్రత ఇతి ॥ మన్త్రత స్తన్త్ర దేశకాలయోగ్యవస్తుభ్యో. యచ్ఛిద్రం మన్త్రాదీనాం యద్వైగుణ్యమిత్యర్థః. త-త్సర్వం. తవ-నామసఙ్కీర్తనమేవ, నిశ్ఛిద్రం-కరోతి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ యద్యప్యేవం నాస్త్యేవ వైషమ్యం తథాపి- హే భూమన్- గదత- స్తవ - అనుశాసనం కరిష్యామ్యేవ-యత- స్తవాజ్ఞానుపాలనమితి య-దేత-త్పుంసాం పరమశ్రేయః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఇతీత్థం -హరే-రాజ్ఞాం, ప్రతినన్ద్య-భగవా, నుశనాశ్శుక్రః-బలే ర్యజ్ఞస్య-ఛిద్ర-మృషిభిస్సహ - సమాధత్త సమాదధే ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఇత్థముపవర్ణితం భగవతో వామనస్య చరిత్రముపసంహరతి ॥ ఏవమితి ॥ హే మహారాజ యత్-పరై-రపహృతం-త-త్త్రిదివ-మిత్థం - బలేస్సకాశాద్యాచిత్వా, వామనరూపో హరిః-భ్రాత్రే మహేన్ద్రాయ-దదౌ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తదా-ప్రజాపతిపతిః బ్రహ్మా చతుర్ముఖః-దేవైః - ఋషిభిః- పితృభి ర్భూమిపై - ర్మనుతత్పుత్రై ర్దక్షాదిభిశ్చ-సహ-కశ్యపస్యాదితేశ్చ-ప్రీత్యై-సర్వభూతానాం- భవాయ విభవాయ యోగక్షేమార్థం చ లోకానాం తత్పాలకానాం చ-పతిం-వామన-మకరోత్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ❁ వేదాదీనాం, కల్పం సమర్థం- పాలన ఇతి శేషః ఉపేన్ద్రం, సర్వభూతానాం, విభూతయే-పతిం, కల్పయాంచక్రే అకరోత్ తదా- సర్వాణి, భూతాని - నితరాం-ముముదిరే - ముదవాఞ్ఛ ఇతి ధాతుః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తతో-బ్రహ్మణా-ఽనుమోదిత- ఇన్ద్రో లోకపాలై స్సహ - వామనం-భగవన్తం - దేవయానేన

వాహ్యయానేన-దివం ప్రతి-నిన్యే ప్రాపయామాస ॥ ౨౪ ॥ తత-ఉపేన్ద్రస్య భగవతో, భుజపాలితం - త్రిభువనం-ప్రాప్య త్రిభువనాధిపతిర్భూత్వా-ఇన్ద్రః, నిర్భయః, పరమయా, శ్రియా సంపదా-జుష్టో, ముముదే ॥ ౨౫ ॥ తతో, హే నృప, సర్వే-బ్రహ్మాదయో, వైమానికా విమానారూఢాశ్చ, త-ద్విష్ణోర్వామనస్య సుమహదనితరసాధారణ-మత ఏవ, పరమాద్భుతం కర్మ చరిత్రం-గాయన్తః-స్వస్వస్థానాని-జగ్ముః-అదితిం ప్రశశంసిరే తుష్టువుశ్చ ॥ ౨౬.౨౭ ॥ హే కురునన్దన-శ్రోతౄణాం శృణ్వతాం-దురితహరం-సర్వ్వ మస్మద్బుద్ధిగోచర-మేత-దురుక్రమస్య-చరితం- భవతో-మయా-కథితం-సర్వం మయాఖ్యాతమిత్యనేన స్వమతివిషయం సర్వమాఖ్యాతమిత్యభిప్రేతం- నతూరుక్రమమహిమ్నః పరిచ్ఛిన్నత్వమ్ ॥ ౨౮ ॥ తదేవ వ్యఞ్జయితుం తన్మహిమ్నోఽనవచ్ఛిన్నత్వమాహ ॥ పారమితి ॥ యః-మర్త్యః పుమా, నురుక్రమస్య, మహిమ్నః-పారమవధిం గృణానో భవతి-స మర్త్యః-పృథివ్యా ఇమాని పార్థివాని- రజాంసి-విమమే గణయేత్ - యథా, పార్థివానాం రజసాం గణనా కర్తుమశక్యా తథోరుక్రమస్య గుణానామపీత్యర్థః-పార్థివాని రజాంసి వా బుద్ధిమాన్మహతా కాలేన గణయేత్ - నతూరుక్రమస్య గుణానితి వాఽర్థః-తథా చ శ్రూయతే-విష్ణోర్నుకం వీర్యాణి ప్రవోచం యః పార్థివాని విమమే రజాంసీతి, తథా హి-యస్య పురుషస్యోరుక్రమస్య, మహిమ్నః - పారం జాతః-జాయమానో జనిష్యమాణో వా-మర్త్యః, ఉపైతి కిం, నోపైత్యేవేతి- మన్త్రద్రష్టా ఋషిర్వసిష్ఠాదిరాహ ॥ ౨౯ ॥ ప్రకృతావతారచరిత్రశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ యః కశ్చి-దేత, దద్భుతకర్మణో-దేవా-

ప్రాప్య త్రిభువనం చేన్ద్ర ఉపేన్ద్రభుజపాలితమ్ । శ్రియా పరమయా జుష్టో ముముదే గతసాధ్వసః ॥ ౨౫ ॥ బ్రహ్మా శర్వః కుమారశ్చ భృగ్వాద్యా మునయో నృప । పితరః సర్వభూతాని సిద్ధా వైమానికాశ్చ యే ॥ ౨౬ ॥ సుమహత్కర్మ తద్విష్ణోర్గాయన్తః పరమాద్భుతమ్ । ధిష్ణ్యాని స్వాని తే జగ్మురదితిం చ శశంసిరే ॥ ౨౭ ॥ సర్వమేతన్మయాఽఽఖ్యాతం భవతః కురునన్దన । ఉరుక్రమస్య చరితం శ్రోతౄణామఘమోచనమ్ ॥ ౨౮ ॥ పారం మహిమ్న ఉరువిక్రమతో గృణానో యః పార్థివాని విమమే స రజాంసి మర్త్యః । కిం జాయమాన ఉత జాత ఉపైతి మర్త్య ఇత్యాహ మన్త్రదృగృషిః పురుషస్య యస్య ॥ ౨౯ ॥ య ఇదం దేవదేవస్య హరేరద్భుతకర్మణః । అవతారానుచరితం శృణ్వన్యాతి పరాం గతిమ్ ॥ ౩౦ ॥ క్రియమాణే కర్మణీదం దైవే పిత్ర్యేఽథ మానుషే । యత్ర యత్రానుకీర్త్యేత తత్తేషాం సుకృతం విదుః ॥ ౩౧ ॥

* *

* * * ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః * * *

మత్స్యావతారకథాప్రారమ్భఘట్టః

రాజోఉవాచ ॥ భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛామి హరేరద్భుతకర్మణః । అవతారకథామాద్యాం మాయామత్స్యవిడమ్బనామ్ ॥ ౧ ॥ యదర్థమదధాద్రూపం మాత్స్యం లోకజుగుప్సితమ్ । తమఃప్రకృతిదుర్మర్షం కర్మగ్రస్త ఇవేశ్వరః ॥ ౨ ॥ ఏతన్నో భగవన్సర్వం యథావద్వక్తుమర్హసి । ఉత్తమశ్లోకచరితం సర్వలోకమలాపహమ్ ॥ ౩ ॥ సూత ఉ

నాం బ్రహ్మాదీనామపి-దేవస్య వామనస్యావతారానుచరితం శృణ్వన్ పరాం-గతిం, ముక్తిరూపాం, యాతి ప్రాప్నోతి ॥ ౩౦ ॥ యత్ర యత్ర దేవమనుష్యపిత్రాదిసమ్బన్ధిని - క్రియమాణే, కర్మణీ, ద,మవతారానుచరితం-కీర్త్యేత, త-త్తేషాం సమ్బన్ధి-కర్మ, సుకృతం, సుష్ఠు అవిగుణం యథా భవతి తథా, కృతం విదు, స్తజ్జ్ఞా ఇతి శేషః - శ్రౌతస్మార్తసర్వకర్మసాద్గుణ్యాపాదకమేతచ్చరిత్రశ్రవణాదికమిత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః * * * * * * * * * * * * * *

తదేవం శ్రుతవామనావతారతచ్చరిత్రో ఽవతారప్రసఙ్గాన్మాత్స్యమవతారం శుశ్రూషుః పృచ్ఛతి రాజా ॥ భగవన్నితి త్రిభిః ॥ హే భగవన్మునే, అద్భుతకర్మణో, హరే, రాద్యావతారకథాం శ్రోతు,మిచ్ఛామి, కథంభూతాం, మాయామత్స్యవిడమ్బనాం అద్భుతమత్స్యసజాతీయచేష్టానుకారో యస్యాం ప్రతిపాద్యస్తాం-కథాం ఆద్యత్వం తదవతారప్రాథమ్యప్రయుక్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ॥ ౧ ॥ స్వయమీశ్వరోఽపి-కర్మగ్రస్తః కర్మవశ్య ఇవ-జీవవత్, తమస్స్వభావం-దుర్మర్షం క్రోధి అత ఏవ-లోకై, ర్జుగుప్సితం నిన్దితం, మాత్స్యం, రూపం-యదర్థం యస్మై ప్రయోజనాయా-ధాద్ధృతవాన్ ॥ ౨ ॥ హే భగవన్మునే-ఏత-త్సప్రయోజనం, సర్వం, మత్స్యావతారచరిత్రం-యథావ-ద్వక్తు,మర్హసి, శ్రోతవ్యత్వవక్తవ్యత్వయోర్హేతుం వదన్ చరిత్రం విశినష్టి ॥ సర్వేషాం లోకానాం శృణ్వతాం వదతాం చ-మలమఘ-మపహన్తీతి తథా-తత్ ॥ ౩ ॥ ఇత్థమాపృష్టమ

॥ ౨౯ ॥ శ్లోకవ్యాఖ్యానే- న తే విష్ణో జాతో జాయమానో దేవ మహిమ్నః పరమన్తమాప, ఇతి మన్త్రోఽనుసన్ధేయః.

త్స్యావతారతచ్చరితో భగవాన్బాదరాయణిర్యథావద్వర్ణయామాసేత్యాహ సూతః॥ ఇత్యుక్త ఇతి॥ విష్ణురాతేన పరీక్షిత్తా- ఉక్తః- పృష్టో- భగవా- న్బాదరాయణిః శ్రీశుకః- విష్ణో- శ్చరిత- మువాచ ॥ కిం తత్- యత్, మత్స్యరూపేణ- కృతమ్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ గోవిప్రేత్యాదినా ॥ యదర్థమదభ్రం రూప మితి విశేషతః పృష్టమవతార ప్రయోజనం వక్ష్యన్ తావత్సర్వావతార సాధారణం ప్రయోజన మాహ ॥ గోవిప్రేతి ॥ గవాం- విప్రాణాం, సురాణాం- సాధూనాం- ఛందసాం వేదానాం- తదుదితధర్మమర్యాదానాం చ- రక్షా- మిచ్ఛన్- ధర్మార్థాది పురుషార్థచతుష్టయ ప్రదానార్థం చ- తనూర్మత్స్యాదిమూర్తీ- రీశ్వరో- ధత్తే బిభర్తి ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ యదా శఙ్కితం లోకజుగుప్సితం తమః ప్రకృతిదుర్మర్షమితి సావద్యత్వం తత్పరిహరతి ॥ ఉచ్చావచేష్వితి ॥ ఉత్కృష్టేష్వ- పకృష్టేషు చ- దేవమనుష్యతిర్యగాదిభూతేషు- చరన్- తత్సజాతీయజన్మకర్మాదికం కుర్వన్నపి- ఈశ్వర- ఉచ్చావచత్వం- కర్మాయత్తదేవమనుష్యాదితారతమ్యం- న భజతే- యథా- వాయు- స్సర్వత్ర వ్యాప్నువన్నపి- స వ్యాప్యగతధర్మైః స్పృశ్యతే తద్వత్- అత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి, యః- ఈశ్వరో- గుణైః- హేయగుణప్రతిభటైః కల్యాణగుణైః నిర్గుణత్వాత్ సత్త్వాదిప్రాకృతగుణరహితత్వాద్ధి- నోచ్చావచత్వం- భజత ఇతి "నతదస్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వా పునః । సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణైః" రిత్యుక్తరీత్యా కర్మమూలకసత్త్వాదిగుణత్రయసమ్బన్ధనిమిత్తదేవమనుష్యాద్యుచ్చావచత్వం సర్వజీవసాధారణం- భగవతస్తు గవాదిరక్షార్థం స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదేవమనుష్యాదిసజాతీయదివ్యతనోస్స్వస్వభావమజహతః కర్మాయత్తదేహసమ్బన్ధతత్ప్రయుక్తావద్యత్వం నాస్తీత్యర్థః- యద్వా- ధియ ఇతిచ్ఛేదః- ధీశబ్దేన ప్రకృతిర్లక్ష్యతే- తద్గుణైస్సత్త్వాదిభిర్హేతుభూతై, రుచ్చావచత్వం- న భజతే కుతః, నిర్గుణత్వాత్ సత్త్వాదిప్రాకృతగుణరహితత్వాత్- నిర్గుణత్వాదిత్యనేన జీవవత్సత్త్వాదిగుణపారవశ్యం నిషిధ్యతే- నతు గుణనియన్తృత్వమపి, తథా సతి "ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశ, ఇతి గుణేశత్వశ్రవణవి

వాచ ॥ ఇత్యుక్తో విష్ణురాతేన భగవాన్బాదరాయణిః । ఉవాచ చరితం విష్ణోర్మత్స్యరూపేణ యత్కృతమ్ ॥ ౪ ॥
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గోవిప్రసురసాధూనాం ఛన్దసామపి చేశ్వరః । రక్షామిచ్ఛంస్తనూర్ధత్తే ధర్మస్యార్థస్య చైవ హి ॥
ఉచ్చావచేషు భూతేషు చరన్వాయురివేశ్వరః । నోచ్చావచత్వం భజతే నిర్గుణత్వాద్ధియో గుణైః ॥ ౬ ॥ ఆసీదతీతక
ల్పాన్తే బ్రాహ్మో నైమిత్తికో లయః । సముద్రోపప్లుతాస్తత్ర లోకా భూరాదయో నృప ॥ ౭ ॥ కాలేనాగతనిద్ర
స్య ధాతుశ్శిశయిషోర్బలీ । ముఖతో నిస్సృతాన్వేదాన్హయగ్రీవోఽన్తికేఽహరత్ ॥ ౮ ॥ జ్ఞాత్వా తద్దానవేన్ద్ర
స్య హయగ్రీవస్య చేష్టితమ్ । దధార శఫరీరూపం భగవాన్హరిరీశ్వరః ॥ ౯ ॥ తత్ర రాజఋషిః కశ్చిన్నామ్నా సత్యవ్ర
తో మహాన్ । నారాయణపరోఽతప్యత్స నృప సలిలాశనః ॥ ౧౦ ॥ యోఽసావస్మిన్మహాకల్పే తనయస్స వివస్వతః ।
శ్రాద్ధదేవ ఇతి ఖ్యాతో మనుత్వే హరిణాఽర్పితః ॥ ౧౧ ॥ ఏకదా కృతమాలాయాం కుర్వతో జలతర్పణమ్ । తస్యాఞ్జ

రోధాపత్తేః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ ఏవం సామాన్యతోఽవతారప్రయోజనం తద్యాథాత్మ్యం చాభిధాయ విశేషతో మత్స్యావతార ప్రయోజనమవతారకాలం చాహ ॥ ఆసీదితి త్రిభిః । అతీతస్యాతిక్రాన్తస్య, కల్పస్య- అన్తే- అవసానే- బ్రాహ్మో- బ్రహ్మణాం- నైమిత్తికో- లయ- ఆసీత్ ॥ బ్రహ్మణో నిద్రాయాం భవో బ్రాహ్మః- తేనైవ నిమిత్తేన జాతో నైమిత్తికః- తత్ర తదా ప్రళయకాలే- భూరాదయ- స్త్రయో- లోకాః సముద్రే, ఉపప్లుతా నిమగ్నా, ఆసన్ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ కాలేన దినావసానరూపకాలేన నిమిత్తేన, ఆగతనిద్రస్య సంప్రాప్తనిద్రస్య- తత ఏవ- శిశయిషోః శయితుమిచ్ఛోః, ధాతుర్బ్రహ్మణో, ముఖాన్నిస్సృతాన్గళితా- న్వేదాన- న్తికే సమీపవర్తీ- హయగ్రీవాఖ్యో దానవేన్ద్రో- ఽపహృతవాన్- అన్తికే నిస్సృతానితి వా సమ్బన్ధః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ తదా- దానవశ్రేష్ఠస్య హయగ్రీవస్య, తచ్చేష్టితం- జ్ఞాత్వా- ఈశ్వరో హరిర్భగవాన్- శఫరీరూపం మాత్స్యం రూపం- దధార- హయగ్రీవాఖ్యం దానవం నిహత్య వేదాన్బ్రహ్మణే ప్రత్యర్పయితుం మత్స్యరూపేణావతతారేతి విశేషతః ప్రయోజనముక్తం ॥ శఫరీతి స్త్రీత్వమవివక్షితం ॥ మత్స్యరూపేణావతీర్ణ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ ఏవం సామాన్యతో విశేషతశ్చావతార ప్రయోజనమభిధాయాథావతరణప్రకారం వక్తుమితిహాసం ప్రస్తౌతి ॥ తత్రేతి ॥ తత్ర తస్మిన్నేవాతీతే కల్పే- కశ్చి- త్సత్యవ్రతాఖ్యో రాజర్షి ర్మహా- నక్రోధాద్యాత్మగుణయుక్తః- నారాయణః పరః ప్రాప్యః యస్య, తాదృశో- బభూవ- స చ- సలిలమేవాశనం యస్య- తాదృశ- స్తపోఽతప్యత్, చచార ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ సత్యవ్రతం విశినష్టి ॥ య ఇతి, యోఽ, తీతకల్పే, సత్యవ్రతాఖ్యో- రాజర్షిస్స ఏవా, స్మిన్మహాకల్పే, వివస్వత- స్తనయః- శ్రాద్ధదేవ ఇతి ప్రసిద్ధః- మనుత్వే మనోరధికారే- హరిణా భగవతా, అర్పితః నిహితః మనుః కారిత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ ఏకదా కృతమాలాయాం నద్యాం- జలతర్పణం- కుర్వతః- తస్య సత్యవ్రతస్యాఞ్జల్యుదకే- కాచి- దేకా అసహాయా- శఫరీ అభ్యపద్యత తాదృశస్య ప్రాప్తవతీ వా- స్త్రీత్వమవివక్షితమ్ ॥ ఇత్యుక్తస్సోఽనయన్మత్స్యం సముద్రే ప్రాక్షిపజ్ఝషమ్, క్షిప్తమా

ణ-స్తేనవదతా-తమాహే-త్యాదిషుపురస్తాన్నిర్దేశస్యబహుళముపలభ్యమానత్వాత్ ✿ ॥ ౧౨ ॥ ✿ తతో-హేభారత-ద్రమిడదేశాధిపస్సత్యవ్రత-శ్శఫరీ, మఞ్జలిగతాం తోయేనాఞ్జలిస్థేనసహనదీతోయే-ఉత్సృజ్య ॥ తంత్యక్తవన్తం - మహాకారుణికం-నృపంసత్యవ్రతం సాశఫర్యతికరుణంయథాతథో,వాచ ✿ ॥ ౧౩ ॥ ✿ తదేవాహ।యాదోభ్యఇతి। హేరాజన్ జ్ఞాతీన-స్మాత్,ఘాతయన్తీతితథా-తేభ్యః, జ్ఞాతయశ్చతేఘాతినశ్చ - తేభ్యఇతివా- యాదోభ్యో జలచరేభ్యో,భీతా-మతఏవ- దీనాం మాం హేదీనవత్సల-కథ-మస్మిన్సరిజ్జలే-ఊహజలచరాక్రాన్తే-విసృజసేత్యజసి ✿ ॥ ౧౪ ॥ ✿ ఇత్యేవముక్త-స్సరాజాసత్యవ్రతః ఆత్మనస్స్వస్యా-నుగ్రహార్థం,ప్రీత్యా-మత్స్యమూర్తిం,బిభ్రాణం - సాక్షాద్భగవన్త - మజానన్-శఫరీరక్షణార్థం,మనోదధేమనశ్చక్రే ✿ ॥ ౧౫ ॥ ✿ తత- స్తస్యాశ్శఫర్యాః-దీనతరముక్తం-వాక్య,మాకర్ణ్య సమహీపతిస్సత్యవ్రతః- దయాళు-రేనాంశఫరీం కలశాప్సుకమణ్డలుజలే-నిధాయ-స్వాశ్రమంప్రతినిన్యేప్రాపయామాస ✿ ॥ ౧౬ ॥ ✿ తత-స్సాశఫరీ తత్రకమణ్డలౌ-ఏకరాత్రేణ-వర్ధమానాసతీ-కమణ్డలోరాత్మనాపూర్ణత్వా-దలబ్ధ, ఆత్మనః అవకాశో - యయా-సాచమహీపతింసత్యవ్రతంప్రతీదంవక్ష్యమాణ-మువాచ ✿ ॥ ౧౭ ॥ ✿ తదేవాహ।నేతి।అస్మన్కమణ్డలా-వహం - కృఛ్రంసంకటంయథాభవతితథావస్తుంవాసంకర్తుం - నోత్సహే, అత-స్సువిపుల-మోకః స్థానం, కల్పయ - యత్రా-హం-సుఖం-నివసామి-తాదృశమోకఃకల్పయేత్యర్థః ✿ ॥ ౧౮ ॥ ✿ ఏవముక్త,స్సత్యవ్ర-త స్తతః-కమణ్డలో-రేనాంశఫరీ-మాదాయ - ఔదఞ్చనోదకేవిపులకటా

ల్యుదకేకాచిచ్ఛఫర్యేకాఽభ్యపద్యత।౧౨॥సత్యవ్రతోఽఞ్జలిగతాంసహతోయేనభారత।ఉత్ససర్జనదీతోయేశఫరీంద్రమిడేశ్వరః॥తమాహసాఽతికరుణంమహాకారుణికంనృప ॥ ౧౩ ॥ మత్స్యఉవాచ॥యాదోభ్యోజ్ఞాతిఘాతిభ్యోదీనాంమాందీనవత్సల।కథంవిసృజసేరాజన్భీతామస్మిన్సరిజ్జలే।౧౪॥శ్రీశుకఉవాచ॥ సఆత్మనోఽనుగ్రహార్థంప్రీత్యామత్స్యవపుర్ధరమ్।అజానన్రక్షణార్థాయశఫర్యాస్సమనోదధే ॥ ౧౫ ॥ తస్యాదీనతరంవాక్యమాశ్రుత్యసమహీపతిః।కలశాప్సునిధాయైనాందయాళుర్నిన్యఆశ్రమమ్ ॥ ౧౬ ॥ సాతుతత్రైకరాత్రేణవర్ధమానాకమణ్డలౌ । అలబ్ధ్వాత్మావకాశంవాఇదమాహమహీపతిమ్ ॥ ౧౭ ॥ మత్స్యఉవాచ ॥నాహంకమణ్డలావస్మిన్కృచ్ఛ్రంవస్తుమిహోత్సహే।కల్పయౌకస్సువిపులంయత్రాహంనివసేసుఖమ్ ॥ ౧౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥సఏనాంతతఆదాయన్యధాదౌదఞ్చనోదకే । తత్రక్షిప్తాముహూర్తేనహస్తత్రయమవర్ధత॥ ౧౯ ॥ నమఏతదలంరాజన్సుఖంవస్తుముదఞ్చనమ్। పృథుదేహిపదంమహ్యంయత్త్వాఽహంశరణంగతా ॥ ౨౦ ॥ తతఆదాయసారాజ్ఞాక్షిప్తారాజన్సరోవరే । తదావృత్యాఽఽత్మనాసర్వంమహామీనోఽన్వవర్ధత ॥ ౨౧ ॥ నైతన్మేస్వస్తయేరాజన్నుదకంసలిలౌకసః । నిధేహిరక్షాయోగేనహ్రదేమామవిదాసిని ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యుక్తస్సోఽనయన్మత్స్యంతత్రతత్రావిదాసిని । జలాశయేసమ్మితంతంసముద్రేప్రాక్షిపజ్ఝషమ్ ॥ ౨౩ ॥ క్షిప్యమాణస్తమాహేదమిహమాంమకరాదయః । అదన్త్యతిబలావీరనమాముత్స్రష్టుమర్హసి॥ ౨౪ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ఏవంవిమోహితస్తేనవదతావల్గుభారతీమ్ । తమాహకోభవానస్మాన్మత్స్యరూపేణమోహయన్ ॥ ౨౫ ॥ నైవంవీర్యోజలచరో

హోదకే,మణికోదకేవా,న్యధాన్నిహితవాన్ , తత్రౌదఞ్చనోదకే-క్షిప్తా-సాశఫరీ - ముహూర్తేనకాలేన-హస్తత్రయ-మవర్ధత ✿ ॥ ౧౯ ॥ ✿ తథావర్ధమానాపునరప్యాహ। హేరాజన్-మేమమ,సుఖం-వస్తు-మేతదుదఞ్చనం-నాలంనపర్యాప్తంతతో-మహ్యం-పృథువిపులం- పదంస్థానం-దేహికల్పయ- యతస్త్వా,మహం,శరణంగతా ✿ ॥ ౨౦ ॥ ✿ ఇత్యుక్తేన సత్యవ్రతేన తతఉదఞ్చనా-దాదాయ , సరోవరే-క్షిప్తాసతీ, హేరాజన్,తత్సరోవర - మావృత్యా కృత్స్నమభివ్యాప్య మహామీనరూపేణ,వ్యవర్ధత ✿ ॥ ౨౧ ॥ ✿ పునస్తథావర్ధమానోవాచ - హేరాజన్-సలిలమేవ-ఓకః-స్థానం-యస్య,తస్య,మమ-స్వస్తయేసుఖాయ-సుఖంవస్తు, మేత, త్సారసం,జలం,నాలం-సలిలౌ,కసస్సరస,సమ్బన్ధి,తదుదకం,మమ,స్వస్తయే,నభవతీ,తివాన్వయః,అతోరక్షాయోగేనోపాయేన , అవిదాసినిఅనుపక్షయజలే - మహాహ్రదే,నిధేహి ✿ ॥ ౨౨ ॥ ✿ ఇత్యుక్త,స్ససత్యవ్రతః,తంమత్స్య,ముత్తరోత్తరవిపులే-తత్రతత్రజలాశయే-ఽనయత్,పున , స్తత్తజ్జలాశయేన-సంమితంపరిమితం , తంమత్స్యం,సముద్రే,ప్రాక్షిపత్ ✿ ॥ ౨౩ ॥ ✿ సముద్రేచక్షిప్యమాణోఝుష స్తంసత్యవ్రతమిద,మాహ। హేవీర,ఇహసముద్రేమకరాదయో-అతిబలా,జలచరా,మా,మదన్తిఅత్స్యన్తి,అతో,మా,మిహసముద్రేత్యక్తుం,నార్హసి,త్వమ్ ✿ ॥ ౨౪ ॥ ✿ ఇత్యేవం,వల్గుభారతీంసున్దరవాచం,వదతా- తేనమత్స్యరూపిణాభగవతా-విమోహిత,స్సత్యవ్రత- స్తంమత్స్య,మాహ।కోభవానిత్యాదినాఇతిబ్రువాణమిత్యతఃప్రోక్తేనైనగ్రన్థేన,అస్మాన్,మత్స్యరూపేణ,మోహయ,న్భవాన్క-,ఇతిప్రశ్నః ✿ ॥ ౨౫ ॥ ✿ కశ్చిన్మత్స్యవిశేష,స్స్వాహామితిచేన్నేత్యాహ। నైవమితి। ఏవంవిధప్రభావవాన్,కశ్చిదపి జలచరో,ఽస్మాభి, ర్నదృష్టోనాపి

శ్రుతశ్చ, ఏవంవీర్య ఇత్యుక్తం వీర్యం దర్శయన్ విశినష్టి। య ఇతి ॥ యో, భవా- నహ్నా కాలేన, యోజనశత, మభివ్యానశే అభితో వ్యాప్తవాన్, అత, స్త్వం, న కేవలం మత్స్యః, కింత్వ, మరో దేవః, తత్రాపి న బ్రహ్మాదిష్వన్యతమః కశ్చిదపి తు, సాక్షాదవ్యయో నిర్వికారో భగవాన్, హరి-ర్నారాయణ, స్త్వం, నూనం నిశ్చితమేతదిత్యర్థః తర్హి నారాయణస్య మమ నైవంవిధ ఆకారః కింతు చతుర్భుజత్వాద్యాకార ఇత్యత ఆహ ॥ అనుగ్రహాయేతి ॥ భూతానా, మనుగ్రహాయ, దేవమనుష్యాదిభూతాన్యనుగ్రహీతుం, జలౌకసాం మత్స్యానాం, రూపం, ధత్సే, మాత్స్యం రూపం బిభర్షీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ❁ కోఽసౌ నారాయణ ఇత్యపేక్షాయాం తం లక్షయన్నమస్కరోతి ॥ నమ ఇతి ॥ హే పురుషోత్తమ, హే జగదుత్పత్తిస్థితిలయకారణభూత, హే విభో, భక్తానాం, ప్రపన్నానాంచా, స్మాకం, ముఖ్యః నాయకః, అన్తరాత్మా, గతిః స్వప్రాప్త్యుపాయభూతః, స తత్ర పర్యేతి, స ఉత్తమః పురుషః, యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే, స కారణం కరణాధిపాధిపః, య ఆత్మని తిష్ఠన్, అన్తః ప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాం సర్వాత్మా, అమృతస్యైష సేతుః, నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మ,, మిత్యాది వేదాన్తవేద్యోఽఖిలజగదుదయవిభవలయలీల ఆత్మేశ్వర స్సర్వాన్తర్గతస్సిద్ధోపాయభూతః పురుషోత్తమో యస్స నారాయణ, స్స ఏవాధునా మత్స్యరూపేణావతీర్ణ ఇతి భావః, ఏవంభూతాయ, తే తుభ్యం, నమః, భక్తానాం ప్రపన్నానామితి ప్రపత్త్యుపకృతభక్తియోగనిష్ఠానామిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అనితరసాధారణప్రభావేన త్వం నారాయణ ఏవేతి నిశ్చినోమి, తథాఽవతారా అపి సర్వే లోకహితార్థా ఏవేతి వేద్మ్యేవ, కింత్వేతదవతారప్రయోజనం విశేషతో జ్ఞాతుమిచ్ఛామీత్యాహ ॥ సర్వ ఇతి ॥ తే తవ-సర్వే-లీలావతారాః లీలయోపాత్తా అవతారాః లీలావతారాః - లీలాపదేనావతారాణామకర్మమూలత్వముక్తం-భూతానాం దేవాదీనాం - భూతిర్విభవ-స్తద్ధేతవ-ఇతిసా

దృష్టోఽస్మాభిశ్శ్రుతోఽపి వా । యో భవాన్యోజనశతమహ్నాఽభివ్యానశేఽమరః ॥ ౨౬ ॥ నూనం త్వం భగవా
న్సాక్షాద్ధరిర్నారాయణోఽవ్యయః । అనుగ్రహాయ భూతానాం ధత్సే రూపం జలౌకసామ్ ॥ ౨౭ ॥ నమస్తే పురు
షశ్రేష్ఠ స్థిత్యుత్పత్త్యప్యయేశ్వర । భక్తానాం నః ప్రపన్నానాం ముఖ్యో హ్యాత్మాగతిర్విభో ॥ ౨౮ ॥ సర్వే లీలావ
తారాస్తే భూతానాం భూతిహేతవః । జ్ఞాతుమిచ్ఛామ్యదో రూపం యదర్థం భవతా ధృతమ్ ॥ ౨౯ ॥ న తేఽరవిన్దా
క్షపదోపసర్పణం మృషా భవేత్సర్వసుహృత్ప్రియాత్మనః । యథేతరేషాం పృథగాత్మనాం సతామదీదృశో య
ద్వపురద్భుతం హి నః ॥ ౩౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి బ్రువాణం నృపతిం జగత్పతిస్సత్యవ్రతం మత్స్యవపుర్యుగక్షయే ।
విహర్తుకామః ప్రళయార్ణవేఽబ్రవీచ్చికీర్షితం కాన్తజనప్రియః ప్రభుః ॥ ౩౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సప్తమేఽద్య
తనాదూర్ధ్వమహన్యేతదరిన్దమ । నిమఙ్క్ష్యత్యప్యయామ్భోధౌ త్రైలోక్యం భూర్భువాదికమ్ ॥ ౩౨ ॥ త్రైలో
క్యాం లీయమానాయాం సంవర్తామ్భసి వై తదా । ఉపస్థాస్యతి నౌరేకా విశాలా త్వాం మయేరితా ॥ ౩౩ ॥ త్వం తావ
దోషధీస్సర్వా బీజాన్యుచ్చావచాని చ । సప్తర్షిభిః పరివృతస్సర్వసత్త్వోపబృంహితః ॥ ౩౪ ॥ ఆరుహ్య బృహతీం

హాన్యతోఽవతారప్రయోజనం జానామ్యేవేతి భావః - కింతు-యదర్థం యస్మై ప్రయోజనవిశేషాయ-అద ఏతన్మాత్స్యం రూపం-భవతా-ధృతం తత్ప్రయోజనం - జ్ఞాతు-మిచ్ఛామి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అనీశ్వరభజనవన్మద్భజనం న ముధేతి దర్శయితుమిదం మాత్స్యం రూపం ప్రాదర్శి భవతేతి జానామీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ నేతి ॥ హే అరవిన్దాక్ష-తవ-పదోపసర్పణం శ్రీపాదారవిన్దభజనం-పృథగాత్మనాం బ్రహ్మేత్యేకస్వతన్త్రాత్మాభిమానినాం సతా - మితరేషాం-పదోపసర్పణమివ-న మృషా భవేత్ న వ్యర్థం భవేదిత్యర్థః- అవైయర్థ్యే హేతుం వదన్ విశినష్టి ॥ సర్వసుహృత్ప్రియాత్మనః సర్వేషాం సుహృదః ప్రియస్యాన్తరాత్మనశ్చ-ఏతద్విపరీతత్వాదితరేషాం పాదోపసర్పణం మృషేతి భావః - కుత ఏతద్విపరీతం న మృషేత్యత ఆహ, హీ యస్మాత్ - య-దిద-మద్భుతం-మాత్స్యం వపు-ర్నోఽస్మాకం-భజతా-మదీదృశః దర్శితవాన్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఇతీత్థం - భాషమాణం-సత్యవ్రతం ప్రతి-మత్స్యవపు-ర్జగదీశ్వరో భగవాన్ - చికీర్షిత మబ్రవీత్-కథంభూతః - ప్రళయార్ణవే-విహర్తుకామః - విహారప్రయోజనం దర్శయన్ విశినష్టి ॥ కాన్తజనప్రియః - కాన్తజనానాం భక్తజనానాం - ప్రియః - ప్రభుశ్చ - భక్తజనానాం ప్రీతిం కర్తుమవతీర్ణ ఇతి భావః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏవం పృష్టావతారప్రయోజనవిశేషో మత్స్యమూర్తిర్భగవాన్ తత్ప్రయోజనవిశేషమాహ ॥ సప్తమ ఇతి ॥ హే అరిన్దమ-అద్యతనా-దహ్నః - యస్మిన్నహని మదవతారస్తస్మాదహ్న ఆరభ్య, సప్తమేఽహని-దం భూర్భువాదికం-త్రైలోక్య-మప్యయామ్భసి ప్రళయోదధౌ - నిమఙ్క్ష్యతి మగ్నం భవిష్యతి ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ సంవర్తామ్భసి ప్రళయోదకే-త్రిలోక్యాం లీయమానాయాం సత్యాం - తదా-కాచి-న్మయే-రితా ప్రేరితా, ఉపకల్పితా-విశాలా విపులా-నౌర్నౌకా-త్వా - ముపస్థాస్యతి త్వత్సమీపే స్థాస్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తదా-త్వం-సర్వా-ఓషధీ-ర్బీజాని చ-నానావిధాని-నావ్యారోప్యేతి శేషః- సప్తర్షి-భి-స్సహిత-స్సర్వై- స్సత్త్వైర్జన్తుభి-రుపబృంహితః ఉపశ్లిష్టః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ బృహతీం విపులాం-నావ-మారుహ్య-విక్లబః

న్యరహితః విచరిష్యసి-నిరాలోకే సూర్యాద్యాలోకరహితే - ఏకార్ణవే-ఋషీణాం వర్చసైవోపలక్షితామ్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ బలీయసా ప్రచణ్డేన, సమీరేణ ప్రళయవాయునా - దోధూయమానాం భృశం కమ్ప్యమానాం-తాం నావ-ముపస్థితస్య సన్నిహితస్య-మమ, శృఙ్గే-మహాహినా వాసుకినా-ఉపస్థితేనేతి శేషః తేన బన్ధనసాధనేన-నిబధ్నీహి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తదా-అహ-ముదన్వతి ప్రళయార్ణవే - ఋషిభి-స్సహితాం - మహతీం-నావం-వికర్షన్-యావద్బ్రాహ్మ్యాణశ్చతుర్ముఖస్యేయం బ్రాహ్మీ - నిశా రాత్రిః-ప్రవర్తతే-తావ-ద్విచరిష్యామి ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ పరబ్రహ్మేతి శబ్దితం పరబ్రహ్మశబ్దాభిహితం-మదీయం-మహిమానంచ వేత్స్యసి-మహిమ్నః బ్రహ్మశబ్దవాచ్యత్వం తస్య బ్రహ్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయత్వేన - నిరతిశయబృహత్త్వం హి బ్రహ్మశబ్దార్థః-కదరంభూతం-మయాఽనుగృహీతం మయోపదిష్టమిత్యర్థః -సంప్రశ్నైః-స్వత్కృతైః-హృది-వివృతం ॥ అత్ర కేచిద్వ్యాచక్షతే ॥ అత్రోక్తః ప్రలయః కిం మహాప్రళయః - ఉత దైనన్దినో వేతి-తత్ర తావద్బ్రాహ్మ్యలోకలయ ఇతి యోఽసావస్మిన్మహాకల్ప ఇతి చోక్తైర్మహాప్రలయ ఇతి ప్రాప్తం - నేతి బ్రూమః-మహాప్రలయే పృథివ్యాదీనామవశేషాసమ్భవాత్, యావద్బ్రాహ్మీ నిశేత్యాద్యుక్తివిరోధాచ్చ- అతో దైనన్దిన ఇతి యుక్తం - నచైతదపి సంగచ్ఛతే-సాంవర్తకై రనావృష్ట్యాదిభిర్వినా అకస్మాదేవ సప్తమేఽహని త్రైలోక్యం నిమజ్ఞ్యతీతి మత్స్యోక్తైరనుపపత్తేః - యచ్చోక్తం ప్రథమస్కన్ధే "రూపం స జగృహే మాత్స్యం చాక్షుషాన్తరసంప్లవే నావ్యారోప్య మహీమయ్యామపాద్వైవస్వతం మను" మితి, తదపి తదా దుర్ఘటం నహి ప్రలయద్వయేఽపి మహీమయ్యాం నావ్యారోపణస్సంభవతి - నచ చాక్షుషమన్వన్తరే ప్రలయోఽస్తి - తథా సతి సప్తమో మనుర్వైవస్వత ఇత్యపి దుర్ఘటం స్యాత్ "త్వం తావదోషధీస్సర్వా" ఇత్యాదినిర్దేశోఽపి న సంగచ్ఛతే నహి తదౌషధ్యాదీనాం సత్త్వానాంచావశేషస్సంభవతి తస్మాదన్యథా వర్ణ్యతే। నైవాయం వాస్తవః కోఽపి ప్రళయః, కింతు సత్యవ్రతస్య జ్ఞానోపదేశార్థమావిర్భూతో భగవాన్ వైరాగ్యార్థమకస్మాత్ప్రళయమివ దర్శయామాస - యథాఽస్మిన్నేవ వైవస్వతే మన్వన్తరే మార్కణ్డేయాయ దర్శితవాక్-తదపేక్షయైవ చ మహాకల్పేఽస్మిన్నితి విశేషణం సంగచ్ఛతే "తథా సముద్ర ఉద్వేలస్సర్వతస్సమదృశ్యతే" ఇతి తస్యైవ త

నావం విచరిష్యస్యవిక్లబః । ఏకార్ణవే నిరాలోకే ఋషీణామేవ వర్చసా ॥ ౩౫ ॥ దోధూయమానాం తాం నావం స
మీరేణ బలీయసా । ఉపస్థితస్య మే శృఙ్గే నిబధ్నీహి మహాహినా ॥ ౩౬ ॥ అహం త్వామృషిభిస్సాకం సహ నావముద
న్వతి । వికర్షన్విచరిష్యామి యావద్బ్రాహ్మీ నిశా ప్రభో ॥ ౩౭ ॥ మదీయం మహిమానంచ పరబ్రహ్మేతి శబ్దితమ్ । వే
త్స్యస్యనుగృహీతం మే సంప్రశ్నైర్వివృతం హృది ॥ ౩౮ ॥ ఇత్థమాదిశ్య రాజానం హరిరన్తరధీయత । సోఽన్వవై
క్షత తం కాలం యం హృషీకేశ ఆదిశత్ ॥ ౩౯ ॥ ఆస్తీర్య దర్భాన్ప్రాక్కూలాన్ రాజర్షిః ప్రాగుదఙ్ముఖః । నిషసాద

ధాదర్శనమిత్యేషా దిగితి । అత్రేదం వక్తవ్యం ॥ యది వైరాగ్యజననద్వారా జ్ఞానోపదేశార్థం సత్యవ్రతాయైవాకస్మాత్ప్రళయప్రదర్శనం, తర్హి "సీదతీతకల్పాన్తే బ్రాహ్మో నైమిత్తికో లయః" ఇత్యాదేః "కాలేనాగతనిద్రస్య ధాతుశ్శిశయిషోర్ముఖాత్ । ముఖతో నిస్సృతాన్వేదా" నిత్యాదేశ్చావతారకాలప్రదర్శనపరస్యావతారప్రయోజనప్రదర్శనపరస్య చోపక్రమస్థగ్రన్థస్యాసాఙ్గత్యాపత్తేః, తత్ర "కాలేనాగతనిద్రస్య ధాతుశ్శిశయిషో" రితి స్వరసతస్సువ్యక్తం దైనన్దినప్రలయావగమాత్, సత్యవ్రతస్యైవ ప్రళయప్రదర్శనే హయగ్రీవాఖ్యాసురేణ వేదాపహరణస్య కథనానుపపత్తేశ్చ, తత్ర రాజర్షిః కశ్చిదిత్యాదినాఽతీతకల్పే సత్యవ్రతస్యాసతః పునస్తస్మిన్ కల్పే "యోఽసావస్మిన్మహాకల్పే" ఇత్యాదినా వైవస్వతమనుత్వకరణకథనానుపపత్తేశ్చ నహి చాక్షుష ఏవ మన్వన్తరే సత్యవ్రతత్వేనావస్థితస్య తస్మిన్నేవ మన్వన్తరే వైవస్వతమనుత్వేనావస్థానకథనముపపన్నం, నహి సత్యవ్రతస్యాకస్మాత్ప్రళయప్రదర్శనమాత్రేణ ధాతుశ్శిశయిషోర్ముఖతో వేదానాం నిస్సృతిరసురేణ తదపహృతిశ్చ సంభవతి - తస్మాదతీతదైనన్దినకల్పావసానిక ఏవ ప్రలయోఽత్ర వివక్షితః, నచ మత్స్యోక్తివిరోధః, సాంవర్తకానామనావృష్ట్యాదీనాం శబ్దతోఽనుపాత్తానామప్యర్థతోఽత్ర వివక్షితత్వాత్, మాఘాద్యాకల్పవిశేషావసానేఽనావృష్టిః-వృష్టిస్తు "వర్ధమానో మహామేఘైర్వర్షద్భిస్సమదృశ్యతే" ఇత్యుక్తైవ నచ ప్రథమస్కన్ధవచనస్య దౌర్ఘట్యం, దైనన్దినకల్పవిశేషావసానే మహీమయ్యాం నావ్యోషధ్యాదీనామారోపసమ్భవాత్, చాక్షుషాన్తరశబ్దేన చాక్షుషమన్వన్తరయుక్తో వర్తమానో దైనన్దినకల్పో లక్ష్యతే, తస్మాత్ప్రాక్తనో యస్సంప్లవోఽతీతకల్పావసానిక, స్తస్మిన్నావ్యారోప్యేత్యర్థః, నచౌషధ్యాదీనామవశేషాసమ్భవః, తదవశేషస్యైతద్గ్రన్థాదేవావగమాత్, కల్పవిశేషే తదవశేషోపపత్తేశ్చేతి ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఏవం-రాజానం సత్యవ్రత,మాజ్ఞాప్య, హరిర్మత్స్యరూప,స్తత్రైవా,న్తర్హితవాన్, తత, స్స సత్యవ్రతో,యం,కాలం,హృషీకేశో మత్స్యమూర్తి,రాదిశత్ "సప్తమేఽద్యతనాదూర్ధ్వమహన్యేతదరిన్దమే" తి నిర్దిష్టవాన్, తమేవ కాల,మన్వవైక్షత ప్రతీక్షితవాన్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ రాజర్షిస్సత్యవ్రతః దర్భా, న్ప్రాగగ్రా,నాస్తీర్య, తేషు,ప్రాగుదఙ్ముఖః ఈశాన్యాభిముఖః,,నిషసాద

పవిష్టవాన్-కథంభూతస్సన్మత్స్యరూపిణో-హరేర్భగవతః - పాదౌ,చిన్తయన్ ❁ । ౪౦ ॥ ❁ తత స్తత్రైవంసత్యవ్రతే చిన్తయతిసతివర్షద్భిర్మహామేఘైర్వర్ధమాన-స్సముద్ర , ఉద్వేలఃమర్యాదాతిగ-స్సర్వతో, మహీం-ప్లావయన్నిమజ్జయన్-సమదృశ్యత-సత్యవ్రతేనేతి శేషః ❁ । ౪౧ ॥ ❁ తదాసత్యవ్రతః,భగవతో మత్స్యరూపిణ,ఆదేశం,ధ్యాయన్-సన్నిహితాం నావం-దృష్టవాన్తత - ఓషధీర్వీరుధః-బీజానిచా-దాయ,విప్రేన్ద్రైస్సప్తర్షిభిస్సహ,సత్యవ్రత - స్తాంసన్నిహితా-నావ,మారురోహ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తత- స్తంసత్యవ్రతం-మునయస్సప్తర్షయ-ఊచుః, హేరాజన్- కేశవం,ధ్యాయస్వ ❁ సకేశవఃనో ఽస్మాత్సంకటాద్రక్షిష్యతి-శంసుఖం-విధాస్యతికరిష్యతీతి ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ఏవముక్తేన-రాజ్ఞాసత్యవ్రతేనా-నుధ్యాతో,భగవాన్ప్రాదుర్బభూవ,కథంభూతః,ఏకంశృఙ్గంధరతీతితథా. హైమఃస్వర్ణాభః-నియుతయోజనపరిమితకాయః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తతో హరిణా-పూర్వం - యథోక్త - స్తథైవ వరత్రేణదోరకరూపేణా-హినామహాసర్పేణ-నావం,తస్యమత్స్యస్య-శృఙ్గే-నిబధ్య-సన్తుష్టచిత్తో,హరింతుష్టావ ❁ । ౪౫ । ❁ స్తోత్రమేవాహ ॥ అనాద్యవిద్యేత్యాదినా॥ వేత్స్యస్యనుగృహీతంమేసంప్రశ్నైర్వివృతంహృదీ,, ఇతి త్వత్ప్రశ్నాయసంచోదితస్సత్యవ్రతస్తావత్తత్త్వజిజ్ఞాసురనాదిదేహాత్మభ్రాన్తిస్స్వతన్త్రాత్మభ్రాన్తిరూపాజ్ఞానమూలకర్మవాసనాభిస్సంసరతాం,జీవానాం « ఈశ్వరస్యచసౌహార్దంయదృచ్ఛాసుకృతంతథా ॥ విష్ణోఃకటాక్ష,,ఇత్యుక్తరీత్యా కేవలం ప్రథమోపకర్తృ భగవత్కృపయైవసదాచార్యసమ్బన్ధో నాన్యథేత్య వబోధయితుంత్వత్కృపయైవ పరమగురో స్తవప్రాప్యస్యసాన్నిధ్యంగతఇత్యభిప్రయన్స్తౌతి । అనాదీతి ॥ అనాద్యవిద్యయా-దేహాత్మాభిమానాదిరూపేణానాద్యజ్ఞానేన - ఉపహతా-ఽపగతా - ఆత్మసంవిత్ స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం,యేషాం తే, అతఏవ,తన్మూలేన-అనాద్యవిద్యోపహతాత్మజ్ఞాననిమిత్తేన-సంసారపరిశ్రమేణతాపత్రయేణా-తురాఃదుఃఖితాః జనా ఇతి శేషః - ఇహసంసా

హరేః పాదౌ చిన్తయన్మత్స్యరూపిణః॥ ౪౦ ॥తతస్సముద్రఉద్వేలస్సర్వతః ప్లావయన్మహీమ్।వర్ధమానో మహా
మేఘైర్వర్షద్భిస్సమదృశ్యత ॥ ౪౧ ॥ ధ్యాయన్భగవతః పాదౌదదృశేనావమాగతామ్ । తామారురోహవిప్రే
న్ద్రైరాదాయౌషధివీరుధః॥ ౪౨ ॥తమూచుర్మునయః ప్రీతా రాజన్ధ్యాయస్వ ❁ కేశవమ్ । స వై నస్సఙ్కటాదస్మా
దవితాశంవిధాస్యతి । ౪౩ । సో ఽనుధ్యాత స్తతో రాజ్ఞా ప్రాదురాసీన్మహార్ణవే । ఏకశృఙ్గధరో మత్స్యో హై
మో నియుతయోజనః॥ ౪౪ ॥నిబధ్యనావంతచ్ఛృఙ్గే యథోక్తో హరిణా పురా । వరత్రేణాహినాతుష్టస్తుష్టావమ
ధుసూదనమ్। ౪౫ । రాజోవాచ॥ అనాద్యవిద్యోపహతాత్మసంవిద స్తన్మూలసంసారపరిశ్రమాతురాః।యదృ
చ్ఛయేహోపసృతా యమాప్నుయుర్విముక్తిదో నః పరమో గురుర్భవాన్ । ౪౬ । జనో ఽబుధో ఽయంనిజకర్మబ
న్ధనస్సుఖేచ్ఛయాకర్మ సమీహతే ఽసుఖమ్ । యత్సేవయా తాంవిధునోత్యసన్మతింగ్రన్థింవిభిన్ద్యాద్ధృదయంసనో
గురుః॥ ౪౭ ॥యత్సేవయా ఽగ్నేరివరుద్రరోదనంపుమాన్విజహ్యాన్మలమాత్మన స్తమః।భజేతవర్ణంనిజమేవసో

రేయదృచ్ఛయా-యాదృచ్ఛికసుకృతమూలయాత్వత్కృపయేత్యర్థః - ఉపసృతాస్సదాచార్యద్వారాసంశ్రితాస్సన్తో,యంప్రాప్నుయుః-స-భవానేవవిముక్తిదఃముక్త్యుపాయభూతః. యంప్రాప్నుయురిత్యనేనప్రాప్యత్వముక్తంవిముక్తిదఇత్యనేనప్రాపకత్వముక్తం,నో ఽస్మాకం,పరమో,గురుశ్చ,భవత్,పరమఃనితరాంప్రాప్యః-గురు స్తత్త్వప్రశ్నప్రేరణయాహితోపదేష్టృత్వేనాజ్ఞాననివర్తనేనచోపాయభూతశ్చాసీదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ జనస్యానాద్యవిద్యోపహతాత్మసంవిత్త్వంతన్మూలకదేహసుఖార్థప్రవృత్తింపునర్భగవత్సేవయా ఽ విద్యానివృత్తికథనేనతస్యగురుశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయత్వంచవదన్స్వావిద్యానివృత్తమేతంప్రార్థయతే ।-జనఇతి ॥ జనఃజన్మమరణాదిభాగ్జీవవర్గః - అబుధః దేహాత్మాద్యభిమానవాన్,నిజకర్మబన్ధఃపుణ్యాపాపాత్మకానాదికర్మ వశ్యః - సుఖేచ్ఛయాశబ్దాదివైషయికసుఖసమ్పాదనేచ్ఛయా-అసుఖంయథాతథా-కర్మసమీహతేచేష్టతే-కరోతీతియావత్-[illegible]యస్యతవ-సేవయా - తా-మసన్మతిందేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాదిరూపామసతీంమతిం-విధునోతినిరస్యతిస-గురుర్హితోపదేష్టాఅజ్ఞాననివర్తకశ్చ - భవా - న్నో ఽస్మాకం-గ్రన్థింఅసన్మతిరూపాం-భిన్ద్యాదపనుద్యాత్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ నకేవలంభగవత్సేవా ఽసన్మతిమేవనిరస్యత్యపితుతన్మూలభూతంకర్మపుణ్యాపాపాత్మకమాత్మస్వరూపతిరోధాయకమపీతివదం స్తంస్వహితోపదేశాజ్ఞాననివర్తనార్థంప్రార్థయతే- యత్సేవయేతి - పుమాన్ముముక్షుః. యస్య తవ-సేవయా,ఆత్మన స్తమఃతమోవత్తిరోధాయకం-మలంపుణ్యాపుణ్యాకర్మాత్మకంపాపం.జహ్యాత్త్యజేత్.తత్రదృష్టాన్తః,రుద్రరోదనంరజతపిణ్డస్సువర్ణపిణ్డో వా॥యదరోదీత్తద్రుద్రస్యరుద్రత్వంయదశ్రవశీర్యతతద్రజతగ్,హిరణ్యమభవ,,దితిశ్రుతప్రసిద్ధేః-స యథా-ఆగ్నే - స్సేవయా-నతుక్షాళనాదినా,మలం,జహ్యాత్ నిజవర్ణంస్వా సాధారణంవర్ణం - భజేతచ-తద్వదితి-రుద్రరోదనమలస్యాగ్నిసమ్పర్కాన్యోపాయానపనోద్యత్వేదృష్టాన్తకథనేనాత్మనో మలస్యాపిభగవత్సేవైకాపనో

పనోద్యత్వమభిప్రేతం, స, ఈశ్వరో, నోఽస్మాకం - గురుర్భూయాత్, అత, స్స ఏవ, గురోరపి, పరమో గురుః - అర్వాచీనగురూణామప్యా "ఆచార్యం మాం విజానీయా" దితి తదాత్మకత్వస్మరణాత్తద్వ్యతిరిక్తో న కశ్చిద్గురురస్తీతి భావః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ యత్సేవయాఽఽత్మనో మలం విజహ్యాదిత్యనేన ముక్తివిరోధిపాపకర్మనివర్తకత్వకథనేన తస్యైవ మోక్షప్రదత్వముక్తం ॥ తదేవ వ్యతిరేకముఖేనాపి వదన్ దేవతాన్తరాణామముక్తిదత్వం వదన్ తమేవ శరణం వ్రజతి ॥ నేతి । పుంసః భగవత్సేవావిధురస్య పుంసః అన్యే, దేవాః, సర్వే - సమేతా అపి - స్వయం నిరపేక్షాస్సన్తో - గురవోఽపి సన్తః యత్ప్రసాదాయుతభాగలేశం - యస్య భగవత స్తవ ప్రసాదస్య, యుతభాగః అయుతసఙ్ఖ్యాకానాం భాగానాం మధ్యే య ఏకో భాగః - స్తస్య - లేశం - కర్తుం, న ప్రభవన్తి మోక్షప్రదానాసమర్థా ఇత్యర్థః - తం ముక్తిదం, ఈశ్వరం సర్వాన్తరాత్మానం త్వాం, శరణం ప్రపద్యే, ముక్త్యుపాయత్వేనాధ్యవస్యామి ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ దేవతాన్తరాణాం తత్ప్రసాదాయుతభాగలేశకరణాసమర్థత్వే కర్మవశ్యత్వే తన్మూలకాపూర్వజ్ఞత్వాదికమేవ హేతురిత్యభిప్రయన్నజ్ఞలోకస్య బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తస్యాజ్ఞాననివర్తనోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదిగుణయుక్తం త్వామేవ గురుం వృణోమీత్యాహ ॥ స చక్షురితి ॥ అన్ధస్య చక్షురిన్ద్రియరహితస్య పుంసో, యథా, స చక్షుః, పుమాన్, అగ్రణీః పురతో నేతా, కృతః వృతస్తథాఽవిదుషస్స్వాత్మరక్షణోపయుక్తజ్ఞానేనాపి విరహితస్య, జనస్య - జన్మమరణాదిభాజో బ్రహ్మప్రభృతిజీవవర్గస్య - త్వ, మర్కదృక్ అర్క - ప్రకాశవత్స్వత ఏవ దృక్ జ్ఞానం యస్య సః - అర్క ఏవ దృక్ యస్యేతి వా "చక్షోస్సూర్యో అజాయత, అగ్నిర్మూర్ధా చక్షుషీ చన్ద్రసూర్యౌ" ఇత్యాది శ్రుతేః - అనేన సర్వజ్ఞత్వముక్తం, సర్వదృశాం సమీక్షణః ప్రకాశకస్యాపి ప్రకాశకత్వశక్తిప్రదః "తమేవ భాన్తమనుభాతి సర్వం తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతీ" తి శ్రుతేః అనేన జ్ఞానప్రదత్వముక్తం ఏవంభూతస్త్వం, సుగతిం సమీచీనత్వాత్ప్రాప్త్యుపాయం - బుభుత్సతాం బోద్ధుమిచ్ఛతాం, అస్మాకం గురుర్వృతః బోద్ధుమిచ్ఛద్భిర్గురుత్వేన వృత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ యుక్తం చైతదితరేషాం గురుం మన్యానామనర్థహేతుత్వాద్భవతస్తు నిరతిశయపురుషార్థహేతుత్వాదిత్యాహ ॥ జన ఇతి ॥ జనో జన్మమరణాదిభాక్సంసారీ జీవః, గురుత్వాభిమానవాన్, జనస్య సంసారిణో జీవస్య - అసతీం గతి

ఽవ్యయో భూయాత్స ఈశః పరమో గురుర్గురోః॥ ౪౮ ॥ న యత్ప్రసాదాయుతభాగలేశమన్యే చ దేవా గురవో జ
నాస్స్వయమ్। ❁ కర్తుం సమేతాః ప్రభవన్తి పుంసస్తమీశ్వరం త్వాం శరణం ప్రపద్యే॥ ౪౯ ॥ స చక్షురన్ధస్య య
థాఽగ్రణీః కృతస్తథా జనస్యావిదుషోఽబుధో గురుః। త్వమర్కదృక్సర్వదృశాం సమీక్షణో వృతో గురుర్నస్స్వ
గతిం బుభుత్సతామ్॥ ౫౦ ॥ జనో జనస్యాదిశతేఽసతీం గతిం యయా ప్రపద్యేత దురత్యయం తమః। త్వమవ్యయం
జ్ఞానమమోఘమఞ్జసా ప్రపద్యతే యేన జనో నిజం పదమ్॥ ౫౧ ॥ త్వం సర్వలోకస్య సుహృత్ప్రియేశ్వరో హ్యాత్మా
గురుర్జ్ఞానమభీష్టసిద్ధిదః । అథాఽపి లోకో న భవన్తమన్యధీర్జానాతి సన్తం హృది బద్ధకామః॥ ౫౨ ॥ తం త్వామ

మర్థకామాద్యుపాయ, మాదిశతే ఆజ్ఞాపయతి - బోధయతీత్యర్థః - తదాదిష్టగతేరసత్త్వం దర్శయన్విశినష్టి ॥ యయేతి ॥ యయా సంసారిణోపదిష్టయా గత్యా అన్తతో - దురత్యయమనతిక్రమణీయం - తమః స్వపరస్వరూపతిరోధాయకం సంసృతిరూపం - ప్రపద్యేత ప్రాప్నోతి, త్వం త్వ - వ్యయమక్షయ్యఫలప్రదం - కేవలానన్దైకహేతుమమోఘం ఫలావినాభావి, జ్ఞానం స్వపరయాథాత్మ్యగోచరం జ్ఞాన - మాదిశత ఇత్యనుషఙ్గః - తుశబ్దేన నిరస్తనిఖిలదోషత్వసమస్తకల్యాణగుణగణత్వాదినా జనాద్వైలక్షణ్యమభిప్రేతం తదాదిష్టజ్ఞానస్య నిరతిశయపురుషార్థహేతుత్వం దర్శయన్విశినష్టి ॥ అఞ్జసేత్యాదినా ॥ యేన త్వదాదిష్టేన జ్ఞానేన, జనో - ఽఞ్జసా సుఖేనైవ, నిజం వైష్ణవం - పదం స్థానం, ప్రపద్యతే - నిజమిత్యనేన యథాతుశబ్దేన భగవతో నిరస్తనిఖిలదోషత్వేన సమస్తకల్యాణగుణాత్మకత్వేన చ జనాద్వైలక్షణ్యమభిప్రేతం - తథా తత్పదస్య నిరస్తదుఃఖమిశ్రత్వాతిక్షుద్రత్వాదిదోషత్వేన నిరతిశయకేవలానన్దాదిమత్త్వేన చ వైలక్షణ్యమభిప్రేతం, అఞ్జసేత్యనేన జనోపదిష్టయాఽసత్యాఽపి గత్యాతిత్ఫలభూతార్థకామాదేరపి దుఃఖప్రాప్యత్వమభిప్రేతమ్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ నను జనవిలక్షణో నిరతిశయపురుషార్థప్రదశ్చేదహమేవ సర్వైర్వరపి కిం న సమాశ్రీయత ఇత్యత్రాహ ॥ త్వమితి ॥ సర్వలోకస్యానాలోచితవిశేషాశేషలోకస్య త్వం సుహృద్ధితైషీ ప్రియః ప్రీతివిషయశ్చాసావీశ్వరోఽన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా ఆత్మా ధారకః - గురుర్హితోపదేష్టా - జ్ఞానం జ్ఞానప్రవర్తకః అభీష్టసిద్ధిదశ్చ అథాఽపి యద్యప్యుక్తవిధస్త్వం తథాపి, హృదయకమల ఏవ - వసన్తం, భగవన్తముక్తవిధం - న - సర్వో - లోకో - జానాతి, అజ్ఞానే హేతుం వదన్ లోకం విశినష్టి ॥ అన్యధీః హృదిబద్ధకామ ఇతి - అన్యధీర్దేహాతదనుబన్ధితద్భోగ్యార్థకామాదిషు పురుషార్థదృష్టిః - న తు దేహవిలక్షణాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యధీరత ఏవ - బద్ధకామః శబ్దాదివిషయలిప్సుః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ అథోక్తవిధం భగవన్తం ప్రపద్య జ్ఞానోపదేశార్థం ప్రార్థయతే ॥ తమితి ॥ తముక్తవిధం, దేవవరం "తం దేవతానాం పరమం చ దైవత" మిత్యుక్తరీత్యా నిస్సమాభ్యధికదైవతం - అత ఏవ - వరేణ్యం వరణీయ - మీశం చ - త్వా - మహం - ప్రతిబోధనాయ స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానాయ - తదుపదేశార్థమితి భావః - ప్రపద్యే శరణం వ్రజామి, అతో హే భగవన్నర్థదీపైః పరమపురుషార్థభూతపరమాత్మస్వరూపప్రకాశకైః, ర్వచోభిః, హృద

య్యాన్మద్ధృదయగతాన్ - గ్రన్థీన్ గ్రన్థివదనిర్మోచ్యాన్-దేహాత్మాభిమానాదీన్-ఛిన్ధి అపాకురు - స్వం స్వకీయ-మోకః స్వరూపం స్థానం వా-వివృణు ప్రకాశయ ❋ ॥ ౫౩ ॥ ❋ ఇత్థం-ప్రార్థ్యమానం-నృపతిముద్దిశ్య-భగవానాదిపురుషో, మత్స్యరూపీ-మహామ్భోధౌ ప్రళయార్ణవే - విహరం- స్తత్త్వ-మబ్రవీదుపదిష్టవాన్, తత్ప్రతిపాదకం పురాణముపదిదేశేత్యర్థః ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ పురాణేతి ॥ దివ్యాం దేవస్య స్వస్య సంబన్ధినీం ప్రతిపాదికాం-దేవేన స్వేనైవ ప్రణీతాం వా-సాఙ్ఖ్యం ప్రకృతివిలక్షణాత్మస్వరూపయాథాత్మ్యజ్ఞానం - యోగో భగవద్భక్తియోగః, క్రియా నిత్యనైమిత్తికాదిక్రియాయోగః -తఏతే ప్రతిపాద్యత్వేనాస్యాం సన్తీతి తథా, తాం, పురాణసంహితాం మాత్స్యపురాణరూపాం సంహితాం-తథాఽఽత్మనో, గుహ్యం రహస్యం చా, శేషతః కార్త్స్న్యేన, సత్యవ్రతస్య-అబ్రవీదిత్యనుషఙ్గః ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋ తదేత, ద్భగవతో-పదిష్ట-మాత్మనః ప్రత్యగాత్మనః, తత్త్వం యాథాత్మ్యం-సనాతనం బ్రహ్మ తద్యాథాత్మ్యం చ, ఋషిభిస్సహ-నావ్యు-పవిష్ట-సత్యవ్రతో, నిస్సంశయం యథా భవతి తథా, శుశ్రావ ❋ ॥ ౫౬ ॥ ❋ తతో, హరి, రతీతః, పూర్వో-యః, ప్రలయ- స్తస్యా, పాయేఽవసానే, ఉత్థితాయ-శయనాదితి శేషః- వేధసే చతుర్ముఖాయ- వేదాన్ హయగ్రీవేణాపహృతాన్, తమసురమ్, హత్వా- ఆహృత్యా-దిశద్దదౌ ❋ ॥ ౫౭ ॥ ❋ తత-సతు స ఏవ- సత్యవ్రతో - రాజా- జ్ఞానవిజ్ఞానాభ్యాం - సంయుతః- ఆగమోత్థవివేకోత్థజ్ఞానాభ్యాం యుక్తః -విష్ణోః- ప్రసాదాదనుగ్రహాదేవా- స్మిన్ కల్పే - వైవస్వతో - మను-రభూత్ ❋ ॥ ౫౮ ॥ ఏవముపవర్ణితమత్స్యావతారచరిత్రో మునిస్తదాఖ్యానశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ సత్యవ్రతస్యేతి॥ మాయామత్స్యస్య అద్భుతమత్స్యరూపిణః - స్వసంకల్పోపాత్తమత్స్యరూపి

హం దేవవరం వరేణ్యం ప్రపద్య ఈశం ప్రతిబోధనాయ । ఛిన్ధ్యర్థదీపైర్భగవన్వచోభిర్గ్రన్థీన్హృదయ్యాన్వివృణు స్వమోకః॥ ౫౩ ॥శ్రీశుక ఉవాచ॥ఇత్యుక్తవన్తం నృపతిం భగవానాదిపూరుషః । మత్స్యరూపీ మహామ్భోధౌ విహరం స్తత్త్వమబ్రవీత్ ॥ ౫౪ ॥ పురాణసంహితాం దివ్యాం సాఙ్ఖ్యయోగక్రియావతీమ్ । సత్యవ్రతస్య రాజర్షేరాత్మ గుహ్యమశేషతః॥ ౫౫ ॥సోఽశ్రౌషీదృషిభిస్సాకమాత్మతత్త్వమసంశయమ్।నావ్యాసీనో భగవతా ప్రోక్తం బ్రహ్మ సనాతనమ్॥ ౫౬ ॥అతీతప్రళయాపాయ ఉత్థితాయ చ వేధసే।హత్వాఽసురం హయగ్రీవం వేదాన్ప్రత్యాదిశద్ధరిః ॥ ౫౭ ॥సతు సత్యవ్రతో రాజన్ జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః । విష్ణోః ప్రసాదాత్కల్పేఽస్మిన్నాసీద్వైవస్వతో మనుః॥౫౮॥సత్యవ్రతస్య రాజర్షేర్మాయామత్స్యస్య శార్ఙ్గిణః।సంవాదం మహదాఖ్యానం శ్రుత్వా ముచ్యేత కిల్బిషాత్॥ ౫౯ ॥అవతారం హరేర్యోఽయం కీర్తయేదన్వహం నరః।సఙ్కల్పాస్తస్య సిధ్యన్తి స యాతి పరమాం గతిమ్॥ ౬౦ ॥ప్రలయపయసి ధాతుస్సుప్తశక్తేర్ముఖేభ్యశ్శ్రుతిగణముపనీతం ప్రత్యుపాదత్త హత్వా।దితిజమకదయచ్చబ్రహ్మ సత్యవ్రతానాం తమహమఖిలహేతుం జిహ్మమీనం నతోఽస్మి॥ ౬౧ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టాదశసాహస్రికాయాం, సంహితాయాం ❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋ పారమహంస్యాం, శ్రీవైయ్యాసిక్యాం, అష్టమస్కన్ధే చతుర్వింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋

ణో వా-శార్ఙ్గిణో హరే-స్సత్యవ్రతస్య - రాజర్షేశ్చ - సంవాదరూప-మిద-మాఖ్యానం- శ్రుత్వా - పుమాన్ కిల్బిషాత్స్వర్గాపవర్గశ్రేయోవిరోధినః పాపా-న్ముక్తోభవేత్ ❋ ॥ ౫౯ ॥ ❋ యో-నరో-హరేరము-మవతారం-తచ్చరిత్ర-మన్వహమహరహః-కీర్తయేత్ -తస్య నరస్య, సర్వే, సఙ్కల్పా మనోరథా, స్సిధ్యన్తి, జీవదశాయామితి శేషః, దేహావసానేతు , సనరః, పరమాం గతిం ముక్తిం-యాతి ❋ ॥ ౬౦ ॥ ❋ మత్స్యావతారచరిత్రకథనాన్తే సుఖప్రతిపత్తయే తదవతారప్రధానప్రయోజనాని సంగృహ్ణన్నమస్కరోతి॥ ప్రలయేతి ॥యః - ప్రలయపయసి ప్రలయార్ణవే-విహరన్నితి శేషః ॥ సుప్తా అప్రబుద్ధా-శ్శక్తిస్సృష్టిశక్తి-ర్యస్య-నిద్రాభిభూతత్వాదితి భావః - అతఏవ-తస్య-ధాతుర్బ్రహ్మణో-ముఖేభ్యః - అపనీతం-నిస్సృతం శ్రుతిగణం హయగ్రీవేణాసురేణాపహృతం తం-దితిజమసురం , హత్వా-ప్రత్యుపాదత్త ప్రత్యాహృత్య ధాత్రే దదావిత్యర్థః-తథా-సత్యవ్రతానాం సత్యవ్రతస్య ఋషీణాం చ ఛత్రిణోగచ్ఛన్తీతివల్లిఙ్గసమవాయాద్బహువచనం- బ్రహ్మ తద్యాథాత్మ్యప్రతిపాదకం పురాణ-మకథయత్, త-మఖిలహేతుం సర్వకారణకారణభూతం-జిహ్మమీనం కపటమీనం-హరి-మహం-నతోఽస్మి-నతయితికర్తరి క్తః-నమస్కృతవానస్మీత్యర్థః ❋ ॥ ౬౧ ॥ ❋ ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేన తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవార్యవిదుషా విరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయా, మష్టమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋ అష్టమస్కన్ధవ్యాఖ్యాసమాప్తా శ్రీకృష్ణ పరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమో నమః , సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః హరిః ఓం తత్సత్.

శ్రీశుభమస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

నవమస్కన్ధవ్యాఖ్యాప్రారమ్భః

పూర్వస్కన్ధాన్తే॥సతుసత్యవ్రతో రాజా జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః । విష్ణోః ప్రసాదాత్కల్పేఽస్మిన్నాసీద్వైవస్వతో మనుః॥ ఇతి ప్రకృతస్య భగవత్పాదానుగ్రహవిషయస్య మహాభాగవతస్య వర్తమానస్య సప్తమస్య వైవస్వతమనోర్వంశం “సప్తమో వర్తమానో యస్తదపత్యాని మే శృణు॥ ఇక్ష్వాకుశ్చ నృగశ్చైవ” ఇత్యాదినా సఙ్గ్రహేణోక్తం విస్తరతో బుభుత్సురుక్తానువాదపూర్వకం పృచ్ఛతి రాజా॥ మన్వన్తరాణీత్యాదిభిః పఞ్చభిః॥ యాన్యష్టమాదౌ మయా-పృష్టాని-మన్వన్తరాణి-తేష్వ-తీతేన-భగవతా-కృతాని-వీర్యాణి చ తాని-సర్వాణి-త్వయా-వర్ణితాని-మే మయా-శ్రుతాని చ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తథా యోఽసావతీతకల్పే-ద్రమిడదేశాధిపస్సత్యవ్రతాఖ్యో-రాజర్షిరతీతకల్పావసానే-పరమపురుషస్య-సేవయా హేతుభూతయా-స్వపరయాథాత్మ్యం జ్ఞానం-లేభే ప్రాప్తవాన్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ స ఏవ సత్యవ్రతోఽస్మిన్కల్పే-వివస్వతః-పుత్రో-భూత్వా మను-ర్వైవస్వతాఖ్య-స్సప్తమో-మను-రాసీదితి చ-త్వత్తో-మయా-శ్రుత-మిత్యుక్తానువాదః । అథ ప్రష్టవ్యం పృచ్ఛతి ॥ తస్య వైవస్వత

విష్ణురాత ఉవాచ ॥ మన్వన్తరాణి సర్వాణి త్వయోక్తాని శ్రుతాని మే । వీర్యాణ్యనన్తవీర్యస్య హరేస్తత్ర కృతాని చ ॥ ౧ ॥ యోఽసౌ సత్యవ్రతో నామ రాజర్షిర్ద్రమిడేశ్వరః । జ్ఞానం యోఽతీతకల్పాన్తే లేభే పురుషసేవయా ॥ ౨ ॥ స వై వివస్వతః పుత్రో మనురాసీదితి శ్రుతమ్ । తతస్తస్య సుతాః ప్రోక్తా ఇక్ష్వాకుప్రముఖా నృపాః ॥ ౩ ॥ తేషాం వంశం పృథగ్బ్రహ్మన్వంశానుచరితాని చ । వర్ణయస్వ మహాభాగ నిత్యం శుశ్రూషతాం హి నః ॥ ౪ ॥ యే భూతా యే భవిష్యాశ్చ భవన్త్యద్యతనాశ్చ యే । తేషాం నః పుణ్యకీర్తీనాం పూర్వేషాం వద విక్రమాన్ ॥ ౫ ॥ శ్రీసూత ఉవాచ ॥ ఏవం పరీక్షితా రాజ్ఞా సదసి బ్రహ్మవాదినామ్ । పృష్టః ప్రోవాచ భగవాన్ శుకః పరమధర్మవిత్ ॥ ౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శ్రూయతాం మానవో వంశః ప్రాచుర్యేణ పరన్తప । న శక్యతే విస్తరేణ వక్తుం వర్షశతైరపి ॥ ౭ ॥ ప

స్యమనో-ర్యేసుతా-ఇక్ష్వాకుప్రభృతయః త్వయా కథితాః, మయా శ్రుతాశ్చ-తేషామిక్ష్వాక్వాదీనాం, పృథక్పృథగ్వంశం తద్వంశజానాం-చరితాని చ, హే బ్రహ్మన్, మహాభాగ, సర్వజ్ఞ శ్రోతు-మిచ్ఛతాం-నోఽస్మాకం కథయ ❁ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్య వైవస్వతస్య మనో-ర్వంశే యే-భూతా అతీతాః - యే చ - భవిష్యా భావినో - యే చాద్యతనా వర్తమానాశ్చ భవన్తి-తేషాం సర్వేషాం-పుణ్యా పుణ్యావహా కీర్తిర్యేషాం - పూర్వేషాం-విక్రమాన్-వద చరిత్రాణి కథయ పుణ్యకీర్తీనామిత్యనేన తద్విక్రమాణామశ్రోతవ్యత్వశఙ్కా-నిరస్తా ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏవం రాజ్ఞా పృష్టో భగవాన్బాదరాయణిర్వైవస్వతమనువంశం తద్వంశ్యచరిత్రాణి చ యథావద్వక్తుముపచక్రమ ఇత్యాహ సూతః ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం బ్రహ్మవాదినామృషీణాం - సదసి-రాజ్ఞా పరీక్షితా - పృష్టః-పరమధర్మవిత్ భాగవతగుణవర్ణనస్యోత్కృష్టధర్మత్వాభిజ్ఞో - భగవాన్ శుకః ప్రోవాచ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తదేవాహ శ్రూయతామిత్యాదినా॥ తావద్వైవస్వతమనువంశమాచిఖ్యాసుస్తద్వంశ్యానాం తచ్చరిత్రాణాం చానన్త్యాత్కార్త్స్న్యేన వక్తుం శ్రోతుం చాశక్యత్వాత్ప్రాధాన్యేన కాంశ్చిత్తద్వంశపరం పరాః కరిష్యామీత్యభిప్రయన్నాహ ॥ శ్రూయతామితి॥ హే పరన్తప-మానవః వైవస్వతమనోస్సమ్బన్ధీ-వంశః-ప్రాచుర్యేణ కథయతో-మత్తః- శ్రూయతాం-ప్రాచుర్యేణేత్యనేన సాకల్యేన వక్తుం శ్రోతుం చాశక్య ఇత్యభిప్రేతం-తదేవాహ-న శక్యత ఇతి - స్పష్టార్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ మనోరర్వాచీనాం తద్వంశపరంపరాం వివక్షుస్తావత్తతః పూర్వపరంపరామాహ ॥ పరావరేషామితి చతుర్భిః ॥ ఇదం పరిదృశ్యమానం స్థూలచిదచిదాత్మకం బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తం కృత్స్నం జగదతీతకల్పాన్తే- స ఏవా - సీత్ కోఽసౌ యదాత్మకం జగదాసీదిత్యత్రాహ । యః-పరావరేషాముచ్చావచానాం భూతానా-మాత్మాఽన్తః ప్రవిశ్య ధారకః - పరమపురుషః-స్థూలచిదచిచ్ఛరీరకః-పరమాత్మా- ప్రలయదశాయాం నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేన కారణతయాఽవస్థితో బభూవేత్యర్థః అన్యత్స్వసమానం-కారణం వస్తు-నాసీదిత్యర్థః స ఏవాసీదిదం విశ్వం కల్పాన్త ఇత్యనేన “సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్” ఇతి శ్రుత్యర్థః ॥ ప్రత్యభిజ్ఞా

పితః అన్యన్నకిఞ్చనేత్యనేనై “ కమేవాద్వితీయ „ మిత్యస్యార్థః మనోర్వంశస్య పూర్వావధిద్యోతనాయ పఞ్చపురుషాన్తరితత్వేఽపి సాక్షాద్భగవద్వంశప్రసూతత్వఖ్యాపనాయ చ పరావరేషామిత్యాదిశ్లోకత్రయం ప్రవృత్తమ్ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ తస్య ప్రలయదశాయాం సూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితస్య కారణభూతస్య “ బహుస్యాం ప్రజాయేయ „ త్యుక్తవిధసిసృక్షానన్తరం మహదాదిపృథివ్యన్తతత్త్వోత్పత్తిద్వారా తైరారబ్ధే బ్రహ్మాణ్డే గర్భోదకేషు శయానస్య అనిరుద్ధరూపిణో భగవతో - నాభే-ర్హిరణ్మయః ప్రకాశబహుళః-పద్మకోశః త్రిభువనాత్మకః పద్మకోశ-స్సమభవ-దిత్యర్థః-హే మహారాజ తస్మిన్నాభిపద్మే చతుర్ముఖో బ్రహ్మా-సంబభూవ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తస్య చతుర్ముఖస్య - మనసః-మరీచి-ర్జజ్ఞే మానస ఇతి పాఠే-తస్య మరీచి-ర్మానసః పుత్రో-జజ్ఞే ఇత్యర్థః-తస్యాపి మరీ-చేః కాశ్యపః పుత్ర-స్సంబభూవ-తస్య కాశ్యపస్య , భార్యాయాం - దక్షదుహితర్య-దిత్యాం వివస్వా-న్సుత స్సమభవత్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ తత- స్తస్య వివస్వతః, సంజ్ఞాఖ్యాయాం భార్యాయాం-శ్రాద్ధదేవో-మను ర్వైవస్వత-స్సమభవత్ । తతః-ప్రశస్తమనస్కో-,వైవస్వతో మనుః-శ్రద్ధాయాం భార్యాయాం దశ-పుత్రాన్-జనయామాస ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ తానాహ । ఇక్ష్వాక్వితి । ఇక్ష్వాక్వాదీన్ - జనయామాసే-తి పూర్వేణాన్వయః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ సూర్యపౌత్రస్య సుద్యుమ్నస్య స్త్రీత్వే సతి బుధాత్పురూరవః ప్రభృతిసోమవంశప్రవృత్తిం వక్తుం స ప్రస్తావమిళోపాఖ్యానమాహ ॥ అప్రజస్యేతి । పూర్వమిక్ష్వాకుప్రభృతీనాముత్పత్తేః ప్రాగపుత్రస్య మనోః - ప్రజార్థం పుత్రార్థం - మిత్రావరుణదేవతాకామిష్టిం-మనో - రాచార్యో-భగవాన్-వసిష్ఠః-అకరోత్ అయోజయదిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ తత స్తత్రయోగక్రియమా

రావరేషాం భూతానామాత్మా యః ప్రకృతేః పరః । స ఏవాసీదిదం విశ్వం కల్పాన్తే ఽన్యన్న కిఞ్చన ॥ ౮ ॥
తస్య నాభేస్సమభవత్పద్మకోశో హిరణ్మయః । తస్మిన్జజ్ఞే మహారాజ స్వయంభూర్యాత్మభావనః ॥ ౯ ॥ మరీచి ❋
ర్మనస స్తస్య జజ్ఞే తస్యాపి కశ్యపః । దాక్షాయణ్యాం తతో ఽదిత్యాం వివస్వానభవత్సుతః ॥ ౧౦ ॥ తతో మనుశ్శ్రా
ద్ధదేవస్సంజ్ఞాయామాస భారత । శ్రద్ధాయాం జనయామాస దశపుత్రాన్స ఆత్మవాన్ ॥ ౧౧ ॥ ఇక్ష్వాకునృగశ
ర్యాతిదిష్టధృష్టకరూశకాన్ । నరిష్యన్తం పృషధ్రం చ నభగం చ కవిం విభుమ్ ॥ ౧౨ ॥ అప్రజస్య మనోః పూర్వం
వసిష్ఠో భగవాన్కిల । మిత్రావరుణయోరిష్టిం ప్రజార్థమకరోద్విభుః ॥ ౧౩ ॥ తతశ్శ్రద్ధా మనోః పత్నీ హోతా
రం సమయాచత । దుహిత్రర్థముపాగమ్య ప్రణిపత్య పయోవ్రతా ॥ ౧౪ ॥ ప్రేషితో ఽధ్వర్యుణా హోతా ధ్యా
యం స్తత్సమాహితః । వాచా తేన గృహీతేన వషట్కారం గృణన్ద్విజః ॥ ౧౫ ॥ హోతు స్తద్వ్యభిచారేణ కన్యేళా
నామ సాభవత్ । తాం విలోక్య మనుః ప్రాహ నాతిహృష్టమనా గురుమ్ ॥ ౧౬ ॥ భగవన్కిమిదం జాతం కర్మ వో
బ్రహ్మవాదినామ్ । విపరీతమహో కష్టం మైవం స్యాద్బ్రహ్మవిక్రియా ॥ ౧౭ ॥ యూయం మన్త్రవిదో యు
క్తా స్తపసా దగ్ధకిల్బిషాః । కుతస్సఙ్కల్పవైషమ్యమనృతం విబుధేష్వివ ॥ ౧౮ ॥ తన్నిశమ్య వచ స్తస్య భగవాన్ప్రపి

ణే సతి-మనోః పత్నీ శ్రద్ధా-పయోవ్రతా-పయః క్షీరమేవ వ్రతమాహారో-నియతో యస్యాస్సా హోతారముపాగమ్య హోతు స్సమీపమాగత్య-ప్రణిపత్య నమస్కృత్య చ - దుహిత్రర్థం , మయాచత - కన్యా మమ యథా భవేత్తథా యజేతి ప్రార్థితవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తతో ఽధ్వర్యుణా-ప్రేషితః హోతర్యజేతి ప్రేషితో - హోతా సుష్ఠు సమాహితచిత్తః-తత్తయా ప్రార్థితం ధ్యాయన్-వాచా-వషట్కారం గృణన్ వషడిత్యుచ్చరన్-గృహీతేన తేన హవిషా - అయజదితి శేషః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ తతో-హోతు-స్తద్వ్యభిచారేణ యజమానసఙ్కల్పవిపరీతసఙ్కల్పరూపేణ వ్యభిచారేణ-ఇళేతి ప్రసిద్ధా-సా- కన్యా-బభూవ-యా-యాచితా, సైవ-కన్యా-సంబభూవ- న తు మనునా యాచితః పుత్ర ఇత్యర్థః - తాం సంభూతాం కన్యాం-విలోక్య-నాతీవ హృష్టం మనో యస్య-తాదృశః-గురుం వసిష్ఠమాహ ❋ ॥ ❋ ౧౬ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ భగవన్నితి ద్వాభ్యాం ॥ హే భగవన్ బ్రహ్మవాదినాం వో యుష్మాక-మిదం కర్మ-యుష్మాభిరనుష్ఠితమిదం కర్మ- విపరీతం- జాతం కిం - సఙ్కల్పితఫలవిపరీతఫలదం ఖల్విత్యర్థః- అస్తు కో దోష ఇత్యత ఆహ ॥ అహో కష్టమితి ॥ కిం తత్కష్టం-తత్రాహ ॥ మైవమితి ॥ బ్రహ్మవిక్రియా మన్త్రవికారః-మన్త్రశక్తివిపర్యాసః, మైవం స్యాత్, ఏవం భవితుం నార్హతీత్యర్థః-మన్త్రశక్తివిపర్యయ ఏవ మహత్కష్టమిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ బ్రహ్మవాదినాం వ ఇత్యనేనాభిప్రేతం వివృణోతి ॥ యూయమితి ॥ యూయం-మన్త్రవిదః మన్త్రస్వరూపతద్వినియోగతదర్థవిదః-యుక్తాస్సమాహితచిత్తాః-తపసా-దగ్ధం , కిల్బిషం చిన్తితవిపరీతఫలదం-యేషాం తే-త-దేవంభూతానాం యుష్మాకం-కుతః కస్మాద్ధేతోః - సఙ్కల్పవైషమ్యం చిన్తితవైషమ్య - మభూత్-తత్ర విబుధేష్వనృతమివేతి దృష్టాన్తః- యథా - విబుధేష్వనృతం, భవితుం నార్హతి-తథా-భవత్సు భవితుమనర్హం సఙ్కల్పవైషమ్యం కస్మాద్ధేతోర్బభూవేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ఏవముక్త స్తమాహ వసిష్ఠ ఇత్యాహ మునిః-తత్-ఏవముక్తం-మనో-ర్వచః-నిశమ్య శ్రుత్వా నో ఽస్మాకం-పితామహః - అస్య ప్రేత్యాదిః-ప్రపితామహః-

భగవాన్వసిష్ఠః , హోతుః వ్యతిక్రమంసంకల్పవిపర్యాసం,జ్ఞాత్వా,రవినన్దనంమనుం.బభాషే.ఉవాచ ✽ ॥౧౯॥ ✽ఏతదితి॥ హోతుర్వ్యభిచారాద్విపరీతసఙ్కల్పరూపాద్ధేతో: . స్తవైవ,త.త్సఙ్కల్పవైషమ్యంచి స్తితవైషమ్యం . యద్యప్య.భూత్.తథాఽప్య.హం . స్వతేజసాస్వతపోబలేన . సుప్రజా స్త్వాం . సాధఇష్యే. కన్యాయాఏవపుం స్త్వం . సాధయిష్యఇత్యర్థః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ ఏవంప్రతిజ్ఞాయభగవాన్వసిష్ఠ స్తథైవసాధితవానిత్యాహమునిః ॥ఏవమితి॥ హేరాజన్నిత్థం వ్యవసితఃనిశ్చయయు క్తః . స.మహాయశావిపులకీ ర్తిర్భగవా.న్వసిష్ఠ . ఆదిపురుషంభగవ న్త.మిళాయాఃకన్యాయాః.పుం స్త్వకామ్యయా పుం స్త్వసంపాదనేచ్ఛయా,ఆస్తౌషీత్ ✽॥౨౧॥✽తత.ఈశ్వరోభగవాన్.హరి. స్తత్కృ తేనస్తోత్రేణ.తుష్టఃప్రసన్న స్తస్మైవసిష్ఠాయ.కామంవరంఇష్టమిళాయాఃపుం స్త్వరూపంవరం.దదౌ . తత స్తేనవరేణహేతునా.సా . ఇళా.సుద్యుమ్నాఖ్యః,పురుషశ్రేష్ఠో.బభూవ ✽॥౨౨॥ ✽స.వీరస్సుద్యుమ్నః , కదాచి , ద్ధే.మహారాజ.వనే.మృగయాంవిచరన్మృగయాంక ర్తుమిత్యర్థఃకతిపయైరమాత్యైర్మ న్త్రిభిః.పరివృతః,సైన్ధవంసిన్ధుదేశోద్భవమశ్వ.మారుహ్య ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽రుచిరంసున్దరం.దృఢంచ, చాపంధను,స్తథా,ఽద్భుతాన్నిశితాన్.శరాంశ్చ , ప్రగృహ్య. దంశితఃకవచితః,ఉ త్తరాందిశంప్రత్య,నుమృగంప్రతిమృగం. జగామవిచచార ✽॥౨౪॥ ✽ఏవంవిచరన్.సకుమారస్సుద్యుమ్నో , మేరోఃపర్వతస్యా,ధస్తాత్స్థితం.వనం , ప్రవివేశ. హేత్వాశ్చర్యఖేదేచ తత్ప్రవేశస్యపునఃస్త్రీత్వాప త్తిహేతుత్వాత్ఖేదః.పరాక్రమాతిశయా, దాశ్చర్యంచ , వనంవిశినష్టి ॥ యత్రేతి ॥ యత్రవనే.భగవాన్శర్వోరుద్ర , ఉమయాసహ.రమమాణః.ఆస్తే.తద్వనం . ప్రవివేశ.ఇలావృతవర్షస్థవనంప్రవివేశే

తామహః ॥ హోతుర్వ్యతిక్రమంజ్ఞాత్వాబభాషేరవినన్దనమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఏతత్సఙ్కల్ప వైషమ్యం హోతు స్తే
వ్యభిచారతః । తథాఽపిసాధయిష్యేఽహంసుప్రజా* స్త్వంస్వతేజసా ॥ ౨౦ ॥ ఏవంవ్యవసితోరాజన్భగవా
న్సమహాయశాః । ఆస్తౌషీ*దాదిపురుషమిళాయాఃపుం స్త్వకామ్యయా ॥ ౨౧ ॥ తస్మైకామవరంతుష్టోభగవా
న్హరిరీశ్వరః ।దదావిళాఽభవ త్తేనసుద్యుమ్నఃపురుషర్షభః॥ ౨౨ ॥ సఏకదామహారాజవిచరన్మృగయాంవనే।
వృతఃకతిపయామాత్యై రశ్వమారుహ్యసైన్ధవమ్ ॥ ౨౩ ॥ ప్రగృహ్యరుచిరంచాపం శరాంశ్చపరమాద్భు
తాన్ । దంశితోఽనుమృగంవీరోజగామదిశము త్తరామ్ ॥ ౨౪ ॥ సకుమారోవనంమేరోరధస్తాత్ప్రవివేశహ।
యత్రాస్తేభగవాన్ శర్వోరమమాణస్సహోమయా ॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్ప్రవిష్టఏవాసౌ సుద్యుమ్నఃపరవీరహా।
అపశ్యత్స్త్రియమాత్మానమశ్వంచబడబాంనృప ॥ ౨౬ ॥ తదాతదనుగాస్సర్వేఆత్మలిఙ్గవిపర్యయమ్ । దృ
ష్ట్వావిమనసోఽభూవన్వీక్షమాణాఃపరస్పరమ్ ॥ ౨౭ ॥ రాజోవాచ ॥ కథమేవంవిధోదేశః కేనవాభగవ
న్కృతః । ప్రశ్నమేనంసమాచక్ష్వపరంకౌతూహలంహినః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ।ఏకదాగిరిశంద్రష్టుమృషయ
స్తత్రసువ్రతాః । దిశోవితిమిరాభాసాఃకుర్వ న్తస్సముపాగమన్ ॥ ౨౯ ॥ తాన్విలోక్యామ్బికాదేవీవివస్త్రావ్రీడి

తార్థః ✽॥ ౨౫ ॥ ✽పరాన్శత్రూన్.వీరాన్, హ న్తీతితథా,అసౌసుద్యుమ్న. స్తత్రవనే , ప్రవిష్టఏవప్రవేశమాత్రేణైవేత్యర్థః. హేనృప,ఆత్మానం,స్త్రియ.మశ్వం,బడబాంచా,పశ్యత్ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽తదా.తస్యసుద్యుమ్నస్యా.నుగా.స్సర్వే.ఆత్మలిఙ్గం పుం స్త్వం,తద్విపర్యయంస్త్రీత్వమిత్యర్థః. త.ద్దృష్ట్వా .పరస్పరం.వీక్షమాణా,విమనసః . అహోకిమేతదస్మాకంప్రా ప్తమితిఖిన్నచిత్తా,బభూవుః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽పఞ్చమస్కన్ధేయత్ప్రవిష్టస్యస్త్రీభావఆపద్యతేతన్నిమి త్తంపశ్చాద్వక్ష్యఇతిప్రతిజ్ఞాతస్యస్త్రీత్వాప త్తినిమిత్తోపపాదనస్యావసరప్రా ప్తతామాలోచ్యతద్వి స్తరతోబుభుత్సుఃపృచ్ఛతిరాజా ॥ కథమేవమితి ॥ హే భగవ,న్నేవంవిధో , దేశఃస్వస్మిన్ప్రవేశమాత్రేణస్త్రీత్వాప త్తినిమి త్తభూతోదేశః , కథం . ఏవంవిధందేశంనసంభావయామీతిభావః . యదికథంచిత్సంభవే త్తర్హి కేనైవంవిధఃకృతఇతిప్రశ్నప్రకారః. ఏనంమయాకృతంప్రశ్నం,సమాచక్ష్వప్రశ్నశబ్దఉపచారా త్తదు త్తరేవ ర్తతే . ప్రశ్నస్యో త్తరంవదేత్యర్థః , యద్వా , ప్రశ్నశబ్దేనతన్నిమి త్తము క్తదేశనిష్ఠంస్త్రీత్వాపాదకత్వంలక్ష్యతే . తదుపపాదయేత్యర్థః , తచ్ఛ్రవణేఽస్మాక.మతీవ.కౌతూహలముత్పన్నంహి.వ ర్తతే , అతస్సమాచక్ష్వేతి భావః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ఏవమాపృష్టోయథావ త్తదుపపాదయితుంతత్ప్రస్తావమాహమునిః॥ ఏకదేతిత్రిభిః ॥కదాచి,దృషయ. స్తపోనిష్ఠాహరంరుద్రం . ద్రష్టుం , తత్రైవేళావృతస్థేవనే.సముపాగమన్జగ్ముః, కథంభూతాస్స న్తఃభాసాస్వదీప్త్యాదిశో.వితిమిరాః.కుర్వ న్తస్స న్తః,విగతంతిమిర.మాసమన్తా.ద్భాసఃప్రకాశశ్చ,యాసు.తథాభూతాఃకుర్వ న్తఇతివా ✽॥ ౨౯ ॥✽అథతాన్.తత్రసముపాగతానృషీ.న్విలోక్య,అమ్బికాదేవీ.వివస్త్రానగ్నాసతీ, అతఏవ.నితరాంలజ్జితా,భర్తుశ్శర్వస్యా ,

చాశు,సముత్థాయ-నీవీంనీవీయుక్తంవస్త్రం-పర్యధాత్ ధృతవతీ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁తదా-ఋషయోఽపి-రమమాణయో-స్తయోర్భవభవాన్యోః - ప్రసఙ్గం రత్యభినివేశ ప్రసఙ్గం-వీక్ష్యాలోచ్య-తస్మాద్వనా-న్నివృత్తాః- స్తత్ప్రసఙ్గరహితంనరనారాయణాశ్రమం-జగ్ముః❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁తదా-భగవాన్రుద్రః-ప్రియాయా-అమ్బికాయాః ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా,ఏతదా-హ-కథం-యః కశ్చిత్పుమా-నేత-త్స్థానం-ప్రవిశేత్-స-యోషి-ద్భవేదితి❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁తతోరుద్రశాపానన్తరం,తత్స్థానం-సర్వే-పురుషా, వర్జయన్తి - తత్ర-నప్రవిశన్తీత్యర్థః - హీతిప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి ॥ ఏవంతద్దేశస్యస్త్రీత్వాపాదకత్వనిమిత్తమభిధాయాథసుద్యుమ్నస్యస్త్రీత్వాపత్త్యనన్తరవృత్తాన్తమాహ ॥ సాచేతి ॥ సాచ-పూర్వమపియోషిత్ మధ్యేపుంస్త్వంప్రాప్తాఽపిపునస్త్రీత్వమాపన్నాయోషిత్ - అనుచరసంయుక్తాఅనుచరీభిస్సంయుక్తా, అనుచరీ సంయుక్తైతివక్తవ్యేభూతపూర్వగత్యాపుంస్త్వనిర్దేశః-వనాద్వనంవనాన్తరాత్పునఃపునర్వనాన్తరం-విచచార❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁తత-స్స్వాశ్రమసమీపే-చరన్తీం,తాం, స్త్రీభిః-పరివృతాం-ప్రమదోత్తమా-మవలోక్య - భగవా-న్బుధస్సోమపుత్ర-శ్చకమే❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁తథా-సాచసుభ్రూస్సోమరాజసుతంప్రతి-చకమే-పరస్పరకామనయామిథునీబభూవతుః - సబుధస్తస్యాం యోషితి-పురూరవస్సంజ్ఞక-మాత్మజ-ముత్పాదయామాస❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ఏవం,స్త్రీత్వ-మాపన్నో - మనోఃపుత్రో-నృపస్సుద్యుమ్నః,స్వకులాచార్యంవసిష్ఠం , సస్మార-దధ్యౌ,ఇతిశుశ్రుమేత్యనేనోక్తవృత్తాన్తస్యాసత్యత్వశఙ్కాంనివారయతి❁ ॥ ౩౬ ॥ సససంస్మృతోవసిష్ఠ , స్తస్య,దశామవస్థా

తాభృశం । భర్తురఙ్కాత్సముత్థాయనీవీమాశ్వథపర్యధాత్॥ ౩౦ ॥ ఋషయోఽపితయోర్వీక్ష్యప్రసఙ్గంరమమాణయోః । నివృత్తాఃప్రయయుస్తస్మాన్నరనారాయణాశ్రమమ్॥ ౩౧ ॥ తద్దైతద్భగవానాహప్రియాయాఃప్రియకామ్యయా । స్థానంయః ప్రవిశేదేతత్సవైయోషిద్భవేదితి ॥ ౩౨ ॥ తతఊర్ధ్వంవనంతద్వైపురుషావర్జయన్తిహి । సాచానుచరసంయుక్తావిచచారవనాద్వనమ్ ॥ ౩౩ ॥ అథతామాశ్రమాభ్యాశేచరన్తీంప్రమదోత్తమామ్ । స్త్రీభిఃపరివృతాంవీక్ష్యచకమేభగవాన్బుధః ॥ ౩౪ ॥ సాఽపితంచకమేసుభ్రూస్సోమరాజసుతంపతిమ్ । సతస్యాంజనయామాసపురూరవస సమాత్మజమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఏవంస్త్రీత్వమనుప్రాప్తస్సుద్యుమ్నోమానవోనృపః । సస్మారస్వకులాచార్యంవసిష్ఠమితిశుశ్రుమ ॥ ౩౬ ॥ సతస్య తాందశాం దృష్ట్వాకృపయాభృశపీడితః । ❁ సుద్యుమ్నస్యాసయన్పుంస్త్వముపాధావతశఙ్కరమ్ ॥ ౩౭ ॥ తుష్టస్తస్మైభగవానృషయేప్రీతిమావహన్।స్వాంచవాచమృతాంకుర్వన్నిదమాహావిశాంపతే॥౩౮॥మాసంపుమాన్సభవితామాసంస్త్రీతపసాతవ।ఇత్థంవ్యవస్థయాకామంసుద్యుమ్నోఽవతుమేదినీమ్॥ ౩౯ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఆచార్యానుగ్రహాత్కామంలబ్ధ్వాపుంస్త్వంవ్యవస్థయా।పాలయామాసజగతీంనాభ్యనన్దన్స్మతంప్రజాః॥౪౦॥తస్యోత్కలోగయోరాజన్విమలశ్చసుతాస్త్రయః। ఉత్తరాపథరాజానోబభూవుర్ధర్మవత్సలాః ॥ ౪౧ ॥ తతఃపరిణతేకాలేప్రతిష్ఠానపతిః

న్తరాపత్తిం - దృష్ట్వా - కృపయాసితరాంపీడితః-పున-స్సుద్యుమ్నస్య-పుంస్త్వ - మాశయన్ ఇచ్ఛన్ , అర్థయన్నితిపాఠాన్తరం,తదాఽప్యయమేవార్థః-శఙ్కర-ముపధావతఅస్తావీదిత్యర్థః❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁సభగవాన్ శఙ్కరః-తదుపధావనేనతుష్ట-స్తస్మైవసిష్ఠాయ,ప్రీతి-మావహన్ కుర్వన్-స్వాం స్వకీయాం-వాచం " స్థానంయఃప్రవిశేదేతత్సవైయోషిద్భవే ,, దిత్యుక్తాం వాచం , ఋతాంసత్యాంచ కుర్వన్-హే విశాంపతే , ఇదంవక్ష్యమాణ-మాహ-తవ-తపసాతపఃప్రభావేన , అయంసుద్యుమ్నో , మాసంపుమా-న్భవిష్యతి-మద్వాచాతు - మాసంయోషి-ద్భవిష్యతి - ఏవంసత్యావయోర్వతవాచసోరసత్యతేతిభావః❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ఇత్యేవంవిధయా-వ్యవస్థయా-యం-సుద్యుమ్నః,కామంయథేచ్ఛం,మేదినీం-పాలయత్వితి❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁తత, ఏవ-మాచార్యస్యవసిష్ఠస్యా , నుగ్రహా-త్కామమిష్టం , పుంస్త్వంవ్యవస్థయాఏకైకమాసాన్తరితత్వరూపయావ్యవస్థయా, లబ్ధ్వా,జగతీం - పాలయామాస-తథాఽపి-తంసుద్యుమ్నం , ప్రజా నాభ్యనన్దన్స్మనాభినన్దితవన్తఃఖలు-మాసంమాసంస్త్రీత్వేనలజ్జయాసంవీయావస్థానాదితిభావః❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁తస్యరాజ్ఞస్సుద్యుమ్నస్యో-త్కలాదయ,స్త్రయ-స్సుతా-బభూవుః-తేచ-దక్షిణాపథరాజానఃదక్షిణదేశాధీశ్వరాః-సమాసాన్తవిధేరనిత్యత్వా " ద్రాజాహ ,, ఇతిటజభావః - ధర్మవత్సలాఃధర్మానుకూలవాత్సల్యయుక్తాశ్చ,బభూవుః❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁తతః-కాలే-పరిణతేసతి-కాలవశాజ్జరాయాంప్రాప్తాయామిత్యర్థః ప్రతిష్ఠానపతిః,ప్రతితిష్ఠత్యస్మిన్నితిప్రతిష్ఠానంభూమణ్డలం , అధికరణేల్యుట్-తస్యాధిపతిస్సుద్యుమ్నఃప్రభు,ర్జితేన్ద్రియో-భూ

---

౩౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ సుద్యుమ్నస్యార్థయన్.

త్వా,పురూరవసేబుధాదుత్పన్నాయస్వపుత్రాయ-గాంపృథ్వీముత్సృజ్యదత్వా,వనం-గతః-తపఃకర్తుమితి శేషః ❋ ॥౪౨॥ ❋
ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేప్రథమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవంసోమవంశ ప్రవృత్తి మభిధాయాథసుద్యుమ్నే వనంగతే సతిపునర్మనోః పుత్రార్థంతపశ్చర్యాంభగవదారాధనంతతఇక్ష్వాక్వాదిపుత్రలాభంతత్పుత్రపౌత్రాదిపరంపరాంతచ్చరితానిచాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం,సుతేసుద్యుమ్నే,వనంగతేసత్య-థ , మనుర్వైవస్వతః,పుత్రాన్ , కామయమానః , యమునాయాంనద్యాం,తత్తటె · శతం,సమాః,తపస్తెపెచకార ❋ ॥౧॥ ❋ తతోఽ,పత్యార్థే పుత్రార్థం దేవం,హరిం,ప్రభుంస్వతన్త్రంభగవన్తం , మయజదారాధితవాన్ , తత,స్తస్య భగవతః,ప్రసాదా,త్స్వతుల్యా ,నిక్ష్వాకుప్రభృతీన్,దశ, పుత్రా,న్ప్రాప , ఇక్ష్వాక్వాదయఃపూర్వమేవనిర్దిష్టాః ❋ ॥౨॥ ❋
తత్ర , పృషధ్రకవ్యాస్సం తత్యభావజ్ఞాపనాయతచ్చరిత్రం తావదాహ ॥ పృషధ్రస్త్వి త్యాదినాక రూపాన్మానవాదిత్యతః ప్రాప్తనేనగ్రన్థేన॥మనోర్వైవస్వతస్య,పుత్రః,పృషధ్రస్తు , తుశబ్దోఽస్యేక్ష్వాక్వాదభ్యస్సన్తత్యభావకృతవైలక్షణ్యాద్యోతనార్థః,గురునావసిష్ఠేన , పిత్రావా , గోపాలఃకృతఃగాఃపాలయేతినియుక్తఃయత్తఃఅవహితస్సన్ , వీరాసనమేవవ్రతంయస్యతథాభూతో , రాత్ర్యాంఖడ్గపాణి ,ర్గాః - పాలయామాసవ్యాఘ్రాదిభ్యోఽరక్షత్ ❋ ॥౩॥ ❋ ఏవంసత్యేకదా , నిశిరాత్ర్యాం,వర్షతిసతిపర్జన్యే-శార్దూలోవ్యాఘ్రః గోష్ఠం-ప్రావిశత్॥తదా,తంద్రృష్ట్వా , తా,శ్శయానా,గావో-భీతా-ఉత్థాయ వ్రజేగోష్ఠేబభ్రముః ❋ ॥౪॥ ❋ తదా,బలవా,న్శార్దూల - ఏకాం-గాం-జగ్రాహ,సాగృహీతాగౌ-రాతురాసతీ,చుక్రోశఆ

ప్రభుః । పురూరవసఉత్సృజ్యగాంపుత్రాయగతోవనమ్ ॥౪౨॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋ఇతిశ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే , ప్రథమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుకఉవాచ ॥ఏవంగతేఽథసుద్యుమ్నేమనుర్వైవస్వతస్సుతే । పుత్రకామస్తపస్తేపేయమునాయాంశతంసమాః ॥౧॥ తతోఽయజన్మనుర్దేవమపత్యార్థేహరింప్రభుమ్ । ఇక్ష్వాకుపూర్వజాన్పుత్రాన్లేభేస్వ సదృశాన్దశ ॥౨॥ పృషధ్రస్తుమనోఃపుత్రోగోపాలోగురుణాకృతః । పాలయామాసగాయత్తోరాత్ర్యాంవీరాసనవ్రతః ॥౩॥ ఏకదాప్రావిశద్గోష్ఠంశార్దూలోనిశివర్షతి । శయానాగావఉత్థాయభీతాస్తాబభ్రముర్వ్రజే ॥౪॥ ఏకాంజగ్రాహబలవాన్సాచుక్రోశభృశాతురా । తస్యాస్తత్క్రన్దితంశ్రుత్వాపృషధ్రోఽభిససారహ ॥౫॥ ఖడ్గమాదాయతరసాప్రలీనోడుగణేనిశి । అజానన్నచ్ఛినద్బభ్రోశ్శిరశ్శార్దూలశఙ్కయా ॥౬॥ వ్యాఘ్రోఽపివృక్ణశ్రవణోనిస్త్రింశాగ్రహతస్తతః । నిశ్చక్రామభృశంభీతోరక్తంపథిసముత్సృజన్ ॥౭॥ మన్యమానో హతంవ్యాఘ్రంపృషధ్రఃపరవీరహా।అద్రాక్షీత్స్వహతాంబభ్రుంవ్యుష్టాయాంనిశిదుఃఖితః ॥౮॥ తంశశాప కులాచార్యఃకృతాగసమకామతః।నక్షత్రబన్ధుశ్శూద్రస్త్వంకర్మణాభవితాఽమునా ॥౯॥ ఏవంశప్తస్తుగురుణాప్రత్యగృహ్ణాత్కృతాఞ్జలిః । అధారయద్వ్రతంవీరఊర్ధ్వరేతామునిప్రియమ్ ॥౧౦॥ వాసుదేవేభగవతి సర్వాత్మనిపరేఽమలే । ఏకాన్తిత్వంగతోభక్త్యాసర్వభూతసుహృత్సమః ॥౧౧॥ విముక్తసఙ్గశ్శాన్తాత్మా

క్రన్దితవతీ,తస్యాగో,స్తత్క్రన్దితం-నిశమ్య,పృషధ్రస్సమీపమియాయ ❋ ॥౫॥ ❋ నిశి,ప్రలీనా,ఉడుగణానక్షత్రగణా,యస్మిన్ తస్మిన్సమయే,మేఘావృతత్వాదమ్బరస్యనక్షత్రప్రకాశేనాపివర్జితేసమయె , అతఏవ,అజానన్,శార్దూలశఙ్కయా,బభ్రోః కపిలాయాగో,శ్శిరః,ఖడ్గ,మాదాయ తరసాబలేన,అచ్ఛినత్ చిచ్ఛేద ❋ ॥౬॥ ❋ తదా , నిస్త్రింశఃఖడ్గ- స్తస్యా,గ్రతః,ప్రహరణవేగా,త్సమీపస్థెవ్యాఘ్రశ్ఛి,న్నకర్ణో,భూత్వా,నితరాం,భీతః,పథిరక్తంసముత్సృజన్,తతోగోష్ఠా-న్నిష్క్రాన్తః ॥౭॥ తతః,పరవీరహాపృషధ్రో,వ్యాఘ్రం,హతం-మన్యమానో,నిశివ్యుష్టాయామతీతాయాంసత్యాం , ప్రభాతె,స్వేన - హతాం,బభ్రు,మద్రాక్షీత్ , తతో,నితరాం-దుఃఖితో,బభూవ ❋ ॥౮॥ త,మకామతఃప్రమాదా , త్కృతాగసమపి,పృషధ్రం-కులాచార్యోవసిష్ఠశ్శశాప,శాపమెవాహ ॥ నేతి ॥ త్వంక్షత్రబన్ధురపి, నభవితాసి,కిన్త్వ-మునాపాపేనకర్మణా,కేవలం,శూద్రో, భవేతి ❋ ॥౯॥ ❋ ఇత్థంస్వగురుణావసిష్ఠేన-శప్తః,పృషధ్రః,కృతాఞ్జలి-శ్శాపం- ప్రత్యగృహ్ణాత్ ప్రతిజగ్రాహ,తతో వీరఃపృషధ్రో-జితేన్ద్రియో-భూత్వా-మునీనాం-ప్రియంవ్రతం, భగవదుపాసనాత్మక , మధారయత్-భగవన్తముపాసాఞ్చక్ర ఇత్యర్థః ❋ ॥౧౦॥ ❋ తతః,కతిపయైర్దినై-స్సర్వభూతాన్తరాత్మని-నిరస్తనిఖిలదోషె,పరస్మిన్ బ్రహ్మణి,ఏకాన్తిత్వం " ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థమహంసచమమప్రియః॥జ్ఞానీత్వాత్మైవమెమత ,, మిత్యాదిస్థానోక్తానన్యప్రయోజనసాక్షాత్కారపర్యన్తభక్త్యాత్మకజ్ఞాననిష్ఠత్వం,ప్రాప్త-స్సర్వభూతసుహృత్,సమః,సుఖదుఃఖయోరితి శేషః ❋ ॥౧౧॥ ❋ విముక్తఐహికేష్వాముష్మికేషుచభోగేషుసఙ్గో,యేనసః-శాన్తః-రాగాదిభిరకలుషిత-ఆత్మా మనో, యస్య - సంయతానినియమితాన్యక్షాణీన్ద్రియా

ణేయేన-నవిద్యతే-పరిగ్రహః దేహాతిరిక్తతదనుబన్ధీ యస్యసః- యదృచ్ఛయోపపన్నేనదైవాల్లబ్ధేనాన్నాదినా , ఆత్మనోదేహస్య,వృత్తింకల్పయన్ ధారణాంకుర్వన్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఆత్మనిపరమాత్మన్యాత్మానంమన-ఆధాయనివేశ్య-యద్వా-ఆత్మానం ప్రత్యగాత్మాన-మాధాయ“ఓమిత్యాత్మానంయుఞ్జీతే,,తిశ్రుత్యుక్తప్రకారేణతచ్ఛేషతయాతదాయత్తసత్తాదిమత్త్వేనచానుసన్ధాయేత్యర్థః- జ్ఞానతృప్తఃనిరతిశయానన్దరూపభగవదుపాసనాత్మకజ్ఞానేనైవతృప్త-స్తదన్యవిషయనిస్పృహ-స్సమాహితఃఅప్రకమ్ప్యఃభగవద్భక్తియోగనిష్ఠః-జడాదీనామాకృతిరివాకృతిరాకారో యస్యసః , ఏతాంమహీం-విచచార ❁ ॥౧౩॥ ❁ యావత్ప్రారబ్ధ-మేవంవిధం-వృత్తంవృత్తి-ర్యస్యసః-తదవసానే-కదాచి - ద్వనం,ప్రవిశ్య,తతోత్థితం-దావాగ్నిం,దృష్ట్వా తం-ప్రవిశ్య, తేనదవాగ్నినో-పభుక్తానిదగ్ధాని-కరణానికరచరణాదీని-యస్య-తాదృశో - మునిః- పృషధ్రః-పరంబ్రహ్మ ప్రాప ప్రాప్తవాన్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అథకవేర్వృత్తమాహ॥ కవిరిత్యేకేన ॥కనీయానిక్ష్వాక్వాదీనాంసర్వేషామవరజః,కవి,ర్విషయేషుశబ్దాదిషు-నిస్పృహః-అతఏవరాజ్యం-బన్ధుభిస్సహ,గృహాంశ్చ,త్యక్త్వా , స్వరోచిషంస్వాభావికదీప్తియుక్తం “ ఆదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తా,,దితిహిశ్రుతిః-యద్వా,స్వప్రకాశంజ్ఞానస్వరూపం,పురుషంపరమపురుషంస్వచిత్తేనివేశ్య-చిత్తంతస్మిన్ స్థిరీకృత్యేత్యర్థః , కైశోరవయస్క-ఏవ - పరాం - గతి - మవాప ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అథకరూషస్యవంశమాహ ॥ కరూషాదితి॥ కారూషసంజ్ఞా క్షత్రియాః - క్షత్రియాః - ఉత్తరదేశస్య - గోప్తారః - బ్రహ్మణ్యాః బ్రాహ్మణేషు సాధవః - ధర్మానుకూల వాత్సల్య యుక్తాశ్చ - భవన్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అథ ధృష్టస్య వంశం తద్వృత్తం - చాహ ॥ ధృష్టాదిత్యర్ధేన॥

సంయతాత్మోఽపరిగ్రహః।యదృచ్ఛయోపపన్నేనకల్పయన్వృత్తిమాత్మనః ॥ ౧౨ ॥ ఆత్మన్యాత్మానమాధా
యజ్ఞానతృప్తస్సమాహితః । విచచారమహీమేతాంజడాన్ధబధిరాకృతిః ॥ ౧౩ ॥ ఏవంవృత్తోవనంగత్వాదృ
ష్ట్వా దావాగ్నిముత్థితమ్ । తేనోపభుక్తకరణోబ్రహ్మవాపపరంమునిః ॥ ౧౪ ॥ కవిఃకనీయాన్విషయేషునిస్పృ
హోవిసృజ్యరాజ్యంసహబన్ధుభిర్గృహాన్ । నివేశ్యచిత్తేపురుషంస్వరోచిషంవివేశకైశోరవయాః పరాంగ
తిమ్ ॥ ౧౫ ॥ కరూషాన్మానవాదాసన్కారూషాఃక్షత్రజాతయః।ఉత్తరాపథగోప్తారోబ్రహ్మణ్యాధర్మవత్స
లాః ॥ ౧౬ ॥ ధృష్టాద్ధార్ష్టమభూత్క్షత్రంబ్రహ్మభూయంగతంక్షితౌ । నృగస్యవంశస్సుమతిర్భూతజ్యోతిస్త
తోవసుః॥౧౭॥వసోఃప్రతీకస్తత్పుత్రఓఘవానోఘవత్పితా।కన్యాచౌఘవతీనామసుదర్శనఉవాహతామ్॥౧౮॥
చిత్రసేనోనరిష్యన్తాదృక్షస్తస్యసుతోఽభవత్ । తస్యమీఢ్వాంస్తతఃకూర్చఇన్ద్రసేనస్తతస్సుతః ॥ ౧౯ ॥ వీతి
హోత్రస్త్విన్ద్రసేనాత్తస్యసత్యశ్రవాస్సుతః । ఉరుశ్రవాస్సుతస్తస్యదేవదత్తస్తతోఽభవత్ ॥ ౨౦ ॥ తతో
ఽగ్నివేశ్యోభగవానగ్నిస్స్వయమభూత్సవః ।కానీనఇతివిఖ్యాతోజాతుకర్ణ్యోమహానృషిః ॥ ౨౧ ॥ తతోబ్రహ్మ
కులంజాతమాగ్నివేశ్యాయనంనృప । నరిష్యన్తాదయఃప్రోక్తాదిష్టవంశమథోశృణు॥౨౨॥నాభాగోదిష్టపుత్రో

ధృష్టాన్మానవా - ద్ధార్ష్టి సంజ్ఞం - క్షత్రంక్షత్ర జాత్యా శ్రయాణికానిచిదపత్యాన్యభూవన్నిత్యర్థః - తచ్చ - క్షత్రం క్షితౌ - బ్రహ్మభూయంగతం - బ్రహ్మణోభావః బ్రహ్మభూయం అపహతపాప్మత్వాది గుణాష్టకసంపత్తిః “ బ్రాహ్మేణజైమిని,, రితిహిశారీరకంసూత్రం - త-ద్గతంఅస్మిన్ లోకేపరబ్రహ్మోపాసనయాతద్భావంప్రాపేత్యర్థః అథనృగస్యవంశమాహ ॥ నృగస్యేతి ॥ నృగస్యమానవస్య - వంశ్యః వంశేభవస్తావ - త్సుమతి - స్తత-స్సుమతే - ర్భూతజ్యోతి - స్తతశ్చవసుః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ వసోః-ప్రతీక - స్తస్యప్రతీకస్య-పుత్ర-ఓఘవాన్-ఓఘవాన్పితాయస్య-సోఽప్యోఘవానేవ-ఓఘవతః-కన్యాదుహితా-ఓఘవతీతిప్రసిద్ధా-తామోఘవతీం-సుదర్శన-ఉవాహఉపయేమే ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అథనరిష్యన్తస్యవంశమాహ॥చిత్రసేనఇతి ॥ నరిష్యన్తాన్మానవా-చ్చిత్రసేన-స్తస్యచిత్రసేనస్య,ఋక్షసంజ్ఞ-స్సుతో,ఽభవత్-తస్యఋక్షస్య - మీఢ్వాన్-తతోమీఢుషః-కూర్చ-స్తత్సుతఃకూర్చస్యసుత-ఇన్ద్రసేనః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఇన్ద్రసేనా-ద్వీతిహోత్రో,ఽభవత్-తస్యవీతిహోత్రస్య-సుత-స్సత్యశ్రవాః అభవత్ - తస్యసత్యశ్రవస-స్సుత-ఉరుశ్రవాః-తత-ఉరుశ్రవసో-దేవదత్త-స్సుతో,ఽభవత్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ దేవదత్తస్యతు-భగవా-నగ్ని - స్స్వయమేవ-పుత్రతాం -ప్రాప్త- స్సచ-కానీనఇతి-ప్రసిద్ధ-ఋషి-రభూత్-తస్యైవనామాన్తరే జాతుకర్ణ్యఇత్య,గ్నివేశ్యఇతిచ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తతఃఅగ్నివేశ్యజాతుకర్ణ్యాపరనామధేయాత్కానీనా - ద్ధేనృప-అగ్నివేశ్యాయనమాగ్నివేశ్యగోత్రమేతత్కులమిత్యేవం విధవ్యవహారవిషయం - బ్రాహ్మణకులం-జాతం - వృత్తానువాదపూర్వకంవక్ష్యమాణకథనంప్రతిజానీతే - ఏవంనరిష్యన్తఆది ర్యేషాంతత్పుత్రాదీనాం- తే-ప్రోక్తాః-అథ-దిష్టస్యమానవస్య-వంశం-శృణు-కథయతోమత్తఇతి శేషః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ దిష్టస్య-పుత్రో- నాభాగ-స్సచాయంనాభాగః - కర్మణాకృషిగోరక్షవాణిజ్యాదికర్మ

ణాం,వైశ్యతాం।ప్రాప్తః-కర్మణావైశ్యతాంగతఇత్యనేనపూర్వకాలేశమదమాదికర్మణైవవిప్రత్వాదిజాత్యాశ్రయత్వమితిసూచితం-మనుపౌత్రాన్నాభాగాదయమన్యోనాభాగః-స్తస్యవంశశ్చతుర్థేఽధ్యాయేవక్ష్యతే-తస్యనాభాగస్య-సుతో-హలన్ధనః-హలన్ధనా-ద్వత్సప్రీతి-స్సుతోఽభవత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁వత్సప్రీతే-స్సుతః-ప్రాంశుః-తత్సుతః ప్రాంశోస్సుతః-ప్రమితిః-హేవిభో-ప్రమితేః-ఖమిత్ర-స్తస్మాత్ఖమిత్రా-చ్చాక్షుషః-అథ-చాక్షుషా-ద్వివింశతి-రభూత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁వివింతేః-పుత్రో-రమ్భః-అస్యరమ్భస్య-పుత్రః-ఖనినేత్ర-స్సచ,ధార్మికః, తస్యరమ్భస్యాత్మజః-కరన్ధమాఖ్యో-మహారాజ-అసీత్,హేనృప ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁తస్యకరన్ధమస్య-సుతోఽవిక్షిత్-తత్పుత్రంవదం స్తంవిశినష్టి॥యస్యావిక్షితః-పుత్రో-మరుత్తాఖ్య,శ్చక్రవర్తీ కృత్స్నభూమణ్డలరూపంచక్రంయస్యవశేవర్తతేసచక్రవర్తీ,తాదృశో,బభూవ,మరుత్తంవిశింషన్ సఙ్గ్రహేణతద్వృత్తాన్తమాహ॥ సంవర్తఇతి॥యంమరుత్త-మఙ్గిరస-స్సుతో-మహాయోగీ,సంవర్తః-అయాజయత్ ॥❁ ౨౬ ॥ ❁మరుత్తస్య-యజ్ఞోయథాయాదృశః-తథాతాదృశః-కశ్చిదప్య-న్యో-యజ్ఞో-భువి-నకేనచిత్కృతఇత్యర్థః-మరుత్తస్యయజ్ఞమేవవిశినష్టి॥యత్కించిద్యజ్ఞోపకరణాదికం-తత్సర్వం,తత్కృతయజ్ఞేహి, శోభనం,హిరణ్మయమేవా,సీత్ ❁ ॥౨౭ ॥ ❁తథా-తస్మిన్యజ్ఞే-ఇన్ద్రస్సోమేనరసేన,అమాద్యత్ అహృష్యత్,తథా-ద్విజాతయోబ్రాహ్మణాశ్చ-దక్షిణాభి-రమాద్యన్,కించ-తత్రయజ్ఞే-మరుతః-పరివేష్టారఃభోజనపాత్రేష్వన్నాదీనాంప్రదాతార-స్సభాయాంసీదన్త్యుపవిశన్తీతిసభాసదస్సభ్యా,విశ్వేదేవాః॥ ❁ ౨౮॥ ❁మరుత్తస్య-పుత్రో,దమ,స్తస్యతు-పుత్రో-రాజవర్ధనాఖ్యస్సమభవత్, తస్యరాజవర్ధనస్య,సుత, స్సుధృతి,ర్జజ్ఞేబభూవ-తస్య,

---

ఽన్యః కర్మణా వైశ్యతాంగతః।హలన్ధనస్సుత స్తస్యవత్సప్రీతిర్హలన్ధనాత్ ॥ ౨౩ ॥ వత్సప్రీతేస్సుతః ప్రాంశు స్తత్సుతః ప్రమితిర్విభో । ఖమిత్రః ప్రమితే స్తస్మాచ్చాక్షుషోఽథవివింశతిః ॥౨౪॥ వివింశతిసుతో రమ్భః ఖనినేత్రోఽస్యధార్మికః । కరన్ధమో మహారాజ స్తస్యాసీదాత్మజో నృప ॥ ౨౫ ॥ తస్యావిక్షిత్సుతో యస్య మరుత్తశ్చక్రవర్త్యభూత్ । సంవర్తోఽయాజయద్యం వై మహాయోగ్యఙ్గిరస్సుతః ॥ ౨౬ ॥ మరుత్తస్య యథా యజ్ఞో న తథాఽన్యోఽస్తి కశ్చన । సర్వం హిరణ్మయం చాసీద్యత్కించి త్తస్య శోభనమ్ ॥ ౨౭ ॥ అమాద్యదిన్ద్రస్సోమేన దక్షిణాభిర్ద్విజాతయః । మరుతః పరివేష్టారో విశ్వేదేవాస్సభాసదః ॥ ౨౮ ॥మరుత్తస్య దమః పుత్ర స్తస్యాసీద్రాజవర్ధనః । సుధృతి స్తత్సుతో జజ్ఞే సౌధృతేయో నరస్సుత ॥ ౨౯ ॥ తత్సుతః కేవల స్తస్మాద్బిన్దుమాన్వేగవాం స్తతః । బిన్దు స్తస్యాభవ త్తస్య తృణబిన్దుర్మహీపతిః ॥ ౩౦ ॥ తం భేజేఽలమ్బుసా దేవీ భజనీయగుణాలయమ్ । వరాప్సరా యతః పుత్రాః కన్యా చేలబిలాఽభవత్ ॥ ౩౧ ॥ తస్యాముత్పాదయామాస విశ్రవా ధనదం సుతమ్ ।సోఽవాప విద్యాం పరమామృషి ర్యోగేశ్వరాత్పితుః ॥ ౩౨ ॥ విశాలశ్శూన్యబన్ధుశ్చధూమ్రకేతుశ్చతత్సుతాః । విశాలో వంశకృద్రాజా వైశాలీంనిర్మమేపురీమ్ ॥ ౩౩ ॥ హేమచన్ద్రస్సుత స్తస్యధూమ్రాక్ష స్తస్యచాత్మజః । తత్పుత్ర స్సహదేవస్తుకృశాశ్వ స్తస్యచాత్మజః ॥ ౩౪ ॥ కృశాశ్వాత్సోమదత్తోఽభూద్యోఽశ్వమేధై రిడస్పతిమ్ । ఇష్ట్వా పురుషమేవాగ్ర్యాం గతిం యోగేశ్వరాదృతామ్ ॥ ౩౫ ॥సోమదత్తాత్తుసుమతి స్తత్సుతో జనమేజయః ॥

నరఇతిప్రసిద్ధస్సుత-స్తస్యైవనామాన్తరంసౌధృతేయఇతి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁తత్సుతస్సౌధృతేయస్యసుతః-కేవల-స్తస్మాత్కేవలాద్బిన్దుమాన్-జజ్ఞేఇత్యనుషఙ్గః-తతోబిన్దుమతో,వేగవాన్-తస్యవేగవతఃబిన్దుః-పుత్రోఽభవత్-తత్పుత్రందర్శయన్ తంవిశినష్టి॥యస్యబిన్దో-స్తృణబిన్దురితిప్రసిద్ధో-మహీపతిః-పుత్రో-బభూవ ❁॥౩౦॥ ❁భజనీయాస్సమాశ్రయణోపయుక్తాః-గుణా-యస్య-తం-తృణబిన్దు-మప్సరశ్శ్రేష్ఠా-దేవస్యేన్ద్రస్యసంబన్ధినీ-అలమ్బుసా-భేజేఅన్వవర్తత-యతఃయస్యామలంబుసాయాం-తృణబిన్దోః-పుత్రా-అభవన్-ఇలబిలాఖ్యా-కన్యాచా-భవత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁కన్యాంవిశింషన్ తస్యాస్సుతమాహ ॥ యస్యామిలబిలాయాం-విశ్రవాః కుబేరంధనదం-సుత-ముత్పాదయామాస-సధనద,స్తృణబిన్దుర్వా,యోగేశ్వరాత్పితుర్విశ్రవసో-బిన్దోర్వా,ఋషేస్సకాశా,త్పరమాం,విద్యా,మవాప, అన్తర్ధానవిద్యాంవాఽవాపేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁తృణబిన్దోస్సుతాన్నిర్దిశతి॥విశాలఇతి॥తత్ర-విశాలాఖ్యో,రాజా,వంశవర్ధనోవైశాలీంపురీం, నిర్మమే ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁తస్యవిశాలస్య,సుతో-హేమచన్ద్రః, తస్యహేమచన్ద్రస్యా,త్మజో ధూమ్రాక్షః-తత్సుతోధూమ్రాక్షసుత స్తు, సహదేవః, సహదేవపుత్ర స్తుకృశాశ్వః ❁ ॥ ౩౪॥ ❁కృశాశ్వా,త్సోమదత్తః,పుత్రో,ఽభవత్ ॥తస్యవృత్తమాహ॥యస్సోమదత్తో,ఽశ్వమేధై,రిడస్పతిమిడాహోమారాధ్యంపరమపురుష,మిడాపృథివీ, తదుపలక్షితజగత్పతిమితివా, పారస్కరాదిత్వాత్సాధుః-ఆరాధ్య,యోగీశ్వరైః-ప్రార్థనీయాం,గతిం,మవాప,ముక్తోఽభవదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁సోమదత్తా-త్సుమతిః-తత్సుతో,జనమేజయః,త ఏతేఉక్తా,వైశాలభూపాలాఃవిశాలాన్వయేజాతాః,తృణబిన్దోఃకూటస్థస్య, యశోధరాఃకీర్తివర్ధనాః,ఏతేవైశాలభూపాలాఇత్యన్వ

తద్వంశజా ఆన్యేపిబహవోఽగణ్యాస్సన్తీత్యభిప్రేతమ్ ✽ ॥ ౩౬॥ ✽ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధేద్వితీయోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

దిష్టవంశస్యాతివిపులత్వాత్సాకల్యేనవక్తుమశక్య తామభిప్రేత్యాథశర్యాతేర్మానవస్యచరిత్రంవంశంచాహతృతీయె నమనోఃపుత్ర-శ్శర్యాతిసంజ్ఞకో, రాజా,బ్రహ్మిష్ఠః వేదార్థనిష్ఠోబభూవ- తదేవాహ , యోవైశర్యాతి-రఙ్గిరసాం-సత్రే,ఆఙ్గిరసకర్తృకేసత్రే,ద్వితీయెహ్నిక్రియమాణంకర్మ-చివాన్,శ్రౌతేఽతీవకుశలఇతిభావః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ తస్యశర్యాతేః-కమలెఇవలోచనేయస్యాస్సా,కన్యా,సుకన్యేతిప్రసిద్ధా,సంబభూవ , ఉత్తానబర్హిరాదయఃపుత్రావక్ష్యన్తే , తావత్కన్యావృత్తాన్తమాహ ॥ సకదాచిత్తయాసహ-వనం,గత-స్తత్ర-చ్యవనస్యఋషెః,ఆశ్రమ,మగమత్ ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ సాసుకన్యా- సఖీభిః-పరివృతా,వనే,అఙ్ఘ్రిపాన్ద్రుమాన్,విచిన్వన్తీవల్మీకబిలె,ఖద్యోతెఇవస్థితెజ్యోతిషీదదర్శ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ బాలాసుకన్యా , చోదితా,సఖీభిరితిశేషః,ముగ్ధభావెనమౌఢ్యేనచ,తెజ్యోతిషీకణ్టకేనా , విధ్యత్ , అతాడయత్ , తతో,వల్మీకబిలయోస్సకాశాత్,బహు,రుధిరంసుస్రావ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ తస్మిన్నేవచక్షణె,సైనికానాం- మలమూత్రయోర్నిరోధో,బభూవ,తదా,తాన్నిరుద్ధశకృన్మూత్రాన్సైనికా,నాలక్ష్యజ్ఞాత్వా,రాజర్షిశ్శర్యాతిర్విస్మితః , స్వపురుషా,నబ్రవీత్ ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ ఉక్తమెవాహ॥ అపీతి ॥ యుష్మాభి,ర్భార్గవస్య-చ్యవనస్య, భద్రమపరాధః , విచేష్టితమపి-అపశబ్దఃప్రశ్నద్యోతకః-అపరాధఃకృతఃకిమిత్యర్థః-నోఽ

ఏతేవైశాలభూపాలాస్తృణబిన్దోర్యశోధరాః ॥ ౩౬ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽✽ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే,ద్వితీయోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽
శ్రీశుకఉవాచ ॥ శర్యాతిర్మానవోరాజాబ్రహ్మిష్ఠస్సబభూవహ । యోవాఙ్గిరసాంసత్రేద్వితీయమహరూచివాన్ ॥ ౧ ॥ సుకన్యానామతస్యాసీత్కన్యా కమలలోచనా । తయాసార్ధంవనగతోహ్యగమచ్చ్యవనాశ్రమమ్ ॥ ౨ ॥ సాసఖీభిఃపరివృతావిచిన్వన్త్యఙ్ఘ్రిపాన్వనే।వల్మీకరన్ధ్రేదదృశేఖద్యోతేఇవజ్యోతిషీ ॥ ౩ ॥ తేదైవచోదితాబాలాజ్యోతిషీకణ్టకేనవై। అవిధ్యన్ముగ్ధభావేనసుస్రావాసృక్తతోబహు ॥ ౪ ॥ శకృన్మూత్రనిరోధోఽభూత్సైనికానాంచతత్క్షణాత్ ।రాజర్షిస్తానుపాలక్ష్యపురుషాన్విస్మితోఽబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥అప్యభద్రంనయుష్మాభిర్భార్గవస్యవిచేష్టితమ్ । వ్యక్తంకేనాపినస్తస్యకృతమాశ్రమదూషణమ్ ॥ ౬ ॥ సుకన్యాప్రాహపితరంభీతాకిఞ్చిత్కృతంమయా । ద్వేజ్యోతిషీఅజానన్త్యానిర్భిన్నేకణ్టకేనతే॥ ౭ ॥ దుహితుస్తద్వచశ్శ్రుత్వాశర్యాతిర్జాతసాధ్వసః।మునింప్రసాదయామాసవల్మీకాన్తర్హితంశనైః ॥ ౮ ॥తదభిప్రాయమాజ్ఞాయప్రాదాద్దుహితరంమునేః। కృచ్ఛ్రాన్ముక్తస్తమామన్త్ర్యపురంప్రాయాత్సహానుగః॥౯॥సుకన్యాచ్యవనంప్రాప్యపతింపరమకోపనమ్ । ప్రీణయామాసచిత్తజ్ఞాప్యప్రమత్తాఽనువృత్తిభిః ॥ ౧౦ ॥ కస్యచిత్త్వథకాలస్యనాసత్యావాశ్రమంగతౌ । సపూజఇత్వాప్రోవాచవయోమెదత్తమీశ్వరౌ॥౧౧॥గ్రహంగ్రహీష్యెసోమస్యయజ్ఞెవామప్యసో

స్మాకంసంబన్ధినా , కేనాపిప్రాణినా, ఆశ్రమదూషణం , వ్యక్తంకృతంనూనంకృతం , అన్యథైవముపద్రవోనస్యాదితిభావః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ ఏవం , శర్యాతౌపృచ్ఛతిసతి-భీతాసతీ సుకన్యా,పితరం,ప్రాహ,కిం,కిఞ్చిన్మయా,అభద్రం-కృతమితి,కింతదభద్రమిత్యత్రాహ॥ ద్వేఇతి ॥ తేవల్మీకరన్ధ్రయోర్దృష్టె, ద్వే,జ్యోతిషీ,అజానన్త్యాఇమెవల్మీకాన్తర్హితస్యఋషెశ్శరీరైకభూతె ఇత్యేవమజానన్త్యా,మయాకర్త్ర్యా,కణ్టకేనకరణేన,నిర్భిన్నె ✽ ॥ ౭ ॥ ఇతీదం , దుహితు,ర్వచ,శ్శ్రుత్వా,శర్యాతి,ర్జాతంసాధ్వసంభయం,యస్యసః వల్మీకాన్తర్హితం,మునించ్యవనం-శనైః-ప్రసాదయామాస,స్తోత్రాదిభిఃప్రసన్నమకరోత్ ✽॥౮॥✽ తత,స్తస్యచ్యవనస్య , భిప్రాయం , ముగ్ధేయంమమకన్యాత్వయాక్షన్తవ్యమిత్యుక్తెసతికతివర్షాణ్యస్యాఃవివాహఃకృతోనవేత్యాదితద్వాక్యైస్తదభిప్రాయంజ్ఞాత్వా,దుహితరం, మునె , శ్చ్యవనస్య ప్రాదాత్ ,తతః-కృచ్ఛ్రాద్విపద్దుహితృవిశ్లేషనిమిత్తాత్క్లేశాన్ముక్తః « అర్థోహికన్యాపరకీయఎవ,,త్యాదిన్యాయానుసన్ధానేనముక్తః,తంచ్యవన,మామన్త్ర్యపృష్ట్వా,సానుగఃపురీంయయౌ ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ తత,స్సుకన్యా,పరమమధికంకుప్యతీతిపరమకోపన,స్తం,నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరిల్యుః,చ్యవనం,పతిం,ప్రాప్య,తదభిప్రాయజ్ఞాసావధానచిత్తాసతీ-అనువృత్తిభిః-ప్రీణయామాసప్రీతమకరోత్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ అథతతః కస్యచిత్కాలస్యకస్మింశ్చిత్కాలె, నాసత్యావశ్వినౌ , స్వాశ్రమంప్రతి , గతౌ,సమ్య, క్పూజయిత్వా చ్యవనః,ప్రాహ॥తదెవాహ ॥ వయఇత్యాదినాబాధమిత్యతఃప్రోక్తేనగ్రన్థేన॥ హేఈశ్వరౌ , యువాం,మె , జరయాగ్రస్తాయమహ్యం,వయస్తారుణ్యం,దత్తంయచ్ఛతం॥ డుదాఞ్ దానె,,ఇత్యస్మాల్లోణ్మధ్యమపురుషద్వివచనంయచ్ఛాదేశస్తుణితెఎవ - తద్విధౌ దాణితిణితో నిర్దేశాత్ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ తవవయఃప్రదానేనావయోఃకస్త్వత్కృతఉపకారఇత్యాశఙ్కాంనిరాకుర్వన్నాహ॥గ్రహమితి॥

యజ్ఞే అసోమపయోః సోమపానరహితయోః, అనేన “ అశ్వినౌ వై దేవానామసోమపావాస్తామ్ ” ఇతి శ్రుత్యర్థ ఉక్తః. వాం యువయోః సోమస్య గ్రహం గ్రహీష్యే సోమపూర్ణం పాత్రం దాస్యామి, యువాం సోమేన యక్ష్యామీత్యర్థః “ ఐన్ద్రవాయవం గృహ్ణాతి ” ఇత్యాదిషు ద్రవ్యదేవతాసంబన్ధానుపపత్త్యా గృహ్ణాతేర్యాగపర్యవసాయిత్వాత్, అతో మమ వయస్తారుణ్యం స్త్రీణాం యదీప్సితం తాదృశం రూపం సౌన్దర్యం చ క్రియతాం యువాభ్యాం సంపాద్యతామ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఇత్థం తద్వచ ఆకర్ణ్య స్వవైద్యావశ్వినావభినన్ద్య, విప్రం చ్యవనం, బాఢమిత్యూచతుః అఙ్గీకృత్యోచతురిత్యర్థః. ఉక్తిమేవాహ ॥ నిమజ్జతామితి ॥ సిద్ధైర్వినిర్మితే అస్మిన్ హ్రదే, భవాన్ నిమజ్జతాం నిమగ్నో భవతు ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఇతీత్థముక్తశ్చ్యవనో జరయా గ్రస్తదేహః అత ఏవ ధమనిసన్తతః ధమనీభిర్నాడీభిః దేహోపరి దృశ్యమానాభిర్వ్యాప్తః వలీభిః పలితేన చ ఉపలక్ష్యమాణో దేహో యస్య సః అశ్విభ్యాం హ్రదం ప్రవేశితః. తావపి తమతివృద్ధం గృహీత్వా ప్రవిష్టావిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తతస్తతో హ్రదాత్ త్రయః పురుషాః అపీచ్యాః కమనీయాః ప్రమదానాం స్త్రీణాం ప్రియాః పద్మానాం స్రగ్యేషాం కుణ్డలాన్యేషాం సన్తీతి తథా, శోభనాని వాసాంసి యేషాం తే. తుల్యరూపాః పరస్పరమవిభజనీయరూపా ఉత్తస్థుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సూర్యస్యేవ వర్చో యేషాం తాన్ సమానరూపాన్, ఉత్థితాన్ త్రీన్ పురుషాన్ అవలోక్య, తేషాం మధ్యే స్వపతిమజానతీ సుకన్యా సాధ్వీ, హేతుగర్భమిదం పతివ్రతాత్వాదిత్యర్థః. అశ్వినౌ శరణం యయౌ, యువాం ప్రదక్షిణీకృత్వా మమ పతిం దర్శయతామితి ప్రార్థయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తతోఽశ్వినౌ తత్పాతివ్రత్యేన తోషితౌ, తస్యై సుకన్యాయై పతిం దర్శయిత్వా ఋషిమాపృచ్ఛ్య, తేన స్తూయమానౌ, త్రివిష్టపం దివం యయతుః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అథ తతః కదాచిద్యక్ష్యమాణో యాగం కరిష్యమాణః శర్యాతిశ్చ్యవనస్య జామాతురాశ్రమం గతః తత్ర దుహితుః పార్శ్వే, సూర్యవర్చసం పురుషం దదర్శ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తదా కృతం పాదయోరభివన్దనం యయా తాం దుహితరం రాజా శర్యాతిః ప్రాహ. కథంభూతః, ఆశిషః, అకుర్వన్నేవ నాతిప్రీతమనో యస్య తాదృశ ఇవ స్థితః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ చికీర్షితమిత్యాదినా ॥ తే త్వయా కిమిదం చికీర్షితం కిమిదం కృతమిత్యర్థః. సన్నర్థస్త్వవివక్షితః. న కించిదప్యకృత్యం మయా కృతమిత్యత ఆహ ॥ లోకనమస్కృతో మునిశ్చ్యవనస్తవ పతిస్త్వయా ప్రలోభితః వఞ్చితః. ఇదమేవాకృత్యం కృతమితి భావః. ప్రలోభనం కథం జ్ఞాతమిత్యత్రాహ ॥ హే అసతి, యా త్వం జరాగ్రస్తమత ఏవాసమ్మతమనభీష్టం పతిం విహాయ కంచిదముం పార్శ్వవర్తినమధ్వగం పాన్థం జారం భజసే అనువర్తసే అసౌ న తవ భర్తా జరాగ్రస్తస్యైవ త్వద్భర్తుర్మయా దృష్టత్వాదితి భావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ హే సతాం కులప్రసూతే తే తవ మతిరన్యథా తద్విపర్యయేణ కథమవగతా అవసన్నా అధ్యవసితేతి వా తదేవాహ ॥ కులదూషణం త్విదమిత్యాది, అపత్రపా నిర్లజ్జా సతీ జారం బిభర్షి అనువర్తసే ఇతీదం కులదూషణం కృతం. కించ పితుః పత్యుర్భర్తుశ్చ కులమధస్తమః నయసి, అధస్తనం తమఃప్రాయం నరకం నయసి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఇత్యేవం బ్రువాణం పితరం శుచిస్మితా, సుకన్యా, స్మయమానా సత్యువాచ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ హే తాత ఏష మత్పార్శ్వవర్తీ, తవ జామాతా, భృగునన్దనశ్చ్యవన ఏవ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ కథం తర్హి తేన ప్రవయసైవంవిధవయోరూపాదికం ప్రాప్తమితి పృచ్ఛతే పిత్రే, తద్వయోరూపాదిప్రాప్త్యాదికం సర్వం, శశంస కథయామాస, తతో విస్మితశ్శర్యాతిర్నితరాం ప్రీతః, తనయాం, పరిషస్వజే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తతశ్చ్యవనో, వీరం శర్యాతిం, సోమేన ద్రవ్యేణ యాజయత్-

మఖోః ॥ క్రియతాం మే వయో రూపం ప్రమదానాం యదీప్సితమ్ ॥ ౧౨ ॥ బాఢమిత్యూచతుర్విప్రమభినన్ద్య భిషక్తమౌ । నిమజ్జతాం భవానస్మిన్ హ్రదే సిద్ధవినిర్మితే ॥ ౧౩ ॥ ఇత్యుక్తో జరయా గ్రస్తదేహో ధమనిసన్తతః । హ్రదం ప్రవేశితోఽశ్విభ్యాం వలీపలితవిక్రియః ॥ ౧౪ ॥ పురుషాస్త్రయ ఉత్తస్థురపీచ్యా వనితాప్రియాః । పద్మస్రజః కుణ్డలినస్తుల్యరూపాః సువాససః ॥ ౧౫ ॥ తాన్ నిరీక్ష్య వరారోహా సరూపాన్ సూర్యవర్చసః । అజానతీ పతిం సాధ్వీ హ్యశ్వినౌ శరణం యయౌ ॥ ౧౬ ॥ దర్శయిత్వా పతిం తస్యై పాతివ్రత్యేన తోషితౌ । ఋషిమామన్త్ర్య యయతుర్విమానేన త్రివిష్టపమ్ ॥ ౧౭ ॥ యక్ష్యమాణోఽథ శర్యాతిశ్చ్యవనస్యాశ్రమం గతః । దదర్శ దుహితుః పార్శ్వే పురుషం సూర్యవర్చసమ్ ॥ ౧౮ ॥ రాజా దుహితరం ప్రాహ కృతపాదాభివన్దనామ్ । ఆశిషో న ప్రయుఞ్జానో నాతిప్రహృష్టమనా ఇవ ॥ ౧౯ ॥ శర్యాతిరువాచ ॥ చికీర్షితం తే కిమిదం పతిస్త్వయా ప్రలోభితో లోకనమస్కృతో మునిః । యా త్వం జరాగ్రస్తమసత్యసమ్మతం విహాయ జారం భజసేఽముమధ్వగమ్ ॥ ౨౦ ॥ కథం మతిస్తేఽవగతాన్యథా సతాం కులప్రసూతే కులదూషణం త్విదమ్ । బిభర్షి జారం యదపత్రపా కులం పితుశ్చ భర్తుశ్చ నయస్యధస్తమః ॥ ౨౧ ॥ ఏవం బ్రువాణం పితరం స్మయమానా శుచిస్మితా । ఉవాచ తాత జామాతా తవైష భృగునన్దనః ॥ ౨౨ ॥ శశంస పిత్రే తత్సర్వం వయోరూపాభిలమ్భనమ్ । విస్మితః పరమప్రీతస్తనయాం పరిషస్వజే ॥ ౨౩ ॥ సోమేనాయాజయద్వీరం గ్ర-

సోమయాగంకారితవానిత్యర్థః-తస్మిన్యాగే-చ్యవనః,స్వతేజసాస్వతపోబలరూపేణ , సోమపానరహితయోరప్య-శ్వినోః,సోమస్య,గ్రహ-మగ్రహీత్ , సోమగ్రహేణాశ్వినౌరాజ్ఞాయాజయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁తంసోమేనాశ్వినౌయజన్తం శర్యాతిం-హన్తు-మమర్షితఃక్రుద్ధ,శ్శతమన్యురిన్ద్రః, వజ్ర-మాదదే , తదా-భార్గవశ్చ్యవన-స్సవజ్రంవజ్రేణసహిత,మిన్ద్రస్య భుజం- స్తమ్భయామాసప్రతిబబన్ధ ❁॥ ౨౫॥ ❁యావశ్వినౌ,భిషజావితిబుద్ధ్యా,పూర్వం,సోమాహుత్యాం,బహిష్కృతౌ-సర్వైర్యష్టృభిః-తయోరశ్వినోః,సోమస్యగ్రహం,తతఃప్రభృతి-సర్వే,అన్వజానన్ అనుజ్ఞాతవన్తః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ఏవంశర్యాతేఃకన్యాయావృత్తాన్తమభిధాయాథపుత్రపౌత్రాదిపరంపరాంతద్వృత్తాన్తంచాహ॥ఉత్తానబర్హిరిత్యాదినా ॥ఉత్తానబర్హిరాదయ,స్త్రయ,శ్శర్యాతేః,పుత్రాః,స్సంబభూవుః,తత్ర,ఆనర్తా,ద్రైవత-స్సంబభూవ ❁॥ ౨౭ ॥ ❁సచ,సముద్రమధ్యే,కుశస్థలీసంజ్ఞాం-నగరీం - నిర్మాయ , తస్యాఏవాధునాద్వారవతీతివ్యవహారః,తస్యా, మధివసన్ , ఆనర్తాదీన్ , విషయాన్ దేశాన్ , అభుఙ్క్తపాలయామాస , అరిన్దమఃవిరోధినోనిరస్యన్నభుఙ్క్తేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కకుద్మీతిప్రసిద్ధోజ్యేష్ఠోయస్య-త-త్పుత్రాణాంశతం,తస్యరైవతస్య , సంబభూవ-ఏకా - కన్యాచ-జజ్ఞఇత్యర్థతోద్రష్టవ్యం-సరైవతో,రేవత్యాఖ్యాం-స్వాం,కన్యా,మాదాయ, పుత్ర్యాః - వరంభర్తారం-పరిప్రష్టుం-దివం-యయౌ , కిమిన్ద్రలోకంగతః, నేత్యాహ,బ్రహ్మలోక-మపావృతంస్వస్యగతిప్రతిబన్ధకరహితం , సత్యలోకం-యయావిత్యర్థః ॥ తత్రబ్రహ్మణస్సన్నిధౌ - గాన్ధర్వేగానే,ఆవర్తమానే-సమన్తాత్ప్రవర్తమానేసతి - లబ్ధఃనప్రాప్తఃక్షణఃప్రశ్నావసరోయేన - సరైవతః-క్షణమాత్రం-తూష్ణీం స్థిత-స్తదన్తేగానావసానే,ఆద్యంబ్రహ్మాణ-మానమ్య - స్వాభిప్రాయం - కోవాఽస్యాఃపతి-రిత్యేవంరూపం-న్యవేదయత్ వ్యజిజ్ఞ

హంసోమస్యచాగ్రహీత్।అసోమపోరప్యశ్వినో*శ్చ్యవనస్స్వేనతేజసా॥౨౪॥హన్తుంతమాదదేవజ్రంశతమ
న్యురమర్షితః।సవజ్రంస్తమ్భయామాసభుజమిన్ద్రస్యభార్గవః ॥ ౨౫ ॥ అన్వజానన్స్తతస్సర్వేగ్రహంసోమస్య
చాశ్వినోః । భిషజావితియత్పూర్వంసోమాహుత్యాంబహిష్కృతౌ॥ ౨౬ ॥ఉత్తానబర్హిరానర్తోభూరిషేణఇ
తిత్రయః । శర్యాతేరభవన్పుత్రాఆనర్తాద్రైవతోఽభవత్ ॥౨౭ ॥సోఽన్తస్సముద్రేనగరీంవినిర్మాయకుశస్థ
లీమ్ ।ఆస్థితోఽభుఙ్క్తవిషయానానర్తాదీనరిన్దమః ॥ ౨౮ ॥ తస్యపుత్రశతంజజ్ఞేకకుద్మిజ్యేష్ఠముత్తమమ్ । రైవతోరే
వతీంకన్యాంసమాదాయదివంగతః ॥ ౨౯ ॥ పుత్ర్యావరంపరిప్రష్టుంబ్రహ్మలోకమపావృతమ్।ఆవర్తమానే
గాన్ధర్వేస్థితోఽలబ్ధక్షణఃక్షణమ్॥౩౦॥తదన్తఆద్యమానమ్యస్వాభిప్రాయంన్యవేదయత్ । తచ్ఛ్రుత్వాభగవా
న్బ్రహ్మాప్రహస్యతమువాచహ ॥ ౩౧ ॥ అహోరాజన్నిరుద్ధాస్తేకాలేనహృదికృతాః । తత్పుత్రపౌత్రన
ప్తౄణాంగోత్రాణిచనశృణ్మహే॥౩౨॥కాలోఽతియాతస్త్రిణవశ్చతుర్యుగవికల్పితః । తద్గచ్ఛదేవదేవాం
శోబలదేవోమహాబలః ॥ ౩౩ ॥ కన్యారత్నమిదంరాజన్నరరత్నాయదేహిభోః । భువోభారావతారార్థోభ

పత్-తద్రైవతస్యవచః-శ్రుత్వా-ప్రహస్య-తంరైవతం- బ్రహ్మోవాచ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦॥౩౧॥ ❁తదేవాహ॥అహోఇత్యాదినాఇత్యాదిష్టఇత్యతఃప్రాక్తనేనగ్రన్థేన ॥అహోఇతిప్రశ్నానుపపత్తికృతవిస్మయద్యోతకః,ఆగమనవేలాయాం , త్వయా, యే-జనాః-హృదికృతాఃహృదయేకృతాః-దృష్టాః-మనసాచిన్తితాశ్చ - తే-సర్వే , కాలేన-చిరం-నిరుద్ధాఃఉపసంహృతాః, తదుపసంహారానన్తరమపిమహాన్కాలోవ్యతీతఇత్యర్థః , తేషాంత్వయాహృదికృతానాం - యేపుత్రాదయ-స్తేషాం-గోత్రాణివంశాంశ్చాధునా-నశృణ్మహే-మమక్షణమాత్రకాలేనతత్రమహాన్కాలోవ్యతీతఇతిభావః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁తత్రకియాన్కాలోవ్యతీతఇత్యత్రాహ ॥ కాలఇతి॥ చతుర్యుగవికల్పితఃచతుర్యుగభేదభిన్నః,కాల,స్త్రిణవః-వ్యతీయాత్-చతుర్యుగానిసప్తవింశతివారమావృత్తానీత్యర్థః,తర్హ్యధునాకస్మైదేయేత్యతఆహ ॥ తదితి ॥ తత్తస్మాత్-త్వయాదృష్టానాంజనానామధునాఽభావా- దిదానీం దేవదేవస్యవిష్ణో , ర్యోఽంశో , అనన్తో , మహాబల-స్సఏవ-బలదేవఃబలరామరూపేణయదుష్వవతీర్ణోవర్తతే ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁తస్మైనరదేవాయ,ఇదం-కన్యారత్నం-హేరాజన్-దేహి . ననుభగవతోనివాసశయ్యాసనాదిసర్వవిధసేవతైకరసోఽనన్తస్తాంవిహాయకస్మాద్యదుష్వవతీర్ణ ఇత్యాశఙ్కాయాంభగవానపిభువోభారాపహరణాయ తేనసహావతీర్ణఇత్యాహ ॥ భువఇతి ॥ భగవాన్షాడ్గుణ్యపూర్ణోనారాయణోఽపి-భువో-భారాపహారాయప్రయోజనాయ - స్వాంశేనస్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతజ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజోగుణజాతేన - జ్ఞానాదిగుణజాతమజహదేవేత్యర్థః- అవతీర్ణః-నన్వేవంవిధస్యసంకల్పమాత్రేణాపిభూభారాపనోదనసంభవాత్కిమవతారేణేతిశఙ్కాంనిరాకుర్వన్విశినష్టి॥భూతభావనఃపుణ్యశ్రవణకీర్తనఇతిచ,భూతానిసాధుభూతాన్భావయతిత్రాయతఇతిభూతభావనః , స్వచేష్టితంశ్రుణ్వతాంకీర్తయ

గవాన్స్యాతభావనః। అవతీర్ణో నిజాంశేన పుణ్యశ్రవణకీర్తనః ॥ ౩౪ ॥ ఇత్యాదిష్టోఽభివన్ద్యాజం నృపస్స్వపురమా
గతః । త్యక్తాం పుణ్యజనత్రాసాద్భ్రాతృభిర్దిక్ష్వవస్థితైః ॥ ౩౫ ॥ సుతాం దత్వాఽనవద్యాఙ్గీం బలాయ బలశాలినే ।
బదర్యాఖ్యం యయౌ రాజా తప్తుం నారాయణాశ్రమమ్ ॥ ౩౬ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, తృతీయోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నాభాగో నభగాపత్యం యం నతద్భ్రాతరః కవిమ్। యవిష్ఠం వ్యభజన్దాయం బ్రహ్మచారిణమాగ
తమ్ ॥ ౧ ॥ భ్రాతరోఽభాక్త కిం మహ్యం ✽ భజామిపతరం తవ । నాభాగస్తు పితా పుత్రం ప్రాహ తం బ్రహ్మచారి
ణమ్ ॥ ౨ ॥ † మమత్వార్యాస్తతాభాఙ్క్షుర్మా పుత్రక తదాదృథాః ॥ ౩ ॥ ఇమేహ్యఙ్గిరసస్సత్రమాసతేఽద్యసుమే

తాం చ - పుణ్యసంపాదనేనానన్తస్థిరఫలరూపబ్రహ్మానన్దసామ్రాజ్యప్రదానార్థం చా-వతీర్ణ ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ ఇత్థ-మాదిష్టోఽసియుక్తో, నృపో రైవతః, అజం బ్రహ్మాణం, ప్రణమ్య, స్వపురం కుశస్థలీం - యయౌ ॥ పుణ్యజనత్రాసాద్యక్షభయాద్ధేతోః దిక్ష్వ,వస్థితైః - భ్రాతృభిః - కకుద్మ్యాదిభిః - పూర్వమేవ - త్యక్తామ్ ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ స్వాం కన్యాం రేవతీ-మనవద్యాఙ్గీం శోభనాఙ్గీం, బలశాలినే బలరామాయ - దత్వా, హే రాజన్, రైవత, స్తప, స్తప్తుం, బదర్యాఖ్యం నరనారాయణాశ్రమం - యయౌ ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

అథ నభగస్య మానవస్య వంశం తద్వృత్తాన్తం చాహ ॥ నాభాగ ఇతి ॥ నభగస్య మానవస్యాపత్యం నాభాగః - అనుశతికాదిత్వాదుభయపదవృద్ధిః - శివాదిత్వాదణ్ - ఉభయోరాకృతిగణత్వాదార్షత్వాద్వా - అన్యాన్యపత్యాని నభగస్య బహూపురిత్యర్థతో ద్రష్టవ్యం - భ్రాతరో దాయం వ్యభజన్నిత్యుత్తరగ్రన్థానుగుణ్యాత్ - నాభాగస్య వృత్తాన్తం వదంస్తం విశినష్టి ॥ యమిత్యాదినా ॥ యం నాభాగం - యవిష్ఠం కనీయాంసం - భ్రాతరస్తజ్జ్యేష్ఠభ్రాతరః - బహుకాలం గురుకులే వసన్తం పశ్చాదాగతమపి - బ్రహ్మచారిణం - కవిం జ్ఞానినం, మత్వా, దాయం - వ్యభజన్ విభాగకాలే తస్మై భాగమప్రకల్ప్యైవ భ్రాతరస్స్వం స్వం పిత్ర్యం వస్తు విభాగం కృతవన్త ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ తతో భ్రాతౄన్ ప్రతి నాభాగ ఆహ - హే భ్రాతరః - మహ్యం - కి - మభాక్త వ్యభజత - మదర్థం కం భాగం యూయం ప్రకల్పితవన్త ఇతి - తతస్తం భ్రాతర ఆహుః ॥ విభజామ పితరం తవేతి ॥ తదా విస్మృతమస్మాభిః ఇదానీం న వయం విభాగే ప్రభవః యది తవాపేక్షా తర్హి తవ పితరం “జీవన్పుత్రేభ్యో దాయం విభజే” ఇత్యుక్తవిధం విభాజకం, భజామ ప్రాపయామ - తత్సన్నిధిం గచ్ఛామేత్యర్థః - యది పితా భాగం ప్రయచ్ఛతి తర్హి దాస్యామ ఇతి భావః. వ్రజామ ఇతి పాఠాన్తరమప్యస్తి, తథా - భజామేత్యపి పాఠాన్తరం, అస్మిన్పాఠే భజ ఆయ భాజయ - పితరమేవ భాగత్వేన గృహాణేత్యర్థః - హ్రస్వదీర్ఘయోర్వ్యత్యయ ఆర్షః - నివృత్తప్రేషణాద్భజేర్ణిచి లోణ్మధ్యమైకవచనమ్ ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ తతో నాభాగః పితుస్సకాశమేత్య తమువాచ ॥ మమత్వార్యాస్తతాభాఙ్క్షురితి ॥ హే తత తాత పితః - మమ, ఆర్యాః జ్యేష్ఠభ్రాతరః - అభాఙ్క్షుః విభక్తవన్తః - మాం వినేతి శేషః - మమ త్వామేవ భాగం చక్రురితి వాఽర్థః - కిం మ ఆర్యాస్తదాభాఙ్క్షురితి పాఠాన్తరం - తదా - ఆర్యా జ్యేష్ఠభ్రాతరః - కిం, మే, భాగం - విభక్తవన్త ఇత్యర్థః - కిం మమార్యాస్తతాభాఙ్క్షురితి పాఠేఽప్యయమేవార్థః - తతస్తం పితా నభగ ఆహ ॥ మా పుత్రక తదాఽదృథా ఇతి ॥ హే పుత్రక - తస్మిన్ దాయే - ఆదరం మా కృథా ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ కథం తర్హి మమ జీవికేతి పుత్రేణ పృష్టః పితోవాచ ॥ ఇమ ఇతి ॥ భజాయ పితరం తవేతి పాఠపక్షే మా పుత్రకేత్యాదేరయమర్థః - హే పుత్రక - తత్ తైరుక్తం - మాఽదృథాః ప్రతారణమాత్రం తైః కృతం తస్మిన్నాదరం మా కార్షీః - న హ్యహం దాయ ఇవ భోగసాధనమిత్యర్థః - తథాఽపి తైర్భాగత్వేన కల్పితోఽహం తవ జీవనోపాయముపదేక్ష్యామీత్యాహ ॥ ఇమ ఇతి ॥ ఇమే సన్నికృష్టాః - అఙ్గిరసః - సుమేధసస్సుబుద్ధయః - అధునా - సత్రమాసతే ద్వాదశాహాఖ్యం సత్రమనుతిష్ఠన్తి - తత్ర ద్వాదశాహే సత్రే - షష్ఠం షష్ఠమహః కర్మ ప్రాప్య - తేఽఙ్గిరసః - ముహ్యన్తి ప్రయోగస్య దురవబోధత్వాత్సూక్తవిశేషాజ్ఞానాచ్చ ముహ్యన్తీత్యర్థః - షష్ఠం షష్ఠముపేత్యాహ ఇతి ద్విర్వచనేన షడహస్య పునః పునః ప్రయోగోఽపి నైధ ఇతి ప్రతీయతే, అత ఏవ హి పూర్వతన్త్రే “అభ్యాసే చ తదభ్యాసః కర్మణః పునః ప్రయోగాత్ । ఆవృత్తిస్తు వ్యవాయే కాలభేదాత్స్యాత్” ఇత్యధికరణద్వయే షడహస్య పునః పునః ప్రయోగమాస్థాయ మధ్వశనస్యావృత్తిః కర్తవ్యా న వేత్యాశఙ్క్య - కర్మాన్తరావ్యవహితషడహావృత్తౌ న కర్తవ్యా, గవామయనాదావభిప్లవాదిభిర్వ్యవేతావృత్తౌ తు కర్తవ్యేత్యుక్తం, తత్ర కర్మణి వైశ్వదేవే కర్మణి విశ్వదేవదేవతాప్రకాశకే “ఇదమిద్ధారాత్ర” మి

---

౨ శ్లో॥ ✽ పా॥ వ్రజామః పితరం ✽ భజాయ పితరం. ౩ శ్లో॥ † పా॥ కిం మమార్యాస్తదాఽభాఙ్క్షుః † కిం మమార్యాస్తతాభాఙ్క్షుః,

తిచ« మేయజ్ఞేనదక్షిణయే ,, తిచశ్వైసూక్తైరఙ్గిరోభిరపరిజ్ఞాతేవ క్రతౌ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ తేసూక్తేత్వం- మహాత్మనోఽపి-తాన్ప్రతి-శంసయస్తువీహి-తతఃకర్మణిసమాప్తేసతి - స్వర్యన్తఃస్వర్గంగచ్ఛన్తో,ఽఙ్గిరసః - స్వసత్రపరిశేషితమవశిష్ట -మాత్మనో ధనంతేతుభ్యం-దాస్యన్త్యతో-ఽద్య-తాన్,గచ్ఛేతి-తత,స్సనాభాగో-యథాపిత్రోక్తం- తథైవ-కృతవాన్ ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ తత-స్తేఽఙ్గిరస-స్సత్రపరిశేషితం,ధనం,తస్మైనాభాగాయ-దత్వా-స్వర్గం-యయుః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ తత- స్తద్ధనం,స్వీకరిష్యన్తం-తం నాభాగం-కశ్చిత్పురుష - ఉత్తరతోదిశ-ఆగత్య - ఉవాచ-పురుషోఽత్రరుద్రః -ఉత్తరగ్రన్థానుగుణ్యాత్ -తంవిశినష్టి-కృష్ణదర్శనః, దృశ్యతఇతిదర్శనంశరీరం-కృష్ణందర్శనంయస్యస కృష్ణదర్శనః - ఉక్తిమేవాహ-మమేదంవాస్తుకంవస్త్వితి-వాస్తుకంయజ్ఞభూమిగతం-యజ్ఞావశేషితం-వసుధనంమమమదీయమ్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ ఇత్యేవంరుద్రేణోక్తేసతి-తర్హ్యాస్మతదైవ,మానవోనాభాగః - ఋషిభిరఙ్గిరోభిర్మహ్యమేవేదంధనందత్త - మిత్యువాచ,తతఃపునారుద్ర ఉవాచ,స్యాన్నౌతేపితరిప్రశ్న ఇతి - నౌఆవయోః తస్మిన్వివాదే,తేతవ, పితరి - ప్రశ్న - స్స్యాత్ -తవపిత్రైవతర్హ్యస్మిన్వివాదపదేప్రష్టవ్యఇత్యర్థః - తతో-నాభాగః-పితర , మేత్య-తథా-పృష్టవాన్ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ తతఃపృష్టఃపితాతమాహ॥ యజ్ఞేతి ॥యజ్ఞభూమిగత-ముచ్ఛిష్టంయజ్ఞావశేషితం-సర్వం-వసు - ఋషయః-క్వచిద్దక్షాధ్వరే-రుద్రాయ-భాగం,చక్రు-రత-స్సఏవ-దేవోరుద్ర-స్సర్వం - వాస్తుకం-వస్వర్హతి-తదీయమేవ తత్సర్వమిత్యర్థః« ఉచ్ఛేషణభాగో వై రుద్ర ,,ఇతిశ్రుతేరితిభావః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ తతో,నాభాగః,పితు,ర్వచ-ఆకర్ణ్య-వాస్తుకవసుగ్రహణార్థముపాయాన్తరమపశ్యన్-రుద్రం - ప్రణమ్య - ఇదమాహ-కిం-హే-ఈశ-యద్యపి-మే-పితా,వాస్తుకం - వసు తవై

ధసః । షష్ఠంషష్ఠముపేత్యాహఃకవేముహ్యన్తికర్మణి ॥ ౪ ॥ తాం స్త్వంశంసయసూక్తేద్వేవైశ్వదేవేమహాత్మనః । తేస్వర్యన్తోధనంసత్రేపరిశేషితమాత్మనః । దాస్యన్త్యతోఽద్యతాన్గచ్ఛతథాసకృతవాన్యథా ॥ ౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥తస్మైదత్వాయయుస్స్వర్గంతేసత్రపరిశేషితమ్॥ ౬ ॥తంకశ్చిత్స్వీకరిష్యన్తంపురుషఃకృష్ణదర్శనః। ఉవాచోత్తరతోఽభ్యేత్యమమేదంవాస్తుగంవసు ॥ ౭ ॥మమేదమృషిభిర్దత్తమితితర్హిస్మ మానవః । స్యాన్నౌతేపితరిప్రశ్నఃపృష్టవాన్పితరంతథా॥ ౮ ॥యజ్ఞవాస్తుగతంసర్వముచ్ఛిష్టమృషయఃక్వచిత్ । చక్రుర్హిభాగంరుద్రాయసదేవస్సర్వమర్హతి ॥ ౯ ॥ నాభాగ స్తంప్రణమ్యాహతవేశకిలవాస్తుగమ్।ఇత్యాహమేపితాబ్రహ్మన్సిరసాత్వాంప్రసాదయే ॥ ౧౦ ॥ శ్రీరుద్రఉవాచ । యత్తేపితాఽవదద్ధర్మంత్వంచసత్యంప్రభాషసే।దదామితేమన్త్రదృశోజ్ఞానంబ్రహ్మసనాతనమ్ ॥ ౧౧ ॥ తస్మాదసత్యంనబ్రూయాత్పరస్యాంచాపదిక్వచిత్ । సత్యేనపరిసన్తుష్టోభవామీష్టస్సమేభవేత్ ॥ ౧౨ ॥ గృహాణద్రవిణందత్తం యత్సత్రపరిశేషితమ్।ఇత్యుక్త్వాన్తర్దధేరుద్రోభగవాన్సత్యవత్సలః ॥ ౧౩ ॥ యఏతత్సంస్మరేత్ప్రాతస్సాయంచసుసమాహితః । కవిర్భవతిమన్త్రజ్ఞోగతించైవతథాత్మనః ॥ ౧౪ ॥ నాభాగాదమ్బరీషోఽభూన్మహాభాగవతఃకృతీ । నాస్పృశద్బ్రహ్మశాపోఽపియమప్రతిహతఃక్వచిత్ ॥ ౧౫ ॥ విష్ణురాతఉవాచ॥భగవన్ఛ్రోతుమిచ్ఛామిరాజర్షేస్తస్యధీమతః।నప్రాభూద్యత్రనిర్ము

వత్వత్సంబన్ధ్యేవే-త్యాహ - తథాప, హేబ్రహ్మన్ , శిరసా - త్వాం - ప్రసాదయేప్రణతేనశిరసాత్వాంవాస్తుకవసుప్రదానాయప్రసన్నంకుర్యా,మితి-వదన్-ప్రణతోబభూవ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ తతోరుద్రఆహ॥యదితి॥యత్ యస్మా,త్తేతవ-పితా-ధర్మమేవాహ-తథా,త్వమపి-సత్యమేవ - ప్రభాషసే-తత్తస్మా - న్మన్త్రదృశేవైశ్వదేవమన్త్రద్రష్ట్రే- తేతుభ్యం-సనాతనంబ్రహ్మబ్రహ్మవిషయకంజ్ఞానం-దదామి ✽ ॥౧౧॥౧౨॥ ✽ తథా-య-ద్యజ్ఞపరిశేషితం,ద్రవిణం-మయాదత్తం- గృహాణ-ద్వాదశాహస్యసత్రత్వాద్యాగత్వాచ్చయజ్ఞవాస్తుగతంయత్సత్రపరిశేషితమితియజ్ఞసత్రపదయోఃప్రయోగః-ఇతీత్థ - ముక్త్వా,భగవాన్-సత్యవత్సలఃసత్యభాషణనిమిత్తవాత్సల్యయుక్తో-రుద్ర- స్తత్రైవా- న్తర్దధే ✽ ॥౧౩॥ ✽ ఏతదాఖ్యానసంస్మరణఫలమాహ॥యః పుమా-నేత-దాఖ్యానంప్రాత,స్సాయంచ-సమాహితచిత్త- స్సంస్మరేత్ -స-కవిశ్శాస్త్రజన్యజ్ఞానీ-భవతి - మన్త్రజ్ఞశ్చ- భవతి,తథా - ఆత్మనస్స్వస్య - పరస్యచ-గతిం- యాథాత్మ్యం చ-వేదేతి శేషః ✽ ॥౧౪ ॥ ✽ ఏవంనాభాగవృత్తాన్తమభిధాయాథ - తత్పుత్రంచాహ ॥ నాభాగాదిత్యాదినా ॥ యావత్పిచ్ఛమాధ్యాయసమాప్తి ॥ నాభాగా-దమ్బరీష - స్సంబభూవ - సచ - మహాభాగవతః , కృతీసాపరాధేష్వప్యుపకారకరణశీలః - విశేషేణ తచ్చరిత్ర ప్రశ్నావసర ప్రదానాయసఙ్గ్రహేణతద్వృత్తంవదన్తంవిశినష్టి ॥ నాస్పృశదిత్యర్ధేనక్వచిదపి , నప్రతిహతః ప్రతిహతశూన్యో - విప్రశాపో ఽ పి - య-మమ్బరీషం నాస్పృశత్ యద్యపి దుర్వాససా తస్మై శాపం దదౌ , నాప్యుత్కృత్తజటో త్పాదితకృత్యాయా శ్శాపరూపత్వం - తథాపి - శాపవత్కృత్యాయా స్తన్నిగ్రహార్థత్వాత్కృత్యాయాంశాపశబ్దఔపచారికోద్రష్టవ్యః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ ఏతముక్తేలబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతిరాజా ॥ భగవన్నితి ॥ హేభగవన్ - రాజర్షే - ర్ధీమతః - తస్యామ్బరీషస్య , శ్రో

తు - మిచ్ఛామి - చరిత్రమితి శేషః - యత్రామ్బరీషే - వినిర్ముక్తః ప్రయుక్తో - దురత్యయోఽపి - బ్రహ్మదణ్డః - కృత్యారూపో - న ప్రాభూన్న సమర్థో బభూవ - తం బాధితుమితి శేషః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టో బ్రహ్మదణ్డస్యాప్రభుత్వమాచిఖ్యాసుస్తావత్తస్య మహాభాగవతః కృతీత్యుక్తం మహాభాగవతత్వం ప్రపఞ్చయతి ॥ అమ్బరీష ఇత్యాదినా ఆరిరాధయిషు - రిత్యతః ప్రోక్తేనైన గ్రన్థేన - అమ్బరీషో - మహాభాగః - ధీమాన్ - అత ఏవ - సప్తద్వీపయుక్తాం - మహీం - అవ్యయాం నిరుపద్రవాం - శ్రియం సంపదం - అతులమసమానమనితరసాధారణం - విభవం - భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమైశ్వర్యం వా - ఇత్యేతత్సర్వం ❁ ఇతరేషాం - దుఃఖేనాపి లబ్ధుమశక్యం - లబ్ధ్వాఽపి విభవనిర్వాణం విభవస్య నిర్వాణమవసానం నాశం - విద్వాన్, తత్సర్వం - స్వప్నసమ్మితం స్వాప్నవస్తుతుల్యం మేనే - హేయమమన్యతేత్యర్థః - తత్ర హేతుః - యత్ యస్మాద్విభవసఙ్గాత్పుమాం - స్తమో నరకం - విశతి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ❁ న కేవలం విరక్తో బభూవ - అపి తు - భగవతి వాసుదేవే, తద్భక్తేషు సాధులక్షణలక్షితేషు చ - పరం భావం భక్త్యాత్మకమభిప్రాయం - గతః ప్రాప్తః ॥ భావం విశినష్టి ॥ యేన భావేన - ఇదం - విశ్వం - లోష్టవత్కృతం లోష్టవదనుపాదేయమమన్యతేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ వాసుదేవే పరం భావం గత ఇత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ స వా - ఇతి ॥ తావన్మనుష్యదేహస్య సర్వవిధభగవత్సపర్యాయుక్తతామావేద్య తథైవ కృతవానిత్యాహ ॥ స వా ఇతి త్రిభిః ॥ స వై అంబరీషః - వై శబ్దః ప్రసిద్ధిద్యోతకః - మనః కృష్ణస్య భగవతః - పదారవిన్దయో - శ్చకార - తచ్చిన్తనప్రవణమకరోదిత్యర్థః - వైకుణ్ఠస్య - గుణానా - మనువర్ణనే - వచాంస్యకరోత్ - గుణవర్ణనప్రవణాన్యవాకరోదిత్యర్థః - ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యం - భగవన్మన్దిరమార్జనాదిషు వ్యాపారే

క్తో బ్రహ్మదణ్డో దురత్యయః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । అమ్బరీషో మహాభాగస్సప్తద్వీపవతీం మహీమ్ । అవ్యయాం
చ శ్రియం లబ్ధ్వా విభవం చాతులం భువి ॥ ౧౭ ॥ మేనేఽతిదుర్లభం పుంసాం సర్వం తత్స్వప్నసంమితమ్ । విద్వాన్వి
భవనిర్వాణం తమో విశతి యత్పుమాన్ ॥ ౧౮ ॥ వాసుదేవే భగవతి తద్భక్తేషు చ సాధుషు । ప్రాప్తో భావం పరం
విశ్వం యేనేదం లోష్టవత్కృతమ్ ॥ ౧౯ ॥ స వై మనః కృష్ణపదారవిన్దయోర్వచాంసి వైకుణ్ఠగుణానువర్ణనే ॥ కరౌ
హరేర్మన్దిరమార్జనాదిషు శ్రుతిం చకారాచ్యుతసత్కథోదయే ॥ ౨౦ ॥ ముకున్దలిఙ్గాలయదర్శనే దృశౌ తద్భృత్యగా
త్రస్పర్శేఽఙ్గసఙ్గమమ్ । ఘ్రాణం చ తత్పాదసరోజసౌరభే శ్రీమత్తులస్యా రసనాం తదర్పితే ॥ ౨౧ ॥ పాదౌ హరేః
క్షేత్రపథానుసర్పణే శిరో హృషీకేశపదాభివన్దనే । కామం చ దాస్యే న తు కామకామ్యయా ❁ యథోత్తమశ్లోక
జనాశ్రయా రతిః ॥ ౨౨ ॥ ఏవం సదా కర్మకలాపమాత్మనః పరేఽధియజ్ఞే భగవత్యధోక్షజే । సర్వాత్మభావం విద
ధన్మహీమిమాం తన్నిష్ఠవిప్రాభిహితశ్శశాస హ ॥ ౨౩ ॥ ఈజేఽశ్వమేధైరధియజ్ఞమీశ్వరం మహావిభూత్యోప

షు - హస్తా - వకరోత్ - ఆదిశబ్దాదారాధనాదీనాం సఙ్గ్రహః - అద్భుతానాం - సత్కథానాం పుణ్యావహానాం భగవత్కథానా - ముదయే శ్రవణే - శ్రుతిం శ్రోత్రేన్ద్రియం - చకార ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ముకున్దస్య లిఙ్గాని విగ్రహాః - ఆలయాః స్థానాని చ - తేషాం - దర్శనే - దృశౌ - నేత్రే - చకార - తస్య ముకున్దస్య - యే - భృత్యా - స్తేషాం - గాత్రాణాం - స్పర్శనే నిమిత్తే - అఙ్గసఙ్గమం స్వాఙ్గస్య యత్కించిద్వస్తుసంస్పర్శం - ముకున్దభక్తగాత్రం చేత్స్పృశ్య - నేతరదిత్యర్థః - శ్రీమత్యా - స్తులస్యాః ముకున్దపాదసరోజేన - యత్సౌరభం - తత్పాదసరోజసంబన్ధేన యత్సౌరభం - తస్మిన్ - ఘ్రాణేన్ద్రియం - చకార - తదర్పితే ముకున్దాయ నివేదితేఽన్నాదౌ - రసనామ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ హరేః - క్షేత్రాణి వేఙ్కటాద్ర్యాదీని - తేషాం - పన్థానో మార్గాః - క్షేత్రపథాః “ఋక్పూరబ్ధూః” ఇతి సమాసాన్తోఽప్రత్యయః - తేష్వనుసర్పణే గమనే - పాదౌ - హృషీకేశస్య, పదయో - రభివన్దనే - శిరో మూర్ధానం - కామం తదర్పితస్రక్చన్దనాది సేవాం - దాస్యే నిమిత్తే - చకార - తత్ప్రసాదస్వీకారస్తద్దాస్యార్థమేవ - న తు కామకామ్యయా విషయేచ్ఛయా కృత ఇత్యర్థః - సర్వమేతత్కథం చకార - ఉత్తమశ్లోకజనా భగవద్భక్తా - స్తదాశ్రయా రతిస్తత్పర్యన్తా రతిర్భక్తి - ర్యథా - భవే - త్తథా చకారేత్యర్థః - తథేతి పాఠే - ఉత్తమశ్లోకజనవిషయా రతిశ్చ తస్యాభవదిత్యర్థః - అనేన తద్భక్తేషు చ పరం భావం గత ఇత్యేతత్ప్రపఞ్చితం - అతో న పౌనరుక్త్యమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవం సర్వాత్మభావం - సర్వాత్మనా కరణత్రయేణ - భావో భావనా - యస్మిన్ తం - కర్మకలాప - మధియజ్ఞే యజ్ఞసర్వారాధ్యే భగవతి - విదధత్సమర్పయన్ - కర్మసమూహస్య భగవదారాధనరూపతామనుసన్దధదిత్యర్థః ॥ యద్వా - ఏవంవిధం కర్మకలాపం - భగవతి - సర్వాత్మభావం సర్వస్యాన్తరాత్మత్వానుసన్ధానం చ - విదధత్కుర్వన్ - భగవన్నిష్ఠైర్విప్రైర్వసిష్ఠాదిభి - రభిహితః ఏవం కుర్వేవం మాకార్షీరిత్యేవముక్త - ఇమాం మహీం సప్తద్వీపవతీం - శశాస పాలయామాస ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవం మహావిభూత్యా - ఉపచితాని బహూనీకృతాన్యఙ్గాని దక్షిణాశ్చ యేషు తై - రశ్వమేధై - ర్వసిష్ఠాదిభిః

---

౨౨ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ తథోత్తమ.

హేతుభూతైఃతత్తైర్విస్తృతైః - రారాధయామాస-ధన్వన్ధన్వని - నిరుదకేదేశేవిభక్తిలోపఆర్షః నిరుదకాత్తస్మాద్దేశా-దభిస్రోతంప్రవాహాభిముఖంయథాభవతితథా-యుష్టం-సరస్వతీంనదీ - మగాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తేనానుష్ఠితానశ్వమేధాన్విశినష్టి॥ యస్యేతి ॥యస్యామ్బరీషస్యక్రతుష్వశ్వమేధేషు - సభ్యాఋత్విజశ్చ-జనాఃగీర్వాణైఃదేవైస్సహ - భూషణాదిభిః-తుల్యరూపిణోవ్యదృశ్యన్త - తథా- అనిమిషాఇన్ద్రాదయోదేవా-స్సువాససశ్శోభనవస్త్రాభరణాదియుక్తా వ్యదృశ్యన్త ఆలక్ష్యన్త - యచ్ఛబ్దానాంసఇత్థమితిచతుర్ణామన్వయః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ నకేవలంతదీయజనానాంవస్త్రభూషణాదిభిరమరతౌల్యమేవ-అపితుస్వర్గిభ్యోప్యతిశయితసుఖత్వంచేత్యాహ॥సర్గఇతి ॥ఉత్తమశ్లోకస్యభగవత-శ్చేష్టిత-మనుగాయద్భిః-శృణ్వద్భిశ్చ-యస్యామ్బరీషస్యసంబన్ధిభిర్మనుజై-రమరాణాం - ప్రియః-స్వర్గోఽపి-నప్రార్థితః-స్వర్గాదప్యతిశయితముత్తమశ్లోకచేష్టితశ్రవణగానజసుఖరసమనుభవద్భిః స్వర్గోప్యుపేక్షిత ఇతిభావః - తదీయైరేవజనైః స్వర్గ ఉపేక్షితస్తైర్నోపేక్షితఇతికిమువక్తవ్యమితిచభావః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ఆస్తాంతావత్స్వర్గప్రార్థనాశఙ్కాఽపి సిద్ధానాంయోగీశ్వరాణామపి-దుర్లభాః - కామాః-కామ్యన్త ఇతికామాః అణిమాదయః - స్వారాజ్యపరిభావితాః - స్వారాజ్యేన అకర్మవశ్యత్వావహ బ్రహ్మాత్మకస్వాత్మానుభవేన - పరిభావితాః ప్రాపితాః - ముకున్దం హృదిపశ్యత ఉపాసీనాన్ - యాన్యదీయాన్జనాన్నవర్ధయన్తినహర్షయన్తిఅణిమాదయోఽపినహర్షయన్తి-కిముతనస్వర్గోహర్షయతీతిభావః - యమితిపాఠే - యమమ్బరీషం - పశ్యతామితిపాఠే-తత్సిద్ధానాంవిశేషణమ్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ యస్యసంబన్ధినో-జనాఏవంవిధా-స్సపార్థివోఽమ్బరీష - స్తపోయుక్తేన-తపశ్శబ్దోఽత్రాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగపరః " తపఆలోచన ,, ఇతిజ్ఞానార్థాత్తపధాతోర్నిష్పన్నత్వాత్, తద్యుక్తేన-స్వ

చిత్రాఙ్గదక్షిణైః । తతైర్వసిష్ఠాసితగౌతమాదిభిర్ధన్వన్యభిస్రోతమసౌసరస్వతీమ్ ॥ ౨౪ ॥ యస్యక్రతుషుగీర్వాణైస్సదస్యాఋత్విజోజనాః । తుల్యరూపాశ్చానిమిషావ్యదృశ్యన్తసువాససః॥ ౨౫ ॥స్వర్గోనప్రార్థితోయస్యమనుజైరమరప్రియః ।శృణ్వద్భిరనుగాయద్భిరుత్తమశ్లోకచేష్టితమ్॥ ౨౬ ॥నవర్ధయన్తి ❀ యాన్కామాస్స్వారాజ్యపరిభావితాః । దుర్లభాఅపిసిద్ధానాంముకున్దంహృది ❀ పశ్యతః ॥ ౨౭ ॥ సఇత్థంభక్తియోగేనతపోయుక్తేనపార్థివః।స్వధర్మేణహరింప్రీణ❀న్సర్వాన్సఙ్గాన్శనైర్జహౌ॥౨౮॥గృహేషుదారేషుసుతేషుబన్ధుషుద్విపోత్తమస్యన్దనవాజిపత్తిషు । అక్షయ్యవస్త్రాభరణాయుధాది❀ష్వనన్తకోశేష్వకరోదసన్మతిమ్ ॥ ౨౯ ॥ తస్మాఅదాద్ధరిశ్చక్రంప్రత్యనీకభయావహమ్ । ఏకాన్తభక్తియోగేన ప్రీతోభీతాభిరక్షణమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఆరిరాధఇషుర్విష్ణుంమహిష్యాతుల్యశీలయా ।యుక్తస్సంవత్సరంధీరోదధారద్వాదశీవ్రతమ్॥ ౩౧ ॥వ్రతాన్తేకార్తికేమా

ధర్మేణస్వవర్ణాశ్రమోచితాసఙ్గకర్మానుష్ఠానేన - భక్తియోగేనజ్ఞానకర్మానుగృహీతభగవద్భక్తియోగేనేత్యర్థః, హరింస్వాశ్రితానాంసంసృతిబన్ధహరంభగవన్తం-ప్రీణయన్ - శనైస్సర్వా-న్సఙ్గాన్-హృద్గతాన్, దేహతదనుబన్ధివిషయా-న్నైహికానాముష్మికాంశ్చ-జహౌతత్యాజ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ సఙ్గాన్జహావిత్యేతదేవప్రపఞ్చయతి॥ గృహేష్వితి ॥ గృహా-దిషుగజో-త్తమరథాశ్వాదివస్తుషు - అక్షయ్యేషువస్త్రాదిషు - అనవధికేషు-కోశేషు-ధనభణ్డారేషు - అసన్మతిపురుషార్థత్వబుద్ధి , మనిత్యత్వబుద్ధింహేయత్వబుద్ధింవా-అకరోత్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ఏవంభూతోఽసౌకథంప్రతిపక్షాన్జితవాంస్తత్రాహ॥తస్మాఇతి ॥ఏకాన్తభక్తియోగేనానన్యప్రయోజనభక్తియోగేన- ప్రీతో - హరి-స్తస్మైఅమ్బరీషాయ-భీతానభిరక్షతీతితథా-నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరిల్యుః- ప్రత్యనీకాస్సమాశ్రితానాంవిపక్షాస్తేషాం-భయమావహతీతితథా - తచ్చక్రంసుదర్శన-మదాత్ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ కోవైవంవిధస్యాస్యప్రతిపక్షోబభూవ - యస్యభయావహంహరిశ్చక్రమదా - దిత్యపేక్షాయాంతదుపపాదయితుంతావత్తత్ప్రస్తావమాహ ॥ ఆరిరాధ ఇషురిత్యాదినా ॥ ప్రాదిష్టమిత్యఃప్రాక్తనేనగ్రన్థేన ॥ భగవన్త , మారాధఇతుమిచ్ఛు - ర్వీరోఽమ్బరీష-స్తుల్యశీలయా-స్వతుల్యస్వభావసద్వృత్తిమత్యా-భార్యయాసహ - యుక్తస్సంవత్సరపర్యన్తం-ద్వాదశీవ్రతం - దధారచకార ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ వ్రతాన్తేసంవత్సరమనుష్ఠితవ్రతాన్తే-కార్తికేమాసి-అనేనవ్రతోపక్రమోఽపికార్తికశుద్ధద్వాదశ్యామితిఫలితం - త్రిరాత్రంనవమీదశమ్యేకాదశీషు - సమ్యగుపోషితః - దశమ్యామేకభక్తంద్వాదశ్యామేకభక్తమేకాదశ్యాముపవాసఇత్యుపవాసత్రయమితికశ్చిత్సంప్రదాయః-కదాచి-ద్ద్వాదశ్యామిత్యర్థః - కాళిన్ద్యాంయమునాయాం-స్నాత్వా-మధువనాఖ్యేవనే-సర్వేషాముపకరణానామారాధనోపకరణానాంగన్ధపుష్పధూపదీపాదీనాం - సంపత్సమృద్ధిర్యస్య- తేన-మహాభిషేకవిధినాసహస్రకలశస్నాపనవిధినా - హరి - మభిషిచ్యా-ర్చయెత్-అడభావఆర్షః॥ అర్చయదిత్యేవప్రపఞ్చయతి ॥పరై

---

౨౭ ॥ శ్లో ❀ పా । యంకామాః ❀ పశ్యతామ్.

(శ్రేష్ఠైః, ఆకల్పైరాభరణైః, గన్ధైః, మాల్యైః కుసుమైః - రర్హణైరర్ఘ్యోదకైః - రాదిశబ్దాత్పాద్యాదిభిర్ధూపదీపనైవేద్యాదిభిశ్చ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ❀ కేశవం - తద్గతాన్తరభావేన కేశవవిషయాన్తఃకరణవ్యాపారేణ - పూజయామాస తథా మహాభాగాన్విదుషః, అత ఏవ, సిద్ధార్థాన్, సిద్ధః ప్రాప్తః పురుషార్థ ఆనన్దో యేషాం తాన్, నిత్యసంతుష్టాన్ జ్ఞానసేవానితి యావత్, తాదృశానపి బ్రాహ్మణాంశ్చ పూజయామాస భాగవతానభ్యర్చయదిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ తతష్షడ్గవాం న్యర్బుదాని షష్టికోటింసాధుయథాతథా-విప్రేభ్యః-ప్రాహిణోత్ప్రదదౌ॥ కథంభూతానాంగవాం-రుక్మవిషాణీనాం-సువర్ణకవచితవిషాణయుక్తానాం-రాజితాలఙ్కృతపాదానాం-శోభనానివాసాంసి యాసాం-పయః క్షీరంచ-శీలంసుస్వభావశ్చ వయః అపూర్వప్రసవత్వంచ రూపంలాఙ్గూలఖురవిషాణాదిసౌష్ఠవంచ-వత్సాశ్చ-ఉపస్కారాః దోహనపాత్రాదీనిచ-తేషాం-సంపత్సమృద్ధిర్యాసాం తాసాం॥ తత-స్స్వాదుమృష్టం, గుణవత్తరం, ప్రసాధితమన్నం-అగ్రే-బ్రాహ్మణా-న్భోజయిత్వా- లబ్ధాః కామాః దక్షిణాదయో యైః-తైః-ద్విజైరనుజ్ఞాతః - పారణాయో-పచక్రమే. తర్హి తదైవ భగవాన్-దుర్వాసా-స్తస్యామ్బరీషస్య-అతిథి-స్స్వాతిథ్యాదభూత్ ప్రత్యక్షో బభూవ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ❀ తమాగతమతిథిం-సమ్యక్ప్రత్యుత్థానాదిభి-రభ్యర్చ్య-తస్య-పాదయో-ర్మూల-ముపాగతః ప్రణతో-ఽభ్యవహారాయభోజనాయ-యయాచే భవతాత్ర భోక్తవ్యమితి ప్రార్థయామాసేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ తత-స్స దుర్వాసా-స్తస్యామ్బరీషస్య-యాచ్ఞాం ప్రతినన్ద్య-ఆవశ్యకం నైయమికమాధ్యాహ్నికం-కర్తుం - గతః-శుచౌ శుద్ధే కాళిన్ద్యా యమునాయా - జలే బృహద్బ్రహ్మ ధ్యాయన్ - మమజ్జ స్నాతి త్యర్థః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ తదా - ధర్మజ్ఞోఽమ్బరీషో - ద్వాదశ్యాం - ముహూర్తార్ధేనఘటి

స్త్రిరాత్రం సముపోషితః । స్నాతః కదాచిత్కాళిన్ద్యాం హరిం మధువనేఽర్చయత్ ॥ ౩౨ ॥ మహాభిషేకవిధి
నా సర్వోపకరణసంపదా । అభిషిచ్య వరాకల్పైర్గన్ధమాల్యార్హణాదిభిః ॥ ౩౩ ॥ తద్గతాన్తరభావేన పూజ
యామాస కేశవమ్ । బ్రాహ్మణాంశ్చ మహాభాగాన్సిద్ధార్థానపి భక్తితః ॥ ౩౪ ॥ గవాం రుక్మవిషాణీనాం రూ
ప్యాఙ్ఘ్రీణాం సువాససామ్ । పయశ్శీలవయోరూపవత్సోపస్కరసంపదామ్ ॥ ౩౫ ॥ ప్రాహిణోత్సాధువిప్రే
భ్యో గృహేషు న్యర్బుదాని షట్ । భోజయిత్వా ద్విజానగ్రే స్వాద్వన్నం గుణవత్తరమ్ ॥ ౩౬ ॥ లబ్ధకామైరను
జ్ఞాతః పారణాయోపచక్రమే । తర్హి దిష్ట్యాఽతిథిస్స్వాతిథ్యాద్దుర్వాసా భగవానభూత్ ॥ ౩౭ ॥ తమానర్చాతిథిం స
మ్యక్ప్రత్యుత్థానాసనార్హణైః । యయాచేఽభ్యవహారాయ పాదమూలముపాగతః ॥ ౩౮ ॥ ప్రతినన్ద్య స త
ద్యాచ్ఞాం కర్తుమావశ్యకం గతః । నిమమజ్జ బృహద్ధ్యాయన్కాళిన్దీసలిలే శుచౌ ॥ ౩౯ ॥ ముహూర్తార్ధావశిష్టా
యాం ద్వాదశ్యాం పారణాం ప్రతి । చిన్తయామాస ధర్మజ్ఞో ద్విజైస్తద్ధర్మసఙ్కటమ్ ॥ ౪౦ ॥ బ్రాహ్మణాతిక్ర
మే దోషో ద్వాదశ్యామప్యపారణే । యత్కృత్వా సాధు మే భూయాదధర్మో వా న మాం స్పృశేత్ ॥ ౪౧ ॥ అమ్భ
సా కేవలేనాథ కరిష్యే వ్రతపారణమ్ । ఆహురబ్భక్షణం విప్రా హ్యశితానశితం చ యత్ ॥ ౪౨ ॥ ఇత్యపః ప్రాశ్య
రాజర్షిశ్చిన్తయన్మనసాఽచ్యుతమ్ । ప్రత్యాచష్ట కురుశ్రేష్ఠ ద్విజాగమనమేవ సః ॥ ౪౩ ॥ దుర్వాసా యమునా
కూలాత్కృతావశ్యక ఆగతః । రాజ్ఞాఽభినన్దితస్తస్య బుబుధే చేష్టితం ధియా ॥ ౪౪ ॥ మన్యునా ప్రచలద్గా

కామాత్రేణా-వశిష్టాయాం సత్యాం - పారణాం ప్రతి సఙ్కటం పారణావిషయకం సఙ్కటం - ద్విజైస్సహ-చిన్తయామాస ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ సఙ్కటమేవాహ॥ బ్రాహ్మణాతిక్రమ ఇతి॥ బ్రాహ్మణస్యాతిథే, రతిక్రమే-దోషః అతిథిం నిమన్త్ర్య తమనాదృత్యైవ భోజనే మహాన్ప్రత్యవాయ, స్తథా, ద్వాదశ్యా-మపారణే చ-దోషః వ్రతవైగుణ్యా, దిత్యేవంవిధం సఙ్కటం ప్రాప్తం తత్ర యత్కృత్వా సాధు-మే-భూయాత్- యత్కృత్యేత్యవ్యయసముదాయః- యథా చేత్యర్థః-యథా చ మే సాధు భూయాదిత్యర్థః. యథా చాధర్మో మాం న స్పృశేత్తథా బ్రూతేతి శేషః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ ఏవం ద్విజైర్విచార్య నిశ్చినోతి॥ అమ్భసేతి॥ కేవలేనా-మ్భసా వ్రతస్యాఙ్గభూతం-పారణం కరిష్యే ఏవంచేత్పారణస్య కృతత్వాన్న వ్రతవైగుణ్యం, నాప్యతిథ్యతిక్రమణదోషః-అనశనాదిత్యాహ ॥ ఆహురితి॥ హే విప్రాః, య-దపాం భక్షణం-త-దశితం నాశితం చ - ఆహుః-శ్రుతయ ఇతి శేషః - తథా చ శ్రుతయః॥ అపోఽశ్నాతి తన్నైవాశిత, మిత్యాద్యాః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఇతీత్థం-వినిశ్చిత్యేతి శేషః - స-రాజర్షిరమ్బరీషో, ఽచ్యుతం-మనసా, చిన్తయన్ - ధర్మస్య సుసూక్ష్మత్వాత్తదజ్ఞాననిమిత్తవాధకపరిహారాయాచ్యుతం చిన్తయన్నితి భావః-అపః-ప్రాశ్య, హే కురుశ్రేష్ఠ, ద్విజస్య దుర్వాససః-ఆగమనమేవ-ప్రత్యాచష్ట ప్రత్యైక్షత ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ తతః, కృతమావశ్యకం మాధ్యాహ్నికం యేన స దుర్వాసాః యమునాయాః-కూలాత్తీరా-దాగతః-రాజా, అమ్బరీషేణా - భినన్దితోఽపి-ఋషిత్వా, ద్ధియా సూక్ష్మదృష్ట్యా, తస్య రాజ్ఞ-శ్చేష్టిత-మశనరూపం-బుబుధే విజ్ఞాతవాన్ ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ తతో, మన్యునా హేతునా-ప్రచల-ద్గాత్రం శరీరం యస్య-భ్రుకుటిభ్యాం, కుటిలమాననం యస్య, సః-సుతరాం భృశం-బుభుక్షితశ్చే, తి క్రోధాతిశయద్యోతనార్థముక్తం, కృతాఞ్జలిం

ద్ధాఞ్జలి-మమ్బరీషం-ప్రత్యభాషత ❁ ॥ ౪౫॥ ❁ అహో-జనాః-అస్య,క్షత్రబన్ధో-ర్ధర్మవ్యతిక్రమం-పశ్యతకథంభూతస్య,క్రూర
స్వభావస్య- శ్రియాసంపదా,గర్వితస్య,విష్ణోరభక్తస్యాపి-తస్యైవంభక్తమాత్మానంమన్యమానస్య ❁॥౪౬॥ ❁ కోఽసౌధర్మ
వ్యతిక్రమఇత్యత్రాహ ॥ యఇతి॥యోఽయంక్షత్రబన్ధుః,ఆగతం - మాం - మాతిథ్యేనఆతిథ్యార్థం-అధ్యయనేనవసతీతివత్తృతీ
యా-నిమన్త్ర్య,అతిథయే,మహ్యం,మదత్త్వై-వభుక్తవా- నయమేవధర్మవ్యతిక్రమః - అత,స్తస్య,ధర్మవ్యతిక్రమస్య,ఫలం-స
త్యం-తవ - దస్యైవదర్శయామి ❁ ॥ ౪౭॥ ❁ ఏవం,బ్రువాణః-రోషేణ-విదీపితాంప్రజ్వలితాం-జటా-ముత్కృత్యఉచ్ఛిద్యఉ
ద్ఘాట్యేత్యర్థః-సదుర్వాసా-స్తయాజటయా-తస్మాఅమ్బరీషాయ- తంహన్తుమిత్యర్థః-కాలాగ్నితుల్యాం , కృత్యాం,నిర్మమే,
మారికాంశక్తింనిర్మితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ తతో,ఽసిఃఖడ్గోహస్తేయస్యాః-పదా-భువం-వేపయన్తీంకమ్పయమానాం,
తా-మభిముఖమాగచ్ఛన్తీం,జ్వలతాందీప్తాం,సమ్యగుద్వీక్ష్య,నృపోఽమ్బరీషః-కించిదపి-నచచాల ❁ ॥౪౯॥ ❁ తదా,భృత్య
రక్షాయాం,నిమిత్తేసప్తమీ-భృత్యస్యామ్బరీషస్య రక్షార్థమిత్యర్థః-మహాత్మనా « ప్రణతరక్షాయాంవిలమ్బమసహన్నివ, స
దాపక్షాప్యయధీంబిభ్ర,,దిత్యుక్తవిధేనమహాత్మనా, పరమపురుషేణ , చక్రంసుదర్శనం ప్రదిష్టంఆజ్ఞాపితంసదా-గత్య తాం,
కృత్యాం,దదాహ,యథా,క్రుద్ధ-మహింసర్పం , పావకోదవాగ్ని స్తద్వత్ , యథాదవాగ్నేరుపర్యహేఃక్రోధోనిష్ఫలస్త
థాకృత్యానిష్ఫలాబభూవేతిదృష్టాన్తాభిప్రేతార్థః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ తత్ ఽభిముఖం-ద్రవద్గచ్ఛద్ధరేశ్చక్రంనిష్ఫలం,స్వప్రయా
సంచ,సముద్వీక్ష్య,దుర్వాసాః,భీతః-ప్రాణపరీప్సయా,ప్రాణాన్ప్రాప్తుమిచ్ఛయా,జీవనేచ్ఛయేత్యర్థః - దిక్షు,దుద్రువేపలా

తోష్ఠోభ్రుకుటీకుటిలాననః।బుభుక్షితశ్చసుతరాంకృతాఞ్జలిమభాషత॥ ౪౫ ॥దుర్వాసాఉవాచ॥అహోఅస్యనృ
శంసస్యశ్రియామత్తస్యపశ్యత।ధర్మవ్యతిక్రమంవిష్ణోరభక్తస్యేశమానినః॥ ౪౬ ॥యోమామతిథిమాయాతమా
తిథ్యేనమన్త్ర్యచ । అదత్త్వాభుక్తవాంస్తస్యసద్యస్తేదర్శయేఫలమ్ ॥ ౪౭ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంబ్రువాణ
ఉత్కృత్యజటాంరోషవిదీపితామ్।తయాసనిర్మమేతస్మైకృత్యాంకాలానలోపమామ్ ॥ ౪౮ ॥ తామాపతన్తీం
జ్వలతీమసిహస్తాంపదాభువమ్ । వేపయన్తీంసముద్వీక్ష్యనచచాలపదాన్నృపః ॥ ౪౯ ॥ ప్రదిష్టంభృత్యరక్షా
యాంపురుషేణమహాత్మనా । దదాహకృత్యాంతాంచక్రంక్రుద్ధాహిమివపావకః॥ ౫౦ ॥తదభిద్రవదుద్వీక్ష్య
స్వప్రయాసంచనిష్ఫలమ్ । దుర్వాసాదుద్రువే ❁ భీతోదిక్షుప్రాణపరీప్సయా ॥ ౫౧ ॥ తమన్వధావద్భగవద్ర
థాఙ్గందవాగ్నిరుద్ధూతశిఖోయథాఽహిమ్ । తదాఽనుషక్తం మునిరీక్షమాణోగుహాంవివిక్షుఃప్రససారమే
రోః ॥ ౫౨ ॥ దిశోనభఃక్ష్మాంవివరాన్సముద్రాన్లోకాన్సపాలాంస్త్రిదివంగతస్సః । యతోయతోధావతితత్ర
తత్రసుదర్శనందుష్ప్రసహందదర్శ ॥ ౫౩ ॥ అలబ్ధనాథస్సయదాకుతశ్చిత్సంత్రస్తచిత్తోఽరణమేషమాణః। దే
వంవిరిఞ్చంసమగాద్విధాత❁స్త్రాహ్యాత్మయోనేఽజితతేజసోమామ్ ॥ ౫౪ ॥బ్రహ్మోవాచ ॥ స్థానంమదీయం
ద్విజవిశ్వమేతత్క్రీడావసానేద్విపరార్ధసంజ్ఞే। భ్రూభఙ్గమాత్రేణచసందిధక్షోఃకాలాత్మనోయస్యతిరోభవి

యితవాన్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ తంధావన్తందుర్వాససం,భగవతో,రథాఙ్గంచక్రం, మన్వధావత్ పృష్ఠతోఽనుసృత్యదుద్రావ,య
థా,ఉద్ధూతాః-ఊర్ధ్వంవేపమానాః-శిఖా,యస్య,స,దావాగ్నిః,అహి,మనుధావతి, తద్వత్ , తదా,అనుషక్తంపృష్ఠతస్సంస
క్తం-చక్రమీక్షమాణో,మునిర్దుర్వాసాః-మేరోఃపర్వతస్య,గుహాం,వివిక్షుఃప్రవేష్టుమిచ్ఛుః,ప్రససారప్రదుద్రావ ❁ ॥౫౨॥ ❁
తథా,దిశో,నభోఽన్తరిక్షం, క్ష్మాంవివరానతలాదిలోకాన్ సముద్రాన్,లోకపాలైస్సహితాన్ , లోకాంశ్చ,ససారేత్యనుష
ఙ్గః,తత,స్త్రిదివం,గతః,ప్రదుద్రావ,ఏవం,యత్రయత్ర,మేరుగుహాదిష్వ,ధావ , న్మునిర్దుర్వాసా,స్తత్రతత్ర,దుష్ప్రసహందుః
ఖేనాపిసోఢుమశక్యం-సుదర్శనం,దదర్శ ❁ ॥౫౩॥ ❁ తత,స్స,దుర్వాసాః,యదా,కుతశ్చిత్క్వచిదపి,అలబ్ధః-నాథఃరక్షితా
యేనసః,తదా , సంత్రస్తంభీతంచిత్తంయస్యసః,అరణంశరణంరక్షక,మేషమాణోఇచ్ఛుఃదేవం ,విరిఞ్చంకమలాసనం,సమ
గాత్,తత్ర,గత్వా,హేవిధాతః-హేఆత్మయోనే,అజితస్యభగవత,స్తేజసః చక్రరూపాత్,మాం,త్రాహిపాలయేతివిజ్ఞాప
యామాసేతిశేషః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ తదాకర్ణ్యమదన్తరాత్మభూతభగవత్ప్రసాదలబ్ధసృష్ట్యాద్యధికారపారమేష్ఠ్యస్థానస్తన్ని
యోజ్యోఽహంతచ్చక్రాదనతిక్రమణీయాత్త్రాతుమసమర్థఇత్యాహబ్రహ్మా ॥ స్థానమితి ॥ హేద్విజ , ఏతన్మదీయం , స్థాన ,
మిదం , జగచ్చ , స్థానస్యజగదన్తర్భూతత్వేపతన్నిత్యత్వబుద్ధినిరాసాయపృథగుక్తిః , యద్యపితదనిత్యత్వోక్త్యైవతదధిపసృష్ట
విశ్వస్యాపిభగవతాసంహార్యత్వం ప్రతీయత ఇతివిశ్వస్య పృథక్సంహార్యత్వం నవక్తవ్యం , తథాఽపి , యథావిశ్వం
త్వత్సంహార్యంతథైతన్మదీయంస్థానమపీతిదృష్టాన్తార్థముక్తం , తదేతత్సర్వం , సందిధక్షోస్సన్దగ్ధుమిచ్ఛోస్సంజిహీర్షోః
యస్యకాలశరీరకస్యభగవతో - భ్రూవిక్షేపమాత్రేణ - తిరోభవిష్యతిలయమేష్యతి - తస్యతేజసస్త్రాతుమహాంనప్రభురితిశే

షః,యద్వా,తమేవశరణంప్రవ్రజేతి శేషః - ఏవముత్తరత్రాపి , కదా సందిధక్షోః , క్రీడావసానేజగద్వ్యాపారరూపక్రీడాయాః అవసానే,తదపికదా , ద్విపరార్ధసంజ్ఞేద్విపరార్ధాఖ్యపరిమాణపరిచ్ఛిన్నకాలావసానఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁నకేవలమహమేవత్వాంత్రాతుంనప్రభు-రపితురుద్రాదయోఽపీత్యాహ ॥ అహమితి ॥ యథాఽహంనప్రభు-స్తథా-భవాదయఇతిదృష్టాన్తార్థంపునరహమిత్యుక్తం-భవోరుద్రః-దక్షభృగుప్రధానాముఖ్యాయేషాంతే- తాన్విశింషన్బహువ్రీహ్యర్థభూతాన్యపదార్థానాహ ॥ ప్రజేశేతి॥ప్రజేశాః ప్రజాపతయఃమరీచిప్రభృతయః-భూతేశాభూతపతయఏకాదశరుద్రప్రభృతయః-సురేశాస్సురపతయఇన్ద్రాద్యాః-ఏతేముఖ్యా యేషాంతే - అత్రాపితన్నియోజ్యా అన్యేష్వన్యపదార్థతయావివక్షితాః-యద్వా-దక్షభృగుప్రధానాఇతితద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిణాదక్షభృగుసన్తానజాఅన్యపదార్థత్వే నగ్రాహ్యాః - ప్రజేశశబ్దేన ఇతరేషాంసప్తానాంమరీచ్యాదీనాంసఙ్గ్రహః భూతేశశబ్దేనరుద్రప్రభవానాం-సురేశఇన్ద్రాదిః-ఏతేముఖ్యా యేషాంతే - తత్సన్తానప్రభవాస్తన్నియోజ్యాశ్చేత్యర్థః-ఏతేసర్వే వయం-త్వాం , త్రాతుం-నప్రభవఇత్యత్రాపి శేషః-తత్ర హేతుమాహ-యస్యభగవతో-నియమమశేషనియమనం,ప్రపన్నాః ప్రాప్తాస్సన్తో లోకహితంయథాభవత్యేవం - మూర్ధ్న్యర్పితం-తన్నియమమాజ్ఞాంవహామఃకుర్మః ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ఏవంవిరిఞ్చేన- ప్రత్యాఖ్యాతః- భగవచ్చక్రేణో-పతాపితశ్చ-దుర్వాసాః-కైలాసగిరివాసినం - శర్వం-శరణం - గతః - శర్వం - త్వమవితాభవేతిప్రార్థితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ ఏవంప్రార్థితశ్శర్వస్తతో హరేశ్చక్రాత్త్రాతుమసామర్థ్యం వక్తుం చతుర్ముఖప్రభృతీనాంభగవన్మహిమార్ణవవిప్రుట్త్వంతత్సృజ్యత్వంతత్సంహార్యత్వంతన్మాయామోహితత్వేనతచ్చికీర్షితానభిజ్ఞత్వం చాహ ॥ వయమితి ॥ హేతాత , వయంనప్రభవామః - భగవ

ష్యతి * ॥ ౫౫ ॥ అహంభవోదక్షభృగుప్రధానాః ప్రజేశభూతేశసురేశముఖ్యాః ।సర్వేవయంయన్నియమం
ప్రపన్నామూర్ధ్న్యర్పితంలోకహితంవహామః॥౫౬॥ప్రత్యాఖ్యాతోవిరిఞ్చేనవిష్ణుచక్రోపతాపితః । దుర్వా
సాశ్శరణంయాతశ్శర్వంకైలాసవాసినమ్॥ ౫౭ ॥శఙ్కరఉవాచ ॥ వయంనతాతప్రభవామభూమ్నియస్మిన్ప
రేఽన్యేప్యజజీవకోశాః । భవన్తికాలేనభవన్తిహీదృశాః*సహస్రశోయత్రవయంభ్రమామః ॥౫౮॥అహంస
నత్కుమారశ్చనారదోభగవానజః । కపిలోఽపాన్తరతమో దేవలోధర్మఆసురిః ॥ ౫౯ ॥మరీచిప్రముఖాశ్చా
న్యేసిద్ధేశాః పారదర్శినః । విదామనవయంసర్వే యన్మాయాంమాయయావృతాః ॥ ౬౦ ॥ తస్యవిశ్వేశ్వరస్యే
దంశస్త్రందుర్విషహంహినః । తమేవశరణంయాహిహరిస్తేశంవిధాస్యతి॥ ౬౧ ॥తతోనిరాశోదుర్వాసాః ప

చ్చక్రాత్త్రాతుమితి శేషః - కుతః-హియస్మా-ద్వరేణ్యేఅస్మాభిరపివరణీయే - యస్మిన్భగవతి-యస్మిన్బ్రహ్మాణ్డే,వయం-లోకేశాభిమానినో-భ్రమామః- తృన్ద్రారుద్రపితామహప్రభృతయఃకీటాస్సమస్తాస్సురాః ,, ఇత్యుక్తరీత్యాకీటవద్భ్రమామః-ఈదృశాఏతద్బ్రహ్మాణ్డసదృశాః-అజాబ్రహ్మాణ-స్తఏవజీవా-స్తేషాం-కోశాబ్రహ్మాణ్డరూపాః-సహస్రశః-కాలే,,బహుస్యా,,మిత్యుక్తవిధసిసృక్షాకాలే-భవన్త్యుత్పద్యన్తే-పునస్సఞ్జిహీర్షాకాలే - నభవన్తితస్మిన్లయంయాన్తి ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁అహంశర్వః-అస్మదాదయస్సర్వే-తథా - ఽన్యేపారదర్శినఃసర్వజ్ఞాః-సిద్ధేశాశ్చ- యస్యభగవతో - మాయాంసఙ్కల్పంచికీర్షితమితి యావత్-నవిదామఃనజానీమః-తత్ర హేతుః-మాయయావృతాః ❁ ॥ ౫౯ ॥౬౦॥ ❁తస్యైవంవిధమహిమశాలినో-విశ్వేశ్వరస్యభగవత-ఇదంశస్త్రం-నోఽస్మాకమపిదుర్విషహం-వయంతత్సోఢుమేవనప్రభవః - కుతస్తన్నిగ్రహఇతిభావః-అత-స్తమేవఅచిన్త్యవివిధవిచిత్రానన్తమహిమశాలినంశరణాగతరక్షాదీక్షితంభగవన్తం , శరణం-యాహి-స - హరిశ్శరణాగతార్తిహరోభగవాన్, తే-శంసుఖం-విధాస్యతికరిష్యతి❁॥౬౧ ॥❁ఇత్యుక్తో దుర్వాసా-నిరాశస్సన్-తతఃకైలాసాద్భగవతోవైకుణ్ఠాఖ్యంపదంఅణ్డాన్తర్గతశ్రీవిష్ణులోకం-యయౌపదంవిశినష్టి।య-త్పదంస్థానం-శ్రియాలక్ష్మ్యాసహశ్రీనివాసఃఅధ్యాస్తే శ్రీనివాసఇత్యనేనభగవతోలక్ష్మ్యానపాయిత్వముక్తం-శ్రియాసహాధ్యాస్తఇత్యనేనపురుషకారభూతయాలక్ష్మ్యాసహాతస్మిన్లోకేఽవస్థానముక్తం-యద్యపిశ్రీనివాసోఽధ్యాస్తఇత్యేతావతైవాలం-శ్రీశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తస్య పురుషకారత్వస్యనివాసశబ్దాభిప్రేతస్యతదనపాయిత్వస్యచలాభాత్ - తథాపి - శ్రీనివాసఇత్యేతావత్యుక్తేరామకృష్ణాద్యవతారేషువైదేహ్యాదివివాహాత్ప్రాగమూర్తిమత్యా,ఇతరైరలక్ష్యమాణయావాలక్ష్మ్యాసహావస్థానేనానపాయిత్వవదత్రాపితదుపపత్తేస్తత్రసాక్షాత్పరిదృశ్యమానపురుషాకారసాన్నిధ్యాభావశఙ్కానిమిత్తశరణవరణదుశ్శకత్వశఙ్కాపనోదనార్థంశ్రియాసహాధ్యాస్తఇత్యుక్తం,తావత్యుక్తేకదాచిత్కసాహిత్యశఙ్కానిమిత్తశరణవరణసమయాసాన్నిధ్యశఙ్కానిమిత్తతద్దుశ్శకత్వశఙ్కా

స్యాదితి తదపనోదనాయ శ్రీనివాస ఇత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ ఏవం శర్వేణాభిహితో - ఽజితస్య భగవత-శ్శస్త్రవహ్నినా చక్రజ్వాలయా-సందహ్యమానో-దుర్వాసా-స్తత్ర గత్వా -తస్యాజితస్య-పాదయో - ర్మూలే-పతితః భయా-త్ప్రచలద్గాత్ర-ఆహ-కిం- హే అచ్యుత - ఆశ్రితాన్నచ్యావయతీతి తథాభూత - హే అనన్త అపారమహిమశాలిన్ - హే సదీప్సిత - సతాం భక్తానాం నిరతిశయేష్ట - హే ప్రభో ఆశ్రితార్తిహరణసమర్థ, హే విశ్వభావన-విశ్వం శరణాగతవర్గమపరాధానవేక్షణేన భావయతి సుఖయతీతి తథాభూత-యద్వా - విశ్వం చిదచిదాత్మకం భావయత్యుత్పాదయతి - జగత్కారణభూతేత్యర్థః - ఇత్యేవం సమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తగుణవిశిష్టత్వేన సంబోధ్య స్వకార్పణ్యం నివేదయన్ స్వరక్షాం ప్రార్థయతే ॥ కృత-మాగో-ఽపరాధ ఏవ, న తు రక్షణోపయుక్తగుణలేశో, యేన, తం, మామేవంవిధార్తియుక్తం అవ-రక్ష ‹ అవ రక్షణ „ ఇతి ధాతో « ర్లోట్చే „ తి ప్రార్థనాయాం లోట్ ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ కృతాగసమిత్యుక్తం - కిం తత్త్వయా కృతమాగ ఇత్యపేక్షాయాం తద్విజ్ఞాపయన్నేవంవిధం కృతాగసమపి మాం త్రాతుం సమర్థస్త్వమితి సూచయితుం తన్నామ్నః ప్రభావమాహ ॥ అజానతేతి ॥ తే తవ, పరమం నిరతిశయ, మనుభావం ప్రభావ - మజానతా-మయా-భవతః - ప్రియాణా-మఘం -కృతం త్వద్భక్తవిషయే అపరాధః కృత ఇత్యర్థః - హే విధాతః-తస్యాఘస్యా-పచితిం నిష్కృతిం-విధేహి కురు - అపరాధం సోఢ్వా పాహీత్యర్థః - యుక్తం చ తవైతత్-యతో-యస్య తవ-నామ్న్యపి-ఉదితే ఉచ్చరితమాత్రేఽపి -నారకోఽపి-ముచ్యేత నరకప్రాప్తినిమిత్తానాం పాపానాం శ్రుతిస్మృత్యాద్యుక్తకర్తవ్యాజ్ఞోల్లఙ్ఘనరూపత్వేన త్వదపరాధరూపత్వాత్తత్కర్తుర్విమోచనే త్వన్నామోచ్చారణమేవ సమర్థం దృష్టం- అతస్సాక్షాత్తవ సామర్థ్యం కైముతికన్యాయసిద్ధమితి భావః ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ ఏవం ప్రాణరక్షాయై శరణం గతం ద్విజమవలోక్యాహ భగవాన్ ॥ అహమిత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ తత్ర, సత్యముక్తం ముచ్యేత యన్నామ్న్యుదితే నారక ఇతి-ఇదం తు దురుక్తం భవతః ప్రియాణామఘం మయా కృతమతస్తస్యాపచితిం విధేహీతి సాక్షాన్మద్విషయాపరాధస్య కేనచిదానుకూల్యేన మయా సోఢవ్యత్వే

దం భగవతో యయా । వైకుణ్ఠాఖ్యం యదధ్యాస్తే శ్రీనివాసః శ్రియా సహ ॥ ౬౨ ॥ స దహ్యమానోఽజితశస్త్రవ
హ్నినా తత్పాదమూలే పతితస్సవేపథుః । అహాచ్యుతానన్త సదీప్సిత ప్రభో కృతాగసం మామవ విశ్వభావ
న ॥ ౬౩ ॥ అజానతా తే పరమానుభావం కృతం మయాఽఘం భవతః ప్రియాణామ్ । విధేహి తస్యాపచితిం విధా
తర్ముచ్యేత యన్నామ్న్యుదితే నారకోఽపి ॥ ౬౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అహం భక్తపరాధీనో హ్యస్వతన్త్ర ఇ
వ ద్విజ । సాధుభిర్గ్రస్తహృదయో భక్తైర్భక్తజనప్రియః ॥ ౬౫ ॥ నాహమాత్మానమాశాసే మద్భక్తైస్సాధుభిర్వినా ।

ఽపి మద్భక్తవిషయాపరాధో మయా సోఢః క్వచిద్విద్వన్మన్యేన « ఏవం ముక్తిఫలానియమస్తదవస్థావధృతే స్తదవస్థావధృతే „ రిత్యధికరణన్యాయానభిజ్ఞేన దృష్టశ్శ్రుతో వేత్యభిప్రయన్ భక్తవిషయే స్వస్య పారతన్త్ర్యం పారతన్త్ర్యహేతూన్ తన్నిమిత్తం తద్విషయాపరాధాసహ్యత్వం చాహ ॥ ఉపాయమిత్యతః ప్రాక్తనగ్రన్థేన ॥ హే ద్విజ, అస్వతన్త్ర ఇవ రాజభృత్య ఇవాహం - భక్తపరాధీనః - మద్భక్తపరతన్త్రోఽహమిత్యర్థః ॥ నను రాజభృత్యాదేః కర్మవశ్యత్వాజ్జీవత్వాద్ధనాయార్హత్వాత్తన్నిమిత్తం కదాచిత్కం స్వస్వామిరాజాదిపారతన్త్ర్యం యుక్తం, తవ తు నిరస్తనిఖిలదోషస్య సమస్తకల్యాణగుణాకరస్యానన్యాధిపతేః స్వభృత్యపారతన్త్ర్యం హేయతరమనుచితమిత్యాశఙ్కాయాః పరిహారం, సమాశ్రితవాత్సల్యవివశస్య భక్తపారతన్త్ర్యం న హేయత్వావహం అపి తు కల్యాణగుణ ఏవ సమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తనిరతిశయవాత్సల్యగుణప్రపఞ్చరూపత్వా-దిత్యభిప్రయన్ తావద్భక్తపారతన్త్ర్యహేతూన్ వక్తుమాత్మానం భక్తాంశ్చ విశినష్టి ॥ సాధుభిరితి ॥ సాధ్నువన్తి సర్వైః కరణైర్మహ్యముపకుర్వన్తీతి సాధవస్తైర్భక్తైః-గ్రస్తం స్వవశీకృతం హృదయం మనో యస్య-సోఽహం- లోకే హ్యన్యచిత్తవృత్త్యనుసారిత్వాత్పురుషస్య మచ్చిత్తస్య చ సాధుభిర్వశీకృతత్వాత్సాధుచిత్తవృత్త్యనువ్యాప్రియమాణాత్మచిత్తవృత్త్యనుసారితద్విషయవ్యాపారవానహమిత్యభిప్రాయః ॥ నను-న హి లోకేఽన్యచిత్తవృత్త్యనుసారిస్వచిత్తవృత్తిః పుమాన్కశ్చిద్దృష్ట ఇత్యాశఙ్కాయాం నిరతిశయప్రీతివిషయస్య శ్రీపతిస్తథైవ లోకే దృష్ట ఇతి వక్ష్యమాణదృష్టాన్తమభిప్రేత్య స్వభక్తయోర్మిథో నిరతిశయప్రీతివిషయత్వం వదన్నాత్మానం విశినష్టి ॥ భక్తజనప్రియ ఇతి ॥ అత్ర తన్త్రేణ బహువ్రీహిషష్ఠీతత్పురుషౌ ద్వావపి వివక్షితౌ - భక్తజనాః ప్రియా యస్య - భక్తజనస్య ప్రియ ఇతి చ-తత్రాద్యే భక్తజనస్య నిరతిశయస్వప్రీతివిషయత్వముక్తం - ద్వితీయేన స్వస్య నిరతిశయభక్తజనప్రీతివిషయత్వం - నిరతిశయప్రీతివిషయత్వాద్భక్తజనస్య తదధీనం మద్ధృదయం జాతమితి భావః ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ కించ లోకః-స్వచిత్తం నిరతిశయప్రియవస్త్వధీనం కుర్వన్న తూష్ణీమాస్తే, కిం తు తద్విశ్లేషం దేహతదనుబన్ధ్యాదిపరిత్యాగేనాపి పరిహరన్ దృష్టస్తథాఽహమపీత్యాహ ॥ నేతి ॥ హే బ్రహ్మన్-అహం భక్తజనప్రియోఽహం-

సాధుభిర్భక్తై, ర్వినా, ఆత్మానమిమంచతుర్భుజాదివిశిష్టందివ్యవిగ్రహ,మాత్యన్తికీంశ్రియంనిరతిశయాంవిభూతిం, యద్వా ఆత్యన్తికీమత్యన్తమనన్యార్హశేషభూతాంలక్ష్మీంచ - నాశాసేనస్పృహయామి - యద్యపిలోకేప్రియతమవస్తువిశ్లేషనిమిత్తదేహతదనుబన్ధ్యాదిత్యాగఃక్వచిద్దృష్టచరః - పరమాత్మనితుభక్తజనవిశ్లేషస్తన్నిమిత్తశరీరాదిత్యాగశ్చనదృష్ట, స్తథాఽపి సంభావనామాత్రాభిప్రాయేణభగవతైవముక్తమితిద్రష్టవ్యం - తదుక్తంభగవతాదాశరథినా " అప్యహంజీవితంజహ్యాంత్వాంవాసీతేసలక్ష్మణామ్-నతుప్రతిజ్ఞాంసంశ్రుత్యబ్రాహ్మణేభ్యోవిశేషత " ఇతి " మిత్రభావేనసంప్రాప్తంనత్యజెయంకదంచనే"తిచ - యద్యపిలక్ష్మ్యాఅపిభక్తవత్ప్రీతివిషయత్వాచ్ఛ్రియమపినాశాసఇత్యుక్తిరయుక్తా - తథాపిలక్ష్మ్యాఅపెక్షయాపిభక్తానాంస్వనిరతిశయప్రీతివిషయత్వమభిప్రేత్యభగవతైవముక్తమిత్యవగన్తవ్యం - సాధూనామత్యర్థప్రియత్వేహెతుంవదన్ తాన్విశినష్టి - యెషాంసాధూనాం-మహం - అహమేవ-అబ్భక్షఇతివత్స్వవధారణం పరాఉత్కృష్టాగతిరుజ్జీవనోపాయః-ఉజ్జీవనోపాయోహిప్రియతమః- అతోనిరతిశయప్రియోజ్జీవనోపాయత్వేనమామాశ్రితత్వాత్తేఽపిమమనిరతిశయప్రియాఇతియుక్తమెవైతదితిభావః ❀ ॥ ౬౬ ॥ ❀ యెషాంగతిరహంపరేతిస్వస్యైవతత్పరగతిత్వముక్తంవ్యఞ్జయన్ స్వస్యతన్నిమిత్తాంతత్త్యాగానర్హతామాహ ॥యఇతి॥ యెసాధవః-ప్రాణాన్ ప్రాణయన్తిజీవయన్తీతిప్రాణా-స్తాన్-జీవనహెతూన్ ప్రాణాన్ - తదనుబన్ధిదారాదీంశ్చహిత్వా సంసృతిహెతవఏవైతెనతూజ్జీవనహెతవ ఇతివిమర్శనేనోజ్జీవనోపాయతాబుద్ధింపరిత్యజ్య-మాం-శరణముజ్జీవనోపాయం,గతాః - తత్రైవాధ్యవసితవన్తఇత్యర్థః - అత-స్తాన్,కథం-త్యక్తుముత్సహెశక్నోమి - నహికృతజ్ఞస్యవిశ్వస్తత్యాగఉచితఇతిభావః - యద్యపిభక్తజనత్యాగాయనదుర్వాసాశ్శరణంగతోఽపితుస్వప్రాణరక్షాయై - అతస్తంప్రతి " కథంతాంస్త్యక్తుముత్సహే"ఇత్యుక్తిరసఙ్గతా - తథాపి - నిరతిశయప్రియవస్తువిశ్లేషపరిహారాయదేహతదనుబన్ధ్యాదిపరిత్యాగస్యప్రాప్తత్వాద్దేహాదిపరిత్యాగేనాప్య వినాభావ్యాన్ సాధూన్ కథం

శ్రియంచాత్యన్తికీంబ్రహ్మన్యేషాంగతిరహంపరా ॥ ౬౬ ॥ యెదారాగారపుత్రాప్తాన్ప్రాణాన్విత్తమిమంపరమ్ । హిత్వామాంశరణంయాతాఃకథంతాంస్త్యక్తుముత్సహే॥ ౬౭ ॥మయినిర్బద్ధహృదయాస్సాధవస్సమదర్శినః । వశేకుర్వన్తిమాంభక్త్యాసత్స్త్రియస్సత్పతింయథా॥౬౮॥మత్సేవయాప్రతీతం తె సాలోక్యాదిచతుష్టయమ్। నెచ్ఛన్తిసెవయాపూర్ణాఃకుతోఽన్యత్కాలవిప్లుతమ్॥ ౬౯ ॥సాధవోహృదయంమహ్యంసాధూనాంహృదయంత్వహమ్ । మదన్యంతెనజానన్తినాహంతెభ్యోమనాగపి॥ ౭౦ ॥ ఉపాయంకథయిష్యామితవవిప్ర

వినామాయవన్తైయెత్యెతదభిప్రాయెణకథంతాంస్త్యక్తుముత్సహ ఇత్యుక్తం - యద్వా - భక్తజనప్రతిపక్షత్వాద్రక్షణేకృతెఆశ్రిత విపక్ష పక్షపాతీభగవానితిబుద్ధ్వామాంత్యజేయుర్భక్తాః- అతస్తాన్త్సర్వ భావేనభజతఃకథంత్యక్తుముత్సహఇత్యభిప్రాయెణోక్తం ❀ ॥ ౬౭ ॥ ❀ ఏవమాత్మానంవిశిష్యాథభక్తాన్విశినష్టి ॥ మయీతి ॥ మయినిరతిశయప్రీతివిషయే-నిర్బద్ధమనన్యవిషయత్వేనస్థిరీకృతం-హృదయం-యైస్తే-అతఏవ - సమదర్శినస్సర్వస్యమదాత్మకత్వదర్శినః - సాధవః -భక్త్యాపరస్పరప్రీత్యావహయాస్వయమపిప్రీతిరూపయాఅనన్యప్రయోజనయాభక్త్యా-మాం-వశె - కుర్వన్తి-యథా,సత్స్త్రియఃపతివ్రతాః సత్పతింపరదారపరాఙ్ముఖం-అనన్యార్హశేషత్వవతస్త్రీపరాఙ్ముఖంవా,వశెకుర్వన్తితద్వత్ ❀ ॥ ౬౮ ॥ ❀ అనన్యప్రయోజనభక్తినిష్ఠత్వమెవవ్యనక్తి॥ మత్సేవయేతి ॥ తెసాధవః,మత్సేవయా-మద్భక్త్యా-ప్రతీతం - సాలోక్యమాదిర్యస్యతత్-చ్చతుష్టయంచతుర్విధంసాలోక్యసామీప్యసాయుజ్యసార్ష్టిరూపంముక్తిమెవ - నెచ్ఛన్తి-కుతో,ఽన్యత్కాలేనవిప్లవోనాశోయస్యతత్-దివ్యాద్యైశ్వర్య-మిచ్ఛేయుఃతత్రహెతుఃసెవయామచ్ఛేషతైకరసానుభవరూపయాభక్త్యా-పూర్ణానిర్వృతాన్తఃకరణాః ❀ ॥ ౬౯ ॥ ❀ కింబహునా-సాధవో-మహ్యంమమ - హృదయం , మద్హృదయానువర్తిహృదయాస్సాధవఇత్యర్థః-తథా-అహంసాధూనాంహృదయం-సాధుహృదయానువర్తిహృదయోఽహం- తెసాధవః-మత్ మత్తః అన్యత్ప్రియంవస్తు-నజానన్తి-తథా , ఽహమపి తెభ్యస్సాధుభ్యో-అన్యన్,మనాగీషదపి - ప్రియం-నజానామి , ఏవంపరస్పరహృదయానువర్తిహృదయత్వాత్పరస్పరప్రియత్వాచ్చభక్తపారతన్త్ర్యంమమయుక్తమితినతద్విషయాపరాధోమయాసోఢుంశక్యఇతిభావః ❀ ॥ ౭౦ ॥ ❀ ఏవంస్వభక్తవిషయాపరాధస్య స్వేనాసహ్యత్వం సహెతుకముపపాద్యస్వ సన్నిధౌతత్కృతప్రాణరక్షణార్థశరణాగతెర్వైఫల్యపరిహారాయోపాయమాహ ॥ ఉపాయమితి ॥ హెవిప్ర,తవ,ప్రాణరక్షణోపాయంతత్సాధనం , కథయిష్యామి,తచ్ఛృణుష్వ ❀ కోఽసౌతత్ప్రాహ , తెతవ,య,మాత్మాపచారఃస్వయంకృతాపరాధః-స,యతోయద్విషయెజాత , స్తమెవామ్బరీషంప్రతి,భవాన్,గచ్ఛత్వితి॥ ఆత్మాభిచారఇతిపాఠాన్తరం, తత్రాన్యహింసార్థంకృతోయముద్యమఃఆత్మనఏవాభిచారః-స్వహింసార్థ

మేవాభూదిత్యర్థః॥ తథాహ॥ లోకే- సాధుషు మద్భక్తేషు - ప్రహితం ప్రయుక్తం, తేజస్సామర్థ్యం, కర్తుః ప్రహర్తురేవా-శివమనర్థం- కురుతే ❁ ॥ ౭౧ ॥ ❁ తపోవిద్యాదిసంపన్నస్య మమ కథమనర్థస్సమజనీతి మా విస్మయం కార్షీరిత్యాహ॥ తప ఇతి ॥ తపోవిద్యా చైతే- తే ఉభే, విప్రాణాం వినీతానాం నిశ్శ్రేయసకరే నిరతిశయపురుషార్థసాధనే, దుర్వినీతస్య కర్తుర్నిరపరాధేష్వపరాధకర్తుర్విప్రస్య తు- తే ఏవ తపోవిద్యే ఏవ - అన్యథాకల్పేతే అనర్థాయ భవేతామిత్యర్థః ❁ ॥ ౭౨ ॥ ❁ తత్తస్మాత్- హే బ్రహ్మన్, నాభాగతనయమంబరీషం ప్రత్యేవ, గచ్ఛ, తమేవ, మహాభాగమపరాధానామవిజ్ఞాతారం, క్షమాపయ - తతశ్శాన్తిః భద్రం తవ - భవిష్యతీతి ❁ ॥ ౭౩ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఇత్థం, భగవతో-పదిష్టోపాయ- శ్చక్రతాపితో - దూర్వాసా- అమ్బరీష - ముపేత్య- దుఃఖిత- స్తస్యామ్బరీషస్య- పాదావగ్రహీత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తస్య దుర్వాసస- స్తథావిధం- వ్యసనం- సమీక్ష్య, పాదస్పర్శవిలజ్జితో, ఽమ్బరీషః- కృపయా- నితరాం తాపితః- ద్విజస్య- పృష్ఠతో, ఽనుషక్తం, హరేశ్చక్ర- మస్తౌషీ- త్తుష్టావ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ స్తుతిమేవాహ॥ త్వమగ్నిరిత్యాదినా॥ సత్యమిత్యతః- ప్రాక్తనేన॥ తావత్సుదర్శనం ప్రసాదయితుం సర్వతేజఃకారణభూతస్య సర్వాత్మకస్య తవైవ తేజసోఽయం ద్విజస్త్వదాత్మావిషయో న భవతీతి సూచనాయ చ సర్వతేజఃకారణత్వేన సర్వాత్మకత్వేన చ స్తౌతి ॥ త్వమగ్నిరితి ॥ యద్యప్యై "తదాత్మ్యమిదం సర్వం- సర్వం ఖల్విదం„ మిత్యాదిభి " ర్నతత్ర సూర్యో భాతి న చన్ద్రతారకం „ మిత్యాదిభిశ్చ బ్రహ్మణ ఏవ సర్వాత్మకత్వం స

శృణుష్వ ❁ తత్ । అయం ❁ హ్యాత్మాపచారస్తే యతస్తం యాతు వై భవాన్। సాధుషు ప్రహితం తేజః ప్రహర్తుః
కురుతేఽశివమ్ ॥ ౭౧ ॥ తపో విద్యా చ విప్రాణాం నిశ్శ్రేయసకరే ఉభే। తే ఏవ దుర్వినీతస్య కల్పేతే కర్తురన్యథా ॥ ౭౨ ॥
బ్రహ్మంస్తద్గచ్ఛ భద్రం తే నాభాగతనయం నృపమ్। క్షమాపయ మహాభాగం తతశ్శాన్తిర్భవిష్యతి ॥ ౭౩ ॥ ❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే నవమస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం భగవతాఽఽదిష్టో దుర్వాసాశ్చక్రతాపితః । అమ్బరీషముపాగమ్య తత్పాదౌ దుఃఖితోఽ
గ్రహీత్ ॥ ౧ ॥ తస్య తద్వ్యసనం వీక్ష్య పాదస్పర్శవిలజ్జితః ॥ అస్తావీ ❁ త్తద్ధరేశ్చక్రం కృపయా పీడితో భృశమ్ ॥ ౨ ॥
అమ్బరీష ఉవాచ॥ త్వమగ్నిర్భగవాన్సూర్యస్త్వం సోమో జ్యోతిషాం పతిః । త్వమాపస్త్వం క్షితిర్వ్యోమ వా
యుర్మాత్రేన్ద్రియాణి చ ॥ ౩ ॥ సుదర్శన నమస్తుభ్యం సహస్రారాచ్యుతప్రియ। సర్వాస్త్రఘాన్విప్రాయ స్వస్తి
భూయా ఇడస్పతే ॥ ౪ ॥ త్వం ధర్మస్త్వం ధృతిర్నిత్యా త్వం యజ్ఞోఽఖిలయజ్ఞభుక్। త్వం లోకపాలస్సర్వాత్మా

ర్వతేజసామాచ్ఛాదకత్వం సర్వతేజఃకారణత్వం సర్వతేజసామనుగ్రాహకత్వమిత్యాదయో ధర్మాః శ్రుతాః - న తు బ్రహ్మవియామ్యస్య సుదర్శనస్యాప్యప శ్రుతా- స్తథాపి- తస్మిన్ "శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవ„ దితి శారీరకనయేన "అహమేవాసమహమేవ వర్తామి భవిష్యామి చ తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః ప్రతిపేదే అహం మనురభవం సూర్యశ్చాహం కక్షీవాన్నృషిరస్మి విప్ర„ ఇత్యాదౌ బ్రహ్మాత్మకత్వేన బ్రహ్మవిశేష్యకత్వాద్విశేషణబుద్ధిశబ్దాదీనాం విశేష్యపర్యన్తస్యాకృతినయసిద్ధత్వాద్విశేష్యపర్యన్తసాక్షాత్కారనిమిత్తతత్తాదాత్మ్యవ్యపహారవద్బ్రహ్మవిశేషణభూతసుదర్శనవిషయబుద్ధిశబ్దానాం బ్రహ్మపర్యన్తనిమిత్తతత్తాదాత్మ్యవ్యపదేశాద్వా సౌదర్శనస్య పురుషస్య పరమాత్మాభిన్నత్వాద్వా తస్య సర్వాత్మకత్వాదిభిర్ధర్మైః ప్రవృత్తేయం స్తుతిరిత్యదోషః, త్వమేవాగ్న్యాది తేజసామనుగ్రాహకస్తత్కారణభూతశ్చేత్యర్థః, జ్యోతిషాం నక్షత్రాణాం, పతిర్యస్సోమశ్చన్ద్రస్స త్వమేవేత్యన్వయః అప్పృథివ్యాకాశవాయుగన్ధాదితన్మాత్రోభయేన్ద్రియాత్మా త్వమేవేత్యర్థః- త్వమగ్నిరితి తేజ ఆత్మకత్వం పూర్వముక్తమిత్యబాదిభిర్న తస్య సహపాఠః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ హే సుదర్శన సహస్రారేత్యసాధారణనామభ్యాం సంబోధనం, హే అచ్యుతప్రియ - భక్తానామిష్టమేవాచ్యుతస్యేష్టం తదిష్టమేవ తవాపి ప్రియ, మతో మదిష్టం ద్విజప్రాణరక్షణం తవాపీష్టమేవేతి ప్రసన్నో భవేత్యచ్యుతప్రియేతి సంబోధనాభిప్రాయః, సర్వాస్త్రఘాతిన్-న తు శరణాగతఘాతిన్నిత్యభిప్రాయః- హే ఇడస్పతే పృథివీపతే, హే జగత్పాలక జగత్పాలకస్య తవ శరణాగతద్విజరక్షణం యుక్తమేవేతి భావః, విప్రాయ, స్వస్తిభూయాః మఙ్గళరూపో భవ- ప్రసన్నో భవేత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కించ, సర్వధర్మరక్షకస్య తవ శరణాగతద్విజరక్షణం యుక్తమేవేతి సూచయితుం ధర్మాదినిర్వాహకత్వేన తదాత్మకతయా స్తౌతి॥ త్వం ధర్మ ఇతి॥ ధృతిర్ధైర్యం, నిత్యా ధృతిస్త్వమేవ- యజ్ఞో యజ్ఞనిర్వాహకో యజ్ఞారాధ్యశ్చ- త్వమేవ, హే సర్వాత్మన్ - పౌరుషం పరమపురుషసంబన్ధి- తేజ - స్త్వమేవ- పౌరు

---

౭౧ ॥ ❁ పా ॥ హ్యాత్మాభిచారస్తే.

షం పరమపురుషసంబన్ధి-యచ్ఛత్రుసంజిహీర్షాత్మకసఙ్కల్పరూపమీక్షణాపరపర్యాయంసామర్థ్యం , త్వమేవేత్యర్థః-తథా చాభియుక్తోక్తిః“వాణీపౌరాణికేయంప్రథయతిమహితం ప్రేక్షణం కైటభారేశ్శక్తిర్యస్యైషదంష్ట్రానఖపరశుముఖవ్యాపినీ తద్విభూష్మా,మితి ❁ । ౫ ॥ ❁ హేసునాభ-శోభనానాభిర్యస్యతథాభూత - తేతుభ్యం, కేవలం,నమః-నతుత్వాంస్తోతుమహంసమర్థః-అతః,కేవలంనమస్కరోమీతిభావః - కథంభూతాయతే-అఖిలానాం - ధర్మాణాం-సేతవేమర్యాదాపాలకాయ అధర్మశీలా-యేఽసురా,స్తేషాం-ధూమకేతవేధూమకేతువదనర్థహేతవే-త్రైలోక్యపాలకాయ,విశుద్ధంవర్చోయస్య-మనోజవాయ-మనసఇవవేగోయస్య- అద్భుతంకర్మ యస్య ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అద్భుతవర్చస్కత్వమేవప్రపఞ్చయన్స్తౌతి ॥ త్వత్తేజసేతి ॥ ధర్మనిర్వాహకత్వేనతత్ప్రచురత్వాత్తన్మయేన ,తవ-తేజసా-మహాత్మనాంసాధూనాం - దృశోజ్ఞానస్యావారకం-తమోఽజ్ఞానం - సంహృతంనిరస్తం-ప్రకాశస్సూర్యాదిప్రకాశశ్చ-త్వద్రూపం - త్వయైవరూప్యతే ప్రకాశ్యతఇతిత్వద్రూపం-తథా-పరావరంఉచ్చావచం-చిదచిదాత్మక-మేతజ్జగచ్చ-త్వద్రూపం-త్వచ్ఛరీరకం - హేగిరాంపతే. ఏవంభూతస్య-తవ-మహిమాదురత్యయః,యద్వా,మహాత్మనాం-దృశ-ఆచ్ఛాదకం - తమ-స్త్వత్తేజసా - సంహృతం-తథా - దృశఃప్రకాశః ప్రసరశ్చ-కృతఇతిశేషః-సదసదాత్మకంజగత్త్వచ్ఛరీరభూతమేవేత్యన్వయః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ మహిమ్నోదురత్యయత్వమేవదర్శయన్స్తౌతి ॥ యదేతి ॥ యదా వేత్యర్థః-యదా తు - త్వ-మనఞ్జనేన-నిరఞ్జనేనఅవిద్యారూపాఞ్జనరహితేన-పరమపురుషేణ - విసృష్టఆదిష్ట-స్తదా - ఊర్జితాస్సంజాతబలా-దైత్యా-దానవాశ్చ - యస్మిన్ - త-త్తద్బలం ప్రవిశ్య-అజస్రం-బాహ్వాదీన్-వృ

స్త్వం తేజఃపౌరుషంపరమ్॥ ౫ ॥ నమస్సునాభాఖిలధర్మసేతవేహ్యధర్మశీలాసురధూమకేతవే। త్రైలోక్యగో
పాయవిశుద్ధవర్చసేమనోజవాయాద్భుతకర్మణేగృణే ॥ ౬ ॥ త్వత్తేజసాధర్మమయేనసంహృతంతమః ప్రకాశ
శ్చదృశోమహాత్మనామ్। దురత్యయస్తేమహిమాగిరాంపతేత్వద్రూపమేతత్సదసత్పరావరమ్ ॥ ౭ ॥ యదావి
సృష్టస్త్వమనఞ్జనేనవైబలంప్రవిష్టోఽజితదైత్యదానవమ్ ।బాహూదరోర్వఙ్ఘ్రిశిరోధరాణి*వృశ్చన్నజస్రం
ప్రధనేవిరాజసే॥ ౮ ॥సత్వంజగత్త్రాణఖలప్రహాణయేనిరూపితస్సర్వసహోగదాభృతా । విప్రస్యచాస్మ
త్కులదైవహేతవేవిధేహిభద్రంతదనుగ్రహోహినః॥ ౯ ॥ యద్యస్తిదత్తమిష్టంవాస్వధర్మోవాస్వనుష్ఠితః
కులంనోవిప్రదైవంచేద్ద్విజోభవతువిజ్వరః ॥ ౧౦ ॥ యదినోభగవాన్ప్రీతఏకస్సర్వగుణాశ్రయః। సర్వభూ
తాత్మభావేనద్విజోభవతువిజ్వరః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతిసంస్తువతోరాజ్ఞోవిష్ణుచక్రంసుదర్శనమ్।అశా
మ్యత్సర్వతోవిప్రమదహద్రాజయాచ్ఞయా ॥ ౧౨ ॥ సముక్తోఽస్త్రాగ్నితాపేనదుర్వాసాస్స్వస్తిమాంస్తతః।
ప్రశశంసతముర్వీశంయుఞ్జానఃపరమాశిషః ॥ ౧౩ ॥ దుర్వాసాఉవాచ ॥ అహోఅనన్తదాసానాం మహ

శ్చిన్దన్-ప్రధనేయుద్ధే-విశేషేణరాజసే ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ సఏవంవిధదురత్యయమహిమా,త్వం- సాధులోకపరిత్రాణదుష్కృద్వినాశనయోర్నిమిత్తయో,ర్గదాభృతాభగవతా- నిరూపితఃనియుక్తః-సర్వసహశ్శరణాగతానాంసర్వవిధాపరాధసహః- అస్మత్కులస్య - దైవహేతవేభాగ్యహేతవే , అన్యథావిప్రహింసయాఅస్మత్కులంవినశ్యేదితిభావః - అస్యవిప్రస్య భద్రంమఙ్గళంప్రాణరక్షణరూపం, విధేహికురు॥తద్విప్రభద్రవిధానమేవా - స్మాకమస్మద్విషయే - తత్కృతో - మహాననుగ్రహః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ సర్వసుకృతార్పణేనవిప్రరక్షాంప్రార్థయతే॥యద్యస్తీతిద్వాభ్యాం॥దత్తందాన - మిదంస్మార్తస్యకర్మణ ఉపలక్షణం-ఇష్టంయాగాదికమిదంశ్రౌతస్య , స్వనుష్ఠితఃస్వధర్మఃస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మశ్చ - యది-నోఽస్మాక-మస్తి యదివా-అస్మాకంకులం , విప్రాఏవదైవంయస్యతథాభూతంచే - త్తతో - ద్విజో- విజ్వరో- భవతు,అస్మదీయదత్తాదిభిఃప్రసన్నోభగవాన్సుదర్శనఃద్విజంనిర్దుఃఖంకుర్యాదితిభావః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏకఃనిస్సమాభ్యధిక-స్సర్వేషాం,కల్యాణగుణానా-మాశ్రయో-భగవా - న్నోఽస్మాకంయది-సర్వాత్మభావేనసర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనేన - ప్రీతోఽస్తి-తతో - ద్విజో- విజ్వరో భవతు ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఇతీత్థం-రాజ్ఞోఽమ్బరీషస్య-సంస్తువతస్సత-స్తద్విష్ణో- శ్చక్రంసుదర్శనాభిధం,సర్వతోఽశామ్యచ్ఛాన్తమభూత్-రాజ్ఞోఽమ్బరీషస్య-యాచ్ఞయా-విప్రందుర్వాససమదహత్తత్యాజచ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ శస్త్రాగ్నేస్సుదర్శనాగ్నే-స్తాపేన-ముక్త-స్సదుర్వాసా-స్స్వస్తిమాన్విజ్వర , స్త-ముర్వీశమమ్బరీషంపరమా,ఆశిషో , యుఞ్జానఃకుర్వ-న్ప్రశశం, సతుష్టావ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ప్రశంసామేవాహ ॥ అహోఇత్యాదినా॥ రాజన్నిత్యతఃప్రాక్తనేన ॥ అహోఅత్యాశ్చర్యమేతదనన్తస్య,దాసానాం,మహత్త్వ-మధునా-మయా-దృష్టం-కింతత్,యత్, కృతాపరాధస్యాపి, మమ - హేరాజన్నమ్బరీష-క్షు

ఙ్గళానిసమీహసెఇచ్ఛసీతి తత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ సాధూనాంభగవద్భక్తానాందుష్కరంకర్తుమశక్యం - కింన్వస్తి - నిగ్రహానుగ్రహాదికంసర్వంసుకరమెవేతిభావః - యద్యస్తిదత్తమిత్యాదిశ్లోకద్వయోక్తప్రార్థనామాలక్ష్యాహ ॥మహాత్మనాంసాధూనాం - దుస్త్యజం-కింన్వస్తి-సర్వంసుత్యజమెవేతిభావః ॥ తత్రహేతుంవదన్ తాన్విశినష్టి ॥ యైస్సాధుభిర్మహాత్మభిస్సాత్వతాంభక్తానా-మృషభః-ప్రియో-హరిరాశ్రితార్తిహో-భగవా- న్సంగృహీతోవశీకృతః-వశీకృతస్సిరతిశయానన్దరూపభగవతాం నకించిద్దుష్కరందుస్త్యజంవాఽస్తీతిభావః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁తథాఅలభ్యమపితేషాంనాస్తీత్యాహ॥యన్నామేతి॥యస్యవాచారైర్నామ్నః-శ్రవణమాత్రేణ-పుమా- న్నిర్మలోనిష్పాపో-భవతి-తస్య,తీర్థపదఃగఙ్గాదిపుణ్యతీర్థాశ్రయపాదారవిన్దస్యభగవతో దాసానాం-కింవాలభ్య-మవశిష్యతె-సర్వంసంపన్నమెవేతిభావః ❁ ॥౧౬ ॥ ❁ఏవం ప్రశస్యస్వస్యకృతజ్ఞతాసూచనాయ తత్కృతముపకారమావేదయతి॥రాజన్నితి॥ హేరాజ-న్నిరతిశయకరుణాయుక్తచిత్తేన-త్వయా-ఽహ-మనుగృహీతః-కోఽసావత్కృతోఽనుగ్రహ-స్తత్రాహ - మమాఘమపరాధంపృష్ఠతః-కృత్వా, విస్మృత్యేత్యర్థః-మె-ప్రాణా,అభిరక్షితా,ఇతి య,దెషఎవ-మహా,ననుగ్రహః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁రాజాతమిత్యాదిశ్లోకద్వయంశుకోక్తిః॥ద్విజస్యప్రత్యాగమనప్రతీక్షయా,అకృత-ఆహారోభోజనం,యెన,స,రాజాఅమ్బరీషః,తందూర్వాససం,చరణా వుపసంగృహ్యప్రసాద్యప్రసన్నంకృత్వా,తంద్విజమభోజయద్భోజయామాస ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁సర్వే,కామాఃకామ్యాన్నఇతికామాఃషడ్రసాః - యస్మిన్,త,దాదృతంసాదరం యథాభవతితథా-ఆనీతంఆనీయసమర్పిత , మాతిథ్యం,భుక్త్వా, తృప్తాత్మా సంతుష్టచిత్త,స్సదుర్వాసాః-నృపమమ్బరీషం-భు

త్యందృష్టమద్యమె। కృతాగసోఽపియద్రాజన్మఙ్గళానిసమీహసె ॥ ౧౪ ॥ దుష్కరంకిన్నుసాధూనాం
దుస్త్యజంవామహాత్మనామ్। యైస్సంగృహీతోభగవాన్సాత్వతామృషభోహరిః ॥ ౧౫ ॥ యన్నామశ్రుతి
మాత్రేణపుమాన్భవతినిర్మలః। తస్యతీర్థపదఃకింవాదాసానామవశిష్యతె॥ ౧౬ ॥రాజన్ననుగృహీతోఽహం
త్వయాతికరుణాత్మనా। మమాఘంపృష్ఠతఃకృత్వాప్రాణాయన్మేఽభిరక్షితాః॥౧౭॥ శ్రీశుకఉవాచ॥రాజాత
మకృతాహారఃప్రత్యాగమనకాఙ్క్షయా। చరణావుపసంగృహ్యప్రసాద్యతమభోజయత్॥ ౧౮ ॥ సోఽశిత్వా
ఽఽదృతమానీతమాతిథ్యంసార్వకామికమ్। తృప్తాత్మానృపతింప్రాహభుజ్యతాంభుజ్యతామితి ॥ ౧౯ ॥ దు
ర్వాసాఉవాచ ॥ ప్రీతోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మితవభాగవతస్యవై। దర్శనస్పర్శనాలాపైరాతిథ్యేనాత్మమెధ
సా ॥ ౨౦ ॥ కర్మావదాతమెతత్తేగాయన్తిస్వస్స్త్రియోముహుః। కీర్తింపరమపుణ్యాంచకీర్తయిష్యతిభూరియ
మ్॥ ౨౧ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఏవంసంకీర్త్యరాజానందుర్వాసాఃపరితోషితః। యయౌవిహాయసాఽఽమన్త్ర్య
బ్రహ్మలోకమహైతుకమ్ ॥ ౨౨ ॥ సంవత్సరోఽత్యగాత్తావద్యావతానాగతోగతః। మునిస్తద్దర్శనాకాఙ్క్షీ
రాజాఽబ్భక్షోబభూవహ ॥ ౨౩ ॥ గతేఽథదుర్వాససిసోఽమ్బరీషోద్విజోపయోగాతిపవిత్రమాహరత్ ❁ ।
ఋషెర్విమోక్షంవ్యసనంచబుద్ధ్వా మెనేస్వవీర్యం చపరానుభావమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవంవిధానెకగుణస్సరాజాప

జ్యతాంభుజ్యతా,మిత్యువాచ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ప్రీతోఽస్మీత్యాదిశ్లోకద్వయందూర్వాససఉక్తిః॥ ఆత్మనిపరమాత్మన్యేవ,మెధాబుద్ధిర్యస్య,అనల్పమెధసఇతివా రే,విపులబుద్ధె-స్తవా,తిథ్యేనా,హం,నితరాంప్రీతస్సన్తుష్టోఽస్మితథా,తవభాగవతస్య,దర్శనాదిభిరనుగృహీతశ్చాస్మి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తవై-త దవదాతంనిర్మలంకర్మస్వఃస్వర్గెలోకెస్త్రియో - మహురుహు,ర్గాయన్తిగాస్యన్తిశథా-తవ,పరమపుణ్యాం , కీర్తిమియంభూర్భూలోకస్థోజనః-కీర్తయిష్యతి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ఇత్యేవం-రాజానం,ప్రస్తుత్య,రాజానమమ్బరీష,మామన్త్ర్యపృష్ట్వా-పరితోషితో,రాజ్ఞేతిశేషః,దుర్వాసాః,విహాయసామార్గేణా , హైతుకందైనందినప్రళయాదిభిరనివర్త్యం , ద్విపరార్ధావస్థాయినమిత్యర్థః-బ్రహ్మలోకంచతుర్ముఖలోకం - యయౌ-తతాఽమ్బరీషస్యగుణాన్ స్తోతుమితిశేషః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁అమ్బరీషస్యధైర్యందృఢసఙ్కల్పం చాహ ॥ సంవత్సరఇతి ॥ఆగతో,మునిర్దుర్వాసాః యావతాకాలెన,పున-ర్దిత్సుం, భ్రమన్నాగతస్తావత్సంవత్సరాత్మకః , కాలో-ఽత్యగాద్వ్యతీయాయ, ప్రథమాగమనాదారభ్యపునరాగమనపర్యన్తఃకాలఃసంవత్సరోబభూవేత్యర్థః-తావన్తంచకాలం - రాజామ్బరీష - స్తస్యమునెర్దర్శనమెవాకాఙ్క్షన్-అపఎవ,భక్షయన్,బభూవతస్థౌ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁దుర్వాససిగతెసత్య-థా - మ్బరీషః - ద్విజోపయోగాతిపవిత్రం-ద్విజోపయోగెనద్విజభుక్తావశేషణార్ధతోః-పరమంపవిత్ర-మన్న-మాహరద్బుభుజె-తతః-ఋషెర్దుర్వాససో-వ్యసనంచక్రజంతస్మా-ద్విమోక్షణం-స్వస్యవీర్యంధైర్యాదిలక్షణంచె-త్యేతత్సర్వం-పరస్యపరమాత్మనః - ప్రభావంప్రభావకృతమెవ-మెనెఅమన్యత ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ఉక్తవిధా అనేకె,గుణా యస్య,సరాజాఽమ్బరీషః,పరాత్మనిపరెబ్రహ్మణి,వాసుదెవె - క్రియాకలాపైస్సహ,స్వవర్ణాశ్రమోచితక్రియాసముదాయసహకృతా,మనన్యప్రయోజనాం-భక్తిం-సముపాహచకారెత్యర్థః॥భక్తింవిశిన

ష్టి॥యయాఽనన్యప్రయోజనయావాసుదేవభక్త్యా- ఆవిరిఞ్చాత్ విరిఞ్చిపర్యన్తభోగా-న్నిరయాన్నిరయప్రాయాం-శ్చకార అమన్యత॥తథాచస్మర్యతే॥ „ ఏతేవై నిరయాస్తాతస్థానస్యపరమాత్మన „ఇతి „వాసుదేవమనోయస్యజపహోమార్చనాదిషు తస్యాన్తరాయోమైత్రేయదేవేన్ద్రత్వాదికంఫల „ మితిచ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁తతో-ఽమ్బరీషః-స్వతుల్యశీలేషు-తనయేషు॥రాజ్యం విసృజ్యనిధాయ,ధీరోజితేన్ద్రియో,వనం,వివేశ॥తత్ర,న్తరాత్మభూతేభగవతి , వాసుదేవే,మనో-దధదేకాగ్రచిత్తోబభూవ, తతో,ధ్వస్తః, గుణప్రవాహస్సంసారో,యస్య,తాదృశః , ముక్తోబభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ఏవముపవర్ణితామ్బరీషోపాఖ్యానకీర్తనాదిజంఫలమాహ ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థ-మమ్బరీషస్య,రాజ్ఞఏతద్వర్ణితం,పుణ్య , మాఖ్యానం-భక్త్యాసఙ్కీర్తయ-న్ననుధ్యాయంశ్చ-పుమా,న్భాగవతో , భవేత్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధేపఞ్చమోఽధ్యాయః

* * *

తనయేషురాజ్యంవిసృజ్యవనంవివేశేత్యుక్తం॥ „ కేతేతనయాఇత్యతఆహమునిః „ విరూపఇతి॥విరూపాదయ,స్త్రయోఽమ్బరీషస్య,సుతాః , తత్ర,విరూపా,త్పృషదశ్వ,స్సంబభూవ , పృషదశ్వపుత్రస్తు-రథీతరః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁తస్యరథీతరస్యాప్రజస్యసన్తానరహితస్యసత-స్తద్భార్యాయాం , తన్తవేసన్తానార్థ,మఙ్గిరాఋషిః బ్రహ్మవర్చస్వినఃబ్రహ్మవర్చససంపన్నాన్ సుతాన్,జనయామాస ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ఏతేరథీతరస్య,క్షేత్రప్రసూతత్వేన-రథీతరగోత్రాస్సన్తో, ఽఙ్గిరసోబీజేనప్రసూతత్వాదాఙ్గీరసాశ్చ॥అతో,రథీతరాణాంరథీతరపుత్రాణాం , తత్సన్తానప్రసూతానాంచ-ప్రవరాః,క్షత్రోపేతాఃద్విజాతయఃక్షత్ర

రాత్మనిబ్రహ్మణివాసుదేవే । క్రియాకలాపైస్సమువాహభక్తింయయావిరిఞ్చాన్నిరయాంశ్చకార ॥ ౨౫ ॥ అథామ్బరీష స్తనయేషు రాజ్యం సమానశీలేషువిసృజ్యధీరః । వనంవివేశాత్మనివాసుదేవేమనోదధద్ధ్వస్తగుణప్రవాహః ॥ ౨౬ ॥ ఇత్యేతత్పుణ్య మాఖ్యానమమ్బరీషస్య భూపతేః । సంకీర్తయన్ననుధ్యాయన్భక్తోభాగవతోభవేత్ ॥ ౨౭ ॥

* * *

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,నవమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః

శ్రీశుకఉవాచ ॥ విరూపఃకేతుమాన్శమ్భురమ్బరీషసుతాస్త్రయః । విరూపాత్పృషదశ్వోఽభూత్తత్పుత్రస్తు రథీతరః ॥ ౧ ॥ రథీతరస్యాప్రజస్యభార్యాయాంతన్తవేఽఋషిః । అఙ్గిరాజనయామాసబ్రహ్మవర్చస్వినస్సుతాన్ ॥ ౨ ॥ ఏతేక్షేత్రప్రసూతావైపునస్త్వాఙ్గిరసాస్స్మృతాః। రథీతరాణాంప్రవరాఃక్షత్రోపేతాద్విజాతయః ॥ ౩ ॥ క్షువతస్తుమనోర్జజ్ఞఇక్ష్వాకుర్ఘ్రాణతస్సుతః।తస్యపుత్రశతజ్యేష్ఠావికుక్షినిమిదణ్డకాః ॥ ౪ ॥ తేషాంపురస్తాదభవన్నార్యావర్తేనృపానృప।పఞ్చవింశతిపశ్చాచ్చత్రయోమధ్యేఽపరేఽన్యతః ॥ ౫ ॥ సఏకదాఽష్టకాశ్రాద్ధఇక్ష్వాకుస్సుతమాదిశత్ । మాంసమానీయతాంమేధ్యంవికుక్షేగచ్ఛమాచిరమ్ ॥ ౬ ॥ తథేతిసవనంగత్వామృగాన్హత్వాక్రియార్హణాన్ । శ్రాన్తోబుభుక్షితోవీరశ్శశంచాదదపస్మృతిః ॥ ౭ ॥ శేషంనివేదయా

గోత్రాన్వయినోబ్రాహ్మణప్రవరాః , క్షత్రబ్రహ్మోభయగోత్రాన్వితాఃబభూవురిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁తదేవంమనోర్దశసు పుత్రేషువృషధ్రకవీవిరక్తత్వాన్నవంశప్రవర్తకౌ- కరూషాదీనాంచసప్తానాంవంశాస్తారతమ్యక్రమేణోక్తాః ॥ ఇదానీమతివితతమిక్ష్వాకోర్వంశమాహ ॥ క్షువతస్త్విత్యాదినాయావత్సోమవంశప్రస్తావం ॥ క్షువతఃక్షుతంకుర్వతో - మనోర్వైవస్వతస్య,ఘ్రాణా , దిక్ష్వాకురితిప్రసిద్ధస్సుతో,జజ్ఞే „ శ్రద్ధాయాంజనయామాసదశపుత్రా „ నితిపూర్వంబాహుళ్యాభిప్రాయేణోక్త-మతోనానేనవిరోధః,తస్యేక్ష్వాకోః-పుత్రశతం-బభూవ , తత్ర, జ్యేష్ఠావికుక్ష్యాదయఃత్రయః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ఏవంస్థితే తేషాం,శతపుత్రాణాంమధ్యే , పఞ్చవింశతిసఙ్ఖ్యాకాః,పుత్రాః , పురస్తాత్పూర్వస్యాందిశి-య , ఆర్యావర్తఃవిన్ధ్యహిమపర్వతయోఃమధ్యదేశ-స్తస్య- నృపారాజానో - బభూవుః ॥ ఆర్యావర్తపురస్తాత్సముద్రపర్యన్తంమణ్డలవిభాగనాధిపతయోబభూవురిత్యర్థః, హేనృప-తథైవపశ్చాదార్యావర్తే- నృపాఃపఞ్చవింశతిసంఖ్యా,బభూవుః , ఆర్యావర్తమధ్యేతు,త్రయోజ్యేష్ఠావికుక్ష్యాదయో,ఽధిపతయోబభూవుః-అపరేఅవశిష్టాస్తు , అన్యతఃదక్షిణోత్తరాదిషు,నృపా,అభవన్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁వికుక్షేరేవశశాదఇతినామాన్తరంవక్ష్యతేతత్రహేతుమాహ॥సఏకదేతిచతుర్భిః॥ కదాచి , దిక్ష్వాకు,రష్టకాశ్రాద్ధనిమిత్తే,మాంస,మానీయ,తాం, హేవికుక్షే,శీఘ్రం,గచ్ఛవిళమ్బంమాకార్షీరితి-సుత,మాదిశదాదిష్టవాన్ „ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁తథ,స్సవికుక్షి- స్తథైవానేష్యామి,త్యుక్త్వా , వనంప్రతి-గత్వా - క్రియార్హాణాన్శ్రాద్ధార్హాన్,మృగాన్హత్వా,శ్రాన్తో , బుభుక్షితః , అపగతాస్మృతిఃశ్రాద్ధార్థంహతాఇమేమృగానమయాభక్షితుంయోగ్యాఇతిస్మృతిర్జ్ఞానంయస్య , సవీరోవికుక్షిశ్శశంమృగ-మాదదభక్షయత్ „ ఆదస్సర్వేషా „ మిత్యప్రవృత్తహాలఃఅడాగమః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ శేషంస్వభుక్తావశిష్టంమాంసంపిత్రే- నివేదయామా

ససమర్పయామాస - స - తత , స్తేనపిత్రా ఇక్ష్వాకుణాచోదితః , ప్రోక్షణాయప్రోక్షణేనమాంసంసంస్కృత్యేత్యాదిష్టః తస్యేక్ష్వాకోర్గురుర్వసిష్ఠ-ఆహ,ఏతన్మాంసం-దుష్టముచ్ఛేషణదోషదుష్టమతో,ఽకర్మకంశ్రాద్ధానర్హమిత్యాహ ❁ ॥౮॥ ❁ తతో , గురుణాఽభిహితం , పుత్రస్యవికుక్షే,స్తత్కర్మ-జ్ఞాత్వా,నృపఇక్ష్వాకు , స్త్యక్తో , విధిశ్శాస్త్రీయనియమరూపో ,యేన తం,సుతం,రుషా-దేశాన్నిస్సారయామాస ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతస్తుసఇక్ష్వాకుర్జాపకేనతపసాసహ - సంవాదంభగవద్గుణసంవాదం,విప్రేణసహ,సమాచరత్ , తపశ్చర్యాసహకృతంభగవద్గుణానువాదంగురుణాసహాకరోదిత్యర్థః ॥ తత, స్సఇక్ష్వాకు స్తేనజాపకసహకృతేనసంవాదేన , యోగీరాజ్యభోగేషువిరక్తః ప్రారబ్ధావసానేకళేబరంత్యక్త్వా, య-త్పరంబ్రహ్మ త,దవాప ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవం,పితరీక్ష్వాకా,వుపరతేమృతేసత్య,థ-వికుక్షి,రేత్యాగత్యే , మాంపృథివీం-శాసత్పాలయన్,యజ్ఞైర్హరిమీజేఆరాధితవాన్ తతశ్శ్రాద్ధార్థశశభక్షణాన్నిమిత్తా , చ్ఛశాదఇతిప్రసిద్ధో,బభూవ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తస్యవికుక్షే,స్సుతః,పురఞ్జయ,స్సఏవ-ఇన్ద్రవాహః-కకుత్స్థ-ఇతిచ-ఈరితఃవ్యవహృతః , కుతఏతన్నామద్వయంప్రాప్తమిత్యత్రాహ॥ కర్మభిః క్రియావిశేషైః-ప్రాప్తాని, నామాని-శృణు , కథయతోమత్తఇతిశేషః ॥ నామానీతిబహువచనేనపురఞ్జయనామాపికర్మనిమిత్తమేవేత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ పురఞ్జయాదినామనిమిత్తానికర్మాణివక్తుమితిహాసమాహ॥ కృతాన్తఇత్యాదినాజిత్వేత్యతః ప్రాక్తనేన॥ దానవైస్సహ-దేవానాం,కృతాన్త-స్సమరిస్సఙ్గ్రామ,అసీత్,తస్యవిశ్వస్యాన్తఃకృతాన్తఃప్రలయ-స్తత్కల్పస్స

మాసపిత్రేతేనచతద్గురుః।చోదితఃప్రోక్షణాయాహదుష్టమేతదకర్మకమ్॥౮॥జ్ఞాత్వాపుత్రస్యతత్కర్మగురుణాఽభిహితంనృప। దేశాన్నిస్సారయామాససుతంత్యక్తవిధింరుషా॥ ౯ ॥ సతువిప్రేణసంవాదంజాపకేనసమాచరత్ । త్యక్త్వాకళేబరంయోగీసతేనావాపయత్పరమ్॥ ౧౦ ॥ పితర్యుపరతేఽభ్యేత్యవికుక్షిఃపృథివీమిమామ్। శాసన్నీజేహరింయజ్ఞైశ్శశాదఇతివిశ్రుతః ॥ ౧౧ ॥ పురఞ్జయస్తస్యసుతఇన్ద్రవాహఇతీరితః । కకుత్స్థఇతిచాప్యుక్తశ్శృణునామానికర్మభిః ॥ ౧౨ ॥ కృతాన్తఆసీత్సమరోదేవానాంసహదానవైః ।పార్ష్ణిగ్రాహోవృతోవీరో దేవైర్దైత్యపరాజితైః ॥ ౧౩ ॥ వచనాద్దేవదేవస్యవిష్ణోర్విశ్వాత్మనఃప్రభోః । వాహనత్వేవృతస్తస్యబభూవేన్ద్రోమహావృషః ॥ ౧౪ ॥ ససన్నద్ధోధనుర్దివ్యమాదాయవిశిఖాన్శితాన్ । స్తూయమానస్తమారుహ్యయుయుత్సుఃకకుదిస్థితః ॥ ౧౫ ॥ తేజసాఽఽప్యాయితోవిష్ణోఃపురుషస్యమహాత్మనః । ప్రతీచ్యాందిశిదైత్యానాంన్యరుణత్త్రిదశైః పురమ్ ॥ ౧౬ ॥ తైస్తస్యచాభూత్ప్రధనంతుములంరోమహర్షణమ్ । యమాయభల్లైరనయద్దైత్యాన్యేఽభియయుర్మృధే ॥ ౧౭ ॥ తస్యేషుపాతాభిముఖంయుగాన్తాగ్నిమివోల్బణమ్ । దృష్ట్వాఽన్యేదుద్రువుర్దైత్యాహన్యమానాస్స్వమాలయమ్ ॥ ౧౮ ॥ జిత్వాపురంధనంసర్వమయచ్ఛద్వజ్రపాణయే । ప్రత్యాగచ్ఛత్సరాజర్షిరితినామభిరాహృతః ॥ ౧౯ ॥ పురఞ్జయస్యపుత్రోఽభూదనేనాస్తత్సుతఃపృథుః । విశ్వగన్ధస్తతశ్చ

మరఆసీదిత్యర్థః-తదా,వీరఃపురఞ్జయః,దైత్యైః,పరాజితైర్దేవైః - విశ్వేశ్వరస్య,ప్రభోర్విష్ణోర్వచనా, త్పార్ష్ణిగ్రాహస్సహాయ-స్తత్త్వేన-వృతఃకృతః , పురఞ్జయేనేన్ద్రోవాహనత్వేనవృతో , మహా , న్వృషభ , ఆసీత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తత-స్తం మహాన్తం,వృషభ,మారుహ్య,కకుది-స్థితఉపవిష్టః,గైః,స్తూయమానో , యోద్ధుమిచ్ఛు,స్సన్నద్ధఃకవచిత-స్సపురఞ్జయో,దివ్యం,ధను-ర్నిశితా-న్బాణాంశ్చా,దాయ,మహాత్మనః-పురుషస్యవిష్ణో-స్తేజసా , ఆప్యాయితఉపబృంహిత-స్త్రిదశైర్దేవైస్సహ-ప్రతీచ్యాందిశి-దైత్యానాం-పురం-న్యరుణత్ నిరుద్ధవాన్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తైర్దైత్యైః,పురవాసిభిస్సహ,తస్యపురఞ్జయస్య,తుములం-రోమహర్షణం-రోమ్ణాంశ్రుణ్వతాంపశ్యతాంచలోమ్నాంహర్షణముదఞ్చనం- యస్మాత్తథావిధం-ప్రధనం యుద్ధ-మాసీత్ ॥తత్ర-భల్లైరిషుభిః-పురఞ్జయో,దైత్యాన్,యమాయానయత్ హతవానిత్యర్థః- కాన్ దైత్యాన్ , యేఽభిముఖమాయయుః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతోఽన్యేహతావశిష్టాదైత్యా,స్తస్యపురఞ్జయస్యేషూణాం,ఘాతస్యాభిముఖ , మాగత్యేతిశేషః,తం - యుగాన్తాగ్నిమివోల్బణందుస్సహం-దృష్ట్వా - తేన-హన్యమానా-స్స్వకీయమాలయంపాతాలంప్రతి-దుద్రువుః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తత-స్సరాజర్షిఃపురఞ్జయో-దైత్యాన్-జిత్వా-తేషాం-పురం-ధనం-సర్వం ప్రీత్యా వజ్రపాణయఇన్ద్రాయా-యచ్ఛద్దదౌ,ఇతిశబ్దోహేత్వర్థకః - యతః-పురంజితవాన్ - వృషభస్యకకుదిస్థితః - ఇన్ద్రమేవవాహనత్వేనపరిగృహీతవాన్-తతోహేతో - ర్నామభిఃపురఞ్జయాదినామభిః-పురజయాదికర్మప్రవృత్తినిమిత్తకై-రుదాహృతోవ్యవహృతః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ పురఞ్జయస్యా-నేనా,ఇతిప్రసిద్ధః-పుత్రోబభూవ-తస్యానేనస , స్సుతః,పృథుః, తతఃపృథో,ర్విశ్వగన్ధః-పుత్రో, బభూవ-విశ్వ

గన్ధా-చ్చన్ద్ర,స్తస్యచన్ద్రస్య-సుతో,యువనాశ్వః ❁॥ ౨౦ ॥ ❁తస్యయువనాశ్వస్య-సుతః-శాబస్తిఃతంవిశినష్టి-యేనశాబస్తినాశాబస్తరితిప్రసిద్ధా-పురీ నిర్మితా, శాబస్తేస్సుతో, బృహదశ్వ-స్తతోబృహదశ్వా-త్కువలయాశ్వకః,పుత్ర-స్సంబభూవ ❁॥ ౨౧ ॥ ❁కువలయాశ్వస్యైవధున్ధుమారఇతినామాన్తరం,నామ్నఃప్రవృత్తినిమిత్తంకర్మాహ॥ యఇతి ॥యఃకువలయాశ్వకో-బలీబలవాన్ - ఉదఙ్క-స్యఋషేః - ప్రియార్థంప్రియంకర్తుం - సుతానా-మేకవింశత్యా-సహస్రై-రేకవింశతిసహస్రసఙ్ఖ్యాకైస్సుతైః - వృతఇత్యర్థః యుద్ధే ధున్ధుంనామా,సుర,మహన - దతోధున్ధుమారిఇతిప్రసిద్ధోబభూవ- తస్యకువలయాశ్వకస్య-సుతాస్తేసర్వే - ధున్ధుమారస్య-ముఖాగ్నినా-జజ్వలుఃదగ్ధాబభూవురిత్యర్థః - తేషాంమధ్యే - త్రయఏవ-సుతా -అవశేషితాః ❁॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తేచసుతా, హేభారత-దృఢాశ్వాదినామానః-తత్ర-దృఢాశ్వస్య-పుత్రో,హర్యశ్వ-స్తస్యహర్యశ్వస్య-నికుమ్భ-స్సుతో-ఽభవత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁నికుమ్భస్య-సుతో-బర్హిణాశ్వః-తస్యసుతః-కృశాశ్వః-అస్యకృశాశ్వస్య-సుత-స్సేనజత్-తస్యసేనజితః యువనాశ్వ-స్సుత-స్సమభవత ॥ యువనాశ్వవృత్తాన్తమాహ ॥ సఇత్యాదినా ॥యువనాశ్వో-ఽనపత్యస్సన్తానరహితః-అతఏవ-నిర్విణ్ణోనిర్వేదమాపన్నో భార్యాశతేనసహ - వనంప్రతి గతః - తత్ర-మునయః- అస్యకృపాళవఃఎతద్విషయకృపాయుక్తా-బభూవుః ॥ తేఋషయ-స్సుసమాహితాస్సన్తః - ఐన్ద్రమిన్ద్రదేవతాకా-మిష్టింపుత్రకామేష్టింప్రవర్తయాంచక్రుః ❁॥ ౨౫ ॥ ౨౬॥ ❁తిదా-రాజాయువనాశ్వ-స్తర్షితః-నిశిరాత్రౌ-పిపాసు, స్తద్యజ్ఞసదనం-ప్రవిష్టః-శయానాం-స్తాన్విప్రాన్ దృష్ట్వా-మన్త్రజలంమన్త్రాభిమన్త్రితంజలంపత్న్యైదేయంస్వయంపపౌపీతవాన్ ❁॥ ౨౭ ॥ ❁తత-ఉత్థితా-స్తేవిప్రా-నిరుదకం,కలశం-నిశామ్యదృష్ట్వా - హేప్రభో-కస్యేదంకర్మ - కేనేదం-పుంసవనంపుత్రోత్పత్తికారణం-జలం,

న్ద్రోయువనాశ్వస్తతత్సుతః ॥ ౨౦ ॥ శాబస్తిస్తత్సుతో యేనశాబస్తిర్నిర్మితాపురీ । బృహదశ్వస్తుశాబస్తేస్తతఃకువలయాశ్వకః ॥ ౨౧ ॥ యఃప్రియార్థముదఙ్కస్య ధున్ధుంనామాసురంబలీ । సుతానామేకవింశత్యాసహస్రైరహనద్వృతః॥ ౨౨ ॥ ధున్ధుమారఇతఖ్యాతస్తత్సుతాస్తేప్రజజ్వలుః । ధున్ధోర్ముఖాగ్నినాసర్వేత్రయఏవావశేషితాః॥ ౨౩ ॥దృఢాశ్వఃకపిలాశ్వశ్చభద్రాశ్వఇతిభారత । దృఢాశ్వపుత్రోహర్యశ్వోనికుమ్భస్తస్యచాత్మజః॥ ౨౪ ॥ బర్హిణాశ్వోనికుమ్భస్యకృశాశ్వోథాస్యసేనజిత్ । యువనాశ్వోఽభవత్తస్యసోఽనపత్యోవనంగతః॥ ౨౫ ॥ భార్యాశతేననిర్విణ్ణఋషయోఽస్యకృపాళవః । ఇష్టింప్రవర్తయాంచక్రురైన్ద్రీంస్మసుసమాహితాః॥ ౨౬ ॥రాజాతద్యజ్ఞసదనంప్రవిష్టోనిశితర్షితః। దృష్ట్వాశయానాంస్తాన్విప్రాన్పపౌమన్త్రజలంస్వయమ్॥ ఉత్థితాస్తేనిశామ్యాథవ్యుదకంకలశంప్రభో। పప్రచ్ఛుఃకస్యకర్మేదంపీతంపుంసవనంజలమ్ ॥ ౨౮ ॥ రాజ్ఞాపీతంవిదిత్వాథఈశ్వరప్రహితేనతే । ఈశ్వరాయనమశ్చక్రురహోదైవబలంబలమ్॥ ౨౯ ॥తతఃకాలఉపావృత్తేకుక్షింనిర్భిద్యదక్షిణమ్ । యువనాశ్వస్యతనయశ్చక్రవర్తీజజానహ ॥ ౩౦ ॥ కింధాస్యతికుమారోఽయం స్తన్యేరోరూయతేభృశమ్। మాన్ధాతావత్సమారోదీరితీన్ద్రోదేశినీమదాత్ ॥ ౩౧ ॥ నమమారపితాతస్యవిప్రదైవప్రసాదతః । యువనాశ్వోఽపితత్రైవతపసాసిద్ధిమన్వగాత్ ॥ ౩౨ ॥ త్రసదస్యురితీన్ద్రోఽఙ్గవిదధేనామచాస్యవై। యస్మాత్త్రసన్తిహ్యుద్విగ్నాదస్యవోరావణాదయః॥ ౩౩ ॥యౌవనాశ్వోఽపిమాన్ధాతాచక్రవర్త్యవనింప్ర

పీత-మితిపప్రచ్ఛుః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁తత ఈశ్వరచోదితేన-రాజ్ఞాయువనాశ్వేన-పీత-మిదంజలం,మితి,విదిత్వా- తేఋషయః-అహో దైవబలమేవ ముఖ్యంబలం,పురుషబలంతునకించి-దితివదన్తః - ఈశ్వరాయ-నమశ్చక్రుః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁తతః-కాలేపుత్రోత్పత్తికాలేసన్నిహితేసతి-యువనాశ్వస్య - దక్షిణం కుక్షిం,నిర్భిద్య - తనయ-శ్చక్రవర్తీ సప్తద్వీపాధిపతి - స్సంబభూవ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁అయం-కుమారః-స్తన్యాభావేన-రోరూయతేభృశంరోదితి-అతో-ఽయం-కం,ధాస్యతి,, ధేట్పానే,,కంపాస్యతీ-త్యేవం,దుఃఖితైః - ర్విప్రై-రుక్తేసతి-తస్యామిష్ట్యా - మారాధిత-ఇన్ద్రో - మా-మయంకుమారో-ధాస్యతిపాస్యతీ-త్యుక్త్వా - హేవత్స - మారోదీ-రితి-వదన్ - దేశినీంతర్జనీమమృతస్రావిణీ-మదాత్కుమారస్యవక్త్రేనిహితవాన్ - ఇన్ద్రేణాయంమాంధాతేత్యుక్తత్వాన్మాంధాతేతిప్రసిద్ధోబభూవ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁తస్యకుమారస్య పితాచయువనాశ్వో- విప్రాణాం-దైవస్యచా-నుగ్రహా-న్నమమారనమృతఃతత-స్స-తత్రైవవనే-తపసాఽనుష్ఠితేన-సిద్ధింముక్తి- మన్వగాత్ప్రాప ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁అఙ్గ హేరాజన్, అస్యకుమారస్య, త్రసదస్యురితి-నామధేయ-మిన్ద్ర-శ్చకార॥తత్ప్రవృత్తినిమిత్తమాహయస్మాద్యౌవనాశ్వాత్కుమారా-ద్రావణాదయో-దస్యవోదుష్టా ఉద్విగ్నాశ్చలన్త - స్త్రసన్తిబిభ్యతి - అత-స్సోఽయం-త్రసదస్యురితి- ప్రసిద్ధో-భవితేతి-వద-న్నామ-విదధతఇతిపూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁మాన్ధాతుశ్చరిత్రమాహ॥యౌవనాశ్వఇత్యాదినాశతబిన్దోరిత్యతఃప్రాక్తనేన ॥ యువనాశ్వస్యాపత్యంపుమాన్ యౌవనాశ్వో, మాన్ధాతా - ప్రభుస్సమర్థః ,సప్తద్వీపాత్మకం-భూమ్య

క్రం-యస్య - సప్తద్వీపాత్మకం భూచక్రం యస్యైవ వశే వర్తత ఇతి తథాభూత - ఏక ఏవా-చ్యుతస్య భగవత- స్తేజసా - అప్రచ్యుతేన తేజసేతి వా-సప్తద్వీపవతీ-మవనిం భూమిం-శశాస ✽॥ ౩౪ ॥ ✽ ఆత్మవిత్ దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యదర్శీ సన్-భూరయః బహ్వ్యః-దక్షిణా-యేషు-తైః-క్రతుభి-ర్యజ్ఞం విష్ణుం “యజ్ఞో వై విష్ణు”రితి శ్రుతేః॥ ఈజే ఇయాజ॥ యజ్ఞమేవ కిం విశేషణారాధితవానిత్యత స్తం విశినష్టి “సర్వదేవమయ”మితి సార్ధేన, “సర్వదేవతాప్రచురం తత్ప్రాచుర్యం చ తచ్ఛరీరకత్వేన-తథా చ శ్రూయతే “స ఆత్మా అఙ్గాన్యన్యా దేవతా” ఇతి, దేవం స్వతేజసా దీప్యమానం-సర్వాన్తరాత్మానం- ప్రాకృతేన్ద్రియాగ్రాహ్యమ్ ✽॥ ౩౫ ॥ ✽ ద్రవ్యాదిక-మేతత్సర్వం-యదాత్మకం యద్యజ్ఞాత్మకం, తం-యజ్ఞ-మీజ ఇతి పూర్వేణాన్వయః, ద్రవ్యాదిభిస్సహపఠితో యజ్ఞశబ్దః క్రతుపరః - ద్రవ్యం చరుపురోడాశాదికం-మన్త్రో ద్రవ్యదేవతాప్రకాశకో వేదభాగః - విధిశ్చోదనాత్మకో భాగః, యజమానః కర్తా- ధర్మః అపూర్వాఖ్యో, దేవతాప్రసాదరూపో వా- దేశ “స్సమే యజేతే”త్యాద్యుక్తః-కాలో వసన్తాదిః ✽॥ ౩౬ ॥ ✽ యావద్భూమణ్డలం-సూర్య ఉదేతి-ఉదేత్య ప్రకాశయతి - యద్వా-యావద్యత్ర-ఉదేతి - యత్ర చ, ప్రతితిష్ఠత్యస్తమేతి-తదవధి కృత్స్నం-సర్వ-మేతద్భూమణ్డలం - యౌవనాశ్వస్య మాన్ధాతుః-క్షేత్రం-పాలితం క్షేత్రమితి కథ్యత ఇత్యర్థః - ఆచక్రవాలమాధిపత్యం కృతవానితి యావత్ ✽॥ ౩౭ ॥ ✽ నృపః మాన్ధాతా-నృపేతి పాఠే హే నృప శశబిన్దో-ర్దుహితరి బిన్దుమత్యాఖ్యాయాం భార్యాయాం-పురుకుత్సాదీన్, త్రీన్-పుత్రాన్, ఉత్పాదయామాసేతి శేషః, నృపేతి పాఠే మాన్ధాతేతి కర్తృపదమధ్యాహర్తవ్యమ్ ✽॥ ౩౮ ॥ ✽ తేషాం పురుకుత్సాదీనాం, స్వసారః భగిన్యః - పఞ్చాశత్సఙ్ఖ్యాకాః, సౌభరిమృషిం-పతిం-వవ్రిరే పరిజగృహుః ✽॥ ౩౯ ॥ ✽ కథం వా తమృషిం వవ్రిర ఇత్యపేక్షాయాం ప్రసఙ్గాత్సౌభరేశ్చరిత్రమాహ యావదధ్యాయస

భుః । సప్తద్వీపవతీమేకః శశాసాచ్యుతతేజసా ॥ ౩౪ ॥ ఈజే చ యజ్ఞం క్రతుభిరాత్మవిద్భూరిదక్షిణైః। సర్వవేదమయం దేవం సర్వాత్మకమతీన్ద్రియమ్ ॥ ౩౫ ॥ ద్రవ్యం మన్త్రో విధిర్యజ్ఞో యజమాన స్తథర్త్విజః। ధర్మో దేశశ్చ కాలశ్చ సర్వమేతద్యదాత్మకమ్ ॥ ౩౬ ॥ యావత్సూర్య ఉదేతిస్మ యావచ్చ ప్రతితిష్ఠతి । సర్వం తద్యౌవనాశ్వస్య మాన్ధాతుః క్షేత్రముచ్యతే॥ ౩౭ ॥ శశబిన్దోర్దుహితరి బిన్దుమత్యామధా✽న్నృపః । పురుకుత్సామ్బరీషౌ చ ముచుకున్దం చ యోగినమ్॥ ౩౮ ॥ తేషాం స్వసారః పఞ్చాశత్సౌభరిం వవ్రిరే పతిమ్॥ ౩౯ ॥ యమునాన్తర్జలే మగ్న స్తప్యమానః †పరం తపః । నిర్వృతిం మీనరాజస్య వీక్ష్య మైథునధర్మిణః ॥ ౪౦ ॥ జాతస్పృహో నృపం విప్రః కన్యామేకామయాచత । సోఽప్యాహ గృహ్యతాం బ్రహ్మన్ కామం కన్యా స్వయంవరే॥ ౪౧ ॥ స విచిన్త్యాప్రియం స్త్రీణాం జరఠోఽయమసన్మతః । వలీపలిత ఏజత్క ఇత్యహం ప్రత్యుదాహృతః ॥ ౪౨ ॥ సాధయిష్యే తథాఽఽత్మానం సురస్త్రీణామభీప్సితమ్। కిం పునర్మనుజేన్ద్రాణామితి వ్యవసితః ప్రభుః॥ ౪౩ ॥ మునిః ప్రవేశితః క్షత్త్రా కన్యాన్తఃపురమృద్ధిమత్ । వృతః స రాజకన్యాభిరేకః పఞ్చాశతా వరః॥ ౪౪ ॥ తాసాం కలిరభూద్భూయాం స్తదర్థేఽపోహ్య

మాప్తి । పరమత్యుత్కృష్టం-తపో యస్య స పరన్తపః, సౌభరిః, పరన్తపేతి పాఠే, హే పరన్తప-యమునాయాః, అన్తర్జలే జలమధ్యే-విమగ్నః - స్తప్యమానః, పరంతప ఇత్యపి పాఠాన్తరం, తత్ర, పరంతప - స్తప్యమానః కుర్వాణః, పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః॥ కదాచి, న్మైథునమేవ ధర్మో యస్య, తస్య, మత్స్యశ్రేష్ఠస్య, నిర్వృతిం మైథునసుఖం, దృష్ట్వా, విప్రస్సౌభరి, ర్జాతా ఉత్పన్నా-స్పృహా మైథునేచ్ఛా -యస్య సః, నృపం మాన్ధాతార మాగత్య, కాం, కన్యా, మయాచత - స మాన్ధాతాఽప్య-స్య, వైరూప్య-మాలక్ష్యైవమాహ॥ హే బ్రహ్మన్-స్వయంవరే-కామం యథేచ్ఛం కన్యా, గృహ్యతా, మిత్యాహేత్యర్థః ✽ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ✽ స విప్రస్సౌభరిః, స్త్రీణా, మప్రియం, మాం, విచిన్త్య, నేనా, హం, ప్రత్యుక్తః, అత, ఆత్మానం, సురస్త్రీణామప్య, భీప్సితం, సాధయిష్యామీ - తి - వ్యవసితః నిశ్చితవానితి ద్వయో రన్వయః స్వస్య స్త్రీణా మప్రియత్వే హేతుః, జరఠో వృద్ధః, వలిభిర్యుక్తః, పలితశ్చ - ఏజత్కః కమ్పమానశిరాః. ఏవం భూతోఽయమితి బుద్ధ్వా, రాజ్ఞా, అహం ప్రత్యుక్త ఇత్యన్వయః ॥ సుర స్త్రీణామప్య, భీప్సితమాత్మానం - యోగ ప్రభావేన - సాధయిష్యే- కిం పున - ర్మనుజేన్ద్రాణాం మనుజేన్ద్ర స్త్రీణా - మభీప్సితం - సాధయిష్య ఇతి కియదేతదిత్యర్థః ॥ ఇత్థం - వ్యవసితః వ్యవసాయయుక్తః - ప్రభుస్సమర్థో - యోగిత్వాదితి భావః ✽ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ✽ మునిస్సౌభరిః-క్షత్త్రా సూతేన ప్రయోజ్యకర్త్రా - రాజ్ఞా ప్రయోజకేన - బుద్ధిమత్సర్వసమృద్ధిమ-దన్తఃపురం - ప్రవేశితః- పఞ్చాశతా పఞ్చాశత్సఙ్ఖ్యాభీ - రాజకన్యాభి-స్సర్వాభి- రేక ఏవ-వరస్స-న్వృతః ✽॥ ౪౪ ॥ ✽ తదా-తాసాం కన్యానాం, తదర్థే వరనిమిత్తం-అహమేవైనం వృణే, మమేవాయమనురూపః పతి-ర్న తవే-త్యేవం - సౌహృదం సోదర్యత్వప్రయుక్తం సౌహృద - మపోహ్య - తస్మిన్నితరాం సున్దరే వరే-క

---

౩౮ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ నృప. ౪౦ ॥ శ్లో † పా ॥ పరంతప ॥ పరంతపః.

తంనిహితం - చేతో - యాసాం-తాసాం-మహాన్కలిఃకలహః . ఆసీత్ యోగమాహాత్మ్యేన తాదృశసున్దరరూపం ధృతవానితి భావః ❁॥౪౫॥ ❁తస్య గార్హస్థ్యం వర్ణయతి ॥ సఇతిచతుర్భిః సబహ్వృచఆశ్వలాయనః-సౌభరిః-యద్వా,బహ్వృచఇతిమన్త్రసామర్థ్యముక్తం - తాభిస్స్త్రీభిస్సహ, రేమ-ఇత్యుత్తరేణాన్వయః - అపారణీయం దురన్తంయత్ , తపస్తస్య శ్రియా సమృద్ధ్యా హేతుభూతయా,అనర్ఘాః - పరిచ్ఛదాఉపకరణాని - యేషు - తేషుగృహేషు-ఉపకల్పితేషు-తథా-నానావిధేషూపవనేషు-అమలాన్యమ్భాంసి , యేషు , తేషు , సరస్సుచకదంభూతేషు,సౌగన్ధికానాంకల్హారాదీనాం,కాననానిస్తోమా యేషు ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁కరమ్భాశేషుగృహాదిషు,స్వలఙ్కృతాః,స్త్రియః, పురుషాశ్చ - యేషు , అనుగాయన్తో,ద్విజాఃపక్షిణో భృఙ్గాశ్చ,వన్దినశ్చ,యేషు,కరంభూతః,మహార్హశయ్యాదిభిః, ఉపలక్షితస్సన్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁యస్య సౌభరేః,గార్హస్థ్యం,సమ్యగవలోక్య,విస్మితః సార్వభౌమసంపదా,యుక్తస్సప్తద్వీపసహితాయాః,భూమేరధిపతి,ర్మాన్ధాతా, స్తమ్భంగర్వంజహౌ,తత్యాజ,కియదేతన్మదీయమైశ్వర్యమిత్యమన్యతేత్యర్థః॥యద్వా॥దుహితౄణాంసత్కారవైకల్యచిన్తాంజహౌ❁॥౪౮॥❁ ఇత్థం , గృహేష్వాసక్తస్సౌభరిర్నానాముఖైర్బహుముఖైర్బహుభిరిన్ద్రియైరిత్యర్థః-అనేనానేకశరీరపరిగ్రహాఃప్రతిశరీరమిన్ద్రియభేదశ్చసూచ్యతే,విషయాన్శబ్దాదీన్,సేవమానోఽనుభవన్నపి,నతుతోషనాలమమన్యత , యథాఆజ్యస్తోకైఃఘృతబిన్దుభిరగ్నిర్నతుష్యతి- తద్వత్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ఇదానీంతస్యానుతాపపూర్వకంవానప్రస్థాశ్రమమాహ ॥ తావదనుతాపమాహ ॥ సఇత్యాదినాఏవంవసన్నిత్యతఃప్రాక్తనేన।బహ్వృచానామాచార్యస్సౌభరిః-కదాచి , దుపాసీనఉపవిష్టః-ఆ

సౌహృదమ్ । మమానరూపోనాయంవ ఇతితద్గతచేతసామ్ ॥ ౪౫ ॥ సబహ్వృచస్తాభిరపారణీయ తపశ్శ్రి
యాఽనర్ఘ్య పరిచ్ఛదేషు।గృహేషునానోపవనామలామ్భస్సరస్సుసౌగన్ధికకాననేషు । ౪౬ ॥ మహార్హశయ్యా
సనవస్త్రభూషణస్నానానులేపాభ్యవహారమాల్యకైః। స్వలఙ్కృతస్త్రీపురుషేషునిత్యదా❁రేమేఽనుగాయ
ద్ద్విజభృఙ్గవన్దిషు । ౪౭ ॥ యద్గార్హస్థ్యంతుసంవీక్ష్యసప్తద్వీపావనీపతిః । విస్మితఃస్తమ్భమజహాత్సార్వభౌమ
శ్రియాఽన్వితః ॥ ౪౮ ॥ ఏవంగృహేష్వభిరతోవిషయాన్వివిధైస్సుఖైః । సేవమానోనచాతుష్యదాజ్యస్తోకైరి
వానలః॥ ౪౯ ॥సకదాచిదుపాసీనఆత్మాపహ్నవమాత్మనః।దదర్శబహ్వృచాచార్యోమీనసఙ్గసముత్థితమ్॥౫౦॥
అహోఇమంపశ్యతమేవినాశంతపస్వినస్సచ్చరితవ్రతస్య। అన్తర్జలేవారిచరప్రసఙ్గాత్ప్రచ్యావితంబ్రహ్మచి
రంధృతంయత్ ॥ ౫౧ ॥ సఙ్గంత్యజేత ❁ మిథునవ్రతీనాంముముక్షుస్సర్వాత్మనానవిసృజేద్బహిరిన్ద్రియాణి। ఏ
కశ్చరన్రహసిచిత్తమనన్త ఈశే యుఞ్జీతతద్వ్రతిషుసాధుషుచేత్ప్రసఙ్గః ॥ ౫౨ ॥ ఏకస్తపస్వ్యహమథామ్భ
సిమత్స్యసఙ్గాత్పఞ్చాశదాసముతపఞ్చసహస్రవర్గః । నాన్తంవ్రజామ్యుభయకృత్యమనోరథానాంమాయా
గుణైర్హృతమతిర్విషయేఽర్థభావః ॥ ౫౩ ॥ ఏవంవసన్గృహేకాలంవిరక్తోన్యాసమాస్థితః। వనంజగామాను

త్మనామనసా-మీనస్య-సఙ్గాద్ధేతోస్సముత్థిత-మాత్మాపహ్నవం స్వరూపానుసన్ధానవిరోధికం - విషయచాపలం-దదర్శఆలోకితవాన్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁దర్శనమేవప్రపఞ్చయతి ॥ అహోఇతి ॥ అహో హేలోకాస్తపోనిష్ఠస్య- సంశ్చాసౌచరితవ్రతశ్చ- యోఽహం,తస్య మమ-మం,వినాశం-పశ్యత-కోసౌవినాశ,స్తత్రాహ-అన్తర్జలే - యో , వారిచరోమీన,స్తస్యప్రకృష్టాత్సఙ్గాద్ధేతోశ్చిరం-ధృతంధ్యాతం,బ్రహ్మ- విసావితంవిస్మృతమితి, యదేవఏవవినాశః , బ్రహ్మవిస్మరణమాత్మనోవినాశప్రాయమేవేతిమత్వావినాశంపశ్యతేత్యుక్తం॥తథాచశ్రూయతే॥అసన్నేవసభవతిఅసద్బ్రహ్మేతివేదచేదితి ❁ ॥ ౫౧॥❁అతఏవంవర్తితవ్యంమయేత్యభిప్రాయేణముముక్షోర్వృత్తిమాహ ॥ సఙ్గమితి॥ ముముక్షుః - స్సర్వాత్మనాకరణత్రయేణ మిథునవ్రతినాందాంపత్యధర్మవతాం-సఙ్గం.త్యజేత్ ,బహిశ్శబ్దాదివిషయేషు-ఇన్ద్రియాణి-నవిసృజేత్నప్రవర్తయేత్ - ఏకోఽసహాయఏవ,చరేత్,రహసిఏకాన్తే-చిత్తం-మనస్తేఅపరిచ్ఛిన్నే-ఈశేభగవతి,యుఞ్జీత-క్వచిదపిసఙ్గోనకార్యఏవ,క్వచిచ్చేద్భవతిప్రసఙ్గ- స్తర్హి-తస్మిన్ననన్తఏవరతిర్యేషాం- తేషు-సాధుష్వేవ,విధేయః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁స్వావస్థాంప్రపఞ్చయతి ॥ ఏకఇతి॥ ప్రథమ-మేకఃఅసహాయఏవాహమాసం-అథతతో- ఽమ్భసి-యో,మత్స్యఃతస్యసఙ్గా- త్పఞ్చాశ -దాశంపఞ్చాశతాభార్యాభిరేకదాసంబన్ధాత్పఞ్చాశచ్ఛరీరవిశిష్టోఽభవం-తతశ్చ , పుత్రరూపేణ,పఞ్చసహస్రవర్గ,ఆసం-ఏవమప్యన్తంవిషయానుభవజాంతృప్తింఅన్తస్య్వాత్ప్రాస్యవధిత్వాత్-నవ్రజామి-కథంభూతః,ఉభయకృత్యంస్త్రీపుంసకృత్యం , తస్మిన్నేవ - మనోరథోయేషాం-మాయాగుణైర్మోహాదిభి,ర్హృతామతి - ర్యస్య-విషయేషుశబ్దాదిష్వేవ,అర్థభావఃపురుషార్థబుద్ధి,ర్యస్య,తథాభూతః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ఏవమిత్యాదిశుకోక్తిః॥ఇత్థం - మహాన్తం కాలం,గృహే , వసన్ ,తతో,విరక్తో,న్యాసంకామ్యకర్మత్యాగ

మాస్థితః- వనం - జగామ-తపసఇతి శేషః - తంగచ్ఛన్తంసౌభరిం - పతిరేవదేవతాయాసాంతాః-పత్న్యశ్చ - నసృత్యజగుః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ తత్రవనే - ఆత్మవిత్ ఆత్మయాథాత్మ్యానుసన్ధానపర, స్సౌభరి, రాత్మకర్శనంశరీరకార్శ్యావహంఅతఏవ-తీక్ష్ణముగ్రం,తప- స్తప్త్వాకృత్వా- అగ్నిభిరాహవనీయాదిభిస్సహైవా, త్మానం-పరమాత్మని-యుయోజలీనమనుసందధఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ తతో- హేమహారాజ,పత్న్యస్సౌభరే - రాధ్యాత్మికీంగతింపరమాత్మసంబన్ధినీంఅగ్నిభిస్సహప్రత్యగాత్మనః పరమాత్మనిలయానుసన్ధానపూర్వికాంతత్ప్రాప్తిరూపాంగతి-మవలోక్యతాః , పతి, మనుగతాః,పత్న్యశ్చ,తస్యపత్యుః,ప్రభావేన పరమాత్మోపాసనప్రభావేన,అన్వీయురనుసృత్యజగ్ముః,ముక్తాబభూవురితియావత్ , తద్యథా శాన్తంనిర్ధన్నమగ్నిమర్చిషశ్శిఖా,అనులీనాభవన్తి-తద్వత్ ❁ ॥౫౬॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధేషష్ఠోఽధ్యాయః

* * *

ప్రాసఙ్గికస్సౌభరివృత్తాన్తోఽనువర్ణితః,అథప్రస్తుతంమాన్ధాతుర్వంశపరంపరాంతద్వృత్తాన్తంచాహ॥మాన్ధాతృపుత్రప్రవరఇతి ॥ మాన్ధాతుః-పుత్రాణాంపురుకుత్సాదీనాం-మధ్యే-శ్రేష్ఠోఽమ్బరీషఇతిప్రసిద్ధః - పుత్రి-స్స-పితామహేనయువనాశ్వేన-ప్రవృతఃపుత్రత్వేన స్వీకృతః అతఏవ-తత్సుతః- అమ్బరీషస్యసుతః - యువనాశ్వనామా- ఽభవత్ - పితామహస్యనామధ్రేఇత్యర్థః - యౌవనాశ్వస్తుతత్సుత-ఇతిపాఠాన్తరం-తదా-మాన్ధాతృపుత్రశ్రేష్ఠోఽప్యమ్బరీషః-పితామహేనవృతత్వాత్ - తత్పుత్రఆమ్బరీష్యాదిశబ్దాభిధేయతాం విహాయయౌవనాశ్వశబ్దాభిధేయోబభూవేత్యర్థః-యువనాశ్వస్యానన్తరా

యయుస్తత్పత్న్యః పతిదేవతాః॥ ౫౪ । తత్రతప్త్వాతపస్తీక్ష్ణమాత్మకర్శనమాత్మవిత్ । సహైవాగ్నిభిరాత్మానంయుయోజపరమాత్మని॥ ౫౫ ॥ తాస్స్వపత్యుర్మహారాజసరీక్ష్యాధ్యాత్మికీంగతిమ్ । అన్వీయుస్తత్ప్రభావేన శాన్తమగ్నిమివార్చిషః ॥ ౫౬ ॥

* * *

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః

* * *

శ్రీశుకఉవాచ ॥ మాన్ధాతపుత్రప్రవరోయోఽమ్బరీషః ప్రకీర్తితః । పితామహేనప్రవృతో ❁ యువనాశ్వస్తు తత్సుతః ॥ ౧ ॥ హారితస్తస్యపుత్రోఽభూన్మాన్ధాతృప్రవరాఇమే।నర్మదాభ్రాతృభిర్దత్తాపురుకుత్సాయయోరగైః ॥ ౨ ॥ తయారసాతలంనీతోభుజగేన్ద్రప్రయుక్తయా । గన్ధర్వానవధీత్తత్రావధ్యాంస్తాన్విష్ణుశక్తిధృత్॥నాగాల్లబ్ధవరస్సర్పాదభయంస్మరతామిమమ్ ॥ ౩ ॥ త్రసదస్యుఃపౌరుకుత్సోయోఽనరణ్యస్యదేహకృత్ । హర్యశ్వస్తత్సుతస్తస్మాత్త్ర్యరుణోఽథత్రిబన్ధనః॥౪॥తస్యసత్యవ్రతఃపుత్రస్త్రిశఙ్కురితివిశ్రుతః।ప్రా

పత్యంయౌవనాశ్విరమ్బరీషః॥అతఇఞ్,,తస్యాపత్యంయౌవనాశ్వః॥ తస్యాపత్య,,మిత్యోత్సర్గికోణ్ప్రత్యయః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తస్యయౌవనాశ్వస్య-సుతో-హారితఇతిప్రసిద్ధో-బభూవ- ఇమే అమ్బరీషయౌవనాశ్వహారితాః , మాన్ధాతృప్రవరాఃమాన్ధాతృసన్తానభూతాఇత్యర్థః-ఏవంమాన్ధాతృసుతస్యామ్బరీషస్యవంశఉక్తః - అథపురుకుత్ససన్తానంవక్ష్యన్ తావత్తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ నర్మదేతి॥భ్రాతృభి-రురగై ర్నాగై -ర్యా-నర్మదాఖ్యానాగకన్యకా-పురుకుత్సాయ-దత్తా ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తయా-భుజగేన్ద్రైఃభ్రాతృభిఃప్రచోదితయా-నర్మదయా-రసాతలం,నీతో-యః-పురుకుత్స - స్స విష్ణుశక్తిధృత్ భగవదాహితబలః-అతఏవా,వధ్యానపి-గన్ధర్వానవధీద్ధతవాన్,తతో-నాగాద్భుజగేన్ద్రాల్లబ్ధఃప్రాప్తోవరోయేన- తాదృశో-బభూవ-వరస్వరూపందర్శయతి ॥ సర్పాదభయంస్మరతామిమమితి ॥ ఇమంనర్మదయారసాతలనయనాదివృత్తాన్తం - స్మరతాంజనానాం-సర్పాత్ , దభయంభయాభావఇతి-మద్వృత్తాన్తంస్మరతాంసర్పాద్భయంమాభూదిత్యేవంవిదంవరంవృణ్వానస్తంలబ్ధవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ పురుకుత్సస్యాపత్యంపౌరుకుత్స్యస్త్రసదస్యుః- తంవిశింషన్ తత్పుత్రమాహ ॥ యస్త్రసదస్యు,రనరణ్యస్య,దేహకృత్-అనరణ్యముత్పాదితవానిత్యర్థః-తస్యానరణ్యస్య,సుతో-హర్యశ్వ- స్తస్మాద్ధర్యశ్వా- త్ర్యరుణో-జజ్ఞఇతి శేషః-అథత్ర్యరుణా- త్త్రిబన్ధనః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్య,పుత్రః-స్సత్యవ్రత,స్సఏవ,త్రిశఙ్కురితివిఖ్యాత,స్సచ-గురోర్వసిష్ఠస్య-శాపా-చ్చణ్డాలతాం,ప్రాప్తః-పశ్చా-త్కౌశికస్యవిశ్వామిత్రస్య- తేజసాతపఃప్రభావేన - సశరీరఏవ - స్వర్గం-గతోఽధునాఽపి-దివి-నక్షత్రరూపేణదృశ్యతే-కథంచణ్డాలస్యస్వర్గ్లోకేఽవస్థానమిత్యత్రాహ ॥ పాతితఇతి ॥ కౌశికతేజసాస్వర్గంప్రాపిత- స్తత్రత్యై-ర్దైవై-రవాక్ఛిరాః-పాతితఃపాత్యమానః-పున - స్తేనైవకౌశికతేజసైవ-బలాత్ - స్తమ్భితః-స్వర్గాన్తరనిర్మాణపూర్వకంకౌశికతేజసాదివ్యే వస్థా

---

౧ ॥ శ్లో. ❁ పా ॥ యౌవనాశ్వస్తు.

పిత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ❁ త్రైశఙ్కవస్త్రిశఙ్కోః పుత్రః-హారిశ్చన్ద్రః తద్వృత్తాన్తమాహ॥ యన్నిమిత్తం - యోహారిశ్చన్ద్రో-నిమిత్తం కారణం యస్య - తత్ బహువార్షికం-యుద్ధం-పక్షిణోః పక్షిత్వం ప్రాప్తయోః-విశ్వామిత్ర-వసిష్ఠయోః-బభూవ విశ్వామిత్రో రాజసూయదక్షిణాచ్ఛలేన సర్వస్వాపహారేణ హరిశ్చన్ద్రం యాతయామాస - తచ్ఛ్రుత్వా కుపితో హరిశ్చన్ద్రగురుర్వసిష్ఠః విశ్వామిత్రం త్వమాడిర్భవేతి శశాప - ఆడిర్బలాకా “ శరారిరాడిరాతిశ్చ బలాకా బిసకణ్ఠికే ” ఇతికోశాత్-విశ్వామిత్రోఽపి వసిష్ఠం త్వం భాసో భవేతి శశాప-తయోశ్చ యుద్ధమభూదితి శ్రుతిప్రసిద్ధమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ హరిచన్ద్రస్యైవ చరిత్రాన్తరమాహ॥ స ఇత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి - స హరిశ్చన్ద్రో, ఽనపత్యః అపుత్రస్స-న్నతఏవ-విషణ్ణః దుఃఖితః - ఆత్మా మనో, యస్య-సః నారదస్యోపదేశా, ద్వరుణం-శరణం, గతః, కథం శరణం యాత స్తత్రాహ ॥ పుత్ర ఇత్యాదినా యజా ఇత్యన్తేన॥ వరుణం శరణముపగమ్య- హే ప్రభో, మమ, పుత్రో, జాయతాం తథాఽనుగృహాణ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ హే మహారాజ వరుణ, యది, వీరః, పుత్రో-మమ, జాయేత, తర్హి, తేనైవ పురుషపశునా, త్వాం, యజ్ఞై యజాని, ఇతి భాషాభిధానేన శరణం గత ఇత్యర్థః, తత, స్తథైవాస్త్విత్యుక్తవతా, వరుణేనసమిత్తేనా, స్యేన హేతునా, అస్య హరిశ్చన్ద్రస్య, పుత్రో జాత స్సచ, రోహిత-ఇతి ప్రసిద్ధః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతో-వరుణ, స్తవ, పుత్రస్తు, జాత, స్తేన పుత్రేణ, పురుషపశునా, మాం, యజస్వే, త్యబ్రవీత్ । ఏవముక్తవన్తం వరుణం హరిశ్చన్ద్ర ఆహ॥ యదా-పశు-ర్నిర్దశః నిర్గతదశదిన - స్తదా-మేధ్యో భవేత్ -యాగయోగ్యో భవేదితి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తతో-వరుణ- స్తథైవాస్త్విత్యుక్త్వా-నిర్దశే దశస్వహస్సు వ్యతీతేష్వా - గత్య, యజస్వే, త్యాహ-తతో-హరిశ్చన్ద్రో, ఽస్య పురుషస్య పశో-ర్దన్తా - యదిజాయేరం- స్తదా-మేధ్యో భవే-దిత్యబ్రవీత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తతో-వరుణ- స్తథైవాస్త్విత్యుక్త్వా, జాతేషు-దన్తేషు పునరేత్య, దన్తా-

---

స్తశ్చణ్డాలతాం శాపాద్గురోః కౌశికతేజసా। ౫ ।సశరీరో గతస్స్వర్గమద్యాపి దివి దృశ్యతే। పాతితోఽవాక్ఛిరా
దేవైస్తేనైవ స్తమ్భితో బలాత్ ॥ ౬ ॥ త్రైశఙ్కవో హరిశ్చన్ద్రో విశ్వామిత్రవసిష్ఠయోః । యన్నిమిత్తమభూ
ద్యుద్ధం పక్షిణోర్బహువార్షికమ్॥ ౭ ॥సోఽనపత్యో విషణ్ణాత్మా నారదస్యోపదేశతః । వరుణం శరణం యాతః పు
త్రో మే జాయతాం ప్రభో । ౮ । యది వీరో మహారాజ తేనైవ త్వాం యజా ఇతి । తథేతి వరుణేనాస్య పుత్రో జాత
స్తు రోహితః । ౯ ॥ జాతస్సుత స్త్వనేనాఙ్గ మాం యజస్వేతి సోఽబ్రవీత్ । యదా పశుర్నిర్దశస్స్యాదథ మేధ్యో భ
వేదితి॥ ౧౦ ॥నిర్దశే చ సమాగత్య యజస్వేత్యాహ సోఽబ్రవీత్ । దన్తాః పశోః ప్రజాయేరన్నథ మేధ్యో భవేదితి॥౧౧॥
జాతా దన్తా యజస్వేతి స ప్రత్యాహాథ సోఽబ్రవీత్ ।యదా పతన్త్యస్య దన్తా హ్యథ మేధ్యో భవేదితి। ౧౨ । పశోర్ని
పతితా దన్తా యజస్వేత్యాహ సోఽబ్రవీత్ । యదా పశోః పునర్దన్తా జాయన్తేఽథ పశుశ్శుచిః॥ ౧౩ । పునర్జాతా య
జస్వేతి స ప్రత్యాహాథ సోఽబ్రవీత్ । సాన్నాహికో యదా రాజన్రాజన్యోఽథ శుచిః పశుః। ౧౪ ॥ఇతి పుత్రానురా
గేణ స్నేహయన్త్రితచేతసా । కాలం వఞ్చయతా తం తముక్తో దేవస్తదైక్షత। ౧౫ । రోహితస్తదభిజ్ఞాయ పితుః
కర్మ చికీర్షితమ్ । ప్రాణప్రెప్సుర్ధనుష్పాణిరరణ్యం ప్రత్యపద్యత । ౧౬ । పితరం వరుణగ్రస్తం శ్రుత్వా జాతమ
హోదరమ్ । రోహితో గ్రామమేయాయ తమిన్ద్రః ప్రత్యషేధత॥ ౧౭ ॥ భూమేః పర్యటనం పుణ్యం తీర్థక్షేత్రనిషేవ

అస్య జాతాః-యజస్వే, త్యువాచ తతో-హరిశ్చన్ద్రో, యదా, ఽస్య పురుషపశోః, దన్తాః, పతన్తి, తదాఽయం మేధ్యో, భవే-దిత్యబ్రవీత్ ❁ । ౧౨ । ❁ తత, స్తథైవేత్యుక్త్వా, వరుణః-పతితదన్తం కుమారమవలోక్య, స్య, దన్తాస్తు - పతితాః, మాం-యజస్వే, త్యాహ, అథ హరిశ్చన్ద్రః, పునః-పశో-ర్యదా-దన్తా-జాయేరం, స్తదా-పశు-శ్శుచి ర్మేధ్యో, భవే-దిత్యాహ ❁॥౧౩॥❁ తతః-పునర్జాతదన్తమవలోక్య, అస్య, దన్తాస్తు, జాతా-యజస్వే, త్యాహ-వరుణః-తత-స్సహరిశ్చన్ద్రో, హే రాజన్వరుణా-యం రాజన్యః, అతఏవ-పురుషపశు-ర్యదా, సాన్నాహికః సన్నాహయోగ్యః ఆయుధగ్రహణయోగ్యః, యుద్ధయోగ్య ఇతి యావత్-తదా-శుచి ర్మేధ్యో, భవేదితి ❁ । ౧౪ । ❁ ఇతీత్థం, పుత్రే-అనురాగో - యస్య, పుత్రే యః స్నేహ-స్తేన-యన్త్రితం వశీకృతం-చేతో-యస్య-తఏవ-తం తం నిర్దశాదిరూపం, కాలం-వఞ్చయతా-హరిశ్చన్ద్రేణో, క్తో, దేవో వరుణ, స్తత్, అస్య, సన్నాహయోగ్యత్వ, మైక్షత - ప్రత్యవేక్షమాణో బభూవ ❁ । ౧౫ ॥ ఏవం స్థితే-తదా-రోహితః-పితు, స్తచ్చికీర్షిత మాత్మపశునా వరుణయజన-మభిజ్ఞాయ, ప్రాణప్రెప్సుర్జిజీవిషుః, ధనుః పాణౌ యస్య తథా భూతో, ఽరణ్యం, జగామ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తతః, కుపితేన, వరుణేన, గ్రస్తం । గ్రాసస్వరూపమేవాహ ॥ జాతమహోదరమితి ॥ క్రుద్ధేన వరుణేనోత్పాదితమహోదరమిత్యర్థః, ఏవం భూతం పితరం-వరుణగ్రస్తం శ్రుత్వా, రోహితః-గ్రామ-మేయాయాగన్తుముద్యతః-త-మిన్ద్రః, ప్రత్యషేధత-మాగా ఇత్యుక్తవాన్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఏవముక్త్వా, శక్రః-పుణ్యానాం-తీర్థానాం- క్షేత్రాణాంచ-నిషేవణై, ర్భూమేః, పర్యటనం-రోహితాయా-దిశత్-గ్రామం మాగాః కిన్తు భూపర్యటనేనోపాయేనాన్యతద్దోషజం పితుర్మహోదరం నివర్తయేత్యాహేత్యర్థః, సోఽపి

రోహితో౽పి,శక్రేణ-యథోక్తం,తథైవా-రణ్యే, పుణ్యతీర్థక్షేత్రేషు-కతిచి-ద్వత్సరా-నచరత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ఏవం-ద్వితీయే-
తృతీయే-చతుర్థే,పఞ్చమేచే-త్యేవంప్రతివర్షం,వృత్రహాఇన్ద్రః,స్థవిరోవృద్ధో-విప్రో-భూత్వా, భ్యేత్యాభ్యేత్య , ప్రత్యషేధత-
గ్రామంమాగాః కిన్తుభూమణ్డలంపర్యటేత్యుక్తవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁తతో-రోహిత,ష్షష్ఠం, సంవత్సరం-చరిత్వా , పురీ-
ముపగచ్ఛన్-అజీగర్తాద్భార్గవవంశజా , త్తన్మధ్యమసుతంసునశ్శేప-మక్రీణత్-తంచ-పిత్రేహరిశ్చన్ద్రాయ, ప్రదాయస్వప్రతి
నిధితయాయాగార్థందత్వా,సమవిన్దత,గ్రామంప్రాప్యసుఖంస్థితోబభూవేత్యర్థః ❁॥ ౨౦ ॥ ❁తతో-మహాయశామహారథో-
హరిశ్చన్ద్రః , పురుషమేధేనక్రతునా-వరుణాదీన్ దేవా-నయజత్-ముక్తోదరో-ముక్తమపగతమ దరంమహోదరంయస్య - త
థాభూతశ్చబభూవేత్యర్థః ❁॥ ౨౧ ॥ ❁తత్రపురుషమేధే-విశ్వామిత్రో-హోతా-బభూవ-భృగువంశజ,ఆత్మవా,న్జమదగ్ని,
రధ్వర్యు,రభవత్-వసిష్ఠోబ్రహ్మా,బభూవ- ఆయాస్యోముని-స్సామగఉద్గాతా-బభూవ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ఏవంమహర్షిభిఃకారితేన
పురుషమేధేనారాధిత,ఇన్ద్రః , స్తుష్ట,స్తస్మైహరిశ్చన్ద్రాయ,శాతకుమ్భమయంస్వర్ణమయం , రథ, మదాత్ । కథంశునశ్శేపః
పిత్రాప్రచోదితో ౽ప్యాత్మవధమస్వవన్యత - కథంతరాంవిశ్వామిత్రాదయో బ్రహ్మర్షయఃబ్రహ్మర్షిసుతంశునశ్శేపమాల
బ్ధవన్తఇత్యపేక్షాయామాహ । శునశ్శేపస్యేతి ॥ ఉపరిష్టాత్ షోడశేఅధ్యాయే,శునశ్శేపస్య,మాహాత్మ్యంస్వప్రాణరక్షణా
యవిశ్వామిత్రశరణవరణం - తేనసంస్తుతానాంవరుణాదీనామనుగ్రహాదనాలమ్భన , మిత్యాదికం , సర్వం , వక్ష్యతఇత్య
ర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁తత-స్సభార్యస్య,భూపతేర్హరిశ్చన్ద్రస్య,సత్యమననృతమేవసారోబలంయస్యాంతాం-ధృతిం-దృష్ట్వా,వి
శ్వామిత్రో-నితరాంప్రీత , స్తస్మై , అవహితాంగతింసావధానాంగతిం-మాత్మజ్ఞానరూపాం దదౌ , స్వాత్మపరమాత్మయా
థాత్మ్యజ్ఞానయోగముపదిశ్యతన్నిష్ఠమచీకరదిత్యర్థః , అత్రసభార్యస్యసత్యసారాంధృతిందృష్ట్వేత్యనేన బ్రహ్మసుతాలమ్భ

న్తైః । రోహితాయాదిశచ్ఛక్రస్సోప్యరణ్యే౽వసత్సమాః ॥ ౧౮ ॥ ఏవంద్వితీయేతార్తీయే❋చతుర్థేపఞ్చమేత
థా । అభ్యేత్యాభ్యేత్యస్థవిరోవిప్రోభూత్వా౽థవృత్రహా ॥ ౧౯ ॥ షష్ఠంసంవత్సరంతత్రచరిత్వారోహితఃపు
రీమ్ । ఉపవ్రజన్నజీగర్తాదక్రీణాన్మధ్యమంసుతమ్ ॥ శునశ్శేపంపశుంపిత్రేప్రదాయసమవిన్దత ॥ ౨౦ ॥ తతఃపురు
షమేధేనహరిశ్చన్ద్రోమహాయశాః । ముక్తోదరో౽యజద్దేవాన్వరుణాదీన్మహాయశాః ॥ ౨౧ ॥ విశ్వామిత్రో౽భ
వత్తస్మిన్హోతా౽ధ్వర్యురథాత్మవాన్ । జమదగ్నిర్వసిష్ఠో౽భూద్బ్రహ్మా౽యాస్యస్తుసామగః ॥ ౨౨ ॥ తస్మైతు
ష్టోదదావిన్ద్రశ్శాతకుమ్భమయంరథమ్ । శునశ్శేపస్యమాహాత్మ్యముపరిష్టాత్ప్రవక్ష్యతే ॥ ౨౩ ॥ సత్యసారాం
ధృతిందృష్ట్వాసభార్యస్యచభూపతేః । విశ్వామిత్రోభృశం ప్రీతోదదావవిహతాంగతిమ్ ॥ ౨౪ ॥ మనఃపృథి
వ్యాంతామద్భిస్తేజసా౽పోనిలేనతత్ । ఖేవాయుంధారయంస్తచ్చభూతాదౌతంమహాత్మని ॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్

నప్రవృత్తహరిశ్చన్ద్రవిషయకకోపేనతద్యజ్ఞేఆర్త్విజ్యం ప్రాప్యదక్షిణాచ్ఛలేనసర్వస్వ మపహృత్యపీడ్యమానస్యాపితస్యస
త్యానువర్తిత్వందృష్ట్వాప్రీతఇతీతిహాసార్థో౽భిప్రేతః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁అవహితాంగతిమేవాహ॥మనఇతిసార్ధాభ్యాం,హరిశ్చ
న్ద్రో,విశ్వామిత్రోద్దిష్టజ్ఞానయోగనిష్ఠాప్రభావేన , మనఆదీన్ పూర్వపూర్వా , నుత్తరోత్తరేషుపృథివ్యాదిషు - ధారయన్
ధ్యాయన్-తయా౽జ్ఞానం,వినిర్దహన్ నిశ్శేషందహన్-తాంజ్ఞానకలాం-హిత్వా-నిర్వాణసుఖసంవిదా-అనిర్దేశ్యాప్రతర్క్యే
ణ-స్వేనభావేన,ధ్వస్తబన్ధన,స్తస్థా,విత్యన్వయః,మనఃపృథివ్యామిత్యాదేరయమర్థః “ అన్నమయంహిసౌమ్యమన „ ఇతిప్రకా
రేణమనసో౽న్నశబ్దవాచ్యపృథివ్యాప్యాయితస్యై వవ్యాపారక్షమత్వా న్మనోవ్యాపారఃపృథివ్యాయత్తఇతిమనోనియమ
నార్థంపృథివ్యాంతత్సంశ్లిష్టమనుసందధే,అథాప్యయక్రమానుసన్ధాన మాహ॥తామితి॥తాంపృథివీం,అద్భిస్సహ,సంశ్లిష్టాం,
అప,స్తైజసా, తత్తేజో, ౽నిలేనవాయునా,తంచ,ఖేఆకాశే , సంశ్లిష్టం ,తచ్చఖం , భూతాదౌతామసాహఙ్కారే , తమహ
ఙ్కారం,మహత్యాత్మనిమహత్తత్వస్యాత్మని,తద్వ్యాపకేప్రధానే,కార్యంహికారణవ్యాప్యం,మహత్తత్త్వద్వారాతత్కా
రణేలయమనుసంధధానఇత్యర్థః , తస్మిన్ప్రధానే,స్థితాం,జ్ఞానకలాంజ్ఞానశబ్దవాచ్యస్యజీవస్యకలాం , విద్యాంధ్యాత్వాఉ
పాసనాత్మకవిద్యావిశిష్టంప్రత్యగాత్మానమనుసన్ధాయేత్యర్థః,తయావిద్యయా,అజ్ఞానందేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమా
నరూపం,వినిర్దహన్ అపనయన్ , తాంహిత్వా ఉపాసనరూపకలాంహిత్వా, స్మృతిసన్తతిరూపోపాసనవిశిష్టవేషస్యస్వా
భావికత్వాభావాదుపాయభూతకలావిశిష్టత్వంనస్వరూపాన్తర్భూతమితిమత్వేత్యర్థః , ధ్వస్తంపుణ్యపాపాత్మకంబన్ధనం
యస్మాత్తథాభూతః , నిర్వాణసుఖసంవిదానిర్దుఃఖసుఖరూపజ్ఞానాఖ్యేనా,నిర్దేశ్యేనదృష్టవస్తుసజాతీయతయానిర్దేష్టుమశక్యే
న,అప్రతర్క్యేణదేవో౽యంమనుష్యో౽యమితి తర్కితుమశక్యేన , అనేనపదద్వయేనప్రాకృతనామరూపాభ్యామనిర్దేశ్య
త్వముక్తం,స్వేనభావేన , భావశబ్దస్తద్వత్పరః,అపహతపాప్మత్వాదిస్వభావవిశిష్టేనస్వరూపేణేత్యర్థః, తస్థౌముక్తోబభూ

వ * ॥౨౫॥౨౬॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః *

రోహితస్యసుతో - హరితః-తస్మా - చ్చమ్పోజజ్ఞె ఇతి శేషః-తంవిశినష్టి చమ్పాపురీనిర్మితేతి-చమ్పేనేతి శేషః - అథచమ్పాత్సుదేవో,జజ్ఞె,తస్యసుతంవిశినష్టి॥యస్యసుదేవస్యాత్మజో విజయః * ॥ ౧ ॥ * తస్యవిజయస్య - సుతో,భేరుకః,తస్మాద్భేరుకాద్వృక , స్తస్యాపివృకస్యాపి-బాహుకః-పుత్రః-తస్యవృత్తాన్తమాహ ॥ సబాహుక , శ్శత్రుభిః - హృతభూ-ర్హృతరాజ్యశ్చ,సభార్యో,వనం,ప్రావిశత్ * ॥ ౨ ॥ * తత్రైవ,వృద్ధంస్థవిరం-పఞ్చతాంమరణం,ప్రాప్తం,బాహుకం-తత్పత్నీ అనుమరిష్యతీ ఆనుమరణంకర్తుముద్యుక్తాసతీ - ఆత్మానంస్వదేహం - ప్రజావన్తం , జానతా, ఔర్వేణఋషిణా - నివారితా * ॥ ౩ ॥ * తత,స్తామన్తర్వత్నీం,మాజ్ఞాయప్రత్యభిజ్ఞాయా,స్యై - సపత్నీభి-ర్గరోవిష,మన్ధసాఅన్నేనసహ - దత్తః,తత,స్తేనగరేణసహైవ-సంజాత - స్సగరాఖ్యః , పుత్రః , గరేణసహజాతత్వాత్సగర ఇతిప్రసిద్ధః , సచమహద్యశోయస్యతథాభూతః * ॥ ౪ ॥ * చక్రవర్తీసప్తద్వీపాధిపతి-రాసీత్॥ తంవిశింషన్ తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ యస్యసగరస్య,సుతైః,స్సాగరస్సముద్రః కృతః-కరణమత్రఖననం,నతునిర్మాణం- ప్రియవ్రతరథచరణనేమికృతత్వస్యపఞ్చమేకథితత్వాత్ , సాగరైః కృతత్వాత్ సముద్రోఽపిసాగరాఖ్యోబభూవ , కించ , యస్సగర - స్తాలజఙ్ఘాదిసంజ్ఞాన్-యవనాన్మ్లేచ్ఛాన్-గురువాక్యేనగురోరౌర్వ

జ్ఞానకలాం ధ్యాత్వాతయాఽజ్ఞానం వినిర్దహన్। హిత్వాతాం స్వేనభావేన నిర్వాణసుఖసంవిదా ॥ అనిర్దేశ్యాప్రతర్క్యేణ తేన ధ్వస్తబన్ధనః ॥ ౬ ॥

* * * * * * * * * * * * * * * *

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే , సప్తమోఽధ్యాయః

* * * * * * * *

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ హరితోరోహితసుతశ్చమ్పస్తస్మాద్వినిర్మితా । చమ్పాపురీ సుదేవోఽతో విజయో యస్యచాత్మజః॥ ౧ ॥ భేరుకస్తత్సుతస్తస్మాద్వృకస్తస్మాచ్చబాహుకః।సోఽరిభిర్హృతభూరాజ్యస్సభార్యోవనమావిశత్॥ వృద్ధంతంపఞ్చతాంప్రాప్తం మహిష్యనుమరిష్యతీ। ఔర్వేణజానతాఽఽత్మానం ప్రజావన్తం నివారితా॥౩॥ ఆజ్ఞాయాస్యైసపత్నీభిర్గరోదత్తోఽన్ధసాసహ । సహతేనైవసంజాతస్సగరాఖ్యోమహాయశాః॥ ౪ । సగరశ్చక్రవర్త్యాసీత్సాగరోయత్సుతైఃకృతః। యస్తాళజఙ్ఘాన్యవనాన్శకాన్హైహయబర్బరాన్॥ ౫ ॥నావధీద్గురువాక్యేనచక్రే వికృతవేషిణః ।ముణ్డాన్ శ్మశ్రుధరాన్కాంశ్చిన్ముక్తకేశార్ధముణ్డితాన్ ॥ అనన్తర్వాససఃకాంశ్చిదబహిర్వాససోఽపరాన్॥ ౬ ॥సోఽశ్వమేధైరయజత సర్వవేదసురాత్మకమ్ । ఔర్వోపదిష్టయోగేన హరిమాత్మానమీశ్వరమ్॥ ౭ ॥తస్యోత్సృష్టం పశుం యజ్ఞే జహారాశ్వం పురన్దరః॥ ౮ ॥ సుమత్యాస్తనయా దృప్తాః పితురాదేశకారిణః । హయమన్వేషమాణాస్తే సమన్తాన్న్యఖనన్మహీమ్॥ ౯ ॥ప్రాగుదీచ్యాం దిశిహయం దదృశుః కపిలాన్తికే । ఎషవాజిహరశ్చోర ఆస్తే మీలితలోచనః॥ ౧౦ ॥హన్యతాం హన్యతాం పాప ఇతి షష్టిసహస్రిణః । ఉదాయుధా అభియయురున్మిమేష తదా మునిః ॥ ౧౧ ॥ స్వశరీరాగ్నినా తావన్మహేన్ద్రహృతచేతసః । మహద్వ్యతిక్రమహతా భస్మసాదభవన్క్షణాత్॥ ౧౨ ॥ నసాధువాదో మునికోపభర్జితా నృపేన్ద్రపుత్రా ఇతి సత్త్వధామని । కథంత

స్యవచనగౌరవేణేత్యర్థః,నావధీత్-కింతు , కృతవేషిణఃవిరూపిణ,శ్చక్రే,తదేవాహ ॥ ముణ్డానితి॥ కాంశ్చి-న్ముణ్డాన్ - కాంశ్చిత్ శ్మశ్రుమాత్రధరాన్-కాంశ్చిచ్చ-ముక్తకేశానర్ధముణ్డితాన్- కాంశ్చిచ్చ - నవిద్యతేఅన్తర్వాసోఅన్తరీయవస్త్రం యేషాం-తాన్ కాంశ్చి , న్నవిద్యతేబహిర్వాసోబహిఃపరిధానీయంవాసో - యేషాం - తథాభూతాం , శ్చక్రేఇతిపూర్వేణాన్వయః * ॥౫॥౬॥ * కించ-ససగరః ఔర్వేణో-పదిష్టో-యోగఉపాయ-స్తేన-అశ్వమేధై-స్సర్వవేదాత్మకం సర్వదేవాత్మకం సర్వాన్తరాత్మానం-సర్వస్యనియన్తారంచ-హరి-మయజత ఆరాధితవాన్ * ॥ ౭ ॥ * తస్యసగరస్య - యజ్ఞెశతతమే-ఉత్సృష్టం,పశు,మశ్వ-మిన్ద్రోజహారహృతవాన్ * ॥ ౮ ॥ * సగరస్యద్వేభార్యేసుమతిః కేశినీచ-తత్రసుమత్యాఃపుత్రాణాంషష్టిసహస్రసఙ్ఖ్యానాంప్రభావంమృత్యుంచాహ ॥ సుమత్యాఇతిషడ్భిః॥సుమత్యా-స్తనయా,దృప్తాబలేనగర్వితాః-తేచ- పితు-రాజ్ఞాకారిణో-యజ్ఞియమశ్వ-మన్వేషమాణా, స్సమన్తతో - మహీంన్యఖనన్ * ॥ ౯ ॥ * ఎవం-ఖనన్తః - ప్రాగుదీచ్యామైశాన్యాందిశి,రసాతలస్థస్య-కపిలస్యా,న్తికే,ఇన్ద్రేణస్థాపితమితి శేషః-చరన్తం-హయమశ్వం-దదృశుః , తతో , ఽయమేవ,హయస్య-హర్తా-చోరస్సన్నపి-మీలితేలోచనేయస్యతాదృశ-ఆస్తే,అతో,ఽయంపాపాత్మా , హన్యతాంహన్యతా-మిత్యేవం-వదన్తః,షష్టిసహస్రిణ,స్సగరాత్మజాః,ఉద్యతాయుధాస్సన్తో-ఽభిముఖ- మాయయుః-తదా - మునిఃకపిల,ఉన్మిమేషలోచనోన్మీలనంచకార * ॥ ౧౦॥౧౧ ॥ * మహేన్ద్రేణహృతం-చేతో,యేషాం,తే-మహతికపిలే-వ్యతిక్రమేణఅపరాధేన,హతాశ్చ అత-స్స్వశరీరేష్వేవో-త్పన్నేనా-గ్నినా- క్షణాద్భస్మసాదభవన్ భస్మీభూతా బభూవుః * ॥ ౧౨ ॥ * కేచిత్తుకపిలస్యకో

పాగ్నినాదగ్ధా ఇతి వర్ణయన్తి, తాన్నిరాకరోతి ॥ నేతి ద్వాభ్యాం ॥ నృపేన్ద్రస్య సగరస్య పుత్రాః, మునేః కపిలస్య కోపాగ్నినా, భర్జితా దగ్ధా, ఇతి న సాధువాదః, అపితు-స్వాపరాధాన్నష్టా ఇత్యేవ వాదస్సాధురిత్యభిప్రాయః ॥ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ సత్త్వధామని కేవలశుద్ధసత్త్వాశ్రయే జగతః, పవిత్రశ్శుద్ధికర, ఆత్మా దేహో యస్య, తస్మిన్కపిలే-రోషాత్మకం-తమః-కథం, విభావ్యతే సంభావ్యతే, అసంభావనాయాం దృష్టాన్తః-రజః-భువ ఇతి శేషః భువస్సంబన్ధిరజః, ఖే ఆకాశే, యథా న సంభావ్యతే, తద్వత్ , నహి రజ ఆశ్రయం ఖం , మపితు పాదాహత్యాదివశాదుత్థితం సత్ఖమివాభాతి - తథా సాగరాణామపరాధ ఏవ మునిసతయా ప్రతీతిః-నతు తస్మిన్దోషస్య ప్రసక్తిరితి దృష్టాన్తాభిప్రాయః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ కించ, యస్య యేన కపిలేన-ఇహ లోకే ఈరితా ప్రవర్తితా-సాఙ్ఖ్యాత్మికా, నౌకా-సాఙ్ఖ్యస్య భవార్ణవతారణోపాయత్వాన్నౌకాత్వేన రూపణం, యస్యాస్యత ఇతి పాఠాన్తరం, తదా-యస్య, ఆస్యతో ముఖాత్, ప్రదుర్భూతా, సాఙ్ఖ్యాత్మికా , దృఢా , నౌరిత్యర్థః ॥ నావం విశినష్టి ॥ యయా నావా ముముక్షుస్సంసారబన్ధాన్మోక్తుమిచ్ఛుర్జనః-దురతిక్రమణీయం, మృత్యోస్సకాశాద్భయం , యస్మిం స్తం భవార్ణవం, తరన్తి-తస్యైవంభూతస్య విపశ్చితస్సర్వజ్ఞస్య పరాత్మనః పరానుగ్రహైకమనసః , పరమాత్మభూతస్య వా-కథం-పృథఙ్మతిశ్శత్రుమిత్రాదిబుద్ధిర్విభావ్యత ఇత్యనుషఙ్గః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తదేవం సుమత్యాః పుత్రేషు మృతేషు కేశిన్యాః పౌత్రేణాశ్వస్సమానీతః పితృవ్యాణాముద్ధరణోద్యోగశ్చ కృత ఇతి దర్శయితుమాహ ॥ య ఇత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ యో-ఽసమఞ్జస ఇత్యుక్తః-కేవలమజ్ఞైః-వస్తుతస్తు సమఞ్జసః - సతు-కేశిన్యాః-సుతః - క్షేత్రజత్వప్రతీతిం వారయతి - తస్యైవ నృపస్య సగరస్యాత్మనో దేహాజ్జాతః-తస్యాసమఞ్జసస్య, పుత్రో-ఽంశుమానితి ప్రసిద్ధః-పితామహస్య సగరస్య-హితే-రతః-అంశుమతః పితామ,

---

మోరోషమయం విభావ్యతే జగత్పవిత్రాత్మని ఖే రజో యథా ॥ ౧౩ ॥ యస్యేరితా సాఙ్ఖ్యమయీ దృఢేహ నౌర్య
యా ముముక్షుస్తరతే* దురత్యయమ్ । భవార్ణవం మృత్యుభయం విపశ్చితః పరాత్మనస్తస్య కథం పృథఙ్మతిః ॥ ౧౪ ॥
యోఽసమఞ్జస ఇత్యుక్తస్స కేశిన్యా నృపాత్మజః । తస్య పుత్రోఽంశుమన్నామ పితామహహితే రతః ॥ ౧౫ ॥
అసమఞ్జస ఆత్మానం దర్శయన్నసమఞ్జసమ్ । జాతిస్మరః పురా సఙ్గాద్యోగీ యోగాద్విచాలితః ॥ ౧౬ ॥ ఆచరన్గ
ర్హితం లోకే జ్ఞాతీనాం కర్మ విప్రియమ్ । సరయ్వాం క్రీడతో బాలాన్ప్రాస్యదుద్వేజయన్జనమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఏవం వృత్తః
పరిత్యక్తః పిత్రా స్నేహమపోహ్య వై । యోగైశ్వర్యేణ బాలాంస్తాన్దర్శయిత్వా తతో యయౌ ॥ ౧౮ ॥ అయో
ధ్యావాసినస్సర్వే బాలకాన్పునరాగతాన్ । దృష్ట్వా విసిస్మి*రే రాజన్రాజా చాప్యన్వతప్యత ॥ ౧౯ ॥ అంశు
మాంశ్చోదితో రాజ్ఞా తురగాన్వేషణే యయౌ । పితృవ్యఖాతానుపథం భస్మాన్తి దదృశే హయమ్ ॥ ౨౦ ॥ తత్రా
సీనం మునిం వీక్ష్య కపిలాఖ్యమధోఽక్షజమ్ । అస్తౌత్సమాహితమనాః ప్రాఞ్జలిః ప్రణతో మహాన్ ॥ ౨౧ ॥ న పశ్య
తి త్వాం ❀ పరమాత్మనోఽజనో న బుధ్యతేఽద్యాపి సమాధియుక్తిభిః । కుతోఽపరే యస్య మనశ్శరీరధీవిసర్గసృ

హహితే రతః తత్త్వకథనేనాసమఞ్జసస్య తత్ప్రతికూలత్వం సూచితమ్ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తదేవ దర్శయంస్తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ సమఞ్జస ఇతి చతుర్భిః అసమఞ్జసః-పురా పూర్వజన్మని-యోగీ సన్-సఙ్గాద్ధేతోః-యోగా-ద్విచాలితః-అత , ఇదానీం-పౌర్వదైహికయోగప్రభావేన-జాతిస్మరః స్వజన్మస్మరన్-పునస్సఙ్గపరిహారాయ-సమఞ్జసమప్యా- త్మాన-మసమఞ్జసమివ-లోకస్య-దర్శయన్-లోకే గర్హితం-జ్ఞాతీనాంచ, విప్రియం, కర్మా-చరన్కుర్వన్ , జనం-ఉద్వేజయన్భీషయన్ - క్రీడతో, బాలా, నాదాయ, సరయ్వాం నద్యాం, ప్రాస్యత్ ప్రాక్షిపత్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ❀ ఏవంవిధవృత్తః , అతఏవ పిత్రా పుత్రస్నేహ, మపోహ్య-పరిత్యక్తః నిర్యాపితః -పున, ర్యోగప్రభావేన-తాన్ప్రక్షిప్తాన్బాలాన్ - దర్శయిత్వా, యయౌ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తదా-పున-రాగతాన్-బాలకాన్ దృష్ట్వా - అయోధ్యావాసిన-స్సర్వేజనా , విసిస్మిరే విస్మయంగతవన్తః హే రాజన్ , రాజా సగరః, అన్వతప్యత అహో బత తత్ప్రభావమజానతా మయాఽసనిర్యాపిత ఇత్యనుతప్తవాన్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ అథాంశుమతః కథామాహ ॥ రాజ్ఞా సగరేణ, తురగాన్వేషణనిమిత్తే-చోదిత ఆదిష్టో-ఽంశుమాన్, పితృవ్యాణాం సంబన్ధి-యః ఖాత-స్తమను, యః-పన్థా, స్తం, యయౌ-తత్ర-భస్మాన్తి భస్మసమీపే-హయమశ్వం, దదృశే ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తత్రోపవిష్ట-మధోఽక్షజావతారభూతం-కపిలాఖ్యం-మునిమవలోక్య-మహాత్మా అంశుమాన్ప్రణతః కృతప్రణామః-ప్రాఞ్జలి - స్సమాహితమనా- స్తుష్టావ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ స్తుతిమేవాహ ॥ నేత్యాదిభిష్షడ్భిః ॥ తావత్త్వత్ప్రభావమజానన్తోఽపి వయం త్వయాఽనుకమ్ప్యా ఇత్యభిప్రయన్దుర్జ్ఞేయత్వేన స్తౌతి ॥ యస్య పరమాత్మనస్తవ-తత్త్వం యాథాత్మ్యం , జన , స్సమాధ్యాదిభి-రుపాయై-ర్ద్యాస్ఫుటం-నబుధ్యతే నజా

౨౨॥ ❀ పా। పరమాత్మనోఽజనో.

నాతి,యతో,యోగిజనఏవ,నబుధ్యతే,కుతఃకథ,మపరేఽన్యేయోగినో,వయం,తవ- మనఆదిభిర్విశేషణస్సృజ్యన్తఇతిమనశ్శరీరదీవిసర్గాః-హిరణ్యగర్భాదయః , తై-స్సృష్టాః,అప్రకాశా-దేహావయవమాత్రగోచరజ్ఞానవన్తః , బుధ్యన్తే ,తత్రశరీరంప్రధానం,ధీస్సఙ్కల్పవిశేషః,అజనఇతిపాఠాన్తరం,తత్ర , జనోఽజో బ్రహ్మసమాధ్యుపాయై-స్త్వా,మద్యాపి-నజానాతి,కుత, స్తస్యాజనస్య,మనశ్చశరీరంచధీశ్చ-తాభి,ర్యైర్వివిధాదేవతిర్యఙ్నరాదీనాంసర్గా-స్తేషు ,సృష్టా- స్తత్రాపివయమజ్ఞానజానీమఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ అపరేతర్హికింబుధ్యన్తఇత్యత్రాహ ॥యఇతి॥ యేదేహభాజ, స్తే,త్రిగుణప్రధానాఃగుణత్రయపరవశాః-గుణాన్ శబ్దాదీన్ , పశ్యన్తి- విషయానేవానుధ్యాయన్తీత్యర్థః ఉతవాఅపిచ-తమశ్శబ్దఃప్రధానపరః - ప్రధానకార్యంశరీరంచ-పశ్యన్తి-నతు-స్వసంస్థంస్వాత్మనిస్థితం- త్వాం-విదుః-తత్రహేతుంవదన్ దేహభాజోవిశినష్టి॥యస్యతవ - మాయయా-మోహితంచేతోయేషాంతే-అతఏవ-బహిఃప్రకాశాఃపరాగర్థజ్ఞానినః - గుణత్రయపరవశత్వాద్భగవన్మాయామోహితత్వేనపరాగర్థైకజ్ఞానిత్వాచ్చనత్వాంవిదు - రపితు-దేహం-తదుపభోగ్యాన్విషయాంశ్చ-విదురిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ఏవంసామాన్యతోలోకస్యపరమాత్మయాథాత్మ్యవేదిత్వముక్తంస్వస్మిన్నుపసంహరన్ ఉక్తానుక్తగుణైర్విశింషన్ స్తౌతి॥తమితి॥ తముక్తవిధం - జ్ఞానఘనంఆనన్దాత్మకజ్ఞానైకరసం-స్వభావతఃఉత్పత్తేరారభ్య-ప్రధ్వస్తః-మాయామయభేదేషుప్రకృతికార్యశరీరభేదేషు-మోహఃభ్రాన్తిర్జ్ఞానం- ఆత్మాభిమానఇతియావత్ -స-యేషాం- తై-స్సనన్దనాద్యై -ర్మునిభిరపి- కేవలం-విభావ్యంచిన్తనీయం-నతుదృష్టమిత్యభిప్రాయః - త్వా-మహం-మూఢః-కథం-పరిభావయామిమనసావిచారయామి ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ యతో-ఽహంభావయితుమప్యనర్హ- స్తతస్త్వాంకేవలంనమస్కరోమీత్యాహ ॥ ప్రశాన్తేతి ॥ మాయాగుణాఃప్రకృతిగుణాస్సత్వాదయఃకర్మలిఙ్గంకర్మకృతదేహాశ్చ - త్యేతే,యస్య,ప్రశాన్తా-నవిద్యన్తే-సప్రశాన్తమాయాగుణకర్మలిఙ్గః-త-మనామ

ష్టావయమప్రకాశాః ❀ ॥ ౨౨ ॥ యేదేహభాజస్త్రిగుణప్రధానాగుణాన్విపశ్యన్త్యుతవాతమశ్చ । యన్మాయ
యామోహితచేతసస్తేవిదుస్స్వసంస్థంనబహిఃప్రకాశాః ॥ ౨౩ ॥తంత్వామహంజ్ఞానఘనంస్వభావప్రధ్వస్త
మాయాగుణభేదమోహైః । సనన్దనాద్యైర్మునిభిర్విభావ్యంకథంవిమూఢఃపరిభావయామి॥ ౨౪ ॥ప్రశాన్తమా
యాగుణకర్మలిఙ్గమనామరూపంసదసద్విముక్తమ్ । జ్ఞానోపదేశాయగృహీతదేహంనమామహే❀త్వాంపురు
షంపురాణమ్॥ ౨౫ ॥యన్మాయారచితేలోకే❀వస్తుబుద్ధ్యాగృహాదిషు।భ్రమన్తికామలోభేర్ష్యామోహవిభ్రాన్త
చేతసః॥ ౨౬ ॥అద్యనస్సర్వభూతాత్మ❀న్కామకర్మేన్ద్రియాశ్రయః।మోహపాశోదృఢశ్ఛిన్నోభగవం స్తవ
దర్శనాత్ ॥ ౨౭ ॥శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్థంగీతానుభావస్తంభగవాన్కపిలోమునిః । అంశుమన్తమువాచేదమనుగృ
హ్యధియానృప॥ ౨౮ ॥శ్రీభగవానువాచ॥అశ్వోఽయంనీయతాంవత్సపితామహపశుస్తవ। ఇమేచపితరోదగ్ధా
గఙ్గామ్భోఽర్హన్తినేతరత్ ॥ ౨౯ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥తంపరిక్రమ్యశిరసాప్రసాద్యహయమానయత్ ।సగరస్తేనప

రూపంజాత్యాదిభిస్తత్ప్రయుక్తదేవాదినామభిశ్చవర్జితం-సదసద్విముక్తంశుభాశుభఫలముక్తం - చేతనాచేతనధర్మైరస్పృష్టంవా - జ్ఞానోపదేశాయ - నతుసుఖదుఃఖానుభవాయ-గృహీతంస్వేచ్ఛోపాత్తంలిఙ్గశరీరంయేనతం - పురాణం-పురుషం-త్వాం,నమామహే ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀యన్మాయేతి ॥యస్య-మాయారచితేషుగృహాదిషువస్తుబుద్ధ్యాభోగస్థానాదిబుద్ధ్యా-భ్రమన్తి-తంత్వానమామహఇతిపూర్వేణాన్వయః - భ్రమణేహేతుంవదన్ తత్కర్తౄన్విశినష్టి॥ కామాదిభి-ర్విభ్రాన్తం - చేతోయేషాంతఇతి - తత్ర - కామోరాగః , లోభోఽనలంబుద్ధి - ఈర్ష్యాకామోపభోగవిరోధిష్వక్షమా - మోహశ్చిత్తవికార్ధః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀తద్దర్శనాత్స్వస్యకృతార్థతామావిష్కరోతి ॥ అద్యేతి॥ హేసర్వభూతాత్మన్ - హేభగవన్-తవదర్శనా,దద్యాధునా-నోఽస్మాకం - కామ్యన్తఇతికామాశ్శబ్దాదయోవిషయాః- విషయస్పృహావాకామః-కర్మాణిపుణ్యాపుణ్యాత్మకాని-తత్కరణానీన్ద్రియాణి- తేషామాశ్రయోమూలభూతోమోహఃదేహాత్మభ్రాన్త్యాదిరూపో - దృఢోఽనిర్మోచ్యశ్ఛిన్నః ఆశఇతిపాఠాన్తరం - తదా-కామేన్ద్రియాణిజ్ఞానేన్ద్రియాణిశ్రోత్రాదీని - తేషాంశబ్దాదికామానాంగ్రాహకత్వాత్-కర్మేన్ద్రియాణివాగాదీని- తేషాంతత్స్వభావత్వాత్ - తాన్యేవా -శయఆశ్రయో-యస్య-స- మోహాత్మకః - పాశః- మోహస్యాత్మగతత్వేప్యుభయేన్ద్రియప్రవృత్తిమూలకత్వేనోభయేన్ద్రియాశ్రయత్వముక్తం ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ హేనృప ఇత్థం-గీతస్సఙ్గీతస్సంస్తుతోఽనుభావఃప్రభావోయస్య - సభగవాన్-కపిలో-ముని - స్తమంశుమన్తం - మనసా , ఽనుగృహ్య-దంవక్ష్యమాణ-మువాచ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀తదేవాహ ॥ అశ్వఇతి ॥ హేవత్సఅంశుమన్-అయ-మశ్వ- స్తవపితామహస్యసగరస్య-యజ్ఞియఃపశు-ర్నీయతాం-భస్మరాశీన్దర్శయిత్వా - ఇమేచ-తవ- పితరఃపితృవ్యాః - దగ్ధా-స్తేచ-గఙ్గామ్భఏవా - ర్హన్తి నేతరదమ్భఃగఙ్గామ్భస్తేవైషాంక్రియాఃకార్యాఃనేతరేణైషాముత్తారణమిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ఏవముక్తవన్తంకపిలంప్రదక్షిణీకృత్య-శిరసాప్రసా

---

౨౭ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ కామకర్మేన్ద్రియాశయః.

ద్వ్యాప్రణిపత్య-అంశుమాన్-హయ-మానీతవాన్ - తేనపశునా హేతునా-క్రతుశేషం సగరః - సమాపయత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తతో,రాజ్యమంశుమతి - న్యస్యనిధాయ - నిస్పృహః దేహతదనుబన్ధిషుస్పృహారహితః-ముక్తం - బన్ధనం బన్ధకమహంమమత్వాదికం-యేన, తాదృశః-ఔర్వేణోపదిష్టో-మార్గః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరూప-స్తేన-నవిద్యతేఉత్తమాయస్యాః, తాం,గతింముక్తిం - లేభేలబ్ధవాన్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే అష్టమోఽధ్యాయః

* * *

ఏవమానీతాశ్వః - పితామహదత్తరాజ్యోఽప్యంశుమాన్ - పితౄణాం - సముత్తరణార్థం - గఙ్గా-మానేతు-మిచ్ఛయా-మహాన్తం-కాలం,తప - స్తేపేచక్రే,నాశక్నోద్గఙ్గామానేతుం నప్రబభూవ కిన్తు , కాలేనోపసంహృతో మృతో బభూవ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ అధ,తస్యాంశుమతస్సుతో - దిలీపోఽపితద్వత్పితృవత్తపఃకుర్వన్ గఙ్గా-మానేతు-మశక్తఏవ-కాలంమృత్యుమేయివాన్ప్రాప్తవాన్ - అధ-తస్యదిలీపస్య-సుతో-భగిరధ,స్స,సుమహత్తప-శ్చక్రే ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తత-స్తేనతపసా-ప్రసన్నా గఙ్గా-దర్శయామాస- ఆత్మానమితి శేషః - తేతుభ్యం , వరదాఽస్మీతి-తంభగిరధ-మువాచచేతి శేషః-ఇత్థం-గఙ్గయో-క్తో-నృపోభగీరధః ప్రణతస్సన్,స్వ,మభిప్రాయం- శశంస-ఉక్తవాన్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ పునస్తంగఙ్గోవాచ ॥ కోన్వితిద్వాభ్యామ్॥మహీతలే-పతన్త్యా,మమ-వేగం కోను-ధారయితా,కోఽపీతిపాఠే అపిశబ్దస్సంభావనాయాం-కోవాధారయితేత్యర్థః-నచేద్ధారయితాకోఽపినవిద్యతేచే-త్తర్హి-హేనృప-భూమితలం భిత్త్వా , రసాతలం-యాస్యేగమిష్యామి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ భూమితలఏవకింన

శునాక్రతుశేషంసమాపయత్॥ ౩౦ ॥ రాజ్యమంశుమతిన్యస్యనిస్పృహోముక్తబన్ధనః । ఔర్వోపదిష్టమార్గేణ లేభేగతిమనుత్తమామ్॥ ౩౧ ॥

* * *

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే , అష్టమోఽధ్యాయః

* * *

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అంశుమాంశ్చతపస్తేపేగఙ్గానయనకామ్యయా । కాలంమహాన్తంనాశక్నోత్తతఃకాలేనసంస్థితః ॥ ౧ ॥ దిలీపస్తత్సుతస్తద్వదశక్తఃకాలమేయివాన్ । భగీరథస్తస్యసుతస్తేపేససుమహత్తపః॥౨॥దర్శయామాసతందేవీప్రసన్నావరదాఽస్మితే। ఇత్యుక్తస్స్వమభిప్రాయంశశంసావనతోనృపః॥ ౩ ॥గఙ్గోవాచ । కోను ❁ ధారయితావేగంపతన్త్యామేమహీతలే। నచేద్భూమితలంభిత్త్వానృపయాస్యేరసాతలమ్ ॥ ౪ ॥ కించాహంనభువంయాస్యేనరామయ్యామృజన్త్యఘమ్ । మృజామితదఘంక్వాహంరాజంస్తత్రవిచిన్త్యతామ్॥ ౫ ॥ రాజోవాచ ॥ సాధవోన్యాసినశ్శాన్తాబ్రహ్మిష్ఠాలోకపావనాః । హరన్త్యఘంతేఽఙ్గసఙ్గాత్తేష్వాస్తేహ్యఘభిద్ధరిః । ౬ ॥ ధారయిష్యతితేవేగంరుద్రస్త్వాత్మాశరీరిణామ్ । యస్మిన్నోతమిదంప్రోతంవిశ్వంశాటీవతన్తుషు॥ ౭ ॥ఇతితస్యవచశ్శ్రుత్వాగఙ్గాతంపునరబ్రవీత్।ప్రసాదయమహేశానంధారణార్థంమదమ్భసామ్॥౮॥ త

ప్రవహసీత్యత్రాహ ॥ కించేతి ॥ కించా-హంభువంనయాస్యేభూమౌనప్రవహామీత్యర్థః తత్ర హేతుః-నరాభూమిష్ఠా-అఘం పాపం-మయ్యా-మృజన్తిశోధయన్తి-ప్రక్షిపన్తి-తన్నరైస్త్యక్త - మఘం అహం-క్వ-మృజామిప్రక్షిపామి - హేరాజన్ - తత్ర-విచిన్త్యతాముపాయఇతి శేషః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తతోభగీరధఆహ ॥ సాధవఇతిద్వాభ్యామ్ । న్యాసినఃకామ్యకర్మత్యాగినః, శాన్తాజితేన్ద్రియాః-బ్రహ్మిష్ఠాఃబ్రాహ్మణశ్రేష్ఠాః,యద్వా, అతిశయితంబ్రహ్మబ్రహ్మిష్ఠం-తేనతదుపాసకాలక్ష్యన్తే-బ్రహ్మవిదగ్రేసరాఇత్యర్థః-అతఏవ లోకపావనా , స్సాధవ,స్తవా , ఘంనరైస్త్యక్త,మఙ్గసఙ్గాత్ స్నానరూపాద్ధరన్తి,తర్హితేక్వమృజన్తీత్యత్రాహ ॥ తేష్వాస్తేహ్యఘభిద్ధరిరితి ॥ తేషుసాధుషుఅఘభిద్ధరి,రాస్తేహి, తర్హిహరిరపక్వమృజతీత్యాశఙ్క్య-అఘభిదిత్యనేనపరిహృతా, అఘంభినత్తినిరస్యతినాశయతీతియావత్,నత్వఘమాదాయాన్యత్రప్రక్షిపతీత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏవంకించాహమిత్యాదేరుత్తరముక్తం,అధకోన్విత్యాదేరుత్తరమాహ ॥ ధారయిష్యతీతి । రుద్రోరుద్రశరీరకఃపరమాత్మా తవ-వేగం-ధారయిష్యతి-తస్యధారణాయామసామర్థ్య శఙ్కాం-వారయన్విశినష్టి ॥ శరీరిణాంబ్రహ్మాదిస్థావరాన్తానా-మాత్మా అన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేనధారకః॥కింబహునా।యస్మిన్పరమాత్మనీదంవిశ్వంప్రోతంశరీరతయాసమవేతంయథా తన్తుషు-శాటీ,తద్వత్,కృత్స్న విశ్వధారకస్య,,అకలితశ్రమఏవబిభర్త్యస్యా,,విత్యుక్తవిధస్యత్వద్వేగధారణాయాంసామర్థ్యంకైముత్యనయసిద్ధమితిభావః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఇత్యేవంవిధం-తస్యభగీరధస్య-వచ-ఆకర్ణ్య-తంభగీరధం,పున,ర్గఙ్గో,వాచ,తర్హి,మదమ్భసాం ధారణార్థం,మహేశానంరుద్రశరీరకంపరమాత్మానంప్రసాదయప్రసన్నంకుర్వితి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తద్గఙ్గావచ-శ్శ్రుత్వా,సన్నృపోభగీర

౪॥ శ్లో ❁ పా॥ కోఽపిధారయితా.

ధ-స్తపసా-శివ-మతోషయత్-హే రాజన్-అల్పీయసైవ-కాలేన,తస్యభగీరథస్యే-శానో-రుద్రః ప్రసన్నోబభూవ ❁॥౯॥❁ తతో-రాజ్ఞాభగీరథేనా-భిహితః గఙ్గాయావేగంధారయేతి విజ్ఞాపితః,సర్వస్యలోకస్య, హితకరశ్శివః,తథేతిబిభర్మ్యహమిత్యుక్త్వా-అవహితస్సావధానః-హరేః-పాదావనేజనేన-పూతం-జలం-యస్యాః-తాం-గఙ్గాం-దధార-అత్రశివశబ్దశ్శివమాత్రపరోనతువిశేష్యభూతపరమాత్మపర్యన్తః-గఙ్గాయావా పాదపూతజలస్యవిశేషణసామర్థ్యాత్-యద్వా పూర్వత్రాపిరుద్రేశానాదిశబ్దావిశేషణభూతరుద్రమాత్రగోచరాః-ఆత్మాశరీరిణామిత్యాది త్వష్టమూర్తిత్వాభిప్రాయేణోక్తమ్ ❁॥౧౦॥❁ తతో-రాజర్షి-ర్భగీరథో-యత్ర-పితౄణాం-దేహాః-భస్మభూతా-శ్శేరతే-అసతే-తత్ర-భువనపావనీం గఙ్గాం,నిన్యే-ఆనయత్ ❁॥౧౧॥❁ వాయోరివవేగోయస్య,తేన-రథేన-ప్రయాన్తం,భగీరథ-మనుధావత్యనుగచ్ఛన్తీగఙ్గా-దేశాన్మార్గస్థానపి-పునన్తీ-నిర్దగ్ధాన్-సగరాత్మజా-నసిఞ్చత్ ❁॥౧౨॥❁ బ్రహ్మదణ్డేన-బ్రహ్మభూతేబ్రహ్మర్షౌ-కపిలే-యోదణ్డః, స్వకృతాపరాధరూపః-స్తేన-హతా-దగ్ధాఅపి-సగరాత్మజాః-యస్యాగఙ్గాయా-జలస్పర్శమాత్రేణహేతునా-కేవలం-దేహభస్మభిరేవనిమిత్తభూతైః-ర్యజ్జలస్పృష్టదేహభస్మభిర్హేతుభూతైః-ర్దివం-జగ్ముః,బ్రహ్మదణ్డహతాఅపీత్యనేన "నబ్రహ్మదణ్డదగ్ధస్యనభూతభయదస్యచ। నారకాశ్చానుగృహ్ణన్తియాంయాంయోనిమసౌగతః" ఇతిశాస్త్రీయవచనోక్తరీత్యా బ్రహ్మదణ్డహతానాంనారకైరపినిన్ద్యత్వం, తేషామప్యుత్తారకత్వేనగఙ్గాజలస్య నిరతిశయపావనత్వం చోక్తమ్ ❁॥౧౩॥❁ ఏతదేవకింపునర్న్యాయేనదర్శయతి॥ భస్మేతి॥ భస్మభూతానా-మఙ్గానాం-యః-సఙ్గోగాఙ్గామ్భస్సఙ్గ-

---

చ్ఛ్రిత్వాసనృపోదేవంతపసాఽఽరాధయచ్ఛివమ్। కాలేనాల్పీయసారాజంస్తస్యేశానస్త్వతుష్యత ❁॥౯॥ తథేతిరాజ్ఞాఽభిహితస్సర్వలోకహితశ్శివః। దధారావహితోగఙ్గాంపాదపూతజలాంహరేః॥౧౦॥ భగీరథోఽథరాజర్షిర్నిన్యేభువనపావనీమ్। యత్రస్వపితౄ❁ణాందేహాభస్మీభూతాశ్శేరతే॥౧౧॥ రథేనవాయువేగేనప్రయాన్తమనుధావ❁తీ। దేశాన్పునన్తీనిర్దగ్ధానసిఞ్చత్సగరాత్మజాన్॥౧౨॥ యజ్జలస్పర్శమాత్రేణబ్రహ్మదణ్డహతాఅపి। సగరా❁త్మజాదివంజగ్ముఃకేవలందేహభస్మభిః॥౧౩॥ భస్మభూతాఙ్గసఙ్గేనస్వర్యాతాస్సగరాత్మజాః। కింపునశ్శ్రద్ధయాదేవీంయేసేవన్తేధృతవ్రతాః॥౧౪॥ నహ్యేతత్పరమాశ్చర్యంస్వర్ధున్యాయదిహోదితమ్। అనన్తచరణామ్భోజప్రసూతాయాభవచ్ఛిదః॥౧౫॥ సన్నివేశ్యమనోయస్మిఞ్ఛ్రద్ధయామునయోఽమలాః। త్రైగుణ్యందుస్త్యజంహిత్వాసద్యోయాతాస్తదాత్మతామ్॥౧౬॥ శ్రుతోభగీరథాజ్జజ్ఞేతస్యనాభోఽపరోఽభవత్। సిన్ధుద్వీపస్తతస్తస్మాదయుతాయుస్తతోఽభవత్॥౧౭॥ ఋతుపర్ణోనలసఖోయోఽశ్వవిద్యామగాన్నలాత్। దత్త్వాఽక్షహృదయంతస్మైసర్వకామస్తుతత్సుతః॥౧౮॥ తతస్సుదాసస్తత్పుత్రోమదయన్తీపతిర్నృప। ఆహుర్మిత్రసహంయం వైకల్మాషాఙ్ఘ్రిముతక్వచిత్॥ వసిష్ఠశాపాద్రక్షోఽ

స్తేనైవహేతునా-సగరాత్మజాః-స్వః స్వర్గం-యాతాః-యైర్ధృతం-వ్రతం-గాఙ్గామ్భస్స్నానరూపం-యే-తే-శ్రద్ధయా-దేవీంగఙ్గాం,సేవన్తే,తే దివంయాన్తీతికింపునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః ❁॥౧౪॥❁ సకలదురితాపహారేణముక్తిహేతుభూతజలస్పర్శాయాగఙ్గాయాఃస్వర్గప్రాప్తిమాత్రహేతుత్వేనాశ్చర్యంకార్యమిత్యాహ॥ నహీతి॥ అనన్తస్యభగవత-శ్చరణామ్భోజాత్ప్రసూతాయా-అతఏవ-భవచ్ఛిదః పాపనివర్తనసమ్యగ్జ్ఞానప్రవర్తనద్వారాభవంసంసారంఛినత్తి తథాభూతాయాః,స్వర్ధున్యాఃస్వర్నద్యాఃగఙ్గాయాః-యన్మాహాత్మ్య-ముదితముక్తం-తదేత-త్పరమాశ్చర్యం-నహీతి-ఉక్తవిధంమాహాత్మ్యమనన్తచరణామ్భోజప్రసూతత్వప్రయుక్తమిత్యుక్తమ్ ❁॥౧౫॥❁ అథానన్తచరణామ్భోజమాహాత్మ్యందర్శయితుమన్తద్విశినష్టి॥ యస్మిన్నితి॥ అమలానిర్మలాన్తఃకరణా-మునయో-యస్మిన్ననన్తచరణామ్భోజే-శ్రద్ధయా-మనో-నివేశ్య-దుస్త్యజంత్రైగుణ్యం-త్రయోగుణాఏవత్రైగుణ్యంత్రిగుణాన్-హిత్వా-ప్రకృతిసమ్బన్ధంహిత్వేతియావత్-సద్యస్తదైవ-తదాత్మతామనన్తతుల్యస్వభావతాం,ముక్తిమిత్యర్థః,యాతాఃప్రాప్నువన్తీత్యర్థః ❁॥౧౬॥❁ భగీరథాచ్ఛ్రుతాఖ్యః,పుత్రో-జజ్ఞే,తస్యశ్రుతస్య-నాభోఽపరః-పుత్రో-బభూవ-తతోనాభోఽపరాత్సిన్ధుద్వీపః, తస్మాత్సిన్ధుద్వీపా-దయుతాయుస్తతోఽయుతాయుషో-ఋతుపర్ణస్సంబభూవ॥ తంవిశినష్టి॥ యఃఋతుపర్ణో-నలస్య,సఖా-తయోఃపరస్పరోపకర్తృత్వరూపంసఖిత్వందర్శయతి నలా-దశ్వవిద్యామశ్వశిక్షాప్రతిపాదికాంవిద్యా-మగాత్ప్రాప్తవాన్-కింకృత్వా-తస్మైనలాయా-క్షహృదయంద్యూతశాస్త్రరహస్యం-దత్త్వా-తస్యఋతుపర్ణస్య-సుత-స్సర్వకామః ❁॥౧౭॥౧౮॥❁ తతస్సర్వకామా-త్సుదాసో-జజ్ఞేఇతిశేషః-తత్పుత్రస్సుదాసస్యపుత్రో,మదయన్త్యాః-పతిః-హేనృప-యంమదయన్తీపతిం-మిత్రసహ-మాహుః-తమేవకల్మా

షాఙ్ఘ్రిం చాహుః. సఏవ-క్వచిత్కదాచి-ద్వసిష్ఠస్య - శాపాత్ - రక్షో, బభూవ, స్వకర్మణా - అనపత్యః ఔరసరహితశ్చ - బభూవ-క్షేత్రజస్య వక్ష్యమాణత్వాత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ సఙ్గ్రహేణోక్తం తద్వృత్తాన్తం విస్తరేణ బుభుత్సయా పరిపృచ్ఛతి రాజా॥ యన్నిమిత్త ఇతి ॥ మహాత్మనస్సౌదాసస్య - గురుశాపః-యన్నిమిత్తం యస్య తాదృశో, బభూవ, తదేతచ్ఛాపస్య నిమిత్తం, వేదితు-మిచ్ఛామి, త,ద్యది న రహస్యం కథయితుం యోగ్యం చేత్కథ్యతామ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏవం పృష్ట ఆహ మునిః ॥ సౌదాస ఇత్యాదినా వసిష్ఠ స్తదనుజ్ఞాత ఇత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ మృగయైవ శీలం యస్య - స సౌదాసో మిత్రసహ-శ్చరన్ - రక్షో - హతవాన్ రక్షసో - భ్రాతరం తు-న జఘాన-కిన్తు ముమోచ-తత-స్స - రక్షసో భ్రాతా-గతస్సన్-రాజ్ఞస్సౌదాసస్య , అఘం భ్రాతృహననరూపమపరాధం - చిన్తయన్ - ప్రతిచికీర్షయా అపకర్తుమిచ్ఛయా - రాజ్ఞో - గృహే-య - స్సూదః పాచక - స్తద్రూపధరో - భోక్తుమిచ్ఛవే - గురవే వసిష్ఠాయ - పక్వం - నరామిషం - నిన్యే ❁ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తతో భగవాన్వసిష్ఠః - పరివేక్ష్యమాణం భోజనపాత్రే నిక్షిప్యమాణం - నరామిష - మతఏవా - భక్ష్యమఞ్జసా ఆశు - విలోక్య జ్ఞాత్వా - క్రుద్ధో - రాజానం మిత్రసహ - మశపత్ ॥ కిమితి ॥ ఏవం ఏవం కారయన్ త్వం - రక్షో - భవిష్యసీతి- తత-స్తం నరామిషం - సూదరూపధరేణ-రక్షసా-కృతం - న తు రాజ్ఞా కారిత-మితి-విదిత్వా-స్వవాక్యానృతత్వపరిహారాయ - శాపం- ద్వాదశవర్షావధికం-చక్రే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత-స్సోఽపి సౌదాసోఽప్యఞ్జలినా-అపః జల -మాదాయ, గురుం వసిష్ఠం-శప్తుం-సముద్యుక్తః-మదయన్త్యా, నివారితః-రుశతీః తీక్ష్ణాః- తా అపః-స్వపాదయో-ర్జహౌ తత్యాజ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తత్ర హేతుమాహ ॥ దిశః - ఖమాకాశం- స

భూదనపత్యస్స్వకర్మణా॥ ౧౯ ॥ విష్ణురాత ఉవాచ ।యన్నిమిత్తో గురోశ్శాపస్సౌదాసస్య మహాత్మనః।ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామి కథ్యతాం న రహో యది ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । సౌదాసో మృగయాం కిఞ్చిచ్చరన్రక్షో జఘాన హ।ముమోచ భ్రాతరం భ్రాతా గతః ప్రతిచికీర్షయా॥ ౨౧ ॥స చిన్తయన్నఘం రాజ్ఞస్సూదరూపధరో గృహే।గురవే భోక్తుకామాయ పక్వం నిన్యే నరామిషమ్ ॥ ౨౨ ॥ పరి❁వేక్ష్యమాణం భగవాన్విలోక్యాభక్ష్యమఞ్జసా। రాజానమశపత్క్రుద్ధో రక్షో హ్యేవం భవిష్యసి । రక్షఃకృతం తద్విదిత్వా చక్రే ద్వాదశవార్షికమ్ ॥ ౨౩ ॥ సోఽప్యపోఽఞ్జలినాఽఽదాయ గురుం శప్తుం సముద్యతః । వారితో మదయన్త్యాఽపో రుశతీః పాదయోర్జహౌ॥ ౨౪ ॥దిశః ఖమవనీం సర్వాం పశ్యన్జీవమయం నృపః । రాక్షసం భావమాపన్నః పాదే కల్మాషతాం గతః॥ ౨౫ ॥వ్యవాయకాలే దదృశే వనౌకో దమ్పతీ ద్విజౌ । క్షుధాఽఽర్తో జగృహే విప్రం తత్పత్న్యాహాకృతార్థవిత్ ॥ ౨౬ ॥ న భవాన్రాక్షసస్సాక్షాదిక్ష్వాకూణాం మహారథః । మదయన్త్యాః పతిర్వీర నాధర్మం కర్తుమర్హసి ॥ ౨౭ ॥ దేహి మేఽపత్యకామాయా అకృతార్థం పతిం ద్విజమ్ । దేహోఽయం మానుషో రాజన్పురుషస్యాఖిలార్థదః । తస్మాదస్య వధో వీర సర్వార్థవధ ఉచ్యతే ॥ ౨౮ ॥ఏష హి బ్రాహ్మణో విద్వాంస్తపశ్శీలగుణాన్వితః।ఆరిరాధయిషుర్బ్రహ్మ మహాపురుషసంజ్ఞితమ్ ॥ సర్వభూతాత్మభావేన భూతేష్వన్తర్హితం గుణైః ॥ ౨౯ ॥ సోఽయం బ్రహ్మర్షివర్య

ర్వా-మవనిం భూమిం చ-జీవప్రచురం- పశ్యన్ స్వపాదయోర్జహావిత్యన్వయః నృపస్సౌదాసః-రాక్షసం - భావం రూప - మాపన్నః ప్రాప్తః- గురుశాపాద్ధేతోరితి శేషః - పాదే - కల్మాషతాం నైల్యం వికారం చ - గతః- శాపార్ద్ర జలప్రక్షేపాద్ధేతోరితి శేషః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కదాచి ద్వనమేవ ఓకః స్థానం-యయో-స్తౌ-దమ్పతీ భార్యాపతీ-ద్విజౌ-మైథునకాలే దదర్శ॥ తదా-క్షుధా అశనాయయా-పీడితో-రాక్షసరూప స్సౌదాసో- మిథునీభూతం - ద్విజం-జగృహే-భక్షితుమితి శేషః-తదా-తస్య ద్విజస్య-పత్నీ-అకృతార్థమసమాప్తగతితృష్ణం పతిం వేత్తీతి తథాభూతా సత్యు-వాచ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ నేత్యాదినా ఏవం కరుణభాషిణ్యా ఇత్యతః ప్రాక్తనేన॥ భవాన్న రాక్షసః కిన్తు సాక్షా - దిక్ష్వాకూణాం - మహారథః శ్రేష్ఠః-మదయన్త్యాః- పతిః, అతో, హే వీర- అధర్మం విప్రహననరూపం-కర్తుం-నార్హతి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అపత్యకామాయై- మే మహ్యం , పతిం, తత్రాపి ద్విజం తత్రాప్య-కృతార్థం- దేహి ॥ హే రాజన్, అయం, మానుషో, దేహః- పురుషస్య జీవస్యా- ఖిలానాం పురుషార్థానాం, సాధనభూతః- యత ఏవం-తస్మాదస్యాఖిలార్థదస్య మానుషదేహస్య-వధో, హే వీర, సర్వార్థానాం-వధ-ఇత్యుచ్యతే ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కిఞ్చైష త్వయా గృహీతో మత్పతిః, బ్రాహ్మణః తత్రాపి-విద్వాన్ వేదశాస్త్రార్థవిత్ , న కేవలం విద్వా-నపితు, తపశ్శీలాభ్యా-మన్యైశ్చాక్రోధాదిభిర్గుణై రన్వితః, సర్వభూతానా- మాత్మభావేన అన్తరాత్మతయా - గుణైస్సర్వజ్ఞత్వాదిభిస్సహైవ, భూతేషు దేవమనుష్యాదిషు, అన్తర్హితం హృదయకుహరే నివిష్టం- మహాపురుషాదిశబ్దవాచ్యం, బ్రహ్మ, ఆరాధయితుమిచ్ఛుః ఉపాసీన ఇత్యర్థః- సన్న న్తనిష్ఠస్తూపాసనదశాయామపి బ్రహ్మజ్ఞానస్యేష్టతమత్వజ్ఞాపనాయ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ సోఽయమేవంభూతో బ్రహ్మర్షివరో-రాజర్షిశ్రేష్ఠా - త్త్వత్తోఽపి-విభోరధికృతరాజ్యా- త్త్వత్తః కథం వధ-మర్హతి-సర్వథా నార్హత్యేవేత్యర్థః-యథా-పితుః

స్వకాశా,దాత్మజో,వధం,నార్హతి,తద్వత్ ❁। ౩౦ ॥ ❁తస్యోక్తవిధస్య, పాపస్యభ్రూణస్యసూత్రప్రవచనాధ్యాయినః “ వేదానాంకించిదధీత్యబ్రాహ్మణఏకాంశాఖామధీత్యశ్రోత్రియోఽఙ్గాధ్యాయ్యనూచానఃకల్పాధ్యాయీఋషికల్పస్సూత్రప్రవచనాధ్యాయీభ్రూణ,, ఇత్యాదిప్రయోగాత్, బ్రహ్మవాదినఃబ్రహ్మోపదేష్టుః-వేదాధ్యాపకస్యవా, వధం,సాధూనాం సమ్మతో,భవాన్,కథం,మన్యతే,సమ్మతమితి శేషః,యథా, బభ్రోర్ధేనో-ర్వధం, భవా-న్నసమ్మతంమన్యతే-తథాస్యాపివధం నసమ్మతంమన్యస్వేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁యది-సర్వథా,అయం-బ్రాహ్మణ-స్త్వయా, భక్షః-క్రియతే-భక్ష్యత ఇత్యర్థః-తర్హి పూర్వతఃతద్భక్షణాత్ప్రాగేవ,మాంఖాదఅద్ధి-అనేన - వినా, అహం-క్షణమపి,నజీవిష్యే,యథా, మృతకంకుణపం, జీవేనవినా,తద్వదహమప్యనేనవినేత్యర్థః ❁ । ౩౨ ॥ ❁ఏవం,తస్యాః,కరుణభాషిణ్యా,అనాథవ,ద్విలపన్త్యాస్సత్యా-శ్శాపేన, మోహిత-స్సౌదాసో,ద్విజం,వ్యాఘ్రః,పశుమివ-అఖాదద్భక్షితవాన్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁తతఃపురుషాదేనరక్షసా, సౌదాసేన,భక్షితం,పతిం,వీక్ష్య,బ్రాహ్మణీ,ఆత్మానంప్రతి-శోచన్తీ,కుపితాసత్యు-ర్వీశంసౌదాసమశపత్ ❁॥ ౩౪ ॥ ❁కిమితి॥యస్మాత్కామార్తాయాః,మమ,పతి,రపాపోనిరపరాధ ,స్త్వయా,భక్షిత,స్తస్మాత్,హేఅకృతప్రజ్ఞవివేకశూన్య,తవాప్యా,ధానాన్మృత్యు,ర్దర్శితఇతి,యదాగర్భాధానంకర్తుముద్యుక్తైతదా,మరణం,ప్రాప్స్యసీతి ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ఏవం , మిత్రసహంసౌదాసం, శప్త్వా - బ్రాహ్మణీ-పతిలోకపరాయణాపతిలోకంకామయమానేత్యర్థః - తత్ర-పత్యు-రస్థీనిసమిద్ధేప్రజ్వలితేఽగ్నౌ - ప్రాస్య-పతిత్వా - భర్తు,ర్గతింప్రాప్తా ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁తతో,ద్వాదశవత్సరాన్తే - విగతశాప-స్సౌదాసో-మైథునాయోద్యతః-

స్తైరాజర్షిప్రవరాద్విభోః।కథమర్హతిధర్మజ్ఞవధంపితురివాత్మజః ॥ ౩౦ । తస్యసాధోరపాపస్యభ్రూణస్యబ్రహ్మవాదినః ।కథంవధంయథాబభ్రోర్మన్యతేసమ్మతోభవాన్ ॥ ౩౧ । యద్యయంక్రియతేభక్షస్తర్హిమాంఖాదపూర్వతః।నజీవిష్యేవినాఽనేనక్షణంచమృతకంయథా ॥ ౩౨ । ఏవంకరుణభాషిణ్యావిలపన్త్యాఅనాథవత్ । వ్యాఘ్రఃపశుమివాఖాదత్సౌదాసశ్శాపమోహితః ॥ ౩౩ ॥ బ్రాహ్మణీవీక్ష్యదిధిషుంపురుషాదేనభక్షితమ్ ।శోచన్త్యాత్మానముర్వీశమశపత్కుపితాసతీ ॥ ౩౪ । యస్మాన్మేభక్షితోఽపాపఃకామార్తాయాఃపతిస్త్వయా। తవాపిమృత్యురాధానాదకృతప్రజ్ఞదర్శితః ॥ ౩౫ ॥ ఏవంమిత్రసహంశప్త్వాపతిలోకపరాయణా । తదస్థీనిసమిద్ధేఽగ్నౌప్రాస్యభర్తుర్గతింగతా । ౩౬ । విశాపోద్వాదశాబ్దాన్తేమైథునాయసముద్యతః । విజ్ఞాప్యబ్రాహ్మణీశాపంమహిష్యాసనివారితః ।౩౭। తతఊర్ధ్వంసతత్యాజస్త్రీసుఖంకర్మణాప్రజాః । వసిష్ఠస్తదనుజ్ఞాతోమదయన్త్యాంప్రజామధాత్ ॥ ౩౮ ॥ సావైసప్తసమాగర్భమబిభ్రన్నవ్యజాయత । జఘ్నేఽశ్మనోదరంతస్యాస్సోఽశ్మకస్తేనకథ్యతే। ౩౯ । అశ్మకాన్మూలకోజజ్ఞేయస్స్త్రీభిఃపరిరక్షితః । నారీకవచఇత్యుక్తోనిక్షత్రేమూలకోఽభవత్। ౪౦ ॥ తతోదశరథస్తస్మాత్పుత్రఐలబిలస్తతః । (రాజావిశ్వసహోయస్యఖట్వాఙ్గశ్చక్రవర్త్యభూత్) । ౪౧ ॥ యోదేవైరర్థితోదైత్యానవధీద్యుధిదుర్జయః । ముహూర్తమాయుర్జ్ఞాత్వైత్యస్వపురంసన్దధేమనః ॥ ౪౨ । నమేబ్రహ్మకులాత్ప్రాణాఃకులదైవాన్నచాత్మజాః।నశ్రియోనమహీరాజ్యంనదారాశ్చా

బ్రాహ్మణీశాపం,విజ్ఞాప్యప్రత్యభిజ్ఞాప్య-మహిష్యామదయన్త్యా,సమ్య-జ్నివారితః ❁ । ౩౭ । ❁తతఆరభ్య - స, సౌదాసః-స్త్రీసుఖం,తత్యాజ-మృత్యుభయాదితి శేషః - అతఏవో-క్తేనకర్మణా -అప్రజాః - ఔరసరహితో-బభూవ - ఏవంస్థితే-తేన సౌదాసేనా,నుజ్ఞాతో-వసిష్ఠో-మదయన్త్యాం-ప్రజా-మధాత్,గర్భాధానమకరోత్ ❁॥ ౩౮ ॥ ❁తత-స్సావై -మదయన్తీ-సప్త-సమాఃవత్సరాన్-గర్భ , మబిభ్రత్ -తదాఽపి-నవ్యజాయత - అపత్యమితి శేషః-తదా,సౌదాస - స్తస్యామదయన్త్యా ఉదర-మశ్మనాపాషాణేన-జఘ్నే,సఉదరాన్నిర్గత-స్తేనాశ్మఘాతేననిమిత్తేనా-శ్మకఇతి కథ్యతేవ్యవహ్రియతే ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ అశ్మకాన్మూలకో-జజ్ఞే - తస్యైవనారీకవచఇతినామాన్తరం - నామద్వయనిమిత్తేదర్శయతి-యో , ఽశ్మకస్య - పుత్రః నిఃక్షత్రేభార్గవేణరామేణక్షత్రోత్పాటనేక్రియమాణే - స్త్రీభిః- పరిరక్షితః - అతో-నారీకవచఇత్యుక్తః - పునఃక్షత్రకులస్యమూలత్వా-న్మూలకనామాచా,భవత్ ఇత్యుక్తః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁తతోమూలకా - ద్దశరథః-జజ్ఞే ఇత్యనుషఙ్గఃతస్మా,ద్దశరథా, దైలబిలఃపుత్రః-ఐలబిలా,ద్విశ్వసహఖ్యో,రాజా,జజ్ఞే “ తత్పుత్రంవదన్తంవిశ్వసష్టి ,, యస్యవిశ్వసహస్య - ఖట్వాఙ్గ -స్సంబభూవ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁అథఖట్వాఙ్గంవిశింషన్ తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ యఇత్యాదినా ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ యః,ఖట్వాఙ్గో యుధియుద్ధే-దుర్జయఃజేతుమశక్యః,అతఏవ-దేవై-రర్థితఃసహాయత్వేనప్రార్థితః,దైత్యా, నవధీత్ ॥ తతో,దేవై,ర్వరాయ, చోదితః - స్వస్యా,యుర్ముహూర్తమాత్రావశిష్టం , జ్ఞాత్వా,స్వపురిమాగత్య, మన,స్సన్దధే,మనసా ఆలోచ్యనిశ్చితవానిత్యర్థః ❁ । ౪౨ ॥ ❁తస్యమనస్సన్ధానప్రకారమేవదర్శయతి॥ నేత్యాదినా ॥ఇతివ్యవసితఇత్యతఃప్రాక్తనేన॥బ్రహ్మకులా,న్మమ

ప్రాణా,నాతివల్లభా,ఇత్యన్వయః - బ్రహ్మకులమేవమమప్రాణేభ్యోఽపిప్రియమిత్యర్థఃఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యం, కులదైవాద్భగవతః,ఆత్మజాదయో,నవల్లభాః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ మహ్యాం,మమ,మతి,ర్బాల్యేఽపి , క్వచిదాపద్యపి,అధర్మే,నరమతే,నారమత,ఇహలోకే,కించిదపి,వస్తూ,త్తమశ్లోకాద్భగవతో,ఽన్యత్పృథగ్భూతం , నాపశ్యం , సర్వంవస్తుభగవదాత్మకమేవదృష్టవానస్మీత్యర్థః,నావశ్యనితిపాఠాన్తరం,తదా,కించిదపివస్తూ,త్తమశ్లోకా,దన్య,న్నావశ్యంనోపాదేయమిత్యర్థః ❁ ॥౪౪॥ ❁ యద్యపి,త్రిభువనేశ్వరైర్దేవై,ర్మహ్యం,కామానుగుణో,వరో,దత్త,స్తథాప్యహం,తం- కామంవరం,నవృణేనవృణుయాం, తత్ర హేతుంవదన్నాత్మానంవిశినష్టి ॥ భూతభావనభావనః , భూతానిదేవాదీని , భావయతిసత్తాదిమన్తి కరోతీతి , భూతభావనో భగవాన్ - తం , భావయతి భజతీతి , తథాభూతోఽహమిత్యర్థః “ వాసుదేవే మనో యస్య జప హోమార్చనాదిషు । తస్యాన్తరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫలమ్ ” ఇత్యుక్తరీత్యా దేవైర్దీయమానో వరో మమ భగవత్ప్రాప్తివిరోధీతిభావః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ తర్హి దేవాదయ స్స్వర్గాదికమేవోత్కృష్టం కిమితిమన్యన్త ఇత్యాశఙ్క్యాహ ॥ యఇతి ॥ యే , దేవా , స్తే , విక్షిప్తేన్ద్రియధియః దేహాత్మాభిమానినః , అత , స్తే , శశ్వత్సదా , స్వహృది , స్థితమప్య , న్తరాత్మానం , నిరతిశయప్రియం,నవిన్దన్తి , కింతు , వైషయికమేవసుఖంపరంమన్యన్తఇతిభావః -దేవా ఏవనజానన్తి,కిముతా,పరే, నవిన్దన్తీతి ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ అస్మా , దహం,మిహలోకే,భగవన్మాయయా, రచితేషు , గన్ధర్వనగరతుల్యేష్వనిత్యేషు-గుణేషుశబ్దాదివిషయేషుప్రకృత్యాత్మనిప్రకృత్యాత్మకే - ప్రకృతిపరిణామాత్మకేశరీరేచ-రూఢం-సఙ్గం-త్యక్త్వా-విశ్వభర్తుర్భగవతః-భావేనభక్త్యా-తంవిశ్వభర్తారం - ప్రపద్యేప్రాప్స్యామి ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ఇత్థంబుద్ధ్యా-నారాయణే,గృహీతయా,తద్విషయయాబుద్ధ్యేత్యర్థః-వ్యవసితఃనిశ్చితవాన్,అన్యభావం , అన్యత్రదేహాదౌ,భావో,యేనస్యా,త్తదన్యభావమజ్ఞానం, హిత్వా , దేహంత్యక్త్వేత్యర్థః-తతః,స్వంభావమాశ్రితఃఆవిర్భూతగుణాష్టకస్వభావః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ అశూన్యంప్రమాణేనసిద్ధం ,నతు-శశవిషాణాదివత్తుచ్ఛమిత్యర్థః - యద్వాశూన్యంరహితంనిర్గుణంనభవతీత్యశూన్య - మనన్తకల్యాణగుణాకరమిత్యర్థః॥శూన్యకల్పితం-కల్పితంకల్పనా-భావేక్తః-విభూతిగతజాత్యాదికల్పనా , యస్మిన్,శూన్యా-త-త్తథోక్తం,అనేనహేయగుణరాహిత్యముక్తం,యత్తద్బ్రహ్మమయం-భగవా,న్వాసుదేవ-ఇతి,గృణన్తి - సాత్వతాః తదాశ్రితా ఇత్యనుషఙ్గః స్వంభావమాశ్రితఇతిప్రత్యగాత్మనశ్శుద్ధస్వభావావిర్భావఉక్తః- ఏవంముక్తోఽభూదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁

ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఖట్వాఙ్గా,ద్దీర్ఘబాహు,ర్జజ్ఞే-తస్మాద్దీర్ఘబాహోః, రఘు-స్సచ,పృథులం-శ్రవఃయశో , యస్య-తథాభూత,స్తస్మాద్రఘోరజః,మహారాజో,జజ్ఞే, తస్మాదజా,ద్దశరథ-స్సంబభూవ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తస్యాపిదశరథస్యాపి , సాక్షాత్పరబ్రహ్మభిన్నో భగవాన్,హరి,స్సురైః, ప్రార్థితో,ఽంశాంశేనసహ,చతుర్ధా,పుత్రతాం , ప్రాప్తః,భగవాన్బ్రహ్మమయోహరిఃపుత్రతాంప్రాప్తఇత్యనేనశ్రీరామస్యషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వముక్తం , అంశాంశేనసహపుత్రతాం ప్రాప్త ఇత్యనేనభరతాదీనాంతదంశావతారత్వముక్తం , ఏవంచభరతాదీనామపిస్వాంశావతారత్వాత్తైస్సహచతుర్ధాపుత్రతాంప్రాప్తఇత్యర్థః , చాతుర్విధ్యమేవదర్శయన్నవతారాణాం నామాన్యాహ ॥ రామేతి ॥ రామాదిసంజ్ఞయా - చతుర్ధాపుత్రతా - మగాదితి పూ

తివల్లభాః ॥ ౪౩ ॥ నబాల్యేఽపిమతిర్మహ్యమధర్మేరమతేక్వచిత్। ❁ నాపశ్యముత్తమశ్లోకాదన్యత్కించనవస్త్వహమ్ ॥ ౪౪ ॥ దేవైఃకామవరోదత్తోమహ్యం త్రిభువనేశ్వరైః । నవృణేతమహంకామంభూతభావనభావనః ॥ ౪౫ ॥ యేవిక్షిప్తేన్ద్రియధియోదేవాస్తేస్వహృదిస్థితమ్ । నవిన్దన్తిప్రియంశశ్వదాత్మానంకిముతాపరే ॥ ౪౬ ॥ అథేశమాయారచితేషుసఙ్గంగుణేషుగన్ధర్వపురోపమేషు।రూఢంప్రకృత్యాత్మనివిశ్వభర్తుర్భావేనహిత్వాతమహంప్రపద్యే॥౪౭॥ఇతివ్యవసితోబుద్ధ్యానారాయణగృహీతయా।హిత్వాఽన్యభావమజ్ఞానంతతస్స్వంభావమాశ్రితః ॥ ౪౮ ॥యత్తద్బ్రహ్మపరంసూక్ష్మమశూన్యంశూన్యకల్పితమ్।భగవాన్వాసుదేవేతి యంగృణన్తిహిసాత్వతాః ॥ ౪౯ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే,నవమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఖట్వాఙ్గాద్దీర్ఘబాహుశ్చరఘుస్తస్మాత్పృథుశ్రవాః ।అజస్తతోమహారాజస్తస్మాద్దశరథోఽభవత్ ॥ ౧ ॥ తస్యాపిభగవానేషసాక్షాద్బ్రహ్మమయోహరిః । అంశాంశేనచతుర్ధాగాత్పుత్రత్వంప్రార్థితస్సు

---

౪౪ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ నావశ్య.

ర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తస్య శ్రీరామస్య సీతాపతేః, అనుచరితం, హే రాజన్, తత్త్వదర్శిభిః అవతారయాథాత్మ్యవిద్భిః - ఋషిభిర్వాల్మీకాదిభిః, భూరి బహులం యథా భవతి తథా - వర్ణితం, త్వయా, తన్ముహుః శ్రుతం, అతస్తన్న విస్తరతః కథయామః - తథాఽపి సఙ్గ్రహేణ కథ్యమానం శృణ్విత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఇతోఽధ్యాయద్వయేన శ్రీరామచరితం వివర్ణయిషుస్తావదేకైకశ్లోకేన సఙ్గృహ్ణన్ తత్కర్తృకాం మాహాత్మ్యరక్షాం ప్రార్థయతే ॥ గుర్వర్థ ఇతి ॥ యః శ్రీరామః-గుర్వర్థే - గురోః పితుః-అర్థే వచస్సత్యతాపాలనార్థం - త్యక్తం రాజ్యం యేన సః - పద్మవత్-అతిసుకుమారాభ్యాం - పద్భ్యాం ॥ తదేవాహ ॥ ప్రియాయాస్సీతాయాః-పాణేః స్పర్శే-నాస్తిక్షమా-యయోస్తాభ్యాం - ప్రతివనమచరత్-హరీన్ద్రానుజాభ్యాం సుగ్రీవలక్ష్మణాభ్యాం - మృజితా అపనీతా-పథరుజా మార్గశ్రమో-యస్య - శూర్పణఖ్యాః-వైరూప్యాత్ కర్ణనాసికాచ్ఛేదాద్ధేతోః - తయా ప్రలోభితేన రావణేనాపహారాత్ ప్రియేణ కళత్రేణ-యో-విరహః విశ్లేష-స్తేన-యా రుక్-తయా - ఆరోపితాయాః కుటిలీకృతాయాః - భ్రువో-విజృమ్భణేనైవ - త్రస్తో భీతో-ఽబ్ధిస్సముద్రః-యస్మాత్-తతస్తద్విజ్ఞాపనేన-బద్ధస్సేతుర్యేన-తతః -ఖలాదురాత్మానః రావణాదయ ఏవ-దవో వనం-తస్య-దహన-స్స-ఏవంభూతః-కోసలేన్ద్రః-నోఽస్మాన్-అవతాత్ పాతు ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవం సఙ్గృహీతం శ్రీరామచరితమాదిత ఆరభ్య వర్ణయతి ॥ విశ్వామిత్రేత్యాదినా ఆ ఉత్తరాధ్యాయసమాప్తి ॥ విశ్వామిత్రస్య-అధ్వరే యజ్ఞే-మారీచాద్యాః- నిశాచరాః - నైరృతపుఙ్గవా రాక్షసశ్రేష్ఠాః-లక్ష్మణస్య-పశ్యత ఏవ-తమప్యనపేక్ష్యైవ -యేన శ్రీరామేణ - హతాః- యచ్ఛబ్దానాం - సకోసలేన్ద్రోఽవతాన్న ఇతి పూర్వేణైవాన్వయః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ య ఇతి ॥ హే నృప లోకే-యే వీరా- స్తేషాం, సమితౌ సమాజే-యశ్శ్రీరామః-సీతాయాః-స్వయంవరగృహే

స్థైః ॥ రామలక్ష్మణశత్రుఘ్నభరతా ఇతి సంజ్ఞయా ॥ ౨ ॥ తస్యానుచరితం రాజన్నృషిభిస్తత్త్వదర్శిభిః । శ్రుతం హి వర్ణితం భూరి త్వయా సీతాపతేర్ముహుః ॥ ౩ ॥ గుర్వర్థే త్యక్తరాజ్యో వ్యచరదనువనం పద్మపద్భ్యాం ప్రియాయాః పాణిస్పర్శాక్షమాభ్యాం మృజితపథరుజో యో హరీన్ద్రానుజాభ్యామ్ । వైరూప్యాచ్ఛూర్పణఖ్యాః ప్రియవిరహరుషాఽఽరోపితభ్రూవిజృమ్భత్రస్తాబ్ధిర్బద్ధసేతుః ఖలదవదహనః కోసలేన్ద్రోఽవతాన్నః ॥ ౪ ॥ విశ్వామిత్రాధ్వరే యేన మారీచాద్యా నిశాచరాః । పశ్యతో లక్ష్మణస్యైవ హతా నైరృతపుఙ్గవాః ॥ ౫ ॥ యో లోకవీరసమితౌ ధనురైశముగ్రం సీతాస్వయంవరగృహే త్రిశతోపనీతమ్ । ఆదాయ బాలగజలీల ఇవేక్షుయష్టిం సజ్జీకృతం నృప వికృష్య బభఞ్జ మధ్యే ॥ ౬ ॥ జిత్వాఽనురూపగుణశీలవయోఽఙ్గరూపాం సీతాభిధాం శ్రియమురస్యభిలబ్ధమానామ్ । మార్గే వ్రజన్ భృగుపతేర్వ్యనయత్ప్రరూఢం దర్పం మహీమకృత యస్త్రిరరాజబీజామ్ ॥ ౭ ॥ యస్సత్యపాశపరివీతపితుర్నిదేశం స్త్రైణస్య చాపి జగృహే శిరసా సభార్యః । రాజ్యం శ్రియం ప్రణయినస్సుహృదో నివాసం త్యక్త్వా యయౌ వనమసూనివ ముక్తసఙ్గః ॥ ౮ ॥ రక్షస్స్వసుర్వ్యకృత రూపమశుద్ధబుద్ధేస్తస్యాః ఖరత్రిశిరదూషణముఖ్యబ

ఉగ్రం కఠినం-గరిష్ఠం వా - తదేవాహ త్రిశతోపనీతం కిఙ్కరాణాం శతత్రయేణానీతం - మైశం రౌద్రం ధను- రాదాయ-సజ్జీకృతమారోపితం-వికృష్య, బాలగజస్యేవ లీలా యస్య సః ఇక్షుదణ్డమివ- మధ్యే బభఞ్జ భగ్నమకరోత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఆత్మనః స్వస్య యాని రూపాదీని- తేషామనురూపాణి రూపాదీని-యస్యాస్తాం- సీతాసంజ్ఞాం పూర్వమురసి-అధిలబ్ధో- మానో యయా-తాం-శ్రియం - జిత్వా ధనుర్భఙ్గేన స్వాధీనాం కృత్వా - ధనుర్భఙ్గమహానాదశ్రవణక్షుభితస్య - భృగుపతేర్భార్గవరామస్య-ప్రరూఢం-దర్పం-మార్గే, వ్యనయదపనీతవాన్-కథంభూతస్య-యో భృగుపతిః-త్రిరిత్యుపలక్షణం త్రిస్సప్తకృత్వః-అరాజబీజాం రాజబీజశూన్యాం-మహీమకరోత్-తస్య ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఇదానీం గుర్వర్థ ఇతి శ్లోకం వివృణ్వన్నాహ ॥ య ఇతి ॥ కదాచిత్-కైకేయ్యాస్తుష్టేన దశరథేన త్వదపేక్షితం వరద్వయం దాస్యామీతి ప్రతిశ్రుతం- తత్ర శ్రీరామస్య యౌవరాజ్యాభిషేకసమయే తయా భరతస్య రాజ్యం రామస్య వనవాసశ్చేతి వరద్వయం ప్రార్థితం- తదా-సత్యరూపేణ-పాశేన- పరివీతస్య పరివృతస్య-పితుర్దశరథస్య-స్త్రైణస్య స్త్రీవశ్యస్యాపి - నిదేశమాజ్ఞాం శిరసా జగృహే - తతః- స్వభార్యః, సానుజశ్చ- రాజ్యాదీన్-త్యక్త్వా-వనం-యయౌ- దుస్త్యజానామపి రాజ్యాదీనాం సహర్షత్యాగే దృష్టాన్తః, ముక్తసఙ్గో యోగీ-అసూన్ ప్రాణానివేతి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ రక్ష ఇతి రక్షసో రావణస్య - స్వసుర్భగిన్యాః శూర్పణఖ్యాః, అశుద్ధబుద్ధేస్సీతాం జిఘృక్షోః-కామాతురాయా వా - రూపం-వ్యకృత వికృతమకరోత్-తస్యాః శూర్పణఖ్యాః, ఖరాదిప్రముఖాః, బన్ధవో, యేషు, తాన్, చతుర్దశసహస్రం సహస్రాణి బన్ధూనిత్యత్ర లిఙ్గవ్యత్యయః-సహస్రమిత్యత్ర వచనవ్యత్యయశ్చార్షః-జఘాన హతవాన్, ఆర్షత్వాత్సాపేక్షస్యాపి బన్ధుశబ్దస్య వృత్తిః, నిత్యసాపేక్షత్వాద్వా॥ తథా చోక్తం హరిణా “సంబన్ధిశబ్దస్సాపేక్షో నిత్యం సర్వస్సమస్యత” ఇతి, కథంభూతః, అవారణీయమలఙ్ఘ్యమసహ్యం, కోదణ్డం ధనుః పాణౌ, యస్య, తథాభూతః, తత ఇతస్తతో వనే, సఞ్చరన్, కృచ్ఛ్రముపాస వనవాసస్య దుఃఖరూపత్వ

ప్రదర్శనాయకృత్రిమివోవా-సేత్యుక్తిః,నిత్యానన్దరూపస్యతస్యదుఃఖాభావాత్ ✽॥ ౯ ॥✽సీతేతి॥సీతాయాః,శ్రవణేన-దీపితో,హృచ్ఛయఃకామో,యస్య-తేన-దశకన్ధరేణరావణేన-సీతాంజిహీర్షుణా,స్వయంతత్రగన్తుంభీతేన,సృష్టం,ప్రేషితం,మారీచం,విలోక్య,హేనృపతే,అద్భుత,మేణస్యైవవపుర్యస్య,తేన,సీతయాక్రీడార్థమపేక్షితేన,మారీచేన-ఆశ్రమతఃస్వాశ్రమా,దపకృష్టఃప్రలోభనపూర్వకమాశ్రమతోఽపకృష్టస్సన్-ఆశు,విశిఖేనబాణేన,తంమారీచం,జఘ్నేహతవాన్,యథా-కందక్ష,ముగ్రోరుద్ర,స్తద్వత్ ✽॥ ౧౦ ॥✽రక్ష ఇతి॥తదా,రక్షోఽధమేనరావణేన,అసమక్షం,రామలక్ష్మణయోరితిశేషః-మృగానయనార్థంరామస్య,తద్వృత్తాన్తజ్ఞానార్థంలక్ష్మణస్యచప్రేషితత్వాత్తయోరసాన్నిధ్యేసతి,వనే-వృకవత్ వృకేనేవ,వైదేహరాజదుహితరిసీతాయా-మపయాపితాయామపహృత్యలఙ్కాంప్రతి ప్రాపితాయాంసత్యాం,ప్రియయా,వియుక్తో,భ్రాత్రాలక్ష్మణేనసహ,కృపణవద్దుఃఖీవ,వనే-విచచార,కంకుర్వన్,ఇతిఅనేనప్రకారేణ,స్త్రీసఙ్గినాం,దుఃఖోదర్కాం గతిం,ప్రథయన్ప్రఖ్యాపయన్ ✽॥౧౧॥✽దగ్ధ్వేతి॥ఆత్మనఃశరీరమస్య,య,త్కృత్యంప్రయోజనంసీతానిర్మోచనరూపం,తేననిమిత్తేన,హతంరావణేనసహయుద్ధేహతం,గృధ్రంజటాయుషం,దగ్ధ్వా,కబన్ధ,మహన్ జఘాన-తతః,కపిభిర్వానరైఃసహ,సఖ్యం,విధాయకృత్వా,అథ,వాలిని,హతేసతి,తైఃకపిభి,ర్దయితాయాస్సీతాయాః,గతిం,బుద్ధ్వా,అజభవాభ్యాంబ్రహ్మరుద్రాభ్యా,మర్చితావఙ్ఘ్రీ,యస్య,తథాభూతోఽపి-సశ్రీరామః,మనుజావతారరూపత్వా,త్ప్లవగేన్ద్రాణాంకపీన్ద్రాణాం,సైన్యైస్సహ,వేలాంతీరం,సముద్రస్యేతిశేషః,అగాజ్జగామ✽॥౧౨॥✽యదితి॥తత్ర,త్రిరాత్రముపవాసేనాపిప్రతీక్షితస్సిన్ధు

స్థూన్ ।జఘ్నేచతుర్దశసహస్రమవారమణీయకోదణ్డపాణిరటమాన*ఉవాసకృచ్ఛ్రమ్॥ ౯ ॥ సీతాకథాశ్రవణ
దీపితహృచ్ఛయేనసృష్టంవిలోక్యనృపతేదశకన్ధరేణ । జఘ్నేఽద్భుతైణవపుషాఽఽశ్రమతోఽపకృష్టోమారీచ
మాశువిశిఖేనయథాకముగ్రః॥ ౧౦ ॥రక్షోఽధమేనవృకవద్విపినేఽసమక్షంవైదేహరాజదుహితర్యపయాపితా
యామ్ । భ్రాత్రావనేకృపణవత్ప్రియయావియుక్తస్త్రీసఙ్గినాంగతిమితిప్రథయంశ్చచార ॥ ౧౧ ॥దగ్ధ్వా
ఽఽత్మకృత్యహతకృత్యమహన్కబన్ధంసఖ్యంవిధాయకపిభిర్దయితాగతింతైః । బుద్ధ్వాఽథవాలినిహతేప్లవ
గేన్ద్రసైన్యైర్వేలామగాత్సమనుజోఽజభవార్చితాఙ్ఘ్రిః ॥ ౧౨ ॥ యద్రోషవిభ్రమవివృత్తకటాక్షపాతసం
భ్రాన్తనక్రమకరోభయగీర్ణఘోషః।సిన్ధుశ్శిరస్య*ర్హణంపరిగృహ్యరూపీపాదారవిన్దముపగమ్యబభాషఏతత్॥
తంత్వాంవిభోజడధియోనవిదామభూమన్కూటస్థమాదిపురుషంజగతామధీశమ్ । యత్సత్త్వతస్సురగణారజ
సఃప్రజేశామన్యోశ్చభూతపతయస్సభవాన్గుణేశః ॥ ౧౪ ॥ కామంప్రయాహిజహివిశ్రవసోఽవమేహంత్రై
లోక్యరావణమవాప్నుహివీరపత్నీమ్ । బధ్నీహిసేతుమిహతేయశసోవితత్యైగాయన్తిదిగ్విజయినోయ
ముపేత్యభూపాః ॥ ౧౫ ॥బద్ధ్వోదధౌరఘుపతిర్వివిధాద్రికూటైస్సేతుంకపీన్ద్రకరకమ్పితభూరుహాఙ్గైః । సుగ్రీ

ర్వ్యదానోపసిత-స్తదా,యస్య,రోషవిభ్రమేణక్రోధలీలయా,వివృత్తో,యః,కటాక్ష,స్తస్య,పాతేన-సమ్భ్రాన్తా,నక్రా-మకరాశ్చ యస్మి,న్స,యేన-గీర్ణఃస్తమ్భితో,ఘోషో,యేన-స,సిన్ధు,రర్హణమర్ఘ్యాదిద్రవ్యం,శిరసి,పరిగృహ్యనిధాయ,రూపీమూర్తిమాన్ పాదారవిన్ద,ముపగమ్యశరణంగత్వా,ఏతద్వక్ష్యమాణం,బభాషే ✽॥౧౩॥✽భాషణమేవాహ తంత్వామితిద్వాభ్యాం॥ హేభూమన్,తంప్రాయోపవిష్టం,త్వాంఏతావత్పర్యన్తం,జడధియో,వయం,కూటస్థంనిర్వికారం,జగతా,మధీశ మాదిపురుషం-న విదామఃనజానీమః-ఇదానీంతుజ్ఞాతోఽసీత్యాహ । యదితి ॥ యదితిపృథక్పదంలుప్తషష్ఠ్యన్తం,యస్యతవ,నియామ్యా,త్సత్త్వ తస్సత్త్వగుణా,త్సురగణా,జజ్ఞిర ఇతి శేషః-రజసోగుణా,త్ప్రజేశాఃప్రజాపతయః,మన్యో,స్తమసః,భూతపతయోరుద్రాదయః,సభవాన్-గుణేశఃసత్త్వాదిగుణానాంనియన్తేత్య,ధునాఽహంమన్యఇత్యర్థః ✽॥ ౧౪ ॥✽కామమితి,కామంయథేచ్ఛం జలమాక్రమ్యాపి,ప్రయాహిగచ్ఛ,విశ్రవసఃప్రజాపతే-రవమేహంపురీషప్రాయం-త్రైలోక్యంరావయతీతిక్రన్దయతీతి తథా-తం,దశకన్ధరం-జహి-హేవీర-పత్నీంసీతా మవాప్నుహి-యద్యపితవమదీయంజలంనప్రతిబన్ధకంభవతి-తథాఽపిసే తుంబధ్నీహి-కిమర్థమిత్యత్రాహ-తేతవ యశసో-వితత్యైవిస్తారాయ-తథాహి-దిగ్విజయినోభూపాఃయంసేతు-ము పేత్య-దుష్కరంత్వత్కర్మేత్య-త్వద్యశో,గాయన్తి✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽తద్వాక్యమభినన్ద్యయత్కృతంతదాహ॥ బద్ధ్వేతి॥కపీన్ద్రాణాం,కరైః,కమ్పితాని,భూరుహాణా-మఙ్గానిశాఖాదీని-యేషు-తై-ర్వివిధానా-మద్రీణాం కూటైశ్శిఖరై-రుదధౌ-సేతుం-బద్ధ్వా-రఘుపతి-స్సుగ్రీవాదయః-ప్రముఖాముఖ్యా-యేషాం,తై-రనేకైఃకపిభిస్సహ అనీకైరితివారైస్సైన్యైస్సహేత్యర్థః-అగ్రేసీతాన్వేషణసమయే-హనుమతైవ-దగ్ధాం-లఙ్కాం-విభీషణస్య-దృశాబుద్ధ్యా-తత్ప్రదర్శితమార్గేణేతిభా

వః-అవిశత్ప్రవివేశ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ సేతి॥ సా,శ్రీరామేణ సకపిసైన్యేన ప్రవిష్టా లఙ్కా,గజకులైః,హ్రదినీ,యథా-ఘూర్ణా-భవ
తి,తద్వ,ద్ఘూర్ణా బభూవ , కథమ్భూతా-వానరేన్ద్రాణాం,బలైః , రుద్ధా, విహారాదయో- యస్యాం,నిర్భజ్యమానా , ధిషణా
దయో,యస్యాం,సా,తత్ర,విహారః క్రీడాస్థానం , కోష్ఠం ధాన్యాగారాది - శ్రీః కోశః , ద్వారం గృహాదీనాం - గోపురం పుర
ద్వారం,సదస్సభా , వలభీః ప్రాసాదాదిపురోభాగచ్ఛాదినీ - విటఙ్కః కపోతపాలికా , ధిషణం వేదికాది - ధ్వజహేమకుమ్భా
ప్రసిద్ధా,శృఙ్గాటకశ్చతుష్పథః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ రక్ష ఇతి॥ రక్షఃపతిః రావణః,తద్విఘూర్ణనం,దృష్ట్వా-నికుమ్భాదీ,నేకైకశః-స్వస్వ,
బలసహితాన్ పుత్రమిన్ద్రజితం-ప్రహస్తాదీంశ్చ - సర్వా , ననుగాన్ భృత్యాన్ , సమహినోత్ప్రయుజ్య,అథ,కుమ్భకర్ణం
చ-సమహినోత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తామితి॥ తా,మసిశూలాదిభిః,దుర్గమాం,యాతుధానానాం,పృతనాం సేనాం , సుగ్రీవాదిభిః
అన్వితః శ్రీరామో,ఽభ్యయాత్,తత్ర,మరుత్సుతో హనుమాన్- ఋక్షో జామ్బవాన్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ త ఇతి॥ తే,రఘుపతేరనీకపాః-
స్సర్వే-అఙ్గదాద్యాః-రావణస్యే-భాదీనాంగజాదీనాం యూథైర్య-ద్వరూథం సైన్యం,త-ద్ద్వన్ద్వం యథా భవతి తథా,అభిపద్య
సఙ్గమ్య-ద్రుమైః , ర్గిరిభి , ర్గదాభి,రిషుభిశ్చ , సీతాయా,అభిమర్శనేన,హతం,మఙ్గళం,యస్య-స రావణ,ఈశో , యేషాం-తాన్
నికుమ్భాదీన్,జఘ్నిరే ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ రక్ష ఇతి॥ అథ,రక్షఃపతీ రావణః-స్వబలస్య-నష్టిం నాశ-మవేత్య-రుష్టః క్రుద్ధస్సన్,యానకం వి
మాన-మారుహ్య,శ్రీరామమభ్యపతత్-అథ స్వస్యన్దనే ఇన్ద్రస్యరథే-మాతలినా ఇన్ద్రసారథినా-ఉపనీతే సమానీతే-ద్యుమతి దీప్తి

వనీలహనుమత్ప్రముఖై ❁ రనేకైర్లఙ్కాం విభీషణదృశాఽవిశదగ్రదగ్ధామ్ ॥ ౧౬ ॥ సా వానరేన్ద్రబలరుద్ధవిహా
రకోష్ఠశ్రీద్వారగోపురసదోవలభీవిటఙ్కా । నిర్భజ్యమానధిషణధ్వజహేమకుమ్భశృఙ్గాటకాగజకులైర్హ్ర
దినీవఘూర్ణా ॥ ౧౭ ॥ రక్షఃపతిస్తదవలోక్య నికుమ్భకుమ్భధూమ్రాక్షదుర్ముఖసురాన్తనరాన్తకాదీన్ । పుత్రం
ప్రహస్తమతికాయమకమ్పనాదీన్సర్వానుగాన్సమహినోదథకుమ్భకర్ణమ్ ॥ ౧౮ ॥ తాం యాతుధానపృతనామ
సిశూలచాపప్రాసర్ష్టిశక్తిశరతోమరఖడ్గదుర్గామ్ । సుగ్రీవలక్ష్మణమరుత్సుతగన్ధమాదననీలాఙ్గదర్క్షపనసాదిభిరన్వి
తోఽయాత్ ॥ ౧౯ ॥ తేఽనీకపా రఘుపతేరభిపద్య సర్వే ద్వన్ద్వం వరూథమిభపత్తిరథాశ్వయోధైః । జఘ్నుర్ద్రు
శంగిరిగదేషుభిరఙ్గదాద్యాస్సీతాభిమర్శహతమఙ్గళరావణేశాన్ ॥ ౨౦ ॥ రక్షఃపతిస్స్వబలనష్టిమవేత్య రుష్ట ఆరు
హ్యయానకమథాభిససార రామమ్ । స్వస్స్యన్దనే ద్యుమతి మాతలినోపనీతే విభ్రాజమానమహన ❁ న్నిశితైః క్షు
రప్రైః ॥ ౨౧ ॥ రామస్తమాహ పురుషాదపురీషయన్నః కాన్తాఽసమక్షమసతాఽపహృతా శ్వవత్తే । త్యక్తత్ర
పస్య ఫలమద్య జుగుప్సితస్య యచ్ఛామి కాల ఇవ కర్తురలఙ్ఘ్యవీర్యః ॥ ౨౨ ॥ ఏవం క్షిపన్ధనుషి సన్ధితముత్ససర్జ బాణం
సవజ్రమివ తద్ధృదయం బిభేద । సోఽసృగ్వమన్దశముఖైరపతద్విమానాద్ధాహేతి వాదినిజనే సుకృతీవ రిక్తః ॥ ౨౩ ॥
తతో నిష్క్రమ్య లఙ్కాయా యాతుధాన్యస్సహస్రశః । మన్దోదర్యా సమం తత్ర ప్రరుదన్త్య ఉపాద్రవన్ ॥ ౨౪ ॥
తాంస్తాన్స్వబన్ధూన్పరిష్వజ్య లక్ష్మణేషుభిరర్దితాన్ । రురుదుస్సుస్వరం దీనా ఘ్నన్త్య ఆత్మానమాత్మనా ॥ ౨౫ ॥ హా హ
తాస్స్మ వయం నాథ లోకరావణ రావణ । కం యాయాచ్ఛరణం లఙ్కా త్వద్విహీనా పరార్దితా ॥ ౨౬ ॥ న వై వేదమ

యుక్తే,విభ్రాజమానం,శ్రీరామం-క్షురప్రైః క్షురధారాతుల్యాగ్రైః, ర్నిశితై ర్బాణైః,రహన్తతాడ-తనాదిత్వాద్దేవసిద్ధ
కృషిగ్రహణేనగణకార్యస్యానిత్యత్వాదార్షత్వాద్వాశపోలుగభావః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తమేవం తాడయన్తం రావణం శ్రీరామ
ఆహ ॥ కిమితి॥ హే పురుషాదపురీష రాక్షసేషు తేషాం వా పురీషప్రాయ- యస్మా,న్నో ఽస్మాక,మసమక్షం-కాన్తా , అసతా దురా
త్మనా-త్వయా-శునేవా - పహృతా , శునా యథా అసమక్షం గృహం ప్రవిష్టేన కిమపి వస్త్వపహ్రియతే తద్వదితి దృష్టాన్తార్థః త
స్మా-జ్జుగుప్సితస్య , కర్మణ ఇతి శేషః,కర్తు-స్తే నిర్లజ్జస్య తవా-ద్య , కాలో మృత్యురివా , లఙ్ఘ్యవీర్యో,ఽహం , ఫలం, యచ్ఛా
మీతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవమిత్థ,మధిక్షిపన్,ధనుషి, సన్ధితం,బాణ,ముత్ససర్జ,ప్రాయుఙ్క్త,స,బాణో,వజ్రమివ- తస్య రావణస్య-హృద
యం-బిభేద,స రావణః,దశభి,ర్ముఖై,రసృగ్రుధిరం,వమన్,జనే పశ్యతి జనే-హా హేతి,వాదిని సతి , విమానాత్పుష్పకా - దపతత్,
యథా,సుకృతీ క్షీణపుణ్యః,స్వర్గ్లోకా,త్పతతి,తద్వత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత ఇతి॥ తతో,యాతుధాన్యః రాక్షస్యో,మన్దోదర్యా సహ
లఙ్కాయాః,నిష్క్రమ్య,ప్రరుదన్త్య,స్తత్ర రావణసమీపే,ఉపాద్రవన్ ఆజగ్ముః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తత్రేతి ॥ తత్ర,లక్ష్మణస్య- బా
ణై,రర్దితాన్ హతాన్ , స్వాన్ స్వాన్,బన్ధూన్ పరిష్వజ్య- ఆత్మనా - ఆత్మానం , ఘ్నన్త్యః,దీనా దుఃఖితా , సుస్వరం రురు
దుః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ రోదనప్రకారమేవాహ ॥ హా హేత్యత్రిభిః॥ హేతి ఖేదద్యోతకమవ్యయం- హే నాథ, హే లోకరావణ వయం-హ
తాః,స్మ,హతప్రాయా బభూవిమ , అధునా,పరైశ్శత్రుభి-రర్దితా పీడితా,త్వయా,హీనా రహితా - లఙ్కా,లఙ్కాస్థో జనః-
కం-శరణం-యాయాత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ న వా ఇతి ॥ హే మహాభాగ,భవా-న్కామవశఙ్గతః-సీతాయా, స్తేజసః ప్రభావం తేజో

రూపం వా ప్రభావం, న వై వేద న జ్ఞాతవాన్ - యేన తేజోనుభావేన-ఇమాం-దశాం-నీతః ప్రాప్తవా-నసి ❁ ॥౨౭॥ ❁ కృతేతి॥ హే కులనన్దన-వయ-మేషాం, లఙ్కా-చ-విధవాః కృతాః-యేనేత్యనుషఙ్గః అయం శయాన-స్త్వద్దేహః-గృధ్రాణాం, కృతః-భక్ష్య ఇతి శేషః-ఆత్మా-తు-నరకహేతవే నరకభోగాయ-కృతః ❁ ॥౨౮॥ ❁ స్వానితి॥ తతః-కోసలేన్ద్రేణ శ్రీరామేణా-నుమోదితో-విభీషణః-పితృమేధవిధానేన పితృమేధవిధినా, య-దుక్తం విహితం-త, త్సాంపరాయికం ప్రేతకర్మ-స్వానాం రావణాదీనాం చక్రే ❁ ॥౨౯॥ ❁ తత ఇతి॥ తతో, భగవాన్ శ్రీరామః-అశోకవనే, య, ఆశ్రమ-స్తస్మిన్-శింశుపాయా, మూల, మాశ్రితాం-మూలే స్థితాం-స్వస్య-విశ్లేష ఏవ-వ్యాధి ర్యస్యాః-స్తా-మత ఏవ-క్షామాం కృశామ్ ❁ ॥౩౦॥ ❁ ప్రియతమాం - భార్యా-మవలోక్య అనుకమ్పితవాన్ - ఆత్మనః స్వస్య సన్దర్శనేన-య-ఆహ్లాద-స్తేన-వికస, న్ముఖం-పఙ్కజమివ-యస్యా స్తాం సీతామ్ ❁ ॥౩౧॥ ❁ యానం పుష్పక-మారోప్య, భ్రాతృభ్యాం వాలిరావణభ్రాతృభ్యాం సుగ్రీవవిభీషణాభ్యాం సహ-హనుమతా-యుక్తో-యాన-మారురోహ-రక్షోగణాధిపత్య-మాకల్పా-న్త మాయు-ర్లఙ్కాం-చ-విభీషణాయ-దత్వా-చీర్ణమనుష్ఠితం-వ్రతం పితురనుశాసనరూపం-యేన-స భగవాన్ శ్రీరామః-పురీమయోధ్యాం-విభీషణేన సహైవ-యయౌ కథమ్భూ-తః-పథి లోకపాలై రిన్ద్రాదిభి-రర్పితాని-యాని-కుసుమాని-తై-రవకీర్యమాణః-శతధృత్యాదిభిః-బ్రహ్మాదిభి ర్ముదా హర్షేణ-ఉపగీ

హాభాగ భవాన్కామవశం గతః। తేజో౽నుభావం సీతాయా యేన నీతో దశామిమామ్ ॥౨౭॥ కృతైషా విధవా
లఙ్కా వయం చ కులనన్దన। దేహః కృతో౽న్నం గృధ్రాణామాత్మా నరకహేతవే ॥౨౮॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ స్వా
నాం విభీషణశ్చక్రే కోసలేన్ద్రానుమోదితః। పితృమేధవిధానేన యదుక్తం సాంపరాయికమ్॥ ౨౯ ॥తతో దదర్శ భ
గవానశోకవనికాలయే। క్షామాం స్వవిరహవ్యాధిం శింశుపామూలమాశ్రితామ్ ॥౩౦॥ రామః ప్రియతమాం
భార్యాం దీనాం వీక్ష్యాన్వకమ్పత। ఆత్మసన్దర్శనాహ్లాదవికసన్ముఖపఙ్కజామ్॥ ౩౧ ॥ ఆరోప్యారురుహే * యా
నం భ్రాతృభ్యాం హనుమద్యుతః। విభీషణాయ భగవాన్దత్వా రక్షోగణేశతామ్ ॥ లఙ్కామాయుశ్చ కల్పాన్తం
యయౌ చీర్ణవ్రతః పురీమ్। ౩౨ ॥ అవ*కీర్యమాణః కుసుమైర్లోకపాలార్పితైః పథి। ఉప*గీయమానచరితశ్శతధృ
త్యాదిభిర్ముదా॥ ౩౩ ॥గోమూత్రయావకం శ్రుత్వా భ్రాతరం వల్కలామ్బరమ్। మహాకారుణికో౽తప్యజ్జటిలం
స్థణ్డిలేశయమ్॥ ౩౪ ॥ భరతః ప్రాప్తమాకర్ణ్య పౌరామాత్యపురోహితైః। పాదుకే శిరసి న్యస్య రామం ప్రత్యు
ద్యతో౽గ్రజమ్॥ ౩౫ ॥నన్దిగ్రామాత్స్వశిబిరాద్గీతవాదిత్రనిస్వనైః। బ్రహ్మఘోషేణ చ ముహుః పఠద్భిర్బ్రహ్మ
వాదిభిః॥ ౩౬ ॥ స్వర్ణకక్ష్యపతాకాభిర్హైమైశ్చిత్రధ్వజై రథైః। సదశ్వై రుక్మసన్నాహైర్భటైః పురటవర్మభిః॥
శ్రేణిభిర్వారముఖ్యాభిర్భృత్యైశ్చోపాయనోద్వహైః। పారమేష్ఠ్యాన్యుపాదాయ పణ్యాన్యుచ్చావచాని
చ॥ ౩౮ ॥పాదయోరపతత్ప్రేమ్ణా ప్రక్లిన్నహృదయేక్షణః। పాదుకే న్యస్య పురతః ప్రాఞ్జలిర్బాష్పలోచనః॥౩౯॥
తమాశ్లిష్య దృఢం దోర్భ్యాం స్నపయన్నేత్రజైర్జలైః। రామో లక్ష్మణసీతాభ్యాం విప్రేభ్యో యే౽ర్హత్తమాశ్చ

యమానం చరితం యస్య తథాభూతః-పురీం యయావిత్యన్వయః ❁ ॥౩౨॥౩౩॥ ❁ గోమూత్రపక్వయవాన్న భోజనం వల్కలమమ్బరం యస్య-జటా అస్యస న్తీతి తథా-స్థణ్డిలే దర్భైరాస్తీర్ణభూప్రదేశే శేత ఇతి తథాభూతం-భ్రాతరం భరతం-శ్రుత్వా-మహాకారుణికో-భగవా-నతప్యత్ పరితతాప ❁ ॥౩౪॥ ❁ భరతః ప్రాప్తం పురీమాగచ్ఛన్తం శ్రీరామమాకర్ణ్య-పాదుకే స్వశిరసి-నిధాయ-పౌరై రమాత్యైః-పురోహితై-ర్గీతైః-ర్వాద్యానాం-నిస్వనైః-బ్రహ్మ వేదం ముహుర్ముహుః ఘోషేణ ఉచ్చైస్స్వరేణ పఠద్భిః-బ్రహ్మవాదిభిః-స్వర్ణాసక్తాః కక్ష్యాః ప్రాన్తాః యాసాం తాభిః-పతాకాభిః రథైః-స్వర్ణకవచధారిభిః-భటైః-శ్రేణిభి-స్తామ్బూలికైః, వారాఙ్గనాశ్రేష్ఠాభి రుపాయనోద్వహై రుపాయనధారిభిః-భృత్యైశ్చ సహా-గ్రజం శ్రీరామం, స్వశిబిరాన్నన్దిగ్రామా-త్ప్రత్యుద్యతః అభిముఖం యయావిత్యన్వయః-రామం వినా అయోధ్యామప్రవిశన్ భరతో నన్దిగ్రామే స్వస్య వాసం నిర్మితవాన్-తస్మాచ్ఛిబిరాద్య యావిత్యర్థః-కథంభూతైః రథైః-హైమైః స్వర్ణమయైః-చిత్రా ధ్వజా యేషు స-న్తస్సమీచీనా అశ్వా యేషాం-రుక్మమయా స్సన్నాహాః బన్ధనా యేషు-తైః-పారమేష్ఠ్యాని మహారాజార్హాణి నానావిధాని ఛత్రచామరాదీన్యు-పాదాయ-ప్రత్యుద్యత ఇతి పూర్వేణాన్వయః-ప్రేమ్ణా, ప్రక్లిన్న మార్ద్రీభూతం, హృదయం, ఈక్షణే చ యస్య సః-ప్రీత్యా-పాదుకే-పురతో-నిధాయ, పాదయో-రపతత్-తతః-ప్రాఞ్జలి-ర్బాష్పలోచన స్తస్థావితి శేషః ❁ ॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥౩౮॥౩౯॥ ❁ తతః-శ్రీరామ, స్తం భరతం-దృఢం గాఢం యథా తథా-దోర్భ్యాం-ఆలిఙ్గ్య-నేత్రజైః హర్షాబ్బిన్దుభిః-స్నపయన్-లక్ష్మణసీతాభ్యాం సహ-విప్రేభ్యః యే చార్హత్తమా నమస్కార్యాః-కులవృద్ధా-స్తేభ్యశ్చ-స్వయం-న

మశ్చక్రే-ప్రజాభిర్నమస్కృతశ్చ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఉత్తరాః కోసలాః ఉత్తరకోసలదేశస్థా జనా-శ్చిరాగతం పతిం శ్రీరామ,మవలోక్య-మాల్యైః పుష్పైః-కిరన్త-ఉత్తరాసఙ్గానుత్తరీయాణి ధున్వన్తశ్చాలయన్తో-ననృతుః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ అయోధ్యాప్రవేశప్రకారమాహ త్రిభిస్సార్ధైః ॥ భరతః,పాదుకే అగృహ్ణాత్-విభీషణసుగ్రీవౌచ-వ్యజనోత్తమే - అగృహ్ణాతాం మరుత్సుతో హనుమాన్-శ్వేతాతపత్రమ్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ధనుశ్చనిషఙ్గౌచ-తాన్,శత్రుఘ్నః - అగృహ్ణాదిత్యనుషఙ్గః-సీతా-తీర్థకమణ్డలు-మబిభ్రత్, హేనృప-అఙ్గదః ఖడ్గం హైమం స్వర్ణఖచితం-చర్మ,ఖేట-మృక్షరాడ్జామ్బవాన్,అబిభ్రత్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ హేరాజన్,భగవాన్ శ్రీరామః-పుష్పకస్థః- స్త్రీభిః - పరివృతః-వన్దిభిః-స్తూయమానశ్చ - యథో-దిత-శ్చన్ద్రో - గ్రహైర్గురుశుక్రాదిభి-ర్విరాజతే తథా-విరేజే బభ్రాజే ॥ భ్రాతృభిర్భరతాదిభి-ర్నన్దితోఽనుమోదిత - ఉత్సవేనసహితశ్చ - స భగవా-న్పురీమయోధ్యాం, ప్రావిశత్ ❁ ॥౪౪॥ ❁ తతో-రాజభవనం- ప్రవిశ్య-గురుపత్నీః కైకేయ్యాద్యాః-స్వమాతరం-కౌసల్యాం,గురూన్ వసిష్ఠాదీన్, వయస్యాన్ - అవరజాంశ్చ-కులీనాన్-యథాయోగ్యం-తైః-పూజితః ప్రత్యపూజయత్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ తథా-వైదేహీ-లక్ష్మణశ్చ - యథావద్యథాయోగ్యం , పూజయన్తౌ పూజితౌచ - సమ్య - గుపేయతుః - రాజభవనమిత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ మాతరః కౌసల్యాదయ-స్సుతా-న్ప్రాప్య - స్వాః స్వకీయాః-తన్వః దేహాః , ప్రాణా-న్ప్రాప్య, యథో,త్థితా-భవన్తి,తద్వ-దు

యె ॥ తేభ్యస్స్వయంనమశ్చక్రే ప్రజాభిశ్చనమస్కృతః॥ ౪౦ ॥ ధున్వన్త ఉత్తరాసఙ్గాన్పతింవీక్ష్యచిరాగతమ్। ఉత్తరాః కోసలామాల్యైః కిరన్తోననృతుర్ముదా॥ ౪౧ ॥ పాదుకేభరతోఽగృహ్ణాచ్చామరవ్యజనోత్తమే।విభీషణశ్చసుగ్రీవశ్శ్వేతచ్ఛత్రంమరుత్సుతః ॥ ౪౨ ॥ ధనుర్నిషఙ్గాన్శత్రుఘ్నస్సీతాతీర్థకమణ్డలుమ్।అబిభ్రదఙ్గదఃఖడ్గం హైమంచర్మర్క్షరాణ్నృప ॥ ౪౩ ॥ పుష్పకస్థోవృతఃస్త్రీభిస్స్తూయమానశ్చవన్దిభిః । విరేజేభగవాన్రాజన్గ్రహైశ్చన్ద్రఇవోదితః॥భ్రాతృభిర్నన్దితస్సోఽథసోత్సవఃప్రావిశత్పురీమ్॥ ౪౪ ॥ప్రవిశ్యరాజభవనంగురుపత్నీస్స్వమాతరమ్ । గురూన్వయస్యానుచరాన్పూజితః ప్రత్యపూజయత్ ॥ ౪౫ ॥ వైదేహీలక్ష్మణశ్చైవయథావత్సముపేయతుః ॥ ౪౬ ॥ ప్రాప్యాత్మజాన్మాతరస్స్వాన్ప్రాణాంస్తన్వఇవోత్థితాః । ఆరోప్యాఙ్కేఽభిషిఞ్చన్త్యోబాష్పౌఘైర్విజహుశ్శుచః ॥ ౪౭ ॥ జటానిర్ముచ్యవిధివత్కులవృద్ధైస్సమంగురుః । అభ్యషిఞ్చద్యథైవేన్ద్రం చతుస్సిన్ధుజలాదిభిః॥ ౪౮ ॥ఏవంకృతశిరస్స్నానస్సువాసాస్స్రగ్వ్యలఙ్కృతః। స్వలఙ్కృతైస్సువాసోభిర్భ్రాతృభిర్భార్యయాబభౌ ॥ ౪౯ ॥ అగ్రహీదాసనంభ్రాత్రాప్రణిపత్యప్రసాదితః । ప్రజాస్స్వధర్మనిరతావర్ణాశ్రమగుణాన్వితాః ॥ ౫౦ ॥ జుగోపపితృవద్రామోమేనిరేపితరంచతమ్ । త్రేతాయాంవర్తమానాయాంకాలః కృతసమోఽభవత్ ॥ ౫౧ ॥ రామేరాజనిధర్మజ్ఞేసర్వభూతసుఖావహే । వనానినద్యోగిరయోవర్షాణిద్వీపసిన్ధవః ॥ సర్వేకామదుఘాఆసన్ప్రజానాంభరతర్షభ॥ ౫౨ ॥నాధివ్యాధిజరాగ్లానిదుఃఖశోకభయక్లమాః। మృత్యుశ్చానిచ్ఛతామాసీద్రామేరాజన్యధోక్షజే॥ ౫౩ ॥ఏకపత్నీవ్రతధరోరాజర్షిచరితశ్శుచిః। స్వధర్మఙ్గృహ

త్థితా స్సత్యః-అఙ్కే,ఆరోప్య-హర్షజైః బాష్పబిన్దుసంఘైః- సిఞ్చన్త్య-శ్శుచశ్శోకాన్ విజహుః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ తతో-గురుర్వసిష్ఠః కులవృద్ధైః,స్సమం సహ-విధివ,జ్జటా-నిర్ముచ్య , చతుస్సిన్ధుజలాదిభిః , ఆదిశబ్దాద్గఙ్గాయమునాజలాదిభిశ్చ , శ్రీరామ మిన్ద్రమివా,భ్యషిఞ్చత్ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ ఏవం,కృతంశిరస్స్నానం యేన-శోభనేవాససీయస్య-సః సుష్ఠుయథాతథా-అలఙ్కృతః-శ్రీరామః-స్వలఙ్కృతైః-సువాసోభిః-భ్రాతృభిః-భార్యయాచ-తథాభూతయా బభౌ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తతో-భ్రాత్రా భరతేన,ప్రణిపత్య,ప్రసాదితః ప్రార్థిత-స్సింహాసన- మగ్రహీత్ -తదా,విషయవాసిన్యః,ప్రజా-స్స్వధర్మనిరతాః॥ తదేవాహ ॥వర్ణానా-మాశ్రమాణాం చ-యే,గుణధర్మాః పఞ్చమహాయజ్ఞాదయః-తై-రన్వితా-బభూవుః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ పితా,యథా,పాతి,తద్వ ద్రామః,ప్రజా-జుగోప,తాశ్చ,తంరామం,పితరం, మేనిరేఅమన్యన్త,తదా, త్రేతాయాం, వర్తమానాయాం , త్రిపాద్ధర్మయుక్తే త్రేతాయుగే ప్రవర్తమానేఽపి చతుష్పాద్ధర్మయుక్తకృతయుగతుల్యః-కాలోబభూవ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ భూతానాం,సుఖకరే-శ్రీరామే , ధర్మజ్ఞే ,రాజనిసతి,తదా-వనాదయ,స్సర్వే ప్రజానాం,కామదుఘాః- కామ్యమానఫలాదిప్రదాః , ఆసన్-తత్ర,వర్షాణి రమ్యకాదీని,ద్వీపాస్సింహలాదయః,సిన్ధవస్సముద్రాః- హేభరతర్షభ ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ తథా,అధోఽక్షజే శ్రీరామే,రాజనిసతి,తదా,ఆధ్యాదయః,అనిచ్ఛతాం-మృత్యుశ్చ - నాసన్-తత్రా , ధిర్మనఃపీడా-వ్యాధిశ్శరీరజా,దుఃఖమతీతపుత్రమరణస్మృత్యాత్మకం ప్రతికూలంజ్ఞానం ,శోకః వర్తమానేష్టవస్తువిశ్లేషజః- భయమాగామ్యనిష్టదర్శనజం , యద్వ్యాధ్యాధినిషేధేనైవైతత్త్రయం సిద్ధం-తథాపి తత్ప్రపఞ్చార్థమిదం -క్లమోగ్లానిః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ ఏకపత్నీవ్రతధరః స్త్ర్యన్తరపరిగ్రహరహితః-రా

జఘ్నైరివచరితంయస్యసః - శుచిః రాగాదిప్రాకృతగుణరహితః-గృహస్థస్య విహితాన్, స్వవర్ణానుకూలాంశ్చ-ధర్మాన్, లోకస్య శిక్షయన్-స్వయ-మాచరత్-లోకసఙ్గ్రహార్థమాచరదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ప్రశ్రయేణవినయేనా-వనతానమ్రా-భావజ్ఞా అభిప్రాయజ్ఞా సతీ-సీతా - ప్రేమాదిభి-ర్భర్తుః శ్రీరామస్య - మనోజహార తత్ర-ప్రేమా ప్రీతిః-అనువృత్తిః పరిచర్యా-శీలం సుస్వభావః సద్వృత్తిశ్చ భీర్భయం-హ్రీర్లజ్జా ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే దశమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అథ-భగవాన్ శ్రీరామ- ఉత్తమైర్వసిష్ఠాదిభిః - కల్పితైః కారితైః - మఖైః క్రతుభిః-సర్వదేవమయం, స్వమాత్మానమేవాత్మనైవ, ఆచార్యవాన్ సన్-ఈజే ఇయాజ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ హోత్ర ఇతి ॥ తత్ర-హోత్రే-ప్రాచీం-దిశం - దక్షిణా-మదాత్-బ్రహ్మణే తు దక్షిణాం దిశం-అధ్వర్యవే-ప్రతీచీం-సామగాయినే ఉద్గాత్రే తూ-దీచీ-మదిశత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తదన్తరా - తాసాం దిశాం, మన్తరా మధ్యే-యావతీ భూమిర-వశిష్టా - తాం-సర్వా మాచార్యాయ - దదౌ - కథమ్భూతః-ఇదం-కృత్స్నం భూమణ్డలం-బ్రాహ్మణోఽర్హతి-ప్రతిగ్రహీతుమితి శేషః-ఇతీత్థం మన్యమానః నిస్పృహశ్చ ॥ ఇతి తథా-సమీచినా నలఙ్కారాంశ్చాదాత్-ఏవం సర్వం దత్వా-కేవలం - వాసోభ్యాం పరిధానీయోత్తరీయాభ్యా - మవశేషితః-తథా-రాజ్ఞీ వైదేహీ సీతాఽపి భర్త్రభిప్రాయజ్ఞా-సర్వా నలఙ్కారాన్, ప్రదాయ-కేవలం-సౌమఙ్గల్యమాత్రేణా-వశేషితా-బభూవ ❁ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❁ తే హో

మేధీయాన్ శిక్షయన్ స్వయమాచరత్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రేమ్ణాఽనువృత్త్యా శీలేన ప్రశ్రయావనతా సతీ । భియా హ్రియా చ భావజ్ఞా భర్తుస్సీతాఽహరన్మనః ॥ ౨౫ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ భగవానాత్మనాఽఽత్మానం రామ ఉత్తమకల్పితైః । సర్వదేవమయం దేవమీజ ఆచార్యవాన్మఖైః । ౧ । హోత్రేఽదదాద్దిశం ప్రాచీం బ్రహ్మణే దక్షిణాం ప్రభుః । అధ్వర్యవే ప్రతీచీం వా ఉదీచీం సామగాయినే ॥ ౨ ॥ ఆచార్యాయ దదౌ శేషాం యావతీ భూస్తదన్తరా । మన్యమాన ఇదం కృత్స్నం బ్రాహ్మణోఽర్హతి నిస్పృహః ॥ ౩ ॥ ఇత్యయం సదలఙ్కారాన్వాసోభ్యామవశేషితః । తథా రాజ్ఞ్యపి వైదేహీ సౌమఙ్గల్యావశేషితా । ౪ । తే తు బ్రాహ్మణదేవస్య వాత్సల్యం వీక్ష్య సత్సు తత్ । ప్రీతాః క్లిన్నధియస్తస్మై ప్రత్యర్ప్యేదం బభాషిరే ॥ ౫ ॥ అప్రత్తం నస్త్వయా కిం ను భగవన్ భువనేశ్వర । యన్నోఽన్తర్హృదయం విశ్య తమో హంసి స్వరోచిషా । ౬ । నమో బ్రహ్మణ్యదేవాయ రామాయాకుణ్ఠమేధసే । ఉత్తమశ్లోకధుర్యాయ న్యస్తదణ్డార్పితాఙ్ఘ్రయే ॥ ౭ ॥ కదాచిల్లోకజిజ్ఞాసుర్గూఢో రాత్ర్యామలక్షితః । చరన్వాచోఽశృణోద్రామో భార్యాముద్దిశ్య క

త్రాదయోబ్రాహ్మణాః-బ్రాహ్మణా ఏవ దైవతం యస్య-తస్య శ్రీరామస్య సత్సు-త-ద్వదాన్యత్వయుక్తం వాత్సల్య-మవలోక్య ప్రీతాః-క్లిన్నధియః అర్ద్రచిత్తాస్సన్తః తస్మై రామాయ-ప్రత్యర్ప్య- ప్రాచ్యాదిదిశ ఇతి శేషః-దిశః - ప్రతిగ్రహీతుం-వయం-నార్హా-ఇతి-విజ్ఞాప్యేత్యర్థః-నతు ప్రతిగృహ్య ప్రత్యర్ప్యేత్యర్థః తత్ర ప్రత్యాదానదోషాపాదనాత్- ఏవం చాదిశద్దదావిత్యాదేరపి ప్రతిగ్రహీతుం హోత్రాదీన్ ప్రార్థితవానిత్యర్థః-ఇదం వక్ష్యమాణం, బభాషిరే ❁ । ౫ । ❁ హే భగవన్-త్వయా-నోఽస్మభ్య మప్రత్తమప్రదత్తం-కిం ను సర్వమపి ప్రదాతుముద్యుక్తోఽసీత్యర్థః - తత్ర హేతుం వదన్తో విశింషన్తి - పరమేశ్వరః-పరోమాయస్మాత్సపరమ-స్స చాసావీశ్వరః - స్వత ఏవావాప్తసమస్తకామస్య తవ కిమేతైరితి భావః, కించ, నిరతిశయపురుషార్థరూపమోక్షప్రదానాయ-తత్సాధనసమ్యగ్జ్ఞానవిరోధ్యజ్ఞాన-మస్మాకమన్తర్హృదయే- ప్రవిశ్య - హంసి నిరస్యసి కేన - స్వరో - చిషా స్వప్రకాశేన-తస్మై ఏవంభూతస్యాత్మపర్యన్తవదాన్యస్య కియదేతత్ ప్రాచ్యాదిదిక్ప్రదానమితి భావః ❁ । ౬ । ❁ త్వద్గుణాన్వర్ణయితుం న శక్నుమ ఇత్యభిప్రాయేణ కైశ్చిద్గుణైర్విశింషన్తో నమస్కుర్వన్తి ॥ నమ ఇతి ॥ బ్రహ్మణి బ్రహ్మకులే సాధుర్బ్రహ్మణ్యః, "తత్ర సాధు"రితి యత్ప్రత్యయే "యేచాభావకర్మణో"రితి ప్రకృతిభావః-స చాసౌ-దేవస్స్వతేజసా దీప్యమానః-బ్రహ్మణ్యానాం-దేవః శ్రేష్ఠో వా-అకుణ్ఠమేధసే నిత్యాసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానాయ-ఉత్తమశ్లోకానాం- ధుర్యోఽగ్ర్యః ముఖ్యః న్యస్తదణ్డైః భూతద్రోహరహితైస్సర్వభూతసుహృద్భిర్మునిభి- రర్పితౌ చిత్తే నిహితౌ అఙ్ఘ్రీ-యస్య-న్యస్తదణ్డైరర్పితావఙ్ఘ్రీ యేనేతి వా-తస్మై శ్రీరామాయ-తుభ్యం - నమ ఇతి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవం సీతయా సహ దశవర్షసహస్రాణి రాజ్యముపాస్య - శ్రీరామః-కదాచిల్లోకజిజ్ఞాసుః కింవదన్తీం జ్ఞాతుమిచ్ఛుః-గూఢః ప్రచ్ఛన్నవేషః-ఇతరైరలక్షితో-రాత్ర్యాం - తత్ర తత్ర-పుర్యాం-చరన్

కస్యచిత్పురుషస్య-వచో-బార్యా-ముద్దిశ్యో-చ్యమాన-మశృణోత్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀తద్వచోదర్శయతి ॥ నేతి ॥ పరస్యపురుషాన్తరస్య-వేశ్మగచ్ఛతిపునఃపునరితి-తథా అతఏవ-దుష్టామసతీంవ్యభిచారిణీం-త్వా-మహం-నబిభర్మి - పరవేశ్మగామపిసీతాం-రామోబిభృయాత్ తత స్త్వంకింశ్రేష్ఠ ఇతివద న్తీంప్రత్యాహ " స్త్రైణ ఇతి " హియస్మా - ద్రామః స్త్రైణః- అత-స్సీతాం-బిభృయాత్-అహంతు పునః - స్త్రీపారవశ్యరహితః-త్వాం - నభజామీతి ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ఇతీత్థ-మసంవిద స్తత్వా-నభిజ్ఞా-దతఏవ-బహుముఖాన్నానావిధవాదినో, దురారాధ్యాల్లోకా-ద్భీతేన,పత్యా,శ్రీరామేణ,త్యక్తా-సాసీతా , ప్రాచేతసస్యవాల్మీకే,రాశ్రమం , ప్రాప్తాయయా-కథమ్భూతా-ఽన్తర్వత్నీగర్భిణ్యేవసతీగతేత్యన్వయః ॥ తతఃకాలేప్రసవకాలేఆగతేసతి,సాసీతా, యమౌ,సుతౌ,సుషువే , తౌ, చ-కుశో,లవ , ఇతిచ-ఖ్యాతౌ-తయోఃకుశలవయోః,మునిఃప్రాచేతసః - జాతకర్మాదిక్రియాః,చక్రే ❀ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❀తథాఅఙ్గదాదయో,ద్వౌద్వౌ,పుత్రౌ,లక్ష్మణాదీనాం,సంబభూవతుః॥ దిశాంవిజయేదిగ్విజయకాలే కోటిశో,గన్ధర్వాన్,భరతో,హతవాన్, తదీయంగన్ధర్వాణాంసంబన్ధి,సర్వం, ధన-మాదాయ-రాజ్ఞే-శ్రీరామాయా,ర్పయామాస ❀ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ❀తథా,శత్రుఘ్నశ్చ, మధోరసురస్య,పుత్రం-లవణాఖ్యం-రాక్షసం,హత్వా- మధువనే-మధురాం నామపురీం నిర్మమే ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀మునౌవాల్మీకౌ-తనయా-నిక్షిప్య - మున్యధీనాకృత్వా ,భర్త్రాశ్రీరామేణ-వివాసితానిర్యాపితా-సీతా-శ్రీరామస్య-చరణౌ-ధ్యాయ న్తీ-వివరం- భువఇతిశేషః-ప్రవివేశ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀తద్వివరప్రవేశన-మాకర్ణ్య,భగవాన్శ్రీరామ- స్తస్యాస్సీతాయా-స్తాంస్తా-న్గుణాన్ , స్మరన్ , ధియా - శుచంశోకం - రుద్ధన్నపీ-శ్వరోఽపిరోద్ధుంనాశక్నోత్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀నచాతిచిత్రమేతదిత్యాహ ॥ ఈశ్వరాణామపి - స్త్రీపుంసయోః, ప్రసఙ్గః-ఏతావాన్-ఏతాదృక్-కీదృక్-సర్వత్రైవం-భయావహః భయశబ్దశ్శోకోపలక్షకః ఈశ్వరాణామపి - భయావహః-కిముత-గ్రామ్యస్య , గృహఏవచేతోయస్య, తస్య ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀తతఊర్ధ్వంవివరప్రవేశశ్రవణానన్తరం , బ్రహ్మచర్యంధారయన్ స్త్ర్యన్తరపరిగ్రహంవర్జయన్ , ప్రభుఃశ్రీరామ,స్త్రయోదశాబ్దానాం- సహస్రాణి,అగ్నిహోత్ర-మవిచ్ఛిన్నంయథాతథా,అజుహోత్ జుహావ॥ననుశ్రీరామాయణే,, దశవర్షసహస్రాణిదశవర్షశతానిచ, రామోరాజ్యముపాసీత్వే,, త్యేకాదశవర్షసహస్రాణిశ్రీరామావతారావస్థానముక్తం అత్రతుత్రయోదశాబ్దసాహస్రిమితి- తేనవిరోధః॥ మైవం॥తత్రహిదశవర్షసహస్రాణీత్యనేనతావన్తంకాలంసీతయా సహావస్థితిరుచ్యతే-దశవర్షశతానీత్యనేనతుతావన్తంకాలంతయావినాఽవస్థానముచ్యతే - అతఏవహికోటిద్వయోక్తిః- సీతయావినారామస్యఏకైకవర్షశతస్యవర్షసహస్రతుల్యతాఖ్యాపనాయసహస్రమితినోక్తం-ఏవంస్థితేత్రదశగ్రహణంత్రిగుణితానాందశానాముపలక్షణమిత్యభిప్రేత్యకార్త్స్న్యేనావతారసహచరితఃకాలోఽత్రగణితః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀తతో-వనవాసదశాయాం,దణ్డకారణ్యస్థకణ్టకై -ర్విద్ధం-స్వపాదపల్లవం -స్మరతాంజనానాం-హృది-విన్యస్యనిధాయ - స్మర్తవ్యంకృత్వేత్యర్థః - శ్రీరామ-ఆత్మజ్యోతిఃస్వయంప్రకాశంజ్యోతిర్మయంస్థానంపరమపదాఖ్య , మగాత్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀అస్త్రపాణేఃకోదణ్డపాణేః-రఘుపతేఃశ్రీరామస్య - రక్షోవధో-జలధిబన్ధనంచేతీదం-యశఃస్తుతిర్నభవతి-తత్ర హేతుః- అధికసామ్యాభ్యాం-విముక్తం,ధామప్రభావో-యస్య-నిస్సమాభ్యధికప్రభావస్యేత్యర్థః - తస్య-కిం- కపయోవానరా-స్సహాయాః- అత-స్సుగ్రీవాద్యాశ్రయణంయథాలీలామాత్రం-తథేదమపి-యుక్తంచైతదిత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి - సురాణాం -యాచ్ఞయా - ఆత్తాఉపా

స్యచిత్ ॥ ౮ ॥ నాహంబిభర్మిత్వాందుష్టామసతీంపరవేశ్మగామ్ । స్త్రైణోహిబిభృయాత్సీతాంరామోనా
హంభజేపునః॥ ౯ ॥ ఇతిలోకాద్బహుముఖాద్దురారాధ్యాదసంవిదః । పత్యాభీతేనసాత్యక్తాప్రాప్తాప్రాచే
తసాశ్రమమ్॥ ౧౦ ॥అన్తర్వత్న్యాగతేకాలేయమౌసాసుషువేసుతౌ । కుశోలవఇతిఖ్యాతౌతయోశ్చక్రేక్రియా
మునిః॥ ౧౧ ॥అఙ్గదశ్చన్ద్రకేతుశ్చలక్ష్మణస్యాత్మజౌవిభో । తక్షఃపుష్కలఇత్యాస్తాంభరతస్యమహీపతే॥ ౧౨ ॥
సుబాహుశ్శ్రుతసేనశ్చ శత్రుఘ్నస్య బభూవతుః । గన్ధర్వాన్కోటిశోజఘ్నే భరతోవిజయేదిశామ్ ॥ తదీ
యంధనమానీయసర్వంరాజ్ఞేన్యవేదయత్॥ ౧౩ ॥ శత్రుఘ్నశ్చమధోఃపుత్రంలవణంనామరాక్షసమ్ । హత్వా
మధువనేచక్రేమధురాంనామవైపురీమ్॥ ౧౪ ॥మునౌనిక్షిప్యతనయౌసీతాభర్త్రావివాసితా । ధ్యాయన్తీరామ
చరణౌవివరంప్రవివేశహ ॥ ౧౫ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాభగవాన్రామోరుద్ధన్నపిధియాశుచః । స్మరంస్తస్యాగుణాం
స్తాంస్తాన్నాశక్నోద్రోద్ధుమీశ్వరః॥ ౧౬ ॥స్త్రీపుం❀ప్రసఙ్గఏతావాన్సర్వత్రత్రాసమావహః।అపీశ్వరాణాం
కిముతగ్రామ్యస్యగృహచేతసః ॥ ౧౭ ॥ తతఊర్ధ్వంబ్రహ్మచర్యంధారయన్నజుహోత్ప్రభుః । త్రయోదశాబ్ద
సాహస్రమగ్నిహోత్రమఖణ్డితమ్॥ ౧౮ ॥ స్మరతాంహృదివిన్యస్యవిద్ధందణ్డకకణ్టకైః । స్వపాదపల్లవంరామఆ
త్మజ్యోతిరగాత్తతః ॥ ౧౯ ॥ నేదంయశోరఘుపతేస్సురయాచ్ఞయాఽఽత్తలీలాతనోరధికసామ్యవిముక్తధా

త్తా,లీలార్థా- తను-ర్యేన-తస్య ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ ఏవంవిధలీలాప్రయోజనందర్శయన్ శరణంవ్రజతి-యస్యా- మల-మఘఘ్నంపాపహరం-పాదామ్బుజమాహాత్మ్యమితివిశేష్యమధ్యాహార్యం-నృపాణాంయుధిష్ఠిరాదీనాం-సదస్సు- యశఏవధనంయేషాం-తే-తథాభూతా అపి,ఋషయోమార్కణ్డేయాదయః - యశోధనాపీతిసన్ధిరార్షః - గాయన్తి - యన్మాహాత్మ్యం - దిగిభేన్ద్రాణాం,పట్టవదాభరణరూపం - తత్పర్యన్తవ్యాప్తమిత్యర్థః - నాకపాలాఃదేవాః-వసుపాలావసుధాపాలకాః , వైశ్రవణాదయోవా- తేషాం-కిరీటై-ర్జుష్టం- పాదామ్బుజం-యస్యతం రఘుపతిం-శరణం-ప్రపద్యే- పాఠాన్తరే-త-త్తస్యరఘుపతే-ర్జుష్టం-పాదామ్బుజం,శరణం-ప్రపద్యఇత్యర్థః ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ యైర్జనైః , శ్రీరామః-సంస్పృష్ట-స్సన్దృష్ట,స్సంవిష్టఃఉపసేవితః,సంవీతఇతిపాఠేఽపిసఏవార్థః - అనుగతోవా- తే,సర్వే , కోసలదేశవాసినః,యత్రయత్స్థానం-యోగినో-గచ్ఛన్తి,త-త్స్థానం- యయుః-ముక్తాబభూవురిత్యర్థః ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ శ్రీరామచరిత్రశ్రవణఫలమాహ॥పురుషఇతి॥ హేరాజన్ ,ఆనృశంస్యపరఉపశమనిష్ఠః,పురుషో-రామచరితం,శ్రవణైరుపధారయన్ శ్రోత్రేన్ద్రియవృత్తిభిఃపరిచిన్వన్-కర్మబన్ధైఃపుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మరూపబన్ధైః,సంసృతిహేతుభిః- ప్రముచ్యతేమక్తోభవతి ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ యద్యప్యగ్రహీదాసనంభ్రాత్రాప్రణిపత్యప్రసాదితఇత్యనేనభ్రాతౄణాంరామస్యచపరస్పరఛన్దానువర్తనం ఏకపత్నీవ్రతధర ఇత్యాదినారాజ్య పరిపాలనదశాయాంతస్యావస్థానప్రకారశ్చేత్యాదికంసర్వముక్తమేవ , తథాపితదేవపునర్విస్తరేణబుభుత్సుఃపృచ్ఛతిరాజా ॥ కథమితి ॥ సరామః- కథం,అవర్తతేతిశేషః-ఆత్మనః - భ్రాతౄ- న్జానపదాన్ దేశవాసినోజనాంశ్చ- కథ-మావిశత్ భ్రాతౄన్జానపదాంశ్చకథమన్వవర్తతేత్యర్థః॥ తేజనాఃభ్రాతరశ్చ-పౌరాఃప్రజాశ్చ,తస్మిన్నీశ్వరేశ్రీరామేవిషయే-కథమన్వవర్తన్తే,తిత్రయఃప్రశ్నాః ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ తత్ర శ్రీరామస్యభ్రాత్రాదిషువృత్తిప్రకారమాహ ॥ అథేతి ॥అథసింహాసనోపవేశానన్తరంత్రిభువనేశ్వరఃశ్రీరామో-దిగవనేదిక్పాలనేనిమిత్తే-భ్రాతౄ-నాదిశత్,అనేనైవభ్రాతౄణామపితదాజ్ఞానువృత్తిరుక్తా - తతస్స్వానాంకౌసల్యాదీనా-మాత్మానం,దర్శయన్-సానుగః-పురీమయోధ్యా,మైక్షత ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ పౌరాణాంతస్మిన్ననువృత్తింఖ్యాపయితుంతైరలఙ్కృతాంపురీంవర్ణయతి॥ఆసిక్తమార్గామితిత్రిభిః॥గన్ధాద్యైశ్చన్దనోదకాదిభిః-స్వామినం-ప్రాప్తంప్రాప్తరాజ్య-మాలోక్య-సుతరాం,మత్తానామవస్థితానాం-కరిణాం-మదోదకశీకరైశ్చ-సిక్తాఃమార్గాయస్యాం , మత్తాం వేతిపాఠాన్తరం తత్రసుతరాంమత్తామివేతిపురీవిశేషణం-వాశబ్దోఽపితర్కే ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ ప్రాసాదాదిషు-విన్యస్తైః - స్వర్ణకుమ్భైః - పతాకాభిశ్చ - మణ్డితామ్ ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ పూగై,స్సంవృతాః-యాః-రమ్భాఃకదళ్య,స్తాభిః నిత్యసాపేక్షత్వాత్సంవృతశబ్దస్యసమాసః- యద్వా,పూగైశ్చ, పత్రఫలపుష్పాదిసంవృతాభీ-రమ్భాభిశ్చ,వాససాం,పట్టికాభిశ్చ,మణ్డితా-మితిపూర్వేణాన్వయః ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ పౌరాణాంతస్మిన్వృత్తిమాహ ॥ తతః , అర్హణానిపూజాసాధనాని-పాణిషు-యేషాం - తే-పౌరా , స్తత్రతత్ర-తం శ్రీరామ-ముపేయురుపజగ్ముః , హేదేవ , ప్రాగ్వరాహావతారే త్వయో-ద్ధృతాం , పృథివీం-పాహి-తిప్రార్థయమానా,ఆశిషో,యుయుజుఃప్రయుక్తవన్తః ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ తస్మిన్ప్రజానామనువృత్తిమాహ॥ తమితి ॥చిరా-దాగతం-తం పతింశ్రీరామం-వీక్ష్యాకర్ణ్య,స్త్రియో-నరాశ్చ, ప్రజాః-దిదృక్షయా , ఉత్సృష్టాగృహాయాభిస్తాః , హర్మ్యాణ్యారుహ్య , అతృప్తానినేత్రాణి

మ్నః॥రక్షోవధోజలధిబన్ధనమస్త్రపాణైఃకింతస్యశత్రుహననేకపయస్సహాయాః॥ ౨౦ ॥యస్యామలంనృపసద
స్సుయశోధనాఽపిగాయన్త్యఘఘ్నమృషయోదిగిభేన్ద్రపట్టమ్ । ✻ యన్నాకపాలవసుపాలకిరీటజుష్టపాదా
మ్బుజంరఘుపతేశ్శరణంప్రపద్యే॥ ౨౧ ॥ సయైస్స్పృష్టోఽభిదృష్టోవా † సంవిష్టోఽనుగతోఽపివా । కోసలా
స్తేయయుస్స్థానంయత్రగచ్ఛన్తియోగినః॥౨౨॥పురుషోరామచరితంశ్రవణైరుపధారయన్ ।ఆనృశంస్యపరోరా
జన్కర్మబన్ధైర్విముచ్యతే॥ ౨౩ ॥ పరీక్షిదువాచ ॥ కథంరామోజానపదాన్ భ్రాతౄంశ్చావిశదాత్మనః । తస్మి
న్వాతేఽన్వవర్తన్తప్రజాఃపౌరాస్తథేశ్వరే॥౨౪॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥అథాదిశద్దిగవనేభ్రాతౄంస్త్రిభువనేశ్వ
రః। ఆత్మానందర్శయన్స్వానాం✻పురీమైక్షతసానుగః ॥ ౨౫ ॥ ఆసిక్తమార్గాంగన్ధోదైఃకరిణాంమదశీకరైః।
స్వామినంప్రాప్తమాలోక్య × మత్తానాంసుతరామివ॥ ౨౬ ॥ ప్రాసాదగోపురసభాచైత్యదేవగృహాదిషు।వి
న్యస్తహేమకలశైఃపతాకాభిశ్చమణ్డితామ్॥ ౨౭ ॥పూగైస్సంవృతరమ్భాభిఃపట్టికాభిశ్చవాససామ్।ఆదర్శై
రంశుకైస్స్రగ్భిఃకృతకౌతుకతోరణామ్॥౨౮॥ తముపేయుస్తత్రతత్రపౌరా అర్హణపాణయః।ఆశిషోయుయు
జుర్దేవపాహీమాంప్రాక్త్వయోద్ధృతామ్ ॥ ౨౯ ॥ తతఃప్రజావీక్ష్యపతించిరాగతందిదృక్షయోత్సృష్టగృహాః

౨౧॥శ్లో ✻ పా॥ తన్నాకపాల. ౨౨॥శ్లో † పా॥ సంవితో. ౨౬॥శ్లో × పా॥ మత్తాంవాసుతరామివ.

యానాం తాః, అరవిన్దలోచనం శ్రీరామం-కుసుమైః, రవాకిరన్-యద్వా - చిరాగతం-పతిం, ద్రష్టుమిచ్ఛయా, ఉత్సృష్టగృహాః, స్త్రియో-నరాశ్చ, ప్రజా హర్మ్యాణ్యా-రుహ్య, వీక్ష్య, తృప్తనేత్రాః కుసుమై-రవాకిరన్నిత్యన్వయః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ స్వయం కథమవర్తతేత్యస్యోత్తరమాహ ॥ అథేతి ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ స్వగృహం-ప్రవిష్టః-తస్మిన్-సభగవాన్- స్వారామధీరాణామాత్మారామమునిజనశ్రేష్ఠానా-మృషభో నాయకః-రామః - ప్రియాచేష్టాయస్యాః, తయా - స్నిగ్ధయానిరతిశయానురాగవత్యా, సీతయాసహ, రేమే-ఇతిపఞ్చమేనాన్వయః ॥ గృహం వర్ణయతి ॥ పూర్వై రాజభిరిక్ష్వాకుప్రభృతిభి, ర్జుష్టం సేవితం, ప్రీతివిషయీకృతం వా-అనన్తానిరవధికా- యే- అఖిలరత్నాదీనాం కోశాః, తైః, ఆఢ్యం సమృద్ధం-అనర్ఘ్యా, ఉరవః-పరిచ్ఛదా, యస్మిన్-విద్రుమమయాః, ఉదుమ్బరా దేహళ్యో, యేషు, తైః, ద్వారైః-తృతీయాన్తానాం మణ్డితమితితృతీయేనాన్వయః, వైదూర్యమణిమయస్తమ్భానాం - పఙ్క్తిభిః-స్వచ్ఛైః, రిన్ద్రనీలమణిమయైః-స్థలైః ప్రదేశైః, దాన్తాః ఘర్షణేన నిర్మలీకృతాః, స్ఫటికా, స్తన్మయీభి ర్భిత్తిభి-శ్చిత్రాభిః, స్రగ్భిః, పతాకాభిశ్చ - వాససాం-మణిగణానాం చాంశుకైః పఙ్క్తిభిః, చిచ్ఛైత్యన్యం-తద్వదుల్లాసైరుజ్జ్వలైః, ర్ముక్తాఫలైః, యద్వా, చిదితిపృథక్పదమవ్యయం-క్వచిద్వైడూర్యస్తమ్భాదిషు-యథాశోభ-ముజ్జ్వలై-ర్ముక్తాఫలైః ర్మణ్డితమిత్యర్థః, కాన్తాః కమనీయాః-కామోపపత్తయోభోగసాధనాని- తాభి - స్సురభిభిః-ధూపైశ్చ-మణ్డితం-పుష్పాణిమణ్డనమలఙ్కారోయేషాం-భూషణైః-ర్భూషితాః, తైః, స్సురసఙ్కాశైర్దేవతుల్యైః, స్త్రీపుంభిః - సమాసా

స్త్రియో నరాః ॥ ఆరుహ్య హర్మ్యాణ్యరవిన్దలోచనం హ్యతృప్తనేత్రాః కుసుమైరవాకిరన్ ॥ ౩౦ ॥ అథ ప్రవిష్టస్స్వ
గృహం జుష్టం స్వైః పూర్వరాజభిః । అనన్తాఖిలకోశాఢ్యమనర్ఘ్యోరుపరిచ్ఛదమ్ ॥ ౩౧ ॥ విద్రుమోదుమ్బరద్వా
రైర్వైదూర్యస్తమ్భపఙ్క్తిభిః । స్థలైర్మారకతైస్స్వచ్ఛైర్భ్రాజత్స్ఫాటికభిత్తిభిః ॥ ౩౨ ॥ చిత్రస్రగ్భిః పతాకాభిర్వా
సోమణిగణాంశుకైః । ముక్తాఫలైశ్చిదుల్లాసైః కాన్తకామోపపత్తిభిః ॥ ౩౩ ॥ ధూపదీపైస్సురభిభిర్మణ్డితం పు
ష్పమణ్డనైః । స్త్రీపుమ్భిస్సురసఙ్కాశైర్జుష్టం భూషణభూషితైః ॥ ౩౪ ॥ తస్మిన్స భగవానాత్మారామః స్నిగ్ధయా ప్రి
యచేష్టయా । రేమే స్వారామధీరాణామృషభస్సీతయా కిల ॥ ౩౫ ॥ బుభుజే చ యథాకాలం కామాన్ధర్మమపీడ
యన్ । వర్షపూగాన్బహూన్నౄణామభిధ్యాతాఙ్ఘ్రిపల్లవః ॥ ౩౬ ॥ ****************
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః **********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కుశస్య చాతిథిస్తస్మాన్నిషధస్తత్సుతో నభః । పుణ్డరీకోఽథ తత్పుత్రః క్షేమధన్వాఽభవత్తతః ॥ ౧ ॥
దేవానీకస్తతోఽహీనః పారియాత్రోఽథ తత్సుతః । తతో బలశ్చలస్తస్మాద్వజ్రనాభోఽర్కసంభవః ॥ ౨ ॥ ఖగణ
స్తత్సుతస్తస్మాద్విధృతిశ్చాభవత్సుతః । తతో హిరణ్యనాభోఽభూద్యోగాచార్యస్తు జైమినేః ॥ ౩ ॥ శిష్యః కౌస
ల్య*అధ్యాత్మం యాజ్ఞవల్క్యోఽధ్యగాద్యతః । యోగం మహోదయమృషిర్హృదయగ్రన్థిభేదనమ్ ॥ ౪ ॥ పుష్యో
హిరణ్యనాభస్య ధ్రువసన్ధిస్తతోఽభవత్ । సుదర్శనోఽథాగ్నివర్ణశ్శీఘ్రస్తస్య మరుత్సుతః ॥ ౫ ॥ యోఽసావా

న్తాభావస్తస్యానిత్యత్వాదాక్షత్వాద్వా, జుష్టం సేవితమ్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ❁ కామాన్- యథాకాలముచితకాలమనతిక్రమ్య, బహూన్వర్షగణా-న్బుభుజే-కథం భూతస్సన్ - ధర్మం స్వవర్ణాశ్రమోచిత-మపీడయన్ననుపరున్ధన్ అత్యజన్నిత్యర్థః-నృణామితి శేషే షష్ఠీ, నృభిరభిధ్యాత-మఙ్ఘ్రిపల్లవం-యస్య తథాభూతస్సన్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః ********************

కుశస్య శ్రీరామసుతస్యా-తిథి-స్సుతో, ఽభవత్ - తస్మాదతిథే ర్నిషధాఖ్య స్త - త్సుతో నిషధసుతో-నభః-అథ-నభాత్పుణ్డరీక స్తత్పుత్రః పుణ్డరీకపుత్రః-క్షేమధన్వా ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తతః క్షేమధన్వనో- దేవానీకోఽభవత్- తతో దేవానీకాత్-హీనః అథ-తత్సుతోఽహీనసుతః -పారియాత్రః-తతః పారియాత్రా - ద్బల- స్తస్మాద్బలాచ్ఛల, స్తస్మాచ్ఛలా, ద్వజ్రనాభ, స్స చార్కస్యాంశాత్సంభూతః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తత్సుతో వజ్రనాభసుతః - ఖగణ- స్తస్మాత్ఖగణా - ద్విధృతి-స్సుతోఽభవత్- తతో విధృతేః- హిరణ్యనాభః, సమభవత్-సచ-యోగాచార్యస్యజైమినే - శ్శిష్యః - యతో హిరణ్యనాభాత్, అధ్యాత్మశాస్త్రం, కౌసల్యో-యాజ్ఞవల్క్యఋషి-రధిగతవాన్ ॥ అధ్యాత్మం విశినష్టి ॥ యోగం యోగాఖ్యం-మహోదయం - మహానుదయోఽభ్యుదయోయస్మాత్-హృదయగ్రన్థిమజ్ఞానం భినత్తీతి తథాభూతమ్ ❁ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❁ హిరణ్యనాభస్య-పుష్య, స్సుత - స్తతః పుష్యా, ద్ధ్రువసన్ధిరభవత్, అథ ధ్రువసన్ధేస్సుదర్శన- స్తస్మా, దగ్నివర్ణ- స్తస్యసుత-శ్శీఘ్ర- స్తస్యాపి, సుతో - మరుత్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ మరుతం విశినష్టి యోఽసావితి ॥ యోఽసౌ మరుత్-యోగేన-సిద్ధః జితకాయః, కలాపగ్రామాఖ్యం గ్రామ - మాశ్రితో-ఽధునాఽప్యాస్తే, కిమర్థమిత్యత్రాహ ॥ కలేర్యుగస్యా-న్తేఽవసానే, నష్టం సూర్యవంశం-పునర్భావయితా భావయిష్యతి పుత్రపౌత్రాదిపరంపర

యాః ప్రవర్తయిష్యతి - తదర్థం తత్రాస్త ఇతి భావః ✽ ॥౬॥ ✽ తస్మాన్మరుతః ప్రసుశ్రుః, తస్య, సుత-స్సన్ధి-స్తస్యాపి-మర్షణ,స్సుతస్తత్సుతో మర్షణసుత-స్సుమహాన్, తస్మాత్సుమహతో - విశ్వసాహ్వః జజ్ఞే ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ తతో విశ్వసాహ్వాద్బృహద్బలః జజ్ఞే ఇత్యనుషఙ్గః ॥ తం విశినష్టి ॥ యస్తు బృహద్బలః సమరే సఙ్గ్రామే- త్వత్పిత్రా హతః - ఏతే-కథితా - ఇక్ష్వాకువంశజా-భూపాలాః, అతీతా అతిక్రాన్తాః, అథా,నాగతాన్భావిన - ఇక్ష్వాకుభూపాలాన్, మయా కథయిష్యమాణాన్, శృణు ✽ ॥౮॥ ✽ బృహద్బలస్య, సుతో, నామ్నా, బృహద్రణ, ఇతి ప్రసిద్ధః-తస్య బృహద్రణస్యో,రుక్షత, స్తస్యోరుక్షతస్య, వత్సప్రీతి- స్సుతో , భవిష్యతి ✽ ॥౯॥ ✽ తతో వత్సప్రీతాత్ప్రతివ్యోమః తతః ప్రతివ్యోమా,ద్భాను, స్తస్మాద్దివాక-స్సచ- వాహిన్యాస్సేనాయాః , పతిస్తతో దేవా-కాత్సహదేవ - స్తతో, బృహదశ్వ,స్సచ, వీరః ॥ అథ బృహదశ్వా,ద్భానుమాన్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ భానుమతః ప్రతీకాశ్వ స్తత్సుతః, ప్రతీకాశ్వసుతః- సుప్రతీకః, అథ సుప్రతీకా,న్మరుదేవ, స్సుతో , భవితా , తస్మా - త్సునక్షత్ర- స్తస్మాదృక్షకః ✽॥౧౧॥✽ తస్యఋక్షకస్యాన్తరిక్ష- స్తత్పుత్రోఽన్తరిక్షపుత్ర- స్సుతప- స్తత్తస్మాత్సుతపస్త్వ,దమిత్ర-జిద్భవితా , తస్మా మిత్రజితో , బృహద్వాజ- స్తస్మాద్బృహద్వాజా-ద్బర్హి- స్తస్మాద్బర్హిషో-ధనంజయః ✽॥౧౨॥✽ తస్య ధనంజయస్య, సుత -రణఞ్జయస్తతో రణఞ్జయా-త్సఞ్జయ,స్సుతో భవితా, తస్మాత్సఞ్జయా, చ్ఛాక్యః, అథ శాక్యాచ్ఛుద్ధోదః అథ శుద్ధోదసుతో లాఙ్గలః-స్స్మృతః ✽॥౧౩॥✽ తతో లాఙ్గలా-త్ప్రసేనజి త్తస్మాత్ప్రసేనజితః- క్షుద్రకః- భవిష్యతి- తతః క్షుద్రకా . త్కుణకో, భవితా , తస్మాత్కుణకా-త్సురథ స్తనయో భవిష్యతి ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ తస్మా-త్సుమిత్ర ఇతి ప్రసిద్ధ-స్సుతో , భవితా , స తు, నిష్ఠాన్తః-నిష్ఠా వంశస్య స్థితి స్తస్యా అన్తః అన్తిమావధి భూతః, ఏతే బృహద్బలస్య భవితే త్యాదినోక్తాః- బార్హద్బలా బృహద్బలగోత్రజా , భావినో, నృపాః ॥ సుమిత్రస్య నిష్ఠాన్తత్వమేవాహ ॥ అయ మిక్ష్వాకూణాం , వంశ, స్సుమిత్రోఽన్తోఽన్తావధి, ర్యస్య, తథాభూతో , భవిష్యతి, కుతః యత, స్తం సుమిత్రం, రాజానం- ప్రాప్య- కలౌ యుగే-సంస్థాముచ్ఛేదం, ప్రాప్స్యతి వంశ ఇత్యనుషఙ్గః ✽॥ ౧౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ద్వాదశోధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవం ''తుష్టువత స్తు మనో ర్జజ్ఞే ఇక్ష్వాకు ర్ఘ్రాణతస్సుతః- తస్య పుత్రశతం జ్యేష్ఠా వికుక్షినిమిదణ్డకా ,, ఇత్యుపక్రాన్తానామిక్ష్వాకుసుతానాం వికుక్షేర్వంశః కథితః- అథ నిమేర్వంశం వివక్షుస్తావన్నిమేరౌరసః పుత్రో నాభూదితి దర్శయితుం తత్కథామాహ ॥ నిమిరిత్యాదినా అరాజకభయమిత్యతః ప్రాక్తనేన , ఇక్ష్వాకో -స్తనయో నిమిః- కదాచి-త్సత్ర-మారభ్య, వసిష్ఠ-మృత్విజ-మవృత-త్వం ఋత్విగ్భవేతి వసిష్ఠముచాచేత్యర్థః ॥ తత-స్స వసిష్ఠః భో నిమే- ప్రాక్ త్వద్వరణాత్ప్రాగేవాహం- శక్రేణ-వృతోఽస్మి ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ అత, స్తం, శక్రస్యైవ మఖం-నిర్వర్త్య నిష్పాద్య , కారయిత్వేత్యర్థః , ఆగమిష్యామి-తావత్పర్యన్తం త్వం ప్రతిపాలయ ప్రతీక్షస్వే , త్యాహ , తతో -గృహపతిర్నిమి , స్తూష్ణీమాసీత్-కించిదప్యవదన్ తత్రాపి తత , స్స వసిష్ఠశ్శక్రస్య మఖ,మకరోత్ ✽॥౨॥ ✽ తదా-నిమి-రాత్మవాన్ ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవి-దత ఏవ, ఇదం జీవితం-చలం అనిత్యం, జానన్ చలమితి [illegible]గురోర్వచః ఆర్త్విజ్యాకరణే మిథ్యాహేతుం జానన్నిత్యర్థః యావద్గురుర్వసిష్ఠో నాగతస్తావదేవాన్యైః ఋ

స్తైయోగసిద్ధః కలాపగ్రామమాశ్రితః । కలేరన్తే సూర్యవంశం నష్టం భావయితా పునః ॥ ౬ ॥ తస్మాత్ప్రసుశ్రుత
స్తస్య సన్ధి స్తస్యాపి మర్షణః । సుమహాం స్తత్సుత స్తస్మాద్విశ్వసాహ్వోఽన్వజాయత ॥ ౭ ॥ తతో బృహద్బలో
యస్తు పిత్రా తే సమరే హతః । ఏతే హీక్ష్వాకుభూపాలా అతీతాః శృణ్వనాగతాన్ ॥ ౮ ॥ బృహద్బలస్య భవితా
పుత్రో నామ్నా బృహద్రణః । ఉరుక్షత స్తత స్తస్య వత్సప్రీతో భవిష్యతి ॥ ౯ ॥ ప్రతివ్యోమ స్తతో భాను ర్దివాకో వా
హినీపతిః । సహదేవ స్తతో వీరో బృహదశ్వోఽథ భానుమాన్ ॥ ౧౦ ॥ ప్రతీకాశ్వో భానుమతస్సుప్రతీక స్తత స్సుతః ॥
భవితా మెరుదేవోఽథ సునక్షత్రోఽథ ఋక్షకః ॥ ౧౧ ॥ తస్మాన్తరిక్ష స్తత్పుత్ర స్సుతప స్తదమిత్రజిత్ । బృహద్వా
జి స్తత స్తస్యాపి బర్హి స్తస్మా ద్ధనంజయః ॥ ౧౨ ॥ రణఞ్జయ స్తస్య సుత స్సఞ్జయో భవితా తతః । తస్మాచ్ఛాక్యోఽథ
శుద్ధోదో లాఙ్గల స్తత్సుత స్స్మృతః ॥ ౧౩ ॥ తతః ప్రసేనజి త్తస్మాత్ క్షుద్రకో భవితా తతః । కుణకో భవితా తస్మా
త్సురథ స్తనయ స్తతః ॥ ౧౪ ॥ సుమిత్రో నామ నిష్ఠాన్త స్త్వేతే బార్హద్బలాన్వయాః । ఇక్ష్వాకూణామయం వంశ
స్సుమిత్రాన్తో భవిష్యతి । యత స్తం ప్రాప్య రాజానం సంస్థాం ప్రాప్స్యతి వై కలౌ ॥ ౧౫ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే నవమస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నిమిరిక్ష్వాకుతనయో వసిష్ఠమవృత ర్త్విజమ్ । ఆరభ్య సత్రం సోఽప్యాహ శక్రేణ ప్రాగ్వృతోఽస్మి
భోః ॥ ౧ ॥ తం నిర్వర్త్యాగమిష్యామి తావన్మాం ప్రతిపాలయ । తూష్ణీమాసీద్గృహపతిస్సోఽపీన్ద్రస్యాకరోన్మ
ఖమ్ ॥ ౨ ॥ నిమిశ్చలమిదం విద్వాన్సత్రమారభతాత్మవాన్ । ఋత్విగ్భిరపరై స్తావన్నాగమద్యావతా గురుః ॥ ౩ ॥

త్విగ్భిస్సత్రమారబ్ధవాన్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ శిష్యేతి ॥ తతో. గురుర్వసిష్ఠ-శ్శక్రస్య-మఖంనిర్వర్త్యఆగతఃశిష్యస్యనిమే. ర్వ్యతిక్రమం.వీక్ష్యా.శపత్.కిమితి-పణ్డితమాత్మానంమన్యతఇతితథా-తస్యనిమే-ర్దేహః. పతతాంవియుజ్యతా,మితి.నిమేఇతిపాఠే.హేనిమే.పణ్డితమానిన.స్తవదేహః-పతతామిత్యర్థః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ నిమిరితి ॥ త,దాకర్ణ్య,నిమిరపి-ధర్మానువర్తినే. గురవేవసిష్ఠాయ.ప్రతిశాపం.దదౌ.కిమితి-విత్తలోభా.ద్ధర్మ-మజానత-స్తవాపి-దేహః, పతతా - మితి ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ ఇతీతి॥ఇతీత్థం వద.న్నధ్యాత్మకోవిదో-నిమి-స్స్వం, దేహంత్యాజ-తథా,ఽస్మత్ప్రపితామహఃవసిష్ఠోఽపి-త్యక్తదేహః. పున-ర్మిత్రావరుణయోరూర్వశీదర్శనాత్ప్రస్కన్నవీర్యయో-స్తస్యాంజజ్ఞే-అత్రోర్వశీదర్శనాన్మిత్రావరుణయోఃస్కన్నం రేతస్తాభ్యాంతత్కుమ్భేనిషిక్తంతస్మాజ్జజ్ఞేఽస్మత్ప్రపితామహఇతీతిహాసోఽనుసన్ధేయః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ అథ-తంత్యక్తంనిమేర్దేహం-సుగన్ధివస్తుషుపరిమళద్రవ్యేషుగన్ధతైలేషు-నిధాయ-మునిసత్తమాఃఋత్విజ-స్సత్రయాగసత్య-థానన్తరం-తత్రసమాగతాన్- దేవా,నూచుః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ రాజ్ఞఇతి ॥యది-యూయం - ప్రభవఃజీవయితుంసమర్థాః-ప్రసన్నాశ్చ-తర్హి , రాజ్ఞోనిమే-రయం-దేహో, జీవత్వితి-తతో-దేవై - స్తథేతిజీవత్వయందేహఇత్యు-క్తేసతి-నిమిః-ప్రాహ ॥ తదేవాహమాభూదిత్యాదినావిదేహఉష్యతామిత్యతఃప్రాక్తనేన॥దేహబన్ధనందేహయోగః - పున-ర్మమ-మాభూత్-తత్ర హేతుంవదన్నాహ॥ యస్యేతి॥మునయో - వియోగభయకాతరాః దేహయో-గసతిపునర్వియోగస్స్యాత్ - అతోవియోగభయదుఃఖోదర్కత్వా-త్పూర్వం , యస్యదేహస్య , యోగంనవాఞ్ఛన్తీత్యర్థః-కిన్తు-హరిమేధసో - భగవత-శ్చరణామ్భోజమేవ-భజన్తే హరిరాశ్రితానాంసంసృతిబన్ధంహరతీతితథా - సచాసౌ

శిష్యవ్యతిక్రమంవీక్ష్యనిర్వర్త్యగురురాగతః। అశపత్పతతా*దేహో ❀నిమేఃపణ్డితమానినః ॥ ౪ ॥ నిమిఃప్రతి
దదౌశాపంగురవేధర్మవర్తినే। తవాపిపతతాం*దేహోలోభాద్ధర్మమజానతః॥ ౫ ॥ఇత్యుత్ససర్జస్వందేహం
నిమిరధ్యాత్మకోవిదః। మిత్రావరుణయోర్జజ్ఞేహ్యూర్వశ్యాంప్రపితామహః॥ ౬ ॥గన్ధవస్తుషుతద్దేహంనిధాయ
మునిసత్తమాః। సమాప్తేసత్రయాగేఽథదేవానూచుస్సమాగతాన్॥ ౭ ॥ రాజ్ఞోజీవతుదేహోఽయంప్రస
న్నాఃప్రభవోయది। తథేత్యుక్తేనిమిఃప్రాహమాభూన్మేదేహబన్ధనమ్॥ ౮ ॥ యస్యయోగంనవాఞ్ఛన్తివియో
గభయకాతరాః। భజన్తిచరణామ్భోజంమునయోహరిమేధసః॥ ౯ ॥దేహంనావరురుత్సేఽహందుఃఖమోహ
భయాశ్రయమ్। సర్వత్రాస్యయతోమృత్యుర్మత్స్యానాముదకేయథా॥ ౧౦ ॥దేవాఊచుః॥విదేహఉష్యతాం
కామంలోచనేషుశరీరిణామ్। ఉన్మేషణనిమేషాభ్యాంలక్షితోఽధ్యాత్మసంస్థితః ॥ ౧౧ ॥ అరాజకభయంనృ
ణాంమన్యమానామహర్షయః। దేహంమమన్థుస్స్మనిమేఃకుమారస్సమజాయత॥ ౧౨ ॥ జననాజ్జనకస్సోఽభూ
ద్వైదేహస్తువిదేహజః। మిథిలోమథనాజ్జాతోమిథిలాయేననిర్మితా॥ ౧౩ ॥ తస్మాదుదావసుస్తస్యపుత్రోఽభూ
న్నన్దివర్ధనః।తతస్సుకేశస్తస్యాపిదేవరాతోమహీపతే॥ ౧౪ ॥తస్మాద్బృహద్రథస్తస్యమహావీర్యస్సుహృత్పితా।
సుహృదోధృష్టకేతుర్వైహర్యశ్వోఽథమరుస్తతః ॥ ౧౫ ॥ మరోఃప్రతిన్దకస్తస్మాజ్జాతఃకృతరథోయతః। దేవ

మేధాస్తేషామిష్టప్రాపణానిష్టపరిహారౌయుక్తజ్ఞానవాన్ తస్య ❀ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ❀ దేహమితి ॥ అతో,హం,దుఃఖాదినిమిత్తభూతం-దేహం - నావరురుత్సే అవరోద్ధుంగ్రహీతుంనేచ్ఛామి - యతోదేహస్యావరోధా- దస్యదేహినః-సర్వదాపునఃపునరితిభావః - మృత్యు-రనువర్తతఇతి శేషః-యథో -దకే,వసతాం-మత్స్యానాం-మృత్యుః-పౌనఃపున్యేన-తద్వదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఇత్థముక్తా దేవాఊచుః॥ విదేహఇతి ॥ నిమి-ర్విదేహఏవసన్ అధ్యాత్మసంస్థితఃసూక్ష్మదేహస్థితిమాన్ - కామంయథేచ్ఛం-శరీరిణాం -లోచనేషూ-న్మేషనిమేషాభ్యాం - లక్షిత- స్తత్ప్రవర్తకత్వేనసూచిత-ఉష్యతాం-ఏవంచయుష్మాభిఃప్రార్థితమస్యజీవితమపేభవిష్యతి-నచస్థూలదేహసంబన్ధఇతిభావః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ తదేవంమృతాదపినిమేర్దేహాద్వంశప్రవృత్తిందర్శయతి॥అరాజకభయమితి ॥ నృణా- మరాజకత్వనిమిత్తం,భయం-మన్యమానాస్సంభావయన్తో-మహర్షయో-నిమే - ర్దేహం-మమన్థుఃమథితవన్తః-తతః-కుమార-స్సమజాయత ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తస్యఅన్వర్థానిత్రీణినామాన్యాహ ॥జననాదితి॥ జననాదనితరసాధారణజన్మనోనిమిత్తా,జ్జనకపదాభిధేయో-బభూవ , యద్వా , స్వదేహద్వారాజనయితృత్వాజ్జనకః - విదేహాతఃజీవవియుక్తాద్దేహా-జ్జాతత్వా,ద్విదేహాఖ్యః-మథనాజ్జాతత్వాన్మిథిలః-యేనమిథిలశబ్దాభిధేయేన - నిర్మితత్వా - త్పుర్యపి మిథిలాఖ్యా బభూవేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తస్మాదితి॥తస్మాన్మిథిలా-దుదావసు-ర్వ్యజాయతేత్యనుషఙ్గః-తస్యోదావసో-నన్దివర్ధనః-పుత్రో - బభూవతతోనన్దివర్ధనా-త్సుకేశ , స్తస్యాపిసుకేశస్యాపి-దేవరాతః- పుత్రః- హేమహీపతే ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తస్మాద్దేవరాతా-ద్బృహద్రథః-తస్యబృహద్రథస్య - మహావీర్య- స్తత్పుత్రంవదన్ తంవిశినష్టి-సుహృత్పితేతి-సుహృదఃపుత్రస్యాపితేత్యర్థః-సుహృదఃపుత్రోధృష్టకేతుః-అథ-ధృష్టకేతోః - హర్యశ్వ- స్తతోహర్యశ్వా - న్మరుః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ మరోః-పుత్రః-ప్రతిన్ధకః- తస్మాత్ప్రతిన్ధకా-

---

౪ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ నిమేపణ్డితమానినః.

తత్కృతరధో-జాతః-తంవిశింషన్ తత్పుత్రమాహ - యతఃకృతరధా,ద్దేవమీఢో-జాతఇత్యనుషఙ్గః-తస్య దేవమీఢస్య - సుతో-విధృతః-అరవిధృతా-న్మహాధృతిః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తతో మహాధృతేః-కృతిరాతః-తస్మాత్కృతిరాతా,న్మహారోమా,జాతః-తత్సుతో మహారోమ్ణస్సుతః-స్వర్ణరోమా-తస్యస్వర్ణరోమ్ణః-హ్రస్వరోమా - వ్యజాయత ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతో హ్రస్వరోమ్ణః-సీరధ్వజో-జజ్ఞే-తస్మిన్ సీరధ్వజశబ్దప్రవృత్తౌనిమిత్తమాహ ॥ యతో హ్రస్వరోమస్య-యజ్ఞార్థం- మహీంభువం-కర్షతఃకర్షయతస్సతః-సీరాల్లాఙ్గలాగ్రాత్సీతాదాశరథేర్భార్యా , పూర్వంభూమిస్థాసతీ-జాతాప్రాదుర్భూతా-తస్మాన్నిమిత్తా-ద్ధ్రస్వరోమస్సీరధ్వజశబ్దాభిధేయో-బభూవ-సీరఏవధ్వజవత్ఖ్యాతి హేతుఃయస్య - ససీరధ్వజః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తస్యసీరధ్వజస్య-పుత్రః-కుశధ్వజః-తతఃకుశధ్వజా - ద్ధర్మధ్వజః-హేనృప-దర్మధ్వజస్య,ద్వౌ,పుత్రౌ,తౌచ,కృతధ్వజమితధ్వజాఖ్యౌ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తత్రకృతధ్వజాత్కేశిధ్వజః-మితధ్వజాత్తు-ఖాణ్డిక్యో-జాతః-హేరాజన్-కృతధ్వజసుతః- కేశిధ్వజో - బ్రహ్మవిద్యాయాంప్రవీణః-ఖాణ్డిక్యస్తు-కర్మయోగయాథాత్మ్యవిత్-సచ - కేశిధ్వజా-ద్భీతో- గతః-తస్యకేశిధ్వజస్య,సుతో-భానుమాన్-బభూవ,తత్సుతో భానుమత్సుతః-శతద్యుమ్నః ❁ ॥ ౨౦ ॥౨౧ ॥ ❁ తస్మాచ్ఛతద్యుమ్నాచ్ఛుచి-స్తనయో,ఽభూ,త్తతశ్శుచే,స్సనద్వాజో-ఽభవత్,సనద్వాజా,దూర్ధ్వకేతుః-అథోర్ధ్వకేతో,రజ,స్సచ,పురజిత్సుతో యస్యతథాభూతః ❁ ॥౨౨॥ ❁ తస్యాపిపురుజితోపి

మీఢస్తస్యపుత్రో విధృతోఽథమహాధృతిః॥ ౧౬ ॥కృతిరాతస్తతస్తస్మాన్మహారోమాఽథతత్సుతః । స్వర్ణరోమా
సుతస్తస్యహ్రస్వరోమావ్యజాయత॥ ౧౭ ॥ తతస్సీరధ్వజో జజ్ఞేయజ్ఞార్థంకర్షతో మహీమ్। సీతాసీరాగ్రతో జా
తాతస్మాత్సీరధ్వజస్స్మృతః ॥ ౧౮ ॥ కుశధ్వజస్తస్యపుత్రస్తతో ధర్మధ్వజో నృపః । ధర్మధ్వజస్యద్వౌపుత్రౌకృత
ధ్వజమితధ్వజౌ ॥ ౧౯ ॥ కృతధ్వజాత్కేశిధ్వజఃఖాణ్డిక్యస్తుమితధ్వజాత్ । కృతధ్వజసుతో రాజన్నాత్మవిద్యావి
శారదః॥ ౨౦ ॥ ఖాణ్డిక్యఃకర్మతత్త్వజ్ఞో భీతఃకేశిధ్వజాద్గతః । భానుమాంస్తస్యపుత్రో భూచ్ఛతద్యుమ్నస్తుతత్సు
తః॥ ౨౧ ॥శుచిస్తత్తనయస్తస్మాత్సనద్వాజస్తతో భవత్ ।ఊర్ధ్వకేతుస్సనద్వాజాదజో ఽథపురుజిత్సుతః॥౨౨॥
అరిష్టనేమిస్తస్యాపిసుతాయుస్తస్యపార్శ్వకః।తతశ్చిత్రరథస్తస్యక్షేమాద్రిర్మిధిలాధిపః ॥ ౨౩ ॥ తస్మాద్ధేమర
దస్తస్యసుతఃకృత్యరధస్తతః । ఆసీదుపగురుస్తస్మాదుపగుప్తోఽగ్నిసంభవః॥ ౨౪ ॥ శ్వసనోఽథతతఃపుత్రస్సువ
ర్చాయత్సుభాషణః । శ్రుతస్తతో జయస్తస్మాద్విజయోఽస్యధృతస్సుతః ॥ ౨౫ ॥ ❁ శునకస్తత్సుతో జజ్ఞేవీతి
హవ్యోధృతిస్తతః । విపులాశ్వోధృతేస్తస్య కృతిస్తస్యమహావశీ ॥ ౨౬ ॥ ఏతేవైమైధిలారాజన్నాత్మవిద్యావి
శారదాః । యోగేశ్వరప్రసాదేనద్వన్ద్వైర్ముక్తాగృహేష్వపి ॥ ౨౭ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే,త్రయోదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథాతశ్శ్రూయతాంరాజన్వంశస్సోమస్యపావనః । యస్మిన్నైళాదయోభూపాఃకీర్త్య

సుతో-ఽరిష్టనేమి-స్తస్య,శ్రుతాయు,స్తస్య-పార్శ్వకః,తతఃపార్శ్వకా - చ్చిత్రరథః - తస్యచిత్రరథస్య - క్షేమాద్రిః-సచమిథిలాధిపః ఇదంపూర్వేషామపివిశేషణమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తస్మాత్క్షేమాద్రేః - హేమరథ,స్సుత - స్తస్మాత్కృత్యరథ,స్తస్మా-దుపగురు,రాసీత్,తస్మాదుపగురో-రుపగుప్తః-సచా - గ్నిసంభవఃఅగ్నేరంశాత్సంభూతః ❁ ॥౨౪॥ ❁ తతఉపగుప్తా-చ్ఛ్వసనః పుత్రో,ఽభవత్-తత,స్సువర్చాః- యత్ యస్మాత్సుభాషణో , జజ్ఞే-తతస్సుభాషణా , చ్ఛ్రుతోజజ్ఞే,తస్మాచ్ఛ్రుతా,జ్జయ-స్తస్మాజ్జయా-ద్విజయః అస్యవిజయస్య,సుతో ధృతః,వ్రతఇతిపాఠాన్తరమ్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తత్సుతోవ్రతసుత-శ్శునకః, అనఘఇతిపాఠాన్తరం,తతో,వీతిహవ్య,స్తతశ్చ,ధృతిః-ధృతే,ర్విపులాశ్వ-స్తస్య,కృతిః,తస్యకృతే,ర్మహావశీ,జజ్ఞే ❁ ॥౨౬ ॥ ❁ హేరాజ,న్నేతేకథితాః,మైథిలాఃమిథిలవంశజాః- ఆత్మవిద్యాయాం , విశారదాః , యోగీశ్వరప్రసాదేనభగవత్ప్రసాదేన,గృహేషు,వసన్తో-ఽపి,ద్వన్ద్వైస్సుఖదుఃఖాదిభి-ర్విముక్తా,బభూవుః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేత్రయోదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

తదేవంసూర్యవంశమనువర్ణ్యాథసోమవంశమనువర్ణయితుం ప్రతిజానన్ రాజ్ఞశ్శుశ్రూషాముత్పాదయతిమునిః ॥ అథేతి॥ హేరాజన్నథసూర్యవంశవర్ణనానన్తరం-మయా ,కథ్యమాన , స్సోమవంశ,శ్శ్రూయతాం,త్వయేతిశేషః॥శ్రోతవ్యతాఖ్యాపనాయవంశంవిశినష్టి ॥ పావనఇతి ॥ తత్ర హేతుమాహ॥యస్మిన్నితి॥ కీర్త్యత ఇతికీర్తనంయశః, పుణ్యం,కీర్తనం,యే

౨౬॥శ్లో ❁॥పా॥ అనఘ.

షాంతే. ఐళాదయఃపురూరవాదయో-నృపాః-యస్మిన్ సోమవంశే-కీర్త్యన్తే ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్రవంశస్యపూర్వావధింవక్తుం సోమాత్ప్రాక్తనానాహ ॥ సహస్రశిరసఇతి ॥ సహస్రంశిరాంసియస్య-తస్య-పుంసఃఅనిరుద్ధరూపిణఃపరమపురుషస్య-గర్భోదకేషుశయానస్య - నాభిరేవహ్రద- స్తస్మిన్ - య దుత్పన్నం సరోరుహంజగత్పద్మం-తస్మా - జ్జాతస్య-ధాతుశ్చతుర్ముఖస్య-సుతో-ఽత్రి-రాసీత్-సచా - త్రి-ర్గుణైః-పితృసమశ్చతుర్ముఖతుల్యః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తస్మాదత్రేః-దృగ్భ్యః - ఆనన్దాశ్రుభ్యః సోమశ్చన్ద్రః-పుత్రోఽభవత్ అతఏవా-మృతమయః,కిలేత్యాశ్చర్యే-పారాన్తరే - దృశో నేత్రాదిత్-నచైవం "చన్ద్రమామనసోజాత ,, ఇతిశ్రుతివిరోధః-తస్యైవాత్రజన్మాన్తరకథనాత్-వక్ష్యమాణదర్పస్యకారణంవదన్ సోమంవిశినష్టి॥విప్రేతి॥ బ్రహ్మణా-సోమో-విప్రాదీనాం,పతిః-కల్పితఃకృతః॥పతిత్వేనకృతఇత్యర్థః - అంబుగర్భాఃకుముదాదయః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ యస్సోమో-భువనత్రయం-విజిత్య ,రాజసూయేనాయజత్ ॥ సోమస్యపుత్రోబుధఇతికథాద్వారేణాహసార్ధైర్నవభిః ॥ పత్నీమితి ॥ బృహస్పతేః-పత్నీం-తారాంనామతారేతిప్రసిద్ధాం - దర్పాద్బలాత్ప్రసహ్యా-హృతవాన్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ససోమో- యదా - దేవానాం-గురుణాబృహస్పతినా-పునఃపున-ర్యాచితో-మదాద్దర్పా-న్నాత్యజత్ - తారామితి శేషః ॥ తదా-తత్కృతేతన్నిమిత్తం-దేవానాం-దానవానాంచ-విగ్రహోయుద్ధః జజ్ఞే ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ సురాసురాణాంవిగ్రహజన్మప్రకారమాహ ॥ శుక్రఇతి ॥ బృహస్పతేః-ద్వేషా-చ్ఛుక్రస్సాసురఃఅసురైస్సహితః-ఉడుప - ముడూనినక్షత్రాణిపాతీతితథా - తంసోమ-మగ్రహీత్ స్వపక్షపాతినమకరోదిత్యర్థః-సన్ధిరార్షః-తథా-హరోరుద్ర-స్సర్వై-ర్భూతగణై -ర్వృతః- గురోరఙ్గిరస-స్సుతం-బృహస్పతిం-స్నేహా-దగ్రహీత్ , అఙ్గిరసస్సకాశాత్ప్రాప్తవిద్యోహరఇతిహిప్రసిద్ధిః- అతోగురుసుతమిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తథాసర్వైర్దేవగణై -రుపేతో-మహేన్ద్రః-గురుంబృహస్పతి-మన్వగాదనుససార-ఏవంస్థితే-తదా - సురాణా - మసురాణాంచ-వినాశో యస్మా-త్స-సమర-స్సఙ్గ్రామ-స్తారకామయః-తారకాతారా-తస్యాఃనిమిత్తభూతాయాఆగతస్తారకామయః"తతఆగత,,ఇత్యర్థికారే"మయట్చ,,ఇతిమయట్"అభూద్బభూవ,, ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అథసోమం,నిర్భర్త్స్య-ఆఙ్గిరసా-విశ్వసృడ్బ్రహ్మా విజ్ఞాపితో-బభూవ-తత-స్తద్భయా , త్సోమ-స్తారాం-భర్త్రేబృహస్పతయే- ప్రాయచ్ఛదదాత్ ॥ తదా,పతిర్బృహస్పతి-ర్భార్యామన్తర్వత్నీం-గర్భిణీ మవైదబుధ్యత,ఆహచేతి శేషః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తదేవాహ॥గర్భమితి ॥ హేదుష్ప్రజ్ఞే-మత్క్షేత్రమాతాయాం త్వయి పరైః-రాహితం- హేతుగర్భమిదం-పరైరాహితత్వా-దాశు-గర్భం-త్యజ-గర్భేత్యక్తేభస్మీకరిష్యతీతిబిభ్యతీం ప్రత్యాహ॥నాహమితి॥సాన్తానికేసన్తత్యాధాయకేపుత్రే-అసతిఅవిద్యమానేసతి,అహం - స్త్రియం,త్వాం,నభస్మసాత్కుర్యాంనభస్మీకరోమీతి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతో, వ్రీడితాలజ్జితా,తారా - జనకస్యచన్ద్రస్యేవప్రభాయస్య,తం,కుమారం-తత్యాజప్రసూతవతీ,తత-స్తస్మిన్ కుమారే,అఙ్గిరసోబృహస్పతి,స్సోమశ్చ,స్పృహాం,చక్రే, క్షేత్రజత్వాద్వీర్యజత్వాచ్చేత్యుభయత్రహేతుద్వయంబోధ్యమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవం , స్పృహయా , మమైవా , యం , సుతో - నతవ,త్యేవం - తస్మిన్ , పుత్రనిమిత్త,ముచ్చై ,రాఙ్గీరససోమయో , ర్వివదమానయోస్సతో,ర్దేవా , ఋుషయశ్చ , పప్రచ్ఛు, స్తామితి శేషః,తదా , వ్రీడితా , సాతారాఽపి-నైవోచేనోవాచ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తతో,మాతరంతారాం,కుమారః,క్రుద్ధః-ప్రాహ,కిమితి,హేఅసద్వృత్తే,త్వం,వ్యర్థయా , లజ్జయా-మిథ్యా లజ్జయావా , కింనావోచఃనోక్తవతీ - అధునా , కస్యాపత్యం పుత్రః , అహమితి శేషః , త , న్మే మహ్యం,వదేతి - అత్ర " నత్వాంతుభస్మసాత్కుర్యామాత్మావద్యవిగూహినీ ,, మితిక్వచిత్పఠ్యతే - ఆత్మావద్యం ఆత్మదో

న్తైపుణ్యకీర్తనాః ॥ ౧ ॥ సహస్రశిరసఃపుంసో నాభిహ్రదసరోరుహాత్ । జాతస్యాసీత్సుతోధాతురత్రిఃపితృసమోగుణైః ॥ ౨ ॥ తస్మాదృగ్భ్యోఽభవత్పుత్రస్సోమోఽమృతమయఃకిల । విప్రౌషధ్యుడుగణానాంబ్రహ్మణాకల్పితఃపతిః ॥ ౩ ॥ సోఽయజద్రాజసూయేనవిజిత్యభువనత్రయమ్ । పత్నీంబృహస్పతేర్దర్పాత్తారాంనామాహరద్బలాత్ ॥ ౪ ॥ సయదాదేవగురుణాయాచితోఽభీక్ష్ణశోమదాత్ । నాత్యజత్తత్కృతేజజ్ఞెసురదానవవిగ్రహః ॥ ౫ ॥ శుక్రోబృహస్పతేర్ద్వేషాదగ్రహీత్సాసురోఽడుపమ్ । హరోగురుసుతంస్నేహాత్సర్వభూతగణైర్వృతః ॥ ౬ ॥ సర్వదేవగణోపేతోమహేన్ద్రోగురుమన్వగాత్ । సురాసురవినాశోఽభూత్సమరస్తారకామయః ॥ ౭ ॥ నివేదితోఽథాఙ్గిరసాసోమంనిర్భర్త్స్యవిశ్వసృట్ । తారాంస్వభర్త్రేప్రాయచ్ఛదన్తర్వత్నీమవైత్పతిః ॥ ౮ ॥ గర్భంత్యజాశుదుష్ప్రజ్ఞేమత్క్షేత్రేత్వాహితంపరైః । నాహంత్వాంభస్మసాత్కుర్యాంస్త్రియంసాన్తానికేఽసతి ॥ ౯ ॥ తత్యాజవ్రీడితాతారాకుమారంజనకప్రభమ్ । స్పృహామాఙ్గిరసశ్చక్రేకుమారేసోమఏవచ ॥ ౧౦ ॥ మమాయంనతవేత్యుచ్చైస్తస్మిన్వివదమానయోః । పప్రచ్ఛురృషయోదేవానైవోచే వ్రీడితాతుసా ॥ ౧౧ ॥ కుమారోమాతరంప్రాహకుపితోఽలీకలజ్జయా । కింనావోచస్త్వసద్వృత్తేహ్యాత్మావ

షం-విగూహన్త్యాచ్ఛాదయన్తీతి తథా, తాం, శేషం స్పష్టమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవం-మాతుస్సమీపే, నిర్భర్త్స్య అధిక్షేప్తారం, తం కుమారం - వీక్ష్య - బ్రహ్మా చతుర్ముఖః - రహః ఏకాన్తే తాం తారాం - ఆహూయ-సాన్త్వయన్ అనునయన్, సమప్రాక్షీత్ -కస్యాయం సుత ఇతి పృష్టవాన్। పృష్టా చ సా, శనకైః లజ్జయా శనైః - సోమస్యేత్యాహ చన్ద్రస్య సుత ఇత్యువాచ తతః- సోమః తం సుతం-అగ్రహీత్-బ్రహ్మణాఽనుజ్ఞాతోఽగృహ్ణాత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ హే నృప, ఆత్మయోనిర్బ్రహ్మా, తస్య కుమారస్య, బుధ ఇత్యభిధాం నామధేయం, చక్రే-తస్య ప్రవృత్తినిమిత్తమాహ ॥ బుద్ధ్యేతి ॥ ఉడురాట్చన్ద్రః-యేన యతో, గమ్భీరయా, బుద్ధ్యా-పుత్రేణ హేతునా-ముదం హర్షమాప ప్రాప్తవాన్-తతోఽయం బుధ ఇతి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తతో బుధాత్-పురూరవా-జాతః- కోఽసా, యః- ఇళాయాం సుద్యుమ్నః స్త్రీరూపే - ఉక్తః జాత ఇత్యుక్తః ప్రథమాధ్యాయే, సోఽయమిత్యర్థః, పురూరవస ఊర్వశ్యామాయుః ప్రముఖాః పుత్రా జజ్ఞిరే ఇతి వక్తుం కథామాహ । తస్యేత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ తస్య పురూరవసో-రూపాదీన్, ఇన్ద్రభవనే, సురర్షిణా నారదేన, గీయమానాన్ - శ్రుత్వా - ఊర్వశీ-దేవీ - స్మరశరార్దితా కామార్తా, తస్య పురూరవసస్సమీపముపేయాయ ఆజగామ॥ తత్ర-రూపం సౌన్దర్యం-ఔదార్యం వదాన్యతా-శీలం సుస్వభావ-స్సద్వృత్తిశ్చ ద్రవిణం ధనం, విక్రమః పరాక్రమః గుణశబ్దేన గామ్భీర్యధైర్యాదిసఙ్గ్రహః, నను దేవీ కుతో మనుష్యాన్తికముపగచ్ఛేత్తత్రాహ ॥ మిత్రావరుణయోరితి॥ మిత్రావరుణయోః-శాపాన్నరలోకతాం మనుష్యభావం , ఆపన్నా ప్రాప్తా సతీ , నరలోకవాసిత్వం వా ప్రాప్తేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❁ సా చ లలనా ఊర్వశీ-కన్దర్పమివ-రూపిణం సున్దరం, పురుషశ్రేష్ఠం పురూరవసం, నిశామ్య దృష్ట్వా, ధృతిం

ద్యం వదాశు మే। ౧౨ ॥ బ్రహ్మా తాం రహ ఆహూయ సమప్రాక్షీత్తు సాన్త్వయన్ । సోమస్యేత్యాహ శనకైః సో
మస్తం సుతమగ్రహీత్॥ ౧౩ ॥ తస్యాత్మయోనిరకృత బుధ ఇత్యభిధాం నృప । బుద్ధ్యా గమ్భీరయా యేన పుత్రేణా
పోడురాణ్ముదమ్ ॥ ౧౪ ॥ తతః పురూరవా జజ్ఞ ఇళాయాం య ఉదాహృతః। తస్య రూపగుణౌదార్యశీలద్రవిణవి
క్రమాన్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రుత్వోర్వశీన్ద్రభవనే గీయమానాన్సురర్షిణా। తదన్తికముపేయాయ దేవీ స్మరశరార్దితా ॥ మి
త్రావరుణయోశ్శాపాదాపన్నా నరలోకతామ్॥ ౧౬ ॥ నిశామ్య పురుషశ్రేష్ఠం కన్దర్పమివ రూపిణమ్। ధృతిం విష్ట
భ్య లలనా హ్యుపతస్థే తదన్తికమ్ ॥ ౧౭ ॥ స తాం విలోక్య నృపతిర్హర్షేణోత్ఫుల్లలోచనః। ఉవాచ శ్లక్ష్ణయా వాచా
దేవీం హృష్టతనూరుహః॥ ౧౮ ॥ పురూరవా ఉవాచ ।స్వాగతం తే వరారోహే హ్యాస్యతాం కరవామ కిమ్।సం
గచ్ఛస్వ మయా సాకం రతిర్నౌ శాశ్వతీస్సమాః॥ ౧౯ ॥ ఊర్వశ్యువాచ ॥ కస్యాస్త్వయి న సజ్జేత మనో దృష్టిశ్చ సున్ద
ర । ❁ యదఙ్గాన్తరమాసాద్య చ్యవతే హ రిరంసయా॥ ౨౦ ॥ ఏతావురణకౌ రాజన్న్యాసౌ రక్షస్వ మానద।
రంస్యేఽహం భవతా సాకం శ్లాఘ్యః స్త్రీణాం వరస్స్మృతః॥ ౨౧ ॥ ఘృతం మే వీర భక్ష్యం స్యాన్నేక్షే త్వాఽన్య

ధైర్యం-విష్టభ్య అవలమ్బ్య, తస్య పురూరవసః- అన్తికం సమీపం ఉపతస్థే ప్రాప్తవతీ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తత,స్స నృపతిః పురూరవాస్తాం లలనాం, విలోక్య-హర్షేణో, త్ఫుల్లే వికసితే, లోచనే, యస్య, హృష్టాన్యుదఞ్చితాని తనూరుహాణి రోమాణి-యస్య, తథాభూతః, శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా , వాచా- దేవీమూర్వశీ-మువాచ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తదేవాహ స్వాగతమితి॥ హే వరారోహే, తే త్వయా-స్వాగతం-హి-ఆస్యతాముపవిశ్యతాం - కిం కరవామ త్వద్విధేయా వయమిత్యర్థః, మయా సహ, సఙ్గచ్ఛస్వ సఙ్గతా భవ-నౌ ఆవయోః-శాశ్వతీస్సమాః-రతి రస్త్వితి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏవముక్తోర్వశ్యాహ ॥ కస్యా ఇతి ॥ హే సున్దర-త్వయి-కస్యాః స్త్రియాః, మనో-దృష్టిశ్చ - న సజ్జేత-సర్వస్యా అపి మనో దృష్టిశ్చ సజ్జత ఏవేత్యర్థః - ఆసక్తౌ హేతుం వదన్ విశినష్టి ॥ యస్యేతి వా-ఙ్గాన్తరం వక్షో-రిరంసయా రన్తుమిచ్ఛయా - ఆసాద్య ప్రాప్య - నారీ-న చ్యవతే నాపయాతి-యద్యస్మాదితి వా- యదఙ్గాన్నరమాసాద్యేతి పాఠాన్తరం - తదా-రమా శ్రీ - శ్శోభా-సౌన్దర్యలక్ష్మీరితి యావత్-సా-రన్తుమిచ్ఛయే-హ-త్వచ్ఛరీరే- ఆసాద్య-యత్ యస్యేతి వా-ఙ్గాత్పున, ర్న చ్యవతే నాపయాతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ మిత్రావరుణశాపావసానం భాషాభఙ్గ్యా మిషేణ జిగమిషుస్తస్యా భాషాబన్ధమాహ ॥ ఏతావితి ద్వాభ్యాం ॥ హే రాజన్-ఏతా-వురణకౌ మేషౌ-న్యాసౌ నిక్షేపరూపౌ- న్యస్తావితి పాఠే, మయేతి శేషః- మయా త్వదన్తికే నిహితావిత్యర్థః - మమ పుత్రతుల్యావిమావిత్యభిప్రాయః - పుత్రయోర్నీయమానయోః - హృతాపత్యా చేతి చ-వక్ష్యమాణత్వాత్ , తౌ -రక్షస్వ పాలయ - తద్రక్షణమేవాస్మత్సమ్మాననమిత్యభిప్రాయేణ సమ్బోధయతి-హే మానదేతి-భవతా సహాహం రంస్యే- యావదిమౌ భవాన్ రక్షితా-తావదితి శేషః , యః- శ్లాఘ్యః-స ఏవ-స్త్రీణాం - వరః-స్మృతః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ హే వీర-ఘృతమమృతం-మమ-భక్ష్యం-స్యాత్ ‹‹ అమృతం వా ఆజ్యమ్ ,,మితి శ్రుతేః మైథునాన్మైథునకాలా-

---

౨౦ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ యదఙ్గాన్నర

దన్యత్రకాలే-త్వాం - వివాససంనగ్నం,నేక్షే , యదాత్వంవివాససమాత్మానంమైథునాదన్యత్రదర్శయిష్యసితదాగమిష్యామీతిభావః,ఏవంతయాకృతంభాషాబన్ధనం , తథైవా,స్త్వితి,మహామనాః,పురూరవాః,ప్రతిపేదేఅఙ్గీచకార ✿ । ౨౨ । ✿ తదేవాహ॥ అహోఇతి ।అహోఅత్యాశ్చర్యం,తవేదం,రూపంసౌన్దర్యం,భావోఽభిప్రాయవిశేషశ్చ, నరలోకవిమోహనంనరలోకంవిమోహయతీతథా, తదుభయమితిశేషః , అత,స్త్వాం స్వయ-మాగతాం,దేవీం,కోను,మనుజో,నసేవేత , సర్వోఽపిమనుజస్సేవేతైవేత్యర్థః ✿ ॥ ౨౩ ॥ ✿తయేతి॥తత,స్తయా,యథాయోగ్యం , రమయన్త్యాక్రీడయన్త్యా,ఊర్వశ్యాసహ,పురుషశ్రేష్ఠఃపురూరవాః-సురావిహారస్త్యేష్వితితథా , తేషు-చైత్రరథప్రభృతిషు,వనేషు , ఆదిశబ్దేననన్దనపారిభద్రాదిసఙ్గ్రహః-కామంయథేష్టం, రేమే ✿ ॥ ౨౪ ॥ ✿రమమాణఇతి ॥ పద్మకిఞ్జల్కస్యగన్ధఇవదేహగన్ధోయస్యా,స్తయా,ఊర్వశ్యాసహ,నిత్యం, రమమాణః,తస్యాః,ముఖామోదేన,ముషితఃప్రలోభితస్సన్-బహూ,నబ్దగణా, న్ముముదే ✿॥ ౨౫ ॥ ✿ఆనేతుమితి॥తతః,కదాచి,దిన్ద్రః,ఊర్వశ్యా , రహితం,మహ్యంమమ,స్థానం , నాతీవ,శోభత,ఇతి,విచార్యేతిశేషః , ఊర్వశీ-మానేతుం,గన్ధర్వాన్, సమచోదయత్ప్రేషయామాస ✿॥ ౨౬ । ✿తఇతి॥తత,స్తే,గన్ధర్వా,మహారాత్రౌమధ్యరాత్రే॥మహానిశాద్వేఘటికేరాత్రౌమధ్యమయామయో ,, రితిస్మృతిః , తమసి అన్ధకారే,నిద్రాయాంవా , ప్రత్యుపస్థితేసంప్రాప్తేసతి, రాజనిపురూరవసి,న్యస్తౌపాల్యత్వేననిహితౌ , ఊర్వశ్యాఉరణకౌమేషౌ-మాయయా-జహ్రురపహృతవన్తః ✿ । ౨౭ । ✿నిశమ్యేతి॥ తదా,నీయమానయోః , పుత్రయోరురణయో , రాక్రన్దితంరోదనం , నిశమ్యాకర్ణ్యఆహేతిశేషః, జిగిమిషోస్తస్యాఃపరుషో

త్రమైథునాత్ । వివాససంతత్తథేతిప్రతిపేదేమహామనాః॥ ౨౨ ॥ అహోరూపమహోభావోనరలోకవిమోహనమ్ । కోనసేవేతమనుజోదేవీంత్వాంస్వయమాగతామ్॥ ౨౩ ॥తయాసపురుషవ్యాఘ్రోరమయన్త్యాయథార్హతః।రేమేఽమరవిహారేషుకామంచైత్రరథాదిషు॥ ౨౪ ॥రమమాణస్తయానిత్యంపద్మకిఞ్జల్కగన్ధయా*। తన్ముఖామోదముషితోముముదేఽబ్దగణాన్బహూన్ । ౨౫ ॥ ఆనేతుమూర్వశీమిన్ద్రోగన్ధర్వాన్సమచోదయత్ । ఊర్వశీరహితంమహ్యమాస్థానంనాతిశోభతే॥ ౨౬ ॥తఉపేత్యమహారాత్రౌతమసిప్రత్యుపస్థితే। ఊర్వశ్యారణకౌజహ్రుర్న్యస్తౌరాజనిమాయయా॥ ౨౭ ॥నిశమ్యాక్రన్దితందేవీపుత్రయోర్నీయమానయోః॥హతాస్మ్యహంకునాథేననపుంసా*వీరమానినా॥ ౨౮ ॥యద్విస్రమ్భాదహంనష్టాహృతాపత్యాచదస్యుభిః । యశ్శేతేనిశిసంత్రస్తోయథానారీతథాపుమాన్ ॥ ౨౯ ॥ (ముఞ్చముఞ్చాశ్వపసరబాహూమద్గాత్రవేష్టితౌ । అతీవకాతరోహన్త్వం మాయయాయోతిలమ్పటః) ॥ ౩౦ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతివాక్సాయకైర్విద్ధఃప్రతోదైరివకుఞ్జరః।నిశినిస్త్రింశమాదాయవివస్త్రోఽభ్యద్రవద్రుషా ॥ ౩౧ ॥ తేవిసృజ్యోరణౌతత్రవిద్యోతన్తేస్మవిద్యుతః । ఆదాయమేషావాయాన్తంనగ్నమైక్షతసాపతిమ్॥ ౩౨ ॥ఐలోఽపిశయనేజాయామపశ్యన్విమనాఇవ । తచ్చిత్తోవిక్లబశ్శోచన్బభ్రామోన్మత్తవన్మహీమ్॥ ౩౩ ॥ సతాంవీక్ష్యకురుక్షేత్రేసరస్వత్యాంచతత్సఖీః । పఞ్చప్రహృష్టవదనఃప్రాహసూక్తంపురూరవాః॥ ౩౪ ॥అయిజాయేతిష్ఠతిష్ఠఘోరేనత్యక్తుమర్హసి।మాంత్వమద్యాప్యనిర్వృత్యవచాంసికృ

క్తిమాహ॥ హాహతాస్మీతిసార్ధేన ॥ కుత్సితనాథేన-నపుంసానపుంసకేన , అవీరమాత్మానంవీరంమన్యతఇతివీరమానీ-తేనా,నేనా,హం,హతాస్మి ✿ ॥ ౨౮ ॥ ✿యస్యాస్యకునాథస్య,విస్రమ్భాత్ విశ్వాసా,దహం,దస్యుభి,ర్హృతే,అపత్యేపుత్రౌ,యస్యాః,సా,నష్టప్రాయా,అభవం-యథా,నారీ,దివాఅహ్ని , సంత్రస్తాసతీ , శేతే,తథా,యోఽయం,పుమానపి, శేతే,అత్రాన్తరాక్వచిత్పుస్తకేషు ,, ముఞ్చముఞ్చాశ్వపసరబాహూమద్గాత్రవేష్టితౌ । అతీవకాతరోహన్తుంమామయంయాతిలమ్పట,, ఇత్యధికఃశ్లోకఃపఠ్యతే,తత్రాయమపితస్యాఃపురుషోక్తిరూపఏవ ,మద్గాత్రే,వేష్టితౌ, బాహూ,ముఞ్చముఞ్చఅపగచ్ఛ,అయం,మాం,హన్తుం,కాతరోభీతః,లమ్పటశ్చ,యాతీ-తిన్నా ✿॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ✿ఇతీ-దృశై,ర్వాగ్రూపై,స్సాయకై రిషుభిః,ప్రతోదైరఙ్కుశైః,కుఞ్జరఇవ,విద్ధః,పురూరవాః,నిస్త్రింశంఖడ్గ,మాదాయ,వివస్త్రోనగ్నః,రుషా,నిశిరాత్రా,వభ్యద్రవత్ ✿ ॥ ౩౧ ॥ ✿ తదా, తేగన్ధర్వా,ఉరణౌ,తత్రవిసృజ్య, విద్యుతఃవిద్యుతఇవ,విద్యోతన్తేస్మ , యద్వా,విసృజ్యజగ్మురితిశేషః,తదా , విద్యుత స్తటితోఽపి,విద్యోతన్తేస్మేత్యర్థః , తదా-మేషా-వాదాయా-గచ్ఛన్తం,నగ్నం,పతిం , సాఊర్వశీ-దదర్శ, తతో-భాషాభఙ్గాన్నిర్లజ్జాగామేతిచజ్ఞేయమ్ ✿ । ౩౨ । ✿తత,ఐలఃపురూరవాః, శయ్యాయాం-జాయా-మపశ్యన్-దుఃఖితమనా,స్తస్యామేవచిత్తంయస్యసః,విక్లబఃఅధృష్ట-శ్శోచ-న్నున్మత్తవ-న్మహీం-బభ్రామ ✿ ॥ ౩౩ ॥ ✿ఏవంపృథ్వీమటన్-సపురూరవాః,కురుక్షేత్రేసరస్వత్యా,స్తీరే-తామూర్వశీం,తత్సఖీశ్చ,పఞ్చ,పశ్యన్,ప్రహృష్టంవదనంయస్యసః,సూక్తంశోభనంవచః,ప్రాహ ✿॥ ౩౪ ॥✿ తదేవాహ ॥ అయిఇతిద్వాభ్యాం । అయీత్యవ్యయంసమ్బోధనార్థకం,అయిజాయే , హేభార్యే,తిష్ఠతిష్ఠ , , ఘోరే దుఃఖే-త్య

త్తుం పాతయితుం,మామితి శేషః,నార్హసి , అద్యాపి-మన్త్రాఃరహస్సల్లాపాః , అనిర్వృత్తాఅసమాప్తాః , వచాంసికృణవావహైగోష్ఠీంకరవావహై,కృపణవాదసహితసల్లాపవిశేషమావాంకరవావేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ హేదేవి-త్వయాహేతుభూతయా-దూరం , హృతఃనీతః-సుదేహఃకమనీయోదేహః-మమేతి శేషః, అత్ర,పతతి , ఏవంసతి-తం దేహం-వృకా-గృధ్రాశ్చ, ఖాదన్తిఖాదిష్యన్తి , ఏవంచ,త్వత్ప్రసాదస్య,స్పదంవిషయో-నభవిష్యతి, ఇదంతత్ప్రసాదంపునస్సంభావయతోరాజ్ఞోవచః, సుదేవోఽయమితిపాఠాన్తరం,తదాఽయమర్థః , పురూరవాస్స్వయమేవాత్మానమపరోక్షవన్నిర్దిశతి , సుదేవఃపురూరవశ్శరీరస్థశ్చేతనోలక్షితః-వృకాఃఇన్ద్రియాణి-బాధకత్వాత్-గృధ్రాః "గృధూఅభికాంక్షాయాం" లోలుపాఇత్యర్థః , తచ్ఛబ్ద ఊర్వశీవిషయః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అథోర్వశీప్రాహ॥మామృషేతి॥త్వం,మృషాపురుషఃమిథ్యాప్రతిజ్ఞఃపురుషో-మాసిమాభూః-ధీరోభవేత్యర్థః , మామృథాఇతిపాఠే-మామ్రియస్వేత్యర్థః , ఏవంచే-మే-వృకా,స్త్వాం , మాస్మాద్యుఃమాఖాదిషుఃనఖాదిష్యన్తీత్యర్థః,క్వాపి,స్త్రీణాం,సఖ్యం , నస్థిరం,యథా-వృకాణాం,తద్వత్ స్త్రీణామపిహృదయమ్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తదేవప్రపఞ్చయతి ॥ అకరుణాఃకృపారహితాః,క్రూరస్వభావాశ్చ,దుర్మృష్టాఃక్షమారహితాః , ప్రియేనిమిత్తేసాహసంయాసాంతాశ్చ,హియస్మా,దల్పార్థేఅల్పప్రయోజనేనిమిత్తే-విస్రబ్ధంవిశ్వస్తంపతిం-భ్రాతరంవా-ఘ్నన్తి ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ విధాయేతి ॥కించా-లీకవిస్రమ్భంకపటవిశ్వాస-మజ్ఞేషుస్వాభిప్రాయానభిజ్ఞేషు-విధాయ-త్యక్తంసౌహృదంయాభిస్తథాభూతాః,నవంనవం,కాన్తమభీప్సన్త్యఃకామయమానాః-పుంశ్చల్యఃవ్యభిచారిణ్యః,స్వైరాస్స్వచ్ఛన్దాన్వృత్తిర్యాసాం-తాశ్చ,భవన్తి- అతోమత్సఖ్యం

ణవావహై। ౩౫ । ❁ సుదేహోయంపతత్యద్య దేవిదూరంహృతస్త్వయా। ఖాదన్త్యేనంవృకాగృధ్రాస్త్వ
త్ప్రసాదస్యనాస్పదమ్॥ ౩౬ ॥ ఊర్వశ్యువాచ॥ † మామృషాపురుషోఽసిత్వంమాస్మత్వాఽద్యుర్వృకాఇమే।
క్వాపిసఖ్యంనవైస్త్రీణాంవృకాణాంహృదయంయథా । ౩౭ ॥ స్త్రియోహ్యకరుణాఃక్రూరాదుర్మృష్టాఃప్రి
యసాహసాః । ఘ్నన్త్యల్పార్థేఽపివిస్రబ్ధంపతింభ్రాతరమప్యుత। ౩౮ ॥ విధాయాలీకవిస్రమ్భమజ్ఞేషుత్యక్త
సౌహృదాః । నవంనవమభీప్సన్త్యఃపుంశ్చల్యస్స్వైరవృత్తయః। ౩౯ ॥సంవత్సరాన్తేహిభవానేకరాత్రంమ
యేశ్వర । వత్స్యత్యపత్యానిచ తేభవిష్యన్త్యపరాణిభోః। ౪౦ ॥అన్తర్వత్నీముపాలక్ష్యదేవీంసప్రయయౌపు
రీమ్। పునస్తత్రాగతోఽబ్దాన్తేహ్యూర్వశీంవీరమాతరమ్ ॥ ౪౧ । ఉపలభ్యతయాయుక్తస్సమువాసముదాని
శామ్।అథైనమూర్వశీప్రాహకృపణంవిరహాతురమ్ । ౪౨ । గన్ధర్వానుపధావేమాంస్తుభ్యందాస్యన్తిమామి
తి । తస్యసంస్తువతస్తుష్టాఅగ్నిస్థాలీందదుర్నృప। ౪౩ ।ఊర్వశీంమన్యమానస్తాంసోఽబుధ్య ❁ విచరన్వనే। స్థా
లీంన్యస్యవనేగత్వాగృహాంస్తత్రోషితోనిశి । ౪౪ । త్రేతాయాంసంప్రవృత్తాయాంమనసిత్రయ్యవర్తత । స్థా
లీస్థానగతోఽశ్వత్థంశమీగర్భంవిలక్ష్యసః। ౪౫ ।తేనద్వేఅరణీకృత్వాహ్యూర్వశీలోకకామ్యయా । ఊర్వశీం

త్యజేతిభావః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ సంవత్సరేతి॥ హే-ఈశ్వరభర్తః,భవాన్-సంవత్సరాన్తే-ఏకస్యాంరాత్ర్యాం,మయాసహ-వసతు-తథాసత్య,పరాణ్యప్య-పత్యాని,నౌఆవయోర్భవిష్యన్తి,అపరాణీతివచనాత్స్వస్యాఅన్తర్వత్నీత్వమావేదితమ్ ❁ । ౪౦ ॥ ❁ అన్తర్వత్నీమితి ॥ తద్వచనాత్తాం దేవీం , అన్తర్వత్నీంగర్భిణీ-ముపాలక్ష్య-సపురూరవాఃపురీం - స్వాంయయౌ-తతః-పునస్సంవత్సరాన్తే-తత్ర-రాజ్ఞ- స్సమీప-మాగతా-బభూవ-తత , స్తామూర్వశీం - వీరస్యపుత్రస్యమాతరం,పుత్రేణసహాఽగతామితిభావః-ఉపలభ్యదృష్ట్వా - యద్వా - పుత్రవతీంప్రత్యభిజ్ఞాయ-హర్షేణ,యుక్తో - రాజా,తయాసహ-తాంనిశా-మువాస॥ అథై-నం-విరహాతురంవిశ్లేషాసహిష్ణుంపురూరవస-మూర్వశీ,ప్రాహ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ❁ కిమితి,త్వ,మిమాన్-గన్ధర్వా-నుపధావ-స్తుత్యాప్రీతాన్కురు- తేచ తుభ్యం-మాం-దాస్యన్తి-మల్లోకప్రాప్తిసాధనందర్శయిష్యన్తీతి-తతో- హేనృప-తస్యపురూరవసః,స్సంస్తువతః,గన్ధర్వాః,ప్రీతాస్సన్తః,తస్మై,అగ్నిస్థాలీంఅగ్న్యాధానార్థంపాత్రవిశేషం-దదుః ❁ । ౪౩ । ❁ తత,స్తామగ్నిస్థాలీ,మూర్వశీమూర్వశీప్రాప్తిసాధనభూతాం,మన్యమాన,స్స,పురూరవా,వనే,విచరన్, అబుధ్యఅజ్ఞాత్వేత్యర్థః,స్థాలీం, వనఏవ , న్యస్యనిధాయ , గృహాన్ , గత్వా , నిశిరాత్రౌ, తత్రోవాస ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ త్రేతేతి ॥ అథ , త్రేతాయాంసంప్రవృత్తాయాం త్రేతాయుగారమ్భే ప్రవృత్తేసతి , పురూరవసో , మనసి , త్రయీవేదః , అవర్తత ప్రాదురభూత్ , తత , స్సపురూరవాః - స్థాలీస్థానం , గతస్సన్ , శమ్యా , గర్భేజాత , మశ్వత్థం , విలక్ష్య , స్వమనసి , పరివర్తమానయా "శమీగర్భాదగ్నింమన్థతి" ,ఇతిశ్రుత్యాశమీగర్భస్యాశ్వత్థస్యాగ్నిమథనసాధనతామవబుధ్యేత్యపిజ్ఞేయమ్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ తేనా

---

౩౬ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ సుదేవోఽయంపతత్యద్య ౩౭ ॥ శ్లో † పా ॥ మామృథాఃపురుషోఽసి.

శ్వత్థేన ద్వే - అరణీ మన్థనకాష్ఠే - కృత్వా - ఊర్వశీలోకేచ్ఛయా - మన్త్రతః మథనప్రకాశకమన్త్రప్రయోగపూర్వకం - మథన్ అరణిమూర్వశీం - ముత్తరారణిం, స్వాత్మానం ఉభయోరరణ్యోర్మధ్యే - య-తాత్స్థం - విదుః - తత్ప్రజననం పుత్రం - ధ్యాయన్ - మమన్థేతి శేషః ❁ ॥౪౬॥ ❁ తస్య తేన కృతాత్, నిర్మథనాత్, విభావసురగ్నిః - జాతః, కథంభూతః, జాతం, వేదో ధనం భోగ్యం యస్మాత్తథాభూతః, స, విభావసుస్త్రయ్యా, విద్యయా - తద్విహితేనాధానసంస్కారేణ - త్రివృత్, దాహవనీయాదిరూపస్సన్, రాజ్ఞా పురూరవసా, పుత్రత్వే, కల్పితః - పుణ్యలోకప్రాపకత్వాత్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ తదాహ ॥ తేనేతి॥ తేన విభావసునా యజ్ఞఫలదం, సర్వదేవతాశరీరకం, ఆశ్రితార్తిహరం, భగవన్తమధోక్షజం, ఊర్వశీలోకం, కామయమానః - పురూరవాః, అయజత ఆరాధితవాన్ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ నన్వనాదివేదబోధితో బ్రాహ్మణాదీనామిజ్యానేకదేవతాయజనేన స్వర్గప్రాప్తిహేతుః కర్మమార్గః కథమాధునికస్స్యాదితి వర్ణ్యతే॥ తత్రాహ॥ ఏక ఏవేతి ద్వాభ్యాం॥ పురా కృతయుగే - సర్వాసాం - వాచాం - బీజభూతః - ప్రణవ - ఏక ఏవ, వేదః - దేవశ్చ నారాయణ, ఏక ఏవ, నాన్యః, అగ్నిశ్చ, క ఏవ, లౌకికః వర్ణశ్చ, క ఏవ హంసాఖ్యః ❁ ॥౪౯॥ ❁ హే నృప - త్రయీ వేదత్రయం తు - త్రేతాముఖే, పురూరవసస్సకాశాదేవాసీత్ - అయం భావః, కృతయుగే సత్త్వప్రధానాః ప్రాయశస్సర్వే - రజఃప్రధానే తు త్రేతాయుగే వేదాదివిభాగేన కర్మమార్గః పురూరవసస్సకాశాత్ప్రకటో బభూవేతి, తతో - రాజా పురూరవాః - అగ్నిరూపయా - ప్రజయా పుత్రేణ హేతుభూతేన, గన్ధర్వలోక, మేయివాన్ ప్రాప ❁ ॥ ౫౦॥ ❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

మన్త్రతో ధ్యాయన్నధరారణిముత్తరామ్ ॥ ఆత్మానముభయోర్మధ్యే యత్తత్ప్రజననం విదుః॥ ౪౬ ॥ తస్య నిర్మథనాజ్జాతో జాతవేదా విభావసుః । త్రయ్యా స విద్యయా రాజ్ఞా పుత్రత్వే కల్పితస్త్రివృత్॥ ౪౭ ॥ తేనాయజత యజ్ఞేశం భగవన్తమధోక్షజమ్ । ఊర్వశీలోకమన్విచ్ఛన్సర్వదేవమయం హరిమ్ ॥ ౪౮ ॥ ఏక ఏవ పురా వేదః ప్రణవస్సర్వవాఙ్మయః । దేవో నారాయణో నాన్య ఏకోఽగ్నిర్వర్ణ ఏవ చ ॥ ౪౯ ॥ పురూరవస ఏవాసీత్త్రయీ త్రేతాముఖే నృప । అగ్నినా ప్రజయా రాజా లోకం గాన్ధర్వమేయివాన్ ॥౫౦॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే నవమస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఐళస్య చోర్వశీగర్భాత్షడాసన్నాత్మజా నృప । ఆయుశ్శ్రుతాయుస్సత్యాయూ రయోఽథ విజయో జయః ॥ ౧ ॥ శ్రుతాయోర్వసుమాన్పుత్రస్సత్యాయోస్తు ❁ శ్రుతఞ్జయః । రయస్య సుత ఏకశ్చ జయస్య తనయో † ఽమితః ॥ ౨ ॥ భీమస్తు విజయస్యాథ కాఞ్చనో హోత్రకస్తతః । తస్య జహ్నుస్సుతో గఙ్గాం గణ్డూషీకృత్య యోఽపిబత్ ॥ ౩ ॥ జహ్నోస్తు పూరుస్తత్పుత్రో బలాకశ్చాత్మజోఽజకః । తతః కుశః కుశస్యాపి కుశామ్బో మూర్తయో వసుః॥ కుశనాభశ్చ చత్వారో గాధిరాసీత్కుశామ్బతః॥ ౪ ॥ తస్య సత్యవతీం కన్యామృచీకోఽయాచత ద్విజః । వరం విసదృశం దృష్ట్వా గాధిర్భార్గవమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ఏకతశ్శ్యామకర్ణానాం హయానాం చన్ద్రవర్చసామ్ । సహస్రం దీయ

ఐలస్య పురూరవసః ఊర్వశీగర్భాత్, సంవత్సరాన్తే సకృద్రాత్రౌ సఙ్గతాయా ఊర్వశ్యా ఉదరాత్ - హే నృప, షట్ ఆత్మజాః - ఆసన్ - తే చాయ్వాదిసంజ్ఞాః ❁ ॥౧ ॥ ❁ శ్రుతాయోరితి॥ తత్ర - శ్రుతాయుప్రభృతీనాం షణ్ణాం వంశానల్పాదిక్రమేణాహ॥ శ్రుతాయోః - పుత్రో, వసుమాన్, సత్యాయోః - పుత్రస్తు, ధనంజయః, శ్రుతఞ్జయ ఇతి పాఠాన్తరం, ఏకసంజ్ఞశ్చేతి, ద్వౌ, పుత్రౌ, జయస్య తు, తనయో, విభుః, అమిత ఇతి పాఠాన్తరం - తదా తత్సంజ్ఞః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ విజయస్య తు, భీమః, పుత్రః, తస్య తు, కాఞ్చనః ఆయోస్తు పుత్రాస్సప్తదశ వక్ష్యన్తే, తతః కాఞ్చనాద్వసుమతో వా, హోత్రకః - జజ్ఞ ఇతి శేషః, తస్య హోత్రకస్య, సుతో - జహ్నుః, తం విశినష్టి యో జహ్నుర్గణ్డూషీకృత్య, గఙ్గామపిబత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ జహ్నోస్తు, పుత్రః, పూరుస్తత్పుత్రః, పూరుపుత్రో, బలాకస్తస్యాత్మజస్త్వజకః, తతోఽజకాత్కుశః - కుశస్య తు, కుశామ్బాదయశ్చత్వారః, పుత్రాః తత్ర, కుశామ్బాద్గాధిరాసీత్ జజ్ఞే ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ గాధేః పుత్రోఽపి విశ్వామిత్రో బ్రహ్మర్షిరభూదిత్యుత్తరాధ్యాయే వక్ష్యతి "గాధేరాసీన్మహాతేజా" ఇత్యాదినా, తత్ర తావదుపోద్ఘాతత్వేన భృగువంశభవస్య రుచికస్య చరితం ప్రసక్తానుప్రసక్త్యా పరశురామావతారతచ్చరిత్రాదికం చాహ॥ తస్య సత్యవతీమిత్యాదినా॥ తస్య గాధేః - కన్యాం దుహితరం, సత్యవత్యాఖ్యాం, ఋచికాఖ్యో, ద్విజో - భార్గవోఽయాచత, తతో, గాధిర్వరం, విసదృశం కన్యాయా అననురూపం, దృష్ట్వా, భార్గవమృచిక - మువాచ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కిమితి॥ ఏకత ఇతి॥ దక్షిణవామయోరేకత ఏకస్మిన్పార్శ్వే, శ్యామః కర్ణో యేషాం, చన్ద్రస్యేవ వర్చో యేషాం, తేషాం, హయానామశ్వానాం, సహస్రం, కన్యాయాః, శుల్కం, దీయతాం నచేదమపి పర్యాప్తమస్మత్కన్యాయాః, యతః, కుశికాః కౌశికా వ

---

౨ శ్లో ❁ పా॥ ధనంజయః. †॥ తనయో విభుః.

య-మితి ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ ఇతీతి॥ ఇతీత్థ-ముక్త-స్తస్య గాధే-ర్మతిం-జ్ఞాత్వా-మామననురూపం దృష్టవతో౽స్యాయం మతిరభూదితి జ్ఞాత్వా-వరుణస్యా-న్తికం గతః-తత ఆనీయ యాచ్ఞయా ప్రతిగృహ్యేత్యాదిః-తాన్ తదుక్తవిధా , నశ్వాన్-దత్వా వరాననాం-సత్యవతీ-ముపయేమే ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ స ఇతి ॥ తతః-కదాచి-త్స ఋషిః-ఋచీకః - పుత్రకామ్యయా ఆత్మనః పుత్రేచ్ఛయా పత్న్యా-శ్వశ్ర్వా పత్నీమాత్రా చ - ప్రార్థితః - ఉభయైర్బ్రాహ్మైః క్షాత్రైశ్చ మన్త్రైశ్చరుం-శ్రపయిత్వా - పత్న్యాః పుత్రార్థం బ్రాహ్మమన్త్రాభిమన్త్రితమేకం చరుం-శ్వశ్ర్వాస్తు-పుత్రార్థం క్షాత్రమన్త్రాభిమన్త్రితమపరం చ చరుం - పాచయిత్వేత్యర్థః మునిః ఋచీకః-స్నాతుం గతః ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ తావదితి॥ తావత్ యావత్స్నాత్వా మునిర్నాగతస్తావ - ద్భార్యాయాం భర్తుః స్నేహాధిక్యాత్పుత్ర్యాస్సత్యవత్యాశ్చరుం శ్రేష్ఠం మన్వానయా మాత్రా యాచితా, సత్యవతీ , స్వం-చరుం, బ్రహ్మమన్త్రాభిమన్త్రితం, స్వమాత్రే, ప్రాయచ్ఛత్ ప్రాదాత్-మాతు స్తు - చరుం క్షాత్రమన్త్రాభిమన్త్రితం, స్వయ - మదాత్ అదత్ భక్షితవతీ-దీర్ఘ వ్యత్యయ ఆర్షః ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ తత-ఆగతః-మునిః ఋచీకః, తచ్చరువినిమయరూపం కర్మ-విజ్ఞాయ-పత్నీం-ప్రాహ-కిమితి త్వం-కష్టం జుగుప్సితమకార్షీః-అత, స్తవ-పుత్రో దణ్డధరో, ఘోరో-భవితా, తవ-భ్రాతా తు-బ్రహ్మవిత్తమో భవితేతి ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ ప్రసాదిత ఇతి-తత-స్సత్యవత్యా, మైవంభూదేవం న నిగృహాణేతి-ప్రార్థితో భార్గవ ఆహ కిమితి-అథ తర్హి భవేత్పౌత్ర ఇతి తర్హి పౌత్రో ఘోరో భవితా పుత్రస్తు శాన్త ఏవేత్యాహేత్యర్థః-తత-స్సత్యవత్యాః జమదగ్ని-ర్జజ్ఞే ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ సా చేతి॥ సా చ సత్యవతీ, కౌశికీ సుమహాపుణ్యా లోకపావనీ నదీ బభూవ కౌశికీరూపేణ సస్యన్ద ఇత్యర్థః-అథ జమదగ్ని ర్యాం, రేణోస్సుతాం రేణుకాఖ్యా, మువాహ ఉపయే

తాం శుల్కం కన్యాయాః కుశికా వయమ్॥ ౬ ॥ ఇత్యుక్తస్తన్మతిం జ్ఞాత్వా గతస్స వరుణాన్తికమ్ । ఆనీయ దత్త్వా
తానశ్వానుపయేమే వరాననామ్ ॥ ౭ ॥ స ఋషిః ప్రార్థితః పత్న్యా శ్వశ్ర్వా చాపత్యకామ్యయా। శ్రపయిత్వో
భయైర్మన్త్రైశ్చరుం స్నాతుం గతో మునిః ॥ ౮ ॥ తావత్సత్యవతీ మాత్రా స్వచరుం యాచితా సతీ । శ్రేష్ఠం మ
న్వానయా౽యచ్ఛన్మాత్రే మాతురదాత్స్వయమ్॥ ౯ ॥ తద్విజ్ఞాయ మునిః ప్రాహ పత్నీం కష్టమకార్షీః। పుత్రో
ఘోరో దణ్డధరో భ్రాతా తే బ్రహ్మవిత్తమః॥ ౧౦ ॥ ప్రసాదితస్సత్యవత్యా మైవం భూదితి భార్గవః। అథ తర్హి భవే
త్పౌత్రో జమదగ్నిస్తతో౽భవత్॥ ౧౧ ॥ సా చాభూత్సుమహాపుణ్యా కౌశికీ లోకపావనీ। రేణోస్సుతాం రేణుకా
ఖ్యాం జమదగ్నిరువాహ యామ్॥ ౧౨ ॥ తస్యాం హి భార్గవఋషేస్సుతా వసుమనాదయః । యవీయాన్ జజ్ఞ ఏతే
షాం రామ ఇత్యభివిశ్రుతః॥ ౧౩ ॥ యమాహుర్వాసుదేవాంశం హైహయానాం కులాన్తకమ్ । త్రిస్సప్తకృత్వో
య ఇమాం చక్రే నిఃక్షత్రియాం మహీమ్ ॥ ౧౪ ॥ దృప్తం క్షత్రం భువో భారమబ్రహ్మణ్యమధార్మికమ్। రజస్తమో
వృతమహన్ ఫల్గున్యపి కృతే౽ంహసి॥ ౧౫ ॥ రాజోవాచ ॥ కిం తదంహో భగవతో రాజన్యైరజితాత్మభిః । కృ
తం యేన కులం నష్టం క్షత్రియాణామభీక్ష్ణశః॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ హైహయానామధిపతిరర్జునః క్షత్రియర్షభః।
దత్తం నారాయణాంశాంశమారాధ్య పరికర్మభిః॥ ౧౭ ॥ బాహూన్దశశతం లేభే దుర్ధర్షత్వమరాతిషు। అవ్యాహ

మే ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ తస్యాం హీతి॥ తస్యాం హి రేణుకాయాం-భార్గవఋషేర్జమదగ్నే-ర్వసుమనాదయః-సుతా-జజ్ఞిర ఇతి శేషః-తేషాం వసుమనాదీనాం-యవీయాన్ కనీయాన్-రామ ఇత్యభితః ప్రఖ్యాతః ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ తం విశినష్టి॥ యమితి॥ యం రామం, వాసుదేవాంశం వాసుదేవాంశావేశావతారం, ఆహుః, తదవతారయాథాత్మ్యవేదిన ఇతి శేషః-కథంభూతం-హైహయానాం కార్తవీర్యాదీనాం-కులస్యా-న్తకః-నాశకః-యో-రామ, ఇమాం, మహీం, త్రిస్సప్తకృత్వః-ఏకవింశతివారం, నిఃక్షత్రియాం క్షత్రబీజరహితాం చక్రే ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ దృప్తమితి॥ ఫల్గున్యల్పే-అంహస్యపరాధే కృతే౽పి క్షత్రం క్షత్రకుల - మహన్ హతవాన్-కథంభూతం దృప్తం గర్వితం-పృథివ్యా, భారం భారావహం-అబ్రహ్మణ్యం బ్రాహ్మణేష్వసాధు రజస్తమోభ్యాం, వృతమ్ ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ తత్ర ఫల్గున్యపి కృతే౽ంహసి క్షత్రమహన్నిత్యుక్త్యా లబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతి రాజా॥ కిమితి॥ అకృతాత్మభిర్దురాత్మభిః-రాజన్యైః-కృతం-త-దంహః కిం కిం స్వరూపం-కీదృశం చ-యేనాంహసా హేతునా-పౌనఃపున్యేన, క్షత్రియాణాం-కులం-నష్టమ్ ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ ఏవం పృష్టో మునిః కార్తవీర్యార్జునేన కృతమపరాధం వక్తుం తస్య హేతుమైశ్వర్యాదికమాహ॥ హైహయానామితి షడ్భిః॥ హైహయానాం జనపదానా-మధిపతిః-పురుషర్షభో,౽ర్జునః కార్తవీర్యః , పరికర్మభిః పరిచర్యాభిః- నారాయణాంశావతారభూతం, దత్తం దత్తాత్రేయ మారాధ్య ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ దశశతం సహస్రం -బాహూన్ - అరాతిషు శత్రుషు-దుర్ధర్షత్వం దుస్సహత్వమవ్యాహత, మిన్ద్రియాదికం యోగేశ్వరత్వమైశ్వర్యం చ, లేభే లబ్ధవాన్-ఇన్ద్రియాదీనాం సమాహారద్వన్ద్వ - స్తతో౽వ్యాహతశబ్దేన కర్మధారయః-తత్ర-ఓజో బుద్ధిబలం-తేజశ్శరీరకాన్తిః, వీర్యమిన్ద్రియబలం, యశః కీర్తిః -బలం శరీరబలం ,ఐశ్వర్యం విశినష్టి-యత్ర యస్మిన్నైశ్వర్యే అణిమాదయో గుణాః, ఏవం, లబ్ధసహస్రబాహ్వాదిరర్జునః పవనో - యథా - తద్వ, ల్లోకేష్వ,

న్యాహతగతి-ర్విచచార * ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ * స్త్రీభిరితి॥ స - కదాచిత్ - స్త్రీయఏవరత్నాని తై-రావృతః వైజయన్తీం స్రజం బిభ్రాణః-రేవామ్భసినర్మదాజలే-క్రీడన్-మదోద్రిక్త-స్సరితం రేవాం-భుజై రురోధ * ॥ ౨౦ ॥ * విప్లావితమితి॥ తదా దశాననో దిగ్విజయాయ మాహిష్మత్యాః అర్జునపుర్యాస్సమీపే నర్మదాయాం శిబిరే దేవపూజాం కుర్వన్ - తేన ప్రవాహస్యావరోధాత్ప్రతిస్రోతసః ప్రత్యుద్గతప్రవాహాయా - స్సరితో నర్మదాయా-జలై-రాప్లావితం - స్వశిబిర-మాలక్ష్య-తస్మాదప-విరమాత్మానం మన్యమానః-తస్య కార్తవీర్యస్య-తద్వీర్యం-నామృష్యన్నమమర్ష-కింతు - తమభ్యద్రవ-దితి శేషః * ॥ ౨౧ ॥ * గృహీత ఇతి॥ తతః-కృతకిల్బిషః క్రీడన్తమభిభవితుం ప్రవృత్తో-దశాననః-స్త్రీణాం-సమక్షం-యేనార్జునేన-లీలయా-గృహీతః-మాహిష్మత్యాం పుర్యాం-సన్నిరుద్ధః-పశ్చా-న్ముక్తశ్చ -యథా కపిర్గృహీతో ముచ్యతే-తద్వత్ - అనేన రావణాదప్యతిశయితవీర్యవత్త్వముక్తమ్ * ॥ ౨౨ ॥ * ఇదానీం తత్కృతమపరాధం దర్శయన్నాహ॥ స ఏకదేత్యాదినా॥ సోఽర్జునః-కదాచి- ద్విపినే-సుచిరం-మృగయాం-విచరన్ కుర్వన్ యదృచ్ఛయా- జమదగ్నే - రాశ్రమస్థాన - ముపాగమత్ ॥ ౨౩ ॥ * తస్మా ఇతి॥ తస్మై ఆగతాయ-నరదేవాయార్జునాయ-సైన్యామాత్యవాహనసహితాయ-సముని ర్జమదగ్ని- స్తపోధనో- హవిష్మత్యా కామధేన్వా, అర్హణమాతిథ్యమాహారచ్చక్రే * ॥ ౨౪ ॥ * స ఇతి ॥ తదా-సోఽర్జునః-ఆత్మన-ఐశ్వర్యాదప్య-తిశయిత-మద్భుతం-వీర్యం సామర్థ్యం-దృష్ట్వా-తదర్హణం - నాద్రియత నాదృతవాన్-కింతు-స హైహయోఽర్జునః-అగ్నిహోత్ర్యాం హోమధేనౌ-సాభిలాషో, భటాన్-దృష్ట్వా-ఋషే-ర్హవిర్ధానీం ధేనుం-హర్తు-మచూచుదత్ - తే- చోదితా-నరా - సవత్సాం క్రన్దతీం క్రోశన్తీం-హవి

తేన్ద్రియౌజశ్శ్రీతేజోవీర్యయశోబలమ్ ॥ ౧౮ ॥ యోగేశ్వరత్వమైశ్వర్యం గుణా యత్రాణిమాదయః । చచారా
వ్యాహతగతిర్లోకేషు పవనో యథా ॥ ౧౯ ॥ స్త్రీరత్నైరావృతః క్రీడన్రేవామ్భసి మదోత్కటః । వైజయన్తీం స్ర
జం బిభ్రద్రురోధ సరితం భుజైః ॥ ౨౦ ॥ విప్లావితం స్వశిబిరం ప్రతిస్రోతస్సరిజ్జలైః । నామృష్యత్తస్య తద్వీర్యం
వీరమానీ దశాననః॥ ౨౧ ॥ గృహీతో లీలయా స్త్రీణాం సమక్షం కృతకిల్బిషః । మాహిష్మత్యాం సంనిరుద్ధో ముక్తో
యేన కపిర్యథా ॥ ౨౨ ॥ స ఏకదా తు మృగయాం విచరన్విజనే వనే । యదృచ్ఛయాఽఽశ్రమపదం జమదగ్నేరుపా
గమత్॥ ౨౩ ॥ తస్మై స నరదేవాయ మునిరర్హణమాహరత్ । ససైన్యామాత్యవాహాయ హవిష్మత్యా తపోధనః ॥
స వీరస్తత్ర తం దృష్ట్వా హ్యాత్మైశ్వర్యాతిశాయినమ్ । తన్నాద్రియ * తాగ్నిహోత్ర్యాం సాభిలాషస్సహైహ
యః॥ ౨౫ ॥ హవిర్ధానీమృషేర్దర్పాన్నరాన్హర్తుమచోదయత్ । తే తాం మాహిష్మతీం నిన్యుస్సవత్సాం క్రన్ద*తీం
బలాత్ ॥ ౨౬ ॥ అథ రాజని నిర్యాతే రామస్స్వాశ్రమమాగతః॥ శ్రుత్వా తత్తస్య దౌరాత్మ్యం చుక్రోధాహిరివా
హతః ॥ ౨౭ ॥ ఘోరమాదాయ పరశుం సతూణం వర్మకార్ముకమ్ । అన్వధావత దుర్ధర్షో మృగేన్ద్ర ఇవ యూథ
పమ్॥ ౨౮ ॥ తమాపతన్తం భృగువర్యమోజసా ధనుర్ధరం బాణపరశ్వధాయుధమ్ । ఐణేయచర్మామ్బరమర్క
ధామభిర్యుతం జటాభిర్దదృశే పురీం విశన్ ॥ ౨౯ ॥ అచోదయద్ధస్తిరథాశ్వపత్తిభిర్గదాసిబాణర్ష్టిశతఘ్ని * శక్తిభిః ।

ర్ధానీం బలాత్ప్రసహ్య-మాహిష్మతీం పురీం నిన్యుః * ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ * అథేతి ॥ అథ-రాజన్యర్జునే-నిర్యాతే నిర్గతే సతి-పూర్వం క్వచి-ద్గతో-రామః-పితురాశ్రమ , మాగత- స్తస్యార్జునస్య-తద్దౌరాత్మ్యం , శ్రుత్వా, ఆహతస్తాడితః- అహిస్సర్ప ఇవ, చుక్రోధ క్రుద్ధో బభూవ * ॥ ౨౭ ॥ * ఘోరమితి॥ తతో-ఘోరం భీషణం-పరశుం, సతూణం-కార్ముకం వర్మ కవచం చా-దాయ-మృగేన్ద్రస్సింహో-యూథపం గజం ప్రతీవ-దురాధర్షో , ఽన్వధావత్ అర్జునం ప్రస్థతోఽనుసృత్యాధావత్ * ॥ ౨౮ ॥ * తమితి॥ తత, స్తమాపతన్తం - భృగువర్యం రామం - పురం-విశ-న్నర్జునో-దదర్శ-కథంభూతం-ఓజసా , ఉపలక్షితమితి శేషః, ఓజసా ఆపతన్తమితి వా - బాణపరశ్వధౌ బాణపరశూ , ఆయుధే , యస్య తం , ఐణేయం చర్మ కృష్ణాజిన, మమ్బరం-యస్య, తం-అర్కస్యేవ-ధామ తేజో, యాసాం- తాభి-ర్జటాభి ర్యుతమ్ * ॥ ౨౯ ॥ * అచోదయదితి॥ తతో, ఽర్జునః, హస్త్యాదిభి-ర్గదాదిభిశ్చ-అతిభీషణా, స్సప్తదశా- క్షౌహిణీస్సేనా , అచూచుదత్, ఋష్టిశతఘ్నిశక్తయః ఆయుధవిశేషాః- తాశ్చాక్షౌహిణీ- ర్భగవా, న్రామో భార్గవ-ఏకోఽసహాయ ఏవా - సూదయత్ జఘాన - హస్తినో గజాః, పత్తయః పదాతయః- రథానామేకవింశతిసహస్రాణి అష్టౌ శతాని సప్తతిశ్చైకా - ఏవం గజానామపి-నరాణాంతు శతసహస్రాణి నవ సహస్రాణి చ పంచాశదధికాని త్రీణి శతాని చ-అశ్వానాంతు సహస్రాణి షట్షష్టిః షట్చేతి - సంకలయ్యైకా అక్షౌహిణీ జ్ఞేయా , తథాచోక్తం మహాభారతే ఆదిపర్వణి ద్వితీయేఽధ్యాయే ‹‹ ఏకో రథో గజశ్చైకః నరాః పఞ్చ పదాతయః - త్రయశ్చ తురగా స్తజ్జ్ఞైః పత్తిరిత్యభిధీయతే ॥ పత్తిం తు త్రిగుణామేతామాం విదుస్సేనాముఖం బుధాః॥ త్రీణి సేనాముఖాన్యేకో గుల్మ ఇత్యభిధీయతే ॥ త్రయో గుల్మా గణో నామ వాహినీ తు గణా

త్రయః.శ్రుతాస్తిస్రస్తువాహిన్యః పృతనేతివిచక్షణైః॥ చమూస్తుపృతనాస్తిస్రశ్చమ్వస్తిస్రస్త్వనీకినీ । అనీకినీందశగుణామాహురక్షౌహిణీంబుధాః॥అక్షౌహిణ్యాస్తుసఙ్ఖ్యాతారథానాంద్విజసత్తమాః॥సఙ్ఖ్యాగణితతత్త్వజ్ఞైస్సహస్రాణ్యేకవింశతిః॥ శతాన్యుపరిచాష్టౌచతథాభూయశ్చ సప్తతిః ॥ గజానాంతుపరీమాణంతావదేవాత్రనిర్దిశేత్ ॥ జ్ఞేయంశతసహస్రంతు సహస్రాణితథానవ ॥ నరాణామధిపంచాశచ్ఛతానిత్రీణిచానఘాః॥పఞ్చషష్టిసహస్రాణితథాశ్వానాంశతానిచ॥ దశోత్తరాణిషట్ప్రాహుర్యథావదభిసఙ్ఖ్యయా।ఏతామక్షౌహిణీంప్రాహుస్సఙ్ఖ్యాతత్త్వవిదోజనా ,, ఇతి❁॥౩౦ ।❁యతోయతఇతి॥ ప్రహరన్పరశ్వధోయస్య,అనలస్యేవ,ఓజస్తేజో ,యస్య , అసౌరామః,పరేషాం , చక్రంసైన్యమణ్డలం,సూదయతీతి-తథాభూతో,యత్రయతోయత్రయత్రసైన్యే - విచక్రమఇతిశేషః.తతస్తతస్తత్రతత్ర-ఛిన్నా,భుజాఊరవఃకన్ధరాశ్చ,యేషాం.హతా-స్సూతావాహనానిచయేషాం,తే,వీరాః-నిపేతుః❁ ॥ ౩౧ ।❁తతో - రామస్య , కుఠారేణ - సాయకైశ్చ,వివృక్ణాశ్ఛిన్నా,వర్మాదయో, యస్య , త-త్స్వసైన్యం.రుధిరౌఘుణకర్దమోయస్మిన్,తస్మిన్-రణాజిరేయుద్ధాఙ్గణే , నిపాతితం,దృష్ట్వా,హైహయోఽర్జునో-రుషా , ఆపతత్-తత్ర-విగ్రహో-దేహః❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁అథేతి॥ అథ,పఞ్చశతేషుధనుష్మద్బాహుభి-ర్బాణా,న్యగప-త్సోఽర్జునో - రామాయ-సన్దధే,అథా,స్త్రభృతా,మగ్రణీ , రామ,ఏకధన్వీ-తా-న్బాణా ,నిషుభి,స్సమమేకదా-సమచ్ఛినత్,సంచిచ్ఛేద❁ ॥ ౩౩॥❁పునరితి॥పున,స్స్వహస్తై-రచలా-నఙ్ఘ్రిపాంశ్చో,త్క్షిప్య,యుధిసఙ్గ్రామే,వేగా,దభిధావ

అక్షౌహిణీస్సప్తదశాతిభీషణాస్తారామఏకోభగవానసూదయత్ । ౩౦ ।యతోయతోఽసౌప్రహరత్పరశ్వధో మనోఽనిలౌజాఃపరచక్రసూదనః । తతస్తతశ్ఛిన్నభుజోరుకన్ధరానిపేతురుర్వ్యాంహతసూతవాహనాః ॥
దృష్ట్వాస్వసైన్యం రుధిరౌఘకర్దమేరణాజిరేరామకుఠారసాయకైః । వివృక్ణవర్మధ్వజచాపవిగ్రహంనిపాతితం హైహయఆపతద్రుషా ॥ ౩౨ ॥ అథార్జునఃపఞ్చశతేషుబాహుభిర్ధనుస్సుబాణాన్యుగపత్ససన్దధే । రామాయరామోఽస్త్రభృతాంసమగ్రణీస్తాన్యేకధన్వేషుభిరచ్ఛినత్సమమ్॥ ౩౩ ॥పునస్స్వహస్తైరచలాన్మృధేఽఙ్ఘ్రిపానుత్క్షిప్యవేగాదభిధావతోయుధి।భుజాన్కుఠారేణకఠోరనేమినాచిచ్ఛేదరామఃప్రసభంహసన్నివ॥౩౪॥
కృత్తబాహోశ్శిరస్తస్యగిరేశ్శృఙ్గమివాహరత్ । హతేపితరితత్పుత్రాస్సంఖ్యయాత్వయుతంతదా। ౩౫ ।అగ్నిహోత్రీముపావృత్యసవత్సాందుద్రువుర్భయాత్ ।స ఉపేత్యాశ్రమంపిత్రేపరిక్లిష్టాంసమార్పయత్॥౩౬॥ స్వకృతంతత్కృతంరామఃపిత్రేభ్రాతృభ్యఏవచ । వర్ణయామాసతచ్ఛ్రుత్వాజమదగ్నిరభాషత ॥ ౩౭ ॥ రామరామమహాబాహోభవాన్పాపమకార్షీత్ । అవధీన్నరదేవంయత్సర్వదేవమయంరుషా । ౩౮ । వయంహిబ్రాహ్మణాస్తాతక్షమయాఽర్హణతాంగతాః । యయాలోకగురుర్దేవఃపారమేష్ఠ్యమగాత్పదమ్ ॥ ౩౯ ॥ క్షమయారోచతేలక్ష్మీర్బ్రాహ్మీసౌరీప్రభాయథా । క్షమిణామాశుభగవాంస్తుష్యతేహరిరీశ్వరః॥ ౪౦ ॥రాజ్ఞో

తోఽర్జునస్య-భుజా-న్కఠోరనేమినా-కుఠారేణ-రామః- ప్రహసన్నివ-ప్రసభంబలా-చ్చిచ్ఛేద❁॥ ౩౪ ।❁కృత్తేతి॥కృత్తాశ్ఛిన్నా-బాహవోయస్య - తస్యార్జునస్య-శిరః-గిరేస్సకాశా-చ్ఛృఙ్గమివ- జహార,ఏవం- పితర్యర్జునే - హతేసతి,తస్యార్జునస్య-పుత్రాః,అయుతసఙ్ఖ్యాకాః,భయా-దగ్నిహోత్రీంహోమధేనుం-సవత్సా-ముపావృత్యసమీపమానీయ - రామాయసమర్ప్యేత్యర్థః-దుద్రువుఃపలాయాంచక్రిరే-తతో - రామః,ఆశ్రమ - ముపేత్య,పరిక్లిష్టాం-ధేనుం - పిత్రేజమదగ్నయే - సమార్పయత్❁ ॥ ౩౫ ॥౩౬ ॥ ❁త,త్స్వేనకృతం-కర్మపిత్రే - భ్రాతృభ్యశ్చ-వర్ణయామాస-తద్రామోపవర్ణితంకర్మ,శ్రుత్వా - జమదగ్ని-రబ్రవీత్ ❁ ॥ ౩౭ । ❁తదేవాహరామరామేతియావత్సమాప్తి॥ హేరామరామ-మహాబాహో-భవాన్- పాపం-కృతవాన్,కింతత్-య-త్సర్వదేవమయంనరదేవ-మర్జునం- వృథా - హతవానసీతి ❁॥ ౩౮ ॥ ❁కృతాగసోనహననంపాపమిత్యత్రాహ॥వయమితి॥వయం-బ్రాహ్మణా - హి « ఘాతుంసఘాతుకోవిప్ర,,ఇత్యుక్తవిధాహీతిభావః - క్షమయా-హేతుభూతయా-అర్హణతాంపూజ్యతాంగతాఃప్రాప్తాః॥క్షమాంప్రస్తౌతి॥యయేతి, లోకగురు-ర్దేవో-బ్రహ్మా - యయాక్షమయా పారమేష్ఠ్యంపరమేష్ఠియోగ్యం-పదంస్థానం-అగాత్ప్రాప్తవాన్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁క్షమయేతి॥ క్షమయైవ,బ్రాహ్మీలక్ష్మీః-బ్రహ్మకులసంబన్ధినీశమదమాదిసంపత్-యథా, సౌరీసూర్యప్రభా-తథా- రోచతేప్రకాశతే,భగవాన్ . హరి-రీశ్వరోఽపిక్షమిణాంక్షమావతామేవా-శు, తుష్యతేప్రసన్నోభవతీతిభావః❁ ॥౪౦॥ ❁రాజ్ఞేతి । కించ,మూర్ధాభిషిక్తస్యసార్వభౌమస్యేత్యర్థః-తస్యరాజ్ఞో,వధో , బ్రహ్మవధాద్విప్రవధాదపిగురుఃనితరాంపాపరూపః,అతస్త్వముచ్యసేభగవతి,న్యస్తా - చేతనా

జ్ఞానం-యస్య-తథాభూత-స్తీర్థానాంగఙ్గాదీనాం-సంసేవయా-అంహ స్తత్పాపం-జహిఅపాకురు ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేపఞ్చదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవం,పిత్రో-పశిక్షిత ఆదిష్టో-రామ-స్తథే-త్యఙ్గీకృత్య, హేకురునన్దన-సంవత్సరం-తీర్థచర్యాం,చరిత్వాకృత్వా,పునరాశ్రమ-మాయయౌ ❀ ॥౧॥ ❀ కదాచిదితి॥ఏవంస్థితే-కదాచి-ద్రేణుకా-గఙ్గాంప్రతిగతా-తస్యాం కంచి-దప్సరోభిస్సహ-క్రీడన్తం, పద్మమాలినం చిత్రరథాఖ్యం-గన్ధర్వరాజ-మపశ్యత్ ❀॥౨॥ ❀ ఉదకార్థంజలాహరణార్థం-నదీంగఙ్గాం-గతా-రేణుకా-క్రీడన్తంవిలోకయన్తీసతీ-కించిదీష-చ్చిత్రరథే-స్పృహా-యస్యా - స్తథాభూతా, హోమవేలాంపత్యురగ్నిహోత్రహోమసమయం,నసస్మారవిస్మృతవతీ❀॥ ౩ ॥❀కాలాత్యయమితి॥తతః,కథంచి- త్తంకాలాతిక్రమం,విలోక్యవిదిత్వా-మునేఃపత్యుస్సకాశా,దాత్మన,శ్శాపమా-శఙ్కమానా, రేణుకా,త్వరయా,ఆగత్య,కలశం,పురఃపత్యురగ్రే,నిధాయ,కృతాఞ్జలిః,తస్థౌ❀॥ ౪ ॥❀వ్యభిచారమితి॥తతో,మునిర్జమదగ్నిః,పత్న్యాః,వ్యభిచారం,జ్ఞాత్వా,ప్రకుపితః,పుత్రా,నబ్రవీత్,కిమితి, హేపుత్రకాః,పాపామేనాం ఘ్నతమారయతేతి,ఏవముక్త్వా,స్తేపుత్రా,నచక్రిరే,మాతృవధమితి శేషః❀॥౫॥❀పిత్రా,పంచోత,ఆజ్ఞాతిలఙ్ఘినాం,భ్రాతౄణాం మాతుశ్చ,వధే,పరిచోదిత,స్స రామః,మాత్రాసహ,భ్రాతౄ,నవధీత్,కథమేవమకృత్యంకృతవానితిశఙ్కాంనిరాకుర్వన్రామంవిశినష్టి॥మునేఃపితు-ర్య-స్సమాధి- స్తస్య-తపసశ్చ- సమ్యక్ప్రభావం-జానాతీతి-తథాభూతః , యదినహన్యాంమామపిశప్తుం

మూర్ధాభిషిక్తస్యవధోబ్రహ్మవధాద్గురుః । తీర్థసంసేవయాచాంహోయుజహ్వాఙ్గాచ్యుతచేతనః ॥ ౪౧ ॥ ❀❀❀❀ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుకఉవాచ ॥ పిత్రోపశిక్షితో రామ స్తథేతికురునన్దన । సంవత్సరంతీర్థయాత్రాం చరిత్వాఽఽశ్రమమావ్రజత్ ॥ ౧ ॥కదాచిద్రేణుకాయాతాగఙ్గాయాంపద్మమాలినమ్ । గన్ధర్వరాజంక్రీడన్తమప్సరోభిరవైక్షత॥ ౨ ॥ విలోకయన్తీక్రీడన్తముదకాయనదీంగతా । హోమవేళాంనసస్మారకించిచ్చిత్రరథస్పృహా॥౩॥కాలాత్యయం తంవిలోక్యమునేశ్శాపవిశఙ్కితా । ఆగత్యకలశంతస్థౌపురోధాయకృతాఞ్జలిః॥ ౪ ॥వ్యభిచారంమునిర్జ్ఞాత్వా పత్న్యాఃప్రకుపితోఽబ్రవీత్ । ఘ్నతైనాంపుత్రకాఃపాపామిత్యుక్తాస్తేనచక్రిరే ॥ ౫ ॥ రామస్సంచోదితః పిత్రాభ్రాతౄన్మాత్రాసహావధీత్ । ప్రభావజ్ఞోమునేస్సమ్యక్సమాధితెపసోశ్చసః॥ ౬ ॥ వరేణచ్ఛన్దయామాస ప్రీతస్సత్యవతీసుతః । వవ్రేహతానాంరామోఽపిజీవితంచాస్మృతింవధే ॥ ౭ ॥ ఉత్తస్థుస్తేకుశలినోనిద్రాపాయఇవాఞ్జసా । పితుర్విద్వాంస్తపోవీర్యం రామశ్చక్రేసుహృద్వధమ్ ॥ ౮ ॥ యేఽర్జునస్యసుతారాజన్స్మరన్తస్స్వపితుర్వధమ్ । రామవీర్యపరాభూతాలేభిరేశర్మ నక్వచిత్ ॥ ౯ ॥ఏకదాఽఽశ్రమతోరామేసభ్రాతరివనం గతే।వైరంసిషాధయిషవోలబ్ధచ్ఛిద్రాఉపాగమన్॥ ౧౦ ॥దృష్ట్వాఽగ్న్యగారఆసీనమావేశితధియంమునిమ్। భగవత్యుత్తమశ్లోకేజఘ్నుస్తేపాపనిశ్చయాః ॥ ౧౧ ॥ యాచ్యమానాఃకృపణయారామమాత్రాఽతిదారుణాః। ప్రసహ్యశిర ఉత్కృత్య నిన్యుస్తేక్షత్రబన్ధవః ॥ ౧౨ ॥ రేణుకాదుఃఖశోకార్తానిఘ్నన్త్యాత్మానమాత్మ

ప్రభుర్యదిహన్యాంతర్హిపునఃప్రసాదితఃపితామృతాన్జీవయితుంసమర్థఇతిజానన్నితిభావః❀॥ ౬ ॥❀తతః ప్రీత-స్సత్యవత్యాస్సుతోజమదగ్ని-ర్వరేణ-ఛన్దయామాస , అధ్యయనేనవసతీతివద్వరేణేతిహేత్వర్థేతృతీయావరార్థంచోదయామాసేత్యర్థః, రామమితిశేషః॥తతః-పిత్రా- వరాయ-చోదితో-రామః-హతానాం-పున-ర్జీవనం- తేషా-మాత్మవధే-అస్మృతింవిస్మృతించ-వవ్రే❀ ॥ ౭ ॥ ❀తత-స్తేభ్రాతర-స్సమాతృకాఃనిద్రాన్తఇవా- ఞ్జసా-కుశలినోజీవన్త - ఉత్తస్థుః-సన్వనుచితంకథంకృతవాన్ తత్రాహ॥ పితురితి ॥పూర్వోక్తఏవాభిప్రాయః-శబ్దార్థఃస్ఫుటః❀ ॥ ౮ ॥ ❀సర్వక్షత్రియవధేకారణంవక్తుమాహ॥యేఽర్జునస్యసుతాఇత్యాదినా ॥ హేరాజ-న్నర్జునస్య-యే-సుతా-రామవీర్యేణ - పలాయితా-స్తే-స్వపితు-ర్వధం-రామకృతం-స్మరన్తః-క్వచిదపి-శర్మసుఖం-నలేభిరే❀ ॥ ౯ ॥ ❀ఏకదేతి॥కదాచి-త్సభ్రాతరి-రామే-స్వాశ్రమా-ద్వనం,గతేసతి-వైరంసి-షాధయిషవః-లబ్ధచ్ఛిద్రాలబ్ధావసరాః - ఉపాగమన్-అర్జునసుతాఇత్యనుషఙ్గః❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀దృష్ట్వేతి॥తత్రాశ్రమే - అగ్న్యగారేఅగ్నిహోత్రశాలాయా - మాసీనం-భగవత్యా - వేశితధియంసమాహితమనసం,మునింజమదగ్నిం దృష్ట్వా - పాపఏవనిశ్చయోయేషాం-తేఽర్జునసుతాజఘ్నుఃహతవన్తః❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀యాచ్యమానాఇతి॥కృపణయా - రామమాత్రా-రేణుకయా-యాచ్యమానాః-ఏనంనమారయతేతి శేషః - అతిదారుణాఃనితరాంక్రూరాః - బలా-చ్ఛిర-ఉత్కృత్య-తే-క్షత్రబన్ధవో,నిన్యుఃనీతవన్తః❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀రేణుకేతి॥తదా-రేణుకా-దుఃఖశోకార్తా-దుఃఖంమానసికః , క్లేశః-శోకోబాహ్య-స్తాభ్యాం-ఆర్తా-సతీ

తా-ఆత్మనా-ఆత్మానం-ఘ్నన్తీ తాడయన్తీ సతీ-రామ రామే-త్యేవ-ముచ్చై-శ్చుక్రోశ ఆజుహావ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ హా రామేతి-ఆర్తస్వరం-దూరస్థాః-శ్రుత్వా సుతా-స్త్వరయా-ఆశ్రమ మాగత్య-హతం-పితరం-దదృశుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ త ఇతి॥ తే జమదగ్నేస్సుతాః,దుఃఖాదీనాం-వేగేన విమోహితాః-బభూవురితి శేషః-తత్ర దుఃఖం మానసిక ఉపతాపః-రోషః క్రోధః-అమర్షోఽక్షమా-ఆర్తిర్దైన్యం-శోకో రోదనమ్-తతో-రామః, హా తాతే-త్యాదిరూపేణ విలప్య,పితు-ర్దేహం-భ్రాతృషు-నిధాయ-పితుర్దేహం రక్షతేతి భ్రాతౄనాదిశ్యేత్యర్థః-స్వయం-పరశుం-ప్రగృహ్య-క్షత్రాన్తాయ క్షత్రకులనాశాయ-మనో దధే సఙ్కల్పం చకార ❁ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❁ గత్వేతి ॥ తత-స్స రామః-బ్రహ్మఘ్నై-ర్విహతా-శ్రీ-ర్యస్యా-స్తాం-మాహిష్మతీం, గత్వా-తస్యాః పుర్యాః,మధ్యే,హైహయానాం-శిరోభిః-మహాగిరిం-చక్రే చకార ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తద్రక్తేనేతి ॥ తేషాం-రక్తేన-అబ్రహ్మణ్యానాం-భయావహాం-ఘోరాం,నదీం చ-చక్రే తథాఽపి-సర్వక్షత్రవధే కం-కారణం తత్రాహ॥ హేతుం కృత్వేతి సార్ధేన ॥ క్షత్రే-అమఙ్గళకారిణి అన్యాయవర్తిని సతి-పితృవధం,హేతుం నిమిత్తం-కృత్వా ప్రభూ రామః-త్రిస్సప్తకృత్వః ఏకవింశతివారం పృథ్వీం-నిఃక్షత్రియాం క్షత్రబీజరహితాం-కృత్వా-శమన్తపఞ్చకాఖ్యే దేశే-శోణితోదకాన్-హ్రదాన్-పఞ్చేతి శేషః-చక్రే హే-నృప-అత్ర శోణితోదాన్హ్రదాన్నృపేతి పాఠస్తు సాంప్రదాయికః-హ్రదాన్నవేతి త్వపపాఠః-తద్దేశే శమన్తపఞ్చకశబ్దప్రవృత్తౌ శోణితోదకహ్రదపఞ్చకసమీపవర్తిత్వస్యైవ నిమిత్తత్వాత్-న వేతి పాఠే శమన్తనవకశబ్దప్రయోగాపత్తేః-తథా చోక్తం మహాభారతే ఆదిపర్వణి ద్వితీయోధ్యాయే "శమన్తపఞ్చకమితి యదుక్తం సూతనన్దన,ఏతత్సర్వం యథాన్యాయం శ్రోతుమిచ్ఛామహే వయమ్,,మితి పృష్టో ముని స్సూత ఆహ "త్రేతా ద్వాపరయోస్సన్ధౌ రామః ప్రహరతాం వరః।అసకృత్పార్థివం క్షత్రం జ

నా। రామ రామేతి తాతేతి విచుక్రోశోచ్చకైస్సతీ॥ ౧౩ ॥ తదుపశ్రుత్య దూరస్థా హా రామేత్యార్తవత్స్వరమ్।
త్వరయాఽఽశ్రమమాసాద్య దదృశుః పితరం హతమ్ ॥ ౧౪ ॥ తే దుఃఖరోషామర్షార్తిశోకవేగవిమోహితాః।
హా తాత సాధో ధర్మిష్ఠ త్యక్త్వాఽస్మాన్స్వర్గతో భవాన్ ॥ ౧౫ ॥ విలప్యైవం పితుర్దేహం నిధాయ భ్రాతృషు స్వ
యమ్। ప్రగృహ్య రామః పరశుం క్షత్రాన్తాయ మనో దధే ॥ ౧౬ ॥ గత్వా మాహిష్మతీం రామో బ్రహ్మఘ్నవిహ
తశ్రియమ్। తేషాం స శీర్ష❁భీ రాజన్మధ్యే చక్రే మహాగిరిమ్ ॥ ౧౭ ॥ తద్రక్తేన నదీం ఘోరామబ్రహ్మణ్యభయావ
హామ్। హేతుం కృత్వా పితృవధం క్షత్రేఽమఙ్గళకారిణి ॥ ౧౮ ॥ త్రిస్సప్తకృత్వః పృథివీం కృత్వా నిఃక్షత్రియాం
ప్రభుః। శమన్తపఞ్చకే చక్రే శోణితోదాన్హ్రదాన్నృప ॥ ౧౯ ॥ పితుః కాయేన సన్ధాయ శిర ఆదాయ బర్హిషి।స
ర్వదేవమయం దేవమాత్మానమయజన్మఖైః ॥ ౨౦ ॥ దదౌ ప్రాచీం దిశం హోత్రే బ్రహ్మణే దక్షిణాం దిశమ్। అ
ధ్వర్యవే ప్రతీచ్యాశాముద్గాత్రే ఉత్తరాం దిశమ్ ॥ ౨౧ ॥ అన్యేభ్యోఽవాన్తరదిశః కశ్యపాయ చ మధ్యతః।ఆ
ర్యావర్తముపద్రష్ట్రే సదస్యేభ్యస్తతః పరమ్ ॥ ౨౨ ॥ తతశ్చావభృథస్నానవిధూతాశేషకిల్బిషః।సరస్వత్యాం

ఘూనామర్షచోదితః। స సర్వం క్షత్రముత్సాద్య స్వవీర్యేణానలద్యుతిః।శమన్తపఞ్చకే పఞ్చ చకార రుధిరహ్రదాన్ । స తేషు రుధిరామ్భస్సు హ్రదేషు క్రోధమూర్ఛితః। పితౄన్సన్తర్పయామాస రుధిరేణేతి నశ్శ్రుతం॥అథర్చికాదయోఽభ్యేత్య పితరో బ్రాహ్మణర్షభమ్।తం క్షమస్వేతి సిషిధు స్తతస్స విరరామ హ। తేషాం సమీపే యో దేశో హ్రదానాం రుధిరామ్భసామ్। శమన్తపఞ్చకమితి తత్పుణ్యం పరికీర్త్యతే ॥ యేన లిఙ్గేన యో దేశో యుక్తస్సముపలక్ష్యతే। తేనైవ నామ్నా తం దేశం వాచ్యమాహుర్మనీషిణః,,ఇతి-అత్ర,, తేషాం సమీపే యో దేశ,, ఇతి సమీపశబ్దేన శమన్తశబ్దార్థ ఉక్తః-శమన్తస్సమన్తస్సమీపదేశః,పరితో దేశ ఇతి యావత్-తేషాం రుధిరామ్భసామిత్యనేన పఞ్చకశబ్దార్థః షష్ఠీసమాసశ్చ ప్రదర్శితః-శమన్తశబ్దస్య పూర్వనిపాతస్త్వార్షః-యేన లిఙ్గేనేత్యనేన తదేవ తచ్ఛబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమిత్యుక్తం-అతో నృపేత్యేవ పాఠస్సాధుః-అన్యథోదాహృతభారతవిరోధాపత్తేః నను రుధిరోదకహ్రదపఞ్చకనిర్మాణానన్తరభావి-తద్దేశస్య తన్నామధేయం తత్కథం శమన్తపఞ్చకే పఞ్చ చకార రుధిరహ్రదానితి భారతవచనం-ప్రకృతం శ్రీభాగవతవచనం చో-పపద్యత ఇతి చేన్న-సూత్రశాటకాదిసంజ్ఞావద్భావిసంజ్ఞావిజ్ఞానాదుపపత్తేః-త్రిస్సప్తకృత్వో రేణుకయా దుఃఖావేశాదుదరతాడనం కృతం, తతో రామస్తావత్కృత్వః క్షత్రముత్సాదితవానితి ప్రసిద్ధిమవేత్య తత్ర తత్ర త్రిస్సప్తకృత్వ ఇత్యుచ్యతే ❁ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❁ పితురితి ॥ తతః,పితు-శ్శిర ఆదాయ,త-ద్బర్హిషి యజ్ఞే పితుః కాయేన సహ-సంయోజ్య-మఖైః క్రతుభి-స్సర్వదేవమయం-దేవం పరమాత్మానమయజత ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ దదావితి॥తతః-ప్రాచీం దిశం-హోత్రే దక్షిణాం తు దిశం బ్రహ్మణే ప్రతీచ్యాశాం ప్రతీచీం దిశ,మధ్వర్యవే,ఉత్తరాం దిశ-ముద్గాత్రే ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అవాన్తరదిశః ఆగ్నేయాదిదిశః,అన్యేభ్యః ఋత్విగ్భ్యః ,మధ్యమాం దిశం కాశ్యపాయ-తత్రాప్యార్యావర్తం విన్ధ్యహిమవత్పర్వతమధ్యదేశ-ముపద్రష్ట్రే-తత ఆర్యావర్తాత్పరం పరితస్స్థం దేశం ,విభజ్యేతి శేషః,సదస్యేభ్యో,దదౌ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తత

ఇతి ॥ తతశ్చ-అవభృథస్నాతః క్రత్వవసానికే అవభృథాఖ్యే కర్మణి స్నాతః-విధూతాన్యశేషాణి,కల్మషాణి,యేన, తథాభూతః విగతాభ్రః సూర్య ఇవ-సరస్వత్యాఖ్యాయాం,బ్రహ్మనద్యాం,రరాజ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ స జమదగ్నిస్తు, సంజ్ఞానం స్మృతి,స్తదేవ,లక్షణం చిహ్నం,యస్య తం-స్వదేహం-లబ్ధ్వా,రామేణ,పూజితః,సప్తర్షీణాం,మణ్డలే,సప్తమః,ఋషి,రభూత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ జామదగ్న్య ఇతి,భగవాన్,జామదగ్న్యః - కమలలోచనో , రామోఽపి-హే రాజన్,ఆగామిన్యన్తరే,బృహద్వేదం,ప్రవర్తయిష్యతి,సప్తర్షిష్వేకతమో భవిష్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అధునా తు,మహేన్ద్రాఖ్యే,అద్రౌ పర్వతే.ఆస్తే,కథంభూతః న్యస్తః త్యక్తః-దణ్డః క్షత్రవధాదిరూపో , యేన,ప్రశాన్తా ధీర్యస్య , సిద్ధాదిభి , రుపగీయమానం , చరితం , యస్య , తథాభూతః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ రామచరిత్రం నిగమయతి॥ ఏవమితి॥ హే నృప,ఇత్థం , భగవాన్, విశ్వాత్మా,హరి , రీశ్వరో , భృగుష్వవతీర్య భువః పృథివ్యాః పరం భారమధికం భారరూపం-క్షత్రం,బహుశో , హతవాన్,నృపానితి పాఠే, భారమేవాహ - నృపానితి బహుశ ఇత్యనేన కశ్చిదవశేషితః స్యాదితి సూచ్యతే ॥ తదేవోక్తం పురస్తాత్ “అశ్మకాన్మూలకో జజ్ఞే యః స్త్రీభిః పరిరక్షితః- నారీకవచ ఇత్యుక్తో నిఃక్షత్రే మూలకోఽభవ,, దితి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తదేవం ప్రసక్తానుప్రసక్తం పరశురామచరిత్రముపవర్ణితముపసంహృత్య ప్రస్తుతం గాధేర్వంశమాహ ॥ గాధేరితి॥ గాధేః,రభూ,ద్విశ్వామిత్రాఖ్యః పుత్ర ఇతి శేషః,తం విశినష్టి ॥ మహాతేజో,యస్య,క ఇవ,సమిద్ధో జ్వలితో-ఽగ్నిరివ-యో,విశ్వామిత్ర, స్తపసా హేతుభూతేన- క్షత్రం క్షత్రజాతిం-త్యక్త్వా,బ్రహ్మవర్చసం లేభే బ్రహ్మర్షితాం ప్రాప్త ఇత్యర్థః-తస్య బ్రహ్మవర్చసావహతపశ్చర్యాయాం హేతుర్బ్రహ్మమన్త్రాభిమన్త్రితచరుప్రభావ ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ విశ్వామిత్రస్యేతి॥ హే నృప, విశ్వామిత్రస్య చ,పుత్రా ఏకశతం - సంబభూవుః-తత్ర,మధ్యమో మధుచ్ఛన్ద స్తత్సంబన్ధాదన్యేఽపి,సర్వే తద్భ్రాతరో- లిఙ్గసమవాయన్యాయేన ప్రాణభృత ఉపదధాతీతివన్మధుచ్ఛన్దస ఏవ మధుచ్ఛన్దోనామాన ఏవ బభూవుః॥ తథా చ శ్రుతిః“విశ్వామిత్రస్యైకశతం పుత్రా ఆసుః పఞ్చాశదేవ జ్యాయాంసో మధుచ్ఛన్దసః పఞ్చా

బ్రహ్మనద్యాం రరాజేవ్యభ్ర ఇవాంశుమాన్ ॥ ౨౩ ॥ స్వదేహం జమదగ్నిస్తు లబ్ధ్వా సంజ్ఞానలక్షణమ్ । ఋషీణాం
మణ్డలే సోఽభూత్సప్తమో రామపూజితః॥ ౨౪ ॥ జామదగ్న్యోఽపి భగవాన్రామః కమలలోచనః। ఆగామిన్య
న్తరే రాజన్వర్తయిష్యతి వై బృహత్ ॥ ౨౫ ॥ ఆస్తేఽద్యాపి మహేన్ద్రాద్రౌ న్యస్తదణ్డః ప్రశాన్తధీః । ఉద్గీయ
మానచరితః సిద్ధగన్ధర్వచారణైః॥ ౨౬ ॥ ఏవం భృగుషు విశ్వాత్మా భగవాన్హరిరీశ్వరః । అవతీర్య పరం భారం భు
వోఽహన్ ❁ బహుశో నృపాన్ ॥ ౨౭ ॥ గాధేరభూన్మహాతేజాః సమిద్ధ ఇవ పావకః । తపసా క్షాత్రముత్సృజ్య
యో లేభే బ్రహ్మవర్చసమ్ ॥ ౨౮ ॥ విశ్వామిత్రస్య చైవాసన్పుత్రా ఏకశతం నృప । మధ్యమస్తు మధుచ్ఛన్దా మధు
చ్ఛన్దస ఏవ తే ॥ ౨౯ ॥ పుత్రం కృత్వా శునశ్శేపం దేవరాతం చ భార్గవమ్ । ఆజీగర్తిం సుతానాహ జ్యేష్ఠ ఏష ప్రక
ల్ప్యతామ్ ॥ ౩౦ ॥ యో వై హరిశ్చన్ద్రమఖే విక్రీతః పురుషః పశుః । స్తుత్వా దేవాన్ప్రజేశాదీన్ ముముచే పాశబన్ధ

శత్కనీయాంస,,ఇత్యాది ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ యత్ప్రతిజ్ఞాతం “శునశ్శేపస్య మాహాత్మ్యముపరిష్టాత్ప్రవక్ష్యత,, ఇతి-తదవసరప్రాప్తం వక్తుం విశ్వామిత్రస్య కంచిద్వృత్తాన్తమాహ॥ పుత్రమితి ॥ స విశ్వామిత్రః-ఆజీగర్తిం ఆజీగర్తస్య సుతం-భార్గవగోత్రజం దేవైర్దత్తప్రాణత్వాద్దేవరాతాపరనామధేయం, శునశ్శేపం పుత్రం కృత్వా పుత్రత్వేన పరిగృహ్య-స్వసుతానేకశతసఙ్ఖ్యాకానాహ-కిమితి-ఏష శునశ్శేపః-జ్యేష్ఠః-ప్రకల్ప్యతాం యుష్మాభిర్జ్యేష్ఠభ్రాతృత్వేనాభ్యుపగమ్యతామితి-అత్రేదం కథాశరీరమనుసన్ధేయం-శునశ్శేపో భృగుకులప్రసూతత్వాద్భార్గవః - స ఏవ దేవరాతః దేవైర్దత్తప్రాణత్వాత్ - స ఏవాజీగర్తిః అజీగర్తస్య మధ్యమః పుత్రః - మధ్యమత్వాద్దేవపితృభ్యాం మమతాం విహాయ విక్రీతో హరిశ్చన్ద్రపుత్రేణ రోహితేనానీతో యజ్ఞియపశుత్వేన హరిశ్చన్ద్రాయ సమర్పితస్తేన యూపే బద్ధః ప్రాణరక్షణార్థం విశ్వామిత్రం శరణం గతస్తదుపదిష్టమన్త్రస్తుతవరుణాదిభిర్దత్తప్రాణో బభూవ-తం చ విశ్వామిత్రః కృపయా పుత్రత్వేన పరిగృహ్య మధ్యమస్య మధుచ్ఛన్దసో జ్యాయసః స్వపుత్రాన్ ఇమం జ్యేష్ఠం కురుతేత్యుక్తవాన్ - తత స్తైః ప్రత్యాఖ్యాతస్తాన్ మ్లేచ్ఛా భవతేతి శప్త్వా కనిష్ఠానాహ - తత స్తైరథేత్యఙ్గీకృత్య పఞ్చాశతా కనిష్ఠైస్సహ మధుచ్ఛన్దాస్తం జ్యేష్ఠత్వేన పరిజగ్రాహ , తదేతదత్రోచ్యతే ॥ పుత్రం కృత్వేత్యాదినా యావత్సమాప్తి॥ తదేవం శునశ్శేపస్య విశ్వామిత్రపుత్రేషు జ్యేష్ఠత్వమవగమ్యతే - తథా ఆశ్వలాయనబోధాయనాదిభిః కౌశికానాం దేవరాతప్రవరత్వముక్తం ప్రవరశ్చ తస్మిన్నేవ వంశేఽవాన్తరభేదః న తు వంశాన్తరం - తథా చ స్మృతిః-ఏక ఏవ ఋషిర్యావత్ప్రవరేష్వనువర్తతే-తావత్సమానగోత్రత్వం వినా భృగ్వఙ్గిరోగణాదితి ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తత్ర కథం భృగువంశజస్య దేవరాతస్య కౌశికప్రవరత్వమిత్యాశఙ్క్య తదుపపాదనాయ ప్రవృత్తో యం పుత్రం కృత్వేతి శ్లోకః స చ వ్యాఖ్యాతః , యదుక్తం జ్యేష్ఠ ఏష ప్రకల్ప్యతామితి॥ తదేవ స్ఫుటయితుం శునశ్శేపం విశినష్టి॥ య ఇతి ద్వాభ్యాం॥ యో,వై-శునశ్శేపః- విక్రీతః , పితృభ్యామితి శేషః-హరిశ్చ

---

౨౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ బహుశో నృప.

న్ద్రకర్తృకే-మఖే-పురుషపశు-ర్బభూవ - యశ్చ,జలేశాదీన్వరుణాదీన్,స్తుత్వా,విశ్వామిత్రోపదిష్టమన్త్రైరితి శేషః -పాశబన్ధనా-న్ముముచే అముచ్యత ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ యశ్చ-దేవయజనే - వరుణాదిదేవతారాధనాత్మకే- హరిశ్చన్ద్రమఖే-దేవైర్వరుణాదిభిః-రాతోదత్తో-దత్తప్రాణ ఇతియావత్ - గాధిషు గాధివంశజేషు - దేవరాత ఇతిఖ్యాత , స్సశునశ్శేపో-భార్గవః భృగువంశజః ❁ ॥౩౨॥ ❁ పిత్రా జ్యేష్ఠఏవ ప్రకల్ప్యతామిత్యుక్తా-యే,మధుచ్ఛన్దస-స్తేషు,యే-జ్యేష్ఠాః-పఞ్చాశ-త్తే-పిత్రోక్తం-కుశలం-నమేనిరే నాఙ్గీకృతవన్తః-తతః,క్రుద్ధో-మునిర్విశ్వామిత్ర-స్తాన్-హేదుర్జనా-మ్లేచ్ఛా,భవతేత్యశపత్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తత-స్సమధుచ్ఛన్దా మధ్యమః-పఞ్చాశతా,కనిష్ఠై-ర్భ్రాతృభిస్సహ,పితరం, మాహ ॥కిమితి॥యన్న-ద్భవా, న్నోఽస్మా,న్విజానీతే ఆదిశతి తస్మిన్నాదేశే వయం,తిష్ఠామహే,ఆజ్ఞాంకరవామేతి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఏవముక్త్వా, తత,స్తం దేవరాతం , మన్త్రదృశం॥కస్య నూనంకరమస్యామృతానా,,మిత్యాదిమన్త్రాణాంద్రష్టారం-జ్యేష్ఠం చక్రుః॥కరణప్రకారందర్శయతి॥ త్వామన్వఞ్చో వయంస్మహీతి ॥ వయంసర్వే,త్వా,మన్వఞ్చఃస్మహే,అనుగన్తారః-స్మభవామ - తవకనిష్ఠాభవామేత్యర్థః॥తతో , విశ్వామిత్రః-ప్రీతస్తాన్సుతాన్,యూయం,వీరవన్తో,భవిష్యథపుత్రవన్తోభవిష్యథేత్యనుజగ్రాహ ❁ ॥౩౫ ॥ ❁ కోఽస్మాసుతవేద్యశోఽనుగ్రహహేతురిత్యత్రాహ॥యఇతి॥యే-యూయం,మానంపూజ్యతాం,అనుగృహ్ణన్తః అనువర్తమానాస్సన్తః-యద్వా,మానంప్రమాణంమమనిశ్చయ,మనుగృహ్ణన్తః అనుపాలయన్తః - మాం , వీరవన్తంపుత్రవన్తం,అకర్తకృతవన్తః ,మన్మానప్రత్యాఖ్యానేయూయమపిశప్యేద్వం,దేవరాతశ్చహీయేత,అతోఽహమవీరవాన్స్యాం - తథాతునకృతంయుష్మాభిరితీమంగుణం

నాత్ ॥ ౩౧ ॥ యోరాతోదేవయజనేదేవైర్గాధిషుతాపసః । దేవరాతఇతిఖ్యాతశ్శునశ్శేపస్తుభార్గవః॥ ౩౨ ॥
యేమధుచ్ఛన్దసోజ్యేష్ఠాఃకుశలంమేనిరేనతత్ । అశపత్తాన్మునిఃక్రుద్ధోమ్లేచ్ఛాభవతదుర్జనాః॥ ౩౩ ॥ సహోవా
చమధుచ్ఛన్దాస్సార్ధంపఞ్చాశతాతతః । యన్నోభవాన్సంజానీతేతస్మిం స్తిష్ఠామహేవయమ్ ॥ ౩౪ ॥ జ్యేష్ఠం
మన్త్రదృశంచక్రుస్త్వామన్వఞ్చోవయంస్మహి । విశ్వామిత్రస్సుతానాహవీరవన్తోభవిష్యథ॥ ౩౫ ॥యేమానం
మేఽనుగృహ్ణన్తోవీరవన్తమకర్తమామ్।ఏషవఃకౌశికావీరోదేవరాతస్తమన్విత ॥ అన్యేచాష్టకహారీతజయన్త
సుమదాదయః ॥ ౩౬ ॥ ఏవంకౌశికగోత్రంతద్వైశ్వామిత్రైఃపృథగ్విధమ్ । ప్రవరాన్తరమాపన్నంతద్ధిహ్యే
వం ప్రకల్పితమ్ ॥ ౩౭ ॥ **
************ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,నవమస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః ************
శ్రీశుకఉవాచ॥యఃపురూరవసఃపుత్రఆయుస్తస్యాభవన్సుతాః॥నహుషఃక్షత్రవృద్ధశ్చరజీరమ్భశ్చవీర్యవాన్॥౧॥
అనేనాఇతిరాజేన్ద్రక్షత్రవృద్ధాన్వయంశృణు । క్షత్రవృద్ధసుతస్యాసన్సుహోత్రస్యాత్మజాస్త్రయః॥ ౨ ॥కా
శ్యఃకుశోగృత్సమదఇతిగృత్సమదాదభూత్ ।శునకశ్శౌనకోయస్యబహ్వృచప్రవరోమునిః ॥ ౩ ॥ కాశ్యస్య
కాశిస్తత్పుత్రోరాష్ట్రోదీర్ఘతపఃపితా । ధన్వన్తరిర్దీర్ఘతపా * దాయుర్వేదప్రవర్తకః ॥ ౪ ॥ యజ్ఞభుగ్వాసు
దేవాంశస్స్మృతమాత్రార్తినాశనః । తత్పుత్రఃకేతుమానస్యజజ్ఞేభీమరథస్తతః॥ ౫ ॥ దివోదాసోద్యుమాం

పశ్యన్ననుగృహీతవానస్మీతిభావః, హేకుశికాః,ఏషదేవరాతః-వఃయుష్మదీయఃకౌశికఏవ , కుతః,యతో - వీరఃమత్పుత్రః-తమేన-మన్వితఅనుగచ్ఛత,తతోఽన్యేచాష్టకాదయ,స్తస్యవిశ్వామిత్రస్య-పుత్రాస్సంబభూవురిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఉపసంహరతి ॥ ఏవమితి॥ఏకేశప్తాఃఏకేఽనుగృహీతాః,అన్యస్తుపుత్రత్వేనస్వీకృత,ఇత్యేవం,తత్కౌశికగోత్రం,విశ్వామిత్రైః-పృథగ్విధంనానాప్రకారం,జాతం,తతశ్చ,ప్రవరాన్తర,మాపన్నం , కుతః - హియస్మాత్ , ఏవందేవరాతజ్యేష్ఠత్వేన,తత్ప్రకల్పితమ్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యా యాంనవమస్కన్ధేషోడశోఽధ్యాయః ❁

తదేవంపురూరవసఃపుత్రాణాంపఞ్చానాంకనిష్ఠానాంవంశానుపవర్ణ్య దానీంప్రథమస్యాయోర్వంశమాహ॥ యఇతి ॥ యః,పురూరవసఃపుత్రః-ఆయు,రుక్త-స్తస్య,నహుషాదయః , పఞ్చ,సుతాః-అభవన్ ॥ తత్ర, హేరాజేన్ద్ర,తావత్క్షత్రవృద్ధస్యాన్వయంవంశం-శృణు,క్షత్రవృద్ధస్య,య,స్సుత,స్సుహోత్ర,స్తస్య,త్రయ,ఆత్మజా,ఆసన్ ❁ ॥ ౧ ॥౨॥ ❁ తాన్నిర్దిశతి॥కాశ్యఇతి॥కాశ్యః,కుశో,గృత్సమద ఇతి,తత్ర,గృత్సమదా,చ్ఛునకస్సమభవత్,యస్మాచ్ఛునకాచ్ఛౌనకో - జాతఃసచ-బహ్వృచశ్రేష్ఠః,మునిః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ కాశ్యస్యేతి ॥ కాశ్యస్య తు, పుత్రః - కాశిరాజః - తతోరాజ్ఞఃకాశిరాజా , ద్దీర్ఘతపాః,జాతః,దీర్ఘతపసస్తు,ధన్వన్తరిః,సచాయుర్వేదస్య, ప్రవర్తకః ❁ ॥౪॥ ❁ యజ్ఞభుగ్యజ్ఞభాగభాక్,వాసుదేవస్యభగవతోఽంశభూతః,స్మృతమాత్రఏవార్తిం రోగంనాశయతీతి- తథాభూతః,అయంధన్వన్తరిస్సముద్రమథనజాతాద్ధన్వన్తరేరన్యోభగవదంశావతారభూతఏవ , తత్పుత్రోధన్వన్తరిపుత్రః , కేతుమాన్ ,తతఃకేతుమతో,భీమరథో , జజ్ఞే ❁ ॥౫॥ ❁ తసా

త్కేతుమతః, ద్యుమాన్, జజ్ఞ ఇత్యనుషఙ్గః, సచ - దివోదాసాద్యపరనామధేయః, తతః దివోదాసాదిశబ్దవాచ్యాదలర్కాదయో - జజ్ఞిరే, తత్రాలర్కం విశినష్టి । షష్టిరితి ॥ షట్సహస్రాధికషష్టిసహస్రవర్షాణి, అలర్క ఏవ, యువా సన్ మేదినీం, బుభుజే అనుబభూవ, అలర్కాదన్యస్తు న బుభుజ ఇత్యర్థః - ఇహోపభోగో భుజేరర్థః, న తు పాలనం, తత్ర "భుజోఽనవనే" ఇత్యాత్మనేపదనిషేధప్రసఙ్గాత్, అలర్కాత్, సన్నతిః - స్తస్మాత్సన్నతేః, సుకేతః, సుకేతాత్సుకేతనః, సునీతోఽథ సుదర్శన ఇతి పాఠాన్తరమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❁ తస్మాద్ధర్మకేతుః - స్తస్మాచ్చ - సత్యకేతురజాయత, సత్యకేతోః, ధృష్టకేతుః, తస్మాత్సుకుమారాఖ్యః - స్సుతః క్షితీశ్వరో, జజ్ఞే ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ సుకుమారాద్వీతిహోత్రః - స్తస్య భర్గః, తతో భర్గాద్భార్గభూమి-రభూత్ ॥ హే నృప, ఇతీత్థమిమే ఉక్తాః, కాశయః కాశ్యస్య వంశజాః, నృపాః, క్షత్రవృద్ధస్య కాశ్యప్రపితామహస్య, అన్వయం అయన్తే యాన్తీతి తథా ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవం క్షత్రవృద్ధాన్వయ ఉక్తః ॥ అథ రమ్భస్యాన్వయమాహ ॥ రమ్భస్య పుత్రో, రభసః, గమ్భీరశ్చ, తతో రభసాత్, క్రతుః, తస్య క్రతోః, క్షేత్రే కళత్రే, బ్రహ్మ బ్రాహ్మణకులం, జజ్ఞే, అథ, అనేనసః ఆయోః పుత్రస్య కనీయసో, వంశం శృణు ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తతోఽనేనసః, శుద్ధః - స్తతః శుద్ధాచ్ఛుచిః - స్తస్మాత్త్రికకుప్, స ఏవ ధర్మసారథ్యపరనామధేయః, తతస్త్రికకుపః, శాన్తరయో, జజ్ఞే, స చ, కృతమనుష్ఠితం, కృత్యం ముక్తిసాధనం, యేన, తథాభూతః, ఆత్మవాన్ జ్ఞానయోగనిష్ఠశ్చ, అతః పుత్రోత్పాదనం న కృతవానితి భావః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అథ రజేరాయోః పుత్రస్య వంశమాహ ॥ రజేరితి ॥ రజేః, పుత్రాః, పఞ్చశ

స్తస్మాత్ప్రతర్దన ఇతి స్మృతః । స ఏవ శత్రుజిద్వత్స ఋతధ్వజ ఇతీరితః ॥ ౬ ॥ తతః కువలయాశ్వేతి ప్రోక్తోఽల
ర్కాదయ స్తతః । షష్టిం వర్షసహస్రాణి షష్టిం వర్షశతాని చ ॥ ౭ ॥ నాలర్కాదపరో రాజా బుభుజే మేదినీం యు
వా । అలర్కాత్సన్నతి స్తస్మా ❁ త్సుకేతోఽథ సుకేతనః ॥ ౮ ॥ ధర్మకేతుస్సుత స్తస్మాత్సత్యకేతురజాయత । స
త్యకేతోర్ధృష్టకేతుస్సుకుమారః క్షితీశ్వరః ॥ ౯ ॥ వీతిహోత్రోఽస్య భర్గోఽతో భార్గభూమిరభూన్నృప । ఇతీమే
కాశయో భూపాః క్షత్రవృద్ధాన్వయాయినః ॥ ౧౦ ॥ రమ్భస్య రభసః పుత్రో గమ్భీరశ్చక్రతు స్తతః । తస్య క్షేత్రే బ్ర
హ్మ జజ్ఞే శృణు వంశమనేనసః ॥ ౧౧ ॥ శుద్ధ స్తతశ్శుచి స్తస్మాత్త్రికకుబ్ధర్మసారథిః । తతశ్శాన్తరయో జజ్ఞే కృతకృ
త్యస్స ఆత్మవాన్ ॥ ౧౨ ॥ రజేః పఞ్చశతాన్యాసన్పుత్రాణామమితౌజసామ్ । దేవైరభ్యర్థితో దైత్యాన్హత్వేన్ద్రా
యాదదాద్దివమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఇన్ద్ర స్తస్మై పునర్దత్వా గృహీత్వా చరణౌ రజేః । ఆత్మానమర్పయామాస ప్రహ్లాదాద్యరిశ
ఙ్కితః ॥ ౧౪ ॥ పితర్యుపరతే పుత్రా యాచమానాయ నో దదుః । త్రివిష్టపం మహేన్ద్రాయ యజ్ఞభాగాన్సమాద
దుః ॥ ౧౫ ॥ గురుణా హూయమానేఽగ్నౌ బలభిత్తనయాన్రజేః । అవధీద్భ్రంశితాన్మార్గాన్న కశ్చిదవశేషితః ॥ ౧౬ ॥
కుశాత్ప్రతిః క్షాత్రవృద్ధాత్సఞ్జయ స్తత్సుతో జయః । తతః కృతః కృతస్యాపి జజ్ఞే హార్యశ్వకో నృపః ॥ ౧౭ ॥ స
హదేవ స్తతో భీమో జయత్సేనస్తు తత్సుతః । సఙ్కృతి స్తస్య తు జయః క్షత్రధర్మా మహారథః ॥ ౧౮ ॥ క్షత్రవృద్ధా

తస్య క్ష్మాకా అనవధికతేజసః, స్సంబభూవురిత్యర్థః ॥ రజేశ్చరిత్రమాహ ॥ దేవైః, రభ్యర్థితో, రజిర్దైత్యాన్, హత్వా, దివం త్రివిష్టపం, దైత్యైరపహృతమిన్ద్రాయ దదౌ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఇన్ద్రస్తు, పునః, ప్రహ్లాదాదతీవ, శఙ్కితో, దివం, తస్మై రజయే, దత్వా, రజేశ్చరణౌ, గృహీత్వా, ఆత్మానమర్పయామాస, స్వరక్షాభరం తస్మిన్నిహితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తత్పుత్రచరిత్రమాహ ॥ పితరీతి ॥ అథ, పితరి రజౌ, ఉపరతే మృతే సతి, తస్య, పుత్రాః పఞ్చశతం, యాచమానాయ, ఇన్ద్రాయ, త్రివిష్టపం, న దదుః, కిఞ్చ యజ్ఞభాగాన్, సమాదదుః, స్వీకృతవన్తః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అథ, గురుణా బృహస్పతినా, అభిచారవిధినా, తేషాం, మతిభ్రంశాయ, అగ్నౌ, హూయమానే సతి, మార్గాదిన్ద్రాధిపత్యానుకూలబుద్ధిరూపాద్భ్రంశితాన్, రజేః పుత్రాన్, సర్వాన్, బలభిత్, ఇన్ద్రః, అవధీజ్జఘాన, కశ్చిదేకోఽపి, నావశేషితః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ పూర్వం క్షత్రవృద్ధపౌత్రాణాం కాశ్యకుశగృత్సమదానాం మధ్యే కాశ్యగృత్సమదయోర్వంశావుక్తౌ ॥ గృత్సమదాదభూదిత్యాదినా ॥ అథ కుశస్య వంశమాహ ॥ కుశాదిత్యాదినా యావత్సమాప్తి ॥ క్షాత్రవృద్ధాత్ క్షత్రవృద్ధపౌత్రాత్ కుశాత్, ప్రతిః, జజ్ఞే, తస్య సుతః ప్రతిసుతః, సఞ్జయః, తతః సఞ్జయాత్, జయో, జజ్ఞే, తతో జయాత్, కృతః, హే నృప, కృతస్య, హార్యశ్వకః, పుత్రో, జజ్ఞే ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతో హార్యశ్వకాత్, సహదేవ, స్తతో, భీమ, స్తత్సుతో, భీమసుతో, జయత్సేనః, స్తస్య జయత్సేనస్య, తనయః, సఙ్కృతిః, స చ క్షత్రధర్మా మహాశూరః - మహారథశ్చ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ క్షత్రవృద్ధాన్వయం నిగమయన్నహుషాన్వయం వక్తుం తచ్ఛ్రవణాయ రాజానమాదిశతి - క్షత్రవృద్ధాన్వయే, జాతా ఇతి శేషః, ఇమే ఉక్తా భూపాః,

---

౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ సునీతోఽథసుదర్శనః.

అథ-నాహుషాన్నహుషవంశజాన్-శృణు ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః

* * *

యతిరితి ॥ దేహినః-ఇన్ద్రియాణీవ-నహుషస్య యతిప్రభృతయః-షట్-ఆత్మజాః, ఆసన్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ రాజ్యమితి ॥ తత్ర యతిర్జ్యేష్ఠః-పిత్రా నహుషేణ-దత్తమపి-రాజ్యం-నైచ్ఛత్, కథంభూతః-తత్పరిణామవిత్ రాజ్యస్య దుఃఖోదర్కత్వం జానన్నిత్యర్థః, తత్ర హేతుమాహ-యత్ర రాజ్యే-ప్రవిష్టోఽధికుర్వన్ పుమాన్-ఆత్మానం-నావబుధ్యతే ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ పితరీతి ॥ ఇన్ద్రాణ్యాః ప్రాప్తైన్ద్రాధిపత్యేన నహుషేణ మాం భజస్వేత్యుక్తయా శచ్యా-విజ్ఞాపితైర్ద్విజైః-ఋషిభిః నహుషేణ స్వవాహనం వోఢుం విష్టిగృహీతైః, ర్వాహనస్థేన తేన పాదాఙ్గుష్ఠేన తాడనపూర్వకం సర్పతసర్పతేత్యుక్తైః-అగస్త్యాదిభిః ధర్షణాత్ సర్పో భవేత్యవముక్తపూర్వకం వాహనపాతరూపాద్ధర్షణాత్-పితరి నహుషే-స్థానాత్-త్రివిష్టపాద్భ్రంశితే-అజగరత్వంచ-ప్రాపితే సతి-యయాతి-ర్నృపః అధికృతరాజ్యో-బభూవ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ చతస్రుష్వితి ॥ సచ, కనిష్ఠాన్-చతురో-భ్రాతౄన్ సంయాతిప్రభృతీన్-చతస్రుషు-దిక్షు ఆదిశత్, పాలనార్థమితి శేషః-స్వయంతు-కావ్యస్య-వృషపర్వణో దానవస్యచ-కన్యాభ్యామితి శేషః కృతదారస్సన్ పృథ్వీం, జుగోప ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ కావ్యస్య కృతదార ఇత్యుక్త్యా లబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతి రాజా ॥ బ్రహ్మర్షిరితి ॥ భగవాన్-కావ్యో-బ్రహ్మర్షిః-నాహుషో యయాతిస్తు-క్షత్రబన్ధుః క్షత్రియావరః అత-స్తయో రాజన్యవిప్రయోః-కస్మాద్ధేతోః-ప్రాతిలోమికో-వివాహః-కుతః శ్వశురజామాతృభావరూపస్సంబన్ధ ఆసీత్-ఇతి ప్రశ్నః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ న ప్రతిలోమతాదోష ఈశ్వర

న్వయా భూపా ఇమే శృణ్వథ నాహుషాన్ ॥ ౧౯ ॥

* * *

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, సప్తదశోఽధ్యాయః

* * *

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ యతిర్యయాతిస్సంయాతిరాయాతిర్వియతిః కృతిః । షడిమే నహుషస్యాసన్నిన్ద్రియాణీవ దేహినః ॥ ౧ ॥ రాజ్యం నైచ్ఛద్యతిః పిత్రా దత్తం తత్పరిణామవిత్ । యత్ర ప్రవిష్టః పురుష ఆత్మానం నావబుధ్యతే ॥ ౨ ॥ పితరి భ్రంశితే స్థానాదిన్ద్రాణ్యా ధర్షణాద్ద్విజైః । ప్రాపితేఽజగరత్వం వై యయాతిరభవన్నృపః ॥ ౩ ॥ చతస్రుష్వాదిశద్దిక్షు భ్రాతౄన్ భ్రాతా యవీయసః । కృతదారో జుగోపోర్వీం కావ్యస్య వృషపర్వణః ॥ ౪ ॥ రాజోవాచ ॥ బ్రహ్మర్షిర్భగవాన్ కావ్యః క్షత్రబన్ధుశ్చ నాహుషః । రాజన్యవిప్రయోః కస్మాద్వివాహః ప్రాతిలోమికః ॥ ౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏకదా దానవేన్ద్రస్య శర్మిష్ఠా నామ కన్యకా । సఖీసహస్రసంయుక్తా గురుపుత్ర్యా చ భామినీ ॥ ౬ ॥ దేవయాన్యా పురోద్యానే పుష్పితద్రుమసఙ్కులే । వ్యచరత్కలగీతాలినలినీపులినేఽబలా ॥ ౭ ॥ తా జలాశయమాసాద్య కన్యాః కమలలోచనాః । తీరే న్యస్య దుకూలాని విజహ్రుస్సిఞ్చతీర్మిథః ॥ ౮ ॥ వీక్ష్య వ్రజన్తం గిరిశం సహ దేవ్యా వృషస్థితమ్ । సహసోత్తీర్య వాసాంసి పర్యధుర్వ్రీడితాః స్త్రియః ॥ ౯ ॥ శర్మిష్ఠాఽజానతీ వాసో గురుపుత్ర్యాస్తుపర్యధాత్ । స్వీయం మత్వా ప్రకుపితా దేవయానీదమబ్రవీత్ ॥ ౧౦ ॥ అహో నిరీక్ష్యతామస్యా దాస్యాః కర్మ హ్యసాంప్రతమ్ । అస్మద్ధార్యం ధృతవతీ శునీవ హవిరధ్వరే ॥ ౧౧ ॥ యైరిదం తపసా సృష్టం ముఖం పుంసః పరస్య యే ।

ఘటనాదితి దర్శయన్ కథామాహ ॥ ఏకదేత్యాదినా ప్రతిజగ్రాహ తద్వచ ఇత్యన్తేన ॥ దానవేన్ద్రస్య వృషపర్వణః కన్యకా-శర్మిష్ఠా నామ-భామిన్యబలా-కదాచి-త్సఖీనాం-సహస్రేణ-గురోః కావ్యస్య-పుత్ర్యా-దేవయాన్యాచ, సంయుక్తా సతీ-పుష్పితైః ద్రుమైః-సఙ్కులే-కలమవ్యక్తమధురం, గీతం-యేషాం-తే, అలయో భృఙ్గా యేషు తాని-నవాని పులినాని యస్మిన్ తస్మిన్ పురోద్యానే వ్యచరత్ ❋ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❋ తా ఇతి ॥ తాశ్శర్మిష్ఠాప్రభృతయః-కమలలోచనాః-కన్యాః జలాశయ-మాసాద్య-తత్తీరే-దుకూలాని-నిధాయ తస్మి-న్మిథ-స్సిఞ్చతీస్సిఞ్చన్త్యో-విజహ్రుః-విహారం చక్రుః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ వీక్ష్యేతి ॥ తదా-తాః స్త్రియః-దేవ్యా ఉమయా సహ-వృషస్థితం-వ్రజన్తం, గిరిశం రుద్ర-మవలోక్య-వ్రీడితాః-ఆశూ-త్తీర్య తీరమారుహ్య-వాసాంసి-పర్యధుః ధృతవత్యః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ శర్మిష్ఠేతి ॥ తదా-శర్మిష్ఠా-అజానతీ-గురుపుత్ర్యాః దేవయాన్యాః-వాసః-పర్యధాత్-తతో-దేవయానీ-శర్మిష్ఠయా-పరిధృతం-వాస-స్స్వకీయం-మత్వా-ప్రకుపితా సతీ-వక్ష్యమాణ-మబ్రవీత్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా క్షిపన్తీమిత్యన్తః ప్రాక్తనేన ॥ అహో-అస్యా-దాస్యా, అసాంప్రతమయుక్తం కర్మ-నిరీక్ష్యతాం కిం తత్-యత్-అస్మద్ధార్యం-వాసో ధృతవతీత్యేతత్ ॥ అసాంప్రతత్వం స్ఫుటీకర్తుం దృష్టాన్తమాహ ॥ శునీ-యథా-అధ్వరే యజ్ఞే, హవి-ర్గ్రహీతుమనర్హా తద్వ-దస్మద్ధార్యం వస్త్రమియం పరిధాతుమనర్హేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ అసాంప్రతత్వమేవ బ్రాహ్మణోత్కర్షవర్ణనేనవ్యనక్తి ॥ యైరితి ॥ యైర్బ్రాహ్మణైర్భృగ్వాదిభి-స్తపసా-పరమపురుషస్య-ముఖం ముఖస్థానీయమిదం-బ్రహ్మకులం-సృష్టం-యైశ్చ-దం-జ్యోతిస్స్వరూపం పరంబ్రహ్మ, ధార్యతే ఉపాస్యతే-యైశ్చ, శివః క్షే

మజ్కారిః పన్థాః-వైదికమార్గశ్చ-ప్రదర్శితః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ యానితి॥యాన్ బ్రాహ్మణాన్, సురేశ్వరాః,లోకనాథాః - కిముత-పరమపావనః-శ్రీనివాసః-విశ్వాత్మా-భగవానపి-ప్రణమన్తి ఉపతిష్ఠన్తే ప్రత్యుద్గచ్ఛన్తి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తత్రేతి॥తత్రాప్యుక్తైర్ధక్షైః శ్రేష్ఠేషు-తేషు బ్రాహ్మణేష్వపి-వయం భృగవః భృగువంశజాః-అస్యాశ్శర్మిష్ఠాయాః-పితా - అసురో వృషపర్వా-నో౽స్మాకం-శిష్యశ్చ, ఏవం స్థితే, ఇయం - మసతీ అనర్హా అస్మద్ధార్యం వస్త్రం - ధృతవతీ-యథా, ఉనర్హః-శూద్రో- వేదం - తద్వత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం-క్షిపన్తీం తిరస్కుర్వన్తీం-గురుపుత్రీం దేవయానీం-శర్మిష్ఠా వాచ.కథంభూతా.ధర్షితా-నిష్ఠురవాక్యైరితి శేషః.రుషా-ఉరగీపన్నగీవ - శ్వసన్తీ శ్వాసం ముఞ్చతీ - దష్టో-దచ్ఛదో౽ధరోష్ఠో-యయా - తథాభూతా ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ భాషణమేవాహ॥ఆత్మవృత్తమితి ॥ హే భిక్షుకి-త్వమాత్మవృత్తం-మవిజ్ఞాయ - బహుధా.కత్థసే.ఆత్మానం శ్లాఘసే - వృత్తిమేవ దర్శయన్త్యాహ ॥ కమితి॥యథా-బలిభుజో వా యసాః, శ్వానో వా- తథా-త్వ.మస్మాకం-గృహాన్-న ప్రతీక్షసే కిం-జీవనార్థం న ప్రతీక్షతే వత్యసే కిమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవంవిధైరితి ॥ ఏవంవిధై-రసభ్యైరపి-పరుషైః,ర్వచోభి-రాచార్యస్య గురోః-సుతాం-క్షిప్త్వా ఉపాలభ్య సతీ శర్మిష్ఠా - మన్యునా-వాసో వస్త్రం చాదాయ - తామాచార్యసుతాం-కూపే - వ్యత్యపత్ పాతయామాస ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తస్యామితి ॥ అథ తస్యాం శర్మిష్ఠాయాం- స్వగృహం ప్రతి-గతాయాం సత్యాం యయాతి-ర్మృగయాం-చరన్-యదృచ్ఛయా - జలార్థీ, కూపసమీపం - ప్రాప్తః గతః- తత్ర - తాం కన్యాం దేవయానీం - నగ్నాం-దదర్శ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ దత్త్వేతి॥తతో-వివాససే నగ్నాయై-తస్యై దేవయాన్యై-స్వకీయ-ముత్తరీయం-వస్త్రం-దత్త్వా రాజా యయా-

---

ధార్యతేయైరిహజ్యోతిశ్శివః పన్థాశ్చ దర్శితః॥ ౧౨ ॥ యాన్నమన్త్యుపతిష్ఠన్తే లోకనాథాస్సురేశ్వరాః। భగవా
నపి విశ్వాత్మా పావనశ్శ్రీనికేతనః॥ ౧౩ ॥ వయం తత్రాపి భృగవశ్శిష్యో నో౽స్యాః పితా౽సురః। అస్మద్ధార్యం ధృ
తవతీ శూద్రో వేదమివాసతీ॥ ౧౪ ॥ ఏవం క్షిపన్తీం శర్మిష్ఠా గురుపుత్రీమభాషత। రుషా శ్వసన్తీ వ్యాళీవ ధర్షితా ద
ష్టదచ్ఛదా॥ ౧౫ ॥ ఆత్మవృత్తమవిజ్ఞాయ కత్థసే బహు భిక్షుకి। కిం న ప్రతీక్షసే౽స్మాకం గృహాన్ బలిభుజో యథా॥
శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏవంవిధైస్సుపరుషైః క్షిప్త్వా౽౽చార్యసుతాం సతీమ్।శర్మిష్ఠా ప్రాక్షిపత్కూపే వాసశ్చాదా
య మన్యునా॥ ౧౭ ॥ తస్యాం గతాయాం స్వగృహం యయాతిర్మృగయాం చరన్। ప్రాప్తో యదృచ్ఛయా కూపే
జలార్థీ తాం దదర్శ హ ॥ ౧౮ ॥ దత్త్వా స్వముత్తరం వాసస్తస్యై రాజా వివాససే। గృహీత్వా పాణినా పాణిము
జ్జహార దయాపరః॥౧౯॥ తం వీరమాహౌశనసీ ప్రేమనిర్భరయా గిరా।రాజంస్త్వయా గృహీతో మే పాణిః పరపుర
ఞ్జయ ॥ హస్తగ్రాహః పరో మా భూద్గృహీతాయాస్త్వయా హి మే ॥ ౨౦ ॥ ఏష ఈశకృతో వీర సంబన్ధో నౌ న
పౌరుషః। యదిదం కూపలగ్నాయా భవతో దర్శనం మమ॥ ౨౧ ॥ న బ్రాహ్మణో మే భవితా హస్తగ్రాహో మహా
భుజ। కచస్య బార్హస్పత్యస్య శాపాద్యమశపం పురా ॥ ౨౨ ॥ యయాతిరనభిప్రేతం దైవోపహృతమాత్మనః।

తిః దయాపరః,పాణినా-తస్యాః-పాణిం-గృహీత్వా-తాం - బహి-రుద్ధృతవాన్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తమితి-తముద్ధృతవన్తం వీరం యయాతి-మౌశనసీ కావ్యసుతా-ప్రేమపూర్ణయా-గిరా-ఉవాచ,తదేవాహ॥రాజన్నితి త్రిభిః ॥ హే రాజన్ - పరేషాం పురాం జయతీతి తథాభూత - మమ-పాణి - స్త్వయా-గృహీతః-అత-స్త్వయా-గ్రహీతాయా మమ- పరో-హస్తగ్రాహః , అన్యదీయపాణినా మత్పాణిగ్రహో-మాభూత్ - మాముద్వహస్వేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ నను త్వం బ్రాహ్మణీ అహం తు రాజన్యః కథమావయోః ప్రాతిలోమికో వివాహః స్యాదిత్యత్రాహ ॥ ఏష ఇతి ॥ హే వీర - నౌ ఆవయో- రేష భర్తృభార్యాభావరూపః-స్సంబన్ధ ఈశ్వరకృతః నతు-పౌరుషః మనుష్యకృతః, అతో౽త్ర న దోష ఇతి భావః - నన్వీదృశం సంబన్ధం కుర్వన్నీశ్వరో౽త్ర న దృశ్యత ఇత్యత్రాహ ॥ యదితి ॥ యత్ యస్మాత్-కూపలగ్నాయాః-మమ మే-దమసంభావితం-భవతో-దర్శనం - మహాత్ యదిదం దర్శనమీశ్వరకారితమనుమీయతే తథా సంబన్ధశ్చేతి భావః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ కిం చ మమ రాజన్య ఏవ పతిర్భవితా, న బ్రాహ్మణ ఇత్యాహ॥నేతి ॥ హే మహాబాహో- మేమమ,హస్తగ్రాహః పాణిగ్రాహకో - భర్తేతి యావత్-బ్రాహ్మణో, న భవితా న భవిష్యతి-కుతః-బార్హస్పత్యస్య బృహస్పతిసుతస్య,కచస్య,శాపాత్- కో౽సౌ కచస్తత్రాహ-యం కచ , మహం,పురా ప్రథమ-మశపం, తస్య శాపాదిత్యర్థః-బృహస్పతేస్సుతః కచశ్శుక్రాన్మృతసఞ్జీవనీవిద్యామధ్యగాత్ , తదా దేవయానీ తం పతిం చకమే సచ గురుపుత్రీ త్వం మమ పూజ్యేత్యుక్త్వా న తాముపయేమే ॥ తతస్సా కుపితా సతీ తవేయం విద్యా నిష్ఫలా భవత్వితి శశాప ॥ స చ తవ పతిర్బ్రాహ్మణో న భవిష్యతీతి శశాపేతి కథా౽త్రానుసన్ధేయా ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తతో- యయాతి, రశాస్త్రీయత్వాదనభిప్రేతమపి-దైవో-పహృతం ప్రాపితం,బుధ్వా - తద్గతం తస్యామాసక్తం , మనశ్చ బుద్ధ్వా , నహ్యధర్మే మదీయం మనః ప్రవిశేదితి త

స్యాః, వచః - ప్రతిజగ్రాహ అఙ్గీకృతవాన్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ శర్మిష్ఠాసంబన్ధోఽపి దైవవశాదేవాభవదితి దర్శయన్నాహ ॥ గతే రాజనీతి నవభిః ॥ వీరే - రాజని యయాతౌ - గతే సతి - సా దేవయానీ - తత్ర గతా - రుదతీ - పితుస్సమీపమేత్యేతి శేషః, శర్మిష్ఠయా, కృతం, ముక్తం చ - తత్సర్వం - న్యవేదయత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ దుర్మనా ఇతి ॥ తదాకర్ణ్య - స భగవాన్ కావ్యో, దుర్మనాః విమనాః, పౌరోహిత్యం, విగర్హయన్, కాపోతీం వృత్తిం ఉఞ్ఛవృత్తిం స్తువంశ్చ, దుహిత్రా సహ - వృషపర్వణః, పురాత్ - నిశ్చక్రామ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ వృషపర్వేతి ॥ తతో - వృషపర్వా, ప్రత్యనీకా దేవా, స్తైః, వివక్షితాః జయం ప్రాపణీయా ఇత్యభిప్రేతా - యస్య, తథాభూతం - తం గురుం జ్ఞాత్వా - పథి, పాదయోః, పతితః, గురుం ప్రసాదయామాస ప్రార్థయాంచక్రే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ క్షణార్ధేతి ॥ క్షణార్ధమేవ మన్యుః క్రోధో యస్య, స భగవా, న్భార్గవః కావ్యః, శిష్యం వృషపర్వాణం - మాచష్ట అబ్రవీత్, హే రాజ - న్నస్యా దేవయాన్యాః కామమిష్టం క్రియతాం - యదియమిచ్ఛతి తత్క్రియతాం - ఏనాం దేవయానీం - త్యక్తు - మహం - నోత్సహే - న ప్రభవామి స్నేహాదితి శేషః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తథేత్యేవేతి ॥ తథైవాస్త్విత్యఙ్గీకృత్య, వృషపర్వణి స్థితే సతి - దేవయానీ - స్వమనోగతం - ప్రాహ ॥ కిమితి - పిత్రా దత్తా సత్యహం యతో - యాస్యే గమిష్యామి తత్ర - యం శర్మిష్ఠా - సానుగా ససఖీ - మా - మనుయాతు అనుగచ్ఛతు - మద్దాస్యం కర్తుమితి భావ ఇతి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ స్వానామితి ॥ తత - శ్శర్మిష్ఠా - తత్తస్మాచ్ఛుక్రా - త్స్వానాం పిత్రాదీనాం, సఙ్కటం - నిరీక్ష్య - తత్తస్మాదవస్థితా, దర్థస్య ప్రయోజనస్య, గౌరవం చ వీక్ష్య స్త్రీసహస్రేణ సహ - దాసీవ - ద్దేవయానీం పర్యచరత్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ నాహుషేతి ॥ తతః, ఉశనా కావ్యః, శర్మిష్ఠయా సహ, సుతాం దేవయానీం, నాహుషాయ యయాతయే - దత్త్వా - తం నాహుష

మనశ్చ తద్గతం బుద్ధ్వా ప్రతిజగ్రాహ తద్వచః ॥ ౨౩ ॥ గతే రాజని సా వీరే తత్ర స్మ రుదతీ పితుః । న్యవేదయత్తతస్స
ర్వముక్తం శర్మిష్ఠయా కృతమ్ ॥ ౨౪ ॥ దుర్మనా భగవాన్కావ్యః పౌరోహిత్యం విగర్హయన్ । స్తువన్వృత్తిం చ కా
పోతీం దుహిత్రా స యయౌ పురాత్ ॥ ౨౫ ॥ వృషపర్వా తమాజ్ఞాయ ప్రత్యనీకవివక్షితమ్ । గురుం ప్రసాదయ
న్మూర్ధ్నా పాదయోః పతితః పథి ॥ ౨౬ ॥ క్షణార్ధమన్యుర్భగవాన్ శిష్యం వ్యాచష్ట భార్గవః । కామోఽస్యాః క్రియ
తాం రాజన్నైనాం సన్త్యక్తుముత్సహే ॥ ౨౭ ॥ తథేత్యవస్థితే ప్రాహ దేవయానీ మనోగతమ్ । పిత్రా దత్తా
యతో యాస్యే సానుగా యాతు మామను ॥ ౨౮ ॥ స్వానాం తత్సఙ్కటం వీక్ష్య తదర్థస్య చ గౌరవమ్ । దేవయా
నీం పర్యచరద్దాసీవత్ స్త్రీగణైస్సహ ॥ ౨౯ ॥ నాహుషాయ సుతాం దత్త్వా సహ శర్మిష్ఠయోశనా । తమాహ రాజ
న్ఛర్మిష్ఠామాధాస్తల్పే న కర్హిచిత్ ॥ ౩౦ ॥ విలోక్యౌశనసీం రాజఞ్ఛర్మిష్ఠా సుప్రజాం క్వచిత్ । తమేవ వవ్రే రహసి స
ఖ్యాః పతిమృతౌ సతీ ॥ ౩౧ ॥ రాజపుత్ర్యార్థితోఽపత్యే ధర్మం చావేక్ష్య ధర్మవిత్ । స్మరన్ శుక్రవచః కాలే దిష్టమే
వాభ్యపద్యత ॥ ౩౨ ॥ యదుం చ తుర్వసుం చైవ దేవయానీ వ్యజాయత । ద్రుహ్యుం చానుం చ పూరుం చ శర్మిష్ఠా
వార్షపర్వణీ ॥ ౩౩ ॥ గర్భసంభవమాసుర్యా భర్తుర్విజ్ఞాయ మానినీ । దేవయానీ పితుర్గేహం యయౌ క్రోధవిమూ
ర్చ్ఛితా ॥ ౩౪ ॥ ప్రియామనుగతః కామీ వచోభిరుపమన్త్రయన్ । న ప్రసాదయితుం శేకే పాదసమ్మర్దనాదిభిః ॥ ౩౫ ॥
శుక్రస్తమాహ కుపితః స్త్రీకామానృతపూరుష । త్వాం జరా విశతాం* మన్ద విరూపకరణీ నృణామ్ ॥ ౩౬ ॥

మాహ, కిమితి హే రాజన్, త్వం, తల్పే శయ్యాయాం, శర్మిష్ఠాం, కర్హిచిదపి, నాధాః న విన్యస్యేరితి ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ విలోక్యేతి ॥ తతః - కదాచి - చ్ఛర్మిష్ఠా, రాజ్ఞో యయాతేః - స్త్రియ, మౌశనసీం దేవయానీం సుప్రజాం శోభనాపత్యవతీం - విలోక్య, స్వయమపి ఋతౌ వర్తమానా, సఖ్యా దేవయాన్యాః, పతిం - తమేవ యయాతిమేవ - వవ్రే ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ రాజపుత్ర్యేతి ॥ తదా, అపత్యార్థం, రాజపుత్ర్యా శర్మిష్ఠయా, అర్థితః, ధర్మవి - ద్యయాతి - ర్ధర్మమవేక్ష్య, అపత్యార్థమృతుకాలే ప్రార్థయమానాయాః కామపూరణం ధర్మ ఏవేతి విచార్య, శుక్రవచః శర్మిష్ఠామాధాస్తల్పే న కర్హిచిదితి వచః స్మరన్నపి, కాలే, దిష్టం దైవప్రాపితమేవా, భ్యపద్యత, దైవప్రాపితమేవ తత్సఙ్గమభ్యపద్యత, న తు కామత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ యదుమితి ॥ తత్ర - దేవయానీ, యదుం, తుర్వసుం చ, ద్వౌ పుత్రౌ, వ్యజాయత సుషువే, వార్షపర్వణీ వృషపర్వణో దుహితా, శర్మిష్ఠా తు, ద్రుహ్యుం, అనుం, పూరుం చేతి, త్రీన్, సుతాన్ వ్యజాయత ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ గర్భసంభవమితి ॥ తతో, మానినీ దేవయానీ, భర్తుస్సకాశాదేవా, సుర్యాశ్శర్మిష్ఠాయా, గర్భసంభవం, విజ్ఞాయ, క్రోధమూర్చ్ఛితా, పితుః కావ్యస్య, గేహం - జగామ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ప్రియామితి ॥ ప్రియాం దేవయానీ, మనుగతః కామీ యయాతి - స్తాం, పాదసంవాహనాదిభిః పాదగ్రహణాదిభి - స్సాన్త్వవచనైశ్చ ఉపమన్త్రయన్ ప్రార్థయమానోఽపి తాం ప్రసాదయితుం, న శేకే న ప్రబభూవ * ॥ ౩౫ ॥ * శుక్ర ఇతి ॥ తదా, తం యయాతిం, కుపిత, శ్శుక్ర - ఆహ, కిమితి, హే స్త్రీకామ హే అనృత పూరుష పురుషాకృత్యాపన్నానృతరూప, హే మన్దదుర్బుద్ధే - నృణాం - విరూపం వికృతరూపం కరోతీతి తథా, సా, జరా - త్వాం విశతాం ఆవిశత్వితి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అతృప్త ఇతి ॥ ఏవం శప్తో యయాతిరాహ ॥ అతృప్తోఽస్మీతి ॥ హే బ్రహ్మన్, తే తవ, దుహితరి కా

మానాంకామైరహ,మద్యాప్యతృప్తోఽస్మి,కామానాం,భోగైరితి శేషోవా , తతశ్శుక్ర ఆహ,వ్యత్యస్యతామితి,యోఽభిధాస్యతిజరామహం గ్రహీష్యామీత్యభిధాస్యతి - తస్మిన్ , స్వయసాతస్యవయసా , యథాకామం యావత్కామం , వ్యత్యస్యతాం , జరేతి శేషః , జరాంతస్మైదత్వాతద్వయోగృహాణేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ఇత్థం,లబ్ధం , వ్యవస్థానంజరావ్యత్యస్థితి,ర్యేన,సః,యయాతి,ర్జ్యేష్ఠంపుత్రం,యదు,మవోచత ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ కిమితి॥ హేయదో, హేతాత,ఇమాం,తవ,మాతామహేన,కృతాంప్రహితాం-జరాం,ప్రతీచ్ఛ,ప్రతిగృహాణ , నిజంత్వదీయం,వయో,దేహి , విషయేష్వ,హం-నతృప్తోఽస్మి॥అతో,భవదీయేనత్వద్దత్తేన,వయసా,అహం,కతిచి-ద్వర్షాణి-రంస్యఇతి ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ యదురాహ॥నోత్సహఇతి । తవా-న్తరావయోమధ్యేప్రాప్తయా-జరసాజరయా-స్థాతు,మహం-నోత్సహే,అనుత్సాహే హేతుమాహ,గ్రామ్యం , సుఖ,మవిదిత్వాఅననుభూయ-పుమాన్,శాన్తిం వైరాగ్యం,నోపైతి - అనుభూతగ్రామ్యసుఖస్త్వమేవశాన్తింనోపైషి , అహంత్వనాస్వాదితగ్రామ్యసుఖఃకథంశాన్తిముపేయామిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తథ,ఇత్థమేవ-పిత్రాయయాతినా-చోదితః తుర్వసు - రనుశ్చ. హేభారత-యదువదూచతురితి శేషః - ఏవం-త్రయఃపుత్రా-అనిత్యేదేహే-నిత్యబుద్ధి-ర్యేషాం-తథాభూతాః-అతఏవా-ధర్మజ్ఞాః ప్రత్యాచఖ్యుః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఆపృచ్ఛదితి॥ తతో-యయాతిః-పుత్రత్రయాదపి-వయసా-ఊనం-గుణై - రధికం-తనయం-పూరు-మపృచ్ఛత్-కిమితి-హేవత్స-త్వ-మగ్రజవజ్జ్యేష్ఠవన్మాం-ప్రత్యాఖ్యాతుం-నార్హసీతి ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఏవముక్తఃపూరురాహ॥కోన్వితిద్వాభ్యాం ॥ హేమనుష్యేన్ద్ర,ఆత్మకృతఃపితృదేహేనోత్పాదితః , కోను-పుమాన్-లోకే-పితుః-ప్రతికర్తుంప్రత్యుపకర్తుం

యయాతిరువాచ ॥ అతృప్తోఽస్మ్యద్యకామానాంబ్రహ్మన్దుహితరిస్మతే।వ్యత్యస్యతాంయథాకామంవయసా
యోఽభిధాస్యతి ॥ ౩౭ ॥ ఇతిలబ్ధవ్యవస్థానఃపుత్రంజ్యేష్ఠమవోచత । ౩౮ । యయాతిరువాచ ॥ యదోతాతప్ర
తీచ్ఛేమాంజరాందేహినిజంవయః । మాతామహకృతాంవత్సనతృప్తోవిషయేష్వహమ్ ॥ వయసాభవదీయేన
రంస్యేకతిపయాస్సమాః ॥ ౩౯ ॥ యదురువాచ । నోత్సహేజరసాస్థాతుమన్తరాప్రాప్తయాఽనఘ । అవిది
త్వాసుఖంగ్రామ్యంశాన్తింనోపైతిపూరుషః ॥ ౪౦ ॥ తుర్వసుశ్చోదితఃపిత్రాద్రుహ్యశ్చానుశ్చభారత । ప్ర
త్యాచఖ్యురధర్మజ్ఞాఅనిత్యేనిత్యబుద్ధయః ॥ ౪౧ ॥ అపృచ్ఛత్తనయంపూరుంవయసోనంగుణాధికమ్ । నత్వమ
గ్రజవద్వత్స మాంప్రత్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౪౨ ॥ పూరురువాచ ॥ కోనులోకేమనుష్యేన్ద్రపితురాత్మకృతః
పుమాన్। ప్రతికర్తుంక్షమోయస్యప్రసాదాద్విన్దతేపరమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఉత్తమశ్చిన్తితంకుర్యాత్ప్రోక్తకారీతుమ
ధ్యమః।అధమోఽశ్రద్ధయాకుర్యాదకర్తోచ్చరితంపితుః॥ ౪౪ ॥ఇతిప్రముదితఃపూరుఃప్రత్యగృహ్ణాజ్జరాంపితుః।
సోఽపితద్వయసాకామాన్యథావజ్జుజుషేనృపః ॥ ౪౫ ॥ సప్తద్వీపపతిస్సమ్యక్పితృవత్పాలయన్ప్రజాః। య
థోపజోషంవిషయాన్జుజుషేఽవ్యాహతేన్ద్రియః ॥ ౪౬ ॥ దేవయాన్యప్యనుదినంమనోవాగ్దేహవస్తుభిః । ప్రే
యసఃపరమాంప్రీతిమువాహప్రేయసీరహః ॥ ౪౭ ॥ అయజద్యజ్ఞపురుషంక్రతుభిర్భూరిదక్షిణైః । సర్వదేవమ
యందేవంసర్వయజ్ఞమయంహరిమ్ ॥ ౪౮ ॥ యస్మిన్నిదంవిరచితంవ్యోమ్నీవజలదావళిః ।నానేవభాతినాభాతి

క్షమః ప్రభుః , అసామర్థ్యే హేతుంవదన్పితరంవిశినష్టి ॥ యస్య పితురనుగ్రహాత్ - పరమధిక - మైహికమాముష్మికం చ శ్రేయో - విన్దతేలభతే ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ యద్యపికో - ప్యక్షమః , తథా , పితుశ్చి , న్తితమభిప్రేతం - యః కుర్యాత్స-ఉత్తమః-యథోక్తకారీతు - మధ్యమః-అశ్రద్ధయా - యః కుర్యాత్సో - ఽధమః-అశ్రద్ధయాప్యకర్తాతు , పితు-రుచ్చరితంపురీషప్రాయః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ ఇతీత్థం-భాషమాణః-పూరుః-ప్రీతః-పితుర్జరాం- ప్రత్యగృహ్ణాత్ - స్వీయంవయోదత్వేతి శేషః-తత-స్సోఽపియయాతిరపి - నృపః-తద్వయసా పుత్రదత్తేనవయసా-కామాన్-యథావజ్జుజుషే సేవితవాన్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ సప్తద్వీపేతి ॥ సప్తద్వీపాధిపతిస్సన్-ప్రజాః-పితృవ-త్పాలయన్-యథోపజోషంయథాప్రీతి - విషయాన్-జుజుషే-కథంభూతః - అవ్యాహతానిదృఢానీన్ద్రియాణియస్య-తథాభూతః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ దేవయానీతి॥ ప్రేయసీదేవయానీ-ప్రియస్యభర్తుః , రహఏకాన్తే,పరమాం,ప్రీతిమువాహ నితరాంప్రీతివిషయాఽభూదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ అయజదితి॥ తథా,యయాతి-ర్భూరిదక్షిణాయేషుతైః - క్రతుభి-స్సర్వదేవతాశరీరక-మారాధకార్తిహరం , సర్వయజ్ఞారాధ్యం,తత్ఫలదం-తద్భోక్తారం-భగవన్తమయజదారాధితవాన్ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ యజనప్రకారమేవాహ।యస్మిన్నితిద్వాభ్యాం।యస్మిన్నిత్యస్యతమిత్యుత్తరేణాన్వయః , యస్మిన్వాసుదేవే-ఇదంచిదచిదాత్మకంకృత్స్నంజగ-ద్విరచితంస-ద్వ్యోమ్ని - జలదపఙ్క్తిరివ-నానేవ-భాతి , నాభాతిచపాల్యతేసంహ్రియతేచేత్యర్థః , యస్మిన్నితిధారకత్వదోషాస్పర్శిత్వేవివక్షితే , విరచితమిత్యస్యఽమేనేతి శేషః,అనేనస్రష్టృత్వముక్తం , నానాభాతీత్యనేనపాలనదశాయాందేవమనుష్యాదినామరూపభేదేనబహుధా ప్రతీతిరు

క్తా. ఇవశబ్దేనవస్తుతఃస్థూలచిదచిచ్ఛరీరకంబ్రహ్మైకమేవవిశ్వరూపేణావస్థితమితిసూచ్యతే - అనేనైవసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకస్యబ్రహ్మణోజగదుపాదానత్వమపిలబ్ధం - కారణస్యైవవస్తునఃకార్యాత్మనాఽవభాసమానత్వాత్ - యస్మిన్నానానాభాతీత్యనేనలయాధికరణత్వోక్త్యా చతల్లభ్యతే, లయాధికరణస్యైవలీయమానోపాదానత్వదర్శనాత్ - యస్మిన్ధారకే, నానాభాతీత్యనేనఅన్తఃప్రవిశ్య ధారకత్వన్ప్రశాసనమేవపాలనమితిసూచితం - ప్రపఞ్చంవిశినష్టి - స్వప్నమాయామనోరథఇతి,స్వప్నమాయామనోరథతుల్యఇత్యర్థః-అత్రస్వప్నదృష్టాన్తత్వేనాశ్చర్యత్వం- మనోరథదృష్టాన్తేనమనోఽనుకూలత్వంచదార్ష్టాన్తికేఽభిప్రేతం - అతఏవదృష్టాన్తత్రయ-మన్యథావైయర్థ్యప్రసఙ్గాత్, దేకేనైవవివక్షితసాధర్మ్యలాభాత్ ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀తమితి॥తమేవంభూతం-వాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తపౌష్కల్యాశ్రయం-గుహాశయంహృదయకుహరేవసన్తం - అణీయాంసంఅణోర్జీవాదప్యణుం - తదన్తఃప్రవేశయోగ్యతయాతతోఽపిసూక్ష్మమితిభావః-నారాయణంజీవసమూహానాంప్రాప్యంప్రాపకమాధారం - హృదివిన్యస్యధ్యానేనసన్నిహితంకృత్వేత్యర్థః-నిరాశీఃఫలాభిసన్ధిరహితః-ప్రభుర్యయాతిః-రయజత్ ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ఏవమిత్థంమనఃషష్ఠంయేషాంతైఃకృత్స్నైరిన్ద్రియైః-వర్షసహస్రాణి - మనస్సుఖంకామభోగం-విదధానఃకుర్వన్నపి - సార్వభౌమోయయాతిః-నాతృప్యత్ ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేఅష్టాదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

సఇతి॥సయయాతిః-ఇత్థం,స్త్రైణఃస్త్రీవశ్యః,కామాన్-చరన్భక్షయన్ - అనుభవన్నితియావత్ , కదాచిదాత్మనోఽపహ్నవం అపహారంబుధ్వా “ యోఽన్యథాసన్తమాత్మానమన్యథాప్రతిపద్యత ” ఇత్యుక్తవిధమపహ్నవంజ్ఞాత్వా - నిర్వి

స్వప్నమాయామనోరథః ॥ ౪౯ ॥ తమేవహృదివిన్యస్య వాసుదేవంగుహాశయమ్ । నారాయణమణీయాంసం
నిరాశీరయజత్ప్రభుః ॥ ౫౦ ॥ ఏవంవర్షసహస్రాణిమనఃషష్ఠైర్మనస్సుఖమ్ । విదధానోఽపినాతృప్యత్సార్వ
భౌమఃకదిన్ద్రియైః ॥ ౫౧ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, అష్టాదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుకఉవాచ ॥ సఇత్థమాచరన్కామాన్ స్త్రైణోఽపహ్నవమాత్మనః । బుధ్వాప్రియాయైనిర్విణ్ణోగాథామే
తామగాయత ॥ ౧ ॥ యయాతిరువాచ ॥ శృణుభార్గవ్యమూంగాథాంమద్విధాచరితాంభువి । ధీరాయస్యాను
శోచన్తివనేగ్రామనివాసినః ॥ ౨ ॥ బస్తఏకోవనేకశ్చిద్విచిన్వన్ప్రియమాత్మనః । దదర్శకూపేపతితాంస్వకర్మవ
శగామజామ్ ॥ ౩ ॥ తస్యాఉద్ధరణోపాయంబస్తఃకామీవిచిన్తయన్ । వ్యధత్తతీర్థముద్ధృత్య విషాణాగ్రేణరో
ధసీ ॥ ౪ ॥ సోత్తీర్యకూపాత్సుశ్రోణీతమేవచకమేకిల । తయావృతంసముద్వీక్ష్యబహ్వ్యోఽజాఃకాన్తకామి
నీః ॥ పీవానంశ్మశ్రులంభేజుర్మీఢ్వాంసంయాభకోవిదమ్ ॥ ౫ ॥ సఏకోఽధవృషస్తాసాంబహ్వీనాంరతివర్ధనః ।

ణ్ణఃనిర్వేదంప్రాప్తః,ప్రియాయైదేవయాన్యై,ఇమాంవక్ష్యమాణాం -గాథాం- మాత్మవృత్తిప్రఖ్యాపికాం, మగాయతకథయామాస ❀ ॥ ౧ ॥ ❀తామేవాహ॥శృణ్వితి॥హేభార్గవి-భువి-మద్విధేనమాదృశేనా , చరితాం,మద్విధస్యాచరితంయస్యామితివా, తాం,ఏమూంమయావక్ష్యమాణాం , గాథామితిహాసం,శృణు,యస్యమద్విధస్య,గ్రామవాసినోగృహస్థస్య,చరితం-వనేస్థితా,ధీరాజితేన్ద్రియాః,కృపయా - శోచన్తి ❀ ॥ ౨ ॥ ❀బస్తఇతి॥అన్యాపదేశేనాత్మవృత్తిప్రతిపాదనార్థంప్రవృత్తోఽయమితిహాసః-ఏకోఽసహాయః,కశ్చిద్బస్తోమేషో-వనే-ఆత్మనఃస్వస్య ప్రియం-విచిన్వన్-కూపపతితాం-కర్మవశగాం గాం-కాంచిదజాం-దదర్శ - బస్తఇత్యనేనాత్మా వివక్షితః-వనఇత్యనేనసంసారః-ప్రియమిత్యనేనశబ్దాదివిషయః - అజామిత్యనేనదేవయానీ ఏవంయథాసంభవముత్తరత్రాప్యూహ్యమ్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀తస్యాఅజాయాః-స్వబస్తః-ఉద్ధరణోపాయం- వ్యచిన్తయత్-స్వోత్తరీయాదిప్రదానేనోద్ధరణోపాయంచిన్తితవానితిభావః ॥ ఉపాయమేవదర్శయన్నాహ ॥ రోధసీతటే-విషాణాగ్రేణ - మృదాదిక-ముద్ధృత్య - తీర్థంనిర్గమమార్గ-ముత్తారణమార్గమితియావత,వ్యధత్తకృతవాన్ - విషాణాగ్రేణేత్యనేనఖనిత్రాదికంవివక్షితమ్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀తత-స్సా - సుశ్రోణ్యజాకూపా - దుత్తీర్య,తమేవబస్తం , పతించకమే-కిలేత్యాత్మవృత్తాన్తప్రత్యభిజ్ఞాపకః-తత-స్తయాఽజయా - వృతం-బస్తం-సముద్వీక్ష్య బహ్వ్యోఽన్యా అజాః-కాన్తంప్రతికామినీఃకమవత్యో - బభూవుః- బహ్వ్యోఽజా ఇతిశర్మిష్ఠాప్రముఖావివక్షితాః - కథంభూతంపీవానంపరిపుష్టసర్వావయవం - శ్మశ్రులంరతిసమర్థమిత్యర్థః,మీఢ్వాంసంరేతస్సేక్తారం,యాభేమైథునే-కోవిదమభిజ్ఞమ్ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀అజాభిఃవృతస్సఏకఏవబస్త,స్తాసాంబహ్వీనామజానాం-రతివర్ధనః-కామఏవ-గ్రహఃపిశాచ-స్తేన-గ్రస్తః - కేవలం - రేమేనత్వా-త్మానమబుధ్యత-దేహావిలక్షణమాత్మస్వ

రూపం నానుసంహితవానితి భావః-మేషపక్షే ఆగామ్యనర్థాశ్రయం నావబుధ్యతేత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తమితి॥ ఏవ-మన్యయా-ప్రేష్ఠతమయా అన్యయా అజయా సహ- రమమాణం-తం బస్తం-విలోక్య- తేన-పూర్వం, కూపాదుద్ధృతా, అజారూపసంవిగ్నా మిత్రోరూపవతీమన్యామజాం పరిగృహ్యా మాం త్యజత్యయమితి భీతా సతీ- బస్తస్య-తత్కర్మ అజాన్తరపరిగ్రహరూపం-నామృష్యత్ నాసహత ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తం బస్తం-దుర్హృదం-వస్తుత ఇతి శేషః, సుహృద్రూపం సుహృదాభాసం-అత ఏవ. క్షణం సౌహృదం యస్య-కామినః-మత ఏవేన్ద్రియారామం - న తు ధర్మజ్ఞం జ్ఞాత్వేతి శేషః-స్వామినం పతిం త్యక్త్వా, దుఃఖితా, యయౌ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తతస్సోపి బస్తోపి - స్త్రైణః హేతుగర్భమిదం- స్త్రైణత్వాత్, తాం-యాన్తీం, మజాం, ప్రసాదితుం, కృపణస్సన్ననుగతః, బిడీబిడాకారం బిడీమాజ్ఞాలీ మనుగతస్య బిడస్య-య, ఆకారస్సాన్త్వశబ్దముఖరముఖత్వ రూప-స్తం-కుర్వన్-పధిమార్గే సన్ధితుం ప్రసాదయితుం-నాశక్నోత్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తత్ర, తస్య బస్తస్య-లమ్బన్తం, వృషణం-కశ్చిద్ద్విజో, రుషా- అచ్ఛినత్-కశ్చిద్ద్విజోఽజ ఇతి శుక్రో వివక్షితః, అణ్డశబ్దేన వయో వివక్షితం-జరాపాదనేన వయోఽపహారేణ చ సమ్భోగాసమర్థమకరోదితి భావః, తతో-భూయః పునః-అర్థాయ ప్రయోజనాయ - స్వపుత్ర్యాః కామభోగాయేతి భావః - యోగవిదుపాయజ్ఞః-లమ్బన్తం-వృషణం-సన్దధే జరావ్యత్యాసేన రతిసమర్థమకరోదితి భావః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తతస్స - లబ్ధవృషణ ఉపాత్తపుత్రవయా ఇతి భావః, స బస్తోఽపి కూపలబ్ధయా-అజయా సహ-బహువిధం, కామం, అనుభవన్నపీతి శేషః, బహుతిథమితి పాఠే - బహుకాలమిత్యర్థః, హే భద్రే-అద్యాపి-న పరితుష్యతి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవమన్యాపదేశేనోపవర్ణితమితిహాసమాత్మని సఙ్గమయతి॥ తధేతి ॥ హే సుభ్రు,

రేమే కామగ్రహగ్రస్త ఆత్మానం నావబుధ్యత ॥ ౬ ॥ తమేవం ప్రేష్ఠతమయా రమమాణమజాఽన్యయా। విలోక్య కూపసంవిగ్నా నామృష్యద్బస్తకర్మ తత్ ॥ ౭ ॥ తం దుర్హృదం సుహృద్రూపం కామినం క్షణసౌహృదమ్। ఇన్ద్రియారామముత్సృజ్య స్వామినం దుఃఖితా యయౌ ॥ ౮ ॥ స చైవానుగతస్స్త్రైణః కృపణస్తాం ప్రసాదితుమ్। కుర్వన్ బిడీబిడాకారం నాశక్నోత్పధి సన్ధితుమ్ ॥ ౯ ॥ తస్య తత్ర ద్విజః కశ్చిదజాస్వామ్యచ్ఛినద్రుషా। లమ్బన్తం వృషణం భూయస్సన్దధేఽర్థాయ యోగవిత్ ॥ ౧౦ ॥ స లబ్ధవృషణస్తత్ర హ్యజయా కూపలబ్ధయా। క్రీడన్కాలం బహువిధం కామైర్నాద్యాపి తుష్యతి ॥ ౧౧ ॥ తధాఽహం కృపణస్సుభ్రు భవత్యాః ప్రేమయన్త్రితః। ఆత్మానం నాభిజానామి మోహితస్తవ మాయయా ॥ ౧౨ ॥ యత్పృధివ్యాం వ్రీహియవం హిరణ్యం పశవస్స్త్రియః। న దుహన్తి మనః ప్రీతిం పుంసః కామహతస్య తే ॥ ౧౩ ॥ న జాతు కామః కామానాముపభోగేన శామ్యతి। హవిషా కృష్ణవర్త్మేవ భూయ ఏవాభివర్ధతే ॥ ౧౪ ॥ యదా న కురుతే భావం సర్వభూతేష్వమఙ్గళమ్। సమదృష్టేస్తదా పుంసస్సర్వాస్సుఖమయా దిశః ॥ ౧౫ ॥ యా దుస్త్యజా దుర్మతిభిర్జీర్యతో యా న జీర్యతే। తాం తృష్ణాం దుఃఖనివహాం శర్మకామో ధ్రువం త్యజేత్ ॥ ౧౬ ॥ మాత్రా స్వస్రా దుహిత్రా వా నావివిక్తాసనో భవేత్। బలవానిన్ద్రియగ్రామో విద్వాంసమపి కర్షతి ॥ ౧౭ ॥ పూర్ణం వర్షసహస్రం మే విషయాన్సేవతోఽసకృత్। తధాఽపి చానుసవనం తృష్ణా తేషూ

తధా బస్తవదహమపి, భవత్యాస్తవ-ప్రేమ్ణా-యన్త్రితః వశీకృతః - తవ-మాయయా విభ్రమాదిరూపయా, మోహితో-ఽధునాప్యా - త్మానం-నాభిజానామి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ నను తర్హి పునరపి బహవో విషయాస్సేవ్యన్తాం తతో మనసి ప్రీతే సతి కామోపశాన్త్యా మోహో నివర్తతేత్యత్రాహ॥ యదితి ద్వాభ్యామ్ ॥ యత్ యే-పృధివ్యాం, వ్రీహ్యాదయః- స్తే-సర్వే, కామహతస్య కామాసక్తస్య పుంసో-మనః ప్రీతిం-న దుహన్తి న పూరయన్తి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ జాతు కదాచిదపి-కామానాం, ముపభోగేన-కామో విషయతృష్ణా-న శామ్యతి-కిన్తు, హవిషాఘృతేన కృష్ణవర్త్మేవాగ్నిరివ-భూయో, ఽభివర్ధత ఏవ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తర్హి కథం కేనోపాయేన మనసః పూర్ణప్రీతిస్స్యాద్యయా కామోపశమస్స్యాదిత్యత ఆహ ॥ యదేతి షడ్భిః ॥ యదా భూతేష్వ-మఙ్గళం భావం రాగద్వేషాదిర్వైషమ్యరూపం భావం - న కురుతే-తదా-సమదృష్టేః స్వాత్మసమదృష్టేః-పుంసః- స్సర్వా, దిశః - సుఖమయాః, క్వాపి గతస్యాప్యస్య సుఖమేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అతో, దుర్మతిభిః-దుస్త్యజా, విషయతృష్ణా-కథంభూతా, యా, జీర్యతస్సతోఽపి పుంసో-న జీర్యతే న జీర్ణతాం ప్రాప్నోతి, తాం, దుఃఖనివహాం - దుఃఖాని నితరాం వహత్యావహతి ప్రాపయతీతి తధా, తాం తృష్ణాం శర్మకామః దుఃఖాసంభిన్నం సుఖం కామయమానః, ధ్రువం తూనం, త్యజేత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ స్త్రీసన్నిధానం తు సర్వథా త్యాజ్యమిత్యాహ ॥ మాత్రేతి ॥ మాత్రాదీనా-మన్యతమయా వాపి-వివిక్తం సఙ్కీర్ణమాసనం-యస్య, తధాభూతో-న భవేత్-అన్యధా-బలవాన్ప్రమాథీ - ఇన్ద్రియసమూహః-విద్వాంసమప్య-పకర్షతి ఆకర్షేచ్చాలయేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ జీర్యతోపి న జీర్యత ఇత్యేతదేవ స్వదృష్టాన్తేనోపపాదయతి ॥ పూర్ణమితి ॥ అసకృద్వారం వారం, విషయా, ననుభవతో, మమ వర్షసహస్రం-పూర్ణ-మభూ-దధాప్యద్యాపి, అనుసవనం తత్తద్విషయానుభవసమయమనతిక్రమ్య, తిమాత్రం, తృష్ణా-ఉపజాయతే న తు శామ్య

తి * ॥ ౧౮ ॥ * తస్మాత్-కామానాముపభోగేన కామాశాన్తేరభావా-దేతాం విషయతృష్ణాం-త్యక్త్వా-బ్రహ్మణి, మానస,మాధాయ-శీతోష్ణాదిద్వన్ద్వైరనభిభూతో-దేహాభిమానరహితశ్చ, మృగైస్సహ-చరిష్యామి, వనం ప్రవిశామీత్యర్థః * ॥ ౧౯ ॥ * నను తృష్ణాయా దుస్త్యజత్వాత్కథం సహసా తవ మనసో బ్రహ్మణ్యాధానం స్యాత్ తత్రాహ ॥ దృష్టమితి॥ దృష్టమైహికవిషయజాతం, శ్రుతమాముష్మికం-తదుభయ, మసదపురుషార్థరూపం, విద్వాన్, స్వమాన్, నానుధ్యాయేన్న సంవిశేత్ నానుధ్యాయతి నోపభుఙ్క్తే చ-కథంభూతః-తయోరనుధ్యానసంవేశనయోస్సతో, స్వసంసృతి-మాత్మనాశమన్తతః స్థావరతాప్రాప్తిం చ-విద్వాన్-అననుధ్యానాసంవేశయోర్హేతుం వదన్విద్వాంసం విశినష్టి ॥ సః దృష్టాదీనామసదూపత్వాదికం విద్వాన్స్వమాన్, ఆత్మదృక్ దృష్టశ్రుతాద్యపేక్షయా నిరతిశయానన్దరూపస్యాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యం పశ్యతి తథా, నిరతిశయానన్దరూపయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠస్యార్థాదేవ తృష్ణానివృత్తిరితి భావః * ॥ ౨౦ ॥ * ఇతీత్థం, జాయాం దేవయానీం, ముక్త్వా, నాహుషో యయాతిః-పూరవే పుత్రాయ-తదీయం, వయో, దత్త్వా, విగతవిషయతృష్ణస్తస్మాత్పూరోస్సకాశాత్, స్వకీయాం, జరాం-ఆదదే జగ్రాహ ॥ ౨౧ ॥ * తతో, దక్షిణపూర్వస్యామాగ్నేయ్యాం దిశి, ద్రుహ్యుమీశ్వరమధిపతిం-చక్రే, దక్షిణతో దక్షిణస్యాం తు దిశి, యదుం, ప్రతీచ్యాం దిశి, తుర్వసుముదీచ్యాం, మనుమీశ్వరం -చక్రే * ॥ ౨౨ ॥ * దిశాం, మధ్యవర్తిన ఇతి శేషః, సర్వస్య, భూమణ్డలస్య, ఈశ్వరమధిపతిం, మర్హత్తమం బహుమన్తవ్యం పూరుమభిషిచ్య, అగ్రజాన్ యదుప్రభృతీన్, తస్య పూరోర్వశే, స్థాప్య స్థాపయిత్వా, అసమానేష్విల్యభార్షః-తదధీనాన్కృత్వేత్యర్థః-స్వయం, వనం, యయౌ * ॥ ౨౩ ॥ * స యయాతిః, వర్షపూగాన్-విషయేషు శబ్దాదిష్వ, స్ఖలితం, షడ్వర్గం షడిన్ద్రియసుఖం, క్షణేన, ముముచే తత్యాజ, యథా, జాతపక్షో యస్య, స, ద్విజో

పజాయతే ॥ ౧౮ ॥ తస్మాదేతామహం త్యక్త్వా బ్రహ్మణ్యాధాయ మానసమ్। నిర్ద్వన్ద్వో నిరహఙ్కారశ్చరిష్యామి మృగైస్సహ ॥ ౧౯ ॥ దృష్టం శ్రుతమసద్బుద్ధ్వా నానుధ్యాయేన్న సంవిశేత్ । సంసృతిం చాత్మనాశం చ తత్ర విద్వాన్స ఆత్మదృక్ ॥ ౨౦ ॥ ఇత్యుక్త్వా నాహుషో జాయాం తదీయం పూరవే వయః। దత్త్వా స్వాం జరసం తస్మాదాదదే విగతస్పృహః ॥ ౨౧ ॥ దిశి దక్షిణపూర్వస్యాం ద్రుహ్యుం దక్షిణతో యదుమ్। ప్రతీచ్యాం తుర్వసుం చక్రే హ్యుదీచ్యాం మనుమీశ్వరమ్ ॥ ౨౨ ॥ భూమణ్డలస్య సర్వస్య పూరుమర్హత్తమం విశామ్। అభిషిచ్యాగ్రజాంస్తస్య వశే స్థాప్య యయౌ వనమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఆసేవితం వర్షపూగాన్షడ్వర్గం విషయేషు సః। క్షణేన ముముచే నీడం జాతపక్ష ఇవ ద్విజః సతత్ర నిర్ముక్తసమస్తసఙ్గ ఆత్మానుభూత్యా విధుతత్రిలిఙ్గః। పరేఽమలే బ్రహ్మణి వాసుదేవే లేభే గతిం భాగవతీం ప్రతీతః ॥ ౨౫ ॥ శ్రుత్వా గాథాం దేవయానీ మేనే ప్రస్తోభమాత్మనః । స్త్రీపుంసోస్స్నేహవైక్లబ్యాత్పరిహాసమివోదితమ్ ॥ ౨౬ ॥ సా సంనివాసం సుహృదాం ప్రపాయామివ గచ్ఛతామ్। విజ్ఞాయేశ్వరతన్త్రాణాం మాయావిరచితం ప్రభోః ॥ ౨౭ ॥ సర్వత్ర సఙ్గముత్సృజ్య స్వప్నౌపమ్యేన భార్గవీ ।కృష్ణే మనస్సమావేశ్య వ్యధునోల్లిఙ్గమాత్మనః ॥ ౨౮ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే వాసుదేవాయ వేధసే। సర్వభూతనివాసాయ శాన్తాయ బృహతే నమః ॥ ౨౯ ॥ * *

* * * * * * * * ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, ఏకోనవింశోఽధ్యాయః * * * * * * * *

విహగః నీడం - త్యజతి-తద్వత్ * ॥ ౨౪ ॥ * ప్రతీతః ప్రఖ్యాతః-స యయాతి - స్తత్ర వనే-నిర్ముక్తః-సమస్తో, దేహాతదనుబన్ధ్యాదిషు సఙ్గో-యేన సః - ఆత్మానుభూత్యా బ్రహ్మోపాసనయా, విధుతత్రిలిఙ్గః-నిర్ముక్తగుణత్రయకార్యః - పరే ప్రాప్యే-పరస్మిన్ బ్రహ్మణి వాసుదేవాఖ్యే, భాగవతీం-గతిం లేభే, ఆసన్నమోక్షో బభూవేత్యర్థః-అన్యథా భారతవిరోధాత్ - తత్ర తస్య స్వర్గాదిప్రాప్తేరేవ కథనాదితి తత్త్వవిస్తరతో ద్రష్టవ్యమ్ * ॥ ౨౫ ॥ * దేవయానీ తు భర్త్రా, కథితాం, గాథాం-ఆత్మనః-ప్రస్తోభం మేనే, తావత్-పరిహాసరూపామమన్యత - ప్రస్తోభతామేవ వ్యనక్తి స్త్రీపుంసోరితి , సమాసాన్తాభావ ఆర్షః-తదనిత్యత్వాద్వా-స్త్రీపుంసయోః, యః-పరస్పరం - స్నేహః , తత్కృతం, యద్వైక్లబ్యమధార్ష్ట్యం -తస్మాద్ధేతోః - పరిహాసమివేరితం కథితమితి ప్రస్తోభం, మేనే , ఇత్యన్వయః, ఈరితామితి పాఠే, గాథావిశేషణం , ఈహితమితి పాఠే, ఆత్మనో చేష్టితం కథారూపేణోపవర్ణితం పరిహాసమివ మేన ఇత్యర్థః * ॥ ౨౬ ॥ * సేతి॥ తతస్సా దేవయానీ, ఈశ్వరతన్త్రాణాం, సుహృదాం పతిపుత్రాదీనాం, సంనివాసం, సుహృద్భిస్సహవాసమిత్యర్థః-గచ్ఛతాం, పాన్థానాం, ప్రపాయాం పానశాలాయామివ, నిత్యం ప్రభోరీశ్వరస్య-మాయయా, విరచితం చ, విజ్ఞాయ, స్వప్నదృష్టాన్తేన సర్వత్ర దేహాతదనుబన్ధ్యాదిషు సఙ్గముత్సృజ్య, స్వప్నవత్సర్వస్సంబన్ధోఽనిత్య ఇతి నిశ్చిత్యేత్యర్థః-భార్గవీ దేవయానీ, స్వమనః, కృష్ణే భగవతి, నిధాయ, కృష్ణం ధ్యాత్వేత్యర్థః- ఆత్మనో, లిఙ్గం శరీరం వ్యధునోత్తత్యాజ * ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ * ప్రసక్తానుప్రసక్తం భగవన్తం నమస్కరోతి శుకస్సూతో వా ॥ నమ ఇతి॥ వేధసే జగత్స్రష్ట్రే, సర్వభూతానామాధారభూతాయ, శాన్తాయ అశనాయాద్యూర్మిషట్కరహితాయ, బృహతే బ్రహ్మణే-వాసుదేవాఖ్యాయ, తుభ్యం నమః * ॥ ౨౯ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ఏకోనవింశోఽధ్యాయః * *

ఏవంయయాతేశ్చరిత్రముపవర్ణ్యేదానీంతత్సుతస్య పూరోర్వంశకథనం ప్రతిజానన్ రాజ్ఞస్తత్రశుశ్రూషాముత్పాదయతి ॥ పూరోరితి ॥ హేభారత-యత్రయస్మిన్ వంశే-త్వం-జాతోఽసి-యత్ర-రాజర్షయో-వంశ్యాః-బ్రహ్మవంశ్యా-బ్రాహ్మణాశ్చ-వంశ్యా-జజ్ఞిరే॥తం-పూరో-ర్వంశం-ప్రవక్ష్యామి-వంశేసాధవోవంశ్యాః-వంశవర్ధనాః-రాజర్షయోబ్రాహ్మణాశ్చయత్రజజ్ఞిర ఇత్యర్థః ❀॥౧॥❀ జనమేజయ ఇతి॥పూరో-స్తావ-జ్జనమేజయ-స్సుత-స్సమభూత్-తత్సుతోజనమేజయసుతః-ప్రచిన్వాన్-ప్రచిన్వానితిపాఠాన్తరం-తస్మా-త్ప్రవిరోధః-తస్మాన్నమస్యుఃతస్మాన్నమస్యో-శ్చారురితిప్రసిద్ధ-స్సుత-స్సమభవత్ ❀॥౨॥❀ తస్యచారో-స్సుద్యుః-పుత్రోఽభవత్-తస్మాత్సుద్యో-ర్బహుగవ-స్సమభవత్-తస్యబహుగవస్యశర్యాతి-స్సంయాతిరితిపాఠాన్తరం-తస్యా-హంయాతి స్తత్సుతోఽహంయాతిసుతః-రౌద్రాతిః-రౌద్రాశ్వఇతిపాఠాన్తరం ❀॥౩॥❀ తస్యరౌద్రాశ్వస్య-ఋతేయుప్రభృతయోదశపుత్రాః - ఘృతాచ్యాఃఅప్సరసఃఅప్సరసి-జాతాఃయథా-జగదాత్మనోభగవతో-దశేన్ద్రియాణి-జాతానితద్వత్-తేషాందశానా-మవమఃకనీయాన్-వనేయుః-జలేయురితికులేయురితిచపాఠాన్తరం-ధర్మేతి-ఈయుశ్శబ్దస్యధర్మాదిభిఃప్రత్యేకంసంబన్ధఃద్వన్ద్వాన్తేశ్రుతత్వాత్-తతశ్చ-ధర్మేయుస్సత్యేయుఃవ్రతేయుశ్చేతిఫలితమ్ ❀॥౪॥౫॥❀ తత్ర,ఋతేయో-స్సుతః-రన్తినారో-బభూవ-హేనృప-తస్యరన్తినారస్య-త్రయఃసుతాః-తాన్నిర్దిశతి॥స్మృతిర్ధ్రువోఽప్రతిరథశ్చేతి-సుమతిరితిపాఠాన్తరం-తేత్రాప్రతిరథస్యాత్మజః-కణ్వః ❀॥౬॥❀ తస్యేతి॥ తస్యకణ్వస్య-మేధాతిథిః-తస్మాన్మేధాతిథేః పుత్రాః ప్రస్కణ్వప్రభృ

శ్రీశుకఉవాచ॥ పూరోర్వంశంప్రవక్ష్యామియత్రజాతోఽసిభారత । యత్రరాజర్షయోవంశ్యాబ్రహ్మవంశ్యా
శ్చజజ్ఞిరే॥ ౧ ॥జనమేజయోఽభవత్పూరోఃప్రచిన్వాం స్తత్సుత స్తతః।ప్రవీరోథోనమస్యుర్వైతస్మాచ్చారుస్సు
తోఽభవత్ ॥౨॥తస్యసుద్యురభూత్పుత్ర స్తస్మాద్బహుగవ స్తతః।శర్యాతి స్తస్యాఽహంయాతీరౌద్రాతి స్తత్సు
తస్స్మృతః॥ ౩ ॥ ఋతేయు స్తస్యకక్షేయుస్స్థలేయుశ్చకృతేయుకః । జలేయుస్సన్నతేయుశ్చధర్మసత్యవ్రతేయవః॥ ౪ ॥
దశైతేఽప్సరసఃపుత్రావనేయుశ్చావమస్స్మృతః। ఘృతాచ్యాఇన్ద్రియాణీవముఖ్యస్యజగదాత్మనః॥౫॥ఋతేయో
రన్తినారోఽభూత్త్రయ స్తస్యాత్మజానృప।సుమతిర్ధ్రువోఽప్రతిరథఃకణ్వోఽప్రతిరథాత్మజః॥ ౬ ॥ తస్యమేధా
తిథి స్తస్మాత్ప్రస్కణ్వాద్యాద్విజాతయః । పుత్రోఽభూత్సుమతే రైభ్యోదుష్మన్త స్తత్సుతోమతః ॥ ౭ ॥దు
ష్మన్తోమృగయాంయాతఃకణ్వాశ్రమపదంగతః । తత్రాసీనాంస్వప్రభయామణ్డయ న్తీంరమామివ॥ ౮ ॥విలో
క్యముముహేసద్యోదేవమాయామివస్త్రియమ్ । జగామతాంవరారోహాంభటైఃకతిపయైర్వృతః ॥ ౯ ॥ తద్ద
ర్శనప్రముదితస్సంనివృత్తపరిశ్రమః । పప్రచ్ఛకామస న్తప్తఃప్రహసన్శ్లక్ష్ణయాగిరా॥ ౧౦ ॥ దుష్మన్తఉవాచ ॥
కాత్వంకమలగర్భాభేకస్యాసిహృదయఙ్గమే।కింవాచికీర్షితంత్వత్రభవత్యానిర్జనేవనే ॥ ౧౧ ॥ వ్యక్తంరాజన్య
తనయాంవేద్మ్యహంత్వాంసుమధ్యమే।నహిచేతఃపౌరవాణామధర్మేరమతేక్వచిత్ ॥ ౧౨ ॥ శకున్తలోవాచ॥వి
శ్వామిత్రాత్మజైవాహంత్యక్తామేనకయావనే।వేదైతద్భగవాన్కణ్వోవీరకింకరవామతే॥౧౩॥ఆస్యతామరవి

తయో-బ్రాహ్మణాజజ్ఞిరే-సుమతేరన్తిసారసుతస్య-పుత్రో-రైభ్యః-తత్సుతోరైభ్యసుతః-దుష్మన్తో-మతః।ప్రఖ్యాతః ❀॥౭॥❀ దుష్మన్తస్యశకున్తలాయాంభరతోఽభవదితివక్తుంతద్వృత్తాన్తమాహ ॥ దుష్మన్తఇత్యాదినాపితేర్యుగరత ఇత్యతఃప్రోక్తనేన॥ కదాచిద్దుష్మన్తో-మృగయాం-చరన్-యదృచ్ఛయా-కణ్వస్యఋషే-రాశ్రమస్థానం-గతః-తత్రాశ్రమే - ఆసీనాముపవిష్టాం - రమామివలక్ష్మీమివ-స్వప్రభయా-మణ్డయన్తీ-మాత్మానమితిశేషః తమాశ్రమమితిపాఠాన్తరం-తదా తం-మణ్డయన్తీం దేవమాయాంమోహినీమివస్థితాం - శకున్తలాఖ్యాం-స్త్రియం-విలోక్య - సద్యస్తత్క్షణ-ముముహే-మోహంప్రాప్తః - తస్యాః-దర్శనేన-నితరాం - ముదితఃహృష్టః-అతఏవ సంనివృత్తఃపరిశ్రమఃమృగయాయాసఃయస్యాస్సః - కతిపయై - ర్భటై - ర్వృతః-కామేన-సన్తప్తో-దుష్మన్తః- ప్రహస-న్మధురయా గిరా-తాం-వరారోహాం-బభాషే ❀॥౮॥౯॥౧౦॥❀ తదేవాహ॥ కాత్వమితి ॥హేకమలగర్భాభే-హేహృదయఙ్గమే మనోజ్ఞే త్వం-కేతిజాతిప్రశ్నః- కస్యాసికస్యసంబన్ధిన్యసి నిర్జనేఽస్మిన్వనే-భవత్యాత్వయా-కిం-చికీర్షితంకర్తుమిష్టమ్ ❀॥౧౧॥❀ వ్యక్తమితి ॥ హేసుమధ్యమే-త్వా-మహం-రాజన్యతనయాం-వ్యక్తంనూనం-వేద్మి-అన్యథామచ్చేతస్త్వయినసక్తంస్యాదిత్యాహ॥ నహీతి॥పౌరవాణాంపూరోర్వంశజానాం-చేతః-కదాచిదప్యధర్మే,నరమతే ❀॥౧౨॥❀ ఏవముక్తాశకున్తలాఽఽహ ॥ విశ్వామిత్రాత్మజేతి ॥ విశ్వామిత్రస్యైవ-తనయా-మేనకయా-మాత్రా,స్వర్గచ్ఛన్త్యాఅస్మిన్వనే-త్యక్తా - అహంరాజన్యకన్యైవేత్యర్థః, తత్రమానమాహ, వేదేతి , ఏతచ్చ,భగవాన్కణ్వః,వేదజానాతి,హేవీర-తేతవ-కింకరవామ ❀॥౧౩॥❀ హేఅరవిన్దాక్ష , ఆస్యతాంస్థీయతాం-త్వమేతినేషః,నోఽస్మాక-మర్హణం,అస్మత్కృతమర్హణం-గృహ్యతాం,అత్రనీవారాఆరణ్యవ్రీహయ-స్సన్తి,తైర్భుజ్యతాం-యదిరోచతే, [illegible]

ష్యతామ్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀కింకరవామేతివాక్యాత్తదభిప్రాయంజ్ఞాత్వాఽఽహదుష్యన్తః ॥ ఉపపన్నమితి ॥ హేసుభ్రు-కుశికా
న్వయే-జాతాయాస్తవే-దంకింకరవామేతివచ-ఉపపన్నంయుక్తమేవ-తథాహి-రాజ్ఞాం - కన్యకాః-స్వయమేవ-సదృశం-వ
రంపతిం-వృణ్వతే ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀తత,స్తయాదుష్యన్తోక్తేఅఙ్గీకృతేసతి-స-రాజాదుష్యన్తో,దేశకాలవిధానజ్ఞోగాన్ధర్వవిధినా
మిథస్సమయపూర్వకేన,యథాధర్మం,శకున్తలా-ముపయేమే ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ అమోఘేతి ॥ అమోఘమవితథం , వీర్యం,య
స్యసరాజర్షిర్దుష్యన్తో, మహిష్యాం శకున్తలాయాం , వీర్యంరేత ఆదధేనిహితవాన్ ॥ తతః , శ్వోభూతేప్రభాతే , స్వ
పురం-గతః తతః , కాలేనప్రాప్తకాలేన , సాశకున్తలా , సుతంపుత్ర - మసూతసుషువే ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ కణ్వేతి ॥ తస్య
కుమారస్య , సముచితాః , క్రియాః జాతకర్మాది క్రియాః , కణ్వో , వనఏవ , చక్రే , సచబాలక , స్తరసాబలేన , మృ
గేన్ద్రాంసింహాంబధ్వా , తేన-క్రీడతిస్మ,బాల్యాదారభ్యాపరిమితబలశౌర్యాదిగుణసంపన్నఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తమితి ॥
త,మపారవిక్రమం , భగవతోం,ఽశాంశేన , సంభూతం,కుమార, మాదాయ , శకున్తలాభర్తుర్దుష్యన్తస్య,అన్తికంఆగ
మత్ యయా ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀యదేతి॥తౌ,వాగతౌ,వనిన్దితౌనిర్దుష్టౌ,భార్యాపుత్రౌ,రాజాదుష్యన్తో,యదా,నజగృహేమమై
వేమౌభార్యాపుత్రావితినస్వీకృతవాన్,తదా,సర్వభూతానాం , శృణ్వతాంసతాం,ఖేఆకాశే , అశరీరిణీ,వా,గాహఅశ్రూ
యతేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀తామేవదర్శయతి॥ మాతేతి ॥భస్త్రాచర్మమయంపాత్రం,తద్వన్మాతా,ఆధారమాత్రం-పితురేవ,
పుత్రః,తత్రహేతుః,యేనేతి,యేనపిత్రా,జాతఃఉత్పాదిత,స్స,పుత్రః,సఏవపితైవ“ ఆత్మావైపుత్రనామ ”తిశ్రుతేరితిభావః,

న్నాత్తుగృహ్యతామర్హణంచనః।భుజ్యన్తాంసన్తినీవారాఉష్యతాంయదిరోచతే॥ ౧౪॥ దుష్యన్తఉవాచ॥ ఉపప
న్నమిదంసుభ్రుజాతాయాఃకుశికాన్వయే।స్వయంహివృణ్వతేరాజ్ఞాంకన్యకాస్సదృశంవరమ్॥ ౧౫॥ ఓమిత్యు
క్తేయథాధర్మముపయేమేశకున్తలామ్।గాన్ధర్వవిధినారాజాదేశకాలవిధానవిత్॥ ౧౬ ॥అమోఘవీర్యోరాజ
ర్షిర్మహిష్యాంవీర్యమాదధే।శ్వోభూతేస్వపురంయాతఃకాలేనాసూతసాసుతమ్॥ ౧౭॥కణ్వఃకుమారస్యవనే
చక్రేసముచితాఃక్రియాః।బధ్వామృగేన్ద్రాంస్తరసాక్రీడతిస్మసబాలకః॥ ౧౮ ॥తందురత్యయవిక్రాన్తమాదా
యప్రమదోత్తమా।హరేరంశాంశసంభూతంభర్తురన్తికమాగమత్॥ ౧౯ ॥యదానజగృహేరాజాభార్యా
పుత్రావనిన్దితౌ।శృణ్వతాంసర్వభూతానాంఖేవాగాహాశరీరిణీ॥ ౨౦ ॥మాతాభస్త్రాపితుఃపుత్రోయేనజాత
స్సఏవసః। భరస్వపుత్రందుష్యన్తమావమంస్థాశ్శకున్తలామ్॥ ౨౧ ॥రేతోధాఃపితరంపుత్రోనయత్యేవయమక్ష
యాత్। త్వంచాస్యధాతాగర్భస్యసత్యమాహశకున్తలా ॥౨౨ ॥ (భరస్వపుత్రభరతంవాసుదేవాంశసంభ
వమ్॥బ్రహ్మణ్యంసత్యసన్ధంచగుణజ్ఞంకీర్తివర్ధనమ్ । మహోత్సాహంస్థూలలక్షంకృతజ్ఞంవృద్ధసేవకమ్ ।అశరీర
వచశ్శ్రుత్వాస్వీచకారతదాత్మజమ్॥) పితర్యుపరతేసోఽపిచక్రవర్తీమహాయశాః । మహిమాగీయతేయస్య
హరేరంశభువోభువి॥ ౨౩ ॥చక్రందక్షిణహస్తేఽస్యపద్మకోశశ్చపాదయోః । ఈజేమహాభిషేకేణసోఽభిషి

అతః,పుత్రం,దౌష్యన్తిందుష్యన్తస్యతవైవాపత్యం-అనేన క్షేత్రజత్వశఙ్కా-పరిహృతా - భరస్వపోషయ-శకున్తలాం ,మా
వమంస్థాఃనావమన్యస్వ,భరస్వేత్యుక్త్యాభరతనామనిర్ముక్తమ్ ❀ ॥౨౧ ॥ ❀కించ। రేతోధాః రేతస్సేక్తావంశకృత్పుత్రః-హే
నరదేవ-యమక్షయాద్యమసదనా,త్పితరం-స్వర్గ్నయతి,పుత్రమితిద్వితీయాన్తపాఠఃప్రామాదికః - తత్రయమక్షయాద్వినేతిశే
షః-పుత్రం-రేతోధాఃపితా-నయతి,మృతపుత్రంవినాఽన్యంక్వాపిస్థితంపుత్రంపితాస్వీకరోతీత్యర్థః-యమక్షయమితిపాఠాన్త
రం-తదాతద్వ్యాఖ్యాన్తరం,యంరేతోధాతారంపుత్రః-అక్షయం ,స్థానం,నయతి, సరేతోధాః,పుత్రంనయతిస్వీకరోతీత్యర్థః
పూర్వపాఠేఏవంవాఽన్వయః-హేనరదేవ-అధాఇతిచ్ఛేదః రేతో,నిహితవానసి, శకున్తలాయామితివిభక్తిపరిణామేనానుష
ఙ్గః-అతోఽయంతవపుత్ర,స్త్వాం,యమక్షయా,న్నయతినేష్యతి,స్వర్గమితిశేషః,అతఃస్వీకుర్వితిభావః , శకున్తలోక్తంనానృత
మిత్యాహ॥త్వమితి॥అస్యగర్భస్యాపత్యస్య,ధాతావిధాతాఉత్పాదక, స్త్వమేవేతి , యచ్ఛకున్తలాఽఽహ , త,త్సత్యమే,
వనానృతమిత్యర్థః - తతశ్చసభార్యాపుత్రౌస్వీకృతవానితిజ్ఞేయమ్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀తతః,పితరి-దుష్యన్తే-ఉపరతేమృతేసతి-సో
ఽపిభరతోఽపి-చక్రవర్తీసప్తద్వీపాధిపతిఃమహాయశాః-బభూవ-తంవిశింషన్తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ మహిమేత్యాదినా - భు
వి-హరేర్భగవతోం,ఽశేన జాతస్య-యస్యభరతస్య-మహిమా-గీయతే-త “ దప్యేతేశ్లోకాఅభిగీతా ”ఇత్యాదిబహ్వృచశ్రు
త్యేతిశేషః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀హరేరంశభవత్వేలిఙ్గంవదన్విశినష్టి॥చక్రమితి॥అస్యభరతస్య-దక్షిణే-హస్తే-చక్రంచక్రాకారారే
ఖా-పాదయోస్తు,పద్మకోశాకారాఅవర్తతేతిశేషః,సచభరతో - మహాభిషేకవిధినా - అభిషిక్తో-అధిగాత్సార్వభౌమో విభు
ర్భూత్వాగఙ్గాయామనుగఙ్గాతీరే - గఙ్గాయాఅనులోమంవా -గఙ్గాసాగరసఙ్గమాదారభ్య యావ త్తదుత్పత్తితావదిత్యర్థః-

పఞ్చపఞ్చాశతా పఞ్చాశదధికశతద్వయసఙ్ఖ్యాకైః - ర్వాజీభిరశ్వైర్భగవన్తం -ఈజేఉక్తసఙ్ఖ్యాకైరశ్వమేధైస్తత్రభగవన్తమారాధితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁తథా,దీర్ఘతమసమృషిం-పురోధాయపురోహితంకృత్వా- ప్రభుర్భరతః , యమునాయామనుపూర్వవదర్థః-అష్టసప్తతిఅష్టాధికసప్తతసఙ్ఖ్యాకా - న్మేధ్యాన్శుద్ధానశ్వాన్,బబన్ధ-తావతామశ్వానాంబన్ధనపూర్వకైర్మేధైరీజఇత్యర్థః కథంభూతః-వసుధనం , ప్రదదత్ ప్రయచ్ఛన్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁దౌష్యన్తేర్దుష్యన్తసుతస్య-భరతస్యాగ్నిః-సాచిగుణేప్రకృష్టగుణవతి-దేశే-చితః - యస్మిన్నగ్నిచయనే-అద్దేశేవా ,సహస్రం-బ్రాహ్మణాః-భరతేన,భూరిదానేన,దత్తాః-గాఃబద్ధశఃప్రత్యేకంబద్ధ్వాబద్ధ్వా-విభేజిరేవిభజ్యజగృహుః-సహస్రశబ్దోబహూనాముపలక్షకః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁తథా మష్ణారేతీర్థవిశేషే-కర్మణియజ్ఞకర్మణి-మష్ణారాఖ్యేకర్మణివా-త్రయస్త్రింశచ్ఛతసఙ్ఖ్యాకా-నశ్వాన్-బద్ధ్వా-నృపాన్పార్థివాన్-విస్మాపయన్ , పురుబహ్వ్యః-మాయాః-యేషాంసన్తీతితథా , తేషాం,దేవానాం,మాయామశ్వవారణాదరూపాం దౌష్యన్తిర్భరతః-అత్యగాత్-దేవైఃస్పృహైశ్చచికీర్షితంయజ్ఞవిఘ్నమపాకృత్యాయజతేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁శుక్లదతఃశుకదన్తాన్ హిరణ్యేన,పరివృతాన్,చతుర్దశాయుతసఙ్ఖ్యాకాన్,మృగాన్భద్రమృగాదిసంజ్ఞికాన్గజానదాత్ప్రాయచ్ఛత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁కించ,భరతస్య-మహదద్భుతం,కర్మ,పూర్వే,అపరే అర్వాచీనాశ్చనృపాః-నైవాపుర్నైవకృతవన్తః,నాపి-ప్రాప్స్యన్తి-నైకరిష్యన్తియథా-జనా-బాహుభ్యాంగమనసాధనాభ్యాం,త్రివిష్టపం-నైవప్రాపుర్నాపిప్రాప్నువన్తి ప్రాప్స్యన్తిచ,తద్వత్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ మహత్కర్మైవదర్శయతి ॥కిరాతహూణానితి॥అబ్రహ్మణ్యాన్బ్రాహ్మణేష్వసాధూన్ , కిరాతా,దీన్,హీనజాతీన్నృపాంశ్చ-మ్లేచ్ఛాంశ్చ-సర్వాన్దిగ్విజయేఅహన్హతవాన్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁కించ-యే-అసురారాక్షసాః-పురా-పూర్వకాలే- దేవాన్ జిత్వా,రసౌకాంసిరసాతలస్థానాని-భేజిరేప్రాప్తాః - తైఃప్రాణిభిర్బలిభి , ర్వా , దేవస్త్రియో-రసాంరసాతలంప్రతి నీతాః ప్రాపితా,స్తాః, పున - రాహరదానయత్ , ప్రాణభిరన్యైఃమనుష్యాదిభిస్సహ - నీతాఇతివా - పణిభిరితిపాఠేపణయోఽసురాః- స్తైర్నీతాః-యద్వా,పణయోదూతాః,దూతాన్ప్రస్థాప్యాహరదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁కించ-భరతే-రాజనిసతిరోదసీద్యావాపృథివ్యౌ - తస్య - ప్రజానాం - తద్విషయస్థానాం - సర్వాన్ - కామాన్ - దుదుహతుఃపూరయామాసతుః - ఏవం - త్రిణవసాహస్రీస్సమాః , సప్తవింశతిసహస్రవత్సరాన్ , దిక్షు - చక్రంఆజ్ఞా - మవర్తయత్ ❁ । ౩౨ ॥ ❁ ఏవం,వర్తయన్ , ససమ్రాట్సార్వభౌమోభరతః , లోకపాలానా , మైశ్వర్య,మతులాం-స్వాం - శ్రియ-మవ్యాహత- మాజ్ఞాచక్రం - ప్రాణాంశ్చ , మృషేత్యనిత్యాఇతి - నిశ్చిత్య,ఉపరరామవిరక్తోఽభవత్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ హేనృప,తస్యభరతస్య-సుసమ్మతా - స్తిస్రః-పత్న్యః,విదర్భస్యసుతా,ఆసన్-తాశ్చ,కైకం , జాతాన్-పుత్రాన్నమనా , నురూపాస్సదృశా-ఇమే-పుత్రా-నభవన్తీతిభర్త్రాఽభిహితేసతి-వ్యభిచారశఙ్కయా,అస్మాంస్త్యక్ష్యతీతిభయార్తా, జఘ్నుః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ఏవం తస్యభరతస్య,వంశే-వితథేవ్యర్థేసతి,తదర్థంపుత్రార్థం, మరుత్స్తోమాఖ్యేనయాగేన-యజతఆరాధయతః , తస్య,ప్రసన్నాః మరుతః-భరద్వాజాఖ్యం,సుత,ముపాదదుస్సమర్పయామాసుః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁తస్యభరద్వాజనామనిర్వక్తుంకథామాహ ॥

క్తోఽధిరాడ్విభుః । పఞ్చపఞ్చాశతా మేధ్యైర్గఙ్గాయామనువాజిభిః॥౨౪॥దీర్ఘతమసంపురోధాయయమునా
యామనుప్రభుః । అష్టసప్తతిమేధ్యాశ్వాన్బబన్ధప్రదదద్వసు॥౨౫॥భరతస్యహిదౌష్యన్తేరగ్నిస్సాచిగుణేచితః।
సహస్రంబద్ధశో యస్మిన్బ్రాహ్మణాగాపిభజరే । ౨౬ ॥ త్రయస్త్రింశచ్ఛతంహ్యశ్వాన్బద్ధ్వావిస్మాపయన్నృ
పాన్।దౌష్యన్తిరత్యగాన్మాయాందేవానాంగురుమాయినామ్॥ ౨౭ ॥మృగాన్శుక్లదతఃకృష్ణాన్హిరణ్యేనసమా
వృతాన్।అదాత్కర్మణిమష్ణారేనియుతానిచతుర్దశ॥ ౨౮ ॥భరతస్యమహత్కర్మనపూర్వేనాపరేనృపాః।
నైవాపుర్నైవప్రాప్స్యన్తిబాహుభ్యాంత్రిదివంయథా ॥ ౨౯ ॥ కిరాతహూణాన్యవనానన్ధ్రాన్వఙ్గాన్శకా
న్కషాన్ ।అబ్రహ్మణ్యాన్నృపాంశ్చాహన్మ్లేచ్ఛాన్దిగ్విజయేబలాత్ ॥ ౩౦ ॥ జిత్వాపురాఽసురాదేవాన్యేర
సౌకాంసిభేజిరే।దేవస్త్రియోరసాంనీతాః❁ ప్రాణిభిఃపునరాహరత్। ౩౧ । సర్వాన్కామాన్దుదుహతుఃప్ర
జానాంతస్యరోదసీ।సమాస్త్రిణవసాహస్రీర్దిక్షుచక్రమవర్తయత్ ॥ ౩౨ । ససమ్రాడ్లోకపాలానామైశ్వర్యమ
ధిరాట్ఛ్రియమ్ । చక్రంజాయాస్సుతాన్ప్రాణాన్మృషేత్యుపరరామహ॥౩౩॥తస్యాసన్నృపవైదర్భ్యఃప
త్న్యస్తిస్రస్సుసంమతాః ।జఘ్నుస్త్యాగభయాత్పుత్రాన్నానురూపాఇతీరితే ॥ ౩౪ ॥ తస్యైవంవితథేవంశే
తదర్థంయజతస్సుతమ్।మరుత్స్తోమేనమరుతోభరద్వాజముపాదదుః॥౩౫॥అన్తర్వత్న్యాంభ్రాతృపత్న్యాం

॥ శ్లో ❁ పా ॥ పణిభిః.

అన్తర్వత్న్యామితి॥ కదాచిద్బృహస్పతి-ర్భ్రాతుఉచథ్యస్యభార్యాయా-మన్తర్వత్న్యాంగర్భిణ్యాం-మమతాఖ్యాయాం మైథునార్థం-ప్రవృత్త-స్తదా-ద్వితీయగర్భస్యావకాశాభావాదాక్రోశపూర్వకంగర్భంస్థేన-వారితః-తతః-క్రుద్ధో బృహస్పతిర్దీర్ఘంతమః ప్రవేక్ష్యసి అన్ధశ్చభవిష్యసీతితంగర్భంశప్త్వాబలాద్వీర్యంన్యషిఞ్చత్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అతో-బృహస్పతే-శ్శాపా-ద్గర్భస్థో దీర్ఘతమా-బభూవ- తేనచ -తద్వీర్యం, పార్ష్ణిప్రహారేణ,యోనేర్బహి-ర్నిస్సారితం - భూమౌ-పతితం-సద్యఏవ-కుమారోఽభవత్-తంచ,పరవీర్యజం-భర్తు-స్త్యాగా-ద్విశఙ్కి-తాంసతీం-త్యక్తుకామాం , మమతాంప్రతి - సురాః-బృహస్పతేశ్చ మమతాయాశ్చవివాదరూపం-ఏతంమూఢేఇతివక్ష్యమాణం,శ్లోకం - జగుః-కిమర్థంజగురతఆహ ॥ నామనిర్వచనంతస్యేతి నామనిరుచ్యతేయేనప్రవృత్తినిమిత్తేనతన్నామనిర్వచనం-తత్ప్రతిపాదకంశ్లోకం, జగు,రిత్యన్వయః , యద్వా - నామనిరుచ్యతే యేనశ్లోకేన-తం-జగురిత్యన్వయః- తస్యనామనిర్వచనేనైవభర్తృత్యాగశఙ్కా-మపాకర్తుంజగురిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ శ్లోకమాహ ॥మూఢేఇతి ॥తత్రపుత్రంత్యక్త్వాయాన్తీంమమతాంబృహస్పతిరాహ । హేమూఢే-ఇమంపుత్రం - భరపోషణ, భర్తుర్బిభేమీతిచేత్తర్హి॥ద్వాజం-ఏకస్యక్షేత్రేఅన్యస్యబీజాదిత్యేవం , ద్వాభ్యాంజాతం - అతస్తస్యాప్యయంపుత్రఇతి నతస్మాద్భయశఙ్కేత్యర్థః ఏవముక్తాసతీతంప్రత్యాహ ॥ హేబృహస్పతే - త్వమేవ, మం-ద్వాజంద్వాభ్యామావాభ్యామన్యాయేనజాతం,భర,నాహమేనంభరామీత్యర్థః-యద్యస్మాదేవ,ముక్త్వా - పితరౌమమతాబృహస్పతీ-వివదమానౌ,పుత్రం,పరిత్యజ్య,యాతౌ,తతో,హేతోరయంభరద్వాజసంజ్ఞికఇతి ॥ ❁ ॥౩౮॥ ❁ ఏవం,సురైశ్చోద్యమానాశ్లోకగానపూర్వకంపరిశఙ్కమానా,మమతా,తమాత్మజం,వితథంవ్యభిచారజత్వాన్నిరర్థకం,మత్వా,వ్యసృజత్ - మత్వాదితరమాత్మజమితిపాఠాన్తరం-తదా,ఆదితరంప్రథమజంభర్తుర్వీర్యాజ్జాతమేవముఖ్య,మాత్మజం-మత్వా , బృహస్పతేర్జాతంతత్యాజేత్యర్థః-ఏవం , త

మైథునాయబృహస్పతిః । ప్రవృత్తోవారితోగర్భంశప్త్వావీర్యమపాసృజత్ ॥ ౩౬ ॥ తంత్యక్తుకామాంమమతాంభర్తుస్త్యాగవిశఙ్కితామ్।నామనిర్వచనంతస్యశ్లోకమేతంసురాజగుః ॥ ౩౭ ॥ మూఢేభరద్వాజమిమంభరద్వాజంబృహస్పతే।యాతౌయదుక్త్వాపితరౌభరద్వాజస్తతస్త్వయమ్ ॥ ౩౮ ॥చోద్యమానాసురైరేవంమ❁త్వావితథమాత్మజమ్ । వ్యసృజన్మరుతోఽబిభ్రన్దత్తోఽయంవితథేఽన్వయే ॥ ౩౯ ॥

************ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే , వింశోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ వితథస్యసుతాన్మన్యోర్బృహత్క్షత్రోజయస్తథా । మహావీర్యోనరోగర్గస్సఙ్కృతిస్తునరాత్మజః॥౧॥గురుశ్చరన్తిదేవశ్చసఙ్కృతేఃపాండునన్దన।రన్తిదేవస్యహియశఇహాముత్రచగీయతే॥౨॥వియద్విత్తస్య

యా-త్యక్తం-మరుతోఽబిభ్రన్ అబిభరుః-త, దేవం-మరుద్భిః-ప్రాప్తోఽయం-భరతస్య,న్వయే - వితథేసతి,దత్తః-ఏవంచవితథాఖ్యోఽపిబభూవేతిభావః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే వింశోఽధ్యాయః ***************************

భరతస్యయోదత్తపుత్రస్తస్యవితథస్య-యః-సుతో - మన్యుస్తస్మాన్మన్యోః , బృహత్క్షత్రాదయః,గర్గాంతాః-పఞ్చ-జజ్ఞిరే-తతో-జయఃబృహత్క్షత్రానుజోజయఇత్యర్థః-భారద్వాజస్యబ్రాహ్మణత్వేఽపిభరతస్యాన్వయేవితథేసతిదత్తత్వాద్వితథసంజ్ఞస్యభరతస్యదత్తపుత్రోభూత్వాతద్వంశకరోజాతఇత్యభిప్రాయేణమన్యుప్రభృతీనాంభారతత్వముచ్యతే , తత్ర,నరస్యాత్మజ,స్సఙ్కృతిః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ హేపాణ్డునన్దన,సఙ్కృతేస్తు, గర్గో-రన్తిదేవశ్చేతి,ద్వౌ , సుతౌ,రన్తిదేవస్య,కీర్తిస్తు, ఇహాముత్రచలోకే,గీయతే ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ కీదృశంతద్యశఇత్యపేక్షాయాంసఙ్గ్రహేణతద్వృత్తాన్తమాహ ॥ వియద్విత్తస్యేతి॥ వియతోగగనాదివోద్యమంవినైవదైవాదుపస్థితమేవ , విత్తంభోగ్యం,యస్య , యద్వా , వియత్వ్యయంప్రాప్నువద్విత్తం,యస్య,తదేవాహ,బుభుక్షతఃసంప్రదానస్యశేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ - భోక్తుమిచ్ఛతే లబ్ధంలబ్ధంయదృచ్ఛయాల్లబ్ధం త-ద్దదతః ప్రయచ్ఛతః- అతఏవ,నిష్కిఞ్చనస్యసాయన్తనశ్వస్తనాదిపరిగ్రహరహితస్య-సకుటుమ్బస్య-సీదతఃకృశస్యా,థాపి-ధీరస్యజితేన్ద్రియస్య - కదాచి-దపిబతఃజలపానమప్యకుర్వతః- అష్టచత్వారింశదహాని,వ్యతీయుః ,వ్యతిక్రాన్తానిబభూవుః ॥ కృచ్ఛ్రక్లేశం,ప్రాప్తః, కుటుమ్బోయస్య,క్షుత్తృడ్భ్యాం , జాతః-వేపథుః,వ్యథా-యస్య,తస్య,దైవాత్ప్రాత , రుపస్థితం-ఘృతాదీనాంద్వన్ద్వైక్యం-ఘృతాదిత్రయం-తోయంచ - భోక్తుకామస్యసతః , కాలేభోజనకాలే - కశ్చి,ద్బ్రాహ్మణో-ఽతిథి-రాగ

---

౩౯ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ మత్వాఽఽదితరమాత్మజమ్.

మత్ ❁ ॥ ౩ ॥౪॥ ౫ ॥❁ సరన్తిదేవా-ఆదృతఃఆదరయుక్తః-శ్రద్ధయాచా-న్వితః-సర్వత్రభూతేషు-హరిం-పశ్యన్-సర్వంభూతజాతంభగవదాత్మకమనుసందధత్ - అన్నంఘృతపాయససంయావం - తస్మైఅతిథయే-సంవ్యభజత్ విభజ్యదదౌ-తదన్నం-భుక్త్వా-సద్విజో-.యయౌ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అథ-విభక్తస్వకుటుమ్బార్థంతద్ద్విజభుక్తావశిష్టమన్నాదికంవిభక్తవతో - భోక్ష్యమాణస్యసతః- హేమహీపతే-అన్యః-కశ్చి-ద్వృషలో-ఽతిథి-రాగమత్-అదాస్యఇతిపాఠే - దానాయాన్వర్హః-తస్మైవృషలాయాతిథయే-విభక్తంకుటుమ్బార్థంవిభక్తం పున-ర్వ్యభజత్ విభజ్యదదౌ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ శూద్రేవృషలే-గతేసతి -కశ్చి-చ్ఛ్వభి-రావృతః-పరివృతో-ఽతిథి-రాగతః-తంరన్తిదేవ-మాహ-కిమితి-హేరాజ - స్బభుతే తేక్షుదా-ఽర్దితాయ-మహ్యా మన్నందీయతా-మితిఅభ్యాగాదితిపాఠే,ఏవంవదన్నభ్యాగచ్ఛదిత్యన్వయః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ సవిభూరన్తిదేవో - య-దాతిథ్యావశిష్ట-మన్నం-తద్బహుమానపురస్కృతంయథాతథా-దత్త్వా-శ్వభ్య-శ్శునాంపత్యేచ-తస్మై-నమ-శ్చక్రే-భగవద్భావేనేతి శేషః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ అదో-శ్శేషమవశిష్టం-పానీయమాత్రం-తదప్యేకపరితర్పణంఏకపురుషమాత్రతృప్తికరంపాస్యతస్సతః-కశ్చి-త్పుల్క-సఃఅశుభాయనీచాయ,మహ్యా-మపఃపానీయంజలం-దేహీ,తివదన్నభ్యాగచ్ఛత్ ❁॥౧౦॥❁ తస్యాపిపుల్క-సస్యాపి-కృపణాః-దీనాః విపులః-శ్రమో,యాభ్యో-ఽవగమ్యతే-తా-వాచః,ఆకర్ణ్య,కృపయా,నితరాం-సన్తప్తో,రన్తిదేవఃఇదంవక్ష్యమాణ - మమృతతుల్యంవచ,ఆహ ❁ ॥౧౧॥ ❁ తదేవదర్శయతి॥నకామయఇతిద్వాభ్యాం॥అష్టర్ధియుక్తామణిమాద్యష్టైశ్వర్యయుక్తా-మీశ్వరాణాం

దదతో లబ్ధంలబ్ధంబుభుక్షతః।నిష్కిఞ్చనస్యధీరస్యసకుటుమ్బస్యసీదతః॥ ౩ ॥వ్యతీయురష్టచత్వారింశ❁దహాన్య
పిబతఃకిల। ఘృతపాయససంయావంతోయంప్రాతరుపస్థితమ్॥ ౪ ॥కృచ్ఛ్రప్రాప్తకుటుమ్బస్యక్షుత్తృడ్భ్యాం
జాతవేపథోః। అతిథిర్బ్రాహ్మణఃకాలేభోక్తుకామస్యచాగమత్ ॥ ౫ ॥ తస్మైసంవ్యభజత్సోఽన్నమాదృత
శ్శ్రద్ధయాన్వితః। హరింసర్వత్రసంపశ్యన్సభుక్త్వాప్రయయౌద్విజః॥ ౬ ॥ ❁ అథాన్యోభోక్తుకామస్యవిభక్త
స్యమహీపతేః। విభక్తంవ్యభజత్తస్మైవృషలాయహరింస్మరన్ ॥ ౭ ॥యాతేశూద్రే†తమన్యోఽగాదతిథిశ్శ్వ
భిరావృతః। రాజన్మేదీయతామన్నంసగణాయబుభుక్షతే ॥ ౮ ॥ సఆతిథ్యావశిష్టంయద్బహుమానపురస్స
రమ్। తచ్చదత్త్వానమశ్చక్రేశ్వభ్యశ్శ్వపతయేవిభుః ॥ ౯ ॥ పానీయమాత్రముచ్ఛేషంతచ్చైకపరితర్పణమ్।
పాస్యతఃపుల్కసోఽభ్యాగాదపోదేహ్యశుభాయమే ॥ ౧౦ ॥ తస్యాపికరుణాంవాచంనిశమ్య విపులశ్రమాః।
కృపయాభృశసంతప్తఇదమాహామృతంవచః ॥ ౧౧ ॥ నకామయేఽహంగతిమీశ్వరాణామష్టర్ధియుక్తామపున
ర్భవంవా। ఆర్తింప్రపద్యేఽఖిలదేహభాజామన్తస్స్థితోయేనభవన్త్యదుఃఖాః ॥ ౧౨ ॥ క్షుత్తృట్ఛ్రమో
గాత్రపరిభ్రమశ్చ దైన్యం క్లమశ్శోకవిషాదమోహాః। సర్వేనివృత్తాఃకృపణస్యజన్తోర్జిజీవిషో×ర్జీవజలార్పణే
న ॥ ౧౩ ॥ ఇతిప్రభాష్యపానీయంమ్రియమాణఃపిపాసయా।పుల్కసాయాదదాద్ధీరోనిసర్గకరుణోనృపః॥౧౪॥

బ్రహ్మాదీనాం-గతింప్రాప్తిం - అహంనకామయేనేచ్ఛామి-నాప్యపునర్భవంమోక్షంవా-కామయే-కింతుఅఖిలానాం-దేహభాజాందేహినాం-క్షుత్పిపాసార్దితానాం-అన్తస్స్థితాం - ఆర్తిందుఃఖంప్రపద్యేప్రాప్నుయామితికామయే - సర్వేషాం-దుఃఖ-మహ-మేకఏవా - నుభవేయ-మిత్యాశాసఇత్యర్థః - కిమేవంనిదకామనయేత్యత్రఆహ॥ యేనభవన్త్యదుఃఖాఇతి ॥యేనభోక్త్రామయాహేతుభూతేన-సర్వేదేహభాజో-నిర్దుఃఖాభవన్తి-యేనాస్మదనుభవేనేతివా ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ననుదుఃఖంకిమితిప్రార్థయసేపరదుఃఖనివృత్త్యైవమమసర్వదుఃఖనివృత్తేరిత్యాహ ॥క్షుత్తృడితి॥కృపణస్యదీనస్య-జీవితుమిచ్ఛో-ర్జన్తో-ర్జీవజలార్పణేనజీవనహేతోర్జలార్పణేనైవ - సర్వే - క్షుత్తృడాదయో-నివృత్తా-భవేయురితి శేషః - జీవకలార్పణేనేతిపాఠేఽ యమర్థఃజిజీవిషోర్జన్తో - ర్మే - జీవకలార్పణేనఅస్మత్ప్రాణదానేన - క్షుదాదయో-నివృత్తా-స్స్యుః - మమప్రాణానపిదద్యామిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁స్వయం,పిపాసయా- మ్రియమాణోప్యేవం-ప్రభాష్య ధీరో-నిసర్గకరుణఃనిరుపాధికకృపావా-న్నృపోరన్తిదేవః,పుల్కసాయ,తదేకపరితర్పణం,పానీయం,దదౌ ❁॥ ౧౪ ॥ ❁ఫలమర్థకామాదిరూప-మిచ్ఛతాం - కామయమానానాంజనానాం-ఫలదా-స్త్రిభువనస్యాధీశాః-బ్రహ్మాదయ- స్తస్యరన్తిదేవస్యా-త్మానం-దర్శయాంచక్రుః-ప్రసన్నా బభూవుః, విష్ణునా-వినిర్మితాం , మాయాంచ - దర్శయాంచక్రుః-మాయాప్రకృతిః-విష్ణువినిర్మితామిత్యుక్తత్వాత్కార్యరూపాప్రకృతిర్వివక్షితా-ప్రకృత్యాత్మవివేకజ్ఞానందదురిత్యర్థః,యద్వా , తన్మనఃపరీక్షార్థంవృషలాదిమాయారూపమాత్మానందర్శయాం

---

౭ ॥ శ్లో ❁ పా॥ అదాన్యోభోక్తు   ౮ ॥ శ్లో † పా ॥ తమభ్యాగాత్.   ౧౩ ॥ శ్లో × పా ॥ జీవకలార్పణేన.

తస్య త్రిభువనాధీశాః ఫలదాః ఫలమిచ్ఛతామ్ । ఆత్మానం దర్శయాంచక్రుర్మాయా విష్ణువినిర్మితామ్ ॥ ౧౫ ॥ స వై తేభ్యో నమస్కృత్య నిస్సఙ్గో విగతస్పృహః । వాసుదేవే భగవతి భక్త్యా చక్రే మనః పరమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఈశ్వరాలమ్బనం చిత్తం కుర్వతోఽనన్యరాధసః । మాయాగుణమయీ రాజన్ స్వప్నవత్ప్రత్యలీయత ॥ ౧౭ ॥ తత్ప్రసఙ్గానుభావేన రన్తిదేవానువర్తినః । అభవన్ యోగినస్సర్వే నారాయణపరాయణాః ॥ ౧౮ ॥ గర్గాచ్ఛినిస్తతో గార్గ్యః క్షత్రాద్బ్రహ్మ హ్యవర్తత । దురితక్షయో మహావీర్యాత్తస్య త్రయ్యారుణిః కవిః ॥ ౧౯ ॥ పుష్కరారుణిరిత్యత్ర యే బ్రాహ్మణగతిం గతాః । బృహత్క్షత్రాత్సుతో హస్తీ యద్ధస్తినాపురమ్ ॥ ౨౦ ॥ అజమీఢో ద్విమీఢశ్చ పురుమీఢశ్చ హస్తినః । అజమీఢస్య వంశ్యాస్స్యుః ప్రియమేధాదయో ద్విజాః ॥ ౨౧ ॥ అజమీఢాద్బృహదిషుస్తస్య పుత్రో బృహద్ధనుః । బృహత్కాయస్తతస్తస్య పుత్ర ఆసీద్బృహద్రథః ॥ ౨౨ ॥ తత్సుతో విశదస్తస్య ఫేనజిత్సమజాయత । రుచిరాశ్వో దృఢహనుః కాశ్యో వత్సశ్చ తత్సుతాః ॥ ౨౩ ॥ రుచిరాశ్వసుతః ప్రాజ్ఞః పృథుసేనస్తదాత్మజః । పారస్తత్తనయో నీపస్తస్య పుత్రశతం త్వభూత్ ॥ ౨౪ ॥ స కృత్వ్యాం శుకకన్యాయాం బ్రహ్మదత్తమజీజనత్ । యోగీ స గవిభార్యాయాం విష్వక్సేనమగాత్సుతమ్ ॥ ౨౫ ॥ జైగీషవ్యోపదేశేన యోగతన్త్రం చకార హ । ఉదక్సేనస్తతస్తస్మాద్భల్లాదో బార్హదీషవాః ॥ ౨౬ ॥ యవీనరో ద్విమీఢస్య కృతిమాంస్తత్సుతస్తతః ।

చక్రురిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తతస్స వై రన్తిదేవస్తేభ్యస్త్రిభువనాధీశేభ్యో మాయారూపేభ్యో వా నమస్కృత్య నిస్సఙ్గః దేహతదనుబన్ధిష్వహంమమతారహితః విగతా ఐహికాముష్మికఫలలిప్సా యస్య సః పరం కేవలం వాసుదేవే మనశ్చక్రే ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఈశ్వరేతి ॥ అనన్యరాధసా అనన్యప్రయోజనేన భావేన చిత్తమీశాలమ్బనం వాసుదేవనిష్ఠం కుర్వతస్తస్య రన్తిదేవస్య త్రిగుణాత్మికా మాయా స్వప్నవత్ ప్రత్యలీయత న్యవర్తత స ప్రకృతిసంబన్ధాన్ముక్తో బభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ కిముత తస్య రన్తిదేవస్య యః ప్రసఙ్గస్తస్యానుభావేన ప్రభావేన హేతునా రన్తిదేవమనువర్తమానాస్సర్వేఽపి యోగినః యోగిత్వమేవాహ నారాయణపరాయణా బభూవుః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏవం నరస్య వంశ ఉపవర్ణితః ॥ అథ గర్గస్య వంశమాహ ॥ గర్గాదితి ॥ గర్గాచ్ఛినిర్జజ్ఞే శినిరితి పాఠాన్తరం, తస్మాత్తు గార్గ్యః, తత్ర తతో గార్గ్యాద్బ్రహ్మ బ్రహ్మకులమవర్తత పుత్రాదిపరంపరయా ప్రావర్తతేత్యర్థః - అథ మహావీర్యస్యాన్వయమాహ - మహావీర్యాద్దురితక్షయో జజ్ఞే - తస్య దురితక్షయస్య త్రయ్యారుణిః కవిః పుష్కరారుణిశ్చ, ఇతి త్రయః పుత్రాః కథంభూతాః యే, అత్ర క్షత్రవంశే బ్రాహ్మణగతిం బ్రాహ్మణరూపతాం గతాః ప్రాప్తాః - అథ జ్యేష్ఠస్య బృహత్క్షత్రస్య వంశమాహ, బృహత్క్షత్రస్య పుత్రోఽభూదిత్యాదినా - బృహత్క్షత్రస్య పుత్రో హస్తీ బభూవ, యత్ యేన హస్తినపురం, కృతమితి శేషః, స హస్తీ బభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❁ హస్తినస్సుతా అజమీఢాదయః త్రయః - తత్రాజమీఢస్య వంశ్యా వంశజాః ప్రియమేధాదయో ద్విజా బభూవుః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అజమీఢాదేవాన్యః పుత్రో బృహదిషుర్నామాభవత్ - తస్య బృహదిషోస్సుతో బృహద్ధనుస్తస్య సుతో బృహత్కాయస్తస్య బృహద్రథః పుత్ర ఆసీత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తత్సుతో బృహద్రథసుతో విశదస్తస్య విశదస్య, తస్మాదితి పాఠే విశదాత్ ఫేనజిత్సమజాయత, తత్సుతాః ఫేనజిత్సుతాః రుచిరాశ్వాదయశ్చత్వారః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత్ర రుచిరాశ్వస్య సుతః ప్రాజ్ఞః తదాత్మజః ప్రాజ్ఞసుతః పృథుసేనః - తదాత్మజః పృథుసేనతనయః పారః, తత్తనయః పారతనయః నీపస్తస్య నీపస్య పుత్రశతమభూత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ స నీప ఏవ శుకకన్యాయాం శ్రీశుకస్య కన్యాయాం దుహితరి కృతిసంజ్ఞాయాం బ్రహ్మదత్తాఖ్యం సుతమజీజనజ్జనయామాస, అత్ర తస్య పుత్రశతం త్వభూదిత్యస్యానన్తరం క్వచిత్ "దణుహో నామ యస్తేషాం జ్యేష్ఠస్సత్యరథో నృపే" ఇతి పఠ్యతే, తత్ర హే నృప, తేషాం పుత్రాణాం శతే యో జ్యేష్ఠస్సోఽణుహః, స ఏవ సత్యరథాపరనామధేయ ఇత్యర్థః, శుకకన్యాయామిత్యనేన శుకస్యాప్యత్ర సన్తానముక్తః - తథా చోక్తం హరివంశాదిష్వపి "పారాశరసుతోత్పన్నశ్శుకో నామ మహాయశాః । వ్యాసాదరణ్యాం సంభూతో విధూమాగ్నిరివ జ్వలన్ ॥ స తస్యాం పితృకన్యాయామిరిణ్యాం జనయిష్యతి । కృష్ణం గౌరం ప్రభుం శంభుం తథా భూతశ్రుతం జయమ్ ॥ కన్యాం కీర్తిమతీం షష్ఠీం యోగినీం యోగమాతరమ్ । బ్రహ్మదత్తస్య జననీం మానుషీం" ఇత్యాది - యద్యపి శుక ఉత్పత్తేరారభ్య విముక్తసఙ్గో నిర్గతస్తథాపి విరహాతురం వ్యాసమనుయాన్తం దృష్ట్వా ఛాయాశుకం నిర్మాయ గతవాన్ - తదభిప్రాయేణైవాయం గార్హస్థ్యాదివ్యవహార ఇత్యవిరోధ ఇత్యాచక్షతే - స చ బ్రహ్మదత్తః - గవి సరస్వత్యాం భార్యాయాం విష్వక్సేనాఖ్యం సుతమగాత్ ప్రాప్తవాన్ అజీజనదితి యావత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ స ఏవ జైగీషవ్యోపదేశేన యోగతన్త్రం యోగశాస్త్రం చకార - తతో విష్వక్సేనాదుదక్సేనస్తస్మాదుదక్సేనాద్భల్లాదః బార్హదీషవా ఇత్యేతే సర్వే బృహదిషోరజమీఢసుతస్య వంశజా ఇత్యర్థః, దీర్ఘత్వమార్షమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అథ ద్విమీఢస్య వంశమాహ ॥

నామ్నాసత్యధృతిస్తస్మాద్దృఢనేమిస్సుపార్శ్వకృత్ ॥ ౨౭ ॥ సుపార్శ్వాత్సుమతిస్తస్యపుత్రస్సన్నతిమాంస్తతః । కృతిహిరణ్యనాభాద్యోయోగంప్రాప్యజగౌస్మషట్ ॥ ౨౮ ॥ సంహితాఃప్రాప్యసామ్నాంవైతస్యాప్యుగ్రాయుధస్సుతః । తస్యక్షేమ్యస్సువీరోఽథసువీరస్యరిపుంజయః ॥ ౨౯ ॥ తతోబహురథోనామపురుమీఢోఽప్రజోభవత్ । నళిన్యామజమీఢస్యనీలశ్శాన్తిస్సుతస్తతః ॥ శాన్తేస్సుశాన్తిస్తత్పుత్రఃపురుజ్ఞోఽర్కస్తతోఽభవత్ ॥ ౩౦ ॥ భర్మ్యాశ్వస్తత్సుతస్తస్య పఞ్చాసన్ముద్గలాదయః । యవీనరోబృహదిషుఃకాంపిల్యస్సృంజయస్సుతాః ॥ ౩౧ ॥ భర్మ్యాశ్వఃప్రాహపుత్రామేపఞ్చానాంరక్షణాయహి । విషయాణామలమిమఇతిపఞ్చాలసంజ్ఞితాః॥ ౩౨ ॥ ముద్గలాద్బ్రహ్మనిర్వృత్తంగోత్రంమౌద్గల్యసంజ్ఞితమ్ ॥ ౩౩ ॥ మిథునంముద్గలాద్భార్మ్యాద్దివోదాసఃపుమానభూత్ । అహల్యాకన్యకాయస్యాంశతానన్దస్తుగౌతమాత్ ॥ ౩౪ ॥ తస్యసత్యధృతిఃపుత్రోధనుర్వేదవిశారదః । శరద్వాంస్తత్సుతోయస్మాదూర్వశీదర్శనాత్కిల ॥ శరస్తమ్బే ఽపతద్రేతో మిథునంతదభూచ్ఛుభమ్ ॥ ౩౫ ॥ తద్దృష్ట్వాకృపయాఽగృహ్ణాచ్ఛన్తనుర్మృగయాంచరన్ । కృపఃకుమారఃకన్యాచద్రోణపత్న్యభవత్కృపీ ॥ ౩౬ ॥

❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణేనవమస్కన్ధే , ఏకవింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుకఉవాచ ॥ మిత్రాయుశ్చదివోదాసాచ్చ్యవనస్తత్సుతోనృప । సుదాసస్సహదేవోఽథసోమకోజన్తుజన్మకృత్ ॥ ౧ ॥ తస్యపుత్రశతంతేషాంయవీయాన్పృషతస్తతః । ద్రుపదోద్రౌపదీతస్య ధృష్టద్యుమ్నాదయస్సు

ద్విమీఢస్య,సుతో-యవీనరః - తత్సుతఃయవీనరసుతః-ధృతిమాన్-తతోధృతిమత-స్సత్యధృతి- స్తస్మాత్సత్యధృతేః , దృఢనేమిస్సచ-స్సుపార్శ్వకృత్ సుపార్శ్వస్యపితేత్యర్థః,తత్పుత్రస్సుపార్శ్వఇతియావత్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋సుపార్శ్వ,త్సుమతి,స్తస్యసుమతేః,పుత్ర,స్సన్నతిమాన్ ,తతస్సన్నతిమతః.కృతిః,తంవిశినష్టి-యఃకృతిః,హిరణ్యనాభా ద్యోగం,సామ్నాం,షట్సంహితాశ్చ,ప్రాప్య,జగౌఅధ్యాపితవాన్, తస్యకృతేస్సుత,ఉగ్రాయుధః,తస్యోగ్రాయుధస్య,సుతః,క్షేమ్యః,అథక్షేమ్యా,త్సువీర-స్తస్యతు,రిపుంజయః ❋॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ❋తతఃరిపుంజయా,ద్బహురథోనామ,జజ్ఞే,ఏవమజమీఢద్విమీఢయోర్వంశావభిధాయ పురుమీఢ స్త్వపుత్రోభవదిత్యాహ ॥ పురుమీఢోఽప్రజోభవదితి॥అజమీఢస్య,వంశ్యాః,ప్రియమేధాదయః,కేచి,ద్బ్రాహ్మణా, బభూవుఃబృహదిషుప్రభృతయఃక్షత్రియాశ్చేతివంశద్వయముక్తం, తస్యైవేదానీంవంశాన్తరమాహ ॥ నలిన్యామితియావత్సమాప్తి॥అజమీఢస్య,నలిన్యాంభార్యాయాం,నీల,స్తత్సుతోనీలసుతస్తు,శాన్తిఃతత్పుత్ర,స్సుశాన్తిః , సుశాన్తిపుత్రః,పురుజ్ఞః,తతఃపురుజ్ఞా,దర్కః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋తతుతోఽర్కసుతః-భర్మ్యాశ్వః,తస్యభర్మ్యాశ్వస్య,పుత్రాః,ముద్గలఏకః, యవీనరాదయశ్చత్వారశ్చేతిపఞ్చా,స్సన్జజ్ఞిరే ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ తేషాంపఞ్చాలసంజ్ఞితత్వంవక్తుంతన్నిమిత్తంపితృవచోరూపమాహ ॥భర్మ్యాశ్వఇతి॥భర్మ్యాశ్వః,ప్రాహ,పుత్రానితిశేషం,కిమితి,హేపుత్రాః,మమమ,పఞ్చానాం , విషయాణాంశబ్దాదీనాందేశానాంవా,రక్షణాయ,ఇమేయూయ,మలంప్రభవ ఇతి,యత, ఏవంపిత్రోక్తా , అత,స్తే,పఞ్చాలసంజ్ఞితాఃపఞ్చాలేతిసంజ్ఞాయేషాంసంజాతేతితథా,తారకాదిత్వాదితచ్ ❋॥ ౩౨ ॥ ❋తత్రముద్గలాత్,బ్రహ్మగోత్రంబ్రాహ్మణకులంనిర్వృత్తముత్పన్నం॥ తద్విశినష్టి,మౌద్గల్యసంజ్ఞితమితి ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋తదేవసఙ్గ్రహేణదర్శయతి॥మిథునమితి॥భార్మ్యాద్భర్మ్యాశ్వసుతాన్ముద్గలాన్మిథునం స్త్రీపుంస , మభూత్,తత్ర,పుమాన్,దివోదాసః,కన్యకాత్వ , హల్యా,తాంవిశినష్టి,యస్యామహల్యాయాం , గౌతమాద్భర్తు,శ్శతానన్దో,జజ్ఞే ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋తస్యశతానన్దస్య,పుత్ర,స్సత్యధృతి,స్సచ,ధనుర్వేదవిశారదః,తత్సుతస్సత్యధృతిసుత-శ్శరద్వాన్,తంవిశింషన్తన్నామ్నినిమిత్తంతద్వంశంచాహ ॥ యస్మాదిత్యాదినాయావత్సమాప్తి ॥ ఊర్వశ్యాఅప్సరసో , దర్శనాద్ధేతో,ర్యస్మాచ్ఛరద్వతో , రేత,శ్శరస్తమ్బే,అశ్వవాలస్తమ్బే ,న్యపతత్,అత,స్స,శరద్వాన్నామ్నా,బభూవేతిభావః,తచ్చపతితం,రేత,శ్శివంశుభాచారం , మిథునంస్త్రీపుంస,మభూత్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋శన్తనుః రాజా,యదృచ్ఛయా,మృగయాం-చరన్-తన్మిథునం,దృష్ట్వా,కృపయా , అగృహ్ణాత్ గృహీత్వావరక్షేత్యర్థః,తత్రమిథునే , కుమారః,కృపఃకృపాచార్యః,కన్యాతు,కృపీ-సాచ , ద్రోణాచార్యస్యపత్నీ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవంముద్గలస్యదుహితృసంతానమభిధాయాథపుత్రసన్తానమాహ ॥ మిత్రాయుశ్చేతి ॥ దివోదాసాన్ముద్గల్యా-న్మిత్రాయు-ర్జజ్ఞే-తత్సుతామిత్రాయుసుతాః - హేనృప - చ్యవనాదయ-శ్చత్వారః-తత్ర-సోమకః - కనీయాన్-సచ,జన్తోఃజన్మకృతవానితితథా-సోమకస్యసుతోజన్తురిత్యర్థః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋నకేవలంజన్తురేవతస్యపుత్రః - అపితు-జన్తుజ్యేష్ఠంశతమిత్యాహ॥తస్యే

తి॥తస్యసోమకస్య-పుత్రశత-మభూత్-తేషాం , పృషదః-కనీయాన్-జన్తుస్తుజ్యేష్ఠఇతి శేషః , పృషదాత్తుద్రుపదః , యస్యద్రుపదస్య , సుతా-దృష్టద్యుమ్నాదయః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఇమే దృష్టద్యుమ్నాదయః,పఞ్చాలకాఃపఞ్చాలసంజ్ఞికముద్గలవంశప్రసూతత్వాత్పఞ్చాలకాః , అజమీఢస్యపునర్వంశాన్తరమాహ ॥ య ఇతి ॥అజమీఢస్యా,న్యో,య,స్సుతః,ఋక్షాఖ్య,స్తత,ఋక్షా-త్సంవరణః ❁॥౩॥ ❁ సంవరణాచ్చ,తపత్యాఖ్యాయాంసూర్యకన్యాయాం-కురు,ర్జజ్ఞే,సచ-కురుక్షేత్రస్య-పతిః-కురోస్సుతాస్తు-పరీక్షిదాదయ-శ్చత్వారః-తత్ర-సుధనుష-స్సుత-స్సుహోత్రో , ఽభూత్ , అథ-సుహోత్రా-చ్చ్యవనః , తతశ్చ్యవనా-త్కృతిః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్యకృతే-రుపరిచరోవసుః ఉపరిచరవసుః-కృతీతిపాఠాన్తరం-తదా-తస్యకృతినః-తత ఉపరిచరవసోః-బృహద్రథోముఖమాదిర్యేషాం తే-జజ్ఞిరే-తానాహ-కుసుమ్భేతి-ఏతే-చేదిపాః చేదిజనపదాధిపాః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తత్ర-బృహద్రథా-త్కుశాగ్రో,బభూవ-కుశజ్ఞోఽభూదితిపాఠాన్తరం-తత్సుతః కుశజ్ఞసుతః- ఋషభః-స్మృతః ప్రసిద్ధః - తత్సుతః ఋషభసుతః - పుష్పవాన్-తస్య , హితః హితాఖ్యః - అపత్యంపుత్రో-జజ్ఞే ఇత్యన్వయః-తత్సుతో హితసుతః-జహుః జగురితిపాఠాన్తరమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏవంబృహద్రథస్యఏకోవంశ ఉక్తః,అథ,అన్యస్యామపి,భార్యాయాం-బృహద్రథాత్,ద్వే,శకలే-జజ్ఞాతే,తేచ-మాత్రా-బహి-రుత్సృష్టేత్యుక్తే తత్ర-క్రీడన్త్యా-జరయా రాక్షస్యా-జీవజీవేతి-భాషమాణయా-అభిసన్ధితే జరయాసన్ధితత్వా-జ్జరాసన్ధస్సుతో - ఽభవత్-తతోజరాసన్ధా-త్సహదేవః - యత్ యస్మాత్సహదేవా-త్సోమాపిః - శ్రుతశ్రవాశ్చ-జా

తాః॥ ౨ ॥ ధృష్టద్యుమ్నాద్ధృష్టకేతుర్భార్మ్యాః పఞ్చాలకా ఇమే । యోఽజమీఢసుతో హ్యస్యత్వృక్షస్సంవర
ణస్తతః॥ ౩ ॥ తపత్యాంసూర్యకన్యాయాంకురుక్షేత్రపతిః కురుః । పరీక్షిత్సుధనుర్జహ్నుర్నిషధశ్చ కురోస్సు
తాః॥ సుహోత్రోఽభూత్సుధనుషశ్చ్యవనోఽథ తతః కృతీ॥ ౪ ॥వసుస్తస్యోపరిచరో బృహద్రథముఖాస్తతః।
కుసుమ్భమత్స్యప్రత్యగ్రచేదిపాద్యాశ్చ చేదిపాః॥ ౫ ॥బృహద్రథాత్కుశాగ్రోఽభూదృషభస్తస్య చాత్మజః।
జజ్ఞే తస్య హితో ఽపత్యం పుష్పవాంస్తత్సుతో జహుః ॥ ౬ ॥ అన్యస్యామపిభార్యాయాంశకలే ద్వే బృహద్ర
థాత్ । తే మాత్రా బహిరుత్సృష్టే జరయా చాభిసన్ధితే॥ ౭ ॥క్రీడన్త్యా జీవ జీవేతి జరాసన్ధస్తతోఽభవత్।తతశ్చ
సహదేవోఽభూత్సోమాపిర్యచ్ఛ్రుతశ్రవాః ॥ ౮ ॥ పరీక్షిదనపత్యోఽభూత్సురథో నామ జాహ్నవః। తతో వి
డూరథస్తస్మాత్సార్వభౌమస్తతోఽభవత్॥ ౯ ॥ జయత్సేనస్తత్తనయో రాధికోఽతో ❁ ద్యుమానభూత్ । త
తశ్చ క్రోధనస్తస్మాద్దేవాతిథిరముష్య చ ॥ ౧౦ ॥ † ఋక్షస్తస్య దిలీపో ఽభూత్ప్రతీపస్తస్య చాత్మజః । దేవాపి
శ్శన్తనుస్తస్య బాహ్లీక ఇతి చాత్మజాః ॥ ౧౧ ॥ పితృరాజ్యం సముత్సృజ్య దేవాపిస్తు వనం గతః । అభవచ్ఛన్తనూ
రాజా ప్రాఙ్మహాభిషసంజ్ఞితః॥ ౧౨ ॥ యం యం కరాభ్యాం స్పృశతి జీర్ణం యౌవనమేతి సః । శాన్తిమాప్నోతి చై
వాగ్ర్యాం కర్మణా తేన శంతనుః॥ ౧౩ ॥సమా ద్వాదశ తద్రాష్ట్రే న వవర్ష యదా విభుః। శన్తనుర్బ్రాహ్మణైరు

తౌ-స-సహదేవ , ఇత్యన్వయః ❁ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❁ కురోః - పుత్రః-పరీక్షి-దనపత్యః , అదజహ్నోః కురుసుతస్య - సుతో-జాహ్నవః,సచ-నామ్నా , సురథ , ఇతిప్రసిద్ధః - స్తతస్సురథా , ద్విడూరథ , స్తస్మా- త్సార్వభౌమః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతో-జయసేన - స్తత్తనయోజయసేనతనయః-రాధికః - అతోరాధికా - ద్యుమా-నభూత్ - అతో యుతోభవదితిపాఠాన్తరం-తతశ్చద్యుమతః - క్రోధనః - తస్మాత్ క్రోధనా - ద్దేవాతిథిః-అముష్య దేవాతిథేః - ఋక్ష - స్తస్మాదృక్షా-ద్దిలీప - స్తస్యదిలప స్యా- త్మజః - ప్రతీపః “ ఋక్షోఽస్యభీమసేనోభూత్ప్రతీపస్తస్యచాత్మజ ” ఇతిపాఠాన్తరం-తస్యప్రతీపస్య - దేవాపి- శ్శన్తను-ర్బాహ్లీకశ్చే-తి-త్రయ,స్సుతాః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తత్ర-దేవాపిః,పితృరాజ్యం,త్యక్త్వా,వనం-గతః,అధునా-అపుత్రశ్చేతిభావః-శన్తనుస్తు - రాజా - అధికృతరాజ్యః - సచ- ప్రాక్పూర్వజన్మని - మహాభిషసంజ్ఞితః మహాభిషసంజ్ఞాఽస్యసంజాతేతితథాభూతః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తస్యఏతస్మిన్జన్మనిశన్తనునామప్రవృత్తౌనిమిత్తమాహ ॥ యంయమితి ॥ సోఽస్మిన్జన్మని-కరాభ్యాం - యంయం-జీర్ణంజరఠం -స్పృశతి-స-సర్వోఽపి-యౌవన-మేతిప్రాప్నోతి - అగ్ర్యాంముఖ్యాం - శాన్తించా-ప్నోతి-యత- స్తతో - ఽనేన-కర్మణాయౌవనశాన్త్యాపాదనరూపేణకర్మణానిమిత్తేన - శన్తను-రితిప్రసిద్ధః - శంసుఖంతనుతేయౌవనశాన్త్యోరాపాదనేనేతిశన్తనురితినిరుక్తిరభిప్రేతా ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తస్యశన్తనో రాష్ట్రే-యదాద్వాదశ-సమాః వర్షాణి-విభుః పర్జన్యో - నవవర్ష-తదా-శన్తను- స్తత్ర-నిమిత్తం-బ్రాహ్మణాన్-పప్రచ్ఛ - బ్రాహ్మణైస్త్వే-వ-ముక్తః “ దారాగ్నిహోత్రసంయోగంకురుతేయోఽగ్రజేస్థితే । పరివేత్తా స విజ్ఞేయః పరివిత్తిస్తుపూర్వజ ” ఇతిస్మృతేః-యోఽగ్రభుక్ భువమగ్రతోభు

---

౧౦ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ యుతోఽభవత్.   ౧౧ ॥ శ్లో † ఋక్షోఽస్యభీమసేనోఽభూత్.

నక్ష్య,యం, త్వాదృశోఽపి పరివేత్తై వభవతి ॥ అత-స్తద్దోషపరిహారాయ-రాజ్య-మగ్రజాయ - దేహి తతో, వృష్టి-ర్భవిష్య
తీ-త్యేవ-ముక్తః - పురరాష్ట్రయో-ర్వివృద్ధి-ర్యస్మాద్వర్షా-త్తస్మై-వర్షార్థమిత్యర్థః-తత-స్స,శన్తనుర్వనం-గత్వా-జ్యేష్ఠం-ఛ
న్దయామాస-రాజ్ఞఃప్రజాపరిపాలనాదిఃపరమోధర్మ స్తత స్త్వంరాజ్యంస్వీకుర్వితిప్రార్థయాంచక్రే - తతఃపూర్వమేవ , త
స్య,మన్త్రిణాఅశ్మరాదసంజ్ఞికేన-దేవాపిం-పాషణ్డీకృత్య- రాజ్యానర్హంకర్తుం, యేప్రహితా,విప్రా-స్తైః-పాషణ్డమతా
శ్రయయా-గిరావేదాద్వి,భ్రంశితస్సన్, వేదవాదస్యా , తివాదాన్నిన్దావచనాని - సదేవాపి-రబ్రవీత్ , తత స్తస్యపాతిత్యేన
రాజ్యానర్హత్వేజాతే శన్తనోర్దోషాభావా,ద్దేవో-వవర్షేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥౧౫ ॥౧౬ ॥ ❁ దేవాపి-ర్యోగ,మాశ్రిత్య , కలాప
గ్రామ-మాశ్రితస్సన్-కలౌ-సోమవంశే,నష్టేసతి-పునః - కృతయుగస్యా,దౌ - స్థాపయిష్యతిప్రతివర్తయిష్య తి-సోమవంశమి
తి శేషః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ బాహ్లీకాత్ప్రతీపాత్మజా-త్సోమదత్తో-జజ్ఞే-తతస్సోమదత్తా-ద్భూరిః-భూరిశ్రవాః - శలశ్చేతి-త్రయ
స్సుతా,జజ్ఞిరే-శన్తనోస్తు - బ్రహ్మశాపాన్మానుషీత్వం ప్రాప్తస్స్వయంవరేణాగతాయాం, గఙ్గాయాం-భార్యాయాం , భీ
ష్మో-జాతః-తంవిశినష్టి-ఆత్మవాన్బ్రహ్మవిత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ సర్వేషాంధర్మ విదాం- శ్రేష్ఠః-మహాభాగవతః-కవిర్విద్వాన్-వీ
రాణాం సైన్యస్య-నాయకః-యేనభీష్మేణ-రామోజామదగ్న్యోపి-యుధిసఙ్గ్రామే,తోషితః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తతోగఙ్గాయా
మన్తర్హితాయాం,శన్తనో , ర్దాశకన్యాయాందాశైఃకైవర్తైఃపాలితాయా , ముపరిచరవసోర్వీర్యంభక్షితవత్యామత్స్యా
ఉదరాద్దాశైరుద్ధృతాయాంతైఃపాలితాయాంమత్స్యగన్ధియోజనగన్ధిసత్యవత్యాద్యాఖ్యాయామిత్యర్థః-చిత్రాఙ్గద , స్సు

క్తః పరివేత్తా త్వమగ్రభుక్ । ౧౪ ।రాజ్యం దేహ్యగ్రజాయాశు పురరాష్ట్రవివృద్ధయే । ఏవముక్తో ద్విజైర్జ్యేష్ఠం ఛ
న్దయామాస సోఽబ్రవీత్ । ౧౫ ।తన్మన్త్రిప్రహితైర్విప్రైర్వేదాద్విభ్రంశితో గిరా । వేదవాదాతివాదాన్వై త
తో దేవో వవర్ష హ ॥ ౧౬ ॥దేవాపిర్యోగమాస్థాయ కలాపగ్రామమాస్థితః । సోమవంశే కలౌ నష్టే కృతాదౌ స్థా
పయిష్యతి ॥ ౧౭ । బాహ్లీకాత్సోమదత్తోఽభూద్భూరిర్భూరిశ్రవాస్తతః । శలశ్చ శన్తనోరాసీద్గఙ్గాయాం భీ
ష్మ ఆత్మవాన్ । ౧౮ ॥ స చ ధర్మవిదాం శ్రేష్ఠో మహాభాగవతః కవిః । వీరయూథాగ్రణీర్యేన రామోఽపి యుధి
తోషితః ॥ ౧౯ ॥శన్తనోర్దాశకన్యాయాం జజ్ఞే చిత్రాఙ్గదస్సుతః ।విచిత్రవీర్యశ్చావరజో నామ్నా చిత్రాఙ్గదో హ
తః॥ ౨౦ ।యస్యాం పరాశరాత్సాక్షాదవతీర్ణో హరేః కలా । వేదగుప్తో మునిః కృష్ణో యతోఽహమిదమధ్యగాత్॥
హిత్వా స్వశిష్యాన్పైలాదీన్భగవాన్బాదరాయణః । మహ్యం పుత్రాయ శాన్తాయ పరం గుహ్యమిదం జగౌ ॥౨౨॥
విచిత్రవీర్యోఽథోవాహ కాశిరాజసుతే బలాత् । స్వయంవరాదుపానీతే అమ్బికామ్బాలికే చ సః ॥ ౨౩ ।తయో
రాసక్తహృదయో గృహీతో యక్ష్మణా మృతః । ౨౪ ॥ క్షేత్రేఽప్రజ*స్య వై భ్రాతుర్మాత్రోక్తో బాదరాయణః ।
ధృతరాష్ట్రం చ పాణ్డుం చ విదురం చాప్యజీజనత్ । ౨౫ । గాన్ధార్యాం ధృతరాష్ట్రస్య జజ్ఞే పుత్రశతం నృప । తత్ర

త, స్తస్య,కనీయాన్విచిత్రవీర్యశ్చే-తిద్వౌ,సుతౌ - జజ్ఞాతేఇత్యర్థః-తత్ర - చిత్రాఙ్గదో,నామ్నాతత్సనామ్నా-చిత్రాఙ్గదాఖ్యే
న-గన్ధర్వేణయుద్ధే-హతః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ దాశకన్యాంవిశినష్టి ॥ యస్యామితి । యస్యాం దాశకన్యాయాం-శన్తనోఃపరిగ్రహా
త్పూర్వమేవ - పరాశరాద్భగవతః , కలా అవతతార, శ్రీవ్యాసరూపేణేతి శేషః,తస్యాందాశకన్యాయాం , శన్తనో-శ్చి
త్రాఙ్గదో,జజ్ఞే-ఇతిపూర్వేణాన్వయః॥హరేఃకలావతారంవిశినష్టి వేదగుప్త ఇతి ॥ వేదాఃగుప్తాయేన , స , వేదగుప్తః,కృష్ణః
కృష్ణద్వైపాయనాఖ్యో-మునిః-యస్మా,దహంశుకో , జాతస్స , న్నిదంశ్రీభాగవత , మధ్యగాం,అహమేవేదంభాగవతంత
స్మాదధీతవానస్మీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తదేవోపపాదయతి ।హిత్వేతి॥భగవా-న్బాదరాయణఃపారాశర్యస్సత్యవతీసుతః-పై
లాదీ,న్స్వశిష్యాన్-హిత్వా, తేభ్యోఽనుపదిశ్యేత్యర్థః - ప్రశాన్తాయేతి హేతుగర్భం, ప్రశాన్తత్వా, న్మహ్యమేవే , దం,ప
రం,గుహ్యం,పురాణంశ్రీభాగవతం,జగౌఉపదిదేశేత్యర్థః ❁ । ౨౨ ॥ ❁ విచిత్రవీర్యఇతి ।విచిత్రవీర్యశ్శాన్తనవః- కాశిరాజ
స్య,సుతేబలా,ద్భీష్మేణ-స్వయంవరా,దుపానీతే,అమ్బికామ్బాలికాఖ్యే,ద్వే,ఉవాహఉపయేమే ❁ । ౨౩ ॥ ❁ తత, స్తయో
రమ్బికామ్బాలికయో,రాసక్తం,హృదయం,యస్య,సచిత్రవీర్యః, యక్ష్మణాక్షయరోగేణ,మృతః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తతో - మా
త్రాసత్యవత్యా,ఉక్తఆదిష్టో,భగవా-న్బాదరాయణః , అప్రజస్యాపుత్రస్య - భ్రాతుర్విచిత్రవీర్యస్య , క్షేత్రేఅమ్బికామ్బాలి
కారూపేకలత్రద్వయే-తద్దాస్యాంచ -ధృతరాష్ట్రం - జ్యేష్ఠం-తస్య , కనీయాంసం-పాణ్డుం , విదురంచా-జీజనజ్జనయామాస,
తత్రామ్బికాయాంధృతరాష్ట్రం , అమ్బాలికాయాంపాణ్డుం-దాస్యాంతువిదుర-మితివివేకః ❁ । ౨౫ ॥ ❁ తత్ర-ధృతరాష్ట్ర
స్య,గాన్ధార్యాం - పుత్రశతం-జజ్ఞే,హేనృప-తేషాంశతపఙ్క్త్యానాంధార్తరాష్ట్రాణాం - దుర్యోధనో-జ్యేష్ఠః ,దుశ్శలానా

మ-కన్యాచ,ధృతరాష్ట్రా,ద్గాన్ధార్యాం,జజ్ఞ ఇత్యర్థః ✿ ॥ ౨౬ ॥ ✿ అరణ్యే మృగరూపిణోః రమమాణయోః ఋష్యా - శ్శాపాద్ధేతోః మైథునే కర్మణి ప్రతిరుద్ధస్య-పాణ్డో,ర్భార్యాయాం కున్త్యాం - ధర్మానిలేన్ద్రేభ్యో - యుధిష్ఠిరః ముఖమాదిర్యేషాం తే-యుధిష్ఠిరభీమార్జునాః త్రయః-జాతాః ✿ ॥ ౨౭ ॥ ✿ తథా అన్యస్యాం,భార్యాయాం మాద్ర్యాం-నాసత్యదస్రయోరశ్వినోస్సకాశాన్నకుల-స్సహదేవశ్చేతి-ద్వౌ-సుతౌ,జాతౌ- పఞ్చభ్యో యుధిష్ఠిరాదిభ్యో - ద్రౌపద్యా - మేకభార్యాయాం పఞ్చ,పుత్రా,అభవన్- తేచ-అపితరః-నకేషాంచిత్పితరః - అపుత్రా ఏవ సన్తో ద్రౌణినాహతా ఇత్యర్థః ✿ ॥ ౨౮ ॥ ✿ అథ,యుధిష్ఠిరాత్ప్రతిస్వీకభార్యాయాం,ప్రతివిన్ధ్యో,జాతః,వృకోదరాద్భీమా,చ్ఛ్రుతసేనః,అర్జునాత్తు,శ్రుతకీర్తిః,నాకులః నకులసుతస్తు శతానీకః,హేరాజన్,సహదేవసుత,శ్శ్రుతకీర్తిః-తథాఽపరేచ,భార్యాన్తరే,యుధిష్ఠిరాదిభ్యో,జాతా ఇత్యర్థః-తానేవదర్శయతి ॥ యుధిష్ఠిరాత్తు,పౌరవ్యాం,దేవకో,జాతః-భీమసేనాత్తు-హిడిమ్బాయాం- ఘటోత్కచో,జాతః-కాళీచాన్యా భీమస్యభార్యా,తస్యాం తతో భీమా-త్సర్వగతో నామ,పుత్రో,ఽభవదిత్యర్థః ✿ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ✿ పార్వతీ పర్వతస్య పుత్రీ-విజయా నామ సహదేవా,త్సుహోత్ర-మసూత,నకులః-కరేణుమత్యాం-వీరమిత్రం-జనయామాస,నిరమిత్రమితి పాఠాన్తరం,తథాఽర్జునోపి,ఇరావత్యామిరావన్తం,మణలూరుపతేస్సుతాయాం,ఉలూప్యాం« అభ్రాతృకాం ప్రదాస్యామి తుభ్యం కన్యా మలంకృతామ్ అస్యాం యో జాయతే పుత్రస్స మే పుత్రో భవిష్యతీ,,త్యుక్తవిధభాషాబన్ధనయా పుత్రికాధర్మేణ-దత్తాయాం-బభ్రువాహనంచా

దుర్యోధనో జ్యేష్ఠో దుశ్శలా చాపి కన్యకా ॥ ౨౬ ॥ శాపాన్మైథునరుద్ధస్య పాణ్డోః కున్త్యాం మహారథాః । జాతా
ధర్మానిలేన్ద్రేభ్యో యుధిష్ఠిరముఖాస్త్రయః ॥ ౨౭ ॥ నకులస్సహదేవశ్చ మాద్ర్యాం నాసత్యదస్రయోః । ద్రౌ
పద్యాం పఞ్చ పఞ్చభ్యః పుత్రాస్తే ఽపితరోఽభవన్ ॥ ౨౮ ॥ యుధిష్ఠిరాత్ప్రతివిన్ధ్యః శ్రుతసేనో వృకోద
రాత్ । అర్జునాచ్ఛ్రుతకీర్తిస్తు శతానీకస్తు నాకులిః ॥ ౨౯ ॥ సహదేవసుతో రాజన్ శ్రుతకర్మా తథాపరే ।
యుధిష్ఠిరాత్తు పౌరవ్యాం దేవకోథ ఘటోత్కచః । భీమసేనాద్ధిడిమ్బాయాం కాళ్యాం సర్వగతస్తతః ॥ ౩౦ ॥ స
హదేవాత్సుహోత్రం తు విజయాఽసూత పార్వతీ । కరేణుమత్యాం నకులో నిరమిత్రం తథార్జునః ॥ ౩౧ ॥ ఇరా
వన్తములూప్యాం వై సుతాయాం బభ్రువాహనమ్ । మణలూరపతేస్సోఽపి తత్పుత్రః పుత్రికాసుతః ॥ ౩౨ ॥
తవ తాతస్సుభద్రాయామభిమన్యురజాయత । సర్వాతిరథజిద్వీర ఉత్తరాయాం తతో భవాన్ ॥ ౩౩ ॥ పరిక్షీ
ణేషు కురుషు ద్రౌణేర్బ్రహ్మాస్త్రతేజసా । త్వం తు కృష్ణానుభావేన సజీవో మోచితోఽన్తకాత్ ॥ ౩౪ ॥ తవేమే
తనయాస్తాత జనమేజయపూర్వకాః । శ్రుతసేనో భీమసేన ఉగ్రసేనశ్చ వీర్యవాన్ ॥ ౩౫ ॥ జనమేజయస్త్వాం జ్ఞా
త్వా తక్షకాన్నిధనం గతమ్ । సర్పాన్వై సర్పయాగాగ్నౌ స హోష్యతి రుషాన్వితః ॥ ౩౬ ॥ కావషేయం పు
రోధాయ తురం తురగమేధయాట్ । సమన్తాత్పృథివీం సర్వాం జిత్వా యక్ష్యతి చాధ్వరైః ॥ ౩౭ ॥ తస్య పుత్ర
శ్శతానీకో యాజ్ఞవల్క్యాత్త్రయీం పఠన్ । అస్త్రజ్ఞానం ✿ పరం జ్ఞానం శౌనకాత్పరమేష్యతి ॥ ౩౮ ॥ స

సూత,అత-స్తత్పుత్రోఽర్జునపుత్రస్సన్నపి,సబభ్రువాహనః-పుత్రికాసుతః మాతామహసుత ఇత్యర్థః ✿ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ✿ తవపరీక్షిత-స్తాతః పితా,అభిమన్యు,రర్జునా-త్సుభద్రాయా,మజాయతే,తి రాజానం ప్రతిశుకోక్తిత్వాత్తవేత్యుక్తం,అభిమన్యుం విశినష్టి-సర్వా,నతిరథాన్ జితవానితి తథా,వీరః,తతః అభిమన్యో,రుత్తరాయాం,భవాన్ త్వం, జాతోఽసి ✿ ॥ ౩౩ ॥ ✿ కురుషు దుర్యోధనాదిషు వినష్టేషు సత్సు క్రుద్ధస్య-ద్రౌణేరశ్వత్థామ్నో,బ్రహ్మాస్త్రతేజసా తత్ప్రయుక్తబ్రహ్మాస్త్రతేజసా - దగ్ధోఽపీతి శేషః,త్వం కృష్ణస్య భగవతోఽనుభావేన సజీవస్సప్రాణో-ఽన్తకాన్మృత్యో-ర్మోచితోఽసి ✿ ॥ ౩౪ ॥ ✿ హే తాత రాజన్ తవ-తనయాస్తు-ఇమే-జనమేజయః పూర్వో జ్యేష్ఠో యేషాం-తే-శ్రుతసేనో-భీమసేన-ఉగ్రసేనశ్చ , ఇతి చత్వారః ✿ ॥ ౩౫ ॥ ✿ తత్ర జనమేజయాదీనాం భావినం వృత్తాన్తం వంశంచాహ ॥ జనమేజయస్త్విత్యాదినా యావత్సమాప్తి ॥ త్వాం తక్షకా , న్నిధనం-ప్రాప్తం-విదిత్వా-సత్వత్పుత్రో జనమేజయః రుషా,యుక్త,స్సర్పయాగసంబన్ధిన్యా,గ్నౌ,సర్పాన్,హోష్యతి ✿ ॥ ౩౬ ॥ ✿ కిం కృత్వా-కావషేయం-తురం తురసంజ్ఞం-పురోధాయ పురోహితం కృత్వా - తథా,తురగమేధై రశ్వమేధై ర్యక్ష్యతీతి తథా-భవితా,కథం యష్టేత్యత్రాహ-సర్వతః-పృథివీం-సర్వాన్నృపా,న్జిత్వా అశ్వమేధై-ర్యక్ష్యతి ✿ ॥ ౩౭ ॥ ✿ తస్య జనమేజయస్య-పుత్రశ్శతానీకో-భవితా-సచ - యాజ్ఞవల్క్యా,త్త్రయీం వేదం , పఠన్ అధీయానః ,కృపాత్కృపాచార్యాత్-అస్త్రజ్ఞానం - శౌనకాత్తు - పరంజ్ఞానం ఆత్మపరమాత్మజ్ఞానం , ఏష్యతి ప్రాప్స్య , తి - క్రియాజ్ఞానమితి పాఠే - శౌనకాదస్త్రజ్ఞానాది త్రయం లప్స్యత ఇత్యర్థః - తత్ర - క్రియాజ్ఞానం యజ్ఞాదికర్మానుష్ఠానోపయుక్తం జ్ఞానమ్ ✿ ॥ ౩౮ ॥ ✿ తత్స్వ

---

౩౮ । శ్లో ✿ పా ॥ క్రియాజ్ఞానం

త్రశ్శతానీకపుత్రః - సహస్రానీకః - తస్మాత్తు - అశ్వమేధజః - తస్యాప్యశ్వమేధజస్యాపి, అసేమకృష్ణో భవితా తత్సుతః అసీమకృష్ణసుతః - నిశ్చక్రః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ తస్య తన్నామ్ని నిమిత్తమాహ ॥ గజాహ్వయే హాస్తినపురే, నద్యాగఙ్గయా - హృతే నాశితే సతి, తతో నిష్క్రమ్య, కౌశామ్బ్యాం - సాధుయథా తథా - వత్స్యతివాసం కరిష్యతి, తతో నిశ్చక్రో రుక్తః - తత ఉక్తాచ్చిత్రరథః - తస్మా - చ్ఛుచిరథః - ఉక్తస్తతో రథస్తస్మాత్తస్మాచ్చిత్రరథస్సుత ఇతి పాఠాన్తరమ్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ తస్మాచ్చిత్రరథా - ద్వృష్టిమాన్ - తస్య వృష్టిమతః - సుషేణో - మహ్యాః పతిః - సుతో, భవితా - తస్య సుషేణస్య, సునీథో - భవితా, తస్య చ - నృచక్షుః - యత యస్మాన్నృచక్షో - స్సుఖీనలో, భవితా ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ స చ - పారిప్లవస్సుత యస్య, తథాభూతః - తస్మాత్పారిప్లవా - న్మేధావి, స చ, సునయ ఆత్మజో యస్య, తథాభూతః, యద్వా - పారిప్లవాత్సునయ, స్తస్యాత్మజో - మేధావిత్యర్థః తస్మా - న్నృపంజయ - స్తస్మాచ్చ దూర్వ - స్తతశ్చ - నిమిర్జనిష్యతి ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ నిమేర్బృహద్రథ - స్తస్మాద్బృహద్రథా - చ్ఛతానీకః - సుదాసజః బృహద్రథాత్సుదాస - స్తస్మా - చ్ఛతనీకో, జనిష్యత ఇత్యర్థః - శతానీకా - ద్దుర్దమన - స్తస్య దుర్దమనస్య, అపత్యం పుత్ర స్తు, పిహానరః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ తస్య - దణ్డపాణ స్తస్య తు - నిధి - స్తస్య నిధేః - క్షేమకో - నృపో - భవితా - తే - దేవం - బ్రహ్మక్షత్రస్య బ్రహ్మక్షత్రకులయో, ర్యోనిః కారణభూతో - వంశస్సోమవంశః - దేవైః, ఋషిభిశ్చ, సత్కృతః అనుగృహీతః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ కలౌ యుగే - క్షేమకం - రాజానం, ప్రాప్య క్షేమకపర్యన్త మనువృత్త ఇత్యర్థః - తతః - సంస్థాం సమాప్తం - ప్రాప్స్యతి ॥ అజమీఢ

హస్రానీక స్తత్పుత్ర స్తతశ్చైవాశ్వమేధజః। అసమకృష్ణ స్తస్యాసీన్నిశ్చక్రు స్తత్సుత్సనృతః॥ ౩౯ ॥ గజాహ్వ
యేహృతే నద్యా కౌశామ్బ్యాం సాధువత్స్యతి। ఉక్త స్తతశ్చిత్రరథ స్తస్మాచ్ఛుచిరథస్సుతః ॥ ౪౦ ॥ తస్మాచ్చ వృ
ష్టిమాం స్తస్య సుషేణో ఽథ మహీపతిః। సునీథ స్తస్య భవితా నృచక్షుర్యత్సుఖీనలః॥ ౪౧ ॥ పరిప్లవసుత స్తస్మాన్మే
ధావీ సునయాత్మజః । నృపంజయ స్తతో దూర్వ్యసిమి స్తస్మాజ్జనిష్యతి ॥ ౪౨ ॥ నిమేర్బృహద్రథ స్తస్మాచ్ఛతానీక
స్సుదాసజః। శతానీకాద్దుర్దమన స్తస్యాపత్యం పిహీనరః॥ ౪౩ ॥ దణ్డపాణిర్నిధి స్తస్య క్షేమకో భవితా నృపః॥ బ్ర
హ్మక్షత్రస్య వై యోనిర్వంశో దేవర్షిసత్కృతః॥ ౪౪ ॥ క్షేమకం ప్రాప్య రాజానం సంస్థాం ప్రాప్స్యతి వై కలౌ।
అథ మాగధరాజానో భావినో యే వదామి తే ॥ ౪౫ ॥ భవితా సహదేవస్య మార్జాలెయిశ్శ్రుతశ్రవాః। తతో యు
తాయు స్తస్యాపి నిరమిత్రో ఽథ తత్సుతః ॥ ౪౬ ॥ సునక్షత్రస్సునక్షత్రాద్బృహత్సేనో ఽథ కర్మజిత్ । తతశ్శ్రు
తఞ్జయో విప్రశ్శుచి స్తస్య భవిష్యతి ।౪౭। క్షేమో ఽథ సువ్రత స్తస్మాద్ధర్మనేత్రశ్శ్రుత స్తతః । దృఢసేనో ఽథ సు
మతిస్సుబలో జనితా తతః ॥ ౪౮ ॥ సునీథస్సత్యజిదథ విశ్వజిచ్చ పురఞ్జయః । ఏతే బార్హద్రథా భూపా భావ్యా
స్సహస్రవత్సరాః ॥ ౪౯ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే నవమస్కన్ధే, ద్వావింశో ఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అనోస్సభానరశ్చక్షుః పరోక్షశ్చ త్రయస్సుతాః । సభానరాత్కాలనాభస్సృఞ్జయ స్తత్సుత

పౌత్రస్య సంవరణస్య సుతః, కురు స్తస్య పరిక్షిదాదయశ్చత్వార - స్తత్ర పరిక్షిదనపత్య ఉక్తః, సుధనుర్జహ్నోర్వంశా వుక్తౌ, నిషధస్యత్వనుక్త ఏవ, తత్రైవ - సుధనుర్వంశ్యస్య బృహద్రథస్యైకో వంశో జగురస్త ఉక్తః, అన్య స్తు, శ్రుతశ్రవః పర్యన్తః - ఇదానీం శ్రుతశ్రవః పితామహాత్సహదేవాన్మగధాధిపతేర్భవిష్యతో వంశ్యాన్వక్తుం ప్రతిజానీతే॥ అథేతి॥ మగధరాజానః మగధదేశాధిపతీన్ - భావిన - స్తే తుభ్యం - వదామి ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ సహదేవస్య జరాసన్ధసుతస్య - మార్జాలెయః - భవితా భవిష్యతి తతో మార్జాలెయా - చ్ఛ్రుతశ్రవాః - తతః శ్రుతశ్రవసః - అయుతాయు - స్తస్యాపి, నిరమిత్ర - స్తత్సుతః నిరమిత్రసుత, స్సునక్షత్రః, సునక్షత్రాత్తు - బృహత్సేనో - భవితా, అథ బృహత్సేనా, త్కర్మజిత్ - తతః కర్మజితః, శ్రుతఞ్జయః - తస్య, శుచి, ర్నామ, విప్రో - భవిష్యతి ❀ ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ । ❀ తస్య శుచేః, క్షేమో నామ - రాజన్యః - అథ క్షేమా - త్సువ్రతః - తస్మా, త్సువ్రతా - ద్ధర్మనేత్రః, శ్రుతః ప్రఖ్యాతః, తతో ధర్మనేత్రా, ద్దృఢసేనః, అథ దృఢసేనా, త్సుమతిః - తతస్సుమతే, స్సుబలో, జనితా జనిష్యతి ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ తత, స్సునీథః - అథ సునీథా - త్సత్యజిత్ - తస్మా, ద్విశ్వజిత్ - తస్మాచ్చ, పురఞ్జయః, త ఏతే - సర్వే, బార్హద్రథాః బృహద్రథవంశ్యాః సహస్రవత్సరాన్తం, భావ్యాః భావినః - తతః పశ్చా - ద్బార్హద్రథో - వంశ - స్సంస్థా - మేష్యతీతి భావః ❀ । ౪౯ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ద్వావింశో ఽధ్యాయః ❀

తదేవం యయాతేః పుత్రాణాం పఞ్చమస్య పూరోర్వంశో ఽధ్యాయత్రయేణానుక్రాన్తః॥ ఇదానీం చతుర్థస్య వంశమనుక్రామతి॥ అనోరితి కర్ణస్య జగతీపతేరిత్యన్తేన॥ అనోర్యయాతిపుత్రస్య చతుర్థస్య - సభానరాదయ - స్త్రయ - స్సుతా, జజ్ఞిరే - తత్ర సభానరాత్కాలనాభ - స్తత్సుతః కాలనాభసుతః, సృఞ్జయ, స్తతో - జనమేజయః, తత్పౌత్రో జనమేజయపుత్రో మహా

శాల-స్తస్య-మహామనాః తస్యతూ-శీనర - స్తితిక్షుశ్చేతి-ద్వా,వాత్మజౌ ❁ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❁ తత్రో-శీనరస్యాత్మజా-శ్శిబిప్రభృతయ-శ్చత్వారః.తత్ర-శిబేర్వృషదర్భాదయ,శ్చత్వారఏవా - త్మజా , బభూవుః తితిక్షో రుశీనరానుజస్యతు-వృషద్రథః.తతో వృషద్రథా,ద్ధేమః-అథహేమా-త్సుతపాః - సుతపస స్తు-బలిః ❁ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్యబలేః - క్షేత్రేకళత్రే-దీర్ఘతపసా హేతునా-అఙ్గాదిసంజ్ఞికా-స్సింహాదిసంజ్ఞకాశ్చమహీక్షితో భూపా-జజ్ఞిరే ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తత్రా,ఙ్గతః అఙ్గాత్-ఖనపానో-జజ్ఞే-తస్మాద్దివిరథః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తస్యసుతో-ధర్మరథో-జజ్ఞే-యస్యధర్మరథస్య,చిత్రరథో- జాత-స్సచా - ప్రజోఽనపత్య-స్సఏవ,చిత్రరథో-రోమపాదఇతి-ఖ్యాతః ప్రసిద్ధః తస్మైరోమపాదాయా - ప్రజాయ, తస్యసఖా - దశరథః ॥ శాన్తాంనామ,స్వస్య,కన్యాం, ప్రాయచ్ఛద్దదా-తాం.చకన్యా - మృశ్యశృఙ్గ-ఉవాహఉపయేమే , కోఽసావృశ్యశృఙ్గఇత్యపేక్షాయాంతంవిశినష్టి. యం,హరిణ్యాస్సుతం,విభాణ్డకాదుత్పన్నం-దేవేపర్జన్యేఅవర్షతిసతి-వృష్ట్యర్థం-రామాగణికాః , నాట్యాదిభి-రుపాయై - రానిన్యుః-సఋష్యశృఙ్గ ఇత్యర్థః-కథందశరథః స్వకన్యామదాదిత్యత్రాహ ॥ సత్వితి ॥ సతుదశరథః-మరుత్వతః ఇష్టింమరుత్వద్దేవతాకామిష్టిం,నిరుప్యానపత్యస్య-రాజ్ఞోరోమపాదస్య,సఖ్యాద్ధేతోః-స్వాం,కన్యాం , శాన్తాఖ్యా,మదాత్ - యేనదశరథదత్తేనశాన్తారూపేణాపత్యేన-అప్రజోఽపిరోమపాదః,ప్రజాంలేభేసుప్రజాబభూవేత్యర్థః ॥ రోమపాదాత్తు-చతురఙ్గః-తత్సుతశ్చతురఙ్గసుతః-పృథులాక్షః ❁ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తత్సుతాః పృథులాక్షసుతాః,బృహద్రథాదయ-స్త్రయః,తత్రా,ద్యాద్బృహద్రథా

స్తతః ॥ ౧ ॥ జనమేజయస్తస్యపుత్రో మహాశాలో మహామనాః । ఉశీనర స్తితిక్షుశ్చ మహామనస ఆత్మజౌ ॥ ౨ ॥ శిబిర్వనః క్రిమిర్దర్శశ్చత్వారోశీనరాత్మజాః । వృషదర్భస్సువీరశ్చ మద్రః కేకయఆత్మజాః ॥ ౩ ॥ శిబేశ్చత్వారఏవాసం స్తితిక్షోశ్చ వృషద్రథః । తతోహేమోఽథసుతపా బలిస్సుతపసోఽభవత్ ॥ ౪ ॥ అఙ్గవఙ్గకళిఙ్గాద్యాస్సింహపుణ్డ్రాన్ధ్రసంజ్ఞికాః । జజ్ఞిరేదీర్ఘతపసాబలేః క్షేత్రేమహీక్షితః ॥ ౫ ॥ చక్రుస్స్వనామ్నా విషయాన్ షడిమాన్ప్రాచ్యకాంశ్చతే । ఖనపానోఽఙ్గతో జజ్ఞే తస్మాద్దివిరథ స్తతః ॥ ౬ ॥ సుతోధర్మరథోయస్య జజ్ఞేచిత్రరథోఽప్రజాః । రోమపాదఇతిఖ్యాత స్తస్మైదశరథస్సఖా ॥ ౭ ॥ శాంతాంస్వకన్యాం ప్రాయచ్ఛదృశ్యశృఙ్గఉవాహతామ్ । దేవేఽవర్షతియంరామా ఆనిన్యుర్హరిణీసుతమ్ ॥ ౮ ॥ నాట్యసఙ్గీతవాదిత్రైర్విభ్రమాలిఙ్గనాదిభిః । సతురాజ్ఞోఽనపత్యస్యనిరుప్యేష్టింమరుత్వతః ॥ ౯ ॥ ప్రజామదాద్దశరథో యేనలేభేప్రజాః ప్రజామ్ । చతురఙ్గోరోమపాదాత్పృథులాక్షస్తుతత్సుతః ॥ ౧౦ ॥ బృహద్రథోబృహత్కర్మా బృహద్భానుశ్చతత్సుతాః । తతోబృహన్మనా స్తస్మాజయద్రథఉదాహృతః ॥ ౧౧ ॥ విజయ స్తస్యసంభూత్యాంధృతి స్తస్యధృతవ్రతః । సత్యకర్మాఽభవత్తస్యపుత్రశ్చాధిరథ స్తతః ॥ ౧౨ ॥ యోఽసౌగఙ్గాతటేక్రీడన్ మఞ్జూషాన్తర్గతం శిశుమ్ । కున్త్యాఽపవిద్ధం కానీనమనపత్యోఽకరోత్సుతమ్ ॥ వృషసేనస్సుత స్తస్యకర్ణస్యజగతీపతేః ॥ ౧౩ ॥ ద్రుహ్యోస్తుతనయోబభ్రుస్సేతు స్తస్యాత్మజ స్తతః । ఆరబ్ధ స్తస్యగాన్ధార స్తస్యఘర్మ స్తతోఘృతః ॥ ౧౪ ॥ ఘృతస్యదుర్మద స్తస్మాత్ప్రచేతా స్తత్సుతాశ్శతమ్ । మ్లేచ్ఛాధిపతయోఽభూవన్నుదీచీందిశమాశ్రితాః ॥ ౧౫ ॥ తుర్వసో స్తుసుతోవహ్నిర్వహ్నేర్భాగోఽథభానుమాన్ । సుభాను స్తత్సుతోఽస్యాపికరన్ధమఉదారధీః ॥ ౧౬ ॥ మరుత్త స్తత్సుతోఽపుత్రః

ద్బృహన్మనాః,తస్మాద్బృహన్మనసః , జయద్రథ,ఉదాహృతః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తస్యజయద్రథస్య,సంభూత్యాంభార్యాయాం విజయః-తతోవిజయా ద్ధృతి . రజాయత , తతోధృతేః,ధృతవ్రతః , తస్యధృతవ్రతస్య , సత్యకర్మాత-తస్సత్యకర్మణో, రథః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తంవిశినష్టి ॥ యోఽసౌరథః కున్త్యాపాణ్డోర్భార్యయా - కానీనంకన్యా వస్థావస్థితాయాస్స్వస్యాః జాతం అపవిద్ధంత్యక్తం-మఞ్జూషాయాంనిక్షిప్యేతి శేషః,శిశుం,మఞ్జూషా న్తర్గతంపేటికాయాంస్థితం-కర్ణాఖ్యంగఙ్గాతటే,క్రీడన్ననపత్యస్సన్,సుత.మకరో,త్సరథఇత్యర్థః-తస్యరథేనస్వీకృతస్యకర్ణాఖ్యస్య-జగతీపతేర్భూపాలస్య,సుతో,వృషసేనః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అథయయాతే స్తృతీయపుత్రస్యద్రుహ్యో-ర్వంశమనుక్రామతి ॥ ద్రుహ్యోశ్చేతిద్వాభ్యాం ॥ ద్రుహ్యో,ర్బభ్రుః,తస్యబభ్రోరాత్మజ,స్సేతు, స్తతస్సేతో,రారబ్ధ, స్తస్యతు,గాన్ధారః,తస్యగాన్ధారస్య,ఘర్మ-స్సుత, స్తతోఘర్మా-ద్ఘృతో,జజ్ఞే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఘృతస్య,సుతో,దుర్మద, స్తస్మాద్దుర్మదా,త్ప్రచేతా,జజ్ఞే ప్రచేతస్సుతా స్తు,శతం, తేచో,దీచీం,దిశ,మాశ్రితాస్సన్తో,మ్లేచ్ఛానా,మధిపతయో-బభూవుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అథయయాతిసుతస్యద్వితీయస్యాన్వయమనుక్రామతి ॥ తుర్వసో స్త్వితిద్వాభ్యాం ॥ తుర్వసో,స్సుతో-వహ్నిః,వహ్నే స్తు,భాగః అథభాగా-ద్వహ్నిమాన్,తత్సుతోవహ్నిమత్సుతః-సుభానుః , అస్యాపిసుభానోరపి,కరన్ధమః,సచ-ఉదారాధీర్యస్యతథాభూతః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కరన్ధమసుతో-మరు త్త-స్సచా-పుత్రస్సన్,పౌరవంపూరోర్వంశజాతం-దుష్యన్తం-పుత్ర-మన్వభూత్ ప్రాప్తవాన్-తంస్వీకృతవానిత్యర్థః,సచదుష్యన్తః ,రాజ్యకాముకస్సన్-స్వవం

శం జనకవంశమేవ-భేజే అన్వవర్తత ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అథ యదోర్వంశం వక్తుం ప్రతిజానానస్తత్ర శుశ్రూషాముత్పాదయతి-యయాతేరితి ద్వాభ్యాం - హే నరర్షభ యయాతేర్జ్యేష్ఠః పుత్రః, తస్య యదోర్వంశం, వర్ణయామ్యనుక్రమిష్యామి, కథంభూతం, మహాపుణ్యం వదతాం శృణ్వతాం చ నృణాం పుణ్యావహం పాపహరం చ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తస్య పాపహరత్వమేవ సహేతుకముపపాదయతి ॥ యదోః - ర్వంశం - శ్రుత్వా, నరః - సర్వైః - పాపైః, ప్రముచ్యతే నిర్ముక్తో భవతి, యత్ర యదోర్వంశే - భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః పరమాత్మా, నరస్యాకృతిరివ ఆకృతిరాకారో యస్య - తథాభూతో, ఽవతీర్ణః, శ్రీకృష్ణరూపేణేతి భావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ యదోః, సూనవస్సుతాః - సహస్రజిదాదయశ్చత్వారః, శ్రుతాః విశ్రుతాః, తత్ర చతుర్ణాం మధ్యే, ప్రథమాత్మజః, ప్రథమస్సహస్రజిత్, ఆత్మజః-శతజిత్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తత్సుతాః శతజిత్సుతాః, మహాహయాదయస్త్రయః, తత్ర, హైహయస్య సుతో, ధర్మః, తతో ధర్మాన్నేత్రో-జజ్ఞే, స చ-కున్తేః పితా-సోఽపి కున్తిరితి ప్రసిద్ధ ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ కున్తేర్నేత్రాపరనామధేయాత్ - సోహంజిరభూత్ - తతో-మహిష్మాన్ - తతశ్చ-భద్రసేనకః - భద్రసేనకస్య తు-దుర్మదో-ధనకశ్చేతి, ద్వౌ పుత్రౌ - తత్ర ధనకః కృతవీర్యసూః కృతవీర్యం సుషువే ఇతి తథా-కృతవీర్యస్య పితేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ న కేవలం కృతవీర్యసూరేవ-కిన్తు - కృతాగ్న్యాదయోఽపి త్రయస్తదాత్మజాః - ధనకస్యాత్మజాః కృతవీర్యాదయశ్చత్వారో ధనకస్యాత్మజా ఇత్యర్థః. తత్ర కృతవీర్యసుతోఽర్జునః కార్తవీర్య ఇతి ప్రసిద్ధః-స చ-సప్తానాం ద్వీపానాం - ఈశ్వరోఽధిపతిరభూ-త్తం విశినష్టి-హరేరంశావతారరూపా - ద్దత్తాత్రేయా-త్ప్రాప్తో - యోగః-గుణా అణిమాదయశ్చ-యేన-సః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ కిం

పుత్రం పౌరవమన్వభూత్ । దుష్యన్తం స పునర్భేజే స్వవంశం రాజ్యకాముకః ॥ ౧౭ ॥ యయాతేర్జ్యేష్ఠపుత్రస్య
యదోర్వంశం నరర్షభ । వర్ణయామి మహాపుణ్యం సర్వపాపహరం నృణామ్ ॥ ౧౮ ॥ యదోర్వంశం నరశ్శ్రుత్వా
సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే । యత్రావతీర్ణో భగవాన్పరమాత్మా నరాకృతిః ॥ ౧౯ ॥ యదోస్సహస్రజిత్క్రో
ష్టా నలో రిపురితి శ్రుతాః । చత్వారస్సూనవస్తత్ర శతజిత్ప్రథమాత్మజః ॥ ౨౦ ॥ మహాహయో వేణుహయో హై
హయశ్చేతి తత్సుతాః । ధర్మస్తు హైహయసుతో నేత్రః కున్తేః పితా తతః ॥ ౨౧ ॥ సోహఞ్జిరభవత్కున్తేర్మహి
ష్మాన్భద్రసేనకః । దుర్మదో భద్రసేనస్య ధనకః కృతవీర్యసూః ॥ ౨౨ ॥ కృతాగ్నిః కృతవర్మా చ కృతౌజా ధనకా
త్మజాః । అర్జునః కృతవీర్యస్య సప్తద్వీపేశ్వరోఽభవత్ ॥ దత్తాత్రేయాద్ధరేరంశాత్ప్రాప్తయోగమహాగుణః ॥ ౨౩ ॥
న నూనం కార్తవీర్యస్య గతిం యాస్యన్తి పార్థివాః । యజ్ఞదానతపోయోగైశ్శ్రుతవీర్యజయాదిభిః ॥ ౨౪ ॥ పఞ్చా
శీతిసహస్రాణి హ్యవ్యాహతబలస్సమాః । అకరోదర్జునో రాజ్యం హరిం చైవాన్వహం స్మరన్ ॥ ౨౫ ॥ అనష్ట
విత్తస్మరణో బుభుజేఽక్షయ్యషడ్వసు । తస్య పుత్రసహస్రస్య పఞ్చైవోర్వరితా మృధే ॥ ౨౬ ॥ జయధ్వజశ్శూ
రసేనో వృషణో మధురూర్జితః । జయధ్వజాత్తాళజఙ్ఘస్తస్య పుత్రశతం త్వభూత్ ॥ ౨౭ ॥ క్షత్రం యత్తాళజఙ్ఘా

బహునా-సర్వే పార్థివాస్సంభూయాపి - యజ్ఞాదిభిః, శ్రుతాదిభిశ్చ-కార్తవీరస్య - గతిం ప్రకారం సామ్యం-నూనం ధ్రువం-న యాస్యన్తి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ కిఞ్చ, అవ్యాహతం బలం యస్య-సోఽర్జునః పఞ్చాశీతిసహస్రాణి-సమాః వర్షాణి-రాజ్యమకరోత్-కథంభూతః-హరిం దత్తాత్రేయ-మనుస్మరన్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కిఞ్చ, అనష్టమవినాశం-విత్తం-యేన-తథావిధం-స్మరణం-యస్య-తథా-యస్య స్మరణాద్వినష్టమపి విత్తం పునర్లభ్యతే తథాభూత ఇత్యర్థః, అక్షయ్యం-షడ్వసు షడిన్ద్రియవిషయసుఖం-బుభుజే-తస్య కార్తవీర్యస్య-యే-పుత్రాణాం సహస్రం - తస్య తత్ర-జయధ్వజాదయః-పఞ్చైవ మృధే యుద్ధే ఉర్వరితాః అవశేషితాః-ఇతరే తు భార్గవరామేణ హతా ఇత్యర్థః-తత్ర జయధ్వజా-త్తాళజఙ్ఘః-తస్య తాళజఙ్ఘస్య తు-పుత్రశత-మభూత్ ❁ ॥ ౨౬-౨౭ ॥ ❁ యచ్ఛతసఙ్ఖ్యాకం-తాళజఙ్ఘాఖ్యం - క్షత్రం క్షత్రియాః-ఔర్వస్య ఋషేః- స్తేజసా - ఔర్వతేజ ఉపబృంహితేన సగరేణేత్యర్థః-ఉపసంహృతం వినాశితమ్ - తేషాం తాళజఙ్ఘపుత్రాణాం - జ్యేష్ఠో వీతిహోత్రః, తస్య సుతో మధుః-స్మృతః ప్రఖ్యాతః - మధోస్సుతసువృష్ణిః ప్రఖ్యాతః - న కేవలం వృష్ణిరేవ-అపి తు వృష్ణిర్జ్యేష్ఠో యస్మిన్ తత్ పుత్రాణాం శతం-తస్య మధోరాసీదిత్యర్థః-వృష్ణిః పుత్రో మధోస్తస్య ఇతి పాఠాన్తరం-తదా-తేషాం తాళజఙ్ఘపుత్రాణాం జ్యేష్ఠ-స్సుతో వీతిహోత్ర, స్తస్య తు-మధు, స్తస్య చ-వృష్ణి-రిత్యన్వయః-ఇతరత్పూర్వవత్-యతో - మధోః కులం మాధవాఖ్యం తత్ర కులం-ప్రవృత్తం-యస్య మధోః-వృష్ణిజ్యేష్ఠం-పుత్రశత-మభూదిత్యర్థః -వృష్ణిజ్యేష్ఠమిత్యనేన పుత్రశతస్యాపి వృష్ణ్యాఖ్యత్వమభిప్రేతమ్ ॥ యదువంశజత్వాద్యాదవాఖ్యత్వం తదేతదాహ ॥ మాధవా ఇతి ॥ మధోః పుత్రాస్సర్వే, మాధవాః మాధవనామానః-మధోః ప్రసూతత్వాదితి భావః-వృష్ణ

యఃవృష్ణిజ్యేష్ఠత్వాదితిభావః. హేరాజ-న్యాదవాశ్చ, యదువంశజత్వాదితిభావః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ✽ ఏవంయదోఃజ్యేష్ఠపుత్రస్యవంశఉక్తః, అథద్వితీయస్యాన్వయమనుక్రామతి॥ యదుపుత్రస్యేత్యాదినా ॥ యదుపుత్రస్య, క్రోష్టోః-పుత్రో-వృజినవాన్-తతోవృజినవతఃశ్వాహితః, అతఃశ్వాహితాత్, ఉరుశఙ్కుః “ అభిభూస్తత్కుశేకుర్వా ,, ఇతిపాఠాన్తరం-తదా-తత్తస్మాదభిభువఃకుశేకు రిత్యర్థః, తస్యతు-చిత్రరథః తతశ్చిత్రరథా-చ్ఛశిబిన్దురభూత్-తంవిశినష్టి, మహాయోగీ-మహాన్-భాగోయస్యసః-మహాన్, గుణైరితిశేషః, చతుర్దశ-మహారత్నానితత్తజ్జాతిశ్రేష్ఠాని యస్యసః-తానిచ, మార్కణ్డేయపురాణేదర్శితాని “ గజవాజీరథాస్త్రీషునిధిమాలామ్బరద్రుమాః । శక్తిపాశమణిచ్ఛత్రవిమానానిచతుర్దశ ,, తి,చక్రవర్తీసప్తద్వీపాధిపతిః-అపరాజితఃజయీ ✽ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ✽ తస్యశశిబిన్దోఃసంబన్ధినాం-పత్నీసహస్రాణాం-దశానాం-భార్యాయుతస్యేత్యర్థః-తేషాం, ప్రత్యేకంలక్షలక్షమిత్యే-వం, తాసు-మహాయశా-శ్శశిబిన్దుః-పుత్రాణాం-దశలక్షసహస్రాణి-జనయామాస ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ పృథుశ్రవాః-పృథుకీర్తిః-పృథుయశా, ఇత్యాదయః-షట్ప్రధానాః శ్రేష్ఠాః-యేషాం, తేషాంమధ్యే, యో-ధర్మో నామ-తస్యధర్మస్య, ఉశనా-సుతః-సచ-హయమేధశతస్య, యాట్ యష్టా ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ తత్సుతః, ఉశనసుతో-రుచక-స్తస్య, పఞ్చాత్మజా-ఆసన్-తాన్-శృణు-తానేవాహ, పురుజిచ్చ, రుక్మశ్చ-రుక్మేషుశ్చ-పృథుశ్చ-జ్యామఘశ్చ-తిసంజ్ఞినః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ తత్ర, జ్యామఘః, శైబ్యాయాః, పతి-రప్రజఃఅపుత్రస్సన్, భార్యాభయా, దన్యాం, భార్యాం, నావిన్దత్ నలేభే, ఏవంస్థితే, సః కదాచి, చ్ఛ

ఖ్యామార్వతేజో✽పసంవృతమ్। తేషాంజ్యేష్ఠోవీతిహోత్రోవృష్ణిఃపుత్రో ✽ మధుస్స్మృతః॥ ౨౮ ॥తస్యపుత్రశ,
తంత్వాసీద్వృష్ణిజ్యేష్ఠంయతఃకులమ్। మాధవావృష్ణయోరాజన్యాదవాశ్చేతిసంజ్ఞితమ్ ॥ ౨౯ ॥యదుపుత్రస్యచ
క్రోష్టోఃపుత్రోవృజినవాంస్తతః । † శ్వాహితోఽతో ✽ రుశఙ్కుర్వైతస్యచిత్రరథస్తతః ॥ ౩౦ ॥ శశిబిన్దు
ర్మహాయోగీమహాభాగోమహానభూత్ । చతుర్దశమహారత్నశ్చక్రవర్త్యపరాజితః॥ ౩౧ ॥తస్యపత్నీసహస్రా
ణాందశానన్మహాయశాః । దశలక్షసహస్రాణిపుత్రాణాం తాస్వజజనత్ ॥ ౩౨ ॥ తేషాంతుషట్ప్రధానా
నాంపృథుశ్రవసఆత్మజాః । ధర్మోనామోశనాతస్యహయమేధశతస్యయాట్ ॥ ౩౩ ॥ తత్సుతోరుచకస్తస్యప
ఞ్చాసన్నాత్మజాశ్శృణు । పురుజిద్రుక్మరుక్మేషుపృథుజ్యామఘసంజ్ఞితాః॥ ౩౪ ॥జ్యామఘస్త్వప్రజో✽ప్యన్యాం
భార్యాంశైబ్యాపతిర్భయాత్। నావిన్దచ్ఛత్రుభవనాద్భోజ్యాంకన్యామహార్✽షీత్ ॥ ౩౫ ॥ రథస్థాంతాం
నిరీక్ష్యాహశైబ్యాపతిమమర్షితా। కేయంకుహకమత్స్థానంకథమారోపితేతివై ॥ ౩౬ ॥స్నుషాతవేత్యభిహితేస్మ
యన్తీపతిమబ్రవీత్ । అహంవన్ధ్యాసపత్నీచస్నుషామేయుజ్యతేకథమ్॥ ౩౭ ॥ జనయిష్యసియంరాజ్ఞితస్యేయ
ముపపత్స్యతే। అన్వమోదతసావిశ్వేదేవాఃపితరఏతచ ॥ ౩౮ ॥ శైబ్యాగర్భమధాత్కాలేకుమారంసుషువే
శుభమ్ । సవిదర్భఇతిప్రోక్తఉపయేమేస్నుషాంసతీమ్ ॥ ౩౯ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,నవమస్కన్ధే,త్రయోవింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

త్రూ,న్విజిత్య-తేషాం, భవనాత్, కాంచిత్, కన్యాం, భోజ్యాంభుజిష్యాం-ఉపభార్యార్థమితియావత్, అహార్షీ దానిన్యే ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ రథస్థామితి॥ రథస్థితాం, తాంకన్యా-మాలోక్య-శైబ్యా-అమర్షితాసతీ, పతింజ్యామఘమాహ-కమితి, హేకుహకవఞ్చక, మత్స్థానం-మదుపవేశస్థానం-ఇయం-కథ-మారోపితేతి ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ తత స్తస్యాభయా-జ్యామఘః-తవస్నుషే-య, మానీతే-త్యుక్తేసతీ, పతిం, స్మయన్తీసతీ, శైబ్యో-వాచ-కిమితి, అహం-వన్ధ్యా-అసపత్నీ, అవిద్యమానాసపత్నీయస్యాస్తథాభూతాచ-అతో, మెమమ-స్నుషా, కథం-యుజ్యతఉపపద్యేతేతి ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ తతస్తాంజ్యామఘఆహ॥ హేరాజ్ఞీ, త్వం, యంపుత్రం-జనఇష్యస-తస్యే-యం-భార్యాసతీ-ఉపపత్స్యతే-తవస్నుషాభవిష్యతీతి-తత స్సాశైబ్యా-అన్వమోదతతథైవేత్యఙ్గీచకార-తదాభార్యాభయప్రకమ్పమానస్విన్నసర్వాఙ్గస్యరాజ్ఞః ప్రాణసఙ్కటమాలోక్యానుకమ్పితాస్తేనపూర్వంబహుకాలమారాధితాః-విశ్వే-దేవాః-పితరశ్చ-తథాస్త్విత్య-న్వమోదన్త ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ తతశ్చదేవతాప్రసాదేనజనఇష్యసీతివచనముహూర్తగుణేననివృత్తరజస్కాపి-శైబ్యా-గర్భ-మధాద్ధృతవతీ-తత-స్సా-ప్రాప్తకాలే-శుభలక్షణం-కుమారం, సుషువే-సచకుమారో-విదర్భ-ఇతిప్రోక్తః-ప్రఖ్యాతః-తత-శ్శైబ్యా-స్నుషా-ముపయేమేఉపయమయామాసజ్యామఘస్యమహిమాతుపరాశరాదిభిరుక్తః-యథోక్తం “ భార్యావశ్యాస్తుయేకేచిద్భవిష్యన్తితథామృతాః । తేషాంవైజ్యామఘశ్శ్రేష్ఠశ్శైబ్యాపతిరభూన్నృపే ,, తి ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

---

౨౮ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ మధోస్స్మృతః.   ౩౦ ॥ శ్లో † పా ॥ అభిభూస్తత్కుశేకుర్వై.

తస్యాం శైబ్యాయాం వివాహితాయాం కన్యాయాం-విదర్భో - నామ్నా కుశః, క్రథశ్చేతి ద్వౌ పుత్రౌ, వజనయత్, తత, స్తృతీయం, రోమపాదాఖ్యంచ, తస్యామేవా-జనయత్, కథంభూతం, వైదర్భకులం నన్దయతీతి తథాభూతమ్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ రోమపాదస్య, సుతో బభ్రుః, స్తస్మాత్తు, క్రతు, రజాయత, తత్సుతః క్రతుసుతః, కుశికః, తస్మాత్కుశికా, చ్చేదిః-తత శ్చైద్యాదయః దమఘోషాదయో, నృపా-జజ్ఞిరే ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ క్రథస్య విదర్భసుతస్య తు-పుత్రః, కున్తి, రభూత్, తస్య కున్తేః, వృష్ణిః, అథ, తస్మా, న్నిర్వృతిః, విధృతిరితి పాఠాన్తరం, తతో నిర్వృతేః, దశార్హాఖ్యః, తస్య దశార్హస్య తు సుతో, వ్యోమః, తతో వ్యోమా, జ్జీమూతః, తస్య జీమూతస్య, వికృతిః-యస్య వికృతేః, సుతః, భీమరధః ❁ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❁ తత స్తిమరధా, న్నవరధః, పుత్రో, జాతః, తతో నవరధా, ద్దశరధః, తతో దశరధా, చ్ఛకునిః-తతః-కరంభ ఇత్యర్థః, తస్యాత్మజః కరమ్భాత్మజః దేవరాతః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తస్య దేవరాతస్య, సుతో దేవక్షత్ర, స్తతో, మధు, స్తతశ్చ, కుమరకః, తతః కుమరకా, త్పురుహోత్ర, స్తస్య, సాత్వతః, పుత్రో బభూవ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ సాత్వతస్య తు-భజమానశ్చ, భజిశ్చ, దీప్తశ్చ, వృష్ణి శ్చ, దేవావృధశ్చా, న్ధకశ్చ, మహాభోజ శ్చ, ఇతి, సప్తసుతాః, హే మారిష-పరీక్షిత్ ఏవమారిష ఇతి నామాన్తరమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తత్ర, భజమానస్యై, కస్యాం చ-పత్న్యాం, నిమ్లోచ్యాదయ స్త్రయః, అన్యస్యాంచ పత్న్యాం, శతజిదాదయ, స్త్రయ ఏవ, సుతాః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ హే ప్రభో, దేవావృధస్య సాత్వతస్సుతస్య,

---

శ్రీశుక ఉవాచ॥ తస్యాం విదర్భో ఽజనయత్పుత్రౌ నామ్నా కుశక్రథౌ । తృతీయం రోమపాదం చ వైదర్భకులనన్దనమ్॥ ౧ ॥ రోమపాదసుతో బభ్రుర్బభ్రోః క్రతురజాయత । కుశిక స్తత్సుత స్తస్మాచ్చేది శ్చైద్యాదయో నృపాః ॥ ౨ ॥ క్రథస్య కున్తిః పుత్రో ఽభూద్వృష్ణి స్తస్యాథ నిర్వృతిః । తతో దశార్హో నామాఽభూ త్తస్య వ్యోమస్సుత స్తతః ॥ ౩ ॥ జీమూతో వికృత స్తస్య యస్య భీమరధస్సుతః ॥ ౪ ॥ తతో నవరధః పుత్రో జాతో దశరధ స్తతః । కరమ్భిశ్శకునేః పుత్రో దేవరాత స్తదాత్మజః ॥ ౫ ॥ దేవక్షత్ర స్తత స్తస్య మధుః కుకురక స్తతః । పురుహోత్రో ఽభవత్పుత్ర స్తస్యాభూత్సాత్వత స్తతః ॥ ౬ ॥ భజమానో భజిర్దిప్తో వృష్ణిర్దేవావృధో ఽన్ధకః । సాత్వతస్య సుతాస్సప్త మహాభోజశ్చ మారిష । ౭ । భజమానస్య నిమ్లోచిః కఙ్కణో వృష్ణి రేవ చ । ఏకస్యామాత్మజాః పత్న్యామన్యస్యాం చ త్రయస్సుతాః ॥ ౮ ॥ శతజిచ్చ సహస్రజిదయుతజిదితి ప్రభో । బభ్రుర్దేవావృధసుత స్తయోశ్శ్లోకౌ పఠన్త్యమూ ॥ ౯ ॥ యథైవ శృణుమో దూరాత్సంపశ్యామ స్తథాఽన్తికాత్ । బభ్రుశ్శ్రేష్ఠో మనుష్యాణాం దేవై ర్దేవావృధస్సమః ॥ ౧౦ ॥ పురుషాః పఞ్చషష్టిశ్చ షట్సహస్రాణి చాష్ట చ । యోఽమృతత్వమనుప్రాప్తా బభ్రో ర్దేవావృధాదపి ॥ ౧౧ ॥ మహాభోజో ఽతిధర్మాత్మా భోజా ఆస న్తదన్వయే । వృష్ణేస్సుమిత్రః పుత్రో ఽభూద్యుధాజిచ్చ పరన్తప ॥ ౧౨ ॥ శిని స్తస్యానమిత్రశ్చ నిమ్నో ఽభూదనమిత్రతః । సత్రాజితః ప్రసేనశ్చ నిమ్నస్యాథాసతుస్సుతౌ ॥ ౧౩ ॥ అనమిత్రసుతో హ్యన్యశ్శిని స్తస్య చ సత్యకః । యుయుధానస్సాత్యకి ర్వై జయ స్తస్య కుణి స్తతః ॥ ౧౪ ॥ యుగన్ధరో ఽనమి

బభ్రుః, తయోః పితృపుత్రయోః దేవావృధబభ్రోః, శ్లోకౌ మాహాత్మ్యసూచకౌ, ఇమౌ శ్లోకౌ, పఠన్త్యమూ, ర్యా ఇతి శేషః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ శ్లోకావేవదర్శయతి॥ యథైవేతి ॥ యథైవ, దూరా, చ్ఛృణుమః, యాదృశగుణవిశిష్టౌ, దేవావృధబభ్రూ, దూరా-చ్ఛృణుమః శ్రుతవన్తో వయం, అన్తికాత్సమీపేఽపి, తాదృశావేవ, తౌ-పశ్యామ, ఇత్యార్యాణాం-ఉక్తిః, కీదృశావిత్యాహుః, బభ్రురితి-మనుష్యాణాం మధ్యే, బభ్రుః, శ్రేష్ఠః, దేవావృధస్తు, దేవైస్తుల్యః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ శ్రైష్ఠ్యమేవదర్శయతి ॥ పురుషా ఇతి॥ బభ్రో-ర్దేవావృధాదప్యనుపశ్చా, ద్యే, తద్వంశజాః, పురుషాః, పఞ్చషష్ట్యధికచతుర్దశసహస్రసఙ్ఖ్యాకా, స్తే, సర్వే తయోః, ప్రభావా దమృతత్వం ముక్తిం-ప్రాప్తా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ మహాభోజా-స్సాత్వతిస్తు, అతిధర్మాత్మా, తస్య మహాభోజస్యా, న్వయే వంశే, భోజా భోజాఖ్యా, నృపా, ఆసన్ జజ్ఞిరే, వృష్ణేస్తు, పుత్ర, స్సుమిత్రో, ఽభూత్, యుధాజిచ్చ, వృష్ణేః పుత్రో-బభూవ-హే పరన్తప ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తస్య యుధాజితః, శిని, రనమిత్రశ్చేతి, ద్వౌ-జాతౌ, తత్రా, నమిత్రా, న్నిమ్నో, ఽభవత్, అథ నిమ్నస్య, సత్రాజితః, ప్రసేనశ్చేతి, ద్వౌ, సుతా, వాసతుః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తథా, ఽన్యస్యాం భార్యాయాం, అనమిత్రస్యైవ, యోఽన్య, స్సుతశ్శిని ర్నామ-తస్య, సుత, స్సత్యకః, సాత్యకిస్సత్యకసుతస్తు, యుయుధానః, తస్య యుయుధానస్య, జయః, తతో జయా, త్కుణిః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తతో, యుగన్ధరః, తథా, అనమిత్రస్యైవా, న్యస్యాం, పుత్రః-పృశ్నిః-వృజినవానితి పాఠాన్తరం తతః పృశ్నేః-గాన్దిన్యాం శ్వఫల్క-శ్చిత్రకశ్చేతి, ద్వౌ, సుతౌ, తత్ర, శ్వఫల్కాత్-గాన్దిన్యాం భార్యాయాం-ద్వాదశ, సుతా, అక్రూరాదయో-విశ్రుతాః ప్రఖ్యాతా, బభూవుః, అక్రూరః ప్రముఖా యేషామిత్యతద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిః, తతోఽక్రూరాదిరిక్తాద్వా

దశ, తాన్దర్శయతి, అసఙ్గఇతి ❀ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తేషామసఙ్గాదీనాం, స్వసాభగినీ, సుచారేత్యాఖ్యాయస్యాస్సా, తత్రా, క్రూరస్య, సుతౌ-దేవవా, నుపదేవశ్చే, తిద్వావేవ॥ ఏవంచిత్రరథస్యశశిబిన్దోరారభ్యైకోऽన్వయఉక్తః ॥ అథాన్వయాన్తరమాహ॥ చిత్రరథాత్మజాఇతి ॥ యథా- శశిబిన్దుశ్చిత్రరథస్యాత్మజ- స్తథాऽన్యేపి, చిత్రరథాత్మజాః, పృథుశ్చ-విదూరథఆద్యాయేషాం తేచ-బభూవో, బభూవుః, సాత్వతసుతస్యవృష్ణేరన్వయమనుక్రామతి॥ వృష్ణినన్దనాఇత్యాది॥ కుకురాదయో, వృష్ణేః, నన్దనాః, తత్ర, వృష్ణేస్సుతస్యేతిశేషః; కుకురస్య, తనయో, విలోమా-తతోవిలోమ్నః కపోతరోమా, అభూత్-యస్యచకపోతరోమ్ణ, స్తుమ్బురు, స్సఖా, బభూవ, సకపోతరోమాऽభవదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❀ అథాన్ధకస్యసాత్వతసుతస్యాన్వయమాహ ॥ అన్ధకాదితి ॥ అన్ధకా, ద్దున్దుభిః, అన్ధకాఇతిప్రథమాన్తపాఠస్తూచితః తత్ర - తథాచిత్రరథాత్మజాఇత్యస్యశశిబిన్దోరారభ్యైతేఉక్తాస్సర్వేచిత్రరథవంశజాఇత్యర్థః, పృథ్వాదయస్తు, వృష్ణినన్దనాః, తత్ర "పృథుర్విపృథుధన్యాద్యా" ఇతిపాఠే - ఆదిశబ్దేనవిదూరథోऽప్యుక్తః - అతఏవ - తత, శ్శూరోవిదూరథాదితివక్ష్యమాణనిర్దేశోపపత్తిః - కుకురాదయశ్చత్వారస్సాన్వయాఅన్ధకసుతాఇత్యర్థః, తథాచాహపరాశరః " కుకురభజమానశుచికమ్బలబర్హిషాద్యాస్తథాఅన్ధకస్యపుత్రాః" ఇతి-తస్యకపోతరోమ్ణో -దున్దుభిరిత్యర్థః - తస్యదరిద్యోత స్తస్మా - త్పునర్వసు- స్తస్యపునర్వసో -రాహుకః - అహుకీనామ-కన్యాచ - ఆహుకస్యాత్మజౌతు-దేవకశ్చో - గ్రసేనశ్చే - తి-ద్వౌ-తత్ర - దేవకస్యా - త్మజాః-దేవవదాయ - శ్చత్వా

త్రస్యపృశ్నిః పుత్రోऽపర స్తతః। శ్వఫల్కశ్చిత్రకశ్చైవ గాన్దిన్యాంతుశ్వఫల్కతః ॥౧౫॥ అక్రూరప్రముఖాఆసన్పుత్రాద్వాదశవిశ్రుతాః। అసఙ్గస్సారమేయశ్చమృదురోమృదుపచ్ఛివః ।౧౬। ధర్మవృద్ధస్సువర్మాశ్చక్షత్రోపెక్షోऽరిమర్దనః । శత్రుఘ్నోగన్ధమాదాహ్వః ప్రతిబాహుశ్చ ద్వాదశ ॥౧౭॥ తేషాంస్వసాసుచారాఖ్యాద్వావక్రూరసుతావపి । దేవవానుపదేవశ్చతథాచిత్రరథాత్మజాః ॥ ౧౮ ॥ పృథుర్విదూరథాద్యాశ్చబహవోవృష్ణినన్దనాః । కుకురోభజమానశ్చశుచిఃకమ్బలబర్హిషః॥ ౧౯ ॥ కుకురస్యసుతోవృష్ణిర్విలోమాతనయ స్తతః। కపోతరోమాతస్యాభూత్సఖాయస్యచతుమ్బురుః॥ ౨౦ ।అన్ధకాద్దున్దుభి స్తస్యదరిద్యోతఃపునర్వసుః ।తస్యాహుకశ్చాహుకీచకన్యాద్వావాహుకాత్మజౌ॥ ౨౧ ॥దేవకశ్చోగ్రసేనశ్చచత్వారోదేవకాత్మజాః । దేవవానుపదేవశ్చసుదేవోదేవవర్ధనః॥ ౨౨ ॥ తేషాంస్వసారస్సప్తాసన్ధృతదేవాదయోనృప। శాన్తిదేవోపదేవాచశ్రీదేవాదేవరక్షితా।సహదేవాదేవకీచవసుదేవఉవాహతాః॥ ౨౩ ॥కంసస్సునామాన్యగ్రోధఃకహ్వశ్శఙ్కుస్సుభూస్తథా।రాష్ట్రపాలోవిసృష్టశ్చతుష్టిమానౌగ్రసేనయః ॥ ౨౪ ॥ కంసాకంసవతీకఙ్కా-శూరభూరాష్ట్రపాలికా ఔగ్రసేనా ❀ దుహితరోవసుదేవానుజస్త్రియః॥ ౨౫ ॥శూరోవిదూరథాదాసీద్భజమానస్సుత స్తతః। శిమిస్తస్మాత్స్వయంభోజోహృదీక స్తత్సుతోమతః ।దేవబాహుశ్శతధనుఃకృతవర్మేతితత్సుతాః॥ ౨౬ ॥దేవమీఢస్యశూరస్యమారిషానామపత్న్యభూత్ । తస్యాంసజనయామాసదశపుత్రానకల్మషాన్।౨౭।వసుదేవందేవభాగందేవశ్రవసమానకమ్ । సృఞ్జయంశ్యామకంకఙ్కం-శమికంవత్సకంవృకమ్॥ ౨౮ ॥దేవదున్దుభయోనేదు

రః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తేషాంచతుర్ణాం - స్వసారోభగిన్యః-ధృతదేవాఆదిర్యాసాంతా-శ్శాన్తిదేవాదయః-ధృతదేవయాసహసప్త-బభూవుః తాశ్చకన్యాః - వసుదేవ - ఉపయేమే ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఔగ్రసేనయఃఉగ్రసేనస్యసుతాః-కంసాదయో-నవ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ కంసాప్రభృతయ-శ్చతస్ర-ఔగ్రసేనాఃఉగ్రసేనాజ్జాతాః-దుహితరః-తాశ్చ-వసుదేవానుజానాందేవభాగాదీనాంవక్ష్యమాణానాం, స్త్రియోభార్యాః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ విదూరథాచ్చిత్రరథాత్మజా-ద్వృష్ణిసుతాద్వావిదూరథా, చ్ఛూరో-జజ్ఞే-తత్సుతశ్శూరసుతస్తు - భజమానః తతఃభజమానా-చ్ఛిమిః, తస్మాచ్ఛిమేః - స్వయంభోజః-తత్సుతస్స్వయంభోజసుతో-హృదీకః-తత్సుతాఃహృదీకసుతాః-దేవబాహ్వాదయ- స్త్రయః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ అయమేకశ్శూరస్యాన్వయఉక్తః-అథవంశాన్తరమాహ॥ దేవమీఢస్యేతి ॥ దేవమీఢసుతస్య-శూరస్య-మారిషానామ-పత్నీ-బభూవ - అత్రదేవమీఢస్యేతివిశేషణబలాత్ "చ్ఛూరోవిదూరథాదాసీ" దితిపాఠేక్తనగ్రన్థేవిదూరథాద్దేవమీఢ- స్తస్మా-చ్ఛూరోజాతఇతిక్రమోవగన్తవ్యః "కృతవర్మేతితత్సుతా" ఇత్యనన్తరగ్రన్థేఇతిశబ్దః ప్రభృత్యర్థకః-తతశ్చ - తత్రదేవమీఢస్యాపిసఙ్గ్రహః-తస్యదేవమీఢస్యదేవమీఢసుతస్యశూరస్యేత్యర్థః - అయంచశూరోవిదూరథధర్మజాదన్యః-తథాచాహభగవాన్పరాశరః " తస్యాపికృతవర్మశతధనుదేవమీఢాద్యాఃపుత్రాబభూవుర్దేవమీఢస్యశూరశ్శూరస్యాపిమారిషానామపత్న్యభూత్తస్యాంచాష్టాదశపుత్రానజనయద్వసుదేవపూర్వా" నితి, అత్రతస్యాపీతివైష్ణవవచనస్యహృదీకస్యాపీత్యర్థః - తస్యాం మారిషాయాం-దేవమీఢ శ్శూరో-అకల్మషాన్శుద్ధాన్వసుదేవాదీ-న్పుత్రా-నజనయత్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❀ వసుదేవస్యానకదున్దుభినామనిర్వక్తుంనిమిత్తమాహ॥ యః

తః దేవదున్దుభయః - ఆనకాశ్చ-యస్యవసుదేవస్య,జన్మని,ప్రాదుర్భావకాలే,నేదుఃదధ్వనుః తత-స్తంవసుదేవ,మానకదున్దుభి రితి-వదన్తి-ఆనకాదీనాంనాదేహేతుంవదన్తంవిశినష్టి ॥ హరేఃకృష్ణస్యావతరిష్యమాణస్య-స్థానమవతరణస్థానభూతమ్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ పృథేతి ॥ ఏతేషాంవసుదేవాదీనాం - పృథాప్రభృతయః,పఞ్చ,కన్యకాః,భగిన్యఃస్వసారః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తత్ర పృథాయాఃకన్యావస్థాయాంకర్ణోత్పత్తిప్రకారమాహ ॥ కున్తేరితిపఞ్చభిః ॥ అత్రాయమితిహాసః-కదాచిద్గృహమాగతందుర్వాససంపృథాపరిచర్యాదినాతోషయామాస , తతశ్చసాతస్మాద్విద్యాం దేవాహ్వానసమర్థామవాప్యపరీక్షార్థంరవిమాజుహావ , తతశ్చాగతంరవిమాలోక్యవిస్మితాయాంతస్యాంగర్భమాధాయరవిర్యయౌ, తతస్తస్యాఃకర్ణోజజ్ఞఇతి - సోఽయమత్రోచ్యతే-పితావసుదేవపృథాదీనాంపితా,శూరః-పృథాందుహితరం-సఖ్యుః , రపుత్రస్య, కున్తేఃకున్తిభోజస్య - దాత్ దుహితృత్వేనదదౌ-సఖ్యురపుత్రస్యేతివిశేషణద్వయందానహేతుపరం - యతఃకున్తిభోజాయదత్తా - అతఏవ,పృథాకున్తీతినామాన్తరంలేభేతత - స్సాకదాచి-త్ప్రతోషితా - ద్దుర్వాససః , దేవహూతిం-దేవఆహూయతేఅనయేతితథా-తాం,విద్యామాప ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తస్యావిద్యాయా-వీర్యపరీక్షార్థంసామర్థ్యపరీక్షార్థం-రవింసూర్యంభువ్యాజుహావ, తదైవోపగతమాగతం దేవంరవిం,వీక్ష్య-విస్మితంమానసంయస్యాస్సా,సూర్యమాహ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ హేదేవ- మేమయా,ప్రత్యయార్థంప్రత్యభిజ్ఞానార్థం,వీర్యపరీక్షార్థమితియావత్ - ఇయంవిద్యా,ప్రయుక్తా,అతస్త్వం,యాహి - మాం,క్షమస్వ , మదపరాధంక్షమస్వేతి-తతో-రవిరాహ , దేవసన్దర్శం దేవతుల్య,మమోఘ , మాత్మజంత్వయ్యాధిత్సే ఉత్పాదయితుమిచ్ఛామి,ఆధత్సఇతిత్వ

రానకాయస్యజన్మని । వసుదేవంహరేస్థానంవదన్త్యానకదున్దుభిమ్ ॥ ౨౯ ॥ పృథాచశ్రుతదేవాచశ్రుతకీర్తిశ్శ్రుతశ్రవాః । రాజాధిదేవీచైతేషాంభగిన్యఃపఞ్చకన్యకాః ॥ ౩౦ ॥ కున్తేస్సఖ్యుః పితాశూరోహ్యపుత్రస్యసుతామదాత్ । సాఽఽపదుర్వాససోవిద్యాం దేవహూతింప్రతోషితాత్ ॥ ౩౧ ॥ తస్యావీర్యపరీక్షార్థమాజుహావరవింభువి । తదాఽఽప్రాహాగతందేవంవీక్ష్యవిస్మితమానసా ॥ ౩౨ ॥ ప్రత్యయార్థంప్రయుక్తామేయాహిదేవక్షమస్వభోః । అమోఘందేవసన్దర్శమాధిత్సేత్వయిచాత్మజమ్ ॥ యోనిర్యథానదుష్యేతకర్తాహంతేసుమధ్యమే ॥ ౩౩ ॥ ఇతితస్యాంసఆధాయగర్భంసూర్యోదివంగతః । సద్యఃకుమారస్సంజజ్ఞేద్వితీయఇవభాస్కరః ॥ ౩౪ ॥ తంసాఽత్యజన్నదీతోయేకృచ్ఛ్రాల్లోకస్యబిభ్యతీ । ప్రపితామహస్తామువాహపాణ్డుస్సత్యవిక్రమః ॥ ౩౫ ॥ శ్రుతదేవాంతుకారూషో ❀ వృద్ధశర్మాసమగ్రహీత్ । యస్యామభూద్దన్తవక్రఋషిశప్తోదితేస్సుతః ॥ ౩౬ ॥ కైకయోధృష్టకేతుశ్చశ్రుతకీర్తిమవిన్దత । సన్తర్దనాదయస్తస్యాంపఞ్చాసన్కైకయాస్సుతాః ॥ ౩౭ ॥ రాజాధిదేవ్యామావన్త్యౌజయత్సేనోఽజనిష్టహ । దమఘోషశ్చేదిరాజశ్శ్రుతశ్రవసమగ్రహీత్ ॥ ౩౮ ॥ శిశుపాలస్సుతస్తస్యాఃకథితస్తస్యసంభవః । దేవభాగస్యకంసాయాంచిత్రకేతుబృహద్బలౌ ॥ ౩౯ ॥ కంసవత్యాం దేవ * శ్రవసస్సువీర

పపాఠహియూపాసిద్ధేఃయద్వా , దేవసందర్శం దేవస్యమమదర్శనంక్లిబత్వమార్గం-అమోఘంఫలావినాభూతం , అత-స్త్వయ్యాత్మజ-మాధిత్సే ఇత్యర్థఃకన్యాఽహమిత్యత్రాహ । తవ ‹ యోని , ర్యథా , నదుష్యేత , తథా , హంహేసుమధ్యమే,కర్తాకరిష్యామి ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ఇతీత్థముక్త్వా , తస్యాంపృథాయాం, గర్భం - సమాధాయ , సూర్యో-దివం ,గతః తత-స్సద్యఏవ , కుమారో , జజ్ఞే , సచ , ద్వితీయఇవభాస్కరః-భాస్కరతుల్యః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ సాపృథా - లోకస్య,లోకాద్బిభ్యతీసతీ-కృచ్ఛ్రాద్దుఃఖాన్నదీతోయే ‹ తంకుమార , మత్యజత్ , తాంపృథాం-తవ- ప్రపితామహః ‹ సత్యవిక్రమః-పాణ్డురువాహఉపయేమే ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ శ్రుతదేవేతి ॥ శ్రుతదేవాంపృథానుజాం - కరూషమతోద్వృద్ధశర్మా-సమగ్రహీదుపయేమఇత్యర్థః-వృద్ధశర్మేతిపాఠాన్తరం , శ్రుతకీర్తిం-తు,దితేస్సుతః-విప్రచిత్తిః కైకయశ్చ,ధృష్టకేతుశ్చ - అవిన్దతదూషితాంకృతవన్తఃచౌర్యేణసంజగ్మురిత్యర్థః-ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనం- తస్యాఃనిన్దితాయాఃశ్రుతకీర్తేఃసన్తర్దనాదయః , పఞ్చ-సుతాఃకైకయాఃకైకయాజ్జాతా-బభూవుః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ❀ రాజాధిదేవ్యాంతు-అవన్త్యఃఅవన్తేస్సుతః,తస్మాత్-అవన్తేస్సకాశాదిత్యర్థః-జయత్సేనాఖ్య - స్సుతో,ఽజనిష్టజజ్ఞే-శ్రుతశ్రవసంతు - చేదిరాజో - దమఘోషాఖ్య - స్సమగ్రహీదుపయేమేఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ తస్యాఃశ్రుతశ్రవస-స్సుత,శ్శిశుపాలః-తస్యశిశుపాలస్య-సంభవఃఉత్పత్తిప్రకారః-కథితస్సప్తమస్కన్ధఇతిశేషః,తదేవంవసుదేవస్యభగినీనాంపతీన్సుతాంశ్చోక్త్వాఽన్యాన్యాన్నవానాంపత్నీఃపుత్రాంశ్చాహ ॥ దేవభాగస్యేతినవభిఃశ్లోకైస్స్పష్టార్థైః ॥ దేవభాగస్య,కంసాయాంభార్యాయాం,చిత్రకేతుశ్చబృహద్బలశ్చ,ద్వౌ-సుతౌజాతౌ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ తథా,దేవశ్రవసఃకంసవత్యాంభార్యాయాం, సువీర, ఇషుమాంశ్చేతి,ద్వౌసుతౌ,జజ్ఞాతే,కఙ్కాయాంతు-తద్భార్యాయాంక

---

౩౬ ॥ శ్లో ॥ ❀ పా ॥ వృద్ధశర్మా

కఙ్కాయాం-బక-స్సత్యజి-త్పురుజిత్,త్రయో-జాతాః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ రాష్ట్రపాల్యాంభార్యాయాం-సృఞ్జయో,వృషాదీన్,జనయామాస,శ్యామక స్తుశూరభూమ్యాంభార్యాయాంశూరభూత్యామిపాఠాన్తరం-హరికేశహిరణ్యాక్షౌ , జనయామాస ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ తథా-వత్సకోఽపి-మిశ్రకేశ్యా-మప్సరసి-బకాదీన్-సుతా-న్నవా, జీజనత్-వృక స్తు,దూర్వాక్ష్యాంభార్యాయాం-పుష్కరసాల్వాదీన్,సుతా,నాదధేఉత్పాదయామాస ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ శమీకస్తు,సుధామనిభార్యాయాం -సుమిత్రాదీన్ సుతా,నాదధే,ఆనక స్తుకర్ణికాయాంపత్న్యా-మృతధామజయా-సుతా-వాదధే ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ అథవసుదేవస్యపత్నీః పుత్రాంశ్చాహ॥పౌరవీత్యేకాదశభిః ॥ దేవకీ,ప్రముఖంప్రధానం,యాసాంతాః-పూర్వోక్తాః-పౌరవ్యాదయశ్చ - ఆనకదున్దుభేఃవసుదేవస్య-పత్న్య-ఆసన్బభూవుః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ తత్ర,రోహిణ్యాంపత్న్యాం,బలాదీన్-కృపాదీన్,సుతా - నుపపాదయజ్జనయామాస,తత్ర,బలోబలరామః -కృపఆదిర్జ్యేష్ఠోయేషాంతా-న్బలాదీ- నిత్యర్థః-బలాదీన్కృపాదీంశ్చేతివా-ఆదిశబ్దేనానుక్తాఅన్యేగ్రాహ్యాః-ఏవమగ్రేపి ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ భూతఆదిర్యేషాంత-తఏతే-సుభద్రాదయో-ద్వాదశ-పౌరవ్యా స్తనయాఃఆదిశబ్దగ్రాహ్యైర్యుక్తసఙ్ఖ్యాపూర్తిః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ తథా,శూరాద్యా-నన్దాదయో-మదిరాయా,ఆత్మజాః॥కౌసల్యాభద్రాతు-కేశినమేకమేవ-సుత-మసూత-కథంభూతం-కులంనన్దయతీతితథా ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ తతో వసుదేవా - ద్రోచనాయాంహ స్తహేమాఙ్గదాదయో-జాతాః-ఇలాయాంతు - ఉరువల్కాదీన్ , యదుముఖ్యాన్యాదవశ్రేష్ఠాన్సుతా,నజజనత్ - వసుదేవఇతిశే

ఇషుమాం స్తథా।బకః కఙ్కా త్తుకఙ్కాయాంసత్యజిత్పురుజి త్తథా ॥ ౪౦ ॥ సృఞ్జయోరాష్ట్రపాల్యాంతువృ
షదుర్మర్షణాదికాన్ ।హరికేశహిరణ్యాక్షౌ శూరభూమ్యాంతుశ్యామకః ॥ ౪౧ ॥మిశ్రకేశ్యామప్సరసి బకాది
న్వత్సనామకః।తక్షపుష్కరసాల్వాదీన్దూర్వాక్ష్యాంవృకఆదధే॥ ౪౨ ॥సుమిత్రార్జునపాలాదీన్సమీక స్తుసుధామ
ని।ఆనకః కర్ణికాయాంవా ఋతధామజయావపి ॥ ౪౩ ॥ పౌరవీరోహిణీభద్రామదిరారోచనాఇళా । దేవకీప్ర
ముఖా ఆసన్పత్న్య ఆనకదున్దుభేః॥ ౪౪ ॥ బలంగదంసారణంచదుర్మదంవిపులం ధ్రువమ్ । వసుదేవ స్తురోహి
ణ్యాంకృతాదీనుదపాదయత్ ॥ ౪౫ ॥ సుభద్రోభద్రబాహుశ్చదుర్మదోభద్రఏవచ।పౌరవ్యా స్తనయాహ్యే
తేభూతాద్యాద్వాదశాభవన్ ॥ ౪౬ ॥ నన్దోపనన్దకృతకశూరాద్యామదిరాత్మజాః । కౌసల్యాకేశినం త్వేకమ
సూతకులవర్ధనమ్ ॥ ౪౭ ॥రోచనాయాంతతోజాతాహ స్తహేమాఙ్గదాదయః॥ఇళాయాముగురువల్కాదీన్యదు
ముఖ్యానజీజనత్ ॥ ౪౮ ॥ తృపృష్ఠోధృతదేవాయామేకఆనకదున్దుభేః । శాన్తిదేవాత్మజారాజన్ప్రశమప్రశ్రి
తాదయః ॥ ౪౯ ॥ రాజానః-కల్పవర్షాద్యాఉపదేవాసుతాదశ।వసుహంససుధన్వాద్యాః శ్రీదేవాయా స్తుషట్సు
తాః ॥ ౫౦ ॥ దేవరక్షితయాలబ్ధానవచాత్రగదాదయః । వసుదేవస్సుతానష్టావాదధేసహదేవయా॥ ౫౧ ॥పౌ
రవశ్రుతముఖ్యాంశ్చసాక్షాద్ధర్మోవసూనిచ । వసుదేవ స్తుదేవక్యామష్టౌపుత్రానజీజనత్ ॥ ౫౨ ॥కీర్తిమంతం
సుషేణంచభద్రసేనముదారధీః । ఋజుంసమదనంభద్రంసఙ్కర్షణమహీశ్వరమ్ ॥ ౫౩ ॥ అష్టమ స్తుతయోరా
సీత్స్వయమేవహరిఃకిల। సుభద్రాచమహాభాగాతవరాజన్పితామహీ ॥ ౫౪ ॥ యదాయదేహధర్మస్యక్షయో

షః ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ “దేవకీప్రముఖాఆసన్పత్న్యః” ఇత్యనేనోక్తాభ్యోఽన్యాఅపిపత్న్యఆనకదున్దుభేరాసన్నితిసూచితం దేవక్యోగ్రసేనయోః స్వస్రార్వసుదేవఉపయేమ ఇతిచోక్తంపురస్తాత్ - ఇదానీం తా స్తత్పుత్రాంశ్చాహ ॥ తృపృష్ఠఇత్యాదినా॥ ఆనకదున్దుభేర్వసుదేవస్య-ధృతదేవాయాంభార్యాయాం - త్రిపృష్ఠ-ఏకఏవ-జజ్ఞే-ప్రశమప్రశ్రితాదయ స్తు - శాన్తిదేవాయా ఆత్మజాః ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ కల్పవర్ష-ఆదిర్యేషాం తే- రాజాన స్తు దశ-ఉపదేవాయా-స్సుతాః-వసుర్హంసశ్చ -సుధన్వాయా-స్సుతా-శ్రీదేవాయా - స్సుతా స్తు - షట్ ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ దేవరక్షితయావసుదేవస్యభార్యాయా-గదాదయో-నవ-పుత్రా-లబ్ధాఃప్రసూఇత్యర్థః- వసుదేవ-స్సహదేవయాభార్యయా - సాధనభూతయా-అష్టౌ-సుతాన్-పౌరవః - శ్రుతశ్చ- ముఖ్యా-యేషాం-తా-నాదధేఅజీజనత్ - ధర్మో - యథా -సాక్షా-ద్వసూ-నష్టా-వాదధే-తద్వత్ -దేవక్యామపి-వసుదేవోఽష్టౌ-కీర్తిమదాదీన్, పుత్రాన్ అజీజనత్ ❀ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ❀ అహీశ్వరంనాగేన్ద్రమితిసఙ్కర్షణవిశేషణం-ఉదారధీరితివసుదేవస్య ఏవం చైతే కీర్తిమదాదయ-స్సప్త ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ అష్టమంసుతమాహ।అష్టమ స్త్వితి॥తయోర్వసుదేవదేవక్యో-రష్టమ-స్సుతస్తు స్వయం హరిరేవ శ్రీకృష్ణరూపేణా-సీదవతతార-తథా-సుభద్రాఖ్యా-కా - కన్యా తయోర్జజ్ఞే-సాచ-మహాభాగామహాభాగ్యశాలినీ - హే రాజన్-తవపితామహీపితామహస్యార్జునస్యభార్యా ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀ అష్టమ స్తుసుతోహరిరేవాసీదిత్యుక్తం- తత్ర-కోవాహరేరవతారకాలః,కిన్తస్యజన్మనిమిత్తం-కింవాఽస్యజన్మప్రయోజనం - మిత్యాదిప్రశ్నాన్పరిహరన్సఙ్గ్రహేణతచ్చరిత్రంచాహ॥యదేత్యాదినా।యావత్సమాప్తి।యదాహియస్మిన్కాలేహి-ధర్మస్య-క్షయః-పాప్మనోఽధర్మస్యా-భ్యుత్థానమితిశేషః,

భవతి,తథాతు,తస్మిన్కాలేతు,భగవానీశో,హరిరాత్మానం,సృజతే,అవతారయతి,యదాహీత్యాదినాతదాత్విత్యన్తేనావతారకాలఉక్తః,హరిరిత్యనేనాశ్రితార్తిహరత్వముక్తం,తదేవావతారస్యముఖ్యంప్రయోజనమితిసూచితం-భగవానాత్మానంసృజతఇత్యనేనఅవతారదశాయామపిషాడ్గుణ్యపూర్తిరుక్తా,ఈశఇత్యనేనకర్మవశ్యత్వరూపంస్వాతన్త్ర్యముక్తమ్❋॥ ౫౫ ॥❋ తదేవవ్యనక్తి ॥ నహీతి ॥ అస్యభగవతః,జన్మనః , కర్మణః , దేవమనుష్యాదిసజాతీయచేష్టాయావా, ఆత్మమాయాంవినా స్వసఙ్కల్పంవినా- అన్యో-హేతుః-పుణ్యాపుణ్యాదిరూపో-నవిద్యతే - హేమహీపతే-అనేనజన్మకారణంస్వసఙ్కల్పఏవనతుజీవస్యేవపుణ్యాపుణ్యాదికమిత్యుక్తం , తత్ర హేతుంవదన్విశినష్టి ॥ ఈశస్యప్రకృతిపురుషయోర్నియన్తుః-నసుభృత్యాదీన్నియమయన్నపిరాజాదిఃకర్మవశ్యఏవదృష్టఇత్యతోవిశినష్టి ॥ ద్రష్టురితి - పుణ్యాపుణ్యాదికర్తౄన్క్షేత్రజ్ఞాన్పశ్యతః - నతుపుణ్యాపుణ్యాదికంకుర్వతఇత్యర్థః-తత్కర్తుర్హితద్వశ్యతేతిభావః ॥ కథమేకస్సర్వాన్క్షేత్రజ్ఞాన్పశ్యతీత్యతోవిశినష్టి-పరస్యాత్మనఇతి-పరమాత్మనఇత్యర్థః-చిదచిదాత్మకంలోకత్రయమప్యన్తఃప్రవిశ్యవ్యాప్యగతైర్ధర్మైరస్పృష్టస్సన్యోఽన్తరాత్మతయాభిభర్తిసపరమాత్మా,యథోక్తంభగవతా,,పరమాత్మేత్యుదాహృతః-యోలోకత్రయమావిశ్యబిభర్త్యవ్యయఈశ్వర,, ఇతి ॥ భరణమత్రధారకత్వేనచిదచిద్వస్తునోఃకర్మానుగుణంప్రేరణమ్❋ ॥ ౫౬ ॥❋నన్వవతారదశాయాందేవమనుష్యాదిసజాతీయచేష్టాంకుర్వన్నస్య యంకేవలంద్రష్టైవ-నతుతత్కర్తేతికథముచ్యతఇత్యతఆహ - యన్మాయేతి ॥ యస్యభగవతో -మాయాచేష్టితంస్వసంకల్పైకహేతుకంచేష్టితం-త-త్పుంసోజీవస్య - సర్గాద్యర్థమేవ - కాంశ్చి-దుత్పాదయితుం-కాంశ్చి - త్పాతుం-కాంశ్చిచ్చ-సంహర్తుమేవ-నతు - స్వస్యపుణ్యాపుణ్యాత్వాదిరూపార్థమితభావః - అప్యయోలయః-తర్హి కింజీవస్సర్గాద్యర్థేనమాయాచేష్టితేనప్రయోజనం-ప్రత్యుతాన్యానర్థకారిణాచేష్టితేనస్వస్యాప్యనర్థఆపద్యతేత్యత్రాహ॥అనుగ్రహఇతి॥మా

భవతిపాప్మనః । తదాతుభగవానీశఆత్మానంసృజతే❋హరిః ॥ ౫౫ ॥ నహ్యస్యజన్మనోహేతుఃకర్మణోవామ
హీపతే । ఆత్మమాయాంవినేశస్యపరస్యద్రష్టురాత్మనః॥ ౫౬ ॥యన్మాయాచేష్టితంపుంసస్స్థిత్యుత్పత్త్యప్య
యాయహి । అనుగ్రహస్తన్నివృత్తేరాత్మలాభాయచేష్యతే ॥ ౫౭ ॥ అక్షౌహిణీనాంపతిభిరసురైర్నృపలా
ఞ్ఛనైః । భువఆక్రమ్యమాణాయాహ్యభారాయకృతోద్యమః ॥ ౫౮ ॥ కర్మాణ్యపరిమేయానిమనసాఽపిసురే
శ్వరైః ।సహసఙ్కర్షణశ్చక్రేభగవాన్మధుసూదనః ॥ ౬౦ ॥ కలౌజనిష్యమాణానాందుఃఖశోకతమోనుదమ్।
అనుగ్రహాయభక్తానాంస్వంపుణ్యంవ్యతనోద్యశః॥ ౬౦ ॥యస్మిన్సత్కర్ణపీయూషేయశస్తీర్థవరేసకృత్ ।శ్రో

యాచేష్టితరూపోవ్యాపారోఽనుగ్రహఃఅనుగ్రహరూపఏవ - జీవాననుగ్రహీతుమేవచేష్టతఇతియావత్ -చేష్టితస్యానుగ్రహరూపతామేవదర్శయతి-తన్నివృత్తేరాత్మలాభాయచేష్యతఇతి ॥ సచమాయాచేష్టితరూపోవ్యాపార - స్తన్నివృత్తేస్సర్గాదినివృత్తేః-పశ్చాత్- ఆత్మలాభాయమోక్షాయ - చోఽవధారణార్థః-ఆత్మలాభాయైవేష్యతే - రామకృష్ణాదిరూపేణావతీర్ణేనభగవతాయేసృష్టాఃపాలితాస్సంహృతాశ్చతేసర్వే తద్దివ్యమఙ్గళవిగ్రహసంబన్ధసహశయ్యాసనభోజనసన్దర్శనాదిభిస్తైహేవసానేముక్తాభవేయురిత్యేవమర్థమేవభగవాంశ్చేష్టతఇత్యర్థః- యద్వా-తచ్చేష్టితమనుగ్రహరూపఏవ-నివృత్తేరాత్మలాభాయనివృత్తిధర్మపూర్వకాత్మలాభాయైవ - ఇష్యతే-సృష్ట్యాదిసమర్థంమామవలోక్య మత్ప్రాప్తిసాధనంనివృత్తిధర్మంమద్భక్తిరూపమనుష్ఠాయముచ్యేరన్నిత్యేవమర్థంచేష్టతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౫౭ ॥ ❋అవతారప్రయోజనంహరిశబ్దేనసూచితంవ్యనక్తి॥ అక్షౌహిణీనామితి ॥నృపాణామివలాఞ్ఛనానియేషాంతైః-నృపవదవభాసమానైరిత్యర్థః-అసురైరాసురసంపత్యాజాతైః అనేకాక్షౌహిణీసఙ్ఖ్యానాంసేనానాం - పతిభిశ్చైద్యాదిభి-రాక్రమ్యమాణాయ-భువఃపృథ్వ్యాః - అభారాయభారాభావాయో-ద్యమఃఅవతారరూపఃకృతః - యేనసః-భువోభారాపహారాయావతీర్ణ ఇత్యర్థః❋॥ ౫౮ ॥❋తథైవచాకరోదపీత్యాహ ॥ కర్మణీతి ॥ సురేశ్వరైర్బ్రహ్మాదిభిరపి,మనసాప్య - పరిమేయానిఅవితర్క్యాణి,కర్మాణిసఙ్కర్షణసహితో-భగవాన్మధుసూదనః శ్రీకృష్ణశ్చక్రే - పూతనాశకటయమళార్జునకేశికువలయాపీడచాణూరముష్టికతోసలకంసచైద్యాదిసంహారరూపాణికర్మాణీతిభావః❋ ॥ ౫౯ ॥ ❋ప్రధానంప్రయోజనందర్శయతి ॥ కలావితి ॥ కలౌయుగే-జనిష్యమాణానాం-భక్తానామనుగ్రహాయ- తేషాం-దుఃఖాదికంనుదత్యపనయతీతితథా,తత్సుపుణ్యంవదతాంశృణ్వతాంచపుణ్యావహం -యశో-వ్యతనోత్ భూభారహరణస్యసఙ్కల్పమాత్రేణాపిసిద్ధేరిదమేవావతారస్య ప్రధానంప్రయోజనమితిభావః❋ ॥ ౬౦ ॥ ❋యశోవితానస్యభక్తానుగ్రహరూపతాందర్శయితుంయశోవిశినష్టి॥యస్మిన్నితి॥సతాంసాధూనాం - కర్ణయోఃశ్రోత్రయోః-పీయూషేఅమృతతుల్యే,యస్మిన్,యశోరూపే - తీర్థశ్రేష్ఠే - శ్రోత్రమేవాఞ్జలిఃపానసాధనం,యస్య,సపురుష - స్సకృదప్యు-ప

స్పృశ్యాచమ్య - కర్మవాసనాః ధునుతే తత్సౌన్దర్యాదిగుణాకృష్టచిత్తః కర్మవాసనాః క్షపయతి ముక్తో భవతీత్యర్థః * ॥ ౬౧ ॥ * తత్ దేవాహ ద్వాభ్యాం, భోజాదిభిః, కుర్వాదిభిశ్చ, శ్లాఘనీయమీహితం చేష్టితం - యస్య సః , స్నిగ్ధస్మానురాగై, రీక్షితైరవలోకనై ర్దీర్ఘై-ర్గమ్భీరై, ర్వాక్యై ర్వచోభిశ్చ - విక్రమలీలయా - విక్రమః పాదవిక్షేపస్తద్రూపయా-లీలయా చ-సర్వైః, రఙ్గైః-రమ్యయా మూర్త్యా చ-నృలోకం- రమయామాస * ॥ ౬౨ ॥ ౬౩ ॥ * మూర్తేస్సర్వాఙ్గరమ్యత్వం సూచయితుం స్థాలీపులాకన్యాయేన తావన్ముఖశోభామాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య శ్రీకృష్ణస్యాననం దృశిభిర్నేత్రైః, పిబన్త్యః, అతితృష్ణయా పశ్యన్త్యః, ముదితా-నార్యో, నరాశ్చ-న తతృపుర్న తృప్తాః-నిమేషోన్మేషమాత్రవ్యవధానమప్యసహమానాః నిమేషోన్మేషకర్తు - ర్నిమేః - కుపితాశ్చ-బభూవుః, ఇత్యన్వయః-కుతః యస్య నిమేర్నిమేషాదికర్తృత్వం తచ్చరిత్రమేవోక్తం పురస్తాత్ - కథంభూతమాననం , మకరకుణ్డలాభ్యాం, చారూ, కర్ణౌ కపోలౌ చ, తైః-సుభగం, సవిలాసో, హాసో, యస్మిన్, నిత్యముత్సవశ్శోభాతిశయో, యస్మిన్ * ॥ ౬౪ ॥ * శ్రీకృష్ణచరితం సమాసతో వర్ణయతి ॥ జాత ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ జాతస్స్వావన్నిజేన రూపేణ జాతః, పురుషః , పశ్చాన్మనుష్యాకారస్సన్ పితృగృహాత్-రాగృహాత్, వ్రజం, గతః, వ్రజవాసినా, మేధితా వర్ధితా అగ్ర్యాః పురుషార్థాః, యేన-రిపూన్ పూతనాశకటాదీన్ హత్వా, కృతాః పాణినా గృహీతా, ఉరవష్షోడశసహస్రసఙ్ఖ్యాకా అష్టౌ చ రుక్మిణ్యాదయః , దారాః కళత్రాణి-యస్య సః, తే-

శ్రాఞ్జలిరుపస్పృశ్య ధునుతే కర్మవాసనామ్ ॥ ౬౧ ॥ భోజవృష్ణ్యన్ధకమధుశూరసేనదశార్హకైః । శ్లాఘనీయే
హితశ్శశ్వత్కురుసృఞ్జయపాణ్డుభిః॥ ౬౨ ॥ స్నిగ్ధస్మితేక్షణోదారైర్వాక్యైర్విక్రమలీలయా । నృలోకం రమ
యామాస మూర్త్యా సర్వాఙ్గరమ్యయా॥ ౬౩ ॥ యస్యాననం మకరకుణ్డలచారుకర్ణభ్రాజత్కపోలసుభగం సవి
లాసహాసమ్ । నిత్యోత్సవం న తతృపుర్దృశిభిః పిబన్త్యో నార్యో నరాశ్చ ముదితాః కుపితా నిమేశ్చ॥ ౬౪ ॥ జాతో గతః
పితృగృహాద్వ్రజమేధితార్థో హత్వా రిపూన్సుతశతాని కృతోరుదారః । ఉత్పాద్య తేషు పురుషః క్రతుభిస్స
మీజేహ్యాత్మానమాత్మనిగమం ప్రథయఞ్జనేషు ॥ ౬౫ ॥ భూమ్యాస్స వా ఉరుభరం క్షపయన్కురూణామన్తస్స
ముత్థకలినా యుధి భూపచక్రమ్ । దృష్ట్వాఽభిధూయ విజయే జయముద్విఘుష్య ప్రోచ్యోద్ధవాయ పరమం సమ
గాత్స్వధామ ॥ ౬౬ ॥ ******************************
******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టాదశసహస్రికాయాం సంహితాయాం ********
********* పారమహంస్యాం శ్రీవైయాసిక్యాం నవమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః *********

షు దారేషు, సుతానాం, శతాన్యుత్పాద్య , ఆత్మనిగమమాత్మనో నియోగరూపం వేదం, జనేషు , ప్రథయన్ ప్రథయితుమితి భావః, క్రతుభి-స్స్వైరేవ, స్వాత్మానమేవ, సమీజే సమారాధితవాన్ * ॥ ౬౫ ॥ * కురూణామన్తః పరస్పరం సముత్థేన , కలినా కలహేన నిమిత్తేన , పృథ్వ్యాః, ఉరుం అధికం, భరం, క్షపయన్, యుధి సఙ్గ్రామే , భూపానాం, చక్రం సైన్యం, దృష్ట్యైవా, భిధూయ, విజయే అర్జునే, జయ , ముద్విఘుష్య సర్వాన్ జిగాయార్జున ఇత్యేవంవిధముద్ఘోషం కారయిత్వా, పరతత్త్వముద్ధవాయ, ప్రోచ్య ఉపదిశ్య, స్వం, ధామ స్థానం, వైకుణ్ఠాఖ్యమగాత్ తేనైవ రూపేణ యయావిత్యర్థః * ॥ ౬౬ ॥ **********

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేన తచ్చరణకమల
పరిచర్యాప్రసన్నతత్ప్రాప్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్య
వీరరాఘవార్యవిదుషా విరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యా
ఖ్యాయాం , నవమస్కన్ధే , చతుర్వింశోఽధ్యాయః . ***************

నవమస్కన్ధవ్యాఖ్యాసమాప్తా శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమోనమః
*** సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు ***
*********** హరిః ఓం తత్సత్ ***********